రామాయణము

మహర్షి వాల్మీకి

రామాయణము

మహర్షి వాల్మీకి

బాలకాండ

—♦ సర్గ 001 ♦—

తపఃస్వాధ్యాయనిరతం తపస్వీ వాగ్విదాం వరం|
నారదం పరిపప్రచ్ఛ వాల్మీకిర్మునిపుంగవం ||001||

కో న్వస్మిన్సాంప్రతం లోకే గుణవాన్కశ్చ వీర్యవాన్|
ధర్మజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞశ్చ సత్యవాక్యో దృఢవ్రతః ||002||

చారిత్రేణ చ కో యుక్తః సర్వభూతేషు కో హితః|
విద్వాన్కః కః సమర్థశ్చ కశ్చైకప్రియదర్శనః ||003||

ఆత్మవాన్కో జితక్రోధో ద్యుతిమాన్కోఽనసూయకః|
కస్య బిభ్యతి దేవాశ్చ జాతరోషస్య సంయుగే ||004||

ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుం పరం కౌతూహలం హి మే|
మహర్షే త్వం సమర్థోఽసి జ్ఞాతుమేవంవిధం నరం ||005||

శ్రుత్వా చైతత్త్రిలోకజ్ఞో వాల్మీకేర్నారదో వచః|
శ్రూయతామితి చామంత్ర్య ప్రహృష్టో వాక్యమబ్రవీత్ ||006||

బహవో దుర్లభాశ్చైవ యే త్వయా కీర్తితా గుణాః|
మునే వక్ష్యామ్యహం బుద్ధ్వా తైర్యుక్తః శ్రూయతాం నరః ||007||

ఇక్ష్వాకువంశప్రభవో రామో నామ జనైః శ్రుతః|
నియతాత్మా మహావీర్యో ద్యుతిమాంధృతిమాన్వశీ ||008||

బుద్ధిమాన్నీతిమాన్వాగ్మీ శ్రీమాఞ్శత్రునిబర్హణః|
విపులాంసో మహాబాహుః కంబుగ్రీవో మహాహనుః ||009||

మహోరస్కో మహేష్వాసో గూఢజత్రురరిందమః|
ఆజానుబాహుః సుశిరాః సులలాటః సువిక్రమః ||010||

సమః సమవిభక్తాంగః స్నిగ్ధవర్ణః ప్రతాపవాన్|
పీనవక్షా విశాలాక్షో లక్ష్మీవాఞ్శుభలక్షణః ||011||

ధర్మజ్ఞః సత్యసంధశ్చ ప్రజానాం చ హితే రతః|
యశస్వీ జ్ఞానసంపన్నః శుచిర్వశ్యః సమాధిమాన్ ||012||

రక్షితా జీవలోకస్య ధర్మస్య పరిరక్షితా|
వేదవేదాంగతత్త్వజ్ఞో ధనుర్వేదే చ నిష్ఠితః ||013||

సర్వశాస్త్రార్థతత్త్వజ్ఞ స్మృతిమాన్ప్రతిభానవాన్|
సర్వలోకప్రియః సాధురదీనాత్మా విచక్షణః ||014||

సర్వదాభిగతః సద్భిః సముద్ర ఇవ సింధుభిః|
ఆర్యః సర్వసమశ్చైవ సదైకప్రియదర్శనః ||015||

స చ సర్వగుణోపేతః కౌసల్యానందవర్ధనః|
సముద్ర ఇవ గాంభీర్యే ధైర్యేణ హిమవానివ ||016||

విష్ణునా సదృశో వీర్యే సోమవత్ప్రియదర్శనః|
కాలాగ్నిసదృశః క్రోధే క్షమయా పృథివీసమః ||017||

ధనదేన సమస్త్యాగే సత్యే ధర్మ ఇవాపరః|
తమేవంగుణసంపన్నం రామం సత్యపరాక్రమం ||018||

జ్యేష్ఠం శ్రేష్ఠగుణైర్యుక్తం ప్రియం దశరథః సుతం|
యౌవరాజ్యేన సంయోక్తుమైచ్ఛత్ప్రీత్యా మహీపతిః ||019||

తస్యాభిషేకసంభారాందృష్ట్వా భార్యాథ కైకయీ|
పూర్వం దత్తవరా దేవీ వరమేనమయాచత|
వివాసనం చ రామస్య భరతస్యాభిషేచనం ||020||

స సత్యవచనాద్రాజా ధర్మపాశేన సంయతః|
వివాసయామాస సుతం రామం దశరథః ప్రియం ||021||

స జగామ వనం వీరః ప్రతిజ్ఞామనుపాలయన్|
పితుర్వచననిర్దేశాత్కైకేయ్యాః ప్రియకారణాత్ ||022||

తం వ్రజంతం ప్రియో భ్రాతా లక్ష్మణోఽనుజగామ హ|
స్నేహాద్వినయసంపన్నః సుమిత్రానందవర్ధనః ||023||

సర్వలక్షణసంపన్నా నారీణాముత్తమా వధూః|
సీతాప్యనుగతా రామం శశినం రోహిణీ యథా ||024||

పౌరైరనుగతో దూరం పిత్రా దశరథేన చ|
శృంగవేరపురే సూతం గంగాకూలే వ్యసర్జయత్ ||025||

తే వనేన వనం గత్వా నదీస్తీర్త్వా బహూదకాః|
చిత్రకూటమనుప్రాప్య భరద్వాజస్య శాసనాత్ ||026||

రమ్యమావసథం కృత్వా రమమాణా వనే త్రయః|
దేవగంధర్వసంకాశాస్తత్ర తే న్యవసన్సుఖం ||027||

చిత్రకూటం గతే రామే పుత్రశోకాతురస్తదా|
రాజా దశరథః స్వర్గం జగామ విలపన్సుతం ||028||

మృతే తు తస్మిన్భరతో వసిష్ఠప్రముఖైర్ద్విజైః|
నియుజ్యమానో రాజ్యాయ నైచ్ఛద్రాజ్యం మహాబలః|
స జగామ వనం వీరో రామపాదప్రసాదకః ||029||

పాదుకే చాస్య రాజ్యాయ న్యాసం దత్త్వా పునః పునః|
నివర్తయామాస తతో భరతం భరతాగ్రజః ||030||

స కామమనవాప్యైవ రామపాదావుపస్పృశన్|
నందిగ్రామేఽకరోద్రాజ్యం రామాగమనకాంక్షయా ||031||

రామస్తు పునరాలక్ష్య నాగరస్య జనస్య చ|
తత్రాగమనమేకాగ్రే దండకాన్ప్రవివేశ హ ||032||

విరాధం రాక్షసం హత్వా శరభంగం దదర్శ హ|
సుతీక్ష్ణం చాప్యగస్త్యం చ అగస్త్య భ్రాతరం తథా ||033||

అగస్త్యవచనాచ్చైవ జగ్రాహైంద్రం శరాసనం|
ఖడ్గం చ పరమప్రీతస్తూణీ చాక్షయసాయకౌ ||034||

వసతస్తస్య రామస్య వనే వనచరైః సహ|
ఋషయోఽభ్యాగమన్సర్వే వధాయాసురరక్షసాం ||035||

తేన తత్రైవ వసతా జనస్థాననివాసినీ|
విరూపితా శూర్పణఖా రాక్షసీ కామరూపిణీ ||036||

తతః శూర్పణఖావాక్యాదుద్యుక్తాన్సర్వరాక్షసాన్|
ఖరం త్రిశిరసం చైవ దూషణం చైవ రాక్షసం ||037||

నిజఘాన రణే రామస్తేషాం చైవ పదానుగాన్|
రక్షసాం నిహతాన్యాసన్సహస్రాణి చతుర్దశ ||038||

తతో జ్ఞాతివధం శ్రుత్వా రావణః క్రోధమూర్ఛితః|
సహాయం వరయామాస మారీచం నామ రాక్షసం ||039||

వార్యమాణః సుబహుశో మారీచేన స రావణః|
న విరోధో బలవతా క్షమో రావణ తేన తే ||040||

అనాదృత్య తు తద్వాక్యం రావణః కాలచోదితః|
జగామ సహమారీచస్తస్యాశ్రమపదం తదా ||041||

తేన మాయావినా దూరమపవాహ్య నృపాత్మజౌ|
జహార భార్యాం రామస్య గృధ్రం హత్వా జటాయుషం ||042||

గృధ్రం చ నిహతం దృష్ట్వా హృతాం శ్రుత్వా చ మైథిలీం|
రాఘవః శోకసంతప్తో విలలాపాకులేంద్రియః ||043||

తతస్తేనైవ శోకేన గృధ్రం దగ్ధ్వా జటాయుషం|
మార్గమాణో వనే సీతాం రాక్షసం సందదర్శ హ ||044||

కబంధం నామ రూపేణ వికృతం ఘోరదర్శనం|
తం నిహత్య మహాబాహుర్దదాహ స్వర్గతశ్చ సః ||045||

స చాస్య కథయామాస శబరీం ధర్మచారిణీం|
శ్రమణీం ధర్మనిపుణామభిగచ్ఛేతి రాఘవ|
సోఽభ్యగచ్ఛన్మహాతేజాః శబరీం శత్రుసూదనః ||046||

శబర్యా పూజితః సమ్యగ్రామో దశరథాత్మజః|
పంపాతీరే హనుమతా సంగతో వానరేణ హ ||047||

హనుమద్వచనాచ్చైవ సుగ్రీవేణ సమాగతః|
సుగ్రీవాయ చ తత్సర్వం శంసద్రామో మహాబలః ||048||

తతో వానరరాజేన వైరానుకథనం ప్రతి|
రామాయావేదితం సర్వం ప్రణయాద్దుఃఖితేన చ ||049||

వాలినశ్చ బలం తత్ర కథయామాస వానరః|
ప్రతిజ్ఞాతం చ రామేణ తదా వాలివధం ప్రతి|
సుగ్రీవః శంకితశ్చాసీన్నిత్యం వీర్యేణ రాఘవే ||050||

రాఘవః ప్రత్యయార్థం తు దుందుభేః కాయముత్తమం|
పాదాంగుష్ఠేన చిక్షేప సంపూర్ణం దశయోజనం ||051||

బిభేద చ పునః సాలాన్సప్తైకేన మహేషుణా|
గిరిం రసాతలం చైవ జనయన్ప్రత్యయం తదా ||052||

తతః ప్రీతమనాస్తేన విశ్వస్తః స మహాకపిః|
కిష్కింధాం రామసహితో జగామ చ గుహాం తదా ||053||

తతోఽగర్జద్ధరివరః సుగ్రీవో హేమపింగలః|
తేన నాదేన మహతా నిర్జగామ హరీశ్వరః ||054||

తతః సుగ్రీవవచనాద్ధత్వా వాలినమాహవే|
సుగ్రీవమేవ తద్రాజ్యే రాఘవః ప్రత్యపాదయత్ ||055||

స చ సర్వాన్సమానీయ వానరాన్వానరర్షభః|
దిశః ప్రస్థాపయామాస దిదృక్షుర్జనకాత్మజాం ||056||

తతో గృధ్రస్య వచనాత్సంపాతేర్హనుమాన్బలీ|
శతయోజనవిస్తీర్ణం పుప్లువే లవణార్ణవం ||057||

తత్ర లంకాం సమాసాద్య పురీం రావణపాలితాం|
దదర్శ సీతాం ధ్యాయంతీమశోకవనికాం గతాం ||058||

నివేదయిత్వాభిజ్ఞానం ప్రవృత్తిం చ నివేద్య చ|
సమాశ్వాస్య చ వైదేహీం మర్దయామాస తోరణం ||059||

పంచ సేనాగ్రగాన్హత్వా సప్త మంత్రిసుతానపి|
శూరమక్షం చ నిష్పిష్య గ్రహణం సముపాగమత్ ||060||

అస్త్రేణోన్ముహమాత్మానం జ్ఞాత్వా పైతామహాద్వరాత్|
మర్షయన్రాక్షసాన్వీరో యంత్రిణస్తాన్యదృచ్ఛయా ||061||

తతో దగ్ధ్వా పురీం లంకామృతే సీతాం చ మైథిలీం|
రామాయ ప్రియమాఖ్యాతుం పునరాయాన్మహాకపిః ||062||

సోఽభిగమ్య మహాత్మానం కృత్వా రామం ప్రదక్షిణం|
న్యవేదయదమేయాత్మా దృష్టా సీతేతి తత్త్వతః ||063||

తతః సుగ్రీవసహితో గత్వా తీరం మహోదధేః|
సముద్రం క్షోభయామాస శరైరాదిత్యసంనిభైః ||064||

దర్శయామాస చాత్మానం సముద్రః సరితాం పతిః|
సముద్రవచనాచ్చైవ నలం సేతుమకారయత్ ||065||

తేన గత్వా పురీం లంకాం హత్వా రావణమాహవే|
అభ్యషించత్స లంకాయాం రాక్షసేంద్రం విభీషణం ||066||

కర్మణా తేన మహతా త్రైలోక్యం సచరాచరం|
సదేవర్షిగణం తుష్టం రాఘవస్య మహాత్మనః ||067||

తథా పరమసంతుష్టైః పూజితః సర్వదైవతైః|
కృతకృత్యస్తదా రామో విజ్వరః ప్రముమోద హ ||068||

దేవతాభ్యో వరాన్ప్రాప్య సముత్థాప్య చ వానరాన్|
పుష్పకం తత్సమారుహ్య నందిగ్రామం యయౌ తదా ||069||

నందిగ్రామే జటాం హిత్వా భ్రాతృభిః సహితోఽనఘః|
రామః సీతామనుప్రాప్య రాజ్యం పునరవాప్తవాన్ ||070||

ప్రహృష్టముదితో లోకస్తుష్టః పుష్టః సుధార్మికః|
నిరాయమో అరోగశ్చ దుర్భిక్షభయవర్జితః ||071||

న పుత్రమరణం కేచిద్ద్రక్ష్యంతి పురుషాః క్వచిత్|
నార్యశ్చావిధవా నిత్యం భవిష్యంతి పతివ్రతాః ||072||

న వాతజం భయం కించిన్నాప్సు మజ్జంతి జంతవః|
న చాగ్రిజం భయం కించిద్యథా కృతయుగే తథా ||073||

అశ్వమేధశతైరిష్ట్వా తథా బహుసువర్ణకైః|
గవాం కోట్యయుతం దత్త్వా విద్వద్భ్యో విధిపూర్వకం ||074||

రాజవంశాఞ్శతగుణాన్స్థాపయిష్యతి రాఘవః|
చాతుర్వర్ణ్యం చ లోకేఽస్మిన్స్వే స్వే ధర్మే నియోక్ష్యతి ||075||

దశవర్షసహస్రాణి దశవర్షశతాని చ|
రామో రాజ్యముపాసిత్వా బ్రహ్మలోకం గమిష్యతి ||076||

ఇదం పవిత్రం పాపఘ్నం పుణ్యం వేదైశ్చ సంమితం|
యః పఠేద్రామచరితం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ||077||

ఏతదాఖ్యానమాయుష్యం పఠన్రామాయణం నరః|
సపుత్రపౌత్రః సగణః ప్రేత్య స్వర్గే మహీయతే ||078||

పఠంద్విజో వాగృషభత్వమీయా |
త్స్యాత్క్షత్రియో భూమిపతిత్వమీయాత్|
వణిగ్జనః పణ్యఫలత్వమీయా |
జ్జనశ్చ శూద్రోఽపి మహత్త్వమీయాత్ ||079||

—♦ సర్గ 002 ♦—

నారదస్య తు తద్వాక్యం శ్రుత్వా వాక్యవిశారదః|
పూజయామాస ధర్మాత్మా సహశిష్యో మహామునిః ||001||

యథావత్పూజితస్తేన దేవర్షిర్నారదస్తదా|
ఆపృష్ట్వైవాభ్యనుజ్ఞాతః స జగామ విహాయసం ||002||

స ముహూర్తం గతే తస్మిందేవలోకం మునిస్తదా|
జగామ తమసాతీరం జాహ్నవ్యాస్త్వవిదూరతః ||003||

స తు తీరం సమాసాద్య తమసాయా మహామునిః|
శిష్యమాహ స్థితం పార్శ్వే దృష్ట్వా తీర్థమకర్దమం ||004||

అకర్దమమిదం తీర్థం భరద్వాజ నిశామయ|
రమణీయం ప్రసన్నాంబు సన్మనుష్యమనో యథా ||005||

న్యస్యతాం కలశస్తాత దీయతాం వల్కలం మమ|
ఇదమేవావగాహిష్యే తమసాతీర్థముత్తమం ||006||

ఏవముక్తో భరద్వాజో వాల్మీకేన మహాత్మనా|
ప్రాయచ్ఛత మునేస్తస్య వల్కలం నియతో గురోః ||007||

స శిష్యహస్తాదాదాయ వల్కలం నియతేంద్రియః|
విచచార హ పశ్యంస్తత్సర్వతో విపులం వనం ||008||

తస్యాభ్యాశే తు మిథునం చరంతమనపాయినం|
దదర్శ భగవాంస్తత్ర క్రౌంచయోశ్చారునిస్వనం ||009||

తస్మాత్తు మిథునాదేకం పుమాంసం పాపనిశ్చయః|
జఘాన వైరనిలయో నిషాదస్తస్య పశ్యతః ||010||

తం శోణితపరీతాంగం వేష్టమానం మహీతలే|
భార్యా తు నిహతం దృష్ట్వా రురావ కరుణాం గిరం ||011||

తథా తు తం ద్విజం దృష్ట్వా నిషాదేన నిపాతితం।
ఋషేర్ధర్మాత్మనస్తస్య కారుణ్యం సమపద్యత ॥012॥

తతః కరుణవేదిత్వాదధర్మోఽయమితి ద్విజః।
నిశామ్య రుదతీం క్రౌంచీమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥013॥

మా నిషాద ప్రతిష్ఠాం త్వమగమః శాశ్వతీః సమాః।
యత్క్రౌంచమిథునాదేకమవధీః కామమోహితం ॥014॥

తస్యైవం బ్రువతశ్చింతా బభూవ హృది వీక్షతః।
శోకార్తేనాస్య శకునేః కిమిదం వ్యాహృతం మయా ॥015॥

చింతయన్స మహాప్రాజ్ఞశ్చకార మతిమాన్మతిం।
శిష్యం చైవాబ్రవీద్వాక్యమిదం స మునిపుంగవః ॥016॥

పాదబద్ధోఽక్షరసమస్తంత్రీలయసమన్వితః।
శోకార్తస్య ప్రవృత్తో మే శ్లోకో భవతు నాన్యథా ॥017॥

శిష్యస్తు తస్య బ్రువతో మునేర్వాక్యమనుత్తమం।
ప్రతిజగ్రాహ సంహృష్టస్తస్య తుష్టోఽభవద్గురుః ॥018॥

సోఽభిషేకం తతః కృత్వా తీర్థే తస్మిన్యథావిధి।
తమేవ చింతయన్నర్థముపావర్తత వై మునిః ॥019॥

భరద్వాజస్తతః శిష్యో వినీతః శ్రుతవాన్గురోః।
కలశం పూర్ణమాదాయ పృష్ఠతోఽనుజగామ హ ॥020॥

స ప్రవిశ్యాశ్రమపదం శిష్యేణ సహ ధర్మవిత్।
ఉపవిష్టః కథాశ్చాన్యాశ్చకార ధ్యానమాస్థితః ॥021॥

ఆజగామ తతో బ్రహ్మా లోకకర్తా స్వయం ప్రభుః।
చతుర్ముఖో మహాతేజా ద్రష్టుం తం మునిపుంగవం ॥022॥

వాల్మీకిరథ తం దృష్ట్వా సహసోత్థాయ వాగ్యతః।
ప్రాంజలిః ప్రయతో భూత్వా తస్థౌ పరమవిస్మితః ॥023॥

పూజయామాస తం దేవం పాద్యార్ఘ్యాసనవందనైః।
ప్రణమ్య విధివచ్చైనం పృష్ట్వానామయమవ్యయం ॥024॥

అథోపవిశ్య భగవానాసనే పరమార్చితే।
వాల్మీకయే మహర్షయే సందిదేశాసనం తతః ॥025॥

ఉపవిష్టే తదా తస్మిన్సాక్షాల్లోకపితామహే।
తద్గతేనైవ మనసా వాల్మీకిర్ధ్యానమాస్థితః ॥026॥

పాపాత్మనా కృతం కష్టం వైరగ్రహణబుద్ధినా।
యస్తాదృశం చారురవం క్రౌంచం హన్యాదకారణాత్ ॥027॥

శోచన్నేవ ముహుః క్రౌంచీముపశ్లోకమిమం పునః।
జగావంతర్గతమనా భూత్వా శోకపరాయణః ॥028॥

తమువాచ తతో బ్రహ్మా ప్రహసన్మునిపుంగవం।
శ్లోక ఏవ త్వయా బద్ధో నాత్ర కార్యా విచారణా ॥029॥

మచ్ఛందాదేవ తే బ్రహ్మన్ప్రవృత్తేయం సరస్వతీ।
రామస్య చరితం సర్వం కురు త్వమృషిసత్తమ ॥030॥

ధర్మాత్మనో గుణవతో లోకే రామస్య ధీమతః|
వృత్తం కథయ ధీరస్య యథా తే నారదాచ్ఛ్రుతం ||031||

రహస్యం చ ప్రకాశం చ యద్వృత్తం తస్య ధీమతః|
రామస్య సహ సౌమిత్రే రాక్షసానాం చ సర్వశః ||032||

వైదేహ్యాశ్చైవ యద్వృత్తం ప్రకాశం యది వా రహః|
తచ్చాప్యవిదితం సర్వం విదితం తే భవిష్యతి ||033||

న తే వాగనృతా కావ్యే కాచిదత్ర భవిష్యతి|
కురు రామకథాం పుణ్యాం శ్లోకబద్ధాం మనోరమాం ||034||

యావత్స్థాస్యంతి గిరయః సరితశ్చ మహీతలే|
తావద్రామాయణకథా లోకేషు ప్రచరిష్యతి ||035||

యావద్రామస్య చ కథా త్వత్కృతా ప్రచరిష్యతి|
తావదూర్ధ్వమధశ్చ త్వం మల్లోకేషు నివత్స్యసి ||036||

ఇత్యుక్త్వా భగవాన్బ్రహ్మా తత్రైవాంతరధీయత|
తతః సశిష్యో వాల్మీకిర్మునిర్విస్మయమాయయౌ ||037||

తస్య శిష్యాస్తతః సర్వే జగుః శ్లోకమిమం పునః|
ముహుర్ముహుః ప్రీయమాణాః ప్రాహుశ్చ భృశవిస్మితాః ||038||

సమాక్షరైశ్చతుర్భిర్యః పాదైర్గీతో మహర్షిణా|
సోఽనువ్యాహరణాద్భూయః శోకః శ్లోకత్వమాగతః ||039||

తస్య బుద్ధిరియం జాతా వాల్మీకేర్భావితాత్మనః|
కృత్స్నం రామాయణం కావ్యమీదృశైః కరవాణ్యహం ||040||

ఉదారవృత్తార్థపదైర్మనోరమై |
స్తదాస్య రామస్య చకార కీర్తిమాన్|
సమాక్షరైః శ్లోకశతైర్యశస్వినో |
యశస్కరం కావ్యముదారధీర్మునిః ||041||

—♦ సర్గ 003 ♦—

శ్రుత్వా వస్తు సమగ్రం తద్ధర్మాత్మా ధర్మసంహితం|
వ్యక్తమన్వేషతే భూయో యద్వృత్తం తస్య ధీమతః ||001||

ఉపస్పృశ్యోదకం సంయన్మునిః స్థిత్వా కృతాంజలిః|
ప్రాచీనాగ్రేషు దర్భేషు ధర్మేణాన్వేషతే గతిం ||002||

జన్మ రామస్య సుమహద్వీర్యం సర్వానుకూలతాం|
లోకస్య ప్రియతాం క్షాంతిం సౌమ్యతాం సత్యశీలతాం ||003||

నానాచిత్రాః కథాశ్చాన్యా విశ్వామిత్రసహాయనే|
జానక్యాశ్చ వివాహం చ ధనుషశ్చ విభేదనం ||004||

రామరామవివాదం చ గుణాందాశరథేస్తథా|
తథాభిషేకం రామస్య కైకేయ్యా దుష్టభావతాం ||005||

వ్యాఘాతం చాభిషేకస్య రామస్య చ వివాసనం|
రాజ్ఞః శోకవిలాపం చ పరలోకస్య చాశ్రయం ||006||

ప్రకృతీనాం విషాదం చ ప్రకృతీనాం విసర్జనం|
నిషాదాధిపసంవాదం సూతోపావర్తనం తథా ||007||

గంగాయాశ్చాపి సంతారం భరద్వాజస్య దర్శనం|
భరద్వాజాభ్యనుజ్ఞానాచ్చిత్రకూటస్య దర్శనం ||008||

వాస్తుకర్మనివేశం చ భరతాగమనం తథా|
ప్రసాదనం చ రామస్య పితుశ్చ సలిలక్రియాం ||009||

పాదుకాగ్ర్యాభిషేకం చ నందిగ్రామ నివాసనం|
దండకారణ్యగమనం సుతీక్ష్ణేన సమాగమం ||010||

అనసూయాసమస్యాం చ అంగరాగస్య చార్పణం|
శూర్పణఖ్యాశ్చ సంవాదం విరూపకరణం తథా ||011||

వధం ఖరత్రిశిరసోరుత్థానం రావణస్య చ|
మారీచస్య వధం చైవ వైదేహ్యా హరణం తథా ||012||

రాఘవస్య విలాపం చ గృధ్రరాజనిబర్హణం|
కబంధదర్శనం చైవ పంపాయాశ్చాపి దర్శనం ||013||

శర్బర్యా దర్శనం చైవ హనూమద్దర్శనం తథా|
విలాపం చైవ పంపాయాం రాఘవస్య మహాత్మనః ||014||

ఋష్యమూకస్య గమనం సుగ్రీవేణ సమాగమం|
ప్రత్యయోత్పాదనం సఖ్యం వాలిసుగ్రీవవిగ్రహం ||015||

వాలిప్రమథనం చైవ సుగ్రీవప్రతిపాదనం|
తారావిలాపసమయం వర్షరాత్రినివాసనం ||016||

కోపం రాఘవసింహస్య బలానాముపసంగ్రహం|
దిశః ప్రస్థాపనం చైవ పృథివ్యాశ్చ నివేదనం ||017||

అంగులీయకదానం చ ఋక్షస్య బిలదర్శనం|
ప్రాయోపవేశనం చైవ సంపాతేశ్చాపి దర్శనం ||018||

పర్వతారోహణం చైవ సాగరస్య చ లంఘనం|
రాత్రౌ లంకాప్రవేశం చ ఏకస్యాపి విచింతనం ||019||

ఆపానభూమిగమనమవరోధస్య దర్శనం|
అశోకవనికాయానం సీతాయాశ్చాపి దర్శనం ||020||

అభిజ్ఞానప్రదానం చ సీతాయాశ్చాపి భాషణం|
రాక్షసీతర్జనం చైవ త్రిజటాస్వప్నదర్శనం ||021||

మణిప్రదానం సీతాయా వృక్షభంగం తథైవ చ|
రాక్షసీవిద్రవం చైవ కింకరాణాం నిబర్హణం ||022||

గ్రహణం వాయుసూనోశ్చ లంకాదాహాభిగర్జనం|
ప్రతిప్లవనమేవాథ మధూనాం హరణం తథా ||023||

రాఘవాశ్వాసనం చైవ మణినిర్యాతనం తథా|
సంగమం చ సముద్రస్య నలసేతోశ్చ బంధనం ||024||

ప్రతారం చ సముద్రస్య రాత్రౌ లంకావరోధనం|
విభీషణేన సంసర్గం వధోపాయనివేదనం ||025||

కుంభకర్ణస్య నిధనం మేఘనాదనిబర్హణం|
రావణస్య వినాశం చ సీతావాప్తిమరేః పురే ||026||

బిభీషణాభిషేకం చ పుష్పకస్య చ దర్శనం|
అయోధ్యాయాశ్చ గమనం భరతేన సమాగమం ||027||

రామాభిషేకాభ్యుదయం సర్వసైన్యవిసర్జనం|
స్వరాష్ట్రరంజనం చైవ వైదేహ్యాశ్చ విసర్జనం ||028||

అనాగతం చ యత్కించిద్రామస్య వసుధాతలే|
తచ్చకారోత్తరే కావ్యే వాల్మీకిర్భగవానృషిః ||029||

—♦ సర్గ 004 ♦—

ప్రాప్తరాజ్యస్య రామస్య వాల్మీకిర్భగవానృషిః|
చకార చరితం కృత్స్నం విచిత్రపదమాత్మవాన్ ||001||

కృత్వా తు తన్మహాప్రాజ్ఞః సభవిష్యం సహోత్తరం|
చింతయామాస కో న్వేతత్ప్రయుంజీయాదితి ప్రభుః ||002||

తస్య చింతయమానస్య మహర్షేర్భావితాత్మనః|
అగృహ్ణీతాం తతః పాదౌ మునివేషౌ కుశీలవౌ ||003||

కుశీలవౌ తు ధర్మజ్ఞౌ రాజపుత్రౌ యశస్వినౌ|
భ్రాతరౌ స్వరసంపన్నౌ దదర్శాశ్రమవాసినౌ ||004||

స తు మేధావినౌ దృష్ట్వా వేదేషు పరినిష్ఠితౌ|
వేదోపబృహ్మణార్థాయ తావగ్రాహయత ప్రభుః ||005||

కావ్యం రామాయణం కృత్స్నం సీతాయాశ్చరితం మహత్|
పౌలస్త్య వధమిత్యేవ చకార చరితవ్రతః ||006||

పాఠ్యే గేయే చ మధురం ప్రమాణైస్త్రిభిరన్వితం|
జాతిభిః సప్తభిర్బద్ధం తంత్రీలయసమన్వితం ||007||

హాస్యశృంగారకారుణ్యరౌద్రవీరభయానకైః|
బీభత్సాదిరసైర్యుక్తం కావ్యమేతదగాయతాం ||008||

తౌ తు గాంధర్వతత్త్వజ్ఞౌ మూర్ఛ్ఛనాస్థానకోవిదౌ|
భ్రాతరౌ స్వరసంపన్నౌ గంధర్వావివ రూపిణౌ ||009||

రూపలక్షణసంపన్నౌ మధురస్వరభాషిణౌ|
బింబాదివోద్ధృతౌ బింబౌ రామదేహాత్తథాపరౌ ||010||

తౌ రాజపుత్రౌ కార్త్స్న్యేన ధర్మ్యమాఖ్యానముత్తమం|
వాచో విధేయం తత్సర్వం కృత్వా కావ్యమనిందితౌ ||011||

ఋషీణాం చ ద్విజాతీనాం సాధూనాం చ సమాగమే|
యథోపదేశం తత్త్వజ్ఞౌ జగతుస్తౌ సమాహితౌ ||012||

మహాత్మానౌ మహాభాగౌ సర్వలక్షణలక్షితౌ|
తౌ కదాచిత్సమేతానామృషీణాం భావితాత్మనాం|
ఆసీనానాం సమీపస్థావిదం కావ్యమగాయతాం ||013||

తచ్ఛ్రుత్వా మునయః సర్వే బాష్పపర్యాకులేక్షణాః|
సాధు సాధ్వితి తావూచతుః పరం విస్మయమాగతాః ||014||

తే ప్రీతమనసః సర్వే మునయో ధర్మవత్సలాః|
ప్రశశంసుః ప్రశస్తవ్యౌ గాయమానౌ కుశీలవౌ ||015||

అహో గీతస్య మాధుర్యం శ్లోకానాం చ విశేషతః|
చిరనిర్వృత్తమప్యేతత్ప్రత్యక్షమివ దర్శితం ||016||

ప్రవిశ్య తావుభౌ సుష్ఠు తదా భావమగాయతాం|
సహితౌ మధురం రక్తం సంపన్నం స్వరసంపదా ||017||

ఏవం ప్రశస్యమానౌ తౌ తపఃశ్లాఘ్యైర్మహర్షిభిః|
సంరక్తతరమత్యర్థం మధురం తావగాయతాం ||018||

ప్రీతః కశ్చిన్మునిస్తాభ్యాం సంస్థితః కలశం దదౌ|
ప్రసన్నో వల్కలం కశ్చిద్దదౌ తాభ్యాం మహాయశాః ||019||

ఆశ్చర్యమిదమాఖ్యానం మునినా సంప్రకీర్తితం|
పరం కవీనామాధారం సమాప్తం చ యథాక్రమం ||020||

ప్రశస్యమానౌ సర్వత్ర కదాచిత్తత్ర గాయకౌ|
రథ్యాసు రాజమార్గేషు దదర్శ భరతాగ్రజః ||021||

స్వవేశ్మ చానీయ తతో భ్రాతరౌ సకుశీలవౌ|
పూజయామాస పూజార్హౌ రామః శత్రునిబర్హణః ||022||

ఆసీనః కాంచనే దివ్యే స చ సింహాసనే ప్రభుః|
ఉపోపవిష్టైః సచివైర్భ్రాతృభిశ్చ పరంతపః ||023||

దృష్ట్వా తు రూపసంపన్నౌ తావుభౌ వీణినౌ తతః|
ఉవాచ లక్ష్మణం రామః శత్రుఘ్నం భరతం తథా ||024||

శ్రూయతామిదమాఖ్యానమనయోర్దేవవర్చసోః|
విచిత్రార్థపదం సమ్యగ్గాయతోర్మధురస్వరం ||025||

ఇమౌ మునీ పార్థివలక్ష్మణాన్వితౌ |
కుశీలవౌ చైవ మహాతపస్వినౌ|
మమాపి తద్భూతికరం ప్రచక్షతే |
మహానుభావం చరితం నిబోధత ||026||

తతస్తు తౌ రామవచః ప్రచోదితా |
వగాయతాం మార్గవిధానసంపదా|
స చాపి రామః పరిషద్గతః శనై |
ర్బుభూషయాసక్తమనా బభూవ హ ||027||

—♦ సర్గ 005 ♦—

సర్వాపూర్వమియం యేషామాసీత్కృత్స్నా వసుంధరా|
ప్రజాపతిముపాదాయ నృపాణాం జయశాలినాం ||001||

యేషాం స సగరో నామ సాగరో యేన ఖానితః|
షష్టిః పుత్రసహస్రాణి యం యాంతం పర్యవారయన్ ||002||

ఇక్ష్వాకూణామిదం తేషాం రాజ్ఞాం వంశే మహాత్మనాం|
మహదుత్పన్నమాఖ్యానం రామాయణమితి శ్రుతం ||003||

తదిదం వర్తయిష్యామి సర్వం నిఖిలమాదితః|
ధర్మకామార్థసహితం శ్రోతవ్యమనసూయయా ||004||

కోసలో నామ ముదితః స్ఫీతో జనపదో మహాన్|
నివిష్టః సరయూతీరే ప్రభూతధనధాన్యవాన్ ॥005॥

అయోధ్యా నామ నగరీ తత్రాసీల్లోకవిశ్రుతా|
మనునా మానవేంద్రేణ యా పురీ నిర్మితా స్వయం ॥006॥

ఆయతా దశ చ ద్వే చ యోజనాని మహాపురీ|
శ్రీమతీ త్రీణి విస్తీర్ణా సువిభక్తమహాపథా ॥007॥

రాజమార్గేణ మహతా సువిభక్తేన శోభితా|
ముక్తపుష్పావకీర్ణేన జలసిక్తేన నిత్యశః ॥008॥

తాం తు రాజా దశరథో మహారాష్ట్రవివర్ధనః|
పురీమావాసయామాస దివి దేవపతిర్యథా ॥009॥

కపాటతోరణవతీం సువిభక్తాంతరాపణాం|
సర్వయంత్రాయుధవతీముపేతాం సర్వశిల్పిభిః ॥010॥

సూతమాగధసంబాధాం శ్రీమతీమతులప్రభాం|
ఉచ్చాట్టాలధ్వజవతీం శతఘ్నీశతసంకులాం ॥011॥

వధూనాటకసంఘైశ్చ సంయుక్తాం సర్వతః పురీం|
ఉద్యానామ్రవణోపేతాం మహతీం సాలమేఖలాం ॥012॥

దుర్గగంభీరపరిఖాం దుర్గామన్యైర్దురాసదాం|
వాజివారణసంపూర్ణాం గోభిరుష్ట్రైః ఖరైస్తథా ॥013॥

సామంతరాజసంఘైశ్చ బలికర్మభిరావృతాం|
నానాదేశనివాసైశ్చ వణిగ్భిరుపశోభితాం ॥014॥

ప్రసాదై రత్నవికృతైః పర్వతైరుపశోభితాం|
కూటాగారైశ్చ సంపూర్ణామింద్రస్యేవామరావతీం ॥015॥

చిత్రామష్టాపదాకారాం వరనారీగణైర్యుతాం|
సర్వరత్నసమాకీర్ణాం విమానగృహశోభితాం ॥016॥

గృహగాఢామవిచ్ఛిద్రాం సమభూమౌ నివేశితాం|
శాలితండులసంపూర్ణామిక్షుకాండరసోదకాం ॥017॥

దుందుభీభిర్మృదంగైశ్చ వీణాభిః పణవైస్తథా|
నాదితాం భృశమత్యర్థం పృథివ్యాం తామనుత్తమాం ॥018॥

విమానమివ సిద్ధానాం తపసాధిగతం దివి|
సునివేశితవేశ్మాంతాం నరోత్తమసమావృతాం ॥019॥

యే చ బాణైర్న విధ్యంతి వివిక్తమపరాపరం|
శబ్దవేధ్యం చ వితతం లఘుహస్తా విశారదాః ॥020॥

సింహవ్యాఘ్రవరాహాణాం మత్తానాం నదతాం వనే|
హంతారో నిశితైః శస్త్రైర్బలాద్బాహుబలైరపి ॥021॥

తాదృశానాం సహస్రైస్తామభిపూర్ణాం మహారథైః|
పురీమావాసయామాస రాజా దశరథస్తదా ॥022॥

తామగ్నిమద్భిర్గుణవద్భిరావృతాం |
ద్విజోత్తమైర్వేదషడంగపారగైః|
సహస్రదైః సత్యరతైర్మహాత్మభి |
ర్మహర్షికల్పైరృషిభిశ్చ కేవలైః ॥023॥

—♦ సర్గ 006 ♦—

పుర్యాం తస్యామయోధ్యాయాం వేదవిత్సర్వసంగ్రహః|
దీర్ఘదర్శీ మహాతేజాః పౌరజానపదప్రియః ||001||

ఇక్ష్వాకూణామతిరథో యజ్వా ధర్మరతో వశీ|
మహర్షికల్పో రాజర్షిస్త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః ||002||

బలవాన్నిహతామిత్రో మిత్రవాన్విజితేంద్రియః|
ధనైశ్చ సంచయైశ్చాన్యైః శక్రవైశ్రవణోపమః ||003||

యథా మనుర్మహాతేజా లోకస్య పరిరక్షితా|
తథా దశరథో రాజా వసంజగదపాలయత్ ||004||

తేన సత్యాభిసంధేన త్రివర్గమనుతిష్ఠతా|
పాలితా సా పురీ శ్రేష్ఠేంద్రేణ ఇవామరావతీ ||005||

తస్మిన్పురవరే హృష్టా ధర్మాత్మనా బహుశ్రుతాః|
నరాస్తుష్టాధనైః స్వైః స్వైరలుబ్ధాః సత్యవాదినః ||006||

నాల్పసంనిచయః కశ్చిదాసీత్తస్మిన్పురోత్తమే|
కుటుంబీ యో హ్యసిద్ధార్థోఽగవాశ్వధనధాన్యవాన్ ||007||

కామీ వా న కదర్యో వా నృశంసః పురుషః క్వచిత్|
ద్రష్టుం శక్యమయోధ్యాయాం నావిద్వాన్న చ నాస్తికః ||008||

సర్వే నరాశ్చ నార్యశ్చ ధర్మశీలాః సుసంయతాః|
ముదితాః శీలవృత్తాభ్యాం మహర్షయ ఇవామలాః ||009||

నాకుండలీ నాముకుటీ నాస్రగ్వీ నాల్పభోగవాన్|
నామృష్టో నానులిప్తాంగో నాసుగంధశ్చ విద్యతే ||010||

నామృష్టభోజీ నాదాతా నాప్యనంగదనిష్కధృక్|
నాహస్తాభరణో వాపి దృశ్యతే నాప్యనాత్మవాన్ ||011||

నానాహితాగ్నిర్నాయజ్వా విప్రో నాప్యసహస్రదః|
కశ్చిదాసీదయోధ్యాయాం న చ నిర్వృత్తసంకరః ||012||

స్వకర్మనిరతా నిత్యం బ్రాహ్మణా విజితేంద్రియాః|
దానాధ్యయనశీలాశ్చ సంయతాశ్చ ప్రతిగ్రహే ||013||

న నాస్తికో నానృతకో న కశ్చిదబహుశ్రుతః|
నాసూయకో న చాశక్తో నావిద్వాన్విద్యతే తదా ||014||

న దీనః క్షిప్తచిత్తో వా వ్యథితో వాపి కశ్చన|
కశ్చిన్నరో వా నారీ వా నాశ్రీమాన్నాప్యరూపవాన్|
ద్రష్టుం శక్యమయోధ్యాయాం నాపి రాజన్యభక్తిమాన్ ||015||

వర్ణేష్వగ్ర్యచతుర్థేషు దేవతాతిథిపూజకాః|
దీర్ఘాయుషో నరాః సర్వే ధర్మం సత్యం చ సంశ్రితాః ||016||

క్షత్రం బ్రహ్మముఖం చాసీద్వైశ్యాః క్షత్రమనువ్రతాః|
శూద్రాః స్వధర్మనిరతాస్త్రీన్వర్ణానుపచారిణః ||017||

సా తేనేక్ష్వాకునాథేన పురీ సుపరిరక్షితా|
యథా పురస్తాన్మనునా మానవేంద్రేణ ధీమతా ||018||

యోధానామగ్నికల్పానాం పేశలానామమర్షిణాం|
సంపూర్ణాకృతవిద్యానాం గుహాకేసరిణామివ ॥019॥

కాంబోజవిషయే జాతైర్బాహ్లీకైశ్చ హయోత్తమైః|
వనాయుజైర్నదీజైశ్చ పూర్ణాహరిహయోపమైః ॥020॥

వింధ్యపర్వతజైర్మత్తైః పూర్ణా హైమవతైరపి|
మదాన్వితైరతిబలైర్మాతంగైః పర్వతోపమైః ॥021॥

అంజనాదపి నిష్క్రాంతైర్వామనాదపి చ ద్విపైః|
భద్రమంద్రైర్భద్రమృగైర్మృగమంద్రైశ్చ సా పురీ ॥022॥

నిత్యమత్తైః సదా పూర్ణా నాగైరచలసంనిభైః|
సా యోజనే చ ద్వే భూయః సత్యనామా ప్రకాశతే ॥023॥

తాం సత్యనామాం దృఢతోరణార్గలా |
గృహైర్విచిత్రైరుపశోభితాం శివాం|
పురీమయోధ్యాం నృసహస్రసంకులాం |
శశాస వై శక్రసమో మహీపతిః ॥024॥

—♦ సర్గ 007 ♦—

అష్టౌ బభూవుర్వీరస్య తస్యామాత్యా యశస్వినః|
శుచయశ్చానురక్తాశ్చ రాజకృత్యేషు నిత్యశః ॥001॥

ధృష్టిర్జయంతో విజయః సిద్ధార్థో అర్థసాధకః|
అశోకో మంత్రపాలశ్చ సుమంత్రశ్చాష్టమోఽభవత్ ॥002॥

ఋత్విజౌ ద్వావభిమతౌ తస్యాస్తామృషిసత్తమౌ|
వసిష్ఠో వామదేవశ్చ మంత్రిణశ్చ తథాపరే ॥003॥

శ్రీమంతశ్చ మహాత్మానః శాస్త్రజ్ఞా దృఢవిక్రమాః|
కీర్తిమంతః ప్రణిహితా యథావచనకారిణః ॥004॥

తేజఃక్షమాయశఃప్రాప్తాః స్మితపూర్వాభిభాషిణః|
క్రోధాత్కామార్థహేతోర్వా న బ్రూయురనృతం వచః ॥005॥

తేషామవిదితం కించిత్స్వేషు నాస్తి పరేషు వా|
క్రియమాణం కృతం వాపి చారేణాపి చికీర్షితం ॥006॥

కుశలా వ్యవహారేషు సౌహృదేషు పరీక్షితాః|
ప్రాప్తకాలం యథా దండం ధారయేయుః సుతేష్వపి ॥007॥

కోశసంగ్రహణే యుక్తా బలస్య చ పరిగ్రహే|
అహితం చాపి పురుషం న విహింస్యురదూషకం ॥008॥

వీరాశ్చ నియతోత్సాహా రాజశాస్త్రమనుష్ఠితాః|
శుచీనాం రక్షితారశ్చ నిత్యం విషయవాసినాం ॥009॥

బ్రహ్మక్షత్రమహింసంతస్తే కోశం సమపూరయన్|
సుతీక్ష్ణదండాః సంప్రేక్ష్య పురుషస్య బలాబలం ॥010॥

శుచీనామేకబుద్ధీనాం సర్వేషాం సంప్రజానతాం|
నాసీత్పురే వా రాష్ట్రే వా మృషావాదీ నరః క్వచిత్ ॥011॥

కశ్చిన్న దుష్టస్తత్రాసిత్పరదారరతిర్నరః|
ప్రశాంతం సర్వమేవాసీద్రాష్ట్రం పురవరం చ తత్ ||012||

సువాససః సువేశాశ్చ తే చ సర్వే సుశీలినః|
హితార్థం చ నరేంద్రస్య జాగ్రతో నయచక్షుషా ||013||

గురౌ గుణగృహీతాశ్చ ప్రఖ్యాతాశ్చ పరాక్రమైః|
విదేశేష్వపి విజ్ఞాతాః సర్వతో బుద్ధినిశ్చయాత్ ||014||

ఈదృశైస్తైరమాత్యైస్తు రాజా దశరథోఽనఘః|
ఉపపన్నో గుణోపేతైరన్వశాసద్వసుంధరాం ||015||

అవేక్షమాణశ్చారేణ ప్రజా ధర్మేణ రంజయన్|
నాధ్యగచ్ఛద్విశిష్టం వా తుల్యం వా శత్రుమాత్మనః ||016||

తైర్మంత్రిభిర్మంత్రహితైర్నివిష్టై |
ర్వృతోఽనురక్తైః కుశలైః సమర్థైః|
స పార్థివో దీప్తిమవాప యుక్త |
స్తేజోమయైర్గోభిరివోదితోఽర్కః ||017||

—♦ సర్గ 008 ♦—

తస్య త్వేవం ప్రభావస్య ధర్మజ్ఞస్య మహాత్మనః|
సుతార్థం తప్యమానస్య నాసీద్వంశకరః సుతః ||001||

చింతయానస్య తస్యైవం బుద్ధిరాసీన్మహాత్మనః|
సుతార్థం వాజిమేధేన కిమర్థం న యజామ్యహం ||002||

స నిశ్చితాం మతిం కృత్వా యష్టవ్యమితి బుద్ధిమాన్|
మంత్రిభిః సహ ధర్మాత్మా సర్వైరేవ కృతాత్మభిః ||003||

తతోఽబ్రవీదిదం రాజా సుమంత్రం మంత్రిసత్తమం|
శీఘ్రమానయ మే సర్వాన్గురూంస్తాన్సపురోహితాన్ ||004||

ఏతచ్ఛ్రుత్వా రహః సూతో రాజానమిదమబ్రవీత్|
ఋత్విగ్భిరుపదిష్టోఽయం పురావృత్తో మయా శ్రుతః ||005||

సనత్కుమారో భగవాన్పూర్వం కథితవాన్కథాం|
ఋషీణాం సంనిధౌ రాజంస్తవ పుత్రాగమం ప్రతి ||006||

కాశ్యపస్య తు పుత్రోఽస్తి విభాండక ఇతి శ్రుతః|
ఋశ్యశృంగ ఇతి ఖ్యాతస్తస్య పుత్రో భవిష్యతి ||007||

స వనే నిత్యసంవృద్ధో మునిర్వనచరః సదా|
నాన్యం జానాతి విప్రేంద్రో నిత్యం పిత్రనువర్తనాత్ ||008||

ద్వైవిధ్యం బ్రహ్మచర్యస్య భవిష్యతి మహాత్మనః|
లోకేషు ప్రథితం రాజన్విప్రైశ్చ కథితం సదా ||009||

తస్యైవం వర్తమానస్య కాలః సమభివర్తత|
అగ్నిం శుశ్రూషమాణస్య పితరం చ యశస్వినం ||010||

ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు లోమపాదః ప్రతాపవాన్|
అంగేషు ప్రథితో రాజా భవిష్యతి మహాబలః ||011||

తస్య వ్యతిక్రమాద్రాజ్ఞో భవిష్యతి సుదారుణా|
అనావృష్టిః సుఘోరా వై సర్వభూతభయావహా ||012||

అనావృష్ట్యాం తు వృత్తాయాం రాజా దుఃఖసమన్వితః|
బ్రాహ్మణాఞ్శ్రుతవృద్ధాంశ్చ సమానీయ ప్రవక్ష్యతి ||013||

భవంతః శ్రుతధర్మాణో లోకచారిత్రవేదినః|
సమాదిశంతు నియమం ప్రాయశ్చిత్తం యథా భవేత్ ||014||

వక్ష్యంతి తే మహీపాలం బ్రాహ్మణా వేదపారగాః|
విభాండకసుతం రాజన్సర్వోపాయైరిహానయ ||015||

ఆనాయ్య చ మహీపాల ఋశ్యశృంగం సుసత్కృతం|
ప్రయచ్ఛ కన్యాం శాంతాం వై విధినా సుసమాహితః ||016||

తేషాం తు వచనం శ్రుత్వా రాజా చింతాం ప్రపత్స్యతే|
కేనోపాయేన వై శక్యమిహానేతుం స వీర్యవాన్ ||017||

తతో రాజా వినిశ్చిత్య సహ మంత్రిభిరాత్మవాన్|
పురోహితమమాత్యాంశ్చ ప్రేషయిష్యతి సత్కృతాన్ ||018||

తే తు రాజ్ఞో వచః శ్రుత్వా వ్యథితా వనతాననాః|
న గచ్ఛేమ ఋషేర్భీతా అనునేష్యంతి తం నృపం ||019||

వక్ష్యంతి చింతయిత్వా తే తస్యోపాయాంశ్చ తాన్క్షమాన్|
ఆనేష్యామో వయం విప్రం న చ దోషో భవిష్యతి ||020||

ఏవమంగాధిపేనైవ గణికాభిరృషేః సుతః|
ఆనీతోఽవర్షయద్దేవః శాంతా చాస్మై ప్రదీయతే ||021||

ఋశ్యశృంగస్తు జామాతా పుత్రాంస్తవ విధాస్యతి|
సనత్కుమారకథితమేతావద్వ్యాహృతం మయా ||022||

అథ హృష్టో దశరథః సుమంత్రం ప్రత్యభాషత|
యథర్శ్యశృంగస్త్వానీతో విస్తరేణ త్వయోచ్యతాం ||023||

—♦ సర్గ 009 ♦—

సుమంత్రశ్చోదితో రాజ్ఞా ప్రోవాచేదం వచస్తదా|
యథర్శ్యశృంగస్త్వానీతః శృణు మే మంత్రిభిః సహ ||001||

లోమపాదమువాచేదం సహామాత్యః పురోహితః|
ఉపాయో నిరపాయోఽయమస్మాభిరభిచింతితః ||002||

ఋశ్యశృంగో వనచరస్తపఃస్వాధ్యాయనే రతః|
అనభిజ్ఞః స నారీణాం విషయాణాం సుఖస్య చ ||003||

ఇంద్రియార్థైరభిమతైర్నరచిత్తప్రమాథిభిః|
పురమానాయయిష్యామః క్షిప్రం చాధ్యవసీయతాం ||004||

గణికాస్తత్ర గచ్ఛంతు రూపవత్యః స్వలంకృతాః|
ప్రలోభ్య వివిధోపాయైరానేష్యంతిహ సత్కృతాః ||005||

శ్రుత్వా తథేతి రాజా చ ప్రత్యువాచ పురోహితం|
పురోహితో మంత్రిణశ్చ తథా చక్రుశ్చ తే తదా ||006||

వారముఖ్యాస్తు తచ్ఛ్రుత్వా వనం ప్రవివిశుర్మహత్|
ఆశ్రమస్యావిదూరేఽస్మిన్యత్నం కుర్వంతి దర్శనే|
ఋషిపుత్రస్య ఘోరస్య నిత్యమాశ్రమవాసినః ||007||

పితుః స నిత్యసంతుష్టో నాతిచక్రామ చాశ్రమాత్ ||008||

న తేన జన్మప్రభృతి దృష్టపూర్వం తపస్వినా|
స్త్రీ వా పుమాన్వా యచ్చాన్యత్సత్త్వం నగరరాష్ట్రజం ||009||

తతః కదాచిత్తం దేశమాజగామ యదృచ్ఛయా|
విభాండకసుతస్తత్ర తాశ్చాపశ్యద్వరాంగనాః ||010||

తాశ్చిత్రవేషాః ప్రమదా గాయంత్యో మధురస్వరైః|
ఋషిపుత్రముపాగమ్య సర్వా వచనమబ్రువన్ ||011||

కస్త్వం కిం వర్తసే బ్రహ్మంజ్ఞాతుమిచ్ఛామహే వయం|
ఏకస్త్వం విజనే ఘోరే వనే చరసి శంస నః ||012||

అదృష్టరూపాస్తాస్తేన కామ్యరూపా వనే స్త్రియః|
హార్దాత్తస్య మతిర్జాతా ఆఖ్యాతుం పితరం స్వకం ||013||

పితా విభాండకోఽస్మాకం తస్యాహం సుత ఔరసః|
ఋశ్యశృంగ ఇతి ఖ్యాతం నామ కర్మ చ మే భువి ||014||

ఇహాశ్రమపదోఽస్మాకం సమీపే శుభదర్శనాః|
కరిష్యే వోఽత్ర పూజాం వై సర్వేషాం విధిపూర్వకం ||015||

ఋషిపుత్రవచః శ్రుత్వా సర్వాసాం మతిరాస వై|
తదాశ్రమపదం ద్రష్టుం జగ్ముః సర్వాశ్చ తేన హ ||016||

గతానాం తు తతః పూజామృషిపుత్రశ్చకార హ|
ఇదమర్ఘ్యమిదం పాద్యమిదం మూలం ఫలం చ నః ||017||

ప్రతిగృహ్య తు తాం పూజాం సర్వా ఏవ సముత్సుకాః|
ఋషేర్భీతాశ్చ శీఘ్రం తు గమనాయ మతిం దధుః ||018||

అస్మాకమపి ముఖ్యాని ఫలానీమాని వై ద్విజ|
గృహాణ ప్రతి భద్రం తే భక్షయస్వ చ మా చిరం ||019||

తతస్తాస్తం సమాలింగ్య సర్వా హర్షసమన్వితాః|
మోదకాన్ప్రదదుస్తస్మై భక్ష్యాంశ్చ వివిధాఞ్శుభాన్ ||020||

తాని చాస్వాద్య తేజస్వీ ఫలానీతి స్మ మన్యతే|
అనాస్వాదితపూర్వాణి వనే నిత్యనివాసినా ||021||

ఆపృచ్ఛ్య చ తదా విప్రం వ్రతచర్యాం నివేద్య చ|
గచ్ఛంతి స్మాపదేశాత్తా భీతాస్తస్య పితుః స్త్రియః ||022||

గతాసు తాసు సర్వాసు కాశ్యపస్యాత్మజో ద్విజః|
అస్వస్థహృదయశ్చాసీద్దుఃఖం స్మ పరివర్తతే ||023||

తతోఽపరేద్యుస్తం దేశమాజగామ స వీర్యవాన్|
మనోజ్ఞా యత్ర తా దృష్టా వారముఖ్యాః స్వలంకృతాః ||024||

దృష్ట్వైవ చ తదా విప్రమాయాంతం హృష్టమానసాః|
ఉపసృత్య తతః సర్వాస్తాస్తమూచురిదం వచః ||025||

ఏహ్యాశ్రమపదం సౌమ్య అస్మాకమితి చాబ్రువన్|
తత్రాప్యేష విధిః శ్రీమాన్విశేషేణ భవిష్యతి ||026||

శ్రుత్వా తు వచనం తాసాం సర్వాసాం హృదయంగమం|
గమనాయ మతిం చక్రే తం చ నిన్యుస్తదా స్త్రియః ||027||

తత్ర చానీయమానే తు విప్రే తస్మిన్మహాత్మని|
వవర్ష సహసా దేవో జగత్ప్రహ్లాదయంస్తదా ||028||

వర్షేణైవాగతం విప్రం విషయం స్వం నరాధిపః|
ప్రత్యుద్గమ్య మునిం ప్రహ్వః శిరసా చ మహీం గతః ||029||

అర్ఘ్యం చ ప్రదదౌ తస్మై న్యాయతః సుసమాహితః|
వవ్రే ప్రసాదం విప్రేంద్రాన్మా విప్రం మన్యురావిశేత్ ||030||

అంతఃపురం ప్రవిశ్యాస్మై కన్యాం దత్త్వా యథావిధి|
శాంతాం శాంతేన మనసా రాజా హర్షమవాప సః ||031||

ఏవం స న్యవసత్తత్ర సర్వకామైః సుపూజితః|
ఋశ్యశృంగో మహాతేజాః శాంతయా సహ భార్యయా ||032||

—♦ సర్గ 010 ♦—

భూయ ఏవ చ రాజేంద్ర శృణు మే వచనం హితం|
యథా స దేవప్రవరః కథాయామేవమబ్రవీత్ ||001||

ఇక్ష్వాకూణాం కులే జాతో భవిష్యతి సుధార్మికః|
రాజా దశరథో నామ్నా శ్రీమాన్సత్యప్రతిశ్రవః ||002||

అంగరాజేన సఖ్యం చ తస్య రాజ్ఞో భవిష్యతి|
కన్యా చాస్య మహాభాగా శాంతా నామ భవిష్యతి ||003||

పుత్రస్త్వంగస్య రాజ్ఞస్తు లోమపాద ఇతి శ్రుతః|
తం స రాజా దశరథో గమిష్యతి మహాయశాః ||004||

అనపత్యోఽస్మి ధర్మాత్మఞ్శాంతాభర్తా మమ క్రతుం|
ఆహరేత త్వయాజ్ఞప్తః సంతానార్థం కులస్య చ ||005||

శ్రుత్వా రాజ్ఞోఽథ తద్వాక్యం మనసా స విచింత్య చ|
ప్రదాస్యతే పుత్రవంతం శాంతా భర్తారమాత్మవాన్ ||006||

ప్రతిగృహ్య చ తం విప్రం స రాజా విగతజ్వరః|
ఆహరిష్యతి తం యజ్ఞం ప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా ||007||

తం చ రాజా దశరథో యష్టుకామః కృతాంజలిః|
ఋశ్యశృంగం ద్విజశ్రేష్ఠం వరయిష్యతి ధర్మవిత్ ||008||

యజ్ఞార్థం ప్రసవార్థం చ స్వర్గార్థం చ నరేశ్వరః|
లభతే చ స తం కామం ద్విజముఖ్యాద్విశాం పతిః ||009||

పుత్రాశ్చాస్య భవిష్యంతి చత్వారోఽమితవిక్రమాః|
వంశప్రతిష్ఠానకరాః సర్వలోకేషు విశ్రుతాః ||010||

ఏవం స దేవప్రవరః పూర్వం కథితవాన్కథాం|
సనత్కుమారో భగవాన్పురా దేవయుగే ప్రభుః ||011||

స త్వం పురుషశార్దూల తమానయ సుసత్కృతం|
స్వయమేవ మహారాజ గత్వా సబలవాహనః ||012||

అనుమాన్య వసిష్ఠం చ సూతవాక్యం నిశమ్య చ|
సాంతఃపురః సహామాత్యః ప్రయయౌ యత్ర స ద్విజః ||013||

వనాని సరితశ్చైవ వ్యతిక్రమ్య శనైః శనైః|
అభిచక్రామ తం దేశం యత్ర వై మునిపుంగవః ||014||

ఆసాద్య తం ద్విజశ్రేష్ఠం లోమపాదసమీపగం|
ఋషిపుత్రం దదర్శాదౌ దీప్యమానమివానలం ||015||

తతో రాజా యథాన్యాయం పూజాం చక్రే విశేషతః|
సఖిత్వాత్తస్య వై రాజ్ఞః ప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా ||016||

లోమపాదేన చాఖ్యాతమృషిపుత్రాయ ధీమతే|
సఖ్యం సంబంధకం చైవ తదా తం ప్రత్యపూజయత్ ||017||

ఏవం సుసత్కృతస్తేన సహోషిత్వా నరర్షభః|
సప్తాష్టదివసాన్రాజా రాజానమిదమబ్రవీత్ ||018||

శాంతా తవ సుతా రాజన్సహ భర్త్రా విశాంపతే|
మదీయం నగరం యాతు కార్యం హి మహదుద్యతం ||019||

తథేతి రాజా సంశ్రుత్య గమనం తస్య ధీమతః|
ఉవాచ వచనం విప్రం గచ్ఛ త్వం సహ భార్యయా ||020||

ఋషిపుత్రః ప్రతిశ్రుత్య తథేత్యాహ నృపం తదా|
స నృపేణాభ్యనుజ్ఞాతః ప్రయయౌ సహ భార్యయా ||021||

తావన్యోన్యాంజలిం కృత్వా స్నేహాత్సంశ్లిష్య చోరసా|
ననందతుర్దశరథో లోమపాదశ్చ వీర్యవాన్ ||022||

తతః సుహృదమాపృచ్ఛ్య ప్రస్థితో రఘునందనః|
పౌరేభ్యః ప్రేషయామాస దూతాన్వై శీఘ్రగామినః|
క్రియతాం నగరం సర్వం క్షిప్రమేవ స్వలంకృతం ||023||

తతః ప్రహృష్టాః పౌరాస్తే శ్రుత్వా రాజానమాగతం|
తథా ప్రచక్రుస్తత్సర్వం రాజ్ఞా యత్ప్రేషితం తదా ||024||

తతః స్వలంకృతం రాజా నగరం ప్రవివేశ హ|
శంఖదుందుభినిర్ఘోషైః పురస్కృత్య ద్విజర్షభం ||025||

తతః ప్రముదితాః సర్వే దృష్ట్వా తం నాగరా ద్విజం|
ప్రవేశ్యమానం సత్కృత్య నరేంద్రేణేంద్రకర్మణా ||026||

అంతఃపురం ప్రవేశ్యైనం పూజాం కృత్వా తు శాస్త్రతః|
కృతకృత్యం తదాత్మానం మేనే తస్యోపవాహనాత్ ||027||

అంతఃపురాణి సర్వాణి శాంతాం దృష్ట్వా తథాగతాం|
సహ భర్త్రా విశాలాక్షీం ప్రీత్యానందముపాగమన్ ||028||

పూజ్యమానా చ తాభిః సా రాజ్ఞా చైవ విశేషతః|
ఉవాస తత్ర సుఖితా కంచిత్కాలం సహ ద్విజా ||029||

—♦ సర్గ 011 ♦—

తతః కాలే బహుతిథే కస్మింశ్చిత్సుమనోహరే|
వసంతే సమనుప్రాప్తే రాజ్ఞో యష్టుం మనోఽభవత్ ||001||

తతః ప్రసాద్య శిరసా తం విప్రం దేవవర్ణినం|
యజ్ఞాయ వరయామాస సంతానార్థం కులస్య వై ||002||

తథేతి చ స రాజానమువాచ చ సుసత్కృతః|
సంభారాః సంభ్రియంతాం తే తురగశ్చ విముచ్యతాం ||003||

తతో రాజాబ్రవీద్వాక్యం సుమంత్రం మంత్రిసత్తమం|
సుమంత్రావాహయ క్షిప్రమృత్విజో బ్రహ్మవాదినః ||004||

తతః సుమంత్రస్త్వరితం గత్వా త్వరితవిక్రమః|
సమానయత్స తాన్విప్రాన్సమస్తాన్వేదపారగాన్ ||005||

సుయజ్ఞం వామదేవం చ జాబాలిమథ కాశ్యపం|
పురోహితం వసిష్ఠం చ యే చాన్యే ద్విజసత్తమాః ||006||

తాన్పూజయిత్వా ధర్మాత్మా రాజా దశరథస్తదా|
ఇదం ధర్మార్థసహితం శ్లక్ష్ణం వచనమబ్రవీత్ ||007||

మమ లాలప్యమానస్య పుత్రార్థం నాస్తి వై సుఖం|
తదర్థం హయమేధేన యక్ష్యామీతి మతిర్మమ ||008||

తదహం యష్టుమిచ్ఛామి శాస్త్రదృష్టేన కర్మణా|
ఋషిపుత్రప్రభావేన కామాన్ప్రాప్స్యామి చాప్యహం ||009||

తతః సాధ్వితి తద్వాక్యం బ్రాహ్మణాః ప్రత్యపూజయన్|
వసిష్ఠప్రముఖాః సర్వే పార్థివస్య ముఖాచ్చ్యుతం ||010||

ఋశ్యశృంగపురోగాశ్చ ప్రత్యూచుర్నృపతిం తదా|
సంభారాః సంభ్రియంతాం తే తురగశ్చ విముచ్యతాం ||011||

సర్వథా ప్రాప్యసే పుత్రాంశ్చతురోఽమితవిక్రమాన్|
యస్య తే ధార్మికీ బుద్ధిరియం పుత్రార్థమాగతా ||012||

తతః ప్రీతోఽభవద్రాజా శ్రుత్వా తద్ద్విజభాషితం|
అమాత్యాంశ్చాబ్రవీద్రాజా హర్షేణేదం శుభాక్షరం ||013||

గురూణాం వచనాచ్ఛీఘ్రం సంభారాః సంభ్రియంతు మే|
సమర్థాధిష్ఠితశ్చాశ్వః సోపాధ్యాయో విముచ్యతాం ||014||

సరయ్వాశ్చోత్తరే తీరే యజ్ఞభూమిర్విధీయతాం|
శాంతయశ్చాభివర్ధంతాం యథాకల్పం యథావిధి ||015||

శక్యః కర్తుమయం యజ్ఞః సర్వేణాపి మహీక్షితా|
నాపరాధో భవేత్కష్టో యద్యస్మిన్క్రతుసత్తమే ||016||

ఛిద్రం హి మృగయంతేఽత్ర విద్వాంసో బ్రహ్మరాక్షసాః|
విధిహీనస్య యజ్ఞస్య సద్యః కర్తా వినశ్యతి ||017||

తద్యథా విధిపూర్వం మే క్రతురేష సమాప్యతే|
తథావిధానం క్రియతాం సమర్థాః కరణేష్విహ ||018||

తథేతి చ తతః సర్వే మంత్రిణః ప్రత్యపూజయన్|
పార్థివేంద్రస్య తద్వాక్యం యథాజ్ఞప్తమకుర్వత ||019||

తతో ద్విజాస్తే ధర్మజ్ఞమస్తువన్పార్థివర్షభం|
అనుజ్ఞాతాస్తతః సర్వే పునర్జగ్ముర్యథాగతం ||020||

గతానాం తు ద్విజాతీనాం మంత్రిణస్తాన్నరాధిపః|
విసర్జయిత్వా స్వం వేశ్మ ప్రవివేశ మహాద్యుతిః ||021||

—♦ సర్గ 012 ♦—

పునః ప్రాప్తే వసంతే తు పూర్ణః సంవత్సరోఽభవత్|
అభివాద్య వసిష్ఠం చ న్యాయతః ప్రతిపూజ్య చ ||001||

అబ్రవీత్ప్రశ్రితం వాక్యం ప్రసవార్థం ద్విజోత్తమం|
యజ్ఞో మే క్రియతాం విప్ర యథోక్తం మునిపుంగవ ||002||

యథా న విఘ్నః క్రియతే యజ్ఞాంగేషు విధీయతాం|
భవాన్స్నిగ్ధః సుహృన్మహ్యం గురుశ్చ పరమో మహాన్ ||003||

వోఢవ్యో భవతా చైవ భారో యజ్ఞస్య చోద్యతః|
తథేతి చ స రాజానమబ్రవీద్ద్విజసత్తమః ||004||

కరిష్యే సర్వమేవైతద్భవతా యత్సమర్థితం|
తతోఽబ్రవీద్ద్విజాన్వృద్ధాన్యజ్ఞకర్మసు నిష్ఠితాన్ ||005||

స్థాపత్యే నిష్ఠితాంశ్చైవ వృద్ధాన్పరమధార్మికాన్|
కర్మాంతికాఞ్శిల్పకారాన్వర్ధకీన్ఖనకానపి ||006||

గణకాఞ్శిల్పినశ్చైవ తథైవ నటనర్తకాన్|
తథా శుచీఞ్శాస్త్రవిదః పురుషాన్సుబహుశ్రుతాన్ ||007||

యజ్ఞకర్మ సమీహంతాం భవంతో రాజశాసనాత్|
ఇష్టకా బహుసాహస్రీ శీఘ్రమానీయతామితి ||008||

ఔపకార్యాః క్రియంతాం చ రాజ్ఞాం బహుగుణాన్వితాః|
బ్రాహ్మణావసథాశ్చైవ కర్తవ్యాః శతశః శుభాః ||009||

భక్ష్యాన్నపానైర్బహుభిః సముపేతాః సునిష్ఠితాః|
తథా పౌరజనస్యాపి కర్తవ్యా బహువిస్తరాః ||010||

ఆవాసా బహుభక్ష్యా వై సర్వకామైరుపస్థితాః|
తథా జానపదస్యాపి జనస్య బహుశోభనం ||011||

దాతవ్యమన్నం విధివత్సత్కృత్య న తు లీలయా|
సర్వే వర్ణా యథా పూజాం ప్రాప్నువంతి సుసత్కృతాః ||012||

న చావజ్ఞా ప్రయోక్తవ్యా కామక్రోధవశాదపి|
యజ్ఞకర్మసు యేఽవ్యగ్రాః పురుషాః శిల్పినస్తథా ||013||

తేషామపి విశేషేణ పూజా కార్యా యథాక్రమం|
యథా సర్వం సువిహితం న కించిత్పరిహీయతే ||014||

తథా భవంతః కుర్వంతు ప్రీతిస్నిగ్ధేన చేతసా|
తతః సర్వే సమాగమ్య వసిష్ఠమిదమబ్రువన్ ||015||

యథోక్తం తత్కరిష్యామో న కించిత్పరిహాస్యతే|
తతః సుమంత్రమాహూయ వసిష్ఠో వాక్యమబ్రవీత్ ||016||

నిమంత్రయస్య నృపతిన్పృథివ్యాం యే చ ధార్మికాః|
బ్రాహ్మణాన్క్షత్రియాన్వైశ్యాఞ్శూద్రాంశ్చైవ సహస్రశః ||017||

సమానయస్వ సత్కృత్య సర్వదేశేషు మానవాన్|
మిథిలాధిపతిం శూరం జనకం సత్యవిక్రమం ||018||

నిష్ఠితం సర్వశాస్త్రేషు తథా వేదేషు నిష్ఠితం|
తమానయ మహాభాగం స్వయమేవ సుసత్కృతం|
పూర్వసంబంధినం జ్ఞాత్వా తతః పూర్వం బ్రవీమి తే ||019||

తథా కాశిపతిం స్నిగ్ధం సతతం ప్రియవాదినం|
సద్వృత్తం దేవసంకాశం స్వయమేవానయస్వ హ ||020||

తథా కేకయరాజానం వృద్ధం పరమధార్మికం|
శ్వశురం రాజసింహస్య సపుత్రం తమిహానయ ||021||

అంగేశ్వరం మహాభాగం లోమపాదం సుసత్కృతం|
వయస్యం రాజసింహస్య తమానయ యశస్వినం ||022||

ప్రాచీనాన్సింధుసౌవీరాన్సౌరాష్ట్రేయాంశ్చ పార్థివాన్|
దాక్షిణాత్యాన్నరేంద్రాంశ్చ సమస్తానానయస్వ హ ||023||

సంతి స్నిగ్ధాశ్చ యే చాన్యే రాజానః పృథివీతలే|
తానానయ యథాక్షిప్రం సానుగాన్సహబాంధవాన్ ||024||

వసిష్ఠవాక్యం తచ్ఛ్రుత్వా సుమంత్రస్త్వరితస్తదా|
వ్యాదిశత్పురుషాంస్తత్ర రాజ్ఞామానయనే శుభాన్ ||025||

స్వయమేవ హి ధర్మాత్మా ప్రయయౌ మునిశాసనాత్|
సుమంత్రస్త్వరితో భూత్వా సమానేతుం మహీక్షితః ||026||

తే చ కర్మాంతికాః సర్వే వసిష్ఠాయ చ ధీమతే|
సర్వం నివేదయంతి స్మ యజ్ఞే యదుపకల్పితం ||027||

తతః ప్రీతో ద్విజశ్రేష్ఠస్తాన్సర్వాన్పునరబ్రవీత్|
అవజ్ఞయా న దాతవ్యం కస్యచిల్లీలయాపి వా|
అవజ్ఞయా కృతం హన్యాద్దాతారం నాత్ర సంశయః ||028||

తతః కైశ్చిదహోరాత్రైరుపయాతా మహీక్షితః|
బహూని రత్నాన్యాదాయ రాజ్ఞో దశరథస్య హ ||029||

తతో వసిష్ఠః సుప్రీతో రాజానమిదమబ్రవీత్|
ఉపయాతా నరవ్యాఘ్ర రాజానస్తవ శాసనాత్ ||030||

మయాపి సత్కృతాః సర్వే యథార్హం రాజసత్తమాః|
యజ్ఞియం చ కృతం రాజన్పురుషైః సుసమాహితైః ||031||

నిర్యాతు చ భవాన్యష్టుం యజ్ఞాయతనమంతికాత్|
సర్వకామైరుపహృతైరుపేతం వై సమంతతః ||032||

తథా వసిష్ఠవచనాదృశ్యశృంగస్య చోభయోః|
శుభే దివసే నక్షత్రే నిర్యాతో జగతీపతిః ||033||

తతో వసిష్ఠప్రముఖాః సర్వ ఏవ ద్విజోత్తమాః|
ఋశ్యశృంగం పురస్కృత్య యజ్ఞకర్మారభంస్తదా ||034||

—♦ సర్గ 013 ♦—

అథ సంవత్సరే పూర్ణే తస్మిన్ప్రాప్తే తురంగమే|
సరయ్వాశ్చోత్తరే తీరే రాజ్ఞో యజ్ఞోఽభ్యవర్తత ||001||

ఋశ్యశృంగం పురస్కృత్య కర్మ చక్రుర్ద్విజర్షభాః|
అశ్వమేధే మహాయజ్ఞే రాజ్ఞోఽస్య సుమహాత్మనః ||002||

కర్మ కుర్వంతి విధివద్యాజకా వేదపారగాః|
యథావిధి యథాన్యాయం పరిక్రామంతి శాస్త్రతః ||003||

ప్రవర్గ్యం శాస్త్రతః కృత్వా తథైవోపసదం ద్విజాః|
చక్రుశ్చ విధివత్సర్వమధికం కర్మ శాస్త్రతః ||004||

అభిపూజ్య తతో హృష్టాః సర్వే చక్రుర్యథావిధి|
ప్రాతఃసవనపూర్వాణి కర్మాణి మునిపుంగవాః ||005||

న చాహుతమభూత్తత్ర స్ఖలితం వాపి కించన|
దృశ్యతే బ్రహ్మవత్సర్వం క్షేమయుక్తం హి చక్రిరే ||006||

న తేష్వహఃసు శ్రాంతో వా క్షుధితో వాపి దృశ్యతే|
నావిద్వాన్బ్రాహ్మణస్తత్ర నాశతానుచరస్తథా ||007||

బ్రాహ్మణా భుంజతే నిత్యం నాథవంతశ్చ భుంజతే|
తాపసా భుంజతే చాపి శ్రమణా భుంజతే తథా ||008||

వృద్ధాశ్చ వ్యాధితాశ్చైవ స్త్రియో బాలాస్తథైవ చ|
అనిశం భుంజమానానాం న తృప్తిరుపలభ్యతే ||009||

దీయతాం దీయతామన్నం వాసాంసి వివిధాని చ|
ఇతి సంచోదితాస్తత్ర తథా చక్రురనేకశః ||010||

అన్నకూటాశ్చ బహవో దృశ్యంతే పర్వతోపమాః|
దివసే దివసే తత్ర సిద్ధస్య విధివత్తదా ||011||

అన్నం హి విధివత్స్వాదు ప్రశంసంతి ద్విజర్షభాః|
అహో తృప్తాః స్మ భద్రం తే ఇతి శుశ్రావ రాఘవః ||012||

స్వలంకృతాశ్చ పురుషా బ్రాహ్మణాన్పర్యవేషయన్|
ఉపాసతే చ తానన్యే సుమృష్టమణికుండలాః ||013||

కర్మాంతరే తదా విప్రా హేతువాదాన్బహూనపి|
ప్రాహుః సువాగ్మినో ధీరాః పరస్పరజిగీషయా ||014||

దివసే దివసే తత్ర సంస్తరే కుశలా ద్విజాః|
సర్వకర్మాణి చక్రుస్తే యథాశాస్త్రం ప్రచోదితాః ||015||

నాషడంగవిదత్రాసీన్నావ్రతో నాబహుశ్రుతః|
సదస్యస్తస్య వై రాజ్ఞో నావాదకుశలో ద్విజః ||016||

ప్రాప్తే యూపోచ్ఛ్రయే తస్మిన్షడ్బైల్వాః ఖాదిరాస్తథా|
తావంతో బిల్వసహితాః పర్ణినశ్చ తథాపరే ||017||

శ్లేష్మాతకమయో దిష్టో దేవదారుమయస్తథా|
ద్వావేవ తత్ర విహితౌ బాహువ్యస్తపరిగ్రహౌ ||018||

కారితాః సర్వ ఏవైతే శాస్త్రజ్ఞైర్యజ్ఞకోవిదైః|
శోభార్థం తస్య యజ్ఞస్య కాంచనాలంకృతా భవన్ ||019||

విన్యస్తా విధివత్సర్వే శిల్పిభిః సుకృతా దృఢాః|
అష్టాశ్రయః సర్వ ఏవ శ్లక్ష్ణరూపసమన్వితాః ||020||

ఆచ్ఛాదితాస్తే వాసోభిః పుష్పైర్గంధైశ్చ భూషితాః|
సప్తర్షయో దీప్తిమంతో విరాజంతే యథా దివి ||021||

ఇష్టకాశ్చ యథాన్యాయం కారితాశ్చ ప్రమాణతః|
చితోఽగ్నిర్బ్రాహ్మణైస్తత్ర కుశలైః శుల్బకర్మణి ||022||

స చిత్యో రాజసింహస్య సంచితః కుశలైర్ద్విజైః|
గరుడో రుక్మపక్షో వై త్రిగుణోఽష్టాదశాత్మకః ||023||

నియుక్తాస్తత్ర పశవస్తత్తదుద్దిశ్య దైవతం|
ఉరగాః పక్షిణశ్చైవ యథాశాస్త్రం ప్రచోదితాః|
శామిత్రే తు హయస్తత్ర తథా జల చరాశ్చ యే ||024||

ఋత్విగ్భిః సర్వమేవైతన్నియుక్తం శాస్త్రతస్తదా|
పశూనాం త్రిశతం తత్ర యూపేషు నియతం తదా|
అశ్వరత్నోత్తమం తస్య రాజ్ఞో దశరథస్య హ ||025||

కౌసల్యా తం హయం తత్ర పరిచర్య సమంతతః|
కృపాణైర్విశశాసైనం త్రిభిః పరమయా ముదా ||026||

పతత్రిణా తదా సార్ధం సుస్థితేన చ చేతసా|
అవసద్రజనీమేకాం కౌసల్యా ధర్మకామ్యయా ||027||

హోతాధ్వర్యుస్తథోద్గాతా హయేన సమయోజయన్|
మహిష్యా పరివృక్త్యాథ వావాతామపరాం తథా ||028||

పతత్రిణస్తస్య వపాముద్ధృత్య నియతేంద్రియః|
ఋత్విక్పరమ సంపన్నః శ్రపయామాస శాస్త్రతః ||029||

ధూమగంధం వపాయాస్తు జిఘ్రతి స్మ నరాధిపః|
యథాకాలం యథాన్యాయం నిర్ణుదన్పాపమాత్మనః ||030||

హయస్య యాని చాంగాని తాని సర్వాణి బ్రాహ్మణాః|
అగ్నౌ ప్రాస్యంతి విధివత్సమస్తాః షోడశర్త్విజః ||031||

ప్లక్షశాఖాసు యజ్ఞానామన్యేషాం క్రియతే హవిః|
అశ్వమేధస్య చైకస్య వైతసో భాగ ఇష్యతే ||032||

త్ర్యహోఽశ్వమేధః సంఖ్యాతః కల్పసూత్రేణ బ్రాహ్మణైః|
చతుష్టోమమహస్తస్య ప్రథమం పరికల్పితం ||033||

ఉక్థ్యం ద్వితీయం సంఖ్యాతమతిరాత్రం తథోత్తరం|
కారితాస్తత్ర బహవో విహితాః శాస్త్రదర్శనాత్ ||034||

జ్యోతిష్టోమాయుషీ చైవ అతిరాత్రౌ చ నిర్మితౌ|
అభిజిద్విశ్వజిచ్చైవ అప్తోర్యామో మహాక్రతుః ||035||

ప్రాచీం హోత్రే దదౌ రాజా దిశం స్వకులవర్ధనః|
అధ్వర్యవే ప్రతీచీం తు బ్రహ్మణే దక్షిణాం దిశం ||036||

ఉద్గాత్రే తు తథోదీచీం దక్షిణైషా వినిర్మితా|
అశ్వమేధే మహాయజ్ఞే స్వయంభువిహితే పురా ||037||

క్రతుం సమాప్య తు తదా న్యాయతః పురుషర్షభః|
ఋత్విగ్భ్యో హి దదౌ రాజా ధరాం తాం క్రతువర్ధనః ||038||

ఋత్విజస్త్వబ్రువన్సర్వే రాజానం గతకల్మషం|
భవానేవ మహీం కృత్స్నామేకో రక్షితుమర్హతి ||039||

న భూమ్యా కార్యమస్మాకం న హి శక్తాః స్మ పాలనే|
రతాః స్వాధ్యాయకరణే వయం నిత్యం హి భూమిప|
నిష్క్రయం కించిదేవేహ ప్రయచ్ఛతు భవానితి ||040||

గవాం శతసహస్రాణి దశ తేభ్యో దదౌ నృపః|
దశకోటిం సువర్ణస్య రజతస్య చతుర్గుణం ||041||

ఋత్విజస్తు తతః సర్వే ప్రదదుః సహితా వసు|
ఋశ్యశృంగాయ మునయే వసిష్ఠాయ చ ధీమతే ||042||

తతస్తే న్యాయతః కృత్వా ప్రవిభాగం ద్విజోత్తమాః|
సుప్రీతమనసః సర్వే ప్రత్యూచుర్ముదితా భృశం ||043||

తతః ప్రీతమనా రాజా ప్రాప్య యజ్ఞమనుత్తమం|
పాపాపహం స్వర్నయనం దుస్తరం పార్థివర్షభైః ||044||

తతోఽబ్రవీదృశ్యశృంగం రాజా దశరథస్తదా|
కులస్య వర్ధనం తత్తు కర్తుమర్హసి సువ్రత ||045||

తథేతి చ స రాజానమువాచ ద్విజసత్తమః|
భవిష్యంతి సుతా రాజంశ్చత్వారస్తే కులోద్వహాః ||046||

—♦ సర్గ 014 ♦—

మేధావీ తు తతో ధ్యాత్వా స కించిదిదముత్తమం|
లబ్ధసంజ్ఞస్తతస్తం తు వేదజ్ఞో నృపమబ్రవీత్ ||001||

ఇష్టిం తేఽహం కరిష్యామి పుత్రీయాం పుత్రకారణాత్|
అథర్వశిరసి ప్రోక్తైర్మంత్రైః సిద్ధాం విధానతః ||002||

తతః ప్రాక్రమదిష్టిం తాం పుత్రీయాం పుత్ర కారణాత్|
జుహావ చాగ్నౌ తేజస్వీ మంత్రదృష్టేన కర్మణా ||003||

తతో దేవాః సగంధర్వాః సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః|
భాగప్రతిగ్రహార్థం వై సమవేతా యథావిధి ||004||

తాః సమేత్య యథాన్యాయం తస్మిన్సదసి దేవతాః|
అబ్రువల్లోకకర్తారం బ్రహ్మాణం వచనం మహత్ ||005||

భగవంస్త్వత్ప్రసాదేన రావణో నామ రాక్షసః|
సర్వాన్నో బాధతే వీర్యాచ్ఛాసితుం తం న శక్నుమః ||006||

త్వయా తస్మై వరో దత్తః ప్రీతేన భగవన్పురా|
మానయంతశ్చ తం నిత్యం సర్వం తస్య క్షమామహే ||007||

ఉద్వేజయతి లోకాంస్త్రీనుచ్ఛ్రితాంద్వేష్టి దుర్మతిః|
శక్రం త్రిదశరాజానం ప్రధర్షయితుమిచ్ఛతి ||008||

ఋషీన్యక్షాన్సగంధర్వానసురాన్బ్రాహ్మణాంస్తథా|
అతిక్రామతి దుర్ధర్షో వరదానేన మోహితః ||009||

నైనం సూర్యః ప్రతపతి పార్శ్వే వాతి న మారుతః|
చలోర్మిమాలీ తం దృష్ట్వా సముద్రోఽపి న కంపతే ||010||

తన్మహన్నో భయం తస్మాద్రాక్షసాద్ఘోరదర్శనాత్|
వధార్థం తస్య భగవన్నుపాయం కర్తుమర్హసి ||011||

ఏవముక్తః సురైః సర్వైశ్చింతయిత్వా తతోఽబ్రవీత్|
హంతాయం విహితస్తస్య వధోపాయో దురాత్మనః ||012||

తేన గంధర్వయక్షాణాం దేవదానవరక్షసాం|
అవధ్యోఽస్మీతి వాగుక్తా తథేత్యుక్తం చ తన్మయా ||013||

నాకీర్తయదవజ్ఞానాత్తద్రక్షో మానుషాంస్తదా|
తస్మాత్స మానుషాద్వధ్యో మృత్యుర్నాన్యోఽస్య విద్యతే ||014||

ఏతచ్ఛ్రుత్వా ప్రియం వాక్యం బ్రహ్మణా సముదాహృతం|
దేవా మహర్షయః సర్వే ప్రహృష్టాస్తేఽభవంస్తదా ||015||

ఏతస్మిన్నంతరే విష్ణురుపయాతో మహాద్యుతిః|
బ్రహ్మణా చ సమాగమ్య తత్ర తస్థౌ సమాహితః ||016||

తమబ్రువన్సురాః సర్వే సమభిష్టూయ సంనతాః|
త్వాం నియోక్ష్యామహే విష్ణో లోకానాం హితకామ్యయా ||017||

రాజ్ఞో దశరథస్య త్వమయోధ్యాధిపతేర్విభో|
ధర్మజ్ఞస్య వదాన్యస్య మహర్షిసమతేజసః|
తస్య భార్యాసు తిసృషు హ్రీశ్రీకీర్త్యుపమాసు చ|
విష్ణో పుత్రత్వమాగచ్ఛ కృత్వాత్మానం చతుర్విధం ||018||

తత్ర త్వం మానుషో భూత్వా ప్రవృద్ధం లోకకంటకం|
అవధ్యం దైవతైర్విష్ణో సమరే జహి రావణం ||019||

స హి దేవాన్సగంధర్వాన్సిద్ధాంశ్చ ఋషిసత్తమాన్|
రాక్షసో రావణో మూర్ఖో వీర్యోత్సేకేన బాధతే ||020||

తదుద్ధతం రావణముగ్రతేజసం |
ప్రవృద్ధదర్పం త్రిదశేశ్వరద్విషం|
విరావణం సాధు తపస్వికంటకం |
తపస్వినాముద్ధర తం భయావహం ||021||

—♦ సర్గ 015 ♦—

తతో నారాయణో విష్ణుర్నియుక్తః సురసత్తమైః|
జానన్నపి సురానేవం శ్లక్ష్ణం వచనమబ్రవీత్ ||001||

ఉపాయః కో వధే తస్య రాక్షసాధిపతేః సురాః|
యమహం తం సమాస్థాయ నిహన్యామృషికంటకం ||002||

ఏవముక్తాః సురాః సర్వే ప్రత్యూచుర్విష్ణుమవ్యయం|
మానుషీం తనుమాస్థాయ రావణం జహి సంయుగే ||003||

స హి తేపే తపస్తీవ్రం దీర్ఘకాలమరిందమ|
యేన తుష్టోఽభవద్బ్రహ్మా లోకకృల్లోకపూజితః ||004||

సంతుష్టః ప్రదదౌ తస్మై రాక్షసాయ వరం ప్రభుః|
నానావిధేభ్యో భూతేభ్యో భయం నాన్యత్ర మానుషాత్ ||005||

అవజ్ఞాతాః పురా తేన వరదానేన మానవాః|
తస్మాత్తస్య వధో దృష్టో మానుషేభ్యః పరంతప ||006||

ఇత్యేతద్వచనం శ్రుత్వా సురాణాం విష్ణురాత్మవాన్|
పితరం రోచయామాస తదా దశరథం నృపం ||007||

స చాప్యపుత్రో నృపతిస్తస్మిన్కాలే మహాద్యుతిః|
అయజత్పుత్రియామిష్టిం పుత్రేప్సురరిసూదనః ||008||

తతో వై యజమానస్య పావకాదతులప్రభం|
ప్రాదుర్భూతం మహద్భూతం మహావీర్యం మహాబలం ||009||

కృష్ణం రక్తాంబరధరం రక్తాస్యం దుందుభిస్వనం|
స్నిగ్ధహర్యక్షతనుజశ్మశ్రుప్రవరమూర్ధజం ||010||

శుభలక్షణసంపన్నం దివ్యాభరణభూషితం|
శైలశృంగసముత్సేధం దృప్తశార్దూలవిక్రమం ||011||

దివాకరసమాకారం దీప్తానలశిఖోపమం|
తప్తజాంబూనదమయీం రాజతాంతపరిచ్ఛదాం ||012||

దివ్యపాయససంపూర్ణాం పాత్రీం పత్నీమివ ప్రియాం|
ప్రగృహ్య విపులాం దోర్భ్యాం స్వయం మాయామయీమివ ||013||

సమవేక్ష్యాబ్రవీద్వాక్యమిదం దశరథం నృపం|
ప్రాజాపత్యం నరం విద్ధి మామిహాభ్యాగతం నృప ||014||

తతః పరం తదా రాజా ప్రత్యువాచ కృతాంజలిః|
భగవన్స్వాగతం తేఽస్తు కిమహం కరవాణి తే ||015||

అథో పునరిదం వాక్యం ప్రాజాపత్యో నరోఽబ్రవీత్|
రాజన్నర్చయతా దేవానద్య ప్రాప్తమిదం త్వయా ||016||

ఇదం తు నరశార్దూల పాయసం దేవనిర్మితం|
ప్రజాకరం గృహాణ త్వం ధన్యమారోగ్యవర్ధనం ||017||

భార్యాణామనురూపాణామశ్నీతేతి ప్రయచ్ఛ వై|
తాసు త్వం లప్స్యసే పుత్రాన్యదర్థం యజసే నృప ||018||

తథేతి నృపతిః ప్రీతః శిరసా ప్రతిగృహ్య తాం|
పాత్రీం దేవాన్నసంపూర్ణాం దేవదత్తాం హిరణ్మయీం ||019||

అభివాద్య చ తద్భూతమద్భుతం ప్రియదర్శనం|
ముదా పరమయా యుక్తశ్చకారాభిప్రదక్షిణం ||020||

తతో దశరథః ప్రాప్య పాయసం దేవనిర్మితం|
బభూవ పరమప్రీతః ప్రాప్య విత్తమివాధనః ||021||

తతస్తదద్భుతప్రఖ్యం భూతం పరమభాస్వరం|
సంవర్తయిత్వా తత్కర్మ తత్రైవాంతరధీయత ||022||

హర్షరశ్మిభిరుద్యోతం తస్యాంతఃపురమాబభౌ|
శారదస్యాభిరామస్య చంద్రస్యేవ నభోంఽశుభిః ||023||

సోఽన్తఃపురం ప్రవిశ్యైవ కౌసల్యామిదమబ్రవీత్|
పాయసం ప్రతిగృహ్ణీష్వ పుత్రీయం త్విదమాత్మనః ||024||

కౌసల్యాయై నరపతిః పాయసార్ధం దదౌ తదా|
అర్ధాదర్ధం దదౌ చాపి సుమిత్రాయై నరాధిపః|
కైకేయ్యై చావశిష్టార్ధం దదౌ పుత్రార్థకారణాత్ ||025||

ప్రదదౌ చావశిష్టార్ధం పాయసస్యామృతోపమం|
అనుచింత్య సుమిత్రాయై పునరేవ మహీపతిః ||026||

ఏవం తాసాం దదౌ రాజా భార్యాణాం పాయసం పృథక్|

తాస్త్వేతత్పాయసం ప్రాప్య నరేంద్రస్యోత్తమాః స్త్రియః|
సంమానం మేనిరే సర్వాః ప్రహర్షోదితచేతసః ||028||

—♦ సర్గ 016 ♦—

పుత్రత్వం తు గతే విష్ణౌ రాజ్ఞస్తస్య మహాత్మనః|
ఉవాచ దేవతాః సర్వాః స్వయంభూర్భగవానిదం ||001||

సత్యసంధస్య వీరస్య సర్వేషాం నో హితైషిణః|
విష్ణోః సహాయాన్బలినః సృజధ్వం కామరూపిణః ||002||

మాయావిదశ్చ శూరాంశ్చ వాయువేగసమాంజవే|
నయజ్ఞాన్బుద్ధిసంపన్నాన్విష్ణుతుల్యపరాక్రమాన్ ||003||

అసంహార్యానుపాయజ్ఞాందివ్యసంహననాన్వితాన్|
సర్వాస్త్రగుణసంపన్నానమృతప్రాశనానివ ||004||

అప్సరఃసు చ ముఖ్యాసు గంధర్వీణాం తనూషు చ|
యక్షపన్నగకన్యాసు ఋష్కవిద్యాధరీషు చ ||005||

కింనరీణాం చ గాత్రేషు వానరీణాం తనూషు చ|
సృజధ్వం హరిరూపేణ పుత్రాంస్తుల్యపరాక్రమాన్ ||006||

తే తథోక్తా భగవతా తత్ప్రతిశ్రుత్య శాసనం|
జనయామాసురేవం తే పుత్రాన్వానరరూపిణః ||007||

ఋషయశ్చ మహాత్మానః సిద్ధవిద్యాధరోరగాః|
చారణాశ్చ సుతాన్వీరాన్ససృజుర్వనచారిణః ||008||

తే సృష్టా బహుసాహస్రా దశగ్రీవవధోద్యతాః|
అప్రమేయబలా వీరా విక్రాంతాః కామరూపిణః ||009||

తే గజాచలసంకాశా వపుష్మంతో మహాబలాః|
ఋక్షవానరగోపుచ్ఛాః క్షిప్రమేవాభిజజ్ఞిరే ||010||

యస్య దేవస్య యద్రూపం వేషో యశ్చ పరాక్రమః|
అజాయత సమస్తేన తస్య తస్య సుతః పృథక్ ||011||

గోలాంగూలీషు చోత్పన్నాః కేచిత్సంమతవిక్రమాః|
ఋక్షీషు చ తథా జాతా వానరాః కింనరీషు చ ||012||

శిలాప్రహరణాః సర్వే సర్వే పాదపయోధినః|
నఖదంష్ట్రాయుధాః సర్వే సర్వే సర్వాస్త్రకోవిదాః ||013||

విచాలయేయుః శైలేంద్రాన్భేదయేయుః స్థిరాంద్రుమాన్|
క్షోభయేయుశ్చ వేగేన సముద్రం సరితాం పతిం ||014||

దారయేయుః క్షితిం పద్భ్యామాప్లవేయుర్మహార్ణవం|
నభస్తలం విశేయుశ్చ గృహ్ణీయురపి తోయదాన్ ||015||

గృహ్ణీయురపి మాతంగాన్మత్తాన్ప్రవ్రజతో వనే|
నర్దమానాంశ్చ నాదేన పాతయేయుర్విహంగమాన్ ||016||

ఈదృశానాం ప్రసూతాని హరీణాం కామరూపిణాం|
శతం శతసహస్రాణి యూథపానాం మహాత్మనాం ||017||

బభూవుర్యూథపశ్రేష్ఠా వీరాంశ్చాజనయన్హరీన్ ||017||

అన్యే ఋక్షవతః ప్రస్థానుపతస్థుః సహస్రశః|
అన్యే నానావిధాఞ్శైలాన్కాననాని చ భేజిరే ||018||

సూర్యపుత్రం చ సుగ్రీవం శక్రపుత్రం చ వాలినం|
భ్రాతరావుపతస్థుస్తే సర్వ ఏవ హరీశ్వరాః ||019||

తైర్మేఘవృందాచలకూటకల్పై |
ర్మహాబలైర్వానరయూథపాలైః|
బభూవ భూర్భీమశరీరరూపైః |
సమావృతా రామసహాయహేతోః ||020||

—♦ సర్గ 017 ♦—

నిర్వృత్తే తు క్రతౌ తస్మిన్హయమేధే మహాత్మనః|
ప్రతిగృహ్య సురా భాగాన్ప్రతిజగ్ముర్యథాగతం ||001||

సమాప్తదీక్షానియమః పత్నీగణసమన్వితః|
ప్రవివేశ పురీం రాజా సభృత్యబలవాహనః ||002||

యథార్హం పూజితాస్తేన రాజ్ఞా వై పృథివీశ్వరాః|
ముదితాః ప్రయయుర్దేశాన్ప్రణమ్య మునిపుంగవం ||003||

గతేషు పృథివీశేషు రాజా దశరథః పునః|
ప్రవివేశ పురీం శ్రీమాన్పురస్కృత్య ద్విజోత్తమాన్ ||004||

శాంతయా ప్రయయౌ సార్ధమృశ్యశృంగః సుపూజితః|
అన్వీయమానో రాజ్ఞాథ సానుయాత్రేణ ధీమతా ||005||

కౌసల్యాజనయద్రామం దివ్యలక్షణసంయుతం|
విష్ణోరర్ధం మహాభాగం పుత్రమిక్ష్వాకునందనం ||006||

కౌసల్యా శుశుభే తేన పుత్రేణామితతేజసా|
యథా వరేణ దేవానామదితిర్వజ్రపాణినా ||007||

భరతో నామ కైకేయ్యాం జజ్ఞే సత్యపరాక్రమః|
సాక్షాద్విష్ణోశ్చతుర్భాగః సర్వైః సముదితో గుణైః ||008||

అథ లక్ష్మణశత్రుఘ్నౌ సుమిత్రాజనయత్సుతౌ|
వీరౌ సర్వాస్త్రకుశలౌ విష్ణోరర్ధసమన్వితౌ ||009||

రాజ్ఞః పుత్రా మహాత్మానశ్చత్వారో జజ్ఞిరే పృథక్|
గుణవంతోఽనురూపాశ్చ రుచ్యా ప్రోష్ఠపదోపమాః ||010||

అతీత్యైకాదశాహం తు నామ కర్మ తథాకరోత్|
జ్యేష్ఠం రామం మహాత్మానం భరతం కైకయీసుతం ||011||

సౌమిత్రిం లక్ష్మణమితి శత్రుఘ్నమపరం తథా|
వసిష్ఠః పరమప్రీతో నామాని కృతవాంస్తదా|
తేషాం జన్మక్రియాదీని సర్వకర్మాణ్యకారయత్ ||012||

తేషాం కేతురివ జ్యేష్ఠో రామో రతికరః పితుః|
బభూవ భూయో భూతానాం స్వయంభూరివ సంమతః ||013||

సర్వే వేదవిదః శూరాః సర్వే లోకహితే రతాః|
సర్వే జ్ఞానోపసంపన్నాః సర్వే సముదితా గుణైః ||014||

తేషామపి మహాతేజా రామః సత్యపరాక్రమః|
బాల్యాత్ప్రభృతి సుస్నిగ్ధో లక్ష్మణో లక్ష్మివర్ధనః ||015||

రామస్య లోకరామస్య భ్రాతుర్జ్యేష్ఠస్య నిత్యశః|
సర్వప్రియకరస్తస్య రామస్యాపి శరీరతః ||016||

లక్ష్మణో లక్ష్మిసంపన్నో బహిఃప్రాణ ఇవాపరః|
న చ తేన వినా నిద్రాం లభతే పురుషోత్తమః|
మృష్టమన్నముపానీతమశ్నాతి న హి తం వినా ||017||

యదా హి హయమారూఢో మృగయాం యాతి రాఘవః|
తదైనం పృష్ఠతోఽభ్యేతి సధనుః పరిపాలయన్ ||018||

భరతస్యాపి శత్రుఘ్నో లక్ష్మణావరజో హి సః|
ప్రాణైః ప్రియతరో నిత్యం తస్య చాసీత్తథా ప్రియః ||019||

స చతుర్భిర్మహాభాగైః పుత్రైర్దశరథః ప్రియైః|
బభూవ పరమప్రీతో దేవైరివ పితామహః ||020||

తే యదా జ్ఞానసంపన్నాః సర్వే సముదితా గుణైః|
హ్రీమంతః కీర్తిమంతశ్చ సర్వజ్ఞా దీర్ఘదర్శినః ||021||

అథ రాజా దశరథస్తేషాం దారక్రియాం ప్రతి|
చింతయామాస ధర్మాత్మా సోపాధ్యాయః సబాంధవః ||022||

తస్య చింతయమానస్య మంత్రిమధ్యే మహాత్మనః|
అభ్యాగచ్ఛన్మహాతేజో విశ్వామిత్రో మహామునిః ||023||

స రాజ్ఞో దర్శనాకాంక్షీ ద్వారాధ్యక్షానువాచ హ|
శీఘ్రమాఖ్యాత మాం ప్రాప్తం కౌశికం గాధినః సుతం ||024||

తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య రాజవేశ్మ ప్రదుద్రువుః|
సంభ్రాంతమనసః సర్వే తేన వాక్యేన చోదితాః ||025||

తే గత్వా రాజభవనం విశ్వామిత్రమృషిం తదా|
ప్రాప్తమావేదయామాసుర్నృపాయేక్ష్వాకవే తదా ||026||

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా సపురోధాః సమాహితః|
ప్రత్యుజ్జగామ సంహృష్టో బ్రహ్మాణమివ వాసవః ||027||

స దృష్ట్వా జ్వలితం దీప్త్యా తాపసం సంశితవ్రతం|
ప్రహృష్టవదనో రాజా తతోఽర్ఘ్యముపహారయత్ ||028||

స రాజ్ఞః ప్రతిగృహ్యార్ఘ్యం శాస్త్రదృష్టేన కర్మణా|
కుశలం చావ్యయం చైవ పర్యపృచ్ఛన్నరాధిపం ||029||

వసిష్ఠం చ సమాగమ్య కుశలం మునిపుంగవః|
ఋషీంశ్చ తాన్యథా న్యాయం మహాభాగానువాచ హ ||030||

తే సర్వే హృష్టమనసస్తస్య రాజ్ఞో నివేశనం|
వివిశుః పూజితాస్తత్ర నిషేదుశ్చ యథార్థతః ||031||

అథ హృష్టమనా రాజా విశ్వామిత్రం మహామునిం|
ఉవాచ పరమోదారో హృష్టస్తమభిపూజయన్ ॥032॥

యథామృతస్య సంప్రాప్తిర్యథా వర్షమనూదకే|
యథా సదృశదారేషు పుత్రజన్మాప్రజస్య చ|
ప్రనష్టస్య యథా లాభో యథా హర్షో మహోదయే|
తథైవాగమనం మన్యే స్వాగతం తే మహామునే ॥033॥

కం చ తే పరమం కామం కరోమి కిము హర్షితః|
పాత్రభూతోఽసి మే విప్ర దిష్ట్యా ప్రాప్తోఽసి ధార్మిక|
అద్య మే సఫలం జన్మ జీవితం చ సుజీవితం ॥034॥

పూర్వం రాజర్షిశబ్దేన తపసా ద్యోతితప్రభః|
బ్రహ్మర్షిత్వమనుప్రాప్తః పూజ్యోఽసి బహుధా మయా ॥035॥

తదద్భుతమిదం విప్ర పవిత్రం పరమం మమ|
శుభక్షేత్రగతశ్చాహం తవ సందర్శనాత్ప్రభో ॥036॥

బ్రూహి యత్ప్రార్థితం తుభ్యం కార్యమాగమనం ప్రతి|
ఇచ్ఛామ్యనుగృహీతోఽహం త్వదర్థపరివృద్ధయే ॥037॥

కార్యస్య న విమర్శం చ గంతుమర్హసి కౌశిక|
కర్తా చాహమశేషేణ దైవతం హి భవాన్మమ ॥038॥

ఇతి హృదయసుఖం నిశమ్య వాక్యం |
శ్రుతిసుఖమాత్మవతా వినీతముక్తం|
ప్రథితగుణయశా గుణైర్విశిష్టః |
పరమ ఋషిః పరమం జగామ హర్షం ॥039॥

—♦ సర్గ 018 ♦—

తచ్ఛ్రుత్వా రాజసింహస్య వాక్యమద్భుతవిస్తరం|
హృష్టరోమా మహాతేజా విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత ॥001॥

సదృశం రాజశార్దూల తవైతద్భువి నాన్యతః|
మహావంశప్రసూతస్య వసిష్ఠవ్యపదేశినః ॥002॥

యత్తు మే హృద్గతం వాక్యం తస్య కార్యస్య నిశ్చయం|
కురుష్వ రాజశార్దూల భవ సత్యప్రతిశ్రవః ॥003॥

అహం నియమమాతిష్ఠే సిద్ధ్యర్థం పురుషర్షభ|
తస్య విఘ్నకరౌ ద్వౌ తు రాక్షసౌ కామరూపిణౌ ॥004॥

వ్రతే మే బహుశశ్చీర్ణే సమాప్త్యాం రాక్షసావిమౌ|
మారీచశ్చ సుబాహుశ్చ వీర్యవంతౌ సుశిక్షితౌ|
తౌ మాంసరుధిరౌఘేణ వేదిం తామభ్యవర్షతాం ॥005॥

అవధూతే తథా భూతే తస్మిన్నియమనిశ్చయే|
కృతశ్రమో నిరుత్సాహస్తస్మాద్దేశాదపాక్రమే ॥006॥

న చ మే క్రోధముత్స్రష్టుం బుద్ధిర్భవతి పార్థివ|
తథాభూతా హి సా చర్యా న శాపస్తత్ర ముచ్యతే ॥007॥

స్వపుత్రం రాజశార్దూల రామం సత్యపరాక్రమం|
కాకపక్షధరం శూరం జ్యేష్ఠం మే దాతుమర్హసి ॥008॥

శక్తో హ్యేష మయా గుప్తో దివ్యేన స్వేన తేజసా।
రాక్షసా యే వికర్తారస్తేషామపి వినాశనే ॥009॥

శ్రేయశ్చాస్మై ప్రదాస్యామి బహురూపం న సంశయః।
త్రయాణామపి లోకానాం యేన ఖ్యాతిం గమిష్యతి ॥010॥

న చ తౌ రామమాసాద్య శక్తౌ స్థాతుం కథంచన।
న చ తౌ రాఘవాదన్యో హంతుముత్సహతే పుమాన్ ॥011॥

వీర్యోత్సిక్తౌ హి తౌ పాపౌ కాలపాశవశం గతౌ।
రామస్య రాజశార్దూల న పర్యాప్తౌ మహాత్మనః ॥012॥

న చ పుత్రకృతం స్నేహం కర్తుమర్హసి పార్థివ।
అహం తే ప్రతిజానామి హతౌ తౌ విద్ధి రాక్షసౌ ॥013॥

అహం వేద్మి మహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమం।
వసిష్ఠోఽపి మహాతేజా యే చేమే తపసి స్థితాః ॥014॥

యది తే ధర్మలాభం చ యశశ్చ పరమం భువి।
స్థిరమిచ్ఛసి రాజేంద్ర రామం మే దాతుమర్హసి ॥015॥

యద్యభ్యనుజ్ఞాం కాకుత్స్థ దదతే తవ మంత్రిణః।
వసిష్ఠప్రముఖాః సర్వే తతో రామం విసర్జయ ॥016॥

అభిప్రేతమసంసక్తమాత్మజం దాతుమర్హసి।
దశరాత్రం హి యజ్ఞస్య రామం రాజీవలోచనం ॥017॥

నాత్యేతి కాలో యజ్ఞస్య యథాయం మమ రాఘవ।
తథా కురుష్వ భద్రం తే మా చ శోకే మనః కృథాః ॥018॥

ఇత్యేవముక్త్వా ధర్మాత్మా ధర్మార్థసహితం వచః।
విరరామ మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః ॥019॥

ఇతి హృదయమనోవిదారణం ।
మునివచనం తదతీవ శుశ్రువాన్।
నరపతిరగమద్భయం మహ ।
ద్వ్యథితమనాః ప్రచచాల చాసనాత్ ॥020॥

—♦ సర్గ 019 ♦—

తచ్ఛ్రుత్వా రాజశార్దూల విశ్వామిత్రస్య భాషితం।
ముహూర్తమివ నిఃసంజ్ఞః సంజ్ఞావానిదమబ్రవీత్ ॥001॥

ఊనషోడశవర్షో మే రామో రాజీవలోచనః।
న యుద్ధయోగ్యతామస్య పశ్యామి సహ రాక్షసైః ॥002॥

ఇయమక్షౌహిణీ పూర్ణా యస్యాహం పతిరీశ్వరః।
అనయా సంవృతో గత్వా యోధాహం తైర్నిశాచరైః ॥003॥

ఇమే శూరాశ్చ విక్రాంతా భృత్యా మేఽస్త్రవిశారదాః।
యోగ్యా రక్షోగణైర్యోద్ధుం న రామం నేతుమర్హసి ॥004॥

అహమేవ ధనుష్పాణిర్గోప్తా సమరమూర్ధని।
యావత్ప్రాణాంధరిష్యామి తావద్యోత్స్యే నిశాచరైః ॥005॥

నిర్విఘ్నా వ్రతచర్యా సా భవిష్యతి సురక్షితా|
అహం తత్ర గమిష్యామి న రామ నేతుమర్హసి ||006||

బాలో హ్యకృతవిద్యశ్చ న చ వేత్తి బలాబలం|
న చాస్త్రబలసంయుక్తో న చ యుద్ధవిశారదః|
న చాసౌ రక్షసాం యోగ్యః కూటయుద్ధా హి తే ధ్రువం ||007||

విప్రయుక్తో హి రామేణ ముహూర్తమపి నోత్సహే|
జీవితుం మునిశార్దూల న రామం నేతుమర్హసి ||008||

యది వా రాఘవం బ్రహ్మన్నేతుమిచ్ఛసి సువ్రత|
చతురంగసమాయుక్తం మయా సహ చ తం నయ ||009||

షష్టిర్వర్షసహస్రాణి జాతస్య మమ కౌశిక|
దుఃఖేనోత్పాదితశ్చాయం న రామం నేతుమర్హసి ||010||

చతుర్ణామాత్మజానాం హి ప్రీతిః పరమికా మమ|
జ్యేష్ఠం ధర్మప్రధానం చ న రామం నేతుమర్హసి ||011||

కిం వీర్యా రాక్షసాస్తే చ కస్య పుత్రాశ్చ కే చ తే|
కథం ప్రమాణాః కే చైతాన్రక్షంతి మునిపుంగవ ||012||

కథం చ ప్రతికర్తవ్యం తేషాం రామేణ రక్షసాం|
మామకైర్వా బలైర్బ్రహ్మన్మయా వా కూటయోధినాం ||013||

సర్వం మే శంస భగవన్కథం తేషాం మయా రణే|
స్థాతవ్యం దుష్టభావానాం వీర్యోత్సిక్తా హి రాక్షసాః ||014||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత|
పౌలస్త్యవంశప్రభవో రావణో నామ రాక్షసః ||015||

స బ్రహ్మణా దత్తవరస్త్రైలోక్యం బాధతే భృశం|
మహాబలో మహావీర్యో రాక్షసైర్బహుభిర్వృతః ||016||

శ్రూయతే హి మహావీర్యో రావణో రాక్షసాధిపః|
సాక్షాద్వైశ్రవణభ్రాతా పుత్రో విశ్రవసో మునేః ||017||

యదా స్వయం న యజ్ఞస్య విఘ్నకర్తా మహాబలః|
తేన సంచోదితౌ తౌ తు రాక్షసౌ సుమహాబలౌ|
మారీచశ్చ సుబాహుశ్చ యజ్ఞవిఘ్నం కరిష్యతః ||018||

ఇత్యుక్తో మునినా తేన రాజోవాచ మునిం తదా|
న హి శక్తోఽస్మి సంగ్రామే స్థాతుం తస్య దురాత్మనః ||019||

స త్వం ప్రసాదం ధర్మజ్ఞ కురుష్వ మమ పుత్రకే|
దేవదానవగంధర్వా యక్షాః పతగపన్నగాః ||020||

న శక్తా రావణం సోఢుం కిం పునర్మానవా యుధి|
స హి వీర్యవతాం వీర్యమాదత్తే యుధి రాక్షసః ||021||

తేన చాహం న శక్తోఽస్మి సంయోద్ధుం తస్య వా బలైః|
సబలో వా మునిశ్రేష్ఠ సహితో వా మమాత్మజైః ||022||

కథమప్యమరప్రఖ్యం సంగ్రామాణామకోవిదం|
బాలం మే తనయం బ్రహ్మన్నైవ దాస్యామి పుత్రకం ||023||

అథ కాలోపమౌ యుద్ధే సుతౌ సుందోపసుందయోః|
యజ్ఞవిఘ్నకరౌ తౌ తే నైవ దాస్యామి పుత్రకం ||024||

మారీచశ్చ సుబాహుశ్చ వీర్యవంతౌ సుశిక్షితౌ|
తయోరన్యతరేణాహం యోద్ధా స్యాం ససుహృద్గణః ||025||

—♦ సర్గ 020 ♦—

తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య స్నేహపర్యాకులాక్షరం|
సమన్యుః కౌశికో వాక్యం ప్రత్యువాచ మహీపతిం ||001||

పూర్వ్వమర్థం ప్రతిశ్రుత్య ప్రతిజ్ఞాం హాతుమిచ్ఛసి|
రాఘవాణామయుక్తోఽయం కులస్యాస్య విపర్యయః ||002||

యదిదం తే క్షమం రాజన్గమిష్యామి యథాగతం|
మిథ్యాప్రతిజ్ఞః కాకుత్స్థ సుఖీ భవ సబాంధవః ||003||

తస్య రోషపరీతస్య విశ్వామిత్రస్య ధీమతః|
చచాల వసుధా కృత్స్నా వివేశ చ భయం సురాన్ ||004||

త్రస్తరూపం తు విజ్ఞాయ జగత్సర్వం మహానృషిః|
నృపతిం సువ్రతో ధీరో వసిష్ఠో వాక్యమబ్రవీత్ ||005||

ఇక్ష్వాకూణాం కులే జాతః సాక్షాద్ధర్మ ఇవాపరః|
ధృతిమాన్సువ్రతః శ్రీమాన్న ధర్మం హాతుమర్హసి ||006||

త్రిషు లోకేషు విఖ్యాతో ధర్మాత్మా ఇతి రాఘవః|
స్వధర్మం ప్రతిపద్యస్వ నాధర్మం వోఢుమర్హసి ||007||

సంశ్రుత్యైవం కరిష్యామీత్యకుర్వాణస్య రాఘవ|
ఇష్టాపూర్తవధో భూయాత్తస్మాద్రామం విసర్జయ ||008||

కృతాస్త్రమకృతాస్త్రం వా నైనం శక్ష్యంతి రాక్షసాః|
గుప్తం కుశికపుత్రేణ జ్వలనేనామృతం యథా ||009||

ఏష విగ్రహవాంధర్మ ఏష వీర్యవతాం వరః|
ఏష బుద్ధ్యాధికో లోకే తపసశ్చ పరాయణం ||010||

ఏషోఽస్త్రాన్వివిధాన్వేత్తి త్రైలోక్యే సచరాచరే|
నైనమన్యః పుమాన్వేత్తి న చ వేత్స్యంతి కేచన ||011||

న దేవా నర్షయః కేచిన్నాసురా న చ రాక్షసాః|
గంధర్వయక్షప్రవరాః సకింనరమహోరగాః ||012||

సర్వాస్త్రాణి కృశాశ్వస్య పుత్రాః పరమధార్మికాః|
కౌశికాయ పురా దత్తా యదా రాజ్యం ప్రశాసతి ||013||

తేఽపి పుత్రాః కృశాశ్వస్య ప్రజాపతిసుతాసుతాః|
నైకరూపా మహావీర్యా దీప్తిమంతో జయావహాః ||014||

జయా చ సుప్రభా చైవ దక్షకన్యే సుమధ్యమే|
తే సువాతేఽస్త్రశస్త్రాణి శతం పరమభాస్వరం ||015||

పంచాశతం సుతాల్లేభే జయా నామ వరాన్పురా|
వధాయాసురసైన్యానామమేయాన్కామరూపిణః ||016||

సుప్రభాజనయచ్చాపి పుత్రాన్పంచాశతం పునః|
సంహారాన్నామ దుర్ధర్షాందురాక్రామాన్బలీయసః ||017||

తాని చాస్త్రాణి వేత్త్యేష యథావత్కుశికాత్మజః|
అపూర్వాణాం చ జననే శక్తో భూయశ్చ ధర్మవిత్ ||018||

ఏవం వీర్యో మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహాతపాః|
న రామగమనే రాజన్సంశయం గంతుమర్హసి ||019||

—♦ సర్గ 021 ♦—

తథా వసిష్ఠే బ్రువతి రాజా దశరథః సుతం|
ప్రహృష్టవదనో రామమాజుహావ సలక్ష్మణం ||001||

కృతస్వస్త్యయనం మాత్రా పిత్రా దశరథేన చ|
పురోధసా వసిష్ఠేన మంగలైరభిమంత్రితం ||002||

స పుత్రం మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయ రాజా దశరథః ప్రియం|
దదౌ కుశికపుత్రాయ సుప్రీతేనాంతరాత్మనా ||003||

తతో వాయుః సుఖస్పర్శో విరజస్కో వవౌ తదా|
విశ్వామిత్రగతం రామం దృష్ట్వా రాజీవలోచనం ||004||

పుష్పవృష్టిర్మహత్యాసీద్దేవదుందుభినిస్వనః|
శంఖదుందుభినిర్ఘోషః ప్రయాతే తు మహాత్మని ||005||

విశ్వామిత్రో యయావగ్రే తతో రామో మహాయశాః|
కాకపక్షధరో ధన్వీ తం చ సౌమిత్రిరన్వగాత్ ||006||

కలాపినౌ ధనుష్పాణీ శోభయానౌ దిశో దశ|
విశ్వామిత్రం మహాత్మానం త్రిశీర్షావివ పన్నగౌ|
అనుజగ్మతురక్షుద్రౌ పితామహమివాశ్వినౌ ||007||

బద్ధగోధాంగులిత్రాణౌ ఖడ్గవంతౌ మహాద్యుతీ|
స్థాణుం దేవమివాచింత్యం కుమారావివ పావకీ ||008||

అధ్యర్ధయోజనం గత్వా సరయ్వా దక్షిణే తటే|
రామేతి మధురా వాణీం విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత ||009||

గృహాణ వత్స సలిలం మా భూత్కాలస్య పర్యయః|
మంత్రగ్రామం గృహాణ త్వం బలామతిబలాం తథా ||010||

న శ్రమో న జ్వరో వా తే న రూపస్య విపర్యయః|
న చ సుప్తం ప్రమత్తం వా ధర్షయిష్యంతి నైరృతాః ||011||

న బాహ్వోః సదృశో వీర్యే పృథివ్యామస్తి కశ్చన|
త్రిషు లోకేషు వా రామ న భవేత్సదృశస్తవ ||012||

న సౌభాగ్యే న దాక్షిణ్యే న జ్ఞానే బుద్ధినిశ్చయే|
నోత్తరే ప్రతిపత్తవ్యే సమో లోకే తవానఘ ||013||

ఏతద్విద్యాద్వయే లబ్ధే భవితా నాస్తి తే సమః|
బలా చాతిబలా చైవ సర్వజ్ఞానస్య మాతరౌ ||014||

క్షుత్పిపాసే న తే రామ భవిష్యేతే నరోత్తమ|
బలామతిబలాం చైవ పఠతః పథి రాఘవ|
విద్యాద్వయమధీయానే యశశ్చాప్యతులం భువి ||015||

పితామహసుతే హ్యేతే విద్యే తేజఃసమన్వితే|
ప్రదాతుం తవ కాకుత్స్థ సదృశస్త్వం హి ధార్మిక ||016||

కామం బహుగుణాః సర్వే త్వయ్యేతే నాత్ర సంశయః|
తపసా సంభృతే చైతే బహురూపే భవిష్యతః ||017||

తతో రామో జలం స్పృష్ట్వా ప్రహృష్టవదనః శుచిః|
ప్రతిజగ్రాహ తే విద్యే మహర్షేర్భావితాత్మనః|
విద్యాసముదితో రామః శుశుభే భూరివిక్రమః ||018||

గురుకార్యాణి సర్వాణి నియుజ్య కుశికాత్మజే|
ఊషుస్తాం రజనీం తత్ర సరయ్వాం సుసుఖం త్రయః ||019||

—♦ సర్గ 022 ♦—

ప్రభాతాయాం తు శర్వర్యాం విశ్వామిత్రో మహామునిః|
అభ్యభాషత కాకుత్స్థం శయానం పర్ణసంస్తరే ||001||

కౌసల్యా సుప్రజా రామ పూర్వా సంధ్యా ప్రవర్తతే|
ఉత్తిష్ఠ నరశార్దూల కర్తవ్యం దైవమాహ్నికం ||002||

తస్యర్షేః పరమోదారం వచః శ్రుత్వా నృపాత్మజౌ|
స్నాత్వా కృతోదకౌ వీరౌ జేపతుః పరమం జపం ||003||

కృతాహ్నికౌ మహావీర్యౌ విశ్వామిత్రం తపోధనం|
అభివాద్యాభిసంహృష్టౌ గమనాయోపతస్థతుః ||004||

తౌ ప్రయాతే మహావీర్యౌ దివ్యం త్రిపథగాం నదీం|
దదృశాతే తతస్తత్ర సరయ్వాః సంగమే శుభే ||005||

తత్రాశ్రమపదం పుణ్యమృషీణాముగ్రతేజసాం|
బహువర్షసహస్రాణి తప్యతాం పరమం తపః ||006||

తం దృష్ట్వా పరమప్రీతౌ రాఘవౌ పుణ్యమాశ్రమం|
ఊచతుస్తం మహాత్మానం విశ్వామిత్రమిదం వచః ||007||

కస్యాయమాశ్రమః పుణ్యః కో న్వస్మిన్వసతే పుమాన్|
భగవఞ్శ్రోతుమిచ్ఛావః పరం కౌతూహలం హి నౌ ||008||

తయోస్తద్వచనం శ్రుత్వా ప్రహస్య మునిపుంగవః|
అబ్రవీచ్ఛ్రూయతాం రామ యస్యాయం పూర్వ ఆశ్రమః ||009||

కందర్పో మూర్తిమానాసీత్కామ ఇత్యుచ్యతే బుధైః|

తపస్యంతమిహ స్థాణుం నియమేన సమాహితం|
కృతోద్వాహం తు దేవేశం గచ్ఛంతం సమరుద్గణం ||011||

ధర్షయామాస దుర్మేధా హుంకృతశ్చ మహాత్మనా ||011||

దగ్ధస్య తస్య రౌద్రేణ చక్షుషా రఘునందన|
వ్యశీర్యంత శరీరాత్స్వాత్సర్వగాత్రాణి దుర్మతేః ||012||

తస్య గాత్రం హతం తత్ర నిర్దగ్ధస్య మహాత్మనా|
అశరీరః కృతః కామః క్రోధాద్దేవేశ్వరేణ హ ||013||

అనంగ ఇతి విఖ్యాతస్తదా ప్రభృతి రాఘవ|
స చాంగవిషయః శ్రీమాన్యత్రాంగం స ముమోచ హ ||014||

తస్యాయమాశ్రమః పుణ్యస్తస్యేమే మునయః పురా|
శిష్యా ధర్మపరా వీర తేషాం పాపం న విద్యతే ||015||

ఇహాద్య రజనీం రామ వసేమ శుభదర్శన|
పుణ్యయోః సరితోర్మధ్యే శ్వస్తరిష్యామహే వయం ||016||

తేషాం సంవదతాం తత్ర తపో దీర్ఘేణ చక్షుషా|
విజ్ఞాయ పరమప్రీతా మునయో హర్షమాగమన్ ||017||

అర్ఘ్యం పాద్యం తథాతిథ్యం నివేద్యకుశికాత్మజే|
రామలక్ష్మణయోః పశ్చాదకుర్వన్నతిథిక్రియాం ||018||

సత్కారం సమనుప్రాప్య కథాభిరభిరంజయన్|
న్యవసన్సుసుఖం తత్ర కామాశ్రమపదే తదా ||019||

—♦ సర్గ 023 ♦—

తతః ప్రభాతే విమలే కృతాహ్నికమరిందమౌ|
విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య నద్యాస్తీరముపాగతౌ ||001||

తే చ సర్వే మహాత్మానో మునయః సంశితవ్రతాః|
ఉపస్థాప్య శుభాం నావం విశ్వామిత్రమథాబ్రువన్ ||002||

ఆరోహతు భవాన్నావం రాజపుత్రపురస్కృతః|
అరిష్టం గచ్ఛ పంథానం మా భూత్కాలస్య పర్యయః ||003||

విశ్వామిత్రస్తథేత్యుక్త్వా తానృషీనభిపూజ్య చ|
తతార సహితస్తాభ్యాం సరితం సాగరం గమాం ||004||

అథ రామః సరిన్మధ్యే పప్రచ్ఛ మునిపుంగవం|
వారిణో భిద్యమానస్య కిమయం తుములో ధ్వనిః ||005||

రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా కౌతూహల సమన్వితం|
కథయామాస ధర్మాత్మా తస్య శబ్దస్య నిశ్చయం ||006||

కైలాసపర్వతే రామ మనసా నిర్మితం సరః|
బ్రహ్మణా నరశార్దూల తేనేదం మానసం సరః ||007||

తస్మాత్సుస్రావ సరసః సాయోధ్యాముపగూహతే|
సరఃప్రవృత్తా సరయూః పుణ్యా బ్రహ్మసరశ్చ్యుతా ||008||

తస్యాయమతులః శబ్దో జాహ్నవీమభివర్తతే|
వారిసంక్షోభజో రామ ప్రణామం నియతః కురు ||009||

తాభ్యాం తు తావుభౌ కృత్వా ప్రణామమతిధార్మికౌ|
తీరం దక్షిణమాసాద్య జగ్మతుర్లఘువిక్రమౌ ||010||

స వనం ఘోరసంకాశం దృష్ట్వా నృపవరాత్మజః|
అవిప్రహతమైక్ష్వాకః పప్రచ్ఛ మునిపుంగవం ||011||

అహో వనమిదం దుర్గం ఝిల్లికాగణనాదితం|
భైరవైః శ్వాపదైః కీర్ణం శకుంతైర్దారుణారుతైః ||012||

నానాప్రకారైః శకునైర్వాశ్యద్భిర్భైరవస్వనైః|
సింహవ్యాఘ్రవరాహైశ్చ వారణైశ్చాపి శోభితం ||013||

ధవాశ్వకర్ణకకుభైర్బిల్వతిందుకపాటలైః|
సంకీర్ణం బదరీభిశ్చ కిం న్విదం దారుణం వనం ||014||

తమువాచ మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః|
శ్రూయతాం వత్స కాకుత్స్థ యస్యైతద్దారుణం వనం ||015||

ఏతౌ జనపదౌ స్ఫీతౌ పూర్వమాస్తాం నరోత్తమ|
మలదాశ్చ కరూషాశ్చ దేవనిర్మాణనిర్మితౌ ||016||

పురా వృత్రవధే రామ మలేన సమభిప్లుతం|
క్షుధా చైవ సహస్రాక్షం బ్రహ్మహత్యా యదావిశత్ ||017||

తమింద్రం స్నాపయందేవా ఋషయశ్చ తపోధనాః|
కలశైః స్నాపయామాసుర్మలం చాస్య ప్రమోచయన్ ||018||

ఇహ భూమ్యాం మలం దత్త్వా దత్త్వా కారూషమేవ చ|
శరీరజం మహేంద్రస్య తతో హర్షం ప్రపేదిరే ||019||

నిర్మలో నిష్కరూషశ్చ శుచిరింద్రో యదాభవత్|
దదౌ దేశస్య సుప్రీతో వరం ప్రభురనుత్తమం ||020||

ఇమౌ జనపదౌ స్ఫీతౌ ఖ్యాతిం లోకే గమిష్యతః|
మలదాశ్చ కరూషాశ్చ మమాంగమలధారిణౌ ||021||

సాధు సాధ్వితి తం దేవాః పాకశాసనమబ్రువన్|
దేశస్య పూజాం తాం దృష్ట్వా కృతాం శక్రేణ ధీమతా ||022||

ఏతౌ జనపదౌ స్ఫీతౌ దీర్ఘకాలమరిందమ|
మలదాశ్చ కరూషాశ్చ ముదితౌ ధనధాన్యతః ||023||

కస్యచిత్త్వథ కాలస్య యక్షీ వై కామరూపిణీ|
బలం నాగసహస్రస్య ధారయంతీ తదా హ్యభూత్ ||024||

తాటకా నామ భద్రం తే భార్యా సుందస్య ధీమతః|
మారీచో రాక్షసః పుత్రో యస్యాః శక్రపరాక్రమః ||025||

ఇమౌ జనపదౌ నిత్యం వినాశయతి రాఘవ|
మలదాంశ్చ కరూషాంశ్చ తాటకా దుష్టచారిణీ ||026||

సేయం పంథానమావార్య వసత్యత్యర్ధయోజనే|
అత ఏవ చ గంతవ్యం తాటకాయా వనం యతః ||027||

స్వబాహుబలమాశ్రిత్య జహీమాం దుష్టచారిణీం|
మన్నియోగాదిమం దేశం కురు నిష్కంటకం పునః ||028||

న హి కశ్చిదిమం దేశం శక్నోత్యాగంతుమీదృశం|
యక్షిణ్యా ఘోరయా రామ ఉత్సాదితమసహ్యయా ||029||

ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యథైతద్దరుణం వనం|
యక్ష్యా చోత్సాదితం సర్వమద్యాపి న నివర్తతే ||030||

—♦ సర్గ 024 ♦—

అథ తస్యాప్రమేయస్య మునేర్వచనముత్తమం|
శ్రుత్వా పురుషశార్దూలః ప్రత్యువాచ శుభాం గిరం ||001||

అల్పవీర్యా యదా యక్షాః శ్రూయంతే మునిపుంగవ|
కథం నాగసహస్రస్య ధారయత్యబలా బలం ||002||

విశ్వామిత్రోఽబ్రవీద్వాక్యం శృణు యేన బలోత్తరా|
వరదానకృతం వీర్యం ధారయత్యబలా బలం ||003||

పూర్వమాసీన్మహాయక్షః సుకేతుర్నామ వీర్యవాన్|
అనపత్యః శుభాచారః స చ తేపే మహత్తపః ||004||

పితామహస్తు సుప్రీతస్తస్య యక్షపతేస్తదా|
కన్యారత్నం దదౌ రామ తాటకాం నామ నామతః ||005||

దదౌ నాగసహస్రస్య బలం చాస్యాః పితామహః|
న త్వేవ పుత్రం యక్షాయ దదౌ బ్రహ్మా మహాయశాః ||006||

తాం తు జాతాం వివర్ధంతీం రూపయౌవనశాలినీం|
జంభపుత్రాయ సుందాయ దదౌ భార్యాం యశస్వినీం ||007||

కస్యచిత్త్వథ కాలస్య యక్షీ పుత్రం వ్యజాయత|
మారీచం నామ దుర్ధర్షం యః శాపాద్రాక్షసోఽభవత్ ||008||

సుందే తు నిహతే రామ అగస్త్యమృషిసత్తమం|
తాటకా సహ పుత్రేణ ప్రధర్షయితుమిచ్ఛతి ||009||

రాక్షసత్వం భజస్వేతి మారీచం వ్యాజహార సః|
అగస్త్యః పరమక్రుద్ధస్తాటకామపి శప్తవాన్ ||010||

పురుషాదీ మహాయక్షీ విరూపా వికృతాననా|
ఇదం రూపమపహాయ దారుణం రూపమస్తు తే ||011||

సైషా శాపకృతామర్షా తాటకా క్రోధమూర్ఛితా|
దేశముత్సాదయత్యేనమగస్త్యచరితం శుభం ||012||

ఏనాం రాఘవ దుర్వృత్తాం యక్షీం పరమదారుణాం|
గోబ్రాహ్మణహితార్థాయ జహి దుష్టపరాక్రమాం ||013||

న హ్యేనాం శాపసంస్పృష్టాం కశ్చిదుత్సహతే పుమాన్|
నిహంతుం త్రిషు లోకేషు త్వామృతే రఘునందన ||014||

న హి తే స్త్రీవధకృతే ఘృణా కార్యా నరోత్తమ|
చాతుర్వర్ణ్యహితార్థాయ కర్తవ్యం రాజసూనునా ||015||

రాజ్యభారనియుక్తానామేష ధర్మః సనాతనః|
అధర్మ్యాం జహి కాకుత్స్థ ధర్మో హ్యస్యా న విద్యతే ||016||

శ్రూయతే హి పురా శక్రో విరోచనసుతాం నృప|
పృథివీం హంతుమిచ్ఛంతీం మంథరామభ్యసూదయత్ ||017||

విష్ణునా చ పురా రామ భృగుపత్నీ దృఢవ్రతా|
అనింద్రం లోకమిచ్ఛంతీ కావ్యమాతా నిషూదితా ||018||

ఏతైశ్చాన్యైశ్చ బహుభీ రాజపుత్రమహాత్మభిః|
అధర్మనిరతా నార్యో హతాః పురుషసత్తమైః ||019||

—♦ సర్గ 025 ♦—

మునేర్వచనమక్లిబం శ్రుత్వా నరవరాత్మజః|
రాఘవః ప్రాంజలిర్భూత్వా ప్రత్యువాచ దృఢవ్రతః ||001||

పితుర్వచననిర్దేశాత్పితుర్వచనగౌరవాత్|
వచనం కౌశికస్యేతి కర్తవ్యమవిశంకయా ||002||

అనుశిష్టోఽస్మ్యయోధ్యాయాం గురుమధ్యే మహాత్మనా|
పిత్రా దశరథేనాహం నావజ్ఞేయం చ తద్వచః ||003||

సోఽహం పితుర్వచః శ్రుత్వా శాసనాద్బ్రహ్మ వాదినః|
కరిష్యామి న సందేహస్తాటకావధముత్తమం ||004||

గోబ్రాహ్మణహితార్థాయ దేశస్యాస్య సుఖాయ చ|
తవ చైవాప్రమేయస్య వచనం కర్తుముద్యతః ||005||

ఏవముక్త్వా ధనుర్మధ్యే బద్ధ్వా ముష్టిమరిందమః|
జ్యాశబ్దమకరోత్తీవ్రం దిశః శబ్దేన పూరయన్ ||006||

తేన శబ్దేన విత్రస్తాస్తాటకా వనవాసినః|
తాటకా చ సుసంక్రుద్ధా తేన శబ్దేన మోహితా ||007||

తం శబ్దమభినిధ్యాయ రాక్షసీ క్రోధమూర్ఛితా|
శ్రుత్వా చాభ్యద్రవద్వేగాద్యతః శబ్దో వినిఃసృతః ||008||

తాం దృష్ట్వా రాఘవః క్రుద్ధాం వికృతాం వికృతాననాం|
ప్రమాణేనాతివృద్ధాం చ లక్ష్మణం సోఽభ్యభాషత ||009||

పశ్య లక్ష్మణ యక్షిణ్యా భైరవం దారుణం వపుః|
భిద్యేరందర్శనాదస్యా భీరూణాం హృదయాని చ ||010||

ఏనాం పశ్య దురాధర్షాం మాయా బలసమన్వితాం|
వినివృత్తాం కరోమ్యద్య హృతకర్ణాగ్రనాసికాం ||011||

న హ్యేనాముత్సహే హంతుం స్త్రీస్వభావేన రక్షితాం|
వీర్యం చాస్యా గతిం చాపి హనిష్యామీతి మే మతిః ||012||

ఏవం బ్రువాణే రామే తు తాటకా క్రోధమూర్ఛితా|
ఉద్యమ్య బాహూ గర్జంతీ రామమేవాభ్యధావత ||013||

తామాపతంతీం వేగేన విక్రాంతామశనీమివ|
శరేణోరసి వివ్యాధ సా పపాత మమార చ ||014||

తాం హతాం భీమసంకాశాం దృష్ట్వా సురపతిస్తదా|
సాధు సాధ్వితి కాకుత్స్థం సురాశ్చ సమపూజయన్ ||015||

ఉవాచ పరమప్రీతః సహస్రాక్షః పురందరః|
సురాశ్చ సర్వే సంహృష్టా విశ్వామిత్రమథాబ్రువన్ ||016||

మునే కౌశికే భద్రం తే సేంద్రాః సర్వే మరుద్గణాః|
తోషితాః కర్మణానేన స్నేహం దర్శయ రాఘవే ||017||

ప్రజాపతేర్కృశాశ్వస్య పుత్రాన్సత్యపరాక్రమాన్|
తపోబలభృతాన్బ్రహ్మన్రాఘవాయ నివేదయ ||018||

పాత్రభూతశ్చ తే బ్రహ్మంస్తవానుగమనే ధృతః|
కర్తవ్యం చ మహత్కర్మ సురాణాం రాజసూనునా ||019||

ఏవముక్త్వా సురాః సర్వే హృష్టా జగ్ముర్యథాగతం|
విశ్వామిత్రం పూజయిత్వా తతః సంధ్యా ప్రవర్తతే ||020||

తతో మునివరః ప్రీతిస్తాటకా వధతోషితః|
మూర్ధ్ని రామముపాఘ్రాయ ఇదం వచనమబ్రవీత్ ||021||

ఇహాద్య రజనీం రామ వసేమ శుభదర్శన|
శ్వః ప్రభాతే గమిష్యామస్తదాశ్రమపదం మమ ||022||

—♦ సర్గ 026 ♦—

అథ తాం రజనీముష్య విశ్వామిరో మహాయశాః|
ప్రహస్య రాఘవం వాక్యమువాచ మధురాక్షరం ||001||

పతితుష్టోఽస్మి భద్రం తే రాజపుత్ర మహాయశః|
ప్రీత్యా పరమయా యుక్తో దదామ్యస్త్రాణి సర్వశః ||002||

దేవాసురగణాన్వాపి సగంధర్వోరగానపి|
యైరమిత్రాన్ప్రసహ్యాజౌ వశీకృత్య జయిష్యసి ||003||

తాని దివ్యాని భద్రం తే దదామ్యస్త్రాణి సర్వశః|
దండచక్రం మహద్దివ్యం తవ దాస్యామి రాఘవ ||004||

ధర్మచక్రం తతో వీర కాలచక్రం తథైవ చ|
విష్ణుచక్రం తథాత్యుగ్రమైంద్రం చక్రం తథైవ చ ||005||

వజ్రమస్త్రం నరశ్రేష్ఠ శైవం శూలవరం తథా|
అస్త్రం బ్రహ్మశిరశ్చైవ ఐషీకమపి రాఘవ|
దదామి తే మహాబాహో బ్రాహ్మమస్త్రమనుత్తమం ||006||

గదే ద్వే చైవ కాకుత్స్థ మోదకీ శిఖరీ ఉభే|
ప్రదీప్తే నరశార్దూల ప్రయచ్ఛామి నృపాత్మజ ||007||

ధర్మపాశమహం రామ కాలపాశం తథైవ చ|
వారుణం పాశమస్త్రం చ దదాన్యహమనుత్తమం ||008||

అశనీ ద్వే ప్రయచ్ఛామి శుష్కార్ద్రే రఘునందన|

దదామి చాస్త్రం పైనాకమస్త్రం నారాయణం తథా|
ఆగ్నేయమస్త్ర దయితం శిఖరం నామ నామతః ||010||

వాయవ్యం ప్రథమం నామ దదామి తవ రాఘవ|
అస్త్రం హయశిరో నామ క్రౌంచమస్త్రం తథైవ చ ||011||

శక్తి ద్వయం చ కాకుత్స్థ దదామి తవ చానఘ|
కంకాలం ముసలం ఘోరం కాపాలమథ కంకణం ||012||

ధారయంత్యసురా యాని దదామ్యేతాని సర్వశః|
వైద్యాధరం మహాస్త్రం చ నందనం నామ నామతః ||013||

అసిరత్నం మహాబాహో దదామి నృవరాత్మజ|
గాంధర్వమస్త్రం దయితం మానవం నామ నామతః ||014||

ప్రస్వాపనప్రశమనే దద్మి సౌరం చ రాఘవ|
దర్పణం శోషణం చైవ సంతాపనవిలాపనే ||015||

మదనం చైవ దుర్ధర్షం కందర్పదయితం తథా|
పైశాచమస్త్రం దయితం మోహనం నామ నామతః ||016||

ప్రతీచ్ఛ నరశార్దూల రాజపుత్ర మహాయశః ||016||

తామసం నరశార్దూల సౌమనం చ మహాబలం|
సంవర్తం చైవ దుర్ధర్షం మౌసలం చ నృపాత్మజ ||017||

సత్యమస్త్రం మహాబాహో తథా మాయాధరం పరం|
ఘోరం తేజఃప్రభం నామ పరతేజోఽపకర్షణం ||018||

సోమాస్త్రం శిశిరం నామ త్వాష్ట్రమస్త్రం సుదామనం|
దారుణం చ భగస్యాపి శీతేషుమథ మానవం ||019||

ఏతాన్నామ మహాబాహో కామరూపాన్మహాబలాన్|
గృహాణ పరమోదారాన్క్షిప్రమేవ నృపాత్మజ ||020||

స్థితస్తు ప్రాఙ్ముఖో భూత్వా శుచిర్మివరతస్తదా|
దదౌ రామాయ సుప్రీతో మంత్రగ్రామమనుత్తమం ||021||

జపతస్తు మునేస్తస్య విశ్వామిత్రస్య ధీమతః|
ఉపతస్థుర్మహార్హాణి సర్వాణ్యస్త్రాణి రాఘవం ||022||

ఊచుశ్చ ముదితా రామం సర్వే ప్రాంజలయస్తదా|
ఇమే స్మ పరమోదార కింకరాస్తవ రాఘవ ||023||

ప్రతిగృహ్య చ కాకుత్స్థః సమాలభ్య చ పాణినా|
మనసా మే భవిష్యధ్వమితి తాన్యభ్యచోదయత్ ||024||

తతః ప్రీతమనా రామో విశ్వామిత్రం మహామునిం|
అభివాద్య మహాతేజా గమనాయోపచక్రమే ||025||

—♦ సర్గ 027 ♦—

ప్రతిగృహ్య తతోఽస్త్రాణి ప్రహృష్టవదనః శుచిః|
గచ్ఛన్నేవ చ కాకుత్స్థో విశ్వామిత్రమథాబ్రవీత్ ||001||

గృహీతాస్త్రోఽస్మి భగవందురాధర్షః సురైరపి|
అస్త్రాణాం త్వహమిచ్ఛామి సంహారం మునిపుంగవ ||002||

ఏవం బ్రువతి కాకుత్స్థే విశ్వామిత్రో మహామునిః|
సంహారం వ్యాజహారాథ ధృతిమాన్సువ్రతః శుచిః ||003||

సత్యవంతం సత్యకీర్తిం ధృష్టం రభసమేవ చ|
ప్రతిహారతరం నామ పరాఙ్ముఖమవాఙ్ముఖం ||004||

లక్షాక్షవిషమౌ చైవ దృఢనాభసునాభకౌ|
దశాక్షశతవక్త్రౌ చ దశశీర్షశతోదరౌ ||005||

పద్మనాభమహానాభౌ దుందునాభసునాభకౌ|
జ్యోతిషం కృశనం చైవ నైరాశ్య విమలావుభౌ ||006||

యౌగంధరహరిద్రౌ చ దైత్యప్రమథనౌ తథా|
పిత్ర్యం సౌమనసం చైవ విధూతమకరావుభౌ ||007||

కరవీరకరం చైవ ధనధాన్యౌ చ రాఘవ|
కామరూపం కామరుచిం మోహమావరణం తథా ||008||

జృంభకం సర్వనాభం చ సంతానవరణౌ తథా|
కృశాశ్వతనయాన్రామ భాస్వరాన్కామరూపిణః ||009||

ప్రతీచ్ఛ మమ భద్రం తే పాత్రభూతోఽసి రాఘవ|
దివ్యభాస్వరదేహాశ్చ మూర్తిమంతః సుఖప్రదాః ||010||

రామం ప్రాంజలయో భూత్వాబ్రువన్మధురభాషిణః|
ఇమే స్మ నరశార్దూల శాధి కిం కరవామ తే ॥011॥

గమ్యతామితి తానాహ యథేష్టం రఘునందనః|
మానసాః కార్యకాలేషు సాహాయ్యం మే కరిష్యథ ॥012॥

అథ తే రామమామంత్ర్య కృత్వా చాపి ప్రదక్షిణం|
ఏవమస్త్వితి కాకుత్స్థముక్త్వా జగ్ముర్యథాగతం ॥013॥

స చ తాన్రాఘవో జ్ఞాత్వా విశ్వామిత్రం మహామునిం|
గచ్ఛన్నేవాథ మధురం శ్లక్ష్ణం వచనమబ్రవీత్ ॥014॥

కిం న్వేతన్మేఘసంకాశం పర్వతస్యావిదూరతః|
వృక్షషండమితో భాతి పరం కౌతూహలం హి మే ॥015॥

దర్శనీయం మృగాకీర్ణం మనోహరమతీవ చ|
నానాప్రకారైః శకునైర్వల్గుభాషైరలంకృతం ॥016॥

నిఃసృతాః స్మ మునిశ్రేష్ఠ కాంతారాద్రోమహర్షణాత్|
అనయా త్వవగచ్ఛామి దేశస్య సుఖవత్తయా ॥017॥

సర్వం మే శంస భగవన్కస్యాశ్రమపదం త్విదం|
సంప్రాప్తా యత్ర తే పాపా బ్రహ్మఘ్నా దుష్టచారిణః ॥018॥

—♦ సర్గ 028 ♦—

అథ తస్యాప్రమేయస్య తద్వనం పరిపృచ్ఛతః|
విశ్వామిత్రో మహాతేజా వ్యాఖ్యాతుముపచక్రమే ॥001॥

ఏష పూర్వాశ్రమో రామ వామనస్య మహాత్మనః|
సిద్ధాశ్రమ ఇతి ఖ్యాతః సిద్ధో హ్యత్ర మహాతపాః ॥002॥

ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు రాజా వైరోచనిర్బలిః|
నిర్జిత్య దైవతగణాన్సేంద్రాంశ్చ సమరుద్గణాన్|
కారయామాస తద్రాజ్యం త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః ॥003॥

బలేస్తు యజమానస్య దేవాః సాగ్నిపురోగమాః|
సమాగమ్య స్వయం చైవ విష్ణుమూచురిహాశ్రమే ॥004॥

బలిర్వైరోచనిర్విష్ణో యజతే యజ్ఞముత్తమం|
అసమాప్తే క్రతౌ తస్మిన్స్వకార్యమభిపద్యతాం ॥005॥

యే చైనమభివర్తంతే యాచితార ఇతస్తతః|
యచ్చ యత్ర యథావచ్చ సర్వం తేభ్యః ప్రయచ్ఛతి ॥006॥

స త్వం సురహితార్థాయ మాయాయోగముపాశ్రితః|
వామనత్వం గతో విష్ణో కురు కల్యాణముత్తమం ॥007॥

అయం సిద్ధాశ్రమో నామ ప్రసాదాత్తే భవిష్యతి|
సిద్ధే కర్మణి దేవేశ ఉత్తిష్ఠ భగవన్నితః ॥008॥

అథ విష్ణుర్మహాతేజా అదిత్యాం సమజాయత|
వామనం రూపమాస్థాయ వైరోచనిముపాగమత్ ॥009॥

త్రీన్క్రమానథ భిక్షిత్వా ప్రతిగృహ్య చ మానతః|
ఆక్రమ్య లోకాల్లోకాత్మా సర్వభూతహితే రతః ॥010॥

మహేంద్రాయ పునః ప్రాదాన్నియమ్య బలిమోజసా|
త్రైలోక్యం స మహాతేజాశ్చక్రే శక్రవశం పునః ||011||

తేనైష పూర్వమాక్రాంత ఆశ్రమః శ్రమనాశనః|
మయాపి భక్త్యా తస్యైష వామనస్యోపభుజ్యతే ||012||

ఏతమాశ్రమమాయాంతి రాక్షసా విఘ్నకారిణః|
అత్ర తే పురుషవ్యాఘ్ర హంతవ్యా దుష్టచారిణః ||013||

అద్య గచ్ఛామహే రామ సిద్ధాశ్రమమనుత్తమం|
తదాశ్రమపదం తాత తవాప్యేతద్యథా మమ ||014||

తం దృష్ట్వా మునయః సర్వే సిద్ధాశ్రమనివాసినః|
ఉత్పత్యోత్పత్య సహసా విశ్వామిత్రమపూజయన్ ||015||

యథార్హం చక్రిరే పూజాం విశ్వామిత్రాయ ధీమతే|
తథైవ రాజపుత్రాభ్యామకుర్వన్నతిథిక్రియాం ||016||

ముహూర్తమథ విశ్రాంతౌ రాజపుత్రావరిందమౌ|
ప్రాంజలీ మునిశార్దూలమూచతూ రఘునందనౌ ||017||

అద్యైవ దీక్షాం ప్రవిశ భద్రం తే మునిపుంగవ|
సిద్ధాశ్రమోఽయం సిద్ధః స్యాత్సత్యమస్తు వచస్తవ ||018||

ఏవముక్తో మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః|
ప్రవివేశ తదా దీక్షాం నియతో నియతేంద్రియః ||019||

కుమారావపి తాం రాత్రిముషిత్వా సుసమాహితౌ|
ప్రభాతకాలే చోత్థాయ విశ్వామిత్రమవందతాం ||020||

—♦ సర్గ 029 ♦—

అథ తౌ దేశకాలజ్ఞౌ రాజపుత్రావరిందమౌ|
దేశే కాలే చ వాక్యజ్ఞావబ్రూతాం కౌశికం వచః ||001||

భగవఞ్ఛ్రోతుమిచ్ఛావో యస్మిన్కాలే నిశాచరౌ|
సంరక్షణీయౌ తౌ బ్రహ్మన్నాతివర్తేత తత్క్షణం ||002||

ఏవం బ్రువాణౌ కాకుత్స్థౌ త్వరమాణౌ యుయుత్సయా|
సర్వే తే మునయః ప్రీతాః ప్రశశంసుర్నృపాత్మజౌ ||003||

అద్య ప్రభృతి షడ్రాత్రం రక్షతం రాఘవౌ యువాం|
దీక్షాం గతో హ్యేష మునిర్మౌనిత్వం చ గమిష్యతి ||004||

తౌ తు తద్వచనం శ్రుత్వా రాజపుత్రౌ యశస్వినౌ|
అనిద్రౌ షడహోరాత్రం తపోవనమరక్షతాం ||005||

ఉపాసాం చక్రతుర్వీరౌ యత్తౌ పరమధన్వినౌ|
రరక్షతుర్మునివరం విశ్వామిత్రమరిందమౌ ||006||

అథ కాలే గతే తస్మిన్షష్ఠేఽహని సమాగతే|
సౌమిత్రమబ్రవీద్రామో యత్తో భవ సమాహితః ||007||

రామస్యైవం బ్రువాణస్య త్వరితస్య యుయుత్సయా|
ప్రజజ్వాల తతో వేదిః సోపాధ్యాయపురోహితా ||008||

మంత్రవచ్చ యథాన్యాయం యజ్ఞోఽసౌ సంప్రవర్తతే|
ఆకాశే చ మహాఞ్శబ్దః ప్రాదురాసీద్భయానకః ||009||

ఆవార్య గగనం మేఘో యథా ప్రావృషి నిర్గతః|
తథా మాయాం వికుర్వాణౌ రాక్షసావభ్యధావతాం ||010||

మారీచశ్చ సుబాహుశ్చ తయోరనుచరాస్తథా|
ఆగమ్య భీమసంకాశా రుధిరౌఘానవాసృజన్ ||011||

తావాపతంతౌ సహసా దృష్ట్వా రాజీవలోచనః|
లక్ష్మణం త్వభిసంప్రేక్ష్య రామో వచనమబ్రవీత్ ||012||

పశ్య లక్ష్మణ దుర్వృత్తాన్రాక్షసాన్పిశితాశనాన్|
మానవాస్త్రసమాధూతాననిలేన యథాఘనాన్ ||013||

మానవం పరమోదారమస్త్రం పరమభాస్వరం|
చిక్షేప పరమక్రుద్ధో మారీచోరసి రాఘవః ||014||

స తేన పరమాస్త్రేణ మానవేన సమాహితః|
సంపూర్ణం యోజనశతం క్షిప్తః సాగరసంప్లవే ||015||

విచేతనం విఘూర్ణంతం శీతేషుబలపీడితం|
నిరస్తం దృశ్య మారీచం రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్ ||016||

పశ్య లక్ష్మణ శీతేషుం మానవం ధర్మసంహితం|
మోహయిత్వా నయత్యేనం న చ ప్రాణైర్వియుజ్యతే ||017||

ఇమానపి వధిష్యామి నిర్ఘృణాందుష్టచారిణః|
రాక్షసాన్పాపకర్మస్థాన్యజ్ఞఘ్నాన్రుధిరాశనాన్ ||018||

విగృహ్య సుమహచ్చాస్త్రమాగ్నేయం రఘునందనః|
సుబాహురసి చిక్షేప స విద్ధః ప్రాపతద్భువి ||019||

శేషాన్వాయవ్యమాదాయ నిజఘాన మహాయశాః|
రాఘవః పరమోదారో మునీనాం ముదమావహన్ ||020||

స హత్వా రాక్షసాన్సర్వాన్యజ్ఞఘ్నాన్రఘునందనః|
ఋషిభిః పూజితస్తత్ర యథేంద్రో విజయే పురా ||021||

అథ యజ్ఞే సమాప్తే తు విశ్వామిత్రో మహామునిః|
నిరీతికా దిశో దృష్ట్వా కాకుత్స్థమిదమబ్రవీత్ ||022||

కృతార్థోఽస్మి మహాబాహో కృతం గురువచస్త్వయా|
సిద్ధాశ్రమమిదం సత్యం కృతం రామ మహాయశః ||023||

—♦ సర్గ 030 ♦—

అథ తాం రజనీం తత్ర కృతార్థౌ రామలక్ష్మణౌ|
ఊషతుర్ముదితౌ వీరౌ ప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా ||001||

ప్రభాతాయాం తు శర్వర్యాం కృతపౌర్వాహ్ణికక్రియౌ|
విశ్వామిత్రమృషీంశ్చాన్యాన్సహితావభిజగ్మతుః ||002||

అభివాద్య మునిశ్రేష్ఠం జ్వలంతమివ పావకం|
ఊచతుర్మధురోదారం వాక్యం మధురభాషిణౌ ||003||

ఇమౌ స్మో మునిశార్దూల కింకరౌ సముపస్థితౌ|
ఆజ్ఞాపయ యథేష్టం వై శాసనం కరవావ కిం ||004||

ఏవముక్తే తతస్తాభ్యాం సర్వ ఏవ మహర్షయః|
విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య రామం వచనమబ్రువన్ ||005||

మైథిలస్య నరశ్రేష్ఠ జనకస్య భవిష్యతి|
యజ్ఞః పరమధర్మిష్ఠస్తత్ర యాస్యామహే వయం ||006||

త్వం చైవ నరశార్దూల సహాస్మాభిర్గమిష్యసి|
అద్భుతం చ ధనూరత్నం తత్ర త్వం ద్రష్టుమర్హసి ||007||

తద్ధి పూర్వం నరశ్రేష్ఠ దత్తం సదసి దైవతైః|
అప్రమేయబలం ఘోరం మఖే పరమభాస్వరం ||008||

నాస్య దేవా న గంధర్వా నాసురా న చ రాక్షసాః|
కర్తుమారోపణం శక్తా న కథంచన మానుషాః ||009||

ధనుషస్తస్య వీర్యం హి జిజ్ఞాసంతో మహీక్షితః|
న శేకురారోపయితుం రాజపుత్రా మహాబలాః ||010||

తద్ధనుర్నరశార్దూల మైథిలస్య మహాత్మనః|
తత్ర ద్రక్ష్యసి కాకుత్స్థ యజ్ఞం చాద్భుతదర్శనం ||011||

తద్ధి యజ్ఞఫలం తేన మైథిలేనోత్తమం ధనుః|
యాచితం నరశార్దూల సునాభం సర్వదైవతైః ||012||

ఏవముక్త్వా మునివరః ప్రస్థానమకరోత్తదా|
సర్షిసంఘః సకాకుత్స్థ ఆమంత్ర్య వనదేవతాః ||013||

స్వస్తి వోఽస్తు గమిష్యామి సిద్ధః సిద్ధాశ్రమాదహం|
ఉత్తరే జాహ్నవీతీరే హిమవంతం శిలోచ్చయం ||014||

ప్రదక్షిణం తతః కృత్వా సిద్ధాశ్రమమనుత్తమం|
ఉత్తరాం దిశముద్దిశ్య ప్రస్థాతుముపచక్రమే ||015||

తం వ్రజంతం మునివరమన్వగాదనుసారిణాం|
శకటీ శతమాత్రం తు ప్రయాణే బ్రహ్మవాదినాం ||016||

మృగపక్షిగణాశ్చైవ సిద్ధాశ్రమనివాసినః|
అనుజగ్ముర్మహాత్మానం విశ్వామిత్రం మహామునిం ||017||

తే గత్వా దూరమధ్వానం లంబమానే దివాకరే|
వాసం చక్రుర్మునిగణాః శోణాకూలే సమాహితాః ||018||

తేఽస్తం గతే దినకరే స్నాత్వా హుతహుతాశనాః|
విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య నిషేదురమితౌజసః ||019||

రామోఽపి సహసౌమిత్రిర్మునీంస్తానభిపూజ్య చ|
అగ్రతో నిషసాదాథ విశ్వామిత్రస్య ధీమతః ||020||

అథ రామో మహాతేజా విశ్వామిత్రం మహామునిం|
పప్రచ్ఛ మునిశార్దూలం కౌతూహలసమన్వితః ||021||

భగవన్కో న్వయం దేశః సమృద్ధవనశోభితః|
శ్రోతుమిచ్ఛామి భద్రం తే వక్తుమర్హసి తత్త్వతః ||022||

చోదితో రామవాక్యేన కథయామాస సువ్రతః|
తస్య దేశస్య నిఖిలమృషిమధ్యే మహాతపాః ||023||

—♦ సర్గ 031 ♦—

బ్రహ్మయోనిర్మహానాసీత్కుశో నామ మహాతపాః|
వైదర్భ్యాం జనయామాస చతురః సదృశాన్సుతాన్ |
కుశాంబం కుశనాభం చ ఆధూర్తరజసం వసుం ||001||

దీప్తియుక్తాన్మహోత్సాహాన్క్షత్రధర్మచికీర్షయా|
తానువాచ కుశః పుత్రాంధర్మిష్ఠాన్సత్యవాదినః|
క్రియతాం పాలనం పుత్రా ధర్మం ప్రాప్స్యథ పుష్కలం ||002||

కుశస్య వచనం శ్రుత్వా చత్వారో లోకసంమతాః|
నివేశం చక్రిరే సర్వే పురాణాం నృవరాస్తదా ||003||

కుశాంబస్తు మహాతేజాః కౌశాంబీమకరోత్పురీం|
కుశనాభస్తు ధర్మాత్మా పరం చక్రే మహోదయం ||004||

ఆధూర్తరజసో రామ ధర్మారణ్యం మహీపతిః|
చక్రే పురవరం రాజా వసుశ్చక్రే గిరివ్రజం ||005||

ఏషా వసుమతీ రామ వసోస్తస్య మహాత్మనః|
ఏతే శైలవరాః పంచ ప్రకాశంతే సమంతతః ||006||

సుమాగధీ నదీ రమ్యా మాగధాన్విశ్రుతాయయౌ|
పంచానాం శైలముఖ్యానాం మధ్యే మాలేవ శోభతే ||007||

సైషా హి మాగధీ రామ వసోస్తస్య మహాత్మనః|
పూర్వాభిచరితా రామ సుక్షేత్రా సస్యమాలినీ ||008||

కుశనాభస్తు రాజర్షిః కన్యాశతమనుత్తమం|
జనయామాస ధర్మాత్మా ఘృతాచ్యాం రఘునందన ||009||

తాస్తు యౌవనశాలిన్యో రూపవత్యః స్వలంకృతాః|
ఉద్యానభూమిమాగమ్య ప్రావృషీవ శతహ్రదాః ||010||

గాయంత్యో నృత్యమానాశ్చ వాదయంత్యశ్చ రాఘవ|
ఆమోదం పరమం జగ్ముర్వరాభరణభూషితాః ||011||

అథ తాశ్చారుసర్వాంగ్యో రూపేణాప్రతిమా భువి|
ఉద్యానభూమిమాగమ్య తారా ఇవ ఘనాంతరే ||012||

తాః సర్వగుణసంపన్నా రూపయౌవనసంయుతాః|
దృష్ట్వా సర్వాత్మకో వాయురిదం వచనమబ్రవీత్ ||013||

అహం వః కామయే సర్వా భార్యా మమ భవిష్యథ|
మానుషస్త్యజ్యతాం భావో దీర్ఘమాయురవాప్స్యథ ||014||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా వాయోరక్లిష్టకర్మణః|
అపహాస్య తతో వాక్యం కన్యాశతమథాబ్రవీత్ ||015||

అంతశ్చరసి భూతానాం సర్వేషాం త్వం సురోత్తమ|
ప్రభావజ్ఞాశ్చ తే సర్వాః కిమస్మానవమన్యసే ||016||

కుశనాభసుతాః సర్వాః సమర్థాస్త్వాం సురోత్తమ|
స్థానాచ్చ్యావయితుం దేవం రక్షామస్తు తపో వయం ||017||

మా భూత్స కాలో దుర్మేధః పితరం సత్యవాదినం|
నావమన్యస్వ ధర్మేణ స్వయం వరముపాస్మహే ||018||

పితా హి ప్రభురస్మాకం దైవతం పరమం హి సః|
యస్య నో దాస్యతి పితా స నో భర్తా భవిష్యతి ||019||

తాసాం తద్వచనం శ్రుత్వా వాయుః పరమకోపనః|
ప్రవిశ్య సర్వగాత్రాణి బభంజ భగవాన్ప్రభుః ||020||

తాః కన్యా వాయునా భగ్నా వివిశుర్నృపతేర్గృహం|
దృష్ట్వా భగ్నాస్తదా రాజా సంభ్రాంత ఇదమబ్రవీత్ ||021||

కిమిదం కథ్యతాం పుత్ర్యః కో ధర్మమవమన్యతే|
కుబ్జాః కేన కృతాః సర్వా వేష్టంత్యో నాభిభాషథ ||022||

—♦ సర్గ 032 ♦—

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా కుశనాభస్య ధీమతః|
శిరోభిశ్చరణౌ స్పృష్ట్వా కన్యాశతమభాషత ||001||

వాయుః సర్వాత్మకో రాజన్ప్రధర్షయితుమిచ్ఛతి|
అశుభం మార్గమాస్థాయ న ధర్మం ప్రత్యవేక్షతే ||002||

పితృమత్యః స్మ భద్రం తే స్వచ్ఛందే న వయం స్థితాః|
పితరం నో వృణీష్వ త్వం యది నో దాస్యతే తవ ||003||

తేన పాపానుబంధేన వచనం న ప్రతీచ్ఛతా|
ఏవం బ్రువంత్యః సర్వాః స్మ వాయునా నిహతా భృశం ||004||

తాసాం తద్వచనం శ్రుత్వా రాజా పరమధార్మికః|
ప్రత్యువాచ మహాతేజాః కన్యాశతమనుత్తమం ||005||

క్షాంతం క్షమావతాం పుత్ర్యః కర్తవ్యం సుమహత్కృతం|
ఐకమత్యముపాగమ్య కులం చావేక్షితం మమ ||006||

అలంకారో హి నారీణాం క్షమా తు పురుషస్య వా|
దుష్కరం తచ్చ వః క్షాంతం త్రిదశేషు విశేషతః ||007||

యాదృశీర్వః క్షమా పుత్ర్యః సర్వాసామవిశేషతః|
క్షమా దానం క్షమా యజ్ఞః క్షమా సత్యం చ పుత్రికాః ||008||

క్షమా యశః క్షమా ధర్మః క్షమాయాం విష్ఠితం జగత్|
విసృజ్య కన్యాః కాకుత్స్థ రాజా త్రిదశవిక్రమః ||009||

మంత్రజ్ఞో మంత్రయామాస ప్రదానం సహ మంత్రిభిః|
దేశే కాలే ప్రదానస్య సదృశే ప్రతిపాదనం ||010||

ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు చూలీ నామ మహామునిః|
ఊర్ధ్వరేతాః శుభాచారో బ్రాహ్మం తప ఉపాగమత్ ||011||

తప్యంతం తమృషిం తత్ర గంధర్వీ పర్యుపాసతే|
సోమదా నామ భద్రం తే ఊర్మిలా తనయా తదా ||012||

సా చ తం ప్రణతా భూత్వా శుశ్రూషణపరాయణా|
ఉవాస కాలే ధర్మిష్ఠా తస్యాస్తుష్టోఽభవద్గురుః ||013||

స చ తాం కాలయోగేన ప్రోవాచ రఘునందన|
పరితుష్టోఽస్మి భద్రం తే కిం కరోమి తవ ప్రియం ||014||

పరితుష్టం మునిం జ్ఞాత్వా గంధర్వీ మధురస్వరం|
ఉవాచ పరమప్రీతా వాక్యజ్ఞా వాక్యకోవిదం ||015||

లక్ష్మ్యా సముదితో బ్రాహ్మ్యా బ్రహ్మభూతో మహాతపాః|
బ్రాహ్మేణ తపసా యుక్తం పుత్రమిచ్ఛామి ధార్మికం ||016||

అపతిశ్చాస్మి భద్రం తే భార్యా చాస్మి న కస్యచిత్|
బ్రాహ్మేణోపగతాయాశ్చ దాతుమర్హసి మే సుతం ||017||

తస్యాః ప్రసన్నో బ్రహ్మర్షిర్దదౌ పుత్రమనుత్తమం|
బ్రహ్మదత్త ఇతి ఖ్యాతం మానసం చూలినః సుతం ||018||

స రాజా బ్రహ్మదత్తస్తు పురీమధ్యవసత్తదా|
కాంపిల్యాం పరయా లక్ష్మ్యా దేవరాజో యథా దివం ||019||

స బుద్ధిం కృతవాన్రాజా కుశనాభః సుధార్మికః|
బ్రహ్మదత్తాయ కాకుత్స్థ దాతుం కన్యాశతం తదా ||020||

తమాహూయ మహాతేజా బ్రహ్మదత్తం మహీపతిః|
దదౌ కన్యాశతం రాజా సుప్రీతేనాంతరాత్మనా ||021||

యథాక్రమం తతః పాణిం జగ్రాహ రఘునందన|
బ్రహ్మదత్తో మహీ పాలస్తాసాం దేవపతిర్యథా ||022||

స్పృష్టమాత్రే తతః పాణౌ వికుబ్జా విగతజ్వరాః|
యుక్తాః పరమయా లక్ష్మ్యా బభుః కన్యాశతం తదా ||023||

స దృష్ట్వా వాయునా ముక్తాః కుశనాభో మహీపతిః|
బభూవ పరమప్రీతో హర్షం లేభే పునః పునః ||024||

కృతోద్వాహం తు రాజానం బ్రహ్మదత్తం మహీపతిః|
సదారం ప్రేషయామాస సోపాధ్యాయ గణం తదా ||025||

సోమదాపి సుసంహృష్టా పుత్రస్య సదృశీం క్రియాం|
యథాన్యాయం చ గంధర్వీ స్నుషాస్తాః ప్రత్యనందత ||026||

—♦ సర్గ 033 ♦—

కృతోద్వాహే గతే తస్మిన్బ్రహ్మదత్తే చ రాఘవ|
అపుత్రః పుత్రలాభాయ పౌత్రీమిష్టిమకల్పయత్ ||001||

ఇష్ట్యాం తు వర్తమానాయాం కుశనాభం మహీపతిం|
ఉవాచ పరమప్రీతః కుశో బ్రహ్మసుతస్తదా ||002||

పుత్రస్తే సదృశః పుత్ర భవిష్యతి సుధార్మికః|
గాధిం ప్రాప్స్యసి తేన త్వం కీర్తిం లోకే చ శాశ్వతీం ||003||

ఏవముక్త్వా కుశో రామ కుశనాభం మహీపతిం|
జగామాకాశమావిశ్య బ్రహ్మలోకం సనాతనం ||004||

కస్యచిత్త్వథ కాలస్య కుశనాభస్య ధీమతః|
జజ్ఞే పరమధర్మిష్ఠో గాధిరిత్యేవ నామతః ||005||

స పితా మమ కాకుత్స్థ గాధిః పరమధార్మికః|
కుశవంశప్రసూతోఽస్మి కౌశికో రఘునందన ||006||

పూర్వజా భగినీ చాపి మమ రాఘవ సువ్రతా|
నామ్నా సత్యవతీ నామ ఋచీకే ప్రతిపాదితా ||007||

సశరీరా గతా స్వర్గం భర్తారమనువర్తినీ|
కౌశికీ పరమోదారా సా ప్రవృత్తా మహానదీ ||008||

దివ్యా పుణ్యోదకా రమ్యా హిమవంతముపాశ్రితా|
లోకస్య హితకామార్థం ప్రవృత్తా భగినీ మమ ||009||

తతోఽహం హిమవత్పార్శ్వే వసామి నియతః సుఖం|
భగిన్యాః స్నేహసంయుక్తః కౌశిక్యా రఘునందన ||010||

సా తు సత్యవతీ పుణ్యా సత్యే ధర్మే ప్రతిష్ఠితా|
పతివ్రతా మహాభాగా కౌశికీ సరితాం వరా ||011||

అహం హి నియమాద్రామ హిత్వా తాం సముపాగతః|
సిద్ధాశ్రమమనుప్రాప్య సిద్ధోఽస్మి తవ తేజసా ||012||

ఏషా రామ మమోత్పత్తిః స్వస్య వంశస్య కీర్తితా|
దేశస్య చ మహాబాహో యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి ||013||

గతోఽర్ధరాత్రః కాకుత్స్థ కథాః కథయతో మమ|
నిద్రామభ్యేహి భద్రం తే మా భూద్విఘ్నోఽధ్వనీహ నః ||014||

నిష్పందాస్తరవః సర్వే నిలీనా మృగపక్షిణః|
నైశేన తమసా వ్యాప్తా దిశశ్చ రఘునందన ||015||

శనైర్వియుజ్యతే సంధ్యా నభో నేత్రైరివావృతం|
నక్షత్రతారాగహనం జ్యోతిర్భిరవభాసతే ||016||

ఉత్తిష్ఠతి చ శీతాంశుః శశీ లోకతమోనుదః|
హ్లాదయన్ప్రాణినాం లోకే మనాంసి ప్రభయా విభో ||017||

నైశాని సర్వభూతాని ప్రచరంతి తతస్తతః|
యక్షరాక్షససంఘాశ్చ రౌద్రాశ్చ పిశితాశనాః ||018||

ఏవముక్త్వా మహాతేజా విరరామ మహామునిః|
సాధు సాధ్వితి తం సర్వే మునయో హ్యభ్యపూజయన్ ||019||

రామోఽపి సహ సౌమిత్రిః కించిదాగతవిస్మయః|
ప్రశస్య మునిశార్దూలం నిద్రాం సముపసేవతే ||020||

—♦ సర్గ 034 ♦—

ఉపాస్య రాత్రిశేషం తు శోణాకూలే మహర్షిభిః|
నిశాయాం సుప్రభాతాయాం విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత ||001||

సుప్రభాతా నిశా రామ పూర్వా సంధ్యా ప్రవర్తతే|
ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ భద్రం తే గమనాయాభిరోచయ ||002||

తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య కృత్వా పౌర్వాహ్ణికీం క్రియాం|
గమనం రోచయామాస వాక్యం చేదముమువాచ హ ||003||

అయం శోణః శుభజలో గాధః పులినమండితః|
కతరేణ పథా బ్రహ్మన్సంతరిష్యామహే వయం ||004||

ఏవముక్తస్తు రామేణ విశ్వామిత్రోఽబ్రవీదిదం|
ఏష పంథా మయోద్దిష్టో యేన యాంతి మహర్షయః ||005||

తే గత్వా దూరమధ్వానం గతేఽర్ధదివసే తదా|
జాహ్నవీం సరితాం శ్రేష్ఠాం దదృశుర్మునిసేవితాం ||006||

తాం దృష్ట్వా పుణ్యసలిలాం హంససారససేవితాం|
బభూవుర్ముదితాః సర్వే మునయః సహరాఘవాః|
తస్యాస్తీరే తతశ్చక్రుస్తే ఆవాసపరిగ్రహం ||007||

తతః స్నాత్వా యథాన్యాయం సంతర్ప్య పితృదేవతాః|
హుత్వా చైవాగ్నిహోత్రాణి ప్రాశ్య చామృతవద్ధవిః ||008||

వివిశుర్జాహ్నవీతీరే శుచౌ ముదితమానసాః|
విశ్వామిత్రం మహాత్మానం పరివార్య సమంతతః ||009||

సంప్రహృష్టమనా రామో విశ్వామిత్రమథాబ్రవీత్|
భగవఞ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామి గంగాం త్రిపథగాం నదీం|
త్రైలోక్యం కథమాక్రమ్య గతా నదనదీపతిం ||010||

చోదితో రామ వాక్యేన విశ్వామిత్రో మహామునిః|
వృద్ధిం జన్మ చ గంగాయా వక్తుమేవోపచక్రమే ||011||

శైలేంద్రో హిమవాన్నామ ధాతూనామాకరో మహాన్|
తస్య కన్యా ద్వయం రామ రూపేణాప్రతిమం భువి ||012||

యా మేరుదుహితా రామ తయోర్మాతా సుమధ్యమా|
నామ్నా మేనా మనోజ్ఞా వై పత్నీ హిమవతః ప్రియా ||013||

తస్యాం గంగేయమభవజ్జ్యేష్ఠా హిమవతః సుతా|
ఉమా నామ ద్వితీయాభూత్కన్యా తస్యైవ రాఘవ ||014||

అథ జ్యేష్ఠాం సురాః సర్వే దేవతార్థచికీర్షయా|
శైలేంద్రం వరయామాసుర్గంగాం త్రిపథగాం నదీం ||015||

దదౌ ధర్మేణ హిమవాంస్తనయాం లోకపావనీం|
స్వచ్ఛందపథగాం గంగాం త్రైలోక్యహితకామ్యయా ||016||

ప్రతిగృహ్య త్రిలోకార్థం త్రిలోకహితకారిణః|
గంగామాదాయ తేఽగచ్ఛన్కృతార్థేనాంతరాత్మనా ||017||

యా చాన్యా శైలదుహితా కన్యాసీద్రఘునందన|
ఉగ్రం సా వ్రతమాస్థాయ తపస్తేపే తపోధనా ||018||

ఉగ్రేణ తపసా యుక్తాం దదౌ శైలవరః సుతాం|
రుద్రాయాప్రతిరూపాయ ఉమాం లోకనమస్కృతాం ||019||

ఏతే తే శైల రాజస్య సుతే లోకనమస్కృతే|
గంగా చ సరితాం శ్రేష్ఠా ఉమా దేవీ చ రాఘవ ||020||

ఏతత్తే ధర్మమాఖ్యాతం యథా త్రిపథగా నదీ|
ఖం గతా ప్రథమం తాత గతిం గతిమతాం వర ||021||

—♦ సర్గ 035 ♦—

ఉక్త వాక్యే మునౌ తస్మిన్నుభౌ రాఘవలక్ష్మణౌ|
ప్రతినంద్య కథాం వీరావూచతుర్మునిపుంగవం ||001||

ధర్మయుక్తమిదం బ్రహ్మన్కథితం పరమం త్వయా|
దుహితుః శైలరాజస్య జ్యేష్ఠాయ వక్తుమర్హసి ||002||

విస్తరం విస్తరజ్ఞోఽసి దివ్యమానుషసంభవం|
త్రీన్పథో హేతునా కేన పావయేల్లోకపావనీ ||003||

కథం గంగాం త్రిపథగా విశ్రుతా సరిదుత్తమా|
త్రిషు లోకేషు ధర్మజ్ఞ కర్మభిః కైః సమన్వితా ||004||

తథా బ్రువతి కాకుత్స్థే విశ్వామిత్రస్తపోధనః|
నిఖిలేన కథాం సర్వామృషిమధ్యే న్యవేదయత్ ||005||

పురా రామ కృతోద్వాహః శితికంఠో మహాతపాః|
దృష్ట్వా చ స్పృహయా దేవీం మైథునాయోపచక్రమే ||006||

శితికంఠస్య దేవస్య దివ్యం వర్షశతం గతం|
న చాపి తనయో రామ తస్యామాసీత్పరంతప ||007||

తతో దేవాః సముద్విగ్నాః పితామహపురోగమాః|
యదిహోత్పద్యతే భూతం కస్తత్ప్రతిసహిష్యతే ||008||

అభిగమ్య సురాః సర్వే ప్రణిపత్యేదమబ్రువన్|
దేవదేవ మహాదేవ లోకస్యాస్య హితే రత|
సురాణాం ప్రణిపాతేన ప్రసాదం కర్తుమర్హసి ||009||

న లోకా ధారయిష్యంతి తవ తేజః సురోత్తమ|
బ్రాహ్మేణ తపసా యుక్తో దేవ్యా సహ తపశ్చర ||010||

త్రైలోక్యహితకామార్థం తేజస్తేజసి ధారయ|
రక్ష సర్వానిమాల్లోకాన్నాలోకం కర్తుమర్హసి ||011||

దేవతానాం వచః శ్రుత్వా సర్వలోకమహేశ్వరః|
బాఢమిత్యబ్రవీత్సర్వాన్పునశ్చేదమువాచ హ ||012||

ధారయిష్యామ్యహం తేజస్తేజస్యేవ సహోమయా|
త్రిదశాః పృథివీ చైవ నిర్వాణమధిగచ్ఛతు ||013||

యదిదం క్షుభితం స్థానాన్మమ తేజో హ్యనుత్తమం|
ధారయిష్యతి కస్తన్మే బ్రువంతు సురసత్తమాః ||014||

ఏవముక్తాస్తతో దేవాః ప్రత్యూచుర్వృషభధ్వజం|
యత్తేజః క్షుభితం హ్యేతత్తద్ధరా ధారయిష్యతి ||015||

ఏవముక్తః సురపతిః ప్రముమోచ మహీతలే|
తేజసా పృథివీ యేన వ్యాప్తా సగిరికాననా ||016||

తతో దేవాః పునరిదమూచుశ్చాథ హుతాశనం|
ప్రవిశ త్వం మహాతేజో రౌద్రం వాయుసమన్వితః ||017||

తదగ్నినా పునర్వ్యాప్తం సంజాతః శ్వేతపర్వతః|
దివ్యం శరవణం చైవ పావకాదిత్యసంనిభం|
యత్ర జాతో మహాతేజాః కార్తికేయోఽగ్నిసంభవః ||018||

అథోమాం చ శివం చైవ దేవాః సర్షి గణాస్తదా|
పూజయామాసురత్యర్థం సుప్రీతమనసస్తతః ||019||

అథ శైల సుతా రామ త్రిదశానిదమబ్రవీత్|
సమన్యురశపత్సర్వాన్క్రోధసంరక్తలోచనా ||020||

యస్మాన్నివారితా చైవ సంగతా పుత్రకామ్యయా|
అపత్యం స్వేషు దారేషు నోత్పాదయితుమర్హథ|
అద్య ప్రభృతి యుష్మాకమప్రజాః సంతు పత్నయః ||021||

ఏవముక్త్వా సురాన్సర్వాఞ్శశాప పృథివీమపి|
అవనే నైకరూపా త్వం బహుభార్యా భవిష్యసి ||022||

న చ పుత్రకృతాం ప్రీతిం మత్క్రోధకలుషీ కృతా|
ప్రాప్స్యసి త్వం సుదుర్మేధే మమ పుత్రమనిచ్ఛతీ ||023||

తాన్సర్వాన్వ్రీడితాందృష్ట్వా సురాన్సురపతిస్తదా|
గమనాయోపచక్రామ దిశం వరుణపాలితాం ||024||

స గత్వా తప ఆతిష్ఠత్పార్శ్వే తస్యోత్తరే గిరేః|
హిమవత్ప్రభవే శృంగే సహ దేవ్యా మహేశ్వరః ||025||

ఏష తే విస్తరో రామ శైలపుత్ర్యా నివేదితః|
గంగాయాః ప్రభవం చైవ శృణు మే సహలక్ష్మణః ||026||

—♦ సర్గ 036 ♦—

తప్యమానే తపో దేవే దేవాః సర్షిగణాః పురా|
సేనాపతిమభీప్సంతః పితామహముపాగమన్ ||001||

తతోఽబ్రువన్సురాః సర్వే భగవంతం పితామహం|
ప్రణిపత్య శుభం వాక్యం సేంద్రాః సాగ్నిపురోగమాః ||002||

యో నః సేనాపతిర్దేవ దత్తో భగవతా పురా|
స తపః పరమాస్థాయ తప్యతే స్మ సహోమయా ||003||

యదత్రానంతరం కార్యం లోకానాం హితకామ్యయా|
సంవిధత్స్వ విధానజ్ఞ త్వం హి నః పరమా గతిః ||004||

దేవతానాం వచః శ్రుత్వా సర్వలోకపితామహః|
సాంత్వయన్మధురైర్వాక్యైస్త్రిదశానిదమబ్రవీత్ ||005||

శైలపుత్ర్యా యదుక్తం తన్న ప్రజాస్యథ పత్నిషు|
తస్యా వచనమక్లిష్టం సత్యమేవ న సంశయః ||006||

ఇయమాకాశగా గంగా యస్యాం పుత్రం హుతాశనః|
జనయిష్యతి దేవానాం సేనాపతిమరిందమం ||007||

జ్యేష్ఠా శైలేంద్రదుహితా మానయిష్యతి తం సుతం|
ఉమాయాస్తద్బహుమతం భవిష్యతి న సంశయః ||008||

తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య కృతార్థా రఘునందన|
ప్రణిపత్య సురాః సర్వే పితామహమపూజయన్ ||009||

తే గత్వా పర్వతం రామ కైలాసం ధాతుమండితం|
అగ్నిం నియోజయామాసుః పుత్రార్థం సర్వదేవతాః ||010||

దేవకార్యమిదం దేవ సమాధత్స్వ హుతాశన|
శైలపుత్ర్యాం మహాతేజో గంగాయాం తేజ ఉత్సృజ ||011||

దేవతానాం ప్రతిజ్ఞాయ గంగామభ్యేత్య పావకః|
గర్భం ధారయ వై దేవి దేవతానామిదం ప్రియం ||012||

ఇత్యేతద్వచనం శ్రుత్వా దివ్యం రూపమధారయత్|
స తస్యా మహిమాం దృష్ట్వా సమంతాదవకీర్యత ||013||

సమంతతస్తదా దేవీమభ్యషించత పావకః|
సర్వస్రోతాంసి పూర్ణాని గంగాయా రఘునందన ||014||

తమువాచ తతో గంగా సర్వదేవపురోహితం|
అశక్తా ధారణే దేవ తవ తేజః సముద్ధతం|
దహ్యమానాగ్నినా తేన సంప్రవ్యథితచేతనా ||015||

అథాబ్రవీదిదం గంగాం సర్వదేవహుతాశనః|
ఇహ హైమవతే పాదే గర్భోఽయం సంనివేశ్యతాం ||016||

శ్రుత్వా త్వగ్నివచో గంగా తం గర్భమతిభాస్వరం|
ఉత్ససర్జ మహాతేజాః స్రోతోభ్యో హి తదానఘ ||017||

యదస్యా నిర్గతం తస్మాత్తప్తజాంబూనదప్రభం|
కాంచనం ధరణీం ప్రాప్తం హిరణ్యమమలం శుభం ||018||

తామ్రం కార్ష్ణాయసం చైవ తైక్ష్ణ్యాదేవాభిజాయత|
మలం తస్యాభవత్తత్ర త్రపుసీసకమేవ చ ||019||

తదేతద్ధరణీం ప్రాప్య నానాధాతురవర్ధత|

నిక్షిప్తమాత్రే గర్భే తు తేజోభిరభిరంజితం|
సర్వం పర్వతసంనద్ధం సౌవర్ణమభవద్వనం ||021||

జాతరూపమితి ఖ్యాతం తదా ప్రభృతి రాఘవ|
సువర్ణం పురుషవ్యాఘ్ర హుతాశనసమప్రభం ||022||

తం కుమారం తతో జాతం సేంద్రాః సహమరుద్గణాః|
క్షీరసంభావనార్థాయ కృత్తికాః సమయోజయన్ ||023||

తాః క్షీరం జాతమాత్రస్య కృత్వా సమయముత్తమం|
దదుః పుత్రోఽయమస్మాకం సర్వాసామితి నిశ్చితాః ||024||

తతస్తు దేవతాః సర్వాః కార్తికేయ ఇతి బ్రువన్|
పుత్రస్త్రైలోక్య విఖ్యాతో భవిష్యతి న సంశయః ||025||

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా స్కన్నం గర్భపరిస్రవే|
స్నాపయన్పరయా లక్ష్మ్యా దీప్యమానమివానలం ||026||

స్కంద ఇత్యబ్రువందేవాః స్కన్నం గర్భపరిస్రవాత్|
కార్తికేయం మహాభాగం కాకుత్స్థజ్వలనోపమం ||027||

ప్రాదుర్భూతం తతః క్షీరం కృత్తికానామనుత్తమం|
షణ్ణాం షడాననో భూత్వా జగ్రాహ స్తనజం పయః ||028||

గృహీత్వా క్షీరమేకాహ్నా సుకుమార వపుస్తదా|
అజయత్స్వేన వీర్యేణ దైత్యసైన్యగణాన్విభుః ||029||

సురసేనాగణపతిం తతస్తమమలద్యుతిం|
అభ్యషించన్సురగణాః సమేత్యాగ్నిపురోగమాః ||030||

ఏష తే రామ గంగాయా విస్తరోఽభిహితో మయా|
కుమారసంభవశ్చైవ ధన్యః పుణ్యస్తథైవ చ ||031||

—♦ సర్గ 037 ♦—

తాం కథాం కౌశికో రామే నివేద్య మధురాక్షరం|
పునరేవాపరం వాక్యం కాకుత్స్థమిదమబ్రవీత్ ||001||

అయోధ్యాధిపతిః శూరః పూర్వమాసీన్నరాధిపః|
సగరో నామ ధర్మాత్మా ప్రజాకామః స చాప్రజః ||002||

వైదర్భదుహితా రామ కేశినీ నామ నామతః|
జ్యేష్ఠా సగరపత్నీ సా ధర్మిష్ఠా సత్యవాదినీ ||003||

అరిష్టనేమిదుహితా రూపేణాప్రతిమా భువి|
ద్వితీయా సగరస్యాసీత్పత్నీ సుమతిసంజ్ఞితా ||004||

తాభ్యాం సహ తదా రాజా పత్నీభ్యాం తప్తవాంస్తపః|
హిమవంతం సమాసాద్య భృగుప్రస్రవణే గిరౌ ||005||

అథ వర్ష శతే పూర్ణే తపసారాధితో మునిః|
సగరాయ వరం ప్రాదాద్భృగుః సత్యవతాం వరః ||006||

అపత్యలాభః సుమహాన్భవిష్యతి తవానఘ|
కీర్తిం చాప్రతిమాం లోకే ప్రాప్స్యసే పురుషర్షభ ||007||

ఏకా జనయితా తాత పుత్రం వంశకరం తవ|
షష్టిం పుత్రసహస్రాణి అపరా జనయిష్యతి ||008||

భాషమాణం నరవ్యాఘ్రం రాజపత్న్యౌ ప్రసాద్య తం|
ఊచతుః పరమప్రీతే కృతాంజలిపుటే తదా ||009||

ఏకః కస్యాః సుతో బ్రహ్మన్కా బహూంజనయిష్యతి|
శ్రోతుమిచ్ఛావహే బ్రహ్మన్సత్యమస్తు వచస్తవ ||010||

తయోస్తద్వచనం శ్రుత్వా భృగుః పరమ ధార్మికః|
ఉవాచ పరమాం వాణీం స్వచ్ఛందోఽత్ర విధీయతాం ||011||

ఏకో వంశకరో వాస్తు బహవో వా మహాబలాః|
కీర్తిమంతో మహోత్సాహాః కా వా కం వరమిచ్ఛతి ||012||

మునేస్తు వచనం శ్రుత్వా కేశినీ రఘునందన|
పుత్రం వంశకరం రామ జగ్రాహ నృపసంనిధౌ ||013||

షష్టిం పుత్రసహస్రాణి సుపర్ణభగినీ తదా|
మహోత్సాహాన్కీర్తిమతో జగ్రాహ సుమతిః సుతాన్ ||014||

ప్రదక్షిణమృషిం కృత్వా శిరసాభిప్రణమ్య చ|
జగామ స్వపురం రాజా సభార్యా రఘునందన ||015||

అథ కాలే గతే తస్మింజ్యేష్ఠా పుత్రం వ్యజాయత|
అసమంజ ఇతి ఖ్యాతం కేశినీ సగరాత్మజం ||016||

సుమతిస్తు నరవ్యాఘ్ర గర్భతుంబం వ్యజాయత|
షష్టిః పుత్రసహస్రాణి తుంబభేదాద్వినిఃసృతాః ||017||

ఘృతపూర్ణేషు కుంభేషు ధాత్ర్యస్తాన్సమవర్ధయన్|
కాలేన మహతా సర్వే యౌవనం ప్రతిపేదిరే ||018||

అథ దీర్ఘేణ కాలేన రూపయౌవనశాలినః|
షష్టిః పుత్రసహస్రాణి సగరస్యాభవంస్తదా ||019||

స చ జ్యేష్ఠో నరశ్రేష్ఠ సగరస్యాత్మసంభవః|
బాలాన్గృహీత్వా తు జలే సరయ్వా రఘునందన ||020||

ప్రక్షిప్య ప్రహసన్నిత్యం మజ్జతస్తాన్నిరీక్ష్య వై ||020||

పౌరాణామహితే యుక్తః పిత్రా నిర్వాసితః పురాత్|

తస్య పుత్రోంఽశుమాన్నామ అసమంజస్య వీర్యవాన్|
సంమతః సర్వలోకస్య సర్వస్యాపి ప్రియంవదః ||022||

తతః కాలేన మహతా మతిః సమభిజాయత|
సగరస్య నరశ్రేష్ఠ యజేయమితి నిశ్చితా ||023||

స కృత్వా నిశ్చయం రాజా సోపాధ్యాయగణస్తదా|
యజ్ఞకర్మణి వేదజ్ఞో యష్టుం సముపచక్రమే ||024||

—♦ సర్గ 038 ♦—

విశ్వామిత్రవచః శ్రుత్వా కథాంతే రఘునందన|
ఉవాచ పరమప్రీతో మునిం దీప్తమివానలం ||001||

శ్రోతుమిచ్ఛామి భద్రం తే విస్తరేణ కథామిమాం|
పూర్వకో మే కథం బ్రహ్మన్యజ్ఞం వై సముపాహరత్ ||002||

విశ్వామిత్రస్తు కాకుత్స్థముావాచ ప్రహసన్నివ|
శ్రూయతాం విస్తరో రామ సగరస్య మహాత్మనః ||003||

శంకరశ్వశురో నామ హిమవానచలోత్తమః|
వింధ్యపర్వతమాసాద్య నిరీక్షేతే పరస్పరం ||004||

తయోర్మధ్యే ప్రవృత్తోఽభూద్యజ్ఞః స పురుషోత్తమ|
స హి దేశో నరవ్యాఘ్ర ప్రశస్తో యజ్ఞకర్మణి ||005||

తస్యాశ్వచర్యాం కాకుత్స్థ దృఢధన్వా మహారథః|
అంశుమానకరోత్తాత సగరస్య మతే స్థితః ||006||

తస్య పర్వణి తం యజ్ఞం యజమానస్య వాసవః|
రాక్షసీం తనుమాస్థాయ యజ్ఞియాశ్వమపాహరత్ ||007||

హ్రియమాణే తు కాకుత్స్థ తస్మిన్నశ్వే మహాత్మనః|
ఉపాధ్యాయ గణాః సర్వే యజమానమథాబ్రువన్ ||008||

అయం పర్వణి వేగేన యజ్ఞియాశ్వోఽపనీయతే|
హర్తారం జహి కాకుత్స్థ హయశ్చైవోపనీయతాం ||009||

యజ్ఞచ్ఛిద్రం భవత్యేతత్సర్వేషామశివాయ నః|
తత్తథా క్రియతాం రాజన్యథాఽచ్ఛిద్రః క్రతుర్భవేత్ ||010||

ఉపాధ్యాయ వచః శ్రుత్వా తస్మిన్సదసి పార్థివః|
షష్టిం పుత్రసహస్రాణి వాక్యమేతదువాచ హ ||011||

గతిం పుత్రా న పశ్యామి రక్షసాం పురుషర్షభాః|
మంత్రపూతైర్మహాభాగైరాస్థితో హి మహాక్రతుః ||012||

తద్గచ్ఛత విచిన్వధ్వం పుత్రకా భద్రమస్తు వః|
సముద్రమాలినీం సర్వాం పృథివీమనుగచ్ఛత ||013||

ఏకైకం యోజనం పుత్రా విస్తారమభిగచ్ఛత|

యావత్తురగసందర్శస్తావత్ఖనత మేదినీం|
తమేవ హయహర్తారం మార్గమాణా మమాజ్ఞయా ||015||

దీక్షితః పౌత్రసహితః సోపాధ్యాయగణో హ్యహం|
ఇహ స్థాస్యామి భద్రం వో యావత్తురగదర్శనం ||016||

ఇత్యుక్త్వా హృష్టమనసో రాజపుత్రా మహాబలాః|
జగ్ముర్మహీతలం రామ పితుర్వచనయంత్రితాః ||017||

యోజనాయామవిస్తారమేకైకో ధరణీతలం|
బిభిదుః పురుషవ్యాఘ్ర వజ్రస్పర్శసమైర్భుజైః ||018||

శూలైరశనికల్పైశ్చ హలైశ్చాపి సుదారుణైః|
భిద్యమానా వసుమతీ ననాద రఘునందన ||019||

నాగానాం వధ్యమానానామసురాణాం చ రాఘవ|
రాక్షసానాం చ దుర్ధర్షః సత్త్వానాం నినదోఽభవత్ ||020||

యోజనానాం సహస్రాణి షష్టిం తు రఘునందన|
బిభిదుర్ధరణీం వీరా రసాతలమనుత్తమం ||021||

ఏవం పర్వతసంబాధం జంబూద్వీపం నృపాత్మజాః|
ఖనంతో నృపశార్దూల సర్వతః పరిచక్రముః ||022||

తతో దేవాః సగంధర్వాః సాసురాః సహపన్నగాః|
సంభ్రాంతమనసః సర్వే పితామహముపాగమన్ ||023||

తే ప్రసాద్య మహాత్మానం విషణ్ణవదనాస్తదా|
ఊచుః పరమసంత్రస్తాః పితామహమిదం వచః ||024||

భగవన్పృథివీ సర్వా ఖన్యతే సగరాత్మజైః|
బహవశ్చ మహాత్మానో వధ్యంతే జలచారిణః ||025||

అయం యజ్ఞహనోఽస్మాకమనేనాశ్వోఽపనీయతే|
ఇతి తే సర్వభూతాని నిఘ్నంతి సగరాత్మజః ||026||

—♦ సర్గ 039 ♦—

దేవతానాం వచః శ్రుత్వా భగవాన్వై పితామహః|
ప్రత్యువాచ సుసంత్రస్తాన్కృతాంతబలమోహితాన్ ||001||

యస్యేయం వసుధా కృత్స్నా వాసుదేవస్య ధీమతః|
కాపిలం రూపమాస్థాయ ధారయత్యనిశం ధరాం ||002||

పృథివ్యాశ్చాపి నిర్భేదో దృష్ట ఏవ సనాతనః|
సగరస్య చ పుత్రాణాం వినాశోఽదీర్ఘజీవినాం ||003||

పితామహవచః శ్రుత్వా త్రయస్త్రింశదరిందమః|
దేవాః పరమసంహృష్టాః పునర్జగ్ముర్యథాగతం ||004||

సగరస్య చ పుత్రాణాం ప్రాదురాసీన్మహాత్మనాం|
పృథివ్యాం భిద్యమానాయాం నిర్ఘాతసమనిస్వనః ||005||

తతో భిత్త్వా మహీం సర్వాం కృత్వా చాపి ప్రదక్షిణం|
సహితాః సగరాః సర్వే పితరం వాక్యమబ్రువన్ ||006||

పరిక్రాంతా మహీ సర్వా సత్త్వవంతశ్చ సూదితాః|
దేవదానవరక్షాంసి పిశాచోరగకింనరాః ||007||

న చ పశ్యామహేఽశ్వం తమశ్వహర్తారమేవ చ|
కిం కరిష్యామ భద్రం తే బుద్ధిరత్ర విచార్యతాం ||008||

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా పుత్రాణాం రాజసత్తమః|
సమన్యురబ్రవీద్వాక్యం సగరో రఘునందన ||009||

భూయః ఖనత భద్రం వో నిర్భిద్య వసుధాతలం|
అశ్వహర్తారమాసాద్య కృతార్థాశ్చ నివర్తథ ||010||

పితుర్వచనమాస్థాయ సగరస్య మహాత్మనః|
షష్టిః పుత్రసహస్రాణి రసాతలమభిద్రవన్ ||011||

ఖన్యమానే తతస్తస్మిందదృశుః పర్వతోపమం|
దిశాగజం విరూపాక్షం ధారయంతం మహీతలం ||012||

సపర్వతవనాం కృత్స్నాం పృథివీం రఘునందన|
శిరసా ధారయామాస విరూపాక్షో మహాగజః ||013||

యదా పర్వణి కాకుత్స్థ విశ్రమార్థం మహాగజః|
ఖేదాచ్చాలయతే శీర్షం భూమికంపస్తదా భవేత్ ||014||

తం తే ప్రదక్షిణం కృత్వా దిశాపాలం మహాగజం|
మానయంతో హి తే రామ జగ్ముర్భిత్త్వా రసాతలం ||015||

తతః పూర్వాం దిశం భిత్త్వా దక్షిణాం బిభిదుః పునః|
దక్షిణస్యామపి దిశి దదృశుస్తే మహాగజం ||016||

మహాపద్మం మహాత్మానం సుమహాపర్వతోపమం|
శిరసా ధారయంతం తే విస్మయం జగ్మురుత్తమం ||017||

తతః ప్రదక్షిణం కృత్వా సగరస్య మహాత్మనః|
షష్టిః పుత్రసహస్రాణి పశ్చిమాం బిభిదుర్దిశం ||018||

పశ్చిమాయామపి దిశి మహాంతమచలోపమం|
దిశాగజం సౌమనసం దదృశుస్తే మహాబలాః ||019||

తం తే ప్రదక్షిణం కృత్వా పృష్ట్వా చాపి నిరామయం|
ఖనంతః సముపక్రాంతా దిశం సోమవతీం తదా ||020||

ఉత్తరస్యాం రఘుశ్రేష్ఠ దదృశుర్హిమపాండురం|
భద్రం భద్రేణ వపుషా ధారయంతం మహీమిమాం ||021||

సమాలభ్య తతః సర్వే కృత్వా చైనం ప్రదక్షిణం|
షష్టిః పుత్రసహస్రాణి బిభిదుర్వసుధాతలం ||022||

తతః ప్రాగుత్తరాం గత్వా సాగరాః ప్రథితాం దిశం|
రోషాదభ్యఖనన్సర్వే పృథివీం సగరాత్మజాః ||023||

దదృశుః కపిలం తత్ర వాసుదేవం సనాతనం|
హయం చ తస్య దేవస్య చరంతమవిదూరతః ||024||

తే తం యజ్ఞహనం జ్ఞాత్వా క్రోధపర్యాకులేక్షణాః|
అభ్యధావంత సంక్రుద్ధాస్తిష్ఠ తిష్ఠేతి చాబ్రువన్ ||025||

అస్మాకం త్వం హి తురగం యజ్ఞియం హృతవానసి|
దుర్మేధస్త్వం హి సంప్రాప్తాన్విద్ధి నః సగరాత్మజాన్ ||026||

శ్రుత్వా తద్వచనం తేషాం కపిలో రఘునందన|
రోషేణ మహతావిష్టో హుంకారమకరోత్తదా ||027||

తతస్తేనాప్రమేయేన కపిలేన మహాత్మనా|
భస్మరాశీకృతాః సర్వే కాకుత్స్థ సగరాత్మజాః ||028||

—♦ సర్గ 040 ♦—

పుత్రాంశ్చిరగతాంజ్ఞాత్వా సగరో రఘునందన|
నప్తారమబ్రవీద్రాజా దీప్యమానం స్వతేజసా ||001||

శూరశ్చ కృతవిద్యశ్చ పూర్వైస్తుల్యోఽసి తేజసా|
పితౄణాం గతిమన్విచ్ఛ యేన చాశ్వోఽపహారితః ||002||

అంతర్భౌమాని సత్త్వాని వీర్యవంతి మహాంతి చ|
తేషాం త్వం ప్రతిఘాతార్థం సాసిం గృహ్ణీష్వ కార్ముకం ||003||

అభివాద్యాభివాద్యాంస్త్వం హత్వా విఘ్నకరానపి|
సిద్ధార్థః సంనివర్తస్వ మమ యజ్ఞస్య పారగః ||004||

ఏవముక్తోంఽశుమాన్సమ్యక్సగరేణ మహాత్మనా|
ధనురాదాయ ఖడ్గం చ జగామ లఘువిక్రమః ||005||

స ఖాతం పితృభిర్మార్గమంతర్భౌమం మహాత్మభిః|
ప్రాపద్యత నరశ్రేష్ఠ తేన రాజ్ఞాభిచోదితః ||006||

దైత్యదానవరక్షోభిః పిశాచపతగోరగైః|
పూజ్యమానం మహాతేజా దిశాగజమపశ్యత ||007||

స తం ప్రదక్షిణం కృత్వా పృష్ట్వా చైవ నిరామయం|
పితౄన్స పరిపప్రచ్ఛ వాజిహర్తారమేవ చ ||008||

దిశాగజస్తు తచ్ఛ్రుత్వా ప్రీత్యాహాంశుమతో వచః|
ఆసమంజకృతార్థస్త్వం సహాశ్వః శీఘ్రమేష్యసి ||009||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సర్వానేవ దిశాగజాన్|
యథాక్రమం యథాన్యాయం ప్రష్టుం సముపచక్రమే ||010||

తైశ్చ సర్వైర్దిశాపాలైర్వాక్యజ్ఞైర్వాక్యకోవిదైః|
పూజితః సహయశ్చైవ గంతాసీత్యభిచోదితః ||011||

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా జగామ లఘువిక్రమః|
భస్మరాశీకృతా యత్ర పితరస్తస్య సాగరాః ||012||

స దుఃఖవశమాపన్నస్త్వసమంజసుతస్తదా|
చుక్రోశ పరమార్తస్తు వధాత్తేషాం సుదుఃఖితః ||013||

యజ్ఞియం చ హయం తత్ర చరంతమవిదూరతః|
దదర్శ పురుషవ్యాఘ్రో దుఃఖశోకసమన్వితః ||014||

దదర్శ పురుషవ్యాఘ్రో కర్తుకామో జలక్రియాం|
సలిలార్థీ మహాతేజా న చాపశ్యజ్జలాశయం ||015||

విసార్య నిపుణాం దృష్టిం తతోఽపశ్యత్ఖగాధిపం|
పితౄణాం మాతులం రామ సుపర్ణమనిలోపమం ||016||

స చైనమబ్రవీద్వాక్యం వైనతేయో మహాబలః|
మా శుచః పురుషవ్యాఘ్ర వధోఽయం లోకసంమతః ||017||

కపిలేనాప్రమేయేన దగ్ధా హీమే మహాబలాః|
సలిలం నార్హసి ప్రాజ్ఞ దాతుమేషాం హి లౌకికం ||018||

గంగా హిమవతో జ్యేష్ఠా దుహితా పురుషర్షభ|
భస్మరాశీకృతానేతాన్పావయేల్లోకపావనీ ||019||

తయా క్లిన్నమిదం భస్మ గంగయా లోకకాంతయా|
షష్టిం పుత్రసహస్రాణి స్వర్గలోకం నయిష్యతి ||020||

గచ్ఛ చాశ్వం మహాభాగ సంగృహ్య పురుషర్షభ|
యజ్ఞం పైతామహం వీర నిర్వర్తయితుమర్హసి ||021||

సుపర్ణవచనం శ్రుత్వా సోంఽశుమానతివీర్యవాన్|
త్వరితం హయమాదాయ పునరాయాన్మహాయశాః ||022||

తతో రాజానమాసాద్య దీక్షితం రఘునందన|
న్యవేదయద్యథావృత్తం సుపర్ణవచనం తథా ||023||

తచ్ఛ్రుత్వా ఘోరసంకాశం వాక్యమంశుమతో నృపః|
యజ్ఞం నిర్వర్తయామాస యథాకల్పం యథావిధి ||024||

స్వపురం చాగమచ్ఛ్రీమానిష్టయజ్ఞో మహీపతిః|
గంగాయాశ్చాగమే రాజా నిశ్చయం నాధ్యగచ్ఛత ||025||

అగత్వా నిశ్చయం రాజా కాలేన మహతా మహాన్|
త్రింశద్వర్షసహస్రాణి రాజ్యం కృత్వా దివం గతః ||026||

—♦ సర్గ 041 ♦—

కాలధర్మం గతే రామ సగరే ప్రకృతీజనాః|
రాజానం రోచయామాసురంశుమంతం సుధార్మికం ||001||

స రాజా సుమహానాసీదంశుమాన్రఘునందన|
తస్య పుత్రో మహానాసీద్దిలీప ఇతి విశ్రుతః ||002||

తస్మిన్రాజ్యం సమావేశ్య దిలీపే రఘునందన|
హిమవచ్ఛిఖరే రమ్యే తపస్తేపే సుదారుణం ||003||

ద్వాత్రింశచ్చ సహస్రాణి వర్షాణి సుమహాయశాః|
తపోవనగతో రాజా స్వర్గం లేభే తపోధనః ||004||

దిలిపస్తు మహాతేజాః శ్రుత్వా పైతామహం వధం|
దుఃఖోపహతయా బుద్ధ్యా నిశ్చయం నాధ్యగచ్ఛత ||005||

కథం గంగావతరణం కథం తేషాం జలక్రియా|
తారయేయం కథం చైతానితి చింతా పరోఽభవత్ ||006||

తస్య చింతయతో నిత్యం ధర్మేణ విదితాత్మనః|
పుత్రో భగీరథో నామ జజ్ఞే పరమధార్మికః ||007||

దిలీపస్తు మహాతేజా యజ్ఞైర్బహుభిరిష్టవాన్|
త్రింశద్వర్షసహస్రాణి రాజా రాజ్యమకారయత్ ||008||

అగత్వా నిశ్చయం రాజా తేషాముద్ధరణం ప్రతి|
వ్యాధినా నరశార్దూల కాలధర్మముపేయివాన్ ||009||

ఇంద్రలోకం గతో రాజా స్వార్జితేనైవ కర్మణా|
రాజ్యే భగీరథం పుత్రమభిషిచ్య నరర్షభః ||010||

భగీరథస్తు రాజర్షిర్ధార్మికో రఘునందన|
అనపత్యో మహాతేజాః ప్రజాకామః స చాప్రజః ||011||

స తపో దీర్ఘమాతిష్ఠద్గోకర్ణే రఘునందన|
ఊర్ధ్వబాహుః పంచతపా మాసాహారో జితేంద్రియః ||012||

తస్య వర్షసహస్రాణి ఘోరే తపసి తిష్ఠతః|
సుప్రీతో భగవాన్బ్రహ్మా ప్రజానాం పతిరీశ్వరః ||013||

తతః సురగణైః సార్ధముపాగమ్య పితామహః|
భగీరథం మహాత్మానం తప్యమానమథాబ్రవీత్ ||014||

భగీరథ మహాభాగ ప్రీతస్తేఽహం జనేశ్వర|
తపసా చ సుతప్తేన వరం వరయ సువ్రత ||015||

తమువాచ మహాతేజాః సర్వలోకపితామహం|
భగీరథో మహాభాగః కృతాంజలిరవస్థితః ||016||

యది మే భగవాన్ప్రీతో యద్యస్తి తపసః ఫలం|
సగరస్యాత్మజాః సర్వే మత్తః సలిలమాప్నుయుః ||017||

గంగాయాః సలిలక్లిన్నే భస్మన్యేషాం మహాత్మనాం|
స్వర్గం గచ్ఛేయురత్యంతం సర్వే మే ప్రపితామహాః ||018||

దేయా చ సంతతిర్దేవ నావసీదేత్కులం చ నః|
ఇక్ష్వాకూణాం కులే దేవ ఏష మేఽస్తు వరః పరః ||019||

ఉక్తవాక్యం తు రాజానం సర్వలోకపితామహః|
ప్రత్యువాచ శుభాం వాణీం మధురాం మధురాక్షరాం ||020||

మనోరథో మహానేష భగీరథ మహారథ|
ఏవం భవతు భద్రం తే ఇక్ష్వాకుకులవర్ధన ||021||

ఇయం హైమవతీ గంగా జ్యేష్ఠా హిమవతః సుతా|
తాం వై ధారయితుం రాజన్హరస్తత్ర నియుజ్యతాం ||022||

గంగాయాః పతనం రాజన్పృథివీ న సహిష్యతే|
తాం వై ధారయితుం వీర నాన్యం పశ్యామి శూలినః ||023||

తమేవముక్త్వా రాజానం గంగాం చాభాష్య లోకకృత్|
జగామ త్రిదివం దేవః సహ సర్వైర్మరుద్గణైః ||024||

—♦ సర్గ 042 ♦—

దేవదేవే గతే తస్మిన్సోఽఙ్గుష్ఠాగ్రనిపీడితాం|
కృత్వా వసుమతీం రామ సంవత్సరముపాసత ||001||

అథ సంవత్సరే పూర్ణే సర్వలోకనమస్కృతః|
ఉమాపతిః పశుపతీ రాజానమిదమబ్రవీత్ ||002||

ప్రీతస్తేఽహం నరశ్రేష్ఠ కరిష్యామి తవ ప్రియం|
శిరసా ధారయిష్యామి శైలరాజసుతామహం ||003||

తతో హైమవతీ జ్యేష్ఠా సర్వలోకనమస్కృతా|
తదా సాతిమహద్రూపం కృత్వా వేగం చ దుఃసహం ||004||

ఆకాశాదపతద్రామ శివే శివశిరస్యుత ||004||

నైవ సా నిర్గమం లేభే జటామండలమోహితా|
తత్రైవాబభ్రమద్దేవీ సంవత్సరగణాన్బహూన్ ||005||

అనేన తోషితశ్చాసీదత్యర్థం రఘునందన|
విససర్జ తతో గంగాం హరో బిందుసరః ప్రతి ||006||

గగనాచ్ఛంకరశిరస్తతో ధరణిమాగతా|
వ్యసర్పత జలం తత్ర తీవ్రశబ్దపురస్కృతం ||007||

తతో దేవర్షిగంధర్వా యక్షాః సిద్ధగణాస్తథా|
వ్యలోకయంత తే తత్ర గగనాద్గాం గతాం తదా ||008||

విమానైర్నగరాకారైర్హయైర్గజవరైస్తథా|
పారిప్లవగతాశ్చాపి దేవతాస్తత్ర విష్ఠితాః ||009||

తదద్భుతతమం లోకే గంగాపతనముత్తమం|
దిదృక్షవో దేవగణాః సమేయురమితౌజసః ||010||

సంపతద్భిః సురగణైస్తేషాం చాభరణౌజసా|
శతాదిత్యమివాభాతి గగనం గతతోయదం ||011||

శింశుమారోరగగణైర్మీనైరపి చ చంచలైః|
విద్యుద్భిరివ విక్షిప్తైరాకాశమభవత్తదా ||012||

పాండురైః సలిలోత్పీడైః కీర్యమాణైః సహస్రధా|
శారదాభ్రైరివాకీర్ణం గగనం హంససంప్లవైః ||013||

క్వచిద్ద్రుతతరం యాతి కుటిలం క్వచిదాయతం|
వినతం క్వచిదుద్ధూతం క్వచిద్యాతి శనైః శనైః ||014||

సలిలేనైవ సలిలం క్వచిదభ్యాహతం పునః|
ముహురూర్ధ్వపథం గత్వా పపాత వసుధాం పునః ||015||

తచ్ఛంకరశిరోభ్రష్టం భ్రష్టం భూమితలే పునః|
వ్యరోచత తదా తోయం నిర్మలం గతకల్మషం ||016||

తత్రర్షిగణగంధర్వా వసుధాతలవాసినః|
భవాంగపతితం తోయం పవిత్రమితి పస్పృశుః ||017||

శాపాత్ప్రపతితా యే చ గగనాద్వసుధాతలం|
కృత్వా తత్రాభిషేకం తే బభూవుర్గతకల్మషాః ||018||

ధూపపాపాః పునస్తేన తోయేనాథ సుభాస్వతా|
పునరాకాశమావిశ్య స్వాల్లోకాన్ప్రతిపేదిరే ||019||

ముముదే ముదితో లోకస్తేన తోయేన భాస్వతా|
కృతాభిషేకో గంగాయాం బభూవ విగతక్లమః ||020||

భగీరథోఽపి రాజర్షిర్దివ్యం స్యందనమాస్థితః|
ప్రాయాదగ్రే మహాతేజాస్తం గంగా పృష్ఠతోఽన్వగాత్ ||021||

దేవాః సర్షిగణాః సర్వే దైత్యదానవరాక్షసాః|
గంధర్వయక్షప్రవరాః సకింనరమహోరగాః ||022||

సర్వాశ్చాప్సరసో రామ భగీరథరథానుగాః|
గంగామన్వగమన్ప్రీతాః సర్వే జలచరాశ్చ యే ||023||

యతో భగీరథో రాజా తతో గంగా యశస్వినీ|
జగామ సరితాం శ్రేష్ఠా సర్వపాపవినాశినీ ||024||

—♦ సర్గ 043 ♦—

స గత్వా సాగరం రాజా గంగయానుగతస్తదా|
ప్రవివేశ తలం భూమేర్యత్ర తే భస్మసాత్కృతాః ||001||

భస్మన్యథాప్లుతే రామ గంగాయాః సలిలేన వై|
సర్వ లోకప్రభుర్బ్రహ్మా రాజానమిదమబ్రవీత్ ||002||

తారితా నరశార్దూల దివం యాతాశ్చ దేవవత్|
షష్టిః పుత్రసహస్రాణి సగరస్య మహాత్మనః ||003||

సాగరస్య జలం లోకే యావత్స్థాస్యతి పార్థివ|
సగరస్యాత్మజాస్తావత్స్వర్గే స్థాస్యంతి దేవవత్ ||004||

ఇయం చ దుహితా జ్యేష్ఠా తవ గంగా భవిష్యతి|
త్వత్కృతేన చ నామ్నా వై లోకే స్థాస్యతి విశ్రుతా ||005||

గంగా త్రిపథగా నామ దివ్యా భాగీరథీతి చ|
త్రిపథో భావయంతీతి తతస్త్రిపథగా స్మృతా ||006||

పితామహానాం సర్వేషాం త్వమత్ర మనుజాధిప|
కురుష్వ సలిలం రాజన్ప్రతిజ్ఞామపవర్జయ ||007||

పూర్వకేణ హి తే రాజంస్తేనాతియశసా తదా|
ధర్మిణాం ప్రవరేణాథ నైష ప్రాప్తో మనోరథః ||008||

తథైవాంశుమతా తాత లోకేఽప్రతిమతేజసా|
గంగాం ప్రార్థయతా నేతుం ప్రతిజ్ఞా నాపవర్జితా ||009||

రాజర్షిణా గుణవతా మహర్షిసమతేజసా|
మత్తుల్యతపసా చైవ క్షత్రధర్మస్థితేన చ ||010||

దిలీపేన మహాభాగ తవ పిత్రాతితేజసా|
పునర్న శంకితా నేతుం గంగాం ప్రార్థయతానఘ ||011||

సా త్వయా సమతిక్రాంతా ప్రతిజ్ఞా పురుషర్షభ|
ప్రాప్తోఽసి పరమం లోకే యశః పరమసంమతం ||012||

యచ్చ గంగావతరణం త్వయా కృతమరిందమ|
అనేన చ భవాన్ప్రాప్తో ధర్మస్యాయతనం మహత్ ||013||

ప్లావయస్వ త్వమాత్మానం నరోత్తమ సదోచితే|
సలిలే పురుషవ్యాఘ్ర శుచిః పుణ్యఫలో భవ ||014||

పితామహానాం సర్వేషాం కురుష్వ సలిలక్రియాం|
స్వస్తి తేఽస్తు గమిష్యామి స్వం లోకం గమ్యతాం నృప ||015||

ఇత్యేవముక్త్వా దేవేశః సర్వలోకపితామహః|
యథాగతం తథాగచ్ఛద్దేవలోకం మహాయశాః ||016||

భగీరథోఽపి రాజర్షిః కృత్వా సలిలముత్తమం|
యథాక్రమం యథాన్యాయం సాగరాణాం మహాయశాః ||017||

కృతోదకః శుచీ రాజా స్వపురం ప్రవివేశ హ ||017||

సమృద్ధార్థో నరశ్రేష్ఠ స్వరాజ్యం ప్రశశాస హ|
ప్రముమోద చ లోకస్తం నృపమాసాద్య రాఘవ|
నష్టశోకః సమృద్ధార్థో బభూవ విగతజ్వరః ||018||

ఏష తే రామ గంగాయా విస్తరోఽభిహితో మయా|
స్వస్తి ప్రాప్నుహి భద్రం తే సంధ్యాకాలోఽతివర్తతే ||019||

ధన్యం యశస్యమాయుష్యం స్వర్గ్యం పుత్ర్యమథాపి చ|
ఇదమాఖ్యానమాఖ్యాతం గంగావతరణం మయా ||020||

—♦ సర్గ 044 ♦—

విశ్వామిత్రవచః శ్రుత్వా రాఘవః సహలక్ష్మణః|
విస్మయం పరమం గత్వా విశ్వామిత్రమథాబ్రవీత్ ||001||

అత్యద్భుతమిదం బ్రహ్మన్కథితం పరమం త్వయా|
గంగావతరణం పుణ్యం సాగరస్య చ పూరణం ||002||

తస్య సా శర్వరీ సర్వా సహ సౌమిత్రిణా తదా|
జగామ చింతయానస్య విశ్వామిత్రకథాం శుభాం ||003||

తతః ప్రభాతే విమలే విశ్వామిత్రం మహామునిం|
ఉవాచ రాఘవో వాక్యం కృతాహ్నికమరిందమః ||004||

గతా భగవతీ రాత్రిః శ్రోతవ్యం పరమం శ్రుతం|
క్షణభూతేవ సా రాత్రిః సంవృత్తేయం మహాతపః|
ఇమాం చింతయతః సర్వాం నిఖిలేన కథాం తవ ||005||

తరామ సరితాం శ్రేష్ఠాం పుణ్యాం త్రిపథగాం నదీం|
నౌరేషా హి సుఖాస్తీర్ణా ఋషీణాం పుణ్యకర్మణాం|
భగవంతమిహ ప్రాప్తం జ్ఞాత్వా త్వరితమాగతా ||006||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవస్య మహాత్మనః|
సంతారం కారయామాస సర్షిసంఘః సరాఘవః ||007||

ఉత్తరం తీరమాసాద్య సంపూజ్యర్షిగణం తథ|
గంగాకూలే నివిష్టాస్తే విశాలాం దదృశుః పురీం ||008||

తతో మునివరస్తూర్ణం జగామ సహరాఘవః|
విశాలాం నగరీం రమ్యాం దివ్యాం స్వర్గోపమాం తదా ||009||

అథ రామో మహాప్రాజ్ఞో విశ్వామిత్రం మహామునిం|
పప్రచ్ఛ ప్రాంజలిర్భూత్వా విశాలాముత్తమాం పురీం ||010||

కతరో రాజవంశోఽయం విశాలాయాం మహామునే|
శ్రోతుమిచ్ఛామి భద్రం తే పరం కౌతూహలం హి మే ||011||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రామస్య మునిపుంగవః|
ఆఖ్యాతుం తత్సమారేభే విశాలస్య పురాతనం ||012||

శ్రూయతాం రామ శక్రస్య కథాం కథయతః శుభాం|
అస్మిందేశే హి యద్వృత్తం శృణు తత్త్వేన రాఘవ ||013||

పూర్వం కృతయుగే రామ దితేః పుత్రా మహాబలాః|
అదితేశ్చ మహాభాగా వీర్యవంతః సుధార్మికాః ||014||

తతస్తేషాం నరశ్రేష్ఠ బుద్ధిరాసీన్మహాత్మనాం|
అమరా నిర్జరాశ్చైవ కథం స్యామ నిరామయాః ||015||

తేషాం చింతయతాం రామ బుద్ధిరాసీద్విపశ్చితాం|
క్షీరోదమథనం కృత్వా రసం ప్రాప్స్యామ తత్ర వై ||016||

తతో నిశ్చిత్య మథనం యోక్త్రం కృత్వా చ వాసుకిం|
మంథానం మందరం కృత్వా మమంథురమితౌజసః ||017||

అథ ధన్వంతరిర్నామ అప్సరాశ్చ సువర్చసః|
అప్సు నిర్మథనాదేవ రసాత్తస్మాద్వరస్త్రియః|
ఉత్పేతుర్మనుజశ్రేష్ఠ తస్మాదప్సరసోఽభవన్ ||018||

షష్టిః కోట్యోఽభవంస్తాసామప్సరాణాం సువర్చసాం|
అసంఖ్యేయాస్తు కాకుత్స్థ యాస్తాసాం పరిచారికాః ||019||

న తాః స్మ ప్రతిగృహ్ణంతి సర్వే తే దేవదానవాః|
అప్రతిగ్రహణాచ్చైవ తేన సాధారణాః స్మృతాః ||020||

వరుణస్య తతః కన్యా వారుణీ రఘునందన|
ఉత్పపాత మహాభాగా మార్గమాణా పరిగ్రహం ||021||

దితేః పుత్రా న తాం రామ జగృహుర్వరుణాత్మజాం|
అదితేస్తు సుతా వీర జగృహుస్తామనిందితాం ||022||

అసురాస్తేన దైతేయాః సురాస్తేనాదితేః సుతాః|
హృష్టాః ప్రముదితాశ్చాసన్వారుణీ గ్రహణాత్సురాః ||023||

ఉచ్చైఃశ్రవా హయశ్రేష్ఠో మణిరత్నం చ కౌస్తుభం|
ఉదతిష్ఠన్నరశ్రేష్ఠ తథైవామృతముత్తమం ||024||

అథ తస్య కృతే రామ మహానాసీత్కులక్షయః|
అదితేస్తు తతః పుత్రా దితేః పుత్రాణ సూదయన్ ||025||

అదితేరాత్మజా వీరా దితేః పుత్రాన్నిజఘ్నిరే|
తస్మిన్ఘోరే మహాయుద్ధే దైతేయాదిత్యయోర్భృశం ||026||

నిహత్య దితిపుత్రాంస్తు రాజ్యం ప్రాప్య పురందరః|
శశాస ముదితో లోకాన్సర్షిసంఘాన్సచారణాన్ ||027||

—♦ సర్గ 045 ♦—

హతేషు తేషు పుత్రేషు దితిః పరమదుఃఖితా|
మారీచం కాశ్యపం రామ భర్తారమిదమబ్రవీత్ ||001||

హతపుత్రాస్మి భగవంస్తవ పుత్రైర్మహాబలైః|
శక్రహంతారమిచ్ఛామి పుత్రం దీర్ఘతపోఽర్జితం ||002||

సాహం తపశ్చరిష్యామి గర్భం మే దాతుమర్హసి|
ఈదృశం శక్రహంతారం త్వమనుజ్ఞాతుమర్హసి ||003||

తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా మారీచః కాశ్యపస్తదా|
ప్రత్యువాచ మహాతేజా దితిం పరమదుఃఖితాం ||004||

ఏవం భవతు భద్రం తే శుచిర్భవ తపోధనే|
జనయిష్యసి పుత్రం త్వం శక్ర హంతారమాహవే ||005||

పూర్ణే వర్షసహస్రే తు శుచిర్యది భవిష్యసి|
పుత్రం త్రైలోక్య హంతారం మత్తస్త్వం జనయిష్యసి ||006||

ఏవముక్త్వా మహాతేజాః పాణినా స మమార్జ తాం|
సమాలభ్య తతః స్వస్తీత్యుక్త్వా స తపసే యయౌ ||007||

గతే తస్మిన్నరశ్రేష్ఠ దితిః పరమహర్షితా|
కుశప్లవనమాసాద్య తపస్తేపే సుదారుణం ||008||

తపస్తస్యాం హి కుర్వత్యాం పరిచర్యాం చకార హ|
సహస్రాక్షో నరశ్రేష్ఠ పరయా గుణసంపదా ||009||

అగ్నిం కుశాన్కాష్ఠమపః ఫలం మూలం తథైవ చ|
న్యవేదయత్సహస్రాక్షో యచ్చాన్యదపి కాంక్షితం ||010||

గాత్రసంవాహనైశ్చైవ శ్రమాపనయనైస్తథా|
శక్రః సర్వేషు కాలేషు దితిం పరిచచార హ ||011||

అథ వర్షసహస్రేతు దశోనే రఘు నందన|
దితిః పరమసంప్రీతా సహస్రాక్షమథాబ్రవీత్ ||012||

తపశ్చరంత్యా వర్షాణి దశ వీర్యవతాం వర|
అవశిష్టాని భద్రం తే భ్రాతరం ద్రక్ష్యసే తతః ||013||

తమహం త్వత్కృతే పుత్ర సమాధాస్యే జయోత్సుకం|
త్రైలోక్యవిజయం పుత్ర సహ భోక్ష్యసి విజ్వరః ||014||

ఏవముక్త్వా దితిః శక్రం ప్రాప్తే మధ్యం దివాకరే|
నిద్రయాపహృతా దేవీ పాదౌ కృత్వాథ శీర్షతః ||015||

దృష్ట్వా తామశుచిం శక్రః పాదతః కృతమూర్ధజాం|
శిరఃస్థానే కృతౌ పాదౌ జహాస చ ముమోద చ ||016||

తస్యాః శరీరవివరం వివేశ చ పురందరః|
గర్భం చ సప్తధా రామ బిభేద పరమాత్మవాన్ ||017||

బిధ్యమానస్తతో గర్భో వజ్రేణ శతపర్వణా।
రురోద సుస్వరం రామ తతో దితిరబుధ్యత ॥018॥

మా రుదో మా రుదశ్చేతి గర్భం శక్రోఽభ్యభాషత।
బిభేద చ మహాతేజా రుదంతమపి వాసవః ॥019॥

న హంతవ్యో న హంతవ్య ఇత్యేవం దితిరబ్రవీత్।
నిష్పపాత తతః శక్రో మాతుర్వచనగౌరవాత్ ॥020॥

ప్రాంజలిర్వజ్రసహితో దితిం శక్రోఽభ్యభాషత।
అశుచిర్దేవి సుప్తాసి పాదయోః కృతమూర్ధజా ॥021॥

తదంతరమహం లబ్ధ్వా శక్రహంతారమాహవే।
అభిందం సప్తధా దేవి తన్మే త్వం క్షంతుమర్హసి ॥022॥

—♦ సర్గ 046 ♦—

సప్తధా తు కృతే గర్భే దితిః పరమదుఃఖితా।
సహస్రాక్షం దురాధర్షం వాక్యం సానునయాబ్రవీత్ ॥001॥

మమాపరాధాద్గర్భోఽయం సప్తధా విఫలీకృతః।
నాపరాధోఽస్తి దేవేశ తవాత్ర బలసూదన ॥002॥

ప్రియం తు కృతమిచ్ఛామి మమ గర్భవిపర్యయే।
మరుతాం సప్తం సప్తానాం స్థానపాలా భవంత్విమే ॥003॥

వాతస్కంధా ఇమే సప్త చరంతు దివి పుత్రకాః।
మారుతా ఇతి విఖ్యాతా దివ్యరూపా మమాత్మజాః ॥004॥

బ్రహ్మలోకం చరత్వేక ఇంద్రలోకం తథాపరః।
దివి వాయురితి ఖ్యాతస్తృతీయోఽపి మహాయశాః ॥005॥

చత్వారస్తు సురశ్రేష్ఠ దిశో వై తవ శాసనాత్।
సంచరిష్యంతి భద్రం తే దేవభూతా మమాత్మజాః।
త్వత్కృతేనైవ నామ్నా చ మారుతా ఇతి విశ్రుతాః ॥006॥

తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా సహస్రాక్షః పురందరః।
ఉవాచ ప్రాంజలిర్వాక్యం దితిం బలనిషూదనః ॥007॥

సర్వమేతద్యథోక్తం తే భవిష్యతి న సంశయః।
విచరిష్యంతి భద్రం తే దేవభూతాస్తవాత్మజాః ॥008॥

ఏవం తౌ నిశ్చయం కృత్వా మాతాపుత్రౌ తపోవనే।
జగ్మతుస్త్రిదివం రామ కృతార్థావితి నః శ్రుతం ॥009॥

ఏష దేశః స కాకుత్స్థ మహేంద్రాధ్యుషితః పురా।
దితిం యత్ర తపః సిద్ధామేవం పరిచచార సః ॥010॥

ఇక్ష్వాకోస్తు నరవ్యాఘ్ర పుత్రః పరమధార్మికః।
అలంబుషాయాముత్పన్నో విశాల ఇతి విశ్రుతః ॥011॥

తేన చాసీదిహ స్థానే విశాలేతి పురీ కృతా।

విశాలస్య సుతో రామ హేమచంద్రో మహాబలః।
సుచంద్ర ఇతి విఖ్యాతో హేమచంద్రాదనంతరః ॥013॥

సుచంద్రతనయో రామ ధూమ్రాశ్వ ఇతి విశ్రుతః|
ధూమ్రాశ్వతనయశ్చాపి సృంజయః సమపద్యత ||014||

సృంజయస్య సుతః శ్రీమాన్సహదేవః ప్రతాపవాన్|
కుశాశ్వః సహదేవస్య పుత్రః పరమధార్మికః ||015||

కుశాశ్వస్య మహాతేజాః సోమదత్తః ప్రతాపవాన్|
సోమదత్తస్య పుత్రస్తు కాకుత్స్థ ఇతి విశ్రుతః ||016||

తస్య పుత్రో మహాతేజాః సంప్రత్యేష పురీమిమాం|
ఆవసత్యమరప్రఖ్యః సుమతిర్నామ దుర్జయః ||017||

ఇక్ష్వాకోస్తు ప్రసాదేన సర్వే వైశాలికా నృపాః|
దీర్ఘాయుషో మహాత్మానో వీర్యవంతః సుధార్మికాః ||018||

ఇహాద్య రజనీం రామ సుఖం వత్స్యామహే వయం|
శ్వః ప్రభాతే నరశ్రేష్ఠ జనకం ద్రష్టుమర్హసి ||019||

సుమతిస్తు మహాతేజా విశ్వామిత్రముపాగతం|
శ్రుత్వా నరవరశ్రేష్ఠః ప్రత్యుద్గచ్ఛన్మహాయశాః ||020||

పూజాం చ పరమాం కృత్వా సోపాధ్యాయః సబాంధవః|
ప్రాంజలిః కుశలం పృష్ట్వా విశ్వామిత్రమథాబ్రవీత్ ||021||

ధన్యోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మి యస్య మే విషయం మునే|
సంప్రాప్తో దర్శనం చైవ నాస్తి ధన్యతరో మమ ||022||

—♦ సర్గ 047 ♦—

పృష్ట్వా తు కుశలం తత్ర పరస్పరసమాగమే|
కథాంతే సుమతిర్వాక్యం వ్యాజహార మహామునిం ||001||

ఇమౌ కుమారౌ భద్రం తే దేవతుల్యపరాక్రమౌ|
గజసింహగతీ వీరౌ శార్దూలవృషభోపమౌ ||002||

పద్మపత్రవిశాలాక్షౌ ఖడ్గతూణీధనుర్ధరౌ|
అశ్వినావివ రూపేణ సముపస్థితయౌవనౌ ||003||

యదృచ్ఛయైవ గాం ప్రాప్తౌ దేవలోకాదివామరౌ|
కథం పద్భ్యామిహ ప్రాప్తౌ కిమర్థం కస్య వా మునే ||004||

భూషయంతావిమం దేశం చంద్రసూర్యావివాంబరం|
పరస్పరస్య సదృశౌ ప్రమాణేంగితచేష్టితైః ||005||

కిమర్థం చ నరశ్రేష్ఠౌ సంప్రాప్తౌ దుర్గమే పథి|
వరాయుధధరౌ వీరౌ శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వతః ||006||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా యథావృత్తం న్యవేదయత్|
సిద్ధాశ్రమనివాసం చ రాక్షసానాం వధం తథా ||007||

విశ్వామిత్రవచః శ్రుత్వా రాజా పరమహర్షితః|
అతిథీ పరమౌ ప్రాప్తౌ పుత్రౌ దశరథస్య తౌ ||008||

పూజయామాస విధివత్సత్కారార్హౌ మహాబలౌ ||008||

తతః పరమసత్కారం సుమతేః ప్రాప్య రాఘవౌ|
ఉష్య తత్ర నిశామేకాం జగ్మతుర్మిథిలాం తతః ||009||

తాం దృష్ట్వా మునయః సర్వే జనకస్య పురీం శుభాం|
సాధు సాధ్వితి శంసంతో మిథిలాం సమపూజయన్ ||010||

మిథిలోపవనే తత్ర ఆశ్రమం దృశ్య రాఘవః|
పురాణం నిర్జనం రమ్యం పప్రచ్ఛ మునిపుంగవం ||011||

శ్రీమదాశ్రమసంకాశం కిం న్విదం మునివర్జితం|
శ్రోతుమిచ్ఛామి భగవన్కస్యాయం పూర్వ ఆశ్రమః ||012||

తచ్ఛ్రుత్వా రాఘవేణోక్తం వాక్యం వాక్యవిశారదః|
ప్రత్యువాచ మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః ||013||

హంత తే కథయిష్యామి శృణు తత్త్వేన రాఘవ|
యస్యైతదాశ్రమపదం శప్తం కోపాన్మహాత్మనా ||014||

గౌతమస్య నరశ్రేష్ఠ పూర్వమాసీన్మహాత్మనః|
ఆశ్రమో దివ్యసంకాశః సురైరపి సుపూజితః ||015||

స చేహ తప ఆతిష్ఠదహల్యాసహితః పురా|
వర్షపూగాన్యనేకాని రాజపుత్ర మహాయశః ||016||

తస్యాంతరం విదిత్వా తు సహస్రాక్షః శచీపతిః|
మునివేషధరోఽహల్యామిదం వచనమబ్రవీత్ ||017||

ఋతుకాలం ప్రతీక్షంతే నార్థినః సుసమాహితే|
సంగమం త్వహమిచ్ఛామి త్వయా సహ సుమధ్యమే ||018||

మునివేషం సహస్రాక్షం విజ్ఞాయ రఘునందన|
మతిం చకార దుర్మేధా దేవరాజకుతూహలాత్ ||019||

అథాబ్రవీత్సురశ్రేష్ఠం కృతార్థేనాంతరాత్మనా|
కృతార్థోఽసి సురశ్రేష్ఠ గచ్ఛ శీఘ్రమితః ప్రభో|
ఆత్మానం మాం చ దేవేశ సర్వదా రక్ష మానదః ||020||

ఇంద్రస్తు ప్రహసన్వాక్యమహల్యామిదమబ్రవీత్|
సుశ్రోణి పరితుష్టోఽస్మి గమిష్యామి యథాగతం ||021||

ఏవం సంగమ్య తు తయా నిశ్చక్రామోటజాత్తతః|
స సంభ్రమాత్త్వరన్రామ శంకితో గౌతమం ప్రతి ||022||

గౌతమం స దదర్శాథ ప్రవిశంతం మహామునిం|
దేవదానవదుర్ధర్షం తపోబలసమన్వితం|
తీర్థోదకపరిక్లిన్నం దీప్యమానమివానలం|
గృహీతసమిధం తత్ర సకుశం మునిపుంగవం ||023||

దృష్ట్వా సురపతిస్త్రస్తో విషణ్ణవదనోఽభవత్|

అథ దృష్ట్వా సహస్రాక్షం మునివేషధరం మునిః|
దుర్వృత్తం వృత్తసంపన్నో రోషాద్వచనమబ్రవీత్ ||025||

మమ రూపం సమాస్థాయ కృతవానసి దుర్మతే|
అకర్తవ్యమిదం యస్మాద్విఫలస్త్వం భవిష్యతి ||026||

గౌతమేనైవముక్తస్య సరోషేణ మహాత్మనా|
పేతతుర్వృషణౌ భూమౌ సహస్రాక్షస్య తత్క్షణాత్ ||027||

తథా శప్త్వా స వై శక్రం భార్యామపి చ శప్తవాన్|
ఇహ వర్షసహస్రాణి బహూని త్వం నివత్స్యసి ||028||

వాయుభక్షా నిరాహారా తప్యంతీ భస్మశాయినీ|
అదృశ్యా సర్వభూతానామాశ్రమేఽస్మిన్నివత్స్యసి ||029||

యదా చైతద్వనం ఘోరం రామో దశరథాత్మజః|
ఆగమిష్యతి దుర్ధర్షస్తదా పూతా భవిష్యసి ||030||

తస్యాతిథ్యేన దుర్వృత్తే లోభమోహవివర్జితా|
మత్సకాశే ముదా యుక్తా స్వం వపుర్ధారయిష్యసి ||031||

ఏవముక్త్వా మహాతేజా గౌతమో దుష్టచారిణీం|
ఇమమాశ్రమముత్సృజ్య సిద్ధచారణసేవితే ||032||

హిమవచ్ఛిఖరే రమ్యే తపస్తేపే మహాతపాః ||032||

—♦ సర్గ 048 ♦—

అఫలస్తు తతః శక్రో దేవానగ్నిపురోగమాన్|
అబ్రవీత్త్రస్తవదనః సర్షిసంఘాన్సచారణాన్ ||001||

కుర్వతా తపసో విఘ్నం గౌతమస్య మహాత్మనః|
క్రోధముత్పాద్య హి మయా సురకార్యమిదం కృతం ||002||

అఫలోఽస్మి కృతస్తేన క్రోధాత్సా చ నిరాకృతా|
శాపమోక్షేణ మహతా తపోఽస్యాపహృతం మయా ||003||

తన్మాం సురవరాః సర్వే సర్షిసంఘాః సచారణాః|
సురసాహ్యకరం సర్వే సఫలం కర్తుమర్హథ ||004||

శతక్రతోర్వచః శ్రుత్వా దేవాః సాగ్నిపురోగమాః|
పితృదేవానుపేత్యాహుః సహ సర్వైర్మరుద్గణైః ||005||

అయం మేషః సవృషణః శక్రో హ్యవృషణః కృతః|
మేషస్య వృషణౌ గృహ్య శక్రాయాశు ప్రయచ్ఛత ||006||

అఫలస్తు కృతో మేషః పరాం తుష్టిం ప్రదాస్యతి|
భవతాం హర్షణార్థాయ యే చ దాస్యంతి మానవాః ||007||

అగ్నేస్తు వచనం శ్రుత్వా పితృదేవాః సమాగతాః|
ఉత్పాట్య మేషవృషణౌ సహస్రాక్షే న్యవేదయన్ ||008||

తదా ప్రభృతి కాకుత్స్థ పితృదేవాః సమాగతాః|
అఫలాన్భుంజతే మేషాన్ఫలైస్తేషామయోజయన్ ||009||

ఇంద్రస్తు మేషవృషణస్తదా ప్రభృతి రాఘవ|
గౌతమస్య ప్రభావేన తపసశ్చ మహాత్మనః ||010||

తదాగచ్ఛ మహాతేజ ఆశ్రమం పుణ్యకర్మణః|
తారయైనాం మహాభాగామహల్యాం దేవరూపిణీం ||011||

విశ్వామిత్రవచః శ్రుత్వా రాఘవః సహలక్ష్మణః|
విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య ఆశ్రమం ప్రవివేశ హ ||012||

దదర్శ చ మహాభాగాం తపసా ద్యోతితప్రభాం|
లోకైరపి సమాగమ్య దుర్నిరీక్ష్యాం సురాసురైః ||013||

ప్రయత్నాన్నిర్మితాం ధాత్రా దివ్యాం మాయామయీమివ|
ధూమేనాభిపరీతాంగీం పూర్ణచంద్రప్రభామివ ||014||

సతుషారావృతాం సాభ్రాం పూర్ణచంద్రప్రభామివ|
మధ్యేఽమ్బసో దురాధర్షాం దీప్తాం సూర్యప్రభామివ ||015||

స హి గౌతమవాక్యేన దుర్నిరీక్ష్యా బభూవ హ|
త్రయాణామపి లోకానాం యావద్రామస్య దర్శనం ||016||

రాఘవౌ తు తతస్తస్యాః పాదౌ జగృహతుస్తదా|
స్మరంతీ గౌతమవచః ప్రతిజగ్రాహ సా చ తౌ ||017||

పాద్యమర్ఘ్యం తథాతిథ్యం చకార సుసమాహితా|
ప్రతిజగ్రాహ కాకుత్స్థో విధిదృష్టేన కర్మణా ||018||

పుష్పవృష్టిర్మహత్యాసీద్దేవదుందుభినిస్వనైః|
గంధర్వాప్సరసాం చాపి మహానాసీత్సమాగమః ||019||

సాధు సాధ్వితి దేవాస్తామహల్యాం సమపూజయన్|
తపోబలవిశుద్ధాంగీం గౌతమస్య వశానుగాం ||020||

గౌతమోఽపి మహాతేజా అహల్యాసహితః సుఖీ|
రామం సంపూజ్య విధివత్తపస్తేపే మహాతపాః ||021||

రామోఽపి పరమాం పూజాం గౌతమస్య మహామునేః|
సకాశాద్విధివత్ప్రాప్య జగామ మిథిలాం తతః ||022||

—♦ సర్గ 049 ♦—

తతః ప్రాగుత్తరాం గత్వా రామః సౌమిత్రిణా సహ|
విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య యజ్ఞవాటముపాగమత్ ||001||

రామస్తు మునిశార్దూలమువాచ సహలక్ష్మణః|
సాధ్వీ యజ్ఞసమృద్ధిర్హి జనకస్య మహాత్మనః ||002||

బహూనీహ సహస్రాణి నానాదేశనివాసినాం|
బ్రాహ్మణానాం మహాభాగ వేదాధ్యయనశాలినాం ||003||

ఋషివాటాశ్చ దృశ్యంతే శకటీశతసంకులాః|
దేశో విధీయతాం బ్రహ్మన్యత్ర వత్స్యామహే వయం ||004||

రామస్య వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రో మహామునిః|
నివేశమకరోద్దేశే వివిక్తే సలిలాయుతే ||005||

విశ్వామిత్రం మునిశ్రేష్ఠం శ్రుత్వా స నృపతిస్తదా|
శతానందం పురస్కృత్య పురోహితమనిందితం ||006||

ఋత్విజోఽపి మహాత్మానస్త్వర్ఘ్యమాదాయ సత్వరం|
విశ్వామిత్రాయ ధర్మేణ దదుర్మంత్రపురస్కృతం ||007||

ప్రతిగృహ్య తు తాం పూజాం జనకస్య మహాత్మనః|
పప్రచ్ఛ కుశలం రాజ్ఞో యజ్ఞస్య చ నిరామయం ||008||

స తాంశ్చాపి మునీన్పృష్ట్వా సోపాధ్యాయ పురోధసః|
యథాన్యాయం తతః సర్వైః సమాగచ్ఛత్ప్రహృష్టవాన్ ||009||

అథ రాజా మునిశ్రేష్ఠం కృతాంజలిరభాషత|
ఆసనే భగవానాస్తాం సహైభిర్మునిసత్తమైః ||010||

జనకస్య వచః శ్రుత్వా నిషసాద మహామునిః|
పురోధా ఋత్విజశ్చైవ రాజా చ సహ మంత్రిభిః ||011||

ఆసనేషు యథాన్యాయముపవిష్టాన్సమంతతః|
దృష్ట్వా స నృపతిస్తత్ర విశ్వామిత్రమథాబ్రవీత్ ||012||

అద్య యజ్ఞసమృద్ధిర్మే సఫలా దైవతైః కృతా|
అద్య యజ్ఞఫలం ప్రాప్తం భగవద్దర్శనాన్మయా ||013||

ధన్యోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మి యస్య మే మునిపుంగవ|
యజ్ఞోపసదనం బ్రహ్మన్ప్రాప్తోఽసి మునిభిః సహ ||014||

ద్వాదశాహం తు బ్రహ్మర్షే శేషమాహుర్మనీషిణః|
తతో భాగార్థినో దేవాంద్రష్టుమర్హసి కౌశిక ||015||

ఇత్యుక్త్వా మునిశార్దూలం ప్రహృష్టవదనస్తదా|
పునస్తం పరిపప్రచ్ఛ ప్రాంజలిః ప్రయతో నృపః ||016||

ఇమౌ కుమారౌ భద్రం తే దేవతుల్యపరాక్రమౌ|
గజసింహగతీ వీరౌ శార్దూలవృషభోపమౌ ||017||

పద్మపత్రవిశాలాక్షౌ ఖడ్గతూణీధనుర్ధరౌ|
అశ్వినావివ రూపేణ సముపస్థితయౌవనౌ ||018||

యదృచ్ఛయైవ గాం ప్రాప్తౌ దేవలోకాదివామరౌ|
కథం పద్భ్యామిహ ప్రాప్తౌ కిమర్థం కస్య వా మునే ||019||

వరాయుధధరౌ వీరౌ కస్య పుత్రౌ మహామునే|
భూషయంతావిమం దేశం చంద్రసూర్యావివాంబరం ||020||

పరస్పరస్య సదృశౌ ప్రమాణేంగితచేష్టితైః|
కాకపక్షధరౌ వీరౌ శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వతః ||021||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా జనకస్య మహాత్మనః|
న్యవేదయన్మహాత్మానౌ పుత్రౌ దశరథస్య తౌ ||022||

సిద్ధాశ్రమనివాసం చ రాక్షసానాం వధం తథా|
తచ్చాగమనమవ్యగ్రం విశాలాయాశ్చ దర్శనం ||023||

అహల్యాదర్శనం చైవ గౌతమేన సమాగమం|
మహాధనుషి జిజ్ఞాసాం కర్తుమాగమనం తథా ||024||

ఏతత్సర్వం మహాతేజా జనకాయ మహాత్మనే|
నివేద్య విరరామాథ విశ్వామిత్రో మహామునిః ||025||

—♦ సర్గ 050 ♦—

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రస్య ధీమతః|
హృష్టరోమా మహాతేజాః శతానందో మహాతపాః ||001||

గౌతమస్య సుతో జ్యేష్ఠస్తపసా ద్యోతితప్రభః|
రామసందర్శనాదేవ పరం విస్మయమాగతః ||002||

స తౌ నిషణ్ణౌ సంప్రేక్ష్య సుఖాసీనౌ నృపాత్మజౌ|
శతానందో మునిశ్రేష్ఠం విశ్వామిత్రమథాబ్రవీత్ ||003||

అపి తే మునిశార్దూల మమ మాతా యశస్విని।
దర్శితా రాజపుత్రాయ తపో దీర్ఘముపాగతా ॥004॥

అపి రామే మహాతేజో మమ మాతా యశస్వినీ।
వన్యైరుపాహరత్పూజాం పూజార్హే సర్వదేహినాం ॥005॥

అపి రామాయ కథితం యథావృత్తం పురాతనం।
మమ మాతుర్మహాతేజో దేవేన దురనుష్ఠితం ॥006॥

అపి కౌశిక భద్రం తే గురుణా మమ సంగతా।
మాతా మమ మునిశ్రేష్ఠ రామసందర్శనాదితః ॥007॥

అపి మే గురుణా రామః పూజితః కుశికాత్మజ।
ఇహాగతో మహాతేజాః పూజాం ప్రాప్య మహాత్మనః ॥008॥

అపి శాంతేన మనసా గురుర్మే కుశికాత్మజ।
ఇహాగతేన రామేణ ప్రయతేనాభివాదితః ॥009॥

తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య విశ్వామిత్రో మహామునిః।
ప్రత్యువాచ శతానందం వాక్యజ్ఞో వాక్యకోవిదం ॥010॥

నాతిక్రాంతం మునిశ్రేష్ఠ యత్కర్తవ్యం కృతం మయా।
సంగతా మునినా పత్నీ భార్గవేణేవ రేణుకా ॥011॥

తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య విశ్వామిత్రస్య ధీమతః।
శతానందో మహాతేజా రామం వచనమబ్రవీత్ ॥012॥

స్వాగతం తే నరశ్రేష్ఠ దిష్ట్యా ప్రాప్తోఽసి రాఘవ।
విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య మహర్షిమపరాజితం ॥013॥

అచింత్యకర్మా తపసా బ్రహ్మర్షిరమితప్రభః।
విశ్వామిత్రో మహాతేజా వేత్స్యేనం పరమాం గతిం ॥014॥

నాస్తి ధన్యతరో రామ త్వత్తోఽన్యో భువి కశ్చన।
గోప్తా కుశికపుత్రస్తే యేన తప్తం మహత్తపః ॥015॥

శ్రూయతాం చాభిదాస్యామి కౌశికస్య మహాత్మనః।
యథాబలం యథావృత్తం తన్మే నిగదతః శృణు ॥016॥

రాజాభూదేష ధర్మాత్మా దీర్ఘ కాలమరిందమః।
ధర్మజ్ఞః కృతవిద్యశ్చ ప్రజానాం చ హితే రతః ॥017॥

ప్రజాపతిసుతస్త్వాసీత్కుశో నామ మహీపతిః।
కుశస్య పుత్రో బలవాన్కుశనాభః సుధార్మికః ॥018॥

కుశనాభసుతస్త్వాసీద్గాధిరిత్యేవ విశ్రుతః।
గాధేః పుత్రో మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః ॥019॥

విశ్వమిత్రో మహాతేజాః పాలయామాస మేదినీం।
బహువర్షసహస్రాణి రాజా రాజ్యమకారయత్ ॥020॥

కదాచిత్తు మహాతేజా యోజయిత్వా వరూథినీం।
అక్షౌహిణీపరివృతః పరిచక్రామ మేదినీం ॥021॥

నగరాణి చ రాష్ట్రాణి సరితశ్చ తథా గిరీన్।
ఆశ్రమాన్క్రమశో రాజా విచరన్నాజగామహ ॥022॥

వసిష్ఠస్యాశ్రమపదం నానాపుష్పఫలద్రుమం|
నానామృగగణాకీర్ణం సిద్ధచారణసేవితం ||023||

దేవదానవగంధర్వైః కింనరైరుపశోభితం|
ప్రశాంతహరిణాకీర్ణం ద్విజసంఘనిషేవితం ||024||

బ్రహ్మర్షిగణసంకీర్ణం దేవర్షిగణసేవితం|
తపశ్చరణసంసిద్ధైరగ్నికల్పైర్మహాత్మభిః ||025||

సతతం సంకులం శ్రీమద్బ్రహ్మకల్పైర్మహాత్మభిః|
అబ్భక్షైర్వాయుభక్షైశ్చ శీర్ణపర్ణాశనైస్తథా ||026||

ఫలమూలాశనైర్దాంతైర్జితరోషైర్జితేంద్రియైః|
ఋషిభిర్వాలఖిల్యైశ్చ జపహోమపరాయణైః ||027||

వసిష్ఠస్యాశ్రమపదం బ్రహ్మలోకమివాపరం|
దదర్శ జయతాం శ్రేష్ఠ విశ్వామిత్రో మహాబలః ||028||

—♦ సర్గ 051 ♦—

స దృష్ట్వా పరమప్రీతో విశ్వామిత్రో మహాబలః।
ప్రణతో వినయాద్వీరో వసిష్ఠం జపతాం వరం ॥001॥

స్వాగతం తవ చేత్యుక్తో వసిష్ఠేన మహాత్మనా।
ఆసనం చాస్య భగవాన్వసిష్ఠో వ్యాదిదేశ హ ॥002॥

ఉపవిష్టాయ చ తదా విశ్వామిత్రాయ ధీమతే।
యథాన్యాయం మునివరః ఫలమూలముపాహరత్ ॥003॥

ప్రతిగృహ్య చ తాం పూజాం వసిష్ఠాద్రాజసత్తమః।
తపోఽగ్నిహోత్రశిష్యేషు కుశలం పర్యపృచ్ఛత ॥004॥

విశ్వామిత్రో మహాతేజా వనస్పతిగణే తథా।
సర్వత్ర కుశలం చాహ వసిష్ఠో రాజసత్తమం ॥005॥

సుఖోపవిష్టం రాజానం విశ్వామిత్రం మహాతపాః।
పప్రచ్ఛ జపతాం శ్రేష్ఠో వసిష్ఠో బ్రహ్మణః సుతః ॥006॥

కచ్చిత్తే కుశలం రాజన్కచ్చిద్ధర్మేణ రంజయన్।
ప్రజాః పాలయసే రాజన్రాజవృత్తేన ధార్మిక ॥007॥

కచ్చిత్తే సుభృతా భృత్యాః కచ్చిత్తిష్ఠంతి శాసనే।
కచ్చిత్తే విజితాః సర్వే రిపవో రిపుసూదన ॥008॥

కచ్చిద్బలే చ కోశే చ మిత్రేషు చ పరంతప।
కుశలం తే నరవ్యాఘ్ర పుత్రపౌత్రే తథానఘ ॥009॥

సర్వత్ర కుశలం రాజా వసిష్ఠం ప్రత్యుదాహరత్।
విశ్వామిత్రో మహాతేజా వసిష్ఠం వినయాన్వితః ॥010॥

కృత్వోభౌ సుచిరం కాలం ధర్మిష్ఠౌ తాః కథాః శుభాః।
ముదా పరమయా యుక్తౌ ప్రీయేతాం తౌ పరస్పరం ॥011॥

తతో వసిష్ఠో భగవాన్కథాంతే రఘునందన।
విశ్వామిత్రమిదం వాక్యమువాచ ప్రహసన్నివ ॥012॥

ఆతిథ్యం కర్తుమిచ్ఛామి బలస్యాస్య మహాబల।
తవ చైవాప్రమేయస్య యథార్హం సంప్రతీచ్ఛ మే ॥013॥

సత్క్రియాం తు భవానేతాం ప్రతీచ్ఛతు మయోద్యతాం।
రాజంస్త్వమతిథిశ్రేష్ఠః పూజనీయః ప్రయత్నతః ॥014॥

ఏవముక్తో వసిష్ఠేన విశ్వామిత్రో మహామతిః।
కృతమిత్యబ్రవీద్రాజా పూజావాక్యేన మే త్వయా ॥015॥

ఫలమూలేన భగవన్విద్యతే యత్తవాశ్రమే।
పాద్యేనాచమనీయేన భగవద్దర్శనేన చ ॥016॥

సర్వథా చ మహాప్రాజ్ఞ పూజార్హేణ సుపూజితః।
గమిష్యామి నమస్తేఽస్తు మైత్రేణేక్షస్వ చక్షుషా ॥017॥

ఏవం బ్రువంతం రాజానం వసిష్ఠః పునరేవ హి।
న్యమంత్రయత ధర్మాత్మా పునః పునరుదారధీః ॥018॥

బాఢమిత్యేవ గాధేయో వసిష్ఠం ప్రత్యువాచ హ|
యథా ప్రియం భగవతస్తథాస్తు మునిసత్తమ ||019||

ఏవముక్తో మహాతేజా వసిష్ఠో జపతాం వరః|
ఆజుహావ తతః ప్రీతః కల్మాషీం ధూతకల్మషః ||020||

ఏహ్యేహి శబలే క్షిప్రం శృణు చాపి వచో మమ|
సబలస్యాస్య రాజర్షేః కర్తుం వ్యవసితోఽస్మ్యహం|
భోజనేన మహార్హేణ సత్కారం సంవిధత్స్వ మే ||021||

యస్య యస్య యథాకామం షడ్రసేష్వభిపూజితం|
తత్సర్వం కామధుగ్దివ్యే అభివర్షకృతే మమ ||022||

రసేనాన్నేన పానేన లేహ్యచోష్యేణ సంయుతం|
అన్నానాం నిచయం సర్వం సృజస్వ శబలే త్వర ||023||

—♦ సర్గ 052 ♦—

ఏవముక్తా వసిష్ఠేన శబలా శత్రుసూదన|
విదధే కామధుక్కామాన్యస్య యస్య యథేప్సితం ||001||

ఇక్షూన్మధూంస్తథా లాజాన్మైరేయాంశ్చ వరాసవాన్|
పానాని చ మహార్హాణి భక్ష్యాంశ్చోచ్చావచాంస్తథా ||002||

ఉష్ణాఢ్యస్యోదనస్యాపి రాశయః పర్వతోపమాః|
మృష్టాన్నాని చ సూపాశ్చ దధికుల్యాస్తథైవ చ ||003||

నానాస్వాదురసానాం చ షాడవానాం తథైవ చ|
భాజనాని సుపూర్ణాని గౌడాని చ సహస్రశః ||004||

సర్వమాసీత్సుసంతుష్టం హృష్టపుష్టజనాకులం|
విశ్వామిత్రబలం రామ వసిష్ఠేనాభితర్పితం ||005||

విశ్వామిత్రోఽపి రాజర్షిర్హృష్టపుష్టస్తదాభవత్|
సాంతః పురవరో రాజా సబ్రాహ్మణపురోహితః ||006||

సామాత్యో మంత్రిసహితః సభృత్యః పూజితస్తదా|
యుక్తః పరేణ హర్షేణ వసిష్ఠమిదమబ్రవీత్ ||007||

పూజితోఽహం త్వయా బ్రహ్మన్పూజార్హేణ సుసత్కృతః|
శ్రూయతామభిధాస్యామి వాక్యం వాక్యవిశారద ||008||

గవాం శతసహస్రేణ దీయతాం శబలా మమ|
రత్నం హి భగవన్నేతద్రత్నహారీ చ పార్థివః|
తస్మాన్మే శబలాం దేహి మమైషా ధర్మతో ద్విజ ||009||

ఏవముక్తస్తు భగవాన్వసిష్ఠో మునిసత్తమః|
విశ్వామిత్రేణ ధర్మాత్మా ప్రత్యువాచ మహీపతిం ||010||

నాహం శతసహస్రేణ నాపి కోటిశతైర్గవాం|
రాజందాస్యామి శబలాం రాశిభీ రజతస్య వా ||011||

న పరిత్యాగమర్హేయం మత్సకాశాదరిందమ|
శాశ్వతీ శబలా మహ్యం కీర్తిరాత్మవతో యథా ||012||

అస్యాం హవ్యం చ కవ్యం చ ప్రాణయాత్రా తథైవ చ|
ఆయత్తమగ్నిహోత్రం చ బలిర్హోమస్తథైవ చ ||013||

స్వాహాకారవషట్కారౌ విద్యాశ్చ వివిధాస్తథా|
ఆయత్తమత్ర రాజర్షే సర్వమేతన్న సంశయః ||014||

సర్వ స్వమేతత్సత్యేన మమ తుష్టికరీ సదా|
కారణైర్బహుభీ రాజన్న దాస్యే శబలాం తవ ||015||

వసిష్ఠేనైవముక్తస్తు విశ్వామిత్రోఽబ్రవీత్తతః|
సంరబ్ధతరమత్యర్థం వాక్యం వాక్యవిశారదః ||016||

హైరణ్యకక్ష్యాగ్రైవేయాన్సువర్ణాంకుశభూషితాన్|
దదామి కుంజరాణాం తే సహస్రాణి చతుర్దశ ||017||

హైరణ్యానాం రథానాం చ శ్వేతాశ్వానాం చతుర్యుజాం|
దదామి తే శతాన్యష్టౌ కింకిణీకవిభూషితాన్ ||018||

హయానాం దేశజాతానాం కులజానాం మహౌజసాం|
సహస్రమేకం దశ చ దదామి తవ సువ్రత ||019||

నానావర్ణవిభక్తానాం వయఃస్థానాం తథైవ చ|
దదామ్యేకాం గవాం కోటిం శబలా దీయతాం మమ ||020||

ఏవముక్తస్తు భగవాన్విశ్వామిత్రేణ ధీమతా|
న దాస్యామీతి శబలాం ప్రాహ రాజన్కథంచన ||021||

ఏతదేవ హి మే రత్నమేతదేవ హి మే ధనం|
ఏతదేవ హి సర్వస్వమేతదేవ హి జీవితం ||022||

దర్శశ్చ పూర్ణమాసశ్చ యజ్ఞాశ్చైవాప్తదక్షిణాః|
ఏతదేవ హి మే రాజన్వివిధాశ్చ క్రియాస్తథా ||023||

అదోమూలాః క్రియాః సర్వా మమ రాజన్న సంశయః|
బహూనాం కిం ప్రలాపేన న దాస్యే కామదోహినీం ||024||

—♦ సర్గ 053 ♦—

కామధేనుం వసిష్ఠోఽపి యదా న త్యజతే మునిః|
తదాస్య శబలాం రామ విశ్వామిత్రోఽన్వకర్షత ||001||

నీయమానా తు శబలా రామ రాజ్ఞా మహాత్మనా|
దుఃఖితా చింతయామాస రుదంతీ శోకకర్శితా ||002||

పరిత్యక్తా వసిష్ఠేన కిమహం సుమహాత్మనా|
యాహం రాజభృతైర్దీనా హ్రియేయం భృశదుఃఖితా ||003||

కిం మయాపకృతం తస్య మహర్షేర్భావితాత్మనః|
యన్మామనాగసం భక్తామిష్టాం త్యజతి ధార్మికః ||004||

ఇతి సా చింతయిత్వా తు నిఃశ్వస్య చ పునః పునః|
జగామ వేగేన తదా వసిష్ఠం పరమౌజసం ||005||

నిర్ధూయ తాంస్తదా భృత్యాఞ్శతశః శత్రుసూదన|
జగామానిలవేగేన పాదమూలం మహాత్మనః ||006||

శబలా సా రుదంతీ చ క్రోశంతీ చేదమబ్రవీత్।
వసిష్ఠస్యాగ్రతః స్థిత్వా మేఘదుందుభిరావిణీ ॥007॥

భగవన్కిం పరిత్యక్తా త్వయాహం బ్రహ్మణః సుత।
యస్మాద్రాజభృతా మాం హి నయంతే త్వత్సకాశతః ॥008॥

ఏవముక్తస్తు బ్రహ్మర్షిరిదం వచనమబ్రవీత్।
శోకసంతప్తహృదయాం స్వసారమివ దుఃఖితాం ॥009॥

న త్వాం త్యజామి శబలే నాపి మేఽపకృతం త్వయా।
ఏష త్వాం నయతే రాజా బలాన్మత్తో మహాబలః ॥010॥

న హి తుల్యం బలం మహ్యం రాజా త్వద్య విశేషతః।
బలీ రాజా క్షత్రియశ్చ పృథివ్యాః పతిరేవ చ ॥011॥

ఇయమక్షౌహిణీపూర్ణా సవాజిరథసంకులా।
హస్తిధ్వజసమాకీర్ణా తేనాసౌ బలవత్తరః ॥012॥

ఏవముక్తా వసిష్ఠేన ప్రత్యువాచ వినీతవత్।
వచనం వచనజ్ఞా సా బ్రహ్మర్షిమమితప్రభం ॥013॥

న బలం క్షత్రియస్యాహుర్బ్రాహ్మణో బలవత్తరః।
బ్రహ్మన్బ్రహ్మబలం దివ్యం క్షత్రాత్తు బలవత్తరం ॥014॥

అప్రమేయబలం తుభ్యం న త్వయా బలవత్తరః।
విశ్వామిత్రో మహావీర్యస్తేజస్తవ దురాసదం ॥015॥

నియుంక్ష్వ మాం మహాతేజస్త్వద్బ్రహ్మబలసంభృతాం।
తస్య దర్పం బలం యత్తన్నాశయామి దురాత్మనః ॥016॥

ఇత్యుక్తస్తు తయా రామ వసిష్ఠః సుమహాయశాః।
సృజస్వేతి తదోవాచ బలం పరబలారుజం ॥017॥

తస్యా హుంభారవోత్సృష్టాః పహ్లవాః శతశో నృప।
నాశయంతి బలం సర్వం విశ్వామిత్రస్య పశ్యతః ॥018॥

స రాజా పరమక్రుద్ధః క్రోధవిస్ఫారితేక్షణః।
పహ్లవాన్నాశయామాస శస్త్రైరుచ్చావచైరపి ॥019॥

విశ్వామిత్రార్దితాంద్పృష్ట్వా పహ్లవాఞ్శతశస్తదా।
భూయ ఏవాసృజద్ఘోరాఞ్శకాన్యవనమిశ్రితాన్ ॥020॥

తైరాసీత్సంవృతా భూమిః శకైర్యవనమిశ్రితైః।
ప్రభావద్భిర్మహావీర్యైర్హేమకింజల్కసంనిభైః ॥021॥

దీర్ఘాసిపట్టిశధరైర్హేమవర్ణాంబరావృతైః।
నిర్దగ్ధం తద్బలం సర్వం ప్రదీప్తైరివ పావకైః ॥022॥

తతోఽస్త్రాణి మహాతేజా విశ్వామిత్రో ముమోచ హ।

—♦ సర్గ 054 ♦—

తతస్తానాకులాంద్పృష్ట్వా విశ్వామిత్రాస్త్రమోహితాన్।
వసిష్ఠశ్చోదయామాస కామధుక్సృజ యోగతః ॥001॥

తస్యా హుంభారవాజ్జాతాః కాంబోజా రవిసంనిభాః।
ఊధసస్త్వథ సంజాతాః పహ్లవాః శస్త్రపాణయః ॥002॥

యోనిదేశాచ్చ యవనః శకృద్దేశాచ్ఛకాస్తథా|
రోమకూపేషు మేచ్ఛాశ్చ హారీతాః సకిరాతకాః ||003||

తైస్తన్నిషూదితం సైన్యం విశ్వామిత్రస్య తత్క్షణాత్|
సపదాతిగజం సాశ్వం సరథం రఘునందన ||004||

దృష్ట్వా నిషూదితం సైన్యం వసిష్ఠేన మహాత్మనా|
విశ్వామిత్రసుతానాం తు శతం నానావిధాయుధం ||005||

అభ్యధావత్సుసంక్రుద్ధం వసిష్ఠం జపతాం వరం|
హుంకారేణైవ తాన్సర్వాన్నిర్దదాహ మహానృషిః ||006||

తే సాశ్వరథపాదాతా వసిష్ఠేన మహాత్మనా|
భస్మీకృతా ముహూర్తేన విశ్వామిత్రసుతాస్తదా ||007||

దృష్ట్వా వినాశితాన్పుత్రాన్బలం చ సుమహాయశాః|
సవ్రీడశ్చింతయావిష్టో విశ్వామిత్రోఽభవత్తదా ||008||

సందుర ఇవ నిర్వేగో భగ్నదంష్ట్ర ఇవోరగః|
ఉపరక్త ఇవాదిత్యః సద్యో నిష్ప్రభతాం గతః ||009||

హతపుత్రబలో దీనో లూనపక్ష ఇవ ద్విజః|
హతదర్పో హతోత్సాహో నిర్వేదం సమపద్యత ||010||

స పుత్రమేకం రాజ్యాయ పాలయేతి నియుజ్య చ|
పృథివీం క్షత్రధర్మేణ వనమేవాన్వపద్యత ||011||

స గత్వా హిమవత్పార్శ్వం కింనరోరగసేవితం|
మహాదేవప్రసాదార్థం తపస్తేపే మహాతపాః ||012||

కేనచిత్త్వథ కాలేన దేవేశో వృషభధ్వజః|
దర్శయామాస వరదో విశ్వామిత్రం మహామునిం ||013||

కిమర్థం తప్యసే రాజన్బ్రూహి యత్తే వివక్షితం|
వరదోఽస్మి వరో యస్తే కాంక్షితః సోఽభిధీయతాం ||014||

ఏవముక్తస్తు దేవేన విశ్వామిత్రో మహాతపాః|
ప్రణిపత్య మహాదేవమిదం వచనమబ్రవీత్ ||015||

యది తుష్టో మహాదేవ ధనుర్వేదో మమానఘ|
సాంగోపాంగోపనిషదః సరహస్యః ప్రదీయతాం ||016||

యాని దేవేషు చాస్త్రాణి దానవేషు మహర్షిషు|
గంధర్వయక్షరక్షఃసు ప్రతిభాంతు మమానఘ ||017||

తవ ప్రసాదాద్భవతు దేవదేవ మమేప్సితం|
ఏవమస్త్వితి దేవేశో వాక్యముక్త్వా దివం గతః ||018||

ప్రాప్య చాస్త్రాణి రాజర్షిర్విశ్వామిత్రో మహాబలః|
దర్పేణ మహతా యుక్తో దర్పపూర్ణోఽభవత్తదా ||019||

వివర్ధమానో వీర్యేణ సముద్ర ఇవ పర్వణి|
హతమేవ తదా మేనే వసిష్ఠమృషిసత్తమం ||020||

తతో గత్వాశ్రమపదం ముమోచాస్త్రాణి పార్థివః|
యైస్తత్తపోవనం సర్వం నిర్దగ్ధం చాస్త్రతేజసా ||021||

ఉదీర్యమాణమస్త్రం తద్విశ్వామిత్రస్య ధీమతః|
దృష్ట్వా విప్రద్రుతా భీతా మునయః శతశో దిశః ||022||

వసిష్ఠస్య చ యే శిష్యాస్తథైవ మృగపక్షిణః|
విద్రవంతి భయాద్భీతా నానాదిగ్భ్యః సహస్రశః ||023||

వసిష్ఠస్యాశ్రమపదం శూన్యమాసీన్మహాత్మనః|
ముహూర్తమివ నిఃశబ్దమాసీదీరిణసంనిభం ||024||

వదతో వై వసిష్ఠస్య మా భైష్టేతి ముహుర్ముహుః|
నాశయామ్యద్య గాధేయం నీహారమివ భాస్కరః ||025||

ఏవముక్త్వా మహాతేజా వసిష్ఠో జపతాం వరః|
విశ్వామిత్రం తదా వాక్యం సరోషమిదమబ్రవీత్ ||026||

ఆశ్రమం చిరసంవృద్ధం యద్వినాశితవానసి|
దురాచారోఽసి యన్మూఢ తస్మాత్త్వం న భవిష్యసి ||027||

ఇత్యుక్త్వా పరమక్రుద్ధో దండముద్యమ్య సత్వరః|
విధూమ ఇవ కాలాగ్నిర్యమదండమివాపరం ||028||

—♦ సర్గ 055 ♦—

ఏవముక్తో వసిష్ఠేన విశ్వామిత్రో మహాబలః|
ఆగ్నేయమస్త్రముత్క్షిప్య తిష్ఠ తిష్ఠేతి చాబ్రవీత్ ||001||

వసిష్ఠో భగవాన్క్రోధాదిదం వచనమబ్రవీత్|

క్షత్రబంధో స్థితోఽస్మ్యేష యద్బలం తద్విదర్శయ|
నాశయామ్యేష తే దర్పం శస్త్రస్య తవ గాధిజ ||003||

క్వ చ తే క్షత్రియబలం క్వ చ బ్రహ్మబలం మహత్|
పశ్య బ్రహ్మబలం దివ్యం మమ క్షత్రియపాంసన ||004||

తస్యాస్త్రం గాధిపుత్రస్య ఘోరమాగ్నేయముత్తమం|
బ్రహ్మదండేన తచ్ఛాంతమగ్నేర్వేగ ఇవాంభసా ||005||

వారుణం చైవ రౌద్రం చ ఐంద్రం పాశుపతం తథా|
ఐషీకం చాపి చిక్షేప రుషితో గాధినందనః ||006||

మానవం మోహనం చైవ గాంధర్వం స్వాపనం తథా|
జృంభణం మోహనం చైవ సంతాపనవిలాపనే ||007||

శోషణం దారణం చైవ వజ్రమస్త్రం సుదుర్జయం|
బ్రహ్మపాశం కాలపాశం వారుణం పాశమేవ చ ||008||

పినాకాస్త్రం చ దయితం శుష్కార్ద్రే అశనీ తథా|
దండాస్త్రమథ పైశాచం క్రౌంచమస్త్రం తథైవ చ ||009||

ధర్మచక్రం కాలచక్రం విష్ణుచక్రం తథైవ చ|
వాయవ్యం మథనం చైవ అస్త్రం హయశిరస్తథా ||010||

శక్తిద్వయం చ చిక్షేప కంకాలం ముసలం తథా|
వైద్యాధరం మహాస్త్రం చ కాలాస్త్రమథ దారుణం ||011||

త్రిశూలమస్త్రం ఘోరం చ కాపాలమథ కంకణం|
ఏతాన్యస్త్రాణి చిక్షేప సర్వాణి రఘునందన ||012||

వసిష్ఠే జపతాం శ్రేష్ఠే తదద్భుతమివాభవత్|
తాని సర్వాణి దండేన గ్రసతే బ్రహ్మణః సుతః ||013||

తేషు శాంతేషు బ్రహ్మాస్త్రం క్షిప్తవాన్గాధినందనః|
తదస్త్రముద్యతం దృష్ట్వా దేవాః సాగ్నిపురోగమాః ||014||

దేవర్షయశ్చ సంభ్రాంతా గంధర్వాః సమహోరగాః|
త్రైలోక్యమాసీత్సంత్రస్తం బ్రహ్మాస్త్రే సముదీరితే ||015||

తదప్యస్త్రం మహాఘోరం బ్రాహ్మం బ్రాహ్మేణ తేజసా|
వసిష్ఠో గ్రసతే సర్వం బ్రహ్మదండేన రాఘవ ||016||

బ్రహ్మాస్త్రం గ్రసమానస్య వసిష్ఠస్య మహాత్మనః|
త్రైలోక్యమోహనం రౌద్రం రూపమాసీత్సుదారుణం ||017||

రోమకూపేషు సర్వేషు వసిష్ఠస్య మహాత్మనః|
మరీచ్య ఇవ నిష్పేతురగ్నేర్ధూమాకులార్చిషః ||018||

ప్రాజ్వలద్బ్రహ్మదండశ్చ వసిష్ఠస్య కరోద్యతః|
విధూమ ఇవ కాలాగ్నిర్యమదండ ఇవాపరః ||019||

తతోఽస్తువన్మునిగణా వసిష్ఠం జపతాం వరం|
అమోఘం తే బలం బ్రహ్మంస్తేజో ధారయ తేజసా ||020||

నిగృహీతస్త్వయా బ్రహ్మన్విశ్వామిత్రో మహాతపాః|
ప్రసీద జపతాం శ్రేష్ఠ లోకాః సంతు గతవ్యథాః ||021||

ఏవముక్తో మహాతేజాః శమం చక్రే మహాతపాః|
విశ్వామిత్రోఽపి నికృతో వినిఃశ్వస్యేదమబ్రవీత్ ||022||

ధిగ్బలం క్షత్రియబలం బ్రహ్మతేజోబలం బలం|
ఏకేన బ్రహ్మదండేన సర్వాస్త్రాణి హతాని మే ||023||

తదేతత్సమవేక్ష్యాహం ప్రసన్నేంద్రియమానసః|
తపో మహత్సమాస్థాస్యే యద్వై బ్రహ్మత్వకారకం ||024||

—♦ సర్గ 056 ♦—

తతః సంతప్తహృదయః స్మరన్నిగ్రహమాత్మనః|
వినిఃశ్వస్య వినిఃశ్వస్య కృతవైరో మహాత్మనా ||001||

స దక్షిణాం దిశం గత్వా మహిష్యా సహ రాఘవ|
తతాప పరమం ఘోరం విశ్వామిత్రో మహాతపాః ||002||

ఫలమూలాశనో దాంతశ్చచార పరమం తపః ||002||

అథాస్య జజ్ఞిరే పుత్రాః సత్యధర్మపరాయణాః|
హవిష్పందో మధుష్పందో దృఢనేత్రో మహారథః ||003||

పూర్ణే వర్షసహస్రే తు బ్రహ్మా లోకపితామహః|
అబ్రవీన్మధురం వాక్యం విశ్వామిత్రం తపోధనం ||004||

జితా రాజర్షిలోకాస్తే తపసా కుశికాత్మజ|
అనేన తపసా త్వాం హి రాజర్షిరితి విద్మహే ||005||

ఏవముక్త్వా మహాతేజా జగామ సహ దైవతైః|
త్రివిష్టపం బ్రహ్మలోకం లోకానాం పరమేశ్వరః ||006||

విశ్వామిత్రోఽపి తచ్ఛ్రుత్వా హ్రియా కించిదవాఙ్ముఖః|
దుఃఖేన మహతావిష్టః సమన్యురిదమబ్రవీత్ ||007||

తపశ్చ సుమహత్తప్తం రాజర్షిరితి మాం విదుః|
దేవాః సర్షిగణాః సర్వే నాస్తి మన్యే తపఃఫలం ||008||

ఏవం నిశ్చిత్య మనసా భూయ ఏవ మహాతపాః|
తపశ్చచార కాకుత్స్థ పరమం పరమాత్మవాన్ ||009||

ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు సత్యవాదీ జితేంద్రియః|
త్రిశంకురితి విఖ్యాత ఇక్ష్వాకు కులనందనః ||010||

తస్య బుద్ధిః సముత్పన్నా యజేయమితి రాఘవ|
గచ్ఛేయం స్వశరీరేణ దేవానాం పరమాం గతిం ||011||

స వసిష్ఠం సమాహూయ కథయామాస చింతితం|
అశక్యమితి చాప్యుక్తో వసిష్ఠేన మహాత్మనా ||012||

ప్రత్యాఖ్యాతో వసిష్ఠేన స యయౌ దక్షిణాం దిశం|
వసిష్ఠా దీర్ఘ తపసస్తపో యత్ర హి తేపిరే ||013||

త్రిశంకుః సుమహాతేజాః శతం పరమభాస్వరం|
వసిష్ఠపుత్రాందదృశే తప్యమానాన్యశస్వినః ||014||

సోఽభిగమ్య మహాత్మానః సర్వానేవ గురోః సుతాన్|
అభివాద్యానుపూర్వ్యేణ హ్రియా కించిదవాఙ్ముఖః ||015||

అబ్రవీత్సుమహాతేజాః సర్వానేవ కృతాంజలిః ||015||

శరణం వః ప్రపద్యేఽహం శరణ్యాఞ్శరణాగతః|
ప్రత్యాఖ్యాతోఽస్మి భద్రం వో వసిష్ఠేన మహాత్మనా ||016||

యష్టుకామో మహాయజ్ఞం తదనుజ్ఞాతుమర్హథ|
గురుపుత్రానహం సర్వాన్నమస్కృత్య ప్రసాదయే ||017||

శిరసా ప్రణతో యాచే బ్రాహ్మణాంస్తపసి స్థితాన్|
తే మాం భవంతః సిద్ధ్యర్థం యాజయంతు సమాహితాః|
సశరీరో యథాహం హి దేవలోకమవాప్నుయాం ||018||

ప్రత్యాఖ్యాతో వసిష్ఠేన గతిమన్యాం తపోధనాః|
గురుపుత్రాన్ఋతే సర్వాన్నాహం పశ్యామి కాంచన ||019||

ఇక్ష్వాకూణాం హి సర్వేషాం పురోధాః పరమా గతిః|
తస్మాదనంతరం సర్వే భవంతో దైవతం మమ ||020||

—♦ సర్గ 057 ♦—

తతస్త్రిశంకోర్వచనం శ్రుత్వా క్రోధసమన్వితం|
ఋషిపుత్రశతం రామ రాజానమిదమబ్రవీత్ ||001||

ప్రత్యాఖ్యాతోఽసి దుర్బుద్ధే గురుణా సత్యవాదినా|
తం కథం సమతిక్రమ్య శాఖాంతరముపేయివాన్ ||002||

ఇక్ష్వాకూణాం హి సర్వేషాం పురోధాః పరమా గతిః|
న చాతిక్రమితుం శక్యం వచనం సత్యవాదినః ||003||

అశక్యమితి చోవాచ వసిష్ఠో భగవానృషిః|
తం వయం వై సమాహర్తుం క్రతుం శక్తాః కథం తవ ||004||

బాలిశస్త్వం నరశ్రేష్ఠ గమ్యతాం స్వపురం పునః|
యాజనే భగవాఞ్శక్తస్త్రైలోక్యస్యాపి పార్థివ ||005||

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా క్రోధపర్యాకులాక్షరం|
స రాజా పునరేవైతానిదం వచనమబ్రవీత్ ||006||

ప్రత్యాఖ్యాతోఽస్మి గురుణా గురుపుత్రైస్తథైవ చ|
అన్యాం గతిం గమిష్యామి స్వస్తి వోఽస్తు తపోధనాః ||007||

ఋషిపుత్రాస్తు తచ్ఛ్రుత్వా వాక్యం ఘోరాభిసంహితం|
శేపుః పరమసంక్రుద్ధాశ్చండాలత్వం గమిష్యసి|
ఏవముక్త్వా మహాత్మానో వివిశుస్తే స్వమాశ్రమం ||008||

అథ రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం రాజా చండాలతాం గతః|
నీలవస్త్రధరో నీలః పరుషో ధ్వస్తమూర్ధజః|
చిత్యమాల్యానులేపశ్చ ఆయసాభరణోఽభవత్ ||009||

తం దృష్ట్వా మంత్రిణః సర్వే త్యక్త్వా చండాలరూపిణం|
ప్రాద్రవన్సహితా రామ పౌరా యేఽస్యానుగామినః ||010||

ఏకో హి రాజా కాకుత్స్థ జగామ పరమాత్మవాన్|
దహ్యమానో దివారాత్రం విశ్వామిత్రం తపోధనం ||011||

విశ్వామిత్రస్తు తం దృష్ట్వా రాజానం విఫలీకృతం|
చండాలరూపిణం రామ మునిః కారుణ్యమాగతః ||012||

కారుణ్యాత్స మహాతేజా వాక్యం పరమ ధార్మికః|
ఇదం జగాద భద్రం తే రాజానం ఘోరదర్శనం ||013||

కిమాగమనకార్యం తే రాజపుత్ర మహాబల|
అయోధ్యాధిపతే వీర శాపాచ్చండాలతాం గతః ||014||

అథ తద్వాక్యమాకర్ణ్య రాజా చండాలతాం గతః|
అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం వాక్యజ్ఞో వాక్యకోవిదం ||015||

ప్రత్యాఖ్యాతోఽస్మి గురుణా గురుపుత్రైస్తథైవ చ|
అనవాప్యైవ తం కామం మయా ప్రాప్తో విపర్యయః ||016||

సశరీరో దివం యాయామితి మే సౌమ్యదర్శనం|
మయా చేష్టం క్రతుశతం తచ్చ నావాప్యతే ఫలం ||017||

అనృతం నోక్త పూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచన|
కృచ్ఛ్రేష్వపి గతః సౌమ్య క్షత్రధర్మేణ తే శపే ||018||

యజ్ఞైర్బహువిధైరిష్టం ప్రజా ధర్మేణ పాలితాః|
గురవశ్చ మహాత్మానః శీలవృత్తేన తోషితాః ||019||

ధర్మే ప్రయతమానస్య యజ్ఞం చాహర్తుమిచ్ఛతః|
పరితోషం న గచ్ఛంతి గురవో మునిపుంగవ ||020||

దైవమేవ పరం మన్యే పౌరుషం తు నిరర్థకం|
దైవేనాక్రమ్యతే సర్వం దైవం హి పరమా గతిః ||021||

తస్య మే పరమార్తస్య ప్రసాదమభికాంక్షతః|
కర్తుమర్హసి భద్రం తే దైవోపహతకర్మణః ||022||

నాన్యాం గతిం గమిష్యామి నాన్యః శరణమస్తి మే|
దైవం పురుషకారేణ నివర్తయితుమర్హసి ||023||

—♦ సర్గ 058 ♦—

ఉక్తవాక్యం తు రాజానం కృపయా కుశికాత్మజః|
అబ్రవీన్మధురం వాక్యం సాక్షాచ్చండాలరూపిణం ||001||

ఇక్ష్వాకో స్వాగతం వత్స జానామి త్వాం సుధార్మికం|
శరణం తే భవిష్యామి మా భైషీర్నృపపుంగవ ||002||

అహమామంత్రయే సర్వాన్మహర్షీన్పుణ్యకర్మణః|
యజ్ఞసాహ్యకరాన్రాజంస్తతో యక్ష్యసి నిర్వృతః ||003||

గురుశాపకృతం రూపం యదిదం త్వయి వర్తతే|
అనేన సహ రూపేణ సశరీరో గమిష్యసి ||004||

హస్తప్రాప్తమహం మన్యే స్వర్గం తవ నరేశ్వర|
యస్త్వం కౌశికమాగమ్య శరణ్యం శరణం గతః ||005||

ఏవముక్త్వా మహాతేజాః పుత్రాన్పరమధార్మికాన్|
వ్యాదిదేశ మహాప్రాజ్ఞాన్యజ్ఞసంభారకారణాత్ ||006||

సర్వాఇశ్శిష్యాన్సమాహూయ వాక్యమేతదువాచ హ|

సర్వానృషివరాన్వత్సా ఆనయధ్వం మమాజ్ఞయా|
సశిష్యాన్సుహృదశ్చైవ సర్త్విజః సుబహుశ్రుతాన్ ||008||

యదన్యో వచనం బ్రూయాన్మద్వాక్యబలచోదితః|
తత్సర్వమఖిలేనోక్తం మమాఖ్యేయమనాదృతం ||009||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా దిశో జగ్ముస్తదాజ్ఞయా|
ఆజగ్మురథ దేశేభ్యః సర్వేభ్యో బ్రహ్మవాదినః ||010||

తే చ శిష్యాః సమాగమ్య మునిం జ్వలితతేజసం|
ఊచుశ్చ వచనం సర్వే సర్వేషాం బ్రహ్మవాదినాం ||011||

శ్రుత్వా తే వచనం సర్వే సమాయాంతి ద్విజాతయః|
సర్వదేశేషు చాగచ్ఛన్వర్జయిత్వా మహోదయం ||012||

వాసిష్ఠం తచ్ఛృతం సర్వం క్రోధపర్యాకులాక్షరం|
యదాహ వచనం సర్వం శృణు త్వం మునిపుంగవ ||013||

క్షత్రియో యాజకో యస్య చండాలస్య విశేషతః|
కథం సదసి భోక్తారో హవిస్తస్య సురర్షయః ||014||

బ్రాహ్మణా వా మహాత్మానో భుక్త్వా చండాలభోజనం|
కథం స్వర్గం గమిష్యంతి విశ్వామిత్రేణ పాలితాః ||015||

ఏతద్వచనం నైష్ఠుర్యమూచుః సంరక్తలోచనాః|
వాసిష్ఠా మునిశార్దూల సర్వే తే సమహోదయాః ||016||

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా సర్వేషాం మునిపుంగవః|
క్రోధసంరక్తనయనః సరోషమిదమబ్రవీత్ ||017||

యద్దూషయంత్యదుష్టం మాం తప ఉగ్రం సమాస్థితం|
భస్మీభూతా దురాత్మానో భవిష్యంతి న సంశయః ||018||

అద్య తే కాలపాశేన నీతా వైవస్వతక్షయం|
సప్తజాతిశతాన్యేవ మృతపాః సంతు సర్వశః ||019||

శ్వమాంసనియతాహారా ముష్టికా నామ నిర్ఘృణాః|
వికృతాశ్చ విరూపాశ్చ లోకాననుచరంత్విమాన్ ||020||

మహోదయశ్చ దుర్బుద్ధిర్మామదూష్యం హ్యదూషయత్|
దూషితః సర్వలోకేషు నిషాదత్వం గమిష్యతి ||021||

ప్రాణాతిపాతనిరతో నిరనుక్రోశతాం గతః|
దీర్ఘకాలం మమ క్రోధాద్దుర్గతిం వర్తయిష్యతి ||022||

ఏతావదుక్త్వా వచనం విశ్వామిత్రో మహాతపాః|
విరరామ మహాతేజా ఋషిమధ్యే మహామునిః ||023||

—♦ సర్గ 059 ♦—

తపోబలహతాన్కృత్వా వాసిష్ఠాన్సమహోదయాన్|
ఋషిమధ్యే మహాతేజా విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత ||001||

అయమిక్ష్వాకుదాయాదస్త్రిశంకురితి విశ్రుతః|
ధర్మిష్ఠశ్చ వదాన్యశ్చ మాం చైవ శరణం గతః ||002||

స్వేనానేన శరీరేణ దేవలోకజిగీషయా ||002||

యథాయం స్వశరీరేణ దేవలోకం గమిష్యతి|
తథా ప్రవర్త్యతాం యజ్ఞో భవద్భిశ్చ మయా సహ ||003||

విశ్వామిత్రవచః శ్రుత్వా సర్వ ఏవ మహర్షయః|
ఊచుః సమేత్య సహితా ధర్మజ్ఞా ధర్మసంహితం ||004||

అయం కుశికదాయాదో మునిః పరమకోపనః|
యదాహ వచనం సమ్యగేతత్కార్యం న సంశయః ||005||

అగ్నికల్పో హి భగవాఞ్శాపం దాస్యతి రోషితః|
తస్మాత్ప్రవర్త్యతాం యజ్ఞః సశరీరో యథా దివం|
గచ్ఛేదిక్ష్వాకుదాయాదో విశ్వామిత్రస్య తేజసా ||006||

తతః ప్రవర్త్యతాం యజ్ఞః సర్వే సమధితిష్ఠతే|

ఏవముక్త్వా మహర్షయః సంజహ్రుస్తాః క్రియాస్తదా|
యాజకాశ్చ మహాతేజా విశ్వామిత్రోఽభవత్క్రతౌ ||008||

ఋత్విజశ్చానుపూర్వ్యేణ మంత్రవన్మంత్రకోవిదాః|
చక్రుః సర్వాణి కర్మాణి యథాకల్పం యథావిధి ||009||

తతః కాలేన మహతా విశ్వామిత్రో మహాతపాః|
చకారావాహనం తత్ర భాగార్థం సర్వదేవతాః ||010||

నాభ్యాగమంస్తదాహూతా భాగార్థం సర్వదేవతాః|
తతః క్రోధసమావిష్టో విశ్వమిత్రో మహామునిః ||011||

స్రువముద్యమ్య సక్రోధస్త్రిశంకుమిదమబ్రవీత్|
పశ్య మే తపసో వీర్యం స్వార్జితస్య నరేశ్వర ||012||

ఏష త్వాం స్వశరీరేణ నయామి స్వర్గమోజసా|
దుష్ప్రాపం స్వశరీరేణ దివం గచ్ఛ నరాధిప ||013||

స్వార్జితం కించిదప్యస్తి మయా హి తపసః ఫలం|
రాజంస్త్వం తేజసా తస్య సశరీరో దివం వ్రజ ||014||

ఉక్తవాక్యే మునౌ తస్మిన్సశరీరో నరేశ్వరః|
దివం జగామ కాకుత్స్థ మునీనాం పశ్యతాం తదా ||015||

దేవలోకగతం దృష్ట్వా త్రిశంకుం పాకశాసనః|
సహ సర్వైః సురగణైరిదం వచనమబ్రవీత్ ||016||

త్రిశంకో గచ్ఛ భూయస్త్వం నాసి స్వర్గకృతాలయః|
గురుశాపహతో మూఢ పత భూమిమవాక్శిరాః ||017||

ఏవముక్తో మహేంద్రేణ త్రిశంకురపతత్పునః|
విక్రోశమానస్త్రాహీతి విశ్వామిత్రం తపోధనం ||018||

తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య క్రోశమానస్య కౌశికః|
రోషమాహారయత్తీవ్రం తిష్ఠ తిష్ఠేతి చాబ్రవీత్ ||019||

ఋషిమధ్యే స తేజస్వీ ప్రజాపతిరివాపరః|
సృజందక్షిణమార్గస్థాన్సప్తర్షీనపరాన్పునః ||020||

నక్షత్రమాలామపరామసృజత్క్రోధమూర్ఛితః|
దక్షిణాం దిశమాస్థాయ మునిమధ్యే మహాయశాః ||021||

సృష్ట్వా నక్షత్రవంశం చ క్రోధేన కలుషీకృతః|
అన్యమింద్రం కరిష్యామి లోకో వా స్యాదనింద్రకః ||022||

దైవతాన్యపి స క్రోధాత్స్రష్టుం సముపచక్రమే ||022||

తతః పరమసంభ్రాంతాః సర్షిసంఘాః సురర్షభాః|
విశ్వామిత్రం మహాత్మానమూచుః సానునయం వచః ||023||

అయం రాజా మహాభాగ గురుశాపపరిక్షతః|
సశరీరో దివం యాతుం నార్హత్యేవ తపోధన ||024||

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా దేవానాం మునిపుంగవః|
అబ్రవీత్సుమహద్వాక్యం కౌశికః సర్వదేవతాః ||025||

సశరీరస్య భద్రం వస్త్రిశంకోరస్య భూపతేః|
ఆరోహణం ప్రతిజ్ఞాయ నానృతం కర్తుముత్సహే ||026||

సర్గోఽస్తు సశరీరస్య త్రిశంకోరస్య శాశ్వతః|
నక్షత్రాణి చ సర్వాణి మామకాని ధ్రువాణ్యథ ||027||

యావల్లోకా ధరిష్యంతి తిష్ఠంత్వేతాని సర్వశః|
మత్కృతాని సురాః సర్వే తదనుజ్ఞాతుమర్హథ ||028||

ఏవముక్తాః సురాః సర్వే ప్రత్యూచుర్మునిపుంగవం|

ఏవం భవతు భద్రం తే తిష్ఠంత్వేతాని సర్వశః|
గగనే తాన్యనేకాని వైశ్వానరపథాద్బహిః ||030||

నక్షత్రాణి మునిశ్రేష్ఠ తేషు జ్యోతిఃషు జాజ్వలన్|
అవాక్శిరాస్త్రిశంకుశ్చ తిష్ఠత్వమరసంనిభః ||031||

విశ్వామిత్రస్తు ధర్మాత్మా సర్వదేవైరభిష్టుతః|
ఋషిభిశ్చ మహాతేజా బాఢమిత్యాహ దేవతాః ||032||

తతో దేవా మహాత్మానో మునయశ్చ తపోధనాః|
జగ్ముర్యథాగతం సర్వే యజ్ఞస్యాంతే నరోత్తమ ||033||

—♦ సర్గ 060 ♦—

విశ్వామిత్రో మహాత్మాథ ప్రస్థితాన్ప్రేక్ష్య తానృషీన్|
అబ్రవీన్నరశార్దూల సర్వాంస్తాన్వనవాసినః ||001||

మహావిఘ్నః ప్రవృత్తోఽయం దక్షిణామాస్థితో దిశం|
దిశమన్యాం ప్రపత్స్యామస్తత్ర తప్స్యామహే తపః ||002||

పశ్చిమాయాం విశాలాయాం పుష్కరేషు మహాత్మనః|
సుఖం తపశ్చరిష్యామః పరం తద్ధి తపోవనం ||003||

ఏవముక్త్వా మహాతేజాః పుష్కరేషు మహామునిః|
తప ఉగ్రం దురాధర్షం తేపే మూలఫలాశనః ||004||

ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు అయోధ్యాధిపతిర్నృపః|
అంబరీష ఇతి ఖ్యాతో యష్టుం సముపచక్రమే ||005||

తస్య వై యజమానస్య పశుమింద్రో జహార హ|
ప్రనష్టే తు పశౌ విప్రో రాజానమిదమబ్రవీత్ ||006||

పశురద్య హృతో రాజన్ప్రనష్టస్తవ దుర్నయాత్|
అరక్షితారం రాజానం ఘ్నంతి దోషా నరేశ్వర ||007||

ప్రాయశ్చిత్తం మహద్ధ్యేతన్నరం వా పురుషర్షభ|
ఆనయస్వ పశుం శీఘ్రం యావత్కర్మ ప్రవర్తతే ||008||

ఉపాధ్యాయ వచః శ్రుత్వా స రాజా పురుషర్షభ|
అన్వియేష మహాబుద్ధిః పశుం గోభిః సహస్రశః ||009||

దేశాంజనపదాంస్తాంస్తాన్నగరాణి వనాని చ|
ఆశ్రమాణి చ పుణ్యాని మార్గమాణో మహీపతిః ||010||

స పుత్రసహితం తాత సభార్యం రఘునందన|
భృగుతుంగే సమాసీనమృచీకం సందదర్శ హ ||011||

తమువాచ మహాతేజాః ప్రణమ్యాభిప్రసాద్య చ|
బ్రహ్మర్షిం తపసా దీప్తం రాజర్షిరమితప్రభః ||012||

పృష్ట్వా సర్వత్ర కుశలమృచీకం తమిదం వచః ||012||

గవాం శతసహస్రేణ విక్రీణీషే సుతం యది|
పశోరర్థే మహాభాగ కృతకృత్యోఽస్మి భార్గవ ||013||

సర్వే పరిసృతా దేశా యజ్ఞియం న లభే పశుం|
దాతుమర్హసి మూల్యేన సుతమేకమితో మమ ||014||

ఏవముక్తో మహాతేజా ఋచీకస్త్వబ్రవీద్వచః|
నాహం జ్యేష్ఠం నరశ్రేష్ఠం విక్రీణీయాం కథంచన ||015||

ఋచీకస్య వచః శ్రుత్వా తేషాం మాతా మహాత్మనాం|
ఉవాచ నరశార్దూలమంబరీషం తపస్వినీ ||016||

మమాపి దయితం విద్ధి కనిష్ఠం శునకం నృప|

ప్రాయేణ హి నరశ్రేష్ఠ జ్యేష్ఠాః పితృషు వల్లభాః|
మాతౄణాం చ కనీయాంసస్తస్మాద్రక్షే కనీయసం ||018||

ఉక్తవాక్యే మునౌ తస్మిన్మునిపత్న్యాం తథైవ చ|
శునఃశేపః స్వయం రామ మధ్యమో వాక్యమబ్రవీత్ ||019||

పితా జ్యేష్ఠమవిక్రేయం మాతా చాహ కనీయసం|
విక్రీతం మధ్యమం మన్యే రాజన్పుత్రం నయస్వ మాం ||020||

గవాం శతసహస్రేణ శునఃశేపం నరేశ్వరః|
గృహీత్వా పరమప్రీతో జగామ రఘునందన ||021||

అంబరీషస్తు రాజర్షీ రథమారోప్య సత్వరః|
శునఃశేపం మహాతేజా జగామాశు మహాయశాః ||022||

—♦ సర్గ 061 ♦—

శునఃశేపం నరశ్రేష్ఠ గృహీత్వా తు మహాయశాః|
వ్యశ్రామ్యత్పుష్కరే రాజా మధ్యాహ్నే రఘునందన ||001||

తస్య విశ్రమమాణస్య శునఃశేపో మహాయశాః|
పుష్కరం శ్రేష్ఠమాగమ్య విశ్వామిత్రం దదర్శ హ ||002||

విషణ్ణవదనో దీనస్తృష్ణయా చ శ్రమేణ చ|
పపాతాంకే మునే రామ వాక్యం చేదమువాచ హ ||003||

న మేఽస్తి మాతా న పితా జ్ఞాతయో బాంధవాః కుతః|
త్రాతుమర్హసి మాం సౌమ్య ధర్మేణ మునిపుంగవ ||004||

త్రాతా త్వం హి మునిశ్రేష్ఠ సర్వేషాం త్వం హి భావనః|
రాజా చ కృతకార్యః స్యాదహం దీర్ఘాయురవ్యయః ||005||

స్వర్గలోకముపాశ్నీయాం తపస్తప్త్వా హ్యనుత్తమం|
స మే నాథో హ్యనాథస్య భవ భవ్యేన చేతసా ||006||

పితేవ పుత్రం ధర్మాత్మంస్త్రాతుమర్హసి కిల్బిషాత్ ||006||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రో మహాతపాః|
సాంత్వయిత్వా బహువిధం పుత్రానిదమువాచ హ ||007||

యత్కృతే పితరః పుత్రాంజనయంతి శుభార్థినః|
పరలోకహితార్థాయ తస్య కాలోఽయమాగతః ||008||

అయం మునిసుతో బాలో మత్తః శరణమిచ్ఛతి|
అస్య జీవితమాత్రేణ ప్రియం కురుత పుత్రకాః ||009||

సర్వే సుకృతకర్మాణః సర్వే ధర్మపరాయణాః|
పశుభూతా నరేంద్రస్య తృప్తిమగ్నేః ప్రయచ్ఛత ||010||

నాథవాంశ్చ శునఃశేపో యజ్ఞశ్చావిఘ్నితో భవేత్|
దేవతాస్తర్పితాశ్చ స్యుర్మమ చాపి కృతం వచః ||011||

మునేస్తు వచనం శ్రుత్వా మధుష్యందాదయః సుతాః|
సాభిమానం నరశ్రేష్ఠ సలీలమిదమబ్రువన్ ||012||

కథమాత్మసుతాన్హిత్వా త్రాయసేఽన్యసుతం విభో|
అకార్యమివ పశ్యామః శ్వమాంసమివ భోజనే ||013||

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా పుత్రాణాం మునిపుంగవః|
క్రోధసంరక్తనయనో వ్యాహర్తుముపచక్రమే ||014||

నిఃసాధ్వసమిదం ప్రోక్తం ధర్మాదపి విగర్హితం|
అతిక్రమ్య తు మద్వాక్యం దారుణం రోమహర్షణం ||015||

శ్వమాంసభోజినః సర్వే వాసిష్ఠా ఇవ జాతిషు|
పూర్ణం వర్షసహస్రం తు పృథివ్యామనువత్స్యథ ||016||

కృత్వా శాపసమాయుక్తాన్పుత్రాన్మునివరస్తదా|
శునఃశేపమువాచార్తం కృత్వా రక్షాం నిరామయాం ||017||

పవిత్రపాశైరాసక్తో రక్తమాల్యానులేపనః|
వైష్ణవం యూపమాసాద్య వాగ్భిరగ్నిముదాహర ||018||

ఇమే తు గాథే ద్వే దివ్యే గాయేథా మునిపుత్రక|
అంబరీషస్య యజ్ఞేఽస్మింస్తతః సిద్ధిమవాప్స్యసి ||019||

శునఃశేపో గృహీత్వా తే ద్వే గాథే సుసమాహితః|
త్వరయా రాజసింహం తమంబరీషమువాచ హ ||020||

రాజసింహ మహాసత్త్వ శీఘ్రం గచ్ఛావహే సదః|
నివర్తయస్వ రాజేంద్ర దీక్షాం చ సముపాహర ||021||

తద్వాక్యమృషిపుత్రస్య శ్రుత్వా హర్షం సముత్సుకః|
జగామ నృపతిః శీఘ్రం యజ్ఞవాటమతంద్రితః ||022||

సదస్యానుమతే రాజా పవిత్రకృతలక్షణం|
పశుం రక్తాంబరం కృత్వా యూపే తం సమబంధయత్ ||023||

స బద్ధో వాగ్భిరగ్ర్యాభిరభితుష్టావ వై సురౌ|
ఇంద్రమింద్రానుజం చైవ యథావన్మునిపుత్రకః ||024||

తతః ప్రీతః సహస్రాక్షో రహస్యస్తుతితర్పితః|
దీర్ఘమాయుస్తదా ప్రాదాచ్ఛునఃశేపాయ రాఘవ ||025||

స చ రాజా నరశ్రేష్ఠ యజ్ఞస్య చ సమాప్తవాన్|
ఫలం బహుగుణం రామ సహస్రాక్షప్రసాదజం ||026||

విశ్వామిత్రోఽపి ధర్మాత్మా భూయస్తేపే మహాతపాః|
పుష్కరేషు నరశ్రేష్ఠ దశవర్షశతాని చ ||027||

—♦ సర్గ 062 ♦—

పూర్ణే వర్షసహస్రే తు వ్రతస్నాతం మహామునిం|
అభ్యాగచ్ఛన్సురాః సర్వే తపఃఫలచికీర్షవః ||001||

అబ్రవీత్సుమహాతేజా బ్రహ్మా సురుచిరం వచః|
ఋషిస్త్వమసి భద్రం తే స్వార్జితైః కర్మభిః శుభైః ||002||

తమేవముక్త్వా దేవేశస్త్రిదివం పునరభ్యగాత్|
విశ్వామిత్రో మహాతేజా భూయస్తేపే మహత్తపః ||003||

తతః కాలేన మహతా మేనకా పరమాప్సరాః|
పుష్కరేషు నరశ్రేష్ఠ స్నాతుం సముపచక్రమే ||004||

తాం దదర్శ మహాతేజా మేనకాం కుశికాత్మజః|
రూపేణాప్రతిమాం తత్ర విద్యుతం జలదే యథా ||005||

దృష్ట్వా కందర్పవశగో మునిస్తామిదమబ్రవీత్|
అప్సరః స్వాగతం తేఽస్తు వస చేహ మమాశ్రమే|
అనుగృహ్ణీష్వ భద్రం తే మదనేన సుమోహితం ||006||

ఇత్యుక్తా సా వరారోహా తత్రావాసమథాకరోత్|
తపసో హి మహావిఘ్నో విశ్వామిత్రముపాగతః ||007||

తస్యాం వసంత్యాం వర్షాణి పంచ పంచ చ రాఘవ|
విశ్వామిత్రాశ్రమే సౌమ్య సుఖేన వ్యతిచక్రముః ||008||

అథ కాలే గతే తస్మిన్విశ్వామిత్రో మహామునిః|
సవ్రీడ ఇవ సంవృత్తశ్చింతాశోకపరాయణః ||009||

బుద్ధిర్మునేః సముత్పన్నా సామర్షా రఘునందన|
సర్వం సురాణాం కర్మైతత్తపోఽపహరణం మహత్ ||010||

అహోరాత్రాపదేశేన గతాః సంవత్సరా దశ|
కామమోహాభిభూతస్య విఘ్నోఽయం ప్రత్యుపస్థితః ||011||

వినిఃశ్వసన్మునివరః పశ్చాత్తాపేన దుఃఖితః|

భీతామప్సరసం దృష్ట్వా వేపంతీం ప్రాంజలిం స్థితాం|
మేనకాం మధురైర్వాక్యైర్విసృజ్య కుశికాత్మజః ||013||

ఉత్తరం పర్వతం రామ విశ్వామిత్రో జగామ హ ||013||

స కృత్వా నైష్ఠికీం బుద్ధిం జేతుకామో మహాయశాః|
కౌశికీతీరమాసాద్య తపస్తేపే సుదారుణం ||014||

తస్య వర్షసహస్రం తు ఘోరం తప ఉపాసతః|
ఉత్తరే పర్వతే రామ దేవతానామభూద్భయం ||015||

అమంత్రయన్సమాగమ్య సర్వే సర్షిగణాః సురాః|
మహర్షిశబ్దం లభతాం సాధ్వయం కుశికాత్మజః ||016||

దేవతానాం వచః శ్రుత్వా సర్వలోకపితామహః|
అబ్రవీన్మధురం వాక్యం విశ్వామిత్రం తపోధనం ||017||

మహర్షే స్వాగతం వత్స తపసోగ్రేణ తోషితః|
మహత్త్వమృషిముఖ్యత్వం దదామి తవ కౌశిక ||018||

బ్రహ్మణః స వచః శ్రుత్వా విశ్వామిత్రస్తపోధనః|
ప్రాంజలిః ప్రణతో భూత్వా ప్రత్యువాచ పితామహం ||019||

బ్రహ్మర్షి శబ్దమతులం స్వార్జితైః కర్మభిః శుభైః|
యది మే భగవానాహ తతోఽహం విజితేంద్రియః ||020||

తమువాచ తతో బ్రహ్మా న తావత్త్వం జితేంద్రియః|
యతస్వ మునిశార్దూల ఇత్యుక్త్వా త్రిదివం గతః ||021||

విప్రస్థితేషు దేవేషు విశ్వామిత్రో మహామునిః|
ఊర్ధ్వబాహుర్నిరాలంబో వాయుభక్షస్తపశ్చరన్ ||022||

ధర్మే పంచతపా భూత్వా వర్షాస్వాకాశసంశ్రయః|
శిశిరే సలిలస్థాయీ రాత్ర్యహాని తపోధనః ||023||

ఏవం వర్షసహస్రం హి తపో ఘోరముపాగమత్|

తస్మిన్సంతప్యమానే తు విశ్వామిత్రే మహామునౌ|
సంభ్రమః సుమహానాసీత్సురాణాం వాసవస్య చ ||025||

రంభామప్సరసం శక్రః సహ సర్వైర్మరుద్గణైః|
ఉవాచాత్మహితం వాక్యమహితం కౌశికస్య చ ||026||

—♦ సర్గ 063 ♦—

సురకార్యమిదం రంభే కర్తవ్యం సుమహత్త్వయా|
లోభనం కౌశికస్యేహ కామమోహసమన్వితం ||001||

తథోక్తా సాప్సరా రామ సహస్రాక్షేణ ధీమతా|
వ్రీడితా ప్రాంజలిర్భూత్వా ప్రత్యువాచ సురేశ్వరం ||002||

అయం సురపతే ఘోరో విశ్వామిత్రో మహామునిః|
క్రోధముత్స్రక్ష్యతే ఘోరం మయి దేవ న సంశయః ||003||

తతో హి మే భయం దేవ ప్రసాదం కర్తుమర్హసి ||003||

తామువాచ సహస్రాక్షో వేపమానాం కృతాంజలిం|
మా భైషి రంభే భద్రం తే కురుష్వ మమ శాసనం ||004||

కోకిలో హృదయగ్రాహీ మాధవే రుచిరద్రుమే|
అహం కందర్పసహితః స్థాస్యామి తవ పార్శ్వతః ||005||

త్వం హి రూపం బహుగుణం కృత్వా పరమభాస్వరం|
తమృషిం కౌశికం రంభే భేదయస్వ తపస్వినం ||006||

సా శ్రుత్వా వచనం తస్య కృత్వా రూపమనుత్తమం|
లోభయామాస లలితా విశ్వామిత్రం శుచిస్మితా ||007||

కోకిలస్య తు శుశ్రావ వల్గు వ్యాహరతః స్వనం|
సంప్రహృష్టేన మనసా తత ఏనాముదైక్షత ||008||

అథ తస్య చ శబ్దేన గీతేనాప్రతిమేన చ|
దర్శనేన చ రంభాయా మునిః సందేహమాగతః ||009||

సహస్రాక్షస్య తత్కర్మ విజ్ఞాయ మునిపుంగవః|
రంభాం క్రోధసమావిష్టః శశాప కుశికాత్మజః ||010||

యన్మాం లోభయసే రంభే కామక్రోధజయైషిణం|
దశవర్షసహస్రాణి శైలీ స్థాస్యసి దుర్భగే ||011||

బ్రాహ్మణః సుమహాతేజాస్తపోబలసమన్వితః|
ఉద్ధరిష్యతి రంభే త్వాం మత్క్రోధకలుషీకృతాం ||012||

ఏవముక్త్వా మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః|
అశక్నువంధారయితుం కోపం సంతాపమాగతః ||013||

తస్య శాపేన మహతా రంభా శైలీ తదాభవత్|
వచః శ్రుత్వా చ కందర్పో మహర్షేః స చ నిర్గతః ||014||

కోపేన స మహాతేజాస్తపోఽపహరణే కృతే|
ఇంద్రియైరజితై రామ న లేభే శాంతిమాత్మనః ||015||

—♦ సర్గ 064 ♦—

అథ హైమవతీం రామ దిశం త్యక్త్వా మహామునిః|
పూర్వాం దిశమనుప్రాప్య తపస్తేపే సుదారుణం ||001||

మౌనం వర్షసహస్రస్య కృత్వా వ్రతమనుత్తమం|
చకారాప్రతిమం రామ తపః పరమదుష్కరం ||002||

పూర్ణే వర్షసహస్రే తు కాష్ఠభూతం మహామునిం|
విఘ్నైర్బహుభిరాధూతం క్రోధో నాంతరమావిశత్ ||003||

తతో దేవాః సగంధర్వాః పన్నగాసురరాక్షసాః|
మోహితాస్తేజసా తస్య తపసా మందరశ్మయః|
కశ్మలోపహతాః సర్వే పితామహమథాబ్రువన్ ||004||

బహుభిః కారణైర్దేవ విశ్వామిత్రో మహామునిః|
లోభితః క్రోధితశ్చైవ తపసా చాభివర్ధతే ||005||

న హ్యస్య వృజినం కించిద్దృశ్యతే సూక్ష్మమప్యథ|
న దీయతే యది త్వస్య మనసా యదభీప్సితం|
వినాశయతి త్రైలోక్యం తపసా సచరాచరం|
వ్యాకులాశ్చ దిశః సర్వా న చ కించిత్ప్రకాశతే ||006||

సాగరాః క్షుభితాః సర్వే విశీర్యంతే చ పర్వతాః|
ప్రకంపతే చ పృథివీ వాయుర్వాతి భృశాకులః ||007||

బుద్ధిం న కురుతే యావన్నాశే దేవ మహామునిః|
తావత్ప్రసాద్యో భగవానగ్నిరూపో మహాద్యుతిః ||008||

కాలాగ్నినా యథా పూర్వం త్రైలోక్యం దహ్యతేఽఖిలం|
దేవరాజ్యే చికీర్షేత దీయతామస్య యన్మతం ||009||

తతః సురగణాః సర్వే పితామహపురోగమాః|
విశ్వామిత్రం మహాత్మానం వాక్యం మధురమబ్రువన్ ||010||

బ్రహ్మర్షే స్వాగతం తేఽస్తు తపసా స్మ సుతోషితాః|
బ్రాహ్మణ్యం తపసోగ్రేణ ప్రాప్తవానసి కౌశిక ||011||

దీర్ఘమాయుశ్చ తే బ్రహ్మందదామి సమరుద్గణః|
స్వస్తి ప్రాప్నుహి భద్రం తే గచ్ఛ సౌమ్య యథాసుఖం ||012||

పితామహవచః శ్రుత్వా సర్వేషాం చ దివౌకసాం|
కృత్వా ప్రణామం ముదితో వ్యాజహార మహామునిః ||013||

బ్రాహ్మణ్యం యది మే ప్రాప్తం దీర్ఘమాయుస్తథైవ చ|
ఓంకారోఽథ వషట్కారో వేదాశ్చ వరయంతు మాం ||014||

క్షత్రవేదవిదాం శ్రేష్ఠో బ్రహ్మవేదవిదామపి|
బ్రహ్మపుత్రో వసిష్ఠో మామేవం వదతు దేవతాః|
యద్యయం పరమః కామః కృతో యాంతు సురర్షభాః ||015||

తతః ప్రసాదితో దేవైర్వసిష్ఠో జపతాం వరః|
సఖ్యం చకార బ్రహ్మర్షిరేవమస్త్వితి చాబ్రవీత్ ||016||

బ్రహ్మర్షిత్వం న సందేహః సర్వం సంపత్స్యతే తవ|
ఇత్యుక్త్వా దేవతాశ్చాపి సర్వా జగ్ముర్యథాగతం ||017||

విశ్వామిత్రోఽపి ధర్మాత్మా లబ్ధ్వా బ్రాహ్మణ్యముత్తమం|
పూజయామాస బ్రహ్మర్షిం వసిష్ఠం జపతాం వరం ||018||

కృతకామో మహీం సర్వాం చచార తపసి స్థితః|
ఏవం త్వనేన బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్తం రామ మహాత్మనా ||019||

ఏష రామ మునిశ్రేష్ఠ ఏష విగ్రహవాంస్తపః|
ఏష ధర్మః పరో నిత్యం వీర్యస్యైష పరాయణం ||020||

శతానందవచః శ్రుత్వా రామలక్ష్మణసంనిధౌ|
జనకః ప్రాంజలిర్వాక్యమువాచ కుశికాత్మజం ||021||

ధన్యోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మి యస్య మే మునిపుంగవ|
యజ్ఞం కాకుత్స్థ సహితః ప్రాప్తవానసి ధార్మిక ||022||

పావితోఽహం త్వయా బ్రహ్మందర్శనేన మహామునే|
గుణా బహువిధాః ప్రాప్తాస్తవ సందర్శనాన్మయా ||023||

విస్తరేణ చ తే బ్రహ్మన్కీర్త్యమానం మహత్తపః|
శ్రుతం మయా మహాతేజో రామేణ చ మహాత్మనా ||024||

సదస్యైః ప్రాప్య చ సదః శ్రుతాస్తే బహవో గుణాః|

అప్రమేయం తపస్తుభ్యమప్రమేయం చ తే బలం|
అప్రమేయా గుణాశ్చైవ నిత్యం తే కుశికాత్మజ ||026||

తృప్తిరాశ్చర్యభూతానాం కథానాం నాస్తి మే విభో|
కర్మకాలో మునిశ్రేష్ఠ లంబతే రవిమండలం ||027||

శ్వః ప్రభాతే మహాతేజో ద్రష్టుమర్హసి మాం పునః|
స్వాగతం తపసాం శ్రేష్ఠ మామనుజ్ఞాతుమర్హసి ||028||

ఏవముక్త్వా మునిశ్రేష్ఠం వైదేహో మిథిలాధిపః|
ప్రదక్షిణం చకారాశు సోపాధ్యాయః సబాంధవః ||029||

విశ్వామిత్రోఽపి ధర్మాత్మా సహరామః సలక్ష్మణః|
స్వం వాటమభిచక్రామ పూజ్యమానో మహర్షిభిః ||030||

—♦ సర్గ 065 ♦—

తతః ప్రభాతే విమలే కృతకర్మా నరాధిపః|
విశ్వామిత్రం మహాత్మానమాజుహావ సరాఘవం ||001||

తమర్చయిత్వా ధర్మాత్మా శాస్త్రదృష్టేన కర్మణా|
రాఘవౌ చ మహాత్మానౌ తదా వాక్యమువాచ హ ||002||

భగవన్స్వాగతం తేఽస్తు కిం కరోమి తవానఘ|
భవానాజ్ఞాపయతు మామాజ్ఞాప్యో భవతా హ్యహం ||003||

ఏవముక్తః స ధర్మాత్మా జనకేన మహాత్మనా|
ప్రత్యువాచ మునిర్వీరం వాక్యం వాక్యవిశారదః ||004||

పుత్రౌ దశరథస్యేమౌ క్షత్రియౌ లోకవిశ్రుతౌ|
ద్రష్టుకామౌ ధనుః శ్రేష్ఠం యదేతత్త్వయి తిష్ఠతి ||005||

ఏతద్దర్శయ భద్రం తే కృతకామౌ నృపాత్మజౌ|
దర్శనాదస్య ధనుషో యథేష్టం ప్రతియాస్యతః ||006||

ఏవముక్తస్తు జనకః ప్రత్యువాచ మహామునిం|
శ్రూయతామస్య ధనుషో యదర్థమిహ తిష్ఠతి ||007||

దేవరాత ఇతి ఖ్యాతో నిమేః షష్ఠో మహీపతిః|
న్యాసోఽయం తస్య భగవన్హస్తే దత్తో మహాత్మనా ||008||

దక్షయజ్ఞవధే పూర్వం ధనురాయమ్య వీర్యవాన్|
రుద్రస్తు త్రిదశాన్రోషాత్సలీలమిదమబ్రవీత్ ||009||

యస్మాద్భాగార్థినో భాగాన్నాకల్పయత మే సురాః|
వరాంగాని మహార్హాణి ధనుషా శాతయామి వః ||010||

తతో విమనసః సర్వే దేవా వై మునిపుంగవ|
ప్రసాదయంతి దేవేశం తేషాం ప్రీతోఽభవద్భవః ||011||

ప్రీతియుక్తః స సర్వేషాం దదౌ తేషాం మహాత్మనాం|

తదేతద్దేవదేవస్య ధనూరత్నం మహాత్మనః|
న్యాసభూతం తదా న్యస్తమస్మాకం పూర్వకే విభో ||013||

అథ మే కృషతః క్షేత్రం లాంగలాదుత్థితా మమ|
క్షేత్రం శోధయతా లబ్ధ్వా నామ్నా సీతేతి విశ్రుతా ||014||

భూతలాదుత్థితా సా తు వ్యవర్ధత మమాత్మజా|
వీర్యశుల్కేతి మే కన్యా స్థాపితేయమయోనిజా ||015||

భూతలాదుత్థితాం తాం తు వర్ధమానాం మమాత్మజాం|
వరయామాసురాగమ్య రాజానో మునిపుంగవ ||016||

తేషాం వరయతాం కన్యాం సర్వేషాం పృథివీక్షితాం|
వీర్యశుల్కేతి భగవన్న దదామి సుతామహం ||017||

తతః సర్వే నృపతయః సమేత్య మునిపుంగవ|
మిథిలామభ్యుపాగమ్య వీర్యం జిజ్ఞాసవస్తదా ||018||

తేషాం జిజ్ఞాసమానానాం వీర్యం ధనురుపాహృతం|
న శేకుర్గ్రహణే తస్య ధనుషస్తోలనేఽపి వా ||019||

తేషాం వీర్యవతాం వీర్యమల్పం జ్ఞాత్వా మహామునే|
ప్రత్యాఖ్యాతా నృపతయస్తన్నిబోధ తపోధన ||020||

తతః పరమకోపేన రాజానో మునిపుంగవ|
అరుంధన్మిథిలాం సర్వే వీర్యసందేహమాగతాః ||021||

ఆత్మానమవధూతం తే విజ్ఞాయ మునిపుంగవ|
రోషేణ మహతావిష్టాః పీడయన్మిథిలాం పురీం ||022||

తతః సంవత్సరే పూర్ణే క్షయం యాతాని సర్వశః|
సాధనాని మునిశ్రేష్ఠ తతోఽహం భృశదుఃఖితః ||023||

తతో దేవగణాన్సర్వాంస్తపసాహం ప్రసాదయం|
దదుశ్చ పరమప్రీతాశ్చతురంగబలం సురాః ||024||

తతో భగ్నా నృపతయో హన్యమానా దిశో యయుః|
అవీర్యా వీర్యసందిగ్ధా సామాత్యాః పాపకారిణః ||025||

తదేతన్మునిశార్దూల ధనుః పరమభాస్వరం|
రామలక్ష్మణయోశ్చాపి దర్శయిష్యామి సువ్రత ||026||

యద్యస్య ధనుషో రామః కుర్యాదారోపణం మునే|
సుతామయోనిజాం సీతాం దద్యాం దాశరథేరహం ||027||

—♦ సర్గ 066 ♦—

జనకస్య వచః శ్రుత్వా విశ్వామిత్రో మహామునిః|
ధనుర్దర్శయ రామాయ ఇతి హోవాచ పార్థివం ||001||

తతః స రాజా జనకః సచివాన్వ్యాదిదేశ హ|
ధనురానీయతాం దివ్యం గంధమాల్యవిభూషితం ||002||

జనకేన సమాదిష్టాః సచివాః ప్రావిశన్పురీం|
తద్ధనుః పురతః కృత్వా నిర్జగ్ముః పార్థివాజ్ఞయా ||003||

నృపాం శతాని పంచాశద్వ్యాయతానాం మహాత్మనాం|
మంజూషామష్టచక్రాం తాం సమూహుస్తే కథంచన ||004||

తామాదాయ తు మంజూషామాయతీం యత్ర తద్ధనుః|
సురోపమం తే జనకమూచుర్నృపతిమంత్రిణః ||005||

ఇదం ధనుర్వరం రాజన్పూజితం సర్వరాజభిః|
మిథిలాధిప రాజేంద్ర దర్శనీయం యదీచ్ఛసి ||006||

తేషాం నృపో వచః శ్రుత్వా కృతాంజలిరభాషత|
విశ్వామిత్రం మహాత్మానం తౌ చోభౌ రామలక్ష్మణౌ ||007||

ఇదం ధనుర్వరం బ్రహ్మంజనకైరభిపూజితం|
రాజభిశ్చ మహావీర్యైరశక్యం పూరితుం తదా ||008||

నైతత్సురగణాః సర్వే నాసురా న చ రాక్షసాః|
గంధర్వయక్షప్రవరాః సకింనరమహోరగాః ||009||

క్వ గతిర్మానుషాణాం చ ధనుషోఽస్య ప్రపూరణే|
ఆరోపణే సమాయోగే వేపనే తోలనేఽపి వా ||010||

తదేతద్ధనుషాం శ్రేష్ఠమానీతం మునిపుంగవ|
దర్శయైతన్మహాభాగ అనయో రాజపుత్రయోః ||011||

విశ్వామిత్రస్తు ధర్మాత్మా శ్రుత్వా జనకభాషితం|
వత్స రామ ధనుః పశ్య ఇతి రాఘవమబ్రవీత్ ||012||

మహర్షేర్వచనాద్రామో యత్ర తిష్ఠతి తద్ధనుః|
మంజూషాం తామపావృత్య దృష్ట్వా ధనురథాబ్రవీత్ ||013||

ఇదం ధనుర్వరం బ్రహ్మన్సంస్పృశామీహ పాణినా|
యత్నవాంశ్చ భవిష్యామి తోలనే పూరణేఽపి వా ||014||

బాఢమిత్యేవ తం రాజా మునిశ్చ సమభాషత|
లీలయా స ధనుర్మధ్యే జగ్రాహ వచనాన్మునేః ||015||

పశ్యతాం నృషహస్రాణాం బహూనాం రఘునందనః|
ఆరోపయత్స ధర్మాత్మా సలీలమివ తద్ధనుః ||016||

ఆరోపయిత్వా మౌర్వీం చ పూరయామాస వీర్యవాన్|
తద్బభంజ ధనుర్మధ్యే నరశ్రేష్ఠో మహాయశాః ||017||

తస్య శబ్దో మహానాసిన్నిర్ఘాతసమనిస్వనః|
భూమికంపశ్చ సుమహాన్పర్వతస్యేవ దీర్యతః ||018||

నిపేతుశ్చ నరాః సర్వే తేన శబ్దేన మోహితాః|
వర్జయిత్వా మునివరం రాజానం తౌ చ రాఘవౌ ||019||

ప్రత్యాశ్వస్తే జనే తస్మిన్రాజా విగతసాధ్వసః|
ఉవాచ ప్రాంజలిర్వాక్యం వాక్యజ్ఞో మునిపుంగవం ||020||

భగవందృష్టవీర్యో మే రామో దశరథాత్మజః|
అత్యద్భుతమచింత్యం చ అతర్కితమిదం మయా ||021||

జనకానాం కులే కీర్తిమాహరిష్యతి మే సుతా|
సీతా భర్తారమాసాద్య రామం దశరథాత్మజం ||022||

మమ సత్యా ప్రతిజ్ఞా చ వీర్యశుల్కేతి కౌశిక|
సీతా ప్రాణైర్బహుమతా దేయా రామాయ మే సుతా ||023||

భవతోఽనుమతే బ్రహ్మఞ్శీఘ్రం గచ్ఛంతు మంత్రిణః|
మమ కౌశిక భద్రం తే అయోధ్యాం త్వరితా రథైః ||024||

రాజానం ప్రశ్రితైర్వాక్యైరానయంతు పురం మమ|
ప్రదానం వీర్యశుల్కాయాః కథయంతు చ సర్వశః ||025||

మునిగుప్తౌ చ కాకుత్స్థౌ కథయంతు నృపాయ వై|
ప్రీయమాణం తు రాజానమానయంతు సుశీఘ్రగాః ||026||

కౌశికశ్చ తథేత్యాహ రాజా చాభాష్య మంత్రిణః|
అయోధ్యాం ప్రేషయామాస ధర్మాత్మా కృతశాసనాత్ ||027||

—♦ సర్గ 067 ♦—

జనకేన సమాదిష్టా దూతాస్తే క్లాంతవాహనాః|
త్రిరాత్రముషిత్వా మార్గే తేఽయోధ్యాం ప్రావిశన్పురీం ||001||

తే రాజవచనాద్దూతా రాజవేశ్మప్రవేశితాః|
దదృశుర్దేవసంకాశం వృద్ధం దశరథం నృపం ||002||

బద్ధాంజలిపుటాః సర్వే దూతా విగతసాధ్వసాః|
రాజానం ప్రయతా వాక్యమబ్రువన్మధురాక్షరం ||003||

మైథిలో జనకో రాజా సాగ్నిహోత్రపురస్కృతః|
కుశలం చావ్యయం చైవ సోపాధ్యాయపురోహితం ||004||

ముహుర్ముహుర్మధురయా స్నేహసంయుక్తయా గిరా|
జనకస్త్వాం మహారాజ పృచ్ఛతే సపురఃసరం ||005||

పృష్ట్వా కుశలమవ్యగ్రం వైదేహో మిథిలాధిపః|
కౌశికానుమతే వాక్యం భవంతమిదమబ్రవీత్ ||006||

పూర్వం ప్రతిజ్ఞా విదితా వీర్యశుల్కా మమాత్మజా|
రాజానశ్చ కృతామర్షా నిర్వీర్యా విముఖీకృతాః ||007||

సేయం మమ సుతా రాజన్విశ్వామిత్రపురఃసరైః|
యదృచ్ఛయాగతైర్వీరైర్నిర్జితా తవ పుత్రకైః ||008||

తచ్చ రాజంధనుర్దివ్యం మధ్యే భగ్నం మహాత్మనా|
రామేణ హి మహారాజ మహత్యాం జనసంసది ||009||

అస్మై దేయా మయా సీతా వీర్యశుల్కా మహాత్మనే|
ప్రతిజ్ఞాం తర్తుమిచ్ఛామి తదనుజ్ఞాతుమర్హసి ||010||

సోపాధ్యాయో మహారాజ పురోహితపురస్కృతః|
శీఘ్రమాగచ్ఛ భద్రం తే ద్రష్టుమర్హసి రాఘవౌ ||011||

ప్రీతిం చ మమ రాజేంద్ర నిర్వర్తయితుమర్హసి|
పుత్రయోరుభయోరేవ ప్రీతిం త్వమపి లప్స్యసే ||012||

ఏవం విదేహాధిపతిర్మధురం వాక్యమబ్రవీత్|
విశ్వామిత్రాభ్యనుజ్ఞాతః శతానందమతే స్థితః ||013||

దూతవాక్యం తు తచ్ఛ్రుత్వా రాజా పరమహర్షితః|
వసిష్ఠం వామదేవం చ మంత్రిణోఽన్యాంశ్చ సోఽబ్రవీత్ ||014||

గుప్తః కుశికపుత్రేణ కౌసల్యానందవర్ధనః|
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా విదేహేషు వసత్యసౌ ||015||

దృష్టవీర్యస్తు కాకుత్స్థో జనకేన మహాత్మనా|
సంప్రదానం సుతాయాస్తు రాఘవే కర్తుమిచ్ఛతి ||016||

యది వో రోచతే వృత్తం జనకస్య మహాత్మనః|
పురీం గచ్ఛామహే శీఘ్రం మా భూత్కాలస్య పర్యయః ||017||

మంత్రిణో బాఢమిత్యాహుః సహ సర్వైర్మహర్షిభిః|
సుప్రీతశ్చాబ్రవీద్రాజా శ్వో యాత్రేతి స మంత్రిణః ||018||

మంత్రిణస్తు నరేంద్రస్య రాత్రిం పరమసత్కృతాః|
ఊషుః ప్రముదితాః సర్వే గుణైః సర్వైః సమన్వితాః ||019||

—♦ సర్గ 068 ♦—

తతో రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం సోపాధ్యాయః సబాంధవః|
రాజా దశరథో హృష్టః సుమంత్రమిదమబ్రవీత్ ||001||

అద్య సర్వే ధనాధ్యక్షా ధనమాదాయ పుష్కలం|
వ్రజంత్వగ్రే సువిహితా నానారత్నసమన్వితాః ||002||

చతురంగబలం చాపి శీఘ్రం నిర్యాతు సర్వశః|
మమాజ్ఞాసమకాలం చ యానయుగ్యమనుత్తమం ||003||

వసిష్ఠో వామదేవశ్చ జాబాలిరథ కాశ్యపః|
మార్కండేయశ్చ దీర్ఘాయురృషిః కాత్యాయనస్తథా ||004||

ఏతే ద్విజాః ప్రయాంత్వగ్రే స్యందనం యోజయస్వ మే|
యథా కాలాత్యయో న స్యాద్దూతా హి త్వరయంతి మాం ||005||

వచనాచ్చ నరేంద్రస్య సా సేనా చతురంగిణీ|
రాజానమృషిభిః సార్ధం వ్రజంతం పృష్ఠతోఽన్వగాత్ ||006||

గత్వా చతురహం మార్గం విదేహానభ్యుపేయివాన్|
రాజా తు జనకః శ్రీమాఞ్ఛ్రుత్వా పూజామకల్పయత్ ||007||

తతో రాజానమాసాద్య వృద్ధం దశరథం నృపం|
జనకో ముదితో రాజా హర్షం చ పరమం యయౌ ||008||

ఉవాచ చ నరశ్రేష్ఠో నరశ్రేష్ఠం ముదాన్వితం ||008||

స్వాగతం తే మహారాజ దిష్ట్యా ప్రాప్తోఽసి రాఘవ|
పుత్రయోరుభయోః ప్రీతిం లప్స్యసే వీర్యనిర్జితాం ||009||

దిష్ట్యా ప్రాప్తో మహాతేజా వసిష్ఠో భగవానృషిః|
సహ సర్వైర్ద్విజశ్రేష్ఠైర్దేవైరివ శతక్రతుః ||010||

దిష్ట్యా మే నిర్జితా విఘ్నా దిష్ట్యా మే పూజితం కులం|
రాఘవైః సహ సంబంధాద్వీర్యశ్రేష్ఠైర్మహాత్మభిః ||011||

శ్వః ప్రభాతే నరేంద్రేంద్ర నిర్వర్తయితుమర్హసి|
యజ్ఞస్యాంతే నరశ్రేష్ఠ వివాహమృషిసంమతం ||012||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా ఋషిమధ్యే నరాధిపః|
వాక్యం వాక్యవిదాం శ్రేష్ఠః ప్రత్యువాచ మహీపతిం ||013||

ప్రతిగ్రహో దాతృవశః శ్రుతమేతన్మయా పురా|
యథా వక్ష్యసి ధర్మజ్ఞ తత్కరిష్యామహే వయం ||014||

తద్ధర్మిష్ఠం యశస్యం చ వచనం సత్యవాదినః|
శ్రుత్వా విదేహాధిపతిః పరం విస్మయమాగతః ||015||

తతః సర్వే మునిగణాః పరస్పరసమాగమే|
హర్షేణ మహతా యుక్తాస్తాం నిశామవసన్సుఖం ||016||

రాజా చ రాఘవౌ పుత్రౌ నిశామ్య పరిహర్షితః|
ఉవాస పరమప్రీతో జనకేన సుపూజితః ||017||

జనకోఽపి మహాతేజాః క్రియా ధర్మేణ తత్త్వవిత్|
యజ్ఞస్య చ సుతాభ్యాం చ కృత్వా రాత్రిమువాస హ ||018||

—♦ సర్గ 069 ♦—

తతః ప్రభాతే జనకః కృతకర్మా మహర్షిభిః|
ఉవాచ వాక్యం వాక్యజ్ఞః శతానందం పురోహితం ||001||

భ్రాతా మమ మహాతేజా యవీయానతిధార్మికః|
కుశధ్వజ ఇతి ఖ్యాతః పురీమధ్యవసచ్ఛుభాం ||002||

వార్యాఫలకపర్యంతాం పిబన్నిక్షుమతీం నదీం|
సాంకాశ్యాం పుణ్యసంకాశాం విమానమివ పుష్పకం ||003||

తమహం ద్రష్టుమిచ్ఛామి యజ్ఞగోప్తా స మే మతః|
ప్రీతిం సోఽపి మహాతేజా ఇమాం భోక్తా మయా సహ ||004||

శాసనాత్తు నరేంద్రస్య ప్రయయుః శీఘ్రవాజిభిః|
సమానేతుం నరవ్యాఘ్రం విష్ణుమింద్రాజ్ఞయా యథా ||005||

ఆజ్ఞయా తు నరేంద్రస్య ఆజగామ కుశధ్వజః|

స దదర్శ మహాత్మానం జనకం ధర్మవత్సలం|
సోఽభివాద్య శతానందం రాజానం చాపి ధార్మికం ||007||

రాజార్హం పరమం దివ్యమాసనం చాధ్యరోహత|
ఉపవిష్టావుభౌ తౌ తు భ్రాతరావమితౌజసౌ ||008||

ప్రేషయామాసతుర్వీరౌ మంత్రిశ్రేష్ఠం సుదామనం|
గచ్ఛ మంత్రిపతే శీఘ్రమైక్ష్వాకమమితప్రభం ||009||

ఆత్మజైః సహ దుర్ధర్షమానయస్వ సమంత్రిణం ||009||

ఔపకార్యాం స గత్వా తు రఘూణాం కులవర్ధనం|
దదర్శ శిరసా చైనమభివాద్యేదమబ్రవీత్ ||010||

అయోధ్యాధిపతే వీర వైదేహో మిథిలాధిపః|
స త్వాం ద్రష్టుం వ్యవసితః సోపాధ్యాయపురోహితం ||011||

మంత్రిశ్రేష్ఠవచః శ్రుత్వా రాజా సర్షిగణస్తదా|
సబంధురగమత్తత్ర జనకో యత్ర వర్తతే ||012||

స రాజా మంత్రిసహితః సోపాధ్యాయః సబాంధవః|
వాక్యం వాక్యవిదాం శ్రేష్ఠో వైదేహమిదమబ్రవీత్ ||013||

విదితం తే మహారాజ ఇక్ష్వాకుకులదైవతం|
వక్తా సర్వేషు కృత్యేషు వసిష్ఠో భగవానృషిః ||014||

విశ్వామిత్రాభ్యనుజ్ఞాతః సహ సర్వైర్మహర్షిభిః|
ఏష వక్ష్యతి ధర్మాత్మా వసిష్ఠో మే యథాక్రమం ||015||

తూష్ణీంభూతే దశరథే వసిష్ఠో భగవానృషిః|
ఉవాచ వాక్యం వాక్యజ్ఞో వైదేహం సపురోహితం ||016||

అవ్యక్తప్రభవో బ్రహ్మా శాశ్వతో నిత్య అవ్యయః|
తస్మాన్మరీచిః సంజజ్ఞే మరీచేః కశ్యపః సుతః ||017||

వివస్వాన్కశ్యపాజ్జజ్ఞే మనుర్వైవస్వతః స్మృతః|
మనుః ప్రజాపతిః పూర్వమిక్ష్వాకుస్తు మనోః సుతః ||018||

తమిక్ష్వాకుమయోధ్యాయాం రాజానం విద్ధి పూర్వకం|
ఇక్ష్వాకోస్తు సుతః శ్రీమాన్వికుక్షిరుదపద్యత ||019||

వికుక్షేస్తు మహాతేజా బాణః పుత్రః ప్రతాపవాన్|
బాణస్య తు మహాతేజా అనరణ్యః ప్రతాపవాన్ ||020||

అనరణ్యాత్పృథుర్జజ్ఞే త్రిశంకుస్తు పృథోః సుతః|
త్రిశంకోరభవత్పుత్రో ధుంధుమారో మహాయశాః ||021||

ధుంధుమారాన్మహాతేజా యువనాశ్వో మహారథః|
యువనాశ్వసుతః శ్రీమాన్మాంధాతా పృథివీపతిః ||022||

మాంధాతుస్తు సుతః శ్రీమాన్సుసంధిరుదపద్యత|
సుసంధేరపి పుత్రౌ ద్వౌ ధ్రువసంధిః ప్రసేనజిత్ ||023||

యశస్వీ ధ్రువసంధేస్తు భరతో నామ నామతః|
భరతాత్తు మహాతేజా అసితో నామ జాయత ||024||

సహ తేన గరేణైవ జాతః స సగరోఽభవత్|
సగరస్యాసమంజస్తు అసమంజాదథాంశుమాన్ ||025||

దిలీపోంఽశుమతః పుత్రో దిలీపస్య భగీరథః|
భగీరథాత్కకుత్స్థశ్చ కకుత్స్థస్య రఘుస్తథా ||026||

రఘోస్తు పుత్రస్తేజస్వీ ప్రవృద్ధః పురుషాదకః|
కల్మాషపాదో హ్యభవత్తస్మాజ్జాతస్తు శంఖణః ||027||

సుదర్శనః శంఖణస్య అగ్నివర్ణః సుదర్శనాత్|
శీఘ్రగస్త్వగ్నివర్ణస్య శీఘ్రగస్య మరుః సుతః ||028||

మరోః ప్రశుశ్రుకస్త్వాసీదంబరీషః ప్రశుశ్రుకాత్|
అంబరీషస్య పుత్రోఽభూన్నహుషః పృథివీపతిః ||029||

నహుషస్య యయాతిస్తు నాభాగస్తు యయాతిజః|
నాభాగస్య బభూవాజ అజాద్దశరథోఽభవత్ ||030||

తస్మాద్దశరథాజ్జాతౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ||030||

ఆదివంశవిశుద్ధానాం రాజ్ఞాం పరమధర్మిణాం|
ఇక్ష్వాకుకులజాతానాం వీరాణాం సత్యవాదినాం ||031||

రామలక్ష్మణయోరర్థే త్వత్సుతే వరయే నృప|
సదృశాభ్యాం నరశ్రేష్ఠ సదృశే దాతుమర్హసి ||032||

—♦ సర్గ 070 ♦—

ఏవం బ్రువాణం జనకః ప్రత్యువాచ కృతాంజలిః|
శ్రోతుమర్హసి భద్రం తే కులం నః కీర్తితం పరం ||001||

ప్రదానే హి మునిశ్రేష్ఠ కులం నిరవశేషతః|
వక్తవ్యం కులజాతేన తన్నిబోధ మహామునే ||002||

రాజాభూత్త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః స్వేన కర్మణా|
నిమిః పరమధర్మాత్మా సర్వసత్త్వవతాం వరః ||003||

తస్య పుత్రో మిథిర్నామ జనకో మిథిపుత్రకః|
ప్రథమో జనకో నామ జనకాదప్యుదావసుః ||004||

ఉదావసోస్తు ధర్మాత్మా జాతో వై నందివర్ధనః|
నందివర్ధనపుత్రస్తు సుకేతుర్నామ నామతః ||005||

సుకేతోరపి ధర్మాత్మా దేవరాతో మహాబలః|
దేవరాతస్య రాజర్షేర్బృహద్రథ ఇతి శ్రుతః ||006||

బృహద్రథస్య శూరోఽభూన్మహావీరః ప్రతాపవాన్|
మహావీరస్య ధృతిమాన్సుధృతిః సత్యవిక్రమః ||007||

సుధృతేరపి ధర్మాత్మా ధృష్టకేతుః సుధార్మికః|
ధృష్టకేతోస్తు రాజర్షేర్హర్యశ్వ ఇతి విశ్రుతః ||008||

హర్యశ్వస్య మరుః పుత్రో మరోః పుత్రః ప్రతీంధకః|
ప్రతీంధకస్య ధర్మాత్మా రాజా కీర్తిరథః సుతః ||009||

పుత్రః కీర్తిరథస్యాపి దేవమీఢ ఇతి స్మృతః|
దేవమీఢస్య విబుధో విబుధస్య మహీధ్రకః ||010||

మహీధ్రకసుతో రాజా కీర్తిరాతో మహాబలః|
కీర్తిరాతస్య రాజర్షేర్మహారోమా వ్యజాయత ||011||

మహారోమ్ణస్తు ధర్మాత్మా స్వర్ణరోమా వ్యజాయత|
స్వర్ణరోమ్ణస్తు రాజర్షేర్హ్రస్వరోమా వ్యజాయత ||012||

తస్య పుత్రద్వయం జజ్ఞే ధర్మజ్ఞస్య మహాత్మనః|
జ్యేష్ఠోఽహమనుజో భ్రాతా మమ వీరః కుశధ్వజః ||013||

మాం తు జ్యేష్ఠం పితా రాజ్యే సోఽభిషిచ్య నరాధిపః|
కుశధ్వజం సమావేశ్య భారం మయి వనం గతః ||014||

వృద్ధే పితరి స్వర్యాతే ధర్మేణ ధురమావహం|
భ్రాతరం దేవసంకాశం స్నేహాత్పశ్యన్కుశధ్వజం ||015||

కస్యచిత్త్వథ కాలస్య సాంకాశ్యాదగమత్పురాత్|
సుధన్వా వీర్యవాన్రాజా మిథిలామవరోధకః ||016||

స చ మే ప్రేషయామాస శైవం ధనురనుత్తమం|
సీతా కన్యా చ పద్మాక్షీ మహ్యం వై దీయతామితి ||017||

తస్యాప్రదానాద్బ్రహ్మర్షే యుద్ధమాసీన్మయా సహ|
స హతోఽభిముఖో రాజా సుధన్వా తు మయా రణే ||018||

నిహత్య తం మునిశ్రేష్ఠ సుధన్వానం నరాధిపం|
సాంకాశ్యే భ్రాతరం శూరమభ్యషించం కుశధ్వజం ||019||

కనీయానేష మే భ్రాతా అహం జ్యేష్ఠో మహామునే|
దదామి పరమప్రీతో వధ్వౌ తే మునిపుంగవ ||020||

సీతాం రామాయ భద్రం తే ఊర్మిలాం లక్ష్మణాయ చ|
వీర్యశుల్కాం మమ సుతాం సీతాం సురసుతోపమాం ||021||

ద్వితీయామూర్మిలాం చైవ త్రిర్వదామి న సంశయః|
దదామి పరమప్రీతో వధ్వౌ తే రఘునందన ||022||

రామలక్ష్మణయో రాజన్గోదానం కారయస్వ హ|
పితృకార్యం చ భద్రం తే తతో వైవాహికం కురు ||023||

మఘా హ్యద్య మహాబాహో తృతీయే దివసే ప్రభో|
ఫల్గున్యాముత్తరే రాజంస్తస్మిన్వైవాహికం కురు|
రామలక్ష్మణయోరర్థే దానం కార్యం సుఖోదయం ||024||

—♦ సర్గ 071 ♦—

తముక్తవంతం వైదేహం విశ్వామిత్రో మహామునిః|
ఉవాచ వచనం వీరం వసిష్ఠసహితో నృపం ||001||

అచింత్యాన్యప్రమేయాని కులాని నరపుంగవ|
ఇక్ష్వాకూణాం విదేహానాం నైషాం తుల్యోఽస్తి కశ్చన ||002||

సదృశో ధర్మసంబంధః సదృశో రూపసంపదా|
రామలక్ష్మణయో రాజన్సీతా చోర్మిలయా సహ ||003||

వక్తవ్యం చ నరశ్రేష్ఠ శ్రూయతాం వచనం మమ|

భ్రాతా యవీయాంధర్మజ్ఞ ఏష రాజా కుశధ్వజః|
అస్య ధర్మాత్మనో రాజన్రూపేణాప్రతిమం భువి ||005||

సుతాద్వయం నరశ్రేష్ఠ పత్న్యర్థం వరయామహే ||005||

భరతస్య కుమారస్య శత్రుఘ్నస్య చ ధీమతః|
వరయేమ సుతే రాజంస్తయోరర్థే మహాత్మనోః ||006||

పుత్రా దశరథస్యేమే రూపయౌవనశాలినః|
లోకపాలోపమాః సర్వే దేవతుల్యపరాక్రమాః ||007||

ఉభయోరపి రాజేంద్ర సంబంధేనానుబధ్యతాం|
ఇక్ష్వాకుకులమవ్యగ్రం భవతః పుణ్యకర్మణః ||008||

విశ్వామిత్రవచః శ్రుత్వా వసిష్ఠస్య మతే తదా|
జనకః ప్రాంజలిర్వాక్యమువాచ మునిపుంగవౌ ||009||

సదృశం కులసంబంధం యదాజ్ఞాపయథః స్వయం|
ఏవం భవతు భద్రం వః కుశధ్వజసుతే ఇమే |
పత్న్యౌ భజేతాం సహితౌ శత్రుఘ్నభరతావుభౌ ||010||

ఏకాహ్నా రాజపుత్రీణాం చతసృణాం మహామునే|
పాణీన్గృహ్ణంతు చత్వారో రాజపుత్రా మహాబలాః ||011||

ఉత్తరే దివసే బ్రహ్మన్ఫల్గునీభ్యాం మనీషిణః|
వైవాహికం ప్రశంసంతి భగో యత్ర ప్రజాపతిః ||012||

ఏవముక్త్వా వచః సౌమ్యం ప్రత్యుత్థాయ కృతాంజలిః|
ఉభౌ మునివరౌ రాజా జనకో వాక్యమబ్రవీత్ ||013||

పరో ధర్మః కృతో మహ్యం శిష్యోఽస్మి భవతోః సదా|
ఇమాన్యాసనముఖ్యాని ఆసేతాం మునిపుంగవౌ ||014||

యథా దశరథస్యేయం తథాయోధ్యా పురీ మమ|
ప్రభుత్వే నాసిత్సందేహో యథార్హం కర్తుమర్హథః ||015||

తథా బ్రువతి వైదేహే జనకే రఘునందనః|
రాజా దశరథో హృష్టః ప్రత్యువాచ మహీపతిం ||016||

యువామసంఖ్యేయ గుణౌ భ్రాతరౌ మిథిలేశ్వరౌ|
ఋషయో రాజసంఘాశ్చ భవద్భ్యామభిపూజితాః ||017||

స్వస్తి ప్రాప్నుహి భద్రం తే గమిష్యామి స్వమాలయం|
శ్రాద్ధకర్మాణి సర్వాణి విధాస్య ఇతి చాబ్రవీత్ ||018||

తమాపృష్ట్వా నరపతిం రాజా దశరథస్తదా|
మునీంద్రౌ తౌ పురస్కృత్య జగామాశు మహాయశాః ||019||

స గత్వా నిలయం రాజా శ్రాద్ధం కృత్వా విధానతః|
ప్రభాతే కాల్యముత్థాయ చక్రే గోదానముత్తమం ||020||

గవాం శతసహస్రాణి బ్రాహ్మణేభ్యో నరాధిపః|
ఏకైకశో దదౌ రాజా పుత్రానుద్ధిశ్య ధర్మతః ||021||

సువర్ణశృంగాః సంపన్నాః సవత్సాః కాంస్యదోహనాః|
గవాం శతసహస్రాణి చత్వారి పురుషర్షభః ||022||

విత్తమన్యచ్చ సుబహు ద్విజేభ్యో రఘునందనః|
దదౌ గోదానముద్దిశ్య పుత్రాణాం పుత్రవత్సలః ||023||

స సుతైః కృతగోదానైర్వృతశ్చ నృపతిస్తదా|
లోకపాలైరివాభాతి వృతః సౌమ్యః ప్రజాపతిః ||024||

—♦ సర్గ 072 ♦—

యస్మింస్తు దివసే రాజా చక్రే గోదానముత్తమం|
తస్మింస్తు దివసే శూరో యుధాజిత్సముపేయివాన్ ||001||

పుత్రః కేకయరాజస్య సాక్షాద్భరతమాతులః|
దృష్ట్వా పృష్ట్వా చ కుశలం రాజానమిదమబ్రవీత్ ||002||

కేకయాధిపతీ రాజా స్నేహాత్కుశలమబ్రవీత్|
యేషాం కుశలకామోఽసి తేషాం సంప్రత్యనామయం ||003||

స్వస్రీయం మమ రాజేంద్ర ద్రష్టుకామో మహీపతే|
తదర్థముపయాతోఽహమయోధ్యాం రఘునందన ||004||

శ్రుత్వా త్వహమయోధ్యాయాం వివాహార్థం తవాత్మజాన్|
మిథిలాముపయాతాస్తు త్వయా సహ మహీపతే|
త్వరయాభ్యుపయాతోఽహం ద్రష్టుకామః స్వసుః సుతం ||005||

అథ రాజా దశరథః ప్రియాతిథిముపస్థిమ|
దృష్ట్వా పరమసత్కారైః పూజార్హం సమపూజయత్ ||006||

తతస్తాముషితో రాత్రిం సహ పుత్రైర్మహాత్మభిః|
ఋషీంస్తదా పురస్కృత్య యజ్ఞవాటముపాగమత్ ||007||

యుక్తే ముహూర్తే విజయే సర్వాభరణభూషితైః|
భ్రాతృభిః సహితో రామః కృతకౌతుకమంగలః|
వసిష్ఠం పురతః కృత్వా మహర్షీనపరానపి ||008||

వసిష్ఠో భగవానేత్య వైదేహమిదమబ్రవీత్|

రాజా దశరథో రాజన్కృతకౌతుకమంగలైః|
పుత్రైర్నరవరశ్రేష్ఠ దాతారమభికాంక్షతే ||010||

దాతృప్రతిగ్రహీతృభ్యాం సర్వార్థాః ప్రభవంతి హి|
స్వధర్మం ప్రతిపద్యస్వ కృత్వా వైవాహ్యముత్తమం ||011||

ఇత్యుక్తః పరమోదారో వసిష్ఠేన మహాత్మనా|
ప్రత్యువాచ మహాతేజా వాక్యం పరమధర్మవిత్ ||012||

కః స్థితః ప్రతిహారో మే కస్యాజ్ఞా సంప్రతీక్ష్యతే|
స్వగృహే కో విచారోఽస్తి యథా రాజ్యమిదం తవ ||013||

కృతకౌతుకసర్వస్వా వేదిమూలముపాగతాః|
మమ కన్యా మునిశ్రేష్ఠ దీప్తా వహ్నేరివార్చిషః ||014||

సజ్జోఽహం త్వత్ప్రతీక్షోఽస్మి వేద్యామస్యాం ప్రతిష్ఠితః|
అవిఘ్నం కురుతాం రాజా కిమర్థం హి విలంబ్యతే ||015||

తద్వాక్యం జనకేనోక్తం శ్రుత్వా దశరథస్తదా|
ప్రవేశయామాస సుతాన్సర్వానృషిగణానపి ||016||

అబ్రవీజ్జనకో రాజా కౌసల్యానందవర్ధనం|
ఇయం సీతా మమ సుతా సహధర్మచరీ తవ ||017||

ప్రతీచ్ఛ చైనాం భద్రం తే పాణిం గృహ్ణీష్వ పాణినా ||017||

లక్ష్మణాగచ్ఛ భద్రం తే ఊర్మిలాముద్యతాం మయా|
ప్రతీచ్ఛ పాణిం గృహ్ణీష్వ మా భూత్కాలస్య పర్యయః ||018||

తమేవముక్త్వా జనకో భరతం చాభ్యభాషత|
గృహాణ పాణిం మాండవ్యాః పాణినా రఘునందన ||019||

శత్రుఘ్నం చాపి ధర్మాత్మా అబ్రవీజ్జనకేశ్వరః|
శ్రుతకీర్త్యా మహాబాహో పాణిం గృహ్ణీష్వ పాణినా ||020||

సర్వే భవంతః సంయాశ్చ సర్వే సుచరితవ్రతాః|
పత్నీభిః సంతు కాకుత్స్థా మా భూత్కాలస్య పర్యయః ||021||

జనకస్య వచః శ్రుత్వా పాణీన్పాణిభిరస్పృశన్|
చత్వారస్తే చతసృణాం వసిష్ఠస్య మతే స్థితాః ||022||

అగ్నిం ప్రదక్షిణం కృత్వా వేదిం రాజానమేవ చ|
ఋషీంశ్చైవ మహాత్మానః సహ భార్యా రఘూత్తమాః|
యథోక్తేన తథా చక్రుర్వివాహం విధిపూర్వకం ||023||

పుష్పవృష్టిర్మహత్యాసీదంతరిక్షాత్సుభాస్వరా|
దివ్యదుందుభినిర్ఘోషైర్గీతవాదిత్రనిస్వనైః ||024||

ననృతుశ్చాప్సరఃసంఘా గంధర్వాశ్చ జగుః కలం|
వివాహే రఘుముఖ్యానాం తదద్భుతమివాభవత్ ||025||

ఈదృశే వర్తమానే తు తూర్యోద్ఘుష్టనినాదితే|
త్రిరగ్నిం తే పరిక్రమ్య ఊహుర్భార్యా మహౌజసః ||026||

అథోపకార్యాం జగ్ముస్తే సదారా రఘునందనః|
రాజాప్యనుయయౌ పశ్యన్సర్షిసంఘః సబాంధవః ||027||

—♦ సర్గ 073 ♦—

అథ రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం విశ్వామిత్రో మహామునిః|
ఆపృచ్ఛ్య తౌ చ రాజానౌ జగామోత్తరపర్వతం ||001||

విశ్వామిత్రో గతే రాజా వైదేహం మిథిలాధిపం|
ఆపృచ్ఛ్యాథ జగామాశు రాజా దశరథః పురీం ||002||

అథ రాజా విదేహానాం దదౌ కన్యాధనం బహు|
గవాం శతసహస్రాణి బహూని మిథిలేశ్వరః ||003||

కంబలానాం చ ముఖ్యానాం క్షౌమకోట్యంబరాణి చ|
హస్త్యశ్వరథపాదాతం దివ్యరూపం స్వలంకృతం ||004||

దదౌ కన్యా పితా తాసాం దాసీదాసమనుత్తమం|
హిరణ్యస్య సువర్ణస్య ముక్తానాం విద్రుమస్య చ ||005||

దదౌ పరమసంహృష్టః కన్యాధనమనుత్తమం|
దత్త్వా బహుధనం రాజా సమనుజ్ఞాప్య పార్థివం ||006||

ప్రవివేశ స్వనిలయం మిథిలాం మిథిలేశ్వరః|
రాజాప్యయోధ్యాధిపతిః సహ పుత్రైర్మహాత్మభిః ||007||

ఋషీన్సర్వాన్పురస్కృత్య జగామ సబలానుగః|
గచ్ఛంతం తు నరవ్యాఘ్రం సర్షిసంఘం సరాఘవం ||008||

ఘోరాః స్మ పక్షిణో వాచో వ్యాహరంతి తతస్తతః|
భౌమాశ్చైవ మృగాః సర్వే గచ్ఛంతి స్మ ప్రదక్షిణం ||009||

తాందృష్ట్వా రాజశార్దూలో వసిష్ఠం పర్యపృచ్ఛత|
అసౌమ్యాః పక్షిణో ఘోరా మృగాశ్చాపి ప్రదక్షిణాః|
కిమిదం హృదయోత్కంపి మనో మమ విషీదతి ||010||

రాజ్ఞో దశరథస్యైతచ్ఛ్రుత్వా వాక్యం మహానృషిః|
ఉవాచ మధురాం వాణీం శ్రూయతామస్య యత్ఫలం ||011||

ఉపస్థితం భయం ఘోరం దివ్యం పక్షిముఖాచ్చ్యుతం|
మృగాః ప్రశమయంత్యేతే సంతాపస్త్యజ్యతామయం ||012||

తేషాం సంవదతాం తత్ర వాయుః ప్రాదుర్బభూవ హ|
కంపయన్మేదినీం సర్వాం పాతయంశ్చ ద్రుమాఞ్శుభాన్ ||013||

తమసా సంవృతః సూర్యః సర్వా న ప్రబభుర్దిశః|
భస్మనా చావృతం సర్వం సంమూఢమివ తద్బలం ||014||

వసిష్ఠ ఋషయశ్చాన్యే రాజా చ ససుతస్తదా|
ససంజ్ఞా ఇవ తత్రాసన్సర్వమన్యద్విచేతనం ||015||

తస్మింస్తమసి ఘోరే తు భస్మచ్ఛన్నేవ సా చమూః|
దదర్శ భీమసంకాశం జటామండలధారిణం ||016||

కైలాసమివ దుర్ధర్షం కాలాగ్నిమివ దుఃసహం|
జ్వలంతమివ తేజోభిర్దుర్నిరీక్ష్యం పృథగ్జనైః ||017||

స్కంధే చాసజ్య పరశుం ధనుర్విద్యుద్గణోపమం|
ప్రగృహ్య శరముఖ్యం చ త్రిపురఘ్నం యథా హరం ||018||

తం దృష్ట్వా భీమసంకాశం జ్వలంతమివ పావకం|
వసిష్ఠప్రముఖా విప్రా జపహోమపరాయణాః|
సంగతా మునయః సర్వే సంజజల్పురథో మిథః ||019||

కచ్చిత్పితృవధామర్షీ క్షత్రం నోత్సాదయిష్యతి|
పూర్వం క్షత్రవధం కృత్వా గతమన్యుర్గతజ్వరః|
క్షత్రస్యోత్సాదనం భూయో న ఖల్వస్య చికీర్షితం ||020||

ఏవముక్త్వార్ఘ్యమాదాయ భార్గవం భీమదర్శనం|
ఋషయో రామ రామేతి మధురాం వాచమబ్రువన్ ||021||

ప్రతిగృహ్య తు తాం పూజామృషిదత్తాం ప్రతాపవాన్|
రామం దాశరథిం రామో జామదగ్న్యోఽభ్యభాషత ||022||

—♦ సర్గ 074 ♦—

రామ దాశరథే వీర వీర్యం తే శ్రూయతేఽద్భుతం|
ధనుషో భేదనం చైవ నిఖిలేన మయా శ్రుతం ||001||

తదద్భుతమచింత్యం చ భేదనం ధనుషస్త్వయా|
తచ్ఛ్రుత్వాహమనుప్రాప్తో ధనుర్గృహ్యాపరం శుభం ||002||

తదిదం ఘోరసంకాశం జామదగ్న్యం మహద్ధనుః|
పూరయస్వ శరేణైవ స్వబలం దర్శయస్వ చ ||003||

తదహం తే బలం దృష్ట్వా ధనుషోఽస్య ప్రపూరణే|
ద్వంద్వయుద్ధం ప్రదాస్యామి వీర్యశ్లాఘ్యమిదం తవ ||004||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాజా దశరథస్తదా|
విషణ్ణవదనో దీనః ప్రాంజలిర్వాక్యమబ్రవీత్ ||005||

క్షత్రరోషాత్ప్రశాంతస్త్వం బ్రాహ్మణస్య మహాయశాః|
బాలానాం మమ పుత్రాణామభయం దాతుమర్హసి ||006||

భార్గవాణాం కులే జాతః స్వాధ్యాయవ్రతశాలినాం|
సహస్రాక్షే ప్రతిజ్ఞాయ శస్త్రం నిక్షిప్తవానసి ||007||

స త్వం ధర్మపరో భూత్వా కాశ్యపాయ వసుంధరాం|
దత్త్వా వనముపాగమ్య మహేంద్రకృతకేతనః ||008||

మమ సర్వవినాశాయ సంప్రాప్తస్త్వం మహామునే|
న చైకస్మిన్హతే రామే సర్వే జీవామహే వయం ||009||

బ్రువత్యేవం దశరథే జామదగ్న్యః ప్రతాపవాన్|
అనాదృత్యైవ తద్వాక్యం రామమేవాభ్యభాషత ||010||

ఇమే ద్వే ధనుషీ శ్రేష్ఠే దివ్యే లోకాభివిశ్రుతే|
దృఢే బలవతీ ముఖ్యే సుకృతే విశ్వకర్మణా ||011||

అతిసృష్టం సురైరేకం త్ర్యంబకాయ యుయుత్సవే|
త్రిపురఘ్నం నరశ్రేష్ఠ భగ్నం కాకుత్స్థ యత్త్వయా ||012||

ఇదం ద్వితీయం దుర్ధర్షం విష్ణోర్దత్తం సురోత్తమైః|
సమానసారం కాకుత్స్థ రౌద్రేణ ధనుషా త్విదం ||013||

తదా తు దేవతాః సర్వాః పృచ్ఛంతి స్మ పితామహం|
శితికంఠస్య విష్ణోశ్చ బలాబలనిరీక్షయా ||014||

అభిప్రాయం తు విజ్ఞాయ దేవతానాం పితామహః|
విరోధం జనయామాస తయోః సత్యవతాం వరః ||015||

విరోధే చ మహద్యుద్ధమభవద్రోమహర్షణం|
శితికంఠస్య విష్ణోశ్చ పరస్పరజయైషిణోః ||016||

తదా తజ్జృంభితం శైవం ధనుర్భీమపరాక్రమం|
హుంకారేణ మహాదేవః స్తంభితోఽథ త్రిలోచనః ||017||

దేవైస్తదా సమాగమ్య సర్షిసంఘైః సచారణైః|
యాచితౌ ప్రశమం తత్ర జగ్మతుస్తౌ సురోత్తమౌ ||018||

జృంభితం తద్ధనుర్దృష్ట్వా శైవం విష్ణుపరాక్రమైః|
అధికం మేనిరే విష్ణుం దేవాః సర్షిగణాస్తదా ||019||

ధనూ రుద్రస్తు సంక్రుద్ధో విదేహేషు మహాయశాః|
దేవరాతస్య రాజర్షేర్దదౌ హస్తే ససాయకం ||020||

ఇదం చ విష్ణవం రామ ధనుః పరపురంజయం|
ఋచీకే భార్గవే ప్రాదాద్విష్ణుః స న్యాసముత్తమం ||021||

ఋచీకస్తు మహాతేజాః పుత్రస్యాప్రతికర్మణః|
పితుర్మమ దదౌ దివ్యం జమదగ్నేర్మహాత్మనః ||022||

న్యస్తశస్త్రే పితరి మే తపోబలసమన్వితే|
అర్జునో విదధే మృత్యుం ప్రాకృతాం బుద్ధిమాస్థితః ||023||

వధమప్రతిరూపం తు పితుః శ్రుత్వా సుదారుణం|
క్షత్రముత్సాదయం రోషాజ్జాతం జాతమనేకశః ||024||

పృథివీం చాఖిలాం ప్రాప్య కాశ్యపాయ మహాత్మనే|
యజ్ఞస్యాంతే తదా రామ దక్షిణాం పుణ్యకర్మణే ||025||

దత్త్వా మహేంద్రనిలయస్తపోబలసమన్వితః|
శ్రుతవాంధనుషో భేదం తతోఽహం ద్రుతమాగతః ||026||

తదిదం వైష్ణవం రామ పితృపైతామహం మహత్|
క్షత్రధర్మం పురస్కృత్య గృహ్ణీష్వ ధనురుత్తమం ||027||

యోజయస్వ ధనుః శ్రేష్ఠే శరం పరపురంజయం|
యది శక్నోషి కాకుత్స్థ ద్వంద్వం దాస్యామి తే తతః ||028||

—♦ సర్గ 075 ♦—

శ్రుత్వా తజ్జామదగ్న్యస్య వాక్యం దాశరథిస్తదా|
గౌరవాద్యంత్రితకథః పితూ రామమథాబ్రవీత్ ||001||

శ్రుతవానస్మి యత్కర్మ కృతవానసి భార్గవ|
అనురుంధ్యామహే బ్రహ్మన్పితురానృణ్యమాస్థితః ||002||

వీర్యహీనమివాశక్తం క్షత్రధర్మేణ భార్గవ|
అవజానామి మే తేజః పశ్య మేఽద్య పరాక్రమం ||003||

ఇత్యుక్త్వా రాఘవః క్రుద్ధో భార్గవస్య వరాయుధం|
శరం చ ప్రతిసంగృహ్య హస్తాల్లఘుపరాక్రమః ||004||

ఆరోప్య స ధనూ రామః శరం సజ్యం చకార హ|
జామదగ్న్యం తతో రామం రామః క్రుద్ధోఽబ్రవీద్వచః ||005||

బ్రాహ్మణోఽసీతి పూజ్యో మే విశ్వామిత్రకృతేన చ|
తస్మాచ్ఛక్తో న తే రామ మోక్తుం ప్రాణహరం శరం ||006||

ఇమాం వా త్వద్గతిం రామ తపోబలసమార్జితాన్|
లోకానప్రతిమాన్వాపి హనిష్యామి యదిచ్ఛసి ||007||

న హ్యయం వైష్ణవో దివ్యః శరః పరపురంజయః|
మోఘః పతతి వీర్యేణ బలదర్పవినాశనః ||008||

వరాయుధధరం రామ ద్రష్టుం సర్షిగణాః సురాః|
పితామహం పురస్కృత్య సమేతాస్తత్ర సంఘశః ||009||

గంధర్వాప్సరసశ్చైవ సిద్ధచారణకింనరాః|
యక్షరాక్షసనాగాశ్చ తద్ద్రష్టుం మహదద్భుతం ||010||

జడీకృతే తదా లోకే రామే వరధనుర్ధరే|
నిర్వీర్యో జామదగ్న్యోఽసౌ రమో రామముదైక్షత ||011||

తేజోభిర్హతవీర్యత్వాజ్జామదగ్న్యో జడీకృతః|
రామం కమల పత్రాక్షం మందం మందమువాచ హ ||012||

కాశ్యపాయ మయా దత్తా యదా పూర్వం వసుంధరా|
విషయే మే న వస్తవ్యమితి మాం కాశ్యపోఽబ్రవీత్ ||013||

సోఽహం గురువచః కుర్వన్పృథివ్యాం న వసే నిశాం|
ఇతి ప్రతిజ్ఞా కాకుత్స్థ కృతా వై కాశ్యపస్య హ ||014||

తదిమాం త్వం గతిం వీర హంతుం నార్హసి రాఘవ|
మనోజవం గమిష్యామి మహేంద్రం పర్వతోత్తమం ||015||

లోకాస్త్వప్రతిమా రామ నిర్జితాస్తపసా మయా|
జహి తాఞ్శరముఖ్యేన మా భూత్కాలస్య పర్యయః ||016||

అక్షయ్యం మధుహంతారం జానామి త్వాం సురేశ్వరం|
ధనుషోఽస్య పరామర్శాత్స్వస్తి తేఽస్తు పరంతప ||017||

ఏతే సురగణాః సర్వే నిరీక్షంతే సమాగతాః|
త్వామప్రతిమకర్మాణమప్రతిద్వంద్వమాహవే ||018||

న చేయం మమ కాకుత్స్థ వ్రీడా భవితుమర్హతి|
త్వయా త్రైలోక్యనాథేన యదహం విముఖీకృతః ||019||

శరమప్రతిమం రామ మోక్తుమర్హసి సువ్రత|
శరమోక్షే గమిష్యామి మహేంద్రం పర్వతోత్తమం ||020||

తథా బ్రువతి రామే తు జామదగ్న్యే ప్రతాపవాన్|
రామో దాశరథిః శ్రీమాంశ్చిక్షేప శరముత్తమం ||021||

తతో వితిమిరాః సర్వా దిశా చోపదిశస్తథా|
సురాః సర్షిగణా రామం ప్రశశంసురుదాయుధం ||022||

రామం దాశరథిం రామో జామదగ్న్యః ప్రశస్య చ|
తతః ప్రదక్షిణీకృత్య జగామాత్మగతిం ప్రభుః ||023||

—♦ సర్గ 076 ♦—

గతే రామే ప్రశాంతాత్మా రామో దాశరథిర్ధనుః|
వరుణాయాప్రమేయాయ దదౌ హస్తే ససాయకం ||001||

అభివాద్య తతో రామో వసిష్ఠ ప్రముఖానృషీన్|
పితరం విహ్వలం దృష్ట్వా ప్రోవాచ రఘునందనః ||002||

జామదగ్న్యో గతో రామః ప్రయాతు చతురంగిణీ|
అయోధ్యాభిముఖీ సేనా త్వయా నాథేన పాలితా ||003||

రామస్య వచనం శ్రుత్వా రాజా దశరథః సుతం|
బాహుభ్యాం సంపరిష్వజ్య మూర్ధ్ని చాఘ్రాయ రాఘవం ||004||

గతో రామ ఇతి శ్రుత్వా హృష్టః ప్రముదితో నృపః|
చోదయామాస తాం సేనాం జగామాశు తతః పురీం ||005||

పతాకాధ్వజినీం రమ్యాం తూర్యోద్ఘుష్టనినాదితాం|
సిక్తరాజపథాం రమ్యాం ప్రకీర్ణకుసుమోత్కరాం ||006||

రాజప్రవేశసుముఖైః పౌరైర్మంగలవాదిభిః|
సంపూర్ణాం ప్రావిశద్రాజా జనౌఘైః సమలంకృతాం ||007||

కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ కైకేయీ చ సుమధ్యమా|
వధూప్రతిగ్రహే యుక్తా యాశ్చాన్యా రాజయోషితః ||008||

తతః సితాం మహాభాగామూర్మిలాం చ యశస్వినిం|
కుశధ్వజసుతే చోభే జగృహుర్నృపపత్నయః ||009||

మంగలాలాపనైశ్చైవ శోభితాః క్షౌమవాససః|
దేవతాయతనాన్యాశు సర్వాస్తాః ప్రత్యపూజయన్ ||010||

అభివాద్యాభివాద్యాంశ్చ సర్వా రాజసుతాస్తదా|
రేమిరే ముదితాః సర్వా భర్తృభిః సహితా రహః ||011||

కృతదారాః కృతాస్త్రాశ్చ సధనాః ససుహృజ్జనాః|
శుశ్రూషమాణాః పితరం వర్తయంతి నరర్షభాః ||012||

తేషామతియశా లోకే రామః సత్యపరాక్రమః|
స్వయంభూరివ భూతానాం బభూవ గుణవత్తరః ||013||

రామస్తు సీతయా సార్ధం విజహార బహూనృతూన్|
మనస్వీ తద్గతస్తస్యా నిత్యం హృది సమర్పితః ||014||

ప్రియా తు సీతా రామస్య దారాః పితృకృతా ఇతి|
గుణాద్రూపగుణాచ్చాపి ప్రీతిర్భూయో వ్యవర్ధత ||015||

తస్యాశ్చ భర్తా ద్విగుణం హృదయే పరివర్తతే|
అంతర్గాతమపి వ్యక్తమాఖ్యాతి హృదయం హృదా ||016||

తస్య భూయో విశేషేణ మైథిలీ జనకాత్మజా|
దేవతాభిః సమా రూపే సీతా శ్రీరివ రూపిణీ ||017||

తయా స రాజర్షిసుతోఽభిరామయా |
సమేయివానుత్తమరాజకన్యయా|
అతీవ రామః శుశుభేఽతికామయా |
విభుః శ్రియా విష్ణురివామరేశ్వరః ||018||

అయోధ్యకాండ

—♦ సర్గ 001 ♦—

కస్యచిత్త్వథ కాలస్య రాజా దశరథః సుతం|
భరతం కేకయీపుత్రమబ్రవీద్రఘునందనః ||001||

అయం కేకయరాజస్య పుత్రో వసతి పుత్రక|
త్వాం నేతుమాగతో వీర యుధాజిన్మాతులస్తవ ||002||

శ్రుత్వా దశరథస్యైతద్భరతః కేకయీసుతః|
గమనాయాభిచక్రామ శత్రుఘ్నసహితస్తదా ||003||

ఆపృచ్ఛ్య పితరం శూరో రామం చాక్లిష్టకారిణం|
మాతౄంశ్చాపి నరశ్రేష్ఠః శత్రుఘ్నసహితో యయౌ ||004||

యుధాజిత్ప్రాప్య భరతం సశత్రుఘ్నం ప్రహర్షితః|
స్వపురం ప్రావిశద్వీరః పితా తస్య తుతోష హ ||005||

స తత్ర న్యవసద్భ్రాత్రా సహ సత్కారసత్కృతః|
మాతులేనాశ్వపతినా పుత్రస్నేహేన లాలితః ||006||

తత్రాపి నివసంతౌ తౌ తర్ప్యమాణౌ చ కామతః|
భ్రాతరౌ స్మరతాం వీరౌ వృద్ధం దశరథం నృపం ||007||

రాజాపి తౌ మహాతేజాః సస్మార ప్రోషితౌ సుతౌ|
ఉభౌ భరతశత్రుఘ్నౌ మహేంద్రవరుణోపమౌ ||008||

సర్వ ఏవ తు తస్యేష్టాశ్చత్వారః పురుషర్షభాః|
స్వశరీరాద్వినిర్వృత్తాశ్చత్వార ఇవ బాహవః ||009||

తేషామపి మహాతేజా రామో రతికరః పితుః|
స్వయంభూరివ భూతానాం బభూవ గుణవత్తరః ||010||

గతే చ భరతే రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః|
పితరం దేవసంకాశం పూజయామాసతుస్తదా ||011||

పితురాజ్ఞాం పురస్కృత్య పౌరకార్యాణి సర్వశః|
చకార రామో ధర్మాత్మా ప్రియాణి చ హితాని చ ||012||

మాతృభ్యో మాతృకార్యాణి కృత్వా పరమయంత్రితః|
గురూణాం గురుకార్యాణి కాలే కాలేఽన్వవైక్షత ||013||

ఏవం దశరథః ప్రీతో బ్రాహ్మణా నైగమాస్తథా|
రామస్య శీలవృత్తేన సర్వే విషయవాసినః ||014||

స హి నిత్యం ప్రశాంతాత్మా మృదుపూర్వం చ భాషతే|
ఉచ్యమానోఽపి పరుషం నోత్తరం ప్రతిపద్యతే ||015||

కథంచిదుపకారేణ కృతేనైకేన తుష్యతి|
న స్మరత్యపకారాణాం శతమప్యాత్మవత్తయా ||016||

శీలవృద్ధైర్జ్ఞానవృద్ధైర్వయోవృద్ధైశ్చ సజ్జనైః|
కథయన్నాస్త వై నిత్యమస్త్రయోగ్యాంతరేష్వపి ||017||

కల్యాణాభిజనః సాధురదీనః సత్యవాగృజుః|
వృద్ధైరభివినీతశ్చ ద్విజైర్ధర్మార్థదర్శిభిః ||018||

ధర్మార్థకామతత్త్వజ్ఞః స్మృతిమాన్ప్రతిభావనాన్|
లౌకికే సమయాచారే కృతకల్పో విశారదః ||019||

శాస్త్రజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞశ్చ పురుషాంతరకోవిదః|
యః ప్రగ్రహానుగ్రహయోర్యథాన్యాయం విచక్షణః ||020||

ఆయకర్మణ్యుపాయజ్ఞః సందృష్టవ్యయకర్మవిత్|
శ్రైష్ఠ్యం శాస్త్రసమూహేషు ప్రాప్తో వ్యామిశ్రకేష్వపి ||021||

అర్థధర్మౌ చ సంగృహ్య సుఖతంత్రో న చాలసః|
వైహారికాణాం శిల్పానాం విజ్ఞాతార్థవిభాగవిత్ ||022||

ఆరోహే వినయే చైవ యుక్తో వారణవాజినాం|
ధనుర్వేదవిదాం శ్రేష్ఠో లోకేఽతిరథసంమతః ||023||

అభియాతా ప్రహర్తా చ సేనానయవిశారదః|
అప్రధృష్యశ్చ సంగ్రామే క్రుద్ధైరపి సురాసురైః ||024||

అనసూయో జితక్రోధో న దృప్తో న చ మత్సరీ|
న చావమంతా భూతానాం న చ కాలవశానుగః ||025||

ఏవం శ్రేష్ఠైర్గుణైర్యుక్తః ప్రజానాం పార్థివాత్మజః|
సంమతస్త్రిషు లోకేషు వసుధాయాః క్షమాగుణైః|
బుద్ధ్యా బృహస్పతేస్తుల్యో వీర్యేణాపి శచీపతేః ||026||

తథా సర్వప్రజాకాంతైః ప్రీతిసంజననైః పితుః|
గుణైర్విరురుచే రామో దీప్తః సూర్య ఇవాంశుభిః ||027||

తమేవంవృత్తసంపన్నమప్రధృష్య పరాక్రమం|
లోకపాలోపమం నాథమకామయత మేదినీ ||028||

ఏతైస్తు బహుభిర్యుక్తం గుణైరనుపమైః సుతం|
దృష్ట్వా దశరథో రాజా చక్రే చింతాం పరంతపః ||029||

ఏషా హ్యస్య పరా ప్రీతిర్హృది సంపరివర్తతే|
కదా నామ సుతం ద్రక్ష్యామ్యభిషిక్తమహం ప్రియం ||030||

వృద్ధికామో హి లోకస్య సర్వభూతానుకంపనః|
మత్తః ప్రియతరో లోకే పర్జన్య ఇవ వృష్టిమాన్ ||031||

యమశక్రసమో వీర్యే బృహస్పతిసమో మతౌ|
మహీధరసమో ధృత్యాం మత్తశ్చ గుణవత్తరః ||032||

మహీమహమిమాం కృత్స్నామధితిష్ఠంతమాత్మజం|
అనేన వయసా దృష్ట్వా యథా స్వర్గమవాప్నుయాం ||033||

తం సమీక్ష్య మహారాజో యుక్తం సముదితైర్గుణైః|
నిశ్చిత్య సచివైః సార్ధం యువరాజమమన్యత ||034||

నానానగరవాస్తవ్యాన్పృథగ్జానపదానపి|
సమానినాయ మేదిన్యాః ప్రధానాన్పృథివీపతిః ||035||

అథ రాజవితీర్ణేషు వివిధేష్వాసనేషు చ|
రాజానమేవాభిముఖా నిషేదుర్నియతా నృపాః ||036||

స లబ్ధమానైర్వినయాన్వితైర్నృపైః |
పురాలయైర్జానపదైశ్చ మానవైః|
ఉపోపవిష్టైర్నృపతిర్వృతో బభౌ |
సహస్రచక్షుర్భగవానివామరైః ||037||

—♦ సర్గ 002 ♦—

తతః పరిషదం సర్వామామంత్ర్య వసుధాధిపః|
హితముద్ధర్షణం చేదమువాచాప్రతిమం వచః ||001||

దుందుభిస్వనకల్పేన గంభీరేణానునాదినా|
స్వరేణ మహతా రాజా జీమూత ఇవ నాదయన్ ||002||

సోఽహమిక్ష్వాకుభిః పూర్వైర్నరేంద్రైః పరిపాలితం|
శ్రేయసా యోక్తుకామోఽస్మి సుఖార్హమఖిలం జగత్ ||003||

మయాప్యాచరితం పూర్వైః పంథానమనుగచ్ఛతా|
ప్రజా నిత్యమతంద్రేణ యథాశక్త్యభిరక్షతా ||004||

ఇదం శరీరం కృత్స్నస్య లోకస్య చరతా హితం|
పాండురస్యాతపత్రస్యచ్ఛాయాయాం జరితం మయా ||005||

ప్రాప్య వర్షసహస్రాణి బహూన్యాయూంషి జీవితః|
జీర్ణస్యాస్య శరీరస్య విశ్రాంతిమభిరోచయే ||006||

రాజప్రభావజుష్టాం హి దుర్వహామజితేంద్రియైః|
పరిశ్రాంతోఽస్మి లోకస్య గుర్వీం ధర్మధురం వహన్ ||007||

సోఽహం విశ్రమమిచ్ఛామి పుత్రం కృత్వా ప్రజాహితే|
సంనికృష్టానిమాన్సర్వాననుమాన్య ద్విజర్షభాన్ ||008||

అనుజాతో హి మే సర్వైర్గుణైర్జ్యేష్ఠో మమాత్మజః|
పురందరసమో వీర్యే రామః పరపురంజయః ||009||

తం చంద్రమివ పుష్యేణ యుక్తం ధర్మభృతాం వరం|
యౌవరాజ్యేన యోక్తాస్మి ప్రీతః పురుషపుంగవం ||010||

అనురూపః స వో నాథో లక్ష్మీవాఀల్లక్ష్మణాగ్రజః|
త్రైలోక్యమపి నాథేన యేన స్యాన్నాథవత్తరం ||011||

అనేన శ్రేయసా సద్యః సంయోజ్యాహమిమాం మహీం|
గతక్లేశో భవిష్యామి సుతే తస్మిన్నివేశ్య వై ||012||

ఇతి బ్రువంతం ముదితాః ప్రత్యనందన్నృపా నృపం|
వృష్టిమంతం మహామేఘం నర్దంతమివ బర్హిణః ||013||

తస్య ధర్మార్థవిదుషో భావమాజ్ఞాయ సర్వశః|
ఊచుశ్చ మనసా జ్ఞాత్వా వృద్ధం దశరథం నృపం ||014||

అనేకవర్షసాహస్రో వృద్ధస్త్వమసి పార్థివ|
స రామం యువరాజానమభిషించస్వ పార్థివం ||015||

ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా రాజా తేషాం మనఃప్రియం।
అజానన్నివ జిజ్ఞాసురిదం వచనమబ్రవీత్ ॥016॥

కథం ను మయి ధర్మేణ పృథివీమనుశాసతి।
భవంతో ద్రష్టుమిచ్ఛంతి యువరాజం మమాత్మజం ॥017॥

తే తమూచుర్మహాత్మానం పౌరజానపదైః సహ।
బహవో నృప కల్యాణా గుణాః పుత్రస్య సంతి తే ॥018॥

దివ్యైర్గుణైః శక్రసమో రామః సత్యపరాక్రమః।
ఇక్ష్వాకుభ్యో హి సర్వేభ్యోఽప్యతిరక్తో విశాంపతే ॥019॥

రామః సత్పురుషో లోకే సత్యధర్మపరాయణః।
ధర్మజ్ఞః సత్యసంధశ్చ శీలవాననసూయకః ॥020॥

క్షాంతః సాంత్వయితా శ్లక్ష్ణః కృతజ్ఞో విజితేంద్రియః।
మృదుశ్చ స్థిరచిత్తశ్చ సదా భవ్యోఽనసూయకః ॥021॥

ప్రియవాదీ చ భూతానాం సత్యవాదీ చ రాఘవః।
బహుశ్రుతానాం వృద్ధానాం బ్రాహ్మణానాముపాసితా ॥022॥

తేనాస్యేహాతులా కీర్తిర్యశస్తేజశ్చ వర్ధతే।
దేవాసురమనుష్యాణాం సర్వాస్త్రేషు విశారదః ॥023॥

యదా వ్రజతి సంగ్రామం గ్రామార్థే నగరస్య వా।
గత్వా సౌమిత్రిసహితో నావిజిత్య నివర్తతే ॥024॥

సంగ్రామాత్పునరాగమ్య కుంజరేణ రథేన వా।
పౌరాన్స్వజనవన్నిత్యం కుశలం పరిపృచ్ఛతి ॥025॥

పుత్రేష్వగ్నిషు దారేషు ప్రేష్యశిష్యగణేషు చ।
నిఖిలేనానుపూర్వ్యా చ పితా పుత్రానివౌరసాన్ ॥026॥

శుశ్రూషంతే చ వః శిష్యాః కచ్చిత్కర్మసు దంశితాః।
ఇతి నః పురుషవ్యాఘ్రః సదా రామోఽభిభాషతే ॥027॥

వ్యసనేషు మనుష్యాణాం భృశం భవతి దుఃఖితః।
ఉత్సవేషు చ సర్వేషు పితేవ పరితుష్యతి ॥028॥

సత్యవాదీ మహేష్వాసో వృద్ధసేవీ జితేంద్రియః।
వత్సః శ్రేయసి జాతస్తే దిష్ట్యాసౌ తవ రాఘవః।
దిష్ట్యా పుత్రగుణైర్యుక్తో మారీచ ఇవ కశ్యపః ॥029॥

బలమారోగ్యమాయుశ్చ రామస్య విదితాత్మనః।
ఆశంసతే జనః సర్వో రాష్ట్రే పురవరే తథా ॥030॥

అభ్యంతరశ్చ బాహ్యశ్చ పౌరజానపదో జనః।
స్త్రియో వృద్ధాస్తరుణ్యశ్చ సాయంప్రాతః సమాహితాః ॥031॥

సర్వాందేవాన్నమస్యంతి రామస్యార్థే యశస్వినః।
తేషామాయాచితం దేవ త్వత్ప్రసాదాత్సమృధ్యతాం ॥032॥

రామమిందీవరశ్యామం సర్వశత్రునిబర్హణం।
పశ్యామో యౌవరాజ్యస్థం తవ రాజోత్తమాత్మజం ॥033॥

తం దేవదేవోపమమాత్మజం తే ।
సర్వస్య లోకస్య హితే నివిష్టం।

హితాయ నః క్షిప్రముదారజుష్టం |
ముదాభిషేక్తుం వరద త్వమర్హసి ||034||

—♦ సర్గ 003 ♦—

తేషామఞ్జలిపద్మాని ప్రగృహీతాని సర్వశః|
ప్రతిగృహ్యాబ్రవీద్రాజా తేభ్యః ప్రియహితం వచః ||001||

అహోఽస్మి పరమప్రీతః ప్రభావశ్చాతులో మమ|
యన్మే జ్యేష్ఠం ప్రియం పుత్రం యౌవరాజ్యస్థమిచ్ఛథ ||002||

ఇతి ప్రత్యర్చ్య తాన్రాజా బ్రాహ్మణానిదమబ్రవీత్|
వసిష్ఠం వామదేవం చ తేషామేవోపశృణ్వతాం ||003||

చైత్రః శ్రీమానయం మాసః పుణ్యః పుష్పితకాననః|
యౌవరాజ్యాయ రామస్య సర్వమేవోపకల్ప్యతాం ||004||

కృతమిత్యేవ చాబ్రూతామభిగమ్య జగత్పతిం|
యథోక్తవచనం ప్రీతౌ హర్షయుక్తౌ ద్విజర్షభౌ ||005||

తతః సుమంత్రం ద్యుతిమాన్రాజా వచనమబ్రవీత్|
రామః కృతాత్మా భవతా శీఘ్రమానీయతామితి ||006||

స తథేతి ప్రతిజ్ఞాయ సుమంత్రో రాజశాసనాత్|
రామం తత్రానయాం చక్రే రథేన రథినాం వరం ||007||

అథ తత్ర సమాసీనాస్తదా దశరథం నృపం|
ప్రాచ్యోదీచ్యాః ప్రతీచ్యాశ్చ దాక్షిణాత్యాశ్చ భూమిపాః ||008||

మ్లేచ్ఛాశ్చార్యాశ్చ యే చాన్యే వనశైలాంతవాసినః|
ఉపాసాం చక్రిరే సర్వే తం దేవా ఇవ వాసవం ||009||

తేషాం మధ్యే స రాజర్షిర్మరుతామివ వాసవః|
ప్రాసాదస్థో రథగతం దదర్శాయాంతమాత్మజం ||010||

గంధర్వరాజప్రతిమం లోకే విఖ్యాతపౌరుషం|
దీర్ఘబాహుం మహాసత్త్వం మత్తమాతంగగామినం ||011||

చంద్రకాంతాననం రామమతీవ ప్రియదర్శనం|
రూపౌదార్యగుణైః పుంసాం దృష్టిచిత్తాపహారిణం ||012||

ఘర్మాభితప్తాః పర్జన్యం హ్లాదయంతమివ ప్రజాః|
న తతర్ప సమాయాంతం పశ్యమానో నరాధిపః ||013||

అవతార్య సుమంత్రస్తం రాఘవం స్యందనోత్తమాత్|
పితుః సమీపం గచ్ఛంతం ప్రాంజలిః పృష్ఠతోఽన్వగాత్ ||014||

స తం కైలాసశృంగాభం ప్రాసాదం నరపుంగవః|
ఆరురోహ నృపం ద్రష్టుం సహ సూతేన రాఘవః ||015||

స ప్రాంజలిరభిప్రేత్య ప్రణతః పితురంతికే|
నామ స్వం శ్రావయన్రామో వవందే చరణౌ పితుః ||016||

తం దృష్ట్వా ప్రణతం పార్శ్వే కృతాంజలిపుటం నృపః|
గృహ్యాంజలౌ సమాకృష్య సస్వజే ప్రియమాత్మజం ||017||

తస్మై చాభ్యుద్యతం శ్రీమాన్మణికాంచనభూషితం|
దిదేశ రాజా రుచిరం రామాయ పరమాసనం ॥018॥

తదాసనవరం ప్రాప్య వ్యదీపయత రాఘవః|
స్వయేవ ప్రభయా మేరుముదయే విమలో రవిః ॥019॥

తేన విభ్రాజితా తత్ర సా సభాభివ్యరోచత|
విమలగ్రహనక్షత్రా శారదీ ద్యౌరివేందునా ॥020॥

తం పశ్యమానో నృపతిస్తుతోష ప్రియమాత్మజం|
అలంకృతమివాత్మానమాదర్శతలసంస్థితం ॥021॥

స తం సస్మితమాభాష్య పుత్రం పుత్రవతాం వరః|
ఉవాచేదం వచో రాజా దేవేంద్రమివ కశ్యపః ॥022॥

జ్యేష్ఠాయామసి మే పత్న్యాం సదృశ్యాం సదృశః సుతః|
ఉత్పన్నస్త్వం గుణశ్రేష్ఠో మమ రామాత్మజః ప్రియః ॥023॥

త్వయా యతః ప్రజాశ్చేమాః స్వగుణైరనురంజితాః|
తస్మాత్త్వం పుష్యయోగేన యౌవరాజ్యమవాప్నుహి ॥024॥

కామతస్త్వం ప్రకృత్యైవ వినీతో గుణవానసి|
గుణవత్యపి తు స్నేహాత్పుత్ర వక్ష్యామి తే హితం ॥025॥

భూయో వినయమాస్థాయ భవ నిత్యం జితేంద్రియః|
కామక్రోధసముత్థాని త్యజేథా వ్యసనాని చ ॥026॥

పరోక్షయా వర్తమానో వృత్త్యా ప్రత్యక్షయా తథా|
అమాత్యప్రభృతీః సర్వాః ప్రకృతీశ్చానురంజయ ॥027॥

తుష్టానురక్తప్రకృతిర్యః పాలయతి మేదినీం|
తస్య నందంతి మిత్రాణి లబ్ధ్వామృతమివామరాః|
తస్మాత్పుత్ర త్వమాత్మానం నియమ్యైవ సమాచర ॥028॥

తచ్ఛ్రుత్వా సుహృదస్తస్య రామస్య ప్రియకారిణః|
త్వరితాః శీఘ్రమభ్యేత్య కౌసల్యాయై న్యవేదయన్ ॥029॥

సా హిరణ్యం చ గాశ్చైవ రత్నాని వివిధాని చ|
వ్యాదిదేశ ప్రియాఖ్యేభ్యః కౌసల్యా ప్రమదోత్తమా ॥030॥

అథాభివాద్య రాజానం రథమారుహ్య రాఘవః|
యయౌ స్వం ద్యుతిమద్వేశ్మ జనౌఘైః ప్రతిపూజితః ॥031॥

తే చాపి పౌరా నృపతేర్వచస్త |
చ్ఛ్రుత్వా తదా లాభమివేష్టమాప్య|
నరేంద్రమామంత్ర్య గృహాణి గత్వా |
దేవాన్సమానర్చురతీవ హృష్టాః ॥032॥

—♦ సర్గ 004 ♦—

గతేష్వథ నృపో భూయః పౌరేషు సహ మంత్రిభిః|
మంత్రయిత్వా తతశ్చక్రే నిశ్చయజ్ఞః స నిశ్చయం ॥001॥

శ్వ ఏవ పుష్యో భవితా శ్వోఽభిషేచ్యేత మే సుతః|
రామో రాజీవతామ్రాక్షో యౌవరాజ్య ఇతి ప్రభుః ॥002॥

అథాంతర్గృహమావిశ్య రాజా దశరథస్తదా।
సూతమాజ్ఞాపయామాస రామం పునరిహానయ ॥003॥

ప్రతిగృహ్య స తద్వాక్యం సూతః పునరుపాయయౌ।
రామస్య భవనం శీఘ్రం రామమానయితుం పునః ॥004॥

ద్వాఃస్థైరావేదితం తస్య రామాయాగమనం పునః।
శ్రుత్వైవ చాపి రామస్తం ప్రాప్తం శంకాన్వితోఽభవత్ ॥005॥

ప్రవేశ్య చైనం త్వరితం రామో వచనమబ్రవీత్।
యదాగమనకృత్యం తే భూయస్తద్బ్రూహ్యశేషతః ॥006॥

తమువాచ తతః సూతో రాజా త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛతి।
శ్రుత్వా ప్రమాణమత్ర త్వం గమనాయేతరాయ వా ॥007॥

ఇతి సూతవచః శ్రుత్వా రామోఽథ త్వరయాన్వితః।
ప్రయయౌ రాజభవనం పునర్ద్రష్టుం నరేశ్వరం ॥008॥

తం శ్రుత్వా సమనుప్రాప్తం రామం దశరథో నృపః।
ప్రవేశయామాస గృహం వివక్షుః ప్రియముత్తమం ॥009॥

ప్రవిశన్నేవ చ శ్రీమాన్రాఘవో భవనం పితుః।
దదర్శ పితరం దూరాత్ప్రణిపత్య కృతాంజలిః ॥010॥

ప్రణమంతం సముత్థాప్య తం పరిష్వజ్య భూమిపః।
ప్రదిశ్య చాస్మై రుచిరమాసనం పునరబ్రవీత్ ॥011॥

రామ వృద్ధోఽస్మి దీర్ఘాయుర్భుక్తా భోగా మయేప్సితాః।
అన్నవద్భిః క్రతుశతైస్తథేష్టం భూరిదక్షిణైః ॥012॥

జాతమిష్టమపత్యం మే త్వమద్యానుపమం భువి।
దత్తమిష్టమధీతం చ మయా పురుషసత్తమ ॥013॥

అనుభూతాని చేష్టాని మయా వీర సుఖాని చ।
దేవర్షి పితృవిప్రాణామనృణోఽస్మి తథాత్మనః ॥014॥

న కించిన్మమ కర్తవ్యం తవాన్యత్రాభిషేచనాత్।
అతో యత్త్వామహం బ్రూయాం తన్మే త్వం కర్తుమర్హసి ॥015॥

అద్య ప్రకృతయః సర్వాస్త్వామిచ్ఛంతి నరాధిపం।
అతస్త్వాం యువరాజానమభిషేక్ష్యామి పుత్రక ॥016॥

అపి చాద్యాశుభాన్రామ స్వప్నాన్పశ్యామి దారుణాన్।
సనిర్ఘాతా మహోల్కాశ్చ పతంతీహ మహాస్వనాః ॥017॥

అవష్టబ్ధం చ మే రామ నక్షత్రం దారుణైర్గ్రహైః।
ఆవేదయంతి దైవజ్ఞాః సూర్యాంగారకరాహుభిః ॥018॥

ప్రాయేణ హి నిమిత్తానామీదృశానాం సముద్భవే।
రాజా వా మృత్యుమాప్నోతి ఘోరాం వాపదమృచ్ఛతి ॥019॥

తద్యావదేవ మే చేతో న విముహ్యతి రాఘవ।
తావదేవాభిషించస్వ చలా హి ప్రాణినాం మతిః ॥020॥

అద్య చంద్రోఽభ్యుపగతః పుష్యాత్పూర్వం పునర్వసుం।
శ్వః పుష్య యోగం నియతం వక్ష్యంతే దైవచింతకాః ॥021॥

తత్ర పుష్యేఽభిషించస్వ మనస్త్వరయతీవ మాం|
శ్వస్త్వాహమభిషేక్ష్యామి యౌవరాజ్యే పరంతప ||022||

తస్మాత్త్వయాద్య వ్రతినా నిశేయం నియతాత్మనా|
సహ వధ్వోపవస్తవ్యా దర్భప్రస్తరశాయినా ||023||

సుహృదశ్చాప్రమత్తాస్త్వాం రక్షంత్వద్య సమంతతః|
భవంతి బహువిఘ్నాని కార్యాణ్యేవంవిధాని హి ||024||

విప్రోషితశ్చ భరతో యావదేవ పురాదితః|
తావదేవాభిషేకస్తే ప్రాప్తకాలో మతో మమ ||025||

కామం ఖలు సతాం వృత్తే భ్రాతా తే భరతః స్థితః|
జ్యేష్ఠానువర్తీ ధర్మాత్మా సానుక్రోశో జితేంద్రియః ||026||

కిం తు చిత్తం మనుష్యాణామనిత్యమితి మే మతిః|
సతాం చ ధర్మనిత్యానాం కృతశోభి చ రాఘవ ||027||

ఇత్యుక్తః సోఽభ్యనుజ్ఞాతః శ్వోభావిన్యభిషేచనే|
వ్రజేతి రామః పితరమభివాద్యాభ్యయాద్గృహం ||028||

ప్రవిశ్య చాత్మనో వేశ్మ రాజ్ఞోద్దిష్టేఽభిషేచనే|
తస్మిన్క్షణే వినిర్గత్య మాతురంతఃపురం యయౌ ||029||

తత్ర తాం ప్రవణామేవ మాతరం క్షౌమవాసినీం|
వాగ్యతాం దేవతాగారే దదర్శ యాచతీం శ్రియం ||030||

ప్రాగేవ చాగతా తత్ర సుమిత్రా లక్ష్మణస్తథా|
సీతా చానాయితా శ్రుత్వా ప్రియం రామాభిషేచనం ||031||

తస్మిన్కాలే హి కౌసల్యా తస్థావామీలితేక్షణా|
సుమిత్రయాన్వాస్యమానా సీతయా లక్ష్మణేన చ ||032||

శ్రుత్వా పుష్యేణ పుత్రస్య యౌవరాజ్యాభిషేచనం|
ప్రాణాయామేన పురుషం ధ్యాయమానా జనార్దనం ||033||

తథా సనియమామేవ సోఽభిగమ్యాభివాద్య చ|
ఉవాచ వచనం రామో హర్షయంస్తామిదం తదా ||034||

అంబ పిత్రా నియుక్తోఽస్మి ప్రజాపాలనకర్మణి|
భవితా శ్వోఽభిషేకో మే యథా మే శాసనం పితుః ||035||

సీతయాప్యుపవస్తవ్యా రజనీయం మయా సహ|
ఏవమృత్విగుపాధ్యాయైః సహ మాముక్తవాన్పితా ||036||

యాని యాన్యత్ర యోగ్యాని శ్వోభావిన్యభిషేచనే|
తాని మే మంగలాన్యద్య వైదేహ్యాశ్చైవ కారయ ||037||

ఏతచ్ఛ్రుత్వా తు కౌసల్యా చిరకాలాభికాంక్షితం|
హర్షబాష్పకలం వాక్యమిదం రామమభాషత ||038||

వత్స రామ చిరం జీవ హతాస్తే పరిపంథినః|
జ్ఞాతీన్మే త్వం శ్రియా యుక్తః సుమిత్రాయాశ్చ నందయ ||039||

కల్యాణే బత నక్షత్రే మయి జాతోఽసి పుత్రక|
యేన త్వయా దశరథో గుణైరారాధితః పితా ||040||

అమోఘం బత మే క్షాంతం పురుషే పుష్కరేక్షణే|
యేయమిక్ష్వాకురాజ్యశ్రీః పుత్ర త్వాం సంశ్రయిష్యతి ||041||

ఇత్యేవముక్తో మాత్రేదం రామో భారతమబ్రవీత్|
ప్రాంజలిం ప్రహ్వమాసీనమభివీక్ష్య స్మయన్నివ ||042||

లక్ష్మణేమాం మయా సార్ధం ప్రశాధి త్వం వసుంధరాం|
ద్వితీయం మేఽన్తరాత్మానం త్వామియం శ్రీరుపస్థితా ||043||

సౌమిత్రే భుంక్ష్వ భోగాంస్త్వమిష్టాన్రాజ్యఫలాని చ|
జీవితం చ హి రాజ్యం చ త్వదర్థమభికామయే ||044||

ఇత్యుక్త్వా లక్ష్మణం రామో మాతరావభివాద్య చ|
అభ్యనుజ్ఞాప్య సీతాం చ జగామ స్వం నివేశనం ||045||

—♦ సర్గ 005 ♦—

సందిశ్య రామం నృపతిః శ్వోభావిన్యభిషేచనే|
పురోహితం సమాహూయ వసిష్ఠమిదమబ్రవీత్ ||001||

గచ్ఛోపవాసం కాకుత్స్థం కారయాద్య తపోధన|
శ్రీయశోరాజ్యలాభాయ వధ్వా సహ యతవ్రతం ||002||

తథేతి చ స రాజానముక్త్వా వేదవిదాం వరః|
స్వయం వసిష్ఠో భగవాన్యయౌ రామనివేశనం ||003||

స రామభవనం ప్రాప్య పాండురాభ్రఘనప్రభం|
తిస్రః కక్ష్యా రథేనైవ వివేశ మునిసత్తమః ||004||

తమాగతమృషిం రామస్త్వరన్నివ ససంభ్రమః|
మానయిష్యన్స మానార్హం నిశ్చక్రామ నివేశనాత్ ||005||

అభ్యేత్య త్వరమాణశ్చ రథాభ్యాశం మనీషిణః|
తతోఽవతారయామాస పరిగృహ్య రథాత్స్వయం ||006||

స చైనం ప్రశ్రితం దృష్ట్వా సంభాష్యాభిప్రసాద్య చ|
ప్రియార్హం హర్షయన్రామమిత్యువాచ పురోహితః ||007||

ప్రసన్నస్తే పితా రామ యౌవరాజ్యమవాప్స్యసి|
ఉపవాసం భవానద్య కరోతు సహ సీతయా ||008||

ప్రాతస్త్వామభిషేక్తా హి యౌవరాజ్యే నరాధిపః|
పితా దశరథః ప్రీత్యా యయాతిం నహుషో యథా ||009||

ఇత్యుక్త్వా స తదా రామముపవాసం యతవ్రతం|
మంత్రవత్కారయామాస వైదేహ్యా సహితం మునిః ||010||

తతో యథావద్రామేణ స రాజ్ఞో గురురర్చితః|
అభ్యనుజ్ఞాప్య కాకుత్స్థం యయౌ రామనివేశనాత్ ||011||

సుహృద్భిస్తత్ర రామోఽపి తాననుజ్ఞాప్య సర్వశః|
సభాజితో వివేశాథ తాననుజ్ఞాప్య సర్వశః ||012||

హృష్టనారీ నరయుతం రామవేశ్మ తదా బభౌ|
యథా మత్తద్విజగణం ప్రఫుల్లనలినం సరః ||013||

స రాజభవనప్రఖ్యాత్తస్మాద్రామనివేశనాత్|
నిర్గత్య దదృశే మార్గం వసిష్ఠో జనసంవృతం ||014||

వృందవృందైరయోధ్యాయాం రాజమార్గాః సమంతతః|
బభూవురభిసంబాధాః కుతూహలజనైర్వృతాః ||015||

జనవృందోర్మిసంఘర్షహర్షస్వనవతస్తదా|
బభూవ రాజమార్గస్య సాగరస్యేవ నిస్వనః ||016||

సిక్తసంమృష్టరథ్యా హి తదహర్వనమాలినీ|
ఆసీదయోధ్యా నగరీ సముచ్ఛ్రితగృహధ్వజా ||017||

తదా హ్యయోధ్యా నిలయః సస్త్రీబాలాబలో జనః|
రామాభిషేకమాకాంక్షన్నాకాంక్షన్నుదయం రవేః ||018||

ప్రజాలంకారభూతం చ జనస్యానందవర్ధనం|
ఉత్సుకోఽభూజ్జనో ద్రష్టుం తమయోధ్యా మహోత్సవం ||019||

ఏవం తం జనసంబాధం రాజమార్గం పురోహితః|
వ్యూహన్నివ జనౌఘం తం శనై రాజ కులం యయౌ ||020||

సితాభ్రశిఖరప్రఖ్యం ప్రాసదమధిరుహ్య సః|
సమియాయ నరేంద్రేణ శక్రేణేవ బృహస్పతిః ||021||

తమాగతమభిప్రేక్ష్య హిత్వా రాజాసనం నృపః|
పప్రచ్ఛ స చ తస్మై తత్కృతమిత్యభ్యవేదయత్ ||022||

గురుణా త్వభ్యనుజ్ఞాతో మనుజౌఘం విసృజ్య తం|
వివేశాంతఃపురం రాజా సింహో గిరిగుహామివ ||023||

తదగ్ర్యవేషప్రమదాజనాకులం |
మహేంద్రవేశ్మప్రతిమం నివేశనం|
వ్యదీపయంశ్చారు వివేశ పార్థివః |
శశీవ తారాగణసంకులం నభః ||024||

—♦ సర్గ 006 ♦—

గతే పురోహితే రామః స్నాతో నియతమానసః|
సహ పత్న్యా విశాలాక్ష్యా నారాయణముపాగమత్ ||001||

ప్రగృహ్య శిరసా పాత్రీం హవిషో విధివత్తదా|
మహతే దైవతాయాజ్యం జుహావ జ్వలితేఽనలే ||002||

శేషం చ హవిషస్తస్య ప్రాశ్యాశాస్యాత్మనః ప్రియం|
ధ్యాయన్నారాయణం దేవం స్వాస్తీర్ణే కుశసంస్తరే ||003||

వాగ్యతః సహ వైదేహ్యా భూత్వా నియతమానసః|
శ్రీమత్యాయతనే విష్ణోః శిశ్యే నరవరాత్మజః ||004||

ఏకయామావశిష్టాయాం రాత్ర్యాం ప్రతివిబుధ్య సః|
అలంకారవిధిం కృత్స్నం కారయామాస వేశ్మనః ||005||

తత్ర శృణ్వన్సుఖా వాచః సూతమాగధబందినాం|
పూర్వాం సంధ్యాముపాసీనో జజాప యతమానసః ||006||

తుష్టావ ప్రణతశ్చైవ శిరసా మధుసూదనం|
విమలక్షౌమసంవీతో వాచయామాస చ ద్విజాన్ ||007||

తేషాం పుణ్యాహఘోషోఽథ గంభీరమధురస్తదా|
అయోధ్యాం పూరయామాస తూర్యఘోషానునాదితః ||008||

కృతోపవాసం తు తదా వైదేహ్యా సహ రాఘవం|
అయోధ్యా నిలయః శ్రుత్వా సర్వః ప్రముదితో జనః ||009||

తతః పౌరజనః సర్వః శ్రుత్వా రామాభిషేచనం|
ప్రభాతాం రజనీం దృష్ట్వా చక్రే శోభాం పరాం పునః ||010||

సితాభ్రశిఖరాభేషు దేవతాయతనేషు చ|
చతుష్పథేషు రథ్యాసు చైత్యేష్వట్టాలకేషు చ ||011||

నానాపణ్యసమృద్ధేషు వణిజామాపణేషు చ|
కుటుంబినాం సమృద్ధేషు శ్రీమత్సు భవనేషు చ ||012||

సభాసు చైవ సర్వాసు వృక్షేష్వాలక్షితేషు చ|
ధ్వజాః సముచ్ఛ్రితాశ్చిత్రాః పతాకాశ్చాభవంస్తదా ||013||

నటనర్తకసంఘానాం గాయకానాం చ గాయతాం|
మనఃకర్ణసుఖా వాచః శుశ్రువుశ్చ తతస్తతః ||014||

రామాభిషేకయుక్తాశ్చ కథాశ్చక్రుర్మిథో జనాః|
రామాభిషేకే సంప్రాప్తే చత్వరేషు గృహేషు చ ||015||

బాలా అపి క్రీడమానా గృహద్వారేషు సంఘశః|
రామాభిషేకసంయుక్తాశ్చక్రురేవ మిథః కథాః ||016||

కృతపుష్పోపహారశ్చ ధూపగంధాధివాసితః|
రాజమార్గః కృతః శ్రీమాన్పౌరై రామాభిషేచనే ||017||

ప్రకాశీకరణార్థం చ నిశాగమనశంకయా|
దీపవృక్షాంస్తథా చక్రురను రథ్యాసు సర్వశః ||018||

అలంకారం పురస్యైవం కృత్వా తత్పురవాసినః|
ఆకాంక్షమాణా రామస్య యౌవరాజ్యాభిషేచనం ||019||

సమేత్య సంఘశః సర్వే చత్వరేషు సభాసు చ|
కథయంతో మిథస్తత్ర ప్రశశంసుర్జనాధిపం ||020||

అహో మహాత్మా రాజాయమిక్ష్వాకుకులనందనః|
జ్ఞాత్వా యో వృద్ధమాత్మానం రామం రాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి ||021||

సర్వే హ్యనుగృహీతాః స్మ యన్నో రామో మహీపతిః|
చిరాయ భవితా గోప్తా దృష్టలోకపరావరః ||022||

అనుద్ధతమనా విద్వాంధర్మాత్మా భ్రాతృవత్సలః|
యథా చ భ్రాతృషు స్నిగ్ధస్తథాస్మాస్వపి రాఘవః ||023||

చిరం జీవతు ధర్మాత్మా రాజా దశరథోఽనఘః|
యత్ప్రసాదేనాభిషిక్తం రామం ద్రక్ష్యామహే వయం ||024||

ఏవంవిధం కథయతాం పౌరాణాం శుశ్రువుస్తదా|
దిగ్భ్యోఽపి శ్రుతవృత్తాంతాః ప్రాప్తా జానపదా జనాః ||025||

తే తు దిగ్భ్యః పురీం ప్రాప్తా ద్రష్టుం రామాభిషేచనం|
రామస్య పూరయామాసుః పురీం జానపదా జనాః ॥026॥

జనౌఘైస్తైర్విసర్పద్భిః శుశ్రువే తత్ర నిఃస్వనః|
పర్వసూదీర్ణవేగస్య సాగరస్యేవ నిఃస్వనః ॥027॥

తతస్తదింద్రక్షయసంనిభం పురం |
దిదృక్షుభిర్జానపదైరుపాగతైః|
సమంతతః సస్వనమాకులం బభౌ |
సముద్రయాదోభిరివార్ణవోదకం ॥028॥

—♦ సర్గ 007 ♦—

జ్ఞాతిదాసీ యతో జాతా కైకేయ్యాస్తు సహోషితా|
ప్రాసాదం చంద్రసంకాశమారురోహ యదృచ్ఛయా ॥001॥

సిక్తరాజపథాం కృత్స్నాం ప్రకీర్ణకమలోత్పలాం|
అయోధ్యాం మంథరా తస్మాత్ప్రాసాదాదన్వవైక్షత ॥002॥

పతాకాభిర్వరార్హాభిర్ధ్వజైశ్చ సమలంకృతాం|
సిక్తాం చందనతోయైశ్చ శిరఃస్నాతజనైర్వృతాం ॥003॥

అవిదూరే స్థితాం దృష్ట్వా ధాత్రీం పప్రచ్ఛ మంథరా|
ఉత్తమేనాభిసంయుక్తా హర్షేణార్థపరా సతీ ॥004॥

రామమాతా ధనం కిం ను జనేభ్యః సంప్రయచ్ఛతి|
అతిమాత్రం ప్రహర్షోఽయం కిం జనస్య చ శంస మే|
కారయిష్యతి కిం వాపి సంప్రహృష్టో మహీపతిః ॥005॥

విదీర్యమాణా హర్షేణ ధాత్రీ పరమయా ముదా|
ఆచచక్షేఽథ కుబ్జాయై భూయసీం రాఘవే శ్రియం ॥006॥

శ్వః పుష్యేణ జితక్రోధం యౌవరాజ్యేన రాఘవం|
రాజా దశరథో రామమభిషేచయితానఘం ॥007॥

ధాత్ర్యాస్తు వచనం శ్రుత్వా కుబ్జా క్షిప్రమమర్షితా|
కైలాస శిఖరాకారాత్ప్రాసాదాదవరోహత ॥008॥

సా దహ్యమానా కోపేన మంథరా పాపదర్శినీ|
శయానామేత్య కైకేయీమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥009॥

ఉత్తిష్ఠ మూఢే కిం శేషే భయం త్వామభివర్తతే|
ఉపప్లుతమహౌఘేన కిమాత్మానం న బుధ్యసే ॥010॥

అనిష్టే సుభగాకారే సౌభాగ్యేన వికత్థసే|
చలం హి తవ సౌభాగ్యం నద్యాః స్రోత ఇవోష్ణగే ॥011॥

ఏవముక్తా తు కైకేయీ రుష్టయా పరుషం వచః|
కుబ్జయా పాపదర్శిన్యా విషాదమగమత్పరం ॥012॥

కైకేయీ త్వబ్రవీత్కుబ్జాం కచ్చిత్క్షేమం న మంథరే|
విషణ్ణవదనాం హి త్వాం లక్షయే భృశదుఃఖితాం ॥013॥

మంథరా తు వచః శ్రుత్వా కైకేయ్యా మధురాక్షరం|
ఉవాచ క్రోధసంయుక్తా వాక్యం వాక్యవిశారదా ॥014॥

సా విషణ్ణతరా భూత్వా కుబ్జా తస్యా హితైషిణీ|
విషాదయంతీ ప్రోవాచ భేదయంతీ చ రాఘవం ||015||

అక్షేమం సుమహద్దేవి ప్రవృత్తం త్వద్వినాశనం|
రామం దశరథో రాజా యౌవరాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి ||016||

సాస్మ్యగాధే భయే మగ్నా దుఃఖశోకసమన్వితా|
దహ్యమానానలేనేవ త్వద్ధితార్థమిహాగతా ||017||

తవ దుఃఖేన కైకేయి మమ దుఃఖం మహద్భవేత్|
త్వద్వృద్ధౌ మమ వృద్ధిశ్చ భవేదత్ర న సంశయః ||018||

నరాధిపకులే జాతా మహిషీ త్వం మహీపతేః|
ఉగ్రత్వం రాజధర్మాణాం కథం దేవి న బుధ్యసే ||019||

ధర్మవాదీ శఠో భర్తా శ్లక్ష్ణవాదీ చ దారుణః|
శుద్ధభావే న జానీషే తేనైవమతిసంధితా ||020||

ఉపస్థితం ప్రయుంజానస్త్వయి సాంత్వమనర్థకం|
అర్థేనైవాద్య తే భర్తా కౌసల్యాం యోజయిష్యతి ||021||

అపవాహ్య స దుష్టాత్మా భరతం తవ బంధుషు|
కాల్యం స్థాపయితా రామం రాజ్యే నిహతకంటకే ||022||

శత్రుః పతిప్రవాదేన మాత్రేవ హితకామ్యయా|
ఆశీవిష ఇవాంకేన బాలే పరిధృతస్త్వయా ||023||

యథా హి కుర్యాత్సర్పో వా శత్రుర్వా ప్రత్యుపేక్షితః|
రాజ్ఞా దశరథేనాద్య సపుత్రా త్వం తథా కృతా ||024||

పాపేనానృతసాంత్వేన బాలే నిత్యం సుఖోచితే|
రామం స్థాపయతా రాజ్యే సానుబంధా హతా హ్యసి ||025||

సా ప్రాప్తకాలం కైకేయి క్షిప్రం కురు హితం తవ|
త్రాయస్వ పుత్రమాత్మానం మాం చ విస్మయదర్శనే ||026||

మంథరాయా వచః శ్రుత్వా శయనాత్సా శుభాననా|
ఏకమాభరణం తస్యై కుబ్జాయై ప్రదదౌ శుభం ||027||

దత్త్వా త్వాభరణం తస్యై కుబ్జాయై ప్రమదోత్తమా|
కైకేయీ మంథరాం హృష్టా పునరేవాబ్రవీదిదం ||028||

ఇదం తు మంథరే మహ్యమాఖ్యాసి పరమం ప్రియం|
ఏతన్మే ప్రియమాఖ్యాతుః కిం వా భూయః కరోమి తే ||029||

రామే వా భరతే వాహం విశేషం నోపలక్షయే|
తస్మాత్తుష్టాస్మి యద్రాజా రామం రాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి ||030||

న మే పరం కించిదితస్త్వయా పునః |
ప్రియం ప్రియార్హే సువచం వచో వరం|
తథా హ్యవోచస్త్వమతః ప్రియోత్తరం |
వరం పరం తే ప్రదదామి తం వృణు ||031||

—♦ సర్గ 008 ♦—

–

మంథరా త్వభ్యసూయ్యైనాముత్సృజ్యాభరణం చ తత్|
ఉవాచేదం తతో వాక్యం కోపదుఃఖసమన్వితా ||001||

హర్షం కిమిదమస్థానే కృతవత్యసి బాలిశే|
శోకసాగరమధ్యస్థమాత్మానం నావబుధ్యసే ||002||

సుభగా ఖలు కౌసల్యా యస్యాః పుత్రోఽభిషేక్ష్యతే|
యౌవరాజ్యేన మహతా శ్వః పుష్యేణ ద్విజోత్తమైః ||003||

ప్రాప్తాం సుమహతీం ప్రీతిం ప్రతీతాం తాం హతద్విషం|
ఉపస్థాస్యసి కౌసల్యాం దాసీవ త్వం కృతాంజలిః ||004||

హృష్టాః ఖలు భవిష్యంతి రామస్య పరమాః స్త్రియః|
అప్రహృష్టా భవిష్యంతి స్నుషాస్తే భరతక్షయే ||005||

తాం దృష్ట్వా పరమప్రీతాం బ్రువంతీం మంథరాం తతః|
రామస్యైవ గుణాందేవీ కైకేయీ ప్రశశంస హ ||006||

ధర్మజ్ఞో గురుభిర్దాంతః కృతజ్ఞః సత్యవాక్శుచిః|
రామో రాజ్ఞః సుతో జ్యేష్ఠో యౌవరాజ్యమతోఽర్హతి ||007||

భ్రాతౄన్భృత్యాంశ్చ దీర్ఘాయుః పితృవత్పాలయిష్యతి|
సంతప్యసే కథం కుబ్జే శ్రుత్వా రామాభిషేచనం ||008||

భరతశ్చాపి రామస్య ధ్రువం వర్షశతాత్పరం|
పితృపైతామహం రాజ్యమవాప్స్యతి నరర్షభః ||009||

సా త్వమభ్యుదయే ప్రాప్తే వర్తమానే చ మంథరే|
భవిష్యతి చ కల్యాణే కిమర్థం పరితప్యసే|
కౌసల్యాతోఽతిరిక్తం చ స తు శుశ్రూషతే హి మాం ||010||

కైకేయ్యా వచనం శ్రుత్వా మంథరా భృశదుఃఖితా|
దీర్ఘముష్ణం వినిఃశ్వస్య కైకేయీమిదమబ్రవీత్ ||011||

అనర్థదర్శినీ మౌర్ఖ్యాన్నాత్మానమవబుధ్యసే|
శోకవ్యసనవిస్తీర్ణే మజ్జంతీ దుఃఖసాగరే ||012||

భవితా రాఘవో రాజా రాఘవస్య చ యః సుతః|
రాజవంశాత్తు భరతః కైకేయి పరిహాస్యతే ||013||

న హి రాజ్ఞః సుతాః సర్వే రాజ్యే తిష్ఠంతి భామిని|
స్థాప్యమానేషు సర్వేషు సుమహాననయో భవేత్ ||014||

తస్మాజ్జ్యేష్ఠే హి కైకేయి రాజ్యతంత్రాణి పార్థివాః|
స్థాపయంత్యనవద్యాంగి గుణవత్స్వితరేష్వపి ||015||

అసావత్యంతనిర్భగ్నస్తవ పుత్రో భవిష్యతి|
అనాథవత్సుఖేభ్యశ్చ రాజవంశాచ్చ వత్సలే ||016||

సాహం త్వదర్థే సంప్రాప్తా త్వం తు మాం నావబుధ్యసే|
సపత్నివృద్ధౌ యా మే త్వం ప్రదేయం దాతుమిచ్ఛసి ||017||

ధ్రువం తు భరతం రామః ప్రాప్య రాజ్యమకంటకం|
దేశాంతరం నాయయితా లోకాంతరమథాపి వా ||018||

బాల ఏవ హి మాతుల్యం భరతో నాయితస్త్వయా|
సంనికర్షాచ్చ సౌహార్దం జాయతే స్థావరేష్వపి ||019||

గోప్తా హి రామం సౌమిత్రిర్లక్ష్మణం చాపి రాఘవః|
అశ్వినోరివ సౌభ్రాత్రం తయోర్లోకేషు విశ్రుతం ||020||

తస్మాన్న లక్ష్మణే రామః పాపం కించిత్కరిష్యతి|
రామస్తు భరతే పాపం కుర్యాదితి న సంశయః ||021||

తస్మాద్రాజగృహాదేవ వనం గచ్ఛతు తే సుతః|
ఏతద్ధి రోచతే మహ్యం భృశం చాపి హితం తవ ||022||

ఏవం తే జ్ఞాతిపక్షస్య శ్రేయశ్చైవ భవిష్యతి|
యది చేద్భరతో ధర్మాత్పిత్ర్యం రాజ్యమవాప్స్యతి ||023||

స తే సుఖోచితో బాలో రామస్య సహజో రిపుః|
సమృద్ధార్థస్య నష్టార్థో జీవిష్యతి కథం వశే ||024||

అభిద్రుతమివారణ్యే సింహేన గజయూథపం|
ప్రచ్ఛాద్యమానం రామేణ భరతం త్రాతుమర్హసి ||025||

దర్పాన్నిరాకృతా పూర్వం త్వయా సౌభాగ్యవత్తయా|
రామమాతా సపత్నీ తే కథం వైరం న యాతయేత్ ||026||

యదా హి రామః పృథివీమవాప్స్యతి |
ధ్రువం ప్రనష్టో భరతో భవిష్యతి|
అతో హి సంచింతయ రాజ్యమాత్మజే |
పరస్య చాద్యైవ వివాసకారణం ||027||

—♦ సర్గ 009 ♦—

ఏవముక్తా తు కైకేయీ క్రోధేన జ్వలితాననా|
దీర్ఘముష్ణం వినిఃశ్వస్య మంథరామిదమబ్రవీత్ ||001||

అద్య రామమితః క్షిప్రం వనం ప్రస్థాపయామ్యహం|
యౌవరాజ్యేన భరతం క్షిప్రమేవాభిషేచయే ||002||

ఇదం త్విదానీం సంపశ్య కేనోపాయేన మంథరే|
భరతః ప్రాప్నుయాద్రాజ్యం న తు రామః కథంచన ||003||

ఏవముక్తా తయా దేవ్యా మంథరా పాపదర్శినీ|
రామార్థముపహింసంతీ కైకేయీమిదమబ్రవీత్ ||004||

హంతేదానీం ప్రవక్ష్యామి కైకేయి శ్రూయతాం చ మే|
యథా తే భరతో రాజ్యం పుత్రః ప్రాప్స్యతి కేవలం ||005||

శ్రుత్వైవం వచనం తస్యా మంథరాయాస్తు కైకయీ|
కించిదుత్థాయ శయనాత్స్వాస్తీర్ణాదిదమబ్రవీత్ ||006||

కథయ త్వం మమోపాయం కేనోపాయేన మంథరే|
భరతః ప్రాప్నుయాద్రాజ్యం న తు రామః కథంచన ||007||

ఏవముక్తా తయా దేవ్యా మంథరా పాపదర్శినీ|
రామార్థముపహింసంతీ కుబ్జా వచనమబ్రవీత్ ||008||

తవ దేవాసురే యుద్ధే సహ రాజర్షిభిః పతిః|
అగచ్ఛత్త్వాముపాదాయ దేవరాజస్య సాహ్యకృత్ ||009||

దిశమాస్థాయ కైకేయి దక్షిణాం దండకాన్ప్రతి|
వైజయంతమితి ఖ్యాతం పురం యత్ర తిమిధ్వజః ||010||

స శంబర ఇతి ఖ్యాతః శతమాయో మహాసురః|
దదౌ శక్రస్య సంగ్రామం దేవసంఘైరనిర్జితః ||011||

తస్మిన్మహతి సంగ్రామే రాజా దశరథస్తదా|
అపవాహ్య త్వయా దేవి సంగ్రామాన్నష్టచేతనః ||012||

తత్రాపి విక్షతః శస్త్రైః పతిస్తే రక్షితస్త్వయా|
తుష్టేన తేన దత్తౌ తే ద్వౌ వరౌ శుభదర్శనే ||013||

స త్వయోక్తః పతిర్దేవి యదేచ్ఛేయం తదా వరౌ|
గృహ్ణీయామితి తత్తేన తథేత్యుక్తం మహాత్మనా|
అనభిజ్ఞా హ్యహం దేవి త్వయైవ కథితం పురా ||014||

తౌ వరౌ యాచ భర్తారం భరతస్యాభిషేచనం|
ప్రవ్రాజనం చ రామస్య త్వం వర్షాణి చతుర్దశ ||015||

క్రోధాగారం ప్రవిశ్యాద్య క్రుద్ధేవాశ్వపతేః సుతే|
శేష్వానంతర్హితాయాం త్వం భూమౌ మలినవాసినీ|
మా స్మైనం ప్రత్యుదీక్షేథా మా చైనమభిభాషథాః ||016||

దయితా త్వం సదా భర్తురత్ర మే నాస్తి సంశయః|
త్వత్కృతే చ మహారాజో విశేదపి హుతాశనం ||017||

న త్వాం క్రోధయితుం శక్తో న క్రుద్ధాం ప్రత్యుదీక్షితుం|
తవ ప్రియార్థం రాజా హి ప్రాణానపి పరిత్యజేత్ ||018||

న హ్యతిక్రమితుం శక్తస్తవ వాక్యం మహీపతిః|
మందస్వభావే బుధ్యస్వ సౌభాగ్యబలమాత్మనః ||019||

మణిముక్తాసువర్ణాని రత్నాని వివిధాని చ|
దద్యాద్దశరథో రాజా మా స్మ తేషు మనః కృథాః ||020||

యౌ తౌ దేవాసురే యుద్ధే వరౌ దశరథోఽదదాత్|
తౌ స్మారయ మహాభాగే సోఽర్థో మా త్వామతిక్రమేత్ ||021||

యదా తు తే వరం దద్యాత్స్వయముత్థాప్య రాఘవః|
వ్యవస్థాప్య మహారాజం త్వమిమం వృణుయా వరం ||022||

రామం ప్రవ్రాజయారణ్యే నవ వర్షాణి పంచ చ|
భరతః క్రియతాం రాజా పృథివ్యాం పార్థివర్షభః ||023||

ఏవం ప్రవ్రాజితశ్చైవ రామోఽరామో భవిష్యతి|
భరతశ్చ హతామిత్రస్తవ రాజా భవిష్యతి ||024||

యేన కాలేన రామశ్చ వనాత్ప్రత్యాగమిష్యతి|
తేన కాలేన పుత్రస్తే కృతమూలో భవిష్యతి ||025||

సంగృహీతమనుష్యశ్చ సుహృద్భిః సార్ధమాత్మవాన్ |
ప్రాప్తకాలం తు తే మన్యే రాజానం వీతసాధ్వసా|
రామాభిషేకసంకల్పాన్నిగృహ్య వినివర్తయ ||026||

అనర్థమర్థరూపేణ గ్రాహితా సా తతస్తయా|
హృష్టా ప్రతీతా కైకేయీ మంథరామిదమబ్రవీత్ ||027||

కుబ్జే త్వాం నాభిజానామి శ్రేష్ఠాం శ్రేష్ఠాభిధాయినీం|
పృథివ్యామసి కుబ్జానాముత్తమా బుద్ధినిశ్చయే ||028||

త్వమేవ తు మమార్థేషు నిత్యయుక్తా హితైషిణీ|
నాహం సమవబుధ్యేయం కుబ్జే రాజ్ఞశ్చికీర్షితం ||029||

సంతి దుఃసంస్థితాః కుబ్జా వక్రాః పరమపాపికాః|
త్వం పద్మమివ వాతేన సంనతా ప్రియదర్శనా ||030||

ఉరస్తేఽభినివిష్టం వై యావత్స్కంధాత్సమున్నతం|
అధస్తాచ్చోదరం శాంతం సునాభమివ లజ్జితం ||031||

జఘనం తవ నిర్ఘుష్టం రశనాదామశోభితం|
జంఘే భృశముపన్యస్తే పాదౌ చాప్యాయతావుభౌ ||032||

త్వమాయతాభ్యాం సక్థిభ్యాం మంథరే క్షౌమవాసిని|
అగ్రతో మమ గచ్ఛంతీ రాజహంసీవ రాజసే ||033||

తవేదం స్థగు యద్దీర్ఘం రథఘోణమివాయతం|
మతయః క్షత్రవిద్యాశ్చ మాయాశ్చాత్ర వసంతి తే ||034||

అత్ర తే ప్రతిమోక్ష్యామి మాలాం కుబ్జే హిరణ్మయీం|
అభిషిక్తే చ భరతే రాఘవే చ వనం గతే ||035||

జాత్యేన చ సువర్ణేన సునిష్టప్తేన సుందరి|
లబ్ధార్థా చ ప్రతీతా చ లేపయిష్యామి తే స్థగు ||036||

ముఖే చ తిలకం చిత్రం జాతరూపమయం శుభం|
కారయిష్యామి తే కుబ్జే శుభాన్యాభరణాని చ ||037||

పరిధాయ శుభే వస్త్రే దేవతేవ చరిష్యసి|
చంద్రమాహ్వయమానేన ముఖేనాప్రతిమాననా ||038||

గమిష్యసి గతిం ముఖ్యాం గర్వయంతీ ద్విషజ్జనం|
తవాపి కుబ్జాః కుబ్జాయాః సర్వాభరణభూషితాః|
పాదౌ పరిచరిష్యంతి యథైవ త్వం సదా మమ ||039||

ఇతి ప్రశస్యమానా సా కైకేయీమిదమబ్రవీత్|
శయానాం శయనే శుభ్రే వేద్యామగ్నిశిఖామివ ||040||

గతోదకే సేతుబంధో న కల్యాణి విధీయతే|
ఉత్తిష్ఠ కురు కల్యాణం రాజానమనుదర్శయ ||041||

తథా ప్రోత్సాహితా దేవీ గత్వా మంథరయా సహ|
క్రోధాగారం విశాలాక్షీ సౌభాగ్యమదగర్వితా ||042||

అనేకశతసాహస్రం ముక్తాహారం వరాంగనా|
అవముచ్య వరార్హాణి శుభాన్యాభరణాని చ ||043||

తతో హేమోపమా తత్ర కుబ్జా వాక్యం వశం గతా|
సంవిశ్య భూమౌ కైకేయీ మంథరామిదమబ్రవీత్ ||044||

ఇహ వా మాం మృతాం కుబ్జే నృపాయావేదయిష్యసి|
వనం తు రాఘవే ప్రాప్తే భరతః ప్రాప్స్యతి క్షితిం ||045||

అథైతదుక్త్వా వచనం సుదారుణం |
నిధాయ సర్వాభరణాని భామినీ|

అసంవృతామాస్తరణేన మేదినీం |
తదాధిశశ్యే పతితేవ కిన్నరీ ||046||

ఉదీర్ణసంరంభతమోవృతాననా |
తథావముక్తోత్తమమాల్యభూషణా|
నరేంద్రపత్నీ విమనా బభూవ సా |
తమోవృతా ద్యౌరివ మగ్నతారకా ||047||

—♦ సర్గ 010 ♦—

ఆజ్ఞాప్య తు మహారాజో రాఘవస్యాభిషేచనం|
ప్రియార్హాం ప్రియమాఖ్యాతుం వివేశాంతఃపురం వశీ ||001||

తాం తత్ర పతితాం భూమౌ శయానామతథోచితాం|
ప్రతప్త ఇవ దుఃఖేన సోఽపశ్యజ్జగతీపతిః ||002||

స వృద్ధస్తరుణీం భార్యాం ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీం|
అపాపః పాపసంకల్పాం దదర్శ ధరణీతలే ||003||

కరేణుమివ దిగ్ధేన విద్ధాం మృగయుణా వనే|
మహాగజ ఇవారణ్యే స్నేహాత్పరిమమర్శ తాం ||004||

పరిమృశ్య చ పాణిభ్యామభిసంత్రస్తచేతనః|
కామీ కమలపత్రాక్షీమువాచ వనితామిదం ||005||

న తేఽహమభిజానామి క్రోధమాత్మని సంశ్రితం|
దేవి కేనాభియుక్తాసి కేన వాసి విమానితా ||006||

యదిదం మమ దుఃఖాయ శేషే కల్యాణి పాంసుషు|
భూమౌ శేషే కిమర్థం త్వం మయి కల్యాణ చేతసి|
భూతోపహతచిత్తేవ మమ చిత్తప్రమాథినీ ||007||

సంతి మే కుశలా వైద్యా అభితుష్టాశ్చ సర్వశః|
సుఖితాం త్వాం కరిష్యంతి వ్యాధిమాచక్ష్వ భామిని ||008||

కస్య వా తే ప్రియం కార్యం కేన వా విప్రియం కృతం|
కః ప్రియం లభతామద్య కో వా సుమహదప్రియం ||009||

అవధ్యో వధ్యతాం కో వా వధ్యః కో వా విముచ్యతాం|
దరిద్రః కో భవత్వాఢ్యో ద్రవ్యవాన్వాప్యకించనః ||010||

అహం చైవ మదీయాశ్చ సర్వే తవ వశానుగాః|
న తే కంచిదభిప్రాయం వ్యాహంతుమహముత్సహే ||011||

ఆత్మనో జీవితేనాపి బ్రూహి యన్మనసేచ్ఛసి|
యావదావర్తతే చక్రం తావతీ మే వసుంధరా ||012||

తథోక్తా సా సమాశ్వస్తా వక్తుకామా తదప్రియం|
పరిపీడయితుం భూయో భర్తారముపచక్రమే ||013||

నాస్మి విప్రకృతా దేవ కేనచిన్న విమానితా|
అభిప్రాయస్తు మే కశ్చిత్తమిచ్ఛామి త్వయా కృతం ||014||

ప్రతిజ్ఞాం ప్రతిజానీష్వ యది త్వం కర్తుమిచ్ఛసి|
అథ తద్వ్యాహరిష్యామి యదభిప్రార్థితం మయా ||015||

ఏవముక్తస్తయా రాజా ప్రియయా స్త్రివశం గతః|
తామువాచ మహాతేజాః కైకేయీమీషదుత్స్మితః ||016||

అవలిప్తే న జానాసి త్వత్తః ప్రియతరో మమ|
మనుజో మనుజవ్యాఘ్రాద్రామాదన్యో న విద్యతే ||017||

భద్రే హృదయమప్యేతదనుమృశ్యోద్ధరస్వ మే|
ఏతత్సమీక్ష్య కైకేయి బ్రూహి యత్సాధు మన్యసే ||018||

బలమాత్మని పశ్యంతీ న మాం శంకితుమర్హసి|
కరిష్యామి తవ ప్రీతిం సుకృతేనాపి తే శపే ||019||

తేన వాక్యేన సంహృష్టా తమభిప్రాయమాత్మనః|
వ్యాజహార మహాఘోరమభ్యాగతమివాంతకం ||020||

యథాక్రమేణ శపసి వరం మమ దదాసి చ|
తచ్ఛృణ్వంతు త్రయస్త్రింశద్దేవాః సేంద్రపురోగమాః ||021||

చంద్రాదిత్యౌ నభశ్చైవ గ్రహా రాత్ర్యహనీ దిశః|
జగచ్చ పృథివీ చైవ సగంధర్వా సరాక్షసా ||022||

నిశాచరాణి భూతాని గృహేషు గృహదేవతాః|
యాని చాన్యాని భూతాని జానీయుర్భాషితం తవ ||023||

సత్యసంధో మహాతేజా ధర్మజ్ఞః సుసమాహితః|
వరం మమ దదాత్యేష తన్మే శృణ్వంతు దేవతాః ||024||

ఇతి దేవీ మహేష్వాసం పరిగృహ్యాభిశస్య చ|
తతః పరమువాచేదం వరదం కామమోహితం ||025||

వరౌ యౌ మే త్వయా దేవ తదా దత్తౌ మహీపతే|
తౌ తావదహమద్యైవ వక్ష్యామి శృణు మే వచః ||026||

అభిషేకసమారంభో రాఘవస్యోపకల్పితః|
అనేనైవాభిషేకేణ భరతో మేఽభిషిచ్యతాం ||027||

నవ పంచ చ వర్షాణి దండకారణ్యమాశ్రితః|
చీరాజినజటాధారీ రామో భవతు తాపసః ||028||

భరతో భజతామద్య యౌవరాజ్యమకంటకం|
అద్య చైవ హి పశ్యేయం ప్రయాంతం రాఘవం వనే ||029||

తతః శ్రుత్వా మహారాజః కైకేయ్యా దారుణం వచః|
వ్యథితో విక్లవశ్చైవ వ్యాఘ్రీం దృష్ట్వా యథా మృగః ||030||

అసంవృతాయామాసీనో జగత్యాం దీర్ఘముచ్ఛ్వసన్|
అహో ధిగితి సామర్షో వాచముక్త్వా నరాధిపః|
మోహమాపేదివాన్భూయః శోకోపహతచేతనః ||031||

చిరేణ తు నృపః సంజ్ఞాం ప్రతిలభ్య సుదుఃఖితః|
కైకేయీమబ్రవీత్క్రుద్ధః ప్రదహన్నివ చక్షుషా ||032||

నృశంసే దుష్టచారిత్రే కులస్యాస్య వినాశిని|
కిం కృతం తవ రామేణ పాపే పాపం మయాపి వా ||033||

సదా తే జననీ తుల్యాం వృత్తిం వహతి రాఘవః|
తస్యైవ త్వమనర్థాయ కింనిమిత్తమిహోద్యతా ||034||

త్వం మయాత్మవినాశాయ భవనం స్వం ప్రవేశితా|
అవిజ్ఞానాన్నృపసుతా వ్యాలీ తీక్ష్ణవిషా యథా ||035||

జీవలోకో యదా సర్వో రామస్యేహ గుణస్తవం|
అపరాధం కముద్దిశ్య త్యక్ష్యామీష్టమహం సుతం ||036||

కౌసల్యాం వా సుమిత్రాం వా త్యజేయమపి వా శ్రియం|
జీవితం వాత్మనో రామం న త్వేవ పితృవత్సలం ||037||

పరా భవతి మే ప్రీతిర్దృష్ట్వా తనయమగ్రజం|
అపశ్యతస్తు మే రామం నష్టా భవతి చేతనా ||038||

తిష్ఠేల్లోకో వినా సూర్యం సస్యం వా సలిలం వినా|
న తు రామం వినా దేహే తిష్ఠేత్తు మమ జీవితం ||039||

తదలం త్యజ్యతామేష నిశ్చయః పాపనిశ్చయే|
అపి తే చరణౌ మూర్ధ్నా స్పృశామ్యేష ప్రసీద మే ||040||

స భూమిపాలో విలపన్ననాథవ |
త్స్రియా గృహీతో హృదయేఽతిమాత్రతా|
పపాత దేవ్యాశ్చరణౌ ప్రసారితా |
వుభావసంస్పృశ్య యథాతురస్తథా ||041||

—♦ సర్గ 011 ♦—

అతదర్హం మహారాజం శయానమతథోచితం|
యయాతిమివ పుణ్యాంతే దేవలోకాత్పరిచ్యుతం ||001||

అనర్థరూపా సిద్ధార్థా అభీతా భయదర్శినీ|
పునరాకారయామాస తమేవ వరమంగనా ||002||

త్వం కత్థసే మహారాజ సత్యవాదీ దృఢవ్రతః|
మమ చేమం వరం కస్మాద్విధారయితుమిచ్ఛసి ||003||

ఏవముక్తస్తు కైకేయ్యా రాజా దశరథస్తదా|
ప్రత్యువాచ తతః క్రుద్ధో ముహూర్తం విహ్వలన్నివ ||004||

మృతే మయి గతే రామే వనం మనుజపుంగవే|
హంతానార్యే మమామిత్రే రామః ప్రవ్రాజితో వనం ||005||

యది సత్యం బ్రవీమ్యేతత్తదసత్యం భవిష్యతి|
అకీర్తిరతులా లోకే ధ్రువం పరిభవశ్చ మే ||006||

తథా విలపతస్తస్య పరిభ్రమితచేతసః|
అస్తమభ్యగమత్సూర్యో రజనీ చాభ్యవర్తత ||007||

స త్రియామా తథార్తస్య చంద్రమండలమండితా|
రాజ్ఞో విలపమానస్య న వ్యభాసత శర్వరీ ||008||

తథైవోష్ణం వినిఃశ్వస్య వృద్ధో దశరథో నృపః|
విలలాపార్తవద్దుఃఖం గగనాసక్తలోచనః ||009||

న ప్రభాతం త్వయేచ్ఛామి మయాయం రచితోఽఞ్జలిః|
అథ వా గమ్యతాం శీఘ్రం నాహమిచ్ఛామి నిర్ఘృణాం|
నృశంసాం కైకేయీం ద్రష్టుం యత్కృతే వ్యసనం మహత్ ||010||

ఏవముక్త్వా తతో రాజా కైకేయీం సంయతాంజలిః।
ప్రసాదయామాస పునః కైకేయీం చేదమబ్రవీత్ ॥011॥

సాధువృత్తస్య దీనస్య త్వద్గతస్య గతాయుషః।
ప్రసాదః క్రియతాం దేవి భద్రే రాజ్ఞో విశేషతః ॥012॥

శూన్యేన ఖలు సుశ్రోణి మయేదం సముదాహృతం।
కురు సాధు ప్రసాదం మే బాలే సహృదయా హ్యసి ॥013॥

విశుద్ధభావస్య హి దుష్టభావా ।
తామ్రేక్షణస్యాశ్రుకలస్య రాజ్ఞః।
శ్రుత్వా విచిత్రం కరుణం విలాపం ।
భర్తుర్నృశంసా న చకార వాక్యం ॥014॥

తతః స రాజా పునరేవ మూర్ఛితః ।
ప్రియామతుష్టాం ప్రతికూలభాషిణీం।
సమీక్ష్య పుత్రస్య వివాసనం ప్రతి ।
క్షితౌ విసంజ్ఞో నిపపాత దుఃఖితః ॥015॥

—♦ సర్గ 012 ♦—

పుత్రశోకార్దితం పాపా విసంజ్ఞం పతితం భువి।
వివేష్టమానముదీక్ష్య సైక్ష్వాకమిదమబ్రవీత్ ॥001॥

పాపం కృత్వేవ కిమిదం మమ సంశ్రుత్య సంశ్రవం।
శేషే క్షితితలే సన్నః స్థిత్యాం స్థాతుం త్వమర్హసి ॥002॥

ఆహుః సత్యం హి పరమం ధర్మం ధర్మవిదో జనాః।
సత్యమాశ్రిత్య హి మయా త్వం చ ధర్మం ప్రచోదితః ॥003॥

సంశ్రుత్య శైబ్యః శ్యేనాయ స్వాం తనుం జగతీపతిః।
ప్రదాయ పక్షిణో రాజంజగామ గతిముత్తమాం ॥004॥

తథ హ్యలర్కస్తేజస్వీ బ్రాహ్మణే వేదపారగే।
యాచమానే స్వకే నేత్రే ఉద్ధృత్యావిమనా దదౌ ॥005॥

సరితాం తు పతిః స్వల్పాం మర్యాదాం సత్యమన్వితః।
సత్యానురోధాత్సమయే వేలాం ఖాం నాతివర్తతే ॥006॥

సమయం చ మమార్యేమం యది త్వం న కరిష్యసి।
అగ్రతస్తే పరిత్యక్తా పరిత్యక్ష్యామి జీవితం ॥007॥

ఏవం ప్రచోదితో రాజా కైకేయ్యా నిర్విశంకయా।
నాశకత్పాశమున్మోక్తుం బలిరింద్రకృతం యథా ॥008॥

ఉద్భ్రాంతహృదయశ్చాపి వివర్ణవదనోఽభవత్।
స ధుర్యో వై పరిస్పందన్యుగచక్రాంతరం యథా ॥009॥

విహ్వలాభ్యాం చ నేత్రాభ్యామపశ్యన్నివ భూమిపః।
కృచ్ఛ్రాద్ధైర్యేణ సంస్తభ్య కైకేయీమిదమబ్రవీత్ ॥010॥

యస్తే మంత్రకృతః పాణిరగ్నౌ పాపే మయా ధృతః।
తం త్యజామి స్వజం చైవ తవ పుత్రం సహ త్వయా ॥011॥

తతః పాపసమాచారా కైకేయీ పార్థివం పునః।
ఉవాచ పరుషం వాక్యం వాక్యజ్ఞా రోషమూర్ఛితా ॥012॥

కిమిదం భాషసే రాజన్వాక్యం గరరుజోపమం|
ఆనాయయితుమక్లిష్టం పుత్రం రామమిహార్హసి ||013||

స్థాప్య రాజ్యే మమ సుతం కృత్వా రామం వనేచరం|
నిఃసపత్నాం చ మాం కృత్వా కృతకృత్యో భవిష్యసి ||014||

స నున్న ఇవ తీక్ష్ణేన ప్రతోదేన హయోత్తమః|
రాజా ప్రదోచితోఽభీక్ష్ణం కైకేయీమిదమబ్రవీత్ ||015||

ధర్మబంధేన బద్ధోఽస్మి నష్టా చ మమ చేతనా|
జ్యేష్ఠం పుత్రం ప్రియం రామం ద్రష్టుమిచ్ఛామి ధార్మికం ||016||

ఇతి రాజ్ఞో వచః శ్రుత్వా కైకేయీ తదనంతరం|
స్వయమేవాబ్రవీత్సూతం గచ్ఛ త్వం రామమానయ ||017||

తతః స రాజా తం సూతం సన్నహర్షః సుతం ప్రతి|
శోకారక్తేక్షణః శ్రీమానుద్వీక్ష్యోవాచ ధార్మికః ||018||

సుమంత్రః కరుణం శ్రుత్వా దృష్ట్వా దీనం చ పార్థివం|
ప్రగృహీతాంజలిః కించిత్తస్మాద్దేశాదపాక్రమన్ ||019||

యదా వక్తుం స్వయం దైన్యాన్న శశాక మహీపతిః|
తదా సుమంత్రం మంత్రజ్ఞా కైకేయీ ప్రత్యువాచ హ ||020||

సుమంత్ర రామం ద్రక్ష్యామి శీఘ్రమానయ సుందరం|
స మన్యమానః కల్యాణం హృదయేన ననంద చ ||021||

సుమంత్రశ్చింతయామాస త్వరితం చోదితస్తయా|
వ్యక్తం రామోఽభిషేకార్థమిహాయాస్యతి ధర్మవిత్ ||022||

ఇతి సూతో మతిం కృత్వా హర్షేణ మహతా పునః|
నిర్జగామ మహాతేజా రాఘవస్య దిదృక్షయా ||023||

తతః పురస్తాత్సహసా వినిర్గతో |
మహీపతీంద్వారగతాన్విలోకయన్|
దదర్శ పౌరాన్వివిధాన్మహాధనా |
నుపస్థితాంద్వారముపేత్య విష్ఠితాన్ ||024||

—♦ సర్గ 013 ♦—

తే తు తాం రజనీముష్య బ్రాహ్మణా వేదపారగాః|
ఉపతస్థురుపస్థానం సహరాజపురోహితాః ||001||

అమాత్యా బలముఖ్యాశ్చ ముఖ్యా యే నిగమస్య చ|
రాఘవస్యాభిషేకార్థే ప్రీయమాణాస్తు సంగతాః ||002||

ఉదితే విమలే సూర్యే పుష్యే చాభ్యాగతేఽహని|
అభిషేకాయ రామస్య ద్విజేంద్రైరుపకల్పితం ||003||

కాంచనా జలకుంభాశ్చ భద్రపీఠం స్వలంకృతం|
రామశ్చ సమ్యగాస్తీర్ణో భాస్వరా వ్యాఘ్రచర్మణా ||004||

గంగాయమునయోః పుణ్యాత్సంగమాదాహృతం జలం|
యాశ్చాన్యాః సరితః పుణ్యా హ్రదాః కూపాః సరాంసి చ ||005||

ప్రాగ్వాహాశ్చోర్ధ్వవాహాశ్చ తిర్యగ్వాహాః సమాహితాః|
తాభ్యశ్చైవాహృతం తోయం సముద్రేభ్యశ్చ సర్వశః ||006||

క్షౌద్రం దధి ఘృతం లాజా దర్భాః సుమనసః పయః|
సలాజాః క్షీరిభిశ్ఛన్నా ఘటాః కాంచనరాజతాః|
పద్మోత్పలయుతా భాంతి పూర్ణాః పరమవారిణా ||007||

చంద్రాంశువికచప్రఖ్యం పాండురం రత్నభూషితం|
సజ్జం తిష్ఠతి రామస్య వాలవ్యజనముత్తమం ||008||

చంద్రమండలసంకాశమాతపత్రం చ పాండురం|
సజ్జం ద్యుతికరం శ్రీమదభిషేకపురస్కృతం ||009||

పాండురశ్చ వృషః సజ్జః పాండురాశ్వశ్చ సుస్థితః|
ప్రస్రుతశ్చ గజః శ్రీమానౌపవాహ్యః ప్రతీక్షతే ||010||

అష్టౌ కన్యాశ్చ మంగల్యాః సర్వాభరణభూషితాః|
వాదిత్రాణి చ సర్వాణి బందినశ్చ తథాపరే ||011||

ఇక్ష్వాకూణాం యథా రాజ్యే సంభ్రియేతాభిషేచనం|
తథా జాతీయామాదాయ రాజపుత్రాభిషేచనం ||012||

తే రాజవచనాత్తత్ర సమవేతా మహీపతిం|
అపశ్యంతోఽబ్రువన్కో ను రాజ్ఞో నః ప్రతివేదయేత్ ||013||

న పశ్యామశ్చ రాజానముదితశ్చ దివాకరః|
యౌవరాజ్యాభిషేకశ్చ సజ్జో రామస్య ధీమతః ||014||

ఇతి తేషు బ్రువాణేషు సార్వభౌమాన్మహీపతీన్|
అబ్రవీత్తానిదం సర్వాన్సుమంత్రో రాజసత్కృతః ||015||

అయం పృచ్ఛామి వచనాత్సుఖమాయుష్మతామహం|
రాజ్ఞః సంప్రతిబుద్ధస్య యచ్చాగమనకారణం ||016||

ఇత్యుక్త్వాంతఃపురద్వారమాజగామ పురాణవిత్|
ఆశీర్భిర్గుణయుక్తాభిరభితుష్టావ రాఘవం ||017||

గతా భగవతీ రాత్రిరహః శివముపస్థితం|
బుధ్యస్వ నృపశార్దూల కురు కార్యమనంతరం ||018||

బ్రాహ్మణా బలముఖ్యాశ్చ నైగమాశ్చాగతా నృప|
దర్శనం ప్రతికాంక్షంతే ప్రతిబుధ్యస్వ రాఘవ ||019||

స్తువంతం తం తదా సూతం సుమంత్రం మంత్రకోవిదం|
ప్రతిబుధ్య తతో రాజా ఇదం వచనమబ్రవీత్ ||020||

న చైవ సంప్రసుతోఽహమానయేదాశు రాఘవం|
ఇతి రాజా దశరథః సూతం తత్రాన్వశాత్పునః ||021||

స రాజవచనం శ్రుత్వా శిరసా ప్రతిపూజ్య తం|
నిర్జగామ నృపావాసాన్మన్యమానః ప్రియం మహత్ ||022||

ప్రపన్నో రాజమార్గం చ పతాకా ధ్వజశోభితం|
స సూతస్తత్ర శుశ్రావ రామాధికరణాః కథాః ||023||

తతో దదర్శ రుచిరం కైలాససదృశప్రభం|
రామవేశ్మ సుమంత్రస్తు శక్రవేశ్మసమప్రభం ||024||

మహాకపాటపిహితం వితర్దిశతశోభితం|
కాంచనప్రతిమైకాగ్రం మణివిద్రుమతోరణం ||025||

శారదాభ్రఘనప్రఖ్యం దీప్తం మేరుగుహోపమం|
దామభిర్వరమాల్యానాం సుమహద్భిరలంకృతం ||026||

స వాజియుక్తేన రథేన సారథి |
ర్నరాకులం రాజకులం విలోకయన్|
తతః సమాసాద్య మహాధనం మహ |
త్ప్రహృష్టరోమా స బభూవ సారథిః ||027||

తదద్రికూటాచలమేఘసంనిభం |
మహావిమానోత్తమవేశ్మసంఘవత్|
అవార్యమాణః ప్రవివేశ సారథిః |
ప్రభూతరత్నం మకరో యథార్ణవం ||028||

—♦ సర్గ 014 ♦—

స తదంతఃపురద్వారం సమతీత్య జనాకులం|
ప్రవివిక్తాం తతః కక్ష్యామాససాద పురాణవిత్ ||001||

ప్రాసకార్ముకబిభ్రద్భిర్యువభిర్మృష్టకుండలైః|
అప్రమాదిభిరేకాగ్రైః స్వనురక్తైరధిష్ఠితాం ||002||

తత్ర కాషాయిణో వృద్ధాన్వేత్రపాణీన్స్వలంకృతాన్|
దదర్శ విష్ఠితాంద్వారి స్త్ర్యధ్యక్షాన్సుసమాహితాన్ ||003||

తే సమీక్ష్య సమాయాంతం రామప్రియచికీర్షవః|
సహభార్యాయ రామాయ క్షిప్రమేవాచచక్షిరే ||004||

ప్రతివేదితమాజ్ఞాయ సూతమభ్యంతరం పితుః|
తత్రైవానాయయామాస రాఘవః ప్రియకామ్యయా ||005||

తం వైశ్రవణసంకాశముపవిష్టం స్వలంకృతం|
దాదర్శ సూతః పర్యంకే సౌవర్ణే సోత్తరచ్ఛదే ||006||

వరాహరుధిరాభేణ శుచినా చ సుగంధినా|
అనులిప్తం పరార్ధ్యేన చందనేన పరంతపం ||007||

స్థితయా పార్శ్వతశ్చాపి వాలవ్యజనహస్తయా|
ఉపేతం సీతయా భూయశ్చిత్రయా శశినం యథా ||008||

తం తపంతమివాదిత్యముపపన్నం స్వతేజసా|
వవందే వరదం బందీ నియమజ్ఞో వినీతవత్ ||009||

ప్రాంజలిస్తు సుఖం పృష్ట్వా విహారశయనాసనే|
రాజపుత్రమువాచేదం సుమంత్రో రాజసత్కృతః ||010||

కౌసల్యా సుప్రభా దేవ పితా త్వం ద్రష్టుమిచ్ఛతి|
మహిష్యా సహ కైకేయ్యా గమ్యతాం తత్ర మాచిరం ||011||

ఏవముక్తస్తు సంహృష్టో నరసింహో మహాద్యుతిః|
తతః సంమానయామాస సీతామిదమువాచ హ ||012||

దేవి దేవశ్చ దేవీ చ సమాగమ్య మదంతరే|
మంత్రేయేతే ధ్రువం కించిదభిషేచనసంహితం ||013||

లక్షయిత్వా హ్యభిప్రాయం ప్రియకామా సుదక్షిణా|
సంచోదయతి రాజానం మదర్థం మదిరేక్షణా ||014||

యాదృశీ పరిషత్తత్ర తాదృశో దూత ఆగతః|
ధ్రువమద్యైవ మాం రాజా యౌవరాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి ||015||

హంత శీఘ్రమితో గత్వా ద్రక్ష్యామి చ మహీపతిః|
సహ త్వం పరివారేణ సుఖమాస్స్వ రమస్వ చ ||016||

పతిసంమానితా సీతా భర్తారమసితేక్షణా|
ఆద్వారమనువవ్రాజ మంగలాన్యభిదధ్యుషీ ||017||

స సర్వానర్థినో దృష్ట్వా సమేత్య ప్రతినంద్య చ|
తతః పావకసంకాశమారురోహ రథోత్తమం ||018||

ముష్ణంతమివ చక్షూంషి ప్రభయా హేమవర్చసం|
కరేణుశిశుకల్పైశ్చ యుక్తం పరమవాజిభిః ||019||

హరియుక్తం సహస్రాక్షో రథమింద్ర ఇవాశుగం|
ప్రయయౌ తూర్ణమాస్థాయ రాఘవో జ్వలితః శ్రియా ||020||

స పర్జన్య ఇవాకాశే స్వనవానభినాదయన్|
నికేతాన్నిర్యయౌ శ్రీమాన్మహాభ్రాదివ చంద్రమాః ||021||

ఛత్రచామరపాణిస్తు లక్ష్మణో రాఘవానుజః|
జుగోప భ్రాతరం భ్రాతా రథమాస్థాయ పృష్ఠతః ||022||

తతో హలహలాశబ్దస్తుములః సమజాయత|
తస్య నిష్క్రమమాణస్య జనౌఘస్య సమంతతః ||023||

స రాఘవస్తత్ర కథాప్రలాపం |
శుశ్రావ లోకస్య సమాగతస్య|
ఆత్మాధికారా వివిధాశ్చ వాచః |
ప్రహృష్టరూపస్య పురే జనస్య ||024||

ఏష శ్రియం గచ్ఛతి రాఘవోఽద్య |
రాజప్రసాదాద్విపులాం గమిష్యన్|
ఏతే వయం సర్వసమృద్ధకామా |
యేషామయం నో భవితా ప్రశాస్తా|
లాభో జనస్యాస్య యదేష సర్వం |
ప్రపత్స్యతే రాష్ట్రమిదం చిరాయ ||025||

స ఘోషవద్భిశ్చ హయైః సనాగైః |
పురఃసరైః స్వస్తికసూతమాగధైః|
మహీయమానః ప్రవరైశ్చ వాదకై |
రభిష్టుతో వైశ్రవణో యథా యయౌ ||026||

కరేణుమాతంగరథాశ్వసంకులం |
మహాజనౌఘైః పరిపూర్ణచత్వరం|
ప్రభూతరత్నం బహుపణ్యసంచయం |
దదర్శ రామో రుచిరం మహాపథం ||027||

—♦ సర్గ 015 ♦—

స రామో రథమాస్థాయ సంప్రహృష్టసుహృజ్జనః|
అపశ్యన్నగరం శ్రీమాన్నానాజనసమాకులం ||001||

స గృహైరభ్రసంకాశైః పాండురైరుపశోభితం|
రాజమార్గం యయౌ రామో మధ్యేనాగరుధూపితం ||002||

శోభమానమసంబాధం తం రాజపథముత్తమం|
సంవృతం వివిధైః పణ్యైర్భక్ష్యైరుచ్చావచైరపి ||003||

ఆశీర్వాదాన్బహూఞ్శృణ్వన్సుహృద్భిః సముదీరితాన్|
యథార్హం చాపి సంపూజ్య సర్వానేవ నరాన్యయౌ ||004||

పితామహైరాచరితం తథైవ ప్రపితామహైః|
అద్యోపాదాయ తం మార్గమభిషిక్తోఽనుపాలయ ||005||

యథా స్మ లాలితాః పిత్రా యథా పూర్వైః పితామహైః|
తతః సుఖతరం సర్వే రామే వత్స్యామ రాజని ||006||

అలమద్య హి భుక్తేన పరమార్థైరలం చ నః|
యథా పశ్యామ నిర్యాంతం రామం రాజ్యే ప్రతిష్ఠితం ||007||

అతో హి న ప్రియతరం నాన్యత్కించిద్భవిష్యతి|
యథాభిషేకో రామస్య రాజ్యేనామితతేజసః ||008||

ఏతాశ్చాన్యాశ్చ సుహృదాముదాసీనః కథాః శుభాః|
ఆత్మసంపూజనీః శృణ్వన్యయౌ రామో మహాపథం ||009||

న హి తస్మాన్మనః కశ్చిచ్చక్షుషీ వా నరోత్తమాత్|
నరః శక్నోత్యపాక్రష్టుమతిక్రాంతేఽపి రాఘవే ||010||

సర్వేషాం స హి ధర్మాత్మా వర్ణానాం కురుతే దయాం|
చతుర్ణాం హి వయఃస్థానాం తేన తే తమనువ్రతాః ||011||

స రాజకులమాసాద్య మహేంద్రభవనోపమం|
రాజపుత్రః పితుర్వేశ్మ ప్రవివేశ శ్రియా జ్వలన్ ||012||

స సర్వాః సమతిక్రమ్య కక్ష్యా దశరథాత్మజః|
సంనివర్త్య జనం సర్వం శుద్ధాంతఃపురమభ్యగాత్ ||013||

తతః ప్రవిష్టే పితురంతికం తదా |
జనః స సర్వో ముదితో నృపాత్మజే|
ప్రతీక్షతే తస్య పునః స్మ నిర్గమం |
యథోదయం చంద్రమసః సరిత్పతిః ||014||

—♦ సర్గ 016 ♦—

స దదర్శాసనే రామో నిషణ్ణం పితరం శుభే|
కైకేయీసహితం దీనం ముఖేన పరిశుష్యతా ||001||

స పితుశ్చరణౌ పూర్వమభివాద్య వినీతవత్|
తతో వవందే చరణౌ కైకేయ్యాః సుసమాహితః ||002||

రామేత్యుక్త్వా చ వచనం వాష్పపర్యాకులేక్షణః|
శశాక నృపతిర్దీనో నేక్షితుం నాభిభాషితుం ||003||

తదపూర్వం నరపతేర్దృష్ట్వా రూపం భయావహం|
రామోఽపి భయమాపన్నః పదా స్పృష్ట్వేవ పన్నగం ||004||

ఇంద్రియైరప్రహృష్టైస్తం శోకసంతాపకర్శితం|
నిఃశ్వసంతం మహారాజం వ్యథితాకులచేతసం ||005||

ఊర్మి మాలినమక్షోభ్యం క్షుభ్యంతమివ సాగరం|
ఉపప్లుతమివాదిత్యముక్తానృతమృషిం యథా ||006||

అచింత్యకల్పం హి పితుస్తం శోకముపధారయన్|
బభూవ సంరబ్ధతరః సముద్ర ఇవ పర్వణి ||007||

చింతయామాస చ తదా రామః పితృహితే రతః|
కింస్విదద్యైవ నృపతిర్న మాం ప్రత్యభినందతి ||008||

అన్యదా మాం పితా దృష్ట్వా కుపితోఽపి ప్రసీదతి|
తస్య మామద్య సంప్రేక్ష్య కిమాయాసః ప్రవర్తతే ||009||

స దీన ఇవ శోకార్తో విషణ్ణవదనద్యుతిః|
కైకేయీమభివాద్యైవ రామో వచనమబ్రవీత్ ||010||

కచ్చిన్మయా నాపరాద్ధమజ్ఞానాద్యేన మే పితా|
కుపితస్తన్మమాచక్ష్వ త్వం చైవైనం ప్రసాదయ ||011||

వివర్ణవదనో దీనో న హి మామభిభాషతే|
శారీరో మానసో వాపి కచ్చిదేనం న బాధతే|
సంతాపో వాభితాపో వా దుర్లభం హి సదా సుఖం ||012||

కచ్చిన్న కించిద్భరతే కుమారే ప్రియదర్శనే|
శత్రుఘ్నే వా మహాసత్త్వే మాతౄణాం వా మమాశుభం ||013||

అతోషయన్మహారాజమకుర్వన్వా పితుర్వచః|
ముహూర్తమపి నేచ్ఛేయం జీవితుం కుపితే నృపే ||014||

యతోమూలం నరః పశ్యేత్ప్రాదుర్భావమిహాత్మనః|
కథం తస్మిన్న వర్తేత ప్రత్యక్షే సతి దైవతే ||015||

కచ్చిత్తే పరుషం కించిదభిమానాత్పితా మమ|
ఉక్తో భవత్యా కోపేన యత్రాస్య లులితం మనః ||016||

ఏతదాచక్ష్వ మే దేవి తత్త్వేన పరిపృచ్ఛతః|
కింనిమిత్తమపూర్వోఽయం వికారో మనుజాధిపే ||017||

అహం హి వచనాద్రాజ్ఞః పతేయమపి పావకే|
భక్షయేయం విషం తీక్ష్ణం మజ్జేయమపి చార్ణవే|
నియుక్తో గురుణా పిత్రా నృపేణ చ హితేన చ ||018||

తద్బ్రూహి వచనం దేవి రాజ్ఞో యదభికాంక్షితం|
కరిష్యే ప్రతిజానే చ రామో ద్విర్నాభిభాషతే ||019||

తమార్జవసమాయుక్తమనార్యా సత్యవాదినం|
ఉవాచ రామం కైకేయీ వచనం భృశదారుణం ||020||

పురా దేవాసురే యుద్ధే పిత్రా తే మమ రాఘవ|
రక్షితేన వరౌ దత్తౌ సశల్యేన మహారణే ||021||

తత్ర మే యాచితో రాజా భరతస్యాభిషేచనం|
గమనం దండకారణ్యే తవ చాద్యైవ రాఘవ ||022||

యది సత్యప్రతిజ్ఞం త్వం పితరం కర్తుమిచ్ఛసి|
ఆత్మానం చ నరశ్రేష్ఠ మమ వాక్యమిదం శృణు ||023||

స నిదేశే పితుస్తిష్ఠ యథా తేన ప్రతిశ్రుతం|
త్వయారణ్యం ప్రవేష్టవ్యం నవ వర్షాణి పంచ చ ||024||

సప్త సప్త చ వర్షాణి దండకారణ్యమాశ్రితః|
అభిషేకమిమం త్యక్త్వా జటాచీరధరో వస ||025||

భరతః కోసలపురే ప్రశాస్తు వసుధామిమాం|
నానారత్నసమాకీర్ణాం సవాజిరథకుంజరాం ||026||

తదప్రియమమిత్రఘ్నో వచనం మరణోపమం|
శ్రుత్వా న వివ్యథే రామః కైకేయీం చేదమబ్రవీత్ ||027||

ఏవమస్తు గమిష్యామి వనం వస్తుమహం త్వతః|
జటాచీరధరో రాజ్ఞః ప్రతిజ్ఞామనుపాలయన్ ||028||

ఇదం తు జ్ఞాతుమిచ్ఛామి కిమర్థం మాం మహీపతిః|
నాభినందతి దుర్ధర్షో యథాపురమరిందమః ||029||

మన్యుర్న చ త్వయా కార్యో దేవి బ్రూహి తవాగ్రతః|
యాస్యామి భవ సుప్రీతా వనం చీరజటాధరః ||030||

హితేన గురుణా పిత్రా కృతజ్ఞేన నృపేణ చ|
నియుజ్యమానో విశ్రబ్ధం కిం న కుర్యాదహం ప్రియం ||031||

అలీకం మానసం త్వేకం హృదయం దహతీవ మే|
స్వయం యన్నాహ మాం రాజా భరతస్యాభిషేచనం ||032||

అహం హి సీతాం రాజ్యం చ ప్రాణానిష్టాంధనాని చ|
హృష్టో భ్రాత్రే స్వయం దద్యాం భరతాయాప్రచోదితః ||033||

కిం పునర్మనుజేంద్రేణ స్వయం పిత్రా ప్రచోదితః|
తవ చ ప్రియకామార్థం ప్రతిజ్ఞామనుపాలయన్ ||034||

తదాశ్వాసయ హీమం త్వం కిం న్విదం యన్మహీపతిః|
వసుధాసక్తనయనో మందమశ్రూణి ముంచతి ||035||

గచ్ఛంతు చైవానయితుం దూతాః శీఘ్రజవైర్హయైః|
భరతం మాతులకులాదద్యైవ నృపశాసనాత్ ||036||

దండకారణ్యమేషోఽహమితో గచ్ఛామి సత్వరః|
అవిచార్య పితుర్వాక్యం సమావస్తుం చతుర్దశ ||037||

సా హృష్టా తస్య తద్వాక్యం శ్రుత్వా రామస్య కైకయీ|
ప్రస్థానం శ్రద్దధానా హి త్వరయామాస రాఘవం ||038||

ఏవం భవతు యాస్యంతి దూతాః శీఘ్రజవైర్హయైః|
భరతం మాతులకులాదుపావర్తయితుం నరాః ||039||

తవ త్వహం క్షమం మన్యే నోత్సుకస్య విలంబనం|
రామ తస్మాదితః శీఘ్రం వనం త్వం గంతుమర్హసి ||040||

వ్రీడాన్వితః స్వయం యచ్చ నృపస్త్వాం నాభిభాషతే|
నైతత్కించిన్నరశ్రేష్ఠ మన్యురేషోఽపనీయతాం ||041||

యావత్త్వం న వనం యాతః పురాదస్మాదభిత్వరన్|
పితా తావన్న తే రామ స్నాస్యతే భోక్ష్యతేఽపి వా ||042||

ధిక్కష్టమితి నిఃశ్వస్య రాజా శోకపరిప్లుతః|
మూర్ఛితో న్యపతత్తస్మిన్పర్యంకే హేమభూషితే ||043||

రామోఽప్యుత్థాప్య రాజానం కైకేయ్యాభిప్రచోదితః|
కశయేవాహతో వాజీ వనం గంతుం కృతత్వరః ||044||

తదప్రియమనార్యాయా వచనం దారుణోదరం|
శ్రుత్వా గతవ్యథో రామః కైకేయీం వాక్యమబ్రవీత్ ||045||

నాహమర్థపరో దేవి లోకమావస్తుముత్సహే|
విద్ధి మామృషిభిస్తుల్యం కేవలం ధర్మమాస్థితం ||046||

యదత్రభవతః కించిచ్ఛక్యం కర్తుం ప్రియం మయా|
ప్రాణానపి పరిత్యజ్య సర్వథా కృతమేవ తత్ ||047||

న హ్యతో ధర్మచరణం కించిదస్తి మహత్తరం|
యథా పితరి శుశ్రూషా తస్య వా వచనక్రియా ||048||

అనుక్తోఽప్యత్రభవతా భవత్యా వచనాదహం|
వనే వత్స్యామి విజనే వర్షాణీహ చతుర్దశ ||049||

న నూనం మయి కైకేయి కించిదాశంససే గుణం|
యద్రాజానమవోచస్త్వం మమేశ్వరతరా సతీ ||050||

యావన్మాతరమాపృచ్ఛే సీతాం చానునయామ్యహం|
తతోఽద్యైవ గమిష్యామి దండకానాం మహద్వనం ||051||

భరతః పాలయేద్రాజ్యం శుశ్రూషేచ్చ పితుర్యథా|
తథా భవత్యా కర్తవ్యం స హి ధర్మః సనాతనః ||052||

స రామస్య వచః శ్రుత్వా భృశం దుఃఖహతః పితా|
శోకాదశక్నువన్బాష్పం ప్రరురోద మహాస్వనం ||053||

వందిత్వా చరణౌ రామో విసంజ్ఞస్య పితుస్తదా|
కైకేయ్యాశ్చాప్యనార్యాయా నిష్పపాత మహాద్యుతిః ||054||

స రామః పితరం కృత్వా కైకేయీం చ ప్రదక్షిణం|
నిష్క్రమ్యాంతఃపురాత్తస్మాత్స్వం దదర్శ సుహృజ్జనం ||055||

తం బాష్పపరిపూర్ణాక్షః పృష్ఠతోఽనుజగామ హ|
లక్ష్మణః పరమక్రుద్ధః సుమిత్రానందవర్ధనః ||056||

ఆభిషేచనికం భాండం కృత్వా రామః ప్రదక్షిణం|
శనైర్జగామ సాపేక్షో దృష్టిం తత్రావిచాలయన్ ||057||

న చాస్య మహతీం లక్ష్మీం రాజ్యనాశోఽపకర్షతి|
లోకకాంతస్య కాంతత్వం శీతరశ్మేరివ క్షపా ||058||

న వనం గంతుకామస్య త్యజతశ్చ వసుంధరాం|
సర్వలోకాతిగస్యేవ లక్ష్యతే చిత్తవిక్రియా ||059||

ధారయన్మనసా దుఃఖమింద్రియాణి నిగృహ్య చ|
ప్రవివేశాత్మవాన్వేశ్మ మాతురప్రియశంసివాన్ ||060||

ప్రవిశ్య వేశ్మాతిభృశం ముదాన్వితం |
సమీక్ష్య తాం చార్థవిపత్తిమాగతాం|
న చైవ రామోఽత్ర జగామ విక్రియాం |
సుహృజ్జనస్యాత్మవిపత్తిశంకయా ||061||

—♦ సర్గ 017 ♦—

రామస్తు భృశమాయస్తో నిఃశ్వసన్నివ కుంజరః|
జగామ సహితో భ్రాత్రా మాతురంతఃపురం వశీ ||001||

సోఽపశ్యత్పురుషం తత్ర వృద్ధం పరమపూజితం|
ఉపవిష్టం గృహద్వారి తిష్ఠతశ్చాపరాన్బహూన్ ||002||

ప్రవిశ్య ప్రథమాం కక్ష్యాం ద్వితీయాయాం దదర్శ సః|
బ్రాహ్మణాన్వేదసంపన్నాన్వృద్ధాన్రాజ్ఞాభిసత్కృతాన్ ||003||

ప్రణమ్య రామస్తాన్వృద్ధాంస్తృతీయాయాం దదర్శ సః|
స్త్రియో వృద్ధాశ్చ బాలాశ్చ ద్వారరక్షణతత్పరాః ||004||

వర్ధయిత్వా ప్రహృష్టాస్తాః ప్రవిశ్య చ గృహం స్త్రియః|
న్యవేదయంత త్వరితా రామ మాతుః ప్రియం తదా ||005||

కౌసల్యాపి తదా దేవీ రాత్రిం స్థిత్వా సమాహితా|
ప్రభాతే త్వకరోత్పూజాం విష్ణోః పుత్రహితైషిణీ ||006||

సా క్షౌమవసనా హృష్టా నిత్యం వ్రతపరాయణా|
అగ్నిం జుహోతి స్మ తదా మంత్రవత్కృతమంగలా ||007||

ప్రవిశ్య చ తదా రామో మాతురంతఃపురం శుభం|
దదర్శ మాతరం తత్ర హావయంతీం హుతాశనం ||008||

సా చిరస్యాత్మజం దృష్ట్వా మాతృనందనమాగతం|
అభిచక్రామ సంహృష్టా కిశోరం వడవా యథా ||009||

తమువాచ దురాధర్షం రాఘవం సుతమాత్మనః|
కౌసల్యా పుత్రవాత్సల్యాదిదం ప్రియహితం వచః ||010||

వృద్ధానాం ధర్మశీలానాం రాజర్షీణాం మహాత్మనాం|
ప్రాప్నుహ్యాయుశ్చ కీర్తిం చ ధర్మం చోపహితం కులే ||011||

సత్యప్రతిజ్ఞం పితరం రాజానం పశ్య రాఘవ|
అద్యైవ హి త్వాం ధర్మాత్మా యౌవరాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి ||012||

మాతరం రాఘవః కించిత్ప్రసార్యాంజలిమబ్రవీత్|
స స్వభావవినీతశ్చ గౌరవాచ్చ తదానతః ||013||

దేవి నూనం న జానీషే మహద్భయముపస్థితం|
ఇదం తవ చ దుఃఖాయ వైదేహ్యా లక్ష్మణస్య చ ||014||

చతుర్దశ హి వర్షాణి వత్స్యామి విజనే వనే|
మధుమూలఫలైర్జీవన్హిత్వా మునివదామిషం ||015||

భరతాయ మహారాజో యౌవరాజ్యం ప్రయచ్ఛతి|
మాం పునర్దండకారణ్యం వివాసయతి తాపసం ||016||

తామదుఃఖోచితాం దృష్ట్వా పతితాం కదలీమివ|
రామస్తూత్థాపయామాస మాతరం గతచేతసం ||017||

ఉపావృత్యోత్థితాం దీనాం వడవామివ వాహితాం|
పాంశుగుంఠితసర్వాగ్నీం విమమర్శ చ పాణినా ||018||

సా రాఘవముపాసీనమసుఖార్తా సుఖోచితా|
ఉవాచ పురుషవ్యాఘ్రముపశృణ్వతి లక్ష్మణే ||019||

యది పుత్ర న జాయేథా మమ శోకాయ రాఘవ|
న స్మ దుఃఖమతో భూయః పశ్యేయమహమప్రజా ||020||

ఏక ఏవ హి వంధ్యాయాః శోకో భవతి మానవః|
అప్రజాస్మీతి సంతాపో న హ్యన్యః పుత్ర విద్యతే ||021||

న దృష్టపూర్వం కల్యాణం సుఖం వా పతిపౌరుషే|
అపి పుత్రే విపశ్యేయమితి రామాస్థితం మయా ||022||

సా బహూన్యమనోజ్ఞాని వాక్యాని హృదయచ్ఛిదాం|
అహం శ్రోష్యే సపత్నీనామవరాణాం వరా సతీ|
అతో దుఃఖతరం కిం ను ప్రమదానాం భవిష్యతి ||023||

త్వయి సంనిహితేఽప్యేవమహమాసం నిరాకృతా|
కిం పునః ప్రోషితే తాత ధ్రువం మరణమేవ మే ||024||

యో హి మాం సేవతే కశ్చిదథ వాప్యనువర్తతే|
కైకేయ్యాః పుత్రమన్వీక్ష్య స జనో నాభిభాషతే ||025||

దశ సప్త చ వర్షాణి తవ జాతస్య రాఘవ|
అతీతాని ప్రకాంక్షంత్యా మయా దుఃఖపరిక్షయం ||026||

ఉపవాసైశ్చ యోగైశ్చ బహుభిశ్చ పరిశ్రమైః|
దుఃఖం సంవర్ధితో మోఘం త్వం హి దుర్గతయా మయా ||027||

స్థిరం తు హృదయం మన్యే మమేదం యన్న దీర్యతే|
ప్రావృషీవ మహానద్యాః స్పృష్టం కూలం నవాంభసా ||028||

మమైవ నూనం మరణం న విద్యతే |
న చావకాశోఽస్తి యమక్షయే మమ|
యదంతకోఽద్యైవ న మాం జిహీర్షతి |
ప్రసహ్య సింహో రుదతీం మృగీమివ ||029||

స్థిరం హి నూనం హృదయం మమాయసం |
న భిద్యతే యద్భువి నావదీర్యతే|
అనేన దుఃఖేన చ దేహమర్పితం |
ధ్రువం హ్యకాలే మరణం న విద్యతే ||030||

ఇదం తు దుఃఖం యదనర్థకాని మే |
వ్రతాని దానాని చ సంయమాశ్చ హి|
తపశ్చ తప్తం యదపత్యకారణా |
త్సునిష్ఫలం బీజమివోప్తమూషరే ||031||

యది హ్యకాలే మరణం స్వయేచ్ఛయా |
లభేత కశ్చిద్గురుదుఃఖకర్శితః|
గతాహమద్యైవ పరేత సంసదం |
వినా త్వయా ధేనురివాత్మజేన వై ||032||

భృశమసుఖమమర్షితా తదా |
బహు విలలాప సమీక్ష్య రాఘవం|
వ్యసనముపనిశామ్య సా మహ |
త్పుతమివ బద్ధమవేక్ష్య కింనరీ ||033||

—♦ సర్గ 018 ♦—

తథా తు విలపంతీం తాం కౌసల్యాం రామమాతరం|
ఉవాచ లక్ష్మణో దీనస్తత్కాలసదృశం వచః ||001||

న రోచతే మమాప్యేతదార్యే యద్రాఘవో వనం|
త్యక్త్వా రాజ్యశ్రియం గచ్ఛేత్స్త్రియా వాక్యవశం గతః ||002||

విపరీతశ్చ వృద్ధశ్చ విషయైశ్చ ప్రధర్షితః|
నృపః కిమివ న బ్రూయాచ్చోద్యమానః సమన్మథః ||003||

నాస్యాపరాధం పశ్యామి నాపి దోషం తథా విధం|
యేన నిర్వాస్యతే రాష్ట్రాద్వనవాసాయ రాఘవః ||004||

న తం పశ్యామ్యహం లోకే పరోక్షమపి యో నరః|
అమిత్రోఽపి నిరస్తోఽపి యోఽస్య దోషముదాహరేత్ ||005||

దేవకల్పమృజుం దాంతం రిపూణామపి వత్సలం|
అవేక్షమాణః కో ధర్మం త్యజేత్పుత్రమకారణాత్ ||006||

తదిదం వచనం రాజ్ఞః పునర్బాల్యముపేయుషః|
పుత్రః కో హృదయే కుర్యాద్రాజవృత్తమనుస్మరన్ ||007||

యావదేవ న జానాతి కశ్చిదర్థమిమం నరః|
తావదేవ మయా సార్ధమాత్మస్థం కురు శాసనం ||008||

మయా పార్శ్వే సధనుషా తవ గుప్తస్య రాఘవ|
కః సమర్థోఽధికం కర్తుం కృతాంతస్యేవ తిష్ఠతః ||009||

నిర్మనుష్యామిమాం సర్వామయోధ్యాం మనుజర్షభ|
కరిష్యామి శరైస్తీక్ష్ణైర్యది స్థాస్యతి విప్రియే ||010||

భరతస్యాథ పక్ష్యో వా యో వాస్య హితమిచ్ఛతి|
సర్వానేతాన్వధిష్యామి మృదుర్హి పరిభూయతే ||011||

త్వయా చైవ మయా చైవ కృత్వా వైరమనుత్తమం|
కస్య శక్తిః శ్రియం దాతుం భరతాయారిశాసన ||012||

అనురక్తోఽస్మి భావేన భ్రాతరం దేవి తత్త్వతః|
సత్యేన ధనుషా చైవ దత్తేనేష్టేన తే శపే ||013||

దీప్తమగ్నిమరణ్యం వా యది రామః ప్రవేక్ష్యతే|
ప్రవిష్టం తత్ర మాం దేవి త్వం పూర్వమవధారయ ||014||

హరామి వీర్యాద్దుఃఖం తే తమః సూర్య ఇవోదితః|
దేవీ పశ్యతు మే వీర్యం రాఘవశ్చైవ పశ్యతు ||015||

ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా లక్ష్మణస్య మహాత్మనః|
ఉవాచ రామం కౌసల్యా రుదంతీ శోకలాలసా ||016||

భ్రాతుస్తే వదతః పుత్ర లక్ష్మణస్య శ్రుతం త్వయా|
యదత్రానంతరం తత్త్వం కురుష్వ యది రోచతే ||017||

న చాధర్మ్యం వచః శ్రుత్వా సపత్న్యా మమ భాషితం|
విహాయ శోకసంతప్తాం గంతుమర్హసి మామితః ||018||

ధర్మజ్ఞ యది ధర్మిష్ఠో ధర్మం చరితుమిచ్ఛసి|
శుశ్రూష మామిహస్థస్త్వం చర ధర్మమనుత్తమం ||019||

శుశ్రూషుర్జననీం పుత్ర స్వగృహే నియతో వసన్|
పరేణ తపసా యుక్తః కాశ్యపస్త్రిదివం గతః ||020||

యథైవ రాజా పూజ్యస్తే గౌరవేణ తథా హ్యహం|
త్వాం నాహమనుజానామి న గంతవ్యమితో వనం ||021||

త్వద్వియోగాన్న మే కార్యం జీవితేన సుఖేన వా|
త్వయా సహ మమ శ్రేయస్తృణానామపి భక్షణం ||022||

యది త్వం యాస్యసి వనం త్యక్త్వా మాం శోకలాలసాం|
అహం ప్రాయమిహాసిష్యే న హి శక్ష్యామి జీవితుం ||023||

తతస్త్వం ప్రాప్స్యసే పుత్ర నిరయం లోకవిశ్రుతం|
బ్రహ్మహత్యామివాధర్మాత్సముద్రః సరితాం పతిః ||024||

విలపంతీం తథా దీనాం కౌసల్యాం జననీం తతః|
ఉవాచ రామో ధర్మాత్మా వచనం ధర్మసంహితం ||025||

నాస్తి శక్తిః పితుర్వాక్యం సమతిక్రమితుం మమ|
ప్రసాదయే త్వాం శిరసా గంతుమిచ్ఛామ్యహం వనం ||026||

ఋషిణా చ పితుర్వాక్యం కుర్వతా వ్రతచారిణా|
గౌర్హతా జానతా ధర్మం కండునాపి విపశ్చితా ||027||

అస్మాకం చ కులే పూర్వం సగరస్యాజ్ఞయా పితుః|
ఖనద్భిః సాగరైర్భూతిమవాప్తః సుమహాన్వధః ||028||

జామదగ్న్యేన రామేణ రేణుకా జననీ స్వయం|
కృత్తా పరశునారణ్యే పితుర్వచనకారిణా ||029||

న ఖల్వేతన్మయైకేన క్రియతే పితృశాసనం|
పూర్వైరయమభిప్రేతో గతో మార్గోఽనుగమ్యతే ||030||

తదేతత్తు మయా కార్యం క్రియతే భువి నాన్యథా|
పితుర్హి వచనం కుర్వన్న కశ్చిన్నామ హీయతే ||031||

తామేవముక్త్వా జననీం లక్ష్మణం పునరబ్రవీత్|
తవ లక్ష్మణ జానామి మయి స్నేహమనుత్తమం|
అభిప్రాయమవిజ్ఞాయ సత్యస్య చ శమస్య చ ||032||

ధర్మో హి పరమో లోకే ధర్మే సత్యం ప్రతిష్ఠితం|
ధర్మసంశ్రితమేతచ్చ పితుర్వచనముత్తమం ||033||

సంశ్రుత్య చ పితుర్వాక్యం మాతుర్వా బ్రాహ్మణస్య వా|
న కర్తవ్యం వృథా వీర ధర్మమాశ్రిత్య తిష్ఠతా ||034||

సోఽహం న శక్ష్యామి పితుర్నియోగమతివర్తితుం|
పితుర్హి వచనాద్వీర కైకేయ్యాహం ప్రచోదితః ||035||

తదేనాం విసృజానార్యాం క్షత్రధర్మాశ్రితాం మతిం|
ధర్మమాశ్రయ మా తైక్ష్ణ్యం మద్బుద్ధిరనుగమ్యతాం ||036||

తమేవముక్త్వా సౌహార్దాద్భ్రాతరం లక్ష్మణాగ్రజః|
ఉవాచ భూయః కౌసల్యాం ప్రాంజలిః శిరసానతః ||037||

అనుమన్యస్వ మాం దేవి గమిష్యంతమితో వనం|
శాపితాసి మమ ప్రాణైః కురు స్వస్త్యయనాని మే|
తీర్ణప్రతిజ్ఞశ్చ వనాత్పునరేష్యామ్యహం పురీం ||038||

యశో హ్యహం కేవలరాజ్యకారణా |
న్న పృష్ఠతః కర్తుమలం మహోదయం|
అదీర్ఘకాలే న తు దేవి జీవితే |
వృణేఽవరామద్య మహీమధర్మతః ||039||

ప్రసాదయన్నరవృషభః స మాతరం |
పరాక్రమాజ్జిగమిషురేవ దండకాన్|
అథానుజం భృశమనుశాస్య దర్శనం |
చకార తాం హృది జననీం ప్రదక్షిణం ||040||

—♦ సర్గ 019 ♦—

అథ తం వ్యథయా దీనం సవిశేషమమర్షితం|
శ్వసంతమివ నాగేంద్రం రోషవిస్ఫారితేక్షణం ||001||

ఆసాద్య రామః సౌమిత్రిం సుహృదం భ్రాతరం ప్రియం|
ఉవాచేదం స ధైర్యేణ ధారయన్సత్త్వమాత్మవాన్ ||002||

సౌమిత్రే యోఽభిషేకార్థే మమ సంభారసంభ్రమః|
అభిషేకనివృత్త్యర్థే సోఽస్తు సంభారసంభ్రమః ||003||

యస్యా మదభిషేకార్థం మానసం పరితప్యతే|
మాతా నః సా యథా న స్యాత్సవిశంకా తథా కురు ||004||

తస్యాః శంకామయం దుఃఖం ముహూర్తమపి నోత్సహే|
మనసి ప్రతిసంజాతం సౌమిత్రేఽహముపేక్షితుం ||005||

న బుద్ధిపూర్వం నాబుద్ధం స్మరామీహ కదాచన|
మాతౄణాం వా పితుర్వాహం కృతమల్పం చ విప్రియం ||006||

సత్యః సత్యాభిసంధశ్చ నిత్యం సత్యపరాక్రమః|
పరలోకభయాద్భీతో నిర్భయోఽస్తు పితా మమ ||007||

తస్యాపి హి భవేదస్మిన్కర్మణ్యప్రతిసంహృతే|
సత్యం నేతి మనస్తాపస్తస్య తాపస్తపేచ్చ మాం ||008||

అభిషేకవిధానం తు తస్మాత్సంహృత్య లక్ష్మణ|
అన్వగేవాహమిచ్ఛామి వనం గంతుమితః పునః ||009||

మమ ప్రవ్రాజనాదద్య కృతకృత్యా నృపాత్మజా|
సుతం భరతమవ్యగ్రమభిషేచయితా తతః ||010||

మయి చీరాజినధరే జటామండలధారిణి|
గతేఽరణ్యం చ కైకేయ్యా భవిష్యతి మనఃసుఖం ||011||

బుద్ధిః ప్రణీతా యేనేయం మనశ్చ సుసమాహితం|
తత్తు నార్హామి సంక్లేష్టుం ప్రవ్రజిష్యామి మాచిరం ||012||

కృతాంతస్త్వేవ సౌమిత్రే ద్రష్టవ్యో మత్ప్రవాసనే|
రాజ్యస్య చ వితీర్ణస్య పునరేవ నివర్తనే ||013||

కైకేయ్యాః ప్రతిపత్తిర్హి కథం స్యాన్మమ పీడనే|
యది భావో న దైవోఽయం కృతాంతవిహితో భవేత్ ||014||

జానాసి హి యథా సౌమ్య న మాతృషు మమాంతరం|
భూతపూర్వం విశేషో వా తస్యా మయి సుతేఽపి వా ||015||

సోఽభిషేకనివృత్త్యర్థైః ప్రవాసార్థైశ్చ దుర్వచైః|
ఉగ్రైర్వాక్యైరహం తస్యా నాన్యద్దైవాత్సమర్థయే ||016||

కథం ప్రకృతిసంపన్నా రాజపుత్రీ తథాగుణా|
బ్రూయాత్సా ప్రాకృతేవ స్త్రీ మత్పీడాం భర్తృసంనిధౌ ||017||

యదచింత్యం తు తద్దైవం భూతేష్వపి న హన్యతే|
వ్యక్తం మయి చ తస్యాం చ పతితో హి విపర్యయః ||018||

కశ్చిద్దైవేన సౌమిత్రే యోద్ధుముత్సహతే పుమాన్|
యస్య న గ్రహణం కించిత్కర్మణోఽన్యత్ర దృశ్యతే ||019||

సుఖదుఃఖే భయక్రోధౌ లాభాలాభౌ భవాభవౌ|
యస్య కించిత్తథాభూతం నను దైవస్య కర్మ తత్ ||020||

వ్యాహతేఽప్యభిషేకే మే పరితాపో న విద్యతే|
తస్మాదపరితాపః సంస్త్వమప్యనువిధాయ మాం|
ప్రతిసంహారయ క్షిప్రమాభిషేచనికీం క్రియాం ||021||

న లక్ష్మణాస్మిన్మమ రాజ్యవిఘ్నే |
మాతా యవీయస్యతిశంకనీయా|
దైవాభిపన్నా హి వదంత్యనిష్టం |
జానాసి దైవం చ తథాప్రభావం ||022||

—♦ సర్గ 020 ♦—

ఇతి బ్రువతి రామే తు లక్ష్మణోఽధఃశిరా ముహుః|
శ్రుత్వా మధ్యం జగామేవ మనసా దుఃఖహర్షయోః ||001||

తదా తు బద్ధ్వా భ్రుకుటీం భ్రువోర్మధ్యే నరర్షభ|
నిశశ్వాస మహాసర్పో బిలస్థ ఇవ రోషితః ||002||

తస్య దుష్ప్రతివీక్ష్యం తద్భ్రుకుటీసహితం తదా|
బభౌ క్రుద్ధస్య సింహస్య ముఖస్య సదృశం ముఖం ||003||

అగ్రహస్తం విధున్వంస్తు హస్తీ హస్తమివాత్మనః|
తిర్యగూర్ధ్వం శరీరే చ పాతయిత్వా శిరోధరాం ||004||

అగ్రాక్ష్ణా వీక్షమాణస్తు తిర్యగ్భ్రాతరమబ్రవీత్|
అస్థానే సంభ్రమో యస్య జాతో వై సుమహానయం ||005||

ధర్మదోషప్రసంగేన లోకస్యానతిశంకయా|
కథం హ్యేతదసంభ్రాంతస్త్వద్విధో వక్తుమర్హతి ||006||

యథా దైవమశౌండీరం శౌండీరః క్షత్రియర్షభః|
కిం నామ కృపణం దైవమశక్తమభిశంససి ||007||

పాపయోస్తే కథం నామ తయోః శంకా న విద్యతే|
సంతి ధర్మోపధాః శ్లక్ష్ణా ధర్మాత్మన్కిం న బుధ్యసే ||008||

లోకవిద్విష్టమారబ్ధం త్వదన్యస్యాభిషేచనం|
యేనేయమాగతా ద్వైధం తవ బుద్ధిర్మహీపతే|
స హి ధర్మో మమ ద్వేష్యః ప్రసంగాద్యస్య ముహ్యసి ||009||

యద్యపి ప్రతిపత్తిస్తే దైవీ చాపి తయోర్మతం|
తథాప్యుపేక్షణీయం తే న మే తదపి రోచతే ||010||

విక్లవో వీర్యహీనో యః స దైవమనువర్తతే|
వీరాః సంభావితాత్మానో న దైవం పర్యుపాసతే ||011||

దైవం పురుషకారేణ యః సమర్థః ప్రబాధితుం|
న దైవేన విపన్నార్థః పురుషః సోఽవసీదతి ||012||

ద్రక్ష్యంతి త్వద్య దైవస్య పౌరుషం పురుషస్య చ|
దైవమానుషయోరద్య వ్యక్తా వ్యక్తిర్భవిష్యతి ||013||

అద్య మత్పౌరుషహతం దైవం ద్రక్ష్యంతి వై జనాః|
యద్దైవాదాహతం తేఽద్య దృష్టం రాజ్యాభిషేచనం ||014||

అత్యంకుశమివోద్దామం గజం మదబలోద్ధతం|
ప్రధావితమహం దైవం పౌరుషేణ నివర్తయే ||015||

లోకపాలాః సమస్తాస్తే నాద్య రామాభిషేచనం|
న చ కృత్స్నాస్త్రయో లోకా విహన్యుః కిం పునః పితా ||016||

యైర్వివాసస్తవారణ్యే మిథో రాజన్సమర్థితః|
అరణ్యే తే వివత్స్యంతి చతుర్దశ సమాస్తథా ||017||

అహం తదాశాం ఛేత్స్యామి పితుస్తస్యాశ్చ యా తవ|
అభిషేకవిఘాతేన పుత్రరాజ్యాయ వర్తతే ||018||

మద్బలేన విరుద్ధాయ న స్యాద్దైవబలం తథా|
ప్రభవిష్యతి దుఃఖాయ యథోగ్రం పౌరుషం మమ ||019||

ఊర్ధ్వం వర్షసహస్రాంతే ప్రజాపాల్యమనంతరం|
ఆర్యపుత్రాః కరిష్యంతి వనవాసం గతే త్వయి ||020||

పూర్వరాజర్షివృత్త్యా హి వనవాసో విధీయతే|
ప్రజా నిక్షిప్య పుత్రేషు పుత్రవత్పరిపాలనే ||021||

స చేద్రాజన్యనేకాగ్రే రాజ్యవిభ్రమశంకయా|
నైవమిచ్ఛసి ధర్మాత్మన్రాజ్యం రామ త్వమాత్మని ||022||

ప్రతిజానే చ తే వీర మా భూవం వీరలోకభాక్|
రాజ్యం చ తవ రక్షేయమహం వేలేవ సాగరం ||023||

మంగలైరభిషించస్వ తత్ర త్వం వ్యాపృతో భవ|
అహమేకో మహీపాలానలం వారయితుం బలాత్ ||024||

న శోభార్థావిమౌ బాహూ న ధనుర్భూషణాయ మే|
నాసిరాబంధనార్థాయ న శరాః స్తంభహేతవః ||025||

అమిత్రదమనార్థం మే సర్వమేతచ్చతుష్టయం|
న చాహం కామయేఽత్యర్థం యః స్యాచ్ఛత్రుర్మతో మమ ॥026॥

అసినా తీక్ష్ణధారేణ విద్యుచ్చలితవర్చసా|
ప్రగృహీతేన వై శత్రుం వజ్రిణం వా న కల్పయే ॥027॥

ఖడ్గనిష్పేషనిష్పిష్టైర్గహనా దుశ్చరా చ మే|
హస్త్యశ్వనరహస్తోరుశిరోభిర్భవితా మహీ ॥028॥

ఖడ్గధారాహతా మేఽద్య దీప్యమానా ఇవాద్రయః|
పతిష్యంతి ద్విపా భూమౌ మేఘా ఇవ సవిద్యుతః ॥029॥

బద్ధగోధాంగులిత్రాణే ప్రగృహీతశరాసనే|
కథం పురుషమానీ స్యాత్పురుషాణాం మయి స్థితే ॥030॥

బహుభిశ్చైకమత్యస్యన్నేకేన చ బహూంజనాన్|
వినియోక్ష్యామ్యహం బాణాన్నృవాజిగజమర్మసు ॥031॥

అద్య మేఽస్త్రప్రభావస్య ప్రభావః ప్రభవిష్యతి|
రాజ్ఞశ్చాప్రభుతాం కర్తుం ప్రభుత్వం చ తవ ప్రభో ॥032॥

అద్య చందనసారస్య కేయూరామోక్షణస్య చ|
వసూనాం చ విమోక్షస్య సుహృదాం పాలనస్య చ ॥033॥

అనురూపావిమౌ బాహూ రామ కర్మ కరిష్యతః|
అభిషేచనవిఘ్నస్య కర్తౄణాం తే నివారణే ॥034॥

బ్రవీహి కోఽద్యైవ మయా వియుజ్యతాం |
తవాసుహృత్ప్రాణయశః సుహృజ్జనైః|
యథా తవేయం వసుధా వశే భవే |
త్తథైవ మాం శాధి తవాస్మి కింకరః ॥035॥

విమృజ్య బాష్పం పరిసాంత్వ్య చాసకృ |
త్స లక్ష్మణం రాఘవవంశవర్ధనః|
ఉవాచ పిత్ర్యే వచనే వ్యవస్థితం |
నిబోధ మామేష హి సౌమ్య సత్పథః ॥036॥

—♦ సర్గ 021 ♦—

తం సమీక్ష్య త్వవహితం పితుర్నిర్దేశపాలనే|
కౌసల్యా బాష్పసంరుద్ధా వచో ధర్మిష్ఠమబ్రవీత్ ॥001॥

అదృష్టదుఃఖో ధర్మాత్మా సర్వభూతప్రియంవదః|
మయి జాతో దశరథాత్కథముంఛేన వర్తయేత్ ॥002॥

యస్య భృత్యాశ్చ దాసాశ్చ మృష్టాన్యన్నాని భుంజతే|
కథం స భోక్ష్యతే నాథో వనే మూలఫలాన్యయం ॥003॥

క ఏతచ్ఛ్రద్దధేచ్ఛ్రుత్వా కస్య వా న భవేద్భయం|
గుణవాందయితో రాజ్ఞో రాఘవో యద్వివాస్యతే ॥004॥

త్వయా విహీనామిహ మాం శోకాగ్నిరతులో మహాన్|
ప్రధక్ష్యతి యథా కక్షం చిత్రభానుర్హిమాత్యయే ॥005॥

కథం హి ధేనుః స్వం వత్సం గచ్ఛంతం నానుగచ్ఛతి|
అహం త్వానుగమిష్యామి యత్ర పుత్ర గమిష్యసి ॥006॥

తథా నిగదితం మాత్రా తద్వాక్యం పురుషర్షభః|
శ్రుత్వా రామోఽబ్రవీద్వాక్యం మాతరం భృశదుఃఖితాం ||007||

కైకేయ్యా వంచితో రాజా మయి చారణ్యమాశ్రితే|
భవత్యా చ పరిత్యక్తో న నూనం వర్తయిష్యతి ||008||

భర్తుః కిల పరిత్యాగో నృశంసః కేవలం స్త్రియాః|
స భవత్యా న కర్తవ్యో మనసాపి విగర్హితః ||009||

యావజ్జీవతి కాకుత్స్థః పితా మే జగతీపతిః|
శుశ్రూషా క్రియతాం తావత్స హి ధర్మః సనాతనః ||010||

ఏవముక్తా తు రామేణ కౌసల్యా శుభ దర్శనా|
తథేత్యువాచ సుప్రీతా రామమక్లిష్టకారిణం ||011||

ఏవముక్తస్తు వచనం రామో ధర్మభృతాం వరః|
భూయస్తామబ్రవీద్వాక్యం మాతరం భృశదుఃఖితాం ||012||

మయా చైవ భవత్యా చ కర్తవ్యం వచనం పితుః|
రాజా భర్తా గురుః శ్రేష్ఠః సర్వేషామీశ్వరః ప్రభుః ||013||

ఇమాని తు మహారణ్యే విహృత్య నవ పంచ చ|
వర్షాణి పరమప్రీతః స్థాస్యామి వచనే తవ ||014||

ఏవముక్తా ప్రియం పుత్రం బాష్పపూర్ణాననా తదా|
ఉవాచ పరమార్తా తు కౌసల్యా పుత్రవత్సలా ||015||

ఆసాం రామ సపత్నీనాం వస్తుం మధ్యే న మే క్షమం|
నయ మామపి కాకుత్స్థ వనం వన్యం మృగీం యథా|
యది తే గమనే బుద్ధిః కృతా పితురపేక్షయా ||016||

తాం తథా రుదతీం రామో రుదన్వచనమబ్రవీత్|
జీవంత్యా హి స్త్రియా భర్తా దైవతం ప్రభురేవ చ|
భవత్యా మమ చైవాద్య రాజా ప్రభవతి ప్రభుః ||017||

భరతశ్చాపి ధర్మాత్మా సర్వభూతప్రియంవదః|
భవతీమనువర్తేత స హి ధర్మరతః సదా ||018||

యథా మయి తు నిష్క్రాంతే పుత్రశోకేన పార్థివః|
శ్రమం నావాప్నుయాత్కించిదప్రమత్తా తథా కురు ||019||

వ్రతోపవాసనిరతా యా నారీ పరమోత్తమా|
భర్తారం నానువర్తేత సా చ పాపగతిర్భవేత్ ||020||

శుశ్రూషమేవ కుర్వీత భర్తుః ప్రియహితే రతా|
ఏష ధర్మః పురా దృష్టో లోకే వేదే శ్రుతః స్మృతః ||021||

పూజ్యాస్తే మత్కృతే దేవి బ్రాహ్మణాశ్చైవ సువ్రతాః|
ఏవం కాలం ప్రతీక్షస్వ మమాగమనకాంక్షిణీ ||022||

ప్రాప్స్యసే పరమం కామం మయి ప్రత్యాగతే సతి|
యది ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠో ధారయిష్యతి జీవితం ||023||

ఏవముక్తా తు రామేణ బాష్పపర్యాకులేక్షణా|
కౌసల్యా పుత్రశోకార్తా రామం వచనమబ్రవీత్|
గచ్ఛ పుత్ర త్వమేకాగ్రో భద్రం తేఽస్తు సదా విభో ||024||

తథా హి రామం వనవాసనిశ్చితం |
సమీక్ష్య దేవీ పరమేణ చేతసా|
ఉవాచ రామం శుభలక్షణం వచో |
బభూవ చ స్వస్త్యయనాభికాంక్షిణీ ||025||

—♦ సర్గ 022 ♦—

సాపనీయ తమాయాసముపస్పృశ్య జలం శుచి|
చకార మాతా రామస్య మంగలాని మనస్వినీ ||001||

స్వస్తి సాధ్యాశ్చ విశ్వే చ మరుతశ్చ మహర్షయః|
స్వస్తి ధాతా విధాతా చ స్వస్తి పూషా భగోఽర్యమా ||002||

ఋతవశ్చైవ పక్షాశ్చ మాసాః సంవత్సరాః క్షపాః|
దినాని చ ముహూర్తాశ్చ స్వస్తి కుర్వంతు తే సదా ||003||

స్మృతిర్ధృతిశ్చ ధర్మశ్చ పాంతు త్వాం పుత్ర సర్వతః|
స్కందశ్చ భగవాందేవః సోమశ్చ సబృహస్పతిః ||004||

సప్తర్షయో నారదశ్చ తే త్వాం రక్షంతు సర్వతః|
నక్షత్రాణి చ సర్వాణి గ్రహాశ్చ సహదేవతాః|
మహావనాని చరతో మునివేషస్య ధీమతః ||005||

ప్లవగా వృశ్చికా దంశా మశకాశ్చైవ కాననే|
సరీసృపాశ్చ కీటాశ్చ మా భూవన్గహనే తవ ||006||

మహాద్విపాశ్చ సింహాశ్చ వ్యాఘ్రా ఋక్షాశ్చ దంష్ట్రిణః|
మహిషాః శృంగిణో రౌద్రా న తే ద్రుహ్యంతు పుత్రక ||007||

నృమాంసభోజనా రౌద్రా యే చాన్యే సత్త్వజాతయః|
మా చ త్వాం హింసిషుః పుత్ర మయా సంపూజితాస్త్విహ ||008||

ఆగమాస్తే శివాః సంతు సిధ్యంతు చ పరాక్రమాః|
సర్వసంపత్తయో రామ స్వస్తిమాన్గచ్ఛ పుత్రక ||009||

స్వస్తి తేఽస్త్వాంతరిక్షేభ్యః పార్థివేభ్యః పునః పునః|
సర్వేభ్యశ్చైవ దేవేభ్యో యే చ తే పరిపంథినః ||010||

సర్వలోకప్రభుర్బ్రహ్మా భూతభర్తా తథర్షయః|
యే చ శేషాః సురాస్తే త్వాం రక్షంతు వనవాసినం ||011||

ఇతి మాల్యైః సురగణాన్గంధైశ్చాపి యశస్వినీ|
స్తుతిభిశ్చానురూపాభిరానర్చాయతలోచనా ||012||

యన్మంగలం సహస్రాక్షే సర్వదేవనమస్కృతే|
వృత్రనాశే సమభవత్తత్తే భవతు మంగలం ||013||

యన్మంగలం సుపర్ణస్య వినతాకల్పయత్పురా|
అమృతం ప్రార్థయానస్య తత్తే భవతు మంగలం ||014||

ఓషధీం చాపి సిద్ధార్థాం విశల్యకరణీం శుభాం|
చకార రక్షాం కౌసల్యా మంత్రైరభిజజాప చ ||015||

ఆనమ్య మూర్ధ్ని చాఘ్రాయ పరిష్వజ్య యశస్వినీ|
అవదత్పుత్ర సిద్ధార్థో గచ్ఛ రామ యథాసుఖం ||016||

అరోగం సర్వసిద్ధార్థమయోధ్యాం పునరాగతం|
పశ్యామి త్వాం సుఖం వత్స సుస్థితం రాజవేశ్మని ||017||

మయార్చితా దేవగణాః శివాదయో |
మహర్షయో భూతమహాసురోరగాః|
అభిప్రయాతస్య వనం చిరాయ తే |
హితాని కాంక్షంతు దిశశ్చ రాఘవ ||018||

ఇతీవ చాశ్రుప్రతిపూర్ణలోచనా |
సమాప్య చ స్వస్త్యయనం యథావిధి|
ప్రదక్షిణం చైవ చకార రాఘవం |
పునః పునశ్చాపి నిపీడ్య సస్వజే ||019||

తథా తు దేవ్యా స కృతప్రదక్షిణో |
నిపీడ్య మాతుశ్చరణౌ పునః పునః|
జగామ సీతానిలయం మహాయశాః |
స రాఘవః ప్రజ్వలితః స్వయా శ్రియా ||020||

—♦ సర్గ 023 ♦—

అభివాద్య తు కౌసల్యాం రామః సంప్రస్థితో వనం|
కృతస్వస్త్యయనో మాత్రా ధర్మిష్ఠే వర్త్మని స్థితః ||001||

విరాజయన్రాజసుతో రాజమార్గం నరైర్వృతం|
హృదయాన్యామమంథేవ జనస్య గుణవత్తయా ||002||

వైదేహీ చాపి తత్సర్వం న శుశ్రావ తపస్వినీ|
తదేవ హృది తస్యాశ్చ యౌవరాజ్యాభిషేచనం ||003||

దేవకార్యం స్మ సా కృత్వా కృతజ్ఞా హృష్టచేతనా|
అభిజ్ఞా రాజధర్మాణాం రాజపుత్రం ప్రతీక్షతే ||004||

ప్రవివేశాథ రామస్తు స్వవేశ్మ సువిభూషితం|
ప్రహృష్టజనసంపూర్ణం హ్రియా కించిదవాఙ్ముఖః ||005||

అథ సీతా సముత్పత్య వేపమానా చ తం పతిం|
అపశ్యచ్ఛోకసంతప్తం చింతావ్యాకులితేంద్రియం ||006||

వివర్ణవదనం దృష్ట్వా తం ప్రస్విన్నమమర్షణం|
ఆహ దుఃఖాభిసంతప్తా కిమిదానీమిదం ప్రభో ||007||

అద్య బార్హస్పతః శ్రీమాన్యుక్తః పుష్యో న రాఘవ|
ప్రోచ్యతే బ్రాహ్మణైః ప్రాజ్ఞైః కేన త్వమసి దుర్మనాః ||008||

న తే శతశలాకేన జలఫేననిభేన చ|
ఆవృతం వదనం వల్గు ఛత్రేణాభివిరాజతే ||009||

వ్యజనాభ్యాం చ ముఖ్యాభ్యాం శతపత్రనిభేక్షణం|
చంద్రహంసప్రకాశాభ్యాం వీజ్యతే న తవాననం ||010||

వాగ్మినో బందినశ్చాపి ప్రహృష్టాస్త్వాం నరర్షభ|
స్తువంతో నాద్య దృశ్యంతే మంగలైః సూతమాగధాః ||011||

న తే క్షౌద్రం చ దధి చ బ్రాహ్మణా వేదపారగాః|
మూర్ధ్ని మూర్ధావసిక్తస్య దధతి స్మ విధానతః ||012||

న త్వాం ప్రకృతయః సర్వా శ్రేణిముఖ్యాశ్చ భూషితాః|
అనువ్రజితుమిచ్ఛంతి పౌరజానపదాస్తథా ||013||

చతుర్భిర్వేగసంపన్నైర్హయైః కాంచనభూషణైః|
ముఖ్యః పుష్యరథో యుక్తః కిం న గచ్ఛతి తేఽగ్రతః ||014||

న హస్తీ చాగ్రతః శ్రీమాంస్తవ లక్షణపూజితః|
ప్రయాణే లక్ష్యతే వీర కృష్ణమేఘగిరి ప్రభః ||015||

న చ కాంచనచిత్రం తే పశ్యామి ప్రియదర్శన|
భద్రాసనం పురస్కృత్య యాంతం వీరపురఃసరం ||016||

అభిషేకో యదా సజ్జః కిమిదానీమిదం తవ|
అపూర్వో ముఖవర్ణశ్చ న ప్రహర్షశ్చ లక్ష్యతే ||017||

ఇతీవ విలపంతీం తాం ప్రోవాచ రఘునందనః|
సీతే తత్రభవాంస్తాతః ప్రవ్రాజయతి మాం వనం ||018||

కులే మహతి సంభూతే ధర్మజ్ఞే ధర్మచారిణి|
శృణు జానకి యేనేదం క్రమేణాభ్యాగతం మమ ||019||

రాజ్ఞా సత్యప్రతిజ్ఞేన పిత్రా దశరథేన మే|
కైకేయ్యై ప్రీతమనసా పురా దత్తౌ మహావరౌ ||020||

తయాద్య మమ సజ్జేఽస్మిన్నభిషేకే నృపోద్యతే|
ప్రచోదితః స సమయో ధర్మేణ ప్రతినిర్జితః ||021||

చతుర్దశ హి వర్షాణి వస్తవ్యం దండకే మయా|
పిత్రా మే భరతశ్చాపి యౌవరాజ్యే నియోజితః|
సోఽహం త్వామాగతో ద్రష్టుం ప్రస్థితో విజనం వనం ||022||

భరతస్య సమీపే తే నాహం కథ్యః కదాచన|
ఋద్ధియుక్తా హి పురుషా న సహంతే పరస్తవం|
తస్మాన్న తే గుణాః కథ్యా భరతస్యాగ్రతో మమ ||023||

నాపి త్వం తేన భర్తవ్యా విశేషేణ కదాచన|
అనుకూలతయా శక్యం సమీపే తస్య వర్తితుం ||024||

అహం చాపి ప్రతిజ్ఞాం తాం గురోః సమనుపాలయన్|
వనమద్యైవ యాస్యామి స్థిరా భవ మనస్విని ||025||

యాతే చ మయి కల్యాణి వనం మునినిషేవితం|
వ్రతోపవాసరతయా భవితవ్యం త్వయానఘే ||026||

కాల్యముత్థాయ దేవానాం కృత్వా పూజాం యథావిధి|
వందితవ్యో దశరథః పితా మమ నరేశ్వరః ||027||

మాతా చ మమ కౌసల్యా వృద్ధా సంతాపకర్శితా|
ధర్మమేవాగ్రతః కృత్వా త్వత్తః సంమానమర్హతి ||028||

వందితవ్యాశ్చ తే నిత్యం యాః శేషా మమ మాతరః|
స్నేహప్రణయసంభోగైః సమా హి మమ మాతరః ||029||

భ్రాతృపుత్రసమౌ చాపి ద్రష్టవ్యౌ చ విశేషతః|
త్వయా లక్ష్మణశత్రుఘ్నౌ ప్రాణైః ప్రియతరౌ మమ ||030||

విప్రియం న చ కర్తవ్యం భరతస్య కదాచన|
స హి రాజా ప్రభుశ్చైవ దేశస్య చ కులస్య చ ||031||

ఆరాధితా హి శీలేన ప్రయత్నైశ్చోపసేవితాః|
రాజానః సంప్రసీదంతి ప్రకుప్యంతి విపర్యయే ||032||

ఔరసానపి పుత్రాన్హి త్యజంత్యహితకారిణః|
సమర్థాన్సంప్రగృహ్ణంతి జనానపి నరాధిపాః ||033||

అహం గమిష్యామి మహావనం ప్రియే |
త్వయా హి వస్తవ్యమిహైవ భామిని|
యథా వ్యలీకం కురుషే న కస్యచి |
త్తథా త్వయా కార్యమిదం వచో మమ ||034||

—♦ సర్గ 024 ♦—

ఏవముక్తా తు వైదేహీ ప్రియార్హా ప్రియవాదినీ|
ప్రణయాదేవ సంక్రుద్ధా భర్తారమిదమబ్రవీత్ ||001||

ఆర్యపుత్ర పితా మాతా భ్రాతా పుత్రస్తథా స్నుషా|
స్వాని పుణ్యాని భుంజానాః స్వం స్వం భాగ్యముపాసతే ||002||

భర్తుర్భాగ్యం తు భార్యైకా ప్రాప్నోతి పురుషర్షభ|
అతశ్చైవాహమాదిష్టా వనే వస్తవ్యమిత్యపి ||003||

న పితా నాత్మజో నాత్మా న మాతా న సఖీజనః|
ఇహ ప్రేత్య చ నారీణాం పతిరేకో గతిః సదా ||004||

యది త్వం ప్రస్థితో దుర్గం వనమద్యైవ రాఘవ|
అగ్రతస్తే గమిష్యామి మృద్నంతీ కుశకంటకాన్ ||005||

ఈర్ష్యారోషౌ బహిష్కృత్య భుక్తశేషమివోదకం|
నయ మాం వీర విశ్రబ్ధః పాపం మయి న విద్యతే ||006||

ప్రాసాదాగ్రైర్విమానైర్వా వైహాయసగతేన వా|
సర్వావస్థాగతా భర్తుః పాదచ్ఛాయా విశిష్యతే ||007||

అనుశిష్టాస్మి మాత్రా చ పిత్రా చ వివిధాశ్రయం|
నాస్మి సంప్రతి వక్తవ్యా వర్తితవ్యం యథా మయా ||008||

సుఖం వనే నివత్స్యామి యథైవ భవనే పితుః|
అచింతయంతీ త్రీఁల్లోకాంశ్చింతయంతీ పతివ్రతం ||009||

శుశ్రూషమాణా తే నిత్యం నియతా బ్రహ్మచారిణీ|
సహ రంస్యే త్వయా వీర వనేషు మధుగంధిషు ||010||

త్వం హి కర్తుం వనే శక్తో రామ సంపరిపాలనం|
అన్యస్యాపి జనస్యేహ కిం పునర్మమ మానద ||011||

ఫలమూలాశనా నిత్యం భవిష్యామి న సంశయః|
న తే దుఃఖం కరిష్యామి నివసంతీ సహ త్వయా ||012||

ఇచ్ఛామి సరితః శైలాన్పల్వలాని వనాని చ|
ద్రష్టుం సర్వత్ర నిర్భీతా త్వయా నాథేన ధీమతా ||013||

హంసకారండవాకీర్ణాః పద్మినీః సాధుపుష్పితాః|
ఇచ్ఛేయం సుఖినీ ద్రష్టుం త్వయా వీరేణ సంగతా ||014||

సహ త్వయా విశాలాక్ష రంస్యే పరమనందిని|
ఏవం వర్షసహస్రాణాం శతం వాహం త్వయా సహ ||015||

స్వర్గేఽపి చ వినా వాసో భవితా యది రాఘవ|
త్వయా మమ నరవ్యాఘ్ర నాహం తమపి రోచయే ||016||

అహం గమిష్యామి వనం సుదుర్గమం |
మృగాయుతం వానరవారణైర్యుతం|
వనే నివత్స్యామి యథా పితుర్గృహే |
తవైవ పాదావుపగృహ్య సంమతా ||017||

అనన్యభావామనురక్తచేతసం |
త్వయా వియుక్తాం మరణాయ నిశ్చితాం|
నయస్వ మాం సాధు కురుష్వ యాచనాం |
న తే మయాతో గురుతా భవిష్యతి ||018||

తథా బ్రువాణామపి ధర్మవత్సలో |
న చ స్మ సీతాం నృవరో నినీషతి|
ఉవాచ చైనాం బహు సంనివర్తనే |
వనే నివాసస్య చ దుఃఖితాం ప్రతి ||019||

—♦ సర్గ 025 ♦—

స ఏవం బ్రువతీం సీతాం ధర్మజ్ఞో ధర్మవత్సలః|
నివర్తనార్థే ధర్మాత్మా వాక్యమేతదువాచ హ ||001||

సీతే మహాకులీనాసి ధర్మే చ నిరతా సదా|
ఇహాచర స్వధర్మం త్వం మా యథా మనసః సుఖం ||002||

సీతే యథా త్వాం వక్ష్యామి తథా కార్యం త్వయాబలే|
వనే దోషా హి బహవో వదతస్తాన్నిబోధ మే ||003||

సీతే విముచ్యతామేషా వనవాసకృతా మతిః|
బహుదోషం హి కాంతారం వనమిత్యభిధీయతే ||004||

హితబుద్ధ్యా ఖలు వచో మయైతదభిధీయతే|
సదా సుఖం న జానామి దుఃఖమేవ సదా వనం ||005||

గిరినిర్ఝరసంభూతా గిరికందరవాసినాం|
సింహానాం నినదా దుఃఖాః శ్రోతుం దుఃఖమతో వనం ||006||

సుప్యతే పర్ణశయ్యాసు స్వయం భగ్నాసు భూతలే|
రాత్రిషు శ్రమఖిన్నేన తస్మాద్దుఃఖతరం వనం ||007||

ఉపవాసశ్చ కర్తవ్యా యథాప్రాణేన మైథిలి|
జటాభారశ్చ కర్తవ్యో వల్కలాంబరధారిణా ||008||

అతీవ వాతస్తిమిరం బుభుక్షా చాత్ర నిత్యశః|
భయాని చ మహాంత్యత్ర తతో దుఃఖతరం వనం ||009||

సరీసృపాశ్చ బహవో బహురూపాశ్చ భామిని|
చరంతి పృథివీం దర్పాదతో దుఖతరం వనం ||010||

నదీనిలయనాః సర్పా నదీకుటిలగామినః|
తిష్ఠంత్యావృత్య పంథానమతో దుఃఖతరం వనం ||011||

పతంగా వృశ్చికాః కిటా దంశాశ్చ మశకైః సహ|
బాధంతే నిత్యమబలే సర్వం దుఃఖమతో వనం ||012||

ద్రుమాః కంటకినశ్చైవ కుశకాశాశ్చ భామిని|
వనే వ్యాకులశాఖాగ్రాస్తేన దుఃఖతరం వనం ||013||

తదలం తే వనం గత్వా క్షమం న హి వనం తవ|
విమృశన్నిహ పశ్యామి బహుదోషతరం వనం ||014||

వనం తు నేతుం న కృతా మతిస్తదా |
బభూవ రామేణ యదా మహాత్మనా|
న తస్య సీతా వచనం చకార త |
త్తతోఽబ్రవీద్రామమిదం సుదుఃఖితా ||015||

—♦ సర్గ 026 ♦—

ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా సీతా రామస్య దుఃఖితా|
ప్రసక్తాశ్రుముఖీ మందమిదం వచనమబ్రవీత్ ||001||

యే త్వయా కీర్తితా దోషా వనే వస్తవ్యతాం ప్రతి|
గుణానిత్యేవ తాన్విద్ధి తవ స్నేహపురస్కృతాన్ ||002||

త్వయా చ సహ గంతవ్యం మయా గురుజనాజ్ఞయా|
త్వద్వియోగేన మే రామ త్యక్తవ్యమిహ జీవితం ||003||

న చ మాం త్వత్సమీపస్థమపి శక్నోతి రాఘవ|
సురాణామీశ్వరః శక్రః ప్రధర్షయితుమోజసా ||004||

పతిహీనా తు యా నారీ న సా శక్ష్యతి జీవితుం|
కామమేవంవిధం రామ త్వయా మమ విదర్శితం ||005||

అథ చాపి మహాప్రాజ్ఞ బ్రాహ్మణానాం మయా శ్రుతం|
పురా పితృగృహే సత్యం వస్తవ్యం కిల మే వనే ||006||

లక్షణిభ్యో ద్విజాతిభ్యః శ్రుత్వాహం వచనం గృహే|
వనవాసకృతోత్సాహా నిత్యమేవ మహాబల ||007||

ఆదేశో వనవాసస్య ప్రాప్తవ్యః స మయా కిల|
సా త్వయా సహ తత్రాహం యాస్యామి ప్రియ నాన్యథా ||008||

కృతాదేశా భవిష్యామి గమిష్యామి సహ త్వయా|
కాలశ్చాయం సముత్పన్నః సత్యవాగ్భవతు ద్విజః ||009||

వనవాసే హి జానామి దుఃఖాని బహుధా కిల|
ప్రాప్యంతే నియతం వీర పురుషైరకృతాత్మభిః ||010||

కన్యయా చ పితుర్గేహే వనవాసః శ్రుతో మయా|
భిక్షిణ్యాః సాధువృత్తాయా మమ మాతురిహాగ్రతః ||011||

ప్రసాదితశ్చ వై పూర్వం త్వం వై బహువిధం ప్రభో|
గమనం వనవాసస్య కాంక్షితం హి సహ త్వయా ||012||

కృతక్షణాహం భద్రం తే గమనం ప్రతి రాఘవ|
వనవాసస్య శూరస్య చర్యా హి మమ రోచతే ||013||

శుద్ధాత్మన్ప్రేమభావాద్ధి భవిష్యామి వికల్మషా|
భర్తారమనుగచ్ఛంతీ భర్తా హి మమ దైవతం ||014||

ప్రేత్యభావేఽపి కల్యాణః సంగమో మే సహ త్వయా|
శ్రుతిర్హి శ్రూయతే పుణ్యా బ్రాహ్మణానాం యశస్వినాం ||015||

ఇహ లోకే చ పితృభిర్యా స్త్రీ యస్య మహామతే|
అద్భిర్దత్తా స్వధర్మేణ ప్రేత్యభావేఽపి తస్య సా ||016||

ఏవమస్మాత్స్వకాం నారీం సువృత్తాం హి పతివ్రతాం|
నాభిరోచయసే నేతుం త్వం మాం కేనేహ హేతునా ||017||

భక్తాం పతివ్రతాం దీనాం మాం సమాం సుఖదుఃఖయోః|
నేతుమర్హసి కాకుత్స్థ సమానసుఖదుఃఖినీం ||018||

యది మాం దుఃఖితామేవం వనం నేతుం న చేచ్ఛసి|
విషమగ్నిం జలం వాహమాస్థాస్యే మృత్యుకారణాత్ ||019||

ఏవం బహువిధం తం సా యాచతే గమనం ప్రతి|
నానుమేనే మహాబాహుస్తాం నేతుం విజనం వనం ||020||

ఏవముక్తా తు సా చింతాం మైథిలీ సముపాగతా|
స్నాపయంతీవ గాముష్ణైరశ్రుభిర్నయనచ్యుతైః ||021||

చింతయంతీం తథా తాం తు నివర్తయితుమాత్మవాన్|
క్రోధావిష్టాం తు వైదేహీం కాకుత్స్థో బహ్వసాంత్వయత్ ||022||

—♦ సర్గ 027 ♦—

సాంత్వ్యమానా తు రామేణ మైథిలీ జనకాత్మజా|
వనవాసనిమిత్తాయ భర్తారమిదమబ్రవీత్ ||001||

సా తముత్తమసంవిగ్నా సీతా విపులవక్షసం|
ప్రణయాచ్చాభిమానాచ్చ పరిచిక్షేప రాఘవం ||002||

కిం త్వామన్యత వైదేహః పితా మే మిథిలాధిపః|
రామ జామాతరం ప్రాప్య స్త్రియం పురుషవిగ్రహం ||003||

అనృతం బలలోకోఽయమజ్ఞానాద్యద్ధి వక్ష్యతి|
తేజో నాస్తి పరం రామే తపతీవ దివాకరే ||004||

కిం హి కృత్వా విషణ్ణస్త్వం కుతో వా భయమస్తి తే|
యత్పరిత్యక్తుకామస్త్వం మామనన్యపరాయణాం ||005||

ద్యుమత్సేనసుతం వీర సత్యవంతమనువ్రతాం|
సావిత్రీమివ మాం విద్ధి త్వమాత్మవశవర్తినీం ||006||

న త్వహం మనసాప్యన్యం ద్రష్టాస్మి త్వదృతేఽనఘ|
త్వయా రాఘవ గచ్ఛేయం యథాన్యా కులపాంసనీ ||007||

స్వయం తు భార్యాం కౌమారీం చిరమధ్యుషితాం సతీం|
శైలూష ఇవ మాం రామ పరేభ్యో దాతుమిచ్ఛసి ||008||

స మామనాదాయ వనం న త్వం ప్రస్థాతుమర్హసి|
తపో వా యది వారణ్యం స్వర్గో వా స్యాత్సహ త్వయా ||009||

న చ మే భవితా తత్ర కశ్చిత్పథి పరిశ్రమః|
పృష్ఠతస్తవ గచ్ఛంత్యా విహారశయనేష్వపి ||010||

కుశకాశశరేషీకా యే చ కంటకినో ద్రుమాః|
తూలాజినసమస్పర్శా మార్గే మమ సహ త్వయా ||011||

మహావాతసముద్ధూతం యన్మామవకరిష్యతి|
రజో రమణ తన్మన్యే పరార్ధ్యమివ చందనం ||012||

శాద్వలేషు యదాసిష్యే వనాంతే వనగోచరా|
కుథాస్తరణతల్పేషు కిం స్యాత్సుఖతరం తతః ||013||

పత్రం మూలం ఫలం యత్త్వమల్పం వా యది వా బహు|
దాస్యసి స్వయమాహృత్య తన్మేఽమృతరసోపమం ||014||

న మాతుర్న పితుస్తత్ర స్మరిష్యామి న వేశ్మనః|
ఆర్తవాన్యుపభుంజానా పుష్పాణి చ ఫలాని చ ||015||

న చ తత్ర గతః కించిద్ద్రష్టుమర్హసి విప్రియం|
మత్కృతే న చ తే శోకో న భవిష్యామి దుర్భరా ||016||

యస్త్వయా సహ స స్వర్గో నిరయో యస్త్వయా వినా|
ఇతి జానన్పరాం ప్రీతిం గచ్ఛ రామ మయా సహ ||017||

అథ మామేవమవ్యగ్రాం వనం నైవ నయిష్యసి|
విషమద్యైవ పాస్యామి మా విశం ద్విషతాం వశం ||018||

పశ్చాదపి హి దుఃఖేన మమ నైవాస్తి జీవితం|
ఉజ్ఝితాయాస్త్వయా నాథ తదైవ మరణం వరం ||019||

ఇదం హి సహితుం శోకం ముహూర్తమపి నోత్సహే|
కిం పునర్దశవర్షాణి త్రీణి చైకం చ దుఃఖితా ||020||

ఇతి సా శోకసంతప్తా విలప్య కరుణం బహు|
చుక్రోశ పతిమాయస్తా భృశమాలింగ్య సస్వరం ||021||

సా విద్ధా బహుభిర్వాక్యైర్దిగ్ధైరివ గజాంగనా|
చిర సంనియతం బాష్పం ముమోచాగ్నిమివారణిః ||022||

తస్యాః స్ఫటికసంకాశం వారి సంతాపసంభవం|
నేత్రాభ్యాం పరిసుస్రావ పంకజాభ్యామివోదకం ||023||

తాం పరిష్వజ్య బాహుభ్యాం విసంజ్ఞామివ దుఃఖితాం|
ఉవాచ వచనం రామః పరివిశ్వాసయంస్తదా ||024||

న దేవి తవ దుఃఖేన స్వర్గమప్యభిరోచయే|
న హి మేఽస్తి భయం కించిత్స్వయంభోరివ సర్వతః ||025||

తవ సర్వమభిప్రాయమవిజ్ఞాయ శుభాననే|
వాసం న రోచయేఽరణ్యే శక్తిమానపి రక్షణే ||026||

యత్సృష్టాసి మయా సార్ధం వనవాసాయ మైథిలి|
న విహాతుం మయా శక్యా కీర్తిరాత్మవతా యథా ||027||

ధర్మస్తు గజనాసోరు సద్భిరాచరితః పురా|
తం చాహమనువర్తేఽద్య యథా సూర్యం సువర్చలా ||028||

ఏష ధర్మస్తు సుశ్రోణి పితుర్మాతుశ్చ వశ్యతా|
అతశ్చాజ్ఞాం వ్యతిక్రమ్య నాహం జీవితుముత్సహే ||029||

స మాం పితా యథా శాస్తి సత్యధర్మపథే స్థితః|
తథా వర్తితుమిచ్ఛామి స హి ధర్మః సనాతనః|
అనుగచ్ఛస్వ మాం భీరు సహధర్మచరీ భవ ||030||

బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ రత్నాని భిక్షుకేభ్యశ్చ భోజనం|
దేహి చాశంసమానేభ్యః సంత్వరస్వ చ మాచిరం ||031||

అనుకూలం తు సా భర్తుర్జ్ఞాత్వా గమనమాత్మనః|
క్షిప్రం ప్రముదితా దేవీ దాతుమేవోపచక్రమే ||032||

తతః ప్రహృష్టా పరిపూర్ణమానసా |
యశస్వినీ భర్తురవేక్ష్య భాషితం|

ధనాని రత్నాని చ దాతుమంగనా |
ప్రచక్రమే ధర్మభృతాం మనస్వినీ ||033||

—♦ సర్గ 028 ♦—

తతోఽబ్రవీన్మహాతేజా రామో లక్ష్మణమగ్రతః|
స్థితం ప్రాగ్గామినం వీరం యాచమానం కృతాంజలిం ||001||

మయాద్య సహ సౌమిత్రే త్వయి గచ్ఛతి తద్వనం|
కో భరిష్యతి కౌసల్యాం సుమిత్రాం వా యశస్వినీం ||002||

అభివర్షతి కామైర్యః పర్జన్యః పృథివీమివ|
స కామపాశపర్యస్తో మహాతేజా మహీపతిః ||003||

సా హి రాజ్యమిదం ప్రాప్య నృపస్యాశ్వపతేః సుతా|
దుఃఖితానాం సపత్నీనాం న కరిష్యతి శోభనం ||004||

ఏవముక్తస్తు రామేణ లక్ష్మణః శ్లక్ష్ణయా గిరా|
ప్రత్యువాచ తదా రామం వాక్యజ్ఞో వాక్యకోవిదం ||005||

తవైవ తేజసా వీర భరతః పూజయిష్యతి|
కౌసల్యాం చ సుమిత్రాం చ ప్రయతో నాత్ర సంశయః ||006||

కౌసల్యా బిభృయాదార్యా సహస్రమపి మద్విధాన్|
యస్యాః సహస్రం గ్రామాణాం సంప్రాప్తముపజీవనం ||007||

ధనురాదాయ సశరం ఖనిత్రపిటకాధరః|
అగ్రతస్తే గమిష్యామి పంథానమనుదర్శయన్ ||008||

ఆహరిష్యామి తే నిత్యం మూలాని చ ఫలాని చ|
వన్యాని యాని చాన్యాని స్వాహారాణి తపస్వినాం ||009||

భవాంస్తు సహ వైదేహ్యా గిరిసానుషు రంస్యతే|
అహం సర్వం కరిష్యామి జాగ్రతః స్వపతశ్చ తే ||010||

రామస్త్వనేన వాక్యేన సుప్రీతః ప్రత్యువాచ తం|
వ్రజాపృచ్ఛస్వ సౌమిత్రే సర్వమేవ సుహృజ్జనం ||011||

యే చ రాజ్ఞో దదౌ దివ్యే మహాత్మా వరుణః స్వయం|
జనకస్య మహాయజ్ఞే ధనుషీ రౌద్రదర్శనే ||012||

అభేద్యకవచే దివ్యే తూణీ చాక్షయసాయకౌ|
ఆదిత్యవిమలౌ చోభౌ ఖడ్గౌ హేమపరిష్కృతౌ ||013||

సత్కృత్య నిహితం సర్వమేతదాచార్యసద్మని|
స త్వమాయుధమాదాయ క్షిప్రమావ్రజ లక్ష్మణ ||014||

స సుహృజ్జనమామంత్ర్య వనవాసాయ నిశ్చితః|
ఇక్ష్వాకుగురుమామంత్ర్య జగ్రాహాయుధముత్తమం ||015||

తద్దివ్యం రాజశార్దూలః సత్కృతం మాల్యభూషితం|
రామాయ దర్శయామాస సౌమిత్రిః సర్వమాయుధం ||016||

తమువాచాత్మవాన్రామః ప్రీత్యా లక్ష్మణమాగతం|
కాలే త్వమాగతః సౌమ్య కాంక్షితే మమ లక్ష్మణ ||017||

అహం ప్రదాతుమిచ్ఛామి యదిదం మామకం ధనం|
బ్రాహ్మణేభ్యస్తపస్విభ్యస్త్వయా సహ పరంతప ||018||

వసంతీహ దృఢం భక్త్యా గురుషు ద్విజసత్తమాః|
తేషామపి చ మే భూయః సర్వేషాం చోపజీవినాం ||019||

వసిష్ఠపుత్రం తు సుయజ్ఞమార్యం |
త్వమానయాశు ప్రవరం ద్విజానాం|
అభిప్రయాస్యామి వనం సమస్తా |
నభ్యర్చ్య శిష్టానపరాంద్విజాతీన్ ||020||

—♦ సర్గ 029 ♦—

తతః శాసనమాజ్ఞాయ భ్రాతుః శుభతరం ప్రియం|
గత్వా స ప్రవివేశాశు సుయజ్ఞస్య నివేశనం ||001||

తం విప్రమగ్న్యగారస్థం వందిత్వా లక్ష్మణోఽబ్రవీత్|
సఖేఽభ్యాగచ్ఛ పశ్య త్వం వేశ్మ దుష్కరకారిణః ||002||

తతః సంధ్యాముపాస్యాశు గత్వా సౌమిత్రిణా సహ|
జుష్టం తత్ప్రావిశల్లక్ష్మ్యా రమ్యం రామనివేశనం ||003||

తమాగతం వేదవిదం ప్రాంజలిః సీతయా సహ|
సుయజ్ఞమభిచక్రామ రాఘవోఽగ్నిమివార్చితం ||004||

జాతరూపమయైర్ముఖ్యైరంగదైః కుండలైః శుభైః|
సహేమ సూత్రైర్మణిభిః కేయూరైర్వలయైరపి ||005||

అన్యైశ్చ రత్నైర్బహుభిః కాకుత్స్థః ప్రత్యపూజయత్|
సుయజ్ఞం స తదోవాచ రామః సీతాప్రచోదితః ||006||

హారం చ హేమసూత్రం చ భార్యాయై సౌమ్య హారయ|
రశనాం చాధునా సీతా దాతుమిచ్ఛతి తే సఖే ||007||

పర్యంకమగ్ర్యాస్తరణం నానారత్నవిభూషితం|
తమపీచ్ఛతి వైదేహీ ప్రతిష్ఠాపయితుం త్వయి ||008||

నాగః శత్రుం జయో నామ మాతులో యం దదౌ మమ|
తం తే గజసహస్రేణ దదామి ద్విజపుంగవ ||009||

ఇత్యుక్తః స హి రామేణ సుయజ్ఞః ప్రతిగృహ్య తత్|
రామలక్ష్మణసీతానాం ప్రయుయోజాశిషః శివాః ||010||

అథ భ్రాతరమవ్యగ్రం ప్రియం రామః ప్రియంవదః|
సౌమిత్రిం తమువాచేదం బ్రహ్మేవ త్రిదశేశ్వరం ||011||

అగస్త్యం కౌశికం చైవ తావుభౌ బ్రాహ్మణోత్తమౌ|
అర్చయాహూయ సౌమిత్రే రత్నైః సస్యమివాంబుభిః ||012||

కౌసల్యాం చ య ఆశీర్భిర్భక్తః పర్యుపతిష్ఠతి|
ఆచార్యస్తైత్తిరీయాణామభిరూపశ్చ వేదవిత్ ||013||

తస్య యానం చ దాసీశ్చ సౌమిత్రే సంప్రదాపయ|
కౌశేయాని చ వస్త్రాణి యావత్తుష్యతి స ద్విజః ||014||

సూతశ్చిత్రరథశ్చార్యః సచివః సుచిరోషితః|
తోషయైనం మహార్హైశ్చ రత్నైర్వస్త్రైర్ధనైస్తథా ||015||

శాలివాహసహస్రం చ ద్వే శతే భద్రకాంస్తథా|
వ్యంజనార్థం చ సౌమిత్రే గోసహస్రముపాకురు ||016||

తతః స పురుషవ్యాఘ్రస్తద్ధనం లక్ష్మణః స్వయం|
యథోక్తం బ్రాహ్మణేంద్రాణామదదాద్ధనదో యథా ||017||

అథాబ్రవీద్బాష్పకలాంస్తిష్ఠతశ్చోపజీవినః|
సంప్రదాయ బహు ద్రవ్యమేకైకస్యోపజీవినః ||018||

లక్ష్మణస్య చ యద్వేశ్మ గృహం చ యదిదం మమ|
అశూన్యం కార్యమేకైకం యావదాగమనం మమ ||019||

ఇత్యుక్త్వా దుఃఖితం సర్వం జనం తముపజీవినం|
ఉవాచేదం ధనధ్యక్షం ధనమానీయతామితి|
తతోఽస్య ధనమాజహ్రుః సర్వమేవోపజీవినః ||020||

తతః స పురుషవ్యాఘ్రస్తద్ధనం సహలక్ష్మణః|
ద్విజేభ్యో బాలవృద్ధేభ్యః కృపణేభ్యోఽభ్యదాపయత్ ||021||

తత్రాసీత్పింగలో గార్గ్యస్త్రిజటో నామ వై ద్విజః|
ఆ పంచమాయాః కక్ష్యాయా నైనం కశ్చిదవారయత్ ||022||

స రాజపుత్రమాసాద్య త్రిజటో వాక్యమబ్రవీత్|
నిర్ధనో బహుపుత్రోఽస్మి రాజపుత్ర మహాయశః|
ఉంఛవృత్తిర్వనే నిత్యం ప్రత్యవేక్షస్వ మామితి ||023||

తమువాచ తతో రామః పరిహాససమన్వితం|
గవాం సహస్రమప్యేకం న తు విశ్రాణితం మయా|
పరిక్షిపసి దండేన యావత్తావదవాప్స్యసి ||024||

స శాటీం త్వరితః కట్యాం సంభ్రాంతః పరివేష్ట్య తాం|
ఆవిధ్య దండం చిక్షేప సర్వప్రాణేన వేగితః ||025||

ఉవాచ చ తతో రామస్తం గార్గ్యమభిసాంత్వయన్|
మన్యుర్న ఖలు కర్తవ్యః పరిహాసో హ్యయం మమ ||026||

తతః సభార్యస్త్రిజటో మహాముని |
ర్గవామనీకం ప్రతిగృహ్య మోదితః|
యశోబలప్రీతిసుఖోపబృంహిణీ |
స్తదాశిషః ప్రత్యవదన్మహాత్మనః ||027||

—♦ సర్గ 030 ♦—

దత్త్వా తు సహ వైదేహ్యా బ్రాహ్మణేభ్యో ధనం బహు|
జగ్మతుః పితరం ద్రష్టుం సీతయా సహ రాఘవౌ ||001||

తతో గృహీతే దుష్ప్రేక్ష్యే అశోభేతాం తదాయుధే|
మాలాదామభిరాసక్తే సీతయా సమలంకృతే ||002||

తతః ప్రాసాదహర్మ్యాణి విమానశిఖరాణి చ|
అధిరుహ్య జనః శ్రీమానుదాసీనో వ్యలోకయత్ ||003||

న హి రథ్యాః స్మ శక్యంతే గంతుం బహుజనాకులాః|
ఆరుహ్య తస్మాత్ప్రాసాదాందీనాః పశ్యంతి రాఘవం ||004||

పదాతిం వర్జితచ్ఛత్రం రామం దృష్ట్వా తదా జనాః|
ఊచుర్బహువిధా వాచః శోకోపహతచేతసః ||005||

యం యాంతమనుయాతి స్మ చతురంగబలం మహత్|
తమేకం సీతయా సార్ధమనుయాతి స్మ లక్ష్మణః ||006||

ఐశ్వర్యస్య రసజ్ఞః సన్కామినాం చైవ కామదః|
నేచ్ఛత్యేవానృతం కర్తుం పితరం ధర్మగౌరవాత్ ||007||

యా న శక్యా పురా ద్రష్టుం భూతైరాకాశగైరపి|
తామద్య సీతాం పశ్యంతి రాజమార్గగతా జనాః ||008||

అంగరాగోచితాం సీతాం రక్తచందన సేవినీం|
వర్షముష్ణం చ శీతం చ నేష్యత్యాశు వివర్ణతాం ||009||

అద్య నూనం దశరథః సత్త్వమావిశ్య భాషతే|
న హి రాజా ప్రియం పుత్రం వివాసయితుమర్హతి ||010||

నిర్గుణస్యాపి పుత్రస్య కాథం స్యాద్విప్రవాసనం|
కిం పునర్యస్య లోకోఽయం జితో వృత్తేన కేవలం ||011||

ఆనృశంస్యమనుక్రోశః శ్రుతం శీలం దమః శమః|
రాఘవం శోభయంత్యేతే షడ్గుణాః పురుషోత్తమం ||012||

తస్మాత్తస్యోపఘాతేన ప్రజాః పరమపీడితాః|
ఔదకానీవ సత్త్వాని గ్రీష్మే సలిలసంక్షయాత్ ||013||

పీడయా పీడితం సర్వం జగదస్య జగత్పతేః|
మూలస్యేవోపఘాతేన వృక్షః పుష్పఫలోపగః ||014||

తే లక్ష్మణ ఇవ క్షిప్రం సపత్న్యః సహబాంధవాః|
గచ్ఛంతమనుగచ్ఛామో యేన గచ్ఛతి రాఘవః ||015||

ఉద్యానాని పరిత్యజ్య క్షేత్రాణి చ గృహాణి చ|
ఏకదుఃఖసుఖా రామమనుగచ్ఛామ ధార్మికం ||016||

సముద్ధృతనిధానాని పరిధ్వస్తాజిరాణి చ|
ఉపాత్తధనధాన్యాని హృతసారాణి సర్వశః ||017||

రజసాభ్యవకీర్ణాని పరిత్యక్తాని దైవతైః|
అస్మత్త్యక్తాని వేశ్మాని కైకేయీ ప్రతిపద్యతాం ||018||

వనం నగరమేవాస్తు యేన గచ్ఛతి రాఘవః|
అస్మాభిశ్చ పరిత్యక్తం పురం సంపద్యతాం వనం ||019||

బిలాని దంష్ట్రిణః సర్వే సానూని మృగపక్షిణః|
అస్మత్త్యక్తం ప్రపద్యంతాం సేవ్యమానం త్యజంతు చ ||020||

ఇత్యేవం వివిధా వాచో నానాజనసమీరితాః|
శుశ్రావ రామః శ్రుత్వా చ న విచక్రేఽస్య మానసం ||021||

ప్రతీక్షమాణోఽభిజనం తదార్త |
మనార్తరూపః ప్రహసన్నివాథ|
జగామ రామః పితరం దిదృక్షుః |
పితుర్నిదేశం విధివచ్చికీర్షుః ||022||

తత్పూర్వమైక్ష్వాకసుతో మహాత్మా |
రామో గమిష్యన్వనమార్తరూపం|
వ్యతిష్ఠత ప్రేక్ష్య తదా సుమంత్రం |
పితుర్మహాత్మా ప్రతిహారణార్థం ||023||

పితుర్నిదేశేన తు ధర్మవత్సలో |
వనప్రవేశే కృతబుద్ధినిశ్చయః|
స రాఘవః ప్రేక్ష్య సుమంత్రమబ్రవీ |
న్నివేదయస్వాగమనం నృపాయ మే ||024||

—♦ సర్గ 031 ♦—

స రామప్రేషితః క్షిప్రం సంతాపకలుషేంద్రియః|
ప్రవిశ్య నృపతిం సూతో నిఃశ్వసంతం దదర్శ హ ||001||

ఆలోక్య తు మహాప్రాజ్ఞః పరమాకుల చేతసం|
రామమేవానుశోచంతం సూతః ప్రాంజలిరాసదత్ ||002||

అయం స పురుషవ్యాఘ్ర ద్వారి తిష్ఠతి తే సుతః|
బ్రాహ్మణేభ్యో ధనం దత్త్వా సర్వం చైవోపజీవినాం ||003||

స త్వా పశ్యతు భద్రం తే రామః సత్యపరాక్రమః|
సర్వాన్సుహృద ఆపృచ్ఛ్య త్వామిదానీం దిదృక్షతే ||004||

గమిష్యతి మహారణ్యం తం పశ్య జగతీపతే|
వృతం రాజగుణైః సర్వైరాదిత్యమివ రశ్మిభిః ||005||

స సత్యవాదీ ధర్మాత్మా గాంభీర్యాత్సాగరోపమః|
ఆకాశ ఇవ నిష్పంకో నరేంద్రః ప్రత్యువాచ తం ||006||

సుమంత్రానయ మే దారాన్యే కేచిదిహ మామకాః|
దారైః పరివృతః సర్వైర్ద్రష్టుమిచ్ఛామి రాఘవం ||007||

సోఽన్తఃపురమతీత్యైవ స్త్రియస్తా వాక్యమబ్రవీత్|
ఆర్యో హ్వాయతి వో రాజా గమ్యతాం తత్ర మాచిరం ||008||

ఏవముక్తాః స్త్రియః సర్వాః సుమంత్రేణ నృపాజ్ఞయా|
ప్రచక్రముస్తద్భవనం భర్తురాజ్ఞాయ శాసనం ||009||

అర్ధసప్తశతాస్తాస్తు ప్రమదాస్తామ్రలోచనాః|
కౌసల్యాం పరివార్యాథ శనైర్జగ్ముర్ధృతవ్రతాః ||010||

ఆగతేషు చ దారేషు సమవేక్ష్య మహీపతిః|
ఉవాచ రాజా తం సూతం సుమంత్రానయ మే సుతం ||011||

స సూతో రామమాదాయ లక్ష్మణం మైథిలీం తదా|
జగామాభిముఖస్తూర్ణం సకాశం జగతీపతేః ||012||

స రాజా పుత్రమాయాంతం దృష్ట్వా దూరాత్కృతాంజలిం|
ఉత్పపాతాసనాత్తూర్ణమార్తః స్త్రీజనసంవృతః ||013||

సోఽభిదుద్రావ వేగేన రామం దృష్ట్వా విశాం పతిః|
తమసంప్రాప్య దుఃఖార్తః పపాత భువి మూర్ఛితః ||014||

తం రామోఽభ్యపాతత్క్షిప్రం లక్ష్మణశ్చ మహారథః|
విసంజ్ఞమివ దుఃఖేన సశోకం నృపతిం తదా ||015||

స్త్రీసహస్రనినాదశ్చ సంజజ్ఞే రాజవేశ్మని|
హాహా రామేతి సహసా భూషణధ్వనిమూర్ఛితః ||016||

తం పరిష్వజ్య బాహుభ్యాం తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ|
పర్యంకే సీతయా సార్ధం రుదంతః సమవేశయన్ ||017||

అథ రామో ముహూర్తేన లబ్ధసంజ్ఞం మహీపతిం|
ఉవాచ ప్రాంజలిర్భూత్వా శోకార్ణవపరిప్లుతం ||018||

ఆపృచ్ఛే త్వాం మహారాజ సర్వేషామీశ్వరోఽసి నః|
ప్రస్థితం దండకారణ్యం పశ్య త్వం కుశలేన మాం ||019||

లక్ష్మణం చానుజానీహి సీతా చాన్వేతి మాం వనం|
కారణైర్బహుభిస్తథ్యైర్వార్యమాణౌ న చేచ్ఛతః ||020||

అనుజానీహి సర్వాన్నః శోకముత్సృజ్య మానద|
లక్ష్మణం మాం చ సీతాం చ ప్రజాపతిరివ ప్రజాః ||021||

ప్రతీక్షమాణమవ్యగ్రమనుజ్ఞాం జగతీపతేః|
ఉవాచ రజ్ఞా సంప్రేక్ష్య వనవాసాయ రాఘవం ||022||

అహం రాఘవ కైకేయ్యా వరదానేన మోహితః|
అయోధ్యాయాస్త్వమేవాద్య భవ రాజా నిగృహ్య మాం ||023||

ఏవముక్తో నృపతినా రామో ధర్మభృతాం వరః|
ప్రత్యువాచాంజలిం కృత్వా పితరం వాక్యకోవిదః ||024||

భవాన్వర్షసహస్రాయ పృథివ్యా నృపతే పతిః|
అహం త్వరణ్యే వత్స్యామి న మే కార్యం త్వయానృతం ||025||

శ్రేయసే వృద్ధయే తాత పునరాగమనాయ చ|
గచ్ఛస్వారిష్టమవ్యగ్రః పంథానమకుతోభయం ||026||

అద్య త్విదానీం రజనీం పుత్ర మా గచ్ఛ సర్వథా|
మాతరం మాం చ సంపశ్యన్వసేమామద్య శర్వరీం|
తర్పితః సర్వకామైస్త్వం శ్వఃకాలే సాధయిష్యసి ||027||

అథ రామస్తథా శ్రుత్వా పితురార్తస్య భాషితం|
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా దీనో వచనమబ్రవీత్ ||028||

ప్రాప్స్యామి యానద్య గుణాన్కో మే శ్వస్తాన్ప్రదాస్యతి|
అపక్రమణమేవాతః సర్వకామైరహం వృణే ||029||

ఇయం సరాష్ట్రా సజనా ధనధాన్యసమాకులా|
మయా విసృష్టా వసుధా భరతాయ ప్రదీయతాం ||030||

అపగచ్ఛతు తే దుఃఖం మా భూర్బాష్పపరిప్లుతః|
న హి క్షుభ్యతి దుర్ధర్షః సముద్రః సరితాం పతిః ||031||

నైవాహం రాజ్యమిచ్ఛామి న సుఖం న చ మైథిలీం|
త్వామహం సత్యమిచ్ఛామి నానృతం పురుషర్షభ ||032||

పురం చ రాష్ట్రం చ మహీ చ కేవలా |
మయా నిసృష్టా భరతాయ దీయతాం|
అహం నిదేశం భవతోఽనుపాలయ |
న్వనం గమిష్యామి చిరాయ సేవితుం ||033||

మయా నిసృష్టాం భరతో మహిమిమాం |
సశైలఖండాం సపురాం సకాననాం|
శివాం సుసీమామనుశాస్తు కేవలం |
త్వయా యదుక్తం నృపతే యథాస్తు తత్ ||034||

న మే తథా పార్థివ ధీయతే మనో |
మహత్సు కామేషు న చాత్మనః ప్రియే|
యథా నిదేశే తవ శిష్టసంమతే |
వ్యపైతు దుఃఖం తవ మత్కృతేఽనఘ ||035||

తదద్య నైవానఘ రాజ్యమవ్యయం |
న సర్వకామాన్న సుఖం న మైథిలీం|
న జీవితం త్వామనృతేన యోజయ |
న్వృణీయ సత్యం వ్రతమస్తు తే తథా ||036||

ఫలాని మూలాని చ భక్షయన్వనే |
గిరీంశ్చ పశ్యన్సరితః సరాంసి చ|
వనం ప్రవిశ్యైవ విచిత్రపాదపం |
సుఖీ భవిష్యామి తవాస్తు నిర్వృతిః ||037||

—♦ సర్గ 032 ♦—

తతః సుమంత్రమైక్ష్వాకః పీడితోఽత్ర ప్రతిజ్ఞయా|
సబాష్పమతినిఃశ్వస్య జగాదేదం పునః పునః ||001||

సూత రత్నసుసంపూర్ణా చతుర్విధబలా చమూః|
రాగవస్యానుయాత్రార్థం క్షిప్రం ప్రతివిధీయతాం ||002||

రూపాజీవా చ శాలిన్యో వణిజశ్చ మహాధనాః|
శోభయంతు కుమారస్య వాహినీం సుప్రసారితాః ||003||

యే చైనముపజీవంతి రమతే యైశ్చ వీర్యతః|
తేషాం బహువిధం దత్త్వా తానప్యత్ర నియోజయ ||004||

నిఘ్నన్మృగాన్కుంజరాంశ్చ పిబంశ్చారణ్యకం మధు|
నదీశ్చ వివిధాః పశ్యన్న రాజ్యం సంస్మరిష్యతి ||005||

ధాన్యకోశశ్చ యః కశ్చిద్ధనకోశశ్చ మామకః|
తౌ రామమనుగచ్ఛేతాం వసంతం నిర్జనే వనే ||006||

యజన్పుణ్యేషు దేశేషు విసృజంశ్చాప్తదక్షిణాః|
ఋషిభిశ్చ సమాగమ్య ప్రవత్స్యతి సుఖం వనే ||007||

భరతశ్చ మహాబాహురయోధ్యాం పాలయిష్యతి|
సర్వకామైః పునః శ్రీమాన్రామః సంసాధ్యతామితి ||008||

ఏవం బ్రువతి కాకుత్స్థే కైకేయ్యా భయమాగతం|
ముఖం చాప్యగమాచ్ఛోషం స్వరశ్చాపి న్యరుధ్యత ||009||

సా విషణ్ణా చ సంత్రస్తా కైకేయీ వాక్యమబ్రవీత్|
రాజ్యం గతజనం సాధో పీతమండాం సురామివ|
నిరాస్వాద్యతమం శూన్యం భరతో నాభిపత్స్యతే ||010||

కైకేయ్యాం ముక్తలజ్జాయాం వదంత్యామతిదారుణం|
రాజా దశరథో వాక్యమువాచాయతలోచనాం|
వహంతం కిం తుదసి మాం నియుజ్య ధురి మాహితే ||011||

కైకేయీ ద్విగుణం క్రుద్ధా రాజానమిదమబ్రవీత్|
తవైవ వంశే సగరో జ్యేష్ఠం పుత్రముపారుధత్|
అసమంజ ఇతి ఖ్యాతం తథాయం గంతుమర్హతి ||012||

ఏవముక్తో ధిగిత్యేవ రాజా దశరథోఽబ్రవీత్|
వ్రీడితశ్చ జనః సర్వః సా చ తన్నావబుధ్యత ||013||

తత్ర వృద్ధో మహామాత్రః సిద్ధార్థో నామ నామతః|
శుచిర్బహుమతో రాజ్ఞః కైకేయీమిదమబ్రవీత్ ||014||

అసమంజో గృహీత్వా తు క్రీడితః పథి దారకాన్|
సరయ్వాః ప్రక్షిపన్నప్సు రమతే తేన దుర్మతిః ||015||

తం దృష్ట్వా నాగరః సర్వే క్రుద్ధా రాజానమబ్రువన్|
అసమంజం వృషీష్వైకమస్మాన్వా రాష్ట్రవర్ధన ||016||

తానువాచ తతో రాజా కింనిమిత్తమిదం భయం|
తాశ్చాపి రాజ్ఞా సంపృష్టా వాక్యం ప్రకృతయోఽబ్రువన్ ||017||

క్రీడితస్త్వేష నః పుత్రాన్బాలానుద్భ్రాంతచేతనః|
సరయ్వాం ప్రక్షిపన్మౌర్ఖ్యాదతులాం ప్రీతిమశ్నుతే ||018||

స తాసాం వచనం శ్రుత్వా ప్రకృతీనాం నరాధిప|
తం తత్యాజాహితం పుత్రం తాసాం ప్రియచికీర్షయా ||019||

ఇత్యేవమత్యజద్రాజా సగరో వై సుధార్మికః|
రామః కిమకరోత్పాపం యేనైవముపరుధ్యతే ||020||

శ్రుత్వా తు సిద్ధార్థవచో రాజా శ్రాంతతరస్వనః|
శోకోపహతయా వాచా కైకేయీమిదమబ్రవీత్ ||021||

అనువ్రజిష్యామ్యహమద్య రామం |
రాజ్యం పరిత్యజ్య సుఖం ధనం చ|
సహైవ రాజ్ఞా భరతేన చ త్వం |
యథా సుఖం భుంక్ష్వ చిరాయ రాజ్యం ||022||

—♦ సర్గ 033 ♦—

మహామాత్రవచః శ్రుత్వా రామో దశరథం తదా|
అన్వభాషత వాక్యం తు వినయజ్ఞో వినీతవత్ ||001||

త్యక్తభోగస్య మే రాజన్వనే వన్యేన జీవతః|
కిం కార్యమనుయాత్రేణ త్యక్తసంగస్య సర్వతః ||002||

యో హి దత్త్వా ద్విపశ్రేష్ఠం కక్ష్యాయాం కురుతే మనః|
రజ్జుస్నేహేన కిం తస్య త్యజతః కుంజరోత్తమం ||003||

తథా మమ సతాం శ్రేష్ఠ కిం ధ్వజిన్యా జగత్పతే|
సర్వాణ్యేవానుజానామి చీరాణ్యేవానయంతు మే ||004||

ఖనిత్రపిటకే చోభే మమానయత గచ్ఛతః|
చతుర్దశ వనే వాసం వర్షాణి వసతో మమ ||005||

అథ చీరాణి కైకేయీ స్వయమాహృత్య రాఘవం|
ఉవాచ పరిధత్స్వేతి జనౌఘే నిరపత్రపా ||006||

స చీరే పురుషవ్యాఘ్రః కైకేయ్యాః ప్రతిగృహ్య తే|
సూక్ష్మవస్త్రమవక్షిప్య మునివస్త్రాణ్యవస్త హ ||007||

లక్ష్మణశ్చాపి తత్రైవ విహాయ వసనే శుభే|
తాపసాచ్ఛాదనే చైవ జగ్రాహ పితురగ్రతః ||008||

అథాత్మపరిధానార్థం సీతా కౌశేయవాసినీ|
సమీక్ష్య చీరం సంత్రస్తా పృషతీ వాగురామివ ||009||

సా వ్యపత్రపమాణేవ ప్రతిగృహ్య చ దుర్మనాః|
గంధర్వరాజప్రతిమం భర్తారమిదమబ్రవీత్|
కథం ను చీరం బధ్నంతి మునయో వనవాసినః ||010||

కృత్వా కంఠే చ సా చీరమేకమాదాయ పాణినా|
తస్థౌ హ్యకుశలా తత్ర వ్రీడితా జనకాత్మజ ||011||

తస్యాస్తత్క్షిప్రమాగమ్య రామో ధర్మభృతాం వరః|
చీరం బబంధ సీతాయాః కౌశేయస్యోపరి స్వయం ||012||

తస్యాం చీరం వసానాయాం నాథవత్యామనాథవత్|
ప్రచుక్రోశ జనః సర్వో ధిక్త్వాం దశరథం త్వితి ||013||

స నిఃశ్వస్యోష్ణమైక్ష్వాకస్తాం భార్యామిదమబ్రవీత్|
కైకేయి కుశచీరేణ న సీతా గంతుమర్హతి ||014||

నను పర్యాప్తమేతత్తే పాపే రామవివాసనం|
కిమేభిః కృపణైర్భూయః పాతకైరపి తే కృతైః ||015||

ఏవం బ్రువంతం పితరం రామః సంప్రస్థితో వనం|
అవాక్శిరసమాసీనమిదం వచనమబ్రవీత్ ||016||

ఇయం ధార్మిక కౌసల్యా మమ మాతా యశస్వినీ|
వృద్ధా చాక్షుద్రశీలా చ న చ త్వాం దేవగర్హితే ||017||

మయా విహీనాం వరద ప్రపన్నాం శోకసాగరం|
అదృష్టపూర్వవ్యసనాం భూయః సంమంతుమర్హసి ||018||

ఇమాం మహేంద్రోపమజాతగర్భిణీం |
తథా విధాతుం జననీం మమార్హసి|
యథా వనస్థే మయి శోకకర్శితా |
న జీవితం న్యస్య యమక్షయం వ్రజేత్ ||019||

—♦ సర్గ 034 ♦—

రామస్య తు వచః శ్రుత్వా మునివేషధరం చ తం|
సమీక్ష్య సహ భార్యాభీ రాజా విగతచేతనః ||001||

నైనం దుఃఖేన సంతప్తః ప్రత్యవైక్షత రాఘవం|
న చైనమభిసంప్రేక్ష్య ప్రత్యభాషత దుర్మనాః ||002||

స ముహూర్తమివాసంజ్ఞో దుఃఖితశ్చ మహీపతిః|
విలలాప మహాబాహూ రామమేవానుచింతయన్ ||003||

మన్యే ఖలు మయా పూర్వం వివత్సా బహవః కృతాః|
ప్రాణినో హింసితా వాపి తస్మాదిదముపస్థితం ||004||

న త్వేవానాగతే కాలే దేహాచ్చ్యవతి జీవితం|
కైకేయ్యా క్లిశ్యమానస్య మృత్యుర్మమ న విద్యతే ||005||

యోఽహం పావకసంకాశం పశ్యామి పురతః స్థితం|
విహాయ వసనే సూక్ష్మే తాపసాచ్ఛాదమాత్మజం ||006||

ఏకస్యాః ఖలు కైకేయ్యాః కృతేఽయం క్లిశ్యతే జనః|
స్వార్థే ప్రయతమానాయాః సంశ్రిత్య నికృతిం త్విమాం ||007||

ఏవముక్త్వా తు వచనం బాష్పేణ పిహితేక్షణః|
రామేతి సకృదేవోక్త్వా వ్యాహర్తుం న శశాక హ ||008||

సంజ్ఞాం తు ప్రతిలభ్యైవ ముహూర్తాత్స మహీపతిః|
నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యాం సుమంత్రమిదమబ్రవీత్ ||009||

ఔపవాహ్యం రథం యుక్త్వా త్వమాయాహి హయోత్తమైః|
ప్రాపయైనం మహాభాగమితో జనపదాత్పరం ||010||

ఏవం మన్యే గుణవతాం గుణానాం ఫలముచ్యతే|
పిత్రా మాత్రా చ యత్సాధుర్వీరో నిర్వాస్యతే వనం ||011||

రాజ్ఞో వచనమాజ్ఞాయ సుమంత్రః శీఘ్రవిక్రమః|
యోజయిత్వాయయౌ తత్ర రథమశ్వైరలంకృతం ||012||

తం రథం రాజపుత్రాయ సూతః కనకభూషితం|
ఆచచక్షేఽఞ్జలిం కృత్వా యుక్తం పరమవాజిభిః ||013||

రాజా సత్వరమాహూయ వ్యాపృతం విత్తసంచయే|
ఉవాచ దేశకాలజ్ఞో నిశ్చితం సర్వతః శుచి ||014||

వాసాంసి చ మహార్హాణి భూషణాని వరాణి చ|
వర్షాణ్యేతాని సంఖ్యాయ వైదేహ్యాః క్షిప్రమానయ ||015||

నరేంద్రేణైవముక్తస్తు గత్వా కోశగృహం తతః|
ప్రాయచ్ఛత్సర్వమాహృత్య సీతాయై క్షిప్రమేవ తత్ ||016||

సా సుజాతా సుజాతాని వైదేహీ ప్రస్థితా వనం|
భూషయామాస గాత్రాణి తైర్విచిత్రైర్విభూషణైః ||017||

వ్యరాజయత వైదేహీ వేశ్మ తత్సువిభూషితా|
ఉద్యతోంఽశుమతః కాలే ఖం ప్రభేవ వివస్వతః ||018||

తాం భుజాభ్యాం పరిష్వజ్య శ్వశ్రూర్వచనమబ్రవీత్|
అనాచరంతీం కృపణం మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయ మైథిలీం ||019||

అసత్యః సర్వలోకేఽస్మిన్సతతం సత్కృతాః ప్రియైః|
భర్తారం నానుమన్యంతే వినిపాతగతం స్త్రియః ||020||

స త్వయా నావమంతవ్యః పుత్రః ప్రవ్రాజితో మమ|
తవ దైవతమస్త్వేష నిర్ధనః సధనోఽపి వా ||021||

విజ్ఞాయ వచనం సీతా తస్యా ధర్మార్థసంహితం|
కృతాంజలిరువాచేదం శ్వశ్రూమభిముఖే స్థితా ||022||

కరిష్యే సర్వమేవాహమార్యా యదనుశాస్తి మాం|
అభిజ్ఞాస్మి యథా భర్తుర్వర్తితవ్యం శ్రుతం చ మే ||023||

న మామసజ్జనేనార్యా సమానయితుమర్హతి|
ధర్మాద్విచలితుం నాహమలం చంద్రాదివ ప్రభా ||024||

నాతంత్రీ వాద్యతే వీణా నాచక్రో వర్తతే రథః|
నాపతిః సుఖమేధతే యా స్యాదపి శతాత్మజా ||025||

మితం దదాతి హి పితా మితం మాతా మితం సుతః|
అమితస్య హి దాతారం భర్తారం కా న పూజయేత్ ||026||

సాహమేవంగతా శ్రేష్ఠా శ్రుతధర్మపరావరా|
ఆర్యే కిమవమన్యేయం స్త్రీణాం భర్తా హి దైవతం ||027||

సీతాయా వచనం శ్రుత్వా కౌసల్యా హృదయంగమం|
శుద్ధసత్త్వా ముమోచాశ్రు సహసా దుఃఖహర్షజం ||028||

తాం ప్రాంజలిరభిక్రమ్య మాతృమధ్యేఽతిసత్కృతాం|
రామః పరమధర్మజ్ఞో మాతరం వాక్యమబ్రవీత్ ||029||

అంబ మా దుఃఖితా భూస్త్వం పశ్య త్వం పితరం మమ|
క్షయో హి వనవాసస్య క్షిప్రమేవ భవిష్యతి ||030||

సుప్తాయాస్తే గమిష్యంతి నవవర్షాణి పంచ చ|
సా సమగ్రమిహ ప్రాప్తం మాం ద్రక్ష్యసి సుహృద్వృతం ||031||

ఏతావదభినీతార్థముక్త్వా స జననీం వచః|
త్రయః శతశతార్ధా హి దదర్శావేక్ష్య మాతరః ||032||

తాశ్చాపి స తథైవార్తా మాతౄర్దశరథాత్మజః|
ధర్మయుక్తమిదం వాక్యం నిజగాద కృతాంజలిః ||033||

సంవాసాత్పరుషం కించిదజ్ఞానాద్వాపి యత్కృతం|
తన్మే సమనుజానీత సర్వాశ్చామంత్రయామి వః ||034||

జజ్ఞేఽథ తాసాం సంనాదః క్రౌంచీనామివ నిఃస్వనః|
మానవేంద్రస్య భార్యాణామేవం వదతి రాఘవే ||035||

మురజపణవమేఘఘోషవ |
ద్దశరథవేశ్మ బభూవ యత్పురా|
విలపిత పరిదేవనాకులం |
వ్యసనగతం తదభూత్సుదుఃఖితం ||036||

—♦ సర్గ 035 ♦—

అథ రామశ్చ సీతా చ లక్ష్మణశ్చ కృతాంజలిః|
ఉపసంగృహ్య రాజానం చక్రుర్దీనాః ప్రదక్షిణం ||001||

తం చాపి సమనుజ్ఞాప్య ధర్మజ్ఞః సీతయా సహ|
రాఘవః శోకసంమూఢో జననీమభ్యవాదయత్ ||002||

అన్వక్షం లక్ష్మణో భ్రాతుః కౌసల్యామభ్యవాదయత్|
అథ మాతుః సుమిత్రాయా జగ్రాహ చరణౌ పునః ||003||

తం వందమానం రుదతీ మాతా సౌమిత్రిమబ్రవీత్|
హితకామా మహాబాహుం మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయ లక్ష్మణం ||004||

సృష్టస్త్వం వనవాసాయ స్వనురక్తః సుహృజ్జనే|
రామే ప్రమాదం మా కార్షీః పుత్ర భ్రాతరి గచ్ఛతి ||005||

వ్యసనీ వా సమృద్ధో వా గతిరేష తవానఘ|
ఏష లోకే సతాం ధర్మో యజ్జ్యేష్ఠవశగో భవేత్ ||006||

ఇదం హి వృత్తముచితం కులస్యాస్య సనాతనం|
దానం దీక్షా చ యజ్ఞేషు తనుత్యాగో మృధేషు చ ||007||

రామం దశరథం విద్ధి మాం విద్ధి జనకాత్మజాం|
అయోధ్యామటవీం విద్ధి గచ్ఛ తాత యథాసుఖం ||008||

తతః సుమంత్రః కాకుత్స్థం ప్రాంజలిర్వాక్యమబ్రవీత్|
వినీతో వినయజ్ఞశ్చ మాతలిర్వాసవం యథా ||009||

రథమారోహ భద్రం తే రాజపుత్ర మహాయశః|
క్షిప్రం త్వాం ప్రాపయిష్యామి యత్ర మాం రామ వక్ష్యసి ||010||

చతుర్దశ హి వర్షాణి వస్తవ్యాని వనే త్వయా|
తాన్యుపక్రమితవ్యాని యాని దేవ్యాసి చోదితః ||011||

తం రథం సూర్యసంకాశం సీతా హృష్టేన చేతసా|
ఆరురోహ వరారోహా కృత్వాలంకారమాత్మనః ||012||

తథైవాయుధజాతాని భ్రాతృభ్యాం కవచాని చ|
రథోపస్థే ప్రతిన్యస్య సచర్మకఠినం చ తత్ ||013||

సీతాతృతీయానారూఢాందృష్ట్వా ధృష్టమచోదయత్|
సుమంత్రః సంమతానశ్వాన్వాయువేగసమాంజవే ||014||

ప్రయాతే తు మహారణ్యం చిరరాత్రాయ రాఘవే|
బభూవ నగరే మూర్చ్ఛా బలమూర్చ్ఛా జనస్య చ ||015||

తత్సమాకులసంభ్రాంతం మత్తసంకుపిత ద్విపం|
హయశింజితనిర్ఘోషం పురమాసీన్మహాస్వనం ||016||

తతః సబాలవృద్ధా సా పురీ పరమపీడితా|
రామమేవాభిదుద్రావ ఘర్మార్తః సలిలం యథా ||017||

పార్శ్వతః పృష్ఠతశ్చాపి లంబమానాస్తదున్ముఖాః|
బాష్పపూర్ణముఖాః సర్వే తమూచుర్భృశదుఃఖితాః ||018||

సంయచ్ఛ వాజినాం రశ్మీన్సూత యాహి శనైః శనైః|
ముఖం ద్రక్ష్యామి రామస్య దుర్దర్శం నో భవిష్యతి ||019||

ఆయసం హృదయం నూనం రామమాతురసంశయం|
యద్దేవగర్భప్రతిమే వనం యాతి న భిద్యతే ||020||

కృతకృత్యా హి వైదేహీ ఛాయేవానుగతా పతిం|
న జహాతి రతా ధర్మే మేరుమర్కప్రభా యథా ||021||

అహో లక్ష్మణ సిద్ధార్థః సతతాం ప్రియవాదినం|
భ్రాతరం దేవసంకాశం యస్త్వం పరిచరిష్యసి ||022||

మహత్యేషా హి తే సిద్ధిరేష చాభ్యుదయో మహాన్|
ఏష స్వర్గస్య మార్గశ్చ యదేనమనుగచ్ఛసి|
ఏవం వదంతస్తే సోఢుం న శేకుర్బాష్పమాగతం ||023||

అథ రాజా వృతః స్త్రీభిర్దీనాభిర్దీనచేతనః|
నిర్జగామ ప్రియం పుత్రం ద్రక్ష్యామీతి బ్రువన్గృహాత్ ||024||

శుశ్రువే చాగ్రతః స్త్రీణాం రుదంతీనాం మహాస్వనః|
యథా నాదః కరేణూనాం బద్ధే మహతి కుంజరే ||025||

పితా చ రాజా కాకుత్స్థః శ్రీమాన్సన్నస్తదా బభౌ|
పరిపూర్ణః శశీ కాలే గ్రహేణోపప్లుతో యథా ||026||

తతో హలహలాశబ్దో జజ్ఞే రామస్య పృష్ఠతః|
నరాణాం ప్రేక్ష్య రాజానం సీదంతం భృశదుఃఖితం ||027||

హా రామేతి జనాః కేచిద్రామమాతేతి చాపరే|
అంతఃపురం సమృద్ధం చ క్రోశంతం పర్యదేవయన్ ||028||

అన్వీక్షమాణో రామస్తు విషణ్ణం భ్రాంతచేతసం|
రాజానం మాతరం చైవ దదర్శానుగతౌ పథి|
ధర్మపాశేన సంక్షిప్తః ప్రకాశం నాభ్యుదైక్షత ||029||

పదాతినౌ చ యానార్హావదుఃఖార్హౌ సుఖోచితౌ|
దృష్ట్వా సంచోదయామాస శీఘ్రం యాహీతి సారథిం ||030||

న హి తత్పురుషవ్యాఘ్రో దుఃఖదం దర్శనం పితుః|
మాతుశ్చ సహితుం శక్తస్తోత్త్రార్దిత ఇవ ద్విపః ||031||

తథా రుదంతీం కౌసల్యాం రథం తమనుధావతీం|
క్రోశంతీం రామ రామేతి హా సీతే లక్ష్మణేతి చ|
అసకృత్ప్రైక్షత తదా నృత్యంతీమివ మాతరం ||032||

తిష్ఠేతి రాజా చుక్రోష యాహి యాహీతి రాఘవః|
సుమంత్రస్య బభూవాత్మా చక్రయోరివ చాంతరా ||033||

నాశ్రౌషమితి రాజానముపాలబ్ధోఽపి వక్ష్యసి|
చిరం దుఃఖస్య పాపిష్ఠమితి రామస్తమబ్రవీత్ ||034||

రామస్య స వచః కుర్వన్ననుజ్ఞాప్య చ తం జనం|
వ్రజతోఽపి హయాఞ్శీఘ్రం చోదయామాస సారథిః ||035||

న్యవర్తత జనో రాజ్ఞో రామం కృత్వా ప్రదక్షిణం|
మనసాప్యశ్రువేగైశ్చ న న్యవర్తత మానుషం ||036||

యమిచ్ఛేత్పునరాయాంతం నైనం దూరమనువ్రజేత్|
ఇత్యమాత్యా మహారాజమూచుర్దశరథం వచః ||037||

తేషాం వచః సర్వగుణోపపన్నం |
ప్రస్విన్నగాత్రః ప్రవిషణ్ణరూపః|
నిశమ్య రాజా కృపణః సభార్యో |
వ్యవస్థితస్తం సుతమీక్షమాణః ||038||

—♦ సర్గ 036 ♦—

తస్మింస్తు పురుషవ్యాఘ్రే నిష్క్రామతి కృతాంజలౌ|
ఆర్తశబ్దో హి సంజజ్ఞే స్త్రీణామంతఃపురే మహాన్ ||001||

అనాథస్య జనస్యాస్య దుర్బలస్య తపస్వినః|
యో గతిం శరణం చాసీత్స నాథః క్వ ను గచ్ఛతి ||002||

న క్రుధ్యత్యభిశస్తోఽపి క్రోధనీయాని వర్జయన్|
క్రుద్ధాన్ప్రసాదయన్సర్వాన్సమదుఃఖః క్వ గచ్ఛతి ||003||

కౌసల్యాయాం మహాతేజా యథా మాతరి వర్తతే|
తథా యో వర్తతేఽస్మాసు మహాత్మా క్వ ను గచ్ఛతి ||004||

కైకేయ్యా క్లిశ్యమానేన రాజ్ఞా సంచోదితో వనం|
పరిత్రాతా జనస్యాస్య జగతః క్వ ను గచ్ఛతి ||005||

అహో నిశ్చేతనో రాజా జీవలోకస్య సంప్రియం|
ధర్మ్యం సత్యవ్రతం రామం వనవాసో ప్రవత్స్యతి ||006||

ఇతి సర్వా మహిష్యస్తా వివత్సా ఇవ ధేనవః|
రురుదుశ్చైవ దుఃఖార్తాః సస్వరం చ విచుక్రుశుః ||007||

స తమంతఃపురే ఘోరమార్తశబ్దం మహీపతిః|
పుత్రశోకాభిసంతప్తః శ్రుత్వా చాసీత్సుదుఃఖితః ||008||

నాగ్నిహోత్రాణ్యహూయంత సూర్యశ్చాంతరధీయత|
వ్యసృజన్కవలాన్నాగా గావో వత్సాన్న పాయయన్ ||009||

త్రిశంకుర్లోహితాంగశ్చ బృహస్పతిబుధావపి|
దారుణాః సోమమభ్యేత్య గ్రహాః సర్వే వ్యవస్థితాః ||010||

నక్షత్రాణి గతార్చీంషి గ్రహాశ్చ గతతేజసః|
విశాఖాశ్చ సధూమాశ్చ నభసి ప్రచకాశిరే ||011||

అకస్మాన్నాగరః సర్వో జనో దైన్యముపాగమత్|
ఆహారే వా విహారే వా న కశ్చిదకరోన్మనః ||012||

బాష్పపర్యాకులముఖో రాజమార్గగతో జనః|
న హృష్టో లక్ష్యతే కశ్చిత్సర్వః శోకపరాయణః ||013||

న వాతి పవనః శీతో న శశీ సౌమ్యదర్శనః|
న సూర్యస్తపతే లోకం సర్వం పర్యాకులం జగత్ ||014||

అనర్థినః సుతాః స్త్రీణాం భర్తారో భ్రాతరస్తథా|
సర్వే సర్వం పరిత్యజ్య రామమేవాన్వచింతయన్ ||015||

యే తు రామస్య సుహృదః సర్వే తే మూఢచేతసః|
శోకభారేణ చాక్రాంతాః శయనం న జుహుస్తదా ||016||

తతస్త్వయోధ్యా రహితా మహాత్మనా |
పురందరేణేవ మహీ సపర్వతా|
చచాల ఘోరం భయభారపీడితా |
సనాగయోధాశ్వగణా ననాద చ ||017||

—♦ సర్గ 037 ♦—

యావత్తు నిర్యతస్తస్య రజోరూపమదృశ్యత|
నైవేక్ష్వాకువరస్తావత్సంజహారాత్మచక్షుషీ ||001||

యావద్రాజా ప్రియం పుత్రం పశ్యత్యత్యంతధార్మికం|
తావద్వ్యవర్ధతేవాస్య ధరణ్యాం పుత్రదర్శనే ||002||

న పశ్యతి రజోఽప్యస్య యదా రామస్య భూమిపః|
తదార్తశ్చ విషణ్ణశ్చ పపాత ధరణీతలే ||003||

తస్య దక్షిణమన్వగాత్కౌసల్యా బాహుమంగనా|
వామం చాస్యాన్వగాత్పార్శ్వం కైకేయీ భరతప్రియా ||004||

తాం నయేన చ సంపన్నో ధర్మేణ నివయేన చ|
ఉవాచ రాజా కైకేయీం సమీక్ష్య వ్యథితేంద్రియః ||005||

కైకేయి మా మమాంగాని స్ప్రాక్షీస్త్వం దుష్టచారిణీ|
న హి త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛామి న భార్యా న చ బాంధవీ ||006||

యే చ త్వాముపజీవంతి నాహం తేషాం న తే మమ|
కేవలార్థపరాం హి త్వాం త్యక్తధర్మాం త్యజామ్యహం ||007||

అగృహ్ణాం యచ్చ తే పాణిమగ్నిం పర్యణయం చ యత్|
అనుజానామి తత్సర్వమస్మిల్లోకే పరత్ర చ ||008||

భరతశ్చేత్ప్రతీతః స్యాద్రాజ్యం ప్రాప్యైదమవ్యయం|
యన్మే స దద్యాత్పిత్రర్థం మా మా తద్దత్తమాగమత్ ||009||

అథ రేణుసముధ్వస్తం తముత్థాప్య నరాధిపం|
న్యవర్తత తదా దేవీ కౌసల్యా శోకకర్శితా ||010||

హత్వేవ బ్రాహ్మణం కామాత్స్పృష్ట్వాగ్నిమివ పాణినా|
అన్వతప్యత ధర్మాత్మా పుత్రం సంచింత్య తాపసం ||011||

నివృత్త్యైవ నివృత్త్యైవ సీదతో రథవర్త్మసు|
రాజ్ఞో నాతిబభౌ రూపం గ్రస్తస్యాంశుమతో యథా ||012||

విలలాప చ దుఃఖార్తః ప్రియం పుత్రమనుస్మరన్|
నగరాంతమనుప్రాప్తం బుద్ధ్వా పుత్రమథాబ్రవీత్ ||013||

వాహనానాం చ ముఖ్యానాం వహతాం తం మమాత్మజం|
పదాని పథి దృశ్యంతే స మహాత్మా న దృశ్యతే ||014||

స నూనం క్వచిదేవాద్య వృక్షమూలముపాశ్రితః|
కాష్ఠం వా యది వాశ్మానముపధాయ శయిష్యతే ||015||

ఉత్థాస్యతి చ మేదిన్యాః కృపణః పాంశుగుంఠితః|
వినిఃశ్వసన్ప్రస్రవణాత్కరేణూనామివర్షభః ||016||

ద్రక్ష్యంతి నూనం పురుషా దీర్ఘబాహుం వనేచరాః|
రామముత్థాయ గచ్ఛంతం లోకనాథమనాథవత్ ||017||

సకామా భవ కైకేయి విధవా రాజ్యమావస|
న హి తం పురుషవ్యాఘ్రం వినా జీవితుముత్సహే ||018||

ఇత్యేవం విలపన్రాజా జనౌఘేనాభిసంవృతః|
అపస్నాత ఇవారిష్టం ప్రవివేశ పురోత్తమం ||019||

శూన్యచత్వరవేశ్మాంతాం సంవృతాపణదేవతాం|
క్లాంతదుర్బలదుఃఖార్తాం నాత్యాకీర్ణమహాపథాం ||020||

తామవేక్ష్య పురీం సర్వాం రామమేవానుచింతయన్|
విలపన్ప్రావిశద్రాజా గృహం సూర్య ఇవాంబుదం ||021||

మహాహ్రదమివాక్షోభ్యం సుపర్ణేన హృతోరగం|
రామేణ రహితం వేశ్మ వైదేహ్యా లక్ష్మణేన చ ||022||

కౌసల్యాయా గృహం శీఘ్రం రామ మాతుర్నయంతు మాం|
ఇతి బ్రువంతం రాజానమనయంద్వారదర్శితః ||023||

తతస్తత్ర ప్రవిష్టస్య కౌసల్యాయా నివేశనం|
అధిరుహ్యాపి శయనం బభూవ లులితం మనః ||024||

తచ్చ దృష్ట్వా మహారాజో భుజముద్యమ్య వీర్యవాన్|
ఉచ్చైః స్వరేణ చుక్రోశ హా రాఘవ జహాసి మాం ||025||

సుఖితా బత తం కాలం జీవిష్యంతి నరోత్తమాః|
పరిష్వజంతో యే రామం ద్రక్ష్యంతి పునరాగతం ||026||

న త్వాం పశ్యామి కౌసల్యే సాధు మాం పాణినా స్పృశ|
రామం మేఽనుగతా దృష్టిరద్యాపి న నివర్తతే ||027||

తం రామమేవానువిచింతయంతం |
సమీక్ష్య దేవీ శయనే నరేంద్రం|
ఉపోపవిశ్యాధికమార్తరూపా |
వినిఃశ్వసంతీ విలలాప కృచ్ఛ్రం ||028||

—♦ సర్గ 038 ♦—

తతః సమీక్ష్య శయనే సన్నం శోకేన పార్థివం|
కౌసల్యా పుత్రశోకార్తా తమువాచ మహీపతిం ||001||

రాఘవో నరశార్దూల విషముప్త్వా ద్విజిహ్వవత్|
విచరిష్యతి కైకేయీ నిర్ముక్తేవ హి పన్నగీ ||002||

వివాస్య రామం సుభగా లబ్ధకామా సమాహితా|
త్రాసయిష్యతి మాం భూయో దుష్టాహిరివ వేశ్మని ||003||

అథ స్మ నగరే రామశ్చరన్భైక్షం గృహే వసేత్|
కామకారో వరం దాతుమపి దాసం మమాత్మజం ||004||

పాతయిత్వా తు కైకేయ్యా రామం స్థానాద్యథేష్టతః|
ప్రదిష్టో రక్షసాం భాగః పర్వణీవాహితాగ్నినా ||005||

గజరాజగతిర్వీరో మహాబాహుర్ధనుర్ధరః|
వనమావిశతే నూనం సభార్యః సహలక్ష్మణః ||006||

వనే త్వదృష్టదుఃఖానాం కైకేయ్యానుమతే త్వయా|
త్యక్తానాం వనవాసాయ కా న్వవస్థా భవిష్యతి ||007||

తే రత్నహీనాస్తరుణాః ఫలకాలే వివాసితాః|
కథం వత్స్యంతి కృపణాః ఫలమూలైః కృతాశనాః ||008||

అపిదానీం స కాలః స్యాన్మమ శోకక్షయః శివః|
సభార్యం యత్సహ భ్రాత్రా పశ్యేయమిహ రాఘవం ||009||

శ్రుత్వైవోపస్థితౌ వీరౌ కదాయోధ్యా భవిష్యతి|
యశస్వినీ హృష్టజనా సూచ్ఛ్రితధ్వజమాలినీ ||010||

కదా ప్రేక్ష్య నరవ్యాఘ్రావరణ్యాత్పునరాగతౌ|
నందిష్యతి పురీ హృష్టా సముద్ర ఇవ పర్వణి ||011||

కదాయోధ్యాం మహాబాహుః పురీం వీరః ప్రవేక్ష్యతి|
పురస్కృత్య రథే సీతాం వృషభో గోవధూమివ ||012||

కదా ప్రాణిసహస్రాణి రాజమార్గే మమాత్మజౌ|
లాజైరవకరిష్యంతి ప్రవిశంతావరిందమౌ ||013||

కదా సుమనసః కన్యా ద్విజాతీనాం ఫలాని చ|
ప్రదిశంత్యః పురీం హృష్టాః కరిష్యంతి ప్రదక్షిణం ||014||

కదా పరిణతో బుద్ధ్యా వయసా చామరప్రభః|
అభ్యుపైష్యతి ధర్మజ్ఞస్త్రివర్ష ఇవ మాం లలన్ ||015||

నిఃసంశయం మయా మన్యే పురా వీర కదర్యయా|
పాతు కామేషు వత్సేషు మాతృణాం శాతితాః స్తనాః ||016||

సాహం గౌరివ సింహేన వివత్సా వత్సలా కృతా|
కైకేయ్యా పురుషవ్యాఘ్ర బాలవత్సేవ గౌర్బలాత్ ||017||

న హి తావద్గుణైర్జుష్టం సర్వశాస్త్రవిశారదం|
ఏకపుత్రా వినా పుత్రమహం జీవితుముత్సహే ||018||

న హి మే జీవితే కించిత్సామర్థమిహ కల్ప్యతే|
అపశ్యంత్యాః ప్రియం పుత్రం మహాబాహుం మహాబలం ||019||

అయం హి మాం దీపయతే సముత్థిత |
స్తనూజశోకప్రభవో హుతాశనః|
మహీమిమాం రశ్మిభిరుత్తమప్రభో |
యథా నిదాఘే భగవాందివాకరః ||020||

—♦ సర్గ 039 ♦—

విలపంతీం తథా తాం తు కౌసల్యాం ప్రమదోత్తమాం|
ఇదం ధర్మే స్థితా ధర్మ్యం సుమిత్రా వాక్యమబ్రవీత్ ||001||

తవార్యే సద్గుణైర్యుక్తః పుత్రః స పురుషోత్తమః|
కిం తే విలపితేనైవం కృపణం రుదితేన వా ||002||

యస్తవార్యే గతః పుత్రస్త్యక్త్వా రాజ్యం మహాబలః|
సాధు కుర్వన్మహాత్మానం పితరం సత్యవాదినాం ||003||

శిష్టైరాచరితే సమ్యక్శశ్వత్ప్రేత్య ఫలోదయే|
రామో ధర్మే స్థితః శ్రేష్ఠో న స శోచ్యః కదాచన ||004||

వర్తతే చోత్తమాం వృత్తిం లక్ష్మణోఽస్మిన్సదానఘః|
దయావాన్సర్వభూతేషు లాభస్తస్య మహాత్మనః ||005||

అరణ్యవాసే యద్దుఃఖం జానతీ వై సుఖోచితా|
అనుగచ్ఛతి వైదేహీ ధర్మాత్మానం తవాత్మజం ||006||

కీర్తిభూతాం పతాకాం యో లోకే భ్రామయతి ప్రభుః|
దమసత్యవ్రతపరః కిం న ప్రాప్తస్తవాత్మజః ||007||

వ్యక్తం రామస్య విజ్ఞాయ శౌచం మాహాత్మ్యముత్తమం|
న గాత్రమంశుభిః సూర్యః సంతాపయితుమర్హతి ||008||

శివః సర్వేషు కాలేషు కాననేభ్యో వినిఃసృతః|
రాఘవం యుక్తశీతోష్ణః సేవిష్యతి సుఖోఽనిలః ||009||

శయానమనఘం రాత్రౌ పితేవాభిపరిష్వజన్|
రశ్మిభిః సంస్పృశఞ్శీతైశ్చంద్రమా హ్లాదయిష్యతి ||010||

దదౌ చాస్త్రాణి దివ్యాని యస్మై బ్రహ్మా మహౌజసే|
దానవేంద్రం హతం దృష్ట్వా తిమిధ్వజసుతం రణే ||011||

పృథివ్యా సహ వైదేహ్యా శ్రియా చ పురుషర్షభః|
క్షిప్రం తిసృభిరేతాభిః సహ రామోఽభిషేక్ష్యతే ||012||

దుఃఖజం విసృజంత్యస్రం నిష్క్రామంతముదీక్ష్య యం|
సముత్స్రక్ష్యసి నేత్రాభ్యాం క్షిప్రమానందజం పయః ||013||

అభివాదయమానం తం దృష్ట్వా ససుహృదం సుతం|
ముదాశ్రు మోక్ష్యసే క్షిప్రం మేఘలేకేవ వార్షికీ ||014||

పుత్రస్తే వరదః క్షిప్రమయోధ్యాం పునరాగతః|
కరాభ్యాం మృదుపీనాభ్యాం చరణౌ పీడయిష్యతి ||015||

నిశమ్య తల్లక్ష్మణమాతృవాక్యం |
రామస్య మాతుర్నరదేవపత్న్యాః|
సద్యః శరీరే విననాశ శోకః |
శరద్గతో మేఘ ఇవాల్పతోయః ||016||

—♦ సర్గ 040 ♦—

అనురక్తా మహాత్మానం రామం సత్యపరక్రమం|
అనుజగ్ముః ప్రయాంతం తం వనవాసాయ మానవాః ||001||

నివర్తితేఽపి చ బలాత్సుహృద్వర్గే చ రాజిని|
నైవ తే సంన్యవర్తంత రామస్యానుగతా రథం ||002||

అయోధ్యానిలయానాం హి పురుషాణాం మహాయశాః|
బభూవ గుణసంపన్నః పూర్ణచంద్ర ఇవ ప్రియః ||003||

స యాచ్యమానః కాకుత్స్థః స్వాభిః ప్రకృతిభిస్తదా|
కుర్వాణః పితరం సత్యం వనమేవాన్వపద్యత ||004||

అవేక్షమాణః సస్నేహం చక్షుషా ప్రపిబన్నివ|
ఉవాచ రామః స్నేహేన తాః ప్రజాః స్వాః ప్రజా ఇవ ||005||

యా ప్రీతిర్బహుమానశ్చ మయ్యయోధ్యానివాసినాం|
మత్ప్రియార్థం విశేషేణ భరతే సా నివేశ్యతాం ||006||

స హి కల్యాణ చారిత్రః కైకేయ్యానందవర్ధనః|
కరిష్యతి యథావద్వః ప్రియాణి చ హితాని చ ||007||

జ్ఞానవృద్ధో వయోబాలో మృదుర్వీర్యగుణాన్వితః|
అనురూపః స వో భర్తా భవిష్యతి భయాపహః ||008||

స హి రాజగుణైర్యుక్తో యువరాజః సమీక్షితః|
అపి చాపి మయా శిష్టైః కార్యం వో భర్తృశాసనం ||009||

న చ తప్యేద్యథా చాసౌ వనవాసం గతే మయి|
మహారాజస్తథా కార్యో మమ ప్రియచికీర్షయా ||010||

యథా యథా దాశరథిర్ధర్మమేవాస్థితోఽభవత్|
తథా తథా ప్రకృతయో రామం పతిమకామయన్ ||011||

బాష్పేణ పిహితం దీనం రామః సౌమిత్రిణా సహ|
చకర్షేవ గుణైర్బద్ధ్వా జనం పునరివాసనం ||012||

తే ద్విజాస్త్రివిధం వృద్ధా జ్ఞానేన వయసౌజసా|
వయఃప్రకంపశిరసో దూరాదూచురిదం వచః ||013||

వహంతో జవనా రామం భో భో జాత్యాస్తురంగమాః|
నివర్తధ్వం న గంతవ్యం హితా భవత భర్తరి|
ఉపవాహ్యాస్తు వో భర్తా నాపవాహ్యాః పురాద్వనం ||014||

ఏవమార్తప్రలాపాంస్తాన్వృద్ధాన్ప్రలపతో ద్విజాన్|
అవేక్ష్య సహసా రామో రథాదవతతార హ ||015||

పద్భ్యామేవ జగామాథ ససీతః సహలక్ష్మణః|
సంనికృష్టపదన్యాసో రామో వనపరాయణః ||016||

ద్విజాతీంస్తు పదాతీంస్తాన్రామశ్చారిత్రవత్సలః|
న శశాక ఘృణాచక్షుః పరిమోక్తుం రథేన సః ||017||

గచ్ఛంతమేవ తం దృష్ట్వా రామం సంభ్రాంతమానసాః|
ఊచుః పరమసంతప్తా రామం వాక్యమిదం ద్విజాః ||018||

బ్రాహ్మణ్యం కృత్స్నమేతత్త్వాం బ్రహ్మణ్యమనుగచ్ఛతి|
ద్విజస్కంధాధిరూఢాస్త్వామగ్నయోఽప్యనుయాంత్యమీ ||019||

వాజపేయసముత్థాని ఛత్రాణ్యేతాని పశ్య నః|
పృష్ఠతోఽనుప్రయాతాని హంసానివ జలాత్యయే ||020||

అనవాప్తాతపత్రస్య రశ్మిసంతాపితస్య తే|
ఏభిశ్ఛాయాం కరిష్యామః స్వైశ్ఛత్రైర్వాజపేయికైః ||021||

యా హి నః సతతం బుద్ధిర్వేదమంత్రానుసారిణీ|
త్వత్కృతే సా కృతా వత్స వనవాసానుసారిణీ ||022||

హృదయేష్వవతిష్ఠంతే వేదా యే నః పరం ధనం|
వత్స్యంత్యపి గృహేష్వేవ దారాశ్చారిత్రరక్షితాః ||023||

న పునర్నిశ్చయః కార్యస్త్వద్గతౌ సుకృతా మతిః|
త్వయి ధర్మవ్యపేక్షే తు కిం స్యాద్ధర్మమవేక్షితుం ||024||

యాచితో నో నివర్తస్వ హంసశుక్లశిరోరుహైః|
శిరోభిర్నిభృతాచార మహీపతనపాంశులైః ||025||

బహూనాం వితతా యజ్ఞా ద్విజానాం య ఇహాగతాః|
తేషాం సమాప్తిరాయత్తా తవ వత్స నివర్తనే ||026||

భక్తిమంతి హి భూతాని జంగమాజంగమాని చ|
యాచమానేషు తేషు త్వం భక్తిం భక్తేషు దర్శయ ||027||

అనుగంతుమశక్తాస్త్వాం మూలైరుద్ధృతవేగిభిః|
ఉన్నతా వాయువేగేన విక్రోశంతీవ పాదపాః ||028||

నిశ్చేష్టాహారసంచారా వృక్షైకస్థానవిష్ఠితాః|
పక్షిణోఽపి ప్రయాచంతే సర్వభూతానుకంపినం ||029||

ఏవం విక్రోశతాం తేషాం ద్విజాతీనాం నివర్తనే|
దదృశే తమసా తత్ర వారయంతీవ రాఘవం ||030||

—♦ సర్గ 041 ♦—

తతస్తు తమసా తీరం రమ్యమాశ్రిత్య రాఘవః|
సీతాముద్వీక్ష్య సౌమిత్రిమిదం వచనమబ్రవీత్ ||001||

ఇయమద్య నిశా పూర్వా సౌమిత్రే ప్రస్థితా వనం|
వనవాసస్య భద్రం తే స నోత్కంఠితుమర్హసి ||002||

పశ్య శూన్యాన్యరణ్యాని రుదంతీవ సమంతతః|
యథానిలయమాయద్భిర్నిలీనాని మృగద్విజైః ||003||

అద్యాయోధ్యా తు నగరీ రాజధానీ పితుర్మమ|
సస్త్రీపుంసా గతానస్మాఞ్శోచిష్యతి న సంశయః ||004||

భరతః ఖలు ధర్మాత్మా పితరం మాతరం చ మే|
ధర్మార్థకామసహితైర్వాక్యైరాశ్వాసయిష్యతి ||005||

భరతస్యానృశంసత్వం సంచింత్యాహం పునః పునః|
నానుశోచామి పితరం మాతరం చాపి లక్ష్మణ ||006||

త్వయా కార్యం నరవ్యాఘ్ర మామనువ్రజతా కృతం|
అన్వేష్టవ్యా హి వైదేహ్యా రక్షణార్థే సహాయతా ||007||

అద్భిరేవ తు సౌమిత్రే వత్స్యామ్యద్య నిశామిమాం|
ఏతద్ధి రోచతే మహ్యం వన్యేఽపి వివిధే సతి ||008||

ఏవముక్త్వా తు సౌమిత్రం సుమంత్రమపి రాఘవః|
అప్రమత్తస్త్వమశ్వేషు భవ సౌమ్యేత్యువాచ హ ||009||

సోఽశ్వాన్సుమంత్రః సంయమ్య సూర్యేఽస్తం సముపాగతే|
ప్రభూతయవసాన్కృత్వా బభూవ ప్రత్యనంతరః ||010||

ఉపాస్యతు శివాం సంధ్యాం దృష్ట్వా రాత్రిముపస్థితాం|
రామస్య శయనం చక్రే సూతః సౌమిత్రిణా సహ ||011||

తాం శయ్యాం తమసాతీరే వీక్ష్య వృక్షదలైః కృతాం|
రామః సౌమిత్రిణాం సార్థం సభార్యః సంవివేశ హ ||012||

సభార్యం సంప్రసుప్తం తం భ్రాతరం వీక్ష్య లక్ష్మణః|
కథయామాస సూతాయ రామస్య వివిధాన్గుణాన్ ||013||

జాగ్రతో హ్యేవ తాం రాత్రిం సౌమిత్రేరుదితో రవిః|
సూతస్య తమసాతీరే రామస్య బ్రువతో గుణాన్ ||014||

గోకులాకులతీరాయాస్తమసాయా విదూరతః|
అవసత్తత్ర తాం రాత్రిం రామః ప్రకృతిభిః సహ ||015||

ఉత్థాయ తు మహాతేజాః ప్రకృతీస్తా నిశామ్య చ|
అబ్రవీద్భ్రాతరం రామో లక్ష్మణం పుణ్యలక్షణం ||016||

అస్మద్వ్యపేక్షాన్సౌమిత్రే నిరపేక్షాన్గృహేష్వపి|
వృక్షమూలేషు సంసుప్తాన్పశ్య లక్ష్మణ సాంప్రతం ||017||

యథైతే నియమం పౌరాః కుర్వంత్యస్మన్నివర్తనే|
అపి ప్రాణానసిష్యంతి న తు త్యక్ష్యంతి నిశ్చయం ||018||

యావదేవ తు సంసుప్తాస్తావదేవ వయం లఘు|
రథమారుహ్య గచ్ఛామః పంథానమకుతోభయం ||019||

అతో భూయోఽపి నేదానీమిక్ష్వాకుపురవాసినః|
స్వపేయురనురక్తా మాం వృక్షమూలాని సంశ్రితాః ||020||

పౌరా హ్యాత్మకృతాద్దుఃఖాద్విప్రమోచ్యా నృపాత్మజైః|
న తు ఖల్వాత్మనా యోజ్యా దుఃఖేన పురవాసినః ||021||

అబ్రవీల్లక్ష్మణో రామం సాక్షాద్ధర్మమివ స్థితం|
రోచతే మే మహాప్రాజ్ఞ క్షిప్రమారుహ్యతామితి ||022||

సూతస్తతః సంత్వరితః స్యందనం తైర్హయోత్తమైః|
యోజయిత్వాథ రామాయ ప్రాంజలిః ప్రత్యవేదయత్ ||023||

మోహనార్థం తు పౌరాణాం సూతం రామోఽబ్రవీద్వచః|
ఉదఙ్ముఖః ప్రయాహి త్వం రథమాస్థాయ సారథే ||024||

ముహూర్తం త్వరితం గత్వా నిర్గతయ రథం పునః|
యథా న విద్యుః పౌరా మాం తథా కురు సమాహితః ||025||

రామస్య వచనం శ్రుత్వా తథా చక్రే స సారథిః|
ప్రత్యాగమ్య చ రామస్య స్యందనం ప్రత్యవేదయత్ ||026||

తం స్యందనమధిష్ఠాయ రాఘవః సపరిచ్ఛదః|
శీఘ్రగామాకులావర్తాం తమసామతరన్నదీం ||027||

స సంతీర్య మహాబాహుః శ్రీమాఞ్శివమకంటకం|
ప్రాపద్యత మహామార్గమభయం భయదర్శినాం ||028||

ప్రభాతాయాం తు శర్వర్యాం పౌరాస్తే రాఘవో వినా|
శోకోపహతనిశ్చేష్టా బభూవుర్హతచేతసః ||029||

శోకజాశ్రుపరిద్యూనా వీక్షమాణాస్తతస్తతః|
ఆలోకమపి రామస్య న పశ్యంతి స్మ దుఃఖితాః ||030||

తతో మార్గానుసారేణ గత్వా కించిత్క్షణం పునః|
మార్గనాశాద్విషాదేన మహతా సమభిప్లుతః ||031||

రథస్య మార్గనాశేన న్యవర్తంత మనస్వినః|
కిమిదం కిం కరిష్యామో దైవేనోపహతా ఇతి ||032||

తతో యథాగతేనైవ మార్గేణ క్లాంతచేతసః|
అయోధ్యామగమన్సర్వే పురీం వ్యథితసజ్జనాం ||033||

—♦ సర్గ 042 ♦—

అనుగమ్య నివృత్తానాం రామం నగరవాసినాం|
ఉద్గతానీవ సత్త్వాని బభూవురమనస్వినాం ||001||

స్వం స్వం నిలయమాగమ్య పుత్రదారైః సమావృతాః|
అశ్రూణి ముముచుః సర్వే బాష్పేణ పిహితాననాః ||002||

న చాహృష్యన్న చామోదన్వణిజో న ప్రసారయన్|
న చాశోభంత పణ్యాని నాపచన్గృహమేధినః ||003||

నష్టం దృష్ట్వా నాభ్యనందన్విపులం వా ధనాగమం|
పుత్రం ప్రథమజం లబ్ధ్వా జననీ నాభ్యనందత ||004||

గృహే గృహే రుదంత్యశ్చ భర్తారం గృహమాగతం|
వ్యగర్హయంతో దుఃఖార్తా వాగ్భిస్తోత్త్రైరివ ద్విపాన్ ||005||

కిం ను తేషాం గృహైః కార్యం కిం దారైః కిం ధనేన వా|
పుత్త్రైర్వా కిం సుఖైర్వాపి యే న పశ్యంతి రాఘవం ||006||

ఏకః సత్పురుషో లోకే లక్ష్మణః సహ సీతయా|
యోఽనుగచ్ఛతి కాకుత్స్థం రామం పరిచరన్వనే ||007||

ఆపగాః కృతపుణ్యాస్తాః పద్మిన్యశ్చ సరాంసి చ|
యేషు స్నాస్యతి కాకుత్స్థో విగాహ్య సలిలం శుచి ||008||

శోభయిష్యంతి కాకుత్స్థమటవ్యో రమ్యకాననాః|
ఆపగాశ్చ మహానూపాః సానుమంతశ్చ పర్వతాః ||009||

కాననం వాపి శైలం వా యం రామోఽభిగమిష్యతి|
ప్రియాతిథిమివ ప్రాప్తం నైనం శక్ష్యంత్యనర్చితుం ||010||

విచిత్రకుసుమాపీడా బహుమంజరిధారిణః|
అకాలే చాపి ముఖ్యాని పుష్పాణి చ ఫలాని చ|
దర్శయిష్యంత్యనుక్రోశాద్గిరయో రామమాగతం ||011||

విదర్శయంతో వివిధాన్భూయశ్చిత్రాంశ్చ నిర్ఝరాన్|
పాదపాః పర్వతాగ్రేషు రమయిష్యంతి రాఘవం ||012||

యత్ర రామో భయం నాత్ర నాస్తి తత్ర పరాభవః|
స హి శూరో మహాబాహుః పుత్త్రో దశరథస్య చ ||013||

పురా భవతి నో దూరాదనుగచ్ఛామ రాఘవం|
పాదచ్ఛాయా సుఖా భర్తుస్తాదృశస్య మహాత్మనః|
స హి నాథో జనస్యాస్య స గతిః స పరాయణం ||014||

వయం పరిచరిష్యామః సీతాం యూయం తు రాఘవం|
ఇతి పౌరస్త్రియో భర్తౄందుఃఖార్తాస్తత్తదబ్రువన్ ||015||

యుష్మాకం రాఘవోఽరణ్యే యోగక్షేమం విధాస్యతి|
సీతా నారీజనస్యాస్య యోగక్షేమం కరిష్యతి ||016||

కో న్వనేనాప్రతితేన సోత్కంఠితజనేన చ|
సంప్రీయేతామనోజ్ఞేన వాసేన హృతచేతసా ||017||

కైకేయ్యా యది చేద్రాజ్యం స్యాదధర్మ్యమనాథవత్|
న హి నో జీవితేనార్థః కుతః పుత్రైః కుతో ధనైః ||018||

యయా పుత్రశ్చ భర్తా చ త్యక్తావైశ్వర్యకారణాత్|
కం సా పరిహరేదన్యం కైకేయీ కులపాంసనీ ||019||

కైకేయ్యా న వయం రాజ్యే భృతకా నివసేమహి|
జీవంత్యా జాతు జీవంత్యః పుత్రైరపి శపామహే ||020||

యా పుత్రం పార్థివేంద్రస్య ప్రవాసయతి నిర్ఘృణా|
కస్తాం ప్రాప్య సుఖం జీవేదధర్మ్యాం దుష్టచారిణీం ||021||

న హి ప్రవ్రజితే రామే జీవిష్యతి మహీపతిః|
మృతే దశరథే వ్యక్తం విలోపస్తదనంతరం ||022||

తే విషం పిబతాలోడ్య క్షీణపుణ్యాః సుదుర్గతాః|
రాఘవం వానుగచ్ఛధ్వమశ్రుతిం వాపి గచ్ఛత ||023||

మిథ్యా ప్రవ్రాజితో రామః సభార్యః సహలక్ష్మణః|
భరతే సంనిసృష్టాః స్మః సౌనికే పశవో యథా ||024||

తాస్తథా విలపంత్యస్తు నగరే నాగరస్త్రియః|
చుక్రుశుర్భృశసంతప్తా మృత్యోరివ భయాగమే ||025||

తథా స్త్రియో రామనిమిత్తమాతురా |
యథా సుతే భ్రాతరి వా వివాసితే|
విలప్య దీనా రురుదుర్విచేతసః |
సుతైర్హి తాసామధికో హి సోఽభవత్ ||026||

—♦ సర్గ 043 ♦—

రామోఽపి రాత్రిశేషేణ తేనైవ మహదంతరం|
జగామ పురుషవ్యాఘ్రః పితురాజ్ఞామనుస్మరన్ ||001||

తథైవ గచ్ఛతస్తస్య వ్యపాయాద్రజనీ శివా|
ఉపాస్య స శివాం సంధ్యాం విషయాంతం వ్యగాహత ||002||

గ్రామాన్వికృష్టసీమాంస్తాన్పుష్పితాని వనాని చ|
పశ్యన్నతియయౌ శీఘ్రం శరైరివ హయోత్తమైః ||003||

శృణ్వన్వాచో మనుష్యాణాం గ్రామసంవాసవాసినాం|
రాజానం ధిగ్దశరథం కామస్య వశమాగతం ||004||

హా నృశంసాద్య కైకేయీ పాపా పాపానుబంధినీ|
తీక్ష్ణా సంభిన్నమర్యాదా తీక్ష్ణే కర్మణి వర్తతే ||005||

యా పుత్రమీదృశం రాజ్ఞః ప్రవాసయతి ధార్మికం|
వన వాసే మహాప్రాజ్ఞం సానుక్రోశమతంద్రితం ||006||

ఏతా వాచో మనుష్యాణాం గ్రామసంవాసవాసినాం|
శృణ్వన్నతియయౌ వీరః కోసలాన్కోసలేశ్వరః ||007||

తతో వేదశ్రుతిం నామ శివవారివహాం నదీం|
ఉత్తీర్యాభిముఖః ప్రాయాదగస్త్యాధ్యుషితాం దిశం ||008||

గత్వా తు సుచిరం కాలం తతః శీతజలాం నదీం|
గోమతీం గోయుతానూపామతరత్సాగరంగమాం ||009||

గోమతీం చాప్యతిక్రమ్య రాఘవః శీఘ్రగైర్హయైః|
మయూరహంసాభిరుతాం తతార స్యందికాం నదీం ||010||

స మహీం మనునా రాజ్ఞా దత్తామిక్ష్వాకవే పురా|
స్ఫీతాం రాష్ట్రావృతాం రామో వైదేహీమన్వదర్శయత్ ||011||

సూత ఇత్యేవ చాభాష్య సారథిం తమభీక్ష్ణశః|
హంసమత్తస్వరః శ్రీమానువాచ పురుషర్షభః ||012||

కదాహం పునరాగమ్య సరయ్వాః పుష్పితే వనే|
మృగయాం పర్యాటష్యామి మాత్రా పిత్రా చ సంగతః ||013||

నాత్యర్థమభికాంక్షామి మృగయాం సరయూవనే|
రతిర్హ్యేషాతులా లోకే రాజర్షిగణసంమతా ||014||

స తమధ్వానమైక్ష్వాకః సూతం మధురయా గిరా|
తం తమర్థమభిప్రేత్య యయౌవాక్యముదీరయన్ ||015||

—♦ సర్గ 044 ♦—

విశాలాన్కోసలాన్రమ్యాన్యాత్వా లక్ష్మణపూర్వజః|
ఆససాద మహాబాహుః శృంగవేరపురం ప్రతి ||001||

తత్ర త్రిపథగాం దివ్యాం శివతోయామశైవలాం|
దదర్శ రాఘవో గంగాం పుణ్యామృషినిసేవితాం ||002||

హంససారససంఘుష్టాం చక్రవాకోపకూజితాం|
శింశుమరైశ్చ నక్రైశ్చ భుజంగైశ్చ నిషేవితాం ||003||

తామూర్మికలిలావర్తామన్వవేక్ష్య మహారథః|
సుమంత్రమబ్రవీత్సూతమిహైవాద్య వసామహే ||004||

అవిదూరాదయం నద్యా బహుపుష్పప్రవాలవాన్|
సుమహానింగుదీవృక్షో వసామోఽత్రైవ సారథే ||005||

లక్షణశ్చ సుమంత్రశ్చ బాఢమిత్యేవ రాఘవం|
ఉక్త్వా తమింగుదీవృక్షం తదోపయయతుర్హయైః ||006||

రామోఽభియాయ తం రమ్యం వృక్షమిక్ష్వాకునందనః|
రథాదవాతరత్తస్మాత్సభార్యః సహలక్ష్మణః ||007||

సుమంత్రోఽప్యవతీర్యైవ మోచయిత్వా హయోత్తమాన్|
వృక్షమూలగతం రామముపతస్థే కృతాంజలిః ||008||

తత్ర రాజా గుహో నామ రామస్యాత్మసమః సఖా|
నిషాదజాత్యో బలవాన్స్థపతిశ్చేతి విశ్రుతః ||009||

స శ్రుత్వా పురుషవ్యాఘ్రం రామం విషయమాగతం|
వృద్ధైః పరివృతోఽమాత్యైర్జ్ఞాతిభిశ్చాప్యుపాగతః ||010||

తతో నిషాదాధిపతిం దృష్ట్వా దూరాదవస్థితం|
సహ సౌమిత్రిణా రామః సమాగచ్ఛద్గుహేన సః ||011||

తమార్తః సంపరిష్వజ్య గుహో రాఘవమబ్రవీత్|
యథాయోధ్యా తథేదం తే రామ కిం కరవాణి తే ||012||

తతో గుణవదన్నాద్యముపాదాయ పృథగ్విధం|
అర్ఘ్యం చోపానయత్క్షిప్రం వాక్యం చేదమువాచ హ ||013||

స్వాగతం తే మహాబాహో తవేయమఖిలా మహీ|
వయం ప్రేష్యా భవాన్భర్తా సాధు రాజ్యం ప్రశాధి నః ||014||

భక్ష్యం భోజ్యం చ పేయం చ లేహ్యం చేదముపస్థితం|
శయనాని చ ముఖ్యాని వాజినాం ఖాదనం చ తే ||015||

గుహమేవ బ్రువాణం తం రాఘవః ప్రత్యువాచ హ|
అర్చితాశ్చైవ హృష్టాశ్చ భవతా సర్వథా వయం ||016||

పద్భ్యామభిగమాచ్చైవ స్నేహసందర్శనేన చ|
భుజాభ్యాం సాధువృత్తాభ్యాం పీడయన్వాక్యమబ్రవీత్ ||017||

దిష్ట్యా త్వాం గుహ పశ్యామి అరోగం సహ బాంధవైః|
అపి తే కూశలం రాష్ట్రే మిత్రేషు చ ధనేషు చ ||018||

యత్త్విదం భవతా కించిత్ప్రీత్యా సముపకల్పితం|
సర్వం తదనుజానామి న హి వర్తే ప్రతిగ్రహే ||019||

కుశచీరాజినధరం ఫలమూలాశనం చ మాం|
విద్ధి ప్రణిహితం ధర్మే తాపసం వనగోచరం ||020||

అశ్వానాం ఖాదనేనాహమర్థీ నాన్యేన కేనచిత్|
ఏతావతాత్రభవతా భవిష్యామి సుపూజితః ||021||

ఏతే హి దయితా రాజ్ఞః పితుర్దశరథస్య మే|
ఏతైః సువిహితైరశ్వైర్భవిష్యామ్యహమర్చితః ||022||

అశ్వానాం ప్రతిపానం చ ఖాదనం చైవ సోఽన్వశాత్|
గుహస్తత్రైవ పురుషాంస్త్వరితం దీయతామితి ||023||

తతశ్చీరోత్తరాసంగః సంధ్యామన్వాస్య పశ్చిమాం|
జలమేవాదదే భోజ్యం లక్ష్మణేనాహృతం స్వయం ||024||

తస్య భూమౌ శయానస్య పాదౌ ప్రక్షాల్య లక్ష్మణః|
సభార్యస్య తతోఽభ్యేత్య తస్థౌ వృక్షముపాశ్రితః ||025||

గుహోఽపి సహ సూతేన సౌమిత్రిమనుభాషయన్|
అన్వజాగ్రత్తతో రామమప్రమత్తో ధనుర్ధరః ||026||

తథా శయానస్య తతోఽస్య ధీమతో |
యశస్వినో దాశరథేర్మహాత్మనః|
అదృష్టదుఃఖస్య సుఖోచితస్య సా |
తదా వ్యతీయాయ చిరేణ శర్వరీ ||027||

—♦ సర్గ 045 ♦—

తం జాగ్రతమదంభేన భ్రాతురర్థాయ లక్ష్మణం|
గుహః సంతాపసంతప్తో రాఘవం వాక్యమబ్రవీత్ ||001||

ఇయం తాత సుఖా శయ్యా త్వదర్థముపకల్పితా|
ప్రత్యాశ్వసిహి సాధ్వస్యాం రాజపుత్ర యథాసుఖం ||002||

ఉచితోఽయం జనః సర్వః క్లేశానాం త్వం సుఖోచితః|
గుప్త్యర్థం జాగరిష్యామః కాకుత్స్థస్య వయం నిశాం ||003||

న హి రామాత్ప్రియతరో మమాస్తి భువి కశ్చన|
బ్రవీమ్యేతదహం సత్యం సత్యేనైవ చ తే శపే ||004||

అస్య ప్రసాదాదాశంసే లోకేఽస్మిన్సుమహద్యశః|
ధర్మావాప్తిం చ విపులామర్థావాప్తిం చ కేవలాం ||005||

సోఽహం ప్రియసఖం రామం శయానం సహ సీతయా|
రక్షిష్యామి ధనుష్పాణిః సర్వతో జ్ఞాతిభిః సహ ||006||

న హి మేఽవిదితం కించిద్వనేఽస్మింశ్చరతః సదా|
చతురంగం హ్యపి బలం సుమహత్ప్రసహేమహి ||007||

లక్ష్మణస్తం తదోవాచ రక్ష్యమాణాస్త్వయానఘ|
నాత్ర భీతా వయం సర్వే ధర్మమేవానుపశ్యతా ||008||

కథం దాశరథౌ భూమౌ శయానే సహ సీతయా|
శక్యా నిద్రా మయా లబ్ధుం జీవితం వా సుఖాని వా ||009||

యో న దేవాసురైః సర్వైః శక్యః ప్రసహితుం యుధి|
తం పశ్య సుఖసంవిష్టం తృణేషు సహ సీతయా ||010||

యో మంత్ర తపసా లబ్ధో వివిధైశ్చ పరిశ్రమైః|
ఏకో దశరథస్యైష పుత్రః సదృశలక్షణః ||011||

అస్మిన్ప్రవ్రజితే రాజా న చిరం వర్తయిష్యతి|
విధవా మేదినీ నూనం క్షిప్రమేవ భవిష్యతి ||012||

వినద్య సుమహానాదం శ్రమేణోపరతాః స్త్రియః|
నిర్ఘోషోపరతం తాత మన్యే రాజనివేశనం ||013||

కౌసల్యా చైవ రాజా చ తథైవ జననీ మమ|
నాశంసే యది జీవంతి సర్వే తే శర్వరీమిమాం ||014||

జీవేదపి హి మే మాతా శత్రుఘ్నస్యాన్వవేక్షయా|
తద్దుఃఖం యత్తు కౌసల్యా వీరసూర్వినశిష్యతి ||015||

అనురక్తజనాకీర్ణా సుఖాలోకప్రియావహా|
రాజవ్యసనసంసృష్టా సా పురీ వినశిష్యతి ||016||

అతిక్రాంతమతిక్రాంతమనవాప్య మనోరథం|
రాజ్యే రామమనిక్షిప్య పితా మే వినశిష్యతి ||017||

సిద్ధార్థాః పితరం వృత్తం తస్మిన్కాలే హ్యుపస్థితే|
ప్రేతకార్యేషు సర్వేషు సంస్కరిష్యంతి భూమిపం ||018||

రమ్యచత్వరసంస్థానాం సువిభక్తమహాపథాం|
హర్మ్యప్రాసాదసంపన్నాం గణికావరశోభితాం ||019||

రథాశ్వగజసంబాధాం తూర్యనాదవినాదితాం|
సర్వకల్యాణసంపూర్ణాం హృష్టపుష్టజనాకులాం ||020||

ఆరామోద్యానసంపన్నాం సమాజోత్సవశాలినీం|
సుఖితా విచరిష్యంతి రాజధానీం పితుర్మమ ||021||

అపి సత్యప్రతిజ్ఞేన సార్ధం కుశలినా వయం|
నివృత్తే వనవాసేఽస్మిన్నయోధ్యాం ప్రవిశేమహి ||022||

పరిదేవయమానస్య దుఃఖార్తస్య మహాత్మనః|
తిష్ఠతో రాజపుత్రస్య శర్వరీ సాత్యవర్తత ||023||

తథా హి సత్యం బ్రువతి ప్రజాహితే |
నరేంద్రపుత్రే గురుసౌహృదాద్గుహః|
ముమోచ బాష్పం వ్యసనాభిపీడితో |
జ్వరాతురో నాగ ఇవ వ్యథాతురః ||024||

—♦ సర్గ 046 ♦—

ప్రభాతాయాం తు శర్వర్యాం పృథు వృక్షా మహాయశాః|
ఉవాచ రామః సౌమిత్రిం లక్ష్మణం శుభలక్షణం ||001||

భాస్కరోదయకాలోఽయం గతా భగవతీ నిశా|
అసౌ సుకృష్ణో విహగః కోకిలస్తాత కూజతి ||002||

బర్హిణానాం చ నిర్ఘోషః శ్రూయతే నదతాం వనే|
తరామ జాహ్నవీం సౌమ్య శీఘ్రగాం సాగరంగమాం ||003||

విజ్ఞాయ రామస్య వచః సౌమిత్రిర్మిత్రనందనః|
గుహమామంత్ర్య సూతం చ సోఽతిష్ఠద్భ్రాతురగ్రతః ||004||

తతః కలాపాన్సంనహ్య ఖడ్గౌ బద్ధ్వా చ ధన్వినౌ|
జగ్మతుర్యేన తౌ గంగాం సీతయా సహ రాఘవౌ ||005||

రామమేవ తు ధర్మజ్ఞముపగమ్య వినీతవత్|
కిమహం కరవాణీతి సూతః ప్రాంజలిరబ్రవీత్ ||006||

నివర్తస్వేత్యువాచైనమేతావద్ధి కృతం మమ|
యానం విహాయ పద్భ్యాం తు గమిష్యామో మహావనం ||007||

ఆత్మానం త్వభ్యనుజ్ఞాతమవేక్ష్యార్తః స సారథిః|
సుమంత్రః పురుషవ్యాఘ్రమైక్ష్వాకమిదమబ్రవీత్ ||008||

నాతిక్రాంతమిదం లోకే పురుషేణేహ కేనచిత్|
తవ సభ్రాతృభార్యస్య వాసః ప్రాకృతవద్వనే ||009||

న మన్యే బ్రహ్మచర్యేఽస్తి స్వధీతే వా ఫలోదయః|
మార్దవార్జవయోర్వాపి త్వాం చేద్వ్యసనమాగతం ||010||

సహ రాఘవ వైదేహ్యా భ్రాత్రా చైవ వనే వసన్|
త్వం గతిం ప్రాప్స్యసే వీర త్రీల్లోకాంస్తు జయన్నివ ||011||

వయం ఖలు హతా రామ యే తయాప్యుపవంచితాః|
కైకేయ్యా వశమేష్యామః పాపాయా దుఃఖభాగినః ||012||

ఇతి బ్రువన్నాత్మ సమం సుమంత్రః సారథిస్తదా|
దృష్ట్వా దుర గతం రామం దుఃఖార్తో రురుదే చిరం ||013||

తతస్తు విగతే బాష్పే సూతం స్పృష్టోదకం శుచిం|
రామస్తు మధురం వాక్యం పునః పునరువాచ తం ||014||

ఇక్ష్వాకూణాం త్వయా తుల్యం సుహృదం నోపలక్షయే|
యథా దశరథో రాజా మాం న శోచేత్తథా కురు ||015||

శోకోపహత చేతాశ్చ వృద్ధశ్చ జగతీపతిః|
కామ భారావసన్నశ్చ తస్మాదేతద్బ్రవీమి తే ||016||

యద్యదాజ్ఞాపయేత్కించిత్స మహాత్మా మహీపతిః|
కైకేయ్యాః ప్రియకామార్థం కార్యం తదవికాంక్షయా ||017||

ఏతదర్థం హి రాజ్యాని ప్రశాసతి నరేశ్వరాః|
యదేషాం సర్వకృత్యేషు మనో న ప్రతిహన్యతే ||018||

తద్యథా స మహారాజో నాలీకమధిగచ్ఛతి|
న చ తామ్యతి దుఃఖేన సుమంత్ర కురు తత్తథా ||019||

అదృష్టదుఃఖం రాజానం వృద్ధమార్యం జితేంద్రియం|
బ్రూయాస్త్వమభివాద్యైవ మమ హేతోరిదం వచః ||020||

నైవాహమనుశోచామి లక్ష్మణో న చ మైథిలీ|
అయోధ్యాయాశ్చ్యుతాశ్చేతి వనే వత్స్యామహేతి వా ||021||

చతుర్దశసు వర్షేషు నివృత్తేషు పునః పునః|
లక్ష్మణం మాం చ సీతాం చ ద్రక్ష్యసి క్షిప్రమాగతాన్ ||022||

ఏవముక్త్వా తు రాజానం మాతరం చ సుమంత్ర మే|
అన్యాశ్చ దేవీః సహితాః కైకేయీం చ పునః పునః ||023||

ఆరోగ్యం బ్రూహి కౌసల్యామథ పాదాభివందనం|
సీతాయా మమ చార్యస్య వచనాల్లక్ష్మణస్య చ ||024||

బ్రూయాశ్చ హి మహారాజం భరతం క్షిప్రమానయ|
ఆగతశ్చాపి భరతః స్థాప్యో నృపమతే పదే ||025||

భరతం చ పరిష్వజ్య యౌవరాజ్యేఽభిషిచ్య చ|
అస్మత్సంతాపజం దుఃఖం న త్వామభిభవిష్యతి ||026||

భరతశ్చాపి వక్తవ్యో యథా రాజని వర్తసే|
తథా మాతృషు వర్తేథాః సర్వాస్వేవావిశేషతః ||027||

యథా చ తవ కైకేయీ సుమిత్రా చావిశేషతః|
తథైవ దేవీ కౌసల్యా మమ మాతా విశేషతః ||028||

నివర్త్యమానో రామేణ సుమంత్రః శోకకర్శితః|
తత్సర్వం వచనం శ్రుత్వా స్నేహాత్కాకుత్స్థమబ్రవీత్ ||029||

యదహం నోపచారేణ బ్రూయాం స్నేహాదవిక్లవః|
భక్తిమానితి తత్తావద్వాక్యం త్వం క్షంతుమర్హసి ||030||

కథం హి త్వద్విహీనోఽహం ప్రతియాస్యామి తాం పురీం|
తవ తాత వియోగేన పుత్రశోకాకులామివ ||031||

సరామమపి తావన్మే రథం దృష్ట్వా తదా జనః|
వినా రామం రథం దృష్ట్వా విదీర్యేతాపి సా పురీ ||032||

దైన్యం హి నగరీ గచ్ఛేద్దృష్ట్వా శూన్యమిమం రథం|
సూతావశేషం స్వం సైన్యం హతవీరమివాహవే ||033||

దూరేఽపి నివసంతం త్వాం మానసేనాగ్రతః స్థితం|
చింతయంత్యోఽద్య నూనం త్వాం నిరాహారాః కృతాః ప్రజాః ||034||

ఆర్తనాదో హి యః పౌరైర్ముక్తస్తద్విప్రవాసనే|
రథస్థం మాం నిశామ్యైవ కుర్యుః శతగుణం తతః ||035||

అహం కిం చాపి వక్ష్యామి దేవీం తవ సుతో మయా|
నీతోఽసౌ మాతులకులం సంతాపం మా కృథా ఇతి ||036||

అసత్యమపి నైవాహం బ్రూయాం వచనమీదృశం|
కథమప్రియమేవాహం బ్రూయాం సత్యమిదం వచః ||037||

మమ తావన్నియోగస్థాస్త్వద్బంధుజనవాహినః|
కథం రథం త్వయా హీనం ప్రవక్ష్యంతి హయోత్తమాః ||038||

యది మే యాచమానస్య త్యాగమేవ కరిష్యసి|
సరథోఽగ్నిం ప్రవేక్ష్యామి త్యక్త మాత్ర ఇహ త్వయా ||039||

భవిష్యంతి వనే యాని తపోవిఘ్నకరాణి తే|
రథేన ప్రతిబాధిష్యే తాని సత్త్వాని రాఘవ ||040||

తత్కృతేన మయా ప్రాప్తం రథ చర్యా కృతం సుఖం|
ఆశంసే త్వత్కృతేనాహం వనవాసకృతం సుఖం ||041||

ప్రసీదేచ్ఛామి తేఽరణ్యే భవితుం ప్రత్యనంతరః|
ప్రీత్యాభిహితమిచ్ఛామి భవ మే పత్యనంతరః ||042||

తవ శుశ్రూషణం మూర్ధ్నా కరిష్యామి వనే వసన్|
అయోధ్యాం దేవలోకం వా సర్వథా ప్రజహామ్యహం ||043||

న హి శక్యా ప్రవేష్టుం సా మయాయోధ్యా త్వయా వినా|
రాజధానీ మహేంద్రస్య యథా దుష్కృతకర్మణా ||044||

ఇమే చాపి హయా వీర యది తే వనవాసినః|
పరిచర్యాం కరిష్యంతి ప్రాప్స్యంతి పరమాం గతిం ||045||

వనవాసే క్షయం ప్రాప్తే మమైష హి మనోరథః|
యదనేన రథేనైవ త్వాం వహేయం పురీం పునః ||046||

చతుర్దశ హి వర్షాణి సహితస్య త్వయా వనే|
క్షణభూతాని యాస్యంతి శతశస్తు తతోఽన్యథా ||047||

భృత్యవత్సల తిష్ఠంతం భర్తృపుత్రగతే పథి|
భక్తం భృత్యం స్థితం స్థిత్యాం త్వం న మాం హాతుమర్హసి ||048||

ఏవం బహువిధం దీనం యాచమానం పునః పునః|
రామో భృత్యానుకంపీ తు సుమంత్రమిదమబ్రవీత్ ||049||

జానామి పరమాం భక్తిం మయి తే భర్తృవత్సల|
శృణు చాపి యదర్థం త్వాం ప్రేషయామి పురీమితః ||050||

నగరేం త్వాం గతం దృష్ట్వా జనని మే యవీయసి|
కైకేయీ ప్రత్యయం గచ్ఛేదితి రామో వనం గతః ॥051॥

పరితుష్టా హి సా దేవి వనవాసం గతే మయి|
రాజానం నాతిశంకేత మిథ్యావాదీతి ధార్మికం ॥052॥

ఏష మే ప్రథమః కల్పో యదంబా మే యవీయసీ|
భరతారక్షితం స్ఫీతం పుత్రరాజ్యమవాప్నుయాత్ ॥053॥

మమ ప్రియార్థం రాజ్ఞశ్చ సరథస్త్వం పురీం వ్రజ|
సందిష్టశ్చాసి యానర్థాంస్తాంస్తాన్బ్రూయాస్తథాతథా ॥054॥

ఇత్యుక్త్వా వచనం సూతం సాంత్వయిత్వా పునః పునః|
గుహం వచనమక్లీబం రామో హేతుమదబ్రవీత్|
జటాః కృత్వా గమిష్యామి న్యగ్రోధక్షీరమానయ ॥055॥

తత్క్షీరం రాజపుత్రాయ గుహః క్షిప్రముపాహరత్|
లక్ష్మణస్యాత్మనశ్చైవ రామస్తేనాకరోజ్జటాః ॥056॥

తౌ తదా చీరవసనౌ జటామండలధారిణౌ|
అశోభేతామృషిసమౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ॥057॥

తతో వైఖానసం మార్గమాస్థితః సహలక్ష్మణః|
వ్రతమాదిష్టవాన్రామః సహాయం గుహమబ్రవీత్ ॥058॥

అప్రమత్తో బలే కోశే దుర్గే జనపదే తథా|
భవేథా గుహ రాజ్యం హి దురారక్షతమం మతం ॥059॥

తతస్తం సమనుజ్ఞాయ గుహమిక్ష్వాకునందనః|
జగామ తూర్ణమవ్యగ్రః సభార్యః సహలక్ష్మణః ॥060॥

స తు దృష్ట్వా నదీతీరే నావమిక్ష్వాకునందనః|
తితీర్షుః శీఘ్రగాం గంగామిదం లక్ష్మణమబ్రవీత్ ॥061॥

ఆరోహ త్వం నర వ్యాఘ్ర స్థితాం నావమిమాం శనైః|
సీతాం చారోపయాన్వక్షం పరిగృహ్య మనస్వినీం ॥062॥

స భ్రాతుః శాసనం శ్రుత్వా సర్వమప్రతికూలయన్|
ఆరోప్య మైథిలీం పూర్వమారురోహాత్మవాంస్తతః ॥063॥

అథారురోహ తేజస్వీ స్వయం లక్ష్మణపూర్వజః|
తతో నిషాదాధిపతిర్గుహో జ్ఞాతీనచోదయత్ ॥064॥

అనుజ్ఞాయ సుమంత్రం చ సబలం చైవ తం గుహం|
ఆస్థాయ నావం రామస్తు చోదయామాస నావికాన్ ॥065॥

తతస్తైశ్చోదితా సా నౌః కర్ణధారసమాహితా|
శుభస్ఫ్యవేగాభిహతా శీఘ్రం సలిలమత్యగాత్ ॥066॥

మధ్యం తు సమనుప్రాప్య భాగీరథ్యాస్త్వనిందితా|
వైదేహీ ప్రాంజలిర్భూత్వా తాం నదీమిదమబ్రవీత్ ॥067॥

పుత్రో దశరథస్యాయం మహారాజస్య ధీమతః|
నిదేశం పాలయత్వేనం గంగే త్వదభిరక్షితః ॥068॥

చతుర్దశ హి వర్షాణి సమగ్రాణ్యుష్య కాననే|
భ్రాత్రా సహ మయా చైవ పునః ప్రత్యాగమిష్యతి ॥069॥

తతస్త్వాం దేవి సుభగే క్షేమేణ పునరాగతా|
యక్ష్యే ప్రముదితా గంగే సర్వకామసమృద్ధయే ॥070॥

త్వం హి త్రిపథగా దేవి బ్రహ్మ లోకం సమీక్షసే|
భార్యా చోదధిరాజస్య లోకేఽస్మిన్సంప్రదృశ్యసే ॥071॥

సా త్వాం దేవి నమస్యామి ప్రశంసామి చ శోభనే|
ప్రాప్త రాజ్యే నరవ్యాఘ్రే శివేన పునరాగతే ॥072॥

గవాం శతసహస్రాణి వస్త్రాణ్యన్నం చ పేశలం|
బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రదాస్యామి తవ ప్రియచికీర్షయా ॥073॥

తథా సంభాషమాణా సా సీతా గంగామనిందితా|
దక్షిణా దక్షిణం తీరం క్షిప్రమేవాభ్యుపాగమత్ ॥074॥

తీరం తు సమనుప్రాప్య నావం హిత్వా నరర్షభః|
ప్రాతిష్ఠత సహ భ్రాత్రా వైదేహ్యా చ పరంతపః ॥075॥

అథాబ్రవీన్మహాబాహుః సుమిత్రానందవర్ధనం|
అగ్రతో గచ్ఛ సౌమిత్రే సీతా త్వామనుగచ్ఛతు ॥076॥

పృష్ఠతోఽహం గమిష్యామి త్వాం చ సీతాం చ పాలయన్|
అద్య దుఃఖం తు వైదేహీ వనవాసస్య వేత్స్యతి ॥077॥

గతం తు గంగాపరపారమాశు |
రామం సుమంత్రః ప్రతతం నిరీక్ష్య|
అధ్వప్రకర్షాద్వినివృత్తదృష్టి |
ర్ముమోచ బాష్పం వ్యథితస్తపస్వీ ॥078॥

తౌ తత్ర హత్వా చతురో మహామృగా |
న్వరాహమృశ్యం పృషతం మహారురుం|
ఆదాయ మేధ్యం త్వరితం బుభుక్షితౌ |
వాసాయ కాలే యయతుర్వనస్పతిం ॥079॥

—♦ సర్గ 047 ♦—

స తం వృక్షం సమాసాద్య సంధ్యామన్వాస్య పశ్చిమాం|
రామో రమయతాం శ్రేష్ఠ ఇతి హోవాచ లక్ష్మణం ॥001॥

అద్యేయం ప్రథమా రాత్రిర్యాతా జనపదాద్బహిః|
యా సుమంత్రేణ రహితా తాం నోత్కంఠితుమర్హసి ॥002॥

జాగర్తవ్యమతంద్రిభ్యామద్య ప్రభృతి రాత్రిషు|
యోగక్షేమో హి సీతాయా వర్తతే లక్ష్మణావయోః ॥003॥

రాత్రిం కథంచిదేవేమాం సౌమిత్రే వర్తయామహే|
ఉపావర్తామహే భూమావాస్తీర్య స్వయమార్జితైః ॥004॥

స తు సంవిశ్య మేదిన్యాం మహార్హశయనోచితః|
ఇమాః సౌమిత్రయే రామో వ్యాజహార కథాః శుభాః ॥005॥

ధ్రువమద్య మహారాజో దుఃఖం స్వపితి లక్ష్మణ|
కృతకామా తు కైకేయీ తుష్టా భవితుమర్హతి ॥006॥

సా హి దేవీ మహారాజం కైకేయీ రాజ్యకారణాత్|
అపి న చ్యావయేత్ప్రాణాందృష్ట్వా భరతమాగతం ॥007॥

అనాథశ్చైవ వృద్ధశ్చ మయా చైవ వినాకృతః|
కిం కరిష్యతి కామాత్మా కైకేయ్యా వశమాగతః ॥008॥

ఇదం వ్యసనమాలోక్య రాజ్ఞశ్చ మతివిభ్రమం|
కామ ఏవార్ధధర్మాభ్యాం గరీయానితి మే మతిః ॥009॥

కో హ్యవిద్వానపి పుమాన్ప్రమదాయాః కృతే త్యజేత్|
ఛందానువర్తినం పుత్రం తాతో మామివ లక్ష్మణ ॥010॥

సుఖీ బత సభార్యశ్చ భరతః కేకయీసుతః|
ముదితాన్కోసలానేకో యో భోక్ష్యత్యధిరాజవత్ ॥011॥

స హి సర్వస్య రాజ్యస్య ముఖమేకం భవిష్యతి|
తాతే చ వయసాతీతే మయి చారణ్యమాశ్రితే ॥012॥

అర్థధర్మౌ పరిత్యజ్య యః కామమనువర్తతే|
ఏవమాపద్యతే క్షిప్రం రాజా దశరథో యథా ॥013॥

మన్యే దశరథాంతాయ మమ ప్రవ్రాజనాయ చ|
కైకేయీ సౌమ్య సంప్రాప్తా రాజ్యాయ భరతస్య చ ॥014॥

అపీదానీం న కైకేయీ సౌభాగ్యమదమోహితా|
కౌసల్యాం చ సుమిత్రాం చ సంప్రబాధేత మత్కృతే ॥015॥

మా స్మ మత్కారణాద్దేవీ సుమిత్రా దుఃఖమావసేత్|
అయోధ్యామిత ఏవ త్వం కాలే ప్రవిశ లక్ష్మణ ॥016॥

అహమేకో గమిష్యామి సీతయా సహ దండకాన్|
అనాథాయా హి నాథస్త్వం కౌసల్యాయా భవిష్యసి ॥017॥

క్షుద్రకర్మా హి కైకేయీ ద్వేషాదన్యాయ్యమాచరేత్|
పరిదద్యా హి ధర్మజ్ఞే భరతే మమ మాతరం ॥018॥

నూనం జాత్యంతరే కస్మిం స్త్రియః పుత్రైర్వియోజితాః|
జనన్యా మమ సౌమిత్రే తదప్యేతదుపస్థితం ॥019॥

మయా హి చిరపుష్టేన దుఃఖసంవర్ధితేన చ|
విప్రాయుజ్యత కౌసల్యా ఫలకాలే ధిగస్తు మాం ॥020॥

మా స్మ సీమంతినీ కాచిజ్జనయేత్పుత్రమీదృశం|
సౌమిత్రే యోఽహమంబాయా దద్మి శోకమనంతకం ॥021॥

మన్యే ప్రీతివిశిష్టా సా మత్తో లక్ష్మణసారికా|
యస్యాస్తచ్ఛ్రూయతే వాక్యం శుక పాదమరేర్దశ ॥022॥

శోచంత్యాశ్చాల్పభాగ్యాయా న కించిదుపకుర్వతా|
పుత్రేణ కిమపుత్రాయా మయా కార్యమరిందమ ॥023॥

అల్పభాగ్యా హి మే మాతా కౌసల్యా రహితా మయా|
శేతే పరమదుఃఖార్తా పతితా శోకసాగరే ॥024॥

ఏకో హ్యహమయోధ్యాం చ పృథివీం చాపి లక్ష్మణ|
తరేయమిషుభిః క్రుద్ధో నను వీర్యమకారణం ॥025॥

అధర్మభయ భీతశ్చ పరలోకస్య చానఘ|
తేన లక్ష్మణ నాద్యాహమాత్మానమభిషేచయే ॥026॥

ఏతదన్యచ్చ కరుణం విలప్య విజనే బహు|
అశ్రుపూర్ణముఖో రామో నిశి తూష్ణీముపావిశత్ ||027||

విలప్యోపరతం రామం గతార్చిషమివానలం|
సముద్రమివ నిర్వేగమాశ్వాసయత లక్ష్మణః ||028||

ధ్రువమద్య పురీ రామ అయోధ్యా యుధినాం వర|
నిష్ప్రభా త్వయి నిష్క్రాంతే గతచంద్రేవ శర్వరీ ||029||

నైతదౌపయికం రామ యదిదం పరితప్యసే|
విషాదయసి సీతాం చ మాం చైవ పురుషర్షభ ||030||

న చ సీతా త్వయా హీనా న చాహమపి రాఘవ|
ముహూర్తమపి జీవావో జలాన్మత్స్యావివోద్ధృతౌ ||031||

న హి తాతం న శత్రుఘ్నం న సుమిత్రాం పరంతప|
ద్రష్టుమిచ్ఛేయమద్యాహం స్వర్గం వాపి త్వయా వినా ||032||

స లక్ష్మణస్యోత్తమ పుష్కలం వచో |
నిశమ్య చైవం వనవాసమాదరాత్|
సమాః సమస్తా విదధే పరంతపః |
ప్రపద్య ధర్మం సుచిరాయ రాఘవః ||033||

—♦ సర్గ 048 ♦—

తే తు తస్మిన్మహావృక్ష ఉషిత్వా రజనీం శివాం|
విమలేఽభ్యుదితే సూర్యే తస్మాద్దేశాత్ప్రతస్థిరే ||001||

యత్ర భాగీరథీ గంగా యమునామభివర్తతే|
జగ్ముస్తం దేశముద్దిశ్య విగాహ్య సుమహద్వనం ||002||

తే భూమిమాగాన్వివిధాందేశాంశ్చాపి మనోరమాన్|
అదృష్టపూర్వాన్పశ్యంతస్తత్ర తత్ర యశస్వినః ||003||

యథాక్షేమేణ గచ్ఛన్స పశ్యంశ్చ వివిధాంద్రుమాన్|
నివృత్తమాత్రే దివసే రామః సౌమిత్రిమబ్రవీత్ ||004||

ప్రయాగమభితః పశ్య సౌమిత్రే ధూమమున్నతం|
అగ్నేర్భగవతః కేతుం మన్యే సంనిహితో మునిః ||005||

నూనం ప్రాప్తాః స్మ సంభేదం గంగాయమునయోర్వయం|
తథా హి శ్రూయతే శంబ్దో వారిణా వారిఘట్టితః ||006||

దారూణి పరిభిన్నాని వనజైరుపజీవిభిః|
భరద్వాజాశ్రమే చైతే దృశ్యంతే వివిధా ద్రుమాః ||007||

ధన్వినౌ తౌ సుఖం గత్వా లంబమానే దివాకరే|
గంగాయమునయోః సంధౌ ప్రాపతుర్నిలయం మునేః ||008||

రామస్త్వాశ్రమమాసాద్య త్రాసయన్మృగపక్షిణః|
గత్వా ముహూర్తమధ్వానం భరద్వాజముపాగమత్ ||009||

తతస్త్వాశ్రమమాసాద్య మునేర్దర్శనకాంక్షిణౌ|
సీతయానుగతౌ వీరౌ దూరాదేవావతస్థతుః ||010||

హుతాగ్నిహోత్రం దృష్ట్వైవ మహాభాగం కృతాంజలిః|
రామః సౌమిత్రిణా సార్ధం సీతయా చాభ్యవాదయత్ ||011||

న్యవేదయత చాత్మానం తస్మై లక్ష్మణపూర్వజః|
పుత్రౌ దశరథస్యావాం భగవన్రామలక్ష్మణౌ ||012||

భార్యా మమేయం వైదేహీ కల్యాణీ జనకాత్మజా|
మాం చానుయాతా విజనం తపోవనమనిందితా ||013||

పిత్రా ప్రవ్రాజ్యమానం మాం సౌమిత్రిరనుజః ప్రియః|
అయమన్వగమద్భ్రాతా వనమేవ దృఢవ్రతః ||014||

పిత్రా నియుక్తా భగవన్ప్రవేష్యామస్తపోవనం|
ధర్మమేవాచరిష్యామస్తత్ర మూలఫలాశనాః ||015||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాజపుత్రస్య ధీమతః|
ఉపానయత ధర్మాత్మా గామర్ఘ్యముదకం తతః ||016||

మృగపక్షిభిరాసీనో మునిభిశ్చ సమంతతః|
రామమాగతమభ్యర్చ్య స్వాగతేనాహ తం మునిః ||017||

ప్రతిగృహ్య చ తామర్చాముపవిష్టం సరాఘవం|
భరద్వాజోఽబ్రవీద్వాక్యం ధర్మయుక్తమిదం తదా ||018||

చిరస్య ఖలు కాకుత్స్థ పశ్యామి త్వామిహాగతం|
శ్రుతం తవ మయా చేదం వివాసనమకారణం ||019||

అవకాశో వివిక్తోఽయం మహానద్యోః సమాగమే|
పుణ్యశ్చ రమణీయశ్చ వసత్విహ భగాన్సుఖం ||020||

ఏవముక్తస్తు వచనం భరద్వాజేన రాఘవః|
ప్రత్యువాచ శుభం వాక్యం రామః సర్వహితే రతః ||021||

భగవన్నిత ఆసన్నః పౌరజానపదో జనః|
ఆగమిష్యతి వైదేహీం మాం చాపి ప్రేక్షకో జనః|
అనేన కారణేనాహమిహ వాసం న రోచయే ||022||

ఏకాంతే పశ్య భగవన్నాశ్రమస్థానముత్తమం|
రమతే యత్ర వైదేహీ సుఖార్హా జనకాత్మజా ||023||

ఏతచ్ఛ్రుత్వా శుభం వాక్యం భరద్వాజో మహామునిః|
రాఘవస్య తతో వాక్యమర్థ గ్రాహకమబ్రవీత్ ||024||

దశక్రోశ ఇతస్తాత గిరిర్యస్మిన్నివత్స్యసి|
మహర్షిసేవితః పుణ్యః సర్వతః సుఖ దర్శనః ||025||

గోలాంగూలానుచరితో వానరర్క్షనిషేవితః|
చిత్రకూట ఇతి ఖ్యాతో గంధమాదనసంనిభః ||026||

యావతా చిత్ర కూటస్య నరః శృంగాణ్యవేక్షతే|
కల్యాణాని సమాధత్తే న పాపే కురుతే మనః ||027||

ఋషయస్తత్ర బహవో విహృత్య శరదాం శతం|
తపసా దివమారూఢాః కపాలశిరసా సహ ||028||

ప్రవివిక్తమహం మన్యే తం వాసం భవతః సుఖం|
ఇహ వా వనవాసాయ వస రామ మయా సహ ||029||

స రామం సర్వకామైస్తం భరద్వాజః ప్రియాతిథిం|
సభార్యం సహ చ భ్రాత్రా ప్రతిజగ్రాహ ధర్మవిత్ ||030||

తస్య ప్రయాగే రామస్య తం మహర్షిముపేయుషః|
ప్రపన్నా రజనీ పుణ్యా చిత్రాః కథయతః కథాః ||031||

ప్రభాతాయాం రజన్యాం తు భరద్వాజముపాగమత్|
ఉవాచ నరశార్దూలో మునిం జ్వలితతేజసం ||032||

శర్వరీం భవనన్నద్య సత్యశీల తవాశ్రమే|
ఉషితాః స్మేహ వసతిమనుజానాతు నో భవాన్ ||033||

రాత్ర్యాం తు తస్యాం వ్యుష్టాయాం భరద్వాజోఽబ్రవీదిదం|
మధుమూలఫలోపేతం చిత్రకూటం వ్రజేతి హ ||034||

తత్ర కుంజరయూథాని మృగయూథాని చాభితః|
విచరంతి వనాంతేషు తాని ద్రక్ష్యసి రాఘవ ||035||

ప్రహృష్టకోయష్టికకోకిలస్వనై |
ర్వినాదితం తం వసుధాధరం శివం|
మృగైశ్చ మత్తైర్బహుభిశ్చ కుంజరైః |
సురమ్యమాసాద్య సమావసాశ్రమం ||036||

—♦ సర్గ 049 ♦—

ఉషిత్వా రజనీం తత్ర రాజపుత్రావరిందమౌ|
మహర్షిమభివాద్యాథ జగ్మతుస్తం గిరిం ప్రతి ||001||

ప్రస్థితాంశ్చైవ తాన్ప్రేక్ష్య పితా పుత్రానివాన్వగాత్|
తతః ప్రచక్రమే వక్తుం వచనం స మహామునిః ||002||

అథాసాద్య తు కాలిందీం శీఘ్రస్రోతసమాపగాం|
తత్ర యూయం ప్లవం కృత్వా తరతాంశుమతీం నదీం ||003||

తతో న్యగ్రోధమాసాద్య మహాంతం హరితచ్ఛదం|
వివృద్ధం బహుభిర్వృక్షైః శ్యామం సిద్ధోపసేవితం ||004||

క్రోశమాత్రం తతో గత్వా నీలం ద్రక్ష్యథ కాననం|
పలాశబదరీమిశ్రం రామ వంశైశ్చ యామునైః ||005||

స పంథాశ్చిత్రకూటస్య గతః సుబహుశో మయా|
రమ్యో మార్దవయుక్తశ్చ వనదావైర్వివర్జితః|
ఇతి పంథానమావేద్య మహర్షిః స న్యవర్తత ||006||

ఉపావృత్తే మునౌ తస్మిన్రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్|
కృతపుణ్యాః స్మ సౌమిత్రే మునిర్యన్నోఽనుకంపతే ||007||

ఇతి తౌ పురుషవ్యాఘ్రౌ మంత్రయిత్వా మనస్వినౌ|
సీతామేవాగ్రతః కృత్వా కాలిందీం జగ్మతుర్నదీం ||008||

తౌ కాష్ఠసంఘాటమథో చక్రతుః సుమహాప్లవం|
చకార లక్ష్మణశ్ఛిత్త్వా సీతాయాః సుఖమాసనం ||009||

తత్ర శ్రియమివాచింత్యాం రామో దాశరథిః ప్రియాం|
ఈషత్సంలజ్జమానాం తామధ్యారోపయత ప్లవం ||010||

తతః ప్లవేనాంశుమతీం శీఘ్రగామూర్మిమాలినీం|
తీరజైర్బహుభిర్వృక్షైః సంతేరుర్యమునాం నదీం ||011||

తే తీర్ణాః ప్లవముత్సృజ్య ప్రస్థాయ యమునావనాత్|
శ్యామం న్యగ్రోధమాసేదుః శీతలం హరితచ్ఛదం ||012||

కౌసల్యాం చైవ పశ్యేయం సుమిత్రాం చ యశస్వినీం|
ఇతి సీతాంజలిం కృత్వా పర్యగఛద్వనస్పతిం ||013||

క్రోశమాత్రం తతో గత్వా భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ|
బహూన్మేధ్యాన్మృగాన్హత్వా చేరతుర్యమునావనే ||014||

విహృత్య తే బర్హిణపూగనాదితే |
శుభే వనే వారణవానరాయుతే|
సమం నదీవప్రముపేత్య సంమతం |
నివాసమాజగ్మురదీనదర్శనః ||015||

—♦ సర్గ 050 ♦—

అథ రాత్ర్యాం వ్యతీతాయామవసుప్తమనంతరం|
ప్రబోధయామాస శనైర్లక్ష్మణం రఘునందనః ||001||

సౌమిత్రే శృణు వన్యానాం వల్గు వ్యాహరతాం స్వనం|
సంప్రతిష్ఠామహే కాలః ప్రస్థానస్య పరంతప ||002||

స సుప్తః సమయే భ్రాత్రా లక్ష్మణః ప్రతిబోధితః|
జహౌ నిద్రాం చ తంద్రీం చ ప్రసక్తం చ పథి శ్రమం ||003||

తత ఉత్థాయ తే సర్వే స్పృష్ట్వా నద్యాః శివం జలం|
పంథానమృషిణోద్దిష్టం చిత్రకూటస్య తం యయుః ||004||

తతః సంప్రస్థితః కాలే రామః సౌమిత్రిణా సహ|
సీతాం కమలపత్రాక్షీమిదం వచనమబ్రవీత్ ||005||

ఆదీప్తానివ వైదేహి సర్వతః పుష్పితాన్నగాన్|
స్వైః పుష్పైః కింశుకాన్పశ్య మాలినః శిశిరాత్యయే ||006||

పశ్య భల్లాతకాన్ఫుల్లాన్నరైరనుపసేవితాన్|
ఫలపత్రైరవనతాన్నూనం శక్ష్యామి జీవితుం ||007||

పశ్య ద్రోణప్రమాణాని లంబమానాని లక్ష్మణ|
మధూని మధుకారీభిః సంభృతాని నగే నగే ||008||

ఏష క్రోశతి నత్యూహస్తం శిఖీ ప్రతికూజతి|
రమణీయే వనోద్దేశే పుష్పసంస్తరసంకటే ||009||

మాతంగయూథానుసృతం పక్షిసంఘానునాదితం|
చిత్రకూటమిమం పశ్య ప్రవృద్ధశిఖరం గిరిం ||010||

తతస్తౌ పాదచారేణ గచ్ఛంతౌ సహ సీతయా|
రమ్యమాసేదతుః శైలం చిత్రకూటం మనోరమం ||011||

తం తు పర్వతమాసాద్య నానాపక్షిగణాయుతం|
అయం వాసో భవేత్తావదత్ర సౌమ్య రమేమహి ||012||

లక్ష్మణానయ దారూణి దృఢాని చ వరాణి చ|
కురుష్వావసథం సౌమ్య వాసే మేఽభిరతం మనః ||013||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సౌమిత్రిర్వివిధాంద్రుమాన్|
ఆజహార తతశ్చక్రే పర్ణ శాలామరిం దమ ||014||

శుశ్రూషమాణమేకాగ్రమిదం వచనమబ్రవీత్|
ఐణేయం మాంసమాహృత్య శాలాం యక్ష్యామహే వయం ||015||

స లక్ష్మణః కృష్ణమృగం హత్వా మేధ్యం పతాపవాన్|
అథ చిక్షేప సౌమిత్రిః సమిద్ధే జాతవేదసి ||016||

తం తు పక్వం సమాజ్ఞాయ నిష్టప్తం ఛిన్నశోణితం|
లక్ష్మణః పురుషవ్యాఘ్రమథ రాఘవమబ్రవీత్ ||017||

అయం కృష్ణః సమాప్తాంగః శృతః కృష్ణ మృగో యథా|
దేవతా దేవసంకాశ యజస్వ కుశలో హ్యసి ||018||

రామః స్నాత్వా తు నియతో గుణవాంజప్యకోవిదః|
పాపసంశమనం రామశ్చకార బలిముత్తమం ||019||

తాం వృక్షపర్ణచ్ఛదనాం మనోజ్ఞాం |
యథాప్రదేశం సుకృతాం నివాతాం|
వాసాయ సర్వే వివిశుః సమేతాః |
సభాం యథా దేవ గణాః సుధర్మాం ||020||

అనేకనానామృగపక్షిసంకులే |
విచిత్రపుష్పస్తబలైర్ద్రుమైర్యుతే|
వనోత్తమే వ్యాలమృగానునాదితే |
తథా విజహ్రుః సుసుఖం జితేంద్రియాః ||021||

సురమ్యమాసాద్య తు చిత్రకూటం |
నదీం చ తాం మాల్యవతీం సుతీర్థాం|
ననంద హృష్టో మృగపక్షిజుష్టాం |
జహౌ చ దుఃఖం పురవిప్రవాసాత్ ||022||

—♦ సర్గ 051 ♦—

కథయిత్వా సుదుఃఖార్తః సుమంత్రేణ చిరం సహ|
రామే దక్షిణ కూలస్థే జగామ స్వగృహం గుహః ‖001‖

అనుజ్ఞాతః సుమంత్రోఽథ యోజయిత్వా హయోత్తమాన్|
అయోధ్యామేవ నగరీం ప్రయయౌ గాఢదుర్మనాః ‖002‖

స వనాని సుగంధీని సరితశ్చ సరాంసి చ|
పశ్యన్నతియయౌ శీఘ్రం గ్రామాణి నగరాణి చ ‖003‖

తతః సాయాహ్నసమయే తృతీయేఽహని సారథిః|
అయోధ్యాం సమనుప్రాప్య నిరానందాం దదర్శ హ ‖004‖

స శూన్యామివ నిఃశబ్దాం దృష్ట్వా పరమదుర్మనాః|
సుమంత్రశ్చింతయామాస శోకవేగసమాహతః ‖005‖

కచ్చిన్న సగజా సాశ్వా సజనా సజనాధిపా|
రామసంతాపదుఃఖేన దగ్ధా శోకాగ్నినా పురీ|
ఇతి చింతాపరః సూతస్త్వరితః ప్రవివేశ హ ‖006‖

సుమంత్రమభియాంతం తం శతశోఽథ సహస్రశః|
క్వ రామ ఇతి పృచ్ఛంతః సూతమభ్యద్రవన్నరాః ‖007‖

తేషాం శశంస గంగాయామహమాపృచ్ఛ్య రాఘవం|
అనుజ్ఞాతో నివృత్తోఽస్మి ధార్మికేణ మహాత్మనా ‖008‖

తే తీర్ణా ఇతి విజ్ఞాయ బాష్పపూర్ణముఖా జనాః|
అహో ధిగితి నిఃశ్వస్య హా రామేతి చ చుక్రుశుః ‖009‖

శుశ్రావ చ వచస్తేషాం వృందం వృందం చ తిష్ఠతాం|
హతాః స్మ ఖలు యే నేహ పశ్యామ ఇతి రాఘవం ‖010‖

దానయజ్ఞవివాహేషు సమాజేషు మహత్సు చ|
న ద్రక్ష్యామః పునర్జాతు ధార్మికం రామమంతరా ‖011‖

కిం సమర్థం జనస్యాస్య కిం ప్రియం కిం సుఖావహం|
ఇతి రామేణ నగరం పితృవత్పరిపాలితం ‖012‖

వాతాయనగతానాం చ స్త్రీణామన్వంతరాపణం|
రామశోకాభితప్తానాం శుశ్రావ పరిదేవనం ‖013‖

స రాజమార్గమధ్యేన సుమంత్రః పిహితాననః|
యత్ర రాజా దశరథస్తదేవోపయయౌ గృహం ‖014‖

సోఽవతీర్య రథాచ్ఛీఘ్రం రాజవేశ్మ ప్రవిశ్య చ|
కక్ష్యాః సప్తాభిచక్రామ మహాజనసమాకులాః ‖015‖

తతో దశరథస్త్రీణాం ప్రాసాదేభ్యస్తతస్తతః|
రామశోకాభితప్తానాం మందం శుశ్రావ జల్పితం ‖016‖

సహ రామేణ నిర్యాతో వినా రామమిహాగతః|
సూతః కిం నామ కౌసల్యాం శోచంతీం ప్రతివక్ష్యతి ‖017‖

యథా చ మన్యే దుర్జీవమేవం న సుకరం ధ్రువం|
ఆచ్ఛిద్య పుత్రే నిర్యాతే కౌసల్యా యత్ర జీవతి ‖018‖

సత్య రూపం తు తద్వాక్యం రాజ్ఞః స్త్రీణాం నిశామయన్|
ప్రదీప్తమివ శోకేన వివేశ సహసా గృహం ||019||

స ప్రవిశ్యాష్టమీం కక్ష్యాం రాజానం దీనమాతులం|
పుత్రశోకపరిద్యూనమపశ్యత్పాండరే గృహే ||020||

అభిగమ్య తమాసీనం నరేంద్రమభివాద్య చ|
సుమంత్రో రామవచనం యథోక్తం ప్రత్యవేదయత్ ||021||

స తూష్ణీమేవ తచ్ఛ్రుత్వా రాజా విభ్రాంత చేతనః|
మూర్ఛితో న్యపతద్భూమౌ రామశోకాభిపీడితః ||022||

తతోఽన్తఃపురమావిద్ధం మూర్ఛితే పృథివీపతౌ|
ఉద్ధృత్య బాహూ చుక్రోశ నృపతౌ పతితే క్షితౌ ||023||

సుమిత్రయా తు సహితా కౌసల్యా పతితం పతిం|
ఉత్థాపయామాస తదా వచనం చేదమబ్రవీత్ ||024||

ఇమం తస్య మహాభాగ దూతం దుష్కరకారిణః|
వనవాసాదనుప్రాప్తం కస్మాన్న ప్రతిభాషసే ||025||

అద్యేమమనయం కృత్వా వ్యపత్రపసి రాఘవ|
ఉత్తిష్ఠ సుకృతం తేఽస్తు శోకే న స్యాత్సహాయతా ||026||

దేవ యస్యా భయాద్రామం నానుపృచ్ఛసి సారథిం|
నేహ తిష్ఠతి కైకేయీ విశ్రబ్ధం ప్రతిభాష్యతాం ||027||

సా తథోక్త్వా మహారాజం కౌసల్యా శోకలాలసా|
ధరణ్యాం నిపపాతాశు బాష్పవిప్లుతభాషిణీ ||028||

ఏవం విలపతీం దృష్ట్వా కౌసల్యాం పతితాం భువి|
పతిం చావేక్ష్య తాః సర్వాః సస్వరం రురుదుః స్త్రియః ||029||

తతస్తమంతఃపురనాదముత్థితం |
సమీక్ష్య వృద్ధాస్తరుణాశ్చ మానవాః|
స్త్రియశ్చ సర్వా రురుదుః సమంతతః |
పురం తదాసీత్పునరేవ సంకులం ||030||

—♦ సర్గ 052 ♦—

ప్రత్యాశ్వస్తో యదా రాజా మోహాత్ప్రత్యాగతః పునః|
అథాజుహావ తం సూతం రామవృత్తాంతకారణాత్ ||001||

వృద్ధం పరమసంతప్తం నవగ్రహమివ ద్విపం|
వినిఃశ్వసంతం ధ్యాయంతమస్వస్థమివ కుంజరం ||002||

రాజా తు రజసా సూతం ధ్వస్తాంగం సముపస్థితం|
అశ్రుపూర్ణముఖం దీనమువాచ పరమార్తవత్ ||003||

క్వ ను వత్స్యతి ధర్మాత్మా వృక్షమూలముపాశ్రితః|
సోఽత్యంతసుఖితః సూత కిమశిష్యతి రాఘవః|
భూమిపాలాత్మజో భూమౌ శేతే కథమనాథవత్ ||004||

యం యాంతమనుయాంతి స్మ పదాతిరథకుంజరాః|
స వత్స్యతి కథం రామో విజనం వనమాశ్రితః ||005||

వ్యాలైర్మృగైరాచరితం కృష్ణసర్పనిషేవితం|
కథం కుమారౌ వైదేహ్యా సార్ధం వనముపస్థితౌ ||006||

సుకుమార్యా తపస్విన్యా సుమంత్ర సహ సీతయా|
రాజపుత్రౌ కథం పాదైరవరుహ్య రథాద్గతౌ ||007||

సిద్ధార్థః ఖలు సూత త్వం యేన దృష్టౌ మమాత్మజౌ|
వనాంతం ప్రవిశంతౌ తావశ్వినావివ మందరం ||008||

కిమువాచ వచో రామః కిమువాచ చ లక్ష్మణః|
సుమంత్ర వనమాసాద్య కిమువాచ చ మైథిలీ|
ఆసితం శయితం భుక్తం సూత రామస్య కీర్తయ ||009||

ఇతి సూతో నరేంద్రేణ చోదితః సజ్జమానయా|
ఉవాచ వాచా రాజానం సబాష్పపరిరబ్ధయా ||010||

అబ్రవీన్మాం మహారాజ ధర్మమేవానుపాలయన్|
అంజలిం రాఘవః కృత్వా శిరసాభిప్రణమ్య చ ||011||

సూత మద్వచనాత్తస్య తాతస్య విదితాత్మనః|
శిరసా వందనీయస్య వంద్యౌ పాదౌ మహాత్మనః ||012||

సర్వమంతఃపురం వాచ్యం సూత మద్వచనాత్త్వయా|
ఆరోగ్యమవిశేషేణ యథార్హం చాభివాదనం ||013||

మాతా చ మమ కౌసల్యా కుశలం చాభివాదనం|
దేవి దేవస్య పాదౌ చ దేవవత్పరిపాలయ ||014||

భరతః కుశలం వాచ్యో వాచ్యో మద్వచనేన చ|
సర్వాస్వేవ యథాన్యాయం వృత్తిం వర్తస్వ మాతృషు ||015||

వక్తవ్యశ్చ మహాబాహురిక్ష్వాకుకులనందనః|
పితరం యౌవరాజ్యస్థో రాజ్యస్థమనుపాలయ ||016||

ఇత్యేవం మాం మహారాజ బ్రువన్నేవ మహాయశాః|
రామో రాజీవతామ్రాక్షో భృశమశ్రూణ్యవర్తయత్ ||017||

లక్ష్మణస్తు సుసంక్రుద్ధో నిఃశ్వసన్వాక్యమబ్రవీత్|
కేనాయమపరాధేన రాజపుత్రో వివాసితః ||018||

యది ప్రవ్రాజితో రామో లోభకారణకారితం|
వరదాననిమిత్తం వా సర్వథా దుష్కృతం కృతం|
రామస్య తు పరిత్యాగే న హేతుముపలక్షయే ||019||

అసమీక్ష్య సమారబ్ధం విరుద్ధం బుద్ధిలాఘవాత్|
జనయిష్యతి సంక్రోశం రాఘవస్య వివాసనం ||020||

అహం తావన్మహారాజే పితృత్వం నోపలక్షయే|
భ్రాతా భర్తా చ బంధుశ్చ పితా చ మమ రాఘవః ||021||

సర్వలోకప్రియం త్యక్త్వా సర్వలోకహితే రతం|
సర్వలోకోఽనురజ్యేత కథం త్వానేన కర్మణా ||022||

జానకీ తు మహారాజ నిఃశ్వసంతీ తపస్వినీ|
భూతోపహతచిత్తేవ విష్ఠితా విస్మృతా స్థితా ||023||

అదృష్టపూర్వవ్యసనా రాజపుత్రీ యశస్వినీ|
తేన దుఃఖేన రుదతీ నైవ మాం కించిదబ్రవీత్ ||024||

ఉద్వీక్షమాణా భర్తారం ముఖేన పరిశుష్యతా|
ముమోచ సహసా బాష్పం మాం ప్రయాంతముదీక్ష్య సా ||025||

తథైవ రామోఽశ్రుముఖః కృతాంజలిః |
స్థితోఽభవల్లక్ష్మణబాహుపాలితః|
తథైవ సీతా రుదతీ తపస్వినీ |
నిరీక్షతే రాజరథం తథైవ మాం ||026||

—♦ సర్గ 053 ♦—

మమ త్వశ్వా నివృత్తస్య న ప్రావర్తంత వర్త్మని|
ఉష్ణమశ్రు విముంచంతో రామే సంప్రస్థితే వనం ||001||

ఉభాభ్యాం రాజపుత్రాభ్యామథ కృత్వాహమఞ్జలిం|
ప్రస్థితో రథమాస్థాయ తద్దుఃఖమపి ధారయన్ ||002||

గుహేన సార్ధం తత్రైవ స్థితోఽస్మి దివసాన్బహూన్|
ఆశయా యది మాం రామః పునః శబ్దాపయేదితి ||003||

విషయే తే మహారాజ రామవ్యసనకర్శితాః|
అపి వృక్షాః పరిమ్లానాః సపుష్పాంకురకోరకాః ||004||

న చ సర్పంతి సత్త్వాని వ్యాలా న ప్రసరంతి చ|
రామశోకాభిభూతం తన్నిష్కూజమభవద్వనం ||005||

లీనపుష్కరపత్రాశ్చ నరేంద్ర కలుషోదకాః|
సంతప్తపద్మాః పద్మిన్యో లీనమీనవిహంగమాః ||006||

జలజాని చ పుష్పాణి మాల్యాని స్థలజాని చ|
నాద్య భాంత్యల్పగంధీని ఫలాని చ యథా పురం ||007||

ప్రవిశంతమయోధ్యాం మాం న కశ్చిదభినందతి|
నరా రామమపశ్యంతో నిఃశ్వసంతి ముహుర్ముహుః ||008||

హర్మ్యైర్విమానైః ప్రాసాదైరవేక్ష్య రథమాగతం|
హాహాకారకృతా నార్యో రామాదర్శనకర్శితాః ||009||

ఆయతైర్విమలైర్నేత్రైరశ్రువేగపరిప్లుతైః|
అన్యోన్యమభివీక్షంతే వ్యక్తమార్తతరాః స్త్రియః ||010||

నామిత్రాణాం న మిత్రాణాముదాసీనజనస్య చ|
అహమార్తతయా కంచిద్విశేషం నోపలక్షయే ||011||

అప్రహృష్టమనుష్యా చ దీననాగతురంగమా|
ఆర్తస్వరపరిమ్లానా వినిఃశ్వసితనిఃస్వనా ||012||

నిరానందా మహారాజ రామప్రవ్రాజనాతురా|
కౌసల్యా పుత్రహీనేవ అయోధ్యా ప్రతిభాతి మా ||013||

సూతస్య వచనం శ్రుత్వా వాచా పరమదీనయా|
బాష్పోపహతయా రాజా తం సూతమిదమబ్రవీత్ ||014||

కైకేయ్యా వినియుక్తేన పాపాభిజనభావయా|
మయా న మంత్రకుశలైర్వృద్ధైః సహ సమర్థితం ||015||

న సుహృద్భిర్న చామాత్యైర్మంత్రయిత్వా న నైగమైః|
మయాయమర్థః సంమోహాత్స్త్రీహేతోః సహసా కృతః ||016||

భవితవ్యతయా నూనమిదం వా వ్యసనం మహత్|
కులస్యాస్య వినాశాయ ప్రాప్తం సూత యదృచ్ఛయా ||017||

సూత యద్యస్తి తే కించిన్మయాపి సుకృతం కృతం|
త్వం ప్రాపయాశు మాం రామం ప్రాణాః సంత్వరయంతి మాం ||018||

యద్యద్యాపి మమైవాజ్ఞా నివర్తయతు రాఘవం|
న శక్ష్యామి వినా రామ ముహూర్తమపి జీవితుం ||019||

అథ వాపి మహాబాహుర్గతో దూరం భవిష్యతి|
మామేవ రథమారోప్య శీఘ్రం రామాయ దర్శయ ||020||

వృత్తదంష్ట్రో మహేష్వాసః క్వాసౌ లక్ష్మణపూర్వజః|
యది జీవామి సాధ్వేనం పశ్యేయం సహ సీతయా ||021||

లోహితాక్షం మహాబాహుమాముక్తమణికుండలం|
రామం యది న పశ్యామి గమిష్యామి యమక్షయం ||022||

అతో ను కిం దుఃఖతరం యోఽహమిక్ష్వాకునందనం|
ఇమామవస్థామాపన్నో నేహ పశ్యామి రాఘవం ||023||

హా రామ రామానుజ హా హా వైదేహి తపస్వినీ|
న మాం జానీత దుఃఖేన మ్రియమాణమనాథవత్|
దుస్తరో జీవతా దేవి మయాయం శోకసాగరః ||024||

అశోభనం యోఽహమిహాద్య రాఘవం |
దిదృక్షమాణో న లభే సలక్ష్మణం|
ఇతీవ రాజా విలపన్మహాయశాః |
పపాత తూర్ణం శయనే స మూర్ఛితః ||025||

ఇతి విలపతి పార్థివే ప్రనష్టే |
కరుణతరం ద్విగుణం చ రామహేతోః|
వచనమనునిశమ్య తస్య దేవీ |
భయమగమత్పునరేవ రామమాతా ||026||

—♦ సర్గ 054 ♦—

తతో భూతోపసృష్టేవ వేపమానా పునః పునః|
ధరణ్యాం గతసత్త్వేవ కౌసల్యా సూతమబ్రవీత్ ||001||

నయ మాం యత్ర కాకుత్స్థః సీతా యత్ర చ లక్ష్మణః|
తాన్వినా క్షణమప్యత్ర జీవితుం నోత్సహే హ్యహం ||002||

నివర్తయ రథం శీఘ్రం దండకాన్నయ మామపి|
అథ తాన్నానుగచ్ఛామి గమిష్యామి యమక్షయం ||003||

బాష్పవేగోపహతయా స వాచా సజ్జమానయా|
ఇదమాశ్వాసయందేవీం సూతః ప్రాంజలిరబ్రవీత్ ||004||

త్యజ శోకం చ మోహం చ సంభ్రమం దుఃఖజం తథా|
వ్యవధూయ చ సంతాపం వనే వత్స్యతి రాఘవః ||005||

లక్ష్మణశ్చాపి రామస్య పాదౌ పరిచరన్వనే|
ఆరాధయతి ధర్మజ్ఞః పరలోకం జితేంద్రియః ||006||

విజనేఽపి వనే సీతా వాసం ప్రాప్య గృహేష్వివ|
విస్రంభం లభతేఽభీతా రామే సంన్యస్తమానసా ||007||

నాస్యా దైన్యం కృతం కించిత్సుసూక్ష్మమపి లక్షయే|
ఉచితేవ ప్రవాసానాం వైదేహీ ప్రతిభాతి మా ||008||

నగరోపవనం గత్వా యథా స్మ రమతే పురా|
తథైవ రమతే సీతా నిర్జనేషు వనేష్వపి ||009||

బాలేవ రమతే సీతా బాలచంద్రనిభాననా|
రామా రామే హ్యదీనాత్మా విజనేఽపి వనే సతీ ||010||

తద్గతం హృదయం హ్యస్యాస్తదధీనం చ జీవితం|
అయోధ్యాపి భవేత్తస్యా రామహీనా తథా వనం ||011||

పథి పృచ్ఛతి వైదేహీ గ్రామాంశ్చ నగరాణి చ|
గతిం దృష్ట్వా నదీనాం చ పాదపాన్వివిధానపి ||012||

అధ్వనా వాతవేగేన సంభ్రమేణాతపేన చ|
న హి గచ్ఛతి వైదేహ్యాశ్చంద్రాంశుసదృశీ ప్రభా ||013||

సదృశం శతపత్రస్య పూర్ణచంద్రోపమప్రభం|
వదనం తద్వదాన్యాయా వైదేహ్యా న వికంపతే ||014||

అలక్తరసరక్తాభావలక్తరసవర్జితౌ|
అద్యాపి చరణౌ తస్యాః పద్మకోశసమప్రభౌ ||015||

నూపురోద్ఘుష్టహేలేవ ఖేలం గచ్ఛతి భామినీ|
ఇదానీమపి వైదేహీ తద్రాగా న్యస్తభూషణా ||016||

గజం వా వీక్ష్య సింహం వా వ్యాఘ్రం వా వనమాశ్రితా|
నాహారయతి సంత్రాసం బాహూ రామస్య సంశ్రితా ||017||

న శోచ్యాస్తే న చాత్మా తే శోచ్యో నాపి జనాధిపః|
ఇదం హి చరితం లోకే ప్రతిష్ఠాస్యతి శాశ్వతం ||018||

విధూయ శోకం పరిహృష్టమానసా |
మహర్షియాతే పథి సువ్యవస్థితాః|
వనే రతా వన్యఫలాశనాః పితుః |
శుభాం ప్రతిజ్ఞాం పరిపాలయంతి తే ||019||

తథాపి సూతేన సుయుక్తవాదినా |
నివార్యమాణా సుతశోకకర్శితా|
న చైవ దేవీ విరరామ కూజితా |
ప్రియేతి పుత్రేతి చ రాఘవేతి చ ||020||

—♦ సర్గ 055 ♦—

వనం గతే ధర్మపరే రామే రమయతాం వరే|
కౌసల్యా రుదతీ స్వార్తా భర్తారమిదమబ్రవీత్ ||001||

యద్యపిత్రిషు లోకేషు ప్రథితం తే మయద్యశః|
సానుక్రోశో వదాన్యశ్చ ప్రియవాదీ చ రాఘవః ||002||

కథం నరవరశ్రేష్ఠ పుత్రౌ తౌ సహ సితయా|
దుఃఖితౌ సుఖసంవృద్ధౌ వనే దుఃఖం సహిష్యతః ||003||

సా నూనం తరుణీ శ్యామా సుకుమారీ సుఖోచితా|
కథముష్ణం చ శీతం చ మైథిలీ ప్రసహిష్యతే ||004||

భుక్త్వాశనం విశాలాక్షీ సూపదంశాన్వితం శుభం|
వన్యం నైవారమాహారం కథం సీతోపభోక్ష్యతే ||005||

గీతవాదిత్రనిర్ఘోషం శ్రుత్వా శుభమనిందితా|
కథం క్రవ్యాదసింహానాం శబ్దం శ్రోష్యత్యశోభనం ||006||

మహేంద్రధ్వజసంకాశః క్వ ను శేతే మహాభుజః|
భుజం పరిఘసంకాశముపధాయ మహాబలః ||007||

పద్మవర్ణం సుకేశాంతం పద్మనిఃశ్వాసముత్తమం|
కదా ద్రక్ష్యామి రామస్య వదనం పుష్కరేక్షణం ||008||

వజ్రసారమయం నూనం హృదయం మే న సంశయః|
అపశ్యంత్యా న తం యద్వై ఫలతీదం సహస్రధా ||009||

యది పంచదశే వర్షే రాఘవః పునరేష్యతి|
జహ్యాద్రాజ్యం చ కోశం చ భరతేనోపభోక్ష్యతే ||010||

ఏవం కనీయసా భ్రాత్రా భుక్తం రాజ్యం విశాం పతే|
భ్రాతా జ్యేష్ఠా వరిష్ఠాశ్చ కిమర్థం నావమంస్యతే ||011||

న పరేణాహృతం భక్ష్యం వ్యాఘ్రః ఖాదితుమిచ్ఛతి|
ఏవమేవ నరవ్యాఘ్రః పరలీఢం న మంస్యతే ||012||

హవిరాజ్యం పురోడాశాః కుశా యూపాశ్చ ఖాదిరాః|
నైతాని యాతయామాని కుర్వంతి పునరధ్వరే ||013||

తథా హ్యాత్తమిదం రాజ్యం హృతసారాం సురామివ|
నాభిమంతుమలం రామో నష్టసోమమివాధ్వరం ||014||

నైవంవిధమసత్కారం రాఘవో మర్షయిష్యతి|
బలవానివ శార్దూలో బాలధేరభిమర్శనం ||015||

స తాదృశః సింహబలో వృషభాక్షో నరర్షభః|
స్వయమేవ హతః పిత్రా జలజేనాత్మజో యథా ||016||

ద్విజాతి చరితో ధర్మః శాస్త్రదృష్టః సనాతనః|
యది తే ధర్మనిరతే త్వయా పుత్రే వివాసితే ||017||

గతిరేవాక్పతిర్నార్యా ద్వితీయా గతిరాత్మజః|
తృతీయా జ్ఞాతయో రాజంశ్చతుర్థీ నేహ విద్యతే ||018||

తత్ర త్వం చైవ మే నాస్తి రామశ్చ వనమాశ్రితః|
న వనం గంతుమిచ్ఛామి సర్వథా హి హతా త్వయా ||019||

హతం త్వయా రాజ్యమిదం సరాష్ట్రం |
హతస్తథాత్మా సహ మంత్రిభిశ్చ|
హతా సపుత్రాస్మి హతాశ్చ పౌరాః |
సుతశ్చ భార్యా చ తవ ప్రహృష్టౌ ||020||

ఇమాం గిరం దారుణశబ్దసంశ్రితాం |
నిశమ్య రాజాపి ముమోహ దుఃఖితః|

తతః స శోకం ప్రవివేశ పార్థివః |
స్వదుష్కృతం చాపి పునస్తదాస్మరత్ ||021||

—♦ సర్గ 056 ♦—

ఏవం తు క్రుద్ధయా రాజా రామమాత్రా సశోకయా|
శ్రావితః పరుషం వాక్యం చింతయామాస దుఃఖితః ||001||

తస్య చింతయమానస్య ప్రత్యభాత్కర్మ దుష్కృతం|
యదనేన కృతం పూర్వమజ్ఞానాచ్ఛబ్దవేధినా ||002||

అమనాస్తేన శోకేన రామశోకేన చ ప్రభుః|
దహ్యమానస్తు శోకాభ్యాం కౌసల్యామాహ భూపతిః ||003||

ప్రసాదయే త్వాం కౌసల్యే రచితోఽయం మయాంజలిః|
వత్సలా చానృశంసా చ త్వం హి నిత్యం పరేష్వపి ||004||

భర్తా తు ఖలు నారీణాం గుణవాన్నిర్గుణోఽపి వా|
ధర్మం విమృశమానానాం ప్రత్యక్షం దేవి దైవతం ||005||

సా త్వం ధర్మపరా నిత్యం దృష్టలోకపరావర|
నార్హసే విప్రియం వక్తుం దుఃఖితాపి సుదుఃఖితం ||006||

తద్వాక్యం కరుణం రాజ్ఞః శ్రుత్వా దీనస్య భాషితం|
కౌసల్యా వ్యసృజద్బాష్పం ప్రణాలీవ నవోదకం ||007||

స మూర్ధ్ని బద్ధ్వా రుదతీ రాజ్ఞః పద్మమివాంజలిం|
సంభ్రమాదబ్రవీత్త్రస్తా త్వరమాణాక్షరం వచః ||008||

ప్రసీద శిరసా యాచే భూమౌ నిపతితాస్మి తే|
యాచితాస్మి హతా దేవ హంతవ్యాహం న హి త్వయా ||009||

నైషా హి సా స్త్రీ భవతి శ్లాఘనీయేన ధీమతా|
ఉభయోర్లోకయోర్వీర పత్యా యా సంప్రసాద్యతే ||010||

జానామి ధర్మం ధర్మజ్ఞ త్వాం జానే సత్యవాదినం|
పుత్రశోకార్తయా తత్తు మయా కిమపి భాషితం ||011||

శోకో నాశయతే ధైర్యం శోకో నాశయతే శ్రుతం|
శోకో నాశయతే సర్వం నాస్తి శోకసమో రిపుః ||012||

శయ్యమాపతితః సోఢుం ప్రహారో రిపుహస్తతః|
సోఢుమాపతితః శోకః సుసూక్ష్మోఽపి న శక్యతే ||013||

వనవాసాయ రామస్య పంచరాత్రోఽద్య గణ్యతే|
యః శోకహతహర్షాయాః పంచవర్షోపమో మమ ||014||

తం హి చింతయమానాయాః శోకోఽయం హృది వర్ధతే|
అదీనామివ వేగేన సముద్రసలిలం మహత్ ||015||

ఏవం హి కథయంత్యాస్తు కౌసల్యాయాః శుభం వచః|
మందరశ్మిరభూత్సూర్యో రజనీ చాభ్యవర్తత ||016||

అథ ప్రహ్లాదితో వాక్యైర్దేవ్యా కౌసల్యయా నృపః|
శోకేన చ సమాక్రాంతో నిద్రాయా వశమేయివాన్ ||017||

—♦ సర్గ 057 ♦—

ప్రతిబుద్ధో ముహూర్తేన శోకోపహతచేతనః|
అథ రాజా దశరథః స చింతామభ్యపద్యత ||001||

రామలక్ష్మణయోశ్చైవ వివాసాద్వాసవోపమం|
ఆవివేశోపసర్గస్తం తమః సూర్యమివాసురం ||002||

స రాజా రజనీం షష్ఠీం రామే ప్రవ్రజితే వనం|
అర్ధరాత్రే దశరథః సంస్మరందుష్కృతం కృతం|
కౌసల్యాం పుత్రశోకార్తామిదం వచనమబ్రవీత్ ||003||

యదాచరతి కల్యాణి శుభం వా యది వాశుభం|
తదేవ లభతే భద్రే కర్తా కర్మజమాత్మనః ||004||

గురు లాఘవమర్థానామారంభే కర్మణాం ఫలం|
దోషం వా యో న జానాతి స బాల ఇతి హోచ్యతే ||005||

కశ్చిదామ్రవణం ఛిత్త్వా పలాశాంశ్చ నిషించతి|
పుష్పం దృష్ట్వా ఫలే గృధ్నుః స శోచతి ఫలాగమే ||006||

సోఽహమామ్రవణం ఛిత్త్వా పలాశాంశ్చ న్యషేచయం|
రామం ఫలాగమే త్యక్త్వా పశ్చాచ్ఛోచామి దుర్మతిః ||007||

లబ్ధశబ్దేన కౌసల్యే కుమారేణ ధనుష్మతా|
కుమారః శబ్దవేధీతి మయా పాపమిదం కృతం|
తదిదం మేఽనుసంప్రాప్తం దేవి దుఃఖం స్వయం కృతం ||008||

సంమోహాదిహ బాలేన యథా స్యాద్భక్షితం విషం|
ఏవం మమాప్యవిజ్ఞాతం శబ్దవేధ్యమయం ఫలం ||009||

దేవ్యనూఢా త్వమభవో యువరాజో భవామ్యహం|
తతః ప్రావృడనుప్రాప్తా మదకామవివర్ధినీ ||010||

ఉపాస్యహి రసాన్భౌమాంస్తప్త్వా చ జగదంశుభిః|
పరేతాచరితాం భీమాం రవిరావిశతే దిశం ||011||

ఉష్ణమంతర్దధే సద్యః స్నిగ్ధా దదృశిరే ఘనాః|
తతో జహృషిరే సర్వే భేకసారంగబర్హిణః ||012||

పతితేనాంభసా ఛన్నః పతమానేన చాసకృత్|
ఆబభౌ మత్తసారంగస్తోయరాశిరివాచలః ||013||

తస్మిన్నతిసుఖే కాలే ధనుష్మానిషుమాన్రథీ|
వ్యాయామ కృతసంకల్పః సరయూమన్వగాం నదీం ||014||

నిపానే మహిషం రాత్రౌ గజం వాభ్యాగతం నదీం|
అన్యం వా శ్వాపదం కంచిజ్జిఘాంసురజితేంద్రియః ||015||

అథాంధకారే త్వశ్రౌషం జలే కుంభస్య పర్యతః|
అచక్షుర్విషయే ఘోషం వారణస్యేవ నర్దతః ||016||

తతోఽహం శరముద్ధృత్య దీప్తమాశీవిషోపమం|
అముంచం నిశితం బాణమహమాశీవిషోపమం ||017||

తత్ర వాగుషసి వ్యక్తా ప్రాదురాసీద్వనౌకసః|
హా హేతి పతతస్తోయే వాగభూత్తత్ర మానుషీ|

కథమస్మద్విధే శస్త్రం నిపతేత్తు తపస్విని ||018||

ప్రవివిక్తాం నదీం రాత్రావుదాహారోఽహమాగతః|
ఇషుణాభిహతః కేన కస్య వా కిం కృతం మయా ||019||

ఋషేర్హి న్యస్త దండస్య వనే వన్యేన జీవతః|
కథం ను శస్త్రేణ వధో మద్విధస్య విధీయతే ||020||

జటాభారధరస్యైవ వల్కలాజినవాససః|
కో వధేన మమార్థీ స్యాత్కిం వాస్యాపకృతం మయా ||021||

ఏవం నిష్ఫలమారబ్ధం కేవలానర్థసంహితం|
న కశ్చిత్సాధు మన్యేత యథైవ గురుతల్పగం ||022||

నేమం తథానుశోచామి జీవితక్షయమాత్మనః|
మాతరం పితరం చోభావనుశోచామి మద్విధే ||023||

తదేతాన్మిథునం వృద్ధం చిరకాలభృతం మయా|
మయి పంచత్వమాపన్నే కాం వృత్తిం వర్తయిష్యతి ||024||

వృద్ధౌ చ మాతాపితరావహం చైకేషుణా హతః|
కేన స్మ నిహతాః సర్వే సుబాలేనాకృతాత్మనా ||025||

తం గిరం కరుణాం శ్రుత్వా మమ ధర్మానుకాంక్షిణః|
కరాభ్యాం సశరం చాపం వ్యథితస్యాపతద్భువి ||026||

తం దేశమహమాగమ్య దీనసత్త్వః సుదుర్మనాః|
అపశ్యమిషుణా తీరే సరయ్వాస్తాపసం హతం ||027||

స మాముద్వీక్ష్య నేత్రాభ్యాం త్రస్తమస్వస్థచేతసం|
ఇత్యువాచ వచః క్రూరం దిధక్షన్నివ తేజసా ||028||

కిం తవాపకృతం రాజన్వనే నివసతా మయా|
జిహీర్షురంభో గుర్వర్థం యదహం తాడితస్త్వయా ||029||

ఏకేన ఖలు బాణేన మర్మణ్యభిహతే మయి|
ద్వావంధౌ నిహతౌ వృద్ధౌ మాతా జనయితా చ మే ||030||

తౌ నూనం దుర్బలావంధౌ మత్ప్రతీక్షౌ పిపాసితౌ|
చిరమాశాకృతాం తృష్ణాం కష్టాం సంధారయిష్యతః ||031||

న నూనం తపసో వాస్తి ఫలయోగః శ్రుతస్య వా|
పితా యన్మాం న జానాతి శయానం పతితం భువి ||032||

జానన్నపి చ కిం కుర్యాదశక్తిరపరిక్రమః|
భిద్యమానమివాశక్తస్త్రాతుమన్యో నగో నగం ||033||

పితుస్త్వమేవ మే గత్వా శీఘ్రమాచక్ష్వ రాఘవ|
న త్వామనుదహేత్క్రుద్ధో వనం వహ్నిరివైధితః ||034||

ఇయమేకపదీ రాజన్యతో మే పితురాశ్రమః|
తం ప్రసాదయ గత్వా త్వం న త్వాం స కుపితః శపేత్ ||035||

విశల్యం కురు మాం రాజన్మర్మ మే నిశితః శరః|
రుణద్ధి మృదు సోత్సేధం తీరమంబురయో యథా ||036||

న ద్విజాతిరహం రాజన్మా భూత్తే మనసో వ్యథా|
శూద్రాయామస్మి వైశ్యేన జాతో జనపదాధిప ||037||

ఇతీవ వదతః కృచ్ఛ్రాద్బాణాభిహతమర్మణః|
తస్య త్వానమ్యమానస్య తం బాణమహముద్ధరం ||038||

జలార్ద్రగాత్రం తు విలప్య కృచ్ఛ్రా |
న్మర్మవ్రణం సంతతముచ్ఛ్వసంతం|
తతః సరయ్వాం తమహం శయానం |
సమీక్ష్య భద్రే సుభృశం విషణ్ణః ||039||

—♦ సర్గ 058 ♦—

తదజ్ఞానాన్మహత్పాపం కృత్వా సంకులితేంద్రియః|
ఏకస్త్వచింతయం బుద్ధ్యా కథం ను సుకృతం భవేత్ ||001||

తతస్తం ఘటమాదయ పూర్ణం పరమవారిణా|
ఆశ్రమం తమహం ప్రాప్య యథాఖ్యాతపథం గతః ||002||

తత్రాహం దుర్బలావంధౌ వృద్ధావపరిణాయకౌ|
అపశ్యం తస్య పితరౌ లూనపక్షావివ ద్విజౌ ||003||

తన్నిమిత్తాభిరాసీనౌ కథాభిరపరిక్రమౌ|
తామాశాం మత్కృతే హీనావుదాసీనావనాథవత్ ||004||

పదశబ్దం తు మే శ్రుత్వా మునిర్వాక్యమభాషత|
కిం చిరాయసి మే పుత్ర పానీయం క్షిప్రమానయ ||005||

యన్నిమిత్తమిదం తాత సలిలే క్రీడితం త్వయా|
ఉత్కంఠితా తే మాతేయం ప్రవిశ క్షిప్రమాశ్రమం ||006||

యద్వ్యలీకం కృతం పుత్ర మాత్రా తే యది వా మయా|
న తన్మనసి కర్తవ్యం త్వయా తాత తపస్వినా ||007||

త్వం గతిస్త్వగతీనాం చ చక్షుస్త్వం హీనచక్షుషాం|
సమాసక్తాస్త్వయి ప్రాణాః కించిన్నో నాభిభాషసే ||008||

మునిమవ్యక్తయా వాచా తమహం సజ్జమానయా|
హీనవ్యంజనయా ప్రేక్ష్య భీతో భీత ఇవాబ్రువం ||009||

మనసః కర్మ చేష్టాభిరభిసంస్తభ్య వాగ్బలం|
ఆచచక్షే త్వహం తస్మై పుత్రవ్యసనజం భయం ||010||

క్షత్రియోఽహం దశరథో నాహం పుత్రో మహాత్మనః|
సజ్జనావమతం దుఃఖమిదం ప్రాప్తం స్వకర్మజం ||011||

భగవంశ్చాపహస్తోఽహం సరయూతీరమాగతః|
జిఘాంసుః శ్వాపదం కించిన్నిపానే వాగతం గజం ||012||

తత్ర శ్రుతో మయా శబ్దో జలే కుంభస్య పూర్యతః|
ద్విపోఽయమితి మత్వా హి బాణేనాభిహతో మయా ||013||

గత్వా నద్యాస్తతస్తీరమపశ్యమిషుణా హృది|
వినిర్భిన్నం గతప్రాణం శయానం భువి తాపసం ||014||

భగవఞ్శబ్దమాలక్ష్య మయా గజజిఘాంసునా|
విసృష్టోఽమ్భసి నారాచస్తేన తే నిహతః సుతః ||015||

స చోద్ధృతేన బాణేన తత్రైవ స్వర్గమాస్థితః|
భగవంతావుభౌ శోచన్నంధావితి విలప్య చ ||016||

అజ్ఞానాద్భవతః పుత్రః సహసాభిహతో మయా|
శేషమేవంగతే యత్స్యాత్తత్ప్రసీదతు మే మునిః ||017||

స తచ్ఛ్రుత్వా వచః క్రూరం నిఃశ్వసఞ్శోకకర్శితః|
మామువాచ మహాతేజాః కృతాంజలిముపస్థితం ||018||

యద్యేతదశుభం కర్మ న స్మ మే కథయేః స్వయం|
ఫలేన్మూర్ధా స్మ తే రాజన్సద్యః శతసహస్రధా ||019||

క్షత్రియేణ వధో రాజన్వానప్రస్థే విశేషతః|
జ్ఞానపూర్వం కృతః స్థానాచ్చ్యావయేదపి వజ్రిణం ||020||

అజ్ఞానాద్ధి కృతం యస్మాదిదం తేనైవ జీవసి|
అపి హ్యద్య కులం నస్యాద్రాఘవాణాం కుతో భవాన్ ||021||

నయ నౌ నృప తం దేశమితి మాం చాభ్యభాషత|
అద్య తం ద్రష్టుమిచ్ఛావః పుత్రం పశ్చిమదర్శనం ||022||

రుధిరేణావసితాంగం ప్రకీర్ణాజినవాససం|
శయానం భువి నిఃసంజ్ఞం ధర్మరాజవశం గతం ||023||

అథాహమేకస్తం దేశం నీత్వా తౌ భృశదుఃఖితౌ|
అస్పర్శయమహం పుత్రం తం మునిం సహ భార్యయా ||024||

తౌ పుత్రమాత్మనః స్పృష్ట్వా తమాసాద్య తపస్వినౌ|
నిపేతతుః శరీరేఽస్య పితా చాస్యేదమబ్రవీత్ ||025||

న న్వహం తే ప్రియః పుత్ర మాతరం పశ్య ధార్మిక|
కిం ను నాలింగసే పుత్ర సుకుమార వచో వద ||026||

కస్య వాపరరాత్రేఽహం శ్రోష్యామి హృదయంగమం|
అధీయానస్య మధురం శాస్త్రం వాన్యద్విశేషతః ||027||

కో మాం సంధ్యాముపాస్యైవ స్నాత్వా హుతహుతాశనః|
శ్లాఘయిష్యత్యుపాసీనః పుత్రశోకభయార్దితం ||028||

కందమూలఫలం హృత్వా కో మాం ప్రియమివాతిథిం|
భోజయిష్యత్యకర్మణ్యమప్రగ్రహమనాయకం ||029||

ఇమామంధాం చ వృద్ధాం చ మాతరం తే తపస్వినీం|
కథం పుత్ర భరిష్యామి కృపణాం పుత్రగర్ధినీం ||030||

తిష్ఠ మా మా గమః పుత్ర యమస్య సదనం ప్రతి|
శ్వో మయా సహ గంతాసి జనన్యా చ సమేధితః ||031||

ఉభావపి చ శోకార్తావనాథౌ కృపణౌ వనే|
క్షిప్రమేవ గమిష్యావస్త్వయా హీనౌ యమక్షయం ||032||

తతో వైవస్వతం దృష్ట్వా తం ప్రవక్ష్యామి భారతీం|
క్షమతాం ధర్మరాజో మే బిభృయాత్పితరావయం ||033||

అపాపోఽసి యథా పుత్ర నిహతః పాపకర్మణా|
తేన సత్యేన గచ్ఛాశు యే లోకాః శస్త్రయోధినాం ||034||

యాంతి శూరా గతిం యాం చ సంగ్రామేష్వనివర్తినః|
హతాస్త్వభిముఖాః పుత్ర గతిం తాం పరమాం వ్రజ ||035||

యాం గతిం సగరః శైబ్యో దిలీపో జనమేజయః|
నహుషో ధుంధుమారశ్చ ప్రాప్తాస్తాం గచ్ఛ పుత్రక ||036||

యా గతిః సర్వసాధూనాం స్వాధ్యాయాత్తపసశ్చ యా|
భూమిదస్యాహితాగ్నేశ్చ ఏకపత్నీవ్రతస్య చ ||037||

గోసహస్రప్రదాతౄణాం యా యా గురుభృతామపి|
దేహన్యాసకృతాం యా చ తాం గతిం గచ్ఛ పుత్రక|
న హి త్వస్మిన్కులే జాతో గచ్ఛత్యకుశలాం గతిం ||038||

ఏవం స కృపణం తత్ర పర్యదేవయతాసకృత్|
తతోఽస్మై కర్తుముదకం ప్రవృత్తః సహ భార్యయా ||039||

స తు దివ్యేన రూపేణ మునిపుత్రః స్వకర్మభిః|
ఆశ్వాస్య చ ముహూర్తం తు పితరౌ వాక్యమబ్రవీత్ ||040||

స్థానమస్మి మహత్ప్రాప్తో భవతోః పరిచారణాత్|
భవంతావపి చ క్షిప్రం మమ మూలముపైష్యతః ||041||

ఏవముక్త్వా తు దివ్యేన విమానేన వపుష్మతా|
ఆరురోహ దివం క్షిప్రం మునిపుత్రో జితేంద్రియః ||042||

స కృత్వా తూదకం తూర్ణం తాపసః సహ భార్యయా|
మాముువాచ మహాతేజాః కృతాంజలిముపస్థితం ||043||

అద్యైవ జహి మాం రాజన్మరణే నాస్తి మే వ్యథా|
యచ్ఛరేణైకపుత్రం మాం త్వమకార్షీరపుత్రకం ||044||

త్వయా తు యదవిజ్ఞానాన్నిహతో మే సుతః శుచిః|
తేన త్వామభిశప్స్యామి సుదుఃఖమతిదారుణం ||045||

పుత్రవ్యసనజం దుఃఖం యదేతన్మమ సాంప్రతం|
ఏవం త్వం పుత్రశోకేన రాజన్కాలం కరిష్యసి ||046||

తస్మాన్మామాగతం భద్రే తస్యోదారస్య తద్వచః|
యదహం పుత్రశోకేన సంత్యక్ష్యామ్యద్య జీవితం ||047||

యది మాం సంస్పృశేద్రామః సకృదద్యాలభేత వా|
న తన్మే సదృశం దేవి యన్మయా రాఘవే కృతం ||048||

చక్షుషా త్వాం న పశ్యామి స్మృతిర్మమ విలుప్యతే|
దూతా వైవస్వతస్యైతే కౌసల్యే త్వరయంతి మాం ||049||

అతస్తు కిం దుఃఖతరం యదహం జీవితక్షయే|
న హి పశ్యామి ధర్మజ్ఞం రామం సత్యపరాక్యమం ||050||

న తే మనుష్యా దేవాస్తే యే చారుశుభకుండలం|
ముఖం ద్రక్ష్యంతి రామస్య వర్షే పంచదశే పునః ||051||

పద్మపత్రేక్షణం సుభ్రు సుదంష్ట్రం చారునాసికం|
ధన్యా ద్రక్ష్యంతి రామస్య తారాధిపనిభం ముఖం ||052||

సదృశం శారదస్యేందోః ఫుల్లస్య కమలస్య చ|
సుగంధి మమ నాథస్య ధన్యా ద్రక్ష్యంతి తన్ముఖం ||053||

నివృత్తవనవాసం తమయోధ్యాం పునరాగతం|
ద్రక్ష్యంతి సుఖినో రామం శుక్రం మార్గగతం యథా ||054||

అయమాత్మభవః శోకో మామనాథమచేతనం|
సంసాదయతి వేగేన యథా కూలం నదీరయః ||055||

హా రాఘవ మహాబాహో హా మమాయాస నాశన|
రాజా దశరథః శోచంజీవితాంతముపాగమత్ ||056||

తథా తు దీనం కథయన్నరాధిపః |
ప్రియస్య పుత్రస్య వివాసనాతురః|
గతేఽర్ధరాత్రే భృశదుఃఖపీడిత |
స్తదా జహౌ ప్రాణముదారదర్శనః ||057||

—♦ సర్గ 059 ♦—

అథ రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం ప్రాతరేవాపరేఽహని|
బందినః పర్యుపాతిష్ఠంస్తత్పార్థివనివేశనం ||001||

తతః శుచిసమాచారాః పర్యుపస్థాన కోవిదః|
స్త్రీవర్షవరభూయిష్ఠా ఉపతస్థుర్యథాపురం ||002||

హరిచందనసంపృక్తముదకం కాంచనైర్ఘటైః|
ఆనిన్యుః స్నానశిక్షాజ్ఞా యథాకాలం యథావిధి ||003||

మంగలాలంభనీయాని ప్రాశనీయానుపస్కరాన్|
ఉపనిన్యుస్తథాప్యన్యాః కుమారీ బహులాః స్త్రియః ||004||

అథ యాః కోసలేంద్రస్య శయనం ప్రత్యనంతరాః|
తాః స్త్రియస్తు సమాగమ్య భర్తారం ప్రత్యబోధయన్ ||005||

తా వేపథుపరీతాశ్చ రాజ్ఞః ప్రాణేషు శంకితాః|
ప్రతిస్రోతస్తృణాగ్రాణాం సదృశం సంచకంపిరే ||006||

అథ సంవేపమనానాం స్త్రీణాం దృష్ట్వా చ పార్థివం|
యత్తదాశంకితం పాపం తస్య జజ్ఞే వినిశ్చయః ||007||

తతః ప్రచుక్రుశుర్దీనాః సస్వరం తా వరాంగనాః|
కరేణవ ఇవారణ్యే స్థానప్రచ్యుతయూథపాః ||008||

తాసామాక్రంద శబ్దేన సహసోద్గతచేతనే|
కౌసల్యా చ సుమిత్రాచ త్యక్తనిద్రే బభూవతుః ||009||

కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ దృష్ట్వా స్పృష్ట్వా చ పార్థివం|
హా నాథేతి పరిక్రుశ్య పేతతుర్ధరణీతలే ||010||

సా కోసలేంద్రదుహితా వేష్టమానా మహీతలే|
న బభ్రాజ రజోధ్వస్తా తారేవ గగనచ్యుతా ||011||

తత్సముత్త్రస్తసంభ్రాంతం పర్యుత్సుకజనాకులం|
సర్వతస్తుములాక్రందం పరితాపార్తబాంధవం ||012||

సద్యో నిపతితానందం దీనవిక్లవదర్శనం|
బభూవ నరదేవస్య సద్మ దిష్టాంతమీయుషః ||013||

అతీతమాజ్ఞాయ తు పార్థివర్షభం ।
యశస్వినం సంపరివార్య పత్న్యః।
భృశం రుదంత్యః కరుణం సుదుఃఖితాః ।
ప్రగృహ్య బాహూ వ్యలపన్ననాథవత్ ॥014॥

—♦ సర్గ 060 ♦—

తమగ్నిమివ సంశాంతమంబుహీనమివార్ణవం।
హతప్రభమివాదిత్యం స్వర్గథం ప్రేక్ష్య భూమిపం ॥001॥

కౌసల్యా బాష్పపూర్ణాక్షీ వివిధం శోకకర్శితా।
ఉపగృహ్య శిరో రాజ్ఞః కైకేయీం ప్రత్యభాషత ॥002॥

సకామా భవ కైకేయి భుంక్ష్వ రాజ్యమకంటకం।
త్యక్త్వా రాజానమేకాగ్రా నృశంసే దుష్టచారిణి ॥003॥

విహాయ మాం గతో రామో భర్తా చ స్వర్గతో మమ।
విపథే సార్థహీనేవ నాహం జీవితుముత్సహే ॥004॥

భర్తారం తం పరిత్యజ్య కా స్త్రీ దైవతమాత్మనః।
ఇచ్ఛేజ్జీవితుమన్యత్ర కైకేయ్యాస్త్యక్తధర్మణః ॥005॥

న లుబ్ధో బుధ్యతే దోషాన్కిం పాకమివ భక్షయన్।
కుబ్జానిమిత్తం కైకేయ్యా రాఘవాణాన్కులం హతం ॥006॥

అనియోగే నియుక్తేన రాజ్ఞా రామం వివాసితం।
సభార్యం జనకః శ్రుత్వా పరితప్స్యత్యహం యథా ॥007॥

రామః కమలపత్రాక్షో జీవనాశమితో గతః।
విదేహరాజస్య సుతా తహా సీతా తపస్వినీ।
దుఃఖస్యానుచితా దుఃఖం వనే పర్యుద్విజిష్యతి ॥008॥

నదతాం భీమఘోషాణాం నిశాసు మృగపక్షిణాం।
నిశమ్య నూనం సంస్త్రస్తా రాఘవం సంశ్రయిష్యతి ॥009॥

వృద్ధశ్చైవాల్పపుత్రశ్చ వైదేహీమనిచింతయన్।
సోఽపి శోకసమావిష్టో నను త్యక్ష్యతి జీవితం ॥010॥

తాం తతః సంపరిష్వజ్య విలపంతీం తపస్వినీం।
వ్యపనిన్యుః సుదుఃఖార్తాం కౌసల్యాం వ్యావహారికాః ॥011॥

తైలద్రోణ్యామథామాత్యాః సంవేశ్య జగతీపతిం।
రాజ్ఞః సర్వాణ్యథాదిష్టాశ్చక్రుః కర్మాణ్యనంతరం ॥012॥

న తు సంకలనం రాజ్ఞో వినా పుత్రేణ మంత్రిణః।
సర్వజ్ఞాః కర్తుమీషుస్తే తతో రక్షంతి భూమిపం ॥013॥

తైలద్రోణ్యాం తు సచివైః శాయితం తం నరాధిపం।
హా మృతోఽయమితి జ్ఞాత్వా స్త్రియస్తాః పర్యదేవయన్ ॥014॥

బాహూనుద్యమ్య కృపణా నేత్రప్రస్రవణైర్ముఖైః।
రుదంత్యః శోకసంతప్తాః కృపణం పర్యదేవయన్ ॥015॥

నిశానక్షత్రహీనేవ స్త్రీవ భర్తృవివర్జితా।
పురీ నారాజతాయోధ్యా హీనా రాజ్ఞా మహాత్మనా ॥016॥

బాష్పపర్యాకులజనా హాహాభూతకులాంగనా|
శూన్యచత్వరవేశ్మాంతా న బభ్రాజ యథాపురం ||017||

గతప్రభా ద్యౌరివ భాస్కరం వినా |
వ్యపేతనక్షత్రగణేవ శర్వరీ|
పురీ బభాసే రహితా మహాత్మనా |
న చాస్రకంఠాకులమార్గచత్వరా ||018||

నరాశ్చ నార్యశ్చ సమేత్య సంఘశో |
విగర్హమాణా భరతస్య మాతరం|
తదా నగర్యాం నరదేవసంక్షయే |
బభూవురార్తా న చ శర్మ లేభిరే ||019||

—♦ సర్గ 061 ♦—

వ్యతీతాయాం తు శర్వర్యామాదిత్యస్యోదయే తతః|
సమేత్య రాజకర్తారః సభామీయుర్ద్విజాతయః ||001||

మార్కండేయోఽథ మౌద్గల్యో వామదేవశ్చ కాశ్యపః|
కాత్యయనో గౌతమశ్చ జాబాలిశ్చ మహాయశాః ||002||

ఏతే ద్విజాః సహామాత్యైః పృథగ్వాచముదీరయన్|
వసిష్ఠమేవాభిముఖాః శ్రేష్ఠో రాజపురోహితం ||003||

అతీతా శర్వరీ దుఃఖం యా నో వర్షశతోపమా|
అస్మిన్పంచత్వమాపన్నే పుత్రశోకేన పార్థివే ||004||

స్వర్గతశ్చ మహారాజో రామశ్చారణ్యమాశ్రితః|
లక్ష్మణశ్చాపి తేజస్వీ రామేణైవ గతః సహ ||005||

ఉభౌ భరతశత్రుఘ్నౌ క్కేకయేషు పరంతపౌ|
పురే రాజగృహే రమ్యే మాతామహనివేశనే ||006||

ఇక్ష్వాకూణామిహాద్యైవ కశ్చిద్రాజా విధీయతాం|
అరాజకం హి నో రాష్ట్రం న వినాశమవాప్నుయాత్ ||007||

నారాజలే జనపదే విద్యున్మాలీ మహాస్వనః|
అభివర్షతి పర్జన్యో మహీం దివ్యేన వారిణా ||008||

నారాజకే జనపదే బీజముష్టిః ప్రకీర్యతే|
నారాకకే పితుః పుత్రో భార్యా వా వర్తతే వశే ||009||

అరాజకే ధనం నాస్తి నాస్తి భార్యాప్యరాజకే|
ఇదమత్యాహితం చాన్యత్కుతః సత్యమరాజకే ||010||

నారాజకే జనపదే కారయంతి సభాం నరాః|
ఉద్యానాని చ రమ్యాణి హృష్టాః పుణ్యగృహాణి చ ||011||

నారాజకే జనపదే యజ్ఞశీలా ద్విజాతయః|
సత్రాణ్యన్వాసతే దాంతా బ్రాహ్మణాః సంశితవ్రతాః ||012||

నారాజకే జనపదే ప్రభూతనటనర్తకాః|
ఉత్సవాశ్చ సమాజాశ్చ వర్ధంతే రాష్ట్రవర్ధనాః ||013||

నారజకే జనపదే సిద్ధార్థా వ్యవహారిణః|
కథాభిరనురజ్యంతే కథాశీలాః కథాప్రియైః ||014||

నారాజకే జనపదే వాహనైః శీఘ్రగామిభిః|
నరా నిర్యాంత్యరణ్యాని నారీభిః సహ కామినః ||015||

నారాకజే జనపదే ధనవంతః సురక్షితాః|
శేరతే వివృత ద్వారాః కృషిగోరక్షజీవినః ||016||

నారాజకే జనపదే వణిజో దూరగామినః|
గచ్ఛంతి క్షేమమధ్వానం బహుపుణ్యసమాచితాః ||017||

నారాజకే జనపదే చరత్యేకచరో వశీ|
భావయన్నాత్మనాత్మానం యత్రసాయంగృహో మునిః ||018||

నారాజకే జనపదే యోగక్షేమం ప్రవర్తతే|
న చాప్యరాజకే సేనా శత్రూన్విషహతే యుధి ||019||

యథా హ్యనుదకా నద్యో యథా వాప్యతృణం వనం|
అగోపాలా యథా గావస్తథా రాష్ట్రమరాజకం ||020||

నారాజకే జనపదే స్వకం భవతి కస్యచిత్|
మత్స్యా ఇవ నరా నిత్యం భక్షయంతి పరస్పరం ||021||

యేహి సంభిన్నమర్యాదా నాస్తికాశ్ఛిన్నసంశయాః|
తేఽపి భావాయ కల్పంతే రాజదండనిపీడితాః ||022||

అహో తమ ఇవేదం స్యాన్న ప్రజ్ఞాయేత కించన|
రాజా చేన్న భవేల్లోకే విభజన్సాధ్వసాధునీ ||023||

జీవత్యపి మహారాజే తవైవ వచనం వయం|
నాతిక్రమామహే సర్వే వేలాం ప్రాప్యేవ సాగరః ||024||

స నః సమీక్ష్య ద్విజవర్యవృత్తం |
నృపం వినా రాజ్యమరణ్యభూతం|
కుమారమిక్ష్వాకుసుతం వదాన్యం |
త్వమేవ రాజానమిహాభిషించయ ||025||

—♦ సర్గ 062 ♦—

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా వసిష్ఠః ప్రత్యువాచ హ|
మిత్రామాత్యగణాన్సర్వాన్బ్రాహ్మణాంస్తానిదం వచః ||001||

యదసౌ మాతులకులే పురే రాజగృహే సుఖీ|
భరతో వసతి భ్రాత్రా శత్రుఘ్నేన సమన్వితః ||002||

తచ్ఛీఘ్రం జవనా దూతా గచ్ఛంతు త్వరితైర్హయైః|
ఆనేతుం భ్రాతరౌ వీరౌ కిం సమీక్షామహే వయం ||003||

గచ్ఛంత్వితి తతః సర్వే వసిష్ఠం వాక్యమబ్రువన్|
తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా వసిష్ఠో వాక్యమబ్రవీత్ ||004||

ఏహి సిద్ధార్థ విజయ జయంతాశోకనందన|
శ్రూయతామితికర్తవ్యం సర్వానేవ బ్రవీమి వః ||005||

పురం రాజగృహం గత్వా శీఘ్రం శీఘ్రజవైర్హయైః|
త్యక్తశోకైరిదం వాచ్యః శాసనాద్భరతో మమ ||006||

పురోహితస్త్వాం కుశలం ప్రాహ సర్వే చ మంత్రిణః|
త్వరమాణశ్చ నిర్యాహి కృత్యమాత్యయికం త్వయా ||007||

మా చాస్మై ప్రోషితం రామం మా చాస్మై పితరం మృతం|
భవంతః శంసిషుర్గత్వా రాఘవాణామిమం క్షయం ||008||

కౌశేయాని చ వస్త్రాణి భూషణాని వరాణి చ|
క్షిప్రమాదాయ రాజ్ఞశ్చ భరతస్య చ గచ్ఛత|
వసిష్ఠేనాభ్యనుజ్ఞాతా దూతాః సంత్వరితా యయుః ||009||

తే హస్తిన పురే గంగాం తీర్త్వా ప్రత్యఙ్ముఖా యయుః|
పాంచాలదేశమాసాద్య మధ్యేన కురుజాంగలం ||010||

తే ప్రసన్నోదకాం దివ్యాం నానావిహగసేవితాం|
ఉపాతిజగ్ముర్వేగేన శరదండాం జనాకులాం ||011||

నికూలవృక్షమాసాద్య దివ్యం సత్యోపయాచనం|
అభిగమ్యాభివాద్యం తం కులింగాం ప్రావిశన్పురీం ||012||

అభికాలం తతః ప్రాప్య తేజోభిభవనాచ్చ్యుతాః|
యయుర్మధ్యేన బాహ్లీకాన్సుదామానం చ పర్వతం|
విష్ణోః పదం ప్రేక్షమాణా విపాశాం చాపి శాల్మలీం ||013||

తే శ్రాంతవాహనా దూతా వికృష్టేన సతా పథా|
గిరి వ్రజం పుర వరం శీఘ్రమాసేదురంజసా ||014||

భర్తుః ప్రియార్థం కులరక్షణార్థం |
భర్తుశ్చ వంశస్య పరిగ్రహార్థం|
అహేడమానాస్త్వరయా స్మ దూతా |
రాత్ర్యాం తు తే తత్పురమేవ యాతాః ||015||

—♦ సర్గ 063 ♦—

యామేవ రాత్రిం తే దూతాః ప్రవిశంతి స్మ తాం పురీం|
భరతేనాపి తాం రాత్రిం స్వప్నో దృష్టోఽయమప్రియః ||001||

వ్యుష్టామేవ తు తాం రాత్రిం దృష్ట్వా తం స్వప్నమప్రియం|
పుత్రో రాజాధిరాజస్య సుభృశం పర్యతప్యత ||002||

తప్యమానం సమాజ్ఞాయ వయస్యాః ప్రియవాదినః|
ఆయాసం హి వినేష్యంతః సభాయాం చక్రిరే కథాః ||003||

వాదయంతి తథా శాంతిం లాసయంత్యపి చాపరే|
నాటకాన్యపరే ప్రాహుర్హాస్యాని వివిధాని చ ||004||

స తైర్మహాత్మా భరతః సఖిభిః ప్రియ వాదిభిః|
గోష్ఠీహాస్యాని కుర్వద్భిర్న ప్రాహృష్యత రాఘవః ||005||

తమబ్రవీత్ప్రియసఖో భరతం సఖిభిర్వృతం|
సుహృద్భిః పర్యుపాసీనః కిం సఖే నానుమోదసే ||006||

ఏవం బ్రువాణం సుహృదం భరతః ప్రత్యువాచ హ|
శృణు త్వం యన్నిమిత్తంమే దైన్యమేతదుపాగతం ||007||

స్వప్నే పితరమద్రాక్షం మలినం ముక్తమూర్ధజం|
పతంతమద్రిశిఖరాత్కలుషే గోమయే హ్రదే ||008||

ప్లవమానశ్చ మే దృష్టః స తస్మిన్గోమయహ్రదే|
పిబన్నంజలినా తైలం హసన్నివ ముహుర్ముహుః ||009||

తతస్తిలోదనం భుక్త్వా పునః పునరధఃశిరాః|
తైలేనాభ్యక్తసర్వాంగస్తైలమేవావగాహత ||010||

స్వప్నేఽపి సాగరం శుష్కం చంద్రం చ పతితం భువి|
సహసా చాపి సంశంతం జ్వలితం జాతవేదసం ||011||

అవదీర్ణాం చ పృథివీం శుష్కాంశ్చ వివిధాంద్రుమాన్|
అహం పశ్యామి విధ్వస్తాన్సధూమాంశ్చైవ పార్వతాన్ ||012||

పీఠే కార్ష్ణాయసే చైనం నిషణ్ణం కృష్ణవాససం|
ప్రహసంతి స్మ రాజానం ప్రమదాః కృష్ణపింగలాః ||013||

త్వరమాణశ్చ ధర్మాత్మా రక్తమాల్యానులేపనః|
రథేన ఖరయుక్తేన ప్రయాతో దక్షిణాముఖః ||014||

ఏవమేతన్మయా దృష్టమిమాం రాత్రిం భయావహాం|
అహం రామోఽథ వా రాజా లక్ష్మణో వా మరిష్యతి ||015||

నరో యానేన యః స్వప్నే ఖరయుక్తేన యాతి హి|
అచిరాత్తస్య ధూమాగ్రం చితాయాం సంప్రదృశ్యతే|
ఏతన్నిమిత్తం దీనోఽహం తన్న వః ప్రతిపూజయే ||016||

శుష్యతీవ చ మే కంఠో న స్వస్థమివ మే మనః|
జుగుప్సన్నివ చాత్మానం న చ పశ్యామి కారణం ||017||

ఇమాం హి దుఃస్వప్నగతిం నిశామ్య తా |
మనేకరూపామవితర్కితాం పురా|
భయం మహత్తద్ధృదయాన్న యాతి మే |
విచింత్య రాజానమచింత్యదర్శనం ||018||

—♦ సర్గ 064 ♦—

భరతే బ్రువతి స్వప్నం దూతాస్తే క్లాంతవాహనాః|
ప్రవిశ్యాసహ్యపరిఖం రమ్యం రాజగృహం పురం ||001||

సమాగమ్య తు రాజ్ఞా చ రాజపుత్రేణ చార్చితాః|
రాజ్ఞః పాదౌ గృహీత్వా తు తమూచుర్భరతం వచః ||002||

పురోహితస్త్వా కుశలం ప్రాహ సర్వే చ మంత్రిణః|
త్వరమాణశ్చ నిర్యాహి కృత్యమాత్యయికం త్వయా ||003||

అత్ర వింశతికోట్యస్తు నృపతేర్మాతులస్య తే|
దశకోట్యస్తు సంపూర్ణాస్తథైవ చ నృపాత్మజ ||004||

ప్రతిగృహ్య చ తత్సర్వం స్వనురక్తః సుహృజ్జనే|
దూతానువాచ భరతః కామైః సంప్రతిపూజ్య తాన్ ||005||

కచ్చిత్సుకుశలీ రాజా పితా దశరథో మమ|
కచ్చిచ్చారాగతా రామే లక్ష్మణే వా మహాత్మని ||006||

ఆర్యా చ ధర్మనిరతా ధర్మజ్ఞా ధర్మదర్శినీ|
అరోగా చాపి కౌసల్యా మాతా రామస్య ధీమతః ||007||

కచ్చిత్సుమిత్రా ధర్మజ్ఞా జననీ లక్ష్మణస్య యా|
శత్రుఘ్నస్య చ వీరస్య సారోగా చాపి మధ్యమా ||008||

ఆత్మకామా సదా చండీ క్రోధనా ప్రాజ్ఞమానినీ|
అరోగా చాపి కైకేయీ మాతా మే కిముమువాచ హ ||009||

ఏవముక్తాస్తు తే దూతా భరతేన మహాత్మనా|
ఊచుః సంప్రశ్రితం వాక్యమిదం తం భరతం తదా|
కుశలాస్తే నరవ్యాఘ్ర యేషాం కుశలమిచ్ఛసి ||010||

భరతశ్చాపి తాందూతానేవముక్తోఽభ్యభాషత|
ఆపృచ్ఛేఽహం మహారాజం దూతాః సంత్వరయంతి మాం ||011||

ఏవముక్త్వా తు తాందూతాన్భరతః పార్థివాత్మజః|
దూతైః సంచోదితో వాక్యం మాతామహమువాచ హ ||012||

రాజన్పితుర్గమిష్యామి సకాశం దూతచోదితః|
పునరప్యహమేష్యామి యదా మే త్వం స్మరిష్యసి ||013||

భరతేనైవముక్తస్తు నృపో మాతామహస్తదా|
తమువాచ శుభం వాక్యం శిరస్యాఘ్రాయ రాఘవం ||014||

గచ్ఛ తాతానుజానే త్వాం కైకేయీ సుప్రజాస్త్వయా|
మాతరం కుశలం బ్రూయాః పితరం చ పరంతప ||015||

పురోహితం చ కుశలం యే చాన్యే ద్విజసత్తమాః|
తౌ చ తాత మహేష్వాసౌ భ్రాతరు రామలక్ష్మణౌ ||016||

తస్మై హస్త్యుత్తమాంశ్చిత్రాన్కంబలానజినాని చ|
అభిసత్కృత్య కైకేయో భరతాయ ధనం దదౌ ||017||

రుక్మ నిష్కసహస్రే ద్వే షోడశాశ్వశతాని చ|
సత్కృత్య కైకేయీ పుత్రం కేకయో ధనమాదిశత్ ||018||

తథామాత్యానభిప్రేతాన్విశ్వాస్యాంశ్చ గుణాన్వితాన్|
దదావశ్వపతిః శీఘ్రం భరతాయానుయాయినః ||019||

ఐరావతానైంద్రశిరాన్నాగాన్వై ప్రియదర్శనాన్|
ఖరాఞ్శీఘ్రాన్సుసంయుక్తాన్మాతులోఽస్మై ధనం దదౌ ||020||

అంతఃపురేఽతిసంవృద్ధాన్వ్యాఘ్రవీర్యబలాన్వితాన్|
దంష్ట్రాయుధాన్మహాకాయాఞ్శునశ్చోపాయనం దదౌ ||021||

స మాతామహమాపృచ్ఛ్య మాతులం చ యుధాజితం|
రథమారుహ్య భరతః శత్రుఘ్నసహితో యయౌ ||022||

రథాన్మండలచక్రాంశ్చ యోజయిత్వా పరఃశతం|
ఉష్ట్రగోశ్వఖరైర్భృత్యా భరతం యాంతమన్వయుః ||023||

బలేన గుప్తో భరతో మహాత్మా |
సహార్యకస్యాత్మసమైరమాత్యైః|
ఆదాయ శత్రుఘ్నమపేతశత్రు |
ర్గృహాద్యయౌ సిద్ధ ఇవేంద్రలోకాత్ ||024||

—♦ సర్గ 065 ♦—

స ప్రాఙ్ముఖో రాజగృహాదభినిర్యాయ వీర్యవాన్|
హ్రాదినీం దూరపారాం చ ప్రత్యక్స్రోతస్తరంగిణీం|
శతద్రూమతరచ్ఛ్రీమాన్నదీమిక్ష్వాకునందనః ||001||

ఏలధానే నదీం తీర్త్వా ప్రాప్య చాపరపర్పటాన్|
శిలామాకుర్వతీం తీర్త్వా ఆగ్నేయం శల్యకర్తనం ||002||

సత్యసంధః శుచిః శ్రీమాన్ప్రేక్షమాణః శిలావహాం|
అత్యయాత్స మహాశైలాన్వనం చైత్రరథం ప్రతి ||003||

వేగినీం చ కులింగాఖ్యాం హ్రాదినీం పర్వతావృతాం|
యమునాం ప్రాప్య సంతీర్ణో బలమాశ్వాసయత్తదా ||004||

శీతీకృత్య తు గాత్రాణి క్లాంతానాశ్వాస్య వాజినః|
తత్ర స్నాత్వా చ పీత్వా చ ప్రాయాదాదాయ చోదకం ||005||

రాజపుత్రో మహారణ్యమనభీక్ష్ణోపసేవితం|
భద్రో భద్రేణ యానేన మారుతః ఖమివాత్యయాత్ ||006||

తోరణం దక్షిణార్ధేన జంబూప్రస్థముపాగమత్|
వరూథం చ యయౌ రమ్యం గ్రామం దశరథాత్మజః ||007||

తత్ర రమ్యే వనే వాసం కృత్వాసౌ ప్రాఙ్ముఖో యయౌ|
ఉద్యానముజ్జిహానాయాః ప్రియకా యత్ర పాదపాః ||008||

సాలాంస్తు ప్రియకాన్ప్రాప్య శీఘ్రానాస్థాయ వాజినః|
అనుజ్ఞాప్యాథ భరతో వాహినీం త్వరితో యయౌ ||009||

వాసం కృత్వా సర్వతీర్థే తీర్త్వా చోత్తానకాం నదీం|
అన్యా నదీశ్చ వివిధాః పార్వతీయైస్తురంగమైః ||010||

హస్తిపృష్ఠకమాసాద్య కుటికామత్యవర్తత|
తతార చ నరవ్యాఘ్రో లౌహిత్యే స కపీవతీం|
ఏకసాలే స్థాణుమతీం వినతే గోమతీం నదీం ||011||

కలింగ నగరే చాపి ప్రాప్య సాలవనం తదా|
భరతః క్షిప్రమాగచ్ఛత్సుపరిశ్రాంతవాహనః ||012||

వనం చ సమతీత్యాశు శర్వర్యామరుణోదయే|
అయోధ్యాం మనునా రాజ్ఞా నిర్మితాం స దదర్శ హ ||013||

తాం పురీం పురుషవ్యాఘ్రః సప్తరాత్రోషితః పథి|
అయోధ్యామగ్రతో దృష్ట్వా రథే సారథిమబ్రవీత్ ||014||

ఏషా నాతిప్రతీతా మే పుణ్యోద్యానా యశస్వినీ|
అయోధ్యా దృశ్యతే దూరాత్సారథే పాండుమృత్తికా ||015||

యజ్వభిర్గుణసంపన్నైర్బ్రాహ్మణైర్వేదపారగైః|
భూయిష్ఠమృద్ధైరాకీర్ణా రాజర్షివరపాలితా ||016||

అయోధ్యాయాం పురాశబ్దః శ్రూయతే తుములో మహాన్|
సమంతాన్నరనారీణాం తమద్య న శృణోమ్యహం ||017||

ఉద్యానాని హి సాయాహ్నే క్రీడిత్వోపరతైర్నరైః|
సమంతాద్విప్రధావద్భిః ప్రకాశంతే మమాన్యదా ||018||

తాన్యద్యానురుదంతీవ పరిత్యక్తాని కామిభిః|
అరణ్యభూతేవ పురీ సారథే ప్రతిభాతి మే ||019||

న హ్యత్ర యానైర్దృశ్యంతే న గజైర్న చ వాజిభిః|
నిర్యాంతో వాభియాంతో వా నరముఖ్యా యథాపురం ||020||

అనిష్టాని చ పాపాని పశ్యామి వివిధాని చ|
నిమిత్తాన్యమనోజ్ఞాని తేన సీదతి తే మనః ||021||

ద్వారేణ వైజయంతేన ప్రావిశచ్ఛ్రాంతవాహనః|
ద్వాఃస్థైరుత్థాయ విజయం పృష్టస్తైః సహితో యయౌ ||022||

స త్వనేకాగ్రహృదయో ద్వాఃస్థం ప్రత్యర్చ్య తం జనం|
సూతమశ్వపతేః క్లాంతమబ్రవీత్తత్ర రాఘవః ||023||

శ్రుతా నో యాదృశాః పూర్వం నృపతీనాం వినాశనే|
ఆకారాస్తానహం సర్వానిహ పశ్యామి సారథే ||024||

మలినం చాశ్రుపూర్ణాక్షం దీనం ధ్యానపరం కృశం|
సస్త్రీ పుంసం చ పశ్యామి జనముత్కంఠితం పురే ||025||

ఇత్యేవముక్త్వా భరతః సూతం తం దీనమానసః|
తాన్యనిష్టాన్యయోధ్యాయాం ప్రేక్ష్య రాజగృహం యయౌ ||026||

తాం శూన్యశృంగాటకవేశ్మరథ్యాం |
రజోరుణద్వారకపాటయంత్రాం|
దృష్ట్వా పురీమింద్రపురీ ప్రకాశాం |
దుఃఖేన సంపూర్ణతరో బభూవ ||027||

బహూని పశ్యన్మనసోఽప్రియాణి |
యాన్యన్న్యదా నాస్య పురే బభూవుః|
అవాక్శిరా దీనమనా నహృష్టః |
పితుర్మహాత్మా ప్రవివేశ వేశ్మ ||028||

—♦ సర్గ 066 ♦—

అపశ్యంస్తు తతస్తత్ర పితరం పితురాలయే|
జగామ భరతో ద్రష్టుం మాతరం మాతురాలయే ||001||

అనుప్రాప్తం తు తం దృష్ట్వా కైకేయీ ప్రోషితం సుతం|
ఉత్పపాత తదా హృష్టా త్యక్త్వా సౌవర్ణమాసనం ||002||

స ప్రవిశ్యైవ ధర్మాత్మా స్వగృహం శ్రీవివర్జితం|
భరతః ప్రేక్ష్య జగ్రాహ జనన్యాశ్చరణౌ శుభౌ ||003||

తం మూర్ధ్ని సముపాఘ్రాయ పరిష్వజ్య యశస్వినం|
అంకే భరతమారోప్య ప్రష్టుం సముపచక్రమే ||004||

అద్య తే కతిచిద్రాత్ర్యశ్చ్యుతస్యార్యకవేశ్మనః|
అపి నాధ్వశ్రమః శీఘ్రం రథేనాపతతస్తవ ||005||

ఆర్యకస్తే సుకుశలో యుధాజిన్మాతులస్తవ|
ప్రవాసాచ్చ సుఖం పుత్ర సర్వం మే వక్తుమర్హసి ||006||

ఏవం పృష్టస్తు కైకేయ్యా ప్రియం పార్థివనందనః|
ఆచష్ట భరతః సర్వం మాత్రే రాజీవలోచనః ||007||

అద్య మే సప్తమీ రాత్రిశ్చ్యుతస్యార్యకవేశ్మనః|
అంబాయాః కుశలీ తాతో యుధాజిన్మాతులశ్చ మే ||008||

యన్మే ధనం చ రత్నం చ దదౌ రాజా పరంతపః|
పరిశ్రాంతం పథ్యభవత్తతోఽహం పూర్వమాగతః ॥009॥

రాజవాక్యహరైర్దూతైస్త్వర్యమాణోఽహమాగతః|
యదహం ప్రష్టుమిచ్ఛామి తదంబా వక్తుమర్హసి ॥010॥

శూన్యోఽయం శయనీయస్తే పర్యంకో హేమభూషితః|
న చాయమిక్ష్వాకుజనః ప్రహృష్టః ప్రతిభాతి మే ॥011॥

రాజా భవతి భూయిష్ఠమిహాంబాయా నివేశనే|
తమహం నాద్య పశ్యామి ద్రష్టుమిచ్ఛన్నిహాగతః ॥012॥

పితుర్గ్రహీష్యే చరణౌ తం మమాఖ్యాహి పృచ్ఛతః|
ఆహోస్విదంబ జ్యేష్ఠాయాః కౌసల్యాయా నివేశనే ॥013॥

తం ప్రత్యువాచ కైకేయీ ప్రియవద్ఘోరమప్రియం|
అజానంతం ప్రజానంతీ రాజ్యలోభేన మోహితా|
యా గతిః సర్వభూతానాం తాం గతిం తే పితా గతః ॥014॥

తచ్ఛ్రుత్వా భరతో వాక్యం ధర్మాభిజనవాఞ్ఛుచిః|
పపాత సహసా భూమౌ పితృశోకబలార్దితః ॥015॥

తతః శోకేన సంవీతః పితుర్మరణదుఃఖితః|
విలలాప మహాతేజా భ్రాంతాకులితచేతనః ॥016॥

ఏతత్సురుచిరం భాతి పితుర్మే శయనం పురా|
తదిదం న విభాత్యద్య విహీనం తేన ధీమతా ॥017॥

తమార్తం దేవసంకాశం సమీక్ష్య పతితం భువి|
ఉత్థాపయిత్వా శోకార్తం వచనం చేదమబ్రవీత్ ॥018॥

ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ కిం శేషే రాజపుత్ర మహాయశః|
త్వద్విధా న హి శోచంతి సంతః సదసి సంమతాః ॥019॥

స రుదత్యా చిరం కాలం భూమౌ విపరివృత్య చ|
జననీం ప్రత్యువాచేదం శోకైర్బహుభిరావృతః ॥020॥

అభిషేక్ష్యతి రామం తు రాజా యజ్ఞం ను యక్ష్యతి|
ఇత్యహం కృతసంకల్పో హృష్టో యాత్రామయాసిషం ॥021॥

తదిదం హ్యన్యథా భూతం వ్యవదీర్ణం మనో మమ|
పితరం యో న పశ్యామి నిత్యం ప్రియహితే రతం ॥022॥

అంబ కేనాత్యగాద్రాజా వ్యాధినా మయ్యనాగతే|
ధన్యా రామాదయః సర్వే యైః పితా సంస్కృతః స్వయం ॥023॥

న నూనం మాం మహారాజః ప్రాప్తం జానాతి కీర్తిమాన్|
ఉపజిఘ్రేద్ధి మాం మూర్ధ్ని తాతః సంనమ్య సత్వరం ॥024॥

క్వ స పాణిః సుఖస్పర్శస్తాతస్యాక్లిష్టకర్మణః|
యేన మాం రజసా ధ్వస్తమభీక్ష్ణం పరిమార్జతి ॥025॥

యో మే భ్రాతా పితా బంధుర్యస్య దాసోఽస్మి ధీమతః|
తస్య మాం శీఘ్రమాఖ్యాహి రామస్యాక్లిష్ట కర్మణః ॥026॥

పితా హి భవతి జ్యేష్ఠో ధర్మమార్యస్య జానతః|
తస్య పాదౌ గ్రహీష్యామి స హీదానీం గతిర్మమ ॥027॥

ఆర్యే కిమబ్రవీద్రాజా పితా మే సత్యవిక్రమః|
పశ్చిమం సాధు సందేశమిచ్ఛామి శ్రోతుమాత్మనః ||028||

ఇతి పృష్టా యథాతత్త్వం కైకేయీ వాక్యమబ్రవీత్|
రామేతి రాజా విలపన్హా సీతే లక్ష్మణేతి చ|
స మహాత్మా పరం లోకం గతో గతిమతాం వరః ||029||

ఇమాం తు పశ్చిమాం వాచం వ్యాజహార పితా తవ|
కాల ధర్మపరిక్షిప్తః పాశైరివ మహాగజః ||030||

సిద్ధార్థాస్తు నరా రామమాగతం సీతయా సహ|
లక్ష్మణం చ మహాబాహుం ద్రక్ష్యంతి పునరాగతం ||031||

తచ్ఛ్రుత్వా విషసాదైవ ద్వితీయా ప్రియశంసనాత్|
విషణ్ణవదనో భూత్వా భూయః పప్రచ్ఛ మాతరం ||032||

క్వ చేదానీం స ధర్మాత్మా కౌసల్యానందవర్ధనః|
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా సీతయా చ సమం గతః ||033||

తథా పృష్టా యథాతత్త్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే|
మాతాస్య యుగపద్వాక్యం విప్రియం ప్రియశంకయా ||034||

స హి రాజసుతః పుత్ర చీరవాసా మహావనం|
దండకాన్సహ వైదేహ్యా లక్ష్మణానుచరో గతః ||035||

తచ్ఛ్రుత్వా భరతస్త్రస్తో భ్రాతుశ్చారిత్రశంకయా|
స్వస్య వంశస్య మాహాత్మ్యాత్ప్రష్టుం సముపచక్రమే ||036||

కచ్చిన్న బ్రాహ్మణవధం హృతం రామేణ కస్యచిత్|
కచ్చిన్నాఢ్యో దరిద్రో వా తేనాపాపో విహింసితః ||037||

కచ్చిన్న పరదారాన్వా రాజపుత్రోఽభిమన్యతే|
కస్మాత్స దండకారణ్యే భ్రూణహేవ వివాసితః ||038||

అథాస్య చపలా మాతా తత్స్వకర్మ యథాతథం|
తేనైవ స్త్రీస్వభావేన వ్యాహర్తుముపచక్రమే ||039||

న బ్రాహ్మణధనం కించిద్ధృతం రామేణ కస్యచిత్|
కశ్చిన్నాఢ్యో దరిద్రో వా తేనాపాపో విహింసితః|
న రామః పరదారాంశ్చ చక్షుర్భ్యామపి పశ్యతి ||040||

మయా తు పుత్ర శ్రుత్వైవ రామస్యైవాభిషేచనం|
యాచితస్తే పితా రాజ్యం రామస్య చ వివాసనం ||041||

స స్వవృత్తిం సమాస్థాయ పితా తే తత్తథాకరోత్|
రామశ్చ సహసౌమిత్రిః ప్రేషితః సహ సీతయా ||042||

తమపశ్యన్ప్రియం పుత్రం మహీపాలో మహాయశాః|
పుత్రశోకపరిద్యూనః పంచత్వముపపేదివాన్ ||043||

త్వయా త్విదానీం ధర్మజ్ఞ రాజత్వమవలంబ్యతాం|
త్వత్కృతే హి మయా సర్వమిదమేవంవిధం కృతం ||044||

తత్పుత్ర శీఘ్రం విధినా విధిజ్ఞై |
ర్వసిష్ఠముఖ్యైః సహితో ద్విజేంద్రైః|
సంకాల్య రాజానమదీనసత్త్వ |
మాత్మానముర్వ్యామభిషేచయస్వ ||045||

—♦ సర్గ 067 ♦—

శ్రుత్వా తు పితరం వృత్తం భ్రాతరు చ వివాసితౌ|
భరతో దుఃఖసంతప్త ఇదం వచనమబ్రవీత్ ||001||

కిం నుణ్కార్యం హతస్యేహ మమ రాజ్యేన శోచతః|
విహీనస్యాథ పిత్రా చ భ్రాత్రా పితృసమేన చ ||002||

దుఃఖే మే దుఃఖమకరోర్వ్రణే క్షారమివాదధాః|
రాజానం ప్రేతభావస్థం కృత్వా రామం చ తాపసం ||003||

కులస్య త్వమభావాయ కాలరాత్రిరివాగతా|
అంగారముపగూహ్య స్మ పితా మే నావబుద్ధవాన్ ||004||

కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ పుత్రశోకాభిపీడితే|
దుష్కరం యది జీవేతాం ప్రాప్య త్వాం జననీం మమ ||005||

నను త్వార్యోఽపి ధర్మాత్మా త్వయి వృత్తిమనుత్తమాం|
వర్తతే గురువృత్తిజ్ఞో యథా మాతరి వర్తతే ||006||

తథా జ్యేష్ఠా హి మే మాతా కౌసల్యా దీర్ఘదర్శినీ|
త్వయి ధర్మం సమాస్థాయ భగిన్యామివ వర్తతే ||007||

తస్యాః పుత్రం కృతాత్మానం చీరవల్కలవాససం|
ప్రస్థాప్య వనవాసాయ కథం పాపే న శోచసి ||008||

అపాపదర్శినం శూరం కృతాత్మానం యశస్వినం|
ప్రవ్రాజ్య చీరవసనం కిం ను పశ్యసి కారణం ||009||

లుబ్ధాయా విదితో మన్యే న తేఽహం రాఘవం ప్రతి|
తథా హ్యనర్థో రాజ్యార్థం త్వయా నీతో మహానయం ||010||

అహం హి పురుషవ్యాఘ్రావపశ్యన్రామలక్ష్మణౌ|
కేన శక్తిప్రభావేన రాజ్యం రక్షితుముత్సహే ||011||

తం హి నిత్యం మహారాజో బలవంతం మహాబలః|
అపాశ్రితోఽభూద్ధర్మాత్మా మేరుర్మేరువనం యథా ||012||

సోఽహం కథమిమం భారం మహాధుర్యసముద్యతం|
దమ్యో ధురమివాసాద్య సహేయం కేన చౌజసా ||013||

అథ వా మే భవేచ్ఛక్తిర్యోగైర్బుద్ధిబలేన వా|
సకామాం న కరిష్యామి త్వామహం పుత్రగర్ధినీం|
నివర్తయిష్యామి వనాద్భ్రాతరం స్వజనప్రియం ||014||

ఇత్యేవముక్త్వా భరతో మహాత్మా |
ప్రియేతరైర్వాక్యగణైస్తుదంస్తాం|
శోకాతురశ్చాపి ననాద భూయః |
సింహో యథా పర్వతగహ్వరస్థః ||015||

—♦ సర్గ 068 ♦—

తాం తథా గర్హయిత్వా తు మాతరం భరతస్తదా|
రోషేణ మహతావిష్టః పునరేవాబ్రవీద్వచః ||001||

రాజ్యాద్భ్రంశస్వ కైకేయి నృశంసే దుష్టచారిణి|
పరిత్యక్తా చ ధర్మేణ మా మృతం రుదతీ భవ ||002||

కిం ను తేఽదూషయద్రాజా రామో వా భృశధార్మికః|
యయోర్మృత్యుర్వివాసశ్చ త్వత్కృతే తుల్యమాగతౌ ||003||

భ్రూణహత్యామసి ప్రాప్తా కులస్యాస్య వినాశనాత్|
కైకేయి నరకం గచ్ఛ మా చ భర్తుః సలోకతాం ||004||

యత్త్వయా హీదృశం పాపం కృతం ఘోరేణ కర్మణా|
సర్వలోకప్రియం హిత్వా మమాప్యాపాదితం భయం ||005||

త్వత్కృతే మే పితా వృత్తో రామశ్చారణ్యమాశ్రితః|
అయశో జీవలోకే చ త్వయాహం ప్రతిపాదితః ||006||

మాతృరూపే మమామిత్రే నృశంసే రాజ్యకాముకే|
న తేఽహమభిభాష్యోఽస్మి దుర్వృత్తే పతిఘాతిని ||007||

కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ యాశ్చాన్యా మమ మాతరః|
దుఃఖేన మహతావిష్టాస్త్వాం ప్రాప్య కులదూషిణీం ||008||

న త్వమశ్వపతేః కన్యా ధర్మరాజస్య ధీమతః|
రాక్షసీ తత్ర జాతాసి కులప్రధ్వంసినీ పితుః ||009||

యత్త్వయా ధార్మికో రామో నిత్యం సత్యపరాయణః|
వనం ప్రస్థాపితో దుఃఖాత్పితా చ త్రిదివం గతః ||010||

యత్ప్రధానాసి తత్పాపం మయి పిత్రా వినాకృతే|
భ్రాతృభ్యాం చ పరిత్యక్తే సర్వలోకస్య చాప్రియే ||011||

కౌసల్యాం ధర్మసంయుక్తాం వియుక్తాం పాపనిశ్చయే|
కృత్వా కం ప్రాప్స్యసే త్వద్య లోకం నిరయగామినీ ||012||

కిం నావబుధ్యసే క్రూరే నియతం బంధుసంశ్రయం|
జ్యేష్ఠం పితృసమం రామం కౌసల్యాయాత్మసంభవం ||013||

అంగప్రత్యంగజః పుత్రో హృదయాచ్చాపి జాయతే|
తస్మాత్ప్రియతరో మాతుః ప్రియత్వాన్న తు బాంధవః ||014||

అన్యదా కిల ధర్మజ్ఞా సురభిః సురసంమతా|
వహమానౌ దదర్శోర్వ్యాం పుత్రౌ విగతచేతసౌ ||015||

తావర్ధదివసే శ్రాంతౌ దృష్ట్వా పుత్రౌ మహీతలే|
రురోద పుత్ర శోకేన బాష్పపర్యాకులేక్షణా ||016||

అధస్తాద్వ్రజతస్తస్యాః సురరాజ్ఞో మహాత్మనః|
బిందవః పతితా గాత్రే సూక్ష్మాః సురభిగంధినః ||017||

తాం దృష్ట్వా శోకసంతప్తాం వజ్రపాణిర్యశస్వినీం|
ఇంద్రః ప్రాంజలిరుద్విగ్నః సురరాజోఽబ్రవీద్వచః ||018||

భయం కచ్చిన్న చాస్మాసు కుతశ్చిద్విద్యతే మహత్|
కుతో నిమిత్తః శోకస్తే బ్రూహి సర్వహితైషిణి ||019||

ఏవముక్తా తు సురభిః సురరాజేన ధీమతా|
పత్యువాచ తతో ధీరా వాక్యం వాక్యవిశారదా ||020||

శాంతం పాతం న వః కించిత్కృతశ్చిదమరాధిప|
అహం తు మగ్నౌ శోచామి స్వపుత్రౌ విషమే స్థితౌ ॥021॥

ఏతౌ దృష్ట్వా కృశౌ దీనౌ సూర్యరశ్మిప్రతాపినౌ|
వధ్యమానౌ బలీవర్దౌ కర్షకేణ సురాధిప ॥022॥

మమ కాయాత్ప్రసూతౌ హి దుఃఖితౌ భార పీడితౌ|
యౌ దృష్ట్వా పరితప్యేఽహం నాస్తి పుత్రసమః ప్రియః ॥023॥

యస్యాః పుత్ర సహస్రాణి సాపి శోచతి కామధుక్|
కిం పునర్యా వినా రామం కౌసల్యా వర్తయిష్యతి ॥024॥

ఏకపుత్రా చ సాధ్వీ చ వివత్సేయం త్వయా కృతా|
తస్మాత్త్వం సతతం దుఃఖం ప్రేత్య చేహ చ లప్స్యసే ॥025॥

అహం హ్యపచితిం భ్రాతుః పితుశ్చ సకలామిమాం|
వర్ధనం యశసశ్చాపి కరిష్యామి న సంశయః ॥026॥

ఆనాయయిత్వా తనయం కౌసల్యాయా మహాద్యుతిం|
స్వయమేవ ప్రవేక్ష్యామి వనం మునినిషేవితం ॥027॥

ఇతి నాగ ఇవారణ్యే తోమరాంకుశచోదితః|
పపాత భువి సంక్రుద్ధో నిఃశ్వసన్నివ పన్నగః ॥028॥

సంరక్తనేత్రః శిథిలాంబరస్తదా |
విధూతసర్వాభరణః పరంతపః|
బభూవ భూమౌ పతితో నృపాత్మజః |
శచీపతేః కేతురివోత్సవక్షయే ॥029॥

—♦ సర్గ 069 ♦—

తథైవ క్రోశతస్తస్య భరతస్య మహాత్మనః|
కౌసల్యా శబ్దమాజ్ఞాయ సుమిత్రామిదమబ్రవీత్ ॥001॥

ఆగతః క్రూరకార్యాయాః కైకేయ్యా భరతః సుతః|
తమహం ద్రష్టుమిచ్ఛామి భరతం దీర్ఘదర్శినం ॥002॥

ఏవముక్త్వా సుమిత్రాం సా వివర్ణా మలినాంబరా|
ప్రతస్థే భరతో యత్ర వేపమానా విచేతనా ॥003॥

స తు రామానుజశ్చాపి శత్రుఘ్నసహితస్తదా|
ప్రతస్థే భరతో యత్ర కౌసల్యాయా నివేశనం ॥004॥

తతః శత్రుఘ్నభరతౌ కౌసల్యాం ప్రేక్ష్య దుఃఖితౌ|
పర్యష్వజేతాం దుఃఖార్తాం పతితాం నష్టచేతనాం ॥005॥

భరతం ప్రత్యువాచేదం కౌసల్యా భృశదుఃఖితా|
ఇదం తే రాజ్యకామస్య రాజ్యం ప్రాప్తమకంటకం|
సంప్రాప్తం బత కైకేయ్యా శీఘ్రం క్రూరేణ కర్మణా ॥006॥

ప్రస్థాప్య చీరవసనం పుత్రం మే వనవాసినం|
కైకేయీ కం గుణం తత్ర పశ్యతి క్రూరదర్శినీ ॥007॥

క్షిప్రం మామపి కైకేయీ ప్రస్థాపయితుమర్హతి|
హిరణ్యనాభో యత్రాస్తే సుతో మే సుమహాయశాః ॥008॥

అథ వా స్వయమేవాహం సుమిత్రానుచరా సుఖం|
అగ్నిహోత్రం పురస్కృత్య ప్రస్థాస్యే యత్ర రాఘవః ||009||

కామం వా స్వయమేవాద్య తత్ర మాం నేతుమర్హసి|
యత్రాసౌ పురుషవ్యాఘ్రస్తప్యతే మే తపః సుతః ||010||

ఇదం హి తవ విస్తీర్ణం ధనధాన్యసమాచితం|
హస్త్యశ్వరథసంపూర్ణం రాజ్యం నిర్యాతితం తయా ||011||

ఏవం విలపమానాం తాం భరతః ప్రాంజలిస్తదా|
కౌసల్యాం ప్రత్యువాచేదం శోకైర్బహుభిరావృతాం ||012||

ఆర్యే కస్మాదజానంతం గర్హసే మామకిల్బిషం|
విపులాం చ మమ ప్రీతిం స్థిరాం జానాసి రాఘవే ||013||

కృతా శాస్త్రానుగా బుద్ధిర్మా భూత్తస్య కదాచన|
సత్యసంధః సతాం శ్రేష్ఠో యస్యార్యోఽనుమతే గతః ||014||

ప్రైష్యం పాపీయసాం యాతు సూర్యం చ ప్రతి మేహతు|
హంతు పాదేన గాం సుప్తాం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ||015||

కారయిత్వా మహత్కర్మ భర్తా భృత్యమనర్థకం|
అధర్మో యోఽస్య సోఽస్యాస్తు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ||016||

పరిపాలయమానస్య రాజ్ఞో భూతాని పుత్రవత్|
తతస్తు ద్రుహ్యతాం పాపం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ||017||

బలిషడ్భాగముద్ధృత్య నృపస్యారక్షతః ప్రజాః|
అధర్మో యోఽస్య సోఽస్యాస్తు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ||018||

సంశ్రుత్య చ తపస్విభ్యః సత్రే వై యజ్ఞదక్షిణాం|
తాం విప్రలపతాం పాపం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ||019||

హస్త్యశ్వరథసంబాధే యుద్ధే శస్త్రసమాకులే|
మా స్మ కార్షీత్సతాం ధర్మం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ||020||

ఉపదిష్టం సుసూక్ష్మార్థం శాస్త్రం యత్నేన ధీమతా|
స నాశయతు దుష్టాత్మా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ||021||

పాయసం కృసరం ఛాగం వృథా సోఽశ్నాతు నిర్ఘృణః|
గురూంశ్చాప్యవజానాతు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ||022||

పుత్రైర్దారైశ్చ భృత్యైశ్చ స్వగృహే పరివారితః|
స ఏకో మృష్టమశ్నాతు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ||023||

రాజస్త్రీబాలవృద్ధానాం వధే యత్పాపముచ్యతే|
భృత్యత్యాగే చ యత్పాపం తత్పాపం ప్రతిపద్యతాం ||024||

ఉభే సంధ్యే శయానస్య యత్పాపం పరికల్ప్యతే|
తచ్చ పాపం భవేత్తస్య యస్యార్యోఽనుమతే గతః ||025||

యదగ్నిదాయకే పాపం యత్పాపం గురుతల్పగే|
మిత్రద్రోహే చ యత్పాపం తత్పాపం ప్రతిపద్యతాం ||026||

దేవతానాం పితౄణాం చ మాతా పిత్రోస్తథైవ చ|
మా స్మ కార్షీత్స శుశ్రూషాం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ||027||

సతాం లోకాత్సతాం కీర్త్యాః సజ్జుష్టాత్కర్మణస్తథా।
భ్రశ్యతు క్షిప్రమద్యైవ యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥028॥

విహీనాం పతిపుత్రాభ్యాం కౌసల్యాం పార్థివాత్మజః।
ఏవమాశ్వసయన్నేవ దుఃఖార్తో నిపపాత హ ॥029॥

తథా తు శపథైః కష్టైః శపమానమచేతనం।
భరతం శోకసంతప్తం కౌసల్యా వాక్యమబ్రవీత్ ॥030॥

మమ దుఃఖమిదం పుత్ర భూయః సముపజాయతే।
శపథైః శపమానో హి ప్రాణానుపరుణత్సి మే ॥031॥

దిష్ట్యా న చలితో ధర్మాదాత్మా తే సహలక్ష్మణః।
వత్స సత్యప్రతిజ్ఞో మే సతాం లోకానవాప్స్యసి ॥032॥

ఏవం విలపమానస్య దుఃఖార్తస్య మహాత్మనః।
మోహాచ్చ శోకసంరోధాద్బభూవ లులితం మనః ॥033॥

లాలప్యమానస్య విచేతనస్య ।
ప్రనష్టబుద్ధేః పతితస్య భూమౌ।
ముహుర్ముహుర్నిఃశ్వసతశ్చ దీర్ఘం ।
సా తస్య శోకేన జగామ రాత్రిః ॥034॥

—♦ సర్గ 070 ♦—

తమేవం శోకసంతప్తం భరతం కేకయీసుతం।
ఉవాచ వదతాం శ్రేష్ఠో వసిష్ఠః శ్రేష్ఠవాగృషిః ॥001॥

అలం శోకేన భద్రం తే రాజపుత్ర మహాయశః।
ప్రాప్తకాలం నరపతేః కురు సంయానముత్తరం ॥002॥

వసిష్ఠస్య వచః శ్రుత్వా భరతో ధారణాం గతః।
ప్రేతకార్యాణి సర్వాణి కారయామాస ధర్మవిత్ ॥003॥

ఉద్ధృతం తైలసంక్లేదాత్స తు భూమౌ నివేశితం।
ఆపీతవర్ణవదనం ప్రసుప్తమివ భూమిపం ॥004॥

నివేశ్య శయనే చాగ్ర్యే నానారత్నపరిష్కృతే।
తతో దశరథం పుత్రో విలలాప సుదుఃఖితః ॥005॥

కిం తే వ్యవసితం రాజన్ప్రోషితే మయ్యనాగతే।
వివాస్య రామం ధర్మజ్ఞం లక్ష్మణం చ మహాబలం ॥006॥

క్వ యాస్యసి మహారాజ హిత్వేమం దుఃఖితం జనం।
హీనం పురుషసింహేన రామేణాక్లిష్టకర్మణా ॥007॥

యోగక్షేమం తు తే రాజన్కోఽస్మిన్కల్పయితా పురే।
త్వయి ప్రయాతే స్వస్తాత రామే చ వనమాశ్రితే ॥008॥

విధవా పృథివీ రాజంస్త్వయా హీనా న రాజతే।
హీనచంద్రేవ రజనీ నగరీ ప్రతిభాతి మాం ॥009॥

ఏవం విలపమానం తం భరతం దీనమానసం।
అబ్రవీద్వచనం భూయో వసిష్ఠస్తు మహానృషిః ॥010॥

ప్రేతకార్యాణి యాన్యస్య కర్తవ్యాని విశాంపతేః|
తాన్యవ్యగ్రం మహాబాహో క్రియతామవిచారితం ||011||

తథేతి భరతో వాక్యం వసిష్ఠస్యాభిపూజ్య తత్|
ఋత్విక్పురోహితాచార్యాంస్త్వరయామాస సర్వశః ||012||

యే త్వగ్రతో నరేంద్రస్య అగ్న్యగారాద్బహిష్కృతాః|
ఋత్విగ్భిర్యాజకైశ్చైవ తే హ్రియంతే యథావిధి ||013||

శిబిలాయామథారోప్య రాజానం గతచేతనం|
బాష్పకంఠా విమనసస్తమూహుః పరిచారకాః ||014||

హిరణ్యం చ సువర్ణం చ వాసాంసి వివిధాని చ|
ప్రకిరంతో జనా మార్గం నృపతేరగ్రతో యయుః ||015||

చందనాగురునిర్యాసాన్సరలం పద్మకం తథా|
దేవదారూణి చాహృత్య చితాం చక్రుస్తథాపరే ||016||

గంధానుచ్చావచాంశ్చాన్యాంస్తత్ర దత్త్వాథ భూమిపం|
తతః సంవేశయామాసుశ్చితామధ్యే తమృత్విజః ||017||

తథా హుతాశనం హుత్వా జేపుస్తస్య తదర్త్విజః|
జగుశ్చ తే యథాశాస్త్రం తత్ర సామాని సామగాః ||018||

శిబికాభిశ్చ యానైశ్చ యథార్హం తస్య యోషితః|
నగరాన్నిర్యయుస్తత్ర వృద్ధైః పరివృతాస్తదా ||019||

ప్రసవ్యం చాపి తం చక్రుర్ఋత్విజోఽగ్నిచితం నృపం|
స్త్రియశ్చ శోకసంతప్తాః కౌసల్యా ప్రముఖాస్తదా ||020||

క్రౌంచీనామివ నారీణాం నినాదస్తత్ర శుశ్రువే|
ఆర్తానాం కరుణం కాలే క్రోశంతీనాం సహస్రశః ||021||

తతో రుదంత్యో వివశా విలప్య చ పునః పునః|
యానేభ్యః సరయూతీరమవతేరుర్వరాంగనాః ||022||

కృతోదకం తే భరతేన సార్ధం |
నృపాంగనా మంత్రిపురోహితాశ్చ|
పురం ప్రవిశ్యాశ్రుపరీతనేత్రా |
భూమౌ దశాహం వ్యనయంత దుఃఖం ||023||

—♦ సర్గ 071 ♦—

తతో దశాహేఽతిగతే కృతశౌచో నృపాత్మజః|
ద్వాదశేఽహని సంప్రాప్తే శ్రాద్ధకర్మాణ్యకారయత్ ||001||

బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ రత్నం ధనమన్నం చ పుష్కలం|
బాస్తికం బహుశుక్లం చ గాశ్చాపి శతశస్తథా ||002||

దాసీదాసం చ యానం చ వేశ్మాని సుమహాంతి చ|
బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ పుత్రో రాజ్ఞస్తస్యౌర్ధ్వదైహికం ||003||

తతః ప్రభాతసమయే దివసేఽథ త్రయోదశే|
విలలాప మహాబాహుర్భరతః శోకమూర్ఛితః ||004||

శబ్దాపిహితకంఠశ్చ శోధనార్థముపాగతః|
చితామూలే పితుర్వాక్యమిదమాహ సుదుఃఖితః ॥005॥

తాత యస్మిన్నిసృష్టోఽహం త్వయా భ్రాతరి రాఘవే|
తస్మిన్వనం ప్రవ్రజితే శూన్యే త్యక్తోఽస్మ్యహం త్వయా ॥006॥

యథాగతిరనాథాయాః పుత్రః ప్రవ్రాజితో వనం|
తామంబాం తాత కౌసల్యాం త్యక్త్వా త్వం క్వ గతో నృప ॥007॥

దృష్ట్వా భస్మారుణం తచ్చ దగ్ధాస్థిస్థానమండలం|
పితుః శరీర నిర్వాణం నిష్టనన్విషసాద హ ॥008॥

స తు దృష్ట్వా రుదందీనః పపాత ధరణీతలే|
ఉత్థాప్యమానః శక్రస్య యంత్ర ధ్వజ ఇవ చ్యుతః ॥009॥

అభిపేతుస్తతః సర్వే తస్యామాత్యాః శుచివ్రతం|
అంతకాలే నిపతితం యయాతిమృషయో యథా ॥010॥

శత్రుఘ్నశ్చాపి భరతం దృష్ట్వా శోకపరిప్లుతం|
విసంజ్ఞో న్యపతద్భూమౌ భూమిపాలమనుస్మరన్ ॥011॥

ఉన్మత్త ఇవ నిశ్చేతా విలలాప సుదుఃఖితః|
స్మృత్వా పితుర్గుణాంగాని తాని తాని తదా తదా ॥012॥

మంథరా ప్రభవస్తీవ్రః కైకేయీగ్రాహసంకులః|
వరదానమయోఽక్షోభ్యోఽమజ్జయచ్ఛోకసాగరః ॥013॥

సుకుమారం చ బాలం చ సతతం లాలితం త్వయా|
క్వ తాత భరతం హిత్వా విలపంతం గతో భవాన్ ॥014॥

నను భోజ్యేషు పానేషు వస్త్రేష్వాభరణేషు చ|
ప్రవారయసి నః సర్వాంస్తన్నః కోఽద్య కరిష్యతి ॥015॥

అవదారణ కాలే తు పృథివీ నావదీర్యతే|
విహీనా యా త్వయా రాజ్ఞా ధర్మజ్ఞేన మహాత్మనా ॥016॥

పితరి స్వర్గమాపన్నే రామే చారణ్యమాశ్రితే|
కిం మే జీవిత సామర్థ్యం ప్రవేక్ష్యామి హుతాశనం ॥017॥

హీనో భ్రాత్రా చ పిత్రా చ శూన్యామిక్ష్వాకుపాలితాం|
అయోధ్యాం న ప్రవేక్ష్యామి ప్రవేక్ష్యామి తపోవనం ॥018॥

తయోర్విలపితం శ్రుత్వా వ్యసనం చాన్వవేక్ష్య తత్|
భృశమార్తతరా భూయః సర్వ ఏవానుగామినః ॥019॥

తతో విషణ్ణౌ శ్రాంతౌ చ శత్రుఘ్నభరతావుభౌ|
ధరణ్యాం సంవ్యచేష్టేతాం భగ్నశృంగావివర్షభౌ ॥020॥

తతః ప్రకృతిమాన్వైద్యః పితురేషాం పురోహితః|
వసిష్ఠో భరతం వాక్యముత్థాప్య తమువాచ హ ॥021॥

త్రీణి ద్వంద్వాని భూతేషు ప్రవృత్తాన్యవిశేషతః|
తేషు చాపరిహార్యేషు నైవం భవితుమర్హతి ॥022॥

సుమంత్రశ్చాపి శత్రుఘ్నముత్థాప్యాభిప్రసాద్య చ|
శ్రావయామాస తత్త్వజ్ఞః సర్వభూతభవాభవౌ ॥023॥

ఉత్థితౌ తౌ నరవ్యాఘ్రౌ ప్రకాశేతే యశస్వినౌ|
వర్షాతపపరిక్లిన్నౌ పృథగింద్రధ్వజావివ ||024||

అశ్రూణి పరిమృద్నంతౌ రక్తాక్షౌ దీనభాషిణౌ|
అమాత్యాస్త్వరయంతి స్మ తనయౌ చాపరాః క్రియాః ||025||

—♦ సర్గ 072 ♦—

అత్ర యాత్రాం సమీహంతం శత్రుఘ్నో లక్ష్మణానుజః|
భరతం శోకసంతప్తమిదం వచనమబ్రవీత్ ||001||

గతిర్యః సర్వభూతానాం దుఃఖే కిం పునరాత్మనః|
స రామః సత్త్వ సంపన్నః స్త్రియా ప్రవ్రాజితో వనం ||002||

బలవాన్వీర్య సంపన్నో లక్ష్మణో నామ యోఽప్యసౌ|
కిం న మోచయతే రామం కృత్వాపి పితృనిగ్రహం ||003||

పూర్వమేవ తు నిగ్రాహ్యః సమవేక్ష్య నయానయౌ|
ఉత్పథం యః సమారూఢో నార్యా రాజా వశం గతః ||004||

ఇతి సంభాషమాణే తు శత్రుఘ్నే లక్ష్మణానుజే|
ప్రాగ్ద్వారేఽభూత్తదా కుబ్జా సర్వాభరణభూషితా ||005||

లిప్తా చందనసారేణ రాజవస్త్రాణి బిభ్రతీ|
మేఖలా దామభిశ్చిత్రై రజ్జుబద్ధేవ వానరీ ||006||

తాం సమీక్ష్య తదా ద్వాఃస్థో భృశం పాపస్య కారిణీం|
గృహీత్వాకరుణం కుబ్జాం శత్రుఘ్నాయ న్యవేదయత్ ||007||

యస్యాః కృతే వనే రామో న్యస్తదేహశ్చ వః పితా|
సేయం పాపా నృశంసా చ తస్యాః కురు యథామతి ||008||

శత్రుఘ్నశ్చ తదాజ్ఞాయ వచనం భృశదుఃఖితః|
అంతఃపురచరాన్సర్వానిత్యువాచ ధృతవ్రతః ||009||

తీవ్రముత్పాదితం దుఃఖం భ్రాతౄణాం మే తథా పితుః|
యయా సేయం నృశంసస్య కర్మణః ఫలమశ్నుతాం ||010||

ఏవముక్తా చ తేనాశు సఖీ జనసమావృతా|
గృహీతా బలవత్కుబ్జా సా తద్గృహమనాదయత్ ||011||

తతః సుభృశ సంతప్తస్తస్యాః సర్వః సఖీజనః|
క్రుద్ధమాజ్ఞాయ శత్రుఘ్నం వ్యపలాయత సర్వశః ||012||

అమంత్రయత కృత్స్నశ్చ తస్యాః సర్వసఖీజనః|
యథాయం సముపక్రాంతో నిఃశేషం నః కరిష్యతి ||013||

సానుక్రోశాం వదాన్యాం చ ధర్మజ్ఞాం చ యశస్వినీం|
కౌసల్యాం శరణం యామః సా హి నోఽస్తు ధ్రువా గతిః ||014||

స చ రోషేణ తామ్రాక్షః శత్రుఘ్నః శత్రుతాపనః|
విచకర్ష తదా కుబ్జాం క్రోశంతీం పృథివీతలే ||015||

తస్యా హ్యాకృష్యమాణాయా మంథరాయాస్తతస్తతః|
చిత్రం బహువిధం భాండం పృథివ్యాం తద్వ్యశీర్యత ||016||

తేన భాండేన సంకీర్ణం శ్రీమద్రాజనివేశనం|
అశోభత తదా భూయః శారదం గగనం యథా ||017||

స బలీ బలవత్క్రోధాద్గృహీత్వా పురుషర్షభః|
కైకేయీమభినిర్భర్త్స్య బభాషే పరుషం వచః ||018||

తైర్వాక్యైః పరుషైర్దుఃఖైః కైకేయీ భృశదుఃఖితా|
శత్రుఘ్న భయసంత్రస్తా పుత్రం శరణమాగతా ||019||

తాం ప్రేక్ష్య భరతః క్రుద్ధం శత్రుఘ్నమిదమబ్రవీత్|
అవధ్యాః సర్వభూతానాం ప్రమదాః క్షమ్యతామితి ||020||

హన్యామహమిమాం పాపాం కైకేయీం దుష్టచారిణీం|
యది మాం ధార్మికో రామో నాసూయేన్మాతృఘాతకం ||021||

ఇమామపి హతాం కుబ్జాం యది జానాతి రాఘవః|
త్వాం చ మాం చైవ ధర్మాత్మా నాభిభాషిష్యతే ధ్రువం ||022||

భరతస్య వచః శ్రుత్వా శత్రుఘ్నో లక్ష్మణానుజః|
న్యవర్తత తతో రోషాత్తాం ముమోచ చ మంథరాం ||023||

సా పాదమూలే కైకేయ్యా మంథరా నిపపాత హ|
నిఃశ్వసంతీ సుదుఃఖార్తా కృపణం విలలాప చ ||024||

శత్రుఘ్నవిక్షేపవిమూఢసంజ్ఞాం |
సమీక్ష్య కుబ్జాం భరతస్య మాతా|
శనైః సమాశ్వాసయదార్తరూపాం |
క్రౌంచీం విలగ్నామివ వీక్షమాణాం ||025||

—♦ సర్గ 073 ♦—

తతః ప్రభాతసమయే దివసేఽథ చతుర్దశే|
సమేత్య రాజకర్తారో భరతం వాక్యమబ్రువన్ ||001||

గతో దశరథః స్వర్గం యో నో గురుతరో గురుః|
రామం ప్రవ్రాజ్య వై జ్యేష్ఠం లక్ష్మణం చ మహాబలం ||002||

త్వమద్య భవ నో రాజా రాజపుత్ర మహాయశః|
సంగత్యా నాపరాధ్నోతి రాజ్యమేతదనాయకం ||003||

ఆభిషేచనికం సర్వమిదమాదాయ రాఘవ|
ప్రతీక్షతే త్వాం స్వజనః శ్రేణయశ్చ నృపాత్మజ ||004||

రాజ్యం గృహాణ భరత పితృపైతామహం మహత్|
అభిషేచయ చాత్మానం పాహి చాస్మాన్నరర్షభ ||005||

ఆభిషేచనికం భాండం కృత్వా సర్వం ప్రదక్షిణం|
భరతస్తం జనం సర్వం ప్రత్యువాచ ధృతవ్రతః ||006||

జ్యేష్ఠస్య రాజతా నిత్యముచితా హి కులస్య నః|
నైవం భవంతో మాం వక్తుమర్హంతి కుశలా జనాః ||007||

రామః పూర్వో హి నో భ్రాతా భవిష్యతి మహీపతిః|
అహం త్వరణ్యే వత్స్యామి వర్షాణి నవ పంచ చ ||008||

యుజ్యతాం మహతీ సేనా చతురంగమహాబలా|
ఆనయిష్యామ్యహం జ్యేష్ఠం భ్రాతరం రాఘవం వనాత్ ॥009॥

ఆభిషేచనికం చైవ సర్వమేతదుపస్కృతం|
పురస్కృత్య గమిష్యామి రామహేతోర్వనం ప్రతి ॥010॥

తత్రైవ తం నరవ్యాఘ్రమభిషిచ్య పురస్కృతం|
ఆనేష్యామి తు వై రామం హవ్యవాహమివాధ్వరాత్ ॥011॥

న సకామా కరిష్యామి స్వమిమాం మాతృగంధినీం|
వనే వత్స్యామ్యహం దుర్గే రామో రాజా భవిష్యతి ॥012॥

క్రియతాం శిల్పిభిః పంథాః సమాని విషమాణి చ|
రక్షిణశ్చానుసంయాంతు పథి దుర్గవిచారకాః ॥013॥

ఏవం సంభాషమాణం తం రామహేతోర్నృపాత్మజం|
ప్రత్యువాచ జనః సర్వః శ్రీమద్వాక్యమనుత్తమం ॥014॥

ఏవం తే భాషమాణస్య పద్మా శ్రీరుపతిష్ఠతాం|
యస్త్వం జ్యేష్ఠే నృపసుతే పృథివీం దాతుమిచ్ఛసి ॥015॥

అనుత్తమం తద్వచనం నృపాత్మజ |
ప్రభాషితం సంశ్రవణే నిశమ్య చ|
ప్రహర్షజాస్తం ప్రతి బాష్పబిందవో |
నిపేతురార్యాననేత్రసంభవాః ॥016॥

ఊచుస్తే వచనమిదం నిశమ్య హృష్టాః |
సామాత్యాః సపరిషదో వియాతశోకాః|
పంథానం నరవరభక్తిమాంజనశ్చ |
వ్యాదిష్టస్తవ వచనాచ్చ శిల్పివర్గః ॥017॥

—♦ సర్గ 074 ♦—

అథ భూమిప్రదేశజ్ఞాః సూత్రకర్మవిశారదాః|
స్వకర్మాభిరతాః శూరాః ఖనకా యంత్రకాస్తథా ॥001॥

కర్మాంతికాః స్థపతయః పురుషా యంత్రకోవిదాః|
తథా వర్ధకయశ్చైవ మార్గిణో వృక్షతక్షకాః ॥002॥

కూపకారాః సుధాకారా వంశకర్మకృతస్తథా|
సమర్థా యే చ ద్రష్టారః పురతస్తే ప్రతస్థిరే ॥003॥

స తు హర్షాత్తముద్దేశం జనౌఘో విపులః ప్రయాన్|
అశోభత మహావేగః సాగరస్యేవ పర్వణి ॥004॥

తే స్వవారం సమాస్థాయ వర్త్మకర్మాణి కోవిదాః|
కరణైర్వివిధోపేతైః పురస్తాత్సంప్రతస్థిరే ॥005॥

లతావల్లీశ్చ గుల్మాంశ్చ స్థాణూనశ్మన ఏవ చ|
జనాస్తే చక్రిరే మార్గం ఛిందంతో వివిధాంద్రుమాన్ ॥006॥

అవృక్షేషు చ దేశేషు కేచిద్వృక్షానరోపయన్|
కేచిత్కుఠారైష్టంకైశ్చ దాత్రైశ్ఛిందన్క్వచిత్క్వచిత్ ॥007॥

అపరే వీరణస్తంబాన్బలినో బలవత్తరాః|
విధమంతి స్మ దుర్గాణి స్థలాని చ తతస్తతః ॥008॥

అపరేఽపూరయన్కూపాన్పాంసుభిః శ్వభ్రమాయతం|
నిమ్నభాగాంస్తథా కేచిత్సమాంశ్చక్రుః సమంతతః ||009||

బబంధుర్బంధనీయాంశ్చ క్షోద్యాన్సంచుక్షుదుస్తదా|
బిభిదుర్భేదనీయాంశ్చ తాంస్తాందేశాన్నరాస్తదా ||010||

అచిరేణైవ కాలేన పరివాహాన్బహూదకాన్|
చక్రుర్బహువిధాకారాన్సాగరప్రతిమాన్బహూన్|
ఉదపానాన్బహువిధాన్వేదికా పరిమండితాన్ ||011||

ససుధాకుట్టిమతలః ప్రపుష్పితమహీరుహః|
మత్తోద్ఘుష్టద్విజగణః పతాకాభిరలంకృతః ||012||

చందనోదకసంసిక్తో నానాకుసుమభూషితః|
బహ్వశోభత సేనాయాః పంథాః స్వర్గపథోపమః ||013||

ఆజ్ఞాప్యాథ యథాజ్ఞప్తి యుక్తాస్తేఽధికృతా నరాః|
రమణీయేషు దేశేషు బహుస్వాదుఫలేషు చ ||014||

యో నివేశస్త్వభిప్రేతో భరతస్య మహాత్మనః|
భూయస్తం శోభయామాసుర్భూషాభిర్భూషణోపమం ||015||

నక్షత్రేషు ప్రశస్తేషు ముహూర్తేషు చ తద్విదః|
నివేశం స్థాపయామాసుర్భరతస్య మహాత్మనః ||016||

బహుపాంసుచయాశ్చాపి పరిఖాపరివారితాః|
తత్రేంద్రకీలప్రతిమాః ప్రతోలీవరశోభితాః ||017||

ప్రాసాదమాలాసంయుక్తాః సౌధప్రాకారసంవృతాః|
పతాకా శోభితాః సర్వే సునిర్మితమహాపథాః ||018||

విసర్పద్భిరివాకాశే విటంకాగ్రవిమానకైః|
సముచ్ఛ్రితైర్నివేశాస్తే బభుః శక్రపురోపమాః ||019||

జాహ్నవీం తు సమాసాద్య వివిధద్రుమ కాననాం|
శీతలామలపానీయాం మహామీనసమాకులాం ||020||

సచంద్రతారాగణమండితం యథా |
నభఃక్షపాయామమలం విరాజతే|
నరేంద్రమార్గః స తథా వ్యరాజత |
క్రమేణ రమ్యః శుభశిల్పినిర్మితః ||021||

—♦ సర్గ 075 ♦—

తతో నాందీముఖీం రాత్రిం భరతం సూతమాగధాః|
తుష్టువుర్వాగ్విశేషజ్ఞాః స్తవైర్మంగలసంహితైః ||001||

సువర్ణకోణాభిహతః ప్రాణదద్యామదుందుభిః|
దధ్ముః శంఖాంశ్చ శతశో వాద్యాంశ్చోచ్చావచస్వరాన్ ||002||

స తూర్య ఘోషః సుమహాందివమాపూరయన్నివ|
భరతం శోకసంతప్తం భూయః శోకైరరంధ్రయత్ ||003||

తతో ప్రబుద్ధో భరతస్తం ఘోషం సంనివర్త్య చ|
నాహం రాజేతి చాప్యుక్త్వా శత్రుఘ్నమిదమబ్రవీత్ ||004||

పశ్య శత్రుఘ్న కైకేయ్యా లోకస్యాపకృతం మహత్|
విసృజ్య మయి దుఃఖాని రాజా దశరథో గతః ||005||

తస్యైషా ధర్మరాజస్య ధర్మమూలా మహాత్మనః|
పరిభ్రమతి రాజశ్రీర్నౌరివాకర్ణికా జలే ||006||

ఇత్యేవం భరతం ప్రేక్ష్య విలపంతం విచేతనం|
కృపణం రురుదుః సర్వాః సస్వరం యోషితస్తదా ||007||

తథా తస్మిన్విలపతి వసిష్ఠో రాజధర్మవిత్|
సభామిక్ష్వాకునాథస్య ప్రవివేశ మహాయశాః ||008||

శాత కుంభమయీం రమ్యాం మణిరత్నసమాకులాం|
సుధర్మామివ ధర్మాత్మా సగణః ప్రత్యపద్యత ||009||

స కాంచనమయం పీఠం పరార్థ్యాస్తరణావృతం|
అధ్యాస్త సర్వవేదజ్ఞో దూతాననుశశాస చ ||010||

బ్రాహ్మణాన్క్షత్రియాన్యోధానమాత్యాన్గణబల్లభాన్|
క్షిప్రమానయతావ్యగ్రాః కృత్యమాత్యయికం హి నః ||011||

తతో హలహలాశబ్దో మహాన్సముదపద్యత|
రథైరశ్వైర్గజైశ్చాపి జనానాముపగచ్ఛతాం ||012||

తతో భరతమాయాంతం శతక్రతుమివామరాః|
ప్రత్యనందన్ప్రకృతయో యథా దశరథం తథా ||013||

హ్రద ఇవ తిమినాగసంవృతః |
స్తిమితజలో మణిశంఖశర్కరః|
దశరథసుతశోభితా సభా |
సదశరథేవ బభౌ యథా పురా ||014||

—♦ సర్గ 076 ♦—

తామార్యగణసంపూర్ణాం భరతః ప్రగ్రహాం సభాం|
దదర్శ బుద్ధిసంపన్నః పూర్ణచంద్రాం నిశామివ ||001||

ఆసనాని యథాన్యాయమార్యాణాం విశతాం తదా|
అదృశ్యత ఘనాపాయే పూర్ణచంద్రేవ శర్వరీ ||002||

రాజ్ఞస్తు ప్రకృతీః సర్వాః సమగ్రాః ప్రేక్ష్య ధర్మవిత్|
ఇదం పురోహితో వాక్యం భరతం మృదు చాబ్రవీత్ ||003||

తాత రాజా దశరథః స్వర్గతో ధర్మమాచరన్|
ధన ధాన్యవతీం స్ఫీతాం ప్రదాయ పృథివీం తవ ||004||

రామస్తథా సత్యధృతిః సతాం ధర్మమనుస్మరన్|
నాజహాత్పితురాదేశం శశీ జ్యోత్స్నామివోదితః ||005||

పిత్రా భ్రాత్రా చ తే దత్తం రాజ్యం నిహతకంటకం|
తద్భుంక్ష్వ ముదితామాత్యః క్షిప్రమేవాభిషేచయ ||006||

ఉదీచ్యాశ్చ ప్రతీచ్యాశ్చ దాక్షిణాత్యాశ్చ కేవలాః|
కోట్యాపరాంతాః సాముద్రా రత్నాన్యభిహరంతు తే ||007||

తచ్ఛ్రుత్వా భరతో వాక్యం శోకేనాభిపరిప్లుతః|
జగామ మనసా రామం ధర్మజ్ఞో ధర్మకాంక్షయా ||008||

స బాష్పకలయా వాచా కలహంసస్వరో యువా|
విలలాప సభామధ్యే జగర్హే చ పురోహితం ||009||

చరితబ్రహ్మచర్యస్య విద్యా స్నాతస్య ధీమతః|
ధర్మే ప్రయతమానస్య కో రాజ్యం మద్విధో హరేత్ ||010||

కథం దశరథాజ్జాతో భవేద్రాజ్యాపహారకః|
రాజ్యం చాహం చ రామస్య ధర్మం వక్తుమిహార్హసి ||011||

జ్యేష్ఠః శ్రేష్ఠశ్చ ధర్మాత్మా దిలీపనహుషోపమః|
లబ్ధుమర్హతి కాకుత్స్థో రాజ్యం దశరథో యథా ||012||

అనార్యజుష్టమస్వర్గ్యం కుర్యాం పాపమహం యది|
ఇక్ష్వాకూణామహం లోకే భవేయం కులపాంసనః ||013||

యద్ధి మాత్రా కృతం పాపం నాహం తదభిరోచయే|
ఇహస్థో వనదుర్గస్థం నమస్యామి కృతాంజలిః ||014||

రామమేవానుగచ్ఛామి స రాజా ద్విపదాం వరః|
త్రయాణామపి లోకానాం రాఘవో రాజ్యమర్హతి ||015||

తద్వాక్యం ధర్మసంయుక్తం శ్రుత్వా సర్వే సభాసదః|
హర్షాన్ముముచురశ్రూణి రామే నిహితచేతసః ||016||

యది త్వార్యం న శక్ష్యామి వినివర్తయితుం వనాత్|
వనే తత్రైవ వత్స్యామి యథార్యో లక్ష్మణస్తథా ||017||

సర్వోపాయం తు వర్తిష్యే వినివర్తయితుం బలాత్|
సమక్షమార్య మిశ్రాణాం సాధూనాం గుణవర్తినాం ||018||

ఏవముక్త్వా తు ధర్మాత్మా భరతో భ్రాతృవత్సలః|
సమీపస్థమువాచేదం సుమంత్రం మంత్రకోవిదం ||019||

తూర్ణముత్థాయ గచ్ఛ త్వం సుమంత్ర మమ శాసనాత్|
యాత్రామాజ్ఞాపయ క్షిప్రం బలం చైవ సమానయ ||020||

ఏవముక్తః సుమంత్రస్తు భరతేన మహాత్మనా|
ప్రహృష్టః సోఽదిశత్సర్వం యథా సందిష్టమిష్టవత్ ||021||

తాః ప్రహృష్టాః ప్రకృతయో బలాధ్యక్షా బలస్య చ|
శ్రుత్వా యాత్రాం సమాజ్ఞప్తాం రాఘవస్య నివర్తనే ||022||

తతో యోధాంగనాః సర్వా భర్తౄన్సర్వాన్గృహేగృహే|
యాత్రా గమనమాజ్ఞాయ త్వరయంతి స్మ హర్షితాః ||023||

తే హయైర్గోరథైః శీఘ్రైః స్యందనైశ్చ మనోజవైః|
సహ యోధైర్బలాధ్యక్షా బలం సర్వమచోదయన్ ||024||

సజ్జం తు తద్బలం దృష్ట్వా భరతో గురుసంనిధౌ|
రథం మే త్వరయస్వేతి సుమంత్రం పార్శ్వతోఽబ్రవీత్ ||025||

భరతస్య తు తస్యాజ్ఞాం ప్రతిగృహ్య ప్రహర్షితః|
రథం గృహీత్వా ప్రయయౌ యుక్తం పరమవాజిభిః ||026||

స రాఘవః సత్యధృతిః ప్రతాపవా |
న్బ్రువన్సుయుక్తం దృఢసత్యవిక్రమః|
గురుం మహారణ్యగతం యశస్వినం |
ప్రసాదయిష్యన్భరతోఽబ్రవీత్తదా ||027||

తూర్ణం సముత్థాయ సుమంత్ర గచ్ఛ |
బలస్య యోగాయ బలప్రధానాన్|
ఆనేతుమిచ్ఛామి హి తం వనస్థం |
ప్రసాద్య రామం జగతో హితాయ ||028||

స సూతపుత్రో భరతేన సమ్య |
గాజ్ఞాపితః సంపరిపూర్ణకామః|
శశాస సర్వాన్ప్రకృతిప్రధానా |
న్బలస్య ముఖ్యాంశ్చ సుహృజ్జనం చ ||029||

తతః సముత్థాయ కులే కులే తే |
రాజన్యవైశ్యా వృషలాశ్చ విప్రాః|
అయూయుజన్నుష్ట్రరథాన్ఖరాంశ్చ |
నాగాన్హయాంశ్చైవ కులప్రసూతాన్ ||030||

—♦ సర్గ 077 ♦—

తతః సముత్థితః కాల్యమాస్థాయ స్యందనోత్తమం|
ప్రయయౌ భరతః శీఘ్రం రామదర్శనకాంక్షయా ||001||

అగ్రతః ప్రయయుస్తస్య సర్వే మంత్రిపురోధసః|
అధిరుహ్య హయైర్యుక్తాన్రథాన్సూర్యరథోపమాన్ ||002||

నవనాగసహస్రాణి కల్పితాని యథావిధి|
అన్వయుర్భరతం యాంతమిక్ష్వాకు కులనందనం ||003||

షష్టి రథసహస్రాణి ధన్వినో వివిధాయుధాః|
అన్వయుర్భరతం యాంతం రాజపుత్రం యశస్వినం ||004||

శతం సహస్రాణ్యశ్వానాం సమారూఢాని రాఘవం|
అన్వయుర్భరతం యాంతం రాజపుత్రం యశస్వినం ||005||

కైకేయీ చ సుమిత్రా చ కౌసల్యా చ యశస్వినీ|
రామానయనసంహృష్టా యయుర్యానేన భాస్వతా ||006||

ప్రయాతాశ్చార్యసంఘాతా రామం ద్రష్టుం సలక్ష్మణం|
తస్యైవ చ కథాశ్చిత్రాః కుర్వాణా హృష్టమానసాః ||007||

మేఘశ్యామం మహాబాహుం స్థిరసత్త్వం దృఢవ్రతం|
కదా ద్రక్ష్యామహే రామం జగతః శోకనాశనం ||008||

దృష్ట ఏవ హి నః శోకమపనేష్యతి రాఘవః|
తమః సర్వస్య లోకస్య సముద్యన్నివ భాస్కరః ||009||

ఇత్యేవం కథయంతస్తే సంప్రహృష్టాః కథాః శుభాః|
పరిష్వజానాశ్చాన్యోన్యం యయుర్నాగరికాస్తదా ||010||

యే చ తత్రాపరే సర్వే సంమతా యే చ నైగమాః|
రామం ప్రతి యయుర్హృష్టాః సర్వాః ప్రకృతయస్తదా ||011||

మణి కారాశ్చ యే కేచిత్కుంభకారాశ్చ శోభనాః|
సూత్రకర్మకృతశ్చైవ యే చ శస్త్రోపజీవినః ||012||

మాయూరకాః క్రాకచికా రోచకా వేధకాస్తథా|
దంతకారాః సుధాకారాస్తథా గంధోపజీవినః ||013||

సువర్ణకారాః ప్రఖ్యాతాస్తథా కంబలధావకాః|
స్నాపకాచ్ఛాదకా వైద్యా ధూపకాః శౌండికాస్తథా ||014||

రజకాస్తున్నవాయాశ్చ గ్రామఘోషమహత్తరాః|
శైలూషాశ్చ సహ స్త్రీభిర్యాంతి కైవర్తకాస్తథా ||015||

సమాహితా వేదవిదో బ్రాహ్మణా వృత్తసంమతాః|
గోరథైర్భరతం యాంతమనుజగ్ముః సహస్రశః ||016||

సువేషాః శుద్ధవసనాస్తామ్రమృష్టానులేపనాః|
సర్వే తే వివిధైర్యానైః శనైర్భరతమన్వయుః ||017||

ప్రహృష్టముదితా సేనా సాన్వయాత్కైకయీసుతం|
వ్యవతిష్ఠత సా సేనా భరతస్యానుయాయినీ ||018||

నిరీక్ష్యానుగతాం సేనాం తాం చ గంగాం శివోదకాం|
భరతః సచివాన్సర్వానబ్రవీద్వాక్యకోవిదః ||019||

నివేశయత మే సైన్యమభిప్రాయేణ సర్వశః|
విశ్రాంతః ప్రతరిష్యామః శ్వ ఇదానీం మహానదీం ||020||

దాతుం చ తావదిచ్ఛామి స్వర్గతస్య మహీపతేః|
ఔర్ధ్వదేహ నిమిత్తార్థమవతీర్యోదకం నదీం ||021||

తస్యైవం బ్రువతోఽమాత్యాస్తథేత్యుక్త్వా సమాహితాః|
న్యవేశయంస్తాంశ్ఛందేన స్వేన స్వేన పృథక్పృథక్ ||022||

నివేశ్య గంగామను తాం మహానదీం ।
చమూం విధానైః పరిబర్హ శోభినీం।
ఉవాస రామస్య తదా మహాత్మనో ।
విచింతయానో భరతో నివర్తనం ॥023॥

—♦ సర్గ 078 ♦—

తతో నివిష్టాం ధ్వజినీం గంగామన్వాశ్రితాం నదీం।
నిషాదరాజో దృష్ట్వైవ జ్ఞాతీన్సంత్వరితోఽబ్రవీత్ ॥001॥

మహతీయమతః సేనా సాగరాభా ప్రదృశ్యతే।
నాస్యాంతమవగచ్ఛామి మనసాపి విచింతయన్ ॥002॥

స ఏష హి మహాకాయః కోవిదారధ్వజో రథే।
బంధయిష్యతి వా దాశానథ వాస్మాన్వధిష్యతి ॥003॥

అథ దాశరథిం రామం పిత్రా రాజ్యాద్వివాసితం।
భరతః కైకేయీపుత్రో హంతుం సమధిగచ్ఛతి ॥004॥

భర్తా చైవ సఖా చైవ రామో దాశరథిర్మమ।
తస్యార్థకామాః సంనద్ధా గంగానూపేఽత్ర తిష్ఠత ॥005॥

తిష్ఠంతు సర్వదాశాశ్చ గంగామన్వాశ్రితా నదీం।
బలయుక్తా నదీరక్షా మాంసమూలఫలాశనాః ॥006॥

నావాం శతానాం పంచానాం కైవర్తానాం శతం శతం।
సంనద్ధానాం తథా యూనాం తిష్ఠంత్వత్యభ్యచోదయత్ ॥007॥

యదా తుష్టస్తు భరతో రామస్యేహ భవిష్యతి।
సేయం స్వస్తిమయీ సేనా గంగామద్య తరిష్యతి ॥008॥

ఇత్యుక్త్వోపాయనం గృహ్య మత్స్యమాంసమధూని చ।
అభిచక్రామ భరతం నిషాదాధిపతిర్గుహః ॥009॥

తమాయాంతం తు సంప్రేక్ష్య సూతపుత్రః ప్రతాపవాన్।
భరతాయాచచక్షేఽథ వినయజ్ఞో వినీతవత్ ॥010॥

ఏష జ్ఞాతిసహస్రేణ స్థపతిః పరివారితః।
కుశలో దండకారణ్యే వృద్ధో భ్రాతుశ్చ తే సఖా ॥011॥

తస్మాత్పశ్యతు కాకుత్స్థ త్వాం నిషాదాధిపో గుహః।
అసంశయం విజానీతే యత్ర తౌ రామలక్ష్మణౌ ॥012॥

ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా సుమంత్రాద్భరతః శుభం।
ఉవాచ వచనం శీఘ్రం గుహః పశ్యతు మామితి ॥013॥

లబ్ధ్వాభ్యనుజ్ఞాం సంహృష్టో జ్ఞాతిభిః పరివారితః।
ఆగమ్య భరతం ప్రహ్వో గుహో వచనమబ్రవీత్ ॥014॥

నిష్కుటశ్చైవ దేశోఽయం వంచితాశ్చాపి తే వయం।
నివేదయామస్తే సర్వే స్వకే దాశకులే వస ॥015॥

అస్తి మూలం ఫలం చైవ నిషాదైః సముపాహృతం।
ఆర్ద్రం చ మాంసం శుష్కం చ వన్యం చోచ్చావచం మహత్ ॥016॥

ఆశంసే స్వాశితా సేనా వత్స్యతీమాం విభావరీం|
అర్చితో వివిధైః కామైః శ్వః ససైన్యో గమిష్యసి ||017||

—♦ సర్గ 079 ♦—

ఏవముక్తస్తు భరతో నిషాదాధిపతిం గుహం|
ప్రత్యువాచ మహాప్రాజ్ఞో వాక్యం హేత్వర్థసంహితం ||001||

ఊర్జితః ఖలు తే కామః కృతో మమ గురోః సఖే|
యో మే త్వమీదృశీం సేనామేకోఽభ్యర్చితుమిచ్ఛసి ||002||

ఇత్యుక్త్వా తు మహాతేజా గుహం వచనముత్తమం|
అబ్రవీద్భరతః శ్రీమాన్నిషాదాధిపతిం పునః ||003||

కతరేణ గమిష్యామి భరద్వాజాశ్రమం గుహ|
గహనోఽయం భృశం దేశో గంగానూపో దురత్యయః ||004||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాజపుత్రస్య ధీమతః|
అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం గుహో గహనగోచరః ||005||

దాశాస్త్వనుగమిష్యంతి ధన్వినః సుసమాహితాః|
అహం చానుగమిష్యామి రాజపుత్ర మహాయశః ||006||

కచ్చిన్న దుష్టో వ్రజసి రామస్యాక్లిష్టకర్మణః|
ఇయం తే మహతీ సేనా శంకాం జనయతీవ మే ||007||

తమేవమభిభాషంతమాకాశ ఇవ నిర్మలః|
భరతః శ్లక్ష్ణయా వాచా గుహం వచనమబ్రవీత్ ||008||

మా భూత్స కాలో యత్కష్టం న మాం శంకితుమర్హసి|
రాఘవః స హి మే భ్రాతా జ్యేష్ఠః పితృసమో మమ ||009||

తం నివర్తయితుం యామి కాకుత్స్థం వనవాసినం|
బుద్ధిరన్యా న తే కార్యా గుహ సత్యం బ్రవీమి తే ||010||

స తు సంహృష్టవదనః శ్రుత్వా భరతభాషితం|
పునరేవాబ్రవీద్వాక్యం భరతం ప్రతి హర్షితః ||011||

ధన్యస్త్వం న త్వయా తుల్యం పశ్యామి జగతీతలే|
అయత్నాదాగతం రాజ్యం యస్త్వం త్యక్తుమిహేచ్ఛసి ||012||

శాశ్వతీ ఖలు తే కీర్తిర్లోకాననుచరిష్యతి|
యస్త్వం కృచ్ఛ్రగతం రామం ప్రత్యానయితుమిచ్ఛసి ||013||

ఏవం సంభాషమాణస్య గుహస్య భరతం తదా|
బభౌ నష్టప్రభః సూర్యో రజనీ చాభ్యవర్తత ||014||

సంనివేశ్య స తాం సేనాం గుహేన పరితోషితః|
శత్రుఘ్నేన సహ శ్రీమాఞ్శయనం పునరాగమత్ ||015||

రామచింతామయః శోకో భరతస్య మహాత్మనః|
ఉపస్థితో హ్యనర్హస్య ధర్మప్రేక్షస్య తాదృశః ||016||

అంతర్దాహేన దహనః సంతాపయతి రాఘవం|
వనదాహాభిసంతప్తం గూఢోఽగ్నిరివ పాదపం ||017||

ప్రస్రుతః సర్వగాత్రేభ్యః స్వేదః శోకాగ్నిసంభవః|
యథా సూర్యాంశుసంతప్తో హిమవాన్ప్రస్రుతో హిమం ||018||

ధ్యాననిర్దరశైలేన వినిఃశ్వసితధాతునా|
దైన్యపాదపసంఘేన శోకాయాసాధిశృంగిణా ||019||

ప్రమోహానంతసత్త్వేన సంతాపౌషధివేణునా|
ఆక్రాంతో దుఃఖశైలేన మహతా కైకయీసుతః ||020||

గుహేన సార్ధం భరతః సమాగతో |
మహానుభావః సజనః సమాహితః|
సుదుర్మనాస్తం భరతం తదా పున |
ర్గుహః సమాశ్వాసయదగ్రజం ప్రతి ||021||

—♦ సర్గ 080 ♦—

ఆచచక్షేఽథ సద్భావం లక్ష్మణస్య మహాత్మనః|
భరతాయాప్రమేయాయ గుహో గహనగోచరః ||001||

తం జాగ్రతం గుణైర్యుక్తం వరచాపేషుధారిణం|
భ్రాతృ గుప్త్యర్థమత్యంతమహం లక్ష్మణమబ్రవం ||002||

ఇయం తాత సుఖా శయ్యా త్వదర్థముపకల్పితా|
ప్రత్యాశ్వసిహి శేష్వాస్యాం సుఖం రాఘవనందన ||003||

ఉచితోఽయం జనః సర్వే దుఃఖానాం త్వం సుఖోచితః|
ధర్మాత్మంస్తస్య గుప్త్యర్థం జాగరిష్యామహే వయం ||004||

న హి రామాత్ప్రియతరో మమాస్తి భువి కశ్చన|
మోత్సుకో భూర్బ్రవీమ్యేతదప్యసత్యం తవాగ్రతః ||005||

అస్య ప్రసాదాదాశంసే లోకేఽస్మిన్సుమహద్యశః|
ధర్మావాప్తిం చ విపులామర్థావాప్తిం చ కేవలాం ||006||

సోఽహం ప్రియసఖం రామం శయానం సహ సీతయా|
రక్షిష్యామి ధనుష్పాణిః సర్వైః స్వైర్జ్ఞాతిభిః సహ ||007||

న హి మేఽవిదితం కించిద్వనేఽస్మింశ్చరతః సదా|
చతురంగం హ్యపి బలం ప్రసహేమ వయం యుధి ||008||

ఏవమస్మాభిరుక్తేన లక్ష్మణేన మహాత్మనా|
అనునీతా వయం సర్వే ధర్మమేవానుపశ్యతా ||009||

కథం దాశరథౌ భూమౌ శయానే సహ సీతయా|
శక్యా నిద్రామయా లబ్ధుం జీవితం వా సుఖాని వా ||010||

యో న దేవాసురైః సర్వైః శక్యః ప్రసహితుం యుధి|
తం పశ్య గుహ సంవిష్టం తృణేషు సహ సీతయా ||011||

మహతా తపసా లబ్ధో వివిధైశ్చ పరిశ్రమైః|
ఏకో దశరథస్యైష పుత్రః సదృశలక్షణః ||012||

అస్మిన్ప్రవ్రాజితే రాజా న చిరం వర్తయిష్యతి|
విధవా మేదినీ నూనం క్షిప్రమేవ భవిష్యతి ||013||

వినద్య సుమహానాదం శ్రమేణోపరతాః స్త్రియః|
నిర్ఘోషోపరతం నూనమద్య రాజనివేశనం ||014||

కౌసల్యా చైవ రాజా చ తథైవ జననీ మమ|
నాశంసే యది తే సర్వే జీవేయుః శర్వరీమిమాం ||015||

జీవేదపి హి మే మాతా శత్రుఘ్నస్యాన్వవేక్షయా|
దుఃఖితా యా తు కౌసల్యా వీరసూర్వినశిష్యతి ||016||

అతిక్రాంతమతిక్రాంతమనవాప్య మనోరథం|
రాజ్యే రామమనిక్షిప్య పితా మే వినశిష్యతి ||017||

సిద్ధార్థాః పితరం వృత్తం తస్మిన్కాలే హ్యుపస్థితే|
ప్రేతకార్యేషు సర్వేషు సంస్కరిష్యంతి భూమిపం ||018||

రమ్యచత్వరసంస్థానాం సువిభక్తమహాపథాం|
హర్మ్యప్రాసాదసంపన్నాం సర్వరత్నవిభూషితాం ||019||

గజాశ్వరథసంబాధాం తూర్యనాదవినాదితాం|
సర్వకల్యాణసంపూర్ణాం హృష్టపుష్టజనాకులాం ||020||

ఆరామోద్యానసంపూర్ణాం సమాజోత్సవశాలినీం|
సుఖితా విచరిష్యంతి రాజధానీం పితుర్మమ ||021||

అపి సత్యప్రతిజ్ఞేన సార్ధం కుశలినా వయం|
నివృత్తే సమయే హ్యస్మిన్సుఖితాః ప్రవిశేమహి ||022||

పరిదేవయమానస్య తస్యైవం సుమహాత్మనః|
తిష్ఠతో రాజపుత్రస్య శర్వరీ సాత్యవర్తత ||023||

ప్రభాతే విమలే సూర్యే కారయిత్వా జటా ఉభౌ|
అస్మిన్భాగీరథీతీరే సుఖం సంతారితౌ మయా ||024||

జటాధరౌ తౌ ద్రుమచీరవాససౌ |
మహాబలౌ కుంజరయూథపోపమౌ|
వరేషుచాపాసిధరౌ పరంతపౌ |
వ్యవేక్షమాణౌ సహ సీతయా గతౌ ||025||

—♦ సర్గ 081 ♦—

గుహస్య వచనం శ్రుత్వా భరతో భృశమప్రియం|
ధ్యానం జగామ తత్రైవ యత్ర తచ్ఛ్రుతమప్రియం ||001||

సుకుమారో మహాసత్త్వః సింహస్కంధో మహాభుజః|
పుండరీక విశాలాక్షస్తరుణః ప్రియదర్శనః ||002||

ప్రత్యాశ్వస్య ముహూర్తం తు కాలం పరమదుర్మనాః|
పపాత సహసా తోత్త్రైర్హృది విద్ధ ఇవ ద్విపః ||003||

తదవస్థం తు భరతం శత్రుఘ్నోఽనంతర స్థితః|
పరిష్వజ్య రురోదోచ్చైర్విసంజ్ఞః శోకకర్శితః ||004||

తతః సర్వాః సమాపేతుర్మాతరో భరతస్య తాః|
ఉపవాస కృశా దీనా భర్తృవ్యసనకర్శితాః ||005||

తాశ్చ తం పతితం భూమౌ రుదంత్యః పర్యవారయన్|
కౌసల్యా త్వనుసృత్యైనం దుర్మనాః పరిషస్వజే ||006||

వత్సలా స్వం యథా వత్సముపగూహ్య తపస్వినీ|
పరిపప్రచ్ఛ భరతం రుదంతీ శోకలాలసా ||007||

పుత్రవ్యాధిర్న తే కచ్చిచ్ఛరీరం పరిబాధతే|
అద్య రాజకులస్యాస్య త్వదధీనం హి జీవితం ||008||

త్వాం దృష్ట్వా పుత్ర జీవామి రామే సభ్రాతృకే గతే|
వృత్తే దశరథే రాజ్ఞి నాథ ఏకస్త్వమద్య నః ||009||

కచ్చిన్న లక్ష్మణే పుత్ర శ్రుతం తే కించిదప్రియం|
పుత్ర వా హ్యేకపుత్రాయాః సహభార్యే వనం గతే ||010||

స ముహూర్తం సమాశ్వస్య రుదన్నేవ మహాయశాః|
కౌసల్యాం పరిసాంత్వ్యేదం గుహం వచనమబ్రవీత్ ||011||

భ్రాతా మే క్వావసద్రాత్రిం క్వ సీతా క్వ చ లక్ష్మణః|
అస్వపచ్ఛయనే కస్మిన్కిం భుక్త్వా గుహ శంస మే ||012||

సోఽబ్రవీద్భరతం పృష్టో నిషాదాధిపతిర్గుహః|
యద్విధం ప్రతిపేదే చ రామే ప్రియహితేఽతిథౌ ||013||

అన్నముచ్చావచం భక్ష్యాః ఫలాని వివిధాని చ|
రామాయాభ్యవహారార్థం బహుచోపహృతం మయా ||014||

తత్సర్వం ప్రత్యనుజ్ఞాసీద్రామః సత్యపరాక్రమః|
న హి తత్ప్రత్యగృహ్ణాత్స క్షత్రధర్మమనుస్మరన్ ||015||

న హ్యస్మాభిః ప్రతిగ్రాహ్యం సఖే దేయం తు సర్వదా|
ఇతి తేన వయం రాజన్ననునీతా మహాత్మనా ||016||

లక్ష్మణేన సమానీతం పీత్వా వారి మహాయశాః|
ఔపవాస్యం తదాకార్షీద్రాఘవః సహ సీతయా ||017||

తతస్తు జలశేషేణ లక్ష్మణోఽప్యకరోత్తదా|
వాగ్యతాస్తే త్రయః సంధ్యాముపాసత సమాహితాః ||018||

సౌమిత్రిస్తు తతః పశ్చాదకరోత్స్వాస్తరం శుభం|
స్వయమానీయ బర్హీంషి క్షిప్రం రాఘవ కారణాత్ ||019||

తస్మిన్సమావిశద్రామః స్వాస్తరే సహ సీతయా|
ప్రక్షాల్య చ తయోః పాదావపచక్రామ లక్ష్మణః ||020||

ఏతత్తదింగుదీమూలమిదమేవ చ తత్తృణం|
యస్మిన్రామశ్చ సీతా చ రాత్రిం తాం శయితావుభౌ ||021||

నియమ్య పృష్ఠే తు తలాంగులిత్రవా |
ఞ్శరైః సుపూర్ణావిషుధీ పరంతపః|
మహద్ధనుః సజ్యముపోహ్య లక్ష్మణో |
నిశామతిష్ఠత్పరితోఽస్య కేవలం ||022||

తతస్త్వహం చోత్తమబాణచాపధృ |
క్స్థితోఽభవం తత్ర స యత్ర లక్ష్మణః|
అతంద్రిభిర్జ్ఞాతిభిరాత్తకార్ముకై |
ర్మహేంద్రకల్పం పరిపాలయంస్తదా ||023||

—♦ సర్గ 082 ♦—

తచ్ఛ్రుత్వా నిపుణం సర్వం భరతః సహ మంత్రిభిః|
ఇంగుదీమూలమాగమ్య రామశయ్యామవేక్ష్య తాం ||001||

అబ్రవీజ్జననీః సర్వా ఇహ తేన మహాత్మనా|
శర్వరీ శయితా భూమావిదమస్య విమర్దితం ||002||

మహాభాగకులీనేన మహాభాగేన ధీమతా|
జాతో దశరథేనోర్వ్యాం న రామః స్వప్తుమర్హతి ||003||

అజినోత్తరసంస్తీర్ణే వరాస్తరణసంచయే|
శయిత్వా పురుషవ్యాఘ్రః కథం శేతే మహీతలే ||004||

ప్రాసాదాగ్ర విమానేషు వలభీషు చ సర్వదా|
హైమరాజతభౌమేషు వరాస్తరణశాలిషు ||005||

పుష్పసంచయచిత్రేషు చందనాగరుగంధిషు|
పాండురాభ్రప్రకాశేషు శుకసంఘరుతేషు చ ||006||

గీతవాదిత్రనిర్ఘోషైర్వరాభరణనిఃస్వనైః|
మృదంగవరశబ్దైశ్చ సతతం ప్రతిబోధితః ||007||

బందిభిర్వందితః కాలే బహుభిః సూతమాగధైః|
గాథాభిరనురూపాభిః స్తుతిభిశ్చ పరంతపః ||008||

అశ్రద్ధేయమిదం లోకే న సత్యం ప్రతిభాతి మా|
ముహ్యతే ఖలు మే భావః స్వప్నోఽయమితి మే మతిః ||009||

న నూనం దైవతం కించిత్కాలేన బలవత్తరం|
యత్ర దాశరథీ రామో భూమావేవం శయీత సః ||010||

విదేహరాజస్య సుతా సీతా చ ప్రియదర్శనా|
దయితా శయితా భూమౌ స్నుషా దశరథస్య చ ||011||

ఇయం శయ్యా మమ భ్రాతురిదం హి పరివర్తితం|
స్థండిలే కఠినే సర్వం గాత్రైర్విమృదితం తృణం ||012||

మన్యే సాభరణా సుప్తా సీతాస్మిఞ్శయనే తదా|
తత్ర తత్ర హి దృశ్యంతే సక్తాః కనకబిందవః ||013||

ఉత్తరీయమిహాసక్తం సువ్యక్తం సీతయా తదా|
తథా హ్యేతే ప్రకాశంతే సక్తాః కౌశేయతంతవః ||014||

మన్యే భర్తుః సుఖా శయ్యా యేన బాలా తపస్వినీ|
సుకుమారీ సతీ దుఃఖం న విజానాతి మైథిలీ ||015||

సార్వభౌమ కులే జాతః సర్వలోకసుఖావహః|
సర్వలోకప్రియస్త్యక్త్వా రాజ్యం ప్రియమనుత్తమం ||016||

కథమిందీవరశ్యామో రక్తాక్షః ప్రియదర్శనః|
సుఖభాగీ చ దుఃఖార్హః శయితో భువి రాఘవః ||017||

సిద్ధార్థా ఖలు వైదేహీ పతిం యానుగతా వనం|
వయం సంశయితాః సర్వే హీనాస్తేన మహాత్మనా ||018||

అకర్ణధారా పృథివీ శూన్యేవ ప్రతిభాతి మా|
గతే దశరథే స్వర్గే రామే చారణ్యమాశ్రితే ||019||

న చ ప్రార్థయతే కశ్చిన్మనసాపి వసుంధరాం|
వనేఽపి వసతస్తస్య బాహువీర్యాభిరక్షితాం ||020||

శూన్యసంవరణారక్షామయంత్రితహయద్విపాం|
అపావృతపురద్వారాం రాజధానీమరక్షితాం ||021||

అప్రహృష్టబలాం న్యూనాం విషమస్థామనావృతాం|
శత్రవో నాభిమన్యంతే భక్ష్యాన్విషకృతానివ ||022||

అద్య ప్రభృతి భూమౌ తు శయిష్యేఽహం తృణేషు వా|
ఫలమూలాశనో నిత్యం జటాచీరాణి ధారయన్ ||023||

తస్యార్థముత్తరం కాలం నివత్స్యామి సుఖం వనే|
తం ప్రతిశ్రవమాముచ్య నాస్య మిథ్యా భవిష్యతి ||024||

వసంతం భ్రాతురర్థాయ శత్రుఘ్నో మానువత్స్యతి|
లక్ష్మణేన సహ త్వార్యో అయోధ్యాం పాలయిష్యతి ||025||

అభిషేక్ష్యంతి కాకుత్స్థమయోధ్యాయాం ద్విజాతయః|
అపి మే దేవతాః కుర్యురిమం సత్యం మనోరథం ||026||

ప్రసాద్యమానః శిరసా మయా స్వయం |
బహుప్రకారం యది న ప్రపత్స్యతే|
తతోఽనువత్స్యామి చిరాయ రాఘవం |
వనే వసన్నార్హతి మాముపేక్షితుం ||027||

—♦ సర్గ 083 ♦—

వ్యుష్య రాత్రిం తు తత్రైవ గంగాకూలే స రాఘవః|
భరతః కాల్యముత్థాయ శత్రుఘ్నమిదమబ్రవీత్ ||001||

శత్రుఘ్నోత్తిష్ఠ కిం శేషే నిషాదాధిపతిం గుహం|
శీఘ్రమానయ భద్రం తే తారయిష్యతి వాహినీం ||002||

జాగర్మి నాహం స్వపిమి తథైవార్యం విచింతయన్|
ఇత్యేవమబ్రవీద్భ్రాత్రా శత్రుఘ్నోఽపి ప్రచోదితః ||003||

ఇతి సంవదతోరేవమన్యోన్యం నరసింహయోః|
ఆగమ్య ప్రాంజలిః కాలే గుహో భరతమబ్రవీత్ ||004||

కచ్చిత్సుఖం నదీతీరేఽవాత్సీః కాకుత్స్థ శర్వరీం|
కచ్చిచ్చ సహ సైన్యస్య తవ సర్వమనామయం ||005||

గుహస్య తత్తు వచనం శ్రుత్వా స్నేహాదుదీరితం|
రామస్యానువశో వాక్యం భరతోఽపీదమబ్రవీత్ ||006||

సుఖా నః శర్వరీ రాజన్పూజితాశ్చాపి తే వయం|
గంగాం తు నౌభిర్బహ్వీభిర్దాశాః సంతారయంతు నః ||007||

తతో గుహః సంత్వరితః శ్రుత్వా భరతశాసనం|
ప్రతిప్రవిశ్య నగరం తం జ్ఞాతిజనమబ్రవీత్ ||008||

ఉత్తిష్ఠత ప్రబుధ్యధ్వం భద్రమస్తు హి వః సదా|
నావః సమనుకర్షధ్వం తారయిష్యామ వాహినీం ॥009॥

తే తథోక్తాః సముత్థాయ త్వరితా రాజశాసనాత్|
పంచ నావాం శతాన్యేవ సమానిన్యుః సమంతతః ॥010॥

అన్యాః స్వస్తికవిజ్ఞేయా మహాఘండా ధరా వరాః|
శోభమానాః పతాకిన్యో యుక్తవాతాః సుసంహతాః ॥011॥

తతః స్వస్తికవిజ్ఞేయాం పాండుకంబలసంవృతాం|
సనందిఘోషాం కల్యాణీం గుహో నావముపాహరత్ ॥012॥

తామారురోహ భరతః శత్రుఘ్నశ్చ మహాబలః|
కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ యాశ్చాన్యా రాజయోషితః ॥013॥

పురోహితశ్చ తత్పూర్వం గురవే బ్రాహ్మణాశ్చ యే|
అనంతరం రాజదారాస్తథైవ శకటాపణాః ॥014॥

ఆవాసమాదీపయతాం తీర్థం చాప్యవగాహతాం|
భాండాని చాదదానానాం ఘోషస్త్రిదివమస్పృశత్ ॥015॥

పతాకిన్యస్తు తా నావః స్వయం దాశైరధిష్ఠితాః|
వహంత్యో జనమారూఢం తదా సంపేతురాశుగాః ॥016॥

నారీణామభిపూర్ణాస్తు కాశ్చిత్కాశ్చిత్తు వాజినాం|
కశ్చిత్తత్ర వహంతి స్మ యానయుగ్యం మహాధనం ॥017॥

తాః స్మ గత్వా పరం తీరమవరోప్య చ తం జనం|
నివృత్తాః కాండచిత్రాణి క్రియంతే దాశబంధుభిః ॥018॥

సవైజయంతాస్తు గజా గజారోహైః ప్రచోదితాః|
తరంతః స్మ ప్రకాశంతే సధ్వజా ఇవ పర్వతాః ॥019॥

నావశ్చారురుహుస్త్వన్యే ప్లవైస్తేరుస్తథాపరే|
అన్యే కుంభఘటైస్తేరురన్యే తేరుశ్చ బాహుభిః ॥020॥

సా పుణ్యా ధ్వజినీ గంగాం దాశైః సంతారితా స్వయం|
మైత్రే ముహూర్తే ప్రయయౌ ప్రయాగవనముత్తమం ॥021॥

ఆశ్వాసయిత్వా చ చమూం మహాత్మా |
నివేశయిత్వా చ యథోపజోషం|
ద్రష్టుం భరద్వాజమృషిప్రవర్య |
మృత్విగ్వృతః సన్భరతః ప్రతస్థే ॥022॥

—♦ సర్గ 084 ♦—

భరద్వాజాశ్రమం దృష్ట్వా క్రోశాదేవ నరర్షభః|
బలం సర్వమవస్థాప్య జగామ సహ మంత్రిభిః ॥001॥

పద్భ్యామేవ హి ధర్మజ్ఞో న్యస్తశస్త్రపరిచ్ఛదః|
వసానో వాససీ క్షౌమే పురోధాయ పురోహితం ॥002॥

తతః సందర్శనే తస్య భరద్వాజస్య రాఘవః|
మంత్రిణస్తానవస్థాప్య జగామాను పురోహితం ॥003॥

వసిష్ఠమథ దృష్ట్వైవ భరద్వాజో మహాతపాః|
సంచచాలాసనాత్తూర్ణం శిష్యానర్ఘ్యమితి బ్రువన్ ||004||

సమాగమ్య వసిష్ఠేన భరతేనాభివాదితః|
అబుధ్యత మహాతేజాః సుతం దశరథస్య తం ||005||

తాభ్యామర్ఘ్యం చ పాద్యం చ దత్త్వా పశ్చాత్ఫలాని చ|
ఆనుపూర్వ్యాచ్చ ధర్మజ్ఞః పప్రచ్ఛ కుశలం కులే ||006||

అయోధ్యాయాం బలే కోశే మిత్రేష్వపి చ మంత్రిషు|
జానందశరథం వృత్తం న రాజానముదాహరత్ ||007||

వసిష్ఠో భరతశ్చైనం పప్రచ్ఛతురనామయం|
శరీరేఽగ్నిషు వృక్షేషు శిష్యేషు మృగపక్షిషు ||008||

తథేతి చ ప్రతిజ్ఞాయ భరద్వాజో మహాతపాః|
భరతం ప్రత్యువాచేదం రాఘవస్నేహబంధనాత్ ||009||

కిమిహాగమనే కార్యం తవ రాజ్యం ప్రశాసతః|
ఏతదాచక్ష్వ మే సర్వం న హి మే శుధ్యతే మనః ||010||

సుషువే యమ మిత్రఘ్నం కౌసల్యానందవర్ధనం|
భ్రాత్రా సహ సభార్యో యశ్చిరం ప్రవ్రాజితో వనం ||011||

నియుక్తః స్త్రీనియుక్తేన పిత్రా యోఽసౌ మహాయశాః|
వనవాసీ భవేతీహ సమాః కిల చతుర్దశ ||012||

కచ్చిన్న తస్యాపాపస్య పాపం కర్తుమిహేచ్ఛసి|
అకంటకం భోక్తుమనా రాజ్యం తస్యానుజస్య చ ||013||

ఏవముక్తో భరద్వాజం భరతః ప్రత్యువాచ హ|
పర్యశ్రు నయనో దుఃఖాద్వాచా సంసజ్జమానయా ||014||

హతోఽస్మి యది మామేవం భగవానపి మన్యతే|
మత్తో న దోషమాశంకేర్నైవం మామనుశాధి హి ||015||

న చైతదిష్టం మాతా మే యదవోచన్మదంతరే|
నాహమేతేన తుష్టశ్చ న తద్వచనమాదదే ||016||

అహం తు తం నరవ్యాఘ్రముపయాతః ప్రసాదకః|
ప్రతినేతుమయోధ్యాం చ పాదౌ తస్యాభివందితుం ||017||

త్వం మామేవంగతం మత్వా ప్రసాదం కర్తుమర్హసి|
శంస మే భగవన్రామః క్వ సంప్రతి మహీపతిః ||018||

ఉవాచ తం భరద్వాజః ప్రసాదాద్భరతం వచః|
త్వయ్యేతత్పురుషవ్యాఘ్ర యుక్తం రాఘవవంశజే|
గురువృత్తిర్దమశ్చైవ సాధూనాం చానుయాయితా ||019||

జానే చైతన్మనఃస్థం తే దృఢీకరణమస్త్వితి|
అపృచ్ఛం త్వాం తవాత్యర్థం కీర్తిం సమభివర్ధయన్ ||020||

అసౌ వసతి తే భ్రాతా చిత్రకూటే మహాగిరౌ|
శ్వస్తు గంతాసి తం దేశం వసాద్య సహ మంత్రిభిః|
ఏతం మే కురు సుప్రాజ్ఞ కామం కామార్థకోవిద ||021||

తతస్తథేత్యేవముదారదర్శనః |
ప్రతీతరూపో భరతోఽబ్రవీద్వచః|

చకార బుద్ధిం చ తదా మహాశ్రమే |
నిశానివాసాయ నరాధిపాత్మజః ||022||

—♦ సర్గ 085 ♦—

కృతబుద్ధిం నివాసాయ తథైవ స మునిస్తదా|
భరతం కైకయీ పుత్రమాతిథ్యేన న్యమంత్రయత్ ||001||

అబ్రవీద్భరతస్త్వేనం నన్విదం భవతా కృతం|
పాద్యమర్ఘ్యం తథాతిథ్యం వనే యదుపపద్యతే ||002||

అథోవాచ భరద్వాజో భరతం ప్రహసన్నివ|
జానే త్వాం ప్రీతి సంయుక్తం తుష్యేస్త్వం యేన కేనచిత్ ||003||

సేనాయాస్తు తవైతస్యాః కర్తుమిచ్ఛామి భోజనం|
మమ ప్రీతిర్యథా రూపా త్వమర్హో మనుజర్షభ ||004||

కిమర్థం చాపి నిక్షిప్య దూరే బలమిహాగతః|
కస్మాన్నేహోపయాతోఽసి సబలః పురుషర్షభ ||005||

భరతః ప్రత్యువాచేదం ప్రాంజలిస్తం తపోధనం|
ససైన్యో నోపయాతోఽస్మి భగవన్భగవద్భయాత్ ||006||

వాజి ముఖ్యా మనుష్యాశ్చ మత్తాశ్చ వర వారణాః|
ప్రచ్ఛాద్య మహతీం భూమిం భగవన్ననుయాంతి మాం ||007||

తే వృక్షానుదకం భూమిమాశ్రమేషూటజాంస్తథా|
న హింస్యురితి తేనాహమేక ఏవాగతస్తతః ||008||

ఆనీయతామితః సేనేత్యాజ్ఞప్తః పరమర్షిణా|
తథా తు చక్రే భరతః సేనాయాః సముపాగమం ||009||

అగ్నిశాలాం ప్రవిశ్యాథ పీత్వాపః పరిమృజ్య చ|
ఆతిథ్యస్య క్రియాహేతోర్విశ్వకర్మాణమాహ్వయత్ ||010||

ఆహ్వయే విశ్వకర్మాణమహం త్వష్టారమేవ చ|
ఆతిథ్యం కర్తుమిచ్ఛామి తత్ర మే సంవిధీయతాం ||011||

ప్రాక్స్రోతసశ్చ యా నద్యః ప్రత్యక్స్రోతస ఏవ చ|
పృథివ్యామంతరిక్షే చ సమాయాంత్వద్య సర్వశః ||012||

అన్యాః స్రవంతు మైరేయం సురామన్యాః సునిష్ఠితాం|
అపరాశ్చోదకం శీతమిక్షుకాండరసోపమం ||013||

ఆహ్వయే దేవగంధర్వాన్విశ్వావసుహహాహుహూన్|
తథైవాప్సరసో దేవీర్గంధర్వీశ్చాపి సర్వశః ||014||

ఘృతాచీమథ విశ్వాచీం మిశ్రకేశీమలంబుసాం|
శక్రం యాశ్చోపతిష్ఠంతి బ్రహ్మాణం యాశ్చ భామినీః|
సర్వాస్తుంబురుణా సార్ధమాహ్వయే సపరిచ్ఛదాః ||015||

వనం కురుషు యద్దివ్యం వాసో భూషణపత్రవత్|
దివ్యనారీఫలం శశ్వత్తత్కౌబేరమిహైవ తు ||016||

ఇహ మే భగవాన్సోమో విధత్తామన్నముత్తమం|
భక్ష్యం భోజ్యం చ చోష్యం చ లేహ్యం చ వివిధం బహు ||017||

విచిత్రాణి చ మాల్యాని పాదపప్రచ్యుతాని చ|
సురాదీని చ పేయాని మాంసాని వివిధాని చ ||018||

ఏవం సమాధినా యుక్తస్తేజసాప్రతిమేన చ|
శిక్షాస్వరసమాయుక్తం తపసా చాబ్రవీన్మునిః ||019||

మనసా ధ్యాయతస్తస్య ప్రాఙ్ముఖస్య కృతాంజలేః|
ఆజగ్ముస్తాని సర్వాణి దైవతాని పృథక్పృథక్ ||020||

మలయం దుర్దురం చైవ తతః స్వేదనుదోఽనిలః|
ఉపస్పృశ్య వవౌ యుక్త్యా సుప్రియాత్మా సుఖః శివః ||021||

తతోఽభ్యవర్తంత ఘనా దివ్యాః కుసుమవృష్టయః|
దేవదుందుభిఘోషశ్చ దిక్షు సర్వాసు శుశ్రువే ||022||

ప్రవవుశ్చోత్తమా వాతా ననృతుశ్చాప్సరోగణాః|
ప్రజగుర్దేవగంధర్వా వీణా ప్రముముచుః స్వరాన్ ||023||

స శబ్దో ద్యాం చ భూమిం చ ప్రాణినాం శ్రవణాని చ|
వివేశోచ్చారితః శ్లక్ష్ణః సమో లయగుణాన్వితః ||024||

తస్మిన్నుపరతే శబ్దే దివ్యే శ్రోత్రసుఖే నృణాం|
దదర్శ భారతం సైన్యం విధానం విశ్వకర్మణః ||025||

బభూవ హి సమా భూమిః సమంతాత్పంచయోజనం|
శాద్వలైర్బహుభిశ్ఛన్నా నీలవైదూర్యసంనిభైః ||026||

తస్మిన్బిల్వాః కపిత్థాశ్చ పనసా బీజపూరకాః|
ఆమలక్యో బభూవుశ్చ చూతాశ్చ ఫలభూషణాః ||027||

ఉత్తరేభ్యః కురుభ్యశ్చ వనం దివ్యోపభోగవత్|
ఆజగామ నదీ దివ్యా తీరజైర్బహుభిర్వృతా ||028||

చతుఃశాలాని శుభ్రాణి శాలాశ్చ గజవాజినాం|
హర్మ్యప్రాసాదసంఘాతాస్తోరణాని శుభాని చ ||029||

సితమేఘనిభం చాపి రాజవేశ్మ సుతోరణం|
శుక్లమాల్యకృతాకారం దివ్యగంధసముక్షితం ||030||

చతురస్రమసంబాధం శయనాసనయానవత్|
దివ్యైః సర్వరసైర్యుక్తం దివ్యభోజనవస్త్రవత్ ||031||

ఉపకల్పిత సర్వాన్నం ధౌతనిర్మలభాజనం|
క్లృప్తసర్వాసనం శ్రీమత్స్వాస్తీర్ణశయనోత్తమం ||032||

ప్రవివేశ మహాబాహురనుజ్ఞాతో మహర్షిణా|
వేశ్మ తద్రత్నసంపూర్ణం భరతః కైకయీసుతః ||033||

అనుజగ్ముశ్చ తం సర్వే మంత్రిణః సపురోహితాః|
బభూవుశ్చ ముదా యుక్తా తం దృష్ట్వా వేశ్మ సంవిధిం ||034||

తత్ర రాజాసనం దివ్యం వ్యజనం ఛత్రమేవ చ|
భరతో మంత్రిభిః సార్ధమభ్యవర్తత రాజవత్ ||035||

ఆసనం పూజయామాస రామాయాభిప్రణమ్య చ|
వాలవ్యజనమాదాయ న్యషీదత్సచివాసనే ||036||

ఆనుపూర్వ్యాన్నిషేదుశ్చ సర్వే మంత్రపురోహితాః|
తతః సేనాపతిః పశ్చాత్ప్రశాస్తా చ నిషేదతుః ||037||

తతస్తత్ర ముహూర్తేన నద్యః పాయసకర్దమాః|
ఉపాతిష్ఠంత భరతం భరద్వాజస్య శాసనత్ ||038||

తాసాముభయతః కూలం పాండుమృత్తికలేపనాః|
రమ్యాశ్చావసథా దివ్యా బ్రహ్మణస్తు ప్రసాదజాః ||039||

తేనైవ చ ముహూర్తేన దివ్యాభరణభూషితాః|
ఆగుర్వింశతిసాహస్రా బ్రహ్మణా ప్రహితాః స్త్రియః ||040||

సువర్ణమణిముక్తేన ప్రవాలేన చ శోభితాః|
ఆగుర్వింశతిసాహస్రాః కుబేరప్రహితాః స్త్రియః ||041||

యాభిర్గృహీతః పురుషః సోన్మాద ఇవ లక్ష్యతే|
ఆగుర్వింశతిసాహస్రా నందనాదప్సరోగణాః ||042||

నారదస్తుంబురుర్గోపః పర్వతః సూర్యవర్చసః|
ఏతే గంధర్వరాజానో భరతస్యాగ్రతో జగుః ||043||

అలంబుసా మిశ్రకేశీ పుండరీకాథ వామనా|
ఉపానృత్యంస్తు భరతం భరద్వాజస్య శాసనాత్ ||044||

యాని మాల్యాని దేవేషు యాని చైత్రరథే వనే|
ప్రయాగే తాన్యదృశ్యంత భరద్వాజస్య శాసనాత్ ||045||

బిల్వా మార్దంగికా ఆసఞ్శమ్యా గ్రాహా బిభీతకాః|
అశ్వత్థా నర్తకాశ్చాసన్భరద్వాజస్య తేజసా ||046||

తతః సరలతాలాశ్చ తిలకా నక్తమాలకాః|
ప్రహృష్టాస్తత్ర సంపేతుః కుబ్జాభూతాథ వామనాః ||047||

శింశపామలకీ జంబూర్యాశ్చాన్యాః కాననే లతాః|
ప్రమదా విగ్రహం కృత్వా భరద్వాజాశ్రమేఽవసన్ ||048||

సురాం సురాపాః పిబత పాయసం చ బుభుక్షితాః|
మాంసని చ సుమేధ్యాని భక్ష్యంతాం యావదిచ్ఛథ ||049||

ఉత్సాద్య స్నాపయంతి స్మ నదీతీరేషు వల్గుషు|
అప్యేకమేకం పురుషం ప్రమదాః సత్ప చాప్ట చ ||050||

సంవహంత్యః సమాపేతుర్నార్యో రుచిరలోచనాః|
పరిమృజ్య తథాన్యోన్యం పాయయంతి వరాంగనాః ||051||

హయాన్గజాన్ఖరానుష్ట్రాంస్తథైవ సురభేః సుతాన్|
ఇక్షూంశ్చ మధుజాలాంశ్చ భోజయంతి స్మ వాహనాన్|
ఇక్ష్వాకువరయోధానాం చోదయంతో మహాబలాః ||052||

నాశ్వబంధోఽశ్వమాజానాన్న గజం కుంజరగ్రహః|
మత్తప్రమత్తముదితా చమూః సా తత్ర సంబభౌ ||053||

తర్పితా సర్వకామైస్తే రక్తచందనరూషితాః|
అప్సరోగణసంయుక్తాః సైన్యా వాచముదైరయన్ ||054||

నైవాయోధ్యాం గమిష్యామో న గమిష్యామ దండకాన్|
కుశలం భరతస్యాస్తు రామస్యాస్తు తథా సుఖం ||055||

ఇతి పాదాతయోధాశ్చ హస్త్యశ్వారోహబంధకాః|
అనాథాస్తం విధిం లబ్ధ్వా వాచమేతాముదైరయన్ ||056||

సంప్రహృష్టా వినేదుస్తే నరాస్తత్ర సహస్రశః|
భరతస్యానుయాతారః స్వర్గోఽయమితి చాబ్రువన్ ||057||

తతో భుక్తవతాం తేషాం తదన్నమమృతోపమం|
దివ్యానుద్వీక్ష్య భక్ష్యాంస్తానభవద్భక్షణే మతిః ||058||

ప్రేష్యాశ్చేట్యశ్చ వధ్వశ్చ బలస్థాశ్చాపి సర్వశః|
బభూవుస్తే భృశం తృప్తాః సర్వే చాహతవాససః ||059||

కుంజరాశ్చ ఖరోష్ట్రశ్చ గోశ్వాశ్చ మృగపక్షిణః|
బభూవుః సుభృతాస్తత్ర నాన్యో హ్యన్యమకల్పయత్ ||060||

నాశుక్లవాసాస్తత్రాసీత్క్షుధితో మలినోఽపి వా|
రజసా ధ్వస్తకేశో వా నరః కశ్చిదదృశ్యత ||061||

ఆజైశ్చాపి చ వారాహైర్నిష్ఠానవరసంచయైః|
ఫలనిర్యూహసంసిద్ధైః సూపైర్గంధరసాన్వితైః ||062||

పుష్పధ్వజవతీః పూర్ణాః శుక్లస్యాన్నస్య చాభితః|
దదృశుర్విస్మితాస్తత్ర నరా లౌహీః సహస్రశః ||063||

బభూవుర్వనపార్శ్వేషు కూపాః పాయసకర్దమాః|
తాశ్చ కామదుఘా గావో ద్రుమాశ్చాసన్మధుశ్చ్యుతః ||064||

వాప్యో మైరేయపూర్ణాశ్చ మృష్టమాంసచయైర్వృతాః|
ప్రతప్తపిఠరైశ్చాపి మార్గమాయూరకౌక్కుటైః ||065||

పాత్రీణాం చ సహస్రాణి శాతకుంభమయాని చ|
స్థాల్యః కుంభ్యః కరంభ్యశ్చ దధిపూర్ణాః సుసంస్కృతాః|
యౌవనస్థస్య గౌరస్య కపిత్థస్య సుగంధినః ||066||

హ్రదాః పూర్ణా రసాలస్య దధ్నః శ్వేతస్య చాపరే|
బభూవుః పాయసస్యాంతే శర్కరాయాశ్చ సంచయాః ||067||

కల్కాంశ్చూర్ణకషాయాంశ్చ స్నానాని వివిధాని చ|
దదృశుర్భాజనస్థాని తీర్థేషు సరితాం నరాః ||068||

శుక్లానంశుమతశ్చాపి దంతధావనసంచయాన్|
శుక్లాంశ్చందనకల్కాంశ్చ సముద్గేష్వవతిష్ఠతః ||069||

దర్పణాన్పరిమృష్టాంశ్చ వాససాం చాపి సంచయాన్|
పాదుకోపానహాం చైవ యుగ్మాన్యత్ర సహస్రశః ||070||

ఆంజనీః కంకతాన్కూర్చాంశ్ఛత్రాణి చ ధనూంషి చ|
మర్మత్రాణాని చిత్రాణి శయనాన్యాసనాని చ ||071||

ప్రతిపానహ్రదాన్పూర్ణాన్ఖరోష్ట్రగజవాజినాం|
అవగాహ్య సుతీర్థాంశ్చ హ్రదాన్సోత్పల పుష్కరాన్ ||072||

నీలవైదూర్యవర్ణాంశ్చ మృదూన్యవససంచయాన్|
నిర్వాపార్థం పశూనాం తే దదృశుస్తత్ర సర్వశః ||073||

వ్యస్మయంత మనుష్యాస్తే స్వప్నకల్పం తదద్భుతం|
దృష్ట్వాతిథ్యం కృతం తాదృగ్భరతస్య మహర్షిణా ||074||

ఇత్యేవం రమమాణానాం దేవానామివ నందనే|
భరద్వాజాశ్రమే రమ్యే సా రాత్రిర్వ్యత్యవర్తత ||075||

ప్రతిజగ్ముశ్చ తా నద్యో గంధర్వాశ్చ యథాగతం|
భరద్వాజమనుజ్ఞాప్య తాశ్చ సర్వా వరాంగనాః ||076||

తథైవ మత్తా మదిరోత్కటా నరా |
స్తథైవ దివ్యాగురుచందనోక్షితాః|
తథైవ దివ్యా వివిధాః స్రగుత్తమాః |
పృథక్ప్రకీర్ణా మనుజైః ప్రమర్దితాః ||077||

—♦ సర్గ 086 ♦—

తతస్తాం రజనీముష్య భరతః సపరిచ్ఛదః|
కృతాతిథ్యో భరద్వాజం కామాదభిజగామ హ ||001||

తమృషిః పురుషవ్యాఘ్రం ప్రేక్ష్య ప్రాంజలిమాగతం|
హుతాగ్నిహోత్రో భరతం భరద్వాజోఽభ్యభాషత ||002||

కచ్చిదత్ర సుఖా రాత్రిస్తవాస్మద్విషయే గతా|
సమగ్రస్తే జనః కచ్చిదాతిథ్యే శంస మేఽనఘ ||003||

తమువాచాంజలిం కృత్వా భరతోఽభిప్రణమ్య చ|
ఆశ్రమాదభినిష్క్రాంతమృషిముత్తమ తేజసం ||004||

సుఖోషితోఽస్మి భగవన్సమగ్రబలవాహనః|
తర్పితః సర్వకామైశ్చ సామాత్యో బలవత్త్వయా ||005||

అపేతక్లమసంతాపాః సుభక్ష్యాః సుప్రతిశ్రయాః|
అపి ప్రేష్యానుపాదాయ సర్వే స్మ సుసుఖోషితాః ||006||

ఆమంత్రయేఽహం భగవన్కామం త్వామృషిసత్తమ|
సమీపం ప్రస్థితం భ్రాతుర్మైరేణేక్షస్వ చక్షుషా ||007||

ఆశ్రమం తస్య ధర్మజ్ఞ ధార్మికస్య మహాత్మనః|
ఆచక్ష్వ కతమో మార్గః కియానితి చ శంస మే ||008||

ఇతి పృష్టస్తు భరతం భ్రాతృదర్శనలాలసం|
ప్రత్యువాచ మహాతేజా భరద్వాజో మహాతపాః ||009||

భరతార్ధతృతీయేషు యోజనేష్వజనే వనే|
చిత్రకూటో గిరిస్తత్ర రమ్యనిర్దరకాననః ||010||

ఉత్తరం పార్శ్వమాసాద్య తస్య మందాకినీ నదీ|
పుష్పితద్రుమసంఛన్నా రమ్యపుష్పితకాననా ||011||

అనంతరం తత్సరితశ్చిత్రకూటశ్చ పర్వతః|
తతో పర్ణకుటీ తాత తత్ర తౌ వసతో ధ్రువం ||012||

దక్షిణేనైవ మార్గేణ సవ్యదక్షిణమేవ చ|
గజవాజిరథాకీర్ణాం వాహినీం వాహినీపతే|
వాహయస్వ మహాభాగ తతో ద్రక్ష్యసి రాఘవం ||013||

ప్రయాణమితి చ శ్రుత్వా రాజరాజస్య యోషితః|
హిత్వా యానాని యానార్హా బ్రాహ్మణం పర్యవారయన్ ||014||

వేపమానా కృశా దీనా సహ దేవ్యా సుమంత్రియా|
కౌసల్యా తత్ర జగ్రాహ కరాభ్యాం చరణౌ మునేః ||015||

అసమృద్ధేన కామేన సర్వలోకస్య గర్హితా|
కైకేయీ తస్య జగ్రాహ చరణౌ సవ్యపత్రపా ||016||

తం ప్రదక్షిణమాగమ్య భగవంతం మహామునిం|
అదూరాద్భరతస్యైవ తస్థౌ దీనమనాస్తదా ||017||

తతః పప్రచ్ఛ భరతం భరద్వాజో దృఢవ్రతః|
విశేషం జ్ఞాతుమిచ్ఛామి మాతౄణాం తవ రాఘవ ||018||

ఏవముక్తస్తు భరతో భరద్వాజేన ధార్మికః|
ఉవాచ ప్రాంజలిర్భూత్వా వాక్యం వచనకోవిదః ||019||

యామిమాం భగవందీనాం శోకానశనకర్శితాం|
పితుర్హి మహిషీం దేవీం దేవతామివ పశ్యసి ||020||

ఏషా తం పురుషవ్యాఘ్రం సింహవిక్రాంతగామినం|
కౌసల్యా సుషువే రామం ధాతారమదితిర్యథా ||021||

అస్యా వామభుజం శ్లిష్టా యైషా తిష్ఠతి దుర్మనాః|
కర్ణికారస్య శాఖేవ శీర్ణపుష్పా వనాంతరే ||022||

ఏతస్యాస్తౌ సుతౌ దేవ్యాః కుమారౌ దేవవర్ణినౌ|
ఉభౌ లక్ష్మణశత్రుఘ్నౌ వీరౌ సత్యపరాక్రమౌ ||023||

యస్యాః కృతే నరవ్యాఘ్రౌ జీవనాశమితో గతౌ|
రాజా పుత్రవిహీనశ్చ స్వర్గం దశరథో గతః ||024||

ఐశ్వర్యకామాం కైకేయీమనార్యామార్యరూపిణీం|
మమైతాం మాతరం విద్ధి నృశంసాం పాపనిశ్చయాం|
యతోమూలం హి పశ్యామి వ్యసనం మహదాత్మనః ||025||

ఇత్యుక్త్వా నరశార్దూలో బాష్పగద్గదయా గిరా|
స నిశశ్వాస తామ్రాక్షో క్రుద్ధో నాగ ఇవాసకృత్ ||026||

భరద్వాజో మహర్షిస్తం బ్రువంతం భరతం తదా|
ప్రత్యువాచ మహాబుద్ధిరిదం వచనమర్థవత్ ||027||

న దోషేణావగంతవ్యా కైకేయీ భరత త్వయా|
రామప్రవ్రాజనం హ్యేతత్సుఖోదర్కం భవిష్యతి ||028||

అభివాద్య తు సంసిద్ధః కృత్వా చైనం ప్రదక్షిణం|
ఆమంత్ర్య భరతః సైన్యం యుజ్యతామిత్యచోదయత్ ||029||

తతో వాజిరథాన్యుక్త్వా దివ్యాన్హేమపరిష్కృతాన్|
అధ్యారోహత్ప్రయాణార్థీ బహూన్బహువిధో జనః ||030||

గజకన్యాగజాశ్చైవ హేమకక్ష్యాః పతాకినః|
జీమూతా ఇవ ఘర్మాంతే సఘోషాః సంప్రతస్థిరే ||031||

వివిధాన్యపి యానాని మహాని చ లఘూని చ|
ప్రయయుః సుమహార్హాణి పాదైరేవ పదాతయః ||032||

అథ యానప్రవేకైస్తు కౌసల్యాప్రముఖాః స్త్రియః|
రామదర్శనకాంక్షిణ్యః ప్రయయుర్ముదితాస్తదా ||033||

స చార్కతరుణాభాసాం నియుక్తాం శిబికాం శుభాం|
ఆస్థాయ ప్రయయౌ శ్రీమాన్భరతః సపరిచ్ఛదః ||034||

సా ప్రయాతా మహాసేనా గజవాజిరథాకులా|
దక్షిణాం దిశమావృత్య మహామేఘ ఇవోత్థితః|
వనాని తు వ్యతిక్రమ్య జుష్టాని మృగపక్షిభిః ||035||

సా సంప్రహృష్టద్విపవాజియోధా |
విత్రాసయంతీ మృగపక్షిసంఘాన్|
మహద్వనం తత్ప్రవిగాహమానా |
రరాజ సేనా భరతస్య తత్ర ||036||

—♦ సర్గ 087 ♦—

తయా మహత్యా యాయిన్యా ధ్వజిన్యా వనవాసినః|
అర్దితా యూథపా మత్తాః సయూథాః సంప్రదుద్రువుః ||001||

ఋక్షాః పృషతసంఘాశ్చ రురవశ్చ సమంతతః|
దృశ్యంతే వనరాజీషు గిరిష్వపి నదీషు చ ||002||

స సంప్రతస్థే ధర్మాత్మా ప్రీతో దశరథాత్మజః|
వృతో మహత్యా నాదిన్యా సేనయా చతురంగయా ||003||

సాగరౌఘనిభా సేనా భరతస్య మహాత్మనః|
మహీం సంఛాదయామాస ప్రావృషి ద్యామివాంబుదః ||004||

తురంగౌఘైరవతతా వారణైశ్చ మహాజవైః|
అనాలక్ష్యా చిరం కాలం తస్మిన్కాలే బభూవ భూః ||005||

స యాత్వా దూరమధ్వానం సుపరిశ్రాంత వాహనః|
ఉవాచ భరతః శ్రీమాన్వసిష్ఠం మంత్రిణాం వరం ||006||

యాదృశం లక్ష్యతే రూపం యథా చైవ శ్రుతం మయా|
వ్యక్తం ప్రాప్తాః స్మ తం దేశం భరద్వాజో యమబ్రవీత్ ||007||

అయం గిరిశ్చిత్రకూటస్తథా మందాకినీ నదీ|
ఏతత్ప్రకాశతే దూరాన్నీలమేఘనిభం వనం ||008||

గిరేః సానూని రమ్యాణి చిత్రకూటస్య సంప్రతి|
వారణైరవమృద్యంతే మామకైః పర్వతోపమైః ||009||

ముంచంతి కుసుమాన్యేతే నగాః పర్వతసానుషు|
నీలా ఇవాతపాపాయే తోయం తోయధరా ఘనాః ||010||

కిన్నరాచరితోద్దేశం పశ్య శత్రుఘ్న పర్వతం|
హయైః సమంతాదాకీర్ణం మకరైరివ సాగరం ||011||

ఏతే మృగగణా భాంతి శీఘ్రవేగాః ప్రచోదితాః|
వాయుప్రవిద్ధాః శరది మేఘరాజ్య ఇవాంబరే ||012||

కుర్వంతి కుసుమాపీడాఞ్శిరఃసు సురభీనమీ|
మేఘప్రకాశైః ఫలకైర్దాక్షిణాత్యా యథా నరాః ||013||

నిష్కూజమివ భూత్వేదం వనం ఘోరప్రదర్శనం|
అయోధ్యేవ జనాకీర్ణా సంప్రతి ప్రతిభాతి మా ||014||

ఖురైరుదీరితో రేణుర్దివం ప్రచ్ఛాద్య తిష్ఠతి|
తం వహత్యనిలః శీఘ్రం కుర్వన్నివ మమ ప్రియం ||015||

స్యందనాంస్తురగోపేతాన్సూతముఖ్యైరధిష్ఠితాన్|
ఏతాన్సంపతతః శీఘ్రం పశ్య శత్రుఘ్న కాననే ||016||

ఏతాన్విత్రాసితాన్పశ్య బర్హిణః ప్రియదర్శనాన్|
ఏతమావిశతః శైలమధివాసం పతత్రిణాం ||017||

అతిమాత్రమయం దేశో మనోజ్ఞః ప్రతిభాతి మా|
తాపసానాం నివాసోఽయం వ్యక్తం స్వర్గపథో యథా ||018||

మృగా మృగీభిః సహితా బహవః పృషతా వనే|
మనోజ్ఞ రూపా లక్ష్యంతే కుసుమైరివ చిత్రితః ||019||

సాధు సైన్యాః ప్రతిష్ఠంతాం విచిన్వంతు చ కాననం|
యథా తౌ పురుషవ్యాఘ్రౌ దృశ్యేతే రామలక్ష్మణౌ ||020||

భరతస్య వచః శ్రుత్వా పురుషాః శస్త్రపాణయః|
వివిశుస్తద్వనం శూరా ధూమం చ దదృశుస్తతః ||021||

తే సమాలోక్య ధూమాగ్రమూచుర్భరతమాగతాః|
నామనుష్యే భవత్యగ్నిర్వ్యక్తమత్రైవ రాఘవౌ ||022||

అథ నాత్ర నరవ్యాఘ్రౌ రాజపుత్రౌ పరంతపౌ|
అన్యే రామోపమాః సంతి వ్యక్తమత్ర తపస్వినః ||023||

తచ్ఛ్రుత్వా భరతస్తేషాం వచనం సాధు సంమతం|
సైన్యానువాచ సర్వాంస్తానమిత్రబలమర్దనః ||024||

యత్తా భవంతస్తిష్ఠంతు నేతో గంతవ్యమగ్రతః|
అహమేవ గమిష్యామి సుమంత్రో గురురేవ చ ||025||

ఏవముక్తాస్తతః సర్వే తత్ర తస్థుః సమంతతః|
భరతో యత్ర ధూమాగ్రం తత్ర దృష్టిం సమాదధత్ ||026||

వ్యవస్థితా యా భరతేన సా చమూ |
ర్నిరీక్షమాణాపి చ ధూమమగ్రతః|
బభూవ హృష్టా నచిరేణ జానతీ |
ప్రియస్య రామస్య సమాగమం తదా ||027||

—♦ సర్గ 088 ♦—

దీర్ఘకాలోషితస్తస్మిన్గిరౌ గిరివనప్రియః|
విదేహ్యాః ప్రియమాకాంక్షన్స్వం చ చిత్తం విలోభయన్ ||001||

అథ దాశరథిశ్చిత్రం చిత్రకూటమదర్శయత్|
భార్యామమరసంకాశః శచీమివ పురందరః ||002||

న రాజ్యాద్భ్రంశనం భద్రే న సుహృద్భిర్వినాభవః|
మనో మే బాధతే దృష్ట్వా రమణీయమిమం గిరిం ||003||

పశ్యేమమచలం భద్రే నానాద్విజగణాయుతం|
శిఖరైః ఖమివోద్విద్ధైర్ధాతుమద్భిర్విభూషితం ||004||

కేచిద్రజతసంకాశాః కేచిత్క్షతజసంనిభాః|
పీతమాంజిష్ఠవర్ణాశ్చ కేచిన్మణివరప్రభాః ||005||

పుష్యార్కకేతుకాభాశ్చ కేచిజ్జ్యోతీ రసప్రభాః|
విరాజంతేఽచలేంద్రస్య దేశా ధాతువిభూషితాః ||006||

నానామృగగణద్వీపితరక్ష్వృక్షగణైర్వృతః|
అదుష్టైర్భాత్యయం శైలో బహుపక్షిసమాకులః ||007||

ఆమ్రజంబ్వసనైర్లోధ్రైః ప్రియాలైః పనసైర్ధవైః|
అంకోలైర్భవ్యతినిశైర్బిల్వతిందుకవేణుభిః ||008||

కాశ్మర్యరిష్టవరణైర్మధూకైస్తిలకైస్తథా|
బదర్యామలకైర్నీపైర్వేత్రధన్వనబీజకైః ||009||

పుష్పవద్భిః ఫలోపేతైశ్ఛాయావద్భిర్మనోరమైః|
ఏవమాదిభిరాకీర్ణః శ్రియం పుష్యత్యయం గిరిః ||010||

శైలప్రస్థేషు రమ్యేషు పశ్యేమాన్కామహర్షణాన్|
కిన్నరాంద్వంద్వశో భద్రే రమమాణాన్మనస్వినః ||011||

శాఖావసక్తాన్ఖడ్గాంశ్చ ప్రవరాణ్యంబరాణి చ|
పశ్య విద్యాధరస్త్రీణాం క్రీడేద్దేశాన్మనోరమాన్ ||012||

జలప్రపాతైరుద్భేదైర్నిష్యందైశ్చ క్వచిత్క్వచిత్|
స్రవద్భిర్భాత్యయం శైలః స్రవన్మద ఇవ ద్విపః ||013||

గుహాసమీరణో గంధాన్నానాపుష్పభవాన్వహన్|
ఘ్రాణతర్పణమభ్యేత్య కం నరం న ప్రహర్షయేత్ ||014||

యదీహ శరదోఽనేకాస్త్వయా సార్ధమనిందితే|
లక్ష్మణేన చ వత్స్యామి న మాం శోకః ప్రధక్ష్యతి ||015||

బహుపుష్పఫలే రమ్యే నానాద్విజగణాయుతే|
విచిత్రశిఖరే హ్యస్మిన్రతవానస్మి భామిని ||016||

అనేన వనవాసేన మయా ప్రాప్తం ఫలద్వయం|
పితుశ్చానృణతా ధర్మే భరతస్య ప్రియం తథా ||017||

వైదేహి రమసే కచ్చిచ్చిత్రకూటే మయా సహ|
పశ్యంతీ వివిధాన్భావాన్మనోవాక్కాయసంయతాన్ ||018||

ఇదమేవామృతం ప్రాహూ రాజ్ఞాం రాజర్షయః పరే|
వనవాసం భవార్థాయ ప్రేత్య మే ప్రపితామహాః ||019||

శిలాః శైలస్య శోభంతే విశాలాః శతశోఽభితః|
బహులా బహులైర్వర్ణైర్నీలపీతసితారుణైః ||020||

నిశి భాంత్యచలేంద్రస్య హుతాశనశిఖా ఇవ|
ఓషధ్యః స్వప్రభా లక్ష్మ్యా భ్రాజమానాః సహస్రశః ||021||

కేచిత్క్షయనిభా దేశాః కేచిదుద్యానసంనిభాః|
కేచిదేకశిలా భాంతి పర్వతస్యాస్య భామిని ||022||

భిత్త్వేవ వసుధాం భాతి చిత్రకూటః సముత్థితః|
చిత్రకూటస్య కూటోఽసౌ దృశ్యతే సర్వతః శివః ||023||

కుష్ఠపుంనాగతగరభూర్జపత్రోత్తరచ్ఛదాన్|
కామినాం స్వాస్తరాన్పశ్య కుశేశయదలాయుతాన్ ||024||

మృదితాశ్చాపవిద్ధాశ్చ దృశ్యంతే కమలస్రజః|
కామిభిర్వనితే పశ్య ఫలాని వివిధాని చ ||025||

వస్వౌకసారాం నలినీమత్యేతీవోత్తరాన్కురూన్|
పర్వతశ్చిత్రకూటోఽసౌ బహుమూలఫలోదకః ||026||

ఇమం తు కాలం వనితే విజహ్రివాం |
స్త్వయా చ సీతే సహ లక్ష్మణేన చ|
రతిం ప్రపత్స్యే కులధర్మవర్ధినీం |
సతాం పథి స్వైర్నియమైః పరైః స్థితః ||027||

—♦ సర్గ 089 ♦—

అథ శైలాద్వినిష్క్రమ్య మైథిలీం కోసలేశ్వరః|
అదర్శయచ్ఛుభజలాం రమ్యాం మందాకినీం నదీం ||001||

అబ్రవీచ్చ వరారోహాం చారుచంద్రనిభాననాం|
విదేహరాజస్య సుతాం రామో రాజీవలోచనః ||002||

విచిత్రపులినాం రమ్యాం హంససారససేవితాం|
కుసుమైరుపసంపన్నాం పశ్య మందాకినీం నదీం ||003||

నానావిధైస్తీరరుహైర్వృతాం పుష్పఫలద్రుమైః|
రాజంతీం రాజరాజస్య నలినీమివ సర్వతః ||004||

మృగయూథనిపీతాని కలుషాంభాంసి సాంప్రతం|
తీర్థాని రమణీయాని రతిం సంజనయంతి మే ||005||

జటాజినధరాః కాలే వల్కలోత్తరవాససః|
ఋషయస్త్వవగాహంతే నదీం మందాకినీం ప్రియే ||006||

ఆదిత్యముపతిష్ఠంతే నియమాదూర్ధ్వబాహవః|
ఏతేఽపరే విశాలాక్షి మునయః సంశితవ్రతాః ||007||

మారుతోద్ధూత శిఖరైః ప్రనృత్త ఇవ పర్వతః|
పాదపైః పత్రపుష్పాణి సృజద్భిరభితో నదీం ||008||

కచ్చిన్మణినికాశోదాం కచ్చిత్పులినశాలినీం|
కచ్చిత్సిద్ధజనాకీర్ణాం పశ్య మందాకినీం నదీం ||009||

నిర్ధూతాన్వాయునా పశ్య వితతాన్పుష్పసంచయాన్|
పోప్లూయమానానపరాన్పశ్య త్వం జలమధ్యగాన్ ||010||

తాంశ్చాతివల్గు వచసో రథాంగాహ్వయనా ద్విజాః|
అధిరోహంతి కల్యాణి నిష్కూజంతః శుభా గిరః ||011||

దర్శనం చిత్రకూటస్య మందాకిన్యాశ్చ శోభనే|
అధికం పురవాసాచ్చ మన్యే చ తవ దర్శనాత్ ||012||

విధూతకలుషైః సిద్ధైస్తపోదమశమాన్వితైః|
నిత్యవిక్షోభిత జలాం విహాహస్వ మయా సహ ||013||

సఖీవచ్చ విగాహస్వ సితే మందకినీమిమాం|
కమలాన్యవమజ్జంతీ పుష్కరాణి చ భామిని ||014||

త్వం పౌరజనవద్వ్యాలానయోధ్యామివ పర్వతం|
మన్యస్వ వనితే నిత్యం సరయూవదిమాం నదీం ||015||

లక్ష్మణశ్చైవ ధర్మాత్మా మన్నిదేశే వ్యవస్థితః|
త్వం చానుకూలా వైదేహి ప్రీతిం జనయథో మమ ||016||

ఉపస్పృశంస్త్రిషవణం మధుమూలఫలాశనః|
నాయోధ్యాయై న రాజ్యాయ స్పృహయేఽద్య త్వయా సహ ||017||

ఇమాం హి రమ్యాం గజయూథలోలితాం |
నిపీతతోయాం గజసింహవానరైః|
సుపుష్పితైః పుష్పధరైరలంకృతాం |
న సోఽస్తి యః స్యాన్న గతక్రమః సుఖీ ||018||

ఇతీవ రామో బహుసంగతం వచః |
ప్రియా సహాయః సరితం ప్రతి బ్రువన్|
చచార రమ్యం నయనాంజనప్రభం |
స చిత్రకూటం రఘువంశవర్ధనః ||019||

—♦ సర్గ 090 ♦—

తథా తత్రాసతస్తస్య భరతస్యోపయాయినః|
సైన్య రేణుశ్చ శబ్దశ్చ ప్రాదురాస్తాం నభః స్పృశౌ ||001||

ఏతస్మిన్నంతరే త్రస్తాః శబ్దేన మహతా తతః|
అర్దితా యూథపా మత్తాః సయూథా దుద్రువుర్దిశః ||002||

స తం సైన్యసముద్భూతం శబ్దం శుశ్రవ రాఘవః|
తాంశ్చ విప్రద్రుతాన్సర్వాన్యూథపానన్వవైక్షత ||003||

తాంశ్చ విద్రవతో దృష్ట్వా తం చ శ్రుత్వా స నిఃస్వనం|
ఉవాచ రామః సౌమిత్రిం లక్ష్మణం దీప్తతేజసం ||004||

హంత లక్ష్మణ పశ్యేహ సుమిత్రా సుప్రజాస్త్వయా|
భీమస్తనితగంభీరస్తుములః శ్రూయతే స్వనః ||005||

రాజా వా రాజమాత్రో వా మృగయామటతే వనే|
అన్యద్వా శ్వాపదం కించిత్సౌమిత్రే జ్ఞాతుమర్హసి|
సర్వమేతద్యథాతత్త్వమచిరాజ్జ్ఞాతుమర్హసి ||006||

స లక్ష్మణః సంత్వరితః సాలమారుహ్య పుష్పితం|
ప్రేక్షమాణో దిశః సర్వాః పూర్వాం దిశమవైక్షత ||007||

ఉదఙ్ముఖః ప్రేక్షమాణో దదర్శ మహతీం చమూం|
రథాశ్వగజసంబాధాం యత్తైర్యుక్తాం పదాతిభిః ||008||

తామశ్వగజసంపూర్ణాం రథధ్వజవిభూషితాం|
శశంస సేనాం రామాయ వచనం చేదమబ్రవీత్ ||009||

అగ్నిం సంశమయత్వార్యః సీతా చ భజతాం గుహాం|
సజ్యం కురుష్వ చాపం చ శరాంశ్చ కవచం తథా ||010||

తం రామః పురుషవ్యాఘ్రో లక్ష్మణం ప్రత్యువాచ హ|
అంగావేక్షస్వ సౌమిత్రే కస్యైతాం మన్యసే చమూం ||011||

ఏవముక్తస్తు రామేణ లక్ష్మణో వాక్యమబ్రవీత్|
దిధక్షన్నివ తాం సేనాం రుషితః పావకో యథా ||012||

సంపన్నం రాజ్యమిచ్ఛంస్తు వ్యక్తం ప్రాప్యాభిషేచనం|
ఆవాం హంతుం సమభ్యేతి కైకేయ్యా భరతః సుతః ||013||

ఏష వై సుమహాఞ్శ్రీమాన్విటపీ సంప్రకాశతే|
విరాజత్యుద్గతస్కంధః కోవిదార ధ్వజో రథే ||014||

భజంత్యేతే యథాకామమశ్వానారుహ్య శీఘ్రగాన్|
ఏతే భ్రాజంతి సంహృష్టా గజానారుహ్య సాదినః ||015||

గృహీతధనుషౌ చావాం గిరిం వీర శ్రయావహే|
అథ వేహైవ తిష్ఠావః సంనద్ధావుద్యతాయుధౌ|
అపి నౌ వశమాగచ్ఛేత్కోవిదారధ్వజో రణే ||016||

అపి ద్రక్ష్యామి భరతం యత్కృతే వ్యసనం మహత్|
త్వయా రాఘవ సంప్రాప్తం సీతయా చ మయా తథా ||017||

యన్నిమిత్తం భవాన్రాజ్యాచ్చ్యుతో రాఘవ శాశ్వతీం|
సంప్రాప్తోఽయమరిర్వీర భరతో వధ్య ఏవ మే ||018||

భరతస్య వధే దోషం నాహం పశ్యామి రాఘవ|
పూర్వాపకారిణాం త్యాగే న హ్యధర్మో విధీయతే|
ఏతస్మిన్నిహతే కృత్స్నామనుశాధి వసుంధరాం ||019||

అద్య పుత్రం హతం సంఖ్యే కైకేయీ రాజ్యకాముకా|
మయా పశ్యేత్సుదుఃఖార్తా హస్తిభగ్నమివ ద్రుమం ||020||

కైకేయీం చ వధిష్యామి సానుబంధాం సబాంధవాం|
కలుషేణాద్య మహతా మేదినీ పరిముచ్యతాం ||021||

అద్యేమం సంయతం క్రోధమసత్కారం చ మానద|
మోక్ష్యామి శత్రుసైన్యేషు కక్షేష్వివ హుతాశనం ||022||

అద్యైతచ్చిత్రకూటస్య కాననం నిశితైః శరైః|
భిందఞ్శత్రుశరీరాణి కరిష్యే శోణితోక్షితం ||023||

శరైర్నిర్భిన్నహృదయాన్కుంజరాంస్తురగాంస్తథా|
శ్వాపదాః పరికర్షంతు నరాశ్చ నిహతాన్మయా ||024||

శరాణాం ధనుషశ్చాహమనృణోఽస్మి మహావనే|
ససైన్యం భరతం హత్వా భవిష్యామి న సంశయః ||025||

—♦ సర్గ 091 ♦—

సుసంరబ్ధం తు సౌమిత్రిం లక్ష్మణం క్రోధమూర్ఛితం|
రామస్తు పరిసాంత్వ్యాథ వచనం చేదమబ్రవీత్ ||001||

కిమత్ర ధనుషా కార్యమసినా వా సచర్మణా|
మహేష్వాసే మహాప్రాజ్ఞే భరతే స్వయమాగతే ||002||

ప్రాప్తకాలం యదేషోఽస్మాన్భరతో ద్రష్టుమిచ్ఛతి|
అస్మాసు మనసాప్యేష నాహితం కించిదాచరేత్ ||003||

విప్రియం కృతపూర్వం తే భరతేన కదా న కిం|
ఈదృశం వా భయం తేఽద్య భరతం యోఽత్ర శంకసే ||004||

న హి తే నిష్ఠురం వాచ్యో భరతో నాప్రియం వచః|
అహం హ్యప్రియముక్తః స్యాం భరతస్యాప్రియే కృతే ||005||

కథం ను పుత్రాః పితరం హన్యుః కస్యాంచిదాపది|
భ్రాతా వా భ్రాతరం హన్యాత్సౌమిత్రే ప్రాణమాత్మనః ||006||

యది రాజ్యస్య హేతోస్త్వమిమాం వాచం ప్రభాషసే|
వక్ష్యామి భరతం దృష్ట్వా రాజ్యమస్మై ప్రదీయతాం ||007||

ఉచ్యమానో హి భరతో మయా లక్ష్మణ తత్త్వతః|
రాజ్యమస్మై ప్రయచ్ఛేతి బాఢమిత్యేవ వక్ష్యతి ||008||

తథోక్తో ధర్మశీలేన భ్రాత్రా తస్య హితే రతః|
లక్ష్మణః ప్రవివేశేవ స్వాని గాత్రాణి లజ్జయా ||009||

వ్రీడితం లక్ష్మణం దృష్ట్వా రాఘవః ప్రత్యువాచ హ|
ఏష మన్యే మహాబాహురిహాస్మాంద్రష్టుమాగతః ||010||

వనవాసమనుధ్యాయ గృహాయ ప్రతినేష్యతి|
ఇమాం వాప్యేశ వైదేహీమత్యంతసుఖసేవినీం ||011||

ఏతౌ తౌ సంప్రకాశేతే గోత్రవంతౌ మనోరమౌ|
వాయువేగసమౌ వీర జవనౌ తురగోత్తమౌ ||012||

స ఏష సుమహాకాయః కంపతే వాహినీముఖే|
నాగః శత్రుంజయో నామ వృద్ధస్తాతస్య ధీమతః ||013||

అవతీర్య తు సాలాగ్రాత్తస్మాత్స సమితింజయః|
లక్ష్మణః ప్రాంజలిర్భూత్వా తస్థౌ రామస్య పార్శ్వతః ||014||

భరతేనాథ సందిష్టా సంమర్దో న భవేదితి|
సమంతాత్తస్య శైలస్య సేనావాసమకల్పయత్ ||015||

అధ్యర్ధమిక్ష్వాకుచమూర్యోజనం పర్వతస్య సా|
పార్శ్వే న్యవిశదావృత్య గజవాజిరథాకులా ||016||

సా చిత్రకూటే భరతేన సేనా |
ధర్మం పురస్కృత్య విధూయ దర్పం|
ప్రసాదనార్థం రఘునందనస్య |
విరోచతే నీతిమతా ప్రణీతా ||017||

—♦ సర్గ 092 ♦—

నివేశ్య సేనాం తు విభుః పద్భ్యాం పాదవతాం వరః|
అభిగంతుం స కాకుత్స్థమియేష గురువర్తకం ||001||

నివిష్ట మాత్రే సైన్యే తు యథోద్దేశం వినీతవత్|
భరతో భ్రాతరం వాక్యం శత్రుఘ్నమిదమబ్రవీత్ ||002||

క్షిప్రం వనమిదం సౌమ్య నరసంఘైః సమంతతః|
లుబ్ధైశ్చ సహితైరేభిస్త్వమన్వేషితుమర్హసి ||003||

యావన్న రామం ద్రక్ష్యామి లక్ష్మణం వా మహాబలం|
వైదేహీం వా మహాభాగాం న మే శాంతిర్భవిష్యతి ||004||

యావన్న చంద్రసంకాశం ద్రక్ష్యామి శుభమాననం|
భ్రాతుః పద్మపలాశాక్షం న మే శాంతిర్భవిష్యతి ||005||

యావన్న చరణౌ భ్రాతుః పార్థివ వ్యంజనాన్వితౌ|
శిరసా ధారయిష్యామి న మే శాంతిర్భవిష్యతి ||006||

యావన్న రాజ్యే రాజ్యార్హః పితృపైతామహే స్థితః|
అభిషేకజలక్లిన్నో న మే శాంతిర్భవిష్యతి ||007||

కృతకృత్యా మహాభాగా వైదేహీ జనకాత్మజా|
భర్తారం సాగరాంతాయాః పృథివ్యా యానుగచ్ఛతి ||008||

సుభగశ్చిత్రకూటోఽసౌ గిరిరాజోపమో గిరిః|
యస్మిన్వసతి కాకుత్స్థః కుబేర ఇవనందనే ||009||

కృతకార్యమిదం దుర్గం వనం వ్యాలనిషేవితం|
యదధ్యాస్తే మహాతేజా రామః శస్త్రభృతాం వరః ||010||

ఏవముక్త్వా మహాతేజా భరతః పురుషర్షభః|
పద్భ్యామేవ మహాతేజాః ప్రవివేశ మహద్వనం ||011||

స తాని ద్రుమజాలాని జాతాని గిరిసానుషు|
పుష్పితాగ్రాణి మధ్యేన జగామ వదతాం వరః ||012||

స గిరేశ్చిత్రకూటస్య సాలమాసాద్య పుష్పితం|
రామాశ్రమగతస్యాగ్నేర్దదర్శ ధ్వజముచ్ఛ్రితం ||013||

తం దృష్ట్వా భరతః శ్రీమాన్ముమోద సహబాంధవః|
అత్ర రామ ఇతి జ్ఞాత్వా గతః పారమివాంభసః ||014||

స చిత్రకూటే తు గిరౌ నిశామ్య |
రామాశ్రమం పుణ్యజనోపపన్నం|
గుహేన సార్ధం త్వరితో జగామ |
పునర్నివేశ్యైవ చమూం మహాత్మా ||015||

—♦ సర్గ 093 ♦—

నివిష్టాయాం తు సేనాయాముత్సుకో భరతస్తదా|
జగామ భ్రాతరం ద్రష్టుం శత్రుఘ్నమనుదర్శయన్ ||001||

ఋషిం వసిష్ఠం సందిశ్య మాతౄర్మే శీఘ్రమానయ|
ఇతి తరితమగ్రే స జాగమ గురువత్సలః ||002||

సుమంత్రస్త్వపి శతుఘ్నమదూరాదన్వపద్యత|
రామదార్శనజస్తర్షో భరతస్యేవ తస్య చ ||003||

గచ్ఛన్నేవాథ భరతస్తాపసాలయసంస్థితాం|
భ్రాతుః పర్ణకుటీం శ్రీమానుటజం చ దదర్శ హ ||004||

శాలాయాస్త్వగ్రతస్తస్యా దదర్శ భరతస్తదా|
కాష్ఠాని చావభగ్నాని పుష్పాణ్యవచితాని చ ||005||

దదర్శ చ వనే తస్మిన్మహతః సంచయాన్కృతాన్|
మృగాణాం మహిషాణాం చ కరీషైః శీతకారణాత్ ||006||

గచ్ఛనేవ మహాబాహుర్ద్యుతిమాన్భరతస్తదా|
శత్రుఘ్నం చాబ్రవీద్ధృష్టస్తానమాత్యాంశ్చ సర్వశః ||007||

మన్యే ప్రాప్తాః స్మ తం దేశం భరద్వాజో యమబ్రవీత్|
నాతిదూరే హి మన్యేఽహం నదీం మందాకినీమితః ||008||

ఉచ్చైర్బద్ధాని చీరాణి లక్ష్మణేన భవేదయం|
అభిజ్ఞానకృతః పంథా వికాలే గంతుమిచ్ఛతా ||009||

ఇదం చోదాత్తదంతానాం కుంజరాణాం తరస్వినాం|
శైలపార్శ్వే పరిక్రాంతమన్యోన్యమభిగర్జతాం ||010||

యమేవాధాతుమిచ్ఛంతి తాపసాః సతతం వనే|
తస్యాసౌ దృశ్యతే ధూమః సంకులః కృష్ణవర్త్మనః ||011||

అత్రాహం పురుషవ్యాఘ్రం గురుసత్కారకారిణం|
ఆర్యం ద్రక్ష్యామి సంహృష్టో మహర్షిమివ రాఘవం ||012||

అథ గత్వా ముహూర్తం తు చిత్రకూటం స రాఘవః|
మందాకినీమనుప్రాప్తస్తం జనం చేదమబ్రవీత్ ||013||

జగత్యాం పురుషవ్యాఘ్ర ఆస్తే వీరాసనే రతః|
జనేంద్రో నిర్జనం ప్రాప్య ధిన్మే జన్మ సజీవితం ||014||

మత్కృతే వ్యసనం ప్రాప్తో లోకనాథో మహాద్యుతిః|
సరాన్కామాన్పరిత్యజ్య వనే వసతి రాఘవః ||015||

ఇతి లోకసమాక్రుష్టః పాదేష్వద్య ప్రసాదయన్|
రామస్య నిపతిష్యామి సీతాయాశ్చ పునః పునః ||016||

ఏవం స విలపంస్తస్మిన్వనే దశరథాత్మజః|
దదర్శ మహతీం పుణ్యాం పర్ణశాలాం మనోరమాం ||017||

సాలతాలాశ్వకర్ణానాం పర్ణైర్బహుభిరావృతాం|
విశాలాం మృదుభిస్తీర్ణాం కుశైర్వేదిమివాధ్వరే ||018||

శక్రాయుధ నికాశైశ్చ కార్ముకైర్భారసాధనైః|
రుక్మపృష్ఠై ర్మహాసారైః శోభితాం శత్రుబాధకైః ||019||

అర్కరశ్మిప్రతీకాశైర్ఘోరైస్తూణీగతైః శరైః|
శోభితాం దీప్తవదనైః సర్పైర్భోగవతీమివ ||020||

మహారజతవాసోభ్యామసిభ్యాం చ విరాజితాం|
రుక్మబిందువిచిత్రాభ్యాం చర్మభ్యాం చాపి శోభితాం ||021||

గోధాంగులిత్రైరాసక్తైశ్చిత్రైః కాంచనభూషితైః|
అరిసంఘైరనాధృష్యాం మృగైః సింహగుహామివ ||022||

ప్రాగుదక్స్రవణాం వేదిం విశాలాం దీప్తపావకాం|
దదర్శ భరతస్తత్ర పుణ్యాం రామనివేశనే ||023||

నిరీక్ష్య స ముహూర్తం తు దదర్శ భరతో గురుం|
ఉటజే రామమాసీనాం జటామండలధారిణం ||024||

తం తు కృష్ణాజినధరం చీరవల్కలవాససం|
దదర్శ రామమాసీనమభితః పావకోపమం ||025||

సింహస్కంధం మహాబాహుం పుండరీకనిభేక్షణం|
పృథివ్యాః సగరాంతాయా భర్తారం ధర్మచారిణం ||026||

ఉపవిష్టం మహాబాహుం బ్రహ్మాణమివ శాశ్వతం|
స్థండిలే దర్భసస్తీర్ణే సీతయా లక్ష్మణేన చ ||027||

తం దృష్ట్వా భరతః శ్రీమాందుఃఖమోహపరిప్లుతః|
అభ్యధావత ధర్మాత్మా భరతః కైకయీసుతః ||028||

దృష్ట్వా చ విలలాపార్తో బాష్పసందిగ్ధయా గిరా|
అశక్నువంధారయితుం ధైర్యాద్వచనమబ్రవీత్ ||029||

యః సంసది ప్రకృతిభిర్భవేద్యుక్త ఉపాసితుం|
వన్యైర్మృగైరుపాసీనః సోఽయమాస్తే మమాగ్రజః ||030||

వాసోభిర్బహుసాహస్రైర్యో మహాత్మా పురోచితః|
మృగాజినే సోఽయమిహ ప్రవస్తే ధర్మమాచరన్ ||031||

అధారయద్యో వివిధాశ్చిత్రాః సుమనసస్తదా|
సోఽయం జటాభారమిమం సహతే రాఘవః కథం ||032||

యస్య యజ్ఞైర్యథాదిష్టైర్యుక్తో ధర్మస్య సంచయః|
శరీర క్లేశసంభూతం స ధర్మం పరిమార్గతే ||033||

చందనేన మహార్హేణ యస్యాంగముపసేవితం|
మలేన తస్యాంగమిదం కథమార్యస్య సేవ్యతే ||034||

మన్నిమిత్తమిదం దుఃఖం ప్రాప్తో రామః సుఖోచితః|
ధిగ్జీవితం నృశంసస్య మమ లోకవిగర్హితం ||035||

ఇత్యేవం విలపందీనః ప్రస్విన్నముఖపంకజః|
పాదావప్రాప్య రామస్య పపాత భరతో రుదన్ ||036||

దుఃఖాభితప్తో భరతో రాజపుత్రో మహాబలః|
ఉక్త్వార్యేతి సకృద్దీనం పునర్నోవాచ కించన ||037||

బాష్పాపిహిత కంఠశ్చ ప్రేక్ష్య రామం యశస్వినం|
ఆర్యేత్యేవాభిసంక్రుశ్య వ్యాహర్తుం నాశకత్తతః ||038||

శత్రుఘ్నశ్చాపి రామస్య వవందే చరణౌ రుదన్|
తావుభౌ స సమాలింగ్య రామోఽప్యశ్రూణ్యవర్తయత్ ||039||

తతః సుమంత్రేణ గుహేన చైవ |
సమీయతూ రాజసుతావరణ్యే|
దివాకరశ్చైవ నిశాకరశ్చ |
యథాంబరే శుక్రబృహస్పతిభ్యాం ||040||

తాన్పార్థివాన్వారణయూథపాభా |
న్సమాగతాంస్తత్ర మహత్యరణ్యే|
వనౌకసస్తేఽపి సమీక్ష్య సర్వే |
ఽప్యశ్రూణ్యముంచన్ప్రవిహాయ హర్షం ||041||

ఆఘ్రాయ రామస్తం మూర్ధ్ని పరిష్వజ్య చ రాఘవః|
అంకే భరతమారోప్య పర్యపృచ్ఛత్సమాహితః ||001||

క్వ ను తేఽభూత్పితా తాత యదరణ్యం త్వమాగతః|
న హి త్వం జీవతస్తస్య వనమాగంతుమర్హసి ||002||

చిరస్య బత పశ్యామి దూరాద్భరతమాగతం|
దుష్ప్రతీకమరణ్యేఽస్మిన్కిం తాత వనమాగతః ||003||

కచ్చిద్దశరథో రాజా కుశలీ సత్యసంగరః|
రాజసూయాశ్వమేధానామాహర్తా ధర్మనిశ్చయః ||004||

స కచ్చిద్బ్రాహ్మణో విద్వాంధర్మనిత్యో మహాద్యుతిః|
ఇక్ష్వాకూణాముపాధ్యాయో యథావత్తాత పూజ్యతే ||005||

తాత కచ్చిచ్చ కౌసల్యా సుమిత్రా చ ప్రజావతీ|
సుఖినీ కచ్చిదార్యా చ దేవీ నందతి కైకయీ ||006||

కచ్చిద్వినయ సంపన్నః కులపుత్రో బహుశ్రుతః|
అనసూయురనుద్రష్టా సత్కృతస్తే పురోహితః ||007||

కచ్చిదగ్నిషు తే యుక్తో విధిజ్ఞో మతిమానృజుః|
హుతం చ హోష్యమాణం చ కాలే వేదయతే సదా ||008||

ఇష్వస్త్రవరసంపన్నమర్థశాస్త్రవిశారదం|
సుధన్వానముపాధ్యాయం కచ్చిత్త్వం తాత మన్యసే ||009||

కచ్చిదాత్మ సమాః శూరాః శ్రుతవంతో జితేంద్రియాః|
కులీనాశ్చేంగితజ్ఞాశ్చ కృతాస్తే తాత మంత్రిణః ||010||

మంత్రో విజయమూలం హి రాజ్ఞాం భవతి రాఘవ|
సుసంవృతో మంత్రధరైరమాత్యైః శాస్త్రకోవిదైః ||011||

కచ్చిన్నిద్రావశం నైషి కచ్చిత్కాలే విబుధ్యసే|
కచ్చింశ్చాపరరాత్రిషు చింతయస్యర్థనైపుణం ||012||

కచ్చిన్మంత్రయసే నైకః కచ్చిన్న బహుభిః సహ|
కచ్చిత్తే మంత్రితో మంత్రో రాష్ట్రం న పరిధావతి ||013||

కచ్చిదర్థం వినిశ్చిత్య లఘుమూలం మహోదయం|
క్షిప్రమారభసే కర్తుం న దీర్ఘయసి రాఘవ ||014||

కచ్చిత్తు సుకృతాన్యేవ కృతరూపాణి వా పునః|
విదుస్తే సర్వకార్యాణి న కర్తవ్యాని పార్థివాః ||015||

కచ్చిన్న తర్కైర్యుక్త్వా వా యే చాప్యపరికీర్తితాః|
త్వయా వా తవ వామాత్యైర్బుధ్యతే తాత మంత్రితం ||016||

కచ్చిత్సహస్రాన్మూర్ఖాణామేకమిచ్ఛసి పండితం|
పండితో హ్యర్థకృచ్ఛ్రేషు కుర్యాన్నిఃశ్రేయసం మహత్ ||017||

సహస్రాణ్యపి మూర్ఖాణాం యద్యుపాస్తే మహీపతిః|
అథ వాప్యయుతాన్యేవ నాస్తి తేషు సహాయతా ||018||

ఏకోఽప్యమాత్యో మేధావి శూరో దక్షో విచక్షణః|
రాజానం రాజమాత్రం వా ప్రాపయేన్మహతీం శ్రియం ||019||

కచ్చిన్ముఖ్యా మహత్స్వేవ మధ్యమేషు చ మధ్యమాః|
జఘన్యాశ్చ జఘన్యేషు భృత్యాః కర్మసు యోజితాః ||020||

అమాత్యానుపధాతీతాన్పితృపైతామహాఞ్శుచీన్|
శ్రేష్ఠాఞ్శ్రేష్ఠేషు కచ్చిత్త్వం నియోజయసి కర్మసు ||021||

కచ్చిత్త్వాం నావజానంతి యాజకాః పతితం యథా|
ఉగ్రప్రతిగ్రహీతారం కామయానమివ స్త్రియః ||022||

ఉపాయకుశలం వైద్యం భృత్యసందూషణే రతం|
శూరమైశ్వర్యకామం చ యో న హంతి స వధ్యతే ||023||

కచ్చిద్ధృష్టశ్చ శూరశ్చ ధృతిమాన్మతిమాఞ్శుచిః|
కులీనశ్చానురక్తశ్చ దక్షః సేనాపతిః కృతః ||024||

బలవంతశ్చ కచ్చిత్తే ముఖ్యా యుద్ధవిశారదాః|
దృష్టాపదానా విక్రాంతాస్త్వయా సత్కృత్య మానితాః ||025||

కచిద్బలస్య భక్తం చ వేతనం చ యథోచితం|
సంప్రాప్తకాలం దాతవ్యం దదాసి న విలంబసే ||026||

కాలాతిక్రమణే హ్యేవ భక్త వేతనయోర్భృతాః|
భర్తుః కుప్యంతి దుష్యంతి సోఽనర్థః సుమహాన్స్మృతః ||027||

కచ్చిత్సర్వేఽనురక్తాస్త్వాం కులపుత్రాః ప్రధానతః|
కచ్చిత్ప్రాణాంస్తవార్థేషు సంత్యజంతి సమాహితాః ||028||

కచ్చిజ్జానపదో విద్వాందక్షిణః ప్రతిభానవాన్|
యథోక్తవాదీ దూతస్తే కృతో భరత పండితః ||029||

కచ్చిదష్టాదశాన్యేషు స్వపక్షే దశ పంచ చ|
త్రిభిస్త్రిభిరవిజ్ఞాతైర్వేత్సి తీర్థాని చారకైః ||030||

కచ్చిద్ద్విషామవిదితః ప్రతిపన్నశ్చ సర్వదా|
నిత్యయుక్తో రిపూన్సర్వాన్వీక్షసే రిపుసూదన ||031||

కచ్చిద్వ్యపాస్తానహితాన్ప్రతియాతాంశ్చ సర్వదా|
దుర్బలాననవజ్ఞాయ వర్తసే రిపుసూదన ||031||

కచ్చిన్న లోకాయతికాన్బ్రాహ్మణాంస్తాత సేవసే|
అనర్థ కుశలా హ్యేతే బాలాః పండితమానినః ||032||

ధర్మశాస్త్రేషు ముఖ్యేషు విద్యమానేషు దుర్బుధాః|
బుద్ధిమాన్వీక్షికీం ప్రాప్య నిరర్థం ప్రవదంతి తే ||033||

వీరైరధ్యుషితాం పూర్వమస్మాకం తాత పూర్వకైః|
సత్యనామాం దృఢద్వారాం హస్త్యశ్వరథసంకులాం ||034||

బ్రాహ్మణైః క్షత్రియైర్వైశ్యైః స్వకర్మనిరతైః సదా|
జితేంద్రియైర్మహోత్సాహైర్వృతామాత్యైః సహస్రశః ||035||

ప్రాసాదైర్వివిధాకారైర్వృతాం వైద్యజనాకులాం|
కచ్చిత్సముదితాం స్ఫీతామయోధ్యాం పరిరక్షసి ||036||

కచ్చిచ్చైత్యశతైర్జుష్టః సునివిష్టజనాకులః|
దేవస్థానైః ప్రపాభిశ్చ తడాగైశ్చోపశోభితః ||037||

ప్రహృష్టనరనారీకః సమాజోత్సవశోభితః|
సుకృష్టసీమా పశుమాన్హింసాభిరభివర్జితః ||038||

అదేవమాతృకో రమ్యః శ్వాపదైః పరివర్జితః|
కచ్చిజ్జనపదః స్ఫీతః సుఖం వసతి రాఘవ ||039||

కచ్చిత్తే దయితాః సర్వే కృషిగోరక్షజీవినః|
వార్తాయాం సంశ్రితస్తాత లోకో హి సుఖమేధతే ||040||

తేషాం గుప్తిపరీహారైః కచ్చిత్తే భరణం కృతం|
రక్ష్యా హి రాజ్ఞా ధర్మేణ సర్వే విషయవాసినః ||041||

కచ్చిత్స్త్రియః సాంత్వయసి కచ్చిత్తాశ్చ సురక్షితాః|
కచ్చిన్న శ్రద్దధాస్యాసాం కచ్చిద్గుహ్యం న భాషసే ||042||

కచ్చిన్నాగవనం గుప్తం కుంజరాణాం చ తృప్యసి|
కచ్చిద్దర్శయసే నిత్యం మనుష్యాణాం విభూషితం|
ఉత్థాయోత్థాయ పూర్వాహ్ణే రాజపుత్రో మహాపథే ||043||

కచ్చిత్సర్వాణి దుర్గాణి ధనధాన్యాయుధోదకైః|
యంత్రైశ్చ పరిపూర్ణాని తథా శిల్పిధనుర్ధరైః ||044||

ఆయస్తే విపులః కచ్చిత్కచ్చిదల్పతరో వ్యయః|
అపాత్రేషు న తే కచ్చిత్కోశో గచ్ఛతి రాఘవ ||045||

దేవతార్థే చ పిత్రర్థే బ్రాహ్మణాభ్యాగతేషు చ|
యోధేషు మిత్రవర్గేషు కచ్చిద్గచ్ఛతి తే వ్యయః ||046||

కచ్చిదార్యో విశుద్ధాత్మా క్షారితశ్చోరకర్మణా|
అపృష్టః శాస్త్రకుశలైర్న లోభాద్బధ్యతే శుచిః ||047||

గృహీతశ్చైవ పృష్టశ్చ కాలే దృష్టః సకారణః|
కచ్చిన్న ముచ్యతే చోరో ధనలోభాన్నరర్షభ ||048||

వ్యసనే కచ్చిదాఢ్యస్య దుగతస్య చ రాఘవ|
అర్థం విరాగాః పశ్యంతి తవామాత్యా బహుశ్రుతాః ||049||

యాని మిథ్యాభిశస్తానాం పతంత్యస్రాణి రాఘవ|
తాని పుత్రపశూన్ఘ్నంతి ప్రీత్యర్థమనుశాసతః ||050||

కచ్చిద్వృధాంశ్చ బాలాంశ్చ వైద్యముఖ్యాంశ్చ రాఘవ|
దానేన మనసా వాచా త్రిభిరేతైర్బుభూషసే ||051||

కచ్చిద్గురూంశ్చ వృద్ధాంశ్చ తాపసాందేవతాతిథీన్|
చైత్యాంశ్చ సర్వాన్సిద్ధార్థాన్బ్రాహ్మణాంశ్చ నమస్యసి ||052||

కచ్చిదర్థేన వా ధర్మం ధర్మం ధర్మేణ వా పునః|
ఉభౌ వా ప్రీతిలోభేన కామేన న విబాధసే ||053||

కచ్చిదర్థం చ ధర్మం చ కామం చ జయతాం వర|
విభజ్య కాలే కాలజ్ఞ సర్వాన్భరత సేవసే ||054||

కచ్చిత్తే బ్రాహ్మణాః శర్మ సర్వశాస్త్రార్థకోవిదః|
ఆశంసంతే మహాప్రాజ్ఞ పౌరజానపదైః సహ ||055||

నాస్తిక్యమనృతం క్రోధం ప్రమాదం దీర్ఘసూత్రతాం|
అదర్శనం జ్ఞానవతామాలస్యం పంచవృత్తితాం ||056||

ఏకచింతనమర్థానామనర్థజ్ఞైశ్చ మంత్రణం।
నిశ్చితానామనారంభం మంత్రస్యాపరిలక్షణం ॥057॥

మంగలస్యాప్రయోగం చ ప్రత్యుత్థానం చ సర్వశః।
కచ్చిత్త్వం వర్జయస్యేతాన్రాజదోషాంశ్చతుర్దశ ॥058॥

కచ్చిత్స్వాదుకృతం భోజ్యమేకో నాశ్నాసి రాఘవ।
కచ్చిదాశంసమానేభ్యో మిత్రేభ్యః సంప్రయచ్ఛసి ॥059॥

—♦ సర్గ 095 ♦—

రామస్య వచనం శ్రుత్వా భరతః ప్రత్యువాచ హ।
కిం మే ధర్మాద్విహీనస్య రాజధర్మః కరిష్యతి ॥001॥

శాశ్వతోఽయం సదా ధర్మః స్థితోఽస్మాసు నరర్షభ।
జ్యేష్ఠ పుత్రే స్థితే రాజన్న కనీయాన్భవేన్నృపః ॥002॥

స సమృద్ధాం మయా సార్ధమయోధ్యాం గచ్ఛ రాఘవ।
అభిషేచయ చాత్మానం కులస్యాస్య భవాయ నః ॥003॥

రాజానం మానుషం ప్రాహుర్దేవత్వే సంమతో మమ।
యస్య ధర్మార్థసహితం వృత్తమాహురమానుషం ॥004॥

కేకయస్థే చ మయి తు త్వయి చారణ్యమాశ్రితే।
దివమార్య గతో రాజా యాయజూకః సతాం మతః ॥005॥

ఉత్తిష్ఠ పురుషవ్యాఘ్ర క్రియతాముదకం పితుః।
అహం చాయం చ శత్రుఘ్నః పూర్వమేవ కృతోదకౌ ॥006॥

ప్రియేణ కిల దత్తం హి పితృలోకేషు రాఘవ।
అక్షయ్యం భవతీత్యాహుర్భవాంశ్చైవ పితుః ప్రియః ॥007॥

తాం శ్రుత్వా కరుణాం వాచం పితుర్మరణసంహితాం।
రాఘవో భరతేనోక్తాం బభూవ గతచేతనః ॥008॥

వాగ్వజ్రం భరతేనోక్తమమనోజ్ఞం పరంతపః।
ప్రగృహ్య బాహూ రామో వై పుష్పితాగ్రో యథా ద్రుమః।
వనే పరశునా కృత్తస్తథా భువి పపాత హ ॥009॥

తథా హి పతితం రామం జగత్యాం జగతీపతిం।
కూలఘాతపరిశ్రాంతం ప్రసుప్తమివ కుంజరం ॥010॥

భ్రాతరస్తే మహేష్వాసం సర్వతః శోకకర్శితం।
రుదంతః సహ వైదేహ్యా సిషిచుః సలిలేన వై ॥011॥

స తు సంజ్ఞాం పునర్లబ్ధ్వా నేత్రాభ్యామాస్రముత్సృజన్।
ఉపాక్రామత కాకుత్స్థః కృపణం బహుభాషితుం ॥012॥

కిం ను తస్య మయా కార్యం దుర్జాతేన మహాత్మనా।
యో మృతో మమ శోకేన న మయా చాపి సంస్కృతః ॥013॥

అహో భరత సిద్ధార్థో యేన రాజా త్వయానఘ।
శత్రుఘ్నేణ చ సర్వేషు ప్రేతకృత్యేషు సత్కృతః ॥014॥

నిష్ప్రధానామనేకాగ్రం నరేంద్రేణ వినాకృతాం।
నివృత్తవనవాసోఽపి నాయోధ్యాం గంతుముత్సహే ॥015॥

సమాప్తవనవాసం మామయోధ్యాయాం పరంతప|
కో ను శాసిష్యతి పునస్తాతే లోకాంతరం గతే ||016||

పురా ప్రేక్ష్య సువృత్తం మాం పితా యాన్యాహ సాంత్వయన్|
వాక్యాని తాని శ్రోష్యామి కుతః కర్ణసుఖాన్యహం ||017||

ఏవముక్త్వా స భరతం భార్యామభ్యేత్య రాఘవః|
ఉవాచ శోకసంతప్తః పూర్ణచంద్రనిభాననాం ||018||

సీతే మృతస్తే శ్వశురః పిత్రా హీనోఽసి లక్ష్మణ|
భరతో దుఃఖమాచష్టే స్వర్గతం పృథివీపతిం ||019||

సాంత్వయిత్వా తు తాం రామో రుదంతీం జనకాత్మజాం|
ఉవాచ లక్ష్మణం తత్ర దుఃఖితో దుఃఖితం వచః ||020||

ఆనయేంగుదిపిణ్యాకం చీరమాహర చోత్తరం|
జలక్రియార్థం తాతస్య గమిష్యామి మహాత్మనః ||021||

సీతా పురస్తాద్వ్రజతు త్వమేనామభితో వ్రజ|
అహం పశ్చాద్గమిష్యామి గతిర్హ్యేషా సుదారుణా ||022||

తతో నిత్యానుగస్తేషాం విదితాత్మా మహామతిః|
మృదుర్దాంతశ్చ శాంతశ్చ రామే చ దృఢ భక్తిమాన్ ||023||

సుమంత్రస్తైర్నృపసుతైః సార్ధమాశ్వాస్య రాఘవం|
అవాతారయదాలంబ్య నదీం మందాకినీం శివాం ||024||

తే సుతీర్థాం తతః కృచ్ఛ్రాదుపాగమ్య యశస్వినః|
నదీం మందాకినీం రమ్యాం సదా పుష్పితకాననాం ||025||

శీఘ్రస్రోతసమాసాద్య తీర్థం శివమకర్దమం|
సిషిచుస్తూదకం రాజ్ఞే తత ఏతద్భవత్వితి ||026||

ప్రగృహ్య చ మహీపాలో జలపూరితమంజలిం|
దిశం యామ్యామభిముఖో రుదన్వచనమబ్రవీత్ ||027||

ఏతత్తే రాజశార్దూల విమలం తోయమక్షయం|
పితృలోకగతస్యాద్య మద్దత్తముపతిష్ఠతు ||028||

తతో మందాకినీ తీరాత్ప్రత్యుత్తీర్య స రాఘవః|
పితుశ్చకార తేజస్వీ నివాపం భ్రాతృభిః సహ ||029||

ఐంగుదం బదరీమిశ్రం పిణ్యాకం దర్భసంస్తరే|
న్యస్య రామః సుదుఃఖార్తో రుదన్వచనమబ్రవీత్ ||030||

ఇదం భుంక్ష్వ మహారాజప్రీతో యదశనా వయం|
యదన్నః పురుషో భవతి తదన్నాస్తస్య దేవతాః ||031||

తతస్తేనైవ మార్గేణ ప్రత్యుత్తీర్య నదీతటాత్|
ఆరురోహ నరవ్యాఘ్రో రమ్యసానుం మహీధరం ||032||

తతః పర్ణకుటీద్వారమాసాద్య జగతీపతిః|
పరిజగ్రాహ పాణిభ్యాముభౌ భరతలక్ష్మణౌ ||033||

తేషాం తు రుదతాం శబ్దాత్ప్రతిశ్రుత్కాభవద్గిరౌ|
భ్రాతౄణాం సహ వైదేహ్యా సింహానాం నర్దతామివ ||034||

విజ్ఞాయ తుములం శబ్దం త్రస్తా భరతసైనికాః|
అబ్రువంశ్చాపి రామేణ భరతః సంగతో ధ్రువం|
తేషామేవ మహాఞ్శబ్దః శోచతాం పితరం మృతం ||035||

అథ వాసాన్పరిత్యజ్య తం సర్వేఽభిముఖాః స్వనం|
అప్యేక మనసో జగ్ముర్యథాస్థానం ప్రధావితాః ||036||

హయైరన్యే గజైరన్యే రథైరన్యే స్వలంకృతైః|
సుకుమారాస్తథైవాన్యే పద్భిరేవ నరా యయుః ||037||

అచిరప్రోషితం రామం చిరవిప్రోషితం యథా|
ద్రష్టుకామో జనః సర్వో జగామ సహసాశ్రమం ||038||

భ్రాతౄణాం త్వరితాస్తే తు ద్రష్టుకామాః సమాగమం|
యయుర్బహువిధైర్యానైః ఖురనేమిసమాకులైః ||039||

సా భూమిర్బహుభిర్యానైః ఖురనేమిసమాహతా|
ముమోచ తుములం శబ్దం ద్యౌరివాభ్రసమాగమే ||040||

తేన విత్రాసితా నాగాః కరేణుపరివారితాః|
ఆవాసయంతో గంధేన జగ్మురన్యద్వనం తతః ||041||

వరాహమృగసింహాశ్చ మహిషాః సర్క్షవానరాః|
వ్యాఘ్రు గోకర్ణగవయా విత్రేషుః పృషతైః సహ ||042||

రథాంగసాహ్వా నత్యూహా హంసాః కారండవాః ప్లవాః|
తథా పుంస్కోకిలాః క్రౌంచా విసంజ్ఞా భేజిరే దిశః ||043||

తేన శబ్దేన విత్రస్తైరాకాశం పక్షిభిర్వృతం|
మనుష్యైరావృతా భూమిరుభయం ప్రబభౌ తదా ||044||

తాన్నరాన్బాష్పపూర్ణాక్షాన్సమీక్ష్యాథ సుదుఃఖితాన్|
పర్యష్వజత ధర్మజ్ఞః పితృవన్మాతృవచ్చ సః ||045||

స తత్ర కాంశ్చిత్పరిషస్వజే నరా |
న్నరాశ్చ కేచిత్తు తమభ్యవాదయన్|
చకార సర్వాన్సవయస్యబాంధవా |
న్యథార్హమాసాద్య తదా నృపాత్మజః ||046||

తతః స తేషాం రుదతాం మహాత్మనాం |
భువం చ ఖం చానువినాదయన్స్వనః|
గుహా గిరీణాం చ దిశశ్చ సంతతం |
మృదంగఘోషప్రతిమో విశుశ్రువే ||047||

—♦ సర్గ 096 ♦—

వసిష్ఠః పురతః కృత్వా దారాందశరథస్య చ|
అభిచక్రామ తం దేశం రామదర్శనతర్షితః ||001||

రాజపత్న్యశ్చ గచ్ఛంత్యో మందం మందాకినీం ప్రతి|
దదృశుస్తత్ర తత్తీర్థం రామలక్ష్మణసేవితం ||002||

కౌసల్యా బాష్పపూర్ణేన ముఖేన పరిశుష్యతా|
సుమిత్రామబ్రవీద్దీనా యాశ్చాన్యా రాజయోషితః ||003||

ఇదం తేషామనాథానాం క్లిష్టమక్లిష్ట కర్మణాం|
వనే ప్రాక్కేవలం తీర్థం యే తే నిర్విషయీ కృతాః ||004||

ఇతః సుమిత్రే పుత్రస్తే సదా జలమతంద్రితః|
స్వయం హరతి సౌమిత్రిర్మమ పుత్రస్య కారణాత్ ||005||

దక్షిణాగ్రేషు దర్భేషు సా దదర్శ మహీతలే|
పితురింగుదిపిణ్యాకం న్యస్తమాయతలోచనా ||006||

తం భూమౌ పితురార్తేన న్యస్తం రామేణ వీక్ష్య సా|
ఉవాచ దేవీ కౌసల్యా సర్వా దశరథస్త్రియః ||007||

ఇదమిక్ష్వాకునాథస్య రాఘవస్య మహాత్మనః|
రాఘవేణ పితుర్దత్తం పశ్యతైతద్యథావిధి ||008||

తస్య దేవసమానస్య పార్థివస్య మహాత్మనః|
నైతదౌపయికం మన్యే భుక్తభోగస్య భోజనం ||009||

చతురంతాం మహీం భుక్త్వా మహేంద్ర సదృశో భువి|
కథమింగుదిపిణ్యాకం స భుంక్తే వసుధాధిపః ||010||

అతో దుఃఖతరం లోకే న కించిత్ప్రతిభాతి మా|
యత్ర రామః పితుర్దద్యాదింగుదీక్షోదమృద్ధిమాన్ ||011||

రామేణేంగుదిపిణ్యాకం పితుర్దత్తం సమీక్ష్య మే|
కథం దుఃఖేన హృదయం న స్ఫోటతి సహస్రధా ||012||

ఏవమార్తాం సపత్న్యస్తా జగ్మురాశ్వాస్య తాం తదా|
దదృశుశ్చాశ్రమే రామం స్వర్గాచ్చ్యుతమివామరం ||013||

సర్వభోగైః పరిత్యక్తం రామ సంప్రేక్ష్య మాతరః|
ఆర్తా ముముచురశ్రూణి సస్వరం శోకకర్శితాః ||014||

తాసాం రామః సముత్థాయ జగ్రాహ చరణాఞ్శుభాన్|
మాతౄణాం మనుజవ్యాఘ్రః సర్వాసాం సత్యసంగరః ||015||

తాః పాణిభిః సుఖస్పర్శైర్మృద్వంగులితలైః శుభైః|
ప్రమమార్జూ రజః పృష్ఠాద్రామస్యాయతలోచనాః ||016||

సౌమిత్రిరపి తాః సర్వా మాతౄః సంప్రేక్ష్య దుఃఖితః|
అభ్యవాదయతాసక్తం శనై రామాదనంతరం ||017||

యథా రామే తథా తస్మిన్సర్వా వవృతిరే స్త్రియః|
వృత్తిం దశరథాజ్జాతే లక్ష్మణే శుభలక్షణే ||018||

సీతాపి చరణాంస్తాసాముపసంగృహ్య దుఃఖితా|
శ్వశ్రూణామశ్రుపూర్ణాక్షీ సా బభూవాగ్రతః స్థితా ||019||

తాం పరిష్వజ్య దుఃఖార్తాం మాతా దుహితరం యథా|
వనవాసకృశాం దీనాం కౌసల్యా వాక్యమబ్రవీత్ ||020||

విదేహరాజస్య సుతా స్నుషా దశరథస్య చ|
రామపత్నీ కథం దుఃఖం సంప్రాప్తా నిర్జనే వనే ||021||

పద్మమాతపసంతప్తం పరిక్లిష్టమివోత్పలం|
కాంచనం రజసా ధ్వస్తం క్లిష్టం చంద్రమివాంబుదైః ||022||

ముఖం తే ప్రేక్ష్య మాం శోకో దహత్యగ్నిరివాశ్రయం|
భృశం మనసి వైదేహి వ్యసనారణిసంభవః ॥023॥

బ్రువంత్యామేవమార్తాయాం జనన్యాం భరతాగ్రజః|
పాదావాసాద్య జగ్రాహ వసిష్ఠస్య స రాఘవః ॥024॥

పురోహితస్యాగ్నిసమస్య తస్య వై |
బృహస్పతేరింద్ర ఇవామరాధిపః|
ప్రగృహ్య పాదౌ సుసమృద్ధతేజసః |
సహైవ తేనోపవివేశ రాఘవః ॥025॥

తతో జఘన్యం సహితైః స మంత్రిభిః |
పురప్రధానైశ్చ సహైవ సైనికైః|
జనేన ధర్మజ్ఞతమేన ధర్మవా |
నుపోపవిష్టో భరతస్తదాగ్రజం ॥026॥

ఉపోపవిష్టస్తు తదా స వీర్యవాం |
స్తపస్వివేషేణ సమీక్ష్య రాఘవం|
శ్రియా జ్వలంతం భరతః కృతాంజలి |
ర్యథా మహేంద్రః ప్రయతః ప్రజాపతిం ॥027॥

కిమేష వాక్యం భరతోఽద్య రాఘవం |
ప్రణమ్య సత్కృత్య చ సాధు వక్ష్యతి|
ఇతీవ తస్యార్యజనస్య తత్త్వతో |
బభూవ కౌతూహలముత్తమం తదా ॥028॥

స రాఘవః సత్యధృతిశ్చ లక్ష్మణో |
మహానుభావో భరతశ్చ ధార్మికః|
వృతాః సుహృద్భిశ్చ విరేజురధ్వరే |
యథా సదస్యైః సహితాస్త్రయోఽగ్నయః ॥029॥

—♦ సర్గ 097 ♦—

తం తు రామః సమాశ్వాస్య భ్రాతరం గురువత్సలం|
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా ప్రష్టుం సముపచక్రమే ॥001॥

కిమేతదిచ్ఛేయమహం శ్రోతుం ప్రవ్యాహృతం త్వయా|
యస్మాత్త్వమాగతో దేశమిమం చీరజటాజినీ ॥002॥

యన్నిమిత్తమిమం దేశం కృష్ణాజినజటాధరః|
హిత్వా రాజ్యం ప్రవిష్టస్త్వం తత్సర్వం వక్తుమర్హసి ॥003॥

ఇత్యుక్తః కేకయీపుత్రః కాకుత్స్థేన మహాత్మనా|
ప్రగృహ్య బలవద్భూయః ప్రాంజలిర్వాక్యమబ్రవీత్ ॥004॥

ఆర్యం తాతః పరిత్యజ్య కృత్వా కర్మ సుదుష్కరం|
గతః స్వర్గం మహాబాహుః పుత్రశోకాభిపీడితః ॥005॥

స్త్రియా నియుక్తః కైకేయ్యా మమ మాత్రా పరంతప|
చకార సుమహత్పాపమిదమాత్మయశోహరం ॥006॥

సా రాజ్యఫలమప్రాప్య విధవా శోకకర్శితా|
పతిష్యతి మహాఘోరే నిరయే జననీ మమ ॥007॥

తస్య మే దాసభూతస్య ప్రసాదం కర్తుమర్హసి|
అభిషించస్వ చాద్యైవ రాజ్యేన మఘవానివ ||008||

ఇమాః ప్రకృతయః సర్వా విధవా మాతురశ్చ యాః|
త్వత్సకాశమనుప్రాప్తాః ప్రసాదం కర్తుమర్హసి ||009||

తదానుపూర్వ్యా యుక్తం చ యుక్తం చాత్మని మానద|
రాజ్యం ప్రాప్నుహి ధర్మేణ సకామాన్సుహృదః కురు ||010||

భవత్వవిధవా భూమిః సమగ్రా పతినా త్వయా|
శశినా విమలేనేవ శారదీ రజనీ యథా ||011||

ఏభిశ్చ సచివైః సార్ధం శిరసా యాచితో మయా|
భ్రాతుః శిష్యస్య దాసస్య ప్రసాదం కర్తుమర్హసి ||012||

తదిదం శాశ్వతం పిత్ర్యం సర్వం సచివమండలం|
పూజితం పురుషవ్యాఘ్ర నాతిక్రమితుముత్సహే ||013||

ఏవముక్త్వా మహాబాహుః సబాష్పః కేకయీసుతః|
రామస్య శిరసా పాదౌ జగ్రాహ భరతః పునః ||014||

తం మత్తమివ మాతంగం నిఃశ్వసంతం పునః పునః|
భ్రాతరం భరతం రామః పరిష్వజ్యేదమబ్రవీత్ ||015||

కులీనః సత్త్వసంపన్నస్తేజస్వీ చరితవ్రతః|
రాజ్యహేతోః కథం పాపమాచరేత్త్వద్విధో జనః ||016||

న దోషం త్వయి పశ్యామి సూక్ష్మమప్యరి సూదన|
న చాపి జననీం బాల్యాత్త్వం విగర్హితుమర్హసి ||017||

యావత్పితరి ధర్మజ్ఞ గౌరవం లోకసత్కృతే|
తావద్ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠ జనన్యామపి గౌరవం ||018||

ఏతాభ్యాం ధర్మశీలాభ్యాం వనం గచ్ఛేతి రాఘవ|
మాతా పితృభ్యాముక్తోఽహం కథమన్యత్సమాచరే ||019||

త్వయా రాజ్యమయోధ్యాయాం ప్రాప్తవ్యం లోకసత్కృతం|
వస్తవ్యం దండకారణ్యే మయా వల్కలవాససా ||020||

ఏవం కృత్వా మహారాజో విభాగం లోకసంనిధౌ|
వ్యాదిశ్య చ మహాతేజా దివం దశరథో గతః ||021||

స చ ప్రమాణం ధర్మాత్మా రాజా లోకగురుస్తవ|
పిత్రా దత్తం యథాభాగముపభోక్తుం త్వమర్హసి ||022||

చతుర్దశ సమాః సౌమ్య దండకారణ్యమాశ్రితః|
ఉపభోక్ష్యే త్వహం దత్తం భాగం పిత్రా మహాత్మనా ||023||

యదబ్రవీన్మాం నరలోకసత్కృతః |
పితా మహాత్మా విబుధాధిపోపమః|
తదేవ మన్యే పరమాత్మనో హితం |
న సర్వలోకేశ్వరభావమవ్యయం ||024||

—♦ సర్గ 098 ♦—

తతః పురుషసింహానాం వృతానాం తైః సుహృద్గణైః|
శోచతామేవ రజనీ దుఃఖేన వ్యత్యవర్తత ||001||

రజన్యాం సుప్రభాతాయాం భ్రాతరస్తే సుహృద్వృతాః|
మందాకిన్యాం హుతం జప్యం కృత్వా రామముపాగమన్ ||002||

తూష్ణీం తే సముపాసీనా న కశ్చిత్కించిదబ్రవీత్|
భరతస్తు సుహృన్మధ్యే రామవచనమబ్రవీత్ ||003||

సాంత్వితా మామికా మాతా దత్తం రాజ్యమిదం మమ|
తద్దదామి తవైవాహం భుంక్ష్వ రాజ్యమకంటకం ||004||

మహతేవాంబువేగేన భిన్నః సేతుర్జలాగమే|
దురావారం త్వదన్యేన రాజ్యఖండమిదం మహత్ ||005||

గతిం ఖర ఇవాశ్వస్య తార్క్ష్యస్యేవ పతత్రిణః|
అనుగంతుం న శక్తిర్మే గతిం తవ మహీపతే ||006||

సుజీవం నిత్యశస్తస్య యః పరైరుపజీవ్యతే|
రామ తేన తు దుర్జీవం యః పరానుపజీవతి ||007||

యథా తు రోపితో వృక్షః పురుషేణ వివర్ధితః|
హ్రస్వకేన దురారోహో రూఢస్కంధో మహాద్రుమః ||008||

స యదా పుష్పితో భూత్వా ఫలాని న విదర్శయేత్|
స తాం నానుభవేత్ప్రీతిం యస్య హేతోః ప్రభావితః ||009||

ఏషోపమా మహాబాహో త్వమర్థం వేత్తుమర్హసి|
యది త్వమస్మాన్వృషభో భర్తా భృత్యాన్న శాధి హి ||010||

శ్రేణయస్త్వాం మహారాజ పశ్యంత్వగ్ర్యాశ్చ సర్వశః|
ప్రతపంతమివాదిత్యం రాజ్యే స్థితమరిందమం ||011||

తవానుయానే కాకుత్స్థ మత్తా నర్దంతు కుంజరాః|
అంతఃపుర గతా నార్యో నందంతు సుసమాహితాః ||012||

తస్య సాధ్విత్యమన్యంత నాగరా వివిధా జనాః|
భరతస్య వచః శ్రుత్వా రామం ప్రత్యనుయాచతః ||013||

తమేవం దుఃఖితం ప్రేక్ష్య విలపంతం యశస్వినం|
రామః కృతాత్మా భరతం సమాశ్వాసయదాత్మవాన్ ||014||

నాత్మనః కామకారోఽస్తి పురుషోఽయమనీశ్వరః|
ఇతశ్చేతరతశ్చైనం కృతాంతః పరికర్షతి ||015||

సర్వే క్షయాంతా నిచయాః పతనాంతాః సముచ్ఛ్రయాః|
సంయోగా విప్రయోగాంతా మరణాంతం చ జీవితం ||016||

యథా ఫలానం పక్వానాం నాన్యత్ర పతనాద్భయం|
ఏవం నరస్య జాతస్య నాన్యత్ర మరణాద్భయం ||017||

యథాగారం దృఢస్థూణం జీర్ణం భూత్వావసీదతి|
తథావసీదంతి నరా జరామృత్యువశం గతాః ||018||

అహోరాత్రాణి గచ్ఛంతి సర్వేషాం ప్రాణినామిహ|
ఆయూంషి క్షపయంత్యాశు గ్రీష్మే జలమివాంశవః ||019||

ఆత్మానమనుశోచ త్వం కిమన్యమనుశోచసి|
ఆయుస్తే హీయతే యస్య స్థితస్య చ గతస్య చ ||020||

సహైవ మృత్యుర్వ్రజతి సహ మృత్యుర్నిషీదతి|
గత్వా సుదీర్ఘమధ్వానం సహ మృత్యుర్నివర్తతే ||021||

గాత్రేషు వలయః ప్రాప్తాః శ్వేతాశ్చైవ శిరోరుహాః|
జరయా పురుషో జీర్ణః కిం హి కృత్వా ప్రభావయేత్ ||022||

నందంత్యుదిత ఆదిత్యే నందంత్యస్తమితే రవౌ|
ఆత్మనో నావబుధ్యంతే మనుష్యా జీవితక్షయం ||023||

హృష్యంత్యృతుముఖం దృష్ట్వా నవం నవమిహాగతం|
ఋతూనాం పరివర్తేన ప్రాణినాం ప్రాణసంక్షయః ||024||

యథా కాష్ఠం చ కాష్ఠం చ సమేయాతాం మహార్ణవే|
సమేత్య చ వ్యపేయాతాం కాలమాసాద్య కంచన ||025||

ఏవం భార్యాశ్చ పుత్రాశ్చ జ్ఞాతయశ్చ వసూని చ|
సమేత్య వ్యవధావంతి ధ్రువో హ్యేషాం వినాభవః ||026||

నాత్ర కశ్చిద్యథా భావం ప్రాణీ సమభివర్తతే|
తేన తస్మిన్న సామర్థ్యం ప్రేతస్యాస్త్యనుశోచతః ||027||

యథా హి సార్థం గచ్ఛంతం బ్రూయాత్కశ్చిత్పథి స్థితః|
అహమప్యాగమిష్యామి పృష్ఠతో భవతామితి ||028||

ఏవం పూర్వైర్గతో మార్గః పితృపైతామహో ధ్రువః|
తమాపన్నః కథం శోచేద్యస్య నాస్తి వ్యతిక్రమః ||029||

వయసః పతమానస్య స్రోతసో వానివర్తినః|
ఆత్మా సుఖే నియోక్తవ్యః సుఖభాజః ప్రజాః స్మృతాః ||030||

ధర్మాత్మా స శుభైః కృత్స్నైః క్రతుభిశ్చాప్తదక్షిణైః|
ధూతపాపో గతః స్వర్గం పితా నః పృథివీపతిః ||031||

భృత్యానాం భరణాత్సమ్యక్ప్రజానాం పరిపాలనాత్|
అర్థాదానాచ్చ ధార్మేణ పితా నస్త్రిదివం గతః ||032||

ఇష్ట్వా బహువిధైర్యజ్ఞైర్భోగాంశ్చావాప్య పుష్కలాన్|
ఉత్తమం చాయురాసాద్య స్వర్గతః పృథివీపతిః ||033||

స జీర్ణం మానుషం దేహం పరిత్యజ్య పితా హి నః|
దైవీమృద్ధిమనుప్రాప్తో బ్రహ్మలోకవిహారిణీం ||034||

తం తు నైవం విధః కశ్చిత్ప్రాజ్ఞః శోచితుమర్హతి|
త్వద్విధో యద్విధశ్చాపి శ్రుతవాన్బుద్ధిమత్తరః ||035||

ఏతే బహువిధాః శోకా విలాప రుదితే తథా|
వర్జనీయా హి ధీరేణ సర్వావస్థాసు ధీమతా ||036||

స స్వస్థో భవ మా శోచో యాత్వా చావస తాం పురీం|
తథా పిత్రా నియుక్తోఽసి వశినా వదతామ్వర ||037||

యత్రాహమపి తేనైవ నియుక్తః పుణ్యకర్మణా|
తత్రైవాహం కరిష్యామి పితురార్యస్య శాసనం ||038||

న మయా శాసనం తస్య త్యక్తుం న్యాయ్యమరిందమ|
తత్త్వయాపి సదా మాన్యం స వై బంధుః స నః పితా ॥039॥

ఏవముక్త్వా తు విరతే రామే వచనమర్థవత్|
ఉవాచ భరతశ్చిత్రం ధార్మికో ధార్మికం వచః ॥040॥

కో హి స్యాదీదృశో లోకే యాదృశస్త్వమరిందమ|
న త్వాం ప్రవ్యథయేద్దుఃఖం ప్రీతిర్వా న ప్రహర్షయేత్ ॥041॥

సంమతశ్చాసి వృద్ధానాం తాంశ్చ పృచ్ఛసి సంశయాన్|
యథా మృతస్తథా జీవన్యథాసతి తథా సతి ॥042॥

యస్యైష బుద్ధిలాభః స్యాత్పరితప్యేత కేన సః|
స ఏవం వ్యసనం ప్రాప్య న విషీదితుమర్హతి ॥043॥

అమరోపమసత్త్వస్త్వం మహాత్మా సత్యసంగరః|
సర్వజ్ఞః సర్వదర్శీ చ బుద్ధిమాంశ్చాసి రాఘవ ॥044॥

న త్వామేవం గుణైర్యుక్తం ప్రభవాభవకోవిదం|
అవిషహ్యతమం దుఃఖమాసాదయితుమర్హతి ॥045॥

ప్రోషితే మయి యత్పాపం మాత్రా మత్కారణాత్కృతం|
క్షుద్రయా తదనిష్టం మే ప్రసీదతు భవాన్మమ ॥046॥

ధర్మబంధేన బద్ధోఽస్మి తేనేమాం నేహ మాతరం|
హన్మి తీవ్రేణ దండేన దండార్హాం పాపకారిణీం ॥047॥

కథం దశరథాజ్జాతః శుద్ధాభిజనకర్మణః|
జానంధర్మమధర్మిష్ఠం కుర్యాం కర్మ జుగుప్సితం ॥048॥

గురుః క్రియావాన్వృద్ధశ్చ రాజా ప్రేతః పితేతి చ|
తాతం న పరిగర్హేయం దైవతం చేతి సంసది ॥049॥

కో హి ధర్మార్థయోర్హీనమీదృశం కర్మ కిల్బిషం|
స్త్రియాః ప్రియచికీర్షుః సన్కుర్యాద్ధర్మజ్ఞ ధర్మవిత్ ॥050॥

అంతకాలే హి భూతాని ముహ్యంతీతి పురాశ్రుతిః|
రాజ్ఞైవం కుర్వతా లోకే ప్రత్యక్షా సా శ్రుతిః కృతా ॥051॥

సాధ్వర్థమభిసంధాయ క్రోధాన్మోహాచ్చ సాహసాత్|
తాతస్య యదతిక్రాంతం ప్రత్యాహరతు తద్భవాన్ ॥052॥

పితుర్హి సమతిక్రాంతం పుత్రో యః సాధు మన్యతే|
తదపత్యం మతం లోకే విపరీతమతోఽన్యథా ॥053॥

తదపత్యం భవానస్తు మా భవాందుష్కృతం పితుః|
అభిపత్తత్కృతం కర్మ లోకే ధీరవిగర్హితం ॥054॥

కైకేయీం మాం చ తాతం చ సుహృదో బాంధవాంశ్చ నః|
పౌరజానపదాన్సర్వాంస్త్రాతు సర్వమిదం భవాన్ ॥055॥

క్వ చారణ్యం క్వ చ క్షాత్రం క్వ జటాః క్వ చ పాలనం|
ఈదృశం వ్యాహతం కర్మ న భవాన్కర్తుమర్హతి ॥056॥

అథ క్లేశజమేవ త్వం ధర్మం చరితుమిచ్ఛసి|
ధర్మేణ చతురో వర్ణాన్పాలయన్క్లేశమాప్నుహి ॥057॥

చతుర్ణామాశ్రమాణాం హి గార్హస్థ్యం శ్రేష్ఠమాశ్రమం|
ఆహుర్ధర్మజ్ఞ ధర్మజ్ఞాస్తం కథం త్యక్తుమర్హసి ||058||

శ్రుతేన బాలః స్థానేన జన్మనా భవతో హ్యహం|
స కథం పాలయిష్యామి భూమిం భవతి తిష్ఠతి ||059||

హీనబుద్ధిగుణో బాలో హీనః స్థానేన చాప్యహం|
భవతా చ వినా భూతో న వర్తయితుముత్సహే ||060||

ఇదం నిఖిలమవ్యగ్రం పిత్ర్యం రాజ్యమకంటకం|
అనుశాధి స్వధర్మేణ ధర్మజ్ఞ సహ బాంధవైః ||061||

ఇహైవ త్వాభిషించంతు ధర్మజ్ఞ సహ బాంధవైః|
ఋత్విజః సవసిష్ఠాశ్చ మంత్రవన్మంత్రకోవిదాః ||062||

అభిషిక్తస్త్వమస్మాభిరయోధ్యాం పాలనే వ్రజ|
విజిత్య తరసా లోకాన్మరుద్భిరివ వాసవః ||063||

ఋణాని త్రీణ్యపాకుర్వందుర్హృదః సాధు నిర్దహన్|
సుహృదస్తర్పయన్కామైస్త్వమేవాత్రానుశాధి మాం ||064||

అద్యార్య ముదితాః సంతు సుహృదస్తేఽభిషేచనే|
అద్య భీతాః పాలయంతాం దుర్హృదస్తే దిశో దశ ||065||

ఆక్రోశం మమ మాతుశ్చ ప్రమృజ్య పురుషర్షభ|
అద్య తత్ర భవంతం చ పితరం రక్ష కిల్బిషాత్ ||066||

శిరసా త్వాభియాచేఽహం కురుష్వ కరుణాం మయి|
బాంధవేషు చ సర్వేషు భూతేష్వివ మహేశ్వరః ||067||

అథ వా పృష్ఠతః కృత్వా వనమేవ భవానితః|
గమిష్యతి గమిష్యామి భవతా సార్ధమప్యహం ||068||

తథాపి రామో భరతేన తామ్యత |
ప్రసాద్యమానః శిరసా మహీపతిః|
న చైవ చక్రే గమనాయ సత్త్వవా |
న్మతిం పితుస్తద్వచనే ప్రతిష్ఠితః ||069||

తదద్భుతం స్థైర్యమవేక్ష్య రాఘవే |
సమం జనో హర్షమవాప దుఃఖితః|
న యాత్యయోధ్యామితి దుఃఖితోఽభవ |
త్స్థిరప్రతిజ్ఞత్వమవేక్ష్య హర్షితః ||070||

తమృత్విజో నైగమయూథవల్లభా |
స్తథా విసంజ్ఞాశ్రుకలాశ్చ మాతరః|
తథా బ్రువాణం భరతం ప్రతుష్టువుః |
ప్రణమ్య రామం చ యయాచిరే సహ ||071||

—♦ సర్గ 099 ♦—

పునరేవం బ్రువాణం తు భరతం లక్ష్మణాగ్రజః|
ప్రత్యువచ తతః శ్రీమాంజ్ఞాతిమధ్యేఽతిసత్కృతః ||001||

ఉపపన్నమిదం వాక్యం యత్త్వమేవమభాషథాః|
జాతః పుత్రో దశరథాత్కైకేయ్యాం రాజసత్తమాత్ ||002||

పురా భ్రాతః పితా నః స మాతరం తే సముద్వహన్|
మాతామహే సమాశ్రౌషీద్రాజ్యశుల్కమనుత్తమం ||003||

దేవాసురే చ సంగ్రామే జనన్యై తవ పార్థివః|
సంప్రహృష్టో దదౌ రాజా వరమారాధితః ప్రభుః ||004||

తతః సా సంప్రతిశ్రావ్య తవ మాతా యశస్వినీ|
అయాచత నరశ్రేష్ఠం ద్వౌ వరౌ వరవర్ణినీ ||005||

తవ రాజ్యం నరవ్యాఘ్ర మమ ప్రవ్రాజనం తథా|
తచ్చ రాజా తథా తస్యై నియుక్తః ప్రదదౌ వరం ||006||

తేన పిత్రాహమప్యత్ర నియుక్తః పురుషర్షభ|
చతుర్దశ వనే వాసం వర్షాణి వరదానికం ||007||

సోఽహం వనమిదం ప్రాప్తో నిర్జనం లక్ష్మణాన్వితః|
శీతయా చాప్రతిద్వంద్వః సత్యవాదే స్థితః పితుః ||008||

భవానపి తథేత్యేవ పితరం సత్యవాదినం|
కర్తుమర్హతి రాజేంద్రం క్షిప్రమేవాభిషేచనాత్ ||009||

ఋణాన్మోచయ రాజానం మత్కృతే భరత ప్రభుం|
పితరం త్రాహి ధర్మజ్ఞ మాతరం చాభినందయ ||010||

శ్రూయతే హి పురా తాత శ్రుతిర్గీతా యశస్వినీ|
గయేన యజమానేన గయేష్వేవ పితౄన్ప్రతి ||011||

పుం నామ్నా నరకాద్యస్మాత్పితరం త్రాయతే సుతః|
తస్మాత్పుత్ర ఇతి ప్రోక్తః పితౄన్యత్పాతి వా సుతః ||012||

ఏష్టవ్యా బహవః పుత్రా గుణవంతో బహుశ్రుతాః|
తేషాం వై సమవేతానామపి కశ్చిద్గయాం వ్రజేత్ ||013||

ఏవం రాజర్షయః సర్వే ప్రతీతా రాజనందన|
తస్మాత్త్రాహి నరశ్రేష్ఠ పితరం నరకాత్ప్రభో ||014||

అయోధ్యాం గచ్ఛ భరత ప్రకృతీరనురంజయ|
శత్రుఘ్న సహితో వీర సహ సర్వైర్ద్విజాతిభిః ||015||

ప్రవేక్ష్యే దండకారణ్యమహమప్యవిలంబయన్|
ఆభ్యాం తు సహితో రాజన్వైదేహ్యా లక్ష్మణేన చ ||016||

త్వం రాజా భవ భరత స్వయం నరాణాం |
వన్యానామహమపి రాజరాణ్మృగాణాం|
గచ్ఛ త్వం పురవరమద్య సంప్రహృష్టః |
సంహృష్టస్త్వహమపి దండకాన్ప్రవేక్ష్యే ||017||

ఛాయాం తే దినకరభాః ప్రబాధమానం |
వర్షత్రం భరత కరోతు మూర్ధ్ని శీతాం|
ఏతేషామహమపి కాననద్రుమాణాం |
ఛాయాం తామతిశయినీం సుఖం శ్రయిష్యే ||018||

శత్రుఘ్నః కుశలమతిస్తు తే సహాయః |
సౌమిత్రిర్మమ విదితః ప్రధానమిత్రం|
చత్వారస్తనయవరా వయం నరేంద్రం |
సత్యస్థం భరత చరామ మా విషాదం ||019||

—♦ సర్గ 100 ♦—

ఆశ్వాసయంతం భరతం జాబాలిర్బ్రాహ్మణోత్తమః।
ఉవాచ రామం ధర్మజ్ఞం ధర్మాపేతమిదం వచః ॥001॥

సాధు రాఘవ మా భూత్తే బుద్ధిరేవం నిరర్థకా।
ప్రాకృతస్య నరస్యేవ ఆర్య బుద్ధేస్తపస్వినః ॥002॥

కః కస్య పురుషో బంధుః కిమాప్యం కస్య కేనచిత్।
యదేకో జాయతే జంతురేక ఏవ వినశ్యతి ॥003॥

తస్మాన్మాతా పితా చేతి రామ సజ్జేత యో నరః।
ఉన్మత్త ఇవ స జ్ఞేయో నాస్తి కాచిద్ధి కస్యచిత్ ॥004॥

యథా గ్రామాంతరం గచ్ఛన్నరః కశ్చిత్క్వచిద్వసేత్।
ఉత్సృజ్య చ తమావాసం ప్రతిష్ఠేతాపరేఽహని ॥005॥

ఏవమేవ మనుష్యాణాం పితా మాతా గృహం వసు।
ఆవాసమాత్రం కాకుత్స్థ సజ్జంతే నాత్ర సజ్జనాః ॥006॥

పిత్ర్యం రాజ్యం సముత్సృజ్య స నార్హతి నరోత్తమ।
ఆస్థాతుం కాపథం దుఃఖం విషమం బహుకంటకం ॥007॥

సమృద్ధాయామయోధ్యాయామాత్మానమభిషేచయ।
ఏకవేణీధరా హి త్వాం నగరీ సంప్రతీక్షతే ॥008॥

రాజభోగాననుభవన్మహార్హాన్పార్థివాత్మజ।
విహర త్వమయోధ్యాయాం యథా శక్రస్త్రివిష్టపే ॥009॥

న తే కశ్చిద్దశరథస్త్వం చ తస్య న కశ్చన।
అన్యో రాజా త్వమన్యశ్చ తస్మాత్కురు యదుచ్యతే ॥010॥

గతః స నృపతిస్తత్ర గంతవ్యం యత్ర తేన వై।
ప్రవృత్తిరేషా మర్త్యానాం త్వం తు మిథ్యా విహన్యసే ॥011॥

అర్థధర్మపరా యే యే తాంస్తాఞ్శోచామి నేతరాన్।
తే హి దుఃఖమిహ ప్రాప్య వినాశం ప్రేత్య భేజిరే ॥012॥

అష్టకా పితృదైవత్యమిత్యయం ప్రసృతో జనః।
అన్నస్యోపద్రవం పశ్య మృతో హి కిమశిష్యతి ॥013॥

యది భుక్తమిహాన్యేన దేహమన్యస్య గచ్ఛతి।
దద్యాత్ప్రవసతః శ్రాద్ధం న తత్పథ్యశనం భవేత్ ॥014॥

దానసంవననా హ్యేతే గ్రంథా మేధావిభిః కృతాః।
యజస్వ దేహి దీక్షస్వ తపస్తప్యస్వ సంత్యజ ॥015॥

స నాస్తి పరమిత్యేవ కురు బుద్ధిం మహామతే।
ప్రత్యక్షం యత్తదాతిష్ఠ పరోక్షం పృష్ఠతః కురు ॥016॥

సతాం బుద్ధిం పురస్కృత్య సర్వలోకనిదర్శినీం।
రాజ్యం త్వం ప్రతిగృహ్ణీష్వ భరతేన ప్రసాదితః ॥017॥

—♦ సర్గ 101 ♦—

జాబాలేస్తు వచః శ్రుత్వా రామః సత్యాత్మనాం వరః|
ఉవాచ పరయా యుక్త్యా స్వబుద్ధ్యా చావిపన్నయా ||001||

భవాన్మే ప్రియకామార్థం వచనం యదిహోక్తవాన్|
అకార్యం కార్యసంకాశమపథ్యం పథ్యసంమితం ||002||

నిర్మర్యాదస్తు పురుషః పాపాచారసమన్వితః|
మానం న లభతే సత్సు భిన్నచారిత్రదర్శనః ||003||

కులీనమకులీనం వా వీరం పురుషమానినం|
చారిత్రమేవ వ్యాఖ్యాతి శుచిం వా యది వాశుచిం ||004||

అనార్యస్త్వార్యసంకాశః శౌచాద్ధీనస్తథా శుచిః|
లక్షణ్యవదలక్షణ్యో దుఃశీలః శీలవానివ ||005||

అధర్మం ధర్మవేషేణ యదీమం లోకసంకరం|
అభిపత్స్యే శుభం హిత్వా క్రియావిధివివర్జితం ||006||

కశ్చేతయానః పురుషః కార్యాకార్యవిచక్షణః|
బహు మంస్యతి మాం లోకే దుర్వృత్తం లోకదూషణం ||007||

కస్య యాస్యామ్యహం వృత్తం కేన వా స్వర్గమాప్నుయాం|
అనయా వర్తమానోఽహం వృత్త్యా హీనప్రతిజ్ఞయా ||008||

కామవృత్తస్త్వయం లోకః కృత్స్నః సముపవర్తతే|
యద్వృత్తాః సంతి రాజానస్తద్వృత్తాః సంతి హి ప్రజాః ||009||

సత్యమేవానృశంస్యం చ రాజవృత్తం సనాతనం|
తస్మాత్సత్యాత్మకం రాజ్యం సత్యే లోకః ప్రతిష్ఠితః ||010||

ఋషయశ్చైవ దేవాశ్చ సత్యమేవ హి మేనిరే|
సత్యవాదీ హి లోకేఽస్మిన్పరమం గచ్ఛతి క్షయం ||011||

ఉద్విజంతే యథా సర్పాన్నరాదనృతవాదినః|
ధర్మః సత్యం పరో లోకే మూలం స్వర్గస్య చోచ్యతే ||012||

సత్యమేవేశ్వరో లోకే సత్యం పద్మా సమాశ్రితా|
సత్యమూలాని సర్వాణి సత్యాన్నాస్తి పరం పదం ||013||

దత్తమిష్టం హుతం చైవ తప్తాని చ తపాంసి చ|
వేదాః సత్యప్రతిష్ఠానాస్తస్మాత్సత్యపరో భవేత్ ||014||

ఏకః పాలయతే లోకమేకః పాలయతే కులం|
మజ్జత్యేకో హి నిరయ ఏకః స్వర్గే మహీయతే ||015||

సోఽహం పితుర్నిదేశం తు కిమర్థం నానుపాలయే|
సత్యప్రతిశ్రవః సత్యం సత్యేన సమయీకృతః ||016||

నైవ లోభాన్న మోహాద్వా న చాజ్ఞానాత్తమోన్వితః|
సేతుం సత్యస్య భేత్స్యామి గురోః సత్యప్రతిశ్రవః ||017||

అసత్యసంధస్య సతశ్చలస్యాస్థిరచేతసః|
నైవ దేవా న పితరః ప్రతీచ్ఛంతీతి నః శ్రుతం ||018||

ప్రత్యగాత్మమిమం ధర్మం సత్యం పశ్యామ్యహం స్వయం|
భారః సత్పురుషాచీర్ణస్తదర్థమభినంద్యతే ||019||

క్షాత్రం ధర్మమహం త్యక్ష్యే హ్యధర్మం ధర్మసంహితం|
క్షుద్రైర్నృశంసైర్లుబ్ధైశ్చ సేవితం పాపకర్మభిః ||020||

కాయేన కురుతే పాపం మనసా సంప్రధార్య చ|
అనృతం జిహ్వయా చాహ త్రివిధం కర్మ పాతకం ||021||

భూమిః కీర్తిర్యశో లక్ష్మీః పురుషం ప్రార్థయంతి హి|
స్వర్గస్థం చానుబధ్నంతి సత్యమేవ భజేత తత్ ||022||

శ్రేష్ఠం హ్యనార్యమేవ స్యాద్యద్భవానవధార్య మాం|
ఆహ యుక్తికరైర్వాక్యైరిదం భద్రం కురుష్వ హ ||023||

కథం హ్యహం ప్రతిజ్ఞాయ వనవాసమిమం గురోః|
భరతస్య కరిష్యామి వచో హిత్వా గురోర్వచః ||024||

స్థిరా మయా ప్రతిజ్ఞాతా ప్రతిజ్ఞా గురుసంనిధౌ|
ప్రహృష్టమానసా దేవీ కైకేయీ చాభవత్తదా ||025||

వనవాసం వసన్నేవం శుచిర్నియతభోజనః|
మూలైః పుష్పైః ఫలైః పుణ్యైః పితౄందేవాంశ్చ తర్పయన్ ||026||

సంతుష్టపంచవర్గోఽహం లోకయాత్రాం ప్రవర్తయే|
అకుహః శ్రద్దధానః సన్కార్యాకార్యవిచక్షణః ||027||

కర్మభూమిమిమాం ప్రాప్య కర్తవ్యం కర్మ యచ్ఛుభం|
అగ్నిర్వాయుశ్చ సోమశ్చ కర్మణాం ఫలభాగినః ||028||

శతం క్రతూనామాహృత్య దేవరాట్త్రిదివం గతః|
తపాంస్యుగ్రాణి చాస్థాయ దివం యాతా మహర్షయః ||029||

సత్యం చ ధర్మం చ పరాక్రమం చ |
భూతానుకంపాం ప్రియవాదితాం చ|
ద్విజాతిదేవాతిథిపూజనం చ |
పంథానమాహుస్త్రిదివస్య సంతః ||030||

ధర్మే రతాః సత్పురుషైః సమేతా |
స్తేజస్వినో దానగుణప్రధానాః|
అహింసకా వీతమలాశ్చ లోకే |
భవంతి పూజ్యా మునయః ప్రధానాః ||031||

—♦ సర్గ 102 ♦—

క్రుద్ధమాజ్ఞాయ రామం తు వసిష్ఠః ప్రత్యువాచ హ|
జాబాలిరపి జానీతే లోకస్యాస్య గతాగతిం|
నివర్తయితుకామస్తు త్వామేతద్వాక్యమబ్రవీత్ ||001||

ఇమాం లోకసముత్పత్తిం లోకనాథ నిబోధ మే|
సర్వం సలిలమేవాసీత్పృథివీ యత్ర నిర్మితా|
తతః సమభవద్బ్రహ్మా స్వయంభూర్దైవతైః సహ ||002||

స వరాహస్తతో భూత్వా ప్రోజ్జహార వసుంధరాం|
అసృజచ్చ జగత్సర్వం సహ పుత్రైః కృతాత్మభిః ||003||

ఆకాశప్రభవో బ్రహ్మా శాశ్వతో నిత్య అవ్యయః|
తస్మాన్మరీచిః సంజజ్ఞే మరీచేః కశ్యపః సుతః ||004||

వివస్వాన్కశ్యపాజ్జజ్ఞే మనుర్వైవస్వతః స్మృతః|
స తు ప్రజాపతిః పూర్వమిక్ష్వాకుస్తు మనోః సుతః ||005||

యస్యేయం ప్రథమం దత్తా సమృద్ధా మనునా మహీ|
తమిక్ష్వాకుమయోధ్యాయాం రాజానం విద్ధి పూర్వకం ||006||

ఇక్ష్వాకోస్తు సుతః శ్రీమాన్కుక్షిరేవేతి విశ్రుతః|
కుక్షేరథాత్మజో వీరో వికుక్షిరుదపద్యత ||007||

వికుక్షేస్తు మహాతేజా బాణః పుత్రః ప్రతాపవాన్|
బాణస్య తు మహాబాహురనరణ్యో మహాయశాః ||008||

నానావృష్టిర్బభూవాస్మిన్న దుర్భిక్షం సతాం వరే|
అనరణ్యే మహారాజే తస్కరో వాపి కశ్చన ||009||

అనరణ్యాన్మహాబాహుః పృథూ రాజా బభూవ హ|
తస్మాత్పృథోర్మహారాజస్త్రిశంకురుదపద్యత|
స సత్యవచనాద్వీరః సశరీరో దివం గతః ||010||

త్రిశంకోరభవత్సూనుర్ధుంధుమారో మహాయశాః|
ధుంధుమారాన్మహాతేజా యువనాశ్వో వ్యజాయత ||011||

యువనాశ్వసుతః శ్రీమాన్మాంధాతా సమపద్యత|
మాంధాతుస్తు మహాతేజాః సుసంధిరుదపద్యత ||012||

సుసంధేరపి పుత్రౌ ద్వౌ ధ్రువసంధిః ప్రసేనజిత్|
యశస్వీ ధ్రువసంధేస్తు భరతో రిపుసూదనః ||013||

భరతాత్తు మహాబాహోరసితో నామ జాయత|
యస్యైతే ప్రతిరాజాన ఉదపద్యంత శత్రవః|
హైహయాస్తాలజంఘాశ్చ శూరాశ్చ శశబిందవః ||014||

తాంస్తు సర్వాన్ప్రతివ్యూహ్య యుద్ధే రాజా ప్రవాసితః|
స చ శైలవరే రమ్యే బభూవాభిరతో మునిః|
ద్వే చాస్య భార్యే గర్భిణ్యౌ బభూవతురితి శ్రుతిః ||015||

భార్గవశ్చ్యవనో నామ హిమవంతముపాశ్రితః|
తమృషిం సముపాగమ్య కాలిందీ త్వభ్యవాదయత్ ||016||

స తామభ్యవదద్విప్రో వరేప్సుం పుత్రజన్మని|
తతః సా గృహమాగమ్య దేవీ పుత్రం వ్యజాయత ||017||

సపత్న్యా తు గరస్తస్యై దత్తో గర్భజిఘాంసయా|
గరేణ సహ తేనైవ జాతః స సగరోఽభవత్ ||018||

స రాజా సగరో నామ యః సముద్రమఖానయత్|
ఇష్ట్వా పర్వణి వేగేన త్రాసయంతమిమాః ప్రజాః ||019||

అసమంజస్తు పుత్రోఽభూత్సగరస్యేతి నః శ్రుతం|
జీవన్నేవ స పిత్రా తు నిరస్తః పాపకర్మకృత్ ||020||

అంశుమానితి పుత్రోఽభూదసమంజస్య వీర్యవాన్|
దిలీపోంఽశుమతః పుత్రో దిలీపస్య భగీరథః ||021||

భగీరథాత్కకుత్స్థస్తు కాకుత్స్థా యేన తు స్మృతాః|
కకుత్స్థస్య తు పుత్రోఽభూద్రఘుర్యేన తు రాఘవః ||022||

రఘోస్తు పుత్రస్తేజస్వీ ప్రవృద్ధః పురుషాదకః|
కల్మాషపాదః సౌదాస ఇత్యేవం ప్రథితో భువి ||023||

కల్మాషపాదపుత్రోఽభూచ్ఛంఖణస్త్వితి విశ్రుతః|
యస్తు తద్వీర్యమాసాద్య సహసేనో వ్యనీనశత్ ||024||

శంఖణస్య తు పుత్రోఽభూచ్ఛూరః శ్రీమాన్సుదర్శనః|
సుదర్శనస్యాగ్నివర్ణ అగ్నివర్ణస్య శీఘ్రగః ||025||

శీఘ్రగస్య మరుః పుత్రో మరోః పుత్రః ప్రశుశ్రుకః|
ప్రశుశ్రుకస్య పుత్రోఽభూదంబరీషో మహాద్యుతిః ||026||

అంబరీషస్య పుత్రోఽభూన్నహుషః సత్యవిక్రమః|
నహుషస్య చ నాభాగః పుత్రః పరమధార్మికః ||027||

అజశ్చ సువ్రతశ్చైవ నాభాగస్య సుతావుభౌ|
అజస్య చైవ ధర్మాత్మా రాజా దశరథః సుతః ||028||

తస్య జ్యేష్ఠోఽసి దాయాదో రామ ఇత్యభివిశ్రుతః|
తద్గృహాణ స్వకం రాజ్యమవేక్షస్వ జగన్నృప ||029||

ఇక్ష్వాకూణాం హి సర్వేషాం రాజా భవతి పూర్వజః|
పూర్వజే నావరః పుత్రో జ్యేష్ఠో రాజ్యేఽభిషిచ్యతే ||030||

స రాఘవాణాం కులధర్మమాత్మనః |
సనాతనం నాద్య విహాతుమర్హసి|
ప్రభూతరత్నామనుశాధి మేదినీం |
ప్రభూతరాష్ట్రాం పితృవన్మహాయశాః ||031||

—♦ సర్గ 103 ♦—

వసిష్ఠస్తు తదా రామముక్త్వా రాజపురోహితః|
అబ్రవీద్ధర్మసంయుక్తం పునరేవాపరం వచః ||001||

పురుషస్యేహ జాతస్య భవంతి గురవస్త్రయః|
ఆచార్యశ్చైవ కాకుత్స్థ పితా మాతా చ రాఘవ ||002||

పితా హ్యేనం జనయతి పురుషం పురుషర్షభ|
ప్రజ్ఞాం దదాతి చాచార్యస్తస్మాత్స గురురుచ్యతే ||003||

స తేఽహం పితురాచార్యస్తవ చైవ పరంతప|
మమ త్వం వచనం కుర్వన్నాతివర్తేః సతాం గతిం ||004||

ఇమా హి తే పరిషదః శ్రేణయశ్చ సమాగతాః|
ఏషు తాత చరంధర్మం నాతివర్తేః సతాం గతిం ||005||

వృద్ధాయా ధర్మశీలాయా మాతుర్నార్హస్యవర్తితుం|
అస్యాస్తు వచనం కుర్వన్నాతివర్తేః సతాం గతిం ||006||

భరతస్య వచః కుర్వన్యాచమానస్య రాఘవ|
ఆత్మానం నాతివర్తేస్త్వం సత్యధర్మపరాక్రమ ||007||

ఏవం మధురముక్తస్తు గురుణా రాఘవః స్వయం|
ప్రత్యువాచ సమాసీనం వసిష్ఠం పురుషర్షభః ||008||

యన్మాతాపితరౌ వృత్తం తనయే కురుతః సదా|
న సుప్రతికరం తత్తు మాత్రా పిత్రా చ యత్కృతం ||009||

యథాశక్తి ప్రదానేన స్వాపనాచ్ఛాదనేన చ|
నిత్యం చ ప్రియవాదేన తథా సంవర్ధనేన చ ||010||

స హి రాజా జనయితా పితా దశరథో మమ|
ఆజ్ఞాతం యన్మయా తస్య న తన్మిథ్యా భవిష్యతి ||011||

ఏవముక్తస్తు రామేణ భరతః ప్రత్యనంతరం|
ఉవాచ పరమోదారః సూతం పరమదుర్మనాః ||012||

ఇహ మే స్థండిలే శీఘ్రం కుశానాస్తర సారథే|
ఆర్యం ప్రత్యుపవేక్ష్యామి యావన్మే న ప్రసీదతి ||013||

అనాహారో నిరాలోకో ధనహీనో యథా ద్విజః|
శేష్యే పురస్తాచ్ఛాలాయా యావన్న ప్రతియాస్యతి ||014||

స తు రామమవేక్షంతం సుమంత్రం ప్రేక్ష్య దుర్మనాః|
కుశోత్తరముపస్థాప్య భూమావేవాస్తరత్స్వయం ||015||

తమువాచ మహాతేజా రామో రాజర్షిసత్తమః|
కిం మాం భరత కుర్వాణం తాత ప్రత్యుపవేక్ష్యసి ||016||

బ్రాహ్మణో హ్యేకపార్శ్వేన నరాన్రోద్ధుమిహార్హతి|
న తు మూర్ధావసిక్తానాం విధిః ప్రత్యుపవేశనే ||017||

ఉత్తిష్ఠ నరశార్దూల హిత్వైతద్దారుణం వ్రతం|
పురవర్యామితః క్షిప్రమయోధ్యాం యాహి రాఘవ ||018||

ఆసీనస్త్వేవ భరతః పౌరజానపదం జనం|
ఉవాచ సర్వతః ప్రేక్ష్య కిమార్యం నానుశాసథ ||019||

తే తమూచుర్మహాత్మానం పౌరజానపదా జనాః|
కాకుత్స్థమభిజానీమః సమ్యగ్వదతి రాఘవః ||020||

ఏషోఽపి హి మహాభాగః పితుర్వచసి తిష్ఠతి|
అత ఏవ న శక్తాః స్మో వ్యావర్తయితుమంజసా ||021||

తేషామాజ్ఞాయ వచనం రామో వచనమబ్రవీత్|
ఏవం నిబోధ వచనం సుహృదాం ధర్మచక్షుషాం ||022||

ఏతచ్చైవోభయం శ్రుత్వా సమ్యక్సంపశ్య రాఘవ|
ఉత్తిష్ఠ త్వం మహాబాహో మాం చ స్పృశ తథోదకం ||023||

అథోత్థాయ జలం స్పృష్ట్వా భరతో వాక్యమబ్రవీత్|
శృణ్వంతు మే పరిషదో మంత్రిణః శ్రేణయస్తథా ||024||

న యాచే పితరం రాజ్యం నానుశాసామి మాతరం|
ఆర్యం పరమధర్మజ్ఞమభిజానామి రాఘవం ||025||

యది త్వవశ్యం వస్తవ్యం కర్తవ్యం చ పితుర్వచః|
అహమేవ నివత్స్యామి చతుర్దశ వనే సమాః ||026||

ధర్మాత్మా తస్య తథ్యేన భ్రాతుర్వాక్యేన విస్మితః|
ఉవాచ రామః సంప్రేక్ష్య పౌరజానపదం జనం ||027||

విక్రీతమాహితం క్రీతం యత్పిత్రా జీవతా మమ|
న తల్లోపయితుం శక్యం మయా వా భరతేన వా ||028||

ఉపధిర్న మయా కార్యో వనవాసే జుగుప్సితః|
యుక్తముక్తం చ కైకేయ్యా పిత్రా మే సుకృతం కృతం ||029||

జానామి భరతం క్షాంతం గురుసత్కారకారిణం|
సర్వమేవాత్ర కల్యాణం సత్యసంధే మహాత్మని ||030||

అనేన ధర్మశీలేన వనాత్ప్రత్యాగతః పునః|
భ్రాత్రా సహ భవిష్యామి పృథివ్యాః పతిరుత్తమః ||031||

వృతో రాజా హి కైకేయ్యా మయా తద్వచనం కృతం|
అనృతాన్మోచయానేన పితరం తం మహీపతిం ||032||

—♦ సర్గ 104 ♦—

తమప్రతిమతేజోభ్యాం భ్రాతృభ్యాం రోమహర్షణం|
విస్మితాః సంగమం ప్రేక్ష్య సమవేతా మహర్షయః ||001||

అంతర్హితాస్త్వృషిగణాః సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః|
తౌ భ్రాతరౌ మహాత్మానౌ కాకుత్స్థౌ ప్రశశంసిరే ||002||

స ధన్యో యస్య పుత్రౌ ద్వౌ ధర్మజ్ఞౌ ధర్మవిక్రమౌ|
శ్రుత్వా వయం హి సంభాషాముభయోః స్పృహయామహే ||003||

తతస్త్వృషిగణాః క్షిప్రం దశగ్రీవవధైషిణః|
భరతం రాజశార్దూలమిత్యూచుః సంగతా వచః ||004||

కులే జాత మహాప్రాజ్ఞ మహావృత్త మహాయశః|
గ్రాహ్యం రామస్య వాక్యం తే పితరం యద్యవేక్షసే ||005||

సదానృణమిమం రామం వయమిచ్ఛామహే పితుః|
అనృణత్వాచ్చ కైకేయ్యాః స్వర్గం దశరథో గతః ||006||

ఏతావదుక్త్వా వచనం గంధర్వాః సమహర్షయః|
రాజర్షయశ్చైవ తథా సర్వే స్వాం స్వాం గతిం గతాః ||007||

హ్లాదితస్తేన వాక్యేన శుభేన శుభదర్శనః|
రామః సంహృష్టవదనస్తానృషీనభ్యపూజయత్ ||008||

స్రస్తగాత్రస్తు భరతః స వాచా సజ్జమానయా|
కృతాంజలిరిదం వాక్యం రాఘవం పునరబ్రవీత్ ||009||

రాజధర్మమనుప్రేక్ష్య కులధర్మానుసంతతిం|
కర్తుమర్హసి కాకుత్స్థ మమ మాతుశ్చ యాచనాం ||010||

రక్షితుం సుమహద్రాజ్యమహమేకస్తు నోత్సహే|
పౌరజానపదాంశ్చాపి రక్తాన్రంజయితుం తథా ||011||

జ్ఞాతయశ్చ హి యోధాశ్చ మిత్రాణి సుహృదశ్చ నః|
త్వామేవ ప్రతికాంక్షంతే పర్జన్యమివ కర్షకాః ||012||

ఇదం రాజ్యం మహాప్రాజ్ఞ స్థాపయ ప్రతిపద్య హి|
శక్తిమానసి కాకుత్స్థ లోకస్య పరిపాలనే ||013||

ఇత్యుక్త్వా న్యపతద్భ్రాతుః పాదయోర్భరతస్తదా|
భృశం సంప్రార్థయామాస రామమేవం ప్రియం వదః ||014||

తమంకే భ్రాతరం కృత్వా రామో వచనమబ్రవీత్|
శ్యామం నలినపత్రాక్షం మత్తహంసస్వరః స్వయం ||015||

ఆగతా త్వామియం బుద్ధిః స్వజా వైనయికీ చ యా|
భృశముత్సహసే తాత రక్షితుం పృథివీమపి ||016||

అమాత్యైశ్చ సుహృద్భిశ్చ బుద్ధిమద్భిశ్చ మంత్రిభిః|
సర్వకార్యాణి సంమంత్ర్య సుమహాంత్యపి కారయ ||017||

లక్ష్మీశ్చంద్రాదపేయాద్వా హిమవాన్వా హిమం త్యజేత్|
అతీయాత్సాగరో వేలాం న ప్రతిజ్ఞామహం పితుః ||018||

కామాద్వా తాత లోభాద్వా మాత్రా తుభ్యమిదం కృతం|
న తన్మనసి కర్తవ్యం వర్తితవ్యం చ మాతృవత్ ||019||

ఏవం బ్రువాణం భరతః కౌసల్యాసుతమబ్రవీత్|
తేజసాదిత్యసంకాశం ప్రతిపచ్చంద్రదర్శనం ||020||

అధిరోహార్య పాదాభ్యాం పాదుకే హేమభూషితే|
ఏతే హి సర్వలోకస్య యోగక్షేమం విధాస్యతః ||021||

సోఽధిరుహ్య నరవ్యాఘ్రః పాదుకే హ్యవరుహ్య చ|
ప్రాయచ్ఛత్సుమహాతేజా భరతాయ మహాత్మనే ||022||

స పాదుకే తే భరతః ప్రతాపవా |
న్స్వలంకృతే సంపరిగృహ్య ధర్మవిత్|
ప్రదక్షిణం చైవ చకార రాఘవం |
చకార చైవోత్తమనాగమూర్ధని ||023||

అథానుపూర్వ్యాత్ప్రతిపూజ్య తం జనం |
గురూంశ్చ మంత్రిప్రకృతీస్తథానుజౌ|
వ్యసర్జయద్రాఘవవంశవర్ధనః |
స్థితః స్వధర్మే హిమవానివాచలః ||024||

తం మాతరో బాష్పగృహీతకంఠో |
దుఃఖేన నామంత్రయితుం హి శేకుః|
స త్వేవ మాతౄరభివాద్య సర్వా |
రుదన్కుటీం స్వాం ప్రవివేశ రామః ||025||

—♦ సర్గ 105 ♦—

తతః శిరసి కృత్వా తు పాదుకే భరతస్తదా|
ఆరురోహ రథం హృష్టః శత్రుఘ్నేన సమన్వితః ||001||

వసిష్ఠో వామదేవశ్చ జాబాలిశ్చ దృఢవ్రతః|
అగ్రతః ప్రయయుః సర్వే మంత్రిణో మంత్రపూజితాః ||002||

మందాకినీం నదీం రమ్యాం ప్రాఙ్ముఖాస్తే యయుస్తదా|
ప్రదక్షిణం చ కుర్వాణాశ్చిత్రకూటం మహాగిరిం ||003||

పశ్యంధాతుసహస్రాణి రమ్యాణి వివిధాని చ|
ప్రయయౌ తస్య పార్శ్వేన ససైన్యో భరతస్తదా ||004||

అదూరాచ్చిత్రకూటస్య దదర్శ భరతస్తదా|
ఆశ్రమం యత్ర స మునిర్భరద్వాజః కృతాలయః ||005||

స తమాశ్రమమాగమ్య భరద్వాజస్య బుద్ధిమాన్|
అవతీర్య రథాత్పాదౌ వవందే కులనందనః ||006||

తతో హృష్టో భరద్వాజో భరతం వాక్యమబ్రవీత్|
అపి కృత్యం కృతం తాత రామేణ చ సమాగతం ||007||

ఏవముక్తస్తు భరతో భరద్వాజేన ధీమతా|
ప్రత్యువాచ భరద్వాజం భరతో ధర్మవత్సలః ||008||

స యాచ్యమానో గురుణా మయా చ దృఢవిక్రమః|
రాఘవః పరమప్రీతో వసిష్ఠం వాక్యమబ్రవీత్ ||009||

పితుః ప్రతిజ్ఞాం తామేవ పాలయిష్యామి తత్త్వతః|
చతుర్దశ హి వర్షాణి య ప్రతిజ్ఞా పితుర్మమ ||010||

ఏవముక్తో మహాప్రాజ్ఞో వసిష్ఠః ప్రత్యువాచ హ|
వాక్యజ్ఞో వాక్యకుశలం రాఘవం వచనం మహత్ ||011||

ఏతే ప్రయచ్ఛ సంహృష్టః పాదుకే హేమభూషితే|
అయోధ్యాయాం మహాప్రాజ్ఞ యోగక్షేమకరే తవ ||012||

ఏవముక్తో వసిష్ఠేన రాఘవః ప్రాఙ్ముఖః స్థితః|
పాదుకే హేమవికృతే మమ రాజ్యాయ తే దదౌ ||013||

నివృత్తోఽహమనుజ్ఞాతో రామేణ సుమహాత్మనా|
అయోధ్యామేవ గచ్ఛామి గృహీత్వా పాదుకే శుభే ||014||

ఏతచ్ఛ్రుత్వా శుభం వాక్యం భరతస్య మహాత్మనః|
భరద్వాజః శుభతరం మునిర్వాక్యముదాహరత్ ||015||

నైతచ్చిత్రం నరవ్యాఘ్ర శీలవృత్తవతాం వర|
యదార్యం త్వయి తిష్ఠేత్తు నిమ్నే వృష్టిమివోదకం ||016||

అమృతః స మహాబాహుః పితా దశరథస్తవ|
యస్య త్వమీదృశః పుత్రో ధర్మాత్మా ధర్మవత్సలః ||017||

తమృషిం తు మహాత్మానముక్తవాక్యం కృతాంజలిః|
ఆమంత్రయితుమారేభే చరణావుపగృహ్య చ ||018||

తతః ప్రదక్షిణం కృత్వా భరద్వాజం పునః పునః|
భరతస్తు యయౌ శ్రీమానయోధ్యాం సహ మంత్రిభిః ||019||

యానైశ్చ శకటైశ్చైవ హయైశ్నాగైశ్చ సా చమూః|
పునర్నివృత్తా విస్తీర్ణా భరతస్యానుయాయినీ ||020||

తతస్తే యమునాం దివ్యాం నదీం తీర్త్వోర్మిమాలినీం|
దదృశుస్తాం పునః సర్వే గంగాం శివజలాం నదీం ||021||

తాం రమ్యజలసంపూర్ణాం సంతీర్య సహ బాంధవః|
శృంగవేరపురం రమ్యం ప్రవివేశ ససైనికః ||022||

శృంగవేరపురాద్భూయ అయోధ్యాం సందదర్శ హ|
భరతో దుఃఖసంతప్తః సారథిం చేదమబ్రవీత్ ||023||

సారథే పశ్య విధ్వస్తా అయోధ్యా న ప్రకాశతే|
నిరాకారా నిరానందా దీనా ప్రతిహతస్వనా ||024||

—♦ సర్గ 106 ♦—

స్నిగ్ధగంభీరఘోషేణ స్యందనేనోపయాన్ప్రభుః|
అయోధ్యాం భరతః క్షిప్రం ప్రవివేశ మహాయశాః ||001||

బిడాలోలూకచరితామాలీననరవారణాం|
తిమిరాభ్యాహతాం కాలీమప్రకాశాం నిశామివ ||002||

రాహుశత్రోః ప్రియాం పత్నీం శ్రియా ప్రజ్వలితప్రభాం|
గ్రహేణాభ్యుత్థితేనైకాం రోహిణీమివ పీడితాం ||003||

అల్పోష్ణక్షుబ్ధసలిలాం ఘర్మోత్తప్తవిహంగమాం|
లీనమీనఝషగ్రాహాం కృశాం గిరినదీమివ ||004||

విధూమామివ హేమాభామధ్వరాగ్నిసముత్థితాం|
హవిరభ్యుక్షితాం పశ్చాచ్ఛిఖాం విప్రలయం గతాం ||005||

విధ్వస్తకవచాం రుగ్ణగజవాజిరథధ్వజాం|
హతప్రవీరామాపన్నాం చమూమివ మహాహవే ||006||

సఫేనాం సస్వనాం భూత్వా సాగరస్య సముత్థితాం|
ప్రశాంతమారుతోద్ధూతాం జలోర్మిమివ నిఃస్వనాం ||007||

త్యక్తాం యజ్ఞాయుధైః సర్వైరభిరూపైశ్చ యాజకైః|
సుత్యాకాలే వినిర్వృత్తే వేదిం గతరవామివ ||008||

గోష్ఠమధ్యే స్థితామార్తామచరంతీం నవం తృణం|
గోవృషేణ పరిత్యక్తాం గవాం పత్నీమివోత్సుకాం ||009||

ప్రభాకరాలైః సుస్నిగ్ధైః ప్రజ్వలద్భిరివోత్తమైః|
వియుక్తాం మణిభిర్జాత్యైర్నవాం ముక్తావలీమివ ||010||

సహసా చలితాం స్థానాన్మహీం పుణ్యక్షయాద్గతాం|
సంహృతద్యుతివిస్తారాం తారామివ దివశ్చ్యుతాం ||011||

పుష్పనద్ధాం వసంతాంతే మత్తభ్రమరశాలినీం|
ద్రుతదావాగ్నివిప్లుష్టాం క్లాంతాం వనలతామివ ||012||

సంమూఢనిగమాం సర్వాం సంక్షిప్తవిపణాపణాం|
ప్రచ్ఛన్నశశినక్షత్రాం ద్యామివాంబుధరైర్వృతాం ||013||

క్షీణపానోత్తమైర్భిన్నైః శరావైరభిసంవృతాం|
హతశౌండామివాకాశే పానభూమిమసంస్కృతాం ||014||

వృక్ణభూమితలాం నిమ్నాం వృక్ణపాత్రైః సమావృతాం|
ఉపయుక్తోదకాం భగ్నాం ప్రపాం నిపతితామివ ||015||

విపులాం వితతాం చైవ యుక్తపాశాం తరస్వినాం|
భూమౌ బాణైర్వినిష్కృత్తాం పతితాం జ్యామివాయుధాత్ ||016||

సహసా యుద్ధశౌండేన హయారోహేణ వాహితాం|
నిక్షిప్తభాండాముత్సృష్టాం కిశోరీమివ దుర్బలాం ||017||

ప్రావృషి ప్రవిగాఢాయాం ప్రవిష్టస్యాభ్ర మండలం|
ప్రచ్ఛన్నాం నీలజీమూతైర్భాస్కరస్య ప్రభామివ ||018||

భరతస్తు రథస్థః సఞ్శ్రీమాందశరథాత్మజః|
వాహయంతం రథశ్రేష్ఠం సారథిం వాక్యమబ్రవీత్ ||019||

కిం ను ఖల్వద్య గంభీరో మూర్ఛితో న నిశమ్యతే|
యథాపురమయోధ్యాయాం గీతవాదిత్రనిఃస్వనః ||020||

వారుణీమదగంధాశ్చ మాల్యగంధశ్చ మూర్ఛితః|
ధూపితాగరుగంధశ్చ న ప్రవాతి సమంతతః ||021||

యానప్రవరఘోషశ్చ స్నిగ్ధశ్చ హయనిఃస్వనః|
ప్రమత్తగజనాదశ్చ మహాంశ్చ రథనిఃస్వనః|
నేదానీం శ్రూయతే పుర్యామస్యాం రామే వివాసితే ||022||

తరుణైశ్చారు వేషైశ్చ నరైరున్నతగామిభిః|
సంపతద్భిరయోధ్యాయాం న విభాంతి మహాపథాః ||023||

ఏవం బహువిధం జల్పన్వివేశ వసతిం పితుః|
తేన హీనాం నరేంద్రేణ సింహహీనాం గుహామివ ||024||

—♦ సర్గ 107 ♦—

తతో నిక్షిప్య మాతౄః స అయోధ్యాయాం దృఢవ్రతః|
భరతః శోకసంతప్తో గురూనిదమథాబ్రవీత్ ||001||

నందిగ్రామం గమిష్యామి సర్వానామంత్రయేఽద్య వః|
తత్ర దుఃఖమిదం సర్వం సహిష్యే రాఘవం వినా ||002||

గతశ్చ హి దివం రాజా వనస్థశ్చ గురుర్మమ|
రామం ప్రతీక్షే రాజ్యాయ స హి రాజా మహాయశాః ||003||

ఏతచ్ఛ్రుత్వా శుభం వాక్యం భరతస్య మహాత్మనః|
అబ్రువన్మంత్రిణః సర్వే వసిష్ఠశ్చ పురోహితః ||004||

సదృశం శ్లాఘనీయం చ యదుక్తం భరత త్వయా|
వచనం భ్రాతృవాత్సల్యాదనురూపం తవైవ తత్ ||005||

నిత్యం తే బంధులుబ్ధస్య తిష్ఠతో భ్రాతృసౌహృదే|
ఆర్యమార్గం ప్రపన్నస్య నానుమన్యేత కః పుమాన్ ||006||

మంత్రిణాం వచనం శ్రుత్వా యథాభిలషితం ప్రియం|
అబ్రవీత్సారథిం వాక్యం రథో మే యుజ్యతామితి ||007||

ప్రహృష్టవదనః సర్వా మాతౄః సమభివాద్య సః|
ఆరురోహ రథం శ్రీమాఞ్శత్రుఘ్నేన సమన్వితః ||008||

ఆరుహ్య తు రథం శీఘ్రం శత్రుఘ్నభరతావుభౌ|
యయతుః పరమప్రీతౌ వృతౌ మంత్రిపురోహితైః ||009||

అగ్రతో పురవస్తత్ర వసిష్ఠ ప్రముఖా ద్విజాః|
ప్రయయుః ప్రాఙ్ముఖాః సర్వే నందిగ్రామో యతోఽభవత్ ||010||

బలం చ తదనాహూతం గజాశ్వరథసంకులం|
ప్రయయౌ భరతే యాతే సర్వే చ పురవాసినః ||011||

రథస్థః స తు ధర్మాత్మా భరతో భ్రాతృవత్సలః|
నందిగ్రామం యయౌ తూర్ణం శిరస్యాధాయ పాదుకే ॥012॥

తతస్తు భరతః క్షిప్రం నందిగ్రామం ప్రవిశ్య సః|
అవతీర్య రథాత్తూర్ణం గురూనిదమువాచ హ ॥013॥

ఏతద్రాజ్యం మమ భ్రాత్రా దత్తం సంన్యాసవత్స్వయం|
యోగక్షేమవహే చేమే పాదుకే హేమభూషితే|
తమిమం పాలయిష్యామి రాఘవాగమనం ప్రతి ॥014॥

క్షిప్రం సంయోజయిత్వా తు రాఘవస్య పునః స్వయం|
చరణౌ తౌ తు రామస్య ద్రక్ష్యామి సహపాదుకౌ ॥015॥

తతో నిక్షిప్తభారోఽహం రాఘవేణ సమాగతః|
నివేద్య గురవే రాజ్యం భజిష్యే గురువృత్తితాం ॥016॥

రాఘవాయ చ సంన్యాసం దత్త్వేమే వరపాదుకే|
రాజ్యం చేదమయోధ్యాం చ ధూతపాపో భవామి చ ॥017॥

అభిషిక్తే తు కాకుత్స్థే ప్రహృష్టముదితే జనే|
ప్రీతిర్మమ యశశ్చైవ భవేద్రాజ్యాచ్చతుర్గుణం ॥018॥

ఏవం తు విలపందీనో భరతః స మహాయశాః|
నందిగ్రామేఽకరోద్రాజ్యం దుఃఖితో మంత్రిభిః సహ ॥019॥

స వల్కలజటాధారీ మునివేషధరః ప్రభుః|
నందిగ్రామేఽవసద్వీరః ససైన్యో భరతస్తదా ॥020॥

రామాగమనమాకాంక్షన్భరతో భ్రాతృవత్సలః|
భ్రాతుర్వచనకారీ చ ప్రతిజ్ఞాపారగస్తదా ॥021॥

పాదుకే త్వభిషిచ్యాథ నందిగ్రామేఽవసత్తదా|
భరతః శాసనం సర్వం పాదుకాభ్యాం న్యవేదయత్ ॥022॥

—♦ సర్గ 108 ♦—

ప్రతిప్రయాతే భరతే వసన్రామస్తపోవనే|
లక్షయామాస సోద్వేగమథౌత్సుక్యం తపస్వినాం ॥001॥

యే తత్ర చిత్రకూటస్య పురస్తాత్తాపసాశ్రమే|
రామమాశ్రిత్య నిరతాస్తానలక్షయదుత్సుకాన్ ॥002॥

నయనైర్భృకుటీభిశ్చ రామం నిర్దిశ్య శంకితాః|
అన్యోన్యముపజల్పంతః శనైశ్చక్రుర్మిథః కథాః ॥003॥

తేషామౌత్సుక్యమాలక్ష్య రామస్త్వాత్మని శంకితః|
కృతాంజలిరువాచేదమృషిం కులపతిం తతః ॥004॥

న కచ్చిద్భగవన్కించిత్పూర్వవృత్తమిదం మయి|
దృశ్యతే వికృతం యేన విక్రియంతే తపస్వినః ॥005॥

ప్రమాదాచ్చరితం కచ్చిత్కించిన్నావరజస్య మే|
లక్ష్మణస్యర్షిభిర్దృష్టం నానురూపమివాత్మనః ॥006॥

కచ్చిచ్ఛుశ్రూషమాణా వః శుశ్రూషణపరా మయి|
ప్రమదాభ్యుచితాం వృత్తిం సీతా యుక్తం న వర్తతే ॥007॥

అథర్షిర్జరయా వృద్ధస్తపసా చ జరాం గతః|
వేపమాన ఇవోవాచ రామం భూతదయాపరం ॥008॥

కుతః కల్యాణసత్త్వాయాః కల్యాణాభిరతేస్తథా|
చలనం తాత వైదేహ్యాస్తపస్విషు విశేషతః ॥009॥

త్వన్నిమిత్తమిదం తావత్తాపసాన్ప్రతి వర్తతే|
రక్షోభ్యస్తేన సంవిగ్నాః కథయంతి మిథః కథాః ॥010॥

రావణావరజః కశ్చిత్ఖరో నామేహ రాక్షసః|
ఉత్పాట్య తాపసాన్సర్వాంజనస్థాననికేతనాన్ ॥011॥

ధృష్టశ్చ జితకాశీ చ నృశంసః పురుషాదకః|
అవలిప్తశ్చ పాపశ్చ త్వాం చ తాత న మృష్యతే ॥012॥

త్వం యదా ప్రభృతి హ్యస్మిన్నాశ్రమే తాత వర్తసే|
తదా ప్రభృతి రక్షాంసి విప్రకుర్వంతి తాపసాన్ ॥013॥

దర్శయంతి హి బీభత్సైః క్రూరైర్భీషణకైరపి|
నానా రూపైర్విరూపైశ్చ రూపైరసుఖదర్శనైః ॥014॥

అప్రశస్తైరశుచిభిః సంప్రయోజ్య చ తాపసాన్|
ప్రతిఘ్నంత్యపరాన్క్షిప్రమనార్యాః పురతః స్థితః ॥015॥

తేషు తేష్వాశ్రమస్థానేష్వబుద్ధమవలీయ చ|
రమంతే తాపసాంస్తత్ర నాశయంతోఽల్పచేతసః ॥016॥

అపక్షిపంతి స్రుగ్భాండానగ్నీన్సించంతి వారిణా|
కలశాంశ్చ ప్రమృద్నంతి హవనే సముపస్థితే ॥017॥

తైర్దురాత్మభిరావిష్టానాశ్రమాన్ప్రజిహాసవః|
గమనాయాన్యదేశస్య చోదయంత్యృషయోఽద్య మాం ॥018॥

తత్పురా రామ శారీరాముపహింసాం తపస్విషు|
దర్శయతి హి దుష్టాస్తే త్యక్ష్యామ ఇమమాశ్రమం ॥019॥

బహుమూలఫలం చిత్రమవిదూరాదితో వనం|
పురాణాశ్రమమేవాహం శ్రయిష్యే సగణః పునః ॥020॥

ఖరస్త్వయ్యపి చాయుక్తం పురా తాత ప్రవర్తతే|
సహాస్మాభిరితో గచ్ఛ యది బుద్ధిః ప్రవర్తతే ॥021॥

సకలత్రస్య సందేహో నిత్యం యత్తస్య రాఘవ|
సమర్థస్యాపి హి సతో వాసో దుఃఖ ఇహాద్య తే ॥022॥

ఇత్యుక్తవంతం రామస్తం రాజపుత్రస్తపస్వినం|
న శశాకోత్తరైర్వాక్యైరవరోద్ధుం సముత్సుకం ॥023॥

అభినంద్య సమాపృచ్ఛ్య సమాధాయ చ రాఘవం|
స జగామాశ్రమం త్యక్త్వా కులైః కులపతిః సహ ॥024॥

రామః సంసాధ్య త్వృషిగణమనుగమనా |
ద్దేశాత్తస్మాచ్చిత్కులపతిమభివాద్యర్షిం|
సమ్యక్ప్రీతైస్తైరనుమత ఉపదిష్టార్థః |
పుణ్యం వాసాయ స్వనిలయముపసంపేదే ॥025॥

ఆశ్రమం త్వృషివిరహితం ప్రభుః |
క్షణమపి న జహౌ స రాఘవః|

రాఘవం హి సతతమనుగతా |
స్తాపసాశ్చర్షిచరితధృతగుణాః ||026||

—♦ సర్గ 109 ♦—

రాఘవస్త్వపయాతేషు తపస్విషు విచింతయన్|
న తత్రారోచయద్వాసం కారణైర్బహుభిస్తదా ||001||

ఇహ మే భరతో దృష్టో మాతరశ్చ సనాగరాః|
సా చ మే స్మృతిరన్వేతి తాన్నిత్యమనుశోచతః ||002||

స్కంధావారనివేశేన తేన తస్య మహాత్మనః|
హయహస్తికరీషైశ్చ ఉపమర్దః కృతో భృశం ||003||

తస్మాదన్యత్ర గచ్ఛామ ఇతి సంచింత్య రాఘవః|
ప్రాతిష్ఠత స వైదేహ్యా లక్ష్మణేన చ సంగతః ||004||

సోఽత్రేరాశ్రమమాసాద్య తం వవందే మహాయశాః|
తం చాపి భగవానత్రిః పుత్రవత్ప్రత్యపద్యత ||005||

స్వయమాతిథ్యమాదిశ్య సర్వమస్య సుసత్కృతం|
సౌమిత్రిం చ మహాభాగాం సీతాం చ సమసాంత్వయత్ ||006||

పత్నీం చ తమనుప్రాప్తాం వృద్ధామామంత్ర్య సత్కృతాం|
సాంత్వయామాస ధర్మజ్ఞః సర్వభూతహితే రతః ||007||

అనసూయాం మహాభాగాం తాపసీం ధర్మచారిణీం|
ప్రతిగృహ్ణీష్వ వైదేహీమబ్రవీదృషిసత్తమః ||008||

రామాయ చాచచక్షే తాం తాపసీం ధర్మచారిణీం|
దశ వర్షాణ్యనావృష్ట్యా దగ్ధే లోకే నిరంతరం ||009||

యయా మూలఫలే సృష్టే జాహ్నవీ చ ప్రవర్తితా|
ఉగ్రేణ తపసా యుక్తా నియమైశ్చాప్యలంకృతా ||010||

దశవర్షసహస్రాణి యయా తప్తం మహత్తపః|
అనసూయావ్రతైస్తాత ప్రత్యూహాశ్చ నిబర్హితాః ||011||

దేవకార్యనిమిత్తం చ యయా సంత్వరమాణయా|
దశరాత్రం కృత్వా రాత్రిః సేయం మాతేవ తేఽనఘ ||012||

తామిమాం సర్వభూతానాం నమస్కార్యాం యశస్వినీం|
అభిగచ్ఛతు వైదేహీ వృద్ధామక్రోధనాం సదా ||013||

ఏవం బ్రువాణం తమృషిం తథేత్యుక్త్వా స రాఘవః|
సీతామువాచ ధర్మజ్ఞామిదం వచనముత్తమం ||014||

రాజపుత్రి శ్రుతం త్వేతన్మునేరస్య సమీరితం|
శ్రేయోఽర్థమాత్మనః శీఘ్రమభిగచ్ఛ తపస్వినీం ||015||

అనసూయేతి యా లోకే కర్మభిః ఖ్యాతిమాగతా|
తాం శీఘ్రమభిగచ్ఛ త్వమభిగమ్యాం తపస్వినీం ||016||

సీతా త్వేతద్వచః శ్రుత్వా రాఘవస్య హితైషిణీ|
తామత్రిపత్నీం ధర్మజ్ఞామభిచక్రామ మైథిలీ ||017||

శిథిలాం వలితాం వృద్ధాం జరాపాండురమూర్ధజాం|
సతతం వేపమానాంగీం ప్రవాతే కదలీ యథా ||018||

తాం తు సీతా మహాభాగామనసూయాం పతివ్రతాం|
అభ్యవాదయదవ్యగ్రా స్వం నామ సముదాహరత్ ||019||

అభివాద్య చ వైదేహీ తాపసీం తామనిందితాం|
బద్ధాంజలిపుటా హృష్టా పర్యపృచ్ఛదనామయం ||020||

తతః సీతాం మహాభాగాం దృష్ట్వా తాం ధర్మచారిణీం|
సాంత్వయంత్యబ్రవీద్ధృష్టా దిష్ట్యా ధర్మమవేక్షసే ||021||

త్యక్త్వా జ్ఞాతిజనం సీతే మానమృద్ధిం చ మానిని|
అవరుద్ధం వనే రామం దిష్ట్యా త్వమనుగచ్ఛసి ||022||

నగరస్థో వనస్థో వా పాపో వా యది వాశుభః|
యాసాం స్త్రీణాం ప్రియో భర్తా తాసాం లోకా మహోదయాః ||023||

దుఃశీలః కామవృత్తో వా ధనైర్వా పరివర్జితః|
స్త్రీణామార్య స్వభావానాం పరమం దైవతం పతిః ||024||

నాతో విశిష్టం పశ్యామి బాంధవం విమృశంత్యహం|
సర్వత్ర యోగ్యం వైదేహి తపః కృతమివావ్యయం ||025||

న త్వేవమవగచ్ఛంతి గుణ దోషమసత్స్త్రియః|
కామవక్తవ్యహృదయా భర్తృనాథాశ్చరంతి యాః ||026||

ప్రాప్నువంత్యయశశ్చైవ ధర్మభ్రంశం చ మైథిలి|
అకార్య వశమాపన్నాః స్త్రియో యాః ఖలు తద్విధాః ||027||

త్వద్విధాస్తు గుణైర్యుక్తా దృష్టలోకపరావరాః|
స్త్రియః స్వర్గే చరిష్యంతి యథా పుణ్యకృతస్తథా ||028||

—♦ సర్గ 110 ♦—

సా త్వేవముక్తా వైదేహీ అనసూయానసూయయా|
ప్రతిపూజ్య వచో మందం ప్రవక్తుముపచక్రమే ||001||

నైతదాశ్చర్యమార్యాయా యన్మాం త్వమనుభాషసే|
విదితం తు మమాప్యేతద్యథా నార్యాః పతిర్గురుః ||002||

యద్యప్యేష భవేద్భర్తా మమార్యే వృత్తవర్జితః|
అద్వైధముపవర్తవ్యస్తథాప్యేష మయా భవేత్ ||003||

కిం పునర్యో గుణశ్లాఘ్యః సానుక్రోశో జితేంద్రియః|
స్థిరానురాగో ధర్మాత్మా మాతృవర్తీ పితృ ప్రియః ||004||

యాం వృత్తిం వర్తతే రామః కౌసల్యాయాం మహాబలః|
తామేవ నృపనారీణామన్యాసామపి వర్తతే ||005||

సకృద్దృష్టాస్వపి స్త్రీషు నృపేణ నృపవత్సలః|
మాతృవద్వర్తతే వీరో మానముత్సృజ్య ధర్మవిత్ ||006||

ఆగచ్ఛంత్యాశ్చ విజనం వనమేవం భయావహం|
సమాహితం హి మే శ్వశ్రా హృదయే యత్స్థితం మమ ||007||

ప్రాణిప్రదానకాలే చ యత్పురా త్వగ్నిసంనిధౌ|
అనుశిష్టా జనన్యాస్మి వాక్యం తదపి మే ధృతం ||008||

నవీకృతం తు తత్సర్వం వాక్యైస్తే ధర్మచారిణి|
పతిశుశ్రూషణాన్నార్యాస్తపో నాన్యద్విధీయతే ||009||

సావిత్రీ పతిశుశ్రూషాం కృత్వా స్వర్గే మహీయతే|
తథా వృత్తిశ్చ యాతా త్వం పతిశుశ్రూషయా దివం ||010||

వరిష్ఠా సర్వనారీణామేషా చ దివి దేవతా|
రోహిణీ చ వినా చంద్రం ముహూర్తమపి దృశ్యతే ||011||

ఏవంవిధాశ్చ ప్రవరాః స్త్రియో భర్తృదృఢవ్రతాః|
దేవలోకే మహీయంతే పుణ్యేన స్వేన కర్మణా ||012||

తతోఽనసూయా సంహృష్టా శ్రుత్వోక్తం సీతయా వచః|
శిరస్యాఘ్రాయ చోవాచ మైథిలీం హర్షయంత్యుత ||013||

నియమైర్వివిధైరాప్తం తపో హి మహదస్తి మే|
తత్సంశ్రిత్య బలం సీతే ఛందయే త్వాం శుచివ్రతే ||014||

ఉపపన్నం చ యుక్తం చ వచనం తవ మైథిలి|
ప్రీతా చాస్మ్యుచితం కిం తే కరవాణి బ్రవీహి మే|
కృతమిత్యబ్రవీత్సీతా తపోబలసమన్వితాం ||015||

సా త్వేవముక్తా ధర్మజ్ఞా తయా ప్రీతతరాభవత్|
సఫలం చ ప్రహర్షం తే హంత సీతే కరోమ్యహం ||016||

ఇదం దివ్యం వరం మాల్యం వస్త్రమాభరణాని చ|
అంగరాగం చ వైదేహి మహార్హమనులేపనం ||017||

మయా దత్తమిదం సీతే తవ గాత్రాణి శోభయేత్|
అనురూపమసంక్లిష్టం నిత్యమేవ భవిష్యతి ||018||

అంగరాగేణ దివ్యేన లిప్తాంగీ జనకాత్మజే|
శోభయిష్యామి భర్తారం యథా శ్రీర్విష్ణుమవ్యయం ||019||

సా వస్త్రమంగరాగం చ భూషణాని స్రజస్తథా|
మైథిలీ ప్రతిజగ్రాహ ప్రీతిదానమనుత్తమం ||020||

ప్రతిగృహ్య చ తత్సీతా ప్రీతిదానం యశస్వినీ|
శ్లిష్టాంజలిపుటా ధీరా సముపాస్త తపోధనాం ||021||

తథా సీతాముపాసీనామనసూయా దృఢవ్రతా|
వచనం ప్రష్టుమారేభే కథాం కాంచిదనుప్రియాం ||022||

స్వయంవరే కిల ప్రాప్తా త్వమనేన యశస్వినా|
రాఘవేణేతి మే సీతే కథా శ్రుతిముపాగతా ||023||

తాం కథాం శ్రోతుమిచ్ఛామి విస్తరేణ చ మైథిలి|
యథానుభూతం కార్త్స్న్యేన తన్మే త్వం వక్తుమర్హసి ||024||

ఏవముక్తా తు సా సీతా తాం తతో ధర్మచారిణీం|
శ్రూయతామితి చోక్త్వా వై కథయామాస తాం కథాం ||025||

మిథిలాధిపతిర్వీరో జనకో నామ ధర్మవిత్|
క్షత్రధర్మణ్యభిరతో న్యాయతః శాస్తి మేదినీం ||026||

తస్య లాంగలహస్తస్య కర్షతః క్షేత్రమండలం|
అహం కిలోత్థితా భిత్త్వా జగతీం నృపతేః సుతా ||027||

స మాం దృష్ట్వా నరపతిర్ముష్టివిక్షేపతత్పరః|
పాంశు గుంఠిత సర్వాంగీం విస్మితో జనకోఽభవత్ ||028||

అనపత్యేన చ స్నేహాదంకమారోప్య చ స్వయం|
మమేయం తనయేత్యుక్త్వా స్నేహో మయి నిపాతితః ||029||

అంతరిక్షే చ వాగుక్తాప్రతిమా మానుషీ కిల|
ఏవమేతన్నరపతే ధర్మేణ తనయా తవ ||030||

తతః ప్రహృష్టో ధర్మాత్మా పితా మే మిథిలాధిపః|
అవాప్తో విపులామృద్ధిం మామవాప్య నరాధిపః ||031||

దత్త్వా చాస్మీష్టవద్దేవ్యై జ్యేష్ఠాయై పుణ్యకర్మణా|
తయా సంభావితా చాస్మి స్నిగ్ధయా మాతృసౌహృదాత్ ||032||

పతిసంయోగసులభం వయో దృష్ట్వా తు మే పితా|
చింతామభ్యగమద్దీనో విత్తనాశాదివాధనః ||033||

సదృశాచ్చాపకృష్టాచ్చ లోకే కన్యాపితా జనాత్|
ప్రధర్షణామవాప్నోతి శక్రేణాపి సమో భువి ||034||

తాం ధర్షణామదూరస్థాం సందృశ్యాత్మని పార్థివః|
చిన్తార్ణవగతః పారం నాససాదాప్లవో యథ ||035||

అయోనిజాం హి మాం జ్ఞాత్వా నాధ్యగచ్ఛత్స చింతయన్|
సదృశం చానురూపం చ మహీపాలః పతిం మమ ||036||

తస్య బుద్ధిరియం జాతా చింతయానస్య సంతతం|
స్వయం వరం తనూజాయాః కరిష్యామీతి ధీమతః ||037||

మహాయజ్ఞే తదా తస్య వరుణేన మహాత్మనా|
దత్తం ధనుర్వ్వరం ప్రీత్యా తూణీ చాక్షయ్య్య సాయకౌ ||038||

అసంచాల్యం మనుష్యైశ్చ యత్నేనాపి చ గౌరవాత్|
తన్న శక్తా నమయితుం స్వప్నేష్వపి నరాధిపాః ||039||

తద్ధనుః ప్రాప్య మే పిత్రా వ్యాహృతం సత్యవాదినా|
సమవాయే నరేంద్రాణాం పూర్వమామంత్ర్య పార్థివాన్ ||040||

ఇదం చ ధనురుద్యమ్య సజ్యం యః కురుతే నరః|
తస్య మే దుహితా భార్యా భవిష్యతి న సంశయః ||041||

తచ్చ దృష్ట్వా ధనుఃశ్రేష్ఠం గౌరవాద్గిరిసంనిభం|
అభివాద్య నృపా జగ్మురశక్తాస్తస్య తోలనే ||042||

సుదీర్ఘస్య తు కాలస్య రాఘవోఽయం మహాద్యుతిః|
విశ్వామిత్రేణ సహితో యజ్ఞం ద్రష్టుం సమాగతః ||043||

లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా రామః సత్యపరాక్రమః|
విశ్వామిత్రస్తు ధర్మాత్మా మమ పిత్రా సుపూజితః ||044||

ప్రోవాచ పితరం తత్ర రాఘవో రామలక్ష్మణౌ|
సుతౌ దశరథస్యేమౌ ధనుర్దర్శనకాంక్షిణౌ|
ఇత్యుక్తస్తేన విప్రేణ తద్ధనుః సముపానయత్ ||045||

నిమేషాంతరమాత్రేణ తదానమ్య స వీర్యవాన్|
జ్యాం సమారోప్య ఝటితి పూరయామాస వీర్యవాన్ ||046||

తేన పూరయతా వేగాన్మధ్యే భగ్నం ద్విధా ధనుః|
తస్య శబ్దోఽభవద్భీమః పతితస్యాశనేరివ ||047||

తతోఽహం తత్ర రామాయ పిత్రా సత్యాభిసంధినా|
ఉద్యతా దాతుముద్యమ్య జలభాజనముత్తమం ||048||

దీయమానాం న తు తదా ప్రతిజగ్రాహ రాఘవః|
అవిజ్ఞాయ పితుశ్ఛందమయోధ్యాధిపతేః ప్రభోః ||049||

తతః శ్వశురమామంత్ర్య వృద్ధం దశరథం నృపం|
మమ పిత్రా అహం దత్తా రామాయ విదితాత్మనే ||050||

మమ చైవానుజా సాధ్వీ ఊర్మిలా ప్రియదర్శనా|
భార్యార్థే లక్ష్మణస్యాపి దత్తా పిత్రా మమ స్వయం ||051||

ఏవం దత్తాస్మి రామాయ తదా తస్మిన్స్వయం వరే|
అనురక్తా చ ధర్మేణ పతిం వీర్యవతాం వరం ||052||

—♦ సర్గ 111 ♦—

అనసూయా తు ధర్మజ్ఞా శ్రుత్వా తాం మహతీం కథాం|
పర్యష్వజత బాహుభ్యాం శిరస్యాఘ్రాయ మైథిలీం ||001||

వ్యక్తాక్షరపదం చిత్రం భాషితం మధురం త్వయా|
యథా స్వయంవరం వృత్తం తత్సర్వం హి శ్రుతం మయా ||002||

రమేఽహం కథయా తే తు దృఢం మధురభాషిణి|
రవిరస్తం గతః శ్రీమానుపోహ్య రజనీం శివాం ||003||

దివసం ప్రతి కీర్ణానామాహారార్థం పతత్రిణాం|
సంధ్యాకాలే నిలీనానాం నిద్రార్థం శ్రూయతే ధ్వనిః ||004||

ఏతే చాప్యభిషేకార్ద్రా మునయః ఫలశోధనాః|
సహితా ఉపవర్తంతే సలిలాప్లుతవల్కలాః ||005||

ఋషీణామగ్నిహోత్రేషు హుతేషు విధిపూర్వకం|
కపోతాంగారుణో ధూమో దృశ్యతే పవనోద్ధతః ||006||

అల్పపర్ణా హి తరవో ఘనీభూతాః సమంతతః|
విప్రకృష్టేఽపి యే దేశే న ప్రకాశంతి వై దిశః ||007||

రజనీ రససత్త్వాని ప్రచరంతి సమంతతః|
తపోవనమృగా హ్యేతే వేదితీర్థేషు శేరతే ||008||

సంప్రవృత్తా నిశా సీతే నక్షత్రసమలంకృతా|
జ్యోత్స్నా ప్రావరణశ్చంద్రో దృశ్యతేఽభ్యుదితోఽమ్బరే ||009||

గమ్యతామనుజానామి రామస్యానుచరీ భవ|
కథయంత్యా హి మధురం త్వయాహం పరితోషితా ||010||

అలంకురు చ తావత్త్వం ప్రత్యక్షం మమ మైథిలి|
ప్రీతిం జనయ మే వత్స దివ్యాలంకారశోభినీ ||011||

సా తదా సమలంకృత్య సితా సురసుతోపమా|
ప్రణమ్య శిరసా తస్యై రామం త్వభిముఖీ యయౌ ||012||

తథా తు భూషితాం సీతాం దదర్శ వదతాం వరః|
రాఘవః ప్రీతిదానేన తపస్విన్యా జహర్ష చ ||013||

న్యవేదయత్తతః సర్వం సీతా రామాయ మైథిలీ|
ప్రీతిదానం తపస్విన్యా వసనాభరణస్రజాం ||014||

ప్రహృష్టస్త్వభవద్రామో లక్ష్మణశ్చ మహారథః|
మైథిల్యాః సత్క్రియాం దృష్ట్వా మానుషేషు సుదుర్లభాం ||015||

తతస్తాం సర్వరీం ప్రీతః పుణ్యాం శశినిభాననః|
అర్చితస్తాపసైః సిద్ధైరువాస రఘునందనః ||016||

తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయామభిషిచ్య హుతాగ్నికాన్|
ఆపృచ్ఛేతాం నరవ్యాఘ్రౌ తాపసాన్వనగోచరాన్ ||017||

తావూచుస్తే వనచరాస్తాపసా ధర్మచారిణః|
వనస్య తస్య సంచారం రాక్షసైః సమభిప్లుతం ||018||

ఏష పంథా మహర్షీణాం ఫలాన్యాహరతాం వనే|
అనేన తు వనం దుర్గం గంతుం రాఘవ తే క్షమం ||019||

ఇతీవ తైః ప్రాంజలిభిస్తపస్విభి |
ర్ద్విజైః కృతస్వస్త్యయనః పరంతపః|
వనం సభార్యః ప్రవివేశ రాఘవః |
సలక్ష్మణః సూర్య ఇవాభ్రమండలం ||020||

అరణ్యకాండ

—♦ సర్గ 001 ♦—

ప్రవిశ్య తు మహారణ్యం దండకారణ్యమాత్మవాన్|
దదర్శ రామో దుర్ధర్షస్తాపసాశ్రమమండలం ||001||

కుశచీరపరిక్షిప్తం బ్రాహ్మ్యా లక్ష్మ్యా సమావృతం|
యథా ప్రదీప్తం దుర్ధర్శం గగనే సూర్యమండలం ||002||

శరణ్యం సర్వభూతానాం సుసమ్మృష్టాజిరం సదా|
పూజితం చోపనృత్తం చ నిత్యమప్సరసాం గణైః ||003||

విశాలైరగ్నిశరణైః స్రుగ్భాండైరజినైః కుశైః|
సమిద్భిస్తోయకలశైః ఫలమూలైశ్చ శోభితం ||004||

ఆరణ్యైశ్చ మహావృక్షైః పుణ్యైః స్వాదుఫలైర్వృతం|
బలిహోమార్చితం పుణ్యం బ్రహ్మఘోషనినాదితం ||005||

పుష్పైర్వన్యైః పరిక్షిప్తం పద్మిన్యా చ సపద్మయా|
ఫలమూలాశనైర్దాంతైశ్చీరకృష్ణాజినాంబరైః ||006||

సూర్యవైశ్వానరాభైశ్చ పురాణైర్మునిభిర్వృతం|
పుణ్యైశ నియతాహారైః శోభితం పరమర్షిభిః ||007||

తద్బ్రాహ్మభవనప్రఖ్యం బ్రహ్మఘోషనినాదితం|
బ్రహ్మవిద్భిర్మహాభాగైర్బ్రాహ్మణైరుపశోభితం ||008||

తద్దృష్ట్వా రాఘవః శ్రీమాంస్తాపసాశ్రమమండలం|
అభ్యగచ్ఛన్మహాతేజా విజ్యం కృత్వా మహద్ధనుః ||009||

దివ్యజ్ఞానోపపన్నాస్తే రామం దృష్ట్వా మహర్షయః|
అభ్యగచ్ఛంస్తదా ప్రీతా వైదేహీం చ యశస్వినీం ||010||

తే తం సోమమివోద్యంతం దృష్ట్వా వై ధర్మచారిణః|
మంగలాని ప్రయుంజానాః ప్రత్యగృహ్ణందృఢవ్రతాః ||011||

రూపసంహననం లక్ష్మీం సౌకుమార్యం సువేషతాం|
దదృశుర్విస్మితాకారా రామస్య వనవాసినః ||012||

వైదేహీం లక్ష్మణం రామం నేత్రైరనిమిషైరివ|
ఆశ్చర్యభూతాందదృశుః సర్వే తే వనచారిణః ||013||

అత్రైనం హి మహాభాగాః సర్వభూతహితే రతాః|
అతిథిం పర్ణశాలాయాం రాఘవం సంన్యవేశయన్ ||014||

తతో రామస్య సత్కృత్య విధినా పావకోపమాః|
ఆజహ్రుస్తే మహాభాగాః సలిలం ధర్మచారిణః ||015||

మూలం పుష్పం ఫలం వన్యమాశ్రమం చ మహాత్మనః|
నివేదయిత్వా ధర్మజ్ఞాస్తతః ప్రాంజలయోఽబ్రువన్ ||016||

ధర్మపాలో జనస్యాస్య శరణ్యశ్చ మహాయశాః|
పూజనీయశ్చ మాన్యశ్చ రాజా దండధరో గురుః ||017||

ఇంద్రస్యైవ చతుర్భాగః ప్రజా రక్షతి రాఘవ|
రాజా తస్మాద్వరాన్భోగాన్భుంక్తే లోకనమస్కృతః ||018||

తే వయం భవతా రక్ష్యా భవద్విషయవాసినః|
నగరస్థో వనస్థో వా త్వం నో రాజా జనేశ్వరః ||019||

న్యస్తదండా వయం రాజంజితక్రోధా జితేంద్రియాః|
రక్షితవ్యాస్త్వయా శశ్వద్గర్భభూతాస్తపోధనాః ||020||

ఏవముక్త్వా ఫలైర్మూలైః పుష్పైర్వన్యైశ్చ రాఘవం|
అన్యైశ్చ వివిధాహారైః సలక్ష్మణమపూజయన్ ||021||

తథాన్యే తాపసాః సిద్ధా రామం వైశ్వానరోపమాః|
న్యాయవృత్తా యథాన్యాయం తర్పయామాసురీశ్వరం ||022||

—♦ సర్గ 002 ♦—

కృతాతిథ్యోఽథ రామస్తు సూర్యస్యోదయనం ప్రతి|
ఆమంత్ర్య స మునీన్సర్వాన్వనమేవాన్వగాహత ||001||

నానామృగగణాకీర్ణం శార్దూలవృకసేవితం|
ధ్వస్తవృక్షలతాగుల్మం దుర్దర్శ సలిలాశయం ||002||

నిష్కూజనానాశకుని ఝిల్లికా గణనాదితం|
లక్ష్మణానుగతో రామో వనమధ్యం దదర్శ హ ||003||

వనమధ్యే తు కాకుత్స్థస్తస్మిన్ఘోరమృగాయుతే|
దదర్శ గిరిశృంగాభం పురుషాదం మహాస్వనం ||004||

గభీరాక్షం మహావక్త్రం వికటం విషమోదరం|
బీభత్సం విషమం దీర్ఘం వికృతం ఘోరదర్శనం ||005||

వసానం చర్మవైయాఘ్రం వసార్ద్రం రుధిరోక్షితం|
త్రాసనం సర్వభూతానాం వ్యాదితాస్యమివాంతకం ||006||

త్రీన్సింహాంశ్చతురో వ్యాఘ్రాంద్వౌ వృకౌ పృషతాందశ|
సవిషాణం వసాదిగ్ధం గజస్య చ శిరో మహత్ ||007||

అవసజ్యాయసే శూలే వినదంతం మహాస్వనం|
స రామం లక్ష్మణం చైవ సీతాం దృష్ట్వా చ మైథిలీం ||008||

అభ్యధావత్సుసంక్రుద్ధః ప్రజాః కాల ఇవాంతకః|
స కృత్వా భైరవం నాదం చాలయన్నివ మేదినీం ||009||

అంగేనాదాయ వైదేహీమపక్రమ్య తతోఽబ్రవీత్|
యువాం జటాచీరధరౌ సభార్యౌ క్షీణజీవితౌ ||010||

ప్రవిష్టౌ దండకారణ్యం శరచాపాసిధారిణౌ|
కథం తాపసయోర్వాం చ వాసః ప్రమదయా సహ ||011||

అధర్మచారిణౌ పాపౌ కౌ యువాం మునిదూషకౌ|
అహం వనమిదం దుర్గం విరాధో నామ రాక్షసః ||012||

చరామి సాయుధో నిత్యమృషిమాంసాని భక్షయన్|
ఇయం నారీ వరారోహా మమ భర్యా భవిష్యతి|
యువయోః పాపయోశ్చాహం పాస్యామి రుధిరం మృధే ||013||

తస్యైవం బ్రువతో ధృష్టం విరాధస్య దురాత్మనః|
శ్రుత్వా సగర్వితం వాక్యం సంభ్రాంతా జనకాత్మజా|
సీతా ప్రావేపతోద్వేగాత్ప్రవాతే కదలీ యథా ||014||

తాం దృష్ట్వా రాఘవః సీతాం విరాధాంకగతాం శుభాం|
అబ్రవీల్లక్ష్మణం వాక్యం ముఖేన పరిశుష్యతా ||015||

పశ్య సౌమ్య నరేంద్రస్య జనకస్యాత్మసంభవాం|
మమ భార్యాం శుభాచారాం విరాధాంకే ప్రవేశితాం|
అత్యంత సుఖసంవృద్ధాం రాజపుత్రీం యశస్వినీం ||016||

యదభిప్రేతమస్మాసు ప్రియం వర వృతం చ యత్|
కైకేయ్యాస్తు సుసంవృత్తం క్షిప్రమద్యైవ లక్ష్మణ ||017||

యా న తుష్యతి రాజ్యేన పుత్రార్థే దీర్ఘదర్శినీ|
యయాహం సర్వభూతానాం హితః ప్రస్థాపితో వనం|
అద్యేదానీం సకామా సా యా మాతా మమ మధ్యమా ||018||

పరస్పర్శాత్తు వైదేహ్యా న దుఃఖతరమస్తి మే|
పితుర్వినాశాత్సౌమిత్రే స్వరాజ్యహరణాత్తథా ||019||

ఇతి బ్రువతి కాకుత్స్థే బాష్పశోకపరిప్లుతే|
అబ్రవీల్లక్ష్మణః క్రుద్ధో రుద్ధో నాగ ఇవ శ్వసన్ ||020||

అనాథ ఇవ భూతానాం నాథస్త్వం వాసవోపమః|
మయా ప్రేష్యేణ కాకుత్స్థ కిమర్థం పరితప్యసే ||021||

శరేణ నిహతస్యాద్య మయా క్రుద్ధేన రక్షసః|
విరాధస్య గతాసోర్హి మహీ పాస్యతి శోణితం ||022||

రాజ్యకామే మమ క్రోధో భరతే యో బభూవ హ|
తం విరాధే విమోక్ష్యామి వజ్రీ వజ్రమివాచలే ||023||

మమ భుజబలవేగవేగితః |
పతతు శరోఽస్య మహాన్మహోరసి|
వ్యపనయతు తనోశ్చ జీవితం |
పతతు తతశ్చ మహీం విఘూర్ణితః ||024||

—♦ సర్గ 003 ♦—

అథోవాచ పునర్వాక్యం విరాధః పూరయన్వనం|
ఆత్మానం పృచ్ఛతే బ్రూతం కౌ యువాం క్వ గమిష్యథః ||001||

తమువాచ తతో రామో రాక్షసం జ్వలితాననం|
పృచ్ఛంతం సుమహాతేజా ఇక్ష్వాకుకులమాత్మనః ||002||

క్షత్రియో వృత్తసంపన్నౌ విద్ధి నౌ వనగోచరౌ|
త్వాం తు వేదితుమిచ్ఛావః కస్త్వం చరసి దండకాన్ ||003||

తమువాచ విరాధస్తు రామం సత్యపరాక్రమం|
హంత వక్ష్యామి తే రాజన్నిబోధ మమ రాఘవ ||004||

పుత్రః కిల జయస్యాహం మాతా మమ శతహ్రదా|
విరాధ ఇతి మామాహుః పృథివ్యాం సర్వరాక్షసాః ||005||

తపసా చాపి మే ప్రాప్తా బ్రహ్మణో హి ప్రసాదజా|
శస్త్రేణావధ్యతా లోకేఽచ్ఛేద్యాభేద్యత్వమేవ చ ||006||

ఉత్సృజ్య ప్రమదామేనామనపేక్షౌ యథాగతం|
త్వరమాణౌ పాలయేథాం న వాం జీవితమాదదే ||007||

తం రామః ప్రత్యువాచేదం కోపసంరక్తలోచనః|
రాక్షసం వికృతాకారం విరాధం పాపచేతసం ||008||

క్షుద్ర ధిక్త్వాం తు హీనార్థం మృత్యుమన్వేషసే ధ్రువం|
రణే సంప్రాప్స్యసే తిష్ఠ న మే జీవన్గమిష్యసి ||009||

తతః సజ్యం ధనుః కృత్వా రామః సునిశితాఞ్శరాన్|
సుశీఘ్రమభిసంధాయ రాక్షసం నిజఘాన హ ||010||

ధనుషా జ్యాగుణవతా సప్తబాణాన్ముమోచ హ|
రుక్మపుంఖాన్మహావేగాన్సుపర్ణానిలతుల్యగాన్ ||011||

తే శరీరం విరాధస్య భిత్త్వా బర్హిణవాససః|
నిపేతుః శోణితాదిగ్ధా ధరణ్యాం పావకోపమాః ||012||

స వినద్య మహానాదం శూలం శక్రధ్వజోపమం|
ప్రగృహ్యాశోభత తదా వ్యాత్తానన ఇవాంతకః ||013||

తచ్ఛూలం వజ్రసంకాశం గగనే జ్వలనోపమం|
ద్వాభ్యాం శరాభ్యాం చిచ్ఛేద రామః శస్త్రభృతాం వరః ||014||

తస్య రౌద్రస్య సౌమిత్రిర్బాహుం సవ్యం బభంజ హ|
రామస్తు దక్షిణం బాహుం తరసా తస్య రక్షసః ||015||

స భగ్నబాహుః సంవిగ్నో నిపపాతాశు రాక్షసః|
ధరణ్యాం మేఘసంకాశో వజ్రభిన్న ఇవాచలః|
ఇదం ప్రోవాచ కాకుత్స్థం విరాధః పురుషర్షభం ||016||

కౌసల్యా సుప్రజాస్తాత రామస్త్వం విదితో మయా|
వైదేహీ చ మహాభాగా లక్ష్మణశ్చ మహాయశాః ||017||

అభిశాపాదహం ఘోరాం ప్రవిష్టో రాక్షసీం తనుం|
తుంబురుర్నామ గంధర్వః శప్తో వైశ్వరణేన హి ||018||

ప్రసాద్యమానశ్చ మయా సోఽబ్రవీన్మాం మహాయశాః|
యదా దాశరథీ రామస్త్వాం వధిష్యతి సంయుగే ||019||

తదా ప్రకృతిమాపన్నో భవాన్స్వర్గం గమిష్యతి|
ఇతి వైశ్రవణో రాజా రంభాసక్తమువాచ హ ||020||

అనుపస్థీయమానో మాం సంక్రుద్ధో వ్యాజహార హ|
తవ ప్రసాదాన్ముక్తోఽహమభిశాపాత్సుదారుణాత్|
భవనం స్వం గమిష్యామి స్వస్తి వోఽస్తు పరంతప ||021||

ఇతో వసతి ధర్మాత్మా శరభంగః ప్రతాపవాన్|
అధ్యర్ధయోజనే తాత మహర్షిః సూర్యసంనిభః ||022||

తం క్షిప్రమభిగచ్ఛ త్వం స తే శ్రేయో విధాస్యతి|
అవటే చాపి మాం రామ నిక్షిప్య కుశలీ వ్రజ ||023||

రక్షసాం గతసత్త్వానామేష ధర్మః సనాతనః|
అవటే యే నిధీయంతే తేషాం లోకాః సనాతనాః ||024||

ఏవముక్త్వా తు కాకుత్స్థం విరాధః శరపీడితః|
బభూవ స్వర్గసంప్రాప్తో న్యస్తదేహో మహాబలః ||025||

తం ముక్తకంఠముత్క్షిప్య శంకుకర్ణం మహాస్వనం|
విరాధం ప్రాక్షిపచ్ఛ్వభ్రే నదంతం భైరవస్వనం ||026||

తతస్తు తౌ కాంచనచిత్రకార్ముకౌ |
నిహత్య రక్షః పరిగృహ్య మైథిలీం|
విజహ్రతుస్తౌ ముదితౌ మహావనే |
దివి స్థితౌ చంద్రదివాకరావివ ||027||

—♦ సర్గ 004 ♦—

హత్వా తు తం భీమబలం విరాధం రాక్షసం వనే|
తతః సీతాం పరిష్వజ్య సమాశ్వాస్య చ వీర్యవాన్|
అబ్రవీల్లక్ష్మణాం రామో భ్రాతరం దీప్తతేజసం ||001||

కష్టం వనమిదం దుర్గం న చ స్మో వనగోచరాః|
అభిగచ్ఛామహే శీఘ్రం శరభంగం తపోధనం ||002||

ఆశ్రమం శరభంగస్య రాఘవోఽభిజగామ హ ||003||

తస్య దేవప్రభావస్య తపసా భావితాత్మనః|
సమీపే శరభంగస్య దదర్శ మహదద్భుతం ||004||

విభ్రాజమానం వపుషా సూర్యవైశ్వానరోపమం|
అసంస్పృశంతం వసుధాం దదర్శ విబుధేశ్వరం ||005||

సుప్రభాభరణం దేవం విరజోఽమ్బరధారిణం|
తద్విధైరేవ బహుభిః పూజ్యమానం మహాత్మభిః ||006||

హరిభిర్వాజిభిర్యుక్తమంతరిక్షగతం రథం|
దదర్శాదూరతస్తస్య తరుణాదిత్యసంనిభం ||007||

పాండురాభ్రఘనప్రఖ్యం చంద్రమండలసంనిభం|
అపశ్యద్విమలం ఛత్రం చిత్రమాల్యోపశోభితం ||008||

చామరవ్యజనే చాగ్ర్యే రుక్మదండే మహాధనే|
గృహీతే వననారీభ్యాం ధూయమానే చ మూర్ధని ||009||

గంధర్వామరసిద్ధాశ్చ బహవః పరమర్షయః|
అంతరిక్షగతం దేవం వాగ్భిరగ్ర్యాభిరీడిరే ||010||

దృష్ట్వా శతక్రతుం తత్ర రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్|
యే హయాః పురుహూతస్య పురా శక్రస్య నః శ్రుతాః|
అంతరిక్షగతా దివ్యాస్త ఇమే హరయో ధ్రువం ||011||

ఇమే చ పురుషవ్యాఘ్ర యే తిష్ఠంత్యభితో రథం|
శతం శతం కుండలినో యువానః ఖడ్గపాణయః ||012||

ఉరోదేశేషు సర్వేషాం హారా జ్వలనసంనిభాః|
రూపం బిభ్రతి సౌమిత్రే పంచవింశతివార్షికం ||013||

ఏతద్ధి కిల దేవానాం వయో భవతి నిత్యదా|
యథేమే పురుషవ్యాఘ్రా దృశ్యంతే ప్రియదర్శనాః ||014||

ఇహైవ సహ వైదేహ్యా ముహూర్తం తిష్ఠ లక్ష్మణ|
యావజ్జనామ్యహం వ్యక్తం క ఏష ద్యుతిమాన్రథే ||015||

తమేవముక్త్వా సౌమిత్రిమిహైవ స్థీయతామితి|
అభిచక్రామ కాకుత్స్థః శరభంగాశ్రమం ప్రతి ||016||

తతః సమభిగచ్ఛంతం ప్రేక్ష్య రామం శచీపతిః|
శరభంగమనుజ్ఞాప్య విబుధానిదమబ్రవీత్ ||017||

ఇహోపయాత్యసౌ రామో యావన్మాం నాభిభాషతే|
నిష్ఠాం నయత తావత్తు తతో మాం ద్రష్టుమర్హతి ||018||

జితవంతం కృతార్థం చ ద్రష్టాహమచిరాదిమం|
కర్మ హ్యనేన కర్తవ్యం మహదన్యైః సుదుష్కరం ||019||

ఇతి వజ్రీ తమామంత్ర్య మానయిత్వా చ తాపసం|
రథేన హరియుక్తేన యయౌ దివమరిందమః ||020||

ప్రయాతే తు సహస్రాక్షే రాఘవః సపరిచ్ఛదః|
అగ్నిహోత్రముపాసీనం శరభంగముపాగమత్ ||021||

తస్య పాదౌ చ సంగృహ్య రామః సీతా చ లక్ష్మణః|
నిషేదుస్తదనుజ్ఞాతా లబ్ధవాసా నిమంత్రితాః ||022||

తతః శక్రోపయానం తు పర్యపృచ్ఛత్స రాఘవః|
శరభంగశ్చ తత్సర్వం రాఘవాయ న్యవేదయత్ ||023||

మామేష వరదో రామ బ్రహ్మలోకం నినీషతి|
జితముగ్రేణ తపసా దుష్ప్రాపమకృతాత్మభిః ||024||

అహం జ్ఞాత్వా నరవ్యాఘ్ర వర్తమానమదూరతః|
బ్రహ్మలోకం న గచ్ఛామి త్వామదృష్ట్వా ప్రియాతిథిం ||025||

సమాగమ్య గమిష్యామి త్రిదివం దేవసేవితం|
అక్షయా నరశార్దూల జితా లోకా మయా శుభాః|
బ్రాహ్మ్యాశ్చ నాకపృష్ఠ్యాశ్చ ప్రతిగృహ్ణీష్వ మామకాన్ ||026||

ఏవముక్తో నరవ్యాఘ్రః సర్వశాస్త్రవిశారదః|
ఋషిణా శరభంగేన రాఘవో వాక్యమబ్రవీత్ ||027||

అహమేవాహరిష్యామి సర్వాँల్లోకాన్మహామునే|
ఆవాసం త్వహమిచ్ఛామి ప్రదిష్టమిహ కాననే ||028||

రాఘవేణైవముక్తస్తు శక్రతుల్యబలేన వై|
శరభంగో మహాప్రాజ్ఞః పునరేవాబ్రవీద్వచః ||029||

సుతీక్ష్ణమభిగచ్ఛ త్వం శుచౌ దేశే తపస్వినం|
రమణీయే వనోద్దేశే స తే వాసం విధాస్యతి ||030||

ఏష పంథా నరవ్యాఘ్ర ముహూర్తం పశ్య తాత మాం|
యావజ్జహామి గాత్రాణి జీర్ణం త్వచమివోరగః ||031||

తతోఽగ్నిం స సమాధాయ హుత్వా చాజ్యేన మంత్రవిత్|
శరభంగో మహాతేజాః ప్రవివేశ హుతాశనం ||032||

తస్య రోమాణి కేశాంశ్చ దదాహాగ్నిర్మహాత్మనః|
జీర్ణం త్వచం తథాస్థీని యచ్చ మాంసం చ శోణితం ||033||

స చ పావకసంకాశః కుమారః సమపద్యత|
ఉత్థాయాగ్నిచయాత్తస్మాచ్ఛరభంగో వ్యరోచత ||034||

స లోకానాహితాగ్నీనామృషీణాం చ మహాత్మనాం|
దేవానాం చ వ్యతిక్రమ్య బ్రహ్మలోకం వ్యరోహత ||035||

స పుణ్యకర్మా భువనే ద్విజర్షభః |
పితామహం సానుచరం దదర్శ హ|
పితామహశ్చాపి సమీక్ష్య తం ద్విజం |
ననంద సుస్వాగతమిత్యువాచ హ ||036||

—♦ సర్గ 005 ♦—

శరభంగే దివం ప్రాప్తే మునిసంఘాః సమాగతాః|
అభ్యగచ్ఛంత కాకుత్స్థం రామం జ్వలితతేజసం ||001||

వైఖానసా వాలఖిల్యాః సంప్రక్షాలా మరీచిపాః|
అశ్మకుట్టాశ్చ బహవః పత్రాహారాశ్చ తాపసాః ||002||

దంతోలూఖలినశ్చైవ తథైవోన్మజ్జకాః పరే|
మునయః సలిలాహారా వాయుభక్షాస్తథాపరే ||003||

ఆకాశనిలయాశ్చైవ తథా స్థండిలశాయినః|
తథోర్ధ్వవాసినో దాంతాస్తథార్ద్రపటవాససః ||004||

సజపాశ్చ తపోనిత్యాస్తథా పంచతపోఽన్వితాః|
సర్వే బ్రాహ్మ్యా శ్రియా జుష్టా దృఢయోగసమాహితాః ||005||

శరభంగాశ్రమే రామమభిజగ్ముశ్చ తాపసాః|
అభిగమ్య చ ధర్మజ్ఞా రామం ధర్మభృతాం వరం|
ఊచుః పరమధర్మజ్ఞమృషిసంఘాః సమాహితాః ||006||

త్వమిక్ష్వాకుకులస్యాస్య పృథివ్యాశ్చ మహారథః|
ప్రధానశ్చాసి నాథశ్చ దేవానాం మఘవానివ ||007||

విశ్రుతస్త్రిషు లోకేషు యశసా విక్రమేణ చ|
పితృవ్రతత్వం సత్యం చ త్వయి ధర్మశ్చ పుష్కలః ||008||

త్వామాసాద్య మహాత్మానం ధర్మజ్ఞం ధర్మవత్సలం|
అర్థిత్వాన్నాథ వక్ష్యామస్తచ్చ నః క్షంతుమర్హసి ||009||

అధార్మస్తు మహాంస్తాత భవేత్తస్య మహీపతేః|
యో హరేద్బలిషడ్భాగం న చ రక్షతి పుత్రవత్ ||010||

యుంజానః స్వానివ ప్రాణాన్ప్రాణైరిష్టాన్సుతానివ|
నిత్యయుక్తః సదా రక్షన్సర్వాన్విషయవాసినః ||011||

ప్రాప్నోతి శాశ్వతీం రామ కీర్తిం స బహువార్షికీం|
బ్రహ్మణః స్థానమాసాద్య తత్ర చాపి మహీయతే ||012||

యత్కరోతి పరం ధర్మం మునిర్మూలఫలాశనః|
తత్ర రాజ్ఞశ్చతుర్భాగః ప్రజా ధర్మేణ రక్షతః ||013||

సోఽయం బ్రాహ్మణభూయిష్ఠో వానప్రస్థగణో మహాన్|
త్వన్నాథోఽనాథవద్రామ రాక్షసైర్వధ్యతే భృశం ||014||

ఏహి పశ్య శరీరాణి మునీనాం భావితాత్మనాం|
హతానాం రాక్షసైర్ఘోరైర్బహూనాం బహుధా వనే ||015||

పంపానదీనివాసానామనుమందాకినీమపి|
చిత్రకూటాలయానాం చ క్రియతే కదనం మహత్ ||016||

ఏవం వయం న మృష్యామో విప్రకారం తపస్వినం|
క్రియమాణం వనే ఘోరం రక్షోభిర్భీమకర్మభిః ||017||

తతస్త్వాం శరణార్థం చ శరణ్యాం సముపస్థితాః|
పరిపాలయ నో రామ వధ్యమానాన్నిశాచరైః ||018||

ఏతచ్ఛ్రుత్వా తు కాకుత్స్థస్తాపసానాం తపస్వినాం|
ఇదం ప్రోవాచ ధర్మాత్మా సర్వానేవ తపస్వినః|
నైవమర్హథ మాం వక్తుమాజ్ఞాప్యోఽహం తపస్వినం ||019||

భవతామర్థసిద్ధ్యర్థమాగతోఽహం యదృచ్ఛయా|
తస్య మేఽయం వనే వాసో భవిష్యతి మహాఫలః|
తపస్వినాం రణే శత్రూన్హంతుమిచ్ఛామి రాక్షసాన్ ||020||

దత్త్వా వరం చాపి తపోధనానాం |
ధర్మే ధృతాత్మా సహలక్ష్మణేన|
తపోధనైశ్చాపి సహార్య వృత్తః |
సుతీష్క్ణమేవాభిజగామ వీరః ||021||

—♦ సర్గ 006 ♦—

రామస్తు సహితో భ్రాత్రా సీతయా చ పరంతపః|
సుతీక్ష్ణస్యాశ్రమపదం జగామ సహ తైర్ద్విజైః ||001||

స గత్వా దూరమధ్వానం నదీస్తీర్త్వ బహూదకాః|
దదర్శ విపులం శైలం మహామేఘమివోన్నతం ||002||

తతస్తదిక్ష్వాకువరౌ సతతం వివిధైర్ద్రుమైః|
కాననం తౌ వివిశతుః సీతయా సహ రాఘవౌ ||003||

ప్రవిష్టస్తు వనం ఘోరం బహుపుష్పఫలద్రుమం|
దదర్శాశ్రమమేకాంతే చీరమాలాపరిష్కృతం ||004||

తత్ర తాపసమాసీనం మలపంకజటాధరం|
రామః సుతీక్ష్ణం విధివత్తపోవృద్ధమభాషత ||005||

రామోఽహమస్మి భగవన్భవంతం ద్రష్టుమాగతః|
తన్మాభివద ధర్మజ్ఞ మహర్షే సత్యవిక్రమ ||006||

స నిరీక్ష్య తతో వీరం రామం ధర్మభృతాం వరం|
సమాశ్లిష్య చ బాహుభ్యామిదం వచనమబ్రవీత్ ||007||

స్వాగతం ఖలు తే వీర రామ ధర్మభృతాం వర|
ఆశ్రమోఽయం త్వయాక్రాంతః సనాథ ఇవ సాంప్రతం ||008||

ప్రతీక్షమాణస్త్వామేవ నారోహేఽహం మహాయశః|
దేవలోకమితో వీర దేహం త్యక్త్వా మహీతలే ||009||

చిత్రకూటముపాదాయ రాజ్యభ్రష్టోఽసి మే శ్రుతః|
ఇహోపయాతః కాకుత్స్థ దేవరాజః శతక్రతుః|
సర్వాల్లోకాంజితానాహ మమ పుణ్యేన కర్మణా ||010||

తేషు దేవర్షిజుష్టేషు జితేషు తపసా మయా|
మత్ప్రసాదాత్సభార్యస్త్వం విహరస్వ సలక్ష్మణః ||011||

తముగ్రతపసం దీప్తం మహర్షిం సత్యవాదినం|
ప్రత్యువాచాత్మవాన్రామో బ్రహ్మాణమివ వాసవః ||012||

అహమేవాహరిష్యామి స్వయం లోకాన్మహామునే|
ఆవాసం త్వహమిచ్ఛామి ప్రదిష్టమిహ కాననే ||013||

భవాన్సర్వత్ర కుశలః సర్వభూతహితే రతః|
ఆఖ్యాతః శరభంగేన గౌతమేన మహాత్మనా ||014||

ఏవముక్తస్తు రామేణ మహర్షిర్లోకవిశ్రుతః|
అబ్రవీన్మధురం వాక్యం హర్షేణ మహతాప్లుతః ||015||

అయమేవాశ్రమో రామ గుణవాన్రమ్యతామిహ|
ఋషిసంఘానుచరితః సదా మూలఫలైర్యుతః ||016||

ఇమమాశ్రమమాగమ్య మృగసంఘా మహాయశాః|
అటిత్వా ప్రతిగచ్ఛంతి లోభయిత్వాకుతోభయాః ||017||

తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య మహర్షేర్లక్ష్మణాగ్రజః|
ఉవాచ వచనం ధీరో వికృష్య సశరం ధనుః ||018||

తానహం సుమహాభాగ మృగసంఘాన్సమాగతాన్|
హన్యాం నిశితధారేణ శరేణాశనివర్చసా ||019||

భవాంస్తత్రాభిషజ్యేత కిం స్యాత్కృచ్ఛ్రతరం తతః|
ఏతస్మిన్నాశ్రమే వాసం చిరం తు న సమర్థయే ||020||

తమేవముక్త్వా వరదం రామః సంధ్యాముపాగమత్|
అన్వాస్య పశ్చిమాం సంధ్యాం తత్ర వాసమకల్పయత్ ||021||

తతః శుభం తాపసభోజ్యమన్నం |
స్వయం సుతీక్ష్ణః పురుషర్షభాభ్యాం|
తాభ్యాం సుసత్కృత్య దదౌ మహాత్మా |
సంధ్యానివృత్తౌ రజనీం సమీక్ష్య ||022||

—♦ సర్గ 007 ♦—

రామస్తు సహసౌమిత్రిః సుతీక్ష్ణేనాభిపూజితః|
పరిణమ్య నిశాం తత్ర ప్రభాతే ప్రత్యబుధ్యత ||001||

ఉత్థాయ తు యథాకాలం రాఘవః సహ సీతయా|
ఉపాస్పృశత్సుశీతేన జలేనోత్పలగంధినా ||002||

అథ తేఽగ్నిం సురాంశ్చైవ వైదేహీ రామలక్ష్మణౌ|
కాల్యం విధివదభ్యర్చ్య తపస్విశరణే వనే ||003||

ఉదయన్తం దినకరం దృష్ట్వా విగతకల్మషాః|
సుతీక్ష్ణమభిగమ్యేదం శ్లక్ష్ణం వచనమబ్రువన్ ||004||

సుఖోషితాః స్మ భగవంస్త్వయా పూజ్యేన పూజితాః|
ఆపృచ్ఛామః ప్రయాస్యామో మునయస్త్వరయంతి నః ||005||

త్వరామహే వయం ద్రష్టుం కృత్స్నమాశ్రమమండలం|
ఋషీణాం పుణ్యశీలానాం దండకారణ్యవాసినాం ||006||

అభ్యనుజ్ఞాతుమిచ్ఛామః సహైభిర్మునిపుంగవైః|
ధర్మనిత్యైస్తపోదాంతైర్విశిఖైరివ పావకైః ||007||

అవిషహ్యాతపో యావత్సూర్యో నాతివిరాజితే|
అమార్గేణాగతాం లక్ష్మీం ప్రాప్యేవాన్వయవర్జితః ||008||

తావదిచ్ఛామహే గంతుమిత్యుక్త్వా చరణౌ మునేః|
వవందే సహసౌమిత్రిః సీతయా సహ రాఘవః ||009||

తౌ సంస్పృశంతౌ చరణావుత్థాప్య మునిపుంగవః|
గాఢమాలింగ్య సస్నేహమిదం వచనమబ్రవీత్ ||010||

అరిష్టం గచ్ఛ పంథానం రామ సౌమిత్రిణా సహ|
సీతయా చానయా సార్ధం ఛాయయేవానువృత్తయా ||011||

పశ్యాశ్రమపదం రమ్యం దండకారణ్యవాసినాం|
ఏషాం తపస్వినాం వీర తపసా భావితాత్మనాం ||012||

సుప్రాజ్యఫలమూలాని పుష్పితాని వనాని చ|
ప్రశాంతమృగయూథాని శాంతపక్షిగణాని చ ||013||

ఫుల్లపంకజషడాని ప్రసన్నసలిలాని చ|
కారండవవికీర్ణాని తటాకాని సరాంసి చ ||014||

ద్రక్ష్యసే దృష్టిరమ్యాణి గిరిప్రస్రవణాని చ|
రమణీయాన్యరణ్యాని మయూరాభిరుతాని చ ||015||

గమ్యతాం వత్స సౌమిత్రే భవానపి చ గచ్ఛతు|
ఆగంతవ్యం చ తే దృష్ట్వా పునరేవాశ్రమం మమ ||016||

ఏవముక్తస్తథేత్యుక్త్వా కాకుత్స్థః సహలక్ష్మణః|
ప్రదక్షిణం మునిం కృత్వా ప్రస్థాతుముపచక్రమే ||017||

తతః శుభతరే తూణీ ధనుషీ చాయతేక్షణా|
దదౌ సీతా తయోర్భ్రాత్రోః ఖడ్గౌ చ విమలౌ తతః ||018||

ఆబధ్య చ శుభే తూణీ చాపే చాదాయ సస్వనే|
నిష్క్రాంతావాశ్రమాద్గంతుముభౌ తౌ రామలక్ష్మణౌ ||019||

—♦ సర్గ 008 ♦—

సుతీక్ష్ణేనాభ్యనుజ్ఞాతం ప్రస్థితం రఘునందనం|
వైదేహీ స్నిగ్ధయా వాచా భర్తారమిదమబ్రవీత్ ||001||

అయం ధర్మః సుసూక్ష్మేణ విధినా ప్రాప్యతే మహాన్|
నివృత్తేన చ శక్యోఽయం వ్యసనాత్కామజాదిహ ||002||

త్రీణ్యేవ వ్యసనాన్యత్ర కామజాని భవంత్యుత|
మిథ్యా వాక్యం పరమకం తస్మాద్గురుతరావుభౌ|
పరదారాభిగమనం వినా వైరం చ రౌద్రతా ||003||

మిథ్యావాక్యం న తే భూతం న భవిష్యతి రాఘవ|
కుతోఽభిలషణం స్త్రీణాం పరేషాం ధర్మనాశనం ||004||

తచ్చ సర్వం మహాబాహో శక్యం వోఢుం జితేంద్రియైః|
తవ వశ్యేంద్రియత్వం చ జానామి శుభదర్శన ||005||

తృతీయం యదిదం రౌద్రం పరప్రాణాభిహింసనం|
నిర్వైరం క్రియతే మోహాత్తచ్చ తే సముపస్థితం ||006||

ప్రతిజ్ఞాతస్త్వయా వీర దండకారణ్యవాసినాం|
ఋషీణాం రక్షణార్థాయ వధః సంయతి రక్షసాం ||007||

ఏతన్నిమిత్తం చ వనం దండకా ఇతి విశ్రుతం|
ప్రస్థితస్త్వం సహ భ్రాత్రా ధృతబాణశరాసనః ||008||

తతస్త్వాం ప్రస్థితం దృష్ట్వా మమ చింతాకులం మనః|
త్వద్వృత్తం చింతయంత్యా వై భవేన్నిఃశ్రేయసం హితం ||009||

న హి మే రోచతే వీర గమనం దండకాన్ప్రతి|
కారణం తత్ర వక్ష్యామి వదంత్యాః శ్రూయతాం మమ ||010||

త్వం హి బాణధనుష్పాణిర్భ్రాత్రా సహ వనం గతః|
దృష్ట్వా వనచరాన్సర్వాన్కచ్చిత్కుర్యాః శరవ్యయం ||011||

క్షత్రియాణామిహ ధనుర్హుతాశస్యేంధనాని చ|
సమీపతః స్థితం తేజోబలముచ్ఛ్రయతే భృశం ||012||

పురా కిల మహాబాహో తపస్వీ సత్యవాక్శుచిః|
కస్మింశ్చిదభవత్పుణ్యే వనే రతమృగద్విజే ||013||

తస్యైవ తపసో విఘ్నం కర్తుమింద్రః శచీపతిః|
ఖడ్గపాణిరథాగచ్ఛదాశ్రమం భట రూపధృక్ ||014||

తస్మింస్తదాశ్రమపదే నిహితః ఖడ్గ ఉత్తమః|
స న్యాసవిధినా దత్తః పుణ్యే తపసి తిష్ఠతః ||015||

స తచ్ఛస్త్రమనుప్రాప్య న్యాసరక్షణతత్పరః|
వనే తు విచరత్యేవ రక్షన్ప్రత్యయమాత్మనః ||016||

యత్ర గచ్ఛత్యుపాదాతుం మూలాని చ ఫలాని చ|
న వినా యాతి తం ఖడ్గం న్యాసరక్షణతత్పరః ||017||

నిత్యం శస్త్రం పరివహన్క్రమేణ స తపోధనః|
చకార రౌద్రీం స్వాం బుద్ధిం త్యక్త్వా తపసి నిశ్చయం ||018||

తతః స రౌద్రాభిరతః ప్రమత్తోఽధర్మకర్షితః|
తస్య శస్త్రస్య సంవాసాజ్జగామ నరకం మునిః ||019||

స్నేహాచ్చ బహుమానాచ్చ స్మారయే త్వాం న శిక్షయే|
న కథంచన సా కార్యా గృహీతధనుషా త్వయా ||020||

బుద్ధిర్వైరం వినా హంతుం రాక్షసాందండకాశ్రితాన్|
అపరాధం వినా హంతుం లోకాన్వీర న కామయే ||021||

క్షత్రియాణాం తు వీరాణాం వనేషు నియతాత్మనాం|
ధనుషా కార్యమేతావదార్తానామభిరక్షణం ||022||

క్వ చ శస్త్రం క్వ చ వనం క్వ చ క్షాత్రం తపః క్వ చ|
వ్యావిద్ధమిదమస్మాభిర్దేశధర్మస్తు పూజ్యతాం ||023||

తదార్యకలుషా బుద్ధిర్జాయతే శస్త్రసేవనాత్|
పునర్గత్వా త్వయోధ్యాయాం క్షత్రధర్మం చరిష్యసి ||024||

అక్షయా తు భవేత్ప్రీతిః శ్వశ్రూ శ్వశురయోర్మమ|
యది రాజ్యం హి సంన్యస్య భవేస్త్వం నిరతో మునిః ||025||

ధర్మాదర్థః ప్రభవతి ధర్మాత్ప్రభవతే సుఖం|
ధర్మేణ లభతే సర్వం ధర్మసారమిదం జగత్ ||026||

ఆత్మానం నియమైస్తైస్తైః కర్షయిత్వా ప్రయత్నతః|
ప్రాప్యతే నిపుణైర్ధర్మో న సుఖాల్లభ్యతే సుఖం ||027||

నిత్యం శుచిమతిః సౌమ్య చర ధర్మం తపోవనే|
సర్వం హి విదితం తుభ్యం త్రైలోక్యమపి తత్త్వతః ||028||

స్త్రీచాపలాదేతదుదాహృతం మే |
ధర్మం చ వక్తుం తవ కః సమర్థః|
విచార్య బుద్ధ్యా తు సహానుజేన |
యద్రోచతే తత్కురు మాచిరేణ ||029||

—♦ సర్గ 009 ♦—

వాక్యమేతత్తు వైదేహ్యా వ్యాహృతం భర్తృభక్తయా|
శ్రుత్వా ధర్మే స్థితో రామః ప్రత్యువాచాథ మైథిలీం ||001||

హితముక్తం త్వయా దేవి స్నిగ్ధయా సదృశం వచః|
కులం వ్యపదిశంత్యా చ ధర్మజ్ఞే జనకాత్మజే ||002||

కిం తు వక్ష్యామ్యహం దేవి త్వయైవోక్తమిదం వచః|
క్షత్రియైర్ధార్యతే చాపో నార్తశబ్దో భవేదితి ||003||

తే చార్తా దండకారణ్యే మునయః సంశితవ్రతాః|
మాం సీతే స్వయమాగమ్య శరణ్యాః శరణం గతాః ||004||

వసంతో ధర్మనిరతా వనే మూలఫలాశనాః|
న లభంతే సుఖం భీతా రాక్షసైః క్రూరకర్మభిః ||005||

కాలే కాలే చ నిరతా నియమైర్వివిధైర్వనే|
భక్ష్యంతే రాక్షసైర్భీమైర్నరమాంసోపజీవిభిః ||006||

తే భక్ష్యమాణా మునయో దండకారణ్యవాసినః|
అస్మానభ్యవపద్యేతి మామూచుర్ద్విజసత్తమాః ||007||

మయా తు వచనం శ్రుత్వా తేషామేవం ముఖాచ్చ్యుతం|
కృత్వా చరణశుశ్రూషాం వాక్యమేతదుదాహృతం ||008||

ప్రసీదంతు భవంతో మే హ్రీరేషా హి మమాతులా|
యదీదృశైరహం విప్రైరుపస్థేయైరుపస్థితః ||009||

కిం కరోమీతి చ మయా వ్యాహృతం ద్విజసంనిధౌ|
సర్వైరేవ సమాగమ్య వాగియం సముదాహృతా|
రాక్షసైర్దండకారణ్యే బహుభిః కామరూపిభిః|
అర్దితాః స్మ భృశం రామ భవాన్నస్త్రాతుమర్హతి ||010||

హోమకాలే తు సంప్రాప్తే పర్వకాలేషు చానఘ|
ధర్షయంతి స్మ దుర్ధర్షా రాక్షసాః పిశితాశనాః ||011||

రాక్షసైర్ధర్షితానాం చ తాపసానాం తపస్వినాం|
గతిం మృగయమాణానాం భవాన్నః పరమా గతిః ||012||

కామం తపః ప్రభావేన శక్తా హంతుం నిశాచరాన్|
చిరార్జితం తు నేచ్ఛామస్తపః ఖండయితుం వయం ||013||

బహువిఘ్నం తపోనిత్యం దుశ్చరం చైవ రాఘవ|
తేన శాపం న ముంచామో భక్ష్యమాణాశ్చ రాక్షసైః ||014||

తదర్ద్యమానాన్రక్షోభిర్దండకారణ్యవాసిభిః|
రక్షనస్త్వం సహ భ్రాత్రా త్వన్నాథా హి వయం వనే ||015||

మయా చైతద్వచః శ్రుత్వా కార్త్స్న్యేన పరిపాలనం|
ఋషీణాం దండకారణ్యే సంశ్రుతం జనకాత్మజే ||016||

సంశ్రుత్య చ న శక్ష్యామి జీవమానః ప్రతిశ్రవం|
మునీనామన్యథా కర్తుం సత్యమిష్టం హి మే సదా ||017||

అప్యహం జీవితం జహ్యాం త్వాం వా సీతే సలక్ష్మణాం|
న తు ప్రతిజ్ఞాం సంశ్రుత్య బ్రాహ్మణేభ్యో విశేషతః ||018||

తదవశ్యం మయా కార్యమృషీణాం పరిపాలనం|
అనుక్తేనాపి వైదేహి ప్రతిజ్ఞాయ తు కిం పునః ||019||

మమ స్నేహాచ్చ సౌహార్దాదిదముక్తం త్వయా వచః|
పరితుష్టోఽస్మ్యహం సీతే న హ్యనిష్టోఽనుశిష్యతే|
సదృశం చానురూపం చ కులస్య తవ శోభనే ||020||

ఇత్యేవముక్త్వా వచనం మహాత్మా |
సీతాం ప్రియాం మైథిల రాజపుత్రీం|
రామో ధనుష్మాన్సహలక్ష్మణేన |
జగామ రమ్యాణి తపోవనాని ||021||

—♦ సర్గ 010 ♦—

అగ్రతః ప్రయయౌ రామః సీతా మధ్యే సుమధ్యమా|
పృష్ఠతస్తు ధనుష్పాణిర్లక్ష్మణోఽనుజగామ హ ||001||

తౌ పశ్యమానౌ వివిధాఞ్శైలప్రస్థాన్వనాని చ|
నదీశ్చ వివిధా రమ్యా జగ్మతుః సహ సీతయా ||002||

సారసాంశ్చక్రవాకాంశ్చ నదీపులినచారిణః|
సరాంసి చ సపద్మాని యుతాని జలజైః ఖగైః ||003||

యూథబద్ధాంశ్చ పృషతాన్మదోన్మత్తాన్విషాణినః|
మహిషాంశ్చ వరాహాంశ్చ గజాంశ్చ ద్రుమవైరిణః ||004||

తే గత్వా దూరమధ్వానం లంబమానే దివాకరే|
దదృశుః సహితా రమ్యం తటాకం యోజనాయతం ||005||

పద్మపుష్కరసంబాధం గజయూథైరలంకృతం|
సారసైర్హంసకాదంబైః సంకులం జలచారిభిః ||006||

ప్రసన్నసలిలే రమ్యేతస్మిన్సరసి శుశ్రువే|
గీతవాదిత్రనిర్ఘోషో న తు కశ్చన దృశ్యతే ||007||

తతః కౌతూహలాద్రామో లక్ష్మణశ్చ మహారథః|
మునిం ధర్మభృతం నామ ప్రష్టుం సముపచక్రమే ||008||

ఇదమత్యద్భుతం శ్రుత్వా సర్వేషాం నో మహామునే|
కౌతూహలం మహజ్జాతం కిమిదం సాధు కథ్యతాం ||009||

తేనైవముక్తో ధర్మాత్మా రాఘవేణ మునిస్తదా|
ప్రభావం సరసః కృత్స్నమాఖ్యాతుముపచక్రమే ||010||

ఇదం పంచాప్సరో నామ తటాకం సార్వకాలికం|
నిర్మితం తపసా రామ మునినా మాండకర్ణినా ||011||

స హి తేపే తపస్తీవ్రం మాండకర్ణిర్మహామునిః|
దశవర్షసహస్రాణి వాయుభక్షో జలాశ్రయ ||012||

తతః ప్రవ్యథితాః సర్వే దేవాః సాగ్నిపురోగమాః|
అబ్రువన్వచనం సర్వే పరస్పర సమాగతాః|
అస్మకం కస్యచిత్స్థానమేష ప్రార్థయతే మునిః ||013||

తతః కర్తుం తపోవిఘ్నం సర్వైర్దేవైర్నియోజితాః|
ప్రధానాప్సరసః పంచవిద్యుచ్చలితవర్చసః ||014||

అప్సరోభిస్తతస్తాభిర్మునిర్దృష్టపరావరః|
నీతో మదనవశ్యత్వం సురాణాం కార్యసిద్ధయే ||015||

తాశ్చైవాప్సరసః పంచమునేః పత్నీత్వమాగతాః|
తటాకే నిర్మితం తాసామస్మిన్నంతర్హితం గృహం ||016||

తత్రైవాప్సరసః పంచనివసంత్యో యథాసుఖం|
రమయంతి తపోయోగాన్మునిం యౌవనమాస్థితం ||017||

తాసాం సంక్రీడమానానామేష వాదిత్రనిఃస్వనః|
శ్రూయతే భూషణోన్మిశ్రో గీతశబ్దో మనోహరః ||018||

ఆశ్చర్యమితి తస్యైతద్వచనం భావితాత్మనః|
రాఘవః ప్రతిజగ్రాహ సహ భ్రాత్రా మహాయశాః ||019||

ఏవం కథయమానస్య దదర్శాశ్రమమండలం|
కుశచీరపరిక్షిప్తం నానావృక్షసమావృతం ||020||

ప్రవిశ్య సహ వైదేహ్యా లక్ష్మణేన చ రాఘవః|
తదా తస్మిన్స కాకుత్స్థః శ్రీమత్యాశ్రమమండలే ||021||

ఉషిత్వా సుసుఖం తత్ర పూజ్యమానో మహర్షిభిః|
జగామ చాశ్రమాంస్తేషాం పర్యాయేణ తపస్వినాం ||022||

యేషాముషితవాన్పూర్వం సకాశే స మహాస్త్రవిత్|
క్వచిత్పరిదశాన్మాసానేకం సంవత్సరం క్వచిత్ ||023||

క్వచిచ్చ చతురో మాసాన్పంచషట్చాపరాన్క్వచిత్|
అపరత్రాధికాన్మాసానధ్యర్ధమధికం క్వచిత్ ||024||

త్రీన్మాసానష్టమాసాంశ్చ రాఘవో న్యవసత్సుఖం|
తథా సంవసతస్తస్య మునీనామాశ్రమేషు వై|
రమతశ్చానుకుల్యేన యయుః సంవత్సరా దశ ||025||

పరిసృత్య చ ధర్మజ్ఞో రాఘవః సహ సితయా|
సుతీక్ష్ణస్యాశ్రమం శ్రీమాన్పునరేవాజగామ హ ||026||

స తమాశ్రమమాగమ్య మునిభిః ప్రతిపూజితః|
తత్రాపి న్యవసద్రామః కంచిత్కాలమరిందమః ||027||

అథాశ్రమస్థో వినయాత్కదాచిత్తం మహామునిం|
ఉపాసీనః స కాకుత్స్థః సుతీక్ష్ణమిదమబ్రవీత్ ||028||

అస్మిన్నరణ్యే భగవన్నగస్త్యో మునిసత్తమః|
వసతీతి మయా నిత్యం కథాః కథయతాం శ్రుతం ||029||

న తు జానామి తం దేశం వనస్యాస్య మహత్తయా|
కుత్రాశ్రమపదం పుణ్యం మహర్షేస్తస్య ధీమతః ||030||

ప్రసాదాత్తత్ర భవతః సానుజః సహ సీతయా|
అగస్త్యమభిగచ్ఛేయమభివాదయితుం మునిం ||031||

మనోరథో మహానేష హృది సంపరివర్తతే|
యదహం తం మునివరం శుశ్రూషేయమపి స్వయం ||032||

ఇతి రామస్య స మునిః శ్రుత్వా ధర్మాత్మనో వచః|
సుతీక్ష్ణః ప్రత్యువాచేదం ప్రీతో దశరథాత్మజం ||033||

అహమప్యేతదేవ త్వాం వక్తుకామః సలక్ష్మణం|
అగస్త్యమభిగచ్ఛేతి సీతయా సహ రాఘవ ||034||

దిష్ట్యా త్విదానీమర్థేఽస్మిన్స్వయమేవ బ్రవీషి మాం|
అహమాఖ్యామి తే వత్స యత్రాగస్త్యో మహామునిః ||035||

యోజనాన్యాశ్రమాత్తాత యాహి చత్వారి వై తతః|
దక్షిణేన మహాఞ్శ్రీమానగస్త్యభ్రాతురాశ్రమః ||036||

స్థలప్రాయే వనోద్దేశే పిప్పలీవనశోభితే|
బహుపుష్పఫలే రమ్యే నానాశకునినాదితే ||037||

పద్మిన్యో వివిధాస్తత్ర ప్రసన్నసలిలాః శివాః|
హంసకారండవాకీర్ణాశ్చక్రవాకోపశోభితాః ||038||

తత్రైకాం రజనీముష్య ప్రభాతే రామ గమ్యతాం|
దక్షిణాం దిశమాస్థాయ వనఖండస్య పార్శ్వతః ||039||

తత్రాగస్త్యాశ్రమపదం గత్వా యోజనమంతరం|
రమణీయే వనోద్దేశే బహుపాదప సంవృతే|
రంస్యతే తత్ర వైదేహీ లక్ష్మణశ్చ త్వయా సహ ||040||

స హి రమ్యో వనోద్దేశో బహుపాదపసంకులః|
యది బుద్ధిః కృతా ద్రష్టుమగస్త్యం తం మహామునిం|
అద్యైవ గమనే బుద్ధిం రోచయస్వ మహాయశః ||041||

ఇతి రామో మునేః శ్రుత్వా సహ భ్రాత్రాభివాద్య చ|
ప్రతస్థేఽగస్త్యముద్దిశ్య సానుజః సహ సీతయా ||042||

పశ్యన్వనాని చిత్రాణి పర్వపాంశ్చాభ్రసంనిభాన్|
సరాంసి సరితశ్చైవ పథి మార్గవశానుగాః ||043||

సుతీక్ష్ణేనోపదిష్టేన గత్వా తేన పథా సుఖం|
ఇదం పరమసంహృష్టో వాక్యం లక్ష్మణమబ్రవీత్ ||044||

ఏతదేవాశ్రమపదం నూనం తస్య మహాత్మనః|
అగస్త్యస్య మునేర్భ్రాతుర్దృశ్యతే పుణ్యకర్మణః ||045||

యథా హీమే వనస్యాస్య జ్ఞాతాః పథి సహస్రశః|
సంనతాః ఫలభరేణ పుష్పభారేణ చ ద్రుమాః ||046||

పిప్పలీనాం చ పక్వానాం వనాదస్మాదుపాగతః|
గంధోఽయం పవనోత్క్షిప్తః సహసా కటుకోదయః ||047||

తత్ర తత్ర చ దృశ్యంతే సంక్షిప్తాః కాష్ఠసంచయాః|
లూనాశ్చ పథి దృశ్యంతే దర్భా వైదూర్యవర్చసః ||048||

ఏతచ్చ వనమధ్యస్థం కృష్ణాభ్రశిఖరోపమం|
పావకస్యాశ్రమస్థస్య ధూమాగ్రం సంప్రదృశ్యతే ||049||

వివిక్తేషు చ తీర్థేషు కృతస్నానా ద్విజాతయః|
పుష్పోపహారం కుర్వంతి కుసుమైః స్వయమార్జితైః ||050||

తత్సుతీక్ష్ణస్య వచనం యథా సౌమ్య మయా శ్రుతం|
అగస్త్యస్యాశ్రమో భ్రాతుర్నూనమేష భవిష్యతి ||051||

నిగృహ్య తరసా మృత్యుం లోకానాం హితకామ్యయా|
యస్య భ్రాత్రా కృతేయం దిక్శరణ్యా పుణ్యకర్మణా ||052||

ఇహైకదా కిల క్రూరో వాతాపిరపి చేల్వలః|
భ్రాతరౌ సహితావాస్తాం బ్రాహ్మణఘ్నౌ మహాసురౌ ||053||

ధారయన్బ్రాహ్మణం రూపమిల్వలః సంస్కృతం వదన్|
ఆమంత్రయతి విప్రాన్స శ్రాద్ధముద్దిశ్య నిర్ఘృణః ||054||

భ్రాతరం సంస్కృతం భ్రాతా తతస్తం మేషరూపిణం|
తాంద్విజాన్భోజయామాస శ్రాద్ధదృష్టేన కర్మణా ||055||

తతో భుక్తవతాం తేషాం విప్రాణామిల్వలోఽబ్రవీత్|
వాతాపే నిష్క్రమస్వేతి స్వరేణ మహతా వదన్ ||056||

తతో భ్రాతుర్వచః శ్రుత్వా వాతాపిర్మేషవన్నదన్|
భిత్త్వా భిత్వా శరీరాణి బ్రాహ్మణానాం వినిష్పతత్ ||057||

బ్రాహ్మణానాం సహస్రాణి తైరేవం కామరూపిభిః|
వినాశితాని సంహత్య నిత్యశః పిశితాశనైః ||058||

అగస్త్యేన తదా దేవైః ప్రార్థితేన మహర్షిణా|
అనుభూయ కిల శ్రాద్ధే భక్షితః స మహాసురః ||059||

తతః సంపన్నమిత్యుక్త్వా దత్త్వా హస్తావసేచనం|
భ్రాతరం నిష్క్రమస్వేతి ఇల్వలః సోఽభ్యభాషత ||060||

తం తథా భాషమాణం తు భ్రాతరం విప్రఘాతినం|
అబ్రవీత్ప్రహసంధీమానగస్త్యో మునిసత్తమః ||061||

కుతో నిష్క్రమితుం శక్తిర్మయా జీర్ణస్య రక్షసః|
భ్రాతుస్తే మేష రూపస్య గతస్య యమసాదనం ||062||

అథ తస్య వచః శ్రుత్వా భ్రాతుర్నిధనసంశ్రితం|
ప్రధర్షయితుమారేభే మునిం క్రోధాన్నిశాచరః ||063||

సోఽభ్యద్రవద్ద్విజేంద్రం తం మునినా దీప్తతేజసా|
చక్షుషానలకల్పేన నిర్దగ్ధో నిధనం గతః ||064||

తస్యాయమాశ్రమో భ్రాతుస్తటాకవనశోభితః|
విప్రానుకంపయా యేన కర్మేదం దుష్కరం కృతం ||065||

ఏవం కథయమానస్య తస్య సౌమిత్రిణా సహ|
రామస్యాస్తం గతః సూర్యః సంధ్యాకాలోఽభ్యవర్తత ||066||

ఉపాస్య పశ్చిమాం సంధ్యాం సహ భ్రాత్రా యథావిధి|
ప్రవివేశాశ్రమపదం తమృషిం చాభ్యవాదయన్ ||067||

సమ్యక్ప్రతిగృహీతస్తు మునినా తేన రాఘవః|
న్యవసత్తాం నిశామేకాం ప్రాశ్య మూలఫలాని చ ||068||

తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం విమలే సూర్యమండలే|
భ్రాతరం తమగస్త్యస్య ఆమంత్రయత రాఘవః ||069||

అభివాదయే త్వా భగవన్సుఖమధ్యుషితో నిశాం|
ఆమంత్రయే త్వాం గచ్ఛామి గురుం తే ద్రష్టుమగ్రజం ||070||

గమ్యతామితి తేనోక్తో జగామ రఘునందనః|
యథోద్దిష్టేన మార్గేణ వనం తచ్చావలోకయన్ ||071||

నీవారాన్పనసాంస్తాలాంస్తిమిశాన్వంజులాంధవాన్|
చిరిబిల్వాన్మధూకాంశ్చ బిల్వానపి చ తిందుకాన్ ||072||

పుష్పితాన్పుష్పితాగ్రాభిర్లతాభిరనువేష్టితాన్|
దదర్శ రామః శతశస్తత్ర కాంతారపాదపాన్ ||073||

హస్తిహస్తైర్విమృదితాన్వానరైరుపశోభితాన్|
మత్తైః శకునిసంఘైశ్చ శతశః ప్రతినాదితాన్ ||074||

తతోఽబ్రవీత్సమీపస్థం రామో రాజీవలోచనః|
పృష్ఠతోఽనుగతం వీరం లక్ష్మణం లక్ష్మివర్ధనం ||075||

స్నిగ్ధపత్రా యథా వృక్షా యథా క్షాంతా మృగద్విజాః|
ఆశ్రమో నాతిదూరస్థో మహర్షేర్భావితాత్మనః ||076||

అగస్త్య ఇతి విఖ్యాతో లోకే స్వేనైవ కర్మణా|
ఆశ్రమో దృశ్యతే తస్య పరిశ్రాంత శ్రమాపహః ||077||

ప్రాజ్యధూమాకులవనశ్చీరమాలాపరిష్కృతః|
ప్రశాంతమృగయూథశ్చ నానాశకునినాదితః ||078||

నిగృహ్య తరసా మృత్యుం లోకానాం హితకామ్యయా|
దక్షిణా దిక్కృతా యేన శరణ్యా పుణ్యకర్మణా ||079||

తస్యేదమాశ్రమపదం ప్రభావాద్యస్య రాక్షసైః|
దిగియం దక్షిణా త్రాసాద్దృశ్యతే నోపభుజ్యతే ||080||

యదా ప్రభృతి చాక్రాంతా దిగియం పుణ్యకర్మణా|
తదా ప్రభృతి నిర్వైరాః ప్రశాంతా రజనీచరాః ||081||

నామ్నా చేయం భగవతో దక్షిణా దిక్ప్రదక్షిణా|
ప్రథితా త్రిషు లోకేషు దుర్ధర్షా క్రూరకర్మభిః ||082||

మార్గం నిరోద్ధుం సతతం భాస్కరస్యాచలోత్తమః|
సందేశం పాలయంస్తస్య వింధ్యశైలో న వర్ధతే ॥083॥

అయం దీర్ఘాయుషస్తస్య లోకే విశ్రుతకర్మణః|
అగస్త్యస్యాశ్రమః శ్రీమాన్వినీతమృగసేవితః ॥084॥

ఏష లోకార్చితః సాధుర్హితే నిత్యం రతః సతాం|
అస్మానధిగతానేష శ్రేయసా యోజయిష్యతి ॥085॥

ఆరాధయిష్యామ్యత్రాహమగస్త్యం తం మహామునిం|
శేషం చ వనవాసస్య సౌమ్య వత్స్యామ్యహం ప్రభో ॥086॥

అత్ర దేవాః సగంధర్వాః సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః|
అగస్త్యం నియతాహారం సతతం పర్యుపాసతే ॥087॥

నాత్ర జీవేన్మృషావాదీ క్రూరో వా యది వా శఠః|
నృశంసః కామవృత్తో వా మునిరేష తథావిధః ॥088॥

అత్ర దేవాశ్చ యక్షాశ్చ నాగాశ్చ పతగైః సహ|
వసంతి నియతాహారా ధర్మమారాధయిష్ణవః ॥089॥

అత్ర సిద్ధా మహాత్మానో విమానైః సూర్యసంనిభైః|
త్యక్త్వా దేహాన్నవైర్దేహైః స్వర్యాతాః పరమర్షయః ॥090॥

యక్షత్వమమరత్వం చ రాజ్యాని వివిధాని చ|
అత్ర దేవాః ప్రయచ్ఛంతి భూతైరారాధితాః శుభైః ॥091॥

ఆగతాః స్మాశ్రమపదం సౌమిత్రే ప్రవిశాగ్రతః|
నివేదయేహ మాం ప్రాప్తమృషయే సహ సీతయా ॥092॥

—♦ సర్గ 011 ♦—

స ప్రవిశ్యాశ్రమపదం లక్ష్మణో రాఘవానుజః|
అగస్త్యశిష్యమాసాద్య వాక్యమేతదువాచ హ ॥001॥

రాజా దశరథో నామ జ్యేష్ఠస్తస్య సుతో బలీ|
రామః ప్రాప్తో మునిం ద్రష్టుం భార్యయా సహ సీతయా ॥002॥

లక్ష్మణో నామ తస్యాహం భ్రాతా త్వవరజో హితః|
అనుకూలశ్చ భక్తశ్చ యది తే శ్రోత్రమాగతః ॥003॥

తే వయం వనమత్యుగ్రం ప్రవిష్టాః పితృశాసనాత్|
ద్రష్టుమిచ్ఛామహే సర్వే భగవంతం నివేద్యతాం ॥004॥

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా లక్ష్మణస్య తపోధనః|
తథేత్యుక్త్వాగ్నిశరణం ప్రవివేశ నివేదితుం ॥005॥

స ప్రవిశ్య మునిశ్రేష్ఠం తపసా దుష్ప్రధర్షణం|
కృతాంజలిరువాచేదం రామాగమనమంజసా ॥006॥

పుత్రౌ దశరథస్యేమౌ రామో లక్ష్మణ ఏవ చ|
ప్రవిష్టావాశ్రమపదం సీతయా సహ భార్యయా ॥007॥

ద్రష్టుం భవంతమాయాతౌ శుశ్రూషార్థమరిందమౌ|
యదత్రానంతరం తత్త్వమాజ్ఞాపయితుమర్హసి ॥008॥

తతః శిష్యాదుపశ్రుత్య ప్రాప్తం రామం సలక్ష్మణం|
వైదేహీం చ మహాభాగామిదం వచనమబ్రవీత్ ||009||

దిష్ట్యా రామశ్చిరస్యాద్య ద్రష్టుం మాం సముపాగతః|
మనసా కాంక్షితం హ్యస్య మయాప్యాగమనం ప్రతి ||010||

గమ్యతాం సత్కృతో రామః సభార్యః సహలక్ష్మణః|
ప్రవేశ్యతాం సమీపం మే కిం చాసౌ న ప్రవేశితః ||011||

ఏవముక్తస్తు మునినా ధర్మజ్ఞేన మహాత్మనా|
అభివాద్యాబ్రవీచ్ఛిష్యస్తథేతి నియతాంజలిః ||012||

తతో నిష్క్రమ్య సంభ్రాంతః శిష్యో లక్ష్మణమబ్రవీత్|
క్వాసౌ రామో మునిం ద్రష్టుమేతు ప్రవిశతు స్వయం ||013||

తతో గత్వాశ్రమపదం శిష్యేణ సహ లక్ష్మణః|
దర్శయామాస కాకుత్స్థం సీతాం చ జనకాత్మజాం ||014||

తం శిష్యః ప్రశ్రితం వాక్యమగస్త్యవచనం బ్రువన్|
ప్రావేశయద్యథాన్యాయం సత్కారార్థం సుసత్కృతం ||015||

ప్రవివేశ తతో రామః సీతయా సహలక్ష్మణః|
ప్రశాంతహరిణాకీర్ణమాశ్రమం హ్యవలోకయన్ ||016||

స తత్ర బ్రహ్మణః స్థానమగ్నేః స్థానం తథైవ చ|
విష్ణోః స్థానం మహేంద్రస్య స్థానం చైవ వివస్వతః ||017||

సోమస్థానం భగస్థానం స్థానం కౌబేరమేవ చ|
ధాతుర్విధాతుః స్థానం చ వాయోః స్థానం తథైవ చ ||018||

తతః శిష్యైః పరివృతో మునిరప్యభినిష్పతత్|
తం దదర్శాగ్రతో రామో మునీనాం దీప్తతేజసం|
అబ్రవీద్వచనం వీరో లక్ష్మణం లక్ష్మివర్ధనం ||019||

ఏష లక్ష్మణ నిష్క్రామత్యగస్త్యో భగవానృషిః|
ఔదార్యేణావగచ్ఛామి నిధానం తపసామిమం ||020||

ఏవముక్త్వా మహాబాహురగస్త్యం సూర్యవర్చసం|
జగ్రాహ పరమప్రీతస్తస్య పాదౌ పరంతపః ||021||

అభివాద్య తు ధర్మాత్మా తస్థౌ రామః కృతాంజలిః|
సీతయా సహ వైదేహ్యా తదా రామ సలక్ష్మణః ||022||

ప్రతిగృహ్య చ కాకుత్స్థమర్చయిత్వాసనోదకైః|
కుశలప్రశ్నముక్త్వా చ ఆస్యతామితి సోఽబ్రవీత్ ||023||

అగ్నిం హుత్వా ప్రదాయార్ఘ్యమతిథిం ప్రతిపూజ్య చ|
వానప్రస్థేన ధర్మేణ స తేషాం భోజనం దదౌ ||024||

ప్రథమం చోపవిశ్యాథ ధర్మజ్ఞో మునిపుంగవః|
ఉవాచ రామమాసీనం ప్రాంజలిం ధర్మకోవిదం ||025||

అన్యథా ఖలు కాకుత్స్థ తపస్వీ సముదాచరన్|
దుఃసాక్షీవ పరే లోకే స్వాని మాంసాని భక్షయేత్ ||026||

రాజా సర్వస్య లోకస్య ధర్మచారీ మహారథః|
పూజనీయశ్చ మాన్యశ్చ భవాన్ప్రాప్తః ప్రియాతిథిః ||027||

ఏవముక్త్వా ఫలైర్మూలైః పుష్పైశ్చాన్యైశ్చ రాఘవం|
పూజయిత్వా యథాకామం పునరేవ తతోఽబ్రవీత్ ||028||

ఇదం దివ్యం మహచ్చాపం హేమవజ్రవిభూషితం|
వైష్ణవం పురుషవ్యాఘ్ర నిర్మితం విశ్వకర్మణా ||029||

అమోఘః సూర్యసంకాశో బ్రహ్మదత్తః శరోత్తమః|
దత్తో మమ మహేంద్రేణ తూణీ చాక్షయసాయకౌ ||030||

సంపూర్ణౌ నిశితైర్బాణైర్జ్వలద్భిరివ పావకైః|
మహారాజత కోశోఽయమసిర్హేమవిభూషితః ||031||

అనేన ధనుషా రామ హత్వా సంఖ్యే మహాసురాన్|
ఆజహార శ్రియం దీప్తాం పురా విష్ణుర్దివౌకసాం ||032||

తద్ధనుస్తౌ చ తూణీరౌ శరం ఖడ్గం చ మానద|
జయాయ ప్రతిగృహ్ణీష్వ వజ్రం వజ్రధరో యథా ||033||

ఏవముక్త్వా మహాతేజాః సమస్తం తద్వరాయుధం|
దత్త్వా రామాయ భగవానగస్త్యః పునరబ్రవీత్ ||034||

—♦ సర్గ 012 ♦—

రామ ప్రీతోఽస్మి భద్రం తే పరితుష్టోఽస్మి లక్ష్మణ|
అభివాదయితుం యన్మాం ప్రాప్తౌ స్థః సహ సీతయా ||001||

అధ్వశ్రమేణ వాం ఖేదో బాధతే ప్రచురశ్రమః|
వ్యక్తముత్కంఠతే చాపి మైథిలీ జనకాత్మజా ||002||

ఏషా హి సుకుమారీ చ దుఃఖైశ్చ న విమానితా|
ప్రాజ్యదోషం వనం ప్రప్తా భర్తృస్నేహప్రచోదితా ||003||

యథైషా రమతే రామ ఇహ సీతా తథా కురు|
దుష్కరం కృతవత్యేషా వనే త్వామనుగచ్ఛతీ ||004||

ఏషా హి ప్రకృతిః స్త్రీణామాసృష్టే రఘునందన|
సమస్థమనురజ్యంతే విషమస్థం త్యజంతి చ ||005||

శతహ్రదానాం లోలత్వం శస్త్రాణాం తీక్ష్ణతాం తథా|
గరుడానిలయోః శైఘ్ర్యమనుగచ్ఛంతి యోషితః ||006||

ఇయం తు భవతో భార్యా దోషైరేతైర్వివర్జితాః|
శ్లాఘ్యా చ వ్యపదేశ్యా చ యథా దేవీ హ్యరుంధతీ ||007||

అలంకృతోఽయం దేశశ్చ యత్ర సౌమిత్రిణా సహ|
వైదేహ్యా చానయా రామ వత్స్యసి త్వమరిందమ ||008||

ఏవముక్తస్తు మునినా రాఘవః సంయతాంజలిః|
ఉవాచ ప్రశ్రితం వాక్యమృషిం దీప్తమివానలం ||009||

ధన్యోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మి యస్య మే మునిపుంగవః|
గుణైః సభ్రాతృభార్యస్య వరదః పరితుష్యతి ||010||

కిం తు వ్యాదిశ మే దేశం సోదకం బహుకాననం|
యత్రాశ్రమపదం కృత్వా వసేయం నిరతః సుఖం ||011||

తతోఽబ్రవిన్ముని శ్రేష్ఠః శ్రుత్వా రామస్య భాషితం|
ధ్యాత్వా ముహూర్తం ధర్మాత్మా ధీరో ధీరతరం వచః ||012||

ఇతో ద్వియోజనే తాత బహుమూలఫలోదకః|
దేశో బహుమృగః శ్రీమాన్పంచవట్యభివిశ్రుతః ||013||

తత్ర గత్వాశ్రమపదం కృత్వా సౌమిత్రిణా సహ|
రమస్వ త్వం పితుర్వాక్యం యథోక్తమనుపాలయన్ ||014||

విదితో హ్యేష వృత్తాంతో మమ సర్వస్తవానఘ|
తపసశ్చ ప్రభావేన స్నేహాద్దశరథస్య చ ||015||

హృదయస్థశ్చ తే ఛందో విజ్ఞాతస్తపసా మయా|
ఇహ వాసం ప్రతిజ్ఞాయ మయా సహ తపోవనే ||016||

అతశ్చ త్వామహం బ్రూమి గచ్ఛ పంచవటీమితి|
స హి రమ్యో వనోద్దేశో మైథిలీ తత్ర రంస్యతే ||017||

స దేశః శ్లాఘనీయశ్చ నాతిదూరే చ రాఘవ|
గోదావర్యాః సమీపే చ మైథిలీ తత్ర రంస్యతే ||018||

ప్రాజ్యమూలఫలైశ్చైవ నానాద్విజ గణైర్యుతః|
వివిక్తశ్చ మహాబాహో పుణ్యో రమ్యస్తథైవ చ ||019||

భవానపి సదారశ్చ శక్తశ్చ పరిరక్షణే|
అపి చాత్ర వసన్రామస్తాపసాన్పాలయిష్యసి ||020||

ఏతదాలక్ష్యతే వీర మధుకానాం మహద్వనం|
ఉత్తరేణాస్య గంతవ్యం న్యగ్రోధమభిగచ్ఛతా ||021||

తతః స్థలముపారుహ్య పర్వతస్యావిదూరతః|
ఖ్యాతః పంచవటీత్యేవ నిత్యపుష్పితకాననః ||022||

అగస్త్యేనైవముక్తస్తు రామః సౌమిత్రిణా సహ|
సాత్కృత్యామంత్రయామాస తమృషిం సత్యవాదినం ||023||

తౌ తు తేనాభ్యనుజ్ఞాతౌ కృతపాదాభివందనౌ|
తదాశ్రమాత్పంచవటీం జగ్మతుః సహ సీతయా ||024||

గృహీతచాపౌ తు నరాధిపాత్మజౌ |
విషక్తతూణీ సమరేష్వకాతరౌ|
యథోపదిష్టేన పథా మహర్షిణా |
ప్రజగ్మతుః పంచవటీం సమాహితౌ ||025||

—♦ సర్గ 013 ♦—

అథ పంచవటీం గచ్ఛన్నంతరా రఘునందనః|
ఆససాద మహాకాయం గృధ్రం భీమపరాక్రమం ||001||

తం దృష్ట్వా తౌ మహాభాగౌ వనస్థం రామలక్ష్మణౌ|
మేనాతే రాక్షసం పక్షిం బ్రువాణౌ కో భవానితి ||002||

స తౌ మధురయా వాచా సౌమ్యయా ప్రీణయన్నివ|
ఉవాచ వత్స మాం విద్ధి వయస్యం పితురాత్మనః ||003||

స తం పితృసఖం బుద్ధ్వా పూజయామాస రాఘవః|
స తస్య కులమవ్యగ్రమథ పప్రచ్ఛ నామ చ ||004||

రామస్య వచనం శ్రుత్వా కులమాత్మానమేవ చ|
ఆచచక్షే ద్విజస్తస్మై సర్వభూతసముద్భవం ||005||

పూర్వకాలే మహాబాహో యే ప్రజాపతయోఽభవన్|
తాన్మే నిగదతః సర్వానాదితః శృణు రాఘవ ||006||

కర్దమః ప్రథమస్తేషాం వికృతస్తదనంతరం|
శేషశ్చ సంశ్రయశ్చైవ బహుపుత్రశ్చ వీర్యవాన్ ||007||

స్థాణుర్మరీచిరత్రిశ్చ క్రతుశ్చైవ మహాబలః|
పులస్త్యశ్చాంగిరాశ్చైవ ప్రచేతాః పులహస్తథా ||008||

దక్షో వివస్వానపరోఽరిష్టనేమిశ్చ రాఘవ|
కశ్యపశ్చ మహాతేజాస్తేషామాసీచ్చ పశ్చిమః ||009||

ప్రజాపతేస్తు దక్షస్య బభూవురితి నః శ్రుతం|
షష్టిర్దుహితరో రామ యశస్విన్యో మహాయశః ||010||

కశ్యపః ప్రతిజగ్రాహ తాసామష్టౌ సుమధ్యమాః|
అదితిం చ దితిం చైవ దనూమపి చ కాలకాం ||011||

తామ్రాం క్రోధవశాం చైవ మనుం చాప్యనలామపి|
తాస్తు కన్యాస్తతః ప్రీతః కశ్యపః పునరబ్రవీత్ ||012||

పుత్రాంస్త్రైలోక్యభర్తౄన్వై జనయిష్యథ మత్సమాన్|
అదితిస్తన్మనా రామ దితిశ్చ దనురేవ చ ||013||

కాలకా చ మహాబాహో శేషాస్త్వమనసోఽభవన్|
అదిత్యాం జజ్ఞిరే దేవాస్త్రయస్త్రింశదరిందమ ||014||

ఆదిత్యా వసవో రుద్రా అశ్వినౌ చ పరంతప|
దితిస్త్వజనయత్పుత్రాందైత్యాంస్తాత యశస్వినః ||015||

తేషామియం వసుమతీ పురాసీత్సవనార్ణవా|
దనుస్త్వజనయత్పుత్రమశ్వగ్రీవమరిందమ ||016||

నరకం కాలకం చైవ కాలకాపి వ్యజాయత|
క్రౌంచీం భాసీం తథా శ్యేనీం ధృతరాష్ట్రీం తథా శుకీం ||017||

తామ్రాపి సుషువే కన్యాః పంచైతా లోకవిశ్రుతాః|
ఉలూకాంజనయత్క్రౌంచీ భాసీ భాసాన్వ్యజాయత ||018||

శ్యేనీ శ్యేనాంశ్చ గృధ్రాంశ్చ వ్యజాయత సుతేజసః|
ధృతరాష్ట్రీ తు హంసాంశ్చ కలహంసాంశ్చ సర్వశః ||019||

చక్రవాకాంశ్చ భద్రం తే విజజ్ఞే సాపి భామినీ|
శుకీ నతాం విజజ్ఞే తు నతాయా వినతా సుతా ||020||

దశక్రోధవశా రామ విజజ్ఞేఽప్యాత్మసంభవాః|
మృగీం చ మృగమందాం చ హరీం భద్రమదామపి ||021||

మాతంగీమథ శార్దూలీం శ్వేతాం చ సురభీం తథా|
సర్వలక్షణసంపన్నాం సురసాం కద్రుకామపి ||022||

అపత్యం తు మృగాః సర్వే మృగ్యా నరవరోత్తమ|
ఋక్షాశ్చ మృగమందాయాః సృమరాశ్చమరాస్తథా ||023||

తతస్త్విరావతీం నామ జజ్ఞే భద్రమదా సుతాం|
తస్యాస్త్విరావతః పుత్రో లోకనాథో మహాగజః ||024||

హర్యాశ్చ హరయోఽపత్యం వానరాశ్చ తపస్వినః|
గోలాంగూలాంశ్చ శార్దూలీ వ్యాఘ్రాంశ్చాజనయత్సుతాన్ ||025||

మాతంగ్యాస్త్వథ మాతంగా అపత్యం మనుజర్షభ|
దిశాగజం తు శ్వేతాక్షం శ్వేతా వ్యజనయత్సుతం ||026||

తతో దుహితరౌ రామ సురభిర్దేవ్యజాయత|
రోహిణీం నామ భద్రం తే గంధర్వీం చ యశస్వినీం ||027||

రోహిణ్యజనయద్గా వై గంధర్వీ వాజినః సుతాన్|
సురసాజనయన్నాగాన్రామ కద్రూశ్చ పన్నగాన్ ||028||

మనుర్మనుష్యాంజనయత్కశ్యపస్య మహాత్మనః|
బ్రాహ్మణాన్క్షత్రియాన్వైశ్యాఞ్శూద్రాంశ్చ మనుజర్షభ ||029||

ముఖతో బ్రాహ్మణా జాతా ఉరసః క్షత్రియాస్తథా|
ఊరుభ్యాం జజ్ఞిరే వైశ్యాః పద్భ్యాం శూద్రా ఇతి శ్రుతిః ||030||

సర్వాన్పుణ్యఫలాన్వృక్షాననలాపి వ్యజాయత|
వినతా చ శుకీ పౌత్రీ కద్రూశ్చ సురసా స్వసా ||031||

కద్రూర్నాగసహస్రం తు విజజ్ఞే ధరణీధరం|
ద్వౌ పుత్రౌ వినతాయాస్తు గరుడోఽరుణ ఏవ చ ||032||

తస్మాజ్జాతోఽహమరుణాత్సంపాతిశ్చ మమాగ్రజః|
జటాయురితి మాం విద్ధి శ్యేనీపుత్రమరిందమ ||033||

సోఽహం వాససహాయస్తే భవిష్యామి యదీచ్ఛసి|
సీతాం చ తాత రక్షిష్యే త్వయి యాతే సలక్ష్మణే ||034||

జటాయుషం తు ప్రతిపూజ్య రాఘవో |
ముదా పరిష్వజ్య చ సంనతోఽభవత్|
పితుర్హి శుశ్రావ సఖిత్వమాత్మవా |
ఞ్జటాయుషా సంకథితం పునః పునః ||035||

స తత్ర సీతాం పరిదాయ మైథిలీం |
సహైవ తేనాతిబలేన పక్షిణా|
జగామ తాం పంచవటీం సలక్ష్మణో |
రిపూందిధక్షఞ్శలభానివానలః ||036||

—♦ సర్గ 014 ♦—

తతః పంచవటీం గత్వా నానావ్యాలమృగాయుతాం|
ఉవాచ భ్రాతరం రామో లక్ష్మణం దీప్తతేజసం ||001||

ఆగతాః స్మ యథోద్దిష్టమముం దేశం మహర్షిణా|
అయం పంచవటీ దేశః సౌమ్య పుష్పితకాననః ||002||

సర్వతశ్చార్యతాం దృష్టిః కాననే నిపుణో హ్యసి|
ఆశ్రమః కతరస్మిన్నో దేశే భవతి సంమతః ||003||

రమతే యత్ర వైదేహి త్వమహం చైవ లక్ష్మణ|
తాదృశో దృశ్యతాం దేశః సంనికృష్టజలాశయః ||004||

వనరామణ్యకం యత్ర జలరామణ్యకం తథా|
సంనికృష్టం చ యత్ర స్యాత్సమిత్పుష్పకుశోదకం ||005||

ఏవముక్తస్తు రామేణ లక్మణః సంయతాంజలిః|
సీతా సమక్షం కాకుత్స్థమిదం వచనమబ్రవీత్ ||006||

పరవానస్మి కాకుత్స్థ త్వయి వర్షశతం స్థితే|
స్వయం తు రుచిరే దేశే క్రియతామితి మాం వద ||007||

సుప్రీతస్తేన వాక్యేన లక్ష్మణస్య మహాద్యుతిః|
విమృశన్రోచయామాస దేశం సర్వగుణాన్వితం ||008||

స తం రుచిరమాక్రమ్య దేశమాశ్రమకర్మణి|
హస్తే గృహీత్వా హస్తేన రామః సౌమిత్రిమబ్రవీత్ ||009||

అయం దేశః సమః శ్రీమాన్పుష్పితైర్తరుభిర్వృతః|
ఇహాశ్రమపదం సౌమ్య యథావత్కర్తుమర్హసి ||010||

ఇయమాదిత్యసంకాశైః పద్మైః సురభిగంధిభిః|
అదూరే దృశ్యతే రమ్యా పద్మినీ పద్మశోభితా ||011||

యథాఖ్యాతమగస్త్యేన మునినా భావితాత్మనా|
ఇయం గోదావరీ రమ్యా పుష్పితైస్తరుభిర్వృతా ||012||

హంసకారండవాకీర్ణా చక్రవాకోపశోభితా|
నాతిదూరే న చాసన్నే మృగయూథనిపీడితా ||013||

మయూరనాదితా రమ్యాః ప్రాంశవో బహుకందరాః|
దృశ్యంతే గిరయః సౌమ్య ఫుల్లైస్తరుభిరావృతాః ||014||

సౌవర్ణే రాజతైస్తామ్రైర్దేశే దేశే చ ధాతుభిః|
గవాక్షితా ఇవాభాంతి గజాః పరమభక్తిభిః ||015||

సాలైస్తాలైస్తమాలైశ్చ ఖర్జూరైః పనసామ్రకైః|
నీవారైస్తిమిశైశ్చైవ పుంనాగైశ్చోపశోభితాః ||016||

చూతైరశోకైస్తిలకైశ్చంపకైః కేతకైరపి|
పుష్పగుల్మలతోపేతైస్తైస్తైస్తరుభిరావృతాః ||017||

చందనైః స్యందనైర్నీపైః పనసైర్లకుచైరపి|
ధవాశ్వకర్ణఖదిరైః శమీకింశుకపాటలైః ||018||

ఇదం పుణ్యమిదం మేధ్యమిదం బహుమృగద్విజం|
ఇహ వత్స్యామ సౌమిత్రే సార్ధమేతేన పక్షిణా ||019||

ఏవముక్తస్తు రామేణ లక్ష్మణః పరవీరహా|
అచిరేణాశ్రమం భ్రాతుశ్చకార సుమహాబలః ||020||

పర్ణశాలాం సువిపులాం తత్ర సంఘాతమృత్తికాం|
సుస్తంభాం మస్కరైర్దీర్ఘైః కృతవంశాం సుశోభనాం ||021||

స గత్వా లక్ష్మణః శ్రీమాన్నదీం గోదావరీం తదా|
స్నాత్వా పద్మాని చాదాయ సఫలః పునరాగతః ||022||

తతః పుష్పబలిం కృత్వా శాంతిం చ స యథావిధి|
దర్శయామాస రామాయ తదాశ్రమపదం కృతం ||023||

స తం దృష్ట్వా కృతం సౌమ్యమాశ్రమం సహ సీతయా|
రాఘవః పర్ణశాలాయాం హర్షమాహారయత్పరం ||024||

సుసంహృష్టః పరిష్వజ్య బాహుభ్యాం లక్ష్మణం తదా|
అతిస్నిగ్ధం చ గాఢం చ వచనం చేదమబ్రవీత్ ||025||

ప్రీతోఽస్మి తే మహత్కర్మ త్వయా కృతమిదం ప్రభో|
ప్రదేయో యన్నిమిత్తం తే పరిష్వంగో మయా కృతః ||026||

భావజ్ఞేన కృతజ్ఞేన ధర్మజ్ఞేన చ లక్ష్మణ|
త్వయా పుత్రేణ ధర్మాత్మా న సంవృత్తః పితా మమ ||027||

ఏవం లక్ష్మణముక్త్వా తు రాఘవో లక్ష్మివర్ధనః|
తస్మిందేశే బహుఫలే న్యవసత్స సుఖం వశీ ||028||

కంచిత్కాలం స ధర్మాత్మా సీతయా లక్ష్మణేన చ|
అన్వాస్యమానో న్యవసత్స్వర్గలోకే యథామరః ||029||

—♦ సర్గ 015 ♦—

వసతస్తస్య తు సుఖం రాఘవస్య మహాత్మనః|
శరద్వ్యపాయే హేమంత ఋతురిష్టః ప్రవర్తతే ||001||

స కదాచిత్ప్రభాతాయాం శర్వర్యాం రఘునందనః|
ప్రయయావభిషేకార్థం రమ్యాం గోదావరీం నదీం ||002||

ప్రహ్వః కలశహస్తస్తం సీతయా సహ వీర్యవాన్|
పృష్ఠతోఽనువ్రజన్భ్రాతా సౌమిత్రిరిదమబ్రవీత్ ||003||

అయం స కాలః సంప్రాప్తః ప్రియో యస్తే ప్రియంవద|
అలంకృత ఇవాభాతి యేన సంవత్సరః శుభః ||004||

నీహారపరుషో లోకః పృథివీ సస్యమాలినీ|
జలాన్యనుపభోగ్యాని సుభగో హవ్యవాహనః ||005||

నవాగ్రయణపూజాభిరభ్యర్చ్య పితృదేవతాః|
కృతాగ్రయణకాః కాలే సంతో విగతకల్మషాః ||006||

ప్రాజ్యకామా జనపదాః సంపన్నతరగోరసాః|
విచరంతి మహీపాలా యాత్రార్థం విజిగీషవః ||007||

సేవమానే దృఢం సూర్యే దిశమంతకసేవితాం|
విహీనతిలకేవ స్త్రీ నోత్తరా దిక్ప్రకాశతే ||008||

ప్రకృత్యా హిమకోశాఢ్యో దూరసూర్యశ్చ సాంప్రతం|
యథార్థనామా సువ్యక్తం హిమవాన్హిమవాన్గిరిః ||009||

అత్యంతసుఖసంచారా మధ్యాహ్నే స్పర్శతః సుఖాః|
దివసాః సుభగాదిత్యాశ్ఛాయాసలిలదుర్భగాః ||010||

మృదుసూర్యాః సనీహారాః పటుశీతాః సమారుతాః|
శూన్యారణ్యా హిమధ్వస్తా దివసా భాంతి సాంప్రతం ||011||

నివృత్తాకాశశయనాః పుష్యనీతా హిమారుణాః|
శీతా వృద్ధతరాయామాస్త్రియామా యాంతి సాంప్రతం ||012||

రవిసంక్రాంతసౌభాగ్యస్తుషారారుణమండలః|
నిఃశ్వాసాంధ ఇవాదర్శశ్చంద్రమా న ప్రకాశతే ||013||

జ్యోత్స్నా తుషారమలినా పౌర్ణమాస్యాం న రాజతే|
సీతేవ చాతపశ్యామా లక్ష్యతే న తు శోభతే ||014||

ప్రకృత్యా శీతలస్పర్శో హిమవిద్ధశ్చ సాంప్రతం|
ప్రవాతి పశ్చిమో వాయుః కాలే ద్విగుణశీతలః ||015||

బాష్పచ్ఛన్నాన్యరణ్యాని యవగోధూమవంతి చ|
శోభంతేఽభ్యుదితే సూర్యే నదద్భిః క్రౌంచసారసైః ||016||

ఖర్జూరపుష్పాకృతిభిః శిరోభిః పూర్ణతండులైః|
శోభంతే కిం చిదాలంబాః శాలయః కనకప్రభాః ||017||

మయూఖైరుపసర్పద్భిర్హిమనీహారసంవృతైః|
దూరమభ్యుదితః సూర్యః శశాంక ఇవ లక్ష్యతే ||018||

అగ్రాహ్యవీర్యః పూర్వాహ్ణే మధ్యాహ్నే స్పర్శతః సుఖః|
సంరక్తః కించిదాపాండురాతపః శోభతే క్షితౌ ||019||

అవశ్యాయనిపాతేన కించిత్ప్రక్లిన్నశాద్వలా|
వనానాం శోభతే భూమిర్నివిష్టతరుణాతపా ||020||

అవశ్యాయతమోనద్ధా నీహారతమసావృతాః|
ప్రసుప్తా ఇవ లక్ష్యంతే విపుష్పా వనరాజయః ||021||

బాష్పసంఛన్నసలిలా రుతవిజ్ఞేయసారసాః|
హిమార్ద్రవాలుకైస్తీరైః సరితో భాంతి సాంప్రతం ||022||

తుషారపతనాచ్చైవ మృదుత్వాద్భాస్కరస్య చ|
శైత్యాదగాగ్రస్థమపి ప్రాయేణ రసవజ్జలం ||023||

జరాజర్జరితైః పర్ణైః శీర్ణకేసరకర్ణికైః|
నాలశేషా హిమధ్వస్తా న భాంతి కమలాకరాః ||024||

అస్మింస్తు పురుషవ్యాఘ్ర కాలే దుఃఖసమన్వితః|
తపశ్చరతి ధర్మాత్మా త్వద్భక్త్యా భరతః పురే ||025||

త్యక్త్వా రాజ్యం చ మానం చ భోగాంశ్చ వివిధాన్బహూన్|
తపస్వీ నియతాహారః శేతే శీతే మహీతలే ||026||

సోఽపి వేలామిమాం నూనమభిషేకార్థముద్యతః|
వృతః ప్రకృతిభిర్నిత్యం ప్రయాతి సరయూం నదీం ||027||

అత్యంతసుఖసంవృద్ధః సుకుమారో హిమార్దితః|
కథం త్వపరరాత్రేషు సరయూమవగాహతే ||028||

పద్మపత్రేక్షణః శ్యామః శ్రీమాన్నిరుదరో మహాన్|
ధర్మజ్ఞః సత్యవాదీ చ హ్రీనిషేధో జితేంద్రియః ||029||

ప్రియాభిభాషీ మధురో దీర్ఘబాహురరిందమః|
సంత్యజ్య వివిధాన్సౌఖ్యానార్యం సర్వాత్మనాశ్రితః ||030||

జితః స్వర్గస్తవ భ్రాత్రా భరతేన మహాత్మనా|
వనస్థమపి తాపస్యే యస్త్వామనువిధీయతే ||031||

న పిత్ర్యమనువర్తంతే మాతృకం ద్విపదా ఇతి|
ఖ్యాతో లోకప్రవాదోఽయం భరతేనాన్యథాకృతః ||032||

భర్తా దశరథో యస్యాః సాధుశ్చ భరతః సుతః|
కథం ను సాంబా కైకేయీ తాదృశీ క్రూరదర్శినీ ||033||

ఇత్యేవం లక్ష్మణే వాక్యం స్నేహాద్బ్రువతి ధార్మికే|
పరివాదం జనన్యాస్తమసహన్రాఘవోఽబ్రవీత్ ||034||

న తేఽమ్బా మధ్యమా తాత గర్హితవ్యా కథంచన|
తామేవేక్ష్వాకునాథస్య భరతస్య కథాం కురు ||035||

నిశ్చితాపి హి మే బుద్ధిర్వనవాసే దృఢవ్రతా|
భరతస్నేహసంతప్తా బాలిశీక్రియతే పునః ||036||

ఇత్యేవం విలపంస్తత్ర ప్రాప్య గోదావరీం నదీం|
చక్రేఽభిషేకం కాకుత్స్థః సానుజః సహ సీతయా ||037||

తర్పయిత్వాథ సలిలైస్తే పితౄందైవతాని చ|
స్తువంతి స్మోదితం సూర్యం దేవతాశ్చ సమాహితాః ||038||

కృతాభిషేకః స రరాజ రామః |
సీతాద్వితీయః సహ లక్ష్మణేన|
కృతాభిషేకస్త్వగరాజపుత్ర్యా |
రుద్రః సనందిర్భగవానివేశః ||039||

—♦ సర్గ 016 ♦—

కృతాభిషేకో రామస్తు సీతా సౌమిత్రిరేవ చ|
తస్మాద్గోదావరీతీరాత్తతో జగ్ముః స్వమాశ్రమం ||001||

ఆశ్రమం తముపాగమ్య రాఘవః సహలక్ష్మణః|
కృత్వా పౌర్వాహ్ణికం కర్మ పర్ణశాలాముపాగమత్ ||002||

స రామః పర్ణశాలాయామాసీనః సహ సీతయా|
విరరాజ మహాబాహుశ్చిత్రయా చంద్రమా ఇవ|
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా చకార వివిధాః కథాః ||003||

తదాసీనస్య రామస్య కథాసంసక్తచేతసః|
తం దేశం రాక్షసీ కాచిదాజగామ యదృచ్ఛయా ||004||

సా తు శూర్పణఖా నామ దశగ్రీవస్య రక్షసః|
భగినీ రామమాసాద్య దదర్శ త్రిదశోపమం ||005||

సింహోరస్కం మహాబాహుం పద్మపత్రనిభేక్షణం|
సుకుమారం మహాసత్త్వం పార్థివవ్యంజనాన్వితం ||006||

రామమిందీవరశ్యామం కందర్పసదృశప్రభం|
బభూవేంద్రోపమం దృష్ట్వా రాక్షసీ కామమోహితా ||007||

సుముఖం దుర్ముఖీ రామం వృత్తమధ్యం మహోదరీ|
విశాలాక్షం విరూపాక్షీ సుకేశం తామ్రమూర్ధజా ||008||

ప్రియరూపం విరూపా సా సుస్వరం భైరవస్వనా|
తరుణం దారుణా వృద్ధా దక్షిణం వామభాషిణీ ||009||

న్యాయవృత్తం సుదుర్వృత్తా ప్రియమప్రియదర్శనా|
శరీరజసమావిష్టా రాక్షసీ రామమబ్రవీత్ ||010||

జటీ తాపసరూపేణ సభార్యః శరచాపధృక్|
ఆగతస్త్వమిమం దేశం కథం రాక్షససేవితం ||011||

ఏవముక్తస్తు రాక్షస్యా శూర్పణఖ్యా పరంతపః|
ఋజుబుద్ధితయా సర్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే ||012||

ఆసీద్దశరథో నామ రాజా త్రిదశవిక్రమః|
తస్యాహమగ్రజః పుత్రో రామో నామ జనైః శ్రుతః ||013||

భ్రాతాయం లక్ష్మణో నామ యవీయాన్మామనువ్రతః|
ఇయం భార్యా చ వైదేహీ మమ సీతేతి విశ్రుతా ||014||

నియోగాత్తు నరేంద్రస్య పితుర్మాతుశ్చ యంత్రితః|
ధర్మార్థం ధర్మకాంక్షీ చ వనం వస్తుమిహాగతః ||015||

త్వాం తు వేదితుమిచ్ఛామి కథ్యతాం కాసి కస్య వా|
ఇహ వా కింనిమిత్తం త్వమాగతా బ్రూహి తత్త్వతః ||016||

సాబ్రవీద్వచనం శ్రుత్వా రాక్షసీ మదనార్దితా|
శ్రూయతాం రామ వక్ష్యామి తత్త్వార్థం వచనం మమ ||017||

అహం శూర్పణఖా నామ రాక్షసీ కామరూపిణీ|
అరణ్యం విచరామీదమేకా సర్వభయంకరా ||018||

రావణో నామ మే భ్రాతా రాక్షసో రాక్షసేశ్వరః|
ప్రవృద్ధనిద్రశ్చ సదా కుంభకర్ణో మహాబలః ||019||

విభీషణస్తు ధర్మాత్మా న తు రాక్షసచేష్టితః|
ప్రఖ్యాతవీర్యౌ చ రణే భ్రాతరౌ ఖరదూషణౌ ||020||

తానహం సమతిక్రాంతా రామ త్వాపూర్వదర్శనాత్|
సముపేతాస్మి భావేన భర్తారం పురుషోత్తమం|
చిరాయ భవ భర్తా మే సీతయా కిం కరిష్యసి ||021||

వికృతా చ విరూపా చ న సేయం సదృశీ తవ|
అహమేవానురూపా తే భార్యారూపేణ పశ్య మాం ||022||

ఇమాం విరూపామసతీం కరాలాం నిర్ణతోదరీం|
అనేన సహ తే భ్రాత్రా భక్షయిష్యామి మానుషీం ||023||

తతః పర్వతశృంగాణి వనాని వివిధాని చ|
పశ్యన్సహ మయా కాంత దండకాన్విచరిష్యసి ||024||

ఇత్యేవముక్తః కాకుత్స్థః ప్రహస్య మదిరేక్షణాం|
ఇదం వచనమారేభే వక్తుం వాక్యవిశారదః ||025||

—♦ సర్గ 017 ♦—

తాం తు శూర్పణఖాం రామః కామపాశావపాశితాం|
స్వేచ్ఛయా శ్లక్ష్ణయా వాచా స్మితపూర్వమథాబ్రవీత్ ||001||

కృతదారోఽస్మి భవతి భార్యేయం దయితా మమ|
త్వద్విధానాం తు నారీణాం సుదుఃఖా ససపత్నతా ||002||

అనుజస్త్వేష మే భ్రాతా శీలవాన్ప్రియదర్శనః|
శ్రీమానకృతదారశ్చ లక్ష్మణో నామ వీర్యవాన్ ||003||

అపూర్వీ భార్యయా చార్థీ తరుణః ప్రియదర్శనః|
అనురూపశ్చ తే భర్తా రూపస్యాస్య భవిష్యతి ||004||

ఏనం భజ విశాలాక్షి భర్తారం భ్రాతరం మమ|
అసపత్నా వరారోహే మేరుమర్కప్రభా యథా ||005||

ఇతి రామేణ సా ప్రోక్తా రాక్షసీ కామమోహితా|
విసృజ్య రామం సహసా తతో లక్ష్మణమబ్రవీత్ ||006||

అస్య రూపస్య తే యుక్తా భార్యాహం వరవర్ణినీ|
మయా సహ సుఖం సర్వాందండకాన్విచరిష్యసి ||007||

ఏవముక్తస్తు సౌమిత్రీ రాక్షస్యా వాక్యకోవిదః|
తతః శూర్పణఖీం స్మిత్వా లక్ష్మణో యుక్తమబ్రవీత్ ||008||

కథం దాసస్య మే దాసీ భార్యా భవితుమిచ్ఛసి|
సోఽహమార్యేణ పరవాన్భ్రాత్రా కమలవర్ణిని ||009||

సమృద్ధార్థస్య సిద్ధార్థా ముదితామలవర్ణినీ|
ఆర్యస్య త్వం విశాలాక్షి భార్యా భవ యవీయసీ ||010||

ఏతాం విరూపామసతీం కరాలాం నిర్ణతోదరీం|
భార్యాం వృద్ధాం పరిత్యజ్య త్వామేవైష భజిష్యతి ||011||

కో హి రూపమిదం శ్రేష్ఠం సంత్యజ్య వరవర్ణిని|
మానుషేషు వరారోహే కుర్యాద్భావం విచక్షణః ||012||

ఇతి సా లక్ష్మణేనోక్తా కరాలా నిర్ణతోదరీ|
మన్యతే తద్వచః సత్యం పరిహాసావిచక్షణా ||013||

సా రామం పర్ణశాలాయాముపవిష్టం పరంతపం|
సీతయా సహ దుర్ధర్షమబ్రవీత్కామమోహితా ||014||

ఇమాం విరూపామసతీం కరాలాం నిర్ణతోదరీం|
వృద్ధాం భార్యామవష్టభ్య న మాం త్వం బహు మన్యసే ||015||

అద్యేమాం భక్షయిష్యామి పశ్యతస్తవ మానుషీం|
త్వయా సహ చరిష్యామి నిఃసపత్నా యథాసుఖం ||016||

ఇత్యుక్త్వా మృగశావాక్షీమలాతసదృశేక్షణా|
అభ్యధావత్సుసంక్రుద్ధా మహోల్కా రోహిణీమివ ||017||

తాం మృత్యుపాశప్రతిమామాపతంతీం మహాబలః|
నిగృహ్య రామః కుపితస్తతో లక్ష్మణమబ్రవీత్ ||018||

క్రూరైరనార్యైః సౌమిత్రే పరిహాసః కథంచన|
న కార్యః పశ్య వైదేహీం కథంచిత్సౌమ్య జీవతీం ||019||

ఇమాం విరూపామసతీమతిమత్తాం మహోదరీం|
రాక్షసీం పురుషవ్యాఘ్ర విరూపయితుమర్హసి ||020||

ఇత్యుక్తో లక్ష్మణస్తస్యాః క్రుద్ధో రామస్య పశ్యతః|
ఉద్ధృత్య ఖడ్గం చిచ్ఛేద కర్ణనాసం మహాబలః ॥021॥

నికృత్తకర్ణనాసా తు విస్వరం సా వినద్య చ|
యథాగతం ప్రదుద్రావ ఘోరా శూర్పణఖా వనం ॥022॥

సా విరూపా మహాఘోరా రాక్షసీ శోణితోక్షితా|
ననాద వివిధాన్నాదాన్యథా ప్రావృషి తోయదః ॥023॥

సా విక్షరంతీ రుధిరం బహుధా ఘోరదర్శనా|
ప్రగృహ్య బాహూ గర్జంతీ ప్రవివేశ మహావనం ॥024॥

తతస్తు సా రాక్షససంఘసంవృతం |
ఖరం జనస్థానగతం విరూపితా|
ఉపేత్య తం భ్రాతరముగ్రతేజసం |
పపాత భూమౌ గగనాద్యథాశనిః ॥025॥

తతః సభార్యం భయమోహమూర్ఛితా |
సలక్ష్మణం రాఘవమాగతం వనం|
విరూపణం చాత్మని శోణితోక్షితా |
శశంస సర్వం భగినీ ఖరస్య సా ॥026॥

—♦ సర్గ 018 ♦—

తాం తథా పతితాం దృష్ట్వా విరూపాం శోణితోక్షితాం|
భగినీం క్రోధసంతప్తః ఖరః పప్రచ్ఛ రాక్షసః ॥001॥

బలవిక్రమసంపన్నా కామగా కామరూపిణీ|
ఇమామవస్థాం నీతా త్వం కేనాంతకసమా గతా ॥002॥

దేవగంధర్వభూతానామృషీణాం చ మహాత్మనాం|
కోఽయమేవం మహావీర్యస్త్వాం విరూపాం చకార హ ॥003॥

న హి పశ్యామ్యహం లోకే యః కుర్యాన్మమ విప్రియం|
అంతరేన సహస్రాక్షం మహేంద్రం పాకశాసనం ॥004॥

అద్యాహం మార్గణైః ప్రాణానాదాస్యే జీవితాంతకైః|
సలిలే క్షీరమాసక్తం నిష్పిబన్నివ సారసః ॥005॥

నిహతస్య మయా సంఖ్యే శరసంకృత్తమర్మణః|
సఫేనం రుధిరం రక్తం మేదినీ కస్య పాస్యతి ॥006॥

కస్య పత్రరథాః కాయాన్మాంసముత్కృత్య సంగతాః|
ప్రహృష్టా భక్షయిష్యంతి నిహతస్య మయా రణే ॥007॥

తం న దేవా న గంధర్వా న పిశాచా న రాక్షసాః|
మయాపకృష్టం కృపణం శక్తాస్త్రాతుం మహాహవే ॥008॥

ఉపలభ్య శనైః సంజ్ఞాం తం మే శంసితుమర్హసి|
యేన త్వం దుర్వినీతేన వనే విక్రమ్య నిర్జితా ॥009॥

ఇతి భ్రాతుర్వచః శ్రుత్వా క్రుద్ధస్య చ విశేషతః|
తతః శూర్పణఖా వాక్యం సబాష్పమిదమబ్రవీత్ ॥010॥

తరుణౌ రూపసంపన్నౌ సుకుమారౌ మహాబలౌ|
పుండరీకవిశాలాక్షౌ చీరకృష్ణాజినాంబరౌ ॥011॥

గంధర్వరాజప్రతిమౌ పార్థివవ్యంజనాన్వితౌ|
దేవౌ వా మానుషౌ వా తౌ న తర్కయితుముత్సహే ||012||

తరుణీ రూపసంపన్నా సర్వాభరణభూషితా|
దృష్టా తత్ర మయా నారీ తయోర్మధ్యే సుమధ్యమా ||013||

తాభ్యాముభాభ్యాం సంభూయ ప్రమదామధికృత్య తాం|
ఇమామవస్థాం నీతాహం యథానాథాసతీ తథా ||014||

తస్యాశ్చానృజువృత్తాయాస్తయోశ్చ హతయోరహం|
సఫేనం పాతుమిచ్ఛామి రుధిరం రణమూర్ధని ||015||

ఏష మే ప్రథమః కామః కృతస్తాత త్వయా భవేత్|
తస్యాస్తయోశ్చ రుధిరం పిబేయమహమాహవే ||016||

ఇతి తస్యాం బ్రువాణాయాం చతుర్దశ మహాబలాన్|
వ్యాదిదేశ ఖరః క్రుద్ధో రాక్షసానంతకోపమాన్ ||017||

మానుషౌ శస్త్రసంపన్నౌ చీరకృష్ణాజినాంబరౌ|
ప్రవిష్టౌ దండకారణ్యం ఘోరం ప్రమదయా సహ ||018||

తౌ హత్వా తాం చ దుర్వృత్తాముపావర్తితుమర్హథ|
ఇయం చ రుధిరం తేషాం భగినీ మమ పాస్యతి ||019||

మనోరథోఽయమిష్టోఽస్యా భగిన్యా మమ రాక్షసాః|
శీఘ్రం సంపద్యతాం గత్వా తౌ ప్రమథ్య స్వతేజసా ||020||

ఇతి ప్రతిసమాదిష్టా రాక్షసాస్తే చతుర్దశ|
తత్ర జగ్ముస్తయా సార్ధం ఘనా వాతేరితా యథా ||021||

—♦ సర్గ 019 ♦—

తతః శూర్పణఖా ఘోరా రాఘవాశ్రమమాగతా|
రక్షసామాచచక్షే తౌ భ్రాతరౌ సహ సీతయా ||001||

తే రామం పర్ణశాలాయాముపవిష్టం మహాబలం|
దదృశుః సీతయా సార్ధం వైదేహ్యా లక్ష్మణేన చ ||002||

తాందృష్ట్వా రాఘవః శ్రీమానాగతాం తాం చ రాక్షసీం|
అబ్రవీద్భ్రాతరం రామో లక్ష్మణం దీప్తతేజసం ||003||

ముహూర్తం భవ సౌమిత్రే సీతాయాః ప్రత్యనంతరః|
ఇమానస్యా వధిష్యామి పదవీమాగతానిహ ||004||

వాక్యమేతత్తతః శ్రుత్వా రామస్య విదితాత్మనః|
తథేతి లక్ష్మణో వాక్యం రామస్య ప్రత్యపూజయత్ ||005||

రాఘవోఽపి మహచ్చాపం చామీకరవిభూషితం|
చకార సజ్యం ధర్మాత్మా తాని రక్షాంసి చాబ్రవీత్ ||006||

పుత్రౌ దశరథస్యావాం భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ|
ప్రవిష్టౌ సీతయా సార్ధం దుశ్చరం దండకావనం ||007||

ఫలమూలాశనౌ దాంతౌ తాపసౌ ధర్మచారిణౌ|
వసంతౌ దండకారణ్యే కిమర్థముపహింసథ ||008||

యుష్మాన్పాపాత్మకాన్హంతుం విప్రకారాన్మహావనే|
ఋషీణాం తు నియోగేన ప్రాప్తోఽహం సశరాసనః ||009||

తిష్ఠతైవాత్ర సంతుష్టా నోపసర్పితుమర్హథ|
యది ప్రాణైరిహార్థో వో నివర్తధ్వం నిశాచరాః ||010||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాక్షసాస్తే చతుర్దశ|
ఊచుర్వాచం సుసంక్రుద్ధా బ్రహ్మఘ్నాః శూలపాణయః ||011||

సంరక్తనయనా ఘోరా రామం రక్తాంతలోచనం|
పరుషా మధురాభాషం హృష్టాదృష్టపరాక్రమం ||012||

క్రోధముత్పాద్య నో భర్తుః ఖరస్య సుమహాత్మనః|
త్వమేవ హాస్యసే ప్రాణానద్యాస్మాభిర్హతో యుధి ||013||

కా హి తే శక్తిరేకస్య బహూనాం రణమూర్ధని|
అస్మాకమగ్రతః స్థాతుం కిం పునర్యోద్ధుమాహవే ||014||

ఏభిర్బాహుప్రయుక్తైర్నః పరిఘైః శూలపట్టిశైః|
ప్రాణాంస్త్యక్ష్యసి వీర్యం చ ధనుశ్చ కరపీడితం ||015||

ఇత్యేవముక్త్వా సంరబ్ధా రాక్షసాస్తే చతుర్దశ|
ఉద్యతాయుధనిస్త్రింశా రామమేవాభిదుద్రువుః|
చిక్షిపుస్తాని శూలాని రాఘవం ప్రతి దుర్జయం ||016||

తాని శూలాని కాకుత్స్థః సమస్తాని చతుర్దశ|
తావద్భిరేవ చిచ్ఛేద శరైః కాంచనభూషణైః ||017||

తతః పశ్చాన్మహాతేజా నారాచాన్సూర్యసంనిభాన్|
జగ్రాహ పరమక్రుద్ధశ్చతుర్దశ శిలాశితాన్ ||018||

గృహీత్వా ధనురాయమ్య లక్ష్యానుద్దిశ్య రాక్షసాన్|
ముమోచ రాఘవో బాణాన్వజ్రానివ శతక్రతుః ||019||

రుక్మపుంఖాశ్చ విశిఖాః ప్రదీప్తా హేమభూషణాః|
అంతరిక్షే మహోల్కానాం బభూవుస్తుల్యవర్చసః ||020||

తే భిత్త్వా రక్షసాం వేగాద్వక్షాంసి రుధిరాప్లుతాః|
వినిష్పేతుస్తదా భూమౌ న్యమజ్జంతాశనిస్వనాః ||021||

తే భిన్నహృదయా భూమౌ ఛిన్నమూలా ఇవ ద్రుమాః|
నిపేతుః శోణితార్ద్రాంగా వికృతా విగతాసవః ||022||

తాన్భూమౌ పతితాందృష్ట్వా రాక్షసీ క్రోధమూర్చ్ఛితా|
పరిత్రస్తా పునస్తత్ర వ్యసృజద్భైరవం రవం ||023||

సా నదంతీ మహానాదం జవాచ్ఛూర్పణఖా పునః|
ఉపగమ్య ఖరం సా తు కించిత్సంశుష్క శోణితా|
పపాత పునరేవార్తా సనిర్యాసేవ వల్లరీ ||024||

నిపాతితాన్ప్రేక్ష్య రణే తు రాక్షసా |
న్ప్రధావితా శూర్పణఖా పునస్తతః|
వధం చ తేషాం నిఖిలేన రక్షసాం |
శశంస సర్వం భగినీ ఖరస్య సా ||025||

—♦ సర్గ 020 ♦—

స పునః పతితాం దృష్ట్వా క్రోధాచ్ఛూర్పణఖాం ఖరః|
ఉవాచ వ్యక్తతా వాచా తామనర్థార్థమాగతాం ||001||

మయా త్విదానీం శూరాస్తే రాక్షసా రుధిరాశనాః|
త్వత్ప్రియార్థం వినిర్దిష్టాః కిమర్థం రుద్యతే పునః ||002||

భక్తాశ్చైవానురక్తాశ్చ హితాశ్చ మమ నిత్యశః|
ఘ్నంతోఽపి న నిహంతవ్యా న న కుర్యుర్వచో మమ ||003||

కిమేతచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామి కారణం యత్కృతే పునః|
హా నాథేతి వినర్దంతీ సర్పవద్వేష్టసే క్షితౌ ||004||

అనాథవద్విలపసి కిం ను నాథే మయి స్థితే|
ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ మా భైషీర్వైక్లవ్యం త్యజ్యతామిహ ||005||

ఇత్యేవముక్తా దుర్ధర్షా ఖరేణ పరిసాంత్వితా|
విమృజ్య నయనే సాస్రే ఖరం భ్రాతరమబ్రవీత్ ||006||

ప్రేషితాశ్చ త్వయా శూరా రాక్షసాస్తే చతుర్దశ|
నిహంతుం రాఘవం ఘోరా మత్ప్రియార్థం సలక్ష్మణం ||007||

తే తు రామేణ సామర్షాః శూలపట్టిశపాణయః|
సమరే నిహతాః సర్వే సాయకైర్మర్మభేదిభిః ||008||

తాన్భూమౌ పతితాందృష్ట్వా క్షణేనైవ మహాబలాన్|
రామస్య చ మహత్కర్మ మహాంస్త్రాసోఽభవన్మమ ||009||

సాస్మి భీతా సముద్విగ్నా విషణ్ణా చ నిశాచర|
శరణం త్వాం పునః ప్రాప్తా సర్వతో భయదర్శినీ ||010||

విషాదనక్రాధ్యుషితే పరిత్రాసోర్మిమాలిని|
కిం మాం న త్రాయసే మగ్నాం విపులే శోకసాగరే ||011||

ఏతే చ నిహతా భూమౌ రామేణ నిశితైః శరైః|
యే చ మే పదవీం ప్రాప్తా రాక్షసాః పిశితాశనాః ||012||

మయి తే యద్యనుక్రోశో యది రక్షఃసు తేషు చ|
రామేణ యది శక్తిస్తే తేజో వాస్తి నిశాచర|
దండకారణ్యనిలయం జహి రాక్షసకంటకం ||013||

యది రామం మమామిత్రమద్య త్వం న వధిష్యసి|
తవ చైవాగ్రతః ప్రాణాంస్త్యక్ష్యామి నిరపత్రపా ||014||

బుద్ధ్యాహమనుపశ్యామి న త్వం రామస్య సంయుగే|
స్థాతుం ప్రతిముఖే శక్తః సచాపస్య మహారణే ||015||

శూరమానీ న శూరస్త్వం మిథ్యారోపితవిక్రమః|
మానుషౌ యన్న శక్నోషి హంతుం తౌ రామలక్ష్మణౌ ||016||

అపయాహి జనస్థానాత్త్వరితః సహబాంధవః|
నిఃసత్త్వస్యాల్పవీర్యస్య వాసస్తే కీదృశస్త్విహ ||017||

రామతేజోఽభిభూతో హి త్వం క్షిప్రం వినశిష్యసి|
స హి తేజఃసమాయుక్తో రామో దశరథాత్మజః|
భ్రాతా చాస్య మహావీర్యో యేన చాస్మి విరూపితా ||018||

—♦ సర్గ 021 ♦—

ఏవమాధర్షితః శూరః శూర్పణఖ్యా ఖరస్తదా|
ఉవాచ రక్షసాం మధ్యే ఖరః ఖరతరం వచః ||001||

తవాపమానప్రభవః క్రోధోఽయమతులో మమ|
న శక్యతే ధారయితుం లవణాంభ ఇవోత్థితం ||002||

న రామం గణయే వీర్యాన్మానుషం క్షీణజీవితం|
ఆత్మా దుశ్చరితైః ప్రాణాన్హతో యోఽద్య విమోక్ష్యతి ||003||

బాష్పః సంహ్రియతామేష సంభ్రమశ్చ విముచ్యతాం|
అహం రామః సహ భ్రాత్రా నయామి యమసాదనం ||004||

పరశ్వధహతస్యాద్య మందప్రాణస్య భూతలే|
రామస్య రుధిరం రక్తముష్ణం పాస్యసి రాక్షసి ||005||

సా ప్రహృష్టా వచః శ్రుత్వా ఖరస్య వదనాచ్చ్యుతం|
ప్రశశంస పునర్మౌర్ఖ్యాద్భ్రాతరం రక్షసాం వరం ||006||

తయా పరుషితః పూర్వం పునరేవ ప్రశంసితః|
అబ్రవీద్దూషణం నామ ఖరః సేనాపతిం తదా ||007||

చతుర్దశ సహస్రాణి మమ చిత్తానువర్తినాం|
రక్షసాం భీమవేగానాం సమరేష్వనివర్తినాం ||008||

నీలజీమూతవర్ణానాం ఘోరాణాం క్రూరకర్మణాం|
లోకహింసావిహారాణాం బలినాముగ్రతేజసాం ||009||

తేషాం శార్దూలదర్పాణాం మహాస్యానాం మహౌజసాం|
సర్వోద్యోగముదీర్ణానాం రక్షసాం సౌమ్య కారయ ||010||

ఉపస్థాపయ మే క్షిప్రం రథం సౌమ్య ధనూంషి చ|
శరాంశ్చ చిత్రాన్ఖడ్గాంశ్చ శక్తీశ్చ వివిధాః శితాః ||011||

అగ్రే నిర్యాతుమిచ్ఛామి పౌలస్త్యానాం మహాత్మనాం|
వధార్థం దుర్వినీతస్య రామస్య రణకోవిదః ||012||

ఇతి తస్య బ్రువాణస్య సూర్యవర్ణం మహారథం|
సదశ్వైః శబలైర్యుక్తమాచచక్షేఽథ దూషణః ||013||

తం మేరుశిఖరాకారం తప్తకాంచనభూషణం|
హేమచక్రమసంబాధం వైదూర్యమయ కూబరం ||014||

మత్స్యైః పుష్పైర్ద్రుమైః శైలైశ్చంద్రసూర్యైశ్చ కాంచనైః|
మాంగల్యైః పక్షిసంఘైశ్చ తారాభిశ్చ సమావృతం ||015||

ధ్వజనిస్త్రింశసంపన్నం కింకిణీకవిభూషితం|
సదశ్వయుక్తం సోఽమర్షాదారురోహ రథం ఖరః ||016||

నిశామ్య తం రథగతం రాక్షసా భీమవిక్రమాః|
తస్థుః సంపరివార్యైనం దూషణం చ మహాబలం ||017||

ఖరస్తు తాన్మహేష్వాసాన్ఘోరచర్మాయుధధ్వజాన్|
నిర్యాతేత్యబ్రవీద్దృష్ట్వా రథస్థః సర్వరాక్షసాన్ ||018||

తతస్తద్రాక్షసం సైన్యం ఘోరచర్మాయుధధ్వజం|
నిర్జగామ జనస్థానాన్మహానాదం మహాజవం ||019||

ముద్గరైః పట్టిశైః శూలైః సుతీక్ష్ణైశ్చ పరశ్వధైః|
ఖడ్గైశ్చక్రైశ్చ హస్తస్థైర్భ్రాజమానైశ్చ తోమరైః ||020||

శక్తిభిః పతిఘైర్ఘోరైరతిమాత్రైశ్చ కార్ముకైః|
గదాసిముసలైర్వజ్రైర్గృహీతైర్భీమదర్శనైః ||021||

రాక్షసానాం సుఘోరాణాం సహస్రాణి చతుర్దశ|
నిర్యాతాని జనస్థానాత్ఖరచిత్తానువర్తినాం ||022||

తాంస్త్వభిద్రవతో దృష్ట్వా రాక్షసాన్భీమవిక్రమాన్|
ఖరస్యాపి రథః కించిజ్జగామ తదనంతరం ||023||

తతస్తాఇన్శబలానశ్వాంస్తప్తకాంచనభూషితాన్|
ఖరస్య మతమాజ్ఞాయ సారథిః సమచోదయత్ ||024||

స చోదితో రథః శీఘ్రం ఖరస్య రిపుఘాతినః|
శబ్దేనాపూరయామాస దిశశ్చ ప్రతిశస్తథా ||025||

ప్రవృద్ధమన్యుస్తు ఖరః ఖరస్వనో |
రిపోర్వధార్థం త్వరితో యథాంతకః|
అచూచుదత్సారథిమున్నదన్పున |
ర్మహాబలో మేఘ ఇవాశ్మవర్షవాన్ ||026||

—♦ సర్గ 022 ♦—

తత్ప్రయాతం బలం ఘోరమశివం శోణితోదకం|
అభ్యవర్షన్మహామేఘస్తుములో గర్దభారుణః ||001||

నిపేతుస్తురగాస్తస్య రథయుక్తా మహాజవాః|
సమే పుష్పచితే దేశే రాజమార్గే యదృచ్ఛయా ||002||

శ్యామం రుధిరపర్యంతం బభూవ పరివేషణం|
అలాతచక్రప్రతిమం ప్రతిగృహ్య దివాకరం ||003||

తతో ధ్వజముపాగమ్య హేమదండం సముచ్ఛ్రితం|
సమాక్రమ్య మహాకాయస్తస్థౌ గృధ్రః సుదారుణః ||004||

జనస్థానసమీపే చ సమాక్రమ్య ఖరస్వనాః|
విస్వరాన్వివిధాంశ్చక్రుర్మాంసాదా మృగపక్షిణః ||005||

వ్యాజహ్రుశ్చ పదీప్తాయాం దిశి వై భైరవస్వనం|
అశివా యాతు దాహానాం శివా ఘోరా మహాస్వనాః ||006||

ప్రభిన్నగిరిసంకాశాస్తోయశోషితధారిణః|
ఆకాశం తదనాకాశం చక్రుర్భీమా బలాహకాః ||007||

బభూవ తిమిరం ఘోరముద్ధతం రోమహర్షణం|
దిశో వా విదిశో వాపి సువ్యక్తం న చకాశిరే ||008||

క్షతజార్ద్రసవర్ణాభా సంధ్యాకాలం వినా బభౌ|
ఖరస్యాభిముఖం నేదుస్తదా ఘోరా మృగాః ఖగాః ||009||

నిత్యాశివకరా యుద్ధే శివా ఘోరనిదర్శనాః|
నేదుర్బలస్యాభిముఖం జ్వాలోద్గారిభిరాననైః ||010||

కబంధః పరిఘాభాసో దృశ్యతే భాస్కరాంతికే|
జగ్రాహ సూర్యం స్వర్భానురపర్వణి మహాగ్రహః ॥011॥

ప్రవాతి మారుతః శీఘ్రం నిష్ప్రభోఽభూద్దివాకరః|
ఉత్పేతుశ్చ వినా రాత్రిం తారాః ఖద్యోతసప్రభాః ॥012॥

సంలీనమీనవిహగా నలిన్యః పుష్పపంకజాః|
తస్మిన్క్షణే బభూవుశ్చ వినా పుష్పఫలైర్ద్రుమాః ॥013॥

ఉద్ధూతశ్చ వినా వాతం రేణుర్జలధరారుణః|
వీచీకూచీతి వాశ్యంతో బభూవుస్తత్ర సారికాః ॥014॥

ఉల్కాశ్చాపి సనిర్ఘోషా నిపేతుర్ఘోరదర్శనాః|
ప్రచచాల మహీ చాపి సశైలవనకాననా ॥015॥

ఖరస్య చ రథస్థస్య నర్దమానస్య ధీమతః|
ప్రాకంపత భుజః సవ్యః ఖరశ్చాస్యావసజ్జత ॥016॥

సాస్రా సంపద్యతే దృష్టిః పశ్యమానస్య సర్వతః|
లలాటే చ రుజా జాతా న చ మోహాన్న్యవర్తత ॥017॥

తాన్సమీక్ష్య మహోత్పాతానుత్థితాన్రోమహర్షణాన్|
అబ్రవీద్రాక్షసాన్సర్వాన్ప్రహసన్స ఖరస్తదా ॥018॥

మహోత్పాతానిమాన్సర్వానుత్థితాన్ఘోరదర్శనాన్|
న చింతయామ్యహం వీర్యాద్బలవాందుర్బలానివ ॥019॥

తారా అపి శరైస్తీక్ష్ణైః పాతయేయం నభస్తలాత్|
మృత్యుం మరణధర్మేణ సంక్రుద్ధో యోజయామ్యహం ॥020॥

రాఘవం తం బలోత్సిక్తం భ్రాతరం చాపి లక్ష్మణం|
అహత్వా సాయకైస్తీక్ష్ణైర్నోపావర్తితుముత్సహే ॥021॥

సకామా భగినీ మేఽస్తు పీత్వా తు రుధిరం తయోః|
యన్నిమిత్తం తు రామస్య లక్ష్మణస్య విపర్యయః ॥022॥

న క్వచిత్ప్రాప్తపూర్వో మే సంయుగేషు పరాజయః|
యుష్మాకమేతత్ప్రత్యక్షం నానృతం కథయామ్యహం ॥023॥

దేవరాజమపి క్రుద్ధో మత్తైరావతయాయినం|
వజ్రహస్తం రణే హన్యాం కిం పునస్తౌ చ మానుషౌ ॥024॥

సా తస్య గర్జితం శ్రుత్వా రాక్షసస్య మహాచమూః|
ప్రహర్షమతులం లేభే మృత్యుపాశావపాశితా ॥025॥

సమేయుశ్చ మహాత్మానో యుద్ధదర్శనకాంక్షిణః|
ఋషయో దేవగంధర్వాః సిద్ధాశ్చ సహ చారణైః ॥026॥

సమేత్య చోచుః సహితాస్తేఽన్యోన్యం పుణ్యకర్మణః|
స్వస్తి గోబ్రాహ్మణేభ్యోఽస్తు లోకానాం యే చ సంమతాః ॥027॥

జయతాం రాఘవో యుద్ధే పౌలస్త్యాన్రజనీచరాన్|
చక్రహస్తో యథా యుద్ధే సర్వానసురపుంగవాన్ ॥028॥

ఏతచ్చాన్యచ్చ బహుశో బ్రువాణాః పరమర్షయః|
దదృశుర్వాహినీం తేషాం రాక్షసానాం గతాయుషాం ॥029॥

రథేన తు ఖరో వేగాత్సైన్యస్యాగ్రాద్వినిఃసృతః|
తం దృష్ట్వా రాక్షసం భూయో రాక్షసాశ్చ వినిఃసృతాః ||030||

శ్యేన గామీ పృథుగ్రీవో యజ్ఞశత్రుర్విహంగమః|
దుర్జయః కరవీరాక్షః పరుషః కాలకార్ముకః ||031||

మేఘమాలీ మహామాలీ సర్పాస్యో రుధిరాశనః|
ద్వాదశైతే మహావీర్యాః ప్రతస్థురభితః ఖరం ||032||

మహాకపాలః స్థూలాక్షః ప్రమాథీ త్రిశిరాస్తథా|
చత్వార ఏతే సేనాగ్ర్యా దూషణం పృష్ఠతోఽన్వయుః ||033||

సా భీమవేగా సమరాభికామా |
సుదారుణా రాక్షసవీర సేనా|
తౌ రాజపుత్రౌ సహసాభ్యుపేతా |
మాలాగ్రహాణామివ చంద్రసూర్యౌ ||034||

—♦ సర్గ 023 ♦—

ఆశ్రమం ప్రతి యాతే తు ఖరే ఖరపరాక్రమే|
తానేవౌత్పాతికాన్రామః సహ భ్రాత్రా దదర్శ హ ||001||

తానుత్పాతాన్మహాఘోరానుత్థితాన్రోమహర్షణాన్|
ప్రజానామహితాందృష్ట్వా వాక్యం లక్ష్మణమబ్రవీత్ ||002||

ఇమాన్పశ్య మహాబాహో సర్వభూతాపహారిణః|
సముత్థితాన్మహోత్పాతాన్సంహర్తుం సర్వరాక్షసాన్ ||003||

అమీ రుధిరధారాస్తు విసృజంతః ఖరస్వనాన్|
వ్యోమ్ని మేఘా వివర్తంతే పరుషా గర్దభారుణాః ||004||

సధూమాశ్చ శరాః సర్వే మమ యుద్ధాభినందినః|
రుక్మపృష్ఠాని చాపాని వివేష్టంతే చ లక్ష్మణ ||005||

యాదృశా ఇహ కూజంతి పక్షిణో వనచారిణః|
అగ్రతో నో భయం ప్రాప్తం సంశయో జీవితస్య చ ||006||

సంప్రహారస్తు సుమహాన్భవిష్యతి న సంశయః|
అయమాఖ్యాతి మే బాహుః స్ఫురమాణో ముహుర్ముహుః ||007||

సంనికర్షే తు నః శూర జయం శత్రోః పరాజయం|
సుప్రభం చ ప్రసన్నం చ తవ వక్త్రం హి లక్ష్యతే ||008||

ఉద్యతానాం హి యుద్ధార్థం యేషాం భవతి లక్ష్మణః|
నిష్ప్రభం వదనం తేషాం భవత్యాయుః పరిక్షయః ||009||

అనాగతవిధానం తు కర్తవ్యం శుభమిచ్ఛతా|
ఆపదం శంకమానేన పురుషేణ విపశ్చితా ||010||

తస్మాద్గృహీత్వా వైదేహీం శరపాణిర్ధనుర్ధరః|
గుహామాశ్రయశైలస్య దుర్గాం పాదపసంకులాం ||011||

ప్రతికూలితుమిచ్ఛామి న హి వాక్యమిదం త్వయా|
శాపితో మమ పాదాభ్యాం గమ్యతాం వత్స మాచిరం ||012||

ఏవముక్తస్తు రామేణ లక్ష్మణః సహ సితయా|
శరానాదాయ చాపం చ గుహాం దుర్గాం సమాశ్రయత్ ||013||

తస్మిన్ప్రవిష్టే తు గుహాం లక్ష్మణే సహ సీతయా|
హంత నిర్యుక్తమిత్యుక్త్వా రామః కవచమావిశత్ ||014||

సా తేనాగ్నినికాశేన కవచేన విభూషితః|
బభూవ రామస్తిమిరే విధూమోఽగ్నిరివోత్థితః ||015||

స చాపముద్యమ్య మహచ్ఛరానాదాయ వీర్యవాన్|
బభూవావస్థితస్తత్ర జ్యాస్వనైః పూరయందిశః ||016||

తతో దేవాః సగంధర్వాః సిద్ధాశ్చ సహ చారణైః|
ఊచుః పరమసంత్రస్తా గుహ్యకాశ్చ పరస్పరం ||017||

చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్మణాం|
ఏకశ్చ రామో ధర్మాత్మా కథం యుద్ధం భవిష్యతి ||018||

తతో గంభీరనిర్హ్రాదం ఘోరవర్మాయుధధ్వజం|
అనీకం యాతుధానానాం సమంతాత్ప్రత్యదృశ్యత ||019||

సింహనాదం విసృజతామన్యోన్యమభిగర్జతాం|
చాపాని విస్ఫరయతాం జృంభతాం చాప్యభీక్ష్ణశః ||020||

విప్రఘుష్టస్వనానాం చ దుందుభీంశ్చాపి నిఘ్నతాం|
తేషాం సుతుములః శబ్దః పూరయామాస తద్వనం ||021||

తేన శబ్దేన విత్రస్తాః శ్వాపదా వనచారిణః|
దుద్రువుర్యత్ర నిఃశబ్దం పృష్ఠతో నావలోకయన్ ||022||

తత్త్వనీకం మహావేగం రామం సముపసర్పత|
ఘృతనానాప్రహరణం గంభీరం సాగరోపమం ||023||

రామోఽపి చారయంశ్చక్షుః సర్వతో రణపండితః|
దదర్శ ఖరసైన్యం తద్యుద్ధాభిముఖముద్యతం ||024||

వితత్య చ ధనుర్భీమం తూణ్యాశ్చోద్ధృత్య సాయకాన్|
క్రోధమాహారయత్తీవ్రం వధార్థం సర్వరక్షసాం ||025||

దుష్ప్రేక్ష్యః సోఽభవత్క్రుద్ధో యుగాంతాగ్నిరివ జ్వలన్|
తం దృష్ట్వా తేజసావిష్టం ప్రావ్యథన్వనదేవతాః ||026||

తస్య క్రుద్ధస్య రూపం తు రామస్య దదృశే తదా|
దక్షస్యేవ క్రతుం హంతుముద్యతస్య పినాకినః ||027||

—♦ సర్గ 024 ♦—

అవష్టబ్ధధనుం రామం క్రుద్ధం చ రిపుఘాతినం|
దదర్శాశ్రమమాగమ్య ఖరః సహ పురఃసరైః ||001||

తం దృష్ట్వా సగుణం చాపముద్యమ్య ఖరనిఃస్వనం|
రామస్యాభిముఖం సూతం చోద్యతామిత్యచోదయత్ ||002||

స ఖరస్యాజ్ఞయా సూతస్తురగాన్సమచోదయత్|
యత్ర రామో మహాబాహురేకో ధున్వంధనుః స్థితః ||003||

తం తు నిష్పతితం దృష్ట్వా సర్వే తే రజనీచరాః|
నర్దమానా మహానాదం సచివాః పర్యవారయన్ ||004||

స తేషాం యాతుధానానాం మధ్యే రతో గతః ఖరః|
బభూవ మధ్యే తారాణాం లోహితాంగ ఇవోదితః ||005||

తతస్తం భీమధన్వానం క్రుద్ధాః సర్వే నిశాచరాః|
రామం నానావిధైః శస్త్రైరభ్యవర్షంత దుర్జయం ||006||

ముద్గరైరాయసైః శూలైః ప్రాసైః ఖడ్గైః పరశ్వధైః|
రాక్షసాః సమరే రామం నిజఘ్నూ రోషతత్పరాః ||007||

తే బలాహకసంకాశా మహానాదా మహాబలాః|
అభ్యధావంత కాకుత్స్థం రామం యుద్ధే జిఘాంసవః ||008||

తే రామే శరవర్షాణి వ్యసృజన్రక్షసాం గుణాః|
శైలేంద్రమివ ధారాభిర్వర్షమాణా మహాధనాః ||009||

స తైః పరివృతో ఘోరై రాఘవో రక్షసాం గణైః|
తిథిష్వివ మహాదేవో వృతః పారిషదాం గణైః ||010||

తాని ముక్తాని శస్త్రాణి యాతుధానైః స రాఘవః|
ప్రతిజగ్రాహ విశిఖైర్నద్యోఘానివ సాగరః ||011||

స తైః ప్రహరణైర్ఘోరైర్భిన్నగాత్రో న వివ్యథే|
రామః ప్రదీప్తైర్బహుభిర్వజ్రైరివ మహాచలః ||012||

స విద్ధః క్షతజాదిగ్ధః సర్వగాత్రేషు రాఘవః|
బభూవ రామః సంధ్యాభ్రైర్దివాకర ఇవావృతః ||013||

విషేదుర్దేవగంధర్వాః సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః|
ఏకం సహస్రైర్బహుభిస్తదా దృష్ట్వా సమావృతం ||014||

తతో రామః సుసంక్రుద్ధో మండలీకృతకార్ముకః|
ససర్జ నిశితాన్బాణాఞ్శతశోఽథ సహస్రశః ||015||

దురావారాందుర్విషహాన్కాలపాశోపమాన్రణే|
ముమోచ లీలయా రామః కంకపత్రానజిహ్మగాన్ ||016||

తే శరాః శత్రుసైన్యేషు ముక్తా రామేణ లీలయా|
ఆదదూ రక్షసాం ప్రాణాన్పాశాః కాలకృతా ఇవ ||017||

భిత్త్వా రాక్షసదేహాంస్తాంస్తే శరా రుధిరాప్లుతాః|
అంతరిక్షగతా రేజుర్దీప్తాగ్నిసమతేజసః ||018||

అసంఖ్యేయాస్తు రామస్య సాయకాశ్చాపమండలాత్|
వినిష్పేతురతీవోగ్రా రక్షః ప్రాణాపహారిణః ||019||

తైర్ధనూంషి ధ్వజాగ్రాణి వర్మాణి చ శిరాంసి చ|
బహూన్సహస్తాభరణానూరూన్కరికరోపమాన్ ||020||

తతో నాలీకనారాచైస్తీక్ష్ణాగ్రైశ్చ వికర్ణిభిః|
భీమమార్తస్వరం చక్రుర్భిద్యమానా నిశాచరాః ||021||

తత్సైన్యం నిశితైర్బాణైరర్దితం మర్మభేదిభిః|
రామేణ న సుఖం లేభే శుష్కం వనమివాగ్నినా ||022||

కేచిద్భ్రమబలాః శూరాః శూలాన్ఖడ్గాన్పరశ్వధాన్|
చిక్షిపుః పరమక్రుద్ధా రామాయ రజనీచరాః ||023||

తాని బాణైర్మహాబాహుః శస్త్రాణ్యావార్య రాఘవః|
జహార సమరే ప్రాణాంశ్చిచ్ఛేద చ శిరోధరాన్ ||024||

అవశిష్టాశ్చ యే తత్ర విషణ్ణాశ్చ నిశాచరాః|
ఖరమేవాభ్యధావంత శరణార్థం శరార్దితాః ||025||

తాన్సర్వాన్పునరాదాయ సమాశ్వాస్య చ దూషణః|
అభ్యధావత కాకుత్స్థం క్రుద్ధో రుద్రమివాంతకః ||026||

నివృత్తాస్తు పునః సర్వే దూషణాశ్రయనిర్భయాః|
రామమేవాభ్యధావంత సాలతాలశిలాయుధాః ||027||

తద్బభూవాద్భుతం యుద్ధం తుములం రోమహర్షణం|
రామస్యాస్య మహాఘోరం పునస్తేషాం చ రక్షసాం ||028||

—♦ సర్గ 025 ♦—

తద్ధ్రామాణాం శిలానాం చ వర్షం ప్రాణహరం మహత్|
ప్రతిజగ్రాహ ధర్మాత్మా రాఘవస్తీక్ష్ణసాయకైః ||001||

ప్రతిగృహ్య చ తద్వరం నిమీలిత ఇవర్షభః|
రామః క్రోధం పరం భేజే వధార్థం సర్వరక్షసాం ||002||

తతః క్రోధసమావిష్టః ప్రదీప్త ఇవ తేజసా|
శరైరభ్యకిరత్సైన్యం సర్వతః సహదూషణం ||003||

తతః సేనాపతిః క్రుద్ధో దూషణః శత్రుదూషణః|
జగ్రాహ గిరిశృంగాభం పరిఘం రోమహర్షణం ||004||

వేష్టితం కాంచనైః పట్టైర్దేవసైన్యాభిమర్దనం|
ఆయసైః శంకుభిస్తీక్ష్ణైః కీర్ణం పరవసోక్షితాం ||005||

వజ్రాశనిసమస్పర్శం పరగోపురదారణం|
తం మహోరగసంకాశం ప్రగృహ్య పరిఘం రణే|
దూషణోఽభ్యపతద్రామం క్రూరకర్మా నిశాచరః ||006||

తస్యాభిపతమానస్య దూషణస్య స రాఘవః|
ద్వాభ్యాం శరాభ్యాం చిచ్ఛేద సహస్తాభరణౌ భుజౌ ||007||

భ్రష్టస్తస్య మహాకాయః పపాత రణమూర్ధని|
పరిఘశ్ఛిన్నహస్తస్య శక్రధ్వజ ఇవాగ్రతః ||008||

స కరాభ్యాం వికీర్ణాభ్యాం పపాత భువి దూషణః|
విషాణాభ్యాం విశీర్ణాభ్యాం మనస్వీవ మహాగజః ||009||

దృష్ట్వా తం పతితం భూమౌ దూషణం నిహతం రణే|
సాధు సాధ్వితి కాకుత్స్థం సర్వభూతాన్యపూజయన్ ||010||

ఏతస్మిన్నంతరే క్రుద్ధాస్త్రయః సేనాగ్రయాయినః|
సంహత్యాభ్యద్రవన్రామం మృత్యుపాశావపాశితాః|
మహాకపాలః స్థూలాక్షః ప్రమాథీ చ మహాబలః ||011||

మహాకపాలో విపులం శూలముద్యమ్య రాక్షసః|
స్థూలాక్షః పట్టిశం గృహ్య ప్రమాథీ చ పరశ్వధం ||012||

దృష్ట్వైవాపతతస్తాంస్తు రాఘవః సాయకైః శితైః|
తీక్ష్ణాగ్రైః ప్రతిజగ్రాహ సంప్రాప్తానతిథీనివ ||013||

మహాకపాలస్య శిరశ్చిచ్ఛేద రఘునందనః|
అసంఖ్యేయైస్తు బాణౌఘైః ప్రమమాథ ప్రమాథినం ||014||

స్థూలాక్షస్యాక్షిణీ తీక్ష్ణైః పూరయామాస సాయకైః|
స పపాత హతో భూమౌ విటపీవ మహాద్రుమః ||015||

తతః పావకసంకాశైర్హేమవజ్రవిభూషితైః|
జఘనశేషం తేజస్వీ తస్య సైన్యస్య సాయకైః ||016||

తే రుక్మపుంఖా విశిఖాః సధూమా ఇవ పావకాః|
నిజఘ్నుస్తాని రక్షాంసి వజ్రా ఇవ మహాద్రుమాన్ ||017||

రక్షసాం తు శతం రామః శతేనైకేన కర్ణినా|
సహస్రం చ సహస్రేణ జఘాన రణమూర్ధని ||018||

తైర్భిన్నవర్మాభరణాశ్ఛిన్నభిన్నశరాసనాః|
నిపేతుః శోణితాదిగ్ధా ధరణ్యాం రజనీచరాః ||019||

తైర్ముక్తకేశైః సమరే పతితైః శోణితోక్షితైః|
ఆస్తీర్ణా వసుధా కృత్స్నా మహావేదిః కుశైరివ ||020||

క్షణేన తు మహాఘోరం వనం నిహతరాక్షసం|
బభూవ నిరయ ప్రఖ్యం మాంసశోణితకర్దమం ||021||

చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్మణాం|
హతాన్యేకేన రామేణ మానుషేణ పదాతినా ||022||

తస్య సైన్యస్య సర్వస్య ఖరః శేషో మహారథః|
రాక్షసస్త్రిశిరాశ్చైవ రామశ్చ రిపుసూదనః ||023||

తతస్తు తద్భీమబలం మహాహవే |
సమీక్ష్య రామేణ హతం బలీయసా|
రథేన రామం మహతా ఖరస్తతః |
సమాససాదేంద్ర ఇవోద్యతాశనిః ||024||

—♦ సర్గ 026 ♦—

ఖరం తు రామాభిముఖం ప్రయాంతం వాహినీపతిః|
రాక్షసస్త్రిశిరా నామ సంనిపత్యేదమబ్రవీత్ ||001||

మాం నియోజయ విక్రాంత సంనివర్తస్వ సాహసాత్|
పశ్య రామం మహాబాహుం సంయుగే వినిపాతితం ||002||

ప్రతిజానామి తే సత్యమాయుధం చాహమాలభే|
యథా రామం వధిష్యామి వధార్హం సర్వరక్షసాం ||003||

అహం వాస్య రణే మృత్యురేష వా సమరే మమ|
వినివర్త్య రణోత్సాహం ముహూర్తం ప్రాశ్నికో భవ ||004||

ప్రహృష్టో వా హతే రామే జనస్థానం ప్రయాస్యసి|
మయి వా నిహతే రామం సంయుగాయోపయాస్యసి ||005||

ఖరస్త్రిశిరసా తేన మృత్యులోభాత్ప్రసాదితః|
గచ్ఛ యుధ్యేత్యనుజ్ఞాతో రాఘవాభిముఖో యయౌ ||006||

త్రిశిరాశ్చ రథేనైవ వాజియుక్తేన భాస్వతా|
అభ్యద్రవద్రణే రామం త్రిశృంగ ఇవ పర్వతః ||007||

శరధారా సమూహాన్స మహామేఘ ఇవోత్సృజన్|
వ్యసృజత్సదృశం నాదం జలార్ద్రస్యేవ దుందుభేః ||008||

ఆగచ్ఛంతం త్రిశిరసం రాక్షసం ప్రేక్ష్య రాఘవః|
ధనుషా ప్రతిజగ్రాహ విధున్వన్సాయకాఞ్శితాన్ ||009||

స సంప్రహారస్తుములో రామ త్రిశిరసోర్మహాన్|
బభూవాతీవ బలినోః సింహకుంజరయోరివ ||010||

తతస్త్రిశిరసా బాణైర్లలాటే తాడితస్త్రిభిః|
అమర్షీ కుపితో రామః సంరబ్ధమిదమబ్రవీత్ ||011||

అహో విక్రమశూరస్య రాక్షసస్యేదృశం బలం|
పుష్పైరివ శరైర్యస్య లలాటేఽస్మి పరిక్షతః|
మమాపి ప్రతిగృహ్ణీష్వ శరాంశ్చాపగుణచ్యుతాన్ ||012||

ఏవముక్త్వా తు సంరబ్ధః శరానాశీవిషోపమాన్|
త్రిశిరో వక్షసి క్రుద్ధో నిజఘాన చతుర్దశ ||013||

చతుర్భిస్తురగానస్య శరైః సంనతపర్వభిః|
న్యపాతయత తేజస్వీ చతురస్తస్య వాజినః ||014||

అష్టభిః సాయకైః సూతం రథోపస్థే న్యపాతయత్|
రామశ్చిచ్ఛేద బాణేన ధ్వజం చాస్య సముచ్ఛ్రితం ||015||

తతో హతరథాత్తస్మాదుత్పతంతం నిశాచరం|
బిభేద రామస్తం బాణైర్హృదయే సోఽభవజ్జడః ||016||

సాయకైశ్చాప్రమేయాత్మా సామర్షస్తస్య రక్షసః|
శిరాంస్యపాతయత్త్రీణి వేగవద్భిస్త్రిభిః శతైః ||017||

స భూమౌ శోణితోద్గారీ రామబాణాభిపీడితః|
న్యపతత్పతితైః పూర్వం స్వశిరోభిర్నిశాచరః ||018||

హతశేషాస్తతో భగ్నా రాక్షసాః ఖరసంశ్రయాః|
ద్రవంతి స్మ న తిష్ఠంతి వ్యాఘ్రత్రస్తా మృగా ఇవ ||019||

తాన్ఖరో ద్రవతో దృష్ట్వా నివర్త్య రుషితః స్వయం|
రామమేవాభిదుద్రావ రాహుశ్చంద్రమసం యథా ||020||

—♦ సర్గ 027 ♦—

నిహతం దూషణం దృష్ట్వా రణే త్రిశిరసా సహ|
ఖరస్యాప్యభవత్త్రాసో దృష్ట్వా రామస్య విక్రమం ||001||

స దృష్ట్వా రాక్షసం సైన్యమవిషహ్యం మహాబలం|
హతమేకేన రామేణ దూషణస్త్రిశిరా అపి ||002||

తద్బలం హతభూయిష్ఠం విమనాః ప్రేక్ష్య రాక్షసః|
ఆససాద ఖరో రామం నముచిర్వాసవం యథా ||003||

వికృష్య బలవచ్చాపం నారాచాన్రక్తభోజనాన్|
ఖరశ్చిక్షేప రామాయ క్రుద్ధానాశీవిషానివ ||004||

జ్యాం విధున్వన్సుబహుశః శిక్షయాస్త్రాణి దర్శయన్|
చచార సమరే మార్గాన్శరై రథగతః ఖరః ||005||

స సర్వాశ్చ దిశో బాణైః ప్రదిశశ్చ మహారథః|
పూరయామాస తం దృష్ట్వా రామోఽపి సుమహద్ధనుః ||006||

స సాయకైర్దుర్విషహైః సస్ఫులింగైరివాగ్నిభిః|
నభశ్చకారావివరం పర్జన్య ఇవ వృష్టిభిః ||007||

తద్బభూవ శితైర్బాణైః ఖరరామవిసర్జితైః|
పర్యాకాశమనాకాశం సర్వతః శరసంకులం ||008||

శరజాలావృతః సూర్యో న తదా స్మ ప్రకాశతే|
అన్యోన్యవధసంరంభాదుభయోః సంప్రయుధ్యతోః ||009||

తతో నాలీకనారాచైస్తీక్ష్ణాగ్రైశ్చ వికర్ణిభిః|
ఆజఘాన రణే రామం తోత్త్రైరివ మహాద్విపం ||010||

తం రథస్థం ధనుష్పాణిం రాక్షసం పర్యవస్థితం|
దదృశుః సర్వభూతాని పాశహస్తమివాంతకం ||011||

తం సింహమివ విక్రాంతం సింహవిక్రాంతగామినం|
దృష్ట్వా నోద్విజతే రామః సింహః క్షుద్రమృగం యథా ||012||

తతః సూర్యనికాశేన రథేన మహతా ఖరః|
ఆససాద రణే రామం పతంగ ఇవ పావకం ||013||

తతోఽస్య సశరం చాపం ముష్టిదేశే మహాత్మనః|
ఖరశ్చిచ్ఛేద రామస్య దర్శయన్పాణిలాఘవం ||014||

స పునస్త్వపరాన్సప్త శరానాదాయ వర్మణి|
నిజఘాన రణే క్రుద్ధః శక్రాశనిసమప్రభాన్ ||015||

తతస్తత్ప్రహతం బాణైః ఖరముక్తైః సుపర్వభిః|
పపాత కవచం భూమౌ రామస్యాదిత్యవర్చసః ||016||

స శరైరర్పితః క్రుద్ధః సర్వగాత్రేషు రాఘవః|
రరాజ సమరే రామో విధూమోఽగ్నిరివ జ్వలన్ ||017||

తతో గంభీరనిర్హ్రాదం రామః శత్రునిబర్హణః|
చకారాంతాయ స రిపోః సజ్యమన్యన్మహద్ధనుః ||018||

సుమహద్వైష్ణవం యత్తదతిసృష్టం మహర్షిణా|
వరం తద్ధనురుద్యమ్య ఖరం సమభిధావత ||019||

తతః కనకపుంఖైస్తు శరైః సంనతపర్వభిః|
చిచ్ఛేద రామః సంక్రుద్ధః ఖరస్య సమరే ధ్వజం ||020||

స దర్శనీయో బహుధా విచ్ఛిన్నః కాంచనో ధ్వజః|
జగామ ధరణీం సూర్యో దేవతానామివాజ్ఞయా ||021||

తం చతుర్భిః ఖరః క్రుద్ధో రామం గాత్రేషు మార్గణైః|
వివ్యాధ హృది మర్మజ్ఞో మాతంగమివ తోమరైః ||022||

స రామో బహుభిర్బాణైః ఖరకార్ముకనిఃసృతైః|
విద్ధో రుధిరసిక్తాంగో బభూవ రుషితో భృశం ||023||

స ధనుర్ధన్వినాం శ్రేష్ఠః ప్రగృహ్య పరమాహవే|
ముమోచ పరమేష్వాసః షట్శరానభిలక్షితాన్ ||024||

శిరస్యేకేన బాణేన ద్వాభ్యాం బాహ్వోరథార్పయత్|
త్రిభిశ్చంద్రార్ధవక్త్రైశ్చ వక్షస్యభిజఘాన హ ||025||

తతః పశ్చాన్మహాతేజా నారాచాన్భాస్కరోపమాన్|
జిఘాంసూ రాక్షసం క్రుద్ధస్త్రయోదశ శిలాశితాన్ ||026||

తతోఽస్య యుగమేకేన చతుర్భిశ్చతురో హయాన్|
షష్ఠేన చ శిరః సంఖ్యే చిచ్ఛేద ఖరసారథేః ||027||

త్రిభిస్త్రివేణుం బలవాంద్వాభ్యామక్షం మహాబలః|
ద్వాదశేన తు బాణేన ఖరస్య సశరం ధనుః|
ఛిత్త్వా వజ్రనికాశేన రాఘవః ప్రహసన్నివ|
త్రయోదశేనేంద్రసమో బిభేద సమరే ఖరం ||028||

ప్రభగ్నధన్వా విరథో హతాశ్వో హతసారథిః|
గదాపాణిరవప్లుత్య తస్థౌ భూమౌ ఖరస్తదా ||029||

తత్కర్మ రామస్య మహారథస్య |
సమేత్య దేవాశ్చ మహర్షయశ్చ|
అపూజయన్ప్రాంజలయః ప్రహృష్టా |
స్తదా విమానాగ్రగతాః సమేతాః ||030||

—♦ సర్గ 028 ♦—

ఖరం తు విరథం రామో గదాపాణిమవస్థితం|
మృదుపూర్వం మహాతేజాః పరుషం వాక్యమబ్రవీత్ ||001||

గజాశ్వరథసంబాధే బలే మహతి తిష్ఠతా|
కృతం సుదారుణం కర్మ సర్వలోకజుగుప్సితం ||002||

ఉద్వేజనీయో భూతానాం నృశంసః పాపకర్మకృత్|
త్రయాణామపి లోకానామీశ్వరోఽపి న తిష్ఠతి ||003||

కర్మ లోకవిరుద్ధం తు కుర్వాణం క్షణదాచర|
తీక్ష్ణం సర్వజనో హంతి సర్పం దుష్టమివాగతం ||004||

లోభాత్పాపాని కుర్వాణః కామాద్వా యో న బుధ్యతే|
భ్రష్టః పశ్యతి తస్యాంతం బ్రాహ్మణీ కరకాదివ ||005||

వసతో దండకారణ్యే తాపసాంధర్మచారిణః|
కిం ను హత్వా మహాభాగాన్ఫలం ప్రాప్స్యసి రాక్షస ||006||

న చిరం పాపకర్మాణః క్రూరా లోకజుగుప్సితాః|
ఐశ్వర్యం ప్రాప్య తిష్ఠంతి శీర్ణమూలా ఇవ ద్రుమాః ||007||

అవశ్యం లభతే కర్తా ఫలం పాపస్య కర్మణః|
ఘోరం పర్యాగతే కాలే ద్రుమః పుష్పమివార్తవం ||008||

నచిరాత్ప్రాప్యతే లోకే పాపానాం కర్మణాం ఫలం|
సవిషాణామివాన్నానాం భుక్తానాం క్షణదాచర ||009||

పాపమాచ్చరతాం ఘోరం లోకస్యాప్రియమిచ్ఛతాం|
అహమాసాదితో రాజా ప్రాణాన్హంతుం నిశాచర ||010||

అద్య హి త్వాం మయా ముక్తాః శరాః కాంచనభూషణాః|
విదార్య నిపతిష్యంతి వల్మీకమివ పన్నగాః ||011||

యే త్వయా దండకారణ్యే భక్షితా ధర్మచారిణః|
తానద్య నిహతః సంఖ్యే ససైన్యోఽనుగమిష్యసి ||012||

అద్య త్వాం నిహతం బాణైః పశ్యంతు పరమర్షయః|
నిరయస్థం విమానస్థా యే త్వయా హింసితాః పురా ||013||

ప్రహర త్వం యథాకామం కురు యత్నం కులాధమ|
అద్య తే పాతయిష్యామి శిరస్తాలఫలం యథా ||014||

ఏవముక్తస్తు రామేణ క్రుద్ధః సంరక్తలోచనః|
ప్రత్యువాచ తతో రామం ప్రహసన్క్రోధమూర్ఛితః ||015||

ప్రాకృతాన్రాక్షసాన్హత్వా యుద్ధే దశరథాత్మజ|
ఆత్మనా కథమాత్మానమప్రశస్యం ప్రశంససి ||016||

విక్రాంతా బలవంతో వా యే భవంతి నరర్షభాః|
కథయంతి న తే కించిత్తేజసా స్వేన గర్వితాః ||017||

ప్రాకృతాస్త్వకృతాత్మానో లోకే క్షత్రియపాంసనాః|
నిరర్థకం వికత్థంతే యథా రామ వికత్థసే ||018||

కులం వ్యపదిశన్వీరః సమరే కోఽభిధాస్యతి|
మృత్యుకాలే హి సంప్రాప్తే స్వయమప్రస్తవే స్తవం ||019||

సర్వథా తు లఘుత్వం తే కత్థనేన విదర్శితం|
సువర్ణప్రతిరూపేణ తప్తేనేవ కుశాగ్నినా ||020||

న తు మామిహ తిష్ఠంతం పశ్యసి త్వం గదాధరం|
ధరాధరమివాకంప్యం పర్వతం ధాతుభిశ్చితం ||021||

పర్యాప్తోఽహం గదాపాణిర్హంతుం ప్రాణాన్రణే తవ|
త్రయాణామపి లోకానాం పాశహస్త ఇవాంతకః ||022||

కామం బహ్వాపి వక్తవ్యం త్వయి వక్ష్యామి న త్వహం|
అస్తం గచ్ఛేద్ధి సవితా యుద్ధవిఘ్నస్తతో భవేత్ ||023||

చతుర్దశ సహస్రాణి రాక్షసానాం హతాని తే|
త్వద్వినాశాత్కరోమ్యద్య తేషామశ్రుప్రమార్జనం ||024||

ఇత్యుక్త్వా పరమక్రుద్ధస్తాం గదాం పరమాంగదాం|
ఖరశ్చిక్షేప రామాయ ప్రదీప్తామశనిం యథా ||025||

ఖరబాహుప్రముక్తా సా ప్రదీప్తా మహతీ గదా|
భస్మవృక్షాంశ్చ గుల్మాంశ్చ కృత్వాగాత్తత్సమీపతః ||026||

తామాపతంతీం జ్వలితాం మృత్యుపాశోపమాం గదా|
అంతరిక్షగతాం రామశ్చిచ్ఛేద బహుధా శరైః ||027||

సా విశీర్ణా శరైర్భిన్నా పపాత ధరణీతలే|
గదామంత్రౌషధిబలైర్వ్యాలీవ వినిపాతితా ||028||

—♦ సర్గ 029 ♦—

భిత్త్వా తు తాం గదాం బాణై రాఘవో ధర్మవత్సలః|
స్మయమానః ఖరం వాక్యం సంరబ్ధమిదమబ్రవీత్ ||001||

ఏతత్తే బలసర్వస్వం దర్శితం రాక్షసాధమ|
శక్తిహీనతరో మత్తో వృథా త్వముపగర్జితం ||002||

ఏషా బాణవినిర్భిన్నా గదా భూమితలం గతా|
అభిధానప్రగల్భస్య తవ ప్రత్యయఘాతినీ ||003||

యత్త్వయోక్తం వినష్టానామిదమశ్రుప్రమార్జనం|
రాక్షసానాం కరోమీతి మిథ్యా తదపి తే వచః ||004||

నీచస్య క్షుద్రశీలస్య మిథ్యావృత్తస్య రక్షసః|
ప్రాణానపహరిష్యామి గరుత్మానమృతం యథా ||005||

అద్య తే భిన్నకంఠస్య ఫేనబుద్బుదభూషితం|
విదారితస్య మద్బాణైర్మహీ పాస్యతి శోణితం ||006||

పాంసురూషితసర్వాంగః స్రస్తన్యస్తభుజద్వయః|
స్వప్స్యసే గాం సమాశ్లిష్య దుర్లభాం ప్రమదామివ ||007||

ప్రవృద్ధనిద్రే శయితే త్వయి రాక్షసపాంసనే|
భవిష్యంత్యశరణ్యానాం శరణ్యా దండకా ఇమే ||008||

జనస్థానే హతస్థానే తవ రాక్షసమచ్ఛరైః|
నిర్భయా విచరిష్యంతి సర్వతో మునయో వనే ||009||

అద్య విప్రసరిష్యంతి రాక్షస్యో హతబాంధవాః|
బాష్పార్ద్రవదనా దీనా భయాదన్యభయావహాః ||010||

అద్య శోకరసజ్ఞాస్తా భవిష్యంతి నిశాచర|
అనురూపకులాః పత్న్యో యాసాం త్వం పతిరీదృశః ||011||

నృశంసశీల క్షుద్రాత్మన్నిత్యం బ్రాహ్మణకంటక|
త్వత్కృతే శంకితైరగ్నౌ మునిభిః పాత్యతే హవిః ||012||

తమేవమభిసంరబ్ధం బ్రువాణం రాఘవం రణే|
ఖరో నిర్భర్త్సయామాస రోషాత్ఖరతర స్వనః ||013||

దృఢం ఖల్వవలిప్తోఽసి భయేష్వపి చ నిర్భయః|
వాచ్యావాచ్యం తతో హి త్వం మృత్యువశ్యో న బుధ్యసే ||014||

కాలపాశపరిక్షిప్తా భవంతి పురుషా హి యే|
కార్యాకార్యం న జానంతి తే నిరస్తషడింద్రియాః ||015||

ఏవముక్త్వా తతో రామం సంరుధ్య భృకుటిం తతః|
స దదర్శ మహాసాలమవిదూరే నిశాచరః ||016||

రణే ప్రహరణస్యార్థే సర్వతో హ్యవలోకయన్|
స తముత్పాటయామాస సందృశ్య దశనచ్ఛదం ||017||

తం సముత్క్షిప్య బాహుభ్యాం వినర్దిత్వా మహాబలః|
రామముద్దిశ్య చిక్షేప హతస్త్వమితి చాబ్రవీత్ ||018||

తమాపతంతం బాణౌఘైశ్ఛిత్త్వా రామః ప్రతాపవాన్|
రోషమాహారయత్తీవ్రం నిహంతుం సమరే ఖరం ||019||

జాతస్వేదస్తతో రామో రోషాద్రక్తాంతలోచనః|
నిర్బిభేద సహస్రేణ బాణానాం సమరే ఖరం ||020||

తస్య బాణాంతరాద్రక్తం బహు సుస్రావ ఫేనిలం|
గిరేః ప్రస్రవణస్యేవ తోయధారాపరిస్రవః ||021||

విహ్వలః స కృతో బాణైః ఖరో రామేణ సంయుగే|
మత్తో రుధిరగంధేన తమేవాభ్యద్రవద్ద్రుతం ||022||

తమాపతంతం సంరబ్ధం కృతాస్త్రో రుధిరాప్లుతం|
అపసర్పత్ప్రతిపదం కించిత్త్వరితవిక్రమః ||023||

తతః పావకసంకాశం బధాయ సమరే శరం|
ఖరస్య రామో జగ్రాహ బ్రహ్మదండమివాపరం ||024||

స తద్దత్తం మఘవతా సురరాజేన ధీమతా|
సందధే చ స ధర్మాత్మా ముమోచ చ ఖరం ప్రతి ||025||

స విముక్తో మహాబాణో నిర్ఘాతసమనిఃస్వనః|
రామేణ ధనురుద్యమ్య ఖరస్యోరసి చాపతత్ ||026||

స పపాత ఖరో భూమౌ దహ్యమానః శరాగ్నినా|
రుద్రేణైవ వినిర్దగ్ధః శ్వేతారణ్యే యథాంధకః ||027||

స వృత్ర ఇవ వజ్రేణ ఫేనేన నముచిర్యథా|
బలో వేంద్రాశనిహతో నిపపాత హతః ఖరః ||028||

తతో రాజర్షయః సర్వే సంగతాః పరమర్షయః|
సభాజ్య ముదితా రామమిదం వచనమబ్రువన్ ||029||

ఏతదర్థం మహాతేజా మహేంద్రః పాకశాసనః|
శరభంగాశ్రమం పుణ్యమాజగామ పురందరః ||030||

ఆనీతస్త్వమిమం దేశముపాయేన మహర్షిభిః|
ఏషాం వధార్థం క్రూరాణాం రక్షసాం పాపకర్మణాం ||031||

తదిదం నః కృతం కార్యం త్వయా దశరథాత్మజ|
సుఖం ధర్మం చరిష్యంతి దండకేషు మహర్షయః ||032||

ఏతస్మిన్నంతరే వీరో లక్ష్మణః సహ సీతయా|
గిరిదుర్గాద్వినిష్క్రమ్య సంవివేశాశ్రమం సుఖీ ||033||

తతో రామస్తు విజయీ పూజ్యమానో మహర్షిభిః|
ప్రవివేశాశ్రమం వీరో లక్ష్మణేనాభివాదితః ||034||

తం దృష్ట్వా శత్రుహంతారం మహర్షీణాం సుఖావహం|
బభూవ హృష్టా వైదేహీ భర్తారం పరిషస్వజే ||035||

—♦ సర్గ 030 ♦—

తతః శూర్పణఖా దృష్ట్వా సహస్రాణి చతుర్దశ|
హతాన్యేకేన రామేణ రక్షసాం భీమకర్మణాం ||001||

దూషణం చ ఖరం చైవ హతం త్రిశిరసం రణే|
దృష్ట్వా పునర్మహానాదం ననాద జలదోపమా ||002||

సా దృష్ట్వా కర్మ రామస్య కృతమన్యైః సుదుష్కరం|
జగామ పరమోద్విగ్నా లంకాం రావణపాలితాం ||003||

స దదర్శ విమానాగ్రే రావణం దీప్తతేజసం|
ఉపోపవిష్టం సచివైర్మరుద్భిరివ వాసవం ||004||

ఆసీనం సూర్యసంకాశే కాంచనే పరమాసనే|
రుక్మవేదిగతం ప్రాజ్యం జ్వలంతమివ పావకం ||005||

దేవగంధర్వభూతానామృషీణాం చ మహాత్మనాం|
అజేయం సమరే శూరం వ్యాత్తాననమివాంతకం ||006||

దేవాసురవిమర్దేషు వజ్రాశనికృతవ్రణం|
ఐరావతవిషాణాగ్రైరుత్కృష్టకిణవక్షసం ||007||

వింశద్భుజం దశగ్రీవం దర్శనీయపరిచ్ఛదం|
విశాలవక్షసం వీరం రాజలక్ష్మణలక్షితం ||008||

స్నిగ్ధవైదూర్యసంకాశం తప్తకాంచనకుండలం|
సుభుజం శుక్లదశనం మహాస్యం పర్వతోపమం ||009||

విష్ణుచక్రనిపాతైశ్చ శతశో దేవసంయుగే|
ఆహతాంగం సమస్తైశ్చ దేవప్రహరణైస్తథా ||010||

అక్షోభ్యాణాం సముద్రాణాం క్షోభణం క్షిప్రకారిణం|
క్షేప్తారం పర్వతాగ్రాణాం సురాణాం చ ప్రమర్దనం ||011||

ఉచ్ఛేత్తారం చ ధర్మాణాం పరదారాభిమర్శనం|
సర్వదివ్యాస్త్రయోక్తారం యజ్ఞవిఘ్నకరం సదా ||012||

పురీం భోగవతీం గత్వా పరాజిత్య చ వాసుకిం|
తక్షకస్య ప్రియాం భార్యాం పరాజిత్య జహార యః ||013||

కైలాసం పర్వతం గత్వా విజిత్య నరవాహనం|
విమానం పుష్పకం తస్య కామగం వై జహార యః ||014||

వనం చైత్రరథం దివ్యం నలినీం నందనం వనం|
వినాశయతి యః క్రోధాద్దేవోద్యానాని వీర్యవాన్ ||015||

చంద్రసూర్యౌ మహాభాగావుత్తిష్ఠంతౌ పరంతపౌ|
నివారయతి బాహుభ్యాం యః శైలశిఖరోపమః ||016||

దశవర్షసహస్రాణి తపస్తప్త్వా మహావనే|
పురా స్వయంభువే ధీరః శిరాంస్యుపజహార యః ||017||

దేవదానవగంధర్వపిశాచపతగోరగైః|
అభయం యస్య సంగ్రామే మృత్యుతో మానుషాదృతే ||018||

మంత్రరభితుష్టం పుణ్యమధ్వరేషు ద్విజాతిభిః|
హవిర్ధానేషు యః సోమముపహంతి మహాబలః ||019||

ఆప్తయజ్ఞహరం క్రూరం బ్రహ్మఘ్నం దుష్టచారిణం|
కర్కశం నిరనుక్రోశం ప్రజానామహితే రతం|
రావణం సర్వభూతానాం సర్వలోకభయావహం ||020||

రాక్షసీ భ్రాతరం క్రూరం సా దదర్శ మహాబలం|
తం దివ్యవస్త్రాభరణం దివ్యమాల్యోపశోభితం|
రాక్షసేంద్రం మహాభాగం పౌలస్త్య కులనందనం ||021||

తమబ్రవీద్దీప్తవిశాలలోచనం |
ప్రదర్శయిత్వా భయమోహమూర్ఛితా|
సుదారుణం వాక్యమభీతచారిణీ |
మహాత్మనా శూర్పణఖా విరూపితా ||022||

—♦ సర్గ 031 ♦—

తతః శూర్పణఖా దీనా రావణం లోకరావణం|
అమాత్యమధ్యే సంక్రుద్ధా పరుషం వాక్యమబ్రవీత్ ||001||

ప్రమత్తః కామభోగేషు స్వైరవృత్తో నిరంకుశః|
సముత్పన్నం భయం ఘోరం బోద్ధవ్యం నావబుధ్యసే ||002||

సక్తం గ్రామ్యేషు భోగేషు కామవృత్తం మహీపతిం|
లుబ్ధం న బహు మన్యంతే శ్మశానాగ్నిమివ ప్రజాః ||003||

స్వయం కార్యాణి యః కాలే నానుతిష్ఠతి పార్థివః|
స తు వై సహ రాజ్యేన తైశ్చ కార్యైర్వినశ్యతి ||004||

అయుక్తచారం దుర్దర్శమస్వాధీనం నరాధిపం|
వర్జయంతి నరా దూరాన్నదీపంకమివ ద్విపాః ||005||

యే న రక్షంతి విషయమస్వాధీనా నరాధిపః|
తే న వృద్ధ్యా ప్రకాశంతే గిరయః సాగరే యథా ||006||

ఆత్మవద్భిర్విగృహ్య త్వం దేవగంధర్వదానవైః|
అయుక్తచారశ్చపలః కథం రాజా భవిష్యసి ||007||

యేషాం చారశ్చ కోశశ్చ నయశ్చ జయతాం వర|
అస్వాధీనా నరేంద్రాణాం ప్రాకృతైస్తే జనైః సమాః ||008||

యస్మాత్పశ్యంతి దూరస్థాన్సర్వానర్థాన్నరాధిపాః|
చారేణ తస్మాదుచ్యంతే రాజానో దీర్ఘచక్షుషః ||009||

అయుక్తచారం మన్యే త్వాం ప్రాకృతైః సచివైర్వృతం|
స్వజనం చ జనస్థానం హతం యో నావబుధ్యసే ||010||

చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్మణాం|
హతాన్యేకేన రామేణ ఖరశ్చ సహదూషణః ||011||

ఋషీణామభయం దత్తం కృతక్షేమాశ్చ దండకాః|
ధర్షితం చ జనస్థానం రామేణాక్లిష్టకర్మణా ||012||

త్వం తు లుబ్ధః ప్రమత్తశ్చ పరాధీనశ్చ రావణ|
విషయే స్వే సముత్పన్నం భయం యో నావబుధ్యసే ||013||

తీక్ష్ణమల్పప్రదాతారం ప్రమత్తం గర్వితం శఠం|
వ్యసనే సర్వభూతాని నాభిధావంతి పార్థివం ||014||

అతిమానినమగ్రాహ్యమాత్మసంభావితం నరం|
క్రోధనం వ్యసనే హంతి స్వజనోఽపి నరాధిపం ||015||

నానుతిష్ఠతి కార్యాణి భయేషు న బిభేతి చ|
క్షిప్రం రాజ్యాచ్చ్యుతో దీనస్తృణైస్తుల్యో భవిష్యతి ||016||

శుష్కకాష్ఠై ర్భవేత్కార్యం లోష్టైరపి చ పాంసుభిః|
న తు స్థానాత్పరిభ్రష్టైః కార్యం స్యాద్వసుధాధిపైః ||017||

ఉపభుక్తం యథా వాసః స్రజో వా మృదితా యథా|
ఏవం రాజ్యాత్పరిభ్రష్టః సమర్థోఽపి నిరర్థకః ||018||

అప్రమత్తశ్చ యో రాజా సర్వజ్ఞో విజితేంద్రియః|
కృతజ్ఞో ధర్మశీలశ్చ స రాజా తిష్ఠతే చిరం ||019||

నయనాభ్యాం ప్రసుప్తోఽపి జాగర్తి నయచక్షుషా|
వ్యక్తక్రోధప్రసాదశ్చ స రాజా పూజ్యతే జనైః ||020||

త్వం తు రావణదుర్బుద్ధిర్గుణైరేతైర్వివర్జితః|
యస్య తేఽవిదితశ్చారై రక్షసాం సుమహాన్వధః ||021||

పరావమంతా విషయేషు సంగతో |
నదేశ కాలప్రవిభాగ తత్త్వవిత్|
అయుక్తబుద్ధిర్గుణదోషనిశ్చయే |
విపన్నరాజ్యో న చిరాద్విపత్స్యతే ||022||

ఇతి స్వదోషాన్పరికీర్తితాంస్తయా |
సమీక్ష్య బుద్ధ్యా క్షణదాచరేశ్వరః|
ధనేన దర్పేణ బలేన చాన్వితో |
విచింతయామాస చిరం స రావణః ||023||

—♦ సర్గ 032 ♦—

తతః శూర్పణఖాం క్రుద్ధాం బ్రువతీం పరుషం వచః|
అమాత్యమధ్యే సంక్రుద్ధః పరిపప్రచ్ఛ రావణః ||001||

కశ్చ రామః కథం వీర్యః కిం రూపః కిం పరాక్రమః|
కిమర్థం దండకారణ్యం ప్రవిష్టశ్చ సుదుశ్చరం ||002||

ఆయుధం కిం చ రామస్య నిహతా యేన రాక్షసాః|
ఖరశ్చ నిహతం సంఖ్యే దూషణస్త్రిశిరాస్తథా ||003||

ఇత్యుక్తా రాక్షసేంద్రేణ రాక్షసి క్రోధమూర్ఛితా|
తతో రామం యథాన్యాయమాఖ్యాతుముపచక్రమే ||004||

దీర్ఘబాహుర్విశాలాక్షశ్చీరకృష్ణాజినాంబరః|
కందర్పసమరూపశ్చ రామో దశరథాత్మజః ||005||

శక్రచాపనిభం చాపం వికృష్య కనకాంగదం|
దీప్తాన్క్షిపతి నారాచాన్సర్పానివ మహావిషాన్ ||006||

నాదదానం శరాన్ఘోరాన్న ముంచంతం మహాబలం|
న కార్ముకం వికర్షంతం రామం పశ్యామి సంయుగే ||007||

హన్యమానం తు తత్సైన్యం పశ్యామి శరవృష్టిభిః|
ఇంద్రేణైవోత్తమం సస్యమాహతం త్వశ్మవృష్టిభిః ||008||

రక్షసాం భీమవీర్యాణాం సహస్రాణి చతుర్దశ|
నిహతాని శరైస్తీక్ష్ణైస్తేనైకేన పదాతినా ||009||

అర్ధాధికముహూర్తేన ఖరశ్చ సహదూషణః|
ఋషీణామభయం దత్తం కృతక్షేమాశ్చ దండకాః ||010||

ఏకా కథంచిన్ముక్తాహం పరిభూయ మహాత్మనా|
స్త్రీవధం శంకమానేన రామేణ విదితాత్మనా ||011||

భ్రాతా చాస్య మహాతేజా గుణతస్తుల్యవిక్రమః|
అనురక్తశ్చ భక్తశ్చ లక్ష్మణో నామ వీర్యవాన్ ||012||

అమర్షీ దుర్జయో జేతా విక్రాంతో బుద్ధిమాన్బలీ|
రామస్య దక్షిణో బాహుర్నిత్యం ప్రాణో బహిష్చరః ||013||

రామస్య తు విశాలాక్షీ ధర్మపత్నీ యశస్వినీ|
సీతా నామ వరారోహా వైదేహీ తనుమధ్యమా ||014||

నైవ దేవీ న గంధర్వా న యక్షీ న చ కింనరీ|
తథారూపా మయా నారీ దృష్టపూర్వా మహీతలే ||015||

యస్య సీతా భవేద్భార్యా యం చ హృష్టా పరిష్వజేత్|
అతిజీవేత్స సర్వేషు లోకేష్వపి పురందరాత్ ||016||

సా సుశీలా వపుఃశ్లాఘ్యా రూపేణాప్రతిమా భువి|
తవానురూపా భార్యా సా త్వం చ తస్యాస్తథా పతిః ||017||

తాం తు విస్తీర్ణజఘనాం పీనోత్తుంగపయోధరాం|
భార్యార్థే తు తవానేతుముద్యతాహం వరాననాం ||018||

తాం తు దృష్ట్వాద్య వైదేహీం పూర్ణచంద్రనిభాననాం|
మన్మథస్య శరాణాం చ త్వం విధేయో భవిష్యసి ||019||

యది తస్యామభిప్రాయో భార్యార్థే తవ జాయతే|
శీఘ్రముద్ధ్రియతాం పాదో జయార్థమిహ దక్షిణః ||020||

కురు ప్రియం తథా తేషాం రక్షసాం రాక్షసేశ్వర|
వధాత్తస్య నృశంసస్య రామస్యాశ్రమవాసినః ||021||

తం శరైర్నిశితైర్హత్వా లక్ష్మణం చ మహారథం|
హతనాథాం సుఖం సీతాం యథావదుపభోక్ష్యసే ||022||

రోచతే యది తే వాక్యం మమైతద్రాక్షసేశ్వర|
క్రియతాం నిర్విశంకేన వచనం మమ రాఘవ ॥023॥

నిశమ్య రామేణ శరైరజిహ్మగై |
ర్హతాంజనస్థానగతాన్నిశాచరాన్|
ఖరం చ బుద్ధ్వా నిహతం చ దూషణం |
త్వమద్య కృత్యం ప్రతిపత్తుమర్హసి ॥024॥

—♦ సర్గ 033 ♦—

తతః శూర్పణఖా వాక్యం తచ్ఛ్రుత్వా రోమహర్షణం|
సచివానభ్యనుజ్ఞాయ కార్యం బుద్ధ్వా జగామ హ ॥001॥

తత్కార్యమనుగమ్యాథ యథావదుపలభ్య చ|
దోషాణాం చ గుణానాం చ సంప్రధార్య బలాబలం ॥002॥

ఇతి కర్తవ్యమిత్యేవ కృత్వా నిశ్చయమాత్మనః|
స్థిరబుద్ధిస్తతో రమ్యాం యానశాలాం జగామ హ ॥003॥

యానశాలాం తతో గత్వా ప్రచ్ఛన్నం రాక్షసాధిపః|
సూతం సంచోదయామాస రథః సంయుజ్యతామితి ॥004॥

ఏవముక్తః క్షణేనైవ సారథిర్లఘువిక్రమః|
రథం సంయోజయామాస తస్యాభిమతముత్తమం ॥005॥

కాంచనం రథమాస్థాయ కామగం రత్నభూషితం|
పిశాచవదనైర్యుక్తం ఖరైః కనకభూషణైః ॥006॥

మేఘప్రతిమనాదేన స తేన ధనదానుజః|
రాక్షసాధిపతిః శ్రీమాన్యయౌ నదనదీపతిం ॥007॥

స శ్వేతబాలవ్యసనః శ్వేతచ్ఛత్రో దశాననః|
స్నిగ్ధవైదూర్యసంకాశస్తప్తకాంచనభూషణః ॥008॥

దశాస్యో వింశతిభుజో దర్శనీయ పరిచ్ఛదః|
త్రిదశారిర్మునీంద్రఘ్నో దశశీర్ష ఇవాద్రిరాట్ ॥009॥

కామగం రథమాస్థాయ శుశుభే రాక్షసాధిపః|
విద్యున్మండలవాన్మేఘః సబలాక ఇవాంబరే ॥010॥

సశైలం సాగరానూపం వీర్యవానవలోకయన్|
నానాపుష్పఫలైర్వృక్షైరనుకీర్ణం సహస్రశః ॥011॥

శీతమంగలతోయాభిః పద్మినీభిః సమంతతః|
విశాలైరాశ్రమపదైర్వేదిమద్భిః సమావృతం ॥012॥

కదల్యాఢకిసంబాధం నాలికేరోపశోభితం|
సాలైస్తాలైస్తమాలైశ్చ తరుభిశ్చ సుపుష్పితైః ॥013॥

అత్యంతనియతాహారైః శోభితం పరమర్షిభిః|
నాగైః సుపర్ణైర్గంధర్వైః కింనరైశ్చ సహస్రశః ॥014॥

జితకామైశ్చ సిద్ధైశ్చ చారణైశ్చోపశోభితం|
ఆజైర్వైఖానసైర్మాషైర్వాలఖిల్యైర్మరీచిపైః ॥015॥

దివ్యాభరణమాల్యాభిర్దివ్యరూపాభిరావృతం|
క్రీడా రతివిధిజ్ఞాభిరప్సరోభిః సహస్రశః ||016||

సేవితం దేవపత్నీభిః శ్రీమతీభిః శ్రియా వృతం|
దేవదానవసంఘైశ్చ చరితం త్వమృతాశిభిః ||017||

హంసక్రౌంచప్లవాకీర్ణం సారసైః సంప్రణాదితం|
వైదూర్యప్రస్తరం రమ్యం స్నిగ్ధం సాగరతేజసా ||018||

పాండురాణి విశాలాని దివ్యమాల్యయుతాని చ|
తూర్యగీతాభిజుష్టాని విమానాని సమంతతః ||019||

తపసా జితలోకానాం కామగాన్యభిసంపతన్|
గంధర్వాప్సరసశ్చైవ దదర్శ ధనదానుజః ||020||

నిర్యాసరసమూలానాం చందనానాం సహస్రశః|
వనాని పశ్యన్సౌమ్యాని ఘ్రాణతృప్తికరాణి చ ||021||

అగరూణాం చ ముఖ్యానాం వనాన్యుపవనాని చ|
తక్కోలానాం చ జాత్యానాం ఫలానాం చ సుగంధినాం ||022||

పుష్పాణి చ తమాలస్య గుల్మాని మరిచస్య చ|
ముక్తానాం చ సమూహాని శుష్యమాణాని తీరతః ||023||

శంఖానాం ప్రస్తరం చైవ ప్రవాలనిచయం తథా|
కాంచనాని చ శైలాని రాజతాని చ సర్వశః ||024||

ప్రస్రవాణి మనోజ్ఞాని ప్రసన్నాని హ్రదాని చ|
ధనధాన్యోపపన్నాని స్త్రీరత్నైరావృతాని చ ||025||

హస్త్యశ్వరథగాఢాని నగరాణ్యవలోకయన్|
తం సమం సర్వతః స్నిగ్ధం మృదుసంస్పర్శమారుతం ||026||

అనూపం సింధురాజస్య దదర్శ త్రిదివోపమం|
తత్రాపశ్యత్స మేఘాభం న్యగ్రోధమృషిభిర్వృతం ||027||

సమంతాద్యస్య తాః శాఖాః శతయోజనమాయతాః|
యస్య హస్తినమాదాయ మహాకాయం చ కచ్ఛపం|
భక్షార్థం గరుడః శాఖామాజగామ మహాబలః ||028||

తస్య తాం సహసా శాఖాం భారేణ పతగోత్తమః|
సుపర్ణః పర్ణబహులాం బభంజాథ మహాబలః ||029||

తత్ర వైఖానసా మాషా వాలఖిల్యా మరీచిపాః|
అజా బభూవుర్ధూమ్రాశ్చ సంగతాః పరమర్షయః ||030||

తేషాం దయార్థం గరుడస్తాం శాఖాం శతయోజనాం|
జగామాదాయ వేగేన తౌ చోభౌ గజకచ్ఛపౌ ||031||

ఏకపాదేన ధర్మాత్మా భక్షయిత్వా తదామిషం|
నిషాదవిషయం హత్వా శాఖయా పతగోత్తమః|
ప్రహర్షమతులం లేభే మోక్షయిత్వా మహామునీన్ ||032||

స తేనైవ ప్రహర్షేణ ద్విగుణీకృతవిక్రమః|
అమృతానయనార్థం వై చకార మతిమాన్మతిం ||033||

అయోజాలాని నిర్మథ్య భిత్త్వా రత్నగృహం వరం|
మహేంద్రభవనాద్గుప్తమాజహారామృతం తతః ||034||

తం మహర్షిగణైర్జుష్టం సుపర్ణకృతలక్షణం|
నామ్నా సుభద్రం న్యగ్రోధం దదర్శ ధనదానుజః ||035||

తం తు గత్వా పరం పారం సముద్రస్య నదీపతేః|
దదర్శాశ్రమమేకాంతే పుణ్యే రమ్యే వనాంతరే ||036||

తత్ర కృష్ణాజినధరం జటావల్కలధారిణం|
దదర్శ నియతాహారం మారీచం నామ రాక్షసం ||037||

స రావణః సమాగమ్య విధివత్తేన రక్షసా|
తతః పశ్చాదిదం వాక్యమబ్రవీద్వాక్యకోవిదః ||038||

—♦ సర్గ 034 ♦—

మారీచ శ్రూయతాం తాత వచనం మమ భాషతః|
ఆర్తోఽస్మి మమ చార్తస్య భవాన్హి పరమా గతిః ||001||

జానీషే త్వం జనస్థానం భ్రాతా యత్ర ఖరో మమ|
దూషణశ్చ మహాబాహుః స్వసా శూర్పణఖా చ మే ||002||

త్రిశిరాశ్చ మహాతేజా రాక్షసః పిశితాశనః|
అన్యే చ బహవః శూరా లబ్ధలక్షా నిశాచరాః ||003||

వసంతి మన్నియోగేన అధివాసం చ రాక్షసః|
బాధమానా మహారణ్యే మునీన్యే ధర్మచారిణః ||004||

చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్మణాం|
శూరాణాం లబ్ధలక్షాణాం ఖరచిత్తానువర్తినాం ||005||

తే త్విదానీం జనస్థానే వసమానా మహాబలాః|
సంగతాః పరమాయత్తా రామేణ సహ సంయుగే ||006||

తేన సంజాతరోషేణ రామేణ రణమూర్ధని|
అనుక్త్వా పరుషం కించిచ్ఛరైర్వ్యాపారితం ధనుః ||007||

చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్మణాం|
నిహతాని శరైస్తీక్ష్ణైర్మానుషేణ పదాతినా ||008||

ఖరశ్చ నిహతః సంఖ్యే దూషణశ్చ నిపాతితః|
హత్వా త్రిశిరసం చాపి నిర్భయా దండకాః కృతాః ||009||

పిత్రా నిరస్తః క్రుద్ధేన సభార్యః క్షీణజీవితః|
స హంతా తస్య సైన్యస్య రామః క్షత్రియపాంసనః ||010||

అశీలః కర్కశస్తీక్ష్ణో మూర్ఖో లుబ్ధోఽజితేంద్రియః|
త్యక్తధర్మస్త్వధర్మాత్మా భూతానామహితే రతః ||011||

యేన వైరం వినారణ్యే సత్త్వమాశ్రిత్య కేవలం|
కర్ణనాసాపహారేణ భగినీ మే విరూపితా ||012||

తస్య భార్యాం జనస్థానాత్సీతాం సురసుతోపమాం|
ఆనయిష్యామి విక్రమ్య సహాయస్తత్ర మే భవ ||013||

త్వయా హ్యహం సహాయేన పార్శ్వస్థేన మహాబల|
భ్రాతృభిశ్చ సురాన్యుద్ధే సమగ్రాన్నాభిచింతయే ||014||

తత్సహాయో భవ త్వం మే సమర్థో హ్యసి రాక్షస|
వీర్యే యుద్ధే చ దర్పే చ న హ్యస్తి సదృశస్తవ ||015||

ఏతదర్థమహం ప్రాప్తస్త్వత్సమీపం నిశాచర|
శృణు తత్కర్మ సాహాయ్యే యత్కార్యం వచనాన్మమ ||016||

సౌవర్ణస్త్వం మృగో భూత్వా చిత్రో రజతబిందుభిః|
ఆశ్రమే తస్య రామస్య సీతాయాః ప్రముఖే చర ||017||

త్వాం తు నిఃసంశయం సీతా దృష్ట్వా తు మృగరూపిణం|
గృహ్యతామితి భర్తారం లక్ష్మణం చాభిధాస్యతి ||018||

తతస్తయోరపాయే తు శూన్యే సీతాం యథాసుఖం|
నిరాబాధో హరిష్యామి రాహుశ్చంద్రప్రభామివ ||019||

తతః పశ్చాత్సుఖం రామే భార్యాహరణకర్శితే|
విస్రబ్ధం ప్రహరిష్యామి కృతార్థేనాంతరాత్మనా ||020||

తస్య రామకథాం శ్రుత్వా మారీచస్య మహాత్మనః|
శుష్కం సమభవద్వక్త్రం పరిత్రస్తో బభూవ చ ||021||

స రావణం త్రస్తవిషణ్ణచేతా |
మహావనే రామపరాక్రమజ్ఞః|
కృతాంజలిస్తత్త్వమువాచ వాక్యం |
హితం చ తస్మై హితమాత్మనశ్చ ||022||

—♦ సర్గ 035 ♦—

తచ్ఛ్రుత్వా రాక్షసేంద్రస్య వాక్యం వాక్యవిశారదః|
ప్రత్యువాచ మహాప్రాజ్ఞో మారీచో రాక్షసేశ్వరం ||001||

సులభాః పురుషా రాజన్సతతం ప్రియవాదినః|
అప్రియస్య చ పథ్యస్య వక్తా శ్రోతా చ దుర్లభః ||002||

న నూనం బుధ్యసే రామం మహావీర్యం గుణోన్నతం|
అయుక్తచారశ్చపలో మహేంద్రవరుణోపమం ||003||

అపి స్వస్తి భవేత్తాత సర్వేషాం భువి రక్షసాం|
అపి రామో న సంక్రుద్ధః కుర్యాల్లోకమరాక్షసం ||004||

అపి తే జీవితాంతాయ నోత్పన్నా జనకాత్మజా|
అపి సీతా నిమిత్తం చ న భవేద్వ్యసనం మహత్ ||005||

అపి త్వామీశ్వరం ప్రాప్య కామవృత్తం నిరంకుశం|
న వినశ్యేత్పురీ లంకా త్వయా సహ సరాక్షసా ||006||

త్వద్విధః కామవృత్తో హి దుఃశీలః పాపమంత్రితః|
ఆత్మానం స్వజనం రాష్ట్రం స రాజా హంతి దుర్మతిః ||007||

న చ పిత్రా పరిత్యక్తో నామర్యాదః కథంచన|
న లుబ్ధో న చ దుఃశీలో న చ క్షత్రియపాంసనః ||008||

న చ ధర్మగుణైర్హీనైః కౌసల్యానందవర్ధనః|
న చ తీక్ష్ణో హి భూతానాం సర్వేషాం చ హితే రతః ||009||

వంచితం పితరం దృష్ట్వా కైకేయ్యా సత్యవాదినం।
కరిష్యామీతి ధర్మాత్మా తతః ప్రవ్రజితో వనం ॥010॥

కైకేయ్యాః ప్రియకామార్థం పితుర్దశరథస్య చ।
హిత్వా రాజ్యం చ భోగాంశ్చ ప్రవిష్టో దండకావనం ॥011॥

న రామః కర్కశస్తాత నావిద్వాన్నాజితేంద్రియః।
అనృతం న శ్రుతం చైవ నైవ త్వం వక్తుమర్హసి ॥012॥

రామో విగ్రహవాంధర్మః సాధుః సత్యపరాక్రమః।
రాజా సర్వస్య లోకస్య దేవానామివ వాసవః ॥013॥

కథం త్వం తస్య వైదేహీం రక్షితాం స్వేన తేజసా।
ఇచ్ఛసి ప్రసభం హర్తుం ప్రభామివ వివస్వతః ॥014॥

శరార్చిషమనాధృష్యం చాపఖడ్గేంధనం రణే।
రామాగ్నిం సహసా దీప్తం న ప్రవేష్టుం త్వమర్హసి ॥015॥

ధనుర్వ్యాదితదీప్తాస్యం శరార్చిషమమర్షణం।
చాపబాణధరం వీరం శత్రుసేనాపహారిణం ॥016॥

రాజ్యం సుఖం చ సంత్యజ్య జీవితం చేష్టమాత్మనః।
నాత్యాసాదయితుం తాత రామాంతకమిహార్హసి ॥017॥

అప్రమేయం హి తత్తేజో యస్య సా జనకాత్మజా।
న త్వం సమర్థస్తాం హర్తుం రామచాపాశ్రయాం వనే ॥018॥

ప్రాణేభ్యోఽపి ప్రియతరా భార్యా నిత్యమనువ్రతా।
దీప్తస్యేవ హుతాశస్య శిఖా సీతా సుమధ్యమా ॥019॥

కిముద్యమం వ్యర్థమిమం కృత్వా తే రాక్షసాధిప।
దృష్టశ్చేత్త్వం రణే తేన తదంతం తవ జీవితం।
జీవితం చ సుఖం చైవ రాజ్యం చైవ సుదుర్లభం ॥020॥

స సర్వైః సచివైః సార్ధం విభీషణపురస్కృతైః।
మంత్రయిత్వా తు ధర్మిష్ఠైః కృత్వా నిశ్చయమాత్మనః ॥021॥

దోషాణాం చ గుణానాం చ సంప్రధార్య బలాబలం।
ఆత్మనశ్చ బలం జ్ఞాత్వా రాఘవస్య చ తత్త్వతః।
హితం హి తవ నిశ్చిత్య క్షమం త్వం కర్తుమర్హసి ॥022॥

అహం తు మన్యే తవ న క్షమం రణే ।
సమాగమం కోసలరాజసూనునా।
ఇదం హి భూయః శృణు వాక్యముత్తమం ।
క్షమం చ యుక్తం చ నిశాచరాధిప ॥023॥

—♦ సర్గ 036 ♦—

కదాచిదప్యహం వీర్యాత్పర్యటన్పృథివీమిమాం।
బలం నాగసహస్రస్య ధారయన్పర్వతోపమః ॥001॥

నీలజీమూతసంకాశస్తప్తకాంచనకుండలః।
భయం లోకస్య జనయన్కిరీటీ పరిఘాయుధః।
వ్యచరం దండకారణ్యమృషిమాంసాని భక్షయన్ ॥002॥

విశ్వామిత్రోఽథ ధర్మాత్మా మద్విత్రస్తో మహామునిః|
స్వయం గత్వా దశరథం నరేంద్రమిదమబ్రవీత్ ||003||

అయం రక్షతు మాం రామః పర్వకాలే సమాహితః|
మారీచాన్మే భయం ఘోరం సముత్పన్నం నరేశ్వర ||004||

ఇత్యేవముక్తో ధర్మాత్మా రాజా దశరథస్తదా|
ప్రత్యువాచ మహాభాగం విశ్వామిత్రం మహామునిం ||005||

ఊన షోడశ వర్షోఽయమకృతాస్త్రశ్చ రాఘవః|
కామం తు మమ యత్సైన్యం మయా సహ గమిష్యతి|
బధిష్యామి మునిశ్రేష్ఠ శత్రుం తవ యథేప్సితం ||006||

ఇత్యేవముక్తః స మునీ రాజానం పునరబ్రవీత్|
రామాన్నాన్యద్బలం లోకే పర్యాప్తం తస్య రక్షసః ||007||

బాలోఽప్యేష మహాతేజాః సమర్థస్తస్య నిగ్రహే|
గమిష్యే రామమాదాయ స్వస్తి తేఽస్తు పరంతపః ||008||

ఇత్యేవముక్త్వా స మునిస్తమాదాయ నృపాత్మజం|
జగామ పరమప్రీతో విశ్వామిత్రః స్వమాశ్రమం ||009||

తం తదా దండకారణ్యే యజ్ఞముద్దిశ్య దీక్షితం|
బభూవావస్థితో రామశ్చిత్రం విస్ఫారయంధనుః ||010||

అజాతవ్యంజనః శ్రీమాన్బాలః శ్యామః శుభేక్షణః|
ఏకవస్త్రధరో ధన్వీ శిఖీ కనకమాలయా ||011||

శోభయందండకారణ్యం దీప్తేన స్వేన తేజసా|
అదృశ్యత తదా రామో బాలచంద్ర ఇవోదితః ||012||

తతోఽహం మేఘసంకాశస్తప్తకాంచనకుండలః|
బలీ దత్తవరో దర్పాదాజగామ తదాశ్రమం ||013||

తేన దృష్టః ప్రవిష్టోఽహం సహసైవోద్యతాయుధః|
మాం తు దృష్ట్వా ధనుః సజ్యమసంభ్రాంతశ్చకార హ ||014||

అవజానన్నహం మోహాద్బాలోఽయమితి రాఘవం|
విశ్వామిత్రస్య తాం వేదిమధ్యధావం కృతత్వరః ||015||

తేన ముక్తస్తతో బాణః శితః శత్రునిబర్హణః|
తేనాహం తాడితః క్షిప్తః సముద్రే శతయోజనే ||016||

రామస్య శరవేగేన నిరస్తో భ్రాంతచేతనః|
పాతితోఽహం తదా తేన గంభీరే సాగరాంభసి|
ప్రాప్య సంజ్ఞాం చిరాత్తాత లంకాం ప్రతి గతః పురీం ||017||

ఏవమస్మి తదా ముక్తః సహాయాస్తే నిపాతితాః|
అకృతాస్త్రేణ రామేణ బాలేనాక్లిష్టకర్మణా ||018||

తన్మయా వార్యమాణస్త్వం యది రామేణ విగ్రహం|
కరిష్యస్యాపదం ఘోరాం క్షిప్రం ప్రాప్య నశిష్యసి ||019||

క్రీడా రతివిధిజ్ఞానాం సమాజోత్సవశాలినాం|
రక్షసాం చైవ సంతాపమనర్థం చాహరిష్యసి ||020||

హర్మ్యప్రాసాదసంబాధాం నానారత్నవిభూషితాం|
ద్రక్ష్యసి త్వం పురీం లంకాం వినష్టాం మైథిలీకృతే ||021||

అకుర్వంతోఽపి పాపాని శుచయః పాపసంశ్రయాత్|
పరపాపైర్వినశ్యంతి మత్స్యా నాగహ్రదే యథా ||022||

దివ్యచందనదిగ్ధాంగాందివ్యాభరణభూషితాన్|
ద్రక్ష్యస్యభిహతాన్భూమౌ తవ దోషాత్తు రాక్షసాన్ ||023||

హృతదారాన్సదారాంశ్చ దశవిద్రవతో దిశః|
హతశేషానశరణాంద్రక్ష్యసి త్వం నిశాచరాన్ ||024||

శరజాలపరిక్షిప్తామగ్నిజ్వాలాసమావృతాం|
ప్రదగ్ధభవనాం లంకాం ద్రక్ష్యసి త్వమసంశయం ||025||

ప్రమదానాం సహస్రాణి తవ రాజన్పరిగ్రహః|
భవ స్వదారనిరతః స్వకులం రక్షరాక్షస ||026||

మానం వృద్ధిం చ రాజ్యం చ జీవితం చేష్టమాత్మనః|
యదీచ్ఛసి చిరం భోక్తుం మా కృథా రామ విప్రియం ||027||

నివార్యమాణః సుహృదా మయా భృశం |
ప్రసహ్య సీతాం యది ధర్షయిష్యసి|
గమిష్యసి క్షీణబలః సబాంధవో |
యమక్షయం రామశరాత్తజీవితః ||028||

—♦ సర్గ 037 ♦—

ఏవమస్మి తదా ముక్తః కథంచిత్తేన సంయుగే|
ఇదానీమపి యద్వృత్తం తచ్ఛృణుష్వ యదుత్తరం ||001||

రాక్షసాభ్యామహం ద్వాభ్యామనిర్విణ్ణస్తథా కృతః|
సహితో మృగరూపాభ్యాం ప్రవిష్టో దండకావనం ||002||

దీప్తజిహ్వో మహాకాయస్తీక్ష్ణశృంగో మహాబలః|
వ్యచరందండకారణ్యం మాంసభక్షో మహామృగః ||003||

అగ్నిహోత్రేషు తీర్థేషు చైత్యవృక్షేషు రావణ|
అత్యంతఘోరో వ్యచరంస్తాపసాంస్తాన్ప్రధర్షయన్ ||004||

నిహత్య దండకారణ్యే తాపసాంధర్మచారిణః|
రుధిరాణి పిబంస్తేషాం తథా మాంసాని భక్షయన్ ||005||

ఋషిమాంసాశనః క్రూరస్త్రాసయన్వనగోచరాన్|
తదా రుధిరమత్తోఽహం వ్యచరం దండకావనం ||006||

తదాహం దండకారణ్యే విచరంధర్మదూషకః|
ఆసాదయం తదా రామం తాపసం ధర్మమాశ్రితం ||007||

వైదేహీం చ మహాభాగాం లక్ష్మణం చ మహారథం|
తాపసం నియతాహారం సర్వభూతహితే రతం ||008||

సోఽహం వనగతం రామం పరిభూయ మహాబలం|
తాపసోఽయమితి జ్ఞాత్వా పూర్వవైరమనుస్మరన్ ||009||

అభ్యధావం సుసంక్రుద్ధస్తీక్ష్ణశృంగో మృగాకృతిః|
జిఘాంసురకృతప్రజ్ఞస్తం ప్రహారమనుస్మరన్ ||010||

తేన ముక్తాస్త్రయో బాణాః శితాః శత్రునిబర్హణాః|
వికృష్య బలవచ్చాపం సుపర్ణానిలతుల్యగాః ||011||

తే బాణా వజ్రసంకాశాః సుఘోరా రక్తభోజనాః|
ఆజగ్ముః సహితాః సర్వే త్రయః సంనతపర్వణః ||012||

పరాక్రమజ్ఞో రామస్య శఠో దృష్టభయః పురా|
సముత్క్రాంతస్తతో ముక్తస్తావుభౌ రాక్షసౌ హతౌ ||013||

శరేణ ముక్తో రామస్య కథంచిత్ప్రాప్య జీవితం|
ఇహ ప్రవ్రాజితో యుక్తస్తాపసోఽహం సమాహితః ||014||

వృక్షే వృక్షే హి పశ్యామి చీరకృష్ణాజినాంబరం|
గృహీతధనుషం రామం పాశహస్తమివాంతకం ||015||

అపి రామసహస్రాణి భీతః పశ్యామి రావణ|
రామభూతమిదం సర్వమరణ్యం ప్రతిభాతి మే ||016||

రామమేవ హి పశ్యామి రహితే రాక్షసేశ్వర|
దృష్ట్వా స్వప్నగతం రామముద్భ్రమామి విచేతనః ||017||

రకారాదీని నామాని రామత్రస్తస్య రావణ|
రత్నాని చ రథాశ్చైవ త్రాసం సంజనయంతి మే ||018||

అహం తస్య ప్రభావజ్ఞో న యుద్ధం తేన తే క్షమం|
రణే రామేణ యుధ్యస్వ క్షమాం వా కురు రాక్షస|
న తే రామకథా కార్యా యది మాం ద్రష్టుమిచ్ఛసి ||019||

ఇదం వచో బంధుహితార్థినా మయా |
యథోచ్యమానం యది నాభిపత్స్యసే|
సబాంధవస్త్యక్ష్యసి జీవితం రణే |
హతోఽద్య రామేణ శరైరజిహ్మగైః ||020||

—♦ సర్గ 038 ♦—

మారీచేన తు తద్వాక్యం క్షమం యుక్తం చ రావణః|
ఉక్తో న ప్రతిజగ్రాహ మర్తుకామ ఇవౌషధం ||001||

తం పథ్యహితవక్తారం మారీచం రాక్షసాధిపః|
అబ్రవీత్పరుషం వాక్యమయుక్తం కాలచోదితః ||002||

యత్కిలైతదయుక్తార్థం మారీచ మయి కథ్యతే|
వాక్యం నిష్ఫలమత్యర్థం బీజముప్తమివోషరే ||003||

త్వద్వాక్యైర్న తు మాం శక్యం భేత్తుం రామస్య సంయుగే|
పాపశీలస్య మూర్ఖస్య మానుషస్య విశేషతః ||004||

యస్త్యక్త్వా సుహృదో రాజ్యం మాతరం పితరం తథా|
స్త్రీవాక్యం ప్రాకృతం శ్రుత్వా వనమేకపదే గతః ||005||

అవశ్యం తు మయా తస్య సంయుగే ఖరఘాతినః|
ప్రాణైః ప్రియతరా సీతా హర్తవ్యా తవ సంనిధౌ ||006||

ఏవం మే నిశ్చితా బుద్ధిర్హృది మారీచ వర్తతే|
న వ్యావర్తయితుం శక్యా సేంద్రైరపి సురాసురైః ||007||

దోషం గుణం వా సంపృష్టస్త్వమేవం వక్తుమర్హసి|
అపాయం వాప్యుపాయం వా కార్యస్యాస్య వినిశ్చయే ||008||

సంపృష్టేన తు వక్తవ్యం సచివేన విపశ్చితా|
ఉద్యతాంజలినా రాజ్ఞో య ఇచ్ఛేద్భూతిమాత్మనః ||009||

వాక్యమప్రతికూలం తు మృదుపూర్వం శుభం హితం|
ఉపచారేణ యుక్తం చ వక్తవ్యో వసుధాధిపః ||010||

సావమర్దం తు యద్వాక్యం మారీచ హితముచ్యతే|
నాభినందతి తద్రాజా మానార్హో మానవర్జితం ||011||

పంచరూపాణి రాజానో ధారయంత్యమితౌజసః|
అగ్నేరింద్రస్య సోమస్య యమస్య వరుణస్య చ|
ఔష్ణ్యం తథా విక్రమం చ సౌమ్యం దండం ప్రసన్నతాం ||012||

తస్మాత్సర్వాస్వవస్థాసు మాన్యాః పూజ్యాశ్చ పార్థివాః|
త్వం తు ధర్మమవిజ్ఞాయ కేవలం మోహమాస్థితః ||013||

అభ్యాగతం మాం దౌరాత్మ్యాత్పరుషం వదసీదృశం|
గుణదోషౌ న పృచ్ఛామి క్షమం చాత్మని రాక్షస|
అస్మింస్తు స భవాన్కృత్యే సాహాయ్యం కర్తుమర్హతి ||014||

సౌవర్ణస్త్వం మృగో భూత్వా చిత్రో రజతబిందుభిః|
ప్రలోభయిత్వా వైదేహీం యథేష్టం గంతుమర్హసి ||015||

త్వాం తు మాయామృగం దృష్ట్వా కాంచనం జాతవిస్మయా|
ఆనయైనమితి క్షిప్రం రామం వక్ష్యతి మైథిలీ ||016||

అపక్రాంతే చ కాకుత్స్థే లక్ష్మణే చ యథాసుఖం|
ఆనయిష్యామి వైదేహీం సహస్రాక్షః శచీమివ ||017||

ఏవం కృత్వా త్విదం కార్యం యథేష్టం గచ్ఛ రాక్షస|
రాజ్యస్యార్ధం ప్రదాస్యామి మారీచ తవ సువ్రత ||018||

గచ్ఛ సౌమ్య శివం మార్గం కార్యస్యాస్య వివృద్ధయే|
ప్రాప్య సీతామయుద్ధేన వంచయిత్వా తు రాఘవం|
లంకాం ప్రతి గమిష్యామి కృతకార్యః సహ త్వయా ||019||

ఏతత్కార్యమవశ్యం మే బలాదపి కరిష్యసి|
రాజ్ఞో హి ప్రతికూలస్థో న జాతు సుఖమేధతే ||020||

ఆసాద్య తం జీవితసంశయస్తే |
మృత్యుర్ధ్రువో హ్యద్య మయా విరుధ్య|
ఏతద్యథావత్పరిగృహ్య బుద్ధ్యా |
యదత్ర పథ్యం కురు తత్తథా త్వం ||021||

—♦ సర్గ 039 ♦—

ఆజ్ఞప్తో రాజవద్వాక్యం ప్రతికూలం నిశాచరః|
అబ్రవీత్పరుషం వాక్యం మారీచో రాక్షసాధిపం ||001||

కేనాయముపదిష్టస్తే వినాశః పాపకర్మణా|
సపుత్రస్య సరాష్ట్రస్య సామాత్యస్య నిశాచర ||002||

కస్త్వయా సుఖినా రాజన్నాభినందతి పాపకృత్|
కేనేదముపదిష్టం తే మృత్యుద్వారముపాయతః ||003||

శత్రవస్తవ సువ్యక్తం హీనవీర్యా నిశాచర|
ఇచ్ఛంతి త్వాం వినశ్యంతముపరుద్ధం బలీయసా ||004||

కేనేదముపదిష్టం తే క్షుద్రేణాహితవాదినా|
యస్త్వామిచ్ఛతి నశ్యంతం స్వకృతేన నిశాచర ||005||

వధ్యాః ఖలు న హన్యంతే సచివాస్తవ రావణ|
యే త్వాముత్పథమారూఢం న నిగృహ్ణంతి సర్వశః ||006||

అమాత్యైః కామవృత్తో హి రాజా కాపథమాశ్రితః|
నిగ్రాహ్యః సర్వథా సద్భిర్న నిగ్రాహ్యో నిగృహ్యసే ||007||

ధర్మమర్థం చ కామం చ యశశ్చ జయతాం వర|
స్వామిప్రసాదాత్సచివాః ప్రాప్నువంతి నిశాచర ||008||

విపర్యయే తు తత్సర్వం వ్యర్థం భవతి రావణ|
వ్యసనం స్వామివైగుణ్యాత్ప్రాప్నువంతీతరే జనాః ||009||

రాజమూలో హి ధర్మశ్చ జయశ్చ జయతాం వర|
తస్మాత్సర్వాస్వవస్థాసు రక్షితవ్యో నరాధిపః ||010||

రాజ్యం పాలయితుం శక్యం న తీక్ష్ణేన నిశాచర|
న చాపి ప్రతికూలేన నావినీతేన రాక్షస ||011||

యే తీక్ష్ణమంత్రాః సచివా భజ్యంతే సహ తేన వై|
విషమేషు రథాః శీఘ్రం మందసారథయో యథా ||012||

బహవః సాధవో లోకే యుక్తధర్మమనుష్ఠితాః|
పరేషామపరాధేన వినష్టాః సపరిచ్ఛదాః ||013||

స్వామినా ప్రతికూలేన ప్రజాస్తీక్ష్ణేన రావణ|
రక్ష్యమాణా న వర్ధంతే మేషా గోమాయునా యథా ||014||

అవశ్యం వినశిష్యంతి సర్వే రావణ రాక్షసాః|
యేషాం త్వం కర్కశో రాజా దుర్బుద్ధిరజితేంద్రియః ||015||

తదిదం కాకతాలీయం ఘోరమాసాదితం త్వయా|
అత్ర కిం శోభనం యత్త్వం ససైన్యో వినశిష్యసి ||016||

మాం నిహత్య తు రామోఽసౌ నచిరాత్త్వాం వధిష్యతి|
అనేన కృతకృత్యోఽస్మి మ్రియే యదరిణా హతః ||017||

దర్శనాదేవ రామస్య హతం మాముపధారయ|
ఆత్మానం చ హతం విద్ధి హృత్వా సీతాం సబాంధవం ||018||

ఆనయిష్యసి చేత్సీతామాశ్రమాత్సహితో మయా|
నైవ త్వమసి నైవాహం నైవ లంకా న రాక్షసాః ||019||

నివార్యమాణస్తు మయా హితైషిణా |
న మృష్యసే వాక్యమిదం నిశాచర|
పరేతకల్పా హి గతాయుషో నరా |
హితం న గృహ్ణంతి సుహృద్భిరీరితం ||020||

—♦ సర్గ 040 ♦—

ఏవముక్త్వా తు పరుషం మారిచో రావణం తతః|
గచ్ఛావేత్యబ్రవీద్దీనో భయాద్రాత్రించరప్రభోః ||001||

దృష్టశ్చాహం పునస్తేన శరచాపాసిధారిణా|
మద్వధోద్యతశస్త్రేణ వినష్టం జీవితం చ మే ||002||

కిం తు కర్తుం మయా శక్యమేవం త్వయి దురాత్మని|
ఏష గచ్ఛామ్యహం తాత స్వస్తి తేఽస్తు నిశాచర ||003||

ప్రహృష్టస్త్వభవత్తేన వచనేన స రాక్షసః|
పరిష్వజ్య సుసంశ్లిష్టమిదం వచనమబ్రవీత్ ||004||

ఏతచ్ఛౌండీర్యయుక్తం తే మచ్ఛందాదివ భాషితం|
ఇదానీమసి మారీచః పూర్వమన్యో నిశాచరః ||005||

ఆరుహ్యతామయం శీఘ్రం ఖగో రత్నవిభూషితః|
మయా సహ రథో యుక్తః పిశాచవదనైః ఖరైః ||006||

తతో రావణమారీచౌ విమానమివ తం రథం|
ఆరుహ్య యయతుః శీఘ్రం తస్మాదాశ్రమమండలాత్ ||007||

తథైవ తత్ర పశ్యంతౌ పత్తనాని వనాని చ|
గిరీంశ్చ సరితః సర్వా రాష్ట్రాణి నగరాణి చ ||008||

సమేత్య దండకారణ్యం రాఘవస్యాశ్రమం తతః|
దదర్శ సహమరీచో రావణో రాక్షసాధిపః ||009||

అవతీర్య రథాత్తస్మాత్తతః కాంచనభూషణాత్|
హస్తే గృహీత్వా మారీచం రావణో వాక్యమబ్రవీత్ ||010||

ఏతద్రామాశ్రమపదం దృశ్యతే కదలీవృతం|
క్రియతాం తత్సఖే శీఘ్రం యదర్థం వయమాగతాః ||011||

స రావణవచః శ్రుత్వా మారీచో రాక్షసస్తదా|
మృగో భూత్వాశ్రమద్వారి రామస్య విచచార హ ||012||

మణిప్రవరశృంగాగ్రః సితాసితముఖాకృతిః|
రక్తపద్మోత్పలముఖ ఇంద్రనీలోత్పలశ్రవాః ||013||

కించిదభ్యున్నత గ్రీవ ఇంద్రనీలనిభోదరః|
మధూకనిభపార్శ్వశ్చ కంజకింజల్కసంనిభః ||014||

వైదూర్యసంకాశఖురస్తనుజంఘః సుసంహతః|
ఇంద్రాయుధసవర్ణేన పుచ్ఛేనోర్ధ్వం విరాజితః ||015||

మనోహరస్నిగ్ధవర్ణో రత్నైర్నానావిధైర్వృతః|
క్షణేన రాక్షసో జాతో మృగః పరమశోభనః ||016||

వనం ప్రజ్వలయన్రమ్యం రామాశ్రమపదం చ తత్|
మనోహరం దర్శనీయం రూపం కృత్వా స రాక్షసః ||017||

ప్రలోభనార్థం వైదేహ్యా నానాధాతువిచిత్రితం|
విచరన్గచ్ఛతే సమ్యక్శాద్వలాని సమంతతః ||018||

రూప్యబిందుశతైశ్చిత్రో భూత్వా చ ప్రియదర్శనః|
విటపీనాం కిసలయాన్భంక్త్వాదన్విచచార హ ||019||

కదలీగృహకం గత్వా కర్ణికారానితస్తతః|
సమాశ్రయన్మందగతిః సీతాసందర్శనం తదా ||020||

రాజీవచిత్రపృష్ఠః స విరరాజ మహామృగః|
రామాశ్రమపదాభ్యాశే విచచార యథాసుఖం ||021||

పునర్గత్వా నివృత్తశ్చ విచచార మృగోత్తమః|
గత్వా ముహూర్తం త్వరయా పునః ప్రతినివర్తతే ||022||

విక్రీడంశ్చ పునర్భూమౌ పునరేవ నిషీదతి|
ఆశ్రమద్వారమాగమ్య మృగయూథాని గచ్ఛతి ||023||

మృగయూథైరనుగతః పునరేవ నివర్తతే|
సీతాదర్శనమాకాంక్షన్రాక్షసో మృగతాం గతః ||024||

పరిభ్రమతి చిత్రాణి మండలాని వినిష్పతన్|
సముద్వీక్ష్య చ సర్వే తం మృగా యేఽన్యే వనేచరాః ||025||

ఉపగమ్య సమాఘ్రాయ విద్రవంతి దిశో దశ|
రాక్షసః సోఽపి తాన్వన్యాన్మృగాన్మృగవధే రతః ||026||

ప్రచ్ఛాదనార్థం భావస్య న భక్షయతి సంస్పృశన్|
తస్మిన్నేవ తతః కాలే వైదేహీ శుభలోచనా ||027||

కుసుమాపచయే వ్యగ్రా పాదపానత్యవర్తత|
కర్ణికారానశోకాంశ్చ చూటాంశ్చ మదిరేక్షణా ||028||

కుసుమాన్యపచిన్వంతీ చచార రుచిరాననా|
అనర్హారణ్యవాసస్య సా తం రత్నమయం మృగం|
ముక్తామణివిచిత్రాంగం దదర్శ పరమాంగనా ||029||

తం వై రుచిరదణ్త్రోష్ఠం రూప్యధాతుతనూరుహం|
విస్మయోత్ఫుల్లనయనా సస్నేహం సముదైక్షత ||030||

స చ తాం రామదయితాం పశ్యన్మాయామయో మృగః|
విచచార తతస్తత్ర దీపయన్నివ తద్వనం ||031||

అదృష్టపూర్వం దృష్ట్వా తం నానారత్నమయం మృగం|
విస్మయం పరమం సీతా జగామ జనకాత్మజా ||032||

—♦ సర్గ 041 ♦—

సా తం సంప్రేక్ష్య సుశ్రోణీ కుసుమాని విచిన్వతీ|
హేమరాజతవర్ణాభ్యాం పార్శ్వాభ్యాముపశోభితం ||001||

ప్రహృష్టా చానవద్యాంగీ మృష్టహాటకవర్ణినీ|
భర్తారమపి చాక్రందల్లక్ష్మణం చైవ సాయుధం ||002||

తయాహూతౌ నరవ్యాఘ్రౌ వైదేహ్యా రామలక్ష్మణౌ|
వీక్షమాణౌ తు తం దేశం తదా దదృశతుర్మృగం ||003||

శంకమానస్తు తం దృష్ట్వా లక్ష్మణో రామమబ్రవీత్|
తమేవైనమహం మన్యే మారీచం రాక్షసం మృగం ||004||

చరంతో మృగయాం హృష్టాః పాపేనోపాధినా వనే|
అనేన నిహతా రామ రాజానః కామరూపిణా ||005||

అస్య మాయావిదో మాయామృగరూపమిదం కృతం|
భానుమత్పురుషవ్యాఘ్ర గంధర్వపురసంనిభం ||006||

మృగో హ్యేవంవిధో రత్నవిచిత్రో నాస్తి రాఘువ|
జగత్యాం జగతీనాథ మాయైషా హి న సంశయః ||007||

ఏవం బ్రువాణం కాకుత్స్థం ప్రతివార్య శుచిస్మితా|
ఉవాచ సీతా సంహృష్టా ఛద్మనా హృతచేతనా ||008||

ఆర్యపుత్రాభిరామోఽసౌ మృగో హరతి మే మనః|
ఆనయైనం మహాబాహో క్రీడార్థం నో భవిష్యతి ||009||

ఇహాశ్రమపదేఽస్మాకం బహవః పుణ్యదర్శనాః|
మృగాశ్చరంతి సహితాశ్చమరాః సృమరాస్తథా ||010||

ఋక్షాః పృషతసంఘాశ్చ వానరాః కింనరాస్తథా|
విచరంతి మహాబాహో రూపశ్రేష్ఠా మహాబలాః ||011||

న చాస్య సదృశో రాజందృష్టపూర్వో మృగః పురా|
తేజసా క్షమయా దీప్త్యా యథాయం మృగసత్తమః ||012||

నానావర్ణవిచిత్రాంగో రత్నబిందుసమాచితః|
ద్యోతయన్వనమవ్యగ్రం శోభతే శశిసంనిభః ||013||

అహో రూపమహో లక్ష్మీః స్వరసంపచ్చ శోభనా|
మృగోఽద్భుతో విచిత్రోఽసౌ హృదయం హరతీవ మే ||014||

యది గ్రహణమభ్యేతి జీవన్నేవ మృగస్తవ|
ఆశ్చర్యభూతం భవతి విస్మయం జనయిష్యతి ||015||

సమాప్తవనవాసానాం రాజ్యస్థానాం చ నః పునః|
అంతఃపురవిభూషార్థో మృగ ఏష భవిష్యతి ||016||

భరతస్యార్యపుత్రస్య శ్వశ్రూణాం మమ చ ప్రభో|
మృగరూపమిదం దివ్యం విస్మయం జనయిష్యతి ||017||

జీవన్న యది తేఽభ్యేతి గ్రహణం మృగసత్తమః|
అజినం నరశార్దూల రుచిరం మే భవిష్యతి ||018||

నిహతస్యాస్య సత్త్వస్య జాంబూనదమయత్వచి|
శష్పబృస్యాం వినీతాయామిచ్ఛామ్యహముపాసితుం ||019||

కామవృత్తమిదం రౌద్రం స్త్రీణామసదృశం మతం|
వపుషా త్వస్య సత్త్వస్య విస్మయో జనితో మమ ||020||

తేన కాంచనరోమ్ణా తు మణిప్రవరశృంగిణా|
తరుణాదిత్యవర్ణేన నక్షత్రపథవర్చసా|
బభూవ రాఘవస్యాపి మనో విస్మయమాగతం ||021||

ఏవం సీతావచః శ్రుత్వా దృష్ట్వా చ మృగమద్భుతం|
ఉవాచ రాఘవో హృష్టో భ్రాతరం లక్ష్మణం వచః ||022||

పశ్య లక్ష్మణ వైదేహ్యాః స్పృహాం మృగగతామిమాం|
రూపశ్రేష్ఠతయా హ్యేష మృగోఽద్య న భవిష్యతి ||023||

న వనే నందనోద్దేశే న చైత్రరథసంశ్రయే|
కుతః పృథివ్యాం సౌమిత్రే యోఽస్య కశ్చిత్సమో మృగః ||024||

ప్రతిలోమానులోమాశ్చ రుచిరా రోమరాజయః|
శోభంతే మృగమాశ్రిత్య చిత్రాః కనకబిందుభిః ||025||

పశ్యాస్య జృంభమాణస్య దీప్తామగ్నిశిఖోపమాం|
జిహ్వాం ముఖాన్నిఃసరంతీం మేఘాదివ శతహ్రదాం ||026||

మసారగల్వర్కముఖః శంఖముక్తానిభోదరః|
కస్య నామానిరూప్యోఽసౌ న మనో లోభయేన్మృగః ||027||

కస్య రూపమిదం దృష్ట్వా జాంబూనదమయప్రభం|
నానారత్నమయం దివ్యం న మనో విస్మయం వ్రజేత్ ||028||

మాంసహేతోరపి మృగాన్విహారార్థం చ ధన్వినః|
ఘ్నంతి లక్ష్మణ రాజానో మృగయాయాం మహావనే ||029||

ధనాని వ్యవసాయేన విచీయంతే మహావనే|
ధాతవో వివిధాశ్చాపి మణిరత్నసువర్ణినః ||030||

తత్సారమఖిలం నృణాం ధనం నిచయవర్ధనం|
మనసా చింతితం సర్వం యథా శుక్రస్య లక్ష్మణ ||031||

అర్థీ యేనార్థకృత్యేన సంవ్రజత్యవిచారయన్|
తమర్థమర్థశాస్త్రజ్ఞః ప్రాహురర్థ్యాశ్చ లక్ష్మణ ||032||

ఏతస్య మృగరత్నస్య పరార్ధ్యే కాంచనత్వచి|
ఉపవేక్ష్యతి వైదేహీ మయా సహ సుమధ్యమా ||033||

న కాదలీ న ప్రియకీ న ప్రవేణీ న చావికీ|
భవేదేతస్య సదృశీ స్పర్శనేనేతి మే మతిః ||034||

ఏష చైవ మృగః శ్రీమాన్యశ్చ దివ్యో నభశ్చరః|
ఉభావేతౌ మృగౌ దివ్యౌ తారామృగమహీమృగౌ ||035||

యది వాయం తథా యన్మాం భవేద్వదసి లక్ష్మణ|
మాయైషా రాక్షసస్యేతి కర్తవ్యోఽస్య వధో మయా ||036||

ఏతేన హి నృశంసేన మారీచేనాకృతాత్మనా|
వనే విచరతా పూర్వం హింసితా మునిపుంగవాః ||037||

ఉత్థాయ బహవో యేన మృగయాయాం జనాధిపాః|
నిహతాః పరమేష్వాసాస్తస్మాద్వధ్యస్త్వయం మృగః ||038||

పురస్తాదిహ వాతాపిః పరిభూయ తపస్వినః|
ఉదరస్థో ద్విజాన్హంతి స్వగర్భోఽశ్వతరీమివ ||039||

స కదాచిచ్చిరాల్లోకే ఆససాద మహామునిం|
అగస్త్యం తేజసా యుక్తం భక్ష్యస్తస్య బభూవ హ ||040||

సముత్థానే చ తద్రూపం కర్తుకామం సమీక్ష్య తం|
ఉత్స్మయిత్వా తు భగవాన్వాతాపిమిదమబ్రవీత్ ||041||

త్వయావిగణ్య వాతాపే పరిభూతాశ్చ తేజసా|
జీవలోకే ద్విజశ్రేష్ఠాస్తస్మాదసి జరాం గతః ||042||

ఏవం తన్న భవేద్రక్షో వాతాపిరివ లక్ష్మణ|
మద్విధం యోఽతిమన్యేత ధర్మనిత్యం జితేంద్రియం ||043||

భవేద్ధతోఽయం వాతాపిరగస్త్యేనేవ మా గతిః|
ఇహ త్వం భవ సంనద్ధో యంత్రితో రక్ష మైథిలీం ||044||

అస్యామాయత్తమస్మాకం యత్కృత్యం రఘునందన|
అహమేనం వధిష్యామి గ్రహీష్యామ్యథ వా మృగం ||045||

యావద్గచ్ఛామి సౌమిత్రే మృగమానయితుం ద్రుతం|
పశ్య లక్ష్మణ వైదేహీం మృగత్వచి గతస్పృహాం ||046||

త్వచా ప్రధానయా హ్యేష మృగోఽద్య న భవిష్యతి|
అప్రమత్తేన తే భావ్యమాశ్రమస్థేన సీతయా ||047||

యావత్పృషతమేకేన సాయకేన నిహన్మ్యహం|
హత్వైతచ్చర్మ ఆదాయ శీఘ్రమేష్యామి లక్ష్మణ ||048||

ప్రదక్షిణేనాతిబలేన పక్షిణా |
జటాయుషా బుద్ధిమతా చ లక్ష్మణ|
భవాప్రమత్తః ప్రతిగృహ్య మైథిలీం |
ప్రతిక్షణం సర్వత ఏవ శంకితః ||049||

—♦ సర్గ 042 ♦—

తథా తు తం సమాదిశ్య భ్రాతరం రఘునందనః|
బబంధాసిం మహాతేజా జాంబూనదమయత్సరుం ||001||

తతస్త్రివిణతం చాపమాదాయాత్మవిభూషణం|
ఆబధ్య చ కలాపౌ ద్వౌ జగామోదగ్రవిక్రమః ||002||

తం వంచయానో రాజేంద్రమాపతంతం నిరీక్ష్య వై|
బభూవాంతర్హితస్త్రాసాత్పునః సందర్శనేఽభవత్ ||003||

బద్ధాసిర్ధనురాదాయ ప్రదుద్రావ యతో మృగః|
తం స పశ్యతి రూపేణ ద్యోతమానమివాగ్రతః ||004||

అవేక్ష్యావేక్ష్య ధావంతం ధనుష్పాణిర్మహావనే|
అతివృత్తమిషోః పాతాల్లోభయానం కదాచన ||005||

శంకితం తు సముద్భ్రాంతముత్పతంతమివాంబరే|
దశ్యమానమదృశ్యం చ నవోద్దేశేషు కేషుచిత్ ||006||

ఛిన్నాభ్రైరివ సంవీతం శారదం చంద్రమండలం|
ముహూర్తాదేవ దదృశే ముహుర్దూరాత్ప్రకాశతే ||007||

దర్శనాదర్శనేనైవ సోఽపాకర్షత రాఘవం|
ఆసీత్క్రుద్ధస్తు కాకుత్స్థో వివశస్తేన మోహితః ||008||

అథావతస్థే సుశ్రాంతశ్ఛాయామాశ్రిత్య శాద్వలే|
మృగైః పరివృతో వన్యైరదూరాత్ప్రత్యదృశ్యత ||009||

దృష్ట్వా రామో మహాతేజాస్తం హంతుం కృతనిశ్చయః|
సంధాయ సుదృఢే చాపే వికృష్య బలవద్బలీ ||010||

తమేవ మృగముద్దిశ్య జ్వలంతమివ పన్నగం|
ముమోచ జ్వలితం దీప్తమస్త్రబ్రహ్మవినిర్మితం ||011||

స భృశం మృగరూపస్య వినిర్భిద్య శరోత్తమః|
మారీచస్యైవ హృదయం విభేదాశనిసంనిభః ||012||

తాలమాత్రమథోత్పత్య న్యపతత్స శరాతురః|
వ్యనదద్భైరవం నాదం ధరణ్యామల్పజీవితః|
మ్రియమాణస్తు మారీచో జహౌ తాం కృత్రిమాం తనుం ||013||

సంప్రాప్తకాలమాజ్ఞాయ చకార చ తతః స్వరం|
సదృశం రాఘవస్యైవ హా సీతే లక్ష్మణేతి చ ||014||

తేన మర్మణి నిర్విద్ధః శరేణానుపమేన హి|
మృగరూపం తు తత్త్యక్త్వా రాక్షసం రూపమాత్మనః|
చక్రే స సుమహాకాయో మారీచో జీవితం త్యజన్ ||015||

తతో విచిత్రకేయూరః సర్వాభరణభూషితః|
హేమమాలీ మహాదంష్ట్రో రాక్షసోఽభూచ్ఛరాహతః ||016||

తం దృష్ట్వా పతితం భూమౌ రాక్షసం ఘోరదర్శనం|
జగామ మనసా సీతాం లక్ష్మణస్య వచః స్మరన్ ||017||

హా సీతే లక్ష్మణేత్యేవమాక్రుశ్య తు మహాస్వరం|
మమార రాక్షసః సోఽయం శ్రుత్వా సీతా కథం భవేత్ ||018||

లక్ష్మణశ్చ మహాబాహుః కామవస్థాం గమిష్యతి|
ఇతి సంచింత్య ధర్మాత్మా రామో హృష్టతనూరుహః ||019||

తత్ర రామం భయం తీవ్రమావివేశ విషాదజం|
రాక్షసం మృగరూపం తం హత్వా శ్రుత్వా చ తత్స్వరం ||020||

నిహత్య పృషతం చాన్యం మాంసమాదాయ రాఘవః|
త్వరమాణో జనస్థానం ససారాభిముఖస్తదా ||021||

—♦ సర్గ 043 ♦—

ఆర్తస్వరం తు తం భర్తుర్విజ్ఞాయ సదృశం వనే|
ఉవాచ లక్ష్మణం సీతా గచ్ఛ జానీహి రాఘవం ||001||

న హి మే జీవితం స్థానే హృదయం వావతిష్ఠతే|
క్రోశతః పరమార్తస్య శ్రుతః శబ్దో మయా భృశం ||002||

ఆక్రందమానం తు వనే భ్రాతరం త్రాతుమర్హసి|
తం క్షిప్రమభిధావ త్వం భ్రాతరం శరణైషిణం ||003||

రక్షసాం వశమాపన్నం సింహానామివ గోవృషం|
న జగామ తథోక్తస్తు భ్రాతురాజ్ఞాయ శాసనం ||004||

తమువాచ తతస్తత్ర కుపితా జనకాత్మజా|
సౌమిత్రే మిత్రరూపేణ భ్రాతుస్త్వమసి శత్రువత్ ||005||

యస్త్వమస్యామవస్థాయాం భ్రాతరం నాభిపద్యసే|
ఇచ్ఛసి త్వం వినశ్యంతం రామం లక్ష్మణ మత్కృతే ||006||

వ్యసనం తే ప్రియం మన్యే స్నేహో భ్రాతరి నాస్తి తే|
తేన తిష్ఠసి విస్రబ్ధస్తమపశ్యన్మహాద్యుతిం ||007||

కిం హి సంశయమాపన్నే తస్మిన్నిహ మయా భవేత్|
కర్తవ్యమిహ తిష్ఠంత్యా యత్ప్రధానస్త్వమాగతః ||008||

ఇతి బ్రువాణం వైదేహీం బాష్పశోకపరిప్లుతాం|
అబ్రవీల్లక్ష్మణస్త్రస్తాం సీతాం మృగవధూమివ ||009||

దేవి దేవమనుష్యేషు గంధర్వేషు పతత్రిషు|
రాక్షసేషు పిశాచేషు కింనరేషు మృగేషు చ ||010||

దానవేషు చ ఘోరేషు న స విద్యేత శోభనే|
యో రామం ప్రతియుధ్యేత సమరే వాసవోపమం ||011||

అవధ్యః సమరే రామో నైవం త్వం వక్తుమర్హసి|
న త్వామస్మిన్వనే హాతుముత్సహే రాఘవం వినా ||012||

అనివార్యం బలం తస్య బలైర్బలవతామపి|
త్రిభిర్లోకైః సముద్యుక్తైః సేశ్వరైః సామరైరపి ||013||

హృదయం నిర్వృతం తేఽస్తు సంతాపస్త్యజ్యతామయం|
ఆగమిష్యతి తే భర్తా శీఘ్రం హత్వా మృగోత్తమం ||014||

న స తస్య స్వరో వ్యక్తం న కశ్చిదపి దైవతః|
గంధర్వనగరప్రఖ్యా మాయా సా తస్య రక్షసః ||015||

న్యాసభూతాసి వైదేహి న్యస్తా మయి మహాత్మనా|
రామేణ త్వం వరారోహే న త్వాం త్యక్తుమిహోత్సహే ||016||

కృతవైరాశ్చ కల్యాణి వయమేతైర్నిశాచరైః|
ఖరస్య నిధనే దేవి జనస్థానవధం ప్రతి ||017||

రాక్షసా విధినా వాచో విసృజంతి మహావనే|
హింసావిహారా వైదేహి న చింతయితుమర్హసి ||018||

లక్ష్మణేనైవముక్తా తు క్రుద్ధా సంరక్తలోచనా|
అబ్రవీత్పరుషం వాక్యం లక్ష్మణం సత్యవాదినం ||019||

అనార్య కరుణారంభ నృశంస కులపాంసన|
అహం తవ ప్రియం మన్యే తేనైతాని ప్రభాషసే ||020||

నైతచ్చిత్రం సపత్నేషు పాపం లక్ష్మణ యద్భవేత్|
త్వద్విధేషు నృశంసేషు నిత్యం ప్రచ్ఛన్నచారిషు ||021||

సుదుష్టస్త్వం వనే రామమేకమేకోఽనుగచ్ఛసి|
మమ హేతోః ప్రతిచ్ఛన్నః ప్రయుక్తో భరతేన వా ||022||

కథమిందీవరశ్యామం రామం పద్మనిభేక్షణం|
ఉపసంశ్రిత్య భర్తారం కామయేయం పృథగ్జనం ||023||

సమక్షం తవ సౌమిత్రే ప్రాణాంస్త్యక్ష్యే న సంశయః|
రామం వినా క్షణమపి న హి జీవామి భూతలే ||024||

ఇత్యుక్తః పరుషం వాక్యం సీతయా రోమహర్షణం|
అబ్రవీల్లక్ష్మణః సీతాం ప్రాంజలిర్విజితేంద్రియః ||025||

ఉత్తరం నోత్సహే వక్తుం దైవతం భవతీ మమ|
వాక్యమప్రతిరూపం తు న చిత్రం స్త్రీషు మైథిలి ||026||

స్వభావస్త్వేష నారీణామేషు లోకేషు దృశ్యతే|
విముక్తధర్మాశ్చపలాస్తీక్ష్ణా భేదకరాః స్త్రియః ||027||

ఉపశృణ్వంతు మే సర్వే సాక్షిభూతా వనేచరాః|
న్యాయవాదీ యథా వాక్యముక్తోఽహం పరుషం త్వయా ||028||

ధిక్త్వామద్య ప్రణశ్య త్వం యన్మామేవం విశంకసే|
స్త్రీత్వాద్దుష్టస్వభావేన గురువాక్యే వ్యవస్థితం ||029||

గమిష్యే యత్ర కాకుత్స్థః స్వస్తి తేఽస్తు వరాననే|
రక్షంతు త్వాం విశాలాక్షి సమగ్రా వనదేవతాః ||030||

నిమిత్తాని హి ఘోరాణి యాని ప్రాదుర్భవంతి మే|
అపి త్వాం సహ రామేణ పశ్యేయం పునరాగతః ||031||

లక్ష్మణేనైవముక్తా తు రుదతీ జనకాత్మజా|
ప్రత్యువాచ తతో వాక్యం తీవ్రం బాష్పపరిప్లుతా ||032||

గోదావరీం ప్రవేక్ష్యామి వినా రామేణ లక్ష్మణ|
ఆబంధిష్యేఽథ వా త్యక్ష్యే విషమే దేహమాత్మనః ||033||

పిబామి వా విషం తీక్ష్ణం ప్రవేక్ష్యామి హుతాశనం|
న త్వహం రాఘవాదన్యం పదాపి పురుషం స్పృశే ||034||

ఇతి లక్ష్మణమాక్రుశ్య సీతా దుఃఖసమన్వితా|
పాణిభ్యాం రుదతీ దుఃఖాదుదరం ప్రజఘాన హ ||035||

తామార్తరూపాం విమనా రుదంతీం |
సౌమిత్రిరాలోక్య విశాలనేత్రాం|
ఆశ్వాసయామాస న చైవ భర్తు |
స్తం భ్రాతరం కించిదువాచ సీతా ||036||

తతస్తు సీతామభివాద్య లక్ష్మణః |
కృతాంజలిః కించిదభిప్రణమ్య|
అవేక్షమాణో బహుశశ్చ మైథిలీం |
జగామ రామస్య సమీపమాత్మవాన్ ||037||

—♦ సర్గ 044 ♦—

తయా పరుషముక్తస్తు కుపితో రాఘవానుజః|
స వికాంక్షన్భృశం రామం ప్రతస్థే నచిరాదివ ||001||

తదాసాద్య దశగ్రీవః క్షిప్రమంతరమాస్థితః|
అభిచక్రామ వైదేహీం పరివ్రాజకరూపధృక్ ||002||

శ్లక్ష్ణకాషాయసంవీతః శిఖీ ఛత్రీ ఉపానహీ|
వామే చాంసేఽవసజ్యాథ శుభే యష్టికమండలూ|
పరివ్రాజకరూపేణ వైదేహీం సముపాగమత్ ||003||

తామాససాదాతిబలో భ్రాతృభ్యాం రహితాం వనే|
రహితాం సూర్యచంద్రాభ్యాం సంధ్యామివ మహత్తమః ||004||

తామపశ్యత్తతో బాలాం రాజపుత్రీం యశస్వినీం|
రోహిణీం శశినా హీనాం గ్రహవద్భృశదారుణః ||005||

తముగ్రం పాపకర్మాణం జనస్థానరుహా ద్రుమాః|
సమీక్ష్య న ప్రకంపంతే న ప్రవాతి చ మారుతః ||006||

శీఘ్రస్రోతాశ్చ తం దృష్ట్వా వీక్షంతం రక్తలోచనం|
స్తిమితం గంతుమారేభే భయాద్గోదావరీ నదీ ||007||

రామస్య త్వంతరం ప్రేప్సుర్దశగ్రీవస్తదంతరే|
ఉపతస్థే చ వైదేహీం భిక్షురూపేణ రావణః ||008||

అభవ్యో భవ్యరూపేణ భర్తారమనుశోచతీం|
అభ్యవర్తత వైదేహీం చిత్రామివ శనైశ్చరః ||009||

స పాపో భవ్యరూపేణ తృణైః కూప ఇవావృతః|
అతిష్ఠత్ప్రేక్ష్య వైదేహీం రామపత్నీం యశస్వినీం ||010||

శుభాం రుచిరదంతౌష్ఠీం పూర్ణచంద్రనిభాననాం|
ఆసీనాం పర్ణశాలాయాం బాష్పశోకాభిపీడితాం ||011||

స తాం పద్మపలాశాక్షీం పీతకౌశేయవాసినీం|
అభ్యగచ్ఛత వైదేహీం దుష్టచేతా నిశాచరః ||012||

స మన్మథశరావిష్టో బ్రహ్మఘోషముదీరయన్|
అబ్రవీత్ప్రశ్రితం వాక్యం రహితే రాక్షసాధిపః ||013||

తాముత్తమాం త్రిలోకానాం పద్మహీనామివ శ్రియం|
విభ్రాజమానాం వపుషా రావణః ప్రశశంస హ ||014||

కా త్వం కాంచనవర్ణాభే పీతకౌశేయవాసిని|
కమలానాం శుభాం మాలాం పద్మినీవ చ బిభ్రతీ ||015||

హ్రీః శ్రీః కీర్తిః శుభా లక్ష్మీరప్సరా వా శుభాననే|
భూతిర్వా త్వం వరారోహే రతిర్వా స్వైరచారిణీ ||016||

సమాః శిఖరిణః స్నిగ్ధాః పాండురా దశనాస్తవ|
విశాలే విమలే నేత్రే రక్తాంతే కృష్ణతారకే ||017||

విశాలం జఘనం పీనమూరూ కరికరోపమౌ|
ఏతావుపచితౌ వృత్తౌ సహితౌ సంప్రగల్భితౌ ||018||

పీనోన్నతముఖౌ కాంతౌ స్నిగ్ధతాలఫలోపమౌ|
మణిప్రవేకాభరణౌ రుచిరౌ తే పయోధరౌ ||019||

చారుస్మితే చారుదతి చారునేత్రే విలాసిని|
మనో హరసి మే రామే నదీకూలమివాంభసా ||020||

కరాంతమితమధ్యాసి సుకేశీ సంహతస్తనీ|
నైవ దేవీ న గంధర్వీ న యక్షీ న చ కింనరీ ||021||

నైవంరూపా మయా నారీ దృష్టపూర్వా మహీతలే|
ఇహ వాసశ్చ కాంతారే చిత్తమున్మాథయంతి మే ||022||

సా ప్రతిక్రామ భద్రం తే న త్వం వస్తుమిహార్హసి|
రాక్షసానామయం వాసో ఘోరాణాం కామరూపిణాం ||023||

ప్రాసాదాగ్ర్యాణి రమ్యాణి నగరోపవనాని చ|
సంపన్నాని సుగంధీని యుక్తాన్యాచరితుం త్వయా ||024||

వరం మాల్యం వరం పానం వరం వస్త్రం చ శోభనే|
భర్తారం చ వరం మన్యే త్వద్యుక్తమసితేక్షణే ||025||

కా త్వం భవసి రుద్రాణాం మరుతాం వా శుచిస్మితే|
వసూనాం వా వరారోహే దేవతా ప్రతిభాసి మే ||026||

నేహ గచ్ఛంతీ గంధర్వా న దేవా న చ కింనరాః|
రాక్షసానామయం వాసః కథం ను త్వమిహాగతా ||027||

ఇహ శాఖామృగాః సింహా ద్వీపివ్యాఘ్రమృగాస్తథా|
ఋక్షాస్తరక్షవః కంకాః కథం తేభ్యో న బిభ్యసే ||028||

మదాన్వితానాం ఘోరాణాం కుంజరాణాం తరస్వినాం|
కథమేకా మహారణ్యే న బిభేషి వనాననే ||029||

కాసి కస్య కుతశ్చ త్వం కింనిమిత్తం చ దండకాన్|
ఏకా చరసి కల్యాణి ఘోరాన్రాక్షససేవితాన్ ||030||

ఇతి ప్రశస్తా వైదేహీ రావణేన దురాత్మనా|
ద్విజాతివేషేణ హి తం దృష్ట్వా రావణమాగతం|
సర్వైరతిథిసత్కారైః పూజయామాస మైథిలీ ||031||

ఉపానీయాసనం పూర్వం పాద్యేనాభినిమంత్ర్య చ|
అబ్రవీత్సిద్ధమిత్యేవ తదా తం సౌమ్యదర్శనం ||032||

ద్విజాతివేషేణ సమీక్ష్య మైథిలీ |
తమాగతం పాత్రకుసుంభధారిణం|
అశక్యముద్ద్వేష్టుముపాయదర్శనా |
న్న్యమంత్రయద్బ్రాహ్మణవద్యథాగతం ||033||

ఇయం బృసీ బ్రాహ్మణ కామమాస్యతా |
మిదం చ పాద్యం ప్రతిగృహ్యతామితి|
ఇదం చ సిద్ధం వనజాతముత్తమం |
త్వదర్థమవ్యగ్రమిహోపభుజ్యతాం ||034||

నిమంత్ర్యమాణః ప్రతిపూర్ణభాషిణీం |
నరేంద్రపత్నీం ప్రసమీక్ష్య మైథిలీం|
ప్రహస్య తస్యా హరణే ధృతం మనః |
సమర్పయామాస వధాయ రావణః ||035||

తతః సువేషం మృగయా గతం పతిం |
ప్రతీక్షమాణా సహలక్ష్మణం తదా|
నిరీక్షమాణా హరితం దదర్శ త |
న్మహద్వనం నైవ తు రామలక్ష్మణౌ ||036||

—♦ సర్గ 045 ♦—

రావణేన తు వైదేహీ తదా పృష్టా జిహీర్షుణా|
పరివ్రాజకరూపేణ శశంసాత్మానమాత్మనా ||001||

బ్రాహ్మణశ్చాతిథిశ్చైష అనుక్తో హి శపేత మాం|
ఇతి ధ్యాత్వా ముహూర్తం తు సీతా వచనమబ్రవీత్ ||002||

దుహితా జనకస్యాహం మైథిలస్య మహాత్మనః|
సీతా నామ్నాస్మి భద్రం తే రామభార్యా ద్విజోత్తమ ॥003॥

సంవత్సరం చాధ్యుషితా రాఘవస్య నివేశనే|
భుంజానా మానుషాన్భోగాన్సర్వకామసమృద్ధినీ ॥004॥

తతః సంవత్సరాదూర్ధ్వం సమమన్యత మే పతిం|
అభిషేచయితుం రామం సమేతో రాజమంత్రిభిః ॥005॥

తస్మిన్సంభ్రియమాణే తు రాఘవస్యాభిషేచనే|
కైకేయీ నామ భర్తారం మమార్యా యాచతే వరం ॥006॥

ప్రతిగృహ్య తు కైకేయీ శ్వశురం సుకృతేన మే|
మమ ప్రవ్రాజనం భర్తుర్భరతస్యాభిషేచనం|
ద్వావయాచత భర్తారం సత్యసంధం నృపోత్తమం ॥007॥

నాద్య భోక్ష్యే న చ స్వప్స్యే న పాస్యేఽహం కదాచన|
ఏష మే జీవితస్యాంతో రామో యద్యభిషిచ్యతే ॥008॥

ఇతి బ్రువాణాం కైకేయీం శ్వశురో మే స మానదః|
అయాచతార్థైరన్వర్థైర్న చ యాచ్ఞాం చకార సా ॥009॥

మమ భర్తా మహాతేజా వయసా పంచవింశకః|
రామేతి ప్రథితో లోకే గుణవాన్సత్యవాక్శుచిః|
విశాలాక్షో మహాబాహుః సర్వభూతహితే రతః ॥010॥

అభిషేకాయ తు పితుః సమీపం రామమాగతం|
కైకేయీ మమ భర్తారమిత్యువాచ ద్రుతం వచః ॥011॥

తవ పిత్రా సమాజ్ఞప్తం మమేదం శృణు రాఘవ|
భరతాయ ప్రదాతవ్యమిదం రాజ్యమకంటకం ॥012॥

త్వయా తు ఖలు వస్తవ్యం నవ వర్షాణి పంచ చ|
వనే ప్రవ్రజ కాకుత్స్థ పితరం మోచయానృతాత్ ॥013॥

తథేత్యువాచ తాం రామః కైకేయీమకుతోభయః|
చకార తద్వచస్తస్యా మమ భర్తా దృఢవ్రతః ॥014॥

దద్యాన్న ప్రతిగృహ్ణీయాత్సత్యబ్రూయాన్న చానృతం|
ఏతద్బ్రాహ్మణ రామస్య వ్రతం ధ్రువమనుత్తమం ॥015॥

తస్య భ్రాతా తు వైమాత్రో లక్ష్మణో నామ వీర్యవాన్|
రామస్య పురుషవ్యాఘ్రః సహాయః సమరేఽరిహా ॥016॥

స భ్రాతా లక్ష్మణో నామ ధర్మచారీ దృఢవ్రతః|
అన్వగచ్ఛద్ధనుష్పాణిః ప్రవ్రజంతం మయా సహ ॥017॥

తే వయం ప్రచ్యుతా రాజ్యాత్కైకేయ్యాస్తు కృతే త్రయః|
విచరామ ద్విజశ్రేష్ఠ వనం గంభీరమోజసా ॥018॥

సమాశ్వస ముహూర్తం తు శక్యం వస్తుమిహ త్వయా|
ఆగమిష్యతి మే భర్తా వన్యమాదాయ పుష్కలం ॥019॥

స త్వం నామ చ గోత్రం చ కులమాచక్ష్వ తత్త్వతః|
ఏకశ్చ దండకారణ్యే కిమర్థం చరసి ద్విజ ॥020॥

ఏవం బ్రువత్యాం సీతాయాం రామపత్న్యాం మహాబలః|
ప్రత్యువాచోత్తరం తీవ్రం రావణో రాక్షసాధిపః ॥021॥

యేన విత్రాసితా లోకాః సదేవాసురపన్నగాః|
అహం స రావణో నామ సీతే రక్షోగణేశ్వరః ||022||

త్వాం తు కాంచనవర్ణాభాం దృష్ట్వా కౌశేయవాసినీం|
రతిం స్వకేషు దారేషు నాధిగచ్ఛామ్యనిందితే ||023||

బహ్వీనాముత్తమస్త్రీణామాహృతానామితస్తతః|
సర్వాసామేవ భద్రం తే మమాగ్రమహిషీ భవ ||024||

లంకా నామ సముద్రస్య మధ్యే మమ మహాపురీ|
సాగరేణ పరిక్షిప్తా నివిష్టా గిరిమూర్ధని ||025||

తత్ర సీతే మయా సార్ధం వనేషు విచరిష్యసి|
న చాస్యారణ్యవాసస్య స్పృహయిష్యసి భామిని ||026||

పంచదాస్యః సహస్రాణి సర్వాభరణభూషితాః|
సీతే పరిచరిష్యంతి భార్యా భవసి మే యది ||027||

రావణేనైవముక్తా తు కుపితా జనకాత్మజా|
ప్రత్యువాచానవద్యాంగీ తమనాదృత్య రాక్షసం ||028||

మహాగిరిమివాకంప్యం మహేంద్రసదృశం పతిం|
మహోదధిమివాక్షోభ్యమహం రామమనువ్రతా ||029||

మహాబాహుం మహోరస్కం సింహవిక్రాంతగామినం|
నృసింహం సింహసంకాశమహం రామమనువ్రతా ||030||

పూర్ణచంద్రాననం వీరం రాజవత్సం జితేంద్రియం|
పృథుకీర్తిం మహాబాహుమహం రామమనువ్రతా ||031||

త్వం పునర్జంబుకః సింహీం మామిహేచ్ఛసి దుర్లభాం|
నాహం శక్యా త్వయా స్ప్రష్టుమాదిత్యస్య ప్రభా యథా ||032||

పాదపాన్కాంచనాన్నూనం బహూన్పశ్యసి మందభాక్|
రాఘవస్య ప్రియాం భార్యాం యస్త్వమిచ్ఛసి రావణ ||033||

క్షుధితస్య చ సింహస్య మృగశత్రోస్తరస్వినః|
ఆశీవిషస్య వదనాద్దంష్ట్రామాదాతుమిచ్ఛసి ||034||

మందరం పర్వతశ్రేష్ఠం పాణినా హర్తుమిచ్ఛసి|
కాలకూటం విషం పీత్వా స్వస్తిమాన్గంతుమిచ్ఛసి ||035||

అక్షిసూచ్యా ప్రమృజసి జిహ్వయా లేఢి చ క్షురం|
రాఘవస్య ప్రియాం భార్యామధిగంతుం త్వమిచ్ఛసి ||036||

అవసజ్య శిలాం కంఠే సముద్రం తర్తుమిచ్ఛసి|
సూర్యా చంద్రమసౌ చోభౌ ప్రాణిభ్యాం హర్తుమిచ్ఛసి|
యో రామస్య ప్రియాం భార్యాం ప్రధర్షయితుమిచ్ఛసి ||037||

అగ్నిం ప్రజ్వలితం దృష్ట్వా వస్త్రేణాహర్తుమిచ్ఛసి|
కల్యాణ వృత్తాం రామస్య యో భార్యాం హర్తుమిచ్ఛసి ||038||

అయోముఖానాం శూలానామగ్రే చరితుమిచ్ఛసి|
రామస్య సదృశీం భార్యాం యోఽధిగంతుం త్వమిచ్ఛసి ||039||

యదంతరం సింహశృగాలయోర్వనే |
యదంతరం స్యందనికాసముద్రయోః|

సురాగ్ర్యసౌవీరకయోర్యదంతరం |
తదంతరం దాశరథేస్తవైవ చ ||040||

యదంతరం కాంచనసీసలోహయో |
ర్యదంతరం చందనవారిపంకయోః|
యదంతరం హస్తిబిడాలయోర్వనే |
తదంతరం దశరథేస్తవైవ చ ||041||

యదంతరం వాయసవైనతేయయో |
ర్యదంతరం మద్గుమయూరయోరపి|
యదంతరం సారసగృధ్రయోర్వనే |
తదంతరం దాశరథేస్తవైవ చ ||042||

తస్మిన్సహస్రాక్షసమప్రభావే |
రామే స్థితే కార్ముకబాణపాణౌ|
హృతాపి తేఽహం న జరాం గమిష్యే |
వజ్రం యథా మక్షికయావగీర్ణం ||043||

ఇతీవ తద్వాక్యమదుష్టభావా |
సుదృష్టముక్త్వా రజనీచరం తం|
గాత్రప్రకంపాద్వ్యథితా బభూవ |
వాతోద్ధతా సా కదలీవ తన్వీ ||044||

తాం వేపమానాముపలక్ష్య సీతాం |
స రావణో మృత్యుసమప్రభావః|
కులం బలం నామ చ కర్మ చాత్మనః |
సమాచచక్షే భయకారణార్థం ||045||

—♦ సర్గ 046 ♦—

ఏవం బ్రువత్యాం సీతాయాం సంరబ్ధః పరుషాక్షరం|
లలాటే భ్రుకుటీం కృత్వా రావణః ప్రత్యువాచ హ ||001||

భ్రాతా వైశ్రవణస్యాహం సాపత్న్యో వరవర్ణిని|
రావణో నామ భద్రం తే దశగ్రీవః ప్రతాపవాన్ ||002||

యస్య దేవాః సగంధర్వాః పిశాచపతగోరగాః|
విద్రవంతి భయాద్భీతా మృత్యోరివ సదా ప్రజాః ||003||

యేన వైశ్రవణో భ్రాతా వైమాత్రః కారణాంతరే|
ద్వంద్వమాసాదితః క్రోధాద్రణే విక్రమ్య నిర్జితః ||004||

మద్భయార్తః పరిత్యజ్య స్వమధిష్ఠానమృద్ధిమత్|
కైలాసం పర్వతశ్రేష్ఠమధ్యాస్తే నరవాహనః ||005||

యస్య తత్పుష్పకం నామ విమానం కామగం శుభం|
వీర్యాదావర్జితం భద్రే యేన యామి విహాయసం ||006||

మమ సంజాతరోషస్య ముఖం దృష్ట్వైవ మైథిలి|
విద్రవంతి పరిత్రస్తాః సురాః శక్రపురోగమాః ||007||

యత్ర తిష్ఠామ్యహం తత్ర మారుతో వాతి శంకితః|
తీవ్రాంశుః శిశిరాంశుశ్చ భయాత్సంపద్యతే రవిః ||008||

నిష్కంపపత్రాస్తరవో నద్యశ్చ స్తిమితోదకాః|
భవంతి యత్ర యత్రాహం తిష్ఠామి చ చరామి చ ||009||

మమ పారే సముద్రస్య లంకా నామ పురీ శుభా|
సంపూర్ణా రాక్షసైర్ఘోరైర్యథేంద్రస్యామరావతీ ||010||

ప్రాకారేణ పరిక్షిప్తా పాండురేణ విరాజితా|
హేమకక్ష్యా పురీ రమ్యా వైదూర్యమయ తోరణా ||011||

హస్త్యశ్వరథసంబాధా తూర్యనాదవినాదితా|
సర్వకామఫలైర్వృక్షైః సంకులోద్యానశోభితా ||012||

తత్ర త్వం వసతీ సీతే రాజపుత్రి మయా సహ|
న స్మరిష్యసి నారీణాం మానుషీణాం మనస్విని ||013||

భుంజానా మానుషాన్భోగాందివ్యాంశ్చ వరవర్ణిని|
న స్మరిష్యసి రామస్య మానుషస్య గతాయుషః ||014||

స్థాపయిత్వా ప్రియం పుత్రం రాజ్ఞా దశరథేన యః|
మందవీర్యః సుతో జ్యేష్ఠస్తతః ప్రస్థాపితో వనం ||015||

తేన కిం భ్రష్టరాజ్యేన రామేణ గతచేతసా|
కరిష్యసి విశాలాక్షి తాపసేన తపస్వినా ||016||

సర్వరాక్షసభర్తారం కామాత్స్వయమిహాగతం|
న మన్మథశరావిష్టం ప్రత్యాఖ్యాతుం త్వమర్హసి ||017||

ప్రత్యాఖ్యాయ హి మాం భీరు పరితాపం గమిష్యసి|
చరణేనాభిహత్యేవ పురూరవసమూర్వశీ ||018||

ఏవముక్తా తు వైదేహీ క్రుద్ధా సంరక్తలోచనా|
అబ్రవీత్పరుషం వాక్యం రహితే రాక్షసాధిపం ||019||

కథం వైశ్రవణం దేవం సర్వభూతనమస్కృతం|
భ్రాతరం వ్యపదిశ్య త్వమశుభం కర్తుమిచ్ఛసి ||020||

అవశ్యం వినశిష్యంతి సర్వే రావణ రాక్షసాః|
యేషాం త్వం కర్కశో రాజా దుర్బుద్ధిరజితేంద్రియః ||021||

అపహృత్య శచీం భార్యాం శక్యమింద్రస్య జీవితుం|
న తు రామస్య భార్యాం మామపనీయాస్తి జీవితం ||022||

జీవేచ్చిరం వజ్రధరస్య హస్తా |
చ్ఛచీం ప్రధృష్యాప్రతిరూపరూపాం|
న మాదృశీం రాక్షసధర్షయిత్వా |
పీతామృతస్యాపి తవాస్తి మోక్షః ||023||

—♦ సర్గ 047 ♦—

సీతాయా వచనం శ్రుత్వా దశగ్రీవః ప్రతాపవాన్|
హస్తే హస్తం సమాహత్య చకార సుమహద్వపుః ||001||

స మైథిలీం పునర్వాక్యం బభాషే చ తతో భృశం|
నోన్మత్తయా శ్రుతౌ మన్యే మమ వీర్యపరాక్రమౌ ||002||

ఉద్వహేయం భుజాభ్యాం తు మేదినీమంబరే స్థితః|
ఆపిబేయం సముద్రం చ మృత్యుం హన్యాం రణే స్థితః ||003||

అర్కం రుంధ్యాం శరైస్తీక్ష్ణైర్విభింద్యాం హి మహీతలం|
కామరూపిణమున్మత్తే పశ్య మాం కామదం పతిం ||004||

ఏవముక్తవతస్తస్య రావణస్య శిఖిప్రభే|
క్రుద్ధస్య హరిపర్యంతే రక్తే నేత్రే బభూవతుః ||005||

సద్యః సౌమ్యం పరిత్యజ్య భిక్షురూపం స రావణః|
స్వం రూపం కాలరూపాభం భేజే వైశ్రవణానుజః ||006||

సంరక్తనయనః శ్రీమాంస్తప్తకాంచనకుండలః|
దశాస్యః కార్ముకీ బాణీ బభూవ క్షణదాచరః ||007||

స పరివ్రాజకచ్ఛద్మ మహాకాయో విహాయ తత్|
ప్రతిపేదే స్వకం రూపం రావణో రాక్షసాధిపః ||008||

సంరక్తనయనః క్రోధాజ్జీమూతనిచయప్రభః|
రక్తాంబరధరస్తస్థౌ స్త్రీరత్నం ప్రేక్ష్య మైథిలీం ||009||

స తామసితకేశాంతాం భాస్కరస్య ప్రభామివ|
వసనాభరణోపేతాం మైథిలీం రావణోఽబ్రవీత్ ||010||

త్రిషు లోకేషు విఖ్యాతం యది భర్తారమిచ్ఛసి|
మామాశ్రయ వరారోహే తవాహం సదృశః పతిః ||011||

మాం భజస్వ చిరాయ త్వమహం శ్లాఘ్యస్తవ ప్రియః|
నైవ చాహం క్వచిద్భద్రే కరిష్యే తవ విప్రియం|
త్యజ్యతాం మానుషో భావో మయి భావః ప్రణీయతాం ||012||

రాజ్యాచ్చ్యుతమసిద్ధార్థం రామం పరిమితాయుషం|
కైర్గుణైరనురక్తాసి మూఢే పండితమానిని ||013||

యః స్త్రియా వచనాద్రాజ్యం విహాయ ససుహృజ్జనం|
అస్మిన్వ్యాలానుచరితే వనే వసతి దుర్మతిః ||014||

ఇత్యుక్త్వా మైథిలీం వాక్యం ప్రియార్హాం ప్రియవాదినీం|
జగ్రాహ రావణః సీతాం బుధః ఖే రోహిణీమివ ||015||

వామేన సీతాం పద్మాక్షీం మూర్ధజేషు కరేణ సః|
ఊర్వోస్తు దక్షిణేనైవ పరిజగ్రాహ పాణినా ||016||

తం దృష్ట్వా గిరిశృంగాభం తీక్ష్ణదంష్ట్రం మహాభుజం|
ప్రాద్రవన్మృత్యుసంకాశం భయార్తా వనదేవతాః ||017||

స చ మాయామయో దివ్యః ఖరయుక్తః ఖరస్వనః|
ప్రత్యదృశ్యత హేమాంగో రావణస్య మహారథః ||018||

తతస్తాం పరుషైర్వాక్యైరభితర్జ్య మహాస్వనః|
అంకేనాదాయ వైదేహీం రథమారోపయత్తదా ||019||

సా గృహీతాతిచుక్రోశ రావణేన యశస్వినీ|
రామేతి సీతా దుఃఖార్తా రామం దూరగతం వనే ||020||

తామకామాం స కామార్తః పన్నగేంద్రవధూమివ|
వివేష్టమానామాదాయ ఉత్పపాథాథ రావణః ||021||

తతః సా రాక్షసేంద్రేణ హ్రియమాణా విహాయసా|
భృశం చుక్రోశ మత్తేవ భ్రాంతచిత్తా యథాతురా ||022||

హా లక్ష్మణ మహాబాహో గురుచిత్తప్రసాదక|
హ్రియమాణాం న జానీషే రక్షసా కామరూపిణా ||023||

జీవితం సుఖమర్థాంశ్చ ధర్మహేతోః పరిత్యజన్|
హ్రియమాణామధర్మేణ మాం రాఘవ న పశ్యసి ||024||

నను నామావినీతానాం వినేతాసి పరంతప|
కథమేవంవిధం పాపం న త్వం శాధి హి రావణం ||025||

నను సద్యోఽవినీతస్య దృశ్యతే కర్మణః ఫలం|
కాలోఽప్యంగీ భవత్యత్ర సస్యానామివ పక్తయే ||026||

స కర్మ కృతవానేతత్కాలోపహతచేతనః|
జీవితాంతకరం ఘోరం రామాద్వ్యసనమాప్నుహి ||027||

హంతేదానీం సకామా తు కైకేయీ బాంధవైః సహ|
హ్రియేయం ధర్మకామస్య ధర్మపత్నీ యశస్వినః ||028||

ఆమంత్రయే జనస్థానం కర్ణికారాంశ్చ పుష్పితాన్|
క్షిప్రం రామాయ శంసధ్వం సీతాం హరతి రావణః ||029||

మాల్యవంతం శిఖరిణం వందే ప్రస్రవణం గిరిం|
క్షిప్రం రామాయ శంసధ్వం సీతాం హరతి రావణః ||030||

హంససారససంఘుష్టాం వందే గోదావరీం నదీం|
క్షిప్రం రామాయ శంసధ్వం సీతాం హరతి రావణః ||031||

దైవతాని చ యాంత్యస్మిన్వనే వివిధపాదపే|
నమస్కరోమ్యహం తేభ్యో భర్తుః శంసత మాం హృతాం ||032||

యాని కానిచిదప్యత్ర సత్త్వాని నివసంత్యుత|
సర్వాణి శరణం యామి మృగపక్షిగణానపి ||033||

హ్రియమాణాం ప్రియాం భర్తుః ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీం|
వివశాపహృతా సీతా రావణేనేతి శంసత ||034||

విదిత్వా మాం మహాబాహురముత్రాపి మహాబలః|
ఆనేష్యతి పరాక్రమ్య వైవస్వతహృతామపి ||035||

రామాయ తు యథాతత్త్వం జటాయో హరణం మమ|
లక్ష్మణాయ చ తత్సర్వమాఖ్యాతవ్యమశేషతః ||036||

—♦ సర్గ 048 ♦—

తం శబ్దమవసుప్తస్య జటాయురథ శుశ్రువే|
నిరైక్షద్రావణం క్షిప్రం వైదేహీం చ దదర్శ సః ||001||

తతః పర్వతకూటాభస్తీక్ష్ణతుండః ఖగోత్తమః|
వనస్పతిగతః శ్రీమాన్వ్యాజహార శుభాం గిరం ||002||

దశగ్రీవస్థితో ధర్మే పురాణే సత్యసంశ్రయః|
జటాయుర్నామ నామ్నాహం గృధ్రరాజో మహాబలః ||003||

రాజా సర్వస్య లోకస్య మహేంద్రవరుణోపమః|
లోకానాం చ హితే యుక్తో రామో దశరథాత్మజః ||004||

తస్యైషా లోకనాథస్య ధర్మపత్నీ యశస్వినీ|
సీతా నామ వరారోహా యాం త్వం హర్తుమిహేచ్ఛసి ||005||

కథం రాజా స్థితో ధర్మే పరదారాన్పరామృశేత్|
రక్షణీయా విశేషేణ రాజదారా మహాబలః|
నివర్తయ మతిం నీచాం పరదారాభిమర్శనం ||006||

న తత్సమాచరేద్ధీరో యత్పరోఽస్య విగర్హయేత్|
యథాత్మనస్తథాన్యేషాం దారా రక్ష్యా విమర్శనాత్ ||007||

అర్థం వా యది వా కామం శిష్టాః శాస్త్రేష్వనాగతం|
వ్యవస్యంత్యను రాజానం ధర్మం పౌరస్త్యనందన ||008||

రాజా ధర్మశ్చ కామశ్చ ద్రవ్యాణాం చోత్తమో నిధిః|
ధర్మః శుభం వా పాపం వా రాజమూలం ప్రవర్తతే ||009||

పాపస్వభావశ్చపలః కథం త్వం రక్షసాం వర|
ఐశ్వర్యమభిసంప్రాప్తో విమానమివ దుష్కృతీ ||010||

కామస్వభావో యో యస్య న స శక్యః ప్రమార్జితుం|
న హి దుష్టాత్మనామార్య మా వసత్యాలయే చిరం ||011||

విషయే వా పురే వా తే యదా రామో మహాబలః|
నాపరాధ్యతి ధర్మాత్మా కథం తస్యాపరాధ్యసి ||012||

యది శూర్పణఖాహేతోర్జనస్థానగతః ఖరః|
అతివృత్తో హతః పూర్వం రామేణాక్లిష్టకర్మణా ||013||

అత్ర బ్రూహి యథాసత్యం కో రామస్య వ్యతిక్రమః|
యస్య త్వం లోకనాథస్య హృత్వా భార్యాం గమిష్యసి ||014||

క్షిప్రం విసృజ వైదేహీం మా త్వా ఘోరేణ చక్షుషా|
దహేద్దహన భూతేన వృత్రమింద్రాశనిర్యథా ||015||

సర్పమాశీవిషం బద్ధ్వా వస్త్రాంతే నావబుధ్యసే|
గ్రీవాయాం ప్రతిముక్తం చ కాలపాశం న పశ్యసి ||016||

స భారః సౌమ్య భర్తవ్యో యో నరం నావసాదయేత్|
తదన్నముపభోక్తవ్యం జీర్యతే యదనామయం ||017||

యత్కృత్వా న భవేద్ధర్మో న కీర్తిర్న యశో భువి|
శరీరస్య భవేత్ఖేదః కస్తత్కర్మ సమాచరేత్ ||018||

షష్టివర్షసహస్రాణి మమ జాతస్య రావణ|
పితృపైతామహం రాజ్యం యథావదనుతిష్ఠతః ||019||

వృద్ధోఽహం త్వం యువా ధన్వీ సరథః కవచీ శరీ|
తథాప్యాదాయ వైదేహీం కుశలీ న గమిష్యసి ||020||

న శక్తస్త్వం బలాద్ధర్తుం వైదేహీం మమ పశ్యతః|
హేతుభిర్న్యాయసంయుక్తైర్ధ్రువాం వేదశ్రుతీమివ ||021||

యుధ్యస్వ యది శూరోఽసి ముహూర్తం తిష్ఠ రావణ|
శయిష్యసే హతో భూమౌ యథాపూర్వం ఖరస్తథా ||022||

అసకృత్సంయుగే యేన నిహతా దైత్యదానవాః|
నచిరాచ్చీరవాసాస్త్వాం రామో యుధి వధిష్యతి ||023||

కిం ను శక్యం మయా కర్తుం గతౌ దూరం నృపాత్మజౌ|
క్షిప్రం త్వం నశ్యసే నీచ తయోర్భీతో న సంశయః ||024||

న హి మే జీవమానస్య నయిష్యసి శుభామిమాం|
సీతాం కమలపత్రాక్షీం రామస్య మహిషీం ప్రియాం ||025||

అవశ్యం తు మయా కార్యం ప్రియం తస్య మహాత్మనః|
జీవితేనాపి రామస్య తథా దశరథస్య చ ||026||

తిష్ఠ తిష్ఠ దశగ్రీవ ముహూర్తం పశ్య రావణ|
యుద్ధాతిథ్యం ప్రదాస్యామి యథాప్రాణం నిశాచర|
వృంతాదివ ఫలం త్వాం తు పాతయేయం రథోత్తమాత్ ||027||

—♦ సర్గ 049 ♦—

ఇత్యుక్తస్య యథాన్యాయం రావణస్య జటాయుషా|
క్రుద్ధస్యాగ్నినిభాః సర్వా రేజుర్వింశతిదృష్టయః ||001||

సంరక్తనయనః కోపాత్తప్తకాంచనకుండలః|
రాక్షసేంద్రోఽభిదుద్రావ పతగేంద్రమమర్షణః ||002||

స సంప్రహారస్తుములస్తయోస్తస్మిన్మహావనే|
బభూవ వాతోద్ధతయోర్మేఘయోర్గగనే యథా ||003||

తద్బభూవాద్భుతం యుద్ధం గృధ్రరాక్షసయోస్తదా|
సపక్షయోర్మాల్యవతోర్మహాపర్వతయోరివ ||004||

తతో నాలీకనారాచైస్తీక్ష్ణాగ్రైశ్చ వికర్ణిభిః|
అభ్యవర్షన్మహాఘోరైర్గృధ్రరాజం మహాబలః ||005||

స తాని శరజాలాని గృధ్రః పత్రరథేశ్వరః|
జటాయుః ప్రతిజగ్రాహ రావణాస్త్రాణి సంయుగే ||006||

తస్య తీక్ష్ణనఖాభ్యాం తు చరణాభ్యాం మహాబలః|
చకార బహుధా గాత్రే వ్రణాన్పతగసత్తమః ||007||

అథ క్రోధాద్దశగ్రీవో జగ్రాహ దశమార్గణాన్|
మృత్యుదండనిభాన్ఘోరాఞ్శత్రుమర్దనకాంక్షయా ||008||

స తైర్బాణైర్మహావీర్యః పూర్ణముక్తైరజిహ్మగైః|
బిభేద నిశితైస్తీక్ష్ణైర్గృధ్రం ఘోరైః శిలీముఖైః ||009||

స రాక్షసరథే పశ్యంజానకీం బాష్పలోచనాం|
అచింతయిత్వా బాణాంస్తాన్రాక్షసం సమభిద్రవత్ ||010||

తతోఽస్య సశరం చాపం ముక్తామణివిభూషితం|
చరణాభ్యాం మహాతేజా బభంజ పతగేశ్వరః ||011||

తచ్చాగ్నిసదృశం దీప్తం రావణస్య శరావరం|
పక్షాభ్యాం చ మహాతేజా వ్యధునోత్పతగేశ్వరః ||012||

కాంచనోరశ్ఛదాందివ్యాన్పిశాచవదనాన్ఖరాన్|
తాంశ్చాస్య జవసంపన్నాంజఘాన సమరే బలీ ||013||

వరం త్రివేణుసంపన్నం కామగం పావకార్చిషం|
మణిహేమవిచిత్రాంగం బభంజ చ మహారథం|
పూర్ణచంద్రప్రతీకాశం ఛత్రం చ వ్యజనైః సహ ||014||

స భగ్నధన్వా విరథో హతాశ్వో హతసారథిః|
అంకేనాదాయ వైదేహీం పపాత భువి రావణః ||015||

దృష్ట్వా నిపతితం భూమౌ రావణం భగ్నవాహనం|
సాధు సాధ్వితి భూతాని గృధ్రరాజమపూజయన్ ||016||

పరిశ్రాంతం తు తం దృష్ట్వా జరయా పక్షియూథపం|
ఉత్పపాత పునర్హృష్టో మైథిలీం గృహ్య రావణః ||017||

తం ప్రహృష్టం నిధాయాంకే గచ్ఛంతం జనకాత్మజాం|
గృధ్రరాజః సముత్పత్య జటాయురిదమబ్రవీత్ ||018||

వజ్రసంస్పర్శబాణస్య భార్యాం రామస్య రావణ|
అల్పబుద్ధే హరస్యేనాం వధాయ ఖలు రక్షసాం ||019||

సమిత్రబంధుః సామాత్యః సబలః సపరిచ్ఛదః|
విషపానం పిబస్యేతత్పిపాసిత ఇవోదకం ||020||

అనుబంధమజానంతః కర్మణామవిచక్షణాః|
శీఘ్రమేవ వినశ్యంతి యథా త్వం వినశిష్యసి ||021||

బద్ధస్త్వం కాలపాశేన క్వ గతస్తస్య మోక్ష్యసే|
వధాయ బడిశం గృహ్య సామిషం జలజో యథా ||022||

న హి జాతు దురాధర్షౌ కాకుత్స్థౌ తవ రావణ|
ధర్షణం చాశ్రమస్యాస్య క్షమిష్యేతే తు రాఘవౌ ||023||

యథా త్వయా కృతం కర్మ భీరుణా లోకగర్హితం|
తస్కరాచరితో మార్గో నైష వీరనిషేవితః ||024||

యుధ్యస్వ యది శూరోఽసి ముహూర్తం తిష్ఠ రావణ|
శయిష్యసే హతో భూమౌ యథా భ్రాతా ఖరస్తథా ||025||

పరేతకాలే పురుషో యత్కర్మ ప్రతిపద్యతే|
వినాశాయాత్మనోఽధర్మ్యం ప్రతిపన్నోఽసి కర్మ తత్ ||026||

పాపానుబంధో వై యస్య కర్మణః కో ను తత్పుమాన్|
కుర్వీత లోకాధిపతిః స్వయంభూర్భగవానపి ||027||

ఏవముక్త్వా శుభం వాక్యం జటాయుస్తస్య రక్షసః|
నిపపాత భృశం పృష్ఠే దశగ్రీవస్య వీర్యవాన్ ||028||

తం గృహీత్వా నఖైస్తీక్ష్ణైర్విరరాద సమంతతః|
అధిరూఢో గజారోహో యథా స్యాద్దుష్టవారణం ||029||

విరరాద నఖైరస్య తుండం పృష్ఠే సమర్పయన్|
కేశాంశ్చోత్పాటయామాస నఖపక్షముఖాయుధః ||030||

స తథా గృధ్రరాజేన క్లిశ్యమానో ముహుర్ముహుః|
అమర్షస్ఫురితౌష్ఠః సన్ప్రాకంపత స రాక్షసః ||031||

సంపరిష్వజ్య వైదేహీం వామేనాంకేన రావణః|
తలేనాభిజఘానార్తో జటాయుం క్రోధమూర్ఛితః ||032||

జటాయుస్తమతిక్రమ్య తుండేనాస్య ఖరాధిపః|
వామబాహూందశ తదా వ్యపాహరదరిందమః ॥033॥

తతః క్రుద్ధో దశక్రీవః సీతాముత్సృజ్య వీర్యవాన్|
ముష్టిభ్యాం చరణాభ్యాం చ గృధ్రరాజమపోథయత్ ॥034॥

తతో ముహూర్తం సంగ్రామో బభూవాతులవీర్యయోః|
రాక్షసానాం చ ముఖ్యస్య పక్షిణాం ప్రవరస్య చ ॥035॥

తస్య వ్యాయచ్ఛమానస్య రామస్యార్థేఽథ రావణః|
పక్షౌ పాదౌ చ పార్శ్వౌ చ ఖడ్గముద్ధృత్య సోఽచ్ఛినత్ ॥036॥

స ఛిన్నపక్షః సహసా రక్షసా రౌద్రకర్మణా|
నిపపాత హతో గృధ్రో ధరణ్యామల్పజీవితః ॥037॥

తం దృష్ట్వా పతితం భూమౌ క్షతజార్ద్రం జటాయుషం|
అభ్యధావత వైదేహీ స్వబంధుమివ దుఃఖితా ॥038॥

తం నీలజీమూతనికాశకల్పం |
సుపాండురోరస్కముదారవీర్యం|
దదర్శ లంకాధిపతిః పృథివ్యాం |
జటాయుషం శాంతమివాగ్నిదావం ॥039॥

తతస్తు తం పత్రరథం మహీతలే |
నిపాతితం రావణవేగమర్దితం|
పునః పరిష్వజ్య శశిప్రభాననా |
రురోద సీతా జనకాత్మజా తదా ॥040॥

—♦ సర్గ 050 ♦—

తమల్పజీవితం భూమౌ స్ఫురంతం రాక్షసాధిపః|
దదర్శ గృధ్రం పతితం సమీపే రాఘవాశ్రమాత్ ॥001॥

సా తు తారాధిపముఖీ రావణేన సమీక్ష్య తం|
గృధ్రరాజం వినిహతం విలలాప సుదుఃఖితా ॥002॥

నిమిత్తం లక్షణజ్ఞానం శకునిస్వరదర్శనం|
అవశ్యం సుఖదుఃఖేషు నరాణాం ప్రతిదృశ్యతే ॥003॥

న నూనం రామ జానాసి మహద్వ్యసనమాత్మజః|
ధావంతి నూనం కాకుత్స్థ మదర్థం మృగపక్షిణః ॥004॥

త్రాహి మామద్య కాకుత్స్థ లక్ష్మణేతి వరాంగనా|
సుసంత్రస్తా సమాక్రందచ్ఛృణ్వతాం తు యథాంతికే ॥005॥

తాం క్లిష్టమాల్యాభరణాం విలపంతీమనాథవత్|
అభ్యధావత వైదేహీం రావణో రాక్షసాధిపః ॥006॥

తాం లతామివ వేష్టంతీమాలింగంతీం మహాద్రుమాన్|
ముంచ ముంచేతి బహుశః ప్రవదన్రాక్షసాధిపః ॥007॥

క్రోశంతీం రామ రామేతి రామేణ రహితాం వనే|
జీవితాంతాయ కేశేషు జగ్రాహాంతకసంనిభః ॥008॥

ప్రధర్షితాయాం వైదేహ్యాం బభూవ సచరాచరం|
జగత్సర్వమమర్యాదం తమసాంధేన సంవృతం ॥009॥

దృష్ట్వా సితాం పరామృష్టాం దీనాం దివ్యేన చక్షుషా|
కృతం కార్యమితి శ్రీమాన్వ్యాజహార పితామహః ||010||

ప్రహృష్టా వ్యథితాశ్చాసన్సర్వే తే పరమర్షయః|
దృష్ట్వా సీతాం పరామృష్టాం దండకారణ్యవాసినః ||011||

స తు తాం రామ రామేతి రుదంతీం లక్ష్మణేతి చ|
జగామాకాశమాదాయ రావణో రాక్షసాధిపః ||012||

తప్తాభరణసర్వాంగీ పీతకౌశేయవాసనీ|
రరాజ రాజపుత్రీ తు విద్యుత్సౌదామనీ యథా ||013||

ఉద్ధూతేన చ వస్త్రేణ తస్యాః పీతేన రావణః|
అధికం పరిబభ్రాజ గిరిర్దీప ఇవాగ్నినా ||014||

తస్యాః పరమకల్యాణ్యాస్తామ్రాణి సురభీణి చ|
పద్మపత్రాణి వైదేహ్యా అభ్యకీర్యంత రావణం ||015||

తస్యాః కౌశేయముద్ధూతమాకాశే కనకప్రభం|
బభౌ చాదిత్యరాగేణ తామ్రమభ్రమివాతపే ||016||

తస్యాస్తద్విమలం వక్త్రమాకాశే రావణాంకగం|
న రరాజ వినా రామం వినాలమివ పంకజం ||017||

బభూవ జలదం నీలం భిత్త్వా చంద్ర ఇవోదితః|
సులలాటం సుకేశాంతం పద్మగర్భాభమవ్రణం|
శుక్లైః సువిమలైర్దంతైః ప్రభావద్భిరలంకృతం ||018||

రుదితం వ్యపమృష్టాస్త్రం చంద్రవత్ప్రియదర్శనం|
సునాసం చారుతామ్రోష్ఠమాకాషే హాటకప్రభం ||019||

రాక్షసేంద్రసమాధూతం తస్యాస్తద్వచనం శుభం|
శుశుభే న వినా రామం దివా చంద్ర ఇవోదితః ||020||

సా హేమవర్ణా నీలాంగం మైథిలీ రాక్షసాధిపం|
శుశుభే కాంచనీ కాంచీ నీలం మణిమివాశ్రితా ||021||

సా పద్మగౌరీ హేమాభా రావణం జనకాత్మజా|
విద్యుద్ఘనమివావిశ్య శుశుభే తప్తభూషణా ||022||

తస్యా భూషణఘోషేణ వైదేహ్యా రాక్షసాధిపః|
బభూవ విమలో నీలః సఘోష ఇవ తోయదః ||023||

ఉత్తమాంగచ్యుతా తస్యాః పుష్పవృష్టిః సమంతతః|
సీతాయా హ్రియమాణాయాః పపాత ధరణీతలే ||024||

సా తు రావణవేగేన పుష్పవృష్టిః సమంతతః|
సమాధూతా దశగ్రీవం పునరేవాభ్యవర్తత ||025||

అభ్యవర్తత పుష్పాణాం ధారా వైశ్రవణానుజం|
నక్షత్రమాలావిమలా మేరుం నగమివోత్తమం ||026||

చరణాన్నూపురం భ్రష్టం వైదేహ్యా రత్నభూషితం|
విద్యున్మండలసంకాశం పపాత మధురస్వనం ||027||

తరుప్రవాలరక్తా సా నీలాంగం రాక్షసేశ్వరం|
ప్రాశోభయత వైదేహీ గజం కష్యేవ కాంచనీ ||028||

తాం మహోల్కామివాకాశే దీప్యమానాం స్వతేజసా|
జహారాకాశమావిశ్య సీతాం వైశ్రవణానుజః ॥029॥

తస్యాస్తాన్యగ్నివర్ణాని భూషణాని మహీతలే|
సఘోషాణ్యవకీర్యంత క్షీణాస్తారా ఇవాంబరాత్ ॥030॥

తస్యాః స్తనాంతరాద్భ్రష్టో హారస్తారాధిపద్యుతిః|
వైదేహ్యా నిపతన్భాతి గంగేవ గగనాచ్చ్యుతా ॥031॥

ఉత్పాత వాతాభిహతా నానాద్విజ గణాయుతాః|
మా భైరితి విధూతాగ్రా వ్యాజహ్రురివ పాదపాః ॥032॥

నలిన్యో ధ్వస్తకమలాస్త్రస్తమీనజలే చరాః|
సఖీమివ గతోత్సాహాం శోచంతీవ స్మ మైథిలీం ॥033॥

సమంతాదభిసంపత్య సింహవ్యాఘ్రమృగద్విజాః|
అన్వధావంస్తదా రోషాత్సీతాచ్ఛాయానుగామినః ॥034॥

జలప్రపాతాస్రముఖాః శృంగైరుచ్ఛ్రితబాహవః|
సీతాయాం హ్రియమాణాయాం విక్రోశంతీవ పర్వతాః ॥035॥

హ్రియమాణాం తు వైదేహీం దృష్ట్వా దీనో దివాకరః|
ప్రవిధ్వస్తప్రభః శ్రీమానాసీత్పాండురమండలః ॥036॥

నాస్తి ధర్మః కుతః సత్యం నార్జవం నానృశంసతా|
యత్ర రామస్య వైదేహీం భార్యాం హరతి రావణః ॥037॥

ఇతి సర్వాణి భూతాని గణశః పర్యదేవయన్|
విత్రస్తకా దీనముఖా రురుదుర్మృగపోతకాః ॥038॥

ఉద్వీక్ష్యోద్వీక్ష్య నయనైరాస్రపాతావిలేక్షణాః|
సుప్రవేపితగాత్రాశ్చ బభూవుర్వనదేవతాః ॥039॥

విక్రోశంతీం దృఢం సీతాం దృష్ట్వా దుఃఖం తథా గతాం|
తాం తు లక్ష్మణ రామేతి క్రోశంతీం మధురస్వరాం ॥040॥

అవేక్షమాణాం బహుశో వైదేహీం ధరణీతలం|
స తామాకులకేశాంతాం విప్రమృష్టవిశేషకాం|
జహారాత్మవినాశాయ దశగ్రీవో మనస్వినాం ॥041॥

తతస్తు సా చారుదతీ శుచిస్మితా |
వినాకృతా బంధుజనేన మైథిలీ|
అపశ్యతీ రాఘవలక్ష్మణావుభౌ |
వివర్ణవక్త్రా భయభారపీడితా ॥042॥

—♦ సర్గ 051 ♦—

ఖముత్పతంతం తం దృష్ట్వా మైథిలీ జనకాత్మజా|
దుఃఖితా పరమోద్విగ్నా భయే మహతి వర్తినీ ||001||

రోషరోదనతామ్రాక్షీ భీమాక్షం రాక్షసాధిపం|
రుదతీ కరుణం సీతా హ్రియమాణేదమబ్రవీత్ ||002||

న వ్యపత్రపసే నీచ కర్మణానేన రావణ|
జ్ఞాత్వా విరహితాం యో మాం చోరయిత్వా పలాయసే ||003||

త్వయైవ నూనం దుష్టాత్మన్భీరుణా హర్తుమిచ్ఛతా|
మమాపవాహితో భర్తా మృగరూపేణ మాయయా|
యో హి మాముద్యతస్త్రాతుం సోఽప్యయం వినిపాతితః ||004||

పరమం ఖలు తే వీర్యం దృశ్యతే రాక్షసాధమ|
విశ్రావ్య నామధేయం హి యుద్ధే నాస్తి జితా త్వయా ||005||

ఈదృశం గర్హితం కర్మ కథం కృత్వా న లజ్జసే|
స్త్రియాశ్చ హరణం నీచ రహితే చ పరస్య చ ||006||

కథయిష్యంతి లోకేషు పురుషాః కర్మ కుత్సితం|
సునృశంసమధర్మిష్ఠం తవ శౌండీర్యమానినః ||007||

ధిక్తే శౌర్యం చ సత్త్వం చ యత్త్వయా కథితం తదా|
కులాక్రోశకరం లోకే ధిక్తే చారిత్రమీదృశం ||008||

కిం శక్యం కర్తుమేవం హి యజ్జవేనైవ ధావసి|
ముహూర్తమపి తిష్ఠస్వ న జీవన్ప్రతియాస్యసి ||009||

న హి చక్షుఃపథం ప్రాప్య తయోః పార్థివపుత్రయోః|
ససైన్యోఽపి సమర్థఃస్త్వం ముహూర్తమపి జీవితుం ||010||

న త్వం తయోః శరస్పర్శం సోఢుం శక్తః కథంచన|
వనే ప్రజ్వలితస్యేవ స్పర్శమగ్నేర్విహంగమః ||011||

సాధు కృత్వాత్మనః పథ్యం సాధు మాం ముంచ రావణ|
మత్ప్రధర్షణరుష్టో హి భ్రాత్రా సహ పతిర్మమ|
విధాస్యతి వినాశాయ త్వం మాం యది న ముంచసి ||012||

యేన త్వం వ్యవసాయేన బలాన్మాం హర్తుమిచ్ఛసి|
వ్యవసాయః స తే నీచ భవిష్యతి నిరర్థకః ||013||

న హ్యహం తమపశ్యంతీ భర్తారం విబుధోపమం|
ఉత్సహే శత్రువశగా ప్రాణాంధారయితుం చిరం ||014||

న నూనం చాత్మనః శ్రేయః పథ్యం వా సమవేక్షసే|
మృత్యుకాలే యథా మర్త్యో విపరీతాని సేవతే ||015||

ముమూర్షూణాం హి సర్వేషాం యత్పథ్యం తన్న రోచతే|
పశ్యామీవ హి కంఠే త్వాం కాలపాశావపాశితం ||016||

యథా చాస్మిన్భయస్థానే న బిభేషే దశానన|
వ్యక్తం హిరణ్మయాన్హి త్వం సంపశ్యసి మహీరుహాన్ ||017||

నదీం వైరతణీం ఘోరాం రుధిరౌఘనివాహినీం।
ఖడ్గపత్రవనం చైవ భీమం పశ్యసి రావణ ॥018॥

తప్తకాంచనపుష్పాం చ వైదూర్యప్రవరచ్ఛదాం।
ద్రక్ష్యసే శాల్మలీం తీక్ష్ణామాయసైః కంటకైశ్చితాం ॥019॥

న హి త్వమీదృశం కృత్వా తస్యాలీకం మహాత్మనః।
ధారితుం శక్ష్యసి చిరం విషం పీత్వేవ నిర్ఘృణః ॥020॥

బద్ధస్త్వం కాలపాశేన దుర్నివారేణ రావణ।
క్వ గతో లప్స్యసే శర్మ భర్తుర్మమ మహాత్మనః ॥021॥

నిమేషాంతరమాత్రేణ వినా భ్రాతరమాహవే।
రాక్షసా నిహతా యేన సహస్రాణి చతుర్దశ ॥022॥

స కథం రాఘవో వీరః సర్వాస్త్రకుశలో బలీ।
న త్వాం హన్యాచ్ఛరైస్తీక్ష్ణైరిష్టభార్యాపహారిణం ॥023॥

ఏతచ్చాన్యచ్చ పరుషం వైదేహీ రావణాంకగా।
భయశోకసమావిష్టా కరుణం విలలాప హ ॥024॥

తథా భృశార్తాం బహు చైవ భాషిణీం ।
విలలాప పూర్వం కరుణం చ భామినీం।
జహార పాపస్తరుణీం వివేష్టతీం ।
నృపాత్మజామాగతగాత్రవేపథుం ॥025॥

—♦ సర్గ 052 ♦—

హ్రియమాణా తు వైదేహీ కంచిన్నాథమపశ్యతీ।
దదర్శ గిరిశృంగస్థాన్పంచవానరపుంగవాన్ ॥001॥

తేషాం మధ్యే విశాలాక్షీ కౌశేయం కనకప్రభం।
ఉత్తరీయం వరారోహా శుభాన్యాభరణాని చ।
ముమోచ యది రామాయ శంసేయురితి మైథిలీ ॥002॥

వస్త్రముత్సృజ్య తన్మధ్యే వినిక్షిప్తం సభూషణం।
సంభ్రమాత్తు దశగ్రీవస్తత్కర్మ న చ బుద్ధివాన్ ॥003॥

పింగాక్షాస్తాం విశాలాక్షీం నేత్రైరనిమిషైరివ।
విక్రోశంతీం తదా సీతాం దదృశుర్వానరర్షభాః ॥004॥

స చ పంపామతిక్రమ్య లంకామభిముఖః పురీం।
జగామ రుదతీం గృహ్య మైథిలీం రాక్షసేశ్వరః ॥005॥

తాం జహార సుసంహృష్టో రావణో మృత్యుమాత్మనః।
ఉత్సంగేనైవ భుజగీం తీక్ష్ణదంష్ట్రాం మహావిషాం ॥006॥

వనాని సరితః శైలాన్సరాంసి చ విహాయసా।
స క్షిప్రం సమతీయాయ శరశ్చాపాదివ చ్యుతః ॥007॥

తిమినక్రనికేతం తు వరుణాలయమక్షయం।
సరితాం శరణం గత్వా సమతీయాయ సాగరం ॥008॥

సంభ్రమాత్పరివృత్తోర్మీ రుద్ధమీనమహోరగః।
వైదేహ్యాం హ్రియమాణాయాం బభూవ వరుణాలయః ॥009॥

అంతరిక్షగతా వాచః సస్నృజుశ్చారణాస్తదా|
ఏతదంతో దశగ్రీవ ఇతి సిద్ధాస్తదాబ్రువన్ ||010||

స తు సీతాం వివేష్టంతీమంకేనాదాయ రావణః|
ప్రవివేశ పురీం లంకాం రూపిణీం మృత్యుమాత్మనః ||011||

సోఽభిగమ్య పురీం లంకాం సువిభక్తమహాపథాం|
సంరూఢకక్ష్యా బహులం స్వమంతఃపురమావిశత్ ||012||

తత్ర తామసితాపాంగీం శోకమోహపరాయణాం|
నిదధే రావణః సీతాం మయో మాయామివాసురీం ||013||

అబ్రవీచ్చ దశగ్రీవః పిశాచీర్ఘోరదర్శనాః|
యథా నైనాం పుమాన్స్త్రీ వా సీతాం పశ్యత్యసంమతః ||014||

ముక్తామణిసువర్ణాని వస్త్రాణ్యాభరణాని చ|
యద్యదిచ్ఛేత్తదేవాస్యా దేయం మచ్ఛందతో యథా ||015||

యా చ వక్ష్యతి వైదేహీం వచనం కించిదప్రియం|
అజ్ఞానాద్యది వా జ్ఞానాన్న తస్యా జీవితం ప్రియం ||016||

తథోక్త్వా రాక్షసీస్తాస్తు రాక్షసేంద్రః ప్రతాపవాన్|
నిష్క్రమ్యాంతఃపురాత్తస్మాత్కిం కృత్యమితి చింతయన్|
దదర్శాష్టౌ మహావీర్యాన్రాక్షసాన్పిశితాశనాన్ ||017||

స తాందృష్ట్వా మహావీర్యో వరదానేన మోహితః|
ఉవాచైతానిదం వాక్యం ప్రశస్య బలవీర్యతః ||018||

నానాప్రహరణాః క్షిప్రమితో గచ్ఛత సత్వరాః|
జనస్థానం హతస్థానం భూతపూర్వం ఖరాలయం ||019||

తత్రోష్యతాం జనస్థానే శూన్యే నిహతరాక్షసే|
పౌరుషం బలమాశ్రిత్య త్రాసముత్సృజ్య దూరతః ||020||

బలం హి సుమహద్యన్మే జనస్థానే నివేశితం|
సదూషణఖరం యుద్ధే హతం తద్రామసాయకైః ||021||

తతః క్రోధో మమాపూర్వో ధైర్యస్యోపరి వర్ధతే|
వైరం చ సుమహజ్జాతం రామం ప్రతి సుదారుణం ||022||

నిర్యాతయితుమిచ్ఛామి తచ్చ వైరమహం రిపోః|
న హి లప్స్యామ్యహం నిద్రామహత్వా సంయుగే రిపుం ||023||

తం త్విదానీమహం హత్వా ఖరదూషణఘాతినం|
రామం శర్మోపలప్స్యామి ధనం లబ్ధ్వేవ నిర్ధనః ||024||

జనస్థానే వసద్భిస్తు భవద్భీ రామమాశ్రితా|
ప్రవృత్తిరుపనేతవ్యా కిం కరోతీతి తత్త్వతః ||025||

అప్రమాదాచ్చ గంతవ్యం సర్వైరేవ నిశాచరైః|
కర్తవ్యశ్చ సదా యత్నో రాఘవస్య వధం ప్రతి ||026||

యుష్మాకం హి బలజ్ఞోఽహం బహుశో రణమూర్ధని|
అతశ్చాస్మింజనస్థానే మయా యూయం నియోజితాః ||027||

తతః ప్రియం వాక్యముపేత్య రాక్షసా |
మహార్థమష్టావభివాద్య రావణం|

విహాయ లంకాం సహితాః ప్రతస్థిరే |
యతో జనస్థానమలక్ష్యదర్శనాః ||028||

తతస్తు సీతాముపలభ్య రావణః |
సుసంప్రహృష్టః పరిగృహ్య మైథిలీం|
ప్రసజ్య రామేణ చ వైరముత్తమం |
బభూవ మోహాన్ముదితః స రాక్షసః ||029||

—♦ సర్గ 053 ♦—

సందిశ్య రాక్షసాన్ఘోరాన్రావణోఽష్టౌ మహాబలాన్|
ఆత్మానం బుద్ధివైక్లవ్యాత్కృతకృత్యమమన్యత ||001||

స చింతయానో వైదేహీం కామబాణసమర్పితః|
ప్రవివేశ గృహం రమ్యం సీతాం ద్రష్టుమభిత్వరన్ ||002||

స ప్రవిశ్య తు తద్వేశ్మ రావణో రాక్షసాధిపః|
అపశ్యద్రాక్షసీమధ్యే సీతాం శోకపరాయణం ||003||

అశ్రుపూర్ణముఖీం దీనాం శోకభారావపీడితాం|
వాయువేగైరివాక్రాంతాం మజ్జంతీం నావమర్ణవే ||004||

మృగయూథపరిభ్రష్టాం మృగీం శ్వభిరివావృతాం|
అధోముఖముఖీం దీనామభ్యేత్య చ నిశాచరః ||005||

తాం తు శోకవశాం దీనామవశాం రాక్షసాధిపః|
స బలాద్దర్శయామాస గృహం దేవగృహోపమం ||006||

హర్మ్యప్రాసాదసంబధం స్త్రీసహస్రనిషేవితం|
నానాపక్షిగణైర్జుష్టం నానారత్నసమన్వితం ||007||

కాంచనైస్తాపనీయైశ్చ స్ఫాటికై రాజతైస్తథా|
వజ్రవైదూర్యచిత్రైశ్చ స్తంభైర్దృష్టిమనోహరైః ||008||

దివ్యదుందుభినిర్హ్రాదం తప్తకాంచనతోరణం|
సోపానం కాంచనం చిత్రమారురోహ తయా సహ ||009||

దాంతకా రాజతాశ్చైవ గవాక్షాః ప్రియదర్శనాః|
హేమజాలావృతాశ్చాసంస్తత్ర ప్రాసాదపంక్తయః ||010||

సుధామణివిచిత్రాణి భూమిభాగాని సర్వశః|
దశగ్రీవః స్వభవనే ప్రాదర్శయత మైథిలీం ||011||

దీర్ఘికాః పుష్కరిణ్యశ్చ నానాపుష్పసమావృతాః|
రావణో దర్శయామాస సీతాం శోకపరాయణాం ||012||

దర్శయిత్వా తు వైదేహీం కృత్స్నం తద్భవనోత్తమం|
ఉవాచ వాక్యం పాపాత్మా రావణో జనకాత్మజాం ||013||

దశరాక్షసకోట్యశ్చ ద్వావింశతిరథాపరాః|
వర్జయిత్వా జరా వృద్ధాన్బాలాంశ్చ రజనీచరాన్ ||014||

తేషాం ప్రభురహం సీతే సర్వేషాం భీమకర్మణాం|
సహస్రమేకమేకస్య మమ కార్యపురఃసరం ||015||

యదిదం రాజ్యతంత్రం మే త్వయి సర్వం ప్రతిష్ఠితం|
జీవితం చ విశాలాక్షి త్వం మే ప్రాణైర్గరీయసీ ||016||

బహూనాం స్త్రీసహస్రాణాం మమ యోఽసౌ పరిగ్రహః|
తాసాం త్వమీశ్వరీ సీతే మమ భార్యా భవ ప్రియే ||017||

సాధు కిం తేఽన్యయా బుద్ధ్యా రోచయస్వ వచో మమ|
భజస్వ మాభితప్తస్య ప్రసాదం కర్తుమర్హసి ||018||

పరిక్షిప్తా సముద్రేణ లంకేయం శతయోజనా|
నేయం ధర్షయితుం శక్యా సేంద్రైరపి సురాసురైః ||019||

న దేవేషు న యక్షేషు న గంధర్వేషు నర్షిషు|
అహం పశ్యామి లోకేషు యో మే వీర్యసమో భవేత్ ||020||

రాజ్యభ్రష్టేన దీనేన తాపసేన గతాయుషా|
కిం కరిష్యసి రామేణ మానుషేణాల్పతేజసా ||021||

భజస్వ సీతే మామేవ భర్తాహం సదృశస్తవ|
యౌవనం హ్యధ్రువం భీరు రమస్వేహ మయా సహ ||022||

దర్శనే మా కృథా బుద్ధిం రాఘవస్య వరాననే|
కాస్య శక్తిరిహాగంతుమపి సీతే మనోరథైః ||023||

న శక్యో వాయురాకాశే పాశైర్బద్ధం మహాజవః|
దీప్యమానస్య వాప్యగ్నేర్గ్రహీతుం విమలాం శిఖాం ||024||

త్రయాణామపి లోకానాం న తం పశ్యామి శోభనే|
విక్రమేణ నయేద్యస్త్వాం మద్బాహుపరిపాలితాం ||025||

లంకాయాం సుమహద్రాజ్యమిదం త్వమనుపాలయ|
అభిషేకోదకక్లిన్నా తుష్టా చ రమయస్వ మాం ||026||

దుష్కృతం యత్పురా కర్మ వనవాసేన తద్గతం|
యశ్చ తే సుకృతో ధర్మస్తస్యేహ ఫలమాప్నుహి ||027||

ఇహ సర్వాణి మాల్యాని దివ్యగంధాని మైథిలి|
భూషణాని చ ముఖ్యాని తాని సేవ మయా సహ ||028||

పుష్పకం నామ సుశ్రోణి భ్రాతుర్వైశ్రవణస్య మే|
విమానం రమణీయం చ తద్విమానం మనోజవం ||029||

తత్ర సీతే మయా సార్ధం విహరస్వ యథాసుఖం|
వదనం పద్మసంకాశం విమలం చారుదర్శనం ||030||

శోకార్తం తు వరారోహే న భ్రాజతి వరాననే|
అలం వ్రీడేన వైదేహి ధర్మలోప కృతేన తే ||031||

ఆర్షోఽయం దైవనిష్యందో యస్త్వామభిగమిష్యతి|
ఏతౌ పాదౌ మయా స్నిగ్ధౌ శిరోభిః పరిపీడితౌ ||032||

ప్రసాదం కురు మే క్షిప్రం వశ్యో దాసోఽహమస్మి తే|
నేమాః శూన్యా మయా వాచః శుష్యమాణేన భాషితాః ||033||

న చాపి రావణః కాంచిన్మూర్ధ్నా స్త్రీం ప్రణమేత హ|
ఏవముక్త్వా దశగ్రీవో మైథిలీం జనకాత్మజాం ||034||

కృతాంతవశమాపన్నో మమేయమితి మన్యతే ||035||

—♦ సర్గ 054 ♦—

సా తథోక్తా తు వైదేహీ నిర్భయా శోకకర్శితా|
తృణమంతరతః కృత్వా రావణం ప్రత్యభాషత ||001||

రాజా దశరథో నామ ధర్మసేతురివాచలః|
సత్యసంధః పరిజ్ఞాతో యస్య పుత్రః స రాఘవః ||002||

రామో నామ స ధర్మాత్మా త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః|
దీర్ఘబాహుర్విశాలాక్షో దైవతం స పతిర్మమ ||003||

ఇక్ష్వాకూణాం కులే జాతః సింహస్కంధో మహాద్యుతిః|
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా యస్తే ప్రాణాం హరిష్యతి ||004||

ప్రత్యక్షం యద్యహం తస్య త్వయా స్యాం ధర్షితా బలాత్|
శయితా త్వం హతః సంఖ్యే జనస్థానే యథా ఖరః ||005||

య ఏతే రాక్షసాః ప్రోక్తా ఘోరరూపా మహాబలాః|
రాఘవే నిర్విషాః సర్వే సుపర్ణే పన్నగా యథా ||006||

తస్య జ్యావిప్రముక్తాస్తే శరాః కాంచనభూషణాః|
శరీరం విధమిష్యంతి గంగాకూలమివోర్మయః ||007||

అసురైర్వా సురైర్వా త్వం యద్యవధ్యోఽసి రావణ|
ఉత్పాద్య సుమహద్వైరం జీవంస్తస్య న మోక్ష్యసే ||008||

స తే జీవితశేషస్య రాఘవోఽన్తకరో బలీ|
పశోర్యూపగతస్యేవ జీవితం తవ దుర్లభం ||009||

యది పశ్యేత్స రామస్త్వాం రోషదీప్తేన చక్షుషా|
రక్షస్త్వమద్య నిర్దగ్ధో గచ్ఛేః సద్యః పరాభవం ||010||

యశ్చంద్రం నభసో భూమౌ పాతయేన్నాశయేత వా|
సాగరం శోషయేద్వాపి స సీతాం మోచయేదిహ ||011||

గతాయుస్త్వం గతశ్రీకో గతసత్త్వో గతేంద్రియః|
లంకా వైధవ్యసంయుక్తా త్వత్కృతేన భవిష్యతి ||012||

న తే పాపమిదం కర్మ సుఖోదర్కం భవిష్యతి|
యాహం నీతా వినా భావం పతిపార్శ్వాత్త్వయా వనాత్ ||013||

స హి దైవతసంయుక్తో మమ భర్తా మహాద్యుతిః|
నిర్భయో వీర్యమాశ్రిత్య శూన్యే వసతి దండకే ||014||

స తే దర్పం బలం వీర్యముత్సేకం చ తథావిధం|
అపనేష్యతి గాత్రేభ్యః శరవర్షేణ సంయుగే ||015||

యదా వినాశో భూతానాం దృశ్యతే కాలచోదితః|
తదా కార్యే ప్రమాద్యంతి నరాః కాలవశం గతాః ||016||

మాం ప్రధృష్య స తే కాలః ప్రాప్తోఽయం రక్షసాధమ|
ఆత్మనో రాక్షసానాం చ వధాయాంతఃపురస్య చ ||017||

న శక్యా యజ్ఞమధ్యస్థా వేదిః స్రుగ్భాండ మండితా|
ద్విజాతిమంత్రసంపూతా చండాలేనావమర్దితుం ||018||

ఇదం శరీరం నిఃసంజ్ఞం బంధ వా ఘాతయస్వ వా|
నేదం శరీరం రక్ష్యం మే జీవితం వాపి రాక్షస|
న హి శక్ష్యామ్యుపక్రోశం పృథివ్యాం దాతుమాత్మనః ||019||

ఏవముక్త్వా తు వైదేహీ క్రోధాత్సుపరుషం వచః|
రావణం మైథిలీ తత్ర పునర్నోవాచ కించన ||020||

సీతాయా వచనం శ్రుత్వా పరుషం రోమహర్షణం|
ప్రత్యువాచ తతః సీతాం భయసందర్శనం వచః ||021||

శృణు మైథిలి మద్వాక్యం మాసాంద్వాదశ భామిని|
కాలేనానేన నాభ్యేషి యది మాం చారుహాసిని|
తతస్త్వాం ప్రాతరాశార్థం సూదాశ్ఛేత్స్యంతి లేశశః ||022||

ఇత్యుక్త్వా పరుషం వాక్యం రావణః శత్రురావణః|
రాక్షసీశ్చ తతః క్రుద్ధ ఇదం వచనమబ్రవీత్ ||023||

శీఘ్రమేవం హి రాక్షస్యో వికృతా ఘోరదర్శనాః|
దర్పమస్యా వినేష్యంతు మాంసశోణితభోజనాః ||024||

వచనాదేవ తాస్తస్య వికృతా ఘోరదర్శనాః|
కృతప్రాంజలయో భూత్వా మైథిలీం పర్యవారయన్ ||025||

స తాః ప్రోవాచ రాజా తు రావణో ఘోరదర్శనః|
ప్రచాల్య చరణోత్కర్షైర్దారయన్నివ మేదినీం ||026||

అశోకవనికామధ్యే మైథిలీ నీయతామితి|
తత్రేయం రక్ష్యతాం గూఢముష్మాభిః పరివారితా ||027||

తత్రైనాం తర్జనైర్ఘోరైః పునః సాంత్వైశ్చ మైథిలీం|
ఆనయధ్వం వశం సర్వా వన్యాం గజవధూమివ ||028||

ఇతి ప్రతిసమాదిష్టా రాక్షస్యో రావణేన తాః|
అశోకవనికాం జగ్ముర్మైథిలీం పరిగృహ్య తాం ||029||

సర్వకామఫలైర్వృక్షైర్నానాపుష్పఫలైర్వృతాం|
సర్వకాలమదైశ్చాపి ద్విజైః సముపసేవితాం ||030||

సా తు శోకపరీతాంగీ మైథిలీ జనకాత్మజా|
రాక్షసీ వశమాపన్నా వ్యాఘ్రీణాం హరిణీ యథా ||031||

న విందతే తత్ర తు శర్మ మైథిలీ |
విరూపనేత్రాభిరతీవ తర్జితా|
పతిం స్మరంతీ దయితం చ దేవరం |
విచేతనాభూద్భయశోకపీడితా ||032||

—♦ సర్గ 055 ♦—

రాక్షసం మృగరూపేణ చరంతం కామరూపిణం|
నిహత్య రామో మారీచం తూర్ణం పథి న్యవర్తత ||001||

తస్య సంత్వరమాణస్య ద్రష్టుకామస్య మైథిలీం|
క్రూరస్వరోఽథ గోమాయుర్విననాదాస్య పృష్ఠతః ||002||

స తస్య స్వరమాజ్ఞాయ దారుణం రోమహర్షణం|
చింతయామాస గోమాయోః స్వరేణ పరిశంకితః ||003||

అశుభం బత మన్యేఽహం గోమాయుర్వాశ్యతే యథా|
స్వస్తి స్యాదపి వైదేహ్యా రాక్షసైర్భక్షణం వినా ||004||

మారీచేన తు విజ్ఞాయ స్వరమాలక్ష్య మామకం|
విక్రుష్టం మృగరూపేణ లక్ష్మణః శృణుయాద్యది ||005||

స సౌమిత్రిః స్వరం శ్రుత్వా తాం చ హిత్వాథ మైథిలీం|
తయైవ ప్రహితః క్షిప్రం మత్సకాశమిహైష్యతి ||006||

రాక్షసైః సహితైర్నూనం సీతాయా ఈప్సితో వధః|
కాంచనశ్చ మృగో భూత్వా వ్యపనీయాశ్రమాత్తు మాం ||007||

దూరం నీత్వా తు మారీచో రాక్షసోఽభూచ్ఛరాహతః|
హా లక్ష్మణ హతోఽస్మీతి యద్వాక్యం వ్యజహార హ ||008||

అపి స్వస్తి భవేద్ద్వాభ్యాం రహితాభ్యాం మయా వనే|
జనస్థాననిమిత్తం హి కృతవైరోఽస్మి రాక్షసైః|
నిమిత్తాని చ ఘోరాణి దృశ్యంతేఽద్య బహూని చ ||009||

ఇత్యేవం చింతయన్రామః శ్రుత్వా గోమాయునిఃస్వనం|
ఆత్మనశ్చాపనయనం మృగరూపేణ రక్షసా|
ఆజగామ జనస్థానం రాఘవః పరిశంకితః ||010||

తం దీనమానసం దీనమాసేదుర్మృగపక్షిణః|
సవ్యం కృత్వా మహాత్మానం ఘోరాంశ్చ ససృజుః స్వరాన్ ||011||

తాని దృష్ట్వా నిమిత్తాని మహాఘోరాణి రాఘవః|
తతో లక్షణమాయాంతం దదర్శ విగతప్రభం ||012||

తతోఽవిదూరే రామేణ సమీయాయ స లక్ష్మణః|
విషణ్ణః స విషణ్ణేన దుఃఖితో దుఃఖభాగినా ||013||

సంజగర్హేఽథ తం భ్రాతా జేష్ఠో లక్ష్మణమాగతం|
విహాయ సీతాం విజనే వనే రాక్షససేవితే ||014||

గృహీత్వా చ కరం సవ్యం లక్ష్మణం రఘునందనః|
ఉవాచ మధురోదర్కమిదం పరుషమార్తవత్ ||015||

అహో లక్ష్మణ గర్హ్యం తే కృతం యత్త్వం విహాయ తాం|
సీతామిహాగతః సౌమ్య కచ్చిత్స్వస్తి భవేదితి ||016||

న మేఽస్తి సంశయో వీర సర్వథా జనకాత్మజా|
వినష్టా భక్షితా వాప రాక్షసైర్వనచారిభిః ||017||

అశుభాన్యేవ భూయిష్ఠం యథా ప్రాదుర్భవంతి మే|
అపి లక్ష్మణ సీతాయాః సామగ్ర్యం ప్రాప్నుయావహే ||018||

ఇదం హి రక్షోమృగసంనికాశం |
ప్రలోభ్య మాం దూరమనుప్రయాతం|
హతం కథంచిన్మహతా శ్రమేణ |
స రాక్షసోఽభూన్మ్రియమాణ ఏవ ||019||

మనశ్చ మే దీనమిహాప్రహృష్టం |
చక్షుశ్చ సవ్యం కురుతే వికారం|
అసంశయం లక్ష్మణ నాస్తి సీతా |
హృతా మృతా వా పథి వర్తతే వా ||020||

—♦ సర్గ 056 ♦—

స దృష్ట్వా లక్ష్మణం దీనం శూన్యే దశరథాత్మజః|
పర్యపృచ్ఛత ధర్మాత్మా వైదేహీమాగతం వినా ||001||

ప్రస్థితం దండకారణ్యం యా మామనుజగామ హ|
క్వ సా లక్ష్మణ వైదేహీ యాం హిత్వా త్వమిహాగతః ||002||

రాజ్యభ్రష్టస్య దీనస్య దండకాన్పరిధావతః|
క్వ సా దుఃఖసహాయా మే వైదేహీ తనుమధ్యమా ||003||

యాం వినా నోత్సహే వీర ముహూర్తమపి జీవితుం|
క్వ సా ప్రాణసహాయా మే సీతా సురసుతోపమా ||004||

పతిత్వమమరాణాం వా పృథివ్యాశ్చాపి లక్ష్మణ|
వినా తాం తపనీయాభాం నేచ్ఛేయం జనకాత్మజాం ||005||

కచ్చిజ్జీవతి వైదేహీ ప్రాణైః ప్రియతరా మమ|
కచ్చిత్ప్రవ్రాజనం సౌమ్య న మే మిథ్యా భవిష్యతి ||006||

సీతానిమిత్తం సౌమిత్రే మృతే మయి గతే త్వయి|
కచ్చిత్సకామా సుఖితా కైకేయీ సా భవిష్యతి ||007||

సపుత్రరాజ్యాం సిద్ధార్థాం మృతపుత్రా తపస్వినీ|
ఉపస్థాస్యతి కౌసల్యా కచ్చిన్నౌమ్య న కైకయీం ||008||

యది జీవతి వైదేహీ గమిష్యామ్యాశ్రమం పునః|
సువృత్తా యది వృత్తా సా ప్రాణాంస్త్యక్ష్యామి లక్ష్మణ ||009||

యది మామాశ్రమగతం వైదేహీ నాభిభాషతే|
పునః ప్రహసితా సీతా వినశిష్యామి లక్ష్మణ ||010||

బ్రూహి లక్ష్మణ వైదేహీ యది జీవతి వా న వా|
త్వయి ప్రమత్తే రక్షోభిర్భక్షితా వా తపస్వినీ ||011||

సుకుమారీ చ బాలా చ నిత్యం చాదుఃఖదర్శినీ|
మద్వియోగేన వైదేహీ వ్యక్తం శోచతి దుర్మనాః ||012||

సర్వథా రక్షసా తేన జిహ్మేన సుదురాత్మనా|
వదతా లక్ష్మణేత్యుచ్చైస్తవాపి జనితం భయం ||013||

శ్రుతశ్చ శంకే వైదేహ్యా స స్వరః సదృశో మమ|
త్రస్తయా ప్రేషితస్త్వం చ ద్రష్టుం మాం శీఘ్రమాగతః ||014||

సర్వథా తు కృతం కష్టం సీతాముత్సృజతా వనే|
ప్రతికర్తుం నృశంసానాం రక్షసాం దత్తమంతరం ||015||

దుఃఖితాః ఖరఘాతేన రాక్షసాః పిశితాశనాః|
తైః సీతా నిహతా ఘోరైర్భవిష్యతి న సంశయః ||016||

అహోఽస్మి వ్యసనే మగ్నః సర్వథా రిపునాశన|
కిం త్విదానీం కరిష్యామి శంకే ప్రాప్తవ్యమీదృశం ||017||

ఇతి సీతాం వరారోహాం చింతయన్నేవ రాఘవః|
ఆజగామ జనస్థానం త్వరయా సహలక్ష్మణః ||018||

విగర్హమాణోఽనుజమార్తరూపం |
క్షుధా శ్రమాచ్చైవ పిపాసయా చ|
వినిఃశ్వసఞ్శుష్కముఖో విషణ్ణః |
ప్రతిశ్రయం ప్రాప్య సమీక్ష్య శూన్యం ||019||

స్వమాశ్రమం సంప్రవిగాహ్య వీరో |
విహారదేశాననుసృత్య కాంశ్చిత్|
ఏతత్తదిత్యేవ నివాసభూమౌ |
ప్రహృష్టరోమా వ్యథితో బభూవ ||020||

—♦ సర్గ 057 ♦—

అథాశ్రమాదుపావృత్తమంతరా రఘునందనః|
పరిపప్రచ్ఛ సౌమిత్రిం రామో దుఃఖార్దితః పునః ||001||

తమువాచ కిమర్థం త్వమాగతోఽపాస్య మైథిలీం|
యదా సా తవ విశ్వాసాద్వనే విహరితా మయా ||002||

దృష్ట్వైవాభ్యాగతం త్వాం మే మైథిలీం త్యజ్య లక్ష్మణ|
శంకమానం మహత్పాపం యత్సత్యం వ్యథితం మనః ||003||

స్ఫురతే నయనం సవ్యం బాహుశ్చ హృదయం చ మే|
దృష్ట్వా లక్ష్మణ దూరే త్వాం సీతావిరహితం పథి ||004||

ఏవముక్తస్తు సౌమిత్రిర్లక్ష్మణః శుభలక్షణః|
భూయో దుఃఖసమావిష్టో దుఃఖితం రామమబ్రవీత్ ||005||

న స్వయం కామకారేణ తాం త్యక్త్వాహమిహాగతః|
ప్రచోదితస్తయైవోగ్రైస్త్వత్సకాశమిహాగతః ||006||

ఆర్యేణేవ పరిక్రుష్టం హా సీతే లక్ష్మణేతి చ|
పరిత్రాహీతి యద్వాక్యం మైథిల్యాస్తచ్ఛ్రుతిం గతం ||007||

సా తమార్తస్వరం శ్రుత్వా తవ స్నేహేన మైథిలీ|
గచ్ఛ గచ్ఛేతి మామాహ రుదంతీ భయవిహ్వలా ||008||

ప్రచోద్యమానేన మయా గచ్ఛేతి బహుశస్తయా|
ప్రత్యుక్తా మైథిలీ వాక్యమిదం త్వత్ప్రత్యయాన్వితం ||009||

న తత్పశ్యామ్యహం రక్షో యదస్య భయమావహేత్|
నిర్వృతా భవ నాస్త్యేతత్కేనాప్యేవముదాహృతం ||010||

విగర్హితం చ నీచం చ కథమార్యోఽభిధాస్యతి|
త్రాహీతి వచనం సీతే యస్త్రాయేత్త్రిదశానపి ||011||

కింనిమిత్తం తు కేనాపి భ్రాతురాలంబ్య మే స్వరం|
విస్వరం వ్యాహృతం వాక్యం లక్ష్మణ త్రాహి మామితి|
న భవత్యా వ్యథా కార్యా కునారీజనసేవితా ||012||

అలం వైక్లవ్యమాలంబ్య స్వస్థా భవ నిరుత్సుకా|
న చాస్తి త్రిషు లోకేషు పుమాన్యో రాఘవం రణే|
జాతో వా జాయమానో వా సంయుగే యః పరాజయేత్ ||013||

ఏవముక్తా తు వైదేహీ పరిమోహితచేతనా|
ఉవాచాశ్రూణి ముంచంతీ దారుణం మామిదం వచః ||014||

భావో మయి తవాత్యర్థం పాప ఏవ నివేశితః|
వినష్టే భ్రాతరి ప్రాప్తే న చ త్వం మామవాప్స్యసి ||015||

సంకేతాద్భరతేన త్వం రామం సమనుగచ్ఛసి|
క్రోశంతం హి యథాత్యర్థం నైనమభ్యవపద్యసే ||016||

రిపుః ప్రచ్ఛన్నచారీ త్వం మదర్థమనుగచ్ఛసి|
రాఘవస్యాంతరప్రేప్సుస్తథైనం నాభిపద్యసే ||017||

ఏవముక్తో హి వైదేహ్యా సంరబ్ధో రక్తలోచనః|
క్రోధాత్ప్రస్ఫురమాణౌష్ఠ ఆశ్రమాదభినిర్గతః ||018||

ఏవం బ్రువాణం సౌమిత్రిం రామః సంతాపమోహితః|
అబ్రవీద్దుష్కృతం సౌమ్య తాం వినా యత్త్వమాగతః ||019||

జానన్నపి సమర్థం మాం రక్షసాం వినివారణే|
అనేన క్రోధవాక్యేన మైథిల్యా నిఃసృతో భవాన్ ||020||

న హి తే పరితుష్యామి త్యక్త్వా యద్యాసి మైథిలీం|
క్రుద్ధాయాః పరుషం శ్రుత్వా స్త్రియా యత్త్వమిహాగతః ||021||

సర్వథా త్వపనీతం తే సీతయా యత్ప్రచోదితః|
క్రోధస్య వశమాగమ్య నాకరోః శాసనం మమ ||022||

అసౌ హి రాక్షసః శేతే శరేణాభిహతో మయా|
మృగరూపేణ యేనాహమాశ్రమాదపవాదితః ||023||

వికృష్య చాపం పరిధాయ సాయకం |
సలీల బాణేన చ తాడితో మయా|
మార్గీం తనుం త్యజ్య చ విక్లవస్వరో |
బభూవ కేయూరధరః స రాక్షసః ||024||

శరాహతేనైవ తదార్తయా గిరా |
స్వరం మమాలంబ్య సుదూరసంశ్రవం|
ఉదాహృతం తద్వచనం సుదారుణం |
త్వమాగతో యేన విహాయ మైథిలీం ||025||

—♦ సర్గ 058 ♦—

భృశమావ్రజమానస్య తస్యాధోవామలోచనం|
ప్రాస్ఫురచ్చాస్ఖలద్రామో వేపథుశ్చాస్య జాయతే ||001||

ఉపాలక్ష్య నిమిత్తాని సోఽశుభాని ముహుర్ముహుః|
అపి క్షేమం తు సీతాయా ఇతి వై వ్యాజహార హ ||002||

త్వరమాణో జగామాథ సీతాదర్శనలాలసః|
శూన్యమావసథం దృష్ట్వా బభూవోద్విగ్నమానసః ||003||

ఉద్భ్రమన్నివ వేగేన విక్షిపన్రఘునందనః|
తత్ర తత్రోటజస్థానమభివీక్ష్య సమంతతః ||004||

దదర్శ పర్ణశాలాం చ రహితాం సీతయా తదా|
శ్రియా విరహితాం ధ్వస్తాం హేమంతే పద్మినీమివ ||005||

రుదంతమివ వృక్షైశ్చ మ్లానపుష్పమృగద్విజం|
శ్రియా విహీనం విధ్వస్తం సంత్యక్తవనదైవతం ||006||

విప్రకిర్ణాజినకుశం విప్రవిద్ధబృసికటం|
దృష్ట్వా శూన్యోటజస్థానం విలలాప పునః పునః ||007||

హృతా మృతా వా నష్టా వా భక్షితా వా భవిష్యతి|
నిలీనాప్యథ వా భీరురథ వా వనమాశ్రితా ||008||

గతా విచేతుం పుష్పాణి ఫలాన్యపి చ వా పునః|
అథ వా పద్మినీం యాతా జలార్థం వా నదీం గతా ||009||

యత్నాన్మృగయమాణస్తు నాససాద వనే ప్రియాం|
శోకరక్తేక్షణః శోకాదున్మత్త ఇవ లక్ష్యతే ||010||

వృక్షాద్వృక్షం ప్రధావన్స గిరీంశ్చాపి నదీన్నదీం|
బభూవ విలపన్రామః శోకపంకార్ణవప్లుతః ||011||

అస్తి కచ్చిత్త్వయా దృష్టా సా కదంబప్రియా ప్రియా|
కదంబ యది జానీషే శంస సీతాం శుభాననాం ||012||

స్నిగ్ధపల్లవసంకాశాం పీతకౌశేయవాసినీం|
శంసస్వ యది వా దృష్టా బిల్వ బిల్వోపమస్తనీ ||013||

అథ వార్జున శంస త్వం ప్రియాం తామర్జునప్రియాం|
జనకస్య సుతా భీరుర్యది జీవతి వా న వా ||014||

కకుభః కకుభోరుం తాం వ్యక్తం జానాతి మైథిలీం|
లతాపల్లవపుష్పాఢ్యో భాతి హ్యేష వనస్పతిః ||015||

భ్రమరైరుపగీతశ్చ యథా ద్రుమవరో హ్యయం|
ఏష వ్యక్తం విజానాతి తిలకస్తిలకప్రియాం ||016||

అశోకశోకాపనుద శోకోపహతచేతసం|
త్వన్నామానం కురు క్షిప్రం ప్రియాసందర్శనేన మాం ||017||

యది తాల త్వయా దృష్టా పక్వతాలఫలస్తనీ|
కథయస్వ వరారోహాం కారుష్యం యది తే మయి ||018||

యది దృష్టా త్వయా సీతా జంబుజాంబూనదప్రభా|
ప్రియాం యది విజానీషే నిఃశంకం కథయస్వ మే ||019||

అథ వా మృగశావాక్షీం మృగ జానాసి మైథిలీం|
మృగవిప్రేక్షణీ కాంతా మృగీభిః సహితా భవేత్ ||020||

గజ సా గజనాసోరుర్యది దృష్టా త్వయా భవేత్|
తాం మన్యే విదితాం తుభ్యమాఖ్యాహి వరవారణ ||021||

శార్దూల యది సా దృష్టా ప్రియా చంద్రనిభాననా|
మైథిలీ మమ విస్రబ్ధః కథయస్వ న తే భయం ||022||

కిం ధావసి ప్రియే నూనం దృష్టాసి కమలేక్షణే|
వృక్షేణాచ్ఛాద్య చాత్మానం కిం మాం న ప్రతిభాషసే ||023||

తిష్ఠ తిష్ఠ వరారోహే న తేఽస్తి కరుణా మయి|
నాత్యర్థం హాస్యశీలాసి కిమర్థం మాముపేక్షసే ||024||

పీతకౌశేయకేనాసి సూచితా వరవర్ణిని|
ధావంత్యపి మయా దృష్టా తిష్ఠ యద్యస్తి సౌహృదం ||025||

నైవ సా నూనమథ వా హింసితా చారుహాసిని|
కృచ్ఛ్రం ప్రాప్తం హి మాం నూనం యథోపేక్షితుమర్హతి ॥026॥

వ్యక్తం సా భక్షితా బాలా రాక్షసైః పిశితాశనైః|
విభజ్యాంగాని సర్వాణి మయా విరహితా ప్రియా ॥027॥

నూనం తచ్ఛుభదంతౌష్ఠం ముఖం నిష్ప్రభతాం గతం|
సా హి చంపకవర్ణాభా గ్రీవా గ్రైవేయ శోభితా ॥028॥

కోమలా విలపంత్యాస్తు కాంతాయా భక్షితా శుభా|
నూనం విక్షిప్యమాణౌ తౌ బాహూ పల్లవకోమలౌ ॥029॥

భక్షితౌ వేపమానాగ్రౌ సహస్తాభరణాంగదౌ|
మయా విరహితా బాలా రక్షసాం భక్షణాయ వై ॥030॥

సార్థేనేవ పరిత్యక్తా భక్షితా బహుబాంధవా|
హా లక్ష్మణ మహాబాహో పశ్యసి త్వం ప్రియాం క్వచిత్ ॥031॥

హా ప్రియే క్వ గతా భద్రే హా సీతేతి పునః పునః|
ఇత్యేవం విలపన్రామః పరిధావన్వనాద్వనం ॥032॥

క్వచిదుద్భ్రమతే వేగాత్క్వచిద్విభ్రమతే బలాత్|
క్వచిన్మత్త ఇవాభాతి కాంతాన్వేషణతత్పరః ॥033॥

స వనాని నదీః శైలాన్గిరిప్రస్రవణాని చ|
కాననాని చ వేగేన భ్రమత్యపరిసంస్థితః ॥034॥

తథా స గత్వా విపులం మహద్వనం |
పరీత్య సర్వం త్వథ మైథిలీం ప్రతి|
అనిష్ఠితాశః స చకార మార్గణే |
పునః ప్రియాయాః పరమం పరిశ్రమం ॥035॥

—♦ సర్గ 059 ♦—

దృష్ట్వాశ్రమపదం శూన్యం రామో దశరథాత్మజః|
రహితాం పర్ణశాలాం చ విధ్వస్తాన్యాసనాని చ ॥001॥

అదృష్ట్వా తత్ర వైదేహీం సంనిరీక్ష్య చ సర్వశః|
ఉవాచ రామః ప్రాక్రుశ్య ప్రగృహ్య రుచిరౌ భుజౌ ॥002॥

క్వ ను లక్ష్మణ వైదేహీ కం వా దేశమితో గతా|
కేనాహృతా వా సౌమిత్రే భక్షితా కేన వా ప్రియా ॥003॥

వృక్షేణావార్య యది మాం సీతే హసితుమిచ్ఛసి|
అలం తే హసితేనాద్య మాం భజస్వ సుదుఃఖితం ॥004॥

యైః సహ క్రీడసే సీతే విశ్వస్తైర్మృగపోతకైః|
ఏతే హీనాస్త్వయా సౌమ్యే ధ్యాయంత్యస్రావిలేక్షణాః ॥005॥

మృతం శోకేన మహతా సీతాహరణజేన మాం|
పరలోకే మహారాజో నూనం ద్రక్ష్యతి మే పితా ॥006॥

కథం ప్రతిజ్ఞాం సంశ్రుత్య మయా త్వమభియోజితః|
అపూరయిత్వా తం కాలం మత్సకాశమిహాగతః ॥007॥

కామవృత్తమనార్యం మాం మృషావాదినమేవ చ|
ధిక్త్వామితి పరే లోకే వ్యక్తం వక్ష్యతి మే పితా ||008||

వివశం శోకసంతప్తం దీనం భగ్నమనోరథం|
మామిహోత్సృజ్య కరుణం కీర్తిర్నరమివానృజుం ||009||

క్వ గచ్ఛసి వరారోహే మాముత్సృజ్య సుమధ్యమే|
త్వయా విరహితశ్చాహం మోక్ష్యే జీవితమాత్మనః ||010||

ఇతీవ విలపన్రామః సీతాదర్శనలాలసః|
న దదర్శ సుదుఃఖార్తో రాఘవో జనకాత్మజాం ||011||

అనాసాదయమానం తం సీతాం దశరథాత్మజం|
పంకమాసాద్య విపులం సీదంతమివ కుంజరం|
లక్ష్మణో రామమత్యర్థమువాచ హితకామ్యయా ||012||

మా విషాదం మహాబాహో కురు యత్నం మయా సహ|
ఇదం చ హి వనం శూర బహుకందరశోభితం ||013||

ప్రియకాననసంచారా వనోన్మత్తా చ మైథిలీ|
సా వనం వా ప్రవిష్టా స్యాన్నలినీం వా సుపుష్పితాం ||014||

సరితం వాపి సంప్రాప్తా మీనవంజురసేవితాం|
విత్రాసయితుకామా వా లీనా స్యాత్కాననే క్వచిత్|
జిజ్ఞాసమానా వైదేహీ త్వాం మాం చ పురుషర్షభ ||015||

తస్యా హ్యన్వేషణే శ్రీమన్క్షిప్రమేవ యతావహే|
వనం సర్వం విచినువో యత్ర సా జనకాత్మజా|
మన్యసే యది కాకుత్స్థ మా స్మ శోకే మనః కృథాః ||016||

ఏవముక్తస్తు సౌహార్దాల్లక్ష్మణేన సమాహితః|
సహ సౌమిత్రిణా రామో విచేతుముపచక్రమే|
తౌ వనాని గిరీంశ్చైవ సరితశ్చ సరాంసి చ ||017||

నిఖిలేన విచిన్వంతౌ సీతాం దశరథాత్మజౌ|
తస్య శైలస్య సానూని గుహాశ్చ శిఖరాణి చ ||018||

నిఖిలేన విచిన్వంతౌ నైవ తామభిజగ్మతుః|
విచిత్య సర్వతః శైలం రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్ ||019||

నేహ పశ్యామి సౌమిత్రే వైదేహీం పర్వతే శుభే|
తతో దుఃఖాభిసంతప్తో లక్ష్మణో వాక్యమబ్రవీత్ ||020||

విచరందండకారణ్యం భ్రాతరం దీప్తతేజసం|
ప్రాప్స్యసి త్వం మహాప్రాజ్ఞ మైథిలీం జనకాత్మజాం ||021||

యథా విష్ణుర్మహాబాహుర్బలిం బద్ధ్వా మహీమిమాం|
ఏవముక్తస్తు వీరేణ లక్ష్మణేన స రాఘవః ||022||

ఉవాచ దీనయా వాచా దుఃఖాభిహతచేతనః|
వనం సర్వం సువిచితం పద్మిన్యః ఫుల్లపంకజాః ||023||

గిరిశ్చాయం మహాప్రాజ్ఞ బహుకందరనిర్ఝరః|
న హి పశ్యామి వైదేహీం ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీం ||024||

ఏవం స విలపన్రామః సీతాహరణకర్శితః|
దీనః శోకసమావిష్టో ముహూర్తం విహ్వలోఽభవత్ ||025||

స విహ్వాలితసర్వాంగో గతబుద్ధిర్విచేతనః|
విషసాదాతురో దీనో నిఃశ్వస్యాశీతమాయతం ||026||

బహుశః స తు నిఃశ్వస్య రామో రాజీవలోచనః|
హా ప్రియేతి విచుక్రోశ బహుశో బాష్పగద్గదః ||027||

తం సాంత్వయామాస తతో లక్ష్మణః ప్రియబాంధవః|
బహుప్రకారం ధర్మజ్ఞః ప్రశ్రితః ప్రశ్రితాంజలిః ||028||

అనాదృత్య తు తద్వాక్యం లక్ష్మణౌష్ఠపుటచ్యుతం|
అపశ్యంస్తాం ప్రియాం సీతాం ప్రాక్రోశత్స పునః పునః ||029||

—♦ సర్గ 060 ♦—

స దీనో దీనయా వాచా లక్ష్మణం వాక్యమబ్రవీత్|
శీఘ్రం లక్ష్మణ జానీహి గత్వా గోదావరీం నదీం|
అపి గోదావరీం సీతా పద్మాన్యానయితుం గతా ||001||

ఏవముక్తస్తు రామేణ లక్ష్మణః పునరేవ హి|
నదీం గోదావరీం రమ్యాం జగామ లఘువిక్రమః ||002||

తాం లక్ష్మణస్తీర్థవతీం విచిత్వా రామమబ్రవీత్|
నైనాం పశ్యామి తీర్థేషు క్రోశతో న శృణోతి మే ||003||

కం ను సా దేశమాపన్నా వైదేహీ క్లేశనాశినీ|
న హి తం వేద్మి వై రామ యత్ర సా తనుమధ్యమా ||004||

లక్ష్మణస్య వచః శ్రుత్వా దీనః సంతాప మోహితః|
రామః సమభిచక్రామ స్వయం గోదావరీం నదీం ||005||

స తాముపస్థితో రామః క్వ సీతేత్యేవమబ్రవీత్ ||006||

భూతాని రాక్షసేంద్రేణ వధార్హేణ హృతామపి|
న తాం శశంసూ రామాయ తథా గోదావరీ నదీ ||007||

తతః ప్రచోదితా భూతైః శంసాస్మై తాం ప్రియామితి|
న చ సాభ్యవదత్సీతాం పృష్టా రామేణ శోచితా ||008||

రావణస్య చ తద్రూపం కర్మాణి చ దురాత్మనః|
ధ్యాత్వా భయాత్తు వైదేహీం సా నదీ న శశంస తాం ||009||

నిరాశస్తు తయా నద్యా సీతాయా దర్శనే కృతః|
ఉవాచ రామః సౌమిత్రిం సీతాదర్శనకర్శితః ||010||

కిం ను లక్ష్మణ వక్ష్యామి సమేత్య జనకం వచః|
మాతరం చైవ వైదేహ్యా వినా తామహమప్రియం ||011||

యా మే రాజ్యవిహీనస్య వనే వన్యేన జీవతః|
సర్వం వ్యపనయచ్ఛోకం వైదేహీ క్వ ను సా గతా ||012||

జ్ఞాతిపక్షవిహీనస్య రాజపుత్రీమపశ్యతః|
మన్యే దీర్ఘా భవిష్యంతి రాత్రయో మమ జాగ్రతః ||013||

గోదావరీం జనస్థానమిమం ప్రస్రవణం గిరిం|
సర్వాణ్యనుచరిష్యామి యది సీతా హి దృశ్యతే ||014||

ఏవం సంభాషమాణౌ తావన్యోన్యం భ్రాతరావుభౌ|
వసుంధరాయాం పతితం పుష్పమార్గమపశ్యతాం ||015||

తాం పుష్పవృష్టిం పతితాం దృష్ట్వా రామో మహీతలే|
ఉవాచ లక్ష్మణం వీరో దుఃఖితో దుఃఖితం వచః ||016||

అభిజానామి పుష్పాణి తానీమానీహ లక్ష్మణ|
అపినద్ధాని వైదేహ్యా మయా దత్తాని కాననే ||017||

ఏవముక్త్వా మహాబాహుర్లక్ష్మణం పురుషర్షభం|
క్రుద్ధోఽబ్రవీద్గిరిం తత్ర సింహః క్షుద్రమృగం యథా ||018||

తాం హేమవర్ణాం హేమాభాం సీతాం దర్శయ పర్వత|
యావత్సానూని సర్వాణి న తే విధ్వంసయామ్యహం ||019||

మమ బాణాగ్నినిర్దగ్ధో భస్మీభూతో భవిష్యసి|
అసేవ్యః సతతం చైవ నిస్తృణద్రుమపల్లవః ||020||

ఇమాం వా సరితం చాద్య శోషయిష్యామి లక్ష్మణ|
యది నాఖ్యాతి మే సీతామద్య చంద్రనిభాననాం ||021||

ఏవం స రుషితో రామో దిధక్షన్నివ చక్షుషా|
దదర్శ భూమౌ నిష్క్రాంతం రాక్షసస్య పదం మహత్ ||022||

స సమీక్ష్య పరిక్రాంతం సీతాయా రాక్షసస్య చ|
సంభ్రాంతహృదయో రామః శశంస భ్రాతరం ప్రియం ||023||

పశ్య లక్ష్మణ వైదేహ్యాః శీర్ణాః కనకబిందవః|
భూషణానాం హి సౌమిత్రే మాల్యాని వివిధాని చ ||024||

తప్తబిందునికాశైశ్చ చిత్రైః క్షతజబిందుభిః|
ఆవృతం పశ్య సౌమిత్రే సర్వతో ధరణీతలం ||025||

మన్యే లక్ష్మణ వైదేహీ రాక్షసైః కామరూపిభిః|
భిత్త్వా భిత్త్వా విభక్తా వా భక్షితా వా భవిష్యతి ||026||

తస్య నిమిత్తం వైదేహ్యా ద్వయోర్వివదమానయోః|
బభూవ యుద్ధం సౌమిత్రే ఘోరం రాక్షసయోరిహ ||027||

ముక్తామణిచితం చేదం తపనీయవిభూషితం|
ధరణ్యాం పతితం సౌమ్య కస్య భగ్నం మహద్ధనుః ||028||

తరుణాదిత్యసంకాశం వైదూర్యగులికాచితం|
విశీర్ణం పతితం భూమౌ కవచం కస్య కాంచనం ||029||

ఛత్రం శతశలాకం చ దివ్యమాల్యోపశోభితం|
భగ్నదండమిదం కస్య భూమౌ సౌమ్య నిపాతితం ||030||

కాంచనోరశ్ఛదాశ్చేమే పిశాచవదనాః ఖరాః|
భీమరూపా మహాకాయాః కస్య వా నిహతా రణే ||031||

దీప్తపావకసంకాశో ద్యుతిమాన్సమరధ్వజః|
అపవిద్ధశ్చ భగ్నశ్చ కస్య సాంగ్రామికో రథః ||032||

రథాక్షమాత్రా విశిఖాస్తపనీయవిభూషణాః|
కస్యేమేఽభిహతా బాణాః ప్రకీర్ణా ఘోరకర్మణః ||033||

వైరం శతగుణం పశ్య మమేదం జీవితాంతకం|
సుఘోరహృదయైః సౌమ్య రాక్షసైః కామరూపిభిః ||034||

హృతా మృతా వా సీతా హి భక్షితా వా తపస్వినీ|
న ధర్మస్త్రాయతే సీతాం హ్రియమాణాం మహావనే ||035||

భక్షితాయాం హి వైదేహ్యాం హృతాయామపి లక్ష్మణ|
కే హి లోకే ప్రియం కర్తుం శక్తాః సౌమ్య మమేశ్వరాః ||036||

కర్తారమపి లోకానాం శూరం కరుణవేదినం|
అజ్ఞానాదవమన్యేరన్సర్వభూతాని లక్ష్మణ ||037||

మృదుం లోకహితే యుక్తం దాంతం కరుణవేదినం|
నిర్వీర్య ఇతి మన్యంతే నూనం మాం త్రిదశేశ్వరాః ||038||

మాం ప్రాప్య హి గుణో దోషః సంవృత్తః పశ్య లక్ష్మణ|
అద్యైవ సర్వభూతానాం రక్షసామభవాయ చ|
సంహృత్యైవ శశిజ్యోత్స్నాం మహాన్సూర్య ఇవోదితః ||039||

నైవ యక్షా న గంధర్వా న పిశాచా న రాక్షసాః|
కింనరా వా మనుష్యా వా సుఖం ప్రాప్స్యంతి లక్ష్మణ ||040||

మమాస్త్రబాణసంపూర్ణమాకాశం పశ్య లక్ష్మణ|
నిఃసంపాతం కరిష్యామి హ్యద్య త్రైలోక్యచారిణాం ||041||

సంనిరుద్ధగ్రహగణమావారితనిశాకరం|
విప్రనష్టానలమరుద్భాస్కరద్యుతిసంవృతం ||042||

వినిర్మథితశైలాగ్రం శుష్యమాణజలాశయం|
ధ్వస్తద్రుమలతాగుల్మం విప్రణాశితసాగరం ||043||

న తాం కుశలినీం సీతాం ప్రదాస్యంతి మమేశ్వరాః|
అస్మిన్ముహూర్తే సౌమిత్రే మమ ద్రక్ష్యంతి విక్రమం ||044||

నాకాశముత్పతిష్యంతి సర్వభూతాని లక్ష్మణ|
మమ చాపగుణాన్ముక్తైర్బాణజాలైర్నిరంతరం ||045||

అర్దితం మమ నారాచైర్ధ్వస్తభ్రాంతమృగద్విజం|
సమాకులమమర్యాదం జగత్పశ్యాద్య లక్ష్మణ ||046||

ఆకర్ణపూర్ణైరిషుభిర్జీవలోకం దురావరైః|
కరిష్యే మైథిలీహేతోరపిశాచమరాక్షసం ||047||

మమ రోషప్రయుక్తానాం సాయకానాం బలం సురాః|
ద్రక్ష్యంత్యద్య విముక్తానామమర్షాద్దూరగామినాం ||048||

నైవ దేవా న దైతేయా న పిశాచా న రాక్షసాః|
భవిష్యంతి మమ క్రోధాత్త్రైలోక్యే విప్రణాశితే ||049||

దేవదానవయక్షాణాం లోకా యే రక్షసామపి|
బహుధా నిపతిష్యంతి బాణౌఘైః శకులీకృతాః|
నిర్మర్యాదానిమాల్లోకాన్కరిష్యామ్యద్య సాయకైః ||050||

యథా జరా యథా మృత్యుర్యథాకాలో యథావిధిః|
నిత్యం న ప్రతిహన్యంతే సర్వభూతేషు లక్ష్మణ|
తథాహం క్రోధసంయుక్తో న నివార్యోఽస్మ్యసంశయం ||051||

పురేవ మే చారుదతీమనిందితాం |
దిశంతి సీతాం యది నాద్య మైథిలీం|
సదేవగంధర్వమనుష్య పన్నగం |
జగత్సశైలం పరివర్తయామ్యహం ||052||

—♦ సర్గ 061 ♦—

తప్యమానం తథా రామం సీతాహరణకర్శితం|
లోకానామభవే యుక్తం సామ్వర్తకమివానలం ||001||

వీక్షమాణం ధనుః సజ్యం నిఃశ్వసంతం ముహుర్ముహుః|
హంతుకామం పశుం రుద్రం క్రుద్ధం దక్షక్రతౌ యథా ||002||

అదృష్టపూర్వం సంక్రుద్ధం దృష్ట్వా రామం స లక్ష్మణః|
అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం ముఖేన పరిశుష్యతా ||003||

పురా భూత్వా మృదుర్దాంతః సర్వభూతహితే రతః|
న క్రోధవశమాపన్నః ప్రకృతిం హాతుమర్హసి ||004||

చంద్రే లక్ష్మీః ప్రభా సూర్యే గతిర్వాయౌ భువి క్షమా|
ఏతచ్చ నియతం సర్వం త్వయి చానుత్తమం యశః ||005||

న తు జానామి కస్యాయం భగ్నః సాంగ్రామికో రథః|
కేన వా కస్య వా హేతోః సాయుధః సపరిచ్ఛదః ||006||

ఖురనేమిక్షతశ్చాయం సిక్తో రుధిరబిందుభిః|
దేశో నివృత్తసంగ్రామః సుఘోరః పార్థివాత్మజ ||007||

ఏకస్య తు విమర్దోఽయం న ద్వయోర్వదతాం వర|
న హి వృత్తం హి పశ్యామి బలస్య మహతః పదం ||008||

నైకస్య తు కృతే లోకాన్వినాశయితుమర్హసి|
యుక్తదండా హి మృదవః ప్రశాంతా వసుధాధిపాః ||009||

సదా త్వం సర్వభూతానాం శరణ్యః పరమా గతిః|
కో ను దారప్రణాశం తే సాధు మన్యేత రాఘవ ||010||

సరితః సాగరాః శైలా దేవగంధర్వదానవాః|
నాలం తే విప్రియం కర్తుం దీక్షితస్యేవ సాధవః ||011||

యేన రాజన్హృతా సీతా తమన్వేషితుమర్హసి|
మద్ద్వితీయో ధనుష్పాణిః సహాయైః పరమర్షిభిః ||012||

సముద్రం చ విచేష్యామః పర్వతాంశ్చ వనాని చ|
గుహాశ్చ వివిధా ఘోరా నలినీః పార్వతీశ్చ హ ||013||

దేవగంధర్వలోకాంశ్చ విచేష్యామః సమాహితాః|
యావన్నాధిగమిష్యామస్తవ భార్యాపహారిణం ||014||

న చేత్సామ్నా ప్రదాస్యంతి పత్నీం తే త్రిదశేశ్వరాః|
కోసలేంద్ర తతః పశ్చాత్ప్రాప్తకాలం కరిష్యసి ||015||

శీలేన సామ్నా వినయేన సీతాం |
నయేన న ప్రాప్స్యసి చేన్నరేంద్ర|
తతః సముత్సాదయ హేమపుంఖై |
ర్మహేంద్రవజ్రప్రతిమైః శరౌఘైః ||016||

—♦ సర్గ 062 ♦—

తం తథా శోకసంతప్తం విలపంతమనాథవత్|
మోహేన మహతావిష్టం పరిద్యూనమచేతనం ॥001॥

తతః సౌమిత్రిరాశ్వాస్య ముహూర్తాదివ లక్ష్మణః|
రామం సంబోధయామాస చరణౌ చాభిపీడయన్ ॥002॥

మహతా తపసా రామ మహతా చాపి కర్మణా|
రాజ్ఞా దశరథేనాసీల్లబ్ధోఽమృతమివామరైః ॥003॥

తవ చైవ గుణైర్బద్ధస్త్వద్వియోగాన్మహీపతిః|
రాజా దేవత్వమాపన్నో భరతస్య యథా శ్రుతం ॥004॥

యది దుఃఖమిదం ప్రాప్తం కాకుత్స్థ న సహిష్యసే|
ప్రాకృతశ్చాల్పసత్త్వశ్చ ఇతరః కః సహిష్యతి ॥005॥

దుఃఖితో హి భవాల్లోకాంస్తేజసా యది ధక్ష్యతే|
ఆర్తాః ప్రజా నరవ్యాఘ్ర క్వ ను యాస్యంతి నిర్వృతిం ॥006॥

లోకస్వభావ ఏవైష యయాతిర్నహుషాత్మజః|
గతః శక్రేణ సాలోక్యమనయస్తం సమస్పృశత్ ॥007॥

మహర్షయో వసిష్ఠస్తు యః పితుర్నః పురోహితః|
అహ్నా పుత్రశతం జజ్ఞే తథైవాస్య పునర్హతం ॥008॥

యా చేయం జగతో మాతా దేవీ లోకనమస్కృతా|
అస్యాశ్చ చలనం భూమేర్దృశ్యతే సత్యసంశ్రవ ॥009॥

యౌ చేమౌ జగతాం నేత్రే యత్ర సర్వం ప్రతిష్ఠితం|
ఆదిత్యచంద్రౌ గ్రహణమభ్యుపేతౌ మహాబలౌ ॥010॥

సుమహాంత్యపి భూతాని దేవాశ్చ పురుషర్షభ|
న దైవస్య ప్రముంచంతి సర్వభూతాని దేహినః ॥011॥

శక్రాదిష్వపి దేవేషు వర్తమానౌ నయానయౌ|
శ్రూయేతే నరశార్దూల న త్వం వ్యథితుమర్హసి ॥012॥

నష్టాయామపి వైదేహ్యాం హృతాయామపి చానఘ|
శోచితుం నార్హసే వీర యథాన్యః ప్రాకృతస్తథా ॥013॥

త్వద్విధా హి న శోచంతి సతతం సత్యదర్శినః|
సుమహత్స్వపి కృచ్ఛ్రేషు రామానిర్విణ్ణదర్శనాః ॥014॥

తత్త్వతో హి నరశ్రేష్ఠ బుద్ధ్యా సమనుచింతయ|
బుద్ధ్యా యుక్తా మహాప్రాజ్ఞా విజానంతి శుభాశుభే ॥015॥

అదృష్టగుణదోషాణామధృతానాం చ కర్మణాం|
నాంతరేణ క్రియాం తేషాం ఫలమిష్టం ప్రవర్తతే ॥016॥

మామేవ హి పురా వీర త్వమేవ బహుశోఽన్వశాః|
అనుశిష్యాద్ధి కో ను త్వామపి సాక్షాద్బృహస్పతిః ॥017॥

బుద్ధిశ్చ తే మహాప్రాజ్ఞ దేవైరపి దురన్వయా|
శోకేనాభిప్రసుప్తం తే జ్ఞానం సంబోధయామ్యహం ॥018॥

దివ్యం చ మానుషం చైవమాత్మనశ్చ పరాక్రమం|
ఇక్ష్వాకువృషభావేక్ష్య యతస్వ ద్విషతాం బధే ||019||

కిం తే సర్వవినాశేన కృతేన పురుషర్షభ|
తమేవ తు రిపుం పాపం విజ్ఞాయోద్ధర్తుమర్హసి ||020||

—♦ సర్గ 063 ♦—

పూర్వజోఽప్యుక్తమాత్రస్తు లక్ష్మణేన సుభాషితం|
సారగ్రాహీ మహాసారం ప్రతిజగ్రాహ రాఘవః ||001||

సంనిగృహ్య మహాబాహుః ప్రవృద్ధం కోపమాత్మనః|
అవష్టభ్య ధనుశ్చిత్రం రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్ ||002||

కిం కరిష్యావహే వత్స క్వ వా గచ్ఛావ లక్ష్మణ|
కేనోపాయేన పశ్యేయం సీతామితి విచింతయ ||003||

తం తథా పరితాపార్తం లక్ష్మణో రామమబ్రవీత్|
ఇదమేవ జనస్థానం త్వమన్వేషితుమర్హసి ||004||

రాక్షసైర్బహుభిః కీర్ణం నానాద్రుమలతాయుతం|
సంతీహ గిరిదుర్గాణి నిర్దరాః కందరాణి చ ||005||

గుహాశ్చ వివిధా ఘోరా నానామృగగణాకులాః|
ఆవాసాః కింనరాణాం చ గంధర్వభవనాని చ ||006||

తాని యుక్తో మయా సార్ధం త్వమన్వేషితుమర్హసి|
త్వద్విధో బుద్ధిసంపన్నా మాహాత్మానో నరర్షభ ||007||

ఆపత్సు న ప్రకంపంతే వాయువేగైరివాచలాః|
ఇత్యుక్తస్తద్వనం సర్వం విచచార సలక్ష్మణః ||008||

క్రుద్ధో రామః శరం ఘోరం సంధాయ ధనుషి క్షురం|
తతః పర్వతకూటాభం మహాభాగం ద్విజోత్తమం ||009||

దదర్శ పతితం భూమౌ క్షతజార్ద్రం జటాయుషం|
తం దృష్ట్వా గిరిశృంగాభం రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్|
అనేన సీతా వైదేహీ భక్షితా నాత్ర సంశయః ||010||

గృధ్రరూపమిదం వ్యక్తం రక్షో భ్రమతి కాననం|
భక్షయిత్వా విశాలాక్షీమాస్తే సీతాం యథాసుఖం|
ఏనం వధిష్యే దీప్తాగ్రైర్ఘోరైర్బాణైరజిహ్మగైః ||011||

ఇత్యుక్త్వాభ్యపతద్గృధ్రం సంధాయ ధనుషి క్షురం|
క్రుద్ధో రామః సముద్రాంతాం చాలయన్నివ మేదినీం ||012||

తం దీనదీనయా వాచా సఫేనం రుధిరం వమన్|
అభ్యభాషత పక్షీ తు రామం దశరథాత్మజం ||013||

యామోషధిమివాయుష్మన్నన్వేషసి మహావనే|
సా దేవీ మమ చ ప్రాణా రావణేనోభయం హృతం ||014||

త్వయా విరహితా దేవీ లక్ష్మణేన చ రాఘవ|
హ్రియమాణా మయా దృష్టా రావణేన బలీయసా ||015||

సీతామభ్యవపన్నోఽహం రావణశ్చ రణే మయా।
విధ్వంసితరథచ్ఛత్రః పాతితో ధరణీతలే ॥016॥

ఏతదస్య ధనుర్భగ్నమేతదస్య శరావరం।
అయమస్య రణే రామ భగ్నః సాంగ్రామికో రథః ॥017॥

పరిశ్రాంతస్య మే పక్షౌ ఛిత్త్వా ఖడ్గేన రావణః।
సీతామాదాయ వైదేహీముత్పపాత విహాయసం।
రక్షసా నిహతం పూర్వ్మ న మాం హంతుం త్వమర్హసి ॥018॥

రామస్తస్య తు విజ్ఞాయ సీతాసక్తాం ప్రియాం కథాం।
గృధ్రరాజం పరిష్వజ్య రురోద సహలక్ష్మణః ॥019॥

ఏకమేకాయనే దుర్గే నిఃశ్వసంతం కథంచన।
సమీక్ష్య దుఃఖితో రామః సౌమిత్రిమిదమబ్రవీత్ ॥020॥

రాజ్యాద్భ్రంశో వనే వాసః సీతా నష్టా హతో ద్విజః।
ఈదృశీయం మమాలక్ష్మీర్నిర్దహేదపి పావకం ॥021॥

సంపూర్ణమపి చేదద్య ప్రతరేయం మహోదధిం।
సోఽపి నూనం మమాలక్ష్మ్యా విశుష్యేత్సరితాం పతిః ॥022॥

నాస్త్యభాగ్యతరో లోకే మత్తోఽస్మిన్సచరాచరే।
యేనేయం మహతీ ప్రాప్తా మయా వ్యసనవాగురా ॥023॥

అయం పితృవయస్యో మే గృధ్రరాజో జరాన్వితః।
శేతే వినిహతో భూమౌ మమ భాగ్యవిపర్యయాత్ ॥024॥

ఇత్యేవముక్త్వా బహుశో రాఘవః సహలక్ష్మణః।
జటాయుషం చ పస్పర్శ పితృస్నేహం నిదర్శయన్ ॥025॥

నికృత్తపక్షం రుధిరావసిక్తం ।
తం గృధ్రరాజం పరిరభ్య రామః।
క్వ మైథిలీ ప్రాణసమా మమేతి ।
విముచ్య వాచం నిపపాత భూమౌ ॥026॥

—♦ సర్గ 064 ♦—

రామః ప్రేక్ష్య తు తం గృధ్రం భువి రౌద్రేణ పాతితం।
సౌమిత్రిం మిత్రసంపన్నమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥001॥

మమాయం నూనమర్థేషు యతమానో విహంగమః।
రాక్షసేన హతః సంఖ్యే ప్రాణాంస్త్యజతి దుస్త్యజాన్ ॥002॥

అయమస్య శరీరేఽస్మిన్ప్రాణో లక్ష్మణ విద్యతే।
తథా స్వరవిహీనోఽయం విక్లవం సముదీక్షతే ॥003॥

జటాయో యది శక్నోషి వాక్యం వ్యాహరితుం పునః।
సీతామాఖ్యాహి భద్రం తే వధమాఖ్యాహి చాత్మనః ॥004॥

కింనిమిత్తోఽహరత్సీతాం రావణస్తస్య కిం మయా।
అపరాద్ధం తు యం దృష్ట్వా రావణేన హృతా ప్రియా ॥005॥

కథం తచ్చంద్రసంకాశం ముఖమాసీన్మనోహరం।
సీతయా కాని చోక్తాని తస్మిన్కాలే ద్విజోత్తమ ॥006॥

కథంవీర్యః కథంరూపః కింకర్మా స చ రాక్షసః|
క్వ చాస్య భవనం తాత బ్రూహి మే పరిపృచ్ఛతః ||007||

తముద్వీక్ష్యాథ దీనాత్మా విలపంతమనంతరం|
వాచాతిసన్నయా రామం జటాయురిదమబ్రవీత్ ||008||

సా హృతా రాక్షసేంద్రేణ రావణేన విహాయసా|
మాయామాస్థాయ విపులాం వాతదుర్దినసంకులాం ||009||

పరిశ్రాంతస్య మే తాత పక్షౌ ఛిత్త్వా నిశాచరః|
సీతామాదాయ వైదేహీం ప్రయాతో దక్షిణా ముఖః ||010||

ఉపరుధ్యంతి మే ప్రాణా దృష్టిర్భ్రమతి రాఘవ|
పశ్యామి వృక్షాన్సౌవర్ణానుశీరకృతమూర్ధజాన్ ||011||

యేన యాతి ముహూర్తేన సీతామాదాయ రావణః|
విప్రనష్టం ధనం క్షిప్రం తత్స్వామిప్రతిపద్యతే ||012||

విందో నామ ముహూర్తోఽసౌ స చ కాకుత్స్థ నాబుధత్|
ఝషవద్బడిశం గృహ్య క్షిప్రమేవ వినశ్యతి ||013||

న చ త్వయా వ్యథా కార్యా జనకస్య సుతాం ప్రతి|
వైదేహ్యా రంస్యసే క్షిప్రం హత్వా తం రాక్షసం రణే ||014||

అసంమూఢస్య గృధ్రస్య రామం ప్రత్యనుభాషతః|
ఆస్యాత్సుస్రావ రుధిరం మ్రియమాణస్య సామిషం ||015||

పుత్రో విశ్రవసః సాక్షాద్భ్రాతా వైశ్రవణస్య చ|
ఇత్యుక్త్వా దుర్లభాన్ప్రాణాన్ముమోచ పతగేశ్వరః ||016||

బ్రూహి బ్రూహీతి రామస్య బ్రువాణస్య కృతాంజలేః|
త్యక్త్వా శరీరం గృధ్రస్య జగ్ముః ప్రాణా విహాయసం ||017||

స నిక్షిప్య శిరో భూమౌ ప్రసార్య చరణౌ తదా|
విక్షిప్య చ శరీరం స్వం పపాత ధరణీతలే ||018||

తం గృధ్రం ప్రేక్ష్య తామ్రాక్షం గతాసుమచలోపమం|
రామః సుబహుభిర్దుఃఖైర్దీనః సౌమిత్రిమబ్రవీత్ ||019||

బహూని రక్షసాం వాసే వర్షాణి వసతా సుఖం|
అనేన దండకారణ్యే విచీర్ణమిహ పక్షిణా ||020||

అనేకవార్షికో యస్తు చిరకాలం సముత్థితః|
సోఽయమద్య హతః శేతే కాలో హి దురతిక్రమః ||021||

పశ్య లక్ష్మణ గృధ్రోఽయముపకారీ హతశ్చ మే|
సీతామభ్యవపన్నో వై రావణేన బలీయసా ||022||

గృధ్రరాజ్యం పరిత్యజ్య పితృపైతామహం మహత్|
మమ హేతోరయం ప్రాణాన్ముమోచ పతగేశ్వరః ||023||

సర్వత్ర ఖలు దృశ్యంతే సాధవో ధర్మచారిణః|
శూరాః శరణ్యాః సౌమిత్రే తిర్యగ్యోనిగతేష్వపి ||024||

సీతాహరణజం దుఃఖం న మే సౌమ్య తథాగతం|
యథా వినాశో గృధ్రస్య మత్కృతే చ పరంతప ||025||

రాజా దశరథః శ్రీమాన్యథా మమ మయా యశాః|
పూజనీయశ్చ మాన్యశ్చ తథాయం పతగేశ్వరః ||026||

సౌమిత్రే హర కాష్ఠాని నిర్మథిష్యామి పావకం|
గృధ్రరాజం దిధక్షామి మత్కృతే నిధనం గతం ||027||

నాథం పతగలోకస్య చితామారోపయామ్యహం|
ఇమం ధక్ష్యామి సౌమిత్రే హతం రౌద్రేణ రక్షసా ||028||

యా గతిర్యజ్ఞశీలానామాహితాగ్నేశ్చ యా గతిః|
అపరావర్తినాం యా చ యా చ భూమిప్రదాయినాం ||029||

మయా త్వం సమనుజ్ఞాతో గచ్ఛ లోకాననుత్తమాన్|
గృధ్రరాజ మహాసత్త్వ సంస్కృతశ్చ మయా వ్రజ ||030||

ఏవముక్త్వా చితాం దీప్తామారోప్య పతగేశ్వరం|
దదాహ రామో ధర్మాత్మా స్వబంధుమివ దుఃఖితః ||031||

రామోఽథ సహసౌమిత్రిర్వనం యాత్వా స వీర్యవాన్|
స్థూలాన్హత్వా మహారోహీననను తస్తార తం ద్విజం ||032||

రోహిమాంసాని చోద్ధృత్య పేశీకృత్వా మహాయశాః|
శకునాయ దదౌ రామో రమ్యే హరితశాద్వలే ||033||

యత్తత్ప్రేతస్య మర్త్యస్య కథయంతి ద్విజాతయః|
తత్స్వర్గగమనం తస్య క్షిప్రం రామో జజాప హ ||034||

తతో గోదావరీం గత్వా నదీం నరవరాత్మజౌ|
ఉదకం చక్రతుస్తస్మై గృధ్రరాజాయ తావుభౌ ||035||

స గృధ్రరాజః కృతవాన్యశస్కరం |
సుదుష్కరం కర్మ రణే నిపాతితః|
మహర్షికల్పేన చ సంస్కృతస్తదా |
జగామ పుణ్యాం గతిమాత్మనః శుభాం ||036||

—♦ సర్గ 065 ♦—

కృత్వైవముదకం తస్మై ప్రస్థితౌ రాఘవౌ తదా|
అవేక్షంతౌ వనే సీతాం పశ్చిమాం జగ్మతుర్దిశం ||001||

తాం దిశం దక్షిణాం గత్వా శరచాపాసిధారిణౌ|
అవిప్రహతమైక్ష్వాకౌ పంథానం ప్రతిపేదతుః ||002||

గుల్మైర్వృక్షైశ్చ బహుభిర్లతాభిశ్చ ప్రవేష్టితం|
ఆవృతం సర్వతో దుర్గం గహనం ఘోరదర్శనం ||003||

వ్యతిక్రమ్య తు వేగేన గృహీత్వా దక్షిణాం దిశం|
సుభీమం తన్మహారణ్యం వ్యతియాతౌ మహాబలౌ ||004||

తతః పరం జనస్థానాత్త్రిక్రోశం గమ్య రాఘవౌ|
క్రౌంచారణ్యం వివిశతుర్గహనం తౌ మహౌజసౌ ||005||

నానామేఘఘనప్రఖ్యం ప్రహృష్టమివ సర్వతః|
నానావర్ణైః శుభైః పుష్పైర్మృగపక్షిగణైర్యుతం ||006||

దిదృక్షమాణౌ వైదేహీం తద్వనం తౌ విచిక్యతుః|
తత్ర తత్రావతిష్ఠంతౌ సీతాహరణకర్శితౌ ||007||

లక్ష్మణస్తు మహాతేజాః సత్త్వవాఞ్శీలవాఞ్శుచిః|
అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం భ్రాతరం దీప్తతేజసం ||008||

స్పందతే మే దృఢం బాహురుద్విగ్నమివ మే మనః|
ప్రాయశశ్చాప్యనిష్టాని నిమిత్తాన్యుపలక్షయే ||009||

తస్మాత్సజ్జీభవార్య త్వం కురుష్వ వచనం హితం|
మమైవ హి నిమిత్తాని సద్యః శంసంతి సంభ్రమం ||010||

ఏష వంచులకో నామ పక్షీ పరమదారుణః|
ఆవయోర్విజయం యుద్ధే శంసన్నివ వినర్దతి ||011||

తయోరన్వేషతోరేవం సర్వం తద్వనమోజసా|
సంజజ్ఞే విపులః శబ్దః ప్రభంజన్నివ తద్వనం ||012||

సంవేష్టితమివాత్యర్థం గహనం మాతరిశ్వనా|
వనస్య తస్య శబ్దోఽభూద్దివమాపూరయన్నివ ||013||

తం శబ్దం కాంక్షమాణస్తు రామః కక్షే సహానుజః|
దదర్శ సుమహాకాయం రాక్షసం విపులోరసం ||014||

ఆసేదతుస్తతస్తత్ర తావుభౌ ప్రముఖే స్థితం|
వివృద్ధమశిరోగ్రీవం కబంధముదరే ముఖం ||015||

రోమభిర్నిచితైస్తీక్ష్ణైర్మహాగిరిమివోచ్ఛ్రితం|
నీలమేఘనిభం రౌద్రం మేఘస్తనితనిఃస్వనం ||016||

మహాపక్ష్మేణ పింగేన విపులేనాయతేన చ|
ఏకేనోరసి ఘోరేణ నయనేనాశుదర్శినా ||017||

మహాదంష్ట్రోపపన్నం తం లేలిహానం మహాముఖం|
భక్షయంతం మహాఘోరానృక్షసింహమృగద్విపాన్ ||018||

ఘోరౌ భుజౌ వికుర్వాణముభౌ యోజనమాయతౌ|
కరాభ్యాం వివిధాన్గృహ్య ఋుష్కాన్పక్షిగణాన్మృగాన్ ||019||

ఆకర్షంతం వికర్షంతమనేకాన్మృగయూథపాన్|
స్థితమావృత్య పంథానం తయోర్భ్రాత్రోః ప్రపన్నయోః ||020||

అథ తౌ సమతిక్రమ్య క్రోశమాత్రే దదర్శతుః|
మహాంతం దారుణం భీమం కబంధం భుజసంవృతం ||021||

స మహాబాహురత్యర్థం ప్రసార్య విపులౌ భుజౌ|
జగ్రాహ సహితావేవ రాఘవౌ పీడయన్బలాత్ ||022||

ఖడ్గినౌ దృఢధన్వానౌ తిగ్మతేజౌ మహాభుజౌ|
భ్రాతరౌ వివశం ప్రాప్తౌ కృష్యమాణౌ మహాబలౌ ||023||

తావువాచ మహాబాహుః కబంధో దానవోత్తమః|
కౌ యువాం వృషభస్కంధౌ మహాఖడ్గధనుర్ధరౌ ||024||

ఘోరం దేశమిమం ప్రాప్తౌ మమ భక్షావుపస్థితౌ|
వదతం కార్యమిహ వాం కిమర్థం చాగతౌ యువాం ||025||

ఇమం దేశమనుప్రాప్తౌ క్షుధార్తస్యేహ తిష్ఠతః|
సబాణచాపఖడ్గౌ చ తీక్ష్ణశృంగావివర్షభౌ|
మమాస్యమనుసంప్రాప్తౌ దుర్లభం జీవితం పునః ||026||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా కబంధస్య దురాత్మనః|
ఉవాచ లక్ష్మణం రామో ముఖేన పరిశుష్యతా ||027||

కృచ్ఛ్రాత్కృచ్ఛ్రతరం ప్రాప్య దారుణం సత్యవిక్రమ|
వ్యసనం జీవితాంతాయ ప్రాప్తమప్రాప్య తాం ప్రియాం ||028||

కాలస్య సుమహద్వీర్యం సర్వభూతేషు లక్ష్మణ|
త్వాం చ మాం చ నరవ్యాఘ్ర వ్యసనైః పశ్య మోహితౌ|
నాతిభారోఽస్తి దైవస్య సర్వభుతేషు లక్ష్మణ ||029||

శూరాశ్చ బలవంతశ్చ కృతాస్త్రాశ్చ రణాజిరే|
కాలాభిపన్నాః సీదంతి యథా వాలుకసేతవః ||030||

ఇతి బ్రువాణో దృఢసత్యవిక్రమో |
మహాయశా దాశరథిః ప్రతాపవాన్|
అవేక్ష్య సౌమిత్రిముదగ్రవిక్రమం |
స్థిరాం తదా స్వాం మతిమాత్మనాకరోత్ ||031||

—♦ సర్గ 066 ♦—

తౌ తు తత్ర స్థితౌ దృష్ట్వా భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ|
బాహుపాశపరిక్షిప్తౌ కబంధో వాక్యమబ్రవీత్ ||001||

తిష్ఠతః కిం ను మాం దృష్ట్వా క్షుధార్తం క్షత్రియర్షభౌ|
ఆహారార్థం తు సందిష్టౌ దైవేన గతచేతసౌ ||002||

తచ్ఛ్రుత్వా లక్ష్మణో వాక్యం ప్రాప్తకాలం హితం తదా|
ఉవాచార్తిసమాపన్నో విక్రమే కృతనిశ్చయః ||003||

త్వాం చ మాం చ పురా తూర్ణమాదత్తే రాక్షసాధమః|
తస్మాదసిభ్యామస్యాశు బాహూ ఛిందావహే గురూ ||004||

తతస్తౌ దేశకాలజ్ఞౌ ఖడ్గాభ్యామేవ రాఘవౌ|
అచ్ఛిందతాం సుసంహృష్టౌ బాహూ తస్యాంసదేశయోః ||005||

దక్షిణో దక్షిణం బాహుమసక్తమసినా తతః|
చిచ్ఛేద రామో వేగేన సవ్యం వీరస్తు లక్ష్మణః ||006||

స పపాత మహాబాహుశ్ఛిన్నబాహుర్మహాస్వనః|
ఖం చ గాం చ దిశశ్చైవ నాదయంజలదో యథా ||007||

స నికృత్తౌ భుజౌ దృష్ట్వా శోణితౌఘపరిప్లుతః|
దీనః పప్రచ్ఛ తౌ వీరౌ కౌ యువామితి దానవః ||008||

ఇతి తస్య బ్రువాణస్య లక్ష్మణః శుభలక్షణః|
శశంస తస్య కాకుత్స్థం కబంధస్య మహాబలః ||009||

అయమిక్ష్వాకుదాయాదో రామో నామ జనైః శ్రుతః|
అస్యైవావరజం విద్ధి భ్రాతరం మాం చ లక్ష్మణం ||010||

అస్య దేవప్రభావస్య వసతో విజనే వనే|
రక్షసాపహృతా భార్యా యామిచ్ఛంతావిహాగతౌ ||011||

త్వం తు కో వా కిమర్థం వా కబంధ సదృశో వనే|
ఆస్యేనోరసి దీప్తేన భగ్నజంఘో విచేష్టసే ||012||

ఏవముక్తః కబంధస్తు లక్ష్మణేనోత్తరం వచః|
ఉవాచ పరమప్రీతస్తదింద్రవచనం స్మరన్ ||013||

స్వాగతం వాం నరవ్యాఘ్రౌ దిష్ట్యా పశ్యామి చాప్యహం|
దిష్ట్యా చేమౌ నికృత్తౌ మే యువాభ్యాం బాహుబంధనౌ ||014||

విరూపం యచ్చ మే రూపం ప్రాప్తం హ్యవినయాద్యథా|
తన్మే శృణు నరవ్యాఘ్ర తత్త్వతః శంసతస్తవ ||015||

—♦ సర్గ 067 ♦—

పురా రామ మహాబాహో మహాబలపరాక్రమ|
రూపమాసీన్మమాచింత్యం త్రిషు లోకేషు విశ్రుతం|
యథా సోమస్య శక్రస్య సూర్యస్య చ యథా వపుః ||001||

సోఽహం రూపమిదం కృత్వా లోకవిత్రాసనం మహత్|
ఋషీన్వనగతాన్రామ త్రాసయామి తతస్తతః ||002||

తతః స్థూలశిరా నామ మహర్షిః కోపితో మయా|
సంచిన్వన్వివిధం వన్యం రూపేణానేన ధర్షితః ||003||

తేనాహముక్తః ప్రేక్ష్యైవం ఘోరశాపాభిధాయినా|
ఏతదేవ నృశంసం తే రూపమస్తు విగర్హితం ||004||

స మయా యాచితః క్రుద్ధః శాపస్యాంతో భవేదితి|
అభిశాపకృతస్యేతి తేనేదం భాషితం వచః ||005||

యదా ఛిత్త్వా భుజౌ రామస్త్వాం దహేద్విజనే వనే|
తదా త్వం ప్రాప్స్యసే రూపం స్వమేవ విపులం శుభం ||006||

శ్రియా విరాజితం పుత్రం దనోస్త్వం విద్ధి లక్ష్మణ|
ఇంద్రకోపాదిదం రూపం ప్రాప్తమేవం రణాజిరే ||007||

అహం హి తపసోగ్రేణ పితామహమతోషయం|
దీర్ఘమాయుః స మే ప్రాదాత్తతో మాం విభ్రమోఽస్పృశత్ ||008||

దీర్ఘమాయుర్మయా ప్రాప్తం కిం మే శక్రః కరిష్యతి|
ఇత్యేవం బుద్ధిమాస్థాయ రణే శక్రమధర్షయం ||009||

తస్య బాహుప్రముక్తేన వజ్రేణ శతపర్వణా|
సక్థినీ చ శిరశ్చైవ శరీరే సంప్రవేశితం ||010||

స మయా యాచ్యమానః సన్నానయద్యమసాదనం|
పితామహవచః సత్యం తదస్త్వితి మమాబ్రవీత్ ||011||

అనాహారః కథం శక్తో భగ్నసక్థిశిరోముఖః|
వజ్రేణాభిహతః కాలం సుదీర్ఘమపి జీవితుం ||012||

ఏవముక్తస్తు మే శక్రో బాహూ యోజనమాయతౌ|
ప్రాదాదాస్యం చ మే కుక్షౌ తీక్ష్ణదంష్ట్రమకల్పయత్ ||013||

సోఽహం భుజాభ్యాం దీర్ఘాభ్యాం సమాకృష్య వనేచరాన్|
సింహద్విపమృగవ్యాఘ్రాన్భక్షయామి సమంతతః ||014||

స తు మామబ్రవీదింద్రో యదా రామః సలక్ష్మణః|
ఛేత్స్యతే సమరే బాహూ తదా స్వర్గం గమిష్యసి ||015||

స త్వం రామోఽసి భద్రం తే నాహమన్యేన రాఘవ|
శక్యో హంతుం యథాతత్త్వమేవముక్తం మహర్షిణా ||016||

అహం హి మతిసాచివ్యం కరిష్యామి నరర్షభ|
మిత్రం చైవోపదేక్ష్యామి యువాభ్యాం సంస్కృతోఽగ్నినా ||017||

ఏవముక్తస్తు ధర్మాత్మా దనునా తేన రాఘవః|
ఇదం జగాద వచనం లక్ష్మణస్యోపశృణ్వతః ||018||

రావణేన హృతా సీతా మమ భార్యా యశస్వినీ|
నిష్క్రాంతస్య జనస్థానాత్సహ భ్రాత్రా యథాసుఖం ||019||

నామమాత్రం తు జానామి న రూపం తస్య రక్షసః|
నివాసం వా ప్రభావం వా వయం తస్య న విద్మహే ||020||

శోకార్తానామనాథానామేవం విపరిధావతాం|
కారుణ్యం సదృశం కర్తుముపకారే చ వర్తతాం ||021||

కాష్ఠాన్యానీయ శుష్కాణి కాలే భగ్నాని కుంజరైః|
భక్ష్యామస్త్వాం వయం వీర శ్వభ్రే మహతి కల్పితే ||022||

స త్వం సీతాం సమాచక్ష్వ యేన వా యత్ర వా హృతా|
కురు కల్యాణమత్యర్థం యది జానాసి తత్త్వతః ||023||

ఏవముక్తస్తు రామేణ వాక్యం దనురనుత్తమం|
ప్రోవాచ కుశలో వక్తుం వక్తారమపి రాఘవం ||024||

దివ్యమస్తి న మే జ్ఞానం నాభిజానామి మైథిలీం|
యస్తాం జ్ఞాస్యతి తం వక్ష్యే దగ్ధః స్వం రూపమాస్థితః ||025||

అదగ్ధస్య హి విజ్ఞాతుం శక్తిరస్తి న మే ప్రభో|
రాక్షసం తం మహావీర్యం సీతా యేన హృతా తవ ||026||

విజ్ఞానం హి మహద్భ్రష్టం శాపదోషేణ రాఘవ|
స్వకృతేన మయా ప్రాప్తం రూపం లోకవిగర్హితం ||027||

కిం తు యావన్న యాత్యస్తం సవితా శ్రాంతవాహనః|
తావన్మామవటే క్షిప్త్వా దహ రామ యథావిధి ||028||

దగ్ధస్త్వయాహమవటే న్యాయేన రఘునందన|
వక్ష్యామి తమహం వీర యస్తం జ్ఞాస్యతి రాక్షసం ||029||

తేన సఖ్యం చ కర్తవ్యం న్యాయ్యవృత్తేన రాఘవ|
కల్పయిష్యతి తే ప్రీతః సాహాయ్యం లఘువిక్రమః ||030||

న హి తస్యాస్త్యవిజ్ఞాతం త్రిషు లోకేషు రాఘవ|
సర్వాన్పరిసృతో లోకాన్పురా వై కారణాంతరే ||031||

—♦ సర్గ 068 ♦—

ఏవముక్తౌ తు తౌ వీరౌ కబంధేన నరేశ్వరౌ|
గిరిప్రదరమాసాద్య పావకం విససర్జతుః ||001||

లక్ష్మణస్తు మహోల్కాభిర్జ్వలితాభిః సమంతతః|
చితామాదీపయామాస సా ప్రజజ్వాల సర్వతః ||002||

తచ్ఛరీరం కబంధస్య ఘృతపిండోపమం మహత్|
మేదసా పచ్యమానస్య మందం దహతి పావక ||003||

స విధూయ చితామాశు విధూమోఽగ్నిరివోత్థితః|
అరజే వాససీ విభ్రన్మాలాం దివ్యాం మహాబలః ||004||

తతశ్చితాయా వేగేన భాస్వరో విరజాంబరః|
ఉత్పపాతాశు సంహృష్టః సర్వప్రత్యంగభూషణః ||005||

విమానే భాస్వరే తిష్ఠన్హంసయుక్తే యశస్కరే|
ప్రభయా చ మహాతేజా దిశో దశ విరాజయన్ ||006||

సోఽన్తరిక్షగతో రామం కబంధో వాక్యమబ్రవీత్|
శృణు రాఘవ తత్త్వేన యథా సీమామవాప్స్యసి ||007||

రామ షడ్యుక్తయో లోకే యాభిః సర్వం విమృశ్యతే|
పరిమృష్టో దశాంతేన దశాభాగేన సేవ్యతే ||008||

దశాభాగగతో హీనస్త్వం రామ సహలక్ష్మణః|
యత్కృతే వ్యసనం ప్రాప్తం త్వయా దారప్రధర్షణం ||009||

తదవశ్యం త్వయా కార్యః స సుహృత్సుహృదాం వర|
అకృత్వా న హి తే సిద్ధిమహం పశ్యామి చింతయన్ ||010||

శ్రూయతాం రామ వక్ష్యామి సుగ్రీవో నామ వానరః|
భ్రాత్రా నిరస్తః క్రుద్ధేన వాలినా శక్రసూనునా ||011||

ఋష్యమూకే గిరివరే పంపాపర్యంతశోభితే|
నివసత్యాత్మవాన్వీరశ్చతుర్భిః సహ వానరైః ||012||

వయస్యం తం కురు క్షిప్రమితో గత్వాద్య రాఘవ|
అద్రోహాయ సమాగమ్య దీప్యమానే విభావసౌ ||013||

న చ తే సోఽవమంతవ్యః సుగ్రీవో వానరాధిపః|
కృతజ్ఞః కామరూపీ చ సహాయార్థీ చ వీర్యవాన్ ||014||

శక్తౌ హ్యద్య యువాం కర్తుం కార్యం తస్య చికీర్షితం|
కృతార్థో వాకృతార్థో వా కృత్యం తవ కరిష్యతి ||015||

స ఋక్షరజసః పుత్రః పంపామటతి శంకితః|
భాస్కరస్యౌరసః పుత్రో వాలినా కృతకిల్బిషః ||016||

సంనిధాయాయుధం క్షిప్రమృష్యమూకాలయం కపిం|
కురు రాఘవ సత్యేన వయస్యం వనచారిణం ||017||

స హి స్థానాని సర్వాణి కార్త్స్న్యేన కపికుంజరః|
నరమాంసాశినాం లోకే నైపుణ్యాదధిగచ్ఛతి ||018||

న తస్యావిదితం లోకే కించిదస్తి హి రాఘవ|
యావత్సూర్యః ప్రతపతి సహస్రాంశురరిందమ ||019||

స నదీర్విపులాఞ్శైలాన్గిరిదుర్గాణి కందరాన్|
అన్విష్య వానరైః సార్ధం పత్నీం తేఽధిగమిష్యతి ||020||

వానరాంశ్చ మహాకాయాన్ప్రేషయిష్యతి రాఘవ|
దిశో విచేతుం తాం సీతాం త్వద్వియోగేన శోచతీం ||021||

స మేరుశృంగాగ్రగతామనిందితాం |
ప్రవిశ్య పాతాలతలేఽపి వాశ్రితాం|
ప్లవంగమానాం ప్రవరస్తవ ప్రియాం |
నిహత్య రక్షాంసి పునః ప్రదాస్యతి ||022||

—♦ సర్గ 069 ♦—

నిదర్శయిత్వా రామాయ సీతాయాః ప్రతిపాదనే|
వాక్యమన్వర్థమర్థజ్ఞః కబంధః పునరబ్రవీత్ ||001||

ఏష రామ శివః పంథా యత్రైతే పుష్పితా ద్రుమాః|
ప్రతీచీం దిశమాశ్రిత్య ప్రకాశంతే మనోరమాః ||002||

జంబూప్రియాలపనసాః ప్లక్షన్యగ్రోధతిందుకాః|
అశ్వత్థాః కర్ణికారాశ్చ చూతాశ్చాన్యే చ పాదపాః ||003||

తానారుహ్యాథ వా భూమౌ పాతయిత్వా చ తాన్బలాత్|
ఫలాన్యమృతకల్పాని భక్షయంతౌ గమిష్యథః ||004||

చంక్రమంతౌ వరాందేశాఞ్శైలాచ్ఛైలం వనాద్వనం|
తతః పుష్కరిణీం వీరౌ పంపాం నామ గమిష్యథః ||005||

అశర్కరామవిభ్రంశాం సమతీర్థమశైవలాం|
రామ సంజాతవాలూకాం కమలోత్పలశోభితాం ||006||

తత్ర హంసాః ప్లవాః క్రౌంచాః కురరాశ్చైవ రాఘవ|
వల్గుస్వరా నికూజంతి పంపాసలిలగోచరాః ||007||

నోద్విజంతే నరాందృష్ట్వా వధస్యాకోవిదాః శుభాః|
ఘృతపిండోపమాన్స్థూలాంస్తాంద్విజాన్భక్షయిష్యథః ||008||

రోహితాన్వక్రతుండాంశ్చ నలమీనాంశ్చ రాఘవ|
పంపాయామిషుభిర్మత్స్యాంస్తత్ర రామ వరాన్హతాన్ ||009||

నిస్త్వక్పక్షానయస్తప్తానకృశానేకకంటకాన్|
తవ భక్త్యా సమాయుక్తో లక్ష్మణః సంప్రదాస్యతి ||010||

భృశం తే ఖాదతో మత్స్యాన్పంపాయాః పుష్పసంచయే|
పద్మగంధి శివం వారి సుఖశీతమనామయం ||011||

ఉద్ధృత్య స తదాక్లిష్టం రూప్యస్ఫటికసంనిభం|
అథ పుష్కరపర్ణేన లక్ష్మణః పాయయిష్యతి ||012||

స్థూలాన్గిరిగుహాశయ్యాన్వరాహాన్వనచారిణః|
అపాం లోభాదుపావృత్తాన్వృషభానివ నర్దతః|
రూపాన్వితాంశ్చ పంపాయాం ద్రక్ష్యసి త్వం నరోత్తమ ||013||

సాయాహ్నే విచరన్రామ విటపీ మాల్యధారిణః|
శీతోదకం చ పంపాయాం దృష్ట్వా శోకం విహాస్యసి ||014||

సుమనోభిశ్చితాంస్తత్ర తిలకాన్నక్తమాలకాన్|
ఉత్పలాని చ ఫుల్లాని పంకజాని చ రాఘవ ||015||

న తాని కశ్చిన్మాల్యాని తత్రారోపయితా నరః|
మతంగశిష్యాస్తత్రాసన్నృషయః సుసమాహితః ||016||

తేషాం భారాభితప్తానాం వన్యమాహరతాం గురోః|
యే ప్రపేతుర్మహీం తూర్ణం శరీరాత్స్వేదబిందవః ||017||

తాని మాల్యాని జాతాని మునీనాం తపసా తదా|
స్వేదబిందుసముత్థాని న వినశ్యంతి రాఘవ ||018||

తేషామద్యాపి తత్రైవ దృశ్యతే పరిచారిణీ|
శ్రమణీ శబరీ నామ కాకుత్స్థ చిరజీవినీ ||019||

త్వాం తు ధర్మే స్థితా నిత్యం సర్వభూతనమస్కృతం|
దృష్ట్వా దేవోపమం రామ స్వర్గలోకం గమిష్యతి ||020||

తతస్తద్రామ పంపాయాస్తీరమాశ్రిత్య పశ్చిమం|
ఆశ్రమస్థానమతులం గుహ్యం కాకుత్స్థ పశ్యసి ||021||

న తత్రాక్రమితుం నాగాః శక్నువంతి తమాశ్రమం|
ఋషేస్తస్య మతంగస్య విధానాత్తచ్చ కాననం ||022||

తస్మిన్నందనసంకాశే దేవారణ్యోపమే వనే|
నానావిహగసంకీర్ణే రంస్యసే రామ నిర్వృతః ||023||

ఋష్యమూకస్తు పంపాయాః పురస్తాత్పుష్పితద్రుమః|
సుదుఃఖారోహణో నామ శిశునాగాభిరక్షితః|
ఉదారో బ్రహ్మణా చైవ పూర్వకాలే వినిర్మితః ||024||

శయానః పురుషో రామ తస్య శైలస్య మూర్ధని|
యత్స్వప్నే లభతే విత్తం తత్ప్రబుద్ధోఽధిగచ్ఛతి ||025||

న త్వేనం విషమాచారః పాపకర్మాధిరోహతి|
తత్రైవ ప్రహరంత్యేనం సుప్తమాదాయ రాక్షసాః ||026||

తతోఽపి శిశునాగానామాక్రందః శ్రూయతే మహాన్|
క్రీడతాం రామ పంపాయాం మతంగారణ్యవాసినాం ||027||

సిక్తా రుధిరధారాభిః సంహత్య పరమద్విపాః|
ప్రచరంతి పృథక్కీర్ణా మేఘవర్ణాస్తరస్వినః ||028||

తే తత్ర పీత్వా పానీయం విమలం శీతమవ్యయం|
నివృత్తాః సంవిగాహంతే వనాని వనగోచరాః ||029||

రామ తస్య తు శైలస్య మహతీ శోభతే గుహా|
శిలాపిధానా కాకుత్స్థ దుఃఖం చాస్యాః ప్రవేశనం ||030||

తస్యా గుహాయాః ప్రాగ్ద్వారే మహాఞ్శీతోదకో హ్రదః|
బహుమూలఫలో రమ్యో నానానగసమావృతః ||031||

తస్యాం వసతి సుగ్రీవశ్చతుర్భిః సహ వానరైః|
కదాచిచ్ఛిఖరే తస్య పర్వతస్యావతిష్ఠతే ||032||

కబంధస్త్వనుశాస్యైవం తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ|
స్రగ్వీ భాస్కరవర్ణాభః ఖే వ్యరోచత వీర్యవాన్ ||033||

తం తు ఖస్థం మహాభాగం కబంధం రామలక్ష్మణౌ|
ప్రస్థితౌ త్వం వ్రజస్వేతి వాక్యమూచతురంతికాత్ ||034||

గమ్యతాం కార్యసిద్ధ్యర్థమితి తావబ్రవిచ్చ సః|
సుప్రీతౌ తావనుజ్ఞాప్య కబంధః ప్రస్థితస్తదా ||035||

స తత్కబంధః ప్రతిపద్య రూపం |
వృతః శ్రియా భాస్కరతుల్యదేహః|
నిదర్శయన్రామమవేక్ష్య ఖస్థః |
సఖ్యం కురుష్వేతి తదాభ్యువాచ ||036||

—♦ సర్గ 070 ♦—

తౌ కబంధేన తం మార్గం పంపాయా దర్శితం వనే|
ఆతస్థతుర్దిశం గృహ్య ప్రతీచీం నృవరాత్మజౌ ||001||

తౌ శైలేష్వాచితానేకాన్క్షౌద్రకల్పఫలద్రుమాన్|
వీక్షంతౌ జగ్మతుర్ద్రష్టుం సుగ్రీవం రామలక్ష్మణౌ ||002||

కృత్వా చ శైలపృష్ఠే తు తౌ వాసం రఘునందనౌ|
పంపాయాః పశ్చిమం తీరం రాఘవావుపతస్థతుః ||003||

తౌ పుష్కరిణ్యాః పంపాయాస్తీరమాసాద్య పశ్చిమం|
అపశ్యతాం తతస్తత్ర శబర్యా రమ్యమాశ్రమం ||004||

తౌ తమాశ్రమమాసాద్య ద్రుమైర్బహుభిరావృతం|
సురమ్యమభివీక్షంతౌ శబరీమభ్యుపేయతుః ||005||

తౌ తు దృష్ట్వా తదా సిద్ధా సముత్థాయ కృతాంజలిః|
పాదౌ జగ్రాహ రామస్య లక్ష్మణస్య చ ధీమతః ||006||

తాముద్వాచ తతో రామః శ్రమణీం సంశితవ్రతాం|
కచ్చిత్తే నిర్జితా విఘ్నాః కచ్చిత్తే వర్ధతే తపః ||007||

కచ్చిత్తే నియతః కోప ఆహారశ్చ తపోధనే|
కచ్చిత్తే నియమాః ప్రాప్తాః కచ్చిత్తే మనసః సుఖం|
కచ్చిత్తే గురుశుశ్రూషా సఫలా చారుభాషిణి ||008||

రామేణ తాపసీ పృష్టా సా సిద్ధా సిద్ధసంమతా|
శశంస శబరీ వృద్ధా రామాయ ప్రత్యుపస్థితా ||009||

చిత్రకూటం త్వయి ప్రాప్తే విమానైరతులప్రభైః|
ఇతస్తే దివమారూఢా యానహం పర్యచారిషం ||010||

తైశ్చాహముక్తా ధర్మజ్ఞైర్మహాభాగైర్మహర్షిభిః|
ఆగమిష్యతి తే రామః సుపుణ్యమిమమాశ్రమం ||011||

స తే ప్రతిగ్రహీతవ్యః సౌమిత్రిసహితోఽతిథిః|
తం చ దృష్ట్వా వరాల్లోకానక్షయాంస్త్వం గమిష్యసి ||012||

మయా తు వివిధం వన్యం సంచితం పురుషర్షభ|
తవార్థే పురుషవ్యాఘ్ర పంపాయాస్తీరసంభవం ||013||

ఏవముక్తః స ధర్మాత్మా శబర్యా శబరీమిదం|
రాఘవః ప్రాహ విజ్ఞానే తాం నిత్యమబహిష్కృతాం ||014||

దనోః సకాశాత్తత్త్వేన ప్రభావం తే మహాత్మనః|
శ్రుతం ప్రత్యక్షమిచ్ఛామి సంద్రష్టుం యది మన్యసే ||015||

ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా రామవక్త్రాద్వినిఃసృతం|
శబరీ దర్శయామాస తావుభౌ తద్వనం మహత్ ||016||

పశ్య మేఘఘనప్రఖ్యం మృగపక్షిసమాకులం|
మతంగవనమిత్యేవ విశ్రుతం రఘునందన ||017||

ఇహ తే భావితాత్మానో గురవో మే మహాద్యుతే|
జుహవాంశ్చక్రిరే తీర్థం మంత్రవన్మంత్రపూజితం ||018||

ఇయం ప్రత్యక్స్థలీ వేదీ యత్ర తే మే సుసత్కృతాః|
పుష్పోపహారం కుర్వంతి శ్రమాదుద్వేపిభిః కరైః ||019||

తేషాం తపః ప్రభావేన పశ్యాద్యాపి రఘూత్తమ|
ద్యోతయంతి దిశః సర్వాః శ్రియా వేద్యోఽతులప్రభాః ||020||

అశక్నువద్భిస్తైర్గంతుముపవాసశ్రమాలసైః|
చింతితేఽభ్యాగతాన్పశ్య సమేతాన్సప్త సాగరాన్ ||021||

కృతాభిషేకైస్తైర్న్యస్తా వల్కలాః పాదపేష్విహ|
అద్యాపి న విశుష్యంతి ప్రదేశే రఘునందన ||022||

కృత్స్నం వనమిదం దృష్టం శ్రోతవ్యం చ శ్రుతం త్వయా|
తదిచ్ఛామ్యభ్యనుజ్ఞాతా త్యక్తుమేతత్కలేవరం ||023||

తేషామిచ్ఛామ్యహం గంతుం సమీపం భావితాత్మనాం|
మునీనామాశ్రమో యేషామహం చ పరిచారిణీ ||024||

ధర్మిష్ఠం తు వచః శ్రుత్వా రాఘవః సహలక్ష్మణః|
అనుజానామి గచ్ఛేతి ప్రహృష్టవదనోఽబ్రవీత్ ||025||

అనుజ్ఞాతా తు రామేణ హుత్వాత్మానం హుతాశనే|
జ్వలత్పావకసంకాశా స్వర్గమేవ జగామ సా ||026||

యత్ర తే సుకృతాత్మానో విహరంతి మహర్షయః|
తత్పుణ్యం శబరీస్థానం జగామాత్మసమాధినా ||027||

—♦ సర్గ 071 ♦—

దివం తు తస్యాం యాతాయాం శబర్యాం స్వేన కర్మణా|
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా చింతయామాస రాఘవః ||001||

చింతయిత్వా తు ధర్మాత్మా ప్రభావం తం మహాత్మనాం|
హితకారిణమేకాగ్రం లక్ష్మణం రాఘవోఽబ్రవీత్ ||002||

దృష్టోఽయమాశ్రమః సౌమ్య బహ్వాశ్చర్యః కృతాత్మనాం|
విశ్వస్తమృగశార్దూలో నానావిహగసేవితః ||003||

సప్తానాం చ సముద్రాణామేషు తీర్థేషు లక్ష్మణ|
ఉపస్పృష్టం చ విధివత్పితరశ్చాపి తర్పితాః ||004||

ప్రనష్టమశుభం యత్తత్కల్యాణం సముపస్థితం|
తేన త్వేతత్ప్రహృష్టం మే మనో లక్ష్మణ సంప్రతి ||005||

హృదయే హి నరవ్యాఘ్ర శుభమావిర్భవిష్యతి|
తదాగచ్ఛ గమిష్యావః పంపాం తాం ప్రియదర్శనాం ||006||

ఋశ్యమూకో గిరిర్యత్ర నాతిదూరే ప్రకాశతే|
యస్మిన్వసతి ధర్మాత్మా సుగ్రీవోంఽశుమతః సుతః|
నిత్యం వాలిభయాత్త్రస్తశ్చతుర్భిః సహ వానరైః ||007||

అభిత్వరే చ తం ద్రష్టుం సుగ్రీవం వానరర్షభం|
తదధీనం హి మే సౌమ్య సీతాయాః పరిమార్గణం ||008||

ఇతి బ్రువాణం తం రామం సౌమిత్రిరిదమబ్రవీత్|
గచ్ఛావస్త్వరితం తత్ర మమాపి త్వరతే మనః ||009||

ఆశ్రమాత్తు తతస్తస్మాన్నిష్క్రమ్య స విశాం పతిః|
ఆజగామ తతః పంపాం లక్ష్మణేన సహాభిభూః ||010||

సమీక్షమాణః పుష్పాఢ్యం సర్వతో విపులద్రుమం|
కోయష్టిభిశ్చార్జునకైః శతపత్రైశ్చ కీచకైః|
ఏతైశ్చాన్యైశ్చ వివిధైర్నాదితం తద్వనం మహత్ ||011||

స రామో విధివాన్వృక్షాన్సరాంసి వివిధాని చ|
పశ్యన్కామాభిసంతప్తో జగామ పరమం హ్రదం ||012||

స తామాసాద్య వై రామో దూరాదుదకవాహినీం|
మతంగసరసం నామ హ్రదం సమవగాహత ||013||

స తు శోకసమావిష్టో రామో దశరథాత్మజః|
వివేశ నలినీం పంపాం పంకజైశ్చ సమావృతాం ||014||

తిలకాశోకపుంనాగబకులోద్దాల కాశినీం|
రమ్యోపవనసంబాధాం పద్మసంపీడితోదకాం ||015||

స్ఫటికోపమతోయాఢ్యాం శ్లక్ష్ణవాలుకసంతతాం|
మత్స్యకచ్ఛపసంబాధాం తీరస్థద్రుమశోభితాం ||016||

సఖీభిరివ యుక్తాభిర్లతాభిరనువేష్టితాం|
కింనరోరగగంధర్వయక్షరాక్షససేవితాం|
నానాద్రుమలతాకీర్ణాం శీతవారినిధిం శుభాం ||017||

పద్మైః సౌగంధికైస్తామ్రాం శుక్లాం కుముదమండలైః|
నీలాం కువలయోద్ధాతైర్బహువర్ణాం కుథామివ ||018||

అరవిందోత్పలవతీం పద్మసౌగంధికాయుతాం|
పుష్పితామ్రవణోపేతాం బర్హిణోద్ఘుష్టనాదితాం ||019||

స తాం దృష్ట్వా తతః పంపాం రామః సౌమిత్రిణా సహ|
విలలాప చ తేజస్వీ కామాద్దశరథాత్మజః ||020||

తిలకైర్బీజపూరైశ్చ వటైః శుక్లద్రుమైస్తథా|
పుష్పితైః కరవీరైశ్చ పుంనాగైశ్చ సుపుష్పితైః ||021||

మాలతీకుందగుల్మైశ్చ భండీరైర్నిచులైస్తథా|
అశోకైః సప్తపర్ణైశ్చ కేతకైరతిముక్తకైః|
అన్యైశ్చ వివిధైర్వృక్షైః ప్రమదేవోపశోభితాం ||022||

అస్యాస్తీరే తు పూర్వోక్తః పర్వతో ధాతుమండితః|
ఋశ్యమూక ఇతి ఖ్యాతశ్చిత్రపుష్పితకాననః ||023||

హరిరృక్షరజో నామ్నః పుత్రస్తస్య మహాత్మనః|
అధ్యాస్తే తం మహావీర్యః సుగ్రీవ ఇతి విశ్రుతః ||024||

సుగ్రీవమభిగచ్ఛ త్వం వానరేంద్రం నరర్షభ|
ఇత్యువాచ పునర్వాక్యం లక్ష్మణం సత్యవిక్రమం ||025||

తతో మహద్వర్త్మ చ దూరసంక్రమం |
క్రమేణ గత్వా ప్రవిలోకయన్వనం|
దదర్శ పంపాం శుభదర్శ కాననా |
మనేకనానావిధపక్షిసంకులాం ||026||

కిష్కింధకాండ

—♦ సర్గ 001 ♦—

స తాం పుష్కరిణీం గత్వా పద్మోత్పలఝషాకులాం|
రామః సౌమిత్రిసహితో విలలాపాకులేంద్రియః ||001||

తస్య దృష్ట్వైవ తాం హర్షాదింద్రియాణి చకంపిరే|
స కామవశమాపన్నః సౌమిత్రిమిదమబ్రవీత్ ||002||

సౌమిత్రే పశ్య పంపాయాః కాననం శుభదర్శనం|
యత్ర రాజంతి శైలాభా ద్రుమాః సశిఖరా ఇవ ||003||

మాం తు శోకాభిసంతప్తమాధయః పీడయంతి వై|
భరతస్య చ దుఃఖేన వైదేహ్యా హరణేన చ ||004||

అధికం ప్రవిభాత్యేతన్నీలపీతం తు శాద్వలం|
ద్రుమాణాం వివిధైః పుష్పైః పరిస్తోమైరివార్పితం ||005||

సుఖానిలోఽయం సౌమిత్రే కాలః ప్రచురమన్మథః|
గంధవాన్సురభిర్మాసో జాతపుష్పఫలద్రుమః ||006||

పశ్య రూపాణి సౌమిత్రే వనానాం పుష్పశాలినాం|
సృజతాం పుష్పవర్షాణి వర్షం తోయముచామివ ||007||

ప్రస్తరేషు చ రమ్యేషు వివిధాః కాననద్రుమాః|
వాయువేగప్రచలితాః పుష్పైరవకిరంతి గాం ||008||

మారుతః సుఖం సంస్పర్శే వాతి చందనశీతలః|
షట్పదైరనుకూజద్భిర్వనేషు మధుగంధిషు ||009||

గిరిప్రస్థేషు రమ్యేషు పుష్పవద్భిర్మనోరమైః|
సంసక్తశిఖరా శైలా విరాజంతి మహాద్రుమైః ||010||

పుష్పితాగ్రాంశ్చ పశ్యేమాన్కర్ణికారాన్సమంతతః|
హాటకప్రతిసంఛన్నాన్నరాన్పీతాంబరానివ ||011||

అయం వసంతః సౌమిత్రే నానావిహగనాదితః|
సీతయా విప్రహీణస్య శోకసందీపనో మమ ||012||

మాం హి శోకసమాక్రాంతం సంతాపయతి మన్మథః|
హృష్టః ప్రవదమానశ్చ సమాహ్వయతి కోకిలః ||013||

ఏష దాత్యూహకో హృష్టో రమ్యే మాం వననిర్ఝరే|
ప్రణదన్మన్మథావిష్టం శోచయిష్యతి లక్ష్మణ ||014||

విమిశ్రా విహగాః పుంభిరాత్మవ్యూహాభినందితాః|
భృంగరాజప్రముదితాః సౌమిత్రే మధురస్వరాః ||015||

మాం హి సా మృగశావాక్షీ చింతాశోకబలాత్కృతం|
సంతాపయతి సౌమిత్రే క్రూరశ్చైత్రవనానిలః ||016||

శిఖినిభిః పరివృతా మయూరా గిరిసానుషు|
మన్మథాభిపరీతస్య మమ మన్మథవర్ధనాః ‖017‖

పశ్య లక్ష్మణ నృత్యంతం మయూరముపనృత్యతి|
శిఖినీ మన్మథార్తైషా భర్తారం గిరిసానుషు ‖018‖

మయూరస్య వనే నూనం రక్షసా న హృతా ప్రియా|
మమ త్వయం వినా వాసః పుష్పమాసే సుదుఃసహః ‖019‖

పశ్య లక్ష్మణ పుష్పాణి నిష్ఫలాని భవంతి మే|
పుష్పభారసమృద్ధానాం వనానాం శిశిరాత్యయే ‖020‖

వదంతి రావం ముదితాః శకునాః సంఘశః కలం|
ఆహ్వాయంత ఇవాన్యోన్యం కామోన్మాదకరా మమ ‖021‖

నూనం పరవశా సీతా సాపి శోచత్యహం యథా|
శ్యామా పద్మపలాశాక్షీ మృదుభాషా చ మే ప్రియా ‖022‖

ఏష పుష్పవహో వాయుః సుఖస్పర్శో హిమావహః|
తాం విచింతయతః కాంతాం పావకప్రతిమో మమ ‖023‖

తాం వినాథ విహంగోఽసౌ పక్షీ ప్రణదితస్తదా|
వాయసః పాదపగతః ప్రహృష్టమభినర్దతి ‖024‖

ఏష వై తత్ర వైదేహ్యా విహగః ప్రతిహారకః|
పక్షీ మాం తు విశాలాక్ష్యాః సమీపముపనేష్యతి ‖025‖

పశ్య లక్ష్మణ సంనాదం వనే మదవివర్ధనం|
పుష్పితాగ్రేషు వృక్షేషు ద్విజానాముపకూజతాం ‖026‖

సౌమిత్రే పశ్య పంపాయాశ్చిత్రాసు వనరాజిషు|
నలినాని ప్రకాశంతే జలే తరుణసూర్యవత్ ‖027‖

ఏషా ప్రసన్నసలిలా పద్మనీలోత్పలాయతా|
హంసకారండవాకీర్ణా పంపా సౌగంధికాయుతా ‖028‖

చక్రవాకయుతా నిత్యం చిత్రప్రస్థవనాంతరా|
మాతంగమృగయూథైశ్చ శోభతే సలిలార్థిభిః ‖029‖

పద్మకోశపలాశాని ద్రష్టుం దృష్టిర్హి మన్యతే|
సీతాయా నేత్రకోశాభ్యాం సదృశానీతి లక్ష్మణ ‖030‖

పద్మకేసరసంసృష్టో వృక్షాంతరవినిఃసృతః|
నిఃశ్వాస ఇవ సీతాయా వాతి వాయుర్మనోహరః ‖031‖

సౌమిత్రే పశ్య పంపాయా దక్షిణే గిరిసానుని|
పుష్పితాం కర్ణికారస్య యష్టిం పరమశోభనాం ‖032‖

అధికం శైలరాజోఽయం ధాతుభిస్తు విభూషితః|
విచిత్రం సృజతే రేణుం వాయువేగవిఘట్టితం ‖033‖

గిరిప్రస్థాస్తు సౌమిత్రే సర్వతః సంప్రపుష్పితైః|
నిష్పత్రైః సర్వతో రమ్యైః ప్రదీపా ఇవ కుంశుకైః ‖034‖

పంపాతీరరుహాశ్చేమే సంసక్తా మధుగంధినః|
మాలతీమల్లికాషండాః కరవీరాశ్చ పుష్పితాః ‖035‖

కేతక్యః సిందువారాశ్చ వాసంత్యశ్చ సుపుష్పితాః|
మాధవ్యో గంధపూర్ణాశ్చ కుందగుల్మాశ్చ సర్వశః ||036||

చిరిబిల్వా మధూకాశ్చ వంజులా బకులాస్తథా|
చంపకాస్తిలకాశ్చైవ నాగవృక్షాశ్చ పుష్పితాః ||037||

నీపాశ్చ వరణాశ్చైవ ఖర్జూరాశ్చ సుపుష్పితాః|
అంకోలాశ్చ కురంటాశ్చ చూర్ణకాః పారిభద్రకాః ||038||

చూతాః పాటలయశ్చైవ కోవిదారాశ్చ పుష్పితాః|
ముచుకుందార్జునాశ్చైవ దృశ్యంతే గిరిసానుషు ||039||

కేతకోద్దాలకాశ్చైవ శిరీషాః శింశపా ధవాః|
శాల్మల్యః కింశుకాశ్చైవ రక్తాః కురబకాస్తథా|
తినిశా నక్త మాలాశ్చ చందనాః స్యందనాస్తథా ||040||

వివిధా వివిధైః పుష్పైస్తైరేవ నగసానుషు|
వికీర్ణైః పీతరక్తాభాః సౌమిత్రే ప్రస్తరాః కృతాః ||041||

హిమాంతే పశ్య సౌమిత్రే వృక్షాణాం పుష్పసంభవం|
పుష్పమాసే హి తరవః సంఘర్షాదివ పుష్పితాః ||042||

పశ్య శీతజలాం చేమాం సౌమిత్రే పుష్కరాయుతాం|
చక్రవాకానుచరితాం కారండవనిషేవితాం|
ప్లవైః క్రౌంచైశ్చ సంపూర్ణాం వరాహమృగసేవితాం ||043||

అధికం శోభతే పంపావికూజద్భిర్విహంగమైః ||044||

దీపయంతీవ మే కామం వివిధా ముదితా ద్విజాః|
శ్యామాం చంద్రముఖీం స్మృత్వా ప్రియాం పద్మనిభేక్షణాం ||045||

పయ సానుషు చిత్రేషు మృగీభిః సహితాన్మృగాన్|
మాం పునర్మృగశావాక్ష్యా వైదేహ్యా విరహీకృతం ||046||

ఏవం స విలపంస్తత్ర శోకోపహతచేతనః|
అవేక్షత శివాం పంపాం రమ్యవారివహాం శుభాం ||047||

నిరీక్షమాణః సహసా మహాత్మా |
సర్వం వనం నిర్ఝరకందరం చ|
ఉద్విగ్నచేతాః సహ లక్ష్మణేన |
విచార్య దుఃఖోపహతః ప్రతస్థే ||048||

తావృష్యమూకం సహితౌ ప్రయాతౌ |
సుగ్రీవశాఖామృగసేవితం తం|
త్రస్తాస్తు దృష్ట్వా హరయో బభూవు |
ర్మహౌజసౌ రాఘవలక్ష్మణౌ తౌ ||049||

—♦ సర్గ 002 ♦—

తౌ తు దృష్ట్వా మహాత్మానౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ|
వరాయుధధరౌ వీరౌ సుగ్రీవః శంకితోఽభవత్ ||001||

ఉద్విగ్నహృదయః సర్వా దిశః సమవలోకయన్|
న వ్యతిష్ఠత కస్మింశ్చిద్దేశే వానరపుంగవః ||002||

నైవ చక్రే మనః స్థానే వీక్షమాణో మహాబలౌ|
కపేః పరమభీతస్య చిత్తం వ్యవససాద హ ||003||

చింతయిత్వా స ధర్మాత్మా విమృశ్య గురులాఘవం|
సుగ్రీవః పరమోద్విగ్నః సర్వైరనుచరైః సహ ||004||

తతః స సచివేభ్యస్తు సుగ్రీవః ప్లవగాధిపః|
శశంస పరమోద్విగ్నః పశ్యంస్తౌ రామలక్ష్మణౌ ||005||

ఏతౌ వనమిదం దుర్గం వాలిప్రణిహితౌ ధ్రువం|
ఛద్మనా చీరవసనౌ ప్రచరంతావిహాగతౌ ||006||

తతః సుగ్రీవసచివా దృష్ట్వా పరమధన్వినౌ|
జగ్ముర్గిరితటాత్తస్మాదన్యచ్ఛిఖరముత్తమం ||007||

తే క్షిప్రమభిగమ్యాథ యూథపా యూథపర్షభం|
హరయో వానరశ్రేష్ఠం పరివార్యోపతస్థిరే ||008||

ఏకమేకాయనగతాః ప్లవమానా గిరేర్గిరిం|
ప్రకంపయంతో వేగేన గిరీణాం శిఖరాణి చ ||009||

తతః శాఖామృగాః సర్వే ప్లవమానా మహాబలాః|
బభంజుశ్చ నగాంస్తత్ర పుష్పితాందుర్గసంశ్రితాన్ ||010||

ఆప్లవంతో హరివరాః సర్వతస్తం మహాగిరిం|
మృగమార్జారశార్దూలాంస్త్రాసయంతో యయుస్తదా ||011||

తతః సుగ్రీవసచివాః పర్వతేంద్రం సమాశ్రితాః|
సంగమ్య కపిముఖ్యేన సర్వే ప్రాంజలయః స్థితాః ||012||

తతస్తం భయసంత్రస్తం వాలికిల్బిషశంకితం|
ఉవాచ హనుమాన్వాక్యం సుగ్రీవం వాక్యకోవిదః ||013||

యస్మాదుద్విగ్నచేతాస్త్వం ప్రద్రుతో హరిపుంగవ|
తం క్రూరదర్శనం క్రూరం నేహ పశ్యామి వాలినం ||014||

యస్మాత్తవ భయం సౌమ్య పూర్వజాత్పాపకర్మణః|
స నేహ వాలీ దుష్టాత్మా న తే పశ్యామ్యహం భయం ||015||

అహో శాఖామృగత్వం తే వ్యక్తమేవ ప్లవంగమ|
లఘుచిత్తతయాత్మానం న స్థాపయసి యో మతౌ ||016||

బుద్ధివిజ్ఞానసంపన్న ఇంగితైః సర్వమాచర|
న హ్యబుద్ధిం గతో రాజా సర్వభూతాని శాస్తి హి ||017||

సుగ్రీవస్తు శుభం వాక్యం శ్రుత్వా సర్వం హనూమతః|
తతః శుభతరం వాక్యం హనూమంతమువాచ హ ||018||

దీర్ఘబాహూ విశాలాక్షౌ శరచాపాసిధారిణౌ|
కస్య న స్యాద్భయం దృష్ట్వా ఏతౌ సురసుతోపమౌ ||019||

వాలిప్రణిహితావేతౌ శంకేఽహం పురుషోత్తమౌ|
రాజానో బహుమిత్రాశ్చ విశ్వాసో నాత్ర హి క్షమః ||020||

అరయశ్చ మనుష్యేణ విజ్ఞేయాశ్ఛన్నచారిణః|
విశ్వస్తానామవిశ్వస్తాశ్ఛిద్రేషు ప్రహరంతి హి ||021||

కృత్యేషు వాలి మేధావి రాజానో బహుదర్శనాః|
భవంతి పరహంతారస్తే జ్ఞేయాః ప్రాకృతైర్నరైః ||022||

తౌ త్వయా ప్రాకృతేనైవ గత్వా జ్ఞేయౌ ప్లవంగమ|
శంకితానాం ప్రకారైశ్చ రూపవ్యాభాషణేన చ ||023||

లక్షయస్వ తయోర్భావం ప్రహృష్టమనసౌ యది|
విశ్వాసయన్ప్రశంసాభిరింగితైశ్చ పునః పునః ||024||

మమైవాభిముఖం స్థిత్వా పృచ్ఛ త్వం హరిపుంగవ|
ప్రయోజనం ప్రవేశస్య వనస్యాస్య ధనుర్ధరౌ ||025||

శుద్ధాత్మానౌ యది త్వేతౌ జానీహి త్వం ప్లవంగమ|
వ్యాభాషితైర్వా రూపైర్వా విజ్ఞేయా దుష్టతానయోః ||026||

ఇత్యేవం కపిరాజేన సందిష్టో మారుతాత్మజః|
చకార గమనే బుద్ధిం యత్ర తౌ రామలక్ష్మణౌ ||027||

తథేతి సంపూజ్య వచస్తు తస్య |
కపేః సుభీతస్య దురాసదస్య|
మహానుభావో హనుమాన్యయౌ తదా |
స యత్ర రామోఽతిబలశ్చ లక్ష్మణః ||028||

—♦ సర్గ 003 ♦—

వచో విజ్ఞాయ హనుమాన్సుగ్రీవస్య మహాత్మనః|
పర్వతాదృశ్యమూకాత్తు పుప్లువే యత్ర రాఘవౌ ||001||

స తత్ర గత్వా హనుమాన్బలవాన్వానరోత్తమః|
ఉపచక్రామ తౌ వాగ్భిర్మృద్వీభిః సత్యవిక్రమః ||002||

స్వకం రూపం పరిత్యజ్య భిక్షురూపేణ వానరః|
ఆబభాషే చ తౌ వీరౌ యథావత్ప్రశశంస చ ||003||

రాజర్షిదేవప్రతిమౌ తాపసౌ సంశితవ్రతౌ|
దేశం కథమిమం ప్రాప్తౌ భవంతౌ వరవర్ణినౌ ||004||

త్రాసయంతౌ మృగగణానన్యాంశ్చ వనచారిణః|
పంపాతీరరుహాన్వృక్షాన్వీక్షమాణౌ సమంతతః ||005||

ఇమాం నదీం శుభజలాం శోభయంతౌ తరస్వినౌ|
ధైర్యవంతౌ సువర్ణాభౌ కౌ యువాం చీరవాససౌ ||006||

సింహవిప్రేక్షితౌ వీరౌ సింహాతిబలవిక్రమౌ|
శక్రచాపనిభే చాపే ప్రగృహ్య విపులైర్భుజైః ||007||

శ్రీమంతౌ రూపసంపన్నౌ వృషభశ్రేష్ఠవిక్రమౌ|
హస్తిహస్తోపమభుజౌ ద్యుతిమంతౌ నరర్షభౌ ||008||

ప్రభయా పర్వతేంద్రోఽయం యువయోరవభాసితః|
రాజ్యార్హావమరప్రఖ్యౌ కథం దేశమిహాగతౌ ||009||

పద్మపత్రేక్షణౌ వీరౌ జటామండలధారిణౌ|
అన్యోన్యసదృశౌ వీరౌ దేవలోకాదివాగతౌ ||010||

యదృచ్ఛయేవ సంప్రాప్తౌ చంద్రసూర్యౌ వసుంధరాం|
విశాలవక్షసౌ వీరౌ మానుషౌ దేవరూపిణౌ ||011||

సింహస్కంధౌ మహాసత్త్వౌ సమదావివ గోవృషౌ|
ఆయతాశ్చ సువృత్తాశ్చ బాహవః పరిఘోత్తమాః|
సర్వభూషణభూషార్హాః కిమర్థం న విభూషితః ||012||

ఉభౌ యోగ్యావహం మన్యే రక్షితుం పృథివీమిమాం|
ససాగరవనాం కృత్స్నాం వింధ్యమేరువిభూషితాం ||013||

ఇమే చ ధనుషీ చిత్రే శ్లక్ష్ణే చిత్రానులేపనే|
ప్రకాశేతే యథేంద్రస్య వజ్రే హేమవిభూషితే ||014||

సంపూర్ణా నిశితైర్బాణైర్తూణాశ్చ శుభదర్శనాః|
జీవితాంతకరైర్ఘోరైర్జ్వలద్భిరివ పన్నగైః ||015||

మహాప్రమాణౌ విపులౌ తప్తహాటకభూషితౌ|
ఖడ్గావేతౌ విరాజేతే నిర్ముక్తభుజగావివ ||016||

ఏవం మాం పరిభాషంతం కస్మాద్వై నాభిభాషథః ||017||

సుగ్రీవో నామ ధర్మాత్మా కశ్చిద్వానరయూథపః|
వీరో వినికృతో భ్రాత్రా జగద్భ్రమతి దుఃఖితః ||018||

ప్రాప్తోఽహం ప్రేషితస్తేన సుగ్రీవేణ మహాత్మనా|
రాజ్ఞా వానరముఖ్యానాం హనుమాన్నామ వానరః ||019||

యువాభ్యాం సహ ధర్మాత్మా సుగ్రీవః సఖ్యమిచ్ఛతి|
తస్య మాం సచివం విత్తం వానరం పవనాత్మజం ||020||

భిక్షురూపప్రతిచ్ఛన్నం సుగ్రీవప్రియకామ్యయా|
ఋశ్యమూకాదిహ ప్రాప్తం కామగం కామరూపిణం ||021||

ఏవముక్త్వా తు హనుమాంస్తౌ వీరౌ రామలక్ష్మణౌ|
వాక్యజ్ఞౌ వాక్యకుశలః పునర్నోవాచ కించన ||022||

ఏతచ్ఛ్రుత్వా వచస్తస్య రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్|
ప్రహృష్టవదనః శ్రీమాన్భ్రాతరం పార్శ్వతః స్థితం ||023||

సచివోఽయం కపీంద్రస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః|
తమేవ కాంక్షమాణస్య మమాంతికముపాగతః ||024||

తమభ్యభాష సౌమిత్రే సుగ్రీవసచివం కపిం|
వాక్యజ్ఞం మధురైర్వాక్యైః స్నేహయుక్తమరిందమం ||025||

—♦ సర్గ 004 ♦—

తతః ప్రహృష్టో హనుమాన్కృత్యవానితి తద్వచః|
శ్రుత్వా మధురసంభాషం సుగ్రీవం మనసా గతః ||001||

భవ్యో రాజ్యాగమస్తస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః|
యదయం కృత్యవాన్ప్రాప్తః కృత్యం చైతదుపాగతం ||002||

తతః పరమసంహృష్టో హనూమాన్ప్లవగర్షభః|
ప్రత్యువాచ తతో వాక్యం రామం వాక్యవిశారదః ||003||

కిమర్థం త్వం వనం ఘోరం పంపాకాననమండితం|
ఆగతః సానుజో దుర్గం నానావ్యాలమృగాయుతం ||004||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా లక్ష్మణో రామచోదితః|
ఆచచక్షే మహాత్మానం రామం దశరథాత్మజం ||005||

రాజా దశరథో నామ ద్యుతిమాంధర్మవత్సలః|
తస్యాయం పూర్వజః పుత్రో రామో నామ జనైః శ్రుతః ||006||

శరణ్యః సర్వభూతానాం పితుర్నిర్దేశపారగః|
వీరో దశరథస్యాయం పుత్రాణాం గుణవత్తరః ||007||

రాజ్యాద్భ్రష్టో వనే వస్తుం మయా సార్ధమిహాగతః|
భార్యయా చ మహాతేజాః సీతయానుగతో వశీ|
దినక్షయే మహాతేజాః ప్రభయేవ దివాకరః ||008||

అహమస్యావరో భ్రాతా గుణైర్దాస్యముపాగతః|
కృతజ్ఞస్య బహుజ్ఞస్య లక్ష్మణో నామ నామతః ||009||

సుఖార్హస్య మహార్హస్య సర్వభూతహితాత్మనః|
ఐశ్వర్యేణ విహీనస్య వనవాసాశ్రితస్య చ ||010||

రక్షసాపహృతా భార్యా రహితే కామరూపిణా|
తచ్చ న జ్ఞాయతే రక్షః పత్నీ యేనాస్య సా హృతా ||011||

దనుర్నామ శ్రియః పుత్రః శాపాద్రాక్షసతాం గతః|
ఆఖ్యాతస్తేన సుగ్రీవః సమర్థో వానరాధిపః ||012||

స జ్ఞాస్యతి మహావీర్యస్తవ భార్యాపహారిణం|
ఏవముక్త్వా దనుః స్వర్గం భ్రాజమానో గతః సుఖం ||013||

ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యాథాతథ్యేన పృచ్ఛతః|
అహం చైవ హి రామశ్చ సుగ్రీవం శరణం గతౌ ||014||

ఏష దత్త్వా చ విత్తాని ప్రాప్య చానుత్తమం యశః|
లోకనాథః పురా భూత్వా సుగ్రీవం నాథమిచ్ఛతి ||015||

శోకాభిభూతే రామే తు శోకార్తే శరణం గతే|
కర్తుమర్హతి సుగ్రీవః ప్రసాదం సహ యూథపైః ||016||

ఏవం బ్రువాణం సౌమిత్రిం కరుణం సాశ్రుపాతనం|
హనూమాన్ప్రత్యువాచేదం వాక్యం వాక్యవిశారదః ||017||

ఈదృశా బుద్ధిసంపన్నా జితక్రోధా జితేంద్రియాః|
ద్రష్టవ్యా వానరేంద్రేణ దిష్ట్యా దర్శనమాగతాః ||018||

స హి రాజ్యాచ్చ విభ్రష్టః కృతవైరశ్చ వాలినా|
హృతదారో వనే త్రస్తో భ్రాత్రా వినికృతో భృశం ||019||

కరిష్యతి స సాహాయ్యం యువయోర్భాస్కరాత్మజః|
సుగ్రీవః సహ చాస్మాభిః సీతాయాః పరిమార్గణే ||020||

ఇత్యేవముక్త్వా హనుమాఞ్శ్లక్ష్ణం మధురయా గిరా|
బభాషే సోఽభిగచ్ఛామః సుగ్రీవమితి రాఘవం ||021||

ఏవం బ్రువాణం ధర్మాత్మా హనూమంతం స లక్ష్మణః|
ప్రతిపూజ్య యథాన్యాయమిదం ప్రోవాచ రాఘవం ||022||

కపిః కథయతే హృష్టో యథాయం మారుతాత్మజః|
కృత్యవాన్సోఽపి సంప్రాప్తః కృతకృత్యోఽసి రాఘవ ||023||

ప్రసన్నముఖవర్ణశ్చ వ్యక్తం హృష్టశ్చ భాషతే|
నానృతం వక్ష్యతే వీరో హనూమాన్మారుతాత్మజః ||024||

తతః స తు మహాప్రాజ్ఞో హనూమాన్మారుతాత్మజః|
జగామాదాయ తౌ వీరౌ హరిరాజాయ రాఘవౌ ||025||

స తు విపుల యశాః కపిప్రవీరః |
పవనసుతః కృతకృత్యవత్ప్రహృష్టః|
గిరివరమురువిక్రమః ప్రయాతః |
స శుభమతిః సహ రామలక్ష్మణాభ్యాం ||026||

—♦ సర్గ 005 ♦—

ఋశ్యమూకాత్తు హనుమాన్గత్వా తం మలయం గిరం|
ఆచచక్షే తదా వీరౌ కపిరాజాయ రాఘవౌ ||001||

అయం రామో మహాప్రాజ్ఞః సంప్రాప్తో దృఢవిక్రమః|
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా రామోఽయం సత్యవిక్రమః ||002||

ఇక్ష్వాకూణాం కులే జాతో రామో దశరథాత్మజః|
ధర్మే నిగదితశ్చైవ పితుర్నిర్దేశపాలకః ||003||

తస్యాస్య వసతోఽరణ్యే నియతస్య మహాత్మనః|
రక్షసాపహృతా భార్యా స త్వాం శరణమాగతః ||004||

రాజసూయాశ్వమేధైశ్చ వహ్నిర్యేనాభితర్పితః|
దక్షిణాశ్చ తథోత్సృష్టా గావః శతసహస్రశః ||005||

తపసా సత్యవాక్యేన వసుధా యేన పాలితా|
స్త్రీహేతోస్తస్య పుత్రోఽయం రామస్త్వాం శరణం గతః ||006||

భవతా సఖ్యకామౌ తౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ|
ప్రతిగృహ్యార్చయస్వేమౌ పూజనీయతమావుభౌ ||007||

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం సుగ్రీవో హృష్టమానసః|
భయం స రాఘవాద్ఘోరం ప్రజహౌ విగతజ్వరః ||008||

స కృత్వా మానుషం రూపం సుగ్రీవః ప్లవగాధిపః|
దర్శనీయతమో భూత్వా ప్రీత్యా ప్రోవాచ రాఘవం ||009||

భవాంధర్మవినీతశ్చ విక్రాంతః సర్వవత్సలః|
ఆఖ్యాతా వాయుపుత్రేణ తత్త్వతో మే భవద్గుణాః ||010||

తన్మమైవైష సత్కారో లాభశ్చైవోత్తమః ప్రభో|
యత్త్వమిచ్ఛసి సౌహార్దం వానరేణ మయా సహ ||011||

రోచతే యది వా సఖ్యం బాహురేష ప్రసారితః|
గృహ్యతాం పాణినా పాణిర్మర్యాదా వధ్యతాం ధ్రువా ||012||

ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవస్య సుభాషితం|
సంప్రహృష్టమనా హస్తం పీడయామాస పాణినా|
హృద్యం సౌహృదమాలంబ్య పర్యష్వజత పీడితం ||013||

తతో హనూమాన్సంత్యజ్య భిక్షురూపమరిందమః|
కాష్ఠయోః స్వేన రూపేణ జనయామాస పావకం ||014||

దీప్యమానం తతో వహ్నిం పుష్పైరభ్యర్చ్య సత్కృతం|
తయోర్మధ్యే తు సుప్రీతో నిదధే సుసమాహితః ||015||

తతోఽగ్నిం దీప్యమానం తౌ చక్రతుశ్చ ప్రదక్షిణం|
సుగ్రీవో రాఘవశ్చైవ వయస్యత్వముపాగతౌ ||016||

తతః సుప్రీత మనసౌ తావుభౌ హరిరాఘవౌ|
అన్యోన్యమభివీక్షంతౌ న తృప్తిముపజగ్మతుః ||017||

తతః సర్వార్థవిద్వాంసం రామం దశరథాత్మజం|
సుగ్రీవః ప్రాహ తేజస్వీ వాక్యమేకమనాస్తదా ||018||

—♦ సర్గ 006 ♦—

అయమాఖ్యాతి మే రామ సచివో మంత్రిసత్తమః|
హనుమాన్యన్నిమిత్తం త్వం నిర్జనం వనమాగతః ||001||

లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా వసతశ్చ వనే తవ|
రక్షసాపహృతా భార్యా మైథిలీ జనకాత్మజా ||002||

త్వయా వియుక్తా రుదతీ లక్ష్మణేన చ ధీమతా|
అంతరం ప్రేప్సునా తేన హత్వా గృధ్రం జటాయుషం ||003||

భార్యావియోగజం దుఃఖం నచిరాత్త్వం విమోక్ష్యసే|
అహం తామానయిష్యామి నష్టాం వేదశ్రుతిం యథా ||004||

రసాతలే వా వర్తంతీం వర్తంతీం వా నభస్తలే|
అహమానీయ దాస్యామి తవ భార్యామరిందమ ||005||

ఇదం తథ్యం మమ వచస్త్వమవేహి చ రాఘవ|
త్యజ శోకం మహాబాహో తాం కాంతామానయామి తే ||006||

అనుమానాత్తు జానామి మైథిలీ సా న సంశయః|
హ్రియమాణా మయా దృష్టా రక్షసా క్రూరకర్మణా ||007||

క్రోశంతీ రామ రామేతి లక్ష్మణేతి చ విస్వరం|
స్ఫురంతీ రావణస్యాంకే పన్నగేంద్రవధూర్యథా ||008||

ఆత్మనా పంచమం మాం హి దృష్ట్వా శైలతటే స్థితం|
ఉత్తరీయం తయా త్యక్తం శుభాన్యాభరణాని చ ||009||

తాన్యస్మాభిర్గృహీతాని నిహితాని చ రాఘవ|
ఆనయిష్యామ్యహం తాని ప్రత్యభిజ్ఞాతుమర్హసి ||010||

తమబ్రవీత్తతో రామః సుగ్రీవం ప్రియవాదినం|
ఆనయస్వ సఖే శీఘ్రం కిమర్థం ప్రవిలంబసే ||011||

ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవః శైలస్య గహనాం గుహాం|
ప్రవివేశ తతః శీఘ్రం రాఘవప్రియకామ్యయా ||012||

ఉత్తరీయం గృహీత్వా తు శుభాన్యాభరణాని చ|
ఇదం పశ్యేతి రామాయ దర్శయామాస వానరః ||013||

తతో గృహిత్వా తద్వాసః శుభాన్యాభరణాని చ|
అభవద్బాష్పసంరుద్ధో నీహారేణేవ చంద్రమాః ||014||

సీతాస్నేహప్రవృత్తేన స తు బాష్పేణ దూషితః|
హా ప్రియేతి రుదంధైర్యముత్సృజ్య న్యపతత్క్షితౌ ||015||

హృది కృత్వా స బహుశస్తమలంకారముత్తమం|
నిశశ్వాస భృశం సర్పో బిలస్థ ఇవ రోషితః ||016||

అవిచ్ఛిన్నాశ్రువేగస్తు సౌమిత్రిం వీక్ష్య పార్శ్వతః|
పరిదేవయితుం దీనం రామః సముపచక్రమే ||017||

పశ్య లక్ష్మణ వైదేహ్యా సంత్యక్తం హ్రియమాణయా|
ఉత్తరీయమిదం భూమౌ శరీరాద్భూషణాని చ ||018||

శాద్వలిన్యాం ధ్రువం భూమ్యాం సీతయా హ్రియమాణయా|
ఉత్సృష్టం భూషణమిదం తథారూపం హి దృశ్యతే ||019||

బ్రూహి సుగ్రీవ కం దేశం హ్రియంతీ లక్షితా త్వయా|
రక్షసా రౌద్రరూపేణ మమ ప్రాణసమా ప్రియా ||020||

క్వ వా వసతి తద్రక్షో మహద్వ్యసనదం మమ|
యన్నిమిత్తమహం సర్వాన్నాశయిష్యామి రాక్షసాన్ ||021||

హరతా మైథిలీం యేన మాం చ రోషయతా భృశం|
ఆత్మనో జీవితాంతాయ మృత్యుద్వారమపావృతం ||022||

మమ దయితతమా హృతా వనా |
ద్రజనిచరేణ విమథ్య యేన సా|
కథయ మమ రిపుం తమద్య వై |
ప్రవగపతే యమసంనిధిం నయామి ||023||

—♦ సర్గ 007 ♦—

ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవో రామేణార్తేన వానరః|
అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం సబాష్పం బాష్పగద్గదః ||001||

న జానే నిలయం తస్య సర్వథా పాపరక్షసః|
సామర్థ్యం విక్రమం వాపి దౌష్కులేయస్య వా కులం ||002||

సత్యం తు ప్రతిజానామి త్యజ శోకమరిందమ|
కరిష్యామి తథా యత్నం యథా ప్రాప్స్యసి మైథిలీం ||003||

రావణం సగణం హత్వా పరితోష్యాత్మపౌరుషం|
తథాస్మి కర్తా నచిరాద్యథా ప్రీతో భవిష్యసి ||004||

అలం వైక్లవ్యమాలంబ్య ధైర్యమాత్మగతం స్మర|
త్వద్విధానాం న సదృశమీదృశం బుద్ధిలాఘవం ||005||

మయాపి వ్యసనం ప్రాప్తం భార్యా హరణజం మహత్|
న చాహమేవం శోచామి న చ ధైర్యం పరిత్యజే ||006||

నాహం తామనుశోచామి ప్రాకృతో వానరోఽపి సన్|
మహాత్మా చ వినీతశ్చా కిం పునర్ధృతిమాన్భవాన్ ||007||

బాష్పమాపతితం ధైర్యాన్నిగ్రహీతుం త్వమర్హసి|
మర్యాదాం సత్త్వయుక్తానాం ధృతిం నోత్స్రష్టుమర్హసి ||008||

వ్యసనే వార్థ కృచ్ఛ్రే వా భయే వా జీవితాంతగే|
విమృశన్వై స్వయా బుద్ధ్యా ధృతిమాన్నావసీదతి ||009||

బాలిశస్తు నరో నిత్యం వైక్లవ్యం యోఽనువర్తతే|
స మజ్జత్యవశః శోకే భారాక్రాంతేవ నౌర్జలే ||010||

ఏషోఽఞ్జలిర్మయా బద్ధః ప్రణయాత్త్వాం ప్రసాదయే|
పౌరుషం శ్రయ శోకస్య నాంతరం దాతుమర్హసి ||011||

యే శోకమనువర్తంతే న తేషాం విద్యతే సుఖం|
తేజశ్చ క్షీయతే తేషాం న త్వం శోచితుమర్హసి ||012||

హితం వయస్య భావేన బ్రూహి నోపదిశామి తే|
వయస్యతాం పూజయన్మే న త్వం శోచితుమర్హసి ||013||

మధురం సాంత్వితస్తేన సుగ్రీవేణ స రాఘవః|
ముఖమశ్రుపరిక్లిన్నం వస్త్రాంతేన ప్రమార్జయత్ ||014||

ప్రకృతిష్ఠస్తు కాకుత్స్థః సుగ్రీవవచనాత్ప్రభుః|
సంపరిష్వజ్య సుగ్రీవమిదం వచనమబ్రవీత్ ||015||

కర్తవ్యం యద్వయస్యేన స్నిగ్ధేన చ హితేన చ|
అనురూపం చ యుక్తం చ కృతం సుగ్రీవ తత్త్వయా ||016||

ఏష చ ప్రకృతిష్ఠోఽహమనునీతస్త్వయా సఖే|
దుర్లభో హీదృశో బంధురస్మిన్కాలే విశేషతః ||017||

కిం తు యత్నస్త్వయా కార్యో మైథిల్యాః పరిమార్గణే|
రాక్షసస్య చ రౌద్రస్య రావణస్య దురాత్మనః ||018||

మయా చ యదనుష్ఠేయం విస్రబ్ధేన తదుచ్యతాం|
వర్షాస్వివ చ సుక్షేత్రే సర్వం సంపద్యతే తవ ||019||

మయా చ యదిదం వాక్యమభిమానాత్సమీరితం|
తత్త్వయా హరిశార్దూల తత్త్వమిత్యుపధార్యతాం ||020||

అనృతం నోక్తపూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచన|
ఏతత్తే ప్రతిజానామి సత్యేనైవ శపామి తే ||021||

తతః ప్రహృష్టః సుగ్రీవో వానరైః సచివైః సహ|
రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా ప్రతిజ్ఞాతం విశేషతః ||022||

మహానుభావస్య వచో నిశమ్య |
హరిర్నరాణామృషభస్య తస్య|
కృతం స మేనే హరివీర ముఖ్య |
స్తదా స్వకార్యం హృదయేన విద్వాన్ ||023||

—♦ సర్గ 008 ♦—

పరితుష్టస్తు సుగ్రీవస్తేన వాక్యేన వానరః|
లక్ష్మణస్యాగ్రజం రామమిదం వచనమబ్రవీత్ ||001||

సర్వథాహమనుగ్రాహ్యో దేవతానామసంశయః|
ఉపపన్నగుణోపేతః సఖా యస్య భవాన్మమ ||002||

శక్యం ఖలు భవేద్రామ సహాయేన త్వయానఘ|
సురరాజ్యమపి ప్రాప్తుం స్వరాజ్యం కిం పునః ప్రభో ||003||

సోఽహం సభాజ్యో బంధూనాం సుహృదాం చైవ రాఘవ|
యస్యాగ్నిసాక్షికం మిత్రం లబ్ధం రాఘవవంశజం ||004||

అహమప్యనురూపస్తే వయస్యో జ్ఞాస్యసే శనైః|
న తు వక్తుం సమర్థోఽహం స్వయమాత్మగతాన్గుణాన్ ||005||

మహాత్మనాం తు భూయిష్ఠం త్వద్విధానాం కృతాత్మనాం|
నిశ్చలా భవతి ప్రీతిర్ధైర్యమాత్మవతామివ ||006||

రజతం వా సువర్ణం వా వస్త్రాణ్యాభరణాని వా|
అవిభక్తాని సాధూనామవగచ్ఛంతి సాధవః ||007||

ఆఢ్యో వాపి దరిద్రో వా దుఃఖితః సుఖితోఽపి వా|
నిర్దోషో వా సదోషో వా వయస్యః పరమా గతిః ||008||

ధనత్యాగః సుఖత్యాగో దేహత్యాగోఽపి వా పునః|
వయస్యార్థే ప్రవర్తంతే స్నేహం దృష్ట్వా తథావిధం ||009||

తత్తథేత్యబ్రవీద్రామః సుగ్రీవం ప్రియవాదినం|
లక్ష్మణస్యాగ్రతో లక్ష్మ్యా వాసవస్యేవ ధీమతః ||010||

తతో రామం స్థితం దృష్ట్వా లక్ష్మణం చ మహాబలం|
సుగ్రీవః సర్వతశ్చక్షుర్వనే లోలమపాతయత్ ||011||

స దదర్శ తతః సాలమవిదూరే హరీశ్వరః|
సుపుష్పమీషత్పత్రాఢ్యం భ్రమరైరుపశోభితం ||012||

తస్యైకాం పర్ణబహులాం భంక్త్వా శాఖాం సుపుష్పితాం|
సాలస్యాస్తీర్య సుగ్రీవో నిషసాద సరాఘవః ||013||

తావాసీనౌ తతో దృష్ట్వా హనూమానపి లక్ష్మణం|
సాలశాఖాం సముత్పాట్య వినీతముపవేశయత్ ||014||

తతః ప్రహృష్టః సుగ్రీవః శ్లక్ష్ణం మధురయా గిరా|
ఉవాచ ప్రణయాద్రామం హర్షవ్యాకులితాక్షరం ||015||

అహం వినికృతో భ్రాత్రా చరామ్యేష భయార్దితః|
ఋశ్యమూకం గిరివరం హృతభార్యః సుదుఃఖితః ||016||

సోఽహం త్రస్తో భయే మగ్నో వసామ్యుద్భ్రాంతచేతనః|
వాలినా నికృతో భ్రాత్రా కృతవైరశ్చ రాఘవ ||017||

వాలినో మే భయార్తస్య సర్వలోకాభయంకర|
మమాపి త్వమనాథస్య ప్రసాదం కర్తుమర్హసి ||018||

ఏవముక్తస్తు తేజస్వీ ధర్మజ్ఞో ధర్మవత్సలః|
ప్రత్యువాచ స కాకుత్స్థః సుగ్రీవం ప్రహసన్నివ ||019||

ఉపకారఫలం మిత్రమపకారోఽరిలక్షణం|
అద్యైవ తం హనిష్యామి తవ భార్యాపహారిణం ||020||

ఇమే హి మే మహావేగాః పత్రిణస్తిగ్మతేజసః|
కార్తికేయవనోద్భూతాః శరా హేమవిభూషితాః ||021||

కంకపత్రప్రతిచ్ఛన్నా మహేంద్రాశనిసంనిభాః|
సుపర్వాణః సుతీక్ష్ణాగ్రా సరోషా భుజగా ఇవ ||022||

భ్రాతృసంజ్ఞమమిత్రం తే వాలినం కృతకిల్బిషం|
శరైర్వినిహతం పశ్య వికీర్ణమివ పర్వతం ||023||

రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా సుగ్రీవో వాహినీపతిః|
ప్రహర్షమతులం లేభే సాధు సాధ్వితి చాబ్రవీత్ ||024||

రామశోకాభిభూతోఽహం శోకార్తానాం భవాన్గతిః|
వయస్య ఇతి కృత్వా హి త్వయ్యహం పరిదేవయే ||025||

త్వం హి పాణిప్రదానేన వయస్యో సోఽగ్నిసాక్షికః|
కృతః ప్రాణైర్బహుమతః సత్యేనాపి శపామ్యహం ||026||

వయస్య ఇతి కృత్వా చ విస్రబ్ధం ప్రవదామ్యహం|
దుఃఖమంతర్గతం యన్మే మనో దహతి నిత్యశః ||027||

ఏతావదుక్త్వా వచనం బాష్పదూషితలోచనః|
బాష్పోపహతయా వాచా నోచ్చైః శక్నోతి భాషితుం ||028||

బాష్పవేగం తు సహసా నదీవేగమివాగతం|
ధారయామాస ధైర్యేణ సుగ్రీవో రామసంనిధౌ ||029||

సంనిగృహ్య తు తం బాష్పం ప్రమృజ్య నయనే శుభే|
వినిఃశ్వస్య చ తేజస్వీ రాఘవం పునరబ్రవీత్ ||030||

పురాహం వలినా రామ రాజ్యాత్స్వాదవరోపితః|
పరుషాణి చ సంశ్రావ్య నిర్ధూతోఽస్మి బలీయసా ||031||

హృతా భార్యా చ మే తేన ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీ|
సుహృదశ్చ మదీయా యే సంయతా బంధనేషు తే ||032||

యత్నవాంశ్చ సుదుష్టాత్మా మద్వినాశాయ రాఘవ|
బహుశస్తత్ప్రయుక్తాశ్చ వానరా నిహతా మయా ||033||

శంకయా త్వేతయా చాహం దృష్ట్వా త్వామపి రాఘవ|
నోపసర్పామ్యహం భీతో భయే సర్వే హి బిభ్యతి ||034||

కేవలం హి సహాయా మే హనుమత్ప్రముఖాస్త్విమే|
అతోఽహం ధారయామ్యద్య ప్రాణాన్కృచ్ఛ్ర గతోఽపి సన్ ||035||

ఏతే హి కపయః స్నిగ్ధా మాం రక్షంతి సమంతతః|
సహ గచ్ఛంతి గంతవ్యే నిత్యం తిష్ఠంతి చ స్థితే ||036||

సంక్షేపస్త్వేష మే రామ కిముక్త్వా విస్తరం హి తే|
స మే జ్యేష్ఠో రిపుర్భ్రాతా వాలీ విశ్రుతపౌరుషః ||037||

తద్వినాశాద్ధి మే దుఃఖం ప్రనష్టం స్యాదనంతరం|
సుఖం మే జీవితం చైవ తద్వినాశనిబంధనం ||038||

ఏష మే రామ శోకాంతః శోకార్తేన నివేదితః|
దుఃఖితోఽదుఃఖితో వాపి సఖ్యుర్నిత్యం సఖా గతిః ||039||

శ్రుత్వైతచ్చ వచో రామః సుగ్రీవమిదమబ్రవీత్|
కింనిమిత్తమభూద్వైరం శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వతః ||040||

సుఖం హి కారణం శ్రుత్వా వైరస్య తవ వానర|
ఆనంతర్యం విధాస్యామి సంప్రధార్య బలాబలం ||041||

బలవాన్హి మమామర్షః శ్రుత్వా త్వామవమానితం|
వర్ధతే హృదయోత్కంపీ ప్రావృడ్వేగ ఇవాంభసః ||042||

హృష్టః కథయ విస్రబ్ధో యావదారోప్యతే ధనుః|
సృష్టశ్చ హి మయా బాణో నిరస్తశ్చ రిపుస్తవ ||043||

ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవః కాకుత్స్థేన మహాత్మనా|
ప్రహర్షమతులం లేభే చతుర్భిః సహ వానరైః ||044||

తతః ప్రహృష్టవదనః సుగ్రీవో లక్ష్మణాగ్రజే|
వైరస్య కారణం తత్త్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే ||045||

—♦ సర్గ 009 ♦—

వాలీ నామ మమ భ్రాతా జ్యేష్ఠః శత్రునిషూదనః|
పితుర్బహుమతో నిత్యం మమ చాపి తథా పురా ||001||

పితర్యుపరతేఽస్మాకం జ్యేష్ఠోఽయమితి మంత్రిభిః|
కపీనామీశ్వరో రాజ్యే కృతః పరమసంమతః ||002||

రాజ్యం ప్రశాసతస్తస్య పితృపైతామహం మహత్|
అహం సర్వేషు కాలేషు ప్రణతః ప్రేష్యవత్స్థితః ||003||

మాయావీ నామ తేజస్వీ పూర్వజో దుందుభేః సుతః|
తేన తస్య మహద్వైరం స్త్రీకృతం విశ్రుతం పురా ||004||

స తు సుప్తే జనే రాత్రౌ కిష్కింధాద్వారమాగతః|
నర్దతి స్మ సుసంరబ్ధో వాలినం చాహ్వయద్రణే ||005||

ప్రసుప్తస్తు మమ భ్రాతా నర్దితం భైరవస్వనం|
శ్రుత్వా న మమృషే వాలీ నిష్పపాత జవాత్తదా ||006||

స తు వై నిఃసృతః క్రోధాత్తం హంతుమసురోత్తమం|
వార్యమాణస్తతః స్త్రీభిర్మయా చ ప్రణతాత్మనా ||007||

స తు నిర్ధూయ సర్వాన్నో నిర్జగామ మహాబలః|
తతోఽహమపి సౌహార్దాన్నిఃసృతో వాలినా సహ ||008||

స తు మే భ్రాతరం దృష్ట్వా మాం చ దూరాదవస్థితం|
అసురో జాతసంత్రాసః ప్రదుద్రావ తదా భృశం ||009||

తస్మింద్రవతి సంత్రస్తే హ్యావాం ద్రుతతరం గతౌ|
ప్రకాశోఽపి కృతో మార్గశ్చంద్రేణోద్గచ్ఛతా తదా ||010||

స తృణైరావృతం దుర్గం ధరణ్యా వివరం మహత్|
ప్రవివేశాసురో వేగాదావామాసాద్య విష్ఠితౌ ||011||

తం ప్రవిష్టం రిపుం దృష్ట్వా బిలం రోషవశం గతః|
మామువాచ తదా వాలీ వచనం క్షుభితేంద్రియః ||012||

ఇహ త్వం తిష్ఠ సుగ్రీవ బిలద్వారి సమాహితః|
యావదత్ర ప్రవిశ్యాహం నిహన్మి సమరే రిపుం ॥013॥

మయా త్వేతద్వచః శ్రుత్వా యాచితః స పరంతప|
శాపయిత్వా చ మాం పద్భ్యాం ప్రవివేశ బిలం తదా ॥014॥

తస్య ప్రవిష్టస్య బిలం సాగ్రః సంవత్సరో గతః|
స్థితస్య చ మమ ద్వారి స కాలో వ్యత్యవర్తత ॥015॥

అహం తు నష్టం తం జ్ఞాత్వా స్నేహాదాగతసంభ్రమః|
భ్రాతరం న హి పశ్యామి పాపశంకి చ మే మనః ॥016॥

అథ దీర్ఘస్య కాలస్య బిలాత్తస్మాద్వినిఃసృతం|
సఫేనం రుధిరం రక్తమహం దృష్ట్వా సుదుఃఖితః ॥017॥

నర్దతామసురాణాం చ ధ్వనిర్మే శ్రోత్రమాగతః|
నిరస్తస్య చ సంగ్రామే క్రోశతో నిఃస్వనో గురోః ॥018॥

అహం త్వవగతో బుద్ధ్యా చిహ్నైస్తైర్భ్రాతరం హతం|
పిధాయ చ బిలద్వారం శిలయా గిరిమాత్రయా|
శోకార్తశ్చోదకం కృత్వా కిష్కింధామాగతః సఖే ॥019॥

గూహమానస్య మే తత్త్వం యత్నతో మంత్రిభిః శ్రుతం|
తతోఽహం తైః సమాగమ్య సమేతైరభిషేచితః ॥020॥

రాజ్యం ప్రశాసతస్తస్య న్యాయతో మమ రాఘవ|
ఆజగామ రిపుం హత్వా వాలీ తమసురోత్తమం ॥021॥

అభిషిక్తం తు మాం దృష్ట్వా క్రోధాత్సంరక్తలోచనః|
మదీయాన్మంత్రిణో బద్ధ్వా పరుషం వాక్యమబ్రవీత్ ॥022॥

నిగ్రహేఽపి సమర్థస్య తం పాపం ప్రతి రాఘవ|
న ప్రావర్తత మే బుద్ధిర్భ్రాతృగౌరవయంత్రితా ॥023॥

మానయంస్తం మహాత్మానం యథావచ్చాభ్యవాదయం|
ఉక్తాశ్చ నాశిషస్తేన సంతుష్టేనాంతరాత్మనా ॥024॥

—♦ సర్గ 010 ♦—

తతః క్రోధసమావిష్టం సంరబ్ధం తముపాగతం|
అహం ప్రసాదయాం చక్రే భ్రాతరం ప్రియకామ్యయా ॥001॥

దిష్ట్యాసి కుశలీ ప్రాప్తో నిహతశ్చ త్వయా రిపుః|
అనాథస్య హి మే నాథస్త్వమేకోఽనాథనందనః ॥002॥

ఇదం బహుశలాకం తే పూర్ణచంద్రమివోదితం|
ఛత్రం సవాలవ్యజనం ప్రతీచ్ఛస్వ మయోద్యతం ॥003॥

త్వమేవ రాజా మానార్హః సదా చాహం యథాపురా|
న్యాసభూతమిదం రాజ్యం తవ నిర్యాతయామ్యహం ॥004॥

మా చ రోషం కృథాః సౌమ్య మయి శత్రునిబర్హణ|
యాచే త్వాం శిరసా రాజన్మయా బద్ధోఽయమంజలిః ॥005॥

బలాదస్మి సమాగమ్య మంత్రిభిః పురవాసిభిః|
రాజభావే నియుక్తోఽహం శూన్యదేశజిగీషయా ॥006॥

స్నిగ్ధమేవం బ్రువాణం మాం స తు నిర్భర్త్స్య వానరః|
ధిక్త్వామితి చ మాముక్త్వా బహు తత్తదువాచ హ ||007||

ప్రకృతీశ్చ సమానీయ మంత్రిణశ్చైవ సంమతాన్|
మామాహ సుహృదాం మధ్యే వాక్యం పరమగర్హితం ||008||

విదితం వో యథా రాత్రౌ మాయావీ స మహాసురః|
మాం సమాహ్వయత క్రూరో యుద్ధాకాంక్షీ సుదుర్మతిః ||009||

తస్య తద్గర్జితం శ్రుత్వా నిఃసృతోఽహం నృపాలయాత్|
అనుయాతశ్చ మాం తూర్ణమయం భ్రాతా సుదారుణః ||010||

స తు దృష్ట్వైవ మాం రాత్రౌ సద్వితీయం మహాబలః|
ప్రాద్రవద్భయసంత్రస్తో వీక్ష్యావాం తమనుద్రుతౌ|
అనుద్రుతస్తు వేగేన ప్రవివేశ మహాబిలం ||011||

తం ప్రవిష్టం విదిత్వా తు సుఘోరం సుమహద్బిలం|
అయముక్తోఽథ మే భ్రాతా మయా తు క్రూరదర్శనః ||012||

అహత్వా నాస్తి మే శక్తిః ప్రతిగంతుమితః పురీం|
బిలద్వారి ప్రతీక్ష త్వం యావదేనం నిహన్మ్యహం ||013||

స్థితోఽయమితి మత్వా తు ప్రవిష్టోఽహం దురాసదం|
తం చ మే మార్గమాణస్య గతః సంవత్సరస్తదా ||014||

స తు దృష్టో మయా శత్రురనిర్వేదాద్భయావహః|
నిహతశ్చ మయా తత్ర సోఽసురో బంధుభిః సహ ||015||

తస్యాస్యాత్తు ప్రవృత్తేన రుధిరౌఘేణ తద్బిలం|
పూర్ణమాసీద్దురాక్రామం స్తనతస్తస్య భూతలే ||016||

సూదయిత్వా తు తం శత్రుం విక్రాంతం దుందుభేః సుతం|
నిష్క్రామన్నేవ పశ్యామి బిలస్య పిహితం ముఖం ||017||

విక్రోశమానస్య తు మే సుగ్రీవేతి పునః పునః|
యదా ప్రతివచో నాస్తి తతోఽహం భృశదుఃఖితః ||018||

పాదప్రహారైస్తు మయా బహుశస్తద్విదారితం|
తతోఽహం తేన నిష్క్రమ్య యథా పునరుపాగతః ||019||

తత్రానేనాస్మి సంరుద్ధో రాజ్యం మార్గయతాత్మనః|
సుగ్రీవేణ నృశంసేన విస్మృత్య భ్రాతృసౌహృదం ||020||

ఏవముక్త్వా తు మాం తత్ర వస్త్రేణైకేన వానరః|
తదా నిర్వాసయామాస వాలీ విగతసాధ్వసః ||021||

తేనాహమపవిద్ధశ్చ హృతదారశ్చ రాఘవ|
తద్భయాచ్చ మహీకృత్స్నా క్రాంతేయం సవనార్ణవా ||022||

ఋశ్యమూకం గిరివరం భార్యాహరణదుఃఖితః|
ప్రవిష్టోఽస్మి దురాధర్షం వాలినః కారణాంతరే ||023||

ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం వైరానుకథనం మహత్|
అనాగసా మయా ప్రాప్తం వ్యసనం పశ్య రాఘవ ||024||

వాలినస్తు భయార్తస్య సర్వలోకాభయంకర|
కర్తుమర్హసి మే వీర ప్రసాదం తస్య నిగ్రహాత్ ||025||

ఏవముక్తః స తేజస్వీ ధర్మజ్ఞో ధర్మసంహితం।
వచనం వక్తుమారేభే సుగ్రీవం ప్రహసన్నివ ॥026॥

అమోఘాః సూర్యసంకాశా మమేమే నిశితాః శరాః।
తస్మిన్వాలిని దుర్వృత్తే పతిష్యంతి రుషాన్వితాః ॥027॥

యావత్తం న హి పశ్యేయం తవ భార్యాపహారిణం।
తావత్స జీవేత్పాపాత్మా వాలీ చారిత్రదూషకః ॥028॥

ఆత్మానుమానాత్పశ్యామి మగ్నం త్వాం శోకసాగరే।
త్వామహం తారయిష్యామి కామం ప్రాప్స్యసి పుష్కలం ॥029॥

—♦ సర్గ 011 ♦—

రామస్య వచనం శ్రుత్వా హర్షపౌరుషవర్ధనం।
సుగ్రీవః పూజయాం చక్రే రాఘవం ప్రశశంస చ ॥001॥

అసంశయం ప్రజ్వలితైస్తీక్ష్ణైర్మర్మాతిగైః శరైః।
త్వం దహేః కుపితో లోకాన్యుగాంత ఇవ భాస్కరః ॥002॥

వాలినః పౌరుషం యత్తద్యచ్చ వీర్యం ధృతిశ్చ యా।
తన్మమైకమనాః శ్రుత్వా విధత్స్వ యదనంతరం ॥003॥

సముద్రాత్పశ్చిమాత్పూర్వం దక్షిణాదపి చోత్తరం।
క్రామత్యనుదితే సూర్యే వాలీ వ్యపగతక్లమః ॥004॥

అగ్రాణ్యారుహ్య శైలానాం శిఖరాణి మహాంత్యపి।
ఊర్ధ్వముత్క్షిప్య తరసా ప్రతిగృహ్ణాతి వీర్యవాన్ ॥005॥

బహవః సారవంతశ్చ వనేషు వివిధా ద్రుమాః।
వాలినా తరసా భగ్నా బలం ప్రథయతాత్మనః ॥006॥

మహిషో దుందుభిర్నామ కైలాసశిఖరప్రభః।
బలం నాగసహస్రస్య ధారయామాస వీర్యవాన్ ॥007॥

వీర్యోత్సేకేన దుష్టాత్మా వరదానాచ్చ మోహితః।
జగామ స మహాకాయః సముద్రం సరితాం పతిం ॥008॥

ఊర్మిమంతమతిక్రమ్య సాగరం రత్నసంచయం।
మమ యుద్ధం ప్రయచ్ఛేతి తమువాచ మహార్ణవం ॥009॥

తతః సముద్రో ధర్మాత్మా సముత్థాయ మహాబలః।
అబ్రవీద్వచనం రాజన్నసురం కాలచోదితం ॥010॥

సమర్థో నాస్మి తే దాతుం యుద్ధం యుద్ధవిశారద।
శ్రూయతామభిధాస్యామి యస్తే యుద్ధం ప్రదాస్యతి ॥011॥

శైలరాజో మహారణ్యే తపస్విశరణం పరం।
శంకరశ్వశురో నామ్నా హిమవానితి విశ్రుతః ॥012॥

గుహా ప్రస్రవణోపేతో బహుకందరనిర్ఝరః।
స సమర్థస్తవ ప్రీతిమతులాం కర్తుమాహవే ॥013॥

తం భీతమితి విజ్ఞాయ సముద్రమసురోత్తమః।
హిమవద్వనమాగచ్ఛచ్ఛరశ్చాపాదివ చ్యుతః ॥014॥

తతస్తస్య గిరేః శ్వేతా గజేంద్రవిపులాః శిలాః|
చిక్షేప బహుధా భూమౌ దుందుభిర్విననాద చ ||015||

తతః శ్వేతాంబుదాకారః సౌమ్యః ప్రీతికరాకృతిః|
హిమవానబ్రవీద్వాక్యం స్వ ఏవ శిఖరే స్థితః ||016||

క్లేష్టుమర్హసి మాం న త్వం దుందుభే ధర్మవత్సల|
రణకర్మస్వకుశలస్తపస్విశరణం హ్యహం ||017||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా గిరిరాజస్య ధీమతః|
ఉవాచ దుందుభిర్వాక్యం క్రోధాత్సంరక్తలోచనః ||018||

యది యుద్ధేఽసమర్థస్త్వం మద్భయాద్వా నిరుద్యమః|
తమాచక్ష్వ ప్రదద్యాన్మే యోఽద్య యుద్ధం యుయుత్సతః ||019||

హిమవానబ్రవీద్వాక్యం శ్రుత్వా వాక్యవిశారదః|
అనుక్తపూర్వం ధర్మాత్మా క్రోధాత్తమసురోత్తమం ||020||

వాలీ నామ మహాప్రాజ్ఞః శక్రతుల్యపరాక్రమః|
అధ్యాస్తే వానరః శ్రీమాన్కిష్కింధామతులప్రభాం ||021||

స సమర్థో మహాప్రాజ్ఞస్తవ యుద్ధవిశారదః|
ద్వంద్వయుద్ధం మహద్దాతుం నముచేరివ వాసవః ||022||

తం శీఘ్రమభిగచ్ఛ త్వం యది యుద్ధమిహేచ్ఛసి|
స హి దుర్ధర్షణో నిత్యం శూరః సమరకర్మణి ||023||

శ్రుత్వా హిమవతో వాక్యం క్రోధావిష్టః స దుందుభిః|
జగామ తాం పురీం తస్య కిష్కింధాం వాలినస్తదా ||024||

ధారయన్మాహిషం రూపం తీక్ష్ణశృంగో భయావహః|
ప్రావృషీవ మహామేఘస్తోయపూర్ణో నభస్తలే ||025||

తతస్తు ద్వారమాగమ్య కిష్కింధాయా మహాబలః|
ననర్ద కంపయన్భూమిం దుందుభిర్దుందుభిర్యథా ||026||

సమీపజాంద్రుమాన్భంజన్వసుధాం దారయన్ఖురైః|
విషాణేనోల్లేఖందర్పాత్తద్ద్వారం ద్విరదో యథా ||027||

అంతఃపురగతో వాలీ శ్రుత్వా శబ్దమమర్షణః|
నిష్పపాత సహ స్త్రీభిస్తారాభిరివ చంద్రమాః ||028||

మితం వ్యక్తాక్షరపదం తమువాచ స దుందుభిం|
హరీణామీశ్వరో వాలీ సర్వేషాం వనచారిణాం ||029||

కిమర్థం నగరద్వారమిదం రుద్ధ్వా వినర్దసి|
దుందుభే విదితో మేఽసి రక్ష ప్రాణాన్మహాబల ||030||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా వానరేంద్రస్య ధీమతః|
ఉవాచ దుందుభిర్వాక్యం క్రోధాత్సంరక్తలోచనః ||031||

న త్వం స్త్రీసంనిధౌ వీర వచనం వక్తుమర్హసి|
మమ యుద్ధం ప్రయచ్ఛ త్వం తతో జ్ఞాస్యామి తే బలం ||032||

అథ వా ధారయిష్యామి క్రోధమద్య నిశామిమాం|
గృహ్యతాముదయః స్వైరం కామభోగేషు వానర ||033||

యో హి మత్తం ప్రమత్తం వా సుప్తం వా రహితం భృశం|
హన్యాత్స భ్రూణహా లోకే త్వద్విధం మదమోహితం ||034||

స ప్రహస్యాబ్రవీన్మందం క్రోధాత్తమసురోత్తమం|
విసృజ్య తాః స్త్రియః సర్వాస్తారాప్రభృతికాస్తదా ||035||

మత్తోఽయమితి మా మంస్థా యద్యభీతోఽసి సంయుగే|
మదోఽయం సంప్రహారేఽస్మిన్వీరపానం సమర్థ్యతాం ||036||

తమేవముక్త్వా సంక్రుద్ధో మాలాముత్క్షిప్య కాంచనీం|
పిత్రా దత్తాం మహేంద్రేణ యుద్ధాయ వ్యవతిష్ఠత ||037||

విషాణయోర్గృహీత్వా తం దుందుభిం గిరిసంనిభం|
వాలీ వ్యాపాతయాం చక్రే ననర్ద చ మహాస్వనం ||038||

యుద్ధే ప్రాణహరే తస్మిన్నిష్పిష్టో దుందుభిస్తదా|
శ్రోత్రాభ్యామథ రక్తం తు తస్య సుస్రావ పాత్యతః|
పపాత చ మహాకాయః క్షితౌ పంచత్వమాగతః ||039||

తం తోలయిత్వా బాహుభ్యాం గతసత్త్వమచేతనం|
చిక్షేప వేగవాన్వాలీ వేగేనైకేన యోజనం ||040||

తస్య వేగప్రవిద్ధస్య వక్త్రాత్క్షతజబిందవః|
ప్రపేతుర్మారుతోత్క్షిప్తా మతంగస్యాశ్రమం ప్రతి ||041||

తాందృష్ట్వా పతితాంస్తత్ర మునిః శోణితవిప్రుషః|
ఉత్ససర్జ మహాశాపం క్షేప్తారం వాలినం ప్రతి|
ఇహ తేనాప్రవేష్టవ్యం ప్రవిష్టస్య బధో భవేత్ ||042||

స మహర్షిం సమాసాద్య యాచతే స్మ కృతాంజలిః||043||

తతః శాపభయాద్భీత ఋశ్యమూకం మహాగిరిం|
ప్రవేష్టుం నేచ్ఛతి హరిర్ద్రష్టుం వాపి నరేశ్వర ||044||

తస్యాప్రవేశం జ్ఞాత్వాహమిదం రామ మహావనం|
విచరామి సహామాత్యో విషాదేన వివర్జితః ||045||

ఏషోఽస్థినిచయస్తస్య దుందుభేః సంప్రకాశతే|
వీర్యోత్సేకాన్నిరస్తస్య గిరికూటనిభో మహాన్ ||046||

ఇమే చ విపులాః సాలాః సప్త శాఖావలంబినః|
యత్రైకం ఘటతే వాలీ నిష్పత్రయితుమోజసా ||047||

ఏతదస్యాసమం వీర్యం మయా రామ ప్రకాశితం|
కథం తం వాలినం హంతుం సమరే శక్ష్యసే నృప ||048||

యది భింద్యాద్భవాన్సాలానిమాంస్త్వేకేషుణా తతః|
జానీయాం త్వాం మహాబాహో సమర్థం వాలినో వధే ||049||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవస్య మహాత్మనః|
రాఘవో దుందుభేః కాయం పాదాంగుష్ఠేన లీలయా|
తోలయిత్వా మహాబాహుశ్చిక్షేప దశయోజనం ||050||

క్షిప్తం దృష్ట్వా తతః కాయం సుగ్రీవః పునరబ్రవీత్|
లక్ష్మణస్యాగ్రతో రామమిదం వచనమర్థవత్ ||051||

ఆర్ద్రః సమాంసప్రత్యగ్రః క్షిప్తః కాయః పురా సఖే|
లఘుః సంప్రతి నిర్మాంసస్తృణభూతశ్చ రాఘవ|

నాత్ర శక్యం బలం జ్ఞాతుం తవ వా తస్య వాధికం ॥052॥

—♦ సర్గ 012 ♦—

ఏతచ్చ వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవేణ సుభాషితం।
ప్రత్యయార్థం మహాతేజా రామో జగ్రాహ కార్ముకం ॥001॥

స గృహీత్వా ధనుర్ఘోరం శరమేకం చ మానదః।
సాలానుద్దిశ్య చిక్షేప జ్యాస్వనైః పూరయందిశః ॥002॥

స విసృష్టో బలవతా బాణః స్వర్ణపరిష్కృతః।
భిత్త్వా సాలాన్గిరిప్రస్థే సప్త భూమిం వివేశ హ ॥003॥

ప్రవిష్టస్తు ముహూర్తేన రసాం భిత్త్వా మహాజవః।
నిష్పత్య చ పునస్తూర్ణం స్వతూణీం ప్రవివేశ హ ॥004॥

తాందృష్ట్వా సప్త నిర్భిన్నాన్సాలాన్వానరపుంగవః।
రామస్య శరవేగేన విస్మయం పరమం గతః ॥005॥

స మూర్ధ్నా న్యపతద్భూమౌ ప్రలంబీకృతభూషణః।
సుగ్రీవః పరమప్రీతో రాఘవాయ కృతాంజలిః ॥006॥

ఇదం చోవాచ ధర్మజ్ఞం కర్మణా తేన హర్షితః।
రామం సర్వాస్త్రవిదుషాం శ్రేష్ఠం శూరమవస్థితం ॥007॥

సేంద్రానపి సురాన్సర్వాంస్త్వం బాణైః పురుషర్షభ।
సమర్థః సమరే హంతుం కిం పునర్వాలినం ప్రభో ॥008॥

యేన సప్త మహాసాలా గిరిర్భూమిశ్చ దారితాః।
బాణేనైకేన కాకుత్స్థ స్థాతా తే కో రణాగ్రతః ॥009॥

అద్య మే విగతః శోకః ప్రీతిరద్య పరా మమ।
సుహృదం త్వాం సమాసాద్య మహేంద్రవరుణోపమం ॥010॥

తమద్యైవ ప్రియార్థం మే వైరిణం భ్రాతృరూపిణం।
వాలినం జహి కాకుత్స్థ మయా బద్ధోఽయమంజలిః ॥011॥

తతో రామః పరిష్వజ్య సుగ్రీవం ప్రియదర్శనం।
ప్రత్యువాచ మహాప్రాజ్ఞో లక్ష్మణానుమతం వచః ॥012॥

అస్మాద్గచ్ఛామ కిష్కింధాం క్షిప్రం గచ్ఛ త్వమగ్రతః।
గత్వా చాహ్వయ సుగ్రీవ వాలినం భ్రాతృగంధినం ॥013॥

సర్వే తే త్వరితం గత్వా కిష్కింధాం వాలినః పురీం।
వృక్షైరాత్మానమావృత్య వ్యతిష్ఠన్గహనే వనే ॥014॥

సుగ్రీవో వ్యనదద్ఘోరం వాలినో హ్వానకారణాత్।
గాఢం పరిహితో వేగాన్నాదైర్భిందన్నివాంబరం ॥015॥

తం శ్రుత్వా నినదం భ్రాతుః క్రుద్ధో వాలీ మహాబలః।
నిష్పపాత సుసంరబ్ధో భాస్కరోఽస్తతటాదివ ॥016॥

తతః సుతుములం యుద్ధం వాలిసుగ్రీవయోరభూత్।
గగనే గ్రహయోర్ఘోరం బుధాంగారకయోరివ ॥017॥

తలైరశనికల్పైశ్చ వజ్రకల్పైశ్చ ముష్టిభిః।
జఘ్నతుః సమరేఽన్యోన్యం భ్రాతరౌ క్రోధమూర్ఛితౌ ॥018॥

తతో రామో ధనుష్పాణిస్తావుభౌ సముదీక్ష్య తు|
అన్యోన్యసదృశౌ వీరావుభౌ దేవావివాశ్వినౌ ||019||

యన్నావగచ్ఛత్సుగ్రీవం వాలినం వాపి రాఘవః|
తతో న కృతవాన్బుద్ధిం మోక్తుమంతకరం శరం ||020||

ఏతస్మిన్నంతరే భగ్నః సుగ్రీవస్తేన వాలినా|
అపశ్యన్రాఘవం నాథమృశ్యమూకం ప్రదుద్రువే ||021||

క్లాంతో రుధిరసిక్తాంగః ప్రహారైర్జర్జరీకృతః|
వాలినాభిద్రుతః క్రోధాత్ప్రవివేశ మహావనం ||022||

తం ప్రవిష్టం వనం దృష్ట్వా వాలీ శాపభయాత్తతః|
ముక్తో హ్యసి త్వమిత్యుక్త్వా స నివృత్తో మహాబలః ||023||

రాఘవోఽపి సహ భ్రాత్రా సహ చైవ హనూమతా|
తదేవ వనమాగచ్ఛత్సుగ్రీవో యత్ర వానరః ||024||

తం సమీక్ష్యాగతం రామం సుగ్రీవః సహలక్ష్మణం|
హ్రీమాందీనమువాచేదం వసుధామవలోకయన్ ||025||

ఆహ్వయస్వేతి మాముక్త్వా దర్శయిత్వా చ విక్రమం|
వైరిణా ఘాతయిత్వా చ కిమిదానీం త్వయా కృతం ||026||

తామేవ వేలాం వక్తవ్యం త్వయా రాఘవ తత్త్వతః|
వాలినం న నిహన్మీతి తతో నాహమితో వ్రజే ||027||

తస్య చైవం బ్రువాణస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః|
కరుణం దీనయా వాచా రాఘవః పునరబ్రవీత్ ||028||

సుగ్రీవ శ్రూయతాం తాతః క్రోధశ్చ వ్యపనీయతాం|
కారణం యేన బాణోఽయం న మయా స విసర్జితః ||029||

అలంకారేణ వేషేణ ప్రమాణేన గతేన చ|
త్వం చ సుగ్రీవ వాలీ చ సదృశౌ స్థః పరస్పరం ||030||

స్వరేణ వర్చసా చైవ ప్రేక్షితేన చ వానర|
విక్రమేణ చ వాక్యైశ్చ వ్యక్తిం వాం నోపలక్షయే ||031||

తతోఽహం రూపసాదృశ్యాన్మోహితో వానరోత్తమ|
నోత్సృజామి మహావేగం శరం శత్రునిబర్హణం ||032||

ఏతన్ముహూర్తే తు మయా పశ్య వాలినమాహవే|
నిరస్తమిషుణైకేన వేష్టమానం మహీతలే ||033||

అభిజ్ఞానం కురుష్వ త్వమాత్మనో వానరేశ్వర|
యేన త్వామభిజానీయాం ద్వంద్వయుద్ధముపాగతం ||034||

గజపుష్పీమిమాం ఫుల్లాముత్పాట్య శుభలక్షణాం|
కురు లక్ష్మణ కంఠేఽస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః ||035||

తతో గిరితటే జాతాముత్పాట్య కుసుమాయుతాం|
లక్ష్మణో గజపుష్పీం తాం తస్య కంఠే వ్యసర్జయత్ ||036||

స తథా శుశుభే శ్రీమాఁల్లతయా కంఠసక్తయా|
మాలయేవ బలాకానాం ససంధ్య ఇవ తోయదః ||037||

విభ్రాజమానో వపుషా రామవాక్యసమాహితః|
జగామ సహ రామేణ కిష్కింధాం వాలిపాలితాం ||038||

—♦ సర్గ 013 ♦—

ఋశ్యమూకాత్స ధర్మాత్మా కిష్కింధాం లక్ష్మణాగ్రజః|
జగామ సహసుగ్రీవో వాలివిక్రమపాలితాం ||001||

సముద్యమ్య మహచ్చాపం రామః కాంచనభూషితం|
శరాంశ్చాదిత్య సంకాశాన్గృహీత్వా రణసాధకాన్ ||002||

అగ్రతస్తు యయౌ తస్య రాఘవస్య మహాత్మనః|
సుగ్రీవః సంహతగ్రీవో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః ||003||

పృష్ఠతో హనుమాన్వీరో నలో నీలశ్చ వానరః|
తారశ్చైవ మహాతేజా హరియూథప యూథపాః ||004||

తే వీక్షమాణా వృక్షాంశ్చ పుష్పభారావలంబినః|
ప్రసన్నాంబువహాశ్చైవ సరితః సాగరం గమాః ||005||

కందరాణి చ శైలాంశ్చ నిర్ఝరాణి గుహాస్తథా|
శిఖరాణి చ ముఖ్యాని దరీశ్చ ప్రియదర్శనాః ||006||

వైదూర్యవిమలైః పర్ణైః పద్మైశ్చాకాశకుడ్మలైః|
శోభితాన్సజలాన్మార్గే తటాకాంశ్చ వ్యలోకయన్ ||007||

కారండైః సారసైర్హంసైర్వంజూలైర్జలకుక్కుటైః|
చక్రవాకైస్తథా చాన్యైః శకునైః ప్రతినాదితాన్ ||008||

మృదుశష్పాంకురాహారాన్నిర్భయాన్వనగోచరాన్|
చరతః సర్వతోఽపశ్యన్స్థలీషు హరిణాన్స్థితాన్ ||009||

తటాకవైరిణశ్చాపి శుక్లదంతవిభూషితాన్|
ఘోరానేకచరాన్వన్యాంద్విరదాన్కూలఘాతినః ||010||

వనే వనచరాంశ్చాన్యాన్ఖేచరాంశ్చ విహంగమాన్|
పశ్యంతస్త్వరితా జగ్ముః సుగ్రీవవశవర్తినః ||011||

తేషాం తు గచ్ఛతాం తత్ర త్వరితం రఘునందనః|
ద్రుమషండం వనం దృష్ట్వా రామః సుగ్రీవమబ్రవీత్ ||012||

ఏష మేఘ ఇవాకాశే వృక్షషండః ప్రకాశతే|
మేఘసంఘాతవిపులః పర్యంతకదలీవృతః ||013||

కిమేతజ్జ్ఞాతుమిచ్ఛామి సఖే కౌతూహలం మమ|
కౌతూహలాపనయనం కర్తుమిచ్ఛామ్యహం త్వయా ||014||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవస్య మహాత్మనః|
గచ్ఛన్నేవాచచక్షేఽథ సుగ్రీవస్తన్మహద్వనం ||015||

ఏతద్రాఘవ విస్తీర్ణమాశ్రమం శ్రమనాశనం|
ఉద్యానవనసంపన్నం స్వాదుమూలఫలోదకం ||016||

అత్ర సప్తజనా నామ మునయః సంశితవ్రతాః|
సప్తైవాసన్నధఃశీర్షా నియతం జలశాయినః ||017||

సప్తరాత్రకృతాహారా వాయునా వనవాసినః।
దివం వర్షశతైర్యాతాః సప్తభిః సకలేవరాః ॥018॥

తేషామేవం ప్రభావేన ద్రుమప్రాకారసంవృతం।
ఆశ్రమం సుదురాధర్షమపి సేంద్రైః సురాసురైః ॥019॥

పక్షిణో వర్జయంత్యేతత్తథాన్యే వనచారిణః।
విశంతి మోహాద్యేఽప్యత్ర నివర్తంతే న తే పునః ॥020॥

విభూషణరవాశ్చాత్ర శ్రూయంతే సకలాక్షరాః।
తూర్యగీతస్వనాశ్చాపి గంధో దివ్యశ్చ రాఘవ ॥021॥

త్రేతాగ్నయోఽపి దీప్యంతే ధూమో హ్యేష ప్రదృశ్యతే।
వేష్టయన్నివ వృక్షాగ్రాన్కపోతాంగారుణో ఘనః ॥022॥

కురు ప్రణామం ధర్మాత్మంస్తాన్సముద్దిశ్య రాఘవః।
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా ప్రయతః సంయతాంజలిః ॥023॥

ప్రణమంతి హి యే తేషామృషీణాం భావితాత్మనాం।
న తేషామశుభం కించిచ్ఛరీరే రామ దృశ్యతే ॥024॥

తతో రామః సహ భ్రాత్రా లక్ష్మణేన కృతాంజలిః।
సముద్దిశ్య మహాత్మానస్తానృషీనభ్యవాదయత్ ॥025॥

అభివాద్య చ ధర్మాత్మా రామో భ్రాతా చ లక్ష్మణః।
సుగ్రీవో వానరాశ్చైవ జగ్ముః సంహృష్టమానసాః ॥026॥

తే గత్వా దూరమధ్వానం తస్మాత్సప్తజనాశ్రమాత్।
దదృశుస్తాం దురాధర్షాం కిష్కింధాం వాలిపాలితాం ॥027॥

—♦ సర్గ 014 ♦—

సర్వే తే త్వరితం గత్వా కిష్కింధాం వాలిపాలితాం।
వృక్షైరాత్మానమావృత్య వ్యతిష్ఠన్గహనే వనే ॥001॥

విచార్య సర్వతో దృష్టిం కాననే కాననప్రియః।
సుగ్రీవో విపులగ్రీవః క్రోధమాహారయద్భృశం ॥002॥

తతః స నినదం ఘోరం కృత్వా యుద్ధాయ చాహ్వయత్।
పరివారైః పరివృతో నాదైర్భిందన్నివాంబరం ॥003॥

అథ బాలార్కసదృశో దృప్తసింహగతిస్తదా।
దృష్ట్వా రామం క్రియాదక్షం సుగ్రీవో వాక్యమబ్రవీత్ ॥004॥

హరివాగురయా వ్యాప్తం తప్తకాంచనతోరణాం।
ప్రాప్తాః స్మ ధ్వజయంత్రాఢ్యాం కిష్కింధాం వాలినః పురీం ॥005॥

ప్రతిజ్ఞా యా త్వయా వీర కృతా వాలివధే పురా।
సఫలాం తాం కురు క్షిప్రం లతాం కాల ఇవాగతః ॥006॥

ఏవముక్తస్తు ధర్మాత్మా సుగ్రీవేణ స రాఘవః।
తమథోవాచ సుగ్రీవం వచనం శత్రుసూదనః ॥007॥

కృతాభిజ్ఞాన చిహ్నస్త్వమనయా గజసాహ్వయా।
విపరీత ఇవాకాశే సూర్యో నక్షత్ర మాలయా ॥008॥

అద్య వాలిసముత్థం తే భయం వైరం చ వానర|
ఏకేనాహం ప్రమోక్ష్యామి బాణమోక్షేణ సంయుగే ||009||

మమ దర్శయ సుగ్రీవవైరిణం భ్రాతృరూపిణం|
వాలీ వినిహతో యావద్వనే పాంసుషు వేష్టతే ||010||

యది దృష్టిపథం ప్రాప్తో జీవన్స వినివర్తతే|
తతో దోషేణ మా గచ్ఛేత్సద్యో గర్హేచ్చ మా భవాన్ ||011||

ప్రత్యక్షం సప్త తే సాలా మయా బాణేన దారితాః|
తతో వేత్సి బలేనాద్య బాలినం నిహతం మయా ||012||

అనృతం నోక్తపూర్వం మే వీర కృచ్ఛ్రేఽపి తిష్ఠతా|
ధర్మలోభపరీతేన న చ వక్ష్యే కథంచన ||013||

సఫలాం చ కరిష్యామి ప్రతిజ్ఞాం జహి సంభ్రమం|
ప్రసూతం కలమం క్షేత్రే వర్షేణేవ శతక్రతుః ||014||

తదాహ్వాననిమిత్తం త్వం వాలినో హేమమాలినః|
సుగ్రీవ కురు తం శబ్దం నిష్పతేద్యేన వానరః ||015||

జితకాశీ జయశ్లాఘీ త్వయా చాధర్షితః పురాత్|
నిష్పతిష్యత్యసంగేన వాలీ స ప్రియసంయుగః ||016||

రిపూణాం ధర్షణం శూరా మర్షయంతి న సంయుగే|
జానంతస్తు స్వకం వీర్యం స్త్రీసమక్షం విశేషతః ||017||

స తు రామవచః శ్రుత్వా సుగ్రీవో హేమపింగలః|
ననర్ద క్రూరనాదేన వినిర్భిందన్నివాంబరం ||018||

తస్య శబ్దేన విత్రస్తా గావో యాంతి హతప్రభాః|
రాజదోషపరామృష్టాః కులస్త్రియ ఇవాకులాః ||019||

ద్రవంతి చ మృగాః శీఘ్రం భగ్నా ఇవ రణే హయాః|
పతంతి చ ఖగా భూమౌ క్షీణపుణ్యా ఇవ గ్రహాః ||020||

తతః స జీమూతగణప్రణాదో |
నాదం వ్యముంచత్త్వరయా ప్రతీతః|
సూర్యాత్మజః శౌర్యవివృద్ధతేజాః |
సరిత్పతిర్వానిలచంచలోర్మిః ||021||

—♦ సర్గ 015 ♦—

అథ తస్య నినాదం తం సుగ్రీవస్య మహాత్మనః|
శుశ్రావాంతఃపురగతో వాలీ భ్రాతురమర్షణః ||001||

శ్రుత్వా తు తస్య నినదం సర్వభూతప్రకంపనం|
మదశ్చైకపదే నష్టః క్రోధశ్చాపతితో మహాన్ ||002||

స తు రోషపరీతాంగో వాలీ సంధ్యాతపప్రభః|
ఉపరక్త ఇవాదిత్యః సద్యో నిష్ప్రభతాం గతః ||003||

వాలీ దంష్ట్రా కరాలస్తు క్రోధాద్దీప్తాగ్నిసంనిభః|
భాత్యుత్పతితపద్మాభః సమృణాల ఇవ హ్రదః ||004||

శబ్దం దుర్మర్షణం శ్రుత్వా నిష్పపాత తతో హరిః|
వేగేన చరణన్యాసైర్దారయన్నివ మేదినీం ||005||

తం తు తారా పరిష్వజ్య స్నేహాద్దర్శితసౌహృదా|
ఉవాచ త్రస్తసంభ్రాంతా హితోదర్కమిదం వచః ||006||

సాధు క్రోధమిమం వీర నదీ వేగమివాగతం|
శయనాదుత్థితః కాల్యం త్యజ భుక్తామివ స్రజం ||007||

సహసా తవ నిష్క్రామో మమ తావన్న రోచతే|
శ్రూయతామభిధాస్యామి యన్నిమిత్తం నివార్యసే ||008||

పూర్వమాపతితః క్రోధాత్స త్వామాహ్వయతే యుధి|
నిష్పత్య చ నిరస్తస్తే హన్యమానో దిశో గతః ||009||

త్వయా తస్య నిరస్తస్య పీడితస్య విశేషతః|
ఇహైత్య పునరాహ్వానం శంకాం జనయతీవ మే ||010||

దర్పశ్చ వ్యవసాయశ్చ యాదృశస్తస్య నర్దతః|
నినాదస్య చ సంరంభో నైతదల్పం హి కారణం ||011||

నాసహాయమహం మన్యే సుగ్రీవం తమిహాగతం|
అవష్టబ్ధసహాయశ్చ యమాశ్రిత్యైష గర్జతి ||012||

ప్రకృత్యా నిపుణశ్చైవ బుద్ధిమాంశ్చైవ వానరః|
అపరీక్షితవీర్యేణ సుగ్రీవః సహ నైష్యతి ||013||

పూర్వమేవ మయా వీర శ్రుతం కథయతో వచః|
అంగదస్య కుమారస్య వక్ష్యామి త్వా హితం వచః ||014||

తవ భ్రాతుర్హి విఖ్యాతః సహాయో రణకర్కశః|
రామః పరబలామర్దీ యుగాంతాగ్నిరివోత్థితః ||015||

నివాసవృక్షః సాధూనామాపన్నానాం పరా గతిః|
ఆర్తానాం సంశ్రయశ్చైవ యశసశ్చైకభాజనం ||016||

జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నో నిదేశో నిరతః పితుః|
ధాతూనామివ శైలేంద్రో గుణానామాకరో మహాన్ ||017||

తత్క్షమం న విరోధస్తే సహ తేన మహాత్మనా|
దుర్జయేనాప్రమేయేన రామేణ రణకర్మసు ||018||

శూర వక్ష్యామి తే కించిన్న చేచ్ఛామ్యభ్యసూయితుం|
శ్రూయతాం క్రియతాం చైవ తవ వక్ష్యామి యద్ధితం ||019||

యౌవరాజ్యేన సుగ్రీవం తూర్ణం సాధ్వభిషేచయ|
విగ్రహం మా కృథా వీర భ్రాత్రా రాజన్బలీయసా ||020||

అహం హి తే క్షమం మన్యే తవ రామేణ సౌహృదం|
సుగ్రీవేణ చ సంప్రీతిం వైరముత్సృజ్య దూరతః ||021||

లాలనీయో హి తే భ్రాతా యవీయానేష వానరః|
తత్ర వా సన్నిహస్థో వా సర్వథా బంధురేవ తే ||022||

యది తే మత్ప్రియం కార్యం యది చావైషి మాం హితాం|
యాచ్యమానః ప్రయత్నేన సాధు వాక్యం కురుష్వ మే ||023||

—♦ సర్గ 016 ♦—

తామేవం బ్రువతీం తారాం తారాధిపనిభాననాం|
వాలీ నిర్భర్త్సయామాస వచనం చేదమబ్రవీత్ ||001||

గర్జతోఽస్య చ సంరంభం భ్రాతుః శత్రోర్విశేషతః|
మర్షయిష్యామ్యహం కేన కారణేన వరాననే ||002||

అధర్షితానాం శూరాణాం సమరేష్వనివర్తినాం|
ధర్షణామర్షణం భీరు మరణాదతిరిచ్యతే ||003||

సోఢుం న చ సమర్థోఽహం యుద్ధకామస్య సంయుగే|
సుగ్రీవస్య చ సంరంభం హీనగ్రీవస్య గర్జతః ||004||

న చ కార్యో విషాదస్తే రాఘవం ప్రతి మత్కృతే|
ధర్మజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞశ్చ కథం పాపం కరిష్యతి ||005||

నివర్తస్వ సహ స్త్రీభిః కథం భూయోఽనుగచ్ఛసి|
సౌహృదం దర్శితం తారే మయి భక్తిః కృతా త్వయా ||006||

ప్రతియోత్స్యామ్యహం గత్వా సుగ్రీవం జహి సంభ్రమం|
దర్పం చాస్య వినేష్యామి న చ ప్రాణైర్విమోక్ష్యతే ||007||

శాపితాసి మమ ప్రాణైర్నివర్తస్వ జయేన చ|
అహం జిత్వా నివర్తిష్యే తమలం భ్రాతరం రణే ||008||

తం తు తారా పరిష్వజ్య వాలినం ప్రియవాదినీ|
చకార రుదతీ మందం దక్షిణా సా ప్రదక్షిణం ||009||

తతః స్వస్త్యయనం కృత్వా మంత్రవద్విజయైషిణీ|
అంతఃపురం సహ స్త్రీభిః ప్రవిష్టా శోకమోహితా ||010||

ప్రవిష్టాయాం తు తారాయాం సహ స్త్రీభిః స్వమాలయం|
నగరాన్నిర్యయౌ క్రుద్ధో మహాసర్ప ఇవ శ్వసన్ ||011||

స నిఃశ్వస్య మహావేగో వాలీ పరమరోషణః|
సర్వతశ్చారయందృష్టిం శత్రుదర్శనకాంక్షయా ||012||

స దదర్శ తతః శ్రీమాన్సుగ్రీవం హేమపింగలం|
సుసంవీతమవష్టబ్ధం దీప్యమానమివానలం ||013||

స తం దృష్ట్వా మహావీర్యం సుగ్రీవం పర్యవస్థితం|
గాఢం పరిదధే వాసో వాలీ పరమరోషణః ||014||

స వాలీ గాఢసంవీతో ముష్టిముద్యమ్య వీర్యవాన్|
సుగ్రీవమేవాభిముఖో యయౌ యోద్ధుం కృతక్షణః ||015||

శ్లిష్టముష్టిం సముద్యమ్య సంరబ్ధతరమాగతః|
సుగ్రీవోఽపి సముద్దిశ్య వాలినం హేమమాలినం ||016||

తం వాలీ క్రోధతామ్రాక్షః సుగ్రీవం రణపండితం|
ఆపతంతం మహావేగమిదం వచనమబ్రవీత్ ||017||

ఏష ముష్టిర్మయా బద్ధో గాఢః సునిహితాంగులిః|
మయా వేగవిముక్తస్తే ప్రాణానాదాయ యాస్యతి ||018||

ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవః క్రుద్ధో వాలినమబ్రవీత్|
తవైవ చ హరన్ప్రాణాన్ముష్టిః పతతు మూర్ధని ||019||

తాడితస్తేన సంక్రుద్ధః సమభిక్రమ్య వేగతః|
అభవచ్ఛోణితోద్గారీ సోత్పీడ ఇవ పర్వతః ||020||

సుగ్రీవేణ తు నిఃసంగం సాలముత్పాట్య తేజసా|
గాత్రేష్వభిహతో వాలీ వజ్రేణేవ మహాగిరిః ||021||

స తు వాలీ ప్రచరితః సాలతాడనవిహ్వలః|
గురుభారసమాక్రాంతా సాగరే నౌరివాభవత్ ||022||

తౌ భీమబలవిక్రాంతౌ సుపర్ణసమవేగినౌ|
ప్రవృద్ధౌ ఘోరవపుషౌ చంద్రసూర్యావివాంబరే ||023||

వాలినా భగ్నదర్పస్తు సుగ్రీవో మందవిక్రమః|
వాలినం ప్రతి సామర్షో దర్శయామాస లాఘవం ||024||

తతో ధనుషి సంధాయ శరమాశీవిషోపమం|
రాఘవేణ మహాబాణో వాలివక్షసి పాతితః ||025||

వేగేనాభిహతో వాలీ నిపపాత మహీతలే ||026||

అథోక్షితః శోణితతోయవిస్రవైః |
సుపుష్పితాశోక ఇవానిలోద్ధతః|
విచేతనో వాసవసూనురాహవే |
ప్రభ్రంశితేంద్రధ్వజవత్క్షితిం గతః ||027||

—♦ సర్గ 017 ♦—

తతః శరేణాభిహతో రామేణ రణకర్కశః|
పపాత సహసా వాలీ నికృత్త ఇవ పాదపః ||001||

స భూమౌ న్యస్తసర్వాంగస్తప్తకాంచనభూషణః|
అపతద్దేవరాజస్య ముక్తరశ్మిరివ ధ్వజః ||002||

తస్మిన్నిపతితే భూమౌ హర్యృషాణాం గణేశ్వరే|
నష్టచంద్రమివ వ్యోమ న వ్యరాజత భూతలం ||003||

భూమౌ నిపతితస్యాపి తస్య దేహం మహాత్మనః|
న శ్రీర్జహాతి న ప్రాణా న తేజో న పరాక్రమః ||004||

శక్రదత్తా వరా మాలా కాంచనీ రత్నభూషితా|
దధార హరిముఖ్యస్య ప్రాణాంస్తేజః శ్రియం చ సా ||005||

స తయా మాలయా వీరో హైమయా హరియూథపః|
సంధ్యానుగతపర్యంతః పయోధర ఇవాభవత్ ||006||

తస్య మాలా చ దేహశ్చ మర్మఘాతీ చ యః శరః|
త్రిధేవ రచితా లక్ష్మీః పతితస్యాపి శోభతే ||007||

తదస్త్రం తస్య వీరస్య స్వర్గమార్గప్రభావనం|
రామబాణాసనక్షిప్తమావహత్పరమాం గతిం ||008||

తం తథా పతితం సంఖ్యే గతార్చిషమివానలం|
యయాతిమివ పుణ్యాంతే దేవలోకాత్పరిచ్యుతం ||009||

ఆదిత్యమివ కాలేన యుగాంతే భువి పాతితం|
మహేంద్రమివ దుర్ధర్షం మహేంద్రమివ దుఃసహం ||010||

మహేంద్రపుత్రం పతితం వాలినం హేమమాలినం|
సింహోరస్కం మహాబాహుం దీప్తాస్యం హరిలోచనం|
లక్ష్మణానుగతో రామో దదర్శోపససర్ప చ ||011||

స దృష్ట్వా రాఘవం వాలీ లక్ష్మణం చ మహాబలం|
అబ్రవీత్ప్రశ్రితం వాక్యం పరుషం ధర్మసంహితం ||012||

పరాఙ్ముఖవధం కృత్వా కో ను ప్రాప్తస్త్వయా గుణః|
యదహం యుద్ధసంరబ్ధస్త్వత్కృతే నిధనం గతః ||013||

కులీనః సత్త్వసంపన్నస్తేజస్వీ చరితవ్రతః|
రామః కరుణవేదీ చ ప్రజానాం చ హితే రతః ||014||

సానుక్రోశో మహోత్సాహః సమయజ్ఞో దృఢవ్రతః|
ఇతి తే సర్వభూతాని కథయంతి యశో భువి ||015||

తాన్గుణాన్సంప్రధార్యాహమగ్ర్యం చాభిజనం తవ|
తారయా ప్రతిషిద్ధః సన్సుగ్రీవేణ సమాగతః ||016||

న మామన్యేన సంరబ్ధం ప్రమత్తం వేద్ధుమర్హసి|
ఇతి మే బుద్ధిరుత్పన్నా బభూవాదర్శనే తవ ||017||

న త్వాం వినిహతాత్మానం ధర్మధ్వజమధార్మికం|
జానే పాపసమాచారం తృణైః కూపమివావృతం ||018||

సతాం వేషధరం పాపం ప్రచ్ఛన్నమివ పావకం|
నాహం త్వామభిజానాని ధర్మచ్ఛద్మాభిసంవృతం ||019||

విషయే వా పురే వా తే యదా నాపకరోమ్యహం|
న చ త్వాం ప్రతిజానేఽహం కస్మాత్త్వం హంస్యకిల్బిషం ||020||

ఫలమూలాశనం నిత్యం వానరం వనగోచరం|
మామిహాప్రతియుధ్యంతమన్యేన చ సమాగతం ||021||

త్వం నరాధిపతేః పుత్రః ప్రతీతః ప్రియదర్శనః|
లింగమప్యస్తి తే రాజందృశ్యతే ధర్మసంహితం ||022||

కః క్షత్రియకులే జాతః శ్రుతవాన్నష్టసంశయః|
ధర్మలింగ ప్రతిచ్ఛన్నః క్రూరం కర్మ సమాచరేత్ ||023||

రామ రాజకులే జాతో ధర్మవానితి విశ్రుతః|
అభవ్యో భవ్యరూపేణ కిమర్థం పరిధావసి ||024||

సామ దానం క్షమా ధర్మః సత్యం ధృతిపరాక్రమౌ|
పార్థివానాం గుణా రాజందండశ్చాప్యపకారిషు ||025||

వయం వనచరా రామ మృగా మూలఫలాశనాః|
ఏషా ప్రకృతిరస్మాకం పురుషస్త్వం నరేశ్వరః ||026||

భూమిర్హిరణ్యం రూప్యం చ నిగ్రహే కారణాని చ|
తత్ర కస్తే వనే లోభో మదీయేషు ఫలేషు వా ||027||

నయశ్చ వినయశ్చోభౌ నిగ్రహానుగ్రహావపి|
రాజవృత్తిరసంకీర్ణా న నృపాః కామవృత్తయః ||028||

త్వం తు కామప్రధానశ్చ కోపనశ్చానవస్థితః|
రాజవృత్తైశ్చ సంకీర్ణః శరాసనపరాయణః ||029||

న తేఽస్త్యపచితిర్ధర్మే నార్థే బుద్ధిరవస్థితా|
ఇంద్రియైః కామవృత్తః సన్కృష్యసే మనుజేశ్వర ||030||

హత్వా బాణేన కాకుత్స్థ మామిహానపరాధినం|
కిం వక్ష్యసి సతాం మధ్యే కర్మ కృత్వా జుగుప్సితం ||031||

రాజహా బ్రహ్మహా గోఘ్నశ్చోరః ప్రాణివధే రతః|
నాస్తికః పరివేత్తా చ సర్వే నిరయగామినః ||032||

అధార్యం చర్మ మే సద్భి రోమాణ్యస్థి చ వర్జితం|
అభక్ష్యాణి చ మాంసాని త్వద్విధైర్ధర్మచారిభిః ||033||

పంచ పంచనఖా భక్ష్యా బ్రహ్మక్షత్రేణ రాఘవ|
శల్యకః శ్వావిధో గోధా శశః కూర్మశ్చ పంచమః ||034||

చర్మ చాస్థి చ మే రాజన్న స్పృశంతి మనీషిణః|
అభక్ష్యాణి చ మాంసాని సోఽహం పంచనఖో హతః ||035||

త్వయా నాథేన కాకుత్స్థ న సనాథా వసుంధరా|
ప్రమదా శీలసంపన్నా ధూర్తేన పతితా యథా ||036||

శఠో నైకృతికః క్షుద్రో మిథ్యా ప్రశ్రితమానసః|
కథం దశరథేన త్వం జాతః పాపో మహాత్మనా ||037||

ఛిన్నచారిత్ర్యకక్ష్యేణ సతాం ధర్మాతివర్తినా|
త్యక్తధర్మాంకుశేనాహం నిహతో రామహస్తినా ||038||

దృశ్యమానస్తు యుధ్యేథా మయా యుధి నృపాత్మజ|
అద్య వైవస్వతం దేవం పశ్యేస్త్వం నిహతో మయా ||039||

త్వయాదృశ్యేన తు రణే నిహతోఽహం దురాసదః|
ప్రసుప్తః పన్నగేనేవ నరః పానవశం గతః ||040||

సుగ్రీవప్రియకామేన యదహం నిహతస్త్వయా|
కంఠే బద్ధ్వా ప్రదద్యాం తేఽనిహతం రావణం రణే ||041||

న్యస్తాం సాగరతోయే వా పాతాలే వాపి మైథిలీం|
ఆనయేయం తవాదేశాచ్ఛ్వేతామశ్వతరీమివ ||042||

యుక్తం యత్ప్రాప్నుయాద్రాజ్యం సుగ్రీవః స్వర్గతే మయి|
అయుక్తం యదధర్మేణ త్వయాహం నిహతో రణే ||043||

కామమేవంవిధం లోకః కాలేన వినియుజ్యతే|
క్షమం చేద్భవతా ప్రాప్తముత్తరం సాధు చింత్యతాం ||044||

ఇత్యేవముక్త్వా పరిశుష్కవక్త్రః |
శరాభిఘాతాద్వ్యథితో మహాత్మా|
సమీక్ష్య రామం రవిసంనికాశం |
తూష్ణీం బభూవామరరాజసూనుః ||045||

—♦ సర్గ 018 ♦—

ఇత్యుక్తః ప్రశ్రితం వాక్యం ధర్మార్థసహితం హితం|
పరుషం వాలినా రామో నిహతేన విచేతసా ||001||

తం నిష్ప్రభమివాదిత్యం ముక్తతోయమివాంబుదం|
ఉక్తవాక్యం హరిశ్రేష్ఠముపశాంతమివానలం ||002||

ధర్మార్థగుణసంపన్నం హరీశ్వరమనుత్తమం|
అధిక్షిప్తస్తదా రామః పశ్చాద్వాలినమబ్రవీత్ ||003||

ధర్మమర్థం చ కామం చ సమయం చాపి లౌకికం|
అవిజ్ఞాయ కథం బాల్యాన్మామిహాద్య విగర్హసే ||004||

అపృష్ట్వా బుద్ధిసంపన్నాన్వృద్ధానాచార్యసంమతాన్|
సౌమ్య వానరచాపల్యాత్త్వం మాం వక్తుమిహేచ్ఛసి ||005||

ఇక్ష్వాకూణామియం భూమిః సశైలవనకాననా|
మృగపక్షిమనుష్యాణాం నిగ్రహానుగ్రహావపి ||006||

తాం పాలయతి ధర్మాత్మా భరతః సత్యవాగృజుః|
ధర్మకామార్థతత్త్వజ్ఞో నిగ్రహానుగ్రహే రతః ||007||

నయశ్చ వినయశ్చోభౌ యస్మిన్సత్యం చ సుస్థితం|
విక్రమశ్చ యథా దృష్టః స రాజా దేశకాలవిత్ ||008||

తస్య ధర్మకృతాదేశా వయమన్యే చ పార్థివః|
చరామో వసుధాం కృత్స్నాం ధర్మసంతానమిచ్ఛవః ||009||

తస్మిన్నృపతిశార్దూల భరతే ధర్మవత్సలే|
పాలయత్యఖిలాం భూమిం కశ్చరేద్ధర్మనిగ్రహం ||010||

తే వయం మార్గవిభ్రష్టం స్వధర్మే పరమే స్థితాః|
భరతాజ్ఞాం పురస్కృత్య నిగృహ్ణీమో యథావిధి ||011||

త్వం తు సంక్లిష్టధర్మా చ కర్మణా చ విగర్హితః|
కామతంత్రప్రధానశ్చ న స్థితో రాజవర్త్మని ||012||

జ్యేష్ఠో భ్రాతా పితా చైవ యశ్చ విద్యాం ప్రయచ్ఛతి|
త్రయస్తే పితరో జ్ఞేయా ధర్మే చ పథి వర్తినః ||013||

యవీయానాత్మనః పుత్రః శిష్యశ్చాపి గుణోదితః|
పుత్రవత్తే త్రయశ్చింత్యా ధర్మశ్చేదత్ర కారణం ||014||

సూక్ష్మః పరమదుర్జ్ఞేయః సతాం ధర్మః ప్లవంగమ|
హృదిస్థః సర్వభూతానామాత్మా వేద శుభాశుభం ||015||

చపలశ్చపలైః సార్ధం వానరైరకృతాత్మభిః|
జాత్యంధ ఇవ జాత్యంధైర్మంత్రయంద్రక్ష్యసే ను కిం ||016||

అహం తు వ్యక్తతామస్య వచనస్య బ్రవీమి తే|
న హి మాం కేవలం రోషాత్త్వం విగర్హితుమర్హసి ||017||

తదేతత్కారణం పశ్య యదర్థం త్వం మయా హతః|
భ్రాతుర్వర్తసి భార్యాయాం త్యక్త్వా ధర్మం సనాతనం ||018||

అస్య త్వం ధరమాణస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః|
రుమాయాం వర్తసే కామాత్స్నుషాయాం పాపకర్మకృత్ ||019||

తద్వ్యతీతస్య తే ధర్మాత్కామవృత్తస్య వానర|
భ్రాతృభార్యాభిమర్శేఽస్మిందండోఽయం ప్రతిపాదితః ||020||

న హి ధర్మవిరుద్ధస్య లోకవృత్తాదపేయుషః|
దండాదన్యత్ర పశ్యామి నిగ్రహం హరియూథప ||021||

ఔరసీం భగినీం వాపి భార్యాం వాప్యనుజస్య యః|
ప్రచరేత నరః కామాత్తస్య దండో వధః స్మృతః ||022||

భరతస్తు మహీపాలో వయం త్వాదేశవర్తినః|
త్వం చ ధర్మాదతిక్రాంతః కథం శక్యముపేక్షితుం ||023||

గురుధర్మవ్యతిక్రాంతం ప్రాజ్ఞో ధర్మేణ పాలయన్|
భరతః కామవృత్తానాం నిగ్రహే పర్యవస్థితః ||024||

వయం తు భరతాదేశం విధిం కృత్వా హరీశ్వర|
త్వద్విధాన్భిన్నమర్యాదాన్నియంతుం పర్యవస్థితాః ||025||

సుగ్రీవేణ చ మే సఖ్యం లక్ష్మణేన యథా తథా|
దారరాజ్యనిమిత్తం చ నిఃశ్రేయసి రతః స మే ||026||

ప్రతిజ్ఞా చ మయా దత్తా తదా వానరసంనిధౌ|
ప్రతిజ్ఞా చ కథం శక్యా మద్విధేనానవేక్షితుం ||027||

తదేభిః కారణైః సర్వైర్మహద్భిర్ధర్మసంహితైః|
శాసనం తవ యద్యుక్తం తద్భవాననుమన్యతాం ||028||

సర్వథా ధర్మ ఇత్యేవ ద్రష్టవ్యస్తవ నిగ్రహః|
వయస్యస్యోపకర్తవ్యం ధర్మమేవానుపశ్యతా ||029||

రాజభిర్ధృతదండాస్తు కృత్వా పాపాని మానవాః|
నిర్మలాః స్వర్గమాయాంతి సంతః సుకృతినో యథా ||030||

ఆర్యేణ మమ మాంధాత్రా వ్యసనం ఘోరమీప్సితం|
శ్రమణేన కృతే పాపే యథా పాపం కృతం త్వయా ||031||

అన్యైరపి కృతం పాపం ప్రమత్తైర్వసుధాధిపైః|
ప్రాయశ్చిత్తం చ కుర్వంతి తేన తచ్ఛామ్యతే రజః ||032||

తదలం పరితాపేన ధర్మతః పరికల్పితః|
వధో వానరశార్దూల న వయం స్వవశే స్థితాః ||033||

వాగురాభిశ్చ పాశైశ్చ కూటైశ్చ వివిధైర్నరాః|
ప్రతిచ్ఛన్నాశ్చ దృశ్యాశ్చ గృహ్ణంతి సుబహూన్మృగాన్|
ప్రధావితాన్వా విత్రస్తాన్విస్రబ్ధానతివిష్ఠితాన్ ||034||

ప్రమత్తానప్రమత్తాన్వా నరా మాంసార్థినో భృశం|
విధ్యంతి విముఖాంశ్చాపి న చ దోషోఽత్ర విద్యతే ||035||

యాంతి రాజర్షయశ్చాత్ర మృగయాం ధర్మకోవిదాః|
తస్మాత్త్వం నిహతో యుద్ధే మయా బాణేన వానర|
అయుధ్యన్ప్రతియుధ్యన్వా యస్మాచ్ఛాఖామృగో హ్యసి ||036||

దుర్లభస్య చ ధర్మస్య జీవితస్య శుభస్య చ|
రాజానో వానరశ్రేష్ఠ ప్రదాతారో న సంశయః ||037||

తాన్న హింస్యాన్న చాక్రోశేన్నాక్షిపేన్నాప్రియం వదేత్|
దేవా మానుషరూపేణ చరంత్యేతే మహీతలే ||038||

త్వం తు ధర్మమవిజ్ఞాయ కేవలం రోషమాస్థితః|
ప్రదూషయసి మాం ధర్మే పితృపైతామహే స్థితం ||039||

ఏవముక్తస్తు రామేణ వాలీ ప్రవ్యథితో భృశం|
ప్రత్యువాచ తతో రామం ప్రాంజలిర్వానరేశ్వరః ||040||

యత్త్వమాత్థ నరశ్రేష్ఠ తదేవం నాత్ర సంశయః|
ప్రతివక్తుం ప్రకృష్టే హి నాపకృష్టస్తు శక్నుయాత్ ||041||

యదయుక్తం మయా పూర్వం ప్రమాదాద్వాక్యమప్రియం|
తత్రాపి ఖలు మే దోషం కర్తుం నార్హసి రాఘవ ||042||

త్వం హి దృష్టార్థతత్త్వజ్ఞః ప్రజానాం చ హితే రతః|
కార్యకారణసిద్ధౌ తే ప్రసన్నా బుద్ధిరవ్యయా ||043||

మామప్యవగతం ధర్మాద్వ్యతిక్రాంతపురస్కృతం|
ధర్మసంహితయా వాచా ధర్మజ్ఞ పరిపాలయ ||044||

బాష్పసంరుద్ధకంఠస్తు వాలీ సార్తరవః శనైః|
ఉవాచ రామం సంప్రేక్ష్య పంకలగ్న ఇవ ద్విపః ||045||

న త్వాత్మానమహం శోచే న తారాం నాపి బాంధవాన్|
యథా పుత్రం గుణశ్రేష్ఠమంగదం కనకాంగదం ||046||

స మమాదర్శనాద్దీనో బాల్యాత్ప్రభృతి లాలితః|
తటాక ఇవ పీతాంబురుపశోషం గమిష్యతి ||047||

సుగ్రీవే చాంగదే చైవ విధత్స్వ మతిముత్తమాం|
త్వం హి శాస్తా చ గోప్తా చ కార్యాకార్యవిధౌ స్థితః ||048||

యా తే నరపతే వృత్తిర్భరతే లక్ష్మణే చ యా|
సుగ్రీవే చాంగదే రాజంస్తాం చింతయితుమర్హసి ||049||

మద్దోషకృతదోషాం తాం యథా తారాం తపస్వినీం|
సుగ్రీవో నావమన్యేత తథావస్థాతుమర్హసి ||050||

త్వయా హ్యనుగృహీతేన శక్యం రాజ్యముపాసితుం|
త్వద్వశే వర్తమానేన తవ చిత్తానువర్తినా ||051||

స తమాశ్వాసయద్రామో వాలినం వ్యక్తదర్శనం ||052||

న వయం భవతా చింత్యా నాప్యాత్మా హరిసత్తమ|
వయం భవద్విశేషేణ ధర్మతః కృతనిశ్చయాః ||053||

దండ్యే యః పాతయేద్దండం దండ్యో యశ్చాపి దండ్యతే|
కార్యకారణసిద్ధార్థావుభౌ తౌ నావసీదతః ||054||

తద్భవాందండసంయోగాదస్మాద్విగతకల్మషః|
గతః స్వాం ప్రకృతిం ధర్మ్యాం ధర్మదృష్టేన వర్త్మనా ||055||

స తస్య వాక్యం మధురం మహాత్మనః |
సమాహితం ధర్మపథానువర్తినః|
నిశమ్య రామస్య రణావమర్దినో |
వచః సుయుక్తం నిజగాద వానరః ||056||

శరాభితప్తేన విచేతసా మయా |
ప్రదూషితస్త్వం యదజానతా ప్రభో|

ఇదం మహేంద్రోపమభీమవిక్రమ |
ప్రసాదితస్త్వం క్షమ మే మహీశ్వర ||057||

—♦ సర్గ 019 ♦—

స వానరమహారాజః శయానః శరవిక్షతః|
ప్రత్యుక్తో హేతుమద్వాక్యైర్నోత్తరం ప్రత్యపద్యత ||001||

అశ్మభిః పరిభిన్నాంగః పాదపైరాహతో భృశం|
రామబాణేన చాక్రాంతో జీవితాంతే ముమోహ సః ||002||

తం భార్యాబాణమోక్షేణ రామదత్తేన సంయుగే|
హతం ప్లవగశార్దూలం తారా శుశ్రావ వాలినం ||003||

సా సపుత్రాప్రియం శ్రుత్వా వధం భర్తుః సుదారుణం|
నిష్పపాత భృశం త్రస్తా వివిధాద్గిరిగహ్వరాత్ ||004||

యే త్వంగదపరీవారా వానరా హి మహాబలాః|
తే సకార్ముకమాలోక్య రామం త్రస్తాః ప్రదుద్రువుః ||005||

సా దదర్శ తతస్త్రస్తాన్హరీనాపతతో ద్రుతం|
యూథాదివ పరిభ్రష్టాన్మృగాన్నిహతయూథపాన్ ||006||

తానువాచ సమాసాద్య దుఃఖితాందుఃఖితా సతీ|
రామ విత్రాసితాన్సర్వాననుబద్ధానివేషుభిః ||007||

వానరా రాజసింహస్య యస్య యూయం పురఃసరాః|
తం విహాయ సువిత్రస్తాః కస్మాద్ద్రవత దుర్గతాః ||008||

రాజ్యహేతోః స చేద్భ్రాతా భ్రాతా రౌద్రేణ పాతితః|
రామేణ ప్రసృతైర్దూరాన్మార్గణైర్దూర పాతిభిః ||009||

కపిపత్న్యా వచః శ్రుత్వా కపయః కామరూపిణః|
ప్రాప్తకాలమవిశ్లిష్టమూచుర్వచనమంగనాం ||010||

జీవ పుత్రే నివర్తస్వ పుత్రం రక్షస్వ చాందగం|
అంతకో రామ రూపేణ హత్వా నయతి వాలినం ||011||

క్షిప్తాన్వృక్షాన్సమావిధ్య విపులాశ్చ శిలాస్తథా|
వాలీ వజ్రసమైర్బాణైర్వజ్రేణేవ నిపాతితః ||012||

అభిద్రుతమిదం సర్వం విద్రుతం ప్రసృతం బలం|
అస్మిన్ప్లవగశార్దూలే హతే శక్రసమప్రభే ||013||

రక్ష్యతాం నగరం శూరైరంగదశ్చాభిషిచ్యతాం|
పదస్థం వాలినః పుత్రం భజిష్యంతి ప్లవంగమాః ||014||

అథ వా రుచిరం స్థానమిహ తే రుచిరాననే|
ఆవిశంతి హి దుర్గాణి క్షిప్రమద్యైవ వానరాః ||015||

అభార్యాః సహ భార్యాశ్చ సంత్యత్ర వనచారిణః|
లుబ్ధేభ్యో విప్రయుక్తేభ్యః స్వేభ్యో నస్తుములం భయం ||016||

అల్పాంతరగతానాం తు శ్రుత్వా వచనమంగనా|
ఆత్మనః ప్రతిరూపం సా బభాషే చారుహాసినీ ||017||

పుత్రేణ మమ కిం కార్యం కిం రాజ్యేన కిమాత్మనా|
కపిసింహే మహాభాగే తస్మిన్భర్తరి నశ్యతి ||018||

పాదమూలం గమిష్యామి తస్యైవాహం మహాత్మనః|
యోఽసౌ రామప్రయుక్తేన శరేణ వినిపాతితః ||019||

ఏవముక్త్వా ప్రదుద్రావ రుదతీ శోకకర్శితా|
శిరశ్చోరశ్చ బాహుభ్యాం దుఃఖేన సమభిఘ్నతీ ||020||

ఆవ్రజంతీ దదర్శాథ పతిం నిపతితం భువి|
హంతారం దానవేంద్రాణాం సమరేష్వనివర్తినాం ||021||

క్షేప్తారం పర్వతేంద్రాణాం వజ్రాణామివ వాసవం|
మహావాతసమావిష్టం మహామేఘౌఘనిఃస్వనం ||022||

శక్రతుల్యపరాక్రాంతం వృష్ట్వేవోపరతం ఘనం|
నర్దంతం నర్దతాం భీమం శూరం శూరేణ పాతితం ||023||

శార్దూలేనామిషస్యార్థే మృగరాజం యథా హతం|
అర్చితం సర్వలోకస్య సపతాకం సవేదికం ||024||

నాగహేతోః సుపర్ణేన చైత్యమున్మథితం యథా|
అవష్టభ్యావతిష్ఠంతం దదర్శ ధనురూర్జితం ||025||

రామం రామానుజం చైవ భర్తుశ్చైవానుజం శుభా|
తానతీత్య సమాసాద్య భర్తారం నిహతం రణే ||026||

సమీక్ష్య వ్యథితా భూమౌ సంభ్రాంతా నిపపాత హ|
సుప్తేవ పునరుత్థాయ ఆర్యపుత్రేతి క్రోశతీ ||027||

రురోద సా పతిం దృష్ట్వా సందితం మృత్యుదామభిః|
తామవేక్ష్య తు సుగ్రీవః క్రోశంతీం కురరీమివ ||028||

విషాదమగమత్కష్టం దృష్ట్వా చాంగదమాగతం ||029||

—♦ సర్గ 020 ♦—

రామచాపవిసృష్టేన శరేణాంతకరేణ తం|
దృష్ట్వా వినిహతం భూమౌ తారా తారాధిపాననా ||001||

సా సమాసాద్య భర్తారం పర్యష్వజత భామినీ|
ఇషుణాభిహతం దృష్ట్వా వాలినం కుంజరోపమం ||002||

వానరేంద్రం మహేంద్రాభం శోకసంతప్తమానసా|
తారా తరుమివోన్మూలం పర్యదేవయదాతురా ||003||

రణే దారుణవిక్రాంత ప్రవీర ప్లవతాం వర|
కిం దీనామపురోభాగామద్య త్వం నాభిభాషసే ||004||

ఉత్తిష్ఠ హరిశార్దూల భజస్వ శయనోత్తమం|
నైవంవిధాః శేరతే హి భూమౌ నృపతిసత్తమాః ||005||

అతీవ ఖలు తే కాంతా వసుధా వసుధాధిప|
గతాసురపి యాం గాత్రైర్మాం విహాయ నిషేవసే ||006||

వ్యక్తమన్యా త్వయా వీర ధర్మతః సంప్రవర్తతా|
కిష్కింధేవ పురీ రమ్యా స్వర్గమార్గే వినిర్మితా ||007||

యాన్యస్మాభిస్త్వయా సార్ధం వనేషు మధుగంధిషు|
విహృతాని త్వయా కాలే తేషాముపరమః కృతః ||008||

నిరానందా నిరాశాహం నిమగ్నా శోకసాగరే|
త్వయి పంచత్వమాపన్నే మహాయూథపయూథపే ||009||

హృదయం సుస్థిరం మహ్యం దృష్ట్వా వినిహతం భువి|
యన్న శోకాభిసంతప్తం స్ఫుటతేఽద్య సహస్రధా ||010||

సుగ్రీవస్య త్వయా భార్యా హృతా స చ వివాసితః|
యత్తత్తస్య త్వయా వ్యుష్టిః ప్రాప్తేయం ప్లవగాధిప ||011||

నిఃశ్రేయసపరా మోహాత్త్వయా చాహం విగర్హితా|
యైషాబ్రువం హితం వాక్యం వానరేంద్రహితైషిణీ ||012||

కాలో నిఃసంశయో నూనం జీవితాంతకరస్తవ|
బలాద్యేనావపన్నోఽసి సుగ్రీవస్యావశో వశం ||013||

వైధవ్యం శోకసంతాపం కృపణం కృపణా సతీ|
అదుఃఖోపచితా పూర్వం వర్తయిష్యామ్యనాథవత్ ||014||

లాలితశ్చాంగదో వీరః సుకుమారః సుఖోచితః|
వత్స్యతే కామవస్థాం మే పితృవ్యే క్రోధమూర్ఛితే ||015||

కురుష్వ పితరం పుత్ర సుదృష్టం ధర్మవత్సలం|
దుర్లభం దర్శనం త్వస్య తవ వత్స భవిష్యతి ||016||

సమాశ్వాసయ పుత్రం త్వం సందేశం సందిశస్వ చ|
మూర్ధ్ని చైనం సమాఘ్రాయ ప్రవాసం ప్రస్థితో హ్యసి ||017||

రామేణ హి మహత్కర్మ కృతం త్వామభినిఘ్నతా|
ఆనృణ్యం తు గతం తస్య సుగ్రీవస్య ప్రతిశ్రవే ||018||

సకామో భవ సుగ్రీవ రుమాం త్వం ప్రతిపత్స్యసే|
భుంక్ష్వ రాజ్యమనుద్విగ్నః శస్తో భ్రాతా రిపుస్తవ ||019||

కిం మామేవం విలపతీం ప్రేంణా త్వం నాభిభాషసే|
ఇమాః పశ్య వరా బహ్వీర్భార్యాస్తే వానరేశ్వర ||020||

తస్యా విలపితం శ్రుత్వా వానర్యః సర్వతశ్చ తాః|
పరిగృహ్యాంగదం దీనం దుఃఖార్తాః పరిచుక్రుశుః ||021||

కిమంగదం సాంగద వీర బాహో |
విహాయ యాస్యద్య చిరప్రవాసం|
న యుక్తమేవం గుణసంనికృష్టం |
విహాయ పుత్రం ప్రియపుత్ర గంతుం ||022||

కిమప్రియం తే ప్రియచారువేష |
కృతం మయా నాథ సుతేన వా తే|
సహాయినీమద్య విహాయ వీర |
యమక్షయం గచ్ఛసి దుర్వినీతం ||023||

యద్యప్రియం కించిదసంప్రధార్య |
కృతం మయా స్యాత్తవ దీర్ఘబాహో|
క్షమస్వ మే తద్ధరివంశ నాథ |
వ్రజామి మూర్ధ్నా తవ వీర పాదౌ ||024||

తథా తు తారా కరుణం రుదంతి |
భర్తుః సమీపే సహ వానరీభిః|
వ్యవస్యత ప్రాయమనింద్యవర్ణా |
ఉపోపవేష్టుం భువి యత్ర వాలీ ||025||

—♦ సర్గ 021 ♦—

తతో నిపతితాం తారాం చ్యుతాం తారామివాంబరాత్|
శనైరాశ్వాసయామాస హనూమాన్హరియూథపః ||001||

గుణదోషకృతం జంతుః స్వకర్మఫలహేతుకం|
అవ్యగ్రస్తదవాప్నోతి సర్వం ప్రేత్య శుభాశుభం ||002||

శోచ్యా శోచసి కం శోచ్యం దీనం దీనానుకంపసే|
కశ్చ కస్యానుశోచ్యోఽస్తి దేహేఽస్మిన్బుద్బుదోపమే ||003||

అంగదస్తు కుమారోఽయం ద్రష్టవ్యో జీవపుత్రయా|
ఆయత్యా చ విధేయాని సమర్థాన్యస్య చింతయ ||004||

జానాస్యనియతామేవం భూతానామాగతిం గతిం|
తస్మాచ్ఛుభం హి కర్తవ్యం పండితే నైహలౌకికం ||005||

యస్మిన్హరిసహస్రాణి ప్రయుతాన్యర్బుదాని చ|
వర్తయంతి కృతాంశాని సోఽయం దిష్టాంతమాగతః ||006||

యదయం న్యాయదృష్టార్థః సామదానక్షమాపరః|
గతో ధర్మజితాం భూమిం నైనం శోచితుమర్హసి ||007||

సర్వే చ హరిశార్దూల పుత్రశ్చాయం తవాంగదః|
హర్యృక్షపతిరాజ్యం చ త్వత్సనాథమనిందితే ||008||

తావిమౌ శోకసంతప్తౌ శనైః ప్రేరయ భామిని|
త్వయా పరిగృహీతోఽయమంగదః శాస్తు మేదినీం ||009||

సంతతిశ్చ యథాదృష్టా కృత్యం యచ్చాపి సాంప్రతం|
రాజ్ఞస్తత్క్రియతాం సర్వమేష కాలస్య నిశ్చయః ||010||

సంస్కార్యో హరిరాజస్తు అంగదశ్చాభిషిచ్యతాం|
సింహాసనగతం పుత్రం పశ్యంతీ శాంతిమేష్యసి ||011||

సా తస్య వచనం శ్రుత్వా భర్తృవ్యసనపీడితా|
అబ్రవీదుత్తరం తారా హనూమంతమవస్థితం ||012||

అంగద ప్రతిరూపాణాం పుత్రాణామేకతః శతం|
హతస్యాప్యస్య వీరస్య గాత్రసంశ్లేషణం వరం ||013||

న చాహం హరిరాజస్య ప్రభవామ్యంగదస్య వా|
పితృవ్యస్తస్య సుగ్రీవః సర్వకార్యేష్వనంతరః ||014||

న హ్యేషా బుద్ధిరాస్థేయా హనూమన్నంగదం ప్రతి|
పితా హి బంధుః పుత్రస్య న మాతా హరిసత్తమ ||015||

న హి మమ హరిరాజసంశ్రయా |
త్క్షమతరమస్తి పరత్ర చేహ వా|
అభిముఖహతవీరసేవితం |
శయనమిదం మమ సేవితుం క్షమం ||016||

—♦ సర్గ 022 ♦—

వీక్షమాణస్తు మందాసుః సర్వతో మందముచ్ఛ్వసన్|
ఆదావేవ తు సుగ్రీవం దదర్శ త్వాత్మజాగ్రతః ||001||

తం ప్రాప్తవిజయం వాలీ సుగ్రీవం ప్లవగేశ్వరం|
ఆభాష్య వ్యక్తయా వాచా సస్నేహమిదమబ్రవీత్ ||002||

సుగ్రీవదోషేణ న మాం గంతుమర్హసి కిల్బిషాత్|
కృష్యమాణం భవిష్యేణ బుద్ధిమోహేన మాం బలాత్ ||003||

యుగపద్విహితం తాత న మన్యే సుఖమావయోః|
సౌహార్దం భ్రాతృయుక్తం హి తదిదం జాతమన్యథా ||004||

ప్రతిపద్య త్వమద్యైవ రాజ్యమేషాం వనౌకసాం|
మామప్యద్యైవ గచ్ఛంతం విద్ధి వైవస్వతక్షయం ||005||

జీవితం చ హి రాజ్యం చ శ్రియం చ విపులామిమాం|
ప్రజహామ్యేష వై తూర్ణం మహచ్చాగర్హితం యశః ||006||

అస్యాం త్వహమవస్థాయాం వీర వక్ష్యామి యద్వచః|
యద్యప్యసుకరం రాజన్కర్తుమేవ తదర్హసి ||007||

సుఖార్హం సుఖసంవృద్ధం బాలమేనమబాలిశం|
బాష్పపూర్ణముఖం పశ్య భూమౌ పతితమంగదం ||008||

మమ ప్రాణైః ప్రియతరం పుత్రం పుత్రమివౌరసం|
మయా హీనమహీనార్థం సర్వతః పరిపాలయ ||009||

త్వమప్యస్య హి దాతా చ పరిత్రాతా చ సర్వతః|
భయేష్వభయదశ్చైవ యథాహం ప్లవగేశ్వర ||010||

ఏష తారాత్మజః శ్రీమాంస్త్వయా తుల్యపరాక్రమః|
రక్షసాం తు వధే తేషామగ్రతస్తే భవిష్యతి ||011||

అనురూపాణి కర్మాణి విక్రమ్య బలవాన్రణే|
కరిష్యత్యేష తారేయస్తరస్వీ తరుణోఽఙ్గదః ||012||

సుషేణదుహితా చేయమర్థసూక్ష్మవినిశ్చయే|
ఔత్పాతికే చ వివిధే సర్వతః పరినిష్ఠితా ||013||

యదేషా సాధ్వితి బ్రూయాత్కార్యం తన్ముక్తసంశయం|
న హి తారామతం కించిదన్యథా పరివర్తతే ||014||

రాఘవస్య చ తే కార్యం కర్తవ్యమవిశంకయా|
స్యాదధర్మో హ్యకరణే త్వాం చ హింస్యాద్విమానితః ||015||

ఇమాం చ మాలామాధత్స్వ దివ్యాం సుగ్రీవకాంచనీం|
ఉదారా శ్రీః స్థితా హ్యస్యాం సంప్రజహ్యాన్మృతే మయి ||016||

ఇత్యేవముక్తః సుగ్రీవో వాలినా భ్రాతృసౌహృదాత్|
హర్షం త్యక్త్వా పునర్దీనో గ్రహగ్రస్త ఇవోడురాట్ ||017||

తద్వాలివచనాచ్ఛాంతః కుర్వన్యుక్తమతంద్రితః|
జగ్రాహ సోఽభ్యనుజ్ఞాతో మాలాం తాం చైవ కాంచనీం ||018||

తాం మాలాం కాంచనీం దత్త్వా వాలీ దృష్ట్వాత్మజం స్థితం|
సంసిద్ధః ప్రేత్య భావాయ స్నేహాదంగదమబ్రవీత్ ||019||

దేశకాలౌ భజస్వాద్య క్షమమాణః ప్రియాప్రియే|
సుఖదుఃఖసహః కాలే సుగ్రీవవశగో భవ ||020||

యథా హి త్వం మహాబాహో లాలితః సతతం మయా|
న తథా వర్తమానం త్వాం సుగ్రీవో బహు మంస్యతే ||021||

మాస్యామిత్రైర్గతం గచ్ఛేర్మా శత్రుభిరరిందమ|
భర్తురర్థపరో దాంతః సుగ్రీవవశగో భవ ||022||

న చాతిప్రణయః కార్యః కర్తవ్యోఽప్రణయశ్చ తే|
ఉభయం హి మహాదోషం తస్మాదంతరదృగ్భవ ||023||

ఇత్యుక్త్వాథ వివృత్తాక్షః శరసంపీడితో భృశం|
వివృతైర్దశనైర్భీమైర్బభూవోత్క్రాంతజీవితః ||024||

హతే తు వీరే ప్లవగాధిపే తదా |
ప్లవంగమాస్తత్ర న శర్మ లేభిరే|
వనేచరాః సింహయుతే మహావనే |
యథా హి గావో నిహతే గవాం పతౌ ||025||

తతస్తు తారా వ్యసనార్ణవ ప్లుతా |
మృతస్యా భర్తుర్వదనం సమీక్ష్య సా|
జగామ భూమిం పరిరభ్య వాలినం |
మహాద్రుమం ఛిన్నమివాశ్రితా లతా ||026||

—♦ సర్గ 023 ♦—

తతః సముపజిఘ్రంతీ కపిరాజస్య తన్ముఖం|
పతిం లోకాచ్చ్యుతం తారా మృతం వచనమబ్రవీత్ ||001||

శేషే త్వం విషమే దుఃఖమకృత్వా వచనం మమ|
ఉపలోపచితే వీర సుదుఃఖే వసుధాతలే ||002||

మత్తః ప్రియతరా నూనం వానరేంద్ర మహీ తవ|
శేషే హి తాం పరిష్వజ్య మాం చ న ప్రతిభాషసే ||003||

సుగ్రీవ ఏవ విక్రాంతో వీర సాహసిక ప్రియ|
ఋక్షవానరముఖ్యాస్త్వాం బలినం పర్యుపాసతే ||004||

ఏషాం విలపితం కృచ్ఛ్రమంగదస్య చ శోచతః|
మమ చేమాం గిరం శ్రుత్వా కిం త్వం న ప్రతిబుధ్యసే ||005||

ఇదం తచ్ఛూరశయనం యత్ర శేషే హతో యుధి|
శాయితా నిహతా యత్ర త్వయైవ రిపవః పురా ||006||

విశుద్ధసత్త్వాభిజన ప్రియయుద్ధ మమ ప్రియ|
మామనాథాం విహాయైకాం గతస్త్వమసి మానద ||007||

శూరాయ న ప్రదాతవ్యా కన్యా ఖలు విపశ్చితా|
శూరభార్యాం హతాం పశ్య సద్యో మాం విధవాం కృతాం ||008||

అవభగ్నశ్చ మే మానో భగ్నా మే శాశ్వతీ గతిః|
అగాధే చ నిమగ్నాస్మి విపులే శోకసాగరే ||009||

అశ్మసారమయం నూనమిదం మే హృదయం దృఢం|
భర్తారం నిహతం దృష్ట్వా యన్నాద్య శతధా గతం ||010||

సుహృచ్చైవ హి భర్తా చ ప్రకృత్యా చ మమ ప్రియః|
ఆహవే చ పరాక్రాంతః శూరః పంచత్వమాగతః ||011||

పతిహీనా తు యా నారీ కామం భవతు పుత్రిణీ|
ధనధాన్యైః సుపూర్ణాపి విధవేత్యుచ్యతే బుధైః ||012||

స్వగాత్రప్రభవే వీర శేషే రుధిరమండలే|
కృమిరాగపరిస్తోమే త్వమేవం శయనే యథా ||013||

రేణుశోణితసంవీతం గాత్రం తవ సమంతతః|
పరిరబ్ధుం న శక్నోమి భుజాభ్యాం ప్లవగర్షభ ||014||

కృతకృత్యోఽద్య సుగ్రీవో వైరేఽస్మిన్నతిదారుణే|
యస్య రామవిముక్తేన హృతమేకేషుణా భయం ||015||

శరేణ హృది లగ్నేన గాత్రసంస్పర్శనే తవ|
వార్యామి త్వాం నిరీక్షంతీ త్వయి పంచత్వమాగతే ||016||

ఉద్బబర్హ శరం నీలస్తస్య గాత్రగతం తదా|
గిరిగహ్వరసంలీనం దీప్తమాశీవిషం యథా ||017||

తస్య నిష్కృష్యమాణస్య బాణస్య చ బభౌ ద్యుతిః|
అస్తమస్తకసంరుద్ధో రశ్మిర్దినకరాదివ ||018||

పేతుః క్షతజధారాస్తు వ్రణేభ్యస్తస్య సర్వశః|
తామ్రగైరికసంపృక్తా ధారా ఇవ ధరాధరాత్ ||019||

అవకీర్ణం విమార్జంతీ భర్తారం రణరేణునా|
అస్రైర్నయనజైః శూరం సిషేచాస్త్రసమాహతం ||020||

రుధిరోక్షితసర్వాంగం దృష్ట్వా వినిహతం పతిం|
ఉవాచ తారా పింగాక్షం పుత్రమంగదమంగనా ||021||

అవస్థాం పశ్చిమాం పశ్య పితుః పుత్ర సుదారుణాం|
సంప్రసక్తస్య వైరస్య గతోఽన్తః పాపకర్మణా ||022||

బాలసూర్యోదయతనుం ప్రయాంతం యమసాదనం|
అభివాదయ రాజానం పితరం పుత్ర మానదం ||023||

ఏవముక్తః సముత్థాయ జగ్రాహ చరణౌ పితుః|
భుజాభ్యాం పీనవృతాభ్యామంగదోఽహమితి బ్రువన్ ||024||

అభివాదయమానం త్వామంగదం త్వం యథాపురా|
దీర్ఘాయుర్భవ పుత్రేతి కిమర్థం నాభిభాషసే ||025||

అహం పుత్రసహాయా త్వాముపాసే గతచేతనం|
సింహేన నిహతం సద్యో గౌః సవత్సేవ గోవృషం ||026||

ఇష్ట్వా సంగ్రామయజ్ఞేన నానాప్రహరణాంభసా|
అస్మిన్నవభృథే స్నాతః కథం పత్న్యా మయా వినా ||027||

యా దత్తా దేవరాజేన తవ తుష్టేన సంయుగే|
శాతకుంభమయీం మాలాం తాం తే పశ్యామి నేహ కిం ||028||

రాజశ్రీర్న జహాతి త్వాం గతాసుమపి మానద|
సూర్యస్యావర్తమానస్య శైలరాజమివ ప్రభా ||029||

న మే వచః పథ్యమిదం త్వయా కృతం |
న చాస్మి శక్తా హి నివారణే తవ|
హతా సపుత్రాస్మి హతేన సంయుగే |
సహ త్వయా శ్రీర్విజహాతి మామిహ ||030||

—♦ సర్గ 024 ♦—

గతాసుం వాలినం దృష్ట్వా రాఘవస్తదనంతరం|
అబ్రవీత్ప్రశ్రితం వాక్యం సుగ్రీవం శత్రుతాపనః ||001||

న శోకపరితాపేన శ్రేయసా యుజ్యతే మృతః|
యదత్రానంతరం కార్యం తత్సమాధాతుమర్హథ ||002||

లోకవృత్తమనుష్ఠేయం కృతం వో బాష్పమోక్షణం|
న కాలాదుత్తరం కించిత్కర్మ శక్యముపాసితుం ||003||

నియతః కారణం లోకే నియతిః కర్మసాధనం|
నియతిః సర్వభూతానాం నియోగేష్విహ కారణం ||004||

న కర్తా కస్యచిత్కశ్చిన్నియోగే చాపి నేశ్వరః|
స్వభావే వర్తతే లోకస్తస్య కాలః పరాయణం ||005||

న కాలః కాలమత్యేతి న కాలః పరిహీయతే|
స్వభావం వా సమాసాద్య న కశ్చిదతివర్తతే ||006||

న కాలస్యాస్తి బంధుత్వం న హేతుర్న పరాక్రమః|
న మిత్రజ్ఞాతిసంబంధః కారణం నాత్మనో వశః ||007||

కిం తు కాల పరీణామో ద్రష్టవ్యః సాధు పశ్యతా|
ధర్మశ్చార్థశ్చ కామశ్చ కాలక్రమసమాహితాః ||008||

ఇతః స్వాం ప్రకృతిం వాలీ గతః ప్రాప్తః క్రియాఫలం|
ధర్మార్థకామసంయోగైః పవిత్రం ప్లవగేశ్వర ||009||

స్వధర్మస్య చ సంయోగాజ్జితస్తేన మహాత్మనా|
స్వర్గః పరిగృహీతశ్చ ప్రాణానపరిరక్షతా ||010||

ఏషా వై నియతిః శ్రేష్ఠా యాం గతో హరియూథపః|
తదలం పరితాపేన ప్రాప్తకాలముపాస్యతాం ||011||

వచనాంతే తు రామస్య లక్ష్మణః పరవీరహా|
అవదత్ప్రశ్రితం వాక్యం సుగ్రీవం గతచేతసం ||012||

కురు త్వమస్య సుగ్రీవ ప్రేతకార్యమనంతరం|
తారాంగదాభ్యాం సహితో వాలినో దహనం ప్రతి ||013||

సమాజ్ఞాపయ కాష్ఠాని శుష్కాణి చ బహూని చ|
చందనాని చ దివ్యాని వాలిసంస్కారకారణాత్ ||014||

సమాశ్వాసయ చైనం త్వమంగదం దీనచేతసం|
మా భూర్బాలిశబుద్ధిస్త్వం త్వదధీనమిదం పురం ||015||

అంగదస్త్వానయేన్మాల్యం వస్త్రాణి వివిధాని చ|
ఘృతం తైలమథో గంధాన్యచ్చాత్ర సమనంతరం ||016||

త్వం తార శిబికాం శీఘ్రమాదాయాగచ్ఛ సంభ్రమాత్|
త్వరా గుణవతీ యుక్తా హ్యస్మిన్కాలే విశేషతః ||017||

సజ్జీభవంతు ప్లవగాః శిబికావాహనోచితాః|
సమర్థా బలినశ్చైవ నిర్హరిష్యంతి వాలినం ||018||

ఏవముక్త్వా తు సుగ్రీవం సుమిత్రానందవర్ధనః|
తస్థౌ భ్రాతృసమీపస్థో లక్ష్మణః పరవీరహా ||019||

లక్ష్మణస్య వచః శ్రుత్వా తారః సంభ్రాంతమానసః|
ప్రవివేశ గుహాం శీఘ్రం శిబికాసక్తమానసః ||020||

ఆదాయ శిబికాం తారః స తు పర్యాపయత్పునః|
వానరైరుహ్యమానాం తాం శూరైరుద్వహనోచితైః ||021||

తతో వాలినముద్యమ్య సుగ్రీవః శిబికాం తదా|
ఆరోపయత విక్రోశన్నంగదేన సహైవ తు ||022||

ఆరోప్య శిబికాం చైవ వాలినం గతజీవితం|
అలంకారైశ్చ వివిధైర్మాల్యైర్వస్త్రైశ్చ భూషితం ||023||

ఆజ్ఞాపయత్తదా రాజా సుగ్రీవః ప్లవగేశ్వరః|
ఔర్ధ్వదేహికమార్యస్య క్రియతామనురూపతః ||024||

విశ్రాణయంతో రత్నాని వివిధాని బహూని చ|
అగ్రతః ప్లవగా యాంతు శిబికా తదనంతరం ||025||

రాజ్ఞామృద్ధివిశేషా హి దృశ్యంతే భువి యాదృశాః|
తాదృశం వాలినః క్షిప్రం ప్రాకుర్వన్నౌర్ధ్వదేహికం ||026||

అంగదమప్రిగృహ్యాశు తారప్రభృతయస్తథా|
క్రోశంతః ప్రయయుః సర్వే వానరా హతబాంధవాః ||027||

తారాప్రభృతయః సర్వా వానర్యో హతయూథపాః|
అనుజగ్ముర్హి భర్తారం క్రోశంత్యః కరుణస్వనాః ||028||

తాసాం రుదితశబ్దేన వానరీణాం వనాంతరే|
వనాని గిరయః సర్వే విక్రోశంతీవ సర్వతః ||029||

పులినే గిరినద్యాస్తు వివిక్తే జలసంవృతే|
చితాం చక్రుః సుబహవో వానరా వనచారిణః ||030||

అవరోప్య తతః స్కంధాచ్ఛిబికాం వహనోచితాః|
తస్థురేకాంతమాశ్రిత్య సర్వే శోకసమన్వితాః ||031||

తతస్తారా పతిం దృష్ట్వా శిబికాతలశాయినం|
ఆరోప్యాంకే శిరస్తస్య విలలాప సుదుఃఖితా ||032||

జనం చ పశ్యసీమం త్వం కస్మాచ్ఛోకాభిపీడితం|
ప్రహృష్టమివ తే వక్త్రం గతాసోరపి మానద|
అస్తార్కసమవర్ణం చ లక్ష్యతే జీవతో యథా ||033||

ఏష త్వాం రామరూపేణ కాలః కర్షతి వానర|
యేన స్మ విధవాః సర్వాః కృతా ఏకేషుణా రణే ||034||

ఇమాస్తాస్తవ రాజేంద్రవానర్యో వల్లభాః సదా।
పాదైర్వికృష్టమధ్వానమాగతాః కిం న బుధ్యసే ॥035॥

తవేష్టా నను నామైతా భార్యాశ్చంద్రనిభాననాః।
ఇదానీం నేక్షసే కస్మాత్సుగ్రీవం ప్లవగేశ్వరం ॥036॥

ఏతే హి సచివా రాజంస్తారప్రభృతయస్తవ।
పురవాసిజనశ్చాయం పరివార్యాసతేఽనఘ ॥037॥

విసర్జయైనాన్ప్రవలాన్యథోచితమరిందమ।
తతః క్రీడామహే సర్వా వనేషు మదిరోత్కటాః ॥038॥

ఏవం విలపతీం తారాం పతిశోకపరిప్లుతాం।
ఉత్థాపయంతి స్మ తదా వానర్యః శోకకర్శితాః ॥039॥

సుగ్రీవేణ తతః సార్ధమంగదః పితరం రుదన్।
చితామారోపయామాస శోకేనాభిహతేంద్రియః ॥040॥

తతోఽగ్నిం విధివద్దత్త్వా సోఽపసవ్యం చకార హ।
పితరం దీర్ఘమధ్వానం ప్రస్థితం వ్యాకులేంద్రియః ॥041॥

సంస్కృత్య వాలినం తే తు విధిపూర్వం ప్లవంగమాః।
ఆజగ్మురుదకం కర్తుం నదీం శీతజలాం శుభాం ॥042॥

తతస్తే సహితాస్తత్ర అంగదం స్థాప్య చాగ్రతః।
సుగ్రీవతారాసహితాః సిషిచుర్వాలినే జలం ॥043॥

సుగ్రీవేణైవ దీనేన దీనో భూత్వా మహాబలః।
సమానశోకః కాకుత్స్థః ప్రేతకార్యాణ్యకారయత్ ॥044॥

—♦ సర్గ 025 ♦—

తతః శోకాభిసంతప్తం సుగ్రీవం క్లిన్నవాససం।
శాఖామృగమహామాత్రాః పరివార్యోపతస్థిరే ॥001॥

అభిగమ్య మహాబాహుం రామమక్లిష్టకారిణం।
స్థితాః ప్రాంజలయః సర్వే పితామహమివర్షయః ॥002॥

తతః కాంచనశైలాభస్తరుణార్కనిభాననః।
అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం హనుమాన్మారుతాత్మజః ॥003॥

భవత్ప్రసాదాత్సుగ్రీవః పితృపైతామహం మహత్।
వానరాణాం సుదుష్ప్రాపం ప్రాప్తో రాజ్యమిదం ప్రభో ॥004॥

భవతా సమనుజ్ఞాతః ప్రవిశ్య నగరం శుభం।
సంవిధాస్యతి కార్యాణి సర్వాణి ససుహృజ్జనః ॥005॥

స్నాతోఽయం వివిధైర్గంధైరౌషధైశ్చ యథావిధి।
అర్చయిష్యతి రత్నైశ్చ మాల్యైశ్చ త్వాం విశేషతః ॥006॥

ఇమాం గిరిగుహాం రమ్యామభిగంతుమితోఽర్హసి।
కురుష్వ స్వామి సంబంధం వానరాన్సంప్రహర్షయన్ ॥007॥

ఏవముక్తో హనుమతా రాఘవః పరవీరహా।
ప్రత్యువాచ హనూమంతం బుద్ధిమాన్వాక్యకోవిదః ॥008॥

చతుర్దశసమాః సౌమ్య గ్రామం వా యది వా పురం|
న ప్రవేక్ష్యామి హనుమన్పితుర్నిర్దేశపాలకః ||009||

సుసమృద్ధాం గుహాం దివ్యాం సుగ్రీవో వానరర్షభః|
ప్రవిష్టో విధివద్వీరః క్షిప్రం రాజ్యేఽభిషిచ్యతాం ||010||

ఏవముక్త్వా హనూమంతం రామః సుగ్రీవమబ్రవీత్|
ఇమమప్యంగదం వీర యౌవరాజ్యేఽభిషేచయ ||011||

పూర్వోఽయం వార్షికో మాసః శ్రావణః సలిలాగమః|
ప్రవృత్తాః సౌమ్య చత్వారో మాసా వార్షికసంజ్ఞితాః ||012||

నాయముద్యోగసమయః ప్రవిశ త్వం పురీం శుభాం|
అస్మిన్వత్స్యామ్యహం సౌమ్య పర్వతే సహలక్ష్మణః ||013||

ఇయం గిరిగుహా రమ్యా విశాలా యుక్తమారుతా|
ప్రభూతసలిలా సౌమ్య ప్రభూతకమలోత్పలా ||014||

కార్తికే సమనుప్రాప్తే త్వం రావణవధే యత|
ఏష నః సమయః సౌమ్య ప్రవిశ త్వం స్వమాలయం|
అభిషించస్వ రాజ్యే చ సుహృదః సంప్రహర్షయ ||015||

ఇతి రామాభ్యనుజ్ఞాతః సుగ్రీవో వానరర్షభః|
ప్రవివేశ పురీం రమ్యాం కిష్కింధాం వాలిపాలితాం ||016||

తం వానరసహస్రాణి ప్రవిష్టం వానరేశ్వరం|
అభివాద్య ప్రహృష్టాని సర్వతః పర్యవారయన్ ||017||

తతః ప్రకృతయః సర్వా దృష్ట్వా హరిగణేశ్వరం|
ప్రణమ్య మూర్ధ్నా పతితా వసుధాయాం సమాహితాః ||018||

సుగ్రీవః ప్రకృతీః సర్వాః సంభాష్యోత్థాప్య వీర్యవాన్|
భ్రాతురంతఃపురం సౌమ్యం ప్రవివేశ మహాబలః ||019||

ప్రవిశ్య త్వభినిష్క్రాంతం సుగ్రీవం వానరర్షభం|
అభ్యషించంత సుహృదః సహస్రాక్షమివామరాః ||020||

తస్య పాండురమాజహ్రుశ్ఛత్రం హేమపరిష్కృతం|
శుక్లే చ బాలవ్యజనే హేమదండే యశస్కరే ||021||

తథా సర్వాణి రత్నాని సర్వబీజౌషధాని చ|
సక్షీరాణాం చ వృక్షాణాం ప్రరోహాన్కుసుమాని చ ||022||

శుక్లాని చైవ వస్త్రాణి శ్వేతం చైవానులేపనం|
సుగంధీని చ మాల్యాని స్థలజాన్యంబుజాని చ ||023||

చందనాని చ దివ్యాని గంధాంశ్చ వివిధాన్బహూన్|
అక్షతం జాతరూపం చ ప్రియంగుమధుసర్పిషీ ||024||

దధిచర్మ చ వైయాఘ్రం వారాహీ చాప్యుపానహౌ|
సమాలంభనమాదాయ రోచనాం సమనఃశిలాం|
ఆజగ్ముస్తత్ర ముదితా వరాః కన్యాస్తు షోడశ ||025||

తతస్తే వానరశ్రేష్ఠం యథాకాలం యథావిధి|
రత్నైర్వస్త్రైశ్చ భక్ష్యైశ్చ తోషయిత్వా ద్విజర్షభాన్ ||026||

తతః కుశపరిస్తీర్ణం సమిద్ధం జాతవేదసం|
మంత్రపూతేన హవిషా హుత్వా మంత్రవిదో జనాః ||027||

తతో హేమప్రతిష్ఠానే వరాస్తరణసంవృతే|
ప్రాసాదశిఖరే రమ్యే చిత్రమాల్యోపశోభితే ॥028॥

ప్రాఙ్ముఖం వివిధైర్మంత్రైః స్థాపయిత్వా వరాసనే|
నదీనదేభ్యః సంహృత్య తీర్థేభ్యశ్చ సమంతతః ॥029॥

ఆహృత్య చ సముద్రేభ్యః సర్వేభ్యో వానరర్షభాః|
అపః కనకకుంభేషు నిధాయ విమలాః శుభాః ॥030॥

శుభైర్వృషభశృంగైశ్చ కలశైశ్చాపి కాంచనైః|
శాస్త్రదృష్టేన విధినా మహర్షివిహితేన చ ॥031॥

గజో గవాక్షో గవయః శరభో గంధమాదనః|
మైందశ్చ ద్వివిదశ్చైవ హనూమాంజాంబవాన్నలః ॥032॥

అభ్యషించంత సుగ్రీవం ప్రసన్నేన సుగంధినా|
సలిలేన సహస్రాక్షం వసవో వాసవం యథా ॥033॥

అభిషిక్తే తు సుగ్రీవే సర్వే వానరపుంగవాః|
ప్రచుక్రుశుర్మహాత్మానో హృష్టాస్తత్ర సహస్రశః ॥034॥

రామస్య తు వచః కుర్వన్సుగ్రీవో హరిపుంగవః|
అంగదం సంపరిష్వజ్య యౌవరాజ్యేఽభిషేచయత్ ॥035॥

అంగదే చాభిషిక్తే తు సానుక్రోశాః ప్లవంగమాః|
సాధు సాధ్వితి సుగ్రీవం మహాత్మానోఽభ్యపూజయన్ ॥036॥

హృష్టపుష్టజనాకీర్ణా పతాకాధ్వజశోభితా|
బభూవ నగరీ రమ్యా క్షికింధా గిరిగహ్వరే ॥037॥

నివేద్య రామాయ తదా మహాత్మనే |
మహాభిషేకం కపివాహినీపతిః|
రుమాం చ భార్యాం ప్రతిలభ్య వీర్యవా |
నవాప రాజ్యం త్రిదశాధిపో యథా ॥038॥

—♦ సర్గ 026 ♦—

అభిషిక్తే తు సుగ్రీవే ప్రవిష్టే వానరే గుహాం|
ఆజగామ సహ భ్రాత్రా రామః ప్రస్రవణం గిరిం ||001||

శార్దూలమృగసంఘుష్టం సింహైర్భీమరవైర్వృతం|
నానాగుల్మలతాగూఢం బహుపాదపసంకులం ||002||

ఋక్షవానరగోపుచ్ఛైర్మార్జారైశ్చ నిషేవితం|
మేఘరాశినిభం శైలం నిత్యం శుచిజలాశ్రయం ||003||

తస్య శైలస్య శిఖరే మహతీమాయతాం గుహాం|
ప్రత్యగృహ్ణత వాసార్థం రామః సౌమిత్రిణా సహ ||004||

అవసత్తత్ర ధర్మాత్మా రాఘవః సహలక్ష్మణః|
బహుదృశ్యదరీకుంజే తస్మిన్ప్రస్రవణే గిరౌ ||005||

సుసుఖేఽపి బహుద్రవ్యే తస్మిన్హి ధరణీధరే|
వసతస్తస్య రామస్య రతిరల్పాపి నాభవత్|
హృతాం హి భార్యాం స్మరతః ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీం ||006||

ఉదయాభ్యుదితం దృష్ట్వా శశాంకం చ విశేషతః|
ఆవివేశ న తం నిద్రా నిశాసు శయనం గతం ||007||

తత్సముత్థేన శోకేన బాష్పోపహతచేతసం|
తం శోచమానం కాకుత్స్థం నిత్యం శోకపరాయణం|
తుల్యదుఃఖోఽబ్రవీద్భ్రాతా లక్ష్మణోఽనునయన్వచః ||008||

అలం వీర వ్యథాం గత్వా న త్వం శోచితుమర్హసి|
శోచతో హ్యవసీదంతి సర్వార్థా విదితం హి తే ||009||

భవాన్క్రియాపరో లోకే భవాందేవపరాయణః|
ఆస్తికో ధర్మశీలశ్చ వ్యవసాయీ చ రాఘవ ||010||

న హ్యవ్యవసితః శత్రుం రాక్షసం తం విశేషతః|
సమర్థస్త్వం రణే హంతుం విక్రమైర్జిహ్మకారిణం ||011||

సమున్మూలయ శోకం త్వం వ్యవసాయం స్థిరం కురు|
తతః సపరివారం తం నిర్మూలం కురు రాక్షసం ||012||

పృథివీమపి కాకుత్స్థ ససాగరవనాచలాం|
పరివర్తయితుం శక్తః కిమంగ పున రావణం ||013||

అహం తు ఖలు తే వీర్యం ప్రసుప్తం ప్రతిబోధయే|
దీప్తైరాహుతిభిః కాలే భస్మచ్ఛన్నమివానలం ||014||

లక్ష్మణస్య తు తద్వాక్యం ప్రతిపూజ్య హితం శుభం|
రాఘవః సుహృదం స్నిగ్ధమిదం వచనమబ్రవీత్ ||015||

వాచ్యం యదనురక్తేన స్నిగ్ధేన చ హితేన చ|
సత్యవిక్రమ యుక్తేన తదుక్తం లక్ష్మణ త్వయా ||016||

ఏష శోకః పరిత్యక్తః సర్వకార్యావసాదకః|
విక్రమేష్వప్రతిహతం తేజః ప్రోత్సాహయామ్యహం ||017||

శరత్కాలం ప్రతీక్షేఽహమియం ప్రావృడుపస్థితా|
తతః సరాష్ట్రం సగణం రాక్షసం తం నిహన్మ్యహం ||018||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా హృష్టో రామస్య లక్ష్మణః|
పునరేవాబ్రవీద్వాక్యం సౌమిత్రిర్మిత్రనందనః ||019||

ఏతత్తే సదృశం వాక్యముక్తం శత్రునిబర్హణ|
ఇదానీమసి కాకుత్స్థ ప్రకృతిం స్వాముపాగతః ||020||

విజ్ఞాయ హ్యాత్మనో వీర్యం తథ్యం భవితుమర్హసి|
ఏతత్సదృశముక్తం తే శ్రుతస్యాభిజనస్య చ ||021||

తస్మాత్పురుషశార్దూల చింతయఞ్శత్రునిగ్రహం|
వర్షారాత్రమనుప్రాప్తమతిక్రామయ రాఘవ ||022||

నియమ్య కోపం ప్రతిపాల్యతాం శర |
త్క్షమస్వ మాసాంశ్చతురో మయా సహ|
వసాచలేఽస్మిన్మృగరాజసేవితే |
సంవర్ధయఞ్శత్రువధే సముద్యతః ||023||

—♦ సర్గ 027 ♦—

స తదా వాలినం హత్వాహ్సుగ్రీవమభిషిచ్య చ|
వసన్మాల్యవతః పృష్ఠే రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్ ||001||

అయం స కాలః సంప్రాప్తః సమయోఽద్య జలాగమః|
సంపశ్య త్వం నభో మేఘైః సంవృతం గిరిసంనిభైః ||002||

నవ మాస ధృతం గర్భం భాస్కరస్య గభస్తిభిః|
పీత్వా రసం సముద్రాణాం ద్యౌః ప్రసూతే రసాయనం ||003||

శక్యమంబరమారుహ్య మేఘసోపానపంక్తిభిః|
కుటజార్జునమాలాభిరలంకర్తుం దివాకరం ||004||

సంధ్యారాగోత్థితైస్తామ్రైరంతేష్వధికపాండురైః|
స్నిగ్ధైరభ్రపటచ్ఛదైర్బద్ధవ్రణమివాంబరం ||005||

మందమారుతనిఃశ్వాసం సంధ్యాచందనరంజితం|
ఆపాండుజలదం భాతి కామాతురమివాంబరం ||006||

ఏషా ధర్మపరిక్లిష్టా నవవారిపరిప్లుతా|
సీతేవ శోకసంతప్తా మహీ బాష్పం విముంచతి ||007||

మేఘోదరవినిర్ముక్తాః కహ్లారసుఖశీతలాః|
శక్యమంజలిభిః పాతుం వాతాః కేతకిగంధినః ||008||

ఏష ఫుల్లార్జునః శైలః కేతకైరధివాసితః|
సుగ్రీవ ఇవ శాంతారిర్ధారాభిరభిషిచ్యతే ||009||

మేఘకృష్ణాజినధరా ధారాయజ్ఞోపవీతినః|
మారుతాపూరితగుహాః ప్రాధీతా ఇవ పర్వతాః ||010||

కశాభిరివ హైమీభిర్విద్యుద్భిరివ తాడితం|
అంతఃస్తనితనిర్ఘోషం సవేదనమివాంబరం ||011||

నీలమేఘాశ్రితా విద్యుత్స్ఫురంతీ ప్రతిభాతి మే|
స్ఫురంతీ రావణస్యాంకే వైదేహీవ తపస్వినీ ॥012॥

ఇమాస్తా మన్మథవతాం హితాః ప్రతిహతా దిశః|
అనులిప్తా ఇవ ఘనైర్నష్టగ్రహనిశాకరాః ॥013॥

క్వచిద్బాష్పాభిసంరుద్ధాన్వర్షాగమసముత్సుకాన్|
కుటజాన్పశ్య సౌమిత్రే పుష్టితాన్గిరిసానుషు|
మమ శోకాభిభూతస్య కామసందీపనాన్స్థితాన్ ॥014॥

రజః ప్రశాంతం సహిమోఽద్య వాయు |
ర్నిదాఘదోషప్రసరాః ప్రశాంతాః|
స్థితా హి యాత్రా వసుధాధిపానాం |
ప్రవాసినో యాంతి నరాః స్వదేశాన్ ॥015॥

సంప్రస్థితా మానసవాసలుబ్ధాః |
ప్రియాన్వితాః సంప్రతి చక్రవాకః|
అభీక్ష్ణవర్షోదకవిక్షతేషు |
యానాని మార్గేషు న సంపతంతి ॥016॥

క్వచిత్ప్రకాశం క్వచిదప్రకాశం |
నభః ప్రకీర్ణాంబుధరం విభాతి|
క్వచిత్క్వచిత్పర్వతసంనిరుద్ధం |
రూపం యథా శాంతమహార్ణవస్య ॥017॥

వ్యామిశ్రితం సర్జకదంబపుష్పై |
ర్నవం జలం పర్వతధాతుతామ్రం|
మయూరకేకాభిరనుప్రయాతం |
శైలాపగాః శీఘ్రతరం వహంతి ॥018॥

రసాకులం షట్పదసంనికాశం |
ప్రభుజ్యతే జంబుఫలం ప్రకామం|
అనేకవర్ణం పవనావధూతం |
భూమౌ పతత్యామ్రఫలం విపక్వం ॥019॥

విద్యుత్పతాకాః సబలాక మాలాః |
శైలేంద్రకూటాకృతిసంనికాశాః|
గర్జంతి మేఘాః సముదీర్ణనాదా |
మత్తగజేంద్రా ఇవ సంయుగస్థః ॥020॥

మేఘాభికామీ పరిసంపతంతీ |
సంమోదితా భాతి బలాకపంక్తిః|
వాతావధూతా వరపౌండరీకీ |
లంబేవ మాలా రచితాంబరస్య ॥021॥

నిద్రా శనైః కేశవమభ్యుపైతి |
ద్రుతం నదీ సాగరమభ్యుపైతి|
హృష్టా బలాకా ఘనమభ్యుపైతి |
కాంతా సకామా ప్రియమభ్యుపైతి ॥022॥

జాతా వనాంతాః శిఖిసుప్రనృత్తా |
జాతాః కదంబాః సకదంబశాఖాః|
జాతా వృషా గోషు సమానకామా |
జాతా మహీ సస్యవనాభిరామా ॥023॥

వహంతి వర్షంతి నదంతి భాంతి |
ధ్యాయంతి నృత్యంతి సమాశ్వసంతి|
నద్యో ఘనా మత్తగజా వనాంతాః |
ప్రియావినీహాః శిఖినః ప్లవంగాః ||024||

ప్రహర్షితాః కేతకపుష్పగంధ |
మాఘ్రాయ హృష్టా వననిర్ఝరేషు|
ప్రపాత శబ్దాకులితా గజేంద్రాః |
సార్ధం మయూరైః సమదా నదంతి ||025||

ధారానిపాతైరభిహన్యమానాః |
కదంబశాఖాసు విలంబమానాః|
క్షణార్జితం పుష్పరసావగాఢం |
శనైర్మదం షట్చరణాస్త్యజంతి ||026||

అంగారచూర్ణోత్కరసంనికాశైః |
ఫలైః సుపర్యాప్త రసైః సమృద్ధైః|
జంబూద్రుమాణాం ప్రవిభాంతి శాఖా |
నిలీయమానా ఇవ షట్పదౌఘైః ||027||

తడిత్పతాకాభిరలంకృతానా |
ముదీర్ణగంభీరమహారవాణాం|
విభాంతి రూపాణి బలాహకానాం |
రణోద్యతానామివ వారణానాం ||028||

మార్గానుగః శైలవనానుసారీ |
సంప్రస్థితో మేఘరవం నిశమ్య|
యుద్ధాభికామః ప్రతినాగశంకీ |
మత్తో గజేంద్రః ప్రతిసంనివృత్తః ||029||

ముక్తాసకాశం సలిలం పతద్వై |
సునిర్మలం పత్రపుటేషు లగ్నం|
హృష్టా వివర్ణచ్ఛదనా విహంగాః |
సురేంద్రదత్తం తృషితాః పిబంతి ||030||

నీలేషు నీలా నవవారిపూర్ణా |
మేఘేషు మేఘాః ప్రవిభాంతి సక్తాః|
దవాగ్నిదగ్ధేషు దవాగ్నిదగ్ధాః |
శైలేషు శైలా ఇవ బద్ధమూలాః ||031||

మత్తా గజేంద్రా ముదితా గవేంద్రా |
వనేషు విశ్రాంతతరా మృగేంద్రాః|
రమ్యా నగేంద్రా నిభృతా నగేంద్రాః |
ప్రక్రీడితో వారిధరైః సురేంద్రః ||032||

వృత్తా యాత్రా నరేంద్రాణాం సేనా ప్రతినివర్తతే|
వైరాణి చైవ మార్గాశ్చ సలిలేన సమీకృతాః ||033||

మాసి ప్రౌష్ఠపదే బ్రహ్మ బ్రాహ్మణానాం వివక్షతాం|
అయమధ్యాయసమయః సామగానాముపస్థితః ||034||

నివృత్తకర్మాయతనో నూనం సంచితసంచయః|
ఆషాఢీమభ్యుపగతో భరతః కోషకాధిపః ||035||

నూనమాపూర్యమాణాయాః సరయ్వా వధతే రయః|
మాం సమీక్ష్య సమాయాంతమయోధ్యాయా ఇవ స్వనః ||036||

ఇమాః స్ఫీతగుణా వర్షాః సుగ్రీవః సుఖమశ్నుతే|
విజితారిః సదారశ్చ రాజ్యే మహతి చ స్థితః ||037||

అహం తు హృతదారశ్చ రాజ్యాచ్చ మహతశ్చ్యుతః|
నదీకూలమివ క్లిన్నమవసీదామి లక్ష్మణ ||038||

శోకశ్చ మమ విస్తీర్ణో వర్షాశ్చ భృశదుర్గమాః|
రావణశ్చ మహాఞ్శత్రురపారం ప్రతిభాతి మే ||039||

అయాత్రాం చైవ దృష్ట్వేమాం మార్గాంశ్చ భృశదుర్గమాన్|
ప్రణతే చైవ సుగ్రీవే న మయా కించిదీరితం ||040||

అపి చాతిపరిక్లిష్టం చిరాద్దారైః సమాగతం|
ఆత్మకార్యగరీయస్త్వాద్వక్తుం నేచ్ఛామి వానరం ||041||

స్వయమేవ హి విశ్రమ్య జ్ఞాత్వా కాలముపాగతం|
ఉపకారం చ సుగ్రీవో వేత్స్యతే నాత్ర సంశయః ||042||

తస్మాత్కాలప్రతీక్షోఽహం స్థితోఽస్మి శుభలక్షణ|
సుగ్రీవస్య నదీనాం చ ప్రసాదమనుపాలయన్ ||043||

ఉపకారేణ వీరో హి ప్రతికారేణ యుజ్యతే|
అకృతజ్ఞోఽప్రతికృతో హంతి సత్త్వవతాం మనః ||044||

అథైవముక్తః ప్రణిధాయ లక్ష్మణః |
కృతాంజలిస్తత్ప్రతిపూజ్య భాషితం|
ఉవాచ రామం స్వభిరామ దర్శనం |
ప్రదర్శయందర్శనమాత్మనః శుభం ||045||

యథోక్తమేతత్తవ సర్వమీప్సితం |
నరేంద్ర కర్తా నచిరాద్ధరీశ్వరః|
శరత్ప్రతీక్షః క్షమతామిమం భవా |
ఞ్జలప్రపాతం రిపునిగ్రహే ధృతః ||046||

—♦ సర్గ 028 ♦—

సమీక్ష్య విమలం వ్యోమ గతవిద్యుద్బలాహకం|
సారసారవసంఘుష్టం రమ్యజ్యోత్స్నానులేపనం ||001||

సమృద్ధార్థం చ సుగ్రీవం మందధర్మార్థసంగ్రహం|
అత్యర్థమసతాం మార్గమేకాంతగతమానసం ||002||

నివృత్తకార్యం సిద్ధార్థం ప్రమదాభిరతం సదా|
ప్రాప్తవంతమభిప్రేతాన్సర్వానేవ మనోరథాన్ ||003||

స్వాం చ పత్నీమభిప్రేతాం తారాం చాపి సమీప్సితాం|
విహరంతమహోరాత్రం కృతార్థం విగతజ్వరం ||004||

క్రీడంతమివ దేవేశం నందనేఽప్సరసాం గణైః|
మంత్రిషు న్యస్తకార్యం చ మంత్రిణామనవేక్షకం ||005||

ఉత్సన్నరాజ్యసందేశం కామవృత్తమవస్థితం|
నిశ్చితార్థోఽర్థతత్త్వజ్ఞః కాలధర్మవిశేషవిత్ ||006||

ప్రసాద్య వాక్యైర్మధురైర్హేతుమద్భిర్మనోరమైః|
వాక్యవిద్వాక్యతత్త్వజ్ఞం హరీశం మారుతాత్మజః ||007||

హితం తథ్యం చ పథ్యం చ సామధర్మార్థనీతిమత్|
ప్రణయప్రీతిసంయుక్తం విశ్వాసకృతనిశ్చయం|
హరీశ్వరముపాగమ్య హనుమాన్వాక్యమబ్రవీత్ ||008||

రాజ్యం ప్రాప్తం యశశ్చైవ కౌలీ శ్రీరభివర్ధితా|
మిత్రాణాం సంగ్రహః శేషస్తద్భవాన్కర్తుమర్హతి ||009||

యో హి మిత్రేషు కాలజ్ఞః సతతం సాధు వర్తతే|
తస్య రాజ్యం చ కీర్తిశ్చ ప్రతాపశ్చాభివర్ధతే ||010||

యస్య కోశశ్చ దండశ్చ మిత్రాణ్యాత్మా చ భూమిప|
సమవేతాని సర్వాణి స రాజ్యం మహదశ్నుతే ||011||

తద్భవాన్వృత్తసంపన్నః స్థితః పథి నిరత్యయే|
మిత్రార్థమభినీతార్థం యథావత్కర్తుమర్హతి ||012||

యస్తు కాలవ్యతీతేషు మిత్రకార్యేషు వర్తతే|
స కృత్వా మహతోఽప్యర్థాన్న మిత్రార్థేన యుజ్యతే ||013||

క్రియతాం రాఘవస్యైతద్వైదేహ్యాః పరిమార్గణం|
తదిదం వీర కార్యం తే కాలాతీతమరిందమ ||014||

న చ కాలమతీతం తే నివేదయతి కాలవిత్|
త్వరమాణోఽపి సన్ప్రాజ్ఞస్తవ రాజన్వశానుగః ||015||

కులస్య కేతుః స్ఫీతస్య దీర్ఘబంధుశ్చ రాఘవః|
అప్రమేయప్రభావశ్చ స్వయం చాప్రతిమో గుణైః ||016||

తస్య త్వం కురు వై కార్యం పూర్వం తేన కృతం తవ|
హరీశ్వర హరిశ్రేష్ఠానాజ్ఞాపయితుమర్హసి ||017||

న హి తావద్భవేత్కాలో వ్యతీతశ్చోదనాదృతే|
చోదితస్య హి కార్యస్య భవేత్కాలవ్యతిక్రమః ||018||

అకర్తురపి కార్యస్య భవాన్కర్తా హరీశ్వర|
కిం పునః ప్రతికర్తుస్తే రాజ్యేన చ ధనేన చ ||019||

శక్తిమానసి విక్రాంతో వానరర్క్ష గణేశ్వర|
కర్తుం దాశరథేః ప్రీతిమాజ్ఞాయాం కిం ను సజ్జసే ||020||

కామం ఖలు శరైశ్శక్తః సురాసురమహోరగాన్|
వశే దాశరథిః కర్తుం త్వత్ప్రతిజ్ఞాం తు కాంక్షతే ||021||

ప్రాణత్యాగావిశంకేన కృతం తేన తవ ప్రియం|
తస్య మార్గామ వైదేహీం పృథివ్యామపి చాంబరే ||022||

న దేవా న చ గంధర్వా నాసురా న మరుద్గణాః|
న చ యక్షా భయం తస్య కుర్యుః కిముత రాక్షసాః ||023||

తదేవం శక్తియుక్తస్య పూర్వం ప్రియకృతస్తథా|
రామస్యార్హసి పింగేశ కర్తుం సర్వాత్మనా ప్రియం ||024||

నాధస్తాదవనౌ నాప్సు గతిర్నోపరి చాంబరే|
కస్యచిత్సజ్జతేఽస్మాకం కపీశ్వర తవాజ్ఞయా ||025||

తదాజ్ఞాపయ కః కిం తే కృతే వసతు కుత్రచిత్|
హరయో హ్యప్రధృష్యాస్తే సంతి కోట్యగ్రతోఽనఘ ||026||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా కాలే సాధునివేదితం|
సుగ్రీవః సత్త్వసంపన్నశ్చకార మతిముత్తమాం ||027||

స సందిదేశాభిమతం నీలం నిత్యకృతోద్యమం|
దిక్షు సర్వాసు సర్వేషాం సైన్యానాముపసంగ్రహే ||028||

యథా సేనా సమగ్రా మే యూథపాలాశ్చ సర్వశః|
సమాగచ్ఛంత్యసంగేన సేనాగ్రాణి తథా కురు ||029||

యే త్వంతపాలాః ప్లవగాః శీఘ్రగా వ్యవసాయినః|
సమానయంతు తే సైన్యం త్వరితాః శాసనాన్మమ|
స్వయం చానంతరం సైన్యం భవానేవానుపశ్యతు ||030||

త్రిపంచరాత్రాదూర్ధ్వం యః ప్రాప్నుయాన్నేహ వానరః|
తస్య ప్రాణాంతికో దండో నాత్ర కార్యా విచారణా ||031||

హరీంశ్చ వృద్ధానుపయాతు సాంగదో |
భవాన్మమాజ్ఞామధికృత్య నిశ్చితాం|
ఇతి వ్యవస్థాం హరిపుంగవేశ్వరో |
విధాయ వేశ్మ ప్రవివేశ వీర్యవాన్ ||032||

—♦ సర్గ 029 ♦—

గుహాం ప్రవిష్టే సుగ్రీవే విముక్తే గగనే ఘనైః|
వర్షరాత్రోషితో రామః కామశోకాభిపీడితః ||001||

పాండురం గగనం దృష్ట్వా విమలం చంద్రమండలం|
శారదీం రజనీం చైవ దృష్ట్వా జ్యోత్స్నానులేపనాం ||002||

కామవృత్తం చ సుగ్రీవం నష్టాం చ జనకాత్మజాం|
బుద్ధ్వా కాలమతీతం చ ముమోహ పరమాతురః ||003||

స తు సంజ్ఞాముపాగమ్య ముహూర్తాన్మతిమాన్పునః|
మనఃస్థామపి వైదేహీం చింతయామాస రాఘవః ||004||

ఆసీనః పర్వతస్యాగ్రే హేమధాతువిభూషితే|
శారదం గగనం దృష్ట్వ జగామ మనసా ప్రియాం ||005||

దృష్ట్వా చ విమలం వ్యోమ గతవిద్యుద్బలాహకం|
సారసారవసంఘుష్టం విలలాపార్తయా గిరా ||006||

సారసారవసంనాదైః సారసారవనాదినీ|
యాశ్రమే రమతే బాలా సాద్య మే రమతే కథం ||007||

పుష్పితాంశ్చాసనాందృష్ట్వా కాంచనానివ నిర్మలాన్|
కథం స రమతే బాలా పశ్యంతీ మామపశ్యతీ ||008||

యా పురా కలహంసానాం స్వరేణ కలభాషిణీ|
బుధ్యతే చారుసర్వాంగీ సాద్య మే బుధ్యతే కథం ||009||

నిఃస్వనం చక్రవాకానాం నిశమ్య సహచారిణాం|
పుండరీకవిశాలాక్షీ కథమేషా భవిష్యతి ||010||

సరాంసి సరితో వాపిః కాననాని వనాని చ|
తాం వినా మృగశావాక్షీం చరన్నాద్య సుఖం లభే ||011||

అపి తాం మద్వియోగాచ్చ సౌకుమార్యాచ్చ భామినీం|
న దూరం పీడయేత్కామః శరద్గుణనిరంతరః ||012||

ఏవమాది నరశ్రేష్ఠో విలలాప నృపాత్మజః|
విహంగ ఇవ సారంగః సలిలం త్రిదశేశ్వరాత్ ||013||

తతశ్చంచూర్య రమ్యేషు ఫలార్థీ గిరిసానుషు|
దదర్శ పర్యుపావృత్తో లక్ష్మీవాల్లక్ష్మణోఽగ్రజం ||014||

తం చింతయా దుఃసహయా పరీతం |
విసంజ్ఞమేకం విజనే మనస్వీ|
భ్రాతుర్విషాదాత్పరితాపదీనః |
సమీక్ష్య సౌమిత్రిరువాచ రామం ||015||

కిమార్య కామస్య వశంగతేన |
కిమాత్మపౌరుష్యపరాభవేన|
అయం సదా సంహ్రియతే సమాధిః |
కిమత్ర యోగేన నివర్తితేన ||016||

క్రియాభియోగం మనసః ప్రసాదం |
సమాధియోగానుగతం చ కాలం|
సహాయసామర్థ్యమదీనసత్త్వ |
స్వకర్మహేతుం చ కురుష్వ హేతుం ||017||

న జానకీ మానవవంశనాథ |
త్వయా సనాథా సులభా పరేణ|
న చాగ్నిచూడాం జ్వలితాముపేత్య |
న దహ్యతే వీరవరార్హ కశ్చిత్ ||018||

సలక్ష్మణం లక్ష్మణమప్రధృష్యం |
స్వభావజం వాక్యమువాచ రామః|
హితం చ పథ్యం చ నయప్రసక్తం |
ససామధర్మార్థసమాహితం చ ||019||

నిఃసంశయం కార్యమవేక్షితవ్యం |
క్రియావిశేషో హ్యనువర్తితవ్యః|
నను ప్రవృత్తస్య దురాసదస్య |
కుమారకార్యస్య ఫలం న చింత్యం ||020||

అథ పద్మపలాశాక్షీం మైథిలీమనుచింతయన్|
ఉవాచ లక్ష్మణం రామో ముఖేన పరిశుష్యతా ||021||

తర్పయిత్వా సహస్రాక్షః సలిలేన వసుంధరాం|
నిర్వర్తయిత్వా సస్యాని కృతకర్మా వ్యవస్థితః ||022||

స్నిగ్ధగంభీరనిర్ఘోషాః శైలద్రుమపురోగమాః|
విసృజ్య సలిలం మేఘాః పరిశ్రాంతా నృపాత్మజ ||023||

నీలోత్పలదలశ్యామః శ్యామీకృత్వా దిశో దశ|
విమదా ఇవ మాతంగాః శాంతవేగాః పయోధరాః ||024||

జలగర్భా మహావేగాః కుటజార్జునగంధినః|
చరిత్వా విరతాః సౌమ్య వృష్టివాతాః సముద్యతాః ||025||

ఘనానాం వారణానాం చ మయూరాణాం చ లక్ష్మణ|
నాదః ప్రస్రవణానాం చ ప్రశాంతః సహసానఘ ||026||

అభివృష్టా మహామేఘైర్నిర్మలాశ్చిత్రసానవః|
అనులిప్తా ఇవాభాంతి గిరయశ్చంద్రరశ్మిభిః ||027||

దర్శయంతి శరన్నద్యః పులినాని శనైః శనైః|
నవసంగమసవ్రీడా జఘనానీవ యోషితః ||028||

ప్రసన్నసలిలాః సౌమ్య కురరీభిర్వినాదితాః|
చక్రవాకగణాకీర్ణా విభాంతి సలిలాశయాః ||029||

అన్యోన్యబద్ధవైరాణాం జిగీషూణాం నృపాత్మజ|
ఉద్యోగసమయః సౌమ్య పార్థివానాముపస్థితః ||030||

ఇయం సా ప్రథమా యాత్రా పార్థివానాం నృపాత్మజ|
న చ పశ్యామి సుగ్రీవముద్యోగం వా తథావిధం ||031||

చత్వారో వార్షికా మాసా గతా వర్షశతోపమాః|
మమ శోకాభితప్తస్య సౌమ్య సీతామపశ్యతః ||032||

ప్రియావిహీనే దుఃఖార్తే హృతరాజ్యే వివాసితే|
కృపాం న కురుతే రాజా సుగ్రీవో మయి లక్ష్మణ ||033||

అనాథో హృతరాజ్యోఽయం రావణేన చ ధర్షితః|
దీనో దూరగృహః కామీ మాం చైవ శరణం గతః ||034||

ఇత్యేతైః కారణైః సౌమ్య సుగ్రీవస్య దురాత్మనః|
అహం వానరరాజస్య పరిభూతః పరంతప ||035||

స కాలం పరిసంఖ్యాయ సీతాయాః పరిమార్గణే|
కృతార్థః సమయం కృత్వా దుర్మతిర్నావబుధ్యతే ||036||

త్వం ప్రవిశ్య చ కిష్కింధాం బ్రూహి వానరపుంగవం|
మూర్ఖం గ్రామ్య సుఖే సక్తం సుగ్రీవం వచనాన్మమ ||037||

అర్థినాముపపన్నానాం పూర్వం చాప్యుపకారిణాం|
ఆశాం సంశ్రుత్య యో హంతి స లోకే పురుషాధమః ||038||

శుభం వా యది వా పాపం యో హి వాక్యముదీరితం|
సత్యేన పరిగృహ్ణాతి స వీరః పురుషోత్తమః ||039||

కృతార్థా హ్యకృతార్థానాం మిత్రాణాం న భవంతి యే|
తాన్మృతానపి క్రవ్యాదః కృతఘ్నాన్నోపభుంజతే ||040||

నూనం కాంచనపృష్ఠస్య వికృష్టస్య మయా రణే|
ద్రష్టుమిచ్ఛంతి చాపస్య రూపం విద్యుద్గణోపమం ||041||

ఘోరం జ్యాతలనిర్ఘోషం క్రుద్ధస్య మమ సంయుగే|
నిర్ఘోషమివ వజ్రస్య పునః సంశ్రోతుమిచ్ఛతి ||042||

కామమేవంగతేఽప్యస్య పరిజ్ఞాతే పరాక్రమే|
త్వత్సహాయస్య మే వీర న చింతా స్యాన్నృపాత్మజ ||043||

యదర్థమయమారంభః కృతః పరపురంజయ|
సమయం నాభిజానాతి కృతార్థః ప్లవగేశ్వరః ||044||

వర్షాసమయకాలం తు ప్రతిజ్ఞాయ హరీశ్వరః|
వ్యతీతాంశ్చతురో మాసాన్విహరన్నావబుధ్యతే ॥045॥

సామాత్యపరిషత్క్రీడన్పానమేవోపసేవతే|
శోకదీనేషు నాస్మాసు సుగ్రీవః కురుతే దయాం ॥046॥

ఉచ్యతాం గచ్ఛ సుగ్రీవస్త్వయా వత్స మహాబల|
మమ రోషస్య యద్రూపం బ్రూయాశ్చైనమిదం వచః ॥047॥

న చ సంకుచితః పంథా యేన వాలీ హతో గతః|
సమయే తిష్ఠ సుగ్రీవమా వాలిపథమన్వగాః ॥048॥

ఏక ఏవ రణే వాలీ శరేణ నిహతో మయా|
త్వాం తు సత్యాదతిక్రాంతం హనిష్యామి సబాంధవం ॥049॥

తదేవం విహితే కార్యే యద్ధితం పురుషర్షభ|
తత్తద్బ్రూహి నరశ్రేష్ఠ త్వర కాలవ్యతిక్రమః ॥050॥

కురుష్వ సత్యం మయి వానరేశ్వర |
ప్రతిశ్రుతం ధర్మమవేక్ష్య శాశ్వతం|
మా వాలినం ప్రేత్య గతో యమక్షయం |
త్వమద్య పశ్యేర్మమ చోదితైః శరైః ॥051॥

స పూర్వజం తీవ్రవివృద్ధకోపం |
లాలప్యమానం ప్రసమీక్ష్య దీనం|
చకార తీవ్రాం మతిముగ్రతేజా |
హరీశ్వరమానవవంశనాథః ॥052॥

—♦ సర్గ 030 ♦—

స కామినం దీనమదీనసత్త్వః |
శోకాభిపన్నం సముదీర్ణకోపం|
నరేంద్రసూనుర్నరదేవపుత్రం |
రామానుజః పూర్వజమిత్యువాచ ॥001॥

న వానరః స్థాస్యతి సాధువృత్తే |
న మంస్యతే కార్యఫలానుషంగాన్|
న భక్ష్యతే వానరరాజ్యలక్ష్మీం |
తథా హి నాభిక్రమతేఽస్య బుద్ధిః ॥002॥

మతిక్షయాద్గ్రామ్యసుఖేషు సక్త |
స్తవ ప్రసాదాప్రతికారబుద్ధిః|
హతోఽగ్రజం పశ్యతు వాలినం స |
న రాజ్యమేవం విగుణస్య దేయం ॥003॥

న ధారయే కోపముదీర్ణవేగం |
నిహన్మి సుగ్రీవమసత్యమద్య|
హరిప్రవీరైః సహ వాలిపుత్రో |
నరేంద్రపత్న్యా విచయం కరోతు ॥004॥

తమాత్తబాణాసనముత్పతంతం |
నివేదితార్థం రణచండకోపం|

ఉవచ రామః పరవీరహంతా |
స్వవేక్షితం సానునయం చ వాక్యం ||005||

న హి వై త్వద్విధో లోకే పాపమేవం సమాచరేత్|
పాపమార్యేణ యో హంతి స వీరః పురుషోత్తమః ||006||

నేదమద్య త్వయా గ్రాహ్యం సాధువృత్తేన లక్ష్మణ|
తాం ప్రీతిమనువర్తస్వ పూర్వవృత్తం చ సంగతం ||007||

సామోపహితయా వాచా రూక్షాణి పరివర్జయన్|
వక్తుమర్హసి సుగ్రీవం వ్యతీతం కాలపర్యయే ||008||

సోఽ గ్రజేనానుశిష్టార్థో యథావత్పురుషర్షభః|
ప్రవివేశ పురీం వీరో లక్ష్మణః పరవీరహా ||009||

తతః శుభమతిః ప్రాజ్ఞో భ్రాతుః ప్రియహితే రతః|
లక్ష్మణః ప్రతిసంరబ్ధో జగామ భవనం కపేః ||010||

శక్రబాణాసనప్రఖ్యం ధనుః కాలాంతకోపమః|
ప్రగృహ్య గిరిశృంగాభం మందరః సానుమానివ ||011||

యథోక్తకారీ వచనముత్తరం చైవ సోత్తరం|
బృహస్పతిసమో బుద్ధ్యా మత్వా రామానుజస్తదా ||012||

కామక్రోధసముత్థేన భ్రాతుః కోపాగ్నినా వృతః|
ప్రభంజన ఇవాప్రీతః ప్రయయౌ లక్ష్మణస్తదా ||013||

సాలతాలాశ్వకర్ణాంశ్చ తరసా పాతయన్బహూన్|
పర్యస్యన్గిరికూటాని ద్రుమానన్యాంశ్చ వేగతః ||014||

శిలాశ్చ శకలీకుర్వన్పద్భ్యాం గజ ఇవాశుగః|
దూరమేకపదం త్యక్త్వా యయౌ కార్యవశాద్ద్రుతం ||015||

తామపశ్యద్బలాకీర్ణాం హరిరాజమహాపురీం|
దుర్గామిక్ష్వాకుశార్దూలః కిష్కింధాం గిరిసంకటే ||016||

రోషాత్ప్రస్ఫురమాణౌష్ఠః సుగ్రీవం ప్రతి కల్మణః|
దదర్శ వానరాన్భీమాన్కిష్కింధాయా బహిశ్చరాన్ ||017||

శైలశృంగాణి శతశః ప్రవృద్ధాంశ్చ మహీరుహాన్|
జగృహుః కుంజరప్రఖ్యా వానరాః పర్వతాంతరే ||018||

తాన్గృహీతప్రహరణాన్హరీంద్దృష్ట్వా తు లక్ష్మణః|
బభూవ ద్విగుణం క్రుద్ధో బహ్వింధన ఇవానలః ||019||

తం తే భయపరీతాంగాః క్రుద్ధం దృష్ట్వా ప్లవంగమాః|
కాలమృత్యుయుగాంతాభం శతశో విద్రుతా దిశః ||020||

తతః సుగ్రీవభవనం ప్రవిశ్య హరిపుంగవాః|
క్రోధమాగమనం చైవ లక్ష్మణస్య న్యవేదయన్ ||021||

తారయా సహితః కామీ సక్తః కపివృషో రహః|
న తేషాం కపివీరాణాం శుశ్రావ వచనం తదా ||022||

తతః సచివసందిష్టా హరయో రోమహర్షణాః|
గిరికుంజరమేఘాభా నగర్యా నిర్యయుస్తదా ||023||

నఖదంష్ట్రాయుధా ఘోరాః సర్వే వికృతదర్శనాః|
సర్వే శార్దూలదర్పాశ్చ సర్వే చ వికృతాననాః ||024||

దశనాగబలాః కేచిత్కేచిద్దశగుణోత్తరాః|
కేచిన్నాగసహస్రస్య బభూవుస్తుల్యవిక్రమాః ||025||

కృత్స్నాం హి కపిభిర్వ్యాప్తాం ద్రుమహస్తైర్మహాబలైః|
అపశ్యల్లక్ష్మణః క్రుద్ధః కిష్కింధాం తాం దురాసదం ||026||

తతస్తే హరయః సర్వే ప్రాకారపరిఖాంతరాత్|
నిష్క్రమ్యోదగ్రసత్త్వాస్తు తస్థురావిష్కృతం తదా ||027||

సుగ్రీవస్య ప్రమాదం చ పూర్వజం చార్తమాత్మవాన్|
బుద్ధ్వా కోపవశం వీరః పునరేవ జగామ సః ||028||

స దీర్ఘోష్ణమహోచ్ఛ్వాసః కోపసంరక్తలోచనః|
బభూవ నరశార్దూలసధూమ ఇవ పావకః ||029||

బాణశల్యస్ఫురజ్జిహ్వః సాయకాసనభోగవాన్|
స్వతేజోవిషసంఘాతః పంచాస్య ఇవ పన్నగః ||030||

తం దీప్తమివ కాలాగ్నిం నాగేంద్రమివ కోపితం|
సమాసాద్యాంగదస్త్రాసాద్విషాదమగమద్భృశం ||031||

సోఽఙ్గదం రోషతామ్రాక్షః సందిదేశ మహాయశాః|
సుగ్రీవః కథ్యతాం వత్స మమాగమనమిత్యుత ||032||

ఏష రామానుజః ప్రాప్తస్త్వత్సకాశమరిందమః|
భ్రాతుర్వ్యసనసంతప్తో ద్వారి తిష్ఠతి లక్ష్మణః ||033||

లక్ష్మణస్య వచః శ్రుత్వా శోకావిష్టోఽఙ్గదోఽబ్రవీత్|
పితుః సమీపమాగమ్య సౌమిత్రిరయమాగతః ||034||

తే మహౌఘనిభం దృష్ట్వా వజ్రాశనిసమస్వనం|
సింహనాదం సమం చక్రుర్లక్ష్మణస్య సమీపతః ||035||

తేన శబ్దేన మహతా ప్రత్యబుధ్యత వానరః|
మదవిహ్వలతామ్రాక్షో వ్యాకులస్రగ్విభూషణః ||036||

అథాంగదవచః శ్రుత్వా తేనైవ చ సమాగతౌ|
మంత్రిణో వానరేంద్రస్య సంమతోదారదర్శినౌ ||037||

ప్లక్షశ్చైవ ప్రభావశ్చ మంత్రిణావర్థధర్మయోః|
వక్తుముచ్చావచం ప్రాప్తం లక్ష్మణం తౌ శశంసతుః ||038||

ప్రసాదయిత్వా సుగ్రీవం వచనైః సామనిశ్చితైః|
ఆసీనం పర్యుపాసీనౌ యథా శక్రం మరుత్పతిం ||039||

సత్యసంధౌ మహాభాగౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ|
వయస్య భావం సంప్రాప్తౌ రాజ్యార్హౌ రాజ్యదాయినౌ ||040||

తయోరేకో ధనుష్పాణిర్ద్వారి తిష్ఠతి లక్ష్మణః|
యస్య భీతాః ప్రవేపంతే నాదాన్ముంచంతి వానరాః ||041||

స ఏష రాఘవభ్రాతా లక్ష్మణో వాక్యసారథిః|
వ్యవసాయ రథః ప్రాప్తస్తస్య రామస్య శాసనాత్ ||042||

తస్య మూర్ధ్నా ప్రణమ్య త్వం సపుత్రః సహ బంధుభిః|
రాజంస్తిష్ఠ స్వసమయే భవ సత్యప్రతిశ్రవః ॥043॥

—♦ సర్గ 031 ♦—

అంగదస్య వచః శ్రుత్వా సుగ్రీవః సచివైః సహ|
లక్ష్మణం కుపితం శ్రుత్వా ముమోచాసనమాత్మవాన్ ॥001॥

సచివానబ్రవీద్వాక్యం నిశ్చిత్య గురులాఘవం|
మంత్రజ్ఞాన్మంత్రకుశలో మంత్రేషు పరినిష్ఠితః ॥002॥

న మే దుర్వ్యాహృతం కించిన్నాపి మే దురనుష్ఠితం|
లక్ష్మణో రాఘవభ్రాతా క్రుద్ధః కిమితి చింతయే ॥003॥

అసుహృద్భిర్మమామిత్రైర్నిత్యమంతరదర్శిభిః|
మమ దోషానసంభూతాఞ్శ్రావితో రాఘవానుజః ॥004॥

అత్ర తావద్యథాబుద్ధి సర్వైరేవ యథావిధి|
భవద్భిర్నిశ్చయస్తస్య విజ్ఞేయో నిపుణం శనైః ॥005॥

న ఖల్వస్తి మమ త్రాసో లక్ష్మణాన్నాపి రాఘవాత్|
మిత్రం త్వస్థాన కుపితం జనయత్యేవ సంభ్రమం ॥006॥

సర్వథా సుకరం మిత్రం దుష్కరం పరిపాలనం|
అనిత్యత్వాత్తు చిత్తానాం ప్రీతిరల్పేఽపి భిద్యతే ॥007॥

అతోనిమిత్తం త్రస్తోఽహం రామేణ తు మహాత్మనా|
యన్మమోపకృతం శక్యం ప్రతికర్తుం న తన్మయా ॥008॥

సుగ్రీవేణైవముక్తస్తు హనుమాన్హరిపుంగవః|
ఉవాచ స్వేన తర్కేణ మధ్యే వానరమంత్రిణాం ॥009॥

సర్వథా నైతదాశ్చర్యం యత్త్వం హరిగణేశ్వర|
న విస్మరసి సుస్నిగ్ధముపకారకృతం శుభం ॥010॥

రాఘవేణ తు శూరేణ భయముత్సృజ్య దూరతః|
త్వత్ప్రియార్థం హతో వాలీ శక్రతుల్యపరాక్రమః ॥011॥

సర్వథా ప్రణయాత్క్రుద్ధో రాఘవో నాత్ర సంశయః|
భ్రాతరం స ప్రహితవాల్లక్ష్మణం లక్ష్మివర్ధనం ॥012॥

త్వం ప్రమత్తో న జానీషే కాలం కలవిదాం వర|
ఫుల్లసప్తచ్ఛదశ్యామా ప్రవృత్తా తు శరచ్ఛివా ॥013॥

నిర్మల గ్రహనక్షత్రా ద్యౌః ప్రనష్టబలాహకా|
ప్రసన్నాశ్చ దిశః సర్వాః సరితశ్చ సరాంసి చ ॥014॥

ప్రాప్తముద్యోగకాలం తు నావైషి హరిపుంగవ|
త్వం ప్రమత్త ఇతి వ్యక్తం లక్ష్మణోఽయమిహాగతః ॥015॥

ఆర్తస్య హృతదారస్య పరుషం పురుషాంతరాత్|
వచనం మర్షణీయం తే రాఘవస్య మహాత్మనః ॥016॥

కృతాపరాధస్య హి తే నాన్యత్పశ్యామ్యహం క్షమం|
అంతరేణాంజలిం బద్ధ్వా లక్ష్మణస్య ప్రసాదనాత్ ॥017॥

నియుక్తైర్మంత్రిభిర్వాచ్యో అవశ్యం పార్థివో హితం|
అత ఏవ భయం త్యక్త్వా బ్రవీమ్యవధృతం వచః ||018||

అభిక్రుద్ధః సమర్థో హి చాపముద్యమ్య రాఘవః|
సదేవాసురగంధర్వం వశే స్థాపయితుం జగత్ ||019||

న స క్షమః కోపయితుం యః ప్రసాద్య పునర్భవేత్|
పూర్వోపకారం స్మరతా కృతజ్ఞేన విశేషతః ||020||

తస్య మూర్ధ్నా ప్రణమ్య త్వం సపుత్రః ససుహృజ్జనః|
రాజంస్తిష్ఠ స్వసమయే భర్తుర్భార్యేవ తద్వశే ||021||

న రామరామానుజశాసనం త్వయా |
కపీంద్రయుక్తం మనసాప్యపోహితుం|
మనో హి తే జ్ఞాస్యతి మానుషం బలం |
సరాఘవస్యాస్య సురేంద్రవర్చసః ||022||

—♦ సర్గ 032 ♦—

అథ ప్రతిసమాదిష్టో లక్ష్మణః పరవీరహా|
ప్రవివేశ గుహాం ఘోరాం కిష్కింధాం రామశాసనాత్ ||001||

ద్వారస్థా హరయస్తత్ర మహాకాయా మహాబలాః|
బభూవుర్లక్ష్మణం దృష్ట్వా సర్వే ప్రాంజలయః స్థితాః ||002||

నిఃశ్వసంతం తు తం దృష్ట్వా క్రుద్ధం దశరథాత్మజం|
బభూవుర్హరయస్త్రస్తా న చైనం పర్యవారయన్ ||003||

స తం రత్నమయీం శ్రీమాందివ్యాం పుష్పితకాననాం|
రమ్యాం రత్నసమాకీర్ణాం దదర్శ మహతీం గుహాం ||004||

హర్మ్యప్రాసాదసంబాధాం నానాపణ్యోపశోభితాం|
సర్వకామఫలైర్వృక్షైః పుష్పితైరుపశోభితాం ||005||

దేవగంధర్వపుత్రైశ్చ వానరైః కామరూపిభిః|
దివ్య మాల్యాంబరధరైః శోభితాం ప్రియదర్శనైః ||006||

చందనాగరుపద్మానాం గంధైః సురభిగంధినాం|
మైరేయాణాం మధూనాం చ సంమోదితమహాపథాం ||007||

వింధ్యమేరుగిరిప్రస్థైః ప్రాసాదైర్నైకభూమిభిః|
దదర్శ గిరినద్యశ్చ విమలాస్తత్ర రాఘవః ||008||

అంగదస్య గృహం రమ్యం మైందస్య ద్వివిదస్య చ|
గవయస్య గవాక్షస్య గజస్య శరభస్య చ ||009||

విద్యున్మాలేశ్చ సంపాతేః సూర్యాక్షస్య హనూమతః|
వీరబాహోః సుబాహోశ్చ నలస్య చ మహాత్మనః ||010||

కుముదస్య సుషేణస్య తారజాంబవతోస్తథా|
దధివక్త్రస్య నీలస్య సుపాటలసునేత్రయోః ||011||

ఏతేషాం కపిముఖ్యానాం రాజమార్గే మహాత్మనాం|
దదర్శ గృహముఖ్యాని మహాసారాణి లక్ష్మణః ||012||

పాండురాభ్రప్రకాశాని దివ్యమాల్యయుతాని చ|
ప్రభూతధనధాన్యాని స్త్రీరత్నైః శోభితాని చ ॥013॥

పాండురేణ తు శైలేన పరిక్షిప్తం దురాసదం|
వానరేంద్రగృహం రమ్యం మహేంద్రసదనోపమం ॥014॥

శుక్లైః ప్రాసాదశిఖరైః కైలాసశిఖరోపమైః|
సర్వకామఫలైర్వృక్షైః పుష్పితైరుపశోభితం ॥015॥

మహేంద్రదత్తైః శ్రీమద్భిర్నీలజీమూతసంనిభైః|
దివ్యపుష్పఫలైర్వృక్షైః శీతచ్ఛాయైర్మనోరమైః ॥016॥

హరిభిః సంవృతద్వారం బలిభిః శస్త్రపాణిభిః|
దివ్యమాల్యావృతం శుభ్రం తప్తకాంచనతోరణం ॥017॥

సుగ్రీవస్య గృహం రమ్యం ప్రవివేశ మహాబలః|
అవార్యమాణః సౌమిత్రిర్మహాభ్రమివ భాస్కరః ॥018॥

స సప్త కక్ష్యా ధర్మాత్మా యానాసనసమావృతాః|
ప్రవిశ్య సుమహద్గుప్తం దదర్శాంతఃపురం మహత్ ॥019॥

హైమరాజతపర్యంకైర్బహుభిశ్చ వరాసనైః|
మహార్హాస్తరణోపేతైస్తత్ర తత్రోపశోభితం ॥020॥

ప్రవిశన్నేవ సతతం శుశ్రావ మధురస్వరం|
తంత్రీగీతసమాకీర్ణం సమగీతపదాక్షరం ॥021॥

బహ్వీశ్చ వివిధాకారా రూపయౌవనగర్వితాః|
స్త్రియః సుగ్రీవభవనే దదర్శ స మహాబలః ॥022॥

దృష్ట్వాభిజనసంపన్నాశ్చిత్రమాల్యకృతస్రజః|
వరమాల్యకృతవ్యగ్రా భూషణోత్తమభూషితాః ॥023॥

నాతృప్తాన్నాతి చ వ్యగ్రాన్నానుదాత్తపరిచ్ఛదాన్|
సుగ్రీవానుచరాంశ్చాపి లక్షయామాస లక్ష్మణః ॥024॥

తతః సుగ్రీవమాసీనం కాంచనే పరమాసనే|
మహార్హాస్తరణోపేతే దదర్శాదిత్యసంనిభం ॥025॥

దివ్యాభరణచిత్రాంగం దివ్యరూపం యశస్వినం|
దివ్యమాల్యాంబరధరం మహేంద్రమివ దుర్జయం|
దివ్యాభరణమాల్యాభిః ప్రమదాభిః సమావృతం ॥026॥

రుమాం తు వీరః పరిరభ్య గాఢం |
వరాసనస్థో వరహేమవర్ణః|
దదర్శ సౌమిత్రిమదీనసత్త్వం |
విశాలనేత్రః సువిశాలనేత్రం ॥027॥

—♦ సర్గ 033 ♦—

తమప్రతిహతం క్రుద్ధం ప్రవిష్టం పురుషర్షభం|
సుగ్రీవో లక్ష్మణం దృష్ట్వా బభూవ వ్యథితేంద్రియః ॥001॥

క్రుద్ధం నిఃశ్వసమానం తం ప్రదీప్తమివ తేజసా|
భ్రాతుర్వ్యసనసంతప్తం దృష్ట్వా దశరథాత్మజం ॥002॥

ఉత్పపాత హరిశ్రేష్ఠో హిత్వా సౌవర్ణమాసనం|
మహాన్మహేంద్రస్య యథా స్వలంకృత ఇవ ధ్వజః ||003||

ఉత్పతంతమనూత్పేతూ రుమాప్రభృతయః స్త్రియః|
సుగ్రీవం గగనే పూర్ణం చంద్రం తారాగణా ఇవ ||004||

సంరక్తనయనః శ్రీమాన్విచచాల కృతాంజలిః|
బభూవావస్థితస్తత్ర కల్పవృక్షో మహానివ ||005||

రుమా ద్వితీయం సుగ్రీవం నారీమధ్యగతం స్థితం|
అబ్రవీల్లక్ష్మణః క్రుద్ధః సతారం శశినం యథా ||006||

సత్త్వాభిజనసంపన్నః సానుక్రోశో జితేంద్రియః|
కృతజ్ఞః సత్యవాదీ చ రాజా లోకే మహీయతే ||007||

యస్తు రాజా స్థితోఽధర్మే మిత్రాణాముపకారిణాం|
మిథ్యాప్రతిజ్ఞాం కురుతే కో నృశంసతరస్తతః ||008||

శతమశ్వానృతే హంతి సహస్రం తు గవానృతే|
ఆత్మానం స్వజనం హంతి పురుషః పురుషానృతే ||009||

పూర్వం కృతార్థో మిత్రాణాం న తత్ప్రతికరోతి యః|
కృతఘ్నః సర్వభూతానాం స వధ్యః ప్లవగేశ్వర ||010||

గీతోఽయం బ్రహ్మణా శ్లోకః సర్వలోకనమస్కృతః|
దృష్ట్వా కృతఘ్నం క్రుద్ధేన తం నిబోధ ప్లవంగమ ||011||

బ్రహ్మఘ్నే చ సురాపే చ చోరే భగ్నవ్రతే తథా|
నిష్కృతిర్విహితా సద్భిః కృతఘ్నే నాస్తి నిష్కృతిః ||012||

అనార్యస్త్వం కృతఘ్నశ్చ మిథ్యావాదీ చ వానర|
పూర్వం కృతార్థో రామస్య న తత్ప్రతికరోషి యత్ ||013||

నను నామ కృతార్థేన త్వయా రామస్య వానర|
సీతాయా మార్గణే యత్నః కర్తవ్యః కృతమిచ్ఛతా ||014||

స త్వం గ్రామ్యేషు భోగేషు సక్తో మిథ్యా ప్రతిశ్రవః|
న త్వాం రామో విజానీతే సర్పం మండూకరావిణం ||015||

మహాభాగేన రామేణ పాపః కరుణవేదినా|
హరీణాం ప్రాపితో రాజ్యం త్వం దురాత్మా మహాత్మనా ||016||

కృతం చేన్నాభిజానీషే రామస్యాక్లిష్టకర్మణః|
సద్యస్త్వం నిశితైర్బాణైర్హతో ద్రక్ష్యసి వాలినం ||017||

న చ సంకుచితః పంథా యేన వాలీ హతో గతః|
సమయే తిష్ఠ సుగ్రీవ మా వాలిపథమన్వగాః ||018||

న నూనమిక్ష్వాకువరస్య కార్ముకా |
చ్చ్యుతాఞ్శరాన్పశ్యసి వజ్రసంనిభాన్|
తతః సుఖం నామ నిషేవసే సుఖీ |
న రామకార్యం మనసాప్యవేక్షసే ||019||

—♦ సర్గ 034 ♦—

తథా బ్రువాణం సౌమిత్రిం ప్రదీప్తమివ తేజసా|
అబ్రవీల్లక్ష్మణం తారా తారాధిపనిభాననా ||001||

నైవం లక్ష్మణ వక్తవ్యో నాయం పరుషమర్హతి|
హరీణామీశ్వరః శ్రోతుం తవ వక్త్రాద్విశేషతః ||002||

నైవాకృతజ్ఞః సుగ్రీవో న శఠో నాపి దారుణః|
నైవానృతకథో వీర న జిహ్మశ్చ కపీశ్వరః ||003||

ఉపకారం కృతం వీరో నాప్యయం విస్మృతః కపిః|
రామేణ వీర సుగ్రీవో యదన్యైర్దుష్కరం రణే ||004||

రామప్రసాదాత్కీర్తిం చ కపిరాజ్యం చ శాశ్వతం|
ప్రాప్తవానిహ సుగ్రీవో రుమాం మాం చ పరంతప ||005||

సుదుఃఖం శాయితః పూర్వం ప్రాప్యేదం సుఖముత్తమం|
ప్రాప్తకాలం న జానీతే విశ్వామిత్రో యథా మునిః ||006||

ఘృతాచ్యాం కిల సంసక్తో దశవర్షాణి లక్ష్మణ|
అహోఽమన్యత ధర్మాత్మా విశ్వామిత్రో మహామునిః ||007||

స హి ప్రాప్తం న జానీతే కాలం కాలవిదాం వరః|
విశ్వామిత్రో మహాతేజాః కిం పునర్యః పృథగ్జనః ||008||

దేహధర్మం గతస్యాస్య పరిశ్రాంతస్య లక్ష్మణ|
అవితృప్తస్య కామేషు రామః క్షంతుమిహార్హతి ||009||

న చ రోషవశం తాత గంతుమర్హసి లక్ష్మణ|
నిశ్చయార్థమవిజ్ఞాయ సహసా ప్రాకృతో యథా ||010||

సత్త్వయుక్తా హి పురుషాస్త్వద్విధాః పురుషర్షభ|
అవిమృశ్య న రోషస్య సహసా యాంతి వశ్యతాం ||011||

ప్రసాదయే త్వాం ధర్మజ్ఞ సుగ్రీవార్థే సమాహితా|
మహాన్రోషసముత్పన్నః సంరంభస్త్యజ్యతామయం ||012||

రుమాం మాం కపిరాజ్యం చ ధనధాన్యవసూని చ|
రామప్రియార్థం సుగ్రీవస్త్యజేదితి మతిర్మమ ||013||

సమానేష్యతి సుగ్రీవః సీతయా సహ రాఘవం|
శశాంకమివ రోహిణ్యా నిహత్వా రావణం రణే ||014||

శతకోటిసహస్రాణి లంకాయాం కిల రక్షసాం|
అయుతాని చ షట్త్రింశత్సహస్రాణి శతాని చ ||015||

అహత్వా తాంశ్చ దుర్ధర్షాన్రాక్షసాన్కామరూపిణః|
న శక్యో రావణో హంతుం యేన సా మైథిలీ హృతా ||016||

తే న శక్యా రణే హంతుమసహాయేన లక్ష్మణ|
రావణః క్రూరకర్మా చ సుగ్రీవేణ విశేషతః ||017||

ఏవమాఖ్యాతవాన్వాలీ స హ్యభిజ్ఞో హరీశ్వరః|
ఆగమస్తు న మే వ్యక్తః శ్రవాత్తస్య బ్రవీమ్యహం ||018||

త్వత్సహాయనిమిత్తం వై ప్రేషితా హరిపుంగవాః|
ఆనేతుం వానరాన్యుద్ధే సుబహూన్హరియూథపాన్ ||019||

తాంశ్చ ప్రతీక్షమాణోఽయం విక్రాంతాన్సుమహాబలాన్।
రాఘవస్యార్థసిద్ధ్యర్థం న నిర్యాతి హరీశ్వరః ॥020॥

కృతా తు సంస్థా సౌమిత్రే సుగ్రీవేణ యథాపురా।
అద్య తైర్వానరైర్సర్వైరాగంతవ్యం మహాబలైః ॥021॥

ఋక్షకోటిసహస్రాణి గోలాంగూలశతాని చ।
అద్య త్వాముపయాస్యంతి జహి కోపమరిందమ।
కోట్యోఽనేకాస్తు కాకుత్స్థ కపీనాం దీప్తతేజసాం ॥022॥

తవ హి ముఖమిదం నిరీక్ష్య కోపా ।
త్క్షతజనిభే నయనే నిరీక్షమాణాః।
హరివరవనితా న యాంతి శాంతిం ।
ప్రథమభయస్య హి శంకితాః స్మ సర్వాః ॥023॥

—♦ సర్గ 035 ♦—

ఇత్యుక్తస్తారయా వాక్యం ప్రశ్రితం ధర్మసంహితం।
మృదుస్వభావః సౌమిత్రిః ప్రతిజగ్రాహ తద్వచః ॥001॥

తస్మిన్ప్రతిగృహీతే తు వాక్యే హరిగణేశ్వరః।
లక్ష్మణాత్సుమహత్త్రాసం వస్త్రం క్లిన్నమివాత్యజత్ ॥002॥

తతః కంఠగతం మాల్యం చిత్రం బహుగుణం మహత్।
చిచ్ఛేద విమదశ్చాసీత్సుగ్రీవో వానరేశ్వరః ॥003॥

స లక్ష్మణం భీమబలం సర్వవానరసత్తమః।
అబ్రవీత్ప్రశ్రితం వాక్యం సుగ్రీవః సంప్రహర్షయన్ ॥004॥

ప్రనష్టా శ్రీశ్చ కీర్తిశ్చ కపిరాజ్యం చ శాశ్వతం।
రామప్రసాదాత్సౌమిత్రే పునః ప్రాప్తమిదం మయా ॥005॥

కః శక్తస్తస్య దేవస్య ఖ్యాతస్య స్వేన కర్మణా।
తాదృశం విక్రమం వీర ప్రతికర్తుమరిందమ ॥006॥

సీతాం ప్రాప్స్యతి ధర్మాత్మా వధిష్యతి చ రావణం।
సహాయమాత్రేణ మయా రాఘవః స్వేన తేజసా ॥007॥

సహాయకృత్యం హి తస్య యేన సప్త మహాద్రుమాః।
శైలశ్చ వసుధా చైవ బాణేనైకేన దారితాః ॥008॥

ధనుర్విస్ఫారమాణస్య యస్య శబ్దేన లక్ష్మణ।
సశైలా కంపితా భూమిః సహాయైస్తస్య కిం ను వై ॥009॥

అనుయాత్రాం నరేంద్రస్య కరిష్యేఽహం నరర్షభ।
గచ్ఛతో రావణం హంతుం వైరిణం సపురఃసరం ॥010॥

యది కించిదతిక్రాంతం విశ్వాసాత్ప్రణయేన వా।
ప్రేష్యస్య క్షమితవ్యం మే న కశ్చిన్నాపరాధ్యతి ॥011॥

ఇతి తస్య బ్రువాణస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః।
అభవల్లక్ష్మణః ప్రీతః ప్రేంణా చేదమువాచ హ ॥012॥

సర్వథా హి మమ భ్రాతా సనాథో వానరేశ్వర।
త్వయా నాథేన సుగ్రీవ ప్రశ్రితేన విశేషతః ॥013॥

యస్తే ప్రభావః సుగ్రీవ యచ్చ తే శౌచముత్తమం|
అర్హస్తం కపిరాజ్యస్య శ్రియం భోక్తుమనుత్తమాం ||014||

సహాయేన చ సుగ్రీవ త్వయా రామః ప్రతాపవాన్|
వధిష్యతి రణే శత్రూనచిరాన్నాత్ర సంశయః ||015||

ధర్మజ్ఞస్య కృతజ్ఞస్య సంగ్రామేష్వనివర్తినః|
ఉపపన్నం చ యుక్తం చ సుగ్రీవ తవ భాషితం ||016||

దోషజ్ఞః సతి సామర్థ్యే కోఽన్యో భాషితుమర్హతి|
వర్జయిత్వా మమ జ్యేష్ఠం త్వాం చ వానరసత్తమ ||017||

సదృశశ్చాసి రామస్య విక్రమేణ బలేన చ|
సహాయో దైవతైర్దత్తశ్చిరాయ హరిపుంగవ ||018||

కిం తు శీఘ్రమితో వీర నిష్క్రామ త్వం మయా సహ|
సాంత్వయస్వ వయస్యం చ భార్యాహరణదుఃఖితం ||019||

యచ్చ శోకాభిభూతస్య శ్రుత్వా రామస్య భాషితం|
మయా త్వం పరుషాణ్యుక్తస్తచ్చ త్వం క్షంతుమర్హసి ||020||

—♦ సర్గ 036 ♦—

ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవో లక్ష్మణేన మహాత్మనా|
హనుమంతం స్థితం పార్శ్వే సచివం వాక్యమబ్రవీత్ ||001||

మహేంద్రహిమవద్వింధ్యకైలాసశిఖరేషు చ|
మందరే పాండుశిఖరే పంచశైలేషు యే స్థితాః ||002||

తరుణాదిత్యవర్ణేషు భ్రాజమానేషు సర్వశః|
పర్వతేషు సముద్రాంతే పశ్చిమస్యాం తు యే దిశి ||003||

ఆదిత్యభవనే చైవ గిరౌ సంధ్యాభ్రసంనిభే|
పద్మతాలవనం భీమం సంశ్రితా హరిపుంగవాః ||004||

అంజనాంబుదసంకాశాః కుంజరప్రతిమౌజసః|
అంజనే పరతే చైవ యే వసంతి ప్లవంగమాః ||005||

మనఃశిలా గుహావాసా వానరాః కనకప్రభాః|
మేరుపార్శ్వగతాశ్చైవ యే చ ధూమ్రగిరిం శ్రితాః ||006||

తరుణాదిత్యవర్ణాశ్చ పర్వతే యే మహారుణే|
పిబంతో మధుమైరేయం భీమవేగాః ప్లవంగమాః ||007||

వనేషు చ సురమ్యేషు సుగంధిషు మహత్సు చ|
తాపసానాం చ రమ్యేషు వనాంతేషు సమంతతః ||008||

తాంస్తాంస్త్వమానయ క్షిప్రం పృథివ్యాం సర్వవానరాన్|
సామదానాదిభిః కల్పైరాశు ప్రేషయ వానరాన్ ||009||

ప్రేషితాః ప్రథమం యే చ మయా దూతా మహాజవాః|
త్వరణార్థం తు భూయస్త్వం హరీన్సంప్రేషయాపరాన్ ||010||

యే ప్రసక్తాశ్చ కామేషు దీర్ఘసూత్రాశ్చ వానరాః|
ఇహానయస్వ తాన్సర్వాఞ్శీఘ్రం తు మమ శాసనాత్ ||011||

అహోభిర్దశభిర్యే చ నాగచ్ఛంతి మమాజ్ఞయా|
హంతవ్యాస్తే దురాత్మానో రాజశాసనదూషకాః ||012||

శతాన్యథ సహస్రాణి కోట్యశ్చ మమ శాసనాత్|
ప్రయాంతు కపిసింహానాం దిశో మమ మతే స్థితాః ||013||

మేఘపర్వతసంకాశాశ్ఛాదయంత ఇవాంబరం|
ఘోరరూపాః కపిశ్రేష్ఠా యాంతు మచ్ఛాసనాదితః ||014||

తే గతిజ్ఞా గతిం గత్వా పృథివ్యాం సర్వవానరాః|
ఆనయంతు హరీన్సర్వాంస్త్వరితాః శాసనాన్మమ ||015||

తస్య వానరరాజస్య శ్రుత్వా వాయుసుతో వచః|
దిక్షు సర్వాసు విక్రాంతాన్ప్రేషయామాస వానరాన్ ||016||

తే పదం విష్ణువిక్రాంతం పతత్రిజ్యోతిరధ్వగాః|
ప్రయాతాః ప్రహితా రాజ్ఞా హరయస్తత్క్షణేన వై ||017||

తే సముద్రేషు గిరిషు వనేషు చ సరిత్సు చ|
వానరా వానరాన్సర్వాన్రామహేతోరచోదయన్ ||018||

మృత్యుకాలోపమస్యాజ్ఞాం రాజరాజస్య వానరాః|
సుగ్రీవస్యాయయుః శ్రుత్వా సుగ్రీవభయదర్శినః ||019||

తతస్తేఽఞ్జనసంకాశా గిరేస్తస్మాన్మహాజవాః|
తిస్రః కోట్యః ప్లవంగానాం నిర్యయుర్యత్ర రాఘవః ||020||

అస్తం గచ్ఛతి యత్రార్కస్తస్మిన్గిరివరే రతాః|
తప్తహేమసమాభాసాస్తస్మాత్కోట్యో దశచ్యుతాః ||021||

కైలాస శిఖరేభ్యశ్చ సింహకేసరవర్చసాం|
తతః కోటిసహస్రాణి వానరాణాముపాగమన్ ||022||

ఫలమూలేన జీవంతో హిమవంతముపాశ్రితాః|
తేషాం కోటిసహస్రాణాం సహస్రం సమవర్తత ||023||

అంగారక సమానానాం భీమానాం భీమకర్మణాం|
వింధ్యాద్వానరకోటీనాం సహస్రాణ్యపతంద్రుతం ||024||

క్షీరోదవేలానిలయాస్తమాలవనవాసినః|
నారికేలాశనాశ్చైవ తేషాం సంఖ్యా న విద్యతే ||025||

వనేభ్యో గహ్వరేభ్యశ్చ సరిద్భ్యశ్చ మహాజవాః|
ఆగచ్ఛద్వానరీ సేనా పిబంతీవ దివాకరం ||026||

యే తు త్వరయితుం యాతా వానరాః సర్వవానరాన్|
తే వీరా హిమవచ్ఛైలం దదృశుస్తం మహాద్రుమం ||027||

తస్మిన్గిరివరే రమ్యే యజ్ఞో మహేశ్వరః పురా|
సర్వదేవమనస్తోషో బభౌ దివ్యో మనోహరః ||028||

అన్నవిష్యందజాతాని మూలాని చ ఫలాని చ|
అమృతస్వాదుకల్పాని దదృశుస్తత్ర వానరాః ||029||

తదన్న సంభవం దివ్యం ఫలం మూలం మనోహరం|
యః కశ్చిత్సకృదశ్నాతి మాసం భవతి తర్పితః ||030||

తాని మూలాని దివ్యాని ఫలాని చ ఫలాశనాః|
ఔషధాని చ దివ్యాని జగృహుర్హరియూథపాః ||031||

తస్మాచ్చ యజ్ఞాయతనాత్పుష్పాణి సురభీణి చ|
ఆనిన్యుర్వానరా గత్వా సుగ్రీవప్రియకారణాత్ ||032||

తే తు సర్వే హరివరాః పృథివ్యాం సర్వవానరాన్|
సంచోదయిత్వా త్వరితం యూథానాం జగ్మురగ్రతః ||033||

తే తు తేన ముహూర్తేన యూథపాః శీఘ్రకారిణః|
కిష్కింధాం త్వరయా ప్రాప్తాః సుగ్రీవో యత్ర వానరః ||034||

తే గృహీత్వౌషధీః సర్వాః ఫలం మూలం చ వానరాః|
తం ప్రతిగ్రాహయామాసుర్వచనం చేదమబ్రువన్ ||035||

సర్వే పరిగతాః శైలాః సముద్రాశ్చ వనాని చ|
పృథివ్యాం వానరాః సర్వే శాసనాదుపయాంతి తే ||036||

ఏవం శ్రుత్వా తతో హృష్టః సుగ్రీవః ప్లవగాధిపః|
ప్రతిజగ్రాహ చ ప్రీతస్తేషాం సర్వముపాయనం ||037||

—♦ సర్గ 037 ♦—

ప్రతిగృహ్య చ తత్సర్వముపానయముపాహృతం|
వానరాన్సాంత్వయిత్వా చ సర్వానేవ వ్యసర్జయత్ ||001||

విసర్జయిత్వా స హరీఞ్శూరాంస్తాన్కృతకర్మణః|
మేనే కృతార్థమాత్మానం రాఘవం చ మహాబలం ||002||

స లక్ష్మణో భీమబలం సర్వవానరసత్తమం|
అబ్రవీత్ప్రశ్రితం వాక్యం సుగ్రీవం సంప్రహర్షయన్|
కిష్కింధాయా వినిష్క్రామ యది తే సౌమ్య రోచతే ||003||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా లక్ష్మణస్య సుభాషితం|
సుగ్రీవః పరమప్రీతో వాక్యమేతదువాచ హ ||004||

ఏవం భవతు గచ్ఛామః స్థేయం త్వచ్ఛాసనే మయా|
తమేవముక్త్వా సుగ్రీవో లక్ష్మణం శుభలక్ష్మణం ||005||

విసర్జయామాస తదా తారామన్యాశ్చ యోషితః|
ఏతేత్యుచ్చైర్హరివరాన్సుగ్రీవః సముదాహరత్ ||006||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా హరయః శీఘ్రమాయయుః|
బద్ధాంజలిపుటాః సర్వే యే స్యుః స్త్రీదర్శనక్షమాః ||007||

తానువాచ తతః ప్రాప్తాన్రాజార్కసదృశప్రభః|
ఉపస్థాపయత క్షిప్రం శిబికాం మమ వానరాః ||008||

శ్రుత్వా తు వచనం తస్య హరయః శీఘ్రవిక్రమాః|
సముపస్థాపయామాసుః శిబికాం ప్రియదర్శనాం ||009||

తాముపస్థాపితాం దృష్ట్వా శిబికాం వానరాధిపః|
లక్ష్మణారుహ్యతాం శీఘ్రమితి సౌమిత్రిమబ్రవీత్ ||010||

ఇత్యుక్త్వా కాంచనం యానం సుగ్రీవః సూర్యసంనిభం|
బృహద్భిర్హరిభిర్యుక్తమారురోహ సలక్ష్మణః ||011||

పాండురేణాతపత్రేణ ధ్రియమాణేన మూర్ధని|
శుక్లైశ్చ బాలవ్యజనైర్ధూయమానైః సమంతతః ||012||

శంఖభేరీనినాదైశ్చ బందిభిశ్చాభివందితః|
నిర్యయౌ ప్రాప్య సుగ్రీవో రాజ్యశ్రియమనుత్తమాం ||013||

స వానరశతైస్తీక్ష్ణైర్బహుభిః శస్త్రపాణిభిః|
పరికీర్ణో యయౌ తత్ర యత్ర రామో వ్యవస్థితః ||014||

స తం దేశమనుప్రాప్య శ్రేష్ఠం రామనిషేవితం|
అవాతరన్మహాతేజాః శిబికాయాః సలక్ష్మణః ||015||

ఆసాద్య చ తతో రామం కృతాంజలిపుటోఽభవత్|
కృతాంజలౌ స్థితే తస్మిన్వానరాశ్చభవంస్తథా ||016||

తటాకమివ తద్దృష్ట్వా రామః కుడ్మలపంకజం|
వానరాణాం మహత్సైన్యం సుగ్రీవే ప్రీతిమానభూత్ ||017||

పాదయోః పతితం మూర్ధ్నా తముత్థాప్య హరీశ్వరం|
ప్రేంణా చ బహుమానాచ్చ రాఘవః పరిషస్వజే ||018||

పరిష్వజ్య చ ధర్మాత్మా నిషీదేతి తతోఽబ్రవీత్|
తం నిషణ్ణం తతో దృష్ట్వా క్షితౌ రామోఽబ్రవీద్వచః ||019||

ధర్మమర్థం చ కామం చ కాలే యస్తు నిషేవతే|
విభజ్య సతతం వీర స రాజా హరిసత్తమ ||020||

హిత్వా ధర్మం తథార్థం చ కామం యస్తు నిషేవతే|
స వృక్షాగ్రే యథా సుప్తః పతితః ప్రతిబుధ్యతే ||021||

అమిత్రాణాం వధే యుక్తో మిత్రాణాం సంగ్రహే రతః|
త్రివర్గఫలభోక్తా తు రాజా ధర్మేణ యుజ్యతే ||022||

ఉద్యోగసమయస్త్వేష ప్రాప్తః శత్రువినాశన|
సంచింత్యతాం హి పింగేశ హరిభిః సహ మంత్రిభిః ||023||

ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవో రామం వచనమబ్రవీత్ ||024||

ప్రనష్టా శ్రీశ్చ కీర్తిశ్చ కపిరాజ్యం చ శాశ్వతం|
త్వత్ప్రసాదాన్మహాబాహో పునః ప్రాప్తమిదం మయా ||025||

తవ దేవప్రసదాచ్చ భ్రాతుశ్చ జయతాం వర|
కృతం న ప్రతికుర్యాద్యః పురుషాణాం స దూషకః ||026||

ఏతే వానరముఖ్యాశ్చ శతశః శత్రుసూదన|
ప్రాప్తాశ్చాదాయ బలినః పృథివ్యాం సర్వవానరాన్ ||027||

ఋక్షాశ్చావహితాః శూరా గోలాంగూలాశ్చ రాఘవ|
కాంతార వనదుర్గాణామభిజ్ఞా ఘోరదర్శనాః ||028||

దేవగంధర్వపుత్రాశ్చ వానరాః కామరూపిణః|
స్వైః స్వైః పరివృతాః సైన్యైర్వర్తంతే పథి రాఘవ ||029||

శతైః శతసహస్రైశ్చ కోటిభిశ్చ ప్లవంగమాః|
అయుతైశ్చావృతా వీరా శంకుభిశ్చ పరంతప ||030||

అర్బుదైరర్బుదశతైర్మధ్యైశ్చాంతైశ్చ వానరాః|
సముద్రైశ్చ పరార్ధైశ్చ హరయో హరియూథపాః ||031||

ఆగమిష్యంతి తే రాజన్మహేంద్రసమవిక్రమాః|
మేరుమందరసంకాశా వింధ్యమేరుకృతాలయాః ||032||

తే త్వామభిగమిష్యంతి రాక్షసం యే సబాంధవం|
నిహత్య రావణం సంఖ్యే హ్యానయిష్యంతి మైథిలీం ||033||

తతస్తముద్యోగమవేక్ష్య బుద్ధిమా |
న్హరిప్రవీరస్య నిదేశవర్తినః|
బభూవ హర్షాద్వసుధాధిపాత్మజః |
ప్రబుద్ధనీలోత్పలతుల్యదర్శనః ||034||

—♦ సర్గ 038 ♦—

ఇతి బ్రువాణం సుగ్రీవం రామో ధర్మభృతాం వరః|
బాహుభ్యాం సంపరిష్వజ్య ప్రత్యువాచ కృతాంజలిం ||001||

యదింద్రో వర్షతే వర్షం న తచ్చిత్రం భవేద్భువి|
ఆదిత్యో వా సహస్రాంశుః కుర్యాద్వితిమిరం నభః ||002||

చంద్రమా రశ్మిభిః కుర్యాత్పృథివీం సౌమ్య నిర్మలాం|
త్వద్విధో వాపి మిత్రాణాం ప్రతికుర్యాత్పరంతప ||003||

ఏవం త్వయి న తచ్చిత్రం భవేద్యత్సౌమ్య శోభనం|
జానామ్యహం త్వాం సుగ్రీవ సతతం ప్రియవాదినం ||004||

త్వత్సనాథః సఖే సంఖ్యే జేతాస్మి సకలానరీన్|
త్వమేవ మే సుహృన్మిత్రం సాహాయ్యం కర్తుమర్హసి ||005||

జహారాత్మవినాశాయ వైదేహీం రాక్షసాధమః|
వంచయిత్వా తు పౌలోమీమనుహ్లాదో యథా శచీం ||006||

నచిరాత్తం హనిష్యామి రావణం నిశితైః శరైః|
పౌలోమ్యాః పితరం దృప్తం శతక్రతురివారిహా ||007||

ఏతస్మిన్నంతరే చైవ రజః సమభివర్తత|
ఉష్ణాం తీవ్రాం సహస్రాంశోశ్ఛాదయద్గగనే ప్రభాం ||008||

దిశః పర్యాకులాశ్చాసన్రజసా తేన మూర్ఛితాః|
చచాల చ మహీ సర్వా సశైలవనకాననా ||009||

తతో నగేంద్రసంకాశైస్తీక్ష్ణ దంష్ట్రైర్మహాబలైః|
కృత్స్నా సంఛాదితా భూమిరసంఖ్యేయైః ప్లవంగమైః ||010||

నిమేషాంతరమాత్రేణ తతస్తైర్హరియూథపైః|
కోటీశతపరీవారైః కామరూపిభిరావృతా ||011||

నాదేయైః పార్వతీయైశ్చ సాముద్రైశ్చ మహాబలైః|
హరిభిర్మేఘనిర్హ్రాదైరన్యైశ్చ వనచారిభిః ||012||

తరుణాదిత్యవర్ణైశ్చ శశిగౌరైశ్చ వానరైః|
పద్మకేసరవర్ణైశ్చ శ్వేతైర్మేరుకృతాలయైః ||013||

కోటీసహస్రైర్దశభిః శ్రీమాన్పరివృతస్తదా|
వీరః శతబలిర్నామ వానరః ప్రత్యదృశ్యత ||014||

తతః కాంచనశైలాభస్తారాయా వీర్యవాన్పితా।
అనేకైర్దశసాహస్రైః కోటిభిః ప్రత్యదృశ్యత ॥015॥

పద్మకేసరసంకాశస్తరుణార్కనిభాననః।
బుద్ధిమాన్వానరశ్రేష్ఠః సర్వవానరసత్తమః ॥016॥

అనీకైర్బహుసాహస్రైర్వానరాణాం సమన్వితః।
పితా హనుమతః శ్రీమాన్కేసరీ ప్రత్యదృశ్యత ॥017॥

గోలాంగూలమహారాజో గవాక్షో భీమవిక్రమః।
వృతః కోటిసహస్రేణ వానరాణామదృశ్యత ॥018॥

ఋక్షాణాం భీమవేగానాం ధూమ్రః శత్రునిబర్హణః।
వృతః కోటిసహస్రాభ్యాం ద్వాభ్యాం సమభివర్తత ॥019॥

మహాచలనిభైర్ఘోరైః పనసో నామ యూథపః।
ఆజగామ మహావీర్యస్తిసృభిః కోటిభిర్వృతః ॥020॥

నీలాంజనచయాకారో నీలో నామాథ యూథపః।
అదృశ్యత మహాకాయః కోటిభిర్దశభిర్వృతః ॥021॥

దరీముఖశ్చ బలవాన్యూథపోఽభ్యాయయౌ తదా।
వృతః కోటిసహస్రేణ సుగ్రీవం సముపస్థితః ॥022॥

మైందశ్చ ద్వివిదశ్చోభావశ్విపుత్రౌ మహావలౌ।
కోటికోటిసహస్రేణ వానరాణామదృశ్యతాం ॥023॥

తతః కోటిసహస్రాణాం సహస్రేణ శతేన చ।
పృష్ఠతోఽనుగతః ప్రాప్తో హరిభిర్గంధమాదనః ॥024॥

తతః పద్మసహస్రేణ వృతః శంకుశతేన చ।
యువరాజోఽఙ్గదః ప్రాప్తః పితృతుల్యపరాక్రమః ॥025॥

తతస్తారాద్యుతిస్తారో హరిర్భీమపరాక్రమః।
పంచభిర్హరికోటీభిర్దూరతః ప్రత్యదృశ్యత ॥026॥

ఇంద్రజానుః కపిర్వీరో యూథపః ప్రత్యదృశ్యత।
ఏకాదశానాం కోటీనామీశ్వరస్తైశ్చ సంవృతః ॥027॥

తతో రంభస్త్వనుప్రాప్తస్తరుణాదిత్యసంనిభః।
అయుతేన వృతశ్చైవ సహస్రేణ శతేన చ ॥028॥

తతో యూథపతిర్వీరో దుర్ముఖో నామ వానరః।
ప్రత్యదృశ్యత కోటిభ్యాం ద్వాభ్యాం పరివృతో బలీ ॥029॥

కైలాసశిఖరాకారైర్వానరైర్భీమవిక్రమైః।
వృతః కోటిసహస్రేణ హనుమాన్ప్రత్యదృశ్యత ॥030॥

నలశ్చాపి మహావీర్యః సంవృతో ద్రుమవాసిభిః।
కోటీశతేన సంప్రాప్తః సహస్రేణ శతేన చ ॥031॥

శరభః కుముదో వహ్నిర్వానరో రంభ ఏవ చ।
ఏతే చాన్యే చ బహవో వానరాః కామరూపిణః ॥032॥

ఆవృత్య పృథివీం సర్వాం పర్వతాంశ్చ వనాని చ।
ఆప్లవంతః ప్లవంతశ్చ గర్జంతశ్చ ప్లవంగమాః।
అభ్యవర్తంత సుగ్రీవం సూర్యమభ్రగణా ఇవ ॥033॥

కుర్వాణా బహుశబ్దాంశ్చ ప్రహృష్టా బలశాలినః|
శిరోభిర్వానరేంద్రాయ సుగ్రీవాయ న్యవేదయన్ ||034||

అపరే వానరశ్రేష్ఠాః సంగమ్య చ యథోచితం|
సుగ్రీవేణ సమాగమ్య స్థితాః ప్రాంజలయస్తదా ||035||

సుగ్రీవస్త్వరితో రామే సర్వాంస్తాన్వానరర్షభాన్|
నివేదయిత్వా ధర్మజ్ఞః స్థితః ప్రాంజలిరబ్రవీత్ ||036||

యథా సుఖం పర్వతనిర్ఝరేషు |
వనేషు సర్వేషు చ వానరేంద్రాః|
నివేశయిత్వా విధివద్బలాని |
బలం బలజ్ఞః ప్రతిపత్తుమీష్టే ||037||

—♦ సర్గ 039 ♦—

అథ రాజా సమృద్ధార్థః సుగ్రీవః ప్లవగేశ్వరః|
ఉవాచ నరశార్దూలం రామం పరబలార్దనం ||001||

ఆగతా వినివిష్టాశ్చ బలినః కామరూపిణః|
వానరేంద్రా మహేంద్రాభా యే మద్విషయవాసినః ||002||

త ఇమే బహుసాహస్రైర్హరిభిర్భీమవిక్రమైః|
ఆగతా వానరా ఘోరా దైత్యదానవసంనిభాః ||003||

ఖ్యాతకర్మాపదానాశ్చ బలవంతో జితక్లమాః|
పరాక్రమేషు విఖ్యాతా వ్యవసాయేషు చోత్తమాః ||004||

పృథివ్యంబుచరా రామ నానానగనివాసినః|
కోట్యగ్రశ ఇమే ప్రాప్తా వానరాస్తవ కింకరాః ||005||

నిదేశవర్తినః సర్వే సర్వే గురుహితే రతాః|
అభిప్రేతమనుష్ఠాతుం తవ శక్ష్యంత్యరిందమ ||006||

యన్మన్యసే నరవ్యాఘ్ర ప్రాప్తకాలం తదుచ్యతాం|
తత్సైన్యం త్వద్వశే యుక్తమాజ్ఞాపయితుమర్హసి ||007||

కామమేషామిదం కార్యం విదితం మమ తత్త్వతః|
తథాపి తు యథా తత్త్వమాజ్ఞాపయితుమర్హసి ||008||

తథా బ్రువాణం సుగ్రీవం రామో దశరథాత్మజః|
బాహుభ్యాం సంపరిష్వజ్య ఇదం వచనమబ్రవీత్ ||009||

జ్ఞాయతాం సౌమ్య వైదేహీ యది జీవతి వా న వా|
స చ దేశో మహాప్రాజ్ఞ యస్మిన్వసతి రావణః ||010||

అధిగమ్య చ వైదేహీం నిలయం రావణస్య చ|
ప్రాప్తకాలం విధాస్యామి తస్మిన్కాలే సహ త్వయా ||011||

నాహమస్మిన్ప్రభుః కార్యే వానరేశ న లక్ష్మణః|
త్వమస్య హేతుః కార్యస్య ప్రభుశ్చ ప్లవగేశ్వర ||012||

త్వమేవాజ్ఞాపయ విభో మమ కార్యవినిశ్చయం|
త్వం హి జానాసి యత్కార్యం మమ వీర న సంశయః ||013||

సుహృద్ద్వితీయో విక్రాంతః ప్రాజ్ఞః కాలవిశేషవిత్|
భవానస్మద్ధితే యుక్తః సుకృతార్థోఽర్థవిత్తమః ॥014॥

ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవో వినతం నామ యూథపం|
అబ్రవీద్రామ సాన్నిధ్యే లక్ష్మణస్య చ ధీమతః|
శైలాభం మేఘనిర్ఘోషమూర్జితం ప్లవగేశ్వరం ॥015॥

సోమసూర్యాత్మజైః సార్ధం వానరైర్వానరోత్తమ|
దేశకాలనయైర్యుక్తః కార్యాకార్యవినిశ్చయే ॥016॥

వృతః శతసహస్రేణ వానరాణాం తరస్వినాం|
అధిగచ్ఛ దిశం పూర్వాం సశైలవనకాననాం ॥017॥

తత్ర సీతాం చ వైదేహీం నిలయం రావణస్య చ|
మార్గధ్వం గిరిదుర్గేషు వనేషు చ నదీషు చ ॥018॥

నదీం భాగీరథీం రమ్యాం సరయూం కౌశికీం తథా|
కాలిందీం యమునాం రమ్యాం యామునం చ మహాగిరిం ॥019॥

సరస్వతీం చ సింధుం చ శోణం మణినిభోదకం|
మహీం కాలమహీం చైవ శైలకాననశోభితాం ॥020॥

బ్రహ్మమాలాన్విదేహాంశ్చ మాలవాన్కాశికోసలాన్|
మాగధాంశ్చ మహాగ్రామాన్పుండ్రాన్వంగాంస్తథైవ చ ॥021॥

పత్తనం కోశకారాణాం భూమిం చ రజతాకరాం|
సర్వమేతద్విచేతవ్యం మృగయద్భిర్తతస్తతః ॥022॥

రామస్య దయితాం భార్యాం సీతాం దశరథః స్నుషాం|
సముద్రమవగాఢాంశ్చ పర్వతాన్పత్తనాని చ ॥023॥

మందరస్య చ యే కోటిం సంశ్రితాః కేచిదాయతాం|
కర్ణప్రావరణాశ్చైవ తథా చాప్యోష్ఠకర్ణకాః ॥024॥

ఘోరా లోహముఖాశ్చైవ జవనాశ్చైకపాదకాః|
అక్షయా బలవంతశ్చ పురుషాః పురుషాదకాః ॥025॥

కిరాతాః కర్ణచూడాశ్చ హేమాంగాః ప్రియదర్శనాః|
ఆమమీనాశనాస్తత్ర కిరాతా ద్వీపవాసినః ॥026॥

అంతర్జలచరా ఘోరా నరవ్యాఘ్రా ఇతి శ్రుతాః|
ఏతేషామాలయాః సర్వే విచేయాః కాననౌకసః ॥027॥

గిరిభిర్యే చ గమ్యంతే ప్లవనేన ప్లవేన చ|
రత్నవంతం యవద్వీపం సప్తరాజ్యోపశోభితం ॥028॥

సువర్ణరూప్యకం చైవ సువర్ణాకరమండితం|
యవద్వీపమతిక్రమ్య శిశిరో నామ పర్వతః ॥029॥

దివం స్పృశతి శృంగేణ దేవదానవసేవితః|
ఏతేషాం గిరిదుర్గేషు ప్రతాపేషు వనేషు చ ॥030॥

రావణః సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్యస్తతస్తతః|
తతః సముద్రద్వీపాంశ్చ సుభీమాంద్రష్టుమర్హథ ॥031॥

తత్రాసురా మహాకాయాశ్ఛాయాం గృహ్ణంతి నిత్యశః|
బ్రహ్మణా సమనుజ్ఞాతా దీర్ఘకాలం బుభుక్షితాః ॥032॥

తం కాలమేఘప్రతిమం మహోరగనిషేవితం|
అభిగమ్య మహానాదం తీర్థేనైవ మహోదధిం ||033||

తతో రక్తజలం భీమం లోహితం నామ సాగరం|
గతా ద్రక్ష్యథ తాం చైవ బృహతీం కూటశాల్మలీం ||034||

గృహం చ వైనతేయస్య నానారత్నవిభూషితం|
తత్ర కైలాససంకాశం విహితం విశ్వకర్మణా ||035||

తత్ర శైలనిభా భీమా మందేహా నామ రాక్షసాః|
శైలశృంగేషు లంబంతే నానారూపా భయావహాః ||036||

తే పతంతి జలే నిత్యం సూర్యస్యోదయనం ప్రతి|
అభితప్తాశ్చ సూర్యేణ లంబంతే స్మ పునః పునః ||037||

తతః పాండురమేఘాభం క్షీరౌదం నామ సాగరం|
గతా ద్రక్ష్యథ దుర్ధర్షా ముఖా హారమివోర్మిభిః ||038||

తస్య మధ్యే మహాశ్వేత ఋషభో నామ పర్వతః|
దివ్యగంధైః కుసుమితై రజతైశ్చ నగైర్వృతః ||039||

సరశ్చ రాజతైః పద్మైర్జ్వలితైర్హేమకేసరైః|
నామ్నా సుదర్శనం నామ రాజహంసైః సమాకులం ||040||

విబుధాశ్చారణా యక్షాః కింనరాః సాప్సరోగణాః|
హృష్టాః సమభిగచ్ఛంతి నలినీం తాం రిరంసవః ||041||

క్షీరోదం సమతిక్రమ్య తతో ద్రక్ష్యథ వానరాః|
జలోదం సాగరశ్రేష్ఠం సర్వభూతభయావహం ||042||

తత్ర తత్కోపజం తేజః కృతం హయముఖం మహత్|
అస్యాహుస్తన్మహావేగమోదనం సచరాచరం ||043||

తత్ర విక్రోశతాం నాదో భూతానాం సాగరౌకసాం|
శ్రూయతే చాసమర్థానాం దృష్ట్వా తద్వడవాముఖం ||044||

స్వాదూదస్యోత్తరే దేశే యోజనాని త్రయోదశ|
జాతరూపశిలో నామ మహాన్కనకపర్వతః ||045||

ఆసీనం పర్వతస్యాగ్రే సర్వభూతనమస్కృతం|
సహస్రశిరసం దేవమనంతం నీలవాససం ||046||

త్రిశిరాః కాంచనః కేతుస్తాలస్తస్య మహాత్మనః|
స్థాపితః పర్వతస్యాగ్రే విరాజతి సవేదికః ||047||

పూర్వస్యాం దిశి నిర్మాణం కృతం తత్త్రిదశేశ్వరైః|
తతః పరం హేమమయః శ్రీమానుదయపర్వతః ||048||

తస్య కోటిర్దివం స్పృష్ట్వా శతయోజనమాయతా|
జాతరూపమయీ దివ్యా విరాజతి సవేదికా ||049||

సాలైస్తాలైస్తమాలైశ్చ కర్ణికారైశ్చ పుష్పితైః|
జాతరూపమయైర్దివ్యైః శోభతే సూర్యసంనిభైః ||050||

తత్ర యోజనవిస్తారముచ్ఛ్రితం దశయోజనం|
శృంగం సౌమనసం నామ జాతరూపమయం ధ్రువం ||051||

తత్ర పూర్వం పదం కృత్వా పురా విష్ణుస్త్రివిక్రమే|
ద్వితీయం శిఖరం మేరోశ్చకార పురుషోత్తమః ||052||

ఉత్తరేణ పరిక్రమ్య జంబూద్వీపం దివాకరః|
దృశ్యో భవతి భూయిష్ఠం శిఖరం తన్మహోచ్ఛ్రయం ||053||

తత్ర వైఖానసా నామ వాలఖిల్యా మహర్షయః|
ప్రకాశమానా దృశ్యంతే సూర్యవర్ణాస్తపస్వినః ||054||

అయం సుదర్శనో ద్వీపః పురో యస్య ప్రకాశతే|
యస్మింస్తేజశ్చ చక్షుశ్చ సర్వప్రానభృతామపి ||055||

శైలస్య తస్య కుంజేషు కందరేషు వనేషు చ|
రావణః సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్యస్తతస్తతః ||056||

కాంచనస్య చ శైలస్య సూర్యస్య చ మహాత్మనః|
ఆవిష్టా తేజసా సంధ్యా పూర్వా రక్తా ప్రకాశతే ||057||

తతః పరమగమ్యా స్యాద్దిక్పూర్వా త్రిదశావృతా|
రహితా చంద్రసూర్యాభ్యామదృశ్యా తిమిరావృతా ||058||

శైలేషు తేషు సర్వేషు కందరేషు వనేషు చ|
యే చ నోక్తా మయా దేశా విచేయా తేషు జానకీ ||059||

ఏతావద్వానరైః శక్యం గంతుం వానరపుంగవాః|
అభాస్కరమమర్యాదం న జానీమస్తతః పరం ||060||

అధిగమ్య తు వైదేహీం నిలయం రావణస్య చ|
మాసే పూర్ణే నివర్తధ్వముదయం ప్రాప్య పర్వతం ||061||

ఊర్ధ్వం మాసాన్న వస్తవ్యం వసన్వధ్యో భవేన్మమ|
సిద్ధార్థాః సంనివర్తధ్వమధిగమ్య చ మైథిలీం ||062||

మహేంద్రకాంతాం వనషండ మండితాం |
దిశం చరిత్వా నిపుణేన వానరాః|
అవాప్య సీతాం రఘువంశజప్రియాం |
తతో నివృత్తాః సుఖితో భవిష్యథ ||063||

—♦ సర్గ 040 ♦—

తతః ప్రస్థాప్య సుగ్రీవస్తన్మహద్వానరం బలం|
దక్షిణాం ప్రేషయామాస వానరానభిలక్షితాన్ ||001||

నీలమగ్నిసుతం చైవ హనుమంతం చ వానరం|
పితామహసుతం చైవ జాంబవంతం మహాకపిం ||002||

సుహోత్రం చ శరీరం చ శరగుల్మం తథైవ చ|
గజం గవాక్షం గవయం సుషేణమృషభం తథా ||003||

మైందం చ ద్వివిదం చైవ విజయం గంధమాదనం|
ఉల్కాముఖమసంగం చ హుతాశన సుతావుభౌ ||004||

అంగదప్రముఖాన్వీరాన్వీరః కపిగణేశ్వరః|
వేగవిక్రమసంపన్నాన్సందిదేశ విశేషవిత్ ||005||

తేషామగ్రేసరం చైవ మహద్బలమసంగగం|
విధాయ హరివీరాణామాదిశద్దక్షిణాం దిశం ||006||

యే కేచన సముద్దేశాస్తస్యాం దిశి సుదుర్గమాః|
కపీశః కపిముఖ్యానాం స తేషాం తానుదాహరత్ ||007||

సహస్రశిరసం వింధ్యం నానాద్రుమలతావృతం|
నర్మదాం చ నదీం దుర్గాం మహోరగనిషేవితాం ||008||

తతో గోదావరీం రమ్యాం కృష్ణావేణీం మహానదీం|
వరదాం చ మహాభాగాం మహోరగనిషేవితాం ||009||

మేఖలానుత్కలాంశ్చైవ దశార్ణనగరాణ్యపి|
అవంతీమభ్రవంతీం చ సర్వమేవానుపశ్యత ||010||

విదర్భానృషికాంశ్చైవ రమ్యాన్మాహిషకానపి|
తథా బంగాన్కలింగాంశ్చ కౌశికాంశ్చ సమంతతః ||011||

అన్వీక్ష్య దండకారణ్యం సపర్వతనదీగుహం|
నదీం గోదావరీం చైవ సర్వమేవానుపశ్యత ||012||

తథైవాంధ్రాంశ్చ పుండ్రాంశ్చ చోలాన్పాండ్యాన్సకేరలాన్|
అయోముఖశ్చ గంతవ్యః పర్వతో ధాతుమండితః ||013||

విచిత్రశిఖరః శ్రీమాంశ్చిత్రపుష్పితకాననః|
సచందనవనోద్దేశో మార్గితవ్యో మహాగిరిః ||014||

తతస్తామాపగాం దివ్యాం ప్రసన్నసలిలాం శివాం|
తత్ర ద్రక్ష్యథ కావేరీం విహృతామప్సరోగణైః ||015||

తస్యాసీనం నగస్యాగ్రే మలయస్య మహౌజసం|
ద్రక్ష్యథాదిత్యసంకాశమగస్త్యమృషిసత్తమం ||016||

తతస్తేనాభ్యనుజ్ఞాతాః ప్రసన్నేన మహాత్మనా|
తామ్రపర్ణీం గ్రాహజుష్టాం తరిష్యథ మహానదీం ||017||

సా చందనవనైర్దివ్యైః ప్రచ్ఛన్నా ద్వీప శాలినీ|
కాంతేవ యువతిః కాంతం సముద్రమవగాహతే ||018||

తతో హేమమయం దివ్యం ముక్తామణివిభూషితం|
యుక్తం కవాటం పాండ్యానాం గతా ద్రక్ష్యథ వానరాః ||019||

తతః సముద్రమాసాద్య సంప్రధార్యార్థనిశ్చయం|
అగస్త్యేనాంతరే తత్ర సాగరే వినివేశితః ||020||

చిత్రనానానగః శ్రీమాన్మహేంద్రః పర్వతోత్తమః|
జాతరూపమయః శ్రీమానవగాఢో మహార్ణవం ||021||

నానావిధైర్నగైః ఫుల్లైర్లతాభిశ్చోపశోభితం|
దేవర్షియక్షప్రవరైరప్సరోభిశ్చ సేవితం ||022||

సిద్ధచారణసంఘైశ్చ ప్రకీర్ణం సుమనోహరం|
తముపైతి సహస్రాక్షః సదా పర్వసు పర్వసు ||023||

ద్వీపస్తస్యాపరే పారే శతయోజనమాయతః|
అగమ్యో మానుషైర్దీప్తస్తం మార్గధ్వం సమంతతః|
తత్ర సర్వాత్మనా సీతా మార్గితవ్యా విశేషతః ||024||

స హి దేశస్తు వధ్యస్య రావణస్య దురాత్మనః|
రాక్షసాధిపతేర్వాసః సహస్రాక్షసమద్యుతేః ||025||

దక్షిణస్య సముద్రస్య మధ్యే తస్య తు రాక్షసీ|
అంగారకేతి విఖ్యాతా ఛాయామాక్షిప్య భోజినీ ||026||

తమతిక్రమ్య లక్ష్మీవాన్సముద్రే శతయోజనే|
గిరిః పుష్పితకో నామ సిద్ధచారణసేవితః ||027||

చంద్రసూర్యాంశుసంకాశః సాగరాంబుసమావృతః|
భ్రాజతే విపులైః శృంగైరంబరం విలిఖన్నివ ||028||

తస్యైకం కాంచనం శృంగం సేవతే యం దివాకరః|
శ్వేతం రాజతమేకం చ సేవతే యం నిశాకరః ||029||

న తం కృతఘ్నాః పశ్యంతి న నృశంసా న నాస్తికాః|
ప్రణమ్య శిరసా శైలం తం విమార్గత వానరాః ||030||

తమతిక్రమ్య దుర్ధర్షాః సూర్యవాన్నామ పర్వతః|
అధ్వనా దుర్విగాహేన యోజనాని చతుర్దశ ||031||

తతస్తమప్యతిక్రమ్య వైద్యుతో నామ పర్వతః|
సర్వకామఫలైర్వృక్షైః సర్వకాలమనోహరైః ||032||

తత్ర భుక్త్వా వరార్హాణి మూలాని చ ఫలాని చ|
మధూని పీత్వా ముఖ్యాని పరం గచ్ఛత వానరాః ||033||

తత్ర నేత్రమనఃకాంతః కుంజరో నామ పర్వతః|
అగస్త్యభవనం యత్ర నిర్మితం విశ్వకర్మణా ||034||

తత్ర యోజనవిస్తారముచ్ఛ్రితం దశయోజనం|
శరణం కాంచనం దివ్యం నానారత్నవిభూషితం ||035||

తత్ర భోగవతీ నామ సర్పాణామాలయః పురీ|
విశాలరథ్యా దుర్ధర్షా సర్వతః పరిరక్షితా|
రక్షితా పన్నగైర్ఘోరైస్తీక్ష్ణదంష్ట్రైర్మహావిషైః ||036||

సర్పరాజో మహాఘోరో యస్యాం వసతి వాసుకిః|
నిర్యాయ మార్గితవ్యా చ సా చ భోగవతీ పురీ ||037||

తం చ దేశమతిక్రమ్య మహానృషభసంస్థితః|
సర్వరత్నమయః శ్రీమానృషభో నామ పర్వతః ||038||

గోశీర్షకం పద్మకం చ హరిశ్యామం చ చందనం|
దివ్యముత్పద్యతే యత్ర తచ్చైవాగ్నిసమప్రభం ||039||

న తు తచ్చందనం దృష్ట్వా స్ప్రష్టవ్యం చ కదాచన|
రోహితా నామ గంధర్వా ఘోరా రక్షంతి తద్వనం ||040||

తత్ర గంధర్వపతయః పంచసూర్యసమప్రభాః|
శైలూషో గ్రామణీర్భిక్షుః శుభ్రో బభ్రుస్తథైవ చ ||041||

అంతే పృథివ్యా దుర్ధర్షాస్తత్ర స్వర్గజితః స్థితాః|
తతః పరం న వః సేవ్యః పితృలోకః సుదారుణః|
రాజధానీ యమస్యైషా కష్టేన తమసావృతా ||042||

ఏతావదేవ యుష్మాభిర్వీరా వానరపుంగవాః|
శక్యం విచేతుం గంతుం వా నాతో గతిమతాం గతిః ||043||

సర్వమేతత్సమాలోక్య యచ్చాన్యదపి దృశ్యతే|
గతిం విదిత్వా వైదేహ్యాః సంనివర్తితమర్హథ ||044||

యస్తు మాసాన్నివృత్తోఽగ్రే దృష్టా సీతేతి వక్ష్యతి|
మత్తుల్యవిభవో భోగైః సుఖం స విహరిష్యతి ||045||

తతః ప్రియతరో నాస్తి మమ ప్రాణాద్విశేషతః|
కృతాపరాధో బహుశో మమ బంధుర్భవిష్యతి ||046||

అమితబలపరాక్రమా భవంతో |
విపులగుణేషు కులేషు చ ప్రసూతాః|
మనుజపతిసుతాం యథా లభధ్వం |
తదధిగుణం పురుషార్థమారభధ్వం ||047||

—♦ సర్గ 041 ♦—

తతః ప్రస్థాప్య సుగ్రీవస్తాన్హరీందక్షిణాం దిశం|
బుద్ధివిక్రమసంపన్నాన్వాయువేగసమాంజవే ||001||

అథాహూయ మహాతేజాః సుషేణం నామ యూథపం|
తారాయాః పితరం రాజా శ్వశురభీమవిక్రమం ||002||

అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యమభిగమ్య ప్రణమ్య చ|
సాహాయ్యం కురు రామస్య కృత్యేఽస్మిన్సముపస్థితే ||003||

వృతః శతసహస్రేణ వానరాణాం తరస్వినాం|
అభిగచ్ఛ దిశం సౌమ్య పశ్చిమాం వారుణీం ప్రభో ||004||

సురాష్ట్రాన్సహ బాహ్లీకాఞ్శూరాభీరాంస్తథైవ చ|
స్ఫీతాంజనపదాన్రమ్యాన్విపులాని పురాణి చ ||005||

పుంనాగగహనం కుక్షిం బహులోద్దాలకాకులం|
తథా కేతకషండాంశ్చ మార్గధ్వం హరియూథపాః ||006||

ప్రత్యక్స్రోతోగమాశ్చైవ నద్యః శీతజలాః శివాః|
తాపసానామరణ్యాని కాంతారా గిరయశ్చ యే ||007||

గిరిజాలావృతాం దుర్గాం మార్గిత్వా పశ్చిమాం దిశం|
తతః పశ్చిమమాసాద్య సముద్రం ద్రష్టుమర్హథ|
తిమి నక్రాయుత జలమక్షోభ్యమథ వానరః ||008||

తతః కేతకషండేషు తమాలగహనేషు చ|
కపయో విహరిష్యంతి నారికేలవనేషు చ ||009||

తత్ర సీతాం చ మార్గధ్వం నిలయం రావణస్య చ|
మరీచిపత్తనం చైవ రమ్యం చైవ జటీపురం ||010||

అవంతీమంగలోపాం చ తథా చాలక్షితం వనం|
రాష్ట్రాణి చ విశాలాని పత్తనాని తతస్తతః ||011||

సింధుసాగరయోశ్చైవ సంగమే తత్ర పర్వతః|
మహాన్హేమగిరిర్నామ శతశృంగో మహాద్రుమః ||012||

తస్య ప్రస్థేషు రమ్యేషు సింహాః పక్షగమాః స్థితాః|
తిమిమత్స్యగజాంశ్చైవ నీడాన్యారోపయంతి తే ||013||

తాని నీడాని సింహానాం గిరిశృంగగతాశ్చ యే।
దృప్తాస్తృప్తాశ్చ మాతంగాస్తోయదస్వననిఃస్వనాః।
విచరంతి విశాలేఽస్మింస్తోయపూర్ణే సమంతతః ॥014॥

తస్య శృంగం దివస్పర్శం కాంచనం చిత్రపాదపం।
సర్వమాశు విచేతవ్యం కపిభిః కామరూపిభిః ॥015॥

కోటిం తత్ర సముద్రే తు కాంచనీం శతయోజనం।
దుర్దర్శాం పరియాత్రస్య గతా ద్రక్ష్యథ వానరాః ॥016॥

కోట్యస్తత్ర చతుర్వింశద్గంధర్వాణాం తరస్వినాం।
వసంత్యగ్నినికాశానాం ఘోరాణాం కామరూపిణాం ॥017॥

నాత్యాసాదయితవ్యాస్తే వానరైర్భీమవిక్రమైః।
నాదేయం చ ఫలం తస్మాద్దేశాత్కించిత్ప్లవంగమైః ॥018॥

దురాసదా హి తే వీరాః సత్త్వవంతో మహాబలాః।
ఫలమూలాని తే తత్ర రక్షంతే భీమవిక్రమాః ॥019॥

తత్ర యత్నశ్చ కర్తవ్యో మార్గితవ్యా చ జానకీ।
న హి తేభ్యో భయం కించిత్కపిత్వమనువర్తతాం ॥020॥

చతుర్భాగే సముద్రస్య చక్రవాన్నామ పర్వతః।
తత్ర చక్రం సహస్రారం నిర్మితం విశ్వకర్మణా ॥021॥

తత్ర పంచజనం హత్వా హయగ్రీవం చ దానవం।
ఆజహార తతశ్చక్రం శంఖం చ పురుషోత్తమః ॥022॥

తస్య సానుషు చిత్రేషు విశాలాసు గుహాసు చ।
రావణః సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్యస్తతస్తతః ॥023॥

యోజనాని చతుఃషష్టిర్వరాహో నామ పర్వతః।
సువర్ణశృంగః సుశ్రీమానగాధే వరుణాలయే ॥024॥

తత్ర ప్రాగ్జ్యోతిషం నామ జాతరూపమయం పురం।
యస్మిన్వసతి దుష్టాత్మా నరకో నామ గుహాసు చ ॥025॥

తస్య సానుషు చిత్రేషు విశాలాసు గుహాసు చ।
రావణః సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్యస్తతస్తతః ॥026॥

తమతిక్రమ్య శైలేంద్రం కాంచనాంతరనిర్దరః।
పర్వతః సర్వసౌవర్ణో ధారా ప్రస్రవణాయుతః ॥027॥

తం గజాశ్చ వరాహాశ్చ సింహా వ్యాఘ్రాశ్చ సర్వతః।
అభిగర్జంతి సతతం తేన శబ్దేన దర్పితాః ॥028॥

తస్మిన్హరిహయః శ్రీమాన్మహేంద్రః పాకశాసనః।
అభిషిక్తః సురై రాజా మేఘవాన్నామ పర్వతః ॥029॥

తమతిక్రమ్య శైలేంద్రం మహేంద్రపరిపాలితం।
షష్టిం గిరిసహస్రాణి కాంచనాని గమిష్యథ ॥030॥

తరుణాదిత్యవర్ణాని భ్రాజమానాని సర్వతః।
జాతరూపమయైర్వృక్షైః శోభితాని సుపుష్పితైః ॥031॥

తేషాం మధ్యే స్థితో రాజా మేరురుత్తమపర్వతః।
ఆదిత్యేన ప్రసన్నేన శైలో దత్తవరః పురా ॥032॥

తేనైవముక్తః శైలేంద్రః సర్వ ఏవ త్వదాశ్రయాః।
మత్ప్రసాదాద్భవిష్యంతి దివారాత్రౌ చ కాంచనాః ॥033॥

త్వయి యే చాపి వత్స్యంతి దేవగంధర్వదానవాః।
తే భవిష్యంతి రక్తాశ్చ ప్రభయా కాంచనప్రభాః ॥034॥

ఆదిత్యా వసవో రుద్రా మరుతశ్చ దివౌకసః।
ఆగమ్య పశ్చిమాం సంధ్యాం మేరుముత్తమపర్వతం ॥035॥

ఆదిత్యముపతిష్ఠంతి తైశ్చ సూర్యోఽభిపూజితః।
అదృశ్యః సర్వభూతానామస్తం గచ్ఛతి పర్వతం ॥036॥

యోజనానాం సహస్రాణి దశతాని దివాకరః।
ముహూర్తార్ధేన తం శీఘ్రమభియాతి శిలోచ్చయం ॥037॥

శృంగే తస్య మహద్దివ్యం భవనం సూర్యసంనిభం।
ప్రాసాదగుణసంబాధం విహితం విశ్వకర్మణా ॥038॥

శోభితం తరుభిశ్చిత్రైర్నానాపక్షిసమాకులైః।
నికేతం పాశహస్తస్య వరుణస్య మహాత్మనః ॥039॥

అంతరా మేరుమస్తం చ తాలో దశశిరా మహాన్।
జాతరూపమయః శ్రీమాన్భ్రాజతే చిత్రవేదికః ॥040॥

తేషు సర్వేషు దుర్గేషు సరఃసు చ సరిత్సు చ।
రావణః సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్యస్తతస్తతః ॥041॥

యత్ర తిష్ఠతి ధర్మాత్మా తపసా స్వేన భావితః।
మేరుసావర్ణిరిత్యేవ ఖ్యాతో వై బ్రహ్మణా సమః ॥042॥

ప్రష్టవ్యో మేరుసావర్ణిర్మహర్షిః సూర్యసంనిభః।
ప్రణమ్య శిరసా భూమౌ ప్రవృత్తిం మైథిలీం ప్రతి ॥043॥

ఏతావజ్జీవలోకస్య భాస్కరో రజనీక్షయే।
కృత్వా వితిమిరం సర్వమస్తం గచ్ఛతి పర్వతం ॥044॥

ఏతావద్వానరైః శక్యం గంతుం వానరపుంగవాః।
అభాస్కరమమర్యాదం న జానీమస్తతః పరం ॥045॥

అధిగమ్య తు వైదేహీం నిలయం రావణస్య చ।
అస్తం పర్వతమాసాద్య పూర్ణే మాసే నివర్తత ॥046॥

ఊర్ధ్వం మాసాన్న వస్తవ్యం వసన్వధ్యో భవేన్మమ।
సహైవ శూరో యుష్మాభిః శ్వశురో మే గమిష్యతి ॥047॥

శ్రోతవ్యం సర్వమేతస్య భవద్భిర్దిష్ట కారిభిః।
గురురేష మహాబాహుః శ్వశురో మే మహాబలః ॥048॥

భవంతశ్చాపి విక్రాంతాః ప్రమాణం సర్వకర్మసు।
ప్రమాణమేనం సంస్థాప్య పశ్యధ్వం పశ్చిమాం దిశం ॥049॥

దృష్టాయాం తు నరేంద్రస్య పత్న్యామమితతేజసః।
కృతకృత్యా భవిష్యామః కృతస్య ప్రతికర్మణా ॥050॥

అతోఽన్యదపి యత్కించిత్కార్యస్యాస్య హితం భవేత్।
సంప్రధార్య భవద్భిశ్చ దేశకాలార్థసంహితం ॥051॥

తతః సుషేణ ప్రముఖాః ప్లవంగమాః |
సుగ్రీవవాక్యం నిపుణం నిశమ్య|
ఆమంత్ర్య సర్వే ప్లవగాధిపం తే |
జగ్ముర్దిశం తాం వరుణాభిగుప్తాం ||052||

—♦ సర్గ 042 ♦—

తతః సందిశ్య సుగ్రీవః శ్వశురం పశ్చిమాం దిశం|
వీరం శతబలిం నామ వానరం వానరర్షభః ||001||

ఉవాచ రాజా మంత్రజ్ఞః సర్వవానరసంమతం|
వాక్యమాత్మహితం చైవ రామస్య చ హితం తథా ||002||

వృతః శతసహస్రేణ త్వద్విధానాం వనౌకసాం|
వైవస్వత సుతైః సార్ధం ప్రతిష్ఠస్వ స్వమంత్రిభిః ||003||

దిశం హ్యుదీచీం విక్రాంతాం హిమశైలావతంసకాం|
సర్వతః పరిమార్గధ్వం రామపత్నీమనిందితాం ||004||

అస్మిన్కార్యే వినివృత్తే కృతే దాశరథేః ప్రియే|
ఋణాన్ముక్తా భవిష్యామః కృతార్థార్థవిదాం వరాః ||005||

కృతం హి ప్రియమస్మాకం రాఘవేణ మహాత్మనా|
తస్య చేత్ప్రతికారోఽస్తి సఫలం జీవితం భవేత్ ||006||

ఏతాం బుద్ధిం సమాస్థాయ దృశ్యతే జానకీ యథా|
తథా భవద్భిః కర్తవ్యమస్మత్ప్రియహితైషిభిః ||007||

అయం హి సర్వభూతానాం మాన్యస్తు నరసత్తమః|
అస్మాసు చాగతప్రీతీ రామః పరపురంజయః ||008||

ఇమాని వనదుర్గాణి నద్యః శైలాంతరాణి చ|
భవంతః పరిమార్గంస్తు బుద్ధివిక్రమసంపదా ||009||

తత్ర మ్లేచ్ఛాన్పులిందాంశ్చ శూరసేనాంస్తథైవ చ|
ప్రస్థాలాన్భరతాంశ్చైవ కురూంశ్చ సహ మద్రకైః ||010||

కాంబోజాన్యవనాంశ్చైవ శకానారట్టకానపి|
బాహ్లీకానృషికాంశ్చైవ పౌరవానథ టంకణాన్ ||011||

చీనాన్పరమచీనాంశ్చ నీహారాంశ్చ పునః పునః|
అన్విష్య దరదాంశ్చైవ హిమవంతం విచిన్వథ ||012||

లోధ్రపద్మకషండేషు దేవదారువనేషు చ|
రావణః సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్యస్తతస్తతః ||013||

తతః సోమాశ్రమం గత్వా దేవగంధర్వసేవితం|
కాలం నామ మహాసానుం పర్వతం తం గమిష్యథ ||014||

మహత్సు తస్య శృంగేషు నిర్దరేషు గుహాసు చ|
విచినుధ్వం మహాభాగాం రామపత్నీం యశస్వినీం ||015||

తమతిక్రమ్య శైలేంద్రం హేమవర్గం మహాగిరిం|
తతః సుదర్శనం నామ పర్వతం గంతుమర్హథ ||016||

తస్య కాననషండేషు నిర్దరేషు గుహాసు చ|
రావణః సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్యస్తతస్తతః ||017||

తమతిక్రమ్య చాకాశం సర్వతః శతయోజనం|
అపర్వతనదీ వృక్షం సర్వసత్త్వవివర్జితం ||018||

తం తు శీఘ్రమతిక్రమ్య కాంతారం రోమహర్షణం|
కైలాసం పాండురం శైలం ప్రాప్య హృష్టా భవిష్యథ ||019||

తత్ర పాండురమేఘాభం జాంబూనదపరిష్కృతం|
కుబేరభవనం దివ్యం నిర్మితం విశ్వకర్మణా ||020||

విశాలా నలినీ యత్ర ప్రభూతకమలోత్పలా|
హంసకారండవాకీర్ణా అప్సరోగణసేవితా ||021||

తత్ర వైశ్రవణో రాజా సర్వభూతనమస్కృతః|
ధనదో రమతే శ్రీమాన్గుహ్యకైః సహ యక్షరాట్ ||022||

తస్య చంద్రనికాశేషు పర్వతేషు గుహాసు చ|
రావణః సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్యస్తతస్తతః ||023||

క్రౌంచం తు గిరిమాసాద్య బిలం తస్య సుదుర్గమం|
అప్రమత్తైః ప్రవేష్టవ్యం దుష్ప్రవేశం హి తత్స్మృతం ||024||

వసంతి హి మహాత్మానస్తత్ర సూర్యసమప్రభాః|
దేవైరప్యర్చితాః సమ్యగ్దేవరూపా మహర్షయః ||025||

క్రౌంచస్య తు గుహాశ్చాన్యాః సానూని శిఖరాణి చ|
నిర్దరాశ్చ నితంబాశ్చ విచేతవ్యాస్తతస్తతః ||026||

క్రౌంచస్య శిఖరం చాపి నిరీక్ష్య చ తతస్తతః|
అవృక్షం కామశైలం చ మానసం విహగాలయం ||027||

న గతిస్తత్ర భూతానాం దేవదానవరక్షసాం|
స చ సర్వైర్విచేతవ్యః ససానుప్రస్థభూధరః ||028||

క్రౌంచం గిరిమతిక్రమ్య మైనాకో నామ పర్వతః|
మయస్య భవనం తత్ర దానవస్య స్వయం కృతం ||029||

మైనాకస్తు విచేతవ్యః ససానుప్రస్థకందరః|
స్త్రీణామశ్వముఖీనాం చ నికేతాస్తత్ర తత్ర తు ||030||

తం దేశం సమతిక్రమ్య ఆశ్రమం సిద్ధసేవితం|
సిద్ధా వైఖానసాస్తత్ర వాలఖిల్యాశ్చ తాపసాః ||031||

వంద్యాస్తే తు తపఃసిద్ధాస్తాపసా వీతకల్మషాః|
ప్రష్టవ్యాశ్చాపి సీతాయాః ప్రవృత్తం వినయాన్వితైః ||032||

హేమపుష్కరసంఛన్నం తత్ర వైఖానసం సరః|
తరుణాదిత్యసంకాశైర్హంసైర్విచరితం శుభైః ||033||

ఔపవాహ్యః కుబేరస్య సర్వభౌమ ఇతి స్మృతః|
గజః పర్యేతి తం దేశం సదా సహ కరేణుభిః ||034||

తత్సారః సమతిక్రమ్య నష్టచంద్రదివాకరం|
అనక్షత్రగణం వ్యోమ నిష్పయోదమనాదిమత్ ||035||

గభస్తిభిరివార్కస్య స తు దేశః ప్రకాశతే|
విశ్రామ్యద్భిస్తపః సిద్ధైర్దేవకల్పైః స్వయంప్రభైః ||036||

తం తు దేశమతిక్రమ్య శైలోదా నామ నిమ్నగా|
ఉభయోస్తీరయోర్యస్యాః కీచకా నామ వేణవః ||037||

తే నయంతి పరం తీరం సిద్ధాన్ప్రత్యానయంతి చ|
ఉత్తరాః కురవస్తత్ర కృతపుణ్యప్రతిశ్రియాః ||038||

తతః కాంచనపద్మాభిః పద్మినీభిః కృతోదకాః|
నీలవైదూర్యపత్రాఢ్యా నద్యస్తత్ర సహస్రశః ||039||

రక్తోత్పలవనైశ్చాత్ర మండితాశ్చ హిరణ్మయైః|
తరుణాదిత్యసదృశైర్భాంతి తత్ర జలాశయాః ||040||

మహార్హమణిపత్రైశ్చ కాంచనప్రభ కేసరైః|
నీలోత్పలవనైశ్చిత్రైః స దేశః సర్వతోవృతః ||041||

నిస్తులాభిశ్చ ముక్తాభిర్మణిభిశ్చ మహాధనైః|
ఉద్భూతపులినాస్తత్ర జాతరూపైశ్చ నిమ్నగాః ||042||

సర్వరత్నమయైశ్చిత్రైరవగాఢా నగోత్తమైః|
జాతరూపమయైశ్చాపి హుతాశనసమప్రభైః ||043||

నిత్యపుష్పఫలాశ్చాత్ర నగాః పత్రరథాకులాః|
దివ్యగంధరసస్పర్శాః సర్వకామాన్స్రవంతి చ ||044||

నానాకారాణి వాసాంసి ఫలంత్యన్యే నగోత్తమాః|
ముక్తావైదూర్యచిత్రాణి భూషణాని తథైవ చ ||045||

స్త్రీణాం యాన్యనురూపాణి పురుషాణాం తథైవ చ|
సర్వర్తుసుఖసేవ్యాని ఫలంత్యన్యే నగోత్తమాః ||046||

మహార్హాణి విచిత్రాణి హైమాన్యన్యే నగోత్తమాః|
శయనాని ప్రసూయంతే చిత్రాస్తారణవంతి చ ||047||

మనఃకాంతాని మాల్యాని ఫలంత్యత్రాపరే ద్రుమాః|
పానాని చ మహార్హాణి భక్ష్యాణి వివిధాని చ ||048||

స్త్రియశ్చ గుణసంపన్నా రూపయౌవనలక్షితాః|
గంధర్వాః కింనరా సిద్ధా నాగా విద్యాధరాస్తథా|
రమంతే సహితాస్తత్ర నారీభిర్భాస్కరప్రభాః ||049||

సర్వే సుకృతకర్మాణః సర్వే రతిపరాయణాః|
సర్వే కామార్థసహితా వసంతి సహ యోషితః ||050||

గీతవాదిత్రనిర్ఘోషః సోత్కృష్టహసితస్వనః|
శ్రూయతే సతతం తత్ర సర్వభూతమనోహరః ||051||

తత్ర నాముదితః కశ్చిన్నాస్తి కశ్చిదసత్ప్రియః|
అహన్యహని వర్ధంతే గుణాస్తత్ర మనోరమాః ||052||

సమతిక్రమ్య తం దేశముత్తరస్తోయసాం నిధిః|
తత్ర సోమగిరిర్నామ మధ్యే హేమమయో మహాన్ ||053||

ఇంద్రలోకగతా యే చ బ్రహ్మలోకగతాశ్చ యే|
దేవాస్తం సమవేక్షంతే గిరిరాజం దివం గతం ||054||

స తు దేశో విసూర్యోఽపి తస్య భాసా ప్రకాశతే|
సూర్యలక్ష్మ్యాభివిజ్ఞేయస్తపసేవ వివస్వతా ||055||

భగవానపి విశ్వాత్మా శంభురేకాదశాత్మకః|
బ్రహ్మా వసతి దేవేశో బ్రహ్మర్షిపరివారితః ||056||

న కథంచన గంతవ్యం కురూణాముత్తరేణ వః|
అన్యేషామపి భూతానాం నాతిక్రామతి వై గతిః ||057||

సా హి సోమగిరిర్నామ దేవానామపి దుర్గమః|
తమాలోక్య తతః క్షిప్రముపావర్తితుమర్హథ ||058||

ఏతావద్వానరైః శక్యం గంతుం వానరపుంగవాః|
అభాస్కరమమర్యాదం న జానీమస్తతః పరం ||059||

సర్వమేతద్విచేతవ్యం యన్మయా పరికీర్తితం|
యదన్యదపి నోక్తం చ తత్రాపి క్రియతాం మతిః ||060||

తతః కృతం దాశరథేర్మహత్ప్రియం |
మహత్తరం చాపి తతో మమ ప్రియం|
కృతం భవిష్యత్యనిలానలోపమా |
విదేహజా దర్శనజేన కర్మణా ||061||

తతః కృతార్థాః సహితాః సబాంధవా |
మయార్చితాః సర్వగుణైర్మనోరమైః|
చరిష్యథోర్వీం ప్రతిశాంతశత్రవః |
సహప్రియా భూతధరాః ప్లవంగమాః ||062||

—♦ సర్గ 043 ♦—

విశేషేణ తు సుగ్రీవో హనుమత్యర్థముక్తవాన్|
స హి తస్మిన్హరిశ్రేష్ఠే నిశ్చితార్థోఽర్థసాధనే ||001||

న భూమౌ నాంతరిక్షే వా నాంబరే నామరాలయే|
నాప్సు వా గతిసంగం తే పశ్యామి హరిపుంగవ ||002||

సాసురాః సహగంధర్వాః సనాగనరదేవతాః|
విదితాః సర్వలోకాస్తే ససాగరధరాధరాః ||003||

గతిర్వేగశ్చ తేజశ్చ లాఘవం చ మహాకపే|
పితుస్తే సదృశం వీర మారుతస్య మహౌజసః ||004||

తేజసా వాపి తే భూతం సమం భువి న విద్యతే|
తద్యథా లభ్యతే సీతా తత్త్వమేవోపపాదయ ||005||

త్వయ్యేవ హనుమన్నస్తి బలం బుద్ధిః పరాక్రమః|
దేశకాలానువృత్తశ్చ నయశ్చ నయపండిత ||006||

తతః కార్యసమాసంగమవగమ్య హనూమతి|
విదిత్వా హనుమంతం చ చింతయామాస రాఘవః ||007||

సర్వథా నిశ్చితార్థోఽయం హనూమతి హరీశ్వరః|
నిశ్చితార్థతరశ్చాపి హనూమాన్కార్యసాధనే ||008||

తదేవం ప్రస్థితస్యాస్య పరిజ్ఞాతస్య కర్మభిః|
భర్త్రా పరిగృహీతస్య ధ్రువః కార్యఫలోదయః ||009||

తం సమీక్ష్య మహాతేజా వ్యవసాయోత్తరం హరిం|
కృతార్థ ఇవ సంవృత్తః ప్రహృష్టేంద్రియమానసః ||010||

దదౌ తస్య తతః ప్రీతః స్వనామాంకోపశోభితం|
అంగులీయమభిజ్ఞానం రాజపుత్ర్యాః పరంతపః ||011||

అనేన త్వాం హరిశ్రేష్ఠ చిహ్నేన జనకాత్మజా|
మత్సకాశాదనుప్రాప్తమనుద్విగ్నానుపశ్యతి ||012||

వ్యవసాయశ్చ తే వీర సత్త్వయుక్తశ్చ విక్రమః|
సుగ్రీవస్య చ సందేశః సిద్ధిం కథయతీవ మే ||013||

స తద్గృహ్య హరిశ్రేష్ఠః స్థాప్య మూర్ధ్ని కృతాంజలిః|
వందిత్వా చరణౌ చైవ ప్రస్థితః ప్లవగోత్తమః ||014||

స తత్ప్రకర్షన్హరిణాం బలం మహ |
ద్బభూవ వీరః పవనాత్మజః కపి|
గతాంబుదే వ్యోమ్ని విశుద్ధమండలః |
శశీవ నక్షత్రగణోపశోభితః ||015||

అతిబలబలమాశ్రితస్తవాహం |
హరివరవిక్రమవిక్రమైరనల్పైః|
పవనసుత యథాభిగమ్యతే సా |
జనకసుతా హనుమంస్తథా కురుష్వ ||016||

—♦ సర్గ 044 ♦—

తదుగ్రశాసనం భర్తుర్విజ్ఞాయ హరిపుంగవాః|
శలభా ఇవ సంఛాద్య మేదినీం సంప్రతస్థిరే ||001||

రామః ప్రస్రవణే తస్మిన్న్యవసత్సహలక్ష్మణః|
ప్రతీక్షమాణస్తం మాసం యః సీతాధిగమే కృతః ||002||

ఉత్తరాం తు దిశం రమ్యాం గిరిరాజసమావృతాం|
ప్రతస్థే సహసా వీరో హరిః శతబలిస్తదా ||003||

పూర్వాం దిశం ప్రతి యయౌ వినతో హరియూథపః ||004||

తారాంగదాది సహితః ప్లవగః పవనాత్మజః|
అగస్త్యచరితామాశాం దక్షిణాం హరియూథపః ||005||

పశ్చిమాం తు దిశం ఘోరాం సుషేణః ప్లవగేశ్వరః|
ప్రతస్థే హరిశార్దూలో భృశం వరుణపాలితాం ||006||

తతః సర్వా దిశో రాజా చోదయిత్వా యథా తథం|
కపిసేనా పతీన్ముఖ్యాన్ముమోద సుఖితః సుఖం ||007||

ఏవం సంచోదితాః సర్వే రాజ్ఞా వానరయూథపాః|
స్వాం స్వాం దిశమభిప్రేత్య త్వరితాః సంప్రతస్థిరే ||008||

నదంతశ్చోన్నదంతశ్చ గర్జంతశ్చ ప్లవంగమాః|
క్ష్వేలంతో ధావమానాశ్చ యయుః ప్లవగసత్తమాః|
ఆనయిష్యామహే సీతాం హనిష్యామశ్చ రావణం ||009||

అహమేకో హనిష్యామి ప్రాప్తం రావణమాహవే|
తతశ్చోన్మథ్య సహసా హరిష్యే జనకాత్మజాం ||010||

వేపమానం శ్రమేణాద్య భవద్భిః స్థీయతామితి|
ఏక ఏవాహరిష్యామి పాతాలాదపి జానకీం ||011||

విధమిష్యామ్యహం వృక్షాందారయిష్యామ్యహం గిరీన్|
ధరణీం దారయిష్యామి క్షోభయిష్యామి సాగరాన్ ||012||

అహం యోజనసంఖ్యాయాః ప్లవితా నాత్ర సంశయః|
శతం యోజనసంఖ్యాయాః శతం సమధికం హ్యహం ||013||

భూతలే సాగరే వాపి శైలేషు చ వనేషు చ|
పాతాలస్యాపి వా మధ్యే న మమాచ్ఛిద్యతే గతిః ||014||

ఇత్యేకైకం తదా తత్ర వానరా బలదర్పితాః|
ఊచుశ్చ వచనం తస్మిన్హరిరాజస్య సంనిధౌ ||015||

—♦ సర్గ 045 ♦—

గతేషు వానరేంద్రేషు రామః సుగ్రీవమబ్రవీత్|
కథం భవాన్వినాజీతే సర్వం వై మండలం భువః ||001||

సుగ్రీవస్తు తతో రామమువాచ ప్రణతాత్మవాన్|
శ్రూయతాం సర్వమాఖ్యాస్యే విస్తరేణ నరర్షభ ||002||

యదా తు దుందుభిం నామ దానవం మహిషాకృతిం|
పరికాలయతే వాలీ మలయం ప్రతి పర్వతం ||003||

తదా వివేశ మహిషో మలయస్య గుహాం ప్రతి|
వివేశ వాలీ తత్రాపి మలయం తజ్జిఘాంసయా ||004||

తతోఽహం తత్ర నిక్షిప్తో గుహాద్వారివినీతవత్|
న చ నిష్క్రమతే వాలీ తదా సంవత్సరే గతే ||005||

తతః క్షతజవేగేన ఆపుపూరే తదా బిలం|
తదహం విస్మితో దృష్ట్వా భ్రాతృశోకవిషార్దితః ||006||

అథాహం కృతబుద్ధిస్తు సువ్యక్తం నిహతో గురుః|
శిలాపర్వతసంకాశా బిలద్వారి మయా కృతా|
అశక్నువన్నిష్క్రమితుం మహిషో వినశేదితి ||007||

తతోఽహమాగాం కిష్కింధాం నిరాశస్తస్య జీవితే|
రాజ్యం చ సుమహత్ప్రాప్తం తారా చ రుమయా సహ|
మిత్రైశ్చ సహితస్తత్ర వసామి విగతజ్వరః ||008||

ఆజగామ తతో వాలీ హత్వా తం దానవర్షభం|
తతోఽహమదదాం రాజ్యం గౌరవాద్భయయంత్రితః ||009||

స మాం జిఘాంసుర్దుష్టాత్మా వాలీ ప్రవ్యథితేంద్రియః|
పరిలాకయతే క్రోధాద్ధావంతం సచివైః సహ ||010||

తతోఽహం వాలినా తేన సానుబంధః ప్రధావితః|
నదీశ్చ వివిధాః పశ్యన్వనాని నగరాణి చ ||011||

ఆదర్శతలసంకాశా తతో వై పృథివీ మయా|
అలాతచక్రప్రతిమా దృష్టా గోష్పదవత్తదా ||012||

తతః పూర్వమహం గత్వా దక్షిణామహమాశ్రితః|
దిశం చ పశ్చిమాం భూయో గతోఽస్మి భయశంకితః|
ఉత్తరాం తు దిశం యాంతం హనుమాన్మామథాబ్రవీత్ ||013||

ఇదానీం మే స్మృతం రాజన్యథా వాలీ హరీశ్వరః|
మతంగేన తదా శప్తో హ్యస్మిన్నాశ్రమమండలే ||014||

ప్రవిశేద్యది వా వాలీ మూర్ధాస్య శతధా భవేత్|
తత్ర వాసః సుఖోఽస్మాకం నిరుద్విగ్నో భవిష్యతి ||015||

తతః పర్వతమాసాద్య ఋశ్యమూకం నృపాత్మజ|
న వివేశ తదా వాలీ మతంగస్య భయాత్తదా ||016||

ఏవం మయా తదా రాజన్ప్రత్యక్షముపలక్షితం|
పృథివీమండలం కృత్స్నం గుహామస్మ్యాగతస్తతః ||017||

—♦ సర్గ 046 ♦—

దర్శనార్థం తు వైదేహ్యాః సర్వతః కపియూథపాః|
వ్యాదిష్టాః కపిరాజేన యథోక్తం జగ్మురంజసా ||001||

సరాంసి సరితః కక్షానాకాశం నగరాణి చ|
నదీదుర్గాంస్తథా శైలాన్విచిన్వంతి సమంతతః ||002||

సుగ్రీవేణ సమాఖ్యాతాన్సర్వే వానరయూథపాః|
ప్రదేశాన్ప్రవిచిన్వంతి సశైలవనకాననాన్ ||003||

విచింత్య దివసం సర్వే సీతాధిగమనే ధృతాః|
సమాయాంతి స్మ మేదిన్యాం నిశాకాలేషు వానరాః ||004||

సర్వర్తుకాంశ్చ దేశేషు వానరాః సఫలాంద్రుమాన్|
ఆసాద్య రజనీం శయ్యాం చక్రుః సర్వేష్వహఃసు తే ||005||

తదహః ప్రథమం కృత్వా మాసే ప్రస్రవణం గతాః|
కపిరాజేన సంగమ్య నిరాశాః కపియూథపాః ||006||

విచిత్య తు దిశం పూర్వాం యథోక్తాం సచివైః సహ|
అదృష్ట్వా వినతః సీతామాజగామ మహాబలః ||007||

ఉత్తరాం తు దిశం సర్వాం విచిత్య స మహాకపిః|
ఆగతః సహ సైన్యేన వీరః శతబలిస్తదా ||008||

సుషేణః పశ్చిమామాశాం విచిత్య సహ వానరైః|
సమేత్య మాసే సంపూర్ణే సుగ్రీవముపచక్రమే ||009||

తం ప్రస్రవణపృష్ఠస్థం సమాసాద్యాభివాద్య చ|
ఆసీనం సహ రామేణ సుగ్రీవమిదమబ్రువన్ ||010||

విచితాః పర్వతాః సర్వే వనాని నగరాణి చ|
నిమ్నగాః సాగరాంతాశ్చ సర్వే జనపదాస్తథా ||011||

గుహాశ్చ విచితాః సర్వా యాస్త్వయా పరికీర్తితాః|
విచితాశ్చ మహాగుల్మా లతావితతసంతతాః ||012||

గహనేషు చ దేశేషు దుర్గేషు విషమేషు చ|
సత్త్వాన్యతిప్రమాణాని విచితాని హతాని చ|

యే చైవ గహనా దేశా విచితాస్తే పునః పునః ||013||

ఉదారసత్త్వాభిజనో మహాత్మా |
స మైథిలీం ద్రక్ష్యతి వానరేంద్రః|
దిశం తు యామేవ గతా తు సీతా |
తామాస్థితో వాయుసుతో హనూమాన్ ||014||

—♦ సర్గ 047 ♦—

సహతారాంగదాభ్యాం తు గత్వా స హనుమాన్కపిః|
సుగ్రీవేణ యథోద్దిష్టం తం దేశముపచక్రమే ||001||

స తు దూరముపాగమ్య సర్వైస్తైః కపిసత్తమైః|
విచినోతి స్మ వింధ్యస్య గుహాశ్చ గహనాని చ ||002||

పర్వతాగ్రాన్నదీదుర్గాన్సరాంసి విపులాంద్రుమాన్|
వృక్షషండాంశ్చ వివిధాన్పర్వతాన్ఘనపాదపాన్ ||003||

అన్వేషమాణాస్తే సర్వే వానరాః సర్వతో దిశం|
న సీతాం దదృశుర్వీరా మైథిలీం జనకాత్మజాం ||004||

తే భక్షయంతో మూలాని ఫలాని వివిధాని చ|
అన్వేషమాణా దుర్ధర్షా న్యవసంస్తత్ర తత్ర హ|
స తు దేశో దురన్వేషో గుహాగహనవాన్మహాన్ ||005||

త్యక్త్వా తు తం తదా దేశం సర్వే వై హరియూథపాః|
దేశమన్యం దురాధర్షం వివిశుశ్చాకుతోభయాః ||006||

యత్ర వంధ్యఫలా వృక్షా విపుష్పాః పర్ణవర్జితాః|
నిస్తోయాః సరితో యత్ర మూలం యత్ర సుదుర్లభం ||007||

న సంతి మహిషా యత్ర న మృగా న చ హస్తినః|
శార్దూలాః పక్షిణో వాపి యే చాన్యే వనగోచరాః ||008||

స్నిగ్ధపత్రాః స్థలే యత్ర పద్మిన్యః ఫుల్లపంకజాః|
ప్రేక్షణీయాః సుగంధాశ్చ భ్రమరైశ్చాపి వర్జితాః ||009||

కండుర్నామ మహాభాగః సత్యవాదీ తపోధనః|
మహర్షిః పరమామర్షీ నియమైర్దుష్ప్రధర్షణః ||010||

తస్య తస్మిన్వనే పుత్రో బాలకో దశవార్షికః|
ప్రనష్టో జీవితాంతాయ క్రుద్ధస్తత్ర మహామునిః ||011||

తేన ధర్మాత్మనా శప్తం కృత్స్నం తత్ర మహద్వనం|
అశరణ్యం దురాధర్షం మృగపక్షివివర్జితం ||012||

తస్య తే కాననాంతాంస్తు గిరీణాం కందరాణి చ|
ప్రభవాని నదీనాంచ విచిన్వంతి సమాహితాః ||013||

తత్ర చాపి మహాత్మానో నాపశ్యంజనకాత్మజాం|
హర్తారం రావణం వాపి సుగ్రీవప్రియకారిణః ||014||

తే ప్రవిశ్య తు తం భీమం లతాగుల్మసమావృతం|
దదృశుః క్రూరకర్మాణమసురం సురనిర్భయం ||015||

తం దృష్ట్వా వనరా ఘోరం స్థితం శైలమివాపరం|
గాఢం పరిహితాః సర్వే దృష్ట్వా తం పర్వతోపమం ||016||

సోఽపి తాన్వానరాన్సర్వాన్నష్టాః స్థేత్యబ్రవీద్బలీ|
అభ్యధావత సంక్రుద్ధో ముష్టిముద్యమ్య సంహితం ||017||

తమాపతంతం సహసా వాలిపుత్రోఽఙ్గదస్తదా|
రావణోఽయమితి జ్ఞాత్వా తలేనాభిజఘాన హ ||018||

స వాలిపుత్రాభిహతో వక్త్రాచ్ఛోణితముద్వమన్|
అసురో న్యపతద్భూమౌ పర్యస్త ఇవ పర్వతః ||019||

తే తు తస్మిన్నిరుచ్ఛ్వాసే వానరా జితకాశినః|
వ్యచిన్వన్ప్రాయశస్తత్ర సర్వం తద్గిరిగహ్వరం ||020||

విచితం తు తతః కృత్వా సర్వే తే కాననం పునః|
అన్యదేవాపరం ఘోరం వివిశుర్గిరిగహ్వరం ||021||

తే విచింత్య పునః ఖిన్నా వినిష్పత్య సమాగతాః|
ఏకాంతే వృక్షమూలే తు నిషేదుర్దీనమానసాః ||022||

—♦ సర్గ 048 ♦—

అథాంగదస్తదా సర్వాన్వానరానిదమబ్రవీత్|
పరిశ్రాంతో మహాప్రాజ్ఞః సమాశ్వాస్య శనైర్వచః ||001||

వనాని గిరయో నద్యో దుర్గాణి గహనాని చ|
దర్యో గిరిగుహాశ్చైవ విచితా నః సమంతతః ||002||

తత్ర తత్ర సహాస్మాభిర్జానకీ న చ దృశ్యతే|
తద్వా రక్షో హృతా యేన సీతా సురసుతోపమా ||003||

కాలశ్చ నో మహాన్యాతః సుగ్రీవశ్చోగ్రశాసనః|
తస్మాద్భవంతః సహితా విచిన్వంతు సమంతతః ||004||

విహాయ తంద్రీం శోకం చ నిద్రాం చైవ సముత్థితాం|
విచినుధ్వం యథా సీతాం పశ్యామో జనకాత్మజాం ||005||

అనిర్వేదం చ దాక్ష్యం చ మనసశ్చాపరాజయం|
కార్యసిద్ధికరాణ్యాహుస్తస్మాదేతద్బ్రవీమ్యహం ||006||

అద్యాపీదం వనం దుర్గం విచిన్వంతు వనౌకసః|
ఖేదం త్యక్త్వా పునః సర్వం వనమేతద్విచీయతాం ||007||

అవశ్యం క్రియమాణస్య దృశ్యతే కర్మణః ఫలం|
అలం నిర్వేదమాగమ్య న హి నో మలినం క్షమం ||008||

సుగ్రీవః క్రోధనో రాజా తీక్ష్ణదండశ్చ వానరాః|
భేతవ్యం తస్య సతతం రామస్య చ మహాత్మనః ||009||

హితార్థమేతదుక్తం వః క్రియతాం యది రోచతే|
ఉచ్యతాం వా క్షమం యన్నః సర్వేషామేవ వానరాః ||010||

అంగదస్య వచః శ్రుత్వా వచనం గంధమాదనః|
ఉవాచావ్యక్తయా వాచా పిపాసా శ్రమఖిన్నయా ||011||

సదృశం ఖలు వో వాక్యమంగదో యదువాచ హ|
హితం చైవానుకూలం చ క్రియతామస్య భాషితం ||012||

పునర్మార్గామహే శైలాన్కందరాంశ్చ దరీస్తథా|
కాననాని చ శూన్యాని గిరిప్రస్రవణాని చ ||013||

యథోద్దిష్టాని సర్వాణి సుగ్రీవేణ మహాత్మనా|
విచిన్వంతు వనం సర్వే గిరిదుర్గాణి సర్వశః ||014||

తతః సముత్థాయ పునర్వానరాస్తే మహాబలాః|
వింధ్యకాననసంకీర్ణాం విచేరుర్దక్షిణాం దిశం ||015||

తే శారదాభ్రప్రతిమం శ్రీమద్రజతపర్వతం|
శృంగవంతం దరీవంతమధిరుహ్యా చ వానరాః ||016||

తత్ర లోధ్రవనం రమ్యం సప్తపర్ణవనాని చ|
విచిన్వంతో హరివరాః సీతాదర్శనకాంక్షిణః ||017||

తస్యాగ్రమధిరూఢాస్తే శ్రాంతా విపులవిక్రమాః|
న పశ్యంతి స్మ వైదేహీం రామస్య మహిషీం ప్రియాం ||018||

తే తు దృష్టిగతం కృత్వా తం శైలం బహుకందరం|
అవారోహంత హరయో వీక్షమాణాః సమంతతః ||019||

అవరుహ్యా తతో భూమిం శ్రాంతా విగతచేతసః|
స్థిత్వా ముహూర్తం తత్రాథ వృక్షమూలముపాశ్రితాః ||020||

తే ముహూర్తం సమాశ్వస్తాః కించిద్భగ్నపరిశ్రమాః|
పునరేవోద్యతాః కృత్స్నాం మార్గితుం దక్షిణాం దిశం ||021||

హనుమత్ప్రముఖాస్తే తు ప్రస్థితాః ప్లవగర్షభాః|
వింధ్యమేవాదితస్తావద్విచేరుస్తే సమంతతః ||022||

—♦ సర్గ 049 ♦—

సహ తారాంగదాభ్యాం తు సంగమ్య హనుమాన్కపిః|
విచినోతి స్మ వింధ్యస్య గుహాశ్చ గహనాని చ ||001||

సింహశార్దూలజుష్టాశ్చ గుహాశ్చ పరితస్తథా|
విషమేషు నగేంద్రస్య మహాప్రస్రవణేషు చ ||002||

తేషాం తత్రైవ వసతాం స కాలో వ్యత్యవర్తత ||003||

స హి దేశో దురన్వేషో గుహా గహనవాన్మహాన్|
తత్ర వాయుసుతః సర్వం విచినోతి స్మ పర్వతం ||004||

పరస్పరేణ రహితా అన్యోన్యస్యావిదూరతః|
గజో గవాక్షో గవయః శరభో గంధమాదనః ||005||

మైందశ్చ ద్వివిదశ్చైవ హనుమాంజాంబవానపి|
అంగదో యువరాజశ్చ తారశ్చ వనగోచరః ||006||

గిరిజాలావృతాందేశాన్మార్గిత్వా దక్షిణాం దిశం|
క్షుత్పిపాసా పరీతాశ్చ శ్రాంతాశ్చ సలిలార్థినః|
అవకీర్ణం లతావృక్షైర్దదృశుస్తే మహాబిలం ||007||

తతః క్రౌంచాశ్చ హంసాశ్చ సారసాశ్చాపి నిష్క్రమన|
జలార్ద్రాశ్చక్రవాకాశ్చ రక్తాంగాః పద్మరేణుభిః ॥008॥

తతస్తద్బిలమాసాద్య సుగంధి దురతిక్రమం|
విస్మయవ్యగ్రమనసో బభూవుర్వానరర్షభాః ॥009॥

సంజాతపరిశంకాస్తే తద్బిలం ప్లవగోత్తమాః|
అభ్యపద్యంత సంహృష్టాస్తేజోవంతో మహాబలాః ॥010॥

తతః పర్వతకూటాభో హనుమాన్మారుతాత్మజః|
అబ్రవీద్వానరాన్సర్వాన్కాంతార వనకోవిదః ॥011॥

గిరిజాలావృతాందేశాన్మార్గిత్వా దక్షిణాం దిశం|
వయం సర్వే పరిశ్రాంతా న చ పశ్యామి మైథిలీం ॥012॥

అస్మాచ్చాపి బిలాద్ధంసాః క్రౌంచాశ్చ సహ సారసైః|
జలార్ద్రాశ్చక్రవాకాశ్చ నిష్పతంతి స్మ సర్వశః ॥013॥

నూనం సలిలవానత్ర కూపో వా యది వా హ్రదః|
తథా చేమే బిలద్వారే స్నిగ్ధాస్తిష్ఠంతి పాదపాః ॥014॥

ఇత్యుక్తాస్తద్బిలం సర్వే వివిశుస్తిమిరావృతం|
అచంద్రసూర్యం హరయో దదృశూ రోమహర్షణం ॥015॥

తతస్తస్మిన్బిలే దుర్గే నానాపాదపసంకులే|
అన్యోన్యం సంపరిష్వజ్య జగ్ముర్యోజనమంతరం ॥016॥

తే నష్టసంజ్ఞాస్తృషితాః సంభ్రాంతాః సలిలార్థినః|
పరిపేతుర్బిలే తస్మిన్కంచిత్కాలమతంద్రితాః ॥017॥

తే కృశా దీనవదనాః పరిశ్రాంతాః ప్లవంగమాః|
ఆలోకం దదృశుర్వీరా నిరాశా జీవితే తదా ॥018॥

తతస్తం దేశమాగమ్య సౌమ్యం వితిమిరం వనం|
దదృశుః కాంచనాన్వృక్షాందీప్తవైశ్వానరప్రభాన్ ॥019॥

సాలాంస్తాలాంశ్చ పుంనాగాన్కకుభాన్వంజులాంధవాన్|
చంపకాన్నాగవృక్షాంశ్చ కర్ణికారాంశ్చ పుష్పితాన్ ॥020॥

తరుణాదిత్యసంకాశాన్వైదూర్యమయవేదికాన్|
నీలవైదూర్యవర్ణాశ్చ పద్మినీః పతగావృతాః ॥021॥

మహద్భిః కాంచనైర్వృక్షైర్వృతం బాలార్క సంనిభైః|
జాతరూపమయైర్మత్స్యైర్మహద్భిశ్చ సకచ్ఛపైః ॥022॥

నలినీస్తత్ర దదృశుః ప్రసన్నసలిలాయుతాః|
కాంచనాని విమానాని రాజతాని తథైవ చ ॥023॥

తపనీయగవాక్షాణి ముక్తాజాలావృతాని చ|
హైమరాజతభౌమాని వైదూర్యమణిమంతి చ ॥024॥

దదృశుస్తత్ర హరయో గృహముఖ్యాని సర్వశః|
పుష్పితాన్ఫలినో వృక్షాన్ప్రవాలమణిసంనిభాన్ ॥025॥

కాంచనభ్రమరాంశ్చైవ మధూని చ సమంతతః|
మణికాంచనచిత్రాణి శయనాన్యాసనాని చ ॥026॥

మహార్హాణి చ యానాని దదృశుస్తే సమంతతః|
హైమరాజతకాంస్యానాం భాజనానాం చ సంచయాన్ ||027||

అగరూణాం చ దివ్యానాం చందనానాం చ సంచయాన్|
శుచీన్యభ్యవహార్యాణి మూలాని చ ఫలాని చ ||028||

మహార్హాణి చ పానాని మధూని రసవంతి చ|
దివ్యానామంబరాణాం చ మహార్హాణాం చ సంచయాన్|
కంబలానాం చ చిత్రాణామజినానాం చ సంచయాన్ ||029||

తత్ర తత్ర విచిన్వంతో బిలే తత్ర మహాప్రభాః|
దదృశుర్వానరాః శూరాః స్త్రియం కాంచిదదూరతః ||030||

తాం దృష్ట్వా భృశసంత్రస్తాశ్చీరకృష్ణాజినాంబరాం|
తాపసీం నియతాహారాం జ్వలంతీమివ తేజసా ||031||

తతో హనూమాన్గిరిసంనికాశః |
కృతాంజలిస్తామభివాద్య వృద్ధాం|
పప్రచ్ఛ కా త్వం భవనం బిలం చ |
రత్నాని చేమాని వదస్వ కస్య ||032||

—♦ సర్గ 050 ♦—

ఇత్యుక్త్వా హనుమాంస్తత్ర పునః కృష్ణాజినాంబరాం|
అబ్రవీత్తాం మహాభాగాం తాపసీం ధర్మచారిణీం ||001||

ఇదం ప్రవిష్టాః సహసా బిలం తిమిరసంవృతం|
క్షుత్పిపాసా పరిశ్రాంతాః పరిఖిన్నాశ్చ సర్వశః ||002||

మహద్ధరణ్యా వివరం ప్రవిష్టాః స్మ పిపాసితాః|
ఇమాంస్త్వేవం విధాన్భావాన్వివిధానద్భుతోపమాన్|
దృష్ట్వా వయం ప్రవ్యథితాః సంభ్రాంతా నష్టచేతసః ||003||

కస్యేమే కాంచనా వృక్షాస్తరుణాదిత్యసంనిభాః|
శుచీన్యభ్యవహార్యాణి మూలాని చ ఫలాని చ ||004||

కాంచనాని విమానాని రాజతాని గృహాణి చ|
తపనీయ గవాక్షాణి మణిజాలావృతాని చ ||005||

పుష్పితాః ఫలవంతశ్చ పుణ్యాః సురభిగంధినః|
ఇమే జాంబూనదమయాః పాదపాః కస్య తేజసా ||006||

కాంచనాని చ పద్మాని జాతాని విమలే జలే|
కథం మత్స్యాశ్చ సౌవర్ణా చరంతి సహ కచ్ఛపైః ||007||

ఆత్మానమనుభావం చ కస్య చైతత్తపోబలం|
అజానతాం నః సర్వేషాం సర్వమాఖ్యాతుమర్హసి ||008||

ఏవముక్తా హనుమతా తాపసీ ధర్మచారిణీ|
ప్రత్యువాచ హనూమంతం సర్వభూతహితే రతా ||009||

మయో నామ మహాతేజా మాయావీ దానవర్షభః|
తేనేదం నిర్మితం సర్వం మాయయా కాంచనం వనం ||010||

పురా దానవముఖ్యానాం విశ్వకర్మా బభూవ హ|
యేనేదం కాంచనం దివ్యం నిర్మితం భవనోత్తమం ||011||

స తు వర్షసహస్రాణి తపస్తప్త్వా మహావనే|
పితామహాద్వరం లేభే సర్వమౌశసనం ధనం ||012||

విధాయ సర్వం బలవాన్సర్వకామేశ్వరస్తదా|
ఉవాస సుఖితః కాలం కంచిదస్మిన్మహావనే ||013||

తమప్సరసి హేమాయాం సక్తం దానవపుంగవం|
విక్రమ్యైవాశనిం గృహ్య జఘానేశః పురందరః ||014||

ఇదం చ బ్రహ్మణా దత్తం హేమాయై వనముత్తమం|
శాశ్వతః కామభోగశ్చ గృహం చేదం హిరణ్మయం ||015||

దుహితా మేరుసావర్ణేరహం తస్యాః స్వయం ప్రభా|
ఇదం రక్షామి భవనం హేమాయా వానరోత్తమ ||016||

మమ ప్రియసఖీ హేమా నృత్తగీతవిశారదా|
తయా దత్తవరా చాస్మి రక్షామి భవనోత్తమం ||017||

కిం కార్యం కస్య వా హేతోః కాంతారాణి ప్రపద్యథ|
కథం చేదం వనం దుర్గం యుష్మాభిరుపలక్షితం ||018||

ఇమాన్యభ్యవహార్యాణి మూలాని చ ఫలాని చ|
భుక్త్వా పీత్వా చ పానీయం సర్వం మే వక్తుమర్హథ ||019||

—♦ సర్గ 051 ♦—

అథ తానబ్రవీత్సర్వాన్విశ్రాంతాన్హరియూథపాన్|
ఇదం వచనమేకాగ్రా తాపసీ ధర్మచారిణీ ||001||

వానరా యది వః ఖేదః ప్రనష్టః ఫలభక్షణాత్|
యది చైతన్మయా శ్రావ్యం శ్రోతుమిచ్ఛామి కథ్యతాం ||002||

తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా హనుమాన్మారుతాత్మజః|
ఆర్జవేన యథాతత్త్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే ||003||

రాజా సర్వస్య లోకస్య మహేంద్రవరుణోపమః|
రామో దాశరథిః శ్రీమాన్ప్రవిష్టో దండకావనం ||004||

లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా వైదేహ్యా చాపి భార్యయా|
తస్య భార్యా జనస్థానాద్రావణేన హృతా బలాత్ ||005||

వీరస్తస్య సఖా రాజ్ఞః సుగ్రీవో నామ వానరః|
రాజా వానరముఖ్యానాం యేన ప్రస్థాపితా వయం ||006||

అగస్త్యచరితామాశాం దక్షిణాం యమరక్షితాం|
సహైభిర్వానరైర్ముఖ్యైరంగదప్రముఖైర్వయం ||007||

రావణం సహితాః సర్వే రాక్షసం కామరూపిణం|
సీతయా సహ వైదేహ్యా మార్గధ్వమితి చోదితాః ||008||

విచిత్య తు వయం సర్వే సమగ్రాం దక్షిణాం దిశం|
బుభుక్షితాః పరిశ్రాంతా వృక్షమూలముపాశ్రితాః ||009||

వివర్ణవదనాః సర్వే సర్వే ధ్యానపరాయణాః|
నాధిగచ్ఛామహే పారం మగ్నాశ్చింతామహార్ణవే ||010||

చారయంతస్తతశ్చక్షుర్దృష్టవంతో మహద్బిలం|
లతాపాదపసంఛన్నం తిమిరేణ సమావృతం ||011||

అస్మాద్ధంసా జలక్లిన్నాః పక్షైః సలిలరేణుభిః|
కురరాః సారసాశ్చైవ నిష్పతంతి పతత్రిణః|
సాధ్వత్ర ప్రవిశామేతి మయా తూక్తాః ప్లవంగమాః ||012||

తేషామపి హి సర్వేషామనుమానముపాగతం|
గచ్ఛామః ప్రవిశామేతి భర్తృకార్యత్వరాన్వితాః ||013||

తతో గాఢం నిపతితా గృహ్య హస్తౌ పరస్పరం|
ఇదం ప్రవిష్టాః సహసా బిలం తిమిరసంవృతం ||014||

ఏతన్నః కాయమేతేన కృత్యేన వయమాగతాః|
త్వాం చైవోపగతాః సర్వే పరిద్యూనా బుభుక్షితాః ||015||

ఆతిథ్యధర్మదత్తాని మూలాని చ ఫలాని చ|
అస్మాభిరుపభుక్తాని బుభుక్షాపరిపీడితైః ||016||

యత్త్వయా రక్షితాః సర్వే మ్రియమాణా బుభుక్షయా|
బ్రూహి ప్రత్యుపకారార్థం కిం తే కుర్వంతు వానరాః ||017||

ఏవముక్తా తు సర్వజ్ఞా వానరైస్తైః స్వయంప్రభా|
ప్రత్యువాచ తతః సర్వానిదం వానరయూథపం ||018||

సర్వేషాం పరితుష్టాస్మి వానరాణాం తరస్వినాం|
చరంత్యా మమ ధర్మేణ న కార్యమిహ కేనచిత్ ||019||

—♦ సర్గ 052 ♦—

ఏవముక్తః శుభం వాక్యం తాపస్యా ధర్మసంహితం|
ఉవాచ హనుమాన్వాక్యం తామనిందితచేష్టితాం ||001||

శరణం త్వాం ప్రపన్నాః స్మః సర్వే వై ధర్మచారిణి|
యః కృతః సమయోఽస్మాకం సుగ్రీవేణ మహాత్మనా|
స తు కాలో వ్యతిక్రాంతో బిలే చ పరివర్తతాం ||002||

సా త్వమస్మాద్బిలాద్ఘోరాదుత్తారయితుమర్హసి ||003||

తస్మాత్సుగ్రీవవచనాదతిక్రాంతాన్గతాయుషః|
త్రాతుమర్హసి నః సర్వాన్సుగ్రీవభయశంకితాన్ ||004||

మహచ్చ కార్యమస్మాభిః కర్తవ్యం ధర్మచారిణి|
తచ్చాపి న కృతం కార్యమస్మాభిరిహ వాసిభిః ||005||

ఏవముక్తా హనుమతా తాపసీ వాక్యమబ్రవీత్|
జీవతా దుష్కరం మన్యే ప్రవిష్టేన నివర్తితుం ||006||

తపసస్తు ప్రభావేన నియమోపార్జితేన చ|
సర్వానేవ బిలాదస్మాదుద్ధరిష్యామి వానరాన్ ||007||

నిమీలయత చక్షూంషి సర్వే వానరపుంగవాః|
న హి నిష్క్రమితుం శక్యమనిమీలితలోచనైః ||008||

తతః సంమీలితాః సర్వే సుకుమారాంగులైః కరైః|
సహసా పిదధుర్దృష్టిం హృష్టా గమనకాంక్షిణః ||009||

వానరాస్తు మహాత్మానో హస్తరుద్ధముఖాస్తదా|
నిమేషాంతరమాత్రేణ బిలాదుత్తారితాస్తయా ||010||

తతస్తాన్వానరాన్సర్వాంస్తాపసీ ధర్మచారిణీ|
నిఃసృతాన్విషమాత్తస్మాత్సమాశ్వాస్యేదమబ్రవీత్ ||011||

ఏష వింధ్యో గిరిః శ్రీమాన్నానాద్రుమలతాయుతః|
ఏష ప్రసవణః శైలః సాగరోఽయం మహోదధిః ||012||

స్వస్తి వోఽస్తు గమిష్యామి భవనం వానరర్షభాః|
ఇత్యుక్త్వా తద్బిలం శ్రీమత్ప్రవివేశ స్వయంప్రభా ||013||

తతస్తే దదృశుర్ఘోరం సాగరం వరుణాలయం|
అపారమభిగర్జంతం ఘోరైరూర్మిభిరాకులం ||014||

మయస్య మాయా విహితం గిరిదుర్గం విచిన్వతాం|
తేషాం మాసో వ్యతిక్రాంతో యో రాజ్ఞా సమయః కృతః ||015||

వింధ్యస్య తు గిరేః పాదే సంప్రపుష్పితపాదపే|
ఉపవిశ్య మహాభాగాశ్చింతామాపేదిరే తదా ||016||

తతః పుష్పాతిభారాగ్రాల్లతాశతసమావృతాన్|
ద్రుమాన్వాసంతికాందృష్ట్వా బభూవుర్భయశంకితాః ||017||

తే వసంతమనుప్రాప్తం ప్రతివేద్య పరస్పరం|
నష్టసందేశకాలార్థా నిపేతుర్ధరణీతలే ||018||

స తు సింహర్షభ స్కంధః పీనాయతభుజః కపిః|
యువరాజో మహాప్రాజ్ఞ అంగదో వాక్యమబ్రవీత్ ||019||

శాసనాత్కపిరాజస్య వయం సర్వే వినిర్గతాః|
మాసః పూర్ణో బిలస్థానాం హరయః కిం న బుధ్యతే ||020||

తస్మిన్నతీతే కాలే తు సుగ్రీవేణ కృతే స్వయం|
ప్రాయోపవేశనం యుక్తం సర్వేషాం చ వనౌకసాం ||021||

తీక్ష్ణః ప్రకృత్యా సుగ్రీవః స్వామిభావే వ్యవస్థితః|
న క్షమిష్యతి నః సర్వానపరాధకృతో గతాన్ ||022||

అప్రవృత్తౌ చ సీతాయాః పాపమేవ కరిష్యతి|
తస్మాత్క్షమమిహాద్యైవ ప్రాయోపవిశనం హి నః ||023||

త్యక్త్వా పుత్రాంశ్చ దారాంశ్చ ధనాని చ గృహాణి చ|
యావన్న ఘాతయేద్రాజా సర్వాన్ప్రతిగతానితః|
వధేనాప్రతిరూపేణ శ్రేయాన్మృత్యురిహైవ నః ||024||

న చాహం యౌవరాజ్యేన సుగ్రీవేణాభిషేచితః|
నరేంద్రేణాభిషిక్తోఽస్మి రామేణాక్లిష్టకర్మణా ||025||

స పూర్వం బద్ధవైరో మాం రాజా దృష్ట్వా వ్యతిక్రమం|
ఘాతయిష్యతి దండేన తీక్ష్ణేన కృతనిశ్చయః ||026||

కిం మే సుహృద్భిర్వ్యసనం పశ్యద్భిర్జీవితాంతరే|
ఇహైవ ప్రాయమాసిష్యే పుణ్యే సాగరరోధసి ||027||

ఏతచ్ఛ్రుత్వా కుమారేణ యువరాజేన భాషితం|
సర్వే తే వానరశ్రేష్ఠాః కరుణం వాక్యమబ్రువన్ ||028||

తీక్ష్ణః ప్రకృత్యా సుగ్రీవః ప్రియాసక్తశ్చ రాఘవః|
అదృష్టాయాం చ వైదేహ్యాం దృష్ట్వాస్మాంశ్చ సమాగతాన్ ||029||

రాఘవప్రియకామార్థం ఘాతయిష్యత్యసంశయం|
న క్షమం చాపరాద్ధానాం గమనం స్వామిపార్శ్వతః ||030||

ప్లవంగమానాం తు భయార్దితానాం |
శ్రుత్వా వచస్తార ఇదం బభాషే|
అలం విషాదేన బిలం ప్రవిశ్య |
వసామ సర్వే యది రోచతే వః ||031||

ఇదం హి మాయా విహితం సుదుర్గమం |
ప్రభూతవృక్షోదకభోజ్యపేయం|
ఇహాస్తి నో నైవ భయం పురందరా |
న్న రాఘవాద్వానరరాజతోఽపి వా ||032||

శ్రుత్వాంగదస్యాపి వచోఽనుకూల |
మూచుశ్చ సర్వే హరయః ప్రతీతాః|
యథా న హన్యేమ తథావిధాన |
మసక్తమద్యైవ విధీయతాం నః ||033||

—♦ సర్గ 053 ♦—

తథా బ్రువతి తారే తు తారాధిపతివర్చసి|
అథ మేనే హృతం రాజ్యం హనుమానంగదేన తత్ ||001||

బుద్ధ్యా హ్యష్టాంగయా యుక్తం చతుర్బలసమన్వితం|
చతుర్దశగుణం మేనే హనుమాన్వాలినః సుతం ||002||

ఆపూర్యమాణం శశ్వచ్చ తేజోబలపరాక్రమైః|
శశినం శుక్లపక్షాదౌ వర్ధమానమివ శ్రియా ||003||

బృహస్పతిసమం బుద్ధ్యా విక్రమే సదృశం పితుః|
శుశ్రూషమాణం తారస్య శుక్రస్యేవ పురందరం ||004||

భర్తురర్థే పరిశ్రాంతం సర్వశాస్త్రవిశారదం|
అభిసంధాతుమారేభే హనుమానంగదం తతః ||005||

స చతుర్ణాముపాయానాం తృతీయముపవర్ణయన్|
భేదయామాస తాన్సర్వాన్వానరాన్వాక్యసంపదా ||006||

తేషు సర్వేషు భిన్నేషు తతోఽభీషయదంగదం|
భీషణైర్బహుభిర్వాక్యైః కోపోపాయసమన్వితైః ||007||

త్వం సమర్థతరః పిత్రా యుద్ధే తారేయ వై ధురం|
దృఢం ధారయితుం శక్తః కపిరాజ్యం యథా పితా ||008||

నిత్యమస్థిరచిత్తా హి కపయో హరిపుంగవ|
నాజ్ఞాప్యం విషహిష్యంతి పుత్రదారాన్వినా త్వయా ||009||

త్వాం నైతే హ్యనుయుంజేయుః ప్రత్యక్షం ప్రవదామి తే|
యథాయం జాంబవాన్నీలః సుహోత్రశ్చ మహాకపిః ||010||

న హ్యహం త ఇమే సర్వే సామదానాదిభిర్గుణైః|
దండేన న త్వయా శక్యాః సుగ్రీవాదపకర్షితుం ||011||

విగృహ్యాసనమప్యాహుర్దుర్బలేన బలీయసః|
ఆత్మరక్షాకరస్తస్మాన్న విగృహ్ణీత దుర్బలః ||012||

యాం చేమాం మన్యసే ధాత్రీమేతద్బిలమితి శ్రుతం|
ఏతల్లక్ష్మణబాణానామీషత్కార్యం విదారణే ||013||

స్వల్పం హి కృతమింద్రేణ క్షిపతా హ్యశనిం పురా|
లక్ష్మణో నిశితైర్బాణైర్భింద్యాత్పత్రపుటం యథా|
లక్ష్మణస్య చ నారాచా బహవః సంతి తద్విధాః ||014||

అవస్థానే యదైవ త్వమాసిష్యసి పరంతప|
తదైవ హరయః సర్వే త్యక్ష్యంతి కృతనిశ్చయాః ||015||

స్మరంతః పుత్రదారాణాం నిత్యోద్విగ్నా బుభుక్షితాః|
ఖేదితా దుఃఖశయ్యాభిస్త్వాం కరిష్యంతి పృష్ఠతః ||016||

స త్వం హీనః సుహృద్భిశ్చ హితకామైశ్చ బంధుభిః|
తృణాదపి భృశోద్విగ్నః స్పందమానాద్భవిష్యసి ||017||

న చ జాతు న హింస్యుస్త్వాం ఘోరా లక్ష్మణసాయకాః|
అపవృత్తం జిఘాంసంతో మహావేగా దురాసదాః ||018||

అస్మాభిస్తు గతం సార్ధం వినీతవదుపస్థితం|
ఆనుపూర్వ్యాత్తు సుగ్రీవో రాజ్యే త్వాం స్థాపయిష్యతి ||019||

ధర్మకామః పితృవ్యస్తే ప్రీతికామో దృఢవ్రతః|
శుచిః సత్యప్రతిజ్ఞశ్చ నా త్వాం జాతు జిఘాంసతి ||020||

ప్రియకామశ్చ తే మాతుస్తదర్థం చాస్య జీవితం|
తస్యాపత్యం చ నాస్త్యన్యత్తస్మాదంగద గమ్యతాం ||021||

—♦ సర్గ 054 ♦—

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం ప్రశ్రితం ధర్మసంహితం|
స్వామిసత్కారసంయుక్తమంగదో వాక్యమబ్రవీత్ ||001||

స్థైర్యం సర్వాత్మనా శౌచమానృశంస్యమథార్జవం|
విక్రమశ్చైవ ధైర్యం చ సుగ్రీవే నోపపద్యతే ||002||

భ్రాతుర్జ్యేష్ఠస్య యో భార్యాం జీవితో మహిషీం ప్రియాం|
ధర్మేణ మాతరం యస్తు స్వీకరోతి జుగుప్సితః ||003||

కథం స ధర్మం జానీతే యేన భ్రాత్రా దురాత్మనా|
యుద్ధాయాభినియుక్తేన బిలస్య పిహితం ముఖం ||004||

సత్యాత్పాణిగృహీతశ్చ కృతకర్మా మహాయశాః|
విస్మృతో రాఘవో యేన స కస్య సుకృతం స్మరేత్ ||005||

లక్ష్మణస్య భయాద్యేన నాధర్మభయభీరుణా|
ఆదిష్టా మార్గితుం సీతాం ధర్మమస్మిన్కథం భవేత్ ||006||

తస్మిన్పాపే కృతఘ్నే తు స్మృతిహీనే చలాత్మని|
ఆర్యః కో విశ్వసేజ్జాతు తత్కులీనో జిజీవిషుః ||007||

రాజ్యే పుత్రం ప్రతిష్ఠాప్య సగుణో నిర్గుణోఽపి వా|
కథం శత్రుకులీనం మాం సుగ్రీవో జీవయిష్యతి ||008||

భిన్నమంత్రోఽపరాద్ధశ్చ హీనశక్తిః కథం హ్యహం|
కిష్కింధాం ప్రాప్య జీవేయమనాథ ఇవ దుర్బలః ||009||

ఉపాంశుదండేన హి మాం బంధనేనోపపాదయేత్|
శఠః క్రూరో నృశంసశ్చ సుగ్రీవో రాజ్యకారణాత్ ||010||

బంధనాచ్చావసాదాన్మే శ్రేయః ప్రాయోపవేశనం|
అనుజానీత మాం సర్వే గృహాన్గచ్ఛంతు వానరాః ||011||

అహం వః ప్రతిజానామి న గమిష్యామ్యహం పురీం|
ఇహైవ ప్రాయమాసిష్యే శ్రేయో మరణమేవ మే ||012||

అభివాదనపూర్వం తు రాజా కుశలమేవ చ|
వాచ్యస్తతో యవీయాన్మే సుగ్రీవో వానరేశ్వరః ||013||

ఆరోగ్యపూర్వం కుశలం వాచ్యా మాతా రుమా చ మే|
మాతరం చైవ మే తారామాశ్వాసయితుమర్హథ ||014||

ప్రకృత్యా ప్రియపుత్రా సా సానుక్రోశా తపస్వినీ|
వినష్టం మామిహ శ్రుత్వా వ్యక్తం హాస్యతి జీవితం ||015||

ఏతావదుక్త్వా వచనం వృద్ధానప్యభివాద్య చ|
సంవివేశాంగదో భూమౌ రుదందర్భేషు దుర్మనాః ||016||

తస్య సంవిశతస్తత్ర రుదంతో వానరర్షభాః|
నయనేభ్యః ప్రముముచురుష్ణం వై వారిదుఃఖితాః ॥017॥

సుగ్రీవం చైవ నిందంతః ప్రశంసంతశ్చ వాలినం|
పరివార్యాంగదో సర్వే వ్యవస్యన్ప్రాయమాసితుం ॥018॥

మతం తద్వాలిపుత్రస్య విజ్ఞాయ ప్లవగర్షభాః|
ఉపస్పృశ్యోదకం సర్వే ప్రాఙ్ముఖాః సముపావిశన్|
దక్షిణాగ్రేషు దర్భేషు ఉదక్తీరం సమాశ్రితాః ॥019॥

స సంవిశద్భిర్బహుభిర్మహీధరో |
మహాద్రికూటప్రమితైః ప్లవంగమైః|
బభూవ సంనాదితనిర్ఝరాంతరో |
భృశం నదద్భిర్జలదైరివోల్బణైః ॥021॥

—♦ సర్గ 055 ♦—

ఉపవిష్టాస్తు తే సర్వే యస్మిన్ప్రాయం గిరిస్థలే|
హరయో గృధ్రరాజశ్చ తం దేశముపచక్రమే ॥001॥

సాంపాతిర్నామ నామ్నా తు చిరజీవీ విహంగమః|
భ్రాతా జటాయుషః శ్రీమాన్ప్రఖ్యాతబలపౌరుషః ॥002॥

కందరాదభినిష్క్రమ్య స వింధ్యస్య మహాగిరేః|
ఉపవిష్టాన్హరీందృష్ట్వా హృష్టాత్మా గిరమబ్రవీత్ ॥003॥

విధిః కిల నరం లోకే విధానేనానువర్తతే|
యథాయం విహితో భక్ష్యశ్చిరాన్మహ్యముపాగతః ॥004॥

పరంపరాణాం భక్షిష్యే వానరాణాం మృతం మృతం|
ఉవాచైవం వచః పక్షీ తాన్నిరీక్ష్య ప్లవంగమాన్ ॥005॥

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా భక్షలుబ్ధస్య పక్షిణః|
అంగదః పరమాయస్తో హనూమంతమథాబ్రవీత్ ॥006॥

పశ్య సీతాపదేశేన సాక్షాద్వైవస్వతో యమః|
ఇమం దేశమనుప్రాప్తో వానరాణాం విపత్తయే ॥007॥

రామస్య న కృతం కార్యం రాజ్ఞో న చ వచః కృతం|
హరీణామియమజ్ఞాతా విపత్తిః సహసాగతా ॥008॥

వైదేహ్యాః ప్రియకామేన కృతం కర్మ జటాయుషా|
గృధ్రరాజేన యత్తత్ర శ్రుతం వస్తదశేషతః ॥009॥

తథా సర్వాణి భూతాని తిర్యగ్యోనిగతాన్యపి|
ప్రియం కుర్వంతి రామస్య త్యక్త్వా ప్రాణాన్యథా వయం ॥010॥

రాఘవార్థే పరిశ్రాంతా వయం సంత్యక్తజీవితాః|
కాంతారాణి ప్రపన్నాః స్మ న చ పశ్యామ మైథిలీం ॥011॥

స సుఖీ గృధ్రరాజస్తు రావణేన హతో రణే|
ముక్తశ్చ సుగ్రీవభయాద్గతశ్చ పరమాం గతిం ॥012॥

జటాయుషో వినాశేన రాజ్ఞో దశరథస్య చ|
హరణేన చ వైదేహ్యాః సంశయం హరయో గతాః ॥013॥

రామలక్ష్మణయోర్వాసామరణ్యే సహ సితయా|
రాఘవస్య చ బాణేన వాలినశ్చ తథా వధః ||014||

రామకోపాదశేషాణాం రాక్షసానాం తథా వధః|
కైకేయ్యా వరదానేన ఇదం హి వికృతం కృతం ||015||

తత్తు శ్రుత్వా తదా వాక్యమంగదస్య ముఖోద్గతం|
అబ్రవీద్వచనం గృధ్రస్తీక్ష్ణతుండో మహాస్వనః ||016||

కోఽయం గిరా ఘోషయతి ప్రాణైః ప్రియతరస్య మే|
జటాయుషో వధం భ్రాతుః కంపయన్నివ మే మనః ||017||

కథమాసీజ్జనస్థానే యుద్ధం రాక్షసగృధ్రయోః|
నామధేయమిదం భ్రాతుశ్చిరస్యాద్య మయా శ్రుతం ||018||

యవీయసో గుణజ్ఞస్య శ్లాఘనీయస్య విక్రమైః|
తదిచ్ఛేయమహం శ్రోతుం వినాశం వానరర్షభాః ||019||

భ్రాతుర్జటాయుషస్తస్య జనస్థాననివాసినః|
తస్యైవ చ మమ భ్రాతుః సఖా దశరథః కథం|
యస్య రామః ప్రియః పుత్రో జ్యేష్ఠో గురుజనప్రియః ||020||

సూర్యాంశుదగ్ధపక్షత్వాన్న శక్నోమి విసర్పితుం|
ఇచ్ఛేయం పర్వతాదస్మాదవతర్తుమరిందమాః ||021||

—♦ సర్గ 056 ♦—

శోకాద్భ్రష్టస్వరమపి శ్రుత్వా తే హరియూథపాః|
శ్రద్దధుర్నైవ తద్వాక్యం కర్మణా తస్య శంకితాః ||001||

తే ప్రాయముపవిష్టాస్తు దృష్ట్వా గృధ్రం ప్లవంగమాః|
చక్రుర్బుద్ధిం తదా రౌద్రాం సర్వాన్నో భక్షయిష్యతి ||002||

సర్వథా ప్రాయమాసీనాన్యది నో భక్షయిష్యతి|
కృతకృత్యా భవిష్యామః క్షిప్రం సిద్ధిమితో గతాః ||003||

ఏతాం బుద్ధిం తతశ్చక్రుః సర్వే తే వానరర్షభాః|
అవతార్య గిరేః శృంగాద్గృధ్రమాహాంగదస్తదా ||004||

బభూవుర్క్షరజో నామ వానరేంద్రః ప్రతాపవాన్|
మమార్యః పార్థివః పక్షింధార్మికౌ తస్య చాత్మజౌ ||005||

సుగ్రీవశ్చైవ వలీ చ పుత్రావోఘబలావుభౌ|
లోకే విశ్రుతకర్మాభూద్రాజా వాలీ పితా మమ ||006||

రాజా కృత్స్నస్య జగత ఇక్ష్వాకూణాం మహారథః|
రామో దాశరథిః శ్రీమాన్ప్రవిష్టో దండకావనం ||007||

లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా వైదేహ్యా చాపి భార్యయా|
పితుర్నిదేశనిరతో ధర్మ్యం పంథానమాశ్రితః|
తస్య భార్యా జనస్థానాద్రావణేన హృతా బలాత్ ||008||

రామస్య చ పితుర్మిత్రం జటాయుర్నామ గృధ్రరాట్|
దదర్శ సీతాం వైదేహీం హ్రియమాణాం విహాయసా ||009||

రావణం విరథం కృత్వా స్థాపయిత్వా చ మైథిలీం|
పరిశ్రాంతశ్చ వృద్ధశ్చ రావణేన హతో రణే ||010||

ఏవం గృధ్రో హతస్తేన రావణేన బహీయసా|
సంస్కృతశ్చాపి రామేణ గతశ్చ గతిముత్తమాం ||011||

తతో మమ పితృవ్యేణ సుగ్రీవేణ మహాత్మనా|
చకార రాఘవః సఖ్యం సోఽవధీత్పితరం మమ ||012||

మామ పిత్రా విరుద్ధో హి సుగ్రీవః సచివైః సహ|
నిహత్య వాలినం రామస్తతస్తమభిషేచయత్ ||013||

స రాజ్యే స్థాపితస్తేన సుగ్రీవో వానరేశ్వరః|
రాజా వానరముఖ్యానాం యేన ప్రస్థాపితా వయం ||014||

ఏవం రామప్రయుక్తాస్తు మార్గమాణాస్తతస్తతః|
వైదేహీం నాధిగచ్ఛామో రాత్రౌ సూర్యప్రభామివ ||015||

తే వయం దణ్డకారణ్యం విచిత్య సుసమాహితాః|
అజ్ఞానాత్తు ప్రవిష్టాః స్మ ధరణ్యా వివృతం బిలం ||016||

మయస్య మాయా విహితం తద్బిలం చ విచిన్వతాం|
వ్యతీతస్తత్ర నో మాసో యో రాజ్ఞా సామయః కృతః ||017||

తే వయం కపిరాజస్య సర్వే వచనకారిణః|
కృతాం సంస్థామతిక్రాంతా భయాత్ప్రాయముపాస్మహే ||018||

క్రుద్ధే తస్మింస్తు కాకుత్స్థే సుగ్రీవే చ సలక్ష్మణే|
గతానామపి సర్వేషాం తత్ర నో నాస్తి జీవితం ||019||

—♦ సర్గ 057 ♦—

ఇత్యుక్తః కరుణం వాక్యం వానరైస్త్యక్తజీవితైః|
సబాష్పో వానరాన్గృధ్రః ప్రత్యువాచ మహాస్వనః ||001||

యవీయాన్మమ స భ్రాతా జటాయుర్నామ వానరాః|
యమాఖ్యాత హతం యుద్ధే రావణేన బలీయసా ||002||

వృద్ధభావాదపక్షత్వాచ్ఛృణ్వంస్తదపి మర్షయే|
న హి మే శక్తిరద్యాస్తి భ్రాతుర్వైరవిమోక్షణే ||003||

పురా వృత్రవధే వృత్తే స చాహం చ జయైషిణౌ|
ఆదిత్యముపయాతౌ స్వో జ్వలంతం రశ్మిమాలినం ||004||

ఆవృత్యాకాశమార్గేణ జవేన స్మ గతౌ భృశం|
మధ్యం ప్రాప్తే చ సూర్యే చ జటాయురవసీదతి ||005||

తమహం భ్రాతరం దృష్ట్వా సూర్యరశ్మిభిరర్దితం|
పక్షాభ్యం ఛాదయామాస స్నేహాత్పరమవిహ్వాలం ||006||

నిర్దగ్ధపక్షః పతితో వింధ్యేఽహం వానరోత్తమాః|
అహమస్మిన్వసన్భ్రాతుః ప్రవృత్తిం నోపలక్షయే ||007||

జటాయుషస్త్వేవముక్తో భ్రాత్రా సంపాతినా తదా|
యువరాజో మహాప్రాజ్ఞః ప్రత్యువాచాంగదస్తదా ||008||

జటాయుషో యది భ్రాతా శ్రుతం తే గదితం మయా|
ఆఖ్యాహి యది జానాసి నిలయం తస్య రక్షసః ||009||

అదీర్ఘదర్శినం తం వా రావణం రాక్షసాధిపం|
అంతికే యది వా దూరే యది జానాసి శంస నః ||010||

తతోఽబ్రవీన్మహాతేజా జ్యేష్ఠో భ్రాతా జటాయుషః|
ఆత్మానురూపం వచనం వానరాన్సంప్రహర్షయన్ ||011||

నిర్దగ్ధపక్షో గృధ్రోఽహం గతవీర్యః ప్లవంగమాః|
వాఙ్మాత్రేణ తు రామస్య కరిష్యే సాహ్యముత్తమం ||012||

జానామి వారుణాల్లోకాన్విష్ణోస్త్రైవిక్రమానపి|
దేవాసురవిమర్దాంశ్చ అమృతస్య చ మంథనం ||013||

రామస్య యదిదం కార్యం కర్తవ్యం ప్రథమం మయా|
జరయా చ హృతం తేజః ప్రాణాశ్చ శిథిలా మమ ||014||

తరుణీ రూపసంపన్నా సర్వాభరణభూషితా|
హ్రియమాణా మయా దృష్టా రావణేన దురాత్మనా ||015||

క్రోశంతీ రామ రామేతి లక్ష్మణేతి చ భామినీ|
భూషణాన్యపవిధ్యంతీ గాత్రాణి చ విధున్వతీ ||016||

సూర్యప్రభేవ శైలాగ్రే తస్యాః కౌశేయముత్తమం|
అసితే రాక్షసే భాతి యథా వా తడిదంబుదే ||017||

తాం తు సీతామహం మన్యే రామస్య పరికీర్తనాత్|
శ్రూయతాం మే కథయతో నిలయం తస్య రక్షసః ||018||

పుత్రో విశ్రవసః సాక్షాద్భ్రాతా వైశ్రవణస్య చ|
అధ్యాస్తే నగరీం లంకాం రావణో నామ రాకసః ||019||

ఇతో ద్వీపే సముద్రస్య సంపూర్ణే శతయోజనే|
తస్మిల్లంకా పురీ రమ్యా నిర్మితా విశ్వకర్మణా ||020||

తస్యాం వసతి వైదేహీ దీనా కౌశేయవాసినీ|
రావణాంతఃపురే రుద్ధా రాక్షసీభిః సురక్షితా ||021||

జనకస్యాత్మజాం రాజ్ఞస్తస్యాం ద్రక్ష్యథ మైథిలీం|
లంకాయామథ గుప్తాయాం సాగరేణ సమంతతః ||022||

సంప్రాప్య సాగరస్యాంతం సంపూర్ణం శతయోజనం|
ఆసాద్య దక్షిణం కూలం తతో ద్రక్ష్యథ రావణం ||023||

తత్రైవ త్వరితాః క్షిప్రం విక్రమధ్వం ప్లవంగమాః|
జ్ఞానేన ఖలు పశ్యామి దృష్ట్వా ప్రత్యాగమిష్యథ ||024||

ఆద్యః పంథాః కులింగానాం యే చాన్యే ధాన్యజీవినః|
ద్వితీయో బలిభోజానాం యే చ వృక్షఫలాశినః ||025||

భాసాస్తృతీయం గచ్ఛంతి క్రౌంచాశ్చ కురరైః సహ|
శ్యేనాశ్చతుర్థం గచ్ఛంతి గృధ్రా గచ్ఛంతి పంచమం ||026||

బలవీర్యోపపన్నానాం రూపయౌవనశాలినాం|
షష్ఠస్తు పంథా హంసానాం వైనతేయగతిః పరా|
వైనతేయాచ్చ నో జన్మ సర్వేషాం వానరర్షభాః ||027||

గర్హితం తు కృతం కర్మ యేన స్మ పిశితాశనాః|
ఇహస్థోఽహం ప్రపశ్యామి రావణం జానకీం తథా ||028||

అస్మాకమపి సౌవర్ణం దివ్యం చక్షుర్బలం తథా|
తస్మాదాహారవీర్యేణ నిసర్గేణ చ వానరాః|
ఆయోజనశతాత్సాగ్రాద్వయం పశ్యామ నిత్యశః ||029||

అస్మాకం విహితా వృత్తిర్నిసార్గేణ చ దూరతః|
విహితా పాదమూలే తు వృత్తిశ్చరణయోధినాం ||030||

ఉపాయో దృశ్యతాం కశ్చిల్లంఘనే లవణాంభసః|
అభిగమ్య తు వైదేహీం సమృద్ధార్థా గమిష్యథ ||031||

సముద్రం నేతుమిచ్ఛామి భవద్భిర్వరుణాలయం|
ప్రదాస్యామ్యుదకం భ్రాతుః స్వర్గతస్య మహాత్మనః ||032||

తతో నీత్వా తు తం దేశం తీరే నదనదీపతేః|
నిర్దగ్ధపక్షం సంపాతిం వానరాః సుమహౌజసః ||033||

పునః ప్రత్యానయిత్వా వై తం దేశం పతగేశ్వరం|
బభూవుర్వానరా హృష్టాః ప్రవృత్తిముపలభ్య తే ||034||

—♦ సర్గ 058 ♦—

తతస్తదమృతాస్వాదం గృధ్రరాజేన భాషితం|
నిశమ్య వదతో హృష్టాస్తే వచః ప్లవగర్షభాః ||001||

జాంబవాన్వై హరిశ్రేష్ఠః సహ సర్వైః ప్లవంగమైః|
భూతలాత్సహసోత్థాయ గృధ్రరాజానమబ్రవీత్ ||002||

క్వ సీతా కేన వా దృష్టా కో వా హరతి మైథిలీం|
తదాఖ్యాతు భవాన్సర్వం గతిర్భవ వనౌకసాం ||003||

కో దాశరథిబాణానాం వజ్రవేగనిపాతినాం|
స్వయం లక్ష్మణముక్తానాం న చింతయతి విక్రమం ||004||

స హరీన్ప్రీతిసంయుక్తాన్సీతా శ్రుతిసమాహితాన్|
పునరాశ్వాసయన్ప్రీత ఇదం వచనమబ్రవీత్ ||005||

శ్రూయతామిహ వైదేహ్యా యథా మే హరణం శ్రుతం|
యేన చాపి మమాఖ్యాతం యత్ర చాయతలోచనా ||006||

అహమస్మిన్గిరౌ దుర్గే బహుయోజనమాయతే|
చిరాన్నిపతితో వృద్ధః క్షీణప్రాణపరాక్రమః ||007||

తం మామేవంగతం పుత్రః సుపార్శ్వో నామ నామతః|
ఆహారేణ యథాకాలం బిభర్తి పతతాం వరః ||008||

తీక్ష్ణకామాస్తు గంధర్వాస్తీక్ష్ణకోపా భుజంగమాః|
మృగాణాం తు భయం తీక్ష్ణం తతస్తీక్ష్ణక్షుధా వయం ||009||

స కదాచిత్క్షుధార్తస్య మమ చాహారకాంక్షిణః|
గతసూర్యోఽహని ప్రాప్తో మమ పుత్రో హ్యనామిషః ||010||

స మయా వృద్ధభావాచ్చ కోపాచ్చ పరిభర్త్సితః|
క్షుత్పిపాసా పరీతేన కుమారః పతతాం వరః ||011||

స మమాహారసంరోధాత్పీడితః ప్రతివర్ధనః|
అనుమాన్య యథాతత్త్వమిదం వచనమబ్రవీత్ ||012||

అహం తాత యథాకాలమామిషార్థీ ఖమాప్లుతః|
మహేంద్రస్య గిరేర్ద్వారమావృత్య చ సమాస్థితః ||013||

తత్ర సత్త్వసహస్రాణాం సాగరాంతరచారిణాం|
పంథానమేకోఽధ్యవసం సంనిరోద్ధుమవాఙ్ముఖః ||014||

తత్ర కశ్చిన్మయా దృష్టః సూర్యోదయసమప్రభాం|
స్త్రియమాదాయ గచ్ఛన్వై భిన్నాంజనచయోపమః ||015||

సోఽహమభ్యవహారార్థీ తౌ దృష్ట్వా కృతనిశ్చయః|
తేన సామ్నా వినీతేన పంథానమభియాచితః ||016||

న హి సామోపపన్నానాం ప్రహర్తా విద్యతే క్వచిత్|
నీచేష్వపి జనః కశ్చిత్కిమంగ బత మద్విధః ||017||

స యాతస్తేజసా వ్యోమ సంక్షిపన్నివ వేగతః|
అథాహం ఖే చరైర్భూతైరభిగమ్య సభాజితః ||018||

దిష్ట్యా జీవసి తాతేతి అబ్రువన్మాం మహర్షయః|
కథంచిత్సకలత్రోఽసౌ గతస్తే స్వస్త్యసంశయం ||019||

ఏవముక్తస్తతోఽహం తైః సిద్ధైః పరమశోభనైః|
స చ మే రావణో రాజా రక్షసాం ప్రతివేదితః ||020||

హరందాశరథేర్భార్యాం రామస్య జనకాత్మజాం|
భ్రష్టాభరణకౌశేయాం శోకవేగపరాజితాం ||021||

రామలక్ష్మణయోర్నామ క్రోశంతీం ముక్తమూర్ధజాం|
ఏష కాలాత్యయస్తావదితి వాక్యవిదాం వరః ||022||

ఏతమర్థం సమగ్రం మే సుపార్శ్వః ప్రత్యవేదయత్|
తచ్ఛ్రుత్వాపి హి మే బుద్ధిర్నాసీత్కాచిత్పరాక్రమే ||023||

అపక్షో హి కథం పక్షీ కర్మ కించిదుపక్రమేత్|
యత్తు శక్యం మయా కర్తుం వాగ్బుద్ధిగుణవర్తినా ||024||

శ్రూయతాం తత్ప్రవక్ష్యామి భవతాం పౌరుషాశ్రయం|
వాఙ్మతిభ్యాం హి సార్వేషాం కరిష్యామి ప్రియం హి వః|
యద్ధి దాశరథేః కార్యం మమ తన్నాత్ర సంశయః ||025||

తే భవంతో మతిశ్రేష్ఠా బలవంతో మనస్వినః|
సహితాః కపిరాజేన దేవైరపి దురాసదాః ||026||

రామలక్ష్మణబాణాశ్చ నిశితాః కంకపత్రిణః|
త్రయాణామపి లోకానాం పర్యాప్తాస్త్రాణనిగ్రహే ||027||

కామం ఖలు దశగ్రీవస్తేజోబలసమన్వితః|
భవతాం తు సమర్థానాం న కించిదపి దుష్కరం ||028||

తదలం కాలసంగేన క్రియతాం బుద్ధినిశ్చయః|
న హి కర్మసు సజ్జంతే బుద్ధిమంతో భవద్విధాః ||029||

—♦ సర్గ 059 ♦—

తతః కృతోదకం స్నాతం తం గృధ్రం హరియూథపాః|
ఉపవిష్టా గిరౌ దుర్గే పరివార్య సమంతతః ||001||

తమంగదముపాసీనం తైః సర్వైర్హరిభిర్వృతం|
జనితప్రత్యయో హర్షాత్సంపాతిః పునరబ్రవీత్ ||002||

కృత్వా నిఃశబ్దమేకాగ్రాః శృణ్వంతు హరయో మమ|
తత్త్వం సంకీర్తయిష్యామి యథా జానామి మైథిలీం ||003||

అస్య వింధ్యస్య శిఖరే పతితోఽస్మి పురా వనే|
సూర్యాతపపరీతాంగో నిర్దగ్ధః సూర్యరశ్మిభిః ||004||

లబ్ధసంజ్ఞస్తు షడ్రాత్రాద్వివశో విహ్వలన్నివ|
వీక్షమాణో దిశః సర్వా నాభిజానామి కించన ||005||

తతస్తు సాగరాఞ్శైలాన్నదీః సర్వాః సరాంసి చ|
వనాన్యటవిదేశాంశ్చ సమీక్ష్య మతిరాగమత్ ||006||

హృష్టపక్షిగణాకీర్ణః కందరాంతరకూటవాన్|
దక్షిణస్యోదధేస్తీరే వింధ్యోఽయమితి నిశ్చితః ||007||

ఆసీచ్చాత్రాశ్రమం పుణ్యం సురైరపి సుపూజితం|
ఋషిర్నిశాకరో నామ యస్మిన్నుగ్రతపాభవత్ ||008||

అష్టౌ వర్షసహస్రాణి తేనాస్మిన్నృషిణా వినా|
వసతో మమ ధర్మజ్ఞాః స్వర్గతే తు నిశాకరే ||009||

అవతీర్య చ వింధ్యాగ్రాత్కృచ్ఛ్రేణ విషమాచ్ఛనైః|
తీక్ష్ణదర్భాం వసుమతీం దుఃఖేన పునరాగతః ||010||

తమృషిం ద్రష్టుకామోఽస్మి దుఃఖేనాభ్యాగతో భృశం|
జటాయుషా మయా చైవ బహుశోఽభిగతో హి సః ||011||

తస్యాశ్రమపదాభ్యాశే వవుర్వాతాః సుగంధినః|
వృక్షో నాపుష్పితః కశ్చిదఫలో వా న దృశ్యతే ||012||

ఉపేత్య చాశ్రమం పుణ్యం వృక్షమూలముపాశ్రితః|
ద్రష్టుకామః ప్రతీక్షే చ భగవంతం నిశాకరం ||013||

అథాపశ్యమదూరస్థమృషిం జ్వలితతేజసం|
కృతాభిషేకం దుర్ధర్షముపావృత్తముదఙ్ముఖం ||014||

తమృక్షాః సృమరా వ్యాఘ్రాః సింహా నాగాః సరీసృపాః|
పరివార్యోపగచ్ఛంతి దాతారం ప్రాణినో యథా ||015||

తతః ప్రాప్తమృషిం జ్ఞాత్వా తాని సత్త్వాని వై యయుః|
ప్రవిష్టే రాజని యథా సర్వం సామాత్యకం బలం ||016||

ఋషిస్తు దృష్ట్వా మాం తుష్టః ప్రవిష్టశ్చాశ్రమం పునః|
ముహూర్తమాత్రాన్నిష్క్రమ్య తతః కార్యమపృచ్ఛత ||017||

సౌమ్య వైకల్యతాం దృష్ట్వా రోంణాం తే నావగమ్యతే|
అగ్నిదగ్ధావిమౌ పక్షౌ త్వక్చైవ వ్రణితా తవ ||018||

ద్వౌ గృధ్రౌ దృష్టపూర్వౌ మే మాతరిశ్వసమౌ జవే|
గృధ్రాణాం చైవ రాజానౌ భ్రాతరౌ కామరూపిణౌ ||019||

జ్యేష్ఠస్త్వం తు చ సంపాతిర్జటాయురనుజస్తవ|
మానుషం రూపమాస్థాయ గృహ్ణీతాం చరణౌ మమ ||020||

కిం తే వ్యాధిసముత్థానం పక్షయోః పతనం కథం|
దండో వాయం ధృతః కేన సర్వమాఖ్యాహి పృచ్ఛతః ||021||

—♦ సర్గ 060 ♦—

తతస్తద్దారుణం కర్మ దుష్కరం సాహసాత్కృతం|
ఆచచక్షే మునేః సర్వం సూర్యానుగమనం తథా ||001||

భగవన్వ్రణయుక్తత్వాల్లజ్జయా చాకులేంద్రియః|
పరిశ్రాంతో న శక్నోమి వచనం పరిభాషితుం ||002||

అహం చైవ జటాయుశ్చ సంఘర్షాద్దర్పమోహితౌ|
ఆకాశం పతితౌ వీరౌ జిఘాసంతౌ పరాక్రమం ||003||

కైలాసశిఖరే బద్ధ్వా మునీనామగ్రతః పణం|
రవిః స్యాదనుయాతవ్యో యావదస్తం మహాగిరిం ||004||

అథావాం యుగపత్ప్రాప్తావపశ్యావ మహీతలే|
రథచక్రప్రమాణాని నగరాణి పృథక్పృథక్ ||005||

క్వచిద్వాదిత్రఘోషాంశ్చ బ్రహ్మఘోషాంశ్చ శుశ్రువ|
గాయంతీశ్చాంగనా బహ్వీః పశ్యావో రక్తవాససః ||006||

తూర్ణముత్పత్య చాకాశమాదిత్యపథమాస్థితౌ|
ఆవామాలోకయావస్తద్వనం శాద్వలసంస్థితం ||007||

ఉపలైరివ సంఛన్నా దృశ్యతే భూః శిలోచ్చయైః|
ఆపగాభిశ్చ సంవీతా సూత్రైరివ వసుంధరా ||008||

హిమవాంశ్చైవ వింధ్యశ్చ మేరుశ్చ సుమహాన్నగః|
భూతలే సంప్రకాశంతే నాగా ఇవ జలాశయే ||009||

తీవ్రస్వేదశ్చ ఖేదశ్చ భయం చాసీత్తదావయోః|
సమావిశత మోహశ్చ మోహాన్మూర్ఛా చ దారుణా ||010||

న దిగ్విజ్ఞాయతే యామ్యా నాగ్నేయా న చ వారుణీ|
యుగాంతే నియతో లోకో హతో దగ్ధ ఇవాగ్నినా ||011||

యత్నేన మహతా భూయో రవిః సమవలోకితః|
తుల్యః పృథ్వీప్రమాణేన భాస్కరః ప్రతిభాతి నౌ ||012||

జటాయుర్మామనాపృచ్ఛ్య నిపపాత మహీం తతః|
తం దృష్ట్వా తూర్ణమాకాశాదాత్మానం ముక్తవానహం ||013||

పక్షిభ్యాం చ మయా గుప్తో జటాయుర్న ప్రదహ్యత|
ప్రమాదాత్తత్ర నిర్దగ్ధః పతన్వాయుపథాదహం ||014||

ఆశంకే తం నిపతితం జనస్థానే జటాయుషం|
అహం తు పతితో వింధ్యే దగ్ధపక్షో జడీకృతః ||015||

రాజ్యేన హీనో భ్రాత్రా చ పక్షాభ్యాం విక్రమేణ చ|
సర్వథా మర్తుమేవేచ్ఛన్పతిష్యే శిఖరాద్గిరేః ||016||

—♦ సర్గ 061 ♦—

ఏవముక్త్వా మునిశ్రేష్ఠమరుదం దుఃఖితో భృశం।
అథ ధ్యాత్వా ముహూర్తం తు భగవానిదమబ్రవీత్ ॥001॥

పక్షౌ చ తే ప్రపక్షౌ చ పునరన్యౌ భవిష్యతః।
చక్షుషీ చైవ ప్రాణాశ్చ విక్రమశ్చ బలం చ తే ॥002॥

పురాణే సుమహత్కార్యం భవిష్యం హి మయా శ్రుతం।
దృష్టం మే తపసా చైవ శ్రుత్వా చ విదితం మమ ॥003॥

రాజా దశరథో నామ కశ్చిదిక్ష్వాకునందనః।
తస్య పుత్రో మహాతేజా రామో నామ భవిష్యతి ॥004॥

అరణ్యం చ సహ భ్రాత్రా లక్ష్మణేన గమిష్యతి।
తస్మిన్నర్థే నియుక్తః సన్పిత్రా సత్యపరాక్రమః ॥005॥

నైరృతో రావణో నామ తస్యా భార్యాం హరిష్యతి।
రాక్షసేంద్రో జనస్థానాదవధ్యః సురదానవైః ॥006॥

సా చ కామైః ప్రలోభ్యంతీ భక్ష్యైర్భోజ్యైశ్చ మైథిలీ।
న భోక్ష్యతి మహాభాగా దుఃఖమగ్నా యశస్వినీ ॥007॥

పరమాన్నం తు వైదేహ్యా జ్ఞాత్వా దాస్యతి వాసవః।
యదన్నమమృతప్రఖ్యం సురాణామపి దుర్లభం ॥008॥

తదన్నం మైథిలీ ప్రాప్య విజ్ఞాయేంద్రాదిదం త్వితి।
అగ్రముద్ధృత్య రామాయ భూతలే నిర్వపిష్యతి ॥009॥

యది జీవతి మే భర్తా లక్ష్మణేన సహ ప్రభుః।
దేవత్వం గతయోర్వాపి తయోరన్నమిదం త్వితి ॥010॥

ఏష్యంత్యన్వేషకాస్తస్యా రామదూతాః ప్లవంగమాః।
ఆఖ్యేయా రామమహిషీ త్వయా తేభ్యో విహంగమ ॥011॥

సర్వథా తు న గంతవ్యమీదృశః క్వ గమిష్యసి।
దేశకాలౌ ప్రతీక్షస్వ పక్షౌ త్వం ప్రతిపత్స్యసే ॥012॥

ఉత్సహేయమహం కర్తుమద్యైవ త్వాం సపక్షకం।
ఇహస్థస్త్వం తు లోకానాం హితం కార్యం కరిష్యసి ॥013॥

త్వయాపి ఖలు తత్కార్యం తయోశ్చ నృపపుత్రయోః।
బ్రాహ్మణానాం సురాణాం చ మునీనాం వాసవస్య చ ॥014॥

ఇచ్ఛామ్యహమపి ద్రష్టుం భ్రాతరు రామలక్ష్మణౌ।
నేచ్ఛే చిరం ధారయితుం ప్రాణాంస్త్యక్ష్యే కలేవరం ॥015॥

—♦ సర్గ 062 ♦—

ఏతైరన్యైశ్చ బహుభిర్వాక్యైర్వాక్యవిశారదః।
మాం ప్రశస్యాభ్యనుజ్ఞాప్య ప్రవిష్టః స స్వమాశ్రమం ॥001॥

కందరాత్తు విసర్పిత్వా పర్వతస్య శనైః శనైః।
అహం వింధ్యం సమారుహ్య భవతః ప్రతిపాలయే ॥002॥

అద్య త్వేతస్య కాలస్య సాగ్రం వర్షశతం గతం|
దేశకాలప్రతీక్షోఽస్మి హృది కృత్వా మునేర్వచః ||003||

మహాప్రస్థానమాసాద్య స్వర్గతే తు నిశాకరే|
మాం నిర్దహతి సంతాపో వితర్కైర్బహుభిర్వృతం ||004||

ఉత్థితాం మరణే బుద్ధిం ముని వాక్యైర్నివర్తయే|
బుద్ధిర్యా తేన మే దత్తా ప్రాణసంరక్షణాయ తు|
సా మేఽపనయతే దుఃఖం దీప్తేవాగ్నిశిఖా తమః ||005||

బుధ్యతా చ మయా వీర్యం రావణస్య దురాత్మనః|
పుత్రః సంతర్జితో వాగ్భిర్న త్రాతా మైథిలీ కథం ||006||

తస్యా విలపితం శ్రుత్వా తౌ చ సీతా వినాకృతౌ|
న మే దశరథస్నేహాత్పుత్రేణోత్పాదితం ప్రియం ||007||

తస్య త్వేవం బ్రువాణస్య సంపాతేర్వానరైః సహ|
ఉత్పేతతుస్తదా పక్షౌ సమక్షం వనచారిణాం ||008||

స దృష్ట్వా స్వాం తనుం పక్షైరుద్గతైరరుణచ్ఛదైః|
ప్రహర్షమతులం లేభే వానరాంశ్చేదమబ్రవీత్ ||009||

నిశాకరస్య మహర్షేః ప్రభావాదమితాత్మనః|
ఆదిత్యరశ్మినిర్దగ్ధౌ పక్షౌ మే పునరుత్థితౌ ||010||

యౌవనే వర్తమానస్య మమాసీద్యః పరాక్రమః|
తమేవాద్యావగచ్ఛామి బలం పౌరుషమేవ చ ||011||

సర్వథా క్రియతాం యత్నః సీతామధిగమిష్యథ|
పక్షలాభో మమాయం వః సిద్ధిప్రత్యయ కారకః ||012||

ఇత్యుక్త్వా తాన్హరీన్సర్వాన్సంపాతిః పతతాం వరః|
ఉత్పపాత గిరేః శృంగాజ్జిజ్ఞాసుః ఖగమో గతిం ||013||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా ప్రీతిసంహృష్టమానసాః|
బభూవుర్హరిశార్దూలా విక్రమాభ్యుదయోన్ముఖాః ||014||

అథ పవనసమానవిక్రమాః |
ప్లవగవరాః ప్రతిలబ్ధ పౌరుషాః|
అభిజిదభిముఖాం దిశం యయు |
ర్జనకసుతా పరిమార్గణోన్ముఖాః ||015||

—♦ సర్గ 063 ♦—

ఆఖ్యాతా గృధ్రరాజేన సముత్పత్య ప్లవంగమాః|
సంగతాః ప్రీతిసంయుక్తా వినేదుః సింహవిక్రమాః ||001||

సంపాతేర్వచనం శ్రుత్వా హరయో రావణక్షయం|
హృష్టాః సాగరమాజగ్ముః సీతాదర్శనకాంక్షిణః ||002||

అభిక్రమ్య తు తం దేశం దదృశుర్భీమవిక్రమాః|
కృత్స్నం లోకస్య మహతః ప్రతిబింబమివ స్థితం ||003||

దక్షిణస్య సముద్రస్య సమాసాద్యోత్తరాం దిశం|
సంనివేశం తతశ్చక్రుః సహితా వానరోత్తమాః ||004||

సత్త్వైర్మహద్భిర్వికృతైః క్రీడద్భిర్వివిధైర్జలే|
వ్యాత్తాస్యైః సుమహాకాయైరూర్మిభిశ్చ సమాకులం ||005||

ప్రసుప్తమివ చాన్యత్ర క్రీడంతమివ చాన్యతః|
క్వచిత్పర్వతమాత్రైశ్చ జలరాశిభిరావృతం ||006||

సంకులం దానవేంద్రైశ్చ పాతాలతలవాసిభిః|
రోమహర్షకరం దృష్ట్వా విషేదుః కపికుంజరాః ||007||

ఆకాశమివ దుష్పారం సాగరం ప్రేక్ష్య వానరాః|
విషేదుః సహసా సర్వే కథం కార్యమితి బ్రువన్ ||008||

విషణ్ణాం వాహినీం దృష్ట్వా సాగరస్య నిరీక్షణాత్|
ఆశ్వాసయామాస హరీన్భయార్తాన్హరిసత్తమః ||009||

న నిషాదేన నః కార్యం విషాదో దోషవత్తరః|
విషాదో హంతి పురుషం బాలం క్రుద్ధ ఇవోరగః ||010||

విషాదోఽయం ప్రసహతే విక్రమే పర్యుపస్థితే|
తేజసా తస్య హీనస్య పురుషార్థో న సిధ్యతి ||011||

తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయామంగదో వానరైః సహ|
హరివృద్ధైః సమాగమ్య పునర్మంత్రమమంత్రయత్ ||012||

సా వానరాణాం ధ్వజినీ పరివార్యాంగదం బభౌ|
వాసవం పరివార్యేవ మరుతాం వాహినీ స్థితా ||013||

కోఽన్యస్తాం వానరీం సేనాం శక్తః స్తంభయితుం భవేత్|
అన్యత్ర వాలితనయాదన్యత్ర చ హనూమతః ||014||

తతస్తాన్హరివృద్ధాంశ్చ తచ్చ సైన్యమరిందమః|
అనుమాన్యాంగదః శ్రీమాన్వాక్యమర్థవదబ్రవీత్ ||015||

క ఇదానీం మహాతేజా లంఘయిష్యతి సాగరం|
కః కరిష్యతి సుగ్రీవం సత్యసంధమరిందమం ||016||

కో వీరో యోజనశతం లంఘయేత ప్లవంగమాః|
ఇమాంశ్చ యూథపాన్సర్వాన్మోచయేత్కో మహాభయాత్ ||017||

కస్య ప్రసాదాద్దారాంశ్చ పుత్రాంశ్చైవ గృహాణి చ|
ఇతో నివృత్తాః పశ్యేమ సిద్ధార్థాః సుఖినో వయం ||018||

కస్య ప్రసాదాద్రామం చ లక్ష్మణం చ మహాబలం|
అభిగచ్ఛేమ సంహృష్టాః సుగ్రీవం చ మహాబలం ||019||

యది కశ్చిత్సమర్థో వః సాగరప్లవనే హరిః|
స దదాత్విహ నః శీఘ్రం పుణ్యామభయదక్షిణాం ||020||

అంగదస్య వచః శ్రుత్వా న కశ్చిత్కించిదబ్రవీత్|
స్తిమితేవాభవత్సర్వా సా తత్ర హరివాహినీ ||021||

పునరేవాంగదః ప్రాహ తాన్హరీన్హరిసత్తమః|
సర్వే బలవతాం శ్రేష్ఠా భవంతో దృఢవిక్రమాః ||022||

వ్యపదేశ్య కులే జాతాః పూజితాశ్చాప్యభీక్ష్ణశః|
న హి వో గమనే సంగః కదాచిదపి కస్యచిత్ ||023||

బ్రువధ్వం యస్య యా శక్తిర్గమనే ప్లవగర్షభాః ||024||

—♦ సర్గ 064 ♦—

తతోఽఙ్గదవచః శ్రుత్వా సర్వే తే వానరోత్తమాః|
స్వం స్వం గతౌ సముత్సాహమాహుస్తత్ర యథాక్రమం ||001||

గజో గవాక్షో గవయః శరభో గంధమాదనః|
మైందశ్చ ద్వివిదశ్చైవ సుషేణో జాంబవాంస్తథా ||002||

ఆబభాషే గజస్తత్ర ప్లవేయం దశయోజనం|
గవాక్షో యోజనాన్యాహ గమిష్యామీతి వింశతిం ||003||

గవయో వానరస్తత్ర వానరాంస్తానువాచ హ|
త్రింశతం తు గమిష్యామి యోజనానాం ప్లవంగమాః ||004||

శరభో వానరస్తత్ర వానరాంస్తానువాచ హ|
చత్వారింశద్గమిష్యామి యోజనానాం న సంశయః ||005||

వానరాంస్తు మహాతేజా అబ్రవీద్గంధమాదనః|
యోజనానాం గమిష్యామి పంచాశత్తు న సంశయః ||006||

మైందస్తు వానరస్తత్ర వానరాంస్తానువాచ హ|
యోజనానాం పరం షష్టిమహం ప్లవితుముత్సహే ||007||

తతస్తత్ర మహాతేజా ద్వివిదః ప్రత్యభాషత|
గమిష్యామి న సందేహః సప్తతిం యోజనాన్యహం ||008||

సుషేణస్తు హరిశ్రేష్ఠః ప్రోక్తవాన్కపిసత్తమాన్|
అశీతిం యోజనానాం తు ప్లవేయం ప్లవగర్షభాః ||009||

తేషాం కథయతాం తత్ర సర్వాంస్తాననుమాన్య చ|
తతో వృద్ధతమస్తేషాం జాంబవాన్ప్రత్యభాషత ||010||

పూర్వమస్మాకమప్యాసీత్కశ్చిద్గతిపరాక్రమః|
తే వయం వయసః పారమనుప్రాప్తాః స్మ సాంప్రతం ||011||

కిం తు నైవం గతే శక్యమిదం కార్యముపేక్షితుం|
యదర్థం కపిరాజశ్చ రామశ్చ కృతనిశ్చయౌ ||012||

సాంప్రతం కాలభేదేన యా గతిస్తాం నిబోధత|
నవతిం యోజనానాం తు గమిష్యామి న సంశయః ||013||

తాంశ్చ సర్వాన్హరిశ్రేష్ఠాంజాంబవాన్పునరబ్రవీత్|
న ఖల్వేతావదేవాసీద్గమనే మే పరాక్రమః ||014||

మయా మహాబలైశ్చైవ యజ్ఞే విష్ణుః సనాతనః|
ప్రదక్షిణీకృతః పూర్వం క్రమమాణస్త్రివిక్రమః ||015||

స ఇదానీమహం వృద్ధః ప్లవనే మందవిక్రమః|
యౌవనే చ తదాసీన్మే బలమప్రతిమం పరైః ||016||

సంప్రత్యేతావతీం శక్తిం గమనే తర్కయామ్యహం|
నైతావతా చ సంసిద్ధిః కార్యస్యాస్య భవిష్యతి ||017||

అథోత్తరముదారార్థమబ్రవీదంగదస్తదా|
అనుమాన్య మహాప్రాజ్ఞో జాంబవంతం మహాకపిం ||018||

అహమేతద్గమిష్యామి యోజనానాం శతం మహత్|
నివర్తనే తు మే శక్తిః స్యాన్న వేతి న నిశ్చితం ||019||

తమువాచ హరిశ్రేష్ఠో జాంబవాన్వాక్యకోవిదః|
జ్ఞాయతే గమనే శక్తిస్తవ హర్యృక్షసత్తమ ||020||

కామం శతసహస్రం వా న హ్యేష విధిరుచ్యతే|
యోజనానాం భవాఞ్శక్తో గంతుం ప్రతినివర్తితుం ||021||

న హి ప్రేషయితా తత స్వామీ ప్రేష్యః కథంచన|
భవతాయం జనః సర్వః ప్రేష్యః ప్లవగసత్తమ ||022||

భవాన్కలత్రమస్మాకం స్వామిభావే వ్యవస్థితః|
స్వామీ కలత్రం సైన్యస్య గతిరేషా పరంతప ||023||

తస్మాత్కలత్రవత్తాత ప్రతిపాల్యః సదా భవాన్|
అపి చైతస్య కార్యస్య భవాన్మూలమరిందమ ||024||

మూలమర్థస్య సంరక్ష్యమేష కార్యవిదాం నయః|
మూలే హి సతి సిధ్యంతి గుణాః పుష్పఫలాదయః ||025||

తద్భవానస్యా కార్యస్య సాధనే సత్యవిక్రమః|
బుద్ధివిక్రమసంపన్నో హేతురత్ర పరంతపః ||026||

గురుశ్చ గురుపుత్రశ్చ త్వం హి నః కపిసత్తమ|
భవంతమాశ్రిత్య వయం సమర్థా హ్యర్థసాధనే ||027||

ఉక్తవాక్యం మహాప్రాజ్ఞం జాంబవంతం మహాకపిః|
ప్రత్యువాచోత్తరం వాక్యం వాలిసూనురథాంగదః ||028||

యది నాహం గమిష్యామి నాన్యో వానరపుంగవః|
పునః ఖల్విదమస్మాభిః కార్యం ప్రాయోపవేశనం ||029||

న హ్యకృత్వా హరిపతేః సందేశం తస్య ధీమతః|
తత్రాపి గత్వా ప్రాణానాం పశ్యామి పరిరక్షణం ||030||

స హి ప్రసాదే చాత్యర్థం కోపే చ హరిరీశ్వరః|
అతీత్య తస్య సందేశం వినాశో గమనే భవేత్ ||031||

తద్యథా హ్యస్య కార్యస్య న భవత్యన్యథా గతిః|
తద్భవానేవ దృష్టార్థః సంచింతయితుమర్హతి ||032||

సోఽఙ్గదేన తదా వీరః ప్రత్యుక్తః ప్లవగర్షభః|
జాంబవానుత్తరం వాక్యం ప్రోవాచేదం తతోఽఙ్గదం ||033||

అస్య తే వీర కార్యస్య న కించిత్పరిహీయతే|
ఏష సంచోదయామ్యేనం యః కార్యం సాధయిష్యతి ||034||

తతః ప్రతీతం ప్లవతాం వరిష్ఠ |
మేకాంతమాశ్రిత్య సుఖోపవిష్టం|
సంచోదయామాస హరిప్రవీరో |
హరిప్రవీరం హనుమంతమేవ ||035||

—♦ సర్గ 065 ♦—

అనేకశతసాహస్రం విషణ్ణాం హరివాహినీం|
జాంబవాన్సముదీక్ష్యైవం హనుమంతమథాబ్రవీత్ ||001||

వీర వానరలోకస్య సర్వశాస్త్రవిదాం వర|
తూష్ణీమేకాంతమాశ్రిత్య హనుమన్కిం న జల్పసి ||002||

హనుమన్హరిరాజస్య సుగ్రీవస్య సమో హ్యసి|
రామలక్ష్మణయోశ్చాపి తేజసా చ బలేన చ ||003||

అరిష్టనేమినః పుత్రో వైనతేయో మహాబలః|
గరుత్మానివ విఖ్యాత ఉత్తమః సర్వపక్షిణాం ||004||

బహుశో హి మయా దృష్టః సాగరే స మహాబలః|
భుజగానుద్ధరన్పక్షీ మహావేగో మహాయశాః ||005||

పక్షయోర్యద్బలం తస్య తావద్భుజబలం తవ|
విక్రమశ్చాపి వేగశ్చ న తే తేనాపహీయతే ||006||

బలం బుద్ధిశ్చ తేజశ్చ సత్త్వం చ హరిసత్తమ|
విశిష్టం సర్వభూతేషు కిమాత్మానం న బుధ్యసే ||007||

అప్సరాప్సరసాం శ్రేష్ఠా విఖ్యాతా పుంజికస్థలా|
అఞ్జనేతి పరిఖ్యాతా పత్నీ కేసరిణో హరేః ||008||

అభిశాపాదభూత్తాత వానరీ కామరూపిణీ|
దుహితా వానరేంద్రస్య కుంజరస్య మహాత్మనః ||009||

కపిత్వే చారుసర్వాంగీ కదాచిత్కామరూపిణీ|
మానుషం విగ్రహం కృత్వా యౌవనోత్తమశాలినీ ||010||

అచరత్పర్వతస్యాగ్రే ప్రావృడంబుదసంనిభే|
విచిత్రమాల్యాభరణా మహార్హక్షౌమవాసినీ ||011||

తస్యా వస్త్రం విశాలాక్ష్యాః పీతం రక్తదశం శుభం|
స్థితాయాః పర్వతస్యాగ్రే మారుతోఽపహరచ్ఛనైః ||012||

స దదర్శ తతస్తస్యా వృత్తావూరూ సుసంహతౌ|
స్తనౌ చ పీనౌ సహితౌ సుజాతం చారు చాననం ||013||

తాం విశాలాయతశ్రోణీం తనుమధ్యాం యశస్వినీం|
దృష్ట్వైవ శుభసర్వాగ్నీం పవనః కామమోహితః ||014||

స తాం భుజాభ్యాం పీనాభ్యాం పర్యష్వజత మారుతః|
మన్మథావిష్టసర్వాంగో గతాత్మా తామనిందితాం ||015||

సా తు తత్రైవ సంభ్రాంతా సువృత్తా వాక్యమబ్రవీత్|
ఏకపత్నీవ్రతమిదం కో నాశయితుమిచ్ఛతి ||016||

అంజనాయా వచః శ్రుత్వా మారుతః ప్రత్యభాషత|
న త్వాం హింసామి సుశ్రోణి మా భూత్తే సుభగే భయం ||017||

మనసాస్మి గతో యత్త్వాం పరిష్వజ్య యశస్విని|
వీర్యవాన్బుద్ధిసంపన్నః పుత్రస్తవ భవిష్యతి ||018||

అభ్యుత్థితం తతః సూర్యం బాలో దృష్ట్వా మహావనే|
ఫలం చేతి జిఘృక్షుస్త్వముత్ప్లుత్యాభ్యపతో దివం ||019||

శతాని త్రీణి గత్వాథ యోజనానాం మహాకపే|
తేజసా తస్య నిర్ధూతో న విషాదం తతో గతః ||020||

తావదాపతతస్తూర్ణమంతరిక్షం మహాకపే|
క్షిప్తమింద్రేణ తే వజ్రం క్రోధావిష్టేన ధీమతా ||021||

తతః శైలాగ్రశిఖరే వామో హనురభజ్యత|
తతో హి నామధేయం తే హనుమానితి కీర్త్యతే ||022||

తతస్త్వాం నిహతం దృష్ట్వా వాయుర్గంధవహః స్వయం|
త్రైలోక్యే భృశసంక్రుద్ధో న వవౌ వై ప్రభంజనః ||023||

సంభ్రాంతాశ్చ సురాః సర్వే త్రైలోక్యే క్షుభితే సతి|
ప్రసాదయంతి సంక్రుద్ధం మారుతం భువనేశ్వరాః ||024||

ప్రసాదితే చ పవనే బ్రహ్మా తుభ్యం వరం దదౌ|
అశస్త్రవధ్యతాం తాత సమరే సత్యవిక్రమ ||025||

వజ్రస్య చ నిపాతేన విరుజం త్వాం సమీక్ష్య చ|
సహస్రనేత్రః ప్రీతాత్మా దదౌ తే వరముత్తమం ||026||

స్వచ్ఛందతశ్చ మరణం తే భూయాదితి వై ప్రభో|
స త్వం కేసరిణః పుత్రః క్షేత్రజో భీమవిక్రమః ||027||

మారుతస్యౌరసః పుత్రస్తేజసా చాపి తత్సమః|
త్వం హి వాయుసుతో వత్స ప్లవనే చాపి తత్సమః ||028||

వయమద్య గతప్రాణా భవానస్మాసు సాంప్రతం|
దాక్ష్యవిక్రమసంపన్నః పక్షిరాజ ఇవాపరః ||029||

త్రివిక్రమే మయా తాత సశైలవనకాననా|
త్రిః సప్తకృత్వః పృథివీ పరిక్రాంతా ప్రదక్షిణం ||030||

తదా చౌషధయోఽస్మాభిః సంచితా దేవశాసనాత్|
నిష్పన్నమమృతం యాభిస్తదాసీన్నో మహద్బలం ||031||

స ఇదానీమహం వృద్ధః పరిహీనపరాక్రమః|
సాంప్రతం కాలమస్మాకం భవాన్సర్వగుణాన్వితః ||032||

తద్విజృంభస్వ విక్రాంతః ప్లవతాముత్తమో హ్యసి|
త్వద్వీర్యం ద్రష్టుకామేయం సర్వా వానరవాహినీ ||033||

ఉత్తిష్ఠ హరిశార్దూల లంఘయస్వ మహార్ణవం|
పరా హి సర్వభూతానాం హనుమన్యా గతిస్తవ ||034||

విషణ్ణా హరయః సర్వే హనుమన్కిముపేక్షసే|
విక్రమస్వ మహావేగో విష్ణుస్త్రీన్విక్రమానివ ||035||

తతస్తు వై జాంబవతాభిచోదితః |
ప్రతీతవేగః పవనాత్మజః కపిః|
ప్రహర్షయంస్తాం హరివీర వాహినీం |
చకార రూపం మహదాత్మనస్తదా ||036||

—♦ సర్గ 066 ♦—

సంస్తూయమానో హనుమాన్వ్యవర్ధత మహాబలః|
సమావిధ్య చ లాంగూలం హర్షాచ్చ బలమేయివాన్ ||001||

తస్య సంస్తూయమానస్య సర్వైర్వానరపుంగవైః|
తేజసాపూర్యమాణస్య రూపమాసీదనుత్తమం ||002||

యథా విజృంభతే సింహో వివృద్ధో గిరిగహ్వరే|
మారుతస్యౌరసః పుత్రస్తథా సంప్రతి జృంభతే ||003||

అశోభత ముఖం తస్య జృంభమాణస్య ధీమతః|
అంబరీషోపమం దీప్తం విధూమ ఇవ పావకః ||004||

హరీణాముత్థితో మధ్యాత్సంప్రహృష్టతనూరుహః|
అభివాద్య హరీన్వృద్ధాన్హనుమానిదమబ్రవీత్ ||005||

అరుజన్పర్వతాగ్రాణి హుతాశనసఖోఽనిలః|
బలవానప్రమేయశ్చ వాయురాకాశగోచరః ||006||

తస్యాహం శీఘ్రవేగస్య శీఘ్రగస్య మహాత్మనః|
మారుతస్యౌరసః పుత్రః ప్లవనే నాస్తి మే సమః ||007||

ఉత్సహేయం హి విస్తీర్ణమాలిఖంతమివాంబరం|
మేరుం గిరిమసంగేన పరిగంతుం సహస్రశః ||008||

బాహువేగప్రణున్నేన సాగరేణాహముత్సహే|
సమాప్లావయితుం లోకం సపర్వతనదీహ్రదం ||009||

మమోరుజంఘావేగేన భవిష్యతి సముత్థితః|
సంమూర్ఛితమహాగ్రాహః సముద్రో వరుణాలయః ||010||

పన్నగాశనమాకాశే పతంతం పక్షిసేవితం|
వైనతేయమహం శక్తః పరిగంతుం సహస్రశః ||011||

ఉదయాత్ప్రస్థితం వాపి జ్వలంతం రశ్మిమాలినం|
అనస్తమితమాదిత్యమభిగంతుం సముత్సహే ||012||

తతో భూమిమసంస్పృశ్య పునరాగంతుముత్సహే|
ప్రవేగేనైవ మహతా భీమేన ప్లవగర్షభాః ||013||

ఉత్సహేయమతిక్రాంతుం సర్వానాకాశగోచరాన్|
సాగరం క్షోభయిష్యామి దారయిష్యామి మేదినీం ||014||

పర్వతాన్కంపయిష్యామి ప్లవమానః ప్లవంగమాః|
హరిష్యే చోరువేగేన ప్లవమానో మహార్ణవం ||015||

లతానాం వీరుధాం పుష్పం పాదపానాం చ సర్వశః|
అనుయాస్యతి మామద్య ప్లవమానం విహాయసా|
భవిష్యతి హి మే పంథాః స్వాతేః పంథా ఇవాంబరే ||016||

చరంతం ఘోరమాకాశముత్పతిష్యంతమేవ చ|
ద్రక్ష్యంతి నిపతంతం చ సర్వభూతాని వానరాః ||017||

మహామేరుప్రతీకాశం మాం ద్రక్ష్యధ్వం ప్లవంగమాః|
దివమావృత్య గచ్ఛంతం గ్రసమానమివాంబరం ||018||

విధమిష్యామి జీమూతాన్కంపయిష్యామి పర్వతాన్|
సాగరం క్షోభయిష్యామి ప్లవమానః సమాహితః ||019||

వైనతేయస్య వా శక్తిర్మమ వా మారుతస్య వా|
ఋతే సుపర్ణరాజానం మారుతం వా మహాబలం|
న హి భూతం ప్రపశ్యామి యో మాం ప్లుతమనువ్రజేత్ ||020||

నిమేషాంతరమాత్రేణ నిరాలంభనమంబరం|
సహసా నిపతిష్యామి ఘనాద్విద్యుదివోత్థితా ||021||

భవిష్యతి హి మే రూపం ప్లవమానస్య సాగరం|
విష్ణోః ప్రక్రమమాణస్య తదా త్రీన్విక్రమానివ ||022||

బుద్ధ్యా చాహం ప్రపశ్యామి మనశ్చేష్టా చ మే తథా|
అహం ద్రక్ష్యామి వైదేహీం ప్రమోదధ్వం ప్లవంగమాః ||023||

మారుతస్య సమో వేగే గరుడస్య సమో జవే|
అయుతం యోజనానాం తు గమిష్యామీతి మే మతిః ||024||

వాసవస్య సవజ్రస్య బ్రహ్మణో వా స్వయంభువః|
విక్రమ్య సహసా హస్తాదమృతం తదిహానయే|
లంకాం వాపి సముత్క్షిప్య గచ్ఛేయమితి మే మతిః ||025||

తమేవం వానరశ్రేష్ఠం గర్జంతమమితౌజసం|
ఉవాచ పరిసంహృష్టో జాంబవాన్హరిసత్తమః ||026||

వీర కేసరిణః పుత్ర వేగవన్మారుతాత్మజ|
జ్ఞాతీనాం విపులం శోకస్త్వయా తాత ప్రణాశితః ||027||

తవ కల్యాణరుచయః కపిముఖ్యాః సమాగతాః|
మంగలం కార్యసిద్ధ్యర్థం కరిష్యంతి సమాహితాః ||028||

ఋషీణాం చ ప్రసాదేన కపివృద్ధమతేన చ|
గురూణాం చ ప్రసాదేన ప్లవస్వ త్వం మహార్ణవం ||029||

స్థాస్యామశ్చైకపాదేన యావదాగమనం తవ|
త్వద్గతాని చ సర్వేషాం జీవితాని వనౌకసాం ||030||

తతస్తు హరిశార్దూలస్తానువాచ వనౌకసః|
నేయం మమ మహీ వేగం ప్లవనే ధారయిష్యతి ||031||

ఏతాని హి నగస్యాస్య శిలాసంకటశాలినః|
శిఖరాణి మహేంద్రస్య స్థిరాణి చ మహాంతి చ ||032||

ఏతాని మమ నిష్పేషం పాదయోః పతతాం వరాః|
ప్లవతో ధారయిష్యంతి యోజనానామితః శతం ||033||

తతస్తు మారుతప్రఖ్యః స హరిర్మారుతాత్మజః|
ఆరురోహ నగశ్రేష్ఠం మహేంద్రమరిమర్దనః ||034||

వృతం నానావిధైర్వృక్షైర్మృగసేవితశాద్వలం|
లతాకుసుమసంబాధం నిత్యపుష్పఫలద్రుమం ||035||

సింహశార్దూలచరితం మత్తమాతంగసేవితం|
మత్తద్విజగణోద్ఘుష్టం సలిలోత్పీడసంకులం ||036||

మహద్భిరుచ్ఛ్రితం శృంగైర్మహేంద్రం స మహాబలః|
విచచార హరిశ్రేష్ఠో మహేంద్రసమవిక్రమః ||037||

పాదాభ్యాం పీడితస్తేన మహాశైలో మహాత్మనా|
రరాస సింహాభిహతో మహాన్మత్త ఇవ ద్విపః ||038||

ముమోచ సలిలోత్పీడాన్విప్రకీర్ణశిలోచ్చయః|
విత్రస్తమృగమాతంగః ప్రకంపితమహాద్రుమః ||039||

నానాగంధర్వమిథునైః పానసంసర్గకర్కశైః|
ఉత్పతద్భిర్విహంగైశ్చ విద్యాధరగణైరపి ||040||

త్యజ్యమానమహాసానుః సంనిలీనమహోరగః|
శైలశృంగశిలోద్ఘాతస్తదాభూత్స మహాగిరిః ||041||

నిఃశ్వసద్భిస్తదా తైస్తు భుజగైరర్ధనిఃసృతైః|
సపతాక ఇవాభాతి స తదా ధరణీధరః ||042||

ఋషిభిస్త్రాస సంభ్రాంతైస్త్యజ్యమానః శిలోచ్చయః|
సీదన్మహతి కాంతారే సార్థహీన ఇవాధ్వగః ||043||

స వేగవాన్వేగసమాహితాత్మా |
హరిప్రవీరః పరవీరహంతా|
మనః సమాధాయ మహానుభావో |
జగామ లంకాం మనసా మనస్వీ ||044||

సుందరకాండ

—♦ సర్గ 001 ♦—

తతో రావణనీతాయాః సీతాయాః శత్రుకర్శనః|
ఇయేష పదమన్వేష్టుం చారణాచరితే పథి ||001||

అథ వైదూర్యవర్ణేషు శాద్వలేషు మహాబలః|
ధీరః సలిలకల్పేషు విచచార యథాసుఖం ||002||

ద్విజాన్విత్రాసయంధీమానురసా పాదపాన్హరన్|
మృగాంశ్చ సుబహూన్నిఘ్నన్ప్రవృద్ధ ఇవ కేసరీ ||003||

నీలలోహితమాంజిష్ఠపద్మవర్ణైః సితాసితైః|
స్వభావవిహితైశ్చిత్రైర్ధాతుభిః సమలంకృతం ||004||

కామరూపిభిరావిష్టమభీక్ష్ణం సపరిచ్ఛదైః|
యక్షకింనరగంధర్వైర్దేవకల్పైశ్చ పన్నగైః ||005||

స తస్య గిరివర్యస్య తలే నాగవరాయుతే|
తిష్ఠన్కపివరస్తత్ర హ్రదే నాగ ఇవాబభౌ ||006||

స సూర్యాయ మహేంద్రాయ పవనాయ స్వయంభువే|
భూతేభ్యశ్చాంజలిం కృత్వా చకార గమనే మతిం ||007||

అంజలిం ప్రాఙ్ముఖః కుర్వన్పవనాయాత్మయోనయే|
తతో హి వవృధే గంతుం దక్షిణో దక్షిణాం దిశం ||008||

ప్లవంగప్రవరైర్దృష్టః ప్లవనే కృతనిశ్చయః|
వవృధే రామవృద్ధ్యర్థం సముద్ర ఇవ పర్వసు ||009||

నిష్ప్రమాణ శరీరః సల్లిలంఘయిషురర్ణవం|
బాహుభ్యాం పీడయామాస చరణాభ్యాం చ పర్వతం ||010||

స చచాలాచలాశ్చారు ముహూర్తం కపిపీడితః|
తరూణాం పుష్పితాగ్రాణాం సర్వం పుష్పమశాతయత్ ||011||

తేన పాదపముక్తేన పుష్పౌఘేణ సుగంధినా|
సర్వతః సంవృతః శైలో బభౌ పుష్పమయో యథా ||012||

తేన చోత్తమవీర్యేణ పీడ్యమానః స పర్వతః|
సలిలం సంప్రసుస్రావ మదం మత్త ఇవ ద్విపః ||013||

పీడ్యమానస్తు బలినా మహేంద్రస్తేన పర్వతః|
రీతిర్నిర్వర్తయామాస కాంచనాంజనరాజతీః|
ముమోచ చ శిలాః శైలో విశాలాః సమనఃశిలాః ||014||

గిరిణా పీడ్యమానేన పీడ్యమానాని సర్వశః|
గుహావిష్టాని భూతాని వినేదుర్వికృతైః స్వరైః ||015||

స మహాసత్త్వసంనాదః శైలపీడానిమిత్తజః|
పృథివీం పూరయామాస దిశశ్చోపవనాని చ ||016||

శిరోభిః పృథుభిః సర్పా వ్యక్తస్వస్తికలక్షణైః|
వమంతః పావకం ఘోరం దదంశుర్దశనైః శిలాః ||017||

తాస్తదా సవిషైర్దష్టాః కుపితైస్తైర్మహాశిలాః|
జజ్వలుః పావకోద్దీప్తా విభిదుశ్చ సహస్రధా ||018||

యాని చౌషధజాలాని తస్మింజాతాని పర్వతే|
విషఘ్నాన్యపి నాగానాం న శేకుః శమితుం విషం ||019||

భిద్యతేఽయం గిరిర్భూతైరితి మత్వా తపస్వినః|
త్రస్తా విద్యాధరాస్తస్మాదుత్పేతుః స్త్రీగణైః సహ ||020||

పానభూమిగతం హిత్వా హైమమాసనభాజనం|
పాత్రాణి చ మహార్హాణి కరకాంశ్చ హిరణ్మయాన్ ||021||

లేహ్యానుచ్చావచాన్భక్ష్యాన్మాంసాని వివిధాని చ|
ఆర్షభాణి చ చర్మాణి ఖడ్గాంశ్చ కనకత్సరూన్ ||022||

కృతకంఠగుణాః క్షీబా రక్తమాల్యానులేపనాః|
రక్తాక్షాః పుష్కరాక్షాశ్చ గగనం ప్రతిపేదిరే ||023||

హారనూపురకేయూర పారిహార్య ధరాః స్త్రియః|
విస్మితాః సస్మితాస్తస్థురాకాశే రమణైః సహ ||024||

దర్శయంతో మహావిద్యాం విద్యాధరమహర్షయః|
సహితాస్తస్థురాకాశే వీక్షాం చక్రుశ్చ పర్వతం ||025||

శుశ్రువుశ్చ తదా శబ్దమృషీణాం భావితాత్మనాం|
చారణానాం చ సిద్ధానాం స్థితానాం విమలేఽమ్బరే ||026||

ఏష పర్వతసంకాశో హనూమాన్మారుతాత్మజః|
తితీర్షతి మహావేగం సముద్రం మకరాలయం ||027||

రామార్థం వానరార్థం చ చికీర్షన్కర్మ దుష్కరం|
సముద్రస్య పరం పారం దుష్ప్రాపం ప్రాప్తుమిచ్ఛతి ||028||

దుధువే చ స రోమాణి చకంపే చాచలోపమః|
ననాద చ మహానాదం సుమహానివ తోయదః ||029||

ఆనుపూర్వ్యాచ్చ వృత్తం చ లాంగూలం రోమభిశ్చితం|
ఉత్పతిష్యన్విచిక్షేప పక్షిరాజ ఇవోరగం ||030||

తస్య లాంగూలమావిద్ధమతివేగస్య పృష్ఠతః|
దదృశే గరుడేనేవ హ్రియమాణో మహోరగః ||031||

బాహూ సంస్తంభయామాస మహాపరిఘసంనిభౌ|
ససాద చ కపిః కట్యాం చరణౌ సంచుకోప చ ||032||

సంహృత్య చ భుజౌ శ్రీమాంస్తథైవ చ శిరోధరాం|
తేజః సత్త్వం తథా వీర్యమావివేశ స వీర్యవాన్ ||033||

మార్గమాలోకయందూరాదూర్ధ్వప్రణిహితేక్షణః|
రురోధ హృదయే ప్రాణానాకాశమవలోకయన్ ||034||

పద్భ్యాం దృఢమవస్థానం కృత్వా స కపికుంజరః|
నికుంచ్య కర్ణౌ హనుమానుత్పతిష్యన్మహాబలః|
వానరాన్వానరశ్రేష్ఠ ఇదం వచనమబ్రవీత్ ||035||

యథా రాఘవనిర్ముక్తః శరః శ్వసనవిక్రమః|
గచ్ఛేత్తద్వద్గమిష్యామి లంకాం రావణపాలితాం ||036||

న హి ద్రక్ష్యామి యది తాం లంకాయాం జనకాత్మజాం|
అనేనైవ హి వేగేన గమిష్యామి సురాలయం ||037||

యది వా త్రిదివే సీతాం న ద్రక్ష్యామి కృతశ్రమః|
బద్ధ్వా రాక్షసరాజానమానయిష్యామి రావణం ||038||

సర్వథా కృతకార్యోఽహమేష్యామి సహ సీతయా|
ఆనయిష్యామి వా లంకాం సముత్పాట్య సరావణాం ||039||

ఏవముక్త్వా తు హనుమాన్వానరాన్వానరోత్తమః|
ఉత్పపాతాథ వేగేన వేగవానవిచారయన్ ||040||

సముత్పతతి తస్మింస్తు వేగాత్తే నగరోహిణః|
సంహృత్య విటపాన్సర్వాన్సముత్పేతుః సమంతతః ||041||

స మత్తకోయష్టిభకాన్పాదపాన్పుష్పశాలినః|
ఉద్వహన్నూరువేగేన జగామ విమలేఽమ్బరే ||042||

ఊరువేగోద్ధతా వృక్షా ముహూర్తం కపిమన్వయుః|
ప్రస్థితం దీర్ఘమధ్వానం స్వబంధుమివ బాంధవాః ||043||

తమూరువేగోన్మథితాః సాలాశ్చాన్యే నగోత్తమాః|
అనుజగ్ముర్హనూమంతం సైన్యా ఇవ మహీపతిం ||044||

సుపుష్పితాగ్రైర్బహుభిః పాదపైరన్వితః కపిః|
హనుమాన్పర్వతాకారో బభూవాద్భుతదర్శనః ||045||

సారవంతోఽథ యే వృక్షా న్యమజ్జల్లవణాంభసి|
భయాదివ మహేంద్రస్య పర్వతా వరుణాలయే ||046||

స నానాకుసుమైః కీర్ణః కపిః సాంకురకోరకైః|
శుశుభే మేఘసంకాశః ఖద్యోతైరివ పర్వతః ||047||

విముక్తాస్తస్య వేగేన ముక్త్వా పుష్పాణి తే ద్రుమాః|
అవశీర్యంత సలిలే నివృత్తాః సుహృదో యథా ||048||

లఘుత్వేనోపపన్నం తద్విచిత్రం సాగరేఽపతత్|
ద్రుమాణాం వివిధం పుష్పం కపివాయుసమీరితం ||049||

పుష్పౌఘేణానుబద్ధేన నానావర్ణేన వానరః|
బభౌ మేఘ ఇవోద్యన్వై విద్యుద్గణవిభూషితః ||050||

తస్య వేగసముద్భూతైః పుష్పైస్తోయమదృశ్యత|
తారాభిరభిరామాభిరుదితాభిరివాంబరం ||051||

తస్యాంబరగతౌ బాహూ దదృశాతే ప్రసారితౌ|
పర్వతాగ్రాద్వినిష్క్రాంతౌ పంచాస్యావివ పన్నగౌ ||052||

పిబన్నివ బభౌ చాపి సోర్మిజాలం మహార్ణవం|
పిపాసురివ చాకాశం దదృశే స మహాకపిః ||053||

తస్య విద్యుత్ప్రభాకారే వాయుమార్గానుసారిణః|
నయనే విప్రకాశేతే పర్వతస్థావివానలౌ ||054||

పింగే పింగాక్షముఖ్యస్య బృహతీ పరిమండలే|
చక్షుషీ సంప్రకాశేతే చంద్రసూర్యావివ స్థితౌ ||055||

ముఖం నాసికయా తస్య తామ్రయా తామ్రమాబభౌ|
సంధ్యయా సమభిస్పృష్టం యథా సూర్యస్య మండలం ||056||

లాంగలం చ సమావిద్ధం ప్లవమానస్య శోభతే|
అంబరే వాయుపుత్రస్య శక్రధ్వజ ఇవోచ్ఛ్రితః ||057||

లాంగూలచక్రేణ మహాఞ్శుక్లదంష్ట్రోఽనిలాత్మజః|
వ్యరోచత మహాప్రాజ్ఞః పరివేషీవ భాస్కరః ||058||

స్ఫిగ్దేశేనాభితామ్రేణ రరాజ స మహాకపిః|
మహతా దారితేనేవ గిరిర్గైరికధాతునా ||059||

తస్య వానరసింహస్య ప్లవమానస్య సాగరం|
కక్షాంతరగతో వాయుర్జీమూత ఇవ గర్జతి ||060||

ఖే యథా నిపతత్యుల్కా ఉత్తరాంతాద్వినిఃసృతా|
దృశ్యతే సానుబంధా చ తథా స కపికుంజరః ||061||

పతత్పతంగసంకాశో వ్యాయతః శుశుభే కపిః|
ప్రవృద్ధ ఇవ మాతంగః కక్ష్యయా బధ్యమానయా ||062||

ఉపరిష్టాచ్ఛరీరేణ ఛాయయా చావగాఢయా|
సాగరే మారుతావిష్టా నౌరివాసీత్తదా కపిః ||063||

యం యం దేశం సముద్రస్య జగామ స మహాకపిః|
స స తస్యాంగవేగేన సోన్మాద ఇవ లక్ష్యతే ||064||

సాగరస్యోర్మిజాలానామురసా శైలవర్ష్మణాం|
అభిఘ్నంస్తు మహావేగః పుప్లువే స మహాకపిః ||065||

కపివాతశ్చ బలవాన్మేఘవాతశ్చ నిఃసృతః|
సాగరం భీమనిర్ఘోషం కంపయామాసతుర్భృశం ||066||

వికర్షన్నూర్మిజాలాని బృహంతి లవణాంభసి|
అత్యక్రామన్మహావేగస్తరంగాన్గణయన్నివ ||067||

ప్లవమానం సమీక్ష్యాథ భుజంగాః సాగరాలయాః|
వ్యోమ్ని తం కపిశార్దూలం సుపర్ణమితి మేనిరే ||068||

దశయోజనవిస్తీర్ణా త్రింశద్యోజనమాయతా|
ఛాయా వానరసింహస్య జలే చారుతరాభవత్ ||069||

శ్వేతాభ్రఘనరాజీవ వాయుపుత్రానుగామినీ|
తస్య సా శుశుభే ఛాయా వితతా లవణాంభసి ||070||

ప్లవమానం తు తం దృష్ట్వా ప్లవగం త్వరితం తదా|
వవృషుః పుష్పవర్షాణి దేవగంధర్వదానవాః ||071||

తతాప న హి తం సూర్యః ప్లవంతం వానరేశ్వరం|
సిషేవే చ తదా వాయూ రామకార్యార్థసిద్ధయే ||072||

ఋషయస్తుష్టువుశ్చైనం ప్లవమానం విహాయసా|
జగుశ్చ దేవగంధర్వాః ప్రశంసంతో మహౌజసం ||073||

నాగాశ్చ తుష్టువుర్యక్షా రక్షాంసి విబుధాః ఖగాః|
ప్రేక్ష్యాకాశే కపివరం సహసా విగతక్లమం ||074||

తస్మిన్ప్లవగశార్దూలే ప్లవమానే హనూమతి|
ఇక్ష్వాకుకులమానార్థీ చింతయామాస సాగరః ||075||

సాహాయ్యం వానరేంద్రస్య యది నాహం హనూమతః|
కరిష్యామి భవిష్యామి సర్వవాచ్యో వివక్షతాం ||076||

అహమిక్ష్వాకునాథేన సగరేణ వివర్ధితః|
ఇక్ష్వాకుసచివశ్చాయం నావసీదితుమర్హతి ||077||

తథా మయా విధాతవ్యం విశ్రమేత యథా కపిః|
శేషం చ మయి విశ్రాంతః సుఖేనాతిపతిష్యతి ||078||

ఇతి కృత్వా మతిం సాధ్వీం సముద్రశ్ఛన్నమంభసి|
హిరణ్యనాభం మైనాకమువాచ గిరిసత్తమం ||079||

త్వమిహాసురసంఘానాం పాతాలతలవాసినాం|
దేవరాజ్ఞా గిరిశ్రేష్ఠ పరిఘః సంనివేశితః ||080||

త్వమేషాం జ్ఞాతవీర్యాణాం పునరేవోత్పతిష్యతాం|
పాతాలస్యాప్రమేయస్య ద్వారమావృత్య తిష్ఠసి ||081||

తిర్యగూర్ధ్వమధశ్చైవ శక్తిస్తే శైలవర్ధితుం|
తస్మాత్సంచోదయామి త్వాముత్తిష్ఠ నగసత్తమ ||082||

స ఏష కపిశార్దూలస్త్వాముపర్యేతి వీర్యవాన్|
హనూమాన్రామకార్యార్థం భీమకర్మా ఖమాప్లుతః ||083||

తస్య సాహ్యం మయా కార్యమిక్ష్వాకుకులవర్తినః|
మమ ఇక్ష్వాకవః పూజ్యాః పరం పూజ్యతమాస్తవ ||084||

కురు సాచివ్యమస్మాకం న నః కార్యమతిక్రమేత్|
కర్తవ్యమకృతం కార్యం సతాం మన్యుముదీరయేత్ ||085||

సలిలాదూర్ధ్వముత్తిష్ఠ తిష్ఠత్వేష కపిస్త్వయి|
అస్మాకమతిథిశ్చైవ పూజ్యశ్చ ప్లవతాం వరః ||086||

చామీకరమహానాభ దేవగంధర్వసేవిత|
హనూమాంస్త్వయి విశ్రాంతస్తతః శేషం గమిష్యతి ||087||

కాకుత్స్థస్యానృశంస్యం చ మైథిల్యాశ్చ వివాసనం|
శ్రమం చ ప్లవగేంద్రస్య సమీక్ష్యోత్థాతుమర్హసి ||088||

హిరణ్యనాభో మైనాకో నిశమ్య లవణాంభసః|
ఉత్పపాత జలాత్తూర్ణం మహాద్రుమలతాయుతః ||089||

స సాగరజలం భిత్త్వా బభూవాత్యుత్థితస్తదా|
యథా జలధరం భిత్త్వా దీప్తరశ్మిర్దివాకరః ||090||

శాతకుంభమయైః శృంగైః సకింనరమహోరగైః|
ఆదిత్యోదయసంకాశైరాలిఖద్భిరివాంబరం ||091||

తస్య జాంబూనదైః శృంగైః పర్వతస్య సముత్థితైః|
ఆకాశం శస్త్రసంకాశమభవత్కాంచనప్రభం ||092||

జాతరూపమయైః శృంగైర్భ్రాజమానైః స్వయం ప్రభైః|
ఆదిత్యశతసంకాశః సోఽభవద్గిరిసత్తమః ||093||

తముత్థితమసంగేన హనూమానగ్రతః స్థితం|
మధ్యే లవణతోయస్య విఘ్నోఽయమితి నిశ్చితః ||094||

స తముచ్ఛ్రితమత్యర్థం మహావేగో మహాకపిః|
ఉరసా పాతయామాస జీమూతమివ మారుతః ||095||

స తదా పాతితస్తేన కపినా పర్వతోత్తమః|
బుద్ధ్వా తస్య కపేర్వేగం జహర్ష చ ననంద చ ||096||

తమాకాశగతం వీరమాకాశే సమవస్థితం|
ప్రీతో హృష్టమనా వాక్యమబ్రవీత్పర్వతః కపిం|
మానుషం ధరయన్రూపమాత్మనః శిఖరే స్థితః ||097||

దుష్కరం కృతవాన్కర్మ త్వమిదం వానరోత్తమ|
నిపత్య మమ శృంగేషు విశ్రమస్వ యథాసుఖం ||098||

రాఘవస్య కులే జాతైరుదధిః పరివర్ధితః|
స త్వాం రామహితే యుక్తం ప్రత్యర్చయతి సాగరః ||099||

కృతే చ ప్రతికర్తవ్యమేష ధర్మః సనాతనః|
సోఽయం తత్ప్రతికారార్థీ త్వత్తః సంమానమర్హతి ||100||

త్వన్నిమిత్తమనేనాహం బహుమానాత్ప్రచోదితః|
యోజనానాం శతం చాపి కపిరేష సమాప్లుతః|
తవ సానుషు విశ్రాంతః శేషం ప్రక్రమతామితి ||101||

తిష్ఠ త్వం హరిశార్దూల మయి విశ్రమ్య గమ్యతాం|
తదిదం గంధవత్స్వాదు కందమూలఫలం బహు|
తదాస్వాద్య హరిశ్రేష్ఠ విశ్రాంతోఽనుగమిష్యసి ||102||

అస్మాకమపి సంబంధః కపిముఖ్యస్త్వయాస్తి వై|
ప్రఖ్యాతస్త్రిషు లోకేషు మహాగుణపరిగ్రహః ||103||

వేగవంతః ప్లవంతో యే ప్లవగా మారుతాత్మజ|
తేషాం ముఖ్యతమం మన్యే త్వామహం కపికుంజర ||104||

అతిథిః కిల పూజార్హః ప్రాకృతోఽపి విజానతా|
ధర్మం జిజ్ఞాసమానేన కిం పునర్యాదృశో భవాన్ ||105||

త్వం హి దేవవరిష్ఠస్య మారుతస్య మహాత్మనః|
పుత్రస్తస్యైవ వేగేన సదృశః కపికుంజర ||106||

పూజితే త్వయి ధర్మజ్ఞ పూజాం ప్రాప్నోతి మారుతః|
తస్మాత్త్వం పూజనీయో మే శృణు చాప్యత్ర కారణం ||107||

పూర్వం కృతయుగే తాత పర్వతాః పక్షిణోఽభవన్|
తేఽపి జగ్ముర్దిశః సర్వా గరుడానిలవేగినః ||108||

తతస్తేషు ప్రయాతేషు దేవసంఘాః సహర్షిభిః|
భూతాని చ భయం జగ్ముస్తేషాం పతనశంకయా ||109||

తతః క్రుద్ధః సహస్రాక్షః పర్వతానాం శతక్రతుః|
పక్షాంశ్చిచ్ఛేద వజ్రేణ తత్ర తత్ర సహస్రశః ||110||

స మాముపగతః క్రుద్ధో వజ్రముద్యమ్య దేవరాట్।
తతోఽహం సహసా క్షిప్తః శ్వసనేన మహాత్మనా ॥111॥

అస్మింల్లవణతోయే చ ప్రక్షిప్తః ప్లవగోత్తమ।
గుప్తపక్షః సమగ్రశ్చ తవ పిత్రాభిరక్షితః ॥112॥

తతోఽహం మానయామి త్వాం మాన్యో హి మమ మారుతః।
త్వయా మే హ్యేష సంబంధః కపిముఖ్య మహాగుణః ॥113॥

అస్మిన్నేవంగతే కార్యే సాగరస్య మమైవ చ।
ప్రీతిం ప్రీతమనా కర్తుం త్వమర్హసి మహాకపే ॥114॥

శ్రమం మోక్షయ పూజాం చ గృహాణ కపిసత్తమ।
ప్రీతిం చ బహుమన్యస్వ ప్రీతోఽస్మి తవ దర్శనాత్ ॥115॥

ఏవముక్తః కపిశ్రేష్ఠస్తం నగోత్తమమబ్రవీత్।
ప్రీతోఽస్మి కృతమాతిథ్యం మన్యురేషోఽపనీయతాం ॥116॥

త్వరతే కార్యకాలో మే అహశ్చాప్యతివర్తతే।
ప్రతిజ్ఞా చ మయా దత్తా న స్థాతవ్యమిహాంతరా ॥117॥

ఇత్యుక్త్వా పాణినా శైలమాలభ్య హరిపుంగవః।
జగామాకాశమావిశ్య వీర్యవాన్ప్రహసన్నివ ॥118॥

స పర్వతసముద్రాభ్యాం బహుమానాదవేక్షితః।
పూజితశ్చోపపన్నాభిరాశీర్భిరనిలాత్మజః ॥119॥

అథోర్ధ్వం దూరముత్పత్య హిత్వా శైలమహార్ణవౌ।
పితుః పంథానమాస్థాయ జగామ విమలేఽమ్బరే ॥120॥

భూయశ్చోర్ధ్వగతిం ప్రాప్య గిరిం తమవలోకయన్।
వాయుసూనుర్నిరాలంబే జగామ విమలేఽమ్బరే ॥121॥

తద్ద్వితీయం హనుమతో దృష్ట్వా కర్మ సుదుష్కరం।
ప్రశశంసుః సురాః సర్వే సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః ॥122॥

దేవతాశ్చాభవన్హృష్టాస్తత్రస్థాస్తస్య కర్మణా।
కాంచనస్య సునాభస్య సహస్రాక్షశ్చ వాసవః ॥123॥

ఉవాచ వచనం ధీమాన్పరితోషాత్సగద్గదం।
సునాభం పర్వతశ్రేష్ఠం స్వయమేవ శచీపతిః ॥124॥

హిరణ్యనాభశైలేంద్రపరితుష్టోఽస్మి తే భృశం।
అభయం తే ప్రయచ్ఛామి తిష్ఠ సౌమ్య యథాసుఖం ॥125॥

సాహ్యం కృతం తే సుమహద్విక్రాంతస్య హనూమతః।
క్రమతో యోజనశతం నిర్భయస్య భయే సతి ॥126॥

రామస్యైష హి దౌత్యేన యాతి దాశరథేర్హరిః।
సత్క్రియాం కుర్వతా శక్యా తోషితోఽస్మి దృఢం త్వయా ॥127॥

తతః ప్రహర్షమలభద్విపులం పర్వతోత్తమః।
దేవతానాం పతిం దృష్ట్వా పరితుష్టం శతక్రతుం ॥128॥

స వై దత్తవరః శైలో బభూవావస్థితస్తదా।
హనూమాంశ్చ ముహూర్తేన వ్యతిచక్రామ సాగరం ॥129॥

తతో దేవాః సగంధర్వాః సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః।
అబ్రువన్సూర్యసంకాశాం సురసాం నాగమాతరం ॥130॥

అయం వాతాత్మజః శ్రీమాన్ప్లవతే సాగరోపరి।
హనూమాన్నామ తస్య త్వం ముహూర్తం విఘ్నమాచర ॥131॥

రాక్షసం రూపమాస్థాయ సుఘోరం పర్వతోపమం।
దంష్ట్రాకరాలం పింగాక్షం వక్త్రం కృత్వా నభఃస్పృశం ॥132॥

బలమిచ్ఛామహే జ్ఞాతుం భూయశ్చాస్య పరాక్రమం।
త్వాం విజేష్యత్యుపాయేన విషదం వా గమిష్యతి ॥133॥

ఏవముక్తా తు సా దేవీ దైవతైరభిసత్కృతా।
సముద్రమధ్యే సురసా బిభ్రతీ రాక్షసం వపుః ॥134॥

వికృతం చ విరూపం చ సర్వస్య చ భయావహం।
ప్లవమానం హనూమంతమావృత్యేదమువాచ హ ॥135॥

మమ భక్షః ప్రదిష్టస్త్వమీశ్వరైర్వానరర్షభ।
అహం త్వాం భక్షయిష్యామి ప్రవిశేదం మమాననం ॥136॥

ఏవముక్తః సురసయా ప్రాంజలిర్వానరర్షభః।
ప్రహృష్టవదనః శ్రీమానిదం వచనమబ్రవీత్ ॥137॥

రామో దాశరథిర్నామ ప్రవిష్టో దండకావనం।
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా వైదేహ్యా చాపి భార్యయా ॥138॥

అస్య కార్యవిషక్తస్య బద్ధవైరస్య రాక్షసైః।
తస్య సీతా హృతా భార్యా రావణేన యశస్వినీ ॥139॥

తస్యాః సకాశం దూతోఽహం గమిష్యే రామశాసనాత్।
కర్తుమర్హసి రామస్య సాహ్యం విషయవాసిని ॥140॥

అథ వా మైథిలీం దృష్ట్వా రామం చాక్లిష్టకారిణం।
ఆగమిష్యామి తే వక్త్రం సత్యం ప్రతిశృణోమి తే ॥141॥

ఏవముక్తా హనుమతా సురసా కామరూపిణీ।
అబ్రవీన్నాతివర్తేన్మాం కశ్చిదేష వరో మమ ॥142॥

ఏవముక్తః సురసయా క్రుద్ధో వానరపుంగవః।
అబ్రవీత్కురు వై వక్త్రం యేన మాం విషహిష్యసే ॥143॥

ఇత్యుక్త్వా సురసాం క్రుద్ధో దశయోజనమాయతః।
దశయోజనవిస్తారో బభూవ హనుమాంస్తదా ॥144॥

తం దృష్ట్వా మేఘసంకాశం దశయోజనమాయతం।
చకార సురసాప్యాస్యం వింశద్యోజనమాయతం ॥145॥

హనుమాంస్తు తతః క్రుద్ధస్త్రింశద్యోజనమాయతః।
చకార సురసా వక్త్రం చత్వారింశత్తథోచ్ఛ్రితం ॥146॥

బభూవ హనుమాన్వీరః పంచాశద్యోజనోచ్ఛ్రితః।
చకార సురసా వక్త్రం షష్టియోజనమాయతం ॥147॥

తథైవ హనుమాన్వీరః సప్తతిం యోజనోచ్ఛ్రితః।
చకార సురసా వక్త్రమశీతిం యోజనాయతం ॥148॥

హనూమానచల ప్రఖ్యో నవతిం యోజనోచ్ఛ్రితః|
చకార సురసా వక్త్రం శతయోజనమాయతం ||149||

తద్దృష్ట్వా వ్యాదితం త్వాస్యం వాయుపుత్రః స బుద్ధిమాన్|
దీర్ఘజిహ్వం సురసయా సుఘోరం నరకోపమం ||150||

స సంక్షిప్యాత్మనః కాయం జీమూత ఇవ మారుతిః|
తస్మిన్ముహూర్తే హనుమాన్బభూవాంగుష్ఠమాత్రకః ||151||

సోఽభిపత్యాశు తద్వక్త్రం నిష్పత్య చ మహాజవః|
అంతరిక్షే స్థితః శ్రీమానిదం వచనమబ్రవీత్ ||152||

ప్రవిష్టోఽస్మి హి తే వక్త్రం దాక్షాయణి నమోఽస్తు తే|
గమిష్యే యత్ర వైదేహీ సత్యం చాస్తు వచస్తవ ||153||

తం దృష్ట్వా వదనాన్ముక్తం చంద్రం రాహుముఖాదివ|
అబ్రవీత్సురసా దేవీ స్వేన రూపేణ వానరం ||154||

అర్థసిద్ధ్యై హరిశ్రేష్ఠ గచ్ఛ సౌమ్య యథాసుఖం|
సమానయ చ వైదేహీం రాఘవేణ మహాత్మనా ||155||

తత్తృతీయం హనుమతో దృష్ట్వా కర్మ సుదుష్కరం|
సాధు సాధ్వితి భూతాని ప్రశశంసుస్తదా హరిం ||156||

స సాగరమనాధృష్యమభ్యేత్య వరుణాలయం|
జగామాకాశమావిశ్య వేగేన గరుణోపమః ||157||

సేవితే వారిధారిభిః పతగైశ్చ నిషేవితే|
చరితే కైశికాచార్యైరైరావతనిషేవితే ||158||

సింహకుంజరశార్దూలపతగోరగవాహనైః|
విమానైః సంపతద్భిశ్చ విమలైః సమలంకృతే ||159||

వజ్రాశనిసమాఘాతైః పావకైరుపశోభితే|
కృతపుణ్యైర్మహాభాగైః స్వర్గజిద్భిరలంకృతే ||160||

బహతా హవ్యమత్యంతం సేవితే చిత్రభానునా|
గ్రహనక్షత్రచంద్రార్కతారాగణవిభూషితే ||161||

మహర్షిగణగంధర్వనాగయక్షసమాకులే|
వివిక్తే విమలే విశ్వే విశ్వావసునిషేవితే ||162||

దేవరాజగజాక్రాంతే చంద్రసూర్యపథే శివే|
వితానే జీవలోకస్య వితతో బ్రహ్మనిర్మితే ||163||

బహుశః సేవితే వీరైర్విద్యాధరగణైర్వరైః|
కపినా కృష్యమాణాని మహాభ్రాణి చకాశిరే ||164||

ప్రవిశన్నభ్రజాలాని నిష్పతంశ్చ పునః పునః|
ప్రావృషీందురివాభాతి నిష్పతన్ప్రవిశంస్తదా ||165||

ప్లవమానం తు తం దృష్ట్వా సింహికా నామ రాక్షసీ|
మనసా చింతయామాస ప్రవృద్ధా కామరూపిణీ ||166||

అద్య దీర్ఘస్య కాలస్య భవిష్యామ్యహమాశితా|
ఇదం హి మే మహత్సత్త్వం చిరస్య వశమాగతం ||167||

ఇతి సంచింత్య మనసా ఛాయామస్య సమక్షిపత్|
ఛాయాయాం సంగృహీతాయాం చింతయామాస వానరః ||168||

సమాక్షిప్తోఽస్మి సహసా పంగూకృతపరాక్రమః|
ప్రతిలోమేన వాతేన మహానౌరివ సాగరే ||169||

తిర్యగూర్ధ్వమధశ్చైవ వీక్షమాణస్తతః కపిః|
దదర్శ స మహాసత్త్వముత్థితం లవణాంభసి ||170||

కపిరాజ్ఞా యదాఖ్యాతం సత్త్వమద్భుతదర్శనం|
ఛాయాగ్రాహి మహావీర్యం తదిదం నాత్ర సంశయః ||171||

స తాం బుద్ధ్వార్థతత్త్వేన సింహికాం మతిమాన్కపిః|
వ్యవర్ధత మహాకాయః ప్రావృషీవ బలాహకః ||172||

తస్య సా కాయముద్వీక్ష్య వర్ధమానం మహాకపేః|
వక్త్రం ప్రసారయామాస పాతాలాంబరసంనిభం ||173||

స దదర్శ తతస్తస్యా వికృతం సుమహన్ముఖం|
కాయమాత్రం చ మేధావీ మర్మాణి చ మహాకపిః ||174||

స తస్యా వివృతే వక్త్రే వజ్రసంహననః కపిః|
సంక్షిప్య ముహురాత్మానం నిష్పపాత మహాబలః ||175||

ఆస్యే తస్యా నిమజ్జంతం దదృశుః సిద్ధచారణాః|
గ్రస్యమానం యథా చంద్రం పూర్ణం పర్వణి రాహుణా ||176||

తతస్తస్య నఖైస్తీక్ష్ణై ర్మర్మాణ్యుత్కృత్య వానరః|
ఉత్పపాతాథ వేగేన మనఃసంపాతవిక్రమః ||177||

తాం హతాం వానరేణాశు పతితాం వీక్ష్య సింహికాం|
భూతాన్యాకాశచారీణి తమూచుః ప్లవగర్షభం ||178||

భీమమద్య కృతం కర్మ మహత్సత్త్వం త్వయా హతం|
సాధయార్థమభిప్రేతమరిష్టం ప్లవతాం వర ||179||

యస్య త్వేతాని చత్వారి వానరేంద్ర యథా తవ|
ధృతిర్దృష్టిర్మతిర్దాక్ష్యం స కర్మసు న సీదతి ||180||

స తైః సంభావితః పూజ్యః ప్రతిపన్నప్రయోజనః|
జగామాకాశమావిశ్య పన్నగాశనవత్కపిః ||181||

ప్రాప్తభూయిష్ఠ పారస్తు సర్వతః ప్రతిలోకయన్|
యోజనానాం శతస్యాంతే వనరాజిం దదర్శ సః ||182||

దదర్శ చ పతన్నేవ వివిధద్రుమభూషితం|
ద్వీపం శాఖామృగశ్రేష్ఠో మలయోపవనాని చ ||183||

సాగరం సాగరానూపాన్సాగరానూపజాంద్రుమాన్|
సాగరస్య చ పత్నీనాం ముఖాన్యపి విలోకయన్ ||184||

స మహామేఘసంకాశం సమీక్ష్యాత్మానమాత్మనా|
నిరుంధంతమివాకాశం చకార మతిమాన్మతిం ||185||

కాయవృద్ధిం ప్రవేగం చ మమ దృష్ట్వైవ రాక్షసాః|
మయి కౌతూహలం కుర్యురితి మేనే మహాకపిః ||186||

తతః శరీరం సంక్షిప్య తన్మహీధరసంనిభం|
పునః ప్రకృతిమాపేదే వీతమోహ ఇవాత్మవాన్ ॥187॥

స చారునానావిధరూపధారీ |
పరం సమాసాద్య సముద్రతీరం|
పరైరశక్యప్రతిపన్నరూపః |
సమీక్షితాత్మా సమవేక్షితార్థః ॥188॥

తతః స లంబస్య గిరేః సమృద్ధే |
విచిత్రకూటే నిపపాత కూటే|
సకేతకోద్దాలకనాలికేరే |
మహాద్రికూటప్రతిమో మహాత్మా ॥189॥

స సాగరం దానవపన్నగాయుతం |
బలేన విక్రమ్య మహోర్మిమాలినం|
నిపత్య తీరే చ మహోదధేస్తదా |
దదర్శ లంకామమరావతీమివ ॥190॥

—♦ సర్గ 002 ♦—

స సాగరమనాధృష్యమతిక్రమ్య మహాబలః|
త్రికూటశిఖరే లంకాం స్థితాం స్వస్థో దదర్శ హ ॥001॥

తతః పాదపముక్తేన పుష్పవర్షేణ వీర్యవాన్|
అభివృష్టః స్థితస్తత్ర బభౌ పుష్పమయో యథా ॥002॥

యోజనానాం శతం శ్రీమాంస్తీర్త్వాప్యుత్తమవిక్రమః|
అనిశ్వసన్కపిస్తత్ర న గ్లానిమధిగచ్ఛతి ॥003॥

శతాన్యహం యోజనానాం క్రమేయం సుబహూన్యపి|
కిం పునః సాగరస్యాంతం సంఖ్యాతం శతయోజనం ॥004॥

స తు వీర్యవతాం శ్రేష్ఠః ప్లవతామపి చోత్తమః|
జగామ వేగవాల్లంకాం లంఘయిత్వా మహోదధిం ॥005॥

శాద్వలాని చ నీలాని గంధవంతి వనాని చ|
గండవంతి చ మధ్యేన జగామ నగవంతి చ ॥006॥

శైలాంశ్చ తరుసంఛన్నాన్వనరాజీశ్చ పుష్పితాః|
అభిచక్రామ తేజస్వీ హనుమాన్ప్లవగర్షభః ॥007॥

స తస్మిన్నచలే తిష్ఠన్వనాన్యుపవనాని చ|
స నగాగ్రే చ తాం లంకాం దదర్శ పవనాత్మజః ॥008॥

సరలాన్కర్ణికారాంశ్చ ఖర్జూరాంశ్చ సుపుష్పితాన్|
ప్రియాలాన్ముచులిందాంశ్చ కుటజాన్కేతకానపి ॥009॥

ప్రియంగూన్గంధపూర్ణాంశ్చ నీపాన్సప్తచ్ఛదాంస్తథా|
అసనాన్కోవిదారాంశ్చ కరవీరాంశ్చ పుష్పితాన్ ॥010॥

పుష్పభారనిబద్ధాంశ్చ తథా ముకులితానపి|
పాదపాన్విహగాకీర్ణాన్పవనాధూతమస్తకాన్ ॥011॥

హంసకారండవాకీర్ణా వాపీః పద్మోత్పలాయుతాః|
ఆక్రీడాన్వివిధాన్రమ్యాన్వివిధాంశ్చ జలాశయాన్ ॥012॥

సంతతాన్వివిధైర్వృక్షైః సర్వర్తుఫలపుష్పితైః|
ఉద్యానాని చ రమ్యాణి దదర్శ కపికుంజరః ||013||

సమాసాద్య చ లక్ష్మీవాల్లంకాం రావణపాలితాం|
పరిఖాభిః సపద్మాభిః సోత్పలాభిరలంకృతాం ||014||

సీతాపహరణార్థేన రావణేన సురక్షితాం|
సమంతాద్విచరద్భిశ్చ రాక్షసైరుగ్రధన్విభిః ||015||

కాంచనేనావృతాం రమ్యాం ప్రాకారేణ మహాపురీం|
అట్టాలకశతాకీర్ణాం పతాకాధ్వజమాలినీం ||016||

తోరణైః కాంచనైర్దివ్యైర్లతాపంక్తివిచిత్రితైః|
దదర్శ హనుమాల్లంకాం దివి దేవపురీమివ ||017||

గిరిమూర్ధ్ని స్థితాం లంకాం పాండురైర్భవనైః శుభైః|
దదర్శ స కపిః శ్రీమాన్పురమాకాశగం యథా ||018||

పాలితాం రాక్షసేంద్రేణ నిర్మితాం విశ్వకర్మణా|
ప్లవమానామివాకాశే దదర్శ హనుమాన్పురీం ||019||

సంపూర్ణాం రాక్షసైర్ఘోరైర్నాగైర్భోగవతీమివ|
అచింత్యాం సుకృతాం స్పష్టాం కుబేరాధ్యుషితాం పురా ||020||

దంష్ట్రిభిర్బహుభిః శూరైః శూలపట్టిశపాణిభిః|
రక్షితాం రాక్షసైర్ఘోరైర్గుహామాశీవిషైరపి ||021||

వప్రప్రాకారజఘనాం విపులాంబునవాంబరాం|
శతఘ్నీశూలకేశాంతామట్టాలకవతంసకాం ||022||

ద్వారముత్తరమాసాద్య చింతయామాస వానరః|
కైలాసశిఖరప్రఖ్యామాలిఖంతమివాంబరం|
ధ్రియమాణమివాకాశముచ్ఛ్రితైర్భవనోత్తమైః ||023||

తస్యాశ్చ మహతీం గుప్తిం సాగరం చ నిరీక్ష్య సః|
రావణం చ రిపుం ఘోరం చింతయామాస వానరః ||024||

ఆగత్యాపీహ హరయో భవిష్యంతి నిరర్థకాః|
న హి యుద్ధేన వై లంకా శక్యా జేతుం సురైరపి ||025||

ఇమాం తు విషమాం దుర్గాం లంకాం రావణపాలితాం|
ప్రాప్యాపి స మహాబాహుః కిం కరిష్యతి రాఘవః ||026||

అవకాశో న సాంత్వస్య రాక్షసేష్వభిగమ్యతే|
న దానస్య న భేదస్య నైవ యుద్ధస్య దృశ్యతే ||027||

చతుర్ణామేవ హి గతిర్వానరాణాం మహాత్మనాం|
వాలిపుత్రస్య నీలస్య మమ రాజ్ఞశ్చ ధీమతః ||028||

యావజ్జానామి వైదేహీం యది జీవతి వా న వా|
తత్రైవ చింతయిష్యామి దృష్ట్వా తాం జనకాత్మజాం ||029||

తతః స చింతయామాస ముహూర్తం కపికుంజరః|
గిరిశృంగే స్థితస్తస్మిన్రామస్యాభ్యుదయే రతః ||030||

అనేన రూపేణ మయా న శక్యా రక్షసాం పురీ|
ప్రవేష్టుం రాక్షసైర్గుప్తా క్రూరైర్బలసమన్వితైః ||031||

ఉగ్రౌజసో మహావీర్యా బలవంతశ్చ రాక్షసాః|
వంచనీయా మయా సర్వే జానకీం పరిమార్గితా ॥032॥

లక్ష్యాలక్ష్యేణ రూపేణ రాత్రౌ లంకా పురీ మయా|
ప్రవేష్టుం ప్రాప్తకాలం మే కృత్యం సాధయితుం మహత్ ॥033॥

తాం పురీం తాదృశీం దృష్ట్వా దురాధర్షాం సురాసురైః|
హనూమాంశ్చింతయామాస వినిఃశ్వస్య ముహుర్ముహుః ॥034॥

కేనోపాయేన పశ్యేయం మైథిలీం జనకాత్మజాం|
అదృష్టో రాక్షసేంద్రేణ రావణేన దురాత్మనా ॥035॥

న వినశ్యేత్కథం కార్యం రామస్య విదితాత్మనః|
ఏకామేకశ్చ పశ్యేయం రహితే జనకాత్మజాం ॥036॥

భూతాశ్చార్థో విపద్యంతే దేశకాలవిరోధితాః|
విక్లవం దూతమాసాద్య తమః సూర్యోదయే యథా ॥037॥

అర్థానర్థాంతరే బుద్ధిర్నిశ్చితాపి న శోభతే|
ఘాతయంతి హి కార్యాణి దూతాః పండితమానినః ॥038॥

న వినశ్యేత్కథం కార్యం వైక్లవ్యం న కథం భవేత్|
లంఘనం చ సముద్రస్య కథం ను న వృథా భవేత్ ॥039॥

మయి దృష్టే తు రక్షోభీ రామస్య విదితాత్మనః|
భవేద్వ్యర్థమిదం కార్యం రావణానర్థమిచ్ఛతః ॥040॥

న హి శక్యం క్వచిత్స్థాతుమవిజ్ఞాతేన రాక్షసైః|
అపి రాక్షసరూపేణ కిముతాన్యేన కేనచిత్ ॥041॥

వాయురప్యత్ర నాజ్ఞాతశ్చరేదితి మతిర్మమ|
న హ్యస్త్యవిదితం కించిద్రాక్షసానాం బలీయసాం ॥042॥

ఇహాహం యది తిష్ఠామి స్వేన రూపేణ సంవృతః|
వినాశముపయాస్యామి భర్తురర్థశ్చ హీయతే ॥043॥

తదహం స్వేన రూపేణ రజన్యాం హ్రస్వతాం గతః|
లంకామభిపతిష్యామి రాఘవస్యార్థసిద్ధయే ॥044॥

రావణస్య పురీం రాత్రౌ ప్రవిశ్య సుదురాసదాం|
విచిన్వన్భవనం సర్వం ద్రక్ష్యామి జనకాత్మజాం ॥045॥

ఇతి సంచింత్య హనుమాన్సూర్యస్యాస్తమయం కపిః|
ఆచకాంక్షే తదా వీరా వైదేహ్యా దర్శనోత్సుకః|
పృషదంశకమాత్రః సన్బభూవాద్భుతదర్శనః ॥046॥

ప్రదోషకాలే హనుమాంస్తూర్ణముత్పత్య వీర్యవాన్|
ప్రవివేశ పురీం రమ్యాం సువిభక్తమహాపథం ॥047॥

ప్రాసాదమాలావితతాం స్తంభైః కాంచనరాజతైః|
శాతకుంభమయైర్జాలైర్గంధర్వనగరోపమాం ॥048॥

సప్తభౌమాష్టభౌమైశ్చ స దదర్శ మహాపురీం|
తలైః స్ఫాటికసంపూర్ణైః కార్తస్వరవిభూషితైః ॥049॥

వైదూర్యమణిచిత్రైశ్చ ముక్తాజాలవిభూషితైః|
తలైః శుశుభిరే తాని భవనాన్యత్ర రక్షసాం ॥050॥

కాంచనాని విచిత్రాణి తోరణాని చ రక్షసాం|
లంకాముద్ద్యోతయామాసుః సర్వతః సమలంకృతాం ||051||

అచింత్యామద్భుతాకారాం దృష్ట్వా లంకాం మహాకపిః|
ఆసీద్విషణ్ణో హృష్టశ్చ వైదేహ్యా దర్శనోత్సుకః ||052||

స పాండురోద్విద్ధవిమానమాలినీం |
మహార్హజాంబూనదజాలతోరణాం|
యశస్వినాం రావణబాహుపాలితాం |
క్షపాచరైర్భీమబలైః సమావృతాం ||053||

చంద్రోఽపి సాచివ్యమివాస్య కుర్వం |
స్తారాగణైర్మధ్యగతో విరాజన్|
జ్యోత్స్నావితానేన వితత్య లోక |
ముత్తిష్ఠతే నైకసహస్రరశ్మిః ||054||

శంఖప్రభం క్షీరమృణాలవర్ణ |
ముద్గచ్ఛమానం వ్యవభాసమానం|
దదర్శ చంద్రం స కపిప్రవీరః |
పోప్లూయమానం సరసీవ హంసం ||055||

—♦ సర్గ 003 ♦—

స లంబశిఖరే లంబే లంబతోయదసంనిభే|
సత్త్వమాస్థాయ మేధావీ హనుమాన్మారుతాత్మజః ||001||

నిశి లంకాం మహాసత్త్వో వివేశ కపికుంజరః|
రమ్యకాననతోయాఢ్యాం పురీం రావణపాలితాం ||002||

శారదాంబుధరప్రఖ్యైర్భవనైరుపశోభితాం|
సాగరోపమనిర్ఘోషాం సాగరానిలసేవితాం ||003||

సుపుష్టబలసంగుప్తాం యథైవ విటపావతీం|
చారుతోరణనిర్యూహాం పాండురద్వారతోరణాం ||004||

భుజగాచరితాం గుప్తాం శుభాం భోగవతీమివ|
తాం సవిద్యుద్ఘనాకీర్ణాం జ్యోతిర్మార్గనిషేవితాం ||005||

చండమారుతనిర్హ్రాదాం యథేంద్రస్యామరావతీం|
శాతకుంభేన మహతా ప్రాకారేణాభిసంవృతాం ||006||

కింకిణీజాలఘోషాభిః పతాకాభిరలంకృతాం|
ఆసాద్య సహసా హృష్టః ప్రాకారమభిపేదివాన్ ||007||

విస్మయావిష్టహృదయః పురీమాలోక్య సర్వతః|
జాంబూనదమయైర్ద్వారైర్వైదూర్యకృతవేదికైః ||008||

మణిస్ఫటిక ముక్తాభిర్మణికుట్టిమభూషితైః|
తప్తహాటకనిర్యూహై రాజతామలపాండురైః ||009||

వైదూర్యతలసోపానైః స్ఫాటికాంతరపాంసుభిః|
చారుసంజవనోపేతైః ఖమివోత్పతితైః శుభైః ||010||

క్రౌంచబర్హిణసంఘుష్టే రాజహంసనిషేవితైః|
తూర్యాభరణనిర్ఘోషైః సర్వతః ప్రతినాదితాం ||011||

వస్వోకసారాప్రతిమాం సమీక్ష్య నగరీం తతః|
ఖమివోత్పతితాం లంకాం జహర్ష హనుమాన్కపిః ||012||

తాం సమీక్ష్య పురీం లంకాం రాక్షసాధిపతేః శుభాం|
అనుత్తమామృద్ధియుతాం చింతయామాస వీర్యవాన్ ||013||

నేయమన్యేన నగరీ శక్యా ధర్షయితుం బలాత్|
రక్షితా రావణబలైరుద్యతాయుధధారిభిః ||014||

కుముదాంగదయోర్వాపి సుషేణస్య మహాకపేః|
ప్రసిద్ధేయం భవేద్భూమిర్మైందద్వివిదయోరపి ||015||

వివస్వతస్తనూజస్య హరేశ్చ కుశపర్వణః|
ఋక్షస్య కేతుమాలస్య మమ చైవ గతిర్భవేత్ ||016||

సమీక్ష్య తు మహాబాహో రాఘవస్య పరాక్రమం|
లక్ష్మణస్య చ విక్రాంతమభవత్ప్రీతిమాన్కపిః ||017||

తాం రత్నవసనోపేతాం కోష్ఠాగారావతంసకాం|
యంత్రాగారస్తనీమృద్ధాం ప్రమదామివ భూషితాం ||018||

తాం నష్టతిమిరాం దీపైర్భాస్వరైశ్చ మహాగృహైః|
నగరీం రాక్షసేంద్రస్య దదర్శ స మహాకపిః ||019||

ప్రవిష్టః సత్త్వసంపన్నో నిశాయాం మారుతాత్మజః|
స మహాపథమాస్థాయ ముక్తాపుష్పవిరాజితం ||020||

హసితోద్ఘుష్టనినదైస్తూర్యఘోష పురః సరైః|
వజ్రాంకుశనికాశైశ్చ వజ్రజాలవిభూషితైః|
గృహమేధైః పురీ రమ్యా బభాసే ద్యౌరివాంబుదైః ||021||

ప్రజజ్వాల తదా లంకా రక్షోగణగృహైః శుభైః|
సితాభ్రసదృశైశ్చిత్రైః పద్మస్వస్తికసంస్థితైః|
వర్ధమానగృహైశ్చాపి సర్వతః సువిభాషితైః ||022||

తాం చిత్రమాల్యాభరణాం కపిరాజహితంకరః|
రాఘవార్థం చరఞ్శ్రీమాందదర్శ చ ననంద చ ||023||

శుశ్రావ మధురం గీతం త్రిస్థానస్వరభూషితం|
స్త్రీణాం మదసమృద్ధానాం దివి చాప్సరసామివ ||024||

శుశ్రావ కాంచీనినాదం నూపురాణాం చ నిఃస్వనం|
సోపాననినదాంశ్చైవ భవనేషు మహాత్మనం|
ఆస్ఫోటితనినాదాంశ్చ క్ష్వేడితాంశ్చ తతస్తతః ||025||

స్వాధ్యాయ నిరతాంశ్చైవ యాతుధానాందదర్శ సః|
రావణస్తవసంయుక్తాన్గర్జతో రాక్షసానపి ||026||

రాజమార్గం సమావృత్య స్థితం రక్షోబలం మహత్|
దదర్శ మధ్యమే గుల్మే రాక్షసస్య చరాన్బహూన్ ||027||

దీక్షితాంజటిలాన్ముండాన్గోఽజినాంబరవాససః|
దర్భముష్టిప్రహరణానగ్నికుండాయుధాంస్తథా ||028||

కూటముద్గరపాణీంశ్చ దండాయుధధరానపి|
ఏకాక్షానేకకర్ణాంశ్చ చలల్లంబపయోధరాన్ ||029||

కరాలాన్భుగ్నవక్త్రాంశ్చ వికటాన్వామనాంస్తథా|
ధన్వినః ఖడ్గినశ్చైవ శతఘ్నీ ముసలాయుధాన్|
పరిఘోత్తమహస్తాంశ్చ విచిత్రకవచోజ్జ్వలాన్ ||030||

నాతిస్థూలాన్నాతికృశాన్నాతిదీర్ఘాతిహ్రస్వకాన్|
విరూపాన్బహురూపాంశ్చ సురూపాంశ్చ సువర్చసః ||031||

శక్తివృక్షాయుధాంశ్చైవ పట్టిశాశనిధారిణః|
క్షేపణీపాశహస్తాంశ్చ దదర్శ స మహాకపిః ||032||

స్రగ్విణస్త్వనులిప్తాంశ్చ వరాభరణభూషితాన్|
తీక్ష్ణశూలధరాంశ్చైవ వజ్రిణశ్చ మహాబలాన్ ||033||

శతసాహస్రమవ్యగ్రమారక్షం మధ్యమం కపిః|
ప్రాకారావృతమత్యంతం దదర్శ స మహాకపిః ||034||

త్రివిష్టపనిభం దివ్యం దివ్యనాదవినాదితం|
వాజిహేషితసంఘుష్టం నాదితం భూషణైస్తథా ||035||

రథైర్యానైర్విమానైశ్చ తథా గజహయైః శుభైః|
వారణైశ్చ చతుర్దంతైః శ్వేతాభ్రనిచయోపమైః ||036||

భూషితం రుచిరద్వారం మత్తైశ్చ మృగపక్షిభిః|
రాక్షసాధిపతేర్గుప్తమావివేశ గృహం కపిః ||037||

—♦ సర్గ 004 ♦—

తతః స మధ్యం గతమంశుమంతం |
జ్యోత్స్నావితానం మహదుద్వమంతం|
దదర్శ ధీమాందివి భానుమంతం |
గోష్ఠే వృషం మత్తమివ భ్రమంతం ||001||

లోకస్య పాపాని వినాశయంతం |
మహోదధిం చాపి సమేధయంతం|
భూతాని సర్వాణి విరాజయంతం |
దదర్శ శీతాంశుమథాభియాంతం ||002||

యా భాతి లక్ష్మీర్భువి మందరస్థా |
తథా ప్రదోషేషు చ సాగరస్థా|
తథైవ తోయేషు చ పుష్కరస్థా |
రరాజ సా చారునిశాకరస్థా ||003||

హంసో యథా రాజతపంజరస్థః |
సింహో యథా మందరకందరస్థః|
వీరో యథా గర్వితకుంజరస్థ |
శ్చంద్రోఽపి బభ్రాజ తథాంబరస్థః ||004||

స్థితః కకుద్మానివ తీక్ష్ణశృంగో |
మహాచలః శ్వేత ఇవోచ్చశృంగః|
హస్తీవ జాంబూనదబద్ధశృంగో |
విభాతి చంద్రః పరిపూర్ణశృంగః ||005||

ప్రకాశచంద్రోదయనష్టదోషః |
ప్రవృద్ధరక్షః పిశితాశదోషః|

రామాభిరామేరితచిత్తదోషః |
స్వర్గప్రకాశో భగవాన్ప్రదోషః ||006||

తంత్రీ స్వనాః కర్ణసుఖాః ప్రవృత్తాః |
స్వపంతి నార్యః పతిభిః సువృత్తాః|
నక్తంచరాశ్చాపి తథా ప్రవృత్తా |
విహర్తుమత్యద్భుతరౌద్రవృత్తాః ||007||

మత్తప్రమత్తాని సమాకులాని |
రథాశ్వభద్రాసనసంకులాని|
వీరశ్రియా చాపి సమాకులాని |
దదర్శ ధీమాన్స కపిః కులాని ||008||

పరస్పరం చాధికమాక్షిపంతి |
భుజాంశ్చ పీనానధివిక్షిపంతి|
మత్తప్రలాపానధివిక్షిపంతి |
మత్తాని చాన్యోన్యమధిక్షిపంతి ||009||

రక్షాంసి వక్షాంసి చ విక్షిపంతి |
గాత్రాణి కాంతాసు చ విక్షిపంతి|
దదర్శ కాంతాశ్చ సమాలపంతి |
తథాపరాస్తత్ర పునః స్వపంతి ||010||

మహాగజైశ్చాపి తథా నదద్భిః |
సూపూజితైశ్చాపి తథా సుసద్భిః|
రరాజ వీరైశ్చ వినిఃశ్వసద్భి |
ర్హ్రదో భుజంగైరివ నిఃశ్వసద్భిః ||011||

బుద్ధిప్రధానాన్రుచిరాభిధానా |
న్సంశ్రద్దధానాంజగతః ప్రధానాన్|
నానావిధానాన్రుచిరాభిధానా |
న్దదర్శ తస్యాం పురి యాతుధానాన్ ||012||

ననంద దృష్ట్వా స చ తాన్సురూపా |
న్నానాగుణానాత్మగుణానురూపాన్|
విద్యోతమానాన్స చ తాన్సురూపా |
న్దదర్శ కాంశ్చిచ్చ పునర్విరూపాన్ ||013||

తతో వరార్హాః సువిశుద్ధభావా |
స్తేషాం స్త్రియస్తత్ర మహానుభావాః|
ప్రియేషు పానేషు చ సక్తభావా |
దదర్శ తారా ఇవ సుప్రభావాః ||014||

శ్రియా జ్వలంతీస్త్రపయోపగూఢా |
నిశీథకాలే రమణోపగూఢాః|
దదర్శ కాశ్చిత్ప్రమదోపగూఢా |
యథా విహంగాః కుసుమోపగూడాః ||015||

అన్యాః పునర్హర్మ్యతలోపవిష్టా |
స్తత్ర ప్రియాంకేషు సుఖోపవిష్టాః|
భర్తుః ప్రియా ధర్మపరా నివిష్టా |
దదర్శ ధీమాన్మనదాభివిష్టాః ||016||

అప్రావృతాః కాంచనరాజివర్ణాః ।
కాశ్చిత్పరార్ధ్యాస్తపనీయవర్ణాః।
పునశ్చ కాశ్చిచ్ఛశలక్ష్మవర్ణాః ।
కాంతప్రహీణా రుచిరాంగవర్ణాః ॥017॥

తతః ప్రియాన్ప్రాప్య మనోఽభిరామా ।
న్సుప్రీతియుక్తాః ప్రసమీక్ష్య రామాః।
గృహేషు హృష్టాః పరమాభిరామా ।
హరిప్రవీరః స దదర్శ రామాః ॥018॥

చంద్రప్రకాశాశ్చ హి వక్త్రమాలా ।
వక్రాక్షిపక్ష్మాశ్చ సునేత్రమాలాః।
విభూషణానాం చ దదర్శ మాలాః ।
శతహ్రదానామివ చారుమాలాః ॥019॥

న త్వేవ సీతాం పరమాభిజాతాం ।
పథి స్థితే రాజకులే ప్రజాతాం।
లతాం ప్రఫుల్లామివ సాధుజాతాం ।
దదర్శ తన్వీం మనసాభిజాతాం ॥020॥

సనాతనే వర్త్మని సంనివిష్టాం ।
రామేక్షణీం తాం మదనాభివిష్టాం।
భర్తుర్మనః శ్రీమదనుప్రవిష్టాం ।
స్త్రీభ్యో వరాభ్యశ్చ సదా విశిష్టాం ॥021॥

ఉష్ణార్దితాం సానుసృతాస్రకంఠీం ।
పురా వరార్హోత్తమనిష్కకంఠీం।
సుజాతపక్ష్మామభిరక్తకంఠీం ।
వనే ప్రవృత్తామివ నీలకంఠీం ॥022॥

అవ్యక్తలేఖామివ చంద్రలేఖాం ।
పాంసుప్రదిగ్ధామివ హేమలేఖాం।
క్షతప్రరూఢామివ బాణలేఖాం ।
వాయుప్రభిన్నామివ మేఘలేఖాం ॥023॥

సీతామపశ్యన్మనుజేశ్వరస్య ।
రామస్య పత్నీం వదతాం వరస్య।
బభూవ దుఃఖాభిహతశ్చిరస్య ।
ప్లవంగమో మంద ఇవాచిరస్య ॥024॥

—♦ సర్గ 005 ♦—

స నికామం వినామేషు విచరన్కామరూపధృక్।
విచచార కపిర్లంకాం లాఘవేన సమన్వితః ॥001॥

ఆససాదాథ లక్ష్మీవాన్రాక్షసేంద్రనివేశనం।
ప్రాకారేణార్కవర్ణేన భాస్వరేణాభిసంవృతం ॥002॥

రక్షితం రాక్షసైర్భీమైః సింహైరివ మహద్వనం।
సమీక్షమాణో భవనం చకాశే కపికుంజరః ॥003॥

రూప్యకోపహితైశ్చిత్రైస్తోరణైర్హేమభూషితైః।
విచిత్రాభిశ్చ కక్ష్యాభిర్ద్వారైశ్చ రుచిరైర్వృతం ॥004॥

గజాస్థితైర్మహామాత్రైః శూరైశ్చ విగతశ్రమైః|
ఉపస్థితమసంహార్యైర్హయైః స్యందనయాయిభిః ||005||

సింహవ్యాఘ్రతనుత్రాణైర్దాంతకాంచనరాజతైః|
ఘోషవద్భిర్విచిత్రైశ్చ సదా విచరితం రథైః ||006||

బహురత్నసమాకీర్ణం పరార్ధ్యాసనభాజనం|
మహారథసమావాసం మహారథమహాసనం ||007||

దృశ్యైశ్చ పరమోదారైస్తైస్తైశ్చ మృగపక్షిభిః|
వివిధైర్బహుసాహస్రైః పరిపూర్ణం సమంతతః ||008||

వినీతైరంతపాలైశ్చ రక్షోభిశ్చ సురక్షితం|
ముఖ్యాభిశ్చ వరస్త్రీభిః పరిపూర్ణం సమంతతః ||009||

ముదితప్రమదా రత్నం రాక్షసేంద్రనివేశనం|
వరాభరణనిర్హ్రాదైః సముద్రస్వననిఃస్వనం ||010||

తద్రాజగుణసంపన్నం ముఖ్యైశ్చ వరచందనైః|
భేరీమృదంగాభిరుతం శంఖఘోషవినాదితం ||011||

నిత్యార్చితం పర్వహుతం పూజితం రాక్షసైః సదా|
సముద్రమివ గంభీరం సముద్రమివ నిఃస్వనం ||012||

మహాత్మనో మహద్వేశ్మ మహారత్నపరిచ్ఛదం|
మహాజనసమాకీర్ణం దదర్శ స మహాకపిః ||013||

విరాజమానం వపుషా గజాశ్వరథసంకులం|
లంకాభరణమిత్యేవ సోఽమన్యత మహాకపిః ||014||

గృహాద్గృహం రాక్షసానాముద్యానాని చ వానరః|
వీక్షమాణో హ్యసంత్రస్తః ప్రాసాదాంశ్చ చచార సః ||015||

అవప్లుత్య మహావేగః ప్రహస్తస్య నివేశనం|
తతోఽన్యత్పుప్లువే వేశ్మ మహాపార్శ్వస్య వీర్యవాన్ ||016||

అథ మేఘప్రతీకాశం కుంభకర్ణనివేశనం|
విభీషణస్య చ తథా పుప్లువే స మహాకపిః ||017||

మహోదరస్య చ తథా విరూపాక్షస్య చైవ హి|
విద్యుజ్జిహ్వస్య భవనం విద్యున్మాలేస్తథైవ చ|
వజ్రదంష్ట్రస్య చ తథా పుప్లువే స మహాకపిః ||018||

శుకస్య చ మహావేగః సారణస్య చ ధీమతః|
తథా చేంద్రజితో వేశ్మ జగామ హరియూథపః ||019||

జంబుమాలేః సుమాలేశ్చ జగామ హరియూథపః|
రశ్మికేతోశ్చ భవనం సూర్యశత్రోస్తథైవ చ ||020||

ధూమ్రాక్షస్య చ సంపాతేర్భవనం మారుతాత్మజః|
విద్యుద్రూపస్య భీమస్య ఘనస్య విఘనస్య చ ||021||

శుకనాభస్య వక్రస్య శఠస్య వికటస్య చ|
హ్రస్వకర్ణస్య దంష్ట్రస్య రోమశస్య చ రక్షసః ||022||

యుద్ధోన్మత్తస్య మత్తస్య ధ్వజగ్రీవస్య నాదినః|
విద్యుజ్జిహ్వేంద్రజిహ్వానాం తథా హస్తిముఖస్య చ ||023||

కరాలస్య పిశాచస్య శోణితాక్షస్య చైవ హి|
క్రమమాణః క్రమేణైవ హనూమాన్మారుతాత్మజః ||024||

తేషు తేషు మహార్హేషు భవనేషు మహాయశాః|
తేషామృద్ధిమతామృద్ధిం దదర్శ స మహాకపిః ||025||

సర్వేషాం సమతిక్రమ్య భవనాని సమంతతః|
ఆససాదాథ లక్ష్మీవాన్రాక్షసేంద్రనివేశనం ||026||

రావణస్యోపశాయిన్యో దదర్శ హరిసత్తమః|
విచరన్హరిశార్దూలో రాక్షసీర్వికృతేక్షణాః|
శూలముద్గరహస్తాశ్చ శక్తో తోమరధారిణీః ||027||

దదర్శ వివిధాన్గుల్మాంస్తస్య రక్షఃపతేర్గృహే ||028||

రక్తాఞ్శ్వేతాన్సితాంశ్చైవ హరీంశ్చైవ మహాజవాన్|
కులీనాన్రూపసంపన్నాన్గజాన్పరగజారుజాన్ ||029||

నిష్ఠితాన్గజశిక్షాయామైరావతసమాన్యుధి|
నిహంతౄన్పరసైన్యానాం గృహే తస్మిందదర్శ సః ||030||

క్షరతశ్చ యథా మేఘాన్స్రవతశ్చ యథా గిరీన్|
మేఘస్తనితనిర్ఘోషాందుర్ధర్షాన్సమరే పరైః ||031||

సహస్రం వాహినీస్తత్ర జాంబూనదపరిష్కృతాః|
హేమజాలైరవిచ్ఛిన్నాస్తరుణాదిత్యసంనిభాః ||032||

దదర్శ రాక్షసేంద్రస్య రావణస్య నివేశనే|
శిబికా వివిధాకారాః స కపిర్మారుతాత్మజః ||033||

లతాగృహాణి చిత్రాణి చిత్రశాలాగృహాణి చ|
క్రీడాగృహాణి చాన్యాని దారుపర్వతకానపి ||034||

కామస్య గృహకం రమ్యం దివాగృహకమేవ చ|
దదర్శ రాక్షసేంద్రస్య రావణస్య నివేశనే ||035||

స మందరతలప్రఖ్యం మయూరస్థానసంకులం|
ధ్వజయష్టిభిరాకీర్ణం దదర్శ భవనోత్తమం ||036||

అనంతరత్ననిచయం నిధిజాలం సమంతతః|
ధీరనిష్ఠితకర్మాంతం గృహం భూతపతేరివ ||037||

అర్చిర్భిశ్చాపి రత్నానాం తేజసా రావణస్య చ|
విరరాజాథ తద్వేశ్మ రశ్మిమానివ రశ్మిభిః ||038||

జాంబూనదమయాన్యేవ శయనాన్యాసనాని చ|
భాజనాని చ శుభ్రాణి దదర్శ హరియూథపః ||039||

మధ్వాసవకృతక్లేదం మణిభాజనసంకులం|
మనోరమమసంబాధం కుబేరభవనం యథా ||040||

నూపురాణాం చ ఘోషేణ కాంచీనాం నినదేన చ|
మృదంగతలఘోషైశ్చ ఘోషవద్భిర్వినాదితం ||041||

ప్రాసాదసంఘాతయుతం స్త్రీరత్నశతసంకులం|
సువ్యూఢకక్ష్యం హనుమాన్ప్రవివేశ మహాగృహం ||042||

—♦ సర్గ 006 ♦—

స వేశ్మజాలం బలవాందదర్శ |
వ్యాసక్తవైదూర్యసువర్ణజాలం|
యథా మహత్ప్రావృషి మేఘజాలం |
విద్యుత్పినద్ధం సవిహంగజాలం ||001||

నివేశనానాం వివిధాశ్చ శాలాః |
ప్రధానశంఖాయుధచాపశాలాః|
మనోహరాశ్చాపి పునర్విశాలా |
దదర్శ వేశ్మాద్రిషు చంద్రశాలాః ||002||

గృహాణి నానావసురాజితాని |
దేవాసురైశ్చాపి సుపూజితాని|
సర్వైశ్చ దోషైః పరివర్జితాని |
కపిర్దదర్శ స్వబలార్జితాని ||003||

తాని ప్రయత్నాభిసమాహితాని |
మయేన సాక్షాదివ నిర్మితాని|
మహీతలే సర్వగుణోత్తరాణి |
దదర్శ లంకాధిపతేర్గృహాణి ||004||

తతో దదర్శోచ్ఛ్రితమేఘరూపం |
మనోహరం కాంచనచారురూపం|
రక్షోఽధిపస్యాత్మబలానురూపం |
గృహోత్తమం హ్యప్రతిరూపరూపం ||005||

మహీతలే స్వర్గమివ ప్రకీర్ణం |
శ్రియా జ్వలంతం బహురత్నకీర్ణం|
నానాతరూణాం కుసుమావకీర్ణం |
గిరేరివాగ్రం రజసావకీర్ణం ||006||

నారీప్రవేకైరివ దీప్యమానం |
తడిద్భిరంభోదవదర్చ్యమానం|
హంసప్రవేకైరివ వాహ్యమానం |
శ్రియా యుతం ఖే సుకృతాం విమానం ||007||

యథా నగాగ్రం బహుధాతుచిత్రం |
యథా నభశ్చ గ్రహచంద్రచిత్రం|
దదర్శ యుక్తీకృతమేఘచిత్రం |
విమానరత్నం బహురత్నచిత్రం ||008||

మహీ కృతా పర్వతరాజిపూర్ణా |
శైలాః కృతా వృక్షవితానపూర్ణాః|
వృక్షాః కృతాః పుష్పవితానపూర్ణాః |
పుష్పం కృతం కేసరపత్రపూర్ణం ||009||

కృతాని వేశ్మాని చ పాండురాణి |
తథా సుపుష్పా అపి పుష్కరిణ్యః|
పునశ్చ పద్మాని సకేసరాణి |
ధన్యాని చిత్రాణి తథా వనాని ||010||

పుష్పాహ్వయం నామ విరాజమానం |
రత్నప్రభాభిశ్చ వివర్ధమానం|
వేశ్మోత్తమానామపి చోచ్చమానం |
మహాకపిస్తత్ర మహావిమానం ||011||

కృతాశ్చ వైదూర్యమయా విహంగా |
రూప్యప్రవాలైశ్చ తథా విహంగాః|
చిత్రాశ్చ నానావసుభిర్భుజంగా |
జాత్యానురూపాస్తురగాః శుభాంగాః ||012||

ప్రవాలజాంబూనదపుష్పపక్షాః |
సలీలమావర్జితజిహ్మపక్షాః|
కామస్య సాక్షాదివ భాంతి పక్షాః |
కృతా విహంగాః సుముఖాః సుపక్షాః ||013||

నియుజ్యమానాశ్చ గజాః సుహస్తాః |
సకేసరాశ్చోత్పలపత్రహస్తాః|
బభూవ దేవీ చ కృతా సుహస్తా |
లక్ష్మీస్తథా పద్మిని పద్మహస్తా ||014||

ఇతీవ తద్గృహమభిగమ్య శోభనం |
సవిస్మయో నగమివ చారుశోభనం|
పునశ్చ తత్పరమసుగంధి సుందరం |
హిమాత్యయే నగమివ చారుకందరం ||015||

తతః స తాం కపిరభిపత్య పూజితాం |
చరన్పురీం దశముఖబాహుపాలితాం|
అదృశ్య తాం జనకసుతాం సుపూజితాం |
సుదుఃఖితాం పతిగుణవేగనిర్జితాం ||016||

తతస్తదా బహువిధభావితాత్మనః |
కృతాత్మనో జనకసుతాం సువర్త్మనః|
అపశ్యతోఽభవదతిదుఃఖితం మనః |
సుచక్షుషః ప్రవిచరతో మహాత్మనః ||017||

—♦ సర్గ 007 ♦—

తస్యాలయవరిష్ఠస్య మధ్యే విపులమాయతం|
దదర్శ భవనశ్రేష్ఠం హనూమాన్మారుతాత్మజః ||001||

అర్ధయోజనవిస్తీర్ణమాయతం యోజనం హి తత్|
భవనం రాక్షసేంద్రస్య బహుప్రాసాదసంకులం ||002||

మార్గమాణస్తు వైదేహీం సీతామాయతలోచనాం|
సర్వతః పరిచక్రామ హనూమానరిసూదనః ||003||

చతుర్విషాణైర్ద్విరదైస్త్రివిషాణైస్తథైవ చ|
పరిక్షిప్తమసంబాధం రక్ష్యమాణముదాయుధైః ||004||

రాక్షసీభిశ్చ పత్నీభీ రావణస్య నివేశనం|
ఆహృతాభిశ్చ విక్రమ్య రాజకన్యాభిరావృతం ||005||

తన్నక్రమకరాకీర్ణం తిమింగిలఝషాకులం|
వాయువేగసమాధూతం పన్నగైరివ సాగరం ||006||

యా హి వైశ్వరణే లక్ష్మీర్యా చేంద్రే హరివాహనే|
సా రావణగృహే సర్వా నిత్యమేవానపాయినీ ||007||

యా చ రాజ్ఞః కుబేరస్య యమస్య వరుణస్య చ|
తాదృశీ తద్విశిష్టా వా ఋద్ధీ రక్షో గృహేష్విహ ||008||

తస్య హర్మ్యస్య మధ్యస్థం వేశ్మ చాన్యత్సునిర్మితం|
బహునిర్యూహ సంకీర్ణం దదర్శ పవనాత్మజః ||009||

బ్రహ్మణోఽర్థే కృతం దివ్యం దివి యద్విశ్వకర్మణా|
విమానం పుష్పకం నామ సర్వరత్నవిభూషితం ||010||

పరేణ తపసా లేభే యత్కుబేరః పితామహాత్|
కుబేరమోజసా జిత్వా లేభే తద్రాక్షసేశ్వరః ||011||

ఈహా మృగసమాయుక్తైః కార్యస్వరహిరణ్మయైః|
సుకృతైరాచితం స్తంభైః ప్రదీప్తమివ చ శ్రియా ||012||

మేరుమందరసంకాశైరుల్లిఖద్భిరివాంబరం|
కూటాగారైః శుభాకారైః సర్వతః సమలంకృతం ||013||

జ్వలనార్కప్రతీకాశం సుకృతం విశ్వకర్మణా|
హేమసోపానసంయుక్తం చారుప్రవరవేదికం ||014||

జాలవాతాయనైర్యుక్తం కాంచనైః స్ఫాటికైరపి|
ఇంద్రనీలమహానీలమణిప్రవరవేదికం|
విమానం పుష్పకం దివ్యమారురోహ మహాకపిః ||015||

తత్రస్థః స తదా గంధం పానభక్ష్యాన్నసంభవం|
దివ్యం సంమూర్ఛితం జిఘ్రన్రూపవంతమివానిలం ||016||

స గంధస్తం మహాసత్త్వం బంధుర్బంధుమివోత్తమం|
ఇత ఏహీత్యువాచేవ తత్ర యత్ర స రావణః ||017||

తతస్తాం ప్రస్థితః శాలాం దదర్శ మహతీం శుభాం|
రావణస్య మనఃకాంతాం కాంతామివ వరస్త్రియం ||018||

మణిసోపానవికృతాం హేమజాలవిరాజితాం|
స్ఫాటికైరావృతతలాం దంతాంతరితరూపికాం ||019||

ముక్తాభిశ్చ ప్రవాలైశ్చ రూప్యచామీకరైరపి|
విభూషితాం మణిస్తంభైః సుబహుస్తంభభూషితాం ||020||

సమైరృజుభిరత్యుచ్చైః సమంతాత్సువిభూషితైః|
స్తంభైః పక్షైరివాత్యుచ్చైర్దివం సంప్రస్థితామివ ||021||

మహత్యా కుథయాస్త్రీణం పృథివీలక్షణాంకయా|
పృథివీమివ విస్తీర్ణాం సరాష్ట్రగృహమాలినీం ||022||

నాదితాం మత్తవిహగైర్దివ్యగంధాధివాసితాం|
పరార్ధ్యాస్తరణోపేతాం రక్షోఽధిపనిషేవితాం ||023||

ధూమ్రామగరుధూపేన విమలాం హంసపాండురాం|
చిత్రాం పుష్పోపహారేణ కల్మాషీమివ సుప్రభాం ||024||

మనఃసంహ్లాదజననీం వర్ణస్యాపి ప్రసాదినీం|
తాం శోకనాశినీం దివ్యాం శ్రియః సంజననీమివ ||025||

ఇంద్రియాణీంద్రియార్థైస్తు పంచ పంచభిరుత్తమైః|
తర్పయామాస మాతేవ తదా రావణపాలితా ||026||

స్వర్గోఽయం దేవలోకోఽయమింద్రస్యేయం పురీ భవేత్|
సిద్ధిర్వేయం పరా హి స్యాదిత్యమన్యత మారుతిః ||027||

ప్రధ్యాయత ఇవాపశ్యత్ప్రదీపాంస్తత్ర కాంచనాన్|
ధూర్తానివ మహాధూర్తైర్దేవనేన పరాజితాన్ ||028||

దీపానాం చ ప్రకాశేన తేజసా రావణస్య చ|
అర్చిర్భిర్భూషణానాం చ ప్రదీప్తేత్యభ్యమన్యత ||029||

తతోఽపశ్యత్కుథాసీనం నానావర్ణాంబరస్రజం|
సహస్రం వరనారీణాం నానావేషవిభూషితం ||030||

పరివృత్తేఽర్ధరాత్రే తు పాననిద్రావశం గతం|
క్రీడిత్వోపరతం రాత్రౌ సుష్వాప బలవత్తదా ||031||

తత్ప్రసుప్తం విరురుచే నిఃశబ్దాంతరభూషణం|
నిఃశబ్దహంసభ్రమరం యథా పద్మవనం మహత్ ||032||

తాసాం సంవృతదంతాని మీలితాక్షాణి మారుతిః|
అపశ్యత్పద్మగంధీని వదనాని సుయోషితాం ||033||

ప్రబుద్ధానీవ పద్మాని తాసాం భూత్వా క్షపాక్షయే|
పునఃసంవృతపత్రాణి రాత్రావివ బభుస్తదా ||034||

ఇమాని ముఖపద్మాని నియతం మత్తషట్పదాః|
అంబుజానీవ ఫుల్లాని ప్రార్థయంతి పునః పునః ||035||

ఇతి వామన్యత శ్రీమానుపపత్త్యా మహాకపిః|
మేనే హి గుణతస్తాని సమాని సలిలోద్భవైః ||036||

సా తస్య శుశుభే శాలా తాభిః స్త్రీభిర్విరాజితా|
శారదీవ ప్రసన్నా ద్యౌస్తారాభిరభిశోభితా ||037||

స చ తాభిః పరివృతః శుశుభే రాక్షసాధిపః|
యథా హ్యుడుపతిః శ్రీమాంస్తారాభిరభిసంవృతః ||038||

యాశ్చ్యవంతేఽమ్బరాత్తారాః పుణ్యశేషసమావృతాః|
ఇమాస్తాః సంగతాః కృత్స్నా ఇతి మేనే హరిస్తదా ||039||

తారాణామివ సువ్యక్తం మహతీనాం శుభార్చిషాం|
ప్రభావర్ణప్రసాదాశ్చ విరేజుస్తత్ర యోషితాం ||040||

వ్యావృత్తగురుపీనస్రక్ప్రకీర్ణవరభూషణాః|
పానవ్యాయామకాలేషు నిద్రాపహృతచేతసః ||041||

వ్యావృత్తతిలకాః కాశ్చిత్కాశ్చిదుద్భ్రాంతనూపురాః|
పార్శ్వే గలితహారాశ్చ కాశ్చిత్పరమయోషితః ||042||

ముఖా హారవృతాశ్చాన్యాః కాశ్చిత్ప్రస్రస్తవాససః|
వ్యావిద్ధరశనా దామాః కిశోర్య ఇవ వాహితాః ||043||

సుకుండలధరాశ్చాన్యా విచ్ఛిన్నమృదితస్రజః|
గజేంద్రమృదితాః ఫుల్లా లతా ఇవ మహావనే ||044||

చంద్రాంశుకిరణాభాశ్చ హారాః కాసాంచిదుత్కటాః|
హంసా ఇవ బభుః సుప్తాః స్తనమధ్యేషు యోషితాం ||045||

అపరాసాం చ వైదూర్యాః కాదంబా ఇవ పక్షిణః|
హేమసూత్రాణి చాన్యాసాం చక్రవాకా ఇవాభవన్ ||046||

హంసకారండవాకీర్ణాశ్చక్రవాకోపశోభితాః|
ఆపగా ఇవ తా రేజుర్జఘనైః పులినైరివ ||047||

కింకిణీజాలసంకాశాస్తా హేమవిపులాంబుజాః|
భావగ్రాహా యశస్తీరాః సుప్తా నద్య ఇవాబభుః ||048||

మృదుష్వంగేషు కాసాంచిత్కుచాగ్రేషు చ సంస్థితాః|
బభూవుర్భూషణానీవ శుభా భూషణరాజయః ||049||

అంశుకాంతాశ్చ కాసాంచిన్ముఖమారుతకంపితాః|
ఉపర్యుపరి వక్త్రాణాం వ్యాధూయంతే పునః పునః ||050||

తాః పాతాకా ఇవోద్ధూతాః పత్నీనాం రుచిరప్రభాః|
నానావర్ణసువర్ణానాం వక్త్రమూలేషు రేజిరే ||051||

వవల్గుశ్చాత్ర కాసాంచిత్కుండలాని శుభార్చిషాం|
ముఖమారుతసంసర్గాన్మందం మందం సుయోషితాం ||052||

శర్కరాసవగంధః స ప్రకృత్యా సురభిః సుఖః|
తాసాం వదననిఃశ్వాసః సిషేవే రావణం తదా ||053||

రావణాననశంకాశ్చ కాశ్చిద్రావణయోషితః|
ముఖాని స్మ సపత్నీనాముపాజిఘ్రన్పునః పునః ||054||

అత్యర్థం సక్తమనసో రావణే తా వరస్త్రియః|
అస్వతంత్రాః సపత్నీనాం ప్రియమేవాచరంస్తదా ||055||

బాహూనుపనిధాయాన్యాః పారిహార్య విభూషితాః|
అంశుకాని చ రమ్యాణి ప్రమదాస్తత్ర శిశ్యిరే ||056||

అన్యా వక్షసి చాన్యస్యాస్తస్యాః కాచిత్పునర్భుజం|
అపరా త్వంకమన్యస్యాస్తస్యాశ్చాప్యపరా భుజౌ ||057||

ఊరుపార్శ్వకటీపృష్ఠమన్యోన్యస్య సమాశ్రితాః|
పరస్పరనివిష్టాంగ్యో మదస్నేహవశానుగాః ||058||

అన్యోన్యస్యాంగసంస్పర్శాత్ప్రీయమాణాః సుమధ్యమాః|
ఏకీకృతభుజాః సర్వాః సుషుపుస్తత్ర యోషితః ||059||

అన్యోన్యభుజసూత్రేణ స్త్రీమాలాగ్రథితా హి సా|
మాలేవ గ్రథితా సూత్రే శుశుభే మత్తషట్పదా ||060||

లతానాం మాధవే మాసి ఫుల్లానాం వాయుసేవనాత్|
అన్యోన్యమాలాగ్రథితం సంసక్తకుసుమోచ్చయం ||061||

వ్యతివేష్టితసుస్కంధమన్యోన్యభ్రమరాకులం|
ఆసీద్వనమివోద్ధూతం స్త్రీవనం రావణస్య తత్ ||062||

ఉచితేష్వపి సువ్యక్తం న తాసాం యోషితాం తదా|
వివేకః శక్య ఆధాతుం భూషణాంగాంబరస్రజాం ||063||

రావణే సుఖసంవిష్టే తాః స్త్రియో వివిధప్రభాః|
జ్వలంతః కాంచనా దీపాః ప్రేక్షంతానిమిషా ఇవ ||064||

రాజర్షిపితృదైత్యానాం గంధర్వాణాం చ యోషితః|
రక్షసాం చాభవన్కన్యాస్తస్య కామవశం గతాః ||065||

న తత్ర కాచిత్ప్రమదా ప్రసహ్యా |
వీర్యోపపన్నేన గుణేన లబ్ధా|
న చాన్యకామాపి న చాన్యపూర్వా |
వినా వరార్హాం జనకాత్మజాం తు ||066||

న చాకులీనా న చ హీనరూపా |
నాదక్షిణా నానుపచార యుక్తా|
భార్యాభవత్తస్య న హీనసత్త్వా |
న చాపి కాంతస్య న కామనీయా ||067||

బభూవ బుద్ధిస్తు హరీశ్వరస్య |
యదీదృశీ రాఘవధర్మపత్నీ|
ఇమా యథా రాక్షసరాజభార్యాః |
సుజాతమస్యేతి హి సాధుబుద్ధేః ||068||

పునశ్చ సోఽచింతయదార్తరూపో |
ధ్రువం విశిష్టా గుణతో హి సీతా|
అథాయమస్యాం కృతవాన్మహాత్మా |
లంకేశ్వరః కష్టమనార్యకర్మ ||069||

—♦ సర్గ 008 ♦—

తత్ర దివ్యోపమం ముఖ్యం స్ఫాటికం రత్నభూషితం|
అవేక్షమాణో హనుమాందదర్శ శయనాసనం ||001||

తస్య చైకతమే దేశే సోఽగ్ర్యమాల్యవిభూషితం|
దదర్శ పాండురం ఛత్రం తారాధిపతిసంనిభం ||002||

బాలవ్యజనహస్తాభిర్వీజ్యమానం సమంతతః|
గంధైశ్చ వివిధైర్జుష్టం వరధూపేన ధూపితం ||003||

పరమాస్తరణాస్తీర్ణమావికాజినసంవృతం|
దామభిర్వరమాల్యానాం సమంతాదుపశోభితం ||004||

తస్మింజీమూతసంకాశం ప్రదీప్తోత్తమకుండలం|
లోహితాక్షం మహాబాహుం మహారజతవాససం ||005||

లోహితేనానులిప్తాంగం చందనేన సుగంధినా|
సంధ్యారక్తమివాకాశే తోయదం సతడిద్గుణం ||006||

వృతమాభరణైర్దివ్యైః సురూపం కామరూపిణం|
సవృక్షవనగుల్మాఢ్యం ప్రసుప్తమివ మందరం ||007||

క్రీడిత్వోపరతం రాత్రౌ వరాభరణభూషితం|
ప్రియం రాక్షసకన్యానాం రాక్షసానాం సుఖావహం ||008||

పిత్వాప్యుపరతం చాపి దదర్శ స మహాకపిః|
భాస్కరే శయనే వీరం ప్రసుప్తం రాక్షసాధిపం ||009||

నిఃశ్వసంతం యథా నాగం రావణం వానరోత్తమః|
ఆసాద్య పరమోద్విగ్నః సోఽపాసర్పత్సుభీతవత్ ||010||

అథారోహణమాసాద్య వేదికాంతరమాశ్రితః|
సుప్తం రాక్షసశార్దూలం ప్రేక్షతే స్మ మహాకపిః ||011||

శుశుభే రాక్షసేంద్రస్య స్వపతః శయనోత్తమం|
గంధహస్తిని సంవిష్టే యథాప్రస్రవణం మహత్ ||012||

కాంచనాంగదనద్ధౌ చ దదర్శ స మహాత్మనః|
విక్షిప్తౌ రాక్షసేంద్రస్య భుజావింద్రధ్వజోపమౌ ||013||

ఐరావతవిషాణాగ్రైరాపీడితకృతవ్రణౌ|
వజ్రోల్లిఖితపీనాంసౌ విష్ణుచక్రపరిక్షితౌ ||014||

పీనౌ సమసుజాతాంసౌ సంగతౌ బలసంయుతౌ|
సులక్షణ నఖాంగుష్ఠౌ స్వంగులీతలలక్షితౌ ||015||

సంహతౌ పరిఘాకారౌ వృత్తౌ కరికరోపమౌ|
విక్షిప్తౌ శయనే శుభ్రే పంచశీర్షావివోరగౌ ||016||

శశక్షతజకల్పేన సుశీతేన సుగంధినా|
చందనేన పరార్ధ్యేన స్వనులిప్తౌ స్వలంకృతౌ ||017||

ఉత్తమస్త్రీవిమృదితౌ గంధోత్తమనిషేవితౌ|
యక్షపన్నగగంధర్వదేవదానవరావిణౌ ||018||

దదర్శ స కపిస్తస్య బాహూ శయనసంస్థితౌ|
మందరస్యాంతరే సుప్తౌ మహార్హీ రుషితావివ ||019||

తాభ్యాం స పరిపూర్ణాభ్యాం భుజాభ్యాం రాక్షసాధిపః|
శుశుభేఽచలసంకాశః శృంగాభ్యామివ మందరః ||020||

చూతపుంనాగసురభిర్బకులోత్తమసంయుతః|
మృష్టాన్నరససంయుక్తః పానగంధపురఃసరః ||021||

తస్య రాక్షససింహస్య నిశ్చక్రామ ముఖాన్మహాన్|
శయానస్య వినిఃశ్వాసః పూరయన్నివ తద్గృహం ||022||

ముక్తామణివిచిత్రేణ కాంచనేన విరాజతా|
ముకుటేనాపవృత్తేన కుండలోజ్జ్వలితాననం ||023||

రక్తచందనదిగ్ధేన తథా హారేణ శోభితా|
పీనాయతవిశాలేన వక్షసాభివిరాజితం ||024||

పాండురేణాపవిద్ధేన క్షౌమేణ క్షతజేక్షణం|
మహార్హేణ సుసంపీతం పీతేనోత్తమవాససా ||025||

మాషరాశిప్రతీకాశం నిఃశ్వసంతం భుజంగవత్|
గాంగే మహతి తోయాంతే ప్రసుతమివ కుంజరం ||026||

చతుర్భిః కాంచనైర్దీపైర్దీప్యమానైశ్చతుర్దిశం|
ప్రకాశీకృతసర్వాంగం మేఘం విద్యుద్గణైరివ ||027||

పాదమూలగతాశ్చాపి దదర్శ సుమహాత్మనః|
పత్నీః స ప్రియభార్యస్య తస్య రక్షఃపతేర్గృహే ॥028॥

శశిప్రకాశవదనా వరకుండలభూషితాః|
అమ్లానమాల్యాభరణా దదర్శ హరియూథపః ॥029॥

నృత్తవాదిత్రకుశలా రాక్షసేంద్రభుజాంకగాః|
వరాభరణధారిణ్యో నిషన్నా దదృశే కపిః ॥030॥

వజ్రవైదూర్యగర్భాణి శ్రవణాంతేషు యోషితాం|
దదర్శ తాపనీయాని కుండలాన్యంగదాని చ ॥031॥

తాసాం చంద్రోపమైర్వక్త్రైః శుభైర్లలితకుండలైః|
విరరాజ విమానం తన్నభస్తారాగణైరివ ॥032॥

మదవ్యాయామఖిన్నాస్తా రాక్షసేంద్రస్య యోషితః|
తేషు తేష్వవకాశేషు ప్రసుప్తాస్తనుమధ్యమాః ॥033॥

కాచిద్వీణాం పరిష్వజ్య ప్రసుప్తా సంప్రకాశతే|
మహానదీప్రకీర్ణేవ నలినీ పోతమాశ్రితా ॥034॥

అన్యా కక్షగతేనైవ మడ్డుకేనాసితేక్షణా|
ప్రసుప్తా భామినీ భాతి బాలపుత్రేవ వత్సలా ॥035॥

పటహం చారుసర్వాంగీ పీడ్య శేతే శుభస్తనీ|
చిరస్య రమణం లబ్ధ్వా పరిష్వజ్యేవ కామినీ ॥036॥

కాచిదంశం పరిష్వజ్య సుప్తా కమలలోచనా|
నిద్రావశమనుప్రాప్తా సహకాంతేవ భామినీ ॥037॥

అన్యా కనకసంకాశైర్మృదుపీనైర్మనోరమైః|
మృదంగం పరిపీడ్యాంగైః ప్రసుప్తా మత్తలోచనా ॥038॥

భుజపార్శ్వాంతరస్థేన కక్షగేణ కృశోదరీ|
పణవేన సహానింద్యా సుప్తా మదకృతశ్రమా ॥039॥

డిండిమం పరిగృహ్యాన్యా తథైవాసక్తడిండిమా|
ప్రసుప్తా తరుణం వత్సముపగూహ్యేవ భామినీ ॥040॥

కాచిదాడంబరం నారీ భుజసంభోగపీడితం|
కృత్వా కమలపత్రాక్షీ ప్రసుప్తా మదమోహితా ॥041॥

కలశీమపవిద్ధ్యాన్యా ప్రసుప్తా భాతి భామినీ|
వసంతే పుష్పశబలా మాలేవ పరిమార్జితా ॥042॥

పాణిభ్యాం చ కుచౌ కాచిత్సువర్ణకలశోపమౌ|
ఉపగూహ్యాబలా సుప్తా నిద్రాబలపరాజితా ॥043॥

అన్యా కమలపత్రాక్షీ పూర్ణేందుసదృశాననా|
అన్యామాలింగ్య సుశ్రోణీ ప్రసుప్తా మదవిహ్వలా ॥044॥

ఆతోద్యాని విచిత్రాణి పరిష్వజ్య వరస్త్రియః|
నిపీడ్య చ కుచైః సుప్తాః కామిన్యః కాముకానివ ॥045॥

తాసామేకాంతవిన్యస్తే శయానాం శయనే శుభే|
దదర్శ రూపసంపన్నామపరాం స కపిః స్త్రియం ॥046॥

ముక్తామణిసమాయుక్తైర్భూషణైః సువిభూషితాం|
విభూషయంతీమివ చ స్వశ్రియా భవనోత్తమం ||047||

గౌరీం కనకవర్ణాభామిష్టామంతఃపురేశ్వరీం|
కపిర్మందోదరీం తత్ర శయానాం చారురూపిణీం ||048||

స తాం దృష్ట్వా మహాబాహుర్భూషితాం మారుతాత్మజః|
తర్కయామాస సీతేతి రూపయౌవనసంపదా|
హర్షేణ మహతా యుక్తో ననంద హరియూథపః ||049||

ఆస్ఫోటయామాస చుచుంబ పుచ్ఛం |
ననంద చిక్రీడ జగౌ జగామ|
స్తంభానరోహన్నిపపాత భూమౌ |
నిదర్శయన్స్వాం ప్రకృతిం కపీనాం ||050||

—♦ సర్గ 009 ♦—

అవధూయ చ తాం బుద్ధిం బభూవావస్థితస్తదా|
జగామ చాపరాం చింతాం సీతాం ప్రతి మహాకపిః ||001||

న రామేణ వియుక్తా సా స్వప్తుమర్హతి భామినీ|
న భోక్తుం నాప్యలంకర్తుం న పానముపసేవితుం ||002||

నాన్యం నరముపస్థాతుం సురాణామపి చేశ్వరం|
న హి రామసమః కశ్చిద్విద్యతే త్రిదశేష్వపి|
అన్యేయమితి నిశ్చిత్య పానభూమౌ చచార సః ||003||

క్రీడితేనాపరాః క్లాంతా గీతేన చ తథా పరాః|
నృత్తేన చాపరాః క్లాంతాః పానవిప్రహతాస్తథా ||004||

మురజేషు మృదంగేషు పీఠికాసు చ సంస్థితాః|
తథాస్తరణముఖ్యేషు సంవిష్టాశ్చాపరాః స్త్రియః ||005||

అంగనానాం సహస్రేణ భూషితేన విభూషణైః|
రూపసంలాపశీలేన యుక్తగీతార్థభాషిణా ||006||

దేశకాలాభియుక్తేన యుక్తవాక్యాభిధాయినా|
రతాభిరతసంసుప్తం దదర్శ హరియూథపః ||007||

తాసాం మధ్యే మహాబాహుః శుశుభే రాక్షసేశ్వరః|
గోష్ఠే మహతి ముఖ్యానాం గవాం మధ్యే యథా వృషః ||008||

స రాక్షసేంద్రః శుశుభే తాభిః పరివృతః స్వయం|
కరేణుభిర్యథారణ్యం పరికీర్ణో మహాద్విపః ||009||

సర్వకామైరుపేతాం చ పానభూమిం మహాత్మనః|
దదర్శ కపిశార్దూలస్తస్య రక్షఃపతేర్గృహే ||010||

మృగాణాం మహిషాణాం చ వరాహాణాం చ భాగశః|
తత్ర న్యస్తాని మాంసాని పానభూమౌ దదర్శ సః ||011||

రౌక్మేషు చ విశలేషు భాజనేష్వర్ధభక్షితాన్|
దదర్శ కపిశార్దూల మయూరాన్కుక్కుటాంస్తథా ||012||

వరాహవార్ధ్రాణసకాందధిసౌవర్చలాయుతాన్|
శల్యాన్మృగమయూరాంశ్చ హనూమానన్వవైక్షత ||013||

కృకరాన్వివిధాన్సిద్ధాంశ్చకోరానర్ధభక్షితాన్।
మహిషానేకశల్యాంశ్చ ఛాగాంశ్చ కృతనిష్ఠితాన్।
లేఖ్యముచ్చావచం పేయం భోజ్యాని వివిధాని చ ॥014॥

తథామ్లలవణోత్తంసైర్వివిధై రాగషాడవైః।
హార నూపురకేయూరైరపవిద్ధైర్మహాధనైః ॥015॥

పానభాజనవిక్షిప్తైః ఫలైశ్చ వివిధైరపి।
కృతపుష్పోపహారా భూరధికం పుష్యతి శ్రియం ॥016॥

తత్ర తత్ర చ విన్యస్తైః సుశ్లిష్టైః శయనాసనైః।
పానభూమిర్వినా వహ్నిం ప్రదీప్తేవోపలక్ష్యతే ॥017॥

బహుప్రకారైర్వివిధైర్వరసంస్కారసంస్కృతైః।
మాంసైః కుశలసంయుక్తైః పానభూమిగతైః పృథక్ ॥018॥

దివ్యాః ప్రసన్నా వివిధాః సురాః కృతసురా అపి।
శర్కరాసవమాధ్వీకాః పుష్పాసవఫలాసవాః।
వాసచూర్ణైశ్చ వివిధైర్మృష్టాస్తైస్తైః పృథక్పృథక్ ॥019॥

సంతతా శుశుభే భూమిర్మాల్యైశ్చ బహుసంస్థితైః।
హిరణ్మయైశ్చ కరకైర్భాజనైః స్ఫాటికైరపి।
జాంబూనదమయైశ్చాన్యైః కరకైరభిసంవృతా ॥020॥

రాజతేషు చ కుంభేషు జాంబూనదమయేషు చ।
పానశ్రేష్ఠం తదా భూరి కపిస్తత్ర దదర్శ హ ॥021॥

సోఽపశ్యచ్ఛాతకుంభాని శీధోర్మణిమయాని చ।
రాజతాని చ పూర్ణాని భాజనాని మహాకపిః ॥022॥

క్వచిదర్ధావశేషాణి క్వచిత్పీతాని సర్వశః।
క్వచిన్నైవ ప్రపీతాని పానాని స దదర్శ హ ॥023॥

క్వచిద్భక్ష్యాంశ్చ వివిధాన్క్వచిత్పానాని భాగశః।
క్వచిదన్నావశేషాణి పశ్యన్వై విచచార హ ॥024॥

క్వచిత్ప్రభిన్నైః కరకైః క్వచిదాలోడితైర్ఘటైః।
క్వచిత్సంపృక్తమాల్యాని జలాని చ ఫలాని చ ॥025॥

శయనాన్యత్ర నారీణాం శూన్యాని బహుధా పునః।
పరస్పరం సమాశ్లిష్య కాశ్చిత్సుప్తా వరాంగనాః ॥026॥

కాచిచ్చ వస్త్రమన్యస్యా అపహృత్యోపగుహ్య చ।
ఉపగమ్యాబలా సుప్తా నిద్రాబలపరాజితా ॥027॥

తాసాముచ్ఛ్వాసవాతేన వస్త్రం మాల్యం చ గాత్రజం।
నాత్యర్థం స్పందతే చిత్రం ప్రాప్య మందమివానిలం ॥028॥

చందనస్య చ శీతస్య శీధోర్మధురసస్య చ।
వివిధస్య చ మాల్యస్య పుష్పస్య వివిధస్య చ ॥029॥

బహుధా మారుతస్తత్ర గంధం వివిధముద్వహన్।
స్నానానాం చందనానాం చ ధూపానాం చైవ మూర్ఛితః।
ప్రవవౌ సురభిర్గంధో విమానే పుష్పకే తదా ॥030॥

శ్యామావదాతాస్తత్రాన్యాః కాశ్చిత్కృష్ణా వరాంగనాః।
కాశ్చిత్కాంచనవర్ణాంగ్యః ప్రమదా రాక్షసాలయే ॥031॥

తాసాం నిద్రావశత్వాచ్చ మదనేన విమూర్ఛితం|
పద్మినీనాం ప్రసుప్తానాం రూపమాసీద్యథైవ హి ||032||

ఏవం సర్వమశేషేణ రావణాంతఃపురం కపిః|
దదర్శ సుమహాతేజా న దదర్శ చ జానకీం ||033||

నిరీక్షమాణశ్చ తతస్తాః స్త్రియః స మహాకపిః|
జగామ మహతీం చింతాం ధర్మసాధ్వసశంకితః ||034||

పరదారావరోధస్య ప్రసుప్తస్య నిరీక్షణం|
ఇదం ఖలు మమాత్యర్థం ధర్మలోపం కరిష్యతి ||035||

న హి మే పరదారాణాం దృష్టిర్విషయవర్తినీ|
అయం చాత్ర మయా దృష్టః పరదారపరిగ్రహః ||036||

తస్య ప్రాదురభూచ్చింతాపునరన్యా మనస్వినః|
నిశ్చితైకాంతచిత్తస్య కార్యనిశ్చయదర్శినీ ||037||

కామం దృష్ట్వా మయా సర్వా విశ్వస్తా రావణస్త్రియః|
న తు మే మనసః కించిద్వైకృత్యముపపద్యతే ||038||

మనో హి హేతుః సర్వేషామింద్రియాణాం ప్రవర్తతే|
శుభాశుభాస్వవస్థాసు తచ్చ మే సువ్యవస్థితం ||039||

నాన్యత్ర హి మయా శక్యా వైదేహీ పరిమార్గితుం|
స్త్రియో హి స్త్రీషు దృశ్యంతే సదా సంపరిమార్గణే ||040||

యస్య సత్త్వస్య యా యోనిస్తస్యాం తత్పరిమార్గ్యతే|
న శక్యం ప్రమదా నష్టా మృగీషు పరిమార్గితుం ||041||

తదిదం మార్గితం తావచ్ఛుద్ధేన మనసా మయా|
రావణాంతఃపురం సర్వం దృశ్యతే న చ జానకీ ||042||

దేవగంధర్వకన్యాశ్చ నాగకన్యాశ్చ వీర్యవాన్|
అవేక్షమాణో హనుమాన్నైవాపశ్యత జానకీం ||043||

తామపశ్యన్కపిస్తత్ర పశ్యంశ్చాన్యా వరస్త్రియః|
అపక్రమ్య తదా వీరః ప్రధ్యాతుముపచక్రమే ||044||

—♦ సర్గ 010 ♦—

స తస్య మధ్యే భవనస్య వానరో |
లతాగృహాంశ్చిత్రగృహాన్నిశాగృహాన్|
జగామ సీతాం ప్రతి దర్శనోత్సుకో |
న చైవ తాం పశ్యతి చారుదర్శనాం ||001||

స చింతయామాస తతో మహాకపిః |
ప్రియామపశ్యన్రఘునందనస్య తాం|
ధ్రువం ను సీతా మ్రియతే యథా న మే |
విచిన్వతో దర్శనమేతి మైథిలీ ||002||

సా రాక్షసానాం ప్రవరేణ బాలా |
స్వశీలసంరక్షణ తత్పరా సతీ|
అనేన నూనం ప్రతిదుష్టకర్మణా |
హతా భవేదార్యపథే పరే స్థితా ||003||

విరూపరూపా వికృతా వివర్చసో |
మహాననా దీర్ఘవిరూపదర్శనాః|
సమీక్ష్య సా రాక్షసరాజయోషితో |
భయాద్వినష్టా జనకేశ్వరాత్మజా ||004||

సీతామదృష్ట్వా హ్యనవాప్య పౌరుషం |
విహృత్య కాలం సహ వానరైశ్చిరం|
న మేఽస్తి సుగ్రీవసమీపగా గతిః |
సుతీక్ష్ణదండో బలవాంశ్చ వానరః ||005||

దృష్టమంతఃపురం సర్వం దృష్ట్వా రావణయోషితః|
న సీతా దృశ్యతే సాధ్వీ వృథా జాతో మమ శ్రమః ||006||

కిం ను మాం వానరాః సర్వే గతం వక్ష్యంతి సంగతాః|
గత్వా తత్ర త్వయా వీర కిం కృతం తద్వదస్వ నః ||007||

అదృష్ట్వా కిం ప్రవక్ష్యామి తామహం జనకాత్మజాం|
ధ్రువం ప్రాయముపేష్యంతి కాలస్య వ్యతివర్తనే ||008||

కిం వా వక్ష్యతి వృద్ధశ్చ జాంబవానంగదశ్చ సః|
గతం పారం సముద్రస్య వానరాశ్చ సమాగతాః ||009||

అనిర్వేదః శ్రియో మూలమనిర్వేదః పరం సుఖం|
భూయస్తావద్విచేష్యామి న యత్ర విచయః కృతః ||010||

అనిర్వేదో హి సతతం సర్వార్థేషు ప్రవర్తకః|
కరోతి సఫలం జంతోః కర్మ యచ్చ కరోతి సః ||011||

తస్మాదనిర్వేద కృతం యత్నం చేష్టేఽహముత్తమం|
అదృష్టాంశ్చ విచేష్యామి దేశాన్రావణపాలితాన్ ||012||

ఆపానశాలావిచితాస్తథా పుష్పగృహాణి చ|
చిత్రశాలాశ్చ విచితా భూయః క్రీడాగృహాణి చ ||013||

నిష్కుటాంతరరథ్యాశ్చ విమానాని చ సర్వశః|
ఇతి సంచింత్య భూయోఽపి విచేతుముపచక్రమే ||014||

భూమీగృహాంశ్చైత్యగృహాన్గృహాతిగృహకానపి|
ఉత్పతన్నిపతంశ్చాపి తిష్ఠన్గచ్ఛన్పునః క్వచిత్ ||015||

అపావృణ్వంశ్చ ద్వారాణి కపాటాన్యవఘట్టయన్|
ప్రవిశన్నిష్పతంశ్చాపి ప్రపతన్నుత్పతన్నపి|
సర్వమప్యవకాశం స విచచార మహాకపిః ||016||

చతురంగులమాత్రోఽపి నావకాశః స విద్యతే|
రావణాంతఃపురే తస్మిన్యం కపిర్న జగామ సః ||017||

ప్రాకరాంతరరథ్యాశ్చ వేదికశ్చైత్యసంశ్రయాః|
శ్వభ్రాశ్చ పుష్కరిణ్యశ్చ సర్వం తేనావలోకితం ||018||

రాక్షస్యో వివిధాకారా విరూపా వికృతాస్తథా|
దృష్టా హనూమతా తత్ర న తు సా జనకాత్మజా ||019||

రూపేణాప్రతిమా లోకే వరా విద్యాధర స్త్రియః|
దృష్టా హనూమతా తత్ర న తు రాఘవనందినీ ||020||

నాగకన్యా వరారోహాః పూర్ణచంద్రనిభాననాః|
దృష్టా హనూమతా తత్ర న తు సీతా సుమధ్యమా ||021||

ప్రమథ్య రాక్షసేంద్రేణ నాగకన్యా బలాద్ధృతాః|
దృష్టా హనూమతా తత్ర న సా జనకనందినీ ||022||

సోఽపశ్యంస్తాం మహాబాహుః పశ్యంశ్చాన్యా వరస్త్రియః|
విషసాద మహాబాహుర్హనూమాన్మారుతాత్మజః ||023||

ఉద్యోగం వానరేంద్రాణాం ప్లవనం సాగరస్య చ|
వ్యర్థం వీక్ష్యానిలసుతశ్చింతాం పునరుపాగమత్ ||024||

అవతీర్య విమానాచ్చ హనూమాన్మారుతాత్మజః|
చింతాముపజగామాథ శోకోపహతచేతనః ||025||

—♦ సర్గ 011 ♦—

విమానాత్తు సుసంక్రమ్య ప్రాకారం హరియూథపః|
హనూమాన్వేగవానాసీద్యథా విద్యుద్ఘనాంతరే ||001||

సంపరిక్రమ్య హనుమాన్రావణస్య నివేశనాన్|
అదృష్ట్వా జానకీం సీతామబ్రవీద్వచనం కపిః ||002||

భూయిష్ఠం లోడితా లంకా రామస్య చరతా ప్రియం|
న హి పశ్యామి వైదేహీం సీతాం సర్వాంగశోభనాం ||003||

పల్వలాని తటాకాని సరాంసి సరితస్తథా|
నద్యోఽనూపవనాంతాశ్చ దుర్గాశ్చ ధరణీధరాః|
లోడితా వసుధా సర్వా న చ పశ్యామి జానకీం ||004||

ఇహ సంపాతినా సీతా రావణస్య నివేశనే|
ఆఖ్యాతా గృధ్రరాజేన న చ పశ్యామి తామహం ||005||

కిం ను సీతాథ వైదేహీ మైథిలీ జనకాత్మజా|
ఉపతిష్ఠేత వివశా రావణం దుష్టచారిణం ||006||

క్షిప్రముత్పతతో మన్యే సీతామాదాయ రక్షసః|
బిభ్యతో రామబాణానామంతరా పతితా భవేత్ ||007||

అథ వా హ్రియమాణాయాః పథి సిద్ధనిషేవితే|
మన్యే పతితమార్యాయా హృదయం ప్రేక్ష్య సాగరం ||008||

రావణస్యోరువేగేన భుజాభ్యాం పీడితేన చ|
తయా మన్యే విశాలాక్ష్యా త్యక్తం జీవితమార్యయా ||009||

ఉపర్యుపరి వా నూనం సాగరం క్రమతస్తదా|
వివేష్టమానా పతితా సముద్రే జనకాత్మజా ||010||

ఆహో క్షుద్రేణ చానేన రక్షంతీ శీలమాత్మనః|
అబంధుర్భక్షితా సీతా రావణేన తపస్వినీ ||011||

అథ వా రాక్షసేంద్రస్య పత్నీభిరసితేక్షణా|
అదుష్టా దుష్టభావాభిర్భక్షితా సా భవిష్యతి ||012||

సంపూర్ణచంద్రప్రతిమం పద్మపత్రనిభేక్షణం|
రామస్య ధ్యాయతీ వక్త్రం పంచత్వం కృపణా గతా ||013||

హా రామ లక్ష్మణేత్యేవ హాయోధ్యేతి చ మైథిలీ|
విలప్య బహు వైదేహీ న్యస్తదేహా భవిష్యతి ||014||

అథ వా నిహితా మన్యే రావణస్య నివేశనే|
నూనం లాలప్యతే మందం పంజరస్థేవ శారికా ||015||

జనకస్య కులే జాతా రామపత్నీ సుమధ్యమా|
కథముత్పలపత్రాక్షీ రావణస్య వశం వ్రజేత్ ||016||

వినష్టా వా ప్రనష్టా వా మృతా వా జనకాత్మజా|
రామస్య ప్రియభార్యస్య న నివేదయితుం క్షమం ||017||

నివేద్యమానే దోషః స్యాద్దోషః స్యాదనివేదనే|
కథం ను ఖలు కర్తవ్యం విషమం ప్రతిభాతి మే ||018||

అస్మిన్నేవంగతే కర్యే ప్రాప్తకాలం క్షమం చ కిం|
భవేదితి మతిం భూయో హనుమాన్ప్రవిచారయన్ ||019||

యది సీతామదృష్ట్వాహం వానరేంద్రపురీమితః|
గమిష్యామి తతః కో మే పురుషార్థో భవిష్యతి ||020||

మమేదం లంఘనం వ్యర్థం సాగరస్య భవిష్యతి|
ప్రవేశశ్చైవ లంకాయా రాక్షసానాం చ దర్శనం ||021||

కిం వా వక్ష్యతి సుగ్రీవో హరయో వ సమాగతాః|
కిష్కింధాం సమనుప్రాప్తౌ తౌ వా దశరథాత్మజౌ ||022||

గత్వా తు యది కాకుత్స్థం వక్ష్యామి పరమప్రియం|
న దృష్టేతి మయా సీతా తతస్త్యక్ష్యంతి జీవితం ||023||

పరుషం దారుణం క్రూరం తీక్ష్ణమింద్రియతాపనం|
సీతానిమిత్తం దుర్వాక్యం శ్రుత్వా స న భవిష్యతి ||024||

తం తు కృచ్ఛ్రగతం దృష్ట్వా పంచత్వగతమానసం|
భృశానురక్తో మేధావీ న భవిష్యతి లక్ష్మణః ||025||

వినష్టౌ భ్రాతరౌ శ్రుత్వా భరతోఽపి మరిష్యతి|
భరతం చ మృతం దృష్ట్వా శత్రుఘ్నో న భవిష్యతి ||026||

పుత్రాన్మృతాన్సమీక్ష్యాథ న భవిష్యంతి మాతరః|
కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ కైకేయీ చ న సంశయః ||027||

కృతజ్ఞః సత్యసంధశ్చ సుగ్రీవః ప్లవగాధిపః|
రామం తథా గతం దృష్ట్వా తతస్త్యక్ష్యంతి జీవితం ||028||

దుర్మనా వ్యథితా దీనా నిరానందా తపస్వినీ|
పీడితా భర్తృశోకేన రుమా త్యక్ష్యతి జీవితం ||029||

వాలిజేన తు దుఃఖేన పీడితా శోకకర్శితా|
పంచత్వగమనే రాజ్ఞస్తారాపి న భవిష్యతి ||030||

మాతాపిత్రోర్వినాశేన సుగ్రీవ వ్యసనేన చ|
కుమారోఽప్యంగదః కస్మాద్ధారయిష్యతి జీవితం ||031||

భర్తృజేన తు శోకేన అభిభూతా వనౌకసః|
శిరాంస్యభిహనిష్యంతి తలైర్ముష్టిభిరేవ చ ||032||

సాంత్వేనానుప్రదానేన మానేన చ యశస్వినా|
లాలితాః కపిరాజేన ప్రాణాంస్త్యక్ష్యంతి వానరాః ॥033॥

న వనేషు న శైలేషు న నిరోధేషు వా పునః|
క్రీడామనుభవిష్యంతి సమేత్య కపికుంజరాః ॥034॥

సపుత్రదారాః సామాత్యా భర్తృవ్యసనపీడితాః|
శైలాగ్రేభ్యః పతిష్యంతి సమేత్య విషమేషు చ ॥035॥

విషముద్బంధనం వాపి ప్రవేశం జ్వలనస్య వా|
ఉపవాసమథో శస్త్రం ప్రచరిష్యంతి వానరాః ॥036॥

ఘోరమారోదనం మన్యే గతే మయి భవిష్యతి|
ఇక్ష్వాకుకులనాశశ్చ నాశశ్చైవ వనౌకసాం ॥037॥

సోఽహం నైవ గమిష్యామి కిష్కింధాం నగరీమితః|
న హి శక్ష్యామ్యహం ద్రష్టుం సుగ్రీవం మైథిలీం వినా ॥038॥

మయ్యగచ్ఛతి చేహస్థే ధర్మాత్మానౌ మహారథౌ|
ఆశయా తౌ ధరిష్యేతే వనరాశ్చ మనస్వినః ॥039॥

హస్తాదానో ముఖాదానో నియతో వృక్షమూలికః|
వానప్రస్థో భవిష్యామి అదృష్ట్వా జనకాత్మజాం ॥040॥

సాగరానూపజే దేశే బహుమూలఫలోదకే|
చితాం కృత్వా ప్రవేక్ష్యామి సమిద్ధమరణీసుతం ॥041॥

ఉపవిష్టస్య వా సమ్యగ్లింగినం సాధయిష్యతః|
శరీరం భక్షయిష్యంతి వాయసాః శ్వాపదాని చ ॥042॥

ఇదమప్యృషిభిర్దృష్టం నిర్యాణమితి మే మతిః|
సమ్యగాపః ప్రవేక్ష్యామి న చేత్పశ్యామి జానకీం ॥043॥

సుజాతమూలా సుభగా కీర్తిమాలాయశస్వినీ|
ప్రభగ్నా చిరరాత్రీయం మమ సీతామపశ్యతః ॥044॥

తాపసో వా భవిష్యామి నియతో వృక్షమూలికః|
నేతః ప్రతిగమిష్యామి తామదృష్ట్వాసితేక్షణాం ॥045॥

యదీతః ప్రతిగచ్ఛామి సీతామనధిగమ్య తాం|
అంగదః సహితైః సర్వైర్వానరైర్న భవిష్యతి ॥046॥

వినాశే బహవో దోషా జీవన్ప్రాప్నోతి భద్రకం|
తస్మాత్ప్రాణాంధరిష్యామి ధ్రువో జీవతి సంగమః ॥047॥

ఏవం బహువిధం దుఃఖం మనసా ధారయన్ముహుః|
నాధ్యగచ్ఛత్తదా పారం శోకస్య కపికుంజరః ॥048॥

రావణం వా వధిష్యామి దశగ్రీవం మహాబలం|
కామమస్తు హృతా సీతా ప్రత్యాచీర్ణం భవిష్యతి ॥049॥

అథ వైనం సముత్క్షిప్య ఉపర్యుపరి సాగరం|
రామాయోపహరిష్యామి పశుం పశుపతేరివ ॥050॥

ఇతి చింతా సమాపన్నః సీతామనధిగమ్య తాం|
ధ్యానశోకా పరీతాత్మా చింతయామాస వానరః ॥051॥

యావత్సీతాం న పశ్యామి రామపత్నీం యశస్వినీం|
తావదేతాం పురీం లంకాం విచినోమి పునః పునః ||052||

సంపాతి వచనాచ్చాపి రామం యద్యానయామ్యహం|
అపశ్యన్రాఘవో భార్యాం నిర్దహేత్సర్వవానరాన్ ||053||

ఇహైవ నియతాహారో వత్స్యామి నియతేంద్రియః|
న మత్కృతే వినశ్యేయుః సర్వే తే నరవానరాః ||054||

అశోకవనికా చాపి మహతీయం మహాద్రుమా|
ఇమామభిగమిష్యామి న హీయం విచితా మయా ||055||

వసూన్రుద్రాంస్తథాదిత్యానశ్వినౌ మరుతోఽపి చ|
నమస్కృత్వా గమిష్యామి రక్షసాం శోకవర్ధనః ||056||

జిత్వా తు రాక్షసాందేవీమిక్ష్వాకుకులనందినీం|
సంప్రదాస్యామి రామాయా యథాసిద్ధిం తపస్వినే ||057||

స ముహూర్తమివ ధ్యాత్వా చింతావిగ్రథితేంద్రియః|
ఉదతిష్ఠన్మహాబాహుర్హనూమాన్మారుతాత్మజః ||058||

నమోఽస్తు రామాయ సలక్ష్మణాయ |
దేవ్యై చ తస్యై జనకాత్మజాయై|
నమోఽస్తు రుద్రేంద్రయమానిలేభ్యో |
నమోఽస్తు చంద్రార్కమరుద్గణేభ్యః ||059||

స తేభ్యస్తు నమస్కృత్వా సుగ్రీవాయ చ మారుతిః|
దిశః సర్వాః సమాలోక్య అశోకవనికాం ప్రతి ||060||

స గత్వా మనసా పూర్వమశోకవనికాం శుభాం|
ఉత్తరం చింతయామాస వానరో మారుతాత్మజః ||061||

ధ్రువం తు రక్షోబహులా భవిష్యతి వనాకులా|
అశోకవనికా చింత్యా సర్వసంస్కారసంస్కృతా ||062||

రక్షిణశ్చాత్ర విహితా నూనం రక్షంతి పాదపాన్|
భగవానపి సర్వాత్మా నాతిక్షోభం ప్రవాయతి ||063||

సంక్షిప్తోఽయం మయాత్మా చ రామార్థే రావణస్య చ|
సిద్ధిం మే సంవిధాస్యంతి దేవాః సర్షిగణాస్త్విహ ||064||

బ్రహ్మా స్వయంభూర్భగవాందేవాశ్చైవ దిశంతు మే|
సిద్ధిమగ్నిశ్చ వాయుశ్చ పురుహూతశ్చ వజ్రధృత్ ||065||

వరుణః పాశహస్తశ్చ సోమాదిత్యౌ తథైవ చ|
అశ్వినౌ చ మహాత్మానౌ మరుతః సర్వ ఏవ చ ||066||

సిద్ధిం సర్వాణి భూతాని భూతానాం చైవ యః ప్రభుః|
దాస్యంతి మమ యే చాన్యే అదృష్టాః పథి గోచరాః ||067||

తదున్నసం పాండురదంతమవ్రణం |
శుచిస్మితం పద్మపలాశలోచనం|
ద్రక్ష్యే తదార్యావదనం కదా న్వహం |
ప్రసన్నతారాధిపతుల్యదర్శనం ||068||

క్షుద్రేణ పాపేన నృశంసకర్మణా |
సుదారుణాలాంకృతవేషధారిణా|

బలాభిభూతా అబలా తపస్విని |
కథం ను మే దృష్టపథేఽద్య సా భవేత్ ||069||

—♦ సర్గ 012 ♦—

స ముహూర్తమివ ధ్యాత్వా మనసా చాధిగమ్య తాం|
అవప్లుతో మహాతేజాః ప్రాకారం తస్య వేశ్మనః ||001||

స తు సంహృష్టసర్వాంగః ప్రాకారస్థో మహాకపిః|
పుష్పితాగ్రాన్వసంతాదౌ దదర్శ వివిధాంద్రుమాన్ ||002||

సాలానశోకాన్భవ్యాంశ్చ చంపకాంశ్చ సుపుష్పితాన్|
ఉద్దాలకాన్నాగవృక్షాంశ్చూతాన్కపిముఖానపి ||003||

అథామ్రవణసంఛన్నాం లతాశతసమావృతాం|
జ్యాముక్త ఇవ నారాచః పుప్లువే వృక్షవాటికాం ||004||

స ప్రవిష్య విచిత్రాం తాం విహగైరభినాదితాం|
రాజతైః కాంచనైశ్చైవ పాదపైః సర్వతోవృతాం ||005||

విహగైర్మృగసంఘైశ్చ విచిత్రాం చిత్రకాననాం|
ఉదితాదిత్యసంకాశాం దదర్శ హనుమాన్కపిః ||006||

వృతాం నానావిధైర్వృక్షైః పుష్పోపగఫలోపగైః|
కోకిలైర్భృంగరాజైశ్చ మత్తైర్నిత్యనిషేవితాం ||007||

ప్రహృష్టమనుజే కలే మృగపక్షిసమాకులే|
మత్తబర్హిణసంఘుష్టాం నానాద్విజగణాయుతాం ||008||

మార్గమాణో వరారోహాం రాజపుత్రీమనిందితాం|
సుఖప్రసుప్తాన్విహగాన్బోధయామాస వానరః ||009||

ఉత్పతద్భిర్ద్విజగణైః పక్షైః సాలాః సమాహతాః|
అనేకవర్ణా వివిధా ముముచుః పుష్పవృష్టయః ||010||

పుష్పావకీర్ణః శుశుభే హనుమాన్మారుతాత్మజః|
అశోకవనికామధ్యే యథా పుష్పమయో గిరిః ||011||

దిశః సర్వాభిదావంతం వృక్షషండగతం కపిం|
దృష్ట్వా సర్వాణి భూతాని వసంత ఇతి మేనిరే ||012||

వృక్షేభ్యః పతితైః పుష్పైరవకీర్ణా పృథగ్విధైః|
రరాజ వసుధా తత్ర ప్రమదేవ విభూషితా ||013||

తరస్వినా తే తరవస్తరసాభిప్రకంపితాః|
కుసుమాని విచిత్రాణి ససృజుః కపినా తదా ||014||

నిర్ధూతపత్రశిఖరాః శీర్ణపుష్పఫలద్రుమాః|
నిక్షిప్తవస్త్రాభరణా ధూర్తా ఇవ పరాజితాః ||015||

హనూమతా వేగవతా కంపితాస్తే నగోత్తమాః|
పుష్పపర్ణఫలాన్యాశు ముముచుః పుష్పశాలినః ||016||

విహంగసంఘైర్హీనాస్తే స్కంధమాత్రాశ్రయా ద్రుమాః|
బభూవురగమాః సర్వే మారుతేనేవ నిర్ధుతాః ||017||

విధూతకేశీ యువతిర్యథా మృదితవర్ణికా|
నిష్పీతశుభదంతౌష్ఠీ నఖైర్దంతైశ్చ విక్షతా ||018||

తథా లాంగూలహస్తైశ్చ చరణాభ్యాం చ మర్దితా|
బభూవాశోకవనికా ప్రభగ్నవరపాదపా ||019||

మహాలతానాం దామాని వ్యధమత్తరసా కపిః|
యథా ప్రావృషి వింధ్యస్య మేఘజాలాని మారుతః ||020||

స తత్ర మణిభూమీశ్చ రాజతీశ్చ మనోరమాః|
తథా కాంచనభూమీశ్చ విచరందదృశే కపిః ||021||

వాపీశ్చ వివిధాకారాః పూర్ణాః పరమవారిణా|
మహార్హైర్మణిసోపానైరుపపన్నాస్తతస్తతః ||022||

ముక్తాప్రవాలసికతా స్ఫటికాంతరకుట్టిమాః|
కాంచనైస్తరుభిశ్చిత్రైస్తీరజైరుపశోభితాః ||023||

ఫుల్లపద్మోత్పలవనాశ్చక్రవాకోపకూజితాః|
నత్యూహరుతసంఘుష్టా హంససారసనాదితాః ||024||

దీర్ఘాభిర్ద్రుమయుక్తాభిః సరిద్భిశ్చ సమంతతః|
అమృతోపమతోయాభిః శివాభిరుపసంస్కృతాః ||025||

లతాశతైరవతతాః సంతానకసమావృతాః|
నానాగుల్మావృతవనాః కరవీరకృతాంతరాః ||026||

తతోఽమ్బుధరసంకాశం ప్రవృద్ధశిఖరం గిరిం|
విచిత్రకూటం కూటైశ్చ సర్వతః పరివారితం ||027||

శిలాగృహైరవతతం నానావృక్షైః సమావృతం|
దదర్శ కపిశార్దూలో రమ్యం జగతి పర్వతం ||028||

దదర్శ చ నగాత్తస్మాన్నదీం నిపతితాం కపిః|
అంకాదివ సముత్పత్య ప్రియస్య పతితాం ప్రియాం ||029||

జలే నిపతితాగ్రైశ్చ పాదపైరుపశోభితాం|
వార్యమాణామివ క్రుద్ధాం ప్రమదాం ప్రియబంధుభిః ||030||

పునరావృత్తతోయాం చ దదర్శ స మహాకపిః|
ప్రసన్నామివ కాంతస్య కాంతాం పునరుపస్థితాం ||031||

తస్యాదూరాత్స పద్మిన్యో నానాద్విజగణాయుతాః|
దదర్శ కపిశార్దూలో హనుమాన్మారుతాత్మజః ||032||

కృత్రిమాం దీర్ఘికాం చాపి పూర్ణాం శీతేన వారిణా|
మణిప్రవరసోపానాం ముక్తాసికతశోభితాం ||033||

వివిధైర్మృగసంఘైశ్చ విచిత్రాం చిత్రకాననాం|
ప్రాసాదైః సుమహద్భిశ్చ నిర్మితైర్విశ్వకర్మణా|
కాననైః కృత్రిమైశ్చాపి సర్వతః సమలంకృతాం ||034||

యే కేచిత్పాదపాస్తత్ర పుష్పోపగఫలోపగాః|
సచ్ఛత్రాః సవితర్దీకాః సర్వే సౌవర్ణవేదికాః ||035||

లతాప్రతానైర్బహుభిః పర్ణైశ్చ బహుభిర్వృతాం|
కాంచనీం శింశుపామేకాం దదర్శ స మహాకపిః ||036||

సోఽపశ్యద్భూమిభాగాంశ్చ గర్తప్రస్రవణాని చ|
సువర్ణవృక్షానపరాందదర్శ శిఖిసంనిభాన్ ||037||

తేషాం ద్రుమాణాం ప్రభయా మేరోరివ మహాకపిః|
అమన్యత తదా వీరః కాంచనోఽస్మీతి వానరః ||038||

తాం కాంచనైస్తరుగణైర్మారుతేన చ వీజితాం|
కింకిణీశతనిర్ఘోషాం దృష్ట్వా విస్మయమాగమత్ ||039||

సుపుష్పితాగ్రాం రుచిరాం తరుణాంకురపల్లవాం|
తామారుహ్య మహావేగః శింశపాం పర్ణసంవృతాం ||040||

ఇతో ద్రక్ష్యామి వైదేహీం రామ దర్శనలాలసాం|
ఇతశ్చేతశ్చ దుఃఖార్తాం సంపతంతీం యదృచ్ఛయా ||041||

అశోకవనికా చేయం దృఢం రమ్యా దురాత్మనః|
చంపకైశ్చందనైశ్చాపి బకులైశ్చ విభూషితా ||042||

ఇయం చ నలినీ రమ్యా ద్విజసంఘనిషేవితా|
ఇమాం సా రామమహిషీ నూనమేష్యతి జానకీ ||043||

సా రామ రామమహిషీ రాఘవస్య ప్రియా సదా|
వనసంచారకుశలా నూనమేష్యతి జానకీ ||044||

అథ వా మృగశావాక్షీ వనస్యాస్య విచక్షణా|
వనమేష్యతి సా చేహ రామచింతానుకర్శితా ||045||

రామశోకాభిసంతప్తా సా దేవీ వామలోచనా|
వనవాసరతా నిత్యమేష్యతే వనచారిణీ ||046||

వనేచరాణాం సతతం నూనం స్పృహయతే పురా|
రామస్య దయితా భార్యా జనకస్య సుతా సతీ ||047||

సంధ్యాకాలమనాః శ్యామా ధ్రువమేష్యతి జానకీ|
నదీం చేమాం శివజలాం సంధ్యార్థే వరవర్ణినీ ||048||

తస్యాశ్చాప్యనురూపేయమశోకవనికా శుభా|
శుభా యా పార్థివేంద్రస్య పత్నీ రామస్య సంమితా ||049||

యది జీవతి సా దేవీ తారాధిపనిభాననా|
ఆగమిష్యతి సావశ్యమిమాం శివజలాం నదీం ||050||

ఏవం తు మత్వా హనుమాన్మహాత్మా |
ప్రతీక్షమాణో మనుజేంద్రపత్నీం|
అవేక్షమాణశ్చ దదర్శ సర్వం |
సుపుష్పితే పర్ణఘనే నిలీనః ||051||

—♦ సర్గ 013 ♦—

స వీక్షమాణస్తత్రస్థో మార్గమాణశ్చ మైథిలీం|
అవేక్షమాణశ్చ మహీం సర్వాం తామన్వవైక్షత ||001||

సంతాన కలతాభిశ్చ పాదపైరుపశోభితాం|
దివ్యగంధరసోపేతాం సర్వతః సమలంకృతాం ||002||

తాం స నందనసంకాశాం మృగపక్షిభిరావృతాం|
హర్మ్యప్రాసాదసంబాధాం కోకిలాకులనిఃస్వనాం ||003||

కాంచనోత్పలపద్మాభిర్వాపీభిరుపశోభితాం|
బహ్వాసనకుథోపేతాం బహుభూమిగృహాయుతాం ||004||

సర్వర్తుకుసుమై రమ్యైః ఫలవద్భిశ్చ పాదపైః|
పుష్పితానామశోకానాం శ్రియా సూర్యోదయప్రభాం ||005||

ప్రదీప్తామివ తత్రస్థో మారుతిః సముదైక్షత|
నిష్పత్రశాఖాం విహగైః క్రియమాణామివాసకృత్|
వినిష్పతద్భిః శతశశ్చిత్రైః పుష్పావతంసకైః ||006||

ఆమూలపుష్పనిచితైరశోకైః శోకనాశనైః|
పుష్పభారాతిభారైశ్చ స్పృశద్భిరివ మేదినీం ||007||

కర్ణికారైః కుసుమితైః కింశుకైశ్చ సుపుష్పితైః|
స దేశః ప్రభయా తేషాం ప్రదీప్త ఇవ సర్వతః ||008||

పుంనాగాః సప్తపర్ణాశ్చ చంపకోద్దాలకాస్తథా|
వివృద్ధమూలా బహవః శోభంతే స్మ సుపుష్పితాః ||009||

శాతకుంభనిభాః కేచిత్కేచిదగ్నిశిఖోపమాః|
నీలాంజననిభాః కేచిత్తత్రాశోకాః సహస్రశః ||010||

నందనం వివిధోద్యానం చిత్రం చైత్రరథం యథా|
అతివృత్తమివాచింత్యం దివ్యం రమ్యం శ్రియా వృతం ||011||

ద్వితీయమివ చాకాశం పుష్పజ్యోతిర్గణాయుతం|
పుష్పరత్నశతైశ్చిత్రం పంచమం సాగరం యథా ||012||

సర్వర్తుపుష్పైర్నిచితం పాదపైర్మధుగంధిభిః|
నానానినాదైరుద్యానం రమ్యం మృగగణైర్ద్విజైః ||013||

అనేకగంధప్రవహం పుణ్యగంధం మనోరమం|
శైలేంద్రమివ గంధాఢ్యం ద్వితీయం గంధమాదనం ||014||

అశోకవనికాయాం తు తస్యాం వానరపుంగవః|
స దదర్శావిదూరస్థం చైత్యప్రాసాదమూర్జితం ||015||

మధ్యే స్తంభసహస్రేణ స్థితం కైలాసపాండురం|
ప్రవాలకృతసోపానం తప్తకాంచనవేదికం ||016||

ముష్ణంతమివ చక్షూంషి ద్యోతమానమివ శ్రియా|
విమలం ప్రాంశుభావత్వాదుల్లిఖంతమివాంబరం ||017||

తతో మలినసంవీతాం రాక్షసీభిః సమావృతాం|
ఉపవాసకృశాం దీనాం నిఃశ్వసంతీం పునః పునః|
దదర్శ శుక్లపక్షాదౌ చంద్రరేఖామివామలాం ||018||

మందప్రఖ్యాయమానేన రూపేణ రుచిరప్రభాం|
పినద్ధాం ధూమజాలేన శిఖామివ విభావసోః ||019||

పీతేనైకేన సంవీతాం క్లిష్టేనోత్తమవాససా|
సపంకామనలంకారాం విపద్మామివ పద్మినీం ||020||

వ్రీడితాం దుఃఖసంతప్తాం పరిమ్లానాం తపస్వినీం|
గ్రహేణాంగారకేణైవ పీడితామివ రోహిణీం ||021||

అశ్రుపూర్ణముఖీం దీనాం కృశామననశేన చ|
శోకధ్యానపరాం దీనాం నిత్యం దుఃఖపరాయణాం ||022||

ప్రియం జనమపశ్యంతీం పశ్యంతీం రాక్షసీగణం|
స్వగణేన మృగీం హీనాం శ్వగణాభివృతామివ ||023||

నీలనాగాభయా వేణ్యా జఘనం గతయైకయా|
సుఖార్హాం దుఃఖసంతప్తాం వ్యసనానామకోదివాం ||024||

తాం సమీక్ష్య విశాలాక్షీమధికం మలినాం కృశాం|
తర్కయామాస సీతేతి కారణైరుపపాదిభిః ||025||

హ్రియమాణా తదా తేన రక్షసా కామరూపిణా|
యథారూపా హి దృష్టా వై తథారూపేయమంగనా ||026||

పూర్ణచంద్రాననాం సుభ్రూం చారువృత్తపయోధరాం|
కుర్వంతీం ప్రభయా దేవీం సర్వా వితిమిరా దిశః ||027||

తాం నీలకేశీం బింబౌష్ఠీం సుమధ్యాం సుప్రతిష్ఠితాం|
సీతాం పద్మపలాశాక్షీం మన్మథస్య రతిం యథా ||028||

ఇష్టాం సర్వస్య జగతః పూర్ణచంద్రప్రభామివ|
భూమౌ సుతనుమాసీనాం నియతామివ తాపసీం ||029||

నిఃశ్వాసబహులాం భీరుం భుజగేంద్రవధూమివ|
శోకజాలేన మహతా వితతేన న రాజతీం ||030||

సంసక్తాం ధూమజాలేన శిఖామివ విభావసోః|
తాం స్మృతీమివ సందిగ్ధామృద్ధిం నిపతితామివ ||031||

విహతామివ చ శ్రద్ధామాశాం ప్రతిహతామివ|
సోపసర్గాం యథా సిద్ధిం బుద్ధిం సకలుషామివ ||032||

అభూతేనాపవాదేన కీర్తిం నిపతితామివ|
రామోపరోధవ్యథితాం రక్షోహరణకర్శితాం ||033||

అబలాం మృగశావాక్షీం వీక్షమాణాం తతస్తతః|
బాష్పాంబుప్రతిపూర్ణేన కృష్ణవక్త్రాక్షిపక్ష్మణా|
వదనేనాప్రసన్నేన నిఃశ్వసంతీం పునః పునః ||034||

మలపంకధరాం దీనాం మండనార్హామమండితాం|
ప్రభాం నక్షత్రరాజస్య కాలమేఘైరివావృతాం ||035||

తస్య సందిదిహే బుద్ధిర్ముహుః సీతాం నిరీక్ష్య తు|
ఆమ్నాయానామయోగేన విద్యాం ప్రశిథిలామివ ||036||

దుఃఖేన బుబుధే సీతాం హనుమాననలంకృతాం|
సంస్కారేణ యథాహీనాం వాచమర్థాంతరం గతాం ||037||

తాం సమీక్ష్య విశాలాక్షీం రాజపుత్రీమనిందితాం|
తర్కయామాస సీతేతి కారణైరుపపాదయన్ ||038||

వైదేహ్యా యాని చాంగేషు తదా రామోఽన్వకీర్తయత్|
తాన్యాభరణజాలాని గాత్రశోభీన్యలక్షయత్ ||039||

సుకృతౌ కర్ణవేష్టౌ చ శ్వదంష్ట్రౌ చ సుసంస్థితౌ|
మణివిద్రుమచిత్రాణి హస్తేష్వాభరణాని చ ||040||

శ్యామాని చిరయుక్తత్వాత్తథా సంస్థానవంతి చ|
తాన్యేవైతాని మన్యేఽహం యాని రామోఽన్వకీర్తయత్ ||041||

తత్ర యాన్యవహీనాని తాన్యహం నోపలక్షయే|
యాన్యస్యా నావహీనాని తానీమాని న సంశయః ||042||

పీతం కనకపట్టాభం స్రస్తం తద్వసనం శుభం|
ఉత్తరీయం నగాసక్తం తదా దృష్టం ప్లవంగమైః ||043||

భూషణాని చ ముఖ్యాని దృష్టాని ధరణీతలే|
అనయైవాపవిద్ధాని స్వనవంతి మహాంతి చ ||044||

ఇదం చిరగృహీతత్వాద్వసనం క్లిష్టవత్తరం|
తథా హి నూనం తద్వర్ణం తథా శ్రీమద్యథేతరత్ ||045||

ఇయం కనకవర్ణాంగీ రామస్య మహిషీ ప్రియా|
ప్రనష్టాపి సతీ యస్య మనసో న ప్రణశ్యతి ||046||

ఇయం సా యత్కృతే రామశ్చతుర్భిః పరితప్యతే|
కారుణ్యేనానృశంస్యేన శోకేన మదనేన చ ||047||

స్త్రీ ప్రనష్టేతి కారుణ్యాదాశ్రితేత్యానృశంస్యతః|
పత్నీ నష్టేతి శోకేన ప్రియేతి మదనేన చ ||048||

అస్యా దేవ్యా యథా రూపమంగప్రత్యంగసౌష్ఠవం|
రామస్య చ యథారూపం తస్యేయమసితేక్షణా ||049||

అస్యా దేవ్యా మనస్తస్మింస్తస్య చాస్యాం ప్రతిష్ఠితం|
తేనేయం స చ ధర్మాత్మా ముహూర్తమపి జీవతి ||050||

దుష్కరం కురుతే రామో య ఇమాం మత్తకాశినీం|
సీతాం వినా మహాబాహుర్ముహూర్తమపి జీవతి ||051||

ఏవం సీతాం తదా దృష్ట్వా హృష్టః పవనసంభవః|
జగామ మనసా రామం ప్రశశంస చ తం ప్రభుం ||052||

—♦ సర్గ 014 ♦—

ప్రశస్య తు ప్రశస్తవ్యాం సీతాం తాం హరిపుంగవః|
గుణాభిరామం రామం చ పునశ్చింతాపరోఽభవత్ ||001||

స ముహూర్తమివ ధ్యాత్వా బాష్పపర్యాకులేక్షణః|
సీతామాశ్రిత్య తేజస్వీ హనుమాన్విలలాప హ ||002||

మాన్యా గురువినీతస్య లక్ష్మణస్య గురుప్రియా|
యది సీతాపి దుఃఖార్తా కాలో హి దురతిక్రమః ||003||

రామస్య వ్యవసాయజ్ఞా లక్ష్మణస్య చ ధీమతః|
నాత్యర్థం క్షుభ్యతే దేవీ గంగేవ జలదాగమే ||004||

తుల్యశీలవయోవృత్తాం తుల్యాభిజనలక్షణాం|
రాఘవోఽర్హతి వైదేహీం తం చేయమసితేక్షణా ||005||

తాం దృష్ట్వా నవహేమాభాం లోకకాంతామివ శ్రియం|
జగామ మనసా రామం వచనం చేదమబ్రవీత్ ||006||

అస్యా హేతోర్విశాలాక్ష్యా హతో వాలి మహాబలః।
రావణప్రతిమో వీర్యే కబంధశ్చ నిపాతితః ॥007॥

విరాధశ్చ హతః సంఖ్యే రాక్షసో భీమవిక్రమః।
వనే రామేణ విక్రమ్య మహేంద్రేణేవ శంబరః ॥008॥

చతుర్దశసహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్మణాం।
నిహతాని జనస్థానే శరైరగ్నిశిఖోపమైః ॥009॥

ఖరశ్చ నిహతః సంఖ్యే త్రిశిరాశ్చ నిపాతితః।
దూషణశ్చ మహాతేజా రామేణ విదితాత్మనా ॥010॥

ఐశ్వర్యం వానరాణాం చ దుర్లభం వాలిపాలితం।
అస్యా నిమిత్తే సుగ్రీవః ప్రాప్తవాల్లోకసత్కృతం ॥011॥

సాగరశ్చ మయా క్రాంతః శ్రీమాన్నదనదీపతిః।
అస్యా హేతోర్విశాలాక్ష్యాః పురీ చేయం నిరీక్షితా ॥012॥

యది రామః సముద్రాంతాం మేదినీం పరివర్తయేత్।
అస్యాః కృతే జగచ్చాపి యుక్తమిత్యేవ మే మతిః ॥013॥

రాజ్యం వా త్రిషు లోకేషు సీతా వా జనకాత్మజా।
త్రైలోక్యరాజ్యం సకలం సీతాయా నాప్నుయాత్కలాం ॥014॥

ఇయం సా ధర్మశీలస్య మైథిలస్య మహాత్మనః।
సుతా జనకరాజస్య సీతా భర్తృదృఢవ్రతా ॥015॥

ఉత్థితా మేదినీం భిత్త్వా క్షేత్రే హలముఖక్షతే।
పద్మరేణునిభైః కీర్ణా శుభైః కేదారపాంసుభిః ॥016॥

విక్రాంతస్యార్యశీలస్య సంయుగేష్వనివర్తినః।
స్నుషా దశరథస్యైషా జ్యేష్ఠా రాజ్ఞో యశస్వినీ ॥017॥

ధర్మజ్ఞస్య కృతజ్ఞస్య రామస్య విదితాత్మనః।
ఇయం సా దయితా భార్యా రాక్షసీ వశమాగతా ॥018॥

సర్వాన్భోగాన్పరిత్యజ్య భర్తృస్నేహబలాత్కృతా।
అచింతయిత్వా దుఃఖాని ప్రవిష్టా నిర్జనం వనం ॥019॥

సంతుష్టా ఫలమూలేన భర్తృశుశ్రూషణే రతా।
యా పరాం భజతే ప్రీతిం వనేఽపి భవనే యథా ॥020॥

సేయం కనకవర్ణాంగీ నిత్యం సుస్మితభాషిణీ।
సహతే యాతనామేతామనర్థానామభాగినీ ॥021॥

ఇమాం తు శీలసంపన్నాం ద్రష్టుమిచ్ఛతి రాఘవః।
రావణేన ప్రమథితాం ప్రపామివ పిపాసితః ॥022॥

అస్యా నూనం పునర్లాభాద్రాఘవః ప్రీతిమేష్యతి।
రాజా రాజ్యపరిభ్రష్టః పునః ప్రాప్యేవ మేదినీం ॥023॥

కామభోగైః పరిత్యక్తా హీనా బంధుజనేన చ।
ధారయత్యాత్మనో దేహం తత్సమాగమకాంక్షిణీ ॥024॥

నైషా పశ్యతి రాక్షస్యో నేమాన్పుష్పఫలద్రుమాన్।
ఏకస్థహృదయా నూనం రామమేవానుపశ్యతి ॥025॥

భర్తా నామ పరం నార్యా భూషణం భూషణాదపి|
ఏషా హి రహితా తేన శోభనార్హా న శోభతే ||026||

దుష్కరం కురుతే రామో హీనో యదనయా ప్రభుః|
ధారయత్యాత్మనో దేహం న దుఃఖేనావసీదతి ||027||

ఇమామసితకేశాంతాం శతపత్రనిభేక్షణాం|
సుఖార్హాం దుఃఖితాం దృష్ట్వా మమాపి వ్యథితం మనః ||028||

క్షితిక్షమా పుష్కరసంనిభాక్షీ |
యా రక్షితా రాఘవలక్ష్మణాభ్యాం|
సా రాక్షసీభిర్వికృతేక్షణాభిః |
సంరక్ష్యతే సంప్రతి వృక్షమూలే ||029||

హిమహతనలినీవ నష్టశోభా |
వ్యసనపరంపరయా నిపీడ్యమానా|
సహచరరహితేవ చక్రవాకీ |
జనకసుతా కృపణాం దశాం ప్రపన్నా ||030||

అస్యా హి పుష్పావనతాగ్రశాఖాః |
శోకం దృఢం వై జనయత్యశోకాః|
హిమవ్యపాయేన చ మందరశ్మి |
రభ్యుత్థితో నైకసహస్రరశ్మిః ||031||

ఇత్యేవమర్థం కపిరన్వవేక్ష్య |
సీతేయమిత్యేవ నివిష్టబుద్ధిః|
సంశ్రిత్య తస్మిన్నిషసాద వృక్షే |
బలీ హరీణామృషభస్తరస్వీ ||032||

—♦ సర్గ 015 ♦—

తతః కుముదషండాభో నిర్మలం నిర్మలః స్వయం|
ప్రజగామ నభశ్చంద్రో హంసో నీలమివోదకం ||001||

సాచివ్యమివ కుర్వన్స ప్రభయా నిర్మలప్రభః|
చంద్రమా రశ్మిభిః శీతైః సిషేవే పవనాత్మజం ||002||

స దదర్శ తతః సీతాం పూర్ణచంద్రనిభాననాం|
శోకభారైరివ న్యస్తాం భారైర్నావమివాంభసి ||003||

దిదృక్షమాణో వైదేహీం హనూమాన్మారుతాత్మజః|
స దదర్శావిదూరస్థా రాక్షసీర్ఘోరదర్శనాః ||004||

ఏకాక్షీమేకకర్ణాం చ కర్ణప్రావరణాం తథా|
అకర్ణాం శంకుకర్ణాం చ మస్తకోచ్ఛ్వాసనాసికాం ||005||

అతికాయోత్తమాంగీం చ తనుదీర్ఘశిరోధరాం|
ధ్వస్తకేశీం తథాకేశీం కేశకంబలధారిణీం ||006||

లంబకర్ణలలాటాం చ లంబోదరపయోధరాం|
లంబౌష్ఠీం చిబుకౌష్ఠీం చ లంబాస్యాం లంబజానుకాం ||007||

హ్రస్వాం దీర్ఘాం చ కుబ్జాం చ వికటాం వామనాం తథా|
కరాలాం భుగ్నవస్త్రాం చ పింగాక్షీం వికృతాననాం ||008||

వికృతాః పింగలాః కాలీః క్రోధనాః కలహప్రియాః|
కాలాయసమహాశూలకూటముద్గరధారిణీః ||009||

వరాహమృగశార్దూలమహిషాజశివా ముఖాః|
గజోష్ట్రహయపాదాశ్చ నిఖాతశిరసోఽపరాః ||010||

ఏకహస్తైకపాదాశ్చ ఖరకర్ణ్యశ్వకర్ణికాః|
గోకర్ణీర్హస్తికర్ణీశ్చ హరికర్ణీస్తథాపరాః ||011||

అనాసా అతినాసాశ్చ తిర్యన్నాసా వినాసికాః|
గజసంనిభనాసాశ్చ లలాటోచ్ఛ్వాసనాసికాః ||012||

హస్తిపాదా మహాపాదా గోపాదాః పాదచూలికాః|
అతిమాత్రశిరోగ్రీవా అతిమాత్రకుచోదరీః ||013||

అతిమాత్రాస్య నేత్రాశ్చ దీర్ఘజిహ్వానఖాస్తథా|
అజాముఖీర్హస్తిముఖీర్గోముఖీః సూకరీముఖీః ||014||

హయోష్ట్రఖరవక్త్రాశ్చ రాక్షసీర్ఘోరదర్శనాః|
శూలముద్గరహస్తాశ్చ క్రోధనాః కలహప్రియాః ||015||

కరాలా ధూమ్రకేశీశ్చ రక్షసీర్వికృతాననాః|
పిబంతీః సతతం పానం సదా మాంససురాప్రియాః ||016||

మాంసశోణితదిగ్ధాంగీర్మాంసశోణితభోజనాః|
తా దదర్శ కపిశ్రేష్ఠో రోమహర్షణదర్శనాః ||017||

స్కంధవంతముపాసీనాః పరివార్య వనస్పతిం|
తస్యాధస్తాచ్చ తాం దేవీం రాజపుత్రీమనిందితాం ||018||

లక్షయామాస లక్ష్మీవాన్హనూమాంజనకాత్మజాం|
నిష్ప్రభాం శోకసంతప్తాం మలసంకులమూర్ధజాం ||019||

క్షీణపుణ్యాం చ్యుతాం భూమౌ తారాం నిపతితామివ|
చారిత్ర్య వ్యపదేశాఢ్యాం భర్తృదర్శనదుర్గతాం ||020||

భూషణైరుత్తమైర్హీనాం భర్తృవాత్సల్యభూషితాం|
రాక్షసాధిపసంరుద్ధాం బంధుభిశ్చ వినాకృతాం ||021||

వియూథాం సింహసంరుద్ధాం బద్ధాం గజవధూమివ|
చంద్రలేఖాం పయోదాంతే శారదాభ్రైరివావృతాం ||022||

క్లిష్టరూపామసంస్పర్శాదయుక్తామివ వల్లకీం|
సీతాం భర్తృహితే యుక్తామయుక్తాం రక్షసాం వశే ||023||

అశోకవనికామధ్యే శోకసాగరమాప్లుతాం|
తాభిః పరివృతాం తత్ర సగ్రహామివ రోహిణీం|
దదర్శ హనుమాందేవీం లతామకుసుమామివ ||024||

సా మలేన చ దిగ్ధాంగీ వపుషా చాప్యలంకృతా|
మృణాలీ పంకదిగ్ధేవ విభాతి చ న భాతి చ ||025||

మలినేన తు వస్త్రేణ పరిక్లిష్టేన భామినీం|
సంవృతాం మృగశావాక్షీం దదర్శ హనుమాన్కపిః ||026||

తాం దేవీం దీనవదనామదీనాం భర్తృతేజసా|
రక్షితాం స్వేన శీలేన సీతామసితలోచనాం ||027||

తాం దృష్ట్వా హనుమాన్సీతాం మృగశావనిభేక్షణాం|
మృగకన్యామివ త్రస్తాం వీక్షమాణాం సమంతతః ||028||

దహంతీమివ నిఃశ్వాసైర్వృక్షాన్పల్లవధారిణః|
సంఘాతమివ శోకానాం దుఃఖస్యోర్మిమివోత్థితాం ||029||

తాం క్షామాం సువిభక్తాంగీం వినాభరణశోభినీం|
ప్రహర్షమతులం లేభే మారుతిః ప్రేక్ష్య మైథిలీం ||031||

హర్షజాని చ సోఽశ్రూణి తాం దృష్ట్వా మదిరేక్షణాం|
ముమోచ హనుమాంస్తత్ర నమశ్చక్రే చ రాఘవం ||031||

నమస్కృత్వా చ రామాయ లక్ష్మణాయ చ వీర్యవాన్|
సీతాదర్శనసంహృష్టో హనూమాన్సంవృతోఽభవత్ ||032||

—♦ సర్గ 016 ♦—

తథా విప్రేక్షమాణస్య వనం పుష్పితపాదపం|
విచిన్వతశ్చ వైదేహీం కించిచ్ఛేషా నిశాభవత్ ||001||

షడంగవేదవిదుషాం క్రతుప్రవరయాజినాం|
శుశ్రావ బ్రహ్మఘోషాంశ్చ విరాత్రే బ్రహ్మరక్షసాం ||002||

అథ మంగలవాదిత్రైః శబ్దైః శ్రోత్రమనోహరైః|
ప్రాబోధ్యత మహాబాహుర్దశగ్రీవో మహాబలః ||003||

విబుధ్య తు యథాకాలం రాక్షసేంద్రః ప్రతాపవాన్|
స్రస్తమాల్యాంబరధరో వైదేహీమన్వచింతయత్ ||004||

భృశం నియుక్తస్తస్యాం చ మదనేన మదోత్కటః|
న స తం రాక్షసః కామం శశాకాత్మని గూహితుం ||005||

స సర్వాభరణైర్యుక్తో బిభ్రచ్ఛ్రియమనుత్తమాం|
తాం నగైర్వివిధైర్జుష్టాం సర్వపుష్పఫలోపగైః ||006||

వృతాం పుష్కరిణీభిశ్చ నానాపుష్పోపశోభితాం|
సదామదైశ్చ విహగైర్విచిత్రాం పరమాద్భుతాం ||007||

ఈహామృగైశ్చ వివిధైశ్చవృతాం దృష్టిమనోహరైః|
వీథీః సంప్రేక్షమాణశ్చ మణికాంచనతోరణాః ||008||

నానామృగగణాకీర్ణాం ఫలైః ప్రపతితైర్వృతాం|
అశోకవనికామేవ ప్రావిశత్సంతతద్రుమాం ||009||

అంగనాశతమాత్రం తు తం వ్రజంతమనువ్రజత్|
మహేంద్రమివ పౌలస్త్యం దేవగంధర్వయోషితః ||010||

దీపికాః కాంచనీః కాశ్చిజ్జగృహుస్తత్ర యోషితః|
బాలవ్యజనహస్తాశ్చ తాలవృంతాని చాపరాః ||011||

కాంచనైరపి భృంగారైర్జహ్రుః సలిలమగ్రతః|
మండలాగ్రానసీంశ్చైవ గృహ్యాన్యాః పృష్ఠతో యయుః ||012||

కాచిద్రత్నమయీం పాత్రీం పూర్ణాం పానస్య భామినీ|
దక్షిణా దక్షిణేనైవ తదా జగ్రాహ పాణినా ||013||

రాజహంసప్రతికాశం ఛత్రం పూర్ణశశిప్రభం|
సౌవర్ణదండమపరా గృహీత్వా పృష్ఠతో యయౌ ||014||

నిద్రామదపరీతాక్ష్యో రావణస్యోత్తమస్త్రియః|
అనుజగ్ముః పతిం వీరం ఘనం విద్యుల్లతా ఇవ ||015||

తతః కాంచీనినాదం చ నూపురాణాం చ నిఃస్వనం|
శుశ్రావ పరమస్త్రీణాం స కపిర్మారుతాత్మజః ||016||

తం చాప్రతిమకర్మాణమచింత్యబలపౌరుషం|
ద్వారదేశమనుప్రాప్తం దదర్శ హనుమాన్కపిః ||017||

దీపికాభిరనేకాభిః సమంతాదవభాసితం|
గంధతైలావసిక్తాభిర్ధ్రియమాణాభిరగ్రతః ||018||

కామదర్పమదైర్యుక్తం జిహ్మతామ్రాయతేక్షణం|
సమక్షమివ కందర్పమపవిద్ధ శరాసనం ||019||

మథితామృతఫేనాభమరజో వస్త్రముత్తమం|
సలీలమనుకర్షంతం విముక్తం సక్తమంగదే ||020||

తం పత్రవిటపే లీనః పత్రపుష్పఘనావృతః|
సమీపముపసంక్రాంతం నిధ్యాతుముపచక్రమే ||021||

అవేక్షమాణశ్చ తతో దదర్శ కపికుంజరః|
రూపయౌవనసంపన్నా రావణస్య వరస్త్రియః ||022||

తాభిః పరివృతో రాజా సురూపాభిర్మహాయశాః|
తన్మృగద్విజసంఘుష్టం ప్రవిష్టః ప్రమదావనం ||023||

క్షీబో విచిత్రాభరణః శంకుకర్ణో మహాబలః|
తేన విశ్రవసః పుత్రః స దృష్టో రాక్షసాధిపః ||024||

వృతః పరమనారీభిస్తారాభిరివ చంద్రమాః|
తం దదర్శ మహాతేజాస్తేజోవంతం మహాకపిః ||025||

రావణోఽయం మహాబాహురితి సంచింత్య వానరః|
అవప్లుతో మహాతేజా హనూమాన్మారుతాత్మజః ||026||

స తథాప్యుగ్రతేజాః సన్నిర్ధూతస్తస్య తేజసా|
పత్రగుహ్యాంతరే సక్తో హనూమాన్సంవృతోఽభవత్ ||027||

స తామసితకేశాంతాం సుశ్రోణీం సంహతస్తనీం|
దిదృక్షురసితాపాంగీముపావర్తత రావణః ||028||

—♦ సర్గ 017 ♦—

తస్మిన్నేవ తతః కాలే రాజపుత్రీ త్వనిందితా|
రూపయౌవనసంపన్నం భూషణోత్తమభూషితం ||001||

తతో దృష్ట్వైవ వైదేహీ రావణం రాక్షసాధిపం|
ప్రావేపత వరారోహా ప్రవాతే కదలీ యథా ||002||

ఊరుభ్యాముదరం ఛాద్య బాహుభ్యాం చ పయోధరౌ|
ఉపవిష్టా విశాలాక్షీ రుదంతీ వరవర్ణినీ ||003||

దశగ్రీవస్తు వైదేహీం రక్షితాం రాక్షసిగణైః|
దదర్శ దీనాం దుఃఖార్తం నావం సన్నామివార్ణవే ||004||

అసంవృతాయామాసీనాం ధరణ్యాం సంశితవ్రతాం|
ఛిన్నాం ప్రపతితాం భూమౌ శాఖామివ వనస్పతేః|
మలమండనదిగ్ధాంగీం మండనార్హామమండితాం ||005||

సమీపం రాజసింహస్య రామస్య విదితాత్మనః|
సంకల్పహయసంయుక్తైర్యాంతీమివ మనోరథైః ||006||

శుష్యంతీం రుదతీమేకాం ధ్యానశోకపరాయణాం|
దుఃఖస్యాంతమపశ్యంతీం రామాం రామమనువ్రతాం ||007||

వేష్టమానామథావిష్టాం పన్నగేంద్రవధూమివ|
ధూప్యమానాం గ్రహేణేవ రోహిణీం ధూమకేతునా ||008||

వృత్తశీలే కులే జాతామాచారవతి ధార్మికే|
పునః సంస్కారమాపన్నాం జాతమివ చ దుష్కులే ||009||

సన్నామివ మహాకీర్తిం శ్రద్ధామివ విమానితాం|
ప్రజ్ఞామివ పరిక్షీణామాశాం ప్రతిహతామివ ||010||

ఆయతీమివ విధ్వస్తామాజ్ఞాం ప్రతిహతామివ|
దీప్తామివ దిశం కాలే పూజామపహృతామివ ||011||

పద్మినీమివ విధ్వస్తాం హతశూరాం చమూమివ|
ప్రభామివ తపోధ్వస్తాముపక్షీణామివాపగాం ||012||

వేదీమివ పరామృష్టాం శాంతామగ్నిశిఖామివ|
పౌర్ణమాసీమివ నిశాం రాహుగ్రస్తేందుమండలాం ||013||

ఉత్కృష్టపర్ణకమలాం విత్రాసితవిహంగమాం|
హస్తిహస్తపరామృష్టామాకులాం పద్మినీమివ ||014||

పతిశోకాతురాం శుష్కాం నదీం విస్రావితామివ|
పరయా మృజయా హీనాం కృష్ణపక్షే నిశామివ ||015||

సుకుమారీం సుజాతాంగీం రత్నగర్భగృహోచితాం|
తప్యమానామివోష్ణేన మృణాలీమచిరోద్ధృతాం ||016||

గృహీతామాలితాం స్తంభే యూథపేన వినాకృతాం|
నిఃశ్వసంతీం సుదుఃఖార్తాం గజరాజవధూమివ ||017||

ఏకయా దీర్ఘయా వేణ్యా శోభమానామయత్నతః|
నీలయా నీరదాపాయే వనరాజ్యా మహీమివ ||018||

ఉపవాసేన శోకేన ధ్యానేన చ భయేన చ|
పరిక్షీణాం కృశాం దీనామల్పాహారాం తపోధనాం ||019||

ఆయాచమానాం దుఃఖార్తాం ప్రాంజలిం దేవతామివ|
భావేన రఘుముఖ్యస్య దశగ్రీవపరాభవం ||020||

సమీక్షమాణాం రుదతీమనిందితాం |
సుపక్ష్మతామ్రాయతశుక్లలోచనాం|
అనువ్రతాం రామమతీవ మైథిలీం |
ప్రలోభయామాస వధాయ రావణః ||021||

—♦ సర్గ 018 ♦—

స తాం పరివృతాం దీనాం నిరానందాం తపస్వినీం|
సాకారైర్మధురైర్వాక్యైర్న్యదర్శయత రావణః ‖001‖

మాం దృష్ట్వా నాగనాసోరుగూహమానా స్తనోదరం|
అదర్శనమివాత్మానం భయాన్నేతుం త్వమిచ్ఛసి ‖002‖

కామయే త్వాం విశాలాక్షి బహుమన్యస్వ మాం ప్రియే|
సర్వాంగగుణసంపన్నే సర్వలోకమనోహరే ‖003‖

నేహ కేచిన్మనుష్యా వా రాక్షసాః కామరూపిణః|
వ్యపసర్పతు తే సీతే భయం మత్తః సముత్థితం ‖004‖

స్వధర్మే రక్షసాం భీరు సర్వథైష న సంశయః|
గమనం వా పరస్త్రీణాం హరణం సంప్రమథ్య వా ‖005‖

ఏవం చైతదకామాం చ న త్వాం స్ప్రక్ష్యామి మైథిలి|
కామం కామః శరీరే మే యథాకామం ప్రవర్తతాం ‖006‖

దేవి నేహ భయం కార్యం మయి విశ్వసిహి ప్రియే|
ప్రణయస్వ చ తత్త్వేన మైవం భూః శోకలాలసా ‖007‖

ఏకవేణీ ధరాశయ్యా ధ్యానం మలినమంబరం|
అస్థానేఽప్యుపవాసశ్చ నైతాన్యౌపయికాని తే ‖008‖

విచిత్రాణి చ మాల్యాని చందనాన్యగరూణి చ|
వివిధాని చ వాసాంసి దివ్యాన్యాభరణాని చ ‖009‖

మహార్హాణి చ పానాని యానాని శయనాని చ|
గీతం నృత్తం చ వాద్యం చ లభ మాం ప్రాప్య మైథిలి ‖010‖

స్త్రీరత్నమసి మైవం భూః కురు గాత్రేషు భూషణం|
మాం ప్రాప్య తు కథం హి స్యాస్త్వమనర్హా సువిగ్రహే ‖011‖

ఇదం తే చారుసంజాతం యౌవనం వ్యతివర్తతే|
యదతీతం పునర్నైతి స్రోతః శీఘ్రమపామివ ‖012‖

త్వాం కృత్వోపరతో మన్యే రూపకర్తా స విశ్వకృత్|
న హి రూపోపమా త్వన్యా తవాస్తి శుభదర్శనే ‖013‖

త్వాం సమాసాద్య వైదేహి రూపయౌవనశాలినీం|
కః పుమానతివర్తేత సాక్షాదపి పితామహః ‖014‖

యద్యత్పశ్యామి తే గాత్రం శీతాంశుసదృశాననే|
తస్మింస్తస్మిన్పృథుశ్రోణి చక్షుర్మమ నిబధ్యతే ‖015‖

భవ మైథిలి భార్యా మే మోహమేనం విసర్జయ|
బహ్వీనాముత్తమస్త్రీణాం మమాగ్రమహిషీ భవ ‖016‖

లోకేభ్యో యాని రత్నాని సంప్రమథ్యాహృతాని మే|
తాని తే భీరు సర్వాణి రాజ్యం చైతదహం చ తే ‖017‖

విజిత్య పృథివీం సర్వాం నానానగరమాలినీం|
జనకాయ ప్రదాస్యామి తవ హేతోర్విలాసిని ‖018‖

నేహ పశ్యామి లోకేఽన్యం యో మే ప్రతిబలో భవేత్|
పశ్య మే సుమహద్వీర్యమప్రతిద్వంద్వమాహవే ||019||

అసకృత్సంయుగే భగ్నా మయా విమృదితధ్వజాః|
అశక్తాః ప్రత్యనీకేషు స్థాతుం మమ సురాసురాః ||020||

ఇచ్ఛ మాం క్రియతామద్య ప్రతికర్మ తవోత్తమం|
సప్రభాణ్యవసజ్జంతాం తవాంగే భూషణాని చ|
సాధు పశ్యామి తే రూపం సంయుక్తం ప్రతికర్మణా ||021||

ప్రతికర్మాభిసంయుక్తా దాక్షిణ్యేన వరాననే|
భుంక్ష్వ భోగాన్యథాకామం పిబ భీరు రమస్వ చ|
యథేష్టం చ ప్రయచ్ఛ త్వం పృథివీం వా ధనాని చ ||022||

లలస్వ మయి విస్రబ్ధా ధృష్టమాజ్ఞాపయస్వ చ|
మత్ప్రభావాల్లలంత్యాశ్చ లలంతాం బాంధవాస్తవ ||023||

ఋద్ధిం మమానుపశ్య త్వం శ్రియం భద్రే యశశ్చ మే|
కిం కరిష్యసి రామేణ సుభగే చీరవాససా ||024||

నిక్షిప్తవిజయో రామో గతశ్రీర్వనగోచరః|
వ్రతీ స్థండిలశాయీ చ శంకే జీవతి వా న వా ||025||

న హి వైదేహి రామస్త్వాం ద్రష్టుం వాప్యుపలప్స్యతే|
పురో బలాకైరసితైర్మేఘైర్జ్యోత్స్నామివావృతాం ||026||

న చాపి మమ హస్తాత్త్వాం ప్రాప్తుమర్హతి రాఘవః|
హిరణ్యకశిపుః కీర్తిమింద్రహస్తగతామివ ||027||

చారుస్మితే చారుదతి చారునేత్రే విలాసిని|
మనో హరసి మే భీరు సుపర్ణః పన్నగం యథా ||028||

క్లిష్టకౌశేయవసనాం తన్వీమప్యనలంకృతాం|
తాం దృష్ట్వా స్వేషు దారేషు రతిం నోపలభామ్యహం ||029||

అంతఃపురనివాసిన్యః స్త్రియః సర్వగుణాన్వితాః|
యావంత్యో మమ సర్వాసామైశ్వర్యం కురు జానకి ||030||

మమ హ్యసితకేశాంతే త్రైలోక్యప్రవరాః స్త్రియః|
తాస్త్వాం పరిచరిష్యంతి శ్రియమప్సరసో యథా ||031||

యాని వైశ్రవణే సుభ్రు రత్నాని చ ధనాని చ|
తాని లోకాంశ్చ సుశ్రోణి మాం చ భుంక్ష్వ యథాసుఖం ||032||

న రామస్తపసా దేవి న బలేన న విక్రమైః|
న ధనేన మయా తుల్యస్తేజసా యశసాపి వా ||033||

పిబ విహర రమస్వ భుంక్ష్వ భోగా |
న్ధననిచయం ప్రదిశామి మేదినీం చ|
మయి లల లలనే యథాసుఖం త్వం |
త్వయి చ సమేత్య లలంతు బాంధవాస్తే ||034||

కుసుమితతరుజాలసంతతాని |
భ్రమరయుతాని సముద్రతీరజాని|
కనకవిమలహారభూషితాంగీ |
విహర మయా సహ భీరు కాననాని ||035||

—♦ సర్గ 019 ♦—

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సీతా రౌద్రస్య రక్షసః|
ఆర్తా దీనస్వరా దీనం ప్రత్యువాచ శనైర్వచః ||001||

దుఃఖార్తా రుదతీ సీతా వేపమానా తపస్వినీ|
చింతయంతీ వరారోహా పతిమేవ పతివ్రతా ||002||

తృణమంతరతః కృత్వా ప్రత్యువాచ శుచిస్మితా|
నివర్తయ మనో మత్తః స్వజనే క్రియతాం మనః ||003||

న మాం ప్రార్థయితుం యుక్తస్త్వం సిద్ధిమివ పాపకృత్|
అకార్యం న మయా కార్యమేకపత్న్యా విగర్హితం|
కులం సంప్రాప్తయా పుణ్యం కులే మహతి జాతయా ||004||

ఏవముక్త్వా తు వైదేహీ రావణం తం యశస్వినీ|
రాక్షసం పృష్ఠతః కృత్వా భూయో వచనమబ్రవీత్ ||005||

నాహమౌపయికీ భార్యా పరభార్యా సతీ తవ|
సాధు ధర్మమవేక్షస్వ సాధు సాధువ్రతం చర ||006||

యథా తవ తథాన్యేషాం రక్ష్యా దారా నిశాచర|
ఆత్మానముపమాం కృత్వా స్వేషు దారేషు రమ్యతాం ||007||

అతుష్టం స్వేషు దారేషు చపలం చలితేంద్రియం|
నయంతి నికృతిప్రజ్ఞం పరదారాః పరాభవం ||008||

ఇహ సంతో న వా సంతి సతో వా నానువర్తసే|
వచో మిథ్యా ప్రణీతాత్మా పథ్యముక్తం విచక్షణైః ||009||

అకృతాత్మానమాసాద్య రాజానమనయే రతం|
సమృద్ధాని వినశ్యంతి రాష్ట్రాణి నగరాణి చ ||010||

తథేయం త్వాం సమాసాద్య లంకా రత్నౌఘ సంకులా|
అపరాధాత్తవైకస్య నచిరాద్వినశిష్యతి ||011||

స్వకృతైర్హన్యమానస్య రావణాదీర్ఘదర్శినః|
అభినందంతి భూతాని వినాశే పాపకర్మణః ||012||

ఏవం త్వాం పాపకర్మాణం వక్ష్యంతి నికృతా జనాః|
దిష్ట్యైతద్వ్యసనం ప్రాప్తో రౌద్ర ఇత్యేవ హర్షితాః ||013||

శక్యా లోభయితుం నాహమైశ్వర్యేణ ధనేన వా|
అనన్యా రాఘవేణాహం భాస్కరేణ ప్రభా యథా ||014||

ఉపధాయ భుజం తస్య లోకనాథస్య సత్కృతం|
కథం నామోపధాస్యామి భుజమన్యస్య కస్యచిత్ ||015||

అహమౌపయికీ భార్యా తస్యైవ వసుధాపతేః|
వ్రతస్నాతస్య విప్రస్య విద్యేవ విదితాత్మనః ||016||

సాధు రావణ రామేణ మాం సమానయ దుఃఖితాం|
వనే వాశితయా సార్ధం కరేణ్వేవ గజాధిపం ||017||

మిత్రమౌపయికం కర్తుం రామః స్థానం పరీప్సతా|
వధం చానిచ్ఛతా ఘోరం త్వయాసౌ పురుషర్షభః ||018||

వర్జయేద్వజ్రముత్సృష్టం వర్జయేదంతకశ్చిరం|
త్వద్విధం న తు సంక్రుద్ధో లోకనాథః స రాఘవః ||019||

రామస్య ధనుషః శబ్దం శ్రోష్యసి త్వం మహాస్వనం|
శతక్రతువిసృష్టస్య నిర్ఘోషమశనేరివ ||020||

ఇహ శీఘ్రం సుపర్వాణో జ్వలితాస్యా ఇవోరగాః|
ఇషవో నిపతిష్యంతి రామలక్ష్మణలక్షణాః ||021||

రక్షాంసి పరినిఘ్నంతః పుర్యామస్యాం సమంతతః|
అసంపాతం కరిష్యంతి పతంతః కంకవాససః ||022||

రాక్షసేంద్రమహాసర్పాన్స రామగరుడో మహాన్|
ఉద్ధరిష్యతి వేగేన వైనతేయ ఇవోరగాన్ ||023||

అపనేష్యతి మాం భర్తా త్వత్తః శీఘ్రమరిందమః|
అసురేభ్యః శ్రియం దీప్తాం విష్ణుస్త్రిభిరివ క్రమైః ||024||

జనస్థానే హతస్థానే నిహతే రక్షసాం బలే|
అశక్తేన త్వయా రక్షః కృతమేతదసాధు వై ||025||

ఆశ్రమం తు తయోః శూన్యం ప్రవిశ్య నరసింహయోః|
గోచరం గతయోర్భ్రాత్రోరపనీతా త్వయాధమ ||026||

న హి గంధముపాఘ్రాయ రామలక్ష్మణయోస్త్వయా|
శక్యం సందర్శనే స్థాతుం శునా శార్దూలయోరివ ||027||

తస్య తే విగ్రహే తాభ్యాం యుగగ్రహణమస్థిరం|
వృత్రస్యేవేంద్రబాహుభ్యాం బాహోరేకస్య నిగ్రహః ||028||

క్షిప్రం తవ స నాథో మే రామః సౌమిత్రిణా సహ|
తోయమల్పమివాదిత్యః ప్రాణానాదాస్యతే శరైః ||029||

గిరిం కుబేరస్య గతోఽథ వాలయం |
సభాం గతో వా వరుణస్య రాజ్ఞః|
అసంశయం దాశరథేర్న మోక్ష్యసే |
మహాద్రుమః కాలహతోఽశనేరివ ||030||

—♦ సర్గ 020 ♦—

సీతాయా వచనం శ్రుత్వా పరుషం రాక్షసాధిపః|
ప్రత్యువాచ తతః సీతాం విప్రియం ప్రియదర్శనాం ||001||

యథా యథా సాంత్వయితా వశ్యః స్త్రీణాం తథా తథా|
యథా యథా ప్రియం వక్తా పరిభూతస్తథా తథా ||002||

సంనియచ్ఛతి మే క్రోధం త్వయి కామః సముత్థితః|
ద్రవతో మార్గమాసాద్య హయానివ సుసారథిః ||003||

వామః కామో మనుష్యాణాం యస్మిన్కిల నిబధ్యతే|
జనే తస్మింస్త్వనుక్రోశః స్నేహశ్చ కిల జాయతే ||004||

ఏతస్మాత్కారణాన్న త్వాం ఘతయామి వరాననే|
వధార్హామవమానార్హాం మిథ్యాప్రవ్రజితే రతాం ||005||

పరుషాణి హి వాక్యాని యాని యాని బ్రవీషి మాం|
తేషు తేషు వధో యుక్తస్తవ మైథిలి దారుణః ||006||

ఏవముక్త్వా తు వైదేహీం రావణో రాక్షసాధిపః|
క్రోధసంరంభసంయుక్తః సీతాముత్తరమబ్రవీత్ ||007||

ద్వౌ మాసౌ రక్షితవ్యౌ మే యోఽవధిస్తే మయా కృతః|
తతః శయనమారోహ మమ త్వం వరవర్ణిని ||008||

ద్వాభ్యామూర్ధ్వం తు మాసాభ్యాం భర్తారం మామనిచ్ఛతీం|
మమ త్వాం ప్రాతరాశార్థమారభంతే మహానసే ||009||

తాం తర్జ్యమానాం సంప్రేక్ష్య రాక్షసేంద్రేణ జానకీం|
దేవగంధర్వకన్యాస్తా విషేదుర్విపులేక్షణాః ||010||

ఓష్ఠప్రకారైరపరా నేత్రవక్త్రైస్తథాపరాః|
సీతామాశ్వాసయామాసుస్తర్జితాం తేన రక్షసా ||011||

తాభిరాశ్వాసితా సీతా రావణం రాక్షసాధిపం|
ఉవాచాత్మహితం వాక్యం వృత్తశౌండీర్యగర్వితం ||012||

నూనం న తే జనః కశ్చిదస్మిన్నిఃశ్రేయసే స్థితః|
నివారయతి యో న త్వాం కర్మణోఽస్మాద్విగర్హితాత్ ||013||

మాం హి ధర్మాత్మనః పత్నీం శచీమివ శచీపతేః|
త్వదన్యస్త్రిషు లోకేషు ప్రార్థయేన్మనసాపి కః ||014||

రాక్షసాధమ రామస్య భార్యామమితతేజసః|
ఉక్తవానసి యత్పాపం క్వ గతస్తస్య మోక్ష్యసే ||015||

యథా దృప్తశ్చ మాతంగః శశశ్చ సహితౌ వనే|
తథా ద్విరదవద్రామస్త్వం నీచ శశవత్స్మృతః ||016||

స త్వమిక్ష్వాకునాథం వై క్షిపన్నిహ న లజ్జసే|
చక్షుషో విషయం తస్య న తావదుపగచ్ఛసి ||017||

ఇమే తే నయనే క్రూరే విరూపే కృష్ణపింగలే|
క్షితౌ న పతితే కస్మాన్మామనార్యనిరీక్షితః ||018||

తస్య ధర్మాత్మనః పత్నీం స్నుషాం దశరథస్య చ|
కథం వ్యాహరతో మాం తే న జిహ్వా పాప శీర్యతే ||019||

అసందేశాత్తు రామస్య తపసశ్చానుపాలనాత్|
న త్వాం కుర్మి దశగ్రీవ భస్మ భస్మార్హతేజసా ||020||

నాపహర్తుమహం శక్యా తస్య రామస్య ధీమతః|
విధిస్తవ వధార్థాయ విహితో నాత్ర సంశయః ||021||

శూరేణ ధనదభ్రాతా బలైః సముదితేన చ|
అపోహ్య రామం కస్మాద్ధి దారచౌర్యం త్వయా కృతం ||022||

సీతాయా వచనం శ్రుత్వా రావణో రాక్షసాధిపః|
వివృత్య నయనే క్రూరే జానకీమన్వవైక్షత ||023||

నీలజీమూతసంకాశో మహాభుజశిరోధరః|
సింహసత్త్వగతిః శ్రీమాందీప్తజిహ్వోగ్రలోచనః ||024||

చలాగ్రమకుటః ప్రాంశుశ్చిత్రమాల్యానులేపనః|
రక్తమాల్యాంబరధరస్తప్తాంగదవిభూషణః ॥025॥

శ్రోణీసూత్రేణ మహతా మేకకేన సుసంవృతః|
అమృతోత్పాదనద్ధేన భుజంగేనేవ మందరః ॥026॥

తరుణాదిత్యవర్ణాభ్యాం కుండలాభ్యాం విభూషితః|
రక్తపల్లవపుష్పాభ్యామశోకాభ్యామివాచలః ॥027॥

అవేక్షమాణో వైదేహీం కోపసంరక్తలోచనః|
ఉవాచ రావణః సీతాం భుజంగ ఇవ నిఃశ్వసన్ ॥028॥

అనయేనాభిసంపన్నమర్థహీనమనువ్రతే|
నాశయామ్యహమద్య త్వాం సూర్యః సంధ్యామివౌజసా ॥029॥

ఇత్యుక్త్వా మైథిలీం రాజా రావణః శత్రురావణః|
సందిదేశ తతః సర్వా రాక్షసీర్ఘోరదర్శనాః ॥030॥

ఏకాక్షీమేకకర్ణాం చ కర్ణప్రావరణాం తథా|
గోకర్ణీం హస్తికర్ణీం చ లంబకర్ణీమకర్ణికాం ॥031॥

హస్తిపద్య శ్వపద్యౌ చ గోపదీం పాదచూలికాం|
ఏకాక్షీమేకపాదీం చ పృథుపాదీమపాదికాం ॥032॥

అతిమాత్రశిరోగ్రీవామతిమాత్రకుచోదరీం|
అతిమాత్రాస్యనేత్రాం చ దీర్ఘజిహ్వామజిహ్వికాం|
అనాసికాం సింహముఖీం గోముఖీం సూకరీముఖీం ॥033॥

యథా మద్వశగా సీతా క్షిప్రం భవతి జానకి|
తథా కురుత రాక్షస్యః సర్వాః క్షిప్రం సమేత్య చ ॥034॥

ప్రతిలోమానులోమైశ్చ సామదానాదిభేదనైః|
ఆవర్తయత వైదేహీం దండస్యోద్యమనేన చ ॥035॥

ఇతి ప్రతిసమాదిశ్య రాక్షసేంద్రః పునః పునః|
కామమన్యుపరీతాత్మా జానకీం పర్యతర్జయత్ ॥036॥

ఉపగమ్య తతః క్షిప్రం రాక్షసీ ధాన్యమాలినీ|
పరిష్వజ్య దశగ్రీవమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥037॥

మయా క్రీడ మహారాజసీతయా కిం తవానయా|
అకామాం కామయానస్య శరీరముపతప్యతే|
ఇచ్ఛంతీం కామయానస్య ప్రీతిర్భవతి శోభనా ॥038॥

ఏవముక్తస్తు రాక్షస్యా సముత్క్షిప్తస్తతో బలీ|
జ్వలద్భాస్కరవర్ణాభం ప్రవివేశ నివేశనం ॥039॥

దేవగంధర్వకన్యాశ్చ నాగకన్యాశ్చ తాస్తతః|
పరివార్య దశగ్రీవం వివిశుస్తద్గృహోత్తమం ॥040॥

స మైథిలీం ధర్మపరామవస్థితాం |
ప్రవేపమానాం పరిభర్త్స్య రావణః|
విహాయ సీతాం మదనేన మోహితః |
స్వమేవ వేశ్మ ప్రవివేశ భాస్వరం ॥041॥

—♦ సర్గ 021 ♦—

ఇత్యుక్త్వా మైథిలీం రాజా రావణః శత్రురావణః|
సందిశ్య చ తతః సర్వా రాక్షసీర్నిర్జగామ హ ||001||

నిష్క్రాంతే రాక్షసేంద్రే తు పునరంతఃపురం గతే|
రాక్షస్యో భీమరూపాస్తాః సీతాం సమభిదుద్రువుః ||002||

తతః సీతాముపాగమ్య రాక్షస్యః క్రోధమూర్ఛితాః|
పరం పరుషయా వాచా వైదేహీమిదమబ్రువన్ ||003||

పౌలస్త్యస్య వరిష్ఠస్య రావణస్య మహాత్మనః|
దశగ్రీవస్య భార్యాత్వం సీతే న బహు మన్యసే ||004||

తతస్త్వేకజటా నామ రాక్షసీ వాక్యమబ్రవీత్|
ఆమంత్ర్య క్రోధతామ్రాక్షీ సీతాం కరతలోదరీం ||005||

ప్రజాపతీనాం షణ్ణాం తు చతుర్థో యః ప్రజాపతిః|
మానసో బ్రహ్మణః పుత్రః పులస్త్య ఇతి విశ్రుతః ||006||

పులస్త్యస్య తు తేజస్వీ మహర్షిర్మానసః సుతః|
నామ్నా స విశ్రవా నామ ప్రజాపతిసమప్రభః ||007||

తస్య పుత్రో విశాలాక్షి రావణః శత్రురావణః|
తస్య త్వం రాక్షసేంద్రస్య భార్యా భవితుమర్హసి|
మయోక్తం చారుసర్వాంగి వాక్యం కిం నానుమన్యసే ||008||

తతో హరిజటా నామ రాక్షసీ వాక్యమబ్రవీత్|
వివృత్య నయనే కోపాన్మార్జారసదృశేక్షణా ||009||

యేన దేవాస్త్రయస్త్రింశద్దేవరాజశ్చ నిర్జితః|
తస్య త్వం రాక్షసేంద్రస్య భార్యా భవితుమర్హసి ||010||

వీర్యోత్సిక్తస్య శూరస్య సంగ్రామేష్వనివర్తినః|
బలినో వీర్యయుక్తస్యా భార్యాత్వం కిం న లప్స్యసే ||011||

ప్రియాం బహుమతాం భార్యాం త్యక్త్వా రాజా మహాబలః|
సర్వాసాం చ మహాభాగాం త్వాముపైష్యతి రావణః ||012||

సమృద్ధం స్త్రీసహస్రేణ నానారత్నోపశోభితం|
అంతఃపురం సముత్సృజ్య త్వాముపైష్యతి రావణః ||013||

అసకృద్దేవతా యుద్ధే నాగగంధర్వదానవాః|
నిర్జితాః సమరే యేన స తే పార్శ్వముపాగతః ||014||

తస్య సర్వసమృద్ధస్యా రావణస్య మహాత్మనః|
కిమర్థం రాక్షసేంద్రస్య భార్యాత్వం నేచ్ఛసేఽధమే ||015||

యస్య సూర్యో న తపతి భీతో యస్య చ మారుతః|
న వాతి స్మాయతాపాంగే కిం త్వం తస్య న తిష్ఠసి ||016||

పుష్పవృష్టిం చ తరవో ముముచుర్యస్య వై భయాత్|
శైలాశ్చ సుభ్రు పానీయం జలదాశ్చ యదేచ్ఛతి ||017||

తస్య నైరృతరాజస్య రాజరాజస్య భామిని|
కిం త్వం న కురుషే బుద్ధిం భార్యార్థే రావణస్య హి ||018||

సాధు తే తత్త్వతో దేవి కథితం సాధు భామిని|
గృహాణ సుస్మితే వాక్యమన్యథా న భవిష్యసి ||019||

—♦ సర్గ 022 ♦—

తతః సీతాముపాగమ్య రాక్షస్యో వికృతాననాః|
పరుషం పరుషా నార్య ఊచుస్తాం వాక్యమప్రియం ||001||

కిం త్వమంతఃపురే సీతే సర్వభూతమనోహరే|
మహార్హశయనోపేతే న వాసమనుమన్యసే ||002||

మానుషీ మానుషస్యైవ భార్యాత్వం బహు మన్యసే|
ప్రత్యాహర మనో రామాన్న త్వం జాతు భవిష్యసి ||003||

మానుషీ మానుషం తం తు రామమిచ్ఛసి శోభనే|
రాజ్యాద్భ్రష్టమసిద్ధార్థం విక్లవం తమనిందితే ||004||

రాక్షసీనాం వచః శ్రుత్వా సీతా పద్మనిభేక్షణా|
నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యామిదం వచనమబ్రవీత్ ||005||

యదిదం లోకవిద్విష్టముదాహరథ సంగతాః|
నైతన్మనసి వాక్యం మే కిల్బిషం ప్రతితిష్ఠతి ||006||

న మానుషీ రాక్షసస్య భార్యా భవితుమర్హతి|
కామం ఖాదత మాం సర్వా న కరిష్యామి వో వచః|
దీనో వా రాజ్యహీనో వా యో మే భర్తా స మే గురుః ||007||

సీతాయా వచనం శ్రుత్వా రాక్షస్యః క్రోధమూర్ఛితాః|
భర్త్సయంతి స్మ పరుషైర్వాక్యై రావణచోదితాః ||008||

అవలీనః స నిర్వాక్యో హనుమాఞ్శింశపాద్రుమే|
సీతాం సంతర్జయంతీస్తా రాక్షసీరశృణోత్కపిః ||009||

తామభిక్రమ్య సంరబ్ధా వేపమానాం సమంతతః|
భృశం సంలిలిహుర్దీప్తాన్ప్రలంబదశనచ్ఛదాన్ ||010||

ఊచుశ్చ పరమక్రుద్ధాః ప్రగృహ్యాశు పరశ్వధాన్|
నేయమర్హతి భర్తారం రావణం రాక్షసాధిపం ||011||

సా భర్త్స్యమానా భీమాభీ రాక్షసీభిర్వరాననా|
సా బాష్పమపమార్జంతీ శింశపాం తాముపాగమత్ ||012||

తతస్తాం శింశపాం సీతా రాక్షసీభిః సమావృతా|
అభిగమ్య విశాలాక్షీ తస్థౌ శోకపరిప్లుతా ||013||

తాం కృశాం దీనవదనాం మలినాంబరధారిణీం|
భర్త్సయాం చక్రిరే భీమా రాక్షస్యస్తాః సమంతతః ||014||

తతస్తాం వినతా నామ రాక్షసీ భీమదర్శనా|
అబ్రవీత్కుపితాకారా కరాలా నిర్ణతోదరీ ||015||

సీతే పర్యాప్తమేతావద్భర్తృస్నేహో నిదర్శితః|
సర్వత్రాతికృతం భద్రే వ్యసనాయోపకల్పతే ||016||

పరితుష్టాస్మి భద్రం తే మానుషస్తే కృతో విధిః|
మమాపి తు వచః పథ్యం బ్రువంత్యాః కురు మైథిలి ||017||

రావణం భజ భర్తారం భర్తారం సర్వరక్షసాం|
విక్రాంతం రూపవంతం చ సురేశమివ వాసవం ||018||

దక్షిణం త్యాగశీలం చ సర్వస్య ప్రియవాదినం|
మానుషం కృపణం రామం త్యక్త్వా రావణమాశ్రయ ||019||

దివ్యాంగరాగా వైదేహి దివ్యాభరణభూషితా|
అద్య ప్రభృతి సర్వేషాం లోకానామీశ్వరీ భవ|
అగ్నేః స్వాహా యథా దేవీ శచీవేంద్రస్య శోభనే ||020||

కిం తే రామేణ వైదేహి కృపణేన గతాయుషా ||021||

ఏతదుక్తం చ మే వాక్యం యది త్వం న కరిష్యసి|
అస్మిన్ముహూర్తే సర్వాస్త్వాం భక్షయిష్యామహే వయం ||022||

అన్యా తు వికటా నామ లంబమానపయోధరా|
అబ్రవీత్కుపితా సీతాం ముష్టిముద్యమ్య గర్జతీ ||023||

బహూన్యప్రతిరూపాణి వచనాని సుదుర్మతే|
అనుక్రోశాన్మృదుత్వాచ్చ సోఢాని తవ మైథిలి|
న చ నః కురుషే వాక్యం హితం కాలపురస్కృతం ||024||

ఆనీతాసి సముద్రస్య పారమన్యైర్దురాసదం|
రావణాంతఃపురం ఘోరం ప్రవిష్టా చాసి మైథిలి ||025||

రావణస్య గృహే రుద్ధా అస్మాభిస్తు సురక్షితా|
న త్వాం శక్తః పరిత్రాతుమపి సాక్షాత్పురందరః ||026||

కురుష్వ హితవాదిన్యా వచనం మమ మైథిలి|
అలమశ్రుప్రపాతేన త్యజ శోకమనర్థకం ||027||

భజ ప్రీతిం ప్రహర్షం చ త్యజైతాం నిత్యదైన్యతాం|
సీతే రాక్షసరాజేన సహ క్రీడ యథాసుఖం ||028||

జానాసి హి యథా భీరు స్త్రీణాం యౌవనమధ్రువం|
యావన్న తే వ్యతిక్రామేత్తావత్సుఖమవాప్నుహి ||029||

ఉద్యానాని చ రమ్యాణి పర్వతోపవనాని చ|
సహ రాక్షసరాజేన చర త్వం మదిరేక్షణే ||030||

స్త్రీసహస్రాణి తే సప్త వశే స్థాస్యంతి సుందరి|
రావణం భజ భర్తారం భర్తారం సర్వరక్షసాం ||031||

ఉత్పాట్య వా తే హృదయం భక్షయిష్యామి మైథిలి|
యది మే వ్యాహృతం వాక్యం న యథావత్కరిష్యసి ||032||

తతశ్చండోదరీ నామ రాక్షసీ క్రూరదర్శనా|
భ్రామయంతీ మహచ్ఛూలమిదం వచనమబ్రవీత్ ||033||

ఇమాం హరిణలోకాక్షీం త్రాసోత్కంపపయోధరాం|
రావణేన హృతాం దృష్ట్వా దౌర్హృదో మే మహానభూత్ ||034||

యకృత్ప్లీహమథోత్పీడం హృదయం చ సబంధనం|
అంత్రాణ్యపి తథా శీర్షం ఖాదేయమితి మే మతిః ||035||

తతస్తు ప్రఘసా నామ రాక్షసీ వాక్యమబ్రవీత్|
కంఠమస్యా నృశంసాయాః పీడయామః కిమాస్యతే ||036||

నివేద్యతాం తతో రాజ్ఞే మానుషీ సా మృతేతి హ|
నాత్ర కశ్చన సందేహః ఖాదతేతి స వక్ష్యతి ||037||

తతస్త్వజాముఖీ నామ రాక్షసి వాక్యమబ్రవిత్|
విశస్యేమాం తతః సర్వాన్సమాన్కురుత పీలుకాన్ ||038||

విభజామ తతః సర్వా వివాదో మే న రోచతే|
పేయమానీయతాం క్షిప్రం మాల్యం చ వివిధం బహు ||039||

తతః శూర్పణఖా నామ రాక్షసీ వాక్యమబ్రవీత్|
అజాముఖా యదుక్తం హి తదేవ మమ రోచతే ||040||

సురా చానీయతాం క్షిప్రం సర్వశోకవినాశినీ|
మానుషం మాంసమాసాద్య నృత్యామోఽథ నికుంభిలాం ||041||

ఏవం సంభర్త్స్యమానా సా సీతా సురసుతోపమా|
రాక్షసీభిః సుఘోరాభిర్ధైర్యముత్సృజ్య రోదితి ||042||

—♦ సర్గ 023 ♦—

తథా తాసాం వదంతీనాం పరుషం దారుణం బహు|
రాక్షసీనామసౌమ్యానాం రురోద జనకాత్మజా ||001||

ఏవముక్తా తు వైదేహీ రాక్షసీభిర్మనస్వినీ|
ఉవాచ పరమత్రస్తా బాష్పగద్గదయా గిరా ||002||

న మానుషీ రాక్షసస్య భార్యా భవితుమర్హతి|
కామం ఖాదత మాం సర్వా న కరిష్యామి వో వచః ||003||

సా రాక్షసీ మధ్యగతా సీతా సురసుతోపమా|
న శర్మ లేభే దుఃఖార్తా రావణేన చ తర్జితా ||004||

వేపతే స్మాధికం సీతా విశంతీవాంగమాత్మనః|
వనే యూథపరిభ్రష్టా మృగీ కోకైరివార్దితా ||005||

సా త్వశోకస్య విపులాం శాఖామాలంబ్య పుష్పితాం|
చింతయామాస శోకేన భర్తారం భగ్నమానసా ||006||

సా స్నాపయంతీ విపులౌ స్తనౌ నేత్రజలస్రవైః|
చింతయంతీ న శోకస్య తదాంతమధిగచ్ఛతి ||007||

సా వేపమానా పతితా ప్రవాతే కదలీ యథా|
రాక్షసీనాం భయత్రస్తా వివర్ణవదనాభవత్ ||008||

తస్యా సా దీర్ఘవిపులా వేపంత్యాః సీతయా తదా|
దదృశే కంపినీ వేణీ వ్యాలీవ పరిసర్పతీ ||009||

సా నిఃశ్వసంతీ దుఃఖార్తా శోకోపహతచేతనా|
ఆర్తా వ్యసృజదశ్రూణి మైథిలీ విలలాప హ ||010||

హా రామేతి చ దుఃఖార్తా పునర్హా లక్ష్మణేతి చ|
హా శ్వశ్రు మమ కౌసల్యే హా సుమిత్రేతి భావిని ||011||

లోకప్రవాదః సత్యోఽయం పండితైః సముదాహృతః|
అకాలే దుర్లభో మృత్యుః స్త్రియా వా పురుషస్య వా ||012||

యత్రాహమాభిః క్రూరాభీ రాక్షసీభిరిహార్దితా|
జీవామి హీనా రామేణ ముహూర్తమపి దుఃఖితా ||013||

ఏషాల్పపుణ్యా కృపణా వినశిష్యామ్యనాథవత్|
సముద్రమధ్యే నౌ పూర్ణా వాయువేగైరివాహతా ||014||

భర్తారం తమపశ్యంతీ రాక్షసీవశమాగతా|
సీదామి ఖలు శోకేన కూలం తోయహతం యథా ||015||

తం పద్మదలపత్రాక్షం సింహవిక్రాంతగామినం|
ధన్యాః పశ్యంతి మే నాథం కృతజ్ఞం ప్రియవాదినం ||016||

సర్వథా తేన హీనాయా రామేణ విదితాత్మనా|
తీక్ష్ణం విషమివాస్వాద్య దుర్లభం మమ జీవితం ||017||

కీదృశం తు మయా పాపం పురా దేహాంతరే కృతం|
యేనేదం ప్రాప్యతే దుఃఖం మయా ఘోరం సుదారుణం ||018||

జీవితం త్యక్తుమిచ్ఛామి శోకేన మహతా వృతా|
రాక్షసీభిశ్చ రక్షంత్యా రామో నాసాద్యతే మయా ||019||

ధిగస్తు ఖలు మానుష్యం ధిగస్తు పరవశ్యతాం|
న శక్యం యత్పరిత్యక్తుమాత్మచ్ఛందేన జీవితం ||020||

—♦ సర్గ 024 ♦—

ప్రసక్తాశ్రుముఖీత్యేవం బ్రువంతీ జనకాత్మజా|
అధోముఖముఖీ బాలా విలప్తుముపచక్రమే ||001||

ఉన్మత్తేవ ప్రమత్తేవ భ్రాంతచిత్తేవ శోచతీ|
ఉపావృత్తా కిశోరీవ వివేష్టంతీ మహీతలే ||002||

రాఘవస్యాప్రమత్తస్య రక్షసా కామరూపిణా|
రావణేన ప్రమథ్యాహమానీతా క్రోశతీ బలాత్ ||003||

రాక్షసీ వశమాపన్నా భర్త్స్యమానా సుదారుణం|
చింతయంతీ సుదుఃఖార్తా నాహం జీవితుముత్సహే ||004||

న హి మే జీవితేనార్థో నైవార్థైర్న చ భూషణైః|
వసంత్యా రాక్షసీ మధ్యే వినా రామం మహారథం ||005||

ధిఙ్మామనార్యామసతీం యాహం తేన వినా కృతా|
ముహూర్తమపి రక్షామి జీవితం పాపజీవితా ||006||

కా చ మే జీవితే శ్రద్ధా సుఖే వా తం ప్రియం వినా|
భర్తారం సాగరాంతాయా వసుధాయాః ప్రియం వదం ||007||

భిద్యతాం భక్ష్యతాం వాపి శరీరం విసృజామ్యహం|
న చాప్యహం చిరం దుఃఖం సహేయం ప్రియవర్జితా ||008||

చరణేనాపి సవ్యేన న స్పృశేయం నిశాచరం|
రావణం కిం పునరహం కామయేయం విగర్హితం ||009||

ప్రత్యాఖ్యాతం న జానాతి నాత్మానం నాత్మనః కులం|
యో నృశంస స్వభావేన మాం ప్రార్థయితుమిచ్ఛతి ||010||

ఛిన్నా భిన్నా విభక్తా వా దీప్తే వాగ్నౌ ప్రదీపితా|
రావణం నోపతిష్ఠేయం కిం ప్రలాపేన వశ్చిరం ||011||

ఖ్యాతః ప్రాజ్ఞః కృతజ్ఞశ్చ సానుక్రోశశ్చ రాఘవః|
సద్వృత్తో నిరనుక్రోశః శంకే మద్భాగ్యసంక్షయాత్ ||012||

రాక్షసానాం జనస్థానే సహస్రాణి చతుర్దశ|
యేనైకేన నిరస్తాని స మాం కిం నాభిపద్యతే ||013||

నిరుద్ధా రావణేనాహమల్పవీర్యేణ రక్షసా|
సమర్థః ఖలు మే భర్తా రావణం హంతుమాహవే ||014||

విరాధో దండకారణ్యే యేన రాక్షసపుంగవః|
రణే రామేణ నిహతః స మాం కిం నాభిపద్యతే ||015||

కామం మధ్యే సముద్రస్య లంకేయం దుష్ప్రధర్షణా|
న తు రాఘవబాణానాం గతిరోధీ హ విద్యతే ||016||

కిం ను తత్కారణం యేన రామో దృఢపరాక్రమః|
రక్షసాపహృతాం భార్యామిష్టాం నాభ్యవపద్యతే ||017||

ఇహస్థాం మాం న జానీతే శంకే లక్ష్మణపూర్వజః|
జానన్నపి హి తేజస్వీ ధర్షణాం మర్షయిష్యతి ||018||

హృతేతి యోఽధిగత్వా మాం రాఘవాయ నివేదయేత్|
గృధ్రరాజోఽపి స రణే రావణేన నిపాతితః ||019||

కృతం కర్మ మహత్తేన మాం తదాభ్యవపద్యతా|
తిష్ఠతా రావణద్వంద్వే వృద్ధేనాపి జటాయుషా ||020||

యది మామిహ జానీయాద్వర్తమానాం స రాఘవః|
అద్య బాణైరభిక్రుద్ధః కుర్యాల్లోకమరాక్షసం ||021||

విధమేచ్చ పురీం లంకాం శోషయేచ్చ మహోదధిం|
రావణస్య చ నీచస్య కీర్తిం నామ చ నాశయేత్ ||022||

తతో నిహతనథానాం రాక్షసీనాం గృహే గృహే|
యథాహమేవం రుదతీ తథా భూయో న సంశయః|
అన్విష్య రక్షసాం లంకాం కుర్యాద్రామః సలక్ష్మణః ||023||

న హి తాభ్యాం రిపుర్దృష్టో ముహూర్తమపి జీవతి|
చితా ధూమాకులపథా గృధ్రమండలసంకులా|
అచిరేణ తు లంకేయం శ్మశానసదృశీ భవేత్ ||024||

అచిరేణైవ కాలేన ప్రాప్స్యామ్యేవ మనోరథం|
దుష్ప్రస్థానోఽయమాఖ్యాతి సర్వేషాం వో విపర్యయః ||025||

యాదృశాని తు దృశ్యంతే లంకాయామశుభాని తు|
అచిరేణైవ కాలేన భవిష్యతి హతప్రభా ||026||

నూనం లంకా హతే పాపే రావణే రాక్షసాధిపే|
శోషం యాస్యతి దుర్ధర్షా ప్రమదా విధవా యథా ||027||

పుణ్యోత్సవసమృద్ధా చ నష్టభర్త్రీ సరాక్షసా|
భవిష్యతి పురీ లంకా నష్టభర్త్రీ యథాంగనా ||028||

నూనం రాక్షసకన్యానాం రుదంతీనాం గృహే గృహే|
శ్రోష్యామి నచిరాదేవ దుఃఖార్తానామిహ ధ్వనిం ||029||

సాంధకారా హతద్యోతా హతరాక్షసపుంగవా|
భవిష్యతి పురీ లంకా నిర్దగ్ధా రామసాయకైః ||030||

యది నామ స శూరో మాం రామో రక్తాంతలోచనః|
జానీయాద్వర్తమానాం హి రావణస్య నివేశనే ||031||

అనేన తు నృశంసేన రావణేనాధమేన మే|
సమయో యస్తు నిర్దిష్టస్తస్య కాలోఽయమాగతః ||032||

అకార్యం యే న జానంతి నైరృతాః పాపకారిణః|
అధర్మాత్తు మహోత్పాతో భవిష్యతి హి సాంప్రతం ||033||

నైతే ధర్మం విజానంతి రాక్షసాః పిశితాశనాః|
ధ్రువం మాం ప్రాతరాశార్థే రాక్షసః కల్పయిష్యతి ||034||

సాహం కథం కరిష్యామి తం వినా ప్రియదర్శనం|
రామం రక్తాంతనయనమపశ్యంతీ సుదుఃఖితా ||035||

యది కశ్చిత్ప్రదాతా మే విషస్యాద్య భవేదిహ|
క్షిప్రం వైవస్వతం దేవం పశ్యేయం పతినా వినా ||036||

నాజానాజ్జీవతీం రామః స మాం లక్ష్మణపూర్వజః|
జానంతౌ తౌ న కుర్యాతాం నోర్వ్యాం హి మమ మార్గణం ||037||

నూనం మమైవ శోకేన స వీరో లక్ష్మణాగ్రజః|
దేవలోకమితో యాతస్త్యక్త్వా దేహం మహీతలే ||038||

ధన్యా దేవాః సగంధర్వాః సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః|
మమ పశ్యంతి యే నాథం రామం రాజీవలోచనం ||039||

అథ వా న హి తస్యార్థే ధర్మకామస్య ధీమతః|
మయా రామస్య రాజర్షేర్భార్యయా పరమాత్మనః ||040||

దృశ్యమానే భవేత్ప్రీతః సౌహృదం నాస్త్యపశ్యతః|
నాశయంతి కృతఘ్నాస్తు న రామో నాశయిష్యతి ||041||

కిం ను మే న గుణాః కేచిత్కిం వా భాగ్య క్షయో హి మే|
యాహం సీతా వరార్హేణ హీనా రామేణ భామినీ ||042||

శ్రేయో మే జీవితాన్మర్తుం విహీనా యా మహాత్మనా|
రామాదక్లిష్టచారిత్రాచ్ఛూరాచ్ఛత్రునిబర్హణాత్ ||043||

అథ వా న్యస్తశస్త్రౌ తౌ వనే మూలఫలాశనౌ|
భ్రాతరౌ హి నర శ్రేష్ఠౌ చరంతౌ వనగోచరౌ ||044||

అథ వా రాక్షసేంద్రేణ రావణేన దురాత్మనా|
ఛద్మనా ఘాతితౌ శూరౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ||045||

సాహమేవంగతే కాలే మర్తుమిచ్ఛామి సర్వథా|
న చ మే విహితో మృత్యురస్మిందుఃఖేఽపి వర్తతి ||046||

ధన్యాః ఖలు మహాత్మానో మునయః సత్యసంమతాః|
జితాత్మానో మహాభాగా యేషాం న స్తః ప్రియాప్రియే ||047||

ప్రియాన్న సంభవేద్దుఃఖమప్రియాదధికం భయం|
తాభ్యాం హి యే వియుజ్యంతే నమస్తేషాం మహాత్మనాం ||048||

సాహం త్యక్తా ప్రియేణేహ రామేణ విదితాత్మనా|
ప్రాణాంస్త్యక్ష్యామి పాపస్య రావణస్య గతా వశం ||049||

—♦ సర్గ 025 ♦—

ఇత్యుక్తాః సీతయా ఘోరం రాక్షస్యః క్రోధమూర్ఛితాః|
కాశ్చిజ్జగ్ముస్తదాఖ్యాతుం రావణస్య తరస్వినః ||001||

తతః సీతాముపాగమ్య రాక్షస్యో ఘోరదర్శనాః|
పునః పరుషమేకార్థమనర్థార్థమథాబ్రువన్ ||002||

హంతేదానీం తవానార్యే సీతే పాపవినిశ్చయే|
రాక్షస్యో భక్షయిష్యంతి మాంసమేతద్యథాసుఖం ||003||

సీతాం తాభిరనార్యాభిర్దృష్ట్వా సంతర్జితాం తదా|
రాక్షసీ త్రిజటావృద్ధా శయానా వాక్యమబ్రవీత్ ||004||

ఆత్మానం ఖాదతానార్యా న సీతాం భక్షయిష్యథ|
జనకస్య సుతామిష్టాం స్నుషాం దశరథస్య చ ||005||

స్వప్నో హ్యద్య మయా దృష్టో దారుణో రోమహర్షణః|
రాక్షసానామభావాయ భర్తురస్యా భవాయ చ ||006||

ఏవముక్తాస్త్రిజటయా రాక్షస్యః క్రోధమూర్ఛితాః|
సర్వా ఏవాబ్రువన్భీతాస్త్రిజటాం తామిదం వచః ||007||

కథయస్వ త్వయా దృష్టః స్వప్నోఽయం కీదృశో నిశి| ||008||

తాసాం శ్రుత్వా తు వచనం రాక్షసీనాం ముఖోద్గతం|
ఉవాచ వచనం కాలే త్రిజటాస్వప్నసంశ్రితం ||009||

గజదంతమయీం దివ్యాం శిబికామంతరిక్షగాం|
యుక్తాం వాజిసహస్రేణ స్వయమాస్థాయ రాఘవః ||010||

స్వప్నే చాద్య మయా దృష్టా సీతా శుక్లాంబరావృతా|
సాగరేణ పరిక్షిప్తం శ్వేతపర్వతమాస్థితా|
రామేణ సంగతా సీతా భాస్కరేణ ప్రభా యథా ||011||

రాఘవశ్చ మయా దృష్టశ్చతుర్దంతం మహాగజం|
ఆరూఢః శైలసంకాశం చచార సహలక్ష్మణః ||012||

తతస్తౌ నరశార్దూలౌ దీప్యమానౌ స్వతేజసా|
శుక్లమాల్యాంబరధరౌ జానకీం పర్యుపస్థితౌ ||013||

తతస్తస్య నగస్యాగ్రే ఆకాశస్థస్య దంతినః|
భర్త్రా పరిగృహీతస్య జానకీ స్కంధమాశ్రితా ||014||

భర్తురంకాత్సముత్పత్య తతః కమలలోచనా|
చంద్రసూర్యౌ మయా దృష్టా పాణిభ్యాం పరిమార్జతీ ||015||

తతస్తాభ్యాం కుమారాభ్యామాస్థితః స గజోత్తమః|
సీతయా చ విశాలాక్ష్యా లంకాయా ఉపరి స్థితః ||016||

పాండురర్షభయుక్తేన రథేనాష్టయుజా స్వయం|
శుక్లమాల్యాంబరధరో లక్ష్మణేన సమాగతః|
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా సీతయా సహ భార్యయా ||017||

విమానాత్పుష్పకాదద్య రావణః పతితో భువి|
కృష్యపాణః స్త్రియా దృష్టో ముండః కృష్ణాంబరః పునః ||018||

రథేన ఖరయుక్తేన రక్తమాల్యానులేపనః|
ప్రయాతో దక్షిణామాశాం ప్రవిష్టః కర్దమం హ్రదం ||019||

కంఠే బద్ధ్వా దశగ్రీవం ప్రమదా రక్తవాసినీ|
కాలీ కర్దమలిప్తాంగీ దిశం యామ్యాం ప్రకర్షతి ||020||

వరాహేణ దశగ్రీవః శింశుమారేణ చేంద్రజిత్|
ఉష్ట్రేణ కుంభకర్ణశ్చ ప్రయాతో దక్షిణాం దిశం ||021||

సమాజశ్చ మహాన్వృత్తో గీతవాదిత్రనిఃస్వనః|
పిబతాం రక్తమాల్యానాం రక్షసాం రక్తవాససాం ||022||

లంకా చేయం పురీ రమ్యా సవాజిరథసంకులా|
సాగరే పతితా దృష్టా భగ్నగోపురతోరణా ||023||

పీత్వ తైలం ప్రనృత్తాశ్చ ప్రహసంత్యో మహాస్వనాః|
లంకాయాం భస్మరూక్షాయాం సర్వా రాక్షసయోషితః ||024||

కుంభకర్ణాదయశ్చేమే సర్వే రాక్షసపుంగవాః|
రక్తం నివసనం గృహ్య ప్రవిష్టా గోమయహ్రదే ||025||

అపగచ్ఛత నశ్యధ్వం సీతామాప్నోతి రాఘవః|
ఘాతయేత్పరమామర్షీ సర్వైః సార్ధం హి రాక్షసైః ||026||

ప్రియాం బహుమతాం భార్యాం వనవాసమనువ్రతాం|
భర్త్సితాం తర్జితాం వాపి నానుమంస్యతి రాఘవః ||027||

తదలం క్రూరవాక్యైర్వః సాంత్వమేవాభిధీయతాం|
అభియాచామ వైదేహీమేతద్ధి మమ రోచతే ||028||

యస్యా హ్యేవం విధః స్వప్నో దుఃఖితాయాః ప్రదృశ్యతే|
సా దుఃఖైర్బహుభిర్ముక్తా ప్రియం ప్రాప్నోత్యనుత్తమం ||029||

భర్త్సితామపి యాచధ్వం రాక్షస్యః కిం వివక్షయా|
రాఘవాద్ధి భయం ఘోరం రాక్షసానాముపస్థితం ||030||

ప్రణిపాత ప్రసన్నా హి మైథిలీ జనకాత్మజా|
అలమేషా పరిత్రాతుం రాక్షస్యో మహతో భయాత్ ||031||

అపి చాస్యా విశాలాక్ష్యా న కించిదుపలక్షయే|
విరుద్ధమపి చాంగేషు సుసూక్ష్మమపి లక్ష్మణం ||032||

ఛాయా వైగుణ్య మాత్రం తు శంకే దుఃఖముపస్థితం|
అదుఃఖార్హామిమాం దేవీం వైహాయసముపస్థితాం ||033||

అర్థసిద్ధిం తు వైదేహ్యాః పశ్యామ్యహముపస్థితాం|
రాక్షసేంద్రవినాశం చ విజయం రాఘవస్య చ ||034||

నిమిత్తభూతమేతత్తు శ్రోతుమస్యా మహత్ప్రియం|
దృశ్యతే చ స్ఫురచ్చక్షుః పద్మపత్రమివాయతం ||035||

ఈషచ్చ హృషితో వాస్యా దక్షిణాయా హ్యదక్షిణః|
అకస్మాదేవ వైదేహ్యా బాహురేకః ప్రకంపతే ||036||

కరేణుహస్తప్రతిమః సవ్యశ్చోరురనుత్తమః|
వేపన్సూచయతీవాస్యా రాఘవం పురతః స్థితం ||037||

పక్షి చ శాఖా నిలయం ప్రవిష్టః |
పునః పునశ్చోత్తమసాంత్వవాదీ|
సుఖాగతాం వాచముదీరయాణః |
పునః పునశ్చోదయతీవ హృష్టః ||038||

—♦ సర్గ 026 ♦—

సా రాక్షసేంద్రస్య వచో నిశమ్య |
తద్రావణస్యాప్రియమప్రియార్తా|
సీతా వితత్రాస యథా వనాంతే |
సింహాభిపన్నా గజరాజకన్యా ||001||

సా రాక్షసీ మధ్యగతా చ భీరు |
ర్వాగ్భిర్భృశం రావణతర్జితా చ|
కాంతారమధ్యే విజనే విసృష్టా |
బాలేవ కన్యా విలలాప సీతా ||002||

సత్యం బతేదం ప్రవదంతి లోకే |
నాకాలమృత్యుర్భవతీతి సంతః|
యత్రాహమేవం పరిభర్త్స్యమానా |
జీవామి కించిత్క్షణమప్యపుణ్యా ||003||

సుఖాద్విహీనం బహుదుఃఖపూర్ణ |
మిదం తు నూనం హృదయం స్థిరం మే|
విదీర్యతే యన్న సహస్రధాద్య |
వజ్రాహతం శృంగమివాచలస్య ||004||

నైవాస్తి నూనం మమ దోషమత్ర |
వధ్యాహమస్యాప్రియదర్శనస్య|
భావం న చాస్యాహమనుప్రదాతు |
మలం ద్విజో మంత్రమివాద్విజాయ ||005||

నూనం మమాంగాన్యచిరాదనార్యః |
శస్త్రైః శితైశ్ఛేత్స్యతి రాక్షసేంద్రః|
తస్మిన్ననాగచ్ఛతి లోకనాథే |
గర్భస్థజంతోరివ శల్యకృంతః ||006||

దుఃఖం బతేదం మమ దుఃఖితాయా |
మాసౌ చిరాయాభిగమిష్యతో ద్వౌ|
బద్ధస్య వధ్యస్య యథా నిశాంతే |
రాజాపరాధాదివ తస్కరస్య ||007||

హా రామ హా లక్ష్మణ హా సుమిత్రే |
హా రామ మాతః సహ మే జనన్యా|
ఏషా విపద్యామ్యహమల్పభాగ్యా |
మహార్ణవే నౌరివ మూఢ వాతా ||008||

తరస్వినౌ ధారయతా మృగస్య |
సత్త్వేన రూపం మనుజేంద్రపుత్రౌ|
నూనం విశస్తౌ మమ కారణాత్తౌ |
సింహర్షభౌ ద్వావివ వైద్యుతేన ||009||

నూనం స కాలో మృగరూపధారీ |
మామల్పభాగ్యాం లులుభే తదానీం|
యత్రార్యపుత్రం విససర్జ మూఢా |
రామానుజం లక్ష్మణపూర్వకం చ ||010||

హా రామ సత్యవ్రత దీర్ఘవాహో ।
హా పూర్ణచంద్రప్రతిమానవక్త్ర।
హా జీవలోకస్య హితః ప్రియశ్చ ।
వధ్యాం న మాం వేత్సి హి రాక్షసానాం ॥011॥

అనన్యదేవత్వమియం క్షమా చ ।
భూమౌ చ శయ్యా నియమశ్చ ధర్మే।
పతివ్రతాత్వం విఫలం మమేదం ।
కృతం కృతఘ్నేష్వివ మానుషాణాం ॥012॥

మోఘో హి ధర్మశ్చరితో మమాయం ।
తథైకపత్నీత్వమిదం నిరర్థం।
యా త్వాం న పశ్యామి కృశా వివర్ణా ।
హీనా త్వయా సంగమనే నిరాశా ॥013॥

పితుర్నిర్దేశం నియమేన కృత్వా ।
వనాన్నివృత్తశ్చరితవ్రతశ్చ।
స్త్రీభిస్తు మన్యే విపులేక్షణాభిః ।
సంరంస్యసే వీతభయః కృతార్థః ॥014॥

అహం తు రామ త్వయి జాతకామా ।
చిరం వినాశాయ నిబద్ధభావా।
మోఘం చరిత్వాథ తపోవ్రతం చ ।
త్యక్ష్యామి ధిగ్జీవితమల్పభాగ్యా ॥015॥

సా జీవితం క్షిప్రమహం త్యజేయం ।
విషేణ శస్త్రేణ శితేన వాపి।
విషస్య దాతా న తు మేఽస్తి కశ్చి ।
చ్ఛస్త్రస్య వా వేశ్మని రాక్షసస్య ॥016॥

శోకాభితప్తా బహుధా విచింత్య ।
సీతాథ వేణ్యుద్గ్రథనం గృహీత్వా।
ఉద్బధ్య వేణ్యుద్గ్రథనేన శీఘ్ర ।
మహం గమిష్యామి యమస్య మూలం ॥017॥

ఇతీవ సీతా బహుధా విలప్య ।
సర్వాత్మనా రామమనుస్మరంతీ।
ప్రవేపమానా పరిశుష్కవక్త్రా ।
నగోత్తమం పుష్పితమాససాద ॥018॥

ఉపస్థితా సా మృదుసర్వగాత్రీ ।
శాఖాం గృహీత్వాథ నగస్య తస్య।
తస్యాస్తు రామం ప్రవిచింతయంత్యా ।
రామానుజం స్వం చ కులం శుభాంగ్యాః ॥019॥

శోకానిమిత్తాని తదా బహూని ।
ధైర్యార్జితాని ప్రవరాణి లోకే।
ప్రాదుర్నిమిత్తాని తదా బభూవుః ।
పురాపి సిద్ధాన్యుపలక్షితాని ॥020॥

—♦ సర్గ 027 ♦—

తథాగతాం తాం వ్యథితామనిందితాం |
వ్యపేతహర్షాం పరిదీనమానసాం|
శుభాం నిమిత్తాని శుభాని భేజిరే |
నరం శ్రియా జుష్టమివోపజీవినః ||001||

తస్యాః శుభం వామమరాలపక్ష్మ |
రాజీవృతం కృష్ణవిశాలశుక్లం|
ప్రాస్పందతైకం నయనం సుకేశ్యా |
మీనాహతం పద్మమివాభితామ్రం ||002||

భుజశ్చ చార్వంచితపీనవృత్తః |
పరార్ధ్య కాలాగురుచందనార్హః|
అనుత్తమేనాధ్యుషితః ప్రియేణ |
చిరేణ వామః సమవేపతాశు ||003||

గజేంద్రహస్తప్రతిమశ్చ పీన |
స్తయోర్ద్వయోః సంహతయోః సుజాతః|
ప్రస్పందమానః పునరూరురస్యా |
రామం పురస్తాత్స్థితమాచచక్షే ||004||

శుభం పునర్హేమసమానవర్ణ |
మీషద్రజోధ్వస్తమివామలాక్ష్యాః|
వాసః స్థితాయాః శిఖరాగ్రదంత్యాః |
కించిత్పరిస్రంసత చారుగాత్ర్యాః ||005||

ఏతైర్నిమిత్తైరపరైశ్చ సుభ్రూః |
సంబోధితా ప్రాగపి సాధుసిద్ధైః|
వాతాతపక్లాంతమివ ప్రనష్టం |
వర్షేణ బీజం ప్రతిసంజహర్ష ||006||

తస్యాః పునర్బింబఫలోపమౌష్ఠం |
స్వక్షిభ్రుకేశాంతమరాలపక్ష్మ|
వక్త్రం బభాసే సితశుక్లదంష్ట్రం |
రాహోర్ముఖాచ్చంద్ర ఇవ ప్రముక్తః ||007||

సా వీతశోకా వ్యపనీతతంద్రీ |
శాంతజ్వరా హర్షవిబుద్ధసత్త్వా|
అశోభతార్యా వదనేన శుక్లే |
శీతాన్శునా రాత్రిరివోదితేన ||008||

—♦ సర్గ 028 ♦—

హనుమానపి విక్రాంతః సర్వం శుశ్రావ తత్త్వతః|
సీతాయాస్త్రిజటాయాశ్చ రాక్షసీనాం చ తర్జనం ||001||

అవేక్షమాణస్తాం దేవీం దేవతామివ నందనే|
తతో బహువిధాం చింతాం చింతయామాస వానరః ||002||

యాం కపీనాం సహస్రాణి సుబహూన్యయుతాని చ|
దిక్షు సర్వాసు మార్గంతే సేయమాసాదితా మయా ||003||

చారేణ తు సుయుక్తేన శత్రోః శక్తిమవేక్షితా|
గూఢేన చరతా తావదవేక్షితమిదం మయా ||004||

రాక్షసానాం విశేషశ్చ పురీ చేయమవేక్షితా|
రాక్షసాధిపతేరస్య ప్రభావో రావణస్య చ ||005||

యుక్తం తస్యాప్రమేయస్య సర్వసత్త్వదయావతః|
సమాశ్వాసయితుం భార్యాం పతిదర్శనకాంక్షిణీం ||006||

అహమాశ్వాసయామ్యేనాం పూర్ణచంద్రనిభాననాం|
అదృష్టదుఃఖాం దుఃఖస్య న హ్యంతమధిగచ్ఛతీం ||007||

యది హ్యహమిమాం దేవీం శోకోపహతచేతనాం|
అనాశ్వాస్య గమిష్యామి దోషవద్గమనం భవేత్ ||008||

గతే హి మయి తత్రేయం రాజపుత్రీ యశస్వినీ|
పరిత్రాణమవిందంతీ జానకీ జీవితం త్యజేత్ ||009||

మయా చ స మహాబాహుః పూర్ణచంద్రనిభాననః|
సమాశ్వాసయితుం న్యాయ్యః సీతాదర్శనలాలసః ||010||

నిశాచరీణాం ప్రత్యక్షమక్షమం చాభిభాషణం|
కథం ను ఖలు కర్తవ్యమిదం కృచ్ఛ్రే గతో హ్యహం ||011||

అనేన రాత్రిశేషేణ యది నాశ్వాస్యతే మయా|
సర్వథా నాస్తి సందేహః పరిత్యక్ష్యతి జీవితం ||012||

రామశ్చ యది పృచ్ఛేన్మాం కిం మాం సీతాబ్రవీద్వచః|
కిమహం తం ప్రతిబ్రూయామసంభాష్య సుమధ్యమాం ||013||

సీతాసందేశరహితం మామితస్త్వరయా గతం|
నిర్దహేదపి కాకుత్స్థః క్రుద్ధస్తీవ్రేణ చక్షుషా ||014||

యది చేద్యోజయిష్యామి భర్తారం రామకారణాత్|
వ్యర్థమాగమనం తస్య ససైన్యస్య భవిష్యతి ||015||

అంతరం త్వహమాసాద్య రాక్షసీనామిహ స్థితః|
శనైరాశ్వాసయిష్యామి సంతాపబహులామిమాం ||016||

అహం హ్యతితనుశ్చైవ వనరశ్చ విశేషతః|
వాచం చోదాహరిష్యామి మానుషీమిహ సంస్కృతాం ||017||

యది వాచం ప్రదాస్యామి ద్విజాతిరివ సంస్కృతాం|
రావణం మన్యమానా మాం సీతా భీతా భవిష్యతి ||018||

అవశ్యమేవ వక్తవ్యం మానుషం వాక్యమర్థవత్|
మయా సాంత్వయితుం శక్యా నాన్యథేయమనిందితా ||019||

సేయమాలోక్య మే రూపం జానకీ భాషితం తథా|
రక్షోభిస్త్రాసితా పూర్వం భూయస్త్రాసం గమిష్యతి ||020||

తతో జాతపరిత్రాసా శబ్దం కుర్యాన్మనస్వినీ|
జానమానా విశాలాక్షీ రావణం కామరూపిణం ||021||

సీతయా చ కృతే శబ్దే సహసా రాక్షసీగణః|
నానాప్రహరణో ఘోరః సమేయాదంతకోపమః ||022||

తతో మాం సంపరిక్షిప్య సర్వతో వికృతాననాః|
వధే చ గ్రహణే చైవ కుర్యుర్యత్నం యథాబలం ||023||

తం మాం శాఖాః ప్రశాఖాశ్చ స్కంధాంశ్చోత్తమశాఖినాం|
దృష్ట్వా విపరిధావంతం భవేయుర్భయశంకితాః ||024||

మమ రూపం చ సంప్రేక్ష్య వనం విచరతో మహత్|
రాక్షస్యో భయవిత్రస్తా భవేయుర్విక్ఱృతాననాః ||025||

తతః కుర్యుః సమాహ్వానం రాక్షస్యో రక్షసామపి|
రాక్షసేంద్రనియుక్తానాం రాక్షసేంద్రనివేశనే ||026||

తే శూలశరనిస్త్రింశ వివిధాయుధపాణయః|
ఆపతేయుర్విమర్దేఽస్మిన్వేగేనోద్విగ్నకారిణః ||027||

సంక్రుద్ధస్తైస్తు పరితో విధమన్రక్షసాం బలం|
శక్నుయాం న తు సంప్రాప్తుం పరం పారం మహోదధేః ||028||

మాం వా గృహ్ణీయురాప్లుత్య బహవః శీఘ్రకారిణః|
స్యాదియం చాగృహీతార్థా మమ చ గ్రహణం భవేత్ ||029||

హింసాభిరుచయో హింస్యురిమాం వా జనకాత్మజాం|
విపన్నం స్యాత్తతః కార్యం రామసుగ్రీవయోరిదం ||030||

ఉద్దేశే నష్టమార్గేఽస్మిన్రాక్షసైః పరివారితే|
సాగరేణ పరిక్షిప్తే గుప్తే వసతి జానకీ ||031||

విశస్తే వా గృహీతే వా రక్షోభిర్మయి సంయుగే|
నాన్యం పశ్యామి రామస్య సహాయం కార్యసాధనే ||032||

విమృశంశ్చ న పశ్యామి యో హతే మయి వానరః|
శతయోజనవిస్తీర్ణం లంఘయేత మహోదధిం ||033||

కామం హంతుం సమర్థోఽస్మి సహస్రాణ్యపి రక్షసాం|
న తు శక్ష్యామి సంప్రాప్తుం పరం పారం మహోదధేః ||034||

అసత్యాని చ యుద్ధాని సంశయో మే న రోచతే|
కశ్చ నిఃసంశయం కార్యం కుర్యాత్ప్రాజ్ఞః ససంశయం ||035||

ఏష దోషో మహాన్హి స్యాన్మమ సీతాభిభాషణే|
ప్రాణత్యాగశ్చ వైదేహ్యా భవేదనభిభాషణే ||036||

భూతాశ్చార్థా వినశ్యంతి దేశకాలవిరోధితాః|
విక్లవం దూతమాసాద్య తమః సూర్యోదయే యథా ||037||

అర్థానర్థాంతరే బుద్ధిర్నిశ్చితాపి న శోభతే|
ఘాతయంతి హి కార్యాణి దూతాః పండితమానినః ||038||

న వినశ్యేత్కథం కార్యం వైక్లవ్యం న కథం భవేత్|
లంఘనం చ సముద్రస్య కథం ను న వృథా భవేత్ ||039||

కథం ను ఖలు వాక్యం మే శృణుయాన్నోద్విజేత చ|
ఇతి సంచింత్య హనుమాంశ్చకార మతిమాన్మతిం ||040||

రామమక్లిష్టకర్మాణం స్వబంధుమనుకీర్తయన్|
నైనాముద్వేజయిష్యామి తద్బంధుగతమానసాం ||041||

ఇక్ష్వాకూణాం వరిష్ఠస్య రామస్య విదితాత్మనః|
శుభాని ధర్మయుక్తాని వచనాని సమర్పయన్ ||042||

శ్రావయిష్యామి సర్వాణి మధురాం ప్రబ్రువన్గిరం|
శ్రద్ధాస్యతి యథా హీయం తథా సర్వం సమాదధే ||043||

ఇతి స బహువిధం మహానుభావో |
జగతిపతేః ప్రమదామవేక్షమాణః|
మధురమవితథం జగాద వాక్యం |
ద్రుమవిటపాంతరమాస్థితో హనూమాన్ ||044||

—♦ సర్గ 029 ♦—

ఏవం బహువిధాం చింతాం చింతయిత్వ మహాకపిః|
సంశ్రవే మధురం వాక్యం వైదేహ్యా వ్యాజహార హ ||001||

రాజా దశరథో నామ రథకుంజరవాజినాం|
పుణ్యశీలో మహాకీర్తిరృజురాసీన్మహాయశాః|
చక్రవర్తికులే జాతః పురందరసమో బలే ||002||

అహింసారతిరక్షుద్రో ఘృణీ సత్యపరాక్రమః|
ముఖ్యశ్చేక్ష్వాకువంశస్య లక్ష్మీవాల్లక్ష్మివర్ధనః ||003||

పార్థివవ్యంజనైర్యుక్తః పృథుశ్రీః పార్థివర్షభః|
పృథివ్యాం చతురంతయాం విశ్రుతః సుఖదః సుఖీ ||004||

తస్య పుత్రః ప్రియో జ్యేష్ఠస్తారాధిపనిభాననః|
రామో నామ విశేషజ్ఞః శ్రేష్ఠః సర్వధనుష్మతాం ||005||

రక్షితా స్వస్య వృత్తస్య స్వజనస్యాపి రక్షితా|
రక్షితా జీవలోకస్య ధర్మస్య చ పరంతపః ||006||

తస్య సత్యాభిసంధస్య వృద్ధస్య వచనాత్పితుః|
సభార్యః సహ చ భ్రాత్రా వీరః ప్రవ్రజితో వనం ||007||

తేన తత్ర మహారణ్యే మృగయాం పరిధావతా|
జనస్థానవధం శ్రుత్వా హతౌ చ ఖరదూషణౌ|
తతస్త్వమర్షాపహృతా జానకీ రావణేన తు ||008||

యథారూపాం యథావర్ణాం యథాలక్ష్మీం వినిశ్చితాం|
అశ్రౌషం రాఘవస్యాహం సేయమాసాదితా మయా ||009||

విరరామైవముక్త్వాసౌ వాచం వానరపుంగవః|
జానకీ చాపి తచ్ఛ్రుత్వా విస్మయం పరమం గతా ||010||

తతః సా వక్రకేశాంతా సుకేశీ కేశసంవృతం|
ఉన్నమ్య వదనం భీరుః శింశపావృక్షమైక్షత ||011||

సా తిర్యగూర్ధ్వం చ తథాప్యధస్తా |
న్నిరీక్షమాణా తమచింత్య బుద్ధిం|
దదర్శ పింగాధిపతేరమాత్యం |
వాతాత్మజం సూర్యమివోదయస్థం ||012||

—♦ సర్గ 030 ♦—

తతః శాఖాంతరే లీనం దృష్ట్వా చలితమానసా|
సా దదర్శ కపిం తత్ర ప్రశ్రితం ప్రియవాదినం ||001||

సా తు దృష్ట్వా హరిశ్రేష్ఠం వినీతవదుపస్థితం|
మైథిలీ చింతయామాస స్వప్నోఽయమితి భామినీ ||002||

సా తం సమీక్ష్యైవ భృశం విసంజ్ఞా |
గతాసుకల్పేవ బభూవ సీతా|
చిరేణ సంజ్ఞాం ప్రతిలభ్య చైవ |
విచింతయామాస విశాలనేత్రా ||003||

స్వప్నో మయాయం వికృతోఽద్య దృష్టః |
శాఖామృగః శాస్త్రగణైర్నిషిద్ధః|
స్వస్త్యస్తు రామాయ సలక్ష్మణాయ |
తథా పితుర్మే జనకస్య రాజ్ఞః ||004||

స్వప్నోఽపి నాయం న హి మేఽస్తి నిద్రా |
శోకేన దుఃఖేన చ పీడితాయాః|
సుఖం హి మే నాస్తి యతోఽస్మి హీనా |
తేనేందుపూర్ణప్రతిమాననేన ||005||

అహం హి తస్యాద్య మనో భవేన |
సంపీడితా తద్గతసర్వభావా|
విచింతయంతీ సతతం తమేవ |
తథైవ పశ్యామి తథా శృణోమి ||006||

మనోరథః స్యాదితి చింతయామి |
తథాపి బుద్ధ్యా చ వితర్కయామి|
కిం కారణం తస్య హి నాస్తి రూపం |
సువ్యక్తరూపశ్చ వదత్యయం మాం ||007||

నమోఽస్తు వాచస్పతయే సవజ్రిణే |
స్వయంభువే చైవ హుతాశనాయ|
అనేన చోక్తం యదిదం మమాగ్రతో |
వనౌకసా తచ్చ తథాస్తు నాన్యథా ||008||

—♦ సర్గ 031 ♦—

తామబ్రవీన్మహాతేజా హనూమాన్మారుతాత్మజః|
శిరస్యంజలిమాధాయ సీతాం మధురయా గిరా ||001||

కా ను పద్మపలాశాక్షీ క్లిష్టకౌశేయవాసినీ|
ద్రుమస్య శాఖామాలంబ్య తిష్ఠసి త్వమనిందితా ||002||

కిమర్థం తవ నేత్రాభ్యాం వారి స్రవతి శోకజం|
పుండరీకపలాశాభ్యాం విప్రకీర్ణమివోదకం ||003||

సురాణామసురాణాం చ నాగగంధర్వరక్షసాం|
యక్షాణాం కింనరాణాం చ కా త్వం భవసి శోభనే ||004||

కా త్వం భవసి రుద్రాణాం మరుతాం వా వరాననే|
వసూనాం వా వరారోహే దేవతా ప్రతిభాసి మే ||005||

కిం ను చంద్రమసా హీనా పతితా విబుధాలయాత్|
రోహిణీ జ్యోతిషాం శ్రేష్ఠా శ్రేష్ఠా సర్వగుణాన్వితా ||006||

కోపాద్వా యది వా మోహాద్భర్తారమసితేక్షణా|
వసిష్ఠం కోపయిత్వా త్వం నాసి కల్యాణ్యరుంధతీ ||007||

కో నౌ పుత్రః పితా భ్రాత భర్తా వా తే సుమధ్యమే|
అస్మాల్లోకాదముం లోకం గతం త్వమనుశోచసి ||008||

వ్యంజనాని హి తే యాని లక్షణాని చ లక్షయే|
మహిషీ భూమిపాలస్య రాజకన్యాసి మే మతా ||009||

రావణేన జనస్థానాద్బలాదపహృతా యది|
సీతా త్వమసి భద్రం తే తన్మమాచక్ష్వ పృచ్ఛతః ||010||

సా తస్య వచనం శ్రుత్వా రామకీర్తనహర్షితా|
ఉవాచ వాక్యం వైదేహీ హనూమంతం ద్రుమాశ్రితం ||011||

దుహితా జనకస్యాహం వైదేహస్య మహాత్మనః|
సీతా చ నామ నామ్నాహం భార్యా రామస్య ధీమతః ||012||

సమా ద్వాదశ తత్రాహం రాఘవస్య నివేశనే|
భుంజానా మానుషాన్భోగాన్సర్వకామసమృద్ధినీ ||013||

తతస్త్రయోదశే వర్షే రాజ్యేనేక్ష్వాకునందనం|
అభిషేచయితుం రాజా సోపాధ్యాయః ప్రచక్రమే ||014||

తస్మిన్సంభ్రియమాణే తు రాఘవస్యాభిషేచనే|
కైకేయీ నామ భర్తారం దేవీ వచనమబ్రవీత్ ||015||

న పిబేయం న ఖాదేయం ప్రత్యహం మమ భోజనం|
ఏష మే జీవితస్యాంతో రామో యద్యభిషిచ్యతే ||016||

యత్తదుక్తం త్వయా వాక్యం ప్రీత్యా నృపతిసత్తమ|
తచ్చేన్న వితథం కార్యం వనం గచ్ఛతు రాఘవః ||017||

స రాజా సత్యవాగ్దేవ్యా వరదానమనుస్మరన్|
ముమోహ వచనం శ్రుత్వా కైకేయ్యాః క్రూరమప్రియం ||018||

తతస్తు స్థవిరో రాజా సత్యధర్మే వ్యవస్థితః|
జ్యేష్ఠం యశస్వినం పుత్రం రుదన్రాజ్యమయాచత ||019||

స పితుర్వచనం శ్రీమానభిషేకాత్పరం ప్రియం|
మనసా పూర్వమాసాద్య వాచా ప్రతిగృహీతవాన్ ||020||

దద్యాన్న ప్రతిగృహ్ణీయాన్న బ్రూయత్కించిదప్రియం|
అపి జీవితహేతోర్హి రామః సత్యపరాక్రమః ||021||

స విహాయోత్తరీయాణి మహార్హాణి మహాయశాః|
విసృజ్య మనసా రాజ్యం జనన్యై మాం సమాదిశత్ ||022||

సాహం తస్యాగ్రతస్తూర్ణం ప్రస్థితా వనచారిణీ|
న హి మే తేన హీనాయా వాసః స్వర్గేఽపి రోచతే ||023||

ప్రాగేవ తు మహాభాగః సౌమిత్రిర్మిత్రనందనః|
పూర్వజస్యానుయాత్రార్థే ద్రుమచీరైరలంకృతః ||024||

తే వయం భర్తురాదేశం బహు మాన్యదృఢవ్రతాః|
ప్రవిష్టాః స్మ పురాద్దృష్టం వనం గంభీరదర్శనం ||025||

వసతో దండకారణ్యే తస్యాహమమితౌజసః|
రక్షసాపహృతా భార్యా రావణేన దురాత్మనా ||026||

ద్వౌ మాసౌ తేన మే కాలో జీవితానుగ్రహః కృతః|
ఊర్ధ్వం ద్వాభ్యాం తు మాసాభ్యాం తతస్త్యక్ష్యామి జీవితం ||027||

—♦ సర్గ 032 ♦—

తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా హనూమాన్హరియూథపః|
దుఃఖాద్దుఃఖాభిభూతాయాః సాంతముత్తరమబ్రవీత్ ||001||

అహం రామస్య సందేశాద్దేవి దూతస్తవాగతః|
వైదేహి కుశలీ రామస్త్వాం చ కౌశలమబ్రవీత్ ||002||

యో బ్రాహ్మమస్త్రం వేదాంశ్చ వేద వేదవిదాం వరః|
స త్వాం దాశరథీ రామో దేవి కౌశలమబ్రవీత్ ||003||

లక్ష్మణశ్చ మహాతేజా భర్తుస్తేఽనుచరః ప్రియః|
కృతవాఞ్శోకసంతప్తః శిరసా తేఽభివాదనం ||004||

సా తయోః కుశలం దేవీ నిశమ్య నరసింహయోః|
ప్రీతిసంహృష్టసర్వాంగీ హనూమాంతమథాబ్రవీత్ ||005||

కల్యాణీ బత గథేయం లౌకికీ ప్రతిభాతి మే|
ఏహి జీవంతమానదో నరం వర్షశతాదపి ||006||

తయోః సమాగమే తస్మిన్ప్రీతిరుత్పాదితాద్భుతా|
పరస్పరేణ చాలాపం విశ్వస్తౌ తౌ ప్రచక్రతుః ||007||

తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా హనూమాన్హరియూథపః|
సీతాయాః శోకదీనాయాః సమీపముపచక్రమే ||008||

యథా యథా సమీపం స హనూమానుపసర్పతి|
తథా తథా రావణం సా తం సీతా పరిశంకతే ||009||

అహో ధిగ్ధిక్కృతమిదం కథితం హి యదస్య మే|
రూపాంతరముపాగమ్య స ఏవాయం హి రావణః ||010||

తామశోకస్య శాఖాం సా విముక్త్వా శోకకర్శితా|
తస్యామేవానవద్యాంగీ ధరణ్యాం సముపావిశత్ ||011||

అవందత మహాబాహుస్తతస్తాం జనకాత్మజాం|
సా చైనం భయవిత్రస్తా భూయో నైవాభ్యుదైక్షత ||012||

తం దృష్ట్వా వందమానం తు సీతా శశినిభాననా|
అబ్రవీద్దీర్ఘముచ్ఛ్వస్య వానరం మధురస్వరా ||013||

మాయాం ప్రవిష్టో మాయావీ యది త్వం రావణః స్వయం|
ఉత్పాదయసి మే భూయః సంతాపం తన్న శోభనం ||014||

స్వం పరిత్యజ్య రూపం యః పరివ్రాజకరూపధృత్|
జనస్థానే మయా దృష్టస్త్వం స ఏవాసి రావణః ||015||

ఉపవాసకృశాం దీనాం కామరూప నిశాచర|
సంతాపయసి మాం భూయః సంతాపం తన్న శోభనం ||016||

యది రామస్య దూతస్త్వమాగతో భద్రమస్తు తే|
పృచ్ఛామి త్వాం హరిశ్రేష్ఠ ప్రియా రామ కథా హి మే ||017||

గుణాన్రామస్య కథయ ప్రియస్య మమ వానర|
చిత్తం హరసి మే సౌమ్య నదీకూలం యథా రయః ||018||

అహో స్వప్నస్య సుఖతా యాహమేవం చిరాహృతా|
ప్రేషితం నామ పశ్యామి రాఘవేణ వనౌకసం ||019||

స్వప్నేఽపి యద్యహం వీరం రాఘవం సహలక్ష్మణం|
పశ్యేయం నావసీదేయం స్వప్నోఽపి మమ మత్సరీ ||020||

నాహం స్వప్నమిమం మన్యే స్వప్నే దృష్ట్వా హి వానరం|
న శక్యోఽభ్యుదయః ప్రాప్తుం ప్రాప్తశ్చాభ్యుదయో మమ ||021||

కిం ను స్యాచ్చిత్తమోహోఽయం భవేద్వాతగతిస్త్వియం|
ఉన్మాదజో వికారో వా స్యాదియం మృగతృష్ణికా ||022||

అథ వా నాయమున్మాదో మోహోఽప్యున్మాదలక్ష్మణః|
సంబుధ్యే చాహమాత్మానమిమం చాపి వనౌకసం ||023||

ఇత్యేవం బహుధా సీతా సంప్రధార్య బలాబలం|
రక్షసాం కామరూపత్వాన్మేనే తం రాక్షసాధిపం ||024||

ఏతాం బుద్ధిం తదా కృత్వా సీతా సా తనుమధ్యమా|
న ప్రతివ్యాజహారాథ వానరం జనకాత్మజా ||025||

సీతాయాశ్చింతితం బుద్ధ్వా హనూమాన్మారుతాత్మజః|
శ్రోత్రానుకూలైర్వచనైస్తదా తాం సంప్రహర్షయత్ ||026||

ఆదిత్య ఇవ తేజస్వీ లోకకాంతః శశీ యథా|
రాజా సర్వస్య లోకస్య దేవో వైశ్రవణో యథా ||027||

విక్రమేణోపపన్నశ్చ యథా విష్ణుర్మహాయశాః|
సత్యవాదీ మధురవాగ్దేవో వాచస్పతిర్యథా ||028||

రూపవాన్సుభగః శ్రీమాన్కందర్ప ఇవ మూర్తిమాన్|
స్థానక్రోధప్రహర్తా చ శ్రేష్ఠో లోకే మహారథః|
బాహుచ్ఛాయామవష్టబ్ధో యస్య లోకో మహాత్మనః ||029||

అపకృష్యాశ్రమపదాన్మృగరూపేణ రాఘవం|
శూన్యే యేనాపనీతాసి తస్య ద్రక్ష్యసి యత్ఫలం ||030||

నచిరాద్రావణం సంఖ్యే యో వధిష్యతి వీర్యవాన్|
రోషప్రముక్తైరిషుభిర్జ్వలద్భిరివ పావకైః ||031||

తేనాహం ప్రేషితో దూతస్త్వత్సకాశమిహాగతః|
త్వద్వియోగేన దుఃఖార్తః స త్వాం కౌశలమబ్రవీత్ ||032||

లక్ష్మణశ్చ మహాతేజాః సుమిత్రానందవర్ధనః|
అభివాద్య మహాబాహుః సోఽపి కౌశలమబ్రవీత్ ||033||

రామస్య చ సఖా దేవి సుగ్రీవో నామ వానరః|
రాజా వానరముఖ్యానాం స త్వాం కౌశలమబ్రవీత్ ||034||

నిత్యం స్మరతి రామస్త్వాం ససుగ్రీవః సలక్ష్మణః|
దిష్ట్యా జీవసి వైదేహి రాక్షసీ వశమాగతా ||035||

నచిరాద్ద్రక్ష్యసే రామం లక్ష్మణం చ మహారథం|
మధ్యే వానరకోటీనాం సుగ్రీవం చామితౌజసం ||036||

అహం సుగ్రీవసచివో హనూమాన్నామ వానరః|
ప్రవిష్టో నగరీం లంకాం లంఘయిత్వా మహోదధిం ||037||

కృత్వా మూర్ధ్ని పదన్యాసం రావణస్య దురాత్మనః|
త్వాం ద్రష్టుముపయాతోఽహం సమాశ్రిత్య పరాక్రమం ||038||

నాహమస్మి తథా దేవి యథా మామవగచ్ఛసి|
విశంకా త్యజ్యతామేషా శ్రద్ధత్స్వ వదతో మమ ||039||

—♦ సర్గ 033 ♦—

తాం తు రామ కథాం శ్రుత్వా వైదేహీ వానరర్షభాత్|
ఉవాచ వచనం సాంత్వమిదం మధురయా గిరా ||001||

క్వ తే రామేణ సంసర్గః కథం జానాసి లక్ష్మణం|
వానరాణాం నరాణాం చ కథమాసీత్సమాగమః ||002||

యాని రామస్య లింగాని లక్ష్మణస్య చ వానర|
తాని భూయః సమాచక్ష్వ న మాం శోకః సమావిశేత్ ||003||

కీదృశం తస్య సంస్థానం రూపం రామస్య కీదృశం|
కథమూరూ కథం బాహూ లక్ష్మణస్య చ శంస మే ||004||

ఏవముక్తస్తు వైదేహ్యా హనూమాన్మారుతాత్మజః|
తతో రామం యథాతత్త్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే ||005||

జానంతీ బత దిష్ట్యా మాం వైదేహి పరిపృచ్ఛసి|
భర్తుః కమలపత్రాక్షి సంఖ్యానం లక్ష్మణస్య చ ||006||

యాని రామస్య చిహ్నాని లక్ష్మణస్య చ యాని వై|
లక్షితాని విశాలాక్షి వదతః శృణు తాని మే ||007||

రామః కమలపత్రాక్షః సర్వభూతమనోహరః|
రూపదాక్షిణ్యసంపన్నః ప్రసూతో జనకాత్మజే ||008||

తేజసాదిత్యసంకాశః క్షమయా పృథివీసమః|
బృహస్పతిసమో బుద్ధ్యా యశసా వాసవోపమః ||009||

రక్షితా జీవలోకస్య స్వజనస్య చ రక్షితా|
రక్షితా స్వస్య వృత్తస్య ధర్మస్య చ పరంతపః ||010||

రామో భామిని లోకస్య చాతుర్వర్ణ్యస్య రక్షితా|
మర్యాదానాం చ లోకస్య కర్తా కారయితా చ సః ||011||

అర్చిష్మానర్చితోఽత్యర్థం బ్రహ్మచర్యవ్రతే స్థితః|
సాధూనాముపకారజ్ఞః ప్రచారజ్ఞశ్చ కర్మణాం ||012||

రాజవిద్యావినీతశ్చ బ్రాహ్మణానాముపాసితా|
శ్రుతవాఞ్శీలసంపన్నో వినీతశ్చ పరంతపః ||013||

యజుర్వేదవినీతశ్చ వేదవిద్భిః సుపూజితః|
ధనుర్వేదే చ వేదే చ వేదాంగేషు చ నిష్ఠితః ||014||

విపులాంసో మహాబాహుః కంబుగ్రీవః శుభాననః|
గూఢజత్రుః సుతామ్రాక్షో రామో దేవి జనైః శ్రుతః ||015||

దుందుభిస్వననిర్ఘోషః స్నిగ్ధవర్ణః ప్రతాపవాన్|
సమః సమవిభక్తాంగో వర్ణం శ్యామం సమాశ్రితః ||016||

త్రిస్థిరస్త్రిప్రలంబశ్చ త్రిసమస్త్రిషు చోన్నతః|
త్రివలీవాంస్త్ర్యవణతశ్చతుర్వ్యంగస్త్రిశీర్షవాన్ ||017||

చతుష్కలశ్చతుర్లేఖశ్చతుష్కిష్కుశ్చతుఃసమః|
చతుర్దశసమద్వంద్వశ్చతుర్దష్టశ్చతుర్గతిః ||018||

మహౌష్ఠహనునాసశ్చ పంచస్నిగ్ధోఽష్టవంశవాన్|
దశపద్మో దశబృహత్త్రిభిర్వ్యాప్తో ద్విశుక్లవాన్|
షడున్నతో నవతనుస్త్రిభిర్వ్యాప్నోతి రాఘవః ||019||

సత్యధర్మపరః శ్రీమాన్సంగ్రహానుగ్రహే రతః|
దేశకాలవిభాగజ్ఞః సర్వలోకప్రియంవదః ||020||

భ్రాతా చ తస్య ద్వైమాత్రః సౌమిత్రిరపరాజితః|
అనురాగేణ రూపేణ గుణైశ్చైవ తథావిధః ||021||

త్వామేవ మార్గమాణో తౌ విచరంతౌ వసుంధరాం|
దదర్శతుర్మృగపతిం పూర్వజేనావరోపితం ||022||

ఋశ్యమూకస్య పృష్ఠే తు బహుపాదపసంకులే|
భ్రాతుర్భార్యార్తమాసీనం సుగ్రీవం ప్రియదర్శనం ||023||

వయం తు హరిరాజం తం సుగ్రీవం సత్యసంగరం|
పరిచర్యామహే రాజ్యాత్పూర్వజేనావరోపితం ||024||

తతస్తౌ చీరవసనౌ ధనుఃప్రవరపాణినౌ|
ఋశ్యమూకస్య శైలస్య రమ్యం దేశముపాగతౌ ||025||

స తౌ దృష్ట్వా నరవ్యాఘ్రౌ ధన్వినౌ వానరర్షభః|
అభిప్లుతో గిరేస్తస్య శిఖరం భయమోహితః ||026||

తతః స శిఖరే తస్మిన్వానరేంద్రో వ్యవస్థితః|
తయోః సమీపం మామేవ ప్రేషయామాస సత్వరః ||027||

తావహం పురుషవ్యాఘ్రౌ సుగ్రీవవచనాత్ప్రభూ|
రూపలక్షణసంపన్నౌ కృతాంజలిరుపస్థితః ||028||

తౌ పరిజ్ఞాతతత్త్వార్థౌ మయా ప్రీతిసమన్వితౌ|
పృష్ఠమారోప్య తం దేశం ప్రాపితౌ పురుషర్షభౌ ||029||

నివేదితౌ చ తత్త్వేన సుగ్రీవాయ మహాత్మనే|
తయోరన్యోన్యసంభాషాద్భృశం ప్రీతిరజాయత ||030||

తత్ర తౌ కీర్తిసంపన్నౌ హరీశ్వరనరేశ్వరౌ|
పరస్పరకృతాశ్వాసౌ కథయా పూర్వవృత్తయా ||031||

తం తతః సాంత్వయామాస సుగ్రీవం లక్ష్మణాగ్రజః|
స్త్రీహేతోర్వాలినా భ్రాత్రా నిరస్తమురు తేజసా ||032||

తతస్త్వన్నాశజం శోకం రామస్యాక్లిష్టకర్మణః|
లక్ష్మణో వానరేంద్రాయ సుగ్రీవాయ న్యవేదయత్ ||033||

స శ్రుత్వా వానరేంద్రస్తు లక్ష్మణేనేరితం వచః|
తదాసీన్నిష్ప్రభోఽత్యర్థం గ్రహగ్రస్త ఇవాంశుమాన్ ||034||

తతస్త్వద్గాత్రశోభీని రక్షసా హ్రియమాణయా|
యాన్యాభరణజాలాని పాతితాని మహీతలే ||035||

తాని సర్వాణి రామాయ ఆనీయ హరియూథపాః|
సంహృష్టా దర్శయామాసుర్గతిం తు న విదుస్తవ ||036||

తాని రామాయ దత్తాని మయైవోపహృతాని చ|
స్వనవంత్యవకీర్ణంతి తస్మిన్విహతచేతసి ||037||

తాన్యంకే దర్శనీయాని కృత్వా బహువిధం తతః|
తేన దేవప్రకాశేన దేవేన పరిదేవితం ||038||

పశ్యతస్తస్యా రుదతస్తామ్యతశ్చ పునః పునః|
ప్రాదీపయందాశరథేస్తాని శోకహుతాశనం ||039||

శయితం చ చిరం తేన దుఃఖార్తేన మహాత్మనా|
మయాపి వివిధైర్వాక్యైః కృచ్ఛ్రాదుత్థాపితః పునః ||040||

తాని దృష్ట్వా మహార్హాణి దర్శయిత్వా ముహుర్ముహుః|
రాఘవః సహసౌమిత్రిః సుగ్రీవే స న్యవేదయత్ ||041||

స తవాదర్శనాదార్యే రాఘవః పరితప్యతే|
మహతా జ్వలతా నిత్యమగ్నినేవాగ్నిపర్వతః ||042||

త్వత్కృతే తమనిద్రా చ శోకశ్చింతా చ రాఘవం|
తాపయంతి మహాత్మానమగ్న్యగారమివాగ్నయః ||043||

తవాదర్శనశోకేన రాఘవః ప్రవిచాల్యతే|
మహతా భూమికంపేన మహానివ శిలోచ్చయః ||044||

కాననాని సురమ్యాణి నదీప్రస్రవణాని చ|
చరన్న రతిమాప్నోతి త్వమపశ్యన్నృపాత్మజే ||045||

స త్వాం మనుజశార్దూలః క్షిప్రం ప్రాప్స్యతి రాఘవః|
సమిత్రబాంధవం హత్వా రావణం జనకాత్మజే ||046||

సహితౌ రామసుగ్రీవావుభావకురుతాం తదా|
సమయం వాలినం హంతుం తవ చాన్వేషణం తథా ||047||

తతో నిహత్య తరసా రామో వాలినమాహవే|
సర్వర్క్షహరిసంఘానాం సుగ్రీవమకరోత్పతిం ||048||

రామసుగ్రీవయోరైక్యం దేవ్యేవం సమజాయత|
హనూమంతం చ మాం విద్ధి తయోర్దూతమిహాగతం ||049||

స్వరాజ్యం ప్రాప్య సుగ్రీవః సమనీయ మహాహరీన్|
త్వదర్థం ప్రేషయామాస దిశో దశ మహాబలాన్ ||050||

ఆదిష్టా వానరేంద్రేణ సుగ్రీవేణ మహౌజసః|
అద్రిరాజప్రతీకాశాః సర్వతః ప్రస్థితా మహీం ||051||

అంగదో నామ లక్ష్మీవాన్వాలిసూనుర్మహాబలః|
ప్రస్థితః కపిశార్దూలస్త్రిభాగబలసంవృతః ||052||

తేషాం నో విప్రనష్టానాం వింధ్యే పర్వతసత్తమే|
భృశం శోకపరీతనామహోరాత్రగణా గతాః ||053||

తే వయం కార్యనైరాశ్యాత్కాలస్యాతిక్రమేణ చ|
భయాచ్చ కపిరాజస్య ప్రాణాంస్త్యక్తుం వ్యవస్థితాః ||054||

విచిత్య వనదుర్గాణి గిరిప్రస్రవణాని చ|
అనాసాద్య పదం దేవ్యాః ప్రాణాంస్త్యక్తుం వ్యవస్థితాః ||055||

భృశం శోకార్ణవే మగ్నః పర్యదేవయదంగదః|
తవ నాశం చ వైదేహి వాలినశ్చ తథా వధం|
ప్రాయోపవేశమస్మాకం మరణం చ జటాయుషః ||056||

తేషాం నః స్వామిసందేశాన్నిరాశానాం ముమూర్షతాం|
కార్యహేతోరివాయాతః శకునిర్వీర్యవాన్మహాన్ ||057||

గృధ్రరాజస్య సోదర్యః సంపాతిర్నామ గృధ్రరాట్|
శ్రుత్వా భ్రాతృవధం కోపాదిదం వచనమబ్రవీత్ ||058||

యవీయాన్కేన మే భ్రాతా హతః క్వ చ వినాశితః|
ఏతదాఖ్యాతుమిచ్ఛామి భవద్భిర్వానరోత్తమాః ||059||

అంగదోఽకథయత్తస్య జనస్థానే మహద్వధం|
రక్షసా భీమరూపేణ త్వాముద్దిశ్య యథాతథం ||060||

జటాయోస్తు వధం శ్రుత్వా దుఃఖితః సోఽరుణాత్మజః|
త్వామాహ స వరారోహే వసంతీం రావణాలయే ||061||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సంపాతేః ప్రీతివర్ధనం|
అంగదప్రముఖాః సర్వే తతః సంప్రస్థితా వయం|
త్వద్దర్శనకృతోత్సాహా హృష్టాస్తుష్టాః ప్లవంగమాః ||062||

అథాహం హరిసైన్యస్య సాగరం దృశ్య సీదతః|
వ్యవధూయ భయం తీవ్రం యోజనానాం శతం ప్లుతః ||063||

లంకా చాపి మయా రాత్రౌ ప్రవిష్టా రాక్షసాకులా|
రావణశ్చ మయా దృష్టస్త్వం చ శోకనిపీడితా ||064||

ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యథావృత్తమనిందితే|
అభిభాషస్వ మాం దేవి దూతో దాశరథేరహం ||065||

త్వం మాం రామకృతోద్యోగం త్వన్నిమిత్తమిహాగతం|
సుగ్రీవ సచివం దేవి బుధ్యస్వ పవనాత్మజం ||066||

కుశలీ తవ కాకుత్స్థః సర్వశస్త్రభృతాం వరః|
గురోరారాధనే యుక్తో లక్ష్మణశ్చ సులక్షణః ||067||

తస్య వీర్యవతో దేవి భర్తుస్తవ హితే రతః|
అహమేకస్తు సంప్రాప్తః సుగ్రీవవచనాదిహ ||068||

మయేయమసహాయేన చరతా కామరూపిణా|
దక్షిణా దిగనుక్రాంతా త్వన్మార్గవిచయైషిణా ||069||

దిష్ట్యాహం హరిసైన్యానాం త్వన్నాశమనుశోచతాం|
అపనేష్యామి సంతాపం తవాభిగమశంసనాత్ ||070||

దిష్ట్యా హి న మమ వ్యర్థం దేవి సాగరలంఘనం|
ప్రాప్స్యామ్యహమిదం దిష్ట్యా త్వద్దర్శనకృతం యశః ||071||

రాఘవశ్చ మహావీర్యః క్షిప్రం త్వామభిపత్స్యతే|
సమిత్రబాంధవం హత్వా రావణం రాక్షసాధిపం ||072||

కౌరజో నామ వైదేహి గిరీణాముత్తమో గిరిః|
తతో గచ్ఛతి గోకర్ణం పర్వతం కేసరీ హరిః ||073||

స చ దేవర్షిభిర్దృష్టః పితా మమ మహాకపిః|
తీర్థే నదీపతేః పుణ్యే శంబసాదనముద్ధరత్ ||074||

తస్యాహం హరిణః క్షేత్రే జాతో వాతేన మైథిలి|
హనూమానితి విఖ్యాతో లోకే స్వేనైవ కర్మణా|
విశ్వాసార్థం తు వైదేహి భర్తురుక్తా మయా గుణాః ||075||

ఏవం విశ్వాసితా సీతా హేతుభిః శోకకర్శితా|
ఉపపన్నైరభిజ్ఞానైర్దూతం తమవగచ్ఛతి ||076||

అతులం చ గతా హర్షం ప్రహర్షేణ తు జానకీ|
నేత్రాభ్యాం వక్రపక్ష్మాభ్యాం ముమోచానందజం జలం ||077||

చారు తచ్చాననం తస్యాస్తామ్రశుక్లాయతేక్షణం|
అశోభత విశాలాక్ష్యా రాహుముక్త ఇవోడురాట్|
హనూమంతం కపిం వ్యక్తం మన్యతే నాన్యథేతి సా ||078||

అథోవాచ హనూమాంస్తాముత్తరం ప్రియదర్శనాం ||079||

హతేఽసురే సంయతి శంబసాదనే |
కపిప్రవీరేణ మహర్షిచోదనాత్|
తతోఽస్మి వాయుప్రభవో హి మైథిలి |
ప్రభావతస్తత్ప్రతిమశ్చ వానరః ||080||

—♦ సర్గ 034 ♦—

భూయ ఏవ మహాతేజా హనూమాన్మారుతాత్మజః|
అబ్రవీత్ప్రశ్రితం వాక్యం సీతాప్రత్యయకారణాత్ ||001||

వానరోఽహం మహాభాగే దూతో రామస్య ధీమతః|
రామనామాంకితం చేదం పశ్య దేవ్యంగులీయకం|
సమాశ్వసిహి భద్రం తే క్షీణదుఃఖఫలా హ్యసి ||002||

గృహీత్వా ప్రేక్షమాణా సా భర్తుః కరవిభూషణం|
భర్తారమివ సంప్రాప్తా జానకీ ముదితాభవత్ ||003||

చారు తద్వదనం తస్యాస్తామ్రశుక్లాయతేక్షణం|
బభూవ ప్రహర్షోదగ్రం రాహుముక్త ఇవోడురాట్ ||004||

తతః సా హ్రీమతీ బాలా భర్తుః సందేశహర్షితా|
పరితుష్టా ప్రియం శ్రుత్వా ప్రాశంసత మహాకపిం ||005||

విక్రాంతస్త్వం సమర్థస్త్వం ప్రాజ్ఞస్త్వం వానరోత్తమ|
యేనేదం రాక్షసపదం త్వయైకేన ప్రధర్షితం ||006||

శతయోజనవిస్తీర్ణః సాగరో మకరాలయః|
విక్రమశ్లాఘనీయేన క్రమతా గోష్పదీకృతః ||007||

న హి త్వాం ప్రాకృతం మన్యే వనరం వనరర్షభ|
యస్య తే నాస్తి సంత్రాసో రావణాన్నాపి సంభ్రమః ||008||

అర్హసే చ కపిశ్రేష్ఠ మయా సమభిభాషితుం|
యద్యసి ప్రేషితస్తేన రామేణ విదితాత్మనా ||009||

ప్రేషయిష్యతి దుర్ధర్షో రామో న హ్యపరీక్షితం|
పరాక్రమమవిజ్ఞాయ మత్సకాశం విశేషతః ||010||

దిష్ట్యా చ కుశలీ రామో ధర్మాత్మా ధర్మవత్సలః|
లక్ష్మణశ్చ మహాతేజాః సుమిత్రానందవర్ధనః ||011||

కుశలీ యది కాకుత్స్థః కిం ను సాగరమేఖలాం|
మహీం దహతి కోపేన యుగాంతాగ్నిరివోత్థితః ||012||

అథ వా శక్తిమంతౌ తౌ సురాణామపి నిగ్రహే|
మమైవ తు న దుఃఖానామస్తి మన్యే విపర్యయః ||013||

కచ్చిచ్చ వ్యథతే రామః కచ్చిన్న పరిపత్యతే|
ఉత్తరాణి చ కార్యాణి కురుతే పురుషోత్తమః ||014||

కచ్చిన్న దీనః సంభ్రాంతః కార్యేషు చ న ముహ్యతి|
కచ్చిన్పురుషకార్యాణి కురుతే నృపతేః సుతః ||015||

ద్వివిధం త్రివిధోపాయముపాయమపి సేవతే|
విజిగీషుః సుహృత్కచ్చిన్మిత్రేషు చ పరంతపః ||016||

కచ్చిన్మిత్రాణి లభతే మిత్రైశ్చాప్యభిగమ్యతే|
కచ్చిత్కల్యాణమిత్రశ్చ మిత్రైశ్చాపి పురస్కృతః ||017||

కచ్చిదాశాస్తి దేవానాం ప్రసాదం పార్థివాత్మజః|
కచ్చిత్పురుషకారం చ దైవం చ ప్రతిపద్యతే ||018||

కచ్చిన్న విగతస్నేహో వివాసాన్మయి రాఘవః|
కచ్చిన్మాం వ్యసనాదస్మాన్మోక్షయిష్యతి వానరః ||019||

సుఖానాముచితో నిత్యమసుఖానామనూచితః|
దుఃఖముత్తరమాసాద్య కచ్చిద్రామో న సీదతి ||020||

కౌసల్యాయాస్తథా కచ్చిత్సుమిత్రాయాస్తథైవ చ|
అభీక్ష్ణం శ్రూయతే కచ్చిత్కుశలం భరతస్య చ ||021||

మన్నిమిత్తేన మానార్హః కచ్చిచ్ఛోకేన రాఘవః|
కచ్చిన్నాన్యమనా రామః కచ్చిన్మాం తారయిష్యతి ||022||

కచ్చిదక్షౌహిణీం భీమాం భరతో భ్రాతృవత్సలః|
ధ్వజినీం మంత్రిభిర్గుప్తాం ప్రేషయిష్యతి మత్కృతే ||023||

వానరాధిపతిః శ్రీమాన్సుగ్రీవః కచ్చిదేష్యతి|
మత్కృతే హరిభిర్వీరైర్వృతో దంతనఖాయుధైః ||024||

కచ్చిచ్చ లక్ష్మణః శూరః సుమిత్రానందవర్ధనః|
అస్త్రవిచ్ఛరజాలేన రాక్షసాన్విధమిష్యతి ||025||

రౌద్రేణ కచ్చిదస్త్రేణ రామేణ నిహతం రణే|
ద్రక్ష్యామ్యల్పేన కాలేన రావణం ససుహృజ్జనం ||026||

కచ్చిన్న తద్ధేమసమానవర్ణం |
తస్యాననం పద్మసమానగంధి|
మయా వినా శుష్యతి శోకదీనం |
జలక్షయే పద్మమివాతపేన ||027||

ధర్మాపదేశాత్త్యజతశ్చ రాజ్యాం |
మాం చాప్యరణ్యం నయతః పదాతిం|
నాసీద్వ్యథా యస్య న భీర్న శోకః |
కచ్చిత్స ధైర్యం హృదయే కరోతి ||028||

న చాస్య మాతా న పితా న చాన్యః |
స్నేహాద్విశిష్టోఽస్తి మయా సమో వా|
తావద్ధ్యహం దూతజిజీవిషేయం |
యావత్ప్రవృత్తిం శృణుయాం ప్రియస్య ||029||

ఇతీవ దేవీ వచనం మహార్థం |
తం వానరేంద్రం మధురార్థముక్త్వా|
శ్రోతుం పునస్తస్య వచోఽభిరామం |
రామార్థయుక్తం విరరామ రామా ||030||

సీతాయా వచనం శ్రుత్వా మారుతిర్భీమవిక్రమః|
శిరస్యంజలిమాధాయ వాక్యముత్తరమబ్రవీత్ ||031||

న త్వామిహస్థాం జానీతే రామః కమలలోచనః|
శ్రుత్వైవ తు వచో మహ్యం క్షిప్రమేష్యతి రాఘవః ||032||

చమూం ప్రకర్షన్మహతీం హర్యృష్కగణసంకులాం|
విష్టంభయిత్వా బాణౌఘైరక్షోభ్యం వరుణాలయం|
కరిష్యతి పురీం లంకాం కాకుత్స్థః శాంతరాక్షసాం ||033||

తత్ర యద్యంతరా మృత్యుర్యది దేవాః సహాసురాః|
స్థాస్యంతి పథి రామస్య స తానపి వధిష్యతి ||034||

తవాదర్శనజేనార్యే శోకేన స పరిప్లుతః|
న శర్మ లభతే రామః సింహార్దిత ఇవ ద్విపః ||035||

దర్దరేణ చ తే దేవి శపే మూలఫలేన చ|
మలయేన చ వింధ్యేన మేరుణా మందరేణ చ ||036||

యథా సునయనం వల్గు బింబౌష్ఠం చారుకుండలం|
ముఖం ద్రక్ష్యసి రామస్య పూర్ణచంద్రమివోదితం ||037||

క్షిప్రం ద్రక్ష్యసి వైదేహి రామం ప్రస్రవణే గిరౌ|
శతక్రతుమివాసీనం నాకపృష్ఠస్య మూర్ధని ||038||

న మాంసం రాఘవో భుంక్తే న చాపి మధుసేవతే|
వన్యం సువిహితం నిత్యం భక్తమశ్నాతి పంచమం ||039||

నైవ దంశాన్న మశకాన్న కీటాన్న సరీసృపాన్|
రాఘవోఽపనయేద్గత్రాత్త్వద్గతేనాంతరాత్మనా ||040||

నిత్యం ధ్యానపరో రామో నిత్యం శోకపరాయణః|
నాన్యచ్చింతయతే కించిత్స తు కామవశం గతః ||041||

అనిద్రః సతతం రామః సుప్తోఽపి చ నరోత్తమః|
సీతేతి మధురాం వాణీం వ్యాహరన్ప్రతిబుధ్యతే ||042||

దృష్ట్వా ఫలం వా పుష్పం వా యచ్చాన్యత్స్త్రిమనోహరం|
బహుశో హా ప్రియేత్యేవం శ్వసంస్త్వామభిభాషతే ||043||

స దేవి నిత్యం పరితప్యమాన |
స్త్వామేవ సీతేత్యభిభాషమాణః|
ధృతవ్రతో రాజసుతో మహాత్మా |
తవైవ లాభాయ కృతప్రయత్నః ||044||

సా రామసంకీర్తనవీతశోకా |
రామస్య శోకేన సమానశోకా|
శరన్ముఖేనాంబుదశేషచంద్రా |
నిశేవ వైదేహసుతా బభూవ ||045||

—♦ సర్గ 035 ♦—

సీతా తద్వచనం శ్రుత్వా పూర్ణచంద్రనిభాననా|
హనూమంతమువాచేదం ధర్మార్థసహితం వచః ||001||

అమృతం విషసంసృష్టం త్వయా వానరభాషితం|
యచ్చ నాన్యమనా రామో యచ్చ శోకపరాయణః ||002||

ఐశ్వర్యే వా సువిస్తీర్ణే వ్యసనే వా సుదారుణే|
రజ్జ్వేవ పురుషం బద్ధ్వా కృతాంతః పరికర్షతి ||003||

విధిర్నూనమసంహార్యః ప్రాణినాం ప్లవగోత్తమ|
సౌమిత్రిం మాం చ రామం చ వ్యసనైః పశ్య మోహితాన్ ||004||

శోకస్యాస్య కదా పారం రాఘవోఽధిగమిష్యతి|
ప్లవమానః పరిశ్రాంతో హతనౌః సాగరే యథా ||005||

రాక్షసానాం క్షయం కృత్వా సూదయిత్వా చ రావణం|
లంకామున్మూలితాం కృత్వా కదా ద్రక్ష్యతి మాం పతిః ||006||

స వాచ్యః సంత్వరస్వేతి యావదేవ న పూర్యతే|
అయం సంవత్సరః కాలస్తావద్ధి మమ జీవితం ||007||

వర్తతే దశమో మాసో ద్వౌ తు శేషౌ ప్లవంగమ|
రావణేన నృశంసేన సమయో యః కృతో మమ ||008||

విభీషణేన చ భ్రాత్రా మమ నిర్యాతనం ప్రతి|
అనునీతః ప్రయత్నేన న చ తత్కురుతే మతిం ||009||

మమ ప్రతిప్రదానం హి రావణస్య న రోచతే|
రావణం మార్గతే సంఖ్యే మృత్యుః కాలవశం గతం ||010||

జ్యేష్ఠా కన్యానలా నమ విభీషణసుతా కపే|
తయా మమైతదాఖ్యాతం మాత్రా ప్రహితయా స్వయం ||011||

అవింధ్యో నామ మేధావీ విద్వాన్రాక్షసపుంగవః|
ధృతిమాఞ్శీలవాన్వృద్ధో రావణస్య సుసంమతః ||012||

రామాత్క్షయమనుప్రాప్తం రక్షసాం ప్రత్యచోదయత్|
న చ తస్యాపి దుష్టాత్మా శృణోతి వచనం హితం ||013||

ఆశంసేతి హరిశ్రేష్ఠ క్షిప్రం మాం ప్రాప్స్యతే పతిః|
అంతరాత్మా హి మే శుద్ధస్తస్మింశ్చ బహవో గుణాః ||014||

ఉత్సాహః పౌరుషం సత్త్వమానృశంస్యం కృతజ్ఞతా|
విక్రమశ్చ ప్రభావశ్చ సంతి వానరరాఘవే ||015||

చతుర్దశసహస్రాణి రాక్షసానాం జఘాన యః|
జనస్థానే వినా భ్రాత్రా శత్రుః కస్తస్య నోద్విజేత్ ||016||

న స శక్యస్తులయితుం వ్యసనైః పురుషర్షభః|
అహం తస్యానుభావజ్ఞా శక్రస్యేవ పులోమజా ||017||

శరజాలాంశుమాఞ్శూరః కపే రామదివాకరః|
శత్రురక్షోమయం తోయముపశోషం నయిష్యతి ||018||

ఇతి సంజల్పమానాం తాం రామార్థే శోకకర్శితాం|
అశ్రుసంపూర్ణవదనామువాచ హనుమాన్కపిః ||019||

శ్రుత్వైవ తు వచో మహ్యం క్షిప్రమేష్యతి రాఘవః|
చమూం ప్రకర్షన్మహతీం హర్యృక్షగణసంకులాం ||020||

అథ వా మోచయిష్యామి తామద్యైవ హి రాక్షసాత్|
అస్మాద్దుఃఖాదుపారోహ మమ పృష్ఠమనిందితే ||021||

త్వం హి పృష్ఠగతాం కృత్వా సంతరిష్యామి సాగరం|
శక్తిరస్తి హి మే వోఢుం లంకామపి సరావణాం ||022||

అహం ప్రస్రవణస్థాయ రాఘవాయాద్య మైథిలి|
ప్రాపయిష్యామి శక్రాయ హవ్యం హుతమివానలః ||023||

ద్రక్ష్యస్యద్యైవ వైదేహి రాఘవం సహలక్ష్మణం|
వ్యవసాయ సమాయుక్తం విష్ణుం దైత్యవధే యథా ||024||

త్వద్దర్శనకృతోత్సాహమాశ్రమస్థం మహాబలం|
పురందరమివాసీనం నాగరాజస్య మూర్ధని ||025||

పృష్ఠమారోహ మే దేవి మా వికాంక్షస్వ శోభనే|
యోగమన్విచ్ఛ రామేణ శశాంకేనేవ రోహిణీ ||026||

కథయంతీవ చంద్రేణ సూర్యేణేవ సువర్చలా|
మత్పృష్ఠమధిరుహ్య త్వం తరాకాశమహార్ణవం ||027||

న హి మే సంప్రయాతస్య త్వామితో నయతోఽఙ్గనే|
అనుగంతుం గతిం శక్తాః సర్వే లంకానివాసినః ||028||

యథైవాహమిహ ప్రాప్తస్తథైవాహమసంశయం|
యాస్యామి పశ్య వైదేహి త్వాముద్యమ్య విహాయసం ||029||

మైథిలీ తు హరిశ్రేష్ఠాచ్ఛ్రుత్వా వచనమద్భుతం|
హర్షవిస్మితసర్వాంగీ హనూమంతమథాబ్రవీత్ ||030||

హనూమందూరమధ్వనం కథం మాం వోఢుమిచ్ఛసి|
తదేవ ఖలు తే మన్యే కపిత్వం హరియూథప ||031||

కథం వాల్పశరీరస్త్వం మామితో నేతుమిచ్ఛసి|
సకాశం మానవేంద్రస్య భర్తుర్మే ప్లవగర్షభ ||032||

సీతాయా వచనం శ్రుత్వా హనూమాన్మారుతాత్మజః|
చింతయామాస లక్ష్మీవాన్నవం పరిభవం కృతం ||033||

న మే జానాతి సత్త్వం వా ప్రభావం వాసితేక్షణా|
తస్మాత్పశ్యతు వైదేహీ యద్రూపం మమ కామతః ||034||

ఇతి సంచింత్య హనుమాంస్తదా ప్లవగసత్తమః|
దర్శయామాస వైదేహ్యాః స్వరూపమరిమర్దనః ||035||

స తస్మాత్పాదపాద్ధీమానాప్లుత్య ప్లవగర్షభః|
తతో వర్ధితుమారేభే సీతాప్రత్యయకారణాత్ ||036||

మేరుమందారసంకాశో బభౌ దీప్తానలప్రభః|
అగ్రతో వ్యవతస్థే చ సీతాయా వానరర్షభః ||037||

హరిః పర్వతసంకాశస్తామ్రవక్త్రో మహాబలః|
వజ్రదంష్ట్రానఖో భీమో వైదేహీమిదమబ్రవీత్ ||038||

సపర్వతవనోద్దేశాం సాట్టప్రాకారతోరణాం|
లంకామిమాం సనథాం వా నయితుం శక్తిరస్తి మే ||039||

తదవస్థాప్య తాం బుద్ధిరలం దేవి వికాంక్షయా|
విశోకం కురు వైదేహి రాఘవం సహలక్ష్మణం ||040||

తం దృష్ట్వాచలసంకాశమువాచ జనకాత్మజా|
పద్మపత్రవిశాలాక్షీ మారుతస్యౌరసం సుతం ||041||

తవ సత్త్వం బలం చైవ విజానామి మహాకపే|
వాయోరివ గతిం చాపి తేజశ్చాగ్నేరివాద్భుతం ||042||

ప్రాకృతోఽన్యః కథం చేమాం భూమిమాగంతుమర్హతి|
ఉదధేరప్రమేయస్య పారం వానరపుంగవ ||043||

జానామి గమనే శక్తిం నయనే చాపి తే మమ|
అవశ్యం సాంప్రధార్యాశు కార్యసిద్ధిరిహాత్మనః ||044||

అయుక్తం తు కపిశ్రేష్ఠ మయా గంతుం త్వయా సహ|
వాయువేగసవేగస్య వేగో మాం మోహయేత్తవ ||045||

అహమాకాశమాసక్తా ఉపర్యుపరి సాగరం|
ప్రపతేయం హి తే పృష్ఠాద్భయాద్వేగేన గచ్ఛతః ||046||

పతితా సాగరే చాహం తిమినక్రఝషాకులే|
భవేయమాశు వివశా యాదసామన్నముత్తమం ||047||

న చ శక్ష్యే త్వయా సార్ధం గంతుం శత్రువినాశన|
కలత్రవతి సందేహస్త్వయ్యపి స్యాదసంశయం ||048||

హ్రియమాణాం తు మాం దృష్ట్వా రాక్షసా భీమవిక్రమాః|
అనుగచ్ఛేయురాదిష్టా రావణేన దురాత్మనా ||049||

తైస్త్వం పరివృతః శూరైః శూలముద్గర పాణిభిః|
భవేస్త్వం సంశయం ప్రాప్తో మయా వీర కలత్రవాన్ ||050||

సాయుధా బహవో వ్యోమ్ని రాక్షసాస్త్వం నిరాయుధః|
కథం శక్ష్యసి సంయాతుం మాం చైవ పరిరక్షితుం ||051||

యుధ్యమానస్య రక్షోభిస్తతస్తైః క్రూరకర్మభిః|
ప్రపతేయం హి తే పృష్ఠాద్భయార్తా కపిసత్తమ ||052||

అథ రక్షాంసి భీమాని మహాంతి బలవంతి చ|
కథంచిత్సాంపరాయే త్వాం జయేయుః కపిసత్తమ ||053||

అథ వా యుధ్యమానస్య పతేయం విముఖస్య తే|
పతితాం చ గృహీత్వా మాం నయేయుః పాపరాక్షసాః ||054||

మాం వా హరేయుస్త్వద్ధస్తాద్విశసేయురథాపి వా|
అవ్యవస్థౌ హి దృశ్యేతే యుద్ధే జయపరాజయౌ ||055||

అహం వాపి విపద్యేయం రక్షోభిరభితర్జితా|
త్వత్ప్రయత్నో హరిశ్రేష్ఠ భవేన్నిష్ఫల ఏవ తు ||056||

కామం త్వమపి పర్యాప్తో నిహంతుం సర్వరాక్షసాన్|
రాఘవస్య యశో హీయేత్త్వయా శస్తైస్తు రాక్షసైః ||057||

అథ వాదాయ రక్షాంసి న్యస్యేయుః సంవృతే హి మాం|
యత్ర తే నాభిజానీయుర్హరయో నాపి రాఘవః ||058||

ఆరంభస్తు మదర్థోఽయం తతస్తవ నిరర్థకః|
త్వయా హి సహ రామస్య మహానాగమనే గుణః ||059||

మయి జీవితమాయత్తం రాఘవస్య మహాత్మనః|
భ్రాతౄణాం చ మహాబాహో తవ రాజకులస్య చ ||060||

తౌ నిరాశౌ మదర్థే తు శోకసంతాపకర్శితౌ|
సహ సర్వర్క్షహరిభిస్త్యక్ష్యతః ప్రాణసంగ్రహం ||061||

భర్తుర్భక్తిం పురస్కృత్య రామాదన్యస్య వానర|
నాహం స్ప్రష్టుం పదా గాత్రమిచ్ఛేయం వానరోత్తమ ||062||

యదహం గాత్రసంస్పర్శం రావణస్య గతా బలాత్|
అనీశా కిం కరిష్యామి వినాథా వివశా సతీ ||063||

యది రామో దశగ్రీవమిహ హత్వా సరాక్షసం|
మామితో గృహ్య గచ్ఛేత తత్తస్య సదృశం భవేత్ ||064||

శ్రుతా హి దృష్టాశ్చ మయా పరాక్రమా |
మహాత్మనస్తస్య రణావమర్దినః|
న దేవగంధర్వభుజంగరాక్షసా |
భవంతి రామేణ సమా హి సంయుగే ||065||

సమీక్ష్య తం సంయతి చిత్రకార్ముకం |
మహాబలం వాసవతుల్యవిక్రమం|
సలక్ష్మణం కో విషహేత రాఘవం |
హుతాశనం దీప్తమివానిలేరితం ||066||

సలక్ష్మణం రాఘవమాజిమర్దనం |
దిశాగజం మత్తమివ వ్యవస్థితం|
సహేత కో వానరముఖ్య సంయుగే |
యుగాంతసూర్యప్రతిమం శరార్చిషం ||067||

స మే హరిశ్రేష్ఠ సలక్ష్మణం పతిం |
సయూథపం క్షిప్రమిహోపపాదయ|
చిరాయ రామం ప్రతి శోకకర్శితాం |
కురుష్వ మాం వానరముఖ్య హర్షితాం ||068||

—♦ సర్గ 036 ♦—

తతః స కపిశార్దూలస్తేన వాక్యేన హర్షితః|
సీతామువాచ తచ్ఛ్రుత్వా వాక్యం వాక్యవిశారదః ||001||

యుక్తరూపం త్వయా దేవి భాషితం శుభదర్శనే|
సదృశం స్త్రీస్వభావస్య సాధ్వీనాం వినయస్య చ ||002||

స్త్రీత్వం న తు సమర్థం హి సాగరం వ్యతివర్తితుం|
మామధిష్ఠాయ విస్తీర్ణం శతయోజనమాయతం ||003||

ద్వితీయం కారణం యచ్చ బ్రవీషి వినయాన్వితే|
రామాదన్యస్య నార్హామి సంస్పర్శమితి జానకి ||004||

ఏతత్తే దేవి సదృశం పత్న్యాస్తస్య మహాత్మనః|
కా హ్యన్యా త్వామృతే దేవి బ్రూయాద్వచనమీదృశం ||005||

శ్రోష్యతే చైవ కాకుత్స్థః సర్వం నిరవశేషతః|
చేష్టితం యత్త్వయా దేవి భాషితం మమ చాగ్రతః ||006||

కారణైర్బహుభిర్దేవి రామ ప్రియచికీర్షయా|
స్నేహప్రస్కన్నమనసా మయైతత్సముదీరితం ||007||

లంకాయా దుష్ప్రవేశత్వాద్దుస్తరత్వాన్మహోదధేః|
సామర్థ్యాదాత్మనశ్చైవ మయైతత్సముదాహృతం ||008||

ఇచ్ఛామి త్వాం సమానేతుమద్యైవ రఘుబంధునా|
గురుస్నేహేన భక్త్యా చ నాన్యథా తదుదాహృతం ||009||

యది నోత్సహసే యాతుం మయా సార్ధమనిందితే|
అభిజ్ఞానం ప్రయచ్ఛ త్వం జానీయాద్రాఘవో హి యత్ ||010||

ఏవముక్తా హనుమతా సీతా సురసుతోపమా|
ఉవాచ వచనం మందం బాష్పప్రగ్రథితాక్షరం ||011||

ఇదం శ్రేష్ఠమభిజ్ఞానం బ్రూయాస్త్వం తు మమ ప్రియం|
శైలస్య చిత్రకూటస్య పాదే పూర్వోత్తరే తదా ||012||

తాపసాశ్రమవాసిన్యాః ప్రాజ్యమూలఫలోదకే|
తస్మిన్సిద్ధాశ్రమే దేశే మందాకిన్యా అదూరతః ||013||

తస్యోపవనషండేషు నానాపుష్పసుగంధిషు|
విహృత్య సలిలక్లిన్నా తవాంకే సముపావిశం ||014||

పర్యాయేణ ప్రసుప్తశ్చ మమాంకే భరతాగ్రజః|

తతో మాంససమాయుక్తో వాయసః పర్యతుండయత్|
తమహం లోష్టముద్యమ్య వారయామి స్మ వాయసం ||016||

దారయన్స చ మాం కాకస్తత్రైవ పరిలీయతే|
న చాప్యుపరమన్మాంసాద్భక్షార్థీ బలిభోజనః ||017||

ఉత్కర్షంత్యాం చ రశనాం క్రుద్ధాయాం మయి పక్షిణే|
స్రంసమానే చ వసనే తతో దృష్టా త్వయా హ్యహం ||018||

త్వయా విహసితా చాహం క్రుద్ధా సంలజ్జితా తదా|
భక్ష్య గృద్ధేన కాలేన దారితా త్వాముపాగతా ||019||

ఆసినస్య చ తే శ్రాంతా పునరుత్సంగమావిశం|
క్రుధ్యంతీ చ ప్రహృష్టేన త్వయాహం పరిసాంత్వితా ||020||

బాష్పపూర్ణముఖీ మందం చక్షుషీ పరిమార్జతీ|
లక్షితాహం త్వయా నాథ వాయసేన ప్రకోపితా ||021||

ఆశీవిష ఇవ క్రుద్ధః శ్వసాన్వాక్యమభాషథాః|
కేన తే నాగనాసోరు విక్షతం వై స్తనాంతరం|
కః క్రీడతి సరోషేణ పంచవక్త్రేణ భోగినా ||022||

వీక్షమాణస్తతస్తం వై వాయసం సమవైక్షథాః|
నఖైః సరుధిరైస్తీక్ష్ణైర్మామేవాభిముఖం స్థితం ||023||

పుత్రః కిల స శక్రస్య వాయసః పతతాం వరః|
ధరాంతరచరః శీఘ్రం పవనస్య గతౌ సమః ||024||

తతస్తస్మిన్మహాబాహుః కోపసంవర్తితేక్షణః|
వాయసే కృతవాన్క్రూరాం మతిం మతిమతాం వర ||025||

స దర్భసంస్తరాద్గృహ్య బ్రహ్మణోఽస్త్రేణ యోజయః|
స దీప్త ఇవ కాలాగ్నిర్జజ్వాలాభిముఖో ద్విజం ||026||

చిక్షేపిథ ప్రదీప్తాం తామిషీకాం వాయసం ప్రతి|
అనుసృష్టస్తదా కాలో జగామ వివిధాం గతిం|
త్రాణకామ ఇమం లోకం సర్వం వై విచచార హ ||027||

స పిత్రా చ పరిత్యక్తః సురైః సర్వైర్మహర్షిభిః|
త్రీల్లోకాన్సంపరిక్రమ్య త్వామేవ శరణం గతః ||028||

తం త్వం నిపతితం భూమౌ శరణ్యః శరణాగతం|
వధార్హమపి కాకుత్స్థ కృపయా పర్యపాలయః|
న శర్మ లబ్ధ్వా లోకేషు త్వామేవ శరణం గతః ||029||

పరిద్యూనం విషణ్ణం చ స త్వమాయాంతముక్తవాన్|
మోఘం కర్తుం న శక్యం తు బ్రాహ్మమస్త్రం తదుచ్యతాం ||030||

తతస్తస్యాక్షి కాకస్య హినస్తి స్మ స దక్షిణం ||031||

స తే తదా నమస్కృత్వా రాజ్ఞే దశరథాయ చ|
త్వయా వీర విసృష్టస్తు ప్రతిపేదే స్వమాలయం ||032||

మత్కృతే కాకమాత్రేఽపి బ్రహ్మాస్త్రం సముదీరితం|
కస్మాద్యో మాం హరత్త్వత్తః క్షమసే తం మహీపతే ||033||

స కురుష్వ మహోత్సాహం కృపాం మయి నరర్షభ|
ఆనృశంస్యం పరో ధర్మస్త్వత్త ఏవ మయా శ్రుతః ||034||

జానామి త్వాం మహావీర్యం మహోత్సాహం మహాబలం|
అపారపారమక్షోభ్యం గాంభీర్యాత్సాగరోపమం|
భర్తారం ససముద్రాయా ధరణ్యా వాసవోపమం ||035||

ఏవమస్త్రవిదాం శ్రేష్ఠః సత్త్వవాన్బలవానపి|
కిమర్థమస్త్రం రక్షఃసు న యోజయసి రాఘవ ||036||

న నాగా నాపి గంధర్వా నాసురా న మరుద్గణాః|
రామస్య సమరే వేగం శక్తాః ప్రతి సమాధితుం ||037||

తస్యా వీర్యవతః కశ్చిద్యద్యస్తి మయి సంభ్రమః।
కిమర్థం న శరైస్తీక్ష్ణైః క్షయం నయతి రాక్షసాన్ ॥038॥

భ్రాతురాదేశమాదాయ లక్ష్మణో వా పరంతపః।
కస్య హేతోర్న మాం వీరః పరిత్రాతి మహాబలః ॥039॥

యది తౌ పురుషవ్యాఘ్రౌ వాయ్వింద్రసమతేజసౌ।
సురాణామపి దుర్ధర్షౌ కిమర్థం మాముపేక్షతః ॥040॥

మమైవ దుష్కృతం కించిన్మహదస్తి న సంశయః।
సమర్థావపి తౌ యన్మాం నావేక్షేతే పరంతపౌ ॥041॥

కౌసల్యా లోకభర్తారం సుషువే యం మనస్వినీ।
తం మమార్థే సుఖం పృచ్ఛ శిరసా చాభివాదయ ॥042॥

స్రజశ్చ సర్వరత్నాని ప్రియా యాశ్చ వరాంగనాః।
ఐశ్వర్యం చ విశాలాయాం పృథివ్యామపి దుర్లభం ॥043॥

పితరం మాతరం చైవ సంమాన్యాభిప్రసాద్య చ।
అనుప్రవ్రజితో రామం సుమిత్రా యేన సుప్రజాః।
ఆనుకూల్యేన ధర్మాత్మా త్యక్త్వా సుఖమనుత్తమం ॥044॥

అనుగచ్ఛతి కాకుత్స్థం భ్రాతరం పాలయన్వనే।
సింహస్కంధో మహాబాహుర్మనస్వీ ప్రియదర్శనః ॥045॥

పితృవద్వర్తతే రామే మాతృవన్మాం సమాచరన్।
హ్రియమాణాం తదా వీరో న తు మాం వేద లక్ష్మణః ॥046॥

వృద్ధోపసేవీ లక్ష్మీవాఞ్శక్తో న బహుభాషితా।
రాజపుత్రః ప్రియశ్రేష్ఠః సదృశః శ్వశురస్య మే ॥047॥

మత్తః ప్రియతరో నిత్యం భ్రాతా రామస్య లక్ష్మణః।
నియుక్తో ధురి యస్యాం తు తాముద్వహతి వీర్యవాన్ ॥048॥

యం దృష్ట్వా రాఘవో నైవ వృద్ధమార్యమనుస్మరత్।
స మమార్థాయ కుశలం వక్తవ్యో వచనాన్మమ।
మృదుర్నిత్యం శుచిర్దక్షః ప్రియో రామస్య లక్ష్మణః ॥049॥

ఇదం బ్రూయాశ్చ మే నాథం శూరం రామం పునః పునః।
జీవితం ధారయిష్యామి మాసం దశరథాత్మజ।
ఊర్ధ్వం మాసాన్న జీవేయం సత్యేనాహం బ్రవీమి తే ॥050॥

రావణేనోపరుద్ధాం మాం నికృత్యా పాపకర్మణా।
త్రాతుమర్హసి వీర త్వం పాతాలాదివ కౌశికీం ॥051॥

తతో వస్త్రగతం ముక్త్వా దివ్యం చూడామణిం శుభం।
ప్రదేయో రాఘవాయేతి సీతా హనుమతే దదౌ ॥052॥

ప్రతిగృహ్య తతో వీరో మణిరత్నమనుత్తమం।
అంగుల్యా యోజయామాస న హ్యస్యా ప్రాభవద్భుజః ॥053॥

మణిరత్నం కపివరః ప్రతిగృహ్యాభివాద్య చ।
సీతాం ప్రదక్షిణం కృత్వా ప్రణతః పార్శ్వతః స్థితః ॥054॥

హర్షేణ మహతా యుక్తః సీతాదర్శనజేన సః।
హృదయేన గతో రామం శరీరేణ తు విష్ఠితః ॥055॥

మణివరముపగృహ్యా తం మహార్హం |
జనకనృపాత్మజయా ధృతం ప్రభావాత్|
గిరివరపవనావధూతముక్తః |
సుఖితమనాః ప్రతిసంక్రమం ప్రపేదే ||056||

—♦ సర్గ 037 ♦—

మణిం దత్త్వా తతః సీతా హనూమంతమథాబ్రవీత్|
అభిజ్ఞానమభిజ్ఞాతమేతద్రామస్య తత్త్వతః ||001||

మణిం తు దృష్ట్వా రామో వై త్రయాణాం సంస్మరిష్యతి|
వీరో జనన్యా మమ చ రాజ్ఞో దశరథస్య చ ||002||

స భూయస్త్వం సముత్సాహే చోదితో హరిసత్తమ|
అస్మిన్కార్యసమారంభే ప్రచింతయ యదుత్తరం ||003||

త్వమస్మిన్కార్యనిర్యోగే ప్రమాణం హరిసత్తమ|
తస్య చింతయ యో యత్నో దుఃఖక్షయకరో భవేత్ ||004||

స తథేతి ప్రతిజ్ఞాయ మారుతిర్భీమవిక్రమః|
శిరసావంద్య వైదేహీం గమనాయోపచక్రమే ||005||

జ్ఞాత్వా సంప్రస్థితం దేవీ వానరం మారుతాత్మజం|
బాష్పగద్గదయా వాచా మైథిలీ వాక్యమబ్రవీత్ ||006||

కుశలం హనుమన్బ్రూయాః సహితౌ రామలక్ష్మణౌ|
సుగ్రీవం చ సహామాత్యం వృద్ధాన్సర్వాంశ్చ వానరాన్ ||007||

యథా చ స మహాబాహుర్మాం తారయతి రాఘవః|
అస్మాద్దుఃఖాంబుసంరోధాత్త్వం సమాధాతుమర్హసి ||008||

జీవంతీం మాం యథా రామః సంభావయతి కీర్తిమాన్|
తత్త్వయా హనుమన్వాచ్యం వాచా ధర్మమవాప్నుహి ||009||

నిత్యముత్సాహయుక్తాశ్చ వాచః శ్రుత్వా మయేరితాః|
వర్ధిష్యతే దాశరథేః పౌరుషం మదవాప్తయే ||010||

మత్సందేశయుతా వాచస్త్వత్తః శ్రుత్వైవ రాఘవః|
పరాక్రమవిధిం వీరో విధివత్సంవిధాస్యతి ||011||

సీతాయాస్తద్వచః శ్రుత్వా హనుమాన్మారుతాత్మజః|
శిరస్యంజలిమాధాయ వాక్యముత్తరమబ్రవీత్ ||012||

క్షిప్రమేష్యతి కాకుత్స్థో హర్యృక్షప్రవరైర్వృతః|
యస్తే యుధి విజిత్యారీఞ్శోకం వ్యపనయిష్యతి ||013||

న హి పశ్యామి మర్త్యేషు నామరేష్వసురేషు వా|
యస్తస్య వమతో బాణాన్స్థాతుముత్సహతేఽగ్రతః ||014||

అప్యర్కమపి పర్జన్యమపి వైవస్వతం యమం|
స హి సోఢుం రణే శక్తస్తవహేతోర్విశేషతః ||015||

స హి సాగరపర్యంతాం మహీం శాసితుమీహతే|
త్వన్నిమిత్తో హి రామస్య జయో జనకనందిని ||016||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సమ్యక్సత్యం సుభాషితం|
జానకీ బహు మేనేఽథ వచనం చేదమబ్రవీత్ ||017||

తతస్తం ప్రస్థితం సీతా వీక్షమాణా పునః పునః|
భర్తుః స్నేహాన్వితం వాక్యం సౌహార్దాదనుమానయత్ ||018||

యది వా మన్యసే వీర వసైకాహమరిందమ|
కస్మింశ్చిత్సంవృతే దేశే విశ్రాంతః శ్వో గమిష్యసి ||019||

మమ చేదల్పభాగ్యాయాః సాన్నిధ్యాత్తవ వీర్యవాన్|
అస్య శోకస్య మహతో ముహూర్తం మోక్షణం భవేత్ ||020||

గతే హి హరిశార్దూల పునరాగమనాయ తు|
ప్రాణానామపి సందేహో మమ స్యాన్నాత్ర సంశయః ||021||

తవాదర్శనజః శోకో భూయో మాం పరితాపయేత్|
దుఃఖాద్దుఃఖపరామృష్టాం దీపయన్నివ వానర ||022||

అయం చ వీర సందేహస్తిష్ఠతీవ మమాగ్రతః|
సుమహాంస్త్వత్సహాయేషు హర్యృక్షేషు హరీశ్వర ||023||

కథం ను ఖలు దుష్పారం తరిష్యంతి మహోదధిం|
తాని హర్యృక్షసైన్యాని తౌ వా నరవరాత్మజౌ ||024||

త్రయాణామేవ భూతానాం సాగరస్యేహ లంఘనే|
శక్తిః స్యాద్వైనతేయస్య తవ వా మారుతస్య వా ||025||

తదస్మిన్కార్యనిర్యోగే వీరైవం దురతిక్రమే|
కిం పశ్యసి సమాధానం త్వం హి కార్యవిదాం వరః ||026||

కామమస్య త్వమేవైకః కార్యస్య పరిసాధనే|
పర్యాప్తః పరవీరఘ్న యశస్యస్తే బలోదయః ||027||

బలైః సమగ్రైర్యది మాం రావణం జిత్వ సంయుగే|
విజయీ స్వపురం యాయాత్తత్తు మే స్యాద్యశస్కరం ||028||

బలైస్తు సంకులాం కృత్వా లంకాం పరబలార్దనః|
మాం నయేద్యది కాకుత్స్థస్తత్తస్య సదృశం భవేత్ ||029||

తద్యథా తస్య విక్రాంతమనురూపం మహాత్మనః|
భవేదాహవ శూరస్య తథా త్వముపపాదయ ||030||

తదర్థోపహితం వాక్యం సహితం హేతుసంహితం|
నిశమ్య హనుమాఞ్శేషం వాక్యముత్తరమబ్రవీత్ ||031||

దేవి హర్యృక్షసైన్యానామీశ్వరః ప్లవతాం వరః|
సుగ్రీవః సత్త్వసంపన్నస్తవార్థే కృతనిశ్చయః ||032||

స వానరసహస్రాణాం కోటీభిరభిసంవృతః|
క్షిప్రమేష్యతి వైదేహి రాక్షసానాం నిబర్హణః ||033||

తస్య విక్రమసంపన్నాః సత్త్వవంతో మహాబలాః|
మనఃసంకల్పసంపాతా నిదేశే హరయః స్థితాః ||034||

యేషాం నోపరి నాధస్తాన్న తిర్యక్సజ్జతే గతిః|
న చ కర్మసు సీదంతి మహత్స్వమితతేజసః ||035||

అసకృత్తైర్మహోత్సహైః ససాగరధరాధరా|
ప్రదక్షిణీకృతా భూమిర్వాయుమార్గానుసారిభిః ||036||

మద్విశిష్టాశ్చ తుల్యాశ్చ సంతి తత్ర వనౌకసః|
మత్తః ప్రత్యవరః కశ్చిన్నాస్తి సుగ్రీవసంనిధౌ ||037||

అహం తావదిహ ప్రాప్తః కిం పునస్తే మహాబలాః|
న హి ప్రకృష్టాః ప్రేష్యంతే ప్రేష్యంతే హీతరే జనాః ||038||

తదలం పరితాపేన దేవి శోకో వ్యపైతు తే|
ఏకోత్పాతేన తే లంకామేష్యంతి హరియూథపాః ||039||

మమ పృష్ఠగతౌ తౌ చ చంద్రసూర్యావివోదితౌ|
త్వత్సకాశం మహాసత్త్వౌ నృసింహావాగమిష్యతః ||040||

తౌ హి వీరౌ నరవరౌ సహితౌ రామలక్ష్మణౌ|
ఆగమ్య నగరీం లంకాం సాయకైర్విధమిష్యతః ||041||

సగణం రావణం హత్వా రాఘవో రఘునందనః|
త్వామాదాయ వరారోహే స్వపురం ప్రతియాస్యతి ||042||

తదాశ్వసిహి భద్రం తే భవ త్వం కాలకాంక్షిణీ|
నచిరాద్ద్రక్ష్యసే రామం ప్రజ్వలంతమివానిలం ||043||

నిహతే రాక్షసేంద్రే చ సపుత్రామాత్యబాంధవే|
త్వం సమేష్యసి రామేణ శశాంకేనేవ రోహిణీ ||044||

క్షిప్రం త్వం దేవి శోకస్య పారం యాస్యసి మైథిలి|
రావణం చైవ రామేణ నిహతం ద్రక్ష్యసేఽచిరాత్ ||045||

ఏవమాశ్వస్య వైదేహీం హనూమాన్మారుతాత్మజః|
గమనాయ మతిం కృత్వా వైదేహీం పునరబ్రవీత్ ||046||

తమరిఘ్నం కృతాత్మానం క్షిప్రం ద్రక్ష్యసి రాఘవం|
లక్ష్మణం చ ధనుష్పాణిం లంకాద్వారముపస్థితం ||047||

నఖదంష్ట్రాయుధాన్వీరాన్సింహశార్దూలవిక్రమాన్|
వానరాన్వారణేంద్రాభాన్క్షిప్రం ద్రక్ష్యసి సంగతాన్ ||048||

శైలాంబుదనికాశానాం లంకామలయసానుషు|
నర్దతాం కపిముఖ్యానామార్యే యూథాన్యనేకశః ||049||

స తు మర్మణి ఘోరేణ తాడితో మన్మథేషుణా|
న శర్మ లభతే రామః సింహార్దిత ఇవ ద్విపః ||050||

మా రుదో దేవి శోకేన మా భూత్తే మనసోఽప్రియం|
శచీవ పథ్యా శక్రేణ భర్త్రా నాథవతీ హ్యసి ||051||

రామాద్విశిష్టః కోఽన్యోఽస్తి కశ్చిత్సౌమిత్రిణా సమః|
అగ్నిమారుతకల్పౌ తౌ భ్రాతరౌ తవ సంశ్రయౌ ||052||

నాస్మింశ్చిరం వత్స్యసి దేవి దేశే |
రక్షోగణైరధ్యుషితేఽతిరౌద్రే|
న తే చిరాదాగమనం ప్రియస్య |
క్షమస్వ మత్సంగమకాలమాత్రం ||053||

—♦ సర్గ 038 ♦—

శ్రుత్వా తు వచనం తస్య వాయుసూనోర్మహాత్మనః|
ఉవాచాత్మహితం వాక్యం సీతా సురసుతోపమా ||001||

త్వాం దృష్ట్వా ప్రియవక్తారం సంప్రహృష్యామి వానర|
అర్ధసంజాతసస్యేవ వృష్టిం ప్రాప్య వసుంధరా ||002||

యథా తం పురుషవ్యాఘ్రం గాత్రైః శోకాభికర్శితైః|
సంస్పృశేయం సకామాహం తథా కురు దయాం మయి ||003||

అభిజ్ఞానం చ రామస్య దత్తం హరిగణోత్తమ|
క్షిప్తామీషికాం కాకస్య కోపాదేకాక్షిశాతనీం ||004||

మనఃశిలాయాస్తికలో గండపార్శ్వే నివేశితః|
త్వయా ప్రనష్టే తిలకే తం కిల స్మర్తుమర్హసి ||005||

స వీర్యవాన్కథం సీతాం హృతాం సమనుమన్యసే|
వసంతీం రక్షసాం మధ్యే మహేంద్రవరుణోపమ ||006||

ఏష చూడామణిర్దివ్యో మయా సుపరిరక్షితః|
ఏతం దృష్ట్వా ప్రహృష్యామి వ్యసనే త్వామివానఘ ||007||

ఏష నిర్యాతితః శ్రీమాన్మయా తే వారిసంభవః|
అతః పరం న శక్ష్యామి జీవితుం శోకలాలసా ||008||

అసహ్యాని చ దుఃఖాని వాచశ్చ హృదయచ్ఛిదః|
రాక్షసీనాం సుఘోరాణాం త్వత్కృతే మర్షయామ్యహం ||009||

ధారయిష్యామి మాసం తు జీవితం శత్రుసూదన|
మాసాదూర్ధ్వం న జీవిష్యే త్వయా హీనా నృపాత్మజ ||010||

ఘోరో రాక్షసరాజోఽయం దృష్టిశ్చ న సుఖా మయి|
త్వాం చ శ్రుత్వా విపద్యంతం న జీవేయమహం క్షణం ||011||

వైదేహ్యా వచనం శ్రుత్వా కరుణం సాశ్రుభాషితం|
అథాబ్రవీన్మహాతేజా హనుమాన్మారుతాత్మజః ||012||

త్వచ్ఛోకవిముఖో రామో దేవి సత్యేన తే శపే|
రామే శోకాభిభూతే తు లక్ష్మణః పరితప్యతే ||013||

దృష్టా కథంచిద్భవతీ న కాలః పరిశోచితుం|
ఇమం ముహూర్తం దుఃఖానామంతం ద్రక్ష్యసి భామిని ||014||

తావుభౌ పురుషవ్యాఘ్రౌ రాజపుత్రావనిందితౌ|
త్వద్దర్శనకృతోత్సాహౌ లంకాం భస్మీకరిష్యతః ||015||

హత్వా తు సమరే క్రూరం రావణం సహ బాంధవం|
రాఘవౌ త్వాం విశాలాక్షి స్వాం పురీం ప్రాపయిష్యతః ||016||

యత్తు రామో విజానీయాదభిజ్ఞానమనిందితే|
ప్రీతిసంజననం తస్య భూయస్త్వం దాతుమర్హసి ||017||

సాబ్రవీద్దత్తమేవేహ మయాభిజ్ఞానముత్తమం|
ఏతదేవ హి రామస్య దృష్ట్వా మత్కేశభూషణం|
శ్రద్ధేయం హనుమన్వాక్యం తవ వీర భవిష్యతి ||018||

స తం మణివరం గృహ్య శ్రీమాన్ప్లవగసత్తమః|
ప్రణమ్య శిరసా దేవీం గమనాయోపచక్రమే ||019||

తముత్పాతకృతోత్సాహమవేక్ష్య హరిపుంగవం|
వర్ధమానం మహావేగమువాచ జనకాత్మజా|
అశ్రుపూర్ణముఖీ దీనా బాష్పగద్గదయా గిరా ||020||

హనూమన్సింహసంకాశౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ|
సుగ్రీవం చ సహామాత్యం సర్వాన్బ్రూయా అనామయం ||021||

యథా చ స మహాబాహుర్మాం తారయతి రాఘవః|
అస్మాద్దుఃఖాంబుసంరోధాత్త్వం సమాధాతుమర్హసి ||022||

ఇమం చ తీవ్రం మమ శోకవేగం |
రక్షోభిరేభిః పరిభర్త్సనం చ|
బ్రూయాస్తు రామస్య గతః సమీపం |
శివశ్చ తేఽధ్వాస్తు హరిప్రవీర ||023||

స రాజపుత్ర్యా ప్రతివేదితార్థః |
కపిః కృతార్థః పరిహృష్టచేతాః|
తదల్పశేషం ప్రసమీక్ష్య కార్యం |
దిశం హ్యుదీచీం మనసా జగామ ||024||

—♦ సర్గ 039 ♦—

స చ వాగ్భిః ప్రశస్తాభిర్గమిష్యన్పూజితస్తయా|
తస్మాద్దేశాదపక్రమ్య చింతయామాస వానరః ||001||

అల్పశేషమిదం కార్యం దృష్టేయమసితేక్షణా|
త్రీనుపాయానతిక్రమ్య చతుర్థ ఇహ దృశ్యతే ||002||

న సామ రక్షఃసు గుణాయ కల్పతే |
న దనమర్థోపచితేషు వర్తతే|
న భేదసాధ్యా బలదర్పితా జనాః |
పరాక్రమస్త్వేష మమేహ రోచతే ||003||

న చాస్య కార్యస్య పరాక్రమాదృతే |
వినిశ్చయః కశ్చిదిహోపపద్యతే|
హృతప్రవీరాస్తు రణే హి రాక్షసాః |
కథంచిదీయుర్యదిహాద్య మార్దవం ||004||

కార్యే కర్మణి నిర్దిష్టో యో బహూన్యపి సాధయేత్|
పూర్వకార్యవిరోధేన స కార్యం కర్తుమర్హతి ||005||

న హ్యేకః సాధకో హేతుః స్వల్పస్యాపీహ కర్మణః|
యో హ్యర్థం బహుధా వేద స సమర్థోఽర్థసాధనే ||006||

ఇహైవ తావత్కృతనిశ్చయో హ్యహం |
యది వ్రజేయం ప్లవగేశ్వరాలయం|
పరాత్మసంమర్ద విశేషతత్త్వవి |
త్తతః కృతం స్యాన్మమ భర్తృశాసనం ||007||

కథం ను ఖల్వద్య భవేత్సుఖాగతం |
ప్రసహ్య యుద్ధం మమ రాక్షసైః సహ|
తథైవ ఖల్వాత్మబలం చ సారవ |
త్సమానయేన్మాం చ రణే దశాననః ||008||

ఇదమస్య నృశంసస్య నందనోపమముత్తమం|
వనం నేత్రమనఃకాంతం నానాద్రుమలతాయుతం ||009||

ఇదం విధ్వంసయిష్యామి శుష్కం వనమివానలః|
అస్మిన్భగ్నే తతః కోపం కరిష్యతి స రావణః ||010||

తతో మహత్సాశ్వమహారథద్విపం |
బలం సమానేష్యపి రాక్షసాధిపః|
త్రిశూలకాలాయసపట్టిశాయుధం |
తతో మహద్యుద్ధమిదం భవిష్యతి ||011||

అహం తు తైః సంయతి చండవిక్రమైః |
సమేత్య రక్షోభిరసంగవిక్రమః|
నిహత్య తద్రావణచోదితం బలం |
సుఖం గమిష్యామి కపీశ్వరాలయం ||012||

తతో మారుతవత్క్రుద్ధో మారుతిర్భీమవిక్రమః|
ఊరువేగేన మహతా ద్రుమాన్క్షేప్తుమథారభత్ ||013||

తతస్తద్ధనుమాన్వీరో బభంజ ప్రమదావనం|
మత్తద్విజసమాఘుష్టం నానాద్రుమలతాయుతం ||014||

తద్వనం మథితైర్వృక్షైర్భిన్నైశ్చ సలిలాశయైః|
చూర్ణితైః పర్వతాగ్రైశ్చ బభూవాప్రియదర్శనం ||015||

లతాగృహైశ్చిత్రగృహైశ్చ నాశితై |
ర్మహోరగైర్వ్యాలమృగైశ్చ నిర్ధుతైః|
శిలాగృహైరున్మథితైస్తథా గృహైః |
ప్రనష్టరూపం తదభూన్మహద్వనం ||016||

స తస్య కృత్వార్థపతేర్మహాకపి |
ర్మహద్వ్యలీకం మనసో మహాత్మనః|
యుయుత్సురేకో బహుభిర్మహాబలైః |
శ్రియా జ్వలంస్తోరణమాశ్రితః కపిః ||017||

—♦ సర్గ 040 ♦—

తతః పక్షినినాదేన వృక్షభంగస్వనేన చ|
బభూవుస్త్రాససంభ్రాంతాః సర్వే లంకానివాసినః ||001||

విద్రుతాశ్చ భయత్రస్తా వినేదుర్మృగపక్షిణః|
రక్షసాం చ నిమిత్తాని క్రూరాణి ప్రతిపేదిరే ||002||

తతో గతాయాం నిద్రాయాం రాక్షస్యో వికృతాననాః|
తద్వనం దదృశుర్భగ్నం తం చ వీరం మహాకపిం ||003||

స తా దృష్ట్వా మహాబాహుర్మహాసత్త్వో మహాబలః|
చకార సుమహద్రూపం రాక్షసీనాం భయావహం ||004||

తతస్తం గిరిసంకాశమతికాయం మహాబలం|
రాక్షస్యో వానరం దృష్ట్వా పప్రచ్ఛుర్జనకాత్మజాం ||005||

కోఽయం కస్య కుతో వాయం కింనిమిత్తమిహాగతః|
కథం త్వయా సహానేన సంవాదః కృత ఇత్యుత ||006||

ఆచక్ష్వ నో విశాలాక్షి మా భూత్తే సుభగే భయం|
సంవాదమసితాపాంగే త్వయా కిం కృతవానయం ||007||

అథాబ్రవీత్తదా సాధ్వీ సీతా సర్వాంగశోభనా|
రక్షసాం కామరూపాణాం విజ్ఞానే మమ కా గతిః ||008||

యూయమేవాస్య జానీత యోఽయం యద్వా కరిష్యతి|
అహిరేవ అహేః పాదాన్విజానాతి న సంశయః ||009||

అహమప్యస్య భీతాస్మి నైనం జానామి కోఽన్వయం|
వేద్మి రాక్షసమేవైనం కామరూపిణమాగతం ||010||

వైదేహ్యా వచనం శ్రుత్వా రాక్షస్యో విద్రుతా ద్రుతం|
స్థితాః కాశ్చిద్గతాః కాశ్చిద్రావణాయ నివేదితుం ||011||

రావణస్య సమీపే తు రాక్షస్యో వికృతాననాః|
విరూపం వానరం భీమమాఖ్యాతుముపచక్రముః ||012||

అశోకవనికా మధ్యే రాజన్భీమవపుః కపిః|
సీతయా కృతసంవాదస్తిష్ఠత్యమితవిక్రమః ||013||

న చ తం జానకీ సీతా హరిం హరిణలోచనా|
అస్మాభిర్బహుధా పృష్టా నివేదయితుమిచ్ఛతి ||014||

వాసవస్య భవేద్దూతో దూతో వైశ్రవణస్య వా|
ప్రేషితో వాపి రామేణ సీతాన్వేషణకాంక్షయా ||015||

తేన త్వద్భూతరూపేణ యత్తత్తవ మనోహరం|
నానామృగగణాకీర్ణం ప్రమృష్టం ప్రమదావనం ||016||

న తత్ర కశ్చిదుద్దేశో యస్తేన న వినాశితః|
యత్ర సా జానకీ సీతా స తేన న వినాశితః ||017||

జానకీరక్షణార్థం వా శ్రమాద్వా నోపలభ్యతే|
అథ వా కః శ్రమస్తస్య సైవ తేనాభిరక్షితా ||018||

చారుపల్లవపత్రాఢ్యం యం సీతా స్వయమాస్థితా|
ప్రవృద్ధః శింశపావృక్షః స చ తేనాభిరక్షితః ||019||

తస్యోగ్రరూపస్యోగ్రం త్వం దండమాజ్ఞాతుమర్హసి|
సీతా సంభాషితా యేన తద్వనం చ వినాశితం ||020||

మనఃపరిగృహీతాం తాం తవ రక్షోగణేశ్వర|
కః సీతామభిభాషేత యో న స్యాత్త్యక్తజీవితః ||021||

రాక్షసీనాం వచః శ్రుత్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః|
హుతాగ్నిరివ జజ్వాల కోపసంవర్తితేక్షణః ||022||

ఆత్మనః సదృశాఞ్శూరాన్కింకరాన్నామ రాక్షసాన్|
వ్యాదిదేశ మహాతేజా నిగ్రహార్థం హనూమతః ||023||

తేషామశీతిసాహస్రం కింకరాణాం తరస్వినాం|
నిర్యయుర్భవనాత్తస్మాత్కూటముద్గరపాణయః ||024||

మహోదరా మహాదంష్ట్రా ఘోరరూపా మహాబలాః|
యుద్ధాభిమనసః సర్వే హనూమద్గ్రహణోన్ముఖాః ||025||

తే కపిం తం సమాసాద్య తోరణస్థమవస్థితం|
అభిపేతుర్మహావేగాః పతంగా ఇవ పావకం ||026||

తే గదాభిర్విచిత్రాభిః పరిఘైః కాంచనాంగదైః|
ఆజఘ్నుర్వానరశ్రేష్ఠం శరైరాదిత్యసంనిభైః ||027||

హనూమానపి తేజస్వీ శ్రీమాన్పర్వతసంనిభః|
క్షితావావిధ్య లాంగూలం ననాద చ మహాస్వనం ||028||

తస్య సంనాదశబ్దేన తేఽభవన్భయశంకితాః|
దదృశుశ్చ హనూమంతం సంధ్యామేఘమివోన్నతం ||029||

స్వామిసందేశనిఃశంకాస్తతస్తే రాక్షసాః కపిం|
చిత్రైః ప్రహరణైర్భీమైరభిపేతుస్తతస్తతః ||030||

స తైః పరివృతః శూరైః సర్వతః స మహాబలః|
ఆససాదాయసం భీమం పరిఘం తోరణాశ్రితం ||031||

స తం పరిఘమాదాయ జఘాన రజనీచరాన్| ||032||

స పన్నగమివాదాయ స్ఫురంతం వినతాసుతః|
విచచారాంబరే వీరః పరిగృహ్య చ మారుతిః ||033||

స హత్వా రాక్షసాన్వీరః కింకరాన్మారుతాత్మజః|
యుద్ధాకాంక్షీ పునర్వీరస్తోరణం సముపస్థితః ||034||

తతస్తస్మాద్భయాన్ముక్తాః కతిచిత్తత్ర రాక్షసాః|
నిహతాన్కింకరాన్సర్వాన్రావణాయ న్యవేదయన్ ||035||

స రాక్షసానాం నిహతం మహాబలం |
నిశమ్య రాజా పరివృత్తలోచనః|
సమాదిదేశాప్రతిమం పరాక్రమే |
ప్రహస్తపుత్రం సమరే సుదుర్జయం ||036||

—♦ సర్గ 041 ♦—

తతః స కింకరాన్హత్వా హనూమాంధ్యానమాస్థితః|
వనం భగ్నం మయా చైత్యప్రాసాదో న వినాశితః|
తస్మాత్ప్రాసాదమప్యేవమిమం విధ్వంసయామ్యహం ||001||

ఇతి సంచింత్య హనుమాన్మనసా దర్శయన్బలం|
చైత్యప్రాసాదమాప్లుత్య మేరుశృంగమివోన్నతం|
ఆరురోహ హరిశ్రేష్ఠో హనూమాన్మారుతాత్మజః ||002||

సంప్రధృష్య చ దుర్ధర్షశ్చైత్యప్రాసాదమున్నతం|
హనూమాన్ప్రజ్వలల్లక్ష్మ్యా పారియాత్రోపమోఽభవత్ ||003||

స భూత్వా తు మహాకాయో హనూమాన్మారుతాత్మజః|
ధృష్టమాస్ఫోటయామాస లంకాం శబ్దేన పూరయన్ ||004||

తస్యాస్ఫోటితశబ్దేన మహతా శ్రోత్రఘాతినా|
పేతుర్విహంగా గగనాదుచ్చైశ్చేదమఘోషయత్ ||005||

జయత్యతిబలో రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః|
రాజా జయతి సుగ్రీవో రాఘవేణాభిపాలితః ||006||

దాసోఽహం కోసలేంద్రస్య రామస్యాక్లిష్టకర్మణః|
హనుమాఞ్శత్రుసైన్యానాం నిహంతా మారుతాత్మజః ||007||

న రావణసహస్రం మే యుద్ధే ప్రతిబలం భవేత్|
శిలాభిస్తు ప్రహరతః పాదపైశ్చ సహస్రశః ||008||

అర్దయిత్వా పురీం లంకామభివాద్య చ మైథిలీం|
సమృద్ధార్థో గమిష్యామి మిషతాం సర్వరక్షసాం ||009||

ఏవముక్త్వా విమానస్థశ్చైత్యస్థాన్హరిపుంగవః|
ననాద భీమనిర్హ్రాదో రక్షసాం జనయన్భయం ||010||

తేన శబ్దేన మహతా చైత్యపాలాః శతం యయుః|
గృహీత్వా వివిధానస్త్రాన్ప్రాసాన్ఖడ్గాన్పరశ్వధాన్|
విసృజంతో మహాకాయా మారుతిం పర్యవారయన్ ||011||

ఆవర్త ఇవ గంగాయాస్తోయస్య విపులో మహాన్|
పరిక్షిప్య హరిశ్రేష్ఠం స బభౌ రక్షసాం గణః ||012||

తతో వాతాత్మజః క్రుద్ధో భీమరూపం సమాస్థితః ||013||

ప్రాసాదస్య మహాంస్తస్య స్తంభం హేమపరిష్కృతం|
ఉత్పాటయిత్వా వేగేన హనూమాన్మారుతాత్మజః|
తతస్తం భ్రామయామాస శతధారం మహాబలః ||014||

స రాక్షసశతం హత్వా వజ్రేణేంద్ర ఇవాసురాన్|
అంతరిక్షస్థితః శ్రీమానిదం వచనమబ్రవీత్ ||015||

మాదృశానాం సహస్రాణి విసృష్టాని మహాత్మనాం|
బలినాం వానరేంద్రాణాం సుగ్రీవవశవర్తినాం ||016||

శతైః శతసహస్రైశ్చ కోటీభిరయుతైరపి|
ఆగమిష్యతి సుగ్రీవః సర్వేషాం వో నిషూదనః ||017||

నేయమస్తి పురీ లంకా న యూయం న చ రావణః|
యస్మాదిక్ష్వాకునాథేన బద్ధం వైరం మహాత్మనా ||018||

—♦ సర్గ 042 ♦—

సందిష్టో రాక్షసేంద్రేణ ప్రహస్తస్య సుతో బలీ|
జంబుమాలీ మహాదంష్ట్రో నిర్జగామ ధనుర్ధరః ||001||

రక్తమాల్యాంబరధరః స్రగ్వీ రుచిరకుండలః|
మహాన్వివృత్తనయనశ్చండః సమరదుర్జయః ||002||

ధనుః శక్రధనుః ప్రఖ్యం మహద్రుచిరసాయకం|
విస్ఫారయాణో వేగేన వజ్రాశనిసమస్వనం ||003||

తస్య విస్ఫారఘోషేణ ధనుషో మహతా దిశః|
ప్రదిశశ్చ నభశ్చైవ సహసా సమపూర్యత ||004||

రథేన ఖరయుక్తేన తమాగతముదీక్ష్య సః|
హనూమాన్వేగసంపన్నో జహర్ష చ ననాద చ ||005||

తం తోరణవిటంకస్థం హనూమంతం మహాకపిం|
జంబుమాలీ మహాబాహుర్వివ్యాధ నిశితైః శరైః ||006||

అర్ధచంద్రేణ వదనే శిరస్యేకేన కర్ణినా|
బాహ్వోర్వివ్యాధ నారాచైర్దశభిస్తం కపీశ్వరం ||007||

తస్య తచ్చుశుభే తామ్రం శరేణాభిహతం ముఖం|
శరదీవాంబుజం ఫుల్లం విద్ధం భాస్కరరశ్మినా ||008||

చుకోప బాణాభిహతో రాక్షసస్య మహాకపిః|
తతః పార్శ్వేఽతివిపులాం దదర్శ మహతీం శిలాం ||009||

తరసా తాం సముత్పాట్య చిక్షేప బలవద్బలీ|
తాం శరైర్దశభిః క్రుద్ధస్తాడయామాస రాక్షసః ||010||

విపన్నం కర్మ తద్దృష్ట్వా హనూమాంశ్చండవిక్రమః|
సాలం విపులముత్పాట్య భ్రామయామాస వీర్యవాన్ ||011||

భ్రామయంతం కపిం దృష్ట్వా సాలవృక్షం మహాబలం|
చిక్షేప సుబహూన్బాణాంజంబుమాలీ మహాబలః ||012||

సాలం చతుర్భిర్చిచ్ఛేద వానరం పంచభిర్భుజే|
ఉరస్యేకేన బాణేన దశభిస్తు స్తనాంతరే ||013||

స శరైః పూరితతనుః క్రోధేన మహతా వృతః|
తమేవ పరిఘం గృహ్య భ్రామయామాస వేగితః ||014||

అతివేగోఽతివేగేన భ్రామయిత్వా బలోత్కటః|
పరిఘం పాతయామాస జంబుమాలేర్మహోరసి ||015||

తస్య చైవ శిరో నాస్తి న బాహూ న చ జానునీ|
న ధనుర్న రథో నాశ్వాస్తత్రాదృశ్యంత నేషవః ||016||

స హతస్తరసా తేన జంబుమాలీ మహారథః|
పపాత నిహతో భూమౌ చూర్ణితాంగవిభూషణః ||017||

జంబుమాలిం చ నిహతం కింకరాంశ్చ మహాబలాన్|
చుక్రోధ రావణః శ్రుత్వా కోపసంరక్తలోచనః ||018||

స రోషసంవర్తితతామ్రలోచనః |
ప్రహస్తపుత్రే నిహతే మహాబలే|
అమాత్యపుత్రానతివీర్యవిక్రమా |
న్సమాదిదేశాశు నిశాచరేశ్వరః ||019||

—♦ సర్గ 043 ♦—

తతస్తే రాక్షసేంద్రేణ చోదితా మంత్రిణః సుతాః|
నిర్యయుర్భవనాత్తస్మాత్సప్త సప్తార్చివర్చసః ||001||

మహాబలపరీవారా ధనుష్మంతో మహాబలాః|
కృతాస్త్రాస్త్రవిదాం శ్రేష్ఠాః పరస్పరజయైషిణః ||002||

హేమజాలపరిక్షిప్తైర్ధ్వజవద్భిః పతాకిభిః|
తోయదస్వననిర్ఘోషైర్వాజియుక్తైర్మహారథైః ||003||

తప్తకాంచనచిత్రాణి చాపాన్యమితవిక్రమాః|
విస్ఫారయంతః సంహృష్టాస్తడిద్వంత ఇవాంబుదాః ||004||

జనన్యస్తాస్తతస్తేషాం విదిత్వా కింకరాన్హతాన|
బభూవుః శోకసంభ్రాంతాః సబాంధవసుహృజ్జనాః ||005||

తే పరస్పరసంఘర్షాస్తప్తకాంచనభూషణాః|
అభిపేతుర్హనూమంతం తోరణస్థమవస్థితం ||006||

సృజంతో బాణవృష్టిం తే రథగర్జితనిఃస్వనాః|
వృష్టిమంత ఇవాంభోదా విచేరుర్నైరృతర్షభాః ||007||

అవకీర్ణస్తతస్తాభిర్హనూమాఞ్శరవృష్టిభిః|
అభవత్సంవృతాకారః శైలరాడివ వృష్టిభిః ||008||

స శరాన్వంచయామాస తేషామాశుచరః కపిః|
రథవేగాంశ్చ వీరాణాం విచరన్విమలేఽమ్బరే ||009||

స తైః క్రీడంధనుష్మద్భిర్వ్యోమ్ని వీరః ప్రకాశతే|
ధనుష్మద్భిర్యథా మేఘైర్మారుతః ప్రభురంబరే ||010||

స కృత్వా నినదం ఘోరం త్రాసయంస్తాం మహాచమూం|
చకార హనుమాన్వేగం తేషు రక్షఃసు వీర్యవాన్ ||011||

తలేనాభిహనత్కాంశ్చిత్పాదైః కాంశ్చిత్పరంతపః|
ముష్టినాభ్యహనత్కాంశ్చిన్నఖైః కాంశ్చిద్వ్యదారయత్ ||012||

ప్రమమాథోరసా కాంశ్చిదూరుభ్యామపరాన్కపిః|
కేచిత్తస్యైవ నాదేన తత్రైవ పతితా భువి ||013||

తతస్తేష్వవపన్నేషు భూమౌ నిపతితేషు చ|
తత్సైన్యమగమత్సర్వం దిశో దశభయార్దితం ||014||

వినేదుర్విస్వరం నాగా నిపేతుర్భువి వాజినః|
భగ్ననీడధ్వజచ్ఛత్రైర్భూశ్చ కీర్ణాభవద్రథైః ||015||

స తాన్ప్రవృద్ధాన్వినిహత్య రాక్షసా |
న్మహాబలశ్చండపరాక్రమః కపిః|
యుయుత్సురన్యైః పునరేవ రాక్షసై |
స్తదేవ వీరోఽభిజగామ తోరణం ||016||

—♦ సర్గ 044 ♦—

హతాన్మంత్రిసుతాన్బుద్ధ్వా వానరేణ మహాత్మనా|
రావణః సంవృతాకారశ్చకార మతిముత్తమాం ||001||

స విరూపాక్షయూపాక్షౌ దుర్ధరం చైవ రాక్షసం|
ప్రఘసం భాసకర్ణం చ పంచసేనాగ్రనాయకాన్ ||002||

సందిదేశ దశగ్రీవో వీరాన్నయవిశారదాన్|
హనూమద్గ్రహణే వ్యగ్రాన్వాయువేగసమాన్యుధి ||003||

యాత సేనాగ్రగాః సర్వే మహాబలపరిగ్రహాః|
సవాజిరథమాతంగాః స కపిః శాస్యతామితి ||004||

యత్తైశ్చ ఖలు భావ్యం స్యాత్తమాసాద్య వనాలయం|
కర్మ చాపి సమాధేయం దేశకాలవిరోధితం ||005||

న హ్యాహం తం కపిం మన్యే కర్మణా ప్రతితర్కయన్|
సర్వథా తన్మహద్భూతం మహాబలపరిగ్రహం|
భవేదింద్రేణ వా సృష్టమస్మదర్థం తపోబలాత్ ||006||

సనాగయక్షగంధర్వా దేవాసురమహర్షయః|
యుష్మాభిః సహితైః సర్వైర్మయా సహ వినిర్జితాః ||007||

తైరవశ్యం విధాతవ్యం వ్యలీకం కించిదేవ నః|
తదేవ నాత్ర సందేహః ప్రసహ్య పరిగృహ్యతాం ||008||

నావమన్యో భవద్భిశ్చ హరిః క్రూరపరాక్రమః|
దృష్టా హి హరయః శీఘ్రా మయా విపులవిక్రమాః ||009||

వాలీ చ సహ సుగ్రీవో జాంబవాంశ్చ మహాబలః|
నీలః సేనాపతిశ్చైవ యే చాన్యే ద్వివిదాదయః ||010||

నైవ తేషాం గతిర్భీమా న తేజో న పరాక్రమః|
న మతిర్న బలోత్సాహో న రూపపరికల్పనం ||011||

మహత్సత్త్వమిదం జ్ఞేయం కపిరూపం వ్యవస్థితం|
ప్రయత్నం మహదాస్థాయ క్రియతామస్య నిగ్రహః ||012||

కామం లోకాస్త్రయః సేంద్రాః ససురాసురమానవాః|
భవతామగ్రతః స్థాతుం న పర్యాప్తా రణాజిరే ||013||

తథాపి తు నయజ్ఞేన జయమాకాంక్షతా రణే|
ఆత్మా రక్ష్యః ప్రయత్నేన యుద్ధసిద్ధిర్హి చంచలా ||014||

తే స్వామివచనం సర్వే ప్రతిగృహ్య మహౌజసః|
సముత్పేతుర్మహావేగా హుతాశసమతేజసః ||015||

రథైశ్చ మత్తైర్నాగైశ్చ వాజిభిశ్చ మహాజవైః|
శస్త్రైశ్చ వివిధైస్తీక్ష్ణైః సర్వైశ్చోపచితా బలైః ||016||

తతస్తం దదృశుర్వీరా దీప్యమానం మహాకపిం|
రశ్మిమంతమివోద్యంతం స్వతేజోరశ్మిమాలినం ||017||

తోరణస్థం మహావేగం మహాసత్త్వం మహాబలం|
మహామతిం మహోత్సాహం మహాకాయం మహాబలం ||018||

తం సమీక్ష్యైవ తే సర్వే దిక్షు సర్వాస్వవస్థితాః|
తైస్తైః ప్రహరణైర్భీమైరభిపేతుస్తతస్తతః ||019||

తస్య పంచాయసాస్తీక్ష్ణాః సితాః పీతముఖాః శరాః|
శిరస్యుత్పలపత్రాభా దుర్ధరేణ నిపాతితాః ||020||

స తైః పంచభిరావిద్ధః శరైః శిరసి వానరః|
ఉత్పపాత నదన్వ్యోమ్ని దిశో దశ వినాదయన్ ||021||

తతస్తు దుర్ధరో వీరః సరథః సజ్జకార్ముకః|
కిరఞ్శరశతైర్నైకైరభిపేదే మహాబలః ||022||

స కపిర్వారయామాస తం వ్యోమ్ని శరవర్షిణం|
వృష్టిమంతం పయోదాంతే పయోదమివ మారుతః ||023||

అర్ద్యమానస్తతస్తేన దుర్ధరేణానిలాత్మజః|
చకార నినదం భూయో వ్యవర్ధత చ వేగవాన్ ||024||

స దూరం సహసోత్పత్య దుర్ధరస్య రథే హరిః|
నిపపాత మహావేగో విద్యుద్రాశిర్గిరావివ ||025||

తతస్తం మథితాష్టాశ్వం రథం భగ్నాక్షకూవరం|
విహాయ న్యపతద్భూమౌ దుర్ధరస్త్యక్తజీవితః ||026||

తం విరూపాక్షయూపాక్షౌ దృష్ట్వా నిపతితం భువి|
సంజాతరోషౌ దుర్ధర్షావుత్పేతతురరిందమౌ ||027||

స తాభ్యాం సహసోత్పత్య విష్ఠితో విమలేఽమ్బరే|
ముద్గరాభ్యాం మహాబాహుర్వక్షస్యభిహతః కపిః ||028||

తయోర్వేగవతోర్వేగం వినిహత్య మహాబలః|
నిపపాత పునర్భూమౌ సుపర్ణసమవిక్రమః ||029||

స సాలవృక్షమాసాద్య సముత్పాట్య చ వానరః|
తావుభౌ రాక్షసౌ వీరౌ జఘాన పవనాత్మజః ||030||

తతస్తాంస్త్రీన్హతాంజ్ఞాత్వా వానరేణ తరస్వినా|
అభిపేదే మహావేగః ప్రసహ్య ప్రఘసో హరిం ||031||

భాసకర్ణశ్చ సంక్రుద్ధః శూలమాదాయ వీర్యవాన్|
ఏకతః కపిశార్దూలం యశస్వినమవస్థితౌ ||032||

పట్టిశేన శితాగ్రేణ ప్రఘసః ప్రత్యపోథయత్|
భాసకర్ణశ్చ శూలేన రాక్షసః కపిసత్తమం ||033||

స తాభ్యాం విక్షతైర్గాత్రైరసృగ్దిగ్ధతనూరుహః|
అభవద్వానరః క్రుద్ధో బాలసూర్యసమప్రభః ||034||

సముత్పాట్య గిరేః శృంగం సమృగవ్యాలపాదపం|
జఘాన హనుమాన్వీరో రాక్షసౌ కపికుంజరః ||035||

తతస్తేష్వవసన్నేషు సేనాపతిషు పంచసు|
బలం తదవశేషం తు నాశయామాస వానరః ||036||

అశ్వైరశ్వాన్గజైర్నాగాన్యోధైర్యోధాన్రథై రథాన్|
స కపిర్నాశయామాస సహస్రాక్ష ఇవాసురాన్ ||037||

హతైర్నాగైశ్చ తురగైర్భగ్నాక్షైశ్చ మహారథైః|
హతైశ్చ రాక్షసైర్భూమీ రుద్ధమార్గా సమంతతః ||038||

తతః కపిస్తాంధ్వజినీపతీన్రణే |
నిహత్య వీరాన్సబలాన్సవాహనాన్|
తదేవ వీరః పరిగృహ్య తోరణం |
కృతక్షణః కాల ఇవ ప్రజాక్షయే ||039||

—♦ సర్గ 045 ♦—

సేనాపతీన్పంచ స తు ప్రమాపితా |
న్హనూమతా సానుచరాన్సవాహనాన్|
సమీక్ష్య రాజా సమరోద్ధతోన్ముఖం |
కుమారమక్షం ప్రసమైక్షతాక్షతం ||001||

స తస్య దృష్ట్యర్పణసంప్రచోదితః |
ప్రతాపవాన్కాంచనచిత్రకార్ముకః|

సముత్పపాతాథ సదస్యుదీరితో |
ద్విజాతిముఖ్యైర్హవిషేవ పావకః ||002||

తతో మహద్బాలదివాకరప్రభం |
ప్రతప్తజాంబూనదజాలసంతతం|
రథాం సమాస్థాయ యయౌ స వీర్యవా |
న్మహాహరిం తం ప్రతి నైరృతర్షభః ||003||

తతస్తపఃసంగ్రహసంచయార్జితం |
ప్రతప్తజాంబూనదజాలశోభితం|
పతాకినం రత్నవిభూషితధ్వజం |
మనోజవాష్టాశ్వవరైః సుయోజితం ||004||

సురాసురాధృష్యమసంగచారిణం |
రవిప్రభం వ్యోమచరం సమాహితం|
సతూణమష్టాసినిబద్ధబంధురం |
యథాక్రమావేశితశక్తితోమరం ||005||

విరాజమానం ప్రతిపూర్ణవస్తునా |
సహేమదామ్నా శశిసూర్యవర్చసా|
దివాకరాభం రథమాస్థితస్తతః |
స నిర్జగామామరతుల్యవిక్రమః ||006||

స పూరయన్ఖం చ మహీం చ సాచలాం |
తురంగమతంగమహారథస్వనైః|
బలైః సమేతైః స హి తోరణస్థితం |
సమర్థమాసీనముపాగమత్కపిం ||007||

స తం సమాసాద్య హరిం హరీక్షణో |
యుగాంతకాలాగ్నిమివ ప్రజాక్షయే|
అవస్థితం విస్మితజాతసంభ్రమః |
సమైక్షతాక్షో బహుమానచక్షుషా ||008||

స తస్య వేగం చ కపేర్మహాత్మనః |
పరాక్రమం చారిషు పార్థివాత్మజః|
విచారయన్ఖం చ బలం మహాబలో |
హిమక్షయే సూర్య ఇవాభివర్ధతే ||009||

స జాతమన్యుః ప్రసమీక్ష్య విక్రమం |
స్థిరః స్థితః సంయతి దుర్నివారణం|
సమాహితాత్మా హనుమంతమాహవే |
ప్రచోదయామాస శరైస్త్రిభిః శితైః ||010||

తతః కపిం తం ప్రసమీక్ష్య గర్వితం |
జితశ్రమం శత్రుపరాజయోర్జితం|
అవైక్షతాక్షః సముదీర్ణమానసః |
సబాణపాణిః ప్రగృహీతకార్ముకః ||011||

స హేమనిష్కాంగదచారుకుండలః |
సమాససాదాశు పరాక్రమః కపిం|
తయోర్బభూవాప్రతిమః సమాగమః |
సురాసురాణామపి సంభ్రమప్రదః ||012||

రరాస భూమిర్న తతాప భానుమా |
న్వవౌ న వాయుః ప్రచచాల చాచలః|
కపేః కుమారస్య చ వీక్ష్య సంయుగం |
ననాద చ ద్యౌరుదధిశ్చ చుక్షుభే ||013||

తతః స వీరః సుముఖాన్పతత్రిణః |
సువర్ణపుంఖాన్సవిషానివోరగాన్|
సమాధిసంయోగవిమోక్షతత్త్వవి |
చ్ఛరానథ త్రీన్కపిమూర్ధ్న్యపాతయత్ ||014||

స తైః శరైర్మూర్ధ్ని సమం నిపాతితైః |
క్షరన్నసృగ్దిగ్ధవివృత్తలోచనః|
నవోదితాదిత్యనిభః శరాంశుమా |
న్వ్యరాజతాదిత్య ఇవాంశుమాలికః ||015||

తతః స పింగాధిపమంత్రిసత్తమః |
సమీక్ష్య తం రాజవరాత్మజం రణే|
ఉదగ్రచిత్రాయుధచిత్రకార్ముకం |
జహర్ష చాపూర్యత చాహవోన్ముఖః ||016||

స మందరాగ్రస్థ ఇవాంశుమాలీ |
వివృద్ధకోపో బలవీర్యసంయుతః|
కుమారమక్షం సబలం సవాహనం |
దదాహ నేత్రాగ్నిమరీచిభిస్తదా ||017||

తతః స బాణాసనశక్రకార్ముకః |
శరప్రవర్షో యుధి రాక్షసాంబుదః|
శరాన్ముమోచాశు హరీశ్వరాచలే |
బలాహకో వృష్టిమివాచలోత్తమే ||018||

తతః కపిస్తం రణచండవిక్రమం |
వివృద్ధతేజోబలవీర్యసాయకం|
కుమారమక్షం ప్రసమీక్ష్య సంయుగే |
ననాద హర్షాద్ఘనతుల్యవిక్రమః ||019||

స బాలభావాద్యుధి వీర్యదర్పితః |
ప్రవృద్ధమన్యుః క్షతజోపమేక్షణః|
సమాససాదాప్రతిమం రణే కపిం |
గజో మహాకూపమివావృతం తృణైః ||020||

స తేన బాణైః ప్రసభం నిపాతితై |
శ్చకార నాదం ఘననాదనిఃస్వనః|
సముత్పపాతాశు నభః స మారుతి |
ర్భుజోరువిక్షేపణ ఘోరదర్శనః ||021||

సముత్పతంతం సమభిద్రవద్బలీ |
స రాక్షసానాం ప్రవరః ప్రతాపవాన్|
రథీ రథశ్రేష్ఠతమః కిరఞ్శరైః |
పయోధరః శైలమివాశ్మవృష్టిభిః ||022||

స తాఞ్శరాంస్తస్య విమోక్షయన్కపి |
శ్చచార వీరః పథి వాయుసేవితే|

శరాంతరే మారుతవద్వినిష్పత |
న్మనోజవః సంయతి చండవిక్రమః ||023||

తమాత్తబాణాసనమాహవోన్ముఖం |
ఖమాస్తృణంతం వివిధైః శరోత్తమైః|
అవైక్షతాక్షం బహుమానచక్షుషా |
జగామ చింతాం చ స మారుతాత్మజః ||024||

తతః శరైర్భిన్నభుజాంతరః కపిః |
కుమారవర్యేణ మహాత్మనా నదన్|
మహాభుజః కర్మవిశేషతత్త్వవి |
ద్విచింతయామాస రణే పరాక్రమం ||025||

అబాలవద్బాలదివాకరప్రభః |
కరోత్యయం కర్మ మహన్మహాబలః|
న చాస్య సర్వాహవకర్మశోభినః |
ప్రమాపణే మే మతిరత్ర జాయతే ||026||

అయం మహాత్మా చ మహాంశ్చ వీర్యతః |
సమాహితశ్చాతిసహశ్చ సంయుగే|
అసంశయం కర్మగుణోదయాదయం |
సనాగయక్షైర్మునిభిశ్చ పూజితః ||027||

పరాక్రమోత్సాహవివృద్ధమానసః |
సమీక్షతే మాం ప్రముఖాగతః స్థితః|
పరాక్రమో హ్యస్య మనాంసి కంపయే |
త్సురాసురాణామపి శీఘ్రకారిణః ||028||

న ఖల్వయం నాభిభవేదుపేక్షితః |
పరాక్రమో హ్యస్య రణే వివర్ధతే|
ప్రమాపణం త్వేవ మమాస్య రోచతే |
న వర్ధమానోఽగ్నిరుపేక్షితుం క్షమః ||029||

ఇతి ప్రవేగం తు పరస్య తర్కయ |
న్స్వకర్మయోగం చ విధాయ వీర్యవాన్|
చకార వేగం తు మహాబలస్తదా |
మతిం చ చక్రేఽస్య వధే మహాకపిః ||030||

స తస్య తానష్టహయాన్మహాజవా |
న్సమాహితాన్భారసహాన్వివర్తనే|
జఘాన వీరః పథి వాయుసేవితే |
తలప్రహారైః పవనాత్మజః కపిః ||031||

తతస్తలేనాభిహతో మహారథః |
స తస్య పింగాధిపమంత్రినిర్జితః|
స భగ్ననీడః పరిముక్తకూబరః |
పపాత భూమౌ హతవాజిరంబరాత్ ||032||

స తం పరిత్యజ్య మహారథో రథం |
సకార్ముకః ఖడ్గధరః ఖముత్పతత్|
తపోఽభియోగాదృషిరుగ్రవీర్యవా |
న్విహాయ దేహం మరుతామివాలయం ||033||

తతః కపిస్తం విచరంతమంబరే |
పతత్రిరాజానిలసిద్ధసేవితే|
సమేత్య తం మారుతవేగవిక్రమః |
క్రమేణ జగ్రాహ చ పాదయోర్దృఢం ||034||

స తం సమావిధ్య సహస్రశః కపి |
ర్మహోరగం గృహ్య ఇవాండజేశ్వరః|
ముమోచ వేగాత్పితృతుల్యవిక్రమో |
మహీతలే సంయతి వానరోత్తమః ||035||

స భగ్నబాహూరుకటీశిరో ధరః |
క్షరన్నసృన్నిర్మథితాస్థిలోచనః|
స భిన్నసంధిః ప్రవికీర్ణబంధనో |
హతః క్షితౌ వాయుసుతేన రాక్షసః ||036||

మహాకపిర్భూమితలే నిపీడ్య తం |
చకార రక్షోఽధిపతేర్మహద్భయం ||037||

మహర్షిభిశ్చక్రచరైర్మహావ్రతైః |
సమేత్య భూతైశ్చ సయక్షపన్నగైః|
సురైశ్చ సేంద్రైర్భృశజాతవిస్మయై |
ర్హతే కుమారే స కపిర్నిరీక్షితః ||038||

నిహత్య తం వజ్రసుతోపమప్రభం |
కుమారమక్షం క్షతజోపమేక్షణం|
తదేవ వీరోఽభిజగామ తోరణం |
కృతక్షణః కాల ఇవ ప్రజాక్షయే ||039||

—♦ సర్గ 046 ♦—

తతస్తు రక్షోఽధిపతిర్మహాత్మా |
హనూమతాక్షే నిహతే కుమారే|
మనః సమాధాయ తదేంద్రకల్పం |
సమాదిదేశేంద్రజితం స రోషాత్ ||001||

త్వమస్త్రవిచ్ఛస్త్రభృతాం వరిష్ఠః |
సురాసురాణామపి శోకదాతా|
సురేషు సేంద్రేషు చ దృష్టకర్మా |
పితామహారాధనసంచితాస్త్రః ||002||

తవాస్త్రబలమాసాద్య నాసురా న మరుద్గణాః|
న కశ్చిత్త్రిషు లోకేషు సంయుగే న గతశ్రమః ||003||

భుజవీర్యాభిగుప్తశ్చ తపసా చాభిరక్షితః|
దేశకాలవిభాగజ్ఞస్త్వమేవ మతిసత్తమః ||004||

న తేఽస్త్యశక్యం సమరేషు కర్మణా |
న తేఽస్త్యకార్యం మతిపూర్వమంత్రణే|
న సోఽస్తి కశ్చిత్త్రిషు సంగ్రహేషు వై |
న వేద యస్తేఽస్త్రబలం బలం చ తే ||005||

మమానురూపం తపసో బలం చ తే |
పరాక్రమశ్చాస్త్రబలం చ సంయుగే|

న త్వాం సమాసాద్య రణావమర్దే |
మనః శ్రమం గచ్ఛతి నిశ్చితార్థం ||006||

నిహతా ఇంకరాః సర్వే జంబుమాలీ చ రాక్షసః|
అమాత్యపుత్రా వీరాశ్చ పంచ సేనాగ్రయాయినః ||007||

సహోదరస్తే దయితః కుమారోఽక్షశ్చ సూదితః|
న తు తేష్వేవ మే సారో యస్త్వయ్యరినిషూదన ||008||

ఇదం హి దృష్ట్వా మతిమన్మహద్బలం |
కపేః ప్రభావం చ పరాక్రమం చ|
త్వమాత్మనశ్చాపి సమీక్ష్య సారం |
కురుష్వ వేగం స్వబలానురూపం ||009||

బలావమర్దస్త్వయి సంనికృష్టే |
యథా గతే శామ్యతి శాంతశత్రౌ|
తథా సమీక్ష్యాత్మబలం పరం చ |
సమారభస్వాస్త్రవిదాం వరిష్ఠ ||010||

న ఖల్వియం మతిః శ్రేష్ఠా యత్త్వాం సంప్రేషయామ్యహం|
ఇయం చ రాజధర్మాణాం క్షత్రస్య చ మతిర్మతా ||011||

నానాశస్త్రైశ్చ సంగ్రామే వైశారద్యమరిందమ|
అవశ్యమేవ బోద్ధవ్యం కామ్యశ్చ విజయో రణే ||012||

తతః పితుస్తద్వచనం నిశమ్య |
ప్రదక్షిణం దక్షసుతప్రభావః|
చకార భర్తారమదీనసత్త్వో |
రణాయ వీరః ప్రతిపన్నబుద్ధిః ||013||

తతస్తైః స్వగణైరిష్టైరింద్రజిత్ప్రతిపూజితః|
యుద్ధోద్ధతకృతోత్సాహః సంగ్రామం ప్రతిపద్యత ||014||

శ్రీమాన్పద్మపలాశాక్షో రాక్షసాధిపతేః సుతః|
నిర్జగామ మహాతేజాః సముద్ర ఇవ పర్వసు ||015||

స పక్షి రాజోపమతుల్యవేగై |
ర్వ్యాలైశ్చతుర్భిః సితతీక్ష్ణదంష్ట్రైః|
రథం సమాయుక్తమసంగవేగం |
సమారురోహేంద్రజిదింద్రకల్పః ||016||

స రథీ ధన్వినాం శ్రేష్ఠః శస్త్రజ్ఞోఽస్త్రవిదాం వరః|
రథేనాభియయౌ క్షిప్రం హనూమాన్యత్ర సోఽభవత్ ||017||

స తస్య రథనిర్ఘోషం జ్యాస్వనం కార్ముకస్య చ|
నిశమ్య హరివీరోఽసౌ సంప్రహృష్టతరోఽభవత్ ||018||

సుమహచ్చాపమాదాయ శితశల్యాంశ్చ సాయకాన్|
హనూమంతమభిప్రేత్య జగామ రణపండితః ||019||

తస్మింస్తతః సంయతి జాతహర్షే |
రణాయ నిర్గచ్ఛతి బాణపాణౌ|
దిశశ్చ సర్వాః కలుషా బభూవు |
ర్మృగాశ్చ రౌద్రా బహుధా వినేదుః ||020||

సమాగతాస్తత్ర తు నాగయక్షా |
మహర్షయశ్చక్రచరాశ్చ సిద్ధాః|
నభః సమావృత్య చ పక్షిసంఘా |
వినేదురుచ్చైః పరమప్రహృష్టాః ||021||

ఆయంతం సరథం దృష్ట్వా తూర్ణమింద్రజితం కపిః|
విననాద మహానాదం వ్యవర్ధత చ వేగవాన్ ||022||

ఇంద్రజిత్తు రథం దివ్యమాస్థితశ్చిత్రకార్ముకః|
ధనుర్విస్ఫారయామాస తడిదూర్జితనిఃస్వనం ||023||

తతః సమేతావతితీక్ష్ణవేగౌ |
మహాబలౌ తౌ రణనిర్విశంకౌ|
కపిశ్చ రక్షోఽధిపతేశ్చ పుత్రః |
సురాసురేంద్రావివ బద్ధవైరౌ ||024||

స తస్య వీరస్య మహారథస్యా |
ధనుష్మతః సంయతి సంమతస్య|
శరప్రవేగం వ్యహనత్ప్రవృద్ధ |
శ్చచార మార్గే పితురప్రమేయః ||025||

తతః శరానాయతతీక్ష్ణశల్యా |
న్సుపత్రిణః కాంచనచిత్రపుంఖాన్|
ముమోచ వీరః పరవీరహంతా |
సుసంతతాన్వజ్రనిపాతవేగాన్ ||026||

స తస్య తత్స్యందననిఃస్వనం చ |
మృదంగభేరీపటహస్వనం చ|
వికృష్యమాణస్య చ కార్ముకస్య |
నిశమ్య ఘోషం పునరుత్పపాత ||027||

శరాణామంతరేష్వాశు వ్యవర్తత మహాకపిః|
హరిస్తస్యాభిలక్షస్య మోక్షయల్లక్ష్యసంగ్రహం ||028||

శరాణామగ్రతస్తస్య పునః సమభివర్తత|
ప్రసార్య హస్తౌ హనుమానుత్పపాతానిలాత్మజః ||029||

తావుభౌ వేగసంపన్నౌ రణకర్మవిశారదౌ|
సర్వభూతమనోగ్రాహి చక్రతుర్యుద్ధముత్తమం ||030||

హనూమతో వేద న రాక్షసోఽన్తరం |
న మారుతిస్తస్య మహాత్మనోఽన్తరం|
పరస్పరం నిర్విషహౌ బభూవతుః |
సమేత్య తౌ దేవసమానవిక్రమౌ ||031||

తతస్తు లక్ష్యే స విహన్యమానే |
శరేషు మోఘేషు చ సంపతత్సు|
జగామ చింతాం మహతీం మహాత్మా |
సమాధిసంయోగసమాహితాత్మా ||032||

తతో మతిం రాక్షసరాజసూను |
శ్చకార తస్మిన్హరివీరముఖ్యే|
అవధ్యతాం తస్య కపేః సమీక్ష్య |
కథం నిగచ్ఛేదితి నిగ్రహార్థం ||033||

తతః పైతామహం వీరః సోఽస్త్రమస్త్రవిదాం వరః|
సందధే సుమహాతేజాస్తం హరిప్రవరం ప్రతి ॥034॥

అవధ్యోఽయమితి జ్ఞాత్వా తమస్త్రేణాస్త్రతత్త్వవిత్|
నిజగ్రాహ మహాబాహుర్మారుతాత్మజమింద్రజిత్ ॥035॥

తేన బద్ధస్తతోఽస్త్రేణ రాక్షసేన స వానరః|
అభవన్నిర్విచేష్టశ్చ పపాత చ మహీతలే ॥036॥

తతోఽథ బుద్ధ్వా స తదాస్త్రబంధం |
ప్రభోః ప్రభావాద్విగతాల్పవేగః|
పితామహానుగ్రహమాత్మనశ్చ |
విచింతయామాస హరిప్రవీరః ॥037॥

తతః స్వాయంభువైర్మంత్రైర్బ్రహ్మాస్త్రమభిమంత్రితం|
హనూమాంశ్చింతయామాస వరదానం పితామహాత్ ॥038॥

న మేఽస్త్రబంధస్య చ శక్తిరస్తి |
విమోక్షణే లోకగురోః ప్రభావాత్|
ఇత్యేవమేవంవిహితోఽస్త్రబంధో |
మయాత్మయోనేరనువర్తితవ్యః ॥039॥

స వీర్యమస్త్రస్య కపిర్విచార్య |
పితామహానుగ్రహమాత్మనశ్చ|
విమోక్షశక్తిం పరిచింతయిత్వా |
పితామహాజ్ఞామనువర్తతే స్మ ॥040॥

అస్త్రేణాపి హి బద్ధస్య భయం మమ న జాయతే|
పితామహమహేంద్రాభ్యాం రక్షితస్యానిలేన చ ॥041॥

గ్రహణే చాపి రక్షోభిర్మహన్మే గుణదర్శనం|
రాక్షసేంద్రేణ సంవాదస్తస్మాద్గృహ్ణంతు మాం పరే ॥042॥

స నిశ్చితార్థః పరవీరహంతా |
సమీక్ష్య కారీ వినివృత్తచేష్టః|
పరైః ప్రసహ్యాభిగతైర్నిగృహ్య |
ననాద తైస్తైః పరిభర్త్స్యమానః ॥043॥

తతస్తం రాక్షసా దృష్ట్వా నిర్విచేష్టమరిందమం|
బబంధుః శణవల్కైశ్చ ద్రుమచీరైశ్చ సంహతైః ॥044॥

స రోచయామాస పరైశ్చ బంధనం |
ప్రసహ్య వీరైరభినిగ్రహం చ|
కౌతూహలాన్మాం యది రాక్షసేంద్రో |
ద్రష్టుం వ్యవస్యేదితి నిశ్చితార్థః ॥045॥

స బద్ధస్తేన వల్కేన విముక్తోఽస్త్రేణ వీర్యవాన్|
అస్త్రబంధః స చాన్యం హి న బంధమనువర్తతే ॥046॥

అథేంద్రజిత్తం ద్రుమచీరబంధం |
విచార్య వీరః కపిసత్తమం తం|
విముక్తమస్త్రేణ జగామ చింతా |
మన్యేన బద్ధో హ్యనువర్తతేఽస్త్రం ॥047॥

అహో మహత్కర్మ కృతం నిరర్థకం |
న రాక్షసైర్మంత్రగతిర్విమృష్టా|

పునశ్చ నాస్త్రే విహతేఽస్త్రమన్య |
త్ప్రవర్తతే సంశయితాః స్మ సర్వే ||048||

అస్త్రేణ హనుమాన్ముక్తో నాత్మానమవబుధ్యతే|
కృష్యమాణస్తు రక్షోభిస్తైశ్చ బంధైర్నిపీడితః ||049||

హన్యమానస్తతః క్రూరై రాక్షసైః కాష్ఠముష్టిభిః|
సమీపం రాక్షసేంద్రస్య ప్రాకృష్యత స వానరః ||050||

అథేంద్రజిత్తం ప్రసమీక్ష్య ముక్త |
మస్త్రేణ బద్ధం ద్రుమచీరసూత్రైః|
వ్యదర్శయత్తత్ర మహాబలం తం |
హరిప్రవీరం సగణాయ రాజ్ఞే ||051||

తం మత్తమివ మాతంగం బద్ధం కపివరోత్తమం|
రాక్షసా రాక్షసేంద్రాయ రావణాయ న్యవేదయన్ ||052||

కోఽయం కస్య కుతో వాపి కిం కార్యం కో వ్యపాశ్రయః|
ఇతి రాక్షసవీరాణాం తత్ర సంజజ్ఞిరే కథాః ||053||

హన్యతాం దహ్యతాం వాపి భక్ష్యతామితి చాపరే|
రాక్షసాస్తత్ర సంక్రుద్ధాః పరస్పరమథాబ్రువన్ ||054||

అతీత్య మార్గం సహసా మహాత్మా |
స తత్ర రక్షోఽధిపపాదమూలే|
దదర్శ రాజ్ఞః పరిచారవృద్ధా |
న్గృహం మహారత్నవిభూషితం చ ||055||

స దదర్శ మహాతేజా రావణః కపిసత్తమం|
రక్షోభిర్వికృతాకారైః కృష్యమాణమితస్తతః ||056||

రాక్షసాధిపతిం చాపి దదర్శ కపిసత్తమః|
తేజోబలసమాయుక్తం తపంతమివ భాస్కరం ||057||

స రోషసంవర్తితతామ్రదృష్టి |
ర్దశాననస్తం కపిమన్వవేక్ష్య|
అథోపవిష్టాన్కులశీలవృద్ధా |
న్సమాదిశత్తం ప్రతి మంత్రముఖ్యాన్ ||058||

యథాక్రమం తైః స కపిశ్చ పృష్టః |
కార్యార్థమర్థస్య చ మూలమాదౌ|
నివేదయామాస హరీశ్వరస్య |
దూతః సకాశాదహమాగతోఽస్మి ||059||

—♦ సర్గ 047 ♦—

తతః స కర్మణా తస్య విస్మితో భీమవిక్రమః|
హనుమాన్రోషతామ్రాక్షో రక్షోఽధిపమవైక్షత ||001||

భ్రాజమానం మహార్హేణ కాంచనేన విరాజతా|
ముక్తాజాలావృతేనాథ ముకుటేన మహాద్యుతిం ||002||

వజ్రసంయోగసంయుక్తైర్మహార్హమణివిగ్రహైః|
హైమైరాభరణైశ్చిత్రైర్మనసేవ ప్రకల్పితైః ||003||

మహార్హక్షౌమసంవీతం రక్తచందనరూషితం|
స్వనులిప్తం విచిత్రాభిర్వివిధభిశ్చ భక్తిభిః ||004||

విపులైర్దర్శనీయైశ్చ రక్షాక్షైర్భీమదర్శనైః|
దీప్తతీక్ష్ణమహాదంష్ట్రైః ప్రలంబదశనచ్ఛదైః ||005||

శిరోభిర్దశభిర్వీరం భ్రాజమానం మహౌజసం|
నానావ్యాలసమాకీర్ణైః శిఖరైరివ మందరం ||006||

నీలాంజనచయ ప్రఖ్యం హారేణోరసి రాజతా|
పూర్ణచంద్రాభవక్త్రేణ సబలాకమివాంబుదం ||007||

బాహుభిర్బద్ధకేయూరైశ్చందనోత్తమరూషితైః|
భ్రాజమానాంగదైః పీనైః పంచశీర్షైరివోరగైః ||008||

మహతి స్ఫాటికే చిత్రే రత్నసంయోగసంస్కృతే|
ఉత్తమాస్తరణాస్తీర్ణే ఉపవిష్టం వరాసనే ||009||

అలంకృతాభిరత్యర్థం ప్రమదాభిః సమంతతః|
వాలవ్యజనహస్తాభిరారాత్సముపసేవితం ||010||

దుర్ధరేణ ప్రహస్తేన మహాపార్శ్వేన రక్షసా|
మంత్రిభిర్మంత్రతత్త్వజ్ఞైర్నికుంభేన చ మంత్రిణా ||011||

ఉపోపవిష్టం రక్షోభిశ్చతుర్భిర్బలదర్పితైః|
కృత్స్నైః పరివృతం లోకం చతుర్భిరివ సాగరైః ||012||

మంత్రిభిర్మంత్రతత్త్వజ్ఞైరన్యైశ్చ శుభబుద్ధిభిః|
అన్వాస్యమానం సచివైః సురైరివ సురేశ్వరం ||013||

అపశ్యద్రాక్షసపతిం హనూమానతితేజసం|
విష్ఠితం మేరుశిఖరే సతోయమివ తోయదం ||014||

స తైః సంపీడ్యమానోఽపి రక్షోభిర్భీమవిక్రమైః|
విస్మయం పరమం గత్వా రక్షోఽధిపమవైక్షత ||015||

భ్రాజమానం తతో దృష్ట్వా హనుమాన్రాక్షసేశ్వరం|
మనసా చింతయామాస తేజసా తస్య మోహితః ||016||

అహో రూపమహో ధైర్యమహో సత్త్వమహో ద్యుతిః|
అహో రాక్షసరాజస్య సర్వలక్షణయుక్తతా ||017||

యద్యధర్మో న బలవాన్స్యాదయం రాక్షసేశ్వరః|
స్యాదయం సురలోకస్య సశక్రస్యాపి రక్షితా ||018||

తేన బిభ్యతి ఖల్వస్మాల్లోకాః సామరదానవాః|
అయం హ్యుత్సహతే క్రుద్ధః కర్తుమేకార్ణవం జగత్ ||019||

ఇతి చింతాం బహువిధామకరోన్మతిమాన్కపిః|
దృష్ట్వా రాక్షసరాజస్య ప్రభావమమితౌజసః ||020||

—♦ సర్గ 048 ♦—

తముద్వీక్ష్య మహాబాహుః పింగాక్షం పురతః స్థితం|
రోషేణ మహతావిష్టో రావణో లోకరావణః ||001||

స రాజా రోషతామ్రాక్షః ప్రహస్తం మంత్రిసత్తమం|
కాలయుక్తమువాచేదం వచో విపులమర్థవత్ ||002||

దురాత్మా పృచ్ఛ్యతామేష కుతః కిం వాస్య కారణం|
వనభంగే చ కోఽస్యార్థో రాక్షసీనాం చ తర్జనే ||003||

రావణస్య వచః శ్రుత్వా ప్రహస్తో వాక్యమబ్రవీత్|
సమాశ్వసిహి భద్రం తే న భీః కార్యా త్వయా కపే ||004||

యది తావత్త్వమింద్రేణ ప్రేషితో రావణాలయం|
తత్త్వమాఖ్యాహి మా తే భూద్భయం వానర మోక్ష్యసే ||005||

యది వైశ్రవణస్య త్వం యమస్య వరుణస్య చ|
చారురూపమిదం కృత్వా యమస్య వరుణస్య చ ||006||

విష్ణునా ప్రేషితో వాపి దూతో విజయకాంక్షిణా|
న హి తే వానరం తేజో రూపమాత్రం తు వానరం ||007||

తత్త్వతః కథయస్వాద్య తతో వానర మోక్ష్యసే|
అనృతం వదతశ్చాపి దుర్లభం తవ జీవితం ||008||

అథ వా యన్నిమిత్తస్తే ప్రవేశో రావణాలయే ||009||

ఏవముక్తో హరివరస్తదా రక్షోగణేశ్వరం|
అబ్రవీన్నాస్మి శక్రస్య యమస్య వరుణస్య వా ||010||

ధనదేన న మే సఖ్యం విష్ణునా నాస్మి చోదితః|
జాతిరేవ మమ త్వేషా వానరోఽహమిహాగతః ||011||

దర్శనే రాక్షసేంద్రస్య దుర్లభే తదిదం మయా|
వనం రాక్షసరాజస్య దర్శనార్థే వినాశితం ||012||

తతస్తే రాక్షసాః ప్రాప్తా బలినో యుద్ధకాంక్షిణః|
రక్షణార్థం చ దేహస్య ప్రతియుద్ధా మయా రణే ||013||

అస్త్రపాశైర్న శక్యోఽహం బద్ధుం దేవాసురైరపి|
పితామహాదేవ వరో మమాప్యేషోఽభ్యుపాగతః ||014||

రాజానం ద్రష్టుకామేన మయాస్త్రమనువర్తితం|
విముక్తో అహమస్త్రేణ రాక్షసైస్త్వతిపీడితః ||015||

దూతోఽహమితి విజ్ఞేయో రాఘవస్యామితౌజసః|
శ్రూయతాం చాపి వచనం మమ పథ్యమిదం ప్రభో ||016||

—♦ సర్గ 049 ♦—

తం సమీక్ష్య మహాసత్త్వం సత్త్వవాన్హరిసత్తమః|
వాక్యమర్థవదవ్యగ్రస్తమువాచ దశాననం ||001||

అహం సుగ్రీవసందేశాదిహ ప్రాప్తస్తవాలయం|
రాక్షసేంద్ర హరీశస్త్వాం భ్రాతా కుశలమబ్రవీత్ ||002||

భ్రాతుః శృణు సమాదేశం సుగ్రీవస్య మహాత్మనః|
ధర్మార్థోపహితం వాక్యమిహ చాముత్ర చ క్షమం ||003||

రాజా దశరథో నామ రథకుంజరవాజిమాన్|
పితేవ బంధుర్లోకస్య సురేశ్వరసమద్యుతిః ||004||

జ్యేష్ఠస్తస్య మహాబాహుః పుత్రః ప్రియకరః ప్రభుః|
పితుర్నిదేశాన్నిష్క్రాంతః ప్రవిష్టో దండకావనం ||005||

లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా సీతయా చాపి భార్యయా|
రామో నామ మహాతేజా ధర్మ్యం పంథానమాశ్రితః ||006||

తస్య భార్యా వనే నష్టా సీతా పతిమనువ్రతా|
వైదేహస్య సుతా రాజ్ఞో జనకస్య మహాత్మనః ||007||

స మార్గమాణస్తాం దేవీం రాజపుత్రః సహానుజః|
ఋశ్యమూకమనుప్రాప్తః సుగ్రీవేణ చ సంగతః ||008||

తస్య తేన ప్రతిజ్ఞాతం సీతాయాః పరిమార్గణం|
సుగ్రీవస్యాపి రామేణ హరిరాజ్యం నివేదితం ||009||

తతస్తేన మృధే హత్వా రాజపుత్రేణ వాలినం|
సుగ్రీవః స్థాపితో రాజ్యే హర్యృక్షాణాం గణేశ్వరః ||010||

స సీతామార్గణే వ్యగ్రః సుగ్రీవః సత్యసంగరః|
హరీన్సంప్రేషయామాస దిశః సర్వా హరీశ్వరః ||011||

తాం హరీణాం సహస్రాణి శతాని నియుతాని చ|
దిక్షు సర్వాసు మార్గంతే అధశ్చోపరి చాంబరే ||012||

వైనతేయ సమాః కేచిత్కేచిత్తత్రానిలోపమాః|
అసంగగతయః శీఘ్రా హరివీరా మహాబలాః ||013||

అహం తు హనుమాన్నామ మారుతస్యౌరసః సుతః|
సీతాయాస్తు కృతే తూర్ణం శతయోజనమాయతం|
సముద్రం లంఘయిత్వైవ తాం దిదృక్షురిహాగతః ||014||

తద్భవాందృష్టధర్మార్థస్తపః కృతపరిగ్రహః|
పరదారాన్మహాప్రాజ్ఞ నోపరోద్ధుం త్వమర్హసి ||015||

న హి ధర్మవిరుద్ధేషు బహ్వపాయేషు కర్మసు|
మూలఘాతిషు సజ్జంతే బుద్ధిమంతో భవద్విధాః ||016||

కశ్చ లక్ష్మణముక్తానాం రామకోపానువర్తినాం|
శరాణామగ్రతః స్థాతుం శక్తో దేవాసురేష్వపి ||017||

న చాపి త్రిషు లోకేషు రాజన్విద్యేత కశ్చన|
రాఘవస్య వ్యలీకం యః కృత్వా సుఖమవాప్నుయాత్ ||018||

తత్త్రికాలహితం వాక్యం ధర్మ్యమర్థానుబంధి చ|
మన్యస్వ నరదేవాయ జానకీ ప్రతిదీయతాం ||019||

దృష్టా హీయం మయా దేవీ లబ్ధం యదిహ దుర్లభం|
ఉత్తరం కర్మ యచ్ఛేషం నిమిత్తం తత్ర రాఘవః ||020||

లక్షితేయం మయా సీతా తథా శోకపరాయణా|
గృహ్య యాం నాభిజానాసి పంచాస్యామివ పన్నగీం ||021||

నేయం జరయితుం శక్యా సాసురైరమరైరపి|
విషసంసృష్టమత్యర్థం భుక్తమన్నమివౌజసా ||022||

తపఃసంతాపలబ్ధస్తే యోఽయం ధర్మపరిగ్రహః|
న స నాశయితుం న్యాయ్య ఆత్మప్రాణపరిగ్రహః ||023||

అవధ్యతాం తపోభిర్యాం భవాన్సమనుపశ్యతి|
ఆత్మనః సాసురైర్దేవైర్హేతుస్తత్రాప్యయం మహాన్ ||024||

సుగ్రీవో న హి దేవోఽయం నాసురో న చ మానుషః|
న రాక్షసో న గంధర్వో న యక్షో న చ పన్నగః ||025||

మానుషో రాఘవో రాజన్సుగ్రీవశ్చ హరీశ్వరః|
తస్మాత్ప్రాణపరిత్రాణం కథం రాజన్కరిష్యసి ||026||

న తు ధర్మోపసంహారమధర్మఫలసంహితం|
తదేవ ఫలమన్వేతి ధర్మశ్చాధర్మనాశనః ||027||

ప్రాప్తం ధర్మఫలం తావద్భవతా నాత్ర సంశయః|
ఫలమస్యాప్యధర్మస్య క్షిప్రమేవ ప్రపత్స్యసే ||028||

జనస్థానవధం బుద్ధ్వా బుద్ధ్వా వాలివధం తథా|
రామసుగ్రీవసఖ్యం చ బుధ్యస్వ హితమాత్మనః ||029||

కామం ఖల్వహమప్యేకః సవాజిరథకుంజరాం|
లంకాం నాశయితుం శక్తస్తస్యైష తు వినిశ్చయః ||030||

రామేణ హి ప్రతిజ్ఞాతం హర్యృక్షగణసంనిధౌ|
ఉత్సాదనమమిత్రాణాం సీతా యైస్తు ప్రధర్షితా ||031||

అపకుర్వన్హి రామస్య సాక్షాదపి పురందరః|
న సుఖం ప్రాప్నుయాదన్యః కిం పునస్త్వద్విధో జనః ||032||

యాం సీతేత్యభిజానాసి యేయం తిష్ఠతి తే వశే|
కాలరాత్రీతి తాం విద్ధి సర్వలంకావినాశినీం ||033||

తదలం కాలపాశేన సీతా విగ్రహరూపిణా|
స్వయం స్కంధావసక్తేన క్షమమాత్మని చింత్యతాం ||034||

సీతాయాస్తేజసా దగ్ధాం రామకోపప్రపీడితాం|
దహ్యమానామిమాం పశ్య పురీం సాట్టప్రతోలికాం ||035||

స సౌష్ఠవోపేతమదీనవాదినః |
కపేర్నిశమ్యాప్రతిమోఽప్రియం వచః|
దశాననః కోపవివృత్తలోచనః |
సమాదిశత్తస్య వధం మహాకపేః ||036||

—♦ సర్గ 050 ♦—

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా వానరస్య మహాత్మనః|
ఆజ్ఞాపయద్వధం తస్య రావణః క్రోధమూర్ఛితః ||001||

వధే తస్య సమాజ్ఞప్తే రావణేన దురాత్మనా|
నివేదితవతో దౌత్యం నానుమేనే విభీషణః ||002||

తం రక్షోఽధిపతిం క్రుద్ధం తచ్చ కార్యముపస్థితం|
విదిత్వా చింతయామాస కార్యం కార్యవిధౌ స్థితః ||003||

నిశ్చితార్థస్తతః సామ్నాపూజ్య శత్రుజిదగ్రజం|
ఉవాచ హితమత్యర్థం వాక్యం వాక్యవిశారదః ||004||

రాజంధర్మవిరుద్ధం చ లోకవృత్తేశ్చ గర్హితం|
తవ చాసదృశం వీర కపేరస్య ప్రమాపణం ||005||

అసంశయం శత్రురయం ప్రవృద్ధః |
కృతం హ్యనేనాప్రియమప్రమేయం|
న దూతవధ్యాం ప్రవదంతి సంతో |
దూతస్య దృష్టా బహవో హి దండాః ||006||

వైరూప్యమంగేషు కశాభిఘాతో |
మౌండ్యం తథా లక్ష్మణసంనిపాతః|
ఏతాన్హి దూతే ప్రవదంతి దండా |
న్వధస్తు దూతస్య న నః శ్రుతోఽపి ||007||

కథం చ ధర్మార్థవినీతబుద్ధిః |
పరావరప్రత్యయనిశ్చితార్థః|
భవద్విధః కోపవశే హి తిష్ఠే |
త్కోపం నియచ్ఛంతి హి సత్త్వవంతః ||008||

న ధర్మవాదే న చ లోకవృత్తే |
న శాస్త్రబుద్ధిగ్రహణేషు వాపి|
విద్యేత కశ్చిత్తవ వీరతుల్య |
స్త్వం హ్యుత్తమః సర్వసురాసురాణాం ||009||

న చాప్యస్య కపేర్ఘాతే కంచిత్పశ్యామ్యహం గుణం|
తేష్వయం పాత్యతాం దండో యైరయం ప్రేషితః కపిః ||010||

సాధుర్వా యది వాసాధుర్పరైరేష సమర్పితః|
బ్రువన్పరార్థం పరవాన్న దూతో వధమర్హతి ||011||

అపి చాస్మిన్హతే రాజన్నాన్యం పశ్యామి ఖేచరం|
ఇహ యః పునరాగచ్ఛేత్పరం పారం మహోదధేః ||012||

తస్మాన్నాస్య వధే యత్నః కార్యః పరపురంజయ|
భవాన్సేంద్రేషు దేవేషు యత్నమాస్థాతుమర్హతి ||013||

అస్మిన్వినష్టే న హి దూతమన్యం |
పశ్యామి యస్తౌ నరరాజపుత్రౌ|
యుద్ధాయ యుద్ధప్రియదుర్వినీతా |
వుద్యోజయేద్దీర్ఘపథావరుద్ధౌ ||014||

పరాక్రమోత్సాహమనస్వినాం చ |
సురాసురాణామపి దుర్జయేన|
త్వయా మనోనందన నైరృతానాం |
యుద్ధాయతిర్నాశయితుం న యుక్తా ||015||

హితాశ్చ శూరాశ్చ సమాహితాశ్చ |
కులేషు జాతాశ్చ మహాగుణేషు|
మనస్వినః శస్త్రభృతాం వరిష్ఠాః |
కోట్యగ్రశస్తే సుభృతాశ్చ యోధాః ||016||

తదేకదేశేన బలస్య తావ |
త్కేచిత్తవాదేశకృతోఽపయాంతు|
తౌ రాజపుత్రౌ వినిగృహ్య మూఢౌ |
పరేషు తే భావయితుం ప్రభావం ||017||

—♦ సర్గ 051 ♦—

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా దశగ్రీవో మహాబలః|
దేశకాలహితం వాక్యం భ్రాతురుత్తమమబ్రవీత్ ||001||

సమ్యగుక్తం హి భవతా దూతవధ్యా విగర్హితా|
అవశ్యం తు వధాదన్యః క్రియతామస్య నిగ్రహః ||002||

కపీనాం కిల లాంగూలమిష్టం భవతి భూషణం|
తదస్య దీప్యతాం శీఘ్రం తేన దగ్ధేన గచ్ఛతు ||003||

తతః పశ్యంత్విమం దీనమంగవైరూప్యకర్శితం|
సమిత్రా జ్ఞాతయః సర్వే బాంధవాః ససుహృజ్జనాః ||004||

ఆజ్ఞాపయద్రాక్షసేంద్రః పురం సర్వం సచత్వరం|
లాంగూలేన ప్రదీప్తేన రక్షోభిః పరిణీయతాం ||005||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాక్షసాః కోపకర్కశాః|
వేష్టంతే తస్య లాంగూలం జీర్ణైః కార్పాసికైః పటైః ||006||

సంవేష్ట్యమానే లాంగూలే వ్యవర్ధత మహాకపిః|
శుష్కమింధనమాసాద్య వనేష్వివ హుతాశనః ||007||

తైలేన పరిషిచ్యాథ తేఽగ్నిం తత్రావపాతయన్ ||008||

లాంగూలేన ప్రదీప్తేన రాక్షసాంస్తానపాతయత్|
రోషామర్షపరీతాత్మా బాలసూర్యసమాననః ||009||

స భూయః సంగతైః క్రూరై రాకసైర్హరిసత్తమః|
నిబద్ధః కృతవాన్వీరస్తత్కాలసదృశీం మతిం ||010||

కామం ఖలు న మే శక్తా నిబధస్యాపి రాక్షసాః|
ఛిత్త్వా పాశాన్సముత్పత్య హన్యామహమిమాన్పునః ||011||

సర్వేషామేవ పర్యాప్తో రాక్షసానామహం యుధి|
కిం తు రామస్య ప్రీత్యర్థం విషహిష్యేఽహమీదృశం ||012||

లంకా చరయితవ్యా మే పునరేవ భవేదితి|
రాత్రౌ న హి సుదృష్టా మే దుర్గకర్మవిధానతః|
అవశ్యమేవ ద్రష్టవ్యా మయా లంకా నిశాక్షయే ||013||

కామం బంధైశ్చ మే భూయః పుచ్ఛస్యోద్దీపనేన చ|
పీడాం కుర్వంతు రక్షాంసి న మేఽస్తి మనసః శ్రమః ||014||

తతస్తే సంవృతాకారం సత్త్వవంతం మహాకపిం|
పరిగృహ్య యయుర్హృష్టా రాక్షసాః కపికుంజరం ||015||

శంఖభేరీనినాదైస్తైర్ఘోషయంతః స్వకర్మభిః|
రాక్షసాః క్రూరకర్మాణశ్చారయంతి స్మ తాం పురీం ||016||

హనుమాంశ్చారయామాస రాక్షసానాం మహాపురీం|
అథాపశ్యద్విమానాని విచిత్రాణి మహాకపిః ||017||

సంవృతాన్భూమిభాగాంశ్చ సువిభక్తాంశ్చ చత్వరాన్|
రథ్యాశ్చ గృహసంబాధాః కపిః శృంగాటకాని చ ||018||

చత్వరేషు చతుష్కేషు రాజమార్గే తథైవ చ|
ఘోషయంతి కపిం సర్వే చారీక ఇతి రాక్షసాః ||019||

దీప్యమానే తతస్తస్య లాంగూలాగ్రే హనూమతః|
రాక్షస్యస్తా విరూపాక్ష్యః శంసుర్దేవ్యాస్తదప్రియం ||020||

యస్త్వయా కృతసంవాదః సీతే తామ్రముఖః కపిః|
లాంగూలేన ప్రదీప్తేన స ఏష పరిణీయతే ||021||

శ్రుత్వా తద్వచనం క్రూరమాత్మాపహరణోపమం|
వైదేహీ శోకసంతప్తా హుతాశనముపాగమత్ ||022||

మంగలాభిముఖీ తస్య సా తదాసీన్మహాకపేః|
ఉపతస్థే విశాలాక్షీ ప్రయతా హవ్యవాహనం ||023||

యద్యస్తి పతిశుశ్రూషా యద్యస్తి చరితం తపః|
యది చాస్త్యేకపత్నీత్వం శీతో భవ హనూమతః ||024||

యది కశ్చిదనుక్రోశస్తస్య మయ్యస్తి ధీమతః|
యది వా భాగ్యశేషం మే శీతో భవ హనూమతః ||025||

యది మాం వృత్తసంపన్నాం తత్సమాగమలాలసాం|
స విజానాతి ధర్మాత్మా శీతో భవ హనూమతః ||026||

యది మాం తారయత్యార్యః సుగ్రీవః సత్యసంగరః|
అస్మాద్దుఃఖాన్మహాబాహుః శీతో భవ హనూమతః ||027||

తతస్తీక్ష్ణార్చిరవ్యగ్రః ప్రదక్షిణశిఖోఽనలః|
జజ్వాల మృగశావాక్ష్యాః శంసన్నివ శివం కపేః ||028||

దహ్యమానే చ లాంగూలే చింతయామాస వానరః|
ప్రదీప్తోఽగ్నిరయం కస్మాన్న మాం దహతి సర్వతః ||029||

దృశ్యతే చ మహాజ్వాలః కరోతి చ న మే రుజం|
శిశిరస్యేవ సంపాతో లాంగూలాగ్రే ప్రతిష్ఠితః ||030||

అథ వా తదిదం వ్యక్తం యద్దృష్టం ప్లవతా మయా|
రామప్రభావాదాశ్చర్యం పర్వతః సరితాం పతౌ ||031||

యది తావత్సముద్రస్య మైనాకస్య చ ధీమథ|
రామార్థం సంభ్రమస్తాదృక్కిమగ్నిర్న కరిష్యతి ||032||

సీతాయాశ్చానృశంస్యేన తేజసా రాఘవస్య చ|
పితుశ్చ మమ సఖ్యేన న మాం దహతి పావకః ||033||

భూయః స చింతయామాస ముహూర్తం కపికుంజరః|
ఉత్పపాతాథ వేగేన ననాద చ మహాకపిః ||034||

పురద్వారం తతః శ్రీమాఞ్శైలశృంగమివోన్నతం|
విభక్తరక్షఃసంబాధమాససాదానిలాత్మజః ||035||

స భూత్వా శైలసంకాశః క్షణేన పునరాత్మవాన్|
హ్రస్వతాం పరమాం ప్రాప్తో బంధనాన్యవశాతయత్ ||036||

విముక్తశ్చాభవచ్ఛ్రీమాన్పునః పర్వతసంనిభః|
వీక్షమాణశ్చ దదృశే పరిఘం తోరణాశ్రితం ||037||

స తం గృహ్య మహాబాహుః కాలాయసపరిష్కృతం|
రక్షిణస్తాన్పునః సర్వాన్సూదయామాస మారుతిః ||038||

స తాన్నిహత్వా రణచండవిక్రమః |
సమీక్షమాణః పునరేవ లంకాం|
ప్రదీప్తలాంగూలకృతార్చిమాలీ |
ప్రకాశతాదిత్య ఇవాంశుమాలీ ||039||

—♦ సర్గ 052 ♦—

వీక్షమాణస్తతో లంకాం కపిః కృతమనోరథః|
వర్ధమానసముత్సాహః కార్యశేషమచింతయత్ ||001||

కిం ను ఖల్వవిశిష్టం మే కర్తవ్యమిహ సాంప్రతం|
యదేషాం రక్షసాం భూయః సంతాపజననం భవేత్ ||002||

వనం తావత్ప్రమథితం ప్రకృష్టా రాక్షసా హతాః|
బలైకదేశః క్షపితః శేషం దుర్గవినాశనం ||003||

దుర్గే వినాశితే కర్మ భవేత్సుఖపరిశ్రమం|
అల్పయత్నేన కార్యేఽస్మిన్మమ స్యాత్సఫలః శ్రమః ||004||

యో హ్యయం మమ లాంగూలే దీప్యతే హవ్యవాహనః|
అస్య సంతర్పణం న్యాయ్యం కర్తుమేభిర్గృహోత్తమైః ||005||

తతః ప్రదీప్తలాంగూలః సవిద్యుదివ తోయదః|
భవనాగ్రేషు లంకాయా విచచార మహాకపిః ||006||

ముమోచ హనుమానగ్నిం కాలానలశిఖోపమం ||007||

శ్వసనేన చ సంయోగాదతివేగో మహాబలః|
కాలాగ్నిరివ జజ్వాల ప్రావర్ధత హుతాశనః ||008||

ప్రదీప్తమగ్నిం పవనస్తేషు వేశ్మసు చారయత్ ||009||

తాని కాంచనజాలాని ముక్తామణిమయాని చ|
భవనాన్యవశీర్యంత రత్నవంతి మహాంతి చ ||010||

తాని భగ్నవిమానాని నిపేతుర్వసుధాతలే|
భవనానీవ సిద్ధానామంబరాత్పుణ్యసంక్షయే ||011||

వజ్రవిద్రుమవైదూర్యముక్తారజతసంహితాన్|
విచిత్రాన్భవనాద్ధాతూన్స్యందమానాందదర్శ సః ||012||

నాగ్నిస్తృప్యతి కాష్ఠానాం తృణానాం చ యథా తథా|
హనూమాన్రాక్షసేంద్రాణాం వధే కించిన్న తృప్యతి ||013||

హుతాశనజ్వాలసమావృతా సా |
హతప్రవీరా పరివృత్తయోధా|
హనూమతః క్రోధబలాభిభూతా |
బభూవ శాపోపహతేవ లంకా ||014||

ససంభ్రమం త్రస్తవిషణ్ణరాక్షసాం |
సముజ్జ్వలజ్జ్వాలహుతాశనాంకితాం|
దదర్శ లంకాం హనుమాన్మహామనాః |
స్వయంభుకోపోపహతామివావనిం ||015||

స రాక్షసాంస్తాన్సుబహూంశ్చ హత్వా |
వనం చ భంక్త్వా బహుపాదపం తత్|
విసృజ్య రక్షో భవనేషు చాగ్నిం |
జగామ రామం మనసా మహాత్మా ||016||

లంకాం సమస్తాం సందీప్య లాంగూలాగ్నిం మహాకపిః|
నిర్వాపయామాస తదా సముద్రే హరిసత్తమః ||017||

—♦ సర్గ 053 ♦—

సందీప్యమానాం విధ్వస్తాం త్రస్తరక్షో గణాం పురీం|
అవేక్ష్య హనుమాల్లంకాం చింతయామాస వానరః ||001||

తస్యాభూత్సుమహాంస్త్రాసః కుత్సా చాత్మన్యజాయత|
లంకాం ప్రదహతా కర్మ కింస్విత్కృతమిదం మయా ||002||

ధన్యాస్తే పురుషశ్రేష్ఠ యే బుద్ధ్యా కోపముత్థితం|
నిరుంధంతి మహాత్మానో దీప్తమగ్నిమివాంభసా ||003||

యది దగ్ధా త్వియం లంకా నూనమార్యాపి జానకీ|
దగ్ధా తేన మయా భర్తుర్హతం కార్యమజానతా ||004||

యదర్థమయమారంభస్తత్కార్యమవసాదితం|
మయా హి దహతా లంకాం న సీతా పరిరక్షితా ||005||

ఈషత్కార్యమిదం కార్యం కృతమాసీన్న సంశయః|
తస్య క్రోధాభిభూతేన మయా మూలక్షయః కృతః ||006||

వినష్టా జానకీ వ్యక్తం న హ్యదగ్ధః ప్రదృశ్యతే|
లంకాయాః కశ్చిదుద్దేశః సర్వా భస్మీకృతా పురీ ||007||

యది తద్విహతం కార్యం మయా ప్రజ్ఞావిపర్యయాత్|
ఇహైవ ప్రాణసంన్యాసో మమాపి హ్యతిరోచతే ||008||

కిమగ్నౌ నిపతామ్యద్య ఆహోస్విద్వడవాముఖే|
శరీరమాహో సత్త్వానాం దద్మి సాగరవాసినాం ||009||

కథం హి జీవతా శక్యో మయా ద్రష్టుం హరీశ్వరః|
తౌ వా పురుషశార్దూలౌ కార్యసర్వస్వఘాతినా ||010||

మయా ఖలు తదేవేదం రోషదోషాత్ప్రదర్శితం|
ప్రథితం త్రిషు లోకేషు కపితమనవస్థితం ||011||

ధిగస్తు రాజసం భావమనీశమనవస్థితం|
ఈశ్వరేణాపి యద్రాగాన్మయా సీతా న రక్షితా ||012||

వినష్టాయాం తు సీతాయాం తావుభౌ వినశిష్యతః|
తయోర్వినాశే సుగ్రీవః సబంధుర్వినశిష్యతి ||013||

ఏతదేవ వచః శ్రుత్వా భరతో భ్రాతృవత్సలః|
ధర్మాత్మా సహశత్రుఘ్నః కథం శక్ష్యతి జీవితుం ||014||

ఇక్ష్వాకువంశే ధర్మిష్ఠే గతే నాశమసంశయం|
భవిష్యంతి ప్రజాః సర్వాః శోకసంతాపపీడితాః ||015||

తదహం భాగ్యరహితో లుప్తధర్మార్థసంగ్రహః|
రోషదోషపరీతాత్మా వ్యక్తం లోకవినాశనః ||016||

ఇతి చింతయతస్తస్య నిమిత్తాన్యుపపేదిరే|
పూరమప్యుపలబ్ధాని సాక్షాత్పునరచింతయత్ ||017||

అథ వా చారుసర్వాంగీ రక్షితా స్వేన తేజసా|
న నశిష్యతి కల్యాణి నాగ్నిరగ్నౌ ప్రవర్తతే ||018||

న హి ధర్మాత్మనస్తస్య భార్యామమితతేజసః|
స్వచారిత్రాభిగుప్తాం తాం స్ప్రష్టుమర్హతి పావకః ||019||

నూనం రామప్రభావేన వైదేహ్యాః సుకృతేన చ|
యన్మాం దహనకర్మాయం నాదహద్ధవ్యవాహనః ||020||

త్రయాణాం భరతాదీనాం భ్రాతౄణాం దేవతా చ యా|
రామస్య చ మనఃకాంతా సా కథం వినశిష్యతి ||021||

యద్వా దహనకర్మాయం సర్వత్ర ప్రభురవ్యయః|
న మే దహతి లాంగూలం కథమార్యాం ప్రధక్ష్యతి ||022||

తపసా సత్యవాక్యేన అనన్యత్వాచ్చ భర్తరి|
అపి సా నిర్దహేదగ్నిం న తామగ్నిః ప్రధక్ష్యతి ||023||

స తథా చింతయంస్తత్ర దేవ్యా ధర్మపరిగ్రహం|
శుశ్రావ హనుమాన్వాక్యం చారణానాం మహాత్మనాం ||024||

అహో ఖలు కృతం కర్మ దుర్విషహ్యం హనూమతా|
అగ్నిం విసృజతాభీక్ష్ణం భీమం రాక్షససద్మని ||025||

దగ్ధేయం నగరీ లంకా సాట్టప్రాకారతోరణా|
జానకీ న చ దగ్ధేతి విస్మయోఽద్భుత ఏవ నః ||026||

స నిమిత్తైశ్చ దృష్టార్థైః కారణైశ్చ మహాగుణైః|
ఋషివాక్యైశ్చ హనుమానభవత్ప్రీతమానసః ||027||

తతః కపిః ప్రాప్తమనోరథార్థ |
స్తామక్షతాం రాజసుతాం విదిత్వా|
ప్రత్యక్షతస్తాం పునరేవ దృష్ట్వా |
ప్రతిప్రయాణాయ మతిం చకార ||028||

—♦ సర్గ 054 ♦—

తతస్తు శింశపామూలే జానకీం పర్యవస్థితాం|
అభివాద్యాబ్రవీద్దిష్ట్యా పశ్యామి త్వామిహాక్షతాం ||001||

తతస్తం ప్రస్థితం సీతా వీక్షమాణా పునః పునః|
భర్తృస్నేహాన్వితం వాక్యం హనూమంతమభాషత ||002||

కామమస్య త్వమేవైకః కార్యస్య పరిసాధనే|
పర్యాప్తః పరవీరఘ్న యశస్యస్తే బలోదయః ||003||

బలైస్తు సంకులాం కృత్వా లంకాం పరబలార్దనః|
మాం నయేద్యది కాకుత్స్థస్తస్య తత్స్యాదృశం భవేత్ ||004||

తద్యథా తస్య విక్రాంతమనురూపం మహాత్మనః|
భవత్యాహవశూరస్య తత్త్వమేవోపపాదయ ||005||

తదర్థోపహితం వాక్యం ప్రశ్రితం హేతుసంహితం|
నిశమ్య హనుమాంస్తస్యా వాక్యముత్తరమబ్రవీత్ ||006||

క్షిప్రమేష్యతి కాకుత్స్థో హర్యృక్షప్రవరైర్వృతః|
యస్తే యుధి విజిత్యారీఞ్శోకం వ్యపనయిష్యతి ||007||

ఏవమాశ్వాస్య వైదేహీం హనూమాన్మారుతాత్మజః|
గమనాయ మతిం కృత్వా వైదేహీమభ్యవాదయత్ ||008||

తతః స కపిశార్దూలః స్వామిసందర్శనోత్సుకః|
ఆరురోహ గిరిశ్రేష్ఠమరిష్టమరిమర్దనః ||009||

తుంగపద్మకజుష్టాభిర్నీలాభిర్వనరాజిభిః|
సాలతాలాశ్వకర్ణైశ్చ వంశైశ్చ బహుభిర్వృతం ||010||

లతావితానైర్వితతైః పుష్పవద్భిరలంకృతం|
నానామృగగణాకీర్ణం ధాతునిష్యందభూషితం ||011||

బహుప్రస్రవణోపేతం శిలాసంచయసంకటం|
మహర్షియక్షగంధర్వకింనరోరగసేవితం ||012||

లతాపాదపసంబాధం సింహాకులితకందరం|
వ్యాఘ్రసంఘసమాకీర్ణం స్వాదుమూలఫలద్రుమం ||013||

తమారురోహాతిబలః పర్వతం ప్లవగోత్తమః|
రామదర్శనశీఘ్రేణ ప్రహర్షేణాభిచోదితః ||014||

తేన పాదతలాక్రాంతా రమ్యేషు గిరిసానుషు|
సఘోషాః సమశీర్యంత శిలాశ్చూర్ణీకృతాస్తతః ||015||

స తమారుహ్య శైలేంద్రం వ్యవర్ధత మహాకపిః|
దక్షిణాదుత్తరం పారం ప్రార్థయల్లవణాంభసః ||016||

అధిరుహ్య తతో వీరః పర్వతం పవనాత్మజః|
దదర్శ సాగరం భీమం మీనోరగనిషేవితం ||017||

స మారుత ఇవాకాశం మారుతస్యాత్మసంభవః|
ప్రపేదే హరిశార్దూలో దక్షిణాదుత్తరాం దిశం ||018||

స తదా పీడితస్తేన కపినా పర్వతోత్తమః|
రరాస సహ తైర్భూతైః ప్రావిశద్వసుధాతలం|
కంపమానైశ్చ శిఖరైః పతద్భిరపి చ ద్రుమైః ||019||

తస్యోరువేగాన్మథితాః పాదపాః పుష్పశాలినః|
నిపేతుర్భూతలే రుగ్ణాః శక్రాయుధహతా ఇవ ||020||

కందరోదరసంస్థానాం పీడితానాం మహౌజసాం|
సింహానాం నినదో భీమో నభో భిందన్స శుశ్రువే ||021||

స్రస్తవ్యావిద్ధవసనా వ్యాకులీకృతభూషణా|
విద్యాధర్యః సముత్పేతుః సహసా ధరణీధరాత్ ||022||

అతిప్రమాణా బలినో దీప్తజిహ్వా మహావిషాః|
నిపీడితశిరోగ్రీవా వ్యవేష్టంత మహాహయః ||023||

కింనరోరగగంధర్వయక్షవిద్యాధరాస్తథా|
పీడితం తం నగవరం త్యక్త్వా గగనమాస్థితాః ||024||

స చ భూమిధరః శ్రీమాన్బలినా తేన పీడితః|
సవృక్షశిఖరోదగ్రాః ప్రవివేశ రసాతలం ||025||

దశయోజనవిస్తారస్త్రింశద్యోజనముచ్ఛ్రితః|
ధరణ్యాం సమతాం యాతః స బభూవ ధరాధరః ||026||

—♦ సర్గ 055 ♦—

సచంద్రకుముదం రమ్యం సార్కకారండవం శుభం|
తిష్యశ్రవణకదంబమభ్రశైవలశాద్వలం ||001||

పునర్వసు మహామీనం లోహితాంగమహాగ్రహం|
ఐరావతమహాద్వీపం స్వాతీహంసవిలోడితం ||002||

వాతసంఘాతజాతోర్మిం చంద్రాంశుశిశిరాంబుమత్|
భుజంగయక్షగంధర్వప్రబుద్ధకమలోత్పలం ||003||

గ్రసమాన ఇవాకాశం తారాధిపమివాలిఖన్|
హరన్నివ సనక్షత్రం గగనం సార్కమండలం ||004||

మారుతస్యాలయం శ్రీమాన్కపిర్వ్యోమచరో మహాన్|
హనూమాన్మేఘజాలాని వికర్షన్నివ గచ్ఛతి ||005||

పాండురారుణవర్ణాని నీలమాంజిష్ఠకాని చ|
హరితారుణవర్ణాని మహాభ్రాణి చకాశిరే ||006||

ప్రవిశన్నభ్రజాలాని నిష్క్రమంశ్చ పునః పునః|
ప్రచ్ఛన్నశ్చ ప్రకాశశ్చ చంద్రమా ఇవ లక్ష్యతే ||007||

నదన్నాదేన మహతా మేఘస్వనమహాస్వనః|
ఆజగామ మహాతేజాః పునర్మధ్యేన సాగరం ||008||

పర్వతేంద్రం సునాభం చ సముపస్పృశ్య వీర్యవాన్|
జ్యాముక్త ఇవ నారాచో మహావేగోఽభ్యుపాగతః ||009||

స కించిదనుసంప్రాప్తః సమాలోక్య మహాగిరిం|
మహేంద్రమేఘసంకాశం ననాద హరిపుంగవః ||010||

నిశమ్య నదతో నాదం వానరాస్తే సమంతతః|
బభూవురుత్సుకాః సర్వే సుహృద్దర్శనకాంక్షిణః ||011||

జాంబవాన్స హరిశ్రేష్ఠః ప్రీతిసంహృష్టమానసః|
ఉపామంత్ర్య హరీన్సర్వానిదం వచనమబ్రవీత్ ||012||

సర్వథా కృతకార్యోఽసౌ హనూమాన్నాత్ర సంశయః|
న హ్యస్యాకృతకార్యస్య నాద ఏవంవిధో భవేత్ ||013||

తస్యా బాహూరువేగం చ నినాదం చ మహాత్మనః|
నిశమ్య హరయో హృష్టాః సముత్పేతుస్తతస్తతః ||014||

తే నగాగ్రాన్నగాగ్రాణి శిఖరాచ్ఛిఖరాణి చ|
ప్రహృష్టాః సమపద్యంత హనూమంతం దిదృక్షవః ||015||

తే ప్రితాః పాదపాగ్రేషు గృహ్య శాఖాః సుపుష్పితాః|
వాసాంసీవ ప్రకాశాని సమావిధ్యంత వానరాః ||016||

తమభ్రఘనసంకాశమాపతంతం మహాకపిం|
దృష్ట్వా తే వానరాః సర్వే తస్థుః ప్రాంజలయస్తదా ||017||

తతస్తు వేగవాంస్తస్య గిరేర్గిరినిభః కపిః|
నిపపాత మహేంద్రస్య శిఖరే పాదపాకులే ||018||

తతస్తే ప్రీతమనసః సర్వే వానరపుంగవాః|
హనూమంతం మహాత్మానం పరివార్యోపతస్థిరే ||019||

పరివార్య చ తే సర్వే పరాం ప్రీతిముపాగతాః|
ప్రహృష్టవదనాః సర్వే తమరోగముపాగతం ||020||

ఉపాయనాని చాదాయ మూలాని చ ఫలాని చ|
ప్రత్యర్చయన్హరిశ్రేష్ఠం హరయో మారుతాత్మజం ||021||

వినేదుర్ముదితాః కేచిచ్చక్రుః కిల కిలాం తథా|
హృష్టాః పాదపశాఖాశ్చ ఆనిన్యుర్వానరర్షభాః ||022||

హనూమాంస్తు గురూన్వృద్ధాంజాంబవత్ప్రముఖాంస్తదా|
కుమారమంగదం చైవ సోఽవందత మహాకపిః ||023||

స తాభ్యాం పూజితః పూజ్యః కపిభిశ్చ ప్రసాదితః|
దృష్టా దేవీతి విక్రాంతః సంక్షేపేణ న్యవేదయత్ ||024||

నిషసాద చ హస్తేన గృహీత్వా వాలినః సుతం|
రమణీయే వనోద్దేశే మహేంద్రస్య గిరేస్తదా ||025||

హనూమానబ్రవీద్ధృష్టస్తదా తాన్వానరర్షభాన్|
అశోకవనికాసంస్థా దృష్టా సా జనకాత్మజా ||026||

రక్ష్యమాణా సుఘోరాభీ రాక్షసీభిరనిందితా|
ఏకవేణీధరా బాలా రామదర్శనలాలసా|
ఉపవాసపరిశ్రాంతా మలినా జటిలా కృశా ||027||

తతో దృష్టేతి వచనం మహార్థమమృతోపమం|
నిశమ్య మారుతేః సర్వే ముదితా వానరా భవన్ ||028||

క్ష్వేడంత్యన్యే నదంత్యన్యే గర్జంత్యన్యే మహాబలాః|
చక్రుః కిల కిలామన్యే ప్రతిగర్జంతి చాపరే ||029||

కేచిదుచ్ఛ్రితలాంగూలాః ప్రహృష్టాః కపికుంజరాః|
అంచితాయతదీర్ఘాణి లాంగూలాని ప్రవివ్యధుః ||030||

అపరే తు హనూమంతం వానరా వారణోపమం|
ఆప్లుత్య గిరిశృంగేభ్యః సంస్పృశంతి స్మ హర్షితాః ||031||

ఉక్తవాక్యం హనూమంతమంగదస్తు తదాబ్రవీత్|
సర్వేషాం హరివీరాణాం మధ్యే వాచమనుత్తమాం ||032||

సత్త్వే వీర్యే న తే కశ్చిత్సమో వానరవిద్యతే|
యదవప్లుత్య విస్తీర్ణం సాగరం పునరాగతః ||033||

దిష్ట్యా దృష్టా త్వయా దేవీ రామపత్నీ యశస్వినీ|
దిష్ట్యా త్యక్ష్యతి కాకుత్స్థః శోకం సీతా వియోగజం ||034||

తతోఽఙ్గదం హనూమంతం జాంబవంతం చ వానరాః|
పరివార్య ప్రముదితా భేజిరే విపులాః శిలాః ||035||

శ్రోతుకామాః సముద్రస్య లంఘనం వానరోత్తమాః|
దర్శనం చాపి లంకాయాః సీతాయా రావణస్య చ|
తస్థుః ప్రాంజలయః సర్వే హనూమద్వదనోన్ముఖాః ||036||

తస్థౌ తత్రాంగదః శ్రీమాన్వానరైర్బహుభిర్వృతః|
ఉపాస్యమానో విబుధైర్దివి దేవపతిర్యథా ||037||

హనూమతా కీర్తిమతా యశస్వినా |
తథాంగదేనాంగదబద్ధబాహునా|
ముదా తదాధ్యాసితమున్నతం మహ |
న్మహీధరాగ్రం జ్వలితం శ్రియాభవత్ ||038||

—♦ సర్గ 056 ♦—

తతస్తస్య గిరేః శృంగే మహేంద్రస్య మహాబలాః|
హనుమత్ప్రముఖాః ప్రీతిం హరయో జగ్మురుత్తమాం ||001||

తం తతః ప్రతిసంహృష్టః ప్రీతిమంతం మహాకపిం|
జాంబవాన్కార్యవృత్తాంతమపృచ్ఛదనిలాత్మజం ||002||

కథం దృష్టా త్వయా దేవీ కథం వా తత్ర వర్తతే|
తస్యాం వా స కథం వృత్తః క్రూరకర్మా దశాననః ||003||

తత్త్వతః సర్వమేతన్నః ప్రబ్రూహి త్వం మహాకపే|
శ్రుతార్థాశ్చింతయిష్యామో భూయః కార్యవినిశ్చయం ||004||

యశ్చార్థస్తత్ర వక్తవ్యో గతైరస్మాభిరాత్మవాన్|
రక్షితవ్యం చ యత్తత్ర తద్భవాన్వ్యాకరోతు నః ||005||

స నియుక్తస్తతస్తేన సంప్రహృష్టతనూరుహః|
నమస్యఞ్శిరసా దేవ్యై సీతాయై ప్రత్యభాషత ||006||

ప్రత్యక్షమేవ భవతాం మహేంద్రాగ్రాత్ఖమాప్లుతః|
ఉదధేర్దక్షిణం పారం కాంక్షమాణః సమాహితః ||007||

గచ్ఛతశ్చ హి మే ఘోరం విఘ్నరూపమివాభవత్|
కాంచనం శిఖరం దివ్యం పశ్యామి సుమనోహరం ||008||

స్థితం పంథానమావృత్య మేనే విఘ్నం చ తం నగం ||009||

ఉపసంగమ్య తం దివ్యం కాంచనం నగసత్తమం|
కృతా మే మనసా బుద్ధిర్భేత్తవ్యోఽయం మయేతి చ ||010||

ప్రహతం చ మయా తస్య లాంగూలేన మహాగిరేః|
శిఖరం సూర్యసంకాశం వ్యశీర్యత సహస్రధా ||011||

వ్యవసాయం చ మే బుద్ధ్వా స హోవాచ మహాగిరిః|
పుత్రేతి మధురాం బాణీం మనఃప్రహ్లాదయన్నివ ||012||

పితృవ్యం చాపి మాం విద్ధి సఖాయం మాతరిశ్వనః|
మైనాకమితి విఖ్యాతం నివసంతం మహోదధౌ ||013||

పక్ష్వవంతః పురా పుత్ర బభూవుః పర్వతోత్తమాః|
ఛందతః పృథివీం చేరుర్బాధమానాః సమంతతః ||014||

శ్రుత్వా నగానాం చరితం మహేంద్రః పాకశాసనః|
చిచ్ఛేద భగవాన్పక్షాన్వజ్రేణైషాం సహస్రశః ||015||

అహం తు మోక్షితస్తస్మాత్తవ పిత్రా మహాత్మనా|
మారుతేన తదా వత్స ప్రక్షిప్తోఽస్మి మహార్ణవే ||016||

రామస్య చ మయా సాహ్యే వర్తితవ్యమరిందమ|
రామో ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠో మహేంద్రసమవిక్రమః ||017||

ఏతచ్ఛ్రుత్వా మయా తస్య మైనాకస్య మహాత్మనః|
కార్యమావేద్య తు గిరేరుద్ధతం చ మనో మమ ||018||

తేన చాహమనుజ్ఞాతో మైనాకేన మహాత్మనా|
ఉత్తమం జవమాస్థాయ శేషమధ్వానమాస్థితః ||019||

తతోఽహం సుచిరం కాలం వేగేనాభ్యగమం పథి|
తతః పశ్యామ్యహం దేవీం సురసాం నాగమాతరం ||020||

సముద్రమధ్యే సా దేవీ వచనం మామభాషత|
మమ భక్ష్యః ప్రదిష్టస్త్వమమారైర్హరిసత్తమం|
తతస్త్వాం భక్షయిష్యామి విహితస్త్వం చిరస్య మే ||021||

ఏవముక్తః సురసయా ప్రాంజలిః ప్రణతః స్థితః|
వివర్ణవదనో భూత్వా వాక్యం చేదముదీరయం ||022||

రామో దాశరథిః శ్రీమాన్ప్రవిష్టో దండకావనం|
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా సీతయా చ పరంతపః ||023||

తస్య సీతా హృతా భార్యా రావణేన దురాత్మనా|
తస్యాః సకాశం దూతోఽహం గమిష్యే రామశాసనాత్ ||024||

కర్తుమర్హసి రామస్య సాహ్యం విషయవాసిని ||025||

అథ వా మైథిలీం దృష్ట్వా రామం చాక్లిష్టకారిణం|
ఆగమిష్యామి తే వక్త్రం సత్యం ప్రతిశృణోతి మే ||026||

ఏవముక్తా మయా సా తు సురసా కామరూపిణీ|
అబ్రవీన్నాతివర్తేత కశ్చిదేష వరో మమ ||027||

ఏవముక్తః సురసయా దశయోజనమాయతః|
తతోఽర్ధగుణవిస్తారో బభూవాహం క్షణేన తు ||028||

మత్ప్రమాణానురూపం చ వ్యాదితం తన్ముఖం తయా|
తద్దృష్ట్వా వ్యాదితం త్వాస్యం హ్రస్వం హ్యకరవం వపుః ||029||

తస్మిన్ముహూర్తే చ పునర్బభూవాంగుష్ఠసంమితః|
అభిపత్యాశు తద్వక్త్రం నిర్గతోఽహం తతః క్షణాత్ ||030||

అబ్రవీత్సురసా దేవీ స్వేన రూపేణ మాం పునః|
అర్థసిద్ధ్యై హరిశ్రేష్ఠ గచ్ఛ సౌమ్య యథాసుఖం ||031||

సమానయ చ వైదేహీం రాఘవేణ మహాత్మనా|
సుఖీ భవ మహాబాహో ప్రీతాస్మి తవ వానర ||032||

తతోఽహం సాధు సాధ్వితి సర్వభూతైః ప్రశంసితః|
తతోఽన్తరిక్షం విపులం ప్లుతోఽహం గరుడో యథా ||033||

ఛాయా మే నిగృహీతా చ న చ పశ్యామి కించన|
సోఽహం విగతవేగస్తు దిశో దశ విలోకయన్|
న కించిత్తత్ర పశ్యామి యేన మేఽపహృతా గతిః ||034||

తతో మే బుద్ధిరుత్పన్నా కిం నామ గమనే మమ|
ఈదృశో విఘ్న ఉత్పన్నో రూపం యత్ర న దృశ్యతే ||035||

అధో భాగేన మే దృష్టిః శోచతా పాతితా మయా|
తతోఽద్రాక్షమహం భీమాం రాక్షసీం సలిలే శయాం ||036||

ప్రహస్య చ మహానాదముక్తోఽహం భీమయా తయా|
అవస్థితమసంభ్రాంతమిదం వాక్యమశోభనం ||037||

క్వాసి గంతా మహాకాయ క్షుధితాయా మమేప్సితః|
భక్షః ప్రీణయ మే దేహం చిరమాహారవర్జితం ||038||

బాఢమిత్యేవ తాం వాణీం ప్రత్యగృహ్ణామహం తతః|
ఆస్య ప్రమాణాదధికం తస్యాః కాయమపూరయం ||039||

తస్యాశ్చాస్యం మహద్భీమం వర్ధతే మమ భక్షణే|
న చ మాం సా తు బుబుధే మమ వా వికృతం కృతం ||040||

తతోఽహం విపులం రూపం సంక్షిప్య నిమిషాంతరాత్|
తస్యా హృదయమాదాయ ప్రపతామి నభస్తలం ||041||

సా విసృష్టభుజా భీమా పపాత లవణాంభసి|
మయా పర్వతసంకాశా నికృత్తహృదయా సతీ ||042||

శృణోమి ఖగతానాం చ సిద్ధానాం చారణైః సహ|
రాక్షసీ సింహికా భీమా క్షిప్రం హనుమతా హృతా ||043||

తాం హత్వా పునరేవాహం కృత్యమాత్యయికం స్మరన్|
గత్వా చ మహదధ్వానం పశ్యామి నగమండితం|
దక్షిణం తీరముదధేర్లంకా యత్ర చ సా పురీ ||044||

అస్తం దినకరే యాతే రక్షసాం నిలయం పురీం|
ప్రవిష్టోఽహమవిజ్ఞాతో రక్షోభిర్భీమవిక్రమైః ||045||

తత్రాహం సర్వరాత్రం తు విచిన్వంజనకాత్మజాం|
రావణాంతఃపురగతో న చాపశ్యం సుమధ్యమాం ||046||

తతః సీతామపశ్యంస్తు రావణస్య నివేశనే|
శోకసాగరమాసాద్య న పారముపలక్షయే ||047||

శోచతా చ మయా దృష్టం ప్రాకారేణ సమావృతం|
కాంచనేన వికృష్టేన గృహోపవనముత్తమం ||048||

స ప్రాకారమవప్లుత్య పశ్యామి బహుపాదపం ||049||

అశోకవనికామధ్యే శింశపాపాదపో మహాన్|
తమారుహ్య చ పశ్యామి కాంచనం కదలీ వనం ||050||

అదూరాచ్ఛింశపావృక్షాత్పశ్యామి వనవర్ణినీం|
శ్యామాం కమలపత్రాక్షీముపవాసకృశాననాం ||051||

రాక్షసిభిర్విరూపాభిః క్రూరాభిరభిసంవృతాం|
మాంసశోణితభక్ష్యాభిర్వ్యాఘ్రీభిర్హరిణీం యథా ||052||

తాం దృష్ట్వా తాదృశీం నారీం రామపత్నీమనిందితాం|
తత్రైవ శింశపావృక్షే పశ్యన్నహమవస్థితః ||053||

తతో హలహలాశబ్దం కాంచీనూపురమిశ్రితం|
శృణోమ్యధికగంభీరం రావణస్య నివేశనే ||054||

తతోఽహం పరమోద్విగ్నః స్వరూపం ప్రత్యసంహరం|
అహం చ శింశపావృక్షే పక్షీవ గహనే స్థితః ||055||

తతో రావణదారాశ్చ రావణశ్చ మహాబలః|
తం దేశం సమనుప్రాప్తా యత్ర సీతాభవత్స్థితా ||056||

తం దృష్ట్వాథ వరారోహా సీతా రక్షోగణేశ్వరం|
సంకుచ్యోరూ స్తనౌ పీనౌ బాహుభ్యాం పరిరభ్య చ ||057||

తాముపాచ దశగ్రీవః సీతాం పరమదుఃఖితాం|
అవాక్శిరాః ప్రపతితో బహు మన్యస్వ మామితి ||058||

యది చేత్త్వం తు మాం దర్పాన్నాభినందసి గర్వితే|
ద్విమాసానంతరం సీతే పాస్యామి రుధిరం తవ ||059||

ఏతచ్ఛ్రుత్వా వచస్తస్య రావణస్య దురాత్మనః|
ఉవాచ పరమక్రుద్ధా సీతా వచనముత్తమం ||060||

రాక్షసాధమ రామస్య భార్యామమితతేజసః|
ఇక్ష్వాకుకులనాథస్య స్నుషాం దశరథస్య చ|
అవాచ్యం వదతో జిహ్వా కథం న పతితా తవ ||061||

కింస్విద్వీర్యం తవానార్య యో మాం భర్తురసంనిధౌ|
అపహృత్యాగతః పాప తేనాదృష్టో మహాత్మనా ||062||

న త్వం రామస్య సదృశో దాస్యేఽప్యస్యా న యుజ్యసే|
యజ్ఞీయః సత్యవాక్చైవ రణశ్లాఘీ చ రాఘవః ||063||

జానక్యా పరుషం వాక్యమేవముక్తో దశాననః|
జజ్వాల సహసా కోపాచ్చితాస్థ ఇవ పావకః ||064||

వివృత్య నయనే క్రూరే ముష్టిముద్యమ్య దక్షిణం|
మైథిలీం హంతుమారబ్ధః స్త్రీభిర్హాహాకృతం తదా ||065||

స్త్రీణాం మధ్యాత్సముత్పత్య తస్య భార్యా దురాత్మనః|
వరా మందోదరీ నామ తయా స ప్రతిషేధితః ||066||

ఉక్తశ్చ మధురాం వాణీం తయా స మదనార్దితః|
సీతయా తవ కిం కార్యం మహేంద్రసమవిక్రమ|
మయా సహ రమస్వాద్య మద్విశిష్టా న జానకీ ||067||

దేవగంధర్వకన్యాభిర్యక్షకన్యాభిరేవ చ|
సార్ధం ప్రభో రమస్వేహ సీతయా కిం కరిష్యసి ||068||

తతస్తాభిః సమేతాభిర్నారీభిః స మహాబలః|
ఉత్థాప్య సహసా నీతో భవనం స్వం నిశాచరః ||069||

యాతే తస్మిందశగ్రీవే రాక్షస్యో వికృతాననాః|
సీతాం నిర్భర్త్సయామాసుర్వాక్యైః క్రూరైః సుదారుణైః ||070||

తృణవద్భాషితం తాసాం గణయామాస జానకి|
తర్జితం చ తదా తాసాం సీతాం ప్రాప్య నిరర్థకం ||071||

వృథాగర్జితనిశ్చేష్టా రాక్షస్యః పిశితాశనాః|
రావణాయ శశంసుస్తాః సీతావ్యవసితం మహత్ ||072||

తతస్తాః సహితాః సర్వా విహతాశా నిరుద్యమాః|
పరిక్షిప్య సమంతాత్తాం నిద్రావశముపాగతాః ||073||

తాసు చైవ ప్రసుప్తాసు సీతా భర్తృహితే రతా|
విలప్య కరుణం దీనా ప్రశుశోచ సుదుఃఖితా ||074||

తాం చాహం తాదృశీం దృష్ట్వా సీతాయా దారుణాం దశాం|
చింతయామాస విశ్రాంతో న చ మే నిర్వృతం మనః ||075||

సంభాషణార్థే చ మయా జానక్యాశ్చింతితో విధిః|
ఇక్ష్వాకుకులవంశస్తు తతో మమ పురస్కృతః ||076||

శ్రుత్వా తు గదితాం వాచం రాజర్షిగణపూజితాం|
ప్రత్యభాషత మాం దేవీ బాష్పైః పిహితలోచనా ||077||

కస్త్వం కేన కథం చేహ ప్రాప్తో వానరపుంగవ|
కా చ రామేణ తే ప్రీతిస్తన్మే శంసితుమర్హసి ||078||

తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా అహమప్యబ్రువం వచః|
దేవి రామస్య భర్తుస్తే సహాయో భీమవిక్రమః|
సుగ్రీవో నామ విక్రాంతో వానరేంద్రో మహాబలః ||079||

తస్య మాం విద్ధి భృత్యం త్వం హనూమంతమిహాగతం|
భర్త్రాఽహం ప్రహితస్తుభ్యం రామేణాక్లిష్టకర్మణా ||080||

ఇదం చ పురుషవ్యాఘ్రః శ్రీమాందాశరథిః స్వయం|
అంగులీయమభిజ్ఞానమదాత్తుభ్యం యశస్విని ||081||

తదిచ్ఛామి త్వయాజ్ఞప్తం దేవి కిం కరవాణ్యహం|
రామలక్ష్మణయోః పార్శ్వం నయామి త్వాం కిముత్తరం ||082||

ఏతచ్ఛ్రుత్వా విదిత్వా చ సీతా జనకనందినీ|
ఆహ రావణముత్సాద్య రాఘవో మాం నయత్వితి ||083||

ప్రణమ్య శిరసా దేవీమహమార్యామనిందితాం|
రాఘవస్య మనోహ్లాదమభిజ్ఞానమయాచిషం ||084||

ఏవముక్తా వరారోహా మణిప్రవరముత్తమం|
ప్రాయచ్ఛత్పరమోద్విగ్నా వాచా మాం సందిదేశ హ ||085||

తతస్తస్యై ప్రణమ్యాహం రాజపుత్ర్యై సమాహితః|
ప్రదక్షిణం పరిక్రామమిహాభ్యుద్గతమానసః ||086||

ఉత్తరం పునరేవాహ నిశ్చిత్య మనసా తదా|
హనూమన్మమ వృత్తాంతం వక్తుమర్హసి రాఘవే ||087||

యథా శ్రుత్వైవ నచిరాత్తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ|
సుగ్రీవసహితౌ వీరావుపేయాతాం తథా కురు ||088||

యద్యన్యథా భవేదేతద్ద్వౌ మాసౌ జీవితం మమ|
న మాం ద్రక్ష్యతి కాకుత్స్థో మ్రియే సాహమనాథవత్ ||089||

తచ్ఛ్రుత్వా కరుణం వాక్యం క్రోధో మామభ్యవర్తత|
ఉత్తరం చ మయా దృష్టం కార్యశేషమనంతరం ||090||

తతోఽవర్ధత మే కాయస్తదా పర్వతసంనిభః|
యుద్ధకాంక్షీ వనం తచ్చ వినాశయితుమారభే ||091||

తద్భగ్నం వనషండం తు భ్రాంతత్రస్తమృగద్విజం|
ప్రతిబుద్ధా నిరీక్షంతే రాక్షస్యో వికృతాననాః ||092||

మాం చ దృష్ట్వా వనే తస్మిన్సమాగమ్య తతస్తతః|
తాః సమభ్యాగతాః క్షిప్రం రావణాయాచచక్షిరే ||093||

రాజన్వనమిదం దుర్గం తవ భగ్నం దురాత్మనా|
వానరేణ హ్యవిజ్ఞాయ తవ వీర్యం మహాబల ||094||

దుర్బుద్ధేస్తస్య రాజేంద్ర తవ విప్రియకారిణః|
వధమాజ్ఞాపయ క్షిప్రం యథాసౌ విలయం వ్రజేత్ ||095||

తచ్ఛ్రుత్వా రాక్షసేంద్రేణ విసృష్టా భృశదుర్జయాః|
రాక్షసాః కింకరా నామ రావణస్య మనోఽనుగాః ||096||

తేషామశీతిసాహస్రం శూలముద్గరపాణినాం|
మయా తస్మిన్వనోద్దేశే పరిఘేణ నిషూదితం ||097||

తేషాం తు హతశేషా యే తే గతా లఘువిక్రమాః|
నిహతం చ మయా సైన్యం రావణాయాచచక్షిరే ||098||

తతో మే బుద్ధిరుత్పన్నా చైత్యప్రాసాదమాక్రమం ||099||

తత్రస్థాన్రాక్షసాన్హత్వా శతం స్తంభేన వై పునః|
లలామ భూతో లంకాయా మయా విధ్వంసితో రుషా ||100||

తతః ప్రహస్తస్య సుతం జంబుమాలినమాదిశత్ ||101||

తమహం బలసంపన్నం రాక్షసం రణకోవిదం|
పరిఘేణాతిఘోరేణ సూదయామి సహానుగం ||102||

తచ్ఛ్రుత్వా రాక్షసేంద్రస్తు మంత్రిపుత్రాన్మహాబలాన్|
పదాతిబలసంపన్నాన్ప్రేషయామాస రావణః|
పరిఘేణైవ తాన్సర్వాన్నయామి యమసాదనం ||103||

మంత్రిపుత్రాన్హతాఞ్ఛ్రుత్వా సమరే లఘువిక్రమాన్|
పంచసేనాగ్రగాఞ్శూరాన్ప్రేషయామాస రావణః|
తానహం సహ సైన్యాన్వై సర్వానేవాభ్యసూదయం ||104||

తతః పునర్దశగ్రీవః పుత్రమక్షం మహాబలం|
బహుభీ రాకసైః సార్ధం ప్రేషయామాస సంయుగే ||105||

తం తు మందోదరీ పుత్రం కుమారం రణపండితం|
సహసా ఖం సముత్క్రాంతం పాదయోశ్చ గృహీతవాన్|
చర్మాసినం శతగుణం భ్రామయిత్వా వ్యపేషయం ||106||

తమక్షమాగతం భగ్నం నిశమ్య స దశాననః|
తత ఇంద్రజితం నామ ద్వితీయం రావణః సుతం|
వ్యాదిదేశ సుసంక్రుద్ధో బలినం యుద్ధదుర్మదం ||107||

తస్యాప్యహం బలం సర్వం తం చ రాక్షసపుంగవం|
నష్టౌజసం రణే కృత్వా పరం హర్షముపాగమం ||108||

మహతా హి మహాబాహుః ప్రత్యయేన మహాబలః|
ప్రేషితో రావణేనైష సహ వీరైర్మదోత్కటైః ||109||

బ్రాహ్మేణాస్త్రేణ స తు మాం ప్రబధ్నాచ్చాతివేగతః|
రజ్జుభిరభిబధ్నంతి తతో మాం తత్ర రాక్షసాః ||110||

రావణస్య సమీపం చ గృహీత్వా మాముపానయన్|
దృష్ట్వా సంభాషితశ్చాహం రావణేన దురాత్మనా ||111||

పృష్టశ్చ లంకాగమనం రాక్షసానాం చ తద్వధం|
తత్సర్వం చ మయా తత్ర సీతార్థమితి జల్పితం ||112||

అస్యాహం దర్శనాకాంక్షీ ప్రాప్తస్త్వద్భవనం విభో|
మారుతస్యౌరసః పుత్రో వానరో హనుమానహం ||113||

రామదూతం చ మాం విద్ధి సుగ్రీవసచివం కపిం|
సోఽహం దౌత్యేన రామస్య త్వత్సమీపమిహాగతః ||114||

శృణు చాపి సమాదేశం యదహం ప్రబ్రవీమి తే|
రాక్షసేశ హరీశస్త్వాం వాక్యమాహ సమాహితం|
ధర్మార్థకామసహితం హితం పథ్యమివాశనం ||115||

వసతో ఋష్యమూకే మే పర్వతే విపులద్రుమే|
రాఘవో రణవిక్రాంతో మిత్రత్వం సముపాగతః ||116||

తేన మే కథితం రాజన్భార్యా మే రక్షసా హృతా|
తత్ర సాహాయ్యహేతోర్మే సమయం కర్తుమర్హసి ||117||

వాలినా హృతరాజ్యేన సుగ్రీవేణ సహ ప్రభుః|
చక్రేఽగ్నిసాక్షికం సఖ్యం రాఘవః సహలక్ష్మణః ||118||

తేన వాలినముత్పాద్య శరేణైకేన సంయుగే|
వానరాణాం మహారాజః కృతః సంప్లవతాం ప్రభుః ||119||

తస్య సాహాయ్యమస్మాభిః కార్యం సర్వాత్మనా త్విహ|
తేన ప్రస్థాపితస్తుభ్యం సమీపమిహ ధర్మతః ||120||

క్షిప్రమానీయతాం సీతా దీయతాం రాఘవస్య చ|
యావన్న హరయో వీరా విధమంతి బలం తవ ||121||

వానరాణాం ప్రభావో హి న కేన విదితః పురా|
దేవతానాం సకాశం చ యే గచ్ఛంతి నిమంత్రితాః ||122||

ఇతి వానరరాజస్త్వామాహేత్యభిహితో మయా|
మామైక్షత తతో రుష్టశ్చక్షుషా ప్రదహన్నివ ||123||

తేన వధ్యోఽహమాజ్ఞప్తో రక్షసా రౌద్రకర్మణా ||124||

తతో విభీషణో నామ తస్య భ్రాతా మహామతిః|
తేన రాక్షసరాజోఽసౌ యాచితో మమ కారణాత్ ||125||

దూతవధ్యా న దృష్టా హి రాజశాస్త్రేషు రాక్షస|
దూతేన వేదితవ్యం చ యథార్థం హితవాదినా ||126||

సుమహత్యపరాధేఽపి దూతస్యాతులవిక్రమః|
విరూపకరణం దృష్టం న వధోఽస్తీహ శాస్త్రతః ||127||

విభీషణేనైవముక్తో రావణః సందిదేశ తాన్|
రాక్షసానేతదేవాద్య లాంగూలం దహ్యతామితి ||128||

తతస్తస్య వచః శ్రుత్వా మమ పుచ్ఛం సమంతతః|
వేష్టితం శణవల్కైశ్చ పటైః కార్పాసకైస్తథా ||129||

రాక్షసాః సిద్ధసంనాహాస్తతస్తే చండవిక్రమాః|
తదాదీప్యంత మే పుచ్ఛం హనంతః కాష్ఠముష్టిభిః ||130||

బద్ధస్య బహుభిః పాశైర్యంత్రితస్య చ రాక్షసైః|
న మే పీడా భవేత్కాచిద్దిదృక్షోర్నగరీం దివా ||131||

తతస్తే రాక్షసాః శూరా బద్ధం మామగ్నిసంవృతం|
అఘోషయన్రాజమార్గే నగరద్వారమాగతాః ||132||

తతోఽహం సుమహద్రూపం సంక్షిప్య పునరాత్మనః|
విమోచయిత్వా తం బంధం ప్రకృతిష్ఠః స్థితః పునః ||133||

ఆయసం పరిఘం గృహ్య తాని రక్షాంస్యసూదయం|
తతస్తన్నగరద్వారం వేగేనాప్లుతవానహం ||134||

పుచ్ఛేన చ ప్రదీప్తేన తాం పురీం సాట్టగోపురాం|
దహామ్యహమసంభ్రాంతో యుగాంతాగ్నిరివ ప్రజాః ||135||

దగ్ధ్వా లంకాం పునశ్చైవ శంకా మామభ్యవర్తత|
దహతా చ మయా లంకాం దగ్ధా సీతా న సంశయః ||136||

అథాహం వాచమశ్రౌషం చారణానాం శుభాక్షరాం|
జానకీ న చ దగ్ధేతి విస్మయోదంతభాషిణాం ||137||

తతో మే బుద్ధిరుత్పన్నా శ్రుత్వా తామద్భుతాం గిరం|
పునర్దృష్టా చ వైదేహీ విసృష్టశ్చ తయా పునః ||138||

రాఘవస్య ప్రభావేన భవతాం చైవ తేజసా|
సుగ్రీవస్య చ కార్యార్థం మయా సర్వమనుష్ఠితం ||139||

ఏతత్సర్వం మయా తత్ర యథావదుపపాదితం|
అత్ర యన్న కృతం శేషం తత్సర్వం క్రియతామితి ||140||

—♦ సర్గ 057 ♦—

ఏతదాఖ్యానం తత్సర్వం హనూమాన్మారుతాత్మజః|
భూయః సముపచక్రామ వచనం వక్తుముత్తరం ||001||

సఫలో రాఘవోద్యోగః సుగ్రీవస్య చ సంభ్రమః|
శీలమాసాద్య సీతాయా మమ చ ప్లవనం మహత్ ||002||

ఆర్యాయాః సదృశం శీలం సీతాయాః ప్లవగర్షభాః|
తపసా ధారయేల్లోకాన్క్రుద్ధా వా నిర్దహేదపి ||003||

సర్వథాతిప్రవృద్ధోఽసౌ రావణో రాక్షసాధిపః|
యస్య తాం స్పృశతో గాత్రం తపసా న వినాశితం ||004||

న తదగ్నిశిఖా కుర్యాత్సంస్పృష్టా పాణినా సతీ|
జనకస్యాత్మజా కుర్యాదుత్క్రోధకలుషీకృతా ||005||

అశోకవనికామధ్యే రావణస్య దురాత్మనః|
అధస్తాచ్ఛింశపావృక్షే సాధ్వీ కరుణమాస్థితా ||006||

రాక్షసీభిః పరివృతా శోకసంతాపకర్శితా|
మేఘలేఖాపరివృతా చంద్రలేఖేవ నిష్ప్రభా ||007||

అచింతయంతీ వైదేహీ రావణం బలదర్పితం|
పతివ్రతా చ సుశ్రోణీ అవష్టబ్ధా చ జానకీ ||008||

అనురక్తా హి వైదేహీ రామం సర్వాత్మనా శుభా|
అనన్యచిత్తా రామే చ పౌలోమీవ పురందరే ||009||

తదేకవాసఃసంవీతా రజోధ్వస్తా తథైవ చ|
శోకసంతాపదీనాంగీ సీతా భర్తృహితే రతా ||010||

సా మయా రాక్షసీ మధ్యే తర్జ్యమానా ముహుర్ముహుః|
రాక్షసీభిర్విరూపాభిర్దృష్టా హి ప్రమదా వనే ||011||

ఏకవేణీధరా దీనా భర్తృచింతాపరాయణా|
అధఃశయ్యా వివర్ణాంగీ పద్మినీవ హిమాగమే ||012||

రావణాద్వినివృత్తార్థా మర్తవ్యకృతనిశ్చయా|
కథంచిన్మృగశావాక్షీ విశ్వాసముపపాదితా ||013||

తతః సంభాషితా చైవ సర్వమర్థం చ దర్శితా|
రామసుగ్రీవసఖ్యం చ శ్రుత్వా ప్రీతిముపాగతా ||014||

నియతః సముదాచారో భక్తిర్భర్తరి చోత్తమా ||015||

యన్న హంతి దశగ్రీవం స మహాత్మా దశాననః|
నిమిత్తమాత్రం రామస్తు వధే తస్య భవిష్యతి ||016||

ఏవమాస్తే మహాభాగా సీతా శోకపరాయణా|
యదత్ర ప్రతికర్తవ్యం తత్సర్వముపపాద్యతాం ||017||

—♦ సర్గ 058 ♦—

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా వాలిసూనురభాషత|
జాంబవత్ప్రముఖాన్సర్వాననుజ్ఞాప్య మహాకపీన్ ||001||

అస్మిన్నేవంగతే కార్యే భవతాం చ నివేదితే|
న్యాయ్యం స్మ సహ వైదేహ్యా ద్రష్టుం తౌ పార్థివాత్మజౌ ||002||

అహమేకోఽపి పర్యాప్తః సరాక్షసగణాం పురీం|
తాం లంకాం తరసా హంతుం రావణం చ మహాబలం ||003||

కిం పునః సహితో వీరైర్బలవద్భిః కృతాత్మభిః|
కృతాస్త్రైః ప్లవగైః శక్తైర్భవద్భిర్విజయైషిభిః ||004||

అహం తు రావణం యుద్ధే ససైన్యం సపురఃసరం|
సపుత్రం విధమిష్యామి సహోదరయుతం యుధి ||005||

బ్రాహ్మమైంద్రం చ రౌద్రం చ వాయవ్యం వారుణం తథా|
యది శక్రజితోఽస్త్రాణి దుర్నిరీక్ష్యాణి సంయుగే|
తాన్యహం విధమిష్యామి నిహనిష్యామి రాక్షసాన్ ||006||

భవతామభ్యనుజ్ఞాతో విక్రమో మే రుణద్ధి తం ||007||

మయాతులా విసృష్టా హి శైలవృష్టిర్నిరంతరా|
దేవానపి రణే హన్యాత్కిం పునస్తాన్నిశాచరాన్ ||008||

సాగరోఽప్యతియాద్వేలాం మందరః ప్రచలేదపి|
న జాంబవంతం సమరే కంపయేదరివాహినీ ||009||

సర్వరాక్షససంఘానాం రాక్షసా యే చ పూర్వకాః|
అలమేకో వినాశాయ వీరో వాయుసుతః కపిః ||010||

పనసస్యోరువేగేన నీలస్య చ మహాత్మనః|
మందరోఽప్యవశీర్యేత కిం పునర్యుధి రాక్షసాః ||011||

సదేవాసురయుద్ధేషు గంధర్వోరగపక్షిషు|
మైందస్య ప్రతియోద్ధారం శంసత ద్వివిదస్య వా ||012||

అశ్విపుత్రౌ మహావేగావేతౌ ప్లవగసత్తమౌ|
పితామహవరోత్సేకాత్పరమం దర్పమాస్థితౌ ||013||

అశ్వినోర్మాననార్థం హి సర్వలోకపితామహః|
సర్వావధ్యత్వమతులమనయోర్దత్తవాన్పురా ||014||

వరోత్సేకేన మత్తౌ చ ప్రమథ్య మహతీం చమూం|
సురాణామమృతం వీరౌ పీతవంతౌ ప్లవంగమౌ ||015||

ఏతావేవ హి సంక్రుద్ధౌ సవాజిరథకుంజరాం|
లంకాం నాశయితుం శక్తౌ సర్వే తిష్ఠంతు వానరాః ||016||

అయుక్తం తు వినా దేవీం దృష్టబద్భిః ప్లవంగమాః|
సమీపం గంతుమస్మాభీ రాఘవస్య మహాత్మనః ||017||

దృష్టా దేవీ న చానీతా ఇతి తత్ర నివేదనం|
అయుక్తమివ పశ్యామి భవద్భిః ఖ్యాతవిక్రమైః ||018||

న హి వః ప్లవతే కశ్చిన్నాపి కశ్చిత్పరాక్రమే|
తుల్యః సామరదైత్యేషు లోకేషు హరిసత్తమాః ||019||

తేష్వేవం హతవీరేషు రాక్షసేషు హనూమతా|
కిమన్యదత్ర కర్తవ్యం గృహీత్వా యామ జానకీం ||020||

తమేవం కృతసంకల్పం జాంబవాన్హరిసత్తమః|
ఉవాచ పరమప్రీతో వాక్యమర్థవదర్థవిత్ ||021||

న తావదేషా మతిరక్షమా నో |
యథా భవాన్పశ్యతి రాజపుత్ర|
యథా తు రామస్య మతిర్నివిష్టా |
తథా భవాన్పశ్యతు కార్యసిద్ధిం ||022||

—♦ సర్గ 059 ♦—

తతో జాంబవతో వాక్యమగృహ్ణంత వనౌకసః|
అంగదప్రముఖా వీరా హనూమాంశ్చ మహాకపిః ||001||

ప్రీతిమంతస్తతః సర్వే వాయుపుత్రపురఃసరాః|
మహేంద్రాగ్రం పరిత్యజ్య పుప్లువుః ప్లవగర్షభాః ||002||

మేరుమందరసంకాశా మత్తా ఇవ మహాగజాః|
ఛాదయంత ఇవాకాశం మహాకాయా మహాబలాః ||003||

సభాజ్యమానం భూతైస్తమాత్మవంతం మహాబలం|
హనూమంతం మహావేగం వహంత ఇవ దృష్టిభిః ||004||

రాఘవే చార్థనిర్వృత్తిం భర్తుశ్చ పరమం యశః|
సమాధాయ సమృద్ధార్థాః కర్మసిద్ధిభిరున్నతాః ||005||

ప్రియాఖ్యానోన్ముఖాః సర్వే సర్వే యుద్ధాభినందినః|
సర్వే రామప్రతీకారే నిశ్చితార్థా మనస్వినః ||006||

ప్లవమానాః ఖమాప్లుత్య తతస్తే కాననౌకసః|
నందనోపమమాసేదుర్వనం ద్రుమలతాయుతం ||007||

యత్తన్మధువనం నామ సుగ్రీవస్యాభిరక్షితం|
అధృష్యం సర్వభూతానాం సర్వభూతమనోహరం ||008||

యద్రక్షతి మహావీర్యః సదా దధిముఖః కపిః|
మాతులః కపిముఖ్యస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః ||009||

తే తద్వనముపాగమ్య బభూవుః పరమోత్కటాః|
వానరా వానరేంద్రస్య మనఃకాంతతమం మహత్ ||010||

తతస్తే వానరా హృష్టా దృష్ట్వా మధువనం మహత్|
కుమారమభ్యయాచంత మధూని మధుపింగలాః ||011||

తతః కుమారస్తాన్వృద్ధాంజాంబవత్ప్రముఖాన్కపీన్|
అనుమాన్య దదౌ తేషాం నిసర్గం మధుభక్షణే ||012||

తతశ్చానుమతాః సర్వే సంప్రహృష్టా వనౌకసః|
ముదితాశ్చ తతస్తే చ ప్రనృత్యంతి తతస్తతః ||013||

గాయంతి కేచిత్ప్రణమంతి కేచి |
న్నృత్యంతి కేచిత్ప్రహసంతి కేచిత్|
పతంతి కేచిద్విచరంతి కేచి |
త్ప్లవంతి కేచిత్ప్రలపంతి కేచిత్ ||014||

పరస్పరం కేచిదుపాశ్రయంతే |
పరస్పరం కేచిదతిబ్రువంతే|
ద్రుమాద్ద్రుమం కేచిదభిప్లవంతే |
క్షితౌ నగాగ్రాన్నిపతంతి కేచిత్ ||015||

మహీతలాత్కేచిదుదీర్ణవేగా |
మహాద్రుమాగ్రాణ్యభిసంపతంతే|
గాయంతమన్యః ప్రహసన్నుపైతి |
హసంతమన్యః ప్రహసన్నుపైతి ||016||

రుదంతమన్యః ప్రరుదన్నుపైతి |
నుదంతమన్యః ప్రణుదన్నుపైతి|
సమాకులం తత్కపిసైన్యమాసీ |
న్మధుప్రపానోత్కట సత్త్వచేష్టం|
న చాత్ర కశ్చిన్న బభూవ మత్తో |
న చాత్ర కశ్చిన్న బభూవ తృప్తో ||017||

తతో వనం తత్పరిభక్ష్యమాణం |
ద్రుమాంశ్చ విధ్వంసితపత్రపుష్పాన్|
సమీక్ష్య కోపాద్దధివక్త్రనామా |
నివారయామాస కపిః కపీంస్తాన్ ||018||

స తైః ప్రవృద్ధైః పరిభర్త్స్యమానో |
వనస్య గోప్తా హరివీరవృద్ధః|
చకార భూయో మతిముగ్రతేజా |
వనస్య రక్షాం ప్రతి వానరేభ్యః ||019||

ఉవాచ కాంశ్చిత్పరుషాణి ధృష్ట |
మసక్తమన్యాంశ్చ తలైర్జఘాన|
సమేత్య కైశ్చిత్కలహం చకార |
తథైవ సామ్నోపజగామ కాంశ్చిత్ ||020||

స తైర్మదాచ్చాప్రతివార్య వేగై |
ర్బలాచ్చ తేనాప్రతివార్యమాణైః|
ప్రధర్షితస్త్యక్తభయైః సమేత్య |
ప్రకృష్యతే చాప్యనవేక్ష్య దోషం ||021||

నఖైస్తుదంతో దశనైర్దశంత |
స్తలైశ్చ పాదైశ్చ సమాప్నువంతః|
మదాత్కపిం తం కపయః సమగ్రా |
మహావనం నిర్విషయం చ చక్రుః ||022||

—♦ సర్గ 060 ♦—

తానువాచ హరిశ్రేష్ఠో హనూమాన్వానరర్షభః|
అవ్యగ్రమనసో యూయం మధు సేవత వానరాః ||001||

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం హరీణాం ప్రవరోఽఙ్గదః|
ప్రత్యువాచ ప్రసన్నాత్మా పిబంతు హరయో మధు ||002||

అవశ్యం కృతకార్యస్య వాక్యం హనుమతో మయా|
అకార్యమపి కర్తవ్యం కిమంగ పునరీదృశం ||003||

అందగస్య ముఖాచ్ఛ్రుత్వా వచనం వానరర్షభాః|
సాధు సాధ్వితి సంహృష్టా వానరాః ప్రత్యపూజయన్ ||004||

పూజయిత్వాంగదం సర్వే వానరా వానరర్షభం|
జగ్ముర్మధువనం యత్ర నదీవేగ ఇవ ద్రుతం ||005||

తే ప్రహృష్టా మధువనం పాలానాక్రమ్య వీర్యతః|
అతిసర్గాచ్చ పటవో దృష్ట్వా శ్రుత్వా చ మైథిలీం ||006||

ఉత్పత్య చ తతః సర్వే వనపాలాన్సమాగతాః|
తాడయంతి స్మ శతశః సక్తాన్మధువనే తదా ||007||

మధూని ద్రోణమాత్రాణి బహుభిః పరిగృహ్య తే|
ఘ్నంతి స్మ సహితాః సర్వే భక్షయంతి తథాపరే ||008||

కేచిత్పీత్వాపవిధ్యంతి మధూని మధుపింగలాః|
మధూచ్ఛిష్టేన కేచిచ్చ జఘ్నురన్యోన్యముత్కటాః ||009||

అపరే వృక్షమూలేషు శాఖాం గృహ్య వ్యవస్థితః|
అత్యర్థం చ మదగ్లానాః పర్ణాన్యాస్తీర్య శేరతే ||010||

ఉన్మత్తభూతాః ప్లవగా మధుమత్తాశ్చ హృష్టవత్|
క్షిపంత్యపి తథాన్యోన్యం స్ఖలంత్యపి తథాపరే ||011||

కేచిత్క్ష్వేడాన్ప్రకుర్వంతి కేచిత్కూజంతి హృష్టవత్|
హరయో మధునా మత్తాః కేచిత్సుప్తా మహీతలే ||012||

యేఽప్యత్ర మధుపాలాః స్యుః ప్రేష్యా దధిముఖస్య తు|
తేఽపి తైర్వానరైర్భీమైః ప్రతిషిద్ధా దిశో గతాః ||013||

జానుభిశ్చ ప్రకృష్టాశ్చ దేవమార్గం చ దర్శితాః|
అబ్రువన్పరమోద్విగ్నా గత్వా దధిముఖం వచః ||014||

హనూమతా దత్తవరైర్హతం మధువనం బలాత్|
వయం చ జానుభిః కృష్టా దేవమార్గం చ దర్శితాః ||015||

తతో దధిముఖః క్రుద్ధో వనపస్తత్ర వానరః|
హతం మధువనం శ్రుత్వా సాంత్వయామాస తాన్హరీన్ ||016||

ఏతాగచ్ఛత గచ్ఛామో వానరానతిదర్పితాన్|
బలేనావారయిష్యామో మధు భక్షయతో వయం ||017||

శ్రుత్వా దధిముఖస్యేదం వచనం వానరర్షభాః|
పునర్వీరా మధువనం తేనైవ సహితా యయుః ||018||

మధ్యే చైషాం దధిముఖః ప్రగృహ్య సుమహాతరుం|
సమభ్యధావద్వేగేనా తే చ సర్వే ప్లవంగమాః ||019||

తే శిలాః పాదపాంశ్చాపి పాషాణాంశ్చాపి వానరాః|
గృహీత్వాభ్యాగమన్క్రుద్ధా యత్ర తే కపికుంజరాః ||020||

తే స్వామివచనం వీరా హృదయేష్వవసజ్య తత్|
త్వరయా హ్యభ్యధావంత సాలతాలశిలాయుధాః ||021||

వృక్షస్థాంశ్చ తలస్థాంశ్చ వానరాన్బలదర్పితాన్|
అభ్యక్రామంత తే వీరాః పాలాస్తత్ర సహస్రశః ||022||

అథ దృష్ట్వా దధిముఖం క్రుద్ధం వానరపుంగవాః|
అభ్యధావంత వేగేన హనూమత్ప్రముఖాస్తదా ||023||

తం సవృక్షం మహాబాహుమాపతంతం మహాబలం|
ఆర్యకం ప్రాహరత్తత్ర బాహుభ్యాం కుపితోఽఙ్గదః ||024||

మదాంధశ న వేదైనమార్యకోఽయం మమేతి సః|
అథైనం నిష్పిపేషాశు వేగవద్వసుధాతలే ||025||

స భగ్నబాహుర్విముఖో విహ్వలః శోణితోక్షితః|
ముమోహ సహసా వీరో ముహూర్తం కపికుంజరః ||026||

స కథంచిద్విముక్తస్తైర్వానరైర్వానరర్షభః|
ఉవాచైకాంతమాగమ్య భృత్యాంస్తాన్సముపాగతాన్ ||027||

ఏతే తిష్ఠంతు గచ్ఛామో భర్తా నో యత్ర వానరః|
సుగ్రీవో విపులగ్రీవః సహ రామేణ తిష్ఠతి ||028||

సర్వం చైవాంగదే దోషం శ్రావయిష్యామి పార్థివ|
అమర్షీ వచనం శ్రుత్వా ఘాతయిష్యతి వానరాన్ ||029||

ఇష్టం మధువనం హ్యేతత్సుగ్రీవస్య మహాత్మనః|
పితృపైతామహం దివ్యం దేవైరపి దురాసదం ||030||

స వానరానిమాన్సర్వాన్మధులుబ్ధాన్గతాయుషః|
ఘాతయిష్యతి దండేన సుగ్రీవః ససుహృజ్జనాన్ ||031||

వధ్యా హ్యేతే దురాత్మానో నృపాజ్ఞా పరిభావినః|
అమర్షప్రభవో రోషః సఫలో నో భవిష్యతి ||032||

ఏవముక్త్వా దధిముఖో వనపాలాన్మహాబలః|
జగామ సహసోత్పత్య వనపాలైః సమన్వితః ||033||

నిమేషాంతరమాత్రేణ స హి ప్రాప్తో వనాలయః|
సహస్రాంశుసుతో ధీమాన్సుగ్రీవో యత్ర వానరః ||034||

రామం చ లక్ష్మణం చైవ దృష్ట్వా సుగ్రీవమేవ చ|
సమప్రతిష్ఠాం జగతీమాకాశాన్నిపపాత హ ||035||

స నిపత్య మహావీర్యః సర్వైస్తైః పరివారితః|
హరిర్దధిముఖః పాలైః పాలానాం పరమేశ్వరః ||036||

స దీనవదనో భూత్వా కృత్వా శిరసి చాంజలిం|
సుగ్రీవస్య శుభౌ మూర్ధ్నా చరణౌ ప్రత్యపీడయత్ ||037||

—♦ సర్గ 061 ♦—

తతో మూర్ధ్నా నిపతితం వానరం వానరర్షభః|
దృష్ట్వైవోద్విగ్నహృదయో వాక్యమేతదువాచ హ ||001||

ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ కస్మాత్త్వం పాదయోః పతితో మమ|
అభయం తే భవేద్వీర సత్యమేవాభిధీయతాం ||002||

స తు విశ్వాసితస్తేన సుగ్రీవేణ మహాత్మనా|
ఉత్థాయ చ మహాప్రాజ్ఞో వాక్యం దధిముఖోఽబ్రవీత్ ||003||

నైవర్క్షరజసా రాజన్న త్వయా నాపి వాలినా|
వనం నిసృష్టపూర్వం హి భక్షితం తత్తు వానరైః ||004||

ఏభిః ప్రధర్షితాశ్చైవ వారితా వనరక్షిభిః|
మధూన్యచింతయిత్వేమాన్భక్షయంతి పిబంతి చ ||005||

శిష్టమత్రాపవిధ్యంతి భక్షయంతి తథాపరే|
నివార్యమాణాస్తే సర్వే భ్రువౌ వై దర్శయంతి హి ||006||

ఇమే హి సంరబ్ధతరాస్తథా తైః సంప్రధర్షితాః|
వారయంతో వనాత్తస్మాత్క్రుద్ధైర్వానరపుంగవైః ||007||

తతస్తైర్బహుభిర్వీరైర్వానరైర్వానరర్షభాః|
సంరక్తనయనైః క్రోధాద్ధరయః సంప్రచాలితాః ||008||

పాణిభిర్నిహతాః కేచిత్కేచిజ్జానుభిరాహతాః|
ప్రకృష్టాశ్చ యథాకామం దేవమార్గం చ దర్శితాః ||009||

ఏవమేతే హతాః శూరాస్త్వయి తిష్ఠతి భర్తరి|
కృత్స్నం మధువనం చైవ ప్రకామం తైః ప్రభక్ష్యతే ||010||

ఏవం విజ్ఞాప్యమానం తు సుగ్రీవం వానరర్షభం|
అపృచ్ఛత్తం మహాప్రాజ్ఞో లక్ష్మణః పరవీరహా ||011||

కిమయం వానరో రాజన్వనపః ప్రత్యుపస్థితః|
కం చార్థమభినిర్దిశ్య దుఃఖితో వాక్యమబ్రవీత్ ||012||

ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవో లక్ష్మణేన మహాత్మనా|
లక్ష్మణం ప్రత్యువాచేదం వాక్యం వాక్యవిశారదః ||013||

ఆర్య లక్ష్మణ సంప్రాహ వీరో దధిముఖః కపిః|
అంగదప్రముఖైర్వీరైర్భక్షితం మధువానరైః ||014||

నైషామకృతకృత్యానామీదృశః స్యాదుపక్రమః|
వనం యథాభిపన్నం తైః సాధితం కర్మ వానరైః ||015||

దృష్టా దేవీ న సందేహో న చాన్యేన హనూమతా|
న హ్యన్యః సాధనే హేతుః కర్మణోఽస్య హనూమతః ||016||

కార్యసిద్ధిర్హనుమతి మతిశ్చ హరిపుంగవ|
వ్యవసాయశ్చ వీర్యం చ శ్రుతం చాపి ప్రతిష్ఠితం ||017||

జాంబవాన్యత్ర నేతా స్యాదంగదస్య బలేశ్వరః|
హనూమాంశ్చాప్యధిష్ఠాతా న తస్య గతిరన్యథా ||018||

అంగదప్రముఖైర్వీరైర్హతం మధువనం కిల|
విచింత్య దక్షిణామాశామాగతైర్హరిపుంగవైః ||019||

ఆగతైశ్చ ప్రవిష్టం తద్యథా మధువనం హి తైః|
ధర్షితం చ వనం కృత్స్నముపయుక్తం చ వానరైః|
వారితాః సహితాః పాలాస్తథా జానుభిరాహతాః ||020||

ఏతదర్థమయం ప్రాప్తో వక్తుం మధురవాగిహ|
నామ్నా దధిముఖో నామ హరిః ప్రఖ్యాతవిక్రమః ||021||

దృష్టా సీతా మహాబాహో సౌమిత్రే పశ్య తత్త్వతః|
అభిగమ్య యథా సర్వే పిబంతి మధు వానరాః ||022||

న చాప్యదృష్ట్వా వైదేహీం విశ్రుతాః పురుషర్షభ|
వనం దాత్త వరం దివ్యం ధర్షయేయుర్వనౌకసః ||023||

తతః ప్రహృష్టో ధర్మాత్మా లక్ష్మణః సహరాఘవః|
శ్రుత్వా కర్ణసుఖాం వాణీం సుగ్రీవవదనాచ్చ్యుతాం ||024||

ప్రాహృష్యత భృశం రామో లక్ష్మణశ్చ మహాయశాః|
శ్రుత్వా దధిముఖస్యేదం సుగ్రీవస్తు ప్రహృష్య చ|
వనపాలం పునర్వాక్యం సుగ్రీవః ప్రత్యభాషత ||025||

ప్రీతోఽస్మి సౌమ్య యద్భుక్తం వనం తైః కృతకర్మభిః|
మర్షితం మర్షణీయం చ చేష్టితం కృతకర్మణాం ||026||

ఇచ్ఛామి శీఘ్రం హనుమత్ప్రధానా |
న్శాఖామృగాంస్తాన్మృగరాజదర్పాన్|
ద్రష్టుం కృతార్థాన్సహ రాఘవాభ్యాం |
శ్రోతుం చ సీతాధిగమే ప్రయత్నం ||027||

—♦ సర్గ 062 ♦—

సుగ్రీవేణైవముక్తస్తు హృష్టో దధిముఖః కపిః|
రాఘవం లక్ష్మణం చైవ సుగ్రీవం చాభ్యవాదయత్ ||001||

స ప్రణమ్య చ సుగ్రీవం రాఘవౌ చ మహాబలౌ|
వానరైః సహితైః శూరైర్దివమేవోత్పపాత హ ||002||

స యథైవాగతః పూర్వం తథైవ త్వరితో గతః|
నిపత్య గగనాద్భూమౌ తద్వనం ప్రవివేశ హ ||003||

స ప్రవిష్టో మధువనం దదర్శ హరియూథపాన్|
విమదానుద్ధతాన్సర్వాన్మేహమానాన్మధూదకం ||004||

స తానుపాగమద్వీరో బద్ధ్వా కరపుటాంజలిం|
ఉవాచ వచనం శ్లక్ష్ణమిదం హృష్టవదంగదం ||005||

సౌమ్య రోషో న కర్తవ్యో యదేభిరభివారితః|
అజ్ఞానాద్రక్షిభిః క్రోధాద్భవంతః ప్రతిషేధితాః ||006||

యువరాజస్త్వమీశశ్చ వనస్యాస్య మహాబల|
మౌర్ఖ్యాత్పూర్వం కృతో దోషస్తద్భవాన్క్షంతుమర్హతి ||007||

యథైవ హి పితా తేఽభూత్పూర్వం హరిగణేశ్వరః|
తథా త్వమపి సుగ్రీవో నాన్యస్తు హరిసత్తమ ||008||

ఆఖ్యాతం హి మయా గత్వా పితృవ్యస్య తవానఘ|
ఇహోపయానం సర్వేషామేతేషాం వనచారిణాం ||009||

స త్వదాగమనం శ్రుత్వా సహైభిర్హరియూథపైః|
ప్రహృష్టో న తు రుష్టోఽసౌ వనం శ్రుత్వా ప్రధర్షితం ||010||

ప్రహృష్టో మాం పితృవ్యస్తే సుగ్రీవో వానరేశ్వరః|
శీఘ్రం ప్రేషయ సర్వాంస్తానితి హోవాచ పార్థివః ||011||

శ్రుత్వా దధిముఖస్యైతద్వచనం శ్లక్ష్ణమంగదః|
అబ్రవీత్తాన్హరిశ్రేష్ఠో వాక్యం వాక్యవిశారదః ||012||

శంకే శ్రుతోఽయం వృత్తాంతో రామేణ హరియూథపాః|
తత్క్షమం నేహ నః స్థాతుం కృతే కార్యే పరంతపాః ||013||

పీత్వా మధు యథాకామం విశ్రాంతా వనచారిణః|
కిం శేషం గమనం తత్ర సుగ్రీవో యత్ర మే గురుః ||014||

సర్వే యథా మాం వక్ష్యంతి సమేత్య హరియూథపాః|
తథాస్మి కర్తా కర్తవ్యే భవద్భిః పరవానహం ||015||

నాజ్ఞాపయితుమీశోఽహం యువరాజోఽస్మి యద్యపి|
అయుక్తం కృతకర్మాణో యూయం ధర్షయితుం మయా ||016||

బ్రువతశ్చాంగదస్యైవం శ్రుత్వా వచనమవ్యయం|
ప్రహృష్టమనసో వాక్యమిదమూచుర్వనౌకసః ||017||

ఏవం వక్ష్యతి కో రాజన్ప్రభుః సన్వానరర్షభ|
ఐశ్వర్యమదమత్తో హి సర్వోఽహమితి మన్యతే ||018||

తవ చేదం సుసదృశం వాక్యం నాన్యస్య కస్యచిత్|
సంనతిర్హి తవాఖ్యాతి భవిష్యచ్ఛుభభాగ్యతాం ||019||

సర్వే వయమపి ప్రాప్తాస్తత్ర గంతుం కృతక్షణాః|
స యత్ర హరివీరాణాం సుగ్రీవః పతిరవ్యయః ||020||

త్వయా హ్యనుక్తైర్హరిభిర్నైవ శక్యం పదాత్పదం|
క్వచిద్గంతుం హరిశ్రేష్ఠ బ్రూమః సత్యమిదం తు తే ||021||

ఏవం తు వదతాం తేషామంగదః ప్రత్యభాషత|
బాఢం గచ్ఛామ ఇత్యుక్త్వా ఉత్పపాత మహీతలాత్ ||022||

ఉత్పతంతమనూత్పేతుః సర్వే తే హరియూథపాః|
కృత్వాకాశం నిరాకాశం యజ్ఞోత్క్షిప్తా ఇవానలాః ||023||

తేఽమ్బరం సహసోత్పత్య వేగవంతః ప్లవంగమాః|
వినదంతో మహానాదం ఘనా వాతేరితా యథా ||024||

అంగదే హ్యననుప్రాప్తే సుగ్రీవో వానరాధిపః|
ఉవాచ శోకోపహతం రామం కమలలోచనం ||025||

సమాశ్వసిహి భద్రం తే దృష్టా దేవీ న సంశయః|
నాగంతుమిహ శక్యం తైరతీతే సమయే హి నః ||026||

న మత్సకాశమాగచ్ఛేత్కృత్యే హి వినిపాతితే|
యువరాజో మహాబాహుః ప్లవతాం ప్రవరోఽఙ్గదః ||027||

యద్యప్యకృతకృత్యానామీదృశః స్యాదుపక్రమః|
భవేత్తు దీనవదనో భ్రాంతవిప్లుతమానసః ||028||

పితృపైతామహం చైతత్పూర్వకైరభిరక్షితం|
న మే మధువనం హన్యాదహృష్టః ప్లవగేశ్వరః ||029||

కౌసల్యా సుప్రజా రామ సమాశ్వసిహి సువ్రత|
దృష్టా దేవీ న సందేహో న చాన్యేన హనూమతా|
న హ్యన్యః కర్మణో హేతుః సాధనే తద్విధో భవేత్ ||030||

హనూమతి హి సిద్ధిశ్చ మతిశ్చ మతిసత్తమ|
వ్యవసాయశ్చ వీర్యం చ సూర్యే తేజ ఇవ ధ్రువం ||031||

జాంబవాన్యత్ర నేతా స్యాదంగదశ్చ బలేశ్వరః|
హనూమాంశ్చాప్యధిష్ఠాతా న తస్య గతిరన్యథా ||032||

మా భూశ్చింతా సమాయుక్తః సంప్రత్యమితవిక్రమ ||033||

తతః కిల కిలా శబ్దం శుశ్రావాసన్నమంబరే|
హనూమత్కర్మదృప్తానాం నర్దతాం కాననౌకసాం|
కిష్కింధాముపయాతానాం సిద్ధిం కథయతామివ ||034||

తతః శ్రుత్వా నినాదం తం కపీనాం కపిసత్తమః|
ఆయతాంచితలాంగూలః సోఽభవద్ధృష్టమానసః ||035||

ఆజగ్ముస్తేఽపి హరయో రామదర్శనకాంక్షిణః|
అంగదం పురతః కృత్వా హనూమంతం చ వానరం ||036||

తేఽఙ్గదప్రముఖా వీరాః ప్రహృష్టాశ్చ ముదాన్వితాః|
నిపేతుర్హరిరాజస్య సమీపే రాఘవస్య చ ||037||

హనూమాంశ్చ మహాబహుః ప్రణమ్య శిరసా తతః|
నియతామక్షతాం దేవీం రాఘవాయ న్యవేదయత్ ||038||

నిశ్చితార్థం తతస్తస్మిన్సుగ్రీవం పవనాత్మజే|
లక్ష్మణః ప్రీతిమాన్ప్రీతం బహుమానాదవైక్షత ||039||

ప్రీత్యా చ రమమాణోఽథ రాఘవః పరవీరహా|
బహు మానేన మహతా హనూమంతమవైక్షత ||040||

—♦ సర్గ 063 ♦—

తతః ప్రస్రవణం శైలం తే గత్వా చిత్రకాననం|
ప్రణమ్య శిరసా రామం లక్ష్మణం చ మహాబలం ||001||

యువరాజం పురస్కృత్య సుగ్రీవమభివాద్య చ|
ప్రవృత్తమథ సీతాయాః ప్రవక్తుముపచక్రముః ||002||

రావణాంతఃపురే రోధం రాక్షసీభిశ్చ తర్జనం|
రామే సమనురాగం చ యశ్చాపి సమయః కృతః ||003||

ఏతదాఖ్యాంతి తే సర్వే హరయో రామ సంనిధౌ|
వైదేహీమక్షతాం శ్రుత్వా రామస్తూత్తరమబ్రవీత్ ||004||

క్వ సీతా వర్తతే దేవీ కథం చ మయి వర్తతే|
ఏతన్మే సర్వమాఖ్యాత వైదేహీం ప్రతి వానరాః ||005||

రామస్య గదితం శ్రుత్వ హరయో రామసంనిధౌ|
చోదయంతి హనూమంతం సీతావృత్తాంతకోవిదం ||006||

శ్రుత్వా తు వచనం తేషాం హనూమాన్మారుతాత్మజః|
ఉవాచ వాక్యం వాక్యజ్ఞః సీతాయా దర్శనం యథా ||007||

సముద్రం లంఘయిత్వాహం శతయోజనమాయతం|
అగచ్ఛం జానకీం సీతాం మార్గమాణో దిదృక్షయా ||008||

తత్ర లంకేతి నగరీ రావణస్య దురాత్మనః|
దక్షిణస్య సముద్రస్య తీరే వసతి దక్షిణే ||009||

తత్ర దృష్టా మయా సీతా రావణాంతఃపురే సతీ|
సంన్యస్య త్వయి జీవంతీ రామా రామ మనోరథం ||010||

దృష్టా మే రాక్షసీ మధ్యే తర్జ్యమానా ముహుర్ముహుః|
రాక్షసీభిర్విరూపాభీ రక్షితా ప్రమదావనే ||011||

దుఃఖమాపద్యతే దేవీ తవాదుఃఖోచితా సతీ|
రావణాంతఃపురే రుద్ధ్వా రాక్షసీభిః సురక్షితా ||012||

ఏకవేణీధరా దీనా త్వయి చింతాపరాయణా|
అధఃశయ్యా వివర్ణాంగీ పద్మినీవ హిమాగమే ||013||

రావణాద్వినివృత్తార్థా మర్తవ్యకృతనిశ్చయా|
దేవీ కథంచిత్కాకుత్స్థ త్వన్మనా మార్గితా మయా ||014||

ఇక్ష్వాకువంశవిఖ్యాతిం శనైః కీర్తయతానఘ|
స మయా నరశార్దూల విశ్వాసముపపాదితా ||015||

తతః సంభాషితా దేవి సర్వమర్థం చ దర్శితా|
రామసుగ్రీవసఖ్యం చ శ్రుత్వా ప్రీతిముపాగతా ||016||

నియతః సముదాచారో భక్తిశ్చాస్యాస్తథా త్వయి|
ఏవం మయా మహాభాగా దృష్టా జనకనందినీ|
ఉగ్రేణ తపసా యుక్తా త్వద్భక్త్యా పురుషర్షభ ||017||

అభిజ్ఞానం చ మే దత్తం యథావృత్తం తవాంతికే|
చిత్రకూటే మహాప్రాజ్ఞ వాయసం ప్రతి రాఘవ ||018||

విజ్ఞాప్యశ్చ నర వ్యాఘ్రో రామో వాయుసుత త్వయా|
అఖిలేనేహ యద్దృష్టమితి మామాహ జానకీ ||019||

ఇదం చాస్మై ప్రదాతవ్యం యత్నాత్సుపరిరక్షితం|
బ్రువతా వచనాన్యేవం సుగ్రీవస్యోపశృణ్వతః ||020||

ఏష చూడామణిః శ్రీమాన్మయా తే యత్నరక్షితః|
మనఃశిలాయాస్తికలస్తం స్మరస్వేతి చాబ్రవీత్ ||021||

ఏష నిర్యాతితః శ్రీమాన్మయా తే వారిసంభవః|
ఏతం దృష్ట్వా ప్రమోదిష్యే వ్యసనే త్వామివానఘ ||022||

జీవితం ధారయిష్యామి మాసం దశరథాత్మజ|
ఊర్ధ్వం మాసాన్న జీవేయం రక్షసాం వశమాగతా ||023||

ఇతి మామబ్రవీత్సీతా కృశాంగీ ధర్మ చారిణీ|
రావణాంతఃపురే రుద్ధా మృగీవోత్ఫుల్లలోచనా ||024||

ఏతదేవ మయాఖ్యాతం సర్వం రాఘవ యద్యథా|
సర్వథా సాగరజలే సంతారః ప్రవిధీయతాం ||025||

తౌ జాతాశ్వాసౌ రాజపుత్రౌ విదిత్వా |
తచ్చాభిజ్ఞానం రాఘవాయ ప్రదాయ|
దేవ్యా చాఖ్యాతం సర్వమేవానుపూర్వ్యా |
ద్వాచా సంపూర్ణం వాయుపుత్రః శశంస ||026||

—♦ సర్గ 064 ♦—

ఏవముక్తో హనుమతా రామో దశరథాత్మజః|
తం మణిం హృదయే కృత్వా ప్రరురోద సలక్ష్మణః ||001||

తం తు దృష్ట్వా మణిశ్రేష్ఠం రాఘవః శోకకర్శితః|
నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యాం సుగ్రీవమిదమబ్రవీత్ ||002||

యథైవ ధేనుః స్రవతి స్నేహాద్వత్సస్య వత్సలా|
తథా మమాపి హృదయం మణిరత్నస్య దర్శనాత్ ||003||

మణిరత్నమిదం దత్తం వైదేహ్యాః శ్వశురేణ మే|
వధూకాలే యథా బద్ధమధికం మూర్ధ్ని శోభతే ||004||

అయం హి జలసంభూతో మణిః ప్రవరపూజితః|
యజ్ఞే పరమతుష్టేన దత్తః శక్రేణ ధీమతా ||005||

ఇమం దృష్ట్వా మణిశ్రేష్ఠం తథా తాతస్య దర్శనం|
అద్యాస్మ్యవగతః సౌమ్య వైదేహస్య తథా విభోః ||006||

అయం హి శోభతే తస్యాః ప్రియాయా మూర్ధ్ని మే మణిః|
అద్యాస్య దర్శనేనాహం ప్రాప్తాం తామివ చింతయే ||007||

కిమాహ సీతా వైదేహీ బ్రూహి సౌమ్య పునః పునః|
పరాసుమివ తోయేన సించంతీ వాక్యవారిణా ||008||

ఇతస్తు కిం దుఃఖతరం యదిమం వారిసంభవం|
మణిం పశ్యామి సౌమిత్రే వైదేహీమాగతం వినా ||009||

చిరం జీవతి వైదేహీ యది మాసం ధరిష్యతి|
క్షణం సౌమ్య న జీవేయం వినా తామసితేక్షణాం ||010||

నయ మామపి తం దేశం యత్ర దృష్టా మమ ప్రియా|
న తిష్ఠేయం క్షణమపి ప్రవృత్తిముపలభ్య చ ||011||

కథం సా మమ సుశ్రోణి భీరు భీరుః సతీ తదా|
భయావహానాం ఘోరాణాం మధ్యే తిష్ఠతి రక్షసాం ||012||

శారదస్తిమిరోన్ముఖో నూనం చంద్ర ఇవాంబుదైః|
ఆవృతం వదనం తస్యా న విరాజతి రాక్షసైః ||013||

కిమాహ సీతా హనుమంస్తత్త్వతః కథయస్వ మే|
ఏతేన ఖలు జీవిష్యే భేషజేనాతురో యథా ||014||

మధురా మధురాలాపా కిమాహ మమ భామినీ|
మద్విహీనా వరారోహా హనుమన్కథయస్వ మే|
దుఃఖాద్దుఃఖతరం ప్రాప్య కథం జీవతి జానకీ ||015||

—♦ సర్గ 065 ♦—

ఏవముక్తస్తు హనుమాన్రాఘవేణ మహాత్మనా|
సీతాయా భాషితం సర్వం న్యవేదయత రాఘవే ||001||

ఇదముక్తవతీ దేవీ జానకీ పురుషర్షభ|
పూర్వవృత్తమభిజ్ఞానం చిత్రకూటే యథా తథం ||002||

సుఖసుప్తా త్వయా సార్ధం జానకీ పూర్వముత్థితా|
వాయసః సహసోత్పత్య విరరాద స్తనాంతరే ||003||

పర్యాయేణ చ సుప్తస్త్వం దేవ్యంకే భరతాగ్రజ|
పునశ్చ కిల పక్షీ స దేవ్యా జనయతి వ్యథాం ||004||

తతః పునరుపాగమ్య విరరాద భృశం కిల|
తతస్త్వం బోధితస్తస్యాః శోణితేన సముక్షితః ||005||

వాయసేన చ తేనైవ సతతం బాధ్యమానయా|
బోధితః కిల దేవ్యాస్త్వం సుఖసుప్తః పరంతప ||006||

తాం తు దృష్ట్వా మహాబాహో రాదితాం చ స్తనాంతరే|
ఆశీవిష ఇవ క్రుద్ధో నిఃశ్వసన్నభ్యభాషథాః ||007||

నఖాగ్రైః కేన తే భీరు దారితం తు స్తనాంతరం|
కః క్రీడతి సరోషేణ పంచవక్త్రేణ భోగినా ||008||

నిరీక్షమాణః సహసా వాయసం సమవైక్షతాః|
నఖైః సరుధిరైస్తీక్ష్ణైర్మామేవాభిముఖం స్థితం ||009||

సుతః కిల స శక్రస్య వాయసః పతతాం వరః|
ధరాంతరచరః శీఘ్రం పవనస్య గతౌ సమః ||010||

తతస్తస్మిన్మహాబాహో కోపసంవర్తితేక్షణః|
వాయసే త్వం కృత్వాః క్రూరాం మతిం మతిమతాం వర ||011||

స దర్భం సంస్తరాద్గృహ్య బ్రహ్మాస్త్రేణ న్యయోజయః|
స దీప్త ఇవ కాలాగ్నిర్జజ్వాలాభిముఖః ఖగం ||012||

స త్వం ప్రదీప్తం చిక్షేప దర్భం తం వాయసం ప్రతి|
తతస్తు వాయసం దీప్తః స దర్భోఽనుజగామ హ ||013||

స పిత్రా చ పరిత్యక్తః సురైః సర్వైర్మహర్షిభిః|
త్రీల్లోకాన్సంపరిక్రమ్య త్రాతారం నాధిగచ్ఛతి ||014||

తం త్వం నిపతితం భూమౌ శరణ్యః శరణాగతం|
వధార్హమపి కాకుత్స్థ కృపయా పరిపాలయః ||015||

మోఘమస్త్రం న శక్యం తు కర్తుమిత్యేవ రాఘవ|
తతస్తస్యాక్షికాకస్య హినస్తి స్మ స దక్షిణం ||016||

రామ త్వాం స నమస్కృత్వా రాజ్ఞో దశరథస్య చ|
విసృష్టస్తు తదా కాకః ప్రతిపేదే ఖమాలయం ||017||

ఏవమస్త్రవిదాం శ్రేష్ఠః సత్త్వవాఞ్శీలవానపి|
కిమర్థమస్త్రం రక్షఃసు న యోజయసి రాఘవ ||018||

న నాగా నాపి గంధర్వా నాసురా న మరుద్గణాః|
తవ రామ ముఖే స్థాతుం శక్తాః ప్రతిసమాధితుం ||019||

తవ వీర్యవతః కచ్చిన్మయి యద్యస్తి సంభ్రమః|
క్షిప్రం సునిశితైర్బాణైర్హన్యతాం యుధి రావణః ||020||

భ్రాతురాదేశమాదాయ లక్ష్మణో వా పరంతపః|
స కిమర్థం నరవరో న మాం రక్షతి రాఘవః ||021||

శక్తౌ తౌ పురుషవ్యాఘ్రౌ వాయ్వగ్నిసమతేజసౌ|
సురాణామపి దుర్ధర్షౌ కిమర్థం మాముపేక్షతః ||022||

మమైవ దుష్కృతం కించిన్మహదస్తి న సంశయః|
సమర్థౌ సహితౌ యన్మాం నాపేక్షేతే పరంతపౌ ||023||

వైదేహ్యా వచనం శ్రుత్వా కరుణం సాశ్రుభాషితం|
పునరప్యహమార్యాం తామిదం వచనమబ్రువం ||024||

త్వచ్ఛోకవిముఖో రామో దేవి సత్యేన తే శపే|
రామే దుఃఖాభిభూతే చ లక్ష్మణః పరితప్యతే ||025||

కథంచిద్భవతీ దృష్టా న కాలః పరిశోచితుం|
ఇమం ముహూర్తం దుఃఖానామంతం ద్రక్ష్యసి భామిని ||026||

తావుభౌ నరశార్దూలౌ రాజపుత్రావరిందమౌ|
త్వద్దర్శనకృతోత్సాహౌ లంకాం భస్మీకరిష్యతః ||027||

హత్వా చ సమరే రౌద్రం రావణం సహ బాంధవం|
రాఘవస్త్వాం మహాబాహుః స్వాం పురీం నయతే ధ్రువం ||028||

యత్తు రామో విజానీయాదభిజ్ఞానమనిందితే|
ప్రీతిసంజననం తస్య ప్రదాతుం తత్త్వమర్హసి ||029||

సాభివీక్ష్య దిశః సర్వా వేణ్యుద్గ్రథనముత్తమం|
ముక్త్వా వస్త్రాద్దదౌ మహ్యం మణిమేతం మహాబల ||030||

ప్రతిగృహ్య మణిం దివ్యం తవ హేతో రఘూత్తమ|
శిరసా సంప్రణమ్యైనామహమాగమనే త్వరే ||031||

గమనే చ కృతోత్సాహమవేక్ష్య వరవర్ణినీ|
వివర్ధమానం చ హి మాముయాచ జనకాత్మజా|
అశ్రుపూర్ణముఖీ దీనా బాష్పసందిగ్ధభాషిణీ ||032||

హనుమన్సింహసంకాశౌ తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ|
సుగ్రీవం చ సహామాత్యం సర్వాన్బ్రూయా అనామయం ||033||

యథా చ స మహాబాహుర్మాం తారయతి రాఘవః|
అస్మాద్దుఃఖాంబుసంరోధాత్తత్సమాధాతుమర్హసి ||034||

ఇమం చ తీవ్రం మమ శోకవేగం |
రక్షోభిరేభిః పరిభర్త్సనం చ|
బ్రూయాస్తు రామస్య గతః సమీపం |
శివశ్చ తేఽధ్వాస్తు హరిప్రవీర ||035||

ఏతత్తవార్యా నృపరాజసింహ |
సీతా వచః ప్రాహ విషాదపూర్వం|
ఏతచ్చ బుద్ధ్వా గదితం మయా త్వం |
శ్రద్ధత్స్వ సీతాం కుశలాం సమగ్రాం ||036||

—♦ సర్గ 066 ♦—

అథాహముత్తరం దేవ్యా పునరుక్తః ససంభ్రమం|
తవ స్నేహాన్నరవ్యాఘ్ర సౌహార్యాదనుమాన్య చ ||001||

ఏవం బహువిధం వాచ్యో రామో దాశరథిస్త్వయా|
యథా మామాప్నుయాచ్ఛీఘ్రం హత్వా రావణమాహవే ||002||

యది వా మన్యసే వీర వసైకాహమరిందమ|
కస్మింశ్చిత్సంవృతే దేశే విశ్రాంతః శ్వో గమిష్యసి ||003||

మమ చాప్యల్పభాగ్యాయాః సాన్నిధ్యాత్తవ వానర|
అస్య శోకవిపాకస్య ముహూర్తం స్యాద్విమోక్షణం ||004||

గతే హి త్వయి విక్రాంతే పునరాగమనాయ వై|
ప్రాణానామపి సందేహో మమ స్యాన్నాత్ర సంశయః ||005||

తవాదర్శనజః శోకో భూయో మాం పరితాపయేత్|
దుఃఖాద్దుఃఖపరాభూతాం దుర్గతాం దుఃఖభాగినీం ||006||

అయం తు వీరసందేహస్తిష్ఠతీవ మమాగ్రతః|
సుమహాంస్త్వత్సహాయేషు హర్యృక్షేషు అసంశయః ||007||

కథం ను ఖలు దుష్పారం తరిష్యంతి మహోదధిం|
తాని హర్యృక్షసైన్యాని తౌ వా నరవరాత్మజౌ ||008||

త్రయాణామేవ భూతానాం సాగరస్యాస్య లంఘనే|
శక్తిః స్యాద్వైనతేయస్య వాయోర్వా తవ వానఘ ||009||

తదస్మిన్కార్యనియోగే వీరైవం దురతిక్రమే|
కిం పశ్యసి సమాధానం బ్రూహి కార్యవిదాం వర ||010||

కామమస్య త్వమేవైకః కార్యస్య పరిసాధనే|
పర్యాప్తః పరవీరఘ్న యశస్యస్తే బలోదయః ||011||

బలైః సమగ్రైర్యది మాం హత్వా రావణమాహవే|
విజయీ స్వాం పురీం రామో నయేత్తత్స్యాద్యశస్కరం ||012||

యథాహం తస్య వీరస్య వనాదుపధినా హృతా|
రక్షసా తద్భయాదేవ తథా నార్హతి రాఘవః ||013||

బలైస్తు సంకులాం కృత్వా లంకాం పరబలార్దనః|
మాం నయేద్యది కాకుత్స్థస్తత్తస్య సదృశం భవేత్ ||014||

తద్యథా తస్య విక్రాంతమనురూపం మహాత్మనః|
భవత్యాహవశూరస్య తథా త్వముపపాదయ ||015||

తదర్థోపహితం వాక్యం ప్రశ్రితం హేతుసంహితం|
నిశమ్యాహం తతః శేషం వాక్యముత్తరమబ్రువం ||016||

దేవి హర్యృక్షసైన్యానామీశ్వరః ప్లవతాం వరః|
సుగ్రీవః సత్త్వసంపన్నస్తవార్థే కృతనిశ్చయః ||017||

తస్య విక్రమసంపన్నాః సత్త్వవంతో మహాబలాః|
మనఃసంకల్పసంపాతా నిదేశే హరయః స్థితాః ||018||

యేషాం నోపరి నాధస్తాన్న తిర్యక్సజ్జతే గతిః|
న చ కర్మసు సీదంతి మహత్స్వమితతేజసః ||019||

అసకృత్తైర్మహాభాగైర్వానరైర్బలసంయుతైః|
ప్రదక్షిణీకృతా భూమిర్వాయుమార్గానుసారిభిః ||020||

మద్విశిష్టాశ్చ తుల్యాశ్చ సంతి తత్ర వనౌకసః|
మత్తః ప్రత్యవరః కశ్చిన్నాస్తి సుగ్రీవసంనిధౌ ||021||

అహం తావదిహ ప్రాప్తః కిం పునస్తే మహాబలాః|
న హి ప్రకృష్టాః ప్రేష్యంతే ప్రేష్యంతే హీతరే జనాః ||022||

తదలం పరితాపేన దేవి మన్యుర్వ్యపైతు తే|
ఏకోత్పాతేన తే లంకామేష్యంతి హరియూథపాః ||023||

మమ పృష్ఠగతౌ తౌ చ చంద్రసూర్యావివోదితౌ|
త్వత్సకాశం మహాభాగే నృసింహావాగమిష్యతః ||024||

అరిఘ్నం సింహసంకాశం క్షిప్రం ద్రక్ష్యసి రాఘవం|
లక్ష్మణం చ ధనుష్పాణిం లంకా ద్వారముపస్థితం ||025||

నఖదంష్ట్రాయుధాన్వీరాన్సింహశార్దూలవిక్రమాన్|
వానరాన్వానరేంద్రాభాన్క్షిప్రం ద్రక్ష్యసి సంగతాన్ ||026||

శైలాంబుదన్నికాశానాం లంకామలయసానుషు|
నర్దతాం కపిముఖ్యానామచిరాచ్ఛ్రోష్యసే స్వనం ||027||

నివృత్తవనవాసం చ త్వయా సార్ధమరిందమం|
అభిషిక్తమయోధ్యాయాం క్షిప్రం ద్రక్ష్యసి రాఘవం ||028||

తతో మయా వాగ్భిరదీనభాషిణీ |
శివాభిరిష్టాభిరభిప్రసాదితా|
జగామ శాంతిం మమ మైథిలాత్మజా |
తవాపి శోకేన తథాభిపీడితా ||029||

యుద్ధకాండ

—♦ సర్గ 001 ♦—

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం యథావదభిభాషితం|
రామః ప్రీతిసమాయుక్తో వాక్యముత్తరమబ్రవీత్ ||001||

కృతం హనుమతా కార్యం సుమహద్భువి దుష్కరం|
మనసాపి యదన్యేన న శక్యం ధరణీతలే ||002||

న హి తం పరిపశ్యామి యస్తరేత మహార్ణవం|
అన్యత్ర గరుణాద్వాయోరన్యత్ర చ హనూమతః ||003||

దేవదానవయక్షాణాం గంధర్వోరగరక్షసాం|
అప్రధృష్యాం పురీం లంకాం రావణేన సురక్షితాం ||004||

ప్రవిష్టః సత్త్వమాశ్రిత్య జీవన్కో నామ నిష్క్రమేత్|
కో విశేత్సుదురాధర్షాం రాక్షసైశ్చ సురక్షితాం|
యో వీర్యబలసంపన్నో న సమః స్యాద్ధనూమతః ||005||

భృత్యకార్యం హనుమతా సుగ్రీవస్య కృతం మహత్|
ఏవం విధాయ స్వబలం సదృశం విక్రమస్య చ ||006||

యో హి భృత్యో నియుక్తః సన్భర్త్రా కర్మణి దుష్కరే|
కుర్యాత్తదనురాగేణ తమాహుః పురుషోత్తమం ||007||

నియుక్తో నృపతేః కార్యం న కుర్యాద్యః సమాహితః|
భృత్యో యుక్తః సమర్థశ్చ తమాహుః పురుషాధమం ||008||

తన్నియోగే నియుక్తేన కృతం కృత్యం హనూమతా|
న చాత్మా లఘుతాం నీతః సుగ్రీవశ్చాపి తోషితః ||009||

అహం చ రఘువంశశ్చ లక్ష్మణశ్చ మహాబలః|
వైదేహ్యా దర్శనేనాద్య ధర్మతః పరిరక్షితాః ||010||

ఇదం తు మమ దీనస్యా మనో భూయః ప్రకర్షతి|
యదిహాస్య ప్రియాఖ్యాతుర్న కుర్మి సదృశం ప్రియం ||011||

ఏష సర్వస్వభూతస్తు పరిష్వంగో హనూమతః|
మయా కాలమిమం ప్రాప్య దత్తస్తస్య మహాత్మనః ||012||

సర్వథా సుకృతం తావత్సీతాయాః పరిమార్గణం|
సాగరం తు సమాసాద్య పునర్నష్టం మనో మమ ||013||

కథం నామ సముద్రస్య దుష్పారస్య మహాంభసః|
హరయో దక్షిణం పారం గమిష్యంతి సమాహితాః ||014||

యద్యప్యేష తు వృత్తాంతో వైదేహ్యా గదితో మమ|
సముద్రపారగమనే హరీణాం కిమివోత్తరం ||015||

ఇత్యుక్త్వా శోకసంభ్రాంతో రామః శత్రునిబర్హణః|
హనూమంతం మహాబాహుస్తతో ధ్యానముపాగమత్ ||016||

—♦ సర్గ 002 ♦—

తం తు శోకపరిద్యూనం రామం దశరథాత్మజం|
ఉవాచ వచనం శ్రీమాన్సుగ్రీవః శోకనాశనం ||001||

కిం త్వం సంతప్యసే వీర యథాన్యః ప్రాకృతస్తథా|
మైవం భూస్త్యజ సంతాపం కృతఘ్న ఇవ సౌహృదం ||002||

సంతాపస్య చ తే స్థానం న హి పశ్యామి రాఘవ|
ప్రవృత్తావుపలబ్ధాయాం జ్ఞాతే చ నిలయే రిపోః ||003||

ధృతిమాఞ్శాస్త్రవిత్ప్రాజ్ఞః పండితశ్చాసి రాఘవ|
త్యజేమాం పాపికాం బుద్ధిం కృత్వాత్మేవార్థదూషణీం ||004||

సముద్రం లంఘయిత్వా తు మహానక్రసమాకులం|
లంకామారోహయిష్యామో హనిష్యామశ్చ తే రిపుం ||005||

నిరుత్సాహస్య దీనస్య శోకపర్యాకులాత్మనః|
సర్వార్థా వ్యవసీదంతి వ్యసనం చాధిగచ్ఛతి ||006||

ఇమే శూరాః సమర్థాశ్చ సర్వే నో హరియూథపాః|
త్వత్ప్రియార్థం కృతోత్సాహాః ప్రవేష్టుమపి పావకం ||007||

ఏషాం హర్షేణ జానామి తర్కశ్చాస్మిందృఢో మమ|
విక్రమేణ సమానేష్యే సీతాం హత్వా యథా రిపుం ||008||

సేతురత్ర యథా వధ్యేద్యథా పశ్యేమ తాం పురీం|
తస్య రాక్షసరాజస్య తథా త్వం కురు రాఘవ ||009||

దృష్ట్వా తాం హి పురీం లంకాం త్రికూటశిఖరే స్థితాం|
హతం చ రావణం యుద్ధే దర్శనాదుపధారయ ||010||

సేతుబద్ధః సముద్రే చ యావల్లంకా సమీపతః|
సర్వం తీర్ణం చ వై సైన్యం జితమిత్యుపధార్యతాం ||011||

ఇమే హి సమరే శూరా హరయః కామరూపిణః|
తదలం విక్లవా బుద్ధీ రాజన్సర్వార్థనాశనీ ||012||

పురుషస్య హి లోకేఽస్మిఞ్శోకః శౌర్యాపకర్షణః|
యత్తు కార్యం మనుష్యేణ శౌండీర్యమవలంబతా|
శూరాణాం హి మనుష్యాణాం త్వద్విధానాం మహాత్మనాం ||013||

వినష్టే వా ప్రనష్టే వా శోకః సర్వార్థనాశనః|
త్వం తు బుద్ధిమతాం శ్రేష్ఠః సర్వశాస్త్రార్థకోవిదః ||014||

మద్విధైః సచివైః సార్థమరిం జేతుమిహార్హసి|
న హి పశ్యామ్యహం కంచిత్త్రిషు లోకేషు రాఘవ ||015||

గృహీతధనుషో యస్తే తిష్ఠేదభిముఖో రణే|
వానరేషు సమాసక్తం న తే కార్యం విపత్స్యతే ||016||

అచిరాద్ద్రక్ష్యసే సీతాం తీర్త్వా సాగరమక్షయం|
తదలం శోకమాలంబ్య క్రోధమాలంబ భూపతే ||017||

నిశ్చేష్టాః క్షత్రియా మందాః సర్వే చండస్య బిభ్యతి|
లంగనార్థం చ ఘోరస్య సముద్రస్య నదీపతేః ||018||

సహోస్మాభిరిహోపేతః సూక్ష్మబుద్ధిర్విచారయ|
ఇమే హి సమరే శూరా హరయః కామరూపిణః ||019||

తానరీన్విధమిష్యంతి శిలాపాదపవృష్టిభిః|
కథంచిత్పరిపశ్యామస్తే వయం వరుణాలయం ||020||

కిముక్త్వా బహుధా చాపి సర్వథా విజయీ భవాన్ ||021||

—♦ సర్గ 003 ♦—

సుగ్రీవస్య వచః శ్రుత్వా హేతుమత్పరమార్థవిత్|
ప్రతిజగ్రాహ కాకుత్స్థో హనూమంతమథాబ్రవీత్ ||001||

తరసా సేతుబంధేన సాగరోచ్ఛోషణేన వా|
సర్వథా సుసమర్థోఽస్మి సాగరస్యాస్య లంఘనే ||002||

కతి దుర్గాణి దుర్గాయా లంకాయాస్తద్బ్రవీహి మే|
జ్ఞాతుమిచ్ఛామి తత్సర్వం దర్శనాదివ వానర ||003||

బలస్య పరిమాణం చ ద్వారదుర్గక్రియామపి|
గుప్తి కర్మ చ లంకాయా రక్షసాం సదనాని చ ||004||

యథాసుఖం యథావచ్చ లంకాయామసి దృష్టవాన్|
సరమాచక్ష్వ తత్త్వేన సర్వథా కుశలో హ్యసి ||005||

శ్రుత్వా రామస్య వచనం హనూమాన్మారుతాత్మజః|
వాక్యం వాక్యవిదాం శ్రేష్ఠో రామం పునరథాబ్రవీత్ ||006||

శ్రూయతాం సర్వమాఖ్యాస్యే దుర్గకర్మవిధానతః|
గుప్తా పురీ యథా లంకా రక్షితా చ యథా బలైః ||007||

పరాం సమృద్ధిం లంకాయాః సాగరస్య చ భీమతాం|
విభాగం చ బలౌఘస్య నిర్దేశం వాహనస్య చ ||008||

ప్రహృష్టా ముదితా లంకా మత్తద్విపసమాకులా|
మహతీ రథసంపూర్ణా రక్షోగణసమాకులా ||009||

దృఢబద్ధకవాటాని మహాపరిఘవంతి చ|
ద్వారాణి విపులాన్యస్యాశ్చత్వారి సుమహాంతి చ ||010||

వప్రేషూపలయంత్రాణి బలవంతి మహాంతి చ|
ఆగతం పరసైన్యం తైస్తత్ర ప్రతినివార్యతే ||011||

ద్వారేషు సంస్కృతా భీమాః కాలాయసమయాః శితాః|
శతశో రోచితా వీరైః శతఘ్న్యో రక్షసాం గణైః ||012||

సౌవర్ణశ్చ మహాంస్తస్యాః ప్రాకారో దుష్ప్రధర్షణః|
మణివిద్రుమవైదూర్యముక్తావిచరితాంతరః ||013||

సర్వతశ్చ మహాభీమాః శీతతోయా మహాశుభాః|
అగాధా గ్రాహవత్యశ్చ పరిఖా మీనసేవితాః ||014||

ద్వారేషు తాసాం చత్వారః సంక్రమాః పరమాయతాః|
యంత్రైరుపేతా బహుభిర్మహద్భిర్దృఢసంధిభిః ||015||

త్రాయంతే సంక్రమాస్తత్ర పరసైన్యాగమే సతి|
యంత్రైస్తైరవకీర్యంతే పరిఖాసు సమంతతః ||016||

ఏకస్త్వకంప్యో బలవాన్సంక్రమః సుమహాదృఢః|
కాంచనైర్బహుభిః స్తంభైర్వేదికాభిశ్చ శోభితః ||017||

స్వయం ప్రకృతిసంపన్నో యుయుత్సూ రామ రావణః|
ఉత్థితశ్చాప్రమత్తశ్చ బలానామనుదర్శనే ||018||

లంకా పురీ నిరాలంబా దేవదుర్గా భయావహా|
నాదేయం పార్వతం వన్యం కృత్రిమం చ చతుర్విధం ||019||

స్థితా పారే సముద్రస్య దూరపారస్య రాఘవ|
నౌపథశ్చాపి నాస్త్యత్ర నిరాదేశశ్చ సర్వతః ||020||

శైలాగ్రే రచితా దుర్గా సా పూర్దేవపురోపమా|
వాజివారణసంపూర్ణా లంకా పరమదుర్జయా ||021||

పరిఘాశ్చ శతఘ్న్యశ్చ యంత్రాణి వివిధాని చ|
శోభయంతి పురీం లంకాం రావణస్య దురాత్మనః ||022||

అయుతం రక్షసామత్ర పశ్చిమద్వారమాశ్రితం|
శూలహస్తా దురాధర్షాః సర్వే ఖడ్గాగ్రయోధినః ||023||

నియుతం రక్షసామత్ర దక్షిణద్వారమాశ్రితం|
చతురంగేణ సైన్యేన యోధాస్తత్రాప్యనుత్తమాః ||024||

ప్రయుతం రక్షసామత్ర పూర్వద్వారం సమాశ్రితం|
చర్మఖడ్గధరాః సర్వే తథా సర్వాస్త్రకోవిదాః ||025||

అర్బుదం రక్షసామత్ర ఉత్తరద్వారమాశ్రితం|
రథినశ్చాశ్వవాహాశ్చ కులపుత్రాః సుపూజితాః ||026||

శతం శతసహస్రాణాం మధ్యమం గుల్మమాశ్రితం|
యాతుధానా దురాధర్షాః సాగ్రకోటిశ్చ రక్షసాం ||027||

తే మయా సంక్రమా భగ్నాః పరిఖాశ్చావపూరితాః|
దగ్ధా చ నగరీ లంకా ప్రాకారాశ్చావసాదితాః ||028||

యేన కేన తు మార్గేణ తరామ వరుణాలయం|
హతేతి నగరీ లంకాం వానరైరవధార్యతాం ||029||

అంగదో ద్వివిదో మైందో జాంబవాన్పనసో నలః|
నీలః సేనాపతిశ్చైవ బలశేషేణ కిం తవ ||030||

ప్లవమానా హి గత్వా తాం రావణస్య మహాపురీం|
సప్రకారాం సభవనామానయిష్యంతి మైథిలీం ||031||

ఏవమాజ్ఞాపయ క్షిప్రం బలానాం సర్వసంగ్రహం|
ముహూర్తేన తు యుక్తేన ప్రస్థానమభిరోచయ ||032||

—♦ సర్గ 004 ♦—

శ్రుత్వా హనూమతో వాక్యం యథావదనుపూర్వశః|
తతోఽబ్రవీన్మహాతేజా రామః సత్యపరాక్రమః ||001||

యాం నివేదయసే లంకాం పురీం భీమస్య రక్షసః|
క్షిప్రమేనాం వధిష్యామి సత్యమేతద్బ్రవీమి తే ||002||

అస్మిన్ముహూర్తే సుగ్రీవ ప్రయాణమభిరోచయే|
యుక్తో ముహూర్తో విజయః ప్రాప్తో మధ్యం దివాకరః ||003||

ఉత్తరా ఫల్గునీ హ్యద్య శ్వస్తు హస్తేన యోక్ష్యతే|
అభిప్రయామ సుగ్రీవ సర్వానీకసమావృతాః ||004||

నిమిత్తాని చ ధన్యాని యాని ప్రాదుర్భవంతి మే|
నిహత్య రావణం సీతామానయిష్యామి జానకీం ||005||

ఉపరిష్టాద్ధి నయనం స్ఫురమాణమిదం మమ|
విజయం సమనుప్రాప్తం శంసతీవ మనోరథం ||006||

అగ్రే యాతు బలస్యాస్య నీలో మార్గమవేక్షితుం|
వృతః శతసహస్రేణ వానరాణాం తరస్వినాం ||007||

ఫలమూలవతా నీల శీతకాననవారిణా|
పథా మధుమతా చాశు సేనాం సేనాపతే నయ ||008||

దూషయేయుర్దురాత్మానః పథి మూలఫలోదకం|
రాక్షసాః పరిరక్షేథాస్తేభ్యస్త్వం నిత్యముద్యతః ||009||

నిమ్నేషు వనదుర్గేషు వనేషు చ వనౌకసః|
అభిప్లుత్యాభిపశ్యేయుః పరేషాం నిహతం బలం ||010||

సాగరౌఘనిభం భీమమగ్రానీకం మహాబలాః|
కపిసింహా ప్రకర్షంతు శతశోఽథ సహస్రశః ||011||

గజశ్చ గిరిసంకాశో గవయశ్చ మహాబలః|
గవాక్షశ్చాగ్రతో యాంతు గవాం దృప్తా ఇవర్షభాః ||012||

యాతు వానరవాహిన్యా వానరః ప్లవతాం పతిః|
పాలయందక్షిణం పార్శ్వమృషభో వానరర్షభః ||013||

గంధహస్తీవ దుర్ధర్షస్తరస్వీ గంధమాదనః|
యాతు వానరవాహిన్యాః సవ్యం పార్శ్వమధిష్ఠితః ||014||

యాస్యామి బలమధ్యేఽహం బలౌఘమభిహర్షయన్|
అధిరుహ్య హనూమంతమైరావతమివేశ్వరః ||015||

అంగదేనైష సంయాతు లక్ష్మణశ్చాంతకోపమః|
సార్వభౌమేణ భూతేశో ద్రవిణాధిపతిర్యథా ||016||

జాంబవాంశ్చ సుషేణశ్చ వేగదర్శీ చ వానరః|
ఋక్షరాజో మహాసత్త్వః కుక్షిం రక్షంతు తే త్రయః ||017||

రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా సుగ్రీవో వాహినీపతిః|
వ్యాదిదేశ మహావీర్యాన్వానరాన్వానరర్షభః ||018||

తే వానరగణాః సర్వే సముత్పత్య యుయుత్సవః|
గుహాభ్యః శిఖరేభ్యశ్చ ఆశు పుప్లువిరే తదా ||019||

తతో వానరరాజేన లక్ష్మణేన చ పూజితః|
జగామ రామో ధర్మాత్మా ససైన్యో దక్షిణాం దిశం ||020||

శతైః శతసహస్రైశ్చ కోటీభిరయుతైరపి|
వారణాభిశ్చ హరిభిర్యయౌ పరివృతస్తదా ||021||

తం యాంతమనుయాతి స్మ మహతీ హరివాహినీ| ||022||

హృష్టాః ప్రముదితాః సర్వే సుగ్రీవేణాభిపాలితాః|
ఆప్లవంతః ప్లవంతశ్చ గర్జంతశ్చ ప్లవంగమాః|
క్ష్వేలంతో నినదంతశ్చ జగ్ముర్వై దక్షిణాం దిశం ||023||

భక్షయంతః సుగంధీని మధూని చ ఫలాని చ|
ఉద్వహంతో మహావృక్షాన్మంజరీపుంజధారిణః ||024||

అన్యోన్యం సహసా దృష్టా నిర్వహంతి క్షిపంతి చ|
పతంతశ్చోత్పతంత్యన్యే పాతయంత్యపరే పరాన్ ||025||

రావణో నో నిహంతవ్యః సర్వే చ రజనీచరాః|
ఇతి గర్జంతి హరయో రాఘవస్య సమీపతః ||026||

పురస్తాదృషభో వీరో నీలః కుముద ఏవ చ|
పథానం శోధయంతి స్మ వానరైర్బహుభిః సహ ||027||

మధ్యే తు రాజా సుగ్రీవో రామో లక్ష్మణ ఏవ చ|
బహుభిర్బలిభిర్భీమైర్వృతాః శత్రునిబర్హణః ||028||

హరిః శతబలిర్వీరః కోటీభిర్దశభిర్వృతః|
సర్వామేకో హ్యవష్టభ్య రరక్ష హరివాహినీం ||029||

కోటీశతపరీవారః కేసరీ పనసో గజః|
అర్కశ్చాతిబలః పార్శ్వమేకం తస్యాభిరక్షతి ||030||

సుషేణో జాంబవాంశ్చైవ ఋక్షైర్బహుభిరావృతః|
సుగ్రీవం పురతః కృత్వా జఘనం సంరరక్షతుః ||031||

తేషాం సేనాపతిర్వీరో నీలో వానరపుంగవః|
సంపతన్పతతాం శ్రేష్ఠస్తద్బలం పర్యపాలయత్ ||032||

దరీముఖః ప్రజంఘశ్చ జంభోఽథ రభసః కపిః|
సర్వతశ్చ యయుర్వీరాస్త్వరయంతః ప్లవంగమాన్ ||033||

ఏవం తే హరిశార్దూలా గచ్ఛంతో బలదర్పితాః|
అపశ్యంస్తే గిరిశ్రేష్ఠం సహ్యం ద్రుమలతాయుతం ||034||

సాగరౌఘనిభం భీమం తద్వానరబలం మహత్|
నిఃససర్ప మహాఘోషం భీమవేగ ఇవార్ణవః ||035||

తస్య దాశరథేః పార్శ్వే శూరాస్తే కపికుంజరాః|
తూర్ణమాపుప్లువుః సర్వే సదశ్వా ఇవ చోదితాః ||036||

కపిభ్యాముహ్యమానౌ తౌ శుశుభతే నరర్షభౌ|
మహద్భ్యామివ సంస్పృష్టౌ గ్రాహాభ్యాం చంద్రభాస్కరౌ ||037||

తమంగదగతో రామం లక్ష్మణః శుభయా గిరా|
ఉవాచ ప్రతిపూర్ణార్థః స్మృతిమాన్ప్రతిభానవాన్ ||038||

హృతామవాప్య వైదేహీం క్షిప్రం హత్వా చ రావణం|
సమృద్ధార్థః సమృద్ధార్థామయోధ్యాం ప్రతియాస్యసి ||039||

మహాంతి చ నిమిత్తాని దివి భూమౌ చ రాఘవ|
శుభాంతి తవ పశ్యామి సర్వాణ్యేవార్థసిద్ధయే ||040||

అను వాతి శుభో వాయుః సేనాం మృదుహితః సుఖః|
పూర్ణవల్గుస్వరాశ్చేమే ప్రవదంతి మృగద్విజాః ||041||

ప్రసన్నాశ్చ దిశః సర్వా విమలశ్చ దివాకరః।
ఉశనా చ ప్రసన్నార్చిరను త్వాం భార్గవో గతః ॥042॥

బ్రహ్మరాశిర్విశుద్ధశ్చ శుద్ధాశ్చ పరమర్షయః।
అర్చిష్మంతః ప్రకాశంతే ధ్రువం సర్వే ప్రదక్షిణం ॥043॥

త్రిశంకుర్విమలో భాతి రాజర్షిః సపురోహితః।
పితామహవరోఽస్మాకమిక్ష్వాకూణాం మహాత్మనాం ॥044॥

విమలే చ ప్రకాశేతే విశాఖే నిరుపద్రవే।
నక్షత్రం పరమస్మాకమిక్ష్వాకూణాం మహాత్మనాం ॥045॥

నైరృతం నైరృతానాం చ నక్షత్రమభిపీడ్యతే।
మూలం మూలవతా స్పృష్టం ధూప్యతే ధూమకేతునా ॥046॥

సరం చైతద్వినాశాయ రాక్షసానాముపస్థితం।
కాలే కాలగృహీతానాం నకత్రం గ్రహపీడితం ॥047॥

ప్రసన్నాః సురసాశ్చాపో వనాని ఫలవంతి చ।
ప్రవాంత్యభ్యధికం గంధా యథర్తుకుసుమా ద్రుమాః ॥048॥

వ్యూఢాని కపిసైన్యాని ప్రకాశంతేఽధికం ప్రభో।
దేవానామివ సైన్యాని సంగ్రామే తారకామయే ॥049॥

ఏవమార్య సమీక్ష్యైతాన్ప్రీతో భవితుమర్హసి।
ఇతి భ్రాతరమాశ్వాస్య హృష్టః సౌమిత్రిరబ్రవీత్ ॥050॥

అథావృత్య మహీం కృత్స్నాం జగామ మహతీ చమూః।
ఋక్షవానరశార్దూలైర్నఖదంష్ట్రాయుధైర్వృతా ॥051॥

కరాగ్రైశ్చరణాగ్రైశ్చ వానరైరుద్ధతం రజః।
భౌమమంతర్దధే లోకం నివార్య సవితుః ప్రభాం ॥052॥

సా స్మ యాతి దివారాత్రం మహతీ హరివాహినీ।
హృష్టప్రముదితా సేనా సుగ్రీవేణాభిరక్షితా ॥053॥

వనరాస్త్వరితం యాంతి సర్వే యుద్ధాభినందనః।
ముమోక్షయిషవః సీతాం ముహూర్తం క్వాపి నాసత ॥054॥

తతః పాదపసంబాధం నానామృగసమాకులం।
సహ్యపర్వతమాసేదుర్మలయం చ మహీ ధరం ॥055॥

కాననాని విచిత్రాణి నదీప్రస్రవణాని చ।
పశ్యన్నపి యయౌ రామః సహ్యస్య మలయస్య చ ॥056॥

చంపకాంస్తిలకాంశ్చూతానశోకాన్సిందువారకాన్।
కరవీరాంశ్చ తిమిశాన్భంజంతి స్మ ప్లవంగమాః ॥057॥

ఫలాన్యమృతగంధీని మూలాని కుసుమాని చ।
బుభుజుర్వానరాస్తత్ర పాదపానాం బలోత్కటాః ॥058॥

ద్రోణమాత్రప్రమాణాని లంబమానాని వానరాః।
యయుః పిబంతో హృష్టాస్తే మధూని మధుపింగలాః ॥059॥

పాదపానవభంజంతో వికర్షంతస్తథా లతాః।
విధమంతో గిరివరాన్ప్రయయుః ప్లవగర్షభాః ॥060॥

వృక్షేభ్యోఽన్యే తు కపయో నర్దంతో మధుదర్పితాః|
అన్యే వృక్షాన్ప్రపద్యంతే ప్రపతంత్యపి చాపరే ||061||

బభూవ వసుధా తైస్తు సంపూర్ణా హరిపుంగవైః|
యథా కమలకేదారైః పక్వైరివ వసుంధరా ||062||

మహేంద్రమథ సంప్రాప్య రామో రాజీవలోచనః|
అధ్యారోహన్మహాబాహుః శిఖరం ద్రుమభూషితం ||063||

తతః శిఖరమారుహ్య రామో దశరథాత్మజః|
కూర్మమీనసమాకీర్ణమపశ్యత్సలిలాశయం ||064||

తే సహ్యం సమతిక్రమ్య మలయం చ మహాగిరిం|
ఆసేదురానుపూర్వ్యేణ సముద్రం భీమనిఃస్వనం ||065||

అవరుహ్య జగామాశు వేలావనమనుత్తమం|
రామో రమయతాం శ్రేష్ఠః ససుగ్రీవః సలక్ష్మణః ||066||

అథ ధౌతోపలతలాం తోయౌఘైః సహసోత్థితైః|
వేలామాసాద్య విపులాం రామో వచనమబ్రవీత్ ||067||

ఏతే వయమనుప్రాప్తాః సుగ్రీవ వరుణాలయం|
ఇహేదానీం విచింతా సా యా న పూర్వం సముత్థితా ||068||

అతః పరమతీరోఽయం సాగరః సరితాం పతి|
న చాయమనుపాయేన శక్యస్తరితుమర్ణవః ||069||

తదిహైవ నివేశోఽస్తు మంత్రః ప్రస్తూయతామిహ|
యథేదం వానరబలం పరం పారమవాప్నుయాత్ ||070||

ఇతీవ స మహాబాహుః సీతాహరణకర్శితః|
రామః సాగరమాసాద్య వాసమాజ్ఞాపయత్తదా ||071||

సంప్రాప్తో మంత్రకాలో నః సాగరస్యేహ లంఘనే|
స్వాం స్వాం సేనాం సముత్సృజ్య మా చ కశ్చిత్కుతో వ్రజేత్|
గచ్ఛంతు వానరాః శూరా జ్ఞేయం ఛన్నం భయం చ నః ||072||

రామస్య వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవః సహలక్ష్మణః|
సేనాం న్యవేశయత్తీరే సాగరస్య ద్రుమాయుతే ||073||

విరరాజ సమీపస్థం సాగరస్య తు తద్బలం|
మధుపాండుజలః శ్రీమాంద్వితీయ ఇవ సాగరః ||074||

వేలావనముపాగమ్య తతస్తే హరిపుంగవాః|
వినివిష్టాః పరం పారం కాంక్షమాణా మహోదధేః ||075||

సా మహార్ణవమాసాద్య హృష్టా వానరవాహినీ|
వాయువేగసమాధూతం పశ్యమానా మహార్ణవం ||076||

దూరపారమసంబాధం రక్షోగణనిషేవితం|
పశ్యంతో వరుణావాసం నిషేదుర్హరియూథపాః ||077||

చండనక్రగ్రహం ఘోరం క్షపాదౌ దివసక్షయే|
చంద్రోదయే సమాధూతం ప్రతిచంద్రసమాకులం ||078||

చండానిలమహాగ్రాహైః కీర్ణం తిమితిమింగిలైః|
దీప్తభోగైరివాకీర్ణం భుజంగైర్వరుణాలయం ||079||

అవగాఢం మహాసత్త్వైర్నానాశైలసమాకులం|
దుర్గం ద్రుగమమార్గం తమగాధమసురాలయం ||080||

మకరైర్నాగభోగైశ్చ విగాఢా వాతలోహితాః|
ఉత్పేతుశ్చ నిపేతుశ్చ ప్రవృద్ధా జలరాశయః ||081||

అగ్నిచూర్ణమివావిద్ధం భాస్కరాంబుమనోరగం|
సురారివిషయం ఘోరం పాతాలవిషమం సదా ||082||

సాగరం చాంబరప్రఖ్యమంబరం సాగరోపమం|
సాగరం చాంబరం చేతి నిర్విశేషమదృశ్యత ||083||

సంపృక్తం నభసా హ్యంభః సంపృక్తం చ నభోఽమ్బుసా|
తాదృగ్రూపే స్మ దృశ్యేతే తారా రత్నసమాకులే ||084||

సముత్పతితమేఘస్య వీచ్చి మాలాకులస్య చ|
విశేషో న ద్వయోరాసీత్సాగరస్యాంబరస్య చ ||085||

అన్యోన్యైరాహతాః సక్తాః సస్వనుర్భీమనిఃస్వనాః|
ఊర్మయః సింధురాజస్య మహాభేర్య ఇవాహవే ||086||

రత్నౌఘజలసంనాదం విషక్తమివ వాయునా|
ఉత్పతంతమివ క్రుద్ధం యాదోగణసమాకులం ||087||

దదృశుస్తే మహాత్మానో వాతాహతజలాశయం|
అనిలోద్ధూతమాకాశే ప్రవల్గతమివోర్మిభిః|
భ్రాంతోర్మిజలసంనాదం ప్రలోలమివ సాగరం ||088||

—♦ సర్గ 005 ♦—

సా తు నీలేన విధివత్స్వారక్షా సుసమాహితా|
సాగరస్యోత్తరే తీరే సాధు సేనా నివేశితా ||001||

మైందశ్చ ద్వివిధశ్చోభౌ తత్ర వానరపుంగవౌ|
విచేరతుశ్చ తాం సేనాం రక్షార్థం సర్వతో దిశం ||002||

నివిష్టాయాం తు సేనాయాం తీరే నదనదీపతేః|
పార్శ్వస్థం లక్ష్మణం దృష్ట్వా రామో వచనమబ్రవీత్ ||003||

శోకశ్చ కిల కాలేన గచ్ఛతా హ్యపగచ్ఛతి|
మమ చాపశ్యతః కాంతామహన్యహని వర్ధతే ||004||

న మే దుఃఖం ప్రియా దూరే న మే దుఃఖం హృతేతి చ|
ఏతదేవానుశోచామి వయోఽస్యా హ్యతివర్తతే ||005||

వాహి వాత యతః కన్యా తాం స్పృష్ట్వా మామపి స్పృశ|
త్వయి మే గాత్రసంస్పర్శశ్చంద్రే దృష్టిసమాగమః ||006||

తన్మే దహతి గాత్రాణి విషం పీతమివాశయే|
హా నాథేతి ప్రియా సా మాం హ్రియమాణా యదబ్రవీత్ ||007||

తద్వియోగేంధనవతా తచ్చింతావిపులార్చిషా|
రాత్రిం దివం శరీరం మే దహ్యతే మదనాగ్నినా ||008||

అవగాహ్యార్ణవం స్వప్స్యే సౌమిత్రే భవతా వినా|
కథంచిత్ప్రజ్వలన్కామః సమాసుప్తం జలే దహేత్ ||009||

బహ్వేతత్కామయానస్య శక్యమేతేన జీవితుం|
యదహం సా చ వామోరురేకాం ధరణిమాశ్రితౌ ||010||

కేదారస్యేవ కేదారః సోదకస్య నిరూదకః|
ఉపస్నేహేన జీవామి జీవంతీం యచ్ఛృణోమి తాం ||011||

కదా తు ఖలు సుస్శ్రోణీం శతపత్రాయతేక్షణాం|
విజిత్య శత్రూంద్రక్ష్యామి సీతాం స్ఫీతామివ శ్రియం ||012||

కదా ను చారుబింబౌష్ఠం తస్యాః పద్మమివాననం|
ఈషదున్నమ్య పాస్యామి రసాయనమివాతురః ||013||

తౌ తస్యాః సంహతౌ పీనౌ స్తనౌ తాలఫలోపమౌ|
కదా ను ఖలు సోత్కంపౌ హసంత్యా మాం భజిష్యతః ||014||

సా నూనమసితాపాంగీ రక్షోమధ్యగతా సతీ|
మన్నాథా నాథహీనేవ త్రాతారం నాధిగచ్ఛతి ||015||

కదా విక్షోభ్య రక్షాంసి సా విధూయోత్పతిష్యతి|
విధూయ జలదాన్నీలాఞ్శశిలేఖా శరత్స్వివ ||016||

స్వభావతనుకా నూనం శోకేనానశనేన చ|
భూయస్తనుతరా సీతా దేశకాలవిపర్యయాత్ ||017||

కదా ను రాక్షసేంద్రస్య నిధాయోరసి సాయకాన్|
సీతాం ప్రత్యాహరిష్యామి శోకముత్సృజ్య మానసం ||018||

కదా ను ఖలు మాం సాధ్వీ సీతామరసుతోపమా|
సోత్కంఠా కంఠమాలంబ్య మోక్ష్యత్యానందజం జలం ||019||

కదా శోకమిమం ఘోరం మైథిలీ విప్రయోగజం|
సహసా విప్రమోక్ష్యామి వాసః శుక్లేతరం యథా ||020||

ఏవం విలపతస్తస్య తత్ర రామస్య ధీమతః|
దినక్షయాన్మందవపుర్భాస్కరోఽస్తముపాగమత్ ||021||

ఆశ్వాసితో లక్ష్మణేన రామః సంధ్యాముపాసత|
స్మరన్కమలపత్రాక్షీం సీతాం శోకాకులీకృతః ||022||

—♦ సర్గ 006 ♦—

లంకాయాం తు కృతం కర్మ ఘోరం దృష్ట్వా భయావహం|
రాక్షసేంద్రో హనుమతా శక్రేణేవ మహాత్మనా|
అబ్రవీద్రాక్షసాన్సర్వాన్హ్రియా కించిదవాఙ్ముఖః ||001||

ధర్షితా చ ప్రవిష్టా చ లంకా దుష్ప్రసహా పురీ|
తేన వానరమాత్రేణ దృష్టా సీతా చ జానకీ ||002||

ప్రసాదో ధర్షితశ్చైత్యః ప్రవరా రాక్షసా హతాః|
ఆవిలా చ పురీ లంకా సర్వా హనుమతా కృతా ||003||

కిం కరిష్యామి భద్రం వః కిం వా యుక్తమనంతరం|
ఉచ్యతాం నః సమర్థం యత్కృతం చ సుకృతం భవేత్ ||004||

మంత్రమూలం హి విజయం ప్రాహురార్యా మనస్వినః|
తస్మాద్వై రోచయే మంత్రం రామం ప్రతి మహాబలాః ||005||

త్రివిధాః పురుషా లోకే ఉత్తమాధమమధ్యమాః|
తేషాం తు సమవేతానాం గుణదోషం వదామ్యహం ||006||

మంత్రిభిర్హితసంయుక్తైః సమర్థైర్మంత్రనిర్ణయే|
మిత్రైర్వాపి సమానార్థైర్బాంధవైరపి వా హితైః ||007||

సహితో మంత్రయిత్వా యః కర్మారంభాన్ప్రవర్తయేత్|
దైవే చ కురుతే యత్నం తమాహుః పురుషోత్తమం ||008||

ఏకోఽర్థం విమృశేదేకో ధర్మే ప్రకురుతే మనః|
ఏకః కార్యాణి కురుతే తమాహుర్మధ్యమం నరం ||009||

గుణదోషావనిశ్చిత్య త్యక్త్వా దైవవ్యపాశ్రయం|
కరిష్యామీతి యః కార్యముపేక్షేత్స నరాధమః ||010||

యథేమే పురుషా నిత్యముత్తమాధమమధ్యమాః|
ఏవం మంత్రోఽపి విజ్ఞేయ ఉత్తమాధమమధ్యమః ||011||

ఐకమత్యముపాగమ్య శాస్త్రదృష్టేన చక్షుషా|
మంత్రిణో యత్ర నిరస్తాస్తమాహుర్మంత్రముత్తమం ||012||

బహ్వ్యోఽపి మతయో గత్వా మంత్రిణో హ్యర్థనిర్ణయే|
పునర్యత్రైకతాం ప్రాప్తః స మంత్రో మధ్యమః స్మృతః ||013||

అన్యోన్యమతిమాస్థాయ యత్ర సంప్రతిభాష్యతే|
న చైకమత్యే శ్రేయోఽస్తి మంత్రః సోఽధమ ఉచ్యతే ||014||

తస్మాత్సుమంత్రితం సాధు భవంతో మంత్రిసత్తమాః|
కార్యం సంప్రతిపద్యంతామేతత్కృత్యతమం మమ ||015||

వానరాణాం హి వీరాణాం సహస్రైః పరివారితః|
రామోఽభ్యేతి పురీం లంకామస్మాకముపరోధకః ||016||

తరిష్యతి చ సువ్యక్తం రాఘవః సాగరం సుఖం|
తరసా యుక్తరూపేణ సానుజః సబలానుగః ||017||

అస్మిన్నేవంగతే కార్యే విరుద్ధే వానరైః సహ|
హితం పురే చ సైన్యే చ సర్వం సంమంత్ర్యతాం మమ ||018||

—♦ సర్గ 007 ♦—

ఇత్యుక్తా రాక్షసేంద్రేణ రాక్షసాస్తే మహాబలాః|
ఊచుః ప్రాంజలయః సర్వే రావణం రాక్షసేశ్వరం ||001||

రాజన్పరిఘశక్త్యృష్టిశూలపట్టిససంకులం|
సుమహన్నో బలం కస్మాద్విషాదం భజతే భవాన్ ||002||

కైలాసశిఖరావాసీ యక్షైర్బహుభిరావృతః|
సుమహత్కదనం కృత్వా వశ్యస్తే ధనదః కృతః ||003||

స మహేశ్వరసఖ్యేన శ్లాఘమానస్త్వయా విభో|
నిర్జితః సమరే రోషాల్లోకపాలో మహాబలః ||004||

వినిహత్య చ యక్షౌఘాన్విక్షోభ్య చ విగృహ్య చ|
త్వయా కైలాసశిఖరాద్విమానమిదమాహృతం ||005||

మయేన దానవేంద్రేణ త్వద్భయాత్సఖ్యమిచ్ఛతా|
దుహితా తవ భార్యార్థే దత్తా రాక్షసపుంగవ ||006||

దానవేంద్రో మధుర్నామ వీర్యోత్సిక్తో దురాసదః|
విగృహ్య వశమానీతః కుంభీనస్యాః సుఖావహః ||007||

నిర్జితాస్తే మహాబాహో నాగా గత్వా రసాతలం|
వాసుకిస్తక్షకః శంఖో జటీ చ వశమాహృతాః ||008||

అక్షయా బలవంతశ్చ శూరా లబ్ధవరాః పునః|
త్వయా సంవత్సరం యుద్ధ్వా సమరే దానవా విభో ||009||

స్వబలం సముపాశ్రిత్య నీతా వశమరిందమ|
మాయాశ్చాధిగతాస్తత్ర బహవో రాక్షసాధిప ||010||

శూరాశ్చ బలవంతశ్చ వరుణస్య సుతా రణే|
నిర్జితాస్తే మహాబాహో చతుర్విధబలానుగాః ||011||

మృత్యుదండమహాగ్రాహం శాల్మలిద్వీపమండితం|
అవగాహ్య త్వయా రాజన్యమస్య బలసాగరం ||012||

జయశ్చ విపులః ప్రాప్తో మృత్యుశ్చ ప్రతిషేధితః|
సుయుద్ధేన చ తే సర్వే లోకాస్తత్ర సుతోషితాః ||013||

క్షత్రియైర్బహుభిర్వీరైః శక్రతుల్యపరాక్రమైః|
ఆసీద్వసుమతీ పూర్ణా మహద్భిరివ పాదపైః ||014||

తేషాం వీర్యగుణోత్సాహైర్న సమో రాఘవో రణే|
ప్రసహ్య తే త్వయా రాజన్హతాః పరమదుర్జయాః ||015||

రాజన్నాపదయుక్తేయమాగతా ప్రాకృతాజ్జనాత్|
హృది నైవ త్వయా కార్యా త్వం వధిష్యసి రాఘవం ||016||

—♦ సర్గ 008 ♦—

తతో నీలాంబుదనిభః ప్రహస్తో నామ రాక్షసః|
అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం శూరః సేనాపతిస్తదా ||001||

దేవదానవగంధర్వాః పిశాచపతగోరగాః|
న త్వాం ధర్షయితుం శక్తాః కిం పునర్వానరా రణే ||002||

సర్వే ప్రమత్తా విశ్వస్తా వంచితాః స్మ హనూమతా|
న హి మే జీవతో గచ్ఛేజ్జీవన్స వనగోచరః ||003||

సర్వాం సాగరపర్యంతాం సశైలవనకాననాం|
కరోమ్యవానరాం భూమిమాజ్ఞాపయతు మాం భవాన్ ||004||

రక్షాం చైవ విధాస్యామి వానరాద్రజనీచర|
నాగమిష్యతి తే దుఃఖం కించిదాత్మాపరాధజం ||005||

అబ్రవీచ్చ సుసంక్రుద్ధో దుర్ముఖో నామ రాక్షసః|
ఇదం న క్షమణీయం హి సర్వేషాం నః ప్రధర్షణం ||006||

అయం పరిభవో భూయః పురస్యాంతఃపురస్య చ|
శ్రీమతో రాక్షసేంద్రస్య వానరేంద్రప్రధర్షణం ||007||

అస్మిన్ముహూర్తే హత్వైకో నివర్తిష్యామి వానరాన్|
ప్రవిష్టాన్సాగరం భీమమంబరం వా రసాతలం ||008||

తతోఽబ్రవీత్సుసంక్రుద్ధో వజ్రదంష్ట్రో మహాబలః|
ప్రగృహ్య పరిఘం ఘోరం మాంసశోణితరూపితం ||009||

కిం వో హనుమతా కార్యం కృపణేన తపస్వినా|
రామే తిష్ఠతి దుర్ధర్షే సుగ్రీవే సహలక్ష్మణే ||010||

అద్య రామం ససుగ్రీవం పరిఘేణ సలక్ష్మణం|
ఆగమిష్యామి హత్వైకో విక్షోభ్య హరివాహినీం ||011||

కౌంభకర్ణిస్తతో వీరో నికుంభో నామ వీర్యవాన్|
అబ్రవీత్పరమకుర్ద్ధో రావణం లోకరావణం ||012||

సర్వే భవంతస్తిష్ఠంతు మహారాజేన సంగతాః|
అహమేకో హనిష్యామి రాఘవం సహలక్ష్మణం ||013||

తతో వజ్రహనుర్నామ రాక్షసః పర్వతోపమః|
క్రుద్ధః పరిలిహన్వక్త్రం జిహ్వయా వాక్యమబ్రవీత్ ||014||

స్వైరం కుర్వంతు కార్యాణి భవంతో విగతజ్వరాః|
ఏకోఽహం భక్షయిష్యామి తాన్సర్వాన్హరియూథపాన్ ||015||

స్వస్థాః క్రీడంతు నిశ్చింతాః పిబంతు మధువారుణీం|
అహమేకో హనిష్యామి సుగ్రీవం సహలక్ష్మణం|
సాంగదం చ హనూమంతం రామం చ రణకుంజరం ||016||

—♦ సర్గ 009 ♦—

తతో నికుంభో రభసః సూర్యశత్రుర్మహాబలః|
సుప్తఘ్నో యజ్ఞకోపశ్చ మహాపార్శ్వో మహోదరః ||001||

అగ్నికేతుశ్చ దుర్ధర్షో రశ్మికేతుశ్చ రాక్షసః|
ఇంద్రజిచ్చ మహాతేజా బలవాన్రావణాత్మజః ||002||

ప్రహస్తోఽథ విరూపాక్షో వజ్రదంష్ట్రో మహాబలః|
ధూమ్రాక్షశ్చాతికాయశ్చ దుర్ముఖశ్చైవ రాక్షసః ||003||

పరిఘాన్పట్టసాన్ప్రాసాఞ్శక్తిశూలపరశ్వధాన్|
చాపాని చ సబాణాని ఖడ్గాంశ్చ విపులాఞ్శితాన్ ||004||

ప్రగృహ్య పరమక్రుద్ధాః సముత్పత్య చ రాక్షసాః|
అబ్రువన్రావణం సర్వే ప్రదీప్తా ఇవ తేజసా ||005||

అద్య రామం వధిష్యామః సుగ్రీవం చ సలక్ష్మణం|
కృపణం చ హనూమంతం లంకా యేన ప్రధర్షితా ||006||

తాన్గృహీతాయుధాన్సర్వాన్వారయిత్వా విభీషణః|
అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం పునః ప్రత్యుపవేశ్య తాన్ ||007||

అప్యుపాయైస్త్రిభిస్తాత యోఽర్థః ప్రాప్తుం న శక్యతే|
తస్య విక్రమకాలాంస్తాన్యుక్తానాహుర్మనీషిణః ||008||

ప్రమత్తేష్వభియుక్తేషు దైవేన ప్రహతేషు చ|
విక్రమాస్తాత సిధ్యంతి పరీక్ష్య విధినా కృతాః ||009||

అప్రమత్తం కథం తం తు విజిగీషుం బలే స్థితం|
జితరోషం దురాధర్షం ప్రధర్షయితుమిచ్ఛథ ||010||

సముద్రం లంఘయిత్వా తు ఘోరం నదనదీపతిం|
కృతం హనుమతా కర్మ దుష్కరం తర్కయేత కః ||011||

బలాన్యపరిమేయాని వీర్యాణి చ నిశాచరాః|
పరేషాం సహసావజ్ఞా న కర్తవ్యా కథంచన ||012||

కిం చ రాక్షసరాజస్య రామేణాపకృతం పురా|
ఆజహార జనస్థానాద్యస్య భార్యాం యశస్వినః ||013||

ఖరో యద్యతివృత్తస్తు రామేణ నిహతో రణే|
అవశ్యం ప్రాణినాం ప్రాణా రక్షితవ్యా యథా బలం ||014||

ఏతన్నిమిత్తం వైదేహీ భయం నః సుమహద్భవేత్|
ఆహృతా సా పరిత్యాజ్యా కలహార్థే కృతే న కిం ||015||

న నః క్షమం వీర్యవతా తేన ధర్మానువర్తినా|
వైరం నిరర్థకం కర్తుం దీయతామస్య మైథిలీ ||016||

యావన్న సగజాం సాశ్వాం బహురత్నసమాకులాం|
పురీం దారయతే బాణైర్దీయతామస్య మైథిలీ ||017||

యావత్సుఘోరా మహతీ దుర్ధర్షా హరివాహినీ|
నావస్కందతి నో లంకాం తావత్సీతా ప్రదీయతాం ||018||

వినశ్యేద్ధి పురీ లంకా శూరాః సర్వే చ రాక్షసాః|
రామస్య దయితా పత్నీ న స్వయం యది దీయతే ||019||

ప్రసాదయే త్వాం బంధుత్వాత్కురుష్వ వచనం మమ|
హితం పథ్యం త్వహం బ్రూమి దీయతామస్య మైథిలీ ||020||

పురా శరత్సూర్యమరీచిసంనిభా |
న్నవాగ్రపుంఖాన్సుదృఢాన్నృపాత్మజః|
సృజత్యమోఘాన్విశిఖాన్వధాయ తే |
ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ ||021||

త్యజస్వ కోపం సుఖధర్మనాశనం |
భజస్వ ధర్మం రతికీర్తివర్ధనం|
ప్రసీద జీవేమ సపుత్రబాంధవాః |
ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ ||022||

—♦ సర్గ 010 ♦—

సునివిష్టం హితం వాక్యముక్తవంతం విభీషణం|
అబ్రవీత్పరుషం వాక్యం రావణః కాలచోదితః ||001||

వసేత్సహ సపత్నేన క్రుద్ధేనాశీవిషేణ వా|
న తు మిత్రప్రవాదేన సంవసేచ్ఛత్రుసేవినా ||002||

జానామి శీలం జ్ఞాతీనాం సర్వలోకేషు రాక్షస|
హృష్యంతి వ్యసనేష్వేతే జ్ఞాతీనాం జ్ఞాతయః సదా ||003||

ప్రధానం సాధకం వైద్యం ధర్మశీలం చ రాక్షస|
జ్ఞాతయో హ్యవమన్యంతే శూరం పరిభవంతి చ ||004||

నిత్యమన్యోన్యసంహృష్టా వ్యసనేష్వాతతాయినః|
ప్రచ్ఛన్నహృదయా ఘోరా జ్ఞాతయస్తు భయావహాః ||005||

శ్రూయంతే హస్తిభిర్గీతాః శ్లోకాః పద్మవనే క్వచిత్|
పాశహస్తాన్నరాందృష్ట్వా శృణు తాన్గదతో మమ ||006||

నాగ్నిర్నాన్యాని శస్త్రాణి న నః పాశా భయావహాః|
ఘోరాః స్వార్థప్రయుక్తాస్తు జ్ఞాతయో నో భయావహాః ||007||

ఉపాయమేతే వక్ష్యంతి గ్రహణే నాత్ర సంశయః|
కృత్స్నాద్భయాజ్జ్ఞాతిభయం సుకష్టం విదితం చ నః ||008||

విద్యతే గోషు సంపన్నం విద్యతే బ్రాహ్మణే దమః|
విద్యతే స్త్రీషు చాపల్యం విద్యతే జ్ఞాతితో భయం ||009||

తతో నేష్టమిదం సౌమ్య యదహం లోకసత్కృతః|
ఐశ్వర్యమభిజాతశ్చ రిపూణాం మూర్ధ్ని చ స్థితః ||010||

అన్యస్త్వేవంవిధం బ్రూయాద్వాక్యమేతన్నిశాచర|
అస్మిన్ముహూర్తే న భవేత్త్వాం తు ధిక్కులపాంసనం ||011||

ఇత్యుక్తః పరుషం వాక్యం న్యాయవాదీ విభీషణః|
ఉత్పపాత గదాపాణిశ్చతుర్భిః సహ రాక్షసైః ||012||

అబ్రవీచ్చ తదా వాక్యం జాతక్రోధో విభీషణః|
అంతరిక్షగతః శ్రీమాన్భ్రాతరం రాక్షసాధిపం ||013||

స త్వం భ్రాతాసి మే రాజన్బ్రూహి మాం యద్యదిచ్ఛసి|
ఇదం తు పరుషం వాక్యం న క్షమామ్యనృతం తవ ||014||

సునీతం హితకామేన వాక్యముక్తం దశానన|
న గృహ్ణంత్యకృతాత్మానః కాలస్య వశమాగతాః ||015||

సులభాః పురుషా రాజన్సతతం ప్రియవాదినః|
అప్రియస్య తు పథ్యస్య వక్తా శ్రోతా చ దుర్లభః ||016||

బద్ధం కాలస్య పాశేన సర్వభూతాపహారిణా|
న నశ్యంతముపేక్షేయం ప్రదీప్తం శరణం యథా ||017||

దీప్తపావకసంకాశైః శితైః కాంచనభూషణైః|
న త్వామిచ్ఛామ్యహం ద్రష్టుం రామేణ నిహతం శరైః ||018||

శూరాశ్చ బలవంతశ్చ కృతాస్త్రాశ్చ రణాజిరే|
కాలాభిపన్నా సీదంతి యథా వాలుకసేతవః ||019||

ఆత్మానం సర్వథా రక్ష పురీం చేమాం సరాక్షసాం|
స్వస్తి తేఽస్తు గమిష్యామి సుఖీ భవ మయా వినా ||020||

నివార్యమాణస్య మయా హితైషిణా |
న రోచతే తే వచనం నిశాచర|
పరీతకాలా హి గతాయుషో నరా |
హితం న గృహ్ణంతి సుహృద్భిరీరితం ||021||

—♦ సర్గ 011 ♦—

ఇత్యుక్త్వా పరుషం వాక్యం రావణం రావణానుజః|
ఆజగామ ముహూర్తేన యత్ర రామః సలక్ష్మణః ||001||

తం మేరుశిఖరాకారం దీప్తామివ శతహ్రదాం|
గగనస్థం మహీస్థాస్తే దదృశుర్వానరాధిపాః ||002||

తమాత్మపంచమం దృష్ట్వా సుగ్రీవో వానరాధిపః|
వానరైః సహ దుర్ధర్షశ్చింతయామాస బుద్ధిమాన్ ||003||

చింతయిత్వా ముహూర్తం తు వానరాంస్తానువాచ హ|
హనూమత్ప్రముఖాన్సర్వానిదం వచనముత్తమం ||004||

ఏష సర్వాయుధోపేతశ్చతుర్భిః సహ రాక్షసైః|
రాక్షసోఽభ్యేతి పశ్యధ్వమస్మాన్హంతుం న సంశయః ||005||

సుగ్రీవస్య వచః శ్రుత్వా సర్వే తే వానరోత్తమాః|
సాలానుద్యమ్య శైలాంశ్చ ఇదం వచనమబ్రువన్ ||006||

శీఘ్రం వ్యాదిశ నో రాజన్వధాయైషాం దురాత్మనాం|
నిపతంతు హతాశ్చైతే ధరణ్యామల్పజీవితాః ||007||

తేషాం సంభాషమాణానామన్యోన్యం స విభీషణః|
ఉత్తరం తీరమాసాద్య ఖస్థ ఏవ వ్యతిష్ఠత ||008||

ఉవాచ చ మహాప్రాజ్ఞః స్వరేణ మహతా మహాన్|
సుగ్రీవం తాంశ్చ సంప్రేక్ష్య ఖస్థ ఏవ విభీషణః ||009||

రావణో నామ దుర్వృత్తో రాక్షసో రాక్షసేశ్వరః|
తస్యాహమనుజో భ్రాతా విభీషణ ఇతి శ్రుతః ||010||

తేన సీతా జనస్థానాద్ధృతా హత్వా జటాయుషం|
రుద్ధ్వా చ వివశా దీనా రాక్షసీభిః సురక్షితా ||011||

తమహం హేతుభిర్వాక్యైర్వివిధైశ్చ న్యదర్శయం|
సాధు నిర్యాత్యతాం సీతా రామాయేతి పునః పునః ||012||

స చ న ప్రతిజగ్రాహ రావణః కాలచోదితః|
ఉచ్యమానో హితం వాక్యం విపరీత ఇవౌషధం ||013||

సోఽహం పరుషితస్తేన దాసవచ్చావమానితః|
త్యక్త్వా పుత్రాంశ్చ దారాంశ్చ రాఘవం శరణం గతః ||014||

సర్వలోకశరణ్యాయ రాఘవాయ మహాత్మనే|
నివేదయత మాం క్షిప్రం విభీషణముపస్థితం ||015||

ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవో లఘువిక్రమః|
లక్ష్మణస్యాగ్రతో రామం సంరబ్ధమిదమబ్రవీత్ ||016||

రావణస్యానుజో భ్రాతా విభీషణ ఇతి శ్రుతః|
చతుర్భిః సహ రక్షోభిర్భవంతం శరణం గతః ||017||

రావణేన ప్రణిహితం తమవేహి విభీషణం|
తస్యాహం నిగ్రహం మన్యే క్షమం క్షమవతాం వర ||018||

రాక్షసో జిహ్మయా బుద్ధ్యా సందిష్టోఽయముపస్థితః|
ప్రహర్తుం మాయయా ఛన్నో విశ్వస్తే త్వయి రాఘవ ||019||

బధ్యతామేష తీవ్రేణ దండేన సచివైః సహ|
రావణస్య నృశంసస్య భ్రాతా హ్యేష విభీషణః ||020||

ఏవముక్త్వా తు తం రామం సంరబ్ధో వాహినీపతిః|
వాక్యజ్ఞో వాక్యకుశలం తతో మౌనముపాగమత్ ||021||

సుగ్రీవస్య తు తద్వాక్యం శ్రుత్వా రామో మహాబలః|
సమీపస్థానువాచేదం హనూమత్ప్రముఖాన్హరీన్ ||022||

యదుక్తం కపిరాజేన రావణావరజం ప్రతి|
వాక్యం హేతుమదత్యర్థం భవద్భిరపి తచ్ఛ్రుతం ||023||

సుహృదా హ్యర్థకృచ్ఛ్రేషు యుక్తం బుద్ధిమతా సతా|
సమర్థేనాపి సందేష్టుం శాశ్వతీం భూతిమిచ్ఛతా ||024||

ఇత్యేవం పరిపృష్టాస్తే స్వం స్వం మతమతంద్రితాః|
సోపచారం తదా రామమూచుర్హితచికీర్షవః ||025||

అజ్ఞాతం నాస్తి తే కించిత్త్రిషు లోకేషు రాఘవ|
ఆత్మానం పూజయన్రామ పృచ్ఛస్యస్మాన్సుహృత్తయా ||026||

త్వం హి సత్యవ్రతః శూరో ధార్మికో దృఢవిక్రమః|
పరీక్ష్య కారా స్మృతిమాన్నిసృష్టాత్మా సుహృత్సు చ ||027||

తస్మాదేకైకశస్తావద్బ్రువంతు సచివాస్తవ|
హేతుతో మతిసంపన్నాః సమర్థాశ్చ పునః పునః ||028||

ఇత్యుక్తే రాఘవాయాథ మతిమానంగదోఽగ్రతః|
విభీషణపరీక్షార్థమువాచ వచనం హరిః ||029||

శత్రోః సకాశాత్సంప్రాప్తః సర్వథా శంక్య ఏవ హి|
విశ్వాసయోగ్యః సహసా న కర్తవ్యో విభీషణః ||030||

ఛాదయిత్వాత్మభావం హి చరంతి శఠబుద్ధయః|
ప్రహరంతి చ రంధ్రేషు సోఽనర్థః సుమహాన్భవేత్ ||031||

అర్థానర్థౌ వినిశ్చిత్య వ్యవసాయం భజేత హ|
గుణతః సంగ్రహం కుర్యాద్దోషతస్తు విసర్జయేత్ ||032||

యది దోషో మహాంస్తస్మింస్త్యజ్యతామవిశంకితం|
గుణాన్వాపి బహూంజ్ఞాత్వా సంగ్రహః క్రియతాం నృప ||033||

శరభస్త్వథ నిశ్చిత్య సార్థం వచనమబ్రవీత్|
క్షిప్రమస్మిన్నరవ్యాఘ్ర చారః ప్రతివిధీయతాం ||034||

ప్రణిధాయ హి చారేణ యథావత్సూక్ష్మబుద్ధినా|
పరీక్ష్య చ తతః కార్యో యథాన్యాయం పరిగ్రహః ||035||

జాంబవాంస్త్వథ సంప్రేక్ష్య శాస్త్రబుద్ధ్యా విచక్షణః|
వాక్యం విజ్ఞాపయామాస గుణవద్దోషవర్జితం ||036||

బద్ధవైరాచ్చ పాపాచ్చ రాక్షసేంద్రాద్విభీషణః|
అదేశ కాలే సంప్రాప్తః సర్వథా శంక్యతామయం ||037||

తతో మైందస్తు సంప్రేక్ష్య నయాపనయకోవిదః|
వాక్యం వచనసంపన్నో బభాషే హేతుమత్తరం ||038||

వచనం నామ తస్యైష రావణస్య విభీషణః|
పృచ్ఛ్యతాం మధురేణాయం శనైర్నరవరేశ్వర ||039||

భావమస్య తు విజ్ఞాయ తతస్తత్త్వం కరిష్యసి|
యది దృష్టో న దుష్టో వా బుద్ధిపూర్వం నరర్షభ ||040||

అథ సంస్కారసంపన్నో హనూమాన్సచివోత్తమః|
ఉవాచ వచనం శ్లక్ష్ణమర్థవన్మధురం లఘు ||041||

న భవంతం మతిశ్రేష్ఠం సమర్థం వదతాం వరం|
అతిశాయయితుం శక్తో బృహస్పతిరపి బ్రువన్ ||042||

న వాదాన్నాపి సంఘర్షాన్నాధిక్యాన్న చ కామతః|
వక్ష్యామి వచనం రాజన్యథార్థం రామగౌరవాత్ ||043||

అర్థానర్థనిమిత్తం హి యదుక్తం సచివైస్తవ|
తత్ర దోషం ప్రపశ్యామి క్రియా న హ్యుపపద్యతే ||044||

ఋతే నియోగాత్సామర్థ్యమవబోద్ధుం న శక్యతే|
సహసా వినియోగో హి దోషవాన్ప్రతిభాతి మే ||045||

చారప్రణిహితం యుక్తం యదుక్తం సచివైస్తవ|
అర్థస్యాసంభవాత్తత్ర కారణం నోపపద్యతే ||046||

అదేశ కాలే సంప్రాప్త ఇత్యయం యద్విభీషణః|
వివక్షా చాత్ర మేఽస్తీయం తాం నిబోధ యథా మతి ||047||

స ఏష దేశః కాలశ్చ భవతీహ యథా తథా|
పురుషాత్పురుషం ప్రాప్య తథా దోషగుణావపి ||048||

దౌరాత్మ్యం రావణే దృష్ట్వా విక్రమం చ తథా త్వయి|
యుక్తమాగమనం తస్య సదృశం తస్య బుద్ధితః ||049||

అజ్ఞాతరూపైః పురుషైః స రాజన్పృచ్ఛ్యతామితి|
యదుక్తమత్ర మే ప్రేక్షా కాచిదస్తి సమీక్షితా ||050||

పృచ్ఛ్యమానో విశంకేత సహసా బుద్ధిమాన్వచః|
తత్ర మిత్రం ప్రదుష్యేత మిథ్యాపృష్టం సుఖాగతం ||051||

అశక్యః సహసా రాజన్భావో వేత్తుం పరస్య వై|
అంతః స్వభావైర్గీతైస్తైర్నైపుణ్యం పశ్యతా భృశం ||052||

న త్వస్య బ్రువతో జాతు లక్ష్యతే దుష్టభావతా|
ప్రసన్నం వదనం చాపి తస్మాన్మే నాస్తి సంశయః ||053||

అశంకితమతిః స్వస్థో న శఠః పరిసర్పతి|
న చాస్య దుష్టా వాక్చాపి తస్మాన్నాస్తీహ సంశయః ||054||

ఆకారశ్ఛాద్యమానోఽపి న శక్యో వినిగూహితుం|
బలాద్ధి వివృణోత్యేవ భావమంతర్గతం నృణాం ||055||

దేశకాలోపపన్నం చ కార్యం కార్యవిదాం వర|
సఫలం కురుతే క్షిప్రం ప్రయోగేణాభిసంహితం ||056||

ఉద్యోగం తవ సంప్రేక్ష్య మిథ్యావృత్తం చ రావణం|
వాలినశ్చ వధం శ్రుత్వా సుగ్రీవం చాభిషేచితం ||057||

రాజ్యం ప్రార్థయమానశ్చ బుద్ధిపూర్వమిహాగతః|
ఏతావత్తు పురస్కృత్య యుజ్యతే త్వస్య సంగ్రహః ||058||

యథాశక్తి మయోక్తం తు రాక్షసస్యార్జవం ప్రతి|
త్వం ప్రమాణం తు శేషస్య శ్రుత్వా బుద్ధిమతాం వర ||059||

—♦ సర్గ 012 ♦—

అథ రామః ప్రసన్నాత్మా శ్రుత్వా వాయుసుతస్య హ|
ప్రత్యభాషత దుర్ధర్షః శ్రుతవానాత్మని స్థితం ||001||

మమాపి తు వివక్షాస్తి కాచిత్ప్రతి విభీషణం|
శ్రుతమిచ్ఛామి తత్సర్వం భవద్భిః శ్రేయసి స్థితైః ||002||

మిత్రభావేన సంప్రాప్తం న త్యజేయం కథంచన|
దోషో యద్యపి తస్య స్యాత్సతామేతదగర్హితం ||003||

రామస్య వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవః ప్లవగేశ్వరః|
ప్రత్యభాషత కాకుత్స్థం సౌహార్దేనాభిచోదితః ||004||

కిమత్ర చిత్రం ధర్మజ్ఞ లోకనాథశిఖామణే|
యత్త్వమార్యం ప్రభాషేథాః సత్త్వవాన్సపథే స్థితః ||005||

మమ చాప్యంతరాత్మాయం శుద్ధిం వేత్తి విభీషణం|
అనుమానాచ్చ భావాచ్చ సర్వతః సుపరీక్షితః ||006||

తస్మాత్క్షిప్రం సహాస్మాభిస్తుల్యో భవతు రాఘవ|
విభీషణో మహాప్రాజ్ఞః సఖిత్వం చాభ్యుపైతు నః ||007||

స సుగ్రీవస్య తద్వాక్యం రామః శ్రుత్వా విమృశ్య చ|
తతః శుభతరం వాక్యమువాచ హరిపుంగవం ||008||

సుదుష్టో వాప్యదుష్టో వా కిమేష రజనీచరః|
సూక్ష్మమప్యహితం కర్తుం మమాశక్తః కథంచన ||009||

పిశాచాందానవాన్యక్షాన్పృథివ్యాం చైవ రాక్షసాన్|
అంగుల్యగ్రేణ తాన్హన్యామిచ్ఛన్హరిగణేశ్వర ||010||

శ్రూయతే హి కపోతేన శత్రుః శరణమాగతః|
అర్చితశ్చ యథాన్యాయం స్వైశ్చ మాంసైర్నిమంత్రితః ||011||

స హి తం ప్రతిజగ్రాహ భార్యా హర్తారమాగతం|
కపోతో వానరశ్రేష్ఠ కిం పునర్మద్విధో జనః ||012||

ఋషేః కణ్వస్య పుత్రేణ కండునా పరమర్షిణా|
శృణు గాథాం పురా గీతాం ధర్మిష్ఠాం సత్యవాదినా ||013||

బద్ధాంజలిపుటం దీనం యాచంతం శరణాగతం|
న హన్యాదానృశంస్యార్థమపి శత్రుం పరం పత ||014||

ఆర్తో వా యది వా దృప్తః పరేషాం శరణం గతః|
అరిః ప్రాణాన్పరిత్యజ్య రక్షితవ్యః కృతాత్మనా ||015||

స చేద్భయాద్వా మోహాద్వా కామాద్వాపి న రక్షతి|
స్వయా శక్త్యా యథాతత్త్వం తత్పాపం లోకగర్హితం ||016||

వినష్టః పశ్యతస్తస్య రక్షిణః శరణాగతః|
ఆదాయ సుకృతం తస్య సర్వం గచ్ఛేదరక్షితః ||017||

ఏవం దోషో మహానత్ర ప్రపన్నానామరక్షణే|
అస్వర్గ్యం చాయశస్యం చ బలవీర్యవినాశనం ||018||

కరిష్యామి యథార్థం తు కండోర్వచనముత్తమం|
ధర్మిష్ఠం చ యశస్యం చ స్వర్గ్యం స్యాత్తు ఫలోదయే ||019||

సకృదేవ ప్రపన్నాయ తవాస్మీతి చ యాచతే|
అభయం సర్వభూతేభ్యో దదామ్యేతద్వ్రతం మమ ||020||

ఆనయైనం హరిశ్రేష్ఠ దత్తమస్యాభయం మయా|
విభీషణో వా సుగ్రీవ యది వా రావణః స్వయం ||021||

తతస్తు సుగ్రీవవచో నిశమ్య త |
ద్ధరీశ్వరేణాభిహితం నరేశ్వరః|
విభీషణేనాశు జగామ సంగమం |
పతత్రిరాజేన యథా పురందరః ||022||

—♦ సర్గ 013 ♦—

రాఘవేణాభయే దత్తే సంనతో రావణానుజః|
ఖాత్పపాతావనిం హృష్టో భక్తైరనుచరైః సహ ||001||

స తు రామస్య ధర్మాత్మా నిపపాత విభీషణః|
పాదయోః శరణాన్వేషీ చతుర్భిః సహ రాక్షసైః ||002||

అబ్రవీచ్చ తదా రామం వాక్యం తత్ర విభీషణః|
ధర్మయుక్తం చ యుక్తం చ సాంప్రతం సంప్రహర్షణం ||003||

అనుజో రావణస్యాహం తేన చాస్మ్యవమానితః|
భవంతం సర్వభూతానాం శరణ్యం శరణం గతః ||004||

పరిత్యక్తా మయా లంకా మిత్రాణి చ ధనాని చ|
భవద్గతం మే రాజ్యం చ జీవితం చ సుఖాని చ ||005||

రాక్షసానాం వధే సాహ్యం లంకాయాశ్చ ప్రధర్షణే|
కరిష్యామి యథాప్రాణం ప్రవేక్ష్యామి చ వాహినీం ||006||

ఇతి బ్రువాణం రామస్తు పరిష్వజ్య విభీషణం|
అబ్రవీల్లక్ష్మణం ప్రీతః సముద్రాజ్జలమానయ ||007||

తేన చేమం మహాప్రాజ్ఞమభిషించ విభీషణం|
రాజానం రక్షసాం క్షిప్రం ప్రసన్నే మయి మానద ||008||

ఏవముక్తస్తు సౌమిత్రిరభ్యషించద్విభీషణం|
మధ్యే వానరముఖ్యానాం రాజానం రామశాసనాత్ ||009||

తం ప్రసాదం తు రామస్య దృష్ట్వా సద్యః ప్లవంగమాః|
ప్రచుక్రుశుర్మహానాదాన్సాధు సాధ్వితి చాబ్రువన్ ||010||

అబ్రవీచ్చ హనూమాంశ్చ సుగ్రీవశ్చ విభీషణం|
కథం సాగరమక్షోభ్యం తరామ వరుణాలయం ||011||

ఉపాయైరభిగచ్ఛామో యథా నదనదీపతిం|
తరామ తరసా సర్వే ససైన్యా వరుణాలయం ||012||

ఏవముక్తస్తు ధర్మజ్ఞః ప్రత్యువాచ విభీషణః|
సముద్రం రాఘవో రాజా శరణం గంతుమర్హతి ||013||

ఖానితః సగరేణాయమప్రమేయో మహోదధిః|
కర్తుమర్హతి రామస్య జ్ఞాతేః కార్యం మహోదధిః ||014||

ఏవం విభీషణేనోక్తే రాక్షసేన విపశ్చితా|
ప్రకృత్యా ధర్మశీలస్య రాఘవస్యాప్యరోచత ||015||

స లక్ష్మణం మహాతేజాః సుగ్రీవం చ హరీశ్వరం|
సత్క్రియార్థం క్రియాదక్షః స్మితపూర్వమువాచ హ ||016||

విభీషణస్య మంత్రోఽయం మమ లక్ష్మణ రోచతే|
బ్రూహి త్వం సహసుగ్రీవస్తవాపి యది రోచతే ||017||

సుగ్రీవః పండితో నిత్యం భవాన్మంత్రవిచక్షణః|
ఉభాభ్యాం సంప్రధార్యార్యం రోచతే యత్తదుచ్యతాం ||018||

ఏవముక్తౌ తు తౌ వీరావుభౌ సుగ్రీవలక్ష్మణౌ|
సముదాచార సంయుక్తమిదం వచనమూచతుః ||019||

కిమర్థం నో నరవ్యాఘ్ర న రోచిష్యతి రాఘవ|
విభీషణేన యత్తూక్తమస్మిన్కాలే సుఖావహం ||020||

అబద్ధ్వా సాగరే సేతుం ఘోరేఽస్మిన్వరుణాలయే|
లంకా నాసాదితుం శక్యా సేంద్రైరపి సురాసురైః ||021||

విభీషణస్య శూరస్య యథార్థం క్రియతాం వచః|
అలం కాలాత్యయం కృత్వా సముద్రోఽయం నియుజ్యతాం ||022||

ఏవముక్తః కుశాస్తీర్ణే తీరే నదనదీపతేః|
సంవివేశ తదా రామో వేద్యామివ హుతాశనః ||023||

—♦ సర్గ 014 ♦—

తస్య రామస్య సుప్తస్య కుశాస్తీర్ణే మహీతలే|
నియమాదప్రమత్తస్య నిశాస్తిస్రోఽతిచక్రముః ||001||

న చ దర్శయతే మందస్తదా రామస్య సాగరః|
ప్రయతేనాపి రామేణ యథార్హమభిపూజితః ||002||

సముద్రస్య తతః క్రుద్ధో రామో రక్తాంతలోచనః|
సమీపస్థమువాచేదం లక్ష్మణం శుభలక్ష్మణం ||003||

పశ్య తావదనార్యస్య పూజ్యమానస్య లక్ష్మణ|
అవలేపం సముద్రస్య న దర్శయతి యత్స్వయం ||004||

ప్రశమశ్చ క్షమా చైవ ఆర్జవం ప్రియవాదితా|
అసామర్థ్యం ఫలంత్యేతే నిర్గుణేషు సతాం గుణాః ||005||

ఆత్మప్రశంసినం దుష్టం ధృష్టం విపరిధావకం|
సర్వత్రోత్సృష్టదండం చ లోకః సత్కురుతే నరం ||006||

న సామ్నా శక్యతే కీర్తిర్న సామ్నా శక్యతే యశః|
ప్రాప్తుం లక్ష్మణ లోకేఽస్మింజయో వా రణమూర్ధని ||007||

అద్య మద్బాణనిర్భిన్నైర్మకరైర్మకరాలయం|
నిరుద్ధతోయం సౌమిత్రే ప్లవద్భిః పశ్య సర్వతః ||008||

మహాభోగాని మత్స్యానాం కరిణాం చ కరానిహ|
భోగాంశ్చ పశ్య నాగానాం మయా భిన్నాని లక్ష్మణ ||009||

సశంఖశుక్తికా జాలం సమీనమకరం శరైః|
అద్య యుద్ధేన మహతా సముద్రం పరిశోషయే ||010||

క్షమయా హి సమాయుక్తం మామయం మకరాలయః|
అసమర్థం విజానాతి ధిక్క్షమామీదృశే జనే ||011||

చాపమానయ సౌమిత్రే శరాంశ్చాశీవిషోపమాన్|
అద్యాక్షోభ్యమపి క్రుద్ధః క్షోభయిష్యామి సాగరం ||012||

వేలాసు కృతమర్యాదం సహసోర్మిసమాకులం|
నిర్మర్యాదం కరిష్యామి సాయకైర్వరుణాలయం ||013||

ఏవముక్త్వా ధనుష్పాణిః క్రోధవిస్ఫారితేక్షణః|
బభూవ రామో దుర్ధర్షో యుగాంతాగ్నిరివ జ్వలన్ ||014||

సంపీడ్య చ ధనుర్ఘోరం కంపయిత్వా శరైర్జగత్|
ముమోచ విశిఖానుగ్రాన్వజ్రాణీవ శతక్రతుః ||015||

తే జ్వలంతో మహావేగాస్తేజసా సాయకోత్తమాః|
ప్రవిశంతి సముద్రస్య సలిలం త్రస్తపన్నగం ||016||

తతో వేగః సముద్రస్య సనక్రమకరో మహాన్|
సంబభూవ మహాఘోరః సమారుతరవస్తదా ||017||

మహోర్మిమాలావితతః శంఖశుక్తిసమాకులః|
సధూమపరివృత్తోర్మిః సహసాభూన్మహోదధిః ||018||

వ్యథితాః పన్నగాశ్చాసందీప్తాస్యా దీప్తలోచనాః|
దానవాశ్చ మహావీర్యాః పాతాలతలవాసినః ||019||

ఊర్మయః సింధురాజస్య సనక్రమకరాస్తదా|
వింధ్యమందరసంకాశాః సముత్పేతుః సహస్రశః ||020||

ఆఘూర్ణితతరంగౌఘః సంభ్రాంతోరగరాక్షసః|
ఉద్వర్తిత మహాగ్రాహః సంవృత్తః సలిలాశయః ||021||

—♦ సర్గ 015 ♦—

తతో మధ్యాత్సముద్రస్య సాగరః స్వయముత్థితః|
ఉదయన్హి మహాశైలాన్మేరోరివ దివాకరః|
పన్నగైః సహ దీప్తాస్యైః సముద్రః ప్రత్యదృశ్యత ||001||

స్నిగ్ధవైదూర్యసంకాశో జాంబూనదవిభూషితః|
రక్తమాల్యాంబరధరః పద్మపత్రనిభేక్షణః ||002||

సాగరః సమతిక్రమ్య పూర్వమామంత్ర్య వీర్యవాన్|
అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం రాఘవం శరపాణినం ||003||

పృథివీ వాయురాకాశమాపో జ్యోతిశ్చ రాఘవః|
స్వభావే సౌమ్య తిష్ఠంతి శాశ్వతం మార్గమాశ్రితాః ||004||

తత్స్వభావో మమాప్యేష యదగాధోఽహమప్లవః|
వికారస్తు భవేద్గాధ ఏతత్తే ప్రవదామ్యహం ||005||

న కామాన్న చ లోభాద్వా న భయాత్పార్థివాత్మజ|
గ్రాహనక్రాకులజలం స్తంభయేయం కథంచన ||006||

విధాస్యే రామ యేనాపి విషహిష్యే హ్యహం తథా|
గ్రాహా న ప్రహరిష్యంతి యావత్సేనా తరిష్యతి ||007||

అయం సౌమ్య నలో నామ తనుజో విశ్వకర్మణః|
పిత్రా దత్తవరః శ్రీమాన్ప్రీతిమో విశ్వకర్మణః ||008||

ఏష సేతుం మహోత్సాహః కరోతు మయి వానరః|
తమహం ధారయిష్యామి తథా హ్యేష యథా పితా ||009||

ఏవముక్త్వోదధిర్నష్టః సముత్థాయ నలస్తతః|
అబ్రవీద్వానరశ్రేష్ఠో వాక్యం రామం మహాబలః ||010||

అహం సేతుం కరిష్యామి విస్తీర్ణే వరుణాలయే|
పితుః సామర్థ్యమాస్థాయ తత్త్వమాహ మహోదధిః ||011||

మమ మాతుర్వరో దత్తో మందరే విశ్వకర్మణా|
ఔరసస్తస్య పుత్రోఽహం సదృశో విశ్వకర్మణా ||012||

న చాప్యహమనుక్తో వై ప్రబ్రూయామాత్మనో గుణాన్|
కామమద్యైవ బధ్నంతు సేతుం వానరపుంగవాః ||013||

తతో నిసృష్టరామేణ సర్వతో హరియూథపాః|
అభిపేతుర్మహారణ్యం హృష్టాః శతసహస్రశః ||014||

తే నగాన్నగసంకాశాః శాఖామృగగణర్షభాః|
బభంజుర్వానరాస్తత్ర ప్రచకర్షుశ్చ సాగరం ||015||

తే సాలైశ్చాశ్వకర్ణైశ్చ ధవైర్వంశైశ్చ వానరాః|
కుటజైరర్జునైస్తాలైస్తికలైస్తిమిశైరపి ||016||

బిల్వకైః సప్తపర్ణైశ్చ కర్ణికారైశ్చ పుష్పితైః|
చూతైశ్చాశోకవృక్షైశ్చ సాగరం సమపూరయన్ ||017||

సమూలాంశ్చ విమూలాంశ్చ పాదపాన్హరిసత్తమాః|
ఇంద్రకేతూనివోద్యమ్య ప్రజహ్రుర్హరయస్తరూన్ ||018||

ప్రక్షిప్యమాణైరచలైః సహసా జలముద్ధతం|
సముత్పతితమాకాశమపాసర్పత్తతస్తతః ||019||

దశయోజనవిస్తీర్ణం శతయోజనమాయతం|
నలశ్చక్రే మహాసేతుం మధ్యే నదనదీపతేః ||020||

శిలానాం క్షిప్యమాణానాం శైలానాం తత్ర పాత్యతాం|
బభూవ తుములః శబ్దస్తదా తస్మిన్మహోదధౌ ||021||

స నలేన కృతః సేతుః సాగరే మకరాలయే|
శుశుభే సుభగః శ్రీమాన్స్వాతీపథ ఇవాంబరే ||022||

తతో దేవాః సగంధర్వాః సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః ||023||

ఆప్లవంతః ప్లవంతశ్చ గర్జంతశ్చ ప్లవంగమాః|
తమచింత్యమసహ్యాం చ అద్భుతం లోమహర్షణం|
దదృశుః సర్వభూతాని సాగరే సేతుబంధనం ||024||

తాని కోటిసహస్రాణి వానరాణాం మహౌజసాం|
బధ్నంతః సాగరే సేతుం జగ్ముః పారం మహోదధేః ||025||

విశాలః సుకృతః శ్రీమాన్సుభూమిః సుసమాహితః|
అశోభత మహాసేతుః సీమంత ఇవ సాగరే ||026||

తతః పరే సముద్రస్య గదాపాణిర్విభీషణః|
పరేషామభిఘాతార్థమతిష్ఠత్సచివైః సహ ||027||

అగ్రతస్తస్య సైన్యస్య శ్రీమాన్రామః సలక్ష్మణః|
జగామ ధన్వీ ధర్మాత్మా సుగ్రీవేణ సమన్వితః ||028||

అన్యే మధ్యేన గచ్ఛంతి పార్శ్వతోఽన్యే ప్లవంగమాః|
సలిలే ప్రపతంత్యన్యే మార్గమన్యే న లేభిరే|
కేచిద్వైహాయస గతాః సుపర్ణా ఇవ పుప్లువుః ||029||

ఘోషేణ మహతా ఘోషం సాగరస్య సముచ్ఛ్రితం|
భీమమంతర్దధే భీమా తరంతీ హరివాహినీ ||030||

వానరాణాం హి సా తీర్ణా వాహినీ నల సేతునా|
తీరే నివివిశే రాజ్ఞా బహుమూలఫలోదకే ||031||

తదద్భుతం రాఘవ కర్మ దుష్కరం |
సమీక్ష్య దేవాః సహ సిద్ధచారణైః|
ఉపేత్య రామం సహితా మహర్షిభిః |
సమభ్యషించన్సుశుభైర్జలైః పృథక్ ||032||

జయస్వ శత్రూన్నరదేవ మేదినీం |
ససాగరాం పాలయ శాశ్వతీః సమాః|
ఇతీవ రామం నరదేవసత్కృతం |
శుభైర్వచోభిర్వివిధైరపూజయన్ ||033||

—♦ సర్గ 016 ♦—

సబలే సాగరం తీర్ణే రామే దశరథాత్మజే|
అమాత్యౌ రావణః శ్రీమానబ్రవీచ్ఛుకసారణౌ ||001||

సమగ్రం సాగరం తీర్ణం దుస్తరం వానరం బలం|
అభూతపూర్వం రామేణ సాగరే సేతుబంధనం ||002||

సాగరే సేతుబంధం తు న శ్రద్దధ్యాం కథంచన|
అవశ్యం చాపి సంఖ్యేయం తన్మయా వానరం బలం ||003||

భవంతౌ వానరం సైన్యం ప్రవిశ్యానుపలక్షితౌ|
పరిమాణం చ వీర్యం చ యే చ ముఖ్యాః ప్లవంగమాః ||004||

మంత్రిణో యే చ రామస్య సుగ్రీవస్య చ సంమతాః|
యే పూర్వమభివర్తంతే యే చ శూరాః ప్లవంగమాః ||005||

స చ సేతుర్యథా బద్ధః సాగరే సలిలార్ణవే|
నివేశశ్చ యథా తేషాం వానరాణాం మహాత్మనాం ||006||

రామస్య వ్యవసాయం చ వీర్యం ప్రహరణాని చ|
లక్ష్మణస్య చ వీరస్య తత్త్వతో జ్ఞాతుమర్హథ ||007||

కశ్చ సేనాపతిస్తేషాం వానరాణాం మహౌజసాం|
ఏతజ్జ్ఞాత్వా యథాతత్త్వం శీఘ్రమగంతుమర్హథః ||008||

ఇతి ప్రతిసమాదిష్టౌ రాక్షసౌ శుకసారణౌ|
హరిరూపధరౌ వీరౌ ప్రవిష్టౌ వానరం బలం ||009||

తతస్తద్వానరం సైన్యమచింత్యం లోమహర్షణం|
సంఖ్యాతుం నాధ్యగచ్ఛేతాం తదా తౌ శుకసారణౌ ||010||

తత్స్థితం పర్వతాగ్రేషు నిర్ఝరేషు గుహాసు చ|
సముద్రస్య చ తీరేషు వనేషూపవనేషు చ ||011||

తరమాణం చ తీర్ణం చ తర్తుకామం చ సర్వశః|
నివిష్టం నివిశచ్చైవ భీమనాదం మహాబలం ||012||

తౌ దదర్శ మహాతేజాః ప్రచ్ఛన్నౌ చ విభీషణః|
ఆచచక్షేఽథ రామాయ గృహీత్వా శుకసారణౌ|
లంకాయాః సమనుప్రాప్తౌ చారౌ పరపురంజయౌ ||013||

తౌ దృష్ట్వా వ్యథితౌ రామం నిరాశౌ జీవితే తదా|
కృతాంజలిపుటౌ భీతౌ వచనం చేదమూచతుః ||014||

ఆవామిహాగతౌ సౌమ్య రావణప్రహితావుభౌ|
పరిజ్ఞాతుం బలం కృత్స్నం తవేదం రఘునందన ||015||

తయోస్తద్వచనం శ్రుత్వా రామో దశరథాత్మజః|
అబ్రవీత్ప్రహసన్వాక్యం సర్వభూతహితే రతః ||016||

యది దృష్టం బలం కృత్స్నం వయం వా సుసమీక్షితాః|
యథోక్తం వా కృతం కార్యం ఛందతః ప్రతిగమ్యతాం ||017||

ప్రవిశ్య నగరీం లంకాం భవద్భ్యాం ధనదానుజః|
వక్తవ్యో రక్షసాం రాజా యథోక్తం వచనం మమ ||018||

యద్బలం చ సమాశ్రిత్య సీతాం మే హృతవానసి|
తద్దర్శయ యథాకామం ససైన్యః సహబాంధవః ||019||

శ్వఃకాలే నగరీం లంకాం సప్రాకారాం సతోరణాం|
రాక్షసం చ బలం పశ్య శరైర్విధ్వంసితం మయా ||020||

ఘోరం రోషమహం మోక్ష్యే బలం ధారయ రావణ|
శ్వఃకాలే వజ్రవాన్వజ్రం దానవేష్వివ వాసవః ||021||

ఇతి ప్రతిసమాదిష్టౌ రాక్షసౌ శుకసారణౌ|
ఆగమ్య నగరీం లంకామబ్రూతాం రాక్షసాధిపం ||022||

విభీషణగృహీతౌ తు వధార్హౌ రాక్షసేశ్వర|
దృష్ట్వా ధర్మాత్మనా ముక్తౌ రామేణామితతేజసా ||023||

ఏకస్థానగతా యత్ర చత్వారః పురుషర్షభాః|
లోకపాలోపమాః శూరాః కృతాస్త్రా దృఢవిక్రమాః ||024||

రామో దాశరథిః శ్రీమాఁల్లక్ష్మణశ్చ విభీషణః|
సుగ్రీవశ్చ మహాతేజా మహేంద్రసమవిక్రమః ||025||

ఏతే శక్తాః పురీం లంకాం సప్రాకారాం సతోరణాం|
ఉత్పాట్య సంక్రామయితుం సర్వే తిష్ఠంతు వానరాః ||026||

యాదృశం తస్య రామస్య రూపం ప్రహరణాని చ|
వధిష్యతి పురీం లంకామేకస్తిష్ఠంతు తే త్రయః ||027||

రామలక్ష్మణగుప్తా సా సుగ్రీవేణ చ వాహినీ|
బభూవ దుర్ధర్షతరా సర్వైరపి సురాసురైః ||028||

ప్రహృష్టరూపా ధ్వజినీ వనౌకసాం |
మహాత్మనాం సంప్రతి యోద్ధుమిచ్ఛతాం|
అలం విరోధేన శమో విధీయతాం |
ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ ||029||

—♦ సర్గ 017 ♦—

తద్వచః పథ్యమక్లీబం సారణేనాభిభాషితం|
నిశమ్య రావణో రాజా ప్రత్యభాషత సారణం ||001||

యది మామభియుంజీరందేవగంధర్వదానవాః|
నైవ సీతాం ప్రదాస్యామి సర్వలోకభయాదపి ||002||

త్వం తు సౌమ్య పరిత్రస్తో హరిభిర్నిర్జితో భృశం|
ప్రతిప్రదానమద్యైవ సీతాయాః సాధు మన్యసే|
కో హి నామ సపత్నో మాం సమరే జేతుమర్హతి ||003||

ఇత్యుక్త్వా పరుషం వాక్యం రావణో రాక్షసాధిపః|
ఆరురోహ తతః శ్రీమాన్ప్రాసాదం హిమపాండురం|
బహుతాలసముత్సేధం రావణోఽథ దిదృక్షయా ||004||

తాభ్యాం చరాభ్యాం సహితో రావణః క్రోధమూర్ఛితః|
పశ్యమానః సముద్రం చ పర్వతాంశ్చ వనాని చ|
దదర్శ పృథివీదేశం సుసంపూర్ణం ప్లవంగమైః ||005||

తదపారమసంఖ్యేయం వానరాణాం మహద్బలం|
ఆలోక్య రావణో రాజా పరిపప్రచ్ఛ సారణం ||006||

ఏషాం వానరముఖ్యానాం కే శూరాః కే మహాబలాః|
కే పూర్వమభివర్తంతే మహోత్సాహాః సమంతతః ||007||

కేషాం శృణోతి సుగ్రీవః కే వా యూథపయూథపాః|
సారణాచక్ష్వ మే సర్వం కే ప్రధానాః ప్లవంగమాః ||008||

సారణో రాక్షసేంద్రస్య వచనం పరిపృచ్ఛతః|
ఆచచక్షేఽథ ముఖ్యజ్ఞో ముఖ్యాంస్తాంస్తు వనౌకసః ||009||

ఏష యోఽభిముఖో లంకాం నర్దంస్తిష్ఠతి వానరః|
యూథపానాం సహస్రాణాం శతేన పరివారితః ||010||

యస్య ఘోషేణ మహతా సప్రాకారా సతోరణా|
లంకా ప్రవేపతే సర్వా సశైలవనకాననా ||011||

సర్వశాఖామృగేంద్రస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః|
బలాగ్రే తిష్ఠతే వీరో నీలో నామైష యూథపః ||012||

బాహూ ప్రగృహ్య యః పద్భ్యాం మహీం గచ్ఛతి వీర్యవాన్|
లంకామభిముఖః కోపాదభీక్ష్ణం చ విజృంభతే ||013||

గిరిశృంగప్రతీకాశః పద్మకింజల్కసంనిభః|
స్ఫోటయత్యభిసంరబ్ధో లాంగూలం చ పునః పునః ||014||

యస్య లాంగూలశబ్దేన స్వనంతీవ దిశో దశ|
ఏష వానరరాజేన సుగ్రీవేణాభిషేచితః|
యౌవరాజ్యేఽఙ్గదో నామ త్వామాహ్వయతి సంయుగే ||015||

యే తు విష్టభ్య గాత్రాణి క్ష్వేడయంతి నదంతి చ|
ఉత్థాయ చ విజృంభంతే క్రోధేన హరిపుంగవాః ||016||

ఏతే దుష్ప్రసహా ఘోరాశ్చండాశ్చండపరాక్రమాః|
అష్టౌ శతసహస్రాణి దశకోటిశతాని చ ||017||

య ఏనమనుగచ్ఛంతి వీరాశ్చందనవాసినః|
ఏష ఆశంసతే లంకాం స్వేనానీకేన మర్దితుం ||018||

శ్వేతో రజతసంకాశః సబలో భీమవిక్రమః|
బుద్ధిమాన్వానరః శూరస్త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః ||019||

తూర్ణం సుగ్రీవమాగమ్య పునర్గచ్ఛతి వానరః|
విభజన్వానరీం సేనామనీకాని ప్రహర్షయన్ ||020||

యః పురా గోమతీతీరే రమ్యం పర్యేతి పర్వతం|
నామ్నా సంకోచనో నామ నానానగయుతో గిరిః ||021||

తత్ర రాజ్యం ప్రశాస్త్యేష కుముదో నామ యూథపః|
యోఽసౌ శతసహస్రాణాం సహస్రం పరికర్షతి ||022||

యస్య వాలా బహువ్యామా దీర్ఘలాంగూలమాశ్రితాః|
తామ్రాః పీతాః సితాః శ్వేతాః ప్రకీర్ణా ఘోరకర్మణః ||023||

అదీనో రోషణశ్చండః సంగ్రామమభికాంక్షతి|
ఏషైవాశంసతే లంకాం స్వేనానీకేన మర్దితుం ||024||

యస్త్వేష సింహసంకాశః కపిలో దీర్ఘకేసరః|
నిభృతః ప్రేక్షతే లంకాం దిధక్షన్నివ చక్షుషా ||025||

వింధ్యం కృష్ణగిరిం సహ్యం పర్వతం చ సుదర్శనం|
రాజన్సతతమధ్యాస్తే రంభో నామైష యూథపః ||026||

శతం శతసహస్రాణాం త్రింశచ్చ హరియూథపాః|
పరివార్యానుగచ్ఛంతి లంకాం మర్దితుమోజసా ||027||

యస్తు కర్ణౌ వివృణుతే జృంభతే చ పునః పునః|
న చ సంవిజతే మృత్యోర్న చ యూథాద్విధావతి ||028||

మహాబలో వీతభయో రమ్యం సాల్వేయ పర్వతం|
రాజన్సతతమధ్యాస్తే శరభో నామ యూథపః ||029||

ఏతస్య బలినః సర్వే విహారా నామ యూథపాః|
రాజఞ్శతసహస్రాణి చత్వారింశత్తథైవ చ ||030||

యస్తు మేఘ ఇవాకాశం మహానావృత్య తిష్ఠతి|
మధ్యే వానరవీరాణాం సురాణామివ వాసవః ||031||

భేరీణామివ సంనాదో యస్యైష శ్రూయతే మహాన్|
ఘోరః శాఖామృగేంద్రాణాం సంగ్రామమభికాంక్షతాం ||032||

ఏష పర్వతమధ్యాస్తే పారియాత్రమనుత్తమం|
యుద్ధే దుష్ప్రసహో నిత్యం పనసో నామ యూథపః ||033||

ఏనం శతసహస్రాణాం శతార్ధం పర్యుపాసతే|
యూథపా యూథపశ్రేష్ఠం యేషాం యూథాని భాగశః ||034||

యస్తు భీమాం ప్రవల్గంతీం చమూం తిష్ఠతి శోభయన్|
స్థితాం తీరే సముద్రస్య ద్వితీయ ఇవ సాగరః ||035||

ఏష దర్దరసంకాశో వినతో నామ యూథపః|
పిబంశ్చరతి పర్ణాశాం నదీనాముత్తమాం నదీం ||036||

షష్టిః శతసహస్రాణి బలమస్య ప్లవంగమాః|
త్వామాహ్వయతి యుద్ధాయ క్రథనో నామ యూథపః ||037||

యస్తు గైరికవర్ణాభం వపుః పుష్యతి వానరః|
గవయో నామ తేజస్వీ త్వాం క్రోధాదభివర్తతే ||038||

ఏనం శతసహస్రాణి సప్తతిః పర్యుపాసతే|
ఏష ఆశంసతే లంకాం స్వేనానీకేన మర్దితుం ||039||

ఏతే దుష్ప్రసహా ఘోరా బలినః కామరూపిణః|
యూథపా యూథపశ్రేష్ఠా యేషాం సంఖ్యా న విద్యతే ||040||

—♦ సర్గ 018 ♦—

తాంస్తు తేఽహం ప్రవక్ష్యామి ప్రేక్షమాణస్య యూథపాన్|
రాఘవార్థే పరాక్రాంతా యే న రక్షంతి జీవితం ||001||

స్నిగ్ధా యస్య బహుశ్యామా బాలా లాంగూలమాశ్రితాః|
తామ్రాః పీతాః సితాః శ్వేతాః ప్రకీర్ణా ఘోరకర్మణః ||002||

ప్రగృహీతాః ప్రకాశంతే సూర్యస్యేవ మరీచయః|
పృథివ్యాం చానుకృష్యంతే హరో నామైష యూథపః ||003||

యం పృష్ఠతోఽనుగచ్ఛంతి శతశోఽథ సహస్రశః|
ద్రుమానుద్యమ్య సహితా లంకారోహణతత్పరాః ||004||

ఏష కోటీసహస్రేణ వానరాణాం మహౌజసాం|
ఆకాంక్షతే త్వాం సంగ్రామే జేతుం పరపురంజయ ||005||

నీలానివ మహామేఘాంస్తిష్ఠతో యాంస్తు పశ్యసి|
అసితాంజనసంకాశాన్యుద్ధే సత్యపరాక్రమాన్ ||006||

నఖదంష్ట్రాయుధాన్వీరాంస్తీక్ష్ణకోపాన్భయావహాన్|
అసంఖ్యేయాననిర్దేశ్యాన్పరం పారమివోదధేః ||007||

పర్వతేషు చ యే కేచిద్విషమేషు నదీషు చ|
ఏతే త్వామభివర్తంతే రాజన్నృక్షాః సుదారుణాః ||008||

ఏషాం మధ్యే స్థితో రాజన్భీమాక్షో భీమదర్శనః|
పర్జన్య ఇవ జీమూతైః సమంతాత్పరివారితః ||009||

ఋక్షవంతం గిరిశ్రేష్ఠమధ్యాస్తే నర్మదాం పిబన్|
సర్వర్క్షాణామధిపతిర్ధూమ్రో నామైష యూథపః ||010||

యవీయానస్య తు భ్రాతా పశ్యైనం పర్వతోపమం|
భ్రాత్రా సమానో రూపేణ విశిష్టస్తు పరాక్రమే ||011||

స ఏష జాంబవాన్నామ మహాయూథపయూథపః|
ప్రశాంతో గురువర్తీ చ సంప్రహారేష్వమర్షణః ||012||

ఏతేన సాహ్యం సుమహత్కృతం శక్రస్య ధీమతా|
దేవాసురే జాంబవతా లబ్ధాశ్చ బహవో వరాః ||013||

ఆరుహ్య పర్వతాగ్రేభ్యో మహాభ్రవిపులాః శిలాః|
ముంచంతి విపులాకారా న మృత్యోరుద్విజంతి చ ||014||

రాక్షసానాం చ సదృశాః పిశాచానాం చ రోమశాః|
ఏతస్య సైన్యే బహవో విచరంత్యగ్నితేజసః ||015||

యం త్వేనమభిసంరబ్ధం ప్లవమానమివ స్థితం|
ప్రేక్షంతే వానరాః సర్వే స్థితం యూథపయూథపం ||016||

ఏష రాజన్సహస్రాక్షం పర్యుపాస్తే హరీశ్వరః|
బలేన బలసంపన్నో రంభో నామైష యూథపః ||017||

యః స్థితం యోజనే శైలం గచ్ఛన్పార్శ్వేన సేవతే|
ఊర్ధ్వం తథైవ కాయేన గతః ప్రాప్నోతి యోజనం ||018||

యస్మాన్న పరమం రూపం చతుష్పాదేషు విద్యతే|
శ్రుతః సంనాదనో నామ వానరాణాం పితామహః ||019||

యేన యుద్ధం తదా దత్తం రణే శక్రస్య ధీమతా|
పరాజయశ్చ న ప్రాప్తః సోఽయం యూథపయూథపః|
యస్య విక్రమమాణస్య శక్రస్యేవ పరాక్రమః ||020||

ఏష గంధర్వకన్యాయాముత్పన్నః కృష్ణవర్త్మనా|
పురా దేవాసురే యుద్ధే సాహ్యార్థం త్రిదివౌకసాం ||021||

యస్య వైశ్రవణో రాజా జంబూముపనిషేవతే|
యో రాజా పర్వతేంద్రాణాం బహుకింనరసేవినాం ||022||

విహారసుఖదో నిత్యం భ్రాతుస్తే రాక్షసాధిప|
తత్రైష వసతి శ్రీమాన్బలవాన్వానరర్షభః|
యుద్ధేష్వకత్థనో నిత్యం క్రథనో నామ యూథపః ||023||

వృతః కోటిసహస్రేణ హరీణాం సముపస్థితః|
ఏషైవాశంసతే లంకాం స్వేనానీకేన మర్దితుం ||024||

యో గంగామను పర్యేతి త్రాసయన్హస్తియూథపాన్|
హస్తినాం వానరాణాం చ పూర్వవైరమనుస్మరన్ ||025||

ఏష యూథపతిర్నేతా గచ్ఛన్గిరిగుహాశయః|
హరీణాం వాహినీ ముఖ్యో నదీం హైమవతీమను ||026||

ఉశీర బీజమాశ్రిత్య పర్వతం మందరోపమం|
రమతే వానరశ్రేష్ఠో దివి శక్ర ఇవ స్వయం ||027||

ఏనం శతసహస్రాణాం సహస్రమభివర్తతే|
ఏష దుర్మర్షణో రాజన్ప్రమాథీ నామ యూథపః ||028||

వాతేనేవోద్ధతం మేఘం యమేనమనుపశ్యసి|
వివర్తమానం బహుశో యత్రైతద్బహులం రజః ||029||

ఏతేఽసితముఖా ఘోరా గోలాంగూలా మహాబలాః|
శతం శతసహస్రాణి దృష్ట్వా వై సేతుబంధనం ||030||

గోలాంగూలం మహావేగం గవాక్షం నామ యూథపం|
పరివార్యాభివర్తంతే లంకాం మర్దితుమోజసా ||031||

భ్రమరాచరితా యత్ర సర్వకామఫలద్రుమాః|
యం సూర్యతుల్యవర్ణాభమనుపర్యేతి పర్వతం ||032||

యస్య భాసా సదా భాంతి తద్వర్ణా మృగపక్షిణః|
యస్య ప్రస్థం మహాత్మానో న త్యజంతి మహర్షయః ||033||

తత్రైష రమతే రాజన్రమ్యే కాంచనపర్వతే|
ముఖ్యో వానరముఖ్యానాం కేసరీ నామ యూథపః ||034||

షష్టిర్గిరిసహస్రాణాం రమ్యాః కాంచనపర్వతాః|
తేషాం మధ్యే గిరివరస్త్వమివానఘ రక్షసాం ||035||

తత్రైతే కపిలాః శ్వేతాస్తామ్రాస్యా మధుపింగలాః|
నివసంత్యుత్తమగిరౌ తీక్ష్ణదంష్ట్రానఖాయుధాః ||036||

సింహా ఇవ చతుర్దంష్ట్రా వ్యాఘ్రా ఇవ దురాసదాః|
సర్వే వైశ్వనరసమా జ్వలితాశీవిషోపమాః ||037||

సుదీర్ఘాంచితలాంగూలా మత్తమాతంగసంనిభాః|
మహాపర్వతసంకాశా మహాజీమూతనిస్వనాః ||038||

ఏష చైషామధిపతిర్మధ్యే తిష్ఠతి వీర్యవాన్|
నామ్నా పృథివ్యాం విఖ్యాతో రాజఞ్శతబలీతి యః|
ఏషైవాశంసతే లంకాం స్వేనానీకేన మర్దితుం ||039||

గజో గవాక్షో గవయో నలో నీలశ్చ వానరః|
ఏకైక ఏవ యూథానాం కోటిభిర్దశభిర్వృతః ||040||

తథాన్యే వానరశ్రేష్ఠా వింధ్యపర్వతవాసినః|
న శక్యంతే బహుత్వాత్తు సంఖ్యాతుం లఘువిక్రమాః ||041||

సర్వే మహారాజ మహాప్రభావాః |
సర్వే మహాశైలనికాశకాయాః|
సర్వే సమర్థాః పృథివీం క్షణేన |
కర్తుం ప్రవిధ్వస్తవికీర్ణశైలాం ||042||

—♦ సర్గ 019 ♦—

సారణస్య వచః శ్రుత్వా రావణం రాక్షసాధిపం|
బలమాలోకయన్సర్వం శుకో వాక్యమథాబ్రవీత్ ||001||

స్థితాన్పశ్యసి యానేతాన్మత్తానివ మహాద్విపాన్|
న్యగ్రోధానివ గాంగేయాన్సాలాన్హైమవతీనివ ||002||

ఏతే దుష్ప్రసహా రాజన్బలినః కామరూపిణః|
దైత్యదానవసంకాశా యుద్ధే దేవపరాక్రమాః ||003||

ఏషాం కోటిసహస్రాణి నవ పంచచ సప్త చ|
తథా శంఖసహస్రాణి తథా వృందశతాని చ ||004||

ఏతే సుగ్రీవసచివాః కిష్కింధానిలయాః సదా|
హరయో దేవగంధర్వైరుత్పన్నాః కామరూపిణః ||005||

యౌ తౌ పశ్యసి తిష్ఠంతౌ కుమారౌ దేవరూపిణౌ|
మైందశ్చ ద్వివిదశ్చోభౌ తాభ్యాం నాస్తి సమో యుధి ||006||

బ్రహ్మణా సమనుజ్ఞాతావమృతప్రాశినావుభౌ|
ఆశంసేతే యుధా లంకామేతౌ మర్దితుమోజసా ||007||

యావేతావేతయోః పార్శ్వే స్థితౌ పర్వతసంనిభౌ|
సుముఖో విముఖశ్చైవ మృత్యుపుత్రౌ పితుః సమౌ ||008||

యం తు పశ్యసి తిష్ఠంతం ప్రభిన్నమివ కుంజరం|
యో బలాత్క్షోభయేత్క్రుద్ధః సముద్రమపి వానరః ||009||

ఏషోఽభిగంతా లంకాయా వైదేహ్యాస్తవ చ ప్రభో|
ఏనం పశ్య పురా దృష్టం వానరం పునరాగతం ||010||

జ్యేష్ఠః కేసరిణః పుత్రో వాతాత్మజ ఇతి శ్రుతః|
హనూమానితి విఖ్యాతో లంఘితో యేన సాగరః ||011||

కామరూపీ హరిశ్రేష్ఠో బలరూపసమన్వితః|
అనివార్యగతిశ్చైవ యథా సతతగః ప్రభుః ||012||

ఉద్యంతం భాస్కరం దృష్ట్వా బాలః కిల పిపాసితః|
త్రియోజనసహస్రం తు అధ్వానమవతీర్య హి ||013||

ఆదిత్యమాహరిష్యామి న మే క్షుత్ప్రతియాస్యతి|
ఇతి సంచింత్య మనసా పురైష బలదర్పితః ||014||

అనాధృష్యతమం దేవమపి దేవర్షిదానవైః|
అనాసాద్యైవ పతితో భాస్కరోదయనే గిరౌ ||015||

పతితస్య కపేరస్య హనురేకా శిలాతలే|
కించిద్భిన్నా దృఢహనోర్హనూమానేష తేన వై ||016||

సత్యమాగమయోగేన మమైష విదితో హరిః|
నాస్య శక్యం బలం రూపం ప్రభావో వానుభాషితుం ||017||

ఏష ఆశంసతే లంకామేకో మర్దితుమోజసా|
యశ్చైషోఽనంతరః శూరః శ్యామః పద్మనిభేక్షణః ||018||

ఇక్ష్వాకూణామతిరథో లోకే విఖ్యాత పౌరుషః|
యస్మిన్న చలతే ధర్మో యో ధర్మం నాతివర్తతే ||019||

యో బ్రాహ్మమస్త్రం వేదాంశ్చ వేద వేదవిదాం వరః|
యో భింద్యాద్గగనం బాణైః పర్వతాంశ్చాపి దారయేత్ ||020||

యస్య మృత్యోరివ క్రోధః శక్రస్యేవ పరాక్రమః|
స ఏష రామస్త్వాం యోద్ధుం రాజన్సమభివర్తతే ||021||

యశ్చైష దక్షిణే పార్శ్వే శుద్ధజాంబూనదప్రభః|
విశాలవక్షాస్తామ్రాక్షో నీలకుంచితమూర్ధజః ||022||

ఏషోఽస్య లక్ష్మణో నామ భ్రాతా ప్రాణసమః ప్రియః|
నయే యుద్ధే చ కుశలః సర్వశాస్త్రవిశారదః ||023||

అమర్షీ దుర్జయో జేతా విక్రాంతో బుద్ధిమాన్బలీ|
రామస్య దక్షిణో బాహుర్నిత్యం ప్రాణో బహిశ్చరః ||024||

న హ్యేష రాఘవస్యార్థే జీవితం పరిరక్షతి|
ఏషైవాశంసతే యుద్ధే నిహంతుం సర్వరాక్షసాన్ ||025||

యస్తు సవ్యమసౌ పక్షం రామస్యాశ్రిత్య తిష్ఠతి|
రక్షోగణపరిక్షిప్తో రాజా హ్యేష విభీషణః ||026||

శ్రీమతా రాజరాజేన లంకాయామభిషేచితః|
త్వామేవ ప్రతిసంరబ్ధో యుద్ధాయైషోఽభివర్తతే ||027||

యం తు పశ్యసి తిష్ఠంతం మధ్యే గిరిమివాచలం|
సర్వశాఖామృగేంద్రాణాం భర్తారమపరాజితం ||028||

తేజసా యశసా బుద్ధ్యా జ్ఞానేనాభిజనేన చ|
యః కపీనతి బభ్రాజ హిమవానివ పర్వతాన్ ||029||

కిష్కింధాం యః సమధ్యాస్తే గుహాం సగహనద్రుమాం|
దుర్గాం పర్వతదుర్గస్థాం ప్రధానైః సహ యూథపైః ||030||

యస్యైషా కాంచనీ మాలా శోభతే శతపుష్కరా|
కాంతా దేవమనుష్యాణాం యస్యాం లక్ష్మీః ప్రతిష్ఠితా ||031||

ఏతాం చ మాలాం తారాం చ కపిరాజ్యం చ శాశ్వతం|
సుగ్రీవో వాలినం హత్వా రామేణ ప్రతిపాదితః ||032||

ఏవం కోటిసహస్రేణ శంకూనాం చ శతేన చ|
సుగ్రీవో వానరేంద్రస్త్వాం యుద్ధార్థమభివర్తతే ||033||

ఇమాం మహారాజసమీక్ష్య వాహినీ |
ముపస్థితాం ప్రజ్వలితగ్రహోపమాం|
తతః ప్రయత్నః పరమో విధీయతాం |
యథా జయః స్యాన్న పరైః పరాజయః ||034||

—♦ సర్గ 020 ♦—

శుకేన తు సమాఖ్యాతాంస్తాందృష్ట్వా హరియూథపాన్|
సమీపస్థం చ రామస్య భ్రాతరం స్వం విభీషణం ||001||

లక్ష్మణం చ మహావీర్యం భుజం రామస్య దక్షిణం|
సర్వవానరరాజం చ సుగ్రీవం భీమవిక్రమం ||002||

కించిదావిగ్నహృదయో జాతక్రోధశ్చ రావణః|
భర్త్సయామాస తౌ వీరౌ కథాంతే శుకసారణౌ ||003||

అధోముఖౌ తౌ ప్రణతావబ్రవీచ్ఛుకసారణౌ|
రోషగద్గదయా వాచా సంరబ్ధః పరుషం వచః ||004||

న తావత్సదృశం నామ సచివైరుపజీవిభిః|
విప్రియం నృపతేర్వక్తుం నిగ్రహప్రగ్రహే విభోః ||005||

రిపూణాం ప్రతికూలానాం యుద్ధార్థమభివర్తతాం|
ఉభాభ్యాం సదృశం నామ వక్తుమప్రస్తవే స్తవం ||006||

ఆచార్యా గురవో వృద్ధా వృథా వాం పర్యుపాసితాః|
సారం యద్రాజశాస్త్రాణామనుజీవ్యం న గృహ్యతే ||007||

గృహీతో వా న విజ్ఞాతో భారో జ్ఞానస్య వోఢ్యతే|
ఈదృశైః సచివైర్యుక్తో మూర్ఖైర్దిష్ట్యా ధరామ్యహం ||008||

కిం ను మృత్యోర్భయం నాస్తి మాం వక్తుం పరుషం వచః|
యస్య మే శాసతో జిహ్వా ప్రయచ్ఛతి శుభాశుభం ||009||

అప్యేవ దహనం స్పృష్ట్వా వనే తిష్ఠంతి పాదపాః|
రాజదోషపరామృష్టాస్తిష్ఠంతే నాపరాధినః ||010||

హన్యామహమిమౌ పాపౌ శత్రుపక్షప్రశంసకౌ|
యది పూర్వోపకారైర్మే న క్రోధో మృదుతాం వ్రజేత్ ||011||

అపధ్వంసత గచ్ఛధ్వం సంనికర్షాదితో మమ|
న హి వాం హంతుమిచ్ఛామి స్మరన్నుపకృతాని వాం|
హతావేవ కృతఘ్నౌ తౌ మయి స్నేహపరాఙ్ముఖౌ ||012||

ఏవముక్తౌ తు సవ్రీడౌ తావుభౌ శుకసారణౌ|
రావణం జయశబ్దేన ప్రతినంద్యాభినిఃసృతౌ ||013||

అబ్రవీత్స దశగ్రీవః సమీపస్థం మహోదరం|
ఉపస్థాపయ శీఘ్రం మే చారాన్నీతివిశారదాన్ ||014||

తతశ్చరాః సంత్వరితాః ప్రాప్తాః పార్థివశాసనాత్|
ఉపస్థితాః ప్రాంజలయో వర్ధయిత్వా జయాశిషా ||015||

తానబ్రవీత్తతో వాక్యం రావణో రాక్షసాధిపః|
చారాన్ప్రత్యయికాఞ్శూరాన్భక్తాన్విగతసాధ్వసాన్ ||016||

ఇతో గచ్ఛత రామస్య వ్యవసాయం పరీక్షథ|
మంత్రేష్వభ్యంతరా యేఽస్య ప్రీత్యా తేన సమాగతాః ||017||

కథం స్వపితి జాగర్తి కిమన్యచ్చ కరిష్యతి|
విజ్ఞాయ నిపుణం సర్వమాగంతవ్యమశేషతః ||018||

చారేణ విదితః శత్రుః పండితైర్వసుధాధిపైః|
యుద్ధే స్వల్పేన యత్నేన సమాసాద్య నిరస్యతే ||019||

చారాస్తు తే తథేత్యుక్త్వా ప్రహృష్టా రాక్షసేశ్వరం|
కృత్వా ప్రదక్షిణం జగ్ముర్యత్ర రామః సలక్ష్మణః ||020||

తే సువేలస్య శైలస్య సమీపే రామలక్ష్మణౌ|
ప్రచ్ఛన్నా దదృశుర్గత్వా ససుగ్రీవవిభీషణౌ ||021||

తే తు ధర్మాత్మనా దృష్టా రాక్షసేంద్రేణ రాక్షసాః|
విభీషణేన తత్రస్థా నిగృహీతా యదృచ్ఛయా ||022||

వానరైరర్దితాస్తే తు విక్రాంతైర్లఘువిక్రమైః|
పునర్లంకామనుప్రాప్తాః శ్వసంతో నష్టచేతసః ||023||

తతో దశగ్రీవముపస్థితాస్తే |
చారా బహిర్నిత్యచరా నిశాచరాః|

గిరేః సువేలస్య సమీపవాసినం ।
న్యవేదయన్భీమబలం మహాబలాః ॥024॥

—♦ సర్గ 021 ♦—

తతస్తమక్షోభ్యబలం లంకాధిపతయే చరాః।
సువేలే రాఘవం శైలే నివిష్టం ప్రత్యవేదయన్ ॥001॥

చారాణాం రావణః శ్రుత్వా ప్రాప్తం రామం మహాబలం।
జాతోద్వేగోఽభవత్కించిచ్ఛార్దూలం వాక్యమబ్రవీత్ ॥002॥

అయథావచ్చ తే వర్ణో దీనశ్చాసి నిశాచర।
నాసి కచ్చిదమిత్రాణాం క్రుద్ధానాం వశమాగతః ॥003॥

ఇతి తేనానుశిష్టస్తు వాచం మందముదీరయత్।
తదా రాక్షసశార్దూలం శార్దూలో భయవిహ్వలః ॥004॥

న తే చారయితుం శక్యా రాజన్వానరపుంగవాః।
విక్రాంతా బలవంతశ్చ రాఘవేణ చ రక్షితాః ॥005॥

నాపి సంభాషితుం శక్యాః సంప్రశ్నోఽత్ర న లభ్యతే।
సర్వతో రక్ష్యతే పంథా వానరైః పర్వతోపమైః ॥006॥

ప్రవిష్టమాత్రే జ్ఞాతోఽహం బలే తస్మిన్నచారితే।
బలాద్గృహీతో బహుభిర్బహుధాస్మి విదారితః ॥007॥

జానుభిర్ముష్టిభిర్దంతైస్తలైశ్చాభిహతో భృశం।
పరిణీతోఽస్మి హరిభిర్బలవద్భిరమర్షణైః ॥008॥

పరిణీయ చ సర్వత్ర నీతోఽహం రామసంసదం।
రుధిరాదిగ్ధసర్వాంగో విహ్వలశ్చలితేంద్రియః ॥009॥

హరిభిర్వధ్యమానశ్చ యాచమానః కృతాంజలిః।
రాఘవేణ పరిత్రాతో జీవామి హ యదృచ్ఛయా ॥010॥

ఏష శైలైః శిలాభిశ్చ పూరయిత్వా మహార్ణవం।
ద్వారమాశ్రిత్య లంకాయా రామస్తిష్ఠతి సాయుధః ॥011॥

గరుడవ్యూహమాస్థాయ సర్వతో హరిభిర్వృతః।
మాం విసృజ్య మహాతేజా లంకామేవాభివర్తతే ॥012॥

పురా ప్రాకారమాయాతి క్షిప్రమేకతరం కురు।
సీతాం చాస్మై ప్రయచ్ఛాశు సుయుద్ధం వా ప్రదీయతాం ॥013॥

మనసా సంతతాపాథ తచ్ఛ్రుత్వా రాక్షసాధిపః।
శార్దూలస్య మహద్వాక్యమథోవాచ స రావణః ॥014॥

యది మాం ప్రతియుధ్యేరందేవగంధర్వదానవాః।
నైవ సీతాం ప్రదాస్యామి సర్వలోకభయాదపి ॥015॥

ఏవముక్త్వా మహాతేజా రావణః పునరబ్రవీత్।
చారితా భవతా సేనా కేఽత్ర శూరాః ప్లవంగమాః ॥016॥

కీదృశాః కింప్రభావాశ్చ వానరా యే దురాసదాః।
కస్య పుత్రాశ్చ పౌత్రాశ్చ తత్త్వమాఖ్యాహి రాక్షస ॥017॥

తత్రత్ర ప్రతిపత్స్యామి జ్ఞాత్వా తేషాం బలాబలం|
అవశ్యం బలసంఖ్యానం కర్తవ్యం యుద్ధమిచ్ఛతా ||018||

అథైవముక్తః శార్దూలో రావణేనోత్తమశ్చరః|
ఇదం వచనమారేభే వక్తుం రావణసంనిధౌ ||019||

అథర్క్షరజసః పుత్రో యుధి రాజన్సుదుర్జయః|
గద్గదస్యాథ పుత్రోఽత్ర జాంబవానితి విశ్రుతః ||020||

గద్గదస్యైవ పుత్రోఽన్యో గురుపుత్రః శతక్రతోః|
కదనం యస్య పుత్రేణ కృతమేకేన రక్షసాం ||021||

సుషేణశ్చాపి ధర్మాత్మా పుత్రో ధర్మస్య వీర్యవాన్|
సౌమ్యః సోమాత్మజశ్చాత్ర రాజందధిముఖః కపిః ||022||

సుముఖో దుర్ముఖశ్చాత్ర వేగదర్శీ చ వానరః|
మృత్యుర్వానరరూపేణ నూనం సృష్టః స్వయంభువా ||023||

పుత్రో హుతవహస్యాథ నీలః సేనాపతిః స్వయం|
అనిలస్య చ పుత్రోఽత్ర హనూమానితి విశ్రుతః ||024||

నప్తా శక్రస్య దుర్ధర్షో బలవానంగదో యువా|
మైందశ్చ ద్వివిదశ్చోభౌ బలినావశ్విసంభవౌ ||025||

పుత్రా వైవస్వతస్యాత్ర పంచకాలాంతకోపమాః|
గజో గవాక్షో గవయః శరభో గంధమాదనః ||026||

శ్వేతో జ్యోతిర్ముఖశ్చాత్ర భాస్కరస్యాత్మసంభవౌ|
వరుణస్య చ పుత్రోఽథ హేమకూటః ప్లవంగమః ||027||

విశ్వకర్మసుతో వీరో నలః ప్లవగసత్తమః|
విక్రాంతో వేగవానత్ర వసుపుత్రః సుదుర్ధరః ||028||

దశవానరకోట్యశ్చ శూరాణాం యుద్ధకాంక్షిణాం|
శ్రీమతాం దేవపుత్రాణాం శేషాన్నాఖ్యాతుముత్సహే ||029||

పుత్రో దశరథస్యైష సింహసంహననో యువా|
దూషణో నిహతో యేన ఖరశ్చ త్రిశిరాస్తథా ||030||

నాస్తి రామస్య సదృశో విక్రమే భువి కశ్చన|
విరాధో నిహతో యేన కబంధశ్చాంతకోపమః ||031||

వక్తుం న శక్తో రామస్య నరః కశ్చిద్గుణాన్క్షితౌ|
జనస్థానగతా యేన తావంతో రాక్షసా హతాః ||032||

లక్ష్మణశ్చాత్ర ధర్మాత్మా మాతంగానామివర్షభః|
యస్య బాణపథం ప్రాప్య న జీవేదపి వాసవః ||033||

రాక్షసానాం వరిష్ఠశ్చ తవ భ్రాతా విభీషణః|
పరిగృహ్య పురీం లంకాం రాఘవస్య హితే రతః ||034||

ఇతి సర్వం సమాఖ్యాతం తవేదం వానరం బలం|
సువేలేఽధిష్ఠితం శైలే శేషకార్యే భవాన్గతిః ||035||

—♦ సర్గ 022 ♦—

తతస్తమక్షోభ్యబలం లంకాయాం నృపతేశ్చరః|
సువేలే రాఘవం శైలే నివిష్టం ప్రత్యవేదయన్ ||001||

చారాణాం రావణః శ్రుత్వా ప్రాప్తం రామం మహాబలం|
జాతోద్వేగోఽభవత్కించిత్సచివాంశ్చేదమబ్రవీత్ ||002||

మంత్రిణః శీఘ్రమాయాంతు సర్వే వై సుసమాహితాః|
అయం నో మంత్రకాలో హి సంప్రాప్త ఇవ రాక్షసాః ||003||

తస్య తచ్ఛాసనం శ్రుత్వా మంత్రిణోఽభ్యాగమంద్రుతం|
తతః సంమంత్రయామాస సచివై రాక్షసైః సహ ||004||

మంత్రయిత్వా స దుర్ధర్షః క్షమం యత్సమనంతరం|
విసర్జయిత్వా సచివాన్ప్రవివేశ స్వమాలయం ||005||

తతో రాక్షసమాహూయ విద్యుజ్జిహ్వం మహాబలం|
మాయావిదం మహామాయః ప్రావిశద్యత్ర మైథిలీ ||006||

విద్యుజ్జిహ్వం చ మాయాజ్ఞమబ్రవీద్రాక్షసాధిపః|
మోహయిష్యామహే సీతాం మాయయా జనకాత్మజాం ||007||

శిరో మాయామయం గృహ్య రాఘవస్య నిశాచర|
మాం త్వం సముపతిష్ఠస్వ మహచ్చ సశరం ధనుః ||008||

ఏవముక్తస్తథేత్యాహ విద్యుజ్జిహ్వో నిశాచరః|
తస్య తుష్టోఽభవద్రాజా ప్రదదౌ చ విభూషణం ||009||

అశోకవనికాయాం తు ప్రవివేశ మహాబలః|
తతో దీనామదైన్యార్హాం దదర్శ ధనదానుజః|
అధోముఖీం శోకపరాముపవిష్టాం మహీతలే ||010||

భర్తారమేవ ధ్యాయంతీమశోకవనికాం గతాం|
ఉపాస్యమానాం ఘోరాభీ రాక్షసీభిరదూరతః ||011||

ఉపసృత్య తతః సీతాం ప్రహర్షన్నామ కీర్తయన్|
ఇదం చ వచనం ధృష్టమువాచ జనకాత్మజాం ||012||

సాంత్వ్యమానా మయా భద్రే యముపాశ్రిత్య వల్గసే|
ఖర హంతా స తే భర్తా రాఘవః సమరే హతః ||013||

ఛిన్నం తే సర్వతో మూలం దర్పస్తే నిహతో మయా|
వ్యసనేనాత్మనః సీతే మమ భార్యా భవిష్యసి ||014||

అల్పపుణ్యే నివృత్తార్థే మూఢే పండితమానిని|
శృణు భర్తృబధం సీతే ఘోరం వృత్రవధం యథా ||015||

సమాయాతః సముద్రాంతం మాం హంతుం కిల రాఘవః|
వానరేంద్రప్రణీతేన బలేన మహతా వృతః ||016||

సంనివిష్టః సముద్రస్య తీరమాసాద్య దక్షిణం|
బలేన మహతా రామో వ్రజత్యస్తం దివాకరే ||017||

అథాధ్వని పరిశ్రాంతమర్ధరాత్రే స్థితం బలం|
సుఖసుప్తం సమాసాద్య చారితం ప్రథమం చరైః ||018||

తత్ప్రహస్తప్రణీతేన బలేన మహతా మమ|
బలమస్య హతం రాత్రౌ యత్ర రామః సులక్ష్మణః ||019||

పట్టసాన్పరిఘాన్ఖడ్గాంశ్చక్రాందండాన్మహాయసాన్।
బాణజాలాని శూలాని భాస్వరాన్కూటముద్గరాన్ ॥020॥

యష్టీశ్చ తోమరాన్ప్రాసంశ్చక్రాణి ముసలాని చ।
ఉద్యమ్యోద్యమ్య రక్షోభిర్వానరేషు నిపాతితాః ॥021॥

అథ సుప్తస్య రామస్య ప్రహస్తేన ప్రమాథినా।
అసక్తం కృతహస్తేన శిరశ్ఛిన్నం మహాసినా ॥022॥

విభీషణః సముత్పత్య నిగృహీతో యదృచ్ఛయా।
దిశః ప్రవ్రాజితః సర్వైర్లక్ష్మణః ప్లవగైః సహ ॥023॥

సుగ్రీవో గ్రీవయా శేతే భగ్నయా ప్లవగాధిపః।
నిరస్తహనుకః శేతే హనూమాన్రాక్షసైర్హతః ॥024॥

జాంబవానథ జానుభ్యాముత్పతన్నిహతో యుధి।
పట్టసైర్బహుభిశ్ఛిన్నో నికృత్తః పాదపో యథా ॥025॥

మైందశ్చ ద్వివిదశ్చోభౌ నిహతౌ వానరర్షభౌ।
నిఃశ్వసంతౌ రుదంతౌ చ రుధిరేణ సముక్షితౌ ॥026॥

అసినాభ్యాహతశ్ఛిన్నో మధ్యే రిపునిషూదనః।
అభిష్టనతి మేదిన్యాం పనసః పనసో యథా ॥027॥

నారాచైర్బహుభిశ్ఛిన్నః శేతే దర్యాం దరీముఖః।
కుముదస్తు మహాతేజా నిష్కూజన్సాయకైర్హతః ॥028॥

అంగదో బహుభిశ్ఛిన్నః శరైరాసాద్య రాక్షసైః।
పాతితో రుధిరోద్గారీ క్షితౌ నిపతితోఽఙ్గదః ॥029॥

హరయో మథితా నాగై రథజాలైస్తథాపరే।
శాయితా మృదితాస్తత్ర వాయువేగైరివాంబుదాః ॥030॥

ప్రద్రుతాశ్చ పరే త్రస్తా హన్యమానా జఘన్యతః।
అభిద్రుతాస్తు రక్షోభిః సింహైరివ మహాద్విపాః ॥031॥

సాగరే పతితాః కేచిత్కేచిద్గగనమాశ్రితాః।
ఋక్షా వృక్షానుపారూఢా వానరైస్తు విమిశ్రితాః ॥032॥

సాగరస్య చ తీరేషు శైలేషు చ వనేషు చ।
పింగాక్షాస్తే విరూపాక్షైర్బహుభిర్బహవో హతాః ॥033॥

ఏవం తవ హతో భర్తా ససైన్యో మమ సేనయా।
క్షతజార్ద్రం రజోధ్వస్తమిదం చాస్యాహృతం శిరః ॥034॥

తతః పరమదుర్ధర్షో రావణో రాక్షసేశ్వరః।
సీతాయాముపశృణ్వంత్యాం రాక్షసీమిదమబ్రవీత్ ॥035॥

రాక్షసం క్రూరకర్మాణం విద్యుజ్జిహ్వం త్వమానయ।
యేన తద్రాఘవశిరః సంగ్రామాత్స్వయమాహృతం ॥036॥

విద్యుజ్జిహ్వస్తతో గృహ్య శిరస్తత్సశరాసనం।
ప్రణామం శిరసా కృత్వా రావణస్యాగ్రతః స్థితః ॥037॥

తమబ్రవీత్తతో రాజా రావణో రాక్షసం స్థితం।
విద్యుజ్జిహ్వం మహాజిహ్వం సమీపపరివర్తినం ॥038॥

అగ్రతః కురు సితాయాః శీఘ్రం దాశరథేః శిరః|
అవస్థాం పశ్చిమాం భర్తుః కృపణా సాధు పశ్యతు ||039||

ఏవముక్తం తు తద్రక్షః శిరస్తత్ప్రియదర్శనం|
ఉపనిక్షిప్య సీతాయాః క్షిప్రమంతరధీయత ||040||

రావణశ్చాపి చిక్షేప భాస్వరం కార్ముకం మహత్|
త్రిషు లోకేషు విఖ్యాతం సీతామిదమువాచ హ ||041||

ఇదం తత్తవ రామస్య కార్ముకం జ్యాసమన్వితం|
ఇహ ప్రహస్తేనానీతం హత్వా తం నిశి మానుషం ||042||

స విద్యుజ్జిహ్వేన సహైవ తచ్ఛిరో |
ధనుశ్చ భూమౌ వినికీర్య రావణః|
విదేహరాజస్య సుతాం యశస్వినీం |
తతోఽబ్రవీత్తాం భవ మే వశానుగా ||043||

—♦ సర్గ 023 ♦—

సా సీతా తచ్ఛిరో దృష్ట్వా తచ్చ కార్ముకముత్తమం|
సుగ్రీవప్రతిసంసర్గమాఖ్యాతం చ హనూమతా ||001||

నయనే ముఖవర్ణం చ భర్తుస్తత్సదృశం ముఖం|
కేశాన్కేశాంతదేశం చ తం చ చూడామణిం శుభం ||002||

ఏతైః సర్వైరభిజ్ఞానైరభిజ్ఞాయ సుదుఃఖితా|
విజగర్హేఽథ కైకేయీం క్రోశంతీ కురరీ యథా ||003||

సకామా భవ కైకేయి హతోఽయం కులనందనః|
కులముత్సాదితం సర్వం త్వయా కలహశీలయా ||004||

ఆర్యేణ కిం ను కైకేయ్యాః కృతం రామేణ విప్రియం|
యద్గృహాచ్చీరవసనస్తయా ప్రస్థాపితో వనం ||005||

ఏవముక్త్వా తు వైదేహీ వేపమానా తపస్వినీ|
జగామ జగతీం బాలా ఛిన్నా తు కదలీ యథా ||006||

సా ముహూర్తాత్సమాశ్వస్య ప్రతిలభ్య చ చేతనాం|
తచ్ఛిరః సముపాఘ్రాయ విలలాపాయతేక్షణా ||007||

హా హతాస్మి మహాబాహో వీరవ్రతమనువ్రతా|
ఇమాం తే పశ్చిమావస్థాం గతాస్మి విధవా కృతా ||008||

ప్రథమం మరణం నార్యా భర్తుర్వైగుణ్యముచ్యతే|
సువృత్తః సాధువృత్తాయాః సంవృత్తస్త్వం మమాగ్రతః ||009||

దుఃఖాద్దుఃఖం ప్రపన్నాయా మగ్నాయాః శోకసాగరే|
యో హి మాముద్యతస్త్రాతుం సోఽపి త్వం వినిపాతితః ||010||

సా శ్వశ్రూర్మమ కౌసల్యా త్వయా పుత్రేణ రాఘవ|
వత్సేనేవ యథా ధేనుర్వివత్సా వత్సలా కృతా ||011||

ఆదిష్టం దీర్ఘమాయుస్తే యైరచింత్యపరాక్రమ|
అనృతం వచనం తేషామల్పాయురసి రాఘవ ||012||

అథ వా నశ్యతి ప్రజ్ఞా ప్రాజ్ఞస్యాపి సతస్తవ|
పచత్యేనం తథా కాలో భూతానాం ప్రభవో హ్యయం ||013||

అదృష్టం మృత్యుమాపన్నః కస్మాత్త్వం నయశాస్త్రవిత్|
వ్యసనానాముపాయజ్ఞః కుశలో హ్యసి వర్జనే ||014||

తథా త్వం సంపరిష్వజ్య రౌద్రయాతినృశంసయా|
కాలరాత్ర్యా మయాచ్ఛిద్య హృతః కమలలోచనః ||015||

ఉపశేషే మహాబాహో మాం విహాయ తపస్వినీం|
ప్రియామివ శుభాం నారీం పృథివీం పురుషర్షభ ||016||

అర్చితం సతతం యత్నాద్గంధమాల్యైర్మయా తవ|
ఇదం తే మత్ప్రియం వీర ధనుః కాంచనభూషితం ||017||

పిత్రా దశరథేన త్వం శ్వశురేణ మమానఘ|
పూర్వైశ్చ పితృభిః సార్ధం నూనం స్వర్గే సమాగతః ||018||

దివి నక్షత్రభూతస్త్వం మహత్కర్మ కృతం ప్రియం|
పుణ్యం రాజర్షివంశం త్వమాత్మనః సముపేక్షసే ||019||

కిం మాన్న ప్రేక్షసే రాజన్కిం మాం న ప్రతిభాషసే|
బాలాం బాలేన సంప్రాప్తాం భార్యాం మాం సహచారిణీం ||020||

సంశ్రుతం గృహ్ణతా పాణిం చరిష్యామీతి యత్త్వయా|
స్మర తన్మమ కాకుత్స్థ నయ మామపి దుఃఖితాం ||021||

కస్మాన్మామపహాయ త్వం గతో గతిమతాం వర|
అస్మాల్లోకాదముం లోకం త్యక్త్వా మామిహ దుఃఖితాం ||022||

కల్యాణైరుచితం యత్తత్పరిష్వక్తం మయైవ తు|
క్రవ్యాదైస్తచ్ఛరీరం తే నూనం విపరికృష్యతే ||023||

అగ్నిష్టోమాదిభిర్యజ్ఞైరిష్టవానాప్తదక్షిణైః|
అగ్నిహోత్రేణ సంస్కారం కేన త్వం తు న లప్స్యసే ||024||

ప్రవ్రజ్యాముపపన్నానాం త్రయాణామేకమాగతం|
పరిప్రక్ష్యతి కౌసల్యా లక్ష్మణం శోకలాలసా ||025||

స తస్యాః పరిపృచ్ఛంత్యా వధం మిత్రబలస్య తే|
తవ చాఖ్యాస్యతే నూనం నిశాయాం రాక్షసైర్వధం ||026||

సా త్వాం సుప్తం హతం శ్రుత్వా మాం చ రక్షోగృహం గతాం|
హృదయేన విదీర్ణేన న భవిష్యతి రాఘవ ||027||

సాధు పాతయ మాం క్షిప్రం రామస్యోపరి రావణః|
సమానయ పతిం పత్న్యా కురు కల్యాణముత్తమం ||028||

శిరసా మే శిరశ్చాస్య కాయం కాయేన యోజయ|
రావణానుగమిష్యామి గతిం భర్తుర్మహాత్మనః|
ముహూర్తమపి నేచ్ఛామి జీవితుం పాపజీవినా ||029||

శ్రుతం మయా వేదవిదాం బ్రాహ్మణానాం పితుర్గృహే|
యాసాం స్త్రీణాం ప్రియో భర్తా తాసాం లోకా మహోదయాః ||030||

క్షమా యస్మిందమస్త్యాగః సత్యం ధర్మః కృతజ్ఞతా|
అహింసా చైవ భూతానాం తమృతే కా గతిర్మమ ||031||

ఇతి సా దుఃఖసంతప్తా విలలాపాయతేక్షణా|
భర్తుః శిరో ధనుస్తత్ర సమీక్ష్య జనకాత్మజా ||032||

ఏవం లాలప్యమానాయాం సీతాయాం తత్ర రాక్షసః|
అభిచక్రామ భర్తారమనీకస్థః కృతాంజలిః ||033||

విజయస్వార్యపుత్రేతి సోఽభివాద్య ప్రసాద్య చ|
న్యవేదయదనుప్రాప్తం ప్రహస్తం వాహినీపతిం ||034||

అమాత్యైః సహితః సర్వైః ప్రహస్తః సముపస్థితః|
కించిదాత్యయికం కార్యం తేషాం త్వం దర్శనం కురు ||035||

ఏతచ్ఛ్రుత్వా దశగ్రీవో రాక్షసప్రతివేదితం|
అశోకవనికాం త్యక్త్వా మంత్రిణాం దర్శనం యయౌ ||036||

స తు సర్వం సమర్థ్యైవ మంత్రిభిః కృత్యమాత్మనః|
సభాం ప్రవిశ్య విదధే విదిత్వా రామవిక్రమం ||037||

అంతర్ధానం తు తచ్ఛీర్షం తచ్చ కార్ముకముత్తమం|
జగామ రావణస్యైవ నిర్యాణసమనంతరం ||038||

రాక్షసేంద్రస్తు తైః సార్ధం మంత్రిభిర్భీమవిక్రమైః|
సమర్థయామాస తదా రామకార్యవినిశ్చయం ||039||

అవిదూరస్థితాన్సర్వాన్బలాధ్యక్షాన్హితైషిణః|
అబ్రవీత్కాలసదృశో రావణో రాక్షసాధిపః ||040||

శీఘ్రం భేరీనినాదేన స్ఫుటకోణాహతేన మే|
సమానయధ్వం సైన్యాని వక్తవ్యం చ న కారణం ||041||

తతస్తథేతి ప్రతిగృహ్య తద్వచో |
బలాధిపాస్తే మహదాత్మనో బలం|
సమానయంశ్చైవ సమాగతం చ తే |
న్యవేదయన్భర్తరి యుద్ధకాంక్షిణి ||042||

—♦ సర్గ 024 ♦—

సీతాం తు మోహితాం దృష్ట్వా సరమా నామ రాక్షసీ|
ఆససాదాశు వైదేహీం ప్రియాం ప్రణయినీ సఖీ ||001||

సా హి తత్ర కృతా మిత్రం సీతయా రక్ష్యమాణయా|
రక్షంతీ రావణాదిష్టా సానుక్రోశా దృఢవ్రతా ||002||

సా దదర్శ సఖీం సీతాం సరమా నష్టచేతనాం|
ఉపావృత్యోత్థితాం ధ్వస్తాం వడవామివ పాంసుషు ||003||

తాం సమాశ్వాసయామాస సఖీ స్నేహేన సువ్రతా|
ఉక్తా యద్రావణేన త్వం ప్రత్యుక్తం చ స్వయం త్వయా ||004||

సఖీస్నేహేన తద్భీరు మయా సర్వం ప్రతిశ్రుతం|
లీనయా గనహే శూన్యే భయముత్సృజ్య రావణాత్|
తవ హేతోర్విశాలాక్షి న హి మే జీవితం ప్రియం ||005||

స సంభ్రాంతశ్చ నిష్క్రాంతో యత్కృతే రాక్షసాధిపః|
తచ్చ మే విదితం సర్వమభినిష్క్రమ్య మైథిలి ||006||

న శక్యం సౌప్తికం కర్తుం రామస్య విదితాత్మనః|
వధశ్చ పురుషవ్యాఘ్రే తస్మిన్నైవోపపద్యతే ||007||

న చైవ వానరా హంతుం శక్యాః పాదపయోధినః|
సురా దేవర్షభేణేవ రామేణ హి సురక్షితాః ||008||

దీర్ఘవృత్తభుజః శ్రీమాన్మహోరస్కః ప్రతాపవాన్|
ధన్వీ సంహననోపేతో ధర్మాత్మా భువి విశ్రుతః ||009||

విక్రాంతో రక్షితా నిత్యమాత్మనశ్చ పరస్య చ|
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా కుశలీ నయశాస్త్రవిత్ ||010||

హంతా పరబలౌఘానామచింత్యబలపౌరుషః|
న హతో రాఘవః శ్రీమాన్సీతే శత్రునిబర్హణః ||011||

అయుక్తబుద్ధికృత్యేన సర్వభూతవిరోధినా|
ఇయం ప్రయుక్తా రౌద్రేణ మాయా మాయావిదా త్వయి ||012||

శోకస్తే విగతః సర్వః కల్యాణం త్వాముపస్థితం|
ధ్రువం త్వాం భజతే లక్ష్మీః ప్రియం ప్రీతికరం శృణు ||013||

ఉత్తీర్య సాగరం రామః సహ వానరసేనయా|
సంనివిష్టః సముద్రస్య తీరమాసాద్య దక్షిణం ||014||

దృష్టో మే పరిపూర్ణార్థః కాకుత్స్థః సహలక్ష్మణః|
సహితైః సాగరాంతస్థైర్బలైస్తిష్ఠతి రక్షితః ||015||

అనేన ప్రేషితా యే చ రాక్షసా లఘువిక్రమః|
రాఘవస్తీర్ణ ఇత్యేవం ప్రవృత్తిస్తైరిహాహృతా ||016||

స తాం శ్రుత్వా విశాలాక్షి ప్రవృత్తిం రాక్షసాధిపః|
ఏష మంత్రయతే సర్వైః సచివైః సహ రావణః ||017||

ఇతి బ్రువాణా సరమా రాక్షసీ సీతయా సహ|
సర్వోద్యోగేన సైన్యానాం శబ్దం శుశ్రావ భైరవం ||018||

దండనిర్ఘాతవాదిన్యాః శ్రుత్వా భేర్యా మహాస్వనం|
ఉవాచ సరమా సీతామిదం మధురభాషిణీ ||019||

సంనాహజననీ హ్యేషా భైరవా భీరు భేరికా|
భేరీనాదం చ గంభీరం శృణు తోయదనిస్వనం ||020||

కల్ప్యంతే మత్తమాతంగా యుజ్యంతే రథవాజినః|
తత్ర తత్ర చ సంనద్ధాః సంపతంతి పదాతయః ||021||

ఆపూర్యంతే రాజమార్గాః సైన్యైరద్భుతదర్శనైః|
వేగవద్భిర్నదద్భిశ్చ తోయౌఘైరివ సాగరః ||022||

శాస్త్రాణాం చ ప్రసన్నానాం చర్మణాం వర్మణాం తథా|
రథవాజిగజానాం చ భూషితానాం చ రక్షసాం ||023||

ప్రభాం విసృజతాం పశ్య నానావర్ణాం సముత్థితాం|
వనం నిర్దహతో ధర్మే యథారూపం విభావసోః ||024||

ఘంటానాం శృణు నిర్ఘోషం రథానాం శృణు నిస్వనం|
హయానాం హేషమాణానాం శృణు తూర్యధ్వనిం యథా ||025||

ఉద్యతాయుధహస్తానాం రాక్షసేంద్రానుయాయినాం|
సంభ్రమో రక్షసామేష తుములో లోమహర్షణః ||026||

శ్రీస్త్వాం భజతి శోకఘ్నీ రక్షసాం భయమాగతం|
రామాత్కమలపత్రాక్షి దైత్యానామివ వాసవాత్ ||027||

అవజిత్య జితక్రోధస్తమచింత్యపరాక్రమః|
రావణం సమరే హత్వా భర్తా త్వాధిగమిష్యతి ||028||

విక్రమిష్యతి రక్షఃసు భర్తా తే సహలక్ష్మణః|
యథా శత్రుషు శత్రుఘ్నో విష్ణునా సహ వాసవః ||029||

ఆగతస్య హి రామస్య క్షిప్రమంకగతాం సతీం|
అహం ద్రక్ష్యామి సిద్ధార్థాం త్వాం శత్రౌ వినిపాతితే ||030||

అశ్రూణ్యానందజాని త్వం వర్తయిష్యసి శోభనే|
సమాగమ్య పరిష్వక్తా తస్యోరసి మహోరసః ||031||

అచిరాన్మోక్ష్యతే సీతే దేవి తే జఘనం గతాం|
ధృతామేతాం బహూన్మాసాన్వేణీం రామో మహాబలః ||032||

తస్య దృష్ట్వా ముఖం దేవి పూర్ణచంద్రమివోదితం|
మోక్ష్యసే శోకజం వారి నిర్మోకమివ పన్నగీ ||033||

రావణం సమరే హత్వా నచిరాదేవ మైథిలి|
త్వయా సమగ్రం ప్రియయా సుఖార్హో లప్స్యతే సుఖం ||034||

సమాగతా త్వం రామేణ మోదిష్యసి మహాత్మనా|
సువర్షేణ సమాయుక్తా యథా సస్యేన మేదినీ ||035||

గిరివరమభితోఽనువర్తమానో |
హయ ఇవ మండలమాశు యః కరోతి|
తమిహ శరణమభ్యుపేహి దేవి |
దివసకరం ప్రభవో హ్యయం ప్రజానాం ||036||

—♦ సర్గ 025 ♦—

అథ తాం జాతసంతాపాం తేన వాక్యేన మోహితాం|
సరమా హ్లాదయామాస పృతివీం ద్యౌరివాంభసా ||001||

తతస్తస్యా హితం సఖ్యాశ్చికీర్షంతీ సఖీ వచః|
ఉవాచ కాలే కాలజ్ఞా స్మితపూర్వాభిభాషిణీ ||002||

ఉత్సహేయమహం గత్వా త్వద్వాక్యమసితేక్షణే|
నివేద్య కుశలం రామే ప్రతిచ్ఛన్నా నివర్తితుం ||003||

న హి మే క్రమమాణాయా నిరాలంబే విహాయసి|
సమర్థో గతిమన్వేతుం పవనో గరుడోఽపి వా ||004||

ఏవం బ్రువాణాం తాం సీతా సరమాం పునరబ్రవీత్|
మధురం శ్లక్ష్ణయా వాచా పూర్వశోకాభిపన్నయా ||005||

సమర్థా గగనం గంతుమపి వా త్వం రసాతలం|
అవగచ్ఛామ్యకర్తవ్యం కర్తవ్యం తే మదంతరే ||006||

మత్ప్రియం యది కర్తవ్యం యది బుద్ధిః స్థిరా తవ|
జ్ఞాతుమిచ్ఛామి తం గత్వా కిం కరోతీతి రావణః ||007||

స హి మాయాబలః క్రూరో రావణః శత్రురావణః|
మాం మోహయతి దుష్టాత్మా పీతమాత్రేవ వారుణీ ||008||

తర్జాపయతి మాం నిత్యం భర్త్సాపయతి చాసకృత్|
రాక్షసీభిః సుఘోరాభిర్యా మాం రక్షంతి నిత్యశః ||009||

ఉద్విగ్నా శంకితా చాస్మి న చ స్వస్థం మనో మమ|
తద్భయాచ్చాహముద్విగ్నా అశోకవనికాం గతాః ||010||

యది నామ కథా తస్య నిశ్చితం వాపి యద్భవేత్|
నివేదయేథాః సర్వం తత్పరో మే స్యాదనుగ్రహః ||011||

సా త్వేవం బ్రువతీం సీతాం సరమా వల్గుభాషిణీ|
ఉవాచ వచనం తస్యాః స్పృశంతీ బాష్పవిక్లవం ||012||

ఏష తే యద్యభిప్రాయస్తస్మాద్గచ్ఛామి జానకి|
గృహ్య శత్రోరభిప్రాయముపావృత్తాం చ పశ్య మాం ||013||

ఏవముక్త్వా తతో గత్వా సమీపం తస్య రక్షసః|
శుశ్రావ కథితం తస్య రావణస్య సమంత్రిణః ||014||

సా శ్రుత్వా నిశ్చయం తస్య నిశ్చయజ్ఞా దురాత్మనః|
పునరేవాగమత్క్షిప్రమశోకవనికాం తదా ||015||

సా ప్రవిష్టా పునస్తత్ర దదర్శ జనకాత్మజాం|
ప్రతీక్షమాణాం స్వామేవ భ్రష్టపద్మామివ శ్రియం ||016||

తాం తు సీతా పునః ప్రాప్తాం సరమాం వల్గుభాషిణీం|
పరిష్వజ్య చ సుస్నిగ్ధం దదౌ చ స్వయమాసనం ||017||

ఇహాసీనా సుఖం సర్వమాఖ్యాహి మమ తత్త్వతః|
క్రూరస్య నిశ్చయం తస్య రావణస్య దురాత్మనః ||018||

ఏవముక్తా తు సరమా సీతయా వేపమానయా|
కథితం సర్వమాచష్ట రావణస్య సమంత్రిణః ||019||

జనన్యా రాక్షసేంద్రో వై త్వన్మోక్షార్థం బృహద్వచః|
అవిద్ధేన చ వైదేహి మంత్రివృద్ధేన బోధితః ||020||

దీయతామభిసత్కృత్య మనుజేంద్రాయ మైథిలీ|
నిదర్శనం తే పర్యాప్తం జనస్థానే యదద్భుతం ||021||

లంఘనం చ సముద్రస్య దర్శనం చ హనూమతః|
వధం చ రక్షసాం యుద్ధే కః కుర్యాన్మానుషో భువి ||022||

ఏవం స మంత్రివృద్ధైశ్చ మాత్రా చ బహు భాషితః|
న త్వాముత్సహతే మోక్తుమర్థమర్థపరో యథా ||023||

నోత్సహత్యమృతో మోక్తుం యుద్ధే త్వామితి మైథిలి|
సామాత్యస్య నృశంసస్య నిశ్చయో హ్యేష వర్తతే ||024||

తదేషా సుస్థిరా బుద్ధిర్మృత్యులోభాదుపస్థితా|
భయాన్న శక్తస్త్వాం మోక్తుమనిరస్తస్తు సంయుగే|
రాక్షసానాం చ సర్వేషామాత్మనశ్చ వధేన హి ||025||

నిహత్య రావణం సంఖ్యే సర్వథా నిశితైః శరైః|
ప్రతినేష్యతి రామస్త్వామయోధ్యామసితేక్షణే ||026||

ఏతస్మిన్నంతరే శబ్దో భేరీశంఖసమాకులః|
శ్రుతో వై సర్వసైన్యానాం కంపయంధరణీతలం ||027||

శ్రుత్వా తు తం వానరసైన్యశబ్దం |
లంకాగతా రాక్షసరాజభృత్యాః|
నష్టౌజసో దైన్యపరీతచేష్టాః |
శ్రేయో న పశ్యంతి నృపస్య దోషైః ||028||

—♦ సర్గ 026 ♦—

తేన శంఖవిమిశ్రేణ భేరీశబ్దేన రాఘవః|
ఉపయతో మహాబాహూ రామః పరపురంజయః ||001||

తం నినాదం నిశమ్యాథ రావణో రాక్షసేశ్వరః|
ముహూర్తం ధ్యానమాస్థాయ సచివానభ్యుదైక్షత ||002||

అథ తాన్సచివాంస్తత్ర సర్వానాభాష్య రావణః|
సభాం సంనాదయన్సర్వామిత్యువాచ మహాబలః ||003||

తరణం సాగరస్యాపి విక్రమం బలసంచయం|
యదుక్తవంతో రామస్య భవంతస్తన్మయా శ్రుతం|
భవతశ్చాప్యహం వేద్మి యుద్ధే సత్యపరాక్రమాన్ ||004||

తతస్తు సుమహాప్రాజ్ఞో మాల్యవాన్నామ రాక్షసః|
రావణస్య వచః శ్రుత్వా మాతుః పైతామహోఽబ్రవీత్ ||005||

విద్యాస్వభివినీతో యో రాజా రాజన్నయానుగః|
స శాస్తి చిరమైశ్వర్యమరీంశ్చ కురుతే వశే ||006||

సందధానో హి కాలేన విగృహ్ణంశ్చారిభిః సహ|
స్వపక్షవర్ధనం కుర్వన్మహదైశ్వర్యమశ్నుతే ||007||

హీయమానేన కర్తవ్యో రాజ్ఞా సంధిః సమేన చ|
న శత్రుమవమన్యేత జ్యాయాన్కుర్వీత విగ్రహం ||008||

తన్మహ్యం రోచతే సంధిః సహ రామేణ రావణ|
యదర్థమభియుక్తాః స్మ సీతా తస్మై ప్రదీయతాం ||009||

తస్య దేవర్షయః సర్వే గంధర్వాశ్చ జయైషిణః|
విరోధం మా గమస్తేన సంధిస్తే తేన రోచతాం ||010||

అసృజద్భగవాన్పక్షౌ ద్వావేవ హి పితామహః|
సురాణామసురాణాం చ ధర్మాధర్మౌ తదాశ్రయౌ ||011||

ధర్మో హి శ్రూయతే పక్షః సురాణాం చ మహాత్మనాం|
అధర్మో రక్షసం పక్షో హ్యసురాణాం చ రావణ ||012||

ధర్మో వై గ్రసతేఽధర్మం తతః కృతమభూద్యుగం|
అధర్మో గ్రసతే ధర్మం తతస్తిష్యః ప్రవర్తతే ||013||

తత్త్వయా చరతా లోకాంధర్మో వినిహతో మహాన్|
అధర్మః ప్రగృహీతశ్చ తేనాస్మద్బలినః పరే ||014||

స ప్రమాదాద్వివృద్ధస్తేఽధర్మోఽహిర్గ్రసతే హి నః|
వివర్ధయతి పక్షం చ సురాణాం సురభావనః ||015||

విషయేషు ప్రసక్తేన యత్కించిత్కారిణా త్వయా|
ఋషీణామగ్నికల్పానాముద్వేగో జనితో మహాన్|
తేషాం ప్రభావో దుర్ధర్షః ప్రదీప్త ఇవ పావకః ||016||

తపసా భావితాత్మానో ధర్మస్యానుగ్రహే రతాః|
ముఖ్యైర్యజ్ఞైర్యజంత్యేతే నిత్యం తైస్తైర్ద్విజాతయః ||017||

జుహ్వత్యగ్నీంశ్చ విధివద్వేదాంశ్చోచ్చైరధీయతే|
అభిభూయ చ రక్షాంసి బ్రహ్మఘోషానుదైరయన్|
దిశో విప్రద్రుతాః సర్వే స్తనయిత్నురివోష్ణగే ||018||

ఋషీణామగ్నికల్పానామగ్నిహోత్రసముత్థితః|
ఆదత్తే రక్షసాం తేజో ధూమో వ్యాప్య దిశో దశ ||019||

తేషు తేషు చ దేశేషు పుణ్యేషు చ దృఢవ్రతైః|
చర్యమాణం తపస్తీవ్రం సంతాపయతి రాక్షసాన్ ||020||

ఉత్పాతాన్వివిధాందృష్ట్వా ఘోరాన్బహువిధాంస్తథా|
వినాశమనుపశ్యామి సర్వేషాం రక్షసామహం ||021||

ఖరాభిస్తనితా ఘోరా మేఘాః ప్రతిభయంకరః|
శోణితేనాభివర్షంతి లంకాముష్ణేన సర్వతః ||022||

రుదతాం వాహనానాం చ ప్రపతంత్యస్రబిందవః|
ధ్వజా ధ్వస్తా వివర్ణాశ్చ న ప్రభాంతి యథాపురం ||023||

వ్యాలా గోమాయవో గృధ్రా వాశంతి చ సుభైరవం|
ప్రవిశ్య లంకామనిశం సమవాయాంశ్చ కుర్వతే ||024||

కాలికాః పాండురైర్దంతైః ప్రహసంత్యగ్రతః స్థితాః|
స్త్రియః స్వప్నేషు ముష్ణంత్యో గృహాణి ప్రతిభాష్య చ ||025||

గృహాణాం బలికర్మాణి శ్వానః పర్యుపభుంజతే|
ఖరా గోషు ప్రజాయంతే మూషికా నకులైః సహ ||026||

మార్జారా ద్వీపిభిః సార్ధం సూకరాః శునకైః సహ|
కింనరా రాక్షసైశ్చాపి సమేయుర్మానుషైః సహ ||027||

పాండురా రక్తపాదాశ్చ విహగాః కాలచోదితాః|
రాక్షసానాం వినాశాయ కపోతా విచరంతి చ ||028||

చీకీ కూచీతి వాశంత్యః శారికా వేశ్మసు స్థితాః|
పతంతి గ్రథితాశ్చాపి నిర్జితాః కలహైషిణః ||029||

కరాలో వికటో ముండః పురుషః కృష్ణపింగలః|
కాలో గృహాణి సర్వేషాం కాలే కాలేఽన్వవేక్షతే|
ఏతాన్యన్యాని దుష్టాని నిమిత్తాన్యుత్పతంతి చ ||030||

విష్ణుం మన్యామహే రామం మానుషం దేహమాస్థితం|
న హి మానుషమాత్రోఽసౌ రాఘవో దృఢవిక్రమః ||031||

యేన బద్ధః సముద్రస్య స సేతుః పరమాద్భుతః|
కురుష్వ నరరాజేన సంధిం రామేణ రావణ ||032||

ఇదం వచస్తత్ర నిగద్య మాల్యవ |
న్పరీక్ష్య రక్షోఽధిపతేర్మనః పునః|
అనుత్తమేషూత్తమపౌరుషో బలీ |
బభూవ తూష్ణీం సమవేక్ష్య రావణం ||033||

—♦ సర్గ 027 ♦—

తత్తు మాల్యవతో వాక్యం హితముక్తం దశాననః|
న మర్షయతి దుష్టాత్మా కాలస్య వశమాగతః ||001||

స బధ్వా భ్రుకుటిం వక్త్రే క్రోధస్య వశమాగతః|
అమర్షాత్పరివృత్తాక్షో మాల్యవంతమథాబ్రవీత్ ||002||

హితబుద్ధ్యా యదహితం వచః పరుషముచ్యతే|
పరపక్షం ప్రవిశ్యైవ నైతచ్ఛ్రోత్రగతం మమ ||003||

మానుషం కృపణం రామమేకం శాఖామృగాశ్రయం|
సమర్థం మన్యసే కేన త్యక్తం పిత్రా వనాలయం ||004||

రక్షసామీశ్వరం మాం చ దేవతానాం భయంకరం|
హీనం మాం మన్యసే కేన అహీనం సర్వవిక్రమైః ||005||

వీరద్వేషేణ వా శంకే పక్షపాతేన వా రిపోః|
త్వయాహం పరుషాణ్యుక్తః పరప్రోత్సాహనేన వా ||006||

ప్రభవంతం పదస్థం హి పరుషం కోఽభిధాస్యతి|
పండితః శాస్త్రతత్త్వజ్ఞో వినా ప్రోత్సాహనాద్రిపోః ||007||

ఆనీయ చ వనాత్సీతాం పద్మహీనామివ శ్రియం|
కిమర్థం ప్రతిదాస్యామి రాఘవస్య భయాదహం ||008||

వృతం వానరకోటీభిః ససుగ్రీవం సలక్ష్మణం|
పశ్య కైశ్చిదహోభిస్త్వం రాఘవం నిహతం మయా ||009||

ద్వంద్వే యస్య న తిష్ఠంతి దైవతాన్యపి సంయుగే|
స కస్మాద్రావణో యుద్ధే భయమాహారయిష్యతి ||010||

ద్విధా భజ్యేయమప్యేవం న నమేయం తు కస్యచిత్|
ఏష మే సహజో దోషః స్వభావో దురతిక్రమః ||011||

యది తావత్సముద్రే తు సేతుర్బద్ధో యదృచ్ఛయా|
రామేణ విస్మయః కోఽత్ర యేన తే భయమాగతం ||012||

స తు తీర్త్వార్ణవం రామః సహ వానరసేనయా|
ప్రతిజానామి తే సత్యం న జీవన్ప్రతియాస్యతి ||013||

ఏవం బ్రువాణం సంరబ్ధం రుష్టం విజ్ఞాయ రావణం|
వ్రీడితో మాల్యవాన్వాక్యం నోత్తరం ప్రత్యపద్యత ||014||

జయాశిషా చ రాజానం వర్ధయిత్వా యథోచితం|
మాల్యవానభ్యనుజ్ఞాతో జగామ స్వం నివేశనం ||015||

రావణస్తు సహామాత్యో మంత్రయిత్వా విమృశ్య చ|
లంకాయామతులాం గుప్తిం కారయామాస రాక్షసః ||016||

వ్యాదిదేశ చ పూర్వస్యాం ప్రహస్తం ద్వారి రాక్షసం|
దక్షిణస్యాం మహావీర్యౌ మహాపార్శ్వ మహోదరౌ ||017||

పశ్చిమాయామథో ద్వారి పుత్రమింద్రజితం తథా|
వ్యాదిదేశ మహామాయం రాక్షసైర్బహుభిర్వృతం ||018||

ఉత్తరస్యాం పురద్వారి వ్యాదిశ్య శుకసారణౌ|
స్వయం చాత్ర భవిష్యామి మంత్రిణస్తానువాచ హ ||019||

రాక్షసం తు విరూపాక్షం మహావీర్యపరాక్రమం|
మధ్యమేఽస్థాపయద్గుల్మే బహుభిః సహ రాక్షసైః ||020||

ఏవంవిధానం లంకాయాం కృత్వా రాక్షసపుంగవః|
మేనే కృతార్థమాత్మానం కృతాంతవశమాగతః ||021||

విసర్జయామాస తతః స మంత్రిణో |
విధానమాజ్ఞాప్య పురస్య పుష్కలం|
జయాశిషా మంత్రగణేన పూజితో |
వివేశ సోఽన్తఃపురమృద్ధిమన్మహత్ ||022||

—♦ సర్గ 028 ♦—

నరవానరరాజౌ తౌ స చ వాయుసుతః కపిః|
జాంబవానృక్షరాజశ్చ రాక్షసశ్చ విభీషణః ||001||

అంగదో వాలిపుత్రశ్చ సౌమిత్రిః శరభః కపిః|
సుషేణః సహదాయాదో మైందో ద్వివిద ఏవ చ ||002||

గజో గవాక్షో కుముదో నలోఽథ పనసస్తథా|
అమిత్రవిషయం ప్రాప్తాః సమవేతాః సమర్థయన్ ||003||

ఇయం సా లక్ష్యతే లంకా పురీ రావణపాలితా|
సాసురోరగగంధర్వైరమరైరపి దుర్జయా ||004||

కార్యసిద్ధిం పురస్కృత్య మంత్రయధ్వం వినిర్ణయే|
నిత్యం సంనిహితో హ్యత్ర రావణో రాక్షసాధిపః ||005||

తథా తేషు బ్రువాణేషు రావణావరజోఽబ్రవీత్|
వాక్యమగ్రామ్యపదవత్పుష్కలార్థం విభీషణః ||006||

అనలః శరభశ్చైవ సంపాతిః ప్రఘసస్తథా|
గత్వా లంకాం మమామాత్యాః పురీం పునరిహాగతాః ||007||

భూత్వా శకునయః సర్వే ప్రవిష్టాశ్చ రిపోర్బలం|
విధానం విహితం యచ్చ తద్దృష్ట్వా సముపస్థితాః ||008||

సంవిధానం యథాహుస్తే రావణస్య దురాత్మనః|
రామ తద్బ్రువతః సర్వం యథాతథ్యేన మే శృణు ||009||

పూర్వం ప్రహస్తః సబలో ద్వారమాసాద్య తిష్ఠతి|
దక్షిణం చ మహావీర్యౌ మహాపార్శ్వమహోదరౌ ||010||

ఇంద్రజిత్పశ్చిమద్వారం రాక్షసైర్బహుభిర్వృతః|
పట్టిసాసిధనుష్మద్భిః శూలముద్గరపాణిభిః ||011||

నానాప్రహరణైః శూరైరావృతో రావణాత్మజః|
రాక్షసానాం సహస్రైస్తు బహుభిః శస్త్రపాణిభిః ||012||

యుక్తః పరమసంవిగ్నో రాక్షసైర్బహుభిర్వృతః|
ఉత్తరం నగరద్వారం రావణః స్వయమాస్థితః ||013||

విరూపాక్షస్తు మహతా శూలఖడ్గధనుష్మతా|
బలేన రాక్షసైః సార్ధం మధ్యమం గుల్మమాస్థితః ||014||

ఏతానేవంవిధాన్గుల్మాల్లంకాయాం సముదీక్ష్య తే|
మామకాః సచివాః సర్వే శీఘ్రం పునరిహాగతాః ||015||

గజానాం చ సహస్రం చ రథానామయుతం పురే|
హయానామయుతే ద్వే చ సాగ్రకోటీ చ రక్షసాం ||016||

విక్రాంతా బలవంతశ్చ సంయుగేష్వాతతాయినః|
ఇష్టా రాక్షసరాజస్య నిత్యమేతే నిశాచరాః ||017||

ఏకైకస్యాత్ర యుద్ధార్థే రాక్షసస్య విశాం పతే|
పరివారః సహస్రాణాం సహస్రముపతిష్ఠతే ||018||

ఏతాం ప్రవృత్తిం లంకాయాం మంత్రిప్రోక్తం విభీషణః|
రామం కమలపత్రాక్షమిదముత్తరమబ్రవీత్ ||019||

కుబేరం తు యదా రామ రావణః ప్రత్యయుధ్యత|
షష్టిః శతసహస్రాణి తదా నిర్యాంతి రాక్షసాః ||020||

పరాక్రమేణ వీర్యేణ తేజసా సత్త్వగౌరవాత్|
సదృశా యోఽత్ర దర్పేణ రావణస్య దురాత్మనః ||021||

అత్ర మన్యుర్న కర్తవ్యో రోషయే త్వాం న భీషయే|
సమర్థో హ్యసి వీర్యేణ సురాణామపి నిగ్రహే ||022||

తద్భవాంశ్చతురంగేణ బలేన మహతా వృతః|
వ్యూహ్యేదం వానరానీకం నిర్మథిష్యసి రావణం ||023||

రావణావరజే వాక్యమేవం బ్రువతి రాఘవః|
శత్రూణాం ప్రతిఘాతార్థమిదం వచనమబ్రవీత్ ||024||

పూర్వద్వారే తు లంకాయా నీలో వానరపుంగవః|
ప్రహస్తం ప్రతియోద్ధా స్యాద్వానరైర్బహుభిర్వృతః ||025||

అంగదో వాలిపుత్రస్తు బలేన మహతా వృతః|
దక్షిణే బాధతాం ద్వారే మహాపార్శ్వమహోదరౌ ||026||

హనూమాన్పశ్చిమద్వారం నిపీడ్య పవనాత్మజః|
ప్రవిశత్వప్రమేయాత్మా బహుభిః కపిభిర్వృతః ||027||

దైత్యదానవసంఘానామృషీణాం చ మహాత్మనాం|
విప్రకారప్రియః క్షుద్రో వరదానబలాన్వితః ||028||

పరిక్రామతి యః సర్వాల్లోకాన్సంతాపయన్ప్రజాః|
తస్యాహం రాక్షసేంద్రస్య స్వయమేవ వధే ధృతః ||029||

ఉత్తరం నగరద్వారమహం సౌమిత్రిణా సహ|
నిపీడ్యాభిప్రవేక్ష్యామి సబలో యత్ర రావణః ||030||

వానరేంద్రశ్చ బలవానృక్షరాజశ్చ జాంబవాన్|
రాక్షసేంద్రానుజశ్చైవ గుల్మే భవతు మధ్యమే ||031||

న చైవ మానుషం రూపం కార్యం హరిభిరాహవే|
ఏషా భవతు నః సంజ్ఞా యుద్ధేఽస్మిన్వానరే బలే ||032||

వానరా ఏవ నిశ్చిహ్నం స్వజనేఽస్మిన్భవిష్యతి|
వయం తు మానుషేణైవ సప్త యోత్స్యామహే పరాన్ ||033||

అహమేవ సహ భ్రాత్రా లక్ష్మణేన మహౌజసా|
ఆత్మనా పంచమశ్చాయం సఖా మమ విభీషణః ||034||

స రామః కార్యసిద్ధ్యర్థమేవముక్త్వా విభిషణం|
సువేలారోహణే బుద్ధిం చకార మతిమాన్మతిం ||035||

తతస్తు రామో మహతా బలేన |
ప్రచ్ఛాద్య సర్వాం పృథివీం మహాత్మా|
ప్రహృష్టరూపోఽభిజగామ లంకాం |
కృత్వా మతిం సోఽరివధే మహాత్మా ||036||

—♦ సర్గ 029 ♦—

స తు కృత్వా సువేలస్య మతిమారోహణం ప్రతి|
లక్ష్మణానుగతో రామః సుగ్రీవమిదమబ్రవీత్ ||001||

విభీషణం చ ధర్మజ్ఞమనురక్తం నిశాచరం|
మంత్రజ్ఞం చ విధిజ్ఞం చ శ్లక్ష్ణయా పరయా గిరా ||002||

సువేలం సాధు శైలేంద్రమిమం ధాతుశతైశ్చితం|
అధ్యారోహామహే సర్వే వత్స్యామోఽత్ర నిశామిమాం ||003||

లంకాం చాలోకయిష్యామో నిలయం తస్య రక్షసః|
యేన మే మరణాంతాయ హృతా భార్యా దురాత్మనా ||004||

యేన ధర్మో న విజ్ఞాతో న వృత్తం న కులం తథా|
రాక్షస్యా నీచయా బుద్ధ్యా యేన తద్గర్హితం కృతం ||005||

యస్మిన్మే వర్ధతే రోషః కీర్తితే రాక్షసాధమే|
యస్యాపరాధాన్నీచస్య వధం ద్రక్ష్యామి రక్షసాం ||006||

ఏకో హి కురుతే పాపం కాలపాశవశం గతః|
నీచేనాత్మాపచారేణ కులం తేన వినశ్యతి ||007||

ఏవం సంమంత్రయన్నేవ సక్రోధో రావణం ప్రతి|
రామః సువేలం వాసాయ చిత్రసానుముపారుహత్ ||008||

పృష్ఠతో లక్ష్మణ చైనమన్వగచ్ఛత్సమాహితః|
సశరం చాపముద్యమ్య సుమహద్విక్రమే రతః ||009||

తమన్వరోహత్సుగ్రీవః సామాత్యః సవిభీషణః|
హనూమానంగదో నీలో మైందో ద్వివిద ఏవ చ ||010||

గజో గవాక్షో గవయః శరభో గంధమాదనః|
పనసః కుముదశ్చైవ హరో రంభశ్చ యూథపః ||011||

ఏతే చాన్యే చ బహవో వానరాః శీఘ్రగామినః|
తే వాయువేగప్రవణాస్తం గిరిం గిరిచారిణః|
అధ్యారోహంత శతశః సువేలం యత్ర రాఘవః ||012||

తే త్వదీర్ఘేణ కాలేన గిరిమారుహ్య సర్వతః|
దదృశుః శిఖరే తస్య విషక్తామివ ఖే పురీం ||013||

తాం శుభాం ప్రవరద్వారాం ప్రాకారవరశోభితాం|
లంకాం రాక్షససంపూర్ణాం దదృశుర్హరియూథపాః ||014||

ప్రాకారచయసంస్థైశ్చ తథా నీలైర్నిశాచరైః|
దదృశుస్తే హరిశ్రేష్ఠాః ప్రాకారమపరం కృతం ||015||

తే దృష్ట్వా వానరాః సర్వే రాక్షసాన్యుద్ధకాంక్షిణః|
ముముచుర్విపులాన్నాదాంస్తత్ర రామస్య పశ్యతః ||016||

తతోఽస్తమగమత్సూర్యః సంధ్యయా ప్రతిరంజితః|
పూర్ణచంద్రప్రదీపా చ క్షపా సమభివర్తతే ||017||

తతః స రామో హరివాహినీపతి |
ర్విభీషణేన ప్రతినంద్య సత్కృతః|
సలక్ష్మణో యూథపయూథసంవృతః |
సువేల పృష్ఠే న్యవసద్యథాసుఖం ||018||

—♦ సర్గ 030 ♦—

తాం రాత్రిముషితాస్తత్ర సువేలే హరిపుంగవాః|
లంకాయాం దదృశుర్వీరా వనాన్యుపవనాని చ ||001||

సమసౌమ్యాని రమ్యాణి విశాలాన్యాయతాని చ|
దృష్టిరమ్యాణి తే దృష్ట్వా బభూవుర్జాతవిస్మయాః ||002||

చంపకాశోకపుంనాగసాలతాలసమాకులా|
తమాలవనసంఛన్నా నాగమాలాసమావృతా ||003||

హింతాలైరర్జునైర్నీపైః సప్తపర్ణైశ్చ పుష్పితైః|
తిలకైః కర్ణికారైశ్చ పటాలైశ్చ సమంతతః ||004||

శుశుభే పుష్పితాగ్రైశ్చ లతాపరిగతైర్ద్రుమైః|
లంకా బహువిధైర్దివ్యైర్యథేంద్రస్యామరావతీ ||005||

విచిత్రకుసుమోపేతై రక్తకోమలపల్లవైః|
శాద్వలైశ్చ తథా నీలైశ్చిత్రాభిర్వనరాజిభిః ||006||

గంధాఢ్యాన్యభిరమ్యాణి పుష్పాణి చ ఫలాని చ|
ధారయంత్యగమాస్తత్ర భూషణానీవ మానవాః ||007||

తచ్చైత్రరథసంకాశం మనోజ్ఞం నందనోపమం|
వనం సర్వర్తుకం రమ్యం శుశుభే షట్పదాయుతం ||008||

నత్యూహకోయష్టిభకైర్నృత్యమానైశ్చ బర్హిభిః|
రుతం పరభృతానాం చ శుశ్రువే వననిర్ఝరే ||009||

నిత్యమత్తవిహంగాని భ్రమరాచరితాని చ|
కోకిలాకులషండాని విహగాభిరుతాని చ ||010||

భృంగరాజాభిగీతాని భ్రమరైః సేవితాని చ|
కోణాలకవిఘుష్టాని సారసాభిరుతాని చ ||011||

వివిశుస్తే తతస్తాని వనాన్యుపవనాని చ|
హృష్టాః ప్రముదితా వీరా హరయః కామరూపిణః ||012||

తేషాం ప్రవిశతాం తత్ర వానరాణాం మహౌజసాం|
పుష్పసంసర్గసురభిర్వవౌ ఘ్రాణసుఖోఽనిలః ||013||

అన్యే తు హరివీరాణాం యూథాన్నిష్క్రమ్య యూథపాః|
సుగ్రీవేణాభ్యనుజ్ఞాతా లంకాం జగ్ముః పతాకినీం ||014||

విత్రాసయంతో విహగాంస్త్రాసయంతో మృగద్విపాన్|
కంపయంతశ్చ తాం లంకాం నాదైః స్వైర్నదతాం వరాః ||015||

కుర్వంతస్తే మహావేగా మహీం చారణపీడితాం|
రజశ్చ సహసైవోర్ధ్వం జగామ చరణోద్ధతం ||016||

ఋక్షాః సింహా వరాహాశ్చ మహిషా వారణా మృగాః|
తేన శబ్దేన విత్రస్తా జగ్ముర్భీతా దిశో దశ ||017||

శిఖరం తు త్రికూటస్య ప్రాంశు చైకం దివిస్పృశం|
సమంతాత్పుష్పసంఛన్నం మహారజతసంనిభం ||018||

శతయోజనవిస్తీర్ణం విమలం చారుదర్శనం|
శ్లక్ష్ణం శ్రీమన్మహచ్చైవ దుష్ప్రాపం శకునైరపి ||019||

మనసాపి దురారోహం కిం పునః కర్మణా జనైః|
నివిష్టా తత్ర శిఖరే లంకా రావణపాలితా ||020||

సా పురీ గోపురైరుచ్చైః పాండురాంబుదసంనిభైః|
కాంచనేన చ సాలేన రాజతేన చ శోభితా ||021||

ప్రాసాదైశ్చ విమానైశ్చ లంకా పరమభూషితా|
ఘనైరివాతపాపాయే మధ్యమం వైష్ణవం పదం ||022||

యస్యాం స్తంభసహస్రేణ ప్రాసాదః సమలంకృతః|
కైలాసశిఖరాకారో దృశ్యతే ఖమివోల్లిఖన్ ||023||

చైత్యః స రాక్షసేంద్రస్య బభూవ పురభూషణం|
శతేన రక్షసాం నిత్యం యః సమగ్రేణ రక్ష్యతే ||024||

తాం సమృద్ధాం సమృద్ధార్థో లక్ష్మీవాఀల్లక్ష్మణాగ్రజః|
రావణస్య పురీం రామో దదర్శ సహ వానరైః ||025||

తాం రత్నపూర్ణాం బహుసంవిధానాం |
ప్రాసాదమాలాభిరలంకృతాం చ|
పురీం మహాయంత్రకవాటముఖ్యాం |
దదర్శ రామో మహతా బలేన ||026||

—♦ సర్గ 031 ♦—

అథ తస్మిన్నిమిత్తాని దృష్ట్వా లక్ష్మణపూర్వజః|
లక్ష్మణం లక్ష్మిసంపన్నమిదం వచనమబ్రవీత్ ||001||

పరిగృహ్యోదకం శీతం వనాని ఫలవంతి చ|
బలౌఘం సంవిభజ్యేమం వ్యూహ్య తిష్ఠేమ లక్ష్మణ ||002||

లోకక్షయకరం భీమం భయం పశ్యామ్యుపస్థితం|
నిబర్హణం ప్రవీరాణామృక్షవానరరక్షసాం ||003||

వాతాశ్చ పరుషం వాంతి కంపతే చ వసుంధరా|
పర్వతాగ్రాణి వేపంతే పతంతి ధరణీధరాః ||004||

మేఘాః క్రవ్యాదసంకాశాః పరుషాః పరుషస్వనాః|
క్రూరాః క్రూరం ప్రవర్షంతి మిశ్రం శోణితబిందుభిః ||005||

రక్తచందనసంకాశా సంధ్యాపరమదారుణా|
జ్వలచ్చ నిపతత్యేతదాదిత్యాదగ్నిమండలం ||006||

ఆదిత్యమభివాశ్యంతే జనయంతో మహద్భయం|
దీనా దీనస్వరా ఘోరా అప్రశస్తా మృగద్విజాః ||007||

రజన్యామప్రకాశశ్చ సంతాపయతి చంద్రమాః|
కృష్ణరక్తాంశుపర్యంతో యథా లోకస్య సంక్షయే ||008||

హ్రస్వో రూక్షోఽప్రశస్తశ్చ పరివేషః సులోహితః|
ఆదిత్యమండలే నీలం లక్ష్మ లక్ష్మణ దృశ్యతే ||009||

దృశ్యంతే న యథావచ్చ నక్షత్రాణ్యభివర్తతే|
యుగాంతమివ లోకస్య పశ్య లక్ష్మణ శంసతి ||010||

కాకాః శ్యేనాస్తథా గృధ్రా నీచైః పరిపతంతి చ|
శివాశ్చాప్యశివా వాచః ప్రవదంతి మహాస్వనాః ||011||

క్షిప్రమద్య దురాధర్షాం పురీం రావణపాలితాం|
అభియామ జవేనైవ సర్వతో హరిభిర్వృతాః ||012||

ఇత్యేవం తు వదన్వీరో లక్ష్మణం లక్ష్మణాగ్రజః|
తస్మాదవాతరచ్ఛీఘ్రం పర్వతాగ్రాన్మహాబలః ||013||

అవతీర్య తు ధర్మాత్మా తస్మాచ్ఛైలాత్స రాఘవః|
పరైః పరమదుర్ధర్షం దదర్శ బలమాత్మనః ||014||

సంనహ్య తు ససుగ్రీవః కపిరాజబలం మహత్|
కాలజ్ఞో రాఘవః కాలే సంయుగాయాభ్యచోదయత్ ||015||

తతః కాలే మహాబాహుర్బలేన మహతా వృతః|
ప్రస్థితః పురతో ధన్వీ లంకామభిముఖః పురీం ||016||

తం విభీషణ సుగ్రీవౌ హనూమాంజాంబవాన్నలః|
ఋక్షరాజస్తథా నీలో లక్ష్మణశ్చాన్వయుస్తదా ||017||

తతః పశ్చాత్సుమహతీ పృతనర్క్షవనౌకసాం|
ప్రచ్ఛాద్య మహతీం భూమిమనుయాతి స్మ రాఘవం ||018||

శైలశృంగాణి శతశః ప్రవృద్ధాంశ్చ మహీరుహాం|
జగృహుః కుంజరప్రఖ్యా వానరాః పరవారణాః ||019||

తౌ త్వదీర్ఘేణ కాలేన భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ|
రావణస్య పురీం లంకామాసేదతురరిందమౌ ||020||

పతాకామాలినీం రమ్యాముద్యానవనశోభితాం|
చిత్రవప్రాం సుదుష్ప్రాపాముచ్చప్రాకారతోరణాం ||021||

తాం సురైరపి దుర్ధర్షాం రామవాక్యప్రచోదితాః|
యథానిదేశం సంపీడ్య న్యవిశంత వనౌకసః ||022||

లంకాయాస్తూత్తరద్వారం శైలశృంగమివోన్నతం|
రామః సహానుజో ధన్వీ జుగోప చ రురోధ చ ||023||

లంకాముపనివిష్టశ్చ రామో దశరథాత్మజః|
లక్ష్మణానుచరో వీరః పురీం రావణపాలితాం ||024||

ఉత్తరద్వారమాసాద్య యత్ర తిష్ఠతి రావణః|
నాన్యో రామాద్ధి తద్ద్వారం సమర్థః పరిరక్షితుం ॥025॥

రావణాధిష్ఠితం భీమం వరుణేనేవ సాగరం|
సాయుధౌ రాక్షసైర్భీమైరభిగుప్తం సమంతతః|
లఘూనాం త్రాసజననం పాతాలమివ దానవైః ॥026॥

విన్యస్తాని చ యోధానాం బహూని వివిధాని చ|
దదర్శాయుధజాలాని తథైవ కవచాని చ ॥027॥

పూర్వం తు ద్వారమాసాద్య నీలో హరిచమూపతిః|
అతిష్ఠత్సహ మైందేన ద్వివిదేన చ వీర్యవాన్ ॥028॥

అంగదో దక్షిణద్వారం జగ్రాహ సుమహాబలః|
ఋషభేణ గవాక్షేణ గజేన గవయేన చ ॥029॥

హనూమాన్పశ్చిమద్వారం రరక్ష బలవాన్కపిః|
ప్రమాథి ప్రఘసాభ్యాం చ వీరైరన్యైశ్చ సంగతః ॥030॥

మధ్యమే చ స్వయం గుల్మే సుగ్రీవః సమతిష్ఠత|
సహ సర్వైర్హరిశ్రేష్ఠైః సుపర్ణశ్వసనోపమైః ॥031॥

వానరాణాం తు షట్త్రింశత్కోట్యః ప్రఖ్యాతయూథపాః|
నిపీడ్యోపనివిష్టాశ్చ సుగ్రీవో యత్ర వానరః ॥032॥

శాసనేన తు రామస్య లక్ష్మణః సవిభీషణః|
ద్వారే ద్వారే హరీణాం తు కోటిం కోటిం న్యవేశయత్ ॥033॥

పశ్చిమేన తు రామస్య సుగ్రీవః సహ జాంబవాన్|
అదూరాన్మధ్యమే గుల్మే తస్థౌ బహుబలానుగః ॥034॥

తే తు వానరశార్దూలాః శార్దూలా ఇవ దంష్ట్రిణః|
గృహీత్వా ద్రుమశైలాగ్రాన్హృష్టా యుద్ధాయ తస్థిరే ॥035॥

సర్వే వికృతలాంగూలాః సర్వే దంష్ట్రానఖాయుధాః|
సర్వే వికృతచిత్రాంగాః సర్వే చ వికృతాననాః ॥036॥

దశనాగబలాః కేచిత్కేచిద్దశగుణోత్తరాః|
కేచిన్నాగసహస్రస్య బభూవుస్తుల్యవిక్రమాః ॥037॥

సంతి చౌఘా బలాః కేచిత్కేచిచ్ఛతగుణోత్తరాః|
అప్రమేయబలాశ్చాన్యే తత్రాసన్హరియూథపాః ॥038॥

అద్భుతశ్చ విచిత్రశ్చ తేషామాసీత్సమాగమః|
తత్ర వానరసైన్యానాం శలభానామివోద్గమః ॥039॥

పరిపూర్ణమివాకాశం సంఛన్నేవ చ మేదినీ|
లంకాముపనివిష్టైశ్చ సంపతద్భిశ్చ వానరైః ॥040॥

శతం శతసహస్రాణాం పృథగృక్షవనౌకసాం|
లంకా ద్వారాణ్యుపాజగ్మురన్యే యోద్ధుం సమంతతః ॥041॥

ఆవృతః స గిరిః సర్వైస్తైః సమంతాత్ప్లవంగమైః|
అయుతానాం సహస్రం చ పురీం తామభ్యవర్తత ॥042॥

వానరైర్బలవద్భిశ్చ బభూవ ద్రుమపాణిభిః|
సర్వతః సంవృతా లంకా దుష్ప్రవేశాపి వాయునా ॥043॥

రాక్షసా విస్మయం జగ్ముః సహసాభినిపిడితాః|
వానరైర్మేఘసంకాశైః శక్రతుల్యపరాక్రమైః ||044||

మహానిశ్శబ్దోఽభవత్తత్ర బలౌఘస్యాభివర్తతః|
సాగరస్యేవ భిన్నస్య యథా స్యాత్సలిలస్వనః ||045||

తేన శబ్దేన మహతా సప్రాకారా సతోరణా|
లంకా ప్రచలితా సర్వా సశైలవనకాననా ||046||

రామలక్ష్మణగుప్తా సా సుగ్రీవేణ చ వాహినీ|
బభూవ దుర్ధర్షతరా సర్వైరపి సురాసురైః ||047||

రాఘవః సంనివేశ్యైవం సైన్యం స్వం రక్షసాం వధే|
సంమంత్ర్య మంత్రిభిః సార్ధం నిశ్చిత్య చ పునః పునః ||048||

ఆనంతర్యమభిప్రేప్సుః క్రమయోగార్థతత్త్వవిత్|
విభీషణస్యానుమతే రాజధర్మమనుస్మరన్|
అంగదం వాలితనయం సమాహూయేదమబ్రవీత్ ||049||

గత్వా సౌమ్య దశగ్రీవం బ్రూహి మద్వచనాత్కపే|
లంఘయిత్వా పురీం లంకాం భయం త్యక్త్వా గతవ్యథః ||050||

భ్రష్టశ్రీకగతైశ్వర్యముమూర్షో నష్టచేతనః|
ఋషీణాం దేవతానాం చ గంధర్వాప్సరసాం తథా ||051||

నాగానామథ యక్షాణాం రాజ్ఞాం చ రజనీచర|
యచ్చ పాపం కృతం మోహాదవలిప్తేన రాక్షస ||052||

నూనమద్య గతో దర్పః స్వయంభూ వరదానజః|
యస్య దండధరస్తేఽహం దారాహరణకర్శితః|
దండం ధారయమాణస్తు లంకాద్వారే వ్యవస్థితః ||053||

పదవీం దేవతానాం చ మహర్షీణాం చ రాక్షస|
రాజర్షీణాం చ సర్వేషాం గమిష్యసి మయా హతః ||054||

బలేన యేన వై సీతాం మాయయా రాక్షసాధమ|
మామతిక్రామయిత్వా త్వం హృతవాంస్తద్విదర్శయ ||055||

అరాక్షసమిమం లోకం కర్తాస్మి నిశితైః శరైః|
న చేచ్ఛరణమభ్యేషి మాముపాదాయ మైథిలీం ||056||

ధర్మాత్మా రక్షసాం శ్రేష్ఠః సంప్రాప్తోఽయం విభీషణః|
లంకైశ్వర్యం ధ్రువం శ్రీమానయం ప్రాప్నోత్యకంటకం ||057||

న హి రాజ్యమధర్మేణ భోక్తుం క్షణమపి త్వయా|
శక్యం మూర్ఖసహాయేన పాపేనావిజితాత్మనా ||058||

యుధ్యస్వ వా ధృతిం కృత్వా శౌర్యమాలంబ్య రాక్షస|
మచ్ఛరైస్త్వం రణే శాంతస్తతః పూతో భవిష్యసి ||059||

యద్యావిశసి లోకాంస్త్రీన్పక్షిభూతో మనోజవః|
మమ చక్షుష్పథం ప్రాప్య న జీవన్ప్రతియాస్యసి ||060||

బ్రవీమి త్వాం హితం వాక్యం క్రియతామౌర్ధ్వదేకికం|
సుదృష్టా క్రియతాం లంకా జీవితం తే మయి స్థితం ||061||

ఇత్యుక్తః స తు తారేయో రామేణాక్లిష్టకర్మణా|
జగామాకాశమావిశ్య మూర్తిమానివ హవ్యవాట్ ||062||

సోఽతిపత్య ముహూర్తేన శ్రీమాన్రావణమందిరం|
దదర్శాసీనమవ్యగ్రం రావణం సచివైః సహ ||063||

తతస్తస్యావిదూరేణ నిపత్య హరిపుంగవః|
దీప్తాగ్నిసదృశస్తస్థావంగదః కనకాంగదః ||064||

తద్రామవచనం సర్వమన్యూనాధికముత్తమం|
సామాత్యం శ్రావయామాస నివేద్యాత్మానమాత్మనా ||065||

దూతోఽహం కోసలేంద్రస్య రామస్యాక్లిష్టకర్మణః|
వాలిపుత్రోఽఙ్గదో నామ యది తే శ్రోత్రమాగతః ||066||

ఆహ త్వాం రాఘవో రామః కౌసల్యానందవర్ధనః|
నిష్పత్య ప్రతియుధ్యస్వ నృశంసం పురుషాధమ ||067||

హంతాస్మి త్వాం సహామాత్యం సపుత్రజ్ఞాతిబాంధవం|
నిరుద్విగ్నాస్త్రయో లోకా భవిష్యంతి హతే త్వయి ||068||

దేవదానవయక్షాణాం గంధర్వోరగరక్షసాం|
శత్రుమద్యోద్ధరిష్యామి త్వామృషీణాం చ కంటకం ||069||

విభీషణస్య చైశ్వర్యం భవిష్యతి హతే త్వయి|
న చేత్సత్కృత్య వైదేహీం ప్రణిపత్య ప్రదాస్యసి ||070||

ఇత్యేవం పరుషం వాక్యం బ్రువాణే హరిపుంగవే|
అమర్షవశమాపన్నో నిశాచరగణేశ్వరః ||071||

తతః స రోషతామ్రాక్షః శశాస సచివాంస్తదా|
గృహ్యతామేష దుర్మేధా వధ్యతామితి చాసకృత్ ||072||

రావణస్య వచః శ్రుత్వా దీప్తాగ్నిసమతేజసః|
జగృహుస్తం తతో ఘోరాశ్చత్వారో రజనీచరాః ||073||

గ్రాహయామాస తారేయః స్వయమాత్మానమాత్మనా|
బలం దర్శయితుం వీరో యాతుధానగణే తదా ||074||

స తాన్బాహుద్వయే సక్తానాదాయ పతగానివ|
ప్రాసాదం శైలసంకాశముత్పాపాతాంగదస్తదా ||075||

తేఽన్తరిక్షాద్వినిర్ధూతాస్తస్య వేగేన రాక్షసాః|
భుమౌ నిపతితాః సర్వే రాక్షసేంద్రస్య పశ్యతః ||076||

తతః ప్రాసాదశిఖరం శైలశృంగమివోన్నతం|
తత్పఫాల తదాక్రాంతం దశగ్రీవస్య పశ్యతః ||077||

భంక్త్వా ప్రాసాదశిఖరం నామ విశ్రావ్య చాత్మనః|
వినద్య సుమహానాదముత్పపాత విహాయసా ||078||

రావణస్తు పరం చక్రే క్రోధం ప్రాసాదధర్షణాత్|
వినాశం చాత్మనః పశ్యన్నిఃశ్వాసపరమోఽభవత్ ||079||

రామస్తు బహుభిర్హృష్టైర్నినదద్భిః ప్లవంగమైః|
వృతో రిపువధాకాంక్షీ యుద్ధాయైవాభ్యవర్తత ||080||

సుషేణస్తు మహావీర్యో గిరికూటోపమో హరిః|
బహుభిః సంవృతస్తత్ర వానరైః కామరూపిభిః ||081||

చతుర్ద్వారాణి సర్వాణి సుగ్రీవవచనాత్కపిః|
పర్యాక్రమత దుర్ధర్షో నక్షత్రాణీవ చంద్రమాః ॥082॥

తేషామక్షౌహిణిశతం సమవేక్ష్య వనౌకసాం|
లంకాముపనివిష్టానాం సాగరం చాతివర్తతాం ॥083॥

రాక్షసా విస్మయం జగ్ముస్త్రాసం జగ్ముస్తథాపరే|
అపరే సమరోద్ధర్షాద్ధర్షమేవోపపేదిరే ॥084॥

కృత్స్నం హి కపిభిర్వ్యాప్తం ప్రాకారపరిఖాంతరం|
దదృశూ రాక్షసా దీనాః ప్రాకారం వానరీకృతం ॥085॥

తస్మిన్మహాభీషణకే ప్రవృత్తే |
కోలాహలే రాక్షసరాజధాన్యాం|
ప్రగృహ్య రక్షాంసి మహాయుధాని |
యుగాంతవాతా ఇవ సంవిచేరుః ॥086॥

—♦ సర్గ 032 ♦—

తతస్తే రాక్షసాస్తత్ర గత్వా రావణమందిరం|
న్యవేదయన్పురీం రుద్ధాం రామేణ సహ వానరైః ॥001॥

రుద్ధాం తు నగరీం శ్రుత్వా జాతక్రోధో నిశాచరః|
విధానం ద్విగుణం శ్రుత్వా ప్రాసాదం సోఽధ్యరోహత ॥002॥

స దదర్శావృతాం లంకాం సశైలవనకాననాం|
అసంఖ్యేయైర్హరిగణైః సర్వతో యుద్ధకాంక్షిభిః ॥003॥

స దృష్ట్వా వానరైః సర్వాం వసుధాం కవలీకృతాం|
కథం క్షపయితవ్యాః స్యురితి చింతాపరోఽభవత్ ॥004॥

స చింతయిత్వా సుచిరం ధైర్యమాలంబ్య రావణః|
రాఘవం హరియూథాంశ్చ దదర్శాయతలోచనః ॥005॥

ప్రేక్షతో రాక్షసేంద్రస్య తాన్యనీకాని భాగశః|
రాఘవప్రియకామార్థం లంకామారురుహుస్తదా ॥006॥

తే తామ్రవక్త్రా హేమాభా రామార్థే త్యక్తజీవితాః|
లంకామేవాహ్యవర్తంత సాలతాలశిలాయుధాః ॥007॥

తే ద్రుమైః పర్వతాగ్రైశ్చ ముష్టిభిశ్చ ప్లవంగమాః|
ప్రాసాదాగ్రాణి చోచ్చాని మమంతుస్తోరణాని చ ॥008॥

పారిఖాః పూరయంతి స్మ ప్రసన్నసలిలాయుతాః|
పాంసుభిః పర్వతాగ్రైశ్చ తృణైః కాష్ఠైశ్చ వానరాః ॥009॥

తతః సహస్రయూథాశ్చ కోటియూథాశ్చ యూథపాః|
కోటీశతయుతాశ్చాన్యే లంకామారురుహుస్తదా ॥010॥

కాంచనాని ప్రమృద్నంతస్తోరణాని ప్లవంగమాః|
కైలాసశిఖరాభాని గోపురాణి ప్రమథ్య చ ॥011॥

ఆప్లవంతః ప్లవంతశ్చ గర్జంతశ్చ ప్లవంగమాః|
లంకాం తామభ్యవర్తంత మహావారణసంనిభాః ॥012॥

జయత్యతిబలో రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః|
రాజా జయతి సుగ్రీవో రాఘవేణాభిపాలితః ||013||

ఇత్యేవం ఘోషయంతశ్చ గర్జంతశ్చ ప్లవంగమాః|
అభ్యధావంత లంకాయాః ప్రాకారం కామరూపిణః ||014||

వీరబాహుః సుబాహుశ్చ నలశ్చ వనగోచరః|
నిపీడ్యోపనివిష్టాస్తే ప్రాకారం హరియూథపాః ||015||

ఏతస్మిన్నంతరే చక్రుః స్కంధావారనివేశనం ||016||

పూర్వద్వారం తు కుముదః కోటిభిర్దశభిర్వృతః|
ఆవృత్య బలవాంస్తస్థౌ హరిభిర్జితకాశిభిః ||017||

దక్షిణద్వారమాగమ్య వీరః శతబలిః కపిః|
ఆవృత్య బలవాంస్తస్థౌ వింశత్యా కోటిభిర్వృతః ||018||

సుషేణః పశ్చిమద్వారం గతస్తారా పితా హరిః|
ఆవృత్య బలవాంస్తస్థౌ షష్టి కోటిభిరావృతః ||019||

ఉత్తరద్వారమాసాద్య రామః సౌమిత్రిణా సహ|
ఆవృత్య బలవాంస్తస్థౌ సుగ్రీవశ్చ హరీశ్వరః ||020||

గోలాంగూలో మహాకాయో గవాక్షో భీమదర్శనః|
వృతః కోట్యా మహావీర్యస్తస్థౌ రామస్య పార్శ్వతః ||021||

ఋక్షాణాం భీమవేగానాం ధూమ్రః శత్రునిబర్హణః|
వృతః కోట్యా మహావీర్యస్తస్థౌ రామస్య పార్శ్వతః ||022||

సంనద్ధస్తు మహావీర్యో గదాపాణిర్విభీషణః|
వృతో యస్తైస్తు సచివైస్తస్థౌ తత్ర మహాబలః ||023||

గజో గవాక్షో గవయః శరభో గంధమాదనః|
సమంతాత్పరిఘావంతో రరక్షుర్హరివాహినీం ||024||

తతః కోపపరీతాత్మా రావణో రాక్షసేశ్వరః|
నిర్యాణం సర్వసైన్యానాం ద్రుతమాజ్ఞాపయత్తదా ||025||

నిష్పతంతి తతః సైన్యా హృష్టా రావణచోదితాః|
సమయే పూర్యమాణస్య వేగా ఇవ మహోదధేః ||026||

ఏతస్మిన్నంతరే ఘోరః సంగ్రామః సమపద్యత|
రక్షసాం వానరాణాం చ యథా దేవాసురే పురా ||027||

తే గదాభిః ప్రదీప్తాభిః శక్తిశూలపరశ్వధైః|
నిజఘ్నుర్వానరాన్ఘోరాః కథయంతః స్వవిక్రమాన్ ||028||

తథా వృక్షైర్మహాకాయాః పర్వతాగ్రైశ్చ వానరాః|
రాక్షసాస్తాని రక్షాంసి నఖైర్దంతైశ్చ వేగితాః ||029||

రాక్షసాస్త్వపరే భీమాః ప్రాకారస్థా మహీగతాన్|
భిండిపాలైశ్చ ఖడ్గైశ్చ శూలైశ్చైవ వ్యదారయన్ ||030||

వానరాశ్చాపి సంక్రుద్ధాః ప్రాకారస్థాన్మహీగతాః|
రాక్షసాన్పాతయామాసుః సమాప్లుత్య ప్లవంగమాః ||031||

స సంప్రహారస్తుములో మాంసశోణితకర్దమః|
రక్షసాం వానరాణాం చ సంబభూవాద్భుతోపమాః ||032||

—♦ సర్గ 033 ♦—

యుధ్యతాం తు తతస్తేషాం వానరాణాం మహాత్మనాం|
రక్షసాం సంబభూవాథ బలకోపః సుదారుణః ||001||

తే హయైః కాంచనాపీడైర్ధ్వజైశ్చాగ్నిశిఖోపమైః|
రథైశ్చాదిత్యసంకాశైః కవచైశ్చ మనోరమైః ||002||

నిర్యయూ రాక్షసవ్యాఘ్రా నాదయంతో దిశో దశ|
రాక్షసా భీమకర్మాణో రావణస్య జయైషిణః ||003||

వానరాణామపి చమూర్మహతీ జయమిచ్ఛతాం|
అభ్యధావత తాం సేనాం రక్షసాం కామరూపిణాం ||004||

ఏతస్మిన్నంతరే తేషామన్యోన్యమభిధావతాం|
రక్షసాం వానరాణాం చ ద్వంద్వయుద్ధమవర్తత ||005||

అంగదేనేంద్రజిత్సార్ధం వాలిపుత్రేణ రాక్షసః|
అయుధ్యత మహాతేజాస్త్ర్యంబకేణ యథాంధకః ||006||

ప్రజంఘేన చ సంపాతిర్నిత్యం దుర్మర్షణో రణే|
జంబూమాలినమారబ్ధో హనూమానపి వానరః ||007||

సంగతః సుమహాక్రోధో రాక్షసో రావణానుజః|
సమరే తీక్ష్ణవేగేన మిత్రఘ్నేన విభీషణః ||008||

తపనేన గజః సార్ధం రాక్షసేన మహాబలః|
నికుంభేన మహాతేజా నీలోఽపి సమయుధ్యత ||009||

వానరేంద్రస్తు సుగ్రీవః ప్రఘసేన సమాగతః|
సంగతః సమరే శ్రీమాన్విరూపాక్షేణ లక్ష్మణః ||010||

అగ్నికేతుశ్చ దుర్ధర్షో రశ్మికేతుశ్చ రాక్షసః|
సుప్తఘ్నో యజ్ఞకోపశ్చ రామేణ సహ సంగతాః ||011||

వజ్రముష్టిస్తు మైందేన ద్వివిదేనాశనిప్రభః|
రాక్షసాభ్యాం సుఘోరాభ్యాం కపిముఖ్యౌ సమాగతౌ ||012||

వీరః ప్రతపనో ఘోరో రాక్షసో రణదుర్ధరః|
సమరే తీక్ష్ణవేగేన నలేన సమయుధ్యత ||013||

ధర్మస్య పుత్రో బలవాన్సుషేణ ఇతి విశ్రుతః|
స విద్యున్మాలినా సార్ధమయుధ్యత మహాకపిః ||014||

వానరాశ్చాపరే భీమా రాక్షసైరపరైః సహ|
ద్వంద్వం సమీయుర్బహుధా యుద్ధాయ బహుభిః సహ ||015||

తత్రాసీత్సుమహద్యుద్ధం తుములం లోమహర్షణం|
రక్షసాం వానరాణాం చ వీరాణాం జయమిచ్ఛతాం ||016||

హరిరాక్షసదేహేభ్యః ప్రసృతాః కేశశాద్వలాః|
శరీరసంఘాటవహాః ప్రసుస్రుః శోణితాపగాః ||017||

ఆజఘానేంద్రజిత్క్రుద్ధో వజ్రేణేవ శతక్రతుః|
అంగదం గదయా వీరం శత్రుసైన్యవిదారణం ||018||

తస్య కాంచనచిత్రాంగం రథం సాశ్వం ససారథిం|
జఘాన సమరే శ్రీమానంగదో వేగవాన్కపిః ||019||

సంపాతిస్తు త్రిభిర్బాణైః ప్రజంఘేన సమాహతః|
నిజఘానాశ్వకర్ణేన ప్రజంఘం రణమూర్ధని ||020||

జంబూమాలీ రథస్థస్తు రథశక్త్యా మహాబలః|
బిభేద సమరే క్రుద్ధో హనూమంతం స్తనాంతరే ||021||

తస్య తం రథమాస్థాయ హనూమాన్మారుతాత్మజః|
ప్రమమాథ తలేనాశు సహ తేనైవ రక్షసా ||022||

భిన్నగాత్రః శరైస్తీక్ష్ణైః క్షిప్రహస్తేన రక్షసా|
ప్రజఘానాద్రిశృంగేణ తపనం ముష్టినా గజః ||023||

గ్రసంతమివ సైన్యాని ప్రఘసం వానరాధిపః|
సుగ్రీవః సప్తపర్ణేన నిర్బిభేద జఘాన చ ||024||

ప్రపీడ్య శరవర్షేణ రాక్షసం భీమదర్శనం|
నిజఘాన విరూపాక్షం శరేణైకేన లక్ష్మణః ||025||

అగ్నికేతుశ్చ దుర్ధర్షో రశ్మికేతుశ్చ రాక్షసః|
సుప్తిఘ్నో యజ్ఞకోపశ్చ రామం నిర్బిభిదుః శరైః ||026||

తేషాం చతుర్ణాం రామస్తు శిరాంసి సమరే శరైః|
క్రుద్ధశ్చతుర్భిశ్చిచ్ఛేద ఘోరైరగ్నిశిఖోపమైః ||027||

వజ్రముష్టిస్తు మైందేన ముష్టినా నిహతో రణే|
పపాత సరథః సాశ్వః పురాట్ట ఇవ భూతలే ||028||

వజ్రాశనిసమస్పర్శో ద్వివిదోఽప్యశనిప్రభం|
జఘాన గిరిశృంగేణ మిషతాం సర్వరక్షసాం ||029||

ద్వివిదం వానరేంద్రం తు ద్రుమయోధినమాహవే|
శరైరశనిసంకాశైః స వివ్యాధాశనిప్రభః ||030||

స శరైరతివిద్ధాంగో ద్వివిదః క్రోధమూర్ఛితః|
సాలేన సరథం సాశ్వం నిజఘానాశనిప్రభం ||031||

నికుంభస్తు రణే నీలం నీలాంజనచయప్రభం|
నిర్బిభేద శరైస్తీక్ష్ణైః కరైర్మేఘమివాంశుమాన్ ||032||

పునః శరశతేనాథ క్షిప్రహస్తో నిశాచరః|
బిభేద సమరే నీలం నికుంభః ప్రజహాస చ ||033||

తస్యైవ రథచక్రేణ నీలో విష్ణురివాహవే|
శిరశ్చిచ్ఛేద సమరే నికుంభస్య చ సారథేః ||034||

విద్యున్మాలీ రథస్థస్తు శరైః కాంచనభూషణైః|
సుషేణం తాడయామాస ననాద చ ముహుర్ముహుః ||035||

తం రథస్థమథో దృష్ట్వా సుషేణో వానరోత్తమః|
గిరిశృంగేణ మహతా రథమాశు న్యపాతయత్ ||036||

లాఘవేన తు సంయుక్తో విద్యున్మాలీ నిశాచరః|
అపక్రమ్య రథాత్తూర్ణం గదాపాణిః క్షితౌ స్థితః ||037||

తతః క్రోధసమావిష్టః సుషేణో హరిపుంగవః|
శిలాం సుమహతీం గృహ్య నిశాచరమభిద్రవత్ ||038||

తమాపతంతం గదయా విద్యున్మాలీ నిశాచరః|
వక్షస్యభిజఘ్నానాశు సుషేణం హరిసత్తమం ||039||

గదాప్రహారం తం ఘోరమచింత్యప్లవగోత్తమః|
తాం శిలాం పాతయామాస తస్యోరసి మహామృధే ||040||

శిలాప్రహారాభిహతో విద్యున్మాలీ నిశాచరః|
నిష్పిష్టహృదయో భూమౌ గతాసుర్నిపపాత హ ||041||

ఏవం తైర్వానరైః శూరైః శూరాస్తే రజనీచరాః|
ద్వంద్వే విమృదితాస్తత్ర దైత్యా ఇవ దివౌకసైః ||042||

భల్లైః ఖడ్గైర్గదాభిశ్చ శక్తితోమర పట్టసైః|
అపవిద్ధశ్చ భిన్నశ్చ రథైః సాంగ్రామికైర్హయైః ||043||

నిహతైః కుంజరైర్మత్తైస్తథా వానరరాక్షసైః|
చక్రాక్షయుగదండైశ్చ భగ్నైర్ధరణిసంశ్రితైః|
బభూవాయోధనం ఘోరం గోమాయుగణసేవితం ||044||

కబంధాని సముత్పేతుర్దిక్షు వానరరక్షసాం|
విమర్దే తుములే తస్మిందేవాసురరణోపమే ||045||

విదార్యమాణా హరిపుంగవైస్తదా |
నిశాచరాః శోణితదిగ్ధగాత్రాః|
పునః సుయుద్ధం తరసా సమాశ్రితా |
దివాకరస్యాస్తమయాభికాంక్షిణః ||046||

—♦ సర్గ 034 ♦—

యుధ్యతామేవ తేషాం తు తదా వానరరక్షసాం|
రవిరస్తం గతో రాత్రిః ప్రవృత్తా ప్రాణహారిణీ ||001||

అన్యోన్యం బద్ధవైరాణాం ఘోరాణాం జయమిచ్ఛతాం|
సంప్రవృత్తం నిశాయుద్ధం తదా వారణరక్షసాం ||002||

రాక్షసోఽసీతి హరయో హరిశ్చాసీతి రాక్షసాః|
అన్యోన్యం సమరే జఘ్నుస్తస్మింస్తమసి దారుణే ||003||

జహి దారయ చైతీతి కథం విద్రవసీతి చ|
ఏవం సుతుములః శబ్దస్తస్మింస్తమసి శుశ్రువే ||004||

కాలాః కాంచనసంనాహాస్తస్మింస్తమసి రాక్షసాః|
సంప్రాదృశ్యంత శైలేంద్రా దీప్తౌషధివనా ఇవ ||005||

తస్మింస్తమసి దుష్పారే రాక్షసాః క్రోధమూర్ఛితాః|
పరిపేతుర్మహావేగా భక్షయంతః ప్లవంగమాన్ ||006||

తే హయాన్కాంచనాపీడంధ్వజాంశ్చాగ్నిశిఖోపమాన్|
ఆప్లుత్య దశనైస్తీక్ష్ణై ర్భీమకోపా వ్యదారయన్ ||007||

కుంజరాన్కుంజరారోహాన్పతాకాధ్వజినో రథాన్|
చకర్షుశ్చ దదంశుశ్చ దశనైః క్రోధమూర్ఛితాః ||008||

లక్ష్మణశ్చాపి రామశ్చ శరైరాశీవిషోమపైః|
దృశ్యాదృశ్యాని రక్షాంసి ప్రవరాణి నిజఘ్నతుః ||009||

తురంగఖురవిధ్వస్తం రథనేమిసముద్ధతం|
రురోధ కర్ణనేత్రాణిణ్యుధ్యతాం ధరణీరజః ||010||

వర్తమానే తథా ఘోరే సంగ్రామే లోమహర్షణే|
రుధిరోదా మహావేగా నద్యస్తత్ర ప్రసుస్రువుః ||011||

తతో భేరీమృదంగానాం పణవానాం చ నిస్వనః|
శంఖవేణుస్వనోన్మిశ్రః సంబభూవాద్భుతోపమః ||012||

హతానాం స్తనమానానాం రాక్షసానాం చ నిస్వనః|
శస్త్రాణాం వానరాణాం చ సంబభూవాతిదారుణః ||013||

శస్త్రపుష్పోపహారా చ తత్రాసీద్యుద్ధమేదినీ|
దుర్జ్ఞేయా దుర్నివేశా చ శోణితాస్రవకర్దమా ||014||

సా బభూవ నిశా ఘోరా హరిరాక్షసహారిణీ|
కాలరాత్రీవ భూతానాం సర్వేషాం దురతిక్రమా ||015||

తతస్తే రాక్షసాస్తత్ర తస్మింస్తమసి దారుణే|
రామమేవాభ్యధావంత సంహృష్టా శరవృష్టిభిః ||016||

తేషామాపతతాం శబ్దః క్రుద్ధానామభిగర్జతాం|
ఉద్వర్త ఇవ సప్తానాం సముద్రాణామభూత్స్వనః ||017||

తేషాం రామః శరైః షడ్భిః షడ్జఘాన నిశాచరాన్|
నిమేషాంతరమాత్రేణ శితైరగ్నిశిఖోపమైః ||018||

యజ్ఞశత్రుశ్చ దుర్ధర్షో మహాపార్శ్వమహోదరౌ|
వజ్రదంష్ట్రో మహాకాయస్తౌ చోభౌ శుకసారణౌ ||019||

తే తు రామేణ బాణౌఘః సర్వమర్మసు తాడితాః|
యుద్ధాదపసృతాస్తత్ర సావశేషాయుషోఽభవన్ ||020||

తతః కాంచనచిత్రాంగైః శరైరగ్నిశిఖోపమైః|
దిశశ్చకార విమలాః ప్రదిశశ్చ మహాబలః ||021||

యే త్వన్యే రాక్షసా వీరా రామస్యాభిముఖే స్థితాః|
తేఽపి నష్టాః సమాసాద్య పతంగా ఇవ పావకం ||022||

సువర్ణపుంఖైర్విశిఖైః సంపతద్భిః సహస్రశః|
బభూవ రజనీ చిత్రా ఖద్యోతైరివ శారదీ ||023||

రాక్షసానాం చ నినదైర్హరీణాం చాపి గర్జితైః|
సా బభూవ నిశా ఘోరా భూయో ఘోరతరా తదా ||024||

తేన శబ్దేన మహతా ప్రవృద్ధేన సమంతతః|
త్రికూటః కందరాకీర్ణః ప్రవ్యాహరదివాచలః ||025||

గోలాంగూలా మహాకాయాస్తమసా తుల్యవర్చసః|
సంపరిష్వజ్య బాహుభ్యాం భక్షయన్రజనీచరాన్ ||026||

అంగదస్తు రణే శత్రుం నిహంతుం సముపస్థితః|
రావణేర్నిజఘానాశు సారథిం చ హయానపి ||027||

ఇంద్రజిత్తు రథం త్యక్త్వా హతాశ్వో హతసారథిః|
అంగదేన మహామాయస్తత్రైవాంతరధీయత ||028||

సోఽన్తర్ధాన గతః పాపో రావణీ రణకర్కశః|
బ్రహ్మదత్తవరో వీరో రావణిః క్రోధమూర్ఛితః|
అదృశ్యో నిశితాన్బాణాన్ముమోచాశనివర్చసః ||029||

స రామం లక్ష్మణం చైవ ఘోరైర్నాగమయైః శరైః|
బిభేద సమరే క్రుద్ధః సర్వగాత్రేషు రాక్షసః ||030||

—♦ సర్గ 035 ♦—

స తస్య గతిమన్విచ్ఛన్రాజపుత్రః ప్రతాపవాన్|
దిదేశాతిబలో రామో దశవానరయూథపాన్ ||001||

ద్వౌ సుషేణస్య దాయాదౌ నీలం చ ప్లవగర్షభం|
అంగదం వాలిపుత్రం చ శరభం చ తరస్వినం ||002||

వినతం జాంబవంతం చ సానుప్రస్థం మహాబలం|
ఋషభం చర్షభస్కంధమాదిదేశ పరంతపః ||003||

తే సంప్రహృష్టా హరయో భీమానుద్యమ్య పాదపాన్|
ఆకాశం వివిశుః సర్వే మార్గమాణా దిశో దశ ||004||

తేషాం వేగవతాం వేగమిషుభిర్వేగవత్తరైః|
అస్త్రవిత్పరమాస్త్రేణ వారయామాస రావణిః ||005||

తం భీమవేగా హరయో నారాచైః క్షతవిక్షతాః|
అంధకారే న దదృశుర్మేఘైః సూర్యమివావృతం ||006||

రామలక్ష్మణయోరేవ సర్వమర్మభిదః శరాన్|
భృశమావేశయామాస రావణిః సమితింజయః ||007||

నిరంతరశరీరౌ తు భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ|
క్రుద్ధేనేంద్రజితా వీరౌ పన్నగైః శరతాం గతైః ||008||

తయోః క్షతజమార్గేణ సుస్రావ రుధిరం బహు|
తావుభౌ చ ప్రకాశేతే పుష్పితావివ కింశుకౌ ||009||

తతః పర్యంతరక్తాక్షో భిన్నాంజనచయోపమః|
రావణిర్భ్రాతరౌ వాక్యమంతర్ధానగతోఽబ్రవీత్ ||010||

యుధ్యమానమనాలక్ష్యం శక్రోఽపి త్రిదశేశ్వరః|
ద్రష్టుమాసాదితుం వాపి న శక్తః కిం పునర్యువాం ||011||

ప్రావృతావిషుజాలేన రాఘవౌ కంకపత్రిణా|
ఏష రోషపరీతాత్మా నయామి యమసాదనం ||012||

ఏవముక్త్వా తు ధర్మజ్ఞౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ|
నిర్బిభేద శితైర్బాణైః ప్రజహర్ష ననాద చ ||013||

భిన్నాంజనచయశ్యామో విస్ఫార్య విపులం ధనుః|
భూయో భూయః శరాన్ఘోరాన్విససర్జ మహామృధే ||014||

తతో మర్మసు మర్మజ్ఞో మజ్జయన్నిశితాఞ్శరాన్|
రామలక్ష్మణయోర్వీరో ననాద చ ముహుర్ముహుః ||015||

బద్ధౌ తు శరబంధేన తావుభౌ రణమూర్ధని|
నిమేషాంతరమాత్రేణ న శేకతురుదీక్షితుం ||016||

తతో విభిన్నసర్వాంగౌ శరశల్యాచితావుభౌ|
ధ్వజావివ మహేంద్రస్య రజ్జుముక్తౌ ప్రకంపితౌ ||017||

తౌ సంప్రచలితౌ వీరౌ మర్మభేదేన కర్శితౌ|
నిపేతతుర్మహేష్వాసౌ జగత్యాం జగతీపతీ ||018||

తౌ వీరశయనే వీరౌ శయానౌ రుధిరోక్షితౌ|
శరవేష్టితసర్వాంగావార్తౌ పరమపీడితౌ ||019||

న హ్యవిద్ధం తయోర్గాత్రం బభూవాంగులమంతరం|
నానిర్భిన్నం న చాస్తబ్ధమా కరాగ్రాదజిహ్మగైః ||020||

తౌ తు క్రూరేణ నిహతౌ రక్షసా కామరూపిణా|
అసృక్సుస్రువతుస్తీవ్రం జలం ప్రస్రవణావివ ||021||

పపాత ప్రథమం రామో విద్ధో మర్మసు మార్గణైః|
క్రోధాదింద్రజితా యేన పురా శక్రో వినిర్జితః ||022||

నారచైరర్ధనారాచైర్భల్లైరంజలికైరపి|
వివ్యాధ వత్సదంతైశ్చ సింహదంష్ట్రైః క్షురైస్తథా ||023||

స వీరశయనే శిశ్యే విజ్యమాదాయ కార్ముకం|
భిన్నముష్టిపరీణాహం త్రిణతం రుక్మభూషితం ||024||

బాణపాతాంతరే రామం పతితం పురుషర్షభం|
స తత్ర లక్ష్మణో దృష్ట్వా నిరాశో జీవితేఽభవత్ ||025||

బద్ధౌ తు వీరౌ పతితౌ శయానౌ |
తౌ వానరాః సంపరివార్య తస్థుః|
సమాగతా వాయుసుతప్రముఖ్యా |
విషాదమార్తాః పరమం చ జగ్ముః ||026||

—♦ సర్గ 036 ♦—

తతో ద్యాం పృథివీం చైవ వీక్షమాణా వనౌకసః|
దదృశుః సంతతౌ బాణైర్భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ||001||

వృష్ట్వేవోపరతే దేవే కృతకర్మణి రాక్షసే|
ఆజగామాథ తం దేశం ససుగ్రీవో విభీషణః ||002||

నీలద్వివిదమైందాశ్చ సుషేణసుముఖాంగదాః|
తూర్ణం హనుమతా సార్ధమన్వశోచంత రాఘవౌ ||003||

నిశ్చేష్టౌ మందనిఃశ్వాసౌ శోణితౌఘపరిప్లుతౌ|
శరజాలాచితౌ స్తబ్ధౌ శయానౌ శరతల్పయోః ||004||

నిఃశ్వసంతౌ యథా సర్పౌ నిశ్చేష్టౌ మందవిక్రమౌ|
రుధిరస్రావదిగ్ధాంగౌ తాపనీయావివ ధ్వజౌ ||005||

తౌ వీరశయనే వీరౌ శయానౌ మందచేష్టితౌ|
యూథపైస్తైః పరివృతౌ బాష్పవ్యాకులలోచనైః ||006||

రాఘవౌ పతితౌ దృష్ట్వా శరజాలసమావృతౌ|
బభూవుర్వ్యథితాః సర్వే వానరాః సవిభీషణాః ||007||

అంతరిక్షం నిరీక్షంతో దిశః సర్వాశ్చ వానరాః|
న చైనం మాయయా ఛన్నం దదృశూ రావణిం రణే ||008||

తం తు మాయాప్రతిచ్ఛిన్నం మాయయైవ విభీషణః|
వీక్షమాణో దదర్శాథ భ్రాతుః పుత్రమవస్థితం ||009||

తమప్రతిమ కర్మాణమప్రతిద్వంద్వమాహవే|
దదర్శాంతర్హితం వీరం వరదానాద్విభీషణః ||010||

ఇంద్రజిత్త్వాత్మనః కర్మ తౌ శయానౌ సమీక్ష్య చ|
ఉవాచ పరమప్రీతో హర్షయన్సర్వనైరృతాన్ ||011||

దూషణస్య చ హంతారౌ ఖరస్య చ మహాబలౌ|
సాదితౌ మామకైర్బాణైర్భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ||012||

నేమౌ మోక్షయితుం శక్యావేతస్మాదిషుబంధనాత్|
సర్వైరపి సమాగమ్య సర్షిసంఘైః సురాసురైః ||013||

యత్కృతే చింతయానస్య శోకార్తస్య పితుర్మమ|
అస్పృష్ట్వా శయనం గాత్రైస్త్రియామా యాతి శర్వతీ ||014||

కృత్స్నేయం యత్కృతే లంకా నదీ వర్షాస్వివాకులా|
సోఽయం మూలహరోఽనర్థః సర్వేషాం నిహతో మయా ||015||

రామస్య లక్ష్మణస్యైవ సర్వేషాం చ వనౌకసాం|
విక్రమా నిష్ఫలాః సర్వే యథా శరది తోయదాః ||016||

ఏవముక్త్వా తు తాన్సర్వాన్రాక్షసాన్పరిపార్శ్వగాన్|
యూథపానపి తాన్సర్వాంస్తాడయామాస రావణిః ||017||

తానర్దయిత్వా బాణౌఘైస్త్రాసయిత్వా చ వానరాన్|
ప్రజహాస మహాబాహుర్వచనం చేదమబ్రవీత్ ||018||

శరబంధేన ఘోరేణ మయా బద్ధౌ చమూముఖే|
సహితౌ భ్రాతరావేతౌ నిశామయత రాక్షసాః ||019||

ఏవముక్తాస్తు తే సర్వే రాక్షసాః కూటయోధినః|
పరం విస్మయమాజగ్ముః కర్మణా తేన తోషితాః ||020||

వినేదుశ్చ మహానాదాన్సర్వే తే జలదోపమాః|
హతో రామ ఇతి జ్ఞాత్వా రావణిం సమపూజయన్ ||021||

నిష్పందౌ తు తదా దృష్ట్వా తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ|
వసుధాయాం నిరుచ్ఛ్వాసౌ హతావిత్యన్వమన్యత ||022||

హర్షేణ తు సమావిష్ట ఇంద్రజిత్సమితింజయః|
ప్రవివేశ పురీం లంకాం హర్షయన్సర్వనైరృతాన్ ||023||

రామలక్ష్మణయోర్దృష్ట్వా శరీరే సాయకైశ్చితే|
సర్వాణి చాంగోపాంగాని సుగ్రీవం భయమావిశత్ ||024||

తమువాచ పరిత్రస్తం వానరేంద్రం విభీషణః|
సబాష్పవదనం దీనం శోకవ్యాకులలోచనం ||025||

అలం త్రాసేన సుగ్రీవ బాష్పవేగో నిగృహ్యతాం|
ఏవం ప్రాయాణి యుద్ధాని విజయో నాస్తి నైష్ఠికః ||026||

సశేషభాగ్యతాస్మాకం యది వీర భవిష్యతి|
మోహమేతౌ ప్రహాస్యేతే భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ||027||

పర్యవస్థాపయాత్మానమనాథం మాం చ వానర|
సత్యధర్మానురక్తానాం నాస్తి మృత్యుకృతం భయం ||028||

ఏవముక్త్వా తతస్తస్య జలక్లిన్నేన పాణినా|
సుగ్రీవస్య శుభే నేత్రే ప్రమమార్జ విభీషణః ||029||

ప్రమృజ్య వదనం తస్య కపిరాజస్య ధీమతః|
అబ్రవీత్కాలసంప్రాప్తమసంభ్రాంతమిదం వచః ||030||

న కాలః కపిరాజేంద్ర వైక్లవ్యమనువర్తితుం|
అతిస్నేహోఽప్యకాలేఽస్మిన్మరణాయోపపద్యతే ||031||

తస్మాదుత్సృజ్య వైక్లవ్యం సర్వకార్యవినాశనం|
హితం రామపురోగాణాం సైన్యానామనుచింత్యతాం ||032||

అథ వా రక్ష్యతాం రామో యావత్సంజ్ఞా విపర్యయః|
లబ్ధసంజ్ఞౌ తు కాకుత్స్థౌ భయం నో వ్యపనేష్యతః ||033||

నైతత్కించన రామస్య న చ రామో ముమూర్షతి|
న హ్యేనం హాస్యతే లక్ష్మీర్దుర్లభా యా గతాయుషాం ||034||

తస్మాదాశ్వాసయాత్మానం బలం చాశ్వాసయ స్వకం|
యావత్సర్వాణి సైన్యాని పునః సంస్థాపయామ్యహం ||035||

ఏతే హ్యుత్ఫుల్లనయనాస్త్రాసాదాగతసాధ్వసాః|
కర్ణే కర్ణే ప్రకథితా హరయో హరిపుంగవ ||036||

మాం తు దృష్ట్వా ప్రధావంతమనీకం సంప్రహర్షితుం|
త్యజంతు హరయస్త్రాసం భుక్తపూర్వామివ స్రజం ||037||

సమాశ్వాస్య తు సుగ్రీవం రాక్షసేంద్రో విభీషణః|
విద్రుతం వానరానీకం తత్సమాశ్వాసయత్పునః ||038||

ఇంద్రజిత్తు మహామాయః సర్వసైన్యసమావృతః|
వివేశ నగరీం లంకాం పితరం చాభ్యుపాగమత్ ||039||

తత్ర రావణమాసీనమభివాద్య కృతాంజలిః|
ఆచచక్షే ప్రియం పిత్రే నిహతౌ రామలక్ష్మణౌ ||040||

ఉత్పపాత తతో హృష్టః పుత్రం చ పరిషస్వజే|
రావణో రక్షసాం మధ్యే శ్రుత్వా శత్రూ నిపాతితౌ ||041||

ఉపాఘ్రాయ స మూర్ధ్న్యేనం పప్రచ్ఛ ప్రీతమానసః|
పృచ్ఛతే చ యథావృత్తం పిత్రే సర్వం న్యవేదయత్ ||042||

స హర్షవేగానుగతాంతరాత్మా |
శ్రుత్వా వచస్తస్య మహారథస్య|
జహౌ జ్వరం దాశరథేః సముత్థితం |
ప్రహృష్య వాచాభిననంద పుత్రం ||043||

—♦ సర్గ 037 ♦—

ప్రతిప్రవిష్టే లంకాం తు కృతార్థే రావణాత్మజే|
రాఘవం పరివార్యార్తా రరక్షుర్వానరర్షభాః ||001||

హనూమానంగదో నీలః సుషేణః కుముదో నలః|
గజో గవాక్షో గవయః శరభో గంధమాదనః ||002||

జాంబవానృషభః సుందో రంభః శతబలిః పృథుః|
వ్యూఢానీకాశ్చ యత్తాశ్చ ద్రుమానాదాయ సర్వతః ||003||

వీక్షమాణా దిశః సర్వాస్తిర్యగూర్ధ్వం చ వానరాః|
తృణేష్వపి చ చేష్టత్సు రాక్షసా ఇతి మేనిరే ||004||

రావణశ్చాపి సంహృష్టో విసృజ్యేంద్రజితం సుతం|
ఆజుహావ తతః సీతా రక్షణీ రాక్షసీస్తదా ||005||

రాక్షస్యస్త్రిజటా చాపి శాసనాత్తముపస్థితాః|
తా ఉవాచ తతో హృష్టో రాక్షసీ రాక్షసేశ్వరః ||006||

హతావింద్రజితాఖ్యాత వైదేహ్యా రామలక్ష్మణౌ|
పుష్పకం చ సమారోప్య దర్శయధ్వం హతౌ రణే ||007||

యదాశ్రయాదవష్టబ్ధో నేయం మాముపతిష్ఠతి|
సోఽస్యా భర్తా సహ భ్రాత్రా నిరస్తో రణమూర్ధని ||008||

నిర్విశంకా నిరుద్విగ్నా నిరపేక్షా చ మైథిలీ|
మాముపస్థాస్యతే సీతా సర్వాభరణభూషితా ||009||

అద్య కాలవశం ప్రాప్తం రణే రామం సలక్ష్మణం|
అవేక్ష్య వినివృత్తాశా నాన్యాం గతిమపశ్యతీ ||010||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రావణస్య దురాత్మనః|
రాక్షస్యస్తాస్తథేత్యుక్త్వా ప్రజగ్ముర్యత్ర పుష్పకం ||011||

తతః పుష్పకమాదయ రాక్షస్యో రావణాజ్ఞయా|
అశోకవనికాస్థాం తాం మైథిలీం సముపానయన్ ||012||

తామాదాయ తు రాక్షస్యో భర్తృశోకపరాయణాం|
సీతామారోపయామాసుర్విమానం పుష్పకం తదా ||013||

తతః పుష్పకమారోప్య సీతాం త్రిజటయా సహ|
రావణోఽకారయల్లంకాం పతాకాధ్వజమాలినీం ||014||

ప్రాఘోషయత హృష్టశ్చ లంకాయాం రాక్షసేశ్వరః|
రాఘవో లక్ష్మణశ్చైవ హతావింద్రజితా రణే ||015||

విమానేనాపి సీతా తు గత్వా త్రిజటయా సహ|
దదర్శ వానరాణాం తు సర్వం సైన్యం నిపాతితం ||016||

ప్రహృష్టమనసశ్చాపి దదర్శ పిశితాశనాన్|
వానరాంశ్చాపి దుఃఖార్తాన్రామలక్ష్మణపార్శ్వతః ||017||

తతః సీతా దదర్శోభౌ శయానౌ శతతల్పయోః|
లక్ష్మణం చైవ రామం చ విసంజ్ఞౌ శరపీడితౌ ||018||

విధ్వస్తకవచౌ వీరౌ విప్రవిద్ధశరాసనౌ|
సాయకైశ్ఛిన్నసర్వాంగౌ శరస్తంభమయౌ క్షితౌ ||019||

తౌ దృష్ట్వా భ్రాతరౌ తత్ర వీరౌ సా పురుషర్షభౌ|
దుఃఖార్తా సుభృశం సీతా కరుణం విలలాప హ ||020||

సా బాష్పశోకాభిహతా సమీక్ష్య |
తౌ భ్రాతరౌ దేవసమప్రభావౌ|
వితర్కయంతీ నిధనం తయోః సా |
దుఃఖాన్వితా వాక్యమిదం జగాద ||021||

—♦ సర్గ 038 ♦—

భర్తారం నిహతం దృష్ట్వా లక్ష్మణం చ మహాబలం|
విలలాప భృశం సీతా కరుణం శోకకర్శితా ||001||

ఊచుర్లక్షణికా యే మాం పుత్రిణ్యవిధవేతి చ|
తేఽస్య సర్వే హతే రామేఽజ్ఞానినోఽనృతవాదినః ||002||

యజ్వనో మహిషీం యే మామూచుః పత్నీం చ సత్రిణః|
తేఽద్య సర్వే హతే రామేఽజ్ఞానినోఽనృతవాదినః ||003||

వీరపార్థివపత్నీ త్వం యే ధన్యేతి చ మాం విదుః|
తేఽద్య సర్వే హతే రామేఽజ్ఞానినోఽనృతవాదినః ||004||

ఊచుః సంశ్రవణే యే మాం ద్విజాః కార్తాంతికాః శుభాం|
తేఽద్య సర్వే హతే రామేఽజ్ఞానినోఽనృతవాదినః ||005||

ఇమాని ఖలు పద్మాని పాదయోర్యైః కిల స్త్రియః|
అధిరాజ్యేఽభిషిచ్యంతే నరేంద్రైః పతిభిః సహ ||006||

వైధవ్యం యాంతి యైర్నార్యోఽలక్షణైర్భాగ్యదుర్లభాః|
నాత్మనస్తాని పశ్యామి పశ్యంతీ హతలక్షణా ||007||

సత్యానీమాని పద్మాని స్త్రీణాముక్తాని లక్షణే|
తాన్యద్య నిహతే రామే వితథాని భవంతి మే ||008||

కేశాః సూక్ష్మాః సమా నీలా భ్రువౌ చాసంగతే మమ|
వృత్తే చాలోమశే జంఘే దంతాశ్చావిరలా మమ ||009||

శంఖే నేత్రే కరౌ పాదౌ గుల్ఫావూరూ చ మే చితౌ|
అనువృత్తా నఖాః స్నిగ్ధాః సమాశ్చాంగులయో మమ ||010||

స్తనౌ చావిరలౌ పీనౌ మమేమౌ మగ్నచూచుకౌ|
మగ్నా చోత్సంగినీ నాభిః పార్శ్వోరస్కం చ మే చితం ||011||

మమ వర్ణో మణినిభో మృదూన్యంగరుహాణి చ|
ప్రతిష్ఠితాం ద్వదశభిర్మామూచుః శుభలక్షణాం ||012||

సమగ్రయవమచ్ఛిద్రం పాణిపాదం చ వర్ణవత్|
మందస్మితేత్యేవ చ మాం కన్యాలక్షణికా విదుః ||013||

అధిరాజ్యేఽభిషేకో మే బ్రాహ్మణైః పతినా సహ|
కృతాంతకుశలైరుక్తం తత్సర్వం వితథీకృతం ||014||

శోధయిత్వా జనస్థానం ప్రవృత్తిముపలభ్య చ|
తీర్త్వా సాగరమక్షోభ్యం భ్రాతరౌ గోష్పదే హతౌ ||015||

నను వారుణమాగ్నేయమైంద్రం వాయవ్యమేవ చ|
అస్త్రం బ్రహ్మశిరశ్చైవ రాఘవౌ ప్రత్యపద్యతాం ||016||

అదృశ్యమానేన రణే మాయయా వాసవోపమౌ|
మమ నాథావనాథాయా నిహతౌ రామలక్ష్మణౌ ||017||

న హి దృష్టిపథం ప్రాప్య రాఘవస్య రణే రిపుః|
జీవన్ప్రతినివర్తేత యద్యపి స్యాన్మనోజవః ||018||

న కాలస్యాతిభారోఽస్తి కృతాంతశ్చ సుదుర్జయః|
యత్ర రామః సహ భ్రాత్రా శేతే యుధి నిపాథితః ||019||

నాహం శోచామి భర్తారం నిహతం న చ లక్ష్మణం|
నాత్మానం జననీ చాపి యథా శ్వశ్రూం తపస్వినీం ||020||

సా హి చింతయతే నిత్యం సమాప్తవ్రతమాగతం|
కదా ద్రక్ష్యామి సీతాం చ రామం చ సహలక్ష్మణం ||021||

పరిదేవయమానాం తాం రాక్షసీ త్రిజటాబ్రవీత్|
మా విషాదం కృథా దేవి భర్తాయం తవ జీవతి ||022||

కారణాని చ వక్ష్యామి మహాంతి సదృశాని చ|
యథేమౌ జీవతో దేవి భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ||023||

న హి కోపపరీతాని హర్షపర్యుత్సుకాని చ|
భవంతి యుధి యోధానాం ముఖాని నిహతే పతౌ ||024||

ఇదం విమానం వైదేహి పుష్పకం నామ నామతః|
దివ్యం త్వాం ధారయేన్నేదం యద్యేతౌ గజజీవితౌ ||025||

హతవీరప్రధానా హి హతోత్సాహా నిరుద్యమా|
సేనా భ్రమతి సంఖ్యేషు హతకర్ణేవ నౌర్జలే ||026||

ఇయం పునరసంభ్రాంతా నిరుద్విగ్నా తరస్వినీ|
సేనా రక్షతి కాకుత్స్థౌ మాయయా నిర్జితౌ రణే ||027||

సా త్వం భవ సువిస్రబ్ధా అనుమానైః సుఖోదయైః|
అహతౌ పశ్య కాకుత్స్థౌ స్నేహాదేతద్బ్రవీమి తే ||028||

అనృతం నోక్తపూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచన|
చారిత్రసుఖశీలత్వాత్ప్రవిష్టాసి మనో మమ ||029||

నేమౌ శక్యౌ రణే జేతుం సేంద్రైరపి సురాసురైః|
ఏతయోరాననం దృష్ట్వా మయా చావేదితం తవ ||030||

ఇదం చ సుమహచ్చిహ్నం శనైః పశ్యస్వ మైథిలి|
నిఃసంజ్ఞావప్యుభావేతౌ నైవ లక్ష్మీర్వియుజ్యతే ||031||

ప్రాయేణ గతసత్త్వానాం పురుషాణాం గతాయుషాం|
దృశ్యమానేషు వక్త్రేషు పరం భవతి వైకృతం ||032||

త్యజ శోకం చ దుఃఖం చ మోహం చ జనకాత్మజే|
రామలక్ష్మణయోరర్థే నాద్య శక్యమజీవితుం ||033||

శ్రుత్వా తు వచనం తస్యాః సీతా సురసుతోపమా|
కృతాంజలిరువాచేదమేవమస్త్వితి మైథిలీ ||034||

విమానం పుష్పకం తత్తు సమివర్త్య మనోజవం|
దీనా త్రిజటయా సీతా లంకామేవ ప్రవేశితా ||035||

తతస్త్రిజటయా సార్ధం పుష్పకాదవరుహ్య సా|
అశోకవనికామేవ రక్షసీభిః ప్రవేశితా ||036||

ప్రవిశ్య సీతా బహువృక్షషండాం |
తాం రాక్షసేంద్రస్య విహారభూమిం|
సంప్రేక్ష్య సంచింత్య చ రాజపుత్రౌ |
పరం విషాదం సముపాజగామ ||037||

—♦ సర్గ 039 ♦—

ఘోరేణ శరబంధేన బద్ధౌ దశరథాత్మజౌ|
నిశ్వసంతౌ యథా నాగౌ శయానౌ రుధిరోక్షితౌ ||001||

సర్వే తే వానరశ్రేష్ఠాః ససుగ్రీవా మహాబలాః|
పరివార్య మహాత్మానౌ తస్థుః శోకపరిప్లుతాః ||002||

ఏతస్మిన్నంతేరే రామః ప్రత్యబుధ్యత వీర్యవాన్|
స్థిరత్వాత్సత్త్వయోగాచ్చ శరైః సందానితోఽపి సన్ ||003||

తతో దృష్ట్వా సరుధిరం విషణ్ణం గాఢమర్పితం|
భ్రాతరం దీనవదనం పర్యదేవయదాతురః ||004||

కిం ను మే సీతయా కార్యం కిం కార్యం జీవితేన వా|
శయానం యోఽద్య పశ్యామి భ్రాతరం యుధి నిర్జితం ||005||

శక్యా సీతా సమా నారీ ప్రాప్తుం లోకే విచిన్వతా|
న లక్ష్మణసమో భ్రాతా సచివః సాంపరాయికః ||006||

పరిత్యక్ష్యామ్యహం ప్రాణాన్వానరాణాం తు పశ్యతాం|
యది పంచత్వమాపన్నః సుమిత్రానందవర్ధనః ||007||

కిం ను వక్ష్యామి కౌసల్యాం మాతరం కిం ను కైకయీం|
కథమంబాం సుమిత్రాంచ పుత్రదర్శనలాలసాం ||008||

వివత్సాం వేపమానాం చ క్రోశంతీం కురరీమివ|
కథమాశ్వాసయిష్యామి యది యాస్యామి తం వినా ||009||

కథం వక్ష్యామి శత్రుఘ్నం భరతం చ యశస్వినం|
మయా సహ వనం యాతో వినా తేనాగతః పునః ||010||

ఉపాలంభం న శక్ష్యామి సోఢుం బత సుమిత్రయా|
ఇహైవ దేహం త్యక్ష్యామి న హి జీవితుముత్సహే ||011||

ధిఙ్మాం దుష్కృతకర్మాణమనార్యం యత్కృతే హ్యసౌ|
లక్ష్మణః పతితః శేతే శరతల్పే గతాసువత్ ||012||

త్వం నిత్యం సువిషణ్ణం మామాశ్వాసయసి లక్ష్మణ|
గతాసుర్నాద్య శక్నోషి మామార్తమభిభాషితుం ||013||

యేనాద్య బహవో యుద్ధే రాక్షసా నిహతాః క్షితౌ|
తస్యామేవ క్షితౌ వీరః స శేతే నిహతః పరైః ||014||

శయానః శరతల్పేఽస్మిన్స్వశోణితపరిప్లుతః|
శరజాలైశ్చితో భాతి భాస్కరోఽస్తమివ వ్రజన్ ||015||

బాణాభిహతమర్మత్వాన్న శక్నోత్యభివీక్షితుం|
రుజా చాబ్రువతో హ్యస్య దృష్టిరాగేణ సూచ్యతే ||016||

యథైవ మాం వనం యాంతమనుయాతో మహాద్యుతిః|
అహమప్యనుయాస్యామి తథైవైనం యమక్షయం ||017||

ఇష్టబంధుజనో నిత్యం మాం చ నిత్యమనువ్రతః|
ఇమామద్య గతోఽవస్థాం మమానార్యస్య దుర్నయైః ||018||

సురుష్టేనాపి వీరేణ లక్ష్మణేనా న సంస్మరే|
పరుషం విప్రియం వాపి శ్రావితం న కదాచన ||019||

విససర్జైకవేగేన పంచబాణశతాని యః|
ఇష్వస్త్రేష్వధికస్తస్మాత్కార్తవీర్యాచ్చ లక్ష్మణః ||020||

అస్త్రైరస్త్రాణి యో హన్యాచ్ఛక్రస్యాపి మహాత్మనః|
సోఽయముర్వ్యాంహతః శేతే మహార్హశయనోచితః ||021||

తచ్చ మిథ్యా ప్రలప్తం మాం ప్రధక్ష్యతి న సంశయః|
యన్మయా న కృతో రాజా రాక్షసానాం విభీషణః ||022||

అస్మిన్ముహూర్తే సుగ్రీవ ప్రతియాతుమితోఽర్హసి|
మత్వా హీనం మయా రాజన్రావణోఽభిద్రవేద్బలీ ||023||

అంగదం తు పురస్కృత్య ససైన్యః ససుహృజ్జనః|
సాగరం తర సుగ్రీవ పునస్తేనైవ సేతునా ||024||

కృతం హనుమతా కార్యం యదన్యైర్దుష్కరం రణే|
ఋక్షరాజేన తుష్యామి గోలాంగూలాధిపేన చ ||025||

అంగదేన కృతం కర్మ మైందేన ద్వివిదేన చ|
యుద్ధం కేసరిణా సంఖ్యే ఘోరం సంపాతినా కృతం ||026||

గవయేన గవాక్షేణ శరభేణ గజేన చ|
అన్యైశ్చ హరిభిర్యుద్ధం మదార్థే త్యక్తజీవితైః ||027||

న చాతిక్రమితుం శక్యం దైవం సుగ్రీవ మానుషైః|
యత్తు శక్యం వయస్యేన సుహృదా వా పరంతప|
కృతం సుగ్రీవ తత్సర్వం భవతాధర్మభీరుణా ||028||

మిత్రకార్యం కృతమిదం భవద్భిర్వానరర్షభాః|
అనుజ్ఞాతా మయా సర్వే యథేష్టం గంతుమర్హథ ||029||

శుశ్రువుస్తస్య తే సర్వే వానరాః పరిదేవితం|
వర్తయాం చక్రురశ్రూణి నేత్రైః కృష్ణేతరేక్షణాః ||030||

తతః సర్వాణ్యనీకాని స్థాపయిత్వా విభీషణః|
ఆజగామ గదాపాణిస్త్వరితో యత్ర రాఘవః ||031||

తం దృష్ట్వా త్వరితం యాంతం నీలాంజనచయోపమం|
వానరా దుద్రువుః సర్వే మన్యమానాస్తు రావణిం ||032||

—♦ సర్గ 040 ♦—

అథోవాచ మహాతేజా హరిరాజో మహాబలః|
కిమియం వ్యథితా సేనా మూఢవాతేవ నౌర్జలే ||001||

సుగ్రీవస్య వచః శ్రుత్వా వాలిపుత్రోఽఙ్గదోఽబ్రవీత్|
న త్వం పశ్యసి రామం చ లక్ష్మణం చ మహాబలం ||002||

శరజాలాచితౌ వీరావుభౌ దశరథాత్మజౌ|
శరతల్పే మహాత్మానౌ శయానౌ రుధిరోక్షితౌ ||003||

అథాబ్రవీద్వానరేంద్రః సుగ్రీవః పుత్రమంగదం|
నానిమిత్తమిదం మన్యే భవితవ్యం భయేన తు ||004||

విషణ్ణవదనా హ్యేతే త్యక్తప్రహరణా దిశః|
ప్రపలాయంతి హరయస్త్రాసాదుత్ఫుల్లలోచనాః ||005||

అన్యోన్యస్య న లజ్జంతే న నిరీక్షంతి పృష్ఠతః|
విప్రకర్షంతి చాన్యోన్యం పతితం లంఘయంతి చ ||006||

ఏతస్మిన్నంతరే వీరో గదాపాణిర్విభీషణః|
సుగ్రీవం వర్ధయామాస రాఘవం చ నిరైక్షత ||007||

విభీషణం తం సుగ్రీవో దృష్ట్వా వానరభీషణం|
ఋక్షరాజం సమీపస్థం జాంబవంతమువాచ హ ||008||

విభీషణోఽయం సంప్రాప్తో యం దృష్ట్వా వానరర్షభాః|
విద్రవంతి పరిత్రస్తా రావణాత్మజశంకయా ||009||

శీఘ్రమేతాన్సువిత్రస్తాన్బహుధా విప్రధావితాన్|
పర్యవస్థాపయాఖ్యాహి విభీషణముపస్థితం ||010||

సుగ్రీవేణైవముక్తస్తు జాంబవానృక్షపార్థివః|
వానరాన్సాంత్వయామాస సంనివర్త్య ప్రహావతః ||011||

తే నివృత్తాః పునః సర్వే వానరాస్త్యక్తసంభ్రమాః|
ఋక్షరాజవచః శ్రుత్వా తం చ దృష్ట్వా విభీషణం ||012||

విభీషణస్తు రామస్య దృష్ట్వా గాత్రం శరైశ్చితం|
లక్ష్మణస్య చ ధర్మాత్మా బభూవ వ్యథితేంద్రియః ||013||

జలక్లిన్నేన హస్తేన తయోర్నేత్రే ప్రమృజ్య చ|
శోకసంపీడితమనా రురోద విలలాప చ ||014||

ఇమౌ తౌ సత్త్వసంపన్నౌ విక్రాంతౌ ప్రియసంయుగౌ|
ఇమామవస్థాం గమితౌ రాక్షసైః కూటయోధిభిః ||015||

భ్రాతుః పుత్రేణ మే తేన దుష్పుత్రేణ దురాత్మనా|
రాక్షస్యా జిహ్మయా బుద్ధ్యా ఛలితావృజువిక్రమౌ ||016||

శరైరిమావలం విద్ధౌ రుధిరేణ సముక్షితౌ|
వసుధాయామిమౌ సుప్తౌ దృశ్యేతే శల్యకావివ ||017||

యయోర్వీర్యముపాశ్రిత్య ప్రతిష్ఠా కాంక్షితా మయా|
తావుభౌ దేహనాశాయ ప్రసుప్తౌ పురుషర్షభౌ ||018||

జీవన్నద్య విపన్నోఽస్మి నష్టరాజ్యమనోరథః|
ప్రాప్తప్రతిజ్ఞశ్చ రిపుః సకామో రావణః కృతః ||019||

ఏవం విలపమానం తం పరిష్వజ్య విభీషణం|
సుగ్రీవః సత్త్వసంపన్నో హరిరాజోఽబ్రవీదిదం ||020||

రాజ్యం ప్రాప్స్యసి ధర్మజ్ఞ లంకాయాం నాత్ర సంశయః|
రావణః సహ పుత్రేణ స రాజ్యం నేహ లప్స్యతే ||021||

శరసంపీడితావేతావుభౌ రాఘవలక్ష్మణౌ|
త్యక్త్వా మోహం వధిష్యేతే సగణం రావణం రణే ||022||

తమేవం సాంత్వయిత్వా తు సమాశ్వాస్య చ రాక్షసం|
సుషేణం శ్వశురం పార్శ్వే సుగ్రీవస్తమువాచ హ ||023||

సహ శూరైర్హరిగణైర్లబ్ధసంజ్ఞావరిందమౌ|
గచ్ఛ త్వం భ్రాతరౌ గృహ్య కిష్కింధాం రామలక్ష్మణౌ ||024||

అహం తు రావణం హత్వా సపుత్రం సహబాంధవం|
మైథిలీమానయిష్యామి శక్రో నష్టామివ శ్రియం ||025||

శ్రుత్వైతద్వానరేంద్రస్య సుషేణో వాక్యమబ్రవీత్|
దేవాసురం మహాయుద్ధమనుభూతం సుదారుణం ||026||

తదా స్మ దానవా దేవాఞ్శరసంస్పర్శకోవిదాః|
నిజఘ్నుః శస్త్రవిదుషశ్ఛాదయంతో ముహుర్ముహుః ||027||

తానార్తాన్నష్టసంజ్ఞాంశ్చ పరాసూంశ్చ బృహస్పతిః|
విద్యాభిర్మంత్రయుక్తాభిరోషధీభిశ్చికిత్సతి ||028||

తాన్యౌషధాన్యానయితుం క్షీరోదం యాంతు సాగరం|
జవేన వానరాః శీఘ్రం సంపాతి పనసాదయః ||029||

హరయస్తు విజానంతి పార్వతీ తే మహౌషధీ|
సంజీవకరణీం దివ్యాం విశల్యాం దేవనిర్మితాం ||030||

చంద్రశ్చ నామ ద్రోణశ్చ పర్వతౌ సాగరోత్తమే|
అమృతం యత్ర మథితం తత్ర తే పరమౌషధీ ||031||

తే తత్ర నిహితే దేవైః పర్వతే పరమౌషధీ|
అయం వాయుసుతో రాజన్హనూమాంస్తత్ర గచ్ఛతు ||032||

ఏతస్మిన్నంతరే వాయుర్మేఘాంశ్చాపి సవిద్యుతః|
పర్యస్యన్సాగరే తోయం కంపయన్నివ పర్వతాన్ ||033||

మహతా పక్షవాతేన సర్వే ద్వీపమహాద్రుమాః|
నిపేతుర్భగ్నవిటపాః సమూలా లవణాంభసి ||034||

అభవన్పన్నగాస్త్రస్తా భోగినస్తత్రవాసినః|
శీఘ్రం సర్వాణి యాదాంసి జగ్ముశ్చ లవణార్ణవం ||035||

తతో ముహూర్తాద్గరుడం వైనతేయం మహాబలం|
వానరా దదృశుః సర్వే జ్వలంతమివ పావకం ||036||

తమాగతమభిప్రేక్ష్య నాగాస్తే విప్రదుద్రువుః|
యైస్తౌ సత్పురుషౌ బద్ధౌ శరభూతైర్మహాబలౌ ||037||

తతః సుపర్ణః కాకుత్స్థౌ దృష్ట్వా ప్రత్యభినంద్య చ|
విమమర్శ చ పాణిభ్యాం ముఖే చంద్రసమప్రభే ||038||

వైనతేయేన సంస్పృష్టాస్తయోః సంరురుహుర్వ్రణాః|
సువర్ణే చ తనూ స్నిగ్ధే తయోరాశు బభూవతుః ||039||

తేజో వీర్యం బలం చౌజ ఉత్సాహశ్చ మహాగుణాః|
ప్రదర్శనం చ బుద్ధిశ్చ స్మృతిశ్చ ద్విగుణం తయోః ||040||

తావుత్థాప్య మహావీర్యౌ గరుడో వాసవోపమౌ|
ఉభౌ తౌ సస్వజే హృష్టో రామశ్చైనమువాచ హ ||041||

భవత్ప్రసాదాద్వ్యసనం రావణిప్రభవం మహత్|
ఆవామిహ వ్యతిక్రాంతౌ శీఘ్రం చ బలినౌ కృతౌ ||042||

యథా తాతం దశరథం యథాజం చ పితామహం|
తథా భవంతమాసాద్య హృదయం మే ప్రసీదతి ||043||

కో భవాన్రూపసంపన్నో దివ్యస్రగనులేపనః|
వసానో విరజే వస్త్రే దివ్యాభరణభూషితః ||044||

తమువాచ మహాతేజా వైనతేయో మహాబలః|
పతత్రిరాజః ప్రీతాత్మా హర్షపర్యాకులేక్షణః ||045||

అహం సఖా తే కాకుత్స్థ ప్రియః ప్రాణో బహిశ్చరః|
గరుత్మానిహ సంప్రాప్తో యువయోః సాహ్యకారణాత్ ||046||

అసురా వా మహావీర్యా దానవా వా మహాబలాః|
సురాశ్చాపి సగంధర్వాః పురస్కృత్య శతక్రతుం ||047||

నేమం మోక్షయితుం శక్తాః శరబంధం సుదారుణం|
మాయా బలాదింద్రజితా నిర్మితం క్రూరకర్మణా ||048||

ఏతే నాగాః కాద్రవేయాస్తీక్ష్ణదంష్ట్రావిషోల్బణాః|
రక్షోమాయా ప్రభావేన శరా భూత్వా త్వదాశ్రితాః ||049||

సభాగ్యశ్చాసి ధర్మజ్ఞ రామ సత్యపరాక్రమ|
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా సమరే రిపుఘాతినా ||050||

ఇమం శ్రుత్వా తు వృత్తాంతం త్వరమాణోఽహమాగతః|
సహసా యువయోః స్నేహాత్సఖిత్వమనుపాలయన్ ||051||

మోక్షితౌ చ మహాఘోరాదస్మాత్సాయకబంధనాత్|
అప్రమాదశ్చ కర్తవ్యో యువాభ్యాం నిత్యమేవ హి ||052||

ప్రకృత్యా రాక్షసాః సర్వే సంగ్రామే కూటయోధినః|
శూరాణాం శుద్ధభావానాం భవతామార్జవం బలం ||053||

తన్న విశ్వసితవ్యం వో రాక్షసానాం రణాజిరే|
ఏతేనైవోపమానేన నిత్యజిహ్మా హి రాక్షసాః ||054||

ఏవముక్త్వా తతో రామం సుపర్ణః సుమహాబలః|
పరిష్వజ్య సుహృత్స్నిగ్ధమాప్రష్టుముపచక్రమే ||055||

సఖే రాఘవ ధర్మజ్ఞ రిపూణామపి వత్సల|
అభ్యనుజ్ఞాతుమిచ్ఛామి గమిష్యామి యథాగతం ||056||

బాలవృద్ధావశేషాం తు లంకాం కృత్వా శరోర్మిభిః|
రావణం చ రిపుం హత్వా సీతాం సముపలప్స్యసే ||057||

ఇత్యేవముక్త్వా వచనం సుపర్ణః శీఘ్రవిక్రమః|
రామం చ విరుజం కృత్వా మధ్యే తేషాం వనౌకసాం ||058||

ప్రదక్షిణం తతః కృత్వా పరిష్వజ్య చ వీర్యవాన్|
జగామాకాశమావిశ్య సుపర్ణః పవనో యథా ||059||

విరుజౌ రాఘవౌ దృష్ట్వా తతో వానరయూథపాః|
సింహనాదాంస్తదా నేదుర్లాంగూలం దుధువుశ్చ తే ||060||

తతో భేరీః సమాజఘ్నుర్మృదంగాంశ్చ వ్యనాదయన్|
దధ్ముః శంఖాన్సంప్రహృష్టాః క్ష్వేలంత్యపి యథాపురం ||061||

ఆస్ఫోట్యాస్ఫోట్య విక్రాంతా వానరా నగయోధినః|
ద్రుమానుత్పాట్య వివిధాంస్తస్థుః శతసహస్రశః ||062||

విసృజంతో మహానాదాంస్త్రాసయంతో నిశాచరాన్|
లంకాద్వారాణ్యుపాజగ్ముర్యోద్ధుకామాః ప్లవంగమాః ||063||

తతస్తు భీమస్తుములో నినాదో |
బభూవ శాఖామృగయూథపానాం|
క్షయే నిదాఘస్య యథా ఘనానాం |
నాదః సుభీమో నదతాం నిశీథే ||064||

—♦ సర్గ 041 ♦—

తేషాం సుతుములం శబ్దం వానరాణాం తరస్వినాం|
నర్దతాం రాక్షసైః సార్ధం తదా శుశ్రావ రావణః ||001||

స్నిగ్ధగంభీరనిర్ఘోషం శ్రుత్వా స నినదం భృశం|
సచివానాం తతస్తేషాం మధ్యే వచనమబ్రవీత్ ||002||

యథాసౌ సంప్రహృష్టానాం వానరాణాం సముత్థితః|
బహూనాం సుమహాన్నాదో మేఘానామివ గర్జతాం ||003||

వ్యక్తం సుమహతీ ప్రీతిరేతేషాం నాత్ర సంశయః|
తథా హి విపులైర్నాదైశ్చుక్షుభే వరుణాలయః ||004||

తౌ తు బద్ధౌ శరైస్తీక్ష్ణైర్భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ|
అయం చ సుమహాన్నాదః శంకాం జనయతీవ మే ||005||

ఏతత్తు వచనం చోక్త్వా మంత్రిణో రాక్షసేశ్వరః|
ఉవాచ నైరృతాంస్తత్ర సమీపపరివర్తినః ||006||

జ్ఞాయతాం తూర్ణమేతషాం సర్వేషాం వనచారిణాం|
శోకకాలే సముత్పన్నే హర్షకారణముత్థితం ||007||

తథోక్తాస్తేన సంభ్రాంతాః ప్రాకారమధిరుహ్య తే|
దదృశుః పాలితాం సేనాం సుగ్రీవేణ మహాత్మనా ||008||

తౌ చ ముక్తౌ సుఘోరేణ శరబంధేన రాఘవౌ|
సముత్థితౌ మహాభాగౌ విషేదుః ప్రేక్ష్య రాక్షసాః ||009||

సంత్రస్తహృదయా సర్వే ప్రాకారాదవరుహ్య తే|
విషణ్ణవదనాః సర్వే రాక్షసేంద్రముపస్థితాః ||010||

తదప్రియం దీనముఖా రావణస్య నిశాచరాః|
కృత్స్నం నివేదయామాసుర్యథావద్వాక్యకోవిదాః ||011||

యౌ తావింద్రజితా యుద్ధే భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ|
నిబద్ధౌ శరబంధేన నిష్ప్రకంపభుజౌ కృతౌ ||012||

విముక్తౌ శరబంధేన తౌ దృశ్యేతే రణాజిరే|
పాశానివ గజౌ ఛిత్త్వా గజేంద్రసమవిక్రమౌ ||013||

తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తేషాం రాక్షసేంద్రో మహాబలః|
చింతాశోకసమాక్రాంతో విషణ్ణవదనోఽబ్రవీత్ ||014||

ఘోరైర్దత్తవరైర్బద్ధౌ శరైరాశీవిషోపమైః|
అమోఘైః సూర్యసంకాశైః ప్రమథ్యేంద్రజితా యుధి ||015||

తమస్త్రబంధమాసాద్య యది ముక్తౌ రిపూ మమ|
సంశయస్థమిదం సర్వమనుపశ్యామ్యహం బలం ||016||

నిష్ఫలాః ఖలు సంవృత్తాః శరా వాసుకితేజసః|
ఆదత్తం యైస్తు సంగ్రామే రిపూణాం మమ జీవితం ||017||

ఏవముక్త్వా తు సంక్రుద్ధో నిశ్వసన్నురగో యథా|
అబ్రవీద్రక్షసాం మధ్యే ధూమ్రాక్షం నామ రాకసం ||018||

బలేన మహతా యుక్తో రక్షసాం భీమకర్మణాం|
త్వం వధాయాభినిర్యాహి రామస్య సహ వానరైః ||019||

ఏవముక్తస్తు ధూమ్రాక్షో రాక్షసేంద్రేణ ధీమతా|
కృత్వా ప్రణామం సంహృష్టో నిర్జగామ నృపాలయాత్ ||020||

అభినిష్క్రమ్య తద్ద్వారం బలాధ్యక్షమువాచ హ|
త్వరయస్వ బలం తూర్ణం కిం చిరేణ యుయుత్సతః ||021||

ధూమ్రాక్షస్య వచః శ్రుత్వా బలాధ్యక్షో బలానుగః|
బలముద్యోజయామాస రావణస్యాజ్ఞయా ద్రుతం ||022||

తే బద్ధఘంటా బలినో ఘోరరూపా నిశాచరాః|
వినర్దమానాః సంహృష్టా ధూమ్రాక్షం పర్యవారయన్ ||023||

వివిధాయుధహస్తాశ్చ శూలముద్గరపాణయః|
గదాభిః పట్టసైర్దండైరాయసైర్ముసలైర్భృశం ||024||

పరిఘైర్భిండిపాలైశ్చ భల్లైః ప్రాసైః పరశ్వధైః|
నిర్యయూ రాక్షసా ఘోరా నర్దంతో జలదా యథా ||025||

రథైః కవచినస్త్వన్యే ధ్వజైశ్చ సమలంకృతైః|
సువర్ణజాలవిహితైః ఖరైశ్చ వివిధాననైః ||026||

హయైః పరమశీఘ్రైశ్చ గజేంద్రైశ్చ మదోత్కటైః|
నిర్యయూ రాక్షసవ్యాఘ్రా వ్యాఘ్రా ఇవ దురాసదాః ||027||

వృకసింహముఖైర్యుక్తం ఖరైః కనకభూషణైః|
ఆరురోహ రథం దివ్యం ధూమ్రాక్షః ఖరనిస్వనః ||028||

స నిర్యాతో మహావీర్యో ధూమ్రాక్షో రాక్షసైర్వృతః|
ప్రహసన్పశ్చిమద్వారం హనూమాన్యత్ర యూథపః ||029||

ప్రయాంతం తు మహాఘోరం రాక్షసం భీమదర్శనం|
అంతరిక్షగతాః క్రూరాః శకునాః ప్రత్యవారయన్ ||030||

రథశీర్షే మహాభీమో గృధ్రశ్చ నిపపాత హ|
ధ్వజాగ్రే గ్రథితాశ్చైవ నిపేతుః కుణపాశనాః ||031||

రుధిరార్ద్రో మహాఞ్శ్వేతః కబంధః పతితో భువి|
విస్వరం చోత్సృజన్నాదం ధూమ్రాక్షస్య సమీపతః ||032||

వవర్ష రుధిరం దేవః సంచచాల చ మేదినీ|
ప్రతిలోమం వవౌ వాయుర్నిర్ఘాతసమనిస్వనః|
తిమిరౌఘావృతాస్తత్ర దిశశ్చ న చకాశిరే ||033||

స తూత్పాతాంస్తతో దృష్ట్వా రాక్షసానాం భయావహాన్|
ప్రాదుర్భూతాన్సుఘోరాంశ్చ ధూమ్రాక్షో వ్యథితోఽభవత్ ||034||

తతః సుభీమో బహుభిర్నిశాచరై |
ర్వృతోఽభినిష్క్రమ్య రణోత్సుకో బలీ|
దదర్శ తాం రాఘవబాహుపాలితాం |
సముద్రకల్పాం బహువానరీం చమూం ||035||

—♦ సర్గ 042 ♦—

ధూమ్రాక్షం ప్రేక్ష్య నిర్యాంతం రాక్షసం భీమనిస్వనం|
వినేదుర్వానరాః సర్వే ప్రహృష్టా యుద్ధకాంక్షిణః ||001||

తేషాం తు తుములం యుద్ధం సంజజ్ఞే హరిరక్షసాం|
అన్యోన్యం పాదపైర్ఘోరైర్నిఘ్నతం శూలముద్గరైః ||002||

రాక్షసైర్వానరా ఘోరా వినికృత్తాః సమంతతః|
వానరై రాక్షసాశ్చాపి ద్రుమైర్భూమౌ సమీకృతాః ||003||

రాక్షసాశ్చాపి సంక్రుద్ధా వానరాన్నిశితైః శరైః|
వివ్యధుర్ఘోరసంకాశైః కంకపత్రైరజిహ్మగైః ||004||

తే గదాభిశ్చ భీమాభిః పట్టిసైః కూటముద్గరైః|
ఘోరైశ్చ పరిఘైశ్చిత్రైస్త్రిశూలైశ్చాపి సంశితైః ||005||

విదార్యమాణా రక్షోభిర్వానరాస్తే మహాబలాః|
అమర్షాజ్జనితోద్ధర్షాశ్చక్రుః కర్మాణ్యభీతవత్ ||006||

శరనిర్భిన్నగాత్రాస్తే శూలనిర్భిన్నదేహినః|
జగృహుస్తే ద్రుమాంస్తత్ర శిలాశ్చ హరియూథపాః ||007||

తే భీమవేగా హరయో నర్దమానాస్తతస్తతః|
మమంథూ రాక్షసాన్భీమాన్నామాని చ బభాషిరే ||008||

తదద్భుభూవాద్భుతం ఘోరం యుద్ధం వానరరక్షసాం|
శిలాభిర్వివిధాభిశ్చ బహుశాఖైశ్చ పాదపైః ||009||

రాక్షసా మథితాః కేచిద్వానరైర్జితకాశిభిః|
వవర్షూ రుధిరం కేచిన్ముఖై రుధిరభోజనాః ||010||

పార్శ్వేషు దారితాః కేచిత్కేచిద్రాశీకృతా ద్రుమైః|
శిలాభిశ్చూర్ణితాః కేచిత్కేచిద్దంతైర్విదారితాః ||011||

ధ్వజైర్విమథితైర్భగ్నైః ఖరైశ్చ వినిపాతితైః|
రథైర్విధ్వంసితైశ్చాపి పతితై రజనీచరైః ||012||

వానరైర్భీమవిక్రాంతైరాప్లుత్యాప్లుత్య వేగితైః|
రాక్షసాః కరజైస్తీక్ష్ణై ర్ముఖేషు వినికర్తితాః ||013||

వివర్ణవదనా భూయో విప్రకీర్ణశిరోరుహాః|
మూఢాః శోణితగంధేన నిపేతుర్ధరణీతలే ||014||

నయే తు పరమక్రుద్ధా రాక్షసా భీమవిక్రమాః|
తలైరేవాభిధావంతి వజ్రస్పర్శసమైర్హరీన్ ||015||

వనరైరాపతంతస్తే వేగితా వేగవత్తరైః|
ముష్టిభిశ్చరణైర్దంతైః పాదపైశ్చాపపోథితాః ||016||

సన్యం తు విద్రుతం దృష్ట్వా ధూమ్రాక్షో రాక్షసర్షభః|
క్రోధేన కదనం చక్రే వానరాణాం యుయుత్సతాం ||017||

ప్రాసైః ప్రమథితాః కేచిద్వానరాః శోణితస్రవాః|
ముద్గరైరాహతాః కేచిత్పతితా ధరణీతలే ||018||

పరిఘైర్మథితః కేచిద్భిండిపాలైర్విదారితాః|
పట్టసైరాహతాః కేచిద్విహ్వలంతో గతాసవః ||019||

కేచిద్వినిహతా భూమౌ రుధిరార్ద్రా వనౌకసః|
కేచిద్విద్రావితా నష్టాః సంక్రుద్ధై రాక్షసైర్యుధి ||020||

విభిన్నహృదయాః కేచిదేకపార్శ్వేన శాయితాః|
విదారితాస్త్రిశూలై చ కేచిదాంత్రైర్వినిస్రుతాః ||021||

తత్సుభీమం మహద్యుద్ధం హరిరాకస సంకులం|
ప్రబభౌ శస్త్రబహులం శిలాపాదపసంకులం ||022||

ధనుర్జ్యాతంత్రిమధురం హిక్కాతాలసమన్వితం|
మంద్రస్తనితసంగీతం యుద్ధగాంధర్వమాబభౌ ||023||

ధూమ్రాక్షస్తు ధనుష్పాణిర్వానరాన్రణమూర్ధని|
హసన్విద్రావయామాస దిశస్తాఞ్శరవృష్టిభిః ||024||

ధూమ్రాక్షేణార్దితం సైన్యం వ్యథితం దృశ్య మారుతిః|
అభ్యవర్తత సంక్రుద్ధః ప్రగృహ్య విపులాం శిలాం ||025||

క్రోధాద్ద్విగుణతామ్రాక్షః పితృతుల్యపరాక్రమః|
శిలాం తాం పాతయామాస ధూమ్రాక్షస్య రథం ప్రతి ||026||

ఆపతంతీం శిలాం దృష్ట్వా గదాముద్యమ్య సంభ్రమాత్|
రథాదాప్లుత్య వేగేన వసుధాయాం వ్యతిష్ఠత ||027||

సా ప్రమథ్య రథం తస్య నిపపాత శిలాభువి|
సచక్రకూబరం సాశ్వం సధ్వజం సశరాసనం ||028||

స భంక్త్వా తు రథం తస్య హనూమాన్మారుతాత్మజః|
రక్షసాం కదనం చక్రే సస్కంధవిటపైర్ద్రుమైః ||029||

విభిన్నశిరసో భూత్వా రాక్షసాః శోణితోక్షితాః|
ద్రుమైః ప్రమథితాశ్చాన్యే నిపేతుర్ధరణీతలే ||030||

విద్రావ్య రాక్షసం సైన్యం హనూమాన్మారుతాత్మజః|
గిరేః శిఖరమాదాయ ధూమ్రాక్షమభిదుద్రువే ||031||

తమాపతంతం ధూమ్రాక్షో గదాముద్యమ్య వీర్యవాన్|
వినర్దమానః సహసా హనూమంతమభిద్రవత్ ||032||

తతః క్రుద్ధస్తు వేగేన గదాం తాం బహుకంటకాం|
పాతయామాస ధూమ్రాక్షో మస్తకే తు హనూమతః ||033||

తాడితః స తయా తత్ర గదయా భీమరూపయా|
స కపిర్మారుతబలస్తం ప్రహారమచింతయన్|
ధూమ్రాక్షస్య శిరో మధ్యే గిరిశృంగమపాతయత్ ||034||

స విహ్వలితసర్వాంగో గిరిశృంగేణ తాడితః|
పపాత సహసా భూమౌ వికీర్ణ ఇవ పర్వతః ||035||

ధూమ్రాక్షం నిహతం దృష్ట్వా హతశేషా నిశాచరాః|
త్రస్తాః ప్రవివిశుర్లంకాం వధ్యమానాః ప్లవంగమైః ||036||

స తు పవనసుతో నిహత్య శత్రుం |
క్షతజవహాః సరితశ్చ సంవికీర్య|
రిపువధజనితశ్రమో మహాత్మా |
ముదమగమత్కపిభిశ్చ పూజ్యమానః ||037||

—♦ సర్గ 043 ♦—

ధూమ్రాక్షం నిహతం శ్రుత్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః|
బలాధ్యక్షమువాచేదం కృతాంజలిముపస్థితం ||001||

శీఘ్రం నిర్యాంతు దుర్ధర్షా రాక్షసా భీమవిక్రమాః|
అకంపనం పురస్కృత్య సర్వశస్త్రప్రకోవిదం ||002||

తతో నానాప్రహరణా భీమాక్షా భీమదర్శనాః|
నిష్పేతూ రాక్షసా ముఖ్యా బలాధ్యక్షప్రచోదితాః ||003||

రథమాస్థాయ విపులం తప్తకాంచనకుండలః|
రాకసైః సంవృతో ఘోరైస్తదా నిర్యాత్యకంపనః ||004||

న హి కంపయితుం శక్యః సురైరపి మహామృధే|
అకంపనస్తతస్తేషామాదిత్య ఇవ తేజసా ||005||

తస్య నిధావమానస్య సంరబ్ధస్య యుయుత్సయా|
అకస్మాద్దైన్యమాగచ్ఛద్ధయానాం రథవాహినాం ||006||

వ్యస్ఫురన్నయనం చాస్య సవ్యం యుద్ధాభినందినః|
వివర్ణో ముఖవర్ణశ్చ గద్గదశ్చాభవత్స్వరః ||007||

అభవత్సుదినే చాపి దుర్దినే రూక్షమారుతం|
ఊచుః ఖగా మృగాః సర్వే వాచః క్రూరా భయావహాః ||008||

స సింహోపచితస్కంధః శార్దూలసమవిక్రమః|
తానుత్పాతానచింత్యైవ నిర్జగామ రణాజిరం ||009||

తదా నిర్గచ్ఛతస్తస్య రక్షసః సహ రాక్షసైః|
బభూవ సుమహాన్నాదః క్షోభయన్నివ సాగరం ||010||

తేన శబ్దేన విత్రస్తా వానరాణాం మహాచమూః|
ద్రుమశైలప్రహరణా యోద్ధుం సమవతిష్ఠత ||011||

తేషాం యుద్ధం మహారౌద్రం సంజజ్ఞే కపిరక్షసాం|
రామరావణయోరర్థే సమభిత్యక్తజీవినాం ||012||

సర్వే హ్యతిబలాః శూరాః సర్వే పర్వతసంనిభాః|
హరయో రాక్షసాశ్చైవ పరస్పరజిఘంసవః ||013||

తేషాం వినర్దతాం శబ్దః సంయుగేఽతితరస్వినాం|
శుశ్రువే సుమహాన్క్రోధాదన్యోన్యమభిగర్జతాం ||014||

రజశ్చారుణవర్ణాభం సుభీమమభవద్భృశం|
ఉద్ధూతం హరిరక్షోభిః సంరురోధ దిశో దశ ||015||

అన్యోన్యం రజసా తేన కౌశేయోద్ధూతపాండునా|
సంవృతాని చ భూతాని దదృశుర్న రణాజిరే ||016||

న ధ్వజో న పతాకావా వర్మ వా తురగోఽపి వా|
ఆయుధం స్యందనం వాపి దదృశే తేన రేణునా ||017||

శబ్దశ్చ సుమహాంస్తేషాం నర్దతామభిధావతాం|
శ్రూయతే తుములే యుద్ధే న రూపాణి చకాశిరే ||018||

హరీనేవ సుసంక్రుద్ధా హరయో జఘ్నురాహవే|
రాక్షసాశ్చాపి రక్షాంసి నిజఘ్నుస్తిమిరే తదా ||019||

పరాంశ్చైవ వినిఘ్నంతః స్వాంశ్చ వానరరాక్షసాః|
రుధిరార్ద్రాం తదా చక్రుర్మహీం పంకానులేపనాం ||020||

తతస్తు రుధిరౌఘేణ సిక్తం వ్యపగతం రజః|
శరీరశవసంకీర్ణా బభూవ చ వసుంధరా ||021||

ద్రుమశక్తిశిలాప్రాసైర్గదాపరిఘతోమరైః|
హరయో రాక్షసాస్తూర్ణం జఘ్నురన్యోన్యమోజసా ||022||

బాహుభిః పరిఘాకారైర్యుధ్యంతః పర్వతోపమాః|
హరయో భీమకర్మాణో రాక్షసాంజఘ్నురాహవే ||023||

రాక్షసాశ్చాపి సంక్రుద్ధాః ప్రాసతోమరపాణయః|
కపీన్నిజఘ్నిరే తత్ర శస్త్రైః పరమదారుణైః ||024||

హరయస్త్వపి రక్షాంసి మహాద్రుమమహాశ్మభిః|
విదారయంత్యభిక్రమ్య శస్త్రాణ్యాచ్ఛిద్య వీర్యతః ||025||

ఏతస్మిన్నంతరే వీరా హరయః కుముదో నలః|
మైందశ్చ పరమక్రుద్ధశ్చక్రుర్వేగమనుత్తమం ||026||

తే తు వృక్షైర్మహావేగా రాక్షసానాం చమూముఖే|
కదనం సుమహ చక్రుర్లీలయా హరియూథపాః ||027||

—♦ సర్గ 044 ♦—

తద్దృష్ట్వా సుమహత్కర్మ కృతం వానరసత్తమైః|
క్రోధమాహారయామాస యుధి తీవ్రమకంపనః ||001||

క్రోధమూర్ఛితరూపస్తు ధున్వన్పరమకార్ముకం|
దృష్ట్వా తు కర్మ శత్రూణాం సారథిం వాక్యమబ్రవీత్ ||002||

తత్రైవ తావత్త్వరితం రథం ప్రాపయ సారథే|
ఏతేఽత్ర బహవో ఘ్నంతి సుబహూన్రాక్షసాన్రణే ||003||

ఏతేఽత్ర బలవంతో హి భీమకాయాశ్చ వానరాః|
ద్రుమశైలప్రహరణాస్తిష్ఠంతి ప్రముఖే మమ ||004||

ఏతాన్నిహంతుమిచ్ఛామి సమరశ్లాఘినో హ్యహం|
ఏతైః ప్రమథితం సర్వం దృశ్యతే రాక్షసం బలం ||005||

తతః ప్రజవితాశ్వేన రథేన రథినాం వరః|
హరీనభ్యహనత్క్రోధాచ్ఛరజాలైరకంపనః ||006||

న స్థాతుం వానరాః శేకుః కిం పునర్యోద్ధుమాహవే|
అకంపనశరైర్భగ్నాః సర్వ ఏవ ప్రదుద్రువుః ||007||

తాన్మృత్యువశమాపన్నానకంపనవశం గతాన్|
సమీక్ష్య హనుమాంజ్ఞాతీనుపతస్థే మహాబలః ||008||

తం మహాప్లవగం దృష్ట్వా సర్వే ప్లవగయూథపాః|
సమేత్య సమరే వీరాః సహితాః పర్యవారయన్ ||009||

వ్యవస్థితం హనూమంతం తే దృష్ట్వా హరియూథపాః|
బభూవుర్బలవంతో హి బలవంతముపాశ్రితాః ||010||

అకంపనస్తు శైలాభం హనూమంతమవస్థితం|
మహేంద్ర ఇవ ధారాభిః శరైరభివవర్ష హ ||011||

అచింతయిత్వా బాణౌఘాఞ్శరీరే పతితాఞ్శితాన్|
అకంపనవధార్థాయ మనో దధ్రే మహాబలః ||012||

స ప్రహస్య మహాతేజా హనూమాన్మారుతాత్మజః|
అభిదుద్రావ తద్రక్షః కంపయన్నివ మేదినీం ||013||

తస్యాభినర్దమానస్య దీప్యమానస్య తేజసా|
బభూవ రూపం దుర్ధర్షం దీప్తస్యేవ విభావసోః ||014||

ఆత్మానం త్వప్రహరణం జ్ఞాత్వా క్రోధసమన్వితః|
శైలముత్పాటయామాస వేగేన హరిపుంగవః ||015||

తం గృహీత్వా మహాశైలం పాణినైకేన మారుతిః|
వినద్య సుమహానాదం భ్రామయామాస వీర్యవాన్ ||016||

తతస్తమభిదుద్రావ రాక్షసేంద్రమకంపనం|
యథా హి నముచిం సంఖ్యే వజ్రేణేవ పురందరః ||017||

అకంపనస్తు తద్దృష్ట్వా గిరిశృంగం సముద్యతం|
దూరాదేవ మహాబాణైరర్ధచంద్రైర్వ్యదారయత్ ||018||

తత్పర్వతాగ్రమాకాశే రక్షోబాణవిదారితం|
వికీర్ణం పతితం దృష్ట్వా హనూమాన్క్రోధమూర్ఛితః ||019||

సోఽశ్వకర్ణం సమాసాద్య రోషదర్పాన్వితో హరిః|
తూర్ణముత్పాటయామాస మహాగిరిమివోచ్ఛ్రితం ||020||

తం గృహిత్వా మహాస్కంధం సోఽశ్వకర్ణం మహాద్యుతిః|
ప్రహస్య పరయా ప్రీత్యా భ్రామయామాస సంయుగే ||021||

ప్రధావన్నురువేగేన ప్రభంజంస్తరసా ద్రుమాన్|
హనూమాన్పరమక్రుద్ధశ్చరణైర్దారయత్క్షితిం ||022||

గజాంశ్చ సగజారోహాన్సరథాన్రథినస్తథా|
జఘాన హనుమాంధీమాన్రాక్షసాంశ్చ పదాతికాన్ ||023||

తమంతకమివ క్రుద్ధం సమరే ప్రాణహారిణం|
హనూమంతమభిప్రేక్ష్య రాక్షసా విప్రదుద్రువుః ||024||

తమాపతంతం సంక్రుద్ధం రాక్షసానాం భయావహం|
దదర్శాకంపనో వీరశ్చుక్రోధ చ ననాద చ ||025||

స చతుర్దశభిర్బాణైః శితైర్దేహవిదారణైః|
నిర్బిభేద హనూమంతం మహావీర్యమకంపనః ||026||

స తథా ప్రతివిద్ధస్తు బహ్వీభిః శరవృష్టిభిః|
హనూమాందదృశే వీరః ప్రరూఢ ఇవ సానుమాన్ ||027||

తతోఽన్యం వృక్షముత్పాట్య కృత్వా వేగమనుత్తమం|
శిరస్యభిజఘానాశు రాక్షసేంద్రమకంపనం ||028||

స వృక్షేణ హతస్తేన సక్రోధేన మహాత్మనా|
రాక్షసో వానరేంద్రేణ పపాత స మమార చ ||029||

తం దృష్ట్వా నిహతం భూమౌ రాక్షసేంద్రమకంపనం|
వ్యథితా రాక్షసాః సర్వే క్షితికంప ఇవ ద్రుమాః ||030||

త్యక్తప్రహరణాః సర్వే రాక్షసాస్తే పరాజితాః|
లంకామభియయుస్త్రస్తా వానరైస్తైరభిద్రుతాః ||031||

తే ముక్తకేశాః సంభ్రాంతా భగ్నమానాః పరాజితాః|
స్రవచ్ఛ్రమజలైరంగైః శ్వసంతో విప్రదుద్రువుః ||032||

అన్యోన్యం ప్రమమంతుస్తే వివిశుర్నగరం భయాత్|
పృష్ఠతస్తే సుసంమూఢాః ప్రేక్షమాణా ముహుర్ముహుః ||033||

తేషు లంకాం ప్రవిష్టేషు రాక్షసేషు మహాబలాః|
సమేత్య హరయః సర్వే హనూమంతమపూజయన్ ||034||

సోఽపి ప్రహృష్టస్తాన్సర్వాన్హరీన్సంప్రత్యపూజయత్|
హనూమాన్సత్త్వసంపన్నో యథార్హమనుకూలతః ||035||

వినేదుశ్చ యథా ప్రాణం హరయో జితకాశినః|
చకర్షుశ్చ పునస్తత్ర సప్రాణానేవ రాక్షసాన్ ||036||

స వీరశోభామభజన్మహాకపిః |
సమేత్య రక్షాంసి నిహత్య మారుతిః|
మహాసురం భీమమమిత్రనాశనం |
యథైవ విష్ణుర్బలినం చమూముఖే ||037||

అపూజయందేవగణాస్తదా కపిం |
స్వయం చ రామోఽతిబలశ్చ లక్ష్మణః|
తథైవ సుగ్రీవముఖాః ప్లవంగమా |
విభీషణశ్చైవ మహాబలస్తదా ||038||

—♦ సర్గ 045 ♦—

అకంపనవధం శ్రుత్వా క్రుద్ధో వై రాక్షసేశ్వరః|
కించిద్దీనముఖశ్చాపి సచివాంస్తానుదైక్షత ||001||

స తు ధ్యాత్వా ముహూర్తం తు మంత్రిభిః సంవిచార్య చ|
పురీం పరియయౌ లంకాం సర్వాన్గుల్మానవేక్షితుం ||002||

తాం రాక్షసగణైర్గుప్తాం గుల్మైర్బహుభిరావృతాం|
దదర్శ నగరీం లంకాం పతాకాధ్వజమాలినీం ||003||

రుద్ధాం తు నగరీం దృష్ట్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః|
ఉవాచామర్షితః కాలే ప్రహస్తం యుద్ధకోవిదం ||004||

పురస్యోపనివిష్టస్య సహసా పీడితస్య చ|
నాన్యం యుద్ధాత్ప్రపశ్యామి మోక్షం యుద్ధవిశారద ||005||

అహం వా కుంభకర్ణో వా త్వం వా సేనాపతిర్మమ|
ఇంద్రజిద్వా నికుంభో వా వహేయుర్భారమీదృశం ||006||

స త్వం బలమితః శీఘ్రమాదాయ పరిగృహ్య చ|
విజయాయాభినిర్యాహి యత్ర సర్వే వనౌకసః ||007||

నిర్యాణాదేవ తే నూనం చపలా హరివాహినీ|
నర్దతాం రాక్షసేంద్రాణాం శ్రుత్వా నాదం ద్రవిష్యతి ||008||

చపలా హ్యవినీతాశ్చ చలచిత్తాశ్చ వానరాః|
న సహిష్యంతి తే నాదం సింహనాదమివ ద్విపాః ||009||

విద్రుతే చ బలే తస్మిన్రామః సౌమిత్రిణా సహ|
అవశస్తే నిరాలంబః ప్రహస్తవశమేష్యతి ||010||

ఆపత్సంశయితా శ్రేయో నాత్ర నిఃసంశయీకృతా|
ప్రతిలోమానులోమం వా యద్వా నో మన్యసే హితం ||011||

రావణేనైవముక్తస్తు ప్రహస్తో వాహినీపతిః|
రాక్షసేంద్రమువాచేదమసురేంద్రమివోశనా ||012||

రాజన్మంత్రితపూర్వం నః కుశలైః సహ మంత్రిభిః|
వివాదశ్చాపి నో వృత్తః సమవేక్ష్య పరస్పరం ||013||

ప్రదానేన తు సీతాయాః శ్రేయో వ్యవసితం మయా|
అప్రదానే పునర్యుద్ధం దృష్టమేతత్తథైవ నః ||014||

సోఽహం దానైశ్చ మానైశ్చ సతతం పూజితస్త్వయా|
సాంత్వైశ్చ వివిధైః కాలే కిం న కుర్యాం ప్రియం తవ ||015||

న హి మే జీవితం రక్ష్యం పుత్రదారధనాని వా|
త్వం పశ్య మాం జుహూషంతం త్వదర్థే జీవితం యుధి ||016||

ఏవముక్త్వా తు భర్తారం రావణం వాహినీపతిః|
సమానయత మే శీఘ్రం రాక్షసానాం మహద్బలం ||017||

మద్బాణాశనివేగేన హతానాం తు రణాజిరే|
అద్య తృప్యంతు మాంసేన పక్షిణః కాననౌకసాం ||018||

ఇత్యుక్తాస్తే ప్రహస్తేన బలాధ్యక్షాః కృతత్వరాః|
బలముద్యోజయామాసుస్తస్మిన్రాక్షసమందిరే ||019||

సా బభూవ ముహూర్తేన తిగ్మనానావిధాయుధైః|
లంకా రాక్షసవీరైస్తైర్గజైరివ సమాకులా ||020||

హుతాశనం తర్పయతాం బ్రాహ్మణాంశ్చ నమస్యతాం|
ఆజ్యగంధప్రతివహః సురభిర్మారుతో వవౌ ||021||

స్రజశ్చ వివిధాకారా జగృహుస్త్వభిమంత్రితాః|
సంగ్రామసజ్జాః సంహృష్టా ధారయన్రాక్షసాస్తదా ||022||

సధనుష్కాః కవచినో వేగాదాప్లుత్య రాక్షసాః|
రావణం ప్రేక్ష్య రాజానం ప్రహస్తం పర్యవారయన్ ||023||

అథామంత్ర్య చ రాజానం భేరీమాహత్య భైరవాం|
ఆరురోహ రథం దివ్యం ప్రహస్తః సజ్జకల్పితం ||024||

హయైర్మహాజవైర్యుక్తం సమ్యక్సూతసుసంయుతం|
మహాజలదనిర్ఘోషం సాక్షాచ్చంద్రార్కభాస్వరం ||025||

ఉరగధ్వజదుర్ధర్షం సువరూథం స్వపస్కరం|
సువర్ణజాలసంయుక్తం ప్రహసంతమివ శ్రియా ||026||

తతస్తం రథమాస్థాయ రావణార్పితశాసనః|
లంకాయా నిర్యయౌ తూర్ణం బలేన మహతా వృతః ||027||

తతో దుందుభినిర్ఘోషః పర్జన్యనినదోపమః|
శుశ్రువే శంఖశబ్దశ్చ ప్రయాతే వాహినీపతౌ ||028||

నినదంతః స్వరాన్ఘోరాన్రాక్షసా జగ్మురగ్రతః|
భీమరూపా మహాకాయాః ప్రహస్తస్య పురఃసరాః ||029||

వ్యూఢేనైవ సుఘోరేణ పూర్వద్వారాత్స నిర్యయౌ|
గజయూథనికాశేన బలేన మహతా వృతః ||030||

సాగరప్రతిమౌఘేన వృతస్తేన బలేన సః|
ప్రహస్తో నిర్యయౌ తూర్ణం క్రుద్ధః కాలాంతకోపమః ||031||

తస్య నిర్యాణ ఘోషేణ రాక్షసానాం చ నర్దతాం|
లంకాయాం సర్వభూతాని వినేదుర్వికృతైః స్వరైః ||032||

వ్యభ్రమాకాశమావిశ్య మాంసశోణితభోజనాః|
మండలాన్యపసవ్యాని ఖగాశ్చక్రూ రథం ప్రతి ||033||

వమంత్యః పావకజ్వాలాః శివా ఘోరా వవాశిరే ||034||

అంతరిక్షాత్పపాతోల్కా వాయుశ్చ పరుషో వవౌ|
అన్యోన్యమభిసంరబ్ధా గ్రహాశ్చ న చకాశిరే ||035||

వవర్షూ రుధిరం చాస్య సిషిచుశ్చ పురఃసరాన్|
కేతుమూర్ధని గృధ్రోఽస్య విలీనో దక్షిణాముఖః ||036||

సారథేర్బహుశశ్చాస్య సంగ్రామమవగాహతః|
ప్రతోదో న్యపతద్ధస్తాత్సూతస్య హయసాదినః ||037||

నిర్యాణ శ్రీశ్చ యాస్యాసీద్భాస్వరా చ సుదుర్లభా|
సా ననాశ ముహూర్తేన సమే చ స్ఖలితా హయాః ||038||

ప్రహస్తం త్వభినిర్యాంతం ప్రఖ్యాత బలపౌరుషం|
యుధి నానాప్రహరణా కపిసేనాభ్యవర్తత ||039||

అథ ఘోషః సుతుములో హరీణాం సమజాయత|
వృక్షానారుజతాం చైవ గుర్వీశ్చాగృహ్ణతాం శిలాః ||040||

ఉభే ప్రముదితే సైన్యే రక్షోగణవనౌకసాం|
వేగితానాం సమర్థానామన్యోన్యవధకాంక్షిణాం|
పరస్పరం చాహ్వయతాం నినాదః శ్రూయతే మహాన్ ||041||

తతః ప్రహస్తః కపిరాజవాహినీ |
మభిప్రతస్థే విజయాయ దుర్మతిః|
వివృద్ధవేగాం చ వివేశ తాం చమూం |
యథా ముమూర్షుః శలభో విభావసుం ||042||

—♦ సర్గ 046 ♦—

తతః ప్రహస్తం నిర్యాంతం భీమం భీమపరాక్రమం|
గర్జంతం సుమహాకాయం రాక్షసైరభిసంవృతం ||001||

దదర్శ మహతీ సేనా వానరాణాం బలీయసాం|
అతిసంజాతరోషాణాం ప్రహస్తమభిగర్జతాం ||002||

ఖడ్గశక్త్యృష్టిబాణాశ్చ శూలాని ముసలాని చ|
గదాశ్చ పరిఘాః ప్రాసా వివిధాశ్చ పరశ్వధాః ||003||

ధనూంషి చ విచిత్రాణి రాక్షసానాం జయైషిణాం|
ప్రగృహీతాన్యశోభంత వానరానభిధావతాం ||004||

జగృహుః పాదపాంశ్చాపి పుష్పితాన్వానరర్షభాః|
శిలాశ్చ విపులా దీర్ఘా యోద్ధుకామాః ప్లవంగమాః ||005||

తేషామన్యోన్యమాసాద్య సంగ్రామః సుమహానభూత్|
బహూనామశ్మవృష్టిం చ శరవృష్టిం చ వర్షతాం ||006||

బహవో రాక్షసా యుద్ధే బహూన్వానరయూథపాన్|
వానరా రాక్షసాంశ్చాపి నిజఘ్నుర్బహవో బహూన్ ||007||

శూలైః ప్రమథితాః కేచిత్కేచిత్తు పరమాయుధైః|
పరిఘైరాహతాః కేచిత్కేచిచ్ఛిన్నాః పరశ్వధైః ||008||

నిరుచ్ఛ్వాసాః పునః కేచిత్పతితా ధరణీతలే|
విభిన్నహృదయాః కేచిదిషుసంతానసందితాః ||009||

కేచిద్ద్విధాకృతాః ఖడ్గైః స్ఫురంతః పతితా భువి|
వానరా రాక్షసైః శూలైః పార్శ్వతశ్చ విదారితాః ||010||

వానరైశ్చాపి సంక్రుద్ధై రాక్షసౌఘాః సమంతతః|
పాదపైర్గిరిశృంగైశ్చ సంపిష్టా వసుధాతలే ||011||

వజ్రస్పర్శతలైర్హస్తైర్ముష్టిభిశ్చ హతా భృశం|
వేముః శోణితమాస్యేభ్యో విశీర్ణదశనేక్షణః ||012||

ఆర్తస్వరం చ స్వనతాం సింహనాదం చ నర్దతాం|
బభూవ తుములః శబ్దో హరీణాం రక్షసాం యుధి ||013||

వానరా రాక్షసాః క్రుద్ధా వీరమార్గమనువ్రతాః|
వివృత్తనయనాః క్రూరాశ్చక్రుః కర్మాణ్యభీతవత్ ||014||

నరాంతకః కుంభహనుర్మహానాదః సమున్నతః|
ఏతే ప్రహస్తసచివాః సర్వే జఘ్నుర్వనౌకసః ||015||

తేషామాపతతాం శీఘ్రం నిఘ్నతాం చాపి వానరాన్|
ద్వివిదో గిరిశృంగేణ జఘానైకం నరాంతకం ||016||

దుర్ముఖః పునరుత్పాట్య కపిః స విపులద్రుమం|
రాక్షసం క్షిప్రహస్తస్తు సమున్నతమపోథయత్ ||017||

జాంబవాంస్తు సుసంక్రుద్ధః ప్రగృహ్య మహతీం శిలాం|
పాతయామాస తేజస్వీ మహానాదస్య వక్షసి ||018||

అథ కుంభహనుస్తత్ర తారేణాసాద్య వీర్యవాన్|
వృక్షేణాభిహతో మూర్ధ్ని ప్రాణాంస్తత్యాజ రాక్షసః ||019||

అమృష్యమాణస్తత్కర్మ ప్రహస్తో రథమాస్థితః|
చకార కదనం ఘోరం ధనుష్పాణిర్వనౌకసాం ||020||

ఆవర్త ఇవ సంజజ్ఞే ఉభయోః సేనయోస్తదా|
క్షుభితస్యాప్రమేయస్య సాగరస్యేవ నిస్వనః ||021||

మహతా హి శరౌఘేణ ప్రహస్తో యుద్ధకోవిదః|
అర్దయామాస సంక్రుద్ధో వానరాన్పరమాహవే ||022||

వానరాణాం శరీరైస్తు రాక్షసానాం చ మేదినీ|
బభూవ నిచితా ఘోరా పతితైరివ పర్వతైః ||023||

సా మహీరుధిరౌఘేణ ప్రచ్ఛన్నా సంప్రకాశతే|
సంఛన్నా మాధవే మాసి పలాశైరివ పుష్పితైః ||024||

హతవీరౌఘవప్రాం తు భగ్నాయుధమహాద్రుమాం|
శోణితౌఘమహాతోయాం యమసాగరగామినీం ||025||

యకృత్ప్లీహమహాపంకాం వినికీర్ణాంత్రశైవలాం|
భిన్నకాయశిరోమీనామంగావయవశాడ్వలాం ||026||

గృధ్రహంసగణాకీర్ణాం కంకసారససేవితాం|
మేదఃఫేనసమాకీర్ణామార్తస్తనితనిస్వనాం ||027||

తాం కాపురుషదుస్తారాం యుద్ధభూమిమయీం నదీం|
నదీమివ ఘనాపాయే హంససారససేవితాం ||028||

రాక్షసాః కపిముఖ్యాశ్చ తేరుస్తాం దుస్తరాం నదీం|
యథా పద్మరజోధ్వస్తాం నలినీం గజయూథపాః ||029||

తతః సృజంతం బాణౌఘాన్ప్రహస్తం స్యందనే స్థితం|
దదర్శ తరసా నీలో వినిఘ్నంతం ప్లవంగమాన్ ||030||

స తం పరమదుర్ధర్షమాపతంతం మహాకపిః|
ప్రహస్తం తాడయామాస వృక్షముత్పాట్య వీర్యవాన్ ||031||

స తేనాభిహతః క్రుద్ధో నదన్రాక్షసపుంగవః|
వవర్ష శరవర్షాణి ప్లవగానాం చమూపతౌ ||032||

అపారయన్వారయితుం ప్రత్యగృహ్ణాన్నిమిలితః|
యథైవ గోవృషో వర్షం శారదం శీఘ్రమాగతం ||033||

ఏవమేవ ప్రహస్తస్య శరవర్షం దురాసదం|
నిమీలితాక్షః సహసా నీలః సేహే సుదారుణం ||034||

రోషితః శరవర్షేణ సాలేన మహతా మహాన్|
ప్రజఘాన హయాన్నీలః ప్రహస్తస్య మనోజవాన్ ||035||

విధనుస్తు కృతస్తేన ప్రహస్తో వాహినీపతిః|
ప్రగృహ్య ముసలం ఘోరం స్యందనాదవపుప్లువే ||036||

తావుభౌ వాహినీముఖ్యౌ జాతరోషౌ తరస్వినౌ|
స్థితౌ క్షతజదిగ్ధాంగౌ ప్రభిన్నావివ కుంజరౌ ||037||

ఉల్లిఖంతౌ సుతీక్ష్ణాభిర్దంష్ట్రాభిరితరేతరం|
సింహశార్దూలసదృశౌ సింహశార్దూలచేష్టితౌ ||038||

విక్రాంతవిజయౌ వీరౌ సమరేష్వనివర్తినౌ|
కాంక్షమాణౌ యశః ప్రాప్తుం వృత్రవాసవయోః సమౌ ||039||

ఆజఘాన తదా నీలం లలాటే ముసలేన సః|
ప్రహస్తః పరమాయస్తస్తస్య సుస్రావ శోణితం ||040||

తతః శోణితదిగ్ధాంగః ప్రగృహ్య సుమహాతరుం|
ప్రహస్తస్యోరసి క్రుద్ధో విససర్జ మహాకపిః ||041||

తమచింత్యప్రహారం స ప్రగృహ్య ముసలం మహత్|
అభిదుద్రావ బలినం బలీ నీలం ప్లవంగమం ||042||

తముగ్రవేగం సంరబ్ధమాపతంతం మహాకపిః|
తతః సంప్రేక్ష్య జగ్రాహ మహావేగో మహాశిలాం ||043||

తస్య యుద్ధాభికామస్య మృధే ముసలయోధినః|
ప్రహస్తస్య శిలాం నీలో మూర్ధ్ని తూర్ణమపాతయత్ ||044||

సా తేన కపిముఖ్యేన విముక్తా మహతీ శిలా|
బిభేద బహుధా ఘోరా ప్రహస్తస్య శిరస్తదా ||045||

స గతాసుర్గతశ్రీకో గతసత్త్వో గతేంద్రియః|
పపాత సహసా భూమౌ ఛిన్నమూల ఇవ ద్రుమః ||046||

విభిన్నశిరసస్తస్య బహు సుస్రావశోణితం|
శరీరాదపి సుస్రావ గిరేః ప్రస్రవణం యథా ||047||

హతే ప్రహస్తే నీలేన తదకంప్యం మహద్బలం|
రక్షసామప్రహృష్టానాం లంకామభిజగామ హ ||048||

న శేకుః సమవస్థాతుం నిహతే వాహినీపతౌ|
సేతుబంధం సమాసాద్య విశీర్ణం సలిలం యథా ||049||

హతే తస్మింశ్చమూముఖ్యే రాక్షసస్తే నిరుద్యమాః|
రక్షఃపతిగృహం గత్వా ధ్యానమూకత్వమాగతాః ||050||

తతస్తు నీలో విజయీ మహాబలః |
ప్రశస్యమానః స్వకృతేన కర్మణా|
సమేత్య రామేణ సలక్ష్మణేన |
ప్రహృష్టరూపస్తు బభూవ యూథపః ||051||

—♦ సర్గ 047 ♦—

తస్మిన్హతే రాక్షససైన్యపాలే |
ప్లవంగమానామృషభేణ యుద్ధే|
భీమాయుధం సాగరతుల్యవేగం |
ప్రదుద్రువే రాక్షసరాజసైన్యం ||001||

గత్వా తు రక్షోఽధిపతేః శశంసుః |
సేనాపతిం పావకసూనుశస్తం|
తచ్చాపి తేషాం వచనం నిశమ్య |
రక్షోఽధిపః క్రోధవశం జగామ ||002||

సంఖ్యే ప్రహస్తం నిహతం నిశమ్య |
శోకార్దితః క్రోధపరీతచేతాః|
ఉవాచ తాన్నైరృతయోధముఖ్యా |
నింద్రో యథా చామరయోధముఖ్యాన్ ||003||

నావజ్ఞా రిపవే కార్యా యైరింద్రబలసూదనః|
సూదితః సైన్యపాలో మే సానుయాత్రః సకుంజరః ||004||

సోఽహం రిపువినాశాయ విజయాయావిచారయన్|
స్వయమేవ గమిష్యామి రణశీర్షం తదద్భుతం ||005||

అద్య తద్వానరానీకం రామం చ సహలక్ష్మణం|
నిర్దహిష్యామి బాణౌఘైర్వనం దీప్తైరివాగ్నిభిః ||006||

స ఏవముక్త్వా జ్వలనప్రకాశం |
రథం తురంగోత్తమరాజియుక్తం|
ప్రకాశమానం వపుషా జ్వలంతం |
సమారురోహామరరాజశత్రుః ||007||

స శంఖభేరీపటహ ప్రణాదై |
రాస్ఫోటితక్ష్వేడితసింహనాదైః|
పుణ్యైః స్తవైశ్చాప్యభిపూజ్యమాన |
స్తదా యయౌ రాక్షసరాజముఖ్యః ||008||

స శైలజీమూతనికాశ రూపై |
ర్మాంసాశనైః పావకదీప్తనేత్రైః|
బభౌ వృతో రాక్షసరాజముఖ్యై |
ర్భూతైర్వృతో రుద్ర ఇవామరేశః ||009||

తతో నగర్యాః సహసా మహౌజా |
నిష్క్రమ్య తద్వానరసైన్యముగ్రం|
మహార్ణవాభ్రస్తనితం దదర్శ |
సముద్యతం పాదపశైలహస్తం ||010||

తద్రాక్షసానీకమతిప్రచండ |
మాలోక్య రామో భుజగేంద్రబాహుః|
విభీషణం శస్త్రభృతాం వరిష్ఠ |
మువాచ సేనానుగతః పృథుశ్రీః ||011||

నానాపతాకాధ్వజశస్త్రజుష్టం |
ప్రాసాసిశూలాయుధచక్రజుష్టం|

సైన్యం నగేంద్రోపమనాగజుష్టం |
కస్యేదమక్షోభ్యమభీరుజుష్టం ||012||

తతస్తు రామస్య నిశమ్య వాక్యం |
విభీషణః శక్రసమానవీర్యః|
శశంస రామస్య బలప్రవేకం |
మహాత్మనాం రాక్షసపుంగవానాం ||013||

యోఽసౌ గజస్కంధగతో మహాత్మా |
నవోదితార్కోపమతామ్రవక్త్రః|
ప్రకంపయన్నాగశిరోఽభ్యుపైతి |
హ్యకంపనం త్వేనమవేహి రాజన్ ||014||

యోఽసౌ రథస్థో మృగరాజకేతు |
ర్ధూన్వంధనుః శక్రధనుఃప్రకాశం|
కరీవ భాత్యుగ్రవివృత్తదంష్ట్రః |
స ఇంద్రజిన్నామ వరప్రధానః ||015||

యశ్చైష వింధ్యాస్తమహేంద్రకల్పో |
ధన్వీ రథస్థోఽతిరథోఽతివీర్యః|
విస్ఫారయంశ్చాపమతుల్యమానం |
నామ్నాతికాయోఽతివివృద్ధకాయః ||016||

యోఽసౌ నవార్కోదితతామ్రచక్షు |
రారుహ్య ఘంటానినదప్రణాదం|
గజం ఖరం గర్జతి వై మహాత్మా |
మహోదరో నామ స ఏష వీరః ||017||

యోఽసౌ హయం కాంచనచిత్రభాండ |
మారుహ్య సంధ్యాభ్రగిరిప్రకాశం|
ప్రాసం సముద్యమ్య మరీచినద్ధం |
పిశాచ ఏషాశనితుల్యవేగః ||018||

యశ్చైష శూలం నిశితం ప్రగృహ్య |
విద్యుత్ప్రభం కింకరవజ్రవేగం|
వృషేంద్రమాస్థాయ గిరిప్రకాశ |
మాయాతి సోఽసౌ త్రిశిరా యశస్వీ ||019||

అసౌ చ జీమూతనికాశ రూపః |
కుంభః పృథువ్యూఢసుజాతవక్షాః|
సమాహితః పన్నగరాజకేతు |
ర్విస్ఫారయన్భాతి ధనుర్విధూన్వన్ ||020||

యశ్చైష జాంబూనదవజ్రజుష్టం |
దీప్తం సధూమం పరిఘం ప్రగృహ్య|
ఆయాతి రక్షోబలకేతుభూతః |
సోఽసౌ నికుంభోఽద్భుతఘోరకర్మా ||021||

యశ్చైష చాపాసిశరౌఘజుష్టం |
పతాకినం పావకదీప్తరూపం|
రథం సమాస్థాయ విభాత్యుదగ్రో |
నరాంతకోఽసౌ నగశృంగయోధీ ||022||

యశ్చైష నానావిధఘోరరూపై |
ర్వ్యాఘ్రోష్ట్రనాగేంద్రమృగేంద్రవక్త్రైః|
భూతైర్వృతో భాతి వివృత్తనేత్రైః |
సోఽసౌ సురాణామపి దర్పహంతా ||023||

యత్రైతదిందుప్రతిమం విభాతి |
చ్ఛత్రం సితం సూక్ష్మశలాకమగ్ర్యం|
అత్రైష రక్షోఽధిపతిర్మహాత్మా |
భూతైర్వృతో రుద్ర ఇవావభాతి ||024||

అసౌ కిరీటీ చలకుండలాస్యో |
నాగేంద్రవింధ్యోపమభీమకాయః|
మహేంద్రవైవస్వతదర్పహంతా |
రక్షోఽధిపః సూర్య ఇవావభాతి ||025||

ప్రత్యువాచ తతో రామో విభీషణమరిందమం|
అహో దీప్తో మహాతేజా రావణో రాక్షసేశ్వరః ||026||

ఆదిత్య ఇవ దుష్ప్రేక్ష్యో రశ్మిభిర్భాతి రావణః|
సువ్యక్తం లక్షయే హ్యస్య రూపం తేజఃసమావృతం ||027||

దేవదానవవీరాణాం వపుర్నైవంవిధం భవేత్|
యాదృశం రాక్షసేంద్రస్య వపురేతత్ప్రకాశతే ||028||

సర్వే పర్వతసంకాశాః సర్వే పర్వతయోధినః|
సర్వే దీప్తాయుధధరా యోధశ్చాస్య మహౌజసః ||029||

భాతి రాక్షసరాజోఽసౌ ప్రదీప్తైర్భీమవిక్రమైః|
భూతైః పరివృతస్తీక్ష్ణైర్దేహవద్భిరివాంతకః ||030||

ఏవముక్త్వా తతో రామో ధనురాదాయ వీర్యవాన్|
లక్ష్మణానుచరస్తస్థౌ సముద్ధృత్య శరోత్తమం ||031||

తతః స రక్షోఽధిపతిర్మహాత్మా |
రక్షాంసి తాన్యాహ మహాబలాని|
ద్వారేషు చర్యాగృహగోపురేషు |
సునిర్వృతాస్తిష్ఠత నిర్విశంకాః ||032||

విసర్జయిత్వా సహసా తతస్తా |
న్గతేషు రక్షఃసు యథానియోగం|
వ్యదారయద్వానరసాగరౌఘం |
మహాఝషః పూర్ణమివార్ణవౌఘం ||033||

తమాపతంతం సహసా సమీక్ష్య |
దీప్తేషుచాపం యుధి రాక్షసేంద్రం|
మహత్సముత్పాట్య మహీధరాగ్రం |
దుద్రావ రక్షోఽధిపతిం హరీశః ||034||

తచ్ఛైలశృంగం బహువృక్షసానుం |
ప్రగృహ్య చిక్షేప నిశాచరాయ|
తమాపతంతం సహసా సమీక్ష్య |
బిభేద బాణైస్తపనీయపుంఖైః ||035||

తస్మిన్ప్రవృద్ధోత్తమసానువృక్షే |
శృంగే వికీర్ణే పతితే పృథివ్యాం|

మహోహికల్పం శరమంతకాభం ।
సమాదదే రాక్షసలోకనాథః ॥036॥

స తం గృహీత్వానిలతుల్యవేగం ।
సవిస్ఫులింగజ్వలనప్రకాశం।
బాణం మహేంద్రాశనితుల్యవేగం ।
చిక్షేప సుగ్రీవవధాయ రుష్టః ॥037॥

స సాయకో రావణబాహుముక్తః ।
శక్రాశనిప్రఖ్యవపుః శితాగ్రః।
సుగ్రీవమాసాద్య బిభేద వేగా ।
ద్గుహేరితా క్రౌచమివోగ్రశక్తిః ॥038॥

స సాయకార్తో విపరీతచేతాః ।
కూజన్పృథివ్యాం నిపపాత వీరః।
తం ప్రేక్ష్య భూమౌ పతితం విసంజ్ఞం ।
నేదుః ప్రహృష్టా యుధి యాతుధానాః ॥039॥

తతో గవాక్షో గవయః సుదంష్ట్ర ।
స్తథర్షభో జ్యోతిముఖో నలశ్చ।
శైలాన్సముద్యమ్య వివృద్ధకాయాః ।
ప్రదుద్రువుస్తం ప్రతి రాక్షసేంద్రం ॥040॥

తేషాం ప్రహారాన్స చకార మేఘా ।
న్రక్షోఽధిపో బాణగణైః శితాగ్రైః।
తాన్వానరేంద్రానపి బాణజాలై ।
ర్బిభేద జాంబూనదచిత్రపుంఖైః ॥041॥

తే వానరేంద్రాస్త్రిదశారిబాణై ।
ర్భిన్నా నిపేతుర్భువి భీమరూపాః।
తతస్తు తద్వానరసైన్యముగ్రం ।
ప్రచ్ఛాదయామాస స బాణజాలైః ॥042॥

తే వధ్యమానాః పతితాగ్ర్యవీరా ।
నానద్యమానా భయశల్యవిద్ధాః।
శాఖామృగా రావణసాయకార్తా ।
జగ్ముః శరణ్యం శరణం స్మ రామం ॥043॥

తతో మహాత్మా స ధనుర్ధనుష్మా ।
నాదాయ రామః సహరా జగామ।
తం లక్ష్మణః ప్రాంజలిరభ్యుపేత్య ।
ఉవాచ వాక్యం పరమార్థయుక్తం ॥044॥

కామమార్యః సుపర్యాప్తో వధాయాస్య దురాత్మనః।
విధమిష్యామ్యహం నీచమనుజానీహి మాం విభో ॥045॥

తమబ్రవీన్మహాతేజా రామః సత్యపరాక్రమః।
గచ్ఛ యత్నపరశ్చాపి భవ లక్ష్మణ సంయుగే ॥046॥

రావణో హి మహావీర్యో రణేఽద్భుతపరాక్రమః।
త్రైలోక్యేనాపి సంక్రుద్ధో దుష్ప్రసహ్యో న సంశయః ॥047॥

తస్య చ్ఛిద్రాణి మార్గస్వ స్వచ్ఛిద్రాణి చ గోపయ।
చక్షుషా ధనుషా యత్నాద్రక్షాత్మానం సమాహితః ॥048॥

రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా సంపరిష్వజ్య పూజ్య చ|
అభివాద్య తతో రామం యయౌ సౌమిత్రిరాహవం ||049||

స రావణం వారణహస్తబాహు |
ర్దదర్శ దీప్తోద్యతభీమచాపం|
ప్రచ్ఛాదయంతం శరవృష్టిజాలై |
స్తాన్వానరాన్భిన్నవికీర్ణదేహాన్ ||050||

తమాలోక్య మహాతేజా హనూమాన్మారుతాత్మజా|
నివార్య శరజాలాని ప్రదుద్రావ స రావణం ||051||

రథం తస్య సమాసాద్య భుజముద్యమ్య దక్షిణం|
త్రాసయన్రావణం ధీమాన్హనూమాన్వాక్యమబ్రవీత్ ||052||

దేవదానవగంధర్వా యక్షాశ్చ సహ రాక్షసైః|
అవధ్యత్వాత్త్వయా భగ్నా వానరేభ్యస్తు తే భయం ||053||

ఏష మే దక్షిణో బాహుః పంచశాఖః సముద్యతః|
విధమిష్యతి తే దేహాద్భూతాత్మానం చిరోషితం ||054||

శ్రుత్వా హనూమతో వాక్యం రావణో భీమవిక్రమః|
సంరక్తనయనః క్రోధాదిదం వచనమబ్రవీత్ ||055||

క్షిప్రం ప్రహర నిఃశంకం స్థిరాం కీర్తిమవాప్నుహి|
తతస్త్వాం జ్ఞాతివిక్రాంతం నాశయిష్యామి వానర ||056||

రావణస్య వచః శ్రుత్వా వాయుసూనుర్వచోఽబ్రవీత్|
ప్రహృతం హి మయా పూర్వమక్షం స్మర సుతం తవ ||057||

ఏవముక్తో మహాతేజా రావణో రాక్షసేశ్వరః|
ఆజఘానానిలసుతం తలేనోరసి వీర్యవాన్ ||058||

స తలాభిహతస్తేన చచాల చ ముహుర్ముహుః|
ఆజఘానాభిసంక్రుద్ధస్తలేనైవామరద్విషం ||059||

తతస్తలేనాభిహతో వానరేణ మహాత్మనా|
దశగ్రీవః సమాధూతో యథా భూమిచలేఽచలః ||060||

సంగ్రామే తం తథా దృష్ట్వా రావణం తలతాడితం|
ఋషయో వానరాః సిద్ధా నేదుర్దేవాః సహాసురాః ||061||

అథాశ్వస్య మహాతేజా రావణో వాక్యమబ్రవీత్|
సాధు వానరవీర్యేణ శ్లాఘనీయోఽసి మే రిపుః ||062||

రావణేనైవముక్తస్తు మారుతిర్వాక్యమబ్రవీత్|
ధిగస్తు మమ వీర్యం తు యత్త్వం జీవసి రావణ ||063||

సకృత్తు ప్రహరేదానీం దుర్బుద్ధే కిం వికత్థసే|
తతస్త్వాం మామకో ముష్టిర్నయిష్యామి యథాక్షయం|
తతో మారుతివాక్యేన క్రోధస్తస్య తదాజ్వలత్ ||064||

సంరక్తనయనో యత్నాన్ముష్టిముద్యమ్య దక్షిణం|
పాతయామాస వేగేన వానరోరసి వీర్యవాన్|
హనూమాన్వక్షసి వ్యూఢే సంచచాల హతః పునః ||065||

విహ్వలం తం తదా దృష్ట్వా హనూమంతం మహాబలం|
రథేనాతిరథః శీఘ్రం నీలం ప్రతి సమభ్యగాత్ ||066||

పన్నగప్రతిమైర్భీమైః పరమర్మాతిభేదిభిః|
శరైరాదీపయామాస నీలం హరిచమూపతిం ||067||

స శరౌఘసమాయస్తో నీలః కపిచమూపతిః|
కరేణైకేన శైలాగ్రం రక్షోఽధిపతయేఽసృజత్ ||068||

హనూమానపి తేజస్వీ సమాశ్వస్తో మహామనాః|
విప్రేక్షమాణో యుద్ధేప్సుః సరోషమిదమబ్రవీత్ ||069||

నీలేన సహ సంయుక్తం రావణం రాక్షసేశ్వరం|
అన్యేన యుధ్యమానస్య న యుక్తమభిధావనం ||070||

రావణోఽపి మహాతేజాస్తచ్ఛృంగం సప్తభిః శరైః|
ఆజఘాన సుతీక్ష్ణాగ్రైస్తద్వికీర్ణం పపాత హ ||071||

తద్వికీర్ణం గిరేః శృంగం దృష్ట్వా హరిచమూపతిః|
కాలాగ్నిరివ జజ్వాల క్రోధేన పరవీరహా ||072||

సోఽశ్వకర్ణాంధవాన్సాలాంశ్చూతాంశ్చాపి సుపుష్పితాన్|
అన్యాంశ్చ వివిధాన్వృక్షాన్నీలశ్చిక్షేప సంయుగే ||073||

స తాన్వృక్షాన్సమాసాద్య ప్రతిచిచ్ఛేద రావణః|
అభ్యవర్షత్సుఘోరేణ శరవర్షేణ పావకిం ||074||

అభివృష్టః శరౌఘేణ మేఘేనేవ మహాచలః|
హ్రస్వం కృత్వా తదా రూపం ధ్వజాగ్రే నిపపాత హ ||075||

పావకాత్మజమాలోక్య ధ్వజాగ్రే సమవస్థితం|
జజ్వాల రావణః క్రోధాత్తతో నీలో ననాద హ ||076||

ధ్వజాగ్రే ధనుషశ్చాగ్రే కిరీటాగ్రే చ తం హరిం|
లక్ష్మణోఽథ హనూమాంశ్చ దృష్ట్వా రామశ్చ విస్మితాః ||077||

రావణోఽపి మహాతేజాః కపిలాఘవవిస్మితః|
అస్త్రమాహారయామాస దీప్తమాగ్నేయమద్భుతం ||078||

తతస్తే చుక్రుశుర్హృష్టా లబ్ధలక్ష్యాః ప్లవంగమాః|
నీలలాఘవసంభ్రాంతం దృష్ట్వా రావణమాహవే ||079||

వానరాణాం చ నాదేన సంరబ్ధో రావణస్తదా|
సంభ్రమావిష్టహృదయో న కించిత్ప్రత్యపద్యత ||080||

ఆగ్నేయేనాథ సంయుక్తం గృహీత్వా రావణః శరం|
ధ్వజశీర్షస్థితం నీలముదైక్షత నిశాచరః ||081||

తతోఽబ్రవీన్మహాతేజా రావణో రాక్షసేశ్వరః|
కపే లాఘవయుక్తోఽసి మాయయా పరయానయా ||082||

జీవితం ఖలు రక్షస్వ యది శక్నోషి వానర|
తాని తాన్యాత్మరూపాణి సృజసే త్వమనేకశః ||083||

తథాపి త్వాం మయా ముక్తః సాయకోఽస్త్రప్రయోజితః|
జీవితం పరిరక్షంతం జీవితాద్భ్రంశయిష్యతి ||084||

ఏవముక్త్వా మహాబాహూ రావణో రాక్షసేశ్వరః|
సంధాయ బాణమస్త్రేణ చమూపతిమతాడయత్ ||085||

సోఽస్త్రయుక్తేన బాణేన నీలో వక్షసి తాడితః|
నిర్దహ్యమానః సహసా నిపపాత మహీతలే ||086||

పితృమాహాత్మ్య సంయోగాదాత్మనశ్చాపి తేజసా|
జానుభ్యామపతద్భూమౌ న చ ప్రాణైర్వ్యయుజ్యత ||087||

విసంజ్ఞం వానరం దృష్ట్వా దశగ్రీవో రణోత్సుకః|
రథేనాంబుదనాదేన సౌమిత్రిమభిదుద్రువే ||088||

తమాహ సౌమిత్రిరదీనసత్త్వో |
విస్ఫారయంతం ధనురప్రమేయం|
అన్వేహి మామేవ నిశాచరేంద్ర |
న వానరాంస్త్వం ప్రతి యోద్ధుమర్హసి ||089||

స తస్య వాక్యం పరిపూర్ణఘోషం |
జ్యాశబ్దముగ్రం చ నిశమ్య రాజా|
ఆసాద్య సౌమిత్రిమవస్థితం తం |
కోపాన్వితం వాక్యమువాచ రక్షః ||090||

దిష్ట్యాసి మే రాఘవ దృష్టిమార్గం |
ప్రాప్తోఽన్తగామీ విపరీతబుద్ధిః|
అస్మిన్క్షణే యాస్యసి మృత్యుదేశం |
సంసాద్యమానో మమ బాణజాలైః ||091||

తమాహ సౌమిత్రిరవిస్మయానో |
గర్జంతముద్వృత్తసితాగ్రదంష్ట్రం|
రాజన్న గర్జంతి మహాప్రభావా |
వికత్థసే పాపకృతాం వరిష్ఠ ||092||

జానామి వీర్యం తవ రాక్షసేంద్ర |
బలం ప్రతాపం చ పరాక్రమం చ|
అవస్థితోఽహం శరచాపపాణి |
రాగచ్ఛ కిం మోఘవికత్థనేన ||093||

స ఏవముక్తః కుపితః ససర్జ |
రక్షోఽధిపః సప్తశరాన్సుపుంఖాన్|
తాల్లక్ష్మణః కాంచనచిత్రపుంఖై |
శ్చిచ్ఛేద బాణైర్నిశితాగ్రధారైః ||094||

తాన్ప్రేక్షమాణః సహసా నికృత్తా |
న్నికృత్తభోగానివ పన్నగేంద్రాన్|
లంకేశ్వరః క్రోధవశం జగామ |
ససర్జ చాన్యాన్నిశితాన్పృషత్కాన్ ||095||

స బాణవర్షం తు వవర్ష తీవ్రం |
రామానుజః కార్ముకసంప్రయుక్తం|
క్షురార్ధచంద్రోత్తమకర్ణిభల్లైః |
శరాంశ్చ చిచ్ఛేద న చుక్షుభే చ ||096||

స లక్ష్మణశ్చాశు శరాఞ్శితాగ్రా |
న్మహేంద్రవజ్రాశనితుల్యవేగాన్|
సంధాయ చాపే జ్వలనప్రకాశా |
న్ససర్జ రక్షోఽధిపతేర్వధాయ ||097||

స తాన్ప్రచిచ్ఛేద హి రాక్షసేంద్ర |
శ్ఛిత్త్వా చ తాల్లక్ష్మణమాజఘాన|
శరేణ కాలాగ్నిసమప్రభేణ |
స్వయంభుదత్తేన లలాటదేశే ||098||

స లక్ష్మణో రావణసాయకార్త |
శ్చచాల చాపం శిథిలం ప్రగృహ్య|
పునశ్చ సంజ్ఞాం ప్రతిలభ్య కృచ్ఛ్రా |
చ్చిచ్ఛేద చాపం త్రిదశేంద్రశత్రోః ||099||

నికృత్తచాపం త్రిభిరాజఘాన |
బాణైస్తదా దాశరథిః శితాగ్రైః|
స సాయకార్తో విచచాల రాజా |
కృచ్ఛ్రాచ్చ సంజ్ఞాం పునరాససాద ||100||

స కృత్తచాపః శరతాడితశ్చ |
స్వేదార్ద్రగాత్రో రుధిరావసిక్తః|
జగ్రాహ శక్తిం సముదగ్రశక్తిః |
స్వయంభుదత్తాం యుధి దేవశత్రుః ||101||

స తాం విధూమానలసంనికాశాం |
విత్రాసనీం వానరవాహినీనాం|
చిక్షేప శక్తిం తరసా జ్వలంతీం |
సౌమిత్రయే రాక్షసరాష్ట్రనాథః ||102||

తామాపతంతీం భరతానుజోఽస్త్రై |
ర్జఘాన బాణైశ్చ హుతాగ్నికల్పైః|
తథాపి సా తస్య వివేశ శక్తి |
ర్భుజాంతరం దాశరథేర్విశాలం ||103||

శక్త్యా బ్రాహ్మ్యా తు సౌమిత్రిస్తాడితస్తు స్తనాంతరే|
విష్ణోరచింత్యం స్వం భాగమాత్మానం ప్రత్యనుస్మరత్ ||104||

తతో దానవదర్పఘ్నం సౌమిత్రిం దేవకంటకః|
తం పీడయిత్వా బాహుభ్యామప్రభుర్లంఘనేఽభవత్ ||105||

హిమవాన్మందరో మేరుస్త్రైలోక్యం వా సహామరైః|
శక్యం భుజాభ్యాముద్ధర్తుం న సంఖ్యే భరతానుజః ||106||

అథైనం వైష్ణవం భాగం మానుషం దేహమాస్థితం|
విసంజ్ఞం లక్ష్మణం దృష్ట్వా రావణో విస్మితోఽభవత్ ||107||

అథ వాయుసుతః క్రుద్ధో రావణం సమభిద్రవత్|
ఆజఘానోరసి క్రుద్ధో వజ్రకల్పేన ముష్టినా ||108||

తేన ముష్టిప్రహారేణ రావణో రాక్షసేశ్వరః|
జానుభ్యామపతద్భూమౌ చచాల చ పపాత చ ||109||

విసంజ్ఞం రావణం దృష్ట్వా సమరే భీమవిక్రమం|
ఋషయో వానరాశ్చైవ నేదుర్దేవాః సవాసవాః ||110||

హనూమానపి తేజస్వీ లక్ష్మణం రావణార్దితం|
అనయద్రాఘవాభ్యాశం బాహుభ్యాం పరిగృహ్య తం ||111||

వాయుసూనోః సుహృత్త్వేన భక్త్యా పరమయా చ సః|
శత్రూణామప్రకంప్యోఽపి లఘుత్వమగమత్కపేః ||112||

తం సముత్సృజ్య సా శక్తిః సౌమిత్రిం యుధి దుర్జయం|
రావణస్య రథే తస్మిన్స్థానం పునరుపాగమత్ ‖113‖

రావణోఽపి మహాతేజాః ప్రాప్య సంజ్ఞాం మహాహవే|
ఆదదే నిశితాన్బాణాంజగ్రాహ చ మహద్ధనుః ‖114‖

ఆశ్వస్తశ్చ విశల్యశ్చ లక్ష్మణః శత్రుసూదనః|
విష్ణోర్భాగమమీమాంస్యమాత్మానం ప్రత్యనుస్మరన్ ‖115‖

నిపాతితమహావీరాం వానరాణాం మహాచమూం|
రాఘవస్తు రణే దృష్ట్వా రావణం సమభిద్రవత్ ‖116‖

అథైనముపసంగమ్య హనూమాన్వాక్యమబ్రవీత్|
మమ పృష్ఠం సమారుహ్య రక్షసం శాస్తుమర్హసి ‖117‖

తచ్ఛ్రుత్వా రాఘవో వాక్యం వాయుపుత్రేణ భాషితం|
ఆరోహత్సహసా శూరో హనూమంతం మహాకపిం|
రథస్థం రావణం సంఖ్యే దదర్శ మనుజాధిపః ‖118‖

తమాలోక్య మహాతేజాః ప్రదుద్రావ స రాఘవః|
వైరోచనమివ క్రుద్ధో విష్ణురభ్యుద్యతాయుధః ‖119‖

జ్యాశబ్దమకరోత్తీవ్రం వజ్రనిష్పేషనిస్వనం|
గిరా గంభీరయా రామో రాక్షసేంద్రమువాచ హ ‖120‖

తిష్ఠ తిష్ఠ మమ త్వం హి కృత్వా విప్రియమీదృశం|
క్వ ను రాక్షసశార్దూల గతో మోక్షమవాప్స్యసి ‖121‖

యదీంద్రవైవస్వత భాస్కరాన్వా |
స్వయంభువైశ్వానరశంకరాన్వా|
గమిష్యసి త్వం దశ వా దిశో వా |
తథాపి మే నాద్య గతో విమోక్ష్యసే ‖122‖

యశ్చైష శక్త్యాభిహతస్త్వయాద్య |
ఇచ్ఛన్విషాదం సహసాభ్యుపేతః|
స ఏష రక్షోగణరాజ మృత్యుః |
సపుత్రదారస్య తవాద్య యుద్ధే ‖123‖

రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా రాక్షసేంద్రో మహాకపిం|
ఆజఘాన శరైస్తీక్ష్ణైః కాలానలశిఖోపమైః ‖124‖

రాక్షసేనాహవే తస్య తాడితస్యాపి సాయకైః|
స్వభావతేజోయుక్తస్య భూయస్తేజో వ్యవర్ధత ‖125‖

తతో రామో మహాతేజా రావణేన కృతవ్రణం|
దృష్ట్వా ప్లవగశార్దూలం క్రోధస్య వశమేయివాన్ ‖126‖

తస్యాభిసంక్రమ్య రథం సచక్రం |
సాశ్వధ్వజచ్ఛత్రమహాపతాకం|
ససారథిం సాశనిశూలఖడ్గం |
రామః ప్రచిచ్ఛేద శరైః సుపుంఖైః ‖127‖

అథేంద్రశత్రుం తరసా జఘాన |
బాణేన వజ్రాశనిసంనిభేన|
భుజాంతరే వ్యూఢసుజాతరూపే |
వజ్రేణ మేరుం భగవానివేంద్రః ‖128‖

యో వజ్రపాతాశనిసంనిపాతా |
న్న చుక్షుభే నాపి చచాల రాజా|
స రామబాణాభిహతో భృశార్త |
శ్చచాల చాపం చ ముమోచ వీరః ||129||

తం విహ్వలంతం ప్రసమీక్ష్య రామః |
సమాదదే దీప్తమథార్ధచంద్రం|
తేనార్కవర్ణం సహసా కిరీటం |
చిచ్ఛేద రక్షోఽధిపతేర్మహాత్మాః ||130||

తం నిర్విషాశీవిషసంనికాశం |
శాంతార్చిషం సూర్యమివాప్రకాశం|
గతశ్రియం కృత్తకిరీటకూట |
మువాచ రామో యుధి రాక్షసేంద్రం ||131||

కృతం త్వయా కర్మ మహత్సుభీమం |
హతప్రవీరశ్చ కృతస్త్వయాహం|
తస్మాత్పరిశ్రాంత ఇతి వ్యవస్య |
న త్వం శరైర్మృత్యువశం నయామి ||132||

స ఏవముక్తో హతదర్పహర్షో |
నికృత్తచాపః స హతాశ్వసూతః|
శరార్దితః కృత్తమహాకిరీటో |
వివేశ లంకాం సహసా స్మ రాజా ||133||

తస్మిన్ప్రవిష్టే రజనీచరేంద్రే |
మహాబలే దానవదేవశత్రౌ|
హరీన్విశల్యాన్సహలక్ష్మణేన |
చకార రామః పరమాహవాగ్రే ||134||

తస్మిన్ప్రభగ్నే త్రిదశేంద్రశత్రౌ |
సురాసురా భూతగణా దిశశ్చ|
ససాగరాః సర్షిమహోరగాశ్చ |
తథైవ భూమ్యంబుచరాశ్చ హృష్టాః ||135||

—♦ సర్గ 048 ♦—

స ప్రవిశ్య పురీం లంకాం రామబాణభయార్దితః|
భగ్నదర్పస్తదా రాజా బభూవ వ్యథితేంద్రియః ||001||

మాతంగ ఇవ సింహేన గరుడేనేవ పన్నగః|
అభిభూతోఽభవద్రాజా రాఘవేణ మహాత్మనా ||002||

బ్రహ్మదండప్రకాశానాం విద్యుత్సదృశవర్చసాం|
స్మరన్రాఘవబాణానాం వివ్యథే రాక్షసేశ్వరః ||003||

స కాంచనమయం దివ్యమాశ్రిత్య పరమాసనం|
విక్షేక్షమాణో రక్షాంసి రావణో వాక్యమబ్రవీత్ ||004||

సర్వం తత్ఖలు మే మోఘం యత్తప్తం పరమం తపః|
యత్సమానో మహేంద్రేణ మానుషేణాస్మి నిర్జితః ||005||

ఇదం తద్బ్రహ్మణో ఘోరం వాక్యం మామభ్యుపస్థితం|
మానుషేభ్యో విజానీహి భయం త్వమితి తత్తథా ||006||

దేవదానవగంధర్వైర్యక్షరాక్షసపన్నగైః|
అవధ్యత్వం మయా ప్రాప్తం మానుషేభ్యో న యాచితం ||007||

ఏతదేవాభ్యుపాగమ్య యత్నం కర్తుమిహార్హథ|
రాక్షసాశ్చాపి తిష్ఠంతు చర్యాగోపురమూర్ధసు ||008||

స చాప్రతిమగంభీరో దేవదానవదర్పహా|
బ్రహ్మశాపాభిభూతస్తు కుంభకర్ణో విబోధ్యతాం ||009||

స పరాజితమాత్మానం ప్రహస్తం చ నిషూదితం|
జ్ఞాత్వా రక్షోబలం భీమమాదిదేశ మహాబలః ||010||

ద్వారేషు యత్నః క్రియతాం ప్రాకారాశ్చాధిరుహ్యతాం|
నిద్రావశసమావిష్టః కుంభకర్ణో విబోధ్యతాం ||011||

నవ షట్సప్త చాష్టౌ చ మాసాన్స్వపితి రాక్షసః|
తం తు బోధయత క్షిప్రం కుంభకర్ణం మహాబలం ||012||

స హి సంఖ్యే మహాబాహుః కకుదం సర్వరక్షసాం|
వానరాన్రాజపుత్రౌ చ క్షిప్రమేవ వధిష్యతి ||013||

కుంభకర్ణః సదా శేతే మూఢో గ్రామ్యసుఖే రతః|
రామేణాభినిరస్తస్య సంగ్రామోఽస్మిన్సుదారుణే ||014||

భవిష్యతి న మే శోకః కుంభకర్ణే విబోధితే|
కిం కరిష్యామ్యహం తేన శక్రతుల్యబలేన హి ||015||

ఈదృశే వ్యసనే ప్రాప్తే యో న సాహ్యాయ కల్పతే|
తే తు తద్వచనం శ్రుత్వా రాక్షసేంద్రస్య రాక్షసాః ||016||

జగ్ముః పరమసంభ్రాంతాః కుంభకర్ణనివేశనం|
తే రావణసమాదిష్టా మాంసశోణితభోజనాః ||017||

గంధమాల్యాంస్తథా భక్ష్యానాదాయ సహసా యయుః|
తాం ప్రవిశ్య మహాద్వారాం సర్వతో యోజనాయతాం ||018||

కుంభకర్ణగుహాం రమ్యాం సర్వగంధప్రవాహినీం|
ప్రతిష్ఠమానాః కృచ్ఛ్రేణ యత్నాత్ప్రవివిశుర్గుహాం ||019||

తాం ప్రవిశ్య గుహాం రమ్యాం శుభాం కాంచనకుట్టిమాం|
దదృశుర్నైరృతవ్యాఘ్రం శయానం భీమదర్శనం ||020||

తే తు తం వికృతం సుప్తం వికీర్ణమివ పర్వతం|
కుంభకర్ణం మహానిద్రం సహితాః ప్రత్యబోధయన్ ||021||

ఊర్ధ్వరోమాంచితతనుం శ్వసంతమివ పన్నగం|
త్రాసయంతం మహాశ్వాసైః శయానం భీమదర్శనం ||022||

భీమనాసాపుటం తం తు పాతాలవిపులాననం|
దదృశుర్నైరృతవ్యాఘ్రం కుంభకర్ణం మహాబలం ||023||

తతశ్చక్రుర్మహాత్మానః కుంభకర్ణాగ్రతస్తదా|
మాంసానాం మేరుసంకాశం రాశిం పరమతర్పణం ||024||

మృగాణాం మహిషాణాం చ వరాహాణాం చ సంచయాన్।
చక్రుర్నైరృతశార్దూలా రాశిమన్నస్య చాద్భుతం ॥025॥

తతః శోణితకుంభాంశ్చ మద్యాని వివిధాని చ।
పురస్తాత్కుంభకర్ణస్య చక్రుస్త్రిదశశత్రవః ॥026॥

లిలిపుశ్చ పరార్ధ్యేన చందనేన పరంతపం।
దివ్యైరాచ్ఛాదయామాసుర్మాల్యైర్గంధైః సుగంధిభిః ॥027॥

ధూపం సుగంధం సస్రృజుస్తుష్టువుశ్చ పరంతపం।
జలదా ఇవ చోనేదుర్యాతుధానాః సహస్రశః ॥028॥

శంఖానాపూరయామాసుః శశాంకసదృశప్రభాన్।
తుములం యుగపచ్చాపి వినేదుశ్చాప్యమర్షితాః ॥029॥

నేదురాస్ఫోటయామాసుశ్చిక్షిపుస్తే నిశాచరాః।
కుంభకర్ణవిబోధార్థం చక్రుస్తే విపులం స్వనం ॥030॥

సశంఖభేరీపటహప్రణాద ।
మాస్ఫోటితక్ష్వేడితసింహనాదం।
దిశో ద్రవంతస్త్రిదివం కిరంతః ।
శ్రుత్వా విహంగాః సహసా నిపేతుః ॥031॥

యదా భృశం తైర్నినదైర్మహాత్మా ।
న కుంభకర్ణో బుబుధే ప్రసుప్తః।
తతో ముసుండీముసలాని సర్వే ।
రక్షోగణాస్తే జగృహుర్గదాశ్చ ॥032॥

తం శైలశృంగైర్ముసలైర్గదాభి ।
ర్వృక్షైస్తలైర్ముద్గరముష్టిభిశ్చ।
సుఖప్రసుప్తం భువి కుంభకర్ణం ।
రక్షాంస్యుదగ్రాణి తదా నిజఘ్నుః ॥033॥

తస్య నిశ్వాసవాతేన కుంభకర్ణస్య రక్షసః।
రాక్షసా బలవంతోఽపి స్థాతుం నాశక్నువన్పురః ॥034॥

తతోఽస్య పురతో గాఢం రాక్షసా భీమవిక్రమాః।
మృదంగపణవాన్భేరీః శంఖకుంభగణాంస్తథా।
దశరాక్షససాహస్రం యుగపత్పర్యవాదయన్ ॥035॥

నీలాంజనచయాకారం తే తు తం ప్రత్యబోధయన్।
అభిఘ్నంతో నదంతశ్చ నైవ సంవివిదే తు సః ॥036॥

యదా చైనం న శేకుస్తే ప్రతిబోధయితుం తదా।
తతో గురుతరం యత్నం దారుణం సముపాక్రమన్ ॥037॥

అశ్వానుష్ట్రాన్ఖరాన్నాగాంజఘ్నుర్దండకశాంకుశైః।
భేరీశంఖమృదంగాంశ్చ సర్వప్రాణైరవాదయన్ ॥038॥

నిజఘ్నుశ్చాస్య గాత్రాణి మహాకాష్ఠకటం కరైః।
ముద్గరైర్ముసలైశ్చైవ సర్వప్రాణసముద్యతైః ॥039॥

తేన శబ్దేన మహతా లంకా సమభిపూరితా।
సపర్వతవనా సర్వా సోఽపి నైవ ప్రబుధ్యతే ॥040॥

తతః సహస్రం భేరీణాం యుగపత్సమహన్యత।
మృష్టకాంచనకోణానామసక్తానాం సమంతతః ॥041॥

ఏవమప్యతినిద్రస్తు యదా నైవ ప్రబుధ్యత|
శాపస్య వశమాపన్నస్తతః క్రుద్ధా నిశాచరాః ||042||

మహాక్రోధసమావిష్టాః సర్వే భీమపరాక్రమాః|
తద్రక్షోబోధయిష్యంతశ్చక్రురన్యే పరాక్రమం ||043||

అన్యే భేరీః సమాజఘ్నురన్యే చక్రుర్మహాస్వనం|
కేశానన్యే ప్రలులుపుః కర్ణావన్యే దశంతి చ|
న కుంభకర్ణః పస్పందే మహానిద్రావశం గతః ||044||

అన్యే చ బలినస్తస్య కూటముద్గరపాణయః|
మూర్ధ్ని వక్షసి గాత్రేషు పాతయన్కూటముద్గరాన్ ||045||

రజ్జుబంధనబద్ధాభిః శతఘ్నీభిశ్చ సర్వతః|
వధ్యమానో మహాకాయో న ప్రాబుధ్యత రాక్షసః ||046||

వారణానాం సహస్రం తు శరీరేఽస్య ప్రధావితం|
కుంభకర్ణస్తతో బుద్ధః స్పర్శం పరమబుధ్యత ||047||

స పాత్యమానైర్గిరిశృంగవృక్షై |
రచింతయంస్తాన్విపులాన్ప్రహారాన్|
నిద్రాక్షయాత్క్షుద్భయపీడితశ్చ |
విజృంభమాణః సహసోత్పపాత ||048||

స నాగభోగాచలశృంగకల్పౌ |
విక్షిప్య బాహూ గిరిశృంగసారౌ|
వివృత్య వక్త్రం వడవాముఖాభం |
నిశాచరోఽసౌ వికృతం జజృంభే ||049||

తస్య జాజృంభమాణస్య వక్త్రం పాతాలసంనిభం|
దదృశే మేరుశృంగాగ్రే దివాకర ఇవోదితః ||050||

విజృంభమాణోఽతిబలః ప్రతిబుద్ధో నిశాచరః|
నిశ్వాసశ్చాస్య సంజజ్ఞే పర్వతాదివ మారుతః ||051||

రూపముత్తిష్ఠతస్తస్య కుంభకర్ణస్య తద్బభౌ|
తపాంతే సబలాకస్య మేఘస్యేవ వివర్షతః ||052||

తస్య దీప్తాగ్నిసదృశే విద్యుత్సదృశవర్చసీ|
దదృశాతే మహానేత్రే దీప్తావివ మహాగ్రహౌ ||053||

ఆదదద్బుభుక్షితో మాంసం శోణితం తృషితోఽపిబత్|
మేదః కుంభం చ మద్యం చ పపౌ శక్రరిపుస్తదా ||054||

తతస్తృప్త ఇతి జ్ఞాత్వా సముత్పేతుర్నిశాచరాః|
శిరోభిశ్చ ప్రణమ్యైనం సర్వతః పర్యవారయన్ ||055||

స సర్వాన్సాంత్వయామాస నైరృతాన్నైరృతర్షభః|
బోధనాద్విస్మితశ్చాపి రాక్షసానిదమబ్రవీత్ ||056||

కిమర్థమహమాహత్య భవద్భిః ప్రతిబోధితః|
కచ్చిత్సుకుశలం రాజ్ఞో భయం వా నేహ కించన ||057||

అథ వా ధ్రువమన్యేభ్యో భయం పరముపస్థితం|
యదర్థమేవ త్వరితైర్భవద్భిః ప్రతిబోధితః ||058||

అద్య రాక్షసరాజస్య భయముత్పాటయామ్యహం|
పాతయిష్యే మహేంద్రం వా శాతయిష్యే తథానలం ||059||

న హ్యల్పకారణే సుప్తం బోధయిష్యతి మాం భృశం|
తదాఖ్యాతార్థతత్త్వేన మత్ప్రబోధనకారణం ||060||

ఏవం బ్రువాణం సంరబ్ధం కుంభకర్ణమరిందమం|
యూపాక్షః సచివో రాజ్ఞః కృతాంజలిరువాచ హ ||061||

న నో దేవకృతం కించిద్భయమస్తి కదాచన|
న దైత్యదానవేభ్యో వా భయమస్తి హి తాదృశం|
యాదృశం మానుషం రాజన్భయమస్మానుపస్థితం ||062||

వానరైః పర్వతాకారైర్లంకేయం పరివారితా|
సీతాహరణసంతప్తాద్రామాన్నస్తుములం భయం ||063||

ఏకేన వానరేణేయం పూర్వం దగ్ధా మహాపురీ|
కుమారో నిహతశ్చాక్షః సానుయాత్రః సకుంజరః ||064||

స్వయం రక్షోఽధిపశ్చాపి పౌలస్త్యో దేవకంటకః|
మృతేతి సంయుగే ముక్తారామేణాదిత్యతేజసా ||065||

యన్న దేవైః కృతో రాజా నాపి దైత్యైర్న దానవైః|
కృతః స ఇహ రామేణ విముక్తః ప్రాణసంశయాత్ ||066||

స యూపాక్షవచః శ్రుత్వా భ్రాతుర్యుధి పరాజయం|
కుంభకర్ణో వివృత్తాక్షో యూపాక్షమిదమబ్రవీత్ ||067||

సర్వమద్యైవ యూపాక్ష హరిసైన్యం సలక్ష్మణం|
రాఘవం చ రణే హత్వా పశ్చాద్ద్రక్ష్యామి రావణం ||068||

రాక్షసాంస్తర్పయిష్యామి హరీణాం మాంసశోణితైః|
రామలక్ష్మణయోశ్చాపి స్వయం పాస్యామి శోణితం ||069||

తత్తస్య వాక్యం బ్రువతో నిశమ్య |
సగర్వితం రోషవివృద్ధదోషం|
మహోదరో నైరృతయోధముఖ్యః |
కృతాంజలిర్వాక్యమిదం బభాషే ||070||

రావణస్య వచః శ్రుత్వా గుణదోషౌ విమృశ్య చ|
పశ్చాదపి మహాబాహో శత్రూన్యుధి విజేష్యసి ||071||

మహోదరవచః శ్రుత్వా రాక్షసైః పరివారితః|
కుంభకర్ణో మహాతేజాః సంప్రతస్థే మహాబలః ||072||

తం సముత్థాప్య భీమాక్షం భీమరూపపరాక్రమం|
రాక్షసాస్త్వరితా జగ్ముర్దశగ్రీవనివేశనం ||073||

తతో గత్వా దశగ్రీవమాసీనం పరమాసనే|
ఊచుర్బద్ధాంజలిపుటాః సర్వ ఏవ నిశాచరాః ||074||

ప్రబుద్ధః కుంభకర్ణోఽసౌ భ్రాతా తే రాక్షసర్షభ|
కథం తత్రైవ నిర్యాతు ద్రక్ష్యసే తమిహాగతం ||075||

రావణస్త్వబ్రవీద్ధృష్టో యథాన్యాయం చ పూజితం|
ద్రష్టుమేనమిహేచ్ఛామి యథాన్యాయం చ పూజితం ||076||

తథేత్యుక్త్వా తు తే సర్వే పునరాగమ్య రాక్షసాః|
కుంభకర్ణమిదం వాక్యమూచూ రావణచోదితాః ||077||

ద్రష్టుం త్వాం కాంక్షతే రాజా సర్వరాక్షసపుంగవః|
గమనే క్రియతాం బుద్ధిర్భ్రాతరం సంప్రహర్షయ ||078||

కుంభకర్ణస్తు దుర్ధర్షో భ్రాతురాజ్ఞాయ శాసనం|
తథేత్యుక్త్వా మహావీర్యః శయనాదుత్పపాత హ ||079||

ప్రక్షాల్య వదనం హృష్టః స్నాతః పరమభూషితః|
పిపాసుస్త్వరయామాస పానం బలసమీరణం ||080||

తతస్తే త్వరితాస్తస్య రాక్షసా రావణాజ్ఞయా|
మద్యం భక్ష్యాంశ్చ వివిధాన్క్షిప్రమేవోపహారయన్ ||081||

పీత్వా ఘటసహస్రం స గమనాయోపచక్రమే ||082||

ఈషత్సముత్కటో మత్తస్తేజోబలసమన్వితః|
కుంభకర్ణో బభౌ హృష్టః కాలాంతకయమోపమః ||083||

భ్రాతుః స భవనం గచ్ఛన్రక్షోబలసమన్వితః|
కుంభకర్ణః పదన్యాసైరకంపయత మేదినీం ||084||

స రాజమార్గం వపుషా ప్రకాశయ |
న్సహస్రరశ్మిర్ధరణీమివాంశుభిః|
జగామ తత్రాంజలిమాలయా వృతః |
శతక్రతుర్గేహమివ స్వయంభువః ||085||

కేచిచ్ఛరణ్యం శరణం స్మ రామం |
వ్రజంతి కేచిద్వ్యథితాః పతంతి|
కేచిద్దిశః స్మ వ్యథితాః ప్రయాంతి |
కేచిద్భయార్తా భువి శేరతే స్మ ||086||

తమద్రిశృంగప్రతిమం కిరీటినం |
స్పృశంతమాదిత్యమివాత్మతేజసా|
వనౌకసః ప్రేక్ష్య వివృద్ధమద్భుతం |
భయార్దితా దుద్రువిరే తతస్తతః ||087||

—♦ సర్గ 049 ♦—

తతో రామో మహాతేజా ధనురాదాయ వీర్యవాన్|
కిరీటినం మహాకాయం కుంభకర్ణం దదర్శ హ ||001||

తం దృష్ట్వా రాక్షసశ్రేష్ఠం పర్వతాకారదర్శనం|
క్రమమాణమివాకాశం పురా నారాయణం ప్రభుం ||002||

సతోయాంబుదసంకాశం కాంచనాంగదభూషణం|
దృష్ట్వా పునః ప్రదుద్రావ వానరాణాం మహాచమూః ||003||

విద్రుతాం వాహినీం దృష్ట్వా వర్ధమానం చ రాక్షసం|
సవిస్మయమిదం రామో విభీషణమువాచ హ ||004||

కోఽసౌ పర్వతసంకశః కిరీటీ హరిలోచనః|
లంకాయాం దృశ్యతే వీరః సవిద్యుదివ తోయదః ||005||

పృథివ్యాః కేతుభూతోఽసౌ మహానేకోఽత్ర దృశ్యతే|
యం దృష్ట్వా వానరాః సర్వే విద్రవంతి తతస్తతః ||006||

ఆచక్ష్వ మే మహాన్కోఽసౌ రక్షో వా యది వాసురః|
న మయైవంవిధం భూతం దృష్టపూర్వం కదాచన ||007||

స పృష్టో రాజపుత్రేణ రామేణాక్లిష్టకారిణా|
విభీషణో మహాప్రాజ్ఞః కాకుత్స్థమిదమబ్రవీత్ ||008||

యేన వైవస్వతో యుద్ధే వాసవశ్చ పరాజితః|
సైష విశ్రవసః పుత్రః కుంభకర్ణః ప్రతాపవాన్ ||009||

ఏతేన దేవా యుధి దానవాశ్చ |
యక్షా భుజంగాః పిశితాశనాశ్చ|
గంధర్వవిద్యాధరకింనరాశ్చ |
సహస్రశో రాఘవ సంప్రభగ్నాః ||010||

శూలపాణిం విరూపాక్షం కుంభకర్ణం మహాబలం|
హంతుం న శేకుస్త్రిదశాః కాలోఽయమితి మోహితాః ||011||

ప్రకృత్యా హ్యేష తేజస్వీ కుంభకర్ణో మహాబలః|
అన్యేషాం రాక్షసేంద్రాణాం వరదానకృతం బలం ||012||

ఏతేన జాతమాత్రేణ క్షుధార్తేన మహాత్మనా|
భక్షితాని సహస్రాణి సత్త్వానాం సుబహూన్యపి ||013||

తేషు సంభక్ష్యమాణేషు ప్రజా భయనిపీడితాః|
యాంతి స్మ శరణం శక్రం తమప్యర్థం న్యవేదయన్ ||014||

స కుంభకర్ణం కుపితో మహేంద్రో |
జఘాన వజ్రేణ శితేన వజ్రీ|
స శక్రవజ్రాభిహతో మహాత్మా |
చచాల కోపాచ్చ భృశం ననాద ||015||

తస్య నానద్యమానస్య కుంభకర్ణస్య ధీమతః|
శ్రుత్వా నినాదం విత్రస్తా భూయో భూమిర్వితత్రసే ||016||

తతః కోపాన్మహేంద్రస్య కుంభకర్ణో మహాబలః|
వికృష్యైరావతాద్దంతం జఘానోరసి వాసవం ||017||

కుంభకర్ణప్రహారార్తో విచచాల స వాసవః|
తతో విషేదుః సహసా దేవబ్రహ్మర్షిదానవాః ||018||

ప్రజాభిః సహ శక్రశ్చ యయౌ స్థానం స్వయంభువః|
కుంభకర్ణస్య దౌరాత్మ్యం శశంసుస్తే ప్రజాపతేః|
ప్రజానాం భక్షణం చాపి దేవానాం చాపి ధర్షణం ||019||

ఏవం ప్రజా యది త్వేష భక్షయిష్యతి నిత్యశః|
అచిరేణైవ కాలేన శూన్యో లోకో భవిష్యతి ||020||

వాసవస్య వచః శ్రుత్వా సర్వలోకపితామహః|
రక్షాంస్యావాహయామాస కుంభకర్ణం దదర్శ హ ||021||

కుంభకర్ణం సమీక్ష్యైవ వితత్రాస ప్రజాపతిః|
దృష్ట్వా నిశ్వస్య చైవేదం స్వయంభూరిదమబ్రవీత్ ||022||

ధ్రువం లోకవినాశాయ పౌరస్త్యేనాసి నిర్మితః|
తస్మాత్త్వమద్య ప్రభృతి మృతకల్పః శయిష్యసి|
బ్రహ్మశాపాభిభూతోఽథ నిపపాతాగ్రతః ప్రభోః ||023||

తతః పరమసంభ్రాంతో రావణో వాక్యమబ్రవీత్|
వివృద్ధః కాంచనో వృక్షః ఫలకాలే నికృత్యతే ||024||

న నప్తారం స్వకం న్యాయ్యం శప్తుమేవం ప్రజాపతే|
న మిథ్యావచనశ్చ త్వం స్వప్స్యత్యేష న సంశయః|
కాలస్తు క్రియతామస్య శయనే జాగరే తథా ||025||

రావణస్య వచః శ్రుత్వా స్వయంభూరిదమబ్రవీత్|
శయితా హ్యేష షణ్మాసానేకాహం జాగరిష్యతి ||026||

ఏకేనాహ్నా త్వసౌ వీరశ్చరన్భూమిం బుభుక్షితః|
వ్యాత్తాస్యో భక్షయేల్లోకాన్సంక్రుద్ధ ఇవ పావకః ||027||

సోఽసౌ వ్యసనమాపన్నః కుంభకర్ణమబోధయత్|
త్వత్పరాక్రమభీతశ్చ రాజా సంప్రతి రావణః ||028||

స ఏష నిర్గతో వీరః శిబిరాద్భీమవిక్రమః|
వానరాన్భృశసంక్రుద్ధో భక్షయన్పరిధావతి ||029||

కుంభకర్ణం సమీక్ష్యైవ హరయో విప్రదుద్రువుః|
కథమేనం రణే క్రుద్ధం వారయిష్యంతి వానరాః ||030||

ఉచ్యంతాం వానరాః సర్వే యంత్రమేతత్సముచ్ఛ్రితం|
ఇతి విజ్ఞాయ హరయో భవిష్యంతీహ నిర్భయాః ||031||

విభీషణవచః శ్రుత్వా హేతుమత్సుముఖోద్గతం|
ఉవాచ రాఘవో వాక్యం నీలం సేనాపతిం తదా ||032||

గచ్ఛ సైన్యాని సర్వాణి వ్యూహ్య తిష్ఠస్వ పావకే|
ద్వారాణ్యాదాయ లంకాయాశ్చర్యాశ్చాప్యథ సంక్రమాన్ ||033||

శైలశృంగాణి వృక్షాంశ్చ శిలాశ్చాప్యుపసంహరన్|
తిష్ఠంతు వానరాః సర్వే సాయుధాః శైలపాణయః ||034||

రాఘవేణ సమాదిష్టో నీలో హరిచమూపతిః|
శశాస వానరానీకం యథావత్కపికుంజరః ||035||

తతో గవాక్షః శరభో హనుమానంగదో నలః|
శైలశృంగాణి శైలాభా గృహీత్వా ద్వారమభ్యయుః ||036||

తతో హరీణాం తదనీకముగ్రం |
రరాజ శైలోద్యతవృక్షహస్తం|
గిరేః సమీపానుగతం యథైవ |
మహన్మహాంభోధరజాలముగ్రం ||037||

—♦ సర్గ 050 ♦—

స తు రాక్షసశార్దూలో నిద్రామదసమాకులః|
రాజమార్గం శ్రియా జుష్టం యయౌ విపులవిక్రమః ||001||

రాక్షసానాం సహస్రైశ్చ వృతః పరమదుర్జయః|
గృహేభ్యః పుష్పవర్షేణ కార్యమాణస్తదా యయౌ ||002||

స హేమజాలవితతం భానుభాస్వరదర్శనం|
దదర్శ విపులం రమ్యం రాక్షసేంద్రనివేశనం ||003||

స తత్తదా సూర్య ఇవాభ్రజాలం |
ప్రవిశ్య రక్షోఽధిపతేర్నివేశనం|
దదర్శ దూరేఽగ్రజమాసనస్థం |
స్వయంభువం శక్ర ఇవాసనస్థం ||004||

సోఽభిగమ్య గృహం భ్రాతుః కక్ష్యామభివిగాహ్య చ|
దదర్శోద్విగ్నమాసీనం విమానే పుష్పకే గురుం ||005||

అథ దృష్ట్వా దశగ్రీవః కుంభకర్ణముపస్థితం|
తూర్ణముత్థాయ సంహృష్టః సంనికర్షముపానయత్ ||006||

అథాసీనస్య పర్యంకే కుంభకర్ణో మహాబలః|
భ్రాతుర్వవందే చరణాం కిం కృత్యమితి చాబ్రవీత్|
ఉత్పత్య చైనం ముదితో రావణః పరిషస్వజే ||007||

స భ్రాత్రా సంపరిష్వక్తో యథావచ్చాభినందితః|
కుంభకర్ణః శుభం దివ్యం ప్రతిపేదే వరాసనం ||008||

స తదాసనమాశ్రిత్య కుంభకర్ణో మహాబలః|
సంరక్తనయనః కోపాద్రావణం వాక్యమబ్రవీత్ ||009||

కిమర్థమహమాదృత్య త్వయా రాజన్ప్రబోధితః|
శంస కస్మాద్భయం తేఽస్తి కోఽద్య ప్రేతో భవిష్యతి ||010||

భ్రాతరం రావణః క్రుద్ధం కుంభకర్ణమవస్థితం|
ఈషత్తు పరివృత్తాభ్యాం నేత్రాభ్యాం వాక్యమబ్రవీత్ ||011||

అద్య తే సుమహాన్కాలః శయానస్య మహాబల|
సుఖితస్త్వం న జానీషే మమ రామకృతం భయం ||012||

ఏష దాశరథీ రామః సుగ్రీవసహితో బలీ|
సముద్రం సబలస్తీర్త్వా మూలం నః పరికృంతతి ||013||

హంత పశ్యస్వ లంకాయా వనాన్యుపవనాని చ|
సేతునా సుఖమాగమ్య వానరైకార్ణవం కృతం ||014||

యే రాక్షసా ముఖ్యతమా హతాస్తే వానరైర్యుధి|
వానరాణాం క్షయం యుద్ధే న పశ్యామి కదాచన ||015||

సర్వక్షపితకోశం చ స త్వమభ్యవపద్య మాం|
త్రాయస్వేమాం పురీం లంకాం బాలవృద్ధావశేషితాం ||016||

భ్రాతురర్థే మహాబాహో కురు కర్మ సుదుష్కరం|
మయైవం నోక్తపూర్వో హి కశ్చిద్భ్రాతః పరంతప|
త్వయ్యస్తి మమ చ స్నేహః పరా సంభావనా చ మే ||017||

దేవాసురవిమర్దేషు బహుశో రాక్షసర్షభ|
త్వయా దేవాః ప్రతివ్యూహ్య నిర్జితాశ్చాసురా యుధి|
న హి తే సర్వభూతేషు దృశ్యతే సదృశో బలీ ||018||

కురుష్వ మే ప్రియహితమేతదుత్తమం |
యథాప్రియం ప్రియరణబాంధవప్రియ|
స్వతేజసా విధమ సపత్నవాహినీం |
శరద్ఘనం పవన ఇవోద్యతో మహాన్ ||019||

—♦ సర్గ 051 ♦—

తస్య రాక్షసరాజస్య నిశమ్య పరిదేవితం|
కుంభకర్ణో బభాషేఽథ వచనం ప్రజహాస చ ||001||

దృష్టో దోషో హి యోఽస్మాభిః పురా మంత్రవినిర్ణయే|
హితేష్వనభియుక్తేన సోఽయమాసాదితస్త్వయా ||002||

శీఘ్రం ఖల్వభ్యుపేతం త్వాం ఫలం పాపస్య కర్మణః|
నిరయేష్వేవ పతనం యథా దుష్కృతకర్మణః ||003||

ప్రథమం వై మహారాజ కృత్యమేతదచింతితం|
కేవలం వీర్యదర్పేణ నానుబంధో విచారితః ||004||

యః పశ్చాత్పూర్వకార్యాణి కుర్యాదైశ్వర్యమాస్థితః|
పూర్వం చోత్తరకార్యాణి న స వేద నయానయౌ ||005||

దేశకాలవిహీనాని కర్మాణి విపరీతవత్|
క్రియమాణాని దుష్యంతి హవీంష్యప్రయతేష్వివ ||006||

త్రయాణాం పంచధా యోగం కర్మణాం యః ప్రపశ్యతి|
సచివైః సమయం కృత్వా స సభ్యే వర్తతే పథి ||007||

యథాగమం చ యో రాజా సమయం విచికీర్షతి|
బుధ్యతే సచివాన్బుద్ధ్యా సుహృదశ్చానుపశ్యతి ||008||

ధర్మమర్థం చ కామం చ సర్వాన్వా రక్షసాం పతే|
భజతే పురుషః కాలే త్రీణి ద్వంద్వాని వా పునః ||009||

త్రిషు చైతేషు యచ్ఛ్రేష్ఠం శ్రుత్వా తన్నావబుధ్యతే|
రాజా వా రాజమాత్రో వా వ్యర్థం తస్య బహుశ్రుతం ||010||

ఉపప్రదానం సాంత్వం వా భేదం కాలే చ విక్రమం|
యోగం చ రక్షసాం శ్రేష్ఠ తావుభౌ చ నయానయౌ ||011||

కాలే ధర్మార్థకామాన్యః సంమంత్ర్య సచివైః సహ|
నిషేవేతాత్మవాల్లోకే న స వ్యసనమాప్నుయాత్ ||012||

హితానుబంధమాలోక్య కార్యాకార్యమిహాత్మనః|
రాజా సహార్థతత్త్వజ్ఞైః సచివైః సహ జీవతి ||013||

అనభిజ్ఞాయ శాస్త్రార్థాన్పురుషాః పశుబుద్ధయః|
ప్రాగల్భ్యాద్వక్తుమిచ్ఛంతి మంత్రేష్వభ్యంతరీకృతాః ||014||

అశాస్త్రవిదుషాం తేషాం న కార్యమహితం వచః|
అర్థశాస్త్రానభిజ్ఞానాం విపులాం శ్రియమిచ్ఛతాం ||015||

అహితం చ హితాకారం ధార్ష్ట్యాజ్జల్పంతి యే నరాః|
అవేక్ష్య మంత్రబాహ్యాస్తే కర్తవ్యాః కృత్యదూషణాః ||016||

వినాశయంతో భర్తారం సహితాః శత్రుభిర్బుధైః|
విపరీతాని కృత్యాని కారయంతీహ మంత్రిణః ||017||

తాన్భర్తా మిత్రసంకాశానమిత్రాన్మంత్రనిర్ణయే|
వ్యవహారేణ జానీయాత్సచివానుపసంహితాన్ ||018||

చపలస్యేహ కృత్యాని సహసానుప్రధావతః|
ఛిద్రమన్యే ప్రపద్యంతే క్రౌంచస్య ఖమివ ద్విజాః ||019||

యో హి శత్రుమవజ్ఞాయ నాత్మానమభిరక్షతి|
అవాప్నోతి హి సోఽనర్థాన్స్థానాచ్చ వ్యవరోప్యతే ||020||

తత్తు శ్రుత్వా దశగ్రీవః కుంభకర్ణస్య భాషితం|
భ్రుకుటిం చైవ సంచక్రే క్రుద్ధశ్చైనమువాచ హ ||021||

మాన్యో గురురివాచార్యః కిం మాం త్వమనుశాసతి|
కిమేవం వాక్శ్రమం కృత్వా కాలే యుక్తం విధీయతాం ||022||

విభ్రమాచ్చిత్తమోహాద్వా బలవీర్యాశ్రయేణ వా|
నాభిపన్నమిదానీం యద్వ్యర్థాస్తస్య పునః కృథాః ||023||

అస్మిన్కాలే తు యద్యుక్తం తదిదానీం విధీయతాం|
మమాపనయజం దోషం విక్రమేణ సమీకురు ||024||

యది ఖల్వస్తి మే స్నేహో భ్రాతృత్వం వావగచ్ఛసి|
యది వా కార్యమేతత్తే హృది కార్యతమం మతం ||025||

స సుహృద్యో విపన్నార్థం దీనమభ్యవపద్యతే|
స బంధుర్యోఽపనీతేషు సాహాయ్యాయోపకల్పతే ||026||

తమథైవం బ్రువాణం తు వచనం ధీరదారుణం|
రుష్టోఽయమితి విజ్ఞాయ శనైః శ్లక్ష్ణమువాచ హ ||027||

అతీవ హి సమాలక్ష్య భ్రాతరం క్షుభితేంద్రియం|
కుంభకర్ణః శనైర్వాక్యం బభాషే పరిసాంత్వయన్ ||028||

అలం రాక్షసరాజేంద్ర సంతాపముపపద్య తే|
రోషం చ సంపరిత్యజ్య స్వస్థో భవితుమర్హసి ||029||

నైతన్మనసి కర్తవ్యం మయి జీవతి పార్థివ|
తమహం నాశయిష్యామి యత్కృతే పరితప్యసే ||030||

అవశ్యం తు హితం వాచ్యం సర్వావస్థం మయా తవ|
బంధుభావాదభిహితం భ్రాతృస్నేహాచ్చ పార్థివ ||031||

సదృశం యత్తు కాలేఽస్మిన్కర్తుం స్నిగ్ధేన బంధునా|
శత్రూణాం కదనం పశ్య క్రియమాణం మయా రణే ||032||

అద్య పశ్య మహాబాహో మయా సమరమూర్ధని|
హతే రామే సహ భ్రాత్రా ద్రవంతీం హరివాహినీం ||033||

అద్య రామస్య తద్దృష్ట్వా మయానీతం రణాచ్ఛిరః|
సుఖీభవ మహాబాహో సీతా భవతు దుఃఖితా ||034||

అద్య రామస్య పశ్యంతు నిధనం సుమహత్ప్రియం|
లంకాయాం రాక్షసాః సర్వే యే తే నిహతబాంధవాః ||035||

అద్య శోకపరీతానాం స్వబంధువధకారణాత్|
శత్రోర్యుధి వినాశేన కరోమ్యస్రప్రమార్జనం ||036||

అద్య పర్వతసంకాశం ససూర్యమివ తోయదం|
వికీర్ణం పశ్య సమరే సుగ్రీవం ప్లవగేశ్వరం ||037||

న పరః ప్రేషణీయస్తే యుద్ధాయాతుల విక్రమ|
అహముత్సాదయిష్యామి శత్రూంస్తవ మహాబల ||038||

యది శక్రో యది యమో యది పావకమారుతౌ|
తానహం యోధయిష్యామి కుబేర వరుణావపి ||039||

గిరిమాత్రశరీరస్య శితశూలధరస్య మే|
నర్దతస్తీక్ష్ణదంష్ట్రస్య బిభీయాచ్చ పురందరః ||040||

అథ వా త్యక్తశస్త్రస్య మృద్గతస్తరసా రిపూన్|
న మే ప్రతిముఖే కశ్చిచ్ఛక్తః స్థాతుం జిజీవిషుః ||041||

నైవ శక్త్యా న గదయా నాసినా న శితైః శరైః|
హస్తాభ్యామేవ సంరబ్ధో హనిష్యామ్యపి వజ్రిణం ||042||

యది మే ముష్టివేగం స రాఘవోఽద్య సహిష్యతి|
తతః పాస్యంతి బాణౌఘా రుధిరం రాఘవస్య తే ||043||

చింతయా బాధ్యసే రాజన్కిమర్థం మయి తిష్ఠతి|
సోఽహం శత్రువినాశాయ తవ నిర్యాతుముద్యతః ||044||

ముంచ రామాద్భయం రాజన్హనిష్యామీహ సంయుగే|
రాఘవం లక్ష్మణం చైవ సుగ్రీవం చ మహాబలం|
అసాధారణమిచ్ఛామి తవ దాతుం మహద్యశః ||045||

వధేన తే దాశరథేః సుఖావహం |
సుఖం సమాహర్తుమహం వ్రజామి|
నిహత్య రామం సహలక్ష్మణేన |
ఖాదామి సర్వాన్హరియూథముఖ్యాన్ ||046||

రమస్వ కామం పిబ చాగ్ర్యవారుణీం |
కురుష్వ కృత్యాని వినీయతాం జ్వరః|
మయాద్య రామే గమితే యమక్షయం |
చిరాయ సీతా వశగా భవిష్యతి ||047||

—♦ సర్గ 052 ♦—

తదుక్తమతికాయస్య బలినో బాహుశాలినః|
కుంభకర్ణస్య వచనం శ్రుత్వోవాచ మహోదరః ||001||

కుంభకర్ణకులే జాతో ధృష్టః ప్రాకృతదర్శనః|
అవలిప్తో న శక్నోషి కృత్యం సర్వత్ర వేదితుం ||002||

న హి రాజా న జానీతే కుంభకర్ణ నయానయౌ|
త్వం తు కైశోరకాద్ధృష్టః కేవలం వక్తుమిచ్ఛసి ||003||

స్థానం వృద్ధిం చ హానిం చ దేశకాలవిభాగవిత్|
ఆత్మనశ్చ పరేషాం చ బుధ్యతే రాక్షసర్షభ ||004||

యత్తు శక్యం బలవతా కర్తుం ప్రాకృతబుద్ధినా|
అనుపాసితవృద్ధేన కః కుర్యాత్తాదృశం బుధః ||005||

యాంస్తు ధర్మార్థకామాంస్త్వం బ్రవీషి పృథగాశ్రయాన్|
అనుబోద్ధుం స్వభావేన న హి లక్షణమస్తి తే ||006||

కర్మ చైవ హి సర్వేషాం కారణానాం ప్రయోజనం|
శ్రేయః పాపీయసాం చాత్ర ఫలం భవతి కర్మణాం ||007||

నిఃశ్రేయస ఫలావేవ ధర్మార్థావితరావపి|
అధర్మానర్థయోః ప్రాప్తిః ఫలం చ ప్రత్యవాయికం ||008||

ఐహలౌకికపారత్ర్యం కర్మ పుంభిర్నిషేవ్యతే|
కర్మాణ్యపి తు కల్ప్యాని లభతే కామమాస్థితః ||009||

తత్ర క్లప్తమిదం రాజ్ఞా హృది కార్యం మతం చ నః|
శత్రౌ హి సాహసం యత్స్యాత్కిమివాత్రాపనీయతే ||010||

ఏకస్యైవాభియానే తు హేతుర్యః ప్రకృతస్త్వయా|
తత్రాప్యనుపపన్నం తే వక్ష్యామి యదసాధు చ ||011||

యేన పూర్వం జనస్థానే బహవోఽతిబలా హతాః|
రాక్షసా రాఘవం తం త్వం కథమేకో జయిష్యసి ||012||

యే పురా నిర్జితాస్తేన జనస్థానే మహౌజసః|
రాక్షసాంస్తాన్పురే సర్వాన్భీతానద్యాపి పశ్యసి ||013||

తం సింహమివ సంక్రుద్ధం రామం దశరథాత్మజం|
సర్పం సుప్తమివాబుద్ధ్వా ప్రబోధయితుమిచ్ఛసి ||014||

జ్వలంతం తేజసా నిత్యం క్రోధేన చ దురాసదం|
కస్తం మృత్యుమివాసహ్యమాసాదయితుమర్హతి ||015||

సంశయస్థమిదం సర్వం శత్రోః ప్రతిసమాసనే|
ఏకస్య గమనం తత్ర న హి మే రోచతే తవ ||016||

హీనార్థస్తు సమృద్ధార్థం కో రిపుం ప్రాకృతో యథా|
నిశ్చితం జీవితత్యాగే వశమానేతుమిచ్ఛతి ||017||

యస్య నాస్తి మనుష్యేషు సదృశో రాక్షసోత్తమ|
కథమాశంససే యోద్ధుం తుల్యేనేంద్రవివస్వతోః ||018||

ఏవముక్త్వా తు సంరబ్ధం కుంభకర్ణం మహోదరః|
ఉవాచ రక్షసాం మధ్యే రావణో లోకరావణం ||019||

లబ్ధ్వా పునస్తాం వైదేహీం కిమర్థం త్వం ప్రజల్పసి|
యదేచ్ఛసి తదా సీతా వశగా తే భవిష్యతి ||020||

దృష్టః కశ్చిదుపాయో మే సీతోపస్థానకారకః|
రుచితశ్చేత్స్వయా బుద్ధ్యా రాక్షసేశ్వర తం శృణు ||021||

అహం ద్విజిహ్వః సంహ్రాదీ కుంభకర్ణో వితర్దనః|
పంచరామవధాయైతే నిర్యాంతీత్యవఘోషయ ||022||

తతో గత్వా వయం యుద్ధం దాస్యామస్తస్య యత్నతః|
జేష్యామో యది తే శత్రూన్నోపాయైః కృత్యమస్తి నః ||023||

అథ జీవతి నః శత్రుర్వయం చ కృతసంయుగాః|
తతః సమభిపత్స్యామో మనసా యత్సమీక్షితుం ||024||

వయం యుద్ధాదిహైష్యామో రుధిరేణ సముక్షితాః|
విదార్య స్వతనుం బాణై రామనామాంకితైః శితైః ||025||

భక్షితో రాఘవోఽస్మాభిర్లక్ష్మణశ్చేతి వాదినః|
తవ పాదౌ గ్రహీష్యామస్త్వం నః కామ ప్రపూరయ ||026||

తతోఽవఘోషయ పురే గజస్కంధేన పార్థివ|
హతో రామః సహ భ్రాత్రా ససైన్య ఇతి సర్వతః ||027||

ప్రీతో నామ తతో భూత్వా భృత్యానాం త్వమరిందమ|
భోగాంశ్చ పరివారాంశ్చ కామాంశ్చ వసుదాపయ ||028||

తతో మాల్యాని వాసాంసి వీరాణామనులేపనం|
పేయం చ బహు యోధేభ్యః స్వయం చ ముదితః పిబ ||029||

తతోఽస్మిన్బహులీభూతే కౌలీనే సర్వతో గతే|
ప్రవిశ్యాశ్వాస్య చాపి త్వం సీతాం రహసి సాంత్వయ|
ధనధాన్యైశ్చ కామైశ్చ రత్నైశ్చైనాం ప్రలోభయ ||030||

అనయోపధయా రాజన్భయశోకానుబంధయా|
అకామా త్వద్వశం సీతా నష్టనాథా గమిష్యతి ||031||

రంజనీయం హి భర్తారం వినష్టమవగమ్య సా|
నైరాశ్యాత్స్త్రీలఘుత్వాచ్చ త్వద్వశం ప్రతిపత్స్యతే ||032||

సా పురా సుఖసంవృద్ధా సుఖార్హా దుఃఖకర్షితా|
త్వయ్యధీనః సుఖం జ్ఞాత్వా సర్వథోపగమిష్యతి ||033||

ఏతత్సునీతం మమ దర్శనేన |
రామం హి దృష్ట్వైవ భవేదనర్థః|
ఇహైవ తే సేత్స్యతి మోత్సుకో భూ |
ర్మహానయుద్ధేన సుఖస్య లాభః ||034||

అనష్టసైన్యో హ్యనవాప్తసంశయో |
రిపూనయుద్ధేన జయంజనాధిప|
యశశ్చ పుణ్యం చ మహన్మహీపతే |
శ్రియం చ కీర్తిం చ చిరం సమశ్నుతే ||035||

—♦ సర్గ 053 ♦—

స తథోక్తస్తు నిర్భర్త్స్య కుంభకర్ణో మహోదరం|
అబ్రవీద్రాక్షసశ్రేష్ఠం భ్రాతరం రావణం తతః ||001||

సోఽహం తవ భయం ఘోరం వధాత్తస్య దురాత్మనః|
రామస్యాద్య ప్రమార్జామి నిర్వైరస్త్వం సుఖీభవ ||002||

గర్జంతి న వృథా శూర నిర్జలా ఇవ తోయదాః|
పశ్య సంపాద్యమానం తు గర్జితం యుధి కర్మణా ||003||

న మర్షయతి చాత్మానం సంభావయతి నాత్మనా|
అదర్శయిత్వా శూరాస్తు కర్మ కుర్వంతి దుష్కరం ||004||

విక్లవానామబుద్ధీనాం రాజ్ఞాం పండితమానినాం|
శృణ్వతామాదిత ఇదం త్వద్విధానాం మహోదర ||005||

యుద్ధే కాపురుషైర్నిత్యం భవద్భిః ప్రియవాదిభిః|
రాజానమనుగచ్ఛద్భిః కృత్యమేతద్వినాశితం ||006||

రాజశేషా కృతా లంకా క్షీణః కోశో బలం హతం|
రాజానమిమమాసాద్య సుహృచ్చిహ్నామమిత్రకం ||007||

ఏష నిర్యామ్యహం యుద్ధముద్యతః శత్రునిర్జయే|
దుర్నయం భవతామద్య సమీకర్తుం మహాహవే ||008||

ఏవముక్తవతో వాక్యం కుంభకర్ణస్య ధీమతః|
ప్రత్యువాచ తతో వాక్యం ప్రహసన్రాక్షసాధిపః ||009||

మహోదరోఽయం రామాత్తు పరిత్రస్తో న సంశయః|
న హి రోచయతే తాత యుద్ధం యుద్ధవిశారద ||010||

కశ్చిన్మే త్వత్సమో నాస్తి సౌహృదేన బలేన చ|
గచ్ఛ శత్రువధాయ త్వం కుంభకర్ణజయాయ చ ||011||

ఆదదే నిశితం శూలం వేగాచ్ఛత్రునిబర్హణః|
సర్వకాలాయసం దీప్తం తప్తకాంచనభూషణం ||012||

ఇంద్రాశనిసమం భీమం వజ్రప్రతిమగౌరవం|
దేవదానవగంధర్వయక్షకింనరసూదనం ||013||

రక్తమాల్య మహాదామ స్వతశ్చోద్గతపావకం|
ఆదాయ నిశితం శూలం శత్రుశోణితరంజితం|
కుంభకర్ణో మహాతేజా రావణం వాక్యమబ్రవీత్ ||014||

గమిష్యామ్యహమేకాకీ తిష్ఠత్విహ బలం మహత్|
అద్య తాన్క్షుధితః క్రుద్ధో భక్షయిష్యామి వానరాన్ ||015||

కుంభకర్ణవచః శ్రుత్వా రావణో వాక్యమబ్రవీత్|
సైన్యైః పరివృతో గచ్ఛ శూలముద్గలపాణిభిః ||016||

వానరా హి మహాత్మానః శీఘ్రాశ్చ వ్యవసాయినః|
ఏకాకినం ప్రమత్తం వా నయేయుర్దశనైః క్షయం ||017||

తస్మాత్పరమదుర్ధర్షైః సైన్యైః పరివృతో వ్రజ|
రక్షసామహితం సర్వం శత్రుపక్షం నిసూదయ ||018||

అథాసనాత్సముత్పత్య స్రజం మణికృతాంతరాం|
ఆబబంధ మహాతేజాః కుంభకర్ణస్య రావణః ||019||

అంగదానంగులీవేష్టాన్వరాణ్యాభరణాని చ|
హారం చ శశిసంకాశమాబబంధ మహాత్మనః ||020||

దివ్యాని చ సుగంధీని మాల్యదామాని రావణః|
శ్రోత్రే చాసజ్జయామాస శ్రీమతీ చాస్య కుండలే ||021||

కాంచనాంగదకేయూరో నిష్కాభరణభూషితః|
కుంభకర్ణో బృహత్కర్ణః సుహుతోఽగ్నిరివాబభౌ ||022||

శ్రోణీసూత్రేణ మహతా మేచకేన విరాజితః|
అమృతోత్పాదనే నద్ధో భుజంగేనేవ మందరః ||023||

స కాంచనం భారసహం నివాతం |
విద్యుత్ప్రభం దీప్తమివాత్మభాసా|
ఆబధ్యమానః కవచం రరాజ |
సంధ్యాభ్రసంవీత ఇవాద్రిరాజః ||024||

సర్వాభరణనద్ధాంగః శూలపాణిః స రాక్షసః|
త్రివిక్రమకృతోత్సాహో నారాయణ ఇవాబభౌ ||025||

భ్రాతరం సంపరిష్వజ్య కృత్వా చాపి ప్రదక్షిణం|
ప్రణమ్య శిరసా తస్మై సంప్రతస్థే మహాబలిః|
తమాశీర్భిః ప్రశస్తాభిః ప్రేషయామాస రావణః ||026||

శంఖదుందుభినిర్ఘోషైః సైన్యైశ్చాపి వరాయుధైః|
తం గజైశ్చ తురంగైశ్చ స్యందనైశ్చాంబుదస్వనైః|
అనుజగ్ముర్మహాత్మానం రథినో రథినాం వరం ||027||

సర్పైరుష్ట్రైః ఖరైరశ్వైః సింహద్విపమృగద్విజైః|
అనుజగ్ముశ్చ తం ఘోరం కుంభకర్ణం మహాబలం ||028||

స పుష్పవర్షైరవకీర్యమాణో |
ధృతాతపత్రః శితశూలపాణిః|
మదోత్కటః శోణితగంధమత్తో |
వినిర్యయౌ దానవదేవశత్రుః ||029||

పదాతయశ బహవో మహానాదా మహాబలాః|
అన్వయూ రాక్షసా భీమా భీమాక్షాః శస్త్రపాణయః ||030||

రక్తాక్షాః సుమహాకాయా నీలాంజనచయోపమాః|
శూలానుద్యమ్య ఖడ్గాంశ్చ నిశితాంశ్చ పరశ్వధాన్ ||031||

బహువ్యామాంశ్చ విపులాన్క్షేపణీయాందురాసదాన్|
తాలస్కంధాంశ్చ విపులాన్క్షేపణీయాందురాసదాన్ ||032||

అథాన్యద్వపురాదాయ దారుణం లోమహర్షణం|
నిష్పపాత మహాతేజాః కుంభకర్ణో మహాబలః ||033||

ధనుఃశతపరీణాహః స షట్శతసముచ్ఛ్రితః|
రౌద్రః శకటచక్రాక్షో మహాపర్వతసంనిభః ||034||

సంనిపత్య చ రక్షాంసి దగ్ధశైలోపమో మహాన్|
కుంభకర్ణో మహావక్త్రః ప్రహసన్నిదమబ్రవీత్ ||035||

అద్య వానరముఖ్యానాం తాని యూథాని భాగశః|
నిర్దహిష్యామి సంక్రుద్ధః శలభానివ పావకః ||036||

నాపరాధ్యంతి మే కామం వానరా వనచారిణః|
జాతిరస్మద్విధానాం సా పురోద్యానవిభూషణం ||037||

పురరోధస్య మూలం తు రాఘవః సహలక్ష్మణః|
హతే తస్మిన్హతం సర్వం తం వధిష్యామి సంయుగే ||038||

ఏవం తస్య బ్రువాణస్య కుంభకర్ణస్య రాక్షసాః|
నాదం చక్రుర్మహాఘోరం కంపయంత ఇవార్ణవం ||039||

తస్య నిష్పతతస్తూర్ణం కుంభకర్ణస్య ధీమతః|
బభూవుర్ఘోరరూపాణి నిమిత్తాని సమంతతః ||040||

ఉల్కాశనియుతా మేఘా వినేదుశ్చ సుదారుణాః|
ససాగరవనా చైవ వసుధా సమకంపత ||041||

ఘోరరూపాః శివా నేదుః సజ్వాలకవలైర్ముఖైః|
మండలాన్యపసవ్యాని బబంధుశ్చ విహంగమాః ||042||

నిష్పపాత చ గృధ్రేఽస్య శూలే వై పథి గచ్ఛతః|
ప్రాస్ఫురన్నయనం చాస్య సవ్యో బాహురకంపత ||043||

నిష్పపాత తదా చోల్కా జ్వలంతీ భీమనిస్వనా|
ఆదిత్యో నిష్ప్రభశ్చాసీన్న ప్రవాతి సుఖోఽనిలః ||044||

అచింతయన్మహోత్పాతానుత్థితాఁల్లోమహర్షణాన్|
నిర్యయౌ కుంభకర్ణస్తు కృతాంతబలచోదితః ||045||

స లంఘయిత్వా ప్రాకారం పద్భ్యాం పర్వతసంనిభః|
దదర్శాభ్రఘనప్రఖ్యం వానరానీకమద్భుతం ||046||

తే దృష్ట్వా రాక్షసశ్రేష్ఠం వానరాః పర్వతోపమం|
వాయునున్నా ఇవ ఘనా యయుః సర్వా దిశస్తదా ||047||

తద్వానరానీకమతిప్రచండం |
దిశో ద్రవద్భిన్నమివాభ్రజాలం|
స కుంభకర్ణః సమవేక్ష్య హర్షా |
న్ననాద భూయో ఘనవద్ఘనాభః ||048||

తే తస్య ఘోరం నినదం నిశమ్య |
యథా నినాదం దివి వారిదస్య|
పేతుర్ధరణ్యాం బహవః ప్లవంగా |
నికృత్తమూలా ఇవ సాలవృక్షాః ||049||

విపులపరిఘవాన్స కుంభకర్ణో |
రిపునిధనాయ వినిఃసృతో మహాత్మా|
కపి గణభయమాదదత్సుభీమం |
ప్రభురివ కింకరదండవాన్యుగాంతే ||050||

—♦ సర్గ 054 ♦—

స ననాద మహానాదం సముద్రమభినాదయన్|
జనయన్నివ నిర్ఘాతాన్విధమన్నివ పర్వతాన్ ||001||

తమవధ్యం మఘవతా యమేన వరుణేన చ|
ప్రేక్ష్య భీమాక్షమాయాంతం వానరా విప్రదుద్రువుః ||002||

తాంస్తు విద్రవతో దృష్ట్వా వాలిపుత్రోఽఙ్గదోఽబ్రవీత్|
నలం నీలం గవాక్షం చ కుముదం చ మహాబలం ||003||

ఆత్మానమత్ర విస్మృత్య వీర్యాణ్యభిజనాని చ|
క్వ గచ్ఛత భయత్రస్తాః ప్రాకృతా హరయో యథా ||004||

సాధు సౌమ్యా నివర్తధ్వం కిం ప్రాణాన్పరిరక్షథ|
నాలం యుద్ధాయ వై రక్షో మహతీయం విభీషికాః ||005||

మహతీముత్థితామేనాం రాక్షసానాం విభీషికాం|
విక్రమాద్విధమిష్యామో నివర్తధ్వం ప్లవంగమాః ||006||

కృచ్ఛ్రేణ తు సమాశ్వాస్య సంగమ్య చ తతస్తతః|
వృక్షాద్రిహస్తా హరయః సంప్రతస్థూ రణాజిరం ||007||

తే నివృత్య తు సంక్రుద్ధాః కుంభకర్ణం వనౌకసః|
నిజఘ్నుః పరమక్రుద్ధాః సమదా ఇవ కుంజరాః|

ప్రాంశుభిర్గిరిశృంగైశ్చ శిలాభిశ్చ మహాబలాః ||008||

పాదపైః పుష్పితాగ్రైశ్చ హన్యమానో న కంపతే|
తస్య గాత్రేషు పతితా భిద్యంతే శతశః శిలాః|
పాదపాః పుష్పితాగ్రాశ్చ భగ్నాః పేతుర్మహీతలే ||009||

సోఽపి సైన్యాని సంక్రుద్ధో వానరాణాం మహౌజసాం|
మమంథ పరమాయత్తో వనాన్యగ్నిరివోత్థితః ||010||

లోహితార్ద్రాస్తు బహవః శేరతే వానరర్షభాః|
నిరస్తాః పతితా భూమౌ తామ్రపుష్పా ఇవ ద్రుమాః ||011||

లంఘయంతః ప్రధావంతో వానరా నావలోకయన్|
కేచిత్సముద్రే పతితాః కేచిద్గగనమాశ్రితాః ||012||

వధ్యమానాస్తు తే వీరా రాక్షసేన బలీయసా|
సాగరం యేన తే తీర్ణాః పథా తేనైవ దుద్రువుః ||013||

తే స్థలాని తథా నిమ్నం విషణ్ణవదనా భయాత్|
ఋక్షా వృక్షాన్సమారూఢాః కేచిత్పర్వతమాశ్రితాః ||014||

మమజ్జురర్ణవే కేచిద్గుహాః కేచిత్సమాశ్రితాః|
నిషేదుః ప్లవగాః కేచిత్కేచిన్నైవావతస్థిరే ||015||

తాన్సమీక్ష్యాంగదో భంగాన్వానరానిదమబ్రవీత్|
అవతిష్ఠత యుధ్యామో నివర్తధ్వం ప్లవంగమాః ||016||

భగ్నానాం వో న పశ్యామి పరిగమ్య మహీమిమాం|
స్థానం సర్వే నివర్తధ్వం కిం ప్రాణాన్పరిరక్షథ ||017||

నిరాయుధానాం ద్రవతామసంగగతిపౌరుషాః|
దారా హ్యపహసిష్యంతి స వై ఘాతస్తు జీవితాం ||018||

కులేషు జాతాః సర్వే స్మ విస్తీర్ణేషు మహత్సు చ|
అనార్యాః ఖలు యద్భీతాస్త్యక్త్వా వీర్యం ప్రధావత ||019||

వికత్థనాని వో యాని యదా వై జనసంసది|
తాని వః క్వ చ యతాని సోదగ్రాణి మహాంతి చ ||020||

భీరుప్రవాదాః శ్రూయంతే యస్తు జీవతి ధిక్కృతః|
మార్గః సత్పురుషైర్జుష్టః సేవ్యతాం త్యజ్యతాం భయం ||021||

శయామహే వా నిహతాః పృథివ్యామల్పజీవితాః|
దుష్ప్రాపం బ్రహ్మలోకం వా ప్రాప్నుమో యుధి సూదితాః|
సంప్రాప్నుయామః కీర్తిం వా నిహత్య శత్రుమాహవే ||022||

న కుంభకర్ణః కాకుత్స్థం దృష్ట్వా జీవన్గమిష్యతి|
దీప్యమానమివాసాద్య పతంగో జ్వలనం యథా ||023||

పలాయనేన చోద్దిష్టాః ప్రాణాన్రక్షామహే వయం|
ఏకేన బహవో భగ్నా యశో నాశం గమిష్యతి ||024||

ఏవం బ్రువాణం తం శూరమంగదం కనకాంగదం|
ద్రవమాణాస్తతో వాక్యమూచుః శూరవిగర్హితం ||025||

కృతం నః కదనం ఘోరం కుంభకర్ణేన రక్షసా|
న స్థానకాలో గచ్ఛామో దయితం జీవితం హి నః ||026||

ఏతావదుక్త్వా వచనం సర్వే తే భేజిరే దిశః|
భీమం భీమాక్షమాయాంతం దృష్ట్వా వానరయూథపాః ||027||

ద్రవమాణాస్తు తే వీరా అంగదేన వలీముఖాః|
సాంత్వైశ్చ బహుమానైశ్చ తతః సర్వే నివర్తితాః ||028||

ఋషభశరభమైందధూమ్రనీలాః |
కుముదసుషేణగవాక్షరంభతారాః|
ద్వివిదపనసవాయుపుత్రముఖ్యా |
స్త్వరితతరాభిముఖం రణం ప్రయాతాః ||029||

—♦ సర్గ 055 ♦—

తే నివృత్తా మహాకాయాః శ్రుత్వాంగదవచస్తదా|
నైష్ఠికీం బుద్ధిమాస్థాయ సర్వే సంగ్రామకాంక్షిణః ||001||

సముదీరితవీర్యాస్తే సమారోపితవిక్రమాః|
పర్యవస్థాపితా వాక్యైరంగదేన వలీముఖాః ||002||

ప్రయాతాశ్చ గతా హర్షం మరణే కృతనిశ్చయాః|
చక్రుః సుతుములం యుద్ధం వానరాస్త్యక్తజీవితాః ||003||

అథ వృక్షాన్మహాకాయాః సానూని సుమహాంతి చ|
వానరాస్తూర్ణముద్యమ్య కుంభకర్ణమభిద్రవన్ ||004||

స కుంభకర్ణః సంక్రుద్ధో గదాముద్యమ్య వీర్యవాన్|
అర్దయన్సుమహాకాయః సమంతాద్వ్యాక్షిపద్రిపూన్ ||005||

శతాని సప్త చాష్టౌ చ సహస్రాణి చ వానరాః|
ప్రకీర్ణాః శేరతే భూమౌ కుంభకర్ణేన పోథితాః ||006||

షోడశాష్టౌ చ దశ చ వింశత్త్రింశత్తథైవ చ|
పరిక్షిప్య చ బాహుభ్యాం ఖాదన్విపరిధావతి|
భక్షయన్భృశసంక్రుద్ధో గరుడః పన్నగానివ ||007||

హనూమాఞ్శైలశృంగాణి వృక్షాంశ్చ వివిధాన్బహూన్|
వవర్ష కుంభకర్ణస్య శిరస్యంబరమాస్థితః ||008||

తాని పర్వతశృంగాణి శూలేన తు బిభేద హ|
బభంజ వృక్షవర్షం చ కుంభకర్ణో మహాబలః ||009||

తతో హరీణాం తదనీకముగ్రం |
దుద్రావ శూలం నిశితం ప్రగృహ్య|
తస్థౌ తతోఽస్యాపతతః పురస్తా |
న్మహీధరాగ్రం హనుమాన్ప్రగృహ్య ||010||

స కుంభకర్ణం కుపితో జఘాన |
వేగేన శైలోత్తమభీమకాయం|
స చుక్షుభే తేన తదాభిభూతో |
మేదార్ద్రగాత్రో రుధిరావసిక్తః ||011||

స శూలమావిధ్య తడిత్ప్రకాశం |
గిరిం యథా ప్రజ్వలితాగ్రశృంగం|

బాహ్వంతరే మారుతిమాజఘాన |
గుహోఽచలం క్రౌంచమివోగ్రశక్త్యా ||012||

స శూలనిర్భిన్న మహాభుజాంతరః |
ప్రవిహ్వలః శోణితముద్వమన్ముఖాత్|
ననాద భీమం హనుమాన్మహాహవే |
యుగాంతమేఘస్తనితస్వనోపమం ||013||

తతో వినేదుః సహసా ప్రహృష్టా |
రక్షోగణాస్తం వ్యథితం సమీక్ష్య|
ప్లవంగమాస్తు వ్యథితా భయార్తాః |
ప్రదుద్రువుః సంయతి కుంభకర్ణాత్ ||014||

నీలశ్చిక్షేప శైలాగ్రం కుంభకర్ణాయ ధీమతే|
తమాపతంతం సంప్రేక్ష్య ముష్టినాభిజఘాన హ ||015||

ముష్టిప్రహారాభిహతం తచ్ఛైలాగ్రం వ్యశీర్యత|
సవిస్ఫులింగం సజ్వాలం నిపపాత మహీతలే ||016||

ఋషభః శరభో నీలో గవాక్షో గంధమాదనః|
పంచవానరశార్దూలాః కుంభకర్ణముపాద్రవన్ ||017||

శైలైర్వృక్షైస్తలైః పాదైర్ముష్టిభిశ్చ మహాబలాః|
కుంభకర్ణం మహాకాయం సర్వతోఽభినిజఘ్నిరే ||018||

స్పర్శానివ ప్రహారాంస్తాన్వేదయానో న వివ్యథే|
ఋషభం తు మహావేగం బాహుభ్యాం పరిషస్వజే ||019||

కుంభకర్ణభుజాభ్యాం తు పీడితో వానరర్షభః|
నిపపాతర్షభో భీమః ప్రముఖాగతశోణితః ||020||

ముష్టినా శరభం హత్వా జానునా నీలమాహవే|
ఆజఘాన గవాక్షం చ తలేనేంద్రరిపుస్తదా ||021||

దత్తప్రహరవ్యథితా ముముహుః శోణితోక్షితాః|
నిపేతుస్తే తు మేదిన్యాం నికృత్తా ఇవ కింశుకాః ||022||

తేషు వానరముఖ్యేషు పతితేషు మహాత్మసు|
వానరాణాం సహస్రాణి కుంభకర్ణం ప్రదుద్రువుః ||023||

తం శైలమివ శైలాభాః సర్వే తు ప్లవగర్షభాః|
సమారుహ్య సముత్పత్య దదంశుశ్చ మహాబలాః ||024||

తం నఖైర్దశనైశ్చాపి ముష్టిభిర్జానుభిస్తథా|
కుంభకర్ణం మహాకాయం తే జఘ్నుః ప్లవగర్షభాః ||025||

స వానరసహస్రైస్తైరాచితః పర్వతోపమః|
రరాజ రాక్షసవ్యాఘ్రో గిరిరాత్మరుహైరివ ||026||

బాహుభ్యాం వానరాన్సర్వాన్ప్రగృహ్య స మహాబలః|
భక్షయామాస సంక్రుద్ధో గరుడః పన్నగానివ ||027||

ప్రక్షిప్తాః కుంభకర్ణేన వక్త్రే పాతాలసంనిభే|
నాసా పుటాభ్యాం నిర్జగ్ముః కర్ణాభ్యాం చైవ వానరాః ||028||

భక్షయన్భృశసంక్రుద్ధో హరీన్పర్వతసంనిభః|
బభంజ వానరాన్సర్వాన్సంక్రుద్ధో రాక్షసోత్తమః ||029||

మాంసశోణితసంక్లేదాం భూమిం కుర్వన్స రాక్షసః|
చచార హరిసైన్యేషు కాలాగ్నిరివ మూర్ఛితః ||030||

వజ్రహస్తో యథా శక్రః పాశహస్త ఇవాంతకః|
శూలహస్తో బభౌ తస్మిన్కుంభకర్ణో మహాబలః ||031||

యథా శుష్కాణ్యరణ్యాని గ్రీష్మే దహతి పావకః|
తథా వానరసైన్యాని కుంభకర్ణో వినిర్దహత్ ||032||

తతస్తే వధ్యమానాస్తు హతయూథా వినాయకాః|
వానరా భయసంవిగ్నా వినేదుర్విస్వరం భృశం ||033||

అనేకశో వధ్యమానాః కుంభకర్ణేన వానరాః|
రాఘవం శరణం జగ్ముర్వ్యథితాః ఖిన్నచేతసః ||034||

తమాపతంతం సంప్రేక్ష్య కుంభకర్ణం మహాబలం|
ఉత్పపాత తదా వీరః సుగ్రీవో వానరాధిపః ||035||

స పర్వతాగ్రముత్క్షిప్య సమావిధ్య మహాకపిః|
అభిదుద్రావ వేగేన కుంభకర్ణం మహాబలం ||036||

తమాపతంతం సంప్రేక్ష్య కుంభకర్ణః ప్లవంగమం|
తస్థౌ వివృతసర్వాంగో వానరేంద్రస్య సంముఖః ||037||

కపిశోణితదిగ్ధాంగం భక్షయంతం మహాకపీన్|
కుంభకర్ణం స్థితం దృష్ట్వా సుగ్రీవో వాక్యమబ్రవీత్ ||038||

పాతితాశ్చ త్వయా వీరాః కృతం కర్మ సుదుష్కరం|
భక్షితాని చ సైన్యాని ప్రాప్తం తే పరమం యశః ||039||

త్యజ తద్వానరానీకం ప్రాకృతైః కిం కరిష్యసి|
సహస్వైకం నిపాతం మే పర్వతస్యాస్య రాక్షస ||040||

తద్వాక్యం హరిరాజస్య సత్త్వధైర్యసమన్వితం|
శ్రుత్వా రాక్షసశార్దూలః కుంభకర్ణోఽబ్రవీద్వచః ||041||

ప్రజాపతేస్తు పౌత్రస్త్వం తథైవర్క్షరజఃసుతః|
శ్రుతపౌరుషసంపన్నస్తస్మాద్గర్జసి వానర ||042||

స కుంభకర్ణస్య వచో నిశమ్య |
వ్యావిధ్య శైలం సహసా ముమోచ|
తేనాజఘానోరసి కుంభకర్ణం |
శైలేన వజ్రాశనిసంనిభేన ||043||

తచ్ఛైలశృంగం సహసా వికీర్ణం |
భుజాంతరే తస్య తదా విశాలే|
తతో విషేదుః సహసా ప్లవంగమా |
రక్షోగణాశ్చాపి ముదా వినేదుః ||044||

స శైలశృంగాభిహతశ్చుకోప |
ననాద కోపాచ్చ వివృత్య వక్త్రం|
వ్యావిధ్య శూలం చ తడిత్ప్రకాశం |
చిక్షేప హర్యృక్షపతేర్వధాయ ||045||

తత్కుంభకర్ణస్య భుజప్రవిద్ధం |
శూలం శితం కాంచనదామజుష్టం|

క్షిప్రం సముత్పత్య నిగృహ్య దోర్భ్యాం |
బభంజ వేగేన సుతోఽనిలస్య ॥046॥

కృతం భారసహస్రస్య శూలం కాలాయసం మహత్|
బభంజ జనౌమారోప్య ప్రహృష్టః ప్లవగర్షభః ॥047॥

స తత్తదా భగ్నమవేక్ష్య శూలం |
చుకోప రక్షోఽధిపతిర్మహాత్మా|
ఉత్పాట్య లంకామలయాత్స శృంగం |
జఘాన సుగ్రీవముపేత్య తేన ॥048॥

స శైలశృంగాభిహతో విసంజ్ఞః |
పపాత భూమౌ యుధి వానరేంద్రః|
తం ప్రేక్ష్య భూమౌ పతితం విసంజ్ఞం |
నేదుః ప్రహృష్టా యుధి యాతుధానాః ॥049॥

తమభ్యుపేత్యాద్భుతఘోరవీర్యం |
స కుంభకర్ణో యుధి వానరేంద్రం|
జహార సుగ్రీవమభిప్రగృహ్య |
యథానిలో మేఘమతిప్రచండః ॥050॥

స తం మహామేఘనికాశరూప |
ముత్పాట్య గచ్ఛన్యుధి కుంభకర్ణః|
రరాజ మేరుప్రతిమానరూపో |
మేరుర్యథాత్యుచ్ఛ్రితఘోరశృంగః ॥051॥

తతః సముత్పాట్య జగామ వీరః |
సంస్తూయమానో యుధి రాక్షసేంద్రైః|
శృణ్వన్నినాదం త్రిదశాలయానాం |
ప్లవంగరాజగ్రహవిస్మితానాం ॥052॥

తతస్తమాదాయ తదా స మేనే |
హరీంద్రమింద్రోపమమింద్రవీర్యః|
అస్మిన్హృతే సర్వమిదం హృతం స్యా |
త్సరాఘవం సైన్యమితీంద్రశత్రుః ॥053॥

విద్రుతాం వాహినీం దృష్ట్వా వానరాణాం తతస్తతః|
కుంభకర్ణేన సుగ్రీవం గృహీతం చాపి వానరం ॥054॥

హనూమాంశ్చింతయామాస మతిమాన్మారుతాత్మజః|
ఏవం గృహీతే సుగ్రీవే కిం కర్తవ్యం మయా భవేత్ ॥055॥

యద్వై న్యాయ్యం మయా కర్తుం తత్కరిష్యామి సర్వథా|
భూత్వా పర్వతసంకాశో నాశయిష్యామి రాక్షసం ॥056॥

మయా హతే సంయతి కుంభకర్ణే |
మహాబలే ముష్టివిశీర్ణదేహే|
విమోచితే వానరపార్థివే చ |
భవంతు హృష్టాః ప్రవగాః సమగ్రాః ॥057॥

అథ వా స్వయమప్యేష మోక్షం ప్రాప్స్యతి పార్థివః|
గృహీతోఽయం యది భవేత్త్రిదశైః సాసురోరగైః ॥058॥

మన్యే న తావదాత్మానం బుధ్యతే వానరాధిపః|
శైలప్రహారాభిహతః కుంభకర్ణేన సంయుగే ॥059॥

అయం ముహూర్తాత్సుగ్రీవో లబ్ధసంజ్ఞో మహాహవే|
ఆత్మనో వానరాణాం చ యత్పథ్యం తత్కరిష్యతి ||060||

మయా తు మోక్షితస్యాస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః|
అప్రీతశ్చ భవేత్కష్టా కీర్తినాశశ్చ శాశ్వతః ||061||

తస్మాన్ముహూర్తం కాంక్షిష్యే విక్రమం పార్థివస్య నః|
భిన్నం చ వానరానీకం తావదాశ్వాసయామ్యహం ||062||

ఇత్యేవం చింతయిత్వా తు హనూమాన్మారుతాత్మజః|
భూయః సంస్తంభయామాస వానరాణాం మహాచమూం ||063||

స కుంభకర్ణోఽథ వివేశ లంకాం |
స్ఫురంతమాదాయ మహాహరిం తం|
విమానచర్యాగృహగోపురస్థైః |
పుష్పాగ్ర్యవర్షైరవకీర్యమాణః ||064||

తతః స సంజ్ఞాముపలభ్య కృచ్ఛ్రా |
ద్బలీయసస్తస్య భుజాంతరస్థః|
అవేక్షమాణః పురరాజమార్గం |
విచింతయామాస ముహుర్మహాత్మా ||065||

ఏవం గృహీతేన కథం ను నామ |
శక్యం మయా సంప్రతి కర్తుమద్య|
తథా కరిష్యామి యథా హరీణాం |
భవిష్యతీష్టం చ హితం చ కార్యం ||066||

తతః కరాగ్రైః సహసా సమేత్య |
రాజా హరీణామమరేంద్రశత్రోః|
నఖైశ్చ కర్ణౌ దశనైశ్చ నాసాం |
దదంశ పార్శ్వేషు చ కుంభకర్ణం ||067||

స కుంభకర్ణో హృతకర్ణనాసో |
విదారితస్తేన విమర్దితశ్చ|
రోషాభిభూతః క్షతజార్ద్రగాత్రః |
సుగ్రీవమావిధ్య పిపేష భూమౌ ||068||

స భూతలే భీమబలాభిపిష్టః |
సురారిభిస్తైరభిహన్యమానః|
జగామ ఖం వేగవదభ్యుపేత్య |
పునశ్చ రామేణ సమాజగామ ||069||

కర్ణనాసా విహీనస్య కుంభకర్ణో మహాబలః|
రరాజ శోణితోత్సిక్తో గిరిః ప్రస్రవణైరివ ||070||

తతః స పుర్యాః సహసా మహాత్మా |
నిష్క్రమ్య తద్వానరసైన్యముగ్రం|
బభక్ష రక్షో యుధి కుంభకర్ణః |
ప్రజా యుగాంతాగ్నిరివ ప్రదీప్తః ||071||

బుభుక్షితః శోణితమాంసగృధ్నుః |
ప్రవిశ్య తద్వానరసైన్యముగ్రం|
చఖాద రక్షాంసి హరీన్పిశాచా |
నృక్షాంశ్చ మోహాద్యుధి కుంభకర్ణః ||072||

ఏకం ద్వౌ త్రీన్బహూన్క్రుద్ధో వానరాన్సహ రాక్షసైః|
సమాదాయైకహస్తేన ప్రచిక్షేప త్వరన్ముఖే ||073||

సంప్రస్రవంస్తదా మేదః శోణితం చ మహాబలః|
వధ్యమానో నగేంద్రాగ్రైర్భక్షయామాస వానరాన్|
తే భక్ష్యమాణా హరయో రామం జగ్ముస్తదా గతిం ||074||

తస్మిన్కాలే సుమిత్రాయాః పుత్రః పరబలార్దనః|
చకార లక్ష్మణః క్రుద్ధో యుద్ధం పరపురంజయః ||075||

స కుంభకర్ణస్య శరాఞ్శరీరే సప్త వీర్యవాన్|
నిచఖానాదదే చాన్యాన్విససర్జ చ లక్ష్మణః ||076||

అతిక్రమ్య చ సౌమిత్రిం కుంభకర్ణో మహాబలః|
రామమేవాభిదుద్రావ దారయన్నివ మేదినీం ||077||

అథ దాశరథీ రామో రౌద్రమస్త్రం ప్రయోజయన్|
కుంభకర్ణస్య హృదయే ససర్జ నిశితాఞ్శరాన్ ||078||

తస్య రామేణ విద్ధస్య సహసాభిప్రధావతః|
అంగారమిశ్రాః క్రుద్ధస్య ముఖాన్నిశ్చేరురర్చిషః ||079||

తస్యోరసి నిమగ్నాశ్చ శరా బర్హిణవాససః|
హస్తాచ్చాస్య పరిభ్రష్టా పపాతోర్వ్యాం మహాగదా ||080||

స నిరాయుధమాత్మానం యదా మేనే మహాబలః|
ముష్టిభ్యాం చారణాభ్యాం చ చకార కదనం మహత్ ||081||

స బాణైరతివిద్ధాంగః క్షతజేన సముక్షితః|
రుధిరం పరిసుస్రావ గిరిః ప్రస్రవణానివ ||082||

స తీవ్రేణ చ కోపేన రుధిరేణ చ మూర్ఛితః|
వానరాన్రాక్షసానృక్షాన్ఖాదన్విపరిధావతి ||083||

తస్మిన్కాలే స ధర్మాత్మా లక్ష్మణో రామమబ్రవీత్|
కుంభకర్ణవధే యుక్తో యోగాన్పరిమృశన్బహూన్ ||084||

నైవాయం వానరాన్రాజన్న విజానాతి రాక్షసాన్|
మత్తః శోణితగంధేన స్వాన్పరాంశ్చైవ ఖాదతి ||085||

సాధ్వేనమధిరోహంతు సర్వతో వానరర్షభాః|
యూథపాశ్చ యథాముఖ్యాస్తిష్ఠంత్వస్య సమంతతః ||086||

అప్యయం దుర్మతిః కాలే గురుభారప్రపీడితః|
ప్రపతన్రాక్షసో భూమౌ నాన్యాన్హన్యాత్ప్లవంగమాన్ ||087||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాజపుత్రస్య ధీమతః|
తే సమారురుహుర్హృష్టాః కుంభకర్ణం ప్లవంగమాః ||088||

కుంభకర్ణస్తు సంక్రుద్ధః సమారూఢః ప్లవంగమైః|
వ్యధూనయత్తాన్వేగేన దుష్టహస్తీవ హస్తిపాన్ ||089||

తాంద్దృష్ట్వా నిర్ధూతాన్రామో రుష్టోఽయమితి రాక్షసః|
సముత్పపాత వేగేన ధనురుత్తమమాదదే ||090||

స చాపమాదాయ భుజంగకల్పం |
దృఢజ్యముగ్రం తపనీయచిత్రం|

హరీన్సమాశ్వాస్య సముత్పపాత |
రామో నిబద్ధోత్తమతూణబాణః ||091||

స వానరగణైస్తైస్తు వృతః పరమదుర్జయః|
లక్ష్మణానుచరో రామః సంప్రతస్థే మహాబలః ||092||

స దదర్శ మహాత్మానం కిరీటినమరిందమం|
శోణితాప్లుతసర్వాంగం కుంభకర్ణం మహాబలం ||093||

సర్వాన్సమభిధావంతం యథారుష్టం దిశా గజం|
మార్గమాణం హరీన్క్రుద్ధం రాక్షసైః పరివారితం ||094||

వింధ్యమందరసంకాశం కాంచనాంగదభూషణం|
స్రవంతం రుధిరం వక్త్రాద్వర్షమేఘమివోత్థితం ||095||

జిహ్వయా పరిలిహ్యంతం శోణితం శోణితోక్షితం|
మృద్నంతం వానరానీకం కాలాంతకయమోపమం ||096||

తం దృష్ట్వా రాక్షసశ్రేష్ఠం ప్రదీప్తానలవర్చసం|
విస్ఫారయామాస తదా కార్ముకం పురుషర్షభః ||097||

స తస్య చాపనిర్ఘోషాత్కుపితో నైరృతర్షభః|
అమృష్యమాణస్తం ఘోషమభిదుద్రావ రాఘవం ||098||

తతస్తు వాతోద్ధతమేఘకల్పం |
భుజంగరాజోత్తమభోగబాహుం|
తమాపతంతం ధరణీధరాభ |
మువాచ రామో యుధి కుంభకర్ణం ||099||

ఆగచ్ఛ రక్షోఽధిపమా విషాద |
మవస్థితోఽహం ప్రగృహీతచాపః|
అవేహి మాం శక్రసపత్న రామ |
మయం ముహూర్తాద్భవితా విచేతాః ||100||

రామోఽయమితి విజ్ఞాయ జహాస వికృతస్వనం|
పాతయన్నివ సర్వేషాం హృదయాని వనౌకసాం ||101||

ప్రహస్య వికృతం భీమం స మేఘస్వనితోపమం|
కుంభకర్ణో మహాతేజా రాఘవం వాక్యమబ్రవీత్ ||102||

నాహం విరాధో విజ్ఞేయో న కబంధః ఖరో న చ|
న వాలీ న చ మారీచః కుంభకర్ణోఽహమాగతః ||103||

పశ్య మే ముద్గరం ఘోరం సర్వకాలాయసం మహత్|
అనేన నిర్జితా దేవా దానవాశ్చ మయా పురా ||104||

వికర్ణనాస ఇతి మాం నావజ్ఞాతుం త్వమర్హసి|
స్వల్పాపి హి న మే పీడా కర్ణనాసావినాశనాత్ ||105||

దర్శయేక్ష్వాకుశార్దూల వీర్యం గాత్రేషు మే లఘు|
తతస్త్వాం భక్షయిష్యామి దృష్టపౌరుషవిక్రమం ||106||

స కుంభకర్ణస్య వచో నిశమ్య |
రామః సుపుంఖాన్విససర్జ బాణాన్|
తైరాహతో వజ్రసమప్రవేగై |
ర్న చుక్షుభే న వ్యథతే సురారిః ||107||

యైః సాయకైః సాలవరా నికృత్తా ।
వాలీ హతో వానరపుంగవశ్చ।
తే కుంభకర్ణస్య తదా శరీరం ।
వజ్రోపమా న వ్యథయాం ప్రచక్రుః ॥108॥

స వారిధారా ఇవ సాయకాంస్తా ।
న్పిబఞ్శరీరేణ మహేంద్రశత్రుః।
జఘాన రామస్య శరప్రవేగం ।
వ్యావిధ్య తం ముద్గరముగ్రవేగం ॥109॥

తతస్తు రక్షః క్షతజానులిప్తం ।
విత్రాసనం దేవమహాచమూనాం।
వ్యావిధ్య తం ముద్గరముగ్రవేగం ।
విద్రావయామాస చమూం హరీణాం ॥110॥

వాయవ్యమాదాయ తతో వరాస్త్రం ।
రామః ప్రచిక్షేప నిశాచరాయ।
సముద్గరం తేన జహార బాహుం ।
స కృత్తబాహుస్తుములం ననాద ॥111॥

స తస్య బాహుర్గిరిశృంగకల్పః ।
సముద్గరో రాఘవబాణకృత్తః।
పపాత తస్మిన్హరిరాజసైన్యే ।
జఘాన తాం వానరవాహినీం చ ॥112॥

తే వానరా భగ్నహతావశేషాః ।
పర్యంతమాశ్రిత్య తదా విషణ్ణాః।
ప్రవేపితాంగా దదృశుః సుఘోరం ।
నరేంద్రరక్షోఽధిపసంనిపాతం ॥113॥

స కుంభకర్ణోఽస్త్రనికృత్తబాహు ।
ర్మహాన్నికృత్తాగ్ర ఇవాచలేంద్రః।
ఉత్పాటయామాస కరేణ వృక్షం ।
తతోఽభిదుద్రావ రణే నరేంద్రం ॥114॥

తం తస్య బాహుం సహ సాలవృక్షం ।
సముద్యతం పన్నగభోగకల్పం।
ఐంద్రాస్త్రయుక్తేన జహార రామో ।
బాణేన జాంబూనదచిత్రితేన ॥115॥

స కుంభకర్ణస్య భుజో నికృత్తః ।
పపాత భూమౌ గిరిసంనికాశః।
వివేష్టమానో నిజఘాన వృక్షా ।
ఞ్శైలాఞ్శిలావానరరాక్షసాంశ్చ ॥116॥

తం ఛిన్నబాహుం సమవేక్ష్య రామః ।
సమాపతంతం సహసా నదంతం।
ద్వావర్ధచంద్రౌ నిశితౌ ప్రగృహ్య ।
చిచ్ఛేద పాదౌ యుధి రాక్షసస్య ॥117॥

నికృత్తబాహుర్వినికృత్తపాదో ।
విదార్య వక్త్రం వడవాముఖాభం।

దుద్రావ రామం సహసాభిగర్జ |
న్రాహుర్యథా చంద్రమివాంతరిక్షే ||118||

అపూరయత్తస్య ముఖం శితాగ్రైః |
రామః శరైర్హేమపినద్ధపుంఖైః|
స పూర్ణవక్త్రో న శశాక వక్తుం |
చుకూజ కృచ్ఛ్రేణ ముమోహ చాపి ||119||

అథాదదే సూర్యమరీచికల్పం |
స బ్రహ్మదండాంతకకాలకల్పం|
అరిష్టమైంద్రం నిశితం సుపుంఖం |
రామః శరం మారుతతుల్యవేగం ||120||

తం వజ్రజాంబూనదచారుపుంఖం |
ప్రదీప్తసూర్యజ్వలనప్రకాశం|
మహేంద్రవజ్రాశనితుల్యవేగం |
రామః ప్రచిక్షేప నిశాచరాయ ||121||

స సాయకో రాఘవబాహుచోదితో |
దిశః స్వభాసా దశ సంప్రకాశయన్|
విధూమవైశ్వానరదీప్తదర్శనో |
జగామ శక్రాశనితుల్యవిక్రమః ||122||

స తన్మహాపర్వతకూటసంనిభం |
వివృత్తదంష్ట్రం చలచారుకుండలం|
చకర్త రక్షోఽధిపతేః శిరస్తదా |
యథైవ వృత్రస్య పురా పురందరః ||123||

తద్రామబాణాభిహతం పపాత |
రక్షఃశిరః పర్వతసంనికాశం|
బభంజ చర్యాగృహగోపురాణి |
ప్రాకారముచ్చం తమపాతయచ్చ ||124||

తచ్చాతికాయం హిమవత్ప్రకాశం |
రక్షస్తదా తోయనిధౌ పపాత|
గ్రాహాన్మహామీనచయాన్భుజంగమా |
న్మమర్ద భూమిం చ తథా వివేశ ||125||

తస్మిన్హతే బ్రాహ్మణదేవశత్రౌ |
మహాబలే సంయతి కుంభకర్ణే|
చచాల భూర్భూమిధరాశ్చ సర్వే |
హర్షాచ్చ దేవాస్తుములం ప్రణేదుః ||126||

తతస్తు దేవర్షిమహర్షిపన్నగాః |
సురాశ్చ భూతాని సుపర్ణగుహ్యకాః|
సయక్షగంధర్వగణా నభోగతాః |
ప్రహర్షితా రామ పరాక్రమేణ ||127||

ప్రహర్షమీయుర్బహవస్తు వానరాః |
ప్రబుద్ధపద్మప్రతిమైరివాననైః|
అపూజయన్రాఘవమిష్టభాగినం |
హతే రిపౌ భీమబలే దురాసదే ||128||

స కుంభకర్ణం సురసైన్యమర్దనం |
మహత్సు యుద్ధేష్వపరాజితశ్రమం|
ననంద హత్వా భరతాగ్రజో రణే |
మహాసురం వృత్రమివామరాధిపః ||129||

—♦ సర్గ 056 ♦—

కుంభకర్ణం హతం దృష్ట్వా రాఘవేణ మహాత్మనా|
రాక్షసా రాక్షసేంద్రాయ రావణాయ న్యవేదయన్ ||001||

శ్రుత్వా వినిహతం సంఖ్యే కుంభకర్ణం మహాబలం|
రావణః శోకసంతప్తో ముమోహ చ పపాత చ ||002||

పితృవ్యం నిహతం శ్రుత్వా దేవాంతకనరాంతకౌ|
త్రిశిరాశ్చాతికాయశ్చ రురుదుః శోకపీడితాః ||003||

భ్రాతరం నిహతం శ్రుత్వా రామేణాక్లిష్టకర్మణా|
మహోదరమహాపార్శ్వౌ శోకాక్రాంతౌ బభూవతుః ||004||

తతః కృచ్ఛ్రాత్సమాసాద్య సంజ్ఞాం రాక్షసపుంగవః|
కుంభకర్ణవధాద్దీనో విలలాప స రావణః ||005||

హా వీర రిపుదర్పఘ్న కుంభకర్ణ మహాబల|
శత్రుసైన్యం ప్రతాప్యైకః క్వ మాం సంత్యజ్య గచ్ఛసి ||006||

ఇదానీం ఖల్వహం నాస్మి యస్య మే పతితో భుజః|
దక్షిణో యం సమాశ్రిత్య న బిభేమి సురాసురాన్ ||007||

కథమేవంవిధో వీరో దేవదానవదర్పహా|
కాలాగ్నిప్రతిమో హ్యద్య రాఘవేణ రణే హతః ||008||

యస్య తే వజ్రనిష్పేషో న కుర్యాద్వ్యసనం సదా|
స కథం రామబాణార్తః ప్రసుప్తోఽసి మహీతలే ||009||

ఏతే దేవగణాః సార్ధమృషిభిర్గగనే స్థితాః|
నిహతం త్వాం రణే దృష్ట్వా నినదంతి ప్రహర్షితాః ||010||

ధ్రువమద్యైవ సంహృష్టా లబ్ధలక్ష్యాః ప్లవంగమాః|
ఆరోక్ష్యంతీహ దుర్గాణి లంకాద్వారాణి సర్వశః ||011||

రాజ్యేన నాస్తి మే కార్యం కిం కరిష్యామి సీతయా|
కుంభకర్ణవిహీనస్య జీవితే నాస్తి మే రతిః ||012||

యద్యహం భ్రాతృహంతారం న హన్మి యుధి రాఘవం|
నను మే మరణం శ్రేయో న చేదం వ్యర్థజీవితం ||013||

అద్యైవ తం గమిష్యామి దేశం యత్రానుజో మమ|
న హి భ్రాతౄన్సముత్సృజ్య క్షణం జీవితుముత్సహే ||014||

దేవా హి మాం హసిష్యంతి దృష్ట్వా పూర్వాపకారిణం|
కథమింద్రం జయిష్యామి కుంభకర్ణహతే త్వయి ||015||

తదిదం మామనుప్రాప్తం విభీషణవచః శుభం|
యదజ్ఞానాన్మయా తస్య న గృహీతం మహాత్మనః ||016||

విభీషణవచో యావత్కుంభకర్ణప్రహస్తయోః|
వినాశోఽయం సముత్పన్నో మాం వ్రీడయతి దారుణః ||017||

తస్యాయం కర్మణః ప్రాప్తో విపాకో మమ శోకదః|
యన్మయా ధార్మికః శ్రీమాన్స నిరస్తో విభీషణః ||018||

ఇతి బహువిధమాకులాంతరాత్మా |
కృపణమతీవ విలప్య కుంభకర్ణం|
న్యపతదథ దశాననో భృశార్త |
స్తమనుజమింద్రరిపుం హతం విదిత్వా ||019||

—♦ సర్గ 057 ♦—

ఏవం విలపమానస్య రావణస్య దురాత్మనః|
శ్రుత్వా శోకాభితప్తస్య త్రిశిరా వాక్యమబ్రవీత్ ||001||

ఏవమేవ మహావీర్యో హతో నస్తాత మధ్యమః|
న తు సత్పురుషా రాజన్విలపంతి యథా భవాన్ ||002||

నూనం త్రిభువనస్యాపి పర్యాప్తస్త్వమసి ప్రభో|
స కస్మాత్ప్రాకృత ఇవ శోకస్యాత్మానమీదృశం ||003||

బ్రహ్మదత్తాస్తి తే శక్తిః కవచః సాయకో ధనుః|
సహస్రఖరసంయుక్తో రథో మేఘసమస్వనః ||004||

త్వయాసకృద్విశస్త్రేణ విశస్తా దేవదానవాః|
స సర్వాయుధసంపన్నో రాఘవం శాస్తుమర్హసి ||005||

కామం తిష్ఠ మహారాజనిర్గమిష్యామ్యహం రణం|
ఉద్ధరిష్యామి తే శత్రూన్గరుడః పన్నగానిహ ||006||

శంబరో దేవరాజేన నరకో విష్ణునా యథా|
తథాద్య శయితా రామో మయా యుధి నిపాతితః ||007||

శ్రుత్వా త్రిశిరసో వాక్యం రావణో రాక్షసాధిపః|
పునర్జాతమివాత్మానం మన్యతే కాలచోదితః ||008||

శ్రుత్వా త్రిశిరసో వాక్యం దేవాంతకనరాంతకౌ|
అతికాయశ్చ తేజస్వీ బభూవుర్యుద్ధహర్షితాః ||009||

తతోఽహమహమిత్యేవం గర్జంతో నైరృతర్షభాః|
రావణస్య సుతా వీరాః శక్రతుల్యపరాక్రమాః ||010||

అంతరిక్షచరాః సర్వే సర్వే మాయా విశారదాః|
సర్వే త్రిదశదర్పఘ్నాః సర్వే చ రణదుర్మదాః ||011||

సర్వేఽస్త్రబలసంపన్నాః సర్వే విస్తీర్ణ కీర్తయః|
సర్వే సమరమాసాద్య న శ్రూయంతే స్మ నిర్జితాః ||012||

సర్వేఽస్త్రవిదుషో వీరాః సర్వే యుద్ధవిశారదాః|
సర్వే ప్రవరజిజ్ఞానాః సర్వే లబ్ధవరాస్తథా ||013||

స తైస్తథా భాస్కరతుల్యవర్చసైః |
సుతైర్వృతః శత్రుబలప్రమర్దనైః|
రరాజ రాజా మఘవాన్యథామరై |
ర్వృతో మహాదానవదర్పనాశనైః ||014||

స పుత్రాన్సంపరిష్వజ్య భూషయిత్వా చ భూషణైః|
ఆశీర్భిశ్చ ప్రశస్తాభిః ప్రేషయామాస సంయుగే ||015||

మహోదరమహాపార్శ్వౌ భ్రాతరౌ చాపి రావణః|
రక్షణార్థం కుమారాణాం ప్రేషయామాస సంయుగే ||016||

తేఽభివాద్య మహాత్మానం రావణం రిపురావణం|
కృత్వా ప్రదక్షిణం చైవ మహాకాయాః ప్రతస్థిరే ||017||

సర్వౌషధీభిర్గంధైశ్చ సమాలభ్య మహాబలాః|
నిర్జగ్ముర్నైరృతశ్రేష్ఠాః షడేతే యుద్ధకాంక్షిణః ||018||

తతః సుదర్శనం నామ నీలజీమూతసంనిభం|
ఐరావతకులే జాతమారురోహ మహోదరః ||019||

సర్వాయుధసమాయుక్తం తూణీభిశ్చ స్వలంకృతం|
రరాజ గజమాస్థాయ సవితేవాస్తమూర్ధని ||020||

హయోత్తమసమాయుక్తం సర్వాయుధసమాకులం|
ఆరురోహ రథశ్రేష్ఠం త్రిశిరా రావణాత్మజః ||021||

త్రిశిరా రథమాస్థాయ విరరాజ ధనుర్ధరః|
సవిద్యుదుల్కః సజ్వాలః సేంద్రచాప ఇవాంబుదః ||022||

త్రిభిః కిరీటైస్త్రిశిరాః శుశుభే స రథోత్తమే|
హిమవానివ శైలేంద్రస్త్రిభిః కాంచనపర్వతైః ||023||

అతికాయోఽపి తేజస్వీ రాక్షసేంద్రసుతస్తదా|
ఆరురోహ రథశ్రేష్ఠం శ్రేష్ఠః సర్వధనుష్మతాం ||024||

సుచక్రాక్షం సుసంయుక్తం సానుకర్షం సకూబరం|
తూణీబాణాసనైర్దీప్తం ప్రాసాసి పరిఘాకులం ||025||

స కాంచనవిచిత్రేణ కిరీటేన విరాజతా|
భూషణైశ్చ బభౌ మేరుః ప్రభాభిరివ భాస్వరః ||026||

స రరాజ రథే తస్మిన్రాజసూనుర్మహాబలః|
వృతో నైరృతశార్దూలైర్వజ్రపాణిరివామరైః ||027||

హయముచ్చైఃశ్రవః ప్రఖ్యం శ్వేతం కనకభూషణం|
మనోజవం మహాకాయమారురోహ నరాంతకః ||028||

గృహీత్వా ప్రాసముల్కాభం విరరాజ నరాంతకః|
శక్తిమాదాయ తేజస్వీ గుహః శత్రుష్వివాహవే ||029||

దేవాంతకః సమాదాయ పరిఘం వజ్రభూషణం|
పరిగృహ్య గిరిం దోర్భ్యాం వపుర్విష్ణోర్విడంబయన్ ||030||

మహాపార్శ్వో మహాతేజా గదామాదాయ వీర్యవాన్|
విరరాజ గదాపాణిః కుబేర ఇవ సంయుగే ||031||

తే ప్రతస్థుర్మహాత్మానో బలైరప్రతిమైర్వృతాః|
సురా ఇవామరావత్యాం బలైరప్రతిమైర్వృతాః ||032||

తాన్గజైశ్చ తురంగైశ్చ రథైశ్చాంబుదనిస్వనైః|
అనుజగ్ముర్మహాత్మానో రాక్షసాః ప్రవరాయుధాః ||033||

తే విరేజుర్మహాత్మానో కుమారాః సూర్యవర్చసః|
కిరీటినః శ్రియా జుష్టా గ్రహా దీప్తా ఇవాంబరే ॥034॥

ప్రగృహీతా బభౌ తేషాం ఛత్రాణామావలిః సితా|
శారదాభ్రప్రతీకాశాం హంసావలిరివాంబరే ॥035॥

మరణం వాపి నిశ్చిత్య శత్రూణాం వా పరాజయం|
ఇతి కృత్వా మతిం వీరా నిర్జగ్ముః సంయుగార్థినః ॥036॥

జగర్జుశ్చ ప్రణేదుశ్చ చిక్షిపుశ్చాపి సాయకాన్|
జహృషుశ్చ మహాత్మానో నిర్యాంతో యుద్ధదుర్మదాః ॥037॥

క్ష్వేడితాస్ఫోటనినదైః సంచచాలేవ మేదినీ|
రక్షసాం సింహనాదైశ్చ పుస్ఫోటేవ తదాంబరం ॥038॥

తేఽభినిష్క్రమ్య ముదితా రాక్షసేంద్రా మహాబలాః|
దదృశుర్వానరానీకం సముద్యతశిలానగం ॥039॥

హరయోఽపి మహాత్మానో దదృశుర్నైరృతం బలం|
హస్త్యశ్వరథసంబాధం కింకిణీశతనాదితం ॥040॥

నీలజీమూతసంకాశం సముద్యతమహాయుధం|
దీప్తానలరవిప్రఖ్యైర్నైరృతైః సర్వతో వృతం ॥041॥

తద్దృష్ట్వా బలమాయాంతం లబ్ధలక్ష్యాః ప్లవంగమాః|
సముద్యతమహాశైలాః సంప్రణేదుర్ముహుర్ముహుః ॥042॥

తతః సముద్ఘుష్టరవం నిశమ్య |
రక్షోగణా వానరయూథపానాం|
అమృష్యమాణాః పరహర్షముగ్రం |
మహాబలా భీమతరం వినేదుః ॥043॥

తే రాక్షసబలం ఘోరం ప్రవిశ్య హరియూథపాః|
విచేరురుద్యతైః శైలైర్నగాః శిఖరిణో యథా ॥044॥

కేచిదాకాశమావిశ్య కేచిదుర్వ్యాం ప్లవంగమాః|
రక్షఃసైన్యేషు సంక్రుద్ధాశ్చేరుర్ద్రుమశిలాయుధాః ॥045॥

తే పాదపశిలాశైలైశ్చక్రుర్వృష్టిమనుత్తమాం|
బాణౌఘైర్వార్యమాణాశ్చ హరయో భీమవిక్రమాః ॥046॥

సింహనాదాన్వినేదుశ్చ రణే రాక్షసవానరాః|
శిలాభిశ్చూర్ణయామాసుర్యాతుధానాన్ప్లవంగమాః ॥047॥

నిజఘ్నుః సంయుగే క్రుద్ధాః కవచాభరణావృతాన్|
కేచిద్రథగతాన్వీరాన్గజవాజిగతానపి ॥048॥

నిజఘ్నుః సహసాప్లుత్య యాతుధానాన్ప్లవంగమాః|
శైలశృంగనిపాతైశ్చ ముష్టిభిర్వాంతలోచనాః|
చేలుః పేతుశ్చ నేదుశ్చ తత్ర రాక్షసపుంగవాః ॥049॥

తతః శైలైశ్చ ఖడ్గైశ్చ విసృష్టైర్హరిరాక్షసైః|
ముహూర్తేనావృతా భూమిరభవచ్ఛోణితాప్లుతా ॥050॥

వికీర్ణపర్వతాకారై రక్షోభిరరిమర్దనైః|
ఆక్షిప్తాః క్షిప్యమాణాశ్చ భగ్నశూలాశ్చ వానరైః ॥051॥

వానరాన్వానరైరేవ జగ్మ్నుస్తే రజనిచరాః|
రాక్షసాన్రాక్షసైరేవ జఘ్నుస్తే వానరా అపి ||052||

ఆక్షిప్య చ శిలాస్తేషాం నిజఘ్నూ రాక్షసా హరీన్|
తేషాం చాచ్ఛిద్య శస్త్రాణి జఘ్నూ రక్షాంసి వానరాః ||053||

నిజఘ్నుః శైలశూలాస్త్రైర్విభిదుశ్చ పరస్పరం|
సింహనాదాన్వినేదుశ్చ రణే వానరరాక్షసాః ||054||

ఛిన్నవర్మతనుత్రాణా రాక్షసా వానరైర్హతాః|
రుధిరం ప్రస్రుతాస్తత్ర రససారమివ ద్రుమాః ||055||

రథేన చ రథం చాపి వారణేన చ వారణం|
హయేన చ హయం కేచిన్నిజఘ్నుర్వానరా రణే ||056||

క్షురప్రైరర్ధచంద్రైశ్చ భల్లైశ్చ నిశితైః శరైః|
రాక్షసా వానరేంద్రాణాం చిచ్ఛిదుః పాదపాఞ్శిలాః ||057||

వికీర్ణైః పర్వతాగ్రైశ్చ ద్రుమైశ్ఛిన్నైశ్చ సంయుగే|
హతైశ్చ కపిరక్షోభిర్దుర్గమా వసుధాభవత్ ||058||

తస్మిన్ప్రవృత్తే తుములే విమర్దే |
ప్రహృష్యమాణేషు వలీ ముఖేషు|
నిపాత్యమానేషు చ రాక్షసేషు |
మహర్షయో దేవగణాశ్చ నేదుః ||059||

తతో హయం మారుతతుల్యవేగ |
మారుహ్య శక్తిం నిశితాం ప్రగృహ్య|
నరాంతకో వానరరాజసైన్యం |
మహార్ణవం మీన ఇవావివేశ ||060||

స వానరాన్సప్తశతాని వీరః |
ప్రాసేన దీప్తేన వినిర్బిభేద|
ఏకః క్షణేనేంద్రరిపుర్మహాత్మా |
జఘాన సైన్యం హరిపుంగవానాం ||061||

దదృశుశ్చ మహాత్మానం హయపృష్ఠే ప్రతిష్ఠితం|
చరంతం హరిసైన్యేషు విద్యాధరమహర్షయః ||062||

స తస్య దదృశే మార్గో మాంసశోణితకర్దమః|
పతితైః పర్వతాకారైర్వానరైరభిసంవృతః ||063||

యావద్విక్రమితుం బుద్ధిం చక్రుః ప్లవగపుంగవాః|
తావదేతానతిక్రమ్య నిర్బిభేద నరాంతకః ||064||

జ్వలంతం ప్రాసముద్యమ్య సంగ్రామాంతే నరాంతకః|
దదాహ హరిసైన్యాని వనానివ విభావసుః ||065||

యావదుత్పాటయామాసుర్వృక్షాఞ్శైలాన్వనౌకసః|
తావత్ప్రాసహతాః పేతుర్వజ్రకృత్తా ఇవాచలాః ||066||

దిక్షు సర్వాసు బలవాన్విచచార నరాంతకః|
ప్రమృద్నన్సర్వతో యుద్ధే ప్రావృట్కాలే యథానిలః ||067||

న శేకుర్ధావితుం వీరా న స్థాతుం స్పందితుం కుతః|
ఉత్పతంతం స్థితం యాంతం సర్వాన్వివ్యాధ వీర్యవాన్ ||068||

ఏకేనాంతకకల్పేన ప్రాసేనాదిత్యతేజసా|
భిన్నాని హరిసైన్యాని నిపేతుర్ధరణీతలే ||069||

వజ్రనిష్పేషసదృశం ప్రాసస్యాభినిపాతనం|
న శేకుర్వానరాః సోఢుం తే వినేదుర్మహాస్వనం ||070||

పతతాం హరివీరాణాం రూపాణి ప్రచకాశిరే|
వజ్రభిన్నాగ్రకూటానాం శైలానాం పతతామివ ||071||

యే తు పూర్వం మహాత్మానః కుంభకర్ణేన పాతితాః|
తేఽస్వస్థా వానరశ్రేష్ఠాః సుగ్రీవముపతస్థిరే ||072||

విప్రేక్షమాణః సుగ్రీవో దదర్శ హరివాహినీం|
నరాంతకభయత్రస్తాం విద్రవంతీమితస్తతః ||073||

విద్రుతాం వాహినీం దృష్ట్వా స దదర్శ నరాంతకం|
గృహీతప్రాసమాయాంతం హయపృష్ఠే ప్రతిష్ఠితం ||074||

అథోవాచ మహాతేజాః సుగ్రీవో వానరాధిపః|
కుమారమంగదం వీరం శక్రతుల్యపరాక్రమం ||075||

గచ్ఛైనం రాక్షసం వీర యోఽసౌ తురగమాస్థితః|
క్షోభయంతం హరిబలం క్షిప్రం ప్రాణైర్వియోజయ ||076||

స భర్తుర్వచనం శ్రుత్వా నిష్పపాతాంగదస్తదా|
అనీకాన్మేఘసంకాశాన్మేఘానీకాదివాంశుమాన్ ||077||

శైలసంఘాతసంకాశో హరీణాముత్తమోఽఙ్గదః|
రరాజాంగదసంనద్ధః సధాతురివ పర్వతః ||078||

నిరాయుధో మహాతేజాః కేవలం నఖదంష్ట్రవాన్|
నరాంతకమభిక్రమ్య వాలిపుత్రోఽబ్రవీద్వచః ||079||

తిష్ఠ కిం ప్రాకృతైరేభిర్హరిభిస్త్వం కరిష్యసి|
అస్మిన్వజ్రసమస్పర్శే ప్రాసం క్షిప మమోరసి ||080||

అంగదస్య వచః శ్రుత్వా ప్రచుక్రోధ నరాంతకః|
సందశ్య దశనైరోష్ఠం నిశ్వస్య చ భుజంగవత్ ||081||

స ప్రాసమావిధ్య తదాంగదాయ |
సముజ్జ్వలంతం సహసోత్ససర్జ|
స వాలిపుత్రోరసి వజ్రకల్పే |
బభూవ భగ్నో న్యపతచ్చ భూమౌ ||082||

తం ప్రాసమాలోక్య తదా విభగ్నం |
సుపర్ణకృత్తోరగభోగకల్పం|
తలం సముద్యమ్య స వాలిపుత్ర |
స్తురంగమస్యాభిజఘాన మూర్ధ్ని ||083||

నిమగ్నపాదః స్ఫుటితాక్షి తారో |
నిష్క్రాంతజిహ్వోఽచలసంనికాశః|
స తస్య వాజీ నిపపాత భూమౌ |
తలప్రహారేణ వికీర్ణమూర్ధా ||084||

నరాంతకః క్రోధవశం జగామ |
హతం తురగం పతితం నిరీక్ష్య|

స ముష్టిముద్యమ్య మహాప్రభావో |
జఘాన శీర్షే యుధి వాలిపుత్రం ||085||

అథాంగదో ముష్టివిభిన్నమూర్ధా |
సుస్రావ తీవ్రం రుధిరం భృశోష్ణం|
ముహుర్జ్వజజ్వాల ముమోహ చాపి |
సంజ్ఞాం సమాసాద్య విసిస్మియే చ ||086||

అథాంగదో వజ్రసమానవేగం |
సంవర్త్య ముష్టిం గిరిశృంగకల్పం|
నిపాతయామాస తదా మహాత్మా |
నరాంతకస్యోరసి వాలిపుత్రః ||087||

స ముష్టినిష్పిష్టవిభిన్నవక్షా |
జ్వాలాం వమఞ్శోణితదిగ్ధగాత్రః|
నరాంతకో భూమితలే పపాత |
యథాచలో వజ్రనిపాతభగ్నః ||088||

అథాంతరిక్షే త్రిదశోత్తమానాం |
వనౌకసాం చైవ మహాప్రణాదః|
బభూవ తస్మిన్నిహతేఽగ్ర్యవీరే |
నరాంతకే వాలిసుతేన సంఖ్యే ||089||

అథాంగదో రామమనః ప్రహర్షణం |
సుదుష్కరం తం కృతవాన్హి విక్రమం|
విసిష్మియే సోఽప్యతివీర్య విక్రమః |
పునశ్చ యుద్ధే స బభూవ హర్షితః ||090||

—♦ సర్గ 058 ♦—

నరాంతకం హతం దృష్ట్వా చుక్రుశుర్నైరృతర్షభాః|
దేవాంతకస్త్రిమూర్ధా చ పౌలస్త్యశ్చ మహోదరః ||001||

ఆరూఢో మేఘసంకాశం వారణేంద్రం మహోదరః|
వాలిపుత్రం మహావీర్యమభిదుద్రావ వీర్యవాన్ ||002||

భ్రాతృవ్యసనసంతప్తస్తదా దేవాంతకో బలీ|
ఆదాయ పరిఘం దీప్తమంగదం సమభిద్రవత్ ||003||

రథమాదిత్యసంకాశం యుక్తం పరమవాజిభిః|
ఆస్థాయ త్రిశిరా వీరో వాలిపుత్రమథాభ్యయాత్ ||004||

స త్రిభిర్దేవదర్పఘ్నైర్నైరృతేంద్రైరభిద్రుతః|
వృక్షముత్పాటయామాస మహావిటపమంగదః ||005||

దేవాంతకాయ తం వీరశ్చిక్షేప సహసాంగదః|
మహావృక్షం మహాశాఖం శక్రో దీప్తమివాశనిం ||006||

త్రిశిరాస్తం ప్రచిచ్ఛేద శరైరాశీవిషోపమైః|
స వృక్షం కృత్తమాలోక్య ఉత్పపాత తతోఽఙ్గదః ||007||

స వవర్ష తతో వృక్షాఞ్శిలాశ్చ కపికుంజరః|
తాన్ప్రచిచ్ఛేద సంక్రుద్ధస్త్రిశిరా నిశితైః శరైః ||008||

పరిఘాగ్రేణ తాన్వృక్షాన్బభంజ చ సురాంతకః|
త్రిశిరాశ్చాంగదం వీరమభిదుద్రావ సాయకైః ||009||

గజేన సమభిద్రుత్య వాలిపుత్రం మహోదరః|
జఘానోరసి సంక్రుద్ధస్తోమరైర్వజ్రసంనిభైః ||010||

దేవాంతకశ్చ సంక్రుద్ధః పరిఘేణ తదాంగదం|
ఉపగమ్యాభిహత్యాశు వ్యపచక్రామ వేగవాన్ ||011||

స త్రిభిర్నైరృతశ్రేష్ఠై ర్యుగపత్సమభిద్రుతః|
న వివ్యథే మహాతేజా వాలిపుత్రః ప్రతాపవాన్ ||012||

తలేన భృశముత్పత్య జఘానాస్య మహాగజం|
పేతతుర్లోచనే తస్య విననాద స వారణః ||013||

విషాణం చాస్య నిష్కృష్య వాలిపుత్రో మహాబలః|
దేవాంతకమభిద్రుత్య తాడయామాస సంయుగే ||014||

స విహ్వలితసర్వాంగో వాతోద్ధత ఇవ ద్రుమః|
లాక్షారససవర్ణం చ సుస్రావ రుధిరం ముఖాత్ ||015||

అథాశ్వాస్య మహాతేజాః కృచ్ఛ్రాద్దేవాంతకో బలీ|
ఆవిధ్య పరిఘం ఘోరమాజఘాన తదాంగదం ||016||

పరిఘాభిహతశ్చాపి వానరేంద్రాత్మజస్తదా|
జానుభ్యాం పతితో భూమౌ పునరేవోత్పపాత హ ||017||

సముత్పతంతం త్రిశిరాస్త్రిభిరాశీవిషోపమైః|
ఘోరైర్హరిపతేః పుత్రం లలాటేఽభిజఘాన హ ||018||

తతోఽఙ్గదం పరిక్షిప్తం త్రిభిర్నైరృతపుంగవైః|
హనూమానపి విజ్ఞాయ నీలశ్చాపి ప్రతస్థతుః ||019||

తతశ్చిక్షేప శైలాగ్రం నీలస్త్రిశిరసే తదా|
తద్రావణసుతో ధీమాన్బిభేద నిశితైః శరైః ||020||

తద్బాణశతనిర్భిన్నం విదారితశిలాతలం|
సవిస్ఫులింగం సజ్వాలం నిపపాత గిరేః శిరః ||021||

తతో జృంభితమాలోక్య హర్షాద్దేవాంతకస్తదా|
పరిఘేణాభిదుద్రావ మారుతాత్మజమాహవే ||022||

తమాపతంతముత్పత్య హనూమాన్మారుతాత్మజః|
ఆజఘాన తదా మూర్ధ్ని వజ్రవేగేన ముష్టినా ||023||

స ముష్టినిష్పిష్టవికీర్ణమూర్ధా |
నిర్వాంతదంతాక్షివిలంబిజిహ్వః|
దేవాంతకో రాక్షసరాజసూను |
ర్గతాసురుర్వ్యాం సహసా పపాత ||024||

తస్మిన్హతే రాక్షసయోధముఖ్యే |
మహాబలే సంయతి దేవశత్రౌ|
క్రుద్ధస్త్రిమూర్ధా నిశితాగ్రముగ్రం |
వవర్ష నీలోరసి బాణవర్షం ||025||

స తైః శరౌఘైరభివర్ష్యమాణో |
విభిన్నగాత్రః కపిసైన్యపాలః|

నీలో బభూవాథ విసృష్టగాత్రో |
విష్టంభితస్తేన మహాబలేన ||026||

తతస్తు నీలః ప్రతిలభ్య సంజ్ఞాం |
శైలం సముత్పాట్య సవృక్షషండం|
తతః సముత్పత్య భృశోగ్రవేగో |
మహోదరం తేన జఘాన మూర్ధ్ని ||027||

తతః స శైలాభినిపాతభగ్నో |
మహోదరస్తేన సహ ద్విపేన|
విపోథితో భూమితలే గతాసుః |
పపాత వజ్రాభిహతో యథాద్రిః ||028||

పితృవ్యం నిహతం దృష్ట్వా త్రిశిరాశ్చాపమాదదే|
హనూమంతం చ సంక్రుద్ధో వివ్యాధ నిశితైః శరైః ||029||

హనూమాంస్తు సముత్పత్య హయాంస్త్రిశిరసస్తదా|
విదదార నఖైః క్రుద్ధో గజేంద్రం మృగరాడివ ||030||

అథ శక్తిం సమాదాయ కాలరాత్రిమివాంతకః|
చిక్షేపానిలపుత్రాయ త్రిశిరా రావణాత్మజః ||031||

దివి క్షిప్తామివోల్కాం తాం శక్తిం క్షిప్తామసంగతాం|
గృహీత్వా హరిశార్దూలో బభంజ చ ననాద చ ||032||

తాం దృష్ట్వా ఘోరసంకాశాం శక్తిం భగ్నాం హనూమతా|
ప్రహృష్టా వానరగణా వినేదుర్జలదా ఇవ ||033||

తతః ఖడ్గం సముద్యమ్య త్రిశిరా రాక్షసోత్తమః|
నిచఖాన తదా రోషాద్వానరేంద్రస్య వక్షసి ||034||

ఖడ్గప్రహారాభిహతో హనూమాన్మారుతాత్మజః|
ఆజఘాన త్రిమూర్ధానం తలేనోరసి వీర్యవాన్ ||035||

స తలభిహతస్తేన స్రస్తహస్తాంబరో భువి|
నిపపాత మహాతేజాస్త్రిశిరాస్త్యక్తచేతనః ||036||

స తస్య పతతః ఖడ్గం సమాచ్ఛిద్య మహాకపిః|
ననాద గిరిసంకాశస్త్రాసయన్సర్వనైరృతాన్ ||037||

అమృష్యమాణస్తం ఘోషముత్పపాత నిశాచరః|
ఉత్పత్య చ హనూమంతం తాడయామాస ముష్టినా ||038||

తేన ముష్టిప్రహారేణ సంచుకోప మహాకపిః|
కుపితశ్చ నిజగ్రాహ కిరీటే రాక్షసర్షభం ||039||

స తస్య శీర్షాణ్యసినా శితేన |
కిరీటజుష్టాని సకుండలాని|
క్రుద్ధః ప్రచిచ్ఛేద సుతోఽనిలస్య |
త్వష్టుః సుతస్యేవ శిరాంసి శక్రః ||040||

తాన్యాయతాక్షాణ్యగసంనిభాని |
ప్రదీప్తవైశ్వానరలోచనాని|
పేతుః శిరాంసీంద్రరిపోర్ధరణ్యాం |
జ్యోతీంషి ముక్తాని యథార్కమార్గాత్ ||041||

తస్మిన్హతే దేవరిపౌ త్రిశీర్షే ।
హనూమత శక్రపరాక్రమేణ।
నేదుః ప్లవంగాః ప్రచచాల భూమీ ।
రక్షాంస్యథో దుద్రువిరే సమంతాత్ ॥042॥

హతం త్రిశిరసం దృష్ట్వా తథైవ చ మహోదరం।
హతౌ ప్రేక్ష్య దురాధర్షౌ దేవాంతకనరాంతకౌ ॥043॥

చుకోప పరమామర్షీ మహాపార్శ్వో మహాబలః।
జగ్రాహార్చిష్మతీం చాపి గదాం సర్వాయసీం శుభాం ॥044॥

హేమపట్టపరిక్షిప్తాం మాంసశోణితలేపనాం।
విరాజమానాం వపుషా శత్రుశోణితరంజితాం ॥045॥

తేజసా సంప్రదీప్తాగ్రాం రక్తమాల్యవిభూషితాం।
ఐరావతమహాపద్మసార్వభౌమ భయావహాం ॥046॥

గదామాదాయ సంక్రుద్ధో మహాపార్శ్వో మహాబలః।
హరీన్సమభిదుద్రావ యుగాంతాగ్నిరివ జ్వలన్ ॥047॥

అథర్షయః సముత్పత్య వానరో రవణానుజం।
మహాపార్శ్వముపాగమ్య తస్థౌ తస్యాగ్రతో బలీ ॥048॥

తం పురస్తాత్స్థితం దృష్ట్వా వానరం పర్వతోపమం।
ఆజఘానోరసి క్రుద్ధో గదయా వజ్రకల్పయా ॥049॥

స తయాభిహతస్తేన గదయా వానరర్షభః।
భిన్నవక్షాః సమాధూతః సుస్రావ రుధిరం బహు ॥050॥

స సంప్రాప్య చిరాత్సంజ్ఞామృషభో వానరర్షభః।
క్రుద్ధో విస్ఫురమాణౌష్ఠో మహాపార్శ్వముదైక్షత ॥051॥

తాం గృహీత్వా గదాం భీమామావిధ్య చ పునః పునః।
మత్తానీకం మహాపార్శ్వం జఘాన రణమూర్ధని ॥052॥

స స్వయా గదయా భిన్నో వికీర్ణదశనేక్షణః।
నిపపాత మహాపార్శ్వో వజ్రాహత ఇవాచలః ॥053॥

తస్మిన్హతే భ్రాతరి రావణస్య ।
తన్నైరృతానాం బలమర్ణవాభం।
త్యక్తాయుధం కేవలజీవితార్థం ।
దుద్రావ భిన్నార్ణవసంనికాశం ॥054॥

—♦ సర్గ 059 ♦—

స్వబలం వ్యథితం దృష్ట్వా తుములం లోమహర్షణం।
భ్రాతౄంశ్చ నిహతాందృష్ట్వా శక్రతుల్యపరాక్రమాన్ ॥001॥

పితృవ్యౌ చాపి సందృశ్య సమరే సంనిషూదితౌ।
మహోదరమహాపార్శ్వౌ భ్రాతరౌ రాక్షసర్షభౌ ॥002॥

చుకోప చ మహాతేజా బ్రహ్మదత్తవరో యుధి।
అతికాయోఽద్రిసంకాశో దేవదానవదర్పహా ॥003॥

స భాస్కరసహస్రస్య సంఘాతమివ భాస్వరం।
రథమాస్థాయ శక్రారిరభిదుద్రావ వానరాన్ ॥004॥

స విస్ఫార్య మహచ్చాపం కిరీటి మృష్టకుండలః|
నామ విశ్రావయామాస ననాద చ మహాస్వనం ||005||

తేన సింహప్రణాదేన నామవిశ్రావణేన చ|
జ్యాశబ్దేన చ భీమేన త్రాసయామాస వానరాన్ ||006||

తే తస్య రూపమాలోక్య యథా విష్ణోస్త్రివిక్రమే|
భయార్తా వానరాః సర్వే విద్రవంతి దిశో దశ ||007||

తేఽతికాయం సమాసాద్య వానరా మూఢచేతసః|
శరణ్యం శరణం జగ్ముర్లక్ష్మణాగ్రజమాహవే ||008||

తతోఽతికాయం కాకుత్స్థో రథస్థం పర్వతోపమం|
దదర్శ ధన్వినం దూరాద్గర్జంతం కాలమేఘవత్ ||009||

స తం దృష్ట్వా మహాత్మానం రాఘవస్తు సువిస్మితః|
వానరాన్సాంత్వయిత్వా తు విభీషణమువాచ హ ||010||

కోఽసౌ పర్వతసంకాశో ధనుష్మాన్హరిలోచనః|
యుక్తే హయసహస్రేణ విశాలే స్యందనే స్థితః ||011||

య ఏష నిశితైః శూలైః సుతీక్ష్ణైః ప్రాసతోమరైః|
అర్చిష్మద్భిర్వృతో భాతి భూతైరివ మహేశ్వరః ||012||

కాలజిహ్వాప్రకాశాభిర్య ఏషోఽభివిరాజతే|
ఆవృతో రథశక్తిభిర్విద్యుద్భిరివ తోయదః ||013||

ధనూంసి చాస్య సజ్యాని హేమపృష్ఠాని సర్వశః|
శోభయంతి రథశ్రేష్ఠం శక్రపాతమివాంబరం ||014||

క ఏష రక్షః శార్దూలో రణభూమిం విరాజయన్|
అభ్యేతి రథినాం శ్రేష్ఠో రథేనాదిత్యతేజసా ||015||

ధ్వజశృంగప్రతిష్ఠేన రాహుణాభివిరాజతే|
సూర్యరశ్మిప్రభైర్బాణైర్దిశో దశ విరాజయన్ ||016||

త్రిణతం మేఘనిర్హ్రాదం హేమపృష్ఠమలంకృతం|
శతక్రతుధనుఃప్రఖ్యం ధనుశ్చాస్య విరాజతే ||017||

సధ్వజః సపతాకశ్చ సానుకర్షో మహారథః|
చతుఃసాదిసమాయుక్తో మేఘస్తనితనిస్వనః ||018||

వింశతిర్దశ చాష్టౌ చ తూణీరరథమాస్థితాః|
కార్ముకాణి చ భీమాని జ్యాశ్చ కాంచనపింగలాః ||019||

ద్వౌ చ ఖడ్గౌ రథగతౌ పార్శ్వస్థౌ పార్శ్వశోభినౌ|
చతుర్హస్తత్సరుచితౌ వ్యక్తహస్తదశాయతౌ ||020||

రక్తకంఠగుణో ధీరో మహాపర్వతసంనిభః|
కాలః కాలమహావక్త్రో మేఘస్థ ఇవ భాస్కరః ||021||

కాంచనాంగదనద్ధాభ్యాం భుజాభ్యామేష శోభతే|
శృంగాభ్యామివ తుంగాభ్యాం హిమవాన్పర్వతోత్తమః ||022||

కుండలాభ్యాం తు యస్యైతద్భాతి వక్త్రం శుభేక్షణం|
పునర్వస్వంతరగతం పూర్ణబింబమివైందవం ||023||

ఆచక్ష్వ మే మహాబాహో త్వమేనం రాక్షసోత్తమం|
యం దృష్ట్వా వానరాః సర్వే భయార్తా విద్రుతా దిశః ||024||

స పృష్టో రాజపుత్రేణ రామేణామితతేజసా|
ఆచచక్షే మహాతేజా రాఘవాయ విభీషణః ||025||

దశగ్రీవో మహాతేజా రాజా వైశ్రవణానుజః|
భీమకర్మా మహోత్సాహో రావణో రాక్షసాధిపః ||026||

తస్యాసీద్వీర్యవాన్పుత్రో రావణప్రతిమో రణే|
వృద్ధసేవీ శ్రుతధరః సర్వాస్త్రవిదుషాం వరః ||027||

అశ్వపృష్ఠే రథే నాగే ఖడ్గే ధనుషి కర్షణే|
భేదే సాంత్వే చ దానే చ నయే మంత్రే చ సంమతః ||028||

యస్య బాహుం సమాశ్రిత్య లంకా భవతి నిర్భయా|
తనయం ధాన్యమాలిన్యా అతికాయమిమం విదుః ||029||

ఏతేనారాధితో బ్రహ్మా తపసా భావితాత్మనా|
అస్త్రాణి చాప్యవాప్తాని రిపవశ్చ పరాజితాః ||030||

సురాసురైరవధ్యత్వం దత్తమస్మై స్వయంభువా|
ఏతచ్చ కవచం దివ్యం రథశ్చైషోఽర్కభాస్కరః ||031||

ఏతేన శతశో దేవా దానవాశ్చ పరాజితాః|
రక్షితాని చ రక్షామి యక్షాశ్చాపి నిషూదితాః ||032||

వజ్రం విష్టంభితం యేన బాణైరింద్రస్య ధీమతః|
పాశః సలిలరాజస్య యుద్ధే ప్రతిహతస్తథా ||033||

ఏషోఽతికాయో బలవాన్రాక్షసానామథర్షభః|
రావణస్య సుతో ధీమాందేవదనవ దర్పహా ||034||

తదస్మిన్క్రియతాం యత్నః క్షిప్రం పురుషపుంగవ|
పురా వానరసైన్యాని క్షయం నయతి సాయకైః ||035||

తతోఽతికాయో బలవాన్ప్రవిశ్య హరివాహినీం|
విస్ఫారయామాస ధనుర్ననాద చ పునః పునః ||036||

తం భీమవపుషం దృష్ట్వా రథస్థం రథినాం వరం|
అభిపేతుర్మహాత్మానో యే ప్రధానాః ప్లవంగమాః ||037||

కుముదో ద్వివిదో మైందో నీలః శరభ ఏవ చ|
పాదపైర్గిరిశృంగైశ్చ యుగపత్సమభిద్రవన్ ||038||

తేషాం వృక్షాంశ్చ శైలాంశ్చ శరైః కాంచనభూషణైః|
అతికాయో మహాతేజాశ్చిచ్ఛేదాస్త్రవిదాం వరః ||039||

తాంశ్చైవ సరాన్స హరీఞ్శరైః సర్వాయసైర్బలీ|
వివ్యాధాభిముఖః సంఖ్యే భీమకాయో నిశాచరః ||040||

తేఽర్దితా బాణబర్షేణ భిన్నగాత్రాః ప్లవంగమాః|
న శేకురతికాయస్య ప్రతికర్తుం మహారణే ||041||

తత్సైన్యం హరివీరాణాం త్రాసయామాస రాక్షసః|
మృగయూథమివ క్రుద్ధో హరిర్యౌవనమాస్థితః ||042||

స రాక్షసేంద్రో హరిసైన్యమధ్యే ।
నాయుధ్యమానం నిజఘాన కంచిత్।
ఉపేత్య రామం సధనుః కలాపీ ।
సగర్వితం వాక్యమిదం బభాషే ॥043॥

రథే స్థితోఽహం శరచాపపాణి ।
ర్న ప్రాకృతం కంచన యోధయామి।
యస్యాస్తి శక్తిర్వ్యవసాయ యుక్తా ।
దదాతుం మే క్షిప్రమిహాద్య యుద్ధం ॥044॥

తత్తస్య వాక్యం బ్రువతో నిశమ్య ।
చుకోప సౌమిత్రిరమిత్రహంతా।
అమృష్యమాణశ్చ సముత్పపాత ।
జగ్రాహ చాపం చ తతః స్మయిత్వా ॥045॥

క్రుద్ధః సౌమిత్రిరుత్పత్య తూణాదాక్షిప్య సాయకం।
పురస్తాదతికాయస్య విచకర్ష మహద్ధనుః ॥046॥

పూరయన్స మహీం శైలానాకాశం సాగరం దిశః।
జ్యాశబ్దో లక్ష్మణస్యోగ్రస్త్రాసయన్రజనీచరాన్ ॥047॥

సౌమిత్రేశ్చాపనిర్ఘోషం శ్రుత్వా ప్రతిభయం తదా।
విసిష్మియే మహాతేజా రాక్షసేంద్రాత్మజో బలీ ॥048॥

అథాతికాయః కుపితో దృష్ట్వా లక్ష్మణముత్థితం।
ఆదాయ నిశితం బాణమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥049॥

బాలస్త్వమసి సౌమిత్రే విక్రమేష్వవిచక్షణః।
గచ్ఛ కిం కాలసదృశం మాం యోధయితుమిచ్ఛసి ॥050॥

న హి మద్బాహుసృష్టానామస్త్రాణాం హిమవానపి।
సోఢుముత్సహతే వేగమంతరిక్షమథో మహీ ॥051॥

సుఖప్రసుప్తం కాలాగ్నిం ప్రబోధయితుమిచ్ఛసి।
న్యస్య చాపం నివర్తస్వ మా ప్రాణాంజహి మద్గతః ॥052॥

అథ వా త్వం ప్రతిష్టబ్ధో న నివర్తితుమిచ్ఛసి।
తిష్ఠ ప్రాణాన్పరిత్యజ్య గమిష్యసి యమక్షయం ॥053॥

పశ్య మే నిశితాన్బాణానరిదర్పనిషూదనాన్।
ఈశ్వరాయుధసంకాశాంస్తప్తకాంచనభూషణాన్ ॥054॥

ఏష తే సర్పసంకాశో బాణః పాస్యతి శోణితం।
మృగరాజ ఇవ క్రుద్ధో నాగరాజస్య శోణితం ॥055॥

శ్రుత్వాతికాయస్య వచః సరోషం ।
సగర్వితం సంయతి రాజపుత్రః।
స సంచుకోపాతిబలో బృహచ్ఛ్రీ ।
రువాచ వాక్యం చ తతో మహార్థం ॥056॥

న వాక్యమాత్రేణ భవాన్ప్రధానో ।
న కత్థనాత్సత్పురుషా భవంతి।
మయి స్థితే ధన్విని బాణపాణౌ ।
విదర్శయస్వాత్మబలం దురాత్మన్ ॥057॥

కర్మణా సూచయాత్మానం న వికత్థితుమర్హసి|
పౌరుషేణ తు యో యుక్తః స తు శూర ఇతి స్మృతః ||058||

సర్వాయుధసమాయుక్తో ధన్వీ త్వం రథమాస్థితః|
శరైర్వా యది వాప్యస్త్రైర్దర్శయస్వ పరాక్రమం ||059||

తతః శిరస్తే నిశితైః పాతయిష్యామ్యహం శరైః|
మారుతః కాలసంపక్వం వృంతాత్తాలఫలం యథా ||060||

అద్య తే మామకా బాణాస్తప్తకాంచనభూషణాః|
పాస్యంతి రుధిరం గాత్రాద్బాణశల్యాంతరోత్థితం ||061||

బాలోఽయమితి విజ్ఞాయ న మావజ్ఞాతుమర్హసి|
బాలో వా యది వా వృద్ధో మృత్యుం జానీహి సంయుగే ||062||

లక్ష్మణస్య వచః శ్రుత్వా హేతుమత్పరమార్థవత్|
అతికాయః ప్రచుక్రోధ బాణం చోత్తమమాదదే ||063||

తతో విద్యాధరా భూతా దేవా దైత్యా మహర్షయః|
గుహ్యకాశ్చ మహాత్మానస్తద్యుద్ధం దదృశుస్తదా ||064||

తతోఽతికాయః కుపితశ్చాపమారోప్య సాయకం|
లక్ష్మణస్య ప్రచిక్షేప సంక్షిపన్నివ చాంబరం ||065||

తమాపతంతం నిశితం శరమాశీవిషోపమం|
అర్ధచంద్రేణ చిచ్ఛేద లక్ష్మణః పరవీరహా ||066||

తం నికృత్తం శరం దృష్ట్వా కృత్తభోగమివోరగం|
అతికాయో భృశం క్రుద్ధః పంచబాణాన్సమాదదే ||067||

తాఞ్శరాన్సంప్రచిక్షేప లక్ష్మణాయ నిశాచరః|
తానప్రాప్తాఞ్శరైస్తీక్ష్ణైశ్చిచ్ఛేద భరతానుజః ||068||

స తాంశ్ఛిత్త్వా శరైస్తీక్ష్ణైర్లక్ష్మణః పరవీరహా|
ఆదదే నిశితం బాణం జ్వలంతమివ తేజసా ||069||

తమాదాయ ధనుః శ్రేష్ఠే యోజయామాస లక్ష్మణః|
విచకర్ష చ వేగేన విససర్జ చ సాయకం ||070||

పూర్ణాయతవిసృష్టేన శరేణానత పర్వణా|
లలాటే రాక్షసశ్రేష్ఠమాజఘాన స వీర్యవాన్ ||071||

స లలాటే శరో మగ్నస్తస్య భీమస్య రక్షసః|
దదృశే శోణితేనాక్తః పన్నగేంద్ర ఇవాహవే ||072||

రాక్షసః ప్రచకంపే చ లక్ష్మణేషు ప్రకంపితః|
రుద్రబాణహతం భీమం యథా త్రిపురగోపురం ||073||

చింతయామాస చాశ్వస్య విమృశ్య చ మహాబలః|
సాధు బాణనిపాతేన శ్లాఘనీయోఽసి మే రిపుః ||074||

విచార్యైవం వినమ్యాస్యం వినమ్య చ భుజావుభౌ|
స రథోపస్థమాస్థాయ రథేన ప్రచచార హ ||075||

ఏకం త్రీన్పంచ సప్తేతి సాయకాన్రాక్షసర్షభః|
ఆదదే సందధే చాపి విచకర్షోత్ససర్జ చ ||076||

తే బాణాః కాలసంకాశా రాక్షసేంద్రధనుశ్చ్యుతాః|
హేమపుంఖా రవిప్రఖ్యాశ్చక్రుర్దీప్తమివాంబరం ||077||

తతస్తాన్రాక్షసోత్సృష్టాఞ్శరౌఘాన్రావణానుజః|
అసంభ్రాంతః ప్రచిచ్ఛేద నిశితైర్బహుభిః శరైః ||078||

తాఞ్శరాన్యుధి సంప్రేక్ష్య నికృత్తాన్రావణాత్మజః|
చుకోప త్రిదశేంద్రారిర్జగ్రాహ నిశితం శరం ||079||

స సంధాయ మహాతేజాస్తం బాణం సహసోత్సృజత్|
తతః సౌమిత్రిమాయాంతమాజఘాన స్తనాంతరే ||080||

అతికాయేన సౌమిత్రిస్తాడితో యుధి వక్షసి|
సుస్రావ రుధిరం తీవ్రం మదం మత్త ఇవ ద్విపః ||081||

స చకార తదాత్మానం విశల్యం సహసా విభుః|
జగ్రాహ చ శరం తీక్ష్ణమస్త్రేణాపి సమాదధే ||082||

ఆగ్నేయేన తదాస్త్రేణ యోజయామాస సాయకం|
స జజ్వాల తదా బాణో ధనుశ్చాస్య మహాత్మనః ||083||

అతికాయోఽతితేజస్వీ సౌరమస్త్రం సమాదదే|
తేన బాణం భుజంగాభం హేమపుంఖమయోజయత్ ||084||

తతస్తం జ్వలితం ఘోరం లక్ష్మణః శరమాహితం|
అతికాయాయ చిక్షేప కాలదండమివాంతకః ||085||

ఆగ్నేయేనాభిసంయుక్తం దృష్ట్వా బాణం నిశాచరః|
ఉత్ససర్జ తదా బాణం దీప్తం సూర్యాస్త్రయోజితం ||086||

తావుభావంబరే బాణావన్యోన్యమభిజఘ్నతుః|
తేజసా సంప్రదీప్తాగ్రౌ క్రుద్ధావివ భుజం గమౌ ||087||

తావన్యోన్యం వినిర్దహ్య పేతతుర్ధరణీతలే|
నిరర్చిషౌ భస్మకృతౌ న భ్రాజేతే శరోత్తమౌ ||088||

తతోఽతికాయః సంక్రుద్ధస్త్వస్త్రమైషీకముత్సృజత్|
తత్ప్రచిచ్ఛేద సౌమిత్రిరస్త్రమైంద్రేణ వీర్యవాన్ ||089||

ఐషీకం నిహతం దృష్ట్వా కుమారో రావణాత్మజః|
యామ్యేనాస్త్రేణ సంక్రుద్ధో యోజయామాస సాయకం ||090||

తతస్తదస్త్రం చిక్షేప లక్ష్మణాయ నిశాచరః|
వాయవ్యేన తదస్త్రం తు నిజఘాన స లక్ష్మణః ||091||

అథైనం శరధారాభిర్ధారాభిరివ తోయదః|
అభ్యవర్షత సంక్రుద్ధో లక్ష్మణో రావణాత్మజం ||092||

తేఽతికాయం సమాసాద్య కవచే వజ్రభూషితే|
భగ్నాగ్రశల్యాః సహసా పేతుర్బాణా మహీతలే ||093||

తాన్మోఘానభిసంప్రేక్ష్య లక్ష్మణః పరవీరహా|
అభ్యవర్షత బాణానాం సహస్రేణ మహాయశాః ||094||

స వర్ష్యమాణో బాణౌఘైరతికాయో మహాబలః|
అవధ్యకవచః సంఖ్యే రాక్షసో నైవ వివ్యథే ||095||

న శశాక రుజం కర్తుం యుధి తస్య నరోత్తమః|
అథైనమభ్యుపాగమ్య వాయుర్వాక్యమువాచ హ ||096||

బ్రహ్మదత్తవరో హ్యేష అవధ్య కవచావృతః|
బ్రాహ్మేణాస్త్రేణ భింధ్యేనమేష వధ్యో హి నాన్యథా ||097||

తతః స వాయోర్వచనం నిశమ్య |
సౌమిత్రిరింద్రప్రతిమానవీర్యః|
సమాదదే బాణమమోఘవేగం |
తద్బ్రాహ్మమస్త్రం సహసా నియోజ్య ||098||

తస్మిన్వరాస్త్రే తు నియుజ్యమానే |
సౌమిత్రిణా బాణవరే శితాగ్రే|
దిశః సచంద్రార్కమహాగ్రహాశ్చ |
నభశ్చ తత్రాస రరాస చోర్వీ ||099||

తం బ్రహ్మణోఽస్త్రేణ నియుజ్య చాపే |
శరం సుపుంఖం యమదూతకల్పం|
సౌమిత్రిరింద్రారిసుతస్య తస్య |
ససర్జ బాణం యుధి వజ్రకల్పం ||100||

తం లక్ష్మణోత్సృష్టమమోఘవేగం |
సమాపతంతం జ్వలనప్రకాశం|
సువర్ణవజ్రోత్తమచిత్రపుంఖం |
తదాతికాయః సమరే దదర్శ ||101||

తం ప్రేక్షమాణః సహసాతికాయో |
జఘాన బాణైర్నిశితైరనేకైః|
స సాయకస్తస్య సుపర్ణవేగ |
స్తదాతివేగేన జగామ పార్శ్వం ||102||

తమాగతం ప్రేక్ష్య తదాతికాయో |
బాణం ప్రదీప్తాంతకకాలకల్పం|
జఘాన శక్త్యృష్టిగదాకుఠారైః |
శూలైర్హలైశ్చాప్యవిపన్నచేష్టః ||103||

తాన్యాయుధాన్యద్భుతవిగ్రహాణి |
మోఘాని కృత్వా స శరోఽగ్నిదీప్తః|
ప్రసహ్య తస్యైవ కిరీటజుష్టం |
తదాతికాయస్య శిరో జహార ||104||

తచ్ఛిరః సశిరస్త్రాణం లక్ష్మణేషుప్రపీడితం|
పపాత సహసా భూమౌ శృంగం హిమవతో యథా ||105||

ప్రహర్షయుక్తా బహవస్తు వానరా |
ప్రబుద్ధపద్మప్రతిమాననాస్తదా|
అపూజయల్లక్ష్మణమిష్టభాగినం |
హతే రిపౌ భీమబలే దురాసదే ||106||

—♦ సర్గ 060 ♦—

తతో హతాన్రాక్షసపుంగవాంస్తా |
న్దేవాంతకాదిత్రిశిరోఽతికాయాన్|

రక్షోగణాస్తత్ర హతావశిష్టా |
స్తే రావణాయ త్వరితం శశంసుః ||001||

తతో హతాంస్తాన్సహసా నిశమ్య |
రాజా ముమోహాశ్రుపరిప్లుతాక్షః|
పుత్రక్షయం భ్రాతృవధం చ ఘోరం |
విచింత్య రాజా విపులం ప్రదధ్యౌ ||002||

తతస్తు రాజానముదీక్ష్య దీనం |
శోకార్ణవే సంపరిపుప్లువానం|
అథర్షభో రాక్షసరాజసూను |
రథేంద్రజిద్వాక్యమిదం బభాషే ||003||

న తాత మోహం ప్రతిగంతుమర్హసి |
యత్రేంద్రజిజ్జీవతి రాక్షసేంద్ర|
నేంద్రారిబాణాభిహతో హి కశ్చి |
త్ప్రాణాన్సమర్థః సమరేఽభిధర్తుం ||004||

పశ్యాద్య రామం సహలక్ష్మణేన |
మద్బాణనిర్భిన్నవికీర్ణదేహం|
గతాయుషం భూమితలే శయానం |
శరైః శితైరాచితసర్వగాత్రం ||005||

ఇమాం ప్రతిజ్ఞాం శృణు శక్రశత్రోః |
సునిశ్చితాం పౌరుషదైవయుక్తాం|
అద్యైవ రామం సహలక్ష్మణేన |
సంతాపయిష్యామి శరైరమోఘైః ||006||

అద్యేంద్రవైవస్వతవిష్ణుమిత్ర |
సాధ్యాశ్వివైశ్వానరచంద్రసూర్యాః|
ద్రక్ష్యంతి మే విక్రమమప్రమేయం |
విష్ణోరివోగ్రం బలియజ్ఞవాటే ||007||

స ఏవముక్త్వా త్రిదశేంద్రశత్రు |
రాపృచ్ఛ్య రాజానమదీనసత్త్వః|
సమారురోహానిలతుల్యవేగం |
రథం ఖరశ్రేష్ఠసమాధియుక్తం ||008||

సమాస్థాయ మహాతేజా రథం హరిరథోపమం|
జగామ సహసా తత్ర యత్ర యుద్ధమరిందమ ||009||

తం ప్రస్థితం మహాత్మానమనుజగ్ముర్మహాబలాః|
సంహర్షమాణా బహవో ధనుఃప్రవరపాణయః ||010||

గజస్కంధగతాః కేచిత్కేచిత్పరమవాజిభిః|
ప్రాసముద్గరనిస్త్రింశ పరశ్వధగదాధరాః ||011||

స శంఖనినదైర్భీమైర్భేరీణాం చ మహాస్వనైః|
జగామ త్రిదశేంద్రారిః స్తూయమానో నిశాచరైః ||012||

స శంఖశశివర్ణేన ఛత్రేణ రిపుసాదనః|
రరాజ పరిపూర్ణేన నభశ్చంద్రమసా యథా ||013||

అవీజ్యత తతో వీరో హైమైర్హేమవిభూషితైః|
చారుచామరముఖ్యైశ్చ ముఖ్యః సర్వధనుష్మతాం ||014||

తతస్త్వింద్రజితా లంకా సూర్యప్రతిమతేజసా|
రరాజాప్రతివీర్యేణ ద్యౌరివార్కేణ భాస్వతా ||015||

స తు దృష్ట్వా వినిర్యాంతం బలేన మహతా వృతం|
రాక్షసాధిపతిః శ్రీమాన్రావణః పుత్రమబ్రవీత్ ||016||

త్వమప్రతిరథః పుత్ర జితస్తే యుధి వాసవః|
కిం పునర్మానుషం ధృష్యం న వధిష్యసి రాఘవం ||017||

తథోక్తో రాక్షసేంద్రేణ ప్రతిగృహ్య మహాశిషః|
రథేనాశ్వయుజా వీరః శీఘ్రం గత్వా నికుంభిలాం ||018||

స సంప్రాప్య మహాతేజా యుద్ధభూమిమరిందమః|
స్థాపయామాస రక్షాంసి రథం ప్రతి సమంతతః ||019||

తతస్తు హుతభోక్తారం హుతభుక్సదృశప్రభః|
జుహువే రాక్షసశ్రేష్ఠో మంత్రవద్విధివత్తదా ||020||

స హవిర్లాజసంస్కారైర్మాల్యగంధపురస్కృతైః|
జుహువే పావకం తత్ర రాక్షసేంద్రః ప్రతాపవాన్ ||021||

శస్త్రాణి శరపత్రాణి సమిధోఽథ విభీతకః|
లోహితాని చ వాసాంసి స్రువం కార్ష్ణాయసం తథా ||022||

స తత్రాగ్నిం సమాస్తీర్య శరపత్రైః సతోమరైః|
ఛాగస్య సర్వకృష్ణస్య గలం జగ్రాహ జీవతః ||023||

సకృదేవ సమిద్ధస్య విధూమస్య మహార్చిషః|
బభూవుస్తాని లింగాని విజయం యాన్యదర్శయన్ ||024||

ప్రదక్షిణావర్తశిఖస్తప్తకాంచనసంనిభః|
హవిస్తత్ప్రతిజగ్రాహ పావకః స్వయముత్థితః ||025||

సోఽస్త్రమాహారయామాస బ్రాహ్మమస్త్రవిదాం వరః|
ధనుశ్చాత్మరథం చైవ సర్వం తత్రాభ్యమంత్రయత్ ||026||

తస్మిన్నాహూయమానేఽస్త్రే హూయమానే చ పావకే|
సార్కగ్రహేందు నక్షత్రం వితత్రాస నభస్తలం ||027||

స పావకం పావకదీప్తతేజా |
హుత్వా మహేంద్రప్రతిమప్రభావః|
సచాపబాణాసిరథాశ్వసూతః |
ఖేఽన్తర్దధ ఆత్మానమచింత్యరూపః ||028||

స సైన్యముత్సృజ్య సమేత్య తూర్ణం |
మహారణే వానరవాహినీషు|
అదృశ్యమానః శరజాలముగ్రం |
వవర్ష నీలాంబుధరో యథాంబు ||029||

తే శక్రజిద్బాణవిశీర్ణదేహా |
మాయాహతా విస్వరమున్నదంతః|
రణే నిపేతుర్హరయోఽద్రికల్పా |
యథేంద్రవజ్రాభిహతా నగేంద్రాః ||030||

తే కేవలం సందదృశుః శితాగ్రా |
న్బాణాన్రణే వానరవాహినీషు|

మాయా నిగూఢం చ సురేంద్రశత్రుం ।
న చాత్ర తం రాక్షసమభ్యపశ్యన్ ॥031॥

తతః స రక్షోఽధిపతిర్మహాత్మా ।
సర్వా దిశో బాణగణైః శితాగ్రైః।
ప్రచ్ఛాదయామాస రవిప్రకాశై ।
ర్విషాదయామాస చ వానరేంద్రాన్ ॥032॥

స శూలనిస్త్రింశ పరశ్వధాని ।
వ్యావిధ్య దీప్తానలసంనిభాని।
సవిస్ఫులింగోజ్జ్వలపావకాని ।
వవర్ష తీవ్రం ప్లవగేంద్రసైన్యే ॥033॥

తతో జ్వలనసంకాశైః శితైర్వానరయూథపాః।
తాడితాః శక్రజిద్బాణైః ప్రఫుల్లా ఇవ కింశుకాః ॥034॥

అన్యోన్యమభిసర్పంతో నినదంతశ్చ విస్వరం।
రాక్షసేంద్రాస్త్రనిర్భిన్నా నిపేతుర్వానరర్షభాః ॥035॥

ఉదీక్షమాణా గగనం కేచిన్నేత్రేషు తాడితాః।
శరైర్వివిశురన్యోన్యం పేతుశ్చ జగతీతలే ॥036॥

హనూమంతం చ సుగ్రీవమంగదం గంధమాదనం।
జాంబవంతం సుషేణం చ వేగదర్శినమేవ చ ॥037॥

మైందం చ ద్వివిదం నీలం గవాక్షం గజగోముఖౌ।
కేసరిం హరిలోమానం విద్యుద్దంష్ట్రం చ వానరం ॥038॥

సూర్యాననం జ్యోతిముఖం తథా దధిముఖం హరిం।
పావకాక్షం నలం చైవ కుముదం చైవ వానరం ॥039॥

ప్రాసైః శూలైః శితైర్బాణైరింద్రజిన్మంత్రసంహితైః।
వివ్యాధ హరిశార్దూలాన్సర్వాంస్తాన్రాక్షసోత్తమః ॥040॥

స వై గదాభిర్హరియూథముఖ్యా ।
న్నిర్భిద్య బాణైస్తపనీయపుంఖైః।
వవర్ష రామం శరవృష్టిజాలైః ।
సలక్ష్మణం భాస్కరరశ్మికల్పైః ॥041॥

స బాణవర్షైరభివర్ష్యమాణో ।
ధారానిపాతానివ తాన్విచింత్య।
సమీక్షమాణః పరమాద్భుతశ్రీ ।
రామస్తదా లక్ష్మణమిత్యువాచ ॥042॥

అసౌ పునర్లక్ష్మణ రాక్షసేంద్రో ।
బ్రహ్మాస్త్రమాశ్రిత్య సురేంద్రశత్రుః।
నిపాతయిత్వా హరిసైన్యముగ్ర ।
మస్మాఞ్శరైరర్దయతి ప్రసక్తం ॥043॥

స్వయంభువా దత్తవరో మహాత్మా ।
ఖమాస్థితోఽన్తర్హితభీమకాయః।
కథం ను శక్యో యుధి నష్టదేహో ।
నిహంతుమద్యేంద్రజిదుద్యతాస్త్రః ॥044॥

మన్యే స్వయంభూర్భగవానచింత్యో ।
యస్యైతదస్త్రం ప్రభవశ్చ యోఽస్య।

బాణావపాతాంస్త్వమిహాద్య ధీమ |
న్మయా సహావ్యగ్రమనాః సహస్వ ||045||

ప్రచ్ఛాదయత్యేష హి రాక్షసేంద్రః |
సర్వా దిశః సాయకవృష్టిజాలైః|
ఏతచ్చ సర్వం పతితాగ్ర్యవీరం |
న భ్రాజతే వానరరాజసైన్యం ||046||

ఆవాం తు దృష్ట్వా పతితౌ విసంజ్ఞౌ |
నివృత్తయుద్ధౌ హతరోషహర్షౌ|
ధ్రువం ప్రవేక్ష్యత్యమరారివాసం |
అసౌ సమాదాయ రణాగ్రలక్ష్మీం ||047||

తతస్తు తావింద్రజిదస్త్రజాలై |
ర్బభూవతుస్తత్ర తదా విశస్తౌ|
స చాపి తౌ తత్ర విషాదయిత్వా |
ననాద హర్షాద్యుధి రాక్షసేంద్రః ||048||

స తత్తదా వానరరాజసైన్యం |
రామం చ సంఖ్యే సహలక్ష్మణేన|
విషాదయిత్వా సహసా వివేశ |
పురీం దశగ్రీవభుజాభిగుప్తాం ||049||

—♦ సర్గ 061 ♦—

తయోస్తదా సాదితయో రణాగ్రే |
ముమోహ సైన్యం హరియూథపానాం|
సుగ్రీవనీలాంగదజాంబవంతో |
న చాపి కించిత్ప్రతిపేదిరే తే ||001||

తతో విషణ్ణం సమవేక్ష్య సైన్యం |
విభీషణో బుద్ధిమతాం వరిష్ఠః|
ఉవాచ శాఖామృగరాజవీరా |
నాశ్వాసయన్నప్రతిమైర్వచోభిః ||002||

మా భైష్ట నాస్త్యత్ర విషాదకాలో |
యదార్యపుత్రావవశౌ విషణ్ణౌ|
స్వయంభువో వాక్యమథోద్వహంతౌ |
యత్సాదితావింద్రజిదస్త్రజాలైః ||003||

తస్మై తు దత్తం పరమాస్త్రమేత |
త్స్వయంభువా బ్రాహ్మమమోఘవేగం|
తన్మానయంతౌ యది రాజపుత్రౌ |
నిపాతితౌ కోఽత్ర విషాదకాలః ||004||

బ్రాహ్మమస్త్రం తదా ధీమాన్మానయిత్వా తు మారుతిః|
విభీషణవచః శ్రుత్వా హనూమాంస్తమథాబ్రవీత్ ||005||

ఏతస్మిన్నిహతే సైన్యే వానరాణాం తరస్వినాం|
యో యో ధారయతే ప్రాణాంస్తం తమాశ్వాసయావహే ||006||

తావుభౌ యుగపద్వీరౌ హనూమద్రాక్షసోత్తమౌ|
ఉల్కాహస్తౌ తదా రాత్రౌ రణశీర్షే విచేరతుః ||007||

ఛిన్నలాంగూలహస్తోరుపాదాంగులి శిరో ధరైః|
స్రవద్భిః క్షతజం గాత్రైః ప్రస్రవద్భిః సమంతతః ||008||

పతితైః పర్వతాకారైర్వానరైరభిసంకులాం|
శస్త్రైశ్చ పతితైర్దీప్తైర్దదృశాతే వసుంధరాం ||009||

సుగ్రీవమంగదం నీలం శరభం గంధమాదనం|
జాంబవంతం సుషేణం చ వేగదర్శనమాహుకం ||010||

మైందం నలం జ్యోతిముఖం ద్వివిదం పనసం తథా|
విభీషణో హనూమాంశ్చ దదృశాతే హతాన్రణే ||011||

సప్తషష్టిర్హతాః కోట్యో వానరాణాం తరస్వినాం|
అహ్నః పంచమశేషేణ వల్లభేన స్వయంభువః ||012||

సాగరౌఘనిభం భీమం దృష్ట్వా బాణార్దితం బలం|
మార్గతే జాంబవంతం స్మ హనూమాన్సవిభీషణః ||013||

స్వభావజరయా యుక్తం వృద్ధం శరశతైశ్చితం|
ప్రజాపతిసుతం వీరం శామ్యంతమివ పావకం ||014||

దృష్ట్వా తముపసంగమ్య పౌలస్త్యో వాక్యమబ్రవీత్|
కచ్చిదార్యశరైస్తీక్ష్ణైర్న ప్రాణా ధ్వంసితాస్తవ ||015||

విభీషణవచః శ్రుత్వా జాంబవానృక్షపుంగవః|
కృచ్ఛ్రాదభ్యుద్గిరన్వాక్యమిదం వచనమబ్రవీత్ ||016||

నైరృతేంద్రమహావీర్యస్వరేణ త్వాభిలక్షయే|
పీడ్యమానః శితైర్బాణైర్న త్వాం పశ్యామి చక్షుషా ||017||

అంజనా సుప్రజా యేన మాతరిశ్వా చ నైరృత|
హనూమాన్వానరశ్రేష్ఠః ప్రాణాంధారయతే క్వచిత్ ||018||

శ్రుత్వా జాంబవతో వాక్యమువాచేదం విభీషణః|
ఆర్యపుత్రావతిక్రమ్య కస్మాత్పృచ్ఛసి మారుతిం ||019||

నైవ రాజని సుగ్రీవే నాంగదే నాపి రాఘవే|
ఆర్య సందర్శితః స్నేహో యథా వాయుసుతే పరః ||020||

విభీషణవచః శ్రుత్వా జాంబవాన్వాక్యమబ్రవీత్|
శృణు నైరృతశార్దూల యస్మాత్పృచ్ఛామి మారుతిం ||021||

తస్మింజీవతి వీరే తు హతమప్యహతం బలం|
హనూమత్యుజ్ఝితప్రాణే జీవంతోఽపి వయం హతాః ||022||

ధ్రియతే మారుతిస్తాత మారుతప్రతిమో యది|
వైశ్వానరసమో వీర్యే జీవితాశా తతో భవేత్ ||023||

తతో వృద్ధముపాగమ్య నియమేనాభ్యవాదయత్|
గృహ్య జాంబవతః పాదౌ హనూమాన్మారుతాత్మజః ||024||

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం తథాపి వ్యథితేంద్రియః|
పునర్జాతమివాత్మానం స మేనే ఋక్షపుంగవః ||025||

తతోఽబ్రవీన్మహాతేజా హనూమంతం స జాంబవాన్|
ఆగచ్ఛ హరిశార్దూలవానరాంస్త్రాతుమర్హసి ||026||

నాన్యో విక్రమపర్యాప్తస్త్వమేషాం పరమః సఖా|
త్వత్పరాక్రమకాలోఽయం నాన్యం పశ్యామి కంచన ||027||

ఋక్షవానరవీరాణామనీకాని ప్రహర్షయ|
విశల్యౌ కురు చాప్యేతౌ సాదితౌ రామలక్ష్మణౌ ||028||

గత్వా పరమమధ్వానముపర్యుపరి సాగరం|
హిమవంతం నగశ్రేష్ఠం హనూమన్గంతుమర్హసి ||029||

తతః కాంచనమత్యుగ్రమృషభం పర్వతోత్తమం|
కైలాసశిఖరం చాపి ద్రక్ష్యస్యరినిషూదన ||030||

తయోః శిఖరయోర్మధ్యే ప్రదీప్తమతులప్రభం|
సర్వౌషధియుతం వీర ద్రక్ష్యస్యౌషధిపర్వతం ||031||

తస్య వానరశార్దూలచతస్రో మూర్ధ్ని సంభవాః|
ద్రక్ష్యస్యోషధయో దీప్తా దీపయంత్యో దిశో దశ ||032||

మృతసంజీవనీం చైవ విశల్యకరణీమపి|
సౌవర్ణకరణీం చైవ సంధానీం చ మహౌషధీం ||033||

తాః సర్వా హనుమన్గృహ్య క్షిప్రమాగంతుమర్హసి|
ఆశ్వాసయ హరీన్ప్రాణైర్యోజ్య గంధవహాత్మజః ||034||

శ్రుత్వా జాంబవతో వాక్యం హనూమాన్హరిపుంగవః|
ఆపూర్యత బలోద్ధర్షైస్తోయవేగైరివార్ణవః ||035||

స పర్వతతటాగ్రస్థః పీడయన్పర్వతోత్తరం|
హనూమాందృశ్యతే వీరో ద్వితీయ ఇవ పర్వతః ||036||

హరిపాదవినిర్భిన్నో నిషసాద స పర్వతః|
న శశాక తదాత్మానం సోఢుం భృశనిపీడితః ||037||

తస్య పేతుర్నగా భూమౌ హరివేగాచ్చ జజ్వలుః|
శృంగాణి చ వ్యకీర్యంత పీడితస్య హనూమతా ||038||

తస్మిన్సంపీడ్యమానే తు భగ్నద్రుమశిలాతలే|
న శేకుర్వానరాః స్థాతుం ఘూర్ణమానే నగోత్తమే ||039||

స ఘూర్ణితమహాద్వారా ప్రభగ్నగృహగోపురా|
లంకా త్రాసాకులా రాత్రౌ ప్రనృత్తేవాభవత్తదా ||040||

పృథివీధరసంకాశో నిపీడ్య ధరణీధరం|
పృథివీం క్షోభయామాస సార్ణవాం మారుతాత్మజః ||041||

పద్భ్యాం తు శైలమాపీడ్య వడవాముఖవన్ముఖం|
వివృత్యోగ్రం ననాదోచ్చైస్త్రాసయన్నివ రాక్షసాన్ ||042||

తస్య నానద్యమానస్య శ్రుత్వా నినదమద్భుతం|
లంకాస్థా రాక్షసాః సర్వే న శేకుః స్పందితుం భయాత్ ||043||

నమస్కృత్వాథ రామాయ మారుతిర్భీమవిక్రమః|
రాఘవార్థే పరం కర్మ సమైహత పరంతపః ||044||

స పుచ్ఛముద్యమ్య భుజంగకల్పం |
వినమ్య పృష్ఠం శ్రవణే నికుంచ్య|
వివృత్య వక్త్రం వడవాముఖాభ |
మాపుప్లువే వ్యోమ్ని స చండవేగః ||045||

స వృక్షషండాంస్తరసా జహార ।
శైలాఇశ్శిలాః ప్రాకృతవానరాంశ్చ।
బాహూరువేగోద్ధతసంప్రణున్నా ।
స్తే క్షీణవేగాః సలిలే నిపేతుః ॥046॥

స తౌ ప్రసార్యోరగభోగకల్పౌ ।
భుజౌ భుజంగారినికాశవీర్యః।
జగామ మేరుం నగరాజమగ్ర్యం ।
దిశః ప్రకర్షన్నివ వాయుసూనుః ॥047॥

స సాగరం ఘూర్ణితవీచిమాలం ।
తదా భృశం భ్రామితసర్వసత్త్వం।
సమీక్షమాణః సహసా జగామ ।
చక్రం యథా విష్ణుకరాగ్రముక్తం ॥048॥

స పర్వతాన్వృక్షగణాన్సరాంసి ।
నదీస్తటాకాని పురోత్తమాని।
స్ఫీతాంజనాంస్తానపి సంప్రపశ్య ।
జ్ఞగామ వేగాత్పితృతుల్యవేగః ॥049॥

ఆదిత్యపథమాశ్రిత్య జగామ స గతశ్రమః।
స దదర్శ హరిశ్రేష్ఠో హిమవంతం నగోత్తమం ॥050॥

నానాప్రస్రవణోపేతం బహుకందరనిర్ఝరం।
శ్వేతాభ్రచయసంకాశైః శిఖరైశ్చారుదర్శనైః ॥051॥

స తం సమాసాద్య మహానగేంద్ర ।
మతిప్రవృద్ధోత్తమఘోరశృంగం।
దదర్శ పుణ్యాని మహాశ్రమాణి ।
సురర్షిసంఘోత్తమసేవితాని ॥052॥

స బ్రహ్మకోశం రజతాలయం చ ।
శక్రాలయం రుద్రశరప్రమోక్షం।
హయాననం బ్రహ్మశిరశ్చ దీప్తం ।
దదర్శ వైవస్వత కింకరాంశ్చ ॥053॥

వజ్రాలయం వైశ్వరణాలయం చ ।
సూర్యప్రభం సూర్యనిబంధనం చ।
బ్రహ్మాసనం శంకరకార్ముకం చ ।
దదర్శ నాభిం చ వసుంధరాయాః ॥054॥

కైలాసమగ్ర్యం హిమవచ్ఛిలాం చ ।
తథర్షభం కాంచనశైలమగ్ర్యం।
స దీప్తసర్వౌషధిసంప్రదీప్తం ।
దదర్శ సర్వౌషధిపర్వతేంద్రం ॥055॥

స తం సమీక్ష్యానలరశ్మిదీప్తం ।
విసిష్మియే వాసవదూతసూనుః।
ఆప్లుత్య తం చౌషధిపర్వతేంద్రం ।
తత్రౌషధీనాం విచయం చకార ॥056॥

స యోజనసహస్రాణి సమతీత్య మహాకపిః।
దివ్యౌషధిధరం శైలం వ్యచరన్మారుతాత్మజః ॥057॥

మహౌషధ్యస్తు తాః సర్వాస్తస్మిన్పర్వతసత్తమే।
విజ్ఞాయార్థినమాయాంతం తతో జగ్మురదర్శనం ॥058॥

స తా మహాత్మా హనుమానపశ్యం ।
శ్చుకోప కోపాచ్చ భృశం ననాద।
అమృష్యమాణోఽగ్నినికాశచక్షు ।
ర్మహీధరేంద్రం తమువాచ వాక్యం ॥059॥

కిమేతదేవం సువినిశ్చితం తే ।
యద్రాఘవే నాసి కృతానుకంపః।
పశ్యాద్య మద్బాహుబలాభిభూతో ।
వికీర్ణమాత్మానమథో నగేంద్ర ॥060॥

స తస్య శృంగం సనగం సనాగం ।
సకాంచనం ధాతుసహస్రజుష్టం।
వికీర్ణకూటం చలితాగ్రసానుం ।
ప్రగృహ్య వేగాత్సహసోన్మమాథ ॥061॥

స తం సముత్పాట్య ఖముత్పపాత ।
విత్రాస్య లోకాన్ససురాన్సురేంద్రాన్।
సంస్తూయమానః ఖచరైరనేకై ।
ర్జగామ వేగాద్గరుడోగ్రవీర్యః ॥062॥

స భాస్కరాధ్వానమనుప్రపన్న ।
స్తద్భాస్కరాభం శిఖరం ప్రగృహ్య।
బభౌ తదా భాస్కరసంనికాశో ।
రవేః సమీపే ప్రతిభాస్కరాభః ॥063॥

స తేన శైలేన భృశం రరాజ ।
శైలోపమో గంధవహాత్మజస్తు।
సహస్రధారేణ సపావకేన ।
చక్రేణ ఖే విష్ణురివోద్ధృతేన ॥064॥

తం వానరాః ప్రేక్ష్య తదా వినేదుః ।
స తానపి ప్రేక్ష్య ముదా ననాద।
తేషాం సముద్ఘుష్టరవం నిశమ్య ।
లంకాలయా భీమతరం వినేదుః ॥065॥

తతో మహాత్మా నిపపాత తస్మి ।
న్శైలోత్తమే వానరసైన్యమధ్యే।
హర్యుత్తమేభ్యః శిరసాభివాద్య ।
విభీషణం తత్ర చ సస్వజే సః ॥066॥

తావప్యుభౌ మానుషరాజపుత్రౌ ।
తం గంధమాఘ్రాయ మహౌషధీనాం।
బభూవతుస్తత్ర తదా విశల్యా ।
వుత్తస్థురన్యే చ హరిప్రవీరాః ॥067॥

తతో హరిర్గంధవహాత్మజస్తు ।
తమోషధీశైలముదగ్రవీర్యః।
నినాయ వేగాద్ధిమవంతమేవ ।
పునశ్చ రామేణ సమాజగామ ॥068॥

—♦ సర్గ 062 ♦—

తతోఽబ్రవీన్మహాతేజాః సుగ్రీవో వానరాధిపః|
అర్థ్యం విజ్ఞాపయంశ్చాపి హనూమంతం మహాబలం ||001||

యతో హతః కుంభకర్ణః కుమారాశ్చ నిషూదితాః|
నేదానీముపనిర్హారం రావణో దాతుమర్హతి ||002||

యే యే మహాబలాః సంతి లఘవశ్చ ప్లవంగమాః|
లంకామభ్యుత్పతంత్వాశు గృహ్యోల్కాః ప్లవగర్షభాః ||003||

తతోఽస్తం గత ఆదిత్యే రౌద్రే తస్మిన్నిశాముఖే|
లంకామభిముఖాః సోల్కా జగ్ముస్తే ప్లవగర్షభాః ||004||

ఉల్కాహస్తైర్హరిగణైః సర్వతః సమభిద్రుతాః|
ఆరక్షస్థా విరూపాక్షాః సహసా విప్రదుద్రువుః ||005||

గోపురాట్ట ప్రతోలీషు చర్యాసు వివిధాసు చ|
ప్రాసాదేషు చ సంహృష్టాః ససృజుస్తే హుతాశనం ||006||

తేషాం గృహసహస్రాణి దదాహ హుతభుక్తదా|
ఆవాసాన్రాక్షసానాం చ సర్వేషాం గృహమేధినాం ||007||

హేమచిత్రతనుత్రాణాం స్రగ్దామాంబరధారిణాం|
సీధుపానచలాక్షాణాం మదవిహ్వలగామినాం ||008||

కాంతాలంబితవస్త్రాణాం శత్రుసంజాతమన్యునాం|
గదాశూలాసి హస్తానాం ఖాదతాం పిబతామపి ||009||

శయనేషు మహార్హేషు ప్రసుప్తానాం ప్రియైః సహ|
త్రస్తానాం గచ్ఛతాం తూర్ణం పుత్రానాదాయ సర్వతః ||010||

తేషాం గృహసహస్రాణి తదా లంకానివాసినాం|
అదహత్పావకస్తత్ర జజ్వాల చ పునః పునః ||011||

సారవంతి మహార్హాణి గంభీరగుణవంతి చ|
హేమచంద్రార్ధచంద్రాణి చంద్రశాలోన్నతాని చ ||012||

రత్నచిత్రగవాక్షాణి సాధిష్ఠానాని సర్వశః|
మణివిద్రుమచిత్రాణి స్పృశంతీవ చ భాస్కరం ||013||

క్రౌంచబర్హిణవీణానాం భూషణానాం చ నిస్వనైః|
నాదితాన్యచలాభాని వేశ్మాన్యగ్నిర్దదాహ సః ||014||

జ్వలనేన పరీతాని తోరణాని చకాశిరే|
విద్యుద్భిరివ నద్ధాని మేఘజాలాని ఘర్మగే ||015||

విమానేషు ప్రసుప్తాశ్చ దహ్యమానా వరాంగనాః|
త్యక్తాభరణసంయోగా హాహేత్యుచ్చైర్విచుక్రుశుః ||016||

తత్ర చాగ్నిపరీతాని నిపేతుర్భవనాన్యపి|
వజ్రివజ్రహతానీవ శిఖరాణి మహాగిరేః ||017||

తాని నిర్దహ్యమానాని దూరతః ప్రచకాశిరే|
హిమవచ్ఛిఖరాణీవ దీప్తౌషధివనాని చ ||018||

హర్మ్యాగ్రైర్దహ్యమానైశ్చ జ్వాలాప్రజ్వలితైరపి|
రాత్రౌ సా దృశ్యతే లంకా పుష్పితైరివ కింశుకైః ||019||

హస్త్యధ్యక్షైర్గజైర్ముక్తైర్ముక్తైశ్చ తురగైరపి|
బభూవ లంకా లోకాంతే భ్రాంతగ్రాహ ఇవార్ణవః ||020||

అశ్వం ముక్తం గజో దృష్ట్వా కచ్చిద్భీతోఽపసర్పతి|
భీతో భీతం గజం దృష్ట్వా క్వచిదశ్వో నివర్తతే ||021||

సా బభూవ ముహూర్తేన హరిభిర్దీపితా పురీ|
లోకస్యాస్య క్షయే ఘోరే ప్రదీప్తేవ వసుంధరా ||022||

నారీ జనస్య ధూమేన వ్యాప్తస్యోచ్చైర్వినేదుషః|
స్వనో జ్వలనతప్తస్య శుశ్రువే దశయోజనం ||023||

ప్రదగ్ధకాయానపరాన్రాక్షసాన్నిర్గతాన్బహిః|
సహసాభ్యుత్పతంతి స్మ హరయోఽథ యుయుత్సవః ||024||

ఉద్ఘుష్టం వానరాణాం చ రాక్షసానాం చ నిస్వనః|
దిశో దశ సముద్రం చ పృథివీం చాన్వనాదయత్ ||025||

విశల్యౌ తు మహాత్మానౌ తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ|
అసంభ్రాంతౌ జగృహతుస్తావుభౌ ధనుషీ వరే ||026||

తతో విస్ఫారయాణస్య రామస్య ధనురుత్తమం|
బభూవ తుములః శబ్దో రాక్షసానాం భయావహః ||027||

అశోభత తదా రామో ధనుర్విస్ఫారయన్మహత్|
భగవానివ సంక్రుద్ధో భవో వేదమయం ధనుః ||028||

వానరోద్ఘుష్టఘోషశ్చ రాక్షసానాం చ నిస్వనః|
జ్యాశబ్దశ్చాపి రామస్య త్రయం వ్యాప దిశో దశ ||029||

తస్య కార్ముకముక్తైశ్చ శరైస్తత్పురగోపురం|
కైలాసశృంగప్రతిమం వికీర్ణమపతద్భువి ||030||

తతో రామశరాందృష్ట్వా విమానేషు గృహేషు చ|
సంనాహో రాక్షసేంద్రాణాం తుములః సమపద్యత ||031||

తేషాం సంనహ్యమానానాం సింహనాదం చ కుర్వతాం|
శర్వరీ రాక్షసేంద్రాణాం రౌద్రీవ సమపద్యత ||032||

ఆదిష్టా వానరేంద్రాస్తే సుగ్రీవేణ మహాత్మనా|
ఆసన్నా ద్వారమాసాద్య యుధ్యధ్వం ప్లవగర్షభాః ||033||

యశ్చ వో వితథం కుర్యాత్తత్ర తత్ర వ్యవస్థితః|
స హంతవ్యోఽభిసంప్లుత్య రాజశాసనదూషకః ||034||

తేషు వానరముఖ్యేషు దీప్తోల్కోజ్జ్వలపాణిషు|
స్థితేషు ద్వారమాసాద్య రావణం మన్యురావిశత్ ||035||

తస్య జృంభితవిక్షేపాద్వ్యామిశ్రా వై దిశో దశ|
రూపవానివ రుద్రస్య మన్యుర్గాత్రేష్వదృశ్యత ||036||

స నికుంభం చ కుంభం చ కుంభకర్ణాత్మజావుభౌ|
ప్రేషయామాస సంక్రుద్ధో రాక్షసైర్బహుభిః సహ ||037||

శశాస చైవ తాన్సర్వాన్రాక్షసాన్రాక్షసేశ్వరః|
రాక్షసా గచ్ఛతాత్రైవ సింహనాదం చ నాదయన్ ॥038॥

తతస్తు చోదితాస్తేన రాక్షసా జ్వలితాయుధాః|
లంకాయా నిర్యయుర్వీరాః ప్రణదంతః పునః పునః ॥039॥

భీమాశ్వరథమాతంగం నానాపత్తి సమాకులం|
దీప్తశూలగదాఖడ్గప్రాసతోమరకార్ముకం ॥040॥

తద్రాక్షసబలం ఘోరం భీమవిక్రమపౌరుషం|
దదృశే జ్వలితప్రాసం కింకిణీశతనాదితం ॥041॥

హేమజాలాచితభుజం వ్యావేష్టితపరశ్వధం|
వ్యాఘూర్ణితమహాశస్త్రం బాణసంసక్తకార్ముకం ॥042॥

గంధమాల్యమధూత్సేకసంమోదిత మహానిలం|
ఘోరం శూరజనాకీర్ణం మహాంబుధరనిస్వనం ॥043॥

తం దృష్ట్వా బలమాయాంతం రాక్షసానాం సుదారుణం|
సంచచాల ప్లవంగానాం బలముచ్చైర్ననాద చ ॥044॥

జవేనాప్లుత్య చ పునస్తద్రాక్షసబలం మహత్|
అభ్యయాత్ప్రత్యరిబలం పతంగ ఇవ పావకం ॥045॥

తేషాం భుజపరామర్శవ్యామృష్టపరిఘాశని|
రాక్షసానాం బలం శ్రేష్ఠం భూయస్తరమశోభత ॥046॥

తథైవాప్యపరే తేషాం కపీనామసిభిః శితైః|
ప్రవీరానభితో జఘ్నుర్ఘోరరూపా నిశాచరాః ॥047॥

ఘ్నంతమన్యం జఘానాన్యః పాతయంతమపాతయత్|
గర్హమాణం జగర్హాన్యే దశంతమపరేఽదశత్ ॥048॥

దేహీత్యన్యే దదాత్యన్యో దదామీత్యపరః పునః|
కిం క్లేశయసి తిష్ఠేతి తత్రాన్యోన్యం బభాషిరే ॥049॥

సముద్యతమహాప్రాసం ముష్టిశూలాసిసంకులం|
ప్రావర్తత మహారౌద్రం యుద్ధం వానరరక్షసాం ॥050॥

వానరాందశ సప్తేతి రాక్షసా అభ్యపాతయన్|
రాక్షసాందశసప్తేతి వానరా జఘ్నురాహవే ॥051॥

విస్రస్తకేశరసనం విముక్తకవచధ్వజం|
బలం రాక్షసమాలంబ్య వానరాః పర్యవారయన్ ॥052॥

—♦ సర్గ 063 ♦—

ప్రవృత్తే సంకులే తస్మిన్ఘోరే వీరజనక్షయే|
అంగదః కంపనం వీరమాససాద రణోత్సుకః ॥001॥

ఆహూయ సోఽఙ్గదం కోపాత్తాడయామాస వేగితః|
గదయా కంపనః పూర్వం స చచాల భృశాహతః ॥002॥

స సంజ్ఞాం ప్రాప్య తేజస్వీ చిక్షేప శిఖరం గిరేః|
అర్దితశ్చ ప్రహారేణ కంపనః పతితో భువి ॥003॥

హతప్రవీరా వ్యథితా రాక్షసేంద్రచమూస్తదా|
జగామాభిముఖీ సా తు కుంభకర్ణసుతో యతః|
ఆపతంతీం చ వేగేన కుంభస్తాం సాంత్వయచ్చమూం ||004||

స ధనుర్ధన్వినాం శ్రేష్ఠః ప్రగృహ్య సుసమాహితః|
ముమోచాశీవిషప్రఖ్యాఞ్శరాందేహవిదారణాన్ ||005||

తస్య తచ్ఛుశుభే భూయః సశరం ధనురుత్తమం|
విద్యుదైరావతార్చిష్మద్ద్వితీయేంద్రధనుర్యథా ||006||

ఆకర్ణకృష్టముక్తేన జఘాన ద్వివిదం తదా|
తేన హాటకపుంఖేన పత్రిణా పత్రవాససా ||007||

సహసాభిహతస్తేన విప్రముక్తపదః స్ఫురన్|
నిపపాతాద్రికూటాభో విహ్వలః ప్లవగోత్తమః ||008||

మైందస్తు భ్రాతరం దృష్ట్వా భగ్నం తత్ర మహాహవే|
అభిదుద్రావ వేగేన ప్రగృహ్య మహతీం శిలాం ||009||

తాం శిలాం తు ప్రచిక్షేప రాక్షసాయ మహాబలః|
బిభేద తాం శిలాం కుంభః ప్రసన్నైః పంచభిః శరైః ||010||

సంధాయ చాన్యం సుముఖం శరమాశీవిషోపమం|
ఆజఘాన మహాతేజా వక్షసి ద్వివిదాగ్రజం ||011||

స తు తేన ప్రహారేణ మైందో వానరయూథపః|
మర్మణ్యభిహతస్తేన పపాత భువి మూర్ఛితః ||012||

అంగదో మాతులౌ దృష్ట్వా పతితౌ తౌ మహాబలౌ|
అభిదుద్రావ వేగేన కుంభముద్యతకార్ముకం ||013||

తమాపతంతం వివ్యాధ కుంభః పంచభిరాయసైః|
త్రిభిశ్చాన్యైః శితైర్బాణైర్మాతంగమివ తోమరైః ||014||

సోఽఙ్గదం వివిధైర్బాణైః కుంభో వివ్యాధ వీర్యవాన్|
అకుంఠధారైర్నిశితైస్తీక్ష్ణైః కనకభూషణైః ||015||

అంగదః ప్రతివిద్ధాంగో వాలిపుత్రో న కంపతే|
శిలాపాదపవర్షాణి తస్య మూర్ధ్ని వవర్ష హ ||016||

స ప్రచిచ్ఛేద తాన్సర్వాన్బిభేద చ పునః శిలాః|
కుంభకర్ణాత్మజః శ్రీమాన్వాలిపుత్రసమీరితాన్ ||017||

ఆపతంతం చ సంప్రేక్ష్య కుంభో వానరయూథపం|
భ్రువోర్వివ్యాధ బాణాభ్యాముల్కాభ్యామివ కుంజరం ||018||

అంగదః పాణినా నేత్రే పిధాయ రుధిరోక్షితే|
సాలమాసన్నమేకేన పరిజగ్రాహ పాణినా ||019||

తమింద్రకేతుప్రతిమం వృక్షం మందరసంనిభం|
సముత్సృజంతం వేగేన పశ్యతాం సర్వరక్షసాం ||020||

స చిచ్ఛేద శితైర్బాణైః సప్తభిః కాయభేదనైః|
అంగదో వివ్యథేఽభీక్ష్ణం ససాద చ ముమోహ చ ||021||

అంగదం వ్యథితం దృష్ట్వా సీదంతమివ సాగరే|
దురాసదం హరిశ్రేష్ఠా రాఘవాయ న్యవేదయన్ ||022||

రామస్తు వ్యథితం శ్రుత్వా వాలిపుత్రం మహాహవే|
వ్యాదిదేశ హరిశ్రేష్ఠాంజాంబవత్ప్రముఖాంస్తతః ||023||

తే తు వానరశార్దూలాః శ్రుత్వా రామస్య శాసనం|
అభిపేతుః సుసంక్రుద్ధాః కుంభముద్యతకార్ముకం ||024||

తతో ద్రుమశిలాహస్తాః కోపసంరక్తలోచనాః|
రిరక్షిషంతోఽభ్యపతన్నంగదం వానరర్షభాః ||025||

జాంబవాంశ్చ సుషేణశ్చ వేగదర్శీ చ వానరః|
కుంభకర్ణాత్మజం వీరం క్రుద్ధాః సమభిదుద్రువుః ||026||

సమీక్ష్యాతతతస్తాంస్తు వానరేంద్రాన్మహాబలాన్|
ఆవవార శరౌఘేణ నగేనేవ జలాశయం ||027||

తస్య బాణచయం ప్రాప్య న శేకేరతివర్తితుం|
వానరేంద్రా మహాత్మానో వేలామివ మహోదధిః ||028||

తాంస్తు దృష్ట్వా హరిగణాఞ్శరవృష్టిభిరర్దితాన్|
అంగదం పృష్ఠతః కృత్వా భ్రాతృజం ప్లవగేశ్వరః ||029||

అభిదుద్రావ వేగేన సుగ్రీవః కుంభమాహవే|
శైలసాను చరం నాగం వేగవానివ కేసరీ ||030||

ఉత్పాట్య చ మహాశైలానశ్వకర్ణాంధవాన్బహూన్|
అన్యాంశ్చ వివిధాన్వృక్షాంశ్చిక్షేప చ మహాబలః ||031||

తాం ఛాదయంతీమాకాశం వృక్షవృష్టిం దురాసదాం|
కుంభకర్ణాత్మజః శ్రీమాంశ్చిచ్ఛేద నిశితైః శరైః ||032||

అభిలక్ష్యేణ తీవ్రేణ కుంభేన నిశితైః శరైః|
ఆచితాస్తే ద్రుమా రేజుర్యథా ఘోరాః శతఘ్నయః ||033||

ద్రుమవర్షం తు తచ్ఛిన్నం దృష్ట్వా కుంభేన వీర్యవాన్|
వానరాధిపతిః శ్రీమాన్మహాసత్త్వో న వివ్యథే ||034||

నిర్భిద్యమానః సహసా సహమానశ్చ తాఞ్శరాన్|
కుంభస్య ధనురాక్షిప్య బభంజేంద్రధనుఃప్రభం ||035||

అవప్లుత్య తతః శీఘ్రం కృత్వా కర్మ సుదుష్కరం|
అబ్రవీత్కుపితః కుంభం భగ్నశృంగమివ ద్విపం ||036||

నికుంభాగ్రజ వీర్యం తే బాణవేగం తదద్భుతం|
సంనతిశ్చ ప్రభావశ్చ తవ వా రావణస్య వా ||037||

ప్రహ్రాదబలివృత్రఘ్నకుబేరవరుణోపమ|
ఏకస్త్వమనుజాతోఽసి పితరం బలవత్తరః ||038||

త్వామేవైకం మహాబాహుం శూలహస్తమరిందమం|
త్రిదశా నాతివర్తంతే జితేంద్రియమివాధయః ||039||

వరదానాత్పితృవ్యస్తే సహతే దేవదానవాన్|
కుంభకర్ణస్తు వీర్యేణ సహతే చ సురాసురాన్ ||040||

ధనుషీంద్రజితస్తుల్యః ప్రతాపే రావణస్య చ|
త్వమద్య రక్షసాం లోకే శ్రేష్ఠోఽసి బలవీర్యతః ||041||

మహావిమర్దం సమరే మయా సహ తవాద్భుతం|
అద్య భూతాని పశ్యంతు శక్రశంబరయోరివ ||042||

కృతమప్రతిమం కర్మ దర్శితం చాస్త్రకౌశలం|
పాతితా హరివీరాశ్చ త్వయైతే భీమవిక్రమాః ||043||

ఉపాలంభభయాచ్చాపి నాసి వీర మయా హతః|
కృతకర్మా పరిశ్రాంతో విశ్రాంతః పశ్య మే బలం ||044||

తేన సుగ్రీవవాక్యేన సావమానేన మానితః|
అగ్నేరాజ్యహుతస్యేవ తేజస్తస్యాభ్యవర్ధత ||045||

తతః కుంభః సముత్పత్య సుగ్రీవమభిపద్య చ|
ఆజఘానోరసి క్రుద్ధో వజ్రవేగేన ముష్టినా ||046||

తస్య చర్మ చ పుస్ఫోట సంజజ్ఞే చాస్య శోణితం|
స చ ముష్టిర్మహావేగః ప్రతిజఘ్నేఽస్థిమండలే ||047||

తదా వేగేన తత్రాసీత్తేజః ప్రజ్వాలితం ముహుః|
వజ్రనిష్పేషసంజాతజ్వాలా మేరౌ యథా గిరౌ ||048||

స తత్రాభిహతస్తేన సుగ్రీవో వానరర్షభః|
ముష్టిం సంవర్తయామాస వజ్రకల్పం మహాబలః ||049||

అర్చిఃసహస్రవికచం రవిమండలసప్రభం|
స ముష్టిం పాతయామాస కుంభస్యోరసి వీర్యవాన్ ||050||

ముష్టినాభిహతస్తేన నిపపాతాశు రాక్షసః|
లోహితాంగ ఇవాకాశాద్దీప్తరశ్మిర్యదృచ్ఛయా ||051||

కుంభస్య పతతో రూపం భగ్నస్యోరసి ముష్టినా|
బభౌ రుద్రాభిపన్నస్య యథారూపం గవాం పతేః ||052||

తస్మిన్హతే భీమపరాక్రమేణ |
ప్లవంగమానామృషభేణ యుద్ధే|
మహీ సశైలా సవనా చచాల |
భయం చ రక్షాంస్యధికం వివేశ ||053||

—♦ సర్గ 064 ♦—

నికుంభో భ్రాతరం దృష్ట్వా సుగ్రీవేణ నిపాతితం|
ప్రదహన్నివ కోపేన వానరేంద్రమవైక్షత ||001||

తతః స్రగ్దామసంనద్ధం దత్తపంచాంగులం శుభం|
ఆదదే పరిఘం వీరో నగేంద్రశిఖరోపమం ||002||

హేమపట్టపరిక్షిప్తం వజ్రవిద్రుమభూషితం|
యమదండోపమం భీమం రక్షసాం భయనాశనం ||003||

తమావిధ్య మహాతేజాః శక్రధ్వజసమం రణే|
వినినాద వివృత్తాస్యో నికుంభో భీమవిక్రమః ||004||

ఉరోగతేన నిష్కేణ భుజస్థైరంగదైరపి|
కుండలాభ్యాం చ మృష్టాభ్యాం మాలయా చ విచిత్రయా ||005||

నికుంభో భూషణైర్భాతి తేన స్మ పరిఘేణ చ|
యథేంద్రధనుషా మేఘః సవిద్యుత్స్తనయిత్నుమాన్ ||006||

పరిఘాగ్రేణ పుస్ఫోట వాతగ్రంథిర్మహాత్మనః|
ప్రజజ్వాల సఘోషశ్చ విధూమ ఇవ పావకః ||007||

నగర్యా విటపావత్యా గంధర్వభవనోత్తమైః|
సహ చైవామరావత్యా సర్వైశ్చ భవనైః సహ ||008||

సతారాగణనక్షత్రం సచంద్రం సమహాగ్రహం|
నికుంభపరిఘాఘూర్ణం భ్రమతీవ నభస్తలం ||009||

దురాసదశ్చ సంజజ్ఞే పరిఘాభరణప్రభః|
క్రోధేంధనో నికుంభాగ్నిర్యుగాంతాగ్నిరివోత్థితః ||010||

రాక్షసా వానరాశ్చాపి న శేకుః స్పందితుం భయాత్|
హనూమంస్తు వివృత్యోరస్తస్థౌ ప్రముఖతో బలీ ||011||

పరిఘోపమబాహుస్తు పరిఘం భాస్కరప్రభం|
బలీ బలవతస్తస్య పాతయామాస వక్షసి ||012||

స్థిరే తస్యోరసి వ్యూఢే పరిఘః శతధా కృతః|
విశీర్యమాణః సహసా ఉల్కా శతమివాంబరే ||013||

స తు తేన ప్రహారేణ చచాల చ మహాకపిః|
పరిఘేణ సమాధూతో యథా భూమిచలేఽచలః ||014||

స తథాభిహతస్తేన హనూమాన్ప్లవగోత్తమః|
ముష్టిం సంవర్తయామాస బలేనాతిమహాబలః ||015||

తముద్యమ్య మహాతేజా నికుంభోరసి వీర్యవాన్|
అభిచిక్షేప వేగేన వేగవాన్వాయువిక్రమః ||016||

తతః పుస్ఫోట చర్మాస్య ప్రసుస్రావ చ శోణితం|
ముష్టినా తేన సంజజ్ఞే జ్వాలా విద్యుదివోత్థితా ||017||

స తు తేన ప్రహారేణ నికుంభో విచచాల హ|
స్వస్థశ్చాపి నిజగ్రాహ హనూమంతం మహాబలం ||018||

విచుక్రుశుస్తదా సంఖ్యే భీమం లంకానివాసినః|
నికుంభేనోద్ధృతం దృష్ట్వా హనూమంతం మహాబలం ||019||

స తథా హ్రియమాణోఽపి కుంభకర్ణాత్మజేన హి|
ఆజఘానానిలసుతో వజ్రవేగేన ముష్టినా ||020||

ఆత్మానం మోచయిత్వాథ క్షితావభ్యవపద్యత|
హనూమానున్మమథాశు నికుంభం మారుతాత్మజః ||021||

నిక్షిప్య పరమాయత్తో నికుంభం నిష్పిపేష చ|
ఉత్పత్య చాస్య వేగేన పపాతోరసి వీర్యవాన్ ||022||

పరిగృహ్య చ బాహుభ్యాం పరివృత్య శిరోధరాం|
ఉత్పాటయామాస శిరో భైరవం నదతో మహత్ ||023||

అథ వినదతి సాదితే నికుంభే |
పవనసుతేన రణే బభూవ యుద్ధం|
దశరథసుతరాక్షసేంద్రచమ్వో |
ర్భృశతరమాగతరోషయోః సుభీమం ||024||

—♦ సర్గ 065 ♦—

నికుంభం చ హతం శ్రుత్వా కుంభం చ వినిపాతితం|
రావణః పరమామర్షీ ప్రజజ్వాలానలో యథా ||001||

నైరృతః క్రోధశోకాభ్యాం ద్వాభ్యాం తు పరిమూర్ఛితః|
ఖరపుత్రం విశాలాక్షం మకరాక్షమచోదయత్ ||002||

గచ్ఛ పుత్ర మయాజ్ఞప్తో బలేనాభిసమన్వితః|
రాఘవం లక్ష్మణం చైవ జహి తౌ సవనౌకసౌ ||003||

రావణస్య వచః శ్రుత్వా శూరో మానీ ఖరాత్మజః|
బాఢమిత్యబ్రవీద్ధృష్టో మకరాక్షో నిశాచరః ||004||

సోఽభివాద్య దశగ్రీవం కృత్వా చాపి ప్రదక్షిణం|
నిర్జగామ గృహాచ్ఛుభ్రాద్రావణస్యాజ్ఞయా బలీ ||005||

సమీపస్థం బలాధ్యక్షం ఖరపుత్రోఽబ్రవీదిదం|
రథమానీయతాం శీఘ్రం సైన్యం చానీయతాం త్వరాత్ ||006||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా బలాధ్యక్షో నిశాచరః|
స్యందనం చ బలం చైవ సమీపం ప్రత్యపాదయత్ ||007||

ప్రదక్షిణం రథం కృత్వా ఆరురోహ నిశాచరః|
సూతం సంచోదయామాస శీఘ్రం మే రథమావహ ||008||

అథ తాన్రాక్షసాన్సర్వాన్మకరాక్షోఽబ్రవీదిదం|
యూయం సర్వే ప్రయుధ్యధ్వం పురస్తాన్మమ రాక్షసాః ||009||

అహం రాక్షసరాజేన రావణేన మహాత్మనా|
ఆజ్ఞప్తః సమరే హంతుం తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ ||010||

అద్య రామం వధిష్యామి లక్ష్మణం చ నిశాచరాః|
శాఖామృగం చ సుగ్రీవం వానరాంశ్చ శరోత్తమైః ||011||

అద్య శూలనిపాతైశ్చ వానరాణాం మహాచమూం|
ప్రదహిష్యామి సంప్రాప్తాం శుష్కేంధనమివానలః ||012||

మకరాక్షస్య తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తే నిశాచరాః|
సర్వే నానాయుధోపేతా బలవంతః సమాహితాః ||013||

తే కామరూపిణః శూరా దంష్ట్రిణః పింగలేక్షణాః|
మాతంగా ఇవ నర్దంతో ధ్వస్తకేశా భయానకాః ||014||

పరివార్య మహాకాయా మహాకాయం ఖరాత్మజం|
అభిజగ్ముస్తదా హృష్టాశ్చాలయంతో వసుంధరాం ||015||

శంఖభేరీసహస్రాణామాహతానాం సమంతతః|
క్ష్వేడితాస్ఫోటితానాం చ తతః శబ్దో మహానభూత్ ||016||

ప్రభ్రష్టోఽథ కరాత్తస్య ప్రతోదః సారథేస్తదా|
పపాత సహసా చైవ ధ్వజస్తస్య చ రక్షసః ||017||

తస్య తే రథసంయుక్తా హయా విక్రమవర్జితాః|
చరణైరాకులైర్గత్వా దీనాః సాస్రముఖా యయుః ||018||

ప్రవాతి పవనస్తస్య సపాంసుః ఖరదారుణః|
నిర్యాణే తస్య రౌద్రస్య మకరాక్షస్య దుర్మతేః ||019||

తాని దృష్ట్వా నిమిత్తాని రాక్షసా వీర్యవత్తమాః|
అచింత్యనిర్గతాః సర్వే యత్ర తౌ రామలక్ష్మణౌ ||020||

ఘనగజమహిషాంగతుల్యవర్ణాః |
సమరముఖేష్వసకృద్గదాసిభిన్నాః|
అహమహమితి యుద్ధకౌశలాస్తే |
రజనిచరాః పరిబభ్రముర్నదంతః ||021||

—♦ సర్గ 066 ♦—

నిర్గతం మకరాక్షం తే దృష్ట్వా వానరపుంగవాః|
ఆప్లుత్య సహసా సర్వే యోద్ధుకామా వ్యవస్థితాః ||001||

తతః ప్రవృత్తం సుమహత్తద్యుద్ధం లోమహర్షణం|
నిశాచరైః ప్లవంగానాం దేవానాం దానవైరివ ||002||

వృక్షశూలనిపాతైశ్చ శిలాపరిఘపాతనైః|
అన్యోన్యం మర్దయంతి స్మ తదా కపినిశాచరాః ||003||

శక్తిశూలగదాఖడ్గైస్తోమరైశ్చ నిశాచరాః|
పట్టసైర్భిందిపాలైశ్చ బాణపాతైః సమంతతః ||004||

పాశముద్గరదండైశ్చ నిర్ఘాతైశ్చాపరైస్తథా|
కదనం కపిసింహానాం చక్రుస్తే రజనీచరాః ||005||

బాణౌఘైరర్దితాశ్చాపి ఖరపుత్రేణ వానరాః|
సంభ్రాంతమనసః సర్వే దుద్రువుర్భయపీడితాః ||006||

తాందృష్ట్వా రాక్షసాః సర్వే ద్రవమాణాన్వనౌకసః|
నేదుస్తే సింహవద్ధృష్టా రాక్షసా జితకాశినః ||007||

విద్రవత్సు తదా తేషు వానరేషు సమంతతః|
రామస్తాన్వారయామాస శరవర్షేణ రాక్షసాన్ ||008||

వారితాన్రాక్షసాందృష్ట్వా మకరాక్షో నిశాచరః|
క్రోధానలసమావిష్టో వచనం చేదమబ్రవీత్ ||009||

తిష్ఠ రామ మయా సార్ధం ద్వంద్వయుద్ధం దదామి తే|
త్యాజయిష్యామి తే ప్రాణాంధనుర్ముక్తైః శితైః శరైః ||010||

యత్తదా దండకారణ్యే పితరం హతవాన్మమ|
మదగ్రతః స్వకర్మస్థం స్మృత్వా రోషోఽభివర్ధతే ||011||

దహ్యంతే భృశమంగాని దురాత్మన్మమ రాఘవ|
యన్మయాసి న దృష్టస్త్వం తస్మిన్కాలే మహావనే ||012||

దిష్ట్యాసి దర్శనం రామ మమ త్వం ప్రాప్తవానిహ|
కాంక్షితోఽసి క్షుధార్తస్య సింహస్యేవేతరో మృగః ||013||

అద్య మద్బాణవేగేన ప్రేతరాడ్విషయం గతః|
యే త్వయా నిహతాః శూరాః సహ తైస్త్వం సమేష్యసి ||014||

బహునాత్ర కిముక్తేన శృణు రామ వచో మమ|
పశ్యంతు సకలా లోకాస్త్వాం మాం చైవ రణాజిరే ||015||

అస్త్రైర్వా గదయా వాపి బాహుభ్యాం వా మహాహవే|
అభ్యస్తం యేన వా రామ తేన వా వర్తతాం యుధి ||016||

మకరాక్షవచః శ్రుత్వా రామో దశరథాత్మజః|
అబ్రవీత్ప్రహసన్వాక్యముత్తరోత్తరవాదినం ||017||

చతుర్దశసహస్రాణి రక్షసాం త్వత్పితా చ యః|
త్రిశిరా దూషణశ్చాపి దండకే నిహతా మయా ||018||

స్వాశితాస్తవ మాంసేన గృధ్రగోమాయువాయసాః|
భవిష్యంత్యద్య వై పాప తీక్ష్ణతుండనఖాంకుశాః ||019||

ఏవముక్తస్తు రామేణ ఖరపుత్రో నిశాచరః|
బాణౌఘానసృజత్తస్మై రాఘవాయ రణాజిరే ||020||

తాఞ్శరాఞ్శరవర్షేణ రామశ్చిచ్ఛేద నైకధా|
నిపేతుర్భువి తే ఛిన్నా రుక్మపుంఖాః సహస్రశః ||021||

తద్యుద్ధమభవత్తత్ర సమేత్యాన్యోన్యమోజసా|
ఖర రాక్షసపుత్రస్య సూనోర్దశరథస్య చ ||022||

జీమూతయోరివాకాశే శబ్దో జ్యాతలయోస్తదా|
ధనుర్ముక్తః స్వనోత్కృష్టః శ్రూయతే చ రణాజిరే ||023||

దేవదానవగంధర్వాః కింనరాశ్చ మహోరగాః|
అంతరిక్షగతాః సర్వే ద్రష్టుకామాస్తదద్భుతం ||024||

విద్ధమన్యోన్యగాత్రేషు ద్విగుణం వర్ధతే బలం|
కృతప్రతికృతాన్యోన్యం కుర్వాతే తౌ రణాజిరే ||025||

రామముక్తాస్తు బాణౌఘాన్రాక్షసస్త్వచ్ఛినద్రణే|
రక్షోముక్తాంస్తు రామో వై నైకధా ప్రాచ్ఛినచ్ఛరైః ||026||

బాణౌఘవితతాః సర్వా దిశశ్చ విదిశస్తథా|
సంఛన్నా వసుధా చైవ సమంతాన్న ప్రకాశతే ||027||

తతః క్రుద్ధో మహాబాహుర్ధనుశ్చిచ్ఛేద రక్షసః|
అష్టాభిరథ నారాచైః సూతం వివ్యాధ రాఘవః|
భిత్త్వా శరై రథం రామో రథాశ్వాన్సమపాతయత్ ||028||

విరథో వసుధాం తిష్ఠన్మకరాక్షో నిశాచరః|
అతిష్ఠద్వసుధాం రక్షః శూలం జగ్రాహ పాణినా|
త్రాసనం సర్వభూతానాం యుగాంతాగ్నిసమప్రభం ||029||

విభ్రామ్య చ మహచ్ఛూలం ప్రజ్వలంతం నిశాచరః|
స క్రోధాత్ప్రాహిణోత్తస్మై రాఘవాయ మహాహవే ||030||

తమాపతంతం జ్వలితం ఖరపుత్రకరాచ్చ్యుతం|
బాణైస్తు త్రిభిరాకాశే శూలం చిచ్ఛేద రాఘవః ||031||

సచ్ఛిన్నో నైకధా శూలో దివ్యహాటకమండితః|
వ్యశీర్యత మహోల్కేవ రామబాణార్దితో భువి ||032||

తచ్ఛూలం నిహతం దృష్ట్వా రామేణాద్భుతకర్మణా|
సాధు సాధ్వితి భూతాని వ్యాహరంతి నభోగతాః ||033||

తద్దృష్ట్వా నిహతం శూలం మకరాక్షో నిశాచరః|
ముష్టిముద్యమ్య కాకుత్స్థం తిష్ఠ తిష్ఠేతి చాబ్రవీత్ ||034||

స తం దృష్ట్వా పతంతం వై ప్రహస్య రఘునందనః|
పావకాస్త్రం తతో రామః సందధే స్వశరాసనే ||035||

తేనాస్త్రేణ హతం రక్షః కాకుత్స్థేన తదా రణే|
సంఛిన్నహృదయం తత్ర పపాత చ మమార చ ||036||

దృష్ట్వా తే రాక్షసాః సర్వే మకరాక్షస్య పాతనం|
లంకామేవ ప్రధావంత రామబాలార్దితాస్తదా ||037||

దశరథనృపపుత్రబాణవేగై |
రజనిచరం నిహతం ఖరాత్మజం తం|
దదృశురథ చ దేవతాః ప్రహృష్టా |
గిరిమివ వజ్రహతం యథా విశీర్ణం ||038||

—♦ సర్గ 067 ♦—

మకరాక్షం హతం శ్రుత్వా రావణః సమితింజయః|
ఆదిదేశాథ సంక్రుద్ధో రణాయేంద్రజితం సుతం ||001||

జహి వీర మహావీర్యౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ|
అదృశ్యో దృశ్యమానో వా సర్వథా త్వం బలాధికః ||002||

త్వమప్రతిమకర్మాణమింద్రం జయసి సంయుగే|
కిం పునర్మానుషౌ దృష్ట్వా న వధిష్యసి సంయుగే ||003||

తథోక్తో రాక్షసేంద్రేణ ప్రతిగృహ్య పితుర్వచః|
యజ్ఞభూమౌ స విధివత్పావకం జుహువే న్ద్రజిత్ ||004||

జుహ్వతశ్చాపి తత్రాగ్నిం రక్తోష్ణీషధరాః స్త్రియః|
ఆజగ్ముస్తత్ర సంభ్రాంతా రాక్షస్యో యత్ర రావణిః ||005||

శస్త్రాణి శరపత్రాణి సమిధోఽథ విభీతకాః|
లోహితాని చ వాసాంసి స్రువం కార్ష్ణాయసం తథా ||006||

సర్వతోఽగ్నిం సమాస్తీర్య శరపత్రైః సమంతతః|
ఛాగస్య సర్వకృష్ణస్య గలం జగ్రాహ జీవతః ||007||

చరుహోమసమిద్ధస్య విధూమస్య మహార్చిషః|
బభూవుస్తాని లింగాని విజయం దర్శయంతి చ ||008||

ప్రదక్షిణావర్తశిఖస్తప్తహాటకసంనిభః|
హవిస్తత్ప్రతిజగ్రాహ పావకః స్వయముత్థితః ||009||

హుత్వాగ్నిం తర్పయిత్వాథ దేవదానవరాక్షసాన్|
ఆరురోహ రథశ్రేష్ఠమంతర్ధానగతం శుభం ||010||

స వాజిభిశ్చతుర్భిస్తు బాణైశ్చ నిశితైర్యుతః|
ఆరోపితమహాచాపః శుశుభే స్యందనోత్తమే ||011||

జాజ్వల్యమానో వపుషా తపనీయపరిచ్ఛదః|
శరైశ్చంద్రార్ధచంద్రైశ్చ స రథః సమలంకృతః ||012||

జాంబూనదమహాకంబుర్దీప్తపావకసంనిభః|
బభూవేంద్రజితః కేతుర్వైదూర్యసమలంకృతః ||013||

తేన చాదిత్యకల్పేన బ్రహ్మాస్త్రేణ చ పాలితః|
స బభూవ దురాధర్షో రావణిః సుమహాబలః ||014||

సోఽభినిర్యాయ నగరాదింద్రజిత్సమితింజయః|
హుత్వాగ్నిం రాక్షసైర్మంత్రైరంతర్ధానగతోఽబ్రవీత్ ||015||

అద్య హత్వాహవే యౌ తౌ మిథ్యా ప్రవ్రజితౌ వనే|
జయం పిత్రే ప్రదాస్యామి రావణాయ రణాధికం ||016||

కృత్వా నిర్వానరాముర్వీం హత్వా రామం సలక్ష్మణం|
కరిష్యే పరమాం ప్రీతిమిత్యుక్త్వాంతరధీయత ||017||

ఆపపాతాథ సంక్రుద్ధో దశగ్రీవేణ చోదితః|
తీక్ష్ణకార్ముకనారాచైస్తీక్ష్ణస్త్వింద్రరిపూ రణే ||018||

స దదర్శ మహావీర్యౌ నాగౌ త్రిశిరసావివ|
సృజంతావిషుజాలాని వీరౌ వానరమధ్యగౌ ||019||

ఇమౌ తావితి సంచింత్య సజ్యం కృత్వా చ కార్ముకం|
సంతతానేషుధారాభిః పర్జన్య ఇవ వృష్టిమాన్ ||020||

స తు వైహాయసం ప్రాప్య సరథో రామలక్ష్మణౌ|
అచక్షుర్విషయే తిష్ఠన్వివ్యాధ నిశితైః శరైః ||021||

తౌ తస్య శరవేగేన పరీతౌ రామలక్ష్మణౌ|
ధనుషీ సశరే కృత్వా దివ్యమస్త్రం ప్రచక్రతుః ||022||

ప్రచ్ఛాదయంతౌ గగనం శరజాలైర్మహాబలౌ|
తమస్త్రైః సురసంకాశౌ నైవ పస్పర్శతుః శరైః ||023||

స హి ధూమాంధకారం చ చక్రే ప్రచ్ఛాదయన్నభః|
దిశశ్చాంతర్దధే శ్రీమాన్నీహారతమసావృతః ||024||

నైవ జ్యాతలనిర్ఘోషో న చ నేమిఖురస్వనః|
శుశ్రువే చరతస్తస్య న చ రూపం ప్రకాశతే ||025||

ఘనాంధకారే తిమిరే శరవర్షమివాద్భుతం|
స వవర్ష మహాబాహుర్నారాచశరవృష్టిభిః ||026||

స రామం సూర్యసంకాశైః శరైర్దత్తవరో భృశం|
వివ్యాధ సమరే క్రుద్ధః సర్వగాత్రేషు రావణిః ||027||

తౌ హన్యమానౌ నారాచైర్ధారాభిరివ పర్వతౌ|
హేమపుంఖాన్నరవ్యాఘ్రౌ తిగ్మాన్ముముచతుః శరాన్ ||028||

అంతరిక్షం సమాసాద్య రావణిం కంకపత్రిణః|
నికృత్య పతగా భూమౌ పేతుస్తే శోణితోక్షితాః ||029||

అతిమాత్రం శరౌఘేణ పీడ్యమానౌ నరోత్తమౌ|
తానిషూన్పతతో భల్లైరనేకైర్నిచకర్తతుః ||030||

యతో హి దదృశాతే తౌ శరాన్నిపతితాఞ్శితాన్|
తతస్తతో దాశరథీ ససృజాతేఽస్త్రముత్తమం ||031||

రావణిస్తు దిశః సర్వా రథేనాతిరథః పతన్|
వివ్యాధ తౌ దాశరథీ లఘ్వస్త్రో నిశితైః శరైః ||032||

తేనాతివిద్ధౌ తౌ వీరౌ రుక్మపుంఖైః సుసంహతైః|
బభూవతుర్దాశరథీ పుష్పితావివ కింశుకౌ ||033||

నాస్య వేద గతిం కశ్చిన్న చ రూపం ధనుః శరాన్|
న చాన్యద్విదితం కించిత్సూర్యస్యేవాభ్రసంప్లవే ||034||

తేన విద్ధాశ్చ హరయో నిహతాశ్చ గతాసవః|
బభూవుః శతశస్తత్ర పతితా ధరణీతలే ||035||

లక్ష్మణస్తు సుసంక్రుద్ధో భ్రాతరం వాక్యమబ్రవీత్|
బ్రాహ్మమస్త్రం ప్రయోక్ష్యామి వధార్థం సర్వరక్షసాం ||036||

తమువాచ తతో రామో లక్ష్మణం శుభలక్షణం|
నైకస్య హేతో రక్షాంసి పృథివ్యాం హంతుమర్హసి ||037||

అయుధ్యమానం ప్రచ్ఛన్నం ప్రాంజలిం శరణాగతం|
పలాయంతం ప్రమత్తం వా న త్వం హంతుమిహార్హసి ||038||

అస్యైవ తు వధే యత్నం కరిష్యావో మహాబల|
ఆదేక్ష్యావో మహావేగానస్త్రానాశీవిషోపమాన్ ||039||

తమేనం మాయినం క్షుద్రమంతర్హితరథం బలాత్|
రాక్షసం నిహనిష్యంతి దృష్ట్వా వానరయూథపాః ||040||

యద్యేష భూమిం విశతే దివం వా |
రసాతలం వాపి నభస్తలం వా|
ఏవం నిగూఢోఽపి మమాస్త్రదగ్ధః |
పతిష్యతే భూమితలే గతాసుః ||041||

ఇత్యేవముక్త్వా వచనం మహాత్మా |
రఘుప్రవీరః ప్లవగర్షభైర్వృతః|
వధాయ రౌద్రస్య నృశంసకర్మణ |
స్తదా మహాత్మా త్వరితం నిరీక్షతే ||042||

—♦ సర్గ 068 ♦—

విజ్ఞాయ తు మనస్తస్య రాఘవస్య మహాత్మనః|
సంనివృత్యాహవాత్తస్మాత్సంవివేశ పురం తతః ||001||

సోఽనుస్మృత్య వధం తేషాం రాక్షసానాం తరస్వినాం|
క్రోధతామ్రేక్షణః శూరో నిర్జగామ మహాద్యుతిః ||002||

స పశ్చిమేన ద్వారేణ నిర్యయౌ రాక్షసైర్వృతః|
ఇంద్రజిత్తు మహావీర్యః పౌలస్త్యో దేవకంటకః ||003||

ఇంద్రజిత్తు తతో దృష్ట్వా భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ|
రణాయాభ్యుద్యతౌ వీరౌ మాయాం ప్రాదుష్కరోత్తదా ||004||

ఇంద్రజిత్తు రథే స్థాప్య సీతాం మాయామయీం తదా|
బలేన మహతావృత్య తస్యా వధమరోచయత్ ||005||

మోహనార్థం తు సర్వేషాం బుద్ధిం కృత్వా సుదుర్మతిః|
హంతుం సీతాం వ్యవసితో వానరాభిముఖో యయౌ ||006||

తం దృష్ట్వా త్వభినిర్యాంతం నగర్యాః కాననౌకసః|
ఉత్పేతురభిసంక్రుద్ధాః శిలాహస్తా యుయుత్సవః ||007||

హనూమాన్పురతస్తేషాం జగామ కపికుంజరః|
ప్రగృహ్య సుమహచ్ఛృంగం పర్వతస్య దురాసదం ||008||

స దదర్శ హతానందాం సీతామింద్రజితో రథే|
ఏకవేణీధరాం దీనాముపవాసకృశాననాం ||009||

పరిక్లిష్టైకవసనామమృజాం రాఘవప్రియాం|
రజోమలాభ్యామాలిప్తైః సర్వగాత్రైర్వరస్త్రియం ||010||

తాం నిరీక్ష్య ముహూర్తం తు మైథిలీమధ్యవస్య చ|
బాష్పపర్యాకులముఖో హనూమాన్వ్యథితోఽభవత్ ||011||

అబ్రవీత్తాం తు శోకార్తాం నిరానందాం తపస్వినాం|
దృష్ట్వా రథే స్తితాం సీతాం రాక్షసేంద్రసుతాశ్రితాం ||012||

కిం సమర్థితమస్యేతి చింతయన్స మహాకపిః|
సహ తైర్వానరశ్రేష్ఠై రభ్యధావత రావణిం ||013||

తద్వానరబలం దృష్ట్వా రావణిః క్రోధమూర్ఛితః|
కృత్వా విశోకం నిస్త్రింశం మూర్ధ్ని సీతాం పరామృశత్ ||014||

తం స్త్రియం పశ్యతాం తేషాం తాడయామాస రావణిః|
క్రోశంతీం రామ రామేతి మాయయా యోజితాం రథే ||015||

గృహీతమూర్ధజాం దృష్ట్వా హనూమాందైన్యమాగతః|
దుఃఖజం వారినేత్రాభ్యాముత్సృజన్మారుతాత్మజః|
అబ్రవీత్పరుషం వాక్యం క్రోధాద్రక్షోఽధిపాత్మజం ||016||

దురాత్మన్నాత్మనాశాయ కేశపక్షే పరామృశః|
బ్రహ్మర్షీణాం కులే జాతో రాక్షసీం యోనిమాశ్రితః|
ధిక్త్వాం పాపసమాచారం యస్య తే మతిరీదృశీ ||017||

నృశంసానార్య దుర్వృత్త క్షుద్ర పాపపరాక్రమ|
అనార్యస్యేదృశం కర్మ ఘృణా తే నాస్తి నిర్ఘృణ ||018||

చ్యుతా గృహాచ్చ రాజ్యాచ్చ రామహస్తాచ్చ మైథిలీ|
కిం తవైషాపరాద్ధా హి యదేనాం హంతుమిచ్ఛసి ||019||

సీతాం చ హత్వా న చిరం జీవిష్యసి కథంచన|
వధార్హకర్మణానేన మమ హస్తగతో హ్యసి ||020||

యే చ స్త్రీఘాతినాం లోకా లోకవధ్యైశ్చ కుత్సితాః|
ఇహ జీవితముత్సృజ్య ప్రేత్య తాన్ప్రతిలప్స్యసే ||021||

ఇతి బ్రువాణో హనుమాన్సాయుధైర్హరిభిర్వృతః|
అభ్యధావత సంక్రుద్ధో రాక్షసేంద్రసుతం ప్రతి ||022||

ఆపతంతం మహావీర్యం తదనీకం వనౌకసాం|
రక్షసాం భీమవేగానామనీకేన న్యవారయత్ ||023||

స తాం బాణసహస్రేణ విక్షోభ్య హరివాహినీం|
హరిశ్రేష్ఠం హనూమంతమింద్రజిత్ప్రత్యువాచ హ ||024||

సుగ్రీవస్త్వం చ రామశ్చ యన్నిమిత్తమిహాగతాః|
తాం హనిష్యామి వైదేహీమద్యైవ తవ పశ్యతః ||025||

ఇమాం హత్వా తతో రామం లక్ష్మణం త్వాం చ వానర|
సుగ్రీవం చ వధిష్యామి తం చానార్యం విభీషణం ||026||

న హంతవ్యాః స్త్రియశ్చేతి యద్బ్రవీషి ప్లవంగమ|
పీడా కరమమిత్రాణాం యత్స్యాత్కర్తవ్యమేత తత్ ||027||

తమేవముక్త్వా రుదతీం సీతాం మాయామయీం తతః|
శితధారేణ ఖడ్గేన నిజఘానేంద్రజిత్స్వయం ||028||

యజ్ఞోపవీతమార్గేణ ఛిన్నా తేన తపస్వినీ|
సా పృథివ్యాం పృథుశ్రోణీ పపాత ప్రియదర్శనా ||029||

తామింద్రజిత్స్త్రియం హత్వా హనూమంతమువాచ హ|
మయా రామస్య పశ్యేమాం కోపేన చ నిషూదితాం ||030||

తతః ఖడ్గేన మహతా హత్వా తామింద్రజిత్స్వయం|
హృష్టః స రథమాస్థాయ విననాద మహాస్వనం ||031||

వానరాః శుశ్రువుః శబ్దమదూరే ప్రత్యవస్థితాః|
వ్యాదితాస్యస్య నదతస్తద్దుర్గం సంశ్రితస్య తు ||032||

తథా తు సీతాం వినిహత్య దుర్మతిః |
ప్రహృష్టచేతాః స బభూవ రావణిః|
తం హృష్టరూపం సముదీక్ష్య వానరా |
విషణ్ణరూపాః సమభిప్రదుద్రువుః ||033||

—♦ సర్గ 069 ♦—

శ్రుత్వా తం భీమనిర్హ్రాదం శక్రాశనిసమస్వనం|
వీక్షమాణా దిశః సర్వా దుద్రువుర్వానరర్షభాః ||001||

తానువాచ తతః సర్వాన్హనూమాన్మారుతాత్మజః|
విషణ్ణవదనాందీనాంస్త్రస్తాన్విద్రవతః పృథక్ ||002||

కస్మాద్విషణ్ణవదనా విద్రవధ్వం ప్లవంగమాః|
త్యక్తయుద్ధసముత్సాహాః శూరత్వం క్వ ను వో గతం ||003||

పృష్ఠతోఽనువ్రజధ్వం మామగ్రతో యాంతమాహవే|
శూరైరభిజనోపేతైరయుక్తం హి నివర్తితుం ||004||

ఏవముక్తాః సుసంక్రుద్ధా వాయుపుత్రేణ ధీమతా|
శైలశృంగాంద్రుమాంశ్చైవ జగృహుర్హృష్టమానసాః ||005||

అభిపేతుశ్చ గర్జంతో రాక్షసాన్వానరర్షభాః|
పరివార్య హనూమంతమన్వయుశ్చ మహాహవే ||006||

స తైర్వానరముఖ్యైస్తు హనూమాన్సర్వతో వృతః|
హుతాశన ఇవార్చిష్మానదహచ్ఛత్రువాహినీం ||007||

స రాక్షసానాం కదనం చకార సుమహాకపిః|
వృతో వానరసైన్యేన కాలాంతకయమోపమః ||008||

స తు శోకేన చావిష్టః క్రోధేన చ మహాకపిః|
హనూమాన్రావణి రథే మహతీం పాతయచ్ఛిలాం ||009||

తామాపతంతీం దృష్ట్వైవ రథః సారథినా తదా|
విధేయాశ్వ సమాయుక్తః సుదూరమపవాహితః ||010||

తమింద్రజితమప్రాప్య రథథం సహసారథిం|
వివేశ ధరణీం భిత్త్వా సా శిలావ్యర్థముద్యతా ||011||

పతితాయాం శిలాయాం తు రక్షసాం వ్యథితా చమూః|
తమభ్యధావఞ్శతశో నదంతః కాననౌకసః ||012||

తే ద్రుమాంశ్చ మహాకాయా గిరిశృంగాణి చోద్యతాః|
చిక్షిపుర్ద్విషతాం మధ్యే వానరా భీమవిక్రమాః ||013||

వానరైస్తైర్మహావీర్యైర్ఘోరరూపా నిశాచరాః|
వీర్యాదభిహతా వృక్షైర్వ్యవేష్టంత రణక్షితౌ ||014||

స్వసైన్యమభివీక్ష్యాథ వానరార్దితమింద్రజిత్|
ప్రగృహీతాయుధః క్రుద్ధః పరానభిముఖో యయౌ ||015||

స శరౌఘానవసృజన్స్వసైన్యేనాభిసంవృతః|
జఘాన కపిశార్దూలాన్సుబహూంద్దృష్టవిక్రమః ||016||

శూలైరశనిభిః ఖడ్గైః పట్టసైః కూటముద్గరైః|
తే చాప్యనుచరాంస్తస్య వానరా జఘ్నురాహవే ||017||

సస్కంధవిటపైః సాలైః శిలాభిశ్చ మహాబలైః|
హనూమాన్కదనం చక్రే రక్షసాం భీమకర్మణాం ||018||

స నివార్య పరానీకమబ్రవీత్తాన్వనౌకసః|
హనూమాన్సంనివర్తధ్వం న నః సాధ్యమిదం బలం ||019||

త్యక్త్వా ప్రాణాన్విచేష్టంతో రామ ప్రియచికీర్షవః|
యన్నిమిత్తం హి యుధ్యామో హతా సా జనకాత్మజా ||020||

ఇమమర్థం హి విజ్ఞాప్య రామం సుగ్రీవమేవ చ|
తౌ యత్ప్రతివిధాస్యేతే తత్కరిష్యామహే వయం ||021||

ఇత్యుక్త్వా వానరశ్రేష్ఠో వారయన్సర్వవానరాన్|
శనైః శనైరసంత్రస్తః సబలః స న్యవర్తత ||022||

స తు ప్రేక్ష్య హనూమంతం వ్రజంతం యత్ర రాఘవః|
నికుంభిలామధిష్ఠాయ పావకం జుహువే న్ద్రజిత్ ||023||

యజ్ఞభూమ్యాం తు విధివత్పావకస్తేన రక్షసా|
హూయమానః ప్రజజ్వాల హోమశోణితభుక్తదా ||024||

సోఽర్చిః పినద్ధో దదృశే హోమశోణితతర్పితః|
సంధ్యాగత ఇవాదిత్యః స తీవ్రాగ్నిః సముత్థితః ||025||

అథేంద్రజిద్రాక్షసభూతయే తు |
జుహావ హవ్యం విధినా విధానవత్|
దృష్ట్వా వ్యతిష్ఠంత చ రాక్షసాస్తే |
మహాసమూహేషు నయానయజ్ఞాః ||026||

—♦ సర్గ 070 ♦—

రాఘవశ్చాపి విపులం తం రాక్షసవనౌకసాం|
శ్రుత్వా సంగ్రామనిర్ఘోషం జాంబవంతమువాచ హ ||001||

సౌమ్య నూనం హనుమతా కృతం కర్మ సుదుష్కరం|
శ్రూయతే హి యథా భీమః సుమహానాయుధస్వనః ||002||

తద్గచ్ఛ కురు సాహాయ్యం స్వబలేనాభిసంవృతః|
క్షిప్రమృక్షపతే తస్య కపిశ్రేష్ఠస్య యుధ్యతః ||003||

ఋక్షరాజస్తథేత్యుక్త్వా స్వేనానీకేన సంవృతః|
ఆగచ్ఛత్పశ్చిమద్వారం హనూమాన్యత్ర వానరః ||004||

అథాయాంతం హనూమంతం దదర్శర్క్షపతిః పథి|
వానరైః కృతసంగ్రామైః శ్వసద్భిరభిసంవృతం ||005||

దృష్ట్వా పథి హనూమాంశ్చ తదృక్షబలముద్యతం|
నీలమేఘనిభం భీమం సంనివార్య న్యవర్తత ||006||

స తేన హరిసైన్యేన సంనికర్షం మహాయశాః|
శీఘ్రమాగమ్య రామాయ దుఃఖితో వాక్యమబ్రవీత్ ||007||

సమరే యుధ్యమానానామస్మాకం ప్రేక్షతాం చ సః|
జఘాన రుదతీం సీతామింద్రజిద్రావణాత్మజః ||008||

ఉద్భ్రాంతచిత్తస్తాం దృష్ట్వా విషణ్ణోఽహమరిందమ|
తదహం భవతో వృత్తం విజ్ఞాపయితుమాగతః ||009||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవః శోకమూర్ఛితః|
నిపపాత తదా భూమౌ ఛిన్నమూల ఇవ ద్రుమః ||010||

తం భూమౌ దేవసంకాశం పతితం దృశ్య రాఘవం|
అభిపేతుః సముత్పత్య సర్వతః కపిసత్తమాః ||011||

అసించన్సలిలైశ్చైనం పద్మోత్పలసుగంధిభిః|
ప్రదహంతమసహ్యం చ సహసాగ్నిమివోత్థితం ||012||

తం లక్ష్మణోఽథ బాహుభ్యాం పరిష్వజ్య సుదుఃఖితః|
ఉవాచ రామమస్వస్థం వాక్యం హేత్వర్థసంహితం ||013||

శుభే వర్త్మని తిష్ఠంతం త్వామార్యవిజితేంద్రియం|
అనర్థేభ్యో న శక్నోతి త్రాతుం ధర్మో నిరర్థకః ||014||

భూతానాం స్థావరాణాం చ జంగమానాం చ దర్శనం|
యథాస్తి న తథా ధర్మస్తేన నాస్తీతి మే మతిః ||015||

యథైవ స్థావరం వ్యక్తం జంగమం చ తథావిధం|
నాయమర్థస్తథా యుక్తస్త్వద్విధో న విపద్యతే ||016||

యద్యధర్మో భవేద్భూతో రావణో నరకం వ్రజేత్|
భవాంశ్చ ధర్మసంయుక్తో నైవం వ్యసనమాప్నుయాత్ ||017||

తస్య చ వ్యసనాభావాద్వ్యసనం చ గతే త్వయి|
ధర్మేణోపలభేద్ధర్మమధర్మం చాప్యధర్మతః ||018||

యది ధర్మేణ యుజ్యేరన్నాధర్మరుచయో జనాః|
ధర్మేణ చరతాం ధర్మస్తథా చైషాం ఫలం భవేత్ ||019||

యస్మాదర్థా వివర్ధంతే యేష్వధర్మః ప్రతిష్ఠితః|
క్లిశ్యంతే ధర్మశీలాశ్చ తస్మాదేతౌ నిరర్థకౌ ||020||

వధ్యంతే పాపకర్మాణో యద్యధర్మేణ రాఘవ|
వధకర్మహతో ధర్మః స హతః కం వధిష్యతి ||021||

అథ వా విహితేనాయం హన్యతే హంతి వా పరం|
విధిరాలిప్యతే తేన న స పాపేన కర్మణా ||022||

అదృష్టప్రతికారేణ అవ్యక్తేనాసతా సతా|
కథం శక్యం పరం ప్రాప్తుం ధర్మేణారివికర్శన ||023||

యది సత్స్యాత్సతాం ముఖ్య నాసత్స్యాత్తవ కించన|
త్వయా యదీదృశం ప్రాప్తం తస్మాత్సన్నోపపద్యతే ||024||

అథ వా దుర్బలః క్లీబో బలం ధర్మోఽనువర్తతే|
దుర్బలో హృతమర్యాదో న సేవ్య ఇతి మే మతిః ||025||

బలస్య యది చేద్ధర్మో గుణభూతః పరాక్రమే|
ధర్మముత్సృజ్య వర్తస్వ యథా ధర్మే తథా బలే ||026||

అథ చేత్సత్యవచనం ధర్మః కిల పరంతప|
అనృతస్త్వయ్యకరుణః కిం న బద్ధస్త్వయా పితా ||027||

యది ధర్మో భవేద్భూత అధర్మో వా పరంతప|
న స్మ హత్వా మునిం వజ్రీ కుర్యాదిజ్యాం శతక్రతుః ||028||

అధర్మసంశ్రితో ధర్మో వినాశయతి రాఘవ|
సర్వమేతద్యథాకామం కాకుత్స్థ కురుతే నరః ||029||

మమ చేదం మతం తాత ధర్మోఽయమితి రాఘవ|
ధర్మమూలం త్వయా ఛిన్నం రాజ్యముత్సృజతా తదా ||030||

అర్థేభ్యో హి వివృద్ధేభ్యః సంవృద్ధేభ్యస్తతస్తతః|
క్రియాః సర్వాః ప్రవర్తంతే పర్వతేభ్య ఇవాపగాః ||031||

అర్థేన హి వియుక్తస్య పురుషస్యాల్పతేజసః|
వ్యుచ్ఛిద్యంతే క్రియాః సర్వా గ్రీష్మే కుసరితో యథా ||032||

సోఽయమర్థం పరిత్యజ్య సుఖకామః సుఖైధితః|
పాపమారభతే కర్తుం తథా దోషః ప్రవర్తతే ||033||

యస్యార్థాస్తస్య మిత్రాణి యస్యార్థాస్తస్య బాంధవః|
యస్యార్థాః స పుమాల్లోకే యస్యార్థాః స చ పండితః ||034||

యస్యార్థాః స చ విక్రాంతో యస్యార్థాః స చ బుద్ధిమాన్|
యస్యార్థాః స మహాభాగో యస్యార్థాః స మహాగుణః ||035||

అర్థస్యైతే పరిత్యాగే దోషాః ప్రవ్యాహృతా మయా|
రాజ్యముత్సృజతా వీర యేన బుద్ధిస్త్వయా కృతా ||036||

యస్యార్థా ధర్మకామార్థాస్తస్య సర్వం ప్రదక్షిణం|
అధనేనార్థకామేన నార్థః శక్యో విచిన్వతా ||037||

హర్షః కామశ్చ దర్పశ్చ ధర్మః క్రోధః శమో దమః|
అర్థాదేతాని సర్వాణి ప్రవర్తంతే నరాధిప ||038||

యేషాం నశ్యత్యయం లోకశ్చరతాం ధర్మచారిణాం|
తేఽర్థాస్త్వయి న దృశ్యంతే దుర్దినేషు యథా గ్రహాః ||039||

త్వయి ప్రవ్రజితే వీర గురోశ్చ వచనే స్థితే|
రక్షసాపహృతా భార్యా ప్రాణైః ప్రియతరా తవ ||040||

తదద్య విపులం వీర దుఃఖమింద్రజితా కృతం|
కర్మణా వ్యపనేష్యామి తస్మాదుత్తిష్ఠ రాఘవ ||041||

అయమనఘ తవోదితః ప్రియార్థం |
జనకసుతా నిధనం నిరీక్ష్య రుష్టః|
సహయగజరథాం సరాక్షసేంద్రాం |
భృశమిషుభిర్వినిపాతయామి లంకాం ||042||

—♦ సర్గ 071 ♦—

రామమాశ్వాసయానే తు లక్ష్మణే భ్రాతృవత్సలే|
నిక్షిప్య గుల్మాన్స్వస్థానే తత్రాగచ్ఛద్విభీషణః ||001||

నానాప్రహరణైర్వీరైశ్చతుర్భిః సచివైర్వృతః|
నీలాంజనచయాకారైర్మాతంగైరివ యూథపః ||002||

సోఽభిగమ్య మహాత్మానం రాఘవం శోకలాలసం|
వానరాంశ్చైవ దదృశే బాష్పపర్యాకులేక్షణాన్ ||003||

రాఘవం చ మహాత్మానమిక్ష్వాకుకులనందనం|
దదర్శ మోహమాపన్నం లక్ష్మణస్యాంకమాశ్రితం ||004||

వ్రీడితం శోకసంతప్తం దృష్ట్వా రామం విభీషణః|
అంతర్దుఃఖేన దీనాత్మా కిమేతదితి సోఽబ్రవీత్ ||005||

విభీషణ ముఖం దృష్ట్వా సుగ్రీవం తాంశ్చ వానరాన్|
ఉవాచ లక్ష్మణో వాక్యమిదం బాష్పపరిప్లుతః ||006||

హతామింద్రజితా సీతామిహ శ్రుత్వైవ రాఘవః|
హనూమద్వచనాత్సౌమ్య తతో మోహముపాగతః ||007||

కథయంతం తు సౌమిత్రిం సంనివార్య విభీషణః|
పుష్కలార్థమిదం వాక్యం విసంజ్ఞం రామమబ్రవీత్ ||008||

మనుజేంద్రార్తరూపేణ యదుక్తస్త్వం హనూమతా|
తదయుక్తమహం మన్యే సాగరస్యేవ శోషణం ||009||

అభిప్రాయం తు జానామి రావణస్య దురాత్మనః|
సీతాం ప్రతి మహాబాహో న చ ఘాతం కరిష్యతి ||010||

యాచ్యమానః సుబహుశో మయా హితచికీర్షుణా|
వైదేహీముత్సృజస్వేతి న చ తత్కృతవాన్వచః ||011||

నైవ సామ్నా న భేదేన న దానేన కుతో యుధా|
సా ద్రష్టుమపి శక్యేత నైవ చాన్యేన కేనచిత్ ||012||

వానరాన్మోహయిత్వా తు ప్రతియాతః స రాక్షసః|
చైత్యం నికుంభిలాం నామ యత్ర హోమం కరిష్యతి ||013||

హుతవానుపయాతో హి దేవైరపి సవాసవైః|
దురాధర్షో భవత్యేష సంగ్రామే రావణాత్మజః ||014||

తేన మోహయతా నూనమేషా మాయా ప్రయోజితా|
విఘ్నమన్విచ్ఛతా తాత వానరాణాం పరాక్రమే|
ససైన్యాస్తత్ర గచ్ఛామో యావత్తన్న సమాప్యతే ||015||

త్యజేమం నరశార్దూలమిథ్యా సంతాపమాగతం|
సీదతే హి బలం సర్వం దృష్ట్వా త్వాం శోకకర్శితం ||016||

ఇహ త్వం స్వస్థ హృదయస్తిష్ఠ సత్త్వసముచ్ఛ్రితః|
లక్ష్మణం ప్రేషయాస్మాభిః సహ సైన్యానుకర్షిభిః ||017||

ఏష తం నరశార్దూలో రావణిం నిశితైః శరైః|
త్యాజయిష్యతి తత్కర్మ తతో వధ్యో భవిష్యతి ||018||

తస్యైతే నిశితాస్తీక్ష్ణాః పత్రిపత్రాంగవాజినః|
పతత్రిణ ఇవాసౌమ్యాః శరాః పాస్యంతి శోణితం ||019||

తత్సందిశ మహాబాహో లక్ష్మణం శుభలక్షణం|
రాక్షసస్య వినాశాయ వజ్రం వజ్రధరో యథా ||020||

మనుజవర న కాలవిప్రకర్షో |
రిపునిధనం ప్రతి యత్క్షమోఽద్య కర్తుం|
త్వమతిసృజ రిపోర్వధాయ బాణీ |
మసురపురోన్మథనే యథా మహేంద్రః ||021||

సమాప్తకర్మా హి స రాక్షసేంద్రో |
భవత్యదృశ్యః సమరే సురాసురైః|
యుయుత్సతా తేన సమాప్తకర్మణా |
భవేత్సురాణామపి సంశయో మహాన్ ||022||

—♦ సర్గ 072 ♦—

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవః శోకకర్శితః|
నోపధారయతే వ్యక్తం యదుక్తం తేన రక్షసా ||001||

తతో ధైర్యమవష్టభ్య రామః పరపురంజయః|
విభీషణముపాసీనమువాచ కపిసంనిధౌ ||002||

నైరృతాధిపతే వాక్యం యదుక్తం తే విభీషణ|
భూయస్తచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామి బ్రూహి యత్తే వివక్షితం ||003||

రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా వాక్యం వాక్యవిశారదః|
యత్తత్పునరిదం వాక్యం బభాషే స విభీషణః ||004||

యథాజ్ఞప్తం మహాబాహో త్వయా గుల్మనివేశనం|
తత్తథానుష్ఠితం వీర త్వద్వాక్యసమనంతరం ||005||

తాన్యనీకాని సర్వాణి విభక్తాని సమంతతః|
విన్యస్తా యూథపాశ్చైవ యథాన్యాయం విభాగశః ||006||

భూయస్తు మమ విజ్ఞాప్యం తచ్ఛృణుష్వ మహాయశః|
త్వయ్యకారణసంతప్తే సంతప్తహృదయా వయం ||007||

త్యజ రాజన్నిమం శోకం మిథ్యా సంతాపమాగతం।
తదియం త్యజ్యతాం చింతా శత్రుహర్షవివర్ధనీ ॥008॥

ఉద్యమః క్రియతాం వీర హర్షః సముపసేవ్యతాం।
ప్రాప్తవ్యా యది తే సీతా హంతవ్యశ్చ నిశాచరాః ॥009॥

రఘునందన వక్ష్యామి శ్రూయతాం మే హితం వచః।
సాధ్వయం యాతు సౌమిత్రిర్బలేన మహతా వృతః।
నికుంభిలాయాం సంప్రాప్య హంతుం రావణిమాహవే ॥010॥

ధనుర్మండలనిర్ముక్తైరాశీవిషవిషోపమైః।
శరైర్హంతుం మహేష్వాసో రావణిం సమితింజయః ॥011॥

తేన వీరేణ తపసా వరదానాత్స్వయంభుతః।
అస్త్రం బ్రహ్మశిరః ప్రాప్తం కామగాశ్చ తురంగమాః ॥012॥

నికుంభిలామసంప్రాప్తమహుతాగ్నిం చ యో రిపుః।
త్వామాతతాయినం హన్యాదింద్రశత్రో స తే వధః।
ఇత్యేవం విహితో రాజన్వధస్తస్యైవ ధీమతః ॥013॥

వధాయేంద్రజితో రామ తం దిశస్వ మహాబలం।
హతే తస్మిన్హతం విద్ధి రావణం ససుహృజ్జనం ॥014॥

విభీషణవచః శ్రుత్వ రామో వాక్యమథాబ్రవీత్।
జానామి తస్య రౌద్రస్య మాయాం సత్యపరాక్రమ ॥015॥

స హి బ్రహ్మాస్త్రవిత్ప్రాజ్ఞో మహామాయో మహాబలః।
కరోత్యసంజ్ఞాన్సంగ్రామే దేవాన్సవరుణానపి ॥016॥

తస్యాంతరిక్షే చరతో రథస్థస్య మహాయశః।
న గతిర్జ్ఞాయతే వీరసూర్యస్యేవాభ్రసంప్లవే ॥017॥

రాఘవస్తు రిపోర్జ్ఞాత్వా మాయావీర్యం దురాత్మనః।
లక్ష్మణం కీర్తిసంపన్నమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥018॥

యద్వానరేంద్రస్య బలం తేన సర్వేణ సంవృతః।
హనూమత్ప్రముఖైశ్చైవ యూథపైః సహలక్ష్మణ ॥019॥

జాంబవేనర్క్షపతినా సహ సైన్యేన సంవృతః।
జహి తం రాక్షససుతం మాయాబలవిశారదం ॥020॥

అయం త్వాం సచివైః సార్ధం మహాత్మా రజనీచరః।
అభిజ్ఞస్తస్య దేశస్య పృష్ఠతోఽనుగమిష్యతి ॥021॥

రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా లక్ష్మణః సవిభీషణః।
జగ్రాహ కార్ముకం శ్రేష్ఠమన్యద్భీమపరాక్రమః ॥022॥

సంనద్ధః కవచీ ఖడ్గీ స శరీ హేమచాపధృక్।
రామపాదావుపస్పృశ్య హృష్టః సౌమిత్రిరబ్రవీత్ ॥023॥

అద్య మత్కార్ముకోన్ముఖాః శరా నిర్భిద్య రావణిం।
లంకామభిపతిష్యంతి హంసాః పుష్కరిణీమివ ॥024॥

అద్యైవ తస్య రౌద్రస్య శరీరం మామకాః శరాః।
విధమిష్యంతి హత్వా తం మహాచాపగుణచ్యుతాః ॥025॥

స ఏవముక్త్వా ద్యుతిమాన్వచనం భ్రాతురగ్రతః।
స రావణివధాకాంక్షీ లక్ష్మణస్త్వరితో యయౌ ॥026॥

సోఽభివాద్య గురోః పాదౌ కృత్వా చాపి ప్రదక్షిణం|
నికుంభిలామభియయౌ చైత్యం రావణిపాలితం ||027||

విభీషణేన సహితో రాజపుత్రః ప్రతాపవాన్|
కృతస్వస్త్యయనో భ్రాత్రా లక్ష్మణస్త్వరితో యయౌ ||028||

వానరాణాం సహస్రైస్తు హనూమాన్బహుభిర్వృతః|
విభీషణః సహామాత్యస్తదా లక్ష్మణమన్వగాత్ ||029||

మహతా హరిసైన్యేన సవేగమభిసంవృతః|
ఋక్షరాజబలం చైవ దదర్శ పథి విష్ఠితం ||030||

స గత్వా దూరమధ్వానం సౌమిత్రిర్మిత్రనందనః|
రాక్షసేంద్రబలం దూరాదపశ్యద్వ్యూహమాస్థితం ||031||

స సంప్రాప్య ధనుష్పాణిర్మాయాయోగమరిందమ|
తస్థౌ బ్రహ్మవిధానేన విజేతుం రఘునందనః ||032||

వివిధమమలశస్త్రభాస్వరం త |
ద్ధ్వజగహనం విపులం మహారథైశ్చ|
ప్రతిభయతమమప్రమేయవేగం |
తిమిరమివ ద్విషతాం బలం వివేశ ||033||

—♦ సర్గ 073 ♦—

అథ తస్యామవస్థాయాం లక్ష్మణం రావణానుజః|
పరేషామహితం వాక్యమర్థసాధకమబ్రవీత్ ||001||

అస్యానీకస్య మహతో భేదనే యతలక్ష్మణ|
రాక్షసేంద్రసుతోఽప్యత్ర భిన్నే దృశ్యో భవిష్యతి ||002||

స త్వమింద్రాశనిప్రఖ్యైః శరైరవకిరన్పరాన్|
అభిద్రవాశు యావద్వై నైతత్కర్మ సమాప్యతే ||003||

జహి వీరదురాత్మానం మాయాపరమధార్మికం|
రావణిం క్రూరకర్మాణం సర్వలోకభయావహం ||004||

విభీషణవచః శ్రుత్వా లక్ష్మణః శుభలక్షణః|
వవర్ష శరవర్షాణి రాక్షసేంద్రసుతం ప్రతి ||005||

ఋక్షాః శాఖామృగాశ్చైవ ద్రుమాద్రివరయోధినః|
అభ్యధావంత సహితాస్తదనీకమవస్థితం ||006||

రాక్షసాశ్చ శితైర్బాణైరసిభిః శక్తితోమరైః|
ఉద్యతైః సమవర్తంత కపిసైన్యజిఘాంసవః ||007||

స సంప్రహారస్తుములః సంజజ్ఞే కపిరక్షసాం|
శబ్దేన మహతా లంకాం నాదయన్వై సమంతతః ||008||

శస్త్రైర్బహువిధాకారైః శితైర్బాణైశ్చ పాదపైః|
ఉద్యతైర్గిరిశృంగైశ్చ ఘోరైరాకాశమావృతం ||009||

తే రాక్షసా వానరేషు వికృతాననబాహవః|
నివేశయంతః శస్త్రాణి చక్రుస్తే సుమహద్భయం ||010||

తథైవ సకలైర్వృక్షైర్గిరిశృంగైశ్చ వానరాః|
అభిజఘ్నుర్నిజఘ్నుశ్చ సమరే రాక్షసర్షభాన్ ||011||

ఋక్షవానరముఖ్యైశ్చ మహాకాయైర్మహాబలైః|
రక్షసాం వధ్యమానానాం మహద్భయమజాయత ||012||

స్వమనీకం విషణ్ణం తు శ్రుత్వా శత్రుభిరర్దితం|
ఉదతిష్ఠత దుర్ధర్షస్తత్కర్మణ్యననుష్ఠితే ||013||

వృక్షాంధకారాన్నిష్క్రమ్య జాతక్రోధః స రావణిః|
ఆరురోహ రథం సజ్జం పూర్వయుక్తం స రాక్షసః ||014||

స భీమకార్ముకశరః కృష్ణాంజనచయోపమః|
రక్తాస్యనయనః క్రూరో బభౌ మృత్యురివాంతకః ||015||

దృష్ట్వైవ తు రథస్థం తం పర్యవర్తత తద్బలం|
రక్షసాం భీమవేగానాం లక్ష్మణేన యుయుత్సతాం ||016||

తస్మిన్కాలే తు హనుమానుద్యమ్య సుదురాసదం|
ధరణీధరసంకాశో మహావృక్షమరిందమః ||017||

స రాక్షసానాం తత్సైన్యం కాలాగ్నిరివ నిర్దహన్|
చకార బహుభిర్వృక్షైర్నిఃసంజ్ఞం యుధి వానరః ||018||

విధ్వంసయంతం తరసా దృష్ట్వైవ పవనాత్మజం|
రాక్షసానాం సహస్రాణి హనూమంతమవాకిరన్ ||019||

శితశూలధరాః శూలైరసిభిశ్చాసిపాణయః|
శక్తిభిః శక్తిహస్తాశ్చ పట్టిసైః పట్టిసాయుధాః ||020||

పరిఘైశ్చ గదాభిశ్చ కుంతైశ్చ శుభదర్శనైః|
శతశశ్చ శతఘ్నీభిరాయసైరపి ముద్గరైః ||021||

ఘోరైః పరశుభిశ్చైవ భిండిపాలైశ్చ రాక్షసాః|
ముష్టిభిర్వజ్రవేగైశ్చ తలైరశనిసంనిభైః ||022||

అభిజఘ్నుః సమాసాద్య సమంతాత్పర్వతోపమం|
తేషామపి చ సంక్రుద్ధశ్చకార కదనం మహత్ ||023||

స దదర్శ కపిశ్రేష్ఠమచలోపమమింద్రజిత్|
సూదయానమమిత్రఘ్నమమిత్రాన్పవనాత్మజం ||024||

స సారథిమువాచేదం యాహి యత్రైష వానరః|
క్షయమేవ హి నః కుర్యాద్రాక్షసానాముపేక్షితః ||025||

ఇత్యుక్తః సారథిస్తేన యయౌ యత్ర స మారుతిః|
వహన్పరమదుర్ధర్షం స్థితమింద్రజితం రథే ||026||

సోఽభ్యుపేత్య శరాన్ఖడ్గాన్పట్టిసాసిపరశ్వధాన్|
అభ్యవర్షత దుర్ధర్షః కపిమూర్ధ్ని స రాక్షసః ||027||

తాని శస్త్రాణి ఘోరాణి ప్రతిగృహ్య స మారుతిః|
రోషేణ మహతావిష్టో వాక్యం చేదమువాచ హ ||028||

యుధ్యస్వ యది శూరోఽసి రావణాత్మజ దుర్మతే|
వాయుపుత్రం సమాసాద్య న జీవన్ప్రతియాస్యసి ||029||

బాహుభ్యాం సంప్రయుధ్యస్వ యది మే ద్వంద్వమాహవే|
వేగం సహస్వ దుర్బుద్ధే తతస్త్వం రక్షసాం వరః ||030||

హనూమంతం జిఘాంసంతం సముద్యతశరాసనం|
రావణాత్మజమాచష్టే లక్ష్మణాయ విభీషణః ||031||

యస్తు వాసవనిర్జేతా రావణస్యాత్మసంభవః|
స ఏష రథమాస్థాయ హనూమంతం జిఘాంసతి ||032||

తమప్రతిమసంస్థానైః శరైః శత్రువిదారణైః|
జీవితాంతకరైర్ఘోరైః సౌమిత్రే రావణిం జహి ||033||

ఇత్యేవముక్తస్తు తదా మహాత్మా |
విభీషణేనారివిభీషణేన|
దదర్శ తం పర్వతసంనికాశం |
రథస్థితం భీమబలం దురాసదం ||034||

—♦ సర్గ 074 ♦—

ఏవముక్త్వా తు సౌమిత్రిం జాతహర్షో విభీషణః|
ధనుష్పాణినమాదాయ త్వరమాణో జగామ సః ||001||

అవిదూరం తతో గత్వా ప్రవిశ్య చ మహద్వనం|
దర్శయామాస తత్కర్మ లక్ష్మణాయ విభీషణః ||002||

నీలజీమూతసంకాశం న్యగ్రోధం భీమదర్శనం|
తేజస్వీ రావణభ్రాతా లక్ష్మణాయ న్యవేదయత్ ||003||

ఇహోపహారం భూతానాం బలవాన్రావణాతజః|
ఉపహృత్య తతః పశ్చాత్సంగ్రామమభివర్తతే ||004||

అదృశ్యః సర్వభూతానాం తతో భవతి రాక్షసః|
నిహంతి సమరే శత్రూన్బధ్నాతి చ శరోత్తమైః ||005||

తమప్రవిష్టం న్యగ్రోధం బలినం రావణాత్మజం|
విధ్వంసయ శరైస్తీక్ష్ణైః సరథం సాశ్వసారథిం ||006||

తథేత్యుక్త్వా మహాతేజాః సౌమిత్రిర్మిత్రనందనః|
బభూవావస్థితస్తత్ర చిత్రం విస్ఫారయంధనుః ||007||

స రథేనాగ్నివర్ణేన బలవాన్రావణాత్మజః|
ఇంద్రజిత్కవచీ ఖడ్గీ సధ్వజః ప్రత్యదృశ్యత ||008||

తమువాచ మహాతేజాః పౌలస్త్యమపరాజితం|
సమాహ్వయే త్వాం సమరే సమ్యగ్యుద్ధం ప్రయచ్ఛ మే ||009||

ఏవముక్తో మహాతేజా మనస్వీ రావణాత్మజః|
అబ్రవీత్పరుషం వాక్యం తత్ర దృష్ట్వా విభీషణం ||010||

ఇహ త్వం జాతసంవృద్ధః సాక్షాద్భ్రాతా పితుర్మమ|
కథం ద్రుహ్యసి పుత్రస్య పితృవ్యో మమ రాక్షస ||011||

న జ్ఞాతిత్వం న సౌహార్దం న జాతిస్తవ దుర్మతే|
ప్రమాణం న చ సోదర్యం న ధర్మో ధర్మదూషణ ||012||

శోచ్యస్త్వమసి దుర్బుద్ధే నిందనీయశ్చ సాధుభిః|
యస్త్వం స్వజనముత్సృజ్య పరభృత్యత్వమాగతః ||013||

నైతచ్ఛిథిలయా బుద్ధ్యా త్వం వేత్సి మహదంతరం|
క్వ చ స్వజనసంవాసః క్వ చ నీచపరాశ్రయః ||014||

గుణవాన్వా పరజనః స్వజనో నిర్గుణోఽపి వా|
నిర్గుణః స్వజనః శ్రేయాన్యః పరః పర ఏవ సః ||015||

నిరనుక్రోశతా చేయం యాదృశీ తే నిశాచర|
స్వజనేన త్వయా శక్యం పరుషం రావణానుజ ||016||

ఇత్యుక్తో భ్రాతృపుత్రేణ ప్రత్యువాచ విభీషణః|
అజానన్నివ మచ్ఛీలం కిం రాక్షస వికత్థసే ||017||

రాక్షసేంద్రసుతాసాధో పారుష్యం త్యజ గౌరవాత్|
కులే యద్యప్యహం జాతో రక్షసాం క్రూరకర్మణాం|
గుణోఽయం ప్రథమో నృణాం తన్మే శీలమరాక్షసం ||018||

న రమే దారుణేనాహం న చాధర్మేణ వై రమే|
భ్రాత్రా విషమశీలేన కథం భ్రాతా నిరస్యతే ||019||

పరస్వానాం చ హరణం పరదారాభిమర్శనం|
సుహృదామతిశంకాం చ త్రయో దోషాః క్షయావహాః ||020||

మహర్షీణాం వధో ఘోరః సర్వదేవైశ్చ విగ్రహః|
అభిమానశ్చ కోపశ్చ వైరిత్వం ప్రతికూలతా ||021||

ఏతే దోషా మమ భ్రాతుర్జీవితైశ్వర్యనాశనాః|
గుణాన్ప్రచ్ఛాదయామాసుః పర్వతానివ తోయదాః ||022||

దోషైరేతైః పరిత్యక్తో మయా భ్రాతా పితా తవ|
నేయమస్తి పురీ లంకా న చ త్వం న చ తే పితా ||023||

అతిమానీ చ బాలశ్చ దుర్వినీతశ్చ రాక్షస|
బద్ధస్త్వం కాలపాశేన బ్రూహి మాం యద్యదిచ్ఛసి ||024||

అద్య తే వ్యసనం ప్రాప్తం కిమిహ త్వం తు వక్ష్యసి|
ప్రవేష్టుం న త్వయా శక్యో న్యగ్రోధో రాక్షసాధమ ||025||

ధర్షయిత్వా తు కాకుత్స్థౌ న శక్యం జీవితుం త్వయా|
యుధ్యస్వ నరదేవేన లక్ష్మణేన రణే సహ|
హతస్త్వం దేవతా కార్యం కరిష్యసి యమక్షయే ||026||

నిదర్శయస్వాత్మబలం సముద్యతం |
కురుష్వ సర్వాయుధసాయకవ్యయం|
న లక్ష్మణస్యైత్య హి బాణగోచరం |
త్వమద్య జీవన్సబలో గమిష్యసి ||027||

—♦ సర్గ 075 ♦—

విభీషణ వచః శ్రుత్వా రావణిః క్రోధమూర్ఛితః|
అబ్రవీత్పరుషం వాక్యం వేగేనాభ్యుత్పపాత హ ||001||

ఉద్యతాయుధనిస్త్రింశో రథే తు సమలంకృతే|
కాలాశ్వయుక్తే మహతి స్థితః కాలాంతకోపమః ||002||

మహాప్రమాణముద్యమ్య విపులం వేగవద్దృఢం|
ధనుర్భీమం పరామృశ్య శరాంశ్చామిత్రనాశనాన్ ||003||

ఉవాచైనం సమారబ్ధః సౌమిత్రిం సవిభీషణం|
తాంశ్చ వానరశార్దూలాన్పశ్యధ్వం మే పరాక్రమం ||004||

అద్య మత్కార్ముకోత్సృష్టం శరవర్షం దురాసదం|
ముక్తం వర్షమివాకాశే వారయిష్యథ సంయుగే ||005||

అద్య వో మామకా బాణా మహాకార్ముకనిఃసృతాః|
విధమిష్యంతి గాత్రాణి తూలరాశిమివానలః ||006||

తీక్ష్ణసాయకనిర్భిన్నాఞ్శూలశక్త్యృష్టితోమరైః|
అద్య వో గమయిష్యామి సర్వానేవ యమక్షయం ||007||

క్షిపతః శరవర్షాణి క్షిప్రహస్తస్య మే యుధి|
జీమూతస్యేవ నదతః కః స్థాస్యతి మమాగ్రతః ||008||

తచ్ఛ్రుత్వా రాక్షసేంద్రస్య గర్జితం లక్ష్మణస్తదా|
అభీతవదనః క్రుద్ధో రావణిం వాక్యమబ్రవీత్ ||009||

ఉక్తశ్చ దుర్గమః పారః కార్యాణాం రాక్షస త్వయా|
కార్యాణాం కర్మణా పారం యో గచ్ఛతి స బుద్ధిమాన్ ||010||

స త్వమర్థస్య హీనార్థో దురవాపస్య కేనచిత్|
వచో వ్యాహృత్య జానీషే కృతార్థోఽస్మీతి దుర్మతే ||011||

అంతర్ధానగతేనాజౌ యస్త్వయాచరితస్తదా|
తస్కరాచరితో మార్గో నైష వీరనిషేవితః ||012||

యథా బాణపథం ప్రాప్య స్థితోఽహం తవ రాక్షస|
దర్శయస్వాద్య తత్తేజో వాచా త్వం కిం వికత్థసే ||013||

ఏవముక్తో ధనుర్భీమం పరామృశ్య మహాబలః|
ససర్జ నిశితాన్బాణానింద్రజిత్సమితింజయ ||014||

తే నిసృష్టా మహావేగాః శరాః సర్పవిషోపమాః|
సంప్రాప్య లక్ష్మణం పేతుః శ్వసంత ఇవ పన్నగాః ||015||

శరైరతిమహావేగైర్వేగవాన్రావణాత్మజః|
సౌమిత్రిమింద్రజిద్యుద్ధే వివ్యాధ శుభలక్షణం ||016||

స శరైరతివిద్ధాంగో రుధిరేణ సముక్షితః|
శుశుభే లక్ష్మణః శ్రీమాన్విధూమ ఇవ పావకః ||017||

ఇంద్రజిత్త్వాత్మనః కర్మ ప్రసమీక్ష్యాధిగమ్య చ|
వినద్య సుమహానాదమిదం వచనమబ్రవీత్ ||018||

పత్రిణః శితధారాస్తే శరా మత్కార్ముకచ్యుతాః|
ఆదాస్యంతేఽద్య సౌమిత్రే జీవితం జీవితాంతగాః ||019||

అద్య గోమాయుసంఘాశ్చ శ్యేనసంఘాశ్చ లక్ష్మణ|
గృధ్రాశ్చ నిపతంతు త్వాం గతాసుం నిహతం మయా ||020||

క్షత్రబంధుః సదానార్యో రామః పరమదుర్మతిః|
భక్తం భ్రాతరమద్యైవ త్వాం ద్రక్ష్యతి మయా హతం ||021||

విశస్తకవచం భూమౌ వ్యపవిద్ధశరాసనం|
హృతోత్తమాంగం సౌమిత్రే త్వామద్య నిహతం మయా ||022||

ఇతి బ్రువాణం సంరబ్ధం పరుషం రావణాత్మజం|
హేతుమద్వాక్యమత్యర్థం లక్ష్మణః ప్రత్యువాచ హ ||023||

అకృత్వా కత్థసే కర్మ కిమర్థమిహ రాక్షస|
కురు తత్కర్మ యేనాహం శ్రద్దధ్యాం తవ కత్థనం ||024||

అనుక్త్వా పరుషం వాక్యం కించిదప్యనవక్షిపన్|
అవికత్థన్వధిష్యామి త్వాం పశ్య పురుషాదన ||025||

ఇత్యుక్త్వా పంచనారాచానాకర్ణాపూరితాఙ్శరాన్|
నిచఖాన మహావేగాల్లక్ష్మణో రాక్షసోరసి ||026||

స శరైరాహతస్తేన సరోషో రావణాత్మజః|
సుప్రయుక్తైస్త్రిభిర్బాణైః ప్రతివివ్యాధ లక్ష్మణం ||027||

స బభూవ మహాభీమో నరరాక్షససింహయోః|
విమర్దస్తుములో యుద్ధే పరస్పరవధైషిణోః ||028||

ఉభౌ హి బలసంపన్నావుభౌ విక్రమశాలినౌ|
ఉభావపి సువిక్రాంతౌ సర్వశస్త్రాస్త్రకోవిదౌ ||029||

ఉభౌ పరమదుర్జేయావతుల్యబలతేజసౌ|
యుయుధాతే మహావీరౌ గ్రహావివ నభో గతౌ ||030||

బలవృత్రావివ హి తౌ యుధి వై దుష్ప్రధర్షణౌ|
యుయుధాతే మహాత్మానౌ తదా కేసరిణావివ ||031||

బహూనవసృజంతౌ హి మార్గణౌఘానవస్థితౌ|
నరరాక్షససింహౌ తౌ ప్రహృష్టావభ్యయుధ్యతాం ||032||

సుసంప్రహృష్టౌ నరరాక్షసోత్తమౌ |
జయైషిణౌ మార్గణచాపధారిణౌ|
పరస్పరం తౌ ప్రవవర్షతుర్భృశం |
శరౌఘవర్షేణ బలాహకావివ ||033||

—♦ సర్గ 076 ♦—

తతః శరం దాశరథిః సంధాయామిత్రకర్శనః|
ససర్జ రాక్షసేంద్రాయ క్రుద్ధః సర్ప ఇవ శ్వసన్ ||001||

తస్య జ్యాతలనిర్ఘోషం స శ్రుత్వా రావణాత్మజః|
వివర్ణవదనో భూత్వా లక్ష్మణం సముదైక్షత ||002||

తం విషణ్ణముఖం దృష్ట్వా రాక్షసం రావణాత్మజం|
సౌమిత్రిం యుద్ధసంసక్తం ప్రత్యువాచ విభీషణః ||003||

నిమిత్తాన్యనుపశ్యామి యాన్యస్మిన్రావణాత్మజే|
త్వర తేన మహాబాహో భగ్న ఏష న సంశయః ||004||

తతః సంధాయ సౌమిత్రిః శరానగ్నిశిఖోపమాన్|
ముమోచ నిశితాంస్తస్మై సర్వానివ విషోల్బణాన్ ||005||

శక్రాశనిసమస్పర్శైర్లక్ష్మణేనాహతః శరైః|
ముహూర్తమభవన్మూఢః సర్వసంక్షుభితేంద్రియః ||006||

ఉపలభ్య ముహూర్తేన సంజ్ఞాం ప్రత్యాగతేంద్రియః|
దదర్శావస్థితం వీరం వీరో దశరథాత్మజం ||007||

సోఽభిచక్రామ సౌమిత్రిం రోషాత్సంరక్తలోచనః|
అబ్రవీచ్చైనమాసాద్య పునః స పరుషం వచః ||008||

కిం న స్మరసి తద్యుద్ధే ప్రథమే మత్పరాక్రమం|
నిబద్ధస్త్వం సహ భ్రాత్రా యదా యుధి విచేష్టసే ||009||

యువా ఖలు మహాయుద్ధే శక్రాశనిసమైః శరైః|
శాయినౌ ప్రథమం భూమౌ విసంజ్ఞౌ సపురఃసరౌ ||010||

స్మృతిర్వా నాస్తి తే మన్యే వ్యక్తం వా యమసాదనం|
గంతుమిచ్ఛసి యస్మాత్త్వం మాం ధర్షయితుమిచ్ఛసి ||011||

యది తే ప్రథమే యుద్ధే న దృష్టో మత్పరాక్రమః|
అద్య త్వాం దర్శయిష్యామి తిష్ఠేదానీం వ్యవస్థితః ||012||

ఇత్యుక్త్వా సప్తభిర్బాణైరభివివ్యాధ లక్ష్మణం|
దశభిశ్చ హనూమంతం తీక్ష్ణధారైః శరోత్తమైః ||013||

తతః శరశతేనైవ సుప్రయుక్తేన వీర్యవాన్|
క్రోధాద్ద్విగుణసంరబ్ధో నిర్బిభేద విభీషణం ||014||

తద్దృష్ట్వేంద్రజితః కర్మ కృతం రామానుజస్తదా|
అచింతయిత్వా ప్రహసన్నైతత్కించిదితి బ్రువన్ ||015||

ముమోచ స శరాన్ఘోరాన్సంగృహ్య నరపుంగవః|
అభీతవదనః క్రుద్ధో రావణిం లక్ష్మణో యుధి ||016||

నైవం రణగతః శూరాః ప్రహరంతి నిశాచర|
లఘవశ్చాల్పవీర్యాశ్చ సుఖా హీమే శరాస్తవ ||017||

నైవం శూరాస్తు యుధ్యంతే సమరే జయకాంక్షిణః|
ఇత్యేవం తం బ్రువాణస్తు శరవర్షైరవాకిరత్ ||018||

తస్య బాణైస్తు విధ్వస్తం కవచం హేమభూషితం|
వ్యశీర్యత రథోపస్థే తారాజాలమివాంబరాత్ ||019||

విధూతవర్మా నారాచైర్బభూవ స కృతవ్రణః|
ఇంద్రజిత్సమరే శూరః ప్రరూఢ ఇవ సానుమాన్ ||020||

అభీక్ష్ణం నిశ్వసంతౌ హి యుధ్యేతాం తుములం యుధి|
శరసంకృత్తసర్వాంగౌ సర్వతో రుధిరోక్షితౌ ||021||

అస్త్రాణ్యస్త్రవిదాం శ్రేష్ఠౌ దర్శయంతౌ పునః పునః|
శరానుచ్చావచాకారానంతరిక్షే బబంధతుః ||022||

వ్యపేతదోషమస్యంతౌ లఘుచిత్రం చ సుష్ఠు చ|
ఉభౌ తు తుములం ఘోరం చక్రతుర్నరరాక్షసౌ ||023||

తయోః పృథక్పృథగ్భీమః శుశ్రువే తలనిస్వనః|
సుఘోరయోర్నిష్టనతోర్గగనే మేఘయోరివ ||024||

తే గాత్రయోర్నిపతితా రుక్మపుంఖాః శరా యుధి|
అసృగ్దిగ్ధా వినిష్పేతుర్వివిశుర్ధరణీతలం ||025||

అన్యైః సునిశితైః శస్త్రైరాకాశే సంజఘట్టిరే|
బభంజుశ్చిచ్ఛిదుశ్చాపి తయోర్బాణాః సహస్రశః ||026||

స బభూవ రణే ఘోరస్తయోర్బాణమయశ్చయః|
అగ్నిభ్యామివ దీప్తాభ్యాం సత్రే కుశమయశ్చయః ||027||

తయోః కృతవ్రణౌ దేహౌ శుశుభాతే మహాత్మనోః|
సపుష్పావివ నిష్పత్రౌ వనే శాల్మలికింశుకౌ ||028||

చక్రతుస్తుములం ఘోరం సంనిపాతం ముహుర్ముహుః|
ఇంద్రజిల్లక్ష్మణశ్చైవ పరస్పరజయైషిణౌ ||029||

లక్ష్మణో రావణిం యుద్ధే రావణిశ్చాపి లక్ష్మణం|
అన్యోన్యం తావభిఘ్నంతౌ న శ్రమం ప్రత్యపద్యతాం ||030||

బాణజాలైః శరీరస్థైరవగాఢైస్తరస్వినౌ|
శుశుభాతే మహావీరౌ విరూఢావివ పర్వతౌ ||031||

తయో రుధిరసిక్తాని సంవృతాని శరైర్భృశం|
బభ్రాజుః సర్వగాత్రాణి జ్వలంత ఇవ పావకాః ||032||

తయోరథ మహాన్కాలో వ్యతీయాద్యుధ్యమానయోః|
న చ తౌ యుద్ధవైముఖ్యం శ్రమం వాప్యుపజగ్మతుః ||033||

అథ సమరపరిశ్రమం నిహంతుం |
సమరముఖేష్వజితస్య లక్ష్మణస్య|
ప్రియహితముపపాదయన్మహౌజాః |
సమరముపేత్య విభీషణోఽవతస్థే ||034||

—♦ సర్గ 077 ♦—

యుధ్యమానౌ తు తౌ దృష్ట్వా ప్రసక్తౌ నరరాక్షసౌ|
శూరః స రావణభ్రాతా తస్థౌ సంగ్రామమూర్ధని ||001||

తతో విస్ఫారయామాస మహద్ధనురవస్థితః|
ఉత్ససర్జ చ తీక్ష్ణాగ్రాన్రాక్షసేషు మహాశరాన్ ||002||

తే శరాః శిఖిసంకాశా నిపతంతః సమాహితాః|
రాక్షసాందారయామాసుర్వజ్రా ఇవ మహాగిరీన్ ||003||

విభీషణస్యానుచరాస్తేఽపి శూలాసిపట్టిసైః|
చిచ్ఛేదుః సమరే వీరాన్రాక్షసాన్రాక్షసోత్తమాః ||004||

రాక్షసైస్తైః పరివృతః స తదా తు విభీషణః|
బభౌ మధ్యే ప్రహృష్టానాం కలభానామివ ద్విపః ||005||

తతః సంచోదయానో వై హరీన్రక్షోరణప్రియాన్|
ఉవాచ వచనం కాలే కాలజ్ఞో రక్షసాం వరః ||006||

ఏకోఽయం రాక్షసేంద్రస్య పరాయణమివ స్థితః|
ఏతచ్ఛేషం బలం తస్య కిం తిష్ఠత హరీశ్వరాః ||007||

అస్మిన్వినిహతే పాపే రాక్షసే రణమూర్ధని|
రావణం వర్జయిత్వా తు శేషమస్య బలం హతం ||008||

ప్రహస్తో నిహతో వీరో నికుంభశ్చ మహాబలః|
కుంభకర్ణశ్చ కుంభశ్చ ధూమ్రాక్షశ్చ నిశాచరః ||009||

అకంపనః సుపార్శ్వశ్చ చక్రమాలీ చ రాక్షసః|
కంపనః సత్త్వవంతశ్చ దేవాంతకనరాంతకౌ ||010||

ఏతాన్నిహత్యాతిబలాన్బహూన్రాక్షససత్తమాన్|
బాహుభ్యాం సాగరం తీర్త్వా లంఘ్యతాం గోష్పదం లఘు ||011||

ఏతావదిహ శేషం వో జేతవ్యమిహ వానరాః|
హతాః సర్వే సమాగమ్య రాక్షసా బలదర్పితాః ||012||

అయుక్తం నిధనం కర్తుం పుత్రస్య జనితుర్మమ|
ఘృణామపాస్య రామార్థే నిహన్యాం భ్రాతురాత్మజం ||013||

హంతుకామస్య మే బాష్పం చక్షుశ్చైవ నిరుధ్యతే|
తదేవైష మహాబాహుర్లక్ష్మణః శమయిష్యతి|
వానరా ఘ్నంతుం సంభూయ భృత్యానస్య సమీపగాన్ ||014||

ఇతి తేనాతియశసా రాక్షసేనాభిచోదితాః|
వానరేంద్రా జహృషిరే లాంగలాని చ వివ్యధుః ||015||

తతస్తే కపిశార్దూలాః క్ష్వేడంతశ్చ ముహుర్ముహుః|
ముముచుర్వివిధాన్నాదాన్మేఘాందృష్ట్వేవ బర్హిణః ||016||

జాంబవానపి తైః సర్వైః స్వయూథైరభిసంవృతః|
అశ్మభిస్తాడయామాస నఖైర్దంతైశ్చ రాక్షసాన్ ||017||

నిఘ్నంతమృక్షాధిపతిం రాక్షసాస్తే మహాబలాః|
పరివవ్రుర్భయం త్యక్త్వా తమనేకవిధాయుధాః ||018||

శరైః పరశుభిస్తీక్ష్ణైః పట్టిసైర్యష్టితోమరైః|
జాంబవంతం మృధే జఘ్నుర్నిఘ్నంతం రాక్షసీం చమూం ||019||

స సంప్రహారస్తుములః సంజజ్ఞే కపిరాక్షసాం|
దేవాసురాణాం క్రుద్ధానాం యథా భీమో మహాస్వనః ||020||

హనూమానపి సంక్రుద్ధః సాలముత్పాట్య పర్వతాత్|
రక్షసాం కదనం చక్రే సమాసాద్య సహస్రశః ||021||

స దత్త్వా తుములం యుద్ధం పితృవ్యస్యేంద్రజిద్యుధి|
లక్ష్మణం పరవీరఘ్నం పునరేవాభ్యధావత ||022||

తౌ ప్రయుద్ధౌ తదా వీరౌ మృధే లక్ష్మణరాక్షసౌ|
శరౌఘానభివర్షంతౌ జఘ్నతుస్తౌ పరస్పరం ||023||

అభీక్ష్ణమంతర్దధతుః శరజాలైర్మహాబలౌ|
చంద్రాదిత్యావివోష్ణాంతే యథా మేఘైస్తరస్వినౌ ||024||

న హ్యాదానం న సంధానం ధనుషో వా పరిగ్రహః|
న విప్రమోక్షో బాణానాం న వికర్షో న విగ్రహః ||025||

న ముష్టిప్రతిసంధానం న లక్ష్యప్రతిపాదనం|
అదృశ్యత తయోస్తత్ర యుధ్యతోః పాణిలాఘవాత్ ||026||

చాపవేగప్రముక్తైశ్చ బాణజాలైః సమంతతః|
అంతరిక్షేఽభిసంఛన్నే న రూపాణి చకాశిరే|
తమసా పిహితం సర్వమాసీద్భీమతరం మహత్ ||027||

న తదానీం వవౌ వాయుర్న జజ్వాల చ పావకః|
స్వస్త్యస్తు లోకేభ్య ఇతి జజల్పుశ్చ మహర్షయః|
సంపేతుశ్చాత్ర సంప్రాప్తా గంధర్వాః సహ చారణైః ||028||

అథ రాక్షససింహస్య కృష్ణాన్కనకభూషణాన్|
శరైశ్చతుర్భిః సౌమిత్రిర్వివ్యాధ చతురో హయాన్ ||029||

తతోఽపరేణ భల్లేన సూతస్య విచరిష్యతః|
లాఘవాద్రాఘవః శ్రీమాఞ్శిరః కాయాదపాహరత్ ||030||

నిహతం సారథిం దృష్ట్వా సమరే రావణాత్మజః|
ప్రజహౌ సమరోద్ధర్షం విషణ్ణః స బభూవ హ ||031||

విషణ్ణవదనం దృష్ట్వా రాక్షసం హరియూథపాః|
తతః పరమసంహృష్టా లక్ష్మణం చాభ్యపూజయన్ ||032||

తతః ప్రమాథీ శరభో రభసో గంధమాదనః|
అమృష్యమాణాశ్చత్వారశ్చక్రుర్వేగం హరీశ్వరాః ||033||

తే చాస్య హయముఖ్యేషు తూర్ణముత్పత్య వానరాః|
చతుర్షు సుమహావీర్యా నిపేతుర్భీమవిక్రమాః ||034||

తేషామధిష్ఠితానాం తైర్వానరైః పర్వతోపమైః|
ముఖేభ్యో రుధిరం వ్యక్తం హయానాం సమవర్తత ||035||

తే నిహత్య హయాంస్తస్య ప్రమథ్య చ మహారథం|
పునరుత్పత్య వేగేన తస్థుర్లక్ష్మణపార్శ్వతః ||036||

స హతాశ్వాదవప్లుత్య రథాన్మథితసారథేః|
శరవర్షేణ సౌమిత్రిమభ్యధావత రావణిః ||037||

తతో మహేంద్రప్రతిమః స లక్ష్మణః |
పదాతినం తం నిశితైః శరోత్తమైః|
సృజంతమాదౌ నిశితాఞ్శరోత్తమా |
న్భృశం తదా బాణగణైర్న్యవారయత్ ||038||

—♦ సర్గ 078 ♦—

స హతాశ్వో మహాతేజా భూమౌ తిష్ఠన్నిశాచరః|
ఇంద్రజిత్పరమక్రుద్ధః సంప్రజజ్వాల తేజసా ||001||

తౌ ధన్వినౌ జిఘాంసంతావన్యోన్యమిషుభిర్భృశం|
విజయేనాభినిష్క్రాంతౌ వనే గజవృషావివ ||002||

నిబర్హయంతశ్చాన్యోన్యం తే రాక్షసవనౌకసః|
భర్తారం న జహుర్యుద్ధే సంపతంతస్తతస్తతః ||003||

స లక్ష్మణం సముద్దిశ్య పరం లాఘవమాస్థితః|
వవర్ష శరవర్షాణి వర్షాణీవ పురందరః ||004||

ముక్తమింద్రజితా తత్తు శరవర్షమరిందమః|
అవారయదసంభ్రాంతో లక్ష్మణః సుదురాసదం ||005||

అభేద్యకచనం మత్వా లక్ష్మణం రావణాత్మజః|
లలాటే లక్ష్మణం బాణైః సుపుంఖైస్త్రిభిరింద్రజిత్|
అవిధ్యత్పరమక్రుద్ధః శీఘ్రమస్త్రం ప్రదర్శయన్ ||006||

తైః పృషత్కైర్లలాటస్థైః శుశుభే రఘునందనః|
రణాగ్రే సమరశ్లాఘీ త్రిశృంగ ఇవ పర్వతః ||007||

స తథాప్యర్దితో బాణై రాక్షసేన మహామృధే|
తమాశు ప్రతివివ్యాధ లక్ష్మణః పనభిః శరైః ||008||

లక్ష్మణేంద్రజితౌ వీరౌ మహాబలశరాసనౌ|
అన్యోన్యం జఘ్నతుర్బాణైర్విశిఖైర్భీమవిక్రమౌ ||009||

తౌ పరస్పరమభ్యేత్య సర్వగాత్రేషు ధన్వినౌ|
ఘోరైర్వివ్యధతుర్బాణైః కృతభావావుభౌ జయే ||010||

తస్మై దృఢతరం క్రుద్ధో హతాశ్వాయ విభీషణః|
వజ్రస్పర్శసమాన్పంచ ససర్జోరసి మార్గణాన్ ||011||

తే తస్య కాయం నిర్భిద్య రుక్మపుంఖా నిమిత్తగాః|
బభూవుర్లోహితాదిగ్ధా రక్తా ఇవ మహోరగాః ||012||

స పితృవ్యస్య సంక్రుద్ధ ఇంద్రజిచ్ఛరమాదదే|
ఉత్తమం రక్షసాం మధ్యే యమదత్తం మహాబలః ||013||

తం సమీక్ష్య మహాతేజా మహేషుం తేన సంహితం|
లక్ష్మణోఽప్యాదదే బాణమన్యం భీమపరాక్రమః ||014||

కుబేరేణ స్వయం స్వప్నే యద్దత్తమమితాత్మనా|
దుర్జయం దుర్విషహ్యం చ సేంద్రైరపి సురాసురైః ||015||

తాభ్యాం తౌ ధనుషి శ్రేష్ఠే సంహితౌ సాయకోత్తమౌ|
వికృష్యమాణౌ వీరాభ్యాం భృశం జజ్వలతుః శ్రియా ||016||

తౌ భాసయంతావాకాశం ధనుర్భ్యాం విశిఖౌ చ్యుతౌ|
ముఖేన ముఖమాహత్య సంనిపేతతురోజసా ||017||

తౌ మహాగ్రహసంకాశావన్యోన్యం సంనిపత్య చ|
సంగ్రామే శతధా యాతౌ మేదిన్యాం వినిపేతతుః ||018||

శరౌ ప్రతిహతౌ దృష్ట్వా తావుభౌ రణమూర్ధని|
వ్రీడితో జాతరోషౌ చ లక్ష్మణేంద్రజితావుభౌ ||019||

సుసంరబ్ధస్తు సౌమిత్రిరస్త్రం వారుణమాదదే|
రౌద్రం మహేంద్రజిద్యుద్ధే వ్యసృజద్యుధి విష్ఠితః ||020||

తయోః సుతుములం యుద్ధం సంబభూవాద్భుతోపమం|
గగనస్థాని భూతాని లక్ష్మణం పర్యవారయన్ ||021||

భైరవాభిరుతే భీమే యుద్ధే వానరరాక్షసాం|
భూతైర్బహుభిరాకాశం విస్మితైరావృతం బభౌ ||022||

ఋషయః పితరో దేవా గంధర్వా గరుణోరగాః|
శతక్రతుం పురస్కృత్య రరక్షుర్లక్ష్మణం రణే ||023||

అథాన్యం మార్గణశ్రేష్ఠం సందధే రావణానుజః|
హుతాశనసమస్పర్శం రావణాత్మజదారుణం ||024||

సుపత్రమనువృత్తాంగం సుపర్వాణం సుసంస్థితం|
సువర్ణవికృతం వీరః శరీరాంతకరం శరం ||025||

దురావారం దుర్విషహం రాక్షసానాం భయావహం|
ఆశీవిషవిషప్రఖ్యం దేవసంఘైః సమర్చితం ||026||

యేన శక్రో మహాతేజా దానవానజయత్ప్రభుః|
పురా దేవాసురే యుద్ధే వీర్యవాన్హరివాహనః ||027||

తదైంద్రమస్త్రం సౌమిత్రిః సంయుగేష్వపరాజితం|
శరశ్రేష్ఠం ధనుః శ్రేష్ఠే నరశ్రేష్ఠోఽభిసందధే ||028||

సంధాయామిత్రదలనం విచకర్ష శరాసనం|
సజ్యమాయమ్య దుర్ధర్షః కాలో లోకక్షయే యథా ||029||

సంధ్నాయ ధనుషి శ్రేష్ఠే వికర్షన్నిదమబ్రవీత్|
లక్ష్మీవాల్లక్ష్మణో వాక్యమర్థసాధకమాత్మనః ||030||

ధర్మాత్మా సత్యసంధశ్చ రామో దాశరథిర్యది|
పౌరుషే చాప్రతిద్వంద్వస్తదేనం జహి రావణిం ||031||

ఇత్యుక్త్వా బాణమాకర్ణం వికృష్య తమజిహ్మగం|
లక్ష్మణః సమరే వీరః ససర్జేంద్రజితం ప్రతి|
ఐంద్రాస్త్రేణ సమాయుజ్య లక్ష్మణః పరవీరహా ||032||

తచ్ఛిరః సశిరస్త్రాణం శ్రీమజ్జ్వలితకుండలం|
ప్రమథ్యేంద్రజితః కాయాత్పపాత ధరణీతలే ||033||

తద్రాక్షసతనూజస్య ఛిన్నస్కంధం శిరో మహత్|
తపనీయనిభం భూమౌ దదృశే రుధిరోక్షితం ||034||

హతస్తు నిపపాతాశు ధరణ్యాం రావణాత్మజః|
కవచీ సశిరస్త్రాణో విధ్వస్తః సశరాసనః ||035||

చుక్రుశుస్తే తతః సర్వే వానరాః సవిభీషణాః|
హృష్యంతో నిహతే తస్మిందేవా వృత్రవధే యథా ||036||

అథాంతరిక్షే భూతానామృషీణాం చ మహాత్మనాం|
అభిజజ్ఞే చ సంనాదో గంధర్వాప్సరసామపి ||037||

పతితం సమభిజ్ఞాయ రాక్షసి సా మహాచమూః|
వధ్యమానా దిశో భేజే హరిభిర్జితకాశిభిః ||038||

వనరైర్వధ్యమానాస్తే శస్త్రాణ్యుత్సృజ్య రాక్షసాః|
లంకామభిముఖాః సర్వే నష్టసంజ్ఞాః ప్రధావితాః ||039||

దుద్రువుర్బహుధా భీతా రాక్షసాః శతశో దిశః|
త్యక్త్వా ప్రహరణాన్సర్వే పట్టసాసిపరశ్వధాన్ ||040||

కేచిల్లంకాం పరిత్రస్తాః ప్రవిష్టా వానరార్దితాః|
సముద్రే పతితాః కేచిత్కేచిత్పర్వతమాశ్రితాః ||041||

హతమింద్రజితం దృష్ట్వా శయానం సమరక్షితౌ|
రాక్షసానాం సహస్రేషు న కశ్చిత్ప్రత్యదృశ్యత ||042||

యథాస్తం గత ఆదిత్యే నావతిష్ఠంతి రశ్మయః|
తథా తస్మిన్నిపతితే రాక్షసాస్తే గతా దిశః ||043||

శాంతరశ్మిరివాదిత్యో నిర్వాణ ఇవ పావకః|
స బభూవ మహాతేజా వ్యపాస్త గతజీవితః ||044||

ప్రశాంతపీడా బహులో వినష్టారిః ప్రహర్షవాన్|
బభూవ లోకః పతితే రాక్షసేంద్రసుతే తదా ||045||

హర్షం చ శక్రో భగవాన్సహ సర్వైః సురర్షభైః|
జగామ నిహతే తస్మిన్రాక్షసే పాపకర్మణి ||046||

శుద్ధా ఆపో నభశ్చైవ జహృషుర్దైత్యదానవాః|
ఆజగ్ముః పతితే తస్మిన్సర్వలోకభయావహే ||047||

ఊచుశ్చ సహితాః సర్వే దేవగంధర్వదానవాః|
విజ్వరాః శాంతకలుషా బ్రాహ్మణా విచరంత్వితి ||048||

తతోఽభ్యనందన్సంహృష్టాః సమరే హరియూథపాః|
తమప్రతిబలం దృష్ట్వా హతం నైరృతపుంగవం ||049||

విభీషణో హనూమాంశ్చ జాంబవాంశ్చర్క్షయూథపః|
విజయేనాభినందంతస్తుష్టువుశ్చాపి లక్ష్మణం ||050||

క్ష్వేడంతశ్చ నదంతశ్చ గర్జంతశ్చ ప్లవంగమాః|
లబ్ధలక్షా రఘుసుతం పరివార్యోపతస్థిరే ||051||

లాంగూలాని ప్రవిధ్యంతః స్ఫోటయంతశ్చ వానరాః|
లక్ష్మణో జయతీత్యేవం వాక్యం వ్యశ్రావయంస్తదా ||052||

అన్యోన్యం చ సమాశ్లిష్య కపయో హృష్టమానసాః|
చక్రురుచ్చావచగుణా రాఘవాశ్రయజాః కథాః ||053||

తదసుకరమథాభివీక్ష్య హృష్టాః |
ప్రియసుహృదో యుధి లక్ష్మణస్య కర్మ|
పరమముపలభన్మనఃప్రహర్షం |
వినిహతమింద్రరిపుం నిశమ్య దేవాః ||054||

—♦ సర్గ 079 ♦—

రుధిరక్లిన్నగాత్రస్తు లక్ష్మణః శుభలక్షణః|
బభూవ హృష్టస్తం హత్వా శక్రజేతారమాహవే ||001||

తతః స జాంబవంతం చ హనూమంతం చ వీర్యవాన్|
సంనివర్త్య మహాతేజాస్తాంశ్చ సర్వాన్వనౌకసః ||002||

ఆజగామ తతః శీఘ్రం యత్ర సుగ్రీవరాఘవౌ|
విభీషణమవష్టభ్య హనూమంతం చ లక్ష్మణః ||003||

తతో రామమభిక్రమ్య సౌమిత్రిరభివాద్య చ|
తస్థౌ భ్రాతృసమీపస్థః శక్రస్యేంద్రానుజో యథా|
ఆచచక్షే తదా వీరో ఘోరమింద్రజితో వధం ||004||

రావణస్తు శిరశ్ఛిన్నం లక్ష్మణేన మహాత్మనా|
న్యవేదయత రామాయ తదా హృష్టో విభీషణః ||005||

ఉపవేశ్య తముత్సంగే పరిష్వజ్యావపీడితం|
మూర్ధ్ని చైనముపాఘ్రాయ భూయః సంస్పృశ్య చ త్వరన్|
ఉవాచ లక్ష్మణం వాక్యమాశ్వాస్య పురుషర్షభః ||006||

కృతం పరమకల్యాణం కర్మ దుష్కరకారిణా|
నిరమిత్రః కృతోఽస్మ్యద్య నిర్యాస్యతి హి రావణః|
బలవ్యూహేన మహతా శ్రుత్వా పుత్రం నిపాతితం ||007||

తం పుత్రవధసంతప్తం నిర్యాంతం రాక్షసాధిపం|
బలేనావృత్య మహతా నిహనిష్యామి దుర్జయం ||008||

త్వయా లక్ష్మణ నాథేన సీతా చ పృథివీ చ మే|
న దుష్ప్రాపా హతే త్వద్య శక్రజేతరి చాహవే ||009||

స తం భ్రాతరమాశ్వాస్య పారిష్వజ్య చ రాఘవః|
రామః సుషేణం ముదితః సమాభాష్యేదమబ్రవీత్ ||010||

సశల్యోఽయం మహాప్రాజ్ఞః సౌమిత్రిర్మిత్రవత్సలః|
యథా భవతి సుస్వస్థస్తథా త్వం సముపాచర|
విశల్యః క్రియతాం క్షిప్రం సౌమిత్రిః సవిభీషణః ||011||

కృష వానరసైన్యానాం శూరాణాం ద్రుమయోధినాం|
యే చాన్యేఽత్ర చ యుధ్యంతః సశల్యా వ్రణినస్తథా|
తేఽపి సర్వే ప్రయత్నేన క్రియంతాం సుఖినస్త్వయా ||012||

ఏవముక్తః స రామేణ మహాత్మా హరియూథపః|
లక్ష్మణాయ దదౌ నస్తః సుషేణః పరమౌషధం ||013||

స తస్య గంధమాఘ్రాయ విశల్యః సమపద్యత|
తదా నిర్వేదనశ్చైవ సంరూఢవ్రణ ఏవ చ ||014||

విభీషణ ముఖానాం చ సుహృదాం రాఘవాజ్ఞయా|
సర్వవానరముఖ్యానాం చికిత్సాం స తదాకరోత్ ||015||

తతః ప్రకృతిమాపన్నో హృతశల్యో గతవ్యథః|
సౌమిత్రిర్ముదితస్తత్ర క్షణేన విగతజ్వరః ||016||

తథైవ రామః ప్లవగాధిపస్తదా |
విభీషణశ్చర్క్షపతిశ్చ జాంబవాన్|
అవేక్ష్య సౌమిత్రిమరోగముత్థితం |
ముదా ససైన్యః సుచిరం జహర్షిరే ||017||

అపూజయత్కర్మ స లక్ష్మణస్య ।
సుదుష్కరం దాశరథిర్మహాత్మా।
హృష్టా బభూవుర్యుధి యూథపేంద్రా ।
నిశమ్య తం శక్రజితం నిపాతితం ॥018॥

—♦ సర్గ 080 ♦—

తతః పౌలస్త్య సచివాః శ్రుత్వా చేంద్రజితం హతం।
ఆచచక్షురభిజ్ఞాయ దశగ్రీవాయ సవ్యథాః ॥001॥

యుద్ధే హతో మహారాజ లక్ష్మణేన తవాత్మజః।
విభీషణసహాయేన మిషతాం నో మహాద్యుతే ॥002॥

శూరః శూరేణ సంగమ్య సంయుగేష్వపరాజితః।
లక్ష్మణేన హతః శూరః పుత్రస్తే విబుధేంద్రజిత్ ॥003॥

స తం ప్రతిభయం శ్రుత్వా వధం పుత్రస్య దారుణం।
ఘోరమింద్రజితః సంఖ్యే కశ్మలం ప్రావిశన్మహత్ ॥004॥

ఉపలభ్య చిరాత్సంజ్ఞాం రాజా రాక్షసపుంగవః।
పుత్రశోకార్దితో దీనో విలలాపాకులేంద్రియః ॥005॥

హా రాక్షసచమూముఖ్య మమ వత్స మహారథ।
జిత్వేంద్రం కథమద్య త్వం లక్ష్మణస్య వశం గతః ॥006॥

నను త్వమిషుభిః క్రుద్ధో భింద్యాః కాలాంతకావపి।
మందరస్యాపి శృంగాణి కిం పునర్లక్ష్మణం రణే ॥007॥

అద్య వైవస్వతో రాజా భూయో బహుమతో మమ।
యేనాద్య త్వం మహాబాహో సంయుక్తః కాలధర్మణా ॥008॥

ఏష పంథాః సుయోధానాం సర్వామరగణేష్వపి।
యః కృతే హన్యతే భర్తుః స పుమాన్స్వర్గమృచ్ఛతి ॥009॥

అద్య దేవగణాః సర్వే లోకపాలాస్తథర్షయః।
హతమింద్రజితం దృష్ట్వా సుఖం స్వప్స్యంతి నిర్భయాః ॥010॥

అద్య లోకాస్త్రయః కృత్స్నాః పృథివీ చ సకాననా।
ఏకేనేంద్రజితా హీనా శూన్యేవ ప్రతిభాతి మే ॥011॥

అద్య నైరృతకన్యాయాం శ్రోష్యామ్యంతఃపురే రవం।
కరేణుసంఘస్య యథా నినాదం గిరిగహ్వరే ॥012॥

యౌవరాజ్యం చ లంకాం చ రక్షాంసి చ పరంతప।
మాతరం మాం చ భార్యాం చ క్వ గతోఽసి విహాయ నః ॥013॥

మమ నామ త్వయా వీర గతస్య యమసాదనం।
ప్రేతకార్యాణి కార్యాణి విపరీతే హి వర్తసే ॥014॥

స త్వం జీవతి సుగ్రీవే రాఘవే చ సలక్ష్మణే।
మమ శల్యమనుద్ధృత్య క్వ గతోఽసి విహాయ నః ॥015॥

ఏవమాదివిలాపార్తం రావణం రాక్షసాధిపం।
ఆవివేశ మహాన్కోపః పుత్రవ్యసనసంభవః ॥016॥

ఘోరం ప్రకృత్యా రూపం తత్తస్య క్రోధాగ్నిమూర్ఛితం|
బభూవ రూపం రుద్రస్య క్రుద్ధస్యేవ దురాసదం ||017||

తస్య క్రుద్ధస్య నేత్రాభ్యాం ప్రాపతన్నస్రబిందవః|
దీప్తాభ్యామివ దీపాభ్యాం సార్చిషః స్నేహబిందవః ||018||

దంతాన్విదశతస్తస్య శ్రూయతే దశనస్వనః|
యంత్రస్యావేష్ట్యమానస్య మహతో దానవైరివ ||019||

కాలాగ్నిరివ సంక్రుద్ధో యాం యాం దిశమవైక్షత|
తస్యాం తస్యాం భయత్రస్తా రాక్షసాః సంనిలిల్యిరే ||020||

తమంతకమివ క్రుద్ధం చరాచరచిఖాదిషుం|
వీక్షమాణం దిశః సర్వా రాక్షసా నోపచక్రముః ||021||

తతః పరమసంక్రుద్ధో రావణో రాక్షసాధిపః|
అబ్రవీద్రక్షసాం మధ్యే సంస్తంభయిషురాహవే ||022||

మయా వర్షసహస్రాణి చరిత్వా దుశ్చరం తపః|
తేషు తేష్వవకాశేషు స్వయంభూః పరితోషితః ||023||

తస్యైవ తపసో వ్యుష్ట్యా ప్రసాదాచ్చ స్వయంభువః|
నాసురేభ్యో న దేవేభ్యో భయం మమ కదాచన ||024||

కవచం బ్రహ్మదత్తం మే యదాదిత్యసమప్రభం|
దేవాసురవిమర్దేషు న భిన్నం వజ్రశక్తిభిః ||025||

తేన మామద్య సంయుక్తం రథస్థమిహ సంయుగే|
ప్రతీయాత్కోఽద్య మామాజౌ సాక్షాదపి పురందరః ||026||

యత్తదాభిప్రసన్నేన సశరం కార్ముకం మహత్|
దేవాసురవిమర్దేషు మమ దత్తం స్వయంభువా ||027||

అద్య తూర్యశతైర్భీమం ధనురుత్థాప్యతాం మహత్|
రామలక్ష్మణయోరేవ వధాయ పరమాహవే ||028||

స పుత్రవధసంతప్తః శూరః క్రోధవశం గతః|
సమీక్ష్య రావణో బుద్ధ్యా సీతాం హంతుం వ్యవస్యత ||029||

ప్రత్యవేక్ష్య తు తామ్రాక్షః సుఘోరో ఘోరదర్శనాన్|
దీనో దీనస్వరాన్సర్వాంస్తానువాచ నిశాచరాన్ ||030||

మాయయా మమ వత్సేన వంచనార్థం వనౌకసాం|
కించిదేవ హతం తత్ర సీతేయమితి దర్శితం ||031||

తదిదం సత్యమేవాహం కరిష్యే ప్రియమాత్మనః|
వైదేహీం నాశయిష్యామి క్షత్రబంధుమనువ్రతాం|
ఇత్యేవముక్త్వా సచివాన్ఖడ్గమాశు పరామృశత్ ||032||

ఉద్ధృత్య గుణసంపన్నం విమలాంబరవర్చసం|
నిష్పపాత స వేగేన సభాయాః సచివైర్వృతః ||033||

రావణః పుత్రశోకేన భృశమాకులచేతనః|
సంక్రుద్ధః ఖడ్గమాదాయ సహసా యత్ర మైథిలీ ||034||

వ్రజంతం రాక్షసం ప్రేక్ష్య సింహనాదం ప్రచుక్రుశుః|
ఊచుశ్చాన్యోన్యమాశ్లిష్య సంక్రుద్ధం ప్రేక్ష్య రాక్షసాః ||035||

అద్యైనం తావుభౌ దృష్ట్వా భ్రాతరౌ ప్రవ్యథిష్యతః|
లోకపాలా హి చత్వారః క్రుద్ధేనానేన నిర్జితాః|
బహవః శత్రవశ్చాన్యే సంయుగేష్వభిపాతితాః ||036||

తేషాం సంజల్పమానానామశోకవనికాం గతాం|
అభిదుద్రావ వైదేహీం రావణః క్రోధమూర్ఛితః ||037||

వార్యమాణః సుసంక్రుద్ధః సుహృద్భిర్హితబుద్ధిభిః|
అభ్యధావత సంక్రుద్ధః ఖే గ్రహో రోహిణీమివ ||038||

మైథిలీ రక్ష్యమాణా తు రాక్షసీభిరనిందితా|
దదర్శ రాక్షసం క్రుద్ధం నిస్త్రింశవరధారిణం ||039||

తం నిశామ్య సనిస్త్రింశం వ్యథితా జనకాత్మజా|
నివార్యమాణం బహుశః సుహృద్భిరనివర్తినం ||040||

యథాయం మామభిక్రుద్ధః సమభిద్రవతి స్వయం|
వధిష్యతి సనాథాం మామనాథామివ దుర్మతిః ||041||

బహుశశ్చోదయామాస భర్తారం మామనువ్రతాం|
భార్యా భవ రమస్వేతి ప్రత్యాఖ్యాతోఽభవన్మయా ||042||

సోఽయం మామనుపస్థానాద్వ్యక్తం నైరాశ్యమాగతః|
క్రోధమోహసమావిష్టో నిహంతుం మాం సముద్యతః ||043||

అథ వా తౌ నరవ్యాఘ్రౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ|
మన్నిమిత్తమనార్యేణ సమరేఽద్య నిపాతితౌ|
అహో ధిన్మన్నిమిత్తోఽయం వినాశో రాజపుత్రయోః ||044||

హనూమతో హి తద్వాక్యం న కృతం క్షుద్రయా మయా|
యద్యహం తస్య పృష్ఠేన తదాయాసమనిందితా|
నాద్యైవమనుశోచేయం భర్తురంకగతా సతీ ||045||

మన్యే తు హృదయం తస్యాః కౌసల్యాయాః ఫలిష్యతి|
ఏకపుత్రా యదా పుత్రం వినష్టం శ్రోష్యతే యుధి ||046||

సా హి జన్మ చ బాల్యం చ యౌవనం చ మహాత్మనః|
ధర్మకార్యాణి రూపం చ రుదతీ సంస్రమిష్యతి ||047||

నిరాశా నిహతే పుత్రే దత్త్వా శ్రాద్ధమచేతనా|
అగ్నిమారోక్ష్యతే నూనమపో వాపి ప్రవేక్ష్యతి ||048||

ధిగస్తు కుబ్జామసతీం మంథరాం పాపనిశ్చయాం|
యన్నిమిత్తమిదం దుఃఖం కౌసల్యా ప్రతిపత్స్యతే ||049||

ఇత్యేవం మైథిలీం దృష్ట్వా విలపంతీం తపస్వినీం|
రోహిణీమివ చంద్రేణ వినా గ్రహవశం గతాం ||050||

సుపార్శ్వో నామ మేధావీ రావణం రాక్షసేశ్వరం|
నివార్యమాణం సచివైరిదం వచనమబ్రవీత్ ||051||

కథం నామ దశగ్రీవ సాక్షాద్వైశ్రవణానుజ|
హంతుమిచ్ఛసి వైదేహీం క్రోధాద్ధర్మమపాస్య హి ||052||

వేద విద్యావ్రత స్నాతః స్వధర్మనిరతః సదా|
స్త్రియాః కస్మాద్వధం వీర మన్యసే రాక్షసేశ్వర ||053||

మైథిలీం రూపసంపన్నాం ప్రత్యవేక్షస్వ పార్థివ|
త్వమేవ తు సహాస్మాభీ రాఘవే క్రోధముత్సృజ ||054||

అభ్యుత్థానం త్వమద్యైవ కృష్ణపక్షచతుర్దశీం|
కృత్వా నిర్యాహ్యమావాస్యాం విజయాయ బలైర్వృతః ||055||

శూరో ధీమాన్రథీ ఖడ్గీ రథప్రవరమాస్థితః|
హత్వా దాశరథిం రామం భవాన్ప్రాప్స్యతి మైథిలీం ||056||

స తద్దురాత్మా సుహృదా నివేదితం |
వచః సుధర్మ్యం ప్రతిగృహ్య రావణః|
గృహం జగామాథ తతశ్చ వీర్యవా |
న్పునః సభాం చ ప్రయయౌ సుహృద్వృతః ||057||

—♦ సర్గ 081 ♦—

స ప్రవిశ్య సభాం రాజా దీనః పరమదుఃఖితః|
నిషసాదాసనే ముఖ్యే సింహః క్రుద్ధ ఇవ శ్వసన్ ||001||

అబ్రవీచ్చ తదా సర్వాన్బలముఖ్యాన్మహాబలః|
రావణః ప్రాంజలీన్వాక్యం పుత్రవ్యసనకర్శితః ||002||

సర్వే భవంతః సర్వేణ హస్త్యశ్వేన సమావృతాః|
నిర్యాంతు రథసంఘైశ్చ పాదాతైశ్చోపశోభితాః ||003||

ఏకం రామం పరిక్షిప్య సమరే హంతుమర్హథ|
ప్రహృష్టా శరవర్షేణ ప్రావృట్కాల ఇవాంబుదాః ||004||

అథ వాహం శరైస్తీక్ష్ణైర్భిన్నగాత్రం మహారణే|
భవద్భిః శ్వో నిహంతాస్మి రామం లోకస్య పశ్యతః ||005||

ఇత్యేవం రాక్షసేంద్రస్య వాక్యమాదాయ రాక్షసాః|
నిర్యయుస్తే రథైః శీఘ్రం నాగానీకైశ్చ సంవృతాః ||006||

స సంగ్రామో మహాభీమః సూర్యస్యోదయనం ప్రతి|
రక్షసాం వానరాణాం చ తుములః సమపద్యత ||007||

తే గదాభిర్విచిత్రాభిః ప్రాసైః ఖడ్గైః పరశ్వధైః|
అన్యోన్యం సమరే జఘ్నుస్తదా వానరరాక్షసాః ||008||

మాతంగరథకూలస్యా వాజిమత్స్యా ధ్వజద్రుమాః|
శరీరసంఘాటవహాః ప్రసస్రుః శోణితాపగాః ||009||

ధ్వజవర్మరథానశ్వాన్నానాప్రహరణాని చ|
ఆప్లుత్యాప్లుత్య సమరే వానరేంద్రా బభంజిరే ||010||

కేశాన్కర్ణలలాటాంశ్చ నాసికాశ్చ ప్లవంగమాః|
రక్షసాం దశనైస్తీక్ష్ణైర్నఖైశ్చాపి వ్యకర్తయన్ ||011||

ఏకైకం రాక్షసం సంఖ్యే శతం వానరపుంగవాః|
అభ్యధావంత ఫలినం వృక్షం శకునయో యథా ||012||

తథా గదాభిర్గుర్వీభిః ప్రాసైః ఖడ్గైః పరశ్వధైః|
నిర్జఘ్నుర్వానరాన్ఘోరాన్రాక్షసాః పర్వతోపమాః ||013||

రాక్షసైర్వధ్యమానానాం వానరాణాం మహాచమూః।
శరణ్యం శరణం యాతా రామం దశరథాత్మజం ॥014॥

తతో రామో మహాతేజా ధనురాదాయ వీర్యవాన్।
ప్రవిశ్య రాక్షసం సైన్యం శరవర్షం వవర్ష హ ॥015॥

ప్రవిష్టం తు తదా రామం మేఘాః సూర్యమివాంబరే।
నాభిజగ్ముర్మహాఘోరం నిర్దహంతం శరాగ్నినా ॥016॥

కృతాన్యేవ సుఘోరాణి రామేణ రజనీచరాః।
రణే రామస్య దదృశుః కర్మాణ్యసుకరాణి చ ॥017॥

చాలయంతం మహానీకం విధమంతం మహారథాన్।
దదృశుస్తే న వై రామం వాతం వనగతం యథా ॥018॥

ఛిన్నం భిన్నం శరైర్దగ్ధం ప్రభగ్నం శస్త్రపీడితం।
బలం రామేణ దదృశుర్న రమం శీఘ్రకారిణం ॥019॥

ప్రహరంతం శరీరేషు న తే పశ్యంతి రాఘవం।
ఇంద్రియార్థేషు తిష్ఠంతం భూతాత్మానమివ ప్రజాః ॥020॥

ఏష హంతి గజానీకమేష హంతి మహారథాన్।
ఏష హంతి శరైస్తీక్ష్ణైః పదాతీన్వాజిభిః సహ ॥021॥

ఇతి తే రాక్షసాః సర్వే రామస్య సదృశాన్రణే।
అన్యోన్యకుపితా జఘ్నుః సాదృశ్యాద్రాఘవస్య తే ॥022॥

న తే దదృశిరే రామం దహంతమరివాహినీం।
మోహితాః పరమాస్త్రేణ గాంధర్వేణ మహాత్మనా ॥023॥

తే తు రామసహస్రాణి రణే పశ్యంతి రాక్షసాః।
పునః పశ్యంతి కాకుత్స్థమేకమేవ మహాహవే ॥024॥

భ్రమంతీం కాంచనీం కోటిం కార్ముకస్య మహాత్మనః।
అలాతచక్రప్రతిమాం దదృశుస్తే న రాఘవం ॥025॥

శరీరనాభి సత్త్వార్చిః శరీరం నేమికార్ముకం।
జ్యాఘోషతలనిర్ఘోషం తేజోబుద్ధిగుణప్రభం ॥026॥

దివ్యాస్త్రగుణపర్యంతం నిఘ్నంతం యుధి రాక్షసాన్।
దదృశూ రామచక్రం తత్కాలచక్రమివ ప్రజాః ॥027॥

అనీకం దశసాహస్రం రథానాం వాతరంహసాం।
అష్టాదశసహస్రాణి కుంజరాణాం తరస్వినాం ॥028॥

చతుర్దశసహస్రాణి సారోహాణాం చ వాజినాం।
పూర్ణే శతసహస్రే ద్వే రాక్షసానాం పదాతినాం ॥029॥

దివసస్యాష్టమే భాగే శరైరగ్నిశిఖోపమైః।
హతాన్యేకేన రామేణ రక్షసాం కామరూపిణాం ॥030॥

తే హతాశ్వా హతరథాః శ్రాంతా విమథితధ్వజాః।
అభిపేతుః పురీం లంకాం హతశేషా నిశాచరాః ॥031॥

హతైర్గజపదాత్యశ్వైస్తద్బభూవ రణాజిరం।
ఆక్రీడభూమీ రుద్రస్య క్రుద్ధస్యేవ పినాకినః ॥032॥

తతో దేవాః సగంధర్వాః సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః|
సాధు సాధ్వితి రామస్య తత్కర్మ సమపూజయన్ ||033||

అబ్రవీచ్చ తదా రామః సుగ్రీవం ప్రత్యనంతరం|
ఏతదస్త్రబలం దివ్యం మమ వా త్ర్యంబకస్య వా ||034||

నిహత్య తాం రాక్షసవాహినీం తు |
రామస్తదా శక్రసమో మహాత్మా|
అస్త్రేషు శస్త్రేషు జితక్లమశ్చ |
సంస్తూయతే దేవగణైః ప్రహృష్టైః ||035||

—♦ సర్గ 082 ♦—

తాని నాగసహస్రాణి సారోహాణాం చ వాజినాం|
రథానాం చాగ్నివర్ణానాం సధ్వజానాం సహస్రశః ||001||

రాక్షసానాం సహస్రాణి గదాపరిఘయోధినాం|
కాంచనధ్వజచిత్రాణాం శూరాణాం కామరూపిణాం ||002||

నిహతాని శరైస్తీక్ష్ణైస్తప్తకాంచనభూషణైః|
రావణేన ప్రయుక్తాని రామేణాక్లిష్టకర్మణా ||003||

దృష్ట్వా శ్రుత్వా చ సంభ్రాంతా హతశేషా నిశాచరాః|
రాక్షస్యశ్చ సమాగమ్య దీనాశ్చింతాపరిప్లుతాః ||004||

విధవా హతపుత్రాశ్చ క్రోశంత్యో హతబాంధవాః|
రాక్షస్యః సహ సంగమ్య దుఃఖార్తాః పర్యదేవయన్ ||005||

కథం శూర్పణఖా వృద్ధా కరాలా నిర్ణతోదరీ|
ఆససాద వనే రామం కందర్పమివ రూపిణం ||006||

సుకుమారం మహాసత్త్వం సర్వభూతహితే రతం|
తం దృష్ట్వా లోకవధ్యా సా హీనరూపా ప్రకామితా ||007||

కథం సర్వగుణైర్హీనా గుణవంతం మహౌజసం|
సుముఖం దుర్ముఖీ రామం కామయామాస రాక్షసీ ||008||

జనస్యాస్యాల్పభాగ్యత్వాత్పలినీ శ్వేతమూర్ధజా|
అకార్యమపహాస్యం చ సర్వలోకవిగర్హితం ||009||

రాక్షసానాం వినాశాయ దూషణస్య ఖరస్య చ|
చకారాప్రతిరూపా సా రాఘవస్య ప్రధర్షణం ||010||

తన్నిమిత్తమిదం వైరం రావణేన కృతం మహత్|
వధాయ సీతా సా సీతా దశగ్రీవేణ రక్షసా ||011||

న చ సీతాం దశగ్రీవః ప్రాప్నోతి జనకాత్మజాం|
బద్ధం బలవతా వైరమక్షయం రాఘవేణ హ ||012||

వైదేహీం ప్రార్థయానం తం విరాధం ప్రేక్ష్య రాక్షసం|
హతమేకేన రామేణ పర్యాప్తం తన్నిదర్శనం ||013||

చతుర్దశసహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్మణాం|
నిహతాని జనస్థానే శరైరగ్నిశిఖోపమైః ||014||

ఖరశ్చ నిహతః సంఖ్యే దూషణస్త్రిశిరాస్తథా।
శరైరాదిత్యసంకాశైః పర్యాప్తం తన్నిదర్శనం ॥015॥

హతో యోజనబాహుశ్చ కబంధో రుధిరాశనః।
క్రోధార్తో వినదన్సోఽథ పర్యాప్తం తన్నిదర్శనం ॥016॥

జఘాన బలినం రామః సహస్రనయనాత్మజం।
బాలినం మేఘసంకాశం పర్యాప్తం తన్నిదర్శనం ॥017॥

ఋశ్యమూకే వసఞ్శైలే దీనో భగ్నమనోరథః।
సుగ్రీవః స్థాపితో రాజ్యే పర్యాప్తం తన్నిదర్శనం ॥018॥

ధర్మార్థసహితం వాక్యం సర్వేషాం రక్షసాం హితం।
యుక్తం విభీషణేనోక్తం మోహాత్తస్య న రోచతే ॥019॥

విభీషణవచః కుర్యాద్యది స్మ ధనదానుజః।
శ్మశానభూతా దుఃఖార్తా నేయం లంకా పురీ భవేత్ ॥020॥

కుంభకర్ణం హతం శ్రుత్వా రాఘవేణ మహాబలం।
ప్రియం చేంద్రజితం పుత్రం రావణో నావబుధ్యతే ॥021॥

మమ పుత్రో మమ భ్రాతా మమ భర్తా రణే హతః।
ఇత్యేవం శ్రూయతే శబ్దో రాక్షసానాం కులే కులే ॥022॥

రథాశ్చాశ్వాశ్చ నాగాశ్చ హతాః శతసహస్రశః।
రణే రామేణ శూరేణ రాక్షసాశ్చ పదాతయః ॥023॥

రుద్రో వా యది వా విష్ణుర్మహేంద్రో వా శతక్రతుః।
హంతి నో రామరూపేణ యది వా స్వయమంతకః ॥024॥

హతప్రవీరా రామేణ నిరాశా జీవితే వయం।
అపశ్యంత్యో భయస్యాంతమనాథా విలపామహే ॥025॥

రామహస్తాద్దశగ్రీవః శూరో దత్తవరో యుధి।
ఇదం భయం మహాఘోరముత్పన్నం నావబుధ్యతే ॥026॥

న దేవా న చ గంధర్వా న పిశాచా న రాక్షసాః।
ఉపసృష్టం పరిత్రాతుం శక్తా రామేణ సంయుగే ॥027॥

ఉత్పాతాశ్చాపి దృశ్యంతే రావణస్య రణే రణే।
కథయిష్యంతి రామేణ రావణస్య నిబర్హణం ॥028॥

పితామహేన ప్రీతేన దేవదానవరాక్షసైః।
రావణస్యాభయం దత్తం మానుషేభ్యో న యాచితం ॥029॥

తదిదం మానుషాన్మన్యే ప్రాప్తం నిఃసంశయం భయం।
జీవితాంతకరం ఘోరం రక్షసాం రావణస్య చ ॥030॥

పీడ్యమానాస్తు బలినా వరదానేన రక్షసా।
దీప్తైస్తపోభిర్విబుధాః పితామహమపూజయన్ ॥031॥

దేవతానాం హితార్థాయ మహాత్మా వై పితామహః।
ఉవాచ దేవతాః సర్వా ఇదం తుష్టో మహద్వచః ॥032॥

అద్య ప్రభృతి లోకాంస్త్రీన్సర్వే దానవరాక్షసాః।
భయేన ప్రావృతా నిత్యం విచరిష్యంతి శాశ్వతం ॥033॥

దైవతైస్తు సమాగమ్య సర్వైశ్చేంద్రపురోగమైః|
వృషధ్వజస్త్రిపురహా మహాదేవః ప్రసాదితః ||034||

ప్రసన్నస్తు మహాదేవో దేవానేతద్వచోఽబ్రవీత్|
ఉత్పత్స్యతి హితార్థం వో నారీ రక్షఃక్షయావహా ||035||

ఏషా దేవైః ప్రయుక్తా తు క్షుద్యథా దానవాన్పురా|
భక్షయిష్యతి నః సీతా రాక్షసఘ్నీ సరావణాన్ ||036||

రావణస్యాపనీతేన దుర్వినీతస్య దుర్మతేః|
అయం నిష్టానకో ఘోరః శోకేన సమభిప్లుతః ||037||

తం న పశ్యామహే లోకే యో నః శరణదో భవేత్|
రాఘవేణోపసృష్టానాం కాలేనేవ యుగక్షయే ||038||

ఇతీవ సర్వా రజనీచరస్త్రియః |
పరస్పరం సంపరిరభ్య బాహుభిః|
విషేదురార్తాతిభయాభిపీడితా |
వినేదురుచ్చైశ్చ తదా సుదారుణం ||039||

—♦ సర్గ 083 ♦—

ఆర్తానాం రాక్షసీనాం తు లంకాయాం వై కులే కులే|
రావణః కరుణం శబ్దం శుశ్రావ పరివేదితం ||001||

స తు దీర్ఘం వినిశ్వస్య ముహూర్తం ధ్యానమాస్థితః|
బభూవ పరమక్రుద్ధో రావణో భీమదర్శనః ||002||

సందశ్య దశనైరోష్ఠం క్రోధసంరక్తలోచనః|
రాక్షసైరపి దుర్దర్శః కాలాగ్నిరివ మూర్ఛితః ||003||

ఉవాచ చ సమీపస్థాన్రాక్షసాన్రాక్షసేశ్వరః|
భయావ్యక్తకథాంస్తత్ర నిర్దహన్నివ చక్షుషా ||004||

మహోదరం మహాపార్శ్వం విరూపాక్షం చ రాక్షసం|
శీఘ్రం వదత సైన్యాని నిర్యాతేతి మమాజ్ఞయా ||005||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాక్షసాస్తే భయార్దితాః|
చోదయామాసురవ్యగ్రాన్రాక్షసాంస్తాన్నృపాజ్ఞయా ||006||

తే తు సర్వే తథేత్యుక్త్వా రాక్షసా ఘోరదర్శనాః|
కృతస్వస్త్యయనాః సర్వే రావణాభిముఖా యయుః ||007||

ప్రతిపూజ్య యథాన్యాయం రావణం తే మహారథాః|
తస్థుః ప్రాంజలయః సర్వే భర్తుర్విజయకాంక్షిణః ||008||

అథోవాచ ప్రహస్యైతాన్రావణః క్రోధమూర్ఛితః|
మహోదరమహాపార్శ్వౌ విరూపాక్షం చ రాక్షసం ||009||

అద్య బాణైర్ధనుర్ముక్తైర్యుగాంతాదిత్యసంనిభైః|
రాఘవం లక్ష్మణం చైవ నేష్యామి యమసాధనం ||010||

ఖరస్య కుంభకర్ణస్య ప్రహస్తేంద్రజితోస్తథా|
కరిష్యామి ప్రతీకారమద్య శత్రువధాదహం ||011||

నైవాంతరిక్షం న దిశో న నద్యో నాపి సాగరః|
ప్రకాశత్వం గమిష్యంతి మద్బాణజలదావృతాః ||012||

అద్య వానరయూథానాం తాని యూథాని భాగశః|
ధనుఃసముద్రాదుద్భూతైర్మథిష్యామి శరోర్మిభిః ||013||

వ్యాకోశపద్మచక్రాణి పద్మకేసరవర్చసాం|
అద్య యూథతటాకాని గజవత్ప్రమథామ్యహం ||014||

సశరైరద్య వదనైః సంఖ్యే వానరయూథపాః|
మండయిష్యంతి వసుధాం సనాలైరివ పంకజైః ||015||

అద్య యుద్ధప్రచండానాం హరీణాం ద్రుమయోధినాం|
ముక్తేనైకేషుణా యుద్ధే భేత్స్యామి చ శతంశతం ||016||

హతో భర్తా హతో భ్రాతా యాసాం చ తనయా హతాః|
వధేనాద్య రిపోస్తాసాం కరోమ్యస్రప్రమార్జనం ||017||

అద్య మద్బాణనిర్భిన్నైః ప్రకీర్ణైర్గతచేతనైః|
కరోమి వానరైర్యుద్ధే యత్నావేక్ష్యతలాం మహీం ||018||

అద్య గోమాయవో గృధ్రా యే చ మాంసాశినోఽపరే|
సర్వాంస్తాంస్తర్పయిష్యామి శత్రుమాంసైః శరార్దితైః ||019||

కల్ప్యతాం మే రథశీఘ్రం క్షిప్రమానీయతాం ధనుః|
అనుప్రయాంతు మాం యుద్ధే యేఽవశిష్టా నిశాచరాః ||020||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా మహాపార్శ్వోఽబ్రవీద్వచః|
బలాధ్యక్షాన్స్థితాంస్తత్ర బలం సంత్వర్యతామితి ||021||

బలాధ్యక్షాస్తు సంరబ్ధా రాక్షసాంస్తాన్గృహాద్గృహాత్|
చోదయంతః పరియయుర్లంకాం లఘుపరాక్రమాః ||022||

తతో ముహూర్తాన్నిష్పేతూ రాక్షసా భీమవిక్రమాః|
నర్దంతో భీమవదనా నానాప్రహరణైర్భుజైః ||023||

అసిభిః పట్టసైః శూలైర్గదాభిర్ముసలైర్హలైః|
శక్తిభిస్తీక్ష్ణధారాభిర్మహద్భిః కూటముద్గరైః ||024||

యష్టిభిర్విమలైశ్చక్రైర్నిశితైశ్చ పరశ్వధైః|
భిండిపాలైః శతఘ్నీభిరన్యైశ్చాపి వరాయుధైః ||025||

అథానయన్బలాధ్యక్షాశ్చత్వారో రావణాజ్ఞయా|
ద్రుతం సూతసమాయుక్తం యుక్తాష్టతురగం రథం ||026||

ఆరురోహ రథం దివ్యం దీప్యమానం స్వతేజసా|
రావణః సత్త్వగాంభీర్యాద్దారయన్నివ మేదినీం ||027||

రావణేనాభ్యనుజ్ఞాతౌ మహాపార్శ్వమహోదరౌ|
విరూపాక్షశ్చ దుర్ధర్షో రథానారురుహుస్తదా ||028||

తే తు హృష్టా వినర్దంతో భిందంత ఇవ మేదినీం|
నాదం ఘోరం విముంచంతో నిర్యయుర్జయకాంక్షిణః ||029||

తతో యుద్ధాయ తేజస్వీ రక్షోగణబలైర్వృతః|
నిర్యయావుద్యతధనుః కాలాంతకయమోమపః ||030||

తతః ప్రజవనాశ్వేన రథేన స మహారథః|
ద్వారేణ నిర్యయౌ తేన యత్ర తౌ రామలక్ష్మణౌ ||031||

తతో నష్టప్రభః సూర్యో దిశశ్చ తిమిరావృతాః|
ద్విజాశ్చ నేదుర్ఘోరాశ్చ సంచచాల చ మేదినీ ||032||

వవర్ష రుధిరం దేవశ్చస్ఖలుశ్చ తురంగమాః|
ధ్వజాగ్రే న్యపతద్గృధ్రో వినేదుశ్చాశివం శివాః ||033||

నయనం చాస్ఫురద్వామం సవ్యో బాహురకంపత|
వివర్ణవదనశ్చాసీత్కించిదభ్రశ్యత స్వరః ||034||

తతో నిష్పతతో యుద్ధే దశగ్రీవస్య రక్షసః|
రణే నిధనశంసీని రూపాణ్యేతాని జజ్ఞిరే ||035||

అంతరిక్షాత్పపాతోల్కా నిర్ఘాతసమనిస్వనా|
వినేదురశివం గృధ్రా వాయసైరనునాదితాః ||036||

ఏతానచింతయన్ఘోరానుత్పాతాన్సముపస్థితాన్|
నిర్యయౌ రావణో మోహాద్వధార్థీ కాలచోదితః ||037||

తేషాం తు రథఘోషేణ రాక్షసానాం మహాత్మనాం|
వానరాణామపి చమూర్యుద్ధాయైవాభ్యవర్తత ||038||

తేషాం సుతుములం యుద్ధం బభూవ కపిరక్షసాం|
అన్యోన్యమాహ్వయానానాం క్రుద్ధానాం జయమిచ్ఛతాం ||039||

తతః క్రుద్ధో దశగ్రీవః శరైః కాంచనభూషణైః|
వానరాణామనీకేషు చకార కదనం మహత్ ||040||

నికృత్తశిరసః కేచిద్రావణేన వలీముఖాః|
నిరుచ్ఛ్వాసా హతాః కేచిత్కేచిత్పార్శ్వేషు దారితాః|
కేచిద్విభిన్నశిరసః కేచిచ్చక్షుర్వివర్జితాః ||041||

దశాననః క్రోధవివృత్తనేత్రో |
యతో యతోఽభ్యేతి రథేన సంఖ్యే|
తతస్తతస్తస్య శరప్రవేగం |
సోఢుం న శేకుర్హరియూథపాస్తే ||042||

—♦ సర్గ 084 ♦—

తథా తైః కృత్తగాత్రైస్తు దశగ్రీవేణ మార్గణైః|
బభూవ వసుధా తత్ర ప్రకీర్ణా హరిభిర్వృతా ||001||

రావణస్యాప్రసహ్యం తం శరసంపాతమేకతః|
న శేకుః సహితుం దీప్తం పతంగా ఇవ పావకం ||002||

తేఽర్దితా నిశితైర్బాణైః క్రోశంతో విప్రదుద్రువుః|
పావకార్చిఃసమావిష్టా దహ్యమానా యథా గజాః ||003||

ప్లవంగానామనీకాని మహాభ్రాణీవ మారుతః|
స యయౌ సమరే తస్మిన్విధమన్రావణః శరైః ||004||

కదనం తరసా కృత్వా రాక్షసేంద్రో వనౌకసాం|
ఆససాద తతో యుద్ధే రాఘవం త్వరితస్తదా ||005||

సుగ్రీవస్తాన్కపీంద్దృష్ట్వా భగ్నాన్విద్రవతో రణే|
గుల్మే సుషేణం నిక్షిప్య చక్రే యుద్ధే ద్రుతం మనః ||006||

ఆత్మనః సదృశం వీరం స తం నిక్షిప్య వానరం|
సుగ్రీవోఽభిముఖః శత్రుం ప్రతస్థే పాదపాయుధః ||007||

పార్శ్వతః పృష్ఠతశ్చాస్య సర్వే యూథాధిపాః స్వయం|
అనుజహ్రుర్మహాశైలాన్వివిధాంశ్చ మహాద్రుమాన్ ||008||

స నదన్యుధి సుగ్రీవః స్వరేణ మహతా మహాన్|
పాతయన్వివిధాంశ్చాన్యాంజఘానోత్తమరాక్షసాన్ ||009||

మమర్ద చ మహాకాయో రాక్షసాన్వానరేశ్వరః|
యుగాంతసమయే వాయుః ప్రవృద్ధానగమానివ ||010||

రాక్షసానామనీకేషు శైలవర్షం వవర్ష హ|
అశ్మవర్షం యథా మేఘః పక్షిసంఘేషు కాననే ||011||

కపిరాజవిముక్తైస్తైః శైలవర్షైస్తు రాక్షసాః|
వికీర్ణశిరసః పేతుర్నికృత్తా ఇవ పర్వతాః ||012||

అథ సంక్షీయమాణేషు రాక్షసేషు సమంతతః|
సుగ్రీవేణ ప్రభగ్నేషు పతత్సు వినదత్సు చ ||013||

విరూపాక్షః స్వకం నామ ధన్వీ విశ్రావ్య రాక్షసః|
రథాదాప్లుత్య దుర్ధర్షో గజస్కంధముపారుహత్ ||014||

స తం ద్విరదమారుహ్య విరూపాక్షో మహారథః|
వినదన్భీమనిర్హ్రాదం వానరానభ్యధావత ||015||

సుగ్రీవే స శరాన్ఘోరాన్విససర్జ చమూముఖే|
స్థాపయామాస చోద్విగ్నాన్రాక్షసాన్సంప్రహర్షయన్ ||016||

సోఽతివిద్ధః శితైర్బాణైః కపీంద్రస్తేన రక్షసా|
చుక్రోధ చ మహాక్రోధో వధే చాస్య మనో దధే ||017||

తతః పాదపముద్ధృత్య శూరః సంప్రధనే హరిః|
అభిపత్య జఘానాస్య ప్రముఖే తం మహాగజం ||018||

స తు ప్రహారాభిహతః సుగ్రీవేణ మహాగజః|
అపాసర్పద్ధనుర్మాత్రం నిషసాద ననాద చ ||019||

గజాత్తు మథితాత్తూర్ణమపక్రమ్య స వీర్యవాన్|
రాక్షసోఽభిముఖః శత్రుం ప్రత్యుద్గమ్య తతః కపిం ||020||

ఆర్షభం చర్మఖడ్గం చ ప్రగృహ్య లఘువిక్రమః|
భర్త్సయన్నివ సుగ్రీవమాససాద వ్యవస్థితం ||021||

స హి తస్యాభిసంక్రుద్ధః ప్రగృహ్య మహతీం శిలాం|
విరూపాక్షాయ చిక్షేప సుగ్రీవో జలదోపమాం ||022||

స తాం శిలామాపతంతీం దృష్ట్వా రాక్షసపుంగవః|
అపక్రమ్య సువిక్రాంతః ఖడ్గేన ప్రాహరత్తదా ||023||

తేన ఖడ్గేన సంక్రుద్ధః సుగ్రీవస్య చమూముఖే|
కవచం పాతయామాస స ఖడ్గాభిహతోఽపతత్ ||024||

స సముత్థాయ పతితః కపిస్తస్య వ్యసర్జయత్|
తలప్రహారమశనేః సమానం భీమనిస్వనం ॥025॥

తలప్రహారం తద్రక్షః సుగ్రీవేణ సముద్యతం|
నైపుణ్యాన్మోచయిత్వైనం ముష్టినోరస్యతాడయత్ ॥026॥

తతస్తు సంక్రుద్ధతరః సుగ్రీవో వానరేశ్వరః|
మోక్షితం చాత్మనో దృష్ట్వా ప్రహారం తేన రక్షసా ॥027॥

స దదర్శాంతరం తస్య విరూపాక్షస్య వానరః|
తతో న్యపాతయత్క్రోధాచ్ఛంఖదేశే మహాతలం ॥028॥

మహేంద్రాశనికల్పేన తలేనాభిహతః క్షితౌ|
పపాత రుధిరక్లిన్నః శోణితం స సముద్వమన్ ॥029॥

వివృత్తనయనం క్రోధాత్సఫేనరుధిరాప్లుతం|
దదృశుస్తే విరూపాక్షం విరూపాక్షతరం కృతం ॥030॥

స్ఫురంతం పరివర్తంతం పార్శ్వేన రుధిరోక్షితం|
కరుణం చ వినర్దాంతం దదృశుః కపయో రిపుం ॥031॥

తథా తు తౌ సంయతి సంప్రయుక్తౌ |
తరస్వినౌ వానరరాక్షసానాం|
బలార్ణవౌ సస్వనతుః సభీమం |
మహార్ణవౌ ద్వావివ భిన్నవేలౌ ॥032॥

వినాశితం ప్రేక్ష్య విరూపనేత్రం |
మహాబలం తం హరిపార్థివేన|
బలం సమస్తం కపిరాక్షసానా |
మున్మత్తగంగాప్రతిమం బభూవ ॥033॥

—♦ సర్గ 085 ♦—

హన్యమానే బలే తూర్ణమన్యోన్యం తే మహామృధే|
సరసీవ మహాఘర్మే సూపక్షీణే బభూవతుః ॥001॥

స్వబలస్య విఘాతేన విరూపాక్షవధేన చ|
బభూవ ద్విగుణం క్రుద్ధో రావణో రాక్షసాధిపః ॥002॥

ప్రక్షీణం తు బలం దృష్ట్వా వధ్యమానం వలీముఖైః|
బభూవాస్య వ్యథా యుద్ధే ప్రేక్ష్య దైవవిపర్యయం ॥003॥

ఉవాచ చ సమీపస్థం మహోదరమరిందమం|
అస్మిన్కాలే మహాబాహో జయాశా త్వయి మే స్థితా ॥004॥

జహి శత్రుచమూం వీర దర్శయాద్య పరాక్రమం|
భర్తృపిండస్య కాలోఽయం నిర్వేష్టుం సాధు యుధ్యతాం ॥005॥

ఏవముక్తస్తథేత్యుక్త్వా రాక్షసేంద్రం మహోదరః|
ప్రవివేశారిసేనాం స పతంగ ఇవ పావకం ॥006॥

తతః స కదనం చక్రే వానరాణాం మహాబలః|
భర్తృవాక్యేన తేజస్వీ స్వేన వీర్యేణ చోదితః ॥007॥

ప్రభగ్నాం సమరే దృష్ట్వా వానరాణాం మహాచమూం|
అభిదుద్రావ సుగ్రీవో మహోదరమనంతరం ॥008॥

ప్రగృహ్యా విపులాం ఘోరాం మహీధరసమాం శిలాం|
చిక్షేప చ మహాతేజాస్తద్వధాయ హరీశ్వరః ||009||

తామాపతంతీం సహసా శిలాం దృష్ట్వా మహోదరః|
అసంభ్రాంతస్తతో బాణైర్నిర్బిభేద దురాసదాం ||010||

రక్షసా తేన బాణౌఘైర్నికృత్తా సా సహస్రధా|
నిపపాత శిలా భూమౌ గృధ్రచక్రమివాకులం ||011||

తాం తు భిన్నాం శిలాం దృష్ట్వా సుగ్రీవః క్రోధమూర్ఛితః|
సాలముత్పాట్య చిక్షేప రక్షసే రణమూర్ధని|
శరైశ్చ విదదారైనం శూరః పరపురంజయః ||012||

స దదర్శ తతః క్రుద్ధః పరిఘం పతితం భువి|
ఆవిధ్య తు స తం దీప్తం పరిఘం తస్య దర్శయన్|
పరిఘాగ్రేణ వేగేన జఘానాస్య హయోత్తమాన్ ||013||

తస్మాద్ధతహయాద్వీరః సోఽవప్లుత్య మహారథాత్|
గదాం జగ్రాహ సంక్రుద్ధో రాక్షసోఽథ మహోదరః ||014||

గదాపరిఘహస్తౌ తౌ యుధి వీరౌ సమీయతుః|
నర్దంతౌ గోవృషప్రఖ్యౌ ఘనావివ సవిద్యుతౌ ||015||

ఆజఘాన గదాం తస్య పరిఘేణ హరీశ్వరః|
పపాత స గదోద్భిన్నః పరిఘస్తస్య భూతలే ||016||

తతో జగ్రాహ తేజస్వీ సుగ్రీవో వసుధాతలాత్|
ఆయసం ముసలం ఘోరం సర్వతో హేమభూషితం ||017||

తం సముద్యమ్య చిక్షేప సోఽప్యన్యాం వ్యాక్షిపద్గదాం|
భిన్నావన్యోన్యమాసాద్య పేతతుర్ధరణీతలే ||018||

తతో భగ్నప్రహరణౌ ముష్టిభ్యాం తౌ సమీయతుః|
తేజోబలసమావిష్టౌ దీప్తావివ హుతాశనౌ ||019||

జఘ్నతుస్తౌ తదాన్యోన్యం నేదతుశ్చ పునః పునః|
తలైశ్చాన్యోన్యమాహత్య పేతతుర్ధరణీతలే ||020||

ఉత్పేతతుస్తతస్తూర్ణం జఘ్నతుశ్చ పరస్పరం|
భుజైశ్చిక్షేపతుర్వీరావన్యోన్యమపరాజితౌ ||021||

ఆజహార తదా ఖడ్గమదూరపరివర్తినం|
రాక్షసశ్చర్మణా సార్ధం మహావేగో మహోదరః ||022||

తథైవ చ మహాఖడ్గం చర్మణా పతితం సహ|
జగ్రాహ వానరశ్రేష్ఠః సుగ్రీవో వేగవత్తరః ||023||

తౌ తు రోషపరీతాంగౌ నర్దంతావభ్యధావతాం|
ఉద్యతాసీ రణే హృష్టౌ యుధి శస్త్రవిశారదౌ ||024||

దక్షిణం మండలం చోభౌ తౌ తూర్ణం సంపరీయతుః|
అన్యోన్యమభిసంక్రుద్ధౌ జయే ప్రణిహితావుభౌ ||025||

స తు శూరో మహావేగో వీర్యశ్లాఘీ మహోదరః|
మహాచర్మణి తం ఖడ్గం పాతయామాస దుర్మతిః ||026||

లగ్నముత్కర్షతః ఖడ్గం ఖడ్గేన కపికుంజరః|
జహార సశిరస్త్రాణం కుండలోపహితం శిరః ||027||

నికృత్తశిరసస్తస్య పతితస్య మహీతలే|
తద్బలం రాక్షసేంద్రస్య దృష్ట్వా తత్ర న తిష్ఠతి ||028||

హత్వా తం వానరైః సార్ధం ననాద ముదితో హరిః|
చుక్రోధ చ దశగ్రీవో బభౌ హృష్టశ్చ రాఘవః ||029||

—♦ సర్గ 086 ♦—

మహోదరే తు నిహతే మహాపార్శ్వో మహాబలః|
అంగదస్య చమూం భీమాం క్షోభయామాస సాయకైః ||001||

స వానరాణాం ముఖ్యానాముత్తమాంగాని సర్వశః|
పాతయామాస కాయేభ్యః ఫలం వృంతాదివానిలః ||002||

కేషాంచిదిషుభిర్బాహూన్స్కంధాంశ్చిచ్ఛేద రాక్షసః|
వానరాణాం సుసంక్రుద్ధః పార్శ్వం కేషాం వ్యదారయత్ ||003||

తేఽర్దితా బాణవర్షేణ మహాపార్శ్వేన వానరాః|
విషాదవిముఖాః సర్వే బభూవుర్గతచేతసః ||004||

నిరీక్ష్య బలముద్విగ్నమంగదో రాక్షసార్దితం|
వేగం చక్రే మహాబాహుః సముద్ర ఇవ పర్వణి ||005||

ఆయసం పరిఘం గృహ్య సూర్యరశ్మిసమప్రభం|
సమరే వానరశ్రేష్ఠో మహాపార్శ్వే న్యపాతయత్ ||006||

స తు తేన ప్రహారేణ మహాపార్శ్వో విచేతనః|
ససూతః స్యందనాత్తస్మాద్విసంజ్ఞః ప్రాపతద్భువి ||007||

సర్క్షరాజస్తు తేజస్వీ నీలాంజనచయోపమః|
నిష్పత్య సుమహావీర్యః స్వాద్యూథాన్మేఘసంనిభాత్ ||008||

ప్రగృహ్య గిరిశృంగాభాం క్రుద్ధః స విపులాం శిలాం|
అశ్వాంజఘాన తరసా స్యందనం చ బభంజ తం ||009||

ముహూర్తాల్లబ్ధసంజ్ఞస్తు మహాపార్శ్వో మహాబలః|
అంగదం బహుభిర్బాణైర్భూయస్తం ప్రత్యవిధ్యత ||010||

జాంబవంతం త్రిభిర్బాణైరాజఘాన స్తనాంతరే|
ఋక్షరాజం గవాక్షం చ జఘాన బహుభిః శరైః ||011||

గవాక్షం జాంబవంతం చ స దృష్ట్వా శరపీడితౌ|
జగ్రాహ పరిఘం ఘోరమంగదః క్రోధమూర్ఛితః ||012||

తస్యాంగదః ప్రకుపితో రాక్షసస్య తమాయసం|
దూరస్థితస్య పరిఘం రవిరశ్మిసమప్రభం ||013||

ద్వాభ్యాం భుజాభ్యాం సంగృహ్య భ్రామయిత్వా చ వేగవాన్|
మహాపార్శ్వాయ చిక్షేప వధార్థం వాలినః సుతః ||014||

స తు క్షిప్తో బలవతా పరిఘస్తస్య రక్షసః|
ధనుశ్చ సశరం హస్తాచ్ఛిరస్త్రం చాప్యపాతయత్ ||015||

తం సమాసాద్య వేగేన వాలిపుత్రః ప్రతాపవాన్|
తలేనాభ్యహనత్క్రుద్ధః కర్ణమూలే సకుండలే ||016||

స తు క్రుద్ధో మహావేగో మహాపార్శ్వో మహాద్యుతిః|
కరేణైకేన జగ్రాహ సుమహాంతం పరశ్వధం ||017||

తం తైలధౌతం విమలం శైలసారమయం దృఢం|
రాక్షసః పరమక్రుద్ధో వాలిపుత్రే న్యపాతయత్ ||018||

తేన వామాంసఫలకే భృశం ప్రత్యవపాతితం|
అంగదో మోక్షయామాస సరోషః స పరశ్వధం ||019||

స వీరో వజ్రసంకాశమంగదో ముష్టిమాత్మనః|
సంవర్తయన్సుసంక్రుద్ధః పితుస్తుల్యపరాక్రమః ||020||

రాక్షసస్య స్తనాభ్యాశే మర్మజ్ఞో హృదయం ప్రతి|
ఇంద్రాశనిసమస్పర్శం స ముష్టిం విన్యపాతయత్ ||021||

తేన తస్య నిపాతేన రాక్షసస్య మహామృధే|
పఫాల హృదయం చాశు స పపాత హతో భువి ||022||

తస్మిన్నిపతితే భూమౌ తత్సైన్యం సంప్రచుక్షుభే|
అభవచ్చ మహాన్క్రోధః సమరే రావణస్య తు ||023||

—♦ సర్గ 087 ♦—

మహోదరమహాపార్శ్వౌ హతౌ దృష్ట్వా తు రాక్షసౌ|
తస్మింశ్చ నిహతే వీరే విరూపాక్షే మహాబలే ||001||

ఆవివేశ మహాన్క్రోధో రావణం తు మహామృధే|
సూతం సంచోదయామాస వాక్యం చేదమువాచ హ ||002||

నిహతానామమాత్యానాం రుద్ధస్య నగరస్య చ|
దుఃఖమేషోఽపనేష్యామి హత్వా తౌ రామలక్ష్మణౌ ||003||

రామవృక్షం రణే హన్మి సీతాపుష్పఫలప్రదం|
ప్రశాఖా యస్య సుగ్రీవో జాంబవాన్కుముదో నలః ||004||

స దిశో దశ ఘోషేణ రథస్యాతిరథో మహాన్|
నాదయన్ప్రయయౌ తూర్ణం రాఘవం చాభ్యవర్తత ||005||

పూరితా తేన శబ్దేన సనదీగిరికాననా|
సంచచాల మహీ సర్వా సవరాహమృగద్విపా ||006||

తామసం సుమహాఘోరం చకారాస్త్రం సుదారుణం|
నిర్దదాహ కపీన్సర్వాంస్తే ప్రపేతుః సమంతతః ||007||

తాన్యనీకాన్యనేకాని రావణస్య శరోత్తమైః|
దృష్ట్వా భగ్నాని శతశో రాఘవః పర్యవస్థితః ||008||

స దదర్శ తతో రామం తిష్ఠంతమపరాజితం|
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా విష్ణునా వాసవం యథా ||009||

ఆలిఖంతమివాకాశమవష్టభ్య మహద్ధనుః|
పద్మపత్రవిశాలాక్షం దీర్ఘబాహుమరిందమం ||010||

వానరాంశ్చ రణే భగ్నానాపతంతం చ రావణం|
సమీక్ష్య రాఘవో హృష్టో మధ్యే జగ్రాహ కార్ముకం ||011||

విస్ఫారయితుమారేభే తతః స ధనురుత్తమం|
మహావేగం మహానాదం నిర్భిందన్నివ మేదినీం ||012||

తయోః శరపథం ప్రాప్య రావణో రాజపుత్రయోః|
స బభూవ యథా రాహుః సమీపే శశిసూర్యయోః ||013||

రావణస్య చ బాణౌఘై రామవిస్ఫరితేన చ|
శబ్దేన రాక్షసాస్తేన పేతుశ్చ శతశస్తదా ||014||

తమిచ్ఛన్ప్రథమం యోద్ధుం లక్ష్మణో నిశితైః శరైః|
ముమోచ ధనురాయమ్య శరానగ్నిశిఖోపమాన్ ||015||

తాన్ముక్తమాత్రానాకాశే లక్ష్మణేన ధనుష్మతా|
బాణాన్బాణైర్మహాతేజా రావణః ప్రత్యవారయత్ ||016||

ఏకమేకేన బాణేన త్రిభిస్త్రీందశభిర్దశ|
లక్ష్మణస్య ప్రచిచ్ఛేద దర్శయన్పాణిలాఘవం ||017||

అభ్యతిక్రమ్య సౌమిత్రిం రావణః సమితింజయః|
ఆససాద తతో రామం స్థితం శైలమివాచలం ||018||

స సంఖ్యే రామమాసాద్య క్రోధసంరక్తలోచనః|
వ్యసృజచ్ఛరవర్షాని రావణో రాఘవోపరి ||019||

శరధారాస్తతో రామో రావణస్య ధనుశ్చ్యుతాః|
దృష్ట్వైవాపతితాః శీఘ్రం భల్లాంజగ్రాహ సత్వరం ||020||

తాఞ్శరౌఘాంస్తతో భల్లైస్తీక్ష్ణైశ్చిచ్ఛేద రాఘవః|
దీప్యమానాన్మహావేగాన్క్రుద్ధానాశీవిషానివ ||021||

రాఘవో రావణం తూర్ణం రావణో రాఘవం తథా|
అన్యోన్యం వివిధైస్తీక్ష్ణైః శరైరభివవర్షతుః ||022||

చేరతుశ్చ చిరం చిత్రం మండలం సవ్యదక్షిణం|
బాణవేగాన్సముదీక్ష్య సమరేష్వపరాజితౌ ||023||

తయోర్భూతాని విత్రేషుర్యుగపత్సంప్రయుధ్యతోః|
రౌద్రయోః సాయకముచోర్యమాంతకనికాశయోః ||024||

సంతతం వివిధైర్బాణైర్బభూవ గగనం తదా|
ఘనైరివాతపాపాయే విద్యున్మాలాసమాకులైః ||025||

గవాక్షితమివాకాశం బభూవ శూరవృష్టిభిః|
మహావేగైః సుతీక్ష్ణాగ్రైర్గృధ్రపత్రైః సువాజితైః ||026||

శరాంధకారం తౌ భీమం చక్రతుః పరమం తదా|
గతేఽస్తం తపనే చాపి మహామేఘావివోత్థితౌ ||027||

బభూవ తుములం యుద్ధమన్యోన్యవధకాంక్షిణోః|
అనాసాద్యమచింత్యం చ వృత్రవాసవయోరివ ||028||

ఉభౌ హి పరమేష్వాసావుభౌ శస్త్రవిశారదౌ|
ఉభౌ చాస్త్రవిదాం ముఖ్యావుభౌ యుద్ధే విచేరతుః ||029||

ఉభౌ హి యేన వ్రజతస్తేన తేన శరోర్మయః|
ఊర్మయో వాయునా విద్ధా జగ్ముః సాగరయోరివ ||030||

తతః సంసక్తహస్తస్తు రావణో లోకరావణః|
నారాచమాలాం రామస్య లలాటే ప్రత్యముంచత ||031||

రౌద్రచాపప్రయుక్తాం తాం నీలోత్పలదలప్రభాం|
శిరసా ధారయన్రామో న వ్యథాం ప్రత్యపద్యత ||032||

అథ మంత్రానపి జపన్రౌద్రమస్త్రముదీరయన్|
శరాన్భూయః సమాదాయ రామః క్రోధసమన్వితః ||033||

ముమోచ చ మహాతేజాశ్చాపమాయమ్య వీర్యవాన్|
తాఞ్శరాన్రాక్షసేంద్రాయ చిక్షేపాచ్ఛిన్నసాయకః ||034||

తే మహామేఘసంకాశే కవచే పతితాః శరాః|
అవధ్యే రాక్షసేంద్రస్య న వ్యథాం జనయంస్తదా ||035||

పునరేవాథ తం రామో రథస్థం రాక్షసాధిపం|
లలాటే పరమాస్త్రేణ సర్వాస్త్రకుశలోఽభినత్ ||036||

తే భిత్త్వా బాణరూపాణి పంచశీర్షా ఇవోరగాః|
శ్వసంతో వివిశుర్భూమిం రావణప్రతికూలతాః ||037||

నిహత్య రాఘవస్యాస్త్రం రావణః క్రోధమూర్ఛితః|
ఆసురం సుమహాఘోరమన్యదస్త్రం సమాదదే ||038||

సింహవ్యాఘ్రముఖాంశ్చాన్యాన్కంకకాకముఖానపి|
గృధ్రశ్యేనముఖాంశ్చాపి సృగాలవదనాంస్తథా ||039||

ఈహామృగముఖాంశ్చాన్యాన్వ్యాదితాస్యాన్భయావహాన్|
పంచాస్యాల్లేలిహానాంశ్చ ససర్జ నిశితాఞ్శరాన్ ||040||

శరాన్ఖరముఖాంశ్చాన్యాన్వరాహముఖసంస్థితాన్|
శ్వానకుక్కుటవక్త్రాంశ్చ మకరాశీవిషాననాన్ ||041||

ఏతాంశ్చాన్యాంశ్చ మాయాభిః ససర్జ నిశితాఞ్శరాన్|
రామం ప్రతి మహాతేజాః క్రుద్ధః సర్ప ఇవ శ్వసన్ ||042||

ఆసురేణ సమావిష్టః సోఽస్త్రేణ రఘునందనః|
ససర్జాస్త్రం మహోత్సాహః పావకం పావకోపమః ||043||

అగ్నిదీప్తముఖాన్బాణాంస్తథా సూర్యముఖానపి|
చంద్రార్ధచంద్రవక్త్రాంశ్చ ధూమకేతుముఖానపి ||044||

గ్రహనక్షత్రవర్ణాంశ్చ మహోల్కాముఖసంస్థితాన్|
విద్యుజ్జిహ్వోపమాంశ్చాన్యాన్ససర్జ నిశితాఞ్శరాన్ ||045||

తే రావణశరా ఘోరా రాఘవాస్త్రసమాహతాః|
విలయం జగ్మురాకాశే జగ్ముశ్చైవ సహస్రశః ||046||

తదస్త్రం నిహతం దృష్ట్వా రామేణాక్లిష్టకర్మణా|
హృష్టా నేదుస్తతః సర్వే కపయః కామరూపిణః ||047||

—♦ సర్గ 088 ♦—

తస్మిన్ప్రతిహతేఽస్త్రే తు రావణో రాక్షసాధిపః|
క్రోధం చ ద్విగుణం చక్రే క్రోధాచ్చాస్త్రమనంతరం ||001||

మయేన విహితం రౌద్రమన్యదస్త్రం మహాద్యుతిః|
ఉత్సృష్టం రావణో ఘోరం రాఘవాయ ప్రచక్రమే ||002||

తతః శూలాని నిశ్చేరుర్గదాశ్చ ముసలాని చ|
కార్ముకాద్దీప్యమానాని వజ్రసారాణి సర్వశః ||003||

కూటముద్గరపాశాశ్చ దీప్తాశ్చాశనయస్తథా|
నిష్పేతుర్వివిధాస్తీక్ష్ణా వాతా ఇవ యుగక్షయే ||004||

తదస్త్రం రాఘవః శ్రీమానుత్తమాస్త్రవిదాం వరః|
జఘాన పరమాస్త్రేణ గంధర్వేణ మహాద్యుతిః ||005||

తస్మిన్ప్రతిహతేఽస్త్రే తు రాఘవేణ మహాత్మనా|
రావణః క్రోధతామ్రాక్షః సౌరమస్త్రముదీరయత్ ||006||

తతశ్చక్రాణి నిష్పేతుర్భాస్వరాణి మహాంతి చ|
కార్ముకాద్భీమవేగస్య దశగ్రీవస్య ధీమతః ||007||

తైరాసీద్గగనం దీప్తం సంపతద్భిరితస్తతః|
పతద్భిశ్చ దిశో దీప్తైశ్చంద్రసూర్యగ్రహైరివ ||008||

తాని చిచ్ఛేద బాణౌఘైశ్చక్రాణి తు స రాఘవః|
ఆయుధాని విచిత్రాణి రావణస్య చమూముఖే ||009||

తదస్త్రం తు హతం దృష్ట్వా రావణో రాక్షసాధిపః|
వివ్యాధ దశభిర్బాణై రామం సర్వేషు మర్మసు ||010||

స విద్ధో దశభిర్బాణైర్మహాకార్ముకనిఃసృతైః|
రావణేన మహాతేజా న ప్రాకంపత రాఘవః ||011||

తతో వివ్యాధ గాత్రేషు సర్వేషు సమితింజయః|
రాఘవస్తు సుసంక్రుద్ధో రావణం బహుభిః శరైః ||012||

ఏతస్మిన్నంతరే క్రుద్ధో రాఘవస్యానుజో బలీ|
లక్ష్మణః సాయకాన్సప్త జగ్రాహ పరవీరహా ||013||

తైః సాయకైర్మహావేగై రావణస్య మహాద్యుతిః|
ధ్వజం మనుష్యశీర్షం తు తస్య చిచ్ఛేద నైకధా ||014||

సారథేశ్చాపి బాణేన శిరో జ్వలితకుండలం|
జహార లక్ష్మణః శ్రీమాన్నైరృతస్య మహాబలః ||015||

తస్య బాణైశ్చ చిచ్ఛేద ధనుర్గజకరోపమం|
లక్ష్మణో రాక్షసేంద్రస్య పంచభిర్నిశితైః శరైః ||016||

నీలమేఘనిభాంశ్చాస్య సదశ్వాన్పర్వతోపమాన్|
జఘానాప్లుత్య గదయా రావణస్య విభీషణః ||017||

హతాశ్వాద్వేగవాన్వేగాదవప్లుత్య మహారథాత్|
క్రోధమాహారయత్తీవ్రం భ్రాతరం ప్రతి రావణః ||018||

తతః శక్తిం మహాశక్తిర్దీప్తాం దీప్తాశనీమివ|
విభీషణాయ చిక్షేప రాక్షసేంద్రః ప్రతాపవాన్ ||019||

అప్రాప్తామేవ తాం బాణైస్త్రిభిశ్చిచ్ఛేద లక్ష్మణః|
అథోదతిష్ఠత్సంనాదో వానరాణాం తదా రణే ||020||

సా పపాత త్రిధా ఛిన్నా శక్తిః కాంచనమాలినీ|
సవిస్ఫులింగా జ్వలితా మహోల్కేవ దివశ్చ్యుతా ||021||

తతః సంభావితతరాం కాలేనాపి దురాసదాం|
జగ్రాహ విపులాం శక్తిం దీప్యమానాం స్వతేజసా ||022||

సా వేగినా బలవతా రావణేన దురాత్మనా|
జజ్వాల సుమహాఘోరా శక్రాశనిసమప్రభా ||023||

ఏతస్మిన్నంతరే వీరో లక్ష్మణస్తం విభీషణం|
ప్రాణసంశయమాపన్నం తూర్ణమేవాభ్యపద్యత ||024||

తం విమోక్షయితుం వీరశ్చాపమాయమ్య లక్ష్మణః|
రావణం శక్తిహస్తం తం శరవర్షైరవాకిరత్ ||025||

కీర్యమాణః శరౌఘేణ విసృష్టేన మహాత్మనా|
న ప్రహర్తుం మనశ్చక్రే విముఖీకృతవిక్రమః ||026||

మోక్షితం భ్రాతరం దృష్ట్వా లక్ష్మణేన స రావణః|
లక్ష్మణాభిముఖస్తిష్ఠన్నిదం వచనమబ్రవీత్ ||027||

మోక్షితస్తే బలశ్లాఘిన్యస్మాదేవం విభీషణః|
విముచ్య రాక్షసం శక్తిస్త్వయీయం వినిపాత్యతే ||028||

ఏషా తే హృదయం భిత్త్వా శక్తిర్లోహితలక్షణా|
మద్బాహుపరిఘోత్సృష్టా ప్రాణానాదాయ యాస్యతి ||029||

ఇత్యేవముక్త్వా తాం శక్తిమష్టఘంటాం మహాస్వనాం|
మయేన మాయావిహితామమోఘాం శత్రుఘాతినీం ||030||

లక్ష్మణాయ సముద్దిశ్య జ్వలంతీమివ తేజసా|
రావణః పరమక్రుద్ధశ్చిక్షేప చ ననాద చ ||031||

సా క్షిప్తా భీమవేగేన శక్రాశనిసమస్వనా|
శక్తిరభ్యపతద్వేగాల్లక్ష్మణం రణమూర్ధని ||032||

తామనువ్యాహరచ్ఛక్తిమాపతంతీం స రాఘవః|
స్వస్త్యస్తు లక్ష్మణాయేతి మోఘా భవ హతోద్యమా ||033||

న్యపతత్సా మహావేగా లక్ష్మణస్య మహోరసి|
జిహ్వేవోరగరాజస్య దీప్యమానా మహాద్యుతిః ||034||

తతో రావణవేగేన సుదూరమవగాఢయా|
శక్త్యా నిర్భిన్నహృదయః పపాత భువి లక్ష్మణః ||035||

తదవస్థం సమీపస్థో లక్ష్మణం ప్రేక్ష్య రాఘవః|
భ్రాతృస్నేహాన్మహాతేజా విషణ్ణహృదయోఽభవత్ ||036||

స ముహూర్తమనుధ్యాయ బాష్పవ్యాకులలోచనః|
బభూవ సంరబ్ధతరో యుగాంత ఇవ పావకః ||037||

న విషాదస్య కాలోఽయమితి సంచింత్య రాఘవః|
చక్రే సుతుములం యుద్ధం రావణస్య వధే ధృతః ||038||

స దదర్శ తతో రామః శక్త్యా భిన్నం మహాహవే|
లక్ష్మణం రుధిరాదిగ్ధం సపన్నగమివాచలం ||039||

తామపి ప్రహితాం శక్తిం రావణేన బలీయసా|
యత్నతస్తే హరిశ్రేష్ఠా న శేకురవమర్దితుం|
అర్దితాశ్చైవ బాణౌఘైః క్షిప్రహస్తేన రక్షసా ||040||

సౌమిత్రిం సా వినిర్భిద్య ప్రవిష్టా ధరణీతలం|
తాం కరాభ్యాం పరామృశ్య రామః శక్తిం భయావహాం|
బభంజ సమరే క్రుద్ధో బలవద్విచకర్ష చ ||041||

తస్య నిష్కర్షతః శక్తిం రావణేన బలీయసా|
శరాః సర్వేషు గాత్రేషు పాతితా మర్మభేదినః ||042||

అచింతయిత్వా తాన్బాణాన్సమాశ్లిష్య చ లక్ష్మణం|
అబ్రవీచ్చ హనూమంతం సుగ్రీవం చైవ రాఘవః|
లక్ష్మణం పరివార్యేహ తిష్ఠధ్వం వానరోత్తమాః ||043||

పరాక్రమస్య కాలోఽయం సంప్రాప్తో మే చిరేప్సితః|
పాపాత్మాయం దశగ్రీవో వధ్యతాం పాపనిశ్చయః|
కాంక్షితః స్తోకకస్యేవ ఘర్మాంతే మేఘదర్శనం ||044||

అస్మిన్ముహూర్తే నచిరాత్సత్యం ప్రతిశృణోమి వః|
అరావణమరామం వా జగద్ద్రక్ష్యథ వానరాః ||045||

రాజ్యనాశం వనే వాసం దండకే పరిధావనం|
వైదేహ్యాశ్చ పరామర్శం రక్షోభిశ్చ సమాగమం ||046||

ప్రాప్తం దుఃఖం మహద్ఘోరం క్లేశం చ నిరయోపమం|
అద్య సర్వమహం త్యక్ష్యే హత్వా తం రావణం రణే ||047||

యదర్థం వానరం సైన్యం సమానీతమిదం మయా|
సుగ్రీవశ్చ కృతో రాజ్యే నిహత్వా వాలినం రణే ||048||

యదర్థం సాగరః క్రాంతః సేతుర్బద్ధశ్చ సాగరే|
సోఽయమద్య రణే పాపశ్చక్షుర్విషయమాగతః ||049||

చక్షుర్విషయమాగమ్య నాయం జీవితుమర్హతి|
దృష్టిం దృష్టివిషస్యేవ సర్పస్య మమ రావణః ||050||

స్వస్థాః పశ్యత దుర్ధర్షా యుద్ధం వానరపుంగవాః|
ఆసీనాః పర్వతాగ్రేషు మమేదం రావణస్య చ ||051||

అద్య రామస్య రామత్వం పశ్యంతు మమ సంయుగే|
త్రయో లోకాః సగంధర్వాః సదేవాః సర్షిచారణాః ||052||

అద్య కర్మ కరిష్యామి యల్లోకాః సచరాచరాః|
సదేవాః కథయిష్యంతి యావద్భూమిర్ధరిష్యతి ||053||

ఏవముక్త్వా శితైర్బాణైస్తప్తకాంచనభూషణైః|
ఆజఘాన దశగ్రీవం రణే రామః సమాహితః ||054||

అథ ప్రదీప్తైర్నారాచైర్ముసలైశ్చాపి రావణః|
అభ్యవర్షత్తదా రామం ధారాభిరివ తోయదః ||055||

రామరావణముక్తానామన్యోన్యమభినిఘ్నతాం|
శరాణాం చ శరాణాం చ బభూవ తుములః స్వనః ||056||

తే భిన్నాశ్చ వికీర్ణాశ్చ రామరావణయోః శరాః|
అంతరిక్షాత్ప్రదీప్తాగ్రా నిపేతుర్ధరణీతలే ||057||

తయోర్జ్యాతలనిర్ఘోషో రామరావణయోర్మహాన్|
త్రాసనః సర్వభూతానాం స బభూవాద్భుతోపమః ||058||

స కీర్యమాణః శరజాలవృష్టిభి |
ర్మహాత్మనా దీప్తధనుష్మతార్దితః|
భయాత్ప్రదుద్రావ సమేత్య రావణో |
యథానిలేనాభిహతో బలాహకః ||059||

—♦ సర్గ 089 ♦—

స దత్త్వా తుములం యుద్ధం రావణస్య దురాత్మనః|
విసృజన్నేవ బాణౌఘాన్సుషేణం వాక్యమబ్రవీత్ ||001||

ఏష రావణవేగేన లక్ష్మణః పతితః క్షితౌ|
సర్పవద్వేష్టతే వీరో మమ శోకముదీరయన్ ||002||

శోణితార్ద్రమిమం వీరం ప్రాణైరిష్టతరం మమ|
పశ్యతో మమ కా శక్తిర్యోద్ధుం పర్యాకులాత్మనః ||003||

అయం స సమరశ్లాఘీ భ్రాతా మే శుభలక్షణః|
యది పంచత్వమాపన్నః ప్రాణైర్మే కిం సుఖేన వా ||004||

లజ్జతీవ హి మే వీర్యం భ్రశ్యతీవ కరాద్ధనుః|
సాయకా వ్యవసీదంతి దృష్టిర్బాష్పవశం గతా|
చింతా మే వర్ధతే తీవ్రా ముమూర్షా చోపజాయతే ||005||

భ్రాతరం నిహతం దృష్ట్వా రావణేన దురాత్మనా|
పరం విషాదమాపన్నో విలలాపాకులేంద్రియః ||006||

న హి యుద్ధేన మే కార్యం నైవ ప్రాణైర్న సీతయా|
భ్రాతరం నిహతం దృష్ట్వా లక్ష్మణం రణపాంసుషు ||007||

కిం మే రాజ్యేన కిం ప్రాణైర్యుద్ధే కార్యం న విద్యతే|
యత్రాయం నిహతః శేతే రణమూర్ధని లక్ష్మణః ||008||

రామమాశ్వాసయన్వీరః సుషేణో వాక్యమబ్రవీత్|
న మృతోఽయం మహాబాహుర్లక్ష్మణో లక్ష్మివర్ధనః ||009||

న చాస్య వికృతం వక్త్రం నాపి శ్యామం న నిష్ప్రభం|
సుప్రభం చ ప్రసన్నం చ ముఖమస్యాభిలక్ష్యతే ||010||

పద్మరక్తతలౌ హస్తౌ సుప్రసన్నే చ లోచనే|
ఏవం న విద్యతే రూపం గతాసూనాం విశాం పతే|
మాం విషాదం కృథా వీర సప్రాణోఽయమరిందమ ||011||

ఆఖ్యాస్యతే ప్రసుప్తస్య స్రస్తగాత్రస్య భూతలే|
సోచ్ఛ్వాసం హృదయం వీర కంపమానం ముహుర్ముహుః ||012||

ఏవముక్త్వా తు వాక్యజ్ఞః సుషేణో రాఘవం వచః|
సమీపస్థమువాచేదం హనూమంతమభిత్వరన్ ||013||

సౌమ్య శీఘ్రమితో గత్వా శైలమోషధిపర్వతం|
పూర్వం హి కథితో యోఽసౌ వీర జాంబవతా శుభః ||014||

దక్షిణే శిఖరే తస్య జాతామోషధిమానయ|
విశల్యకరణీ నామ విశల్యకరణీం శుభాం ||015||

సౌవర్ణకరణీం చాపి తథా సంజీవనీమపి|
సంధానకరణీం చాపి గత్వా శీఘ్రమిహానయ|
సంజీవనార్థం వీరస్య లక్ష్మణస్య మహాత్మనః ||016||

ఇత్యేవముక్తో హనుమాన్గత్వా చౌషధిపర్వతం|
చింతామభ్యగమచ్ఛ్రీమానజానంస్తా మహౌషధీః ||017||

తస్య బుద్ధిః సముత్పన్నా మారుతేరమితౌజసః|
ఇదమేవ గమిష్యామి గృహీత్వా శిఖరం గిరేః ||018||

అగృహ్య యది గచ్ఛామి విశల్యకరణీమహం|
కాలాత్యయేన దోషః స్యాద్వైక్లవ్యం చ మహద్భవేత్ ||019||

ఇతి సంచింత్య హనుమాన్గత్వా క్షిప్రం మహాబలః|
ఉత్పపాత గృహీత్వా తు హనూమాఞ్శిఖరం గిరేః ||020||

ఓషధీర్నావగచ్ఛామి తా అహం హరిపుంగవ|
తదిదం శిఖరం కృత్స్నం గిరేస్తస్యాహృతం మయా ||021||

ఏవం కథయమానం తం ప్రశస్య పవనాత్మజం|
సుషేణో వానరశ్రేష్ఠో జగ్రాహోత్పాట్య చౌషధీః ||022||

తతః సంక్షోదయిత్వా తామోషధిం వానరోత్తమః|
లక్ష్మణస్య దదౌ నస్తః సుషేణః సుమహాద్యుతిః ||023||

సశల్యః స సమాఘ్రాయ లక్ష్మణః పరవీరహా|
విశల్యో విరుజః శీఘ్రముదతిష్ఠన్మహీతలాత్ ||024||

సముత్థితం తే హరయో భూతలాత్ప్రేక్ష్య లక్ష్మణం|
సాధు సాధ్వితి సుప్రీతాః సుషేణం ప్రత్యపూజయన్ ||025||

ఏహ్యేహీత్యబ్రవీద్రామో లక్ష్మణం పరవీరహా|
సస్వజే స్నేహగాఢం చ బాష్పపర్యాకులేక్షణః ||026||

అబ్రవీచ్చ పరిష్వజ్య సౌమిత్రిం రాఘవస్తదా|
దిష్ట్యా త్వాం వీర పశ్యామి మరణాత్పునరాగతం ||027||

న హి మే జీవితేనార్థః సీతయా చ జయేన వా|
కో హి మే జీవితేనార్థస్త్వయి పంచత్వమాగతే ||028||

ఇత్యేవం వదతస్తస్య రాఘవస్య మహాత్మనః|
ఖిన్నః శిథిలయా వాచా లక్ష్మణో వాక్యమబ్రవీత్ ||029||

తాం ప్రతిజ్ఞాం ప్రతిజ్ఞాయ పురా సత్యపరాక్రమ|
లఘుః కశ్చిదివాసత్త్వో నైవం వక్తుమిహార్హసి ||030||

న ప్రతిజ్ఞాం హి కుర్వంతి వితథాం సాధవోఽనఘ|
లక్షణం హి మహత్త్వస్య ప్రతిజ్ఞాపరిపాలనం ||031||

నైరాశ్యముపగంతుం తే తదలం మత్కృతేఽనఘ|
వధేన రావణస్యాద్య ప్రతిజ్ఞామనుపాలయ ||032||

న జీవన్యాస్యతే శత్రుస్తవ బాణపథం గతః|
నర్దతస్తీక్ష్ణదంష్ట్రస్య సింహస్యేవ మహాగజః ||033||

అహం తు వధమిచ్ఛామి శీఘ్రమస్య దురాత్మనః|
యావదస్తం న యాత్యేష కృతకర్మా దివాకరః ||034||

—♦ సర్గ 090 ♦—

లక్ష్మణేన తు తద్వాక్యముక్తం శ్రుత్వా స రాఘవః|
రావణాయ శరాన్ఘోరాన్విససర్జ చమూముఖే ||001||

దశగ్రీవో రథస్థస్తు రామం వజ్రోపమైః శరైః|
ఆజఘాన మహాఘోరైర్ధారాభిరివ తోయదః ||002||

దీప్తపావకసంకాశైః శరైః కాంచనభూషణైః|
నిర్బిభేద రణే రామో దశగ్రీవం సమాహితః ||003||

భూమిస్థితస్య రామస్య రథస్థస్య చ రక్షసః|
న సమం యుద్ధమిత్యాహుర్దేవగంధర్వదానవాః ||004||

తతః కాంచనచిత్రాంగః కింకిణీశతభూషితః|
తరుణాదిత్యసంకాశో వైదూర్యమయకూబరః ||005||

సదశ్వైః కాంచనాపీడైర్యుక్తః శ్వేతప్రకీర్ణకైః|
హరిభిః సూర్యసంకాశైర్హేమజాలవిభూషితైః ||006||

రుక్మవేణుధ్వజః శ్రీమాందేవరాజరథో వరః|
అభ్యవర్తత కాకుత్స్థమవతీర్య త్రివిష్టపాత్ ||007||

అబ్రవీచ్చ తదా రామం సప్రతోదో రథే స్థితః|
ప్రాంజలిర్మాతలిర్వాక్యం సహస్రాక్షస్య సారథిః ||008||

సహస్రాక్షేణ కాకుత్స్థ రథోఽయం విజయాయ తే|
దత్తస్తవ మహాసత్త్వ శ్రీమాఞ్శత్రునిబర్హణః ||009||

ఇదమైంద్రం మహచ్చాపం కవచం చాగ్నిసంనిభం|
శరాశ్చాదిత్యసంకాశాః శక్తిశ్చ విమలా శితాః ||010||

ఆరుహ్యేమం రథం వీర రాక్షసం జహి రావణం|
మయా సారథినా రామ మహేంద్ర ఇవ దానవాన్ ||011||

ఇత్యుక్తః స పరిక్రమ్య రథం తమభివాద్య చ|
ఆరురోహ తదా రామో లోకాల్లక్ష్మ్యా విరాజయన్ ||012||

తద్బభూవాద్భుతం యుద్ధం ద్వైరథం లోమహర్షణం|
రామస్య చ మహాబాహో రావణస్య చ రక్షసః ||013||

స గాంధర్వేణ గాంధర్వం దైవం దైవేన రాఘవః|
అస్త్రం రాక్షసరాజస్య జఘాన పరమాస్త్రవిత్ ||014||

అస్త్రం తు పరమం ఘోరం రాక్షసం రాకసాధిపః|
ససర్జ పరమక్రుద్ధః పునరేవ నిశాచరః ||015||

తే రావణధనుర్ముక్తాః శరాః కాంచనభూషణాః|
అభ్యవర్తంత కాకుత్స్థం సర్పా భూత్వా మహావిషాః ||016||

తే దీప్తవదనా దీప్తం వమంతో జ్వలనం ముఖైః|
రామమేవాభ్యవర్తంత వ్యాదితాస్యా భయానకాః ||017||

తైర్వాసుకిసమస్పర్శైర్దీప్తభోగైర్మహావిషైః|
దిశశ్చ సంతతాః సర్వాః ప్రదిశశ్చ సమావృతాః ||018||

తాంద్రుష్ట్వా పన్నగాన్రామః సమాపతత ఆహవే|
అస్త్రం గారుత్మతం ఘోరం ప్రాదుశ్చక్రే భయావహం ॥019॥

తే రాఘవధనుర్ముక్తా రుక్మపుంఖాః శిఖిప్రభాః|
సుపర్ణాః కాంచనా భూత్వా విచేరుః సర్పశత్రవః ॥020॥

తే తాన్సర్వాఞ్శరాంజఘ్నుః సర్పరూపాన్మహాజవాన్|
సుపర్ణరూపా రామస్య విశిఖాః కామరూపిణః ॥021॥

అస్త్రే ప్రతిహతే క్రుద్ధో రావణో రాక్షసాధిపః|
అభ్యవర్షత్తదా రామం ఘోరాభిః శరవృష్టిభిః ॥022॥

తతః శరసహస్రేణ రామమక్లిష్టకారిణం|
అర్దయిత్వా శరౌఘేణ మాతలిం ప్రత్యవిధ్యత ॥023॥

పాతయిత్వా రథోపస్థే రథాత్కేతుం చ కాంచనం|
ఐంద్రానభిజఘానాశ్వాఞ్శరజాలేన రావణః ॥024॥

విషేదుర్దేవగంధర్వా దానవాశ్చారణైః సహ|
రామమార్తం తదా దృష్ట్వా సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః ॥025॥

వ్యథితా వానరేంద్రాశ్చ బభూవుః సవిభీషణాః|
రామచంద్రమసం దృష్ట్వా గ్రస్తం రావణరాహుణా ॥026॥

ప్రాజాపత్యం చ నక్షత్రం రోహిణీం శశినః ప్రియాం|
సమాక్రమ్య బుధస్తస్థౌ ప్రజానామశుభావహః ॥027॥

సధూమపరివృత్తోర్మిః ప్రజ్వలన్నివ సాగరః|
ఉత్పపాత తదా క్రుద్ధః స్పృశన్నివ దివాకరం ॥028॥

శస్త్రవర్ణః సుపరుషో మందరశ్మిర్దివాకరః|
అదృశ్యత కబంధాంగః సంసక్తో ధూమకేతునా ॥029॥

కోసలానాం చ నక్షత్రం వ్యక్తమింద్రాగ్నిదైవతం|
ఆక్రమ్యాంగారకస్తస్థౌ విశాఖామపి చాంబరే ॥030॥

దశాస్యో వింశతిభుజః ప్రగృహీతశరాసనః|
అదృశ్యత దశగ్రీవో మైనాక ఇవ పర్వతః ॥031॥

నిరస్యమానో రామస్తు దశగ్రీవేణ రక్షసా|
నాశకదభిసంధాతుం సాయకాన్రణమూర్ధని ॥032॥

స కృత్వా భ్రుకుటీం క్రుద్ధః కించిత్సంరక్తలోచనః|
జగామ సుమహాక్రోధం నిర్దహన్నివ చక్షుషా ॥033॥

—♦ సర్గ 091 ♦—

తస్య క్రుద్ధస్య వదనం దృష్ట్వా రామస్య ధీమతః|
సర్వభూతాని విత్రేషుః ప్రాకంపత చ మేదినీ ॥001॥

సింహశార్దూలవాఞ్శైలః సంచచాలాచలద్రుమః|
బభూవ చాపి క్షుభితః సముద్రః సరితాం పతిః ॥002॥

ఖగాశ్చ ఖరనిర్ఘోషా గగనే పరుషస్వనాః|
ఔత్పాతికా వినర్దంతః సమంతాత్పరిచక్రముః ॥003॥

రామం దృష్ట్వా సుసంక్రుద్ధముత్పాతాంశ్చ సుదారుణాన్|
విత్రేషుః సర్వభూతాని రావణస్యావిశద్భయం ||004||

విమానస్థాస్తదా దేవా గంధర్వాశ్చ మహోరగాః|
ఋషిదానవదైత్యాశ్చ గరుత్మంతశ్చ ఖేచరాః ||005||

దదృశుస్తే తదా యుద్ధం లోకసంవర్తసంస్థితం|
నానాప్రహరణైర్భీమైః శూరయోః సంప్రయుధ్యతోః ||006||

ఊచుః సురాసురాః సర్వే తదా విగ్రహమాగతాః|
ప్రేక్షమాణా మహాయుద్ధం వాక్యం భక్త్యా ప్రహృష్టవత్ ||007||

దశగ్రీవం జయేత్యాహురసురాః సమవస్థితాః|
దేవా రామమథోచుస్తే త్వం జయేతి పునః పునః ||008||

ఏతస్మిన్నంతరే క్రోధాద్రాఘవస్య స రావణః|
ప్రహర్తుకామో దుష్టాత్మా స్పృశన్ప్రహరణం మహత్ ||009||

వజ్రసారం మహానాదం సర్వశత్రునిబర్హణం|
శైలశృంగనిభైః కూటైశ్చితం దృష్టిభయావహం ||010||

సధూమమివ తీక్ష్ణాగ్రం యుగాంతాగ్నిచయోపమం|
అతిరౌద్రమనాసాద్యం కాలేనాపి దురాసదం ||011||

త్రాసనం సర్వభూతానాం దారణం భేదనం తథా|
ప్రదీప్త ఇవ రోషేణ శూలం జగ్రాహ రావణః ||012||

తచ్ఛూలం పరమక్రుద్ధో మధ్యే జగ్రాహ వీర్యవాన్|
అనేకైః సమరే శూరై రాక్షసైః పరివారితః ||013||

సముద్యమ్య మహాకాయో ననాద యుధి భైరవం|
సంరక్తనయనో రోషాత్స్వసైన్యమభిహర్షయన్ ||014||

పృథివీం చాంతరిక్షం చ దిశశ్చ ప్రదిశస్తథా|
ప్రాకంపయత్తదా శబ్దో రాక్షసేంద్రస్య దారుణః ||015||

అతినాదస్య నాదేన తేన తస్య దురాత్మనః|
సర్వభూతాని విత్రేషుః సాగరశ్చ ప్రచుక్షుభే ||016||

స గృహీత్వా మహావీర్యః శూలం తద్రావణో మహత్|
వినద్య సుమహానాదం రామం పరుషమబ్రవీత్ ||017||

శూలోఽయం వజ్రసారస్తే రామ రోషాన్మయోద్యతః|
తవ భ్రాతృసహాయస్య సద్యః ప్రాణాన్హరిష్యతి ||018||

రక్షసామద్య శూరాణాం నిహతానాం చమూముఖే|
త్వాం నిహత్య రణశ్లాఘిన్కరోమి తరసా సమం ||019||

తిష్ఠేదానీం నిహన్మి త్వామేష శూలేన రాఘవ|
ఏవముక్త్వా స చిక్షేప తచ్ఛూలం రాక్షసాధిపః ||020||

ఆపతంతం శరౌఘేణ వారయామాస రాఘవః|
ఉత్పతంతం యుగాంతాగ్నిం జలౌఘైరివ వాసవః ||021||

నిర్దదాహ స తాన్బాణాన్రామకార్ముకనిఃసృతాన్|
రావణస్య మహాశూలః పతంగానివ పావకః ||022||

తాంద్దృష్ట్వా భస్మసాద్భూతాఞ్ఛాలసంస్పర్శచూర్ణితాన్|
సాయకానంతరిక్షస్థాన్రాఘవః క్రోధమాహరత్ ||023||

స తాం మాతలినానీతాం శక్తిం వాసవనిర్మితాం|
జగ్రాహ పరమక్రుద్ధో రాఘవో రఘునందనః ||024||

సా తోలితా బలవతా శక్తిర్ఘంటాకృతస్వనా|
నభః ప్రజ్వాలయామాస యుగాంతోల్కేవ సప్రభా ||025||

సా క్షిప్తా రాక్షసేంద్రస్య తస్మిఞ్ఛూలే పపాత హ|
భిన్నః శక్త్యా మహాఞ్ఛూలో నిపపాత గతద్యుతిః ||026||

నిర్బిభేద తతో బాణైర్హయానస్య మహాజవాన్|
రామస్తీక్ష్ణైర్మహావేగైర్వజ్రకల్పైః శితైః శరైః ||027||

నిర్బిభేదోరసి తదా రావణం నిశితైః శరైః|
రాఘవః పరమాయత్తో లలాటే పత్త్రిభిస్త్రిభిః ||028||

స శరైర్భిన్నసర్వాంగో గాత్రప్రస్రుతశోణితః|
రాక్షసేంద్రః సమూహస్థః ఫుల్లాశోక ఇవాబభౌ ||029||

స రామబాణైరతివిద్ధగాత్రో |
నిశాచరేంద్రః క్షతజార్ద్రగాత్రః|
జగామ ఖేదం చ సమాజమధ్యే |
క్రోధం చ చక్రే సుభృశం తదానీం ||030||

—♦ సర్గ 092 ♦—

స తు తేన తదా క్రోధాత్కాకుత్స్థేనార్దితో రణే|
రావణః సమరశ్లాఘీ మహాక్రోధముపాగమత్ ||001||

స దీప్తనయనో రోషాచ్చాపమాయమ్య వీర్యవాన్|
అభ్యర్దయత్సుసంక్రుద్ధో రాఘవం పరమాహవే ||002||

బాణధారాసహస్రైస్తు స తోయద ఇవాంబరాత్|
రాఘవం రావణో బాణైస్తటాకమివ పూరయత్ ||003||

పూరితః శరజాలేన ధనుర్ముక్తేన సంయుగే|
మహాగిరిరివాకంప్యః కాకుస్థో న ప్రకంపతే ||004||

స శరైః శరజాలాని వారయన్సమరే స్థితః|
గభస్తీనివ సూర్యస్య ప్రతిజగ్రాహ వీర్యవాన్ ||005||

తతః శరసహస్రాణి క్షిప్రహస్తో నిశాచరః|
నిజఘానోరసి క్రుద్ధో రాఘవస్య మహాత్మనః ||006||

స శోణితసమాదిగ్ధః సమరే లక్ష్మణాగ్రజః|
దృష్టః ఫుల్ల ఇవారణ్యే సుమహాన్కింశుకద్రుమః ||007||

శరాభిఘాతసంరబ్ధః సోఽపి జగ్రాహ సాయకాన్|
కాకుత్స్థః సుమహాతేజా యుగాంతాదిత్యవర్చసః ||008||

తతోఽన్యోన్యం సుసంరబ్ధావుభౌ తౌ రామరావణౌ|
శరాంధకారే సమరే నోపాలక్షయతాం తదా ||009||

తతః క్రోధసమావిష్టో రామో దశరథాత్మజః|
ఉవాచ రావణం వీరః ప్రహస్య పరుషం వచః ||010||

మమ భార్యా జనస్థానాదజ్ఞానాద్రాక్షసాధమ|
హృతా తే వివశా యస్మాత్తస్మాత్త్వం నాసి వీర్యవాన్ ||011||

మయా విరహితాం దీనాం వర్తమానాం మహావనే|
వైదేహీం ప్రసభం హృత్వా శూరోఽహమితి మన్యసే ||012||

స్త్రీషు శూర వినాథాసు పరదారాభిమర్శకే|
కృత్వా కాపురుషం కర్మ శూరోఽహమితి మన్యసే ||013||

భిన్నమర్యాద నిర్లజ్జ చారిత్రేష్వనవస్థిత|
దర్పాన్మృత్యుముపాదాయ శూరోఽహమితి మన్యసే ||014||

శూరేణ ధనదభ్రాత్రా బలైః సముదితేన చ|
శ్లాఘనీయం యశస్యం చ కృతం కర్మ మహత్త్వయా ||015||

ఉత్సేకేనాభిపన్నస్య గర్హితస్యాహితస్య చ|
కర్మణః ప్రాప్నుహీదానీం తస్యాద్య సుమహత్ఫలం ||016||

శూరోఽహమితి చాత్మానమవగచ్ఛసి దుర్మతే|
నైవ లజ్జాస్తి తే సీతాం చోరవద్వ్యపకర్షతః ||017||

యది మత్సంనిధౌ సీతా ధర్షితా స్యాత్త్వయా బలాత్|
భ్రాతరం తు ఖరం పశ్యేస్తదా మత్సాయకైర్హతః ||018||

దిష్ట్యాసి మమ దుష్టాత్మంశ్చక్షుర్విషయమాగతః|
అద్య త్వాం సాయకైస్తీక్ష్ణైర్నయామి యమసాదనం ||019||

అద్య తే మచ్ఛరైశ్ఛిన్నం శిరో జ్వలితకుండలం|
క్రవ్యాదా వ్యపకర్షంతు వికీర్ణం రణపాంసుషు ||020||

నిపత్యోరసి గృధ్రాస్తే క్షితౌ క్షిప్తస్య రావణ|
పిబంతు రుధిరం తర్షాద్బాణశల్యాంతరోత్థితం ||021||

అద్య మద్బాణాభిన్నస్య గతాసోః పతితస్య తే|
కర్షంత్వంత్రాణి పతగా గరుత్మంత ఇవోరగాన్ ||022||

ఇత్యేవం స వదన్వీరో రామః శత్రునిబర్హణః|
రాక్షసేంద్రం సమీపస్థం శరవర్షైరవాకిరత్ ||023||

బభూవ ద్విగుణం వీర్యం బలం హర్షశ్చ సంయుగే|
రామస్యాస్త్రబలం చైవ శత్రోర్నిధనకాంక్షిణః ||024||

ప్రాదుర్బభూవురస్త్రాణి సర్వాణి విదితాత్మనః|
ప్రహర్షాచ్చ మహాతేజాః శీఘ్రహస్తతరోఽభవత్ ||025||

శుభాన్యేతాని చిహ్నాని విజ్ఞాయాత్మగతాని సః|
భూయ ఏవార్దయద్రామో రావణం రాక్షసాంతకృత్ ||026||

హరీణాం చాశ్మనికరైః శరవర్షైశ్చ రాఘవాత్|
హన్యమానో దశగ్రీవో విఘూర్ణహృదయోఽభవత్ ||027||

యదా చ శస్త్రం నారేభే న వ్యకర్షచ్ఛరాసనం|
నాస్య ప్రత్యకరోద్వీర్యం విక్లవేనాంతరాత్మనా ||028||

క్షిప్తాశ్చాపి శరాస్తేన శస్త్రాణి వివిధాని చ|
న రణార్థాయ వర్తంతే మృత్యుకాలేఽభివర్తతః ||029||

సూతస్తు రథనేతాస్య తదవస్థం నిరీక్ష్య తం|
శనైర్యుద్ధాదసంభ్రాంతో రథం తస్యాపవాహయత్ ||030||

—♦ సర్గ 093 ♦—

స తు మోహాత్సుసంక్రుద్ధః కృతాంతబలచోదితః|
క్రోధసంరక్తనయనో రావణో సూతమబ్రవీత్ ||001||

హీనవీర్యమివాశక్తం పౌరుషేణ వివర్జితం|
భీరుం లఘుమివాసత్త్వం విహీనమివ తేజసా ||002||

విముక్తమివ మాయాభిరస్త్రైరివ బహిష్కృతం|
మామవజ్ఞాయ దుర్బుద్ధే స్వయా బుద్ధ్యా విచేష్టసే ||003||

కిమర్థం మామవజ్ఞాయ మచ్ఛందమనవేక్ష్య చ|
త్వయా శత్రుసమక్షం మే రథోఽయమపవాహితః ||004||

త్వయాద్య హి మమానార్య చిరకాలసమార్జితం|
యశో వీర్యం చ తేజశ్చ ప్రత్యయశ్చ వినాశితః ||005||

శత్రోః ప్రఖ్యాతవీర్యస్య రంజనీయస్య విక్రమైః|
పశ్యతో యుద్ధలుబ్ధోఽహం కృతః కాపురుషస్త్వయా ||006||

యస్త్వం రథమిమం మోహాన్న చోద్వహసి దుర్మతే|
సత్యోఽయం ప్రతితర్కో మే పరేణ త్వముపస్కృతః ||007||

న హీదం విద్యతే కర్మ సుహృదో హితకాంక్షిణః|
రిపూణాం సదృశం చైతన్న త్వయైతత్స్వనుష్ఠితం ||008||

నివర్తయ రథం శీఘ్రం యావన్నాపైతి మే రిపుః|
యది వాప్యుషితోఽసి త్వం స్మర్యంతే యది వా గుణాః ||009||

ఏవం పరుషముక్తస్తు హితబుద్ధిరబుద్ధినా|
అబ్రవీద్రావణం సూతో హితం సానునయం వచః ||010||

న భీతోఽస్మి న మూఢోఽస్మి నోపజప్తోఽస్మి శత్రుభిః|
న ప్రమత్తో న నిఃస్నేహో విస్మృతా న చ సత్క్రియా ||011||

మయా తు హితకామేన యశశ్చ పరిరక్షతా|
స్నేహప్రస్కన్నమనసా ప్రియమిత్యప్రియం కృతం ||012||

నాస్మిన్నర్థే మహారాజ త్వం మాం ప్రియహితే రతం|
కశ్చిల్లఘురివానార్యో దోషతో గంతుమర్హసి ||013||

శ్రూయతామభిధాస్యామి యన్నిమిత్తం మయా రథః|
నదీవేగ ఇవాంభోభిః సంయుగే వినివర్తితః ||014||

శ్రమం తవావగచ్ఛామి మహతా రణకర్మణా|
న హి తే వీర సౌముఖ్యం ప్రహర్షం వోపధారయే ||015||

రథోద్వహనఖిన్నాశ్చ త ఇమే రథవాజినః|
దీనా ఘర్మపరిశ్రాంతా గావో వర్షహతా ఇవ ||016||

నిమిత్తాని చ భూయిష్ఠం యాని ప్రాదుర్భవంతి నః|
తేషు తేష్వభిపన్నేషు లక్షయామ్యప్రదక్షిణం ||017||

దేశకాలౌ చ విజ్ఞేయౌ లక్షణానీంగితాని చ|
దైన్యం హర్షశ్చ ఖేదశ్చ రథినశ్చ బలాబలం ||018||

స్థలనిమ్నాని భూమేశ్చ సమాని విషమాణి చ|
యుద్ధకాలశ్చ విజ్ఞేయః పరస్యాంతరదర్శనం ||019||

ఉపయానాపయానే చ స్థానం ప్రత్యపసర్పణం|
సర్వమేతద్రథస్థేన జ్ఞేయం రథకుటుంబినా ||020||

తవ విశ్రామహేతోస్తు తథైషాం రథవాజినాం|
రౌద్రం వర్జయతా ఖేదం క్షమం కృతమిదం మయా ||021||

న మయా స్వేచ్ఛయా వీర రథోఽయమపవాహితః|
భర్తృస్నేహపరీతేన మయేదం యత్కృతం విభో ||022||

ఆజ్ఞాపయ యథాతత్త్వం వక్ష్యస్యరినిషూదన|
తత్కరిష్యామ్యహం వీరం గతానృణ్యేన చేతసా ||023||

సంతుష్టస్తేన వాక్యేన రావణస్తస్య సారథేః|
ప్రశస్యైనం బహువిధం యుద్ధలుబ్ధోఽబ్రవీదిదం ||024||

రథం శీఘ్రమిమం సూత రాఘవాభిముఖం కురు|
నాహత్వా సమరే శత్రూన్నివర్తిష్యతి రావణః ||025||

ఏవముక్త్వా తతస్తుష్టో రావణో రాక్షసేశ్వరః|
దదౌ తస్య శుభం హ్యేకం హస్తాభరణముత్తమం ||026||

తతో ద్రుతం రావణవాక్యచోదితః |
ప్రచోదయామాస హయాన్స సారథిః|
స రాక్షసేంద్రస్య తతో మహారథః |
క్షణేన రామస్య రణాగ్రతోఽభవత్ ||027||

—♦ సర్గ 094 ♦—

తమాపతంతం సహసా స్వనవంతం మహాధ్వజం|
రథం రాక్షసరాజస్య నరరాజో దదర్శ హ ||001||

కృష్ణవాజిసమాయుక్తం యుక్తం రౌద్రేణ వర్చసా|
తడిత్పతాకాగహనం దర్శితేంద్రాయుధాయుధం|
శరధారా విముంచంతం ధారాసారమివాన్బుదం ||002||

తం దృష్ట్వా మేఘసంకాశమాపతంతం రథం రిపోః|
గిరేర్వజ్రాభిమృష్టస్య దీర్యతః సదృశస్వనం|
ఉవాచ మాతలిం రామః సహస్రాక్షస్య సారథిం ||003||

మాతలే పశ్య సంరబ్ధమాపతంతం రథం రిపోః|
యథాపసవ్యం పతతా వేగేన మహతా పునః|
సమరే హంతుమాత్మానం తథానేన కృతా మతిః ||004||

తదప్రమాదమాతిష్ఠ ప్రత్యుద్గచ్ఛ రథం రిపోః|
విధ్వంసయితుమిచ్ఛామి వాయుర్మేఘమివోత్థితం ||005||

అవిక్లవమసంభ్రాంతమవ్యగ్రహృదయేక్షణం|
రశ్మిసంచారనియతం ప్రచోదయ రథం ద్రుతం ||006||

కామం న త్వం సమాధేయః పురందరరథోచితః|
యుయుత్సురహమేకాగ్రః స్మారయే త్వాం న శిక్షయే ||007||

పరితుష్టః స రామస్య తేన వాక్యేన మాతలిః|
ప్రచోదయామాస రథం సురసారథిసత్తమః ||008||

అపసవ్యం తతః కుర్వన్రావణస్య మహారథం|
చక్రోత్క్షిప్తేన రజసా రావణం వ్యవధూనయత్ ||009||

తతః క్రుద్ధో దశగ్రీవస్తామ్రవిస్ఫారితేక్షణః|
రథప్రతిముఖం రామం సాయకైరవధూనయత్ ||010||

ధర్షణామర్షితో రామో ధైర్యం రోషేణ లంఘయన్|
జగ్రాహ సుమహావేగమైంద్రం యుధి శరాసనం|
శరాంశ్చ సుమహాతేజాః సూర్యరశ్మిసమప్రభాన్ ||011||

తదుపోఢం మహద్యుద్ధమన్యోన్యవధకాంక్షిణోః|
పరస్పరాభిముఖయోర్దృప్తయోరివ సింహయోః ||012||

తతో దేవాః సగంధర్వాః సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః|
సమీయుర్ద్వైరథం ద్రష్టుం రావణక్షయకాంక్షిణః ||013||

సముత్పేతురథోత్పాతా దారుణా లోమహర్షణాః|
రావణస్య వినాశాయ రాఘవస్య జయాయ చ ||014||

వవర్ష రుధిరం దేవో రావణస్య రథోపరి|
వాతా మండలినస్తీవ్రా అపసవ్యం ప్రచక్రముః ||015||

మహద్గృధ్రకులం చాస్య భ్రమమాణం నభస్తలే|
యేన యేన రథో యాతి తేన తేన ప్రధావతి ||016||

సంధ్యయా చావృతా లంకా జపాపుష్పనికాశయా|
దృశ్యతే సంప్రదీతేవ దివసేఽపి వసుంధరా ||017||

సనిర్ఘాతా మహోల్కాశ్చ సంప్రచేతుర్మహాస్వనాః|
విషాదయంత్యో రక్షాంసి రావణస్య తదాహితాః ||018||

రావణశ్చ యతస్తత్ర ప్రచచాల వసుంధరా|
రక్షసాం చ ప్రహరతాం గృహీతా ఇవ బాహవః ||019||

తామ్రాః పీతాః సితాః శ్వేతాః పతితాః సూర్యరశ్మయః|
దృశ్యంతే రావణస్యాంగే పర్వతస్యేవ ధాతవః ||020||

గృధ్రైరనుగతాశ్చాస్య వమంత్యో జ్వలనం ముఖైః|
ప్రణేదుర్ముఖమీక్షంత్యః సంరబ్ధమశివం శివాః ||021||

ప్రతికూలం వవౌ వాయూ రణే పాంసూన్సముత్కిరన్|
తస్య రాక్షసరాజస్య కుర్వందృష్టివిలోపనం ||022||

నిపేతురింద్రాశనయః సైన్యే చాస్య సమంతతః|
దుర్విషహ్యా స్వనా ఘోరా వినా జలధరస్వనం ||023||

దిశశ్చ ప్రదిశః సర్వా బభూవుస్తిమిరావృతాః|
పాంసువర్షేణ మహతా దుర్దర్శం చ నభోఽభవత్ ||024||

కుర్వంత్యః కలహం ఘోరం సారికాస్తద్రథం ప్రతి|
నిపేతుః శతశస్తత్ర దారుణా దారుణస్వనాః ||025||

జఘనేభ్యః స్ఫులింగాంశ్చ నేత్రేభ్యోఽశ్రూణి సంతతం|
ముముచుస్తస్య తురగాస్తుల్యమగ్నిం చ వారి చ ||026||

ఏవం ప్రకారా బహవః సముత్పాతా భయావహాః|
రావణస్య వినాశాయ దారుణాః సంప్రజజ్ఞిరే ||027||

రామస్యాపి నిమిత్తాని సౌమ్యాని చ శివాని చ|
బభూవుర్జయశంసీని ప్రాదుర్భూతాని సర్వశః ||028||

తతో నిరీక్ష్యాత్మగతాని రాఘవో |
రణే నిమిత్తాని నిమిత్తకోవిదః|
జగామ హర్షం చ పరాం చ నిర్వృతిం |
చకార యుద్ధేఽభ్యధికం చ విక్రమం ||029||

—♦ సర్గ 095 ♦—

తతః ప్రవృత్తం సుక్రూరం రామరావణయోస్తదా|
సుమహద్ద్వైరథం యుద్ధం సర్వలోకభయావహం ||001||

తతో రాక్షససైన్యం చ హరీణాం చ మహద్బలం|
ప్రగృహీతప్రహరణం నిశ్చేష్టం సమతిష్ఠత ||002||

సంప్రయుద్ధౌ తతో దృష్ట్వా బలవన్నరరాక్షసౌ|
వ్యాక్షిప్తహృదయాః సర్వే పరం విస్మయమాగతాః ||003||

నానాప్రహరణైర్వ్యగ్రైర్భుజైర్విస్మితబుద్ధయః|
తస్థుః ప్రేక్ష్య చ సంగ్రామం నాభిజఘ్నుః పరస్పరం ||004||

రక్షసాం రావణం చాపి వానరాణాం చ రాఘవం|
పశ్యతాం విస్మితాక్షాణాం సైన్యం చిత్రమివాబభౌ ||005||

తౌ తు తత్ర నిమిత్తాని దృష్ట్వా రాఘవరావణౌ|
కృతబుద్ధీ స్థిరామర్షౌ యుయుధాతే అభీతవత్ ||006||

జేతవ్యమితి కాకుత్స్థో మర్తవ్యమితి రావణః|
ధృతౌ స్వవీర్యసర్వస్వం యుద్ధేఽదర్శయతాం తదా ||007||

తతః క్రోధాద్దశగ్రీవః శరాన్సంధాయ వీర్యవాన్|
ముమోచ ధ్వజముద్దిశ్య రాఘవస్య రథే స్థితం ||008||

తే శరాస్తమనాసాద్య పురందరరథధ్వజం|
రథశక్తిం పరామృశ్య నిపేతుర్ధరణీతలే ||009||

తతో రామోఽభిసంక్రుద్ధశ్చాపమాయమ్య వీర్యవాన్|
కృతప్రతికృతం కర్తుం మనసా సంప్రచక్రమే ||010||

రావణధ్వజముద్దిశ్య ముమోచ నిశితం శరం|
మహాసర్పమివాసహ్యం జ్వలంతం స్వేన తేజసా ||011||

జగామ స మహీం భిత్త్వా దశగ్రీవధ్వజం శరః|
స నికృత్తోఽపతద్భూమౌ రావణస్య రథధ్వజః ||012||

ధ్వజస్యోన్మథనం దృష్ట్వా రావణః సుమహాబలః|
క్రోధజేనాగ్నినా సంఖ్యే ప్రదీప్త ఇవ చాభవత్ ||013||

స రోషవశమాపన్నః శరవర్షం మహద్వమన్|
రామస్య తురగాందివ్యాఇశ్శరైర్వివ్యాధ రావణః ||014||

తే విద్ధా హరయస్తస్య నాస్ఖలన్నాపి బభ్రముః|
బభూవుః స్వస్థహృదయాః పద్మనాలైరివాహతాః ||015||

తేషామసంభ్రమం దృష్ట్వా వాజినాం రావణస్తదా|
భూయ ఏవ సుసంక్రుద్ధః శరవర్షం ముమోచ హ ||016||

గదాశ్చ పరిఘాంశ్చైవ చక్రాణి ముసలాని చ|
గిరిశృంగాణి వృక్షాంశ్చ తథా శూలపరశ్వధాన్ ||017||

మాయావిహితమేతత్తు శస్త్రవర్షమపాతయత్|
సహస్రశస్తతో బాణానశ్రాంతహృదయోద్యమః ||018||

తుములం త్రాసజననం భీమం భీమప్రతిస్వనం|
దుర్ధర్షమభవద్యుద్ధే నైకశస్త్రమయం మహత్ ||019||

విముచ్య రాఘవరథం సమంతాద్వానరే బలే|
సాయకైరంతరిక్షం చ చకారాశు నిరంతరం|
ముమోచ చ దశగ్రీవో నిఃసంగేనాంతరాత్మనా ||020||

వ్యాయచ్ఛమానం తం దృష్ట్వా తత్పరం రావణం రణే|
ప్రహసన్నివ కాకుత్స్థః సందధే సాయకాఇశ్శితాన్ ||021||

స ముమోచ తతో బాణాన్రణే శతసహస్రశః|
తాందృష్ట్వా రావణశ్చక్రే స్వశరైః ఖం నిరంతరం ||022||

తతస్తాభ్యాం ప్రయుక్తేన శరవర్షేణ భాస్వతా|
శరబద్ధమివాభాతి ద్వితీయం భాస్వదంబరం ||023||

నానిమిత్తోఽభవద్బాణో నాతిభేత్తా న నిష్ఫలః|
తథా విసృజతోర్బాణాన్రామరావణయోర్మృధే ||024||

ప్రాయుధ్యేతామవిచ్ఛిన్నమస్యంతౌ సవ్యదక్షిణం|
చక్రతుస్తౌ శరౌఘైస్తు నిరుచ్ఛ్వాసమివాంబరం ||025||

రావణస్య హయాన్రామో హయాన్రామస్య రావణః|
జఘ్నతుస్తౌ తదాన్యోన్యం కృతానుకృతకారిణౌ ||026||

—♦ సర్గ 096 ♦—

తౌ తథా యుధ్యమానౌ తు సమరే రామరావణౌ|
దదృశుః సర్వభూతాని విస్మితేనాంతరాత్మనా ||001||

అర్దయంతౌ తు సమరే తయోస్తౌ స్యందనోత్తమౌ|
పరస్పరవధే యుక్తౌ ఘోరరూపౌ బభూవతుః ||002||

మండలాని చ వీథీశ్చ గతప్రత్యాగతాని చ|
దర్శయంతౌ బహువిధాం సూతౌ సారథ్యజాం గతిం ||003||

అర్దయన్రావణం రామో రాఘవం చాపి రావణః|
గతివేగం సమాపన్నౌ ప్రవర్తన నివర్తనే ||004||

క్షిపతోః శరజాలాని తయోస్తౌ స్యందనోత్తమౌ|
చేరతుః సంయుగమహీం సాసారౌ జలదావివ ||005||

దర్శయిత్వా తదా తౌ తు గతిం బహువిధాం రణే|
పరస్పరస్యాభిముఖౌ పునరేవ చ తస్థతుః ||006||

ధురం ధురేణ రథయోర్వక్త్రం వక్త్రేణ వాజినాం|
పతాకాశ్చ పతాకాభిః సమేయుః స్థితయోస్తదా ||007||

రావణస్య తతో రామో ధనుర్ముక్తైః శితైః శరైః|
చతుర్భిశ్చతురో దీప్తాన్హయాన్ప్రత్యపసర్పయత్ ||008||

స క్రోధవశమాపన్నో హయానామపసర్పణే|
ముమోచ నిశితాన్బాణాన్రాఘవాయ నిశాచరః ||009||

సోఽతివిద్ధో బలవతా దశగ్రీవేణ రాఘవః|
జగామ న వికారం చ న చాపి వ్యథితోఽభవత్ ||010||

చిక్షేప చ పునర్బాణాన్వజ్రపాతసమస్వనాన్|
సారథిం వజ్రహస్తస్య సముద్దిశ్య నిశాచరః ||011||

మాతలేస్తు మహావేగాః శరీరే పతితాః శరాః|
న సూక్ష్మమపి సంమోహం వ్యథాం వా ప్రదదుర్యుధి ||012||

తయా ధర్షణయా క్రుద్ధో మాతలేర్న తథాత్మనః|
చకార శరజాలేన రాఘవో విముఖం రిపుం ||013||

వింశతిం త్రింశతం షష్టిం శతశోఽథ సహస్రశః|
ముమోచ రాఘవో వీరః సాయకాన్స్యందనే రిపోః ||014||

గదానాం ముసలానాం చ పరిఘాణాం చ నిస్వనైః|
శరాణాం పుంఖవాతైశ్చ క్షుభితాః సప్తసాగరాః ||015||

క్షుబ్ధానాం సాగరాణాం చ పాతాలతలవాసినః|
వ్యథితాః పన్నగాః సర్వే దానవాశ్చ సహస్రశః ||016||

చకంపే మేదినీ కృత్స్నా సశైలవనకాననా|
భాస్కరో నిష్ప్రభశ్చాభూన్న వవౌ చాపి మారుతః ||017||

తతో దేవాః సగంధర్వాః సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః|
చింతామాపేదిరే సర్వే సకింనరమహోరగాః ||018||

స్వస్తి గోబ్రాహ్మణేభ్యోఽస్తు లోకాస్తిష్ఠంతు శాశ్వతాః|
జయతాం రాఘవః సంఖ్యే రావణం రాక్షసేశ్వరం ||019||

తతః క్రుద్ధో మహాబాహూ రఘూణాం కీర్తివర్ధనః|
సంధాయ ధనుషా రామః క్షురమాశీవిషోపమం|
రావణస్య శిరోఽచ్ఛిందచ్ఛ్రీమజ్జ్వలితకుండలం ||020||

తచ్ఛిరః పతితం భూమౌ దృష్టం లోకైస్త్రిభిస్తదా|
తస్యైవ సదృశం చాన్యద్రావణస్యోత్థితం శిరః ||021||

తత్క్షిప్రం క్షిప్రహస్తేన రామేణ క్షిప్రకారిణా|
ద్వితీయం రావణశిరశ్ఛిన్నం సంయతి సాయకైః ||022||

ఛిన్నమాత్రం చ తచ్ఛీర్షం పునరన్యత్స్మ దృశ్యతే|
తదప్యశనిసంకాశైశ్ఛిన్నం రామేణ సాయకైః ||023||

ఏవమేవ శతం ఛిన్నం శిరసాం తుల్యవర్చసాం|
న చైవ రావణస్యాంతో దృశ్యతే జీవితక్షయే ||024||

తతః సర్వాస్త్రవిద్వీరః కౌసల్యానందివర్ధనః|
మార్గణైర్బహుభిర్యుక్తశ్చింతయామాస రాఘవః ||025||

మారీచో నిహతో యైస్తు ఖరో యైస్తు సుదూషణః|
క్రంచారణ్యే విరాధస్తు కబంధో దండకా వనే ||026||

త ఇమే సాయకాః సర్వే యుద్ధే ప్రత్యయికా మమ|
కిం ను తత్కారణం యేన రావణే మందతేజసః ||027||

ఇతి చింతాపరశ్చాసీదప్రమత్తశ్చ సంయుగే|
వవర్ష శరవర్షాణి రాఘవో రావణోరసి ||028||

రావణోఽపి తతః క్రుద్ధో రథస్థో రాక్షసేశ్వరః|
గదాముసలవర్షేణ రామం ప్రత్యర్దయద్రణే ||029||

దేవదానవయక్షాణాం పిశాచోరగరక్షసాం|
పశ్యతాం తన్మహద్యుద్ధం సర్వరాత్రమవర్తత ||030||

నైవ రత్రిం న దివసం న ముహూర్తం న చక్షణం|
రామరావణయోర్యుద్ధం విరామముపగచ్ఛతి ||031||

—♦ సర్గ 097 ♦—

అథ సంస్మారయామాస రాఘవం మాతలిస్తదా|
అజానన్నివ కిం వీర త్వమేనమనువర్తసే ||001||

విసృజాస్మై వధాయ త్వమస్త్రం పైతామహం ప్రభో|
వినాశకాలః కథితో యః సురైః సోఽద్య వర్తతే ||002||

తతః సంస్మారితో రామస్తేన వాక్యేన మాతలేః|
జగ్రాహ స శరం దీప్తం నిశ్వసంతమివోరగం ||003||

యమస్మై ప్రథమం ప్రాదాదగస్త్యో భగవానృషిః|
బ్రహ్మదత్తం మహద్బాణమమోఘం యుధి వీర్యవాన్ ||004||

బ్రహ్మణా నిర్మితం పూర్వమింద్రార్థమమితౌజసా|
దత్తం సురపతేః పూర్వం త్రిలోకజయకాంక్షిణః ||005||

యస్య వాజేషు పవనః ఫలే పావకభాస్కరౌ|
శరీరమాకాశమయం గౌరవే మేరుమందరౌ ||006||

జాజ్వల్యమానం వపుషా సుపుంఖం హేమభూషితం|
తేజసా సర్వభూతానాం కృతం భాస్కరవర్చసం ||007||

సధూమమివ కాలాగ్నిం దీప్తమాశీవిషం యథా|
రథనాగాశ్వవృందానాం భేదనం క్షిప్రకారిణం ||008||

ద్వారాణాం పరిఘాణాం చ గిరీణామపి భేదనం|
నానారుధిరసిక్తాంగం మేదోదిగ్ధం సుదారుణం ||009||

వజ్రసారం మహానాదం నానాసమితిదారుణం|
సర్వవిత్రాసనం భీమం శ్వసంతమివ పన్నగం ||010||

కంకగృధ్రబలానాం చ గోమాయుగణరక్షసాం|
నిత్యం భక్షప్రదం యుద్ధే యమరూపం భయావహం ||011||

నందనం వానరేంద్రాణాం రక్షసామవసాదనం|
వాజితం వివిధైర్వాజైశ్చారుచిత్రైర్గరుత్మతః ||012||

తముత్తమేషుం లోకానామిక్ష్వాకుభయనాశనం|
ద్విషతాం కీర్తిహరణం ప్రహర్షకరమాత్మనః ||013||

అభిమంత్ర్య తతో రామస్తం మహేషుం మహాబలః|
వేదప్రోక్తేన విధినా సందధే కార్ముకే బలీ ||014||

స రావణాయ సంక్రుద్ధో భృశమాయమ్య కార్ముకం|
చిక్షేప పరమాయత్తస్తం శరం మర్మఘాతినం ||015||

స వజ్ర ఇవ దుర్ధర్షో వజ్రబాహువిసర్జితః|
కృతాంత ఇవ చావార్యో న్యపతద్రావణోరసి ||016||

స విసృష్టో మహావేగః శరీరాంతకరః శరః|
బిభేద హృదయం తస్య రావణస్య దురాత్మనః ||017||

రుధిరాక్తః స వేగేన జీవితాంతకరః శరః|
రావణస్య హరన్ప్రాణాన్వివేశ ధరణీతలం ||018||

స శరో రావణం హత్వా రుధిరార్ద్రీకృతచ్ఛవిః|
కృతకర్మా నిభృతవత్స్వతూణీం పునరావిశత్ ||019||

తస్య హస్తాద్ధతస్యాశు కార్ముకం తత్ససాయకం|
నిపపాత సహ ప్రాణైర్భ్రశ్యమానస్య జీవితాత్ ||020||

గతాసుర్భీమవేగస్తు నైరృతేంద్రో మహాద్యుతిః|
పపాత స్యందనాద్భూమౌ వృత్రో వజ్రహతో యథా ||021||

తం దృష్ట్వా పతితం భూమౌ హతశేషా నిశాచరాః|
హతనాథా భయత్రస్తాః సర్వతః సంప్రదుద్రువుః ||022||

నర్దంతశ్చాభిపేతుస్తాన్వానరా ద్రుమయోధినః|
దశగ్రీవవధం దృష్ట్వా విజయం రాఘవస్య చ ||023||

అర్దితా వానరైర్హృష్టైర్లంకామభ్యపతన్భయాత్|
హతాశ్రయత్వాత్కరుణైర్బాష్పప్రస్రవణైర్ముఖైః ||024||

తతో వినేదుః సంహృష్టా వానరా జితకాశినః|
వదంతో రాఘవజయం రావణస్య చ తం వధం ||025||

అథాంతరిక్షే వ్యనదత్సౌమ్యస్త్రిదశదుందుభిః|
దివ్యగంధవహస్తత్ర మారుతః సుసుఖో వవౌ ||026||

నిపపాతాంతరిక్షాచ్చ పుష్పవృష్టిస్తదా భువి|
కిరంతీ రాఘవరథం దురవాపా మనోహరాః ||027||

రాఘవస్తవసంయుక్తా గగనే చ విశుశ్రువే|
సాధు సాధ్వితి వాగగ్ర్యా దేవతానాం మహాత్మనాం ||028||

ఆవివేశ మహాన్హర్షో దేవానాం చారణైః సహ|
రావణే నిహతే రౌద్రే సర్వలోకభయంకరే ||029||

తతః సకామం సుగ్రీవమంగదం చ మహాబలం|
చకార రాఘవః ప్రీతో హత్వా రాక్షసపుంగవం ॥030॥

తతః ప్రజగ్ముః ప్రశమం మరుద్గణా |
దిశః ప్రసేదుర్విమలం నభోఽభవత్|
మహీ చకంపే న చ మారుతా వవుః |
స్థిరప్రభశ్చాప్యభవద్దివాకరః ॥031॥

తతస్తు సుగ్రీవవిభీషణాదయః |
సుహృద్విశేషాః సహలక్ష్మణాస్తదా|
సమేత్య హృష్టా విజయేన రాఘవం |
రణేఽభిరామం విధినాభ్యపూజయన్ ॥032॥

స తు నిహతరిపుః స్థిరప్రతిజ్ఞః |
స్వజనబలాభివృతో రణే రరాజ|
రఘుకులనృపనందనో మహౌజా |
స్త్రిదశగణైరభిసంవృతో యథేంద్రః ॥033॥

—♦ సర్గ 098 ♦—

రావణం నిహతం శ్రుత్వా రాఘవేణ మహాత్మనా|
అంతఃపురాద్వినిష్పేతూ రాక్షస్యః శోకకర్శితాః ॥001॥

వార్యమాణాః సుబహుశో వృష్ఠంత్యః క్షితిపాంసుషు|
విముక్తకేశ్యో దుఃఖార్తా గావో వత్సహతా యథా ॥002॥

ఉత్తరేణ వినిష్క్రమ్య ద్వారేణ సహ రాక్షసైః|
ప్రవిశ్యాయోధనం ఘోరం విచిన్వంత్యో హతం పతిం ॥003॥

ఆర్యపుత్రేతి వాదిన్యో హా నాథేతి చ సర్వశః|
పరిపేతుః కబంధాంకాం మహీం శోణితకర్దమాం ॥004॥

తా బాష్పపరిపూర్ణాక్ష్యో భర్తృశోకపరాజితాః|
కరేణ్వ ఇవ నర్దంత్యో వినేదుర్హతయూథపాః ॥005॥

దదృశుస్తా మహాకాయం మహావీర్యం మహాద్యుతిం|
రావణం నిహతం భూమౌ నీలాంజనచయోపమం ॥006॥

తాః పతిం సహసా దృష్ట్వా శయానం రణపాంసుషు|
నిపేతుస్తస్య గాత్రేషు ఛిన్నా వనలతా ఇవ ॥007॥

బహుమానాత్పరిష్వజ్య కాచిదేనం రురోద హ|
చరణౌ కాచిదాలింగ్య కాచిత్కంఠేఽవలంబ్య చ ॥008॥

ఉద్ధృత్య చ భుజౌ కాచిద్భూమౌ స్మ పరివర్తతే|
హతస్య వదనం దృష్ట్వా కాచిన్మోహముపాగమత్ ॥009॥

కాచిదంకే శిరః కృత్వా రురోద ముఖమీక్షతీ|
స్నాపయంతీ ముఖం బాష్పైస్తుషారైరివ పంకజం ॥010॥

ఏవమార్తాః పతిం దృష్ట్వా రావణం నిహతం భువి|
చుక్రుశుర్బహుధా శోకాద్భూయస్తాః పర్యదేవయన్ ॥011॥

యేన విత్రాసితః శక్రో యేన విత్రాసితో యమః|
యేన వైశ్రవణో రాజా పుష్పకేణ వియోజితః ॥012॥

గంధర్వాణామృషిణాం చ సురాణాం చ మహాత్మనాం|
భయం యేన మహద్దత్తం సోఽయం శేతే రణే హతః ||013||

అసురేభ్యః సురేభ్యో వా పన్నగేభ్యోఽపి వా తథా|
న భయం యో విజానాతి తస్యేదం మానుషాద్భయం ||014||

అవధ్యో దేవతానాం యస్తథా దానవరక్షసాం|
హతః సోఽయం రణే శేతే మానుషేణ పదాతినా ||015||

యో న శక్యః సురైర్హంతుం న యక్షైర్నాసురైస్తథా|
సోఽయం కశ్చిదివాసత్త్వో మృత్యుం మర్త్యేన లంభితః ||016||

ఏవం వదంత్యో బహుధా రురుదుస్తస్య తాః స్త్రియః|
భూయ ఏవ చ దుఃఖార్తా విలేపుశ్చ పునః పునః ||017||

అశృణ్వతా తు సుహృదాం సతతం హితవాదినాం|
ఏతాః సమమిదానీం తే వయమాత్మా చ పాతితాః ||018||

బ్రువాణోఽపి హితం వాక్యమిష్టో భ్రాతా విభీషణః|
ధృష్టం పరుషితో మోహాత్త్వయాత్మవధకాంక్షిణా ||019||

యది నిర్యాతితా తే స్యాత్సీతా రామాయ మైథిలీ|
న నః స్యాద్వ్యసనం ఘోరమిదం మూలహరం మహత్ ||020||

వృత్తకామో భవేద్భ్రాతా రామో మిత్రకులం భవేత్|
వయం చావిధవాః సర్వాః సకామా న చ శత్రవః ||021||

త్వయా పునర్నృశంసేన సీతాం సంరుంధతా బలాత్|
రాక్షసా వయమాత్మా చ త్రయం తులం నిపాతితం ||022||

న కామకారః కామం వా తవ రాక్షసపుంగవ|
దైవం చేష్టయతే సర్వం హతం దైవేన హన్యతే ||023||

వానరాణాం వినాశోఽయం రాక్షసానాం చ తే రణే|
తవ చైవ మహాబాహో దైవయోగాదుపాగతః ||024||

నైవార్థేన న కామేన విక్రమేణ న చాజ్ఞయా|
శక్యా దైవగతిర్లోకే నివర్తయితుముద్యతా ||025||

విలేపురేవం దీనాస్తా రాక్షసాధిపయోషితః|
కురర్య ఇవ దుఃఖార్తా బాష్పపర్యాకులేక్షణాః ||026||

—♦ సర్గ 099 ♦—

తాసాం విలపమానానాం తథా రాక్షసయోషితాం|
జ్యేష్ఠా పత్నీ ప్రియా దీనా భర్తారం సముదైక్షత ||001||

దశగ్రీవం హతం దృష్ట్వా రామేణాచింత్యకర్మణా|
పతిం మందోదరీ తత్ర కృపణా పర్యదేవయత్ ||002||

నను నామ మహాబాహో తవ వైశ్రవణానుజ|
క్రుద్ధస్య ప్రముఖే స్థాతుం త్రస్యత్యపి పురందరః ||003||

ఋషయశ్చ మహీదేవా గంధర్వాశ్చ యశస్వినః|
నను నామ తవోద్వేగాచ్చారణాశ్చ దిశో గతాః ||004||

స త్వం మానుషమాత్రేణ రామేణ యుధి నిర్జితః|
న వ్యపత్రపసే రాజన్కిమిదం రాక్షసర్షభ ||005||

కథం త్రైలోక్యమాక్రమ్య శ్రియా వీర్యేణ చాన్వితం|
అవిషహ్యం జఘాన త్వాం మానుషో వనగోచరః ||006||

మానుషాణామవిషయే చరతః కామరూపిణః|
వినాశస్తవ రామేణ సంయుగే నోపపద్యతే ||007||

న చైతత్కర్మ రామస్య శ్రద్దధామి చమూముఖే|
సర్వతః సముపేతస్య తవ తేనాభిమర్శనం ||008||

ఇంద్రియాణి పురా జిత్వా జితం త్రిభువణం త్వయా|
స్మరద్భిరివ తద్వైరమింద్రియైరేవ నిర్జితః ||009||

అథ వా రామరూపేణ వాసవః స్వయమాగతః|
మాయాం తవ వినాశాయ విధాయాప్రతితర్కితాం ||010||

యదైవ హి జనస్థానే రాక్షసైర్బహుభిర్వృతః|
ఖరస్తవ హతో భ్రాతా తదైవాసౌ న మానుషః ||011||

యదైవ నగరీం లంకాం దుష్ప్రవేషాం సురైరపి|
ప్రవిష్టో హనుమాన్వీర్యాత్తదైవ వ్యథితా వయం ||012||

క్రియతామవిరోధశ్చ రాఘవేణేతి యన్మయా|
ఉచ్యమానో న గృహ్ణాసి తస్యేయం వ్యుష్టిరాగతా ||013||

అకస్మాచ్చాభికామోఽసి సీతాం రాక్షసపుంగవ|
ఐశ్వర్యస్య వినాశాయ దేహస్య స్వజనస్య చ ||014||

అరుంధత్యా విశిష్టాం తాం రోహిణ్యాశ్చాపి దుర్మతే|
సీతాం ధర్షయతా మాన్యాం త్వయా హ్యసదృశం కృతం ||015||

న కులేన న రూపేణ న దాక్షిణ్యేన మైథిలీ|
మయాధికా వా తుల్యా వా త్వం తు మోహాన్న బుధ్యసే ||016||

సర్వథా సర్వభూతానాం నాస్తి మృత్యురలక్షణః|
తవ తావదయం మృత్యుర్మైథిలీకృతలక్షణః ||017||

మైథిలీ సహ రామేణ విశోకా విహరిష్యతి|
అల్పపుణ్యా త్వహం ఘోరే పతితా శోకసాగరే ||018||

కైలాసే మందరే మేరౌ తథా చైత్రరథే వనే|
దేవోద్యానేషు సర్వేషు విహృత్య సహితా త్వయా ||019||

విమానేనానురూపేణ యా యామ్యతులయా శ్రియా|
పశ్యంతీ వివిధాందేశాంస్తాంస్తాంశ్చిత్రస్రగంబరా|
భ్రంశితా కామభోగేభ్యః సాస్మి వీరవధాత్తవ ||020||

సత్యవాక్స మహాభాగో దేవరో మే యదబ్రవీత్|
అయం రాక్షసముఖ్యానాం వినాశః పర్యుపస్థితః ||021||

కామక్రోధసముత్థేన వ్యసనేన ప్రసంగినా|
త్వయా కృతమిదం సర్వమనాథం రక్షసాం కులం ||022||

న హి త్వం శోచితవ్యో మే ప్రఖ్యాతబలపౌరుషః|
స్త్రీస్వభావాత్తు మే బుద్ధిః కారుణ్యే పరివర్తతే ||023||

సుకృతం దుష్కృతం చ త్వం గృహీత్వా స్వాం గతిం గతః|
ఆత్మానమనుశోచామి త్వద్వియోగేన దుఃఖితాం ||024||

నీలజీమూతసంకాశః పీతాంబరశుభాంగదః|
సర్వగాత్రాణి విక్షిప్య కిం శేషే రుధిరాప్లుతః|
ప్రసుప్త ఇవ శోకార్తాం కిం మాం న ప్రతిభాషసే ||025||

మహావీర్యస్య దక్షస్య సంయుగేష్వపలాయినః|
యాతుధానస్య దౌహిత్రీం కిం త్వం మాం నాభ్యుదీక్షసే ||026||

యేన సూదయసే శత్రూన్సమరే సూర్యవర్చసా|
వజ్రో వజ్రధరస్యేవ సోఽయం తే సతతార్చితః ||027||

రణే శత్రుప్రహరణో హేమజాలపరిష్కృతః|
పరిఘో వ్యవకీర్ణస్తే బాణైశ్ఛిన్నః సహస్రధా ||028||

ధిగస్తు హృదయం యస్యా మమేదం న సహస్రధా|
త్వయి పంచత్వమాపన్నే ఫలతే శోకపీడితం ||029||

ఏతస్మిన్నంతరే రామో విభీషణమువాచ హ|
సంస్కారః క్రియతాం భ్రాతుః స్త్రియశ్చైతా నివర్తయ ||030||

తం ప్రశ్రితస్తతో రామం శ్రుతవాక్యో విభీషణః|
విమృశ్య బుద్ధ్యా ధర్మజ్ఞో ధర్మార్థసహితం వచః|
రామస్యైవానువృత్త్యర్థముత్తరం ప్రత్యభాషత ||031||

త్యక్తధర్మవ్రతం క్రూరం నృశంసమనృతం తథా|
నాహమర్హోఽస్మి సంస్కర్తుం పరదారాభిమర్శకం ||032||

భ్రాతృరూపో హి మే శత్రురేష సర్వాహితే రతః|
రావణో నార్హతే పూజాం పూజ్యోఽపి గురుగౌరవాత్ ||033||

నృశంస ఇతి మాం రామ వక్ష్యంతి మనుజా భువి|
శ్రుత్వా తస్య గుణాన్సర్వే వక్ష్యంతి సుకృతం పునః ||034||

తచ్ఛ్రుత్వా పరమప్రీతో రామో ధర్మభృతాం వరః|
విభీషణమువాచేదం వాక్యజ్ఞో వాక్యకోవిదం ||035||

తవాపి మే ప్రియం కార్యం త్వత్ప్రభవాచ్చ మే జితం|
అవశ్యం తు క్షమం వాచ్యో మయా త్వం రాక్షసేశ్వర ||036||

అధర్మానృతసంయుక్తః కామమేష నిశాచరః|
తేజస్వీ బలవాఞ్శూరః సంగ్రామేషు చ నిత్యశః ||037||

శతక్రతుముఖైర్దేవైః శ్రూయతే న పరాజితః|
మహాత్మా బలసంపన్నో రావణో లోకరావణః ||038||

మరణాంతాని వైరాణి నిర్వృత్తం నః ప్రయోజనం|
క్రియతామస్య సంస్కారో మమాప్యేష యథా తవ ||039||

త్వత్సకాశాన్మహాబాహో సంస్కారం విధిపూర్వకం|
క్షిప్రమర్హతి ధర్మజ్ఞ త్వం యశోభాగ్భవిష్యసి ||040||

రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా త్వరమాణో విభీషణః|
సంస్కారేణానురూపేణ యోజయామాస రావణం ||041||

స దదౌ పావకం తస్య విధియుక్తం విభీషణః|
తాః స్త్రియోఽనునయామాస సాంత్వముక్త్వా పునః పునః ||042||

ప్రవిష్టాసు చ సర్వాసు రాక్షసిషు విభిషణః|
రామపార్శ్వముపాగమ్య తదాతిష్ఠద్వినీతవత్ ||043||

రామోఽపి సహ సైన్యేన ససుగ్రీవః సలక్ష్మణః|
హర్షం లేభే రిపుం హత్వా యథా వృత్రం శతక్రతుః ||044||

—♦ సర్గ 100 ♦—

తే రావణవధం దృష్ట్వా దేవగంధర్వదానవాః|
జగ్ముస్తైస్తైర్విమానైః స్వైః కథయంతః శుభాః కథాః ||001||

రావణస్య వధం ఘోరం రాఘవస్య పరాక్రమం|
సుయుద్ధం వానరాణాం చ సుగ్రీవస్య చ మంత్రితం ||002||

అనురాగం చ వీర్యం చ సౌమిత్రేర్లక్ష్మణస్య చ|
కథయంతో మహాభాగా జగ్ముర్హృష్టా యథాగతం ||003||

రాఘవస్తు రథం దివ్యమింద్రదత్తం శిఖిప్రభం|
అనుజ్ఞాయ మహాభాగో మాతలిం ప్రత్యపూజయత్ ||004||

రాఘవేణాభ్యనుజ్ఞాతో మాతలిః శక్రసారథిః|
దివ్యం తం రథమాస్థాయ దివమేవారురోహ సః ||005||

తస్మింస్తు దివమారూఢే సురసారథిసత్తమే|
రాఘవః పరమప్రీతః సుగ్రీవం పరిషస్వజే ||006||

పరిష్వజ్య చ సుగ్రీవం లక్ష్మణేనాభివాదితః|
పూజ్యమానో హరిశ్రేష్ఠైరాజగామ బలాలయం ||007||

అబ్రవీచ్చ తదా రామః సమీపపరివర్తినం|
సౌమిత్రిం సత్త్వసంపన్నం లక్ష్మణం దీప్తతేజసం ||008||

విభీషణమిమం సౌమ్య లంకాయామభిషేచయ|
అనురక్తం చ భక్తం చ మమ చైవోపకారిణం ||009||

ఏష మే పరమః కామో యదిమం రావణానుజం|
లంకాయాం సౌమ్య పశ్యేయమభిషిక్తం విభీషణం ||010||

ఏవముక్తస్తు సౌమిత్రీ రాఘవేణ మహాత్మనా|
తథేత్యుక్త్వా తు సంహృష్టః సౌవర్ణం ఘటమాదదే ||011||

ఘటేన తేన సౌమిత్రిరభ్యషించద్విభీషణం|
లంకాయాం రక్షసాం మధ్యే రాజానం రామశాసనాత్ ||012||

అభ్యషించత్స ధర్మాత్మా శుద్ధాత్మానం విభీషణం|
తస్యామాత్యా జహృషిరే భక్తా యే చాస్య రాక్షసాః ||013||

దృష్ట్వాభిషిక్తం లంకాయాం రాక్షసేంద్రం విభీషణం|
రాఘవః పరమాం ప్రీతిం జగామ సహలక్ష్మణః ||014||

స తద్రాజ్యం మహత్ప్రాప్య రామదత్తం విభీషణః|
ప్రకృతీః సాంత్వయిత్వా చ తతో రామముపాగమత్ ||015||

అక్షతాన్మోదకాల్లాజాందివ్యాః సుమనసస్తథా|
ఆజహ్రురథ సంహృష్టాః పౌరాస్తస్మై నిశాచరాః ||016||

స తాన్గృహిత్వా దుర్ధర్షో రాఘవాయ న్యవేదయత్|
మంగల్యం మంగలం సర్వం లక్ష్మణాయ చ వీర్యవాన్ ||017||

కృతకార్యం సమృద్ధార్థం దృష్ట్వా రామో విభీషణం|
ప్రతిజగ్రాహ తత్సర్వం తస్యైవ ప్రియకామ్యయా ||018||

తతః శైలోపమం వీరం ప్రాంజలిం పార్శ్వతః స్థితం|
అబ్రవీద్రాఘవో వాక్యం హనూమంతం ప్లవంగమం ||019||

అనుమాన్య మహారాజమిమం సౌమ్య విభీషణం|
ప్రవిశ్య రావణగృహం వినయేనోపసృత్య చ ||020||

వైదేహ్యా మాం కుశలినం ససుగ్రీవం సలక్ష్మణం|
ఆచక్ష్వ జయతాం శ్రేష్ఠ రావణం చ మయా హతం ||021||

ప్రియమేతదుదాహృత్య మైథిల్యాస్త్వం హరీశ్వర|
ప్రతిగృహ్య చ సందేశముపావర్తితుమర్హసి ||022||

—♦ సర్గ 101 ♦—

ఇతి ప్రతిసమాదిష్టో హనూమాన్మారుతాత్మజః|
ప్రవివేశ పురీం లంకాం పూజ్యమానో నిశాచరైః ||001||

ప్రవిశ్య తు మహాతేజా రావణస్య నివేశనం|
దదర్శ శశినా హీనాం సాతంకామివ రోహిణీం ||002||

నిభృతః ప్రణతః ప్రహ్వః సోఽభిగమ్యాభివాద్య చ|
రామస్య వచనం సర్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే ||003||

వైదేహి కుశలీ రామః ససుగ్రీవః సలక్ష్మణః|
కుశలం చాహ సిద్ధార్థో హతశత్రురరిందమః ||004||

విభీషణసహాయేన రామేణ హరిభిః సహ|
నిహతో రావణో దేవి లక్ష్మణస్య నయేన చ ||005||

పృష్ట్వా చ కుశలం రామో వీరస్త్వాం రఘునందనః|
అబ్రవీత్పరమప్రీతః కృతార్థేనాంతరాత్మనా ||006||

ప్రియమాఖ్యామి తే దేవి త్వాం తు భూయః సభాజయే|
దిష్ట్యా జీవసి ధర్మజ్ఞే జయేన మమ సంయుగే ||007||

లబ్ధో నో విజయః సీతే స్వస్థా భవ గతవ్యథా|
రావణః స హతః శత్రుర్లంకా చేయం వశే స్థితా ||008||

మయా హ్యలబ్ధనిద్రేణ ధృతేన తవ నిర్జయే|
ప్రతిజ్ఞైషా వినిస్తీర్ణా బద్ధ్వా సేతుం మహోదధౌ ||009||

సంభ్రమశ్చ న కర్తవ్యో వర్తంత్యా రావణాలయే|
విభీషణవిధేయం హి లంకైశ్వర్యమిదం కృతం ||010||

తదాశ్వసిహి విశ్వస్తా స్వగృహే పరివర్తసే|
అయం చాభ్యేతి సంహృష్టస్త్వద్దర్శనసముత్సుకః ||011||

ఏవముక్తా సముత్పత్య సీతా శశినిభాననా|
ప్రహర్షేణావరుద్ధా సా వ్యాజహార న కించన ||012||

అబ్రవీచ్చ హరిశ్రేష్ఠః సీతామప్రతిజల్పతీం|
కిం త్వం చింతయసే దేవి కిం చ మాం నాభిభాషసే ||013||

ఏవముక్తా హనుమతా సీతా ధర్మే వ్యవస్థితా|
అబ్రవీత్పరమప్రీతా హర్షగద్గదయా గిరా ||014||

ప్రియమేతదుపశ్రుత్య భర్తుర్విజయసంశ్రితం|
ప్రహర్షవశమాపన్నా నిర్వాక్యాస్మి క్షణాంతరం ||015||

న హి పశ్యామి సదృశం చింతయంతీ ప్లవంగమ|
మత్ప్రియాఖ్యానకస్యేహ తవ ప్రత్యభినందనం ||016||

న చ పశ్యామి తత్సౌమ్య పృథివ్యామపి వానర|
సదృశం మత్ప్రియాఖ్యానే తవ దాతుం భవేత్సమం ||017||

హిరణ్యం వా సువర్ణం వా రత్నాని వివిధాని చ|
రాజ్యం వా త్రిషు లోకేషు నైతదర్హతి భాషితుం ||018||

ఏవముక్తస్తు వైదేహ్యా ప్రత్యువాచ ప్లవంగమః|
ప్రగృహీతాంజలిర్వాక్యం సీతాయాః ప్రముఖే స్థితః ||019||

భర్తుః ప్రియహితే యుక్తే భర్తుర్విజయకాంక్షిణి|
స్నిగ్ధమేవంవిధం వాక్యం త్వమేవార్హసి భాషితుం ||020||

తవైతద్వచనం సౌమ్యే సారవత్స్నిగ్ధమేవ చ|
రత్నౌఘాద్వివిధాచ్చాపి దేవరాజ్యాద్విశిష్యతే ||021||

అర్థతశ్చ మయా ప్రాప్తా దేవరాజ్యాదయో గుణాః|
హతశత్రుం విజయినం రామం పశ్యామి యత్స్థితం ||022||

ఇమాస్తు ఖలు రాక్షస్యో యది త్వమనుమన్యసే|
హంతుమిచ్ఛామ్యహం సర్వా యాభిస్త్వం తర్జితా పురా ||023||

క్లిశ్యంతీం పతిదేవాం త్వామశోకవనికాం గతాం|
ఘోరరూపసమాచారాః క్రూరాః క్రూరతరేక్షణాః ||024||

రాక్షస్యో దారుణకథా వరమేతం ప్రయచ్ఛ మే|
ఇచ్ఛామి వివిధైర్ఘాతైర్హంతుమేతాః సుదారుణాః ||025||

ముష్టిభిః పాణిభిశ్చైవ చరణైశ్చైవ శోభనే|
ఘోరైర్జానుప్రహారైశ్చ దశనానాం చ పాతనైః ||026||

భక్షణైః కర్ణనాసానాం కేశానాం లుంచనైస్తథా|
భృశం శుష్కముఖీభిశ్చ దారుణైర్లంఘనైర్హతైః ||027||

ఏవంప్రకారైర్బహుభిర్విప్రకారైర్యశస్విని|
హంతుమిచ్ఛామ్యహం దేవి తవేమాః కృతకిల్బిషాః ||028||

ఏవముక్తా హనుమతా వైదేహీ జనకాత్మజా|
ఉవాచ ధర్మసహితం హనూమంతం యశస్వినీ ||029||

రాజసంశ్రయవశ్యానాం కుర్వతీనాం పరాజ్ఞయా|
విధేయానాం చ దాసీనాం కః కుప్యేద్వానరోత్తమ ||030||

భాగ్యవైషమ్యయోగేన పురా దుశ్చరితేన చ|
మయైతత్ప్రాప్యతే సర్వం స్వకృతం హ్యుపభుజ్యతే ||031||

ప్రాప్తవ్యం తు దశాయోగాన్మయైతదితి నిశ్చితం|
దాసీనాం రావణస్యాహం మర్షయామీహ దుర్బలా ||032||

ఆజ్ఞప్తా రావణేనైతా రాక్షస్యో మామతర్జయన్|
హతే తస్మిన్న కుర్యుర్హి తర్జనం వానరోత్తమ ||033||

అయం వ్యాఘ్రసమీపే తు పురాణో ధర్మసంహితః|
ఋక్షేణ గీతః శ్లోకో మే తం నిబోధ ప్లవంగమ ||034||

న పరః పాపమాదత్తే పరేషాం పాపకర్మణాం|
సమయో రక్షితవ్యస్తు సంతశ్చారిత్రభూషణాః ||035||

పాపానాం వా శుభానాం వా వధార్హాణాం ప్లవంగమ|
కార్యం కారుణ్యమార్యేణ న కశ్చిన్నాపరాధ్యతి ||036||

లోకహింసావిహారాణాం రక్షసాం కామరూపిణం|
కుర్వతామపి పాపాని నైవ కార్యమశోభనం ||037||

ఏవముక్తస్తు హనుమాన్సీతయా వాక్యకోవిదః|
ప్రత్యువాచ తతః సీతాం రామపత్నీం యశస్వినీం ||038||

యుక్తా రామస్య భవతీ ధర్మపత్నీ యశస్వినీ|
ప్రతిసందిశ మాం దేవి గమిష్యే యత్ర రాఘవః ||039||

ఏవముక్తా హనుమతా వైదేహీ జనకాత్మజా|
అబ్రవీద్ద్రష్టుమిచ్ఛామి భర్తారం వానరోత్తమ ||040||

తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా హనుమాన్ప్లవనాత్మజః|
హర్షయన్మైథిలీం వాక్యమువాచేదం మహాద్యుతిః ||041||

పూర్ణచంద్రాననం రామం ద్రక్ష్యస్యార్యే సలక్ష్మణం|
స్థిరమిత్రం హతామిత్రం శచీవ త్రిదశేశ్వరం ||042||

తామేవముక్త్వా రాజంతీం సీతాం సాక్షాదివ శ్రియం|
ఆజగామ మహావేగో హనూమాన్యత్ర రాఘవః ||043||

—♦ సర్గ 102 ♦—

స ఉవాచ మహాప్రజ్ఞమభిగమ్య ప్లవంగమః|
రామం వచనమర్థజ్ఞో వరం సర్వధనుష్మతాం ||001||

యన్నిమిత్తోఽయమారంభః కర్మణాం చ ఫలోదయః|
తాం దేవీం శోకసంతప్తాం మైథిలీం ద్రష్టుమర్హసి ||002||

సా హి శోకసమావిష్టా బాష్పపర్యాకులేక్షణా|
మైథిలీ విజయం శ్రుత్వా తవ హర్షముపాగమత్ ||003||

పూర్వకాత్ప్రత్యయాచ్చాహముక్తో విశ్వస్తయా తయా|
భర్తారం ద్రష్టుమిచ్ఛామి కృతార్థం సహలక్ష్మణం ||004||

ఏవముక్తో హనుమతా రామో ధర్మభృతాం వరః|
అగచ్ఛత్సహసా ధ్యానమాసీద్బాష్పపరిప్లుతః ||005||

దీర్ఘముష్ణం చ నిశ్వస్య మేదినీమవలోకయన్|
ఉవాచ మేఘసంకాశం విభీషణముపస్థితం ||006||

దివ్యాంగరాగాం వైదేహీం దివ్యాభరణభూషితాం|
ఇహ సీతాం శిరఃస్నాతాముపస్థాపయ మాచిరం ||007||

ఏవముక్తస్తు రామేణ త్వరమాణో విభీషణః|
ప్రవిశ్యాంతఃపురం సీతాం స్త్రీభిః స్వాభిరచోదయత్ ||008||

దివ్యాంగరాగా వైదేహీ దివ్యాభరణభూషితా|
యానమారోహ భద్రం తే భర్తా త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛతి ||009||

ఏవముక్తా తు వైదేహీ ప్రత్యువాచ విభీషణం|
అస్నాతా ద్రష్టుమిచ్ఛామి భర్తారం రాక్షసాధిప ||010||

తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా ప్రత్యువాచ విభీషణః|
యథాహ రామో భర్తా తే తత్తథా కర్తుమర్హసి ||011||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా మైథిలీ భర్తృదేవతా|
భర్తృభక్తివ్రతా సాధ్వీ తథేతి ప్రత్యభాషత ||012||

తతః సితాం శిరఃస్నాతాం యువతిభిరలంకృతాం|
మహార్హాభరణోపేతాం మహార్హాంబరధారిణీం ||013||

ఆరోప్య శిబికాం దీప్తాం పరార్ధ్యాంబరసంవృతాం|
రక్షోభిర్బహుభిర్గుప్తామాజహార విభీషణః ||014||

సోఽభిగమ్య మహాత్మానం జ్ఞాత్వాభిధ్యానమాస్థితం|
ప్రణతశ్చ ప్రహృష్టశ్చ ప్రాప్తాం సీతాం న్యవేదయత్ ||015||

తామాగతాముపశ్రుత్య రక్షోగృహచిరోషితాం|
హర్షో దైన్యం చ రోషశ్చ త్రయం రాఘవమావిశత్ ||016||

తతః పార్శ్వగతం దృష్ట్వా సవిమర్శం విచారయన్|
విభీషణమిదం వాక్యమహృష్టో రాఘవోఽబ్రవీత్ ||017||

రాక్షసాధిపతే సౌమ్య నిత్యం మద్విజయే రత|
వైదేహీ సంనికర్షం మే శీఘ్రం సముపగచ్ఛతు ||018||

స తద్వచనమాజ్ఞాయ రాఘవస్య విభీషణః|
తూర్ణముత్సారణే యత్నం కారయామాస సర్వతః ||019||

కంచుకోష్ణీషిణస్తత్ర వేత్రఝర్ఝరపాణయః|
ఉత్సారయంతః పురుషాః సమంతాత్పరిచక్రముః ||020||

ఋక్షాణాం వానరాణాం చ రాక్షసానాం చ సర్వతః|
వృందాన్యుత్సార్యమాణాని దూరముత్ససృజుస్తతః ||021||

తేషాముత్సార్యమాణానాం సర్వేషాం ధ్వనిరుత్థితః|
వాయునోద్వర్తమానస్య సాగరస్యేవ నిస్వనః ||022||

ఉత్సార్యమాణాంస్తాందృష్ట్వా సమంతాజ్జాతసంభ్రమాన్|
దాక్షిణ్యాత్తదమర్షాచ్చ వారయామాస రాఘవః ||023||

సంరబ్ధశ్చాబ్రవీద్రామశ్చక్షుషా ప్రదహన్నివ|
విభీషణం మహాప్రాజ్ఞం సోపాలంభమిదం వచః ||024||

కిమర్థం మామనాదృత్య కృశ్యతేఽయం త్వయా జనః|
నివర్తయైనముద్వేగం జనోఽయం స్వజనో మమ ||025||

న గృహాణి న వస్త్రాణి న ప్రాకారాస్తిరస్క్రియాః|
నేదృశా రాజసత్కారా వృత్తమావరణం స్త్రియః ||026||

వ్యసనేషు న కృచ్ఛ్రేషు న యుద్ధే న స్వయంవరే|
న క్రతౌ నో వివాహే చ దర్శనం దుష్యతే స్త్రియః ||027||

సైషా యుద్ధగతా చైవ కృచ్ఛ్రే మహతి చ స్థితా|
దర్శనేఽస్యా న దోషః స్యాన్మత్సమీపే విశేషతః ||028||

తదానయ సమీపం మే శీఘ్రమేనాం విభీషణ|
సీతా పశ్యతు మామేషా సుహృద్గణవృతం స్థితం ||029||

ఏవముక్తస్తు రామేణ సవిమర్శో విభీషణః|
రామస్యోపానయత్సీతాం సంనికర్షం వినీతవత్ ||030||

తతో లక్ష్మణసుగ్రీవౌ హనూమాంశ్చ ప్లవంగమః|
నిశమ్య వాక్యం రామస్య బభూవుర్వ్యథితా భృశం ||031||

కలత్రనిరపేక్షైశ్చ ఇంగితైరస్య దారుణైః|
అప్రీతమివ సీతాయాం తర్కయంతి స్మ రాఘవం ||032||

లజ్జయా త్వవలీయంతీ స్వేషు గాత్రేషు మైథిలీ|
విభీషణేనానుగతా భర్తారం సాభ్యవర్తత ||033||

సా వస్త్రసంరుద్ధముఖీ లజ్జయా జనసంసది|
రురోదాసాద్య భర్తారమార్యపుత్రేతి భాషిణీ ||034||

విస్మయాచ్చ ప్రహర్షాచ్చ స్నేహాచ్చ పరిదేవతా|
ఉదైక్షత ముఖం భర్తుః సౌమ్యం సౌమ్యతరాననా ||035||

అథ సమపనుదన్మనఃక్లమం సా |
సుచిరమదృష్టముదీక్ష్య వై ప్రియస్య|
వదనముదితపూర్ణచంద్రకాంతం |
విమలశశాంకనిభాననా తదాసీత్ ||036||

—♦ సర్గ 103 ♦—

తాం తు పార్శ్వే స్థితాం ప్రహ్వాం రామః సంప్రేక్ష్య మైథిలీం|
హృదయాంతర్గతక్రోధో వ్యాహర్తుముపచక్రమే ||001||

ఏషాసి నిర్జితా భద్రే శత్రుం జిత్వా మయా రణే|
పౌరుషాద్యదనుష్ఠేయం తదేతదుపపాదితం ||002||

గతోఽస్మ్యంతమమర్షస్య ధర్షణా సంప్రమార్జితా|
అవమానశ్చ శత్రుశ్చ మయా యుగపదుద్ధృతౌ ||003||

అద్య మే పౌరుషం దృష్టమద్య మే సఫలః శ్రమః|
అద్య తీర్ణప్రతిజ్ఞత్వాత్ప్రభవామీహ చాత్మనః ||004||

యా త్వం విరహితా నీతా చలచిత్తేన రక్షసా|
దైవసంపాదితో దోషో మానుషేణ మయా జితః ||005||

సంప్రాప్తమవమానం యస్తేజసా న ప్రమార్జతి|
కస్తస్య పురుషార్థోఽస్తి పురుషస్యాల్పతేజసః ||006||

లంఘనం చ సముద్రస్య లంకాయాశ్చావమర్దనం|
సఫలం తస్య తచ్ఛ్లాఘ్యమద్య కర్మ హనూమతః ||007||

యుద్ధే విక్రమతశ్చైవ హితం మంత్రయతశ్చ మే|
సుగ్రీవస్య ససైన్యస్య సఫలోఽద్య పరిశ్రమః ||008||

నిర్గుణం భ్రాతరం త్యక్త్వా యో మాం స్వయముపస్థితః|
విభీషణస్య భక్తస్య సఫలోఽద్య పరిశ్రమః ||009||

ఇత్యేవం బ్రువతస్తస్య సీతా రామస్య తద్వచః|
మృగీవోత్ఫుల్లనయనా బభూవాశ్రుపరిప్లుతా ||010||

పశ్యతస్తాం తు రామస్య భూయః క్రోధోఽభ్యవర్తత|
ప్రభూతాజ్యావసిక్తస్య పావకస్యేవ దీప్యతః ||011||

స బద్ధ్వా భ్రుకుటిం వక్త్రే తిర్యక్ప్రేక్షితలోచనః|
అబ్రవీత్పరుషం సీతాం మధ్యే వానరరక్షసాం ||012||

యత్కర్తవ్యం మనుష్యేణ ధర్షణాం పరిమార్జతా|
తత్కృతం సకలం సీతే శత్రుహస్తాదమర్షణాత్ ||013||

నిర్జితా జీవలోకస్య తపసా భావితాత్మనా|
అగస్త్యేన దురాధర్షా మునినా దక్షిణేవ దిక్ ||014||

విదితశ్చాస్తు భద్రం తే యోఽయం రణపరిశ్రమః|
స తీర్ణః సుహృదాం వీర్యాన్న త్వదర్థం మయా కృతః ||015||

రక్షతా తు మయా వృత్తమపవాదం చ సర్వశః|
ప్రఖ్యాతస్యాత్మవంశస్య న్యంగం చ పరిమార్జతా ||016||

ప్రాప్తచారిత్రసందేహా మమ ప్రతిముఖే స్థితా|
దీపో నేత్రాతురస్యేవ ప్రతికూలాసి మే దృఢం ||017||

తద్గచ్ఛ హ్యభ్యనుజ్ఞాతా యతేష్టం జనకాత్మజే|
ఏతా దశ దిశో భద్రే కార్యమస్తి న మే త్వయా ||018||

కః పుమాన్హి కులే జాతః స్త్రియం పరగృహోషితాం|
తేజస్వీ పునరాదద్యాత్సుహృల్లేఖేన చేతసా ||019||

రావణాంకపరిభ్రష్టాం దృష్టాం దుష్టేన చక్షుషా|
కథం త్వాం పునరాదద్యాం కులం వ్యపదిశన్మహత్ ||020||

తదర్థం నిర్జితా మే త్వం యశః ప్రత్యాహృతం మయా|
నాస్తి మే త్వయ్యభిష్వంగో యథేష్టం గమ్యతామితః ||021||

ఇతి ప్రవ్యాహృతం భద్రే మయైతత్కృతబుద్ధినా|
లక్ష్మణే భరతే వా త్వం కురు బుద్ధిం యథాసుఖం ||022||

సుగ్రీవే వానరేంద్రే వా రాక్షసేంద్రే విభీషణే|
నివేశయ మనః సీతే యథా వా సుఖమాత్మనః ||023||

న హి త్వాం రావణో దృష్ట్వా దివ్యరూపాం మనోరమాం|
మర్షయతే చిరం సీతే స్వగృహే పరివర్తినీం ||024||

తతః ప్రియార్హశ్వరణా తదప్రియం |
ప్రియాదుపశ్రుత్య చిరస్య మైథిలీ|
ముమోచ బాష్పం సుభృశం ప్రవేపితా |
గజేంద్రహస్తాభిహతేవ వల్లరీ ||025||

—♦ సర్గ 104 ♦—

ఏవముక్తా తు వైదేహీ పరుషం లోమహర్షణం|
రాఘవేణ సరోషేణ భృశం ప్రవ్యథితాభవత్ ||001||

సా తదశ్రుతపూర్వం హి జనే మహతి మైథిలీ|
శ్రుత్వా భర్తృవచో రూక్షం లజ్జయా వ్రీడితాభవత్ ||002||

ప్రవిశంతీవ గాత్రాణి స్వాన్యేవ జనకాత్మజా|
వాక్శల్యైస్తైః సశల్యేవ భృశమశ్రూణ్యవర్తయత్ ||003||

తతో బాష్పపరిక్లిష్టం ప్రమార్జంతీ స్వమాననం|
శనైర్గద్గదయా వాచా భర్తారమిదమబ్రవీత్ ||004||

కిం మామసదృశం వాక్యమీదృశం శ్రోత్రదారుణం|
రూక్షం శ్రావయసే వీర ప్రాకృతః ప్రాకృతామివ ||005||

న తథాస్మి మహాబాహో యథా త్వమవగచ్ఛసి|
ప్రత్యయం గచ్ఛ మే స్వేన చారిత్రేణైవ తే శపే ||006||

పృథక్స్త్రీణాం ప్రచారేణ జాతిం త్వం పరిశంకసే|
పరిత్యజేమాం శంకాం తు యది తేఽహం పరీక్షితా ||007||

యద్యహం గాత్రసంస్పర్శం గతాస్మి వివశా ప్రభో|
కామకారో న మే తత్ర దైవం తత్రాపరాధ్యతి ||008||

మదధీనం తు యత్తన్మే హృదయం త్వయి వర్తతే|
పరాధీనేషు గాత్రేషు కిం కరిష్యామ్యనీశ్వరా ||009||

సహసంవృద్ధభావాచ్చ సంసర్గేణ చ మానద|
యద్యహం తే న విజ్ఞాతా హతా తేనాస్మి శాశ్వతం ||010||

ప్రేషితస్తే యదా వీరో హనూమానవలోకకః|
లంకాస్థాహం త్వయా వీర కిం తదా న విసర్జితా ||011||

ప్రత్యక్షం వానరేంద్రస్య త్వద్వాక్యసమనంతరం|
త్వయా సంత్యక్తయా వీర త్యక్తం స్యాజ్జీవితం మయా ||012||

న వృథా తే శ్రమోఽయం స్యాత్సంశయే న్యస్య జీవితం|
సుహృజ్జనపరిక్లేశో న చాయం నిష్ఫలస్తవ ||013||

త్వయా తు నరశార్దూల క్రోధమేవానువర్తతా|
లఘునేవ మనుష్యేణ స్త్రీత్వమేవ పురస్కృతం ||014||

అపదేశేన జనకాన్నోత్పత్తిర్వసుధాతలాత్|
మమ వృత్తం చ వృత్తజ్ఞ బహు తే న పురస్కృతం ||015||

న ప్రమాణీకృతః పాణిర్బాల్యే బాలేన పీడితః|
మమ భక్తిశ్చ శీలం చ సర్వం తే పృష్ఠతః కృతం ||016||

ఏవం బ్రువాణా రుదతీ బాష్పగద్గదభాషిణీ|
అబ్రవీల్లక్ష్మణం సీతా దీనం ధ్యానపరం స్థితం ||017||

చితాం మే కురు సౌమిత్రే వ్యసనస్యాస్య భేషజం|
మిథ్యాపవాదోపహతా నాహం జీవితుముత్సహే ||018||

అప్రీతస్య గుణైర్భర్తుస్త్యక్తయా జనసంసది|
యా క్షమా మే గతిర్గంతుం ప్రవేక్ష్యే హవ్యవాహనం ||019||

ఏవముక్తస్తు వైదేహ్యా లక్ష్మణః పరవీరహా|
అమర్షవశమాపన్నో రాఘవాననమైక్షత ||020||

స విజ్ఞాయ మనశ్ఛందం రామస్యాకారసూచితం|
చితాం చకార సౌమిత్రిర్మతే రామస్య వీర్యవాన్ ||021||

అధోముఖం తతో రామం శనైః కృత్వా ప్రదక్షిణం|
ఉపాసర్పత వైదేహీ దీప్యమానం హుతాశనం ||022||

ప్రణమ్య దేవతాభ్యశ్చ బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ మైథిలీ|
బద్ధాంజలిపుటా చేదమువాచాగ్నిసమీపతః ||023||

యథా మే హృదయం నిత్యం నాపసర్పతి రాఘవాత్|
తథా లోకస్య సాక్షీ మాం సర్వతః పాతు పావకః ||024||

ఏవముక్త్వా తు వైదేహీ పరిక్రమ్య హుతాశనం|
వివేశ జ్వలనం దీప్తం నిఃసంగేనాంతరాత్మనా ||025||

జనః స సుమహాంస్తత్ర బాలవృద్ధసమాకులః|
దదర్శ మైథిలీం తత్ర ప్రవిశంతీం హుతాశనం ||026||

తస్యామగ్నిం విశంత్యాం తు హాహేతి విపులః స్వనః|
రక్షసాం వానరాణాం చ సంబభూవాద్భుతోపమః ||027||

—♦ సర్గ 105 ♦—

తతో వైశ్రవణో రాజా యమశ్చామిత్రకర్శనః|
సహస్రాక్షో మహేంద్రశ్చ వరుణశ్చ పరంతపః ||001||

షడర్ధనయనః శ్రీమాన్మహాదేవో వృషధ్వజః|
కర్తా సర్వస్య లోకస్య బ్రహ్మా బ్రహ్మవిదాం వరః ||002||

ఏతే సర్వే సమాగమ్య విమానైః సూర్యసంనిభైః|
ఆగమ్య నగరీం లంకామభిజగ్ముశ్చ రాఘవం ||003||

తతః సహస్తాభరణాన్ప్రగృహ్య విపులాన్భుజాన్|
అబ్రువంస్త్రిదశశ్రేష్ఠాః ప్రాంజలిం రాఘవం స్థితం ||004||

కర్తా సర్వస్య లోకస్య శ్రేష్ఠో జ్ఞానవతాం వరః|
ఉపేక్షసే కథం సీతాం పతంతీం హవ్యవాహనే|
కథం దేవగణశ్రేష్ఠమాత్మానం నావబుధ్యసే ||005||

ఋతధామా వసుః పూర్వం వసూనాం చ ప్రజాపతిః|
త్వం త్రయాణాం హి లోకానామాదికర్తా స్వయంప్రభుః ||006||

రుద్రాణామష్టమో రుద్రః సాధ్యానామపి పంచమః|
అశ్వినౌ చాపి తే కర్ణౌ చంద్రసూర్యౌ చ చక్షుషీ ||007||

అంతే చాదౌ చ లోకానాం దృశ్యసే త్వం పరంతప|
ఉపేక్షసే చ వైదేహీం మానుషః ప్రాకృతో యథా ||008||

ఇత్యుక్తో లోకపాలైస్తైః స్వామీ లోకస్య రాఘవః|
అబ్రవీత్త్రిదశశ్రేష్ఠాన్రామో ధర్మభృతాం వరః ||009||

ఆత్మానం మానుషం మన్యే రామం దశరథాత్మజం|
యోఽహం యస్య యతశ్చాహం భగవాంస్తద్బ్రవీతు మే ||010||

ఇతి బ్రువాణం కాకుత్స్థం బ్రహ్మా బ్రహ్మవిదాం వరః|
అబ్రవీచ్ఛృణు మే రామ సత్యం సత్యపరాక్రమ ||011||

భవాన్నారాయణో దేవః శ్రీమాంశ్చక్రాయుధో విభుః|
ఏకశృంగో వరాహస్త్వం భూతభవ్యసపత్నజిత్ ||012||

అక్షరం బ్రహ్మసత్యం చ మధ్యే చాంతే చ రాఘవ|
లోకానాం త్వం పరో ధర్మో విష్వక్సేనశ్చతుర్భుజః ||013||

శార్ఙ్గధన్వా హృషీకేశః పురుషః పురుషోత్తమః|
అజితః ఖడ్గధృగ్విష్ణుః కృష్ణశ్చైవ బృహద్బలః ||014||

సేనానిర్గ్రామణిశ్చ త్వం బుద్ధిః సత్త్వం క్షమా దమః|
ప్రభవశ్చాప్యయశ్చ త్వముపేంద్రో మధుసూదనః ॥015॥

ఇంద్రకర్మా మహేంద్రస్త్వం పద్మనాభో రణాంతకృత్|
శరణ్యం శరణం చ త్వామాహుర్దివ్యా మహర్షయః ॥016॥

సహస్రశృంగో వేదాత్మా శతజిహ్వో మహర్షభః|
త్వం యజ్ఞస్త్వం వషట్కారస్త్వమోంకారః పరంతప ॥017॥

ప్రభవం నిధనం వా తే న విదుః కో భవానితి|
దృశ్యసే సర్వభూతేషు బ్రాహ్మణేషు చ గోషు చ ॥018॥

దిక్షు సర్వాసు గగనే పర్వతేషు వనేషు చ|
సహస్రచరణః శ్రీమాఞ్శతశీర్షః సహస్రదృక్ ॥019॥

త్వం ధారయసి భూతాని వసుధాం చ సపర్వతాం|
అంతే పృథివ్యాః సలిలే దృశ్యసే త్వం మహోరగః ॥020॥

త్రీఀల్లోకాంధారయన్రామ దేవగంధర్వదానవాన్|
అహం తే హృదయం రామ జిహ్వా దేవీ సరస్వతీ ॥021॥

దేవా గాత్రేషు లోమాని నిర్మితా బ్రహ్మణా ప్రభో|
నిమేషస్తేఽభవద్రాత్రిరున్మేషస్తేఽభవద్దివా ॥022॥

సంస్కారాస్తేఽభవన్వేదా న తదస్తి త్వయా వినా|
జగత్సర్వం శరీరం తే స్థైర్యం తే వసుధాతలం ॥023॥

అగ్నిః కోపః ప్రసాదస్తే సోమః శ్రీవత్సలక్షణ|
త్వయా లోకాస్త్రయః క్రాంతాః పురాణే విక్రమైస్త్రిభిః ॥024॥

మహేంద్రశ్చ కృతో రాజా బలిం బద్ధ్వా మహాసురం|
సీతా లక్ష్మీర్భవాన్విష్ణుర్దేవః కృష్ణః ప్రజాపతిః ॥025॥

వధార్థం రావణస్యేహ ప్రవిష్టో మానుషీం తనుం|
తదిదం నః కృతం కార్యం త్వయా ధర్మభృతాం వర ॥026॥

నిహతో రావణో రామ ప్రహృష్టో దివమాక్రమ|
అమోఘం బలవీర్యం తే అమోఘస్తే పరాక్రమః ॥027॥

అమోఘాస్తే భవిష్యంతి భక్తిమంతశ్చ యే నరాః|
యే త్వాం దేవం ధ్రువం భక్తాః పురాణం పురుషోత్తమం ॥028॥

యే నరాః కీర్తయిష్యంతి నాస్తి తేషాం పరాభవః ॥029॥

—♦ సర్గ 106 ♦—

ఏతచ్ఛ్రుత్వా శుభం వాక్యం పితామహసమీరితం|
అంకేనాదాయ వైదేహీముత్పపాత విభావసుః ॥001॥

తరుణాదిత్యసంకాశాం తప్తకాంచనభూషణాం|
రక్తాంబరధరాం బాలాం నీలకుంచితమూర్ధజాం ॥002॥

అక్లిష్టమాల్యాభరణాం తథా రూపాం మనస్వినీం|
దదౌ రామాయ వైదేహీమంకే కృత్వా విభావసుః ॥003॥

అబ్రవీచ్చ తదా రామం సాక్షీ లోకస్య పావకః|
ఏషా తే రామ వైదేహీ పాపమస్యా న విద్యతే ॥004॥

నైవ వాచా న మనసా నానుధ్యానాన్న చక్షుషా|
సువృత్తా వృత్తశౌండీరా న త్వామతిచచార హ ||005||

రావణేనాపనీతైషా వీర్యోత్సిక్తేన రక్షసా|
త్వయా విరహితా దీనా వివశా నిర్జనాద్వనాత్ ||006||

రుద్ధా చాంతఃపురే గుప్తా త్వక్చిత్తా త్వత్పరాయణా|
రక్షితా రాక్షసీ సంఘైర్వికృతైర్ఘోరదర్శనైః ||007||

ప్రలోభ్యమానా వివిధం భర్త్స్యమానా చ మైథిలీ|
నాచింతయత తద్రక్షస్త్వద్గతేనాంతరాత్మనా ||008||

విశుద్ధభావాం నిష్పాపాం ప్రతిగృహ్ణీష్వ రాఘవ|
న కించిదభిధాతవ్యమహమాజ్ఞాపయామి తే ||009||

ఏవముక్తో మహాతేజా ధృతిమాందృఢవిక్రమః|
అబ్రవీత్త్రిదశశ్రేష్ఠం రామో ధర్మభృతాం వరః ||010||

అవశ్యం త్రిషు లోకేషు సీతా పావనమర్హతి|
దీర్ఘకాలోషితా చేయం రావణాంతఃపురే శుభా ||011||

బాలిశః ఖలు కామాత్మా రామో దశరథాత్మజః|
ఇతి వక్ష్యంతి మాం సంతో జానకీమవిశోధ్య హి ||012||

అనన్యహృదయాం భక్తాం మచ్చిత్తపరిరక్షణీం|
అహమప్యవగచ్ఛామి మైథిలీం జనకాత్మజాం ||013||

ప్రత్యయార్థం తు లోకానాం త్రయాణాం సత్యసంశ్రయః|
ఉపేక్షే చాపి వైదేహీం ప్రవిశంతీం హుతాశనం ||014||

ఇమామపి విశాలాక్షీం రక్షితాం స్వేన తేజసా|
రావణో నాతివర్తేత వేలామివ మహోదధిః ||015||

న హి శక్తః స దుష్టాత్మా మనసాపి హి మైథిలీం|
ప్రధర్షయితుమప్రాప్తాం దీప్తామగ్నిశిఖామివ ||016||

నేయమర్హతి చైశ్వర్యం రావణాంతఃపురే శుభా|
అనన్యా హి మయా సీతాం భాస్కరేణ ప్రభా యథా ||017||

విశుద్ధా త్రిషు లోకేషు మైథిలీ జనకాత్మజా|
న హి హాతుమియం శక్యా కీర్తిరాత్మవతా యథా ||018||

అవశ్యం చ మయా కార్యం సర్వేషాం వో వచో హితం|
స్నిగ్ధానాం లోకమాన్యానామేవం చ బ్రువతాం హితం ||019||

ఇతీదముక్త్వా వచనం మహాబలైః |
ప్రశస్యమానః స్వకృతేన కర్మణా|
సమేత్య రామః ప్రియయా మహాబలః |
సుఖం సుఖార్హోఽనుబభూవ రాఘవః ||020||

—♦ సర్గ 107 ♦—

ఏతచ్ఛ్రుత్వా శుభం వాక్యం రాఘవేణ సుభాషితం|
ఇదం శుభతరం వాక్యం వ్యాజహార మహేశ్వరః ||001||

పుష్కరాక్ష మహాబాహో మహావక్షః పరంతప|
దిష్ట్యా కృతమిదం కర్మ త్వయా శస్త్రభృతాం వర ||002||

దిష్ట్యా సర్వస్య లోకస్య ప్రవృద్ధం దారుణం తమః|
అపావృత్తం త్వయా సంఖ్యే రామ రావణజం భయం ||003||

ఆశ్వాస్య భరతం దీనం కౌసల్యాం చ యశస్వినీం|
కైకేయీం చ సుమిత్రాం చ దృష్ట్వా లక్ష్మణమాతరం ||004||

ప్రాప్య రాజ్యమయోధ్యాయాం నందయిత్వా సుహృజ్జనం|
ఇక్ష్వాకూణాం కులే వంశం స్థాపయిత్వా మహాబల ||005||

ఇష్ట్వా తురగమేధేన ప్రాప్య చానుత్తమం యశః|
బ్రాహ్మణేభ్యో ధనం దత్త్వా త్రిదివం గంతుమర్హసి ||006||

ఏష రాజా విమానస్థః పితా దశరథస్తవ|
కాకుత్స్థ మానుషే లోకే గురుస్తవ మహాయశాః ||007||

ఇంద్రలోకం గతః శ్రీమాంస్త్వయా పుత్రేణ తారితః|
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా త్వమేనమభివాదయ ||008||

మహాదేవవచః శ్రుత్వా కాకుత్స్థః సహలక్ష్మణః|
విమానశిఖరస్థస్య ప్రణామమకరోత్పితుః ||009||

దీప్యమానం స్వయాం లక్ష్మ్యా విరజోఽమ్బరధారిణం|
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా దదర్శ పితరం ప్రభుః ||010||

హర్షేణ మహతావిష్టో విమానస్థో మహీపతిః|
ప్రాణైః ప్రియతరం దృష్ట్వా పుత్రం దశరథస్తదా ||011||

ఆరోప్యాంకం మహాబాహుర్వరాసనగతః ప్రభుః|
బాహుభ్యాం సంపరిష్వజ్య తతో వాక్యం సమాదదే ||012||

న మే స్వర్గో బహుమతః సంమానశ్చ సురర్షిభిః|
త్వయా రామ విహీనస్య సత్యం ప్రతిశృణోమి తే ||013||

కైకేయ్యా యాని చోక్తాని వాక్యాని వదతాం వర|
తవ ప్రవ్రాజనార్థాని స్థితాని హృదయే మమ ||014||

త్వాం తు దృష్ట్వా కుశలినం పరిష్వజ్య సలక్ష్మణం|
అద్య దుఃఖాద్విముక్తోఽస్మి నీహారాదివ భాస్కరః ||015||

తారితోఽహం త్వయా పుత్ర సుపుత్రేణ మహాత్మనా|
అష్టావక్రేణ ధర్మాత్మా తారితో బ్రాహ్మణో యథా ||016||

ఇదానీం చ విజానామి యథా సౌమ్య సురేశ్వరైః|
వధార్థం రావణస్యేహ విహితం పురుషోత్తమం ||017||

సిద్ధార్థా ఖలు కౌసల్యా యా త్వాం రామ గృహం గతం|
వనాన్నివృత్తం సంహృష్టా ద్రక్ష్యతే శత్రుసూదన ||018||

సిద్ధార్థాః ఖలు తే రామ నరా యే త్వాం పురీం గతం|
జలార్ద్రమభిషిక్తం చ ద్రక్ష్యంతి వసుధాధిపం ||019||

అనురక్తేన బలినా శుచినా ధర్మచారిణా|
ఇచ్ఛేయం త్వామహం ద్రష్టుం భరతేన సమాగతం ||020||

చతుర్దశసమాః సౌమ్య వనే నిర్యాపితాస్త్వయా|
వసతా సీతయా సార్ధం లక్ష్మణేన చ ధీమతా ||021||

నివృత్తవనవాసోఽసి ప్రతిజ్ఞా సఫలా కృతా|
రావణం చ రణే హత్వా దేవాస్తే పరితోషితాః ||022||

కృతం కర్మ యశః శ్లాఘ్యం ప్రాప్తం తే శత్రుసూదన|
భ్రాతృభిః సహ రాజ్యస్థో దీర్ఘమాయురవాప్నుహి ||023||

ఇతి బ్రువాణం రాజానం రామః ప్రాంజలిరబ్రవీత్|
కురు ప్రసాదం ధర్మజ్ఞ కైకేయ్యా భరతస్య చ ||024||

సపుత్రాం త్వాం త్యజామీతి యదుక్తా కైకయీ త్వయా|
స శాపః కైకయీం ఘోరః సపుత్రాం న స్పృశేత్ప్రభో ||025||

స తథేతి మహారాజో రామముక్త్వా కృతాంజలిం|
లక్ష్మణం చ పరిష్వజ్య పునర్వాక్యమువాచ హ ||026||

రామం శుశ్రూషతా భక్త్యా వైదేహ్యా సహ సీతయా|
కృతా మమ మహాప్రీతిః ప్రాప్తం ధర్మఫలం చ తే ||027||

ధర్మం ప్రాప్స్యసి ధర్మజ్ఞ యశశ్చ విపులం భువి|
రామే ప్రసన్నే స్వర్గం చ మహిమానం తథైవ చ ||028||

రామం శుశ్రూష భద్రం తే సుమిత్రానందవర్ధన|
రామః సర్వస్య లోకస్య శుభేష్వభిరతః సదా ||029||

ఏతే సేంద్రాస్త్రయో లోకాః సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః|
అభిగమ్య మహాత్మానమర్చంతి పురుషోత్తమం ||030||

ఏతత్తదుక్తమవ్యక్తమక్షరం బ్రహ్మనిర్మితం|
దేవానాం హృదయం సౌమ్య గుహ్యం రామః పరంతపః ||031||

అవాప్తం ధర్మచరణం యశశ్చ విపులం త్వయా|
రామం శుశ్రూషతా భక్త్యా వైదేహ్యా సహ సీతయా ||032||

స తథోక్త్వా మహాబాహుర్లక్ష్మణం ప్రాంజలిం స్థితం|
ఉవాచ రాజా ధర్మాత్మా వైదేహీం వచనం శుభం ||033||

కర్తవ్యో న తు వైదేహి మన్యుస్త్యాగమిమం ప్రతి|
రామేణ త్వద్విశుద్ధ్యర్థం కృతమేతద్ధితైషిణా ||034||

న త్వం సుభ్రు సమాధేయా పతిశుశ్రూషణం ప్రతి|
అవశ్యం తు మయా వాచ్యమేష తే దైవతం పరం ||035||

ఇతి ప్రతిసమాదిశ్య పుత్రౌ సీతాం తథా స్నుషాం|
ఇంద్రలోకం విమానేన యయౌ దశరథో జ్వలన్ ||036||

—♦ సర్గ 108 ♦—

ప్రతిప్రయాతే కాకుత్స్థే మహేంద్రః పాకశాసనః|
అబ్రవీత్పరమప్రీతో రాఘవం ప్రాంజలిం స్థితం ||001||

అమోఘం దర్శనం రామ తవాస్మాకం పరంతప|
ప్రీతియుక్తోఽస్మి తేన త్వం బ్రూహి యన్మనసేచ్ఛసి ||002||

ఏవముక్తస్తు కాకుత్స్థః ప్రత్యువాచ కృతాంజలిః|
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా సీతయా చాపి భార్యయా ||003||

యది ప్రీతిః సముత్పన్నా మయి సర్వసురేశ్వర|
వక్ష్యామి కురు మే సత్యం వచనం వదతాం వర ||004||

మమ హేతోః పరాక్రాంతా యే గతా యమసాదనం|
తే సర్వే జీవితం ప్రాప్య సముత్తిష్ఠంతు వానరాః ||005||

మత్ప్రియేష్వభిరక్తాశ్చ న మృత్యుం గణయంతి చ|
త్వత్ప్రసాదాత్సమేయుస్తే వరమేతదహం వృణే ||006||

నీరుజాన్నిర్వ్రణాంశ్చైవ సంపన్నబలపౌరుషాన్|
గోలాంగూలాంస్తథైవర్క్షాంద్రష్టుమిచ్ఛామి మానద ||007||

అకాలే చాపి ముఖ్యాని మూలాని చ ఫలాని చ|
నద్యశ్చ విమలాస్తత్ర తిష్ఠేయుర్యత్ర వానరాః ||008||

శ్రుత్వా తు వచనం తస్య రాఘవస్య మహాత్మనః|
మహేంద్రః ప్రత్యువాచేదం వచనం ప్రీతిలక్షణం ||009||

మహానయం వరస్తాత త్వయోక్తో రఘునందన|
సముత్థాస్యంతి హరయః సుప్తా నిద్రాక్షయే యథా ||010||

సుహృద్భిర్బాంధవైశ్చైవ జ్ఞాతిభిః స్వజనేన చ|
సర్వ ఏవ సమేష్యంతి సంయుక్తాః పరయా ముదా ||011||

అకాలే పుష్పశబలాః ఫలవంతశ్చ పాదపాః|
భవిష్యంతి మహేష్వాస నద్యశ్చ సలిలాయుతాః ||012||

సవ్రణైః ప్రథమం గాత్రైః సంవృతైర్నివ్రణైః పునః|
బభూవుర్వానరాః సర్వే కిమేతదితి విస్మితః ||013||

కాకుత్స్థం పరిపూర్ణార్థం దృష్ట్వా సర్వే సురోత్తమాః|
ఊచుస్తే ప్రథమం స్తుత్వా స్తవార్హం సహలక్ష్మణం ||014||

గచ్ఛాయోధ్యామితో వీర విసర్జయ చ వానరాన్|
మైథిలీం సాంత్వయస్వైనామనురక్తాం తపస్వినీం ||015||

భ్రాతరం పశ్య భరతం త్వచ్ఛోకాద్వ్రతచారిణం|
అభిషేచయ చాత్మానం పౌరాన్గత్వా ప్రహర్షయ ||016||

ఏవముక్త్వా తమామంత్ర్య రామం సౌమిత్రిణా సహ|
విమానైః సూర్యసంకాశైర్హృష్టా జగ్ముః సురా దివం ||017||

అభివాద్య చ కాకుత్స్థః సర్వాంస్తాంస్త్రిదశోత్తమాన్|
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా వాసమాజ్ఞాపయత్తదా ||018||

తతస్తు సా లక్ష్మణరామపాలితా |
మహాచమూర్హృష్టజనా యశస్వినీ|
శ్రియా జ్వలంతీ విరరాజ సర్వతో |
నిశాప్రణీతేవ హి శీతరశ్మినా ||019||

—♦ సర్గ 109 ♦—

తాం రాత్రిముషితం రామం సుఖోత్థితమరిందమం|
అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం జయం పృష్ట్వా విభీషణః ||001||

స్నానాని చాంగరాగాణి వస్త్రాణ్యాభరణాని చ|
చందనాని చ దివ్యాని మాల్యాని వివిధాని చ ||002||

అలంకారవిదశ్చేమా నార్యః పద్మనిభేక్షణాః|
ఉపస్థితాస్త్వాం విధివత్స్నాపయిష్యంతి రాఘవ ||003||

ఏవముక్తస్తు కాకుత్స్థః ప్రత్యువాచ విభీషణం|
హరీన్సుగ్రీవముఖ్యాంస్త్వం స్నానేనోపనిమంత్రయ ||004||

స తు తామ్యతి ధర్మాత్మా మమహేతోః సుఖోచితః|
సుకుమారో మహాబాహుః కుమారః సత్యసంశ్రవః ||005||

తం వినా కైకేయీపుత్రం భరతం ధర్మచారిణం|
న మే స్నానం బహుమతం వస్త్రాణ్యాభరణాని చ ||006||

ఇత ఏవ పథా క్షిప్రం ప్రతిగచ్ఛామ తాం పురీం|
అయోధ్యామాయతో హ్యేష పంథాః పరమదుర్గమః ||007||

ఏవముక్తస్తు కాకుత్స్థం ప్రత్యువాచ విభీషణః|
అహ్నా త్వాం ప్రాపయిష్యామి తాం పురీం పార్థివాత్మజ ||008||

పుష్పకం నామ భద్రం తే విమానం సూర్యసంనిభం|
మమ భ్రాతుః కుబేరస్య రావణేనాహృతం బలాత్ ||009||

తదిదం మేఘసంకాశం విమానమిహ తిష్ఠతి|
తేన యాస్యసి యానేన త్వమయోధ్యాం గజజ్వరః ||010||

అహం తే యద్యనుగ్రాహ్యో యది స్మరసి మే గుణాన్|
వస తావదిహ ప్రాజ్ఞ యద్యస్తి మయి సౌహృదం ||011||

లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా వైదేహ్యా చాపి భార్యయా|
అర్చితః సర్వకామైస్త్వం తతో రామ గమిష్యసి ||012||

ప్రీతియుక్తస్తు మే రామ ససైన్యః ససుహృద్గణః|
సత్క్రియాం విహితాం తావద్గృహాణ త్వం మయోద్యతాం ||013||

ప్రణయాద్బహుమానాచ్చ సౌహృదేన చ రాఘవ|
ప్రసాదయామి ప్రేష్యోఽహం న ఖల్వాజ్ఞాపయామి తే ||014||

ఏవముక్తస్తతో రామః ప్రత్యువాచ విభీషణం|
రక్షసాం వానరాణాం చ సర్వేషాం చోపశృణ్వతాం ||015||

పూజితోఽహం త్వయా వీర సాచివ్యేన పరంతప|
సర్వాత్మనా చ చేష్టిభిః సౌహృదేనోత్తమేన చ ||016||

న ఖల్వేతన్న కుర్యాం తే వచనం రాక్షసేశ్వర|
తం తు మే భ్రాతరం ద్రష్టుం భరతం త్వరతే మనః ||017||

మాం నివర్తయితుం యోఽసౌ చిత్రకూటముపాగతః|
శిరసా యాచతో యస్య వచనం న కృతం మయా ||018||

కౌసల్యాం చ సుమిత్రాం చ కైకేయీం చ యశస్వినీం|
గురూంశ్చ సుహృదశ్చైవ పౌరాంశ్చ తనయైః సహ ||019||

ఉపస్థాపయ మే క్షిప్రం విమానం రాక్షసేశ్వర|
కృతకార్యస్య మే వాసః కథంచిదిహ సంమతః ||020||

అనుజానీహి మాం సౌమ్య పూజితోఽస్మి విభీషణ|
మన్యుర్న ఖలు కర్తవ్యస్త్వరితస్త్వానుమానయే ||021||

తతః కాంచనచిత్రాంగం వైదూర్యమణివేదికం|
కూటాగారైః పరిక్షిప్తం సర్వతో రజతప్రభం ||022||

పాండురాభిః పతాకాభిర్ధ్వజైశ్చ సమలంకృతం|
శోభితం కాంచనైర్హర్మ్యైర్హేమపద్మవిభూషితం ||023||

ప్రకీర్ణం కింకిణీజాలైర్ముక్తామణిగవాక్షితం|
ఘంటాజాలైః పరిక్షిప్తం సర్వతో మధురస్వనం ||024||

తన్మేరుశిఖరాకారం నిర్మితం విశ్వకర్మణా|
బహుభిర్భూషితం హర్మ్యైర్ముక్తారజతసంనిభౌ ||025||

తలైః స్ఫటికచిత్రాంగైర్వైదూర్యైశ్చ వరాసనైః|
మహార్హాస్తరణోపేతైరుపపన్నం మహాధనైః ||026||

ఉపస్థితమనాధృష్యం తద్విమానం మనోజవం|
నివేదయిత్వా రామాయ తస్థౌ తత్ర విభీషణః ||027||

—♦ సర్గ 110 ♦—

ఉపస్థితం తు తం దృష్ట్వా పుష్పకం పుష్పభూషితం|
అవిదూరే స్థితం రామం ప్రత్యువాచ విభీషణః ||001||

స తు బద్ధాంజలిః ప్రహ్వో వినీతో రాక్షసేశ్వరః|
అబ్రవీత్త్వరయోపేతః కిం కరోమీతి రాఘవం ||002||

తమబ్రవీన్మహాతేజా లక్ష్మణస్యోపశృణ్వతః|
విమృశ్య రాఘవో వాక్యమిదం స్నేహపురస్కృతం ||003||

కృతప్రయత్నకర్మాణో విభీషణ వనౌకసః|
రత్నైరర్థైశ్చ వివిధైర్భూషణైశ్చాభిపూజయ ||004||

సహైభిరర్దితా లంకా నిర్జితా రాక్షసేశ్వర|
హృష్టైః ప్రాణభయం త్యక్త్వా సంగ్రామేష్వనివర్తిభిః ||005||

ఏవం సంమానితాశ్చేమే మానార్హా మానద త్వయా|
భవిష్యంతి కృతజ్ఞేన నిర్వృతా హరియూథపాః ||006||

త్యాగినం సంగ్రహీతారం సానుక్రోశం యశస్వినం|
యతస్త్వామవగచ్ఛంతి తతః సంబోధయామి తే ||007||

ఏవముక్తస్తు రామేణ వానరాంస్తాన్విభీషణః|
రత్నార్థైః సంవిభాగేన సర్వానేవాన్వపూజయత్ ||008||

తతస్తాన్పూజితాందృష్ట్వా రత్నైరర్థైశ్చ యూథపాన్|
ఆరురోహ తతో రామస్తద్విమానమనుత్తమం ||009||

అంకేనాదాయ వైదేహీం లజ్జమానాం యశస్వినీం|
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా విక్రాంతేన ధనుష్మతా ||010||

అబ్రవీచ్చ విమానస్థః కాకుత్స్థః సర్వవానరాన్|
సుగ్రీవం చ మహావీర్యం రాక్షసం చ విభీషణం ||011||

మిత్రకార్యం కృతమిదం భవద్భిర్వానరోత్తమాః|
అనుజ్ఞాతా మయా సర్వే యథేష్టం ప్రతిగచ్ఛత ||012||

యత్తు కార్యం వయస్యేన సుహృదా వా పరంతప|
కృతం సుగ్రీవ తత్సర్వం భవతా ధర్మభీరుణా|
కిష్కింధాం ప్రతియాహ్యాశు స్వసైన్యేనాభిసంవృతః ||013||

స్వరాజ్యే వస లంకాయాం మయా దత్తే విభీషణ|
న త్వాం ధర్షయితుం శక్తాః సేంద్రా అపి దివౌకసః ||014||

అయోధ్యాం ప్రతియాస్యామి రాజధానీం పితుర్మమ|
అభ్యనుజ్ఞాతుమిచ్ఛామి సర్వానామంత్రయామి వః ||015||

ఏవముక్తాస్తు రామేణ వానరాస్తే మహాబలాః|
ఊచుః ప్రాంజలయో రామం రాక్షసశ్చ విభీషణః|
అయోధ్యాం గంతుమిచ్ఛామః సర్వాన్నయతు నో భవాన్ ||016||

దృష్ట్వా త్వామభిషేకార్ద్రం కౌసల్యామభివాద్య చ|
అచిరేణాగమిష్యామః స్వాన్గృహాన్నృపతేః సుత ||017||

ఏవముక్తస్తు ధర్మాత్మా వానరైః సవిభీషణైః|
అబ్రవీద్రాఘవః శ్రీమాన్ససుగ్రీవవిభీషణాన్ ||018||

ప్రియాత్ప్రియతరం లబ్ధం యదహం ససుహృజ్జనః|
సర్వైర్భవద్భిః సహితః ప్రీతిం లప్స్యే పురీం గతః ||019||

క్షిప్రమారోహ సుగ్రీవ విమానం వానరైః సహ|
త్వమధ్యారోహ సామాత్యో రాక్షసేంద్రవిభీషణ ||020||

తతస్తత్పుష్పకం దివ్యం సుగ్రీవః సహ సేనయా|
అధ్యారోహత్త్వరఞ్శీఘ్రం సామాత్యశ్చ విభీషణః ||021||

తేష్వారూఢేషు సర్వేషు కౌబేరం పరమాసనం|
రాఘవేణాభ్యనుజ్ఞాతముత్పపాత విహాయసం ||022||

యయౌ తేన విమానేన హంసయుక్తేన భాస్వతా|
ప్రహృష్టశ్చ ప్రతీతశ్చ బభౌ రామః కుబేరవత్ ||023||

—♦ సర్గ 111 ♦—

అనుజ్ఞాతం తు రామేణ తద్విమానమనుత్తమం|
ఉత్పపాత మహామేఘః శ్వసనేనోద్ధతో యథా ||001||

పాతయిత్వా తతశ్చక్షుః సర్వతో రఘునందనః|
అబ్రవీన్మైథిలీం సీతాం రామః శశినిభాననాం ||002||

కైలాసశిఖరాకారే త్రికూటశిఖరే స్థితాం|
లంకామీక్షస్వ వైదేహి నిర్మితాం విశ్వకర్మణా ||003||

ఏతదాయోధనం పశ్య మాంసశోణితకర్దమం|
హరీణాం రాక్షసానాం చ సీతే విశసనం మహత్ ||004||

తవహేతోర్విశాలాక్షి రావణో నిహతో మయా|
కుంభకర్ణోఽత్ర నిహతః ప్రహస్తశ్చ నిశాచరః ||005||

లక్ష్మణేనేంద్రజిచ్చాత్ర రావణిర్నిహతో రణే|
విరూపాక్షశ్చ దుష్ప్రేక్ష్యో మహాపార్శ్వమహోదరౌ ||006||

అకంపనశ్చ నిహతో బలినోఽన్యే చ రాక్షసాః|
త్రిశిరాశ్చాతికాయశ్చ దేవాంతకనరాంతకౌ ||007||

అత్ర మందోదరీ నామ భార్యా తం పర్యదేవయత్|
సపత్నీనాం సహస్రేణ సాస్రేణ పరివారితా ||008||

ఏతత్తు దృశ్యతే తీర్థం సముద్రస్య వరాననే|
యత్ర సాగరముత్తీర్య తాం రాత్రిముషితా వయం ||009||

ఏష సేతుర్మయా బద్ధః సాగరే సలిలార్ణవే|
తవహేతోర్విశాలాక్షి నలసేతుః సుదుష్కరః ||010||

పశ్య సాగరమక్షోభ్యం వైదేహి వరుణాలయం|
అపారమభిగర్జంతం శంఖశుక్తినిషేవితం ||011||

హిరణ్యనాభం శైలేంద్రం కాంచనం పశ్య మైథిలి|
విశ్రమార్థం హనుమతో భిత్త్వా సాగరముత్థితం ||012||

అత్ర రాక్షసరాజోఽయమాజగామ విభీషణః ||013||

ఏషా సా దృశ్యతే సీతే కిష్కింధా చిత్రకాననా|
సుగ్రీవస్య పురీ రమ్యా యత్ర వాలీ మయా హతః ||014||

దృశ్యతేఽసౌ మహాన్సీతే సవిద్యుదివ తోయదః|
ఋశ్యమూకో గిరిశ్రేష్ఠః కాంచనైర్ధాతుభిర్వృతః ||015||

అత్రాహం వానరేంద్రేణ సుగ్రీవేణ సమాగతః|
సమయశ్చ కృతః సీతే వధార్థం వాలినో మయా ||016||

ఏషా సా దృశ్యతే పంపా నలినీ చిత్రకాననా|
త్వయా విహీనో యత్రాహం విలలాప సుదుఃఖితః ||017||

అస్యాస్తీరే మయా దృష్టా శబరీ ధర్మచారిణీ|
అత్ర యోజనబాహుశ్చ కబంధో నిహతో మయా ||018||

దృశ్యతేఽసౌ జనస్థానే సీతే శ్రీమాన్వనస్పతిః|
యత్ర యుద్ధం మహద్వృత్తం తవహేతోర్విలాసిని|
రావణస్య నృశంసస్య జటాయోశ్చ మహాత్మనః ||019||

ఖరశ్చ నిహతశ్సంఖ్యే దూషణశ్చ నిపాతితః|
త్రిశిరాశ్చ మహావీర్యో మయా బాణైరజిహ్మగైః ||020||

పర్ణశాలా తథా చిత్రా దృశ్యతే శుభదర్శనా|
యత్ర త్వం రాక్షసేంద్రేణ రావణేన హృతా బలాత్ ||021||

ఏషా గోదావరీ రమ్యా ప్రసన్నసలిలా శివా|
అగస్త్యస్యాశ్రమో హ్యేష దృశ్యతే పశ్య మైథిలి ||022||

వైదేహి దృశ్యతే చాత్ర శరభంగాశ్రమో మహాన్|
ఉపయాతః సహస్రాక్షో యత్ర శక్రః పురందరః ||023||

ఏతే తే తాపసావాసా దృశ్యంతే తనుమధ్యమే|
అత్రిః కులపతిర్యత్ర సూర్యవైశ్వానరప్రభః|
అత్ర సీతే త్వయా దృష్టా తాపసీ ధర్మచారిణీ ||024||

అస్మిందేశే మహాకాయో విరాధో నిహతో మయా ||025||

అసౌ సుతనుశైలేంద్రశ్చిత్రకూటః ప్రకాశతే|
యత్ర మాం కైకయీపుత్రః ప్రసాదయితుమాగతః ||026||

ఏషా సా యమునా దూరాద్దృశ్యతే చిత్రకాననా|
భరద్వాజాశ్రమో యత్ర శ్రీమానేష ప్రకాశతే ||027||

ఏషా త్రిపథగా గంగా దృశ్యతే వరవర్ణిని|
శృంగవేరపురం చైతద్గుహో యత్ర సమాగతః ||028||

ఏషా సా దృశ్యతేఽయోధ్యా రాజధానీ పితుర్మమ|
అయోధ్యాం కురు వైదేహి ప్రణామం పునరాగతా ||029||

తతస్తే వానరాః సర్వే రాక్షసశ్చ విభీషణః|
ఉత్పత్యోత్పత్య దదృశుస్తాం పురీం శుభదర్శనాం ||030||

తతస్తు తాం పాండురహర్మ్యమాలినీం |
విశాలకక్ష్యాం గజవాజిసంకులాం|
పురీమయోధ్యాం దదృశుః ప్లవంగమాః |
పురీం మహేంద్రస్య యథామరావతీం ||031||

—♦ సర్గ 112 ♦—

పూర్ణే చతుర్దశే వర్షే పంచభ్యాం లక్ష్మణాగ్రజః|
భరద్వాజాశ్రమం ప్రాప్య వవందే నియతో మునిం ||001||

సోఽపృచ్ఛదభివాద్యైనం భరద్వాజం తపోధనం|
శృణోషి కచిద్భగవన్సుభిక్షానామయం పురే|
కచ్చిచ్చ యుక్తో భరతో జీవంత్యపి చ మాతరః ||002||

ఏవముక్తస్తు రామేణ భరద్వాజో మహామునిః|
ప్రత్యువాచ రఘుశ్రేష్ఠం స్మితపూర్వం ప్రహృష్టవత్ ||003||

పంకదిగ్ధస్తు భరతో జటిలస్త్వాం ప్రతీక్షతే|
పాదుకే తే పురస్కృత్య సర్వం చ కుశలం గృహే ||004||

త్వాం పురా చీరవసనం ప్రవిశంతం మహావనం|
స్త్రీతృతీయం చ్యుతం రాజ్యాద్ధర్మకామం చ కేవలం ||005||

పదాతిం త్యక్తసర్వస్వం పితుర్వచనకారిణం|
స్వర్గభోగైః పరిత్యక్తం స్వర్గచ్యుతమివామరం ||006||

దృష్ట్వా తు కరుణా పూర్వం మమాసీత్సమితింజయ|
కైకేయీవచనే యుక్తం వన్యమూలఫలాశనం ||007||

సాంప్రతం సుసమృద్ధార్థం సమిత్రగణబాంధవం|
సమీక్ష్య విజితారిం త్వాం మమ ప్రీతిరనుత్తమా ||008||

సర్వం చ సుఖదుఃఖం తే విదితం మమ రాఘవ|
యత్త్వయా విపులం ప్రాప్తం జనస్థానవధాదికం ||009||

బ్రాహ్మణార్థే నియుక్తస్య రక్షతః సర్వతాపసాన్|
మారీచదర్శనం చైవ సీతోన్మథనమేవ చ ||010||

కబంధదర్శనం చైవ పంపాభిగమనం తథా|
సుగ్రీవేణ చ తే సఖ్యం యచ్చ వాలీ హతస్త్వయా ||011||

మార్గణం చైవ వైదేహ్యాః కర్మ వాతాత్మజస్య చ|
విదితాయాం చ వైదేహ్యాం నలసేతుర్యథా కృతః|
యథా చ దీపితా లంకా ప్రహృష్టైర్హరియూథపైః ||012||

సపుత్రబాంధవామాత్యః సబలః సహ వాహనః|
యథా చ నిహతః సంఖ్యే రావణో దేవకంటకః ||013||

సమాగమశ్చ త్రిదశైర్యథాదత్తశ్చ తే వరః|
సర్వం మమైతద్విదితం తపసా ధర్మవత్సల ||014||

అహమప్యత్ర తే దద్మి వరం శస్త్రభృతాం వర|
అర్ఘ్యం ప్రతిగృహాణేదమయోధ్యాం శ్వో గమిష్యసి ||015||

తస్య తచ్ఛిరసా వాక్యం ప్రతిగృహ్య నృపాత్మజః|
బాఢమిత్యేవ సంహృష్టః శ్రీమాన్వరమయాచత ||016||

అకాలఫలినో వృక్షాః సర్వే చాపి మధుస్రవాః|
భవంతు మార్గే భగవన్నయోధ్యాం ప్రతి గచ్ఛతః ||017||

నిష్ఫలాః ఫలినశ్చాసన్విపుష్పాః పుష్పశాలినః|
శుష్కాః సమగ్రపత్రాస్తే నగాశ్చైవ మధుస్రవాః ||018||

—♦ సర్గ 113 ♦—

అయోధ్యాం తు సమాలోక్య చింతయామాస రాఘవః|
చింతయిత్వా తతో దృష్టిం వానరేషు న్యపాతయత్ ||001||

ప్రియకామః ప్రియం రామస్తతస్త్వరితవిక్రమం|
ఉవాచ ధీమాంస్తేజస్వీ హనూమంతం ప్లవంగమం ||002||

అయోధ్యాం త్వరితో గచ్ఛ క్షిప్రం త్వం ప్లవగోత్తమ|
జానీహి కచ్చిత్కుశలీ జనో నృపతిమందిరే ||003||

శృంగవేరపురం ప్రాప్య గుహం గహనగోచరం|
నిషాదాధిపతిం బ్రూహి కుశలం వచనాన్మమ ||004||

శ్రుత్వా తు మాం కుశలినమరోగం విగతజ్వరం|
భవిష్యతి గుహః ప్రీతః స మమాత్మసమః సఖా ||005||

అయోధ్యాయాశ్చ తే మార్గం ప్రవృత్తిం భరతస్య చ|
నివేదయిష్యతి ప్రీతో నిషాదాధిపతిర్గుహః ||006||

భరతస్తు త్వయా వాచ్యః కుశలం వచనాన్మమ|
సిద్ధార్థం శంస మాం తస్మై సభార్యం సహలక్ష్మణం ||007||

హరణం చాపి వైదేహ్యా రావణేన బలీయసా|
సుగ్రీవేణ చ సంవాదం వాలినశ్చ వధం రణే ||008||

మైథిల్యన్వేషణం చైవ యథా చాధిగతా త్వయా|
లంఘయిత్వా మహాతోయమాపగాపతిమవ్యయం ||009||

ఉపయానం సముద్రస్య సాగరస్య చ దర్శనం|
యథా చ కారితః సేతూ రావణశ్చ యథా హతః ||010||

వరదానం మహేంద్రేణ బ్రహ్మణా వరుణేన చ|
మహాదేవప్రసాదాచ్చ పిత్రా మమ సమాగమం ||011||

జిత్వా శత్రుగణాన్రామః ప్రాప్య చానుత్తమం యశః|
ఉపయాతి సమృద్ధార్థః సహ మిత్రైర్మహాబలః ||012||

ఏతచ్ఛ్రుత్వా యమాకారం భజతే భరతస్తతః|
స చ తే వేదితవ్యః స్యాత్సర్వం యచ్చాపి మాం ప్రతి ||013||

జ్ఞేయాః సర్వే చ వృత్తాంతా భరతస్యేంగితాని చ|
తత్త్వేన ముఖవర్ణేన దృష్ట్యా వ్యాభాషణేన చ ||014||

సర్వకామసమృద్ధం హి హస్త్యశ్వరథసంకులం|
పితృపైతామహం రాజ్యం కస్య నావర్తయేన్మనః ||015||

సంగత్యా భరతః శ్రీమాన్రాజ్యేనార్థీ స్వయం భవేత్|
ప్రశాస్తు వసుధాం సర్వామఖిలాం రఘునందనః ||016||

తస్య బుద్ధిం చ విజ్ఞాయ వ్యవసాయం చ వానర|
యావన్న దూరం యాతాః స్మః క్షిప్రమాగంతుమర్హసి ||017||

ఇతి ప్రతిసమాదిష్టో హనూమాన్మారుతాత్మజః|
మానుషం ధారయన్రూపమయోధ్యాం త్వరితో యయౌ ||018||

లంఘయిత్వా పితృపథం భుజగేంద్రాలయం శుభం|
గంగాయమునయోర్భీమం సంనిపాతమతీత్య చ ||019||

శృంగవేరపురం ప్రాప్య గుహమాసాద్య వీర్యవాన్|
స వాచా శుభయా హృష్టో హనూమానిదమబ్రవీత్ ||020||

సఖా తు తవ కాకుత్స్థో రామః సత్యపరాక్రమః|
ససీతః సహ సౌమిత్రిః స త్వాం కుశలమబ్రవీత్ ||021||

పంచమీమద్య రజనీముషిత్వా వచనాన్మునేః|
భరద్వాజాభ్యనుజ్ఞాతం ద్రక్ష్యస్యద్యైవ రాఘవం ||022||

ఏవముక్త్వా మహాతేజాః సంప్రహృష్టతనూరుహః|
ఉత్పపాత మహావేగో వేగవానవిచారయన్ ||023||

సోఽపశ్యద్రామతీర్థం చ నదీం వాలుకినీం తథా|
గోమతీం తాం చ సోఽపశ్యద్భీమం సాలవనం తథా ||024||

స గత్వా దూరమధ్వానం త్వరితః కపికుంజరః|
ఆససాద ద్రుమాన్ఫుల్లాన్నందిగ్రామసమీపజాన్ ||025||

క్రోశమాత్రే త్వయోధ్యాయాశ్చీరకృష్ణాజినాంబరం|
దదర్శ భరతం దీనం కృశమాశ్రమవాసినం ||026||

జటిలం మలదిగ్ధాంగం భ్రాతృవ్యసనకర్శితం|
ఫలమూలాశినం దాంతం తాపసం ధర్మచారిణం ||027||

సమున్నతజటాభారం వల్కలాజినవాససం|
నియతం భావితాత్మానం బ్రహ్మర్షిసమతేజసం ||028||

పాదుకే తే పురస్కృత్య శాసంతం వై వసుంధరాం|
చతుర్వర్ణ్యస్య లోకస్య త్రాతారం సర్వతో భయాత్ ||029||

ఉపస్థితమమాత్యైశ్చ శుచిభిశ్చ పురోహితైః|
బలముఖ్యైశ్చ యుక్తైశ్చ కాషాయాంబరధారిభిః ||030||

న హి తే రాజపుత్రం తం చీరకృష్ణాజినాంబరం|
పరిమోక్తుం వ్యవస్యంతి పౌరా వై ధర్మవత్సలాః ||031||

తం ధర్మమివ ధర్మజ్ఞం దేవవంతమివాపరం|
ఉవాచ ప్రాంజలిర్వాక్యం హనూమాన్మారుతాత్మజః ||032||

వసంతం దండకారణ్యే యం త్వం చీరజటాధరం|
అనుశోచసి కాకుత్స్థం స త్వా కుశలమబ్రవీత్ ||033||

ప్రియమాఖ్యామి తే దేవ శోకం త్యక్ష్యసి దారుణం|
అస్మిన్ముహూర్తే భ్రాత్రా త్వం రామేణ సహ సంగతః ||034||

నిహత్య రావణం రామః ప్రతిలభ్య చ మైథిలీం|
ఉపయాతి సమృద్ధార్థః సహ మిత్రైర్మహాబలైః ||035||

లక్ష్మణశ్చ మహాతేజా వైదేహీ చ యశస్వినీ|
సీతా సమగ్రా రామేణ మహేంద్రేణ శచీ యథా ||036||

ఏవముక్తో హనుమతా భరతః కైకయీసుతః|
పపాత సహసా హృష్టో హర్షాన్మోహం జగామ హ ||037||

తతో ముహూర్తాదుత్థాయ ప్రత్యాశ్వస్య చ రాఘవః|
హనూమంతమువాచేదం భరతః ప్రియవాదినం ||038||

అశోకజైః ప్రీతిమయైః కపిమాలింగ్య సంభ్రమాత్|
సిషేచ భరతః శ్రీమాన్విపులైరశ్రుబిందుభిః ||039||

దేవో వా మానుషో వా త్వమనుక్రోశాదిహాగతః|
ప్రియాఖ్యానస్య తే సౌమ్య దదామి బ్రువతః ప్రియం ||040||

గవాం శతసహస్రం చ గ్రామాణాం చ శతం పరం|
సకుండలాః శుభాచారా భార్యాః కన్యాశ్చ షోడశ ||041||

హేమవర్ణాః సునాసోరూః శశిసౌమ్యాననాః స్త్రియః|
సర్వాభరణసంపన్నా సంపన్నాః కులజాతిభిః ||042||

నిశమ్య రామాగమనం నృపాత్మజః |
కపిప్రవీరస్య తదాద్భుతోపమం|
ప్రహర్షితో రామదిదృక్షయాభవ |
త్పునశ్చ హర్షాదిదమబ్రవీద్వచః ||043||

—♦ సర్గ 114 ♦—

బహూని నామ వర్షాణి గతస్య సుమహద్వనం|
శృణోమ్యహం ప్రీతికరం మమ నాథస్య కీర్తనం ||001||

కల్యాణీ బత గాథేయం లౌకికీ ప్రతిభాతి మే|
ఏతి జీవంతమానందో నరం వర్షశతాదపి ||002||

రాఘవస్య హరీణాం చ కథమాసిత్సమాగమః|
కస్మిందేశే కిమాశ్రిత్య తత్త్వమాఖ్యాహి పృచ్ఛతః ||003||

స పృష్టో రాజపుత్రేణ బృస్యాం సముపవేశితః|
ఆచచక్షే తతః సర్వం రామస్య చరితం వనే ||004||

యథా ప్రవ్రజితో రామో మాతుర్దత్తే వరే తవ|
యథా చ పుత్రశోకేన రాజా దశరథో మృతః ||005||

యథా దూతైస్త్వమానీతస్తూర్ణం రాజగృహాత్ప్రభో|
త్వయాయోధ్యాం ప్రవిష్టేన యథా రాజ్యం న చేప్సితం ||006||

చిత్రకూటం గిరిం గత్వా రాజ్యేనామిత్రకర్శనః|
నిమంత్రితస్త్వయా భ్రాతా ధర్మమాచరితా సతాం ||007||

స్థితేన రాజ్ఞో వచనే యథా రాజ్యం విసర్జితం|
ఆర్యస్య పాదుకే గృహ్య యథాసి పునరాగతః ||008||

సర్వమేతన్మహాబాహో యథావద్విదితం తవ|
త్వయి ప్రతిప్రయాతే తు యద్వృత్తం తన్నిబోధ మే ||009||

అపయాతే త్వయి తదా సముద్భ్రాంతమృగద్విజం|
ప్రవివేశాథ విజనం సుమహద్దండకావనం ||010||

తేషాం పురస్తాద్బలవాన్గచ్ఛతాం గహనే వనే|
వినదన్సుమహానాదం విరాధః ప్రత్యదృశ్యత ||011||

తముత్క్షిప్య మహానాదమూర్ధ్వబాహుమధోముఖం|
నిఖాతే ప్రక్షిపంతి స్మ నదంతమివ కుంజరం ||012||

తత్కృత్వా దుష్కరం కర్మ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ|
సాయాహ్నే శరభంగస్య రమ్యమాశ్రమమీయతుః ||013||

శరభంగే దివం ప్రాప్తే రామః సత్యపరాక్రమః|
అభివాద్య మునీన్సర్వాంజనస్థానముపాగమత్ ||014||

చతుర్దశసహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్మణాం|
హతాని వసతా తత్ర రాఘవేణ మహాత్మనా ||015||

తతః పశ్చాచ్ఛూర్పణఖా రామపార్శ్వముపాగతా|
తతో రామేణ సందిష్టో లక్ష్మణః సహసోత్థితః ||016||

ప్రగృహ్య ఖడ్గం చిచ్ఛేద కర్ణనాసే మహాబలః|
తతస్తేనార్దితా బాలా రావణం సముపాగతా ||017||

రావణానుచరో ఘోరో మారీచో నామ రాక్షసః|
లోభయామాస వైదేహీం భూత్వా రత్నమయో మృగః ||018||

సా రామమబ్రవీద్దృష్ట్వా వైదేహీ గృహ్యతామితి|
అహో మనోహరః కాంత ఆశ్రమే నో భవిష్యతి ||019||

తతో రామో ధనుష్పాణిర్ధావంతమనుధావతి|
స తం జఘాన ధావంతం శరేణానతపర్వణా ||020||

అథ సౌమ్యా దశగ్రీవో మృగం యాతే తు రాఘవే|
లక్ష్మణే చాపి నిష్క్రాంతే ప్రవివేశాశ్రమం తదా|
జగ్రాహ తరసా సీతాం గ్రహః ఖే రోహిణీమివ ||021||

త్రాతుకామం తతో యుద్ధే హత్వా గృధ్రం జటాయుషం|
ప్రగృహ్య సీతాం సహసా జగామాశు స రావణః ||022||

తతస్త్వద్భుతసంకాశాః స్థితాః పర్వతమూర్ధని|
సీతాం గృహీత్వా గచ్ఛంతం వానరాః పర్వతోపమాః|
దదృశుర్విస్మితాస్తత్ర రావణం రాక్షసాధిపం ||023||

ప్రవివేశ్య తదా లంకాం రావణో లోకరావణః ||024||

తాం సువర్ణపరిక్రాంతే శుభే మహతి వేశ్మని|
ప్రవేశ్య మైథిలీం వాక్యైః సాంత్వయామాస రావణః ||025||

నివర్తమానః కాకుత్స్థో దృష్ట్వా గృధ్రం ప్రవివ్యథే ||026||

గృధ్రం హతం తదా దగ్ధ్వా రామః ప్రియసఖం పితుః|
గోదావరీమనుచరన్వనోద్దేశాంశ్చ పుష్పితాన్|
ఆసేదతుర్మహారణ్యే కబంధం నామ రాక్షసం ||027||

తతః కబంధవచనాద్రామః సత్యపరాక్రమః|
ఋశ్యమూకం గిరిం గత్వా సుగ్రీవేణ సమాగతః ||028||

తయోః సమాగమః పూర్వం ప్రీత్యా హార్దో వ్యజాయత|
ఇతరేతర సంవాదాత్ప్రగాఢః ప్రణయస్తయోః ||029||

రామః స్వబాహువీర్యేణ స్వరాజ్యం ప్రత్యపాదయత్|
వాలినం సమరే హత్వా మహాకాయం మహాబలం ||030||

సుగ్రీవః స్థాపితో రాజ్యే సహితః సర్వవానరైః|
రామాయ ప్రతిజానీతే రాజపుత్ర్యాస్తు మార్గణం ||031||

ఆదిష్టా వానరేంద్రేణ సుగ్రీవేణ మహాత్మనా|
దశకోట్యః ప్లవంగానాం సర్వాః ప్రస్థాపితా దిశః ||032||

తేషాం నో విప్రనష్టానాం వింధ్యే పర్వతసత్తమే|
భృశం శోకాభితప్తానాం మహాన్కాలోఽత్యవర్తత ||033||

భ్రాతా తు గృధ్రరాజస్య సంపాతిర్నామ వీర్యవాన్|
సమాఖ్యాతి స్మ వసతిం సీతాయా రావణాలయే ||034||

సోఽహం దుఃఖపరీతానాం దుఃఖం తజ్జ్ఞాతినాం నుదన్|
ఆత్మవీర్యం సమాస్థాయ యోజనానాం శతం ప్లుతః ||035||

తత్రాహమేకామద్రాక్షమశోకవనికాం గతాం|
కౌశేయవస్త్రాం మలినాం నిరానందాం దృఢవ్రతాం ||036||

తయా సమేత్య విధివత్పృష్ట్వా సర్వమనిందితాం|
అభిజ్ఞానం మణిం లబ్ధ్వా చరితార్థోఽహమాగతః ||037||

మయా చ పునరాగమ్య రామస్యాక్లిష్టకర్మణః|
అభిజ్ఞానం మయా దత్తమర్చిష్మాన్స మహామణిః ||038||

శ్రుత్వా తాం మైథిలీం హృష్టస్త్వాశశంసే స జీవితం|
జీవితాంతమనుప్రాప్తః పీత్వామృతమివాతురః ||039||

ఉద్యోజయిష్యన్నుద్యోగం దధ్రే లంకావధే మనః|
జిఘాంసురివ లోకాంస్తే సర్వాల్లోకాన్విభావసుః ||040||

తతః సముద్రమాసాద్య నలం సేతుమకారయత్|
అతరత్కపివీరాణాం వాహినీ తేన సేతునా ||041||

ప్రహస్తమవధీన్నీలః కుంభకర్ణం తు రాఘవః|
లక్ష్మణో రావణసుతం స్వయం రామస్తు రావణం ||042||

స శక్రేణ సమాగమ్య యమేన వరుణేన చ|
సురర్షిభిశ్చ కాకుత్స్థో వరాల్లేభే పరంతపః ||043||

స తు దత్తవరః ప్రీత్యా వానరైశ్చ సమాగతః|
పుష్పకేణ విమానేన కిష్కింధామభ్యుపాగమత్ ||044||

తం గంగాం పునరాసాద్య వసంతం మునిసంనిధౌ|
అవిఘ్నం పుష్యయోగేన శ్వో రామం ద్రష్టుమర్హసి ||045||

తతః స సత్యం హనుమద్వచో మహ |
న్నిశమ్య హృష్టో భరతః కృతాంజలిః|
ఉవాచ వాణీం మనసః ప్రహర్షిణీ |
చిరస్య పూర్ణః ఖలు మే మనోరథః ||046||

—♦ సర్గ 115 ♦—

శ్రుత్వా తు పరమానందం భరతః సత్యవిక్రమః|
హృష్టమాజ్ఞాపయామాస శత్రుఘ్నం పరవీరహా ||001||

దైవతాని చ సర్వాణి చైత్యాని నగరస్య చ|
సుగంధమాల్యైర్వాదిత్రైరర్చంతు శుచయో నరాః ||002||

రాజదారాస్తథామాత్యాః సైన్యాః సేనాగణాంగనాః|
అభినిర్యాంతు రామస్య ద్రష్టుం శశినిభం ముఖం ||003||

భరతస్య వచః శ్రుత్వా శత్రుఘ్నః పరవీరహా|
విష్టీరనేకసాహస్రీశ్చోదయామాస వీర్యవాన్ ||004||

సమీకురుత నిమ్నాని విషమాణి సమాని చ|
స్థానాని చ నిరస్యంతాం నందిగ్రామాదితః పరం ||005||

సించంతు పృథివీం కృత్స్నాం హిమశీతేన వారిణా|
తతోఽభ్యవకిరంస్త్వన్యే లాజైః పుష్పైశ్చ సర్వతః ||006||

సముచ్ఛ్రితపతాకాస్తు రథ్యాః పురవరోత్తమే|
శోభయంతు చ వేశ్మాని సూర్యస్యోదయనం ప్రతి ||007||

స్రగ్దామముక్తపుష్పైశ్చ సుగంధైః పంచవర్ణకైః|
రాజమార్గమసంబాధం కిరంతు శతశో నరాః ||008||

మత్తైర్నాగసహస్రైశ్చ శాతకుంభవిభూషితైః|
అపరే హేమకక్ష్యాభిః సగజాభిః కరేణుభిః|
నిర్యయుస్త్వరయా యుక్తా రథైశ్చ సుమహారథాః ||009||

తతో యానాన్యుపారూఢాః సర్వా దశరథస్త్రియః|
కౌసల్యాం ప్రముఖే కృత్వా సుమిత్రాం చాపి నిర్యయుః ||010||

అశ్వానాం ఖురశబ్దేన రథనేమిస్వనేన చ|
శంఖదుందుభినాదేన సంచచాలేవ మేదినీ ||011||

కృత్స్నం చ నగరం తత్తు నందిగ్రామముపాగమత్|
ద్విజాతిముఖ్యైర్ధర్మాత్మా శ్రేణీముఖ్యైః సనైగమైః ||012||

మాల్యమోదక హస్తైశ్చ మంత్రిభిర్భరతో వృతః|
శంఖభేరీనినాదైశ్చ బందిభిశ్చాభివందితః ||013||

ఆర్యపాదౌ గృహీత్వా తు శిరసా ధర్మకోవిదః|
పాండురం ఛత్రమాదాయ శుక్లమాల్యోపశోభితం ||014||

శుక్లే చ వాలవ్యజనే రాజార్హే హేమభూషితే|
ఉపవాసకృశో దీనశ్చీరకృష్ణాజినాంబరః ||015||

భ్రాతురాగమనం శ్రుత్వా తత్పూర్వం హర్షమాగతః|
ప్రత్యుద్యయౌ తదా రామం మహాత్మా సచివైః సహ ||016||

సమీక్ష్య భరతో వాక్యమువాచ పవనాత్మజం|
కచ్చిన్న ఖలు కాపేయీ సేవ్యతే చలచిత్తతా|
న హి పశ్యామి కాకుత్స్థం రామమార్యం పరంతపం ||017||

అథైవముక్తే వచనే హనూమానిదమబ్రవీత్|
అర్థం విజ్ఞాపయన్నేవ భరతం సత్యవిక్రమం ||018||

సదా ఫలాన్కుసుమితాన్వృక్షాన్ప్రాప్య మధుస్రవాన్|
భరద్వాజప్రసాదేన మత్తభ్రమరనాదితాన్ ||019||

తస్య చైష వరో దత్తో వాసవేన పరంతప|
ససైన్యస్య తదాతిథ్యం కృతం సర్వగుణాన్వితం ||020||

నిస్వనః శ్రూయతే భీమః ప్రహృష్టానాం వనౌకసాం|
మన్యే వానరసేనా సా నదీం తరతి గోమతీం ||021||

రజోవర్షం సముద్భూతం పశ్య వాలుకినీం ప్రతి|
మన్యే సాలవనం రమ్యం లోలయంతి ప్లవంగమాః ||022||

తదేతద్దృశ్యతే దూరాద్విమలం చంద్రసంనిభం|
విమానం పుష్పకం దివ్యం మనసా బ్రహ్మనిర్మితం ||023||

రావణం బాంధవైః సార్ధం హత్వా లబ్ధం మహాత్మనా|
ధనదస్య ప్రసాదేన దివ్యమేతన్మనోజవం ||024||

ఏతస్మిన్భ్రాతరౌ వీరౌ వైదేహ్యా సహ రాఘవౌ|
సుగ్రీవశ్చ మహాతేజా రాక్షసేంద్రో విభీషణః ||025||

తతో హర్షసముద్భూతో నిస్వనో దివమస్పృశత్|
స్త్రీబాలయువవృద్ధానాం రామోఽయమితి కీర్తితః ||026||

రథకుంజరవాజిభ్యస్తేఽవతీర్య మహీం గతాః|
దదృశుస్తం విమానస్థం నరాః సోమమివాంబరే ||027||

ప్రాంజలిర్భరతో భూత్వా ప్రహృష్టో రాఘవోన్ముఖః|
స్వాగతేన యథార్థేన తతో రామమపూజయత్ ||028||

మనసా బ్రహ్మణా సృష్టే విమానే లక్ష్మణాగ్రజః|
రరాజ పృథుదీర్ఘాక్షో వజ్రపాణిరివాపరః ||029||

తతో విమానాగ్రగతం భరతో భ్రాతరం తదా|
వవందే ప్రణతో రామం మేరుస్థమివ భాస్కరం ||030||

ఆరోపితో విమానం తద్భరతః సత్యవిక్రమః|
రామమాసాద్య ముదితః పునరేవాభ్యవాదయత్ ||031||

తం సముత్థాప్య కాకుత్స్థశ్చిరస్యాక్షిపథం గతం|
అంకే భరతమారోప్య ముదితః పరిషష్వజే ||032||

తతో లక్ష్మణమాసాద్య వైదేహీం చ పరంతపః|
అభ్యవాదయత ప్రీతో భరతో నామ చాబ్రవీత్ ||033||

సుగ్రీవం కైకయీ పుత్రో జాంబవంతం తథాంగదం|
మైందం చ ద్వివిదం నీలమృషభం చైవ సస్వజే ||034||

తే కృత్వా మానుషం రూపం వానరాః కామరూపిణః|
కుశలం పర్యపృచ్ఛంత ప్రహృష్టా భరతం తదా ||035||

విభీషణం చ భరతః సాంత్వయన్వాక్యమబ్రవీత్|
దిష్ట్యా త్వయా సహాయేన కృతం కర్మ సుదుష్కరం ||036||

శత్రుఘ్నశ్చ తదా రామమభివాద్య సలక్ష్మణం|
సీతాయాశ్చరణౌ పశ్చాద్వవందే వినయాన్వితః ||037||

రామో మాతరమాసాద్య విషణ్ణాం శోకకర్శితాం|
జగ్రాహ ప్రణతః పాదౌ మనో మాతుః ప్రసాదయన్ ||038||

అభివాద్య సుమిత్రాం చ కైకేయీం చ యశస్వినీం|
స మాతౄశ్చ తదా సర్వాః పురోహితముపాగమత్ ||039||

స్వాగతం తే మహాబాహో కౌసల్యానందవర్ధన|
ఇతి ప్రాంజలయః సర్వే నాగరా రామమబ్రువన్ ||040||

తన్యంజలిసహస్రాణి ప్రగృహీతాని నాగరైః|
ఆకోశానీవ పద్మాని దదర్శ భరతాగ్రజః ||041||

పాదుకే తే తు రామస్య గృహీత్వా భరతః స్వయం|
చరణాభ్యాం నరేంద్రస్య యోజయామాస ధర్మవిత్ ||042||

అబ్రవీచ్చ తదా రామం భరతః స కృతాంజలిః|
ఏతత్తే రక్షితం రాజన్రాజ్యం నిర్యాతితం మయా ||043||

అద్య జన్మ కృతార్థం మే సంవృత్తశ్చ మనోరథః|
యస్త్వాం పశ్యామి రాజానమయోధ్యాం పునరాగతం ||044||

అవేక్షతాం భవాన్కోశం కోష్ఠాగారం పురం బలం|
భవతస్తేజసా సర్వం కృతం దశగుణం మయా ||045||

తథా బ్రువాణం భరతం దృష్ట్వా తం భ్రాతృవత్సలం|
ముముచుర్వానరా బాష్పం రాక్షసశ్చ విభీషణః ||046||

తతః ప్రహర్షాద్భరతమంకమారోప్య రాఘవః|
యయౌ తేన విమానేన ససైన్యో భరతాశ్రమం ||047||

భరతాశ్రమమాసాద్య ససైన్యో రాఘవస్తదా|
అవతీర్య విమానాగ్రాదవతస్థే మహీతలే ||048||

అబ్రవీచ్చ తదా రామస్తద్విమానమనుత్తమం|
వహ వైశ్రవణం దేవమనుజానామి గమ్యతాం ||049||

తతో రామాభ్యనుజ్ఞాతం తద్విమానమనుత్తమం|
ఉత్తరాం దిశముద్దిశ్య జగామ ధనదాలయం ||050||

పురోహితస్యాత్మసమస్య రాఘవో |
బృహస్పతేః శక్ర ఇవామరాధిపః|
నిపీడ్య పాదౌ పృథగాసనే శుభే |
సహైవ తేనోపవివేశ వీర్యవాన్ ||051||

—♦ సర్గ 116 ♦—

శిరస్యంజలిమాదాయ కైకేయీనందివర్ధనః|
బభాషే భరతో జ్యేష్ఠం రామం సత్యపరాక్రమం ||001||

పూజితా మామికా మాతా దత్తం రాజ్యమిదం మమ|
తద్దదామి పునస్తుభ్యం యథా త్వమదదా మమ ||002||

ధురమేకాకినా న్యస్తామృషభేణ బలీయసా|
కిశోరవద్గురుం భారం న వోఢుమహముత్సహే ||003||

వారివేగేన మహతా భిన్నః సేతురివ క్షరన్|
దుర్బంధనమిదం మన్యే రాజ్యచ్ఛిద్రమసంవృతం ||004||

గతిం ఖర ఇవాశ్వస్య హంసస్యేవ చ వాయసః|
నాన్వేతుముత్సహే దేవ తవ మార్గమరిందమ ||005||

యథా చ రోపితో వృక్షో జాతశ్చాంతర్నివేశనే|
మహాంశ్చ సుదురారోహో మహాస్కంధః ప్రశాఖవాన్ ||006||

శీర్యేత పుష్పితో భూత్వా న ఫలాని ప్రదర్శయేత్|
తస్య నానుభవేదర్థం యస్య హేతోః స రోప్యతే ||007||

ఏషోపమా మహాబాహో త్వమర్థం వేత్తుమర్హసి|
యద్యస్మాన్మనుజేంద్ర త్వం భక్తాన్భృత్యాన్న శాధి హి ||008||

జగదద్యాభిషిక్తం త్వామనుపశ్యతు సర్వతః|
ప్రతపంతమివాదిత్యం మధ్యాహ్నే దీప్తతేజసం ||009||

తూర్యసంఘాతనిర్ఘోషైః కాంచీనూపురనిస్వనైః|
మధురైర్గీతశబ్దైశ్చ ప్రతిబుధ్యస్వ శేష్వ చ ||010||

యావదావర్తతే చక్రం యావతీ చ వసుంధరా|
తావత్త్వమిహ సర్వస్య స్వామిత్వమభివర్తయ ||011||

భరతస్య వచః శ్రుత్వా రామః పరపురంజయః|
తథేతి ప్రతిజగ్రాహ నిషసాదాసనే శుభే ||012||

తతః శత్రుఘ్నవచనాన్నిపుణాః శ్మశ్రువర్ధకాః|
సుఖహస్తాః సుశీఘ్రాశ్చ రాఘవం పర్యుపాసత ||013||

పూర్వం తు భరతే స్నాతే లక్ష్మణే చ మహాబలే|
సుగ్రీవే వానరేంద్రే చ రాక్షసేంద్రే విభీషణే ||014||

విశోధితజటః స్నాతశ్చిత్రమాల్యానులేపనః|
మహార్హవసనోపేతస్తస్థౌ తత్ర శ్రియా జ్వలన్ ||015||

ప్రతికర్మ చ రామస్య కారయామాస వీర్యవాన్|
లక్ష్మణస్య చ లక్ష్మీవానిక్ష్వాకుకులవర్ధనః ||016||

ప్రతికర్మ చ సీతాయాః సర్వా దశరథస్త్రియః|
ఆత్మనైవ తదా చక్రుర్మనస్విన్యో మనోహరం ||017||

తతో రాఘవపత్నీనాం సర్వాసామేవ శోభనం|
చకార యత్నాత్కౌసల్యా ప్రహృష్టా పుత్రవత్సలా ||018||

తతః శత్రుఘ్నవచనాత్సుమంత్రో నామ సారథిః|
యోజయిత్వాభిచక్రామ రథం సర్వాంగశోభనం ||019||

అర్కమండలసంకాశం దివ్యం దృష్ట్వా రథం స్థితం|
ఆరురోహ మహాబాహూ రామః సత్యపరాక్రమః ||020||

అయోధ్యాయాం తు సచివా రాజ్ఞో దశరథస్య యే|
పురోహితం పురస్కృత్య మంత్రయామాసురర్థవత్ ||021||

మంత్రయన్రామవృద్ధ్యర్థం వృత్త్యర్థం నగరస్య చ|
సర్వమేవాభిషేకార్థం జయార్హస్య మహాత్మనః|
కర్తుమర్హథ రామస్య యద్యన్మంగలపూర్వకం ||022||

ఇతి తే మంత్రిణః సర్వే సందిశ్య తు పురోహితం|
నగరాన్నిర్యయుస్తూర్ణం రామదర్శనబుద్ధయః ||023||

హరియుక్తం సహస్రాక్షో రథమింద్ర ఇవానఘః|
ప్రయయౌ రథమాస్థాయ రామో నగరముత్తమం ||024||

జగ్రాహ భరతో రశ్మీఞ్శత్రుఘ్నశ్ఛత్రమాదదే|
లక్ష్మణో వ్యజనం తస్య మూర్ధ్ని సంపర్యవీజయత్ ||025||

శ్వేతం చ వాలవ్యజనం సుగ్రీవో వానరేశ్వరః|
అపరం చంద్రసంకాశం రాక్షసేంద్రో విభీషణః ||026||

ఋషిసంఘైర్తదాకాశే దేవైశ్చ సమరుద్గణైః|
స్తూయమానస్య రామస్య శుశ్రువే మధురధ్వనిః ||027||

తతః శత్రుంజయం నామ కుంజరం పర్వతోపమం|
ఆరురోహ మహాతేజాః సుగ్రీవో వానరేశ్వరః ||028||

నవనాగసహస్రాణి యయురాస్థాయ వానరాః|
మానుషం విగ్రహం కృత్వా సర్వాభరణభూషితాః ||029||

శంఖశబ్దప్రణాదైశ్చ దుందుభీనాం చ నిస్వనైః|
ప్రయయూ పురుషవ్యాఘ్రస్తాం పురీం హర్మ్యమాలినీం ||030||

దదృశుస్తే సమాయాంతం రాఘవం సపురఃసరం|
విరాజమానం వపుషా రథేనాతిరథం తదా ||031||

తే వర్ధయిత్వా కాకుత్స్థం రామేణ ప్రతినందితాః|
అనుజగ్ముర్మహాత్మానం భ్రాతృభిః పరివారితం ||032||

అమాత్యైర్బ్రాహ్మణైశ్చైవ తథా ప్రకృతిభిర్వృతః|
శ్రియా విరురుచే రామో నక్షత్రైరివ చంద్రమాః ||033||

స పురోగామిభిస్తూర్యైస్తాలస్వస్తికపాణిభిః|
ప్రవ్యాహరద్భిర్ముదితైర్మంగలాని యయౌ వృతః ||034||

అక్షతం జాతరూపం చ గావః కన్యాస్తథా ద్విజాః।
నరా మోదకహస్తాశ్చ రామస్య పురతో యయుః ॥035॥

సఖ్యం చ రామః సుగ్రీవే ప్రభావం చానిలాత్మజే।
వానరాణాం చ తత్కర్మ వ్యాచచక్షేఽథ మంత్రిణాం।
శ్రుత్వా చ విస్మయం జగ్మురయోధ్యాపురవాసినః ॥036॥

ద్యుతిమానేతదాఖ్యాయ రామో వానరసంవృతః।
హృష్టపుష్టజనాకీర్ణామయోధ్యాం ప్రవివేశ హ ॥037॥

తతో హ్యభ్యుచ్ఛ్రయన్పౌరాః పతాకాస్తే గృహే గృహే।
ఐక్ష్వాకాధ్యుషితం రమ్యమాససాద పితుర్గృహం ॥038॥

పితుర్భవనమాసాద్య ప్రవిశ్య చ మహాత్మనః।
కౌసల్యాం చ సుమిత్రాం చ కైకేయీం చాభ్యవాదయత్ ॥039॥

అథాబ్రవీద్రాజపుత్రో భరతం ధర్మిణాం వరం।
అథోపహితయా వాచా మధురం రఘునందనః ॥040॥

యచ్చ మద్భవనం శ్రేష్ఠం సాశోకవనికం మహత్।
ముక్తావైదూర్యసంకీర్ణం సుగ్రీవస్య నివేదయ ॥041॥

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా భరతః సత్యవిక్రమః।
పాణౌ గృహీత్వా సుగ్రీవం ప్రవివేశ తమాలయం ॥042॥

తతస్తైలప్రదీపాంశ్చ పర్యంకాస్తరణాని చ।
గృహీత్వా వివిశుః క్షిప్రం శత్రుఘ్నేన ప్రచోదితాః ॥043॥

ఉవాచ చ మహాతేజాః సుగ్రీవం రాఘవానుజః।
అభిషేకాయ రామస్య దూతానాజ్ఞాపయ ప్రభో ॥044॥

సౌవర్ణాన్వానరేంద్రాణాం చతుర్ణాం చతురో ఘటాన్।
దదౌ క్షిప్రం స సుగ్రీవః సర్వరత్నవిభూషితాన్ ॥045॥

యథా ప్రత్యూషసమయే చతుర్ణాం సాగరాంభసాం।
పూర్ణైర్ఘటైః ప్రతీక్షధ్వం తథా కురుత వానరాః ॥046॥

ఏవముక్తా మహాత్మానో వానరా వారణోపమాః।
ఉత్పేతుర్గగనం శీఘ్రం గరుడా ఇవ శీఘ్రగాః ॥047॥

జాంబవాంశ్చ హనూమాంశ్చ వేగదర్శీ చ వానరః।
ఋషభశ్చైవ కలశాంజలపూర్ణానథానయన్।
నదీశతానాం పంచానాం జలే కుంభైరుపాహరన్ ॥048॥

పూర్వాత్సముద్రాత్కలశం జలపూర్ణమథానయత్।
సుషేణః సత్త్వసంపన్నః సర్వరత్నవిభూషితం ॥049॥

ఋషభో దక్షిణాత్తూర్ణం సముద్రాజ్జలమాహరత్ ॥050॥

రక్తచందనకర్పూరైః సంవృతం కాంచనం ఘటం।
గవయః పశ్చిమాత్తోయమాజహార మహార్ణవాత్ ॥051॥

రత్నకుంభేన మహతా శీతం మారుతవిక్రమః।
ఉత్తరాచ్చ జలం శీఘ్రం గరుడానిలవిక్రమః ॥052॥

అభిషేకాయ రామస్య శత్రుఘ్నః సచివైః సహ।
పురోహితాయ శ్రేష్ఠాయ సుహృద్భ్యశ్చ న్యవేదయత్ ॥053॥

తతః స ప్రయతో వృద్ధో వసిష్ఠో బ్రాహ్మణైః సహ|
రామం రత్నమయో పీఠే సహసీతం న్యవేశయత్ ||054||

వసిష్ఠో వామదేవశ్చ జాబాలిరథ కాశ్యపః|
కాత్యాయనః సుయజ్ఞశ్చ గౌతమో విజయస్తథా ||055||

అభ్యషించన్నరవ్యాఘ్రం ప్రసన్నేన సుగంధినా|
సలిలేన సహస్రాక్షం వసవో వాసవం యథా ||056||

ఋత్విగ్భిర్బ్రాహ్మణైః పూర్వం కన్యాభిర్మంత్రిభిస్తథా|
యోధైశ్చైవాభ్యషించంస్తే సంప్రహృష్టాః సనైగమైః ||057||

సర్వౌషధిరసైశ్చాపి దైవతైర్నభసి స్థితైః|
చతుర్భిర్లోకపాలైశ్చ సర్వైర్దేవైశ్చ సంగతైః ||058||

ఛత్రం తస్య చ జగ్రాహ శత్రుఘ్నః పాండురం శుభం|
శ్వేతం చ వాలవ్యజనం సుగ్రీవో వానరేశ్వరః|
అపరం చంద్రసంకాశం రాక్షసేంద్రో విభీషణః ||059||

మాలాం జ్వలంతీం వపుషా కాంచనీం శతపుష్కరాం|
రాఘవాయ దదౌ వాయుర్వాసవేన ప్రచోదితః ||060||

సర్వరత్నసమాయుక్తం మణిరత్నవిభూషితం|
ముక్తాహారం నరేంద్రాయ దదౌ శక్రప్రచోదితః ||061||

ప్రజగుర్దేవగంధర్వా ననృతుశ్చాప్సరో గణాః|
అభిషేకే తదర్హస్య తదా రామస్య ధీమతః ||062||

భూమిః సస్యవతీ చైవ ఫలవంతశ్చ పాదపాః|
గంధవంతి చ పుష్పాణి బభూవూ రాఘవోత్సవే ||063||

సహస్రశతమశ్వానాం ధేనూనాం చ గవాం తథా|
దదౌ శతం వృషాన్పూర్వం ద్విజేభ్యో మనుజర్షభః ||064||

త్రింశత్కోటీర్హిరణ్యస్య బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ పునః|
నానాభరణవస్త్రాణి మహార్హాణి చ రాఘవః ||065||

అర్కరశ్మిప్రతీకాశాం కాంచనీం మణివిగ్రహాం|
సుగ్రీవాయ స్రజం దివ్యాం ప్రాయచ్ఛన్మనుజర్షభః ||066||

వైదూర్యమణిచిత్రే చ వజ్రరత్నవిభూషితే|
వాలిపుత్రాయ ధృతిమానంగదాయాంగదే దదౌ ||067||

మణిప్రవరజుష్టం చ ముక్తాహారమనుత్తమం|
సీతాయై ప్రదదౌ రామశ్చంద్రరశ్మిసమప్రభం ||068||

అరజే వాససీ దివ్యే శుభాన్యాభరణాని చ|
అవేక్షమాణా వైదేహీ ప్రదదౌ వాయుసూనవే ||069||

అవముచ్యాత్మనః కంఠాద్ధారం జనకనందినీ|
అవైక్షత హరీన్సర్వాన్భర్తారం చ ముహుర్ముహుః ||070||

తామింగితజ్ఞః సంప్రేక్ష్య బభాషే జనకాత్మజాం|
ప్రదేహి సుభగే హారం యస్య తుష్టాసి భామిని ||071||

పౌరుషం విక్రమో బుద్ధిర్యస్మిన్నేతాని నిత్యదా|
దదౌ సా వాయుపుత్రాయ తం హారమసితేక్షణా ||072||

హనూమాంస్తేన హారేణ శుశుభే వానరర్షభః|
చంద్రాంశుచయగౌరేణ శ్వేతాభ్రేణ యథాచలః ||073||

తతో ద్వివిద మైందాభ్యాం నీలాయ చ పరంతపః|
సర్వాన్కామగుణాన్వీక్ష్య ప్రదదౌ వసుధాధిపః ||074||

సర్వవానరవృద్ధాశ్చ యే చాన్యే వానరేశ్వరాః|
వాసోభిర్భూషణైశ్చైవ యథార్హం ప్రతిపూజితాః ||075||

యథార్హం పూజితాః సర్వే కామై రత్నైశ్చ పుష్కలైర్|
ప్రహృష్టమనసః సర్వే జగ్మురేవ యథాగతం ||076||

రాఘవః పరమోదారః శశాస పరయా ముదా|
ఉవాచ లక్ష్మణం రామో ధర్మజ్ఞం ధర్మవత్సలః ||077||

ఆతిష్ఠ ధర్మజ్ఞ మయా సహేమాం |
గాం పూర్వరాజాధ్యుషితాం బలేన|
తుల్యం మయా త్వం పితృభిర్ధృతా యా |
తాం యౌవరాజ్యే ధురముద్వహస్వ ||078||

సర్వాత్మనా పర్యనునీయమానో |
యదా న సౌమిత్రిరుపైతి యోగం|
నియుజ్యమానో భువి యౌవరాజ్యే |
తతోఽభ్యషించద్భరతం మహాత్మా ||079||

రాఘవశ్చాపి ధర్మాత్మా ప్రాప్య రాజ్యమనుత్తమం|
ఈజే బహువిధైర్యజ్ఞైః ససుహృద్భ్రాతృబాంధవః ||080||

పౌండరీకాశ్వమేధాభ్యాం వాజపేయేన చాసకృత్|
అన్యైశ్చ వివిధైర్యజ్ఞైరయజత్పార్థివర్షభః ||081||

రాజ్యం దశసహస్రాణి ప్రాప్య వర్షాణి రాఘవః|
శతాశ్వమేధానాజహ్రే సదశ్వాన్భూరిదక్షిణాన్ ||082||

ఆజానులంబిబాహుశ్చ మహాస్కంధః ప్రతాపవాన్|
లక్ష్మణానుచరో రామః పృథివీమన్వపాలయత్ ||083||

న పర్యదేవన్విధవా న చ వ్యాలకృతం భయం|
న వ్యాధిజం భయం వాపి రామే రాజ్యం ప్రశాసతి ||084||

నిర్దస్యురభవల్లోకో నానర్థః కంచిదస్పృశత్|
న చ స్మ వృద్ధా బాలానాం ప్రేతకార్యాణి కుర్వతే ||085||

సర్వం ముదితమేవాసీత్సర్వో ధర్మపరోఽభవత్|
రామమేవానుపశ్యంతో నాభ్యహింసన్పరస్పరం ||086||

ఆసన్వర్షసహస్రాణి తథా పుత్రసహస్రిణః|
నిరామయా విశోకాశ్చ రామే రాజ్యం ప్రశాసతి ||087||

నిత్యపుష్పా నిత్యఫలాస్తరవః స్కంధవిస్తృతాః|
కాలవర్షీ చ పర్జన్యః సుఖస్పర్శశ్చ మారుతః ||088||

స్వకర్మసు ప్రవర్తంతే తుష్టాః స్వైరేవ కర్మభిః|
ఆసన్ప్రజా ధర్మపరా రామే శాసతి నానృతాః ||089||

సర్వే లక్షణసంపన్నాః సర్వే ధర్మపరాయణాః|
దశవర్షసహస్రాణి రామో రాజ్యమకారయత్ ||090||

—♦ సర్గ 001 ♦—

ప్రాప్తరాజ్యస్య రామస్య రాక్షసానాం వధే కృతే|
ఆజగ్మురృషయః సర్వే రాఘవం ప్రతినందితుం ||001||

కౌశికోఽథ యవక్రీతో రైభ్యశ్చ్యవన ఏవ చ|
కణ్వో మేధాతిథేః పుత్రః పూర్వస్యాం దిశి యే శ్రితాః ||002||

స్వస్త్యాత్రేయశ్చ భగవాన్నముచిః ప్రముచుస్తథా|
ఆజగ్ముస్తే సహాగస్త్యా యే శ్రితా దక్షిణాం దిశం ||003||

పృషద్గుః కవషో ధౌమ్యో రౌద్రేయశ్చ మహానృషిః|
తేఽప్యాజగ్ముః సశిష్యా వై యే శ్రితాః పశ్చిమాం దిశం ||004||

వసిష్ఠః కశ్యపోఽథాత్రిర్విశ్వామిత్రోఽథ గౌతమః|
జమదగ్నిర్భరద్వాజస్తేఽపి సప్తమహర్షయః ||005||

సంప్రాప్యైతే మహాత్మానో రాఘవస్య నివేశనం|
విష్ఠితాః ప్రతిహారార్థం హుతాశనసమప్రభాః ||006||

ప్రతిహారస్తతస్తూర్ణమగస్త్యవచనాదథ|
సమీపం రాఘవస్యాశు ప్రవివేశ మహాత్మనః ||007||

స రామం దృశ్య సహసా పూర్ణచంద్రసమద్యుతిం|
అగస్త్యం కథయామాస సంప్రాప్తమృషిభిః సహ ||008||

శ్రుత్వా ప్రాప్తాన్మునీంస్తాంస్తు బాలసూర్యసమప్రభాన్|
తదోవాచ నృపో ద్వాఃస్థం ప్రవేశయ యథాసుఖం ||009||

దృష్ట్వా ప్రాప్తాన్మునీంస్తాంస్తు ప్రత్యుత్థాయ కృతాంజలిః|
రామోఽభివాద్య ప్రయత ఆసనాన్యాదిదేశ హ ||010||

తేషు కాంచనచిత్రేషు స్వాస్తీర్ణేషు సుఖేషు చ|
యథార్హముపవిష్టాస్తే ఆసనేష్వృషిపుంగవాః ||011||

రామేణ కుశలం పృష్టాః సశిష్యాః సపురోగమాః|
మహర్షయో వేదవిదో రామం వచనమబ్రువన్ ||012||

కుశలం నో మహాబాహో సర్వత్ర రఘునందన|
త్వాం తు దిష్ట్యా కుశలినం పశ్యామో హతశాత్రవం ||013||

న హి భారః స తే రామ రావణో రాక్షసేశ్వరః|
సధనుస్త్వం హి లోకాంస్త్రీన్విజయేథా న సంశయః ||014||

దిష్ట్యా త్వయా హతో రామ రావణః పుత్రపౌత్రవాన్|
దిష్ట్యా విజయినం త్వాద్య పశ్యామః సహ భార్యయా ||015||

దిష్ట్యా ప్రహస్తో వికటో విరూపాక్షో మహోదరః|
అకంపనశ్చ దుర్ధర్షో నిహతాస్తే నిశాచరాః ||016||

యస్య ప్రమాణాద్విపులం ప్రమాణం నేహ విద్యతే|
దిష్ట్యా తే సమరే రామ కుంభకర్ణో నిపాతితః ||017||

దిష్ట్యా త్వం రాక్షసేంద్రేణ ద్వంద్వయుద్ధముపాగతః|
దేవతానామవధ్యేన విజయం ప్రాప్తవానసి ||018||

సంఖ్యే తస్య న కించిత్తు రావణస్య పరాభవః|
ద్వంద్వయుద్ధమనుప్రాప్తో దిష్ట్యా తే రావణిర్హతః ||019||

దిష్ట్యా తస్య మహాబాహో కాలస్యేవాభిధావతః|
ముక్తః సురరిపోర్వీర ప్రాప్తశ్చ విజయస్త్వయా ||020||

విస్మయస్త్వేష నః సౌమ్య సంశ్రుత్యేంద్రజితం హతం|
అవధ్యః సర్వభూతానాం మహామాయాధరో యుధి ||021||

దత్త్వా పుణ్యామిమాం వీర సౌమ్యామభయదక్షిణాం|
దిష్ట్యా వర్ధసి కాకుత్స్థ జయేనామిత్రకర్శన ||022||

శ్రుత్వా తు వచనం తేషామృషీణాం భావితాత్మనాం|
విస్మయం పరమం గత్వా రామః ప్రాంజలిరబ్రవీత్ ||023||

భవంతః కుంభకర్ణం చ రావణం చ నిశాచరం|
అతిక్రమ్య మహావీర్యౌ కిం ప్రశంసథ రావణిం ||024||

మహోదరం ప్రహస్తం చ విరూపాక్షం చ రాక్షసం|
అతిక్రమ్య మహావీర్యాన్కిం ప్రశంసథ రావణిం ||025||

కీదృశో వై ప్రభావోఽస్య కిం బలం కః పరాక్రమః|
కేన వా కారణేనైష రావణాదతిరిచ్యతే ||026||

శక్యం యది మయా శ్రోతుం న ఖల్వాజ్ఞాపయామి వః|
యది గుహ్యం న చేద్వక్తుం శ్రోతుమిచ్ఛామి కథ్యతాం|
కథం శక్రో జితస్తేన కథం లబ్ధవరశ్చ సః ||027||

—♦ సర్గ 002 ♦—

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవస్య మహాత్మనః|
కుంభయోనిర్మహాతేజా వాక్యమేతదువాచ హ ||001||

శృణు రాజన్యథావృత్తం యస్య తేజోబలం మహత్|
జఘాన చ రిపూన్యుద్ధే యథావధ్యశ్చ శత్రుభిః ||002||

అహం తే రావణస్యేదం కులం జన్మ చ రాఘవ|
వరప్రదానం చ తథా తస్మై దత్తం బ్రవీమి తే ||003||

పురా కృతయుగే రామ ప్రజాపతిసుతః ప్రభుః|
పులస్త్యో నామ బ్రహ్మర్షిః సాక్షాదివ పితామహః ||004||

నానుకీర్త్యా గుణాస్తస్య ధర్మతః శీలతస్తథా|
ప్రజాపతేః పుత్ర ఇతి వక్తుం శక్యం హి నామతః ||005||

స తు ధర్మప్రసంగేన మేరోః పార్శ్వే మహాగిరేః|
తృణబిందావాశ్రమం గత్వా న్యవసన్మునిపుంగవః ||006||

తపస్తేపే స ధర్మాత్మా స్వాధ్యాయనియతేంద్రియః|
గత్వాశ్రమపదం తస్య విఘ్నం కుర్వంతి కన్యకాః ||007||

దేవపన్నగకన్యాశ్చ రాజర్షితనయాశ్చ యాః|
క్రీడంత్యోఽప్సరసశ్చైవ తం దేశముపపేదిరే ||008||

సర్వర్తుషూపభోగ్యత్వాద్రమ్యత్వాత్కాననస్య చ|
నిత్యశస్తాస్తు తం దేశం గత్వా క్రీడంతి కన్యకాః ||009||

అథ రుష్టో మహాతేజా వ్యాజహార మహామునిః|
యా మే దర్శనమాగచ్ఛేత్సా గర్భం ధారయిష్యతి ||010||

తాస్తు సర్వాః ప్రతిగతాః శ్రుత్వా వాక్యం మహాత్మనః|
బ్రహ్మశాపభయాద్భీతాస్తం దేశం నోపచక్రముః ||011||

తృణబిందోస్తు రాజర్షేస్తనయా న శృణోతి తత్|
గత్వాశ్రమపదం తస్య విచచార సునిర్భయా ||012||

తస్మిన్నేవ తు కాలే స ప్రాజాపత్యో మహానృషిః|
స్వాధ్యాయమకరోత్తత్ర తపసా ద్యోతితప్రభః ||013||

సా తు వేదధ్వనిం శ్రుత్వా దృష్ట్వా చైవ తపోధనం|
అభవత్పాండుదేహా సా సువ్యంజితశరీరజా ||014||

దృష్ట్వా పరమసంవిగ్నా సా తు తద్రూపమాత్మనః|
ఇదం మే కిం న్వితి జ్ఞాత్వా పితుర్గత్వాగ్రతః స్థితా ||015||

తాం తు దృష్ట్వా తథా భూతాం తృణబిందురథాబ్రవీత్|
కిం త్వమేతత్త్వసదృశం ధారయస్యాత్మనో వపుః ||016||

సా తు కృత్వాంజలిం దీనా కన్యోవాచ తపోధనం|
న జానే కారణం తాత యేన మే రూపమీదృశం ||017||

కిం తు పూర్వం గతాస్మ్యేకా మహర్షేర్భావితాత్మనః|
పులస్త్యస్యాశ్రమం దివ్యమన్వేష్టుం స్వసఖీజనం ||018||

న చ పశ్యామ్యహం తత్ర కాంచిదప్యాగతాం సఖీం|
రూపస్య తు విపర్యాసం దృష్ట్వా చాహమిహాగతా ||019||

తృణబిందుస్తు రాజర్షిస్తపసా ద్యోతితప్రభః|
ధ్యానం వివేశ తచ్చాపి అపశ్యదృషికర్మజం ||020||

స తు విజ్ఞాయ తం శాపం మహర్షేర్భావితాత్మనః|
గృహీత్వా తనయాం గత్వా పులస్త్యమిదమబ్రవీత్ ||021||

భగవంస్తనయాం మే త్వం గుణైః స్వైరేవ భూషితాం|
భిక్షాం ప్రతిగృహాణేమాం మహర్షే స్వయముద్యతాం ||022||

తపశ్చరణయుక్తస్య శ్రామ్యమాణేంద్రియస్య తే|
శుశ్రూషాతత్పరా నిత్యం భవిష్యతి న సంశయః ||023||

తం బ్రువాణం తు తద్వాక్యం రాజర్షిం ధార్మికం తదా|
జిఘృక్షురబ్రవీత్కన్యాం బాఢమిత్యేవ స ద్విజః ||024||

దత్త్వా తు స గతో రాజా స్వమాశ్రమపదం తదా|
సాపి తత్రావసత్కన్యా తోషయంతీ పతిం గుణైః|
ప్రీతః స తు మహాతేజా వాక్యమేతదువాచ హ ||025||

పరితుష్టోఽస్మి భద్రం తే గుణానాం సంపదా భృశం|
తస్మాత్తే విరమామ్యద్య పుత్రమాత్మసమం గుణైః|
ఉభయోర్వంశకర్తారం పౌలస్త్య ఇతి విశ్రుతం ||026||

యస్మాత్తు విశ్రుతో వేదస్త్వయేహాభ్యస్యతో మమ|
తస్మాత్స విశ్రవా నామ భవిష్యతి న సంశయః ||027||

ఏవముక్తా తు సా కన్యా ప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా|
అచిరేణైవ కాలేన సూతా విశ్రవసం సుతం ||028||

స తు లోకత్రయే ఖ్యాతః శౌచధర్మసమన్వితః|
పితేవ తపసా యుక్తో విశ్రవా మునిపుంగవః ||029||

—♦ సర్గ 003 ♦—

అథ పుత్రః పులస్త్యస్య విశ్రవా మునిపుంగవః|
అచిరేణైవ కాలేన పితేవ తపసి స్థితః ||001||

సత్యవాఞ్శీలవాందక్షః స్వాధ్యాయనిరతః శుచిః|
సర్వభోగేష్వసంసక్తో నిత్యం ధర్మపరాయణః ||002||

జ్ఞాత్వా తస్య తు తద్వృత్తం భరద్వాజో మహానృషిః|
దదౌ విశ్రవసే భార్యాం స్వాం సుతాం దేవవర్ణినీం ||003||

ప్రతిగృహ్య తు ధర్మేణ భరద్వాజసుతాం తదా|
ముదా పరమయా యుక్తో విశ్రవా మునిపుంగవః ||004||

స తస్యాం వీర్యసంపన్నమపత్యం పరమాద్భుతం|
జనయామాస ధర్మాత్మా సర్వైర్బ్రహ్మగుణైర్యుతం ||005||

తస్మింజాతే తు సంహృష్టః స బభూవ పితామహః|
నామ చాస్యాకరోత్ప్రీతః సార్ధం దేవర్షిభిస్తదా ||006||

యస్మాద్విశ్రవసోఽపత్యం సాదృశ్యాద్విశ్రవా ఇవ|
తస్మాద్వైశ్రవణో నామ భవిష్యత్యేష విశ్రుతః ||007||

స తు వైశ్రవణస్తత్ర తపోవనగతస్తదా|
అవర్ధత మహాతేజా హుతాహుతిరివానలః ||008||

తస్యాశ్రమపదస్థస్య బుద్ధిర్జజ్ఞే మహాత్మనః|
చరిష్యే నియతో ధర్మం ధర్మో హి పరమా గతిః ||009||

స తు వర్షసహస్రాణి తపస్తప్త్వా మహావనే|
పూర్ణే వర్షసహస్రే తు తం తం విధిమవర్తత ||010||

జలాశీ మారుతాహారో నిరాహారస్తథైవ చ|
ఏవం వర్షసహస్రాణి జగ్ముస్తాన్యేవ వర్షవత్ ||011||

అథ ప్రీతో మహాతేజాః సేంద్రైః సురగణైః సహ|
గత్వా తస్యాశ్రమపదం బ్రహ్మేదం వాక్యమబ్రవీత్ ||012||

పరితుష్టోఽస్మి తే వత్స కర్మణానేన సువ్రత|
వరం వృణీష్వ భద్రం తే వరార్హస్త్వం హి మే మతః ||013||

అథాబ్రవీద్వైశ్రవణః పితామహముపస్థితం|
భగవల్లోకపాలత్వమిచ్ఛేయం విత్తరక్షణం ||014||

తతోఽబ్రవీద్వైశ్రవణం పరితుష్టేన చేతసా|
బ్రహ్మా సురగణైః సార్ధం బాఢమిత్యేవ హృష్టవత్ ||015||

అహం హి లోకపాలానాం చతుర్థం స్రష్టుముద్యతః|
యమేంద్రవరుణానాం హి పదం యత్తవ చేప్సితం ||016||

తత్కృతం గచ్ఛ ధర్మజ్ఞ ధనేశత్వమవాప్నుహి|
యమేంద్రవరుణానాం హి చతుర్థోఽద్య భవిష్యసి ||017||

ఏతచ్చ పుష్పకం నామ విమానం సూర్యసంనిభం|
ప్రతిగృహ్ణీష్వ యానార్థం త్రిదశైః సమతాం వ్రజ ||018||

స్వస్తి తేఽస్తు గమిష్యామః సర్వ ఏవ యథాగతం|
కృతకృత్యా వయం తాత దత్త్వా తవ మహావరం ||019||

గతేషు బ్రహ్మపూర్వేషు దేవేష్వథ నభస్తలం|
ధనేశః పితరం ప్రాహ వినయాత్ప్రణతో వచః ||020||

భగవఁల్లబ్ధవానస్మి వరం కమలయోనితః|
నివాసం న తు మే దేవో విదధే స ప్రజాపతిః ||021||

తత్పశ్య భగవన్కంచిద్దేశం వాసాయ నః ప్రభో|
న చ పీడా భవేద్యత్ర ప్రాణినో యస్య కస్యచిత్ ||022||

ఏవముక్తస్తు పుత్రేణ విశ్రవా మునిపుంగవః|
వచనం ప్రాహ ధర్మజ్ఞ శ్రూయతామితి ధర్మవిత్ ||023||

లంకా నామ పురీ రమ్యా నిర్మితా విశ్వకర్మణా|
రాక్షసానాం నివాసార్థం యథేంద్రస్యామరావతీ ||024||

రమణీయా పురీ సా హి రుక్మవైదూర్యతోరణా|
రాక్షసైః సా పరిత్యక్తా పురా విష్ణుభయార్దితైః|
శూన్యా రక్షోగణైః సర్వై రసాతలతలం గతైః ||025||

స త్వం తత్ర నివాసాయ రోచయస్వ మతిం స్వకాం|
నిర్దోషస్తత్ర తే వాసో న చ బాధాస్తి కస్యచిత్ ||026||

ఏతచ్ఛ్రుత్వా తు ధర్మాత్మా ధర్మిష్ఠం వచనం పితుః|
నివేశయామాస తదా లంకాం పర్వతమూర్ధని ||027||

నైరృతానాం సహస్రైస్తు హృష్టైః ప్రముదితైః సదా|
అచిరేణైకకాలేన సంపూర్ణా తస్య శాసనాత్ ||028||

అథ తత్రావసత్ప్రీతో ధర్మాత్మా నైరృతాధిపః|
సముద్రపరిధానాయాం లంకాయాం విశ్రవాత్మజః ||029||

కాలే కాలే వినీతాత్మా పుష్పకేణ ధనేశ్వరః|
అభ్యగచ్ఛత్సుసంహృష్టః పితరం మాతరం చ సః ||030||

స దేవగంధర్వగణైరభిష్టుత |
స్తథైవ సిద్ధైః సహ చారణైరపి|
గభస్తిభిః సూర్య ఇవౌజసా వృతః |
పితుః సమీపం ప్రయయౌ శ్రియా వృతః ||031||

—♦ సర్గ 004 ♦—

శ్రుత్వాగస్త్యేరితం వాక్యం రామో విస్మయమాగతః|
పూర్వమాసీత్తు లంకాయాం రక్షసామితి సంభవః ||001||

తతః శిరః కంపయిత్వా త్రేతాగ్నిసమవిగ్రహం|
అగస్త్యం తం ముహుర్దృష్ట్వా స్మయమానోఽభ్యభాషత ||002||

భగవన్పూర్వమప్యేషా లంకాసీత్పిశితాశినాం|
ఇతీదం భవతః శ్రుత్వా విస్మయో జనితో మమ ||003||

పులస్త్యవంశాదుద్భూతా రాక్షసా ఇతి నః శ్రుతం|
ఇదానీమన్యతశ్చాపి సంభవః కీర్తితస్త్వయా ||004||

రావణాత్కుంభకర్ణాచ్చ ప్రహస్తాద్వికటాదపి|
రావణస్య చ పుత్రేభ్యః కిం ను తే బలవత్తరాః ||005||

క ఏషాం పూర్వకో బ్రహ్మన్కింనామా కింతపోబలః|
అపరాధం చ కం ప్రాప్య విష్ణునా ద్రావితాః పురా ||006||

ఏతద్విస్తరతః సర్వం కథయస్వ మమానఘ|
కౌతూహలం కృతం మహ్యం నుద భానుర్యథా తమః ||007||

రాఘవస్య తు తచ్ఛ్రుత్వా సంస్కారాలంకృతం వచః|
ఈషద్విస్మయమానస్తమగస్త్యః ప్రాహ రాఘవం ||008||

ప్రజాపతిః పురా సృష్ట్వా అపః సలిలసంభవః|
తాసాం గోపాయనే సత్త్వానసృజత్పద్మసంభవః ||009||

తే సత్త్వాః సత్త్వకర్తారం వినీతవదుపస్థితాః|
కిం కుర్మ ఇతి భాషంతః క్షుత్పిపాసాభయార్దితాః ||010||

ప్రజాపతిస్తు తాన్యాహ సత్త్వాని ప్రహసన్నివ|
ఆభాష్య వాచా యత్నేన రక్షధ్వమితి మానదః ||011||

రక్షామ ఇతి తత్రాన్యైర్యక్షామేతి తథాపరైః|
భుంక్షితాభుంక్షితైరుక్తస్తతస్తానాహ భూతకృత్ ||012||

రక్షామ ఇతి యైరుక్తం రాక్షసాస్తే భవంతు వః|
యక్షామ ఇతి యైరుక్తం తే వై యక్షా భవంతు వః ||013||

తత్ర హేతిః ప్రహేతిశ్చ భ్రాతరౌ రాక్షసర్షభౌ|
మధుకైటభసంకాశౌ బభూవతురరిందమౌ ||014||

ప్రహేతిర్ధార్మికస్తత్ర న దారాన్సోఽభికాంక్షతి|
హేతిర్దారక్రియార్థం తు యత్నం పరమథాకరోత్ ||015||

స కాలభగినీం కన్యాం భయాం నామ భయావహాం|
ఉదావహదమేయాత్మా స్వయమేవ మహామతిః ||016||

స తస్యాం జనయామాస హేతీ రాక్షసపుంగవః|
పుత్రం పుత్రవతాం శ్రేష్ఠో విద్యుత్కేశ ఇతి శ్రుతం ||017||

విద్యుత్కేశో హేతిపుత్రః ప్రదీప్తాగ్నిసమప్రభః|
వ్యవర్ధత మహాతేజాస్తోయమధ్య ఇవాంబుజం ||018||

స యదా యౌవనం భద్రమనుప్రాప్తో నిశాచరః|
తతో దారక్రియాం తస్య కర్తుం వ్యవసితః పితా ||019||

సంధ్యాదుహితరం సోఽథ సంధ్యాతుల్యాం ప్రభావతః|
వరయామాస పుత్రార్థం హేతీ రాక్షసపుంగవః ||020||

అవశ్యమేవ దాతవ్యా పరస్మై సేతి సంధ్యయా|
చింతయిత్వా సుతా దత్తా విద్యుత్కేశాయ రాఘవ ||021||

సంధ్యాయాస్తనయాం లబ్ధ్వా విద్యుత్కేశో నిశాచరః|
రమతే స తయా సార్ధం పౌలోమ్యా మఘవానివ ||022||

కేనచిత్త్వథ కాలేన రామ సాలకటంకటా|
విద్యుత్కేశాద్గర్భమాప ఘనరాజిరివార్ణవాత్ ||023||

తతః సా రాక్షసీ గర్భం ఘనగర్భసమప్రభం|
ప్రసూతా మందరం గత్వా గంగా గర్భమివాగ్నిజం ||024||

తముత్సృజ్య తు సా గర్భం విద్యుత్కేశాద్రతార్థినీ|
రేమే సా పతినా సార్ధం విస్మృత్య సుతమాత్మజం ||025||

తయోత్సృష్టః స తు శిశుః శరదర్కసమద్యుతిః|
పాణిమాస్యే సమాధాయ రురోద ఘనరాడివ ||026||

అథోపరిష్టాద్గచ్ఛన్వై వృషభస్థో హరః ప్రభుః|
అపశ్యదుమయా సార్ధం రుదంతం రాక్షసాత్మజం ||027||

కారుణ్యభావాత్పార్వత్యా భవస్త్రిపురహా తతః|
తం రాక్షసాత్మజం చక్రే మాతురేవ వయఃసమం ||028||

అమరం చైవ తం కృత్వా మహాదేవోఽక్షయోఽవ్యయః|
పురమాకాశగం ప్రాదాత్పార్వత్యాః ప్రియకామ్యయా ||029||

ఉమయాపి వరో దత్తో రాక్షసీనాం నృపాత్మజ|
సద్యోపలబ్ధిర్గర్భస్య ప్రసూతిః సద్య ఏవ చ|
సద్య ఏవ వయఃప్రాప్తిర్మాతురేవ వయః సమం ||030||

తతః సుకేశో వరదానగర్వితః |
శ్రియం ప్రభోః ప్రాప్య హరస్య పార్శ్వతః|
చచార సర్వత్ర మహామతిః ఖగః |
ఖగం పురం ప్రాప్య పురందరో యథా ||031||

—♦ సర్గ 005 ♦—

సుకేశం ధార్మికం దృష్ట్వా వరలబ్ధం చ రాక్షసం|
గ్రామణీర్నామ గంధర్వో విశ్వావసుసమప్రభః ||001||

తస్య దేవవతీ నామ ద్వితీయా శ్రీరివాత్మజా|
తాం సుకేశాయ ధర్మేణ దదౌ దక్షః శ్రియం యథా ||002||

వరదానకృతైశ్వర్యం సా తం ప్రాప్య పతిం ప్రియం|
ఆసీద్దేవవతీ తుష్టా ధనం ప్రాప్యేవ నిర్ధనః ||003||

స తయా సహ సంయుక్తో రరాజ రజనీచరః|
అంజనాదభినిష్క్రాంతః కరేణ్వేవ మహాగజః ||004||

దేవవత్యాం సుకేశస్తు జనయామాస రాఘవ|
త్రీంస్త్రినేత్రసమాన్పుత్రాన్రాక్షసాన్రాక్షసాధిపః|
మాల్యవంతం సుమాలిం చ మాలిం చ బలినాం వరం ||005||

త్రయో లోకా ఇవావ్యగ్రాః స్థితాస్త్రయ ఇవాగ్నయః|
త్రయో మంత్రా ఇవాత్యుగ్రాస్త్రయో ఘోరా ఇవామయాః ||006||

త్రయః సుకేశస్య సుతాస్త్రేతాగ్నిసమవర్చసః|
వివృద్ధిమగమంస్తత్ర వ్యాధయోపేక్షితా ఇవ ||007||

వరప్రాప్తిం పితుస్తే తు జ్ఞాత్వైశ్వర్యం తతో మహత్|
తపస్తప్తుం గతా మేరుం భ్రాతరః కృతనిశ్చయాః ||008||

ప్రగృహ్య నియమాన్ఘోరాన్రాక్షసా నృపసత్తమ|
విచేరుస్తే తపో ఘోరం సర్వభూతభయావహం ||009||

సత్యార్జవదమోపేతైస్తపోభిర్భువి దుష్కరైః|
సంతాపయంతస్త్రీల్లోకాన్సదేవాసురమానుషాన్ ||010||

తతో విభుశ్చతుర్వక్త్రో విమానవరమాస్థితః|
సుకేశపుత్రానామంత్ర్య వరదోఽస్మీత్యభాషత ||011||

బ్రహ్మాణం వరదం జ్ఞాత్వా సేంద్రైర్దేవగణైర్వృతం|
ఊచుః ప్రాంజలయః సర్వే వేపమానా ఇవ ద్రుమాః ||012||

తపసారాధితో దేవ యది నో దిశసే వరం|
అజేయాః శత్రుహంతారస్తథైవ చిరజీవినః|
ప్రభవిష్ణవో భవామేతి పరస్పరమనువ్రతాః ||013||

ఏవం భవిష్యతీత్యుక్త్వా సుకేశతనయాన్ప్రభుః|
ప్రయయౌ బ్రహ్మలోకాయ బ్రహ్మా బ్రాహ్మణవత్సలః ||014||

వరం లబ్ధ్వా తతః సర్వే రామ రాత్రించరాస్తదా|
సురాసురాన్ప్రబాధంతే వరదానాత్సునిర్భయాః ||015||

తైర్వధ్యమానాస్త్రిదశాః సర్షిసంఘాః సచారణాః|
త్రాతారం నాధిగచ్ఛంతి నిరయస్థా యథా నరాః ||016||

అథ తే విశ్వకర్మాణం శిల్పినాం వరమవ్యయం|
ఊచుః సమేత్య సంహృష్టా రాక్షసా రఘుసత్తమ ||017||

గృహకర్తా భవానేవ దేవానాం హృదయేప్సితం|
అస్మాకమపి తావత్త్వం గృహం కురు మహామతే ||018||

హిమవంతం సమాశ్రిత్య మేరుం మందరమేవ వా|
మహేశ్వరగృహప్రఖ్యం గృహం నః క్రియతాం మహత్ ||019||

విశ్వకర్మా తతస్తేషాం రాక్షసానాం మహాభుజః|
నివాసం కథయామాస శక్రస్యేవామరావతీం ||020||

దక్షిణస్యోదధేస్తీరే త్రికూటో నామ పర్వతః|
శిఖరే తస్య శైలస్య మధ్యమేఽమ్బుదసంనిభే|
శకునైరపి దుష్ప్రాపే టంకచ్ఛిన్నచతుర్దిశి ||021||

త్రింశద్యోజనవిస్తీర్ణా స్వర్ణప్రాకారతోరణా|
మయా లంకేతి నగరీ శక్రాజ్ఞప్తేన నిర్మితా ||022||

తస్యాం వసత దుర్ధర్షాః పుర్యాం రాక్షససత్తమాః|
అమరావతీం సమాసాద్య సేంద్రా ఇవ దివౌకసః ||023||

లంకాదుర్గం సమాసాద్య రాక్షసైర్బహుభిర్వృతాః|
భవిష్యథ దురాధర్షాః శత్రూణాం శత్రుసూదనాః ||024||

విశ్వకర్మవచః శ్రుత్వా తతస్తే రామ రాక్షసాః|
సహస్రానుచరా గత్వా లంకాం తామవసన్పురీం ||025||

దృఢప్రాకారపరిఖాం హైమైర్గృహశతైర్వృతాం|
లంకామవాప్య తే హృష్టా విహరంతి నిశాచరాః ||026||

నర్మదా నామ గంధర్వీ నానాధర్మసమేధితా|
తస్యాః కన్యాత్రయం హ్యాసీద్ధీశ్రీకీర్తిసమద్యుతి ||027||

జ్యేష్ఠక్రమేణ సా తేషాం రాక్షసానామరాక్షసీ|
కన్యాస్తాః ప్రదదౌ హృష్టా పూర్ణచంద్రనిభాననాః ||028||

త్రయాణాం రాక్షసేంద్రాణాం తిస్రో గంధర్వకన్యకాః|
మాత్రా దత్తా మహాభాగా నక్షత్రే భగదైవతే ||029||

కృతదారాస్తు తే రామ సుకేశతనయాః ప్రభో|
భార్యాభిః సహ చిక్రీడురప్సరోభిరివామరాః ||030||

తత్ర మాల్యవతో భార్యా సుందరీ నామ సుందరీ|
స తస్యాం జనయామాస యదపత్యం నిబోధ తత్ ||031||

వజ్రముష్టిర్విరూపాక్షో దుర్ముఖశ్చైవ రాక్షసః|
సుప్తఘ్నో యజ్ఞకోపశ్చ మత్తోన్మత్తౌ తథైవ చ|
అనలా చాభవత్కన్యా సుందర్యాం రామ సుందరీ ||032||

సుమాలినోఽపి భార్యాసీత్పూర్ణచంద్రనిభాననా|
నామ్నా కేతుమతీ నామ ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీ ||033||

సుమాలీ జనయామాస యదపత్యం నిశాచరః|
కేతుమత్యాం మహారాజ తన్నిబోధానుపూర్వశః ||034||

ప్రహస్తోఽకంపనశ్చైవ వికటః కాలకార్ముకః|
ధూమ్రాక్షశ్చాథ దండశ్చ సుపార్శ్వశ్చ మహాబలః ||035||

సంహ్రాదిః ప్రఘసశ్చైవ భాసకర్ణశ్చ రాక్షసః|
రాకా పుష్పోత్కటా చైవ కైకసీ చ శుచిస్మితా|
కుంభీనసీ చ ఇత్యేతే సుమాలేః ప్రసవాః స్మృతాః ||036||

మాలేస్తు వసుదా నామ గంధర్వీ రూపశాలినీ|
భార్యాసీత్పద్మపత్రాక్షీ స్వక్షీ యక్షీవరోపమా ||037||

సుమాలేరనుజస్తస్యాం జనయామాస యత్ప్రభో|
అపత్యం కథ్యమానం తన్మయా త్వం శృణు రాఘవ ||038||

అనలశ్చానిలశ్చైవ హరః సంపాతిరేవ చ|
ఏతే విభీషణామాత్యా మాలేయాస్తే నిశాచరాః ||039||

తతస్తు తే రాక్షసపుంగవాస్త్రయో |
నిశాచరైః పుత్రశతైశ్చ సంవృతాః|
సురాన్సహేంద్రానృషినాగదానవా |
న్బబాధిరే తే బలవీర్యదర్పితాః ||040||

జగద్భ్రమంతోఽనిలవద్దురాసదా |
రణే చ మృత్యుప్రతిమాః సమాహితాః|
వరప్రదానాదభిగర్వితా భృశం |
క్రతుక్రియాణాం ప్రశమంకరాః సదా ||041||

—♦ సర్గ 006 ♦—

తైర్వధ్యమానా దేవాశ్చ ఋషయశ్చ తపోధనాః|
భయార్తాః శరణం జగ్ముర్దేవదేవం మహేశ్వరం ||001||

తే సమేత్య తు కామారిం త్రిపురారిం త్రిలోచనం|
ఊచుః ప్రాంజలయో దేవా భయగద్గదభాషిణః ||002||

సుకేశపుత్రైర్భగవన్పితామహవరోద్ధతైః|
ప్రజాధ్యక్ష ప్రజాః సర్వా బాధ్యంతే రిపుబాధన ||003||

శరణ్యాన్యశరణ్యాని ఆశ్రమాణి కృతాని నః|
స్వర్గాచ్చ చ్యావితః శక్రః స్వర్గే క్రీడంతి శక్రవత్ ||004||

అహం విష్ణురహం రుద్రో బ్రహ్మాహం దేవరాడహం|
అహం యమోఽహం వరుణశ్చంద్రోఽహం రవిరప్యహం ||005||

ఇతి తే రాక్షసా దేవ వరదానేన దర్పితాః|
బాధంతే సమరోద్ధర్షా యే చ తేషాం పురఃసరాః ||006||

తన్నో దేవభయార్తానామభయం దాతుమర్హసి|
అశివం వపురాస్థాయ జహి దైవతకంటకాన్ ||007||

ఇత్యుక్తస్తు సురైః సర్వైః కపర్దీ నీలలోహితః|
సుకేశం ప్రతి సాపేక్ష ఆహ దేవగణాన్ప్రభుః ||008||

నాహం తాన్నిహనిష్యామి అవధ్యా మమ తేఽసురాః|
కిం తు మంత్రం ప్రదాస్యామి యో వై తాన్నిహనిష్యతి ||009||

ఏవమేవ సముద్యోగం పురస్కృత్య సురర్షభాః|
గచ్ఛంతు శరణం విష్ణుం హనిష్యతి స తాన్ప్రభుః ||010||

తతస్తే జయశబ్దేన ప్రతినంద్య మహేశ్వరం|
విష్ణోః సమీపమాజగ్ముర్నిశాచరభయార్దితాః ||011||

శంఖచక్రధరం దేవం ప్రణమ్య బహుమాన్య చ|
ఊచుః సంభ్రాంతవద్వాక్యం సుకేశతనయార్దితాః ||012||

సుకేశతనయైర్దేవ త్రిభిస్త్రేతాగ్నిసంనిభైః|
ఆక్రమ్య వరదానేన స్థానాన్యపహృతాని నః ||013||

లంకా నామ పురీ దుర్గా త్రికూటశిఖరే స్థితా|
తత్ర స్థితాః ప్రబాధంతే సర్వాన్నః క్షణదాచరాః ||014||

స త్వమస్మత్ప్రియార్థం తు జహి తాన్మధుసూదన|
చక్రకృత్తాస్యకమలాన్నివేదయ యమాయ వై ||015||

భయేష్వభయదోఽస్మాకం నాన్యోఽస్తి భవతా సమః|
నుద త్వం నో భయం దేవ నీహారమివ భాస్కరః ||016||

ఇత్యేవం దైవతైరుక్తో దేవదేవో జనార్దనః|
అభయం భయదోఽరీణాం దత్త్వా దేవానువాచ హ ||017||

సుకేశం రాక్షసం జానే ఈశానవరదర్పితం|
తాంశ్చాస్య తనయాంజానే యేషాం జ్యేష్ఠః స మాల్యవాన్ ||018||

తానహం సమతిక్రాంతమర్యాదాన్రాక్షసాధమాన్|
సూదయిష్యామి సంగ్రామే సురా భవత విజ్వరాః ||019||

ఇత్యుక్తాస్తే సురాః సర్వే విష్ణునా ప్రభవిష్ణునా|
యథా వాసం యయుర్హృష్టాః ప్రశమంతో జనార్దనం ||020||

విబుధానాం సముద్యోగం మాల్యవాన్స నిశాచరః|
శ్రుత్వా తౌ భ్రాతరౌ వీరావిదం వచనమబ్రవీత్ ||021||

అమరా ఋషయశ్చైవ సంహత్య కిల శంకరం|
అస్మద్వధం పరీప్సంత ఇదమూచుస్త్రిలోచనం ||022||

సుకేశతనయా దేవ వరదానబలోద్ధతాః|
బాధంతేఽస్మాన్సముద్యుక్తా ఘోరరూపాః పదే పదే ||023||

రాక్షసైరభిభూతాః స్మ న శక్తాః స్మ ఉమాపతే|
స్వేషు వేశ్మసు సంస్థాతుం భయాత్తేషాం దురాత్మనాం ||024||

తదస్మాకం హితార్థే త్వం జహి తాంస్తాంస్త్రిలోచన|
రాక్షసాన్హుంకృతేనైవ దహ ప్రదహతాం వర ||025||

ఇత్యేవం త్రిదశైరుక్తో నిశమ్యాంధకసూదనః|
శిరః కరం చ ధున్వాన ఇదం వచనమబ్రవీత్ ||026||

అవధ్యా మమ తే దేవాః సుకేశతనయా రణే|
మంత్రం తు వః ప్రదాస్యామి యో వై తాన్నిహనిష్యతి ||027||

యః స చక్రగదాపాణిః పీతవాసా జనార్దనః|
హనిష్యతి స తాన్యుద్ధే శరణం తం ప్రపద్యథ ||028||

హరాన్నావాప్య తే కామం కామారిమభివాద్య చ|
నారాయణాలయం ప్రాప్తాస్తస్మై సర్వం న్యవేదయన్ ||029||

తతో నారాయణేనోక్తా దేవా ఇంద్రపురోగమాః|
సురారీన్సూదయిష్యామి సురా భవత విజ్వరాః ||030||

దేవానాం భయభీతానాం హరిణా రాక్షసర్షభౌ|
ప్రతిజ్ఞాతో వధోఽస్మాకం తచ్చింతయథ యత్క్షమం ||031||

హిరణ్యకశిపోర్మృత్యురన్యేషాం చ సురద్విషాం|
దుఃఖం నారాయణం జేతుం యో నో హంతుమభీప్సతి ||032||

తతః సుమాలీ మాలీ చ శ్రుత్వా మాల్యవతో వచః|
ఊచతుర్భ్రాతరం జ్యేష్ఠం భగాంశావివ వాసవం ||033||

స్వధీతం దత్తమిష్టం చ ఐశ్వర్యం పరిపాలితం|
ఆయుర్నిరామయం ప్రాప్తం స్వధర్మః స్థాపితశ్చ నః ||034||

దేవసాగరమక్షోభ్యం శస్త్రౌఘైః ప్రవిగాహ్య చ|
జితా దేవా రణే నిత్యం న నో మృత్యుకృతం భయం ||035||

నారాయణశ్చ రుద్రశ్చ శక్రశ్చాపి యమస్తథా|
అస్మాకం ప్రముఖే స్థాతుం సర్వ ఏవ హి బిభ్యతి ||036||

విష్ణోర్దోషశ్చ నాస్త్యత్ర కారణం రాక్షసేశ్వర|
దేవానామేవ దోషేణ విష్ణోః ప్రచలితం మనః ||037||

తస్మాదద్య సముద్యుక్తాః సర్వసైన్యసమావృతాః|
దేవానేవ జిఘాంసామో యేభ్యో దోషః సముత్థితః ||038||

ఇతి మాలీ సుమాలీ చ మాల్యవానగ్రజః ప్రభుః|
ఉద్యోగం ఘోషయిత్వాథ రాక్షసాః సర్వ ఏవ తే|
యుద్ధాయ నిర్యయుః క్రుద్ధా జంభవృత్రబలా ఇవ ||039||

స్యందనైర్వారణేంద్రైశ్చ హయైశ్చ గిరిసంనిభైః|
ఖరైర్గోభిరథోష్ట్రైశ్చ శింశుమారైర్భుజంగమైః ||040||

మకరైః కచ్ఛపైర్మీనైర్విహంగైర్గరుడోపమైః|
సింహైర్వ్యాఘ్రైర్వరాహైశ్చ సృమరైశ్చమరైరపి ||041||

త్యక్త్వా లంకాం తతః సర్వే రాక్షసా బలగర్వితాః|
ప్రయాతా దేవలోకాయ యోద్ధుం దైవతశత్రవః ||042||

లంకావిపర్యయం దృష్ట్వా యాని లంకాలయాన్యథ|
భూతాని భయదర్శీని విమనస్కాని సర్వశః ||043||

భౌమాస్తథాంతరిక్షాశ్చ కాలాజ్ఞప్తా భయావహాః|
ఉత్పాతా రాక్షసేంద్రాణామభావాయోత్థితా ద్రుతం ||044||

అస్థీని మేఘా వర్షంతి ఉష్ణం శోణితమేవ చ|
వేలాం సముద్రోఽప్యుత్క్రాంతశ్చలంతే చాచలోత్తమాః ||045||

అట్టహాసాన్విముంచంతో ఘననాదసమస్వనాన్|
భూతాః పరిపతంతి స్మ నృత్యమానాః సహస్రశః ||046||

గృధ్రచక్రం మహచ్చాపి జ్వలనోద్గారిభిర్ముఖైః|
రాక్షసానాముపరి వై భ్రమతే కాలచక్రవత్ ||047||

తానచింత్య మహోత్పాతాన్రాక్షసా బలగర్వితాః|
యంత్యేవ న నివర్తంతే మృత్యుపాశావపాశితాః ||048||

మాల్యవాంశ్చ సుమాలీ చ మాలీ చ రజనీచరాః|
ఆసన్పురఃసరాస్తేషాం క్రతూనామివ పావకాః ||049||

మాల్యవంతం తు తే సర్వే మాల్యవంతమివాచలం|
నిశాచరా ఆశ్రయంతే ధాతారమివ దేహినః ||050||

తద్బలం రాక్షసేంద్రాణాం మహాభ్రఘననాదితం|
జయేప్సయా దేవలోకం యయౌ మాలీ వశే స్థితం ||051||

రాక్షసానాం సముద్యోగం తం తు నారాయణః ప్రభుః|
దేవదూతాదుపశ్రుత్య దధ్రే యుద్ధే తతో మనః ||052||

స దేవసిద్ధర్షిమహోరగైశ్చ |
గంధర్వముఖ్యాప్సరసోపగీతః|
సమాససాదామరశత్రుసైన్యం |
చక్రాసిసీరప్రవరాదిధారీ ||053||

సుపర్ణపక్షానిలనున్నపక్షం |
భ్రమత్పతాకం ప్రవికీర్ణశస్త్రం|
చచాల తద్రాక్షసరాజసైన్యం |
చలోపలో నీల ఇవాచలేంద్రః ||054||

తతః శితైః శోణితమాంసరూషితై |
ర్యుగాంతవైశ్వానరతుల్యవిగ్రహైః|
నిశాచరాః సంపరివార్య మాధవం |
వరాయుధైర్నిర్బిభిదుః సహస్రశః ||055||

—♦ సర్గ 007 ♦—

నారాయణగిరిం తే తు గర్జంతో రాక్షసాంబుదాః|
అవర్షన్నిషువర్షేణ వర్షేణాద్రిమివాంబుదాః ||001||

శ్యామావదాతస్తైర్విష్ణుర్నీలైర్నక్తంచరోత్తమైః|
వృతోఽఞ్జనగిరివాసీద్వర్షమాణైః పయోధరైః ||002||

శలభా ఇవ కేదారం మశకా ఇవ పర్వతం|
యథామృతఘటం జీవా మకరా ఇవ చార్ణవం ||003||

తథా రక్షోధనుర్ముక్తా వజ్రానిలమనోజవాః|
హరిం విశంతి స్మ శరా లోకాస్తమివ పర్యయే ||004||

స్యందనైః స్యందనగతా గజైశ్చ గజధూర్గతాః|
అశ్వారోహాః సదశ్వైశ్చ పాదాతాశ్చాంబరే చరాః ||005||

రాక్షసేంద్రా గిరినిభాః శరశక్త్యృష్టితోమరైః|
నిరుచ్ఛ్వాసం హరిం చక్రుః ప్రాణాయామ ఇవ ద్విజం ||006||

నిశాచరైస్తుద్యమానో మీనైరివ మహాతిమిః|
శార్ఙ్గమాయమ్య గాత్రాణి రాక్షసానాం మహాహవే ||007||

శరైః పూర్ణాయతోత్సృష్టైర్వజ్రవక్త్రైర్మనోజవైః|
చిచ్ఛేద తిలశో విష్ణుః శతశోఽథ సహస్రశః ||008||

విద్రావ్య శరవర్షం తం వర్షం వాయురివోత్థితం|
పాంచజన్యం మహాశంఖం ప్రదధ్మౌ పురుషోత్తమః ||009||

సోఽమ్బుజో హరిణా ధ్మాతః సర్వప్రాణేన శంఖరాట్|
రరాస భీమనిహ్రాదో యుగాంతే జలదో యథా ||010||

శంఖరాజరవః సోఽథ త్రాసయామాస రాక్షసాన్|
మృగరాజ ఇవారణ్యే సమదానివ కుంజరాన్ ||011||

న శేకురశ్వాః సంస్థాతుం విమదాః కుంజరాభవన్|
స్యందనేభ్యశ్చ్యుతా యోధాః శంఖరావితదుర్బలాః ||012||

శార్ఙ్గచాపవినిర్ముక్తా వజ్రతుల్యాననాః శరాః|
విదార్య తాని రక్షాంసి సుపుంఖా వివిశుః క్షితిం ||013||

భిద్యమానాః శరైశ్చాన్యే నారాయణధనుశ్చ్యుతైః|
నిపేతూ రాక్షసా భీమాః శైలా వజ్రహతా ఇవ ||014||

వ్రణైర్వ్రణకరారీణామధోక్షజశరోద్భవైః|
అసృక్క్షరంతి ధారాభిః స్వర్ణధారామివాచలాః ||015||

శంఖరాజరవశ్చాపి శార్ఙ్గచాపరవస్తథా|
రాక్షసానాం రవాంశ్చాపి గ్రసతే వైష్ణవో రవః ||016||

సూర్యాదివ కరా ఘోరా ఊర్మయః సాగరాదివ|
పర్వతాదివ నాగేంద్రా వార్యోఘా ఇవ చాంబుదాత్ ||017||

తథా బాణా వినిర్ముక్తాః శార్ఙ్గాన్నరాయణేరితాః|
నిర్ధావంతీషవస్తూర్ణం శతశోఽథ సహస్రశః ||018||

శరభేణ యథా సింహాః సింహేన ద్విరదా యథా|
ద్విరదేన యథా వ్యాఘ్రా వ్యాఘ్రేణ ద్వీపినో యథా ||019||

ద్వీపినా చ యథా శ్వానః శునా మార్జారకా యథా|
మార్జారేణ యథా సర్పాః సర్పేణ చ యథాఖవః ||020||

తథా తే రాక్షసా యుద్ధే విష్ణునా ప్రభవిష్ణునా|
ద్రవంతి ద్రావితాశ్చైవ శాయితాశ్చ మహీతలే ||021||

రాక్షసానాం సహస్రాణి నిహత్య మధుసూదనః|
వారిజం నాదయామాస తోయదం సురరాడివ ||022||

నారాయణశరగ్రస్తం శంఖనాదసువిహ్వలం|
యయౌ లంకామభిముఖం ప్రభగ్నం రాక్షసం బలం ||023||

ప్రభగ్నే రాక్షసబలే నారాయణశరాహతే|
సుమాలీ శరవర్షేణ ఆవవార రణే హరిం ||024||

ఉత్క్షిప్య హేమాభరణం కరం కరమివ ద్విపః|
రరాస రాక్షసో హర్షాత్సతడిత్తోయదో యథా ||025||

సుమాలేర్నర్దతస్తస్య శిరో జ్వలితకుండలం|
చిచ్ఛేద యంతురశ్వాశ్చ భ్రాంతాస్తస్య తు రక్షసః ||026||

తైరశ్వైర్భ్రామ్యతే భ్రాంతైః సుమాలీ రాక్షసేశ్వరః|
ఇంద్రియాశ్వైర్యథా భ్రాంతైర్ధృతిహీనో యథా నరః ||027||

మాలీ చాభ్యద్రవద్యుద్ధే ప్రగృహ్య సశరం ధనుః|
మాలేర్ధనుశ్చ్యుతా బాణాః కార్తస్వరవిభూషితాః|
వివిశుర్హరిమాసాద్య క్రౌంచం పత్రరథా ఇవ ||028||

అర్ద్యమానః శరైః సోఽథ మాలిముక్తైః సహస్రశః|
చుక్షుభే న రణే విష్ణుర్జితేంద్రియ ఇవాధిభిః ||029||

అథ మౌర్వీ స్వనం కృత్వా భగవాన్భూతభావనః|
మాలినం ప్రతి బాణౌఘాన్ససర్జాసిగదాధరః ||030||

తే మాలిదేహమాసాద్య వజ్రవిద్యుత్ప్రభాః శరాః|
పిబంతి రుధిరం తస్య నాగా ఇవ పురామృతం ||031||

మాలినం విముఖం కృత్వా మాలిమౌలిం హరిర్బలాత్|
రథం చ సధ్వజం చాపం వాజినశ్చ న్యపాతయత్ ||032||

విరథస్తు గదాం గృహ్య మాలీ నక్తంచరోత్తమః|
ఆపుప్లువే గదాపాణిర్గిర్యగ్రాదివ కేషరీ ||033||

స తయా గరుడం సంఖ్యే ఈశానమివ చాంతకః|
లలాటదేశేఽభ్యహనద్వజ్రేణేంద్రో యథాచలం ||034||

గదయాభిహతస్తేన మాలినా గరుడో భృశం|
రణాత్పరాఙ్ముఖం దేవం కృతవాన్వేదనాతురః ||035||

పరాఙ్ముఖే కృతే దేవే మాలినా గరుడేన వై|
ఉదతిష్ఠన్మహానాదో రక్షసామభినర్దతాం ||036||

రక్షసాం నదతాం నాదం శ్రుత్వా హరిహయానుజః|
పరాఙ్ముఖోఽప్యుత్ససర్జ చక్రం మాలిజిఘాంసయా ||037||

తత్సూర్యమండలాభాసం స్వభాసా భాసయన్నభః|
కాలచక్రనిభం చక్రం మాలేః శీర్షమపాతయత్ ||038||

తచ్ఛిరో రాక్షసేంద్రస్య చక్రోత్కృత్తం విభీషణం|
పపాత రుధిరోద్గారి పురా రాహుశిరో యథా ||039||

తతః సురైః సుసంహృష్టైః సర్వప్రాణసమీరితః|
సింహనాదరవో ముక్తః సాధు దేవేతి వాదిభిః ||040||

మాలినం నిహతం దృష్ట్వా సుమాలీ మల్యవానపి|
సబలౌ శోకసంతప్తౌ లంకాం ప్రతి విధావితౌ ||041||

గరుడస్తు సమాశ్వస్తః సంనివృత్య మహామనాః|
రాక్షసాంద్రావయామాస పక్షవాతేన కోపితః ||042||

నారాయణోఽపీషువరాశనీభి |
ర్విదారయామాస ధనుఃప్రముక్తైః|
నక్తంచరాన్ముక్తవిధూతకేశా |
న్యథాశనీభిః సతడిన్మహేంద్రః ||043||

భిన్నాతపత్రం పతమానశస్త్రం |
శరైరపధ్వస్తవిశీర్ణదేహం|
వినిఃసృతాంత్రం భయలోలనేత్రం |
బలం తదున్మత్తనిభం బభూవ ||044||

సింహార్దితానామివ కుంజరాణాం |
నిశాచరాణాం సహ కుంజరాణాం|
రవాశ్చ వేగాశ్చ సమం బభూవుః |
పురాణసింహేన విమర్దితానాం ||045||

సంఛాద్యమానా హరిబాణజాలైః |
స్వబాణజాలాని సముత్సృజంతః|
ధావంతి నక్తంచరకాలమేఘా |
వాయుప్రణున్నా ఇవ కాలమేఘాః ||046||

చక్రప్రహారైర్వినికృత్తశీర్షాః |
సంచూర్ణితాంగాశ్చ గదాప్రహారైః|
అసిప్రహారైర్బహుధా విభక్తాః |
పతంతి శైలా ఇవ రాక్షసేంద్రాః ||047||

చక్రకృత్తాస్యకమలా గదాసంచూర్ణితోరసః|
లాంగలగ్లపితగ్రీవా ముసలైర్భిన్నమస్తకాః ||048||

కేచిచ్ఛైవాసినా ఛిన్నాస్తథాన్యే శరతాడితాః|
నిపేతురంబరాత్తూర్ణం రాక్షసాః సాగరాంభసి ||049||

తదాంబరం విగలితహారకుండలై |
ర్నిశాచరైర్నీలబలాహకోపమైః|
నిపాత్యమానైర్దదృశే నిరంతరం |
నిపాత్యమానైరివ నీలపర్వతైః ||050||

—♦ సర్గ 008 ♦—

హన్యమానే బలే తస్మిన్పద్మనాభేన పృష్ఠతః|
మాల్యవాన్సంనివృత్తోఽథ వేలాతిగ ఇవార్ణవః ||001||

సంరక్తనయనః కోపాచ్చలన్మౌలిర్నిశాచరః|
పద్మనాభమిదం ప్రాహ వచనం పరుషం తదా ||002||

నారాయణ న జానీషే క్షత్రధర్మం సనాతనం|
అయుద్ధమనసో భగ్నాన్యోఽస్మాన్హంసి యథేతరః ||003||

పరాఙ్ముఖవధం పాపం యః కరోతి సురేశ్వర|
స హంతా న గతః స్వర్గం లభతే పుణ్యకర్మణాం ||004||

యుద్ధశ్రద్ధాథ వా తేఽస్తి శంఖచక్రగదాధర|
అహం స్థితోఽస్మి పశ్యామి బలం దర్శయ యత్తవ ||005||

ఉవాచ రాక్షసేంద్రం తం దేవరాజానుజో బలీ|
యుష్మత్తో భయభీతానాం దేవానాం వై మయాభయం|
రాక్షసోత్సాదనం దత్తం తదేతదనుపాల్యతే ||006||

ప్రాణైరపి ప్రియం కార్యం దేవానాం హి సదా మయా|
సోఽహం వో నిహనిష్యామి రసాతలగతానపి ||007||

దేవమేవం బ్రువాణం తు రక్తాంబురుహలోచనం|
శక్త్యా బిభేద సంక్రుద్ధో రాక్షసేంద్రో రరాస చ ||008||

మాల్యవద్భుజనిర్ముక్తా శక్తిర్ఘంటాకృతస్వనా|
హరేరురసి బభ్రాజ మేఘస్థేవ శతహ్రదా ||009||

తతస్తామేవ చోత్కృష్య శక్తిం శక్తిధరప్రియః|
మాల్యవంతం సముద్దిశ్య చిక్షేపాంబురుహేక్షణః ||010||

స్కందోత్సృష్టేవ సా శక్తిర్గోవిందకరనిఃసృతా|
కాంక్షంతీ రాక్షసం ప్రాయాన్మహోల్కేవాంజనాచలం ||011||

సా తస్యోరసి విస్తీర్ణే హారభాసావభాసితే|
అపతద్రాక్షసేంద్రస్య గిరికూట ఇవాశనిః ||012||

తయా భిన్నతనుత్రాణః ప్రావిశద్విపులం తమః|
మాల్యవాన్పునరాశ్వస్తస్తస్థౌ గిరిరివాచలః ||013||

తతః కార్ష్ణాయసం శూలం కంటకైర్బహుభిశ్చితం|
ప్రగృహ్యాభ్యహనద్దేవం స్తనయోరంతరే దృఢం ||014||

తథైవ రణరక్తస్తు ముష్టినా వాసవానుజం|
తాడయిత్వా ధనుర్మాత్రమపక్రాంతో నిశాచరః ||015||

తతోఽమ్బరే మహాఞ్శబ్దః సాధు సాధ్వితి చోత్థితః|
ఆహత్య రాక్షసో విష్ణుం గరుడం చాప్యతాడయత్ ||016||

వైనతేయస్తతః క్రుద్ధః పక్షవాతేన రాక్షసం|
వ్యపోహద్బలవాన్వాయుః శుష్కపర్ణచయం యథా ||017||

ద్విజేంద్రపక్షవాతేన ద్రావితం దృశ్య పూర్వజం|
సుమాలీ స్వబలైః సార్ధం లంకామభిముఖో యయౌ ||018||

పక్షవాతబలోద్ధూతో మాల్యవానపి రాక్షసః|
స్వబలేన సమాగమ్య యయౌ లంకాం హ్రియా వృతః ||019||

ఏవం తే రాక్షసా రామ హరిణా కమలేక్షణ|
బహుశః సంయుగే భగ్నా హతప్రవరనాయకాః ||020||

అశక్నువంతస్తే విష్ణుం ప్రతియోద్ధుం భయార్దితాః|
త్యక్త్వా లంకాం గతా వస్తుం పాతాలం సహపత్నయః ||021||

సుమాలినం సమాసాద్య రాక్షసం రఘునందన|
స్థితాః ప్రఖ్యాతవీర్యాస్తే వంశే సాలకటంకటే ||022||

యే త్వయా నిహతాస్తే వై పౌలస్త్యా నామ రాక్షసాః|
సుమాలీ మాల్యవాన్మాలీ యే చ తేషాం పురఃసరాః|
సర్వ ఏతే మహాభాగ రావణాద్బలవత్తరాః ||023||

న చాన్యో రక్షసాం హంతా సురేష్వపి పురంజయ|
ఋతే నారాయణం దేవం శంఖచక్రగదాధరం ||024||

భవాన్నారాయణో దేవశ్చతుర్బాహుః సనాతనః|
రాక్షసాన్హంతుముత్పన్నో అజేయః ప్రభురవ్యయః ||025||

—♦ సర్గ 009 ♦—

కస్యచిత్త్వథ కాలస్య సుమాలీ నామ రాక్షసః|
రసాతలాన్మర్త్యలోకం సర్వం వై విచచార హ ||001||

నీలజీమూతసంకాశస్తప్తకాంచనకుండలః|
కన్యాం దుహితరం గృహ్య వినా పద్మమివ శ్రియం|
అథాపశ్యత్స గచ్ఛంతం పుష్పకేణ ధనేశ్వరం ||002||

తం దృష్ట్వామరసంకాశం గచ్ఛంతం పావకోపమం|
అథాబ్రవీత్సుతాం రక్షః కైకసీం నామ నామతః ||003||

పుత్రి ప్రదానకాలోఽయం యౌవనం తేఽతివర్తతే|
త్వత్కృతే చ వయం సర్వే యంత్రితా ధర్మబుద్ధయః ||004||

త్వం హి సర్వగుణోపేతా శ్రీః సపద్మేవ పుత్రికే|
ప్రత్యాఖ్యానాచ్చ భీతైస్త్వం న వరైః ప్రతిగృహ్యసే ||005||

కన్యాపితృత్వం దుఃఖం హి సర్వేషాం మానకాంక్షిణాం|
న జ్ఞాయతే చ కః కన్యాం వరయేదితి పుత్రికే ||006||

మాతుః కులం పితృకులం యత్ర చైవ ప్రదీయతే|
కులత్రయం సదా కన్యా సంశయే స్థాప్య తిష్ఠతి ||007||

సా త్వం మునివరశ్రేష్ఠం ప్రజాపతికులోద్భవం|
గచ్ఛ విశ్రవసం పుత్రి పౌలస్త్యం వరయ స్వయం ||008||

ఈదృశాస్తే భవిష్యంతి పుత్రాః పుత్రి న సంశయః|
తేజసా భాస్కరసమా యాదృశోఽయం ధనేశ్వరః ||009||

ఏతస్మిన్నంతరే రామ పులస్త్యతనయో ద్విజః|
అగ్నిహోత్రముపాతిష్ఠచ్చతుర్థ ఇవ పావకః ||010||

సా తు తాం దారుణాం వేలామచింత్య పితృగౌరవాత్|
ఉపసృత్యాగ్రతస్తస్య చరణాధోముఖీ స్థితా ||011||

స తు తాం వీక్ష్య సుశ్రోణీం పూర్ణచంద్రనిభాననాం|
అబ్రవీత్పరమోదారో దీప్యమాన ఇవౌజసా ||012||

భద్రే కస్యాసి దుహితా కుతో వా త్వమిహాగతా|
కిం కార్యం కస్య వా హేతోస్తత్త్వతో బ్రూహి శోభనే ||013||

ఏవముక్తా తు సా కన్యా కృతాంజలిరథాబ్రవీత్|
ఆత్మప్రభావేన మునే జ్ఞాతుమర్హసి మే మతం ||014||

కిం తు విద్ధి హి మాం బ్రహ్మఇఛ్ఛాసనాత్పితురాగతాం|
కైకసీ నామ నామ్నాహం శేషం త్వం జ్ఞాతుమర్హసి ||015||

స తు గత్వా మునిర్ధ్యానం వాక్యమేతదువాచ హ|
విజ్ఞాతం తే మయా భద్రే కారణం యన్మనోగతం ||016||

దారుణాయాం తు వేలాయాం యస్మాత్త్వం మాముపస్థితా|
శృణు తస్మాత్సుతాన్భద్రే యాదృశాంజనయిష్యసి ||017||

దారుణాందారుణాకారాందారుణాభిజనప్రియాన్|
ప్రసవిష్యసి సుశ్రోణి రాక్షసాన్క్రూరకర్మణః ||018||

సా తు తద్వచనం శ్రుత్వా ప్రణిపత్యాబ్రవీద్వచః|
భగవన్నేదృశాః పుత్రాస్త్వత్తోఽర్హా బ్రహ్మయోనితః ||019||

అథాబ్రవీన్మునిస్తత్ర పశ్చిమో యస్తవాత్మజః|
మమ వంశానురూపశ్చ ధర్మాత్మా చ భవిష్యతి ||020||

ఏవముక్తా తు సా కన్యా రామ కాలేన కేనచిత్|
జనయామాస బీభత్సం రక్షోరూపం సుదారుణం ||021||

దశశీర్షం మహాదంష్ట్రం నీలాంజనచయోపమం|
తామ్రోష్ఠం వింశతిభుజం మహాస్యం దీప్తమూర్ధజం ||022||

జాతమాత్రే తతస్తస్మిన్సజ్వాలకవలాః శివాః|
క్రవ్యాదాశ్చాపసవ్యాని మండలాని ప్రచక్రిరే ||023||

వవర్ష రుధిరం దేవో మేఘాశ్చ ఖరనిస్వనాః|
ప్రబభౌ న చ ఖే సూర్యో మహోల్కాశ్చాపతన్భువి ||024||

అథ నామాకరోత్తస్య పితామహసమః పితా|
దశశీర్షః ప్రసూతోఽయం దశగ్రీవో భవిష్యతి ||025||

తస్య త్వనంతరం జాతః కుంభకర్ణో మహాబలః|
ప్రమాణాద్యస్య విపులం ప్రమాణం నేహ విద్యతే ||026||

తతః శూర్పణఖా నామ సంజజ్ఞే వికృతాననా|
విభీషణశ్చ ధర్మాత్మా కైకస్యాః పశ్చిమః సుతః ||027||

తే తు తత్ర మహారణ్యే వవృధుః సుమహౌజసః|
తేషాం క్రూరో దశగ్రీవో లోకోద్వేగకరోఽభవత్ ||028||

కుంభకర్ణః ప్రమత్తస్తు మహర్షీంధర్మసంశ్రితాన్|
త్రైలోక్యం త్రాసయందుష్టో భక్షయన్విచచార హ ||029||

విభీషణస్తు ధర్మాత్మా నిత్యం ధర్మపథే స్థితః|
స్వాధ్యాయనియతాహార ఉవాస నియతేంద్రియః ||030||

అథ విత్తేశ్వరో దేవస్తత్ర కాలేన కేనచిత్।
ఆగచ్ఛత్పితరం ద్రష్టుం పుష్పకేణ మహౌజసం ॥031॥

తం దృష్ట్వా కైకసీ తత్ర జ్వలంతమివ తేజసా।
ఆస్థాయ రాక్షసీం బుద్ధిం దశగ్రీవమువాచ హ ॥032॥

పుత్ర వైశ్రవణం పశ్య భ్రాతరం తేజసా వృతం।
భ్రాతృభావే సమే చాపి పశ్యాత్మానం త్వమీదృశం ॥033॥

దశగ్రీవ తథా యత్నం కురుష్వామితవిక్రమ।
యథా భవసి మే పుత్ర శీఘ్రం వైశ్వరణోపమః ॥034॥

మాతుస్తద్వచనం శ్రుత్వా దశగ్రీవః ప్రతాపవాన్।
అమర్షమతులం లేభే ప్రతిజ్ఞాం చాకరోత్తదా ॥035॥

సత్యం తే ప్రతిజానామి తుల్యో భ్రాత్రాధికోఽపి వా।
భవిష్యామ్యచిరాన్మాతః సంతాపం త్యజ హృద్గతం ॥036॥

తతః క్రోధేన తేనైవ దశగ్రీవః సహానుజః।
ప్రాప్స్యామి తపసా కామమితి కృత్వాధ్యవస్య చ।
ఆగచ్ఛదాత్మసిద్ధ్యర్థం గోకర్ణస్యాశ్రమం శుభం ॥037॥

—♦ సర్గ 010 ♦—

అథాబ్రవీద్ద్విజం రామః కథం తే భ్రాతరో వనే।
కీదృశం తు తదా బ్రహ్మంస్తపశ్చేరుర్మహావ్రతాః ॥001॥

అగస్త్యస్త్వబ్రవీత్తత్ర రామం ప్రయత మానసం।
తాంస్తాంధర్మవిధీంస్తత్ర భ్రాతరస్తే సమావిశన్ ॥002॥

కుంభకర్ణస్తదా యత్తో నిత్యం ధర్మపరాయణః।
తతాప గ్రైష్మికే కాలే పంచస్వగ్నిష్వవస్థితః ॥003॥

వర్షే మేఘోదకక్లిన్నో వీరాసనమసేవత।
నిత్యం చ శైశిరే కాలే జలమధ్యప్రతిశ్రయః ॥004॥

ఏవం వర్షసహస్రాణి దశ తస్యాతిచక్రముః।
ధర్మే ప్రయతమానస్య సత్పథే నిష్ఠితస్య చ ॥005॥

విభీషణస్తు ధర్మాత్మా నిత్యం ధర్మపరః శుచిః।
పంచవర్షసహస్రాణి పాదేనైకేన తస్థివాన్ ॥006॥

సమాప్తే నియమే తస్య ననృతుశ్చాప్సరోగణాః।
పపాత పుష్పవర్షం చ క్షుభితాశ్చాపి దేవతాః ॥007॥

పంచవర్షసహస్రాణి సూర్యం చైవాన్వవర్తత।
తస్థౌ చోర్ధ్వశిరోబాహుః స్వాధ్యాయధృతమానసః ॥008॥

ఏవం విభీషణస్యాపి గతాని నియతాత్మనః।
దశవర్షసహస్రాణి స్వర్గస్థస్యేవ నందనే ॥009॥

దశవర్షసహస్రం తు నిరాహారో దశాననః।
పూర్ణే వర్షసహస్రే తు శిరశ్చాగ్నౌ జుహావ సః ॥010॥

ఏవం వర్షసహస్రాణి నవ తస్యాతిచక్రముః।
శిరాంసి నవ చాప్యస్య ప్రవిష్టాని హుతాశనం ॥011॥

అథ వర్షసహస్రే తు దశమే దశమం శిరః|
ఛేత్తుకామః స ధర్మాత్మా ప్రాప్తశ్చాత్ర పితామహః ||012||

పితామహస్తు సుప్రీతః సార్ధం దేవైరుపస్థితః|
వత్స వత్స దశగ్రీవ ప్రీతోఽస్మీత్యభ్యభాషత ||013||

శీఘ్రం వరయ ధర్మజ్ఞ వరో యస్తేఽభికాంక్షితః|
కిం తే కామం కరోమ్యద్య న వృథా తే పరిశ్రమః ||014||

తతోఽబ్రవీద్దశగ్రీవః ప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా|
ప్రణమ్య శిరసా దేవం హర్షగద్గదయా గిరా ||015||

భగవన్ప్రాణినాం నిత్యం నాన్యత్ర మరణాద్భయం|
నాస్తి మృత్యుసమః శత్రురమరత్వమతో వృణే ||016||

సుపర్ణనాగయక్షాణాం దైత్యదానవరక్షసాం|
అవధ్యః స్యాం ప్రజాధ్యక్ష దేవతానాం చ శాశ్వతం ||017||

న హి చింతా మమాన్యేషు ప్రాణిష్వమరపూజిత|
తృణభూతా హి మే సర్వే ప్రాణినో మానుషాదయః ||018||

ఏవముక్తస్తు ధర్మాత్మా దశగ్రీవేణ రక్షసా|
ఉవాచ వచనం రామ సహ దేవైః పితామహః ||019||

భవిష్యత్యేవమేవైతత్తవ రాక్షసపుంగవ|
శృణు చాపి వచో భూయః ప్రీతస్యేహ శుభం మమ ||020||

హుతాని యాని శీర్షాణి పూర్వమగ్నౌ త్వయానఘ|
పునస్తాని భవిష్యంతి తథైవ తవ రాక్షస ||021||

ఏవం పితామహోక్తస్య దశగ్రీవస్య రక్షసః|
అగ్నౌ హుతాని శీర్షాణి యాని తాన్యుత్థితాని వై ||022||

ఏవముక్త్వా తు తం రామ దశగ్రీవం ప్రజాపతిః|
విభీషణమథోవాచ వాక్యం లోకపితామహః ||023||

విభీషణ త్వయా వత్స ధర్మసంహితబుద్ధినా|
పరితుష్టోఽస్మి ధర్మజ్ఞ వరం వరయ సువ్రత ||024||

విభీషణస్తు ధర్మాత్మా వచనం ప్రాహ సాంజలిః|
వృతః సర్వగుణైర్నిత్యం చంద్రమా ఇవ రశ్మిభిః ||025||

భగవన్కృతకృత్యోఽహం యన్మే లోకగురుః స్వయం|
ప్రీతో యది త్వం దాతవ్యం వరం మే శృణు సువ్రత ||026||

యా యా మే జాయతే బుద్ధిర్యేషు యేష్వాశ్రమేష్విహ|
సా సా భవతు ధర్మిష్ఠా తం తం ధర్మం చ పాలయే ||027||

ఏష మే పరమోదార వరః పరమకో మతః|
న హి ధర్మాభిరక్తానాం లోకే కించన దుర్లభం ||028||

అథ ప్రజాపతిః ప్రీతో విభీషణమువాచ హ|
ధర్మిష్ఠస్త్వం యథా వత్స తథా చైతద్భవిష్యతి ||029||

యస్మాద్రాక్షసయోనౌ తే జాతస్యామిత్రకర్షణ|
నాధర్మే జాయతే బుద్ధిరమరత్వం దదామి తే ||030||

కుంభకర్ణాయ తు వరం ప్రయచ్ఛంతమరిందమ|
ప్రజాపతిం సురాః సర్వే వాక్యం ప్రాంజలయోఽబ్రువన్ ||031||

న తావత్కుంభకర్ణాయ ప్రదాతవ్యో వరస్త్వయా|
జానీషే హి యథా లోకాంస్త్రాసయత్యేష దుర్మతిః ||032||

నందనేఽప్సరసః సప్త మహేంద్రానుచరా దశ|
అనేన భక్షితా బ్రహ్మన్నృషయో మానుషాస్తథా ||033||

వరవ్యాజేన మోహోఽస్మై దీయతామమితప్రభ|
లోకానాం స్వస్తి చైవ స్యాద్భవేదస్య చ సంనతిః ||034||

ఏవముక్తః సురైర్బ్రహ్మాచింతయత్పద్మసంభవః|
చింతితా చోపతస్థేఽస్య పార్శ్వం దేవీ సరస్వతీ ||035||

ప్రాంజలిః సా తు పర్శ్వస్థా ప్రాహ వాక్యం సరస్వతీ|
ఇయమస్మ్యాగతా దేవ కిం కార్యం కరవాణ్యహం ||036||

ప్రజాపతిస్తు తాం ప్రాప్తాం ప్రాహ వాక్యం సరస్వతీం|
వాణి త్వం రాక్షసేంద్రస్య భవ యా దేవతేప్సితా ||037||

తథేత్యుక్త్వా ప్రవిష్టా సా ప్రజాపతిరథాబ్రవీత్|
కుంభకర్ణ మహాబాహో వరం వరయ యో మతః ||038||

కుంభకర్ణస్తు తద్వాక్యం శ్రుత్వా వచనమబ్రవీత్|
స్వప్తుం వర్షాణ్యనేకాని దేవదేవ మమేప్సితం ||039||

ఏవమస్త్వితి తం చోక్త్వా సహ దేవైః పితామహః|
దేవీ సరస్వతీ చైవ ముక్త్వా తం ప్రయయౌ దివం ||040||

కుంభకర్ణస్తు దుష్టాత్మా చింతయామాస దుఃఖితః|
కీదృశం కిం న్విదం వాక్యం మమాద్య వదనాచ్చ్యుతం ||041||

ఏవం లబ్ధవరాః సర్వే భ్రాతరో దీప్తతేజసః|
శ్లేష్మాతకవనం గత్వా తత్ర తే న్యవసన్సుఖం ||042||

—♦ సర్గ 011 ♦—

సుమాలీ వరలబ్ధాంస్తు జ్ఞాత్వా తాన్వై నిశాచరాన్|
ఉదతిష్ఠద్భయం త్యక్త్వా సానుగః స రసాతలాత్ ||001||

మారీచశ్చ ప్రహస్తశ్చ విరూపాక్షో మహోదరః|
ఉదతిష్ఠన్సుసంరబ్ధాః సచివాస్తస్య రక్షసః ||002||

సుమాలీ చైవ తైః సర్వైర్వృతో రాక్షసపుంగవైః|
అభిగమ్య దశగ్రీవం పరిష్వజ్యేదమబ్రవీత్ ||003||

దిష్ట్యా తే పుత్ర సంప్రాప్తశ్చింతితోఽయం మనోరథః|
యస్త్వం త్రిభువణశ్రేష్ఠాల్లబ్ధవాన్వరమీదృశం ||004||

యత్కృతే చ వయం లంకాం త్యక్త్వా యాతా రసాతలం|
తద్గతం నో మహాబాహో మహద్విష్ణుకృతం భయం ||005||

అసకృత్తేన భగ్నా హి పరిత్యజ్య స్వమాలయం|
విద్రుతాః సహితాః సర్వే ప్రవిష్టాః స్మ రసాతలం ||006||

అస్మదీయా చ లంకేయం నగరీ రాక్షసోషితా|
నివేశితా తవ భ్రాత్రా ధనాధ్యక్షేణ ధీమతా ||007||

యది నామాత్ర శక్యం స్యాత్సామ్నా దానేన వానఘ|
తరసా వా మహాబాహో ప్రత్యానేతుం కృతం భవేత్ ||008||

త్వం చ లంకేశ్వరస్తాత భవిష్యసి న సంశయః|
సర్వేషాం నః ప్రభుశ్చైవ భవిష్యసి మహాబల ||009||

అథాబ్రవీద్దశగ్రీవో మాతామహముపస్థితం|
విత్తేశో గురురస్మాకం నార్హస్యేవం ప్రభాషితుం ||010||

ఉక్తవంతం తథా వాక్యం దశగ్రీవం నిశాచరః|
ప్రహస్తః ప్రశ్రితం వాక్యమిదమాహ సకారణం ||011||

దశగ్రీవ మహాబాహో నార్హస్త్వం వక్తుమీదృశం|
సౌభ్రాత్రం నాస్తి శూరాణాం శృణు చేదం వచో మమ ||012||

అదితిశ్చ దితిశ్చైవ భగిన్యౌ సహితే కిల|
భార్యే పరమరూపిణ్యౌ కశ్యపస్య ప్రజాపతేః ||013||

అదితిర్జనయామాస దేవాంస్త్రిభువణేశ్వరాన్|
దితిస్త్వజనయద్దైత్యాన్కశ్యపస్యాత్మసంభవాన్ ||014||

దైత్యానాం కిల ధర్మజ్ఞ పురేయం సవనార్ణవా|
సపర్వతా మహీ వీర తేఽభవన్ప్రభవిష్ణవః ||015||

నిహత్య తాంస్తు సమరే విష్ణునా ప్రభవిష్ణునా|
దేవానాం వశమానీతం త్రైలోక్యమిదమవ్యయం ||016||

నైతదేకో భవానేవ కరిష్యతి విపర్యయం|
సురైరాచరితం పూర్వం కురుష్వైతద్వచో మమ ||017||

ఏవముక్తో దశగ్రీవః ప్రహస్తేన దురాత్మనా|
చింతయిత్వా ముహూర్తం వై బాఢమిత్యేవ సోఽబ్రవీత్ ||018||

స తు తేనైవ హర్షేణ తస్మిన్నహని వీర్యవాన్|
వనం గతో దశగ్రీవః సహ తైః క్షణదాచరైః ||019||

త్రికూటస్థః స తు తదా దశగ్రీవో నిశాచరః|
ప్రేషయామాస దౌత్యేన ప్రహస్తం వాక్యకోవిదం ||020||

ప్రహస్త శీఘ్రం గత్వా త్వం బ్రూహి నైరృతపుంగవం|
వచనాన్మమ విత్తేశం సామపూర్వమిదం వచః ||021||

ఇయం లంకా పురీ రాజన్రాక్షసానాం మహాత్మనాం|
త్వయా నివేశితా సౌమ్య నైతద్యుక్తం తవానఘ ||022||

తద్భవాన్యది సామ్నైతాం దద్యాదతులవిక్రమ|
కృతా భవేన్మమ ప్రీతిర్ధర్మశ్చైవానుపాలితః ||023||

ఇత్యుక్తః స తదా గత్వా ప్రహస్తో వాక్యకోవిదః|
దశగ్రీవవచః సర్వం విత్తేశాయ న్యవేదయత్ ||024||

ప్రహస్తాదపి సంశ్రుత్య దేవో వైశ్రవణో వచః|
ప్రత్యువాచ ప్రహస్తం తం వాక్యం వాక్యవిశారదః ||025||

బ్రూహి గచ్ఛ దశగ్రీవం పురీ రాజ్యం చ యన్మమ|
తవాప్యేతన్మహాబాహో భుంక్ష్వైతద్ధతకంటకం ||026||

సర్వం కర్తాస్మి భద్రం తే రాక్షసేశ వచోఽచిరాత్|
కిం తు తావత్ప్రతీక్షస్వ పితుర్యావన్నివేదయే ||027||

ఏవముక్త్వా ధనాధ్యక్షో జగామ పితురంతికం|
అభివాద్య గురుం ప్రాహ రావణస్య యదీప్సితం ||028||

ఏష తాత దశగ్రీవో దూతం ప్రేషితవాన్మమ|
దీయతాం నగరీ లంకా పూర్వం రక్షోగణోషితా|
మయాత్ర యదనుష్ఠేయం తన్మమాచక్ష్వ సువ్రత ||029||

బ్రహ్మర్షిస్త్వేవముక్తోఽసౌ విశ్రవా మునిపుంగవః|
ఉవాచ ధనదం వాక్యం శృణు పుత్ర వచో మమ ||030||

దశగ్రీవో మహాబాహురుక్తవాన్మమ సంనిధౌ|
మయా నిర్భర్త్సితశ్చాసీద్బహుధోక్తః సుదుర్మతిః ||031||

స క్రోధేన మయా చోక్తో ధ్వంసస్వేతి పునః పునః|
శ్రేయోఽభియుక్తం ధర్మ్యం చ శృణు పుత్ర వచో మమ ||032||

వరప్రదానసంమూఢో మాన్యామాన్యం సుదుర్మతిః|
న వేత్తి మమ శాపాచ్చ ప్రకృతిం దారుణాం గతః ||033||

తస్మాద్గచ్ఛ మహాబాహో కైలాసం ధరణీధరం|
నివేశయ నివాసార్థం త్యజ లంకాం సహానుగః ||034||

తత్ర మందాకినీ రమ్యా నదీనాం ప్రవరా నదీ|
కాంచనైః సూర్యసంకాశైః పంకజైః సంవృతోదకా ||035||

న హి క్షమం త్వయా తేన వైరం ధనద రక్షసా|
జానీషే హి యథానేన లబ్ధః పరమకో వరః ||036||

ఏవముక్తో గృహీత్వా తు తద్వచః పితృగౌరవాత్|
సదారపౌరః సామాత్యః సవాహనధనో గతః ||037||

ప్రహస్తస్తు దశగ్రీవం గత్వా సర్వం న్యవేదయత్|
శూన్యా సా నగరీ లంకా త్రింశద్యోజనమాయతా|
ప్రవిశ్య తాం సహాస్మాభిః స్వధర్మం తత్ర పాలయ ||038||

ఏవముక్తః ప్రహస్తేన రావణో రాక్షసస్తదా|
వివేశ నగరీం లంకాం సభ్రాతా సబలానుగః ||039||

స చాభిషిక్తః క్షణదాచరైస్తదా |
నివేశయామాస పురీం దశాననః|
నికామపూర్ణా చ బభూవ సా పురీ |
నిశాచరైర్నీలబలాహకోపమైః ||040||

ధనేశ్వరస్త్వథ పితృవాక్యగౌరవా |
న్న్యవేశయచ్ఛశివిమలే గిరౌ పురీం|
స్వలంకృతైర్భవనవరైర్విభూషితాం |
పురందరస్యేవ తదామరావతీం ||041||

—♦ సర్గ 012 ♦—

రాక్షసేంద్రోఽభిషిక్తస్తు భ్రాతృభ్యాం సహితస్తదా|
తతః ప్రదానం రాక్షస్యా భగిన్యాః సమచింతయత్ ||001||

దదౌ తాం కాలకేయాయ దానవేంద్రాయ రాక్షసీం|
స్వసాం శూర్పణఖాం నామ విద్యుజ్జిహ్వాయ నామతః ||002||

అథ దత్త్వా స్వసారం స మృగయాం పర్యటన్నృపః|
తత్రాపశ్యత్తతో రామ మయం నామ దితేః సుతం ||003||

కన్యాసహాయం తం దృష్ట్వా దశగ్రీవో నిశాచరః|
అపృచ్ఛత్కో భవానేకో నిర్మనుష్య మృగే వనే ||004||

మయస్త్వథాబ్రవీద్రామ పృచ్ఛంతం తం నిశాచరం|
శ్రూయతాం సర్వమాఖ్యాస్యే యథావృత్తమిదం మమ ||005||

హేమా నామాప్సరాస్తాత శ్రుతపూర్వా యది త్వయా|
దైవతైర్మమ సా దత్తా పౌలోమీవ శతక్రతోః ||006||

తస్యాం సక్తమనాస్తాత పంచవర్షశతాన్యహం|
సా చ దైవతకార్యేణ గతా వర్షం చతుర్దశం ||007||

తస్యాః కృతే చ హేమాయాః సర్వం హేమపురం మయా|
వజ్రవైదూర్యచిత్రం చ మాయయా నిర్మితం తదా ||008||

తత్రాహమరతిం విందంస్తయా హీనః సుదుఃఖితః|
తస్మాత్పురాద్దుహితరం గృహీత్వా వనమాగతః ||009||

ఇయం మమాత్మజా రాజంస్తస్యాః కుక్షౌ వివర్ధితా|
భర్తారమనయా సార్ధమస్యాః ప్రాప్తోఽస్మి మార్గితుం ||010||

కన్యాపితృత్వం దుఃఖం హి నరాణాం మానకాంక్షిణాం|
కన్యా హి ద్వే కులే నిత్యం సంశయే స్థాప్య తిష్ఠతి ||011||

ద్వౌ సుతౌ తు మమ త్వస్యాం భార్యాయాం సంబభూవతుః|
మాయావీ ప్రథమస్తాత దుందుభిస్తదనంతరం ||012||

ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యాథాతథ్యేన పృచ్ఛతః|
త్వామిదానీం కథం తాత జానీయాం కో భవానితి ||013||

ఏవముక్తో రాక్షసేంద్రో వినీతమిదమబ్రవీత్|
అహం పౌలస్త్యతనయో దశగ్రీవశ్చ నామతః ||014||

బ్రహ్మర్షేస్తం సుతం జ్ఞాత్వా మయో హర్షముపాగతః|
దాతుం దుహితరం తస్య రోచయామాస తత్ర వై ||015||

ప్రహసన్ప్రాహ దైత్యేంద్రో రాక్షసేంద్రమిదం వచః|
ఇయం మమాత్మజా రాజన్హేమయాప్సరసా ధృతా|
కన్యా మందోదరీ నామ పత్న్యర్థం ప్రతిగృహ్యతాం ||016||

బాఢమిత్యేవ తం రామ దశగ్రీవోఽభ్యభాషత|
ప్రజ్వాల్య తత్ర చైవాగ్నిమకరోత్పాణిసంగ్రహం ||017||

న హి తస్య మయో రామ శాపాభిజ్ఞస్తపోధనాత్|
విదిత్వా తేన సా దత్తా తస్య పైతామహం కులం ||018||

అమోఘాం తస్య శక్తిం చ ప్రదదౌ పరమాద్భుతాం|
పరేణ తపసా లబ్ధాం జఘ్నివాల్లక్ష్మణం యయా ||019||

ఏవం స కృతదారో వై లంకాయామీశ్వరః ప్రభుః|
గత్వా తు నగరం భార్యే భ్రాతృభ్యాం సముదావహత్ ||020||

వైరోచనస్య దౌహిత్రీం వజ్రజ్వాలేతి నామతః|
తాం భార్యాం కుంభకర్ణస్య రావణః సముదావహత్ ||021||

గంధర్వరాజస్య సుతాం శైలూషస్య మహాత్మనః|
సరమాం నామ ధర్మజ్ఞో లేభే భార్యాం విభీషణః ||022||

తీరే తు సరసః సా వై సంజజ్ఞే మానసస్య చ|
మానసం చ సరస్తాత వవృధే జలదాగమే ||023||

మాత్రా తు తస్యాః కన్యాయాః స్నేహేనాక్రందితం వచః|
సరో మా వర్ధతేత్యుక్తం తతః సా సరమాభవత్ ||024||

ఏవం తే కృతదారా వై రేమిరే తత్ర రాక్షసాః|
స్వాం స్వాం భార్యాముపాదాయ గంధర్వా ఇవ నందనే ||025||

తతో మందోదరీ పుత్రం మేఘనాదమసూయత|
స ఏష ఇంద్రజిన్నామ యుష్మాభిరభిధీయతే ||026||

జాతమాత్రేణ హి పురా తేన రాక్షససూనునా|
రుదతా సుమహాన్ముక్తో నాదో జలధరోపమః ||027||

జడీకృతాయాం లంకాయాం తేన నాదేన తస్య వై|
పితా తస్యాకరోన్నామ మేఘనాద ఇతి స్వయం ||028||

సోఽవర్ధత తదా రామ రావణాంతఃపురే శుభే|
రక్ష్యమాణో వరస్త్రీభిశ్ఛన్నః కాష్ఠైరివానలః ||029||

—♦ సర్గ 013 ♦—

అథ లోకేశ్వరోత్సృష్టా తత్ర కాలేన కేనచిత్|
నిద్రా సమభవత్తీవ్రా కుంభకర్ణస్య రూపిణీ ||001||

తతో భ్రాతరమాసీనం కుంభకర్ణోఽబ్రవీద్వచః|
నిద్రా మాం బాధతే రాజన్కారయస్వ మమాలయం ||002||

వినియుక్తాస్తతో రాజ్ఞా శిల్పినో విశ్వకర్మవత్|
అకుర్వన్కుంభకర్ణస్య కైలాససమమాలయం ||003||

విస్తీర్ణం యోజనం శుభ్రం తతో ద్విగుణమాయతం|
దర్శనీయం నిరాబాధం కుంభకర్ణస్య చక్రిరే ||004||

స్ఫాటికైః కాంచనైశ్చిత్రైః స్తంభైః సర్వత్ర శోభితం|
వైదూర్యకృతశోభం చ కింకిణీజాలకం తథా ||005||

దంతతోరణవిన్యస్తం వజ్రస్ఫటికవేదికం|
సర్వర్తుసుఖదం నిత్యం మేరోః పుణ్యాం గుహామివ ||006||

తత్ర నిద్రాం సమావిష్టః కుంభకర్ణో నిశాచరః|
బహూన్యబ్దసహస్రాణి శయానో నావబుధ్యతే ||007||

నిద్రాభిభూతే తు తదా కుంభకర్ణే దశాననః|
దేవర్షియక్షగంధర్వాన్బాధతే స్మ స నిత్యశః ||008||

ఉద్యానాని విచిత్రాణి నందనాదీని యాని చ|
తాని గత్వా సుసంక్రుద్ధో భినత్తి స్మ దశాననః ||009||

నదీం గజ ఇవ క్రీడన్వృక్షాన్వాయురివ క్షిపన్|
నగాన్వజ్ర ఇవ సృష్టో విధ్వంసయతి నిత్యశః ||010||

తథా వృత్తం తు విజ్ఞాయ దశగ్రీవం ధనేశ్వరః|
కులానురూపం ధర్మజ్ఞ వృత్తం సంస్మృత్య చాత్మనః ||011||

సౌభ్రాత్రదర్శనార్థం తు దూతం వైశ్వరణస్తదా|
లంకాం సంప్రేషయామాస దశగ్రీవస్య వై హితం ||012||

స గత్వా నగరీం లంకామాససాద విభీషణం|
మానితస్తేన ధర్మేణ పృష్టశ్చాగమనం ప్రతి ||013||

పృష్ట్వా చ కుశలం రాజ్ఞో జ్ఞాతీనపి చ బాంధవాన్|
సభాయాం దర్శయామాస తమాసీనం దశాననం ||014||

స దృష్ట్వా తత్ర రాజానం దీప్యమానం స్వతేజసా|
జయేన చాభిసంపూజ్య తూష్ణీమాసీన్ముహూర్తకం ||015||

తస్యోపనీతే పర్యంకే వరాస్తరణసంవృతే|
ఉపవిశ్య దశగ్రీవం దూతో వాక్యమథాబ్రవీత్ ||016||

రాజన్వదామి తే సర్వం భ్రాతా తవ యదబ్రవీత్|
ఉభయోః సదృశం సౌమ్య వృత్తస్య చ కులస్య చ ||017||

సాధు పర్యాప్తమేతావత్కృతశ్చారిత్రసంగ్రహః|
సాధు ధర్మే వ్యవస్థానం క్రియతాం యది శక్యతే ||018||

దృష్టం మే నందనం భగ్నమృషయో నిహతాః శ్రుతాః|
దేవానాం తు సముద్యోగస్త్వత్తో రాజఞ్శ్రుతశ్చ మే ||019||

నిరాకృతశ్చ బహుశస్త్వయాహం రాక్షసాధిప|
అపరాద్ధా హి బాల్యాచ్చ రక్షణీయాః స్వబాంధవాః ||020||

అహం తు హిమవత్పృష్ఠం గతో ధర్మముపాసితుం|
రౌద్రం వ్రతం సమాస్థాయ నియతో నియతేంద్రియః ||021||

తత్ర దేవో మయా దృష్టః సహ దేవ్యోమయా ప్రభుః|
సవ్యం చక్షుర్మయా చైవ తత్ర దేవ్యాం నిపాతితం ||022||

కా న్వియం స్యాదితి శుభా న ఖల్వన్యేన హేతునా|
రూపం హ్యనుపమం కృత్వా తత్ర క్రీడతి పార్వతీ ||023||

తతో దేవ్యాః ప్రభావేన దగ్ధం సవ్యం మమేక్షణం|
రేణుధ్వస్తమివ జ్యోతిః పింగలత్వముపాగతం ||024||

తతోఽహమన్యద్విస్తీర్ణం గత్వా తస్య గిరేస్తటం|
పూర్ణం వర్షశతాన్యష్టౌ సమవాప మహావ్రతం ||025||

సమాప్తే నియమే తస్మింస్తత్ర దేవో మహేశ్వరః|
ప్రీతః ప్రీతేన మనసా ప్రాహ వాక్యమిదం ప్రభుః ||026||

ప్రీతోఽస్మి తవ ధర్మజ్ఞ తపసానేన సువ్రత|
మయా చైతద్వ్రతం చీర్ణం త్వయా చైవ ధనాధిప ||027||

తృతీయః పురుషో నాస్తి యశ్చరేద్వ్రతమీదృశం|
వ్రతం సుదుశ్చరం హ్యేతన్మయైవోత్పాదితం పురా ॥028॥

తత్సఖిత్వం మయా సార్ధం రోచయస్వ ధనేశ్వర|
తపసా నిర్జితత్వాద్ధి సఖా భవ మమానఘ ॥029॥

దేవ్యా దగ్ధం ప్రభావేన యచ్చ సావ్యం తవేక్షణం|
ఏకాక్షి పింగలేత్యేవ నామ స్థాస్యతి శాశ్వతం ॥030॥

ఏవం తేన సఖిత్వం చ ప్రాప్యానుజ్ఞాం చ శంకరాత్|
ఆగమ్య చ శ్రుతోఽయం మే తవ పాపవినిశ్చయః ॥031॥

తదధర్మిష్ఠసంయోగాన్నివర్త కులదూషణ|
చింత్యతే హి వధోపాయః సర్షిసంఘైః సురైస్తవ ॥032॥

ఏవముక్తో దశగ్రీవః క్రుద్ధః సంరక్తలోచనః|
హస్తాందంతాంశ సంపీడ్య వాక్యమేతదువాచ హ ॥033॥

విజ్ఞాతం తే మయా దూత వాక్యం యత్త్వం ప్రభాషసే|
నైవ త్వమసి నైవాసౌ భ్రాత్రా యేనాసి ప్రేషితః ॥034॥

హితం న స మమైతద్ధి బ్రవీతి ధనరక్షకః|
మహేశ్వరసఖిత్వం తు మూఢ శ్రావయసే కిల ॥035॥

న హంతవ్యో గురుర్జ్యేష్ఠో మమాయమితి మన్యతే|
తస్య త్విదానీం శ్రుత్వా మే వాక్యమేషా కృతా మతిః ॥036॥

త్రీఁల్లోకానపి జేష్యామి బాహువీర్యముపాశ్రితః|
ఏతన్ముహూర్తమేషోఽహం తస్యైకస్య కృతే చ వై|
చతురో లోకపాలాంస్తాన్నయిష్యామి యమక్షయం ॥037॥

ఏవముక్త్వా తు లంకేశో దూతం ఖడ్గేన జఘ్నివాన్|
దదౌ భక్షయితుం హ్యేనం రాక్షసానాం దురాత్మనాం ॥038॥

తతః కృతస్వస్త్యయనో రథమారుహ్య రావణః|
త్రైలోక్యవిజయాకాంక్షీ యయౌ తత్ర ధనేశ్వరః ॥039॥

—♦ సర్గ 014 ♦—

తతః స సచివైః సార్ధం షడ్భిర్నిత్యం బలోత్కటైః|
మహోదరప్రహస్తాభ్యాం మారీచశుకసారణైః ॥001॥

ధూమ్రాక్షేణ చ వీరేణ నిత్యం సమరగృధ్నునా|
వృతః సంప్రయయౌ శ్రీమాన్క్రోధాల్లోకాందహన్నివ ॥002॥

పురాణి స నదీః శైలాన్వనాన్యుపవనాని చ|
అతిక్రమ్య ముహూర్తేన కైలాసం గిరిమావిశత్ ॥003॥

తం నివిష్టం గిరౌ తస్మిన్రాక్షసేంద్రం నిశమ్య తు|
రాజ్ఞో భ్రాతాయమిత్యుక్త్వా గతా యత్ర ధనేశ్వరః ॥004॥

గత్వా తు సర్వమాచఖ్యుర్భ్రాతుస్తస్య వినిశ్చయం|
అనుజ్ఞాతా యయుశ్చైవ యుద్ధాయ ధనదేన తే ॥005॥

తతో బలస్య సంక్షోభః సాగరస్యేవ వర్ధతః|
అభూన్నైరృతరాజస్య గిరిం సంచాలయన్నివ ॥006॥

తతో యుద్ధం సమభవద్యక్షరాక్షససంకులం|
వ్యథితాశ్చాభవంస్తత్ర సచివాస్తస్య రక్షసః ||007||

తం దృష్ట్వా తాదృశం సైన్యం దశగ్రీవో నిశాచరః|
హర్షాన్నాదం తతః కృత్వా రోషాత్సమభివర్తత ||008||

యే తు తే రాక్షసేంద్రస్య సచివా ఘోరవిక్రమః|
తే సహస్రం సహస్రాణామేకైకం సమయోధయన్ ||009||

తతో గదాభిః పరిఘైరసిభిః శక్తితోమరైః|
వధ్యమానో దశగ్రీవస్తత్సైన్యం సమగాహత ||010||

తైర్నిరుచ్ఛ్వాసవత్తత్ర వధ్యమానో దశాననః|
వర్షమాణైరివ ఘనైర్యక్షేంద్రైః సంనిరుధ్యత ||011||

స దురాత్మా సముద్యమ్య కాలదండోపమాం గదాం|
ప్రవివేశ తతః సైన్యం నయన్యక్షాన్యమక్షయం ||012||

స కక్షమివ విస్తీర్ణం శుష్కేంధనసమాకులం|
వాతేనాగ్నిరివాయత్తోఽదహత్సైన్యం సుదారుణం ||013||

తైస్తు తస్య మృధేఽమాత్యైర్మహోదరశుకాదిభిః|
అల్పావశిష్టాస్తే యక్షాః కృతా వాతైరివాంబుదాః ||014||

కేచిత్త్వాయుధభగ్నాంగాః పతితాః సమరక్షితౌ|
ఓష్ఠాన్స్వదశనైస్తీక్ష్ణైర్దంశంతో భువి పాతితాః ||015||

భయాదన్యోన్యమాలింగ్య భ్రష్టశస్త్రా రణాజిరే|
నిషేదుస్తే తదా యక్షాః కూలా జలహతా ఇవ ||016||

హతానాం స్వర్గసంస్థానాం యుధ్యతాం పృథివీతలే|
ప్రేక్షతామృషిసంఘానాం న బభూవాంతరం దివి ||017||

ఏతస్మిన్నంతరే రామ విస్తీర్ణబలవాహనః|
అగమత్సుమహాన్యక్షో నామ్నా సంయోధకంటకః ||018||

తేన యక్షేణ మారీచో విష్ణునేవ సమాహతః|
పతితః పృథివీం భేజే క్షీణపుణ్య ఇవాంబరాత్ ||019||

ప్రాప్తసంజ్ఞో ముహూర్తేన విశ్రమ్య చ నిశాచరః|
తం యక్షం యోధయామాస స చ భగ్నః ప్రదుద్రువే ||020||

తతః కాంచనచిత్రాంగం వైదూర్యరజతోక్షితం|
మర్యాదాం ద్వారపాలానాం తోరణం తత్సమావిశత్ ||021||

తతో రామ దశగ్రీవం ప్రవిశంతం నిశాచరం|
సూర్యభానురితి ఖ్యాతో ద్వారపాలో న్యవారయత్ ||022||

తతస్తోరణముత్పాట్య తేన యక్షేణ తాడితః|
రాక్షసో యక్షసృష్టేన తోరణేన సమాహతః|
న క్షితిం ప్రయయౌ రామ వరాత్సలిలయోనినః ||023||

స తు తేనైవ తం యక్షం తోరణేన సమాహనత్|
నాదృశ్యత తదా యక్షో భస్మ తేన కృతస్తు సః ||024||

తతః ప్రదుద్రువుః సర్వే యక్షా దృష్ట్వా పరాక్రమం|
తతో నదీర్గుహాశ్చైవ వివిశుర్భయపీడితాః ||025||

—♦ సర్గ 015 ♦—

తతస్తాన్విద్రుతాందృష్ట్వా యక్షాఞ్శతసహస్రశః|
స్వయమేవ ధనాధ్యక్షో నిర్జగామ రణం ప్రతి ||001||

తత్ర మాణిచారో నామ యక్షః పరమదుర్జయః|
వృతో యక్షసహస్రైః స చతుర్భిః సమయోధయత్ ||002||

తే గదాముసలప్రాసశక్తితోమరముద్గరైః|
అభిఘ్నంతో రణే యక్షా రాక్షసానభిదుద్రువుః ||003||

తతః ప్రహస్తేన తదా సహస్రం నిహతం రణే|
మహోదరేణ గదయా సహస్రమపరం హతం ||004||

క్రుద్ధేన చ తదా రామ మారీచేన దురాత్మనా|
నిమేషాంతరమాత్రేణ ద్వే సహస్రే నిపాతితే ||005||

ధూమ్రాక్షేణ సమాగమ్య మాణిభద్రో మహారణే|
ముసలేనోరసి క్రోధాత్తాడితో న చ కంపితః ||006||

తతో గదాం సమావిధ్య మాణిభద్రేణ రాక్షసః|
ధూమ్రాక్షస్తాడితో మూర్ధ్ని విహ్వలో నిపపాత హ ||007||

ధూమ్రాక్షం తాడితం దృష్ట్వా పతితం శోణితోక్షితం|
అభ్యధావత్సుసంక్రుద్ధో మాణిభద్రం దశాననః ||008||

తం క్రుద్ధమభిధావంతం యుగాంతాగ్నిమివోత్థితం|
శక్తిభిస్తాడయామాస తిసృభిర్యక్షపుంగవః ||009||

తతో రాక్షసరాజేన తాడితో గదయా రణే|
తస్య తేన ప్రహారేణ ముకుటః పార్శ్వమాగతః|
తదా ప్రభృతి యక్షోఽసౌ పార్శ్వమౌలిరితి స్మృతః ||010||

తస్మింస్తు విముఖే యక్షే మాణిభద్రే మహాత్మని|
సంనాదః సుమహాన్రామ తస్మిఞ్శైలే వ్యవర్ధత ||011||

తతో దూరాత్ప్రదదృశే ధనాధ్యక్షో గదాధరః|
శుక్రప్రోష్ఠపదాభ్యాం చ శంఖపద్మసమావృతః ||012||

స దృష్ట్వా భ్రాతరం సంఖ్యే శాపాద్విభ్రష్టగౌరవం|
ఉవాచ వచనం ధీమాన్యుక్తం పైతామహే కులే ||013||

మయా త్వం వార్యమాణోఽపి నావగచ్ఛసి దుర్మతే|
పశ్చాదస్య ఫలం ప్రాప్య జ్ఞాస్యసే నిరయం గతః ||014||

యో హి మోహాద్విషం పీత్వా నావగచ్ఛతి మానవః|
పరిణామే స వి మూఢో జానీతే కర్మణః ఫలం ||015||

దైవతాని హి నందంతి ధర్మయుక్తేన కేనచిత్|
యేన త్వమీదృశం భావం నీతస్తచ్చ న బుధ్యసే ||016||

యో హి మాతౄః పితౄన్భ్రాతౄనాచర్యాంశ్చావమన్యతే|
స పశ్యతి ఫలం తస్య ప్రేతరాజవశం గతః ||017||

అధ్రువే హి శరీరే యో న కరోతి తపోఽర్జనం|
స పశ్చాత్తప్యతే మూఢో మృతో దృష్ట్వాత్మనో గతిం ||018||

కస్యచిన్న హి దుర్బుధేశ్ఛందతో జాయతే మతిః|
యాదృశం కురుతే కర్మ తాదృశం ఫలమశ్నుతే ||019||

బుద్ధిం రూపం బలం విత్తం పుత్రాన్మాహాత్మ్యమేవ చ|
ప్రప్నువంతి నరాః సర్వం స్వకృతైః పూర్వకర్మభిః ||020||

ఏవం నిరయగామీ త్వం యస్య తే మతిరీదృశీ|
న త్వాం సమభిభాషిష్యే దుర్వృత్తస్యైష నిర్ణయః ||021||

ఏవముక్త్వా తతస్తేన తస్యామాత్యాః సమాహతాః|
మారీచప్రముఖాః సర్వే విముఖా విప్రదుద్రువుః ||022||

తతస్తేన దశగ్రీవో యక్షేంద్రేణ మహాత్మనా|
గదయాభిహతో మూర్ధ్ని న చ స్థానాద్వ్యకంపత ||023||

తతస్తౌ రామ నిఘ్నంతావన్యోన్యం పరమాహవే|
న విహ్వలౌ న చ శ్రాంతౌ బభూవతురమర్షణౌ ||024||

ఆగ్నేయమస్త్రం స తతో ముమోచ ధనదో రణే|
వారుణేన దశగ్రీవస్తదస్త్రం ప్రత్యవారయత్ ||025||

తతో మాయాం ప్రవిష్టః స రాక్షసీం రాక్షసేశ్వరః|
జఘాన మూర్ధ్ని ధనదం వ్యావిధ్య మహతీం గదాం ||026||

ఏవం స తేనాభిహతో విహ్వలః శోణితోక్షితః|
కృత్తమూల ఇవాశోకో నిపపాత ధనాధిపః ||027||

తతః పద్మాదిభిస్తత్ర నిధిభిః స ధనాధిపః|
నందనం వనమానీయ ధనదో శ్వాసితస్తదా ||028||

తతో నిర్జిత్య తం రామ ధనదం రాక్షసాధిపః|
పుష్పకం తస్య జగ్రాహ విమానం జయలక్షణం ||029||

కాంచనస్తంభసంవీతం వైదూర్యమణితోరణం|
ముక్తాజాలప్రతిచ్ఛన్నం సర్వకామఫలద్రుమం ||030||

తత్తు రాజా సమారుహ్య కామగం వీర్యనిర్జితం|
జిత్వా వైశ్రవణం దేవం కైలాసాదవరోహత ||031||

—♦ సర్గ 016 ♦—

స జిత్వా భ్రాతరం రామ ధనదం రాక్షసాధిపః|
మహాసేనప్రసూతిం తు యయౌ శరవణం తతః ||001||

అథాపశ్యద్దశగ్రీవో రౌక్మం శరవణం తదా|
గభస్తిజాలసంవీతం ద్వితీయమివ భాస్కరం ||002||

పర్వతం స సమాసాద్య కించిద్రమ్యవనాంతరం|
అపశ్యత్పుష్పకం తత్ర రామ విష్టంభితం దివి ||003||

విష్టబ్ధం పుష్పకం దృష్ట్వా కామగం హ్యగమం కృతం|
రాక్షసశ్చింతయామాస సచివైస్తైః సమావృతః ||004||

కిమిదం యన్నిమిత్తం మే న చ గచ్ఛతి పుష్పకం|
పర్వతస్యోపరిస్థస్య కస్య కర్మ త్విదం భవేత్ ||005||

తతోఽబ్రవిద్దశగ్రివం మారిచో బుద్ధికోవిదః|
నైతన్నిష్కారణం రాజన్పుష్పకోఽయం న గచ్ఛతి ||006||

తతః పార్శ్వముపాగమ్య భవస్యానుచరో బలీ|
నందీశ్వర ఉవాచేదం రాక్షసేంద్రమశంకితః ||007||

నివర్తస్వ దశగ్రీవ శైలే క్రీడతి శంకరః ||008||

సుపర్ణనాగయక్షాణాం దైత్యదానవరక్షసాం|
ప్రాణినామేవ సర్వేషామగమ్యః పర్వతః కృతః ||009||

స రోషాత్తామ్రనయనః పుష్పకాదవరుహ్య చ|
కోఽయం శంకర ఇత్యుక్త్వా శైలమూలముపాగమత్ ||010||

నందీశ్వరమథాపశ్యదవిదూరస్థితం ప్రభుం|
దీప్తం శూలమవష్టభ్య ద్వితీయమివ శంకరం ||011||

స వానరముఖం దృష్ట్వా తమవజ్ఞాయ రాక్షసః|
ప్రహాసం ముముచే మౌర్ఖ్యాత్సతోయ ఇవ తోయదః ||012||

సంక్రుద్ధో భగవాన్నందీ శంకరస్యాపరా తనుః|
అబ్రవీద్రాక్షసం తత్ర దశగ్రీవముపస్థితం ||013||

యస్మాద్వానరమూర్తిం మాం దృష్ట్వా రాక్షసదుర్మతే|
మౌర్ఖ్యాత్త్వమవజానీషే పరిహాసం చ ముంచసి ||014||

తస్మాన్మద్రూపసంయుక్తా మద్వీర్యసమతేజసః|
ఉత్పత్స్యంతే వధార్థం హి కులస్య తవ వానరాః ||015||

కిం త్విదానీం మయా శక్యం కర్తుం యత్త్వాం నిశాచర|
న హంతవ్యో హతస్త్వం హి పూర్వమేవ స్వకర్మభిః ||016||

అచింతయిత్వా స తదా నందివాక్యం నిశాచరః|
పర్వతం తం సమాసాద్య వాక్యమేతదువాచ హ ||017||

పుష్పకస్య గతిశ్ఛిన్నా యత్కృతే మమ గచ్ఛతః|
తదేతచ్ఛైలమున్మూలం కరోమి తవ గోపతే ||018||

కేన ప్రభావేన భవస్తత్ర క్రీడతి రాజవత్|
విజ్ఞాతవ్యం న జానీషే భయస్థానముపస్థితం ||019||

ఏవముక్త్వా తతో రాజన్భుజాన్ప్రక్షిప్య పర్వతే|
తోలయామాస తం శైలం సమృగవ్యాలపాదపం ||020||

తతో రామ మహాదేవః ప్రహసన్వీక్ష్య తత్కృతం|
పాదాంగుష్ఠేన తం శైలం పీడయామాస లీలయా ||021||

తతస్తే పీడితాస్తస్య శైలస్యాధో గతా భుజాః|
విస్మితాశ్చాభవంస్తత్ర సచివాస్తస్య రక్షసః ||022||

రక్షసా తేన రోషాచ్చ భుజానాం పీడనాత్తథా|
ముక్తో విరావః సుమహాంస్త్రైలోక్యం యేన పూరితం ||023||

మానుషాః శబ్దవిత్రస్తా మేనిరే లోకసంక్షయం|
దేవతాశ్చాపి సంక్షుబ్ధాశ్చలితాః స్వేషు కర్మసు ||024||

తతః ప్రీతో మహాదేవః శైలాగ్రే విష్ఠితస్తదా|
ముక్త్వా తస్య భుజాన్రాజన్ప్రాహ వాక్యం దశాననం ||025||

ప్రీతోఽస్మి తవ వీర్యాచ్చ శౌండీర్యాచ్చ నిశాచర|
రవతో వేదనా ముక్తః స్వరః పరమదారుణః ||026||

యస్మాల్లోకత్రయం త్వేతద్రావితం భయమాగతం|
తస్మాత్త్వం రావణో నామ నామ్నా తేన భవిష్యసి ||027||

దేవతా మానుషా యక్షా యే చాన్యే జగతీతలే|
ఏవం త్వామభిధాస్యంతి రావణం లోకరావణం ||028||

గచ్ఛ పౌలస్త్య విస్రబ్ధః పథా యేన త్వమిచ్ఛసి|
మయా త్వమభ్యనుజ్ఞాతో రాక్షసాధిప గమ్యతాం ||029||

సాక్షాన్మహేశ్వరేణైవం కృతనామా స రావణః|
అభివాద్య మహాదేవం విమానం తత్సమారుహత్ ||030||

తతో మహీతలే రామ పరిచక్రామ రావణః|
క్షత్రియాన్సుమహావీర్యాన్బాధమానస్తతస్తతః ||031||

—♦ సర్గ 017 ♦—

అథ రాజన్మహాబాహుర్విచరన్స మహీతలం|
హిమవద్వనమాసాద్య పరిచక్రామ రావణః ||001||

తత్రాపశ్యత వై కన్యాం కృష్ణాజినజటాధరాం|
ఆర్షేణ విధినా యుక్తాం తపంతీం దేవతామివ ||002||

స దృష్ట్వా రూపసంపన్నాం కన్యాం తాం సుమహావ్రతాం|
కామమోహపరీతాత్మా పప్రచ్ఛ ప్రహసన్నివ ||003||

కిమిదం వర్తసే భద్రే విరుద్ధం యౌవనస్య తే|
న హి యుక్తా తవైతస్య రూపస్యేయం ప్రతిక్రియా ||004||

కస్యాసి దుహితా భద్రే కో వా భర్తా తవానఘే|
పృచ్ఛతః శంస మే శీఘ్రం కో వా హేతుస్తపోఽర్జనే ||005||

ఏవముక్తా తు సా కన్యా తేనానార్యేణ రక్షసా|
అబ్రవీద్విధివత్కృత్వా తస్యాతిథ్యం తపోధనా ||006||

కుశధ్వజో నామ పితా బ్రహ్మర్షిర్మమ ధార్మికః|
బృహస్పతిసుతః శ్రీమాన్బుద్ధ్యా తుల్యో బృహస్పతేః ||007||

తస్యాహం కుర్వతో నిత్యం వేదాభ్యాసం మహాత్మనః|
సంభూతా వాఙ్మయీ కన్యా నామ్నా వేదవతీ స్మృతా ||008||

తతో దేవాః సగంధర్వా యక్షరాక్షసపన్నగాః|
తే చాపి గత్వా పితరం వరణం రోచయంతి మే ||009||

న చ మాం స పితా తేభ్యో దత్తవాన్రాక్షసేశ్వర|
కారణం తద్వదిష్యామి నిశామయ మహాభుజ ||010||

పితుస్తు మమ జామాతా విష్ణుః కిల సురోత్తమః|
అభిప్రేతస్త్రిలోకేశస్తస్మాన్నాన్యస్య మే పితా ||011||

దాతుమిచ్ఛతి ధర్మాత్మా తచ్ఛ్రుత్వా బలదర్పితః|
శంభుర్నామ తతో రాజా దైత్యానాం కుపితోఽభవత్|
తేన రాత్రౌ ప్రసుప్తో మే పితా పాపేన హింసితః ||012||

తతో మే జననీ దీనా తచ్ఛరీరం పితుర్మమ|
పరిష్వజ్య మహాభాగా ప్రవిష్టా దహనం సహ ||013||

తతో మనోరథం సత్యం పితుర్నారాయణం ప్రతి|
కరోమీతి మమేచ్ఛా చ హృదయే సాధు విష్ఠితా ||014||

అహం ప్రేతగతస్యాపి కరిష్యే కాంక్షితం పితుః|
ఇతి ప్రతిజ్ఞామారుహ్య చరామి విపులం తపః ||015||

ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం మయా రాక్షసపుంగవ|
ఆశ్రితాం విద్ధి మాం ధర్మం నారాయణపతీచ్ఛయా ||016||

విజ్ఞాతస్త్వం హి మే రాజన్గచ్ఛ పౌలస్త్యనందన|
జానామి తపసా సర్వం త్రైలోక్యే యద్ధి వర్తతే ||017||

సోఽబ్రవీద్రావణస్తత్ర తాం కన్యాం సుమహావ్రతాం|
అవరుహ్య విమానాగ్రాత్కందర్పశరపీడితః ||018||

అవలిప్తాసి సుశ్రోణి యస్యాస్తే మతిరీదృశీ|
వృద్ధానాం మృగశావాక్షి భ్రాజతే ధర్మసంచయః ||019||

త్వం సర్వగుణసంపన్నా నార్హసే కర్తుమీదృశం|
త్రైలోక్యసుందరీ భీరు యౌవనే వార్ధకం విధిం ||020||

కశ్చ తావదసౌ యం త్వం విష్ణురిత్యభిభాషసే|
వీర్యేణ తపసా చైవ భోగేన చ బలేన చ|
న మయాసౌ సమో భద్రే యం త్వం కామయసేఽఙ్గనే ||021||

మా మైవమితి సా కన్యా తమువాచ నిశాచరం|
మూర్ధజేషు చ తాం రక్షః కరాగ్రేణ పరామృశత్ ||022||

తతో వేదవతీ క్రుద్ధా కేశాన్హస్తేన సాచ్ఛినత్|
ఉవాచాగ్నిం సమాధాయ మరణాయ కృతత్వరా ||023||

ధర్షితాయాస్త్వయానార్య నేదానీం మమ జీవితం|
రక్షస్తస్మాత్ప్రవేక్ష్యామి పశ్యతస్తే హుతాశనం ||024||

యస్మాత్తు ధర్షితా చాహమపాపా చాప్యనాథవత్|
తస్మాత్తవ వధార్థం వై సముత్పత్స్యామ్యహం పునః ||025||

న హి శక్యః స్త్రియా పాప హంతుం త్వం తు విశేషతః|
శాపే త్వయి మయోత్సృష్టే తపసశ్చ వ్యయో భవేత్ ||026||

యది త్వస్తి మయా కించిత్కృతం దత్తం హుతం తథా|
తేన హ్యయోనిజా సాధ్వీ భవేయం ధర్మిణః సుతా ||027||

ఏవముక్త్వా ప్రవిష్టా సా జ్వలంతం వై హుతాశనం|
పపాత చ దివో దివ్యా పుష్పవృష్టిః సమంతతః ||028||

పూర్వం క్రోధహతః శత్రుర్యయాసౌ నిహతస్త్వయా|
సముపాశ్రిత్య శైలాభం తవ వీర్యమమానుషం ||029||

ఏవమేషా మహాభాగా మర్త్యేష్వుత్పద్యతే పునః|
క్షేత్రే హలముఖగ్రస్తే వేద్యామగ్నిశిఖోపమా ||030||

ఏషా వేదవతీ నామ పూర్వమాసీత్కృతే యుగే|
త్రేతాయుగమనుప్రాప్య వధార్థం తస్య రక్షసః|
సీతోత్పన్నేతి సీతైషా మానుషైః పునరుచ్యతే ||031||

—♦ సర్గ 018 ♦—

ప్రవిష్టాయాం హుతాశం తు వేదవత్యాం స రావణః।
పుష్పకం తత్సమారుహ్య పరిచక్రామ మేదినీం ॥001॥

తతో మరుత్తం నృపతిం యజంతం సహ దైవతైః।
ఉశీరబీజమాసాద్య దదర్శ స తు రాక్షసః ॥002॥

సంవర్తో నామ బ్రహ్మర్షిర్భ్రాతా సాక్షాద్బృహస్పతేః।
యాజయామాస ధర్మజ్ఞః సర్వైర్బ్రహ్మగణైర్వృతః ॥003॥

దృష్ట్వా దేవాస్తు తద్రక్షో వరదానేన దుర్జయం।
తాం తాం యోనిం సమాపన్నాస్తస్య ధర్షణభీరవః ॥004॥

ఇంద్రో మయూరః సంవృత్తో ధర్మరాజస్తు వాయసః।
కృకలాసో ధనాధ్యక్షో హంసో వై వరుణోఽభవత్ ॥005॥

తం చ రాజానమాసాద్య రావణో రాక్షసాధిపః।
ప్రాహ యుద్ధం ప్రయచ్ఛేతి నిర్జితోఽస్మీతి వా వద ॥006॥

తతో మరుత్తో నృపతిః కో భవానిత్యువాచ తం।
అవహాసం తతో ముక్త్వా రాక్షసో వాక్యమబ్రవీత్ ॥007॥

అకుతూహలభావేన ప్రీతోఽస్మి తవ పార్థివ।
ధనదస్యానుజం యో మాం నావగచ్ఛసి రావణం ॥008॥

త్రిషు లోకేషు కః సోఽస్తి యో న జానాతి మే బలం।
భ్రాతరం యేన నిర్జిత్య విమానమిదమాహృతం ॥009॥

తతో మరుత్తో నృపతిస్తం రాక్షసమథాబ్రవీత్।
ధన్యః ఖలు భవాన్యేన జ్యేష్ఠో భ్రాతా రణే జితః ॥010॥

నాధర్మసహితం శ్లాఘ్యం న లోకప్రతిసంహితం।
కర్మ దౌరాత్మ్యకం కృత్వా శ్లాఘసే భ్రాతృనిర్జయాత్ ॥011॥

కిం త్వం ప్రాక్కేవలం ధర్మం చరిత్వా లబ్ధవాన్వరం।
శ్రుతపూర్వం హి న మయా యాదృశం భాషసే స్వయం ॥012॥

తతః శరాసనం గృహ్య సాయకాంశ్చ స పార్థివః।
రణాయ నిర్యయౌ క్రుద్ధః సంవర్తో మార్గమావృణోత్ ॥013॥

సోఽబ్రవీత్స్నేహసంయుక్తం మరుత్తం తం మహానృషిః।
శ్రోతవ్యం యది మద్వాక్యం సంప్రహారో న తే క్షమః ॥014॥

మాహేశ్వరమిదం సత్రమసమాప్తం కులం దహేత్।
దీక్షితస్య కుతో యుద్ధం క్రూరత్వం దీక్షితే కుతః ॥015॥

సంశయశ్చ రణే నిత్యం రాక్షసశ్చైష దుర్జయః।
స నివృత్తో గురోర్వాక్యాన్మరుత్తః పృథివీపతిః।
విసృజ్య సశరం చాపం స్వస్థో మఖముఖోఽభవత్ ॥016॥

తతస్తం నిర్జితం మత్వా ఘోషయామాస వై శుకః।
రావణో జితవాంశ్చేతి హర్షాన్నాదం చ ముక్తవాన్ ॥017॥

తాన్భక్షయిత్వా తత్రస్థాన్మహర్షీన్యజ్ఞమాగతాన్।
వితృప్తో రుధిరైస్తేషాం పునః సంప్రయయౌ మహీం ॥018॥

రావణే తు గతే దేవాః సేంద్రాశ్చైవ దివౌకసః|
తతః స్వాం యోనిమాసాద్య తాని సత్త్వాన్యథాబ్రువన్ ||019||

హర్షాత్తదాబ్రవీదింద్రో మయూరం నీలబర్హిణం|
ప్రీతోఽస్మి తవ ధర్మజ్ఞ ఉపకారాద్విహంగమ ||020||

మమ నేత్రసహస్రం యత్తత్తే బర్హే భవిష్యతి|
వర్షమాణే మయి ముదం ప్రాప్స్యసే ప్రీతిలక్షణం ||021||

నీలాః కిల పురా బర్హా మయూరాణాం నరాధిప|
సురాధిపాద్వరం ప్రాప్య గతాః సర్వే విచిత్రతాం ||022||

ధర్మరాజోఽబ్రవీద్రామ ప్రాగ్వంశే వాయసం స్థితం|
పక్షింస్తవాస్మి సుప్రీతః ప్రీతస్య చ వచః శృణు ||023||

యథాన్యే వివిధై రోగైః పీడ్యంతే ప్రాణినో మయా|
తే న తే ప్రభవిష్యంతి మయి ప్రీతే న సంశయః ||024||

మృత్యుతస్తే భయం నాస్తి వరాన్మమ విహంగమ|
యావత్త్వాం న వధిష్యంతి నరాస్తావద్భవిష్యసి ||025||

యే చ మద్విషయస్థాస్తు మానవాః క్షుధయార్దితాః|
త్వయి భుక్తే తు తృప్తాస్తే భవిష్యంతి సబాంధవాః ||026||

వరుణస్త్వబ్రవీద్ధంసం గంగాతోయవిచారిణం|
శ్రూయతాం ప్రీతిసంయుక్తం వచః పత్రరథేశ్వర ||027||

వర్ణో మనోహరః సౌమ్యశ్చంద్రమండలసంనిభః|
భవిష్యతి తవోదగ్రః శుక్లఫేనసమప్రభః ||028||

మచ్ఛరీరం సమాసాద్య కాంతో నిత్యం భవిష్యసి|
ప్రాప్స్యసే చాతులాం ప్రీతిమేతన్మే ప్రీతిలక్షణం ||029||

హంసానాం హి పురా రామ న వర్ణః సర్వపాండురః|
పక్షా నీలాగ్రసంవీతాః క్రోడాః శష్పాగ్రనిర్మలాః ||030||

అథాబ్రవీద్వైశ్రవణః కృకలాసం గిరౌ స్థితం|
హైరణ్యం సంప్రయచ్ఛామి వర్ణం ప్రీతిస్తవాప్యహం ||031||

సద్రవ్యం చ శిరో నిత్యం భవిష్యతి తవాక్షయం|
ఏష కాంచనకో వర్ణో మత్ప్రీత్యా తే భవిష్యతి ||032||

ఏవం దత్త్వా వరాంస్తేభ్యస్తస్మిన్యజ్ఞోత్సవే సురాః|
నివృత్తే సహ రాజ్ఞా వై పునః స్వభవనం గతాః ||033||

—♦ సర్గ 019 ♦—

అథ జిత్వా మరుత్తం స ప్రయయౌ రాక్షసాధిపః|
నగరాణి నరేంద్రాణాం యుద్ధకాంక్షీ దశాననః ||001||

స సమాసాద్య రాజేంద్రాన్మహేంద్రవరుణోపమాన్|
అబ్రవీద్రాక్షసేంద్రస్తు యుద్ధం మే దీయతామితి ||002||

నిర్జితాః స్మేతి వా బ్రూత ఏషో హి మమ నిశ్చయః|
అన్యథా కుర్వతామేవం మోక్షో వో నోపపద్యతే ||003||

తతస్తు బహవః ప్రాజ్ఞాః పార్థివా ధర్మణిశ్చయాః|
నిర్జితాః స్మేత్యభాషంత జ్ఞాత్వా వరబలం రిపోః ||004||

దుష్యంతః సురథో గాధిర్గయో రాజా పురూరవాః|
ఏతే సర్వేఽబ్రువంస్తాత నిర్జితాః స్మేతి పార్థివాః ||005||

అథాయోధ్యాం సమాసాద్య రావణో రాక్షసాధిపః|
సుగుప్తామనరణ్యేన శక్రేణేవామరావతీం ||006||

ప్రాహ రాజానమాసాద్య యుద్ధం మే సంప్రదీయతాం|
నిర్జితోఽస్మీతి వా బ్రూహి మమైతదిహ శాసనం ||007||

అనరణ్యః సుసంక్రుద్ధో రాక్షసేంద్రమథాబ్రవీత్|
దీయతే ద్వంద్వయుద్ధం తే రాక్షసాధిపతే మయా ||008||

అథ పూర్వం శ్రుతార్థేన సజ్జితం సుమహద్ధి యత్|
నిష్క్రామత్తన్నరేంద్రస్య బలం రక్షోవధోద్యతం ||009||

నాగానాం బహుసాహస్రం వాజినామయుతం తథా|
మహీం సంఛాద్య నిష్క్రాంతం సపదాతిరథం క్షణాత్ ||010||

తద్రావణబలం ప్రాప్య బలం తస్య మహీపతేః|
ప్రాణశ్యత తదా రాజన్హవ్యం హుతమివానలే ||011||

సోఽపశ్యత నరేంద్రస్తు నశ్యమానం మహద్బలం|
మహార్ణవం సమాసాద్య యథా పంచాపగా జలం ||012||

తతః శక్రధనుఃప్రఖ్యం ధనుర్విస్ఫారయన్స్వయం|
ఆసదాద నరేంద్రాస్తం రావణం క్రోధమూర్ఛితః ||013||

తతో బాణశతాన్యష్టౌ పాతయామాస మూర్ధని|
తస్య రాక్షసరాజస్య ఇక్ష్వాకుకులనందనః ||014||

తస్య బాణాః పతంతస్తే చక్రిరే న క్షతం క్వచిత్|
వారిధారా ఇవాభ్రేభ్యః పతంత్యో నగమూర్ధని ||015||

తతో రాక్షసరాజేన క్రుద్ధేన నృపతిస్తదా|
తలేన భిహతో మూర్ధ్ని స రథాన్నిపపాత హ ||016||

స రాజా పతితో భూమౌ విహ్వలాంగః ప్రవేపితః|
వజ్రదగ్ధ ఇవారణ్యే సాలో నిపతితో మహాన్ ||017||

తం ప్రహస్యాబ్రవీద్రక్ష ఇక్ష్వాకుం పృథివీపతిం|
కిమిదానీం త్వయా ప్రాప్తం ఫలం మాం ప్రతి యుధ్యతా ||018||

త్రైలోక్యే నాస్తి యో ద్వంద్వం మమ దద్యాన్నరాధిప|
శంకే ప్రమత్తో భోగేషు న శృణోషి బలం మమ ||019||

తస్యైవం బ్రువతో రాజా మందాసుర్వాక్యమబ్రవీత్|
కిం శక్యమిహ కర్తుం వై యత్కాలో దురతిక్రమః ||020||

న హ్యాహం నిర్జితో రక్షస్త్వయా చాత్మప్రశంసినా|
కాలేనేహ విపన్నోఽహం హేతుభూతస్తు మే భవాన్ ||021||

కిం త్విదానీం మయా శక్యం కర్తుం ప్రాణపరిక్షయే|
ఇక్ష్వాకుపరిభావిత్వాద్వచో వక్ష్యామి రాక్షస ||022||

యది దత్తం యది హుతం యది మే సుకృతం తపః|
యది గుప్తాః ప్రజాః సమ్యక్తథా సత్యం వచోఽస్తు మే ||023||

ఉత్పత్స్యతే కులే హ్యస్మిన్నిక్ష్వాకూణాం మహాత్మనాం|
రాజా పరమతేజస్వీ యస్తే ప్రాణాన్హరిష్యతి ||024||

తతో జలధరోదగ్రస్తాడితో దేవదుందుభిః|
తస్మిన్నుదాహృతే శాపే పుష్పవృష్టిశ్చ ఖాచ్చ్యుతా ||025||

తతః స రాజా రాజేంద్ర గతః స్థానం త్రివిష్టపం|
స్వర్గతే చ నృపే రామ రాక్షసః స న్యవర్తత ||026||

—♦ సర్గ 020 ♦—

తతో విత్రాసయన్మర్త్యాన్పృథివ్యాం రాక్షసాధిపః|
ఆససాద ఘనే తస్మిన్నారదం మునిసత్తమం ||001||

నారదస్తు మహాతేజా దేవర్షిరమితప్రభః|
అబ్రవీన్మేఘపృష్ఠస్థో రావణం పుష్పకే స్థితం ||002||

రాక్షసాధిపతే సౌమ్య తిష్ఠ విశ్రవసః సుత|
ప్రీతోఽస్మ్యభిజనోపేత విక్రమైరూర్జితైస్తవ ||003||

విష్ణునా దైత్యఘాతైశ్చ తార్క్ష్యస్యోరగధర్షణైః|
త్వయా సమరమర్దైశ్చ భృశం హి పరితోషితః ||004||

కించిద్వక్ష్యామి తావత్తే శ్రోతవ్యం శ్రోష్యసే యది|
శ్రుత్వా చానంతరం కార్యం త్వయా రాక్షసపుంగవ ||005||

కిమయం వధ్యతే లోకస్త్వయావధ్యేన దైవతైః|
హత ఏవ హ్యయం లోకో యదా మృత్యువశం గతః ||006||

పశ్య తావన్మహాబాహో రాక్షసేశ్వరమానుషం|
లోకమేనం విచిత్రార్థం యస్య న జ్ఞాయతే గతిః ||007||

క్వచిద్వాదిత్రనృత్తాని సేవ్యంతే ముదితైర్జనైః|
రుద్యతే చాపరైరార్తైర్ధారాశ్రునయనాననైః ||008||

మాతా పితృసుతస్నేహైర్భార్యా బంధుమనోరమైః|
మోహేనాయం జనో ధ్వస్తః క్లేశం స్వం నావబుధ్యతే ||009||

తత్కిమేవం పరిక్లిశ్య లోకం మోహనిరాకృతం|
జిత ఏవ త్వయా సౌమ్య మర్త్యలోకో న సంశయః ||010||

ఏవముక్తస్తు లంకేశో దీప్యమాన ఇవౌజసా|
అబ్రవీన్నారదం తత్ర సంప్రహస్యాభివాద్య చ ||011||

మహర్షే దేవగంధర్వవిహార సమరప్రియ|
అహం ఖలూద్యతో గంతుం విజయార్థీ రసాతలం ||012||

తతో లోకత్రయం జిత్వా స్థాప్య నాగాన్సురాన్వశే|
సముద్రమమృతార్థం వై మథిష్యామి రసాలయం ||013||

అథాబ్రవీద్దశగ్రీవం నారదో భగవానృషిః|
క్వ ఖల్విదానీం మార్గేణ త్వయానేన గమిష్యతే ||014||

అయం ఖలు సుదుర్గమ్యః పిత్రృరాజ్ఞః పురం ప్రతి|
మార్గో గచ్ఛతి దుర్ధర్షో యమస్యామిత్రకర్శన ||015||

స తు శారదమేఘాభం ముక్త్వా హాసం దశాననః|
ఉవాచ కృతమిత్యేవ వచనం చేదమబ్రవీత్ ||016||

తస్మాదేష మహాబ్రహ్మన్వైవస్వతవధోద్యతః|
గచ్ఛామి దక్షిణామాశాం యత్ర సూర్యాత్మజో నృపః ||017||

మయా హి భగవన్క్రోధాత్ప్రతిజ్ఞాతం రణార్థినా|
అవజేష్యామి చతురో లోకపాలానితి ప్రభో ||018||

తేనైష ప్రస్థితోఽహం వై పిత్రృరాజపురం ప్రతి|
ప్రాణిసంక్లేశకర్తారం యోజయిష్యామి మృత్యునా ||019||

ఏవముక్త్వా దశగ్రీవో మునిం తమభివాద్య చ|
ప్రయయౌ దక్షిణామాశాం ప్రహృష్టైః సహ మంత్రిభిః ||020||

నారదస్తు మహాతేజా ముహూర్తం ధ్యానమాస్థితః|
చింతయామాస విప్రేంద్రో విధూమ ఇవ పావకః ||021||

యేన లోకాస్త్రయః సేంద్రాః క్లిశ్యంతే సచరాచరాః|
క్షీణే చాయుషి ధర్మే చ స కాలో హింస్యతే కథం ||022||

యస్య నిత్యం త్రయో లోకా విద్రవంతి భయార్దితాః|
తం కథం రాక్షసేంద్రోఽసౌ స్వయమేవాభిగచ్ఛతి ||023||

యో విధాతా చ ధాతా చ సుకృతే దుష్కృతే యథా|
త్రైలోక్యం విజితం యేన తం కథం ను విజేష్యతి ||024||

అపరం కిం ను కృత్వైవం విధానం సంవిధాస్యతి|
కౌతూహలసముత్పన్నో యాస్యామి యమసాదనం ||025||

—♦ సర్గ 021 ♦—

ఏవం సంచింత్య విప్రేంద్రో జగామ లఘువిక్రమః|
ఆఖ్యాతుం తద్యథావృత్తం యమస్య సదనం ప్రతి ||001||

అపశ్యత్స యమం తత్ర దేవమగ్నిపురస్కృతం|
విధానముపతిష్ఠంతం ప్రాణినో యస్య యాదృశం ||002||

స తు దృష్ట్వా యమః ప్రాప్తం మహర్షిం తత్ర నారదం|
అబ్రవీత్సుఖమాసీనమర్ఘ్యమావేద్య ధర్మతః ||003||

కచ్చిత్క్షేమం ను దేవర్షే కచ్చిద్ధర్మో న నశ్యతి|
కిమాగమనకృత్యం తే దేవగంధర్వసేవిత ||004||

అబ్రవీత్తు తదా వాక్యం నారదో భగవానృషిః|
శ్రూయతామభిధాస్యామి విధానం చ విధీయతాం ||005||

ఏష నామ్నా దశగ్రీవః పిత్రృరాజ నిశాచరః|
ఉపయాతి వశం నేతుం విక్రమైస్త్వాం సుదుర్జయం ||006||

ఏతేన కారణేనాహం త్వరితోఽస్మ్యాగతః ప్రభో|
దండప్రహరణస్యాద్య తవ కిం ను కరిష్యతి ||007||

ఏతస్మిన్నంతరే దూరాదంశుమంతమివోదితం|
దదృశే దివ్యమాయాంతం విమానం తస్య రక్షసః ||008||

తం దేశం ప్రభయా తస్య పుష్పకస్య మహాబలః|
కృత్వా వితిమిరం సర్వం సమీపం సమవర్తత ||009||

స త్వపశ్యన్మహాబాహుర్దశగ్రీవస్తతస్తతః|
ప్రాణినః సుకృతం కర్మ భుంజానాంశ్చైవ దుష్కృతం ||010||

తతస్తాన్వధ్యమానాంస్తు కర్మభిర్దుష్కృతైః స్వకైః|
రావణో మోచయామాస విక్రమేణ బలాద్బలీ ||011||

ప్రేతేషు ముచ్యమానేషు రాక్షసేన బలీయసా|
ప్రేతగోపాః సుసంరబ్ధా రాక్షసేంద్రమభిద్రవన్ ||012||

తే ప్రాసైః పరిఘైః శూలైర్ముద్గరైః శక్తితోమరైః|
పుష్పకం సమవర్షంత శూరాః శతసహస్రశః ||013||

తస్యాసనాని ప్రాసాదాన్వేదికాస్తరణాని చ|
పుష్పకస్య బభంజుస్తే శీఘ్రం మధుకరా ఇవ ||014||

దేవనిష్ఠానభూతం తద్విమానం పుష్పకం మృధే|
భజ్యమానం తథైవాసీదక్షయం బ్రహ్మతేజసా ||015||

తతస్తే రావణామాత్యా యథాకామం యథాబలం|
అయుధ్యంత మహావీర్యాః స చ రాజా దశాననః ||016||

తే తు శోణితదిగ్ధాంగాః సర్వశస్త్రసమాహతాః|
అమాత్యా రాక్షసేంద్రస్య చక్రురాయోధనం మహత్ ||017||

అన్యోన్యం చ మహాభాగా జఘ్నుః ప్రహరణైర్యుధి|
యమస్య చ మహత్సైన్యం రాక్షసస్య చ మంత్రిణః ||018||

అమాత్యాంస్తాంస్తు సంత్యజ్య రాక్షసస్య మహౌజసః|
తమేవ సమధావంత శూలవర్షైర్దశాననం ||019||

తతః శోణితదిగ్ధాంగః ప్రహారైర్జర్జరీకృతః|
విమానే రాక్షసశ్రేష్ఠః ఫుల్లాశోక ఇవాబభౌ ||020||

స శూలాని గదాః ప్రాసాఞ్శక్తితోమరసాయకాన్|
ముసలాని శిలావృక్షాన్ముమోచాస్త్రబలాద్బలీ ||021||

తాంస్తు సర్వాన్సమాక్షిప్య తదస్త్రమపహత్య చ|
జఘ్నుస్తే రాక్షసం ఘోరమేకం శతసహస్రశః ||022||

పరివార్య చ తం సర్వే శైలం మేఘోత్కరా ఇవ|
భిందిపాలైశ్చ శూలైశ్చ నిరుచ్ఛ్వాసమకారయన్ ||023||

విముక్తకవచః క్రుద్ధో సిక్తః శోణితవిస్రవైః|
స పుష్పకం పరిత్యజ్య పృథివ్యామవతిష్ఠత ||024||

తతః స కార్ముకీ బాణీ పృథివ్యాం రాక్షసాధిపః|
లబ్ధసంజ్ఞో ముహూర్తేన క్రుద్ధస్తస్థౌ యథాంతకః ||025||

తతః పాశుపతం దివ్యమస్త్రం సంధాయ కార్ముకే|
తిష్ఠ తిష్ఠేతి తానుక్త్వా తచ్చాపం వ్యపకర్షత ||026||

జ్వాలామాలీ స తు శరః క్రవ్యాదానుగతో రణే|
ముక్తో గుల్మాంద్రుమాంశ్చైవ భస్మకృత్వా ప్రధావతి ||027||

తే తస్య తేజసా దగ్ధాః సైన్యా వైవస్వతస్య తు|
రణే తస్మిన్నిపతితా దావదగ్ధా నగా ఇవ ||028||

తతః స సచివైః సార్ధం రాక్షసో భీమవిక్రమః|
ననాద సుమహానాదం కంపయన్నివ మేదినీం ||029||

—♦ సర్గ 022 ♦—

స తు తస్య మహానాదం శ్రుత్వా వైవస్వతో యమః|
శత్రుం విజయినం మేనే స్వబలస్య చ సంక్షయం ||001||

స తు యోధాన్హతాన్మత్వా క్రోధపర్యాకులేక్షణః|
అబ్రవీత్త్వరితం సూతం రథః సముపనీయతాం ||002||

తస్య సూతో రథం దివ్యముపస్థాప్య మహాస్వనం|
స్థితః స చ మహాతేజా ఆరురోహ మహారథం ||003||

పాశముద్గరహస్తశ్చ మృత్యుస్తస్యాగ్రతో స్థితః|
యేన సంక్షిప్యతే సర్వం త్రైలోక్యం సచరాచరం ||004||

కాలదండశ్చ పార్శ్వస్థో మూర్తిమాన్స్యందనే స్థితః|
యమప్రహరణం దివ్యం ప్రజ్వలన్నివ తేజసా ||005||

తతో లోకాస్త్రయస్త్రస్తాః కంపంతే చ దివౌకసః|
కాలం క్రుద్ధం తదా దృష్ట్వా లోకత్రయభయావహం ||006||

దృష్ట్వా తు తే తం వికృతం రథం మృత్యుసమన్వితం|
సచివా రాక్షసేంద్రస్య సర్వలోకభయావహం ||007||

లఘుసత్త్వతయా సర్వే నష్టసంజ్ఞా భయార్దితాః|
నాత్ర యోద్ధుం సమర్థాః స్మ ఇత్యుక్త్వా విప్రదుద్రువుః ||008||

స తు తం తాదృశం దృష్ట్వా రథం లోకభయావహం|
నాక్షుభ్యత తదా రక్షో వ్యథా చైవాస్య నాభవత్ ||009||

స తు రావణమాసాద్య విసృజఞ్శక్తితోమరాన్|
యమో మర్మాణి సంక్రుద్ధో రాక్షసస్య న్యకృంతత ||010||

రావణస్తు స్థితః స్వస్థః శరవర్షం ముమోచ హ|
తస్మిన్వైవస్వతరథే తోయవర్షమివాంబుదః ||011||

తతో మహాశక్తిశతైః పాత్యమానైర్మహోరసి|
ప్రతికర్తుం స నాశక్నోద్రాక్షసః శల్యపీడితః ||012||

నానాప్రహరణైరేవం యమేనామిత్రకర్శినా|
సప్తరాత్రం కృతే సంఖ్యే న భగ్నో విజితోఽపి వా ||013||

తతోఽభవత్పునర్యుద్ధం యమరాక్షసయోస్తదా|
విజయాకాంక్షిణోస్తత్ర సమరేష్వనివర్తినోః ||014||

తతో దేవాః సగంధర్వాః సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః|
ప్రజాపతిం పురస్కృత్య దదృశుస్తద్రణాజిరం ||015||

సంవర్త ఇవ లోకానామభవద్యుధ్యతోస్తయోః|
రాక్షసానాం చ ముఖ్యస్య ప్రేతానామీశ్వరస్య చ ||016||

రాక్షసేంద్రస్తతః క్రుద్ధశ్చాపమాయమ్య సంయుగే|
నిరంతరమివాకాశం కుర్వన్బాణాన్ముమోచ హ ||017||

మృత్యుం చతుర్భిర్విశిఖైః సూతం సప్తభిరర్దయత్|
యమం శరసహస్రేణ శీఘ్రం మర్మస్వతాడయత్ ||018||

తతః క్రుద్ధస్య సహసా యమస్యాభివినిఃసృతః|
జ్వాలామాలో వినిశ్వాసో వదనాత్క్రోధపావకః ||019||

తతోఽపశ్యంస్తదాశ్చర్యం దేవదానవరాక్షసాః|
క్రోధజం పావకం దీప్తం దిధక్షంతం రిపోర్బలం ||020||

మృత్యుస్తు పరమక్రుద్ధో వైవస్వతమథాబ్రవీత్|
ముంచ మాం దేవ శీఘ్రం త్వం నిహన్మి సమరే రిపుం ||021||

నరకః శంబరో వృత్రః శంభుః కార్తస్వరో బలీ|
నముచిర్విరోచనశ్చైవ తావుభౌ మధుకైటభౌ ||022||

ఏతే చాన్యే చ బహవో బలవంతో దురాసదాః|
వినిపన్నా మయా దృష్టాః కా చింతాస్మిన్నిశాచరే ||023||

ముంచ మాం సాధు ధర్మజ్ఞ యావదేనం నిహన్మ్యహం|
న హి కశ్చిన్మయా దృష్టో ముహూర్తమపి జీవతి ||024||

బలం మమ న ఖల్వేతన్మర్యాదైషా నిసర్గతః|
సంస్పృష్టో హి మయా కశ్చిన్న జీవేదితి నిశ్చయః ||025||

ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా ధర్మరాజః ప్రతాపవాన్|
అబ్రవీత్తత్ర తం మృత్యుమయమేనం నిహన్మ్యహం ||026||

తతః సంరక్తనయనః క్రుద్ధో వైవస్వతః ప్రభుః|
కాలదండమమోఘం తం తోలయామాస పాణినా ||027||

యస్య పార్శ్వేషు నిశ్ఛిద్రాః కాలపాశాః ప్రతిష్ఠితాః|
పావకస్పర్శసంకాశో ముద్గరో మూర్తిమాన్స్థితః ||028||

దర్శనాదేవ యః ప్రాణాన్ప్రాణినాముపరుధ్యతి|
కిం పునస్తాడనాద్వాపి పీడనాద్వాపి దేహినః ||029||

స జ్వాలాపరివారస్తు పిబన్నివ నిశాచరం|
కరస్పృష్టో బలవతా దండః క్రుద్ధః సుదారుణః ||030||

తతో విదుద్రువుః సర్వే సత్త్వాస్తస్మాద్రణాజిరాత్|
సురాశ్చ క్షుభితా దృష్ట్వా కాలదండోద్యతం యమం ||031||

తస్మిన్ప్రహర్తుకామే తు దండముద్యమ్య రావణం|
యమం పితామహః సాక్షాద్దర్శయిత్వేదమబ్రవీత్ ||032||

వైవస్వత మహాబాహో న ఖల్వతులవిక్రమ|
ప్రహర్తవ్యం త్వయైతేన దండేనాస్మిన్నిశాచరే ||033||

వరః ఖలు మయా దత్తస్తస్య త్రిదశపుంగవ|
తత్త్వయా నానృతం కార్యం యన్మయా వ్యాహృతం వచః ||034||

అమోఘో హ్యేష సర్వాసాం ప్రజానాం వినిపాతనే|
కాలదండో మయా సృష్టః పూర్వం మృత్యుపురస్కృతః ॥035॥

తన్న ఖల్వేష తే సౌమ్య పాత్యో రాక్షసమూర్ధని|
న హ్యస్మిన్పతితే కశ్చిన్ముహూర్తమపి జీవతి ॥036॥

యది హ్యస్మిన్నిపతితే న మ్రియేతైష రాక్షసః|
మ్రియేత వా దశగ్రీవస్తథాప్యుభయతోఽనృతం ॥037॥

రాక్షసేంద్రాన్నియచ్ఛాద్య దండమేనం వధోద్యతం|
సత్యం మమ కురుష్వేదం లోకాంస్త్వం సమవేక్ష్య చ ॥038॥

ఏవముక్తస్తు ధర్మాత్మా ప్రత్యువాచ యమస్తదా|
ఏష వ్యావర్తితో దండః ప్రభవిష్ణుర్భవాన్హి నః ॥039॥

కిం త్విదానీం మయా శక్యం కర్తుం రణగతేన హి|
యన్మయా యన్న హంతవ్యో రాక్షసో వరదర్పితః ॥040॥

ఏష తస్మాత్ప్రణశ్యామి దర్శనాదస్య రక్షసః|
ఇత్యుక్త్వా సరథః సాశ్వస్తత్రైవాంతరధీయత ॥041॥

దశగ్రీవస్తు తం జిత్వా నామ విశ్రావ్య చాత్మనః|
పుష్పకేణ తు సంహృష్టో నిష్క్రాంతో యమసాదనాత్ ॥042॥

తతో వైవస్వతో దేవైః సహ బ్రహ్మపురోగమైః|
జగామ త్రిదివం హృష్టో నారదశ్చ మహామునిః ॥043॥

—♦ సర్గ 023 ♦—

స తు జిత్వా దశగ్రీవో యమం త్రిదశపుంగవం|
రావణస్తు జయశ్లాఘీ స్వసహాయాందదర్శ హ ॥001॥

జయేన వర్ధయిత్వా చ మారీచప్రముఖాస్తతః|
పుష్పకం భేజిరే సర్వే సాంత్వితా రవణేన హ ॥002॥

తతో రసాతలం హృష్టః ప్రవిష్టః పయసో నిధిం|
దైత్యోరగ గణాధ్యుష్టం వరుణేన సురక్షితం ॥003॥

స తు భోగవతీం గత్వా పురీం వాసుకిపాలితాం|
స్థాప్య నాగాన్వశే కృత్వా యయౌ మణిమతీం పురీం ॥004॥

నివాతకవచాస్తత్ర దైత్యా లబ్ధవరా వసన్|
రాక్షసస్తాన్సమాసాద్య యుద్ధేన సముపాహ్వయత్ ॥005॥

తే తు సర్వే సువిక్రాంతా దైతేయా బలశాలినః|
నానాప్రహరణాస్తత్ర ప్రయుద్ధా యుద్ధదుర్మదాః ॥006॥

తేషాం తు యుధ్యమానానాం సాగ్రః సంవత్సరో గతః|
న చాన్యతరయోస్తత్ర విజయో వా క్షయోఽపి వా ॥007॥

తతః పితామహస్తత్ర త్రైలోక్యగతిరవ్యయః|
ఆజగామ ద్రుతం దేవో విమానవరమాస్థితః ॥008॥

నివాతకవచానాం తు నివార్య రణకర్మ తత్|
వృద్ధః పితామహో వాక్యమువాచ విదితార్థవత్ ॥009॥

న హ్యాయం రావణో యుద్ధే శక్యో జేతుం సురాసురైః|
న భవంతః క్షయం నేతుం శక్యాః సేంద్రైః సురాసురైః ||010||

రాక్షసస్య సఖిత్వం వై భవద్భిః సహ రోచతే|
అవిభక్తా హి సర్వార్థాః సుహృదాం నాత్ర సంశయః ||011||

తతోఽగ్నిసాక్షికం సఖ్యం కృతవాంస్తత్ర రావణః|
నివాతకవచైః సార్ధం ప్రీతిమానభవత్తదా ||012||

అర్చితస్తైర్యథాన్యాయం సంవత్సరసుఖోషితః|
స్వపురాన్నిర్విశేషం చ పూజాం ప్రాప్తో దశాననః ||013||

స తూపధార్య మాయానాం శతమేకోనమాత్మవాన్|
సలిలేంద్రపురాన్వేషీ స బభ్రామ రసాతలం ||014||

తతోఽశ్మనగరం నామ కాలకేయాభిరక్షితం|
తం విజిత్య ముహూర్తేన జఘ్నే దైత్యాంశ్చతుఃశతం ||015||

తతః పాండురమేఘాభం కైలాసమివ సంస్థితం|
వరుణస్యాలయం దివ్యమపశ్యద్రాక్షసాధిపః ||016||

క్షరంతీం చ పయో నిత్యం సురభిం గామవస్థితాం|
యస్యాః పయోవినిష్యందాత్క్షీరోదో నామ సాగరః ||017||

యస్మాచ్చంద్రః ప్రభవతి శీతరశ్మిః ప్రజాహితః|
యం సమాసాద్య జీవంతి ఫేనపాః పరమర్షయః|
అమృతం యత్ర చోత్పన్నం సురా చాపి సురాశినాం ||018||

యాం బ్రువంతి నరా లోకే సురభిం నామ నామతః|
ప్రదక్షిణం తు తాం కృత్వా రావణః పరమాద్భుతాం|
ప్రవివేశ మహాఘోరం గుప్తం బహువిధైర్బలైః ||019||

తతో ధారాశతాకీర్ణం శారదాభ్రనిభం తదా|
నిత్యప్రహృష్టం దదృశే వరుణస్య గృహోత్తమం ||020||

తతో హత్వా బలాధ్యక్షాన్సమరే తైశ్చ తాడితః|
అబ్రవీత్క్వ గతో యో వో రాజా శీఘ్రం నివేద్యతాం ||021||

యుద్ధార్థీ రావణః ప్రాప్తస్తస్య యుద్ధం ప్రదీయతాం|
వద వా న భయం తేఽస్తి నిర్జితోఽస్మీతి సాంజలిః ||022||

ఏతస్మిన్నంతరే క్రుద్ధా వరుణస్య మహాత్మనః|
పుత్రాః పౌత్రాశ్చ నిష్క్రామన్గౌశ్చ పుష్కర ఏవ చ ||023||

తే తు వీర్యగుణోపేతా బలైః పరివృతాః స్వకైః|
యుక్త్వా రథాన్కామగమానుద్యద్భాస్కరవర్చసః ||024||

తతో యుద్ధం సమభవద్దారుణం లోమహర్షణం|
సలిలేంద్రస్య పుత్రాణాం రావణస్య చ రక్షసః ||025||

అమాత్యైస్తు మహావీర్యైర్దశగ్రీవస్య రక్షసః|
వారుణం తద్బలం కృత్స్నం క్షణేన వినిపాతితం ||026||

సమీక్ష్య స్వబలం సంఖ్యే వరుణస్యా సుతాస్తదా|
అర్దితాః శరజాలేన నివృత్తా రణకర్మణః ||027||

మహీతలగతాస్తే తు రావణం దృశ్య పుష్పకే|
ఆకాశమాశు వివిశుః స్యందనైః శీఘ్రగామిభిః ||028||

మహదాసిత్తతస్తేషాం తుల్యం స్థానమవాప్య తత్|
ఆకాశయుద్ధం తుములం దేవదానవయోరివ ||029||

తతస్తే రావణం యుద్ధే శరైః పావకసంనిభైః|
విముఖీకృత్య సంహృష్టా వినేదుర్వివిధాన్రవాన్ ||030||

తతో మహోదరః క్రుద్ధో రాజానం దృశ్య ధర్షితం|
త్యక్త్వా మృత్యుభయం వీరో యుద్ధకాంక్షీ వ్యలోకయత్ ||031||

తేన తేషాం హయా యే చ కామగాః పవనోపమాః|
మహోదరేణ గదయా హతాస్తే ప్రయయుః క్షితిం ||032||

తేషాం వరుణసూనూనాం హత్వా యోధాన్హయాంశ్చ తాన్|
ముమోచాశు మహానాదం విరథాన్ప్రేక్ష్య తాన్స్థితాన్ ||033||

తే తు తేషాం రథాః సాశ్వాః సహ సారథిభిర్వరైః|
మహోదరేణ నిహతాః పతితాః పృథివీతలే ||034||

తే తు త్యక్త్వా రథాన్పుత్రా వరుణస్య మహాత్మనః|
ఆకాశే విష్ఠితాః శూరాః స్వప్రభావాన్న వివ్యథుః ||035||

ధనూంషి కృత్వా సజ్యాని వినిర్భిద్య మహోదరం|
రావణం సమరే క్రుద్ధాః సహితాః సమభిద్రవన్ ||036||

తతః క్రుద్ధో దశగ్రీవః కాలాగ్నిరివ విష్ఠితః|
శరవర్షం మహావేగం తేషాం మర్మస్వపాతయత్ ||037||

ముసలాని విచిత్రాణి తతో భల్లశతాని చ|
పట్టసాంశ్చైవ శక్తీశ్చ శతఘ్నీస్తోమరాంస్తథా|
పాతయామాస దుర్ధర్షస్తేషాముపరి విష్ఠితః ||038||

అథ విద్ధాస్తు తే వీరా వినిష్పేతుః పదాతయః ||039||

తతో రక్షో మహానాదం ముక్త్వా హంతి స్మ వారుణాన్|
నానాప్రహరణైర్ఘోరైర్ధారాపాతైరివాంబుదః ||040||

తతస్తే విముఖాః సర్వే పతితా ధరణీతలే|
రణాత్స్వపురుషైః శీఘ్రం గృహాణ్యేవ ప్రవేశితాః ||041||

తానబ్రవీత్తతో రక్షో వరుణాయ నివేద్యతాం|
రావణం చాబ్రవీన్మంత్రీ ప్రభాసో నామ వారుణః ||042||

గతః ఖలు మహాతేజా బ్రహ్మలోకం జలేశ్వరః|
గాంధర్వం వరుణః శ్రోతుం యం త్వమాహ్వయసే యుధి ||043||

తత్కిం తవ వృథా వీర పరిశ్రామ్య గతే నృపే|
యే తు సంనిహితా వీరాః కుమారాస్తే పరాజితాః ||044||

రాక్షసేంద్రస్తు తచ్ఛ్రుత్వా నామ విశ్రావ్య చాత్మనః|
హర్షాన్నాదం విముంచన్వై నిష్క్రాంతో వరుణాలయాత్ ||045||

ఆగతస్తు పథా యేన తేనైవ వినివృత్య సః|
లంకామభిముఖో రక్షో నభస్తలగతో యయౌ ||046||

—♦ సర్గ 024 ♦—

నివర్తమానః సంహృష్టో రావణః స దురాత్మవాన్|
జహ్రే పథి నరేంద్రర్షిదేవగంధర్వకన్యకాః ||001||

దర్శనీయాం హి యాం రక్షః కన్యాం స్త్రీం వాథ పశ్యతి|
హత్వా బంధుజనం తస్యా విమానే సంన్యవేశయత్ ||002||

తత్ర పన్నగయక్షాణాం మానుషాణాం చ రక్షసాం|
దైత్యానాం దానవానాం చ కన్యా జగ్రాహ రావణః ||003||

దీర్ఘకేశ్యః సుచార్వంగ్యః పూర్ణచంద్రనిభాననాః|
శోకాయత్తాస్తరుణ్యశ్చ సమస్తా స్తనననమ్రితాః ||004||

తుల్యమగ్న్యర్చిషాం తత్ర శోకాగ్నిభయసంభవం|
ప్రవేపమానా దుఃఖార్తా ముముచుర్బాష్పజం జలం ||005||

తాసాం నిశ్వసమానానాం నిశ్వసైః సంప్రదీపితం|
అగ్నిహోత్రమివాభాతి సంనిరుద్ధాగ్నిపుష్పకం ||006||

కాచిద్దధ్యౌ సుదుఃఖార్తా హన్యాదపి హి మామయం|
స్మృత్వా మాతౄః పితౄన్భ్రాతౄన్పుత్రాన్వై శ్వశురానపి|
దుఃఖశోకసమావిష్టా విలేపుః సహితాః స్త్రియః ||007||

కథం ను ఖలు మే పుత్రః కరిష్యతి మయా వినా|
కథం మాతా కథం భ్రాతా నిమగ్నాః శోకసాగరే ||008||

హా కథం ను కరిష్యామి భర్తారం దైవతం వినా|
మృత్యో ప్రసీద యాచే త్వాం నయ మాం యమసాదనం ||009||

కిం ను మే దుష్కృతం కర్మ కృతం దేహాంతరే పురా|
తతోఽస్మి ధర్షితానేన పతితా శోకసాగరే ||010||

న ఖల్విదానీం పశ్యామి దుఃఖస్యాంతమిహాత్మనః|
అహో ధిన్మానుషాల్లోకాన్నాస్తి ఖల్వధమః పరః ||011||

యద్దుర్బలా బలవతా బాంధవా రావణేన మే|
ఉదితేనైవ సూర్యేణ తారకా ఇవ నాశితాః ||012||

అహో సుబలవద్రక్షో వధోపాయేషు రజ్యతే|
అహో దుర్వృత్తమాత్మానం స్వయమేవ న బుధ్యతే ||013||

సర్వథా సదృశస్తావద్విక్రమోఽస్య దురాత్మనః|
ఇదం త్వసదృశం కర్మ పరదారాభిమర్శనం ||014||

యస్మాదేష పరఖ్యాసు స్త్రీషు రజ్యతి దుర్మతిః|
తస్మాద్ధి స్త్రీకృతేనైవ వధం ప్రాప్స్యతి రావణః ||015||

శప్తః స్త్రీభిః స తు తదా హతతేజాః సునిష్ప్రభ|
పతివ్రతాభిః సాధ్వీభిః స్థితాభిః సాధువర్త్మని ||016||

ఏవం విలపమానాసు రావణో రాక్షసాధిపః|
ప్రవివేశ పురీం లంకాం పూజ్యమానో నిశాచరైః ||017||

తతో రాక్షసరాజస్య స్వసా పరమదుఃఖితా|
పాదయోః పతితా తస్య వక్తుమేవోపచక్రమే ||018||

తతః స్వసారముత్థాప్య రావణః పరిసాంత్వయన్|
అబ్రవీత్కిమిదం భద్రే వక్తుమర్హసి మే ద్రుతం ||019||

సా బాష్పపరిరుద్ధాక్షి రాక్షసి వాక్యమబ్రవీత్|
హతాస్మి విధవా రాజంస్త్వయా బలవతా కృతా ||020||

ఏతే వీర్యాత్త్వయా రాజందైత్యా వినిహతా రణే|
కాలకేయా ఇతి ఖ్యాతా మహాబలపరాక్రమాః ||021||

తత్ర మే నిహతో భర్తా గరీయాంజీవితాదపి|
స త్వయా దయితస్తత్ర భ్రాత్రా శత్రుసమేన వై ||022||

యా త్వయాస్మి హతా రాజన్స్వయమేవేహ బంధునా|
దుఃఖం వైధవ్యశబ్దం చ దత్తం భోక్ష్యామ్యహం త్వయా ||023||

నను నామ త్వయా రక్ష్యో జామాతా సమరేష్వపి|
తం నిహత్య రణే రాజన్స్వయమేవ న లజ్జసే ||024||

ఏవముక్తస్తయా రక్షో భగిన్యా క్రోశమానయా|
అబ్రవీత్సాంత్వయిత్వా తాం సామపూర్వమిదం వచః ||025||

అలం వత్సే విషాదేన న భేతవ్యం చ సర్వశః|
మానదానవిశేషైస్త్వాం తోషయిష్యామి నిత్యశః ||026||

యుద్ధే ప్రమత్తో వ్యాక్షిప్తో జయకాంక్షీ క్షిపఞ్శరాన్|
నావగచ్ఛామి యుద్ధేషు స్వాన్పరాన్వాప్యహం శుభే|
తేనాసౌ నిహతః సంఖ్యే మయా భర్తా తవ స్వసః ||027||

అస్మిన్కాలే తు యత్ప్రాప్తం తత్కరిష్యామి తే హితం|
భ్రాతురైశ్వర్యసంస్థస్య ఖరస్య భవ పార్శ్వతః ||028||

చతుర్దశానాం భ్రాతా తే సహస్రాణాం భవిష్యతి|
ప్రభుః ప్రయాణే దానే చ రాక్షసానాం మహౌజసాం ||029||

తత్ర మాతృష్వసుః పుత్రో భ్రాతా తవ ఖరః ప్రభుః|
భవిష్యతి సదా కుర్వన్యద్వక్ష్యసి వచః స్వయం ||030||

శీఘ్రం గచ్ఛత్వయం శూరో దండకాన్పరిరక్షితుం|
దూషణోఽస్య బలాధ్యక్షో భవిష్యతి మహాబలః ||031||

స హి శప్తో వనోద్దేశః క్రుద్ధేనోశనసా పురా|
రాక్షసానామయం వాసో భవిష్యతి న సంశయః ||032||

ఏవముక్త్వా దశగ్రీవః సైన్యం తస్యాదిదేశ హ|
చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం కామరూపిణాం ||033||

స తైః సర్వైః పరివృతో రాక్షసైర్ఘోరదర్శనైః|
ఖరః సంప్రయయౌ శీఘ్రం దండకానకుతోభయః ||034||

స తత్ర కారయామాస రాజ్యం నిహతకంటకం|
సా చ శూర్పణఖా ప్రీతా న్యవసద్దండకావనే ||035||

—♦ సర్గ 025 ♦—

స తు దత్త్వా దశగ్రీవో వనం ఘోరం ఖరస్య తత్|
భగినీం చ సమాశ్వాస్య హృష్టః స్వస్థతరోఽభవత్ ||001||

తతో నికుంభిలా నామ లంకాయాః కాననం మహత్|
మహాత్మా రాక్షసేంద్రస్తత్ప్రవివేశ సహానుగః ||002||

తత్ర యూపశతాకిర్ణం సౌమ్యచైత్యోపశోభితం|
దదర్శ విష్ఠితం యజ్ఞం సంప్రదీప్తమివ శ్రియా ||003||

తతః కృష్ణాజినధరం కమండలుశిఖాధ్వజం|
దదర్శ స్వసుతం తత్ర మేఘనాదమరిందమం ||004||

రక్షఃపతిః సమాసాద్య సమాశ్లిష్య చ బాహుభిః|
అబ్రవీత్కిమిదం వత్స వర్తతే తద్బ్రూహీహి మే ||005||

ఉశనా త్వబ్రవీత్తత్ర గురుర్యజ్ఞసమృద్ధయే|
రావణం రాక్షసశ్రేష్ఠం ద్విజశ్రేష్ఠో మహాతపాః ||006||

అహమాఖ్యామి తే రాజఞ్శ్రూయతాం సర్వమేవ చ|
యజ్ఞాస్తే సప్త పుత్రేణ ప్రాప్తాః సుబహువిస్తరాః ||007||

అగ్నిష్టోమోఽశ్వమేధశ్చ యజ్ఞో బహుసువర్ణకః|
రాజసూయస్తథా యజ్ఞో గోమేధో వైష్ణవస్తథా ||008||

మాహేశ్వరే ప్రవృత్తే తు యజ్ఞే పుంభిః సుదుర్లభే|
వరాంస్తే లబ్ధవాన్పుత్రః సాక్షాత్పశుపతేరిహ ||009||

కామగం స్యందనం దివ్యమంతరిక్షచరం ధ్రువం|
మాయాం చ తామసీం నామ యయా సంపద్యతే తమః ||010||

ఏతయా కిల సంగ్రామే మాయయా రాక్షసేశ్వర|
ప్రయుద్ధస్య గతిః శక్యా న హి జ్ఞాతుం సురాసురైః ||011||

అక్షయావిషుధీ బాణైశ్చాపం చాపి సుదుర్జయం|
అస్త్రం చ బలవత్సౌమ్య శత్రువిధ్వంసనం రణే ||012||

ఏతాన్సర్వాన్వరాల్లబ్ధ్వా పుత్రస్తేఽయం దశానన|
అద్య యజ్ఞసమాప్తౌ చ త్వత్ప్రతీక్షః స్థితో అహం ||013||

తతోఽబ్రవీద్దశగ్రీవో న శోభనమిదం కృతం|
పూజితాః శత్రవో యస్మాద్ద్రవ్యైరింద్రపురోగమాః ||014||

ఏహీదానీం కృతం యద్ధి తదకర్తుం న శక్యతే|
ఆగచ్ఛ సౌమ్య గచ్ఛామః స్వమేవ భవనం ప్రతి ||015||

తతో గత్వా దశగ్రీవః సపుత్రః సవిభీషణః|
స్త్రియోఽవతారయామాస సర్వాస్తా బాష్పవిక్లవాః ||016||

లక్షిణ్యో రత్నభూతాశ్చ దేవదానవరక్షసాం|
నానాభూషణసంపన్నా జ్వలంత్యః స్వేన తేజసా ||017||

విభీషణస్తు తా నారీర్దృష్ట్వా శోకసమాకులాః|
తస్య తాం చ మతిం జ్ఞాత్వా ధర్మాత్మా వాక్యమబ్రవీత్ ||018||

ఈదృశైస్తైః సమాచారైర్యశోఽర్థకులనాశనైః|
ధర్షణం ప్రాణినాం దత్త్వా స్వమతేన విచేష్టసే ||019||

జ్ఞాతీన్వై ధర్షయిత్వేమాస్త్వయానీతా వరాంగనాః|
త్వామతిక్రమ్య మధునా రాజన్కుంభీనసీ హృతా ||020||

రావణస్త్వబ్రవీద్వాక్యం నావగచ్ఛామి కిం త్విదం|
కో వాయం యస్త్వయాఖ్యాతో మధురిత్యేవ నామతః ||021||

విభీషణస్తు సంక్రుద్ధో భ్రాతరం వాక్యమబ్రవీత్|
శ్రూయతామస్య పాపస్య కర్మణః ఫలమాగతం ||022||

మాతామహస్య యోఽస్మాకం జ్యేష్ఠో భ్రాతా సుమాలినః|
మాల్యవానితి విఖ్యాతో వృద్ధప్రాజ్ఞో నిశాచరః ||023||

పితుర్జ్యేష్ఠో జనన్యాశ్చ అస్మాకం త్వార్యకోఽభవత్|
తస్య కుంభీనసీ నామ దుహితుర్దుహితాభవత్ ||024||

మాతృష్వసురథాస్మాకం సా కన్యా చానలోద్భవా|
భవత్యస్మాకమేషా వై భ్రాతౄణాం ధర్మతః స్వసా ||025||

సా హృతా మధునా రాజన్రాక్షసేన బలీయసా|
యజ్ఞప్రవృత్తే పుత్రే తే మయి చాంతర్జలోషితే ||026||

నిహత్య రాక్షసశ్రేష్ఠానమాత్యాంస్తవ సంమతాన్|
ధర్షయిత్వా హృతా రాజన్గుప్తా హ్యంతఃపురే తవ ||027||

శ్రుత్వా త్వేతన్మహారాజ క్షాంతమేవ హతో న సః|
యస్మాదవశ్యం దాతవ్యా కన్యా భర్త్రే హి దాతృభిః|
అస్మిన్నేవాభిసంప్రాప్తం లోకే విదితమస్తు తే ||028||

తతోఽబ్రవీద్దశగ్రీవః క్రుద్ధః సంరక్తలోచనః|
కల్ప్యతాం మే రథః శీఘ్రం శూరాః సజ్జీభవంతు చ ||029||

భ్రాతా మే కుంభకర్ణశ్చ యే చ ముఖ్యా నిశాచరాః|
వాహనాన్యధిరోహంతు నానాప్రహరణాయుధాః ||030||

అద్య తం సమరే హత్వా మధుం రావణనిర్భయం|
ఇంద్రలోకం గమిష్యామి యుద్ధకాంక్షీ సుహృద్వృతః ||031||

తతో విజిత్య త్రిదివం వశే స్థాప్య పురందరం|
నిర్వృతో విహరిష్యామి త్రైలోక్యైశ్వర్యశోభితః ||032||

అక్షౌహిణీసహస్రాణి చత్వార్యుగ్రాణి రక్షసాం|
నానాప్రహరణాన్యాశు నిర్యయుర్యుద్ధకాంక్షిణాం ||033||

ఇంద్రజిత్త్వగ్రతః సైన్యం సైనికాన్పరిగృహ్య చ|
రావణో మధ్యతః శూరః కుంభకర్ణశ్చ పృష్ఠతః ||034||

విభీషణస్తు ధర్మాత్మా లంకాయాం ధర్మమాచరత్|
తే తు సర్వే మహాభాగా యయుర్మధుపురం ప్రతి ||035||

రథైర్నాగైః ఖరైరుష్ట్రైర్హయైర్దీప్తైర్మహోరగైః|
రాక్షసాః ప్రయయుః సర్వే కృత్వాకాశం నిరంతరం ||036||

దైత్యాశ్చ శతశస్తత్ర కృతవైరాః సురైః సహ|
రావణం ప్రేక్ష్య గచ్ఛంతమన్వగచ్ఛంత పృష్ఠతః ||037||

స తు గత్వా మధుపురం ప్రవిశ్య చ దశాననః|
న దదర్శ మధుం తత్ర భగినీం తత్ర దృష్టవాన్ ||038||

సా ప్రహ్వా ప్రాంజలిర్భూత్వా శిరసా పాదయోర్గతా|
తస్య రాక్షసరాజస్య త్రస్తా కుంభీనసీ స్వసా ||039||

తాం సముత్థాపయామాస న భేతవ్యమితి బ్రువన్|
రావణో రాక్షసశ్రేష్ఠః కిం చాపి కరవాణి తే ||040||

సాబ్రవిద్యది మే రాజన్ప్రసన్నస్త్వం మహాబల।
భర్తారం న మమేహాద్య హంతుమర్హసి మానద ॥041॥

సత్యవాగ్భవ రాజేంద్ర మామవేక్షస్వ యాచతీం।
త్వయా హ్యుక్తం మహాబాహో న భేతవ్యమితి స్వయం ॥042॥

రావణస్త్వబ్రవీద్ధృష్టః స్వసారం తత్ర సంస్థితాం।
క్వ చాసౌ తవ భర్తా వై మమ శీఘ్రం నివేద్యతాం ॥043॥

సహ తేన గమిష్యామి సురలోకం జయాయ వై।
తవ కారుణ్యసౌహార్దాన్నివృత్తోఽస్మి మధోర్వధాత్ ॥044॥

ఇత్యుక్తా సా ప్రసుప్తం తం సముత్థాప్య నిశాచరం।
అబ్రవీత్సంప్రహృష్టేవ రాక్షసీ సువిపశ్చితం ॥045॥

ఏష ప్రాప్తో దశగ్రీవో మమ భ్రాతా నిశాచరః।
సురలోకజయాకాంక్షీ సాహాయ్యే త్వాం వృణోతి చ ॥046॥

తదస్య త్వం సహాయార్థం సబంధుర్గచ్ఛ రాక్షస।
స్నిగ్ధస్య భజమానస్య యుక్తమర్థాయ కల్పితుం ॥047॥

తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా తథేత్యాహ మధుర్వచః।
దదర్శ రాక్షసశ్రేష్ఠం యథాన్యాయముపేత్య సః ॥048॥

పూజయామాస ధర్మేణ రావణం రాక్షసాధిపం।
ప్రాప్తపూజో దశగ్రీవో మధువేశ్మని వీర్యవాన్।
తత్ర చైకాం నిశాముష్య గమనాయోపచక్రమే ॥049॥

తతః కైలాసమాసాద్య శైలం వైశ్రవణాలయం।
రాక్షసేంద్రో మహేంద్రాభః సేనాముపనివేశయత్ ॥050॥

—♦ సర్గ 026 ♦—

స తు తత్ర దశగ్రీవః సహ సైన్యేన వీర్యవాన్|
అస్తం ప్రాప్తే దినకరే నివాసం సమరోచయత్ ||001||

ఉదితే విమలే చంద్రే తుల్యపర్వతవర్చసి|
స దదర్శ గుణాంస్తత్ర చంద్రపాదోపశోభితాన్ ||002||

కర్ణికారవనైర్దివ్యైః కదంబగహనైస్తథా|
పద్మినీభిశ్చ ఫుల్లాభిర్మందాకిన్యా జలైరపి ||003||

ఘంటానామివ సంనాదః శుశ్రువే మధురస్వనః|
అప్సరోగణసంఘనాం గాయతాం ధనదాలయే ||004||

పుష్పవర్షాణి ముంచంతో నగాః పవనతాడితాః|
శైలం తం వాసయంతీవ మధుమాధవగంధినః ||005||

మధుపుష్పరజఃపృక్తం గంధమాదాయ పుష్కలం|
ప్రవవౌ వర్ధయన్కామం రావణస్య సుఖోఽనిలః ||006||

గేయాత్పుష్పసమృద్ధ్యా చ శైత్యాద్వాయోర్గుణైర్గిరేః|
ప్రవృత్తాయాం రజన్యాం చ చంద్రస్యోదయనేన చ ||007||

రావణః సుమహావీర్యః కామబాణవశం గతః|
వినిశ్వస్య వినిశ్వస్య శశినం సమవైక్షత ||008||

ఏతస్మిన్నంతరే తత్ర దివ్యపుష్పవిభూషితా|
సర్వాప్సరోవరా రంభా పూర్ణచంద్రనిభాననా ||009||

కృతైర్విశేషకైరార్ద్రైః షడర్తుకుసుమోత్సవైః|
నీలం సతోయమేఘాభం వస్త్రం సమవగుంఠితా ||010||

యస్య వక్త్రం శశినిభం భ్రువౌ చాపనిభే శుభే|
ఊరూ కరికరాకారౌ కరౌ పల్లవకోమలౌ|
సైన్యమధ్యేన గచ్ఛంతీ రావణేనోపలక్షితా ||011||

తాం సముత్థాయ రక్షేంద్రః కామబాణబలార్దితః|
కరే గృహీత్వా గచ్ఛంతీం స్మయమానోఽభ్యభాషత ||012||

క్వ గచ్ఛసి వరారోహే కాం సిద్ధిం భజసే స్వయం|
కస్యాభ్యుదయకాలోఽయం యస్త్వాం సముపభోక్ష్యతే ||013||

తవాననరసస్యాద్య పద్మోత్పలసుగంధినః|
సుధామృతరసస్యేవ కోఽద్య తృప్తిం గమిష్యతి ||014||

స్వర్ణకుంభనిభౌ పీనౌ శుభౌ భీరు నిరంతరౌ|
కస్యోరస్థలసంస్పర్శం దాస్యతస్తే కుచావిమౌ ||015||

సువర్ణచక్రప్రతిమం స్వర్ణదామచితం పృథు|
అధ్యారోక్ష్యతి కస్తేఽద్య స్వర్గం జఘనరూపిణం ||016||

మద్విశిష్టః పుమాన్కోఽన్యః శక్రో విష్ణురథాశ్వినౌ|
మామతీత్య హి యస్య త్వం యాసి భీరు న శోభనం ||017||

విశ్రమ త్వం పృథుశ్రోణి శిలాతలమిదం శుభం|
త్రైలోక్యే యః ప్రభుశ్చైవ తుల్యో మమ న విద్యతే ||018||

తదేష ప్రాంజలిః ప్రహ్వో యాచతే త్వాం దశాననః|
యః ప్రభుశ్చాపి భర్తా చ త్రైలోక్యస్య భజస్వ మాం ||019||

ఏవముక్తాబ్రవీద్రంభా వేపమానా కృతాంజలిః|
ప్రసీద నార్హసే వక్తుమీదృశం త్వం హి మే గురుః ||020||

అన్యేభ్యోఽపి త్వయా రక్ష్యా ప్రాప్నుయాం ధర్షణం యది|
ధర్మతశ్చ స్నుషా తేఽహం తత్త్వమేతద్బ్రవీమి తే ||021||

అబ్రవీత్తాం దశగ్రీవశ్చరణాధోముఖీం స్థితాం|
సుతస్య యది మే భార్యా తతస్త్వం మే స్నుషా భవేః ||022||

బాఢమిత్యేవ సా రంభా ప్రాహ రావణముత్తరం|
ధర్మతస్తే సుతస్యాహం భార్యా రాక్షసపుంగవ ||023||

పుత్రః ప్రియతరః ప్రాణైర్భ్రాతుర్వైశ్రవణస్య తే|
ఖ్యాతో యస్త్రిషు లోకేషు నలకూబర ఇత్యసౌ ||024||

ధర్మతో యో భవేద్విప్రః క్షత్రియో వీర్యతో భవేత్|
క్రోధాద్యశ్చ భవేదగ్నిః క్షాంత్యా చ వసుధాసమః ||025||

తస్యాస్మి కృతసంకేతా లోకపాలసుతస్య వై|
తముద్దిశ్య చ మే సర్వం విభూషణమిదం కృతం ||026||

యస్య తస్య హి నాన్యస్య భావో మాం ప్రతి తిష్ఠతి|
తేన సత్యేన మాం రాజన్మోక్తుమర్హస్యరిందమ ||027||

స హి తిష్ఠతి ధర్మాత్మా సాంప్రతం మత్సముత్సుకః|
తన్న విఘ్నం సుతస్యేహ కర్తుమర్హసి ముంచ మాం ||028||

సద్భిరాచరితం మార్గం గచ్ఛ రాక్షసపుంగవ|
మాననీయో మయా హి త్వం లాలనీయా తథాస్మి తే ||029||

ఏవం బ్రువాణాం రంభాం తాం ధర్మార్థసహితం వచః|
నిర్భర్త్స్య రాక్షసో మోహాత్ప్రతిగృహ్య బలాద్బలీ|
కామమోహాభిసంరబ్ధో మైథునాయోపచక్రమే ||030||

సా విముక్తా తతో రంభా భ్రష్టమాల్యవిభూషణా|
గజేంద్రాక్రీడమథితా నదీవాకులతాం గతా ||031||

సా వేపమానా లజ్జంతీ భీతా కరకృతాంజలిః|
నలకూబరమాసాద్య పాదయోర్నిపపాత హ ||032||

తదవస్థాం చ తాం దృష్ట్వా మహాత్మా నలకూబరః|
అబ్రవీత్కిమిదం భద్రే పాదయోః పతితాసి మే ||033||

సా తు నిశ్వసమానా చ వేపమానాథ సాంజలిః|
తస్మై సర్వం యథాతథ్యమాఖ్యాతుముపచక్రమే ||034||

ఏష దేవ దశగ్రీవః ప్రాప్తో గంతుం త్రివిష్టపం|
తేన సైన్యసహాయేన నిశేహ పరిణామ్యతే ||035||

ఆయాంతీ తేన దృష్టాస్మి త్వత్సకాశమరిందమ|
గృహీత్వా తేన పృష్టాస్మి కస్య త్వమితి రక్షసా ||036||

మయా తు సర్వం యత్సత్యం తద్ధి తస్మై నివేదితం|
కామమోహాభిభూతాత్మా నాశ్రౌషీత్తద్వచో మమ ||037||

యాచ్యమానో మయా దేవ స్నుషా తేఽహమితి ప్రభో|
తత్సర్వం పృష్ఠతః కృత్వా బలాత్తేనాస్మి ధర్షితా ||038||

ఏవం త్వమపరాధం మే క్షంతుమర్హసి మానద|
న హి తుల్యం బలం సౌమ్య స్త్రియాశ్చ పురుషస్య చ ||039||

ఏవం శ్రుత్వా తు సంక్రుద్ధస్తదా వైశ్వరణాత్మజః|
ధర్షణాం తాం పరాం శ్రుత్వా ధ్యానం సంప్రవివేశ హ ||040||

తస్య తత్కర్మ విజ్ఞాయ తదా వైశ్రవణాత్మజః|
ముహూర్తాద్రోషతామ్రాక్షస్తోయం జగ్రాహ పాణినా ||041||

గృహీత్వా సలిలం దివ్యముపస్పృశ్య యథావిధి|
ఉత్ససర్జ తదా శాపం రాక్షసేంద్రాయ దారుణం ||042||

అకామా తేన యస్మాత్త్వం బలాద్భద్రే ప్రధర్షితా|
తస్మాత్స యువతీమన్యాం నాకామాముపయాస్యతి ||043||

యదా త్వకామాం కామార్తో ధర్షయిష్యతి యోషితం|
మూర్ధా తు సప్తధా తస్య శకలీభవితా తదా ||044||

తస్మిన్నుదాహృతే శాపే జ్వలితాగ్నిసమప్రభే|
దేవదుందుభయో నేదుః పుష్పవృష్టిశ్చ ఖాచ్చ్యుతా ||045||

ప్రజాపతిముఖాశ్చాపి సర్వే దేవాః ప్రహర్షితాః|
జ్ఞాత్వా లోకగతిం సర్వాం తస్య మృత్యుం చ రక్షసః ||046||

శ్రుత్వా తు స దశగ్రీవస్తం శాపం రోమహర్షణం|
నారీషు మైథునం భావం నాకామాస్వభ్యరోచయత్ ||047||

—♦ సర్గ 027 ♦—

కైలాసం లంఘయిత్వాథ దశగ్రీవః సరాక్షసః|
ఆససాద మహాతేజా ఇంద్రలోకం నిశాచరః ||001||

తస్య రాక్షససైన్యస్య సమంతాదుపయాస్యతః|
దేవలోకం యయౌ శబ్దో భిద్యమానార్ణవోపమః ||002||

శ్రుత్వా తు రావణం ప్రాప్తమింద్రః సంచలితాసనః|
అబ్రవీత్తత్ర తాందేవాన్సర్వానేవ సమాగతాన్ ||003||

ఆదిత్యాన్సవసూన్రుద్రాన్విశ్వాన్సాధ్యాన్మరుద్గణాన్|
సజ్జీభవత యుద్ధార్థం రావణస్య దురాత్మనః ||004||

ఏవముక్తాస్తు శక్రేణ దేవాః శక్రసమా యుధి|
సంనహ్యంత మహాసత్త్వా యుద్ధశ్రద్ధాసమన్వితాః ||005||

స తు దీనః పరిత్రస్తో మహేంద్రో రావణం ప్రతి|
విష్ణోః సమీపమాగత్య వాక్యమేతదువాచ హ ||006||

విష్ణో కథం కరిష్యామో మహావీర్యపరాక్రమ|
అసౌ హి బలవాన్రక్షో యుద్ధార్థమభివర్తతే ||007||

వరప్రదానాద్బలవాన్న ఖల్వన్యేన హేతునా|
తచ్చ సత్యం హి కర్తవ్యం వాక్యం దేవ ప్రజాపతేః ||008||

తద్యథా నముచిర్వృత్రో బలిర్నరకశంబరౌ|
త్వన్మతం సమవష్టభ్య యథా దగ్ధాస్తథా కురు ||009||

న హ్యన్యో దేవ దేవానామాపత్సు సుమహాబల|
గతిః పరాయణం వాస్తి త్వామృతే పురుషోత్తమ ||010||

త్వం హి నారాయణః శ్రీమాన్పద్మనాభః సనాతనః|
త్వయాహం స్థాపితశ్చైవ దేవరాజ్యే సనాతనే ||011||

తదాఖ్యాహి యథాతత్త్వం దేవదేవ మమ స్వయం|
అసిచక్రసహాయస్త్వం యుధ్యసే సంయుగే రిపుం ||012||

ఏవముక్తః స శక్రేణ దేవో నారాయణః ప్రభుః|
అబ్రవీన్న పరిత్రాసః కార్యస్తే శ్రూయతాం చ మే ||013||

న తావదేష దుర్వృత్తః శక్యో దైవతదానవైః|
హంతుం యుధి సమాసాద్య వరదానేన దుర్జయః ||014||

సర్వథా తు మహత్కర్మ కరిష్యతి బలోత్కటః|
రక్షః పుత్రసహాయోఽసౌ దృష్టమేతన్నిసర్గతః ||015||

బ్రవీషి యత్తు మాం శక్ర సంయుగే యోత్స్యసీతి హ|
నైవాహం ప్రతియోత్స్యే తం రావణం రాక్షసాధిపం ||016||

అనిహత్య రిపుం విష్ణుర్న హి ప్రతినివర్తతే|
దుర్లభశ్చైష కామోఽద్య వరమాసాద్య రాక్షసే ||017||

ప్రతిజానామి దేవేంద్ర త్వత్సమీపం శతక్రతో|
రాక్షసస్యాహమేవాస్య భవితా మృత్యుకారణం ||018||

అహమేనం వధిష్యామి రావణం ససుతం యుధి|
దేవతాస్తోషయిష్యామి జ్ఞాత్వా కాలముపస్థితం ||019||

ఏతస్మిన్నంతరే నాదః శుశ్రువే రజనీక్షయే|
తస్య రావణసైన్యస్య ప్రయుద్ధస్య సమంతతః ||020||

అథ యుద్ధం సమభవద్దేవరాక్షసయోస్తదా|
ఘోరం తుములనిర్హ్రాదం నానాప్రహరణాయుధం ||021||

ఏతస్మిన్నంతరే శూరా రాక్షసా ఘోరదర్శనాః|
యుద్ధార్థమభ్యధావంత సచివా రావణాజ్ఞయా ||022||

మారీచశ్చ ప్రహస్తశ్చ మహాపార్శ్వమహోదరౌ|
అకంపనో నికుంభశ్చ శుకః సారణ ఏవ చ ||023||

సంహ్రాదిర్ధూమకేతుశ్చ మహాదంష్ట్రో మహాముఖః|
జంబుమాలీ మహామాలీ విరూపాక్షశ్చ రాక్షసః ||024||

ఏతైః సర్వైర్మహావీర్యైర్వృతో రాక్షసపుంగవః|
రావణస్యార్యకః సైన్యం సుమాలీ ప్రవివేశ హ ||025||

స హి దేవగణాన్సర్వాన్నానాప్రహరణైః శితైః|
విధ్వంసయతి సంక్రుద్ధః సహ తైః క్షణదాచరైః ||026||

ఏతస్మిన్నంతరే శూరో వసూనామష్టమో వసుః|
సావిత్ర ఇతి విఖ్యాతః ప్రవివేశ మహారణం ||027||

తతో యుద్ధం సమభవత్సురాణాం రాక్షసైః సహ|
క్రుద్ధానాం రక్షసాం కీర్తిం సమరేష్వనివర్తినాం ||028||

తతస్తే రాక్షసాః శూరా దేవాంస్తాన్సమరే స్థితాన్|
నానాప్రహరణైర్ఘోరైర్జఘ్నుః శతసహస్రశః ||029||

సురాస్తు రాక్షసాన్ఘోరాన్మహావీర్యాన్స్వతేజసా|
సమరే వివిధైః శస్త్రైరనయన్యమసాదనం ||030||

ఏతస్మిన్నంతరే శూరః సుమాలీ నామ రాక్షసః|
నానాప్రహరణైః క్రుద్ధో రణమేవాభ్యవర్తత ||031||

దేవానాం తద్బలం సర్వం నానాప్రహరణైః శితైః|
విధ్వంసయతి సంక్రుద్ధో వాయుర్జలధరానివ ||032||

తే మహాబాణవర్షైశ్చ శూలైః ప్రాసైశ్చ దారుణైః|
పీడ్యమానాః సురాః సర్వే న వ్యతిష్ఠన్సమాహితాః ||033||

తతో విద్రావ్యమాణేషు త్రిదశేషు సుమాలినా|
వసూనామష్టమో దేవః సావిత్రో వ్యవతిష్ఠత ||034||

సంవృతః స్వైరనీకైస్తు ప్రహరంతం నిశాచరం|
విక్రమేణ మహాతేజా వారయామాస సంయుగే ||035||

సుమత్తయోస్తయోరాసీద్యుద్ధం లోకే సుదారుణం|
సుమాలినో వసోశ్చైవ సమరేష్వనివర్తినోః ||036||

తతస్తస్య మహాబాణైర్వసునా సుమహాత్మనా|
మహాన్స పన్నగరథః క్షణేన వినిపాతితః ||037||

హత్వా తు సంయుగే తస్య రథం బాణశతైః శితైః|
గదాం తస్య వధార్థాయ వసుర్జగ్రాహ పాణినా ||038||

తాం ప్రదీప్తాం ప్రగృహ్యాశు కాలదండనిభాం శుభాం|
తస్య మూర్ధని సావిత్రః సుమాలేర్వినిపాతయత్ ||039||

తస్య మూర్ధని సోల్కాభా పతంతీ చ తదా బభౌ|
సహస్రాక్షసముత్సృష్టా గిరావివ మహాశనిః ||040||

తస్య నైవాస్థి కాయో వా న మాంసం దదృశే తదా|
గదయా భస్మసాద్భూతో రణే తస్మిన్నిపాతితః ||041||

తం దృష్ట్వా నిహతం సంఖ్యే రాక్షసాస్తే సమంతతః|
దుద్రువుః సహితాః సర్వే క్రోశమానా మహాస్వనం ||042||

—♦ సర్గ 028 ♦—

సుమాలినం హతం దృష్ట్వా వసునా భస్మసాత్కృతం|
విద్రుతం చాపి స్వం సైన్యం లక్షయిత్వార్దితం శరైః ||001||

తతః స బలవాన్క్రుద్ధో రావణస్య సుతో యుధి|
నివర్త్య రాక్షసాన్సర్వాన్మేఘనాదో వ్యతిష్ఠత ||002||

స రథేనాగ్నివర్ణేన కామగేన మహారథః|
అభిదుద్రావ సేనాం తాం వనాన్యగ్నిరివ జ్వలన్ ||003||

తతః ప్రవిశతస్తస్య వివిధాయుధధారిణః|
విదుద్రువుర్దిశః సర్వా దేవాస్తస్య చ దర్శనాత్ ||004||

న తత్రావస్థితః కశ్చిద్రణే తస్య యుయుత్సతః|
సర్వానావిధ్య విత్రస్తాందృష్ట్వా శక్రోఽభ్యభాషత ||005||

న భేతవ్యం న గంతవ్యం నివర్తధ్వం రణం ప్రతి|
ఏష గచ్ఛతి మే పుత్రో యుద్ధార్థమపరాజితః ||006||

తతః శక్రసుతో దేవో జయంత ఇతి విశ్రుతః|
రథేనాద్భుతకల్పేన సంగ్రామమభివర్తత ||007||

తతస్తే త్రిదశాః సర్వే పరివార్య శచీసుతం|
రావణస్య సుతం యుద్ధే సమాసాద్య వ్యవస్థితాః ||008||

తేషాం యుద్ధం మహదభూత్సదృశం దేవరక్షసాం|
కృతే మహేంద్రపుత్రస్య రాక్షసేంద్రసుతస్య చ ||009||

తతో మాతలిపుత్రే తు గోముఖే రాక్షసాత్మజః|
సారథౌ పాతయామాస శరాన్కాంచనభూషణాన్ ||010||

శచీసుతస్త్వపి తథా జయంతస్తస్య సారథిం|
తం చైవ రావణిం క్రుద్ధః ప్రత్యవిధ్యద్రణాజిరే ||011||

తతః క్రుద్ధో మహాతేజా రక్షో విస్ఫారితేక్షణః|
రావణిః శక్రపుత్రం తం శరవర్షైరవాకిరత్ ||012||

తతః ప్రగృహ్య శస్త్రాణి సారవంతి మహాంతి చ|
శతఘ్నీస్తోమరాన్ప్రాసాన్గదాఖడ్గపరశ్వధాన్|
సుమహాంత్యద్రిశృంగాణి పాతయామాస రావణిః ||013||

తతః ప్రవ్యథితా లోకాః సంజజ్ఞే చ తమో మహత్|
తస్య రావణపుత్రస్య తదా శత్రూనభిఘ్నతః ||014||

తతస్తద్దైవతబలం సమంతాత్తం శచీసుతం|
బహుప్రకారమస్వస్థం తత్ర తత్ర స్మ ధావతి ||015||

నాభ్యజానంస్తదాన్యోన్యం శత్రూన్వా దైవతాని వా|
తత్ర తత్ర విపర్యస్తం సమంతాత్పరిధావితం ||016||

ఏతస్మిన్నంతరే శూరః పులోమా నామ వీర్యవాన్|
దైతేయస్తేన సంగృహ్య శచీపుత్రోఽపవాహితః ||017||

గృహీత్వా తం తు నప్తారం ప్రవిష్టః స మహోదధిం|
మాతామహోఽర్యకస్తస్య పౌలోమీ యేన సా శచీ ||018||

ప్రణాశం దృశ్య తు సురా జయంతస్యాతిదారుణం|
వ్యథితాశ్చాప్రహృష్టాశ్చ సమంతాద్విప్రదుద్రువుః ||019||

రావణిస్త్వథ సంహృష్టో బలైః పరివృతః స్వకైః|
అభ్యధావత దేవాంస్తాన్ముమోచ చ మహాస్వనం ||020||

దృష్ట్వా ప్రణాశం పుత్రస్య రావణేశ్చాపి విక్రమం|
మాతలిం ప్రాహ దేవేంద్రో రథః సముపనీయతాం ||021||

స తు దివ్యో మహాభీమః సజ్జ ఏవ మహారథః|
ఉపస్థితో మాతలినా వాహ్యమానో మనోజవః ||022||

తతో మేఘా రథే తస్మింస్తడిద్వంతో మహాస్వనాః।
అగ్రతో వాయుచపలా గచ్ఛంతో వ్యనదంస్తదా ॥023॥

నానావాద్యాని వాద్యంత స్తుతయశ్చ సమాహితాః।
ననృతుశ్చాప్సరఃసంఘాః ప్రయాతే వాసవే రణం ॥024॥

రుద్రైర్వసుభిరాదిత్యైః సాధ్యైశ్చ సమరుద్గణైః।
వృతో నానాప్రహరణైర్నిర్యయౌ త్రిదశాధిపః ॥025॥

నిర్గచ్ఛతస్తు శక్రస్య పరుషం పవనో వవౌ।
భాస్కరో నిష్ప్రభశ్చాసీన్మహోల్కాశ్చ ప్రపేదిరే ॥026॥

ఏతస్మిన్నంతరే శూరో దశగ్రీవః ప్రతాపవాన్।
ఆరురోహ రథం దివ్యం నిర్మితం విశ్వకర్మణా ॥027॥

పన్నగైః సుమహాకాయైర్వేష్టితం లోమహర్షణైః।
యేషాం నిశ్వాసవాతేన ప్రదీప్తమివ సంయుగం ॥028॥

దైత్యైర్నిశాచరైః శూరై రథః సంపరివారితః।
సమరాభిముఖో దివ్యో మహేంద్రమభివర్తత ॥029॥

పుత్రం తం వారయిత్వాసౌ స్వయమేవ వ్యవస్థితః।
సోఽపి యుద్ధాద్వినిష్క్రమ్య రావణిః సముపావిశత్ ॥030॥

తతో యుద్ధం ప్రవృత్తం తు సురాణాం రాక్షసైః సహ।
శస్త్రాభివర్షణం ఘోరం మేఘానామివ సంయుగే ॥031॥

కుంభకర్ణస్తు దుష్టాత్మా నానాప్రహరణోద్యతః।
నాజ్ఞాయత తదా యుద్ధే సహ కేనాప్యయుధ్యత ॥032॥

దంతైర్భుజాభ్యాం పద్భ్యాం చ శక్తితోమరసాయకైః।
యేన కేనైవ సంరబ్ధస్తాడయామాస వై సురాన్ ॥033॥

తతో రుద్రైర్మహాభాగైః సహాదిత్యైర్నిశాచరః।
ప్రయుద్ధస్తైశ్చ సంగ్రామే కృత్తః శస్త్రైర్నిరంతరం ॥034॥

తతస్తద్రాక్షసం సైన్యం త్రిదశైః సమరుద్గణైః।
రణే విద్రావితం సర్వం నానాప్రహరణైః శితైః ॥035॥

కేచిద్వినిహతాః శస్త్రైర్వేష్టంతి స్మ మహీతలే।
వాహనేష్వవసక్తాశ్చ స్థితా ఏవాపరే రణే ॥036॥

రథాన్నాగాన్ఖరానుష్ట్రాన్పన్నగాంస్తురగాంస్తథా।
శింశుమారాన్వరాహాంశ్చ పిశాచవదనాంస్తథా ॥037॥

తాన్సమాలింగ్య బాహుభ్యాం విష్టబ్ధాః కేచిదుచ్ఛ్రితాః।
దేవైస్తు శస్త్రసంవిద్ధా మమ్రిరే చ నిశాచరాః ॥038॥

చిత్రకర్మ ఇవాభాతి స తేషాం రణసంప్లవః।
నిహతానాం ప్రమత్తానాం రాక్షసానాం మహీతలే ॥039॥

శోణితోదక నిష్యందాకంకగృధ్రసమాకులా।
ప్రవృత్తా సంయుగముఖే శస్త్రగ్రాహవతీ నదీ ॥040॥

ఏతస్మిన్నంతరే క్రుద్ధో దశగ్రీవః ప్రతాపవాన్।
నిరీక్ష్య తద్బలం సర్వం దైవతైర్వినిపాతితం ॥041॥

స తం ప్రతివిగాహ్యాశు ప్రవృద్ధం సైన్యసాగరం।
త్రిదశాన్సమరే నిఘ్నఞ్శక్రమేవాభ్యవర్తత ॥042॥

తతః శక్రో మహచ్చాపం విస్ఫార్య సుమహాస్వనం।
యస్య విస్ఫారఘోషేణ స్వనంతి స్మ దిశో దశ ॥043॥

తద్వికృష్య మహచ్చాపమింద్రో రావణమూర్ధని।
నిపాతయామాస శరాన్పావకాదిత్యవర్చసః ॥044॥

తథైవ చ మహాబాహుర్దశగ్రీవో వ్యవస్థితః।
శక్రం కార్ముకవిభ్రష్టైః శరవర్షైరవాకిరత్ ॥045॥

ప్రయుధ్యతోరథ తయోర్బాణవర్షైః సమంతతః।
నాజ్ఞాయత తదా కించిత్సర్వం హి తమసా వృతం ॥046॥

—♦ సర్గ 029 ♦—

తతస్తమసి సంజాతే రాక్షసా దైవతైః సహ।
అయుధ్యంత బలోన్మత్తాః సూదయంతః పరస్పరం ॥001॥

తతస్తు దేవసైన్యేన రాక్షసానాం మహద్బలం।
దశాంశం స్థాపితం యుద్ధే శేషం నీతం యమక్షయం ॥002॥

తస్మింస్తు తమసా నద్ధే సర్వే తే దేవరాక్షసాః।
అన్యోన్యం నాభ్యజానంత యుధ్యమానాః పరస్పరం ॥003॥

ఇంద్రశ్చ రావణశ్చైవ రావణిశ్చ మహాబలః।
తస్మింస్తమోజాలవృతే మోహమీయుర్న తే త్రయః ॥004॥

స తు దృష్ట్వా బలం సర్వం నిహతం రావణో రణే।
క్రోధమభ్యాగమత్తీవ్రం మహానాదం చ ముక్తవాన్ ॥005॥

క్రోధాత్సూతం చ దుర్ధర్షః స్యందనస్థమువాచ హ।
పరసైన్యస్య మధ్యేన యావదంతం నయస్వ మాం ॥006॥

అద్యైతాంస్త్రిదశాన్సర్వాన్విక్రమైః సమరే స్వయం।
నానాశస్త్రైర్మహాసారైర్నాశయామి నభస్తలాత్ ॥007॥

అహమింద్రం వధిష్యామి వరుణం ధనదం యమం।
త్రిదశాన్వినిహత్యాశు స్వయం స్థాస్యామ్యథోపరి ॥008॥

విషాదో న చ కర్తవ్యః శీఘ్రం వాహయ మే రథం।
ద్విః ఖలు త్వాం బ్రవీమ్యద్య యావదంతం నయస్వ మాం ॥009॥

అయం స నందనోద్దేశో యత్ర వర్తామహే వయం।
నయ మామద్య తత్ర త్వముదయో యత్ర పర్వతః ॥010॥

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా తురగాన్స మనోజవాన్।
ఆదిదేశాథ శత్రూణాం మధ్యేనైవ చ సారథిః ॥011॥

తస్య తం నిశ్చయం జ్ఞాత్వా శక్రో దేవేశ్వరస్తదా।
రథస్థః సమరస్థాంస్తాందేవాన్వాక్యమథాబ్రవీత్ ॥012॥

సురాః శృణుత మద్వాక్యం యత్తావన్మమ రోచతే।
జీవన్నేవ దశగ్రీవః సాధు రక్షో నిగృహ్యతాం ॥013॥

ఏష హ్యతిబలః సైన్యే రథేన పవనౌజసా|
గమిష్యతి ప్రవృద్ధోర్మిః సముద్ర ఇవ పర్వణి ||014||

న హ్యేష హంతుం శక్యోఽద్య వరదానాత్సునిర్భయః|
తద్గ్రహిష్యామహే రక్షో యత్తా భవత సంయుగే ||015||

యథా బలిం నిగృహ్యైతత్త్రైలోక్యం భుజ్యతే మయా|
ఏవమేతస్య పాపస్య నిగ్రహో మమ రోచతే ||016||

తతోఽన్యం దేశమాస్థాయ శక్రః సంత్యజ్య రావణం|
అయుధ్యత మహాతేజా రాక్షసాన్నాశయన్రణే ||017||

ఉత్తరేణ దశగ్రీవః ప్రవివేశానివర్తితః|
దక్షిణేన తు పార్శ్వేన ప్రవివేశ శతక్రతుః ||018||

తతః స యోజనశతం ప్రవిష్టో రాక్షసాధిపః|
దేవతానాం బలం కృత్స్నం శరవర్షైరవాకిరత్ ||019||

తతః శక్రో నిరీక్ష్యాథ ప్రవిష్టం తం బలం స్వకం|
న్యవర్తయదసంభ్రాంతః సమావృత్య దశాననం ||020||

ఏతస్మిన్నంతరే నాదో ముక్తో దానవరాక్షసైః|
హా హతాః స్మేతి తం దృష్ట్వా గ్రస్తం శక్రేణ రావణం ||021||

తతో రథం సమారుహ్య రావణిః క్రోధమూర్ఛితః|
తత్సైన్యమతిసంక్రుద్ధః ప్రవివేశ సుదారుణం ||022||

స తాం ప్రవిశ్య మాయాం తు దత్తాం గోపతినా పురా|
అదృశ్యః సర్వభూతానాం తత్సైన్యం సమవాకిరత్ ||023||

తతః స దేవాన్సంత్యజ్య శక్రమేవాభ్యయాద్ద్రుతం|
మహేంద్రశ్చ మహాతేజా న దదర్శ సుతం రిపోః ||024||

స మాతలిం హయాంశ్చైవ తాడయిత్వా శరోత్తమైః|
మహేంద్రం బాణవర్షేణ శీఘ్రహస్తో హ్యవాకిరత్ ||025||

తతః శక్రో రథం త్యక్త్వ విసృజ్య చ స మాతలిం|
ఐరావతం సమారుహ్య మృగయామాస రావణిం ||026||

స తు మాయా బలాద్రక్షః సంగ్రామే నాభ్యదృశ్యత|
కిరమాణః శరౌఘేన మహేంద్రమమితౌజసం ||027||

స తం యదా పరిశ్రాంతమింద్రం మేనేఽథ రావణిః|
తదైనం మాయయా బద్ధ్వా స్వసైన్యమభితోఽనయత్ ||028||

తం దృష్ట్వాథ బలాత్తస్మిన్మాయయాపహృతం రణే|
మహేంద్రమమరాః సర్వే కిం న్వేతదితి చుక్రుశుః|
న హి దృశ్యతి విద్యావాన్మాయయా యేన నీయతే ||029||

ఏతస్మిన్నంతరే చాపి సర్వే సురగణాస్తదా|
అభ్యద్రవన్సుసంక్రుద్ధా రావణం శస్త్రవృష్టిభిః ||030||

రావణస్తు సమాసాద్య వస్వాదిత్యమరుద్గణాన్|
న శశాక రణే స్థాతుం న యోద్ధుం శస్త్రపీడితః ||031||

తం తు దృష్ట్వా పరిశ్రాంతం ప్రహారైర్జర్జరచ్ఛవిం|
రావణిః పితరం యుద్ధేఽదర్శనస్థోఽబ్రవీదిదం ||032||

ఆగచ్ఛ తాత గచ్ఛావో నివృత్తం రణకర్మ తత్|
జితం తే విదితం భోఽస్తు స్వస్థో భవ గతజ్వరః ||033||

అయం హి సురసైన్యస్య త్రైలోక్యస్య చ యః ప్రభుః|
స గృహీతో మయా శక్రో భగ్నమానాః సురాః కృతాః ||034||

యథేష్టం భుంక్ష్వ త్రైలోక్యం నిగృహ్య రిపుమోజసా|
వృథా తే కిం శ్రమం కృత్వా యుద్ధం హి తవ నిష్ఫలం ||035||

స దైవతబలాత్తస్మాన్నివృత్తో రణకర్మణః|
తచ్ఛ్రుత్వా రావణేర్వాక్యం స్వస్థచేతా దశాననః ||036||

అథ రణవిగతజ్వరః ప్రభు |
ర్విజయమవాప్య నిశాచరాధిపః|
భవనమభి తతో జగామ హృష్టః |
స్వసుతమవాప్య చ వాక్యమబ్రవీత్ ||037||

అతిబలసదృశైః పరాక్రమైస్తై |
ర్మమ కులమానవివర్ధనం కృతం|
యదమరసమవిక్రమ త్వయా |
త్రిదశపతిస్త్రిదశాశ్చ నిర్జితాః ||038||

త్వరితముపనయస్వ వాసవం |
నగరమితో వ్రజ సైన్యసంవృతః|
అహమపి తవ గచ్ఛతో ద్రుతం |
సహ సచివైరనుయామి పృష్ఠతః ||039||

అథ స బలవృతః సవాహన |
స్త్రిదశపతిం పరిగృహ్య రావణిః|
స్వభవనముపగమ్య రాక్షసో |
ముదితమనా విససర్జ రాక్షసాన్ ||040||

—♦ సర్గ 030 ♦—

జితే మహేంద్రేఽతిబలే రావణస్య సుతేన వై|
ప్రజాపతిం పురస్కృత్య గతా లంకాం సురాస్తదా ||001||

తం రావణం సమాసాద్య పుత్రభ్రాతృభిరావృతం|
అబ్రవీద్గగనే తిష్ఠన్సాంత్వపూర్వం ప్రజాపతిః ||002||

వత్స రావణ తుష్టోఽస్మి తవ పుత్రస్య సంయుగే|
అహోఽస్య విక్రమౌదార్యం తవ తుల్యోఽధికోఽపి వా ||003||

జితం హి భవతా సర్వం త్రైలోక్యం స్వేన తేజసా|
కృతా ప్రతిజ్ఞా సఫలా ప్రీతోఽస్మి స్వసుతేన వై ||004||

అయం చ పుత్రోఽతిబలస్తవ రావణ రావణిః|
ఇంద్రజిత్త్వితి విఖ్యాతో జగత్యేష భవిష్యతి ||005||

బలవాఞ్శత్రునిర్జేతా భవిష్యత్యేష రాక్షసః|
యమాశ్రిత్య త్వయా రాజన్స్థాపితాస్త్రిదశా వశే ||006||

తన్ముచ్యతాం మహాబాహో మహేంద్రః పాకశాసనః|
కిం చాస్య మోక్షణార్థాయ ప్రయచ్ఛంతి దివౌకసః ||007||

అథాబ్రవిన్మహాతేజా ఇంద్రజిత్సమితింజయః|
అమరత్వమహం దేవ వృణోమీహాస్య మోక్షణే ||008||

అబ్రవీత్తు తదా దేవో రావణిం కమలోద్భవః|
నాస్తి సర్వామరత్వం హి కేషాంచిత్ప్రాణినాం భువి ||009||

అథాబ్రవీత్స తత్రస్థమింద్రజిత్పద్మసంభవం|
శ్రూయతాం యా భవేత్సిద్ధిః శతక్రతువిమోక్షణే ||010||

మమేష్టం నిత్యశో దేవ హవ్యైః సంపూజ్య పావకం|
సంగ్రామమవతర్తుం వై శత్రునిర్జయకాంక్షిణః ||011||

తస్మింశ్చేదసమాప్తే తు జప్యహోమే విభావసోః|
యుధ్యేయం దేవ సంగ్రామే తదా మే స్యాద్వినాశనం ||012||

సర్వో హి తపసా చైవ వృణోత్యమరతాం పుమాన్|
విక్రమేణ మయా త్వేతదమరత్వం ప్రవర్తితం ||013||

ఏవమస్త్వితి తం ప్రాహ వాక్యం దేవః ప్రజాపతిః|
ముక్తశ్చేంద్రజితా శక్రో గతాశ్చ త్రిదివం సురాః ||014||

ఏతస్మిన్నంతరే శక్రో దీనో భ్రష్టాంబరస్రజః|
రామ చింతాపరీతాత్మా ధ్యానతత్పరతాం గతః ||015||

తం తు దృష్ట్వా తథాభూతం ప్రాహ దేవః ప్రజాపతిః|
శతక్రతో కిముత్కంఠాం కరోషి స్మర దుష్కృతం ||016||

అమరేంద్ర మయా బహ్వ్యః ప్రజాః సృష్టాః పురా ప్రభో|
ఏకవర్ణాః సమాభాషా ఏకరూపాశ్చ సర్వశః ||017||

తాసాం నాస్తి విశేషో హి దర్శనే లక్షణేఽపి వా|
తతోఽహమేకాగ్రమనాస్తాః ప్రజాః పర్యచింతయం ||018||

సోఽహం తాసాం విశేషార్థం స్త్రియమేకాం వినిర్మమే|
యద్యత్ప్రజానాం ప్రత్యంగం విశిష్టం తత్తదుద్ధృతం ||019||

తతో మయా రూపగుణైరహల్యా స్త్రీ వినిర్మితా|
అహల్యేత్యేవ చ మయా తస్యా నామ ప్రవర్తితం ||020||

నిర్మితాయాం తు దేవేంద్ర తస్యాం నార్యాం సురర్షభ|
భవిష్యతీతి కస్యైషా మమ చింతా తతోఽభవత్ ||021||

త్వం తు శక్ర తదా నారీం జానీషే మనసా ప్రభో|
స్థానాధికతయా పత్నీ మమైషేతి పురందర ||022||

సా మయా న్యాసభూతా తు గౌతమస్య మహాత్మనః|
న్యస్తా బహూని వర్షాణి తేన నిర్యాతితా చ సా ||023||

తతస్తస్య పరిజ్ఞాయ మయా స్థైర్యం మహామునేః|
జ్ఞాత్వా తపసి సిద్ధిం చ పత్న్యర్థం స్పర్శితా తదా ||024||

స తయా సహ ధర్మాత్మా రమతే స్మ మహామునిః|
ఆసన్నిరాశా దేవాస్తు గౌతమే దత్తయా తయా ||025||

త్వం క్రుద్ధస్త్విహ కామాత్మా గత్వా తస్యాశ్రమం మునేః|
దృష్టవాంశ్చ తదా తాం స్త్రీం దీప్తామగ్నిశిఖామివ ||026||

సా త్వయా ధర్షితా శక్ర కామార్తేన సమన్యునా|
దృష్టస్త్వం చ తదా తేన ఆశ్రమే పరమర్షిణా ||027||

తతః క్రుద్ధేన తేనాసి శప్తః పరమతేజసా|
గతోఽసి యేన దేవేంద్ర దశాభాగవిపర్యయం ||028||

యస్మాన్మే ధర్షితా పత్నీ త్వయా వాసవ నిర్భయం|
తస్మాత్త్వం సమరే రాజఞ్శత్రుహస్తం గమిష్యసి ||029||

అయం తు భావో దుర్బుద్ధే యస్త్వయేహ ప్రవర్తితః|
మానుషేష్వపి సర్వేషు భవిష్యతి న సంశయః ||030||

తత్రాధర్మః సుబలవాన్సముత్థాస్యతి యో మహాన్|
తత్రార్ధం తస్య యః కర్తా త్వయ్యర్ధం నిపతిష్యతి ||031||

న చ తే స్థావరం స్థానం భవిష్యతి పురందర|
ఏతేనాధర్మయోగేన యస్త్వయేహ ప్రవర్తితః ||032||

యశ్చ యశ్చ సురేంద్రః స్యాద్ధ్రువః స న భవిష్యతి|
ఏష శాపో మయా ముక్త ఇత్యసౌ త్వాం తదాబ్రవీత్ ||033||

తాం తు భార్యాం వినిర్భర్త్స్య సోఽబ్రవీత్సుమహాతపాః|
దుర్వినీతే వినిధ్వంస మమాశ్రమసమీపతః ||034||

రూపయౌవనసంపన్నా యస్మాత్త్వమనవస్థితా|
తస్మాద్రూపవతీ లోకే న త్వమేకా భవిష్యసి ||035||

రూపం చ తత్ప్రజాః సర్వా గమిష్యంతి సుదుర్లభం|
యత్తవేదం సమాశ్రిత్య విభ్రమేఽయముపస్థితః ||036||

తదా ప్రభృతి భూయిష్ఠం ప్రజా రూపసమన్వితాః|
శాపోత్సర్గాద్ధి తస్యేదం మునేః సర్వముపాగతం ||037||

తత్స్మర త్వం మహాబాహో దుష్కృతం యత్త్వయా కృతం|
యేన త్వం గ్రహణం శత్రోర్గతో నాన్యేన వాసవ ||038||

శీఘ్రం యజస్వ యజ్ఞం త్వం వైష్ణవం సుసమాహితః|
పావితస్తేన యజ్ఞేన యాస్యసి త్రిదివం తతః ||039||

పుత్రశ్చ తవ దేవేంద్ర న వినష్టో మహారణే|
నీతః సంనిహితశ్చైవ అర్యకేణ మహోదధౌ ||040||

ఏతచ్ఛ్రుత్వా మహేంద్రస్తు యజ్ఞమిష్ట్వా చ వైష్ణవం|
పునస్త్రిదివమాక్రామదన్వశాసచ్చ దేవతాః ||041||

ఏతదింద్రజితో రామ బలం యత్కీర్తితం మయా|
నిర్జితస్తేన దేవేంద్రః ప్రాణినోఽన్యే చ కిం పునః ||042||

—♦ సర్గ 031 ♦—

తతో రామో మహాతేజా విస్మయాత్పునరేవ హి|
ఉవాచ ప్రణతో వాక్యమగస్త్యమృషిసత్తమం ||001||

భగవన్కిం తదా లోకాః శూన్యా ఆసంద్విజోత్తమ|
ధర్షణాం యత్ర న ప్రాప్తో రావణో రాక్షసేశ్వరః ||002||

ఉత్సాహో హీనవీర్యాస్తే బభువుః పృథివీక్షితః|
బహిష్కృతా వరాస్త్రైశ్చ బహవో నిర్జితా నృపాః ॥003॥

రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా అగస్త్యో భగవానృషిః|
ఉవాచ రామం ప్రహసన్పితామహ ఇవేశ్వరం ॥004॥

స ఏవం బాధమానస్తు పార్థివాన్పార్థివర్షభ|
చచార రావణో రామ పృథివ్యాం పృథివీపతే ॥005॥

తతో మాహిష్మతీం నామ పురీం స్వర్గపురీప్రభాం|
సంప్రాప్తో యత్ర సాన్నిధ్యం పరమం వసురేతసః ॥006॥

తుల్య ఆసీన్నృపస్తస్య ప్రతాపాద్వసురేతసః|
అర్జునో నామ యస్యాగ్నిః శరకుండే శయః సదా ॥007॥

తమేవ దివసం సోఽథ హైహయాధిపతిర్బలీ|
అర్జునో నర్మదాం రంతుం గతః స్త్రీభిః సహేశ్వరః ॥008॥

రావణో రాక్షసేంద్రస్తు తస్యామాత్యానపృచ్ఛత|
క్వార్జునో వో నృపః సోఽద్య శీఘ్రమాఖ్యాతుమర్హథ ॥009॥

రావణోఽహమనుప్రాప్తో యుద్ధేప్సుర్నృవరేణ తు|
మమాగమనమవ్యగ్రైర్యుష్మాభిః సంనివేద్యతాం ॥010॥

ఇత్యేవం రావణేనోక్తాస్తేఽమాత్యాః సువిపశ్చితః|
అబ్రువన్రాక్షసపతిమసాన్నిధ్యం మహీపతేః ॥011॥

శ్రుత్వా విశ్రవసః పుత్రః పౌరాణామర్జునం గతం|
అపసృత్యాగతో వింధ్యం హిమవత్సంనిభం గిరిం ॥012॥

స తమభ్రమివావిష్టముద్భ్రాంతమివ మేదినీం|
అపశ్యద్రావణో వింధ్యమాలిఖంతమివాంబరం ॥013॥

సహస్రశిఖరోపేతం సింహాధ్యుషితకందరం|
ప్రపాత పతితైః శీతైః సాట్టహాసమివాంబుభిః ॥014॥

దేవదానవగంధర్వైః సాప్సరోగణకింనరైః|
సాహ స్త్రీభిః క్రీడమానైః స్వర్గభూతం మహోచ్ఛ్రాయం ॥015॥

నదీభిః స్యందమానాభిరగతిప్రతిమం జలం|
స్ఫుటీభిశ్చలజిహ్వాభిర్వమంతమివ విష్ఠితం ॥016॥

ఉల్కావంతం దరీవంతం హిమవత్సంనిభం గిరిం|
పశ్యమానస్తతో వింధ్యం రావణో నర్మదాం యయౌ ॥017॥

చలోపలజలాం పుణ్యాం పశ్చిమోదధిగామినీం|
మహిషైః సృమరైః సింహైః శార్దూలర్క్షగజోత్తమైః|
ఉష్ణాభితప్తైస్తృషితైః సంక్షోభితజలాశయాం ॥018॥

చక్రవాకైః సకారండైః సహంసజలకుక్కుటైః|
సారసైశ్చ సదామత్తైః కోకూజద్భిః సమావృతాం ॥019॥

ఫుల్లద్రుమకృతోత్తంసాం చక్రవాకయుగస్తనీం|
విస్తీర్ణపులినశ్రోణీం హంసావలిసుమేఖలాం ॥020॥

పుష్పరేణ్వనులిప్తాంగీం జలఫేనామలాంశుకాం|
జలావగాహసంస్పర్శాం ఫుల్లోత్పలశుభేక్షణాం ॥021॥

పుష్పకాదవరుహ్యాశు నర్మదాం సరితాం వరాం|
ఇష్టామివ వరాం నారీమవగాహ్య దశాననః ||022||

స తస్యాః పులినే రమ్యే నానాకుసుమశోభితే|
ఉపోపవిష్టః సచివైః సార్ధం రాక్షసపుంగవః|
నర్మదా దర్శజం హర్షమాప్తవాన్రాక్షసేశ్వరః ||023||

తతః సలీలం ప్రహసన్రావణో రాక్షసాధిపః|
ఉవాచ సచివాంస్తత్ర మారీచశుకసారణాన్ ||024||

ఏష రశ్మిసహస్రేణ జగత్కృత్వేవ కాంచనం|
తీక్ష్ణతాపకరః సూర్యో నభసో మధ్యమాస్థితః|
మామాసీనం విదిత్వేహ చంద్రాయాతి దివాకరః ||025||

నర్మదా జలశీతశ్చ సుగంధిః శ్రమనాశనః|
మద్భయాదనిలో హ్యేష వాత్యసౌ సుసమాహితః ||026||

ఇయం చాపి సరిచ్ఛ్రేష్ఠా నర్మదా నర్మ వర్ధినీ|
లీనమీనవిహంగోర్మిః సభయేవాంగనా స్థితా ||027||

తద్భవంతః క్షతాః శస్త్రైర్నృపైరింద్రసమైర్యుధి|
చందనస్య రసేనేవ రుధిరేణ సముక్షితాః ||028||

తే యూయమవగాహధ్వం నర్మదాం శర్మదాం నృణాం|
మహాపద్మముఖా మత్తా గంగామివ మహాగజాః ||029||

అస్యాం స్నాత్వా మహానద్యాం పాప్మానం విప్రమోక్ష్యథ ||030||

అహమప్యత్ర పులినే శరదిందుసమప్రభే|
పుష్పోపహారం శనకైః కరిష్యామి ఉమాపతేః ||031||

రావణేనైవముక్తాస్తు మారీచశుకసారణాః|
సమహోదరధూమ్రాక్షా నర్మదామవగాహిరే ||032||

రాక్షసేంద్రగజైస్తైస్తు క్షోభ్యతే నర్మదా నదీ|
వామనాంజనపద్మాద్యైర్గంగా ఇవ మహాగజైః ||033||

తతస్తే రాక్షసాః స్నాత్వా నర్మదాయా వరాంభసి|
ఉత్తీర్య పుష్పాణ్యాజహ్రుర్బల్యర్థం రావణస్య తు ||034||

నర్మదా పులినే రమ్యే శుభ్రాభ్రసదృశప్రభే|
రాక్షసేంద్రైర్ముహూర్తేన కృతః పుష్పమయో గిరిః ||035||

పుష్పేష్వుపహృతేష్వేవ రావణో రాక్షసేశ్వరః|
అవతీర్ణో నదీం స్నాతుం గంగామివ మహాగజః ||036||

తత్ర స్నాత్వా చ విధివజ్జప్త్వా జప్యమనుత్తమం|
నర్మదా సలిలాత్తస్మాదుత్తతార స రావణః ||037||

రావణం ప్రాంజలిం యాంతమన్వయుః సప్తరాక్షసాః|
యత్ర యత్ర స యాతి స్మ రావణో రాక్షసాధిపః|
జాంబూనదమయం లింగం తత్ర తత్ర స్మ నీయతే ||038||

వాలుకవేదిమధ్యే తు తల్లింగం స్థాప్య రావణః|
అర్చయామాస గంధైశ్చ పుష్పైశ్చామృతగంధిభిః ||039||

తతః సతామార్తిహరం హరం పరం |
వరప్రదం చంద్రమయూఖభూషణం|

సమర్చయిత్వా స నిశాచరో జగౌ |
ప్రసార్య హస్తాన్ప్రణనర్త చాయతాన్ ||040||

—♦ సర్గ 032 ♦—

నర్మదా పులినే యత్ర రాక్షసేంద్రః స రావణః|
పుష్పోపహారం కురుతే తస్మాద్దేశాదదూరతః ||001||

అర్జునో జయతాం శ్రేష్ఠో మాహిష్మత్యాః పతిః ప్రభుః|
క్రీడతే సహ నారీభిర్నర్మదాతోయమాశ్రితః ||002||

తాసాం మధ్యగతో రాజ రరాజ స తతోఽర్జునః|
కరేణూనాం సహస్రస్య మధ్యస్థ ఇవ కుంజరః ||003||

జిజ్ఞాసుః స తు బాహూనాం సహస్రస్యోత్తమం బలం|
రురోధ నర్మదా వేగం బాహుభిః స తదార్జునః ||004||

కార్తవీర్యభుజాసేతుం తజ్జలం ప్రాప్య నిర్మలం|
కూలాపహారం కుర్వాణం ప్రతిస్రోతః ప్రధావతి ||005||

సమీననక్రమకరః సపుష్పకుశసంస్తరః|
స నర్మదాంభసో వేగః ప్రావృట్కాల ఇవాబభౌ ||006||

స వేగః కార్తవీర్యేణ సంప్రేషిట ఇవాంభసః|
పుష్పోపహారం తత్సర్వం రావణస్య జహార హ ||007||

రావణోఽర్ధసమాప్తం తు ఉత్సృజ్య నియమం తదా|
నర్మదాం పశ్యతే కాంతాం ప్రతికూలాం యథా ప్రియాం ||008||

పశ్చిమేన తు తం దృష్ట్వా సాగరోద్గారసంనిభం|
వర్ధంతమంభసో వేగం పూర్వామాశాం ప్రవిశ్య తు ||009||

తతోఽనుద్భ్రాంతశకునాం స్వాభావ్యే పరమే స్థితాం|
నిర్వికారాంగనాభాసాం పశ్యతే రావణో నదీం ||010||

సవ్యేతరకరాంగుల్యా సశబ్దం చ దశాననః|
వేగప్రభవమన్వేష్టుం సోఽదిశచ్ఛుకసారణౌ ||011||

తౌ తు రావణసందిష్టౌ భ్రాతరౌ శుకసారణౌ|
వ్యోమాంతరచరౌ వీరౌ ప్రస్థితౌ పశ్చిమోన్ముఖౌ ||012||

అర్ధయోజనమాత్రం తు గత్వా తౌ తు నిశాచరౌ|
పశ్యేతాం పురుషం తోయే క్రీడంతం సహయోషితం ||013||

బృహత్సాలప్రతీకశం తోయవ్యాకులమూర్ధజం|
మదరక్తాంతనయనం మదనాకారవర్చసం ||014||

నదీం బాహుసహస్రేణ రుంధంతమరిమర్దనం|
గిరిం పాదసహస్రేణ రుంధంతమివ మేదినీం ||015||

బాలానాం వరనారీణాం సహస్రేణాభిసంవృతం|
సమదానాం కరేణూనాం సహస్రేణేవ కుంజరం ||016||

తమద్భుతతమం దృష్ట్వా రాక్షసౌ శుకసారణౌ|
సంనివృత్తావుపాగమ్య రావణం తమథోచతుః ||017||

బృహత్సాలప్రతీకాశః కోఽప్యసౌ రాక్షసేశ్వర|
నర్మదాం రోధవద్రుద్ధ్వా క్రీడాపయతి యోషితః ॥018॥

తేన బాహుసహస్రేణ సంనిరుద్ధజలా నదీ|
సాగరోద్గారసంకాశానుద్గారాన్సృజతే ముహుః ॥019॥

ఇత్యేవం భాషమాణౌ తౌ నిశమ్య శుకసారణౌ|
రావణోఽర్జున ఇత్యుక్త్వా ఉత్తస్థౌ యుద్ధలాలసః ॥020॥

అర్జునాభిముఖే తస్మిన్ప్రస్థితే రాక్షసేశ్వరే|
సకృదేవ కృతో రావః సరక్తః ప్రేషితో ఘనైః ॥021॥

మహోదరమహాపార్శ్వధూమ్రాక్షశుకసారణైః|
సంవృతో రాక్షసేంద్రస్తు తత్రాగాద్యత్ర సోఽర్జునః ॥022॥

నాతిదీర్ఘేణ కాలేన స తతో రాక్షసో బలీ|
తం నర్మదా హ్రదం భీమమాజగామాంజనప్రభః ॥023॥

స తత్ర స్త్రీపరివృతం వాశితాభిరివ ద్విపం|
నరేంద్రం పశ్యతే రాజా రాక్షసానాం తదార్జునం ॥024॥

స రోషాద్రక్తనయనో రాక్షసేంద్రో బలోద్ధతః|
ఇత్యేవమర్జునామాత్యానాహ గంభీరయా గిరా ॥025॥

అమాత్యాః క్షిప్రమాఖ్యాత హైహయస్య నృపస్య వై|
యుద్ధార్థం సమనుప్రాప్తో రావణో నామ నామతః ॥026॥

రావణస్య వచః శ్రుత్వా మంత్రిణోఽథార్జునస్య తే|
ఉత్తస్థుః సాయుధాస్తం చ రావణం వాక్యమబ్రువన్ ॥027॥

యుద్ధస్య కాలో విజ్ఞాతః సాధు భోః సాధు రావణ|
యః క్షీబం స్త్రీవృతం చైవ యోద్ధుమిచ్ఛసి నో నృపం|
వాశితామధ్యగం మత్తం శార్దూల ఇవ కుంజరం ॥028॥

క్షమస్వాద్య దశగ్రీవ ఉష్యతాం రజనీ త్వయా|
యుద్ధశ్రద్ధా తు యద్యస్తి శ్వస్తాత సమరేఽర్జునం ॥029॥

యది వాపి త్వరా తుభ్యం యుద్ధతృష్ణాసమావృతా|
నిహత్యాస్మాంస్తతో యుద్ధమర్జునేనోపయాస్యసి ॥030॥

తతస్తే రావణామాత్యైరమాత్యాః పార్థివస్య తు|
సూదితాశ్చాపి తే యుద్ధే భక్షితాశ్చ బుభుక్షితైః ॥031॥

తతో హలహలాశబ్దో నర్మదా తీర ఆబభౌ|
అర్జునస్యానుయాత్రాణాం రావణస్య చ మంత్రిణాం ॥032॥

ఇషుభిస్తోమరైః శూలైర్వజ్రకల్పైః సకర్షణైః|
సరావణానర్దయంతః సమంతాత్సమభిద్రుతాః ॥033॥

హైహయాధిపయోధానాం వేగ ఆసీత్సుదారుణః|
సనక్రమీనమకరసముద్రస్యేవ నిస్వనః ॥034॥

రావణస్య తు తేఽమాత్యాః ప్రహస్తశుకసారణాః|
కార్తవీర్యబలం క్రుద్ధా నిర్దహంత్యగ్నితేజసః ॥035॥

అర్జునాయ తు తత్కర్మ రావణస్య సమంత్రిణః|
క్రీడమానాయ కథితం పురుషైర్ద్వారరక్షిభిః ॥036॥

ఉక్త్వా న భేతవ్యమితి స్త్రీజనం స తతోఽర్జునః|
ఉత్తతార జలాత్తస్మాద్గంగాతోయాదివాంజనః ||037||

క్రోధదూషితనేత్రస్తు స తతోఽర్జున పావకః|
ప్రజజ్వాల మహాఘోరో యుగాంత ఇవ పావకః ||038||

స తూర్ణతరమాదాయ వరహేమాంగదో గదాం|
అభిద్రవతి రక్షాంసి తమాంసీవ దివాకరః ||039||

బాహువిక్షేపకరణాం సముద్యమ్య మహాగదాం|
గారుడం వేగమాస్థాయ ఆపపాతైవ సోఽర్జునః ||040||

తస్య మర్గం సమావృత్య వింధ్యోఽర్కస్యేవ పర్వతః|
స్థితో వింధ్య ఇవాకంప్యః ప్రహస్తో ముసలాయుధః ||041||

తతోఽస్య ముసలం ఘోరం లోహబద్ధం మదోద్ధతః|
ప్రహస్తః ప్రేషయన్క్రుద్ధో రరాస చ యథాంబుదః ||042||

తస్యాగ్రే ముసలస్యాగ్నిరశోకాపీడసంనిభః|
ప్రహస్తకరముక్తస్య బభూవ ప్రదహన్నివ ||043||

ఆధావమానం ముసలం కార్తవీర్యస్తదార్జునః|
నిపుణం వంచయామాస సగదో గజవిక్రమః ||044||

తతస్తమభిదుద్రావ ప్రహస్తం హైహయాధిపః|
భ్రామయాణో గదాం గుర్వీం పంచబాహుశతోచ్ఛ్రియాం ||045||

తేనాహతోఽతివేగేన ప్రహస్తో గదయా తదా|
నిపపాత స్థితః శైలో వజ్రివజ్రహతో యథా ||046||

ప్రహస్తం పతితం దృష్ట్వా మారీచశుకసారణాః|
సమహోదరధూమ్రాక్షా అపసృప్తా రణాజిరాత్ ||047||

అపక్రాంతేష్వమాత్యేషు ప్రహస్తే చ నిపాతితే|
రావణోఽభ్యద్రవత్తూర్ణమర్జునం నృపసత్తమం ||048||

సహస్రబాహోస్తద్యుద్ధం వింశద్బాహోశ్చ దారుణం|
నృపరాక్షసయోస్తత్ర ఆరబ్ధం లోమహర్షణం ||049||

సాగరావివ సంక్షుబ్ధౌ చలమూలావివాచలౌ|
తేజోయుక్తావివాదిత్యౌ ప్రదహంతావివానలౌ ||050||

బలోద్ధతౌ యథా నాగౌ వాశితార్థే యథా వృషౌ|
మేఘావివ వినర్దంతౌ సింహావివ బలోత్కటౌ ||051||

రుద్రకాలావివ క్రుద్ధౌ తౌ తథా రాక్షసార్జునౌ|
పరస్పరం గదాభ్యాం తౌ తాడయామాసతుర్భృశం ||052||

వజ్రప్రహారానచలా యథా ఘోరాన్విషేహిరే|
గదాప్రహారాంస్తద్వత్తౌ సహేతే నరరాక్షసౌ ||053||

యథాశనిరవేభ్యస్తు జాయతే వై ప్రతిశ్రుతిః|
తథా తాభ్యాం గదాపాతైర్దిశః సర్వాః ప్రతిశ్రుతాః ||054||

అర్జునస్య గదా సా తు పాత్యమానాహితోరసి|
కాంచనాభం నభశ్చక్రే విద్యుత్సౌదామనీ యథా ||055||

తథైవ రావణేనాపి పాత్యమానా ముహుర్ముహుః|
అర్జునోరసి నిర్భాతి గదోల్కేవ మహాగిరౌ ||056||

నార్జునః ఖేదమాప్నోతి న రాక్షసగణేశ్వరః|
సమమాసీత్తయోర్యుద్ధం యథా పూర్వం బలీంద్రయోః ||057||

శృంగైర్మహర్షభౌ యద్వద్దంతాగ్రైరివ కుంజరౌ|
పరస్పరం వినిఘ్నంతౌ నరరాక్షససత్తమౌ ||058||

తతోఽర్జునేన క్రుద్ధేన సర్వప్రాణేన సా గదా|
స్తనయోరంతరే ముక్తా రావణస్య మహాహవే ||059||

వరదానకృతత్రాణే సా గదా రావణోరసి|
దుర్బలేవ యథా సేనా ద్విధాభూతాపతత్క్షితౌ ||060||

స త్వర్జునప్రముక్తేన గదాపాతేన రావణః|
అపాసర్పద్ధనుర్మాత్రం నిషసాద చ నిష్టనన్ ||061||

స విహ్వలం తదాలక్ష్య దశగ్రీవం తతోఽర్జునః|
సహసా ప్రతిజగ్రాహ గరుత్మానివ పన్నగం ||062||

స తం బాహుసహస్రేణ బలాద్గృహ్య దశాననం|
బబంధ బలవాన్రాజా బలిం నారాయణో యథా ||063||

బధ్యమానే దశగ్రీవే సిద్ధచారణదేవతాః|
సాధ్వితి వాదినః పుష్పైః కిరంత్యర్జునమూర్ధని ||064||

వ్యాఘ్రో మృగమివాదాయ సింహరాడివ దంతినం|
ররాస హైహయో రాజా హర్షాదంబుదవన్ముహుః ||065||

ప్రహస్తస్తు సమాశ్వస్తో దృష్ట్వా బద్ధం దశాననం|
సహ తై రాకసైః క్రుద్ధ అభిదుద్రావ పార్థివం ||066||

నక్తంచరాణాం వేగస్తు తేషామాపతతాం బభౌ|
ఉద్ధృత ఆతపాపాయే సముద్రాణామివాద్భుతః ||067||

ముంచ ముంచేతి భాషంతస్తిష్ఠ తిష్ఠేతి చాసకృత్|
ముసలాని చ శూలాని ఉత్ససర్జుస్తదార్జునే ||068||

అప్రాప్తాన్యేవ తాన్యాశు అసంభ్రాంతస్తదార్జునః|
ఆయుధాన్యమరారీణాం జగ్రాహ రిపుసూదనః ||069||

తతస్తైరేవ రక్షాంసి దుర్ధరైః ప్రవరాయుధైః|
భిత్త్వా విద్రావయామాస వాయురంబుధరానివ ||070||

రాక్షసాంస్త్రాసయిత్వా తు కార్తవీర్యార్జునస్తదా|
రావణం గృహ్య నగరం ప్రవివేశ సుహృద్వృతః ||071||

స కీర్యమాణః కుసుమాక్షతోత్కరై |
ర్ద్విజైః సపౌరైః పురుహూతసంనిభః|
తదార్జునః సంప్రవివేశ తాం పురీం |
బలిం నిగృహ్యైవ సహస్రలోచనః ||072||

—♦ సర్గ 033 ♦—

రావణగ్రహణం తత్తు వాయుగ్రహణసంనిభం|
ఋషిః పులస్త్యః శుశ్రావ కథితం దివి దైవతైః ||001||

తతః పుత్రసుతస్నేహాత్కంప్యమానో మహాధృతిః|
మాహిష్మతీపతిం ద్రష్టుమాజగామ మహానృషిః ||002||

స వాయుమార్గమాస్థాయ వాయుతుల్యగతిర్ద్విజః|
పురీం మాహిష్మతీం ప్రాప్తో మనఃసంతాపవిక్రమః ||003||

సోఽమరావతిసంకాశాం హృష్టపుష్టజనావృతాం|
ప్రవివేశ పురీం బ్రహ్మా ఇంద్రస్యేవామరావతీం ||004||

పాదచారమివాదిత్యం నిష్పతంతం సుదుర్దృశం|
తతస్తే ప్రత్యభిజ్ఞాయ అర్జునాయ న్యవేదయన్ ||005||

పులస్త్య ఇతి తం శ్రుత్వా వచనం హైహయాధిపః|
శిరస్యంజలిముద్ధృత్య ప్రత్యుద్గచ్ఛద్ద్విజోత్తమం ||006||

పురోహితోఽస్య గృహ్యార్ఘ్యం మధుపర్కం తథైవ చ|
పురస్తాత్ప్రయయౌ రాజ్ఞ ఇంద్రస్యేవ బృహస్పతిః ||007||

తతస్తమృషిమాయాంతముద్యంతమివ భాస్కరం|
అర్జునో దృశ్య సంప్రాప్తం వవందేంద్ర ఇవేశ్వరం ||008||

స తస్య మధుపర్కం చ పాద్యమర్ఘ్యం చ దాపయన్|
పులస్త్యమాహ రాజేంద్రో హర్షగద్గదయా గిరా ||009||

అద్యేయమమరావత్యా తుల్యా మాహిష్మతీ కృతా|
అద్యాహం తు ద్విజేంద్రేంద్ర యస్మాత్పశ్యామి దుర్దృశం ||010||

అద్య మే కుశలం దేవ అద్య మే కులముద్ధృతం|
యత్తే దేవగణైర్వంద్యౌ వందేఽహం చరణావిమౌ ||011||

ఇదం రాజ్యమిమే పుత్రా ఇమే దారా ఇమే వయం|
బ్రహ్మన్కిం కుర్మ కిం కార్యమాజ్ఞాపయతు నో భవాన్ ||012||

తం ధర్మేఽగ్నిషు భృత్యేషు శివం పృష్ట్వాథ పార్థివం|
పులస్త్యోవాచ రాజానం హైహయానాం తదార్జునం ||013||

రాజేంద్రామలపద్మాక్షపూర్ణచంద్రనిభానన|
అతులం తే బలం యేన దశగ్రీవస్త్వయా జితః ||014||

భయాద్యస్యావతిష్ఠేతాం నిష్పందౌ సాగరానిలౌ|
సోఽయమద్య త్వయా బద్ధః పౌత్రో మేఽతీవదుర్జయః ||015||

తత్పుత్రక యశః స్ఫీతం నామ విశ్రావితం త్వయా|
మద్వాక్యాద్యాచ్యమానోఽద్య ముంచ వత్స దశాననం ||016||

పులస్త్యాజ్ఞాం స గృహ్యాథ అకించనవచోఽర్జునః|
ముమోచ పార్థివేంద్రేంద్రో రాక్షసేంద్రం ప్రహృష్టవత్ ||017||

స తం ప్రముక్త్వా త్రిదశారిమర్జునః |
ప్రపూజ్య దివ్యాభరణస్రగంబరైః|
అహింసాకం సఖ్యముపేత్య సాగ్నికం |
ప్రణమ్య స బ్రహ్మసుతం గృహం యయౌ ||018||

పులస్త్యేనాపి సంగమ్య రాక్షసేంద్రః ప్రతాపవాన్|
పరిష్వంగకృతాతిథ్యో లజ్జమానో విసర్జితః ||019||

పితామహసుతశ్చాపి పులస్త్యో మునిసత్తమః|
మోచయిత్వా దశగ్రీవం బ్రహ్మలోకం జగామ సః ||020||

ఏవం స రావణః ప్రాప్తః కార్తవీర్యాత్తు ధర్షణాత్|
పులస్త్యవచనాచ్చాపి పునర్మోక్షమవాప్తవాన్ ||021||

ఏవం బలిభ్యో బలినః సంతి రాఘవనందన|
నావజ్ఞా పరతః కార్యా య ఇచ్ఛేచ్ఛ్రేయ ఆత్మనః ||022||

తతః స రాజా పిశితాశనానాం |
సహస్రబాహోరుపలభ్య మైత్రీం|
పునర్నరాణాం కదనం చకార |
చచార సర్వాం పృథివీం చ దర్పాత్ ||023||

—♦ సర్గ 034 ♦—

అర్జునేన విముక్తస్తు రావణో రాక్షసాధిపః|
చచార పృథివీం సర్వామనిర్విణ్ణస్తథా కృతః ||001||

రాక్షసం వా మనుష్యం వా శృణుతే యం బలాధికం|
రావణస్తం సమాసాద్య యుద్ధే హ్వయతి దర్పితః ||002||

తతః కదాచిత్కిష్కింధాం నగరీం వాలిపాలితాం|
గత్వాహ్వయతి యుద్ధాయ వాలినం హేమమాలినం ||003||

తతస్తం వానరామాత్యస్తారస్తారాపితా ప్రభుః|
ఉవాచ రావణం వాక్యం యుద్ధప్రేప్సుముపాగతం ||004||

రాక్షసేంద్ర గతో వాలీ యస్తే ప్రతిబలో భవేత్|
నాన్యః ప్రముఖతః స్థాతుం తవ శక్తః ప్లవంగమః ||005||

చతుర్భ్యోఽపి సముద్రేభ్యః సంధ్యామన్వాస్య రావణ|
ఇమం ముహూర్తమాయాతి వాలీ తిష్ఠ ముహూర్తకం ||006||

ఏతానస్థిచయాన్పశ్య య ఏతే శంఖపాండురాః|
యుద్ధార్థినామిమే రాజన్వానరాధిపతేజసా ||007||

యద్వామృతరసః పీతస్త్వయా రావణరాక్షస|
తథా వాలినమాసాద్య తదంతం తవ జీవితం ||008||

అథ వా త్వరసే మర్తుం గచ్ఛ దక్షిణసాగరం|
వాలినం ద్రక్ష్యసే తత్ర భూమిష్ఠమివ భాస్కరం ||009||

స తు తారం వినిర్భర్త్స్య రావణో రాక్షసేశ్వరః|
పుష్పకం తత్సమారుహ్య ప్రయయౌ దక్షిణార్ణవం ||010||

తత్ర హేమగిరిప్రఖ్యం తరుణార్కనిభాననం|
రావణో వాలినం దృష్ట్వా సంధ్యోపాసనతత్పరం ||011||

పుష్పకాదవరుహ్యాథ రావణోఽఞ్జనసంనిభః|
గ్రహీతుం వాలినం తూర్ణం నిఃశబ్దపదమాద్రవత్ ||012||

యదృచ్ఛయోన్మీలయతా వాలినాపి స రావణః|
పాపాభిప్రాయవాందృష్టశ్చకార న చ సంభ్రమం ||013||

శశమాలక్ష్య సింహో వా పన్నగం గరుడో యథా|
న చింతయతి తం వాలీ రావణం పాపనిశ్చయం ||014||

జిఘృక్షమాణమద్యైనం రావణం పాపబుద్ధినం|
కక్షావలంబినం కృత్వా గమిష్యామి మహార్ణవాన్ ||015||

ద్రక్ష్యంత్యరిం మమాంకస్థం స్రంసితోరుకరాంబరం|
లంబమానం దశగ్రీవం గరుడస్యేవ పన్నగం ||016||

ఇత్యేవం మతిమాస్థాయ వాలీ కర్ణముపాశ్రితః|
జపన్వై నైగమాన్మంత్రాంస్తస్థౌ పర్వతరాడివ ||017||

తావన్యోన్యం జిఘృక్షంతౌ హరిరాక్షసపార్థివౌ|
ప్రయత్నవంతౌ తత్కర్మ ఈహతుర్బలదర్పితౌ ||018||

హస్తగ్రాహ్యం తు తం మత్వా పాదశబ్దేన రావణం|
పరాఙ్ముఖోఽపి జగ్రాహ వాలీ సర్పమివాండజః ||019||

గ్రహీతుకామం తం గృహ్య రక్షసామీశ్వరం హరిః|
ఖముత్పపాత వేగేన కృత్వా కక్షావలంబినం ||020||

స తం పీడ్దయమానస్తు వితుదంతం నఖైర్ముహుః|
జహార రావణం వాలీ పవనస్తోయదం యథా ||021||

అథ తే రాక్షసామాత్యా హ్రియమాణే దశాననే|
ముమోక్షయిషవో ఘోరా రవమాణా హ్యభిద్రవన్ ||022||

అన్వీయమానస్తైర్వాలీ భ్రాజతేఽమ్బరమధ్యగః|
అన్వీయమానో మేఘౌఘైరంబరస్థ ఇవాంశుమాన్ ||023||

తేఽశక్నువంతః సంప్రాప్తం వాలినం రాక్షసోత్తమాః|
తస్య బాహూరువేగేన పరిశ్రాంతః పతంతి చ ||024||

వాలిమార్గాదపాక్రామన్పర్వతేంద్రా హి గచ్ఛతః ||025||

అపక్షిగణసంపాతో వానరేంద్రో మహాజవః|
క్రమశః సాగరాన్సర్వాన్సంధ్యాకాలమవందత ||026||

సభాజ్యమానో భూతైస్తు ఖేచరైః ఖేచరో హరిః|
పశ్చిమం సాగరం వాలీ ఆజగామ సరావణః ||027||

తత్ర సంధ్యాముపాసిత్వా స్నాత్వా జప్త్వా చ వానరః|
ఉత్తరం సాగరం ప్రాయాద్వహమానో దశాననం ||028||

ఉత్తరే సాగరే సంధ్యాముపాసిత్వా దశాననం|
వహమానోఽగమద్వాలీ పూర్వమంబుమహానిధిం ||029||

తత్రాపి సంధ్యామన్వాస్య వాసవిః స హరీశ్వరః|
కిష్కింధాభిముఖో గృహ్య రావణం పునరాగమత్ ||030||

చతుర్ష్వపి సముద్రేషు సంధ్యామన్వాస్య వానరః|
రావణోద్వహనశ్రాంతః కిష్కింధోపవనేఽపతత్ ||031||

రావణం తు ముమోచాథ స్వకక్షాత్కపిసత్తమః|
కుతస్త్వమితి చోవాచ ప్రహసన్రావణం ప్రతి ||032||

విస్మయం తు మహద్గత్వా శ్రమలోకనిరీక్షణః|
రాక్షసేశో హరీశం తమిదం వచనమబ్రవీత్ ||033||

వానరేంద్ర మహేంద్రాభ రాక్షసేంద్రోఽస్మి రావణః|
యుద్ధేప్సురహం సంప్రాప్తః స చాద్యాసాదితస్త్వయా ||034||

అహో బలమహో వీర్యమహో గంభీరతా చ తే|
యేనాహం పశువద్గృహ్య భ్రామితశ్చతురోఽర్ణవాన్ ||035||

ఏవమశ్రాంతవద్వీర శీఘ్రమేవ చ వానర|
మాం చైవోద్వహమానస్తు కోఽన్యో వీరః క్రమిష్యతి ||036||

త్రయాణామేవ భూతానాం గతిరేషా ప్లవంగమ|
మనోఽనిలసుపర్ణానాం తవ వా నాత్ర సంశయః ||037||

సోఽహం దృష్టబలస్తుభ్యమిచ్ఛామి హరిపుంగవ|
త్వయా సహ చిరం సఖ్యం సుస్నిగ్ధం పావకాగ్రతః ||038||

దారాః పుత్రాః పురం రాష్ట్రం భోగాచ్ఛాదనభోజనం|
సర్వమేవావిభక్తం నౌ భవిష్యతి హరీశ్వర ||039||

తతః ప్రజ్వాలయిత్వాగ్నిం తావుభౌ హరిరాక్షసౌ|
భ్రాతృత్వముపసంపన్నౌ పరిష్వజ్య పరస్పరం ||040||

అన్యోన్యం లంబితకరౌ తతస్తౌ హరిరాక్షసౌ|
కిష్కింధాం విశతుర్హృష్టౌ సింహౌ గిరిగుహామివ ||041||

స తత్ర మాసముషితః సుగ్రీవ ఇవ రావణః|
అమాత్యైరాగతైర్నీచస్త్రైలోక్యోత్సాదనార్థిభిః ||042||

ఏవమేతత్పురావృత్తం వాలినా రావణః ప్రభో|
ధర్షితశ్చ కృతశ్చాపి భ్రాతా పావకసంనిధౌ ||043||

బలమప్రతిమం రామ వాలినోఽభవదుత్తమం|
సోఽపి తయా వినిర్దగ్ధః శలభో వహ్నినా యథా ||044||

—♦ సర్గ 035 ♦—

అపృచ్ఛత తతో రామో దక్షిణాశాలయం మునిం|
ప్రాంజలిర్వినయోపేత ఇదమాహ వచోఽర్థవత్ ||001||

అతులం బలమేతాభ్యాం వాలినో రావణస్య చ|
న త్వేతౌ హనుమద్వీర్యైః సమావితి మతిర్మమ ||002||

శౌర్యం దాక్ష్యం బలం ధైర్యం ప్రాజ్ఞతా నయసాధనం|
విక్రమశ్చ ప్రభావశ్చ హనూమతి కృతాలయాః ||003||

దృష్ట్వోదధిం విషీదంతీం తదైష కపివాహినీం|
సమాశ్వాస్య కపీన్భూయో యోజనానాం శతం ప్లుతః ||004||

ధర్షయిత్వా పురీం లంకాం రావణాంతఃపురం తథా|
దృష్ట్వా సంభాషితా చాపి సీతా విశ్వాసితా తథా ||005||

సేనాగ్రగా మంత్రిసుతాః కింకరా రావణాత్మజః|
ఏతే హనుమతా తత్ర ఏకేన వినిపాతితాః ||006||

భూయో బంధాద్విముక్తేన సంభాషిత్వా దశాననం|
లంకా భస్మీకృతా తేన పావకేనేవ మేదినీ ||007||

న కాలస్య న శక్రస్య న విష్ణోర్విత్తపస్య చ|
కర్మాణి తాని శ్రూయంతే యాని యుద్ధే హనూమతః ||008||

ఏతస్య బాహువీర్యేణ లంకా సీతా చ లక్ష్మణః|
ప్రాప్తో మయా జయశ్చైవ రాజ్యం మిత్రాణి బాంధవాః ||009||

హనూమాన్యది మే న స్యాద్వానరాధిపతేః సఖా|
ప్రవృత్తమపి కో వేత్తుం జానక్యాః శక్తిమాన్భవేత్ ||010||

కిమర్థం వాలీ చైతేన సుగ్రీవప్రియకామ్యయా|
తదా వైరే సముత్పన్నే న దగ్ధో వీరుధో యథా ||011||

న హి వేదితవాన్మన్యే హనూమానాత్మనో బలం|
యద్దృష్టవాంజీవితేష్టం క్లిశ్యంతం వానరాధిపం ||012||

ఏతన్మే భగవన్సర్వం హనూమతి మహామునే|
విస్తరేణ యథాతత్త్వం కథయామరపూజిత ||013||

రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా హేతుయుక్తమృషిస్తతః|
హనూమతః సమక్షం తమిదం వచనమబ్రవీత్ ||014||

సత్యమేతద్రఘుశ్రేష్ఠ యద్బ్రవీషి హనూమతః|
న బలే విద్యతే తుల్యో న గతౌ న మతౌ పరః ||015||

అమోఘశాపైః శాపస్తు దత్తోఽస్య ఋషిభిః పురా|
న వేదితా బలం యేన బలీ సన్నరిమర్దనః ||016||

బాల్యేఽప్యేతేన యత్కర్మ కృతం రామ మహాబల|
తన్న వర్ణయితుం శక్యమతిబాలతయాస్య తే ||017||

యది వాస్తి త్వభిప్రాయస్తచ్ఛ్రోతుం తవ రాఘవ|
సమాధాయ మతిం రామ నిశామయ వదామ్యహం ||018||

సూర్యదత్తవరస్వర్ణః సుమేరుర్నామ పర్వతః|
యత్ర రాజ్యం ప్రశాస్త్యస్య కేసరీ నామ వై పితా ||019||

తస్య భార్యా బభూవేష్టా హ్యంజనేతి పరిశ్రుతా|
జనయామాస తస్యాం వై వాయురాత్మజముత్తమం ||020||

శాలిశూకసమాభాసం ప్రాసూతేమం తదాంజనా|
ఫలాన్యాహర్తుకామా వై నిష్క్రాంతా గహనే చరా ||021||

ఏష మాతుర్వియోగాచ్చ క్షుధయా చ భృశార్దితః|
రురోద శిశురత్యర్థం శిశుః శరభరాడివ ||022||

తతోద్యంతం వివస్వంతం జపాపుష్పోత్కరోపమం|
దదృశే ఫలలోభాచ్చ ఉత్పపాత రవిం ప్రతి ||023||

బాలార్కాభిముఖో బాలో బాలార్క ఇవ మూర్తిమాన్|
గ్రహీతుకామో బాలార్కం ప్లవతేఽమ్బరమధ్యగః ||024||

ఏతస్మిన్ప్లవమానే తు శిశుభావే హనూమతి|
దేవదానవసిద్ధానాం విస్మయః సుమహానభూత్ ||025||

నాప్యేవం వేగవాన్వాయుర్గరుడో న మనస్తథా|
యథాయం వాయుపుత్రస్తు క్రమతేఽమ్బరముత్తమం ||026||

యది తావచ్ఛిశోరస్య ఈదృశౌ గతివిక్రమౌ|
యౌవనం బలమాసాద్య కథం వేగో భవిష్యతి ||027||

తమనుప్లవతే వాయుః ప్లవంతం పుత్రమాత్మనః|
సూర్యదాహభయాద్రక్షంస్తుషారచయశీతలః ||028||

బహుయోజనసాహస్రం క్రమత్యేష తతోఽమ్బరం|
పితుర్బలాచ్చ బాల్యాచ్చ భాస్కరాభ్యాశమాగతః ||029||

శిశురేష త్వదోషజ్ఞ ఇతి మత్వా దివాకరః|
కార్యం చాత్ర సమాయత్తమిత్యేవం న దదాహ సః ||030||

యమేవ దివసం హ్యేష గ్రహీతుం భాస్కరం ప్లుతః|
తమేవ దివసం రాహుర్జిఘృక్షతి దివాకరం ||031||

అనేన చ పరామృష్టో రామ సూర్యరథోపరి|
అపక్రాంతస్తతస్త్రస్తో రాహుశ్చంద్రార్కమర్దనః ||032||

స ఇంద్రభవనం గత్వా సరోషః సింహికాసుతః|
అబ్రవీద్భ్రుకుటీం కృత్వా దేవం దేవగణైర్వృతం ||033||

బుభుక్షాపనయం దత్త్వా చంద్రార్కౌ మమ వాసవ|
కిమిదం తత్త్వయా దత్తమన్యస్య బలవృత్రహన్ ||034||

అద్యాహం పర్వకాలే తు జిఘృక్షుః సూర్యమాగతః|
అథాన్యో రాహురాసాద్య జగ్రాహ సహసా రవిం ||035||

స రాహోర్వచనం శ్రుత్వా వాసవః సంభ్రమాన్వితః|
ఉత్పపాతాసనం హిత్వా ఉద్వహన్కాంచనస్రజం ||036||

తతః కైలాసకూటాభం చతుర్దంతం మదస్రవం|
శృంగారకారిణం ప్రాంశుం స్వర్ణఘంటాట్టహాసినం ||037||

ఇంద్రః కరీంద్రమారుహ్య రాహుం కృత్వా పురఃసరం|
ప్రాయాద్యత్రాభవత్సూర్యః సహానేన హనూమతా ||038||

అథాతిరభసేనాగాద్రాహురుత్సృజ్య వాసవం|
అనేన చ స వై దృష్ట ఆధావఞ్శైలకూటవత్ ||039||

తతః సూర్యం సముత్సృజ్య రాహుమేవమవేక్ష్య చ|
ఉత్పపాత పునర్వ్యోమ గ్రహీతుం సింహికాసుతం ||040||

ఉత్సృజ్యార్కమిమం రామ ఆధావంతం ప్లవంగమం|
దృష్ట్వా రాహుః పరావృత్య ముఖశేషః పరాఙ్ముఖః ||041||

ఇంద్రమాశంసమానస్తు త్రాతారం సింహికాసుతః|
ఇంద్ర ఇంద్రేతి సంత్రాసాన్ముహుర్ముహురభాషత ||042||

రాహోర్విక్రోశమానస్య ప్రాగేవాలక్షితః స్వరః|
శ్రుత్వేంద్రోవాచ మా భైషీరయమేనం నిహన్మ్యహం ||043||

ఐరావతం తతో దృష్ట్వా మహత్తదిదమిత్యపి|
ఫలం తం హస్తిరాజానమభిదుద్రావ మారుతిః ||044||

తదాస్య ధావతో రూపమైరావతజిఘృక్షయా|
ముహూర్తమభవద్ఘోరమింద్రాగ్న్యోరివ భాస్వరం ||045||

ఏవమాధావమానం తు నాతిక్రుద్ధః శచిపతిః|
హస్తాంతేనాతిముక్తేన కులిశేనాభ్యతాడయత్ ||046||

తతో గిరౌ పపాతైష ఇంద్రవజ్రాభితాడితః|
పతమానస్య చైతస్య వామో హనురభజ్యత ||047||

తస్మింస్తు పతితే బాలే వజ్రతాడనవిహ్వలే|
చుక్రోధేంద్రాయ పవనః ప్రజానామశివాయ చ ||048||

విణ్మూత్రాశయమావృత్య ప్రజాస్వంతర్గతః ప్రభుః|
రురోధ సర్వభూతాని యథా వర్షాణి వాసవః ||049||

వాయుప్రకోపాద్భూతాని నిరుచ్ఛ్వాసాని సర్వతః|
సంధిభిర్భజ్యమానాని కాష్ఠభూతాని జజ్ఞిరే ||050||

నిఃస్వధం నిర్వషట్కారం నిష్క్రియం ధర్మవర్జితం|
వాయుప్రకోపాత్త్రైలోక్యం నిరయస్థమివాబభౌ ||051||

తతః ప్రజాః సగంధర్వాః సదేవాసురమానుషాః|
ప్రజాపతిం సమాధావన్నసుఖార్తాః సుఖైషిణః ||052||

ఊచుః ప్రాంజలయో దేవా దరోదరనిభోదరాః|
త్వయా స్మ భగవన్సృష్టాః ప్రజానాథ చతుర్విధాః ||053||

త్వయా దత్తోఽయమస్మాకమాయుషః పవనః పతిః|
సోఽస్మాన్ప్రాణేశ్వరో భూత్వా కస్మాదేషోఽద్య సత్తమ ||054||

రురోధ దుఃఖం జనయన్నంతఃపుర ఇవ స్త్రియః|
తస్మాత్త్వాం శరణం ప్రాప్తా వాయునోపహతా విభో ||055||

వాయుసంరోధజం దుఃఖమిదం నో నుద శత్రుహన్ ||056||

ఏతత్ప్రజానాం శ్రుత్వా తు ప్రజానాథః ప్రజాపతిః|
కారణాదితి తానుక్త్వా ప్రజాః పునరభాషత ||057||

యస్మిన్వః కారణే వాయుశ్చుక్రోధ చ రురోధ చ|
ప్రజాః శృణుధ్వం తత్సర్వం శ్రోతవ్యం చాత్మనః క్షమం ||058||

పుత్రస్తస్యామరేశేన ఇంద్రేణాద్య నిపాతితః|
రాహోర్వచనమాజ్ఞాయ రాజ్ఞా వః కోపితోఽనిలః ||059||

అశరీరః శరీరేషు వాయుశ్చరతి పాలయన్|
శరీరం హి వినా వాయుం సమతాం యాతి రేణుభిః ||060||

వాయుః ప్రాణాః సుఖం వాయుర్వాయుః సర్వమిదం జగత్|
వాయునా సంపరిత్యక్తం న సుఖం విందతే జగత్ ||061||

అద్యైవ చ పరిత్యక్తం వాయునా జగదాయుషా|
అద్యైవేమే నిరుచ్ఛ్వాసాః కాష్ఠకుడ్యోపమాః స్థితాః ||062||

తద్యామస్తత్ర యత్రాస్తే మారుతో రుక్ప్రదో హి వః|
మా వినాశం గమిష్యామ అప్రసాద్యాదితేః సుతం ||063||

తతః ప్రజాభిః సహితః ప్రజాపతిః |
సదేవగంధర్వభుజంగగుహ్యకః|
జగామ తత్రాస్యతి యత్ర మారుతః |
సుతం సురేంద్రాభిహతం ప్రగృహ్య సః ||064||

తతోఽర్కవైశ్వానరకాంచనప్రభం |
సుతం తదోత్సంగగతం సదాగతేః|
చతుర్ముఖో వీక్ష్య కృపామథాకరో |
త్సదేవసిద్ధర్షిభుజంగరాక్షసః ||065||

—♦ సర్గ 036 ♦—

తతః పితామహం దృష్ట్వా వాయుః పుత్రవధార్దితః|
శిశుకం తం సమాదాయ ఉత్తస్థౌ ధాతురగ్రతః ||001||

చలత్కుండలమౌలిస్రక్తపనీయవిభూషణః|
పాదయోర్న్యపతద్వాయుస్తిస్రోఽవస్థాయ వేధసే ||002||

తం తు వేదవిదాద్యస్తు లంబాభరణశోభినా|
వాయుముత్థాప్య హస్తేన శిశుం తం పరిమృష్టవాన్ ||003||

స్పృష్టమాత్రస్తతః సోఽథ సలీలం పద్మజన్మనా|
జలసిక్తం యథా సస్యం పునర్జీవితమాప్తవాన్ ||004||

ప్రాణవంతమిమం దృష్ట్వా ప్రాణో గంధవహో ముదా|
చచార సర్వభూతేషు సంనిరుద్ధం యథాపురా ||005||

మరుద్రోగవినిర్ముక్తాః ప్రజా వై ముదితాభవన్|
శీతవాతవినిర్ముక్తాః పద్మిన్య ఇవ సాంబుజాః ||006||

తతస్త్రియుగ్మస్త్రికకుత్త్రిధామా త్రిదశార్చితః|
ఉవాచ దేవతా బ్రహ్మా మారుతప్రియకామ్యయా ||007||

భో మహేంద్రాగ్నివరుణధనేశ్వరమహేశ్వరాః|
జానతామపి తత్సర్వం హితం వక్ష్యామి శ్రూయతాం ||008||

అనేన శిశునా కార్యం కర్తవ్యం వో భవిష్యతి|
దదతాస్య వరాన్సర్వే మారుతస్యాస్య తుష్టిదాన్ ||009||

తతః సహస్రనయనః ప్రీతిరక్తః శుభాననః|
కుశే శయమయీం మాలాం సముత్క్షిప్యేదమబ్రవీత్ ||010||

మత్కరోత్సృష్టవజ్రేణ హనురస్య యథా క్షతః|
నామ్నైష కపిశార్దూలో భవితా హనుమానితి ||011||

అహమేవాస్య దాస్యామి పరమం వరముత్తమం|
అతః ప్రభృతి వజ్రస్య మమావధ్యో భవిష్యతి ||012||

మార్తాండస్త్వబ్రవీత్తత్ర భగవాంస్తిమిరాపహః|
తేజసోఽస్య మదీయస్య దదామి శతికాం కలాం ||013||

యదా తు శాస్త్రాణ్యధ్యేతుం శక్తిరస్య భవిష్యతి|
తదాస్య శాస్త్రం దాస్యామి యేన వాగ్మీ భవిష్యతి ||014||

వరుణశ్చ వరం ప్రాదాన్నాస్య మృత్యుర్భవిష్యతి|
వర్షాయుతశతేనాపి మత్పాశాదుదకాదపి ||015||

యమోఽపి దండావధ్యత్వమరోగత్వం చ నిత్యశః|
దిశతేఽస్య వరం తుష్ట అవిషాదం చ సంయుగే ||016||

గదేయం మామికా నైనం సంయుగేషు వధిష్యతి|
ఇత్యేవం వరదః ప్రాహ తదా హ్యేకాక్షిపింగలః ||017||

మత్తో మదాయుధానాం చ న వధ్యోఽయం భవిష్యతి|
ఇత్యేవం శంకరేణాపి దత్తోఽస్య పరమో వరః ||018||

సర్వేషాం బ్రహ్మదండానామవధ్యోఽయం భవిష్యతి|
దీర్ఘాయుశ్చ మహాత్మా చ ఇతి బ్రహ్మాబ్రవీద్వచః ||019||

విశ్వకర్మా తు దృష్ట్వైనం బాలసూర్యోపమం శిశుం|
శిల్పినాం ప్రవరః ప్రాహ వరమస్య మహామతిః ||020||

వినిర్మితాని దేవానామాయుధానీహ యాని తు|
తేషాం సంగ్రామకాలే తు అవధ్యోఽయం భవిష్యతి ||021||

తతః సురాణాం తు వరైర్దృష్ట్వా హ్యేనమలంకృతం|
చతుర్ముఖస్తుష్టముఖో వాయుమాహ జగద్గురుః ||022||

అమిత్రాణాం భయకరో మిత్రాణామభయంకరః|
అజేయో భవితా తేఽత్ర పుత్రో మారుతమారుతిః ||023||

రావణోత్సాదనార్థాని రామప్రీతికరాణి చ|
రోమహర్షకరాణ్యేష కర్తా కర్మాణి సంయుగే ||024||

ఏవముక్త్వా తమామంత్ర్య మారుతం తేఽమరైః సహ|
యథాగతం యయుః సర్వే పితామహపురోగమాః ||025||

సోఽపి గంధవహః పుత్రం ప్రగృహ్య గృహమానయత్|
అంజనాయాస్తమాఖ్యాయ వరం దత్త్వం వినిఃసృతః ||026||

ప్రాప్య రామ వరానేష వరదానబలాన్వితః|
బలేనాత్మని సంస్థేన సోఽపూర్యత యథార్ణవః ||027||

బలేనాపూర్యమాణో హి ఏష వానరపుంగవః|
ఆశ్రమేషు మహర్షీణామపరాధ్యతి నిర్భయః ||028||

స్రుగ్భాండానగ్నిహోత్రం చ వల్కలానాం చ సంచయాన్|
భగ్నవిచ్ఛిన్నవిధ్వస్తాన్సుశాంతానాం కరోత్యయం ||029||

సర్వేషాం బ్రహ్మదండానామవధ్యం బ్రహ్మణా కృతం|
జానంత ఋషయస్తం వై క్షమంతే తస్య నిత్యశః ||030||

యదా కేషరిణా త్వేష వాయునా సాంజనేన చ|
ప్రతిషిద్ధోఽపి మర్యాదాం లంఘయత్యేవ వానరః ||031||

తతో మహర్షయః క్రుద్ధా భృగ్వంగిరసవంశజాః|
శేపురేనం రఘుశ్రేష్ఠ నాతిక్రుద్ధాతిమన్యవః ||032||

బాధసే యత్సమాశ్రిత్య బలమస్మాన్ప్లవంగమ|
తద్దీర్ఘకాలం వేత్తాసి నాస్మాకం శాపమోహితః ||033||

తతస్తు హృతతేజౌజా మహర్షివచనౌజసా|
ఏషో శ్రమాణి నాత్యేతి మృదుభావగతశ్చరన్ ||034||

అథ ఋక్షరజా నామ వాలిసుగ్రీవయోః పితా|
సర్వవానరరాజాసీత్తేజసా ఇవ భాస్కరః ||035||

స తు రాజ్యం చిరం కృత్వా వానరాణాం హరీశ్వరః|
తతస్త్వృక్షరజా నామ కాలధర్మేణ సంగతః ||036||

తస్మిన్నస్తమితే వాలీ మంత్రిభిర్మంత్రకోవిదైః|
పిత్ర్యే పదే కృతో రాజా సుగ్రీవో వాలినః పదే ||037||

సుగ్రీవేణ సమం త్వస్య అద్వైధం ఛిద్రవర్జితం|
అహార్యం సఖ్యమభవదనిలస్య యథాగ్నినా ||038||

ఏష శాపవశాదేవ న వేదబలమాత్మనః|
వాలిసుగ్రీవయోర్వైరం యదా రామ సముత్థితం ||039||

న హ్యేష రామ సుగ్రీవో భ్రామ్యమాణోఽపి వాలినా|
వేదయానో న చ హ్యేష బలమాత్మని మారుతిః ||040||

పరాక్రమోత్సాహమతిప్రతాపైః |
సౌశీల్యమాధుర్యనయానయైశ్చ|
గాంభీర్యచాతుర్యసువీర్యధైర్యై |
ర్హనూమతః కోఽప్యధికోఽస్తి లోకే ||041||

అసౌ పురా వ్యాకరణం గ్రహీష్య |
న్సూర్యోన్ముఖః పృష్ఠగమః కపీంద్రః|
ఉద్యద్గిరేరస్తగిరిం జగామ |
గ్రంథం మహద్ధారయదప్రమేయః ||042||

ప్రవీవివిక్షోరివ సాగరస్య |
లోకాందిధక్షోరివ పావకస్య|
లోకక్షయేష్వేవ యథాంతకస్య |
హనూమతః స్థాస్యతి కః పురస్తాత్ ||043||

ఏషోఽపి చాన్యే చ మహాకపీంద్రాః |
సుగ్రీవమైందద్వివిదాః సనీలాః|
సతారతారేయనలాః సరంభా |
స్త్వత్కారణాద్రామ సురైర్హి సృష్టాః ||044||

తదేతత్కథితం సర్వం యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి|
హనూమతో బాలభావే కర్మైతత్కథితం మయా ||045||

దృష్టః సంభాషితశ్చాసి రామ గచ్ఛామహే వయం|
ఏవముక్త్వా గతాః సర్వే ఋషయస్తే యథాగతం ||046||

—♦ సర్గ 037 ♦—

విమృశ్య చ తతో రామో వయస్యమకుతోభయం|
ప్రతర్దనం కాశిపతిం పరిష్వజ్యేదమబ్రవీత్ ||001||

దర్శితా భవతా ప్రీతిర్దర్శితం సౌహృదం పరం|
ఉద్యోగశ్చ కృతో రాజన్భరతేన త్వయా సహ ||002||

తద్భవానద్య కాశేయీం పురీం వారాణసీం వ్రజ|
రమణీయాం త్వయా గుప్తాం సుప్రాకారాం సుతోరణాం ||003||

ఏతావదుక్త్వా ఉత్థాయ కాకుత్స్థః పరమాసనాత్|
పర్యష్వజత ధర్మాత్మా నిరంతరమురోగతం ||004||

విసృజ్య తం వయస్యం స స్వాగతాన్పృథివీపతీన్|
ప్రహసన్రాఘవో వాక్యమువాచ మధురాక్షరం ||005||

భవతాం ప్రీతిరవ్యగ్రా తేజసా పరిరక్షితా|
ధర్మశ్చ నియతో నిత్యం సత్యం చ భవతాం సదా ||006||

యుష్మాకం చ ప్రభావేన తేజసా చ మహాత్మనాం|
హతో దురాత్మా దుర్బుద్ధీ రావణో రాక్షసాధిపః ||007||

హేతుమాత్రమహం తత్ర భవతాం తేజసా హతః|
రావణః సగణో యుద్ధే సపుత్రః సహబాంధవః ||008||

భవంతశ్చ సమానీతా భరతేన మహాత్మనా|
శ్రుత్వా జనకరాజస్య కాననే తనయాం హృతాం ||009||

ఉద్యుక్తానాం చ సర్వేషాం పార్థివానాం మహాత్మనాం|
కాలో హ్యతీతః సుమహాన్గమనే రోచతాం మతిః ||010||

ప్రత్యూచుస్తం చ రాజానో హర్షేణ మహతాన్వితాః|
దిష్ట్యా త్వం విజయీ రామ రాజ్యం చాపి ప్రతిష్ఠితం ||011||

దిష్ట్యా ప్రత్యాహృతా సీతా దిష్ట్యా శత్రుః పరాజితః|
ఏష నః పరమః కామ ఏషా నః కీర్తిరుత్తమా ||012||

యత్త్వాం విజయినం రామ పశ్యామో హతశాత్రవం|
ఉపపన్నం చ కాకుత్స్థ యత్త్వమస్మాన్ప్రశంససి ||013||

ప్రశంసార్హా హి జానంతి ప్రశంసాం వక్తుమీదృశీం|
ఆపృచ్ఛామో గమిష్యామో హృదిస్థో నః సదా భవాన్ ||014||

భవేచ్చ తే మహారాజ ప్రీతిరస్మాసు నిత్యదా ||015||

—♦ సర్గ 038 ♦—

తే ప్రయాతా మహాత్మానః పార్థివాః సర్వతో దిశం|
కంపయంతో మహీం వీరాః స్వపురాణి ప్రహృష్టవత్ ||001||

అక్షౌహిణీసహస్రైస్తే సమవేతాస్త్వనేకశః|
హృష్టాః ప్రతిగతాః సర్వే రాఘవార్థే సమాగతాః ||002||

ఊచుశ్చైవ మహీపాలా బలదర్పసమన్వితాః|
న నామ రావణం యుద్ధే పశ్యామః పురతః స్థితం ||003||

భరతేన వయం పశ్చాత్సమానీతా నిరర్థకం|
హతా హి రాక్షసాస్తత్ర పార్థివైః స్యుర్న సంశయః ||004||

రామస్య బాహువీర్యేణ పాలితా లక్ష్మణస్య చ|
సుఖం పారే సముద్రస్య యుధ్యేమ విగతజ్వరాః ||005||

ఏతాశ్చాన్యాశ్చ రాజానః కథాస్తత్ర సహస్రశః|
కథయంతః స్వరాష్ట్రాణి వివిశుస్తే మహారథాః ||006||

యథాపురాణి తే గత్వా రత్నాని వివిధాని చ|
రామాయ ప్రియకామార్థముపహారాన్నృపా దదుః ||007||

అశ్వాన్రత్నాని వస్త్రాణి హస్తినశ్చ మదోత్కటాన్|
చందనాని చ దివ్యాని దివ్యాన్యాభరణాని చ ||008||

భరతో లక్ష్మణశ్చైవ శత్రుఘ్నశ్చ మహారథః।
ఆదాయ తాని రత్నాని అయోధ్యామగమన్పునః ॥009॥

ఆగతాశ్చ పురీం రమ్యామయోధ్యాం పురుషర్షభాః।
దదుః సర్వాణి రత్నాని రాఘవాయ మహాత్మనే ॥010॥

ప్రతిగృహ్య చ తత్సర్వం ప్రీతియుక్తః స రాఘవః।
సర్వాణి తాని ప్రదదౌ సుగ్రీవాయ మహాత్మనే ॥011॥

విభీషణాయ చ దదౌ యే చాన్యే ఋక్షవానరాః।
హనూమత్ప్రముఖా వీరా రాక్షసాశ్చ మహాబలాః ॥012॥

తే సర్వే హృష్టమనసో రామదత్తాని తాన్యథ।
శిరోభిర్ధారయామాసుర్బాహుభిశ్చ మహాబలాః ॥013॥

పపుశ్చైవ సుగంధీని మధూని వివిధాని చ।
మాంసాని చ సుమృష్టాని ఫలాన్యాస్వాదయంతి చ ॥014॥

ఏవం తేషాం నివసతాం మాసః సాగ్రో గతస్తదా।
ముహూర్తమివ తత్సర్వం రామభక్త్యా సమర్థయన్ ॥015॥

రేమే రామః స తైః సార్ధం వానరైః కామరూపిభిః।
రాజభిశ్చ మహావీర్యై రాక్షసైశ్చ మహాబలైః ॥016॥

ఏవం తేషాం యయౌ మాసో ద్వితీయః శైశిరః సుఖం।
వానరాణాం ప్రహృష్టానాం రాక్షసానాం చ సర్వశః ॥017॥

—♦ సర్గ 039 ♦—

తథా స్మ తేషాం వసతామృక్షవానరరక్షసాం।
రాఘవస్తు మహాతేజాః సుగ్రీవమిదమబ్రవీత్ ॥001॥

గమ్యతాం సౌమ్య కిష్కింధాం దురాధర్షాం సురాసురైః।
పాలయస్వ సహామాత్యై రాజ్యం నిహతకంటకం ॥002॥

అంగదం చ మహాబాహో ప్రీత్యా పరమయాన్వితః।
పశ్య త్వం హనుమంతం చ నలం చ సుమహాబలం ॥003॥

సుషేణం శ్వశురం శూరం తారం చ బలినాం వరం।
కుముదం చైవ దుర్ధర్షం నీలం చ సుమహాబలం ॥004॥

వీరం శతబలిం చైవ మైందం ద్వివిదమేవ చ।
గజం గవాక్షం గవయం శరభం చ మహాబలం ॥005॥

ఋక్షరాజం చ దుర్ధర్షం జాంబవంతం మహాబలం।
పశ్య ప్రీతిసమాయుక్తో గంధమాదనమేవ చ ॥006॥

యే చాన్యే సుమహాత్మానో మదర్థే త్యక్తజీవితాః।
పశ్య త్వం ప్రీతిసంయుక్తో మా చైషాం విప్రియం కృథాః ॥007॥

ఏవముక్త్వా చ సుగ్రీవం ప్రశస్య చ పునః పునః।
విభీషణమథోవాచ రామో మధురయా గిరా ॥008॥

లంకాం ప్రశాధి ధర్మేణ సంమతో హ్యసి పార్థివ।
పురస్య రాక్షసానాం చ భ్రాతుర్వైశ్వరణస్య చ ॥009॥

మా చ బుద్ధిమధర్మే త్వం కుర్యా రాజన్కథంచన|
బుద్ధిమంతో హి రాజానో ధ్రువమశ్నంతి మేదినీం ||010||

అహం చ నిత్యశో రాజన్సుగ్రీవసహితస్త్వయా|
స్మర్తవ్యః పరయా ప్రీత్యా గచ్ఛ త్వం విగతజ్వరః ||011||

రామస్య భాషితం శ్రుత్వా ఋక్షవానరరాక్షసాః|
సాధు సాధ్వితి కాకుత్స్థం ప్రశశంసుః పునః పునః ||012||

తవ బుద్ధిర్మహాబాహో వీర్యమద్భుతమేవ చ|
మాధుర్యం పరమం రామ స్వయంభోరివ నిత్యదా ||013||

తేషామేవం బ్రువాణానాం వానరాణాం చ రక్షసాం|
హనూమాన్ప్రణతో భూత్వా రాఘవం వాక్యమబ్రవీత్ ||014||

స్నేహో మే పరమో రాజంస్త్వయి నిత్యం ప్రతిష్ఠితః|
భక్తిశ్చ నియతా వీర భావో నాన్యత్ర గచ్ఛతి ||015||

యావద్రామకథాం వీర శ్రోష్యేఽహం పృథివీతలే|
తావచ్ఛరీరే వత్స్యంతు మమ ప్రాణా న సంశయః ||016||

ఏవం బ్రువాణం రాజేంద్రో హనూమంతమథాసనాత్|
ఉత్థాయ చ పరిష్వజ్య వాక్యమేతదువాచ హ ||017||

ఏవమేతత్కపిశ్రేష్ఠ భవితా నాత్ర సంశయః|
లోకా హి యావత్స్థాస్యంతి తావత్స్థాస్యతి మే కథా ||018||

చరిష్యతి కథా యావల్లోకానేషా హి మామికా|
తావచ్ఛరీరే వత్స్యంతి ప్రాణాస్తవ న సంశయః ||019||

తతోఽస్య హారం చంద్రాభం ముచ్య కంఠాత్స రాఘవః|
వైదూర్యతరలం స్నేహాదాబబంధే హనూమతి ||020||

తేనోరసి నిబద్ధేన హారేణ స మహాకపిః|
రరాజ హేమశైలేంద్రశ్చంద్రేణాక్రాంతమస్తకః ||021||

శ్రుత్వా తు రాఘవస్యైతదుత్థాయోత్థాయ వానరాః|
ప్రణమ్య శిరసా పాదౌ ప్రజగ్ముస్తే మహాబలాః ||022||

సుగ్రీవశ్చైవ రామేణ పరిష్వక్తో మహాభుజః|
విభీషణశ్చ ధర్మాత్మా నిరంతరమురోగతః ||023||

సర్వే చ తే బాష్పగలాః సాశ్రునేత్రా విచేతసః|
సంమూఢా ఇవ దుఃఖేన త్యజంతే రాఘవం తదా ||024||

—♦ సర్గ 040 ♦—

విసృజ్య చ మహాబాహుర్ఋక్షవానరరాక్షసాన్|
భ్రాతృభిః సహితో రామః ప్రముమోద సుఖీ సుఖం ||001||

అథాపరాహ్ణసమయే భ్రాతృభిః సహ రాఘవః|
శుశ్రావ మధురాం వాణీమంతరిక్షాత్ప్రభాషితాం ||002||

సౌమ్య రామ నిరీక్షస్వ సౌమ్యేన వదనేన మాం|
కైలాసశిఖరాత్ప్రాప్తం విద్ధి మాం పుష్కరం ప్రభో ||003||

తవ శాసనమాజ్ఞాయ గతోఽస్మి ధనదం ప్రతి|
ఉపస్థాతుం నరశ్రేష్ఠ స చ మాం ప్రత్యభాషత ||004||

నిర్జితస్త్వం నరేంద్రేణ రాఘవేణ మహాత్మనా|
నిహత్య యుధి దుర్ధర్షం రావణం రాక్షసాధిపం ||005||

మమాపి పరమా ప్రీతిర్హతే తస్మిందురాత్మని|
రావణే సగణే సౌమ్య సపుత్రామాత్యబాంధవే ||006||

స త్వం రామేణ లంకాయాం నిర్జితః పరమాత్మనా|
వహ సౌమ్య తమేవ త్వమహమాజ్ఞాపయామి తే ||007||

ఏష మే పరమః కామో యత్త్వం రాఘవనందనం|
వహేర్లోకస్య సంయానం గచ్ఛస్వ విగతజ్వరః ||008||

తచ్ఛాసనమహం జ్ఞాత్వా ధనదస్య మహాత్మనః|
త్వత్సకాశం పునః ప్రాప్తః స ఏవం ప్రతిగృహ్ణ మాం ||009||

బాఢమిత్యేవ కాకుత్స్థః పుష్పకం సమపూజయత్|
లాజాక్షతైశ్చ పుష్పైశ్చ గంధైశ్చ సుసుగంధిభిః ||010||

గమ్యతాం చ యథాకామమాగచ్ఛేస్త్వం యదా స్మరే|
ఏవమస్త్వితి రామేణ విసృష్టః పుష్పకః పునః|
అభిప్రేతాం దిశం ప్రాయాత్పుష్పకః పుష్పభూషితః ||011||

ఏవమంతర్హితే తస్మిన్పుష్పకే వివిధాత్మని|
భరతః ప్రాంజలిర్వాక్యమువాచ రఘునందనం ||012||

అత్యద్భుతాని దృశ్యంతే త్వయి రాజ్యం ప్రశాసతి|
అమానుషాణాం సత్త్వానాం వ్యాహృతాని ముహుర్ముహుః ||013||

అనామయాచ్చ మర్త్యానాం సాగ్రో మాసో గతో హ్యయం|
జీర్ణానామపి సత్త్వానాం మృత్యుర్నాయాతి రాఘవ ||014||

పుత్రాన్నార్యః ప్రసూయంతే వపుష్మంతశ్చ మానవాః|
హర్షశ్చాభ్యధికో రాజంజనస్య పురవాసినః ||015||

కాలే చ వాసవో వర్షం పాతయత్యమృతోపమం|
వాయవశ్చాపి వాయంతే స్పర్శవంతః సుఖప్రదాః ||016||

ఈదృశో నశ్చిరం రాజా భవత్వితి నరేశ్వర|
కథయంతి పురే పౌరా జనా జనపదేషు చ ||017||

ఏతా వాచః సుమధురా భరతేన సమీరితాః|
శ్రుత్వా రామో ముదా యుక్తః ప్రముమోద సుఖీ సుఖం ||018||

—♦ సర్గ 041 ♦—

స విసృజ్య తతో రామః పుష్పకం హేమభూషితం|
ప్రవివేశ మహాబాహురశోకవనికాం తదా ||001||

చందనాగరుచూతైశ్చ తుంగకాలేయకైరపి|
దేవదారువనైశ్చాపి సమంతాదుపశోభితాం ||002||

ప్రియంగుభిః కదంబైశ్చ తథా కురబకైరపి|
జంబూభిః పాటలీభిశ్చ కోవిదారైశ్చ సంవృతాం ||003||

సర్వదా కుసుమై రమ్యైః ఫలవద్భిర్మనోరమైః|
చారుపల్లవపుష్పాఢ్యైర్మత్తభ్రమరసంకులైః ||004||

కోకిలైర్భృంగరాజైశ్చ నానావర్ణైశ్చ పక్షిభిః|
శోభితాం శతశశ్చిత్రైశ్చూతవృక్షావతంసకైః ||005||

శాతకుంభనిభాః కేచిత్కేచిదగ్నిశిఖోపమాః|
నీలాంజననిభాశ్చాన్యే భాంతి తత్ర స్మ పాదపాః ||006||

దీర్ఘికా వివిధాకారాః పూర్ణాః పరమవారిణా|
మహార్హమణిసోపానస్ఫటికాంతరకుట్టిమాః ||007||

ఫుల్లపద్మోత్పలవనాశ్చక్రవాకోపశోభితాః|
ప్రాకారైర్వివిధాకారైః శోభితాశ్చ శిలాతలైః ||008||

తత్ర తత్ర వనోద్దేశే వైదూర్యమణిసంనిభైః|
శాద్వలైః పరమోపేతాః పుష్పితద్రుమసంయుతాః ||009||

నందనం హి యథేంద్రస్య బ్రాహ్మం చైత్రరథం యథా|
తథారూపం హి రామస్య కాననం తన్నివేశితం ||010||

బహ్వాసనగృహోపేతాం లతాగృహసమావృతాం|
అశోకవనికాం స్ఫీతాం ప్రవిశ్య రఘునందనః ||011||

ఆసనే తు శుభాకారే పుష్పస్తబకభూషితే|
కుథాస్తరణసంవీతే రామః సంనిషసాద హ ||012||

సీతాం సంగృహ్య బాహుభ్యాం మధుమైరేయముత్తమం|
పాయయామాస కాకుత్స్థః శచీమింద్రో యథామృతం ||013||

మాంసాని చ విచిత్రాణి ఫలాని వివిధాని చ|
రామస్యాభ్యవహారార్థం కింకరాస్తూర్ణమాహరన్ ||014||

ఉపనృత్యంతి రాజానం నృత్యగీతవిశారదాః|
బాలాశ్చ రూపవత్యశ్చ స్త్రియః పానవశం గతాః ||015||

ఏవం రామో ముదా యుక్తః సీతాం సురుచిరాననాం|
రమయామాస వైదేహీమహన్యహని దేవవత్ ||016||

తథా తు రమమాణస్య తస్యైవం శిశిరః శుభః|
అత్యక్రామన్నరేంద్రస్య రాఘవస్య మహాత్మనః ||017||

పూర్వాహ్ణే పౌరకృత్యాని కృత్వా ధర్మేణ ధర్మవిత్|
శేషం దివసభాగార్ధమంతఃపురగతోఽభవత్ ||018||

సీతా చ దేవకార్యాణి కృత్వా పౌర్వాహ్ణికాని తు|
శ్వశ్రూణామవిశేషేణ సర్వాసాం ప్రాంజలిః స్థితా ||019||

తతో రామముపాగచ్ఛద్విచిత్రబహుభూషణా|
త్రివిష్టపే సహస్రాక్షముపవిష్టం యథా శచీ ||020||

దృష్ట్వా తు రాఘవః పత్నీం కల్యాణేన సమన్వితాం|
ప్రహర్షమతులం లేభే సాధు సాధ్వితి చాబ్రవీత్ ||021||

అపత్యలాభో వైదేహి మమాయం సముపస్థితః|
కిమిచ్ఛసి హి తద్బ్రూహి కః కామః క్రియతాం తవ ||022||

ప్రహసంతీ తు వైదేహీ రామం వాక్యమథాబ్రవీత్|
తపోవనాని పుణ్యాని ద్రష్టుమిచ్ఛామి రాఘవ ||023||

గంగాతీరే నివిష్టాని ఋషీణాం పుణ్యకర్మణాం|
ఫలమూలాశినాం వీర పాదమూలేషు వర్తితుం ||024||

ఏష మే పరమః కామో యన్మూలఫలభోజిషు|
అప్యేకరాత్రం కాకుత్స్థ వసేయం పుణ్యశాలిషు ||025||

తథేతి చ ప్రతిజ్ఞాతం రామేణాక్లిష్టకర్మణా|
విస్రబ్ధా భవ వైదేహి శ్వో గమిష్యస్యసంశయం ||026||

ఏవముక్త్వా తు కాకుత్స్థో మైథిలీం జనకాత్మజాం|
మధ్యకక్షాంతరం రామో నిర్జగామ సుహృద్వృతః ||027||

—♦ సర్గ 042 ♦—

తత్రోపవిష్టం రాజానముపాసంతే విచక్షణాః|
కథానాం బహురూపాణాం హాస్యకారాః సమంతతః ||001||

విజయో మధుమత్తశ్చ కాశ్యపః పింగలః కుశః|
సురాజిః కాలియో భద్రో దంతవక్రః సమాగధః ||002||

ఏతే కథా బహువిధా పరిహాససమన్వితాః|
కథయంతి స్మ సంహృష్టా రాఘవస్య మహాత్మనః ||003||

తతః కథాయాం కస్యాంచిద్రాఘవః సమభాషత|
కాః కథా నగరే భద్ర వర్తంతే విషయేషు చ ||004||

మామాశ్రితాని కాన్యాహుః పౌరజానపదా జనాః|
కిం చ సీతాం సమాశ్రిత్య భరతం కిం ను లక్ష్మణం ||005||

కిం ను శత్రుఘ్నమాశ్రిత్య కైకేయీం మాతరం చ మే|
వక్తవ్యతాం చ రాజానో నవే రాజ్యే వ్రజంతి హి ||006||

ఏవముక్తే తు రామేణ భద్రః ప్రాంజలిరబ్రవీత్|
స్థితాః కథాః శుభా రాజన్వర్తంతే పురవాసినాం ||007||

అయం తు విజయః సౌమ్య దశగ్రీవవధాశ్రితః|
భూయిష్ఠం స్వపురే పౌరైః కథ్యతే పురుషర్షభ ||008||

ఏవముక్తస్తు భద్రేణ రాఘవో వాక్యమబ్రవీత్|
కథయస్వ యథాతథ్యం సర్వం నిరవశేషతః ||009||

శుభాశుభాని వాక్యాని యాన్యాహుః పురవాసినః|
శ్రుత్వేదానీం శుభం కుర్యాం న కుర్యామశుభాని చ ||010||

కథయస్వ చ విస్రబ్ధో నిర్భయో విగతజ్వరః|
కథయంతే యథా పౌరా జనా జనపదేషు చ ||011||

రాఘవేణైవముక్తస్తు భద్రః సురుచిరం వచః|
ప్రత్యువాచ మహాబాహుం ప్రాంజలిః సుసమాహితః ||012||

శృణు రాజన్యథా పౌరాః కథయంతి శుభాశుభం|
చత్వరాపణరథ్యాసు వనేషూపవనేషు చ ||013||

దుష్కరం కృతవాన్రామః సముద్రే సేతుబంధనం|
అకృతం పూర్వకైః కైశ్చిద్దేవైరపి సదానవైః ||014||

రావణశ్చ దురాధర్షో హతః సబలవాహనః|
వానరాశ్చ వశం నీతా ఋక్షాశ్చ సహ రాక్షసైః ||015||

హత్వా చ రావణం యుద్ధే సీతామాహృత్య రాఘవః|
అమర్షం పృష్ఠతః కృత్వా స్వవేశ్మ పునరానయత్ ||016||

కీదృశం హృదయే తస్య సీతాసంభోగజం సుఖం|
అంకమారోప్య హి పురా రావణేన బలాద్ధృతాం ||017||

లంకామపి పునర్నీతామశోకవనికాం గతాం|
రక్షసాం వశమాపన్నాం కథం రామో న కుత్సతే ||018||

అస్మాకమపి దారేషు సహనీయం భవిష్యతి|
యథా హి కురుతే రాజా ప్రజా తమనువర్తతే ||019||

ఏవం బహువిధా వాచో వదంతి పురవాసినః|
నగరేషు చ సర్వేషు రాజంజనపదేషు చ ||020||

తస్యైతద్భాషితం శ్రుత్వా రాఘవః పరమార్తవత్|
ఉవాచ సర్వాన్సుహృదః కథమేతన్నివేద్యతాం ||021||

సర్వే తు శిరసా భూమావభివాద్య ప్రణమ్య చ|
ప్రత్యూచూ రాఘవం దీనమేవమేతన్న సంశయః ||022||

శ్రుత్వా తు వాక్యం కాకుత్స్థః సర్వేషాం సముదీరితం|
విసర్జయామాస తదా సర్వాంస్తాఞ్శత్రుతాపనః ||023||

—♦ సర్గ 043 ♦—

విసృజ్య తు సుహృద్వర్గం బుద్ధ్యా నిశ్చిత్య రాఘవః|
సమీపే ద్వాఃస్థమాసీనమిదం వచనమబ్రవీత్ ||001||

శీఘ్రమానయ సౌమిత్రిం లక్ష్మణం శుభలక్షణం|
భరతం చ మహాబాహుం శత్రుఘ్నం చాపరాజితం ||002||

రామస్య భాషితం శ్రుత్వా ద్వాఃస్థో మూర్ధ్ని కృతాంజలిః|
లక్ష్మణస్య గృహం గత్వా ప్రవివేశానివారితః ||003||

ఉవాచ చ తదా వాక్యం వర్ధయిత్వా కృతాంజలిః|
ద్రష్టుమిచ్ఛతి రాజా త్వాం గమ్యతాం తత్ర మా చిరం ||004||

బాఢమిత్యేవ సౌమిత్రిః శ్రుత్వా రాఘవశాసనం|
ప్రాద్రవద్రథమారుహ్య రాఘవస్య నివేశనం ||005||

ప్రయాంతం లక్ష్మణం దృష్ట్వా ద్వాఃస్థో భరతమంతికాత్|
ఉవాచ ప్రాంజలిర్వాక్యం రాజా త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛతి ||006||

భరతస్తు వచః శ్రుత్వా ద్వాఃస్థాద్రామసమీరితం|
ఉత్పపాతాసనాత్తూర్ణం పద్భ్యామేవ తతోఽగమత్ ||007||

దృష్ట్వా ప్రయాంతం భరతం త్వరమాణః కృతాంజలిః|
శత్రుఘ్నభవనం గత్వా తతో వాక్యం జగాద హ ||008||

ఏహ్యాగచ్ఛ రఘుశ్రేష్ఠ రాజా త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛతి|
గతో హి లక్ష్మణః పూర్వం భరతశ్చ మహాయశాః ||009||

శ్రుత్వా తు వచనం తస్య శత్రుఘ్నో రామశాసనం|
శిరసా వంద్య ధరణీం ప్రయయౌ యత్ర రాఘవః ||010||

కుమారానాగతాఞ్ఛ్రుత్వా చింతావ్యాకులితేంద్రియః|
అవాక్శిరా దీనమనా ద్వాఃస్థం వచనమబ్రవీత్ ||011||

ప్రవేశయ కుమారాంస్త్వం మత్సమీపం త్వరాన్వితః|
ఏతేషు జీవితం మహ్యమేతే ప్రాణా బహిశ్చరాః ||012||

ఆజ్ఞప్తాస్తు నరేంద్రేణ కుమారాః శుక్లవాససః|
ప్రహ్వాః ప్రాంజలయో భూత్వా వివిశుస్తే సమాహితాః ||013||

తే తు దృష్ట్వా ముఖం తస్య సగ్రహం శశినం యథా|
సంధ్యాగతమివాదిత్యం ప్రభయా పరివర్జితం ||014||

బాష్పపూర్ణే చ నయనే దృష్ట్వా రామస్య ధీమతః|
హతశోభం యథా పద్మం ముఖం వీక్ష్య చ తస్య తే ||015||

తతోఽభివాద్య త్వరితాః పాదౌ రామస్య మూర్ధభిః|
తస్థుః సమాహితాః సర్వే రామశ్చాశ్రూణ్యవర్తయత్ ||016||

తాన్పరిష్వజ్య బాహుభ్యాముత్థాప్య చ మహాభుజః|
ఆసనేష్వాధ్వమిత్యుక్త్వా తతో వాక్యం జగాద హ ||017||

భవంతో మమ సర్వస్వం భవంతో మమ జీవితం|
భవద్భిశ్చ కృతం రాజ్యం పాలయామి నరేశ్వరాః ||018||

భవంతః కృతశాస్త్రార్థా బుద్ధౌ చ పరినిష్ఠితాః|
సంభూయ చ మదర్థోఽయమన్వేష్టవ్యో నరేశ్వరాః ||019||

—♦ సర్గ 044 ♦—

తేషాం సముపవిష్టానాం సర్వేషాం దీనచేతసాం|
ఉవాచ వాక్యం కాకుత్స్థో ముఖేన పరిశుష్యతా ||001||

సర్వే శృణుత భద్రం వో మా కురుధ్వం మనోఽన్యథా|
పౌరాణాం మమ సీతాయాం యాదృశీ వర్తతే కథా ||002||

పౌరాపవాదః సుమహాంస్తథా జనపదస్య చ|
వర్తతే మయి బీభత్సః స మే మర్మాణి కృంతతి ||003||

అహం కిల కులే జాత ఇక్ష్వాకూణాం మహాత్మనాం|
సీతాం పాపసమాచారామానయేయం కథం పురే ||004||

జానాసి హి యథా సౌమ్య దండకే విజనే వనే|
రావణేన హృతా సీతా స చ విధ్వంసితో మయా ||005||

ప్రత్యక్షం తవ సౌమిత్రే దేవానాం హవ్యవాహనః|
అపాపాం మైథిలీమాహ వాయుశ్చాకాశగోచరః ||006||

చంద్రాదిత్యౌ చ శంసేతే సురాణాం సంనిధౌ పురా|
ఋషీణాం చైవ సర్వేషామపాపాం జనకాత్మజాం ||007||

ఏవం శుద్ధసమాచారా దేవగంధర్వసంనిధౌ|
లంకాద్వీపే మహేంద్రేణ మమ హస్తే నివేశితా ||008||

అంతరాత్మా చ మే వేత్తి సీతాం శుద్ధాం యశస్వినీం|
తతో గృహీత్వా వైదేహీమయోధ్యామహమాగతః ||009||

అయం తు మే మహాన్వాదః శోకశ్చ హృది వర్తతే|
పౌరాపవాదః సుమహాంస్తథా జనపదస్య చ ||010||

అకీర్తిర్యస్య గీయేత లోకే భూతస్య కస్యచిత్|
పతత్యేవాధమాల్లోకాన్యావచ్ఛబ్దః స కీర్త్యతే ||011||

అకీర్తిర్నింద్యతే దైవైః కీర్తిర్దేవేషు పూజ్యతే|
కీర్త్యర్థం చ సమారంభః సర్వ ఏవ మహాత్మనాం ||012||

అప్యహం జీవితం జహ్యాం యుష్మాన్వా పురుషర్షభాః|
అపవాదభయాద్భీతః కిం పునర్జనకాత్మజాం ||013||

తస్మాద్భవంతః పశ్యంతు పతితం శోకసాగరే|
న హి పశ్యామ్యహం భూయః కించిద్దుఃఖమతోఽధికం ||014||

శ్వస్త్వం ప్రభాతే సౌమిత్రే సుమంత్రాధిష్ఠితం రథం|
ఆరుహ్య సీతామారోప్య విషయాంతే సముత్సృజ ||015||

గంగాయాస్తు పరే పారే వాల్మీకేః సుమహాత్మనః|
ఆశ్రమో దివ్యసంకాశస్తమసాతీరమాశ్రితః ||016||

తత్రైనాం విజనే కక్షే విసృజ్య రఘునందన|
శీఘ్రమాగచ్ఛ సౌమిత్రే కురుష్వ వచనం మమ ||017||

న చాస్మి ప్రతివక్తవ్యః సీతాం ప్రతి కథంచన|
అప్రీతిః పరమా మహ్యం భవేత్తు ప్రతివారితే ||018||

శాపితాశ్చ మయా యూయం భుజాభ్యాం జీవితేన చ|
యే మాం వాక్యాంతరే బ్రూయురనునేతుం కథంచన ||019||

మానయంతు భవంతో మాం యది మచ్ఛాసనే స్థితాః|
ఇతోఽద్య నీయతాం సీతా కురుష్వ వచనం మమ ||020||

పూర్వముక్తోఽహమనయా గంగాతీరే మహాశ్రమాన్|
పశ్యేయమితి తస్యాశ్చ కామః సంవర్త్యతామయం ||021||

ఏవముక్త్వా తు కాకుత్స్థో బాష్పేణ పిహితేక్షణః|
ప్రవివేశ స ధర్మాత్మా భ్రాతృభిః పరివారితః ||022||

—♦ సర్గ 045 ♦—

తతో రజన్యాం వ్యుష్టాయాం లక్ష్మణో దీనచేతనః|
సుమంత్రమబ్రవీద్వాక్యం ముఖేన పరిశుష్యతా ||001||

సారథే తురగాఞ్శీఘ్రం యోజయస్వ రథోత్తమే|
స్వాస్తీర్ణం రాజభవనాత్సీతాయాశ్చాసనం శుభం ||002||

సీతా హి రాజభవనాదాశ్రమం పుణ్యకర్మణాం|
మయా నేయా మహర్షీణాం శీఘ్రమానీయతాం రథః ||003||

సుమంత్రస్తు తథేత్యుక్త్వా యుక్తం పరమవాజిభిః|
రథం సురుచిరప్రఖ్యం స్వాస్తీర్ణం సుఖశయ్యయా ||004||

ఆదాయోవాచ సౌమిత్రిం మిత్రాణాం హర్షవర్ధనం|
రథోఽయం సమనుప్రాప్తో యత్కార్యం క్రియతాం ప్రభో ||005||

ఏవముక్తః సుమంత్రేణ రాజవేశ్మ స లక్ష్మణః|
ప్రవిశ్య సీతామాసాద్య వ్యాజహార నరర్షభః ||006||

గంగాతీరే మయా దేవి మునీనామాశ్రమే శుభే|
శీఘ్రం గత్వోపనేయాసి శాసనాత్పార్థివస్య నః ||007||

ఏవముక్తా తు వైదేహీ లక్ష్మణేన మహాత్మనా|
ప్రహర్షమతులం లేభే గమనం చాభ్యరోచయత్ ||008||

వాసాంసి చ మహార్హాణి రత్నాని వివిధాని చ|
గృహీత్వా తాని వైదేహీ గమనాయోపచక్రమే ||009||

ఇమాని మునిపత్నీనాం దాస్యామ్యాభరణాన్యహం|
సౌమిత్రిస్తు తథేత్యుక్త్వా రథమారోప్య మైథిలీం|
ప్రయయౌ శీఘ్రతురగో రామస్యాజ్ఞామనుస్మరన్ ||010||

అబ్రవీచ్చ తదా సీతా లక్ష్మణం లక్ష్మివర్ధనం|
అశుభాని బహూన్యద్య పశ్యామి రఘునందన ||011||

నయనం మే స్ఫురత్యద్య గాత్రోత్కంపశ్చ జాయతే|
హృదయం చైవ సౌమిత్రే అస్వస్థమివ లక్షయే ||012||

ఔత్సుక్యం పరమం చాపి అధృతిశ్చ పరా మమ|
శూన్యామివ చ పశ్యామి పృథివీం పృథులోచన ||013||

అపి స్వస్తి భవేత్తస్య భ్రాతుస్తే భ్రాతృభిః సహ|
శ్వశ్రూణాం చైవ మే వీర సర్వాసామవిశేషతః ||014||

పురే జనపదే చైవ కుశలం ప్రాణినామపి|
ఇత్యంజలికృతా సీతా దేవతా అభ్యయాచత ||015||

లక్ష్మణోఽర్థం తు తం శ్రుత్వా శిరసా వంద్య మైథిలీం|
శివమిత్యబ్రవీద్ధృష్టో హృదయేన విశుష్యతా ||016||

తతో వాసముపాగమ్య గోమతీతీర ఆశ్రమే|
ప్రభాతే పునరుత్థాయ సౌమిత్రిః సూతమబ్రవీత్ ||017||

యోజయస్వ రథం శీఘ్రమద్య భాగీరథీజలం|
శిరసా ధారయిష్యామి త్ర్యంబకః పర్వతే యథా ||018||

సోఽశ్వాన్విచారయిత్వాశు రథే యుక్త్వా మనోజవాన్|
ఆరోహస్వేతి వైదేహీం సూతః ప్రాంజలిరబ్రవీత్ ||019||

సా తు సూతస్య వచనాదారురోహ రథోత్తమం|
సీతా సౌమిత్రిణా సార్ధం సుమంత్రేణ చ ధీమతా ||020||

అథార్ధదివసం గత్వా భాగీరథ్యా జలాశయం|
నిరీక్ష్య లక్ష్మణో దీనః ప్రరురోద మహాస్వనం ||021||

సీతా తు పరమాయత్తా దృష్ట్వా లక్ష్మణమాతురం|
ఉవాచ వాక్యం ధర్మజ్ఞ కిమిదం రుద్యతే త్వయా ||022||

జాహ్నవీతీరమాసాద్య చిరాభిలషితం మమ|
హర్షకాలే కిమర్థం మాం విషాదయసి లక్ష్మణ ||023||

నిత్యం త్వం రామపాదేషు వర్తసే పురుషర్షభ|
కచ్చిద్వినాకృతస్తేన ద్విరాత్రే శోకమాగతః ||024||

మమాపి దయితో రామో జీవితేనాపి లక్ష్మణ|
న చాహమేవం శోచామి మైవం త్వం బాలిశో భవ ||025||

తారయస్వ చ మాం గంగాం దర్శయస్వ చ తాపసాన్|
తతో ధనాని వాసాంసి దాస్యామ్యాభరణాని చ ||026||

తతః కృత్వా మహర్షీణాం యథార్హమభివాదనం|
తత్ర చైకాం నిశాముష్య యాస్యామస్తాం పురీం పునః ||027||

తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా ప్రమృజ్య నయనే శుభే|
తితీర్షుర్లక్ష్మణో గంగాం శుభాం నావముపాహరత్ ||028||

—♦ సర్గ 046 ♦—

అథ నావం సువిస్తీర్ణాం నైషాదీం రాఘవానుజః|
ఆరురోహ సమాయుక్తాం పూర్వమారోప్య మైథిలీం ||001||

సుమంత్రం చైవ సరథం స్థీయతామితి లక్ష్మణః|
ఉవాచ శోకసంతప్తః ప్రయాహీతి చ నావికం ||002||

తతస్తీరముపాగమ్య భాగీరథ్యాః స లక్ష్మణః|
ఉవాచ మైథిలీం వాక్యం ప్రాంజలిర్బాష్పగద్గదః ||003||

హృద్గతం మే మహచ్ఛల్యం యదస్మ్యార్యేణ ధీమతా|
అస్మిన్నిమిత్తే వైదేహి లోకస్య వచనీకృతః ||004||

శ్రేయో హి మరణం మేఽద్య మృత్యోర్వా యత్పరం భవేత్|
న చాస్మిన్నీదృశే కార్యే నియోజ్యో లోకనిందితే ||005||

ప్రసీద న చ మే రోషం కర్తుమర్హసి సువ్రతే|
ఇత్యంజలికృతో భూమౌ నిపపాత స లక్ష్మణః ||006||

రుదంతం ప్రాంజలిం దృష్ట్వా కాంక్షంతం మృత్యుమాత్మనః|
మైథిలీ భృశసంవిగ్నా లక్ష్మణం వాక్యమబ్రవీత్ ||007||

కిమిదం నావగచ్ఛామి బ్రూహి తత్త్వేన లక్ష్మణ|
పశ్యామి త్వాం చ న స్వస్థమపి క్షేమం మహీపతేః ||008||

శాపితోఽసి నరేంద్రేణ యత్త్వం సంతాపమాత్మనః|
తద్బ్రూయాః సంనిధౌ మహ్యమహమాజ్ఞాపయామి తే ||009||

వైదేహ్యా చోద్యమానస్తు లక్ష్మణో దీనచేతనః|
అవాఙ్ముఖో బాష్పగలో వాక్యమేతదువాచ హ ||010||

శ్రుత్వా పరిషదో మధ్యే అపవాదం సుదారుణం|
పురే జనపదే చైవ త్వత్కృతే జనకాత్మజే ||011||

న తాని వచనీయాని మయా దేవి తవాగ్రతః|
యాని రాజ్ఞా హృది న్యస్తాన్యమర్షః పృష్ఠతః కృతః ||012||

సా త్వం త్యక్తా నృపతినా నిర్దోషా మమ సంనిధౌ|
పౌరాపవాదభీతేన గ్రాహ్యం దేవి న తేఽన్యథా ||013||

ఆశ్రమాంతేషు చ మయా త్యక్తవ్యా త్వం భవిష్యసి|
రాజ్ఞః శాసనమాజ్ఞాయ తవైవం కిల దౌర్హృదం ||014||

తదేతజ్జాహ్నవీతీరే బ్రహ్మర్షీణాం తపోవనం|
పుణ్యం చ రమణీయం చ మా విషాదం కృథాః శుభే ||015||

రాజ్ఞో దశరథస్యైష పితుర్మే మునిపుంగవః|
సఖా పరమకో విప్రో వాల్మీకిః సుమహాయశాః ||016||

పాదచ్ఛాయాముపాగమ్య సుఖమస్య మహాత్మనః|
ఉపవాసపరైకాగ్రా వస త్వం జనకాత్మజే ||017||

పతివ్రతాత్వమాస్థాయ రామం కృత్వా సదా హృది|
శ్రేయస్తే పరమం దేవి తథా కృత్వా భవిష్యతి ||018||

—♦ సర్గ 047 ♦—

లక్ష్మణస్య వచః శ్రుత్వా దారుణం జనకాత్మజా|
పరం విషాదమాగమ్య వైదేహీ నిపపాత హ ||001||

సా ముహూర్తమివాసంజ్ఞా బాష్పవ్యాకులితేక్షణా|
లక్ష్మణం దీనయా వాచా ఉవాచ జనకాత్మజా ||002||

మామికేయం తనుర్నూనం సృష్టా దుఃఖాయ లక్ష్మణ|
ధాత్రా యస్యాస్తథా మేఽద్య దుఃఖమూర్తిః ప్రదృశ్యతే ||003||

కిం ను పాపం కృతం పూర్వం కో వా దారైర్వియోజితః|
యాహం శుద్ధసమాచారా త్యక్తా నృపతినా సతీ ||004||

పురాహమాశ్రమే వాసం రామపాదానువర్తినీ|
అనురుధ్యాపి సౌమిత్రే దుఃఖే విపరివర్తినీ ||005||

సా కథం హ్యాశ్రమే సౌమ్య వత్స్యామి విజనీకృతా|
ఆఖ్యాస్యామి చ కస్యాహం దుఃఖం దుఃఖపరాయణా ||006||

కిం చ వక్ష్యామి మునిషు కిం మయాపకృతం నృపే|
కస్మిన్వా కారణే త్యక్తా రాఘవేణ మహాత్మనా ||007||

న ఖల్వద్యైవ సౌమిత్రే జీవితం జాహ్నవీజలే|
త్యజేయం రాజవంశస్తు భర్తుర్మే పరిహాస్యతే ||008||

యథాజ్ఞాం కురు సౌమిత్రే త్యజ మాం దుఃఖభాగినీం|
నిదేశే స్థీయతాం రాజ్ఞః శృణు చేదం వచో మమ ||009||

శ్వశ్రూణామవిశేషేణ ప్రాంజలిః ప్రగ్రహేణ చ|
శిరసా వంద్య చరణౌ కుశలం బ్రూహి పార్థివం ||010||

యథా భ్రాతృషు వర్తేథాస్తథా పౌరేషు నిత్యదా|
పరమో హ్యేష ధర్మః స్యాదేషా కీర్తిరనుత్తమా ||011||

యత్త్వం పౌరజనం రాజంధర్మేణ సమవాప్నుయాః|
అహం తు నానుశోచామి స్వశరీరం నరర్షభ|
యథాపవాదం పౌరాణాం తథైవ రఘునందన ||012||

ఏవం బ్రువంత్యాం సితాయాం లక్ష్మణో దీనచేతనః।
శిరసా ధరణీం గత్వా వ్యాహర్తుం న శశాక హ ॥013॥

ప్రదక్షిణం చ కృత్వా స రుదన్నేవ మహాస్వనం।
ఆరురోహ పునర్నావం నావికం చాభ్యచోదయత్ ॥014॥

స గత్వా చోత్తరం కూలం శోకభారసమన్వితః।
సంమూఢ ఇవ దుఃఖేన రథమధ్యారుహద్ద్రుతం ॥015॥

ముహుర్ముహురపావృత్య దృష్ట్వా సీతామనాథవత్।
వేష్టంతీం పరతీరస్థాం లక్ష్మణః ప్రయయావథ ॥016॥

దూరస్థం రథమాలోక్య లక్ష్మణం చ ముహుర్ముహుః।
నిరీక్షమాణాముద్విగ్నాం సీతాం శోకః సమావిశత్ ॥017॥

సా దుఃఖభారావనతా తపస్వినీ ।
యశోధరా నాథమపశ్యతీ సతీ।
రురోద సా బర్హిణనాదితే వనే ।
మహాస్వనం దుఃఖపరాయణా సతీ ॥018॥

—♦ సర్గ 048 ♦—

సీతాం తు రుదతీం దృష్ట్వా యే తత్ర మునిదారకాః।
ప్రాద్రవన్యత్ర భగవానాస్తే వాల్మీకిరగ్ర్యధీః ॥001॥

అభివాద్య మునేః పాదౌ మునిపుత్రా మహర్షయే।
సర్వే నివేదయామాసుస్తస్యాస్తు రుదితస్వనం ॥002॥

అదృష్టపూర్వా భగవన్కస్యాప్యేషా మహాత్మనః।
పత్నీ శ్రీరివ సంమోహాద్విరౌతి వికృతస్వరా ॥003॥

భగవన్సాధు పశ్యేమాం దేవతామివ ఖాచ్చ్యుతాం।
న హ్యేనాం మానుషీం విద్మః సత్క్రియాస్యాః ప్రయుజ్యతాం ॥004॥

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా బుద్ధ్యా నిశ్చిత్య ధర్మవిత్।
తపసా లబ్ధచక్షుష్మాన్ప్రాద్రవద్యత్ర మైథిలీ ॥005॥

తం తు దేశమభిప్రేత్య కించిత్పద్భ్యాం మహామునిః।
అర్ఘ్యమాదాయ రుచిరం జాహ్నవీతీరమాశ్రితః।
దదర్శ రాఘవస్యేష్టాం పత్నీం సీతామనాథవత్ ॥006॥

తాం సీతాం శోకభారార్తాం వాల్మీకిర్మునిపుంగవః।
ఉవాచ మధురాం వాణీం హ్లాదయన్నివ తేజసా ॥007॥

స్నుషా దశరథస్య త్వం రామస్య మహిషీ సతీ।
జనకస్య సుతా రాజ్ఞః స్వాగతం తే పతివ్రతే ॥008॥

ఆయాంత్యేవాసి విజ్ఞాతా మయా ధర్మసమాధినా।
కారణం చైవ సర్వం మే హృదయేనోపలక్షితం ॥009॥

అపాపాం వేద్మి సీతే త్వాం తపోలబ్ధేన చక్షుషా।
విశుద్ధభావా వైదేహి సాంప్రతం మయి వర్తసే ॥010॥

ఆశ్రమస్యావిదూరే మే తాపస్యస్తపసి స్థితాః।
తాస్త్వాం వత్సే యథా వత్సం పాలయిష్యంతి నిత్యశః ॥011॥

ఇదమర్ఘ్యం ప్రతీచ్ఛ త్వం విస్రబ్ధా విగతజ్వరా|
యథా స్వగృహమభ్యేత్య విషాదం చైవ మా కృథాః ||012||

శ్రుత్వా తు భాషితం సీతా మునేః పరమమద్భుతం|
శిరసా వంద్య చరణౌ తథేత్యాహ కృతాంజలిః ||013||

తం ప్రయాంతం మునిం సీతా ప్రాంజలిః పృష్ఠతోఽన్వగాత్|
అన్వయాద్యత్ర తాపస్యో ధర్మనిత్యాః సమాహితాః ||014||

తం దృష్ట్వా మునిమాయాంతం వైదేహ్యానుగతం తదా|
ఉపాజగ్ముర్ముదా యుక్తా వచనం చేదమబ్రువన్ ||015||

స్వాగతం తే మునిశ్రేష్ఠ చిరస్యాగమనం ప్రభో|
అభివాదయామః సర్వాస్త్వాముచ్యతాం కిం చ కుర్మహే ||016||

తాసాం తద్వచనం శ్రుత్వా వాల్మీకిరిదమబ్రవీత్|
సీతేయం సమనుప్రాప్తా పత్నీ రామస్య ధీమతః ||017||

స్నుషా దశరథస్యైషా జనకస్య సుతా సతీ|
అపాపా పతినా త్యక్తా పరిపాల్యా మయా సదా ||018||

ఇమాం భవత్యః పశ్యంతు స్నేహేన పరమేణ హ|
గౌరవాన్మమ వాక్యస్య పూజ్యా వోఽస్తు విశేషతః ||019||

ముహుర్ముహుశ్చ వైదేహీం పరిసాంత్వ్య మహాయశాః|
స్వమాశ్రమం శిష్యవృతః పునరాయాన్మహాతపాః ||020||

—♦ సర్గ 049 ♦—

దృష్ట్వా తు మైథిలీం సీతామాశ్రమం సంప్రవేశితాం|
సంతాపమకరోద్ఘోరం లక్ష్మణో దీనచేతనః ||001||

అబ్రవీచ్చ మహాతేజాః సుమంత్రం మంత్రసారథిం|
సీతాసంతాపజం దుఃఖం పశ్య రామస్య ధీమతః ||002||

అతో దుఃఖతరం కిం ను రాఘవస్య భవిష్యతి|
పత్నీం శుద్ధసమాచారాం విసృజ్య జనకాత్మజాం ||003||

వ్యక్తం దైవాదహం మన్యే రాఘవస్య వినాభవం|
వైదేహ్యా సారథే సార్ధం దైవం హి దురతిక్రమం ||004||

యో హి దేవాన్సగంధర్వానసురాన్సహ రాక్షసైః|
నిహన్యాద్రాఘవః క్రుద్ధః స దైవమనువర్తతే ||005||

పురా మమ పితుర్వాక్యైర్దండకే విజనే వనే|
ఉషితో నవ వర్షాణి పంచ చైవ సుదారుణే ||006||

తతో దుఃఖతరం భూయః సీతాయా విప్రవాసనం|
పౌరాణాం వచనం శ్రుత్వా నృశంసం ప్రతిభాతి మే ||007||

కో ను ధర్మాశ్రయః సూత కర్మణ్యస్మిన్యశోహరే|
మైథిలీం ప్రతి సంప్రాప్తః పౌరైర్హీనార్థవాదిభిః ||008||

ఏతా బహువిధా వాచః శ్రుత్వా లక్ష్మణభాషితాః|
సుమంత్రః ప్రాంజలిర్భూత్వా వాక్యమేతదువాచ హ ||009||

న సంతాపస్త్వయా కార్యః సౌమిత్రే మైథిలీం ప్రతి|
దృష్టమేతత్పురా విప్రైః పితుస్తే లక్ష్మణాగ్రతః ||010||

భవిష్యతి దృఢం రామో దుఃఖప్రాయోఽల్పసౌఖ్యవాన్|
త్వాం చైవ మైథిలీం చైవ శత్రుఘ్నభరతౌ తథా|
సంత్యజిష్యతి ధర్మాత్మా కాలేన మహతా మహాన్ ||011||

న త్విదం త్వయి వక్తవ్యం సౌమిత్రే భరతేఽపి వా|
రాజ్ఞా వోఽవ్యాహృతం వాక్యం దుర్వాసా యదువాచ హ ||012||

మహాజనసమీపే చ మమ చైవ నరర్షభ|
ఋషిణా వ్యాహృతం వాక్యం వసిష్ఠస్య చ సంనిధౌ ||013||

ఋషేస్తు వచనం శ్రుత్వా మామాహ పురుషర్షభః|
సూత న క్వచిదేవం తే వక్తవ్యం జనసంనిధౌ ||014||

తస్యాహం లోకపాలస్య వాక్యం తత్సుసమాహితః|
నైవ జాత్వనృతం కుర్యామితి మే సౌమ్య దర్శనం ||015||

సర్వథా నాస్త్యవక్తవ్యం మయా సౌమ్య తవాగ్రతః|
యది తే శ్రవణే శ్రద్ధా శ్రూయతాం రఘునందన ||016||

యద్యప్యహం నరేంద్రేణ రహస్యం శ్రావితః పురా|
తచ్చాప్యుదాహరిష్యామి దైవం హి దురతిక్రమం ||017||

తచ్ఛ్రుత్వా భాషితం తస్య గంభీరార్థపదం మహత్|
తథ్యం బ్రూహీతి సౌమిత్రిః సూతం వాక్యమథాబ్రవీత్ ||018||

—♦ సర్గ 050 ♦—

తథా సంచోదితః సూతో లక్ష్మణేన మహాత్మనా|
తద్వాక్యమృషిణా ప్రోక్తం వ్యాహర్తుముపచక్రమే ||001||

పురా నామ్నా హి దుర్వాసా అత్రేః పుత్రో మహామునిః|
వసిష్ఠస్యాశ్రమే పుణ్యే స వార్షిక్యమువాస హ ||002||

తమాశ్రమం మహాతేజాః పితా తే సుమహాయశాః|
పురోధసం మహాత్మానం దిదృక్షురగమత్స్వయం ||003||

స దృష్ట్వా సూర్యసంకాశం జ్వలంతమివ తేజసా|
ఉపవిష్టం వసిష్ఠస్య సవ్యే పార్శ్వే మహామునిం|
తౌ మునీ తాపసశ్రేష్ఠౌ వినీతస్త్వభ్యవాదయత్ ||004||

స తాభ్యాం పూజితో రాజా స్వాగతేనాసనేన చ|
పాద్యేన ఫలమూలైశ్చ సోఽప్యాస్తే మునిభిః సహ ||005||

తేషాం తత్రోపవిష్టానాం తాస్తాః సుమధురాః కథాః|
బభూవుః పరమర్షీణాం మధ్యాదిత్యగతేఽహని ||006||

తతః కథాయాం కస్యాంచిత్ప్రాంజలిః ప్రగ్రహో నృపః|
ఉవాచ తం మహాత్మానమత్రేః పుత్రం తపోధనం ||007||

భగవన్కింప్రమాణేన మమ వంశో భవిష్యతి|
కిమాయుశ్చ హి మే రామః పుత్రాశ్చాన్యే కిమాయుషః ||008||

రామస్య చ సుతా యే స్యుస్తేషామాయుః కియద్భవేత్|
కామ్యయా భగవన్బ్రూహి వంశస్యాస్య గతిం మమ ||009||

తచ్ఛ్రుత్వా వ్యాహృతం వాక్యం రాజ్ఞో దశరథస్య తు|
దుర్వాసాః సుమహాతేజా వ్యాహర్తుముపచక్రమే ||010||

అయోధ్యాయాః పతీ రామో దీర్ఘకాలం భవిష్యతి|
సుఖినశ్చ సమృద్ధాశ్చ భవిష్యంత్యస్య చానుజాః ||011||

కస్మింశ్చిత్కరణే త్వాం చ మైథిలీం చ యశస్వినీం|
సంత్యజిష్యతి ధర్మాత్మా కాలేన మహతా కిల ||012||

దశవర్షసహస్రాణి దశవర్షశతాని చ|
రామో రాజ్యముపాసిత్వా బ్రహ్మలోకం గమిష్యతి ||013||

సమృద్ధైర్హయమేధైశ్చ ఇష్ట్వా పరపురంజయః|
రాజవంశాంశ్చ కాకుత్స్థో బహూన్సంస్థాపయిష్యతి ||014||

స సర్వమఖిలం రాజ్ఞో వంశస్యాస్య గతాగతం|
ఆఖ్యాయ సుమహాతేజాస్తూష్ణీమాసీన్మహాద్యుతిః ||015||

తూష్ణీంభూతే మునౌ తస్మిన్రాజా దశరథస్తదా|
అభివాద్య మహాత్మానౌ పునరాయాత్పురోత్తమం ||016||

ఏతద్వచో మయా తత్ర మునినా వ్యాహృతం పురా|
శ్రుతం హృది చ నిక్షిప్తం నాన్యథా తద్భవిష్యతి ||017||

ఏవం గతే న సంతాపం గంతుమర్హసి రాఘవ|
సీతార్థే రాఘవార్థే వా దృఢో భవ నరోత్తమ ||018||

తచ్ఛ్రుత్వా వ్యాహృతం వాక్యం సూతస్య పరమాద్భుతం|
ప్రహర్షమతులం లేభే సాధు సాధ్వితి చాబ్రవీత్ ||019||

తయోః సంవదతోరేవం సూతలక్ష్మణయోః పథి|
అస్తమర్కే గతో వాసం గోమత్యాం తావథోషతుః ||020||

—♦ సర్గ 051 ♦—

తత్ర తాం రజనీముష్య గోమత్యాం రఘునందనః|
ప్రభాతే పునరుత్థాయ లక్ష్మణః ప్రయయౌ తదా ॥001॥

తతోఽర్ధదివసే ప్రాప్తే ప్రవివేశ మహారథః|
అయోధ్యాం రత్నసంపూర్ణాం హృష్టపుష్టజనావృతాం ॥002॥

సౌమిత్రిస్తు పరం దైన్యం జగామ సుమహామతిః|
రామపాదౌ సమాసాద్య వక్ష్యామి కిమహం గతః ॥003॥

తస్యైవం చింతయానస్య భవనం శశిసంనిభం|
రామస్య పరమోదారం పురస్తాత్సమదృశ్యత ॥004॥

రాజ్ఞస్తు భవనద్వారి సోఽవతీర్య నరోత్తమః|
అవాఙ్ముఖో దీనమనాః ప్రవివేశానివారితః ॥005॥

స దృష్ట్వా రాఘవం దీనమాసీనం పరమాసనే|
నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యాం దదర్శాగ్రజమగ్రతః ॥006॥

జగ్రాహ చరణౌ తస్య లక్ష్మణో దీనచేతనః|
ఉవాచ దీనయా వాచా ప్రాంజలిః సుసమాహితః ॥007॥

ఆర్యస్యాజ్ఞాం పురస్కృత్య విసృజ్య జనకాత్మజాం|
గంగాతీరే యథోద్దిష్టే వాల్మీకేరాశ్రమే శుభే|
పునరస్మ్యాగతో వీర పాదమూలముపాసితుం ॥008॥

మా శుచః పురుషవ్యాఘ్ర కాలస్య గతిరీదృశీ|
త్వద్విధా న హి శోచంతి సత్త్వవంతో మనస్వినః ॥009॥

సర్వే క్షయాంతా నిచయాః పతనాంతాః సముచ్ఛ్రయాః|
సంయోగా విప్రయోగాంతా మరణాంతం చ జీవితం ॥010॥

శక్తస్త్వమాత్మనాత్మానం విజేతుం మనసైవ హి|
లోకాన్సర్వాంశ్చ కాకుత్స్థ కిం పునర్దుఃఖమీదృశం ॥011॥

నేదృశేషు విముహ్యంతి త్వద్విధాః పురుషర్షభాః|
యదర్థం మైథిలీ త్యక్తా అపవాదభయాన్నృప ॥012॥

స త్వం పురుషశార్దూల ధైర్యేణ సుసమాహితః|
త్యజేమాం దుర్బలాం బుద్ధిం సంతాపం మా కురుష్వ హ ॥013॥

ఏవముక్తస్తు కాకుత్స్థో లక్ష్మణేన మహాత్మనా|
ఉవాచ పరయా ప్రీత్యా సౌమిత్రిం మిత్రవత్సలం ॥014॥

ఏవమేతన్నరశ్రేష్ఠ యథా వదసి లక్ష్మణ|
పరితోషశ్చ మే వీర మమ కార్యానుశాసనే ॥015॥

నిర్వృతిశ్చ కృతా సౌమ్య సంతాపశ్చ నిరాకృతః|
భవద్వాక్యైః సుమధురైరనునీతోఽస్మి లక్ష్మణ ॥016॥

—♦ సర్గ 052 ♦—

తతః సుమంత్రస్త్వాగమ్య రాఘవం వాక్యమబ్రవిత|
ఏతే నివారితా రాజంద్వారి తిష్ఠంతి తాపసాః ||001||

భార్గవం చ్యవనం నామ పురస్కృత్య మహర్షయః|
దర్శనం తే మహారాజ చోదయంతి కృతత్వరాః|
ప్రీయమాణా నరవ్యాఘ్ర యమునాతీరవాసినః ||002||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రామః ప్రోవాచ ధర్మవిత్|
ప్రవేశ్యంతాం మహాత్మానో భార్గవప్రముఖా ద్విజాః ||003||

రాజ్ఞస్త్వాజ్ఞాం పురస్కృత్య ద్వాఃస్థో మూర్ధ్ని కృతాంజలిః|
ప్రవేశయామాస తతస్తాపసాన్సంమతాన్బహూన్ ||004||

శతం సమధికం తత్ర దీప్యమానం స్వతేజసా|
ప్రవిష్టం రాజభవనం తాపసానాం మహాత్మనాం ||005||

తే ద్విజాః పూర్ణకలశైః సర్వతీర్థాంబు సత్కృతం|
గృహీత్వా ఫలమూలం చ రామస్యాభ్యాహరన్బహు ||006||

ప్రతిగృహ్య తు తత్సర్వం రామః ప్రీతిపురస్కృతః|
తీర్థోదకాని సర్వాణి ఫలాని వివిధాని చ ||007||

ఉవాచ చ మహాబాహుః సర్వానేవ మహామునీన్|
ఇమాన్యాసనముఖ్యాని యథార్హముపవిశ్యతాం ||008||

రామస్య భాషితం శ్రుత్వా సర్వ ఏవ మహర్షయః|
బృసీషు రుచిరాఖ్యాసు నిషేదుః కాంచనీషు తే ||009||

ఉపవిష్టానృషీంస్తత్ర దృష్ట్వా పరపురంజయః|
ప్రయతః ప్రాంజలిర్భూత్వా రాఘవో వాక్యమబ్రవీత్ ||010||

కిమాగమనకార్యం వః కిం కరోమి తపోధనాః|
ఆజ్ఞాప్యోఽహం మహర్షీణాం సర్వకామకరః సుఖం ||011||

ఇదం రాజ్యం చ సకలం జీవితం చ హృది స్థితం|
సర్వమేతద్ద్విజార్థం మే సత్యమేతద్బ్రవీమి వః ||012||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సాధువాదో మహానభూత్|
ఋషీణాముగ్రతపసాం యమునాతీరవాసినాం ||013||

ఊచుశ్చ తే మహాత్మానో హర్షేణ మహతాన్వితాః|
ఉపపన్నం నరశ్రేష్ఠ తవైవ భువి నాన్యతః ||014||

బహవః పార్థివా రాజన్నతిక్రాంతా మహాబలాః|
కార్యగౌరవమశ్రుత్వా ప్రతిజ్ఞాం నాభ్యరోచయన్ ||015||

త్వయా పునర్బ్రాహ్మణగౌరవాదియం |
కృతా ప్రతిజ్ఞా హ్యనవేక్ష్య కారణం|
కురుష్వ కర్తా హ్యసి నాత్ర సంశయో |
మహాభయాత్త్రాతుమృషీంస్త్వమర్హసి ||016||

—♦ సర్గ 053 ♦—

బ్రువద్భిరేవమృషిభిః కాకుత్స్థో వాక్యమబ్రవీత్|
కిం కార్యం బ్రూత భవతాం భయం నాశయితాస్మి వః ||001||

తథా వదతి కాకుత్స్థే భార్గవో వాక్యమబ్రవీత్।
భయం నః శృణు యన్మూలం దేశస్య చ నరేశ్వర ॥002॥

పూర్వం కృతయుగే రామ దైతేయః సుమహాబలః।
లోలాపుత్రోఽభవజ్జ్యేష్ఠో మధుర్నామ మహాసురః ॥003॥

బ్రహ్మణ్యశ్చ శరణ్యశ్చ బుద్ధ్యా చ పరినిష్ఠితః।
సురైశ్చ పరమోదారైః ప్రీతిస్తస్యాతులాభవత్ ॥004॥

స మధుర్వీర్యసంపన్నో ధర్మే చ సుసమాహితః।
బహుమానాచ్చ రుద్రేణ దత్తస్తస్యాద్భుతో వరః ॥005॥

శూలం శూలాద్వినిష్కృష్య మహావీర్యం మహాప్రభం।
దదౌ మహాత్మా సుప్రీతో వాక్యం చైతదువాచ హ ॥006॥

త్వయాయమతులో ధర్మో మత్ప్రసాదాత్కృతః శుభః।
ప్రీత్యా పరమయా యుక్తో దదామ్యాయుధముత్తమం ॥007॥

యావత్సురైశ్చ విప్రైశ్చ న విరుధ్యేర్మహాసుర।
తావచ్ఛూలం తవేదం స్యాదన్యథా నాశమాప్నుయాత్ ॥008॥

యశ్చ త్వామభియుంజీత యుద్ధాయ విగతజ్వరః।
తం శూలం భస్మసాత్కృత్వా పునరేష్యతి తే కరం ॥009॥

ఏవం రుద్రాద్వరం లబ్ధ్వా భూయ ఏవ మహాసురః।
ప్రణిపత్య మహాదేవం వాక్యమేతదువాచ హ ॥010॥

భగవన్మమ వంశస్య శూలమేతదనుత్తమం।
భవేత్తు సతతం దేవ సురాణామీశ్వరో హ్యసి ॥011॥

తం బ్రువాణం మధుం దేవః సర్వభూతపతిః శివః।
ప్రత్యువాచ మహాదేవో నైతదేవం భవిష్యతి ॥012॥

మా భూత్తే విఫలా వాణీ మత్ప్రసాదకృతా శుభా।
భవతః పుత్రమేకం తు శూలమేతద్గమిష్యతి ॥013॥

యావత్కరస్థః శూలోఽయం భవిష్యతి సుతస్య తే।
అవధ్యః సర్వభూతానాం శూలహస్తో భవిష్యతి ॥014॥

ఏవం మధుర్వరం లబ్ధ్వా దేవాత్సుమహదద్భుతం।
భవనం చాసురశ్రేష్ఠః కారయామాస సుప్రభం ॥015॥

తస్య పత్నీ మహాభాగా ప్రియా కుంభీనసీ హి యా।
విశ్వావసోరపత్యం సా హ్యనలాయాం మహాప్రభా ॥016॥

తస్యాః పుత్రో మహావీర్యో లవణో నామ దారుణః।
బాల్యాత్ప్రభృతి దుష్టాత్మా పాపాన్యేవ సమాచరత్ ॥017॥

తం పుత్రం దుర్వినీతం తు దృష్ట్వా దుఃఖసమన్వితః।
మధుః స శోకమాపేదే న చైనం కించిదబ్రవీత్ ॥018॥

స విహాయ ఇమం లోకం ప్రవిష్టో వరుణాలయం।
శూలం నివేశ్య లవణే వరం తస్మై న్యవేదయత్ ॥019॥

స ప్రభావేన శూలస్య దౌరాత్మ్యేనాత్మనస్తథా।
సంతాపయతి లోకాంస్త్రీన్విశేషేణ తు తాపసాన్ ॥020॥

ఏవంప్రభావో లవణః శూలం చైవ తథావిధం|
శ్రుత్వా ప్రమాణం కాకుత్స్థ త్వం హి నః పరమా గతిః ||021||

బహవః పార్థివా రామ భయార్తైరృషిభిః పురా|
అభయం యాచితా వీర త్రాతారం న చ విద్మహే ||022||

తే వయం రావణం శ్రుత్వా హతం సబలవాహనం|
త్రాతారం విద్మహే రామ నాన్యం భువి నరాధిపం|
తత్పరిత్రాతుమిచ్ఛామో లవణాద్భయపీడితాః ||023||

—♦ సర్గ 054 ♦—

తథోక్తే తానృషీన్రామః ప్రత్యువాచ కృతాంజలిః|
కిమాహారః కిమాచారో లవణః క్వ చ వర్తతే ||001||

రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా ఋషయః సర్వ ఏవ తే|
తతో నివేదయామాసుర్లవణో వవృధే యథా ||002||

ఆహారః సర్వసత్త్వాని విశేషేణ చ తాపసాః|
ఆచారో రౌద్రతా నిత్యం వాసో మధువనే సదా ||003||

హత్వా దశసహస్రాణి సింహవ్యాఘ్రమృగద్విపాన్|
మానుషాంశ్చైవ కురుతే నిత్యమాహారమాహ్నికం ||004||

తతోఽపరాణి సత్త్వాని ఖాదతే స మహాబలః|
సంహారే సమనుప్రాప్తే వ్యాదితాస్య ఇవాంతకః ||005||

తచ్ఛ్రుత్వా రాఘవో వాక్యమువాచ స మహామునీన్|
ఘాతయిష్యామి తద్రక్షో వ్యపగచ్ఛతు వో భయం ||006||

తథా తేషాం ప్రతిజ్ఞాయ మునీనాముగ్రతేజసాం|
స భ్రాతౄన్సహితాన్సర్వానువాచ రఘునందనః ||007||

కో హంతా లవణం వీరాః కస్యాంశః స విధీయతాం|
భరతస్య మహాబాహోః శత్రుఘ్నస్యాథ వా పునః ||008||

రాఘవేణైవముక్తస్తు భరతో వాక్యమబ్రవీత్|
అహమేనం వధిష్యామి మమాంశః స విధీయతాం ||009||

భరతస్య వచః శ్రుత్వా శౌర్యవీర్యసమన్వితం|
లక్ష్మణావరజస్తస్థౌ హిత్వా సౌవర్ణమాసనం ||010||

శత్రుఘ్నస్త్వబ్రవీద్వాక్యం ప్రణిపత్య నరాధిపం|
కృతకర్మా మహాబాహుర్మధ్యమో రఘునందనః ||011||

ఆర్యేణ హి పురా శూన్యా అయోధ్యా రక్షితా పురీ|
సంతాపం హృదయే కృత్వా ఆర్యస్యాగమనం ప్రతి ||012||

దుఃఖాని చ బహూనీహ అనుభూతాని పార్థివ|
శయానో దుఃఖశయ్యాసు నందిగ్రామే మహాత్మనా ||013||

ఫలమూలాశనో భూత్వా జటాచీరధరస్తథా|
అనుభూయేదృశం దుఃఖమేష రాఘవనందనః|
ప్రేష్యే మయి స్థితే రాజన్న భూయః క్లేశమాప్నుయాత్ ||014||

తథా బ్రువతి శత్రుఘ్నే రాఘవః పునరబ్రవీత్|
ఏవం భవతు కాకుత్స్థ క్రియతాం మమ శాసనం ||015||

రాజ్యే త్వామభిషేక్ష్యామి మధోస్తు నగరే శుభే|
నివేశయ మహాబాహో భరతం యద్యవేక్షసే ||016||

శూరస్త్వం కృతవిద్యశ్చ సమర్థః సంనివేశనే|
నగరం మధునా జుష్టం తథా జనపదాఞ్శుభాన్ ||017||

యో హి వంశం సముత్పాట్య పార్థివస్య పునః క్షయే|
న విధత్తే నృపం తత్ర నరకం స నిగచ్ఛతి ||018||

స త్వం హత్వా మధుసుతం లవణం పాపనిశ్చయం|
రాజ్యం ప్రశాధి ధర్మేణ వాక్యం మే యద్యవేక్షసే ||019||

ఉత్తరం చ న వక్తవ్యం శూర వాక్యాంతరే మమ|
బాలేన పూర్వజస్యాజ్ఞా కర్తవ్యా నాత్ర సంశయః ||020||

అభిషేకం చ కాకుత్స్థ ప్రతీచ్ఛస్వ మయోద్యతం|
వసిష్ఠప్రముఖైర్విప్రైర్విధిమంత్రపురస్కృతం ||021||

—♦ సర్గ 055 ♦—

ఏవముక్తస్తు రామేణ పరాం వ్రీడాముపాగతః|
శత్రుఘ్నో వీర్యసంపన్నో మందం మందమువాచ హ ||001||

అవశ్యం కరణీయం చ శాసనం పురుషర్షభ|
తవ చైవ మహాభాగ శాసనం దురతిక్రమం|
అయం కామకరో రాజంస్తవాస్మి పురుషర్షభ ||002||

ఏవముక్తే తు శూరేణ శత్రుఘ్నేన మహాత్మనా|
ఉవాచ రామః సంహృష్టో లక్ష్మణం భరతం తథా ||003||

సంభారానభిషేకస్య ఆనయధ్వం సమాహితాః|
అద్యైవ పురుషవ్యాఘ్రమభిషేక్ష్యామి దుర్జయం ||004||

పురోధసం చ కాకుత్స్థౌ నైగమానృత్విజస్తథా|
మంత్రిణశ్చైవ మే సర్వానానయధ్వం మమాజ్ఞయా ||005||

రాజ్ఞః శాసనమాజ్ఞాయ తథాకుర్వన్మహారథాః|
అభిషేకసమారంభం పురస్కృత్య పురోధసం|
ప్రవిష్టా రాజభవనం పురందరగృహోపమం ||006||

తతోఽభిషేకో వవృధే శత్రుఘ్నస్య మహాత్మనః|
సంప్రహర్షకరః శ్రీమాన్రాఘవస్య పురస్య చ ||007||

తతోఽభిషిక్తం శత్రుఘ్నమంకమారోప్య రాఘవః|
ఉవాచ మధురాం వాణీం తేజస్తస్యాభిపూరయన్ ||008||

అయం శరస్త్వమోఘస్తే దివ్యః పరపురంజయః|
అనేన లవణం సౌమ్య హంతాసి రఘునందన ||009||

సృష్టః శరోఽయం కాకుత్స్థ యదా శేతే మహార్ణవే|
స్వయంభూరజితో దేవో యం నాపశ్యన్సురాసురాః ||010||

అదృశ్యః సర్వభూతానాం తేనాయం హి శరోత్తమః|
సృష్టః క్రోధాభిభూతేన వినాశార్థం దురాత్మనోః|
మధుకైటభయోర్వీర విఘాతే వర్తమానయోః ||011||

స్రష్టుకామేన లోకాంస్త్రీంస్తౌ చానేన హతౌ యుధి|
అనేన శరముఖ్యేన తతో లోకాంశ్చకార సః ||012||

నాయం మయా శరః పూర్వం రావణస్య వధార్థినా|
ముక్తః శత్రుఘ్న భూతానాం మహాంస్త్రాసో భవేదితి ||013||

యచ్చ తస్య మహచ్ఛూలం త్ర్యంబకేణ మహాత్మనా|
దత్తం శత్రువినాశాయ మధోరాయుధముత్తమం ||014||

తత్సంనిక్షిప్య భవనే పూజ్యమానం పునః పునః|
దిశః సర్వాః సమాలోక్య ప్రాప్నోత్యాహారమాత్మనః ||015||

యదా తు యుద్ధమాకాంక్షన్కశ్చిదేనం సమాహ్వయేత్|
తదా శూలం గృహీత్వా తద్భస్మ రక్షః కరోతి తం ||016||

స త్వం పురుషశార్దూల తమాయుధవివర్జితం|
అప్రవిష్టపురం పూర్వం ద్వారి తిష్ఠ ధృతాయుధః ||017||

అప్రవిష్టం చ భవనం యుద్ధాయ పురుషర్షభ|
ఆహ్వయేథా మహాబాహో తతో హంతాసి రాక్షసం ||018||

అన్యథా క్రియమాణే తు అవధ్యః స భవిష్యతి|
యది త్వేవం కృతే వీర వినాశముపయాస్యతి ||019||

ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం శూలస్య చ విపర్యయం|
శ్రీమతః శితికంఠస్య కృత్యం హి దురతిక్రమం ||020||

—♦ సర్గ 056 ♦—

ఏవముక్త్వా తు కాకుత్స్థం ప్రశస్య చ పునః పునః|
పునరేవాపరం వాక్యమువాచ రఘునందనః ||001||

ఇమాన్యశ్వసహస్రాణి చత్వారి పురుషర్షభ|
రథానాం చ సహస్రే ద్వే గజానాం శతమేవ చ ||002||

అంతరాపణవీథ్యశ్చ నానాపణ్యోపశోభితాః|
అనుగచ్ఛంతు శత్రుఘ్న తథైవ నటనర్తకాః ||003||

హిరణ్యస్య సువర్ణస్య అయుతం పురుషర్షభ|
గృహీత్వా గచ్ఛ శత్రుఘ్న పర్యాప్తధనవాహనః ||004||

బలం చ సుభృతం వీర హృష్టపుష్టమనుత్తమం|
సంభాష్య సంప్రదానేన రంజయస్వ నరోత్తమ ||005||

న హ్యర్థాస్తత్ర తిష్ఠంతి న దారా న చ బాంధవాః|
సుప్రీతో భృత్యవర్గస్తు యత్ర తిష్ఠతి రాఘవ ||006||

అతో హృష్టజనాకీర్ణాం ప్రస్థాప్య మహతీం చమూం|
ఏక ఏవ ధనుష్పాణిస్తద్గచ్ఛ త్వం మధోర్వనం ||007||

యథా త్వాం న ప్రజానాతి గచ్ఛంతం యుద్ధకాంక్షిణం|
లవణస్తు మధోః పుత్రస్తథా గచ్ఛేరశంకితః ||008||

న తస్య మృత్యురన్యోఽస్తి కశ్చిద్ధి పురుషర్షభ|
దర్శనం యోఽభిగచ్ఛేత స వధ్యో లవణేన హి ॥009॥

స గ్రీష్మే వ్యపయాతే తు వర్షరాత్ర ఉపస్థితే|
హన్యాస్త్వం లవణం సౌమ్య స హి కాలోఽస్య దుర్మతేః ॥010॥

మహర్షీంస్తు పురస్కృత్య ప్రయాంతు తవ సైనికాః|
యథా గ్రీష్మావశేషేణ తరేయుర్జాహ్నవీజలం ॥011॥

తతః స్థాప్య బలం సర్వం నదీతీరే సమాహితః|
అగ్రతో ధనుషా సార్ధం గచ్ఛ త్వం లఘువిక్రమ ॥012॥

ఏవముక్తస్తు రామేణ శత్రుఘ్నస్తాన్మహాబలాన్|
సేనాముఖ్యాన్సమానీయ తతో వాక్యమువాచ హ ॥013॥

ఏతే వో గణితా వాసా యత్ర యత్ర నివత్స్యథ|
స్థాతవ్యం చావిరోధేన యథా బాధా న కస్యచిత్ ॥014॥

తథా తాంస్తు సమాజ్ఞాప్య నిర్యాప్య చ మహద్బలం|
కౌసల్యాం చ సుమిత్రాం చ కైకేయీం చాభ్యవాదయత్ ॥015॥

రామం ప్రదక్షిణం కృత్వా శిరసాభిప్రణమ్య చ|
రామేణ చాభ్యనుజ్ఞాతః శత్రుఘ్నః శత్రుతాపనః ॥016॥

లక్ష్మణం భరతం చైవ ప్రణిపత్య కృతాంజలిః|
పురోధసం వసిష్ఠం చ శత్రుఘ్నః ప్రయతాత్మవాన్|
ప్రదక్షిణమథో కృత్వా నిర్జగామ మహాబలః ॥017॥

—♦ సర్గ 057 ♦—

ప్రస్థాప్య తద్బలం సర్వం మాసమాత్రోషితః పథి|
ఏక ఏవాశు శత్రుఘ్నో జగామ త్వరితస్తదా ॥001॥

ద్విరాత్రమంతరే శూర ఉష్య రాఘవనందనః|
వాల్మీకేరాశ్రమం పుణ్యమగచ్ఛద్వాసముత్తమం ॥002॥

సోఽభివాద్య మహాత్మానం వాల్మీకిం మునిసత్తమం|
కృతాంజలిరథో భూత్వా వాక్యమేతదువాచ హ ॥003॥

భగవన్వస్తుమిచ్ఛామి గురోః కృత్యాదిహాగతః|
శ్వః ప్రభాతే గమిష్యామి ప్రతీచీం వారుణీం దిశం ॥004॥

శత్రుఘ్నస్య వచః శ్రుత్వా ప్రహస్య మునిపుంగవః|
ప్రత్యువాచ మహాత్మానం స్వాగతం తే మహాయశః ॥005॥

స్వమాశ్రమమిదం సౌమ్య రాఘవాణాం కులస్య హ|
ఆసనం పాద్యమర్ఘ్యం చ నిర్విశంకః ప్రతీచ్ఛ మే ॥006॥

ప్రతిగృహ్య తతః పూజాం ఫలమూలం చ భోజనం|
భక్షయామాస కాకుత్స్థస్తృప్తిం చ పరమాం గతః ॥007॥

స తు భుక్త్వా మహాబాహుర్మహర్షిం తమువాచ హ|
పూర్వం యజ్ఞవిభూతీయం కస్యాశ్రమసమీపతః ॥008॥

తస్య తద్భాషితం శ్రుత్వా వాల్మీకిర్వాక్యమబ్రవీత్|
శత్రుఘ్న శృణు యస్యేదం బభూవాయతనం పురా ॥009॥

యుష్మాకం పూర్వకో రాజా సుదాసస్య మహాత్మనః|
పుత్రో మిత్రసహో నామ వీర్యవానతిధార్మికః ||010||

స బాల ఏవ సౌదాసో మృగయాముపచక్రమే|
చంచూర్యమాణం దదృశే స శూరో రాక్షసద్వయం ||011||

శార్దూలరూపిణౌ ఘోరౌ మృగాన్బహుసహస్రశః|
భక్షయాణావసంతుష్టౌ పర్యాప్తిం చ న జగ్మతుః ||012||

స తు తౌ రాక్షసౌ దృష్ట్వా నిర్మృగం చ వనం కృతం|
క్రోధేన మహతావిష్టో జఘానైకం మహేషుణా ||013||

వినిపాత్య తమేకం తు సౌదాసః పురుషర్షభః|
విజ్వరో విగతామర్షో హతం రక్షోఽభ్యవైక్షత ||014||

నిరీక్షమాణం తం దృష్ట్వా సహాయస్తస్య రక్షసః|
సంతాపమకరోద్ఘోరం సౌదాసం చేదమబ్రవీత్ ||015||

యస్మాదనపరాద్ధం త్వం సహాయం మమ జఘ్నివాన్|
తస్మాత్తవాపి పాపిష్ఠ ప్రదాస్యామి ప్రతిక్రియాం ||016||

ఏవముక్త్వా తు తం రక్షస్తత్రైవాంతరధీయత|
కాలపర్యాయయోగేన రాజా మిత్రసహోఽభవత్ ||017||

రాజాపి యజతే యజ్ఞం తస్యాశ్రమసమీపతః|
అశ్వమేధం మహాయజ్ఞం తం వసిష్ఠోఽభ్యపాలయత్ ||018||

తత్ర యజ్ఞో మహానాసీద్బహువర్షగణాయుతాన్|
సమృద్ధః పరయా లక్ష్మ్యా దేవయజ్ఞసమోఽభవత్ ||019||

అథావసానే యజ్ఞస్య పూర్వవైరమనుస్మరన్|
వసిష్ఠరూపీ రాజానమితి హోవాచ రాక్షసః ||020||

అద్య యజ్ఞావసానాంతే సామిషం భోజనం మమ|
దీయతామితి శీఘ్రం వై నాత్ర కార్యా విచారణా ||021||

తచ్ఛ్రుత్వా వ్యాహృతం వాక్యం రక్షసా కామరూపిణా|
భక్షసంస్కారకుశలమువాచ పృథివీపతిః ||022||

హవిష్యం సామిషం స్వాదు యథా భవతి భోజనం|
తథా కురుష్వ శీఘ్రం వై పరితుష్యేద్యథా గురుః ||023||

శాసనాత్పార్థివేంద్రస్య సూదః సంభ్రాంతమానసః|
స చ రక్షః పునస్తత్ర సూదవేషమథాకరోత్ ||024||

స మానుషమథో మాంసం పార్థివాయ న్యవేదయత్|
ఇదం స్వాదు హవిష్యం చ సామిషం చాన్నమాహృతం ||025||

స భోజనం వసిష్ఠాయ పత్న్యా సార్ధముపాహరత్|
మదయంత్యా నరవ్యాఘ్ర సామిషం రక్షసా హృతం ||026||

జ్ఞాత్వా తదామిషం విప్రో మానుషం భోజనాహృతం|
క్రోధేన మహతావిష్టో వ్యాహర్తుముపచక్రమే ||027||

యస్మాత్త్వం భోజనం రాజన్మమైతద్దాతుమిచ్ఛసి|
తస్మాద్భోజనమేతత్తే భవిష్యతి న సంశయః ||028||

స రాజా సహ పత్న్యా వై ప్రణిపత్య ముహుర్ముహుః|
పునర్వసిష్ఠం ప్రోవాచ యదుక్తం బ్రహ్మరూపిణా ॥029॥

తచ్ఛ్రుత్వా పార్థివేంద్రస్య రక్షసా వికృతం చ తత్|
పునః ప్రోవాచ రాజానం వసిష్ఠః పురుషర్షభం ॥030॥

మయా రోషపరీతేన యదిదం వ్యాహృతం వచః|
నైతచ్ఛక్యం వృథా కర్తుం ప్రదాస్యామి చ తే వరం ॥031॥

కాలో ద్వాదశ వర్షాణి శాపస్యాస్య భవిష్యతి|
మత్ప్రసాదాచ్చ రాజేంద్ర అతీతం న స్మరిష్యసి ॥032॥

ఏవం స రాజా తం శాపముపభుజ్యారిమర్దనః|
ప్రతిలేభే పునా రాజ్యం ప్రజాశ్చైవాన్వపాలయత్ ॥033॥

తస్య కల్మాషపాదస్య యజ్ఞస్యాయతనం శుభం|
ఆశ్రమస్య సమీపేఽస్మిన్యస్మిన్వృచ్ఛసి రాఘవ ॥034॥

తస్య తాం పార్థివేంద్రస్య కథాం శ్రుత్వా సుదారుణాం|
వివేశ పర్ణశాలాయాం మహర్షిమభివాద్య చ ॥035॥

—♦ సర్గ 058 ♦—

యామేవ రాత్రిం శత్రుఘ్నః పర్ణశాలాం సమావిశత్|
తామేవ రాత్రిం సీతాపి ప్రసూతా దారకద్వయం ॥001॥

తతోఽర్ధరాత్రసమయే బాలకా మునిదారకాః|
వాల్మీకేః ప్రియమాచఖ్యుః సీతాయాః ప్రసవం శుభం|
తస్య రక్షాం మహాతేజః కురు భూతవినాశినీం ॥002॥

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా మునిర్హర్షముపాగమత్|
భూతఘ్నీం చాకరోత్తాభ్యాం రక్షాం రక్షోవినాశినీం ॥003॥

కుశముష్టిముపాదాయ లవం చైవ తు స ద్విజః|
వాల్మీకిః ప్రదదౌ తాభ్యాం రక్షాం భూతవినాశినీం ॥004॥

యస్తయోః పూర్వజో జాతః స కుశైర్మంత్రసంస్కృతైః|
నిర్మార్జనీయస్తు భవేత్కుశ ఇత్యస్య నామతః ॥005॥

యశ్చాపరో భవేత్తాభ్యాం లవేన సుసమాహితః|
నిర్మార్జనీయో వృద్ధాభిర్లవశ్చేతి స నామతః ॥006॥

ఏవం కుశలవౌ నామ్నా తావుభౌ యమజాతకౌ|
మత్కృతాభ్యాం చ నామభ్యాం ఖ్యాతియుక్తౌ భవిష్యతః ॥007॥

తే రక్షాం జగృహుస్తాం చ మునిహస్తాత్సమాహితాః|
అకుర్వంశ్చ తతో రక్షాం తయోర్విగతకల్మషాః ॥008॥

తథా తాం క్రియమాణాం తు రక్షాం గోత్రం చ నామ చ|
సంకీర్తనం చ రామస్య సీతాయాః ప్రసవౌ శుభౌ ॥009॥

అర్ధరాత్రే తు శత్రుఘ్నః శుశ్రావ సుమహత్ప్రియం|
పర్ణశాలాం గతో రాత్రౌ దిష్ట్యా దిష్ట్యేతి చాబ్రవీత్ ॥010॥

తథా తస్య ప్రహృష్టస్య శత్రుఘ్నస్య మహాత్మనః|
వ్యతీతా వార్షికీ రాత్రిః శ్రావణీ లఘువిక్రమా ॥011॥

ప్రభాతే తు మహావీర్యః కృత్వా పౌర్వాహ్ణికం క్రమం|
మునిం ప్రాంజలిరామంత్ర్య ప్రాయాత్పశ్చాన్ముఖః పునః ||012||

స గత్వా యమునాతీరం సప్తరాత్రోషితః పథి|
ఋషీణాం పుణ్యకీర్తీనామాశ్రమే వాసమభ్యయాత్ ||013||

స తత్ర మునిభిః సార్ధం భార్గవప్రముఖైర్నృపః|
కథాభిర్బహురూపాభిర్వాసం చక్రే మహాయశాః ||014||

—♦ సర్గ 059 ♦—

అథ రాత్ర్యాం ప్రవృత్తాయాం శత్రుఘ్నో భృగునందనం|
పప్రచ్ఛ చ్యవనం విప్రం లవణస్య బలాబలం ||001||

శూలస్య చ బలం బ్రహ్మన్కే చ పూర్వం నిపాతితాః|
అనేన శూలముఖ్యేన ద్వంద్వయుద్ధముపాగతాః ||002||

తస్య తద్భాషితం శ్రుత్వా శత్రుఘ్నస్య మహాత్మనః|
ప్రత్యువాచ మహాతేజాశ్చ్యవనో రఘునందనం ||003||

అసంఖ్యేయాని కర్మాణి యాన్యస్య పురుషర్షభ|
ఇక్ష్వాకువంశప్రభవే యద్వృత్తం తచ్ఛృణుష్వ మే ||004||

అయోధ్యాయాం పురా రాజా యువనాశ్వసుతో బలీ|
మాంధాతా ఇతి విఖ్యాతస్త్రిషు లోకేషు వీర్యవాన్ ||005||

స కృత్వా పృథివీం కృత్స్నాం శాసనే పృథివీపతిః|
సురలోకమథో జేతుముద్యోగమకరోన్నృపః ||006||

ఇంద్రస్య తు భయం తీవ్రం సురాణాం చ మహాత్మనాం|
మాంధాతరి కృతోద్యోగే దేవలోకజిగీషయా ||007||

అర్ధాసనేన శక్రస్య రాజ్యార్ధేన చ పార్థివః|
వంద్యమానః సురగణైః ప్రతిజ్ఞామధ్యరోహత ||008||

తస్య పాపమభిప్రాయం విదిత్వా పాకశాసనః|
సాంత్వపూర్వమిదం వాక్యమువాచ యువనాశ్వజం ||009||

రాజా త్వం మానుషే లోకే న తావత్పురుషర్షభ|
అకృత్వా పృథివీం వశ్యాం దేవరాజ్యమిహేచ్ఛసి ||010||

యది వీర సమగ్రా తే మేదినీ నిఖిలా వశే|
దేవరాజ్యం కురుష్వేహ సభృత్యబలవాహనః ||011||

ఇంద్రమేవం బ్రువాణం తు మాంధాతా వాక్యమబ్రవీత్|
క్వ మే శక్ర ప్రతిహతం శాసనం పృథివీతలే ||012||

తమువాచ సహస్రాక్షో లవణో నామ రాక్షసః|
మధుపుత్రో మధువనే నాజ్ఞాం తే కురుతేఽనఘ ||013||

తచ్ఛ్రుత్వా విప్రియం ఘోరం సహస్రాక్షేణ భాషితం|
వ్రీడితోఽవాఙ్ముఖో రాజా వ్యాహర్తుం న శశాక హ ||014||

ఆమంత్ర్య తు సహస్రాక్షం హ్రియా కించిదవాఙ్ముఖః|
పునరేవాగమచ్ఛ్రీమానిమం లోకం నరేశ్వరః ||015||

స కృత్వా హృదయేఽమర్షం సభృత్యబలవాహనః|
ఆజగామ మధోః పుత్రం వశే కర్తుమనిందితః ||016||

స కాంక్షమాణో లవణం యుద్ధాయ పురుషర్షభః|
దూతం సంప్రేషయామాస సకాశం లవణస్య సః ||017||

స గత్వా విప్రియాణ్యాహ బహూని మధునః సుతం|
వదంతమేవం తం దూతం భక్షయామాస రాక్షసః ||018||

చిరాయమాణే దూతే తు రాజా క్రోధసమన్వితః|
అర్దయామాస తద్రక్షః శరవృష్ట్యా సమంతతః ||019||

తతః ప్రహస్య లవణః శూలం జగ్రాహ పాణినా|
వధాయ సానుబంధస్య ముమోచాయుధముత్తమం ||020||

తచ్ఛూలం దీప్యమానం తు సభృత్యబలవాహనం|
భస్మీకృత్య నృపం భూయో లవణస్యాగమత్కరం ||021||

ఏవం స రాజా సుమహాన్హతః సబలవాహనః|
శూలస్య చ బలం వీర అప్రమేయమనుత్తమం ||022||

శ్వః ప్రభాతే తు లవణం వధిష్యసి న సంశయః|
అగృహీతాయుధం క్షిప్రం ధ్రువో హి విజయస్తవ ||023||

—♦ సర్గ 060 ♦—

కథాం కథయతాం తేషాం జయం చాకాంక్షతాం శుభం|
వ్యతీతా రజనీ శీఘ్రం శత్రుఘ్నస్య మహాత్మనః ||001||

తతః ప్రభాతే విమలే తస్మిన్కాలే స రాక్షసః|
నిర్గతస్తు పురాద్వీరో భక్షాహారప్రచోదితః ||002||

ఏతస్మిన్నంతరే శూరః శత్రుఘ్నో యమునాం నదీం|
తీర్త్వా మధుపురద్వారి ధనుష్పాణిరతిష్ఠత ||003||

తతోఽర్ధదివసే ప్రాప్తే క్రూరకర్మా స రాక్షసః|
ఆగచ్ఛద్బహుసాహస్రం ప్రాణినాముద్వహన్భరం ||004||

తతో దదర్శ శత్రుఘ్నం స్థితం ద్వారి ధృతాయుధం|
తమువాచ తతో రక్షః కిమనేన కరిష్యసి ||005||

ఈదృశానాం సహస్రాణి సాయుధానాం నరాధమ|
భక్షితాని మయా రోషాత్కాలమాకాంక్షసే ను కిం ||006||

ఆహారశ్చాప్యసంపూర్ణో మమాయం పురుషాధమ|
స్వయం ప్రవిష్టో ను ముఖం కథమాసాద్య దుర్మతే ||007||

తస్యైవం భాషమాణస్య హసతశ్చ ముహుర్ముహుః|
శత్రుఘ్నో వీర్యసంపన్నో రోషాదశ్రూణ్యవర్తయత్ ||008||

తస్య రోషాభిభూతస్య శత్రుఘ్నస్య మహాత్మనః|
తేజోమయా మరీచ్యస్తు సర్వగాత్రైర్వినిష్పతన్ ||009||

ఉవాచ చ సుసంక్రుద్ధః శత్రుఘ్నస్తం నిశాచరం|
యోద్ధుమిచ్ఛామి దుర్బుద్ధే ద్వంద్వయుద్ధం త్వయా సహ ||010||

పుత్రో దశరథస్యాహం భ్రాతా రామస్య ధీమతః|
శత్రుఘ్నో నామ శత్రుఘ్నో వధాకాంక్షీ తవాగతః ||011||

తస్య మే యుద్ధకామస్య ద్వంద్వయుద్ధం ప్రదీయతాం|
శత్రుస్త్వం సర్వజీవానాం న మే జీవన్గమిష్యసి ||012||

తస్మింస్తథా బ్రువాణే తు రాక్షసః ప్రహసన్నివ|
ప్రత్యువాచ నరశ్రేష్ఠం దిష్ట్యా ప్రాప్తోఽసి దుర్మతే ||013||

మమ మాతృష్వసుర్భ్రాతా రావణో నామ రాక్షసః|
హతో రామేణ దుర్బుద్ధే స్త్రీహేతోః పురుషాధమ ||014||

తచ్చ సర్వం మయా క్షాంతం రావణస్య కులక్షయం|
అవజ్ఞాం పురతః కృత్వా మయా యూయం విశేషతః ||015||

న హతాశ్చ హి మే సర్వే పరిభూతాస్తృణం యథా|
భూతాశ్చైవ భవిష్యాశ్చ యూయం చ పురుషాధమాః ||016||

తస్య తే యుద్ధకామస్య యుద్ధం దాస్యామి దుర్మతే|
ఈప్సితం యాదృశం తుభ్యం సజ్జయే యావదాయుధం ||017||

తమువాచాథ శత్రుఘ్నః క్వ మే జీవన్గమిష్యసి|
దుర్బలోఽప్యాగతః శత్రుర్న మోక్తవ్యః కృతాత్మనా ||018||

యో హి విక్లవయా బుద్ధ్యా ప్రసరం శత్రవే దదౌ|
స హతో మందబుద్ధిత్వాద్యథా కాపురుషస్తథా ||019||

—♦ సర్గ 061 ♦—

తచ్ఛ్రుత్వా భాషితం తస్య శత్రుఘ్నస్య మహాత్మనః|
క్రోధమాహారయత్తీవ్రం తిష్ఠ తిష్ఠేతి చాబ్రవీత్ ||001||

పాణౌ పాణిం వినిష్పిష్య దంతాన్కటకటాయ్య చ|
లవణో రఘుశార్దూలమాహ్వయామాస చాసకృత్ ||002||

తం బ్రువాణం తథా వాక్యం లవణం ఘోరవిక్రమం|
శత్రుఘ్నో దేవ శత్రుఘ్న ఇదం వచనమబ్రవీత్ ||003||

శత్రుఘ్నో న తదా జాతో యదాన్యే నిర్జితాస్త్వయా|
తదద్య బాణాభిహతో వ్రజ తం యమసాదనం ||004||

ఋషయోఽప్యద్య పాపాత్మన్మయా త్వాం నిహతం రణే|
పశ్యంతు విప్రా విద్వాంసస్త్రిదశా ఇవ రావణం ||005||

త్వయి మద్బాణనిర్దగ్ధే పతితేఽద్య నిశాచర|
పురం జనపదం చాపి క్షేమమేతద్భవిష్యతి ||006||

అద్య మద్బాహునిష్క్రాంతః శరో వజ్రనిభాననః|
ప్రవేక్ష్యతే తే హృదయం పద్మమంశురివార్కజః ||007||

ఏవముక్తో మహావృక్షం లవణః క్రోధమూర్ఛితః|
శత్రుఘ్నోరసి చిక్షేప తం శూరః శతధాచ్ఛినత్ ||008||

తద్దృష్ట్వా విఫలం కర్మ రాక్షసః పునరేవ తు|
పాదపాన్సుబహూన్గృహ్య శత్రుఘ్నే వ్యసృజద్బలీ ||009||

శత్రుఘ్నశ్చాపి తేజస్వి వృక్షానాపతతో బహూన్|
త్రిభిశ్చతుర్భిరేకైకం చిచ్ఛేద నతపర్వభిః ||010||

తతో బాణమయం వర్షం వ్యసృజద్రాక్షసోరసి|
శత్రుఘ్నో వీర్యసంపన్నో వివ్యథే న చ రాక్షసః ||011||

తతః ప్రహస్య లవణో వృక్షముత్పాట్య లీలయా|
శిరస్యభ్యహనచ్ఛూరం స్రస్తాంగః స ముమోహ వై ||012||

తస్మిన్నిపతితే వీరే హాహాకారో మహానభూత్|
ఋషీణాం దేవ సంఘానాం గంధర్వాప్సరసామపి ||013||

తమవజ్ఞాయ తు హతం శత్రుఘ్నం భువి పాతితం|
రక్షో లబ్ధాంతరమపి న వివేశ స్వమాలయం ||014||

నాపి శూలం ప్రజగ్రాహ తం దృష్ట్వా భువి పాతితం|
తతో హత ఇతి జ్ఞాత్వా తాన్వృక్షాన్సముదావహత్ ||015||

ముహూర్తాల్లబ్ధసంజ్ఞస్తు పునస్తస్థౌ ధృతాయుధః|
శత్రుఘ్నో రాక్షసద్వారి ఋషిభిః సంప్రపూజితః ||016||

తతో దివ్యమమోఘం తం జగ్రాహ శరముత్తమం|
జ్వలంతం తేజసా ఘోరం పూరయంతం దిశో దశ ||017||

వజ్రాననం వజ్రవేగం మేరుమందర గౌరవం|
నతం పర్వసు సర్వేషు సంయుగేష్వపరాజితం ||018||

అసృక్చందనదిగ్ధాంగం చారుపత్రం పతత్రిణం|
దానవేంద్రాచలేంద్రాణామసురాణాం చ దారుణం ||019||

తం దీప్తమివ కాలాగ్నిం యుగాంతే సముపస్థితే|
దృష్ట్వా సర్వాణి భూతాని పరిత్రాసముపాగమన్ ||020||

సదేవాసురగంధర్వం సమునిం సాప్సరోగణం|
జగద్ధి సర్వమస్వస్థం పితామహముపస్థితం ||021||

ఊచుశ్చ దేవదేవేశం వరదం ప్రపితామహం|
కచ్చిల్లోకక్షయో దేవ ప్రాప్తో వా యుగసంకయః ||022||

నేదృశం దృష్టపూర్వం న శ్రుతం వా ప్రపితామహ|
దేవానాం భయసంమోహో లోకానాం సంక్షయః ప్రభో ||023||

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా బ్రహ్మా లోకపితామహః|
భయకారణమాచష్టే దేవానామభయంకరః ||024||

వధాయ లవణస్యాజౌ శరః శత్రుఘ్నధారితః|
తేజసా యస్య సర్వే స్మ సంమూఢాః సురసత్తమాః ||025||

ఏషో హి పూర్వం దేవస్య లోకకర్తుః సనాతనః|
శరస్తేజోమయో వత్సా యేన వై భయమాగతం ||026||

ఏష వై కైటభస్యార్థే మధునశ్చ మహాశరః|
సృష్టో మహాత్మనా తేన వధార్థం దైత్యయోస్తయోః ||027||

ఏవమేతం ప్రజానీధ్వం విష్ణోస్తేజోమయం శరం|
ఏషా చైవ తనుః పూర్వా విష్ణోస్తస్య మహాత్మనః ||028||

ఇతో గచ్ఛతా పశ్యధ్వం వధ్యమానం మహాత్మనా|
రామానుజేన వీరేణ లవణం రాక్షసోత్తమం ||029||

తస్య తే దేవదేవస్య నిశమ్య మధురాం గిరం|
ఆజగ్ముర్యత్ర యుధ్యేతే శత్రుఘ్నలవణావుభౌ ||030||

తం శరం దివ్యసంకాశం శత్రుఘ్నకరధారితం|
దదృశుః సర్వభూతాని యుగాంతాగ్నిమివోత్థితం ||031||

ఆకాశమావృతం దృష్ట్వా దేవైర్హి రఘునందనః|
సింహనాదం ముహుః కృత్వా దదర్శ లవణం పునః ||032||

ఆహూతశ్చ తతస్తేన శత్రుఘ్నేన మహాత్మనా|
లవణః క్రోధసంయుక్తో యుద్ధాయ సముపస్థితః ||033||

ఆకర్ణాత్స వికృష్యాథ తద్ధనుర్ధన్వినాం వరః|
స ముమోచ మహాబాణం లవణస్య మహోరసి|
ఉరస్తస్య విదార్యాశు ప్రవివేశ రసాతలం ||034||

గత్వా రసాతలం దివ్యం శరో విబుధపూజితః|
పునరేవాగమత్తూర్ణమిక్ష్వాకుకులనందనం ||035||

శత్రుఘ్నశరనిర్భిన్నో లవణః స నిశాచరః|
పపాత సహసా భూమౌ వజ్రాహత ఇవాచలః ||036||

తచ్చ దివ్యం మహచ్ఛూలం హతే లవణరాక్షసే|
పశ్యతాం సర్వభూతానాం రుద్రస్య వశమన్వగాత్ ||037||

ఏకేషుపాతేన భయం నిహత్య |
లోకత్రయస్యాస్య రఘుప్రవీరః|
వినిర్బభావుద్యతచాపబాణ |
స్తమః ప్రణుద్యేవ సహస్రరశ్మిః ||038||

—♦ సర్గ 062 ♦—

హతే తు లవణే దేవాః సేంద్రాః సాగ్నిపురోగమాః|
ఊచుః సుమధురాం వాణీం శత్రుఘ్నం శత్రుతాపనం ||001||

దిష్ట్యా తే విజయో వత్స దిష్ట్యా లవణరాక్షసః|
హతః పురుషశార్దూల వరం వరయ రాఘవ ||002||

వరదాః స్మ మహాబాహో సర్వ ఏవ సమాగతాః|
విజయాకాంక్షిణస్తుభ్యమమోఘం దర్శనం హి నః ||003||

దేవానాం భాషితం శ్రుత్వా శూరో మూర్ధ్ని కృతాంజలిః|
ప్రత్యువాచ మహాబాహుః శత్రుఘ్నః ప్రయతాత్మవాన్ ||004||

ఇమాం మధుపురీం రమ్యాం మధురాం దేవ నిర్మితాం|
నివేశం ప్రాప్నుయాం శీఘ్రమేష మేఽస్తు వరో మతః ||005||

తం దేవాః ప్రీతమనసో బాఢమిత్యేవ రాఘవం|
భవిష్యతి పురీ రమ్యా శూరసేనా న సంశయః ||006||

తే తథోక్త్వా మహాత్మానో దివమారురుహుస్తదా|
శత్రుఘ్నోఽపి మహాతేజాస్తాం సేనాం సముపానయత్ ||007||

సా సేనా శీఘ్రమాగచ్ఛచ్ఛ్రుత్వా శత్రుఘ్నశాసనం|
నివేశనం చ శత్రుఘ్నః శాసనేన సమారభత్ ||008||

సా పురీ దివ్యసంకాశా వర్షే ద్వాదశమే శుభా|
నివిష్టా శూరసేనానాం విషయశ్చాకుతోభయః ||009||

క్షేత్రాణి సస్యయుక్తాని కాలే వర్షతి వాసవః|
అరోగా వీరపురుషా శత్రుఘ్నభుజపాలితా ||010||

అర్ధచంద్రప్రతీకాశా యమునాతీరశోభితా|
శోభితా గృహముఖ్యైశ్చ శోభితా చత్వరాపణైః ||011||

యచ్చ తేన మహచ్ఛూన్యం లవణేన కృతం పురా|
శోభయామాస తద్వీరో నానాపణ్యసమృద్ధిభిః ||012||

తాం సమృద్ధాం సమృద్ధార్థః శత్రుఘ్నో భరతానుజః|
నిరీక్ష్య పరమప్రీతః పరం హర్షముపాగమత్ ||013||

తస్య బుద్ధిః సముత్పన్నా నివేశ్య మధురాం పురీం|
రామపాదౌ నిరీక్షేయం వర్షే ద్వాదశమే శుభే ||014||

—♦ సర్గ 063 ♦—

తతో ద్వాదశమే వర్షే శత్రుఘ్నో రామపాలితాం|
అయోధ్యాం చకమే గంతుమల్పభృత్యబలానుగః ||001||

మంత్రిణో బలముఖ్యాంశ్చ నివర్త్య చ పురోధసం|
జగామ రథముఖ్యేన హయయుక్తేన భాస్వతా ||002||

స గత్వా గణితాన్వాసాన్సప్తాష్టౌ రఘునందనః|
అయోధ్యామగమత్తూర్ణం రాఘవోత్సుకదర్శనః ||003||

స ప్రవిశ్య పురీం రమ్యాం శ్రీమానిక్ష్వాకునందనః|
ప్రవివేశ మహాబాహుర్యత్ర రామో మహాద్యుతిః ||004||

సోఽభివాద్య మహాత్మానం జ్వలంతమివ తేజసా|
ఉవాచ ప్రాంజలిర్భూత్వా రామం సత్యపరాక్రమం ||005||

యదాజ్ఞప్తం మహారాజ సర్వం తత్కృతవానహం|
హతః స లవణః పాపః పురీ సా చ నివేశితా ||006||

ద్వాదశం చ గతం వర్షం త్వాం వినా రఘునందన|
నోత్సహేయమహం వస్తుం త్వయా విరహితో నృప ||007||

స మే ప్రసాదం కాకుత్స్థ కురుష్వామితవిక్రమ|
మాతృహీనో యథా వత్సస్త్వాం వినా ప్రవసామ్యహం ||008||

ఏవం బ్రువాణం శత్రుఘ్నం పరిష్వజ్యేదమబ్రవీత్|
మా విషాదం కృథా వీర నైతత్క్షత్రియచేష్టితం ||009||

నావసీదంతి రాజానో విప్రవాసేషు రాఘవ|
ప్రజాశ్చ పరిపాల్యా హి క్షత్రధర్మేణ రాఘవ ||010||

కాలే కాలే చ మాం వీర అయోధ్యామవలోకితుం|
ఆగచ్ఛ త్వం నరశ్రేష్ఠ గంతాసి చ పురం తవ ||011||

మమాపి త్వం సుదయితః ప్రాణైరపి న సంశయః|
అవశ్యం కరణీయం చ రాజ్యస్య పరిపాలనం ||012||

తస్మాత్త్వం వస కాకుత్స్థ పంచరాత్రం మయా సహ|
ఊర్ధ్వం గంతాసి మధురాం సభృత్యబలవాహనః ||013||

రామస్యైతద్వచః శ్రుత్వా ధర్మయుక్తం మనోఽనుగం|
శత్రుఘ్నో దీనయా వాచా బాఢమిత్యేవ చాబ్రవీత్ ||014||

స పంచరాత్రం కాకుత్స్థో రాఘవస్య యథాజ్ఞయా|
ఉష్య తత్ర మహేష్వాసో గమనాయోపచక్రమే ||015||

ఆమంత్ర్య తు మహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమం|
భరతం లక్ష్మణం చైవ మహారథముపారుహత్ ||016||

దూరం తాభ్యామనుగతో లక్ష్మణేన మహాత్మనా|
భరతేన చ శత్రుఘ్నో జగామాశు పురీం తదా ||017||

—♦ సర్గ 064 ♦—

ప్రస్థాప్య తు స శత్రుఘ్నం భ్రాతృభ్యాం సహ రాఘవః|
ప్రముమోద సుఖీ రాజ్యం ధర్మేణ పరిపాలయన్ ||001||

తతః కతిపయాహఃసు వృద్ధో జానపదో ద్విజః|
శవం బాలముపాదాయ రాజద్వారముపాగమత్ ||002||

రుదన్బహువిధా వాచః స్నేహాక్షరసమన్వితాః|
అసకృత్పుత్ర పుత్రేతి వాక్యమేతదువాచ హ ||003||

కిం ను మే దుష్కృతం కర్మ పూర్వం దేహాంతరే కృతం|
యదహం పుత్రమేకం త్వాం పశ్యామి నిధనం గతం ||004||

అప్రాప్తయౌవనం బాలం పంచవర్షసమన్వితం|
అకాలే కాలమాపన్నం దుఃఖాయ మమ పుత్రక ||005||

అల్పైరహోభిర్నిధనం గమిష్యామి న సంశయః|
అహం చ జననీ చైవ తవ శోకేన పుత్రక ||006||

న స్మరామ్యనృతం హ్యుక్తం న చ హింసాం స్మరామ్యహం|
కేన మే దుష్కృతేనాద్య బాల ఏవ మమాత్మజః|
అకృత్వా పితృకార్యాణి నీతో వైవస్వతక్షయం ||007||

నేదృశం దృష్టపూర్వం మే శ్రుతం వా ఘోరదర్శనం|
మృత్యురప్రాప్తకాలానాం రామస్య విషయే యథా ||008||

రామస్య దుష్కృతం కించిన్మహదస్తి న సంశయః|
త్వం రాజంజీవయస్వైనం బాలం మృత్యువశం గతం ||009||

భ్రాతృభిః సహితో రాజందీర్ఘమాయురవాప్నుహి|
ఉషితాః స్మ సుఖం రాజ్యే తవాస్మిన్సుమహాబల ||010||

సంప్రత్యనాథో విషయ ఇక్ష్వాకూణాం మహాత్మనాం|
రామం నాథమిహాసాద్య బాలాంతకరణం నృపం ||011||

రాజదోషైర్విపద్యంతే ప్రజా హ్యవిధిపాలితాః|
అసద్వృత్తే తు నృపతావకాలే మ్రియతే జనః ||012||

యదా పురేష్వయుక్తాని జనా జనపదేషు చ।
కుర్వతే న చ రక్షాస్తి తదాకాలకృతం భయం ॥013॥

సువ్యక్తం రాజదోషోఽయం భవిష్యతి న సంశయః।
పురే జనపదే వాపి తదా బాలవధో హ్యయం ॥014॥

ఏవం బహువిధైర్వాక్యైర్నిందయానో ముహుర్ముహుః।
రాజానం దుఃఖసంతప్తః సుతం తముపగూహతి ॥015॥

—♦ సర్గ 065 ♦—

తథా తు కరుణం తస్య ద్విజస్య పరిదేవితం।
శుశ్రావ రాఘవః సర్వం దుఃఖశోకసమన్వితం ॥001॥

స దుఃఖేన సుసంతప్తో మంత్రిణః సముపాహ్వయత్।
వసిష్ఠం వామదేవం చ భ్రాతౄంశ్చ సహనైగమాన్ ॥002॥

తతో ద్విజా వసిష్ఠేన సార్ధమష్టౌ ప్రవేశితాః।
రాజానం దేవసంకాశం వర్ధస్వేతి తతోఽబ్రువన్ ॥003॥

మార్కండేయోఽథ మౌద్గల్యో వామదేవశ్చ కాశ్యపః।
కాత్యాయనోఽథ జాబాలిర్గౌతమో నారదస్తథా ॥004॥

ఏతే ద్విజర్షభాః సర్వే ఆసనేషూపవేశితాః।
మంత్రిణో నైగమాశ్చైవ యథార్హమనుకూలతః ॥005॥

తాషాం సముపవిష్టానాం సర్వేషాం దీప్తతేజసాం।
రాఘవః సర్వమాచష్టే ద్విజో యస్మాత్ప్రరోదితి ॥006॥

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాజ్ఞో దీనస్య నారదః।
ప్రత్యువాచ శుభం వాక్యమృషీణాం సంనిధౌ నృపం ॥007॥

శృణు రాజన్యథాకాలే ప్రాప్తోఽయం బాలసంక్షయః।
శ్రుత్వా కర్తవ్యతాం వీర కురుష్వ రఘునందన ॥008॥

పురా కృతయుగే రామ బ్రాహ్మణా వై తపస్వినః।
అబ్రాహ్మణస్తదా రాజన్న తపస్వీ కథంచన ॥009॥

తస్మిన్యుగే ప్రజ్వలితే బ్రహ్మభూతే అనావృతే।
అమృత్యవస్తదా సర్వే జజ్ఞిరే దీర్ఘదర్శినః ॥010॥

తతస్త్రేతాయుగం నామ మానవానాం వపుష్మతాం।
క్షత్రియా యత్ర జాయంతే పూర్వేణ తపసాన్వితాః ॥011॥

వీర్యేణ తపసా చైవ తేఽధికాః పూర్వజన్మని।
మానవా యే మహాత్మానస్తస్మింస్త్రేతాయుగే యుగే ॥012॥

బ్రహ్మక్షత్రం తు తత్సర్వం యత్పూర్వమపరం చ యత్।
యుగయోరుభయోరాసీత్సమవీర్యసమన్వితం ॥013॥

అపశ్యంతస్తు తే సర్వే విశేషమధికం తతః।
స్థాపనం చక్రిరే తత్ర చాతుర్వర్ణ్యస్య సర్వతః ॥014॥

అధర్మః పాదమేకం తు పాతయత్పృథివీతలే।
అధర్మేణ హి సంయుక్తాస్తేన మందాభవంద్విజాః ॥015॥

తతః ప్రాదుష్కృతం పూర్వమాయుషః పరినిష్ఠితం|
శుభాన్యేవాచరల్లోకాః సత్యధర్మపరాయణాః ||016||

త్రేతాయుగే త్వవర్తంత బ్రాహ్మణాః క్షత్రియశ్చ యే|
తపోఽతప్యంత తే సర్వే శుశ్రూషామపరే జనాః ||017||

స ధర్మః పరమస్తేషాం వైశ్యశూద్రమథాగమత్|
పూజాం చ సర్వవర్ణానాం శూద్రాశ్చక్రుర్విశేషతః ||018||

తతః పాదమధర్మస్య ద్వితీయమవతారయత్|
తతో ద్వాపరసంఖ్యా సా యుగస్య సమజాయత ||019||

తస్మింద్వాపరసంఖ్యే తు వర్తమానే యుగక్షయే|
అధర్మశ్చానృతం చైవ వవృధే పురుషర్షభ ||020||

తస్మింద్వాపరసంఖ్యాతే తపో వైశ్యాన్సమావిశత్|
న శూద్రో లభతే ధర్మముగ్రం తప్తం నరర్షభ ||021||

హీనవర్ణో నరశ్రేష్ఠ తప్యతే సుమహత్తపః|
భవిష్యా శూద్రయోన్యాం హి తపశ్చర్యా కలౌ యుగే ||022||

అధర్మః పరమో రామ ద్వాపరే శూద్రధారితః|
స వై విషయపర్యంతే తవ రాజన్మహాతపాః|
శూద్రస్తప్యతి దుర్బుద్ధిస్తేన బాలవధో హ్యయం ||023||

యో హ్యధర్మమకార్యం వా విషయే పార్థివస్య హి|
కరోతి రాజశార్దూల పురే వా దుర్మతిర్నరః|
క్షిప్రం హి నరకం యాతి స చ రాజా న సంశయః ||024||

స త్వం పురుషశార్దూల మార్గస్వ విషయం స్వకం|
దుష్కృతం యత్ర పశ్యేథాస్తత్ర యత్నం సమాచర ||025||

ఏవం తే ధర్మవృద్ధిశ్చ నృణాం చాయుర్వివర్ధనం|
భవిష్యతి నరశ్రేష్ఠ బాలస్యాస్య చ జీవితం ||026||

—♦ సర్గ 066 ♦—

నారదస్య తు తద్వాక్యం శ్రుత్వామృతమయం యథా|
ప్రహర్షమతులం లేభే లక్ష్మణం చేదమబ్రవీత్ ||001||

గచ్ఛ సౌమ్య ద్విజశ్రేష్ఠం సమాశ్వాసయ లక్ష్మణ|
బాలస్య చ శరీరం తత్తైలద్రోణ్యాం నిధాపయ ||002||

గంధైశ్చ పరమోదారైస్తైలైశ్చ సుసుగంధిభిః|
యథా న క్షీయతే బాలస్తథా సౌమ్య విధీయతాం ||003||

యథా శరీరే బాలస్య గుప్తస్యాక్లిష్టకర్మణః|
విపత్తిః పరిభేదో వా భవేన్న చ తథా కురు ||004||

తథా సందిశ్య కాకుత్స్థో లక్ష్మణం శుభలక్షణం|
మనసా పుష్పకం దధ్యావాగచ్ఛేతి మహాయశాః ||005||

ఇంగితం స తు విజ్ఞాయ పుష్పకో హేమభూషితః|
ఆజగామ ముహూర్తేన సమీపం రాఘవస్య వై ||006||

సోఽబ్రవీత్ప్రణతో భూత్వా అయమస్మి నరాధిప|
వశ్యస్తవ మహాబాహో కింకరః సముపస్థితః ||007||

భాషితం రుచిరం శ్రుత్వా పుష్పకస్య నరాధిపః|
అభివాద్య మహర్షీస్తాన్విమానం సోఽధ్యరోహత ||008||

ధనుర్గృహీత్వా తూణీం చ ఖడ్గం చ రుచిరప్రభం|
నిక్షిప్య నగరే వీరౌ సౌమిత్రిభరతావుభౌ ||009||

ప్రాయాత్ప్రతీచీం స మరూన్విచిన్వంశ్చ సమంతతః|
ఉత్తరామగమచ్ఛ్రీమాందిశం హిమవదావృతం ||010||

అపశ్యమానస్తత్రాపి స్వల్పమప్యథ దుష్కృతం|
పూర్వామపి దిశం సర్వామథాపశ్యన్నరాధిపః ||011||

దక్షిణాం దిశమాక్రామత్తతో రాజర్షినందనః|
శైవలస్యోత్తరే పార్శ్వే దదర్శ సుమహత్సరః ||012||

తస్మిన్సరసి తప్యంతం తాపసం సుమహత్తపః|
దదర్శ రాఘవః శ్రీమాల్లంబమానమధోముఖం ||013||

అథైనం సముపాగమ్య తప్యంతం తప ఉత్తమం|
ఉవాచ రాఘవో వాక్యం ధన్యస్త్వమసి సువ్రత ||014||

కస్యాం యోన్యాం తపోవృద్ధ వర్తసే దృఢవిక్రమ|
కౌతూహలాత్త్వాం పృచ్ఛామి రామో దాశరథిర్హ్యహం ||015||

మనీషితస్తే కో న్వర్థః స్వర్గలాభో వరాశ్రయః|
యమశ్రిత్య తపస్తప్తం శ్రోతుమిచ్ఛామి తాపస ||016||

బ్రాహ్మణో వాసి భద్రం తే క్షత్రియో వాసి దుర్జయః|
వైశ్యో వా యది వా శూద్రః సత్యమేతద్బ్రవీహి మే ||017||

—♦ సర్గ 067 ♦—

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రామస్యాక్లిష్టకర్మణః|
అవాక్శిరాస్తథాభూతో వాక్యమేతదువాచ హ ||001||

శూద్రయోన్యాం ప్రసూతోఽస్మి తప ఉగ్రం సమాస్థితః|
దేవత్వం ప్రార్థయే రామ సశరీరో మహాయశః ||002||

న మిథ్యాహం వదే రాజందేవలోకజిగీషయా|
శూద్రం మాం విద్ధి కాకుత్స్థ శంబూకం నామ నామతః ||003||

భాషతస్తస్య శూద్రస్య ఖడ్గం సురుచిరప్రభం|
నిష్కృష్య కోశాద్విమలం శిరశ్చిచ్ఛేద రాఘవః ||004||

తస్మిన్ముహూర్తే బాలోఽసౌ జీవేన సమయుజ్యత ||005||

తతోఽగస్త్యాశ్రమపదం రామః కమలలోచనః|
స గత్వా వినయేనైవ తం నత్వా ముముదే సుఖీ ||006||

సోఽభివాద్య మహాత్మానం జ్వలంతమివ తేజసా|
ఆతిథ్యం పరమం ప్రాప్య నిషసాద నరాధిపః ||007||

తమువాచ మహాతేజాః కుంభయోనిర్మహాతపాః|
స్వాగతం తే నరశ్రేష్ఠ దిష్ట్యా ప్రాప్తోఽసి రాఘవ ||008||

త్వం మే బహుమతో రామ గుణైర్బహుభిరుత్తమైః|
అతిథిః పూజనీయశ్చ మమ రాజన్హృది స్థితః ॥009॥

సురా హి కథయంతి త్వామాగతం శూద్రఘాతినం|
బ్రాహ్మణస్య తు ధర్మేణ త్వయా జీవాపితః సుతః ॥010॥

ఉష్యతాం చేహ రజనీం సకాశే మమ రాఘవ|
ప్రభాతే పుష్పకేణ త్వం గంతా స్వపురమేవ హి ॥011॥

ఇదం చాభరణం సౌమ్య నిర్మితం విశ్వకర్మణా|
దివ్యం దివ్యేన వపుషా దీప్యమానం స్వతేజసా|
ప్రతిగృహ్ణీష్వ కాకుత్స్థ మత్ప్రియం కురు రాఘవ ॥012॥

దత్తస్య హి పునర్దానం సుమహత్ఫలముచ్యతే|
తస్మాత్ప్రదాస్యే విధివత్తత్ప్రతీచ్ఛ నరర్షభ ॥013॥

తద్రామః ప్రతిజగ్రాహ మునేస్తస్య మహాత్మనః|
దివ్యమాభరణం చిత్రం ప్రదీప్తమివ భాస్కరం ॥014॥

ప్రతిగృహ్య తతో రామస్తదాభరణముత్తమం|
ఆగమం తస్య దివ్యస్య ప్రష్టుమేవోపచక్రమే ॥015॥

అత్యద్భుతమిదం బ్రహ్మన్వపుషా యుక్తముత్తమం|
కథం భగవతా ప్రాప్తం కుతో వా కేన వాహృతం ॥016॥

కుతూహలతయా బ్రహ్మన్పృచ్ఛామి త్వాం మహాయశః|
ఆశ్చర్యాణాం బహూనాం హి నిధిః పరమకో భవాన్ ॥017॥

ఏవం బ్రువతి కాకుత్స్థే మునిర్వాక్యమథాబ్రవీత్|
శృణు రామ యథావృత్తం పురా త్రేతాయుగే గతే ॥018॥

—♦ సర్గ 068 ♦—

పురా త్రేతాయుగే హ్యాసీదరణ్యం బహువిస్తరం|
సమంతాద్యోజనశతం నిర్మృగం పక్షివర్జితం ॥001॥

తస్మిన్నిర్మానుషేఽరణ్యే కుర్వాణస్తప ఉత్తమం|
అహమాక్రమితుం సౌమ్య తదరణ్యముపాగమం ॥002॥

తస్య రూపమరణ్యస్య నిర్దేష్టుం న శశాక హ|
ఫలమూలైః సుఖాస్వాదైర్బహురూపైశ్చ పాదపైః ॥003॥

తస్యారణ్యస్య మధ్యే తు సరో యోజనమాయతం|
పద్మోత్పలసమాకీర్ణం సమతిక్రాంతశైవలం ॥004॥

తదాశ్చర్యమివాత్యర్థం సుఖాస్వాదమనుత్తమం|
అరజస్కం తథాక్షోభ్యం శ్రీమత్పక్షిగణాయుతం ॥005॥

తస్మిన్సరఃసమీపే తు మహదద్భుతమాశ్రమం|
పురాణం పుణ్యమత్యర్థం తపస్విజనవర్జితం ॥006॥

తత్రాహమవసం రాత్రిం నైదాఘీం పురుషర్షభ|
ప్రభాతే కాల్యముత్థాయ సరస్తదుపచక్రమే ॥007॥

అథాపశ్యం శవం తత్ర సుపుష్టమజరం క్వచిత్|
తిష్ఠంతం పరయా లక్ష్మ్యా తస్మింస్తోయాశయే నృప ॥008॥

తమర్థం చింతయానోఽహం ముహూర్తం తత్ర రాఘవ।
విస్మితోఽస్మి సరస్తీరే కిం న్విదం స్యాదితి ప్రభో ॥009॥

అథాపశ్యం ముహూర్తాత్తు దివ్యమద్భుతదర్శనం।
విమానం పరమోదారం హంసయుక్తం మనోజవం ॥010॥

అత్యర్థం స్వర్గిణం తత్ర విమానే రఘునందన।
ఉపాస్తేఽప్సరసాం వీర సహస్రం దివ్యభూషణం।
గాంతి గేయాని రమ్యాణి వాదయంతి తథాపరాః ॥011॥

పశ్యతో మే తదా రామ విమానాదవరుహ్య చ।
తం శవం భక్షయామాస స స్వర్గీ రఘునందన ॥012॥

తతో భుక్త్వా యథాకామం మాంసం బహు చ సుష్ఠు చ।
అవతీర్య సరః స్వర్గీ సంస్ప్రష్టుముపచక్రమే ॥013॥

ఉపస్పృశ్య యథాన్యాయం స స్వర్గీ పురుషర్షభ।
ఆరోఢుముపచక్రామ విమానవరముత్తమం ॥014॥

తమహం దేవసంకాశమారోహంతముదీక్ష్య వై।
అథాహమబ్రువం వాక్యం తమేవ పురుషర్షభ ॥015॥

కో భవాందేవసంకాశ ఆహారశ్చ విగర్హితః।
త్వయాయం భుజ్యతే సౌమ్య కిం కర్థం వక్తుమర్హసి ॥016॥

ఆశ్చర్యమీదృశో భావో భాస్వరో దేవసంమతః।
ఆహారో గర్హితః సౌమ్య శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వతః ॥017॥

—♦ సర్గ 069 ♦—

భుక్త్వా తు భాషితం వాక్యం మమ రామ శుభాక్షరం।
ప్రాంజలిః ప్రత్యువాచేదం స స్వర్గీ రఘునందన ॥001॥

శృణు బ్రహ్మన్యథావృత్తం మమైతత్సుఖదుఃఖయోః।
దురతిక్రమణీయం హి యథా పృచ్ఛసి మాం ద్విజ ॥002॥

పురా వైదర్భకో రాజా పితా మమ మహాయశాః।
సుదేవ ఇతి విఖ్యాతస్త్రిషు లోకేషు వీర్యవాన్ ॥003॥

తస్య పుత్రద్వయం బ్రహ్మంద్వాభ్యాం స్త్రీభ్యామజాయత।
అహం శ్వేత ఇతి ఖ్యాతో యవీయాన్సురథోఽభవత్ ॥004॥

తతః పితరి స్వర్యాతే పౌరా మామభ్యషేచయన్।
తత్రాహం కృతవాన్రాజ్యం ధర్మేణ సుసమాహితః ॥005॥

ఏవం వర్షసహస్రాణి సమతీతాని సువ్రత।
రాజ్యం కారయతో బ్రహ్మన్ప్రజా ధర్మేణ రక్షతః ॥006॥

సోఽహం నిమిత్తే కస్మింశ్చిద్విజ్ఞాతాయుర్ద్విజోత్తమ।
కాలధర్మం హృది న్యస్య తతో వనముపాగమం ॥007॥

సోఽహం వనమిదం దుర్గం మృగపక్షివివర్జితం।
తపశ్చర్తుం ప్రవిష్టోఽస్మి సమీపే సరసః శుభే ॥008॥

భ్రాతరం సురథం రాజ్యే అభిషిచ్య నరాధిపం।
ఇదం సరః సమాసాద్య తపస్తప్తం మయా చిరం ॥009॥

సోఽహం వర్షసహస్రాణి తపస్త్రీణి మహామునే|
తప్త్వా సుదుష్కరం ప్రాప్తో బ్రహ్మలోకమనుత్తమం ||010||

తతో మాం స్వర్గసంస్థం వై క్షుత్పిపాసే ద్విజోత్తమ|
బాధేతే పరమోదార తతోఽహం వ్యథితేంద్రియః ||011||

గత్వా త్రిభువణశ్రేష్ఠం పితామహమువాచ హ|
భగవన్బ్రహ్మలోకోఽయం క్షుత్పిపాసావివర్జితః ||012||

కస్యేయం కర్మణః ప్రాప్తిః క్షుత్పిపాసావశోఽస్మి యత్|
ఆహారః కశ్చ మే దేవ తన్మే బ్రూహి పితామహ ||013||

పితామహస్తు మామాహ తవాహారః సుదేవజ|
స్వాదూని స్వాని మాంసాని తాని భక్షయ నిత్యశః ||014||

స్వశరీరం త్వయా పుష్టం కుర్వతా తప ఉత్తమం|
అనుప్తం రోహతే శ్వేత న కదాచిన్మహామతే ||015||

దత్తం న తేఽస్తి సూక్ష్మోఽపి వనే సత్త్వనిషేవితే|
తేన స్వర్గగతో వత్స బాధ్యసే క్షుత్పిపాసయా ||016||

స త్వం సుపుష్టమాహారైః స్వశరీరమనుత్తమం|
భక్షయస్వామృతరసం సా తే తృప్తిర్భవిష్యతి ||017||

యదా తు తద్వనం శ్వేత అగస్త్యః సుమహానృషిః|
ఆక్రమిష్యతి దుర్ధర్షస్తదా కృచ్ఛ్రాద్విమోక్ష్యసే ||018||

స హి తారయితుం సౌమ్య శక్తః సురగణానపి|
కిం పునస్త్వాం మహాబాహో క్షుత్పిపాసావశం గతం ||019||

సోఽహం భగవతః శ్రుత్వా దేవదేవస్య నిశ్చయం|
ఆహారం గర్హితం కుర్మి స్వశరీరం ద్విజోత్తమ ||020||

బహూన్వర్షగణాన్బ్రహ్మన్భుజ్యమానమిదం మయా|
క్షయం నాభ్యేతి బ్రహ్మర్షే తృప్తిశ్చాపి మమోత్తమా ||021||

తస్య మే కృచ్ఛ్రభూతస్య కృచ్ఛ్రాదస్మాద్విమోక్షయ|
అన్యేషామగతిర్హ్యత్ర కుంభయోనిమృతే ద్విజం ||022||

ఇదమాభరణం సౌమ్య తారణార్థం ద్విజోత్తమ|
ప్రతిగృహ్ణీష్వ బ్రహ్మర్షే ప్రసాదం కర్తుమర్హసి ||023||

తస్యాహం స్వర్గిణో వాక్యం శ్రుత్వా దుఃఖసమన్వితం|
తారణాయోపజగ్రాహ తదాభరణముత్తమం ||024||

మయా ప్రతిగృహీతే తు తస్మిన్నాభరణే శుభే|
మానుషః పూర్వకో దేహో రాజర్షేః స ననాశ హ ||025||

ప్రనష్టే తు శరీరేఽసౌ రాజర్షిః పరయా ముదా|
తృప్తః ప్రముదితో రాజా జగామ త్రిదివం పునః ||026||

తేనేదం శక్రతుల్యేన దివ్యమాభరణం మమ|
తస్మిన్నిమిత్తే కాకుత్స్థ దత్తమద్భుతదర్శనం ||027||

—♦ సర్గ 070 ♦—

తదద్భుతతమం వాక్యం శ్రుత్వాగస్త్యస్య రాఘవః|
గౌరవాద్విస్మయాచ్చైవ భూయః ప్రష్టుం ప్రచక్రమే ||001||

భగవంస్తద్వనం ఘోరం తపస్తప్యతి యత్ర సః|
శ్వేతో వైదర్భకో రాజా కథం తదమృగద్విజం ||002||

నిఃసత్త్వం చ వనం జాతం శూన్యం మనుజవర్జితం|
తపశ్చర్తుం ప్రవిష్టః స శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వతః ||003||

రామస్య భాషితం శ్రుత్వా కౌతూహలసమన్వితం|
వాక్యం పరమతేజస్వీ వక్తుమేవోపచక్రమే ||004||

పురా కృతయుగే రామ మనుర్దండధరః ప్రభుః|
తస్య పుత్రో మహానాసీదిక్ష్వాకుః కులవర్ధనః ||005||

తం పుత్రం పూర్వకే రాజ్యే నిక్షిప్య భువి దుర్జయం|
పృథివ్యాం రాజవంశానాం భవ కర్తేత్యువాచ హ ||006||

తథేతి చ ప్రతిజ్ఞాతం పితుః పుత్రేణ రాఘవ|
తతః పరమసంహృష్టో మనుః పునరువాచ హ ||007||

ప్రీతోఽస్మి పరమోదారకర్తా చాసి న సంశయః|
దండేన చ ప్రజా రక్ష మా చ దండమకారణే ||008||

అపరాధిషు యో దండః పాత్యతే మానవేషు వై|
స దండో విధివన్ముక్తః స్వర్గం నయతి పార్థివం ||009||

తస్మాద్దండే మహాబాహో యత్నవాన్భవ పుత్రక|
ధర్మో హి పరమో లోకే కుర్వతస్తే భవిష్యతి ||010||

ఇతి తం బహు సందిశ్య మనుః పుత్రం సమాధినా|
జగామ త్రిదివం హృష్టో బ్రహ్మలోకమనుత్తమం ||011||

ప్రయాతే త్రిదివే తస్మిన్నిక్ష్వాకురమితప్రభః|
జనయిష్యే కథం పుత్రానితి చింతాపరోఽభవత్ ||012||

కర్మభిర్బహురూపైశ్చ తైస్తైర్మనుసుతః సుతాన్|
జనయామాస ధర్మాత్మా శతం దేవసుతోపమాన్ ||013||

తేషామవరజస్తాత సర్వేషాం రఘునందన|
మూఢశ్చాకృతవిద్యశ్చ న శుశ్రూషతి పూర్వజాన్ ||014||

నామ తస్య చ దండేతి పితా చక్రేఽల్పతేజసః|
అవశ్యం దండపతనం శరీరేఽస్య భవిష్యతి ||015||

స పశ్యమానస్తం దోషం ఘోరం పుత్రస్య రాఘవ|
వింధ్యశైవలయోర్మధ్యే రాజ్యం ప్రాదాదరిందమ ||016||

స దండస్తత్ర రాజాభూద్రమ్యే పర్వతరోధసి|
పురం చాప్రతిమం రామ న్యవేశయదనుత్తమం ||017||

పురస్య చాకరోన్నామ మధుమంతమితి ప్రభో|
పురోహితం చోశనసం వరయామాస సువ్రతం ||018||

ఏవం స రాజా తద్రాజ్యం కారయత్సపురోహితః|
ప్రహృష్టమనుజాకీర్ణం దేవరాజ్యం యథా దివి ||019||

—♦ సర్గ 071 ♦—

ఏతదాఖ్యాయ రామాయ మహర్షిః కుంభసంభవః|
అస్యామేవాపరం వాక్యం కథాయాముపచక్రమే ||001||

తతః స దండః కాకుత్స్థ బహువర్షగణాయుతం|
అకరోత్తత్ర మందాత్మా రాజ్యం నిహతకంటకం ||002||

అథ కాలే తు కస్మింశ్చిద్రాజా భార్గవమాశ్రమం|
రమణీయముపాక్రామచ్చైత్రే మాసి మనోరమే ||003||

తత్ర భార్గవకన్యాం స రూపేణాప్రతిమాం భువి|
విచరంతీం వనోద్దేశే దండోఽపశ్యదనుత్తమాం ||004||

స దృష్ట్వా తాం సుదుర్మేధా అనంగశరపీడితః|
అభిగమ్య సుసంవిగ్నః కన్యాం వచనమబ్రవీత్ ||005||

కుతస్త్వమసి సుశ్రోణి కస్య వాసి సుతా శుభే|
పీడితోఽహమనంగేన పృచ్ఛామి త్వాం సుమధ్యమే ||006||

తస్య త్వేవం బ్రువాణస్య మోహోన్మత్తస్య కామినః|
భార్గవీ ప్రత్యువాచేదం వచః సానునయం నృపం ||007||

భార్గవస్య సుతాం విద్ధి దేవస్యాక్లిష్టకర్మణః|
అరజాం నామ రాజేంద్ర జ్యేష్ఠామాశ్రమవాసినీం ||008||

గురుః పితా మే రాజేంద్ర త్వం చ శిష్యో మహాత్మనః|
వ్యసనం సుమహత్క్రుద్ధః స తే దద్యాన్మహాతపాః ||009||

యది వాత్ర మయా కార్యం ధర్మదృష్టేన సత్పథా|
వరయస్వ నృప శ్రేష్ఠ పితరం మే మహాద్యుతిం ||010||

అన్యథా తు ఫలం తుభ్యం భవేద్ఘోరాభిసంహితం|
క్రోధేన హి పితా మేఽసౌ త్రైలోక్యమపి నిర్దహేత్ ||011||

ఏవం బ్రువాణామరజాం దండః కామశరార్దితః|
ప్రత్యువాచ మదోన్మత్తః శిరస్యాధాయ సోఽఞ్జలిం ||012||

ప్రసాదం కురు సుశ్రోణి న కాలం క్షేప్తుమర్హసి|
త్వత్కృతే హి మమ ప్రాణా విదీర్యంతే శుభాననే ||013||

త్వాం ప్రాప్య హి వధో వాపి పాపం వాపి సుదారుణం|
భక్తం భజస్వ మాం భీరు భజమానం సువిహ్వలం ||014||

ఏవముక్త్వా తు తాం కన్యాం దోర్భ్యాం గృహ్య బలాద్బలీ|
విస్ఫురంతీం యథాకామం మైథునాయోపచక్రమే ||015||

తమనర్థం మహాఘోరం దండః కృత్వా సుదారుణం|
నగరం ప్రయయౌ చాశు మధుమంతమనుత్తమం ||016||

అరజాపి రుదంతీ సా ఆశ్రమస్యావిదూరతః|
ప్రతీక్షతే సుసంత్రస్తా పితరం దేవసంనిభం ||017||

—♦ సర్గ 072 ♦—

స ముహూర్తాదుపశ్రుత్య దేవర్షిరమితప్రభః।
స్వమాశ్రమం శిష్య వృతః క్షుధార్తః సంన్యవర్తత ॥001॥

సోఽపశ్యదరజాం దీనాం రజసా సమభిప్లుతాం।
జ్యోత్స్నామివారుణగ్రస్తాం ప్రత్యూషే న విరాజతీం ॥002॥

తస్య రోషః సమభవత్క్షుధార్తస్య విశేషతః।
నిర్దహన్నివ లోకాంస్త్రీఞ్శిష్యాంశ్చేదమువాచ హ ॥003॥

పశ్యధ్వం విపరీతస్య దండస్యావిదితాత్మనః।
విపత్తిం ఘోరసంకాశాం క్రుద్ధామగ్నిశిఖామివ ॥004॥

క్షయోఽస్య దుర్మతేః ప్రాప్తః సానుగస్య దురాత్మనః।
యః ప్రదీప్తాం హుతాశస్య శిఖాం వై స్ప్రష్టుమిచ్ఛతి ॥005॥

యస్మాత్స కృతవాన్పాపమీదృశం ఘోరదర్శనం।
తస్మాత్ప్రాప్స్యతి దుర్మేధాః ఫలం పాపస్య కర్మణః ॥006॥

సప్తరాత్రేణ రాజాసౌ సభృత్యబలవాహనః।
పాపకర్మసమాచారో వధం ప్రాప్స్యతి దుర్మతిః ॥007॥

సమంతాద్యోజనశతం విషయం చాస్య దుర్మతేః।
ధక్ష్యతే పాంసువర్షేణ మహతా పాకశాసనః ॥008॥

సర్వసత్త్వాని యానీహ స్థావరాణి చరాణి చ।
మహతా పాంసువర్షేణ నాశం యాస్యంతి సర్వశః ॥009॥

దండస్య విషయో యావత్తావత్సర్వసముచ్ఛ్రయః।
పాంసుభూత ఇవాలక్ష్యః సప్తరాత్రాద్భవిష్యతి ॥010॥

ఇత్యుక్త్వా క్రోధసంతప్తస్తమాశ్రమనివాసినం।
జనం జనపదాంతేషు స్థీయతామితి చాబ్రవీత్ ॥011॥

శ్రుత్వా తూశనసో వాక్యం స ఆశ్రమావసథో జనః।
నిష్క్రాంతో విషయాత్తస్య స్థానం చక్రేఽథ బాహ్యతః ॥012॥

స తథోక్త్వా మునిజనమరజామిదమబ్రవీత్।
ఇహైవ వస దుర్మేధే ఆశ్రమే సుసమాహితా ॥013॥

ఇదం యోజనపర్యంతం సరః సురుచిరప్రభం।
అరజే విజ్వరా భుంక్ష్వ కాలశ్చాత్ర ప్రతీక్ష్యతాం ॥014॥

త్వత్సమీపే తు యే సత్త్వా వాసమేష్యంతి తాం నిశాం।
అవధ్యాః పాంసువర్షేణ తే భవిష్యంతి నిత్యదా ॥015॥

ఇత్యుక్త్వా భార్గవో వాసమన్యత్ర సముపాక్రమత్।
సప్తాహాద్భస్మసాద్భూతం యథోక్తం బ్రహ్మవాదినా ॥016॥

తస్యాసౌ దండవిషయో వింధ్యశైవలసానుషు।
శప్తో బ్రహ్మర్షిణా తేన పురా వైధర్మకే కృతే ॥017॥

తతః ప్రభృతి కాకుత్స్థ దండకారణ్యముచ్యతే।
తపస్వినః స్థితా యత్ర జనస్థానమథోఽభవత్ ॥018॥

ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యన్మాం పృచ్ఛసి రాఘవ।
సంధ్యాముపాసితుం వీర సమయో హ్యతివర్తతే ॥019॥

ఏతే మహర్షయః సర్వే పూర్ణకుంభాః సమంతతః|
కృతోదకో నరవ్యాఘ్ర ఆదిత్యం పర్యుపాసతే ||020||

స తైరృషిభిరభ్యస్తః సహితైర్బ్రహ్మసత్తమైః|
రవిరస్తం గతో రామ గచ్ఛోదకముపస్పృశ ||021||

—♦ సర్గ 073 ♦—

ఋషేర్వచనమాజ్ఞాయ రామః సంధ్యాముపాసితుం|
ఉపాక్రామత్సరః పుణ్యమప్సరోభిర్నిషేవితం ||001||

తత్రోదకముపస్పృశ్య సంధ్యామన్వాస్య పశ్చిమాం|
ఆశ్రమం ప్రావిశద్రామః కుంభయోనేర్మహాత్మనః ||002||

అస్యాగస్త్యో బహుగుణం ఫలమూలం తథౌషధీః|
శాకాని చ పవిత్రాణి భోజనార్థమకల్పయత్ ||003||

స భుక్తవాన్నరశ్రేష్ఠస్తదన్నమమృతోపమం|
ప్రీతశ్చ పరితుష్టశ్చ తాం రాత్రిం సముపావసత్ ||004||

ప్రభాతే కాల్యముత్థాయ కృత్వాహ్నికమరిందమః|
ఋషిం సమభిచక్రామ గమనాయ రఘూత్తమః ||005||

అభివాద్యాబ్రవీద్రామో మహర్షిం కుంభసంభవం|
ఆపృచ్ఛే త్వాం గమిష్యామి మామనుజ్ఞాతుమర్హసి ||006||

ధన్యోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మి దర్శనేన మహాత్మనః|
ద్రష్టుం చైవాగమిష్యామి పావనార్థమిహాత్మనః ||007||

తథా వదతి కాకుత్స్థే వాక్యమద్భుతదర్శనం|
ఉవాచ పరమప్రీతో ధర్మనేత్రస్తపోధనః ||008||

అత్యద్భుతమిదం వాక్యం తవ రామ శుభాక్షరం|
పావనః సర్వలోకానాం త్వమేవ రఘునందన ||009||

ముహూర్తమపి రామ త్వాం యే ను పశ్యంతి కేచన|
పావితాః స్వర్గభూతాస్తే పూజ్యంతే దివి దైవతైః ||010||

యే చ త్వాం ఘోరచక్షుర్భిరీక్షంతే ప్రాణినో భువి|
హతాస్తే యమదండేన సద్యో నిరయగామినః ||011||

గచ్ఛ చారిష్టమవ్యగ్రః పంథానమకుతోభయం|
ప్రశాధి రాజ్యం ధర్మేణ గతిర్హి జగతో భవాన్ ||012||

ఏవముక్తస్తు మునినా ప్రాంజలిః ప్రగ్రహో నృపః|
అభ్యవాదయత ప్రాజ్ఞస్తమృషిం పుణ్యశీలినం ||013||

అభివాద్య మునిశ్రేష్ఠం తాంశ్చ సర్వాంస్తపోధనాన్|
అధ్యారోహత్తదవ్యగ్రః పుష్పకం హేమభూషితం ||014||

తం ప్రయాంతం మునిగణా ఆశీర్వాదైః సమంతతః|
అపూజయన్మహేంద్రాభం సహస్రాక్షమివామరాః ||015||

స్వస్థః స దదృశే రామః పుష్పకే హేమభూషితే|
శశీ మేఘసమీపస్థో యథా జలధరాగమే ||016||

తతోఽర్ధదివసే ప్రాప్తే పూజ్యమానస్తతస్తతః|
అయోధ్యాం ప్రాప్య కాకుత్స్థో విమానాదవరోహత ||017||

తతో విసృజ్య రుచిరం పుష్పకం కామగామినం|
కక్ష్యాంతరవినిక్షిప్తం ద్వాఃస్థం రామోఽబ్రవీద్వచః ||018||

లక్ష్మణం భరతం చైవ గత్వా తౌ లఘువిక్రమౌ|
మమాగమనమాఖ్యాయ శబ్దాపయ చ మా చిరం ||019||

—♦ సర్గ 074 ♦—

తచ్ఛ్రుత్వా భాషితం తస్య రామస్యాక్లిష్టకర్మణః|
ద్వాఃస్థః కుమారావాహూయ రాఘవాయ న్యవేదయత్ ||001||

దృష్ట్వా తు రాఘవః ప్రాప్తౌ ప్రియౌ భరతలక్ష్మణౌ|
పరిష్వజ్య తతో రామో వాక్యమేతదువాచ హ ||002||

కృతం మయా యథాతథ్యం ద్విజకార్యమనుత్తమం|
ధర్మసేతుమతో భూయః కర్తుమిచ్ఛామి రాఘవౌ ||003||

యువాభ్యామాత్మభూతాభ్యాం రాజసూయమనుత్తమం|
సహితో యష్టుమిచ్ఛామి తత్ర ధర్మో హి శాశ్వతః ||004||

ఇష్ట్వా తు రాజసూయేన మిత్రః శత్రునిబర్హణః|
సుహుతేన సుయజ్ఞేన వరుణత్వముపాగమత్ ||005||

సోమశ్చ రాజసూయేన ఇష్ట్వా ధర్మేణ ధర్మవిత్|
ప్రాప్తశ్చ సర్వలోకానాం కీర్తిం స్థానం చ శాశ్వతం ||006||

అస్మిన్నహని యచ్ఛ్రేయశ్చింత్యతాం తన్మయా సహ|
హితం చాయతి యుక్తం చ ప్రయతౌ వక్తుమర్హథ ||007||

శ్రుత్వా తు రాఘవస్యైతద్వాక్యం వాక్యవిశారదః|
భరతః ప్రాంజలిర్భూత్వా వాక్యమేతదువాచ హ ||008||

త్వయి ధర్మః పరః సాధో త్వయి సర్వా వసుంధరా|
ప్రతిష్ఠితా మహాబాహో యశశ్చామితవిక్రమ ||009||

మహీపాలాశ్చ సర్వే త్వాం ప్రజాపతిమివామరాః|
నిరీక్షంతే మహాత్మానో లోకనాథం యథా వయం ||010||

ప్రజాశ్చ పితృవద్రాజన్పశ్యంతి త్వాం మహాబల|
పృథివ్యాం గతిభూతోఽసి ప్రాణినామపి రాఘవ ||011||

స త్వమేవంవిధం యజ్ఞమాహర్తాసి కథం నృప|
పృథివ్యాం రాజవంశానాం వినాశో యత్ర దృశ్యతే ||012||

పృథివ్యాం యే చ పురుషా రాజన్పౌరుషమాగతాః|
సర్వేషాం భవితా తత్ర క్షయః సర్వాంతకోపమః ||013||

స త్వం పురుషశార్దూల గుణైరతులవిక్రమ|
పృథివీం నార్హసే హంతుం వశే హి తవ వర్తతే ||014||

భరతస్య తు తద్వాక్యం శ్రుత్వామృతమయం యథా|
ప్రహర్షమతులం లేభే రామః సత్యపరాక్రమః ||015||

ఉవాచ చ శుభాం వాణీం కైకేయ్యా నందివర్ధనం|
ప్రీతోఽస్మి పరితుష్టోఽస్మి తవాద్య వచనేన హి ||016||

ఇదం వచనమక్లీబం త్వయా ధర్మసమాహితం|
వ్యాహృతం పురుషవ్యాఘ్ర పృథివ్యాః పరిపాలనం ||017||

ఏష తస్మాదభిప్రాయాద్రాజసూయాత్క్రతూత్తమాత్|
నివర్తయామి ధర్మజ్ఞ తవ సువ్యాహృతేన వై ||018||

ప్రజానాం పాలనం ధర్మో రాజ్ఞాం యజ్ఞేన సంమితః|
తస్మాచ్ఛృణోమి తే వాక్యం సాధూక్తం సుసమాహితం ||019||

—♦ సర్గ 075 ♦—

తథోక్తవతి రామే తు భరతే చ మహాత్మని|
లక్ష్మణోఽపి శుభం వాక్యమువాచ రఘునందనం ||001||

అశ్వమేధో మహాయజ్ఞః పావనః సర్వపాప్మనాం|
పావనస్తవ దుర్ధర్షో రోచతాం క్రతుపుంగవః ||002||

శ్రూయతే హి పురావృత్తం వాసవే సుమహాత్మని|
బ్రహ్మహత్యావృతః శక్రో హయమేధేన పావితః ||003||

పురా కిల మహాబాహో దేవాసురసమాగమే|
వృత్రో నామ మహానాసీద్దైతేయో లోకసంమతః ||004||

విస్తీర్ణా యోజనశతముచ్ఛ్రితస్త్రిగుణం తతః|
అనురాగేణ లోకాంస్త్రీన్స్నేహాత్పశ్యతి సర్వతః ||005||

ధర్మజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞశ్చ బుద్ధ్యా చ పరినిష్ఠితః|
శశాస పృథివీం సర్వాం ధర్మేణ సుసమాహితః ||006||

తస్మిన్ప్రశాసతి తదా సర్వకామదుఘా మహీ|
రసవంతి ప్రసూతాని మూలాని చ ఫలాని చ ||007||

అకృష్టపచ్యా పృథివీ సుసంపన్నా మహాత్మనః|
స రాజ్యం తాదృశం భుంక్తే స్ఫీతమద్భుతదర్శనం ||008||

తస్య బుద్ధిః సముత్పన్నా తపః కుర్యామనుత్తమం|
తపో హి పరమం శ్రేయస్తపో హి పరమం సుఖం ||009||

స నిక్షిప్య సుతం జ్యేష్ఠం పౌరేషు పరమేశ్వరం|
తప ఉగ్రముపాతిష్ఠత్తాపయన్సర్వదేవతాః ||010||

తపస్తప్యతి వృత్రే తు వాసవః పరమార్తవత్|
విష్ణుం సముపసంక్రమ్య వాక్యమేతదువాచ హ ||011||

తపస్యతా మహాబాహో లోకా వృత్రేణ నిర్జితాః|
బలవాన్స హి ధర్మాత్మా నైనం శక్ష్యామి బాధితుం ||012||

యద్యసౌ తప ఆతిష్ఠేద్భూయ ఏవ సురేశ్వర|
యావల్లోకా ధరిష్యంతి తావదస్య వశానుగాః ||013||

త్వం చైనం పరమోదారముపేక్షసి మహాబల|
క్షణం హి న భవేద్వృత్రః క్రుద్ధే త్వయి సురేశ్వర ||014||

యదా హి ప్రీతిసంయోగం త్వయా విష్ణో సమాగతః|
తదా ప్రభృతి లోకానాం నాథత్వముపలబ్ధవాన్ ||015||

స త్వం ప్రసాదం లోకానాం కురుష్వ సుమహాయశః|
త్వత్కృతేన హి సర్వం స్యాత్ప్రశాంతమజరం జగత్ ||016||

ఇమే హి సర్వే విష్ణో త్వాం నిరీక్షంతే దివౌకసః|
వృత్రఘ్నతేన మహతా ఏషాం సాహ్యం కురుష్వ హ ||017||

త్వయా హి నిత్యశః సాహ్యం కృతమేషాం మహాత్మనాం|
అసహ్యమిదమన్యేషామగతీనాం గతిర్భవాన్ ||018||

—♦ సర్గ 076 ♦—

లక్ష్మణస్య తు తద్వాక్యం శ్రుత్వా శత్రునిబర్హణః|
వృత్రఘాతమశేషేణ కథయేత్యాహ లక్ష్మణం ||001||

రాఘవేణైవముక్తస్తు సుమిత్రానందవర్ధనః|
భూయ ఏవ కథాం దివ్యాం కథయామాస లక్ష్మణః ||002||

సహస్రాక్షవచః శ్రుత్వా సర్వేషాం చ దివౌకసాం|
విష్ణుర్దేవానువాచేదం సర్వానింద్రపురోగమాన్ ||003||

పూర్వం సౌహృదబద్ధోఽస్మి వృత్రస్య సుమహాత్మనః|
తేన యుష్మత్ప్రియార్థం వై నాహం హన్మి మహాసురం ||004||

అవశ్యం కరణీయం చ భవతాం సుఖముత్తమం|
తస్మాదుపాయమాఖ్యాస్యే యేన వృత్రం హనిష్యథ ||005||

త్రిధా భూతం కరిష్యేఽహమాత్మానం సురసత్తమాః|
తేన వృత్రం సహస్రాక్షో హనిష్యతి న సంశయః ||006||

ఏకోంఽశో వాసవం యాతు ద్వితీయో వజ్రమేవ తు|
తృతీయో భూతలం శక్రస్తతో వృత్రం హనిష్యతి ||007||

తథా బ్రువతి దేవేశే దేవా వాక్యమథాబ్రువన్|
ఏవమేతన్న సందేహో యథా వదసి దైత్యహన్ ||008||

భద్రం తేఽస్తు గమిష్యామో వృత్రాసురవధైషిణః|
భజస్వ పరమోదారవాసవం స్వేన తేజసా ||009||

తతః సర్వే మహాత్మానః సహస్రాక్షపురోగమాః|
తదరణ్యముపాక్రామన్యత్ర వృత్రో మహాసురః ||010||

తేఽపశ్యంస్తేజసా భూతం తపంతమసురోత్తమం|
పిబంతమివ లోకాంస్త్రీన్నిర్దహంతమివాంబరం ||011||

దృష్ట్వైవ చాసురశ్రేష్ఠం దేవాస్త్రాసముపాగమన్|
కథమేనం వధిష్యామః కథం న స్యాత్పరాజయః ||012||

తేషాం చింతయతాం తత్ర సహస్రాక్షః పురందరః|
వజ్రం ప్రగృహ్య బాహుభ్యాం ప్రహిణోద్వృత్రమూర్ధని ||013||

కాలాగ్నినేవ ఘోరేణ దీప్తేనేవ మహార్చిషా|
ప్రతప్తం వృత్రశిరసి జగత్త్రాసముపాగమత్ ||014||

అసంభావ్యం వధం తస్య వృత్రస్య విబుధాధిపః|
చింతయానో జగామాశు లోకస్యాంతం మహాయశాః ||015||

తమింద్రం బ్రహ్మహత్యాశు గచ్ఛంతమనుగచ్ఛతి|
అపతచ్చాస్య గాత్రేషు తమింద్రం దుఃఖమావిశత్ ||016||

హతారయః ప్రనష్టేంద్రా దేవాః సాగ్నిపురోగమాః|
విష్ణుం త్రిభువనశ్రేష్ఠం ముహుర్ముహురపూజయన్ ||017||

త్వం గతిః పరమా దేవ పూర్వజో జగతః ప్రభుః|
రథార్థం సర్వభూతానాం విష్ణుత్వముపజగ్మివాన్ ||018||

హతశ్చాయం త్వయా వృత్రో బ్రహ్మహత్యా చ వాసవం|
బాధతే సురశార్దూల మోక్షం తస్య వినిర్దిశ ‖019‖

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా దేవానాం విష్ణురబ్రవీత్|
మామేవ యజతాం శక్రః పావయిష్యామి వజ్రిణం ‖020‖

పుణ్యేన హయమేధేన మామిష్ట్వా పాకశాసనః|
పునరేష్యతి దేవానామింద్రత్వమకుతోభయః ‖021‖

ఏవం సందిశ్య దేవానాం తాం వాణీమమృతోపమా|
జగామ విష్ణుర్దేవేశః స్తూయమానస్త్రివిష్టపం ‖022‖

—♦ సర్గ 077 ♦—

తథా వృత్రవధం సర్వమఖిలేన స లక్ష్మణః|
కథయిత్వా నరశ్రేష్ఠః కథాశేషముపాక్రమత్ ‖001‖

తతో హతే మహావీర్యే వృత్రే దేవభయంకరే|
బ్రహ్మహత్యావృతః శక్రః సంజ్ఞాం లేభే న వృత్రహా ‖002‖

సోఽన్తమాశ్రిత్య లోకానాం నష్టసంజ్ఞో విచేతనః|
కాలం తత్రావసత్కంచిద్వేష్టమానో యథోరగః ‖003‖

అథ నష్టే సహస్రాక్షే ఉద్విగ్నమభవజ్జగత్|
భూమిశ్చ ధ్వస్తసంకాశా నిఃస్నేహా శుష్కకాననా ‖004‖

నిఃస్రోతసశ్చాంబువాహా హ్రదాశ్చ సరితస్తథా|
సంక్షోభశ్చైవ సత్త్వానామనావృష్టికృతోఽభవత్ ‖005‖

క్షీయమాణే తు లోకేఽస్మిన్సంభ్రాంతమనసః సురాః|
యదుక్తం విష్ణునా పూర్వం తం యజ్ఞం సముపానయన్ ‖006‖

తతః సర్వే సురగణాః సోపాధ్యాయాః సహర్షిభిః|
తం దేశం సహితా జగ్ముర్యత్రేంద్రో భయమోహితః ‖007‖

తే తు దృష్ట్వా సహస్రాక్షం మోహితం బ్రహ్మహత్యయా|
తం పురస్కృత్య దేవేశమశ్వమేధం ప్రచక్రిరే ‖008‖

తతోఽశ్వమేధః సుమహాన్మహేంద్రస్య మహాత్మనః|
వవృధే బ్రహ్మహత్యాయాః పావనార్థం నరేశ్వర ‖009‖

తతో యజ్ఞసమాప్తౌ తు బ్రహ్మహత్యా మహాత్మనః|
అభిగమ్యాబ్రవీద్వాక్యం క్వ మే స్థానం విధాస్యథ ‖010‖

తే తామూచుస్తతో దేవాస్తుష్టాః ప్రీతిసమన్వితాః|
చతుర్ధా విభజాత్మానమాత్మనైవ దురాసదే ‖011‖

దేవానాం భాషితం శ్రుత్వా బ్రహ్మహత్యా మహాత్మనాం|
సంనిధౌ స్థానమన్యత్ర వరయామాస దుర్వసా ‖012‖

ఏకేనాంశేన వత్స్యామి పూర్ణోదాసు నదీషు వై|
ద్వితీయేన తు వృక్షేషు సత్యమేతద్బ్రవీమి వః ‖013‖

యోఽయమంశస్తృతీయో మే స్త్రీషు యౌవనశాలిషు|
త్రిరాత్రం దర్పపర్ణాసు వసిష్యే దర్పఘాతినీ ‖014‖

హంతారో బ్రాహ్మణాన్యే తు ప్రేక్షాపూర్వమదూషకాన్|
తాంశ్చతుర్థేన భాగేన సంశ్రయిష్యే సురర్షభాః ||015||

ప్రత్యూచుస్తాం తతో దేవా యథా వదసి దుర్వసే|
తథా భవతు తత్సర్వం సాధయస్వ యథేప్సితం ||016||

తతః ప్రీత్యాన్వితా దేవాః సహస్రాక్షం వవందిరే|
విజ్వరః పూతపాప్మా చ వాసవః సమపద్యత ||017||

ప్రశాంతం చ జగత్సర్వం సహస్రాక్షే ప్రతిష్ఠతే|
యజ్ఞం చాద్భుతసంకాశం తదా శక్రోఽభ్యపూజయత్ ||018||

ఈదృశో హ్యశ్వమేధస్య ప్రభావో రఘునందన|
యజస్వ సుమహాభాగ హయమేధేన పార్థివ ||019||

—♦ సర్గ 078 ♦—

తచ్ఛ్రుత్వా లక్ష్మణేనోక్తం వాక్యం వాక్యవిశారదః|
ప్రత్యువాచ మహాతేజాః ప్రహసన్రాఘవో వచః ||001||

ఏవమేతన్నరశ్రేష్ఠ యథా వదసి లక్ష్మణ|
వృత్రఘాతమశేషేణ వాజిమేధఫలం చ యత్ ||002||

శ్రూయతే హి పురా సౌమ్య కర్దమస్య ప్రజాపతేః|
పుత్రో బాహ్లీశ్వరః శ్రీమానిలో నామ సుధార్మికః ||003||

స రాజా పృథివీం సర్వాం వశే కృత్వా మహాయశాః|
రాజ్యం చైవ నరవ్యాఘ్ర పుత్రవత్పర్యపాలయత్ ||004||

సురైశ్చ పరమోదారైర్దైతేయైశ్చ మహాసురైః|
నాగరాక్షసగంధర్వైర్యక్షైశ్చ సుమహాత్మభిః ||005||

పూజ్యతే నిత్యశః సౌమ్య భయార్తై రఘునందన|
అబిభ్యంశ్చ త్రయో లోకాః సరోషస్య మహాత్మనః ||006||

స రాజా తాదృశో హ్యాసీద్ధర్మే వీర్యే చ నిష్ఠితః|
బుద్ధ్యా చ పరమోదారో బాహ్లీకానాం మహాయశాః ||007||

స ప్రచక్రే మహాబాహుర్మృగయాం రుచిరే వనే|
చైత్రే మనోరమే మాసి సభృత్యబలవాహనః ||008||

ప్రజఘ్నే స నృపోఽరణ్యే మృగాఞ్శతసహస్రశః|
హత్వైవ తృప్తిర్నాభూచ్చ రాజ్ఞస్తస్య మహాత్మనః ||009||

నానామృగాణామయుతం వధ్యమానం మహాత్మనా|
యత్ర జాతో మహాసేనస్తం దేశముపచక్రమే ||010||

తస్మింస్తు దేవదేవేశః శైలరాజసుతాం హరః|
రమయామాస దుర్ధర్షైః సర్వైరనుచరైః సహ ||011||

కృత్వా స్త్రీభూతమాత్మానముమేశో గోపతిధ్వజః|
దేవ్యాః ప్రియచికీర్షుః స తస్మిన్పర్వతనిర్ఝరే ||012||

యే చ తత్ర వనోద్దేశే సత్త్వాః పురుషవాదినః|
యచ్చ కించన తత్సర్వం నారీసంజ్ఞం బభూవ హ ||013||

ఏతస్మిన్నంతరే రాజా స ఇలః కర్దమాత్మజః|
నిఘ్నన్మృగసహస్రాణి తం దేశముపచక్రమే ||014||

స దృష్ట్వా స్త్రీకృతం సర్వం సవ్యాలమృగపక్షిణం|
ఆత్మానం సానుగం చైవ స్త్రీభూతం రఘునందన ||015||

తస్య దుఃఖం మహత్త్వాసీద్దృష్ట్వాత్మానం తథా గతం|
ఉమాపతేశ్చ తత్కర్మ జ్ఞాత్వా త్రాసముపాగమత్ ||016||

తతో దేవం మహాత్మానం శితికంఠం కపర్దినం|
జగామ శరణం రాజా సభృత్యబలవాహనః ||017||

తతః ప్రహస్య వరదః సహ దేవ్యా మహాయశాః|
ప్రజాపతిసుతం వాక్యమువాచ వరదః స్వయం ||018||

ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ రాజర్షే కార్దమేయ మహాబల|
పురుషత్వమృతే సౌమ్య వరం వరయ సువ్రత ||019||

తతః స రాజా శోకార్తః ప్రత్యాఖ్యాతో మహాత్మనా|
న స జగ్రాహ స్త్రీభూతో వరమన్యం సురోత్తమాత్ ||020||

తతః శోకేన మహతా శైలరాజసుతాం నృపః|
ప్రణిపత్య మహాదేవీం సర్వేణైవాంతరాత్మనా ||021||

ఈశే వరాణాం వరదే లోకానామసి భామిని|
అమోఘదర్శనే దేవి భజే సౌమ్యే నమోఽస్తు తే ||022||

హృద్గతం తస్య రాజర్షేర్విజ్ఞాయ హరసంనిధౌ|
ప్రత్యువాచ శుభం వాక్యం దేవీ రుద్రస్య సంమతా ||023||

అర్ధస్య దేవో వరదో వరార్ధస్య తథా హ్యహం|
తస్మాదర్ధం గృహాణ త్వం స్త్రీపుంసోర్యావదిచ్ఛసి ||024||

తదద్భుతతమం శ్రుత్వా దేవ్యా వరమనుత్తమం|
సంప్రహృష్టమనా భూత్వా రాజా వాక్యమథాబ్రవీత్ ||025||

యది దేవి ప్రసన్నా మే రూపేణాప్రతిమా భువి|
మాసం స్త్రీత్వముపాసిత్వా మాసం స్యాం పురుషః పునః ||026||

ఈప్సితం తస్య విజ్ఞాయ దేవీ సురుచిరాననా|
ప్రత్యువాచ శుభం వాక్యమేవమేతద్భవిష్యతి ||027||

రాజన్పురుషభూతస్త్వం స్త్రీభావం న స్మరిష్యసి|
స్త్రీభూతశ్చాపరం మాసం న స్మరిష్యసి పౌరుషం ||028||

ఏవం స రాజా పురుషో మాసం భూత్వాథ కార్దమిః|
త్రైలోక్యసుందరీ నారీ మాసమేకమిలాభవత్ ||029||

—♦ సర్గ 079 ♦—

తాం కథామిలసంబద్ధాం రామేణ సముదీరితాం|
లక్ష్మణో భరతశ్చైవ శ్రుత్వా పరమవిస్మితౌ ||001||

తౌ రామం ప్రాంజలీభూత్వా తస్య రాజ్ఞో మహాత్మనః|
విస్తరం తస్య భావస్య తదా పప్రచ్ఛతుః పునః ||002||

కథం స రాజా స్త్రీభూతో వర్తయామాస దుర్గతిం|
పురుషో వా యదా భూతః కాం వృత్తిం వర్తయత్యసౌ ||003||

తయోస్తద్భాషితం శ్రుత్వా కౌతూహలసమన్వితం|
కథయామాస కాకుత్స్థస్తస్య రాజ్ఞో యథా గతం ||004||

తమేవ ప్రథమం మాసం స్త్రీభూత్వా లోకసుందరీ|
తాభిః పరివృతా స్త్రీభిర్యేఽస్య పూర్వం పదానుగాః ||005||

తత్కాననం విగాహ్యాశు విజహ్రే లోకసుందరీ|
ద్రుమగుల్మలతాకీర్ణం పద్భ్యాం పద్మదలేక్షణా ||006||

వాహనాని చ సర్వాణి సంత్యక్త్వా వై సమంతతః|
పర్వతాభోగవివరే తస్మిన్రేమే ఇలా తదా ||007||

అథ తస్మిన్వనోద్దేశే పర్వతస్యావిదూరతః|
సరః సురుచిరప్రఖ్యం నానాపక్షిగణాయుతం ||008||

దదర్శ సా ఇలా తస్మిన్బుధం సోమసుతం తదా|
జ్వలంతం స్వేన వపుషా పూర్ణం సోమమివోదితం ||009||

తపంతం చ తపస్తీవ్రమంభోమధ్యే దురాసదం|
యశస్కరం కామగమం తారుణ్యే పర్యవస్థితం ||010||

సా తం జలాశయం సర్వం క్షోభయామాస విస్మితా|
సహ తైః పూర్వ పురుషైః స్త్రీభూతై రఘునందన ||011||

బుధస్తు తాం నిరీక్ష్యైవ కామబాణాభిపీడితః|
నోపలేభే తదాత్మానం చచాల చ తదాంభసి ||012||

ఇలాం నిరీక్షమాణః స త్రైలోక్యాభ్యధికాం శుభాం|
చింతాం సమభ్యతిక్రామత్కా న్వియం దేవతాధికా ||013||

న దేవీషు న నాగీషు నాసురీష్వప్సరఃసు చ|
దృష్టపూర్వా మయా కాచిద్రూపేణైతేన శోభితా ||014||

సదృశీయం మమ భవేద్యది నాన్యపరిగ్రహా|
ఇతి బుద్ధిం సమాస్థాయ జలాత్స్థలముపాగమత్ ||015||

స ఆశ్రమం సముపాగమ్య చతస్రః ప్రమదాస్తతః|
శబ్దాపయత ధర్మాత్మా తాశ్చైనం చ వవందిరే ||016||

స తాః పప్రచ్ఛ ధర్మాత్మ కస్యైషా లోకసుందరీ|
కిమర్థమాగతా చేహ సత్యమాఖ్యాత మాచిరం ||017||

శుభం తు తస్య తద్వాక్యం మధురం మధురాక్షరం|
శ్రుత్వా తు తాః స్త్రియః సర్వా ఊచుర్మధురయా గిరా ||018||

అస్మాకమేషా సుశ్రోణీ ప్రభుత్వే వర్తతే సదా|
అపతిః కాననాంతేషు సహాస్మాభిరటత్యసౌ ||019||

తద్వాక్యమవ్యక్తపదం తాసాం స్త్రీణాం నిశమ్య తు|
విద్యామావర్తనీం పుణ్యామావర్తయత స ద్విజః ||020||

సోఽర్థం విదిత్వా నిఖిలం తస్య రాజ్ఞో యథాగతం|
సర్వా ఏవ స్త్రియస్తాశ్చ బభాషే మునిపుంగవః ||021||

అత్ర కిం పురుషా భద్రా అవసజ్ఞ్శైలరోధసి|
వత్స్యథాస్మిన్గిరౌ యూయమవకాశో విధీయతాం ||022||

మూలపుత్రఫలైః సర్వా వర్తయిష్యథ నిత్యదా|
స్త్రియః కింపురుషాన్నామ భర్తౄన్సముపలప్స్యథ ||023||

తాః శ్రుత్వా సోమపుత్రస్య వాచం కింపురుషీకృతాః|
ఉపాసాం చక్రిరే శైలం బహ్వ్యస్తా బహుధా తదా ||024||

—♦ సర్గ 080 ♦—

శ్రుత్వా కింపురుషోత్పత్తిం లక్ష్మణో భరతస్తదా|
ఆశ్చర్యమితి చాబ్రూతాముభౌ రామం జనేశ్వరం ||001||

అథ రామః కథామేతాం భూయ ఏవ మహాయశాః|
కథయామాస ధర్మాత్మా ప్రజాపతిసుతస్య వై ||002||

సర్వాస్తా విద్రుతా దృష్ట్వా కింనరీరృషిసత్తమః|
ఉవాచ రూపసంపన్నాం తాం స్త్రియం ప్రహసన్నివ ||003||

సోమస్యాహం సుదయితః సుతః సురుచిరాననే|
భజస్వ మాం వరారోహే భక్త్యా స్నిగ్ధేన చక్షుషా ||004||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా శూన్యే స్వజనవర్జితా|
ఇలా సురుచిరప్రఖ్యం ప్రత్యువాచ మహాగ్రహం ||005||

అహం కామకరీ సౌమ్య తవాస్మి వశవర్తినీ|
ప్రశాధి మాం సోమసుత యథేచ్ఛసి తథా కురు ||006||

తస్యాస్తదద్భుతప్రఖ్యం శ్రుత్వా హర్షసమన్వితః|
స వై కామీ సహ తయా రేమే చంద్రమసః సుతః ||007||

బుధస్య మాధవో మాసస్తామిలాం రుచిరాననాం|
గతో రమయతోఽత్యర్థం క్షణవత్తస్య కామినః ||008||

అథ మాసే తు సంపూర్ణే పూర్ణేందుసదృశాననః|
ప్రజాపతిసుతః శ్రీమానిల్యయనే ప్రత్యబుధ్యత ||009||

సోఽపశ్యత్సోమజం తత్ర తప్యంతం సలిలాశయే|
ఊర్ధ్వబాహుం నిరాలంబం తం రాజా ప్రత్యభాషత ||010||

భగవన్పర్వతం దుర్గం ప్రవిష్టోఽస్మి సహానుగః|
న చ పశ్యామి తత్సైన్యం క్వ ను తే మామకా గతాః ||011||

తచ్ఛ్రుత్వా తస్య రాజర్షేర్నష్టసంజ్ఞస్య భాషితం|
ప్రత్యువాచ శుభం వాక్యం సాంత్వయన్పరయా గిరా ||012||

అశ్మవర్షేణ మహతా భృత్యాస్తే వినిపాతితాః|
త్వం చాశ్రమపదే సుప్తో వాతవర్షభయార్దితః ||013||

సమాశ్వసిహి భద్రం తే నిర్భయో విగతజ్వరః|
ఫలమూలాశనో వీర వస చేహ యథాసుఖం ||014||

స రాజా తేన వాక్యేన ప్రత్యాశ్వస్తో మహాయశాః|
ప్రత్యువాచ శుభం వాక్యం దీనో భృత్యజనక్షయాత్ ||015||

త్యక్ష్యామ్యహం స్వకం రాజ్యం నాహం భృత్యైర్వినా కృతః|
వర్తయేయం క్షణం బ్రహ్మన్సమనుజ్ఞాతుమర్హసి ||016||

సుతో ధర్మపరో బ్రహ్మంజ్యేష్ఠో మమ మహాయశాః|
శశబిందురితి ఖ్యాతః స మే రాజ్యం ప్రపత్స్యతే ||017||

న హి శక్ష్యామ్యహం గత్వా భృత్యదారాన్సుఖాన్వితాన్|
ప్రతివక్తుం మహాతేజః కించిదప్యశుభం వచః ||018||

తథా బ్రువతి రాజేంద్రే బుధః పరమమద్భుతం|
సాంత్వపూర్వమథోవాచ వాసస్త ఇహ రోచతాం ||019||

న సంతాపస్త్వయా కార్యః కార్దమేయ మహాబల|
సంవత్సరోషితస్యేహ కారయిష్యామి తే హితం ||020||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా బుధస్యాక్లిష్టకర్మణః|
వాసాయ విదధే బుద్ధిం యదుక్తం బ్రహ్మవాదినా ||021||

మాసం స స్త్రీ తదా భూత్వా రమయత్యనిశం శుభా|
మాసం పురుషభావేన ధర్మబుద్ధిం చకార సః ||022||

తతః స నవమే మాసి ఇలా సోమసుతాత్మజం|
జనయామాస సుశ్రోణీ పురూరవసమాత్మజం ||023||

జాతమాత్రం తు సుశ్రోణీ పితుర్హస్తే న్యవేశయత్|
బుధస్య సమవర్ణాభమిలాపుత్రం మహాబలం ||024||

బుధోఽపి పురుషీభూతం సమాశ్వాస్య నరాధిపం|
కథాభీ రమయామాస ధర్మయుక్తాభిరాత్మవాన్ ||025||

—♦ సర్గ 081 ♦—

తథోక్తవతి రామే తు తస్య జన్మ తదద్భుతం|
ఉవాచ లక్ష్మణో భూయో భరతశ్చ మహాయశాః ||001||

సా ప్రియా సోమపుత్రస్య సంవత్సరమథోషితా|
అకరోత్కిం నరశ్రేష్ఠ తత్త్వం శంసితుమర్హసి ||002||

తయోస్తద్వాక్యమాధుర్యం నిశమ్య పరిపృచ్ఛతోః|
రామః పునరువాచేమాం ప్రజాపతిసుతే కథాం ||003||

పురుషత్వం గతే శూరే బుధః పరమబుద్ధిమాన్|
సంవర్తం పరమోదారమాజుహావ మహాయశాః ||004||

చ్యవనం భృగుపుత్రం చ మునిం చారిష్టనేమినం|
ప్రమోదనం మోదకరం తతో దుర్వాససం మునిం ||005||

ఏతాన్సర్వాన్సమానీయ వాక్యజ్ఞస్తత్త్వదర్శినః|
ఉవాచ సర్వాన్సుహృదో ధైర్యేణ సుసమాహితః ||006||

అయం రాజా మహాబాహుః కర్దమస్య ఇలః సుతః|
జానీతైనం యథా భూతం శ్రేయో హ్యస్య విధీయతాం ||007||

తేషాం సంవదతామేవ తమాశ్రమముపాగమత్|
కర్దమః సుమహాతేజా ద్విజైః సహ మహాత్మభిః ||008||

పులస్త్యశ్చ క్రతుశ్చైవ వషట్కారస్తథైవ చ|
ఓంకారశ్చ మహాతేజాస్తమాశ్రమముపాగమన్ ||009||

తే సర్వే హృష్టమనసః పరస్పరసమాగమే|
హితైషిణో బాహ్లి పతేః పృథగ్వాక్యమథాబ్రువన్ ||010||

కర్దమస్త్వబ్రవీద్వాక్యం సుతార్థం పరమం హితం|
ద్విజాః శృణుత మద్వాక్యం యచ్ఛ్రేయః పార్థివస్య హి ||011||

నాన్యం పశ్యామి భైషజ్యమంతరేణ వృషధ్వజం|
నాశ్వమేధాత్పరో యజ్ఞః ప్రియశ్చైవ మహాత్మనః ||012||

తస్మాద్యజామహే సర్వే పార్థివార్థే దురాసదం|
కర్దమేనైవముక్తాస్తు సర్వ ఏవ ద్విజర్షభాః|
రోచయంతి స్మ తం యజ్ఞం రుద్రస్యారాధనం ప్రతి ||013||

సంవర్తస్య తు రాజర్షిః శిష్యః పరపురంజయః|
మరుత్త ఇతి విఖ్యాతస్తం యజ్ఞం సముపాహరత్ ||014||

తతో యజ్ఞో మహానాసీద్బుధాశ్రమసమీపతః|
రుద్రశ్చ పరమం తోషమాజగామ మహాయశాః ||015||

అథ యజ్ఞసమాప్తౌ తు ప్రీతః పరమయా ముదా|
ఉమాపతిర్ద్విజాన్సర్వానువాచేదమిలాం ప్రతి ||016||

ప్రీతోఽస్మి హయమేధేన భక్త్యా చ ద్విజసత్తమాః|
అస్య బాహ్లిపతేశ్చైవ కిం కరోమి ప్రియం శుభం ||017||

తథా వదతి దేవేశే ద్విజాస్తే సుసమాహితాః|
ప్రసాదయంతి దేవేశం యథా స్యాత్పురుషస్త్విలా ||018||

తతః ప్రీతమనా రుద్రః పురుషత్వం దదౌ పునః|
ఇలాయై సుమహాతేజా దత్త్వా చాంతరధీయత ||019||

నివృత్తే హయమేధే తు గతే చాదర్శనం హరే|
యథాగతం ద్విజాః సర్వే అగచ్ఛందీర్ఘదర్శినః ||020||

రాజా తు బాహ్లిముత్సృజ్య మధ్యదేశే హ్యనుత్తమం|
నివేశయామాస పురం ప్రతిష్ఠానం యశస్కరం ||021||

శశబిందుస్తు రాజాసీద్బాహ్ల్యాం పరపురంజయః|
ప్రతిష్ఠాన ఇలో రాజా ప్రజాపతిసుతో బలీ ||022||

స కాలే ప్రాప్తవాఁల్లోకమిలో బ్రాహ్మమనుత్తమం|
ఐలః పురూరవా రాజా ప్రతిష్ఠానమవాప్తవాన్ ||023||

ఈదృశో హ్యశ్వమేధస్య ప్రభావః పురుషర్షభౌ|
స్త్రీభూతః పౌరుషం లేభే యచ్చాన్యదపి దుర్లభం ||024||

—♦ సర్గ 082 ♦—

ఏతదాఖ్యాయ కాకుత్స్థో భ్రాతృభ్యామమితప్రభః|
లక్ష్మణం పునరేవాహ ధర్మయుక్తమిదం వచః ||001||

వసిష్ఠం వామదేవం చ జాబాలిమథ కశ్యపం|
ద్విజాంశ్చ సర్వప్రవరానశ్వమేధపురస్కృతాన్ ||002||

ఏతాన్సర్వాన్సమాహూయ మంత్రయిత్వా చ లక్ష్మణ|
హయం లక్ష్మణసంపన్నం విమోక్ష్యామి సమాధినా ||003||

తద్వాక్యం రాఘవేణోక్తం శ్రుత్వా త్వరితవిక్రమః|
ద్విజాన్సర్వాన్సమాహూయ దర్శయామాస రాఘవం ||004||

తే దృష్ట్వా దేవసంకాశం కృతపాదాభివందనం|
రాఘవం సుదురాధర్షమాశీర్భిః సమపూజయన్ ||005||

ప్రాంజలిస్తు తతో భూత్వా రాఘవో ద్విజసత్తమాన్|
ఉవాచ ధర్మసంయుక్తమశ్వమేధాశ్రితం వచః ||006||

స తేషాం ద్విజముఖ్యానాం వాక్యమద్భుతదర్శనం|
అశ్వమేధాశ్రితం శ్రుత్వా భృశం ప్రీతోఽభవత్తదా ||007||

విజ్ఞాయ తు మతం తేషాం రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్|
ప్రేషయస్వ మహాబాహో సుగ్రీవాయ మహాత్మనే ||008||

శీఘ్రం మహద్భిర్హరిభిర్బహుభిశ్చ తదాశ్రయైః|
సార్ధమాగచ్ఛ భద్రం తే అనుభోక్తుం మఖోత్తమం ||009||

విభీషణశ్చ రక్షోభిః కామగైర్బహుభిర్వృతః|
అశ్వమేధం మహాబాహుః ప్రాప్నోతు లఘువిక్రమః ||010||

రాజానశ్చ నరవ్యాఘ్ర యే మే ప్రియచికీర్షవః|
సానుగాః క్షిప్రమాయాంతు యజ్ఞభూమిమనుత్తమాం ||011||

దేశాంతరగతా యే చ ద్విజా ధర్మపరాయణాః|
నిమంత్రయస్వ తాన్సర్వానశ్వమేధాయ లక్ష్మణ ||012||

ఋషయశ్చ మహాబాహో ఆహూయంతాం తపోధనాః|
దేశాంతరగతా యే చ సదారాశ్చ మహర్షయః ||013||

యజ్ఞవాటశ్చ సుమహాన్గోమత్యా నైమిషే వనే|
ఆజ్ఞాప్యతాం మహాబాహో తద్ధి పుణ్యమనుత్తమం ||014||

శతం వాహసహస్రాణాం తండులానాం వపుష్మతాం|
అయుతం తిలముద్గస్య ప్రయాత్వగ్రే మహాబల ||015||

సువర్ణకోట్యో బహులా హిరణ్యస్య శతోత్తరాః|
అగ్రతో భరతః కృత్వా గచ్ఛత్వగ్రే మహామతిః ||016||

అంతరాపణవీథ్యశ్చ సర్వాంశ్చ నటనర్తకాన్|
నైగమాన్బాలవృద్ధాంశ్చ ద్విజాంశ్చ సుసమాహితాన్ ||017||

కర్మాంతికాంశ్చ కుశలాన్ఛిల్పినశ్చ సుపండితాన్|
మాతరశ్చైవ మే సర్వాః కుమారాంతఃపురాణి చ ||018||

కాంచనీం మమ పత్నీం చ దీక్షార్హాం యజ్ఞకర్మణి|
అగ్రతో భరతః కృత్వా గచ్ఛత్వగ్రే మహామతిః ||019||

—♦ సర్గ 083 ♦—

తత్సర్వమఖిలేనాశు ప్రస్థాప్య భరతాగ్రజః|
హయం లక్ష్మణసంపన్నం కృష్ణసారం ముమోచ హ ||001||

ఋత్విగ్భిర్లక్ష్మణం సార్ధమశ్వే చ వినియుజ్య సః|
తతోఽభ్యగచ్ఛత్కాకుత్స్థః సహ సైన్యేన నైమిషం ||002||

యజ్ఞవాటం మహాబాహుర్దృష్ట్వా పరమమద్భుతం|
ప్రహర్షమతులం లేభే శ్రీమానితి చ సోఽబ్రవీత్ ||003||

నైమిషే వసతస్తస్య సర్వ ఏవ నరాధిపాః|
ఆజగ్ముః సర్వరాష్ట్రేభ్యస్తాన్రామః ప్రత్యపూజయత్ ||004||

ఉపకార్యాన్మహార్హాంశ్చ పార్థివానాం మహాత్మనాం|
సానుగానాం నరశ్రేష్ఠో వ్యాదిదేశ మహాద్యుతిః ||005||

అన్నపానాని వస్త్రాణి సానుగానాం మహాత్మనాం|
భరతః సందదావాశు శత్రుఘ్నసహితస్తదా ||006||

వానరాశ్చ మహాత్మానః సుగ్రీవసహితాస్తదా|
విప్రాణాం ప్రణతాః సర్వే చక్రిరే పరివేషణం ||007||

విభీషణశ్చ రక్షోభిః స్రగ్విభిర్బహుభిర్వృతః|
ఋషీణాముగ్రతపసాం కింకరః పర్యుపస్థితః ||008||

ఏవం సువిహితో యజ్ఞో హయమేధోఽభ్యవర్తత|
లక్ష్మణేనాభిగుప్తా చ హయచర్యా ప్రవర్తితా ||009||

నాన్యః శబ్దోఽభవత్తత్ర హయమేధే మహాత్మనః|
ఛందతో దేహి విస్రబ్ధో యావత్తుష్యంతి యాచకాః|
తావద్వానరరక్షోభిర్దత్తమేవాభ్యదృశ్యత ||010||

న కశ్చిన్మలినస్తత్ర దీనో వాప్యథ వా కృశః|
తస్మిన్యజ్ఞవరే రాజ్ఞో హృష్టపుష్టజనావృతే ||011||

యే చ తత్ర మహాత్మానో మునయశ్చిరజీవినః|
నాస్మరంస్తాదృశం యజ్ఞం దానౌఘసమలంకృతం ||012||

రజతానాం సువర్ణానాం రత్నానామథ వాససాం|
అనిశం దీయమానానాం నాంతః సముపదృశ్యతే ||013||

న శక్రస్య న సోమస్య యమస్య వరుణస్య వా|
ఈదృశో దృష్టపూర్వో న ఏవమూచుస్తపోధనాః ||014||

సర్వత్ర వానరాస్తస్థుః సర్వత్రైవ చ రాక్షసాః|
వాసో ధనాని కామిభ్యః పూర్ణహస్తా దదుర్భృశం ||015||

ఈదృశో రాజసింహస్య యజ్ఞః సర్వగుణాన్వితః|
సంవత్సరమథో సాగ్రం వర్తతే న చ హీయతే ||016||

—♦ సర్గ 084 ♦—

వర్తమానే తథాభూతే యజ్ఞే పరమకేఽద్భుతే|
సశిష్య ఆజగామాశు వాల్మీకిర్మునిపుంగవః ||001||

స దృష్ట్వా దివ్యసంకాశం యజ్ఞమద్భుతదర్శనం|
ఏకాంతే ఋషివాటానాం చకార ఉటజాఞ్శుభాన్ ||002||

స శిష్యావబ్రవీద్ధృష్టో యువాం గత్వా సమాహితౌ|
కృత్స్నం రామాయణం కావ్యం గాయతాం పరయా ముదా ||003||

ఋషివాటేషు పుణ్యేషు బ్రాహ్మణావసథేషు చ|
రథ్యాసు రాజమార్గేషు పార్థివానాం గృహేషు చ ||004||

రామస్య భవనద్వారి యత్ర కర్మ చ వర్తతే|
ఋత్విజామగ్రతశ్చైవ తత్ర గేయం విశేషతః ||005||

ఇమాని చ ఫలాన్యత్ర స్వాదూని వివిధాని చ|
జాతాని పర్వతాగ్రేషు ఆస్వాద్యాస్వాద్య గీయతాం ||006||

న యాస్యథః శ్రమం వత్సౌ భక్షయిత్వా ఫలాని వై|
మూలాని చ సుమృష్టాని నగరాత్పరిహాస్యథ ||007||

యది శబ్దాపయేద్రామః శ్రవణాయ మహీపతిః|
ఋషీణాముపవిష్టానాం తతో గేయం ప్రవర్తతాం ||008||

దివసే వింశతిః సర్గా గేయా వై పరయా ముదా|
ప్రమాణైర్బహుభిస్తత్ర యథోద్దిష్టం మయా పురా ||009||

లోభశ్చాపి న కర్తవ్యః స్వల్పోఽపి ధనకాంక్షయా|
కిం ధనేనాశ్రమస్థానాం ఫలమూలోపభోగినాం ||010||

యది పృచ్ఛేత్స కాకుత్స్థో యువాం కస్యేతి దారకౌ|
వాల్మీకేరథ శిష్యౌ హి బ్రూతామేవం నరాధిపం ||011||

ఇమాస్తంత్రీః సుమధురాః స్థానం వా పూర్వదర్శితం|
మూర్ఛయిత్వా సుమధురం గాయేతాం విగతజ్వరౌ ||012||

ఆదిప్రభృతి గేయం స్యాన్న చావజ్ఞాయ పార్థివం|
పితా హి సర్వభూతానాం రాజా భవతి ధర్మతః ||013||

తద్యువాం హృష్టమనసౌ శ్వః ప్రభాతే సమాధినా|
గాయేతాం మధురం గేయం తంత్రీలయసమన్వితం ||014||

ఇతి సందిశ్య బహుశో మునిః ప్రాచేతసస్తదా|
వాల్మీకిః పరమోదారస్తూష్ణీమాసీన్మహాయశాః ||015||

తామద్భుతాం తౌ హృదయే కుమారౌ |
నివేశ్య వాణీమృషిభాషితాం శుభాం|
సముత్సుకౌ తౌ సుఖమూషతుర్నిశాం |
యథాశ్వినౌ భార్గవనీతిసంస్కృతౌ ||016||

—♦ సర్గ 085 ♦—

తౌ రజన్యాం ప్రభాతాయాం స్నాతౌ హుతహుతాశనౌ|
యథోక్తమృషిణా పూర్వం తత్ర తత్రాభ్యగాయతాం ||001||

తాం స శుశ్రావ కాకుత్స్థః పూర్వచర్యాం తతస్తతః|
అపూర్వాం పాఠ్య జాతిం చ గేయేన సమలంకృతాం ||002||

ప్రమాణైర్బహుభిర్బద్ధాం తంత్రీలయసమన్వితాం|
బాలాభ్యాం రాఘవః శ్రుత్వా కౌతూహలపరోఽభవత్ ||003||

అథ కర్మాంతరే రాజా సమానీయ మహామునీన్|
పార్థివాంశ్చ నరవ్యాఘ్రః పండితాన్నైగమాంస్తథా ||004||

పౌరాణికాఞ్శబ్దవితో యే చ వృద్ధా ద్విజాతయః|
ఏతాన్సర్వాన్సమానీయ గాతారౌ సమవేశయత్ ||005||

హృష్టా ఋషిగణాస్తత్ర పార్థివాశ్చ మహౌజసః|
పిబంత ఇవ చక్షుర్భ్యాం రాజానం గాయకౌ చ తౌ ||006||

పరస్పరమథోచుస్తే సర్వ ఏవ సమం తతః|
ఉభౌ రామస్య సదృశౌ బింబాద్బింబమివోద్ధృతౌ ||007||

జటిలౌ యది న స్యాతాం న వల్కలధరౌ యది|
విశేషం నాధిగచ్ఛామో గాయతో రాఘవస్య చ ||008||

తేషాం సంవదతామేవం శ్రోతౄణాం హర్షవర్ధనం|
గేయం ప్రచక్రతుస్తత్ర తావుభౌ మునిదారకౌ ||009||

తతః ప్రవృత్తం మధురం గాంధర్వమతిమానుషం|
న చ తృప్తిం యయుః సర్వే శ్రోతారో గేయసంపదా ||010||

ప్రవృత్తమాదితః పూర్వం సర్గాన్నారదదర్శనాత్|
తతః ప్రభృతి సర్గాంశ్చ యావద్వింశత్యగాయతాం ||011||

తతోఽపరాహ్ణసమయే రాఘవః సమభాషత|
శ్రుత్వా వింశతిసర్గాంస్తాన్భరతం భ్రాతృవత్సలః ||012||

అష్టాదశ సహస్రాణి సువర్ణస్య మహాత్మనోః|
దదస్వ శీఘ్రం కాకుత్స్థ బాలయోర్మా వృథా శ్రమః ||013||

దీయమానం సువర్ణం తన్నాగృహ్ణీతాం కుశీలవౌ|
ఊచతుశ్చ మహాత్మానౌ కిమనేనేతి విస్మితౌ ||014||

వన్యేన ఫలమూలేన నిరతు స్వో వనౌకసౌ|
సువర్ణేన హిరణ్యేన కిం కరిష్యావహే వనే ||015||

తథా తయోః ప్రబ్రువతోః కౌతూహలసమన్వితాః|
శ్రోతారశ్చైవ రామశ్చ సర్వ ఏవ సువిస్మితాః ||016||

తస్య చైవాగమం రామః కావ్యస్య శ్రోతుముత్సుకః|
పప్రచ్ఛ తౌ మహాతేజాస్తావుభౌ మునిదారకౌ ||017||

కింప్రమాణమిదం కావ్యం కా ప్రతిష్ఠా మహాత్మనః|
కర్తా కావ్యస్య మహతః కో వాసౌ మునిపుంగవః ||018||

పృచ్ఛంతం రాఘవం వాక్యమూచతుర్మునిదారకౌ|
వాల్మీకిర్భగవాన్కర్తా సంప్రాప్తో యజ్ఞసంనిధిం|
యేనేదం చరితం తుభ్యమశేషం సంప్రదర్శితం ||019||

ఆదిప్రభృతి రాజేంద్ర పంచసర్గ శతాని చ|
ప్రతిష్ఠా జీవితం యావత్తావద్రాజఞ్శుభాశుభం ||020||

యది బుద్ధిః కృతా రాజఞ్శ్రవణాయ మహారథ|
కర్మాంతరే క్షణీ హూతస్తచ్ఛృణుష్వ సహానుజః ||021||

బాఢమిత్యబ్రవీద్రామస్తౌ చానుజ్ఞాప్య రాఘవం|
ప్రహృష్టౌ జగ్మతుర్వాసం యత్రాసౌ మునిపుంగవః ||022||

రామోఽపి మునిభిః సార్ధం పార్థివైశ్చ మహాత్మభిః|
శ్రుత్వా తద్గీతమాధుర్యం కర్మశాలాముపాగమత్ ||023||

—♦ సర్గ 086 ♦—

రామో బహూన్యహాన్యేవ తద్గీతం పరమాద్భుతం|
శుశ్రావ మునిభిః సార్ధం రాజభిః సహ వానరైః ||001||

తస్మిన్గీతే తు విజ్ఞాయ సీతాపుత్రౌ కుశీలవౌ|
తస్యాః పరిషదో మధ్యే రామో వచనమబ్రవీత్ ||002||

మద్వచో బ్రూత గచ్ఛధ్వమితి భగవతోఽన్తికం ||003||

యది శుద్ధసమాచారా యది వా వీతకల్మషా|
కరోత్విహాత్మనః శుద్ధిమనుమాన్య మహామునిం ||004||

ఛందం మునేస్తు విజ్ఞాయ సీతాయాశ్చ మనోగతం|
ప్రత్యయం దాతుకామాయాస్తతః శంసత మే లఘు ||005||

శ్వః ప్రభాతే తు శపథం మైథిలీ జనకాత్మజా|
కరోతు పరిషన్మధ్యే శోధనార్థం మమేహ చ ||006||

శ్రుత్వా తు రాఘవస్యైతద్వచః పరమమద్భుతం|
దూతాః సంప్రయయుర్వాటం యత్రాస్తే మునిపుంగవః ||007||

తే ప్రణమ్య మహాత్మానం జ్వలంతమమితప్రభం|
ఊచుస్తే రామవాక్యాని మృదూని మధురాణి చ ||008||

తేషాం తద్భాషితం శ్రుత్వా రామస్య చ మనోగతం|
విజ్ఞాయ సుమహాతేజా మునిర్వాక్యమథాబ్రవీత్ ||009||

ఏవం భవతు భద్రం వో యథా తుష్యతి రాఘవః|
తథా కరిష్యతే సీతా దైవతం హి పతిః స్త్రియాః ||010||

తథోక్తా మునినా సర్వే రామదూతా మహౌజసః|
ప్రత్యేత్య రాఘవం సర్వే మునివాక్యం బభాషిరే ||011||

తతః ప్రహృష్టః కాకుత్స్థః శ్రుత్వా వాక్యం మహాత్మనః|
ఋషీంస్తత్ర సమేతాంశ్చ రాజ్ఞశ్చైవాభ్యభాషత ||012||

భగవంతః సశిష్యా వై సానుగాశ్చ నరాధిపాః|
పశ్యంతు సీతాశపథం యశ్చైవాన్యోఽభికాంక్షతే ||013||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవస్య మహాత్మనః|
సర్వేషామృషిముఖ్యానాం సాధువాదో మహానభూత్ ||014||

రాజానశ్చ మహాత్మానః ప్రశంసంతి స్మ రాఘవం|
ఉపపన్నం నరశ్రేష్ఠ త్వయ్యేవ భువి నాన్యతః ||015||

ఏవం వినిశ్చయం కృత్వా శ్వోభూత ఇతి రాఘవః|
విసర్జయామాస తదా సర్వాంస్తాఞ్శత్రుసూదనః ||016||

—♦ సర్గ 087 ♦—

తస్యాం రజన్యాం వ్యుష్టాయాం యజ్ఞవాటగతో నృపః|
ఋషీన్సర్వాన్మహాతేజాః శబ్దాపయతి రాఘవః ||001||

వసిష్ఠో వామదేవశ్చ జాబాలిరథ కాశ్యపః|
విశ్వామిత్రో దీర్ఘతపా దుర్వాసాశ్చ మహాతపాః ||002||

అగస్త్యోఽథ తథాశక్తిర్భార్గవశ్చైవ వామనః|
మార్కండేయశ్చ దీర్ఘాయుర్మౌద్గల్యశ్చ మహాతపాః ||003||

భార్గవశ్చ్యవనశ్చైవ శతానందశ్చ ధర్మవిత్|
భరద్వాజశ్చ తేజస్వీ అగ్నిపుత్రశ్చ సుప్రభః ||004||

ఏతే చాన్యే చ మునయో బహవః సంశితవ్రతాః|
రాజానశ్చ నరవ్యాఘ్రాః సర్వ ఏవ సమాగతాః ||005||

రాక్షసాశ్చ మహావీర్యా వానరాశ్చ మహాబలాః|
సమాజగ్ముర్మహాత్మానః సర్వ ఏవ కుతూహలాత్ ||006||

క్షత్రియాశ్చైవ వైశ్యాశ్చ శూద్రాశ్చైవ సహస్రశః|
సీతాశపథవీక్షార్థం సర్వ ఏవ సమాగతాః ||007||

తథా సమాగతం సర్వమశ్వభూతమివాచలం|
శ్రుత్వా మునివరస్తూర్ణం ససీతః సముపాగమత్ ||008||

తమృషిం పృష్ఠతః సీతా సాన్వగచ్ఛదవాఙ్ముఖీ|
కృతాంజలిర్బాష్పగలా కృత్వా రామం మనోగతం ||009||

తాం దృష్ట్వా శ్రీమివాయాంతీం బ్రహ్మాణమనుగామినీం|
వాల్మీకేః పృష్ఠతః సీతాం సాధుకారో మహానభూత్ ||010||

తతో హలహలాశబ్దః సర్వేషామేవమాబభౌ|
దుఃఖజేన విశాలేన శోకేనాకులితాత్మనాం ||011||

సాధు సీతేతి కేచిత్తు సాధు రామేతి చాపరే|
ఉభావేవ తు తత్రాన్యే సాధు సాధ్వితి చాబ్రువన్ ||012||

తతో మధ్యం జనౌఘానాం ప్రవిశ్య మునిపుంగవః|
సీతాసహాయో వాల్మీకిరితి హోవాచ రాఘవం ||013||

ఇయం దాశరథే సీతా సువ్రతా ధర్మచారిణీ|
అపాపా తే పరిత్యక్తా మమాశ్రమసమీపతః ||014||

లోకాపవాదభీతస్య తవ రామ మహావ్రత|
ప్రత్యయం దాస్యతే సీతా తామనుజ్ఞాతుమర్హసి ||015||

ఇమౌ చ జానకీపుత్రావుభౌ చ యమజాతకౌ|
సుతౌ తవైవ దుర్ధర్షౌ సత్యమేతద్బ్రవీమి తే ||016||

ప్రచేతసోఽహం దశమః పుత్రో రాఘవనందన|
న స్మరామ్యనృతం వాక్యం తథేమౌ తవ పుత్రకౌ ||017||

బహువర్షసహస్రాణి తపశ్చర్యా మయా కృతా|
తస్యాః ఫలముపాశ్నీయామపాపా మైథిలీ యథా ||018||

అహం పంచసు భూతేషు మనఃషష్ఠేషు రాఘవ|
విచింత్య సీతాం శుద్ధేతి న్యగృహ్ణాం వననిర్ఝరే ||019||

ఇయం శుద్ధసమాచారా అపాపా పతిదేవతా|
లోకాపవాదభీతస్య దాస్యతి ప్రత్యయం తవ ||020||

—♦ సర్గ 088 ♦—

వాల్మీకినైవముక్తస్తు రాఘవః ప్రత్యభాషత|
ప్రాంజలిర్జగతో మధ్యే దృష్ట్వా తాం దేవవర్ణినీం ||001||

ఏవమేతన్మహాభాగ యథా వదసి ధర్మవిత్|
ప్రత్యయో హి మమ బ్రహ్మంస్తవ వాక్యైరకల్మషైః ||002||

ప్రత్యయో హి పురా దత్తో వైదేహ్యా సురసంనిధౌ|
సేయం లోకభయాద్బ్రహ్మన్నపాపేత్యభిజానతా|
పరిత్యక్తా మయా సీతా తద్భవాన్క్షంతుమర్హతి ||003||

జానామి చేమౌ పుత్రౌ మే యమజాతౌ కుశీలవౌ|
శుద్ధాయాం జగతో మధ్యే మైథిల్యాం ప్రీతిరస్తు మే ||004||

అభిప్రాయం తు విజ్ఞాయ రామస్య సురసత్తమాః|
పితామహం పురస్కృత్య సర్వ ఏవ సమాగతాః ||005||

ఆదిత్యా వసవో రుద్రా విశ్వేదేవా మరుద్గణాః|
అశ్వినావృషిగంధర్వా అప్సరాణాం గణాస్తథా|
సాధ్యాశ్చ దేవాః సర్వే తే సర్వే చ పరమర్షయః ||006||

తతో వాయుః శుభః పుణ్యో దివ్యగంధో మనోరమః|
తం జనౌఘం సురశ్రేష్ఠో హ్లాదయామాస సర్వతః ||007||

తదద్భుతమివాచింత్యం నిరీక్షంతే సమాహితాః|
మానవాః సర్వరాష్ట్రేభ్యః పూర్వం కృతయుగే యథా ||008||

సర్వాన్సమాగతాందృష్ట్వా సీతా కాషాయవాసినీ|
అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యమధోదృష్టిరవాఙ్ముఖీ ||009||

యథాహం రాఘవాదన్యం మనసాపి న చింతయే|
తథా మే మాధవీ దేవీ వివరం దాతుమర్హతి ||010||

తథా శపంత్యాం వైదేహ్యాం ప్రాదురాసీత్తదద్భుతం|
భూతలాదుత్థితం దివ్యం సింహాసనమనుత్తమం ||011||

ధ్రియమాణం శిరోభిస్తన్నాగైరమితవిక్రమైః|
దివ్యం దివ్యేన వపుషా సర్వరత్నవిభూషితం ||012||

తస్మింస్తు ధరణీ దేవీ బాహుభ్యాం గృహ్య మైథిలీం|
స్వాగతేనాభినంద్యైనామాసనే చోపవేశయత్ ||013||

తామాసనగతాం దృష్ట్వా ప్రవిశంతీం రసాతలం|
పుష్పవృష్టిరవిచ్ఛిన్నా దివ్యా సీతామవాకిరత్ ||014||

సాధుకారశ్చ సుమహాందేవానాం సహసోత్థితః|
సాధు సాధ్వితి వై సీతే యస్యాస్తే శీలమీదృశం ||015||

ఏవం బహువిధా వాచో హ్యంతరిక్షగతాః సురాః|
వ్యాజహ్రుర్హృష్టమనసో దృష్ట్వా సీతాప్రవేశనం ||016||

యజ్ఞవాటగతాశ్చాపి మునయః సర్వ ఏవ తే|
రాజానశ్చ నరవ్యాఘ్రా విస్మయాన్నోపరేమిరే ||017||

అంతరిక్షే చ భూమౌ చ సర్వే స్థావరజంగమాః|
దానవాశ్చ మహాకాయాః పాతాలే పన్నగాధిపాః ||018||

కేచిద్వినేదుః సంహృష్టాః కేచిద్ధ్యానపరాయణాః|
కేచిద్రామం నిరీక్షంతే కేచిత్సీతామచేతనాః ||019||

సితాప్రవేశనం దృష్ట్వా తేషామాసిత్సమాగమః।
తం ముహూర్తమివాత్యర్థం సర్వం సంమోహితం జగత్ ॥020॥

—♦ సర్గ 089 ♦—

తదావసానే యజ్ఞస్య రామః పరమదుర్మనాః।
అపశ్యమానో వైదేహీం మేనే శూన్యమిదం జగత్।
శోకేన పరమాయత్తో న శాంతిం మనసాగమత్ ॥001॥

విసృజ్య పార్థివాన్సర్వాన్ఋక్షవానరరాక్షసాన్।
జనౌఘం బ్రహ్మముఖ్యానాం విత్తపూర్ణం వ్యసర్జయత్ ॥002॥

తతో విసృజ్య తాన్సర్వాన్రామో రాజీవలోచనః।
హృది కృత్వా తదా సీతామయోధ్యాం ప్రవివేశ సః ॥003॥

న సీతాయాః పరాం భార్యాం వవ్రే స రఘునందనః।
యజ్ఞే యజ్ఞే చ పత్న్యర్థం జానకీ కాంచనీ భవత్ ॥004॥

దశవర్షసహస్రాణి వాజిమేధముపాకరోత్।
వాజపేయాందశగుణాంస్తథా బహుసువర్ణకాన్ ॥005॥

అగ్నిష్టోమాతిరాత్రాభ్యాం గోసవైశ్చ మహాధనైః।
ఈజే క్రతుభిరన్యైశ్చ స శ్రీమానాప్తదక్షిణైః ॥006॥

ఏవం స కాలః సుమహాన్రాజ్యస్థస్య మహాత్మనః।
ధర్మే ప్రయతమానస్య వ్యతీయాద్రాఘవస్య తు ॥007॥

ఋక్షవానరరక్షాంసి స్థితా రామస్య శాసనే।
అనురజ్యంతి రాజానో అహన్యహని రాఘవం ॥008॥

కాలే వర్షతి పర్జన్యః సుభిక్షం విమలా దిశః।
హృష్టపుష్టజనాకీర్ణం పురం జనపదస్తథా ॥009॥

నాకాలే మ్రియతే కశ్చిన్న వ్యాధిః ప్రాణినాం తదా।
నాధర్మశ్చాభవత్కశ్చిద్రామే రాజ్యం ప్రశాసతి ॥010॥

అథ దీర్ఘస్య కాలస్య రామమాతా యశస్వినీ।
పుత్రపౌత్రైః పరివృతా కాలధర్మముపాగమత్ ॥011॥

అన్వియాయ సుమిత్రాపి కైకేయీ చ యశస్వినీ।
ధర్మం కృత్వా బహువిధం త్రిదివే పర్యవస్థితా ॥012॥

సర్వాః ప్రతిష్ఠితాః స్వర్గే రాజ్ఞా దశరథేన చ।
సమాగతా మహాభాగాః సహధర్మం చ లేభిరే ॥013॥

తాసాం రామో మహాదానం కాలే కాలే ప్రయచ్ఛతి।
మాతౄణామవిశేషేణ బ్రాహ్మణేషు తపస్విషు ॥014॥

పిత్ర్యాణి బహురత్నాని యజ్ఞాన్పరమదుస్తరాన్।
చకార రామో ధర్మాత్మా పితౄందేవాన్వివర్ధయన్ ॥015॥

—♦ సర్గ 090 ♦—

కస్యచిత్త్వథ కాలస్య యుధాజిత్కేకయో నృపః।
స్వగురుం ప్రేషయామాస రాఘవాయ మహాత్మనే ॥001॥

గార్గ్యమంగిరసః పుత్రం బ్రహ్మర్షిమమితప్రభం।
దశ చాశ్వసహస్రాణి ప్రీతిదానమనుత్తమం ॥002॥

కంబలాని చ రత్నాని చిత్రవస్త్రమథోత్తమం।
రామాయ ప్రదదౌ రాజా బహూన్యాభరణాని చ ॥003॥

శ్రుత్వా తు రాఘవో గార్గ్యం మహర్షిం సముపాగతం।
మాతులస్యాశ్వపతినః ప్రియం దూతముపాగతం ॥004॥

ప్రత్యుద్గమ్య చ కాకుత్స్థః క్రోశమాత్రం సహానుగః।
గార్గ్యం సంపూజయామాస ధనం తత్ప్రతిగృహ్య చ ॥005॥

పృష్ట్వా చ ప్రీతిదం సర్వం కుశలం మాతులస్య చ।
ఉపవిష్టం మహాభాగం రామః ప్రష్టుం ప్రచక్రమే ॥006॥

కిమాహ మాతులో వాక్యం యదర్థం భగవానిహ।
ప్రాప్తో వాక్యవిదాం శ్రేష్ఠ సాక్షాదివ బృహస్పతిః ॥007॥

రామస్య భాషితం శ్రుత్వా బ్రహ్మర్షిః కార్యవిస్తరం।
వక్తుమద్భుతసంకాశం రాఘవాయోపచక్రమే ॥008॥

మాతులస్తే మహాబాహో వాక్యమాహ నరర్షభ।
యుధాజిత్ప్రీతిసంయుక్తం శ్రూయతాం యది రోచతే ॥009॥

అయం గంధర్వవిషయః ఫలమూలోపశోభితః।
సింధోరుభయతః పార్శ్వే దేశః పరమశోభనః ॥010॥

తం చ రక్షంతి గంధర్వాః సాయుధా యుద్ధకోవిదాః।
శైలూషస్య సుతా వీరాస్తిస్రః కోట్యో మహాబలాః ॥011॥

తాన్వినిర్జిత్య కాకుత్స్థ గంధర్వవిషయం శుభం।
నివేశయ మహాబాహో ద్వే పురే సుసమాహితః ॥012॥

అన్యస్య న గతిస్తత్ర దేశశ్చాయం సుశోభనః।
రోచతాం తే మహాబాహో నాహం త్వామనృతం వదే ॥013॥

తచ్ఛ్రుత్వా రాఘవః ప్రీతో మహర్షేర్మాతులస్య చ।
ఉవాచ బాఢమిత్యేవం భరతం చాన్వవైక్షత ॥014॥

సోఽబ్రవీద్రాఘవః ప్రీతః ప్రాంజలిప్రగ్రహో ద్విజం।
ఇమౌ కుమారౌ తం దేశం బ్రహ్మర్షే విజయిష్యతః ॥015॥

భరతస్యాత్మజౌ వీరౌ తక్షః పుష్కల ఏవ చ।
మాతులేన సుగుప్తౌ తౌ ధర్మేణ చ సమాహితౌ ॥016॥

భరతం చాగ్రతః కృత్వా కుమారౌ సబలానుగౌ।
నిహత్య గంధర్వసుతాంద్వే పురే విభజిష్యతః ॥017॥

నివేశ్య తే పురవరే ఆత్మజౌ సంనివేశ్య చ।
ఆగమిష్యతి మే భూయః సకాశమతిధార్మికః ॥018॥

బ్రహ్మర్షిమేవముక్త్వా తు భరతం సబలానుగం।
ఆజ్ఞాపయామాస తదా కుమారౌ చాభ్యషేచయత్ ॥019॥

నక్షత్రేణ చ సౌమ్యేన పురస్కృత్యాంగిరః సుతం।
భరతః సహ సైన్యేన కుమారాభ్యాం చ నిర్యయౌ ॥020॥

సా సేనా శక్రయుక్తేవ నరగాన్నిర్యయావథ|
రాఘవానుగతా దూరం దురాధర్షా సురాసురైః ||021||

మాంసాశీని చ సత్త్వాని రక్షాంసి సుమహాంతి చ|
అనుజగ్ముశ్చ భరతం రుధిరస్య పిపాసయా ||022||

భూతగ్రామాశ్చ బహవో మాంసభక్షాః సుదారుణాః|
గంధర్వపుత్రమాంసాని భోక్తుకామాః సహస్రశః ||023||

సింహవ్యాఘ్రసృగాలానాం ఖేచరాణాం చ పక్షిణాం|
బహూని వై సహస్రాణి సేనాయా యయురగ్రతః ||024||

అధ్యర్ధమాసముషితా పథి సేనా నిరామయా|
హృష్టపుష్టజనాకీర్ణా కేకయం సముపాగమత్ ||025||

—♦ సర్గ 091 ♦—

శ్రుత్వా సేనాపతిం ప్రాప్తం భరతం కేకయాధిపః|
యుధాజిద్గార్గ్యసహితం పరాం ప్రీతిముపాగమత్ ||001||

స నిర్యయౌ జనౌఘేన మహతా కేకయాధిపః|
త్వరమాణోఽభిచక్రామ గంధర్వాందేవరూపిణః ||002||

భరతశ్చ యుధాజిచ్చ సమేతౌ లఘువిక్రమౌ|
గంధర్వనగరం ప్రాప్తౌ సబలౌ సపదానుగౌ ||003||

శ్రుత్వా తు భరతం ప్రాప్తం గంధర్వాస్తే సమాగతాః|
యోద్ధుకామా మహావీర్యా వినదంతః సమంతతః ||004||

తతః సమభవద్యుద్ధం తుములం లోమహర్షణం|
సప్తరాత్రం మహాభీమం న చాన్యతరయోర్జయః ||005||

తతో రామానుజః క్రుద్ధః కాలస్యాస్త్రం సుదారుణం|
సంవర్తం నామ భరతో గంధర్వేష్వభ్యయోజయత్ ||006||

తే బద్ధాః కాలపాశేన సంవర్తేన విదారితాః|
క్షణేనాభిహతాస్తిస్రస్తత్ర కోట్యో మహాత్మనా ||007||

తం ఘాతం ఘోరసంకాశం న స్మరంతి దివౌకసః|
నిమేషాంతరమాత్రేణ తాదృశానాం మహాత్మనాం ||008||

హతేషు తేషు వీరేషు భరతః కైకయీసుతః|
నివేశయామాస తదా సమృద్ధే ద్వే పురోత్తమే|
తక్షం తక్షశిలాయాం తు పుష్కరం పుష్కరావతౌ ||009||

గంధర్వదేశో రుచిరో గాంధారవిషయశ్చ సః|
వర్షైః పంచభిరాకీర్ణో విషయైర్నాగరైస్తథా ||010||

ధనరత్నౌఘసంపూర్ణో కాననైరుపశోభితే|
అన్యోన్యసంఘర్షకృతే స్పర్ధయా గుణవిస్తరే ||011||

ఉభే సురుచిరప్రఖ్యే వ్యవహారైరకల్మషైః|
ఉద్యానయానౌఘవృతే సువిభక్తాంతరాపణే ||012||

ఉభే పురవరే రమ్యే విస్తరైరుపశోభితే|
గృహముఖ్యైః సురుచిరైర్విమానైః సమవర్ణిభిః ||013||

శోభితే శోభనీయైశ్చ దేవాయతనవిస్తరైః|
నివేశ్య పంచభిర్వర్షైర్భరతో రాఘవానుజః|
పునరాయాన్మహాబాహురయోధ్యాం కైకయీసుతః ॥014॥

సోఽభివాద్య మహాత్మానం సాక్షాద్ధర్మమివాపరం|
రాఘవం భరతః శ్రీమాన్బ్రహ్మాణమివ వాసవః ॥015॥

శశంస చ యథావృత్తం గంధర్వవధముత్తమం|
నివేశనం చ దేశస్య శ్రుత్వా ప్రీతోఽస్య రాఘవః ॥016॥

—♦ సర్గ 092 ♦—

తచ్ఛ్రుత్వా హర్షమాపేదే రాఘవో భ్రాతృభిః సహ|
వాక్యం చాద్భుతసంకాశం భ్రాతౄన్ప్రోవాచ రాఘవః ॥001॥

ఇమౌ కుమారౌ సౌమిత్రే తవ ధర్మవిశారదౌ|
అంగదశ్చంద్రకేతుశ్చ రాజ్యార్హౌ దృఢధన్వినౌ ॥002॥

ఇమౌ రాజ్యేఽభిషేక్ష్యామి దేశః సాధు విధీయతాం|
రమణీయో హ్యసంబాధో రమేతాం యత్ర ధన్వినౌ ॥003॥

న రాజ్ఞాం యత్ర పీడా స్యాన్నాశ్రమాణాం వినాశనం|
స దేశో దృశ్యతాం సౌమ్య నాపరాధ్యామహే యథా ॥004॥

తథోక్తవతి రామే తు భరతః ప్రత్యువాచ హ|
అయం కారాపథో దేశః సురమణ్యో నిరామయః ॥005॥

నివేశ్యతాం తత్ర పురమంగదస్య మహాత్మనః|
చంద్రకేతోశ్చ రుచిరం చంద్రకాంతం నిరామయం ॥006॥

తద్వాక్యం భరతేనోక్తం ప్రతిజగ్రాహ రాఘవః|
తం చ కృత్వా వశే దేశమంగదస్య న్యవేశయత్ ॥007॥

అంగదీయా పురీ రమ్యా అంగదస్య నివేశితా|
రమణీయా సుగుప్తా చ రామేణాక్లిష్టకర్మణా ॥008॥

చంద్రకేతోస్తు మల్లస్య మల్లభూమ్యాం నివేశితా|
చంద్రకాంతేతి విఖ్యాతా దివ్యా స్వర్గపురీ యథా ॥009॥

తతో రామః పరాం ప్రీతిం భరతో లక్ష్మణస్తథా|
యయుర్యుధి దురాధర్షా అభిషేకం చ చక్రిరే ॥010॥

అభిషిచ్య కుమారౌ ద్వౌ ప్రస్థాప్య సబలానుగౌ|
అంగదం పశ్చిమాం భూమిం చంద్రకేతుముదఙ్ముఖం ॥011॥

అంగదం చాపి సౌమిత్రిర్లక్ష్మణోఽనుజగామ హ|
చంద్రకేతోస్తు భరతః పార్ష్ణిగ్రాహో బభూవ హ ॥012॥

లక్ష్మణస్త్వంగదీయాయాం సంవత్సరమథోషితః|
పుత్రే స్థితే దురాధర్షే అయోధ్యాం పునరాగమత్ ॥013॥

భరతోఽపి తథైవోష్య సంవత్సరమథాధికం|
అయోధ్యాం పునరాగమ్య రామపాదావుపాగమత్ ॥014॥

ఉభౌ సౌమిత్రిభరతౌ రామపాదావనువ్రతౌ|
కాలం గతమపి స్నేహాన్న జజ్ఞాతేఽతిధార్మికౌ ॥015॥

ఏవం వర్షసహస్రాణి దశ తేషాం యయుస్తదా|
ధర్మే ప్రయతమానానాం పౌరకార్యేషు నిత్యదా ||016||

విహృత్య కాలం పరిపూర్ణమానసాః |
శ్రియా వృతా ధర్మపథే పరే స్థితాః|
త్రయః సమిద్ధా ఇవ దీప్తతేజసా |
హుతాగ్నయః సాధు మహాధ్వరే త్రయః ||017||

—♦ సర్గ 093 ♦—

కస్యచిత్త్వథ కాలస్య రామే ధర్మపథే స్థితే|
కాలస్తాపసరూపేణ రాజద్వారముపాగమత్ ||001||

సోఽబ్రవీల్లక్ష్మణం వాక్యం ధృతిమంతం యశస్వినం|
మాం నివేదయ రామాయ సంప్రాప్తం కార్యగౌరవాత్ ||002||

దూతో హ్యతిబలస్యాహం మహర్షేరమితౌజసః|
రామం దిదృక్షురాయాతః కార్యేణ హి మహాబల ||003||

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సౌమిత్రిస్త్వరయాన్వితః|
న్యవేదయత రామాయ తాపసస్య వివక్షితం ||004||

జయస్వ రాజంధర్మేణ ఉభౌ లోకౌ మహాద్యుతే|
దూతస్త్వాం ద్రష్టుమాయాతస్తపస్వీ భాస్కరప్రభః ||005||

తద్వాక్యం లక్ష్మణేనోక్తం శ్రుత్వా రామ ఉవాచ హ|
ప్రవేశ్యతాం మునిస్తాత మహౌజాస్తస్య వాక్యధృక్ ||006||

సౌమిత్రిస్తు తథేత్యుక్త్వా ప్రావేశయత తం మునిం|
జ్వలంతమివ తేజోభిః ప్రదహంతమివాంశుభిః ||007||

సోఽభిగమ్య రఘుశ్రేష్ఠం దీప్యమానం స్వతేజసా|
ఋషిర్మధురయా వాచా వర్ధస్వేత్యాహ రాఘవం ||008||

తస్మై రామో మహాతేజాః పూజామర్ఘ్యపురోగమాం|
దదౌ కుశలమవ్యగ్రం ప్రష్టుం చైవోపచక్రమే ||009||

పృష్టశ్చ కుశలం తేన రామేణ వదతాం వరః|
ఆసనే కాంచనే దివ్యే నిషసాద మహాయశాః ||010||

తమువాచ తతో రామః స్వాగతం తే మహామునే|
ప్రాపయస్వ చ వాక్యాని యతో దూతస్త్వమాగతః ||011||

చోదితో రాజసింహేన మునిర్వాక్యముదీరయత్|
ద్వంద్వమేతత్ప్రవక్తవ్యం న చ చక్షుర్హతం వచః ||012||

యః శృణోతి నిరీక్షేద్వా స వధ్యస్తవ రాఘవ|
భవేద్వై మునిముఖ్యస్య వచనం యద్యవేక్షసే ||013||

తథేతి చ ప్రతిజ్ఞాయ రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్|
ద్వారి తిష్ఠ మహాబాహో ప్రతిహారం విసర్జయ ||014||

స మే వధ్యః ఖలు భవేత్కథాం ద్వంద్వసమీరితాం|
ఋషేర్మమ చ సౌమిత్రే పశ్యేద్వా శృణుయాచ్చ యః ||015||

తతో నిక్షిప్య కాకుత్స్థ లక్ష్మణం ద్వారసంగ్రహే|
తమువాచ మునిం వాక్యం కథయస్వేతి రాఘవః ||016||

యత్తే మనీషితం వాక్యం యేన వాసి సమాహితః|
కథయస్వ విశంకస్త్వం మమాపి హృది వర్తతే ||017||

—♦ సర్గ 094 ♦—

శృణు రామ మహాబాహో యదర్థమహమాహతః|
పితామహేన దేవేన ప్రేషితోఽస్మి మహాబల ||001||

తవాహం పూర్వకే భావే పుత్రః పరపురంజయ|
మాయాసంభావితో వీర కాలః సర్వసమాహరః ||002||

పితామహశ్చ భగవానాహ లోకపతిః ప్రభుః|
సమయస్తే మహాబాహో స్వర్లోకాన్పరిరక్షితుం ||003||

సంక్షిప్య చ పురా లోకాన్మాయయా స్వయమేవ హి|
మహార్ణవే శయానోఽప్సు మాం త్వం పూర్వమజీజనః ||004||

భోగవంతం తతో నాగమనంతముదకే శయం|
మాయయా జనయిత్వా త్వం ద్వౌ చ సత్త్వౌ మహాబలౌ ||005||

మధుం చ కైటభం చైవ యయోరస్థిచయైర్వృతా|
ఇయం పర్వతసంబాధా మేదినీ చాభవన్మహీ ||006||

పద్మే దివ్యార్కసంకాశే నాభ్యాముత్పాద్య మామపి|
ప్రాజాపత్యం త్వయా కర్మ సర్వం మయి నివేశితం ||007||

సోఽహం సంన్యస్తభారో హి త్వాముపాసే జగత్పతిం|
రక్షాం విధత్స్వ భూతేషు మమ తేజస్కరో భవాన్ ||008||

తతస్త్వమపి దుర్ధర్షస్తస్మాద్భావాత్సనాతనాత్|
రక్షార్థం సర్వభూతానాం విష్ణుత్వముపజగ్మివాన్ ||009||

అదిత్యాం వీర్యవాన్పుత్రో భ్రాతౄణాం హర్షవర్ధనః|
సముత్పన్నేషు కృత్యేషు లోకసాహ్యాయ కల్పసే ||010||

స త్వం విత్రాస్యమానాసు ప్రజాసు జగతాం వర|
రావణస్య వధాకాంక్షీ మానుషేషు మనోఽదధాః ||011||

దశవర్షసహస్రాణి దశవర్షశతాని చ|
కృత్వా వాసస్య నియతిం స్వయమేవాత్మనః పురా ||012||

స త్వం మనోమయః పుత్రః పూర్ణాయుర్మానుషేష్విహ|
కాలో నరవరశ్రేష్ఠ సమీపముపవర్తితుం ||013||

యది భూయో మహారాజ ప్రజా ఇచ్ఛస్యుపాసితుం|
వస వా వీర భద్రం తే ఏవమాహ పితామహః ||014||

అథ వా విజిగీషా తే సురలోకాయ రాఘవ|
సనాథా విష్ణునా దేవా భవంతు విగతజ్వరాః ||015||

శ్రుత్వా పితామహేనోక్తం వాక్యం కాలసమీరితం|
రాఘవః ప్రహసన్వాక్యం సర్వసంహారమబ్రవీత్ ||016||

శ్రుతం మే దేవదేవస్య వాక్యం పరమమద్భుతం|
ప్రీతిర్హి మహతీ జాతా తవాగమనసంభవా ||017||

భద్రం తేఽస్తు గమిష్యామి యత ఏవాహమాగతః|
హృద్గతో హ్యసి సంప్రాప్తో న మేఽస్త్యత్ర విచారణా ||018||

మయా హి సర్వకృత్యేషు దేవానాం వశవర్తినాం|
స్థాతవ్యం సర్వసంహారే యథా హ్యాహ పితామహః ||019||

—♦ సర్గ 095 ♦—

తథా తయోః కథయతోర్దుర్వాసా భగవానృషిః|
రామస్య దర్శనాకాంక్షీ రాజద్వారముపాగమత్ ||001||

సోఽభిగమ్య చ సౌమిత్రిమువాచ ఋషిసత్తమః|
రామం దర్శయ మే శీఘ్రం పురా మేఽర్థోఽతివర్తతే ||002||

మునేస్తు భాషితం శ్రుత్వా లక్ష్మణః పరవీరహా|
అభివాద్య మహాత్మానం వాక్యమేతదువాచ హ ||003||

కిం కార్యం బ్రూహి భగవన్కో వార్థః కిం కరోమ్యహం|
వ్యగ్రో హి రాఘవో బ్రహ్మన్ముహూర్తం వా ప్రతీక్షతాం ||004||

తచ్ఛ్రుత్వా ఋషిశార్దూలః క్రోధేన కలుషీకృతః|
ఉవాచ లక్ష్మణం వాక్యం నిర్దహన్నివ చక్షుషా ||005||

అస్మిన్క్షణే మాం సౌమిత్రే రామాయ ప్రతివేదయ|
విషయం త్వాం పురం చైవ శపిష్యే రాఘవం తథా ||006||

భరతం చైవ సౌమిత్రే యుష్మాకం యా చ సంతతిః|
న హి శక్ష్యామ్యహం భూయో మన్యుం ధారయితుం హృది ||007||

తచ్ఛ్రుత్వా ఘోరసంకాశం వాక్యం తస్య మహాత్మనః|
చింతయామాస మనసా తస్య వాక్యస్య నిశ్చయం ||008||

ఏకస్య మరణం మేఽస్తు మా భూత్సర్వవినాశనం|
ఇతి బుద్ధ్యా వినిశ్చిత్య రాఘవాయ న్యవేదయత్ ||009||

లక్ష్మణస్య వచః శ్రుత్వా రామః కాలం విసృజ్య చ|
నిష్పత్య త్వరితం రాజా అత్రేః పుత్రం దదర్శ హ ||010||

సోఽభివాద్య మహాత్మానం జ్వలంతమివ తేజసా|
కిం కార్యమితి కాకుత్స్థః కృతాంజలిరభాషత ||011||

తద్వాక్యం రాఘవేణోక్తం శ్రుత్వా మునివరః ప్రభుః|
ప్రత్యాహ రామం దుర్వాసాః శ్రూయతాం ధర్మవత్సల ||012||

అద్య వర్షసహస్రస్య సమాప్తిర్మమ రాఘవ|
సోఽహం భోజనమిచ్ఛామి యథాసిద్ధం తవానఘ ||013||

తచ్ఛ్రుత్వా వచనం రామో హర్షేణ మహతాన్వితః|
భోజనం మునిముఖ్యాయ యథాసిద్ధముపాహరత్ ||014||

స తు భుక్త్వా మునిశ్రేష్ఠస్తదన్నమమృతోపమం|
సాధు రామేతి సంభాష్య స్వమాశ్రమముపాగమత్ ||015||

తస్మిన్గతే మహాతేజా రాఘవః ప్రీతమానసః|
సంస్మృత్య కాలవాక్యాని తతో దుఃఖముపేయివాన్ ||016||

దుఃఖేన చ సుసంతప్తః స్మృత్వా తద్ఘోరదర్శనం|
అవాఙ్ముఖో దీనమనా వ్యాహర్తుం న శశాక హ ||017||

తతో బుద్ధ్యా వినిశ్చిత్య కాలవాక్యాని రాఘవః|
నైతదస్తీతి చోక్త్వా స తూష్ణీమాసీన్మహాయశాః ||018||

—♦ సర్గ 096 ♦—

అవాఙ్ముఖమథో దీనం దృష్ట్వా సోమమివాప్లుతం|
రాఘవం లక్ష్మణో వాక్యం హృష్టో మధురమబ్రవీత్ ||001||

న సంతాపం మహాబాహో మదర్థం కర్తుమర్హసి|
పూర్వనిర్మాణబద్ధా హి కాలస్య గతిరీదృశీ ||002||

జహి మాం సౌమ్య విస్రబ్ధః ప్రతిజ్ఞాం పరిపాలయ|
హీనప్రతిజ్ఞాః కాకుత్స్థ ప్రయాంతి నరకం నరాః ||003||

యది ప్రీతిర్మహారాజ యద్యనుగ్రాహ్యతా మయి|
జహి మాం నిర్విశంకస్త్వం ధర్మం వర్ధయ రాఘవ ||004||

లక్ష్మణేన తథోక్తస్తు రామః ప్రచలితేంద్రియః|
మంత్రిణః సముపానీయ తథైవ చ పురోధసం ||005||

అబ్రవీచ్చ యథావృత్తం తేషాం మధ్యే నరాధిపః|
దుర్వాసోఽభిగమం చైవ ప్రతిజ్ఞాం తాపసస్య చ ||006||

తచ్ఛ్రుత్వా మంత్రిణః సర్వే సోపాధ్యాయాః సమాసత|
వసిష్ఠస్తు మహాతేజా వాక్యమేతదువాచ హ ||007||

దృష్టమేతన్మహాబాహో క్షయం తే లోమహర్షణం|
లక్ష్మణేన వియోగశ్చ తవ రామ మహాయశః ||008||

త్యజైనం బలవాన్కాలో మా ప్రతిజ్ఞాం వృథా కృథాః|
వినష్టాయాం ప్రతిజ్ఞాయాం ధర్మో హి విలయం వ్రజేత్ ||009||

తతో ధర్మే వినష్టే తు త్రైలోక్యే సచరాచరం|
సదేవర్షిగణం సర్వం వినశ్యేత న సంశయః ||010||

స త్వం పురుషశార్దూల త్రైలోక్యస్యాభిపాలనం|
లక్ష్మణస్య వధేనాద్య జగత్స్వస్థం కురుష్వ హ ||011||

తేషాం తత్సమవేతానాం వాక్యం ధర్మార్థసంహితం|
శ్రుత్వా పరిషదో మధ్యే రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్ ||012||

విసర్జయే త్వాం సౌమిత్రే మా భూద్ధర్మవిపర్యయః|
త్యాగో వధో వా విహితః సాధూనాముభయం సమం ||013||

రామేణ భాషితే వాక్యే బాష్పవ్యాకులితేక్షణః|
లక్ష్మణస్త్వరితః ప్రాయాత్స్వగృహం న వివేశ హ ||014||

స గత్వా సరయూతీరముపస్పృశ్య కృతాంజలిః|
నిగృహ్య సర్వస్రోతాంసి నిఃశ్వాసం న ముమోచ హ ||015||

అనుచ్ఛ్వసంతం యుక్తం తం సశక్రాః సాప్సరోగణాః|
దేవాః సర్షిగణాః సర్వే పుష్పైరవకిరంస్తదా ||016||

అదృశ్యం సర్వమనుజైః సశరీరం మహాబలం|
ప్రగృహ్య లక్ష్మణం శక్రో దివం సంప్రవివేశ హ ||017||

తతో విష్ణోశ్చతుర్భాగమాగతం సురసత్తమాః|
హృష్టాః ప్రముదితాః సర్వేఽపూజయన్నృషిభిః సహ ||018||

—♦ సర్గ 097 ♦—

విసృజ్య లక్ష్మణం రామో దుఃఖశోకసమన్వితః|
పురోధసం మంత్రిణశ్చ నైగమాంశ్చేదమబ్రవీత్ ||001||

అద్య రాజ్యేఽభిషేక్ష్యామి భరతం ధర్మవత్సలం|
అయోధ్యాయాం పతిం వీరం తతో యాస్యామ్యహం వనం ||002||

ప్రవేశయత సంభారాన్మా భూత్కాలాత్యయో యథా|
అద్యైవాహం గమిష్యామి లక్ష్మణేన గతాం గతిం ||003||

తచ్ఛ్రుత్వా రాఘవేణోక్తం సర్వాః ప్రకృతయో భృశం|
మూర్ధభిః ప్రణతా భూమౌ గతసత్త్వా ఇవాభవన్ ||004||

భరతశ్చ విసంజ్ఞోఽభూచ్ఛ్రుత్వా రామస్య భాషితం|
రాజ్యం విగర్హయామాస రాఘవం చేదమబ్రవీత్ ||005||

సత్యేన హి శపే రాజన్స్వర్గలోకే న చైవ హి|
న కామయే యథా రాజ్యం త్వాం వినా రఘునందన ||006||

ఇమౌ కుశీలవౌ రాజన్నభిషించ నరాధిప|
కోసలేషు కుశం వీరముత్తరేషు తథా లవం ||007||

శత్రుఘ్నస్య తు గచ్ఛంతు దూతాస్త్వరితవిక్రమాః|
ఇదం గమనమస్మాకం స్వర్గాయాఖ్యాంతు మాచిరం ||008||

తచ్ఛ్రుత్వా భరతేనోక్తం దృష్ట్వా చాపి హ్యధోముఖాన్|
పౌరాందుఃఖేన సంతప్తాన్వసిష్ఠో వాక్యమబ్రవీత్ ||009||

వత్స రామ ఇమాః పశ్య ధరణీం ప్రకృతీర్గతాః|
జ్ఞాత్వైషామీప్సితం కార్యం మా చైషాం విప్రియం కృథాః ||010||

వసిష్ఠస్య తు వాక్యేన ఉత్థాప్య ప్రకృతీజనం|
కిం కరోమీతి కాకుత్స్థః సర్వాన్వచనమబ్రవీత్ ||011||

తతః సర్వాః ప్రకృతయో రామం వచనమబ్రువన్|
గచ్ఛంతమనుగచ్ఛామో యతో రామ గమిష్యసి ||012||

ఏషా నః పరమా ప్రీతిరేష ధర్మః పరో మతః|
హృద్గతా నః సదా తుష్టిస్తవానుగమనే దృఢా ||013||

పౌరేషు యది తే ప్రీతిర్యది స్నేహో హ్యనుత్తమః|
సపుత్రదారాః కాకుత్స్థ సమం గచ్ఛామ సత్పథం ||014||

తపోవనం వా దుర్గం వా నదీమంభోనిధిం తథా|
వయం తే యది న త్యాజ్యాః సర్వాన్నో నయ ఈశ్వర ||015||

స తేషాం నిశ్చయం జ్ఞాత్వా కృతాంతం చ నిరీక్ష్య చ|
పౌరాణాం దృఢభక్తిం చ బాఢమిత్యేవ సోఽబ్రవీత్ ||016||

ఏవం వినిశ్చయం కృత్వా తస్మిన్నహని రాఘవః|
కోసలేషు కుశం వీరముత్తరేషు తథా లవం ||017||

అభిషించన్మహాత్మానావుభావేవ కుశీలవౌ|
రథానాం తు సహస్రాణి త్రీణి నాగాయుతాని చ ||018||

దశ చాశ్వసహస్రాణి ఏకైకస్య ధనం దదౌ|
బహురత్నౌ బహుధనౌ హృష్టపుష్టజనావృతౌ ||019||

అభిషిచ్య తు తౌ వీరౌ ప్రస్థాప్య స్వపురే తథా|
దూతాన్సంప్రేషయామాస శత్రుఘ్నాయ మహాత్మనే ||020||

—♦ సర్గ 098 ♦—

తే దూతా రామవాక్యేన చోదితా లఘువిక్రమాః|
ప్రజగ్ముర్మధురాం శీఘ్రం చక్రుర్వాసం న చాధ్వని ||001||

తతస్త్రిభిరహోరాత్రైః సంప్రాప్య మధురామథ|
శత్రుఘ్నాయ యథావృత్తమాచఖ్యుః సర్వమేవ తత్ ||002||

లక్ష్మణస్య పరిత్యాగం ప్రతిజ్ఞాం రాఘవస్య చ|
పుత్రయోరభిషేకం చ పౌరానుగమనం తథా ||003||

కుశస్య నగరీ రమ్యా వింధ్యపర్వతరోధసి|
కుశావతీతి నామ్నా సా కృతా రామేణ ధీమతా ||004||

శ్రావితా చ పురీ రమ్యా శ్రావతీతి లవస్య చ|
అయోధ్యాం విజనాం చైవ భరతం రాఘవానుగం ||005||

ఏవం సర్వం నివేద్యాశు శత్రుఘ్నాయ మహాత్మనే|
విరేముస్తే తతో దూతాస్త్వర రాజన్నితి బ్రువన్ ||006||

శ్రుత్వా తం ఘోరసంకాశం కులక్షయముపస్థితం|
ప్రకృతీస్తు సమానీయ కాంచనం చ పురోహితం ||007||

తేషాం సర్వం యథావృత్తమాఖ్యాయ రఘునందనః|
ఆత్మనశ్చ విపర్యాసం భవిష్యం భ్రాతృభిః సహ ||008||

తతః పుత్రద్వయం వీరః సోఽభ్యషించన్నరాధిపః|
సుబాహుర్మధురాం లేభే శత్రుఘాతీ చ వైదిశం ||009||

ద్విధాకృత్వా తు తాం సేనాం మాధురీం పుత్రయోర్ద్వయోః|
ధనధాన్యసమాయుక్తౌ స్థాపయామాస పార్థివౌ ||010||

తతో విసృజ్య రాజానం వైదిశే శత్రుఘాతినం|
జగామ త్వరితోఽయోధ్యాం రథేనైకేన రాఘవః ||011||

స దదర్శ మహాత్మానం జ్వలంతమివ పావకం|
క్షౌమసూక్ష్మాంబరధరం మునిభిః సార్ధమక్షయైః ||012||

సోఽభివాద్య తతో రామం ప్రాంజలిః ప్రయతేంద్రియః|
ఉవాచ వాక్యం ధర్మజ్ఞో ధర్మమేవానుచింతయన్ ||013||

కృత్వాభిషేకం సుతయోర్యుక్తం రాఘవయోర్ధనైః|
తవానుగమనే రాజన్విద్ధి మాం కృతనిశ్చయం ||014||

న చాన్యదత్ర వక్తవ్యం దుస్తరం తవ శాసనం|
త్యక్తుం నార్హసి మాం వీర భక్తిమంతం విశేషతః ||015||

తస్య తాం బుద్ధిమక్లీబాం విజ్ఞాయ రఘునందనః|
బాఢమిత్యేవ శత్రుఘ్నం రామో వచనమబ్రవీత్ ||016||

తస్య వాక్యస్య వాక్యాంతే వానరాః కామరూపిణః|
ఋక్షరాక్షససంఘాశ్చ సమాపేతురనేకశః ||017||

దేవపుత్రా ఋషిసుతా గంధర్వాణాం సుతాస్తథా|
రామక్షయం విదిత్వా తే సర్వ ఏవ సమాగతాః ||018||

తే రామమభివాద్యాహుః సర్వ ఏవ సమాగతాః|
తవానుగమనే రాజన్సంప్రాప్తాః స్మ మహాయశః ||019||

యది రామ వినాస్మాభిర్గచ్ఛేస్త్వం పురుషర్షభ|
యమదండమివోద్యమ్య త్వయా స్మ వినిపాతితాః ||020||

ఏవం తేషాం వచః శ్రుత్వా ఋక్షవానరరక్షసాం|
విభీషణమథోవాచ మధురం శ్లక్ష్ణయా గిరా ||021||

యావత్ప్రజా ధరిష్యంతి తావత్త్వం వై విభీషణ|
రాక్షసేంద్ర మహావీర్య లంకాస్థః స్వం ధరిష్యసి ||022||

ప్రజాః సంరక్ష ధర్మేణ నోత్తరం వక్తుమర్హసి ||023||

తమేవముక్త్వా కాకుత్స్థో హనూమంతమథాబ్రవీత్|
జీవితే కృతబుద్ధిస్త్వం మా ప్రతిజ్ఞాం విలోపయ ||024||

మత్కథాః ప్రచరిష్యంతి యావల్లోకే హరీశ్వర|
తావత్త్వం ధారయన్ప్రాణాన్ప్రతిజ్ఞామనుపాలయ ||025||

తథైవముక్త్వా కాకుత్స్థః సర్వాంస్తానృక్షవానరాన్|
మయా సార్ధం ప్రయాతేతి తదా తాన్రాఘవోఽబ్రవీత్ ||026||

—♦ సర్గ 099 ♦—

ప్రభాతాయాం తు శర్వర్యాం పృథువక్షా మహాయశాః|
రామః కమలపత్రాక్షః పురోధసమథాబ్రవీత్ ||001||

అగ్నిహోత్రం వ్రజత్వగ్రే సర్పిర్జ్వలితపావకం|
వాజపేయాతపత్రం చ శోభయానం మహాపథం ||002||

తతో వసిష్ఠస్తేజస్వీ సర్వం నిరవశేషతః|
చకార విధివద్ధర్మ్యం మహాప్రాస్థానికం విధిం ||003||

తతః క్షౌమాంబరధరో బ్రహ్మ చావర్తయన్పరం|
కుశాన్గృహీత్వా పాణిభ్యాం ప్రసజ్య ప్రయయావథ ||004||

అవ్యాహరన్క్వచిత్కించిన్నిశ్చేష్టో నిఃసుఖః పథి|
నిర్జగామ గృహాత్తస్మాద్దీప్యమానో యథాంశుమాన్ ||005||

రామస్య పార్శ్వే సవ్యే తు పద్మా శ్రీః సుసమాహితా|
దక్షిణే హ్రీర్విశాలాక్షీ వ్యవసాయస్తథాగ్రతః ||006||

శరా నానావిధాశ్చాపి ధనురాయతవిగ్రహం|
అనువ్రజంతి కాకుత్స్థం సర్వే పురుషవిగ్రహాః ||007||

వేదా బ్రాహ్మణరూపేణ సావిత్రీ సర్వరక్షిణీ|
ఓంకారోఽథ వషట్కారః సర్వే రామమనువ్రతాః ||008||

ఋషయశ్చ మహాత్మానః సర్వ ఏవ మహీసురాః|
అన్వగచ్ఛంత కాకుత్స్థం స్వర్గద్వారముపాగతం ||009||

తం యాంతమనుయాంతి స్మ అంతఃపురచరాః స్త్రియః|
సవృద్ధబాలదాసీకాః సవర్షవరకింకరాః ||010||

సాంతఃపురశ్చ భరతః శత్రుఘ్నసహితో యయౌ ||011||

రామవ్రతముపాగమ్య రాఘవం సమనువ్రతాః|
తతో విప్రా మహాత్మానః సాగ్నిహోత్రాః సమాహితాః|
సపుత్రదారాః కాకుత్స్థమన్వగచ్ఛన్మహామతిం ||012||

మంత్రిణో భృత్యవర్గాశ్చ సపుత్రాః సహబాంధవాః|
సానుగా రాఘవం సర్వే అన్వగచ్ఛన్ప్రహృష్టవత్ ||013||

తతః సర్వాః ప్రకృతయో హృష్టపుష్టజనావృతాః|
అనుజగ్ముః ప్రగచ్ఛంతం రాఘవం గుణరంజితాః ||014||

స్నాతం ప్రముదితం సర్వం హృష్టపుష్టమనుత్తమం|
దృష్టం కిలికిలాశబ్దైః సర్వం రామమనువ్రతం ||015||

న తత్ర కశ్చిద్దీనోఽభూద్వ్రీడితో వాపి దుఃఖితః|
హృష్టం ప్రముదితం సర్వం బభూవ పరమాద్భుతం ||016||

ద్రష్టుకామోఽథ నిర్యాణం రాజ్ఞో జానపదో జనః|
సంప్రాప్తః సోఽపి దృష్ట్వైవ సహ సర్వైరనువ్రతః ||017||

ఋక్షవానరరక్షాంసి జనాశ్చ పురవాసినః|
అగచ్ఛన్పరయా భక్త్యా పృష్ఠతః సుసమాహితాః ||018||

—♦ సర్గ 100 ♦—

అధ్యర్ధయోజనం గత్వా నదీం పశ్చాన్ముఖాశ్రితాం|
సరయూం పుణ్యసలిలాం దదర్శ రఘునందనః ||001||

అథ తస్మిన్ముహూర్తే తు బ్రహ్మా లోకపితామహః|
సర్వైః పరివృతో దేవైరృషిభిశ్చ మహాత్మభిః ||002||

ఆయయౌ యత్ర కాకుత్స్థః స్వర్గాయ సముపస్థితః|
విమానశతకోటీభిర్దివ్యాభిరభిసంవృతః ||003||

పపాత పుష్పవృష్టిశ్చ వాయుముక్తా మహౌఘవత్ ||004||

తస్మింస్తూర్యశతాకీర్ణే గంధర్వాప్సరసంకులే|
సరయూసలిలం రామః పద్భ్యాం సముపచక్రమే ||005||

తతః పితామహో వాణీమంతరిక్షాదభాషత|
ఆగచ్ఛ విష్ణో భద్రం తే దిష్ట్యా ప్రాప్తోఽసి రాఘవ ||006||

భ్రాతృభిః సహ దేవాభైః ప్రవిశస్వ స్వకాం తనుం|
వైష్ణవీం తాం మహాతేజస్తదాకాశం సనాతనం ||007||

త్వం హి లోకగతిర్దేవ న త్వాం కేచిత్ప్రజానతే|
ఋతే మాయాం విశాలాక్ష తవ పూర్వపరిగ్రహాం ||008||

త్వమచింత్యం మహద్భూతమక్షయం సర్వసంగ్రహం|
యామిచ్ఛసి మహాతేజస్తాం తనుం ప్రవిశ స్వయం ||009||

పితామహవచః శ్రుత్వా వినిశ్చిత్య మహామతిః|
వివేశ వైష్ణవం తేజః సశరీరః సహానుజః ||010||

తతో విష్ణుగతం దేవం పూజయంతి స్మ దేవతాః|
సాధ్యా మరుద్గణాశ్చైవ సేంద్రాః సాగ్నిపురోగమాః ||011||

యే చ దివ్యా ఋషిగణా గంధర్వాప్సరసశ్చ యాః|
సుపర్ణనాగయక్షాశ్చ దైత్యదానవరాక్షసాః ||012||

సర్వం హృష్టం ప్రముదితం సర్వం పూర్ణమనోరథం|
సాధు సాధ్వితి తత్సర్వం త్రిదివం గతకల్మషం ||013||

అథ విష్ణుర్మహాతేజాః పితామహమువాచ హ|
ఏషాం లోకాంజనౌఘానాం దాతుమర్హసి సువ్రత ||014||

ఇమే హి సర్వే స్నేహాన్మామనుయాతా మనస్వినః|
భక్తా భాజయితవ్యాశ్చ త్యక్తాత్మానశ్చ మత్కృతే ||015||

తచ్ఛ్రుత్వా విష్ణువచనం బ్రహ్మా లోకగురుః ప్రభుః|
లోకాన్సాంతానికాన్నామ యాస్యంతీమే సమాగతాః ||016||

యచ్చ తిర్యగ్గతం కించిద్రామమేవానుచింతయత్|
ప్రాణాంస్త్యక్ష్యతి భక్త్యా వై సంతానే తు నివత్స్యతి|
సర్వైరేవ గుణైర్యుక్తే బ్రహ్మలోకాదనంతరే ||017||

వానరాశ్చ స్వకాం యోనిమృక్షాశ్చైవ తథా యయుః ||018||

యేభ్యో వినిఃసృతా యే యే సురాదిభ్యః సుసంభవాః|
ఋషిభ్యో నాగయక్షేభ్యస్తాంస్తానేవ ప్రపేదిరే ||019||

తథోక్తవతి దేవేశే గోప్రతారముపాగతాః|
భేజిరే సరయూం సర్వే హర్షపూర్ణాశ్రువిక్లవాః ||020||

అవగాహ్య జలం యో యః ప్రాణీ హ్యాసీత్ప్రహృష్టవత్|
మానుషం దేహముత్సృజ్య విమానం సోఽధ్యరోహత ||021||

తిర్యగ్యోనిగతాశ్చాపి సంప్రాప్తాః సరయూజలం|
దివ్యా దివ్యేన వపుషా దేవా దీప్తా ఇవాభవన్ ||022||

గత్వా తు సరయూతోయం స్థావరాణి చరాణి చ|
ప్రాప్య తత్తోయవిక్లేదం దేవలోకముపాగమన్ ||023||

దేవానాం యస్య యా యోనిర్వానరా ఋష్కరాక్షసాః|
తామేవ వివిశుః సర్వే దేహాన్నిక్షిప్య చాంభసి ||024||

తథా స్వర్గగతం సర్వం కృత్వా లోకగురుర్దివం|
జగామ త్రిదశైః సార్ధం హృష్టైర్హృష్టో మహామతిః ||025||

ఏతావదేవ ఆఖ్యానం సోత్తరం బ్రహ్మపూజితం|
రామాయణమితి ఖ్యాతం ముఖ్యం వాల్మీకినా కృతం ||026||